T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLÂHİYAT ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

SAFVETÜ's-SAFÂ'DA SAFİYYÜDDÎN-i ERDEBÎLÎ'NİN HAYATI, TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ ve MENKIBELERİ

CİLT I

(Doktora Tezi)

Hazırlayan
Serap ŞAH

İSTANBUL 2007

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLÂHİYAT ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

SAFVETÜ's-SAFÂ'DA SAFİYYÜDDÎN-i ERDEBÎLÎ'NİN HAYATI, TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ ve MENKIBELERİ

CİLT I

(Doktora Tezi)

Hazırlayan
Serap ŞAH

Danışman
Prof. Dr. M. Erol KILIÇ

İSTANBUL 2007

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İLAHİYAT Anabilim Dalı TASAVVUF Bilim Dalı Doktora öğrencisi SERAP ŞAH nın tez çalışması ,Enstitümüz Yönetim Kurulunun 03.05.2007 tarih ve 2007-5/23 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından ~~oy birliği~~ / oy çokluğu ile Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Öğretim Üyesi Adı Soyadı	**İmzası**
Tez Savunma Tarihi :	05/12/2007	
1) Tez Danışmanı :	**PROF. DR. MAHMUD EROL KILIÇ**	.....
2) Jüri Üyesi :	**PROF. DR. HASAN KAMİL YILMAZ**	.....
3) Jüri Üyesi :	**PROF. DR. İSMAİL KARA**	.....
4) Jüri Üyesi :	**~~DOÇ~~.DR.REŞAT ÖNGÖREN**	.....
5) Jüri Üyesi :	**PROF.DR.ETHEM CEBECİOĞLU**	.....

İÇİNDEKİLER I
ÖNSÖZ VI
KISALTMALAR VIII
BİBLİYOGRAFYA KISALTMALARI X
GİRİŞ 1
I. İBN-i BEZZÂZ ve *SAFVETÜ's-SAFÂ* 1
II. *SAFVETÜ's-SAFÂ* 4
a. Eserin tahlîli 4
b. Eserin mevsûkiyeti 7
c. Musahhihin kullandığı nüshalar ve tashîh metodu 10
d. *Safvetü's-safâ*'nın türkçe tercümeleri 13
III. SAFİYYÜDDÎN-i ERDEBÎLÎ'NİN YAŞADIĞI DÖNEM 17
IV. ERDEBİL ŞEHRİ 22
A. Târihî-coğrâfî yapısı 22
B. Etnik yapısı 24

BİRİNCİ BÖLÜM

I. SAFİYYÜDDÎN-i ERDEBÎLÎ'NİN HAYATI 26
A. Adı, Lakabı ve Nisbesi 26
B. Nesebi 26
C. Seyyidliği 33
D. Mezhebi 38
E. Doğumu 41
a. Doğum öncesi ile alâkalı menkıbeler 42
b. Doğum sonrası ile alâkalı menkıbeler 42
F. Çocukluğu 42
a. Çocukluğu ile ilgili menkıbeler 43
G. Tasavvuf Yolunda İlk Hocaları ve Bidâyet Hâlleri 44
a. Bidâyet hâlleri ile alâkalı menkıbeler 48

H. Tasavvufa İntisâbı ve Silsilesi 49
a. Gîlân'daki tasavvufî terbiyesi 51
b. Silsilesi 52
c. Halîfeliği 55
d. Halîfeleri ve mürîdleri 58
İ. Evlenmesi ve Çocukları 59
J. Vefâtı ve Türbesi 61
a. Hastalığı ile alâkalı menkıbeler 61
b. Vefâtı ile alâkalı menkıbeler 62
c. Türbesi 63
K. Eserleri 64

II. ŞEYHİ 66
A. İbrâhim Zâhid-i Gîlânî 66
B. Diğer Tarîkatlarla Münâsebetleri 70
a. Sühreverdiyye 71
b. Zâhidiyye 72
c. Halvetiyye 72
d. Bayramiyye 73
e. Nakşibendiyye 77
f. Mevleviyye 77
g. Kadiriyye 77

İKİNCİ BÖLÜM

I. KENDİSİNDEN SONRA TEKKENİN BAŞINA GEÇEN ŞEYHLER 79
a. Sadrüddîn-i Erdebîlî 79
b. Alâüddîn-i Erdebîlî 82
c. İbrâhîm-i Erdebîlî 86
d. Cüneyd 86
e. Haydar 92
f. Şah İsmâîl ve Safevî Devleti 96

II. SAFEVÎ TARÎKATININ ŞİÎLEŞMESİ ve TESİRLERİ 103
A. Şiîlik ve Fırkaları 103
B. Safeviyye ve Şiîlik 111
a. İnançlar Meselesi 115
1. Allah İnancı 116
2. Peygamber İnancı 116
3. Hilâfet İnancı 117
4. İmamlar 117
5. İbadetler 117
C. Şeyh Safî Buyruğu 119
a. Adı 119
b. Müellifi 120
c. Muhtevâsı 120

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I. TASAVVUFÎ KAVRAMLAR 123
A. Tahalluka Dâir Kavramlar 126
a. İbâdet ve Ahlâka dair olanlar 126
1. İbâdet 126
2. Zühd, Vera‘, Takvâ 128
3. Tevekkül 131
4. Kanâat 132
5. İstikâmet 133
6. Sabır 134
7. Şükür 135
8. Sehâvet ve Cömertlik 135
9. Tevâzu ve Vakâr 138
10. Hilm ve Hayâ 139
11. Duâ 140

B. Seyr u Sülûk Kavramları 141
1. Mücâhede 141
2. Riyâzât 142
3. Halvet 142
4. Sohbet 143
5. Semâ‘ 143
C. Tahakkuka Dair Kavramlar 144
a. Kalbî ve Vicdânî Olanlar 144
1. Kabz ve Bast 144
2. Heybet ve Üns 145
3. Tevâcüd, Vecd ve Vücûd 146
4. Cem ve Fark (Tefrika) 147
5. Fenâ ve Bekâ 148
6. Gaybet ve Huzur 148
7. Sahv ve Sekr 149
8. Zevk ve Şirb 150
9. Mahv ve İsbât 151
b. Mârifet ve Bilgi Kavramları 151
1. Setr ve Tecellî 151
2. Muhâdara, Mükâşefe, Müşâhede ve Muâyene 152
3. Levâih, Levâmî ve Tevâli’ 153
4. Bevâdih ve Hücûm 154
5. Telvîn ve Temkîn 154
6. Kurb ve Bu’d 155
7. Şerîat, Tarîkat ve Hakîkat 155
8. Nefes 156
9. Havâtır 156
10. İlme’l-yakîn, Ayne’l-yakîn, Hakke’l-yakîn 158

11. Vârid 158
12. Şâhid 159
13. Nefs 159
14. Rûh 160
15. Sır 160

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

***SAFVETÜ'S-SAFÂ*'NIN TAMAMININ FARSÇA'DAN TÜRKÇE'YE TERCÜMESİ** 162

ÖNSÖZ

Safevîyye tarîkatının kurucusu olan Safiyyüddîn-i Erdebîlî XIII. yüzyılın ikinci, XIV. yüzyılın ise ilk yarısında yaşamış, Gâzan Hân, Olcaytu ve Ebû Saîd ilhânlı dönemlerinin ünlü âriflerinden biridir.

Nasıl Belh ve Rûm ününü Mevlânâ'dan; Şîraz, Sa'dî'den Tebrîz, Hâfız'dan ve Şems-i Tebrîzî'den alıyorsa, târihi Erdebîl şehri de târihsel önemini ve ününü Safiyyüddîn-i Erdebîlî'den alıyor dememiz yanlış olmaz.

Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin terceme-i hâlinin anlatıldığı İbn-i Bezzâz'ın 759/ 1358'de kaleme aldığı kısa adı *Safvetü's-safâ* olan *el-Mevâhibü's-seniyye fî menâkıbi's-Safeviyye* adlı eser, çalışmamızın temel başvuru kaynağıdır. *Safvetü's-safâ*, gerek Safiyyüddîn-i Erdebîlî gerekse Safevîlerin soyu ve Safevî tarîkatı hakkında bilgi veren eserler içinde en eski kaynak olması dolayısıyla ayrı bir öneme sahiptir. On iki bâbdan meydana gelen eserin her bâbı da bir çok fasla ayrılmıştır.

Çalışmamızın birinci bölümünde, Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin hayatı incelenmiştir. Özellikle nesebi, seyyidliği ve mezhebine yönelik tartışma konuları *Safvetü's-safa* esas alınarak ortaya konmaya çalışılmıştır.

Araştırmamızın ikinci bölümünde, Safiyyüddîn-i Erdebîlî'den sonra Safeviyye tarîkatının başına geçenler sırasıyla ele alınmakta ve Safiyyüddîn-i Erdebîlî döneminde bir tarîkat iken Şah İsmâîl döneminde devlet haline gelen Safeviyye tarîkatının nasıl merhalelerden geçtiği anlatılmaktadır. Yine bu bölümde, Safeviyye tarîkatının Şiîleşmesi ve Anadolu'daki tesirleri ve Alevîlerin Büyük Buyruk adını verdikleri Şeyh Safî Buyruğu hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmamızın üçüncü bölümünü *Safvetü's-safa*'da geçen tasavvufî kavramlar oluşturmaktadır. Bu kavramlardan tahulluka dair on beş; tahakkuka dair ise yirmi dört kavram yer almaktadır. *Safvetü's-safa*'nın sekizinci bâbı tahalluka; dördüncü bâbının üçüncü faslı ise tahakkuka dair kavramlara ayrılmıştır. Biz de bu kaynaktan istifade ederek onun tasavvufî görüşlerini ortaya koymaya çalıştık.

Son bölüm olan dördüncü bölümde ise *Safvetü's-safâ*'nın tamamının tercümesi yer almaktadır. Yalnız metin içinde yer alan Arapça ifâdelerin tercümesine gidilmemiştir. Meselâ, Arapça şiirler tercüme edilmeksizin metnin içerisinde aynen yer almaktadır. Metinde yer alan âyetlerin geçtiği sûreler ve numaraları verilmiştir.

Böylesine önemli bir konuyu gündeme getirerek çalışmama vesîle olan çok kıymetli danışmanım ve çok muhterem hocam Prof. Dr. Mahmud Erol Kılıç Beyefendi'ye şükranlarımı sunuyorum. Konuya daha iyi vâkıf olabilmem için kütüphanesini açan ve konu ile alâkalı eline geçen her malzemeyi benimle paylaşan hocama gösterdiği sabır ve hoşgörü için ayrıca müteşekkirim. Tezin gidişatını dikkatle takip eden ve beni yüreklendiren değerli hocam Prof. Dr. Hasan Kâmil Yılmaz Beyefendi'ye de teşekkürlerimi arzederim. Beni sabırla dinleyen ve yol gösteren Prof. Dr. Reşat Öngören Beyefendi'ye de minnattâr olduğumu söylemeliyim. Ayrıca bütün çalışmam boyunca bilgi ve tecrübelerini içtenlikle benimle paylaşan değerli hocam Doç. Dr. Necdet Tosun Beyefendi'ye bütün samîmiyetimle teşekkür ederim. Gerek Osmanlıca gerekse Farsça metinde müphem olan yerlerin anlaşılmasında katkılarının büyük olduğunu ifâde etmeliyim. Araştırmamın büyük bir kısmını geçirdiğim TDV İSAM kütüphanesinin gayretli personeline -özellikle Fotokopi ve Dökümantasyon servisinde çalışanlara- teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca yazılarımı âzamî dikkat göstererek bilgisayara aktaran sayın Yılmaz Samancı'ya, onun bıraktığı yerden alarak son derece titiz bir çalışma ortaya koyan sayın Nedim Güney'e ve emeği geçen herkese içtenlikle teşekkür ederim.

Nihâyet maddî-mânevî katkılarıyla bütün çalışmalarımda beni desteklemiş bulunan aileme, eşime ve çocuklarıma, bilhassa ağabeyim Av. Tayfun Aktaş'a ve çok zahmet çeken fedâkâr anneme teşekkür etmeyi îfâsı zarûrî bir vecîbe telakkî ederim.

Serap ŞAH

İstanbul, 2007

KISALTMALAR

a	:	El yazması eserlerde sahifenin birinci yüzü
a.g.e.	:	Adı geçen eser
a.g.m.	:	Adı geçen makale
a.y.	:	aynı yer
a.mlf.	:	aynı müellif
Ans.	:	*Ansiklopedi(si)*
b	:	El yazması eserlerde sahifenin ikinci yüzü
b.	:	Bin, İbn (oğlu)
Bkz.; bkz.	:	Bakınız
bl.	:	Bölüm(ü)
c.	:	cilt
d.	:	doğumu
ef.	:	efendi
Ens	:	Enstitü(sü)
Fak:	:	Fakülte(si)
h.	:	Hicri
haz.	:	Hazırlayan
hk.	:	Hicrî-Kamerî
Hz.	:	Hazret-i
k.s.	:	Kaddesallâhu Sırrahu
krş.	:	Karşılaştırınız
ktp.	:	Kütüphane(si)
m.	:	Milâdî
md.	:	Madde(si)
msl.	:	Meselâ

nr.	:	Numara
nşr.	:	Neşreden
ö.	:	Ölümü
r.a.	:	Radiyallâhu anhu
s.	:	Sayfa
s.a.v.	:	Sallallâhu Aleyhi Vesellem
sad.	:	Sadeleştiren
thk.	:	Tahkîk eden
trc.	:	Tercüme eden
tsh.	:	Tashîh eden
t.y.	:	tarih yok
Ünv.	:	Üniversitesi
vb.	:	Ve bunun gibi
vd.	:	Ve devamı
yay.	:	yayınları
vr.	:	Varak

BİBLİYOGRAFYA KISALTMALARI

AÜİF	:	Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi
AÜİFD	:	*Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*
ATÜEFAD	:	*Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*
CÜİFD	:	*Cumhuriyet Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*
DEFM	:	*Dârü'l-Fünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası*
DİA	:	*Diyânet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1988 –
DMBİ	:	*Dâiretü'l-ma'ârif-i büzürg-i İslâmî*
DMT	:	*Dâiretü'l-ma'ârif-i Teşeyyü'*
EI²	:	*The Encyclopaedia of Islam (English, second Edition)*
EIr.	:	*Encyclopaedia Iranica*
ERÜSBED	:	*Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*
EÜEF	:	Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
HÜSBE	:	Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İA	:	*İslâm Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı, I-XIII, İstanbul 1940-88.
MÜSBE	:	Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
ODMÜİFD	:	*19 Mayıs Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*
OTDT	:	*Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlügü*
SÜİFD	:	*Selçuk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*
TED	:	*İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*
TTK	:	*Türk Tarih Kurumu*
UÜİFD	:	*Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*

GİRİŞ

I. İBN-i BEZZÂZ ve *SAFVETÜ's-SAFÂ*

İslâm âleminde, çeşitli sahalarda temâyüz etmiş kişilerin terceme-i hâllerinden bahseden birçok eser te'lîf edilmiştir. Özellikle velîlerin kerâmetlerini, örnek hâl, hareket ve yaşama şekillerinin anlatıldığı söz ve tavsiyelerinin nakledildiği eserler demek olan menkıbeler[1] ilk önce tasavvufî tabakat kitaplarında ve evliyâ tezkirelerinde yer almıştır.

Tasavvufî fikirlerin İslâm âleminde yayılması ve tarîkatların teşkilatlanıp iyice yerleşmesinden sonra yani XI. asırdan itibâren, önce Arapça, sonraları Farsça ve Türkçe büyük bir menâkıb edebiyâtı meydana gelmiştir.[2] Muhtemelen XIII. yüzyıldan başlayarak tek bir velî hakkındaki menkıbeleri içeren ve kendilerine Menâkıb, menâkıbnâme veya bazen de vilâyetnâme denilen müstakil eserler doğmuştur.[3] Bu menâkıbnâmeleri üçe ayırmak mümkündür.[4]

1. Zühd ve takvâda ileri gidenler (İbrâhîm b. Edhem gibi).

2. Zühd ve takvâsıyla birlikte tarîkat kurucuları veya bir tarîkatın kurulmasına vesîle olanlar.

3. Zühd ve takva kisvesi altında siyasî bir cereyânın müdâfîleri

Kanaatimizce Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî ikinci gruba kendisinden sonra gelen torunları da -bilhassa Şâh İsmâîl- üçüncü gruba girmektedir.

Safvetü's-safâ, ya da *el-Mevâhibü's-seniyye fî menâkıbi's-Safeviyye*[5] adlı eserimize gelince, bu eser tasavvuf târihi açısından oldukça önemli, tasavvufî hayatın

---

1 Süleyman Uludağ, "Menkıbe", *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet yayınları 1995, s. 358; Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Haşim Şahin, "Menâkıbnâme", *DİA*, XXIX, 112-114.

2 Ahmed Ateş, "Menâkıp", *İA*, VII, 702.

3 Ahmet Yaşar Ocak, *Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1983, s. 1.

4 Ahmed Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, çev. Tahsin Yazıcı, MEB yay., İstanbul 1995, I, 17-18.

5 Bazı yerlerde *"Üssüsü'l-mevâhib's-seniyye fî menâkıbi's-Safeviyye"*, şeklinde geçmektedir. Bkz. İbn-i Bezzâz-ı Erdebîlî (Dervîş Tevekkülî), *Safvetü's-Safâ*, mukaddime ve tashîh: Gulâm-Rızâ Tabâtabâî Mecd, Dânişgâh-i Âzâd İslâmî 1994, musahhihin mukaddimesi, s. 3; Saîd Nefîsî, *Târih-i Nazm u Nesr der Îrân der Zebân-ı Fârisî*, Tahran 1984, I, 186; Samed Muvahhid, "İbn-i Bezzâz", *DMBİ*, Tahran 1329/1950, III, 106.

gelişmesini anlatması bakımından da çok kıymetli bir eserdir. Bilhassa Safevî târihiyle meşgûl olanlar, gerek Safevîlerin soyu, gerekse Safevî tarîkatı hakkında bilgi verdiklerinde en eski kaynak olması sebebiyle bu esere başvurmuşlardır.

Safvetü's-safâ İbn-i Bezzâz adıyla meşhûr Dervîş Tevekkülî b. İsmâîl b. Hacı Muhammed el-Erdebîlî tarafından yazılmıştır.[6] Çalışmamıza kaynaklık eden *Safvetü's-safâ* dışında başka eseri olmayan müellifin hayatı hakkında ne yazık ki fazla bilgiye sâhip değiliz.[7] Nisbesini, muhtemelen doğup büyüdüğü Erdebîl şehrinden alan İbn-i Bezzâz'ın kumaş tüccarlığı yapan bir babanın oğlu olması muhtemeldir.

Müellif, Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin oğlu ve halefi Şeyh Sadrüddîn (d. 794/ 1391-92)'in mürîdidir. Eserin konularını Şeyh Sadrüddîn'in tavsiyesi üzerine, tanıkların dilinden ve halktan güvenilir kişilerden toplayıp yazmıştır.[8] Kendisi 726/1326'da geçen bir hikâyede[9] üstâdı Mevlânâ Şemsü'l-mille ve'd-dîn Tevekkülî Vâiz Erdebîlî ile Merâğa şehrine gittiklerini ve orada Şeyh Safî'yi gördüklerini îmâ etmektedir. Ancak şaşırtıcı olan şey, onun Şeyhle âlâkalı hiç bir sözü ve hikâyeyi zikretmemesi olmuştur. Kitabın hiç bir yerinde İbn-i Bezzâz'ın, Şeyh Safî ile o görüşmesi hakkında bir yorum yapılmamıştır.

İbn-i Bezzâz'ın eserini yazmaya başladığı tarih, tam olarak belli değildir. Ancak *Safvetü's-safâ*'dan elde edilen bilgilere göre kitabını Şeyh Sadrüddîn'in orta

---

6 İbn-i Bezzâz'ın adı bazen Dervîş Ali b. İsmâîl, bazen de Tevekkülî b. İsmâîl b. Hâc Muhammed el-Erdebîlî şeklinde geçmektedir (Ayrıntılar için bkz. Agâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zerîa' ilâ tasânîfi'ş-Şî'a*, Dârü'l-edvâ, Beyrut 1983, XV, 49-50).

7 İbn-i Bezzâz hakkında *Safvetü's-safâ*'da cüz'î de olsa üç bilgi mevcuttur. I. Eserin dördüncü bâbının, ikinci faslında kendi üstâdının ismini vermektedir: "Bu zaîf'in üstâdı, Mevlânâ Şemsü'l-mille ve'd-dîn Tevekkülî Vâiz Erdebîlî (rh.a.) -ki allâme-i cihân idi- Şeyh (k.s.)'e sordu..." (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 493); II. Eserin, beşinci bâbının, ikinci faslında dayısının ismini zikretmektedir: "Bu kitabın zaîf müellifinin dayısı Pîre Ahmed Müezzin Erdebîlî (rh.a.) dedi..." (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 615); III. Eserin yedinci bâbının, birinci faslında amcasının ismini öğreniyoruz: "... Pîre Ahmed (rh.a.) -ki müellifin amcasıdır- ..." (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 688-689). Ayrıca kitabın on ikinci bâbının, ikinci faslında müellif yine amcasından bahsetmekte ve onun aşırı riyâzatını şöyle anlatmaktadır: "... on günde bir biraz sudan başka bir şey içmezdi. İftârda iki miskal yemek yerdi. Son nefesini Lâ ilâhe illallâh'ın "h" harfi ile verdi." (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 1176).

8 Roger Savory, "Ebn Bazzâz", *EIr.*, California 1998, VIII, 8; Ethem Cebecioğlu, "İbn Bezzâz", *DİA*, İstanbul 1991, XIX, 378-379.

9 Bu hikâye, yedinci bâbın, beşinci faslında geçmektedir (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 806).

yaşta olduğu bir dönemde başlamış ve yavaş yavaş yazdıktan sonra 759/1358 yılında tamamlamıştır.[10] *Safvetü's-safâ* on iki bâb ve bir çok fasıldan müteşekkildir.

Safvetü's-safâ "Dîbâçe" ile başlamaktadır. Ardından iki fasıldan oluşan "Mukaddime" gelmektedir. Bâbların muhtevâsı şu şekilde gelmiştir:

I. Bâb: Şeyh Safiyyüddîn'in hayatının başlangıcındaki hâdiselerden bahsetmektedir. Nesebî, doğumu, çocukluğu, talebeliği, Şeyh Zâhid'e varması gibi konuları içermektedir. On bir fasıldan oluşmaktadır.

II. Bâb: Şeyh Safiyyüddîn'in bir takım zorluklara ve sıkıntılara maruz kalan kişi ya da kişilerin kurtulmasına yönelik kerâmetlerinden bahsedilmektedir. Üç fasıldan oluşmaktadır.

III. Bâb: Şeyh Safiyyüddîn'in cemâl ve celâl yönüyle alâkalı kerâmetlerinden bahsedilmektedir. Üç fasıldan oluşmaktadır.

IV. Bâb: Şeyh Safiyyüddîn'in Kur'ân'a, hadîs'e ve âriflerin sözlerine ilişkin yaptığı tahkîkleri içermektedir. Altı fasıldan oluşmaktadır.

V. Bâb: Şeyh Safiyyüddîn'in hayvanlar ve hayvanlar hâricindeki şeyler üzerindeki kerâmetlerini içermektedir. Üç fasıldan oluşmaktadır.

VI. Bâb: Şeyh Safiyyüddîn'in semâsı ve vecdi hakkındadır.

VII. Bâb: Şeyh Safiyyüddîn'in çeşitli kerâmetlerini içermektedir. Beş fasıldan oluşmaktadır.

VIII. Bâb: Şeyh Safiyyüddîn'in mezhebi, mücâhedesi ve riyâzatı gibi değişik konularda bilgi verilmektedir. Yirmi yedi fasıldan oluşmaktadır.

IX. Bâb: Şeyh Safiyyüddîn'in hastalığı ve vefâtını anlatmaktadır. İki fasıldan oluşmaktadır.

---

[10] Ayrıntılar için bkz. *Safvetü's-safâ*, mukaddime-i musahhih, s. 17.

X. Bâb: Şeyh Safiyyüddîn'in vefâtından sonra görülen kerâmetleri hakkındadır. Üç fasıldan oluşmaktadır.

XI. Bâb: Şeyh Safiyyüddîn'in azameti, şöhreti ve halîfelerinden bahsedilmektedir. Üç fasıldan oluşmaktadır.

XII. Bâb: Şeyh Safiyyüddîn'in mürîdlerinin kerâmetleri hakkındadır. İki fasıldan oluşmaktadır.

II. *SAFVETÜ's-SAFÂ*

a. Eserin Tahlîli

Menâkıbnâme müellifleri bahsedecekleri şahsiyetlerin kudret bakımından diğer insanlardan farklı olduklarını göstermek için bazı şeyleri abartır gözükebilirler. Bu durum okuyucuya, mübâlağalı veya akıl dışı gibi gelebilir. Oysa bu menkıbeleri, mâ-verâe'l-akl diye tâbir edilen aklın ötesinde kabûl etmeliyiz. Yazıldıkları dönemin, ilm-i hâli olan bu kitaplar, kaynak hizmeti gören kitaplar zümresinden de sayılmışlardır.[11] Bu bakımdan İbn-i Bezzâz'ın eseri incelenirken özellikle hikâyelerde yer alan kerâmetleri bu şekilde okumak ve anlamak gerekmektedir.

Safvetü's-safâ'yı, *Esrârü't-tevhîd*[12] ve *Menâkıbu'l-ârifîn*[13] gibi eserlerle birlikte değerlendirmek mümkündür. Onu diğer menâkıblarla örneğin, Kuşeyri'nin *er-Risâle*'si Hucvîrî'nin *Keşfu'l-Mahcûb*'u ve Feridüddîn Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sı ile kıyaslamak doğru olmaz. Çünkü zikrettiğimiz bu eserler muhtevâ ve yazılış bakımından farklıdır. Menuçehr Murtazavî, *Safvetü's-safâ*'nın önsözü niteliğinde olan yazısında *Safvetü's-safâ*'nın önem sırası bakımından *Esrârü't-tevhîd, Menâkıbü'l-Ârifîn* ve *Risâle-i Sipehsâlâr*'ın peşinden geldiğini ve birçok yönden eşsiz bir eser olduğunu, hatta *Makamat-ı Evhadüddîn, Firdevsü'l-Mürşidiyye* ve *Makamat-ı Jende Pîl* gibi eserlerin önem açısından *Safvetü's-safâ* ile kıyaslanamayacağını söylemektedir.[14]

---

[11] Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi (Giriş)*, TTK, Ankara 1973, I, 427-441.

[12] Muhammed b. Münevver'in, Ebû Saîd-i Ebü'l-Hayr hakkında yazdığı menâkıbnâmedir (Bkz. Tahsin Yazıcı, "Esrârü't-tevhîd", *DİA*, XI, 435-436).

[13] Ahmed Eflâkî'nin, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve Mevlevî tarîkatı hakkında bilgi veren farsça eserin adıdır (Ayrıntılar için bkz. Tahsin Yazıcı, "Menâkıbü'l-ârifîn", *DİA*, XXIX, 114-115).

[14] *Safvetü's-safâ*, Menuçehr Murtazavî'nin takdim yazısı, s. 1-2.

İbn-i Bezzâz'ın *Safvetü's-safâ*'sı bize başta mezhebî, târihî ve toplumsal olmak üzere çok kıymetli bilgiler vermektedir.[15] Öncelikle Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîl'in yanı sıra şeyhi ve aynı zamanda kayınpederi İbrâhim Zâhid-i Gîlânî ile çağdaş başka şeyh ve ârifler hakkında bilgiler sunmaktadır. Bunlar arasında Mevlânâ Necmüddîn Pîre Erdebîlî,[16] Mevlânâ Şemseddîn Akmiyûnî,[17] Mevlânâ Şehîd Kadı Cemâlüddîn Erdebîlî,[18] Şemseddîn Kâseger Erdebîlî[19] sayılabilir.

İbn-i Bezzâz, eserinde sadece Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin hayatını anlatmakla kalmamaktadır, aynı zamanda çok geniş mânâda emîrlerin, toplumun ileri gelenlerin, ekâbirin özetle halkın muhtelif tabakalarının hayatları hakkında da bilgi vermektedir. Meselâ, o dönemin ünlü Pehlivanları'nın[20] isimlerine rastladığımız gibi "Kavvâlî" mesleği ve ünlü kavvâller,[21] hikâyeler anlatmakta, semâ esnâsında güzel ses ve şarkılarıyla halkı etkilemekteydiler.

Toplumun başka bir tabakasını oluşturan ahîler de bu eserde yer alır. Ahîlerden bir çok kişinin adı zikredilir.[22] Bunların hangi meslek grubuna dâhil olduklarını Ahî Sultanşâh Haddâd ve Ahî Şâdî Habbâz dışında bilmiyoruz.[23] Musahhih Gulâm-Rızâ

---

15 Nîkîtîn, "Tecziye ve Tahlîlî ez-Safvetü's-safa", *Neşriyye-i Dânişkede-i Edebiyyât-ı Tebrîz*, çev. Bâkır Emîrhânî, Güz Dönemi 1339/1960, sy. 3, s. 274 (Ayrıntılar için bkz. Nîkîtîn, a.g.m., s. 273-287).

16 *Safvetü's-safâ*, s. 766.

17 Bir çok yerde adı geçmektedir. Bazı yerler için bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 64, 157, 196, 232, 241, 399, 585, 679, 939.

18 *Safvetü's-safâ*, s. 667.

19 *Safvetü's-safâ*, s. 409, 763.

20 *Safvetü's-safâ*'da adları geçen Pehlivânlar ve geçtikleri sayfalar şunlardır; Pehlivân Ahmed (s. 214), Pehlivân Muhammed (s. 737), Hacı Ebubekr Pehlivânân (s. 744, 776), Hacı Pehlivân Safî Erdebîlî (s. 776, 859, 860), Emîre Pehlivân Gîlân (s. 796), Pehlivân Hacı Halîl (s. 860), Pehlivân Sa'du (s. 859) ve Pehlivân Metris (s. 860).

21 *Safvetü's-safâ*'da adları geçen Kavâller şunlardır: Ferruh Kavvâl (s. 87, 650, 651, 665, 830, 864), Abdül Kavvâl (s. 367), Kavvâl Hasan Halhâlî (s. 651) ve Muhammed Kavvâl Heştrûdî (s. 652).

22 *Safvetü's-safâ*'da geçen ahîler şunlardır: Ahî Ali Delûzî (birçok yerde adı geçmektedir. Sadece beş yeri vermekle yetiniyoruz. [s. 354, 669, 762, 856, 947]), Ahî Mîrmîr (s. 301, 333), Ahî Hasan (s. 316), Ahî Ferec Zengânî (s. 273), Ahî Sultânşâh Haddâd (s. 1153), Ahî Ali (s. 330), Ahî Bedel Halhâlî (s. 673), Ahî Cebrâîl (s. 1185), Ahî Hanefiye (s. 390, 1152), Ahî Süleyman (s. 165), Ahî Mîr Ali (s. 1173), Ahî Hacı Beyyâz (s. 266), Ahî Ebubekr Sûrkî (s. 823), Ahî Şâdî Habbâz Erdebîlî (s. 336), Ahî Şehâb Şîrâzî (s. 1187) ve Ahî Bâle-i Tebrîzî (s. 819).

23 Gulâm-Rızâ Tabâtabâî, hangi meslek grubuna ait olduğu belli olanlardan sadece Ahî Sultanşâh Haddâd'ın adını vermektedir (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 18). Oysa, Ahî Şâdî Habbâz'ı da eklemek gerekmektedir.

Tabâtabâî, Petroşsfkî'nin, ahîleri sadece bir meslek grubu olarak tanıttığını, ancak onların, toplumun farklı tabakalarına âit olduğunu belirtmektedir.

*Safvetü's-safâ'*da yer alan bazı hikâyelerde çeşitli meslekler göze çarpmaktadır. Meselâ, bakkal,[24] atkı (şal) dokuyan,[25] çizmeci,[26] fırıncı,[27] marangoz,[28] aşçı,[29] elbise dokuyan,[30] demirci,[31] sabun satan,[32] sarraf,[33] derici,[34] kumaşçı,[35] bahçıvan,[36] dokumacı,[37] kuyumcu (zerger),[38] semerci,[39] kumaşçı,[40] duvarcı,[41] eşekci (binek hayvan kiracısı),[42] ayakkabıcı[43] ve terzi[44] zikredilebilir.[45]

İbn-i Bezzâz, Şeyh Safî ve Şeyh Zâhid'in hâllerini anlatırken, mürîdlerin ve halîfelerin durumlarını uzun uzun anlatmaz. Belki de bu konuda düşünmeyi biz okuyuculara bırakır. Hikâyeleri anlatınca ve Şeyh Safî'nin irfânî yorumu nakledilince, o dönemin ve yörenin sosyal, ekonomik ve coğrafî yapısı hakkında ipuçları da elde edilir. Âzerbâycân'ın geçim kaynağı, çiftçilerin durumu ve çeşitli vilâyetler, özellikle Erdebîl ve ona yakın köyler[46] çok sade biçimde okuyucuya sunulmaktadır.

---

24 *Safvetü's-safâ*, s. 98, 661.

25 *Safvetü's-safâ*, s. 287.

26 *Safvetü's-safâ*, s. 691, 1152.

27 *Safvetü's-safâ*, s. 98, 315, 771, 867.

28 *Safvetü's-safâ*, s. 270, 357, 823.

29 *Safvetü's-safâ*, s. 729.

30 *Safvetü's-safâ*, s. 332.

31 *Safvetü's-safâ*, s. 410, 661, 689, 842.

32 *Safvetü's-safâ*, s. 688, 689, 690, 693.

33 *Safvetü's-safâ*, s. 802, 820.

34 *Safvetü's-safâ*, s. 731.

35 *Safvetü's-safâ*, s. 744, 794.

36 *Safvetü's-safâ*, s. 819.

37 *Safvetü's-safâ*, s. 1149.

38 *Safvetü's-safâ*, s. 747, 779, 781, 819, 865, 887.

39 *Safvetü's-safâ*, s. 724, 734.

40 *Safvetü's-safâ*, s. 744, 794.

41 *Safvetü's-safâ*, s. 872.

42 *Safvetü's-safâ*, s. 1153.

43 *Safvetü's-safâ*, s. 331, 623, 778, 903.

44 *Safvetü's-safâ*, s. 698.

45 7-8 yüzyıl önce, Türklerin arasında yaygın meslek adları için bkz. Kerim Yund, "XIII ve XIV. Yüzyıllarda Türklerde Sanat Adları", *Türk Dili*, Haziran 1968, sy. 201, s. 318-321.

46 *Safvetü's-safâ*'da Erdebîl'e bağlı birçok köy ve ilçe zikredilmiştir. Bunlardan bazıları ve sayfa numaraları şunlardır: Kâzir (309), Pencmerc (314), Erdemsîn (376), Velkecân (378), Sühâyî (620), Nûşenik (620), Vecûcîn (852), Kornâs (859), Kûrehdûl (958), Bünyân (1158).

Erdebîl şehri hakkında direkt bir bilgiye rastlamasak da hikâyeleri dikkatlice mütâlaa ettiğimizde bir takım yararlı bilgilere ulaşıyoruz. Örneğin o dönemde, şehrin birçok kapısının olduğunu anlıyoruz. Bunlardan Reîs-i Sa'd kapısı,[47] Esferis,[48] Nevşehir,[49] Vâkîd,[50] Nûle,[51] Fakâ'iyân[52] ve Leyturumübeyyin[53] adlı kapıları sayabiliriz.

Uzmanlık alanımız olmamakla birlikte *Safvetü's-safâ*'nın metninin sade ve akıcı olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumda okuyucuya rahat bir okuma sağlamaktadır. Ancak arada sırada rastladığımız süslü ve secili ifâdeler de bize, İbn-i Bezzâz'ın kaleminin ne derece sağlam ve güçlü olduğunu göstermektedir. Ayrıca *Safvetü's-safâ*'da yer alan âzeri lehçesi (İran Âzerbâycâ'nındaki Fars lehçesi) ile yazılan şiirlerin İslâm'dan sonraki farsçanın lehçeleri açısından önemli belgelerden biri olduğu iddia edilmektedir.[54]

Edward Browne'un, *Safvetü's-safâ*'nın *Menâkıbu'l-ârifîn*'i taklîd edilerek yazıldığını iddia etmektedir.[55] *Safvetü's-safâ*'dan çok önce kaleme alındığı için bu durum ihtimâl dâhilindedir.

b. Eserin Mevsûkiyeti

Safvetü's-safâ konusunda önemli ve tartışılacak iki hususdan birincisi eserin mevsûkiyeti yani orijinal metindeki tahrîf meselesidir. İkincisi ise bu tahrîfin nerelerde yapıldığıdır.

Yapılan araştırmalarda *Safvetü's-safâ*'nın orijinal metninde bir şeyler artırılıp veya bir şeyler azaltıldığını, bir takım tasarrufta bulunulduğu anlaşılmıştır.[56]

---

47 *Safvetü's-safâ*, s. 90, 254, 257, 288, 774.

48 *Safvetü's-safâ*, s. 59, 363, 761.

49 *Safvetü's-safâ*, s. 642, 715.

50 *Safvetü's-safâ*, s. 761.

51 *Safvetü's-safâ*, s. 1066.

52 *Safvetü's-safâ*, s. 642.

53 *Safvetü's-safâ*, s. 65.

54 Alırıza Zekâvetî Karâgözlü, "ve Safâ ez-Safvetü's-safâ", *Âyine-i Pejûhiş*, Âzer 1374/1995, sy. 5, s. 56.

55 Edward G. Browne, *A literary history of Persia*, Cambridge 1930, IV, s. 40.

56 O günkü siyâsî ortamın gereği Safevî şahlarından birinin doğrudan desteği ile, o hânedânlığın taraftarları ve mürîdleri, asıl metni değiştirmişlerdir. Ancak bu değiştirilmiş nüshaları *Safvetü's-safâ*'nın orijinal nüshasının yerine koymaları o kadar kolay değildi. Çünkü yeni nüshaların ortaya çıkartılmasının yanında eski nüshaların da imhâ edilmesi gerekiyordu (Ayrıntılı bilgi için bkz. Menuçehr Murta-

Bu tahrîf işi, bazılarına göre Şâh I. Tahmâsb döneminde Ebu'l-Feth tarafından yapılmıştır.[57]

Elimizdeki *Safvetü's-safâ*'nın musahhihi Gulâm-Rızâ Tabâtabâî, dokuz nüsha ile karşılaştırarak yaptığı araştırmada farklı sonuçlara ulaştığını ifâde etmektedir.[58] Onun iddiâsına göre *Safvetü's-safâ*'nın orijinal metninde yapılan ilk tahrîf Şâh Tahmâsb (ö. 984/1576) döneminde Mîr Ebu'l-Feth tarafından yapılmamıştır. Çünkü bu kitabın el yazması nüshalarından biri Ayasofya Kütüphanesi'nde 2139[59] numarada bulunmakta olup yazılış tarihi 914 hk.'dür. Bu nüshada Safiyyüddîn-i Erdebîlî ve onun haleflerinin seyyid ve şiî olduklarını ispat etmek için acemice bir çaba harcandığını söylemektedir.[60]

Musahhih, Zeki Velidi Togan'ın da 914'de yazılmış bu nüshayı incelediğini ve orada Şeyh Sadrüddîn'in, Sultân Berkûk zamanında yaptığı hac yolculuğunu[61] okumuş olduğunu söylemektedir. Togan, *Safvetü's-safâ*'ya yapılan ekleme için "*Safvetü's-safâ*'nın 759/1358'de yazıldığını unutarak, Sadrüddîn'in, 770/1368'de yapmış olduğu hac yolculuğunu kitaba koydular. Bir de bu yolculuğun Sultân Berkûk[62] döneminde olduğunu yazmışlar. Halbuki Berkûk'un saltanatı 1382-1399 yılları arasındadır."[63] demektedir. Togan, ayrıca Fîruz Şâh Zerrîn Külâh'dan İmâm Mûsâ Kâzım'a da uygunsuz bir fazlalık olduğunu belirtmektedir.[64] Musahhih'e göre bu durumdan anlaşılan şey, *Safvetü's-safâ*'nın orijinal metninin tahrîfinin ve ona el uzatmalarının Şah Tahmâsb'ın Mîr Ebu'l-Feth-i Hüseynî'ye verdiği fermandan en az kırk yıl önce başladığıdır.[65]

---

zavî, "Arzûy-i Pîrân", *Âyende*, 1368/1989, sy. 3-5, XV, 213-216); Charles Rieu, *Catalogue of The Persian Manuscripts in British Museum*, London 1966, I, 346.

57 *Safvetü's-safâ*, Mukaddime-i Musahhih, s. 20.

58 *Safvetü's-safâ*, Mukaddime-i Musahhih, s. 20.

59 Mâlesef Ayasofya Ktp.'de bu numarada kayıtlı *Safvetü's-safâ*'ya âit bir nüsha kayıtlı değildir. Yanlış yazılan bu numaranın doğrusu 2123 olmalıdır. Bundan sonra 2123 olarak zikredilecektir.

60 *Safvetü's-safâ*, Mukaddime-i Musahhih, s. 20-21.

61 Sadrüddîn'in hac yolculuğu ile bilgiler, Musahhihin *Safvetü's-safâ*'yı hazırlarken kullandığı diğer yazma nüshalarda bulunmamaktadır.

62 Berkûk (ö. 801/1399), Memlük sultânıdır (Hayatı için bkz. M. C. Şehâbeddin Tekindağ, "Berkuk", *DİA*, V, 511-512); Berkûk devrinin siyâsî bakımdan tedkîkî için bkz. M. C. Şehâbeddin Tekindağ, *Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı (XIV. Yüzyıl Mısır Tarihine Dair Araştırmalar)*, İstanbul 1961, s. 40-124.

63 *Safvetü's-safâ*, Mukaddime-i Musahhih, s. 21.

64 *Safvetü's-safâ*, Mukaddime-i Musahhih, s. 22.

65 Ahmed Kesrevî'ye göre *Safvetü's-safâ*'daki tahrîf olasılığı IX. yüzyılın sonunda yani Sultan Haydar zamanındadır. Bu tahrîfi yapan da Şeyh Hüseyin Kâtib'dir. Mîrzâ Ahmed'e göre ise Safevî hânedanı-

İkinci önemli mesele ise bu tahrîfin nerelerde yapıldığıdır. Musahhihimiz Gulâm-Rızâ Tabâtabâî, dokuz nüsha üzerinde çalışmıştır. Bu dokuz nüshayı iki gruba ayıran Musahhih, birinci gruba h. 900'den önce kaleme alınan altı nüshayı, ikinci gruba ise Mîr Ebu'l-Feth-i Hüseynî tarafından işlem görmüş üç nüshayı koymuştur. Önce altı nüshayı birbirleriyle, sonra da elde edilen bu metni üç nüshayla karşılaştırmıştır. Böylece farkların nerede olduğu ortaya çıkmaktadır.

Birinci ve ikinci grup nüsha arasında üç önemli fark vardır:

1. Ebu'l-Feth-i Hüseynî tarafından *Safvetü's-safâ*'ya eklenmiş olan önsöz ve bu önsözün içeriği.[66]

2. Yine Ebu'l-Feth tarafından kitabın sonuna eklenen hâtime.[67]

3. Bazı hikâyelerin ortadan kaldırılması.

Görüldüğü üzere kitabın orijinal nüshasının değişmesi konusunda tam bir hüküm verilmiştir. Musahhih, tam bir mütalaa ile dokuz nüshayı karşılaştırdıklarında, tahrîf edilmiş ve sağlam nüsha arasındaki ihtilâfın ne kadar ciddi olduğunun görülebileceğini söylemektedir. Yine Musahhih, hatime konusunda Ebu'l-Feth'in asıl maksadının kitabı tamamlamak veya ona eklenecek konuları eski bölümlere ilâve etmek olabileceğini ifâde etmektedir. Bazı hikâyelerin kaldırılmasına gelince, Musahhih, bu hikâyelerin muhtevâsının o günün siyâsî ortamı ve dönemin maslahatlarına uygun olmadığı kanısındadır. Çünkü hazfedilen hikâyelerin içeriğinin Şeyhin nesebi ve mezhebiyle hiç bir bağlantısı yoktur.[68] Demek oluyor ki Ebu'l-Feth-i Hüseynî'nin el uzatmadığı nüshalarda da

---

nın takipçilerinden olan Şeyh Hüseyin Kâtib Erdebîlî, İbn-i Bezzâz'ın kitabından nüshalar yazmış ve onların hepsine müdâhâle etmiştir. Sekizinci bâbın, ikinci faslına yani Şeyh Safî'nin Şiî yapılmasına gelince, bunu yapan ya Hüseyin Kâtib Erdebîlî'dir veya başkasıdır. Ancak bunun halk arasında revâç bulması Mîr Ebu'l-Feth-i Hüseynî'nin eliyle olmuştur (Her iki görüşün ayrıntıları için bkz. Gulâm-Rızâ Tabâtabâî, *Safvetü's-safâ*, Mukaddime-i Musahhih, s. 22).

66 Bu önsözde Ebu'l-Feth-i Hüseynî: "... Novvâb Kâmyâb (Şâh I. Tahmâsb), hizmetkârı olan Ebu'l-Feth-i Hüseynî'yi, kitabın tashîhini yapmakla görevlendirdi... Sonra fermân gereğince, söylenen kitabın tashîhine başladı ve onu tashîh etmekte çok uğraştı." demektedir. Bkz. *Safvetü's-safâ*, Mukaddime-i Musahhih, s. 23.

67 Bu hâtimede, Safiyyüddîn-i Erdebîlî'den, Şah I. İsmâîl'e kadar olan kimselerin kerâmetleri anlatılmaktadır. Bkz. *Safvetü's-safâ*, Mukaddime-i Musahhih, s. 23.

68 *Safvetü's-safâ*, Mukaddime-i Musahhih, s. 24.

hazfedilmiş hikâyeler vardır ve bu hikâyelerin sayısındaki ihtilâflar doğaldır.[69] Birinci ve ikinci grup nüshalar arasında üç çarpıcı ihtilâfı saymazsak çok büyük ihtilâflarla karşılaşmamaktayız.

c. Musahhihin kullandığı nüshalar ve tashîh metodu

Musahhih, düzeltilmiş tam bir metin sunmak için, ilmî ölçüler doğrultusunda muteber el yazması nüshaları kullandığını belirtmiştir.[70] Toplam dokuz nüsha kullanan Musahhih, bu dokuz nüshayı da iki gruba ayırmıştır. Birinci gruptaki altı nüsha, Safevî Sultanlarının devlet kurmadan önce ve iktidârı ellerine geçirmeden önce yazılmış nüshalardır veya ikinci yazılışı sayılan nüshalardır. İkinci gruptaki üç nüsha ise Mîr Ebu'l-Feth'in tashîh ettiği nüshalardır.

Birinci grupta yer alan altı nüsha ve özellikleri şunlardır:

1. Ayasofya nüshası. Bu nüsha, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya bölümü 3099 numarada kayıtlıdır. Musahhih, Tahran Üniversitesi Merkez Kütüphanesi 1118 numarada kayıtlı mikrofilmi kullanmıştır. Nüshanın yazılış tarihi 18 Cemâde'l-ûlâ hicri 896'dır. Toplam 260 varaktır ve eserin satır sayısı 25'tir. Musahhihin esas nüshasıdır ve "S" harfi ile belirtilmiştir.

2. Divan-ı Hind nüshası. Musahhih, Tahran Üniversitesi Merkez Kütüphanesi 2563 numarada kayıtlı mikrofilmi ile 5772 numarada kayıtlı fotoğrafı kullanmıştır. Nüshanın kâtibi belli değildir. Nüshanın son cümlesi Şa'bâni'l-muazzam 759/ 1358 Tevekkül b. İsmâîl b. Hacı el-Erdebîlî olarak gelmiştir. Musahhih, nüsha tarihinin çoğu araştırmacıyı yanılttığını ve onu yanlışlıkla müellif nüshası sandıklarını belirtmektedir. Ona göre hattın çekiciliği ve yazılış metodu nüshanın yeni yazıldığını göstermek-

---

69 Musahhih, kullandığı tüm nüshalardaki hazfedilen hikâye listesini Mukaddime-i Musahhihin sonunda getirmiştir. Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 32-39.

70 Musahhihin kullandığı nüshalar hakkında verdiğimiz tüm bilgiler, Musahhihin Mukaddimesinden alınmıştır. Bkz. *Safvetü's-safâ*, Mukaddime-i Musahhih, s. 25-30. Ayrıca biz de Ayasofya nüshası (nr. 3099) haricinde üç yazma daha inceleme fırsatı bulduk. Birincisi, Süleymâniye Ktp., Ayasofya Bl., nr. 2123, 5 Zilhicce 914 tarihini taşıyor. 620 varak; ikincisi, Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu Bl., nr. 775, Hüseyin Kâtib Şîrâzî tarafından 947'de yazılmış; üçüncüsü ise Manisa İl Halk Ktp., nr. 1182/4, *Velâyet-i Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî* adını taşımaktadır. Müstensih, Muhammed Ali; istinsâh tarihi 886/1481 olarak kaydedilmiştir. Satır sayısı 27 olup 244 varaktır. Manisa'ya âit örnek bir sayfa görmek için bkz. Tezimizdeki "Ekler" bl.

tedir. Musahhih, bu nüshayı yeni bulsa da ilk nüsha üzerinden yızıldığını düşündüğü için muteber bir nüsha olarak değerlendirmektedir. Bu nüsha, 348 varak, 21 satır olarak yazılmıştır. Bu nüsha, "H" harfi ile belirtilmiştir.

3. Leningrad nüshası. Leningrad'ın Saltîkof Şeçedrin Kütüphanesi'ndedir. Tarihi ve yazarı belli değildir. Safevî sultanlarının orta dönemine ait olduğu zannedilmektedir. Şah Abbâs-ı Safevî tarafından, Şeyh Safiyyüddîn'in türbesine vakfedilmiştir. İran-Rus savaşlarında Puşkin'in fermanıyla, General Paskoviç onu Rusya'ya naklettirmiştir.[71] Bu nüshanın birinci sayfası I. Şâh Abbâs'ın damgasıyla damgalanmış olup 1022 tarihini taşımaktadır. Nüsha, 620 varak, 15 satır olup "L" harfi ile belirtilmiştir.

4. Pûr Hodâbahş nüshası. Pûr Hodâbahş Merkez Kütüphanesi'nin nüshasıdır. Tebrîz Üniversitesi Merkez Kütüphanesi 1034 numarada kayıtlı mikrofilmde saklanmaktadır. Nüshanın kâtibi Mîr Halîl el-Câmî olup 1035 yılında yazılmıştır. Kitabın son cümlesinden sonra meliklere âit iki damga okunamamıştır. Bu nüsha, "Ş" harfi ile belirtilmiştir.

5. Âsitâne-i Kuds nüshası. Nüsha 260 numarada korunmaktadır. Mîrzâ Rızâhân Nâînî diye birinin Âsitâne-i Kuds Kütüphünesi'ne sunmuştur. Yazılış tarihi 1042 h.'dir. Nüsha, 430 varak ve 23 satırdır. Divan-ı Hind nüshası gibi büyük ihtimalle orijinal nüsha üzerinden yazılmıştır. Bu nüsha, "K" harfi ile belirtilmiştir.

6. Mîrzâ Ahmed b. Hâc Kerîm Tebrîzî tarafından 1329 h.'de taş baskısı olarak basılmış nüshadır. Kitabın 358 sayfası *Safvetü's-safâ*'nın metni, geri kalanı ise dört kitaptan[72] oluşmaktadır. Bu nüsha, beş nüshayla karşılaştırılıp basılmıştır. Birinci nüsha, Erdebîl Dârü'l-irşâd'ına aittir. Eski dönemlere ait bir nüsha olduğu için sayfaları çürümüştür ve taş basımı, hazırdaki kitabın üçte ikisi istinsah edilmiş nüsha üzerinden yazılmıştır. İkinci ve üçüncü nüsha Dâru'l-âlem Şîrâz'a âittir. Hem yetersiz hem de eski bir nüshadır. Dördüncü nüsha yazarın dediğine göre, başka nüshadan bir kaç sayfaymış.

---

[71] Zikredilen nüsha, Paskoviç'in Erdebîl'e gönderdiği memur Jenkol Suştelin'in ödünç olarak Rusya'ya götürdüğü 120 sayfalık el yazması nüshalardan biridir (Bkz. *Safvetü's-safâ*, Mukaddime-i Musahhih, s. 27 <42 nr.'lı dipnot>).

[72] I. Kitap, Yunanlı İlklus hakkında yazılmış Kimya Tıbbı kitabı; II. kitap, Ruzbihan Baklî'nin *"Arâyîs"* adındaki tefsir kitabı; III. kitap, Şeyh Artar'ın *Mantıku't-tayr*'ından Şeyh San'ân'ın hikâyesi; IV. kitap ise, Şeyh Mahmûd Şebüsterî'nin Gülşen-i Râz'ı'nı içermektedir (Bkz. *Safvetü's-safâ*, Mukaddime-i Musahhih, s. 29 <44 nr.'lı dipnot>).

Kum şehrinde Mîrzâ Ahmed'in eline geçmiş ve devam eden bir dizi kusurlar bu bir kaç sayfanın yardımı ile giderilmiştir.[73] Beşinci nüsha ise Erdebîl'deki Şeyh Safiyyüddîn Kütüphanesi'ne âittir ve çok karışık bir nüshadır. Bu nüshalar üstüste ciltlenmiş ve Bombay'da 1329'da basılmıştır. Bu nüsha, "Ç" harfi ile belirtilmiştir.

İkinci grupta yer alan üç nüsha ve özellikleri şunlardır:

1. Britanya nüshası. Britanya Müzesi, 11745 numarada saklanmaktadır. Tenkit ve tashîhi Mîr Ebu'l-Feth b. Mîr Mahtûm Şerîfî Hüseynî Gürgânî'ye âittir. Tahran Üniversitesi, Merkez Kütüphanesi'nde saklanmaktadır. Bu nüsha Şâh Muhammed tarafından yazılmıştır. Bu nüsha "B" harfi ile belirtilmiştir.

2. Hâc Hüseyn Nahcivânî tarafından Tebrîz'in Milli Kütüphanesi'ne hediye edilmiştir. Tebrîz Milli Kütüphanesi 655 numarada saklanmaktadır. Yazılış tarihi 950 h. olup 500 varak ve 19 satır olarak yazılmıştır. Bu nüsha "N" harfi ile belirtilmiştir.

3. Tebrîz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi'ndeki nüshadır. Bu nüsha, "P" harfi ile belirtilmiştir.

Musahhihin Tashîh metoduna[74] gelince metnin tashîhinde ilk önce ilk gruptaki 6 nüsha karşılaştırılmış ihtilaflar aynı sayfanın dipnotunda gösterilmiştir. Bu altı nüsha içinde Ayasofya (S) nüshası esas nüsha olmuş, başka nüshaların konularına da bakılmış ve metne eklenmiştir.

Musahhih birinci aşamanın tashîhinden sonra, tashîh olunmuş metni ikinci grubun üç nüshasıyla yani Mîr Ebu'l-Feth'in nüshasıyla karşılaştırmış, ihtilâflı konuları kitabın sonunda yer alan "İhtilâflı nüshalar" bölümünde getirmiştir.

Metin içerisinde üç çeşit numaralandırma yapılmıştır. İlki, dipnot olarak gösterilen rakamlardır. Nüshanın ihtilâfını açıklamaktadır. İkincisi, satırlar arası [ ] içindeki yazılan numaradır. Ayasofya nüshasının başlangıç sayfasını göstermektedir. Üçün-

---

[73] Mîrzâ Ahmed Tebrîzî'nin tashîh husûsunda hangi metottan yararlandığı belli değildir. İyi niyetli bir çalışma olmakla beraber eleştirisel bir içeriğe sahiptir (Bkz. Hans Robert Roemer, "Şeyh Safi Erdebîlî (Şecere-i Hânvâdegî yekî ez meşâyıh-ı sûfiyye ki der fâsıla-i beyn Sa'dî ve Hâfız mî zîste est)", *Yekî Katre-i Bârân*, trc. Keykâvûs Cihândârî, Tahran 1370/1991, s. 332).

[74] Musahhihin tashîh metodu hakkında verdiğimiz bilgiler, Musahhihin Mukaddimesinden alınmıştır. Bkz. *Safvetü's-safâ*, Mukaddime-i Musahhih, s. 30-31.

cüsü ise yine satırlar arasında görülen ( ) içindeki numaradır ve okuyucuyu kitabın açıklamalar bölümüne yönlendirmektedir.

Şunu belirtmeliyiz ki, tezimizde kullandığımız nüsha farklılıkları ile alâkalı verilen tüm bilgiler, Gulâm-Rızâ Tabâtabâî tarafından tesbit edilen bilgilerdir. Dolayısıyla olabilecek hatalardan musahhih sorumludur.

d. *Safvetü's-safâ*'nın Türkçe Tercümeleri

Yaptığımız araştırmalarda Türkiye'deki kütüphanelerde *Safvetü's-safâ*'nın cüz'î bir kısmı hariç baştan sona bir tercümesi bulunmamaktadır. Yapılan tercümelerin ortak özelliği, *Safvetü's-safâ*'nın sadece dördüncü bâbını ihtivâ etmesidir. Eserin belki de en önemli olan bu bâbı, altı fasla ayrılmıştır. Birinci fasılda Şeyhin, Kur'ân-ı Kerîm'den bazı âyetlere yaptığı tefsîrine yer verilmiştir. İkinci fasıl, Peygamber efendimiz (a.s.)'in hadîslerinden örnekler ihtivâ etmektedir. Üçüncü fasıl, Meşâyıh'ın sözlerine, dördüncü fasıl, irfânî şiirlere, özellikle Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin, Feridüddîn Attâr'ın, Fahrüddîn Irâkî'nin ve Sa'dî-i Şîrâzî'nin şiirlerine beşinci fasıl, nasîhatlara ve son fasıl olan altıncı fasıl ise Safiyyüddîn-i Erdebîlî'ye âit sözlere yer vermektedir.

Bununla birlikte Muhammed b. Hüseyin Kâtib Neşatî tarafından yapılmış baştan sona bir tercümenin varlığı bilinmektedir.[75] Elimize son anda Neşâtî'nin yapmış olduğu bu tercümenin Âzerice olarak basılmış şekli geçmiştir.[76] *Şeyh Safî Tezkiresi* adıyla basılmış bu kitapta konu ile alâkalı son derece derli toplu bilgiler sunulmuştur.[77] Yine aynı kitapta Nağısoylu'nun önsözünde yazdığına göre Neşâtî'nin *Şeyh Safî Tezkiresi*'nin el yazma nüshaları beş tanedir. Bunlardan ilk ikisi bizzat mütercim tarafından yazılmış nüshalardır.

1. St. Petersburg nüshası (Saltikov-Şedrîn ktp., Hanikov, 91) 949/1543 tarihini taşımaktadır.

2. Tebrîz nüshası[78] (Millî Ktp., Hacı Hüseyin Nahcivânî'nin hediye ettiği el yazması, nr. 750). 950/1544 tarihini taşımaktadır.

---

75 Ethem Cebecioğlu, "İbn-i Bezzâz", *DİA*, s. 379.

76 Muhammed el-Kâtib Neşâtî, *Şeyh Safi Tezkiresi*, haz. Möhsün Nağısoylu, Sever Cabarlı ve Rauf Şeyhzamanlı, Bakı, Nurlan 2006.

77 *Şeyh Safi Tezkiresi*, s. 7-8.

78 Gulâm-Rızâ Tabâtabâî, Tebrîz Millî Kütüphanesi'ndeki bu nüshanın nr. 710'da saklandığını söylemektedir. Biz de bu bilgiye dayanarak eserin CD'sini elde ettik. Eser, 950/1543 yılında nesta'lîk hattıyla yazılmıştır. Satır sayısı 20'dir. Bu nüshaya âit örnek bir sayfa görmek için bkz. Tezimizdeki "Ekler" bl.

3. Mahmûd Şîrâzî adlı bir hattât tarafından 949/1543 tarihli tercümeyi istinsah ederek oluşturduğu nüshadır.[79] (Tahran Millî Ktp., nr. 2761). İstinsâh tarihi mütercimin birinci nüshası ile aynıdır. Yani aynı nüshadan istinsâh edilmiştir.

4. Britanya Müzesinde saklanan nüsha. Bu nüshanın başı ve sonu nâkıs olduğu için yazılış tarihi belli değildir. Bununla birlikte Rieu XVI. yüzyıla âit olduğunu söylemektedir.

5. St. Petersburg nüshası (Doğu Bilimleri Ens. Kütüphanesi, nr. c-568). St. Petersburg'daki mütercim nüshasından yazılmıştır. 1272/1855 tarihini taşımaktadır.

Neşâtî'nin, British Museum'da saklanan *Safî Tezkiresi*'nde kendisi hakkında verdiği bilgilerden Şîraz şehrinde ikâmet ettiği ve ömrünü ibâdetle geçirdiği anlaşılmaktadır.[80] Möhsün Nağısoylu, *Şühedanâme* ve *Şeyh Safî Tezkiresi* mütercimi Neşâtî hakkında ayrıntılı bir bilgiye sahip olmadığımızı söylese de onun hakkında çok kıymetli bilgiler vermektedir. Tercümelerini Şah I. Tahmâsb'ın emri ile yapan Neşâtî'nin bu tercümelerine bakıp devrinin tanınmış ve tecrübeli mütercimlerinden olduğunun söylenebileceğini ifâde eden Nağısoylu, Neşâtî'nin *Tezkîre*'sinde adını Mevlânâ lakabını kullanarak "Mevlânâ Muhammed Kâtib" olarak kaydetmiş olmasının bu görüşünü pekiştirdiğini söylemektedir. Bizim de ifâde ettiğimiz üzere onun Şîraz şehrinde yoksul bir hayat sürdüğünü ve ömrünü ibâdetle geçirdiğini söyleyen Nağısoylu, Neşâtî'nin Şîraz şehrinde eskiden beri Âzerbaycân Türklerinin Kaşkay kolunun yaşadığını ve büyük ihtimalle onun da bu kola mensub olduğunu ifâde etmektedir. Gerek *Şühedanâme* gerekse *Şeyh Safî Tezkîre*'sinde yer alan kendine ait şiirlerinden onun yetenekli bir kalem sahibi olduğu ayrıca isminde yer alan "Kâtib" sözünden de onun hattât olduğu

---

[79] Gulâm-Rızâ, Tabâtabâî'ye göre bu nüsha Tahran'ın Eski Saltanat kütüphanesinde, 2761 numarada kayıtlıdır. Eser, 949 (1542) yılında yazılmıştır. Müstensihi Mahmûd Hoşnivîs Şîrâzî olup "*Makālât-ı Türkî-i Şeyh Safî*" adını taşımaktadır. British Museum'da ve Tebrîz Milli kütüphanesinde bulunan bu iki nüshanın CD'ye aktarılmış şekli elimizde mevcut olduğunu söylemiştik. Ancak Tahran'ın Eski Saltanat kütüphanesinde olan nüshasını ne yazık ki göremedik. Dolayısıyla bu eserle ilgili söylediklerimiz, Gulâm-Rızâ Tabâtabâî'ye âittir (Bkz. *Safvetü's-safâ*, Mukaddime-i Musahhih, s. 29-30).

[80] British Museum, OPB BL., Katalog: ADD 18548, SCH: 5697, vr. 3^{b}. Bu nüshanın CD'ye aktarılmış şekli elimizde mevcuttur. Eser nesta'lîk hattı ile yazılmıştır ve satır sayısı 19'dur; Bu nüshaya âit örnek bir sayfa görmek için bkz. Tezimizdeki "Ekler" bl.

anlaşılmaktadır. Yine yaptığı araştırmada Dublin'deki Çester-Bitti Kütüphanesi'nde bulunan 936/1530 yılında yazılmış *Tuhfetü'l-mülûk* adlı eseri ve Topkapı Sarayı'nda bulunan 952/1545 tarihli bir el yazması Kur'ân'ın kâtibi Muhammed Kâtib Şîrâzî'dir. Yalnız burada "Neşâtî" nisbesini zikretmemiştir.[81]

Terceme-i Menâkıb-ı Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî adıyla ma'rûf *Safvetü's-safâ*'nın sadece dördüncü bâbını ihtivâ eden tercüme nüshaları tesbit edebildiğimiz kadarıyla şunlardır:

1. Hacı Selim Ağa Ktp., Kemânkeş bl., nr. 412; Müstensihi Osman b. Mustafâ olup istinsâh tarihi Receb 1048 (1638)'dir. Eser 140 varak olup satır sayısı 17'dir.[82]

2. Hacı Selim Ağa Ktp., Kemânkeş bl., nr. 247; Müstensihi belli değildir. İstinsâh tarihi 26 Rebîu'l-âhir 766 (20 Ocak 1365 Pt)'dır. Eser 137 varak olup satır sayısı 13'tür.[83]

3. İzmir Millî Ktp., nr. 1483/3, vr. 43^{b}-133^{a}; Noksan bir nüsha olduğu için ne müstensihi ne de istinsâh tarihi bellidir. Eser 90 varak olup satır sayısı 21'dir.[84]

4. Manisa İl Halk Ktp., nr. 1383/1; Müstensihi ve tarihi kaydedilmemiştir. Eser, 135 varak olup satır sayısı 15'tir.[85]

5. Sadberk Hanım Müzesi, Yazmalar Ef. bl., nr. 171; Müstensihi belli değildir. 1241/1825-26 tarihini taşımaktadır. Eser 122 varak olup satır sayısı 15'tir.

6. Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef. bl., nr. 2716, vr. 34^{b}-68^{b}; Müstensihi ve tarihi kaydedilmemiştir.

7. Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef. bl., nr. 2642, vr. 154; Müstensihi ve tarihi belli değiltir.

---

81 *Şeyh Safi Tezkiresi*, Möhsün Nağısoylu'nun önsöz yazısı, s. 8-9.

82 Bu nüshaya âit örnek bir sayfa görmek için bkz. Tezimizdeki "Ekler" bl.

83 Bu nüshaya âit örnek bir sayfa görmek için bkz. Tezimizdeki "Ekler" bl.

84 Bu nüshaya âit örnek bir sayfa görmek için bkz. Tezimizdeki "Ekler" bl.

85 Bu nüshaya âit örnek bir sayfa görmek için bkz. Tezimizdeki "Ekler" bl.

8. Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud bl., nr. 6491, vr. 121; Müstensihi Mustafa Efendi, istinsah tarihi ise 1254'tür.

9. Süleymaniye Ktp., İzmir bl., nr. 465, vr. 108; Müstensihi ve istinsah tarihi kaydedilmemiştir.

Biz, yukarıdaki bu tercümelerden Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Kemânkeş bl., nr. 412'nin transkripsiyonunu yapmakla birlikte tezimizde yer vermedik. İncelediğimiz tercümelerin hemen hepsi, transkripsiyonunu yaptığımız bu eser ile aynı paralelde yazılmıştır. Muhtevâ aynıdır. Bu da bize aynı kaynaktan istinsâh edildiği fikrini vermektedir.

Tercüme yapılırken nelere dikkat edildiği, müellif tarafından şöyle ifâde edilmektedir:

"… Bu zayıf ve nahîf fakirden bazı ashâb iltimâs ettiler ki Sultânü'l-evliyâ ve burhânü'l-etkiyâ Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in menâkıbı ki lisân-ı Fârisî üzerine te'lîf etmişler imiş. Onu terceme ettim ve teshîl ettim. Tâ ki faydası amm ola ve bu ben zayıf dahi onların hâcetleri bitsin diye vardım bu işe teveccüh ettim ve iltizâm gösterdim. Tâ ki ol menâkıbı teshîl ettim ve bazı ebyât ki aslında şerhi yoktur. Onların dahi ibâretlerini bile tevcîh ettim ve ulemây-i zâhirin dahî sözlerini münâsebetiyle naklettim …"[86] demektedir.

Dördüncü bâb, anlaşılır bir biçimde tercüme edilmiştir. Bazı yerlerde atlamalar olsa da -âyetlerden bazıları ve Arapça beyitler gibi- metne sadık kalındığını söyleyebiliriz. Arapça beyitler yazılmakla birlikte, tercümesine gidilmemiştir. Farsça beyitler ise vezne dikkat edilmeksizin tercüme edilmiştir. Hadîs-i şerifler orijinal metinde tercüme edilmediği halde, bu metinde edilmiştir.

Ayrıca *Safvetü's-safâ*'nın sadece sekizinci bâbına ait bir Almanca tercümenin[87] de bulunduğunu zikredelim. Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin sîretinin anlatıldığı sekizinci bâb, 27 fasıldan oluşmaktadır. Almanca bu eser 282 sayfa olup, son bölümünde VIII. bâbın farsça metnine de yer verilmiştir.

---

[86] Hacı Selim Ağa Ktp., Kemankeş bl., no: 412, 1^{b}-2^{a}.

[87] Heide Zirke, *Ein hagiographisches zeugnis zur Persischen geschichte aus der mitte des 14. Jahrhunderts: dasachte kapitel des Safwat as-Safa in kritischer bearbeitung,* Berlin 1987.

III. SAFİYYÜDDÎN-i ERDEBÎLÎ'NİN YAŞADIĞI DÖNEM

Mîlâdî XIII. asır tasavvufî cereyanların büyük önem kazandığı aynı zamanda Anadolu'nun islâmlaşmasında önemli rol oynayan Türk göçlerinin[88] yanısıra muhtelif tarîkatlerin çeşitli bölgelere yerleştiği bir dönem olmuştur.[89]

Yine bu yüzyılın başlarında Önasya siyâsî ve iktisâdî bakımdan parçalanmış bir durumda idi.[90] Abbâsî[91] hilâfetinin siyâsî nüfûz ve istikrârını kaybetmesi, diğer yandan

---

88 Türklerin göçleri husûsunda ayrıntılı bilgi için bkz. Claude Cahen, *Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi,* trc. Yaşar Yücel – Bahaeddin Yediyıldız, Belleten, Aralık 1987, LI, sy. 201, s. 1375, 1431; Türklerin Anadolu'ya geldikleri vakit toplumun etnik ve dînî yapısı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Erol Güngör, *Anadolu'da Türk Birliği ve Tarîkatlar,* Türk Edebiyatı, Şubat 1974, III, 31-32; Mehmet Şoray, *Türkmen Tarihi,* İstanbul 1993, s. 14; Reşat Öngören, *Osmanlılarda Tasavvuf (Anadolu'da Sûfîler, Devlet ve Ulemâ-XVI. Yüzyıl),* İz yay., İstanbul 2000, s. 17.

89 Hasan Kamil Yılmaz, *Azîz Mahmûd Hüdâyî ve Celvetiyye Tarîkatı,* İfav yayınları, t.y., s. 13-14; Bu asırda, Yesevî dervîşleriyle beraber Anadolu'ya gelmeye başlayan ve bir çok kolları mevcut olan ikinci bir grup daha vardır. O da Kalenderiyye ve Haydariyye mensuplarıdır (Bkz. Abdurrahman Güzel, "Osmanlı Devleti Döneminde Dînî-Tasavvufî Türk Edebiyatı", *Yeni Türkiye,* Temmuz-Ağustos 2000, sy. 34, s. 216; On ikinci yüzyıldan itibaren Anadolu'da zemin bulan tasavvuf kültürü, şehirli ve göçer Müslüman nüfus için farklı yapılarda şekillenmeye başlamıştır. Selçuklular ve Beylikler dönemi boyunca gelişimini sürdüren üç farklı tasavvuf ekolü vardır. 1. İbn Arabî kaynaklı vahdet-i vücûd düşüncesi; 2. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin aşk ve vecd eksenli tasavvuf anlayışı; 3. Seyyah dervişlerin Bâtınî nitelikli mistizmi. Bu üç farklı tasavvuf anlayışı, Osmanlı'nın kuruluşundan 14. yüzyıl başına kadar bazen birbirine paralel bazen de iç içe geçerek insan ilişkilerini etkilemiştir (Ayrıntılar için bkz. Ekrem Işın, "Osmanlı Döneminde Tasavvufî Hayat", *Yeni Türkiye,* Mart-Nisan 2000, yıl: 6, sy. 32, s. 496-503). On üçüncü yüzyıl Anadolu'suna bir bakış için bkz. İsmâîl Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* TTK, 1988, I, 1; On üçüncü yüzyılda Anadolu'daki Tasavvuf hayatı için bkz. Osman Türer, "Osmanlı'nın Temelindeki Manevî Harç: Kuruluş Döneminde Anadolu'da Tasavvuf", *Yeni Türkiye,* Mart-Nisan 2000, sy. 32, s. 477-486; Samiha Ayverdi, "Onüçüncü Asır Anadolu'sunda Tasavvuf ve Hazret-i Mevlânâ", *Türk Edebiyatı,* Aralık 1972, I, sy. 12, s. 19-23; Müjgan Cumbur, "Mevlânâ'nın Şiirlerine Göre XIII. Yüzyıldan Türkmenlerin Yaşayışları", *Milli Kültür,* Aralık 1979, I, sy. 12, s. 11-19; Ahmed Yaşar Ocak, "Emirci Sultan ve Zâviyesi", *TED,* 1978, sy. 9, s. 132-135; Ömer Tuncer, "13. Yüzyıl Anadolu Ahîlerinin Dünya Siyâsî Tarihindeki Yeri", *Tarih ve Toplum,* Aralık 1993, XX, sy. 120, s. 34-36; Osman Türer, "XIII. Asırdan Anadolu'da Tasavvuf ve Yunus Emre", *Diyanet Dergisi,* Ocak-Şubat-Mart 1991, XXVII, sy. 1, s. 87 vd.; Fuad Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu,* TTK, Ankara 1988.

90 Abdülkadir Yuvalı, "XIII. yüzyılda Önasya'daki Siyâsî Bloklaşma", *Türk Kültürü,* Şubat 1985, sy, 262, s. 111.

91 Hâşimîler'in önemli bir kolu olan Abbâsoğulları, Hz. Peygamber'in amcası Abbâs'ın soyundan gelmişlerdir (Bkz. Gülgûn Uyar, *Ehl-i Beyt, İslâm Tarihinde Ali-Fâtıma Evlâdı,* Gelenek Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 133); 750-1258 yılları arasında hüküm süren bu hânedan hakkında ayrıntılar için bkz. Hakkı Dursun Yıldız, "Abbâsîler", *DİA,* I, 31-48; Şerare Yetkin, "Abbâsîler", *DİA,* I, 49-56; K. V. Zettersteen, "Abbâsiler", *İA,* I, 18-22; Abbâsi döneminin bitmesinin ardından meydana gelen hâdiseler için bkz. Oğuz Ünal, *Horasan'dan Anadolu'ya,* Töre Devlet yayınevi, Ankara 1980, s. 64-

Batı'dan gelen haçlı saldırılarıyla Doğu'dan gelen Moğol[92] istilâsı İslâm dünyasını derinden sarsmıştı.[93] Bu yıllar, Anadolu'da Anadolu Selçukluları[94] ve beyliklerin, Mısır'da Memlüklerin[95] hüküm sürdüğü bir dönemdir.[96] Cengiz Hân'dan[97] itibâren batı

65; Abbâsîler'de Şiî hareketi hakkında bilgi için bkz. Metin Bozkuş, "Türklerin İslâmiyeti Kabulü ve Alevîliğin Türkler Arasında Yayılması", *CÜİFD*, Sivas 1998, sy. 2, s. 414-417.

92 Moğollar, Ortaçağ dünya tarihinde önemli rol oynayan ve özellikle İslâm dünyasındaki tahribatıyla tanınan bir kavimdir (Ayrıntılar için bkz. Osman Gazi Özgüdenli, "Moğollar", *DİA*, XXX, 225-229); Onüçüncü Asır Anadolu tarihinin en esâsî hâdisesi, yalnız siyâsî değil, icmaî bakımdan da Moğol istilâsıdır (Ayrıntılar için bkz. Fuad Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, TTK Ankara 1988, s. 32-33); Moğol zulmünden kaçarak gelen gaziler, bilginler, dervişler, şeyhler ve babaların Osmanlı'nın kuruluşuna etkileri için bkz. Şükrü Karatepe, "Osmanlı'da Din-Devlet İlişkisi", *Yeni Türkiye*, Ocak-Şubat 2000, sy. 31, s. 419 vd.; Reşat Öngören, "Osmanlı Padişahları ve Tasavvuf", *Yeni Türkiye*, Mart-Nisan 2000, sy. 32, s. 504 vd.; Moğol istilâsının en belirgin sonuçları, Orta Asya'nın ekonomik ve sosyal hayatının her alanında kendini göstermekteydi. Özellikle işgalden sonra ve özellikle XIV. yüzyıldan sonra dilde Türkçeleşmeye ve kültürel olarak da İslâmlaşmaya doğru bir hareket görülmektedir (Ayrıntılar için bkz. Özkan İzgi, "Moğol İstilâsından Sonra Orta Asya'da Yerleşik Hayat", *Türk Kültürü Araştırmaları*, Ankara 1989, Yıl: XXVII/1-2, s. 125-139); Moğollar hakkında farklı bir perspektif için bkz. Tuncer Gülensoy, "Moğolistan'da Yaşayan Türk Kültürü", *Yeni Türkiye*, Temmuz-Ağustos 1997, sy. 16, s. 1720-1722.

93 X-XIII. yüzyıllarda Anadolu toprakları üç büyük sıkıntı (üç celâlî tecellî) ile karşı karşıya kalmıştır. 1. Batıdan gelen Haçlı Seferleri; 2. Doğudan gelen Moğol İstilâsı; 3. İçerde ortaya çıkan Babailer İsyanı. Sonra bu üç celâlî tecelliyi üç cemali tecelli takip edecektir. 1. Batı'dan Anadolu'ya gelen Muhyiddîn İbn-i Arabî; 2. Doğu'dan Anadolu'ya gelen Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî; 3. İçerde yetişen Yunus Emre (Ayrıntılar için bkz. Mustafa Kara, "Osmanlı Dönemi Sûfileri ve Tasavvufî Düşüncenin Renkleri", *İslâmî Araştırmalar*, 1999, XII, sy. 3-4, s. 269-272); Moğol istilâsı ile Mâveraünnehr, Harezm ve İran'da yayılan çeşitli tarîkat zümreleri çeşitli yerlere dağıldılar. Bir kısmı da Horasan ve Âzerbaycan üzerinden Anadolu'ya geldiler. Bu zümreler içinde Kalenderîlikle alâkalı sayılan Yeseviyye, Vefâiyye ve Haydariye gibi zümreler vardı ki bunlar İslâm öncesi inanç ve kültür unsurlarıyla daha fazla iç içeydiler. XIII. ve XIV. yüzyıllarda Anadolu'da ve Rumeli'de görülen Babaî, Kalenderî, Torlak ve Simavnalı, Işık gibi adlarla anılan zümreler de bu son gruba dahildiler (Bkz. Ayhan Pala, "Yesevîlik'ten Bektaşîliğe Türk Müslümanlığı", *Erdem*, Ankara 1995, VII, sy. 21, s. 859-860).

94 Selçuklu devletleri arasında en uzun ömürlüsü ve en mühimi olan bu kol Süleyman Şah tarafından kurulmuştur (Ayrıntılar için bkz. İbrahim Kafesoğlu, "Selçuklular", *İA*, X, 379 vd.); Orhan F. Köprülü, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluş ve Gelişmesindeki İtici Güçler", *Yeni Türkiye*, Ocak-Şubat 2000, yıl: 6, sy. 31, s. 37; XIII. yüzyılın ikinci yarısında, Moğol İlhanlı Devleti'nin Kontrolünden sonra Anadolu Selçuklu Devleti'nin durumu için bkz. Fahamettin Başar, "Osmanlı: Bir Devletin Kuruluşu", *Yeni Türkiye*, Ocak-Şubat 2000, sy. 31, s. 85 vd.); Onüçüncü yüzyılda, Anadolu Selçukluları arasında Fars Dili'nin önemi için bkz. Muhammed Takî İmâmî-yi Hoyî, "Moğol İlhanlıları Zamanında Anadolu'da İran Kültür ve Medeniyetinin Nüfûzu", *Tarihten Günümüze Türk-İran İlişkileri Sempozyumu* (16-17 Aralık 2002 Konya), T. T. K. 2003, sy. 11, s. 65-70; Selçuklular ve Batı ilişkileri için bkz. Bayram Kodaman, "XVIII. Yüzyıla Kadar Türkler ve Batı", *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Mart-Ekim 1975, sy. 1-2, s. 85 vd.; Dînî münâsebet için bkz. Ahmet Ocak, "Selçuklular Döneminde Şiî-Sünnî İlişkisi", Erdem, Ankara 1996, VIII, sy. 23, s. 401-418.

95 Memlükler, 1250-1517 yılları arasında Mısır, Suriye ve Hicaz'da hüküm süren müslüman bir Türk devletidir (Ayrıntılar için bkz. İsmâîl Yiğit, "Memlükler", *DİA*, XXIX, 90-97; A. Fulya Eruz, "Memlükler", *DİA*, XXIX, 97-100; M. Sobernheim, "Memlükler", *İA*, VII, 689-692).

96 Hasan Kamil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1998, s. 127.

97 Moğol İmparatorluğu'nun kurucusu ve ilk hükümdarıdır. Cengiz Han (ö. 624/1227) hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Kafalı, "Cengiz Han", *DİA*, VII, 367-369; W. Barthold, "Cengiz Han", *İA*,

istikâmetine sevk edilen Moğollar, Hârizmşahlar[98] Devleti'nin ortadan kaldırılmasından sonra İran ve Irak'ta kendilerine karşı koyacak bir kuvvet bulamamışlardı. Cengiz Hân'dan sonra da Moğol istilâsı devam etmiş ve onun torunlarından Hülâgû,[99] İran'da son mukavemetleri kırarak 1258'de Bağdat'ı kuşatmış ve şehir, yakılıp yıkılmıştı.[100]

Safiyyüddîn-i Erdebîlî, İran'a[101] yerleşmiş bir Moğol hânedânı olan ilhanlılar dönemini idrâk etmiştir. Hükümdar Gāzân Hân (ö. 1304), yirmi dört yaşında iken tahta çıkmıştı.[102] İşe başlar başlamaz İlhanlılar devleti içinde devam eden iç savaşları bastırmayı başaran Gāzân'ın İslâmiyeti kabûl etmesi, Moğollar arasında müslümanlığın yayılmasına sebep olmuştur.[103]

*Safvetü's-safâ'*da her yüzyılın seçkin büyükleri sayılırken VII. yüzyılın -melikler kategorisinde- büyüğünün Gāzân Hân olduğu ifâde edilmiştir.[104] Yine *Safvetü's-safâ*

III, 91-98; Ayrıca bkz. bu makaleyi kaynaklarda zenginleştiren ve düzeltmeler yapan M. Fuad Köprülü, a.g.m., s. 98-100; Zeki Velidi Togan, *Çengiz'in Soyu ve Kendisine Yakın Kabileler,* ATÜEFAD, Erzurum 1985, sy. 13, s. 95-103.

98 Hârizm ve İran'da 1097-1231 yılları arasında hüküm süren Türk-İslâm Hânedânıdır (Ayrıntılar için bkz. Aydın Taneri, "Hârizmşahlar", *DİA,* XVI, 228-231; M. Fuad Köprülü, "Hârizmşâhlar", *İA,* V/I, 265-296).

99 Hülâgû (ö. 663/1265), İlhanlı Devleti'nin kurucusu ve ilk hükümdarıdır. *Savfetü's-safâ'*da Hülâgû'nun ve Altın Orda Hân'ı Berke Hân (ö. 1266)'ın isimleri birlikte zikredilmiş ve ikisinin de Seyyid Burhaneddîn Muhammed'in eli ile müslüman oldukları kaydedilmiştir (Bkz. *Safvetü's-safâ,* s. 195); Bausani de, Nasirüddîn Tûsî'nin etkisiyle Müslüman olduğu söylentilerinin dolaştığını söylemektedir (Bkz. A. Bausani, "İlhanlı Hakimiyeti Zamanında İran'da Din", *Tarih Araştırmaları Dergisi,* Ağustos 2002, sy. 32, s. 225; Halbuki bir çok kaynak, Hülâgû'nun budist olduğu yönünde hemfikirdirler (Bkz. Abdülkadir Yuvalı, "Hülâgû", *DİA,* XVIII, 475; Abdülkadir Yuvalı, "İlhanlılar", *DİA,* XXII, 104; Başka ayrıntılar için bkz. W. Barthold, "Hulagu", *İA,* V/I, 581-582); Yalnız bazı menkıbelere göre Seyfeddîn Baharzî vasıtasıyla Müslüman olmuş, ancak bunu gizli tutmuştu (Bkz. Süleyman Uludağ, "Bâharzî", *DİA,* IV, 474-475); Berke Hân ise müslüman olup onun islâmiyeti kabûlünde Necmüddîn-i Kübrâ'nın halîfelerinden Seyfeddîn Bâharzî (ö. 1261)'nin büyük rolü olmuştur (Bkz. Enver Konukçu, "Berke Han", *DİA,* V, 506); *Safvetü's-safâ*'da adı geçen Seyyid Burhâneddîn Muhammed'e gelince, Bâharzî'nin oğlu kastedilmiş olabilir. Eğer öyleyse yine yanlışlık söz konusudur. Çünkü en büyük oğlunun ismi Celâleddîn Muhammed (ö. 1262), diğerinin ismi ise Burhâneddîn Ahmed (ö. 1296-97)'dir. İsimlerin karışması muhtemeldir (Seyfeddîn Bâherzî hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmed Ateş, "Seyfeddîn Bâherzî", *İA,* X, 534-536).

100 Bertold Spuler, "Selçuklular ve Halefleri", *İslam Tarihi Kültür ve Medeniyeti,* çev. Hamdi Aktaş, Hikmet yay., İstanbul 1988, I, 171; Hülâgû, Cengiz Han'dan beri sürdürülen Moğol ordularının yenilmezliği görüşünü bir süre daha sürdürmüştür. Ancak Memlükler karşısında yenilince batıya daha fazla ilerleyememiştir. Bkz. Abdülkadir Yuvalı, *İlhanlılar Tarihi I,* Erciyes Üniversitesi yay., Kayseri 1994, s. 186.

101 Safevîlerden önce İran'ın siyâsî durumu için bkz. S. Kazım Ruhani, *XVI-XVII. yüzyıllarda Osmanlı ve Safevî Esnaf Teşkilatı,* İstanbul 1976-77 (Basılmamış Doktora Tezi), s. 122-123.

102 Bertold Spuler, "İlhanlılar", *İA,* V/2, 969.

103 Bertold Spuler, *İran Moğolları,* çev. Cemal Köprülü, TTK 1957, s. 2006.

104 *Safvetü's-safâ,* Mukaddime, I. Fasıl, s. 58.

içerisinde Gāzân Hân ile alâkalı bir çok hikâye mevcuttur. Bunlardan birinde Gāzân Hân'ın Şeyh Zâhîd ile karşılaşması hikâye edilmiştir. Şeyh ile tokalaştığında vücûduna bir titreme gelen Gāzân, etrafındakilere "Bu, gerçek bir adamdır. Her kim benimle tokalaşsa eli titrerdi, ancak şimdi benim elim titremeye başladı[105] demektedir."

İbn-i Bezzâz, Gāzân Hân'ın, Şeyh Zâhîd'in mürîdi olduğunu[106] ve en sıkışık anlarında ondan istimdâd dilediğini kaydetmektedir.[107] Tarihçiler, İlhanlı döneminin ünlü veziri aynı zamanda hânedânın tarihçisi de olan Reşîdüddîn Fazlullâh Hemedânî'-nin[108] Şeyh Safiyyüddîn'in hatırına çok saygı gösterdiğini ve Erdebîl hangâhının masrafları için her yıl nakit para ve mal gönderdiğini kaydetmişlerdir.[109] Reşîdüddîn'in Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî'ye gönderdiği mektup, bizlere Şeyh Safî'nin makâmının yüceliği ve mânevî azameti hakkında bilgi verdiği gibi, Vezîr Reşîdüddîn'in ona karşı ne kadar içten ve samimi olduğunu da kanıtlamaktadır.[110] Üstelik Reşîdüddîn, Erdebîl valisi olan oğlu Mîr Ahmed'e yazdığı yedinci öğütte, Erdebîl halkına adalet ve cömertlik husûsunda elinden geleni yapmasını ve Şeyh Safiyyüddîn'in velâyet kapısının sığınağına yapışıp hayır duâlarını almasını istemektedir. Reşîdüddîn ayrıca, oğlunun, hem dünyası hem de âhireti için Şeyh Safî'nin himmetinden yardım dilemesi gerektiğini vurgulamıştır.[111] *Safvetü's-safâ*'da, Vezîr Reşîdüddîn'in diğer oğlu Gıyâseddîn Muhammed'in, Şeyh Safî'nin mürîdi olduğu kaydedilmiştir.[112]

---

105 *Safvetü's-safâ*, s. 207.

106 *Safvetü's-safâ*, s. 150.

107 *Safvetü's-safâ*, s. 230.

108 Reşîdüddîn (ö. 1318), Gāzân, Olcaytu ve Ebu Saîd İlhanlı döneminin vezirliğini yapmıştır (Ayrıntılar için bkz. Zeki Velidi Togan, "Reşîdüddîn Tabîb", *İA*, IX, 705-712; Claude Cahen, *İslâmiyet (Doğuşundan Osmanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar)*, trc. Esat Nermin Erendor, Bilgi Yayınevi 1990, s. 260).

109 Muhammed Muîn, *Ferheng-i Fârisî*, Tahran 1364/1985, V, 1021; *Safvetü's-safâ*, Mukaddime-i Musahhih, s. 7; İbn-i Bezzâz, bir keresinde Vezîr Reşîdüddîn'in Şeyh için yetmiş hil'at hazırlattığını, ancak Şeyhin onlara iltifat etmeden Tebriz'i terk ettiğini kaydeder. Etrafındakilerin niye hil'atlere iltifat etmediniz? Sorusuna "benim himmetim böyle şeylere iltifat etmemiştir. Eğer halk önünde azîz olmuşsam, halktan hiç bir beklentim olmadığı içindir." diye cevap vermiştir (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 941).

110 *Safvetü's-safâ*, Mukaddime-i Musahhih, s. 7-11.

111 *Safvetü's-safâ*, Mukaddime-i Musahhih, s. 11-13.

112 Nasıl mürîd olduğunun hikâyesi özetle şöyledir: "Hâce Reşîdüddîn'i öldürüldüğünde oğlu Gıyâseddîn Muhammed ergenlik çağındaydı. Kendi canı tehlikede olduğundan, kaçmak ve bir yerde saklan-

Gāzân Hân'dan sonra yerine kardeşi Olcaytu[113] geçmiştir. *Safvetü's-safâ*'da Olcaytu adı, bir yerde sadece isim olarak geçmektedir.[114]

Safvetü's-safâ, Olcaytu'dan sonra onun yerine geçen bir başka ilhanlı hükümdarı Ebû Saîd'in[115] yanı sıra hanımı Bağdad Hatun[116] ve Beylerbeyi Emîr Çoban'dan[117] sık sık bahsetmektedir.

---

mak istiyordu. Bir mezarlığa giden Gıyâseddîn korku içinde beklerken bir ışık gördü. Bir pîr mezarın başında oturmuştu. Bu durumdan dehşete kapılan Gıyâseddîn'e o pîr: "Evlâd, hiç korkma ve endişelenme, sana hiç bir zarar gelmeyecek. Ancak Allah'a söz vereceksin, tekrar güzel günlere döndüğünde ve devlet kuşu başına konduğunda, sana kötülük edenlerden öç almayacaksın" dedi. Gıyâseddîn söz verdi ve onun kim olduğunu öğrenmek istedi. Pîr, ismini söylemedi ancak onun kulağını tuttu ve: "bu bizim aramızda işâret olsun" dedi. Bir süre sonra Gıyâseddîn, vezirlik rütbesine ulaştı. Şeyh Tebrîz'e gitmişti. Vezîr Gıyâseddîn yalvararak Şeyh Safî'yi kendi mekânına getirdi. Üç gün üç gece yapılan sohbetten sonra Vezîr Gıyâseddîn, başından geçen o hâdiseyi anlattı. Ancak o kimsenin kulağını tutup çekmesini söylemeyi unuttu. Şeyh, gülümseyerek: "O pîr giderken senin kulağını tutup, bu bizim aramızda işâret olsun demedi mi?" diye sordu. Vezîr Gıyâseddîn'in hâli değişti ve Şeyhin ayaklarına kapandı. O pîrin Şeyhin kendisi olduğunu anladı. Tam bir îtikâd getirerek tevbe etti ve telkîn aldı." (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 740-743).

113 Olcaytu (ö. 716/1316), İlhanlı devletinin 8. hükümdarıdır. Kendisi, Olcaytu Hüdâbende olarak da bilinir. İlhanlı hükümdarları arasında en çok din ve mezhep değiştiren biri olarak görülür. En son Şiîliği kabul etmiştir (Ayrıntılar için bkz. T. H., "Olcaytu", *İA*, IX, 387-389); Olcaytu zamanında Hanefîler ile Şâfiîler arasında münâkaşalar olduğunu ifâde eden İsmâîl Aka, bir Hanefî'nin Şafiî olmak için ne yapması lâzım geldiği sorulduğunda, Hanefîler müslüman görülmüyormuşçasına "Kelime-i Tevhîd getirilmesi gerektiği şeklinde bir latîfe nakledildiğini söylemektedir (Bkz. a.mlf., X. Yüzyıldan XX. Yüzyıla kadar Şiîlik, *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu*, İlmî Neşriyat, İstanbul 1993, s. 80); *Safvetü's-safâ*'da da Hanefî mezhebindeki kişilerin cuma namazına gitmedikleri belirtilerek bir hikâye anlatılır (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 279).

114 *Safvetü's-safâ*, s. 640.

115 Ebû Saîd Bahadır Han (ö. 1335), İlhanlı'ların dokuzuncu hükümdarıdır. Tahta çocuk yaşta çıkması sebebiyle devlet bir süre Atabeg Sevinç tarafından yönetildi. Reşîdüddîn Fazlullah ve Tâcüddîn Ali Şah onun vezîrleriydi. Ancak bir süre sonra Reşîdüddîn'i bertaraf eden Ali Şah devletin tek veziri oldu. Askerî işler ise Melikü'l-ümerâ Emîr Çoban b. Melik'in elindeydi (Ayrıntılar için bkz. Abdülkadir Yuvalı, "Ebû Saîd Bahadır Han", *DİA*, X, 218-219; W. Barthold, "Ebû Saîd", *İA*, IV, 44-46); Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, 1969/1, TTK, Ankara 1970, s. 82-94; Ebû Saîd'den sonra İlhanlılar hızla çökmüş ve küçük küçük bir takım hükümetler teşekkül etmiştir (Bkz. Tahir Harimi Balcıoğlu, *Türk Tarihinde Mezhep Cereyanları*, Kanat kitabevi, t.y., s. 158). XIV. yüzyılda meydana gelen bu hâdise sırasında Anadolu'nun durumu için bkz. Necdet Kurdakul, *Bütün Yönleriyle Bedreddîn*, Döler Reklam Yayınları, 1977, s. 8 vd.

116 Emîr Çoban'ın kızıdır. Ebû Saîd'in ölümünden sorumlu tutulduğu için 1335'de öldürülmüştür. Bkz. Enver Konukçu, "Bağdat Hatun", *DİA*, IV, 444; *Safvetü's-safâ*'da Bağdat Hatun ile alâkalı bir hikâye vardır. Bu hikâyede amacı Şeyh Safî'yi imtihan etmek olan Bağdat Hatun, erkeğe benzeyen iki kızı emîrzâde kılığında Şeyhe selâm vermek üzere gönderir. Kızlar kapıya gelip el öpmek için izin isterler. Şeyh, mübârek elini abdest diyerek çeker ve hemen o yerden kalkarak başka bir eve gider. Onlar tekrar izin istediklerinde Şeyh, nâmahremle görüşülmez diyerek fırsat vermez ve "Bağdad

Safiyyüddîn-i Erdebîlî (ö. 735/1334)'nin hayatı Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (ö. 672/1273), Sa'dî Şîrâzî (ö. 691/1292), Emîr Abdullah Şîrâzî, Şeyh Necîbüddîn Bozgûş, Alâüddevle Simnânî (736/1326), Şeyh Mahmûd Şebüsterî (720/1320-21) ve Şeyh Abdürrezzâk Kâşânî (ö. 736/1335) gibi devrin önemli ve meşhûr kimselerinin hayatlarına denk geliyordu.[118] Şeyh Safî, Muhyiddîn İbnü'l-Arabî (ö. 638/1240)'nin ölümünün üzerinden 12, Necmüddîn Kübrâ (ö. 618/1221)'nın ise 32 yıl geçtikten sonra doğmuştu. Mevlânâ, Safiyyüddîn-i Erdebîlî 21 yaşındayken Sa'dî,[119] ise Şeyh, 40 yaşındayken vefât etmişlerdir.[120]

IV. ERDEBÎL ŞEHRİ

A. Târihi-Coğrâfî Yapısı

Erdebîl[121], İran'ın kuzey batısında yer alan eski bir şehirdir.[122] Bu şehir, kuzey tarafından, Meşkîn şehrine ve İran Azerbaycân topraklarına; doğu tarafından, As-

---

Hatun'a selâm söyleyin, size de duâ etti" diye haber gönderir, onlar da geri dönerler (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 792).

117 Olcaytu, Emîr Çoban'ı Anadolu'ya "Umûmî Vâli" sıfatıyla göndermişti (Bkz. Kemal Göde, *Osmanlı-Türk Beylikleri Münâsebetleri*, Yeni Türkiye, Ocak-Şubat 2000, sy. 31, s. 74; Emîr Çoban, *Safvetü's-safâ*'da emîru'l-umerâ olarak zikredilmiştir. Bir gün Emîr Çoban, Şeyh Safî'ye "Şeyh, bizim askerimiz mi çoktur yoksa Şeyh'in mürîdleri mi?" diye sormuş, Şeyh de: "Benim mürîdim daha fazladır. Karşılaştırma yaparsak, senin bir adamına karşılık benim yüz mürîdim var" diye cevap vermiş. Emîr Çoban da: "Doğru söylüyorsun. Çünkü Âmuderyâ gölünden, Mısır sınırlarına kadar ve Hürmüz boğazından, Derbend'e kadar bu ülkenin uzak yerlerini gördüm. Her yerde Şeyh'in mürîdlerine rastladım. Onlar da Şeyh gibi giyinmiş ve onun gibi zikrediyorlardı." diyerek onaylamıştır (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 1117-1118); Safiyyüddîn-i Erdebîlî, aynı soruya başka bir hikâyede şu cevabı vermiştir: "Askeriniz, mürîdlerimden nasıl çok olabilir ki ne kadar askeriniz var ise mürîdimdir" (Bkz. Hamîd Vehbî, *Meşâhiru'l-İslâm*, Mihran Matbaası, İstanbul 1301).

118 Edward G. Browne, *a.g.e.*, Cambridge 1956, III, 484; *Safvetü's-safâ*, Mukaddime-i Musahhih, s. 4; Seyyîd Fahrüddîn Mûsevî Erdebîlî Necefî (Mûsevî Nenekerânî), *Târih-i Erdebîl ve Dânişmendân*, Necef 1347/1968, I, 224.

119 *Safvetü's-safâ*'da, Safiyyüddîn-i Erdebîlî ile Sa'dî'nin görüştüğü kaydedilmiştir. Ancak bu görüşme Erdebîlî için faydalı olmamış, Sa'dî'nin üslûbunu ve konuşmasını beğenmemiştir (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 104).

120 Tabâtabâî, Mevlânâ vefât ettiğinde Safî'nin 22, Sa'di vefât ettiğinde 41 olduğunu söylemiştir (Bkz. *Safvetü's-safâ*, Mukaddime-i Musahhih, s. 4); Terbiyet ise Mevlânâ vefât ettiğinde Safî'nin 22, Sa'di vefât ettiğinde ise 44 olduğunu söylemiştir (Bkz. Muhammed Ali Terbiyet, *Dânişmendân-ı Âzerbaycân*, Matbaa-i Meclis, Tahran 1314/1935, s. 232).

121 Bazı kaynaklarda şehrin adı "Erdübîl" diye kaydedilmiştir (Bkz. es-Sem'ânî, *el-Ensâb*, nşr. Ahmed b. Ali el-Kalkaşendî – Muhammed Emîn Demec, Beyrut 1300/1980, I, 177); *Subhu'l-a'şâ fî sanâa'tü'l-inşâ*, şerh ve tahkîk: Muhammed Hüseyin Şemseddîn, *Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye*, Beyrut 1987, s. 357).

tara ve Tâliş şehirlerine; güney taraftan, Halhâl ve Miyâne şehirlerine ve batı tarafından da Serâb ve Meşkîn şehrine ulaşmaktadır.[123]

Erdebîl isminin nereden geldiği belli olmamakla beraber iki ihtimâl üzerinde durulmaktadır. Birincisi, dürüstlük ve temizlik mânâsındaki "erd" ile mekân eki olan "bil" veya "vîl"den gelmiş olduğudur. Diğeri de kutsal şehir mânâsındaki Ârtâvîl veya Ârtâvîlâ olduğudur.[124]

Ortaçağ Arap ve Fars coğrafyacıları şehrin kuruluşunu Sâsânî Hükümdarı II. Yezdicerd'in oğlu Fîruz dönemine kadar götürürler,[125] ama gerçekte ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu belli değildir.[126] Hz. Ömer devrinde Azerbaycân valiliğine tayin edilen Huzeyfe b. Yemân tarafından 642 yılında fethedilmiş ve İslâm topraklarına katılmıştır.[127] Bu tarihi şehir VII. yüzyılın başlarına kadar düzenli ve gelişmiş bir şehir idi. Ancak sonraları meydana gelen depremler ve çeşitli kavimler tarafından yapılan saldırılar sonunda yıpranan Erdebîl, Safiyyüddîn-i Erdebîlî sayesinde tekrar eski önemini kazanmıştır.[128]

Safiyyüddîn-i Erdebîlî soyundan gelen İsmâîl, şah ünvanını alınca devlet merkezini Erdebîl'den, Tebrîz'e nakletti. Ancak bu durum Erdebîl'in ehemmiyetinden bir

---

122 Abbâs Saîd, "Erdebîl", *DMBİ*, Tahran 1375/1996, VII, 471; İran'ın Âzerbâycân vilâyetinde, Tebrîz'in doğusunda yer alan bir şehirdir (Bkz. Ahmed Rıfat Efendi, "Erdebîl", *Lügât-i Târihiyye ve Coğrâfiyye*, İstanbul 1299 (Tıpkı Basım, Ankara 2004), I-II, 118-119); Âzerbâycân'ın en meşhur şehirlerindendir (Bkz. Muhammed Hüseyin el-A'lemî el-Hâirî, "Erdebîl", *Dâiretü'l-Maârif-i eş-Şîatiyyetü'l-âmme*, Beyrut 1413/1993, III, 265); İran'ın en ünlü kentlerinden biri olup, Âzerbâycân vilâyeti içinde, Şehnâme'de ismi en çok geçen şehirdir (Bkz. Dâryûş Behârzîn, "Erdebîl", Berresihay-ı Tarihi, Tahran 2535/1976, XI, sy. 4, s. 1).

123 Ahmed Hac Seyyid Cevâdî, Kâmurân Fânî ve Bahâeddin Hürremşâhî, "Erdebîl", *DMT*, Tahran 1368/1989, II, 59.

124 Abbâs Saîd, a.g.m., s. 471.

125 C. E. Bosworth, "Ardabil", *EIr.*, London t.y., II, 358; Aliyev Salih Muhammedoğlu, "Erdebîl", *DİA*, XI, s. 276; *Ana Britannica*, "Erdebîl", Ana Yayıncılık 2004, s. 243.

126 R. N. Frye, "Ardabil", *EI*^{2}**,** Leiden 1960, I, 625; *Büyük Larousse*, "Erdebîl", Gelişim Yay. 1986, VI, 3755; *Meydan Larousse*, "Erdebîl", Meydan Yayınevi 1978, IV, 303.

127 Aliyev Sâlih Muhammedoğlu, a.g.m., s. 276.

128 Azîz Devletâbâdî, "Sühanverân-ı Erdebîl", *Neşriyye-i Dânişkede-i Edebiyyâtu 'ulûm-ı İnsânî*, II/86, Tebrîz 1347/1968, s. 199; Âzerbaycân'ın bütün eyâleti tedrîci olarak, Bağdat ve Irak rejiminin XIII. yüzyılın ortalarında çökmesinden sonra, önemli roller üstlenmiştir (Bkz. Michel M. Mazzaoui, *The Origins of the Safawids: Si'izm, Süfizm and the Gulât*, Wiesbaden 1972, s. 43); İbn Havkal da eserinde Erdebîl'in Âzerbaycân'ın en gelişmiş ve en büyük şehri olduğunu söylemektedir (Bkz. a.mlf., *Kitabu sûreti'l-arz*, Beril Matbaası, 1927, s. 334).

şey kaybettirmedi.[129] Bilâkis Safevîler döneminde Erdebîl çok hızlı büyüdü ve gelişti. Şah I. Abbâs, türbenin yanına "Cennetserâ", adında büyük bir kütüphane yaptırdı. Ancak 1343/1924-25 yılında İranlılar Ruslara yenildiğinde, Erdebîl Rusların eline geçti.[130] Rus Generali Paskoviç'in emriyle Şeyh Safiyyüddîn ziyâretgâhının kütüphanesinde ve türbedeki bazı sanat eserleri ve özellikle el yazması kitaplar St. Petersburg'a gönderildi.[131]

Şeyh Safiyyüddîn'in türbe ve camiinden başka tarihi, Selçuk dönemine kadar uzanan ve büyük bir kısmı harap olan Mescîd-i Câmi' de önemli mimarî yapılardan sayılmaktadır.[132]

B. Etnik Yapısı

Âzerbaycân'ın kuzey ve orta bölümleri, Sasanilerden Keykubat devrinin son yıllarına kadar Hazarlar'ın elinde bulunuyordu. Erdebîl'de o zamanlar Hazarlar'ın elinde idi.[133]

Araplar, Âzerbaycân'ın fethettikleri zaman, Erdebîl, Âzerbaycân'ın merkeziydi ve Sasânîler'in valisi oturmaktaydı. Araplar, Merağa'yı merkez yaptılarsa da idâre merkezi, tekrar Erdebîl'e geçti.[134] Araplar geldikten sonra arapça her yerde yayılmaya başladı. Dînî bakımdan da, şiîlikten uzak, koyu bir şekilde sünnîleştiler.[135] Selçuklular devrinde ise merkez Tebriz oldu. Bu dönemde Türk nüfûsunun arttığını görüyoruz. Hülâgû zamanında, Merâğa; Abaka Han zamanında ise Tebrîz yeniden merkez oldu. İlk Safevîler devrinde merkez bir aralık yine Erdebîl'e nakledildi ise de, bir müddet sonra Tebrîz'de karar kılındı.[136]

---

[129] Mîrzâ Bala, "Erdebîl", *İA*, IV, 291. Bununla birlikte Safevî Devleti, yaşamını sürdürdüğü bölgelerde kendine özgü ve zamanına göre gelişkin bir kültür yaşatmıştır. Mîmarî alanda İsfehan, Tebrîz ve Kazvin şehirleri başta gelmektedir. Yine Safevîler döneminde halı sanatı yaptıkları resim ve desenlerle son derece gelişmişti (Bkz. Etem Xemgin, *Osmanlı-Safevî Döneminde Kürdistan Tarihi*, Dosyaya 1997, III, 35-36.

[130] *DMT*, s. 60; Ali Ekber Dihhüdâ, *Lugatnâme*, Tahran 1328, III, 1290.

[131] Aliyev Salih Muhammedoğlu, a.g.m., s. 277; Efbulfez Rahimov, "Safevîlerin Türkiye'ye Hediye Gönderdiği Kitaplar", *Türk Kültürü*, Haziran 1995, yıl: 33, sy. 386, s. 351.

[132] Aliyev Salih Muhammedoğlu, a.g.m., s. 277.

[133] Mîrzâ Bala, a.g.m., s. 289.

[134] Zeki Velidi Togan, "Azerbaycan", *İA*, II, 95.

[135] Zeki Velidi Togan, a.g.m., s. 96.

[136] Zeki Velidi Togan, a.g.m., s. 95.

XIV. yüzyıl başlarında göçebe veya yarı göçebe türklerden başka, köylerde ve şehirlerde türk unsuru fazlalaşmış, XV. yüzyılda ise bir takım tarihî ve etnik sebebler neticesinde, Âzerbaycân artık tamâmiyle türkleşmişti.[137]

Safvetü's-safâ'da yer alan bir kaç mensur cümle ile şeyhin söylediği rivâyet edilen üç manzum parça ve bir de *Silsiletü'n-neseb-i Safeviyye* adlı eserde yine Şeyh Safiyyüddîn'e nisbet edilen 11 manzûme, o devirdeki Erdebîl lehçesinin mahsûlü olarak telakkî edilebilir.[138]

I. Dünya Savaşı sonrasında Erdebîl halkının çoğunluğunu Âzerî Türkleri oluşturmaktaydı.[139] Bugün Halk, Âzerî lehçesi ve Farsça konuşmakta olup Şiî mezhebine bağlıdır.[140]

---

137 M. Fuad Köprülü, "Âzerî", *İA*, II, 120.

138 M. Fuad Köprülü, a.g.m., s. 120.

139 Aliyev Salih Muhammedoğlu, a.g.m., s. 277; İran'da yaşayan Türklerin önemli kısmını Âzerîler teşkil etmektedir (Ayrıntılar için bkz. Mehmet Saray, "İran Türkleri", *Yeni Türkiye*, Temmuz-Ağustos 1997, sy. 16, s. 1640, 1644; Bilge Erdem, *İran Türklerinin Durumu*, Töre, Mayıs 1979, sy. 96, s. 4-5; Âzerîlerin en yaygın olduğu şehirler; Tebrîz, Urmiye, Erdebîl, Hoy, Soğukbulak, Merâğa, Halhâl ... sayılabilir (Bkz. Ahmet Caferoğlu, "İran Türkleri", *Türk Kültürü*, Aralık 1966, sy. 50, s. 125; İran Türklerinin dili ve toplumsal durumları hakkında bilgi edinmek için bkz. Sonel Bosnalı, "İran Türklerinin Dil ve Toplumsal Kimliği", *Türk Dili*, Haziran 2001, sy. 589-594, s. 669-678; İran'da Türk kültürünün bir yansıması için bkz. Abdurrahman Güzel, "Türk Ergenekon / Nevrûz Bayramı ve Kaygusuz Abdal'da "Bir Nevrûz Sabahı", *Millî Folklor*, Bahar 1993, III, sy. 17, s. 9-12.

140 DMT, s. 60; Safiyyüddîn-i Erdebîlî zamanında Erdebîl halkı Şâfiî mezhebine bağlı idi (bkz. Hamdullah Kazvînî, *Nüzhetü'l-kulûb*, yayınlayan: G. L. Stronge, London 1915/ Frankfurt 1993, s. 81).

BİRİNCİ BÖLÜM

I. HAYATI

A. Adı, Lakabı, Nisbesi

Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin tam adı, İshâk b. Cebrâîl b. Ebû Bekr el-Kürdî es-Sincânî'dir. Künyesi Ebu'l-Feth, lakabı ise Safiyyüddîn'dir.[141] Kaynaklarda umûmiyetle Erdebîlî nisbesiyle tanınmakta ve adı Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî veya kısaca Şeyh Safî olarak geçmektedir. *Safvetü's-safâ*'da ise "Şeyh Safiyyüddîn" veya daha çok "Şeyh" olarak geçmektedir ve sonuna dâimâ "kuddise sırruhü" takdîs cümlesi eklenmiştir. Ancak bazen Safî kaynaklarda ismindeki "d" harfi "â" şeklinde uzatılarak Şeyh Sâfî olarak geçse de doğrusu Safî'dir.[142]

B. Nesebi

Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin nesebine dâir sayılabilecek ilk kaynak, İbn-i Bezzâz'ın kaleme aldığı *Safvetü's-safâ*'dır. *Safvetü's-safâ*'nın birinci bâbının, birinci faslında Şeyhin nesebi şu şekilde kaydedilmiştir:

Şeyh Safiyyüddîn <Ebu'l-Feth>[143] İshâk b. eş-Şeyh Emînüddîn Cebrâîl b. es-Sâlih b.[144] Kutbüddîn Ebu Bekr[145] b. Salâhüddîn Reşîd b. Muhammed el-Hâfız li kelâmullâh b. Avâz[146] b. Pîrûz[147] el-Kürdî es-Sencânî <Pîrûz Şâh Zerrîn Külâh b. Muhammed Şeref Şâh b. Muhammed b. Hasan b. Muhammed b. İbrâhim b. Ca'fer b.

---

141 Mahmûd Cemâleddîn el-Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye ez-lemeât-ı ulviyye*, Süleymâniye Ktp., Hacı Mahmûd Efendi Bl., nr. 4536, vr. 110[a]; Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin temsîlî resmini görmek için bkz. Tezimizdeki "Ekler" bl.

142 Şeyh Sâfî olarak geçtiği yer için bkz. Mehmet Rif'at Efendi, *Nefhatü'r-riyâzi'l-âliye fî beyân-i tarîkati'l-Kādiriyye*, Millet Ktp., Ali Emîrî Şer'iyye, nr. 1127, vr. 196[a], 196[b]; Mehmet Rif'at Efendi, *Sâfi-i Sâdık'ın risâlesinin tercümesi*, Sermet Çifter Ktp., nr. 4, vr. 15[a], 20[b]; Fidan Şahin, *Şeyh Sâfî Vasiyetnâmesi*, Afyon Kocatepe Ünv., Sosyal Bilimler Ens., Türk Dili ve Edebiyatı 2000 (Basılmamış Y. Lisans Tezi).

143 Leningrat ve Mîrzâ Ahmed Tebrîzî nüshalarında Ebu'l-Feth kısmı mevcut değildir.

144 Ayasofya kütüphanesindeki nüshada "bin" lafzı yoktur.

145 Leningrat, Âsitâne-i kuds ve Mîrzâ Ahmed Tebrîzî nüshalarında "Ahmed" olarak geçmektedir.

146 Leningrat, Âsitâne-i kuds ve Mîrzâ Ahmed Tebrîzî nüshalarında "Avaz" olarak geçmektedir.

147 Leningrat, Âsitâne-i kuds ve Mîrzâ Ahmed Tebrîzî nüshalarında "Pîruz" lafzı yoktur.

Muhammed İsmâîl b. Muhammed b. Ahmed A'rabî b. Ebû Muhammed el-Kâsım b. Ebu'l-Kâsım Hazma b. el-İmâm el-Hümâm Mûsa el-Kâzım b. İmâm Ca'fer es-Sâdık b. İmâm Muhammed el-Bâkır b. İmâm Zeyne'l-Âbidîn Ali b. İmâm Seyyidü'l-Şühedâ b. Abdullah el-Hüseyin b. Emîru'l-mü'minîn ve İmâmü'l-muttakîn Alî b. Ebî Tâlib (salavâtullâhi aleyhim ve ecmaîn)>.[148] Bu şecerenâme ilk defa İbn-i Bezzâz'ın kitabında kaydedilmiştir. Sonrasında da diğer yazarlar bu bilgiyi -dolaylı veya dolaysız- buradan alarak Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin nesebinin Mûsâ el-Kâzım'a ulaştığını iddiâ etmişlerdir.[149] Ebu'l-Feth-i Hüseynî'nin *Safvetü's-safa*'da Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin nesebinin muteber ensâb kitaplarında ayrıntılı bir şekilde yazıldığını belirtmesi[150] de temelsizdir. Bu şecerenâmeyi üç kısma ayırmak mümkündür.[151]

1. Safiyyüddîn-i Erdebîlî'den Fîrûz Şâh Zerrin Külâh'a kadar hiçbir sorun yoktur. Fîrûz Şah Zerrin Kulâh'ı Şeyh Safî'nin yedinci[152] atası olarak kabul etmek mümkündür.

2. Muhammed b. İsmâîl'den Mûsâ el-Kâzım'a kadar olan bölümdür. Bu kısım da doğru kabûl edilebilir.

3. Muhammed Şerefşah'tan Muhammed b. İsmâîl'e kadar olan kısım ise meçhûldür. Bu isimler gerçekten var mıydı? Yoksa uydurma mıydı? Bilemiyoruz. Sonuç

---

148 *Safvetü's-safa*, s. 70; Ayasofya kütüphanesindeki nüshada <Pîrûz ... ecmaîn> arası yoktur. Ayrıca "seyyid" lafzı Mîrzâ Ahmed Tebrîzî nüshasında, Emînüddîn Cebrâîl yani Şeyh Safiyyüddîn'in babasından başlamıştır; Britanya ve Tebrîz Edebiyat Fakültesi kütüphanesindeki nüshada ise Emînüddîn Cebrâîl'in babası Sâlih'den başlamıştır.

149 Handmîr, *Habîbu's-siyer*, trc. W. M. Thackston, Harvard Üniversity 1994, II, 555; Müellifi belli olmayan, *'Âlem ârâ-yi Safevî (veya 'Âlem ârâ-yi Şâh İsmâîl)*, gözden geçiren: Yedullah Şükrü, İntişârât-i ıttılâât 1363/1984, s. 3; el-Mîrzâ Abdullah Efendi el-İsbahânî, *Riyâzu'l-ulemâ ve hiyâzü'l-fudalâ*, thk. es-Seyyid Ahmed Hüseynî, *Matbaatü'l-Hayyâm*, Kum 1401 h., I, 78; Ahmed Atiyyetullah, "Safiyyüddîn", *el-Kāmûsü'l-İslâmî*, IV, Mektebetü'n-nahdetü'l-Mısrıyye 1396/1976, IV, 293.

150 Ebu'l-Feth-i Hüseynî tarafından tashih edilmiş bu üç nüshada Şeyh Safiyyüddîn'in nesebî zikredildikten sonra "Fayda" başlığı altında şunlar yazılır: "Gizli kalmamalıdır ki Şeyh hazretleri (k.s.)'nin neseb-i âlîleri, muteber ensâb kitaplarında zikredilmiş, detaylı bir şekilde yazılmış ve açıklanmıştır. Hâlleri, makâlatı ve dedelerinin kerâmetleri, hazret-i velâyet penâh Seyyid Şerefüddîn Fîrûzşâh'a kadar ün salmıştır." (Bkz. *Safvetü's-safâ*, İhtilâflı nüshalar bl., s. 1201-1202).

151 Ahmed Kesrevî, *Şeyh Safî ve Tebâreş*, Tahran 2535/1976, s. 23.

152 Ayasofya ktp. nüshasında altıncı atası olarak gelmiştir.

olarak Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin dedelerinden yediden fazlası tanınmamıştır. Bu yüzden Safevî tarihinin, Fîrûz Şâh'tan başladığı kabûl edilmiştir.[153]

Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin Fîrûz Şâh soyundan gelmesi husûsunda herhangi bir ihtilâf yoktur. Ancak, Fîrûz Şâh'ın kim olduğunun aydınlatılması gerekmektedir. İlk başvuru kaynağımız *Safvetü's-safâ* olacaktır. İbn-i Bezzâz şöyle yazmaktadır: Pîruz'un aslı Kürt'tür. O zamanlar kürt ordusunun komutanı, tarîkat erbâbının şeyhi İbrâhim Ethem[154] (rh.a.)'in çocuklarından biriydi. Sencâr tarafından savaşa başladılar. Âzerbeycân'ı bütünüyle kuşattılar ve aldılar. Muğân nâhiyesinde oturanların hepsi mecûsiydiler. Errân-Elîvân ve Dârbûm halkının tamamı da kâfirdiler. İslâm ordusu burayı ele geçirdikten sonra halka islâmı öğrettiler. Bu beldelerin alınması kolay oldu. Erdebîl vilâyetinin ve etrâfının komutasını Pîrûz'a[155] verdiler. <Bu Pîruz denilen kişi Zerrin Külâh diye meşhûrdu>[156] Pîruz, zengin ve güç sâhibiydi..."[157] Metnin devamında Pîruz'un malının ve hayvanlarının çokluğu sebebiyle Gîlân korusunun kenarında Rengîn denilen bir yeri ele geçirdiği ve hayatı boyunca orada kalıp fakîr fukarâya yardımda bulunduğu kaydedilmiştir.[158]

Tarihçi Müneccimbaşı ise Safevîler hakkında bilgi verirken: "Bunlardan, önce Erdebîl'e gelen Zerrîn Külâh Fîrûz Şâh olup bir âbid, zâhid ve köşenişîn bir âdem idi. Rengîn adlı yerde ölmüştür." demektedir. Müneccimbaşı, daha sonra oğlu Avazü'l-Havâs'ın[159] Rengîn'den ayrıldığını ve Erdebîl'in köylerinden olan Esferencân köyüne yer-

---

153 Kâmil Mustafa eş-Şeybî, *es-Sılatü beyne't-tasavvuf ve teşeyyü'*, Dârü'l-Endülüs t.y., II, 348; Michel Mazzaoui, *The Origins of the Safawids (Siism, sufism and The Gulat)*, Wiesbaden, German 1972, s. 51.

154 Horasan'ın Belh şehrinde veya Mekke'de doğduğu ve genç yaşındayken zühd yoluna girdiği söylenmiştir (Bkz. İbnü'l-Mülakkın, *Tabakâtü'-evliyâ*, Dârü'l-ma'rife, Beyrut 1986, s. 5); Reşat Öngören, "İbrâhim b. Edhem", *DİA*, XXI, 293-295.

155 Mîrzâ Ahmed Tebrîzî nüshasında Fîrûz Şah (rh.a.) şeklinde geçmektedir.

156 Âsitâne-i Kuds ve Mîrzâ Ahmed Tebrîzî nüshalarında < > arası yoktur.

157 *Safvetü's-safa*, s. 72.

158 *Safvetü's-safa*, s. 72; İskender Bey Münşî de *Safvetü's-safâ*'daki bilgileri tekrarlamaktadır (Bkz. İskender Bey Münşî, *Târih-i 'âlem ârâ-yi 'Abbâsî*, Tahran 1377, s. 17; Ayrıca bkz. Kâmil Mustafa eş-Şeybî, *es-Sılatü beyne't-tasavvuf ve't-teşeyyü'*, Dârü'l-Endülüs, t.s., s. 348 vd.).

159 "Avaz, Erdebîl'in köylerinden olan Esferencân'a gitti ve ölene kadar hayatını orada geçirdi." (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 73).

leştiğini burada ölünce de yerine sırasıyla Muhammed,[160] Salâhüddîn,[161] Kutbüddîn[162] ve Emînüddîn'in geçtiğini kaydetmektedir.[163]

Walter Hinz de E. G. Browne'yi kaynak olarak göstererek: "Fîrûz Şâh adında birisi 1174 yılında sırma takke ile Güney Arabistan'dan Âzerbaycân'a göç etmiş imiş."[164] demektedir.

Ahmed Kesrevî ise *Safvetü's-safâ*'nın doğru olan eski nüshalarından birinde[165] Fîrûz Şâh'ın adının "el-Kürdî es-Sübhânî Pîruz Şâh Zerrîn Külâh" olarak geçtiğini söylemektedir. Kesrevî, es-Sübhânî lafzının yanlış olduğunu bunun ya es-Sencânî veya es-Sencârî'nin değiştirilmiş şekli olduğunu ifâde etmektedir. İbn-i Bezzâz'ın kaydında

---

160 "Muhammed Hâfız, yedi yaşında kaybolmuştu. Ne kadar aradılarsa da ondan bir iz bulamadılar... Yedi yıl sonra âniden Muhammed'i evin kapısının yanında üzerinde üzüm rengi bir elbise ve başında bir külahla gördüler. Ona bir sarık bağlamıştı ve elinde Mushâf-ı Şerîf vardı. Halk, onu görünce önce şaşırdı sonra sevindi. Ona kayboluşunun sebebini sordular. O da "Beni cinler götürdü. Bu yedi yıl zarfında, bana, Kur'ân ezberlettiler, farz ilimleri ve sünneti öğrettiler" dedi. Ondan sonra takvâda, dindarlıkta, verâda ve şerîatta büyük bir kemâl sahibi oldu. Nitekim ölene kadar dînî vazîfelerini yerine getiriyordu." (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 73).

161 "Muhammed Salâhüddîn Reşîd, çiftçilik ve zirâatle uğraşıyordu... Zâhirî güzellikten de nasîbini almıştı. Şeyh (k.s.)'in doğduğu köy olan Kelhorân'da ikâmet ediyordu." (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 73).

162 "Kudbüddîn, Gürcü ordusunun hücûmuna ve Erdebîl'i istilâlarına kadar Kelhorân'da idi. Müslümanları katlettiler ve her yeri yağmaladılar... Kutbüddîn Ebûbekr, oğluna, Emînüddîn Cebrâîl adını vermişti. Henüz bir aylık bir çocuktu. Gürcülerin korkusundan âilesiyle birlikte Erdebîl şehrine kaçtı ve yeraltı sığınağına gizlendi... Sığınak, çok dardı. Kadınlar ve çocuklarla dolmuştu. Kutbüddîn Ebûbekr için yer yoktu. Sığınacak bir yer bulmak için o yerden çıktı. Bu durum, onu ortaya çıkarmıştı. Onu tuttular, şehîd etmek için dizüstü oturttular ve bir kılıçla boynuna vurdular. Ama Allah'ın takdirince boynunun bir kısmı kesilmiş ancak şahdamarına bir zarar vermemişti... Geceleyin bir grup, yağma yapmak üzere oraya gelmişti. Kutbüddîn'in iniltisini işitince yanına gittiler ve bunun nasıl olduğunu sordular. Anlatınca boynunu bir keten parçası ile kapatıp kolunun altından bağladılar. Kutbüddîn âilesinin yanına gitmek için, o gece yola çıktı... Kendi âilesini esenlik içinde buldu. Başından geçenleri bir kez de onlara anlattı. Ona aralarında yer açtılar. O da belâ geçene kadar oraya yerleşti..." (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 74-75). Safiyyüddîn-i Erdebîlî, dedesinin, kendisini çocukten omuzuna aldığında, boynunda, o kılıç darbesinin dört parmak kadar bir iz bırakmış olduğunu görür (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 75).

163 Müneccimbaşı Dervîş Dede Ahmed Efendi, *Sahâifü'l-ahbâr*, trc. Ahmed Nedim, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1285/1868, III, 179.

164 Walter Hinz, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd (XV. yy.'da İran'ın Millî Bir Devlet Haline Yükselişi)*, çev. Tevfik Bıyıklıoğlu, TTK, Ankara 1948, s. 5; Bausani ise Safevîlerin Arap soyundan geldikleri iddialarının asılsız olduğunu, onların kürt soyundan geldiklerini bu sebeble İran'lı olduklarını iddia etmektedir (Bkz. Alessandro Bausani, *The Persians (From the earliest days to the twentieth Century)*, England 1971, s. 136.

165 Ahmed Kesrevî, mâlesef hangi nüsha olduğunu, nerede ve hangi numarada sakladığını belirtmemiştir.

Fîrûz Şâh'ın bu lakaplarla anılmış olduğunu ancak seyitlik olayı gündeme gelince, Fîrûz Şâh'ı Muhammed b. Şerefşâh'ın oğlu yaptıklarını ve nihâyeten Mûsa el-Kâzım'a bağlamış olduklarını söyler. Kesrevî'ye göre bu kitabı istinsâh edenlerden bazıları bu lakabların seyitlikle uyuşmazlığını fark edip bunları kaydetmemiş, bazıları da bu durumu farkedememiş ve olduğu gibi bırakmışlardır. Özetle Kesrevî, Şeyh Safî'nin dedelerinin Kürdistan'ın Sencâr'ından veya Kürdistan'ın etrafından gelmiş olduklarını iddiâ etmektedir.[166]

Faruk Sümer ise Ahmed Kesrevî ve Zeki Velîdi Togan'ı kaynak göstererek Safevîlerin Seyyîdlik ile hiçbir alakasının olmayıp Fîrûz Şâh adlı Sincar'lı bir Kürd'ün neslinden geldiğinin kesin olduğunu ileri sürmektedir. Sümer, Fîrûz Şâh'ın Kürdlerin X. yy'da Âzerbaycân ve Errân'a yayılmaları esnasında Erdebîl'e gelmiş olduğunu, XII. yy'ın ikinci yarısında Selçuklular'ın Âzerbaycân, Kürdistân, Errân ve Doğu Anadolu'ya geldiklerinde birçok Kürd hânedânları ile karşılaştıklarını kaydetmektedir. Sümer devamında: "Bunlardan Revâdiler, Âzerbaycân'ı idâre ediyorlardı. Emîr Ahmedil de bunlardan olup Erdebîl ve Tebrîz şehirlerinin hâkimiydi. Adı geçen yerler XI. yy'ın sonlarından itibâren Ahmedil'in Türk memlükü Aksungur ve oğulları tarafından idâre edilmiştir. Karakoyunlular zamanında Erdebîl'den Muğan'a kadar uzanan bölgenin Câkirlü oymağının yurdudur ki İbn Arabşâh'a göre bu oymak Kürd menşelidir"[167] demektedir.

Safvetü's-safâ'ya tekrar dönecek olursak, bu kaynakta Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin atasının Fîrûz Şâh Zerrîn Külâh el-Kürdî es-Sencânî diye yazıldığını söylemiştik. Ancak Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin pîri, Şeyh Zâhid Gîlânî'nin ise nesepnâmesi belirtilirken "Şeyh Tâcüddîn İbrâhîm b. Rûşen Emîr b. Bâbil b. Şeyh Bendâr el-Kürdî es-

166 Ahmed Kesrevî, *Şeyh Safî ve Tebâreş*, s. 48.

167 Faruk Sümer, *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara 1976, s. 1-2; Ahmed Kesrevî, Kürt ordusunun Âzerbayân'a gelip Muğan ile Errân'ı işgâl etmesini bir yalandan ibâret olduğunu söylemektedir. Fîrûz Şâh'ın büyük ihtimalle hicri IV. yy'ın sonlarında yaşamış olduğunu ve bu dönemin de Selçukluların Âzerbaycân'da hüküm sürdükleri bir döneme rastladığını ifâde eden Kesrevî, bahsedilen bu dönemde Âzerbaycân tarihinin bilindiğini ve o döneme böyle bir saldırının olmadığını söylemektedir. Ayrıca Errân ve Muğan bölgelerinin I. ve II. yüzyıllardan beri Müslüman olduğunu dolayısıyla onları Müslüman kılmak maksadı ile böyle bir saldırı gerçekleştirmenin hiç gereğinin olmadığını kaydetmiştir (Bkz. A. Kesrevî, *a.g.e.*, s. 5).

Sencânî" şeklinde yazılmıştır.[168] Onun da babalarının Sencân tarafından geldiklerine işâret edilmiştir. Üstelik *Safvetü's-safâ*'da Şeyh Safî ile Şeyh Zâhid arasındaki münâsebet geniş bir şekilde yer almıştır.[169] Bu aklımıza şu soruyu getirmektedir. Sencân tarafından geldiği rivâyet edilen Şeyh Zâhid ile daha sıkı bir yakınlaşmayı belirtmek için Şeyh Safî'nin yedi (veya altıncı) atası olan Fîrûzşâh Zerrîn Külâh'ın adı el-Kürdî, es-Sencânî olarak mı yazılmıştır?[170] Bunun uzak bir ihtimal olmadığını düşünüyoruz.

Kesrevî'nin Fîrûz Şâh'ı Kürdistân'ın Sencâr'ından veya etrafından gelmesi hakkındaki fikirleri de biraz zorlama gibi gelmektedir. Zîra XII. ve XIII. yüzyıllarda çok iyi tanınan Arap coğrafyacısı ve gezgini olan Yakut b. Abdullah el-Hamevî, *Kitâbu'l-buldân* adlı eserinde Merv yakınlarındaki Sencân'dan bahsetmektedir.[171] Aynı yazar, Nîşâpûr şehri yakınında ve Âzerbaycân'da Bâbü'l-ebvâb (Derbent) tarafında da Sencân adlı bir yer olduğunu kaydetmiştir.[172]

Safvetü's-safâ'nın bize sunduğu bir diğer önemli bilgi de Safiyyüddîn-i Erdebîlî'ye "Türk pîri" denmesidir. *Safvetü's-safa* ve XVI. yüzyıla ait birçok kaynakta Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin henüz yirmi yaşındayken kendine rûhânî bir rehber aramak maksadı ile Fars vilâyetine Şîrâz'a gidip geldiğini anlatmaktadır. Burada başlıca Rükneddîn Beyzavî[173] Mevlânâ Raziyyüddîn,[174] Sâdî Şîrâzî,[175] Şeyh Zahîrüddîn,[176] Emîr Abdullah[177] gibi birçok kimse ile görüşmüştür. Onlar ise Şeyh Safî'ye, Ey Pîr-i Türk (Ey Türk Pîri) diye seslenmişlerdir.

---

168 Şeyh Safî'nin, mürşîdi Şeyh Zâhid'e ulaşması hakkında verilen bilgiler 110-179 sayfaları arasındadır. *Safvetü's-safâ*'nın bir çok bölümünde de Şeyh Zâhid'den bahsedilmektedir.

169 Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 184.

170 M. Abbâslı, a.g.m., s. 328.

171 Yakut b. Abdullah el-Hamevî, *Kitâbu'l-buldân*, Tahran 1956, III, 140.

172 Mîrzâ Abbâslı bu eserin başka yerlerinde Hemedân ve Halhâl çevresindeki Sencebâz adlı kentler hakkında bilgiler olduğunu, söylemektedir. Ayrıca İran Bilgini Sait Nefisî'nin de Reşt şehrinde iken yazdığı *Şeyh Zâhid-i Gîlânî* kitabında *Mu'cemu'l-buldân*'ı kaynak olarak *Safvetü's-safâ*'da gösterilen yerin Merv şehri etrafındaki kent olduğunu kabul etmiş ve Şeyh Zâhid-i Gîlânî'nin ata-babalarının Horasan'dan geldiğini kaydetmiştir, a.g.m., s. 329.

173 *Safvetü's-safâ*, s. 102-103.

174 *Safvetü's-safâ*, s. 103-104.

175 *Safvetü's-safâ*, s. 104 ve 107.

176 *Safvetü's-safâ*, s. 104.

177 *Safvetü's-safâ*, s. 104-106.

Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin, *Safvetü's-safâ'*da Türk Pîri olarak adlandırılmasını menkıbevî rivâyeti şöyle gelmektedir:

"... Bir gün Şeyh (k.s.), oturmuştu ki mihrâbın duvarı çatladı. Biri ordan çıkıp Şeyhi: "Ey Pîr-i Türk!" diye çağırdı. Şeyh (k.s.)'e Pîr-i Türk de denirdi. Bu yüzden onun yüzü gâyet güzel ve mükemmel bir şekilde görünüyordu... Şeyh adamı dinlemeye başladığı zaman Şeyh'e şöyle dedi: "Pîr-i Türk! Hazır ol ki üç günden sonra, asla namaz kılamayacaksın..."[178]

"... Emîr Abdullah (r.a.), uzun bir süre sessiz kaldı, başını eğdi. Sonra başını kaldırdı ve dedi: Ey Türk pîri! bizim himmet kuşumuz bu yere (mertebeye) kadar uçmamıştır... Emîr Abdullah, onun bu hâlini görünce: "Ey Türk Pîri! Şark âleminden garb âlemine kadar, senin bu rüyânı ve hâlini anlayacak kişi Şeyh Zâhid-i Gîlânî (k.r.)'den başkası değildir..."[179]

Şah İsmâîl döneminin en önemli kaynaklarından biri olan şimdilik müellifi belli olmayan *'Âlem ârâ-yi Şâh İsmâîl-i Savefî*'de ise hângâh'a yeni gelen Safiyyüddîn-i Erdebîlî ile Şeyh Zâhid-i Gîlânî'nin görüşmesi anlatılmakta ve yine orda Türk genci olarak geçmektedir.[180]

Ayrıca *Safvetü's-safâ'*nın yüzlerce hikâye ve menkabevî rivâyetlerinde Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin Âzerbaycân veya bugünkü Suriye, Hicaz ve Basra'ya yayılmış göçebe ve yerleşik Türk topluluklarına mensup mürîdlerine önderlik ettiği tasvîr edilir.[181] Şeyh Safî, vaktinin çoğunu mürîdleri arasında onlarla sohbet ederek geçirirdi.

---

178 *Safvetü's-safâ*, s. 100.

179 *Safvetü's-safâ*, s. 105.

180 "Şeyh Zâhid, Şeyh Safî'nin geldiğini kerâmetiyle bildi. Büyük oğlu Şeyh Cemâleddîn'e dedi ki:

– Oğul, zâviyede namaz kılmakta olan ve ömrünün ilk günlerinden beri aynı giyimle dolaşan Türk gencinin yanına git, selâm verip aldıktan sonra de ki, Babam Şeyh Zâhid seni çağırıyor..."

"... Bayram günü gelip de Hazret-i Şeyh Zâhid, çilehâneden çıkarak, hemen Türk gencinin elinden tutup zâviyeye getirdi." *Cihân-ı ârây-i Şâh İsmâîl-i Safevî*'den nakille Mîrzâ Abbâslı, a.g.m., s. 317-18; Ayrıca Abbâslı, bugün de ister Gîlân'da ister başka bölge ve illerde olsun Âzerbaycânlıların Türk olarak anıldıklarını, Azerî genç bir çocuğa yine Cevân-i Türk (Türk genci) dediklerini belirtmektedir (Bkz. Abbâslı, a.g.m., s. 317, 106 no'lu dipnot).

181 İbn-i Bezzâz, Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin kürd mürîdlerinden de bahsetmiştir (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 751, 770, 776).

Bu da bize gösteriyor ki Safiyyüddîn-i Erdebîlî, çoğu okuma yazma bilmeyen mürîdleriyle Âzerî türkçesiyle konuşabiliyordu.[182]

Özetle Safevîler soyu, bir takım siyâsi ve fikrî etkilerle meydana gelmiş bazı yanlış anlatımlar sebebiyle hep tartışılmıştır. Ancak kaynakların ışığında anladığımız kadarıyla -kesin olmamakla beraber- Erdebîl ve yakın kentlerinde yaşamış olan Safevîlerin, Türk soyundan gelmiş.

C. Seyyidliği

Safiyyüddîn-i Erdebîlî'ye yönelik tartışmalardan biri de seyyidliği husûsundadır. Özellikle XVI-XVII. yüzyılları arasında Safevî hânedânlığı hakkında bir çok tarihî-edebî eser[183] vücûda gelmiştir. Bu eserlerde safevîlerin ulu ataları yedinci İmâm Mûsâ el-Kâzım'a ve oradan da İmâm Ali b. Ebî Tâlib vâsıtasıyla Hz. Peygamber'e ulaşmaktadır.

Safvetü's-safâ'da Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin soyu, on dokuz kuşakla[184] Mûsâ el-Kâzım'a dayandırılmıştır. Safevîler, bilinçli bir şekilde sosyal ve politik amaçlara yönelerek nesepnâmenin bu duruma sokulmasına yani Peygamber soyundan geldiklerini ispata çalışmışlardır. Ancak ortaçağ tarihçileri birçok tanınmış eserler yazmış ve o çağın toplumsal ve tarihî olaylarını tasvîr etmiş olsalar da Safevîlerin atalarının imamlar soyuna bağlanmasına en ufak bir dayanak bulamamışlardır.[185]

---

[182] Safiyyüddîn-i Erdebîlî, *Safvetü's-safâ*'da anlatıldığına göre, Türkçe, Arapça, Farsça, Moğolca ve Gîlân ağzını biliyordu. Elbette yaşamının yirmi beş yıllık süresini Gîlân'da geçiren Şeyh Safî'nin Gîlân ağzını bilmesi gibi, Gîlân ağzını bilmesi şaşırtıcı bir durum değildir. Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 82.

[183] İskender Bey Münşî, *Târîh-i 'âlem ârâ-yi 'Abbâsî;* Kadı Ahmed Gafârî Kazvînî, *Târîh-i cihân-ı ârâ;* Handmîr, *Habîbu's-siyer fî ahbâr-i efrâd-i beşer;* Müellifi belli olmayan, *'Âlemi 'ârâ-yi Şâh İsmâîl;* Mîr Hand, *Ravzatü's-safâ;* Hasan Beg Rumlu, *Ahsenü't-tevârih;* Sam Mîrzâ, *Tuhfe-i Sâmî;* Mîr Yahya Kazvînî, *Lübbü't-tevârih;* Şeyh Hüseyin b. Şeyh Abdal Zâhidî, *Silsiletü'n-neseb-i Safeviyye* başlıca gelenlerdir.

[184] *Safvetü's-safâ*, s. 70; Ayrıca bkz. *Safvetü's-safâ*, İstanbul Belediye Ktp., K. Muallim kitapları, no: 1, vr. 46. Bu nüshanın istinsâh tarihi 1037/1628'dir. Ancak *Safvetü's-safâ*'nın, Süleymaniye Ktp., Ayasofya bl., 2123 no'da kayıtlı nüshasında s. 14^a-15^a'da on yedi kişiyle ulaşmaktadır. Ayrıca soy zincirindeki kişiler de farklıdır. İstinsah tarihi 914/1509 olup Şihâbüddîn-i Kâşânî tarafından yazılmıştır. Yine Süleymaniye Ktp., Ayasofya bl., no: 3099'da kayıtlı nüshada ise soy zinciri yoktur. İstinsah tarihi 896 olan bu nüsha Sunullah tarafından yazılmıştır.

[185] Mîrzâ Abbâslı, a.g.m., s. 289.

Safevîlerin menşeî ile alâkalı *Safvetü's-safâ*'nın I. bâbın, birinci faslında Şeyhin nesebi zikredildikten sonra üç hikâye anlatılmaktadır. Ardı ardına gelen ve inandırıcı olmaktan uzak bu hikâyelerde safevîlerin soyu imamlar vâsıtasıyla Hz. Muhammed'e çıkarılmaktadır.

Birinci hikâyede[186] şöyle denmektedir: Dünyâ şeyhlerinin sultânı Şeyh Sadrüddîn (edâmallâhü bereketehü) Şeyh'in şöyle buyurduğunu söyledi: "Bizim nesebimizde seyyidlik vardır." Ancak ona seyyid mi, şerîf mi olduğunu sormadım. Bu yüzden bu durum şüphede kaldı.[187]

Bu durum, bize Safiyyüddîn-i Erdebîlî ve oğlu Sadrüddîn'in kendi yaşadıkları çağda seyyid olarak tanınmadıklarını göstermektedir. Zîrâ tanınsalardı, Sadrüddîn'in bunu bilmemesi düşünülemezdi.

İkinci hikâye[188] ise şöyle gelmektedir: "Seyyid Hâşim b. Seyyid Hasan el-Mekkî, Tebrîz'in ileri gelen bilginlerinin huzûruna Şeyh (k.s.)'in "Ben seyyidim" buyurduğunu söyledi. Öyle bir ân oldu ki bir zaman sonra Tebrîz'e Şeyh'in huzûruna gittim. Büyük bir saygı gösterdi. Ben ise çok gençtim. Sonra, ak sakallı biri girdi. şeyh ona o kadar saygı göstermedi. Şeyhin bu gence saygıda mübâlağa ettiğini, ancak aynı saygıyı, bu yaşlı adama niçin göstermediğini sordular. Şeyh: "Bu genç, hem misâfir hem de akrabamızdır." diye buyurdu. Ben Şeyh'e dönerek: "Şeyh seyyid mi?" diye sordum. "Evet seyyidim" diye buyurdu. Ancak Hasanî mi yoksa Hüseynî mi (radiyallâhü anhüma) olduğunu sormadım.

Bu durumu, Tebrîz'in ileri gelenlerinin huzûruna arzettiğinde, Hasan'ın mı (yoksa) Hüseyin'in mi nesebine çıktığını Şeyh'e niçin sormadığımı düşündüm. Sonra, âniden kırk gün süren bir hastalığa yakalandım. Bu durum beni istilâ etmişti. Hiç bir tedâvi iyi gelmiyordu. Kırk günün sonunda, Şeyh (k.s.)'i rüyâmda gördüm. Geldi ve mübârek parmağını ağrı yerine, karnımın üzerine koydu. İşte o ân şifâ buldum. <Hoş bir hâle büründüm>

---

[186] Britanya, Tebrîz Edebiyat Fakültesi Ktp. ve Hac Hüseyin Nahcivânî nüshalarında bu ve sonraki iki hikâye yoktur.

[187] *Safvetü's-safâ*, s. 71.

[188] Bu hikâye, Ayasofya nüshasında gelmemiştir.

O durumdayken bana: "Niçin seyyidliğin Hüseyin'e vardığını oğlum Sadrüddîn'e söylemiyorsun?" dedi. (İşte o ân) bu yanlış da gönlümden zâil oldu."[189]

Bu hikâye bize Şeyh Sadrüddîn'in seyyid olup olmadıklarını bilmediğini güya rüyâ yolu ile bunu bir başkasından öğrendiğini anlatmaktadır. Gerçekten, Sadrüddîn'in böyle bir mensûbiyet durumu olsaydı, bunu tüm incelikleriyle bilmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Üçüncü hikâye ise şöyle gelmektedir: "Seyyid Zeynüddîn dedi ki: "Bir gün Şeyh (k.s.)'in oğlu Hâce Muhyiddîn annesinin yanına gelip: Benim akrabalarım için sofra hazırlamak gerek" dedi. Annesi: "Senin akrabaların kimlerdir?" diye sordu. O da: "Seyyid Zeynüddîn ve seyyidler topluluğu" diye cevap verdi. Annesi: "Onlar seyyid midirler? Nereden senin akraban olurlar?" diye sordu. Şeyh (k.s.), bu sohbeti işiterek: "Hâce Muhyiddîn doğru söylüyor. Onlar akrabamızdırlar. Bizim soyumuzda seyyidlik vardır." diye buyurdu."[190]

Bu hikâyede, Şeyh Safî'nin hanımı Bîbî Fâtıma'nın da seyyidlik husûsunda bir bilgisi olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Özetle, bu üç hikâyeden anladığımız şey şudur: Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî kendi zamanında seyyid olarak tanınmıyordu. Şaşırtıcı olan şey, onun hanımı aynı zamanda İbrâhîm Zâhid-i Gîlânî'nin kızı olan Bîbî Fâtıma'nın bile bu durumdan haberdâr değildir. Oğlu ve halefi Şeyh Sadrüddîn ise olgun bir çağda ve bilgili bir kimse olmasına rağmen seyyidliğini ancak bir başkasının rüyasından sonra öğrenmiştir.[191]

Savfetü's-safâ'nın I. bâbının I. faslında Safevîler soyunun imamlara bağlanması yani seyyidleştirilmeleri sadece bu üç hikâyeden ibârettir. *Savfetü's-safâ* gibi hacimli bir eserin başka hiç bir yerinde bu konuya değinilmemiştir. Acaba bu hikâyeler

---

189 *Safvetü's-safâ*, s. 71.

190 *Safvetü's-safâ*, s. 72.

191 Bazı araştırmacılar da, Safevîlerin siyâde ile alâkalı kuşkuların yersiz, söylenen sebeblerin de geçersiz olduğunu, Sadrüddîn'in babasının yani Safiyyüddîn'in ağzından anlattığına göre Seyyidlik bağlarının olduğunu ve onun da tıpkı babası gibi bunu anlatmakta ısrarlı olmadığını, Sadrüddîn'in seyyid veya şerîf olduğunu bilmediği veya belirtmek istemediği ifâde edilmiştir (Bkz. Abdülhüseyn, *Zerrînkûb Dünbâle-i cüstücû der Tasavvuf-i Îrân*, Tahran 1369, s. 59).

bu esere ne zaman ilâve edilmiştir. Şâyed bu hikâyeler var idiyse neden daha sonraki bâb ve fasıllarda bu konuyu destekleyici başka bilgiler sunulmamıştır?

Mîrzâ Abbâslı'ya göre bu ve benzeri soruların cevabı, Şeyh Sadrüddîn'in[192] ayrıntılı hayat hikâyesi ve faaliyetlerinde bulunabilir. Zîra Şeyh Safî'nin vefâtından sonra onun yerine geçen Şeyh Sadrüddîn'in seyyîdlik iddiasını ortaya koyduğu böylece onun, halkın gönlünde önemli bir yer edindiği söylenmektedir.[193] Şeyh Sadrüddîn'in hilâfetinin ilk yılları İlhânî imparatorluğunun çökmesine rastlamaktadır. Çağının sosyal ve politik olaylarına kayıtsız kalmayan Sadrüddîn, yandaşlarından bir kısmının silahlanmasına izin vermiştir. Hatta savunduğu bazı fikirlerine karşı çıkanları silahlı grupların desteği ile bastırmaya çalışmıştır.[194] Ancak, Sadrüddîn-i Erdebîlî'nin bütün çabalarının, siyâsî bir güç elde etmekten ziyâde, çıkan anarşi sırasında kendisini ve mürîdlerini korumak istemesinden kaynaklandığı kanaatini taşımaktayız.

Bunlardan başka kitle halindeki çeşitli meslekî akımlardan maharetle yararlanıldığını gözlemlemekteyiz. Gerçi bu durum Şeyh Safî zamanında başlamış, Sadrüddîn zamanında da devam etmiştir. Safiyyüddîn-i Erdebîlî kendisini irşâd şeceresiyle bağlı olduğu tasavvufî-felsefî görüşlerden yararlanmış,[195] ve bir çok taraftarını Safeviyye de birleştirmiştir.[196]

Ahmed Kesrevî'ye göre Safevîlerin soyunun Mûsa el-Kâzım'a ulaştırılmasında ve Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin Seyyid yapılmasında Sadrüddîn Mûsâ'nın adı rol oynamıştır. Sadrüddîn Mûsâ'nın adı Sadrüddîn es-Safevî olarak yazılıyordu. Onun yerine

---

192 Şeyh Sadrüddîn'in hayatı hakkında ayrıntılı bilgi tezimizin ikinci bölümünde yer almaktadır.

193 Ahmed Kesrevî, seyyîdlik iddiasının hemen ortaya konulmasının kolay olmadığını bu yüzden önce bu fidenin dikilmesi, yavaş yavaş yetiştirilmesi ve sonunda da büyük bir ağaca dönüştürülmesi gerektiğini ifâde etmektedir. Bkz. Ahmed Kesrevî, *a.g.e.*, s. 29.

194 *Safvetü's-safâ*, s. 996-998, 1054-1055; Ayrıca birçok halîfesini, meselâ kendi yetiştirdiği bir şâir olan Şâh Kāsım-ı Envârı, Gîlân ve Horasan'a gönderdiği yazılıdır (Bkz. Devletşâh-ı Semerkandî, *Tezkiretü'ş-şuarâ*, thk. ve tsh. Muhammed Abbâsî, Tahran, t.y., s. 385-386).

195 *Safvetü's-safâ*'da Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Necmüddîn Kübrâ ve Ahî Ferec Zengânî ile ilgili menkıbevî hikâyeler mevcuttur. Adları sayılan bu kişiler sâhib-i kerâmet ve kâşifu'l-esrâr oldukları için mürîdlerine bir zaman sonra irşad bayrağını ele alacak kişinin Şeyh Safî olduğunu söylemişler ve onun etrafında toplanmaları gerektiği tavsiyesinde bulunmuşlardır. Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 62-67, 1126-27.

196 Mîrzâ Abbâslı, a.g.m., s. 296.

geçen Hâce Ali'nin adı da "Ali el-Mûsevî es-Safevî" diye yazılmıştır. Elbette burada Mûsâ'dan kastedilen Sadrüddîn'in oğlu olduğudur; Safevî'den kastedilen, ise Şeyh Safî'nin neslinden geldiğidir. Ancak bazı mürîdler kasıtlı veya kasıtsız olarak bu oğulluk olayını Mûsa el-Kâzım'a bağlamaya çalışmışlardır. Böylece yavaş yavaş bu meseleyi halk arasında yaygınlaştırmış ve yüreklerde yer edinmesini sağlamışlardır. Çünkü o zamanlar Seyyid olan âilelerin çoğunun şecerenâmesi vardı ve onlar atalarının adlarını imamlardan birine ulaşana kadar sayabiliyorlardı. İşte Safevî yanlılarından bazıları bir şeçerenâme yazarak bunu İbn-i Bezzâz'ın kitabına eklemiş olabilirler.[197]

Siyâsî hareketlerle, fikrî hareketler arasında yakın bir ilgi olduğu[198] ve ikdidar özleminin, makam ve mevkî isteğinin insanları harekete geçirdiği[199] bilinmektedir. Dolayısıyla Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin soyunun Mûsa el-Kâzım'a, oradan da Hz. peygamber'e dayandırılması,[200] Şeyh Safî'den sonra gelenlerce -Sadrüddîn, Hâce Ali ve Şeyh İbrâhîm hâriç- siyâsî amaçlarla ortaya attıkları bir hâdiseden ibâret olduğunu söyleyebiliriz. Bu durum, Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin dînî ilimlerde ve tasavvufî konularda zamanının en büyük âriflerinden biri oluşuyla çelişen bir durum değildir.[201] Şeyh Safî hakkındaki kaynakların kayıtları ve son dönemlerdeki yapılan araştırmalardan şu sonuca varılır ki XV. yüzyılın sonları ve XVI. yüzyılın başlarından bu yana *Safvetü's-safâ* nüshaları olduğu gibi kalmamış, özellikle Şâh İsmâîl'in egemenliği yıllarında bazı bölümlerin ekleme ve çıkarma yoluyla değiştirildikleri ortaya çıkmıştır.

---

197 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. *Şeyh Safî ve Tebâreş*, s. 33 vd.

198 İsmâîl Kara, "Hicrî XV. asrın Eşiğinde İslâm Dünyasında Fikrî Hareketler", *Fikir ve Sanatta Hareket*, Kasım-Aralık 1979, sy. 9-10, s. 6; İktidar özlemi, makam ve mevkî isteği insanları harekete geçiren önemli sâiklerden biridir.

199 Hayati Hökelekli, "İnanç ve Mezhep farklılıklarının Psikolojik ve Kültürel Temelleri", *Diyanet Dergisi*, Temmuz-Ağustos-Eylül 1984, XX, sy. 3, s. 31.

200 Seyyidlik ve şerîfliğin, başka bir ifâdeyle asâletin, kişilerin (velilerin) toplum içindeki otoritelerini meşrûlaştırmakta kullandıkları yollardan biri olduğu ifâde edilmiştir (Bkz. Rüya Kılıç, "Seyyid ve Şerîflerin Osmanlı Yönetimiyle İlişkileri", *Uluslararası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi*, 07-09 Nisan 1999, Konya 2000, s. 431). Tasavvufta, bir tarîkat şeyhinin soyunun Hz. Peygamber'e dayandırılması onun mürşid olması için tek başına yeterli bir şart değildir. Zaten tasavvufta Şeyh, mânevî bir silsile ile Peygamber'e bağlıdır. Denir ki, Şeyhin Kur'ân'ın bendesi ve Peygamber'in yolunun toprağı olması gerekmektedir (Ayrıntılar için bkz. Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarîkatlar*, İfav Yay., İstanbul 1994, s. 118-119).

201 *Safvetü's-safâ*'nın özellikle dördüncü bâbı, Şeyhin tasavvufî konuda ne kadar donanımlı ve irfân sâhibi olduğunu ispatlamaktadır. Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 434-595.

D. Mezhebi

Safiyyüddîn-i Erdebîlî hakkında en tartışmalı konulardan bir diğeri de onun mezhebinin ne olduğuna yönelik olmuştur. Bir önceki bölümde bahsettiğimiz üzere kendisinden sonra yerine gelenler, onun seyyid olduğunu kanıtlamaya çalışmışlar ve onun soyunu yedinci imâm Mûsâ el-Kâzım'a dayandırmışlardı. Seyyidlik meselesinde olduğu gibi, mezhebi hakkında da bir çok görüş ileri sürülmüştür.

Safvetü's-safâ'nın sekizinci bâbının ikinci faslı Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin mezhebi hakkındadır.[202] Zikredilen fasılda Şeyh (k.s.)'e mezhebinin ne olduğu sorulmuş, O da: "Bizim mezhebimiz, sahâbe mezhebidir. Her dördünü severiz ve her dördüne de dua ederiz." diye buyurmuştur.[203] Yine *Safvetü's-safâ*'ya göre Safiyyüddîn-i Erdebîlî mezheplerde en zoru hangisiyse onu seçmekle ve uygulamaktadır. Ruhsat ve kolaylık yolunu hem kendine hem de mürîdlerine kapatan Şeyh Safî'nin bir gün eli kendi kız çocuğuna değmişti ve ardından abdest almıştı. Şeyh Sadrüddîn'in "neden abdest aldınız?" sorusuna "Vallâhi ben senin annene de abdestliyken el sürmedim."[204] diye cevap vermişti. O, göbekle diz arasına dokunmayı abdestin iptâli bilirdi. Mahrem olmayana bakmayı hatta kendi hanımına bakmayı bile abdestin bozulması bilirdi.[205]

Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin, Sadrüddîn'in annesine yani kendi hanımına dokunduğu vakit Şafiî mezhebine göre hareket etmesi dikkat çekici olmakla birlikte hiç şaşırtıcı değildir. Zîrâ Kazvînî,[206] Şeyh Safî'nin ölümünden 6 yıl sonra kaleme aldığı *Nüzhetü'l-kulûb* adlı eserinde, Erdebîl şehrinden söz ederken "... ekserisi Şâfiî mezhe-

---

202 *Savfetü's-safâ*, s. 886-888.

203 *Safvetü's-safâ*, s. 886; Divan-ı Hind nüshasında: "Biz, imamların mezhebindeyiz ve onları severiz."; Leningrat nüshasında: "Sahâbenin mezhebindeyiz ve her dördünü de severiz."; Âsitâne-i Kuds nüshasında: "Bizim mezhebimiz Peygamber (salavâtullâhi ve selâmühü)'in "Sen bana Hârûn'un Mûsâ'ya yakınlığı mesafesindesin" diye buyurduğu kimsenin ve onun mâsûm evlâdlarının mezhebindeyiz." Mîrzâ Ahmed Tebrîzî: "mezhep ve meşrebi Câferî idi."; Britanya, Nahcivânî ve Tebrîz Edebiyat ktp. nüshasında ise: "Biz Peygamber'in ehl-i beytinin mezhebindeyiz ki onlar son derece takvâlıydılar ve temiz bir dîn üzerindelerdi. İhtiyâta ve riyâzata tam olarak boyun eğerlerdi." dediği kaydedilmiştir.

204 Şafiîlere göre, herhangi bir yabancı kadının hiç bir engel bulunmaksızın bir uzvuna dokunmak abdesti bozar. Lezzet bulunmasa bile, hüküm aynıdır (Ayrıntılar için bkz. Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, sad. Ali Fikri Yavuz, Merve yayın-dağıtım, İstanbul 1990, s. 93).

205 *Safvetü's-safâ*, s. 886-887.

206 Hamdullah el-Müstevfî el-Kazvînî (ö. 740/1340'dan sonra) İranlı tarihçi, coğrafyacı ve şair, *Nüzhetü'l-kulûb* adlı eserini tamamladığı 740 (1340) yılından sonra Kazvîn'de vefat etti (Ayrıntılar için bkz. Abdülkerim Özaydın, "Hamdullah el-Müstevfî", *DİA*, XV, 454-55).

binden olup Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin mürîdidirler..."[207] diye yazmıştır. Dolayısıyla Şeyh Safiyyüddîn'in Sünnî-Şâfiî mezhebine bağlı olması ihtimâl dâhilindedir.

Bazı çevreler de, onun Şiî olduğunu ispata çalışmışlarsa da bu yönde ellerinde tutarlı kanıtlar yoktur. Çünkü bu kanıtların aksini ispat eden ve *Safvetü's-safâ'*da yer alan çok önemli bilgiler mevcuttur.

*Safvetü's-safâ'*da yazıldığına göre Şeyh Safî'nin dedesinin adı, Kutbüddîn Ebubekr olarak aynen kalmıştır. "Ebubekir" ad, Kutbüddîn ise lakaptır. Ancak *Safvetü's-safâ'*nın bir çok nüshasında ve dolayısıyla XV. ve XVI. yüzyıl Safevîlere ait bir çok kaynakta "Ebubekir" adı atılmış, lakap olan Kutbüddîn ise kalmıştır.[208] Şiîlerde Ebubekir adının kullanılamayacağı açıktır.

Yine *Safvetü's-safâ'*da Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin babası Emînüddîn Cebrâîl'in hayatından bahsederken, onun Ömer Bârûkî ile bağından bahsedilir.[209]

Görüldüğü üzere Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin baba tarafından dedesinin adı Ebûbekir, anne tarafından dedesinin adı ise Ömer'dir. Şiîlerin kendi çocuklarına bu isimleri koyması mümkün değildir.

*Safvetü's-safâ'*nın muhtelif bâb ve fasıllarında Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin mürîdleri ve halîfeleri arasında Ebûbekr,[210] Ömer[211] ve Osman[212] adlarına rastlamak mümkündür. Üstelik bazı hikâyelerde, Hulefâ-i Râşidîn'den bahsedilir.[213]

---

207 Hamdullah Kazvînî, *Nüzhetü'l-kulûb*, s. 81.

208 *Fevâidu's-Safeviyye*'de Kutbüddîn Yahyâ olarak geçmektedir (Bkz. Ebu'l-Hasan Kandevî, *Fevâidu's-Safeviyye*, tsh., mukaddime ve hâşiyeler: Meryem Mîr Ahmedî, t.y. y.y., s. 4); Leningrat, Âsitâne-i Kuds ve Mîrzâ Ahmed Tebrîzî nüshalarında Ahmed olarak geçmektedir. Yalnız, Mîrzâ Abbâslı, Şeyh Safî'nin dedesinin adının "Ebubekir" olarak kalmasını, *Safvetü's-safâ'*da yer alan nesebnâmenin geçersizliğine kanıt göstermektedir (Bkz. a.mlf., a.g.m., s. 297). Yani Abbâslı, Şiî olmakla seyyid olmayı bir tutmaktadır ki bu kabûl edilemez bir görüştür. Zîra bilinmektedir ki bir kimsenin seyyid olması, onun aynı zamanda Şiî olmasını gerektirmez. Bir diğer önemli husus da Abbâslı'nın *Safvetü's-safâ*'nın müellif nüshasını kullandığını belirtmesidir (Bkz. a.g.m., s. 289). Ancak Abbâslı, bu nüshanın nerede ve hangi nr.'de saklandığı hususunda bir bilgi vermemektedir.

209 ... Onun (Eminüddîn Cebrâîl'in) Erdebîl'in güzel binalarıyla ünlü köylerinden Bârûkî ile bir bağı oldu. Ömer Bârûkî'nin "Devletî" adındaki ismet sıfatına bürünmüş güzel kızıyla evlendi (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 76).

210 Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 662, 842, 843, 863.

211 Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 311, 661, 676, 695, 766, 786, 843.

212 Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 671, 674, 695, 798.

Ayrıca *Safvetü's-safâ'*da Hz. Peygamber'in hanımı Âişe[214] ile ilgili takdîr edici sözlere de rastlamaktayız. İsmi, Hz. Peygamber'in kızı Fâtıma ile birlikte geçmekte ve "radıyallâhü anhüma" denilmektedir. Yine onlara kıyâmet gününün hatunları, ümmetin şefâatçileri de denilmekte,[215] bir başka hikâyede ise Âişe, mü'minlerin anası olarak gösterilmektedir.[216] Şiî itikadına bağlı olanların Âişe'ye ihtirâm içeren ifâdeleri kullanmalarının imkânsız olduğu bilinmektedir.

*Safvetü's-safâ'*da bazen şiî taraftarları "râfizi"[217] Şiîlik ise Mezheb-i Revâfiz olarak ifâde edilmiştir.[218] Pek tabiî ki *Safvetü's-safâ'*nın sonraki nüshalarında tıpkı Âişe'ye âit ibârelerde olduğu gibi bu tür ibâreler de esaslı değişikliğe uğramıştır.

Bazı çevreler ise Safiyyüddîn-i Erdebîlî'yi dinler ve mezhepler üstü bir konuma getirmişlerdir. Bu görüşe göre Şeyh Safiyyüddîn, belirli bir tarîkata ve mezhebe bağlı kalsa idi Şiîlik ve Sünnîliğin çeşitli gruplarını ve böylece de tasavvufî ve ârifâne akımlara bağlı olanları Dârü'l-irşâd etrafında birleştiremezdi.[219]

Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin hemen her düşünce yapısından insanları kucaklayabilmesi ve onlara hoşgörü göstermesi bu yönde bir kanaat oluşmasına yol açmış olabilir. Çünkü sadece Sünnî değil, Şiî, Hristiyan, Kalender meşreplerin ve benzeri inanç sâhiplerinin de Safeviyye'ye bağlılığı olmuştur.[220]

Netice olarak kesin olan bir şey varsa o da Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin Şiî olmadığıdır. Abdülbâki Gölpınarlı'nın onun Sünnî oluşunu ihtiyâtla karşılaması ve "soyunun sonradan Şiî oluşlarını izhâr etmelerine bakılırsa takıyyeye, yani mezhebini gizlemeye

---

213 "... rüyâmda seyyidu'l-mükevvenât Muhammed Mustafâ (salavâtullâhi ve selâmühü aleyhi)'yi gördüm. Ebûbekir, Ömer, Osman, Ali, Hasan ve Hüseyin (radiyallâhü anhüm) ile birlikte benim halvetime geldiler..." (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 275); "... sonra Ebûbekir-i Sıddîk (radiyallâhü anhü) asâsını verdi ve "benim evlâdımsın" diye buyurdu (*Safvetü's-safâ*, a.y., s. 377).

214 "Âişe-i Sıddîka" sözü, Leningrat ve Mîrzâ Ahmed Tebrîzî nüshalarında gelmemiştir.

215 ... Öbür âlim: "Şeyh Âişe-i sıddîka ve Fâtıma-i Zehrâ (radiyllâhü anhümâ)'yı rüyamda gördüm. Onların siyah baş örtüleri vardı." dedi. Şeyh de: "Onlar, ümmetin kıyâmet gününün hâtunları ve ümmetin şefâatçileridir. Bir aksaklık varsa görenin inancındadır." diye buyurdu (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 502).

216 *Safvetü's-safâ*, s. 704.

217 Arapça terk etme, ayrılma demek olan rafzdan gelen rafıza Şîa'dan bir fırkanın adıdır (Ayrıntılar için bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *OTDT*, İstanbul 1993, III, 2-5).

218 *Safvetü's-safâ*, s. 502.

219 Mîrzâ Abbâslı, a.g.m., s. 290.

220 Papa makamındaki Efrâhîm (İbrâhîm) adında birinin adım adım hidâyete yaklaşmasının hikâyesi için bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 259-271.

lüzum görmüştü"[221] iddiasına katılmadığımızı belirtelim. Çünkü dönemin ilhanlı hükümdarı Olcaytu daha önce de açıkladığımız üzere Şiî mezhebindendi. Daha sonra onun yerine geçen Olcaytu'nun Sünnî oğlu Ebû Saîd'in de ona karşı hürmetkâr tutumu bilinmektedir. Hâl böyle olunca Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin takîyye yaptığını iddia etmek doğru değildir. *Safvetü's-safâ'*ya göre onun Sünnî-Şâfiî mezhebini taklîd etmesine ve yaşadığı dönemde Erdebîl'de Şâfiî mezhebinin yaygın olmasına bakılırsa onun Şâfiî mezhebine mensub olması mümkündür. Zîrâ, *Safvetü's-safâ'*da Erdebîl hakkında bilgi verilirken, bu şehrin mezhep çeşitliliğinden ve din karışıklığından uzak olduğu, ehl-i sünnet dışındaki mezhepler arasında da bir çatışma olmadığından bahsedilmiştir.[222] Bu bilgi, yani şehrin mezhep çeşitliliğinin olmaması, yine şehirde bir mezhebin (Şâfîliğin) yaygın olduğunu ifâde eden *Nüzhetü'l-kulûb* ile uyuşmaktadır. Safiyyüddîn-i Erdebîlî son derece dindar bütün mezheplerin gereklerini çok iyi bilen ve onlardan hangisi daha çetin ve ihtiyâta yakın ise onu seçen biridir.[223] Bu durum onun Sünnîliğine bir engel teşkîl etmemektedir.

E. Doğumu

Safiyyüddîn-i Erdebîlî, 650/1252 tarihinde Erdebîl'in 3 km. kuzey batısında yer alan Kelhorân köyünde[224] dünyaya geldi. İbn-i Bezzâz, Babası Emînüddîn Cebrâîl'in oldukça dindar biri olduğunu ve Hâce Kemâlüddîn Arapşâh Erdebîlî'nin mürîdi olduğunu yazmıştır.[225] Ayrıca, Annesi Devletî'nin Erdebîl'in Bârukî köyünden, Ömer Bârukî'nin kızı olduğunu ve zâhidâne bir hayat sürdüğünü ifâde etmiştir.[226]

---

221 Abdülbâki Gölpınarlı, *Türkiye'de Mezhepler ve Tarîkatlar,* İnkılap Kitabevi, t.y., s. 229.

222 *Safvetü's-safâ,* s. 178.

223 *Safvetü's-safâ,* s. 887.

224 Kelhorân köyü, Erdebîl'in 3 km. kuzeybatısında yer alan, kuzeyde Nemîn, güneyden Korâîm, doğudan Hîr ve Nemîn ilçesi, batısından ise Meşkîn köyü ile sınırlandırılmıştır. Fîruz Şâh, Avazu'l-havâs, Kutbüddîn ve Emînüddîn Cebrâîl'in mezarları bu köyde, Safevî sultanlarının yaptırdığı bir türbede yer almaktadır. (Bkz. *Safvetü's-safâ,* Açıklamalar bl., s. 1250).

225 *Safvetü's-safâ,* s. 75; İbn-i Bezzâz metnin devamında Emînüddîn Cebrâîl'in mütedeyyîn, müteşerrî, müteverrî, zirâtle meşgûl varlıklı ve cömert biri olduğunu ifâde etmektedir (Bkz. *Safvetü's-safâ,* s. 75-76); Bazı yazarlar da Kemâleddîn Arabşâh'ı, Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin babası olarak tanıtarak yanlış bilgi vermiştir (Bkz. Franz Babinger, "Safiyyeddîn", *DİA,* X, 64; İsmâîl Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* II, TTK, Ankara 1988, s. 225).

226 İbn-i Bezzâz, onun âbide, zâhide, müttekîye, gece kâime-gündüz sâime biri olduğunu ifâde etmektedir (Bkz. *Safvetü's-safâ,* s. 76); Ayrıca Safiyyüddîn-i Erdebîlî, bir konuşma esnâsında yaşlı kadınlara mürîd olunsaydı eğer, kendi annesinin mürîdi olacağını belirtmiş ve: "Şâyed yaşlı kadınlar Şeyhliğe

Şeyh Safiyyüddîn, yedi çocuğun beşincisidir. Ondan önce sırasıyla Muhammed, Salâhüddîn ve İsmâîl adlarında ağabeyleri ve bir ablası vardı. Şeyh Safiyyüddîn'den sonra Yâkûb ve Fahreddîn Yûsûf adlarında iki kardeşleri daha oldu.[227] Şeyh Safî, babasını altı yaşındayken kaybetmişti.[228]

a. Doğum öncesi ile alâkalı menkıbeler

Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin annesi, oğlunun rahme düştüğü vakit, rüyâsında güneşin tâbir edilemeyecek kadar büyük olduğunu ve gökyüzünden yanına geldiğini söyler. Bu tâli, işâretini alan annesi, üç gün kendine gelemez.[229]

Yine annesi: "Ben, Şeyhe hamileliğimde, diğer çocuklarımda görmediğim, acayip şeyler gördüm... Hamileliğim müddetince hiç bir üzüntü ve zahmet çekmiyordum. Ne zaman uykudan uyansam, Şeyhin mırıltısını işitiyordum" demektedir.[230]

b. Doğum sonrası ile alâkalı menkıbeler

Şeyh Safî'nin annesi oğlunu doğurduktan sonra yine üç gün kendinden geçmiş ve doğum sonrası yemek yemesi zarûrî bir hâl almıştı. Kendine geldikten sonra etrafındakiler, ona baygınlığının sebebini sorduklarında o: Yani siz görmüyor ve duymuyor musunuz? Dünyânın tamamı gürültü-patırtıdan ibâret ki onu kelimelerle ifâde edemem" demişti. Yine başka bir zaman dünyanın her köşesinin güneşle dolu olduğunu ve onunla aydınlandığını söylemiştir.[231]

F. Çocukluğu

İbn-i Bezzâz, onun çocukken, yaşıtları arasına girip oyun oynamaktan fazla hoşlanmadığını, onlarla birlikte olsa bile dâimâ başköşeye oturtulduğunu, çocukların onu kendileri için büyük sayarak, saygı gösterdiklerini kaydeder.[232]

---

lâyık olsaydı, annem âlemin şeyhliğine lâyık olurdu" diyerek annesinin mertebesinin ne kadar yüce olduğunu belirtmiştir (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 92).

227 *Safvetü's-safâ*, s. 80. *Safvetü's-safâ'*da ablasının adı kaydedilmemiştir. Başka bir yerde de Emînüddîn Cebrâîl'in yedi oğlu olduğu zikredilmiştir. Bunlar: 1. Ebû Ali Mansûr, 2. Safiyyüddîn İshâk, 3. Şerefüddîn Abdülgafûr, 4. Salâhüddîn Reşîd, 5. Şemsüddîn Muhammed, 6. Fahrüddîn Yûsuf, 7. Safiyyüddîn İsmâîl (Bkz. *Târih-i Erdebîl ve Dânişmendân*, s. 232).

228 *Safvetü's-safâ*, s. 80.

229 *Safvetü's-safâ*, s. 77.

230 *Safvetü's-safâ*, s. 77-78.

231 *Safvetü's-safâ*, s. 79-80.

232 *Safvetü's-safâ*, s. 81.

İbn-i Bezzâz'ın yazdığına göre çocukluk döneminde onu, mektebe ve yüksek okula gönderdiler. Orada edeb ile te'dîb olan Şeyh Safî farzları, sünnetleri ve Kur'ân-ı öğrenmiş, şiirler, nükteler ve latîfelerden nasîbini almıştı. Arapça, Türkçe, Moğolca ve Farsça bilen Safiyyüddîn, Tehzîb de, Tenkîb-i ibârette, Kelâmda[233] ve İstiârede mârifet kazanmıştı.[234]

a. Çocukluğu ile alâkalı menkıbeler

Mevlânâ Muhyiddîn, babası Hacı Mahmûd'dan anlatıyor: "Bir gün Şeyh, bir kimsenin, önüne geçtiğini gördü. Ancak o kimsenin yüzünün bir yarısı görülüyor, diğer yarısı görülmüyordu. Şeyhin yüzüne bir tokat attı ve "bundan sonra içine gübre kaçmış yemekten yemeyeceksin!" dedi. Şeyh, bu te'dîbten nefret etti ancak yemek yemeyi bıraktı... Açlıktan dolayı on sekiz gün hasta yattı. Durumunu kimseye anlatmamıştı. Güçsüzlükten dolayı yemek istese, gübreli yemekten başka pişirilecek şey yoktu. Zaten o adamı hep görüyor, onun korkusundan yemek tarafına gitmiyordu... Hastalığı arttı. Ne tedâvî gördüyse fayda vermiyordu. Sonunda annesine durumunu anlattı. Annesi onun için temiz yemek pişirmeye başladı... Yemek yemeye başlayınca, durumu gidgide iyileşti... Ancak kardeşi İsmâîl, onu gübreli yemek yemeye zorluyordu. Onu dövüyor ve falakaya yatırarak yemesini istiyordu. Şeyh, o adamı görüyor, dayağa dayanıyor ve yemiyordu. Sonunda sabrı tükendi ve bir lokma yedi. Ancak buna dayanamadı ve ağzından iki avuç kadar kan geldi. Böylece midesi temizlenmiş oldu. İsmâîl, bu durumu görünce, çok pişman oldu. Sonra onun başını yüzünü öptü, ağladı. Artık Şeyhe başka gözle bakar oldu. Annesi de Şeyh ile bizzat ilgilendi. Şeyhi, yemekten men eden adam kendisini Şeyh Zâhid olarak tanıttı."[235]

Şeyh Sadrüddîn'in rivâyetiyle gelen bir nakilde, bir gün Şeyhin, rüyâsında kendisini Erdebîl'in en büyük câmisinin kubbesinde gördüğü anlatılır. Şeyh Safî, güneş

---

233 Leningrat ve Âsitâne-i kuds nüshalarında "kelâm" ibâresi yoktur.

234 *Safvetü's-safâ*, s. 82; Abdülhüseyn Zerrînkûb da onun zâhirî ilimlerden ne kadar nasiblendiğinin tam olarak belli olmadığını, ancak konuşma ve sohbetlerinden dînî bilgilerde tam bir Kemâl sahibi olduğunu ifâde eder (Bkz. Abdülhüseyn Zerrînkûb, *Dünbâle-i Cüstücû*, s. 60).

235 *Safvetü's-safâ*, s. 82-84.

ışığının, dünyayı aydınlattığını ve baktığında o güneşin başı ve yüzünün üstünde olduğunu görür. Bu rüyâyı annesine anlattığında Annesi: "Sen Şeyh olacaksın, bütün âlem senin terbiye ve irşâdından aydınlanacak ve nurlanacak" diyecektir.[236]

Sadrüddîn babasının, bir başka gece yine rüyâsında elinde bir çok fidan gördüğünü, bu fidanları ekerken veya elinden yere düşürürken hemen yere saplanıp dallanmaya ve yeşillenmeye başladığını anlatır. Bu rüyâsını annesine anlattığında, Annesi: "Mürîdlerin ve çocukların çok olacak" diye yorumlayacaktır.[237]

Şeyh Safiyyüddîn'in gördüğü başka bir rüyayı[238] daha yorumlayan annesi onun büyük insan olacağını ve yıldızının parlayacağını söylemiştir. Safiyyüddîn-i Erdebîlî, Şeyh Zâhid'in huzûruna vardığında, annesinin rüyâlarına getirmiş olduğu yorumları anlatınca Şeyh Zâhid'in annesini tasdîk ettiğini ve doğruladığını ifâde etmiştir.[239]

G. Tasavvuf Yolunda İlk Hocaları ve Bidâyet Hâlleri

Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin ahvâli, bâtınî keşfe mazhar oluncaya kadar gittikçe artmakta ve çoğalmaktaydı.[240] Ancak başlarda erbâb-ı sülûk ve tasavvuf âdâbını bilmediğini, bir mürşidinin[241] olmadığını ve riyâzatın keyfiyyetini henüz öğrenmediğini, ancak dâima ibâdet hâlinde olduğunu, gündüzünü oruçla, geceyi de ihyâ ederek geçirdiğini anlatır.[242] Safiyyüddîn-i Erdebîlî, zamanının çoğunu Cüneyd-i Bağdâdî'nin mürîdlerinden Şeyh Ferec Erdebîlî'nin, Şehâbüddîn Sühreverdî'nin mürîdlerinden Rükn Muhyiddîn Erdebîlî'nin ve Ebu'l-Kasım Cüneyd'in mürîdlerinden Şeyh Ebû Saîd Erdebîlî'nin mezarlarında geçiriyor, namazlarını kılıyordu.[243]

---

236 *Safvetü's-safâ*, s. 86.

237 *Safvetü's-safâ*, s. 86.

238 Ayrıntılar için bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 86-87.

239 *Safvetü's-safâ*, s. 87.

240 *Safvetü's-safâ*, s. 88.

241 "Şeyh, mürşid" kavramları, mistik tecrübeye yani seyr-i sülûka başlayan mürîde, bu yolda rehberlik eden kişiyi ifâde etmektedir. Şeyhsiz tasavvufî bir hayatın düşünülemeyeceği vurgulanmıştır (Ayrıntılar için bkz. Hayati Hökelekli, "Din Psikolojisi Açısından Şeyh-Mürit İlişkileri ve Yunus Emre-Tapduk Emre", *Fikir ve Santta Hareket*, Mart 1981, sy. 23, s. 36-49).

242 *Safvetü's-safâ*, s. 91.

243 *Safvetü's-safâ*, s. 91.

Şeyh Sadrüddîn, babasının o dönemde bir mürşîd bulmayı çok istediğini, hatta bir keresinde, "Sebelân Dağı'nda Allah'ın velîleri vardır" diye meşhûrlaşmış bir söze dayanarak bir ümîdle Sebelân dağına çıktığını, ancak umduğunu bulamadığını anlatır.[244]

İbn-i Bezzâz, Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin, sorunlarını çözmek ve bir mürşîd bulabilmek için Erdebîl'in her yerini dolaştığını ancak bir netice alamadığını, bu yüzden, annesinden yola çıkmak için izin istediğini ancak annesinin onun yokluğuna dayanamadığı için bu izni vermediğini yazar.[245]

*Safvetü's-safâ'*da anlatıldığına göre Şeyhin Muhammed adındaki kardeşi çok varlıklı biriydi. Ticâret için Şîrâz ve Hürmüz tarafına gitmiş ve orada vefat etmişti.[246] Diğer kardeşi Salâhüddîn Reşîd zengin olmak sevdâsıyla Şîrâz tarafına gitmiş ve orada evlenmişti.[247] Şeyh Safiyyüddîn, kardeşinin yanına gitmek bahanesiyle ama gerçekte bir mürşid bulmak ümidiyle annesinden tekrar izin ister. Annesi, Muhammed'in ölümünü ve Salâhaddin Reşîd'in gurbette oluşunu gerekçe gösterse de izni vermek zorunda kalır.[248]

İbn-i Bezzâz, Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin hemen harekete geçtiğini ve şöhretini duyduğu Necîbüddîn Bozgûş'u görmek için Şîrâz'a doğru yola çıktığını kaydeder. Ancak bu yolculuk sırasında bir iki şeyhle görüşen Safî, kendisine karşı ilgisizlikleri nedeniyle onlara intisâb etmeyecektir.[249]

Bu arada Salâhüddîn Reşîd'e "Kardeşin Safiyyüddîn geliyor" haberi verilince onu karşılamak üzere yeni atlar, pahalı elbiseler hazırlatır ve Timûr Nâmî adındaki adamını ve yanında birçok hizmetçiyi onu almak üzere gönderir. Şeyh ise bu tür bir karşılamaya iltifat etmez ve ne getirilen ata biner ne de kıyafetleri giyer. Yürüyerek, üzerinde fukara tarzı giysisiyle şehre gider. Orada büyük şeyhlerden Ebû Abdullah Hafîf'in mezarı başına gider ve bir müddet orada kalır.[250]

---

244 *Safvetü's-safâ*, s. 93.
245 *Safvetü's-safâ*, s. 94.
246 *Safvetü's-safâ*, s. 95.
247 *Safvetü's-safâ*, s. 95.
248 *Safvetü's-safâ*, s. 95.
249 *Safvetü's-safâ*, s. 96.
250 *Safvetü's-safâ*, s. 96-97.

Safiyyüddîn-i Erdebîlî, Necîbüddîn Bozgûş'un olduğu yere vardığında, onun vefât haberini almıştı. *Safvetü's-safâ*'ya göre, Şeyh Safî, bu duruma çok üzülmüştü ve bu dert ve hüzünden dolayı, Salâhüddîn Reşîd onunla konuşamıyordu.[251]

İbn-i Bezzâz'ın kaydına göre Safiyyüddîn-i Erdebîlî, kendini ibâdete ve riyâzata vermişti. O kadar aşırıya gitmişti ki her yedi günde bir iftar ediyordu. Bu arada, Safiyyüddîn, kendinden yaşça küçük biriyle dost olmuştu. Bu ikisi, birlikte büyük bir uyum içerisinde ibadet ediyorlardı. Bu genç söylenene göre çok ağlamaktan dolayı kör olmuştu.[252]

Sadrüddîn-i Erdebîlî'nin rivâyetine göre, Şeyh Safî'nin salâhiyetinden ve ibadetinden dolayı şöhretinin yayıldığını[253], yetmişe yakın evliyâ ve âbidlerden kimselere, halini anlattığında "Hakk Teâlâ bu mertebe ve menzili bize vermemiştir" dediklerini rivâyet eder.[254]

Sonunda Şeyh Safî, Rüknüddîn Beyzavî'nin huzuruna gider, ancak ondan da bir netice elde edemez.[255] İbn-i Bezzâz'a göre bu arayışları uzun süren Şeyh Safî, Şîraz'da bulunan, halkın da kendisine teveccüh ettiği biri olan Mevlânâ Raziyyüddîn el-Mânii'nin huzûruna gider. Orada tefsir dersleri alan Safî'ye, yeteneğinden dolayı kısa sürede Kur'ân tefsîri icâzeti verilir.[256]

Söylenenlere göre Safiyyüddîn-i Erdebîlî, ara sıra şâir Sâ'di-i Şîrâzî'nin[257] yanına gidiyor, ama onun tarzını beğenmiyor, konuşmasını etkileyici bulmuyordu.[258]

---

251 *Safvetü's-safâ*, s. 97. *Safvetü's-safâ*', aradan bir müddet geçtikten sonra Şeyh Safî'nin Şîrâz pazarında ağabeyi Salâhüddin Reşîd'i gördüğünü kaydeder. Salâhüddîn Reşîd, hizmetçileriyle ve adamlarıyla büyük bir debdebe ve hitişamla pazarın ortasından geçerken, atının üzengisi Şeyh Safî'nin elbisesine dokunmuş, Şeyh Safî de oradan hemen uzaklaşmış ve elbisesini su ile temizlemiştir (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 97).

252 *Safvetü's-safâ*, s. 97.

253 *Safvetü's-safâ*, s. 97-98; Sadrüddin-i Erdebîlî, Şeyh Safî ile o gencin, hiç yiyeceklerinin kalmadığı bir dönem olduğu ve yedi günde bir yaptıkları iftarın, on dört günde bire uzadığını belirtir. Yine Sadrüddîn, takatsiz kaldıklarında, ansızın duvar tarafından birinin geldiğini gördüklerini, bu kişinin elinde mum, birkaç ekmek ve tatlı getirdiğini, onların da iftar ettiklerini, sonrasında o kişinin Şeyh Safî ile sohbet ederek onun dostu olduğunu rivayet eder (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 98).

254 *Safvetü's-safâ*, s. 101.

255 *Safvetü's-safâ*, s. 102.

256 *Safvetü's-safâ*, s. 102-103; Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin hafız olduğu da belirtilmiştir (Bkz. Abdülhüseyn Zerrînkûb, *Dünbâle-i Cüstücû*, s. 60).

257 *Safvetü's-safâ*, s. 103-104.

258 Sadî Şirâzî için bkz. Tahsin Yazıcı, "Sa'dî", İA, X, 36-41.

Ondan sonra, Necîbüddin Bozgûş'un yerine geçmiş olan oğlunun yani Şeyh Zahîrüddîn'in yanına gider. Ancak onun huzurunda da bu kusurlu hâli bulur.[259] Şeyh Sadreddin'in rivayetine göre, Şeyh Safiyyüddîn'in halinden haberdar olan bir topluluk ona, yüksek bir makama hâiz olan Emîr Abdullah'ı işâret ederler.[260] Onun huzûruna çıkan Şeyh Safî, kendi ahvâli, vakıâsı ve makamatı hakkında bilgi verecek ancak Emîr Abdullah uzun bir süre sessiz kaldıktan sonra "Ey Türk pîri, bizim himmet kuşumuz bu yere kadar uçmamıştır... senin bu büyük alışverişin, bizim pazarımızda gerçekleşemez. Biz bu durumdan bir şey bilmiyoruz." Diyecektir. Bunun üzerine ümîdsizliğe düşerek hüngür hüngür ağlayan Şeyh Safî "... istedik ki bu alışverişin açılış kapısı buradan olsun, ama olmadı. Ne yapmak gerekir? Diye sorunca, Emîr Abdullah, Şeyh Zâhid-i Gîlânî'yi işaret edecek ve ona, bulunduğu yerin tarifini yapacaktır.[261]

Gönlü tam bir iştiyâk ile dolan Şeyh Safî yola koyulmaya karar verir. Ancak, yola çıkmadan evvel Sadî-i Şîrâzî ile vedalaşmak istediği için onun huzuruna gider. İbn-i Bezzâz'ın yazdığına göre Sa'dî, kendi müridlerine, Safiyyüddin-i Erdebîlî'nin yolculuğu için yolluk hazırlamalarını işaret etmiş, ancak bunu haber alan Erdebîlî, kabul etmemiştir. Sa'dî bu durumu görünce: "Ey pîr! Bu şeyleri kabul etmiyorsun. Benim kendi hattımla yazdığım bir şiir kitabım var, bâri onu kabul et" deyince, Şeyh de "Ben o kadar Hakk'ın dîvânına sahibim ki, senin (şiir) divanına erişmek için hevesli değilim. Bu divanla Hakk'a ulaşılmaz" demişti. Sa'dî, bunu duyunca kederlenmiş ve o an konuşamamıştı.[262]

---

259 *Safvetü's-safâ*, s. 104.

260 İbn-i Bezzâz, bu kişinin, riyâzat, ibadet, zühd, vera' ve neseb bakımından bütün Fars eyaletinin en üstün kişisi olduğunu yazmaktadır (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 104-105).

261 "Emîr Abdullah: "Şeyh Zâhid'in yeri, Gîlân'ın İsfehbud şehrindedir" dedi. Şeyh: "Hangi Gîlân diye sordu. Emîr Abdullah: "Sizin vilâyetinize yakın olan Gîlân. Onun halvet yeri, deniz kıyısındadır. Öyle ki denizin dalgalanma halinde su, halvethânenin eşiğine dökülür. Halvet, doğu tarafına bakar ve güneş doğarken, ışığı halvete düşer." (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 106). Emîr Abdullah, Şeyh Zâhid'in yalnızca bulunduğu yerin tarifini yapmaz, aynı zamanda onun zâhirî görünüşünün tarifini de yapar: "O, kısa boylu, parlak renkli, sıcak kanlı, gözü sürmeli, geniş omuzlu, alnı açık, ince belli, gür sakallı biridir." (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 106).

262 *Safvetü's-safâ*, s. 107; İbn-i Bezzâz, o andan sonra, Sa'dî'nin elleriyle başına vurduğunu ve Erdebîlî'nin sözlerini sürekli tekrarladığını kaydeder (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 107).

Safiyyüddîn-i Erdebîlî, Erdebîl'e dönmeye karar vermişti.[263] Ağabeyi Salâhüddîn Reşîd'e eve dönmesi husûsunda telkîn de bulunmuş ancak o da, malını mülkünü bırakmak istemediğini ve çeşitli işlerle meşgul olduğunu söyleyerek bundan kaçınmıştı. Anlatılanlara göre başında yünden yapılmış bir başlık, üstünde de yünden bir gömlek varken yola çıkmış, Erdebîl'e vardığında annesi onu sevinçle karşılamıştı.[264]

a. Bidâyet Hâlleri ile alâkalı menkıbeler

İbn-i Bezzâz'ın anlattığına göre ölülerin ahvâlini görebilen Safiyyüddîn, bu durumdan çok korkmuş, günlerce hasta yatmış ve derdini kimseye anlatamamıştı. Annesinin getirdiği doktorlar da işe yaramamıştı. Sonunda Safiyyüddîn, annesinin soruları karşısında durumunu açıklamak zorunda kalmıştı. Annesi, bu hastalığın tedâvisinin tabîblerin değil evliyâullahın işi olduğuna kanâat getirmişti. Ondan sonra her kim "sâlih" veya "şeyh" diye anılıyorsa, onları dâvet ediyor, ziyâfet veriyor ve şeyhi onlarla tanıştırıyordu. Şeyh konuşmaya başladığında, söz açıldıkça açılıyor, onlar sessizce konuşmayı dinliyorlardı. Hiç birinin konuşmaya ve anlatmaya dilleri varmıyordu. Sonunda annesine Şeyhin mertebesinin, kendi mertebelerinden daha yüce olduğunu anlattılar. Anlaşılan oydu ki bu insanlar, şeyhin huzûrunda konuşmaya muktedir değildiler. Şeyhin hâli ise günden güne ağırlaşıyor, bu derdin dermânı ortaya çıkmıyordu.[265]

*Safvetü's-safâ'*da yer alan başka bir menkıbe de şöyledir: "... Çocukken Kelhorân köyünden, Erdebîl şehrine gelip gidiyordum. Reîs-i sa'd kapısının dışında Kelhorân ve Kutbâbâd köylerinin kavşağında bir türbe vardır. Bu türbe, sâlih ve âbidlerden Pîre Ahmed'e âittir. Yolum, onun mezarının yakınından geçtiği zaman, Pîre Ahmed'in yanıma geldiğini gördüm. Selâm verdi, bana yakınlık gösterdi ve: "Üzülme, senin işlerin iyileşecektir ve merteben gitgide yükselecektir, sırlar denizi ve nûrlar kapısı sana açılacaktır" dedi."[266]

---

263 *Safvetü's-safâ*, s. 107-108; Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin neden Gîlân'a değil de Erdebîl'e gittiği izah edilmemiştir.

264 *Safvetü's-safâ*, s. 107-108.

265 Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 89-90.

266 Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 90.

H. Tasavvufa İntisâbı ve Silsilesi

Safvetü's-safâ'nın I. bâbının 6. faslı Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin, Şeyh Zâhid'e varmasını anlatmaktadır.

İbn-i Bezzâz, bu fasılda Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin mürşidini arayışının dört sene boyunca devam ettiğini belirtmektedir.[267] Ancak burada bir problem vardır. Zira, daha önceden açıklandığı üzere Emîr Abdullah, Şeyh Zâhid-i Gîlânî'nin hem zâhirî özelliklerini hem de bulunduğu yeri tarif etmiştir. Her şey apaçık ortadayken, Şeyh Safiyyüddîn, bu dört sene zarfında neyi araştırıyordu? Üstelik o dönemde, Erdebîl'den Gîlân'a gitmenin ve o bölgeleri dolaşmanın da çok kolay olduğu söylenmektedir.[268] Daha sonra Şeyh Zâhid, Safiyyüddin'e kendini niçin bu kadar geç gösterdiğine dair şunları söylemektedir. "... Eğer seni derbeder olmadan, bir şekilde maksadına vardırsaydım, senin nefsin, aradığın başka yerdedir diye vesveseye kapılırdı. Seni öyle dolaştırdım ki aradığının, başka yerde olmadığını anladın..."[269] Bazıları bu açıklamanın, Şeyh Safî'nin neden dört yıl beklediğini izah etmediği görüşündedirler.[270] İbn-i Bezzâz, Şeyh Zâhid-i Gîlânî'nin müridlerine: "Erdebîl'de baştan ayağa keçeye bürünmüş bir genç bizim hasretimizle yanıp tutuşuyor. Şayet buraya gelirse, onun işi bir günde çözülür" dediğini kaydeder.[271]

Safvetü's-safâ'ya göre Safiyyüddîn-i Erdebîlî, bu dört sene boyunca, kendini ibadete ve riyâzata vermişti.[272] Hikâyelerden birinde, Safiyyüddîn'in, Gîlân'a gitmeye karar vermesinden, Zâhid-i Gîlânî'nin mürîdi olan bir akrabasının etkisi olduğu yazılıdır.[273]

---

267 *Safvetü's-safâ,* s. 110.

268 *Safvetü's-safâ,* s. 118.

269 *Safvetü's-safâ,* Açıklamalar bl., s. 1254.

270 *Safvetü's-safâ,* s. 109; Başka bir rivayette: "Keçeye bürünmüş bu kişi, bizim sevdamızla yanıp tutuşuyor, onunla Allah arasında sadece bir perde kalıyor" demektedir (Bkz. *Safvetü's-safâ,* s. 109).

271 *Safvetü's-safâ,* s. 110.

272 *Safvetü's-safâ,* s. 110.

273 İbn-i Bezzâz'ın anlattığı hikâye özetle şöyledir: Muhammed İbrâhîmân Şeyh Safî'nin Kelhoran'da yaşayan bir akrabasıdır. Bu kişi, pirinç almak için Gîlân'ın nâhiyelerinden biri olan Hanbelî tarafına gider. Hanbelî'de, Hilyekorân adında bir köy vardır. İşte Muhammed, pirinç almak için bu köye

Nihâyet zorlu yolculuktan sonra Hilyekoran köyüne, Şeyh Zâhid'in zâviyesine varır. O sıralar ramazan ayının son günleridir. İbn-i Bezzâz, Şeyh Zâhid'in ramazanda halvete çekildiğini ve âdeti üzere bayram gününe kadar hiç kimseyi huzûruna kabul etmediği ve hiçbir şey hakkında soru sormadığını, ancak bayram olduğunda tüm vaktini tâliblere ayırdığını yazar.

Safiyyüddîn-i Erdebîlî zaviyeye girdiğinde namaza durur. O an Şeyh Zâhid, hadimi çağırarak ateşi yakmasını söyler. Halbuki zâviye sıcak, tavanı alçak ve postla örtülmüştür. Yakılan ateşle, zaviye çok sıcak olmuş ve bu sıcaklık namaz kılan Safiyyüddîn'i etkilemiştir. İbn-i Bezzâz, Şeyh Zâhid'in amacının, bu yakılan ateş ile Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin çektiği sıkıntının son bulması olduğunu yazar.[274]

Sonra Şeyh Zâhid hâdim'e onu halvete götürmesini ister. Halvette iken Safiyyüddîn, Şeyh Zâhid'in elini ayağını öper ve aradığı ve istediği nişanı görür. Tevbe eder ve zikir telkînini alır. Bir müddet sonra Şeyh Zâhid, tâlibleri çağırarak onu tanıtır, kendi elbisesini, Şeyh Safiyyüddîn'e giydirir ve hadimine onu özel halvet yerine götürmesini söyler. İbn-i Bezzâz'ın Safiyyüddîn, Ramazan bitene kadar orada kalır. Daha önce belirtildiği üzere bayram oluncaya kadar kimseyle görüşmeyen Şeyh Zâhid, ona, kendi halini ve rüyalarını anlatmasına izin verir. Yine İbn-i Bezzâz'a göre Şeyh Zâhid, onun bütün müşkilâtını halleder.[275]

Şeyh Zâhid-i Gîlânî, Emîr Abdullah'ın Safiyyüddîn'i kendisine gönderdiğini bilmektedir. Hatta onun zâhiri görüntüsünü de söyleyince, Safiyyüddîn içinden, "ma-

---

gider. O sırada Şeyh Zâhid'in biri Siyavrûd'da, diğeri de Hilyekorân'da olan iki hanımı vardır. Şeyh Zâhid o zaman, Hilyekorân'dadır. Muhammed İbrâhîmân, pirincini aldıktan sonra Şeyh Zâhid'in zâviyesine gider. Orada, ibâdet eden bir grup görünce, gönlü ısınır. Orada Şeyh Zâhid'in eli ile soğukta Kelhoran'a gitmekte olan Muhammed'in çektiği sıkıntı haberi köye ulaşınca, onu karşılamak üzere bir grup gider. İçlerinde Safiyyüddin-i Erdebîlî de vardır. Onu görünce çok şaşıran Erdebîlî, ona durumunu sorunca o da Zâhid-i Gîlânî'nin mürîdi olduğunu söyler. Şeyh Zâhid'in adını duyunca çok heyecanlanan Safiyyüddîn, ona öğrendiği kadarıyla Şeyh Zâhid'in dış görünüşünü anlatır. Muhammed de onaylayınca hemen Gîlân'a gitmeye azmeder. Etrafındakiler, ona havaların iyi olmasını bekledikten sonra gitmesini tavsiye etseler de, yüreği çırpınan Safiyyüddîn, soğuk kar günlerinde, yolculuğun sıkıntısını göze alarak yola koyulur (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 110-112).

274 *Safvetü's-safâ*, s. 113-114.

275 *Safvetü's-safâ*, s. 115.

dem ki her ikisi aynı mertebededirler. Niye beni Şeyh Zâhid'e havâle etti?" diye düşünür. Bunu hisseden Şeyh Zâhid de: "Erdebîlî, ne düşünürsün? Emîr Abdullah, yolu söyler, ancak yol gösteren (rehber) değildir. Eğer Emîr Abdullah, bu irşâd mertebesinde olsaydı ve seni geri çevirseydi, sana zulmetmiş olurdu. Yine eğer, o böyle bir mertebede ve mevkîde olsaydı, ben seni kabul etmez, geri gönderirdim. Herkes, bu kuvvet ve mertebeye sahip değildir." diyecektir.[276]

a. Gîlân'daki tasavvufî terbiyesi

Safvetü's-safâ'nın I. bâbının, 7. faslı Şeyh Zâhid'in, Safiyyüddîn-i Erdebîlî'yi nasıl bir tasavvufî terbiyeden geçirdiğine ve Erdebîlî ile ilgili menkıbelere hasredilmiştir.[277] İbn-i Bezzâz'a göre Şeyh Zâhid, tüm vaktini Erdebîlî'nin olgunlaşması için harcamaktadır. Erdebîlî ise, mücahede ve zahmetli riyazatına ara vermeksizin devam etmektedir. Şeyh Zâhid, onu bu zahmetten yavaş yavaş uzaklaştırarak yedi günde bir yapılan iftarı üç güne indirmişti. Geceleri daima ihyâ eden Safiyyüddîn, bazen bir ağaç dalına çıkıp, gözlerinden uyku akana kadar etrafa bakıyor, büyük lezzet alıyordu.[278] Gündüz ise korudan odun topluyor, zâviyenin mutfak ve halvet yerine götürüyordu.[279]

Safvetü's-safâ'ya göre, Erdebîlî, Şeyh Zâhid için zirâatle, imâretle veya neye ihtiyaç duyuluyorsa, onu yapıyordu.[280] Hiç konuşmuyor, gündüz, oruç tutuyor; geceleri de, ihyâ ediyordu.[281] Bu eğitim sırasında Şeyh Zâhid, Erdebîlî'nin yemesinden içmesine

---

[276] *Safvetü's-safâ,* s. 116-117. İbn-i Bezzâz bir başka seferinde Şeyh Zâhid'in Safiyyüddîn'e: "Erdebîlî! Benim sıfatım, seninle yapışıktı ve sen benim avımdın. Başka biri nerde seni avlayabilir?" dediğini yazar (Bkz. *Safvetü's-safâ,* s. 118).

[277] *Safvetü's-safâ,* s. 120-161.

[278] *Safvetü's-safâ,* s. 120.

[279] Oğlu Sadrüddîn, bir gün elini, babasının omzuna koyduğunda, sert bir düğüm görür. Babasına ne olduğunu sorduğunda, Şeyh Zâhid'in zâviyesine odun çekerken oldu diye cevap verecektir (Bkz. *Safvetü's-safâ,* s. 121).

[280] Bu çalışmalar nedeniyle bir gün Şeyh Zâhid etrafındakilere: "Hadimler mahdumlara; talebeler, hocalarına ve hizmet ettiyseler, Safî de benim için öyle hizmet etmiştir" diye söylemiştir (Bkz. *Safvetü's-safâ,* s. 125).

[281] *Safvetü's-safâ,* s. 121; "Şâyet benim çektiğim riyazat ve mücahedeyi bu zâmâne tâliblere dağıtsalar omuzlarında bile taşıyamazlardı." (Bkz. *Safvetü's-safâ,* s. 125).

kadar dikkat ediyordu. Sonunda onun orucunu üç günden bir güne indirdi.[282] Şeyh Zâhid, yaklaşık 4-5 hatta 6 ay hiçbir hayvansal et ve yağ boğazından geçmeyen Safiyyüddîn'in, yavaş yavaş hayvansal gıdalarla beslenmesini uygun gördü.[283]

İbn-i Bezzâz, Şeyh Zâhid'in, bu tavrını "Şeyhler, hikmet sahibidir. Sâliklerine baktıkları zaman, ona riyazat ve mücahede etmelerini söylerler. Şayet onun tersine şeyhler, yemelerini söylerseler, bu sâliklerin olgunlaşması içindir" diyerek değerlendirmektedir.[284]

b. Silsilesi

Safvetü's-safâ'nın I. bâbının 9. faslı, Erdebîlî'nin silsilesine ayrılmıştır.[285] Safiyyüddîn-i Erdebîlî, tevbe, hırka ve terbiyesini İbrâhîm Zâhid-i Gîlânî'den alarak onun tarîkat silsilesini devam ettirmiştir. Buna göre onun tarîkat silsilesi şu şekilde Hz. Peygamber'e ulaşmaktadır.[286]

1. Hz. Muhammed Mustafâ (a.s.)

2. Ali b. Ebî Tâlib[287] (ö. 29/661)

3. Hasan el-Basrî[288] (ö. 110/728)

---

[282] "İftar vaktinde Gîlân'ın adeti olan yağsız pilav lokmasını alıyor, elinde sıkıyor ve parmak gibi yapıyordu. Diline bir miktar tuz alıp o miktar pilavı yiyiyordu. Yemek için karaturp yaprağı dahi bulamadığı zaman oluyordu. Yerde kar olduğu zaman arada sırada, karları silip yeni çıkmış turp yapraklarını buluyor, alıp pilavla yiiyordu." (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 122).

[283] *Safvetü's-safâ*, s. 123.

[284] *Safvetü's-safâ*, s. 123.

[285] *Safvetü's-safâ*, s. 180-183.

[286] *Safvetü's-safâ*, s. 180-181.

[287] Görüldüğü gibi, silsilesi Ali vasıtasıyla Hz. Peygamber'e ulaştığı için Safeviyye, alevî bir tarîkattır.

[288] Hasan el-Basrî, tabiînden olup 21/642 yılında Medîne'de doğmuştur. Annesi Hz. Peygamber'in eşlerinden Ümmü Seleme'nin azatlı kölesidir. Büyük bir hatip olduğu zikredilir (Ayrıntılar için bkz. Ebu Nuaym Isbehânî, *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ*, Tabakâtü's-saâdet 1974, II, 131-161; Ali b. Osman Cüllâbî Hucvîrî, *Keşfü'l-mahcûb (Hakîkat Bilgisi)*, haz. Süleyman Uludağ, Dergâh yay. 1996, s. 179-181); İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-tehzîb*, Haydarâbâd 1325-1327, II, 263-270.

4. Habîb el-Acemî[289]

5. Dâvûd Tâî[290] (ö. 165/782 [?])

6. Ebu Mahfûz Ma'rûf el-Kerhî[291] (ö. 253/867)

7. Seriyy b. el-Müğallis es-Sakâtî[292] (ö. 253/867)

8. Ebu'l-Kâsım Cüneyd b. Muhammed el-Bağdâdî[293] (ö. 297/910)

9. Mümşâd ed-Dîneverî[294] (ö. 299/912)

Buraya kadar olan silsile, silsilesi Hz. Ali'ye ulaşan bir çok tarîkatte aynıdır. Meselâ, Sühreverdiyye, Bayramiyye, Mevleviyye ve Kâdiriyye'de bu şekildedir.

10. Ahmed Esved Dîneverî[295] (ö. 340/951)

11. Muhammed el-Bekrî[296] (ö. 380/951)

---

289 Habîb el-A'cemî, İran asıllı olup Hasan Basrî'nin sohbetinde bulunmuştur. Tarîkat silsilelerinde Hasan Basrî'den sonra yer alması onun menkıbelerini günümüze taşımıştır (Bkz. Erhan Yetik, "Habib el-Acemî", *DİA*, XIV, 370; *Keşfü'l-mahcûb*, s. 183-184; Attâr, *Tezkîretü'l-Evliya*, s. 96-102.

290 Dâvûd Tâî, Fudayl b. İyaz, İbrahîm b. Ethem'in çağdaşı ve İmam-ı Azam Ebu Hanîfe'nin talebesi olduğu söylenmiştir (Bkz. *Keşfu'l-mahcûb*, s. 207-208); Mustafa Kara, "Dâvûd et-Tâî", *DİA*, IX, 48-49.

291 Ma'rûf Kerhî, Bağdatta doğmuştur. Sünnî-Şiî birçok tarîkatın silsilesinde yer alması, onu tasavvuf tarihinin en büyük şahsiyetlerinden biri haline getirmiştir (Bkz. Reşat Öngören, "Ma'rûf-i Kerhî", *DİA*, XXVIII, 67-68).

292 Serîyy es-Sakâtî, Ma'rûf Kerhî'nin talebesi ve Cüneyd-i Bağdâdî'nin dayısıdır. Bağdat ekolünün en önemli temsilcilerindendir (Bkz. Tahsin Yazıcı, "Serî-üs-sakatî", *İA*, X, 520-521; ayrıca bkz. *Nefahâtü'l-üns (Evliyâ menkıbeleri)*, s. 161-162).

293 Cüneyd-i Bağdâdî, Şer'î ilimleri öğrendikten sonra kendini zühd ve ibâdete vermiştir. Tevhîd anlayışını derinleştiren Cüneyd, Sahv hâlini tasavvufun temeline oturtmuştur (Bkz. Süleyman Ateş, "Cüneyd-i Bağdâdî, *DİA*, VIII, 119-121, ayrıca bkz. *Tezkiretü'l-evliyâ*, s. 437-472).

294 Mümşâd Dîneverî, Dîneverî'nin meşhûr mutasavvıflarındandır (Bkz. İmam Şa'rânî, *Tabakâtü'l-kübrâ*, çev. Abdülkadir Akçiçek, Toker yay. 1968, I, 414-417).

295 Ahmed Dîneverî'nin tam adı, Ebu'l-Abbâs Ahmet b. Muhammed Dîneverî'dir. Döneminin meşhûr ilim ve fazîlet sahibi sûfîlerindendir (Bkz. Kuşeyrî Risâlesi, s. 171-172).

296 Muhammed el-Bekrî, Kudüste doğmuştur. Muhammed Dîneverî'nin mürîdidir. Ömrünün sonlarında, hacettikten sonra Kudüs'te vefat etmiştir (Mahmûd Cemâleddîn el-Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye ez-*

12. Kadı Vecîhüddîn Ömer el-Bekrî[297] (ö. 487/1094)

13. Ebu'n-Necîb es-Sühreverdî[298] (ö. 598/1201)

14. Kutbüddîn Ebûbekr b. el-Ebherî[299] (ö. 622/1225)

15. Rüknüddîn es-Sücâsî[300]

16. Şehâbüddîn Mahmûd Tebrîzî[301] (ö. 702/1302)

17. Seyyid Cemâleddîn Tebrîzî

18. İbrâhim Zâhid-i Gîlânî (ö. 708/1301)

19. Safiyyüddîn-i Erdebîlî (ö. 735/1334)

Safvetü's-safâ'ya göre bu şecere birkaç şubeye ayrılmaktadır. Hırkaya, tevbe ve terbiyeye, bir de sohbete göre. Aynı şekilde Ebû Necîb Sühreverdî, amcası Kadı Vecîhüddin Ömer Bekrî'den, hırka ve terbiyeye göre, sohbet yönünden İmam Muhammed Gazzâlî, o da sırasıyla Ebubekr en-Nessâr, Ebû Ali el-Fârmedî, Ebu'l-Kâsım Gürgânî, Saîd b. Selâm Ebû Osmân el-Mağribî, Ebû Amr Züccâcî, Cüneyd-i Bağdâdî'den almıştır.[302]

Aynı şekilde Muhammed Bekrî'yi terbiye ve sohbet açısından Ahmed Esved Dîneverî'den, tevbe ve hırka yönünden Ahî Ferec Zeryânî ve sırasıyla Ebu'l-Abbâs

---

Lemezât-ı Ulviye / Yüce Velîlerin Tatlı Halleri, haz. Mehmet Serhan Tayşi, İFAV yay., 1993 [Bundan sonra bu esere kısaca *Lemezât* denilecektir.] Hulvî, *Lemezât*, s. 247-248).

297 Kadı Vecîhüddîn, Sühreverd'de doğmuş, ilim tahsilini Bağdad'da almıştır. 442/1050'de vefat etmiştir (Ayrıntılar için bkz. *Lemezât*, s. 249-252). Pek çok silsilede adı geçen Vecîhüddîn'in ismi istinsah ve okuma hataları yüzünden yanlış okunagelmiştir. Bkz. Vicdânî, Tomar, s. 7).

298 Ebu'n-Necîb es-Sühreverdî, Vecîhüddîn el-Kadî'nin başhalîfesi'dir. Bağdad'da vefat etmiştir (Ayrıntılar için bkz. *Lemezât*, s. 259-261).

299 Kutbüddîn Ebherî, Semerkand'ın Ebher köyünde doğmuştur. Şam'da kendi tekkesinin olduğu yerde medfundur (Ayrıntılar için bkz. *Lemezât*, s. 269-274).

300 Kendisi hakkında bir bilgi bulunamamıştır.

301 İsmi Mahmûd, künyesi Şehâbüddîn'dir. Tebrîz'de doğmuştur. İlim tahsilini Bağdat'ta alan Tebrîzî 702/1302'de vefat etmiştir (Ayrıntılar için bkz. *Lemezât*, s. 297-300).

302 *Safvetü's-safâ*, s. 182.

Nihâvendî, Ebû Abdullah Hafîf, Ebû Muhammed Ruveym, Ebu'l-Kâsım Cüneyd-i Bağdâdî ve oradan da daha önce belirtilen silsile ile Hz. Peygamber'e ulaşır.[303]

c. Halîfeliği

İbn-i Bezzâz'ın kaydına göre Merâğa şehrinden bir topluluk, Şeyh Zâhid'i davet etmek üzere gelmişlerdi. Amaçları Şeyh Zâhid'in, oradaki halkı irşâd etmesini sağlamaktı. Şeyh Zâhid de oraya gitmesi için Safiyyüddin-i Erdebîlî'ye işaret etmiş, ancak o da: "Ben yetim bir köylü çocuğuyum. Ben nerde, halkı terbiye etmek nerde? Benim yolum ve maksadım, Şeyhin eşiğinde olmaktır" demişti. Bunun üzerine Şeyh Zâhid de: "Safî, Hak Teâlâ seni, halka bahşetti ve O'nun buyruğu da senin oraya gitmendir" diyerek onu Merâğa'ya göndermeye iknâ etmiştir.[304]

Erdebîlî, Merâğa'ya giderken Pernîk, Serâv, Germrûd ve Heştrûd gibi yerlere uğramış ve hoşuna gitmeyen bazı durumlarla karşılaşmıştı.[305] Ancak yapılan güzel konuşmalar ve işler sayesinde doğru yolu bulmuşlardı.

Safvetü's-safâ, Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin Merâğa halkını irşâd ettikten sonra Şeyh Zâhid'in yanına döndüğünü belirtir. Ayrıca bazı kötü niyetli kişilerin, onun halîfeliğini çekemedikleri için, Şeyh Zâhid'i menfi yönde etkilemeye çalıştıklarını da kaydeder.[306]

---

303 *Safvetü's-safâ,* s. 182-183.

304 *Safvetü's-safâ,* s. 161; "Şeyh Safiyyüddîn: "Ben bir şey bilmiyorum, oradaki halkın hepsi bilgili, ben onlarla ne konuşayım?" dedi. Şeyh Zâhid de: "Safî, münâfıkların tamamının sopasını kırdım ve önlerindeki topu fırlattım. Topu, istediğin yöne attım ki meydan sana kalsın... Halkı davet et. Tevbe ve telkîn ver ki bu rütbe, terbiye ve irşad mertebesini Hakk Teâlâ sana verdi" diye buyurdu" (Bkz. *Safvetü's-safâ,* s. 162).

305 "Oraya varınca halktan bazılarını dalâlet, karanlık ve cehâlet içinde, nefislerine uymuş bir şekilde görmüştü... Kadın-erkek mahremiyet hicabını şerîlik saygısını ortadan kaldırmış, dalalet ve bid'ati dervişlik ve sünnet sayıp semada kadın-erkek birbiriyle raksediyorlar ve birbirleri için secde ediyorlardı..." (Bkz. *Safvetü's-safâ,* s. 163).

306 Bu kişiler Şeyh Zâhid'e "Safiyyüddîn, şeyhlik ediyor, seccâdene oturuyor, tevbe ve telkîn veriyor" diyorlardı. Safiyyüddîn de Şeyh Zâhid'e: "Evet doğru... Ancak senin izninle veriyorum ve senin gönlün de buna şahiddir" dediğinde Şeyh Zâhid ona: "Evet, ben izin verdim. Benimle senin aranda hiçbir fark yoktur. Bu şeyhlik makamını da sana Allah Teâlâ vermiştir, mübârek olsun." Dedi (Bkz. *Safvetü's-safâ,* s. 165). Benzeri bir şikayet başka bir hikâyede de geçmiştir (Bkz. *Safvetü's-safâ,* s. 166-167).

Erdebîlî, Şeyh Zâhid'e artık, her tarafa halîfe göndererek halkı irşâd etmesi gerektiğini söylemiş ve bir iki kişi de önermişti. Ancak Şeyh Zâhid zikredilen isimlere iltifat etmemiştir.[307] Şeyh Zâhid, her zaman Safiyyüddîn-i Erdebîlî'yi öne çıkarıyor, kendi huzurunda mürîdlere tevbe ve telkîn verdiriyordu.[308] Ancak bazı gruplar, şeyhlik mertebesini, Şeyh Zâhid'in oğlu Cemâleddîn Ali'ye vermesi gerektiğini düşünüyorlardı. Böylece şeyhlik mertebesi, şeyhin kendi sülalesi içinde korunmuş olacaktı. Bu konuyu Şeyh Zâhid'in önünde de tartışmışlardı. Bunun üzerine Şeyh Zâhid, onun daha lâyık olduğunu onlara ispatlamıştı.[309]

Yine *Safvetü's-safâ*'da Şeyh Zâhid'in, Safiyyüddîn'in elinden tutup kaldırarak, "Ey Cemâat, bu el, benim elim, kim ona tevbe etmişse, bana etmiş gibidir. Kim de bana etmişse, ona etmiş gibidir.. Ben, Safî'yim; Safî de benim" diyerek onu Şeyh ilân etmiştir.[310]

Şeyh Zâhid, daha sonra ona Erdebîl'de bir zâviye kurmasını[311] ve "kendi hocamdan aldığım irşâd emânetini, sana devrediyorum" diyerek halkı terbiye ve irşâd etmesini istemiştir.[312]

Erdebîlî, irşâd postuna oturmuş ve kendisine beyat edilmişti. *Safvetü's-safâ*'ya göre bu durum tam üç yıl devam etmiş, onların içinden inatçı bir grup başkaldırmıştı. Yine söylenenlere göre Safiyyüddîn'in artan bir hızla şöhretinin yayılması, bu isyânkâr topluluğun öfkesini daha da arttırıyordu. Bu topluluğun başını Şeyh Zâhid'in oğlu

---

307 "... Şeyh Zâhid: "Kimi göndereyim?" diye sordu. Safiyyüddîn: "Ahî Süleymân Muvaffakiddîn, Kemâleddîn Mahmûd, Ahî Cebrâîl ve bunlar gibi kimseler..." dedi. Bunun üzerine Şeyh Zâhid: "Eğer dost, velâyet sahibiyse, onun ismi, benim ismimdir. Ben, bu işleri onlara yüklemekten âciz değilim. Ancak onlar, bu işe lâyık değiller ... Allah Teâlâ bu işi sana vermiştir... Bu elbise sana yakışıyor, mübârek olsun" (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 165-166).

308 *Safvetü's-safâ*, s. 167-168.

309 *Safvetü's-safâ*, s. 172-174.

310 *Safvetü's-safâ*, s. 176.

311 "Erdebîl, tînetî, ihlâs itikâdıyla karışmış çok iyi bir yerdir. Erdebîl, mezheb ihtilaflarının olmadığı bir yerdir... Şimdi Safî, burda bir ev kurmalısın. Senin makamın ve evladın burada olacaktır. Öyle bir zâviye kuracaksın ki Hakk'ı arayan ziyaretçilerin merkezi olacaktır..." (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 178).

312 "Benim artık bir köşede yaşlanıp oturmam gerekir. Ancak, sen bunu yapamazsın. Sen, gece gündüz dünyanın dört bucağında olan tüm halkı dîne davet edeceksin..." (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 178).

Cemaleddîn Ali çekiyordu. Bu kişi sanki babası Şeyh Zâhid'in yerine postnişin olmuş gibi davranıyor ve her bir adamına tevbe ve telkîn verdiriyordu.[313]

Yine *Safvetü's-safâ*, bu grubun, Safiyyüddîn-i Erdebîlî'ye başarısız bir-iki sûikast girişiminden da bahseder. Meselâ Safiyyüddîn'in evini yakma,[314] balına zehir katma,[315] denizde boğma[316] gibi yöntemleri kullanmışlardır. Erdebîlî, bazen velâyet ışığı ile bazen de uyarı haberleriyle bu durumdan kurtuluyordu.

Nihâyet Cemâleddîn, Safiyyüddîn-i Erdebîlî'yi öldüremeyeceğini anlamıştı. *Safvetü's-safâ*, ikisinin bir kaç saat konuştuklarını ve Safiyyüddîn'in: "Şeyhzâde! ben biliyorum ki benim canıma kastetmişsin ve benim kinimi yüreğimde tutmuşsun. Hakk Teâlâ da sizin bu isteklerinizin gerçekleşmesine müsâade etmiyor. Bu canıma kastetmelerin arkası kesilmiyor. Şâyed, beni öldürmeyi düşünüyorsanız, çâresi yok. O zaman biraz zehir getir. Ben onu yiyeyim sen de murâdına ermiş ol ve hiç kimse de bu sırdan haberdar olmasın."[317] dediğini kaydeder. Tabiatıyla hiç beklenmedik bir şekilde Safiyyüddîn'in bu şekilde konuşması, Cemâleddîn'e tesir etmiş, çok utanmıştı. Yaptığı bütün kötülüklerden af dileyen Cemâleddîn bir daha da bu tür hîlelere bulaşmadı ve iş tatlıya bağlanmış oldu.[318]

---

313 *Safvetü's-safâ*, s. 788.

314 "Şeyhin oğlu Cemâleddîn ve o inatçı topluluk birleşip, Şeyhi nasıl öldüreceklerini kararlaştırdılar. Plan şöyleydi: Şeyhin evini ateşe verecekler, o da yanarak ölecekti. Gece geldiler. İlk önce evin kapısını dışarıdan çivilediler ki ateş, her yeri sardığında kaçış yolu olmasın. Ateşi yaktılar ancak şeyhin velâyetinden dolayı ateş, alev almıyor hemen sönüyordu... Dolayısıyla bu iş mümkün olmadı..." (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 789).

315 Onların bu iğrenç niyetleri ve hileleri bu yollarla gerçekleşmeyince şeyhi zehirleyip öldürme husûsunda tekrar anlaştılar. Bir miktar balın içine zehir döktüler ve yemek sofrası ile Şeyhin yanına getirdiler. Ancak Cemâleddîn'in hanımı -ki merhûm Şemseddîn Muhammed'in annesi olur- bundan hâberdar olmuş ve birini, Şeyhi uyarmak üzere göndermiştir... Şeyh de yemedi. O kadın, her ne kadar yemeğe hîle ile bir şey karıştırsalar hemen gizliden Şeyhe haber gönderiyor, Şeyh de elini uzatmıyordu (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 790.

316 "Safî'yi bir gemiye bindirmek istemişlerdi. Yüzmeyi bilen bir kaç kişi de onunla birlikte olacaktı. Gemi açılınca gemiyi batıracaklar, yüzme bilenler kurtulacak, Şeyh ise yüzme bilmediği için çâresiz boğulup ölecekti. Bu iş için hafîf ve ince giysiler giyip bindiler. Şeyhi de gemiye oturttular. Ancak Safî, Şeyh Zâhid'in kendisine bir at getirdiğini gördü. Şeyh Zâhid: "Safî, bu ata bin de git, gemiye binme" dedi. Şeyh Safî, bunun üzerine: "ben, gemiye binmiyorum, karayoluyla gideceğim" dedi. Cemâleddîn baktı ki planları gerçekleşmeyecek, onu evine götürdü..." (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 790).

317 *Safvetü's-safâ*, s. 790-791.

318 *Safvetü's-safâ*, s. 791.

Tibyân'da, Şeyh Zâhid'in hilâfet tâcı olarak, Safiyyüddin'e on iki dilimli yeşil bir tâc giydirildiği, ancak Safiyyüddîn'in bunu kırmızıya çevirdiği yazılmış[319] ise de *Lemezât*'ta yeşil imâme ve kisve giyerlerken seyyidliklerinden şüpheye düşüp beyaz kisve giydikleri belirtilmiştir.[320] *Tâc Risâlesi*'nde de benzer bir ifadeyle Şeyh Zâhid'in yeşil tac verdiği, ancak seyyidliğinden şüphe eden Safiyyüddîn'in beyaz tac giydiği kaydedilmiştir.[321] *Safvetü's-safâ*'da ise bununla ilgili bir kayıt düşülmemiştir.

h. Halîfeleri ve mürîdleri

Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin kendi ifâdesi ile binlerce mürîdi vardır.[322] *Safvetü's-safâ*'da birçok halîfe ve mürîdlerinin adlarına rastlamaktayız. *Safvetü's-safâ*'da adları geçen mürîdleri ve halîfeleri şunlardır: Pîre Hasan Saksînî,[323] Ahmed Meddâh,[324] Muhammed Sûzenger Serâvî,[325] Hacı Şemseddîn,[326] Hâce Efdal,[327] Pîre İzzeddîn,[328] Pîre Yûsuf,[329] Pîre Bâbây Merâğî,[330] Pîre İbrâhîm Kürd,[331] Pîre Ahmed er-Revvâs el-Erdebîlî,[332] Pîre Kemâl,[333] Pîre Ahmed Espâvî,[334] Pîre Mahmûd en-Nahcüvânî,[335] Pîre

---

319 Harîrizâde M. Kemâleddîn, Tibyân, Süleymaniye Ktp., İbrahim Efendi Bl., II, 222.

320 *Lemezât*, s. 327.

321 Müstakimzâde, Tâc Risâlesi, Süleymaniye Ktpl., Pertev Paşa Bl., nr. 611, vr. 153[a].

322 *Safvetü's-safâ*, s. 1126.

323 Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin büyük halîfelerinden olduğu söylenmiştir. Kim olduğunu bilmediği birinden rüya yoluyla el aldığı, ancak sonradan o kişinin Şeyh Safî olduğunu öğrenince Erdebîl'e giderek Safî'ye mürîd olmuştur. Daha sonra hayli mesâfe katederek binlerce mürîdi olduğu söylenmiştir (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 1115-1116).

324 Selmâs şehrinde doğan Meddâh'ın, Safiyyüddîn-i Erdebîlî'yi öven 400 kasîde yazdığı anlatılır (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 1118).

325 Serâvî'nin mürîd olması Türkistan'a yaptığı bir yolculuk esnâsında Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin mürîdleriyle tanıştıktan sonra olmuştur (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 1126-1127).

326 Hacı Şemseddîn büyük halîfesidir. Çeşitli hikâyelerde onun kerâmetlerinden bahsedilir (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 1130-1135).

327 Hâce Efdal'in menkıbeleri için bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 1140.

328 Hakkındaki menkıbevî hikâyeler için bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 1143-1153.

329 *Safvetü's-safâ*, s. 1154-1162.

330 *Safvetü's-safâ*, s. 1163-1164.

331 *Safvetü's-safâ*, s. 1165-1166.

332 *Safvetü's-safâ*, s. 1166.

333 *Safvetü's-safâ*, s. 1168-1170.

334 *Safvetü's-safâ*, s. 1170.

335 *Safvetü's-safâ*, s. 1170-1171.

Süleymân Mûkâna,[336] Pîre Kemâl Cebrâîlân Germrûdî Hâce Dîhî,[337] Pîre Muhammed Zâviyeî,[338] Pîre Ahmed el-Erdebîlî,[339] Mâlû Ahmed el-Enzâbî,[340] Seyyid Cemâlüddîn İsfehânî,[341] Mevlânâ Abdülhamîd es-Sereskânî,[342] Pîre İsmâîl el-Erdebîlî,[343] Hacı Bilâl Habeşî,[344] Pîre Muhammed Bedlân Tîrâbî,[345] Pîre Muhammed Sûsî,[346] Pîre Ali Dâlu'l-Kûmârî,[347] Pîre Ivezşâh Pernîkî,[348] Pîre Muhammed,[349] İrec,[350] Muhammed Çerkes,[351] Hâce Hasan Şetirbân,[352] Ahî Şehâb Şîrâzî.[353]

I. Evlenmesi ve Çocukları

Safvetü's-safâ'ya göre Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin biri henüz Şeyh Zâhid'e intisâb etmeden önce[354], ikisi de Şeyh Zâhid zamanında[355] olmak üzere toplam üç

---

336 *Safvetü's-safâ*, s. 1171.

337 *Safvetü's-safâ*, s. 1171-1172.

338 *Safvetü's-safâ*, s. 1174-1175.

339 *Safvetü's-safâ*, s. 1175.

340 *Safvetü's-safâ*, s. 1176.

341 *Safvetü's-safâ*, s. 1177.

342 *Safvetü's-safâ*, s. 1177.

343 *Safvetü's-safâ*, s. 1177-1179.

344 *Safvetü's-safâ*, s. 1179-1181.

345 *Safvetü's-safâ*, s. 1182.

346 *Safvetü's-safâ*, s. 1183-1184.

347 *Safvetü's-safâ*, s. 1184.

348 *Safvetü's-safâ*, s. 1184-1185.

349 *Safvetü's-safâ*, s. 1185.

350 *Safvetü's-safâ*, s. 1185-1186.

351 *Safvetü's-safâ*, s. 1186-1187.

352 *Safvetü's-safâ*, s. 1186.

353 *Safvetü's-safâ*, s. 1187-1188.

354 "Şeyh'in salahiyetinden ve ibadetinden dolayı şöhreti her yana yayılmıştı. Küçük büyük herkes şeyhe yaklaşıyordu. Seyfüddîn Bulûkdâr Şîraz'da hayırsever bir adamdı. Şeyhin kardeşi Salâhüddîn Reşîd onunla ortaktı. Bu kişi şeyhe yaklaşmaya çalışıyor ve kendi kızını ona nikâhlamak istiyordu. Şeyh ise ulvî âlemin sevdâsıyla meşgûl olduğu için, süflî âlemin aşkından kaçınıyordu. Bir gün Seyfüddîn Bulûkdâr şeyhin huzuruna çıkmak için mezarlığa geldi. O kadar çok yalvardı ve rica etti ki "On bin dinar veriyor ve kızımı senin nikâhına veriyorum, kabul et" dedi. Şeyh, parayı almaktan çekiniyor, ilgi göstermiyordu. On bin dinarın kabulünde bu ısrar ve abartı son haddine vardı. Şeyh ısrardan dolayı çaresiz kaldı ve "on bin dinarı kabul ediyorum. Şimdi o benim mi?" dedi. Seyfüddîn Bulûkdâr "evet" dedi. Bunun üzerine Şeyh o keseyi açtı ve avuç avuç mezarların üstüne saçıyor ve fakir halk topluyordu. Seyfüddîn'in gördüğü bu hal mizacına aykırıydı. O keseyi şeyhin önünden kaçırdı: "Benim amacım oydu ki bu altın şeyhe ait olsun, fakat şeyh onu yere saçtı." dedi" (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 101-102).

defa nikâh olayı gündeme gelmiş, ancak bildiğimiz mânâda bir evlilik gerçekleşmemiştir.

Safiyyüddîn-i Erdebîlî, ilk evliliğini, Şeyhi İbrâhim-i Zâhid-i Gîlânî'nin kızı ile onun isteği üzerine yapmıştır. Menkıbeye göre Şeyh Zâhid, kızını ona eş olarak verirken ondan kemâl sâhibi bir çocuğu olacağının müjdesini de vermiştir.[356] Safiyyüddîn-i Erdebîlî, Bîbî Fâtıma'nın kerâmet ehli olduğunu henüz çocukken ispat ettiğini belirtmiştir.[357] Bu hanımından Muhyiddîn,[358] Sadrüddîn ve Ebû Saîd isimli üç oğlu olmuştur.[359] İkinci evliliğinin Şeyh Ahî Süleymân'ın kızı ile olduğu söylenmektedir. Bu evliliğinden de Alâüddîn ve Şerefüddîn adında iki oğlu ve Şeyh Zâhid'in oğlu Şeyh Şemsüddîn ile evlenen bir kızı dünyaya gelmiştir.[360]

---

355 "Şeyh Zâhid, Şeyh Safiyyüddîn'...: Merâğa'ya göndermişti. Orada Ârif adında bir adam ve bu adamın da iffetli ve çok güzel bir kızı vardı. O kızı, şeyhin nikâhına verdiler. Şeyhle nikâhlandı. Şeyh, dönmek zorundaydı. Şeyh Zâhid'i görme aşkıyla yüreği çırpınıyordu. Yola koyuldu. Birini gönderdi ki kızı teslim etsinler. Ârif "kızı teslim etmek için, şeyhten yirmi gün burada kalmasını istiyorum dedi. Şeyh de "yirmi yıl mühlet verdim. Benim ruhum Şeyh Zâhid'in yanına uçmuştur. Benim gözüm, sizin işinize yaramaz" dedi ve derhal döndü... Bir müddet sonra, bir genç, onunla konuşup evlendi. Henüz o genç ve o kız birbirine varmamışken o iki genç, Ârif ve tüm ailesi öldüler." (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 159). Şirvanşah'ın kızını Safiyyüddîn'e vermesi hakkında bilgi için bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 171).

356 Daha önce zikredildiği üzere, Şirvânşâh, kendi kızını şeyhe vermek istiyordu. *Safvetü's-safâ* bu hadiseyi şöyle anlatmıştır: ... Bu söylentiyi Şeyh Zâhid duyunca: "Safî, Şirvânşâh hem kızını hem de malını mülkünü sana vereceğini söylüyor. Ne dersin?" diye sordu. Şeyh Safiyyüddîn: "... Şirvânşâh bir sultandır, ben bir dervişim, ben onu ne yapacağım" dedi. Şeyh Zâhid: "Doğru söylüyorsun Safî, onu ne yapacaksın. O, sana lâyık değil. Ben sana lâyık birini gördüm. Bîbî Fâtıma'yı sana eş olarak verdim. Senin, ondan kemâl sahibi bir çocuğun olacak, benim ve senin makâmını koruyacaktır" (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 171).

357 "Bir gün Şeyh Zâhid'in huzûrunda oturmuştuk. Bir grup insan geldi. Yanlarında büyük bir miktarda nar getirmişlerdi. Bîbî Fâtıma henüz çocuktu. O narları iki gruba ayırıyordu. "Ne yapıyorsun?" diye sordum. "Tatlı narı, ekşi nardan ayırıyorum" dedi. "Hangi narın tatlı veya ekşi olduğunu nerden biliyorsun?" diye sordum. Bu sefer Şeyh Zâhid: "O, şeyhin çocuğudur, bilir. Geleceği parlaktır, onu iyi korumak gerekir..." dedi. Biz denedik. O narları öyle ayırmıştı ki hiçbiri birbirine karışmamıştı." (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 172).

358 İbn-i Bezzâz, Muhyiddîn'in vefatını, Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin sabrının anlatıldığı sekizinci bâbın on altıncı faslında kaydetmiştir (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 924).

359 Ali Genceli, "Azerbaycan'da Meşhur Türk Sîmalarından: Büyük Türk Mutasavvıfı Erdebîlli Şeyh Safiyeddin", *Tanrıdağ*, 1942, I, nr. 6, s. 13; F. Babinger – R. M. Savory, "Safī al-Dīn Ardabīlī", *EI*^{2}, 1995, VIII, 800; Aynı bilgiler tekrar edilmiştir. Bkz. a.mlf., "Safi Al-Din Ardabili (1252-1334)", *Biographical Encyclopaedia of Sufis*, New Delhi 2002, s. 417-419; *Safvetü's-safâ*'da Sadrüddîn ve Muhyiddîn'den bahsedilmiştir. Ancak Ebû Saîd hakkında bir bilgi mevcut değildir.

360 Ali Genceli, a.g.m., s. 13; *Safvetü's-safâ*'da, Erdebîlî'nin ikinci evliliği hakkında bir bilgi mevcut değildir.

J. Vefâtı ve Türbesi

12 Muharrem 735 (12 Eylül 1334) Pazartesi günü vefât etmiştir.[361] *Safvetü's-safâ'*ya göre hastalığı bir yıl iki ay sürmüştü.[362]

İbn-i Bezzâz, Safiyyüddîn'in vefâtından birkaç gün önce seccâdesini oğlu Sadrüddîn'e verilmesini, yoksulların sofrasını koruma ve zayıflara hizmet etme geleneğinin devam etmesini ve tüm mürîdlerin peygamberin sünnetine sımsıkı sarılmalarını vasiyet ettiğini belirtir.[363] Ayrıca defin işlerini Seyyid Cemâleddîn'in yapmasını ve kendisini, yastığın altına koyduğu otuz gezlik[364] kumaşa sarmalarını istemişti.[365] Vefâtından iki gün öncesine kadar devamlı Kur'ân okumuş, son nefesini Allah diyerek vermişti.[366]

Hanımı Bîbî Fâtıma cenâzeyi son bir kez görmek istemiş, ancak etrafındaki kimseler, Safiyyüddîn'in "kadınları, benim cenâzeme yaklaştırmayın" sözü üzerine müsâade etmek istememişler, ancak sonunda izin vermek zorunda kalmışlardı. Bîbî Fâtıma, tüm orada bulunanlara "Allah'ım beni bir ay bile fazla yaşatma" duâsına âmin demelerini istemiş ve bu duâsı şeyhin vefâtından on sekiz gün sonra gerçekleşmiştir.[367]

a. Hastalığı ile alâkalı menkıbeler

Şeyh Safiyyüddîn, Şeyh Zâhid'in, kendisine, "evlât, kendine bu kadar zahmet verme ve kendini tamâmen zorluğa sokma ki bu yaptıkların yaşlanınca etkisini gösterir" dediğini nakleder.[368] Bu şiddetli riyâzatın sadece bir bölümünün on dört günde bir abdest almak olduğu belirtilmiştir. Hatta bir keresinde Safiyyüddîn'i, Padişâh

---

361 *Safvetü's-safâ*, s. 983.

362 *Safvetü's-safâ*, s. 977.

363 *Safvetü's-safâ*, s. 982.

364 Gez, 104 cm.'lik bir uzunluk birimidir.

365 *Safvetü's-safâ*, s. 982-983.

366 *Safvetü's-safâ*, s. 983-984.

367 "Bir duâ ediyorum, ey Cemâat hepiniz âmîn deyin: "Ey Allah'ım Şeyh Zâhid'in yüreğindeki sırrın hürmetine ve bu kişinin yüreğindeki sırrın hürmetine, beni bir yıl değil, bir ay bile fazla yaşatma" (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 985).

368 *Safvetü's-safâ*, s. 970.

Gazân'a gönderdiği bir dönemde, Safiyyüddîn, on dört gün boyunca su dışında hiçbir şey yiyip içmediği belirtilmiştir.[369]

Hikâyelerin birinde Safiyyüddîn, Allah Teâlâ'nın kendisine seslenerek "Hekimlerin kitaplarında ne kadar hastalık varsa, onu senin vücûduna yerleştirdim..." dediğini nakleder.[370] İbn-i Bezzâz: "Safiyyüddîn bu hastalıkları ve belâları def'etmek üzere her namaz için abdest alıyor, kalkamadığına bakmayarak asla oturarak namaz kılmıyordu. İmâm olarak durmuyor, ama iki kişi kalkmasına yardım ettikten sonra namazını kılıyor ve ardından kaza namazını kılıyordu. Hiçbir namazını kazaya bırakmadığı halde tedbirli davranıyordu. Sonra yemek yemeyi bıraktı... Tekrar yemeye başladığında derhal kusuyordu. O yüzden sadece tatlı şurubla yetiniyordu. Uzun bir süre, şeker şurubu dışında hiçbir şey almadı..."[371] demektedir.

b. Vefâtı ile alâkalı menkıbeler

Bir hikâyede Sadrüddîn-i Erdebîlî şöyle bir olay anlatmıştır: "Bir gece odamdaydım. Gece yarısı, biri kapıyı çaldı. Ben korku içinde yerimden fırladım ve aceleyle dışarı çıktım... Hizmetçiler bana: "Bu gece biri geldi ve çok güçlü bir şekilde kapıyı çaldı. Biz, gecenin bu saatinde kim olabilir diye cevap vermedik. Şeyhi görmek istiyordu. Biz yine cevap vermedik. Tekrar şiddetli öyle bir çaldı ki dört duvar titredi. Deprem oluyor sandık. Şeyh: "kapıyı açın" diye buyurdu. Açınca, birini görmedik. Ancak Şeyhin "ve aleyke's-selâm ve rahmetullâhi ve berekâtühü eyyühe'l-meliku'l-me'mûr bi-emri'llâhi Teâlâ" (Ey Azrâîl Allah'ın emrini mi getirmişsin) dediğini duyduk. Bunu duyunca, bildik ki ziyâretçi başkasıdır ve başka yerdendir..."[372]

Safvetü's-safâ'da Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin kefenlenmesi sırasında önce "Allah", sonra "Hû", ondan sonra da kimsenin anlamadığı bir şey daha dediği yazılıdır.[373] Başında bulunanların çok korktuğu, onun yaşadığını zannederek başkalarına haber

---

369 Başka bir hikâyede de yirmi beş günde bir aldığı abdestle iktifâ ettiği ve ihtiyât ederek abdest üzerine abdest aldığı belirtilmiştir (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 970-971).

370 *Safvetü's-safâ*, s. 975.

371 *Safvetü's-safâ*, s. 975-976.

372 *Safvetü's-safâ*, s. 979.

373 *Safvetü's-safâ*, s. 985.

vermeyi düşündükleri, ancak aradan uzun bir müddet geçtikten sonra kefenleme işine devam edebildikleri rivâyet edilir.[374]

c. Türbesi

Safiyyüddîn-i Erdebîlî, evinin önündeki söğüt ağacının altına defnedildi.[375] Orası, bahçenin havuzhânenin ve mürîdlerin mezarının bulunduğu halvetsarâyın olduğu yerdir.[376] Sonraki dönemlerde burası dinî ve mezhebi açıdan büyük bir önem kazanmıştır ve Şâh İsmâîl'in yanı sıra bazı Safevî hükümdarları da buraya defnedilmiştir.[377] Büyük vakıflarla beslenen bu külliye Şâh I. Abbâs zamanında yeniden îmar edildi. Abbâs ayrıca Şeyh Safiyyüddîn'in türbesini altın kaplamalarla süsletti ve pek çok kitabı da buraya vakfetti.[378]

Türbenin şekli silindir bir kule biçiminde olup küre şeklinde bir kubbe ile çevrilmiştir. Bu silindir biçimindeki kısmın gövdesi turkuaz-gri renkteki parlak tuğlalarla, Allah yazısını kaplayacak şekilde dizilmiş ve köşelerinde mavi-beyaz renkle, Kur'ân âyetleriyle süslenmiştir.[379] Türbenin bölümlerinden olan Kandilhane'de bulunan ve Safiyyüddîn-i Erdebîlî'ye ait halı, şu anda Viktoria ve Albert Londra Müzesi'nde bulunmaktadır.[380]

---

374 *Safvetü's-safâ,* s. 985-986.

375 Onun defin yeri (bugün Kümbet-i Allah-Allah ve Harem-hâne'nin bir kısmı) ve dergâhı, halefi Sadrüddîn Mûsâ zamanından itibaren yavaş yavaş bir ziyaretgâh haline geldi. Türbenin etrafına başta Revak Kandilhâne, Çinîhâne, Cennetserâ Mescidi, Çirâğhâne, Çilehâne ve Şehidşâh olmak üzere yeni birimler eklendi (Ayrıntılar için bkz. Osman G. Özgüdenli, "Şeyh Safîu'd-dîn Erdebîlî'nin Türbesinde Bulunan Kitaplar", *Türklük Araştırmaları Dergisi,* Eylül 2001, sy. 10, s. 43-56).

376 *Safvetü's-safâ,* s. 986.

377 Mahmûd Mûsevî, "Buk'a-i Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî", *Dânişnâme-i Cihân-i İslâm,* III, 627. Türbenin bölümleri için bkz. Mahmûd Mûsevî, a.g.m., s. 627-633.

378 Osman G. Özgüdenli, a.g.m., s. 52; Türbede bulunan çeşitli belgeler, İran'ın İslâm dönemine ait en eski belgeler kolleksiyonudur (Bkz. İmâdüddîn Şeyh el-Hükemâyî, "Kātibân ve Kâdiyân İsnâd-i Buk'a-i Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî", *Nâme-i Baharistân,* Pâyiz-Zemîstan 1380/2001, yıl: 2, sy. 2, s. 137).

379 Kishwar Rizvi, "İt's Mortar mixed with the sweetness of life: Architecture and Ceremonial at the Shrine of Safi al-din İshāq Ardabīlī During the Reign of Shāh Tahmâsb I", *The Muslim World,* Vol. 90, nr. 3-4, Sonbahar 2000, s. 323; Türbenin fotoğrafını görmek için bkz. Tezimizin "Ekler" bl.

380 Pervîz Vercâvend, "Buk'a-i Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî", *DMT,* III, 367.

K. Eserleri

Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin, kaynaklarda adı geçen biri *Makâlat* diğeri de *Kara Mecmua* adlı iki eseri zikredilir. Osman Özgüdenli, Erdebîlî'nin türbesinde bulunan eserlerin bir listesini hazırlamıştır. Bu eserlerden biri de *Makâlât-ı Şeyh Safî*'dir.[381] Muhammed Ali Terbiyet de, Bekâî ve Garîbî tezkirelerinde yer alan Şeyh Safî'ye ait *Kara Mecmua* adlı bir kitaptan bahsetmiş ve bu kitabın, Safevî sultanlarının kitap hazînesinin dışında başka bir nüshasının olmadığını belirtmiştir.[382] Her iki eser de ne yazık ki günümüze kadar gelememiştir.[383]

Bir de Şeyhin yakınları tarafından söylenen üç dü beyti ve Safiyyüddîn'in olduğu iddia edilen on bir dü-beyti *Silsiletü'n-neseb-i Safeviyye* adlı eserde yer almış ve bu örneklerin Erdebîl'de 8. yüzyılda râyiç olan bir dil olduğu söylenmiştir.[384] Yine *Erdebîl der Güzergâh-ı târih* adlı kitapta Safî'ye ait olduğu söylenen Farsça şiirler getirilmiştir.[385] Muhammed Muîn de Şeyh Safî'nin Gîlânî lehçesi veya Gîlekçe ile yazılmış şiirleri olduğunu belirtmiştir.[386] Ali Genceli de Tezkirelerde ona bazı Farsça, Gîlekağa ve Türkçe birkaç gazel ve rubaî isnad edildiğini söylemekte ve kaynağını belirtmeden arap arûz vezninde yazılmış bir gazeli örnek olarak vermektedir:[387]

---

381 Özgüdenli, ilgili dipnotta bu eser için özetle şunları yazmıştır: "... Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin, ismi muhtelif kaynaklarda geçen, ancak metni günümüze kadar ulaşmayan Makâlat'ı olmalıdır. Fazlîy-i İsfehâni'nin *Efzalu't-tevârih*'inde (telif 1026/1617) Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin Makamât ve Makalat'ından bahsedilmiştir (bkz. Michel M. Mazzaoui / *Peydâyiş-i devlet-i Safevî*, Farsça trc. Ya'kûb Agend, Tahran 1363/1984, 173, n. 45)..." (Bkz. Osman G. Özgüdenli, a.g.m., s. 50-51'den naklen).

382 Muhammed Ali Terbiyet, a.g.e., s. 234.

383 Ancak elimize, Neşr-i edyân tarafından basılmış *Kara Mecmua* adlı bir eser geçmişse de bu eser kastedilen eser değildir. Bu eserin ilk bölümü (*Kara Mecmua* I), Alevîlerin büyük buyruk dediği Şeyh Safî buyruğudur. Bu buyruğun Farsça ve Osmanlıca metni verilmiştir. İkinci bölümü ise (*Kara Mecmua* II), *Safvetü's-safâ*'nın dördüncü bâbının Farsça metni ve Osmanlıca çevirisi yer almaktadır (Bkz. *Kara Mecmua Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin sözleri, öyküleri ve menkıbeleri,* düzenleyen: Hüseyin Düzgün, Muhammedzâde Sadîk, çev. Davud Bahlulî, Neşr-i edyân 1385/2006).

384 *Safvetü's-safâ*, Menuçehr Murtazavî, takdim yazısı, s. 2.

385 Gulâm-Rızâ Tabâtabâî bu şiirleri verdikten sonra dipnot düşmüş ve şunları söylemiştir: "Ne yazık ki *Erdebîl der güzergâh-i târîh* adlı kitabın yazarı olan Baba Saferî, bu şiirlerin kaynağını zikretmemiştir. Yine de bu şiirin müellifinin Şeyh Safiyyüddîn'den başka "Safî" mahlaslı başka bir kişi tarafından yazılma ihtimalini gözden uzak tutmamalıyız." (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 6, 7 numaralı dipnot).

386 Muhammed Muîn, a.g.e., s. 1021.

387 Ali Genceli, "Azerbaycan'da Meşhur Türk Simalarından: Büyük Türk Mutasavvıfı Erdebîlli Şeyh Safiyeddin", *Tanrıdağ*, s. 13.

Ey revnak-i bahar ve çimen gül müsün nesün?
Ey ihtiyarı elden alan bil müsün nesün?

Devr-i yüzünde sebze-i hattün gören diyer
Reyhan müsün? benefşe ve sünbül müsün nesün?

Hoş cengcû gelür gözime kaş ve kipriğün
Ey gözleri harami karavul musun, nesün?

Efğan ve âhdür gece gündüz işün Safî
Kumrî müsün bu bağda bülbül müsün nesün?

İbn-i Bezzâz, eserinde Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin şiir yazdığına dair bir bilgi vermemiştir. *Safvetü's-safâ'*da bir çok defa şiir okuyan[388] Safiyyüddîn'in şiir yazması söz konusu olsa idi, İbn-i Bezzâz'ın eserinin bir faslını şeyhin bu yönüne ayırması veya en azından bu şiirlerinden örnekler sunması gerekmez miydi? Biz gerektiğini düşünüyoruz. Zaten *Safvetü's-safâ'*da onun şiir yazmadığına dair telmihte bulunulmuştur.[389]

Mehmed Rif'at Efendi de, *Nefha*'sında Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin hâl tercümesini verirken onun *Risâletü't-tasavvuf* ve *Risâletü's-sülûk* isminde iki eseri olduğunu ve *Risâletü's-sülûk*'unu Farsça'dan Türkçe'ye tercüme ettiğini söylemektedir.[390]

Risâletü's-sülûk'u "Terceme-i risâle-i kutbu'l-ârifîn eş-Şeyh es-Seyyid Sâfi-i Sâdık" cümlesiyle başlamış ve "Dergâh-ı Hakk'a giden yol halâikin adedincedir" sözünü ele alarak muhabbet konusunu işlemiştir.[391] Bu konu, *Safvetü's-safâ'*da işlenmiş[392] olmakla birlikte, metin bütünüyle değerlendirildiğinde *Safvetü's-safâ'*nın hiçbir bâbına ve dolayısıyla faslına ait olmadığı görülmektedir. Bu eserin, *Safvetü's-safâ'*dan ilhamla

---

388 *Safvetü's-safâ*, s. 148, 229, 350, 361.

389 "... Şeyhin huzûrundaydım. İçimden, önceki büyükler, bazı sözler, şiirler, gazeller ve sırlar söylemişler diye geçirdim. Şeyh içimden geçenlere velâyet ışığıyla vakıf oldu ve: "evet, evet, tâliblerin gönüllerinden, bundan önceki pîrlerin makâlât, gazel ve sırlar dedikleri geçiyor. Ancak bu dönemin pîrleri hikmet diyorlar. Hikmet, her üçünden daha iyidir..." (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 696).

390 Adalet Çakır, *Mehmet Rif'at Efendi'nin Nefhatü'r-riyâzi'l-âliye adlı eseri ışığında Anadolu'da Kadirîlik*, MÜSBE, Tasavvuf bilimdalı, basılmamış doktora tezi, İstanbul 2007, s. 20.

391 Mehmet Rif'at Efendi, *Sâfi-i Sâdık'ın risâlesinin tercümesi*, Sermet Çifter kütüphanesi, nr. 4, 15[a]-20[a]; Buna âit örnek bir sayfa görmek için bkz. Tezimizdeki "Ekler" bl.

392 *Safvetü's-safâ*, s. 525.

yazılmış bir telîf risâle olduğu ifade edilmiştir.[393] Söz konusu diğer eseri *Risâletü't-tasavvuf*'u ise elde etmemiz mümkün olmamıştır.

Bu arada Eşrefoğlu Rûmî'ye[394] ait olduğu söylenen *Şerh-i kasîde-i Seyyîd Safî*'den[395] de bahsetmeliyiz. Eserin isminden de anlaşıldığı üzere Safiyyüddîn-i Erdebîlî tarafından yazıldığı iddia edilen kasîdesine Türkçe şerh olarak yazılmıştır.[396] Ancak ne kasîdenin ne de şerhin ilgili kişilere âidiyeti husûsunda net bir görüş belirtebiliyoruz.

Bununla birlikte Eşrefoğlu'nun eserlerinde[397] Erdebîlî'den sıkça bahsettiği ve ondan sözler aktardığı bilinmektedir.

II. ŞEYHİ

A. İbrâhim Zahîd-i Gîlânî (ö. 700/1301)

Tam adı Tâcüddîn İbrâhîm b. Rûşen Emîr b. Bâbil b. Bündâr el-Kürdî es-Sencânî'dir.[398] O, 615 (1218) yılı civârında Hazar denizinin güneybatı sahili boyunca uzanan Gîlân (Geylân)[399] eyâletinin Siyavrûd nâhiyesinde doğdu.[400]

---

393 Adalet Çakır, a.g. tez, s. 20.

394 İsmi Abdullah olup Kadirî tarîkatının kollarından Eşrefiyye Şubesinin kurucusudur. Anadolu Kadirîleri arasında ikinci pîr olarak tanınan Abdullah Rumî'nin irşâdının başlangıcının kayınpederi Hacı Bayram-ı Velî, feyzinin de Abdülkadir Geylânî'nin torunlarından Hüseyin Hamevî olduğu söylenir (Bkz. Bursalı Mehmet Tahir Efendi, *OM*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 13333, I, 17; A. Neclâ Pekolcay – Abdullah Uçman, "Eşrefoğlu Rûmî", *DİA*, XI, 480-482; Kasım Kufralı, "Eşrefîye", *İA*, IV, 396-397); Mustafa Kara, "Eşrefiyye", *DİA*, XI, 477-479.

395 Bu eserin nüshaları Şerh-i kasîde-i Seyyîd adıyla Süleymaniye Ktp., Kara Çelebizâde, nr. 359'da, ayrıca, Belediye Ktp. (Atatürk kitaplığı), nr. 180'de; Sırr-ı Tâhâ adıyla Millî Ktp.'de (Adnan Ötüken İl Halk Ktp., Koleksiyonu, nr. 602/1) saklanmaktadır. Belediye Ktp.'ne âit nüshadan örnek bir sayfa görmek için bkz. Tezimizdeki "Ekler" bl.

396 Nefha, vr. 322[b].

397 Eşrefoğlu Rûmî, *Müzekki'n-nüfûs*, haz. Abdullah Uçman, İnsan yay., İstanbul 1996, s. 146, 163, 279, 336, 352, 372, 392, 441, 475, 479; a.mlf., *Tarîkatnâme*, haz. Esra Keskinkılıç, Gelenek yay., İstanbul 2002, s. 3, 36.

398 *Safvetü's-safâ*, s. 184; Lakabı, Tâcüddîn; künyesi Ebu's-Safvet'tir (Bkz. *Lemezât*, Haz. Mehmet Serhan Tayşî, s. 319).

399 Arapça kaynaklarda Cîl veya Cîlân, Türkçe'de Geylan şeklinde geçmektedir (Ayrıntılar için bkz. Tahsin Yazıcı, "Gîlân", *DİA*, XIV, 68-69); Hazar denizinin güneyinde, Hamse ve Kazvîn'in kuzeyinde yer alan bir İran vilâyetidir. Doğudan Mâzenderân, batıdan Âzerbaycan ile sınırlıdır. İdâre merkezi Reşt'tir (Ayrıntılar için bkz. Cl. Huart, "Gîlân", *İA*, IV, 782-783).

400 Mustafa Bahadıroğlu, "İbrâhim Zâhid-i Geylânî", *DİA*, XXI, 359.

Yedi ceddi de şeyh olduğu söylenen[401] İbrâhîm Zâhid'in atalarından Bîdâr (Bündâr) el-Kürdî'nin, Sencân'dan gelerek bölgeye yerleştiği rivâyet edilmektedir.[402]

İbrâhîm Zâhid, Gîlân'da başladığı öğrenimini Şîraz'da sürdürmüştür. Orada çağının bütün ilimlerini tahsîl ettikten sonra tasavvufa meyletmiş ve meşhûr şâir Sa'dî-i Şîrâzî'ye intisâb etmiştir.[403] Şeyhinin emriyle bir çok defa halvete girip riyâzatla meşgûl olan İbrâhîm Zâhid Sa'dî'nin tavsiyesi üzerine Gîlân'a giderek Lâhîcân nâhiyesinde ikâmet eden Seyyid Cemâlüddîn-i Tebrîzî'ye intisâb etti.[404]

*Safvetü's-safâ'*da Şeyh Şehâbüddîn (638/1240)'in Seyyid Cemâlüddîn'i, Gîlân'a gönderme nedeninin İbrâhim Zâhid'in terbiye ve irşâdı için olduğu yazılıdır.[405] Yine Seyyid Cemâlüddîn, Gîlân'a gelip yerleştiğinde İbrâhîm Zâhid'i çocukken kolunun altında bir levha ile medreseye giderken görmüş ve eliyle başını okşayarak: "Şeyh Şehâbüddîn'in bizi Gîlân'a gönderişindeki sır, işte budur" demişti.[406] İbn-i Bezzâz, Zâhid lakabının şeyhi Cemâlüddîn tarafından verildiğini söylemektedir.[407]

---

401 Said Aykut, "İbrâhîm Zâhid-i Gîlânî", *Sahabeden Günümüze Allah Dostları*, Şule yay. 1995, VII, 198 (*Lemezât*'tan naklen).

402 Adı geçen şehir Merv yakınlarında bulunan Sencân olmalıdır. Bu bilgi doğruysa İbrâhim Zâhid'in atalarının Horasan taraflarından Gîlân'a gelmiş olduğu söylenebilir (Bkz. Mustafa Bahadıroğlu, a.g.m., s. 359).

403 Lemezât, s. 319-320. Yalnız *Safvetü's-safâ*'da, İbrâhim Zâhid'in, Sa'dî'ye intisabından bahsedilmemektedir.

404 "Ey oğul, ben seni ancak bu makama kadar getirebildim. Sen biraz da memleketin olan Gîlân'a git. Orada Şeyh Cemâlüddîn'in hizmetinde bulun. Belki murâdın onunla tecellî eder." (Bkz. Lemezât, s. 320).

405 Seyyid Cemâlüddîn: "âileni al da Gîlân'a git. Bu işte bir sır vardır, o da senin elin ile çözülecektir" (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 185).

406 *Safvetü's-safâ*, s. 185-186.

407 Bununla ilgili iki rivâyet vardır. Birincisi şudur: "... Birgün Seyyid Cemâlüddîn bir tarlaya pamuk ekmişti. Şeyh Zâhid'e ayrık otlarını temizlemesini söylemişti. Şeyh Zâhid'in her kopardığı ayrık otu, gümüşe dönüşüyordu. Şeyh Zâhid, onları tekrar toprağa sokup ve tekrar topladığında ise altın oluyordu. Bu sefer tekrar toprağa sokmak istediğinde toprak kabûl etmiyordu. Artık bu durum bir çok kez tekrarlanınca, sinirle onları yere atıp bir daha ayrık otu toplamamaya karar verdi. Seyyid Cemâlüddîn, yanına geldiği zaman, ona bakınca. "Zâhid! İyi ki o gümüş ve altını bıraktın" dedi. Bundan sonra onun lakabı Zâhid oldu." (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 186); İkinci rivâyet de şöyle gelmiştir: "... Seyyid Cemâleddîn'in, gelir kaynağı çok az bir pamuk ticaretindendi. Ondan kendi âilesi ve mürîdle-

Zâhirî ilimlerde geniş birikimi olan İbrâhîm Zâhid'in, dervîşlerin cezbe ile semâ yapmalarını benimsemediği için onlara katılmadığı ve halkadan uzak durduğu[408] söylense de, *Safvetü's-safâ'*da kendi isteği ile semâya katıldığı bildirilmiştir.[409]

*Safvetü's-safâ'*ya göre İbrâhîm Zâhid, Seyyid Cemâlüddîn'in hayatı boyunca hizmetinde ve yanında oldu. Seyyid Cemâlüddîn vefât etmeden önce, Şeyh Zâhid'e yaptığı vasiyette, kendi vefâtından sonraki yirmi yıl irşâd işiyle meşgûl olmamasını istemişti.[410] Bu isteğine itâat eden Şeyh Zâhid, geceleri az uyuyarak ibâdet eder, sürekli oruç tutarak yılda iki kez erbaîne girer.[411] Yirmi yıl tamamlanınca mânevî bir işâret ile irşâda başlayan İbrâhim Zâhid önce Güştâsfî'ye sonra da Şîraz'a geçer ve daha birçok yeri dolaştıktan sonra Erdebîl'e giderek Şeyh Râsim zâviyesinde oturur. Erdebîl halkı ona büyük bir zâviye inşâ edip çeşitli vakıflar kurar.[412] Güştâsfî'nin meliki Şîrvânşâh

---

rinin elbiseleri yapılıyordu. O pamuktan fazla geleni de Gîlân'ın şehirlerine gönderip, karşılığında pirinç alıyordu... Seyyid Cemâlüddîn, Şeyh Zâhid'i bir miktar pamukla Gîlân'ın Esterâbâd şehrine gönderdi... Yolda yorulan İbrâhîm, o pirinç çuvalıyla bir ağaca yaslanarak dinlendi. Sonra, bir pirinç tanesi, çuvalın ağzından çıkıp, onun yanına düştü. İbrâhîm onu ağzına koydu, tam dişleri arasında kırıp yiyecekken, Seyyid Cemâleddîn'i gördü... ve o pirinç tanesini yemeyerek çuvala koydu. Seyyid Cemâleddîn huzûruna varan İbrâhîm'e: "Zâhid! taneciği yememekle zühdü yerine getirmiş oldun, iyi yaptın." dedi. İşte bu Zâhid lakabı, buradan Şeyh Zâhid'in üzerinde kaldı." (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 186-187).

408 Konu ile ilgili menkıbe için bkz. Lemezât, s. 329-321.

409 *Safvetü's-safâ'*da yer alan hikâye -İbrâhîm Zâhid'in semâ'yı hoşgörmemesi ve bir-iki fark hâriç- *Lemezât* ile büyük paralellik gösterir. *Safvetü's-safâ'*da yer alan hikâye şöyle gelmektedir: "... Seyyid Cemâlüddîn semâ ediyordu. O ân Şeyh Zâhid de onu görünce vecde gelip kontrolünü kaybederek semâ'a daldı. Seyyid Cemâlüddîn -ki çok güçlü bir vücûda sâhipti- onu görünce, birden coşarak, Şeyh Zâhid'i yerden yere vurdu. Öyle ki Şeyh Zâhid kendinden geçerek bayıldı. Seyyid Cemâlüddîn, bununla da yetinmeyip bir kilit atıp kafasına vurdu ve Şeyh Zâhid'in kafasını üç yerden yaraladı. Sonra sinirli bir hâlde eve gitti... Seyyid eve gidince kendi âilesine: "Zâhid'e çok kötü bir şekilde vurdum ve kafasını üç yerden kırdım..." dedi. Sonra Seyyid'in âilesi dışarı çıktılar ve Şeyh Zâhid'i kanlar içinde kafasını evin kapısına koymuş şekilde gördüler. Bu durumu Seyyîd'e haber verdiklerinde o: "Hem dünyayı kazandı, hem de âhireti. Onun işi tamam oldu." dedi... Sonra Şeyh Zâhid'e "Zâhid! bizden yüz çevirmediği için hem dünyayı kazandın, hem de âhireti. Senin işin tamam oldu." dedi" (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 187-188).

410 "Zâhid! benim vefâtımdan sonra, yirmi yıl irşâd ve terbiye işiyle meşgûl olmayacaksın, uyku elbisesine bürünmeyerek, sırtını yere koymayacaksın ... Allah Teâlâ seni bütün âleme gösterecektir." (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 188).

411 *Lemezât*, s. 321.

412 Mustafa Bahadıroğlu, a.g.m., s. 360.

kendisinin mürîdi olur ve ona Güştâsfî'de bir zâviye inşâ eder.[413] Bu durum bazı sûfî grupları rahatsız eder. İbrâhim Zâhid'e suikast planlarlar ancak başarılı olamazlar.[414]

700 (1301) yılında Güştâsfî'de hastalanan İbrâhîm Zâhid, vasiyeti üzerine[415] halîfesi ve damadı Safiyyüddîn-i Erdebîlî tarafından Siyâvrûd'a getirildi.[416] On dört gün hasta yattı ve tüm ihtiyaçları Safiyyüddîn tarafından giderildi.[417] İbrâhim Zâhid'in vefatı üzerine defin işlerini yine vasiyeti gereği bizzat halîfesi Safiyyüddîn üstlendi.[418]

İbrâhim Zâhid iki defa evlenmiş olup, son evliliğinden[419] doğan kızı Bîbî Fatıma'yı Safiyyüddîn-i Erdebîlî ile evlendirmiştir.

---

413 *Safvetü's-safâ*, s. 196-197.

414 "Bir keresinde Şeyh Zâhid Şîrvân'a gitmişti. Şîrvânşâhiyân'da halkı irşâd ediyordu. Şîrvân'da kırk dervîş toplandı ve Şeyhe karşı bir düşmanlık başlattılar... Şeyh Safiyyüddîn, Şeyh Zâhid'i biran bile bırakmıyor, başında nöbet tutuyor ve onu koruyordu. Bir gece Şeyh Zâhid abdest alıyordu... Şeyh Safiyyüddîn bir baktı ki dervîşlerden üç kişi, öldürmek için Şeyhin peşinden gidiyorlar... Şeyh Zâhid'e ok atmalarından korktu. İleri durdu ve kendini siper etti. O dervîşler durumu böyle görünce, işlerinin zor olduğunu anladılar ve yüz çevirip gittiler." (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 131).

415 "Şeyhin vefâtına yakın bir zamandı. Şeyhin mezarının nerede olması husûsunda halk arasında bir ihtilâf vardı. Güştâsfî halkı, Güştâsfî'de; Şeyhin oğlu Cemâleddîn Ali, Çûmâkâbâd'da... Şeyh Zâhid ise Gîlân'ın Siyâvrûd'unda olsun istiyordu..." (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 242).

416 "... Şimdi cân kuşunun, evine doğru uçuş vakti gelmiştir. Her biri benim hakkımda bir şey söylüyor... Sen ne diyorsun? Şeyh Safiyyüddîn, onun gönlünden geçenin Gîlân olduğunu anlayınca "Şeyh için en güzel yer Gîlân'dır" dedi. Şeyh Zâhid: "ben de onu istiyorum. Yola hazırlanmak ve gerekli tedbîrleri almak gerek. Ancak hiç kimse bilmesin." dedi." (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 244).

417 "... hasta bakıcılığını bizzat kendisi yapıyor, başkasına bırakmıyordu. Gece-gündüz her ân onun yanındaydı. Bu süre boyunca hiç yemedi ve uyumadı. Farz namazları dışında hiç bir şeyle meşgûl olmuyor, devamlı ona hizmet ediyordu... Şeyh ona, yaslanırdı. Şâyed kalkacak olsa, yanında durmaları için yakınlarından birini kendi yerine oturtuyordu. Şeyh Zâhid devamlı "Safî, Safî" diyordu. Eğer "Safî" dese ve başkası cevap verse "Safî nerede?" diye sinirleniyordu. Namazını edâ ediyor deseler, bu geçici süreye bile tahammül edemiyordu. "Safî, şimdi benim yanımdan bir ân bile ayrılmanın sırası mı?" diyordu. Her zaman mübârek elini, Şeyh Safî'nin elinin içine koyardı. Onlar arasında, dilin konuşmaya cesâret edemediği sırlar vardı." (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 245-246).

418 "Safî, benim yıkama ve tüm cenaze işlerimi sen bizzat yapmalısın" (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 246); "Şeyh Safiyyüddîn, evde yalnızken, kalkıp onun guslü ile meşgûl oldu" (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 248).

419 "Şeyh Zâhid yaklaşık 70 yaşındayken Ahî Süleyman'ın 14 yaşındaki kızını istedi ve onunla evlendi. Bu evliliğinden bir kızı bir de oğlu oldu. Kızının ismi Seyyidü'l-mutahhirât Bîbî Fâtıma, oğlunun ismi ise Sultânü'l-aktâb Hacı Şemseddîn idi." (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 171); *Safvetü's-safâ*'nın başka bir yerinde de İbrâhim Zâhid'in 80 yaşına geldiğinde evlendiğini yazsa da târihî verilerle çeliştiği için doğru olmadığını söyleyebiliriz. (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 22).

B. Diğer Tarîkatlarla Münâsebeti

Safeviyyenin diğer tarîklerle olan münâsebetini bir çizelge ile ortaya koymaya çalışalım:

Hz. Peygamber (s.a.v.)
Hz. Ali
Hasan Basrî
Habîb el-A'cemî
Dâvûd Tâî
Ma'rûf Kerhî
Seriyy Sekatî
Cüneyd-i Bağdâdî
Mümşâd Dîneverî
Ahmed Esved Dîneverî
Muhammed el-Bekrî
Kadı Vecîhüddîn Ömer el-Bekrî
Ebu'n-Necîb Sühreverdî **(SÜHREVERDİYYE)**
Kutbüddîn Ebûbekr el-Ebherî **(EBHERİYYE)**
Rüknüddîn es-Sücâsî
Şihâbüddîn Mahmûd Tebrîzî
Cemâlüddîn Tebrîzî
İbrâhim Zâhid-i Gîlânî **(ZÂHİDİYYE)**

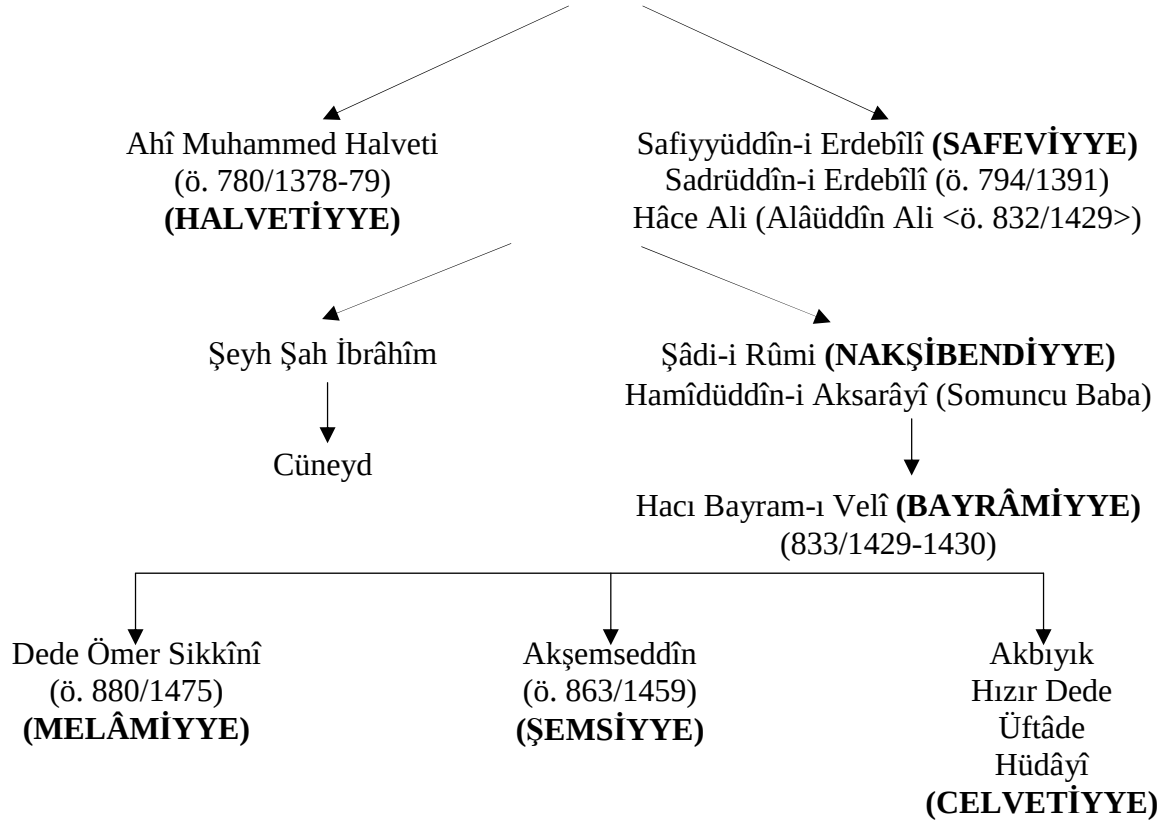

a. Sühreverdiyye: Sühreverdiyye tarîkatı, bazı kaynaklarda Şihâbüddîn Ömer Sühreverdî[420] (ö. 632/1234)'ye, bazılarında ise onun Şeyhi Ebu'n-Necîb Abdülkāhir Sühreverdî[421] (ö. 563/1168)'ye nisbet edilmektedir.[422] Ebu'n-Necîb'e nisbet edilmesi durumunda Kübreviyye,[423] Zeyniyye,[424] Halvetiyye ve Safeviyye gibi bir çok tarîkat Sühreverdiyye'nin kolu olmaktadır. Ancak bu tarîkatlar zamanla müstakil hâle geldikleri için ayrı birer tarîkat olarak telakkî edilmişlerdir.[425] Bu arada Sühreverdiyye'nin Kādiriyye'nin bir kolu olduğunu ileri sürenler de vardır. Esası riyazet, halvet, zikir ve mücâhedeye dayanan bu tarîkat daha çok Afganistan ve Hindistan'da yayılmıştır.[426]

İbrâhîm Zâhid'in tarîkat silsilesi Cemâlüddîn-i Tebrîzî, Şihâbüddîn Mahmûd, Rüknüddîn-i Sücâsî, Kutbüddîn-i Ebherî vasıtasıyla Ebü'n-necib es-Sühreverdî'ye ulaşır. Silsile Sa'dî-i Şîrâzî vasıtasıyla da Sühreverdiyye ile birleşir.[427]

---

420 İran'ın Cibal eyâletinde Sühreverd'de doğdu. İlk tasavvuf bilgisini *Avârifu'l-maârif* adlı eserinde sıkca zikrettiği amcası Ebu'n-Necîb ve meşhûr Şeyh Abdülkādir el-Cîlî'den aldı (Bkz. C. Van Den Bergh, "Sühreverdî", *İA*, XI, 88).

421 Ahmed Gazzâlî'nin halîfelerindendir. Sühreverdiyye'nin tarîkat silsilesi ve başka ayrıntılar için bkz. Hocazâde Ahmed Hilmi, *Hadîkatü'l-evliyâ (Silsile-i saadât-ı turuk-ı Âliye)*, Osmanlı yayınevi 1979, s. 224-236; Ethem Cebecioğlu, "Abdülkāhir Ebu'n-Necib Sühreverdî", *Sahabeden Günümüze Allah Dostları*, Şule yay. 1995, VII, 66-68.

422 Harîrizâde, *Tibyân*, II, 148[b].

423 Necmüddîn-i Kübrâ'nın müessisi olduğu bir tarîkattır. Aynı zamanda Zehebiyye tarîkatının da kurucusudur (Bkz. Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî, *Velîler ve tarîkatlarda usûl (Câmiu'l-usûl)*, trc. Rahmi Serin, Pamuk Yayınları, İstanbul 1997, s. 29; Necmüddîn-i Kübra için bkz. E. Berthels, "Necmeddîn Kübrâ", *İA*, IX, 163-165; Abdurrahman Câmî, *Nefahâtü'l-üns (Evliya Menkıbeleri)*, trc. ve Şerh: Lâmiî Çelebî, Haz. Süleyman Uludağ – Mustafa Kara, Marifet Yayınları, İstanbul 1995, s. 590-595); Hilmi Ziya Ülken, *İslâm Düşüncesi*, İstanbul 1946, s. 178-181; Kübreviyye'nin tarîkat silsilesi için bkz. *Tasavvufî Hayat (Usûlü aşere Risâle ile'l-hâim fevâihu'l-cemâl)*, Haz. Mustafa Kara, Dergah Yayınları 1996, s. 15.

424 Bu tarîkat, Zeynüddîn Ebubekir Muhammed b. Muhammed el-Hāfî (ö. 1435) tarafından kurulmuştur (Bkz. D. S. Margoliouth – A. S. Furat [ikmâl eden], "Zeynüddîn", *İA*, XIII, 556).

425 Necdet Tosun, *Tasavvufta Hâcegân Ekolü (XII-XVII. Asırlar)*, M. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Tasavvuf Bilim Dalı, İstanbul 2003, Basılmamış Doktora tezi, s. 326; Harîrizâde Sühreverdiyye'yi yedi şubeye ayırmıştır: Bedriye, Zeyniyye, Bahâiyye, Kemâliyye, Yâfi'iyye, Ahmediyye ve Necîbiyye (Bkz. Yakup Çiçek, Harîrizâde Mehmet Kemâleddîn Hayatı-Eserleri ve Tibyânu Vesâili'l-Hakāik fî beyân-ı selâsili't-Tarâik Muhtevâsı-Kaynakları, İstanbul 1982, II, 318 (Basılmamış öğretim üyeliği tezi).

426 Abdurrahman Güzel, "Melamî ve Bayramî Tarîkatlarında «Baba»lar", *Türk Kültürü Araştırmaları*, Ankara 1989, yıl: XXVII, sy. 1-2, s. 102.

427 Mustafa Bahadıroğlu, a.g.m., s. 360; *Safvetü's-safâ*'daki tarîkat silsilesinde Sa'dî-i Şîrâzî yer almaz.

b. Zâhidiyye: Harîrîzâde, Zâhidiyye'yi Ebheriyye'nin[428] bir şubesi olarak göstermiş ve Halvetiyye ile Safeviyye olmak üzere ikiye ayırmıştır.[429] İbrâhim Zâhid-i Gîlânî'ye nisbet edilen Zâhidiyye'yi bir tarîkattan ziyâde bir meşrep olarak görmek daha doğru olmalıdır. Zira İbrâhim Zâhid'den sonra Zâhidiyye tarîkatı adı altında bir tarîkatın izini takip etmek zordur. Üstelik bu hareket, İbrâhim Zâhid'in ardından bulunduğu muhitin dışına fazla çıkamamıştır.[430]

c. Halvetiyye: Ömer el-Halvetî (ö. 800/1397-98)'ye nisbet edilen bir tarîkattır.[431] Ömer el-Halvetî, İbrâhîm Zâhid-i Gîlânî'nin halîfesi olan amcası Ahî Muhammed Halvetî'ye intisap etmiş, onun vefâtından sonra da irşâd makâmına geçmiştir.[432] Tarîkatın Pîrî Ömer Halvetî, halvete[433] büyük önem verdiği hatta kırk defa erbaîn (halvet) çıkardığı rivâyet edildiğinden bu yola "Halvetiyye" adı verilmiştir.[434] Silsile, İbrâhîm Zâhid-i Gîlânî'nin halîfelerinden[435] Safiyyüddîn-i Erdebîlî'de Safeviyye,[436] Ahî

---

428 Şeyh Ebû Reşîd Kutbüddîn el-Ebherî (ö. 573/1177) tarafından kurulmuş bir tarîkattır (Bkz. Louis Massignon – Tahsin Yazıcı (tâdil ve ikmâl), "Tarîkat", *İA*, XII/I, 7).

429 Yakup Çiçek, *a.g.e.*, II, 358; Yine aynı eserde Safeviyye'nin Erdebîlîyye olarak da bilindiği ifâde edilmiştir (Bkz. *a.g.e.*, II, 306); Erdebîlîyye ise Ebherîyye'nin bir şubesi olarak gösterilmiştir (Bkz. *a.g.e.*, I, 173); Aynı eserin yine birinci cildinde ise Ebheriyye, dört şubeye ayrılmıştır: Safeviyye, Halvetiyye, Şâh Âlemiyye ve Evhadiyye (Bkz. Çiçek, I, 166).

430 Mustafa Bahadıroğlu, a.g.m., s. 360.

431 Halvetîliğin temeli, Kerîmüddîn Ahi Muhammed tarafından atılmış, Yeğeni ve halîfesi Ömer Halvetî tarafından kurulmuştur (Bkz. Ramazan Muslu, XVIII. Asırda Anadolu'da Tasavvuf, M. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tasavvuf Bilimdalı, 2002 (Basılmamış doktora tezi), s. 35); Bir başka görüşe göre de Halvetiliğin gerçek kurucusu, ilk defa halîfeler yetiştirip, başka memleketlere gönderen, "Pîr-i Sânî" lakaplı Seyyid Yahya Şirvânî (ö. 868/1463-64)'dir (Bkz. Mustafa Aşkar, "Halvetiyye'nin Tarihi Gelişimi", *AÜİF*, 1999, XXXIX, 542; Ali Öztürk, "Halvetiyye Tarikatına Mensup XVI. Yüzyıl Divan Şairleri Üzerine Bir İnceleme", *Tasavvuf*, Temmuz-Aralık 2005, yıl: VI, sy. 15, s. 229).

432 Ayrıntılar için bkz. Süleyman Uludağ, "Halvetiyye", *DİA*, XV, 393-95.

433 Halvet, dünya ve içinde bulunanlardan, mutlak olarak insanı meşgûl eden şeylerden ve mâsivâdan kalbi boşaltıp hâlî ve tenhâ olmak, her hayır ve ihsânı bol bol veren yüce Hazret'e yönelmektir (Bkz. Ali Namlı, *İsmâil Hakkı Bursevî (Hayatı, Eserleri, Tarîkat Anlayışı)*, İnsan yay., İstanbul 2001, s. 327); Uzlet ve halvet, insanın kendesi ve Rabbi ile baş başa kalmasını sağlaması sebebiyle, mârifet bilgilerini elde etmek için gereklidir (Bkz. Dilâver Gürer, *Abdülkâdir Geylânî (Hayatı, Eserleri, Görüşleri)*, İnsan yay., İstanbul 1999, s. 256); Ayrıca bkz. Süleyman Uludağ, "Halvet", *DİA*, XV, 386-387).

434 H. Kâmil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar*, s. 260; Safeviyye tarîkatı, Azerbaycan'ın güneyinde ve doğusunda, Anadolu'nun ise doğu tarafında faaliyet göstermiştir (Bkz. Zülfikar Nabiyev, *Azerbaycan'da Tasavvufî Hareketler*, Ankara 2004 <Basılmamış Y. Lisans Tezi>, s. 29).

435 *Lemezât*'ın beyanına göre İbrahim Zâhid-i Gîlânî'nin halîfeleri şunlardır: 1. Safiyyüddîn-i Erdebîlî; 2. Ahî Yûsuf el-Halvetî; 3. Pîr Hikmet-i Şirvânî; 4. Ahî Muhammed Harezmî (Bkz. *Lemâzat-ı Hulvî*, s. 325-338).

436 Ethem Ruhi Fığlalı, *Geçmişten Günümüze Halk İnanışları İtibariyle Alevîlik-Bektâşîlik*, Ankara 1994, s. 6.

Muhammed Halvetî'de Halvetiyye'ye dönüşmüştür.[437] *Tomar*'da Halvetiyye'nin tarîkat silsilesi verilmiştir.[438]

Halvetiyye'de yedi isimle (Lâ ilâhe illallah, Allah, Hû, Hakk, Hayy, Kayyûm, Kahhâr) yapılan seyrü sülûk, Ömer el-Halvetî'den önce İbrâhîm Zâhid-i Gîlânî tarafından uygulanmıştır.[439]

d. Bayramiyye: Safeviyye tarîkatı, önceden zikredildiği üzere Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin soyu tarafından sürdürülmüştür. Safeviyye, bu silsilede yer alan "Somuncu Baba" adıyla meşhûr Hamîdüddîn-i Aksarâyî[440] (ö. 815/1412)'nin halîfesi Hacı Bayrâm-ı Velî'de Bayrâmiyye hüviyetine bürünecek, bu tarîkattan da Celvetiyye[441] doğacaktır.

Anadolu topraklarında doğup büyüyen bir Türk mutasavvıfı tarafından kurulmuş ilk türk tarîkatı olan Bayramiyye,[442] Osmanoğullarının ilk devirlerinde yaşa-

---

437 Mustafa Bahadıroğlu, a.g.m., s. 360.

438 Sadık Vicdânî, *Tomar-ı Turuk-u Âliye (Halvetiyye)*, Evkâf-ı İslâmiye matbaası 1338-1341, s. 27-28.

439 Süleyman Uludağ, a.g.m., s. 394; Bahadıroğlu ise Allah'ın bin bir isminin özü olarak kabul edilen esma zikrinin on iki olduğunu belirtir. Bu on iki ismin ilk yedisine "esmâ-i seb'a", diğerlerine de "esmâ-i hamse" (Samed, Ehad, Vâhid, Fettâh, Vehhâb) adı verilir. İbrâhîm Zâhid'in bu isimleri zikrederek halvete girdiği, fenâ ve ardından bekā mertebelerine ulaşıp celvete erdiği kabul edilir (Bkz. Mustafa Bahadıroğlu, a.g.m., s. 360).

440 Yıldırım Bâyezid dönemi şeyhlerindendir. Kayseri'de doğduğu için "Kayserî" Aksaray'da vefât ettiği için "Aksarâyî" ekmek satarak geçimini sağladığı için "Somuncu Baba" olarak anılmıştır (Bkz. Mefâil Hızlı, "Somuncu Baba (ö. 815/1412) (Şeyh Ebu Hâmid Hamîdüddîn Aksarâyî", *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakülteri Dergisi*, yıl: 2, sy. 2, 1987, s. 263-271); Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdullah Satoğlu, "Şeyh Hâmid-i Velî -Somuncu Baba- (1325-1413)", *Türk Edebiyatı*, Ocak 1974, III, sy. 25, s. 28-29; Resul Kesenceli, "Somuncu Baba (Şeyh Hamîd-i Velî), *Somuncu Baba*, Mayız-Haziran 2004, sy. 50, s. 7-10; a.mlf., "Somuncu Baba'nın (Şeyh Hamîd-i Velî) Anadolu'ya Mürşid Olarak Dönmesi", *Somuncu Baba*, Temmuz-Ağustos 2004, sy. 51, s. 11-14; M. Ali Cengiz, Yüksel Adıgüzel ve Mehmet Gülseren, *Somuncu Baba (Şeyh Hamîd-i Velî)*, Ankara 1965, s. 22-28; Ahmet Akgündüz, "Somuncu Baba ve Neseb-i Âlisi (Somuncu Baba Kitabı ile Alâkalı Bazı İtirazlara Cevaplar)", *Somuncu Baba*, Mart-Nisan 2000, yıl: 6, sy. 25, s. 4-5; a.mlf., "Somuncu Baba ve Neseb-i Âlisi (Somuncu Baba Kitabı ile Alâkalı Yeni Arşiv Belgeleri)", *Somuncu Baba*, Temmuz-Ağustos 2000, yıl: 7, sy. 27, s. 4-5.

441 Bayramiyye tarîkatının Azîz Mahmûd Hüdâyî (ö. 1038/1628) tarafından kurulan bir koludur (Ayrıntılar için bkz. Hasan Kamil Yılmaz, *Azîz Mahmûd Hüdâyî ve Celvetiyye Tarîkatı;* a.mlf., "Celvetiyye", *DİA*, VII, 273-275); Halvete karşılık celvet meşrebini benimseyen bu tarîkat, Azîz Mahmûd Hüdâyî'de kemâlini bulmuştur (Bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, "Celvetiyye", *İA*, III, 67); Ayrıca celvetin mânâsı için bkz. Süleyman Uludağ, "Celvet", *DİA*, VII, 273.

442 Bayramîlik hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Fuat Bayramoğlu – Nihat Azamat, "Bayramiyye", *DİA*, V, 269-273; Bayramîlik üç esas diye anılan cezbe, muhabbet ve sırr-ı ilâhiye büyük önem ver-

mış[443] olan Hacı Bayram-ı Velî (ö. 833/1429-1430) tarafından Ankara'da kurulmuştur.[444] Hamîdüddîn-i Aksarâyî yerini Hacı Bayram'a bırakmış[445] o da yıllarca Ahîler'e merkez vazifesi görmüş bir şehir olan Ankara'da faaliyet göstermiştir.[446] Manevî şahsiyeti insanlar üzerinde tesirli olan Hacı Bayram'ın II. Murat devrinde, insanları dalalete sevkettiği ve saltanat davasına kalkışma ihtimalinin bulunduğu gerekçesiyle şikâyet edilmesi[447] bile onun ne kadar müessir olduğunu göstermektedir. Bu şikâyetin sebebinin, kesin olmamakla birlikte Hacı Bayram'ın şeyhi Somuncu Baba'nın, idam edilen Şeyh Bedreddîn Simâvî[448] ile Konya'da buluşması[449] gösterilebilir. Anadolu'nun mânevî yapısının şekillenmesinde büyük rol oynayan Hacı Bayram-ı Velî Ankara'da vefat etti ve kendi adıyla anılan câminin yanına defnedildi.[450] Hece vezniyle yazılmış dört şiiri dışında günümüze intikal eden bir eserinin olmadığı belirtilmiştir.[451]

---

mektedir (Bkz. Ethem Cebecioğlu, *Hacı Bayram Veli*, Kültür Bakanlığı 1991, s. 123); Bayramîlikte, şerîata dayanmadan hakîkat ve mârifete ulaşılmaz. Hacı Bayram, bunu bilmek-bulmak ve olmak olarak özetlemiştir (Bkz. Ahmed Aydın Bolak, "Hacı Bayram-ı Velî Hazretleriyle Alâkalı Konuşma Notu", *I. Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildirileri*, 8-9 Mart 1990, s. 58).

443 Erol Güngör, "Anadolu'da Türk Birliği ve Tarikatlar", *Türk Edebiyatı*, Ocak 1974, III, sy. 25, s. 30.

444 Hacı Bayramın hayatı için bkz. Nihat Azamat, "Hacı Bayrâm-ı Velî", *DİA*, XIV, 442-447; Ethem Cebecioğlu, "Hacı Bayram Veli", *Sahabeden Günümüze Allah Dostları*, Şule yay. 1995, VII, 332-345; F. Ahsen Turan, *Hacı Bayram-ı Velî*, Bilig yay. 2000; Mehmet Ali Okhan, *Hacı Bayram-ı Velî*, 1949 ?; Baki Yaşa Altınok, *Hacı Bayram Velî-Melâmîler ve Melâmîlik*, Oba Kitabevi t.y.

445 Hamîdüddîn-i Aksarâyî'nin mânevî derecesi yüksek, Yusuf Hakîkî adında bir oğlu olduğu ancak onun mânevî ihtâr ile bu devlet-i mâneviyyeyi oğluna değil, Hacı Bayram'a devrettiği ifâde edilmiştir. Kaynakların çoğunluğu, Yusuf Hakîkî'nin sonradan Hacı Bayram'ın mürîdi olduğunu yazarlarsa da, Yusuf Hakîkî'nin *Hakîkinâme*'sinde bunu doğrulayacak bir ifâdeye rastlanmamıştır (Bkz. Ahmed Akgündüz, *Arşiv Belgeleri Işığında Somuncu Baba Şeyh Hamid-i Veli ve Neseb-i Âlisi*, İstanbul 1992, s. 39); Yusuf Hakîkî'nin hayatı için bkz. Yusuf-ı Hakîkî, *Tasavvuf Risâlesi ve Metâliu'l-İman*, İnceleme ve metin: Ali Çavuşoğlu, Akçağ yay. 2004.

446 Fürüzan Hüsrev Tökin, "Bayramîlik", *Türk Düşüncesi*, Nisan 1957, VII, sy. 5-38, s. 46.

447 Nihat Azamat, a.g.m., s. 444.

448 Bezmi Nusret Kaygusuz, *Şeyh Bedreddîn Simavenî*, İzmir 1957, s. 62; Bedreddîn hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddîn*, Eti yayınevi 1966; Michel Balivet, *Şeyh Bedreddîn (Tasavvuf ve İsyan)*, Tarih Vakfı Yurt yay. 2000; M. Şerefeddin Yaltkaya, "Bedreddin Simâvî", *İA*, II, 444-446; Bilal Dindar, "Bedreddin Simâvî, *DİA*, V, 331-334.

449 Bezmi Nusret Kaygusuz, *a.g.e.*, s. 62.

450 Nail Tan, "15. Yüzyıldan Günümüze Ankara'nın Sosyal ve Kültürel Hayatında Hacı Bayram-ı Veli'nin Yeri", *Milli Kültür*, Nisan 1990, sy. 71, s. 56-58; Ayrıca bakınız M. Baha Tanman, "Hacı Bayrâm-ı Velî Külliyesi", *DİA*, XIV, 448-454.

451 Nihat Azamat, a.g.m., s. 447; Cevdet Kılıç, "Hacı Bayram Velî'de İnsanın Ontolojik Varlığı ve Olgunlaşma Süreci", *Tasavvuf*, Ocak-Haziran 2006, yıl: 7, sy. 16, s. 42; Konu hakkında farklı bir görüş için bkz. Fuat Bayramoğlu, "Hacı Bayram-ı Veli Hakkında Yeni Bilgiler, Bulunan Elyazması Eser", *I. Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildirileri*, 8-9 Mart 1990, s. 39; ayrıca bkz. Mahmut Okutan,

Hacı Bayram'ın ardından iki ana kola ayrılan Bayramiyye'nin birinci kolu, Akşemseddin[452] (ö. 864/1459)'in kurmuş olduğu Şemsiye-i Bayrâmiyye, diğeri ise Dede Ömer Sikkînî'nin[453] kurucusu olduğu, aslında silsilesinin Hacı Bayram'a ulaşmasının dışında Bayramiyye ile çok fazla bir ilişkisi olmayan fakat geleneksel olarak bu tarîkatın bir kolu sayılan Melâmiyye-i Bayrâmiyyedir.[454]

Bayramiyyenin silsilesi hakkında çeşitli görüşler vardır. Bunun sebebi ise, Hacı Bayram'ın Şeyhi Hamîdüddîn-i Aksarâyî'nin mürşidinin kimliğinden kaynaklanmaktadır. Sarı Abdullah Efendi,[455] Harîrizâde,[456] Sadeddîn Efendi,[457] Taşköprüzâde[458] ve Helvacızâde Mahmûd Efendi'ye[459] göre o, Hâce Alâüddîn-i Erdebîlî'ye; Bursalı İsmâîl Hakkı,[460] Zâkir Şükrü[461] ve Hüseyin Vassâf'a[462] göre, Hâce Ali'nin oğlu İbrâhim Erdebîlî'ye; Atâyî'ye[463] göre ise Hâce Ali'nin babası Sadrüddîn Erdebîlî'ye intisâb etmiştir. Umûmî görüş, Hâce Ali'ye olduğu yönündedir. Ancak Sadrüddîn'e olması da tarîhî verîlerle çakışmamaktadır. Hatta kanaatimizce, Sadrüddîn ile başlamış, oğlu Hâce Ali

---

"Bayram'ın İmdi", *Kubbealtı Akademi Mecmuası,* Ocak 1983, sy. 1, s. 47-50; Hayreddin İvgin, "Yunus Emre'nin Hacı Bayram-ı Veli'ye Etkileri", *Milli Kültür,* Ocak 1991, sy. 80, s. 66-68.

452 Ayrıntılı bilgi için bkz. Şerâfeddin Gölcük, "Akşemseddîn", *SÜİFD,* 1997, sy. 7, s. 11-16; Ali İhsan Yurd, *Fatih Sultan Mehmet Han'ın Hocası Şeyh Akşemseddîn (Hayatı ve Eserleri),* Fatih yayınevi matbaası, t.y.; Evliyâ Çelebi, *Seyehatnâme,* İstanbul 1314, I, 400.

453 Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdullah Efendi, *Semerâtu'l-fuâd,* çev. Yakup Kenan Necefzâde, Neşriyat Yurdu 1967, s. 255-266.

454 Ali Bolat, *(Bir Tasavvuf Okulu olarak) Melâmetîlik,* İnsan yay., İstanbul 2003, s. 32; Melâmîler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler,* Gri yay. 1992 (Tıpkıbasım); Bayramî Melâmîliği için bkz. Sadık Vicdânî, Tomar-ı Turuk-u Âliye, (Melâmîlik), Evkâf-ı İslâmiye matbaası 1338-1340; Lâlizade Abdülbaki, *Aşka ve Aşıklara Dair (Sergüzeşt),* Haz. Tahir Hafızalioğlu, Kaknüs yay., İstanbul 2001.

455 *Semerâtü'l-fuâd,* s. 248-252.

456 *Tibyân,* I, 172 vd.

457 Hoca Sadeddîn Efendi, *Tâcü't-tevârih,* Haz. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı yay., Ankara 1992, V, 43.

458 Şakāik, s. 35.

459 Lemezât, vr. 186[a].

460 İsmâîl Hakkı Bursevî, *Allah Dostları (Silsilenâme-i Celvetiyye),* trc. Rahmi Serin, Pamuk yay., t.y., s. 128.

461 Tabibzâde Derviş Mehmet Şükrü, *Silsilenâme-i Âliyye-i Meşâyıh-ı Sûfiyye,* Hacı Selim Ağa Ktp., Hüdâyî Ef. Bl., nr. 1098, s. 17.

462 Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ,* Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar Bl., nr. 2306, s. 251; *a.g.e.,* haz. Ali Yılmaz – Mehmet Akkuş, Seha Neşriyat, II, 449.

463 Atâullah b. Yahya Atâyî, *Zeyl-i Şakāik (Hadâiku'l-hakāik fî tekmileti'ş-şakāik),* İstanbul 1268, I, 64; (Somuncu Baba), *Sahabeden Günümüze Allah Dostları,* Şule yay. 1995, VII, 307; Ancak Cebecioğlu, başka bir yayında Hâce Ali'yi göstermektedir (Bkz. E. Cebecioğlu, *Hacı Bayram Veli,* Türkiye Diyanet Vakfı yay., Ankara 1994, s. 17 vd.

ile devam etmiş olması da bir ihtimâldir. İbrâhim'e intisabı ise târihen mümkün değildir.

Hamîdüddîn-i Aksarâyî, babası vasıtasıyla Ebheriyye[464] Şam'da intisâb ettiği Şâdî-i Rûmî ile Bistâmiyye[465] ve Hâce Ali vâsıtasıyla Safeviyye tarîkatlarının mecmû'unu bünyesinde barındırmıştır. Bunu bir çizelge halinde şöyle ifâde edebiliriz:[466]

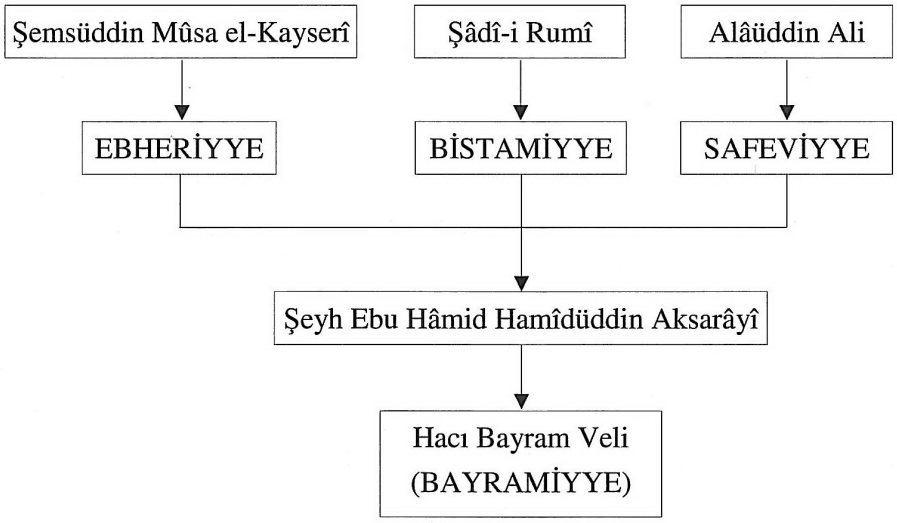

Özetle, Bayramîliğin geleneksel anlatışlarda Sıddîkî ve alevî iki koldan gelen halvetîlîk ile nakşîbendiliğin birleşmesinden meydana geldiği ifâde edilmiştir.[467]

---

464 Meşhûr Molla Fenârî'ye bu tarîkattan icâzet vermiştir (Bkz. Fuat Bayramoğlu – Nihat Azamat, a.g.m., s. 269); Molla Fenârî, ona biat ettikten sonra Fatiha tefsirini yazmıştır (Bkz. Abdullah Efendi, *Semerâtü'l-fuâd*, s. 254); Molla Fenârî ile ilişkisi için bkz. Taşköprülüzâde, *Osmanlı Bilginleri*, çev. Muharrem Tan, İz yay., İstanbul 2007, s. 67; İbrahim A. Çubukcu, "Hacı Bayram-ı Velî'nin İslam Felsefesinde Yeri", *I. Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildirileri*, 8-9 Mart 1990, s. 88.

465 Bâyezîd-i Bistâmî'yi takip edenlere Tayfûrî, tuttuğu yola da Tayfûriyye veya Bistâmiyye adı verilmiştir. Ancak Tayfûriyye bilinen mânâda bir tarîkat olmayıp bir tasavvuf cereyânıdır (Ayrıntılar için bkz. Süleyman Uludağ, "Bâyezîd-i Bistâmî", *DİA*, V, 238-241); Nakşîbendiyye tarîkatı da Hz. Ebûbekir'den, Bâyezîd-i Bistâmî'ye kadar "Sıddîkıyye"; Bistâmî'den, Abdülhâlık Gucdüvânî'ye kadar Tayfûriyye olarak adlandırılmıştır (Bkz. Abdurrahman Memiş, *Hâlidî Bağdâdî ve Anadolu'da Hâlidîlik*, Kitabevi, İstanbul 2000, s. 207); Bistâmî'nin hayatı ve başka ayrıntılar için bkz. R. A. Nicholson – H. Ritter, "Bayezid", *İA*, II, 398-400; Ferideddin Attar, *Tezkîretü'l-evliyâ*, Haz. Süleyman Uludağ, Erdem yay., İstanbul 1991, s. 194-240; İbn Hallikân Ahmed b. Muhammed, Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâu ebnâi'z-zaman, thk. İhsân Abbâs, Dâru Sadr, Beyrut 1398/1978, II, 531.

466 H. Kâmil Yılmaz, *Azîz Mahmûd Hüdâyî ve Celvetiyye Tarîkatı*, s. 168.

467 M. Ali Aynî, *Hacı Bayram Velî*, sad. H. R. Yananlı, Akabe yay. 1986, s. 87; Abdurrahman Güzel, "Melâmî ve Bayramî Tarikatlarında «Babalar»", s. 95; Fuat Bayramoğlu, *Hacı Bayram-ı Velî (Ya-*

e. Nakşibendiyye: Hamîdüddîn-i Aksarâyî'nin Hâce Ali'ye intisâbından önce Şam'da Hângâh-ı Bâyezîd'de uzunca bir süre kalarak burada kimliği tesbit edilemeyen bir şeyhten feyz aldığı zikredilmektedir. Bu şeyh eğer Enîsî'nin naklettiği silsilede adı geçen ve Bahâüddîn Nakşibend[468] (ö. 791/1389)'in halîfelerinden olması muhtemel olan Şâdi-i Rûmî ise bu durumda Hamîdüddîn'in Nakşibendiyye ile ilgisi ortaya çıkmaktadır.[469] Nitekim Sarı Abdullah Efendi'nin Nakşîbendiyye tarîkatının bânisi olan Bahâüddîn Nakşibendî'nin halîfelerini sayarken bu adı da zikretmesi dikkat çekicidir.[470]

f. Mevleviyye: Bazı kaynaklar, İbrâhim Zâhid'i Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ile irtibatlandırmaya çalışmışlardır. Atâî, İbrâhîm Zâhid ve Şems-i Tebrîzî'nin pîrdâş olduklarını kaydeder.[471] Cemâleddîn Hulvî ve Sarı Abdullah Efendi de Şems-i Tebrîzî'yi, Rüknüddîn-i Sücâsî'nin halîfeleri arasında saymaktadır.[472]

g. Kādiriyye: Bazı kaynaklar Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin Kādiriyye meşâyıhından olduğunu söylemişlerdir. Meselâ, Mehmed Rif'at Efendi, *Nefha*'sında

---

şamı-Soyu-Vakfı), TTK, Ankara 1983, I, 60; Aynı müellif Bayramîlik tarîkatının silsilesini de vermiştir. Sıddıkî silsilenâmesi:

1. Ebû Bekir Sıddîk, 2. Selman Farisî, 3. Kasım İbn Muhammed İbn Ebû Bekir, 4. İmam Cafer Sadık, 5. Bâyezid Bistâmî, 6. İbrahim Bistamî, 7. Şeyh Musa el-Bistamî, 8. Ebu'l-Hasen Cürcânî, 9. Ahmed Horasanî, 10. Süleyman İsfahanî, 11. Süleyman Buharî, 12. İshak Harezmî, 13. Sadeddin Bağdadî, 14. Mahmud Kerhî, 15. Osman Rumî, 16. Mahmud Basrî, 17. Hasan Esterâbâdî, 18. Süleyman İskenderânî, 19. İbrahim el-Basrî, 20. Şeyh Şâdî er-Rumî, 21. Hamîdeddin Aksarayî, 22. Hacı Bayram Velî.

Alevî silsilenâmesi:

1. Ali el-Murtazâ, 2. Hasan Basrî, 3. Habib A'cemî, 4. Davud Tâî, 5. Ma'ruf Kerhî, 6. Seriyyi Sakatî, 7. Cüneyd Bağdadî, 8. Mimşâd Dîneverî, 9. Muhammed Dîneverî, 10. Vecihüddin el-Kadî, 11. Ebu'n-Necîb Suhreverdî, 12. Kutbeddin Ebherî, 13. Rükneddin Muhammed Nahhas el-Buharî, 14. Şehabeddin Tebrizî, 15. Cemâleddin Şirâzî, 16. İbrahim Zâhid Gîlânî, 17. Safiyyüddin Erdebîlî, 18. Sadreddin Erdebîlî, 19. Alâaddin Ali Erdebîlî, 20. Hâmid Hamîdüddin Aksarâyî, 21. Hacı Bayram-ı Velî (Bkz. *a.e.*, II, 221-222).

468 Hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hamid Algar, "Bahâeddin Nakşibend", *DİA*, IV, 458-460; Nakşibendiyye hakkında bilgi için bkz. Tahsin Yazıcı, "Nakşbend", *İA*, IX, 52-54.

469 Fuat Bayramoğlu – Nihat Azamat, a.g.m., s. 269.

470 *Semerâtü'l-fuâd*, s. 131.

471 *Zeyl-i Şakāik*, s. 64.

472 M. Bahadıroğlu, a.g.m., s. 360. Bu bilgi tarihi bakımdan mümkün olsa da rindmeşrep olan Şems-i Tebrîzî ile zühd ve takvâ yolunu tutan İbrâhîm Zâhid'in aynı tarîkat veya aynı Şeyhe mensup olmaları uzak bir ihtimaldir (Bkz. a.y., s. 360).

Safiyyüddîn-i Erdebîlî hakkında bilgi vermiş[473] ve sayfanın derkenarına şu çizelgeyi çizmiştir:

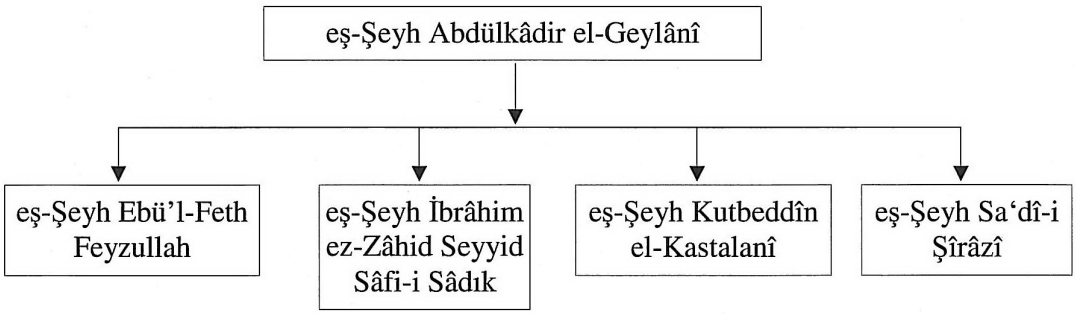

Mehmet Rif'at Efendi diğer eserinde[474] de Safiyyüddîn-i Erdebîlî'yi Kādiriyye tarîkatına mensup göstermiştir. Görüldüğü üzere MehmetRif'at Safiyyüddîn'i, İbrâhim Zâhid-i Gîlânî vasıtasıyla Abdülkâdir-i Gîlânî'ye ulaştırmıştır. Halbuki ikisinin görüşmeleri tarihsel açıdan mümkün değildir.

---

473 Mehmet Rif'at Efendi, *Nefha*, vr. 196[a]-196[b] (Adalet Çakır'ın tezinden naklen).

474 "... Malûm ola ki kibâr-ı meşâyih tarîkat-ı Kādiriyyeden kutbu'l-ârifîn, gavsü'l-vâsilîn eş-Şeyh Seyyid Sâfî...", Mehmet Rif'at Efendi, *Sâfi-i Sâdık'ın risâlesinin tercümesi*, Sermet Çifter Ktp., 4. nr.'lı mecmua, vr. 14[b]-20[a].

İKİNCİ BÖLÜM

I. KENDİSİNDEN SONRA TEKKENİN BAŞINA GEÇEN ŞEYHLER

a. Sadrüddîn-i Erdebîlî (ö. 784/1382)

Sadrüddîn Mûsâ, Şeyh Safiyyüddîn'in ortanca oğludur.[475] Sadrüddîn, İbrahim Zahid'in vefâtından dört yıl sonra yani 704/26 Nisan 1305 tarihinde Ramazan Bayramı arefesinde Erdebîl'de doğmuştur.[476] Çocukluğunu Erdebîl'de geçirmiş ve babasının yanında tahsîl görerek bilgisini arttırmıştır. Babası öldüğünde 35 yaşında olan Sadrüddîn, onun yerine geçerek postnişin olmuştu.[477]

Sadrüddîn'in ilk yılları İlhanlı devletinin çalkantılı bir devrine rastlamaktadır. Zira Ebû Saîd'in vâris bırakmadan ölümü İlhanlı devletinin parçalanmasına ve yerini mahallî hânedanların almasına yol açmıştı.[478] Tebriz de Emîr Timurtaş'ın[479] oğlu Melik Eşref Çobanî[480] tarafından (egemenliği 1344-1356) ele geçirilmişti. Sadrüddîn'in günden güne artan mürîdlerinin kendisi için bir tehlike olduğunu düşünen Melik Eşref bu tarîkatı tâkibe almış, ileri gelen birçok kişiyi de Reşâdiye binâsına hapsettirmişti.[481] *Safvetü's-safâ*'ya göre Sadrüddîn Tebrîz'e geldiğinde Melik Eşref, zâhirde Sadrüddîn'i iltifatlara boğarak ona hürmet etmiş ancak gerçekte ondan kurtulmak için

---

475 Hüseyin Vassâf, küçük oğlu olduğunu yazmaktadır (Bkz. a.mlf., *Sefîne-i Evliyâ,* s. 254). Oysa Muhyüddîn ile Ebû Saîd arasında yer almaktadır.

476 Ahmet Rasim Aras, "Azerbaycanlı Türk Büyüklerinden: Şeyh Safiyyeddîn'in Halefleri", *Tanrıdağ,* Haziran 1942, sy. 15, s. 6.

477 Ahmet Rasim Aras, a.g.m., s. 6.

478 Abdülkadir Yuvalı, "İlhanlılar", *DİA,* XXII, 104.

479 *Safvetü's-safâ*'da Timurtaş'tan bahsedilmektedir. Hikâyelerin birinde Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin Karabağ'a gittiği ve Emîr Timurtaş'ın ona 5000 dinar gönderdiği ancak Erdebîlî'nin kabûl etmediği anlatılmıştır. Bunun üzerine Timurtaş: "Altın kabûl etmeyecekse niye ordunun yanına geliyor? Eğer, Şeyh, ârif biriyse neden kendi işiyle ilgilenmiyor da ordunun bulunduğu yere geliyor?" demiştir. Şeyh Safî de bunun üzerine: Ona söyleyin ki, benim gibi binlercesi Muhammed Mustafa (a.s.)'nın kapısının ipine bağlanmışızdır. Peygamber (a.s.) oturup da Mekke'yi veya başka yerleri fethetmedi. Bilakis o, mübârek vücûduyla bizzât ordu başına geçerek Mekke'yi fethetmedi mi? ve kalelerin kapısını açmadı mı? İşte biz de sizlere İslâmî terbiye ve irşâd için ona buraya geldik. Niye şaşıyor ve hayret ediyorsunuz?" diye cevap vermişti. Bu haber Timurtaş'a varınca câni gönülden itikâd getirdi (Bkz. *Safvetü's-safâ,* s. 900).

480 *Safvetü's-safâ*'da Melik Eşref'in ilk başlarında Sadrüddîn ve ailesine karşı son derece hürmetkâr olduğu ancak sonradan fesat ve nifak çıkartarak zulüm yaptığı yazılıdır (Bkz. *Safvetü's-safâ,* 1069-1086).

481 Bkz. *Safvetü's-safâ,* s. 1072.

planlar yapmış, ancak başarı sağlayamamıştı.[482] Sonrasında, içine bir korku[483] gelen Melik Eşref bir meclis düzenlemiş ve yaptığı işlerden dolayı pişman olduğunu bildirmişti.[484] Kısa bir süre sonra karar değiştirmiş, yine Sadrüddîn'i yakalamak istemiş ancak Sadrüddîn, takrîben 1354'te bazı yandaşlarıyla, Gîlan'a kaçmıştı.[485] Melik Eşref'in yaptığı zulümlerden dolayı mürîdlerin bir kısmı Anadolu'ya, diğer bir kısmı da Cengiz Han neslinden gelen, o sırada Kıpçak[486] Hanı olan Cânibey'e sığınmışlardı.[487] *Safvetü's-safâ*'da yazdığına göre 10 Cemâziye'l-âhir 758/1356 yılında Cânîbey'in ordusuyla karşı karşıya geldiğinde Melik Eşref, büyük bir bozguna uğramış, Receb'in beşi cuma günü de öldürülmüştür.[488] Söylendiğine göre Cânibey Sadrüddîn'e elçi göndererek bağlılığını bildirmiş ve tekrar Erdebîl'e gelerek babasının tarîkatını devam ettirmesini ricâ etmiştir.[489]

Sadrüddîn-i Erdebîlî çağının sosyal ve siyasâl meseleleriyle yakînen ilgilenen biriydi. O sıralarda, bir yandan İlhanlı imparatorluğunun vârisleri, özellikle Çobanîler[490] ve Celâyirîler[491] arasında; diğer yandan da Gîlân, Mâzenderân Horasan gibi yerlerde

---

482 Melik Eşref, bir adamı vâsıtasıyla Sadrüddîn'i zehirletmek istemiş, fakat bunda başarılı olamamıştır (Bkz. *Safvetü's-safâ*, 1072-1074).

483 *Safvetü's-safâ*'ya göre bu korkunun nedeni, Melik Eşref'in yakınlarından birinin gördüğü bir rüyâ üzerinedir. Söylenene göre Safiyyüddîn-i Erdebîlî, o kişinin rüyâsına girmiş ve Melik Eşref'e biricik evlâdı Sadrüddîn'i bırakmalarını yoksa başlarına geleceklerden kendilerinin sorumlu olduğunu söylemişti. Hatta bırak diye üç kez seslendikten sonra asâsını duvara vurmuş ve duvar yukarıdan aşağıya kadar yarılmıştı. Bunun üzerine de Melik Eşref'in vücûdunu bir titreme gelmişti... Rüyayı gören kişi, rüyasını Melik Eşref'e anlattığında işte bu yüzden yüreğine bir korku gelmişti (Bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 1074).

484 *Safvetü's-safâ*, s. 1074.

485 *Safvetü's-safâ*, s. 1075.

486 Daha çok kavmî esaslara göre birleşmiş topluluklar halinde yaşayan bir türk kavmidir. 1200'lü yıllarda Moğol istilâsına uğramış ve bulundukları yere Altın Orda Devleti kurulduktan sonra hiç bir rolleri ve kuvvetleri kalmamıştı. Ancak bazı Kıpçaklar Moğol İmparatorluğunda önemli görevlerde bulunmuşlardır (Bkz. Muallâ Uydu Yücel, "Kıpçaklar", *DİA*, s. 420-421; ayrıca bkz. R. Rahmeti Arat, "Kıpçak", *İA*, VI, 713-716).

487 A. Rasim Aras, a.y., s. 6.

488 Savaş hakkında bilgi için bkz. *Safvetü's-safâ*, s. 1080-1086.

489 Hatta tekkenin zâyi olan vakıf emlâk ve arazisinin tekrar tekkeye verilmesi ve arttırılması için de gerekli emirleri verdiği söylenmektedir (Bkz. A. Rasim Aras, a.y., s. 6).

490 Kuzeybatı Anadolu'da XII. yüzyıl sonlarında kurulan bir Türk Beyliğidir. Çoban ailesinin meşhûrlarından biri de 1316'dan 1327'ye kadar İran'da Saltanat nâibliği yapmış ve hânedan kurmuş olan Ebû Saîd zikredilmelidir (Ayrıntılar için bkz. Yaşar Yücel, "Çobanoğulları", *DİA*, VIII, 354-55; W. Barthold, "Çoban", *İA*, III, 439).

491 1340-1431 yılları arasında İran'ın batısı ile Kuzey Irak'ta hüküm süren Moğol hânedânıdır (Ayrıntılar için bkz. Muzaffer Ürekli, "Celâyirliler", *DİA*, VII, 264-265; Mükrimin Halil Yınanç, "Celâyîr", *İA*, III, 64-65.

bağımsızlık için bir takım teşebbüslere girişilmiştir. Bu hareketlerin liderleri de Şiîliği benimsemiş kimselerdi. Sadrüddîn'in Gîlân'da bulunduğu yıllarda (takrîben 1354-1356) ve daha sonraları olan bütün hareketlerden haberdar olduğu anlaşılmaktadır.[492] Yukarıda da izah edildiği gibi Altın Orda[493] Hânı Cânî Bey'in yardımıyla Erdebîl Dârü'l-İrşâd'ında Safevîlerin nüfuzlu bir lideri olarak tekrar görevine başladığında artık siyâsal ve sosyal çatışmalarda tecrübeli bir kişi olmuştur.[494]

Sadrüddîn'in bir çok meşhûr mürîdi de vardır. Meselâ Seyyid Kâsımu'l-Envâr bu mürîdlerinden biridir.[495] Emîr Cânî Bey Özbekî ve Emîr Timur'un da ona karşı itikadları olduğu zikredilmiştir.[496] Bu durum, Sadrüddîn'in şöhretinin doğu Türkmenler ve Özbekler arasında da yayıldığı ve kendisine büyük saygı gösterildiği[497] şeklinde yorumlanabilir.

Sadrüddîn-i Erdebîlî, ölümünden bir yıl önce yani 783/1381'de hacca gitmiş[498] ve Hz. Fatma'ya ait sancak ve Mekke eşrâfından Hz. Peygamber'e ulaşan bir soy ağacı (şecere) getirmiştir.[499] Tam 59 yıl irşâd makamında oturarak 784/1382'de vefât eden Sadrüddîn, Erdebîl'de bulunan Şeyh Safiyyüddîn türbesinde defnedilmiştir. Yazılanlara göre vasiyeti üzerine yerine oğlu Hâce Ali geçmiştir.[500]

---

492 Mîrzâ Abbâslı, *Safevîlerin Kökenine Dair*, s. 294-95.

493 Altın Orda Hanlığı, 1241-1502 yılları arasında hüküm süren bir Türk-Moğol devletidir. Devletin kurucusu Batu Han'ın ak otağının üst kısmının altın yaldızlı olması nedeniyle bu devlete Altın Orda veya Ak Orda denmiştir (Ayrıntılar için bkz. Mehmet Saray, "Altın Orda Hanlığı", *DİA*, II, 538-540).

494 Mîrzâ Abbâslı, a.g.m., s. 295.

495 Devletşâh-ı Semerkandî, *Tezkiretü'ş-şuarâ*, s. 385-386.

496 Müneccimbaşı, *Sahâifu'l-ahbâr*, III, 180.

497 Mustafa Ekinci, *Erdebîl Tekkesinin Kuruluşu, Gelişmesi ve Anadolu'daki Siyasî Faaliyetleri*, Şanlıurfa 1997 (Basılmamış Doktora Tezi), s. 53.

498 *Safvetü's-safâ*, s. 1059.

499 J. Calmard, "Sadrd al-Dīn Mūsā", *EI*^{2}, s. 756; Şeyh Sadrüddîn Musa, hac ziyâreti esnasında geriye doğru altıncı atasından Zerrin Külah Firuz Şah'ın soyunu İmam Musa Kâzım'a bağlayarak seyyidliğini tasdik ettirmişti (Bkz. Kenan Ziya Taş, "Şah İsmâîl ve Erzincan: Safevî Devleti'nin Kuruluş ve Nitelikleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Şah İsmail Sempozyumu*, s. 329 [Bu eser, bundan sonra kısaca "Şah İsmâîl Sempozyumu" şeklinde geçecektir]).

500 A. Rasim Aras, a.g.m., s. 6; J. Calmard, a.g.m., s. 756.

b. Alâüddîn-i Erdebîlî (ö. 832/1429)

Ebu'l-Hasan Alâüddîn Hâce Ali, Sadrüddîn-i Erdebîlî'nin oğludur.[501] Erdebîl'de doğan Hâce Ali'nin doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 772 (1371) yılından sonra doğmuş olabileceği ifâde edilmiştir.[502] Gençliğinde başta matematik ve dînî ilimler olmak üzere zamanının bir çok bilim dalında bilgi sahibi olduğu[503] için daha çok "hoca" mânâsına gelen "Hâce"[504] ünvanıyla tanınmakta ve kendisine Hâce Ali, sürekli siyah giysiler giydiği için de Hâce Ali siyâhpûş denilmiştir.[505]

Alâüddîn Erdebîlî, babasının vefâtından sonra tarîkat merkezi olan Erdebîl tekkesinin mürşidi ve pîrî olmuş ve Türkistan, Şam, Filistin ve Hicaz gibi İslâm ülkelerine seyahat ederek irşâd halkasını genişletmiştir.[506]

Safevîlerin siyâsî maksatları ortaya çıkıncaya kadar, sadece tarîkat merkezleri Erdebîl'de değil hemen hemen bütün Ön Asya'da mânevî bir etkiye sahip oldukları ve kendilerine saygı ve sempatiyle bakıldığı anlaşılmaktadır.[507] *'Âlem ârâ-yi 'Abbâsî*[508] ve *Ravzatü's-safâ-yı Nâsırî* gibi kaynaklarda Timur'un[509] Ankara Savaşı

---

501 Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i evliyâ,* s. 453; Müneccimbaşı, *Sahaifu'l-ahbâr,* III, 180.

502 Ebü'l-Yümn el-Uleymî, *el-Ünsü'l-celîl bi târihi'l-Kuds ve'l-Halîl,* Ammân 1973, II, 169, 236.

503 Müellifi belli değil, *'Âlem ârâ-yi Safevî,* s. 18.

504 Hâce'nin muhtelif mânâları için bkz. M. Fuad Köprülü, "Hace", *İA,* V/1, 20-24.

505 *'Âlem ârâ-yi Safevî,* s. 18.

506 A. Rasim Aras, a.g.m., s. 7.

507 Saim Savaş, *XVI. Asırda Anadolu'da Alevîlik,* Vadi yay. 2002, s. 17.

508 Bu kaynakta, Timur'un Hâce ile üç farklı şekilde karşılaşması anlatılmıştır. İlk karşılaşmaları şöyledir: Timur, Horasan'a doğru sefere çıktığında Ceyhun'dan geçerken kırbacı nehre düşer. Kıyafeti pejmürde olan bir dervîş de onu, nehirden çıkararak Timur'a verir. Bundan çok hoşlanan Timur, onun kim olduğunu öğrenmek ister. O dervîş de: "Doğduğum yer Erdebîl, büyüdüğüm yer Dizfûl, defnedileceğim yer ise Kuds Halîl olacak" der. İkinci karşılaşmaları ise Timur'un Bağdad'dan Huzîztan'a sefere çıktığı bir zamandır. O sene Dizfûl nehrinin üzerindeki köprüden geçerken, üzerinde siyah cübbesi olan bir dervîş yanına gelerek: "ben, Ceyhun nehrinden senin kırbacını çıkarıp eline veren dervîşim. Bizim sonraki görüşmemiz Erdebîl'de olacak" der. Üçüncü görüşmeleri de yıllar sonra Timur'un Anadolu Seferi (Ankara Savaşı)'nde yanında çok sayıda esirle birlikte döndüğü bir zamanda gerçekleşmiştir. Hâce Ali'nin esirlerin serbest bırakılmasını istemesi ve Timur'un bu isteği kabul edip Erdebîlî köyleriyle beraber bağışlaması ile ilgili meşhur hikâye işte bu görüşmelerinde gerçekleşmiştir (Bkz. İskenderbey, Münşî, *'Âlem ârâ-yi 'Abbâsî*, s. 27-29).

509 Timur'un hayatı ve devleti hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Joseph von Hammer, *Osmanlı Tarihi,* çev. Mehmet Ata, Haz. Prof. Dr. Abdülkâdir Karahan, İstanbul 1997, I, 63 vd.; Mansura Haider, "Timurlular Devletinde Hâkimiyet Anlayışı", çev. Ekrem Memiş, *Türk Kültürü,* sy. 258, yıl XXII, Ekim 1984, s. 611-612; Çağatay Uluçağ, "Timur", *Tedrisat Mecmuası,* VI, sy. 45-46, Ekim-Kasım

gâlibi olarak[510] dönüşünde (1402) ziyâret ettiği Hâce Ali'den[511] çok etkilendiği ve kendisinden bir isteği olup olmadığını sorduğunda, Hâce Ali'nin yalnızca Anadolu'dan getirdiği esirleri serbest bırakmasını istediği kaydedilmiştir. Yine yazılanlara göre Timur, bu isteği hemen kabul etmiş ve Erdebîl'i köyleriyle beraber vakıf olarak onlara bağışlamıştır.[512] Tabii ki bu durum Anadolu'da Safevî muhabbetinin kuvvetle yerleşmesinin yanı sıra, bizzat Osmanlı hükümdarlarının da, her yıl Erdebîl Tekkesi'ne "çerağ akçesi" adı verilen değerli hediyeler göndermeleri[513] yukarıda da ifâde edildiği gibi onların nasıl mânevî bir etkiye sahip olduklarının bir göstergesi sayılabilir.

Timur'un serbest bıraktığı, rivâyete göre sayıları 30.000'i bulan bu esirler şükran borcu olarak Safeviyye tarîkatına girmişlerdir. Bunların bir çoğu daha sonra Anadolu'ya dönerken kalanların yerleşmesi için Erdebîl'de bir mahalle kurmuştur.[514] Safeviyye Tarîkatının Anadolu'daki ilk mensuplarının yurtlarına dönen bu esirlerle

---

1956, s. 35-41; İsmâîl Aka, "Timurlularda Hâkimiyet Anlayışı", *Türk Kültürü*, Şubat 1999, sy. 430, yıl XXXVII, Şubat 1999, s. 84-88; a.mlf., "Göçebelikten Rönesansa Bir Türk Devleti: Timurlular", *Türk Kültürü*, sy. 452, yıl XXXVIII, Aralık 2000, s. 716-723; a.mlf., "Timur'un ölümünden sonra Doğu Anadolu, Âzerbaycan ve Irak-ı Acem'de hâkimiyet mücadeleleri", *Türk Kültürü Araştırmaları*, XXII/1-2, Ankara 1984, s. 49-66; a.mlf., "XV. Yüzyılın ilk yarısında Timurlular'da Zirâî ve Ticârî Faaliyetler", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sy. 10-11, yıl 1979-1980; a.mlf., "Timur'un Ankara Savaşı (1402) Fetihnâmesi", *Belgeler*, XI, sy. 15, 1981-1986, s. 1-22; a.mlf., "Timur sadece Bir asker mi idi?", *Belleten*, LXIV, sy. 240, Ağustos 2000, s. 453-466; Beatrice Forbes Manj, "Timur ve Hakimiyetin Sembolü", çev. Musa Şamil Yüksel, *EÜEF Tarih İncelemeleri Dergisi*, XV, İzmir 2000, s. 257-272; Yaşar Yücel, "Timur Tarihi Hakkında Araştırmalar", *Belleten*, XL, sy. 158, Nisan 1976, s. 249-285; a.mlf., "Timur Tarihine Dair Araştırmalar", *Belleten*, XLII, sy. 166, Nisan 1978, s. 239 vd.

510 Timur bu galibiyetle Avrupalılar tarafından yakın bir müttefik olarak kabul edilmiştir (Bkz. Süleyman Memmedov, Avrupalı Seyyahlar, "Osmanlı İmparatorluğu ve Âzerbaycan Hakkında <XIII.-XVI. Yüzyıllar>", *Yeni Türkiye*, Mayıs-Haziran 2000, yıl 6, sy. 33, s. 417-425).

511 Bazı kaynaklarda, Timur'un Ankara Savaşı dönüşünde Hâce Ali ile değil de, Sadrüddîn ile görüştüğü yazılsa da bu durum tarihsel açıdan mümkün değildir (Bkz. Sadettin Nüzhet Ergun, *Hatayî Dîvanı <Şah İsmail-i Safevî Hayatı ve Nefesleri>*, Maarif Kitaphanesi, İstanbul 1956, s. 6-7).

512 *'Âlem ârâ-yi Safevî*, s. 18-25; Hidâyet, *Ravzatü's-safâ-yı Nâsırî*, VIII, 9. Ayrıca Timur'un Hâce Ali'nin sâdık bir mürîdi olduğu da ifade edilmiştir (Bkz. *'Âlem ârâ-yi Safevî*, s. 25).

513 Aşıkpaşazâde, *Tevârih-i âl-i Osman*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1332/1914, s. 264; Bu atiyyeler o kadar muntazam verilirmiş ki bir defasında bir aksaklık olunca Şeyh Cüneyd, bu olayı Bursa'ya şikâyet etmiş (Bkz. Franz Babinger, *Anadolu'da İslâmiyet İslâm Tedkîklerinin Yeni Yolları*, DEFM, Evkâf-ı İslâmiye Matbaası 1338/1922, II, sy. 3, s. 202). Timur tarafından Hâce Ali'ye tahsîs edildiği söylenen Türkmen kabîleleri Rumlu, Şamlu, Musullu, Kuzanlu, Kavanlu, Dulkadır ve Kacarlar olup, Erdebîl ve Mugân taraflarında, şeyhlerin "Kızılbaş" ordusunu teşkil edenler ise Ustaclu, Şamlu, Tekkelü, Baharlu, Dulkadır, Avşar, Kacar ve Varsaklar idi (Bkz. Zeki Velidi Togan, "Azerbaycan", *İA*, II, 112).

514 Nihat Azamat, "Erdebîlî, Alâeddin", *DİA*, XI, 279; Zeki Velidi Togan, "Safevîler", *İA*, X, 53.

onların nesilleri olduğu ifâde edilmiş ve aslında Sünnî olan Safeviyye tarîkatının Şiîliğe karşı ilk temâyülünün Hâce Ali zamanında başladığı ve onun Anadolu'ya dönen bu eski esirleri Şiî-Safevî propagandası yapmakla görevlendirdiği iddia edilmiştir.[515] Faruk Sümer ise Timur'un Türkistan'a Orta Anadolu'daki kalabalık ve Türkmenleşmiş Kara Tatarların[516] büyük bir kısmını zorla göç ettirdiğini belirterek Hâce Ali'nin, Timur'a ricada bulunarak esirleri serbest bırakma hâdisesine dair Timurlular devri kaynaklarında hiç bir kayıt bulunmadığını dolayısıyla birçok ilim adamının tekrar ettikleri bu haberin gerçekle hiç bir alâkasının olmadığını söylemektedir.[517] Timur'un halefi ve koyu bir Sünnî olan Şâhruh Mîrzâ'nın Karakoyunlu Hükümdarı Kara Yusuf'a karşı düzenlediği sefer sırasında 1412 yılı başlarında Erdebîl'de Hâce Ali'yi ziyaret ederek dînî sohbette bulunduğu, bir de Cüneyd-i Safevî'nin II. Murad zamanında Anadolu'ya geldiğinde Şiî olup olmadığı kesin olarak bilinmediği dikkate alınacak olursa Safeviyye tarîkatının, Hâce Ali zamanında açıkça Şiî bir mâhiyet aldığı şeklindeki görüşün doğru olmadığı da savunulmuştur.[518] Ancak Hâce Ali'nin sürekli siyahlar giydiği bilinmektedir. Bunun

---

515 Meselâ bkz. Walter Hinz, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd*, s. 9; Bekir Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 1; Tahsin Yazıcı, "Safevîler", X, 53.

516 Kara Tatarlar, Cengiz Han'ın ataları olup Çin'e çok uzak oldukları için eski çin kaynaklarında hakla-rında çok az bilgi vardır (Bkz. Bahaeddin Ögel, "Tatar", *İA*, XII/1, 56); Kara Tatarların göç ettirilmesiyle ilgili bilgi için bkz. Nizamüddîn Şami, *Zafernâme*, çev. Necati Lugal, TTK, Ankara 1949, s. 328-29.

517 Faruk Sümer, *Safevî Devletinin Kuruluşu ...*, s. 6-7; Faruk Sümer'in bu görüşünü tekrarlayan Aka, bu durumun Anadolu'dan geliş hatırasının izahından başka bir şey olmadığı görüşündedir (Bkz. İsmâîl Aka, "Anadolu'dan İran'a Göçler", *Tarihten Günümüze Türk-İran İlişkileri Sempozyumu*, 16-17 Aralık 2002 Konya, TTK 2003, sy. 11, s. 59). Faruk Sümer'in bu hükmünü çok katı bulan Ekinci ise kaynakların büyük bir kısmının bu konuda aynı şeyi ifâde ettiklerini söylemektedir. Ona göre Timur, Hâce Ali ile görüşüp ona hürmet gösterdiğine, Erdebîl ve köylerinin vâridatını da tekkeye tahsis ettiğine göre, esirleri serbest bırakma hususundaki ricasını da büyük bir ihtimalle kırmayıp, yerine getirmiştir. Ancak bu sayının kesinlikle 30.000 gibi büyük bir rakam olamayacağını ifâde etmiştir (Bkz. Mustafa Ekinci, *Erdebîl Tekkesinin Kuruluşu ...*, s. 55); Ayrıca Timur Hâce Ali'nin teşvîkiyle Şam civarındaki Yezîdî Kürtleri de kılıçtan geçirmiştir (Bkz. Edward G. Browne, *A Literory History of Persia*, IV, 46 <M. Ekinci'nin tezinden naklen>).

518 Adel Allouche, bu ve tarîkatının Sünnî olup Şiî eğilimler göstermediğini iki kaynağa dayanarak ispat etmektedir. Birincisi Hâce Ali ile çağdaş olan Arap tarihçisi İbn Hacer el-'Askalânî (ö. 852/1449), biyografik yazısında Şeyhten bahsederken sûfî bir tarîkatın lideri olduğunu ve mürîdlerinin sayısının yüz bini aştığını belirtmiştir. Sünnî olan ve başkalarının sahip oldukları aykırı düşünceleri dile getirmekten çekinmeyen 'Askalânî'nin Hâce Ali'yi anlatırken herhangi bir menfî tavır takınmaması dikkat çekicidir. İkincisi başka bir Arap tarihçisi Mucîruddîn el-Uleymî'nin yaklaşık 900/1494-95 tarihinde yazdığı eserinde yine Hâce Ali hakkında menfî bilgiler yer almamaktadır ve onu Sufî Şeyh ve Sünnî bir din adamı olarak kabul etmektedir. Üstelik Hâce Ali'nin Kudüsteki halîfesi İbn Sâiğ

sebebi denildiği gibi mâsum imamların yasını tutmak için[519] ise, bu durum onun Şiîliği tamamen benimsediğinin göstergesi sayılabilir şeklindeki görüşe katılmadığımızı ifâde edelim. Kanaatimize göre Hâce Ali zamanında tarîkat Şiî eğilimler veya aşırılıklar göstermemiştir. Zaten, Hâce Ali döneminde tarîkat içinde Şiî inançlara bir temâyülün başladığını söyleyenler henüz tam bir tezahürün gerçekleşmediği husûsunda hemfikirdirler.[520]

Hâce Ali 830/1427 yılında hacca gitmek üzere[521] büyük bir toplulukla Erdebîl'den hareket ederek önce Suriye'ye gitmiş ve haccını eda ettikten sonra Mekke'de bir süre kalmıştı. Sonrasında Erdebîl'e dönerken Kudüs'te vefât ederek (Cemâziyelevvel 832/Şubat 1429) Mescid-i Aksâ'nın yanında bulunan Bâbürrahme Kabristanı'na defnedildi.[522] *Silsiletü'n-neseb-i Safeviyye*'deki şiirlerine dayanarak onun iyi bir şâir olduğu ifâde edilmiştir.[523]

---

diye tanınan Şemseddîn b. Muhammed b. Ahmed'in meşhûr bir Hanefî fakîhi olduğunu haber vermesi de bu görüşü desteklemektedir. Bir de Uleymî, Hâce Ali'nin hakkında, Hz. Ali'nin soyundan geldiği rivâyetlerinin olduğunu söylemektedir. Bu da Hâce Ali'nin ölümünden 70 yıl sonra, taraftarları arasında seyyîdlik düşüncesinin kök salmaya başladığını göstermektedir (Bkz. Adel Allouche, *Osmanlı-Safevî İlişkileri (Kökenleri ve Gelişimi)*, çev. Ahmed Emin Dağ, Anka yay., 2001, s. 64-65); ayrıca bkz. Nihat Azamat, a.g.m., s. 279; Mazzaoui, *The Origins of the Safawids*, s. 52-58; Farklı görüşleri için bkz. Ahmed Taşgın, "Hatai'den günümüze Anadolu Alevîlerinde Farklılaşma", *Birinci Uluslararası Şah İsmail Hataî Sempozyum Bildirileri*, 9-10-11 Ekim 2003, Ankara 2004, s. 297; Kenan Ziya Taş, "Şah İsmâîl ve Erzincan: Safevî Devleti'nin kuruluş ve nitelikleri üzerine bir değerlendirme", *Şah İsmail Sempozyumu*, s. 329; Ekinci de Safiyyüddîn ve Sadrüddîn'in Şafiî olduklarını ve onlarda aşırıya kaçmayan bir ehl-i beyt sevgisinin olduğunu ve İmam-ı Şâfiî'nin "Ehl-i beyti sevmek rafizilikse, ins ve cin şahid olsun ki ben rafiziyim" sözünü naklederek bu şekilde aşırıya kaçmayan bir Ehl-i beyt sevgisinin bütün Sünnî mezheplerde olduğunu ifâde etmiştir. Hâce Ali ve mürîdlerinin ise bu konuda biraz aşırı bir tutum içine girmeye başladıklarını ifâde etmiştir (Bkz. Mustafa Ekinci, *Erdebîl Tekkesinin Kuruluşu* ..., s. 56-57).

519 Abdülbâkî Gölpınarlı, *Tarih Boyunca İslâm Mezhepleri ve Şiîlik*, s. 174 (Mustafa Ekinci'nin Tezinden naklen).

520 Mazzaoui, hemen hemen bütün tarihçilerin Şeyh Safî, Sadrüddîn, Hâce Ali ve İbrâhim'den kısa fakat saygıyla bahsettiklerini söylemekte ve bu devrin altın çağı gibi anlatılmakta olduğunu bildirmektedir (Bkz. M. Mozzaoui, *The Origins of the Safawids*, s. 53).

521 *Habîbu's-siyer*'e göre, Hâce Ali hacca gitmeden önce yerini oğlu İbrâhîm'e bırakmış ve büyük bir grupla Mekke'ye hareket etmişti. Aradan bir kaç gün geçtiğinde, babasının yokluğuna dayanamayan İbrahim de Mekke'ye gitmiş ve babasıyla birlikte haccını edâ etmiştir (Bkz. Khwandamir, *Habibu's-siyar*, II, 561.

522 Nihat Azamat, a.g.m., s. 279.

523 Mustafa Ekinci, *Erdebîl Tekkesinin Kuruluşu*, s. 60.

c. İbrâhîm-i Erdebîlî (ö. 851/1447)

Hâce Ali'nin oğludur.[524] Şeyh Şâh diye ma'rûf[525] İbrâhim, Hâce Ali'nin üçüncü çocuğu olup[526] babasının yerine postnişîn oldu. Osmanlılar tarafından gönderilen "Çerağ Akçesi" onun zamanında da gönderilmiştir. Şeyh İbrâhim'in oğullarından Ebu Muhammed de babası ve dedesiyle birlikte hacca gitmiş ve hac dönüşünde ise Halep'te kalarak demircilikle meşgûl olmuştur.[527] Ancak daha sonra o da tasavvuf yolunu seçerek Safevîliği o yörelerde yaymaya çalışmıştır.[528] Onun bir çok halîfesi olduğu ve bu halîfelerini uzak-yakın her yere gönderdiği yazılıdır. Ayrıca evinin onu seven ve ona inanan insanlarla dolup taştığı ve her geçen gün bu sayının arttığı belirtilmiştir.[529] Bu dönemde Safeviyyenin bilhassa Sünnî olmayan zümreler arasında hızla yayılmaya başladığı görülmüştür. İran, Irak, Suriye ve Anadolu'da bulunan Batınî zümreler bu tarîkatın etrafında toplanmaya çalışmışlardır. Bunun nedeni ise daha Hâce Ali zamanında Şiîliğe temayülün olması gösterilmiştir.[530]

İbrâhîm 851/1447 yılında vefat etmiş ve Erdebîl'de gömülmüştür.[531]

d. Cüneyd (ö. 864/1460)

İbrâhim'in altıncı çocuğu olan Cüneyd, çok genç yaşta tarîkatın başına geçti.[532] Babasının 1447'de ölümünden sonra onun yerine geçen amcası Câfer ile kendi

---

524 Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i evliyâ*, s. 453.

525 İskender Bey Münşî, *Târih-i 'âlem ârâ-yi 'Abbâsî*, s. 29.

526 Edward G. Brawne, *a.g.e.*, s. 47 (M. Ekinci'nin tezinden naklen).

527 Yıldız şeklinde demir mıhlar yaptığı ve bu çeşit mıhlara, yıldızlar anlamında kevâkip dendiği için "Kevâkibî" lakabıyla anılmıştır ve soyuna da kevâkibî-zâdeler denmiştir. Gölpınarlı'nın iddiasına göre Osmanlılar, Şah İsmâîl ve onun soyundan gelenleri seyyîd olarak kabul etmemekte, ancak öbür taraftan Ebû-Yahyâ Muhammed ve onun soyundan gelen Kevâkibî-zâdeleri, hem de Ali Safeviyyeden oldukları tasrîh edildiği halde seyyid olarak kabul edilmiştiler. Çünkü Şah İsmâîl ve soyu Şîa olup Osmanlılara karşıdır, Kevâkibîlerse Sünnîdir (Bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, *Türkiye'de Mezhepler ve Tarîkatlar*, İnkılap Kitabevi, t.y., s. 231-232).

528 Abdülbaki Gölpınarlı, *a.g.e.*, s. 231.

529 *Târih-i 'âlem ârâ-yi 'Abbâsî*, s. 29.

530 Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı-İran Siyâsî Münâsebetleri*, s. 1.

531 Mustafa Ekinci, *Erdebîl Tekkesinin Kuruluşu*, s. 60.

532 Enver Behnan Şapolyo, *Mezhepler ve Tarîkatlar Tarihi*, Türkiye yay. 1964, s. 351; İskender Bey Münşî, farklı bir profil çizerek şunları kaydeder: "... Şeyh olduktan ve hidâyet tahtına oturduktan sonra insanları doğru yola sevketti. Zaten onun sultanlıktan maksadı, insanları doğru yola sevketmekti.

aşırı fikirleri yüzünden araları açıldı.[533] Seleflerinin aksine Cüneyd, dînî otoriteye olduğu kadar dünyevî otoriteye de düşkündü.[534] Hem kendi ünü hem de mürîdlerinin çokluğu karşısında Irak ve Âzerbaycan'a hükmetmekte olan Karakoyunlu[535] hükümdarı Cihan Şâh[536] (1437-1468) tahtını kaybetmekten korkarak onu Erdebîl'den sürdü.[537] Safevî şeyhlerine öteden beri hediye göndermelerini dikkate alan Cüneyd, önce Anadolu'ya gitmeyi tercih etti.[538] Aşıkpaşâzade'nin ifâdesine göre bir mürîdini, Sultan II. Murad'a (1421-1444) verilmek üzere seccâde, Kur'ân ve bir tesbih gönderdi ve ondan mesken edinmek üzere Kurtbeli'nin kendilerine mülk verilmesini istedi. Bu durum Şiîliği hareketinin daha geniş alanlara yayılacağı ve gelecekte bir tehlike doğurabileceğini hesaba katan II. Murad "Bir tahtta iki padişah olmaz" diyerek onun bu isteğini reddetti. Yine yazılanlara göre Cüneyd'e 200 altın, mürîdlerine de 1000 akçe harçlık verilerek Osmanlı topraklarından gönderildiler.[539]

Cüneyd bunun üzerine henüz Osmanlı topraklarına dahil edilmemiş Karaman ülkesine yönelmiş ve Konya'ya gidip Anadolu'nun en büyük tekkesi olan Şeyh Sadrüddîn Konevî[540] zâviyesine misafir olmuştur. O sırada Zeyniye tarîkatının kurucusu olan Şeyh Zeynüddîn Hafî'nin[541] halîfesi ve bu tarîkatın Anadolu'da yayılmasına vesile olan

---

Uzak-yakın herkes onu görmeye ve ona bağlılıklarını bildirmeye geliyorlardı. Onun asıl amacı, kâfirliğe karşı ayaklanmak ve herkesi dindar yapmaktı..." (Bkz. *Târih-i 'âlem ârâ-yi 'Abbâsî*, s. 30).

533 Tahsin Yazıcı, "Cüneyd-i Safevî", *DİA*, VIII, 123.

534 R. M. Sanvory, "Safevî İranı", çev. Mehmed Maksudoğlu, *İslâm Tarihi Kültür ve Medeniyeti*, Hikmet yay. İstanbul 1988, I, 401; *Meydan Larousse*, III, 108.

535 Karakoyunlular, Doğu Anadolu, Âzerbaycan, İran ve Irak'ta hüküm süren (1351-1469) Türkmen hânedânıdır (Ayrıntılar için bkz. Faruk Sümer, "Karakoyunlular", *DİA*, XXIV, 434-438).

536 Cihan Şâh (ö. 872/1467), Kara Yusuf'un oğludur. Doğum tarihi kesin olmamakla birlikte 1405 olarak kabul edilmiştir (Hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mükrimin H. Yınanç, "Cihan-Şah", *İA*, III, 173-189).

537 *Habîbu's-siyer*, II, 561; *'Âlem ârâ-yi Safevî*, s. 26.

538 Tahsin Yazıcı, a.g.m., s. 123.

539 Âşıkpaşazâde, *Tevârih-i âl-i Osman*, s. 264.

540 İbnu'l-Arabî'nin görüşlerini yorumlayan ilk şârih olup bu görüşlerin yayılmasında büyük rol oynamıştır. Yine İbnu'l-Arabî'nin vücûd ve mertebelerine dâir görüşlerini ilk defa 5 ana başlık altında toplayarak adına "hazarâtü'l-hams" veya merâtibu'l-hams" diyen de odur. İbnu'l-Arabî'nin vefâtının ardından, mânevî oğlu Sadrüddîn Konevî bir anlamda onun irşâd postuna oturmuş ve fikirlerini istidâdı olan tâliplere şerhetmiştir (Bkz. Mahmut Erol Kılıç, *Muhyiddîn İbnu'l-Arabî'de Varlık ve Mertebeleri*, MÜSBE, Tasavvuf Bilim Dalı, İstanbul 1995 [Basılmamış Doktora Tezi], s. 258; a.mlf., "Ekberiyye", *DİA*, X, 544).

541 Zeynüddîn el-Hafî (ö. 838/1435) kendi ismine izâfetle Zeynîye diye tanınan ve Cüneyd'e dayanan bir tarîkatın müessisidir (Ayrıntılar için bkz. D. S. Margoliouth, "Zeynüddin", *İA*, XIII, 556).

Abdullatîf Makdisî bu zâviyenin şeyhi konumundaydı. Abdüllatîf, Cüneyd'in fikirlerini iyi bildiği için onunla görüşmekten imtinâ etmiş ancak mürîdi yani Hızır Bey'in öğrencisi sonradan Fatih'in hocalığını yapmış olan Hayreddîn Efendi vasıtasıyla muhatap olmuştu.[542] Nihâyet bir araya geldiklerinde sohbet ettiler. Muhyiddin İbnü'l-Arabî ile Sadrüddîn Konevî'nin eserlerini istinsâh ettirdiler ve bir ay sonra tekrar buluştular. Ancak Cüneyd'in Kur'ân-ı tezyîf eder bir tarzda müfrit Şiîlerin ashâb hakkındaki görüşlerini müdâfaa ederek bir tartışma açması Cüneyd'in, kâfirlikle suçlanmasına yol açtı. O da Konya'da daha fazla kalamayacağına hükmederek oradan Varsak ülkesine (Taşeli=İçel) hareket etti.[543]

Şeyh Abdüllatîf ise Karamanoğlu İbrahim Bey'e bir mektup yazarak Cüneyd'in şerîatı bozmak isteyen biri olduğunu ifâde ederek şikâyette bulunmuş, o da Varsak beylerine onu tutuklamalarını emretmişti. Bu durumdan haberdâr olan Cüneyd mürîdleriyle beraber Antakya tarafına kaçtı. Hem burada hem de Kilis, Antep ve Maraş bölgelerinde yoğun bir propaganda faaliyetine başladı ve çevresine büyük bir mürîd kitlesi topladı. Ona katılanlar arasında Şeyh Bedreddîn-i Simâvî'nin mürîdleri de vardı. Bu durum Sünnîler arasında korkuya sebep olmuştu. İçlerinden bir kaç din âlimi, durumu Memlük Sultanı el-Melikü'z-Zâhir Çakmak'a bildirdiler. Yapılan savaşta Cüneyd yenildi ve Türkmenler arasına saklandı ancak kendisi için daha güvenli olan Canik'e (Samsun Bölgesine) gitti.[544] Bu bölge Osmanlılara aitti. Burada uzun bir süre kalarak sadık taraftarlar edindi. Trabzon Pontus İmparatorluğunu yıkıp kendi devletini kurmayı planlayan Cüneyd, saldırıya geçti ve Trabzon'u kuşattı. Fatih ise kendisine haraç veren bir ülkeye saldırdığı için Cüneyd'e karşı kuvvet kullanmak üzere Hızır Bey'e emir verdi. Bunu haber alan Cüneyd, kuşatmayı kaldırarak başka planlar hazırladı.[545]

O sırada Akkoyunlu[546] Hükümdarı Uzun Hasan,[547] Karakoyunlu hükümdarı Cihan Şah ile savaş halindeydi. Bu durumdan istifâde etmek için Diyarbekr'de bulunan

---

542 *Tevârih-i âl-i Osmân*, s. 264-265.

543 *Tevârih-i âl-i Osmân*, s. 265-266.

544 *Tevârih-i âl-i Osmân*, s. 266-267; Tahsin Yazıcı, a.g.m., s. 124.

545 *Tevârih-i âl-i Osmân*, s. 267; Tahsin Yazıcı, a.g.m., s. 124.

546 Akkoyunlular, Oğuz Türklerinden Bayındırboyu tarafından kurulmuştur. Bânisi ise Kara Yülük Osman Bey'dir. Tarih sahnesine çıkışları, 1340'ta Tur Ali Bey idaresinde Trabzon-Rum İmparatorluğu'na yaptıkları akınlarla başlar (Bkz. İlhan Erdem, "Akkoyunlu Ordusunu Oluşturan İnsan Unsuru", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ankara 1990-91, XV, sy. 26, s. 85-92; ayrıca bkz. a.mlf., "Osman

Uzun Hasan'ın yanına gitti. Uzun Hasan önce onu tutukladı, ancak kendine Cihan-Şah'a karşı 20.000 silahlı mürîdiyle yardım edebileceğini söyleyince serbest bıraktı ve 1459 yılı başlarında kızkardeşi Hatice Beğüm'ü[548] ona verdi.[549]

Cüneyd, Diyarbakır (Diyarbekir)'da propagandasına uygun bir zemin bulmuştu. Üstelik Uzun Hasan ile olan akrabalığını da kullanarak daha rahat ediyordu. Uzun Hasan, Cüneyd'in sayesinde bir çok zafer kazandı.[550] 863/1459'da Diyarbakır'dan ayrılan Cüneyd, mürîdlerini Erdebîl civarında bırakarak baba ocağına döndü. Amacı, müntesipleri tarafından büyük kutsiyet atfedilen bu beldeyi, propaganda merkezi hâline getirmektir. Ancak onu, kendisine rakip gören amcası Şeyh Câfer, durumu hem dostu hem de dünürü olan Cihan Şâh'a bildirerek Cüneyd'in, Erdebîl'i terk etmesini sağladı. Söylenenlere göre 12.000 silahlı mürîdiyle Gürcistan'a ve Çerkezler'e karşı gazaya çıktı. Şirvân ülkesine girdiği zaman, bu bölgenin hükümdarı Halilullah bundan hoşnut kalmadı. Bir de amcası Câfer'in, Cüneyd'i şikâyet eden mektubu üzerine onu ülkeyi terke zorlar. Bunun için önce bir elçi gönderir. Ancak Cüneyd'in âdeta meydan okuyarak

---

Bey'in Ölümünden Uzun Hasan Padişah'a Akkoyunlular [1435-1456]", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ağustos 2002, XX, sy. 32, s. 103-131; a.mlf., "Akkoyunlu Devletini Meydana Getiren Aşiretler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, EÜEF yay., İzmir 1991, VI, 243-245 vd.; Akkoyunlu devleti hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Faruk Sümer, "Ak Koyunlular", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Şubat 1986, sy. 40, s. 1-38; a.mlf., "Akkoyunlular", *DİA*, II, 270-274; İlhan Erdem, "Ak-Koyunlu Devletinin Kurucusu Kara-Yülük Osman Bey'in Hayatı ve Faaliyetleri", *AÜDTCF Dergisi*, Ankara 1990, XXXIV, sy. 1-2, s. 99 vd.; Nader Nadernejad, "Akkoyunlu Tarihi Hakkında Bir Eser: Sultan Yakup Tarihi [Târih-i 'âlam ârâ-yi Amini]", *ATÜEFAD*, Erzurum 1985, Fasikül: 1, sy. 13, s. 300; Mükrimin Halil Yınanç, "Akkoyunlular", *İA*, I, 251-270; Farklı bir perspektif için bkz. Adnan Sadık Erzi, "Akkoyunlu ve Karakoyunlu Tarihi Hakkında Araştırmalar", *Belleten*, Nisan 1954, XVIII, sy. 70, s. 179-221); 1405-1494 yılları arasında Timur, Akkoyunlu, Karakoyunlu ve Osmanlı Akkoyunlu, Karakoyunlu ve Osmanlı münâsebetleri için bkz. Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-tevârih*, çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara 2006.

547 Uzun Hasan (ö. 882/1478), Akkoyunlu hükümdarıdır. Babası Ali Bey, annesi Saray Hatun'dur. On beş yaşında iken amcasının kızı Selçukşah ile evlendiği söylenmektedir (Ayrıntılar için bkz. Faruk Sümer, "Az Tanınmış Bir Türk Hükümdarı Uzun Hasan Bey", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Temmuz 1988, sy. 19, s. 14-20); V. Minorsky, "Uzun Hasan", *İA*, XIII, 91-96; Osmanlı devletine karşı mücâdelesi hakkında bilgi için bkz. Bekir Sıtkı Baykal, "Uzun Hasan'ın Osmanlılara Karşı Kat'î Mücâdeleye Hazırlıkları ve Osmanlı-Akkoyunlu Harbinin Başlaması, *Belleten*, Ankara 1957, XXI, sy. 81-84, s. 261-273.

548 İsmâîl Hakkı Uzunçarşılı, Âlemşah Hatun ile nikahlandığını yazar. Halbuki Âlemşâh, Uzun Hasan'ın kızkardeşi değil, kızıdır (Bkz. a.mlf., *Osmanlı Tarihi*, II, 226).

549 *Tevârih-i Osmân*, s. 267; Mükrimin H. Yınanç, "Cüneyd", *İA*, III, 244; *Meydan Larousse*, III, 108.

550 Tahsin Yazıcı, a.g.m., s. 124.

elçiyi öldürmesi üzerine Sultan Halil savaş açtı. 1460 yılında vukû bulan bu savaşta, Cüneyd okla vurularak öldürüldü.[551] Mâiyeti dağılan Cüneyd'in cesedi sadık bir kaç mürîdi tarafından kaçırılıp Kurbâl veya Kurnâl denilen yerde gömüldü. Daha sonra ziyâretgâh olan bu kabir, Şah İsmâîl tarafından muhteşem bir türbe haline getirilmiştir. Mürîdleri vasiyeti gereğince oğlu Haydar'ın etrafında toplandılar. Yalnız Anadolu'da bulunan ve Cüneyd'in ölümüne inanmayan mürîdlerinden bir grup Tokat'ta ortaya çıkan ve kendisinin Cüneyd olduğu iddiâsında bulunan bir adamın etrafında toplanmışlarsa da, bu adam yakalanarak İstanbul'a getirilmiş ancak onun Cüneyd olmadığı anlaşılarak geri gönderilmiştir.[552]

Tüm bu söylenenler ışığında Cüneyd'in fikrî yapısını tahlîl etmekte fayda görmekteyiz. Öncelikle şu soruyu sormalıyız: Cüneyd, bir takım aşırı fikirlere Anadolu'ya gelmezden önce mi sahipti yoksa Anadolu'ya geldikten sonra mı bu fikirlere sahip olmuştu?[553] Aslında bunun cevabı, yukarıda Cüneyd'in hayatı anlatılırken en başta verilmiş gibidir. Söylenenlere göre, Cüneyd'in amcası Câfer ile aralarındaki sürtüşme, Cüneyd'in aşırı fikirleri yüzündendi. Peki bu aşırı fikirlerin Şiîlikle bir bağlantısı olamaz mıydı? Sonra Karakoyunlu hükümdarı Cihan Şah'ın onu sınırdışı etmesi konusudur. Aslında Şiî Safevîlerin, Sünnî Akkoyunlular'dan çok, Şiî Karakoyunlular'la müşterek tarafları olması gerekirdi. Halbuki tam tersi olmuştur. Kanaatimizce bu durum hedeflerine ulaşmak için uyguladığı siyâsî bir takdirdir. Yine II. Murat'ın onun fikirlerini sezdiği için yurt vermemesi, Konya'da Abdüllatîf Maksidî ile tartışmaları bizi Cüneyd'in bu aşırı fikirlerinin temelinin çok önceden atıldığı hissini vermektedir. Özetle şunu demek istiyoruz ki daha Erdebîl'de iken bazı aşırı fikirlere sahib olan Cüneyd, Anadolu'ya geldiğinde Batınî fikirlerden etkilenmiştir.[554] Buna bir de ehl-i sünnet görüşüne bağlı kimselerin kendisine takındıkları menfî tavır eklenince bu görüşleri daha da keskinleşmiştir.

---

551 Başka bir rivâyete göre idam edilerek öldürülmüştür (Bkz. *Habibu's-siyar,* II, 561).

552 Fakut Sümer'e göre: "Onun bu ülkeye geldikten sonra Şiîliği kabul etmesi mümkün, hatta belki muhtemeldir" (Faruk Sümer, *Safevî Devletinin Kuruluşu,* 10); Aynı konuda farklı bir görüş için bkz. Mustafa Ekinci, *Erdebîl Tekkesinin Kuruluşu ...,* s. 73-74.

553 Mustafa Ekinci, *Erdebîl Tekkesinin Kuruluşu,* s. 74.

554 Mustafa Ekinci, Şeyh Cüneyd'in Anadolu'ya gelip kendi fikirlerini yaymaya çalıştığı zaman, onun fikirlerini kabûl edebilecek, etrafında toplanabilecek, devletin ve halkın kendilerine pek iyi gözle bakmadığı zümreleri potansiyel taraftar olarak bulduğunu söylemektedir (Bkz. Mustafa Ekinci, *Erdebîl Tekkesinin Kuruluşu,* s. 30).

Bu arada Anadolu'nun fikrî yapısını anlamak için XV. yüzyılda yaygın olan tarîkatlardan da bahsetmek gerekmektedir. Bayramiyye, Zeyniyye ve Mevleviyye'nin yanı sıra toplum nizamına karşı çıkan, kılık kıyâfetleriyle farklılık arzeden Kalenderîler,[555] Fazlullah Esterâbâdî tarafından, kurulan âlemin edebiyetine, dâimî bir deverân hareketine inanan hurûfîler[556] Osmanlı memleketinde yayılma faaliyetlerini sürdürdüler. Bu arada müntesiplerinin çokluğuyla dikkat çeken bir başka tarîkat da Bektâşîlik'dir. Kurucu Pîri Hacı Bektaş, özellikle Kalenderîler, Haydariler, Işıklar ve Torlaklar tarafından istismar edilmiş ve sanki Bâtınî, Hurûfî ve şiî vasıflı biriymiş gibi gösterilmeye çalışılmıştır.[557] 1450-59 yılları arasında Anadolu'da bulunan Cüneyd zamanında Anadolu yoğun bir Şiî propagandasına mâruz kalmıştır.[558]

Cüneyd'in Anadolu'ya geldiğinde onun fikirlerini kabûl edecek devletin ve halkın tasvîb etmediği zümreleri potansiyel taraftar olarak bulacaktır. Onun ifrâta varan inançlı Kızılbaş mürîdleri o kadar aşırıya gitmişlerdi ki Cüneyd'i Mehdî, Peygamber hatta ilâh olarak görüyorlardı. Ancak Cüneyd'in bu ulûhiyet fikrini kabul edip etmediğine dair elimizde kesin bir delil yoktur.[559]

Netice olarak hayatını, bir devlet kurma düşüncesi ile geçiren Cüneyd'in bu yarım kalmış hayâlini torunu Şah İsmâîl gerçekleştirecektir.

---

555 Kalenderîler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik: Kalenderîler (XIV-XVII. Yüzyıllar)*, TTK, Ankara 1992; Anadolu'da bu tür Kalenderîler olmakla birlikte Şems-i Tebrîzî, Evhadüddîn-i Kirmânî ve Fahrüddîn Irakî gibi yüksek tabakaya mensup Kalenderîlerin de olduğu söylenmiştir (Bkz. a.mlf., *Kalenderîler*, s. 75).

556 Ayrıntılı bilgi için bkz. "Hurûfîlik", *İA*, V/1, 598-600; Şah İsmâîl'de Hurûfî inançlarını benimsemiş Nesîmî'nin şiirlerinin tesiri altında kalmıştır (Bkz. Tahsin Yazıcı, "Safevîler", s. 54).

557 Ethem Rûhî Fığlalı, *Türkiye'de Alevîlik-Bektâşîlik*, s. 161-162; Bektaşîlik için ayrıca bkz. Serap Aktaş, *Ahmed Sâfî Bey'in Sefînetü's-safî adlı eserinde Bektâşîlik*, MÜSBE Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Tasavvuf Bilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1999.

558 Mustafa Ekinci, *Erdebîl Tekkesinin Kuruluşu*, s. 34; Şiîliğin Anadolu'ya tesir etmesi herkesin mâlumu olan Safevî propagandası yani 15. asrın sonu-16. asrın başında özellikle Osmanlı devletinin Anadolu vilâyetlerinde rastlanan Şiî inanç kalıntılarının ortaya çıkmasıyla daha da kuvvetlenmiş gözükmektedir (Ayrıntılar için bkz. Claude Cahen, "Osmanlılar'dan Önce Anadolu'da Şiîlik Problemi", *İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, çev. Sabri Hizmetli, 1982, sy. 5, s. 305-319.

559 Reşat Öngören, "Sünni Bir Tarikattan Şiî Bir Devlete: Safeviyye Tarîkatı ve İran Safevî Devleti", *Bilgi ve Hikmet*, 1995, sy. 11, s. 83; Hatta Cüneyd'e ilâh, oğlu Haydara da Allah'ın oğlu (İbnullah) diyorlardı (Bkz. Fazlullah b. Ruzbihan Huncî Isfehânî, *Tārih-i Ālam-i Āra-yı Aminī*, İngilizceye özetleyerek çev. Viladimir Minorsky, haz. John E. Woods, Royal Asiatic Society 1992, s. 57).

e. Haydar (ö. 860/1488)

Cüneyd'in Hatice Begüm'den olma oğludur.[560] Haydar'ın babası Cüneyd'in ölmeden önce mi yoksa öldükten sonra mı dünyaya geldiği tartışılmıştır. Âşıkpaşazâde, Haydar'ın, babasının yani Cüneyd'in ölümünden bir ay sonra,[561] Faruk Sümer ise Cüneyd hayatta iken doğmuş olduğunu ifâde eder.[562] Arada bir kaç aylık fark söz konusu olduğundan karar vermek zor olsa da Haydar doğduğunda, Cüneyd'in hayatta olması akla daha yatkındır. Çünkü kendisine verilen Haydar[563] ismi de bunun bir ispatı olsa gerektir. Mâlum olduğu üzere Haydar ismi, Şiîlerce sıkça kullanılan bir isimdir.[564] Üstelik Cüneyd'in Hâce Muhammed adında büyük bir oğlu varken, henüz beşikteki Haydar'ın onun yerine geçmiş olması daha hayattayken Haydar'ı vasiyet etmesi bu görüşü pekiştiriyor kanaatindeyiz. Bilindiği üzere Haydar, Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın da yeğeni olması nedeniyle onun sahipsiz ve hâmisiz kalamayacağı gerçeği, seçim kararının sebebsiz olmadığını göstermektedir.

Haydar dokuz yaşına kadar Diyarbakır'da, Uzun Hasan'ın himâyesinde kaldı. Dokuz yaşına gelince de babasının halîfesi olmak üzere Erdebîl'e gitti. O sırada tekkenin başında Şeyh Câfer oturmaktaydı.[565] Ancak bundan önce Uzun Hasan'ın faaliyetlerine bakmak gerekmektedir.

Kaynaklara göre, 1467 yılında yapılan Akkoyunlular ile Karakoyunlular savaşından Uzun Hasan galip ayrılmıştı. Cihan Şah ve iki oğlu bu savaşta ölmüş, geride savaşa katılmadığı için diğer oğlu Hasan Ali kurtulmuştu. Daha sonra Hasan Ali, Akkoyunlularla savaşmak üzere büyük bir ordu topladı ve Timuroğullarından Ebû Saîd'den de yardım istedi. Bunun üzerine o da kendi ordusunu hazırlayarak 1468'de harekete geçti ve Sultâniye'ye kadar geldi. Marand denilen yerde yenilen Hasan Ali,

---

560 Müneccimbaşı, *Sahâyifu'l-ahbâr*, s. 181; Cüneyd'in bir çerkes halayığından olma Hoca Mehmet adında bir oğlu daha vardır (Bkz. Enver Behnan Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi,* s. 352; *Tevârih-i âl-i Osman*, s. 267).

561 *Tevârih-i âl-i Osman*, s. 267.

562 Faruk Sümer, *Safevî Devletinin Kuruluşu*, s. 11.

563 Arslan mânâsına gelen Haydar ismi Hz. Ali'nin lakabıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Cl. Huart, "Haydar", *İA*, V/1, 387.

564 Ekinci, doğumun Diyarbakır'da olduğundan Cüneyd'in bizzat orada bulunmamışsa da haber göndermek sûretiyle veya daha önce gittiğinde "doğacak çocuk erkek olursa Haydar koyun" demesinin mümkün olduğunu ifâde etmiştir (Bkz. Mustafa Ekinci, *Erdebîl Tekkesinin Kuruluşu ...*, s. 78)

565 Enver Behnan Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, s. 352-353; Mustafa Ekinci, *Erdebîl Tekkesinin Kuruluşu*, s. 78; V. Minorsky, "Uzun Hasan", *İA*, XIII, 91-96.

Şeyh Câfer'in yanına Erdebîl'e gitti. Sonrasında beraberce Sultânî'ye giden ve orada Ebû Saîd ile görüşen Şeyh Câfer, ona yardım sözü de vermişti. Dolayısıyla Câfer Akkoyunlulara karşı Karakoyunlu ve Timuroğullarını tarafını tutmuş oluyordu. Ancak bir süre sonra işler planlandığı gibi yürümedi. Şiddetli soğuklar, askerlerin ihtiyaç içinde kalması, onları zor durumda bırakdı ve 1469 yılında yapılan savaşta Ebû Saîd öldü. Hasan Ali de Hemedan'da yakalanarak öldürüldü. Bu savaşla Uzun Hasan'ın önünde İran'ın tamamına sahip olmak için hiç bir engel kalmadı. 1469 yılında Tebrîz'i alarak yeni devletinin başkenti yaptı.[566]

Uzun Hasan 1470'de Erdebîl'e Tekkenin başındaki Câfer'i şeyhlikten alarak yerine Haydar'ı oturttu. Böylece şeyhlik postuna rahatça oturmuş oldu. Sonra, dayısı Uzun Hasan'ın büyük kızı Marta (Halime Begüm – Halime Begüm Aga) ile evlendi. Bu kıza Âlemşah Begüm lakabı verildi.[567] Bu evlilikten Sultan Ali, Seyyid İbrâhîm ve Şah İsmail adlarında üç oğulları oldu.[568]

Şeyh Haydar, ilk yıllarında Anadolu'daki teşkilatı geliştirmek ve müridlerin sayısını artırmak ile meşgûl oldu. Anadolu'lu mürîdlerinden kabiliyetli olanlarını husûsî bir şekilde eğitimden geçirerek halîfe ünvanı ile memleketlerine gönderiyorlardı. Halîfeler gittikleri yerlerde hem tarîkatı yayıyorlar hem de şeyhleri için mal topluyorlardı. Bunlardan biri de Tekeli (Antalya bölgesinden) Hasan Halîfe idi ki büyük isyanlar çıkaran Şah Kulu[569] denilen kimsenin babasıdır. Özetlemek gerekirse tarîkatın başı Erdebîl'de, gövdesi ise Anadolu'daydı.[570]

---

566 Mustafa Ekinci, *Erdebîl Tekkesinin Kuruluşu,* s. 80-81.

567 İskender Bey Münşî, *Târih-i 'âlem ârâ-yi 'Abbâsî,* s. 33. Bazıları bu kızın adının Pârise olduğunu yazarlarsa da doğru olmadığı ifâde edilmiştir (Bkz. Sadettin Nüzhet Ergun, *Hatayî Divanı ...,* s. 9); Bazı İran tarihçilerin bu kızın adının Âlem Şah olduğunu yazdıklarını, ancak bu kelimenin onun lakabı olduğu söylenmiştir. Bir de *Silsiletü'n-neseb-i Safevîye*'ye dayanarak annesinin hristiyan Trabzon hükümdarının kızı değil, babası gibi Türkmen olduğu ifâde edilmiştir (Bkz. Ahmed Rasim Aras, *Âzerbaycan Türk Büyüklerinden: Şeyh Safiyeddin'in Halefleri,* s. 8); Ekinci de, Uzun Hasan'ın Trabzon-Rum Prenseslerinden Despina Hatun ile evlenmiş olduğunu ve bu evlilikten üç kızı bir oğlu olduğunu, bu kızlardan en büyüğünün ise Halime Begüm olduğunu yazmaktadır. Marta ise annesinin koymuş olduğu ve öyle çağırdığı bir isimdir (Bkz. Mustafa Ekinci, *Erdebîl Tekkesinin Kuruluşu,* s. 82).

568 Müneccimbaşı, *Sahâifu'l-ahbâr,* s. 181.

569 Tarihlerde Şah Kulu denilen Hasan Halîfe oğlu (ismi mâlûm değildir) Korkuteli tarafından Yalınlıköy halkındandı. Kendi köyü civarında bir mağarada ibâdetle meşgûl göründüğü için veli olarak şöhreti artmış hatta II. Bayezid bile kendisine para göndermişti. Daha sonra bir çok yerde isyan

Şeyh Haydar babasından daha hırslıydı. Siyâsî emellerini gerçekleştirmek ve babasını öldürenlerden intikam almak üzere Şirvanşah'a yönelik savaş hazırlıklarına başladı. Bütün mürîdlerini silahlandırdı, tekkesini de bir silâh deposuna dönüştürdü. Kendisi de tüfekçi olup her türlü silah yapabilmekteydi.[571]

Öncelikle Haydar'ın Safevî âilesinin siyâsî emellerine ulaşabilmesi için taraftarlarını belli bir düzenle bir araya getirmesi ve kendi taraftarlarını diğerlerinden ayırtedebilmesi için bir kıyafet belirlemesi gerekiyordu.[572] Nitekim gördüğü bir rüyada kendisinin ve mürîdlerinin on iki dilimli kırmızı bir başlık giymesi emredilmiştir. On iki dilim, on iki imamı temsil ediyordu.[573] Kırmızı (Kızıl) renk ise Hz. Ali ile (kan kardeşi) olmak mânâsına gelmekte ve ona olan bağlılık ve akrabalılığı ifâde etmekteydi. Haydar bu başlığı (tacı-sarığı) mürîdlerinin derecelerine göre sarıklı veya sarıksız olarak giydirmiştir. Haydarî tac (tâc-ı Haydar) denilen bu kızıl tac kabûl edildikten sonra, İran'daki Safevî Şahlarına tâbî olan bu zümreye Sünnîler tarafından kullanılan Kızılbaş tabiri zamanla sadece Anadolu'daki Alevî toplulukları için kullanılan bir terim haline geldiği anlaşılmaktadır.[574]

çıkarmış ve son çıkardığı isyandansonra ondan bir daha haber alınamamıştır (1511) (Bkz. İsmâîl Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, TTK 1983, II, 254-256).

570 Fakut Sümer, *Safevî Devletinin Kuruluşu*, s. 12.

571 İsmâîl Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, 226-227; Enver Behnan Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, s. 353; 13. yüzyıldan 14. yüzyıla kadar İran'da Safevîlerin yanı sıra tasavvufla Şiîliğin içine geçtiği başka hareketlerinde olduğunu söyleyen uyar, meselâ Horasan'da ortaya Serbedârîler hareketinden bahsetmekte ve onunda tasavvuf-Şiîlik karışımı "militan" bir hareket olduğunu söylemektedir. Bu eğilimin Safevî tarîkatının Cüneyd, Haydar ve diğer Safevî Şahların idaresi altında kazanmış olduğu karaktere çok benzediğini ifâde etmektedir (Bkz. Mazlum Uyar, "Safevîler Öncesi İran'da Tasavvuf ve Safevî Devletinin Ortaya Çıkışı", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2000-2001, sy. 7-8, s. 87).

572 Nilgün Dalkesen, *15 ve 16. Yüzyıllarda Safevî Propagandası ve Etkileri*, HÜSBE, Tarih Anabilim Dalı, Y. Lisans 1999, s. 8.

573 Başka bir görüşe göre, on iki dilim, maddî hayatın bütün nimetlerinden kendilerini arındırmak demektir. Kişi kendini on iki şeyden uzak tutmalıdır. Bu şeyler, 1. Kıskançlık, 2. Kindarlık, 3. Hiddet, 4. İnatçılık, 5. Egoistlik, 6. Zâlimlik, 7. Bencillik, 8. Şöhret düşkünlüğü, 9. Oburluk, 10. Tembellik, uykuya düşkünlük, 11. Kusur bulmak-itiraz etmek, 12. Kötü düşünmek (Bkz. Hüseyin Mirjafarî, Sufism and Gradual Transformation in the Meaning of Sufi in Safavid Periad, İÜEFTD, Mart 1979, İstanbul 1979, sy. 32, s. 159.

574 *Târîh-i 'âlem ârâ-yi 'Abbâsî*, s. 33; Enver Behnan Şapolyo, *a.g.e.*, s. 353; Abdülbâkî Gölpınarlı, "Kızılbaş", *İA*, VI, 789; Saim Savaş, *XVI. Asırda Anadolu'da Alevîlik*, s. 23; Osmanlı vekâyinâmelerinde Safevî, Avşar, Zend, Kaçar adlarının geçmediği, bunların yerine İran, Acem, Kızılbaş, Surhser, Acem şahı, Dîyâr-ı Şark gibi terimler kullanıldığı ifâde edilmiştir (Bkz. Mehmet İpşirli, "Osmanlı Vekâyinâmelerinde İran [XVI-XVII. Asırlar)", *Tarihten Günümüze Türk-İran İlişkileri Sempozyumu*, 16-17 Aralık, Konya 2002, TTK 2003, sy. 11, s. 49.

Bu kızıl tacın,[575] Bayrâmiyye tarîkatı mensuplarınca da kullanıldığı, hatta Hacı Bayrâm-ı Velî'nin hakkındaki dedikodular sebebiyle II. Murad'ın huzûruna çıkmak zorunda bırakıldığı ifâde edilmiştir. Bu görüşme sonucunda Hacı Bayrâm-ı Velî'nin kızıl tacı, ak çuhaya çevirmiş, on iki dilimi de altı dilime indirmek zorunda kalmıştı. Ancak Hacı Bayram'ın, Haydar'ın bulmuş olduğu on iki dilimli kızıl tacı kullanmasının tarihsel verilere göre mümkün olmadığı çünkü Hacı Bayram'ın Haydar'ın doğumundan 30 yıl önce vefat ettiği ifâde edilmiştir. Yine Hacı Bayram'ın şeyhi Somuncu Baba lakaplı Hamîdüddîn-i Aksarâyî'nin giydiği on iki terkli (dilimli) kızıl tarîkat tacının, beyaz çuhaya çevrilmesi ise onun kurduğu Bayrâmiyye tarîkatının, Erdebîl sufîleriyle hiç bir alâkasının olmadığını belirtmek için yaptığı söylenmektedir.[576]

Haydar, mürîdlerinin gittikçe artan sayısı karşısında daha fazla hareketsiz kalamazdı. Çünkü, âdeta Hz. Peygamber'in de üstünde bağlanmış olan Anadolulu mürîdleri ondan büyük işler bekliyorlardı.[577] Bu sebeble Haydar ilk seferini tıpkı babası Cüneyd gibi Çerkezler'e karşı yapmıştır.[578] Zaferle sonuçlanan bu savaşta birçok ganîmet elde etmiş ve bu ganîmetleri Erdebîl'de dağıtmıştır. 1484 yılının bahar aylarında Haydar, benzeri bir sefer daha yapmış, onu da başarıyla neticelendirmiştir.[579]

Haydar'ın üçüncü seferi Şirvân Şah'ınadır. Ferruh Yesâr kalabalık ve iyi techîz edilmiş ordusuna rağmen bir kaleye kapandı ve Akkoyunlu Yakub Beğ'den yardım talebinde bulundu. O da bir ordu gönderdi. Haydar, mürîdlerine güvenerek, savaşmakta tereddüd etmedi. Ancak bir okla vurulup öldükten sonra Haydar'ın ordusu yenildi.

---

575 Anadolu'da sûfî çevrelerde bu kızıl başlığın, Haydar'dan çok daha önce bilindiği ifâde edilmiştir (Bkz. Nilgün Dalkesen, *15 ve 16. Yüzyıllarda Safevî Propagandası ve Etkileri*, s. 8 <1 nr.'lı dipnot>); Ayrıca bkz. Mehmet Eröz, *Türkiye'de Alevîlik-Bektâşîlik*, İstanbul 1977, s. 80-84.

576 Mustafa Ekinci, *Erdebîl Tekkesinin Kuruluşu* ..., s. 85-86; Fuat Bayramoğlu – Nihat Azamat, "Bayramiyye", *DİA*, s. 270.

577 Faruk Sümer, *Safevî Devletinin Kuruluşu*, s. 13; *Târîh-i 'âlem ârâ-yi Emînî* adlı eserde Şeyh Haydar'ın bir takım kötü alışkanlıklar ve davranışlarda bulunması eleştirilmiştir. Ona göre dünyada eşi bulunmaz bir karakterde olan Haydar'ın atası olan Şeyh Safiyyüddîn, dünyevî her şeyden uzaklaşarak Allah'a yakın olmayı başarabilmiş ve yücelmiştir. Kendini maddî afetlerden koruyabilen Safiyyüddîn'in soyundan gelenler ise padişahlık tahtını reddetmek yerine, onu kabul etmişlerdir (Bkz. Fazlullah b. Ruzbihan Huncî İsfehânî, *Târîkh-i 'âlâm ârâ-yi 'Amīnī*, tsh. John Woodz, *Royal Asiatic Society*, London 1992, s. 265).

578 Walther Hinz, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd*, s. 68.

579 Mustafa Ekinci, *Erdebîl Tekkesinin Kuruluşu*, s. 88.

Böylece babasının intikamını almak için giriştiği savaşta kendisi öldü (1488).[580] Kafası kesilerek Tebrîz'de teşhir edildi. Mürîdlerinden biri onu çalarak saklamış ve 1502 yılında Şah İsmail'e vermiştir. Haydar'ın mürîdleri onun cesedini Taberseran vilâyetine gömdüler. Oğlu Şah İsmail'de, 1509 yılında babasının cesedinin bâkiyesini Erdebîl'e taşıtarak üzerine türbe yapmıştır.[581]

f. Şah İsmâîl ve Safevî Devleti

Şah İsmâîl (ö. 930/1524), Safevî hânedânının ilk hükümdarı olup 892 (1486-1487)'de doğdu.[582]

Babası Haydar'ın ölümünden sonra geride Sultan Ali, İsmâîl ve İbrâhîm adlarında üç oğlu kalmıştı. Babalarının öldürülmesinden sonra bu üç çocuk dayıları Sultan Yakup tarafından ölümden kurtarılmış ve anneleri Âlemşâh ile birlikte İstahr kalesine hapsedilmişlerdi.[583] Sultan Yakup'un 1490'da ölümü üzerine halefleri[584] arasında çıkan ihtilaf dolayısıyla hepsi serbest bırakılmış, en büyük kardeş olan Sultan Ali, babalarının mürîdleri tarafından tarîkat reîsi olarak tanınmıştır.[585]

Sultan Ali, annesi ve kardeşleriyle 1493 yılında Tebrîz'e girdi. Daha sonra taraftarları ile birlikte Baysungur'a savaş açtı ve onu yendi. Ancak onun bu başarısı, Akkoyunlular için bir tehdid teşkil ettiğinden, Akkoyunlu Sultanı Rüstem,

---

[580] Faruk Sümer vefat tarihini Şaban 893/Temmuz-Ağustos 1488 olarak verir (Bkz. Faruk Sümer, *a.g.e.*, s. 14), Ahmed Rasim Aras ise 20 Receb 893/1487 Perşembe gününü vermektedir (Bkz. Ahmed Rasim Aras, a.g.m., s. 9).

[581] Mustafa Ekinci, *Erdebîl Tekkesinin Kuruluşu*, s. 90; Walther Hinz, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd*, s. 76.

[582] Paul Horn, *Târih-i Muhtasar-ı Îrân (ez-Âğâz-ı İslâm tâ Âğâz-ı Saltanat-ı Pevlevî)*, trc. Rızâzâde Şefik, Tahran 1349, s. 86 (1 nr'lı dipnot); Ahmed Atiyyetullah, *el-Kâmûsu'l-İslâmî*, Mektebetü'n-nahdetü'l-Mısriyye 1383/1963, I, 108; *Habibu's-siyar*'da 892 yılının receb ayının 25. günü/17 Temmuz 1487 tarihi verilmiştir (Bkz. *Habibu's-siyar*, s. 562).

[583] İskender Bey Münşî, Sultan Yakup'un hapsetme işini hiç doğru bulmamakta ve bu durumun onun hükümeti için kara bir leke olduğunu yazmaktadır (Bkz. *Târih-i 'âlem ârâ-yi 'Abbâsî*, s. 37).

[584] Sultan Yakup'un ölümünden sonra yerine oğlu Baysungur geçti. Yaşının çok küçük olduğundan, bütün işleri atabeyi Safu Halîl idâre ediyordu. Başarılı birkaç savaş sonunda, Akkoyunluların tanınmış kumandanlarından Süleyman Beg ile yaptığı savaşta yenilerek öldü. Yerine geçen Süleyman Beg'in dirâyetsizliği nedeniyle hapishanede tutulan Uzun Hasan'ın torunu Rüstem, hükümdar oldu (Bkz. Mustafa Ekinci, *Erdebîl Tekkesinin Kuruluşu*, s. 91-92).

[585] Abdülbaki Gölpınarlı, "Safevîler", *İA*, X, 54.

Sultan Ali ile savaştı ve bu savaşta yenilen Sultan Ali (ö. 1494), savaşta alacakları sanki önceden tahmin etmiş gibi kardeşi İsmail'e tac-i Haydar'ı giydirerek onu yerine halîfe olarak vasiyyet etti. Babasının mürîdleri tarafından Gîlan'da[586] gizli olarak korunan yedi yaşındaki İsmâîl, 13 yaşına kadar saklanmayı başardı.[587] Rüstem Bey'in katli üzerine 1499'da gizlenmiş olduğu Lâhicân'dan büyük babası Uzun Hasan'ın bıraktığı devletin başına geçmek üzere ayrıldı.[588]

İsmail, Erdebîl'e gittikten sonra kışını Nahcivân'da geçirmiş ve burada hem babasının hem de dedesinin intikamını almak maksadıyla savaş hazırlıklarına başlamıştır. Erzincan'da[589] toplanmak üzere Anadolu'nun her tarafındaki kızılbaşlara, Doğu Anadolu ve Suriye'deki Türkmenlere haber gönderilmiştir. Sayıları yedi bini bulan bu ordunun Ustaçlı, Şamlı, Afşar, Zülkadir, Kaçar, Rumlu ve Tekeli kabîlelerinden[590] meydana geldiği söylenmiştir.[591]

---

586 Gîlan'a gitmeden önce, bir kaç günde bir yer değiştirerek farklı yerlerde gizlendikleri ve kırk günün sonunda ise Gîlan'a gitmeye karar verdikleri yazıldı (Bkz. İskenderbey Münşî, *Târih-i 'âlem ârâ-yi 'Abbâsî*, s. 42).

587 Nilgün Dalkesen, *15 ve 16. Yüzyıllarda Safevî Propagandası ve Etkileri*, s. 10; Abdülbaki Gölpınarlı, "Safevîler", *İA*, X, 54.

588 Reşat Öngören, *Safeviyye Tarikatı ve İran Safevî Devleti*, s. 86; Abdülbaki Gölpınarlı, a.g.m., s. 54; İsmâîl, Gîlan'da altı yıldan fazla (altı yıl bir kaç ay) kalmış ve bu zamanın pek çoğunu Lahicân şehrinde oturmakla geçirmişti (Bkz. Faruk Sümer, *Safevî Devletinin Kuruluşu*, s. 15); İsmâîl'in başa geçmesiyle Safevî devleti, babadan oğlu kalan siyâsî bir topluluk hâlini almıştır (Bkz. Şerif Baytar, "Osmanlılarla Safevîlerin Mücadelesi Esnasında Alevîlerin Rolü", *Türk Kültürü Araştırmaları*, Ankara 1989, yıl: XXVII/1-2, s. 25).

589 Şah İsmâîl'in Erzincan'a niçin geldiği konusu tartışmalıdır. Bu husûsta yaygın olan görüş Anadolu'daki mürîdlerinin yanına kolayca ulaşmalarını sağlamak şeklindedir (Bkz. Feridun M. Emecen, "Osmanlı Devleti'nin «Şark Meselesi»nin Ortaya Çıkışı ilk Münasebetler ve İç Yansımaları", *Tarihten Günümüze Türk-İran İlişkileri Sempozyumu*, 16-17 Aralık 2002 Konya, sy. 11, TTK, Ankara 2003).

590 Faruk Sümer, Erzincan'da toplanarak devletin kurulmasında rol oynayan kabîleleri ve yerleşim yerlerini şu şekilde sıralar: 1. Ustacalu Oymağı: Sivas-Bozok-Kırşehir arasında yaşarlar; 2. Şamlu: Yazın Sivas'ın güneyindeki topraklarda yaşayan, kışın Haleb yöresine giden topluluktur; 3. Zu'l-kadr (kadır): Bozokta yaşarlar; 4. Tekelü: Antalya bölgesinde yaşarlar. Aralarında Menteşe (Muğla) ve Burdur vilâyetleri halkına mensup olanları da vardır; 5. Rumlu: Sivas, Tokat ve Amasya vilâyetlerinin köylüleridir; 6. Küçük Oymaklak: Turgudlu (Karaman), Varsak (Tarsus), Çemişlazeklü ve Bayburtlu. Ancak Afşar (Avşar), Bayat, Türkmen Sa'dlu ve diğer oymaklar devlet kurulduktan sonra hizmete alınmışlardır (Bkz. Faruk Sümer, *Safevî Tarihi ile ilgili İncelemeler (I. ve II. Abbâs Devirleri)*, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Aralık 1990, LXIX, 10).

591 Nilgün Dalkesen, *15. ve 16. yüzyıllarda Safevî Propagandası ve Etkileri*, s. 12; Faruk Sümer, "Kızılbaşlık ve Safevî, *Resimli Tarih Mecmuası*, Temmuz 1952, III, sy. 31, s. 1595.

Yeter derecede bir kuvvete sâhip olduğunu anlayan Şah İsmâîl, önce babasını öldüren Ferruh Yaşar üzerine yürüdü (906/1501). Yapılan savaşta Ferruh Yaşar yenildi ve katledildi. Arrân ile Şirvân ülkesinin bir kısmını aldıktan sonra, Âzerbaycan üzerine yürüyen Şâh İsmâîl, Akkoyunlulardan Elvend Bey ile yapılan savaşta onu yendi ve bunu müteakip Tebriz'e gelerek taç giydi ve "Şâh" ünvanını aldı.[592]

Bu zaferle Âzerbaycan'ı ele geçiren Şah İsmâîl henüz 14 yaşında idi. Bundan sonra "Şâh" ünvânıyla tahta oturarak 907 (1501)'de Safevî devletini resmen kurdu.[593] Şâh İsmâîl, ifrata varan Şiîliği benimsemiş, Sünnî mezheplere karşı şiddet kullanmış,[594] üçte ikisi Sünnî olan Tebrîz halkından Şiîliği kabul etmeyenleri kılıçtan geçirmiş, Sünnî ulemâyı şiddetle takip etmiş, hutbe ve sikkelerde on iki imamın isimlerine yer vermiş, ezanı "Eşhedü enne Aliyyen Veliyyullah" şeklinde değiştirmiş, camilerde Ebûbekir, Ömer ve Osman'ın lânetle anılmasını emretmiştir.[595] Şiî ulemâ da Sünnîleri sindirmek husûsunda ellerinden gelen her türlü desteği vermişler ve bazen de bu faaliyetleri bizzat kendileri yürütmüşlerdir.[596] Safevî devleti başta rûhânî bir hüviyete sahipken siyâsî-rûhânî bir yapıya bürünmüştü. Safevîler'in kurulmasıyla birlikte "Şah" Safevî tarîkatının müntesipleri arasında meşrû tek siyasî otorite olarak kabul edilmiştir. Safevî şahları kendi siyâsetleri gereğince en hassas görevlere müntesiplerini getiriyor, onlar da Şahları için canlarını ortaya koyuyordu.[597] Safevîlerin başarılı politik ve askerî gücünün arka-

---

592 Tahsin Yazıcı, "Şâh İsmâîl", *İA*, XI, 275-276; a.mlf., "Safevîler", *İA*, X, 54.

593 Reşat Öngören, *Safeviyye Tarikatı ve İran Safevî Devleti*, s. 86-87; Faruk Sümer, *Kızılbaşlık ve Safevî Devleti*, s. 1595.

594 Meselâ 1508 yılında Bağdat'a giren Şah İsmâîl, Musa Kâzım'ın kabri üzerine bir kubbe inşâ edip, Ebû Hanife'nin kabrini yaktı ve şehir ahalisiyle bazı âlimleri öldürdü (Bkz. Vecih Kevserânî, *Osmanlı ve Safevîlerde Din-Devlet İlişkisi*, çev. Muhlis Canyürek, Denge yay. 1992). İranlılar tarafından kısa sürede benimsenen Şianın, onlar için millî bir dîn hâline geldiği, bir nevi Fars kültürünün ve milliyetçiliğinin sığındığı bir istinadgâh hâline geldiği ifâde edilmiştir (Bkz. Mehmet Saray, *Türk-İran İlişkileri*, Ankara 1999, s. 169).

595 Tahsin Yazıcı, "Safevîler", *İA*, s. 54.

596 Mazlum Uyar, *İmâmiyye Şîasında Ahbarîlik*, İzmir 1996 (Basılmamış Doktora Tezi), s. 132 (Bu esere bundan sonra kısaca Ahbarîlik denecektir); Uyar, ayrıca, İran'ın Şiîleşmesinin birden bire olmayıp XIII. yüzyıldan itibâren bu sürecin Sünnî tarîkatlar vâsıtasıyla yavaş yavaş geliştiği tezinin geçerli olmadığını, çünkü bu tarîkatlardaki ehl-i beyt sevgisinin, onların mâsûmiyetine inanacak kadar ileriye gitmediğini söylemektedir (Bkz. Mazlum Uyar, *Ahbarîlik*, s. 132-133).

597 Mazlum Uyar, *Ahbarîlik*, s. 133; Uyar, Safevîlerin, başta sahip olduğu dînî anlayışla, Şiîliği kabûl ettikten sonra uyguladıkları dînî politikanın birbirinden çok farklı olduğuna dikkat çekmektedir. Şah İsmâîl'in askerî desteğini aldığı bu kitlenin ileride sorun teşkil edebileceğini düşünerek organize olmuş tarîkatları yok etmeye başladığını, sadece Safevî tarîkatını değil, aynı zamanda Nakşîbendiyye, Halvetiyye ve daha sonraları Nurbahşiyye ve Zehebiyye gibi tarîkatları yok etme yoluna gittiğini söy-

sında her türlü musîbet, açlık ve baskıya dayanan işte bu mürîdlerinin olması gösterilmiştir.[598]

Şah İsmâîl, batıda düşmanlarını bertaraf ettikten sonra Özbekler[599] üzerine yürüdü. Yapılan savaşta Özbekleri yendi. İran'da siyâsî bir birlik kurmayı başaran Şah İsmâîl'in, gerek kendi tarîkatını yayması, gerekse Sünnîlere yapmış olduğu kötü muâmele sebebiyle I. Selim'in[600] kaygılanmasına yol açmıştı.[601]

---

lemektedir. Ayrıca Şah Abbâs zamanında Hindistan'a gitmek zorunda kalan Ni'metullâhî de baskıya mâruz kalan tarîkatlardandır (Bkz. Mazlum Uyar, *Ahbarîlik*, s. 133; a.mlf., "Safevîler Öncesi İran'da Tasavvuf ve Safevî Devleti'nin Ortaya Çıkışı", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Kasım-Aralık-Ocak 1999-2000, sy. 3, s. 123), Yine Safevîlerin farklı politik uygulamalarına başka bir örnek de Safevîleri iktidâra taşıyan Kızılbaşlar'ın İran'ı ele geçirilmesindeki görevleri tamamlanıncaya kadar Şah İsmâîl'in onlara dokunmaması, hatta onların devlet tarafından desteklenmeleri gösterilebilir. Ancak İran işgâl edilince, dolayısıyla görevleri biten Kızılbaşlar'ın siyâsî otoriteyi tehdîd eder duruma gelmesi ve başta bulunan şahı Allah olarak nitelemeye kadar varan aşırı fikirleri nedeniyle rahatsızlık oluşturdukları gerekçesiyle özellikle Şah Tahmâsb döneminde aşırı baskılara, hatta katliamlara mâruz kaldıkları söylenmektedir. Buna sebep olarak da devletin artık Kızılbaşların yerine mutedil Şiî ulemâsının yardımlarını tercih etmeye başlaması gösterilmiştir (Bkz. Mazlum Uyar, *Şiî Ulemânın Otoritesinin Temelleri*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2004, s. 113).

598 Monica Gronke, "Auf dem Weg der geistlichen zur weltlichen Macht: Schloglichter Zur frühen Safawiya", *Saeculum*, 1991, sy. 42, s. 164-183 (Nakleden: R. M., *Abstracta Iranica: Supplement a la Revue Studia Iranica*, 1992-93, XV-XVI, 118).

599 O sırada, Özbek hükümdarı Saybani Han idi. 1510'da Şah İsmâîl tarafından yenilgiye uğratılıp öldürüldü (Bkz. Gustave Edmund Von Grunebaum, *İslâmiyet [Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan Günümüze kadar]*, Bilgi yay. 1993, s. 27).

600 Yavuz diye meşhurdur. Saltanatı 1512-1520 yılları arasında olan Yavuz Sultan Selim kudretli bir padişahtır (Bkz. Halil İnalcık, "Merkezî İslâm Ülkeleri", *İslâm Tarihi Kültür ve Medeniyeti*, çev. Hulusi Yavuz, Hikmet Yayınevi, İstanbul 1988, I, 401); Yavuz Sultan Selim hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Şükrî-i Bitlisî Anadolu'ya gönderdiği halîfeler ve kurdurduğu hângâhlarla Osmanlı devletine karşı büyük bir isyan hazırladı. Ancak II. Bayezîd'in yaşlı olması, devlet adamlarının kayıtsızlığı ve osmanlı şehzâdeleri arasındaki saltanat mücâdelesi, İsmâîl'in faaliyetlerini kolaylaştırdı (Bkz. *Meydan Larousse*, "Safevîler", X, 820-821).

601 Ethem Ruhi Fığlalı, *İmamiyye Şiası*, Selçuk Yay., 1984, s. 186; Ekseriyeti Sünnî olan İran'ı kan ve ateşle Şiî yapan Şah İsmâîl'in annesi Akkoyunlu Prensesini Sünnîliği bırakmadığı için öldürttüğü söylenir (Bkz. *Yeni Türk Ansiklopedisi*, IX, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1985, s. 3334); Tahsin Yazıcı, "Safevîler", *İA*, s. 54; Mustafa Öz, Safevîlerin ortaya çıkmadan önce de Anadolu halkının, Şîa'ya karşı soğukluk duyduğunu söylemekte ve İbn Battuta'dan bir anekdot nakletmektedir. Anadolu seyahati esnâsında henüz Osmanlılar'a intikâl etmemiş bulunan Sinop'a uğrayan İbn Batuta (ö. 1377), başından geçen bir olayı anlatır. İfâdesine göre Sinop Camii'nde namaz kılarken Mâlikî olması hasebiyle kıyam esnâsında ellerini bağlamayıp yana sarkıtınca, kendisini Şiî zannettiklerini ve niçin ellerini sarkıtarak namaz kıldığını sorduklarında; Mâlikî mezhebinde olduğunu bu sebeple ellerini saldığını belirttiğinde ikna olmayıp, ona bir tavşan gönderdiklerini onu kesip yedikten sonra ikna olduklarını, sonrasında kendisine çok iltifat ve itibar edildiğini ifâde etmektedir (Bkz. a.mlf., "Osmanlılarda Sünnî Mezhepler Arası İlişkiler", *Yeni Türkiye*, 2000, sy. 33, s. 581-85).

Bu arada Osmanlı Devletinin dirlik ve düzenine en büyük tehdidi oluşturan Şah İsmâîl ve taraftarları için verdiği fetvalar ve yazdığı risâlelerle onlara sert tedbirler alınmasında etkisi olan Kemal Paşazâde'yi anmak lazımdır. Çünkü bir risâlesinde şunları yazmaktadır: "... Onlar, Şah'ın helâl kıldığının helâl, haram kıldığının haram olduğunu iddia etmektedirler. (Mesela) Şâh'ın şarabı helâl kıldığından dolayı şarabın helâl olduğunu söylemektedirler. Kısacası onların kâfir olduğu husûsu bize tevâtür yoluyla nakledilmiştir... Ülkeleri dârü'l-harbtır. Erkekleri ve kadınlarıyla evlenmek ittifakla bâtıldır. Evlatlarından her birinin veled-i zînâ olduğu kesindir. Kestikleri murdârdır... Şu bilinmelidir ki, onlara karşı cihat etmek, onlarla savaşa karşı gücü yeten bütün müslümanlara farz-ı ayn'dır..."[602] Nihâyet arada gönderilen kırıcı mektuplardan[603] sonra Tebrîz'e 20 fersah mesâfede bulunan Çaldıran'da[604] 2 Receb 920 (23 Ağustos 1514)'te yapılan savaşta İsmail yenildi. Yavuz Sultan Selim, Tebriz'e girdi[605] ve 25 Receb 920 (15 Eylül 1514)'de buradan ayrıldıktan takrîben bir ay sonra Şah İsmâîl, tekrar Tebrîz'e döndü. Safevî hükümdarı bundan sonraki ömrünü hemen hemen her yılı başka şehirlerde geçirmiştir. Bu arada Osmanlılara karşı Şarlken'den yardım talebinde bulundu.

---

602 Bkz. Halil İbrahim Bulut, "Şah İsmâîl – Yavuz Selim Mücadelesi ve Ulemânın Rolü: Kemal Paşazâde Örneği", *Şah İsmail Sempozyumu*, s. 53-67; Ayrıca bkz. Ahmet Uğur, "Kemalpaşa-zâde ve Şah İsmâîl (Safevîler)", *ERÜİFD*, Kayseri 1987, sy. 4, s. 13-27; XVI. yüzyılda bütün hızıyla devam eden Safevî propagandasının Osmanlı devleti içinde dinî dalgalanmalar meydana getirdiği ve devletin desteğini alan ulemânın da koyu bir savunma psikolojisi içine girdiği belirtilmiştir (Bkz. Ahmet Yaşar Ocak, "Klasik Dönem Osmanlı Düşünce Hayatı", *Genel Türk Tarihi*, Yeni Türkiye yay. 20002, VI, 478.

603 Bu mektupların muhtevâsı için bkz. Mir Hidayet Hesarı, "Şah İsmâîl ile Osmanlı Sultanlarının Mektuplaşmaları", *Şah İsmail Sempozyumu*, s. 151-154.

604 Çaldıran savaşı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ziya Nûr Aksun, *Osmanlı Tarihi*, Ötüken 1994, I, 207-213; Çaldıran yenilgisinden ölümüne kadar Şah İsmâîl'in İran Âzerbaycanı'nda Makü'nün güneyinde, May ve Çars şehirleri arasında büyük bir ovanın adıdır. Aynı zamanda Van vilâyeti dâhilinde Murâdiye kazasında bir nâhiyenin adıdır. Muhtelif türk kaynaklarında Çeldiren ve Çeldüren şeklinde de yazılan bu isim Evliya Çelebi'de Çıldır olarak geçmektedir. Bu savaşa, Safevîlerin verdiği büyük zâiyattan dolayı Osmanlılarca "Sûfî-kırun" adı da verilmiştir (Ayrıntılar için bkz. M. Tayyib Gökbilgin, "Çaldıran", *İA*, III, 329-331).

605 Yavuz Selim, Tebrîz'i ve Güney Âzerbaycan'ı işgal etmiş ve böylece Âzerbaycan Türklerinin bir kısmı Osmanlı Türkleri ile birleşmişlerdir. Bir müddet sonra Tebrîz'in Osmanlılar tarafından boşaltılmasına rağmen, Güney Âzerbaycan Türklerinin bir kısmı, Osmanlı'nın hududları içinde uzun süre kalmışlardır (Bkz. Mehmet Sara, *Azerbaycan Türkleri Tarihi*, İstanbul 1993, s. 14); Selim, bu sefer sonunda bazı sanatkârlarla ilim adamlarını İstanbul'a getirmiştir (Bkz. Ertan Gökmen, "Yavuz Sultan Selim'in İran'dan ve Mısır'dan Getirdiği Sanatkârlar", Mart 1997, Yıl: XXXV, sy. 407, s. 143-151).

19 Receb 930 (23 Mayıs 1524)'da Âzerbaycan'ın Sarâb[606] havâlisinde vefât eden Şah İsmâîl'in cenâzesi Erdebîl'e getirilip, ceddi Şeyh Safî'nin yanına gömülmüştür.[607]

Osmanlı-Safevî çatışması şüphesiz sırf dînî-mezhebi değildi. Gerçekte her iki devletin siyâsî, stratejik planları ve İslâm âleminin tek hâkimi olmak istiyorlardı. Ancak sırf kendilerine destek olunsun diye bu savaşa ideolojik bir boyut kazandırmışlardı.[608]

Şah İsmâîl, hükümdarlığı yanında şâirlik yanı da olan biriydi.[609] Şiirlerini, Türkçe, Farsça ve Arapça yazacak kabiliyetteydi. Türkçeyi resmî dil olarak kabûl eden Şah İsmâîl, eserlerinin hemen hepsini bu dilde yazmıştır. Hem hece hem de aruz veznine vâkıf olmuştur ve Âzerbaycan'da yetişmiş birçok şâirlerin şiirlerini okumuş, bilhassa Nesîmî'den etkilenmiştir.[610] Türkiye'de pek çok halk ozanı ve meddah tarafından "Şah İsmâîl Hikâyesi" söylenmekte ve Anadolu'da pek çok Cönk'te yer almaktadır.[611]

---

606 Serâb'a, Serâv da denilir. Tebrîz ve Erdebîl'in ortasında yer alan bir kasabadır. Tebrîz ve Erdebîl'e 15 km'lik bir yoldur (Bkz. *Safvetü's-safâ*, Açıklamalar bölümü, s. 1249).

607 Tahsin Yazıcı, "Safevîler", s. 54; Paul Horn, *Târih-i Muhtasar-i Îrân*, s. 86.

608 Vecih Kevserânî, *Osmanlı ve Safevîlerde Din-Devlet İlişkisi*, çev. Muhlis Canyürek, Denge yay. 1992, s. 64-65; Ahmet Yaşar Ocak da Osmanlı devlet anlayışındaki İslâm'ın hakimiyeti altına aldığı kitleleri İslâmlaştırmanın değil, siyâsal hâkimiyet altına almanın meşruiyet aracı olduğunu söylemektedir. Ama buna karşılık Osmanlı'nın, özellikle XVI. yüzyılda Sünnî İslâm dışı (heterodoks) çevrelerin Sünnîleştirilmesi için var gücüyle çalıştığına dikkat çekmektedir (Bkz. Ahmet Yaşar Ocak, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Bugüne Kalan Miras: İslâm [Problematik Bir Yaklaşım Denemesi]", *Yeni Türkiye*, Mayıs-Haziran 2000, Yıl: 6, sy. 33, s. 352); Kerim Yans da Osmanlı ve Safevî devletlerinin münâsebetlerinin iki komşu câmianın siyâsî ve ictimâî temaslarının çok ötesinde, aynı etnik kaynaktan çıkan iki ayrı hey'etin çatışması şeklinde yorumlamaktadır (Bkz. Kerim Yans, *IV. Murad Devrinde Osmanlı-Safevî Münâsebetleri*, İÜEF Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi Kürsüsü, Aralık 1977, s. 1 <Basılmamış Doktora tezi>).

609 Şah İsmâîl'in şâirliği hakkında bilgi için bkz. Sam Mîrzâ Safevî, *Tuhfe-i Sâmî*, tsh. Vahîd Destgirdî, Tahran 1314, s. 6-9; Yalnız, Şah İsmâîl'in yazdığı şiirlerde kendini Allah'ın gönderdiği bir kişi ve velâyet hakkı olan biri olarak gösterdiği, ancak kendisine bağlı kişilerin aşırıya kaçan tutumlarını da tasvîb etmediği söylenmektedir (Bkz. Abdül Hüseyn Zerrînkûb, *Dünbâle-i Cüstucû*, s. 227); Onun şiirlerinin, dört kısma ayrılabileceği ifâde edilmiştir. 1. Tasavvuf Şiirleri, 2. Şiîlik-Alevîlik-Bektâşîlik Şiirleri, 3. Hurûfîlik ilkelerini yansıtan şiirleri, 4. Aşk Şiirleri (Ayrıntılar için bkz. Ebülfez Amanoğlu, "Şah Hatai Şiirinde Hacı Bektaş Veli Etkileri", *Şah İsmail Sempozyumu*, s. 28-35).

610 Tahsin Yazıcı, "Safevîler", s. 54; Şah İsmâîl'in özellikle heceyle yazdığı şiirler Anadolu'da gelişen tekke Edebiyatını etkilemiş olup Alevî-Bektaşî edebiyatının en güzel örnekleri olmuştur (Bkz. Mürsel Öztürk, "Bektaşî Şiiri", *Erdem*, Mayıs 1988, Ankara 1989, sy. 11, s. 595).

611 Tuncer Gülensoy, "Şah İsmâîl Hikayesi Üzerine Türkiye'de Yapılan Çalışmalar", *SBED*, Kayseri 1999, s. 254; Şah İsmâîl'in Hayatının anlatıldığı bir roman da kaleme alınmıştır (Bkz. Reha Çamuroğlu, İsmâîl, Doğan Kitap 2001).

İsmâîl'in ölümünden sonraki bir yıl içinde rakip Kızılbaş kabileleri arasında iktidar için iç savaş patlak verdi. Şah İsmâîl'in Tahmâsb[612] Mîrzâ, Sâm Mîrzâ,[613] Elkass Mîrzâ[614] ve Behrâm Mîrzâ[615] adlarında dört oğlundan ilki kendisine halef oldu. Babasının yerine 930 (1524)'da on yaşında İran tahtına geçen I. Tahmâsb, başlangıçta herhangi bir otorite[616] göstermek fırsatı bulamadı, çünkü aşîret reîsleri devlet işlerinin hâkimi olmuştu.[617] 53 yıl gibi uzun bir saltanattan sonra 15 Safer 984 (15 Mayıs 1576)'de vefat etti. Onun yerine geçecek olan ve o sırada 45 yaşında olan Muhammed Hüdâbende âmâ olduğu için saltanat, diğer oğulları Haydar Mîrzâ ile İsmail Mîrzâ taraftarları arasında ihtilâfa sebeb olmuştu. Neticede İsmail Mîrzâ taraftarları arasında ihtilâfa sebeb olmuştu. Neticede İsmail Mîrzâ II. Şah İsmâîl ünvanıyla 1576'da saltanat tacını giydi. Kendisi Şafiîliğe mütemâyil olup şia ulemâsını saraydan uzaklaştırmış, onların yerine Sünnî âlimleri ikâme etmiştir. 1577 yılında zehirletilmek sûretiyle öldürüldükten sonra Tahmâsb'ın büyük oğlu Muhammed Hüdabende getirildiyse de hasta ve âmâ olduğundan memleket idâresi zevcesi tarafından yürütüldü. 11 yaşındaki oğlu Hamza Mîrzâ veliahd seçilmişti, ancak hükümet işleri yine annesinin elinde bulunmaktaydı. Onun

---

612 Şah İsmâîl'in büyük oğludur. 919/1513 yılında Tebrîz'de doğmuştur. 930/1523 yılında babasının ölümü üzerine on yaşında tahta çıkan Tahmâsb, 984/1576'da ölümüne dek tahtta kalır. Tahmâsb'ın kişiliği hakkında çeşitli görüşler mevcuttur. İleri görüşlü, zeki, hüzünlü, melânkolik, merhametli olması bunlara örnektir. Bazılarına göre cömert, bazılarına göre ise cimridir. Söylediğine göre maliyedefterlerini tek tek bizzat kendisi incelemiştir (Ayrıntılar için bkz. Şah Tahmâsb-ı Safevî, *Tezkire*, Giriş ve çev. Hicabi Kırlangıç, Anka yay. 2001, s. 9-15).

613 Şah İsmâîl'in oğludur. Babası ve diğer kardeşleri gibi şâir mizaclı olan Sâm Mîrzâ daha çok Tuhfe-i Sâmî adlı meşhûr tezkiresi ile tanınmıştır. Muasım bulunan aşağı yukarı 700 kadarının kısa hâl tercümelerini ve şiirlerinden seçme bazı parçalar nakletmek sûretiyle *Devletşâh Tezkîre*'sinin bir zeyli mâhiyetindedir (Ayrıntılar için bkz. Tahsin Yazıcı, "Sâm Mîrzâ", *İA*, X, 139).

614 Elkass Mîrzâ, Şah I. Tahmâsb'ın küçük kardeşidir. Bir rivâyete göre Alamut Kalesine hapsedilerek 1579'da orada ölmüştür. Başka bir rivâyete göre ise Tahmâsb'ın ölümünden sonra Meşhed'e gitmesine müsâde edilmiştir. Bazı şiirlerinin kaldığı söylenmektedir (Bkz. Cl. Huart, "Elkas Mîrzâ", *İA*, IV, 237-38).

615 Hakkında bilgi edinilememiştir.

616 Şah I. Tahmâsb dönemine ait olduğu düşünülen siyasal bir güç anlamına gelen sancak alemi ve diğer ayrıntılar için bkz. M. A. Tülin (Ertan) Çoruhlu, "Askeri Müze'deki Memluk ve Safevî Alemlerinden Örnekler", *Türk Dünyası Tarihi Dergisi*, Şubat 1991, sy. 50, s. 59-62.

617 R. M. Sanvory, "Safevî İranı", s. 405; Tahsin Yazıcı, "Şah İsmâîl", s. 5; Şah Tahmâsb'ın 1555 yılından başlayarak Osmanlı Devleti'ne muhtelif meselelerle ilgili elçiler gönderdiği ve bu elçiler vâsıtasıyla hediyeleştikleri söylenmektedir. Osmanlı sultanlarının gönderdiği hediyeler içerisinde el yazması kitaplar olmadığı halde, Şah Tahmâsb'ın hediyelerinin daha çok bu tür kitaplar olduğu belirtilmiştir (Bkz. Efbulfez Rahimov, "Safevîlerin Türkiye'ye Hediye Gönderdiği Kitaplar", *Türk Kültürü*, Haziran 1995, sy. 386, s. 346).

katlinden sonra yerine Abbâs Mîrzâ geçti. Memleketini ve ordusunu sağlamlaştıran gayretli bir hükümdar oldu. İsfahan'ı pâyitaht yaptı. Şah Abbâs'tan sonra Safevî Devleti gerilemeye yüz tutmuştur. 42 senelik bir saltanattan sonra 1629'da vefât etti. Yerine torunu Sam Mîrzâ, Şâh I. Safî namı ile hükümdar oldu. Ondan sonra sırasıyla II. Abbâs, Şah I. Süleyman, Sultan Hüseyin, II. Tahmâsb, III. Abbâs geçti. Onun da ölümüyle Nâdir Şah 26 Şubat 1737'de saltanatı devralarak Safevî hânedanına son verdi.[618]

II. SAFEVÎ TARÎKATININ ŞİÎLEŞMESİ ve TESİRLERİ

Bu bölümde, Safevî tarîkatının ne zaman ve nasıl Şiîleşmeye başladığı husûsunu tartışacağız. Ancak bundan önce kavramların yerli yerinde kullanılması ve bazı konuların müphem kalmaması için Şiîlik ve fırkaları hakkında özet bir bilgi vermeyi uygun gördük. Böylece hem Safevî tarîkatının, devlet haline geldikten sonra ilan ettikleri mezhep konusu hem de ileride ele alacağımız Şeyh Safî'nin buyruğu meselesi aydınlığa kavuşmuş olacaktır.

A. Şiîlik ve Fırkaları

Mezheb, "gidilen yol" mânâsına gelen Arapça bir kelimedir.[619] İslâm tarihinde ise siyâsî ve i'tikâdî-amelî gâyelerle vücûd bulmuş topluluklar kastedilir. İslâmiyetin ana esasları olan Kur'ânı ve sünneti anlayış şekillerini yansıtan bu mezheplerin, târihte ve kaynaklardaki isimleri "fırka"dır.[620]

Şîa ise Arapça şın-ye-ayn kökünden gelen peşinden gitmek, yardımcı olmak, bir kimsenin taraftarı ve dostu olmak, fırkalaşmak gibi anlamlarda kullanılmıştır.[621] Kur'ân-ı Kerîm'de de fırka, bölük, taraftar mânâlarına gelmektedir.[622] Bununla

---

618 Tahsin Yazıcı, "Safevîler", s. 55-57; R. M. Sanvory, *Safevî İranı*, s. 408-429; Rıza Nur, *Türk Tarihi*, Toker yay., İstanbul 1979, V, 120-127; Nadir Şah'ın faaliyetleri için bkz. Mustafa Çağrıcı "Sünnî-Şîî ittifâkına Doğru" (Abdullah Efendi'nin bir risâlesinin tercümesidir), *Nesil*, Temmuz 1979, sy. 10, s. 34-35. Bu yazı ayrıca İslâm'ın iki ayrı mezhebine bağlı (Sünnî-Şîî) âlimlerin hakemlerin nezâretinde vukû bulan münâzarasını da ihtivâ etmektedir (Bkz. s. 35-41)

619 Mehmet Zeki Pakalın, "Mezheb", *OTDT Sözlüğü*, MEB 1993, II, 528.

620 Ethem Ruhi Fığlalı, *Mezheplerin Doğuşuna Tesir Eden Sebepler*, AÜİF İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi, sy. 4, s. 115.

621 İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut tarihsiz, VIII, 188, vd.; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-arûs*, Matbaatü Hayriyye 1306, V, 405, vd.; Fîrûzâbâdî, *Kâmûsü'l-Muhît*, trc. Mütercim Asım Efendi, Basım yeri yok

birlikte Şîa ve teşeyyu kelimelerinin kullanılması Mezhepler târihi açısından bazı güçlükleri de beraberinde getirmektedir. Çünkü Şîa, Şîa'nın bır fırka olarak zuhûruna kadar "taraftar" anlamında Arap dilinde sıkça kullanılan bir kelime olup "Şiatu Osman", "Şiatu Ali" şekillerindeki kullanımda bir mezhep kastedilmemiştir.[623]

Terim anlamına gelince, Şîa, Ali b. Ebî Tâlib'in, Hz. Muhammed'den hemen sonra nass ve tâyinle halîfe olduğuna inanan, imâmetin insanlığın sonuna dek, Ali'nin soyunda devam edeceğini ileri süren, bu imamların masum olduklarını iddia eden toplulukların müşterek adıdır.[624] Benzer bir ifadeyle, Hz. Peygamber (a.s.)'in vefâtından sonra Hz. Ali'nin meşrû halîfe olarak kabûl edilmesini hareket noktası addeden birbirinden çok farklı İslâmî mezheplerin büyük bir zümresi için kullanılan müşterek bir isim[625] olmuştur. Birbirinden çok farklı diyoruz, çünkü İslâm fırkaları içinde en çok gruba ayrılmış zümre Şîa'dır. Bu grub için, İslâm'ın ayrılmış bulunduğu yetmiş üç fırkadan yirmisini iki kısım olan Şîa teşkil eder,[626] denmiştir. Bu ismi almış grubların hepsinin kendine has, onları diğer grub ve fırkalardan ayıran bazı özellikleri vardır. İslâm Mezhep tarihçileri Şîa fırkalarını sayarken, kendi kıstaslarına göre bir grublandırma yaptıkları için, grup sayıları birbirini tutmamaktadır.

Bununla birlikte Şîa'yı dört gruba ayırmak mümkündür.[627] Birinci grubu İmâmiyye (İsnâaşeriyye) mezhebi oluşturmaktadır. Bunlar Şîa'nın büyük bir çoğunluğunu

---

1272, II, 614; Abdurrahman b. Muhammed b. Haldûn, *Mukaddimetu İbn Haldun*, Beyrut 1995, s. 183; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 1995, s. 996.

622 Rûm, 30/31-32, En'âm, 6/65 (Şîa'nın türevleri ile alâkalı diğer sûreler ve âyetlerin tespiti için bkz. Muhammed Fuâd Abdülbâki, *el-Mu'cemu'l-müferres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Kahire 1988).

623 Ethem Rûhi Fığlalı, *İlk Şiî Olaylar*, AÜİFD, Ankara 1983, XXVI, 335.

624 Hasan Onat, *Şiîliğin Doğuşu Meselesi (Hicri Birinci Asır)*, AÜİFD, XXXVI, 81; W. Montgomery Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri*, çev. Ethem Ruhi Fığlalı, Umran Yayınları, Ankara 1981, s. 69-72; Şehristânî, *el-Milel ve'n-nihal (Terceme-i milel ve'n-nihal)*, trc. Nuh B. Mustafa, Tabhâne-i Âmire 1279, s. 36 vd.

625 R. Strothmann, *İA*, XI, 502.

626 Pakalın, *a.g.e.*, III, 353; Abdülcelil Candan, "İslâm toplumunun yetmiş üç fırkaya bölüneceğini ifade eden hadîs tartışmalı olup, doğruluğunu gösterecek sağlam bir nass yoktur." demektedir (Ayrıntılar için bkz. Abdülcelil Candan, *Müslüman ve Mezhep*, Elest, İstanbul 2004, s. 56-57); İmâm Gazzâlî ise hadîsin doğru ancak kastedilen mânânın, kâfirlerin sonsuza kadar cehennemde kalmalarının olmadığını söyler. Belki onlar cehennemde günahları kadar kalacak, mâsum olanlar ise bin kişi arasında ancak bir kişi olacaktır (Ayrıntılar için bkz. İmâm Gazâlî, *Faysalu't-tefrikâti'l-İslâmiz'zandakâ*, trc. Ali Güzeldülger, Ahmet Said Matbaası, İstanbul 1973, s. 50 vd).

627 Bu ayırım İrfan Abdülhamid'in *İslâm'da İtikâdi Mezhepler ve Akaîd Esasları* adlı kitabından alınmıştır. Trc. M. Saim Yeprem, İstanbul 1981, s. 37-55.

teşkîl ederler. Şîa deyince normal olarak ilk akla gelen ve bugün Îrân'da yaygın olan îtikâdî mezhep işte bu İmâmiyye mezhebidir.[628] Bunlara, on iki imam kabul ettiklerinden dolayı İsnâaşeriyye (on ikiciler); imâmlara inanmayı îmânın şartlarından biri olarak gördüklerinden İmâmiyye, hem itikâd hem de ibâdet ve muâmelâtta İmam Câfer es-Sâdık'ın görüşlerine dayandıklarından Câferiyye de denmiştir.[629]

Belli başlı fikirleri dört kısımda özetlenebilir. Bunlardan ilki, İmâmetin vücûbu ve her zaman bir imâmın bulunması zarûretidir. İkincisi, Nass ve tâyin, üçüncüsü, İmâmların mâsum olması dördüncüsü ise İmâmların on iki oluşudur.

İmâmetin vücûbu ve her zaman bir imâmın bulunması zarûretine göre imâmet, halkın belirlemesiyle hasıl ve halkın seçimine bağlı bir maslahat olmayıp, dinin bir rüknüdür. Peygamberin bu meseleyi gizlemesi ve ümmetinin takdîrine bırakması câiz değildir.[630]

Şîa içersinde, imâmet meselesini inkâr edenleri dinin dışına çıkmış gören ilim adamları olduğu gibi -bunlar dünyanın imâmsız olamayacağını, bu imâmın da ancak Hüseyin b. Ali'nin çocuklarından birinin olabileceğini söyleyip bu imâmı kabul etmeden (bilmeden) ölen kimsenin, tıpkı câhiliyye çağında ölmüş gibi olduğunu ifâde ederler-[631] imâmeti reddedenlerin, İslâm'ın dışına çıkmış olmayacaklarını, çünkü imâmetin bir dîn esâsı olmaktan çok mezhebî bir esâs olarak kabul eden Şiî âlimler de vardır.[632]

Nass ve Tâyîn meselesine gelince, bilindiği üzere Şiî anlayışın merkezinde, Hz. Ali'nin Hz. Peygamber tarafından imâm / halîfe olarak tayin edilmiş olduğu fikri vardır.

---

628 İrfan Abdülhamîd, *a.g.e.*, s. 37.

629 Fığlalı, "İmâmiyye", *Mezhepler ve Tarîkatlar Ansiklopedisi*, İstanbul 1987, s. 203; Abdülbâki Gölpınarlı, *Nehcü'l-Belâga*, Kum 1989, s. 35.

630 Yusuf Ziya Yörükan, *Ebu'l-Feth Şehristânî-Milel ve Nihal Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme ve Mezheplerin Tedkîkinde Usûl*, Notlarla yayına haz. Murat Memiş, Kültür Bakanlığı 2002, s. 148; İmamların fonksiyonları için ayrıca bkz. İsmâîl Safa Üstün, "İmamîye Şîasında Otorite Problemi Âyetullah Humeynî'nin Velâyet-i Fakîh Kavramı", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu*, İstanbul 1993, s. 376.

631 Ebû Muhammed Osman b. Abdullah b. el-Hasan el-Irakî el-Hanefî, *el-Firaku'l-Mufterika beyne ehli'z-Zeyğ ve'z-Zandaka*, haz. Dr. Yaşar Kutluay, Ankara 1961, s. 33.

632 Mustafa Öz – Avni İlhan, "İmâmet", *DİA*, XXII, 203; Abdülhamîd, *a.g.e.*, s. 38.

Yani Hz. Ali'nin nass ve tayinle imam olduğu fikrinin etrafında şekillenen bir inanç söz konusudur.[633]

Şiîler, söz konusu nasları biri açık (celî), diğeri gizli (hafî) olmak üzere ikiye ayırır ve kendi anlayışları doğrultusunda tevîl ederler.[634] Bu delillerden biri Gadîr-i Hum olayıdır.[635] Hz. Peygamber, Vedâ Haccından dönerken, Hz. Ali'yi Mekke ile Medine arasında, Cuhfe yakınlarında bir mevkî olan Gadîr-i Hum'da, "*Ben kimin mevlâsı isem Ali de onun mevlâsıdır.*" diyerek ümmete halîfe / imam olduğunu vasiyet etmiştir.[636] Buna rağmen sahabenin çoğunluğu Hz. Peygamber'e itâatsizlikte bulunmuştur şeklindeki görüş bütün Şiîlerce benimsenmiştir.[637]

İmâmet kurumu çerçevesinde en fazla tartışılan meselelerden biri de imamların günahsız (mâsum) olması iddiâsıdır. İsmet kelimesi lugatta "masumluk, temizlik, haramdan nâmusa dokunur hâllerden çekinme" demektir.[638] Kelâm literatüründe ismet "Peygamberlerin Allah tarafından günah işlemekten korunması" şeklinde terimleşmiştir.[639]

İmâmet kurumu çerçevesinde en fazla tartışılan meselelerden biri, imamların günahsız (mâsum) olması iddiasıdır. Peygamberlerin mâsum oluşuna dair deliller,

---

633 Onat, *Emevîler Devri Şiî Hareketleri ve Günümüz Şiîliği*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993, s. 158.

634 İbn Haldun, *a.g.e.*, s. 183 vd.; İbn Haldun, *a.g.e.*, haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları 1988, s. 559 vd.; Onat, *Şiîliğin Doğuşu Meselesi*, s. 83 vd.; Ali Özek, "Onlara göre Kur'ân'daki bütün övgüler ve yüceltmeler, imâmlar ve onlara bağlananlar; bütün kötülemeler de imâmların düşmanları hakkındadır. Hatta Kur'ân'ın tamamı onları tanıtma, anlatma, onlara uyma ve muhâlefet etmeme husûsunda indirilmiştir." demektedir (Ayrıntılar için bkz. Ali Özek, *İmâmiye-İsnâaseriye Şîası ve Tefsir Anlayışı*, Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu, İstanbul 1993, s. 215-237).

635 Ebû Ca'fer Muhammed b. İshak el-Küleynî er-Râzî, *el-Usûl mine'l-Kâfi*, haz. Ali Ekber Gifârî, Daru Sab-Dârü't-taârif, Beyrut 1401, I, 199; M. Cemal Sofuoğlu, *Şîa-i İmâmiyye'nin Hadîs Anlayışı*, Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu, İstanbul 1993, s. 258 vd.; Ziya Şâkir, *Hazret-i Ali ve Öğütleri*, İsmâîl Akgün Matbaası, İstanbul 1950, s. 41-42.

636 Gerek Kur'an'dan gerekse hadîslerden getirilen bu delîller ve yapılan yorumlar için bkz. Fığlalı, *Çağımızda İtikâdî İslâm Mezhepleri*, Selçuk Yayınları 1990, s. 141 vd.; a.mlf., *Şiîliğin Doğuşu ve Gelişmesi*, Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu, İlmi Neşriyat, İstanbul 1993, s. 38 vd.; Yörükan, *a.g.e.*, s. 154, vd.; Onat, a.g.m., s. 83 vd.; İbn Haldun tercümesi, s. 559 vd.; Zikredilen hadîs için bkz. Tirmizî, Sünen, Mevâkıb, 20; İbn Hanbel, Müsned, 4/281; İbn Mâce, Sünen, Mukaddime, 11.

637 W. Montgomery Watt, a.g.m., s. 199.

638 Devellioğlu, "İsmet", *a.g.e.*, s. 452.

639 Mehmet Bulut, "İsmet", *DİA*, s. 154.

imâmların mâsumiyeti için de geçerli sayılmış,[640] onların, her türlü lekeden temizlenmiş olduklarına ister küçük, ister büyük olsun hiç günah işlemediklerine,[641] küfür ve şirkten, hata, yanılma ve unutmadan berî olduklarına,[642] ilimle donatılmış olduklarına,[643] hiç bir şeyin onlara gizli olmadığına ve gaybı bildiklerine[644] inanılmıştır. Ayrıca Şiî âlimler, imâmların masumiyetine dâir görüşlerini kanıtlamak amacıyla peygamberlerin ismeti konusuna önem vermişler ve genel olarak "İsmetü'l-enbiyâ" veya "tenzîhü'l-enbiyâ" adı verilen eserler yazmışlardır. Bu eserlerde, Peygamberler'den sonra on iki imamın mâsumiyeti üzerinde durmuşlardır.[645]

İmâmiyye mezhebine göre imâmlar on ikidir. İsnâaşeriyye'nin tarihini imamlar ve gaybet dönemleri şeklinde ikiye ayırabiliriz. İmamlar dönemi ilk imam Ali b. Ebû Tâlib ile başlar ve on ikinci imam Muhammed el-Mehdî'nin 260 (874) yılında küçük gaybete (gaybet-i suğra) intikâline kadar devam eder. Şiîliğin tarihinde imamların sayısına ve isimlerine göre çok değişik fırkalar oluşmuşsa da İsnâaşeriyye'ye göre imam sayısı on ikidir.[646]

---

640 İlyas Üzüm, "İsnâaşeriyye", *DİA*, XXIII, 148.

641 Ebu Ca'fer Muhammed b. Ali İbn Bâbeveyh el-Kümmî, "Şeyh Sadûk", *Risâletü'l-İ'tikâdâti'l-İmâmiyye*, çev. Doç. Dr. Ethem Ruhi Fığlalı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1978, s. 113; Bu konuda "Peygamber'den başka herhangi bir zâtı günahsız kabûl etmek, doğrudan bir şirk değilse de nezîh tevhîd akîdesine leke getiren ve onu zedeleyen bir inançtır." denilmiştir (Ayrıntılar için bkz. Bekir Topaloğlu – Yusuf Şevki Yavuz – İlyas Çelebi, *İslâm'da İnanç Esasları*, İFAV, İstanbul 1998, s. 105-108.

642 Muhammed Rıza el-Muzaffer, *Şîa İnançları (Akâidü'l-İmâmiyye)*, trc. Abdülbâkiy Gölpınarlı, İstanbul 1978, s. 51; Mehmet Bulut, *DİA*, XXIII, 136.

643 Küleynî, *el-Kâfî*, I, 200.

644 İhsan İlâhî Zâhir, *Şîa'nın Kur'ân, İmâmet ve Takıyye Anlayışı*, trc. Yrd. Doç. Dr. Sabri Hizmetli, Arş. Gör. Hasan Onat, Afşaroğlu Matbaatı, Ankara 1984, s. 57; Bu konu hakkında Y. Şevki Şavuz özetle şöyle demektedir. "Şâyet imamlar gaybı bilseydi, başta Hz. Ali olmak üzere ondan sonra gelen bütün imamların başlarına gelen felâketten zarar görmeden kurtulmaları ve karşılaştıkları her engeli aşmaları gerekirdi. Halbuki Hz. Ali'nin Sıffın savaşında kendisine yapılan hîleden haberdâr olmadığı; Hz. Hüseyin'in de Kûfelilerin kendisine ihânet edeceklerini önceden keşfedemediği târihi bilgilerle sâbittir." (Ayrıntılar için bkz. Doç. Dr. Y. Şevki Yavuz, *İmâmiyye'nin Usûlü'd-dîne İlişkin Görüşleri*, Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu, İstanbul 1993, s. 667-689).

645 Yusuf Şevki Yavuz, "İsmetü'l-Enbiyâ", *DİA*, XX, 142.

646 Fığlalı, "İsnâaşeriyye", *DİA*, XXIII, 143; Bu imamlar sırasıyla Ali b. Ebû Tâlib (ö. 40/661), Hasan b. Ali (ö. 49/669), Hüseyin b. Ali (ö. 61/680), Ali Zeyne'l-âbidîn (ö. 94/713), Muhammed el-Bâkır (ö. 114/733), Ca'fer es-Sâdık (ö. 148/765), Mûsâ el-Kâzım (ö. 183/799), Ali er-Rızâ (ö. 203/828), Muhammed et-Takî el-Cevâd (ö. 220/835), Ali en-Nakî el-Hâdî (ö. 254/868), Hasan b. Ali el-Askerî (ö. 260/874), Muhammed el-Mehdî el-Muntazar (d. 255/869). Ayrıntılar için bkz. Fığlalı, *Türkiye'de Alevîlik ve Bektaşîlik*, Selçuk Yayınları 1994, s. 238-273; Fığlalı, a.g.m., s. 143 vd.; Cl. Huart, *İA*,

İkinci grubta Zeydiyye yer alır. Şîa içinden bir grubun, dördüncü imam Zeyne'l-Âbidîn'in ölümünden sonra, oğlu Zeyd'i imam olarak kabûl eden fırkanın adıdır.[647] Zeyd, kendisine bey'at eden on beş bin kişiyle, Hişam b. Abdülmelik'in Irak valisi Yûsuf b. es-Sakâfî'ye karşı ayaklanmıştı. Zeyd, kendisine tâbii olanlardan bazılarının Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer hakkında hoşa gitmeyen sözler işitmiş ve onları bu tür konuşmalardan menetmişti. Bunun üzerine onlarda Zeyd'den ayrılmışlardı. Zeyd'in onlara hitâben "Rafaztumûnî beni terk ettiniz" demesiyle bu gruba terk edenler mânâsına gelen "Râfızîler" denmiştir.[648]

İmâmet konusunda öbür Şiîlere göre daha ılımlı olan Zeydiyye'ye göre ilk üç halîfe (Ali, Hasan, Hüseyin) bizzat Hz. peygamber tarafından tayin edilmişse de, bu durum sonrakiler için geçerli değildir.[649] Zeydiyye, İmâmetin bu işe en lâyık olan kimsenin (efdal) hakkı olduğunu, ancak, daha az lâyık olanın (mefdul) imâmetinin de câiz olacağını ileri sürmüştür. Yani Hz. Ali, efdal olandır. Hz. Ebûbekir ve Hz. Ömer ise mefdul olduğundan bunların imâmetleri de haktır.[650] İmamlar mâsûm ve gâib değildirler. Yalnız imamların takva ve ilim sahibi olmaları gerekir. Bu ilim de Hz. Peygamber'den, Hz. Ali'ye mîras kalan özel bir ilim değil, çalışılarak elde edilen bir ilimdir.[651] İnsanların onlara muâvenette bulunması gereklidir, yardım etmeyen kâfir ve zâlim olur.[652]

V/2, 1124-1125; Abdülbâki Gölpınarlı, *100 Soruda Tasavvuf*, Gerçek Yayınevi 1969, s. 47-51; On iki imâm hakkında ayrıntılar için bkz. a.mlf., *On iki İmam*, Der Yayınları, İstanbul 1979.

647 Mustafa Öz, "İmâmiyye", *DİA*, XII, 207.

648 Ömer Uluçay, *Şiîlik ve Olaylar*, Cem yıl: 4, sy. 37, Haziran 1994, s. 27; Abdülhamîd, *a.g.e.*, s. 42; A. Yaşar Ocak, "Osmanlı kaynaklarında sık yer alan câfizi terimi İslâm ortaçağına uzanan çok eski bir terim olup Şîa mezhebinin ilk dönemlerindeki ana kollarından biri olan, râfıza veya ravâfız ile ilgilidir." demektedir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmed Yaşar Ocak, *Türk Heterodoksi Tarihinde "Zındık", "Hâricî", "Râfizi", "Mülhid" ve "Ehl-i Bid'at" Terimlerine Dâir Bazı Düşünceler*, İÜEF Tarih Enstitüsü Dergisi, sy. 12, İstanbul 1981, s. 507-520.

649 M. Akif Aydın, "İmâmet", *DİA*, XXII, 205.

650 Hasan Onat, *Yirminci Asırda Şiîlik Sempozyumu*, İstanbul 1993, s. 127; Yörükan, *a.g.e.*, s. 149; Watt'a göre, Zeyd halîfeliği alabilmek için Müslüman cumhûrun desteğini arkasına alması gerektiğini biliyordu. Bu yüzden Ebubekir ve Ömer'in halîfe imamlığını kabul etti (Ayrıntılar için bkz. W. Montgomery Wott, *Emevîler Devrinde Şiîlik*, trc. Doç. Dr. İsa Doğan, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlâhiyat Fakültesi Dergisi, sy. 10, Samsun 1998, s. 35-48).

651 Süleyman Uludağ, *Şiîlik'te Tasavvuf*, Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu, İstanbul 1993, s. 529 vd.

652 el-Hanefî, *a.g.e.*, s. 34.

Şiî mezhepler arasında ehl-i sünnete en yakın Zeydîlerdir. Zeydîler kelâmda[653] Mu'tezile, ahlâkta ise Murcie mezhebi görüşlerine muhaliftirler.[654] Zeydiyye'nin fıkhı Sünnî fıkha, Ca'ferî ve İsmâîlî fıkhı ise kısmen Şâfiî fıkhına benzer.[655] Zeydiyye, "emr bi'l-ma'rûf nehy ani'l-münker"in vâcib olduğu husûsunda icmâ ettiği için devlet idâresi bu prensibe yönetilir.[656] Bugün Yemen'in resmi mezhebi olan Zeydiyye,[657] Cârudiyye, Süleymâniyye (Cerîriyye) ve Butriyye olmak üzere üç ayrılır.[658]

Üçüncü grupta İsmâîliyye (Bâtıniye) yer alır. İmam Câfer'in büyük oğlu İsmâîl'i imâm olarak kabul eden fırkanın adıdır. İsmâîl, babası sağ iken vefât etmiştir. Bu sebeble Şiîler imâmetin kime geçeceği hususunda ihtilâf etmişlerdir. İsnâaşerîler, yedinci imâm olarak Mûsâ el-Kâzım'ı tanırlarken, İsmâîlîler, imâmetin nassla olduğunu, Câferü's-Sâdık'ın imâmete önce İsmâîl'i vasiyet ettiği için nassın geri alınamayacağını iddia ettiler.[659] İsmâîliyye'ye, imâmeti yedinci imâmda sona erdirdikleri için "Seb'iyye" (Yediciler) de denilir.[660] Bundan sonra gizli imâmlar dönemi başlar. Bunlar, memleketi gezerler, yalnız alenî olarak dâîler (propagandacılar) kullanırlar.[661]

İsmâîlî dâiler Irak'ın güneyinde İran'da etkili olmaya başlamışlardı. Nitekim 9. yüzyılın sonlarında Doğu Arabistan'da İsmâîliyye'nin bir kolu olan Karmatîler ortaya çıkmıştır.[662] Yine aynı yüzyılın sonunda bir grub dâî Yemen'e gitti. Burada büyük bir

---

653 Şiî kelâmının târihî seyri için bkz. Mazlum Uyar, *Gaybet Sonrası Şiî Kelâmının Teşekkülü ve Mu'tezile, İslâmiyât,* II, sy. 3, Temmuz-Eylül 1999, s. 153-170.

654 Zeydiyye'nin, İbâdette diğer Şiîlerle bazı ortak özellikleri için bkz. R. Strothmann, *İA,* XIII, 549 vd.

655 Abdülkadir Şener, *Şiîliğe Göre Fürûu'd-dîn (Ahvâl-i Şahsiye),* Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu, İstanbul 1993, s. 461.

656 İsa Doğan, *Zeydiyye Mezhebi,* Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu, İstanbul 1993, s. 584.

657 Onat, a.g.m., s. 125.

658 Ebû Mansûr Abdülkâhir el-Bağdâdî, *el-Fark Beyne'l-Fırak,* trc. Ethem Ruhi Fığlalı, İstanbul 1979, s. 32 vd.

659 Avni İlhan, *Mehdîlik,* Beyan Yayınları 1993, s. 103-104.

660 Abdülhamîd, *a.g.e.,* s. 44; Bâtıniyye ve diğer kolları hakkında bilgi için bkz. İmâm Gazâlî, *Fedâihu'l-Bâtıniyye,* haz. Abdurrahman Bedevî, Kahire 1964, s. 11 vd.

661 Yörükan, *a.g.e.,* s. 165.

662 Niyazi Öktem, *İsmâliyye ve Dâilik,* Cem, yıl: 4, sy. 39, Ağustos 1994, s. 9; Karmatîler, İsmâîlîlerin bir kolu olup, asıl fırka ile münâsebetleri kesin olarak belli değildir (Ayrıntılar için bkz. Bernard Lewis, *İA,* V/2, 1120-1124); Avni İlhan, "İsmâîliyye başlangıç tarihinden itibaren bir asrı aşkın devresi hakkında fazla bilgi yoktur. Araştırmacılar tarafından hâlis İsmâîliyeye dönemi olarak adlandırılan bu dönemden sonra Bâtınî tevillere dayanılarak üretilen aşırı görüşler, İsmâîliyye'ye taşınmış ve artık İsmâîliyye bâtıniyye'den ayrılamaz bir mezhep haline gelmiştir. Böylece Karâmita,

başarı kazanan dâîler, Kuzey Afrika'ya gönderdikleri mümessilleri sayesinde bu fırkanın yayılmasını sağladılar. Ortamın müsâit olmasıyla el-Mehdî ünvanıyla gizli imâm ortaya çıkmış ve halîfeliğini ilân etmişti. Bu durum, Fatımî hilâfetinin başlangıcı olmuştur.[663] İsmâîliyye daha sonra Nizarî ve Mustali olarak ikiye ayrılmıştır.[664] Hasan Sabbah zamanında hayli güçlenen Nizârîler, 1840'lardan sonra İran asıllı Ağa Hanlar'ın idâresine girdiler.[665]

İmâmet, Nizârî İsmâîliyye'de en mühim îmân esâsıdır. Batınî te'villerinde onlar için Yedullah (Allah'ın eli), Vechullah (Allah'ın yüzü) ve Cenbullah (Allah'ın yanı ve kudreti) gibi ifâdeleri çokça kullanırlar.[666] İsmâîliyye'de namaz bir duâdan ibârettir. Hem münferit hem de cemaatle kılınan şekilleri vardır. Ancak hiç birinin ne vakit ne de şekil bakımından İslâmiyetle bir ilgisi vardır.[667] İsmâîlilere göre sünnet, mâsûmların sözleri, fiilleri ve sözsüz tasvipleridir. İmâmlar, ya ilhâm yoluyla yahut da bir önceki imâmın bir sonrakine öğretmesi şeklinde dînin hükümlerini elde ederler.[668] İsmâîlilerin mehdî anlayışı kısmen farklı olsa da inandıkları Mehdî'nin ölmediği, zaman gelince çıkacağına inanma noktasında diğer Şiî fırkalarıyla müşterektirler.[669]

Nusayriyye, Dürziyye gibi Bâtınî bir mezhep halini almıştır." demektedir (Ayrıntılar için bkz. Avni İlhan, *DİA*, V, 190-194); Abdülbâki Gölpınarlı da; Bâtınîliğin bir çok bölümlere ayrıldığını, yıldızları yeryüzünde tasarruf ve tedbîr sahibi sayan Sabîlikle, eski Hind-İran ve Yunan inançlarıyla yoğrulan bir mezhep haline geldiğini söylemektedir (Bkz. Abdülbâki Gölpınarlı, *Tarih Boyunca İslâm Mezhepleri ve Şiîlik*, Der Yayınları, İstanbul 1979); Bazı araştırmacılarda "İsmâîliyye, bu hâliyle bir Şiî fırkası olmaktan çıkmıştır" demektedir (Bkz. Abdülhamîd, *a.g.e.*, s. 54).

663 B. Lewis, a.g.m., s. 1121.

664 *Günümüzde Nizârî ve Müsta'lî İsmâîler*, Hindistan'da (Bombay, Kalkuta, v.s.) Pakistan'da (Karaçi), Afganistan'da (Kâbil), İran'da (Horasan bölgesinde) ve Yemen'de yaygındır (Bkz. Mustafa Öz, Mustafa Muhammed eş-Şak'a, *DİA*, XXIII, 132.

665 Onat, *Yirminci Asırda Şiîlik ve İran İslâm Devrimi*, s. 127 vd.; Hasan Sabbah'ın fırkası başlangıçta Şiîliğe yakındıysa da ibâhî mezheplerden aldıkları bazı esaslarla bâtıniyye şekline dönüştü (Bkz. Nusret Kaygusuz, *Şeyh Bedreddîn Simavenî*, İhsan Gümüşayak Matbaası, İzmir 1957, s. 19).

666 Mustafa Öz, *Nizârî İsmâîlî Mezhebinde Ağa Hanlar Dönemi*, İstanbul 1986, Basılmamış Doktora Tezi, s. 76; a.mlf., *İsmâîliyye Mezhebi*, Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu, İstanbul 1993, s. 614-615.

667 Bekir Topaloğlu, İsmâîliyye'de İnanç Esasları ve İbâdet Şekilleri, *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu*, İstanbul 1993, s. 658.

668 Hayreddin Karaman, *Şîa'da Fıkıh Usûlü ve Şer'i Deliller*, Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu, İstanbul 1993, s. 333 vd.

669 Avni İlhan, *Şîa'da Usûlü'd-dîn*, Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu, İstanbul 1993, s. 422 vd.

Dördüncü grubu Gulat (Aşırı Şiîler) oluşturmaktadır. Gulüvv, Lûgatta, "ayaklanma, tuğyan, haddi aşmak"[670] gibi mânâlara gelir. Terim anlamı ise "Kur'ân ve Sünnet'in belirlediği genel İslâm anlayışının sınırlarını aşmak" diye tanımlanabilir.[671] Onlar, Hz. Ali konusunda haddi aşmış[672] hatta Hz. Ali ve onun zürriyetinden gelen imâmlara ilâhlık isnat etmişlerdir.[673] Bu yüzden onlar, Mecûsîler, Hâricîler, bid'atçiler ve sapık görüşlere sahip olanlardan daha kötü olarak nitelenmişlerdir.[674] Gâliye mensupları, bir çok bid'atlar ortaya atmış[675] Kur'ân âyetlerini tevili kâbil olmayan biçimde yorumlamışlardır.[676] Bu sebeble İmâmiyye şîası tarafından Şiîlikleri kabul görmemiştir.[677]

B. Safeviyye ve Şiîlik

Safeviyye tarîkatı, zaman içerisinde gerek siyâsî gerekse sosyal ortamın müsâit olması sebebiyle Safevî devleti haline dönüşmüştür. Bu devlet sisteminin gelişmesinde üç ayrı devir görülmektedir.[678]

1. Dînî devre

2. Dînî – Siyâsî devre

3. Siyâsî – Millî devre

Şüphesiz, Safevîleri şahlığa ulaştıran bu süreç birden bire olmayıp belirli aşamalardan geçerek tedrîcen olmuştur. Bu değişim ya da dönüşüm, akla şu önemli soruları getirmektedir: Birincisi başlangıçta tamamen Sünnî bir tarîkat olan Safevî tarî-

---

670 Şemseddîn Sâmî, "Guluvv", *Kâmûs-i Türkî*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1989, s. 969; *Lisânü'l-Arab*, II, 1011; *Kâmûsü'l-Muhit*, III, 891; *Tâcü'l-Arûs*, X, 269; Hüseyin Atay, *Ehl-i Sünnet ve Şîa*, Ankara 1983, s. 4.

671 Yusuf Şevki Yavuz, *DİA*, XIV, 192.

672 Eş'arî, *Makâlâtü'l-İslâmiyyin*, Tas. Hellmut Ritter, Wiesbaden 1980, s. 5.

673 Mustafa Öz, *DİA*, XIII, 334.

674 Kummî, s. 114 vd.

675 Bu bid'atlar teşbih, ibâha, tenâsüh, hulûl, bida ve ric'at'tır (Bkz. Neşet Çağatay – Agâh Çubukçu, *İslâm Mezhepleri Tarihi*, Ankara 1976, s. 65-66.

676 Abdolcelil Candan, *a.g.e.*, s. 201 vd.

677 Kummî / Nevbahtî, *Kitâbu'l-Makâlât ve'l-Fırak (Şiî Fırkalar)*, trc. Hasan Onat – Sabri Hizmetli – Sönmet Kutlu – Ramazan Şimşek, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2004, s. 130.

678 Hüseyin Mîrjaferî, Sufism and Gradual Transformation in the Meaning of Sûfî in Safavid Period, *İÜEFTD*, Mart 1979, sy. 32, s. 159.

katı nasıl oluyor da Şiî mezhebini hatta gulât-ı Şîa'ya varan bir temâyül göstererek Safevî devleti haline gelmiştir? Bunun cevabı, Safiyyüddin-i Erdebîlî'den, Şah İsmâîl'e kadar anlatılanlar içinde zaten verilmiş ve tarîkatın içinde bulunduğu sosyal ve siyâsî şartlardan aranması gerektiği vurgulanmıştır. İkincisi ise bu tarîkatın tesirleri neler olmuştur? İşte biz burada bunun cevabını arayacağız. Öncelikle Erdebîl Tekkesinin Anadolu Türkmen oymakları üzerindeki etkilerinden bahsedelim.

Erdebîl Tekkesinin oluşumundan itibaren ona tâbi olanların yüzde doksanını Türkmenler[679] oluşturmuştur. Anadolu, Suriye, Irak ve İran'daki Türkmen oymakları Tekke'nin mürîd kaynaklarıydı. Burada Erdebîl Tekkesindeki Şeyhlerin Türkçe konuşmalarının tesiri de vardır.[680] Erdebîl tekkesine, sonradan da Safevîlere olan meylin sebeblerinden biri Osmanlıların yönetim şeklidir. Türkmenlerin devlet yönetim kademelerine gelememesi karşısında, kendi kıymetlerini bilen bir merci aradıkları ve karşılarında Erdebîl Tekkesini buldukları söylenmiştir.[681] Yine Osmanlı eyâletlerinde bazı vâli ve idârecilerin âdil olmayan tutum ve davranışları da, Türkmenlerin devletten soğuyarak Erdebîl tekkesine yaklaşmalarına sebeb olmuştur. Çünkü bu tekke fakirlerin ve zayıfların koruyucusu, zulüm ve baskıya uğrayanların sığınağı hâline gelmiştir.[682] Başka bir sebepde medrese eğitiminden uzak kalmalarıdır. İslamiyeti kitâbî değil de daha sathî bir şekilde anlayan bu insanların uzun zaman Şamânî inanış ve yaşayışlarını İslâmiyette uzlaştırmak sûretiyle korudukları[683] hatta Anadolu Türklerinde Şamanizm kalıntılarının hiç de azımsanmayacak boyutta olduğu ifâde edilmiştir.[684] Bir de İslâm di-

---

679 Fuad Köprülü, Türkmenlerin Oğuzlar olduğunu ve bu sözün Oğuzlara bilhassa İslâmiyetten sonra verilmiş bir unvan olduğunu onu iştihak anlamının henüz kat'i surette çözümlenememiş olduğunu söylemektedir. (Bkz. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı'nda ilk Mutasavvıflar*, Sad. ve ikmâl eden: Orhan F. Köprülü, Ankara 1981, s. 134<20 nu'lı dipnot>); Yine Türkmen sözünün münhasıran göçebe Müslüman Türklere verilen bir unvan olduğu bu yünüyle de onları hem yerleşik Türklerden, hem de göçebe ama Müslümanlığı kabul etmemiş Türklerden ayıran bir deyim olduğu ifade edilmiştir. (Bkz. Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, çev. Yıldız Maran, İstanbul 1979, s. 28).

680 Mustafa Ekinci, *Erdebîl Tekkesinin Kuruluşu…*, s. 96.

681 Mustafa Ekinci, *Erdebîl Tekkesinin Kuruluşu…*, s. 96. Ekinci ayrıca, Yeniçeri ocağının kurulup askerin devşirme usûlüyle Balkanlardan toplanmasının, Anadolu'daki Türkmenleri menfî bir şekilde etkilediğini söylemektedir. (Bkz. a.y. s. 96).

682 Nilgün Dalkesen, *15 ve 16. yüzyıllarda Safevî Propagandası ve Etkileri*, s. 1.

683 Ethem Ruhi Fığlalı, *Türkiye'de Alevîlik-Bektâşîlik*, Selçuk yay. 1994, s. 87.

684 Abdülkadir İnan, "Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları", *AÜİFD*, 1952, sy. 4, s. 476 (Abdülkadir İnan'ın Makale ve İncelemeleri TTK tarafından 1998 yılında iki cilt halinde basılmıştır. Verdiğimiz sayfa nr.'sı da bu iki ciltlik kitabın 1. cildine âittir).

ninin olmazsa olmazlarından olan namaz ve oruç gibi ibâdetlere karşı ihmâlkarlıkları,[685] onları Sünnîler nazarında kâfir ve dinsizlikle suçlanmasına sebeb olmuştur.[686] Safevîlerin fîkrî telkinatları kendilerine birçok taraftar kazandırmış ve eskiden Anadolu'da var olup Sünnîlikten biraz uzak duran diğer gruplara, bilhassa Bektaşîlere tesir etmiştir.

Bilindiği üzere Osmanlı Devletinde İslâmiyetin[687] Sünnî görüşü benimsenmiş ve devletin açtığı müesseselerde tedrîs ve tâlîm edilmiştir. Oysa daha XII. yüzyıldan itibaren Anadolu'da yaşayan Sünnî Müslümanlık anlayışını benimsemeyen hatırı sayılır bir Türk Zümresi vardır. Çok sonraları XV. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kızılbaş, Alevî, Râfızî gibi benzer isimlerle anılacak olan bu kitle Sünnî Türkler gibi kendi din anlayışını tâlim ve tedrîse imkân bulamamıştı. Daha sonra içinde bulundukları elverişsiz durum XVI. yüzyılda bir takım sosyal rahatsızlıklara sebebiyet verecek ve onları siyâsî istismara kolayca vasıta edecek durumlar yaratılacaktır.[688]

İşte bu ve benzeri sebebler, Türkmenlerin Erdebîl Ocağı'na yaklaşmalarını sağlamıştır. Safevîler de bunu kendi lehlerinde kullanmışlardır. Öncelikle Anadolu'ya gelen Safevî propagandacılarının (halîfe) Safevîlerin temel insan gücünü oluşturan Türkmen kitlelerinin İran'a göçünü sağladıkları gibi, aynı zamanda Safevîlerin baş düşmanı olan Osmanlı Devletini içten çökertmek üzere bir takım isyâna sebep olmuşlardır.[689] Bunu yaparken Hz. Ali'nin soyundan geldiklerini iddiâ ediyorlardı.[690] Çünkü Şiî ve

---

685 Türkmenler, İslâmiyetin ne kelâm, hâdis, fıkıh vs. gibi yüksek bilgiye dayalı ilimlerin ortaya koyduğu esaslarını kavrayabiliyor, ne de abdest alarak günde beş vakit namaz kılmak, oruç tutmak gibi disiplinli ve fedâkârlık isteyen ibâdetlerini yerine getirebiliyorlardı (Bkz. Ethem Rûhî Fığlalı, *Türkiye'de Alevîlik – Bektâşîlik,* s. 121).

686 Mustafa Ekinci, *Erdebîl Tekkesinin kuruluşu…,* s. 99.

687 Osmanlı Siyasî kurumlarının işleyişinde hâkim kitlenin dini olan İslamiyet'in belirleyici bir fonksiyonu olmuştur (Bkz. Şükrü Karatepe, "Osmanlı'da Din-Devlet İlişkisi", *İlim ve Sanat,* 1997, sy. 44-45, s. 68).

688 Ayrıntılar için bkz. Yaşar Ocak, "Selçuk ve Osmanlı Dönemi Tekkelerinde Dînî – Tasavvufî Eğitime Genel Bakış", Türkiye I. Din Eğitimi Semineri 23-25 Nisan 1981, İfav yay. ty, s. 73-80.

689 Saim Savaş, "XVI. Asırda Safevîlerin Anadolu'daki Faaliyetleri ve Osmanlı Devleti'nin Buna karşı aldığı Tedbirler", *Uluslararası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi*, 07-09 Nisan 1999, Konya 2000, s. 184.

690 Meselâ Hatayî'nin şu şiirini örnek gösterebiliriz:
Şâh-ı Merdân'ın Ali'nin âliyem evlâdiyem
Zülfikâr ü tâc ü Düldül üç nisânı mendedür (Bkz. Saffet Sarıkaya, *Şah İsmail Sempozyumu,* 9-11 Ekim 2003, Ankara, s. 272).

Kızılbaş çevrelerde Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'e olan mensûbiyetin son derece önemli bir yeri olduğunu biliyorlardı.[691]

Bu arada Erdebîl Tekkesinin Anadolu'ya gönderdikleri halîfelerin etkisinden de bahsetmeliyiz. Bütün tarîkatlarda olduğu gibi Safeviyye tarîkatında da halîfelik müessesi vardı.[692] Bu halîfeler irşâd vazifesiyle uğraşmış ve halkı, tıpkı Somuncu baba nâmıyla bilinen Hamîdiddîn-i Aksarayî gibi ehl-i Sünnet akîdesine göre bilgilendirmişlerdi.[693] Ancak bilindiği üzre Cüneyd'den itibaren Erdebîl Ocağı mahiyetini değiştirmiş ve halîfelik müessesesi mâhiyet değiştirerek siyasî bir kurum gibi çalışmıştır. Anadolu'ya gelen bu halîfelerin görevleri[694] Şiî itikadı ile ilgili kitapları halk arasında yayarak ehl-i sünnet itikâdına aykırı bâtıl itikâdların yayılmasına sebep olmak, daha önce vurgulandığı üzere Anadolu'dan İran'a bir çok oymağın göç etmesini sağlamak[695] Nezir ve sadaka namıyla toplanan paraların gizli bir şekilde İran'a ulaştırmak, Erdebîle gidip bir müddet orada kalarak tarîkatın usûl ve âdâbını öğrendikten sonra gittikleri memleketlerde âyinler yapmak, son olarak da kendi tarafdarlarının yoğun olduğu yerlerde isyân çıkarmak. Şah Kulu (Şeytan Kulu), Nur Halîfe, Pir Sultan Abdal olayı, İbn-i Hanuş ve Şah Veli (Celâl) isyanları bu ayaklanmalardan bazılarıdır.[696]

Osmanlılar da Şiî Safevî tarîklerinin başlattığı Anadolu'ya yayılma politikasının şuurlu bir şekilde üzerine gitmişlerdir.[697]

---

691 Sayın Dalkıran, "İran Safevî Devleti'nin Kuruluşuna Şiî İnançların Etkisi ve Osmanlı'nın İran'a Bakışı", *ATÜİFD*, Erzurum 2002, sy. 18, s. 61.

692 Hatta halîfelerin, Halîfetu'l-hulefâ adında liderleri de vardı. Halîfetu'l-hulefalara kısaca Halîfe Beg denirdi. Bilinen ilk Halîfe Beg Safevîlerin Bağdad Valisi Hâdim Bey'dir. Çaldıran savaşında ölmüştür (bkz. Mustafa Ekinci, *Erdebîl Tekkesinin Kuruluşu*, s. 105.

693 Bu konu daha önceden ayrıntılı olarak incelendiği için burada tekrar edilmeyecektir.

694 Ayrıntılı bilgi için bkz. Saim Savaş, *XVI. Asırda Anadolu'da Safevîlik*, s. 131.132.

695 Bu göçlerin yaklaşık iki asır boyunca devam etmesi işin ne kadar büyük olduğunu göstermektedir. (Bkz. Faruk Sümer, *Safevi Devletinin Kuruluşu*, s. 4-5.)

696 Şinasi Altundağ, "Selim I." *İA*, X, 423-434; Mustafa Ekinci, *Erdebîl Tekkesinin Kuruluşu.…*, s. 104.

697 Mustafa Kara, "Osmanlı'da Dinî-Tasavvufî Hayat", *İlim ve Sanat*, 1997, sy. 44-45, s. 48.; Osmanlıların Safevilere karşı siyasî, Ekonomik ve Askerî politikalar uygulamıştır. Siyasî politikalarına örnek: İran'a göçü engelleme, Safevî topraklarında casusluk…; Ekonomik politikalarına örnek: Kızılbaş katledenlere dirlik verilmesi, Göçebe Türklerin at ve silahtan arındırılması…; Askerî politikalarına örnek: Arap-İran_Gürcü sınırlarının kontrolü, Safevî topraklarına akınlar düzenlemek (Bkz. Saim Savaş, *XVI. Asırda Anadolu'da Alevîlik*, s. 156-172).

İnançlar Meselesi[698]

Türkmen (Kızılbaş)lerin inançlarını anlatırken iki önemli meseleye dikkat edilmelidir.

1. Erdebîl Tekkesi mensuplarınca kendilerini yazılı veya sözlü olarak nasıl ifâde ettikleri meselesi.

2. Safevî düşmanlarının ya da onlara karşı menfî hisler besleyenlerin bir takım isnatları.

Anadolu'daki Türkmenlerin inançlarını aksettiren yazılı eserlerin yokluğu, işi daha da güçleştirmektedir. Tarihsel ve sosyal koşulların doğal bir sonucu olarak kitâbî olmaktan çok sözlü geleneğe dayalı[699] çoğu göçebe olan Türkmenlerin inançlarını ifâde eden eserler hemen hemen yok gibidir. Zaten Anadolu'daki bu zümreler inanç yönünden de bir bütünlük arz etmezler. Meselâ İran'daki esas halk kütlesi ile Anadolu'daki Safevî devri Türkmenler farklı özelliklere sahiptirler. Bütün zorluklara rağmen özellikle Anadolu'daki zikredilen bu grubun inanç özelliklerini[700] şöyle sıralayabiliriz:

---

698 Ahmet Yaşar Ocak, Alevîlik ve Bektaşiliği'nin İnanç kökenlerini şu şekilde izah eder: "Alevîlik ve Bektaşîliği doğuran Türk Heterodoksisi, gerçekten de Orta Asya'da eski Türk inançlarıyla başladı. Şamanizm ve Budizm ile mistik bir niteliğe büründü. Zerdüştilik ve Maniheizm ile beslendi. Yesevîlik ile İslâm'ın ve İslâm Sûfiliğinin damgasını yedi. Buna Horasan Melâmetîliğinin Kalenderâne tavrı eklendi. Böylece Anadolu'ya gelindi. Neoplatonizm'in eski Payen ve Hristiyanlık dönemi yerel kültürlerin belli unsurlarıyla tanıştı. XV. Yüzyılda İran Hurûfiliğinin, XVI. yüzyıl başında Safevî Şiîliğinin motifleriyle bildiğimiz çehresini kazandı. İşte çok kısa ve kaba hatlarıyla Alevîlik ve Bektaşîliğin inanç kökenlerinin gerçek hikâyesi budur." (Bkz. a.mlf., "Alevîlik ve Bektaşîlik Hakkındaki Son Yayınlar üzerinde [1990] Genel Bir Bakış ve Bazı Gerçekler – II", *Tarih ve Toplum*, Ağustos 1991, sy. 92, s. 116).

699 Ali Yaman, *Alevilik Nedir?*, Şahkulu Sultan Külliyesi M.A. Hilmi Dedebaba Araştırma Eğitim ve Kültür Vakfı , y.y., t.y., s. 15.

700 Şia'da ve ehl-i sünnette inanç esaslarından islâmın ve imanın şartları arasında da farklar görülmektedir. Şöyle ki: Ehl-i Sünnette İslâmın şartı 1. Kelime-i Şehâdet getirmek, 2. Namaz kılmak, 3. oruç tutmak, 4. Haccetmek, 5. Zekât vermek; Şia'da ise 1. Namaz kılmak, 2. oruç tutmak, 3. Haccetmek, 4. zekat vermek, 5. Humus (Beşte bir yani %20 yıllık masraf çıktıktan sonra ticaretten elde edilen gelirler, deniz ürünleri, madencilik vs. maldan verilir. Bunun yarısı seyyidlere yarısının da mollalara verilmesi farzdır.), 6. Cihad (ehl-i sünnette yurt savunması olduğunda farz, diğer hâllerde farz-ı kifâyedir.). Ehl-i Sünnette imanın Şartları: 1. Allah'a iman, 2. Meleklere iman, 3. Kitaplara iman, 4. Peygamberlere İman, 5. Âhiret gününe iman, 6. Kadere iman; Şia'da ise, 1. Tevhid, 2. Adalet, 3. Nü-

a. Allah İnancı:[701] Alevî-Bektâşî-Kızılbaş, hangi isimle anılırsa anılsın, hepsinde Allah'ın varlığı, birliği, kısaca Tevhîd konusunda sağlam bir inanç olmakla birlikte,[702] çok az bir kısmında hulûl inancı söz konusudur. Onlara göre Allah hulûl edebilir. Şeyh Cüneyd ve oğlu Haydar'ı anlatırken onlara Allah ve Allah'ın oğlu dediklerinden bahsetmiştik.[703] Şüphesiz bu anlayışın hulûl inancı ile bağlantılı olduğunu söylemeliyiz.

b. Peygamber İnancı: Hz. Peygamber (a.s.)'i Peygamber olarak kabul ederler. Ancak bazı durumlarda Hz. Ali'nin üstünlüğü hissedilir. Zaten Allah, Muhammed ve Ali üçü birdir.[704] Tanrı, Muhammed ve Ali Sûretinde görülmüştür. Fakat bütün hikâyelerde Ali dâima üstündür. Hatta Miraç bile Peygamber'in Ali sırrına ermesidir.[705]

Şah İsmail'in:

Çıkarup yeryüzünden göge ol dem
Aparup getiren Rahman Ali'dir

beyti bunu göstermektedir.[706]

---

büvvet, 4. İmâmet, 5. Kıyâmet (Bazı Câferî imamları, "Mirâc"ı da bu dîni esaslardan saydığı görülmektedir (Bkz. Abdülkadir Sezgin, *Hacı Bektaş Velî ve Bektaşîlik*, İstanbul 1991, s. 166-167); Ayrıca bkz. İlyas Üzüm, *İnanç Esasları Açısından Türkiye'de Ca'ferîlik*, İstanbul 1993 (Basılmamış Doktora Tezi); İbrahim Çalışkan, "Ca'ferî Mezhebinde İbâdetler (Şiîliğe Göre Fürû'uddin = İbâdetler)", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu*, İstanbul 1993, s. 481-497; Âyetullah Kâşifu'l-Gıtâ, *Ca'ferî Mezhebi ve Esasları*, trc. Abdülbâkıy Gölpınarlı, Ensâriyan yay., Kum 1992).

701 Mustafa Ekinci, *Erdebîl Tekkesinin Kuruluşu…*, s. 181.

702 Ethem Rûhi Fığlalı, *Türkiye'de Alevîlik Bektaşîlik*, s. 279; ayrıca Şah İsmâîl'in şiirinde de tevhîd inancı vardır.

Evvel ol Allah'ın adı söylenür
Cümle İbadetin başıdır tevhîd
Pîrim Şeyh Safî'den bize kalmıştır
Safî kardeşlerin kânıdır tevhîd (Bkz. S. Nüzhet Ergun, *Bektaşî Şairleri ve Nefesleri*, İstanbul Maarif Kitabhanesi 1955, s. 34.).

703 Şah İsmâîl'in de Türkçe yazdığı şiirlerinin bir çoğunda kendini "Tanrı" olarak tanımladığı belirtilmiştir (Bkz. Alessandro Bausani, *The Persians*, s. 136).

704 Alevî ve Bektaşî inançlarında her şeyin temelini, merkezini Ali'nin teşkil ettiğini ve Ali'nin görünüşte kul, gerçekte ise Tanrı olduğunu yazmaktadır (Bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, *Alevî Bektâşî Nefesleri*, İnkılâp kitabevi, İstanbul 1992, s. 128).

705 Abdülbâki Gölpınarlı, "Kızıl-Baş", *İA*, VI, 791; Köy Bektaşîleri, Ali'nin bir çok şekillerde hâlâ yeryüzünde bulunduğunu da söylemektedirler. Hurûfîlikle karışmış Babagan Bektâşileri de Ali'nin bütün çehrelerde okunduğunu ve Ali'nin mânevî olarak rûhun rûh'u olduğu inancını taşırlar (Bkz. Besim Atalay, *Bektaşilik ve Edebiyat*, Ant yay. İstanbul 1991, s. 76-77.

706 Mustafa Ekinci, *Erdebîl Tekkesinin Kuruluşu*, s. 181-82.

c. Hilâfet: Hz. Peygamber'in vefâtından sonra halîfeliğin Hz. Ali'ye geçtiğine inanılır.[707] Hz. Peygamber'in halîfe sözcüğünü kullanmadığı ancak kendisinden sonra vasî ve vekil olarak birçok defa Hz. Ali'nin gösterildiğini ve Müslümanların dinî inanç ve vecîbeler yönünden de ona bağlanması gerektiğine inanılmıştır.[708] Sahabeler hakkında nâzil olan âyetlerin ise Allah Kelâmı olmayıp sonradan uydurularak Kur'ân içerisine sokuşturulduğunu iddia ederler.[709] Hatırlanacağı üzere, *Tevârih-i âl-i Osman*'da Şeyh Cüneyd'in, Abdüllatif Makdisi ile tartışmaları verilmiş ve burada Cüneyd'in: "Bu âyetler nazil olduğu vakit sen orada mıydın?" diyerek bu düşüncelerini izhâr etmiştir.[710] Şüphesiz bu inançta olmayan birçok Kızılbaş vardır.

d. İmamlar: Kızılbaşlar'da oniki imam inancı, imamiyye mezhebiyle paralellik arzeder. Bu imamlar her bakımdan çok fazîletli kimselerdir.[711] Ma'sûmdurlar, yani büyük ve küçük günahlardan korunmuşlardır veya yaptıklarından dolayı günah işlemiş sayılmazlar.[712] Özellikle Safevîler devrinde, İmamlar için söylenen bu faziletlerin abartılarak onlara ilâhî sıfatlar verildiği ifâde edilmiştir.[713] Şah İsmâîl'in

Ol Ali'dir ey Hatâyî bî hata

Dünya ve ukbada câvid olan

şiiri bunu anlatmaktadır.[714]

e. İbâdetler: Türkiye'deki Alevî zümrelerin herhalde üzerinde birleşemedikleri husûsların başında namaz, oruç, hac gibi ibâdetler gelmektedir. Oysa Hz. Ali'nin, İmam Câfer'in beş vakit namazdan hiçbir şeyden fârig olmadığı bilinmektedir.[715] Oruçları ise Muharrem ayında, ilk on veya oniki gün oruç tutarlar. Hz. Hüseyin Kerbelâ'da

---

707 Halîfelik ve imâmlık hakkının Hz. Ali'de olduğu hâlde, bu hakkın diğer üç halîfe tarafından gasb edildiği yolundaki Şiî inanışın tesiri ile Anadoludaki Kızılbaş halkın da böyle bir geleneği sürdürdükleri anlaşılmaktadır (Bkz. Saim Savaş, *XVI. Asırda Anadolu'da Alevîlik*,, s. 54).

708 A. Celâlettin Ulusoy, *Hünkâr Hacı Bektaş Veli ve Alevî-Bektaşî Yolu*, Hacıbektaş 1980, s. 153-154.

709 Mustafa Ekinci, a.y, s. 182; Kur'ân-ı Kerim'in bazı yerlerinin ilk üç halîfe tarafından değiştirilmiş olduğu ve Hz. Osman'ın da Hz. Ali ile ilgili kısımları dışarıda bıraktığı iddia edilmiştir (Bkz. Mehmet Saray, *Türk-İran Münâsebetlerinde Şiîliğin Rolü*, Ankara 1990, s. 9).

710 Aşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*,, s. 265.

711 İsmâîl Mutlu, *Tarihte ve Günümüzde Câferîlik*, Mutlu yay. 1995, s. 64.

712 Abdülkadir Sezgin, *Hacı Bektaş Velî ve Bektaşîlik*, s. 169.

713 Ali Şeraîtî, *Ali Şiası Safevî Şiası*, çev. Feyzullah Artinli, Yöneliş yay., İstanbul 1990, s. 57.

714 Mustafa Ekinci, Erdebîl Tekkesinin Kuruluşu, s. 182.

715 Ethem Ruhi Fığlalı, *a.g.e.*, s. 286.

susuz kaldığı için su içilmez, içilse bile cam bardakla değil içini göstermeyen bir kap kullanırlar.[716] Bununla birlikte ibâdetlerini eksiksiz yerine getirenler de olmuştur. Kaygusuz Abdal'ın "Salatnâmesi" beş vakit namazın ehemmiyetini anlatmaktadır. Hele Nutkî şiirinde namaz, hac ve oruca yer vermektedir.[717]

Otuz iki Salat ile
Hac u Savm u zekat ile
Nice yüz bin kerrat ile
Biz bende-i Bektâşiyiz

İmanın esasları olarak bilinen melekler, kitaplar, peygamberler, hesap günü konularında ehl-i sünnetle aynı kanaatleri paylaşırlar. Ancak kaza ve kader konusunda Mu'tezile'nin tesirinde kalmış şiî-imâmiyye'nin "adalet" görüşünü benimsemişlerdir.[718]

Şunu ifâde etmek gerekir ki Erdebîl tekkesinin Anadolu'daki mürîdleri ile İran'daki esas halk kütlesi farklı inançlara sahiptir. Aslında ilk başlarda Safevî devletini kuran Türk oymakları ile Anadolu Kızılbaşları ortak inanca sahiptiler. Ancak zamanla, kitabî eğitimden istifâde eden halk kitlesinden etkilenerek onların görüşlerini benimsemişlerdir.[719] İşin enteresan tarafı Şiîliğin İran'a hâkim olmasını sağlayan insanların Türk olmasıdır. Türkler, İran'da yeni bir devlet kurularak Şiîliğin İran milliyetciliğini canlandırmada bu kadar etkin olabileceğini düşünmemişlerdir.[720]

---

716 Enver Benhan Şapolyo, *Mezhepler ve Tarîkatlar Tarihi,* s. 356; E. Rûhi Fığlalı, *a.g.e.*, s. 289-290. ayrıntılar için bkz. Bedri Noyan, *Bektaşîlik Alevîlik Nedir?*, ty. yy. s. 131-156.

717 Ayrıntılı bilgi için bkz. Hüseyin Özcan, "Bektâşî Şiirinde İslâm'ın Temel Şartları", *Akademik Araştırmalar Dergisi,* Mayıs-Temmuz 2002, sy, 13, s. 49-59.

718 E. Rûhi Fığlalı, *a.g.e.*, s. 284.

719 Mustafa Ekinci, *Erdebîl Tekkesinin Kuruluşu,* s. 184; Sönmez Kutlu bu inanç farklılıklarını ayrıntılı bir biçimde ele almıştır. Meselâ On iki İmama ve ehl-i beyte karşı aşırı hürmet ve bağlılık Şiâ'ya göre inanç esaslarındandır. Oysa Alevî-Bektâşî'lerde onlar siyâsî ve hukûkî değil, mânevî rehberler olarak yüceltilirler. Kutlu, bazı buyruklarda Şiî mezhebi ile ilgili bir bölüm yer aldığını ancak burada tanımlanan Şiîliğin kaynaklarda geçen Şiîlikten farklı sözde bir Şiîlik olduğunu ifâde eder. Yine Alevî-Bektâşîlerin Şiî adını değil Ca'ferî adını kullandıklarını bunun da hiç bir şekilde inanç ve fıkıh boyutuyla olmayıp içi boşaltılmış sembolik bir Ca'ferîlik olduğunu kaydeder. Tevellâ ve Teberrâ konusuna gelince o da Alevî-Bektâşîler için sembolik karakterlerdir. Şîa'dakinin aksine Osman'a lânet okunması sonuç olarak Alevî-Bektâşîler yazılı kaynaklarında İmam Ca'fer'in fıkhî görüşlerine yer vermeden İmam Ca'fer'in mezhebindenim deseler de bu durum sözde Ca'ferîlikten öteye geçmemektedir (Bkz. a.mlf., *Alevîlik-Bektâşîlik Yazıları,* s. 56-58).

720 Mehmet Saray, *Türk-İran Münâsebetlerinde Şiîliğin Rolü,* Ankara 1990, s. 526.

C. Şeyh Safî Buyruğu

On asrı aşan bir tarihi geçmişi olan Alevîlik, aşağı yukarı bugünkü şeklini aldığı XVI. asırdan itibaren inanç ve ritüellerini sözlü geleneğin yanı sıra günümüzde daha çok *Buyruk* adıyla anılan eserle intikâl ettirmiştir.[721]

a. Adı: Buyruk ile alâkalı iki mesele göze çarpmaktadır. Birincisi gerçek adının ne olduğu, ikincisi ise kimin tarafından yazıldığıdır. Önce isim konusunu aydınlığa kavuşturalım.

Bir yolun ve süreğin iç tüzüğü daha doğrusu anayaşı olduğu ifâde edilen *Buyruk*, alevîler arasında İmam Câfer Buyruğu ya da kısaca Buyruk adı ile tanınır.[722] Fuad Bozkurt, bu eserden ilk söz edenin M. Fuad Köprülü olduğunu ve eserin gerçek adını *Menâkıb-ı Evliya* olarak verdiğini söylemektedir.[723] Sefer Aytekin ise eserin *İmam Câfer Buyruğu, Menâkıb-ı Evliyâ, Menâkıbnâme, Fütüvvetnâme* gibi çeşitli isimlere sahip olduğunu belirtir.[724] Mehmet Eröz de, Abdülbâki Gölpınarlı'ya dayanarak iki yazılı metnin olduğunu bildirir. Bunlardan birinin Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî ile oğlu şeyh Sadrüddîn'in soru cevaplarını içeren ve Şah İsmâîl'e dayandırılan *Menâkıbü'l-esrâr*, ikincisinin ise Şeyh Safî'ye dayandırılan *Buyruk* olduğunu iddia etmektedir.[725] Kısacası, en sağlam bilgileri vermesi sebebiyle Abdülbaki Gölpınarlı'yı esas olarak *Buyruk*'un gerçek adının *Menâkıbü'l-esrâr behcetü'l-ahrâr*[726] olduğunu ifade edelim.

---

721 İlyas Üzüm, "Buyruk'ta "Üç Sünnet – Yedi Farz" kavramı ve Alevî Yazarların Tutumu", *İslam Araştırmaları Dergisi*, 2001, sy. 5, s. 157; Alevî Buyruklarının en ünlülerinin *İmam-ı Câfer Buyruğu*, *Vîrânî Baba Buyruğu ve Şeyh Safî Buyruğu* olduğu söylenmiştir (Bkz. Mehmet Yaman, *Erdebîlli Şeyh Safî ve Buyruğu*, İstanbul 1994, s. 38 [56 nr.lı dipnot]).

722 Fuad Bozkurt, *Buyruk (İmam Cafer-i Sadık Buyruğu)*, Kapı yay., 2005, s. 1.

723 Fuad Bozkurt, *Buyruk*, s. 1.

724 Sefer Aytekin, *Buyruk*, Emek Basım-Yayınevi, Ankara, 1958, Önsöz, s. 3.

725 Mehmet Eröz, *Türkiye'de Alevîlik – Bektaşîlik*, İstanbul 1979, s. 95.

726 Gölpınarlı, asıl adının *menâkıbü'l-esrâr behcetü'l-ahrâr* olan XVI. yüzyılda yazılmış bu eserin Alevîlerce *Menâkıb* veya *Büyük Buyruk* dendiğini, Sadrüddîn Mûsâ'nın babası yani Safiyyüddîn-i Erdebîlî'ye soruları ve onun cevaplarını içeren XVII. Yüzyılda yazılmış bu esere de *Küçük Buyruk* adını verdiklerini belirtir (Bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İnkılap ve Aka yay., İstanbul 1977, s. 66).

b. Müellifi: İkinci mesele de müllefinin kim oludğuna yöneliktir. Alevî halkın büyük bölümü, *Buyruk*'un İmam Cafer-i Sâdık'tan kaldığına inanmaktadır.[727] Ancak ne Şiî ne de Sünnî kaynaklar, onun böyle bir eserinin olduğundan bahsetmektedir.[728] Üstelik, *Buyruk* İmam Câfer'in sözlerinden derlenmiş bir yapıt da değildir.[729] Başka görüşe göre Şah İsmâîl'in altıncı kuşaktan dedesi Şeyh Safî yazmıştır. Ancak *Buyruk*'ta Şah İsmâîl'e ait deyişlerin olması ve çeşitli vesilelerle ondan bahsedilmesi, bunların sonradan eklendiği düşünülse bile akla yatkın gözükmemektedir. Bir başka görüşe göre de Şah İsmâîl'e ait olduğudur. Ancak içerik bakımından büyük önem taşımasına karşın yazınsal bakımdan önemsiz olduğu ifâde edilen bu eserin Şah İsmâîl gibi büyük bir ozan tarafından te'lif edilemeyeceği söylenmektedir. Bir de eserin Şah İsmâîl'den sonra yaşamış ozanların deyişlerine yer vermesi bu görüşü kuvvetlendirmektedir.[730] Abdülbâki Gölpınarlı ise *Buyruk*'un Şah İsmâîl'in oğlu Şah Tahmâsb zamanında (1576) Bîsâtî isimli biri tarafından yazıldığını iddia etmektedir.[731] En güvenilir kaynak olması sebebiyle Gölpınarlı'nın bu iddiası kabul görmüştür.

c. Muhtevâsı: Alevîlerin âdâb ve erkânını konu edinen eserin baştan beri eksiksiz ve değişmez bir metin olarak ortaya konmadığı, Safevî propagandasıyla Anadolu'daki belirli oymaklara dağınık metinler hâlinde intikâl ettiği belirtilmiştir.[732] Ayrıca tarihî süreç içinde Tahtacılar'dan[733] Orta Anadolu Alevîleri'ne kadar muhtelif

---

727 Bozkurt, bunun iki nedeni olduğunu söylemektedir: Birincisi, Anadolu Alevîliği Câferî mezhebine bağlıdır, İkincisi, *Buyruk*, alevî ilke töre, tören ve söylencelerini içermektedir (Bkz. Fuat Bozkurt, *Buyruk*, s. 3).

728 Sönmez Kutlu, *Alevîlik-Bektaşîlik Yazıları (Alevîliğin Yazılı Kaynakları Buyruk, Tezkire-i Şeyh Safi)*, s. 161.

729 Fuat Bozkurt, *Buyruk*, s. 3.

730 Fuat Bozkurt, *Buyruk*, s. 4.

731 Abdülbaki Gölpınarlı, "Kızıl-Baş", *İA*, VI, 789; Fuat Bozkurt, *Buyruk*, s. 3-4; Gölpınarlı, *Büyük Buyruk*'un içinde Şah Tahmâsb övüldüğü için XVI. yüzyılda, *Küçük Buyruk*'un ise içindeki bir gülbankte Şah Tahmâsb'ın oğlu İsmâîl Sanî (1037/1627)'nin yahut Şah Abbâs'ın torunu ikinci Şah Abbâs (1077/1666)'ın adları geçtiği için XVI. yüzyılda yazılmış oludğunu ifâde eder (Bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, s. 66); a.mlf. tarafından hazırlanan *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu*, TTK, Ankara 1972, III, 431.

732 İlyas Üzüm, *Buyruk'ta Üç Sünnet – Yedi Farz…*, s. 158.

733 Tahtacılar, Oğuz boyundan olup, ormanlık bölgede yaşayarak ağaç işçiliği ile uğraşan ekseriyetle göçebe, çok azı da yerleşik olarak yaşayan Alevî-Türkmen zümrelerini ifâde etmektedir. Aynı özelliklere sahip Ağaçeri denilen zümre ile aynı menşeden geldikleri hatta tahtacıların Ağaç evlerin devamı olabileceği söylenmiştir (Ayrıntılar için bkz. Neşet Çağatay, "Tahtacılar", *İA*, XI, 669-672); Tahta-

Türkmen gruplarının -ana çizgi çerçevesinde- kendi yapılarına uygun bazı tasarruflarda bulunarak eserin değişik verisyonlarını oluşturdukları söylenmiş ve "otantik bir *Buyruk* metni" ortaya koymanın zorluğundan bahsedilmiştir.[734]

Buyruk'un Muhtevâsını üçe ayırmak mümkündür.[735] Birincisi Hikâyeler bölümü: Kırklar Cemi, Peygamber ile Ali'nin musâhip olması, Mürşid, Mürîd Sayılabilir. İkincisi dinsel törenler: Musahip, Oğlan ikrarı alma, kız ikrarı alma, ölmeden önce ölmek, on iki hizmet sayılabilir. Üçüncüsü, İlkeler: Alevîliğin ana ilkeleri anlatılır. Bu ilkeleri nasıl yapacağı, yapmaması durumlarda ne gibi cezalarla karşılaşılacağı anlatılır. Meselâ, tarîkatın farzları, Dört Kapı-Kırk Makam, Üç Sünnet Yedi Farz sayılabilir. Dördüncü olarak töreler gelir. Pîr, Rehber, Zâkir, Sofu, Mücerred, On dört masum-i pâk-On yedi kemer best, dâr, secde, niyâz Tâc kimi sorunların çözümü, velâyetnâme gibi konular açıklanır.

Buyruk'larda tarîkat esaslarıyla ilgili bir çok hüküm vardır. Bunlar tasavvufî kavramların, değişik şekilde tasnîfinden ibârettir.[736] Sözgelimi hemen hemen her buyrukta[737] yer alan üç sünnet yedi farz anlayışı önemlidir. Belediye kütüphanesinde

---

cıların gelenek ve yaşayışları hakkında bilgi için bkz. A. Yılmaz, *Tahtacılarda Gelenekler*, Ankara 1948.

734 İlyas Üzüm, "Buyruk'ta Üç Sünnet-Yedi Farz…", s. 158; Meselâ Tahtacıların elinde *Menâkıbu'l-esrâr*'dan farklı bir buyruk olduğu belirtilmiş ve bu fark iki maddede toplanmıştır. Birincisi tahtacı metni Safevîlere dayanmıyor, ikincisi ise neredeyse unutulan ve günümüzde hemen hemen rastlanmayan tören ve törelere yer vermesidir. Meselâ Oğlan ikrârı alma, kız ikrârı alma gibi (Daha fazla ayrıntı için bkz. Anke Otter – Bedugean M.A., "Tahtacıların Kutsal kitabı – Buyruk Hakkında Birkaç Not" *I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı [Tahtacılar Sempozyumu Bildirileri]*, Antalya, 26-27 Nisan 1993, Ankara 1995, s. 1-8).

735 Fuat Bozkurt, *Buyruk*, s. 5-6.

736 İlyas Üzüm, *Kültürel Kaynaklarına Göre Alevîlik*, Horasan yay., İstanbul 2002, s. 26.

737 Buyruk, pek çok yazması olan bir kitaptır. Başlıklarına gelince, eser, amatör bir çalışma olarak ilk defa 1958 yılında Buyruk adıyla Sefer Aytekin tarafından yayımlanmıştır. İzmir Nüshası esas alınmış ayrıca Maraş, Alaca-Çorum, Gümüşhacıköy, Malatya, Hacı Bektaş – 1 ve 2 nüshalarından parçalar eklenen eser en sağlam neşir kabul edilmiştir. Eser, ikinci defa 1962 yılında Hasın Ayyıldız tarafından İmam-ı Ca'fer Buyruğu adıyla yayımlanmış ancak muteber kabul edilmemiştir. Fuat bozkurt da 1982 yılında, Buyruk adıyla, kendi ifadesine göre ulaşılabilen bütün nüshaları dikkate alarak bir neşir gerçekleştirmiştir. İlim çevreleri tarafından en muteber neşir Aytekin'in ve Bozkurt'un neşirleridir. Fuat Bozkurt, *Buyruk*'tan bazı bölümler içerdiği için iki neşir daha eklemiştir. Bunlar. Abdurrahman Yılmaz'ın *Tahtacılarda Gelenekler*'i ile Rıza Yetişen'in *Tahtacı Aşiretleri* adlı çalışmasıdır (Bkz. İlyas Üzüm, "Buyruk'ta Üç Sünnet-Yedi Farz…", s. 159; Fuat Bozkurt, *Buyruk*, 7-9); Mehmet Yaman da *Küçük Buyruk* adı verilen "... Seyyîd Abdülbâki Efendi'nin Mektubu" diye başlayan 25

(Atatürk Kitaplığı) incelediğimiz bir yazmaya[738] göre üç sünnet ve yedi farz özetle şöyle sıralanmaktadır: Üç sünnet, kelime-i tevhidi zikretmek, kalpten adâveti gidermek, yolun gereklerini yerine getirmek; yedi farz ise sıradân olmak, dört kapıda kâmil olmak, nefsi öldürmek, evliyaya irâdet getirmek, (mürşid edinmek), musâhib hakkını gözetmek, tevbe etmek ve hırka giymek.

Netice itibariyle *Buyruk*'lar sınırlı derecede bazı anlayışlar hesaba katılmazsa İslâm tasavvuf geleneğiyle uyumlu, yer yer de yüzeysel olarak Şiî unsurlara yer veren kaynaklar görünümündedir.

---

sayfalık bir kitaptan bahsetmekte ve bazı bölümlerden örnekler vermektedir (Bkz. a.mlf., *Erdebîlli Şeyh Safî ve Buyruğu*, İstanbul 1994, s. 118-149).

738 Yazmada, vr. 631^{b}'de kırmızı renkle "Tâlib Olan Cân Kardeşlere Şeyh Sâfî Hazretlerinin nasîhatnâmesidir" diye başlık atılmıştır. Üç sünnet yedi farz ise 632^{a}-634^{b} arasındadır. Yine aynı yazmanın vr. 650^{b}'de kırmızı renkle Şeyh Safiyyüddin'in"Menâkıb-ı Şerîfi" olduğunu ifâde eden bir yazı daha vardır. (Ayrıntılar için bkz. Belediye ktp., Yazmalar bl., nr. 27 (orta boy), vr. 631^{b}-717^{a}). Bu nasîhatnâmeden örnek bir sayfa görmek için bkz. Tezimizdeki "Ekler" bl. Bu arada üç sünnet – yedi farz kavramı muhtelif *Buyruk* versiyonlarında birbirinden farklı biçimde yer aslada büyük ölçüde bir ortaklık söz konusudur. Meselâ Esat Korkmaz özetle şöyle sıralamıştır: Üç sünnet, Tanrı'nın adını, Allah – Muhammed – Ali üçlemesini, On iki imamların adını anmak, düşmanlığı kalpten atmak, yola teslim olmak; yedi farz ise, musahip edinmek, mürebbiye düşmek, rehber sahibi olmak, mürşitten el almak, aşina bulmak, peşine almak, çiğildeşi olmak (Bkz. Esat Korkmaz, *Yorumlu İmam Cafer Buyruğu*, Anahtar Kitaplar yay., 2007, s. 146-147); Yine başka bir yerde üç sünnet kelime-i tevhîd, kalpten adâveti gidermek, nutk-ı kudret'in hak olması şeklinde geçmektedir (Bkz. Fidan Şahin, *Şeyh Sâfî Vasiyetnâmesi*, s. 18-19.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I. TASAVVUFÎ KAVRAMLAR

Tasavvufun gâyesi, nefsin tezkiyesi ve kalbin tasfiyesi ile insanın ahlâkî olgunluğa kavuşmasını temîn etmektir. Daha açık bir ifade ile söyleyecek olursak şehâdet âlemine gönderilmiş olan insanın çeşitli seyirlerden geçerek mânevî ve rûhî yolculuğunu itmâm ederek hakîkate ulaşmak, kendi mirâcını yaşayarak tekrar şehâdet âlemine nüzûl edip kâmil insan mertebesine ulaşmasıdır.

Tasavvufî ıstılahlar da insanı rûhî olgunluğa ulaştıran birer vâsıta olarak değerlendirilmelidir.[739] Her ilmin kendine has terimleri, ıstılahları olduğu gibi tasavvufun da kendine ait kavramları ve ıstılahları vardır. Burada maksat, kendilerine has (rûhî ve sırrî) mânaları birbirlerine kolayca açıklayabilmek, bu yolun yabancılarından ise gizlemek[740] şeklinde özetlenmiştir.

Sûfilerin kendilerini ifâde etmeleri bazen sıkıntılara sebep olmuştur. Çünkü bir yandan sahip olduğu mârifetin, sahip olduğu dilden geniş olması diğer taraftan bildiği hakîkatleri anlamaya henüz hazır olmayan kişilerle zıtlaşmak istememeleri bize dilin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.[741] Bu yüzden bir takım remizler ve semboller[742] kullanmışlardır. Hatta sûfîler, ehil olmayanlar arasında yayılmasından korktukları sırları, mânası müphem ve anlaşılmaz görünen ıstılahlar ile ifâde etmeyi özellikle tercih etmişlerdir. Çünkü sahip oldukları mârifet ve hakîkat akıl yoluyla elde edilmemiş, bilâkis Allah tarafından kendilerine tevdî edilmiştir.[743]

---

739 Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarîkatler*, s. 152.

740 Abdülkerim Kuşeyrî, *er-Risâle (Kuşeyrî Risâlesi)*, haz. Süleyman Uludağ, Dergâh yay., 1991, s. 179.

741 Nasr Ebu Zeyd, "Sûfi Düşüncesinde Hakikat-Dil İlişkisi Üzerine-İbn Arabî'de Dil, Varlık ve Kur'ân", *İslâmiyat*, II, sy. 3, Temmuz-Eylül 1999, s. 21.

742 Sembollerin, dindeki yeri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Erkan Perşembe, "Dinde Sembolün Fonksiyonu ve İslâm'da Sembolik Değerlerin Bugünü", *ODMÜİFD*, sy. 10, 1998, s. 91 vd.; Galip Atasağun, "Sembol ve Sembolizm", *SÜİFD*, sy. 7, 1997, s. 383 vd.; Annemarie Schimmel, "Dinde Sembolün Fonksiyonu Nedir?", *AÜİFD*, sy. 3-4, 1954, s. 71.

743 Kuşeyrî Risâlesi, s. 179; Bazen de sûfiler, Hakk Teâlâ'nın kendilerine bahşettiği bu sırları Cenâb-ı Hakk'ın gayûr (kıskanç) olması sebebiyle de ifşâ etmemişlerdir. İbn Arabî ilâhî kıskançlık kavramını, İlâhî Tecellî kavramı cinsinden anlamaya çalışmaktadır. Bkz. Toshihiko İzitsu, *İbn Arabî'nin Fusûs'undaki Anahtar-Kavramlar*, trc. Ahmed Yüksel Özemre, Kaknüs yayınları 1998, s. 350.

Klasik tasavvuf kitaplarında makâm, hâl, menzil, vakt gibi gruplara ayrılarak tasnîf edilen bu kavramları açıklamadan önce, tasavvufî kaynaklarda sıkça kullanılan makâm, hâl ve vakt kavramlarını açıklamayı uygun bulduk.

Makâm: Menzil, merhale, konak, mertebe gibi mânalara gelen bu kelime, tasavvuf terimi olarak sâlikin gösterdiği faaliyetle ulaştığı, sıkıntılara katlanarak azimli bir şekilde gerçekleştirdiği merhale mânâsındadır.[744]

Makamlar, hem ahlâkî olgunluğa ermedeki aşamalar hem de Hakk'a giden yoldaki menziller olarak görülmüştür.[745] Safiyyüddîn-i Erdebîlî'ye göre ne kadar menzil varsa o kadar makâm vardır. Yine Safiyyüddîn-i Erdebîlî makâm hakkında: "Makâm sâlikin cehd, gayret ve maksadına bağlıdır. Eğer doğru yoldan saparsa, onun makamı eğri yolda olur. Ancak doğru yolda sâbit kadem yürürse ve bu yola baş koyarsa makâmı doğru yolda olur. Bu yolda yürüyerek maksadına ulaşırsa temkîn sahibi olur" demektedir.[746]

Hâl: Değişme, dönüşme, durum, tavır gibi mânâlara gelen bu kelime, bazı sûfilerce parlayıp sönen ve sürekliliği olmayan şimşeğe benzetilmiştir.[747]

Hâl, kulun kasdı ve teşebbüsü olmadan doğrudan doğruya Allah'ın lûtfu ile bir ân için insanda doğan şevk, hüzün, keder gibi rûhî hallerdir.[748] Vehbî olduğu için kalıcı ve dâimî değildir. Bununla birlikte Hâris Muhâsibî gibi hâlin devamlılığını öne sürenler de olmuştur.[749] Safiyyüddîn-i Erdebîlî de hâl hakkında şunları söylemektedir: "Makâm, aramakla elde edilir ama hâl aranmadan elde edilir. O, Allah'ın bahşetmesidir. Gayretle elde edilmez, kesbî değildir. Hâlin gelmesinde aklın rolü olmaz ama vâkıayı akıl süsleyebilir. Hâlin girmesi bazen hızlı, bazen yavaş ve fâsılâlı olur. Bu duraklama genelde, hâl sahibi terakkî ederek sıfattan sıfata geçince ve telvîn sahibi olunca daha fazla olur." Yine Erdebîlî, güneş ışığının, meyveleri nasıl yetiştirip, ona çeşitli renk ve koku verip

---

744 Süleyman uludağ, "makam", *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marîfet yay. 1995, s. 345.

745 Süleyman Uludağ, "makam", *DİA*, XXVII, 410.

746 *Safvetü's-safâ*, s. 504-505.

747 Mehmet Demirci, "hâl",*DİA*, XV, 216-18.

748 D. B. Macdonald, "hâl", *İA*, V/I, 107.

749 H. Kâmil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 155.

onu olgunlaştırıyor ve pişiriyorsa, çeşitli nûrların da hal sâhibine zâhir olduğunu onu pişirdiğini, dayanıklı hale getirdiğini ve temkîn sahibi yaptığını ifade etmektedir.[750]

Vakt: Sâlikin üzerinde gâlib ve hâkim durumda bulunan duygu ve düşüncedir.[751] Safiyyüddîn-i Erdebîlî bu konuda şunları söylemektedir: "Vakit, Hakk'dan kişiye gelir Cenâb-ı Hakk ezelde, yaradılmışların ahvâlini belirtmiştir. Bu hâller îmân, küfür, saâdet, fakirlik, zenginlik, sağlık, hastalık, üzüntü, acıma gibi şeyler olabilir. Hakk Teâla, onların her birini kendi vaktinde zuhûr ettirir". Sûfînin İbnü'l-vakt oluşunu ise hâmile bir kadının durumuna benzetir. Sûfî için bu doğumda mutluluk da doğsa, hüzün de doğsa, doğan şey onun çocuğu olur. Vakti bitene kadar öyle devam eder. Başka hâller yani fakirlik, zenginlik, sağlık hastalık gibi şeyler için de aynı şeyin geçerli olduğunu söylemektedir.[752]

Tasavvufun Kavramlarını şöyle tasnîf edebiliriz:[753]

A. TASAVVUFUN TAHALLUKA DÂİR KAVRAMLARI

B. TASAVVUFUN TAHAKKUK KAVRAMLARI

Tahalluk'a âit kavramlar iki kısma ayrılmaktadır.

a- İbâdet ve ahlâkla ilgili olanlar

b- Seyr u sülûk (eğitim)'a dair bulunanlar.

Tahakkuka âit kavramlarda iki kısma ayrılmaktadır.

a- Kalbî ve Vicdânî olanlar.

b- Mârifet ve Bilgi kavramları.

Bununla birlikte ele alacağımız bütün kavramlar *Safvetü's-safâ'*da yer alan kavramlar olacaktır. Bu eserin sekizinci bâbı "Şeyh Safiyyüddîn'in Siretî" başlığını taşı-

---

750 *Safvetü's-safâ*, 505-506.

751 Süleyman Uludağ, "vakt", *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 556.

752 *Safvetü's-safâ*, s. 503-504.

753 H. Kâmil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 156.

maktadır. Bu bâb, yirmi yedi fasıldan oluşmakta ve tasavvufî kavramlardan daha çok tahalluka dâir kavramlar yer almaktadır. Aynı eserin dördüncü bâbı ise "Şeyh Safiyyüddîn sözleri ve tahkîkleri" başlığını taşır. Bu bâb altı fasıldan oluşmaktadır. Üçüncü fasıl, tasavvufun tahakkuka dâir kavramlarını açıklamaktadır.

A. TAHALLUKA DÂİR KAVRAMLAR

a. İbâdet ve Ahlâka dair olanlar

1. İbâdet:

Allah'a saygı sevgi ve itâati göstermek maksadıyla ortaya konan belirli tutum ve davranışları ifâde etmek için kullanılan bir kelimedir.[754] Dînin özünü teşkîl eden îmân esaslarından sonra dînde ikinci önemli halkayı oluşturan[755] ibâdetin, sosyal bütünleşme, dayanışma ve yardımlaşma bakımından da ayrı bir önemi vardır.[756]

Tasavvufta kulluğun ibâdet, ubûdiyyet ve ubûdet olmak üzere üç şekli olduğu, bunların da sırasıyla ayne'l-yakîn, ilme'l-yakîn ve hakke'l-yakîn'e tekabül ettiği ifâde edilmiştir. Ayrıca mutasavvıfların farzlardan sonra yapılan nâfile ibadetlerin yanı sıra evrâd okuma, semâ yapma, zikir yapma, halvethânelerde inzivaya çekilme, türbeleri, tekkeleri, meşâyihi ziyaret etme, sohbet meclisinde bulunma gibi ibâdet şekilleri vardır.[757] Safeviyye tarîkatının usûl ve adâb bakımından ibâdet anlayışı diğer tarîkatlardan pek farklı değildir. Meselâ kaydedildiğine göre, bu tarîkatta gün ağarınca bir saat zikir ve ibâdet edilirdi. Bu zikir, akşam olunca tekrar edilirdi. İkinci vakti Kur'ân okunurdu. Yemek sade ve çoğunlukla bulgur çorbasından ibâretti. Yıl içersinde çoğu kez oruçlu olunurdu. Ramazan ayının son on günü ile Zilhicce ayının ilk on günü i'tikâfa çekilinirdi. Bunları kış başında, mâlum olan kırk günlük "çile" denen inzivâ ve itikâf takip ederdi. Bu inzivâda hiç kimseyle temas olunmaz, tam vecd hâline gelinceye kadar oruç, namaz ve ibâdetle vakit geçirilirdi.[758]

---

754 Mustafa Sinanoğlu, "İbâdet", *DİA*, XIX, 233.

755 Ferhat Koca, "İbâdet", *DİA*, XIX, 241.

756 Hayati Hökelekli, "İbâdet", *DİA*, XIX, 253.

757 Süleyman uludağ, "İbâdet", *DİA*, XIX, 247-248.

758 Walter Hinz, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd*, s. 11; Abdülbâki Gölpınarlı da "Sabah-akşam namazlardan bir sat önce Kur'ân okuyup sesli olarak Lâ ilâhe illallâh Hak, Allah Hak adlarını zikretmek,

Safiyyüddîn-i Erdebîlî, hayatının her alanında Kur'ân ve sünnete yer vermiştir. *Safvetü's-safâ'*da bunlar etraflıca anlatılmıştır. Hatta eserin sekizinci bâbının birinci faslı şeyhin "Peygamber (a.s.)'e tabiyeti" başlığını taşır. Bu fasılda anlatılan bir hikaye, Safiyyüddîn'in Kur'ân ve sünnet çizgisinde olmasının düşmanları tarafından bile nasıl takdîr ettiğini göstermektedir. Hikâye şöyledir:

"Bir gün Mevlânâ Nasîreddîn ve yandaşları bir mecliste oturmuşlardı. Konu dönüş dolaşıp Şeyh Safiyyüddîn ve mürîdlerine geldi. Orda bulunanlardan her biri kinâyeli sözler söylüyordu. Mevlânâ'ya "senin mürîdlerin onlardan daha çok. İzin ver onların binalarını yıkalım." dediler. Mevlânâ da onlara: "Bizim onların binalarını basmak ve tahrîb etmek için bir gerekçemiz olmalı. Onlardan şerîata aykırı bir şey görelim, ondan sonra saldırırız." dedi.

Daha sonra ilim konusunda bilgili, şeriat hakkında yeterli donanıma sahip yabancı birini, araştırma yapmak üzere görevlendirdiler. Bu kişi Şeyh Safiyyüddîn'in yaptıklarını veya onun müridlerinden şeriata ve sünnete aykırı işledikleri bir hata veya günah varsa rapor edecekti. Bu amaçla o kişi zâviyeye gidip, casusluk etmeye başladı.

Şeyh Safiyyüddîn, çoğu zamanını zâviyede mürîdlerine vaaz vererek geçiriyor, hatta gece geç saatlere kadar oturup güzel sözler söylüyor, güzel şeylerden bahsediyordu.

Casus, altı ay boyunca onlarla oturdu. Onların davranış ve sözlerini sünnete ve şerîata uygun buldu. Kendi kendine: "Altı aydır onlardan hiçbir yanlış hareket görmedim, bu iş bir sene de sürse bir şey çıkmayacaktır. Belki tüm ömürleri boyunca, çok çalışacak, riyâzat yapacak, devamlı zikredecek ve geceleri ihyâ edecekler" diye düşündü.

Sonunda adam, onlardaki bu ibâdet aşkı ve şevkini görünce tevbe etti ve şeyhin müridlerinden oldu. Daha sonra, Mevlânâ Nasîrüddîn ve arkadaşlarından bu topluluk hakkında artık kötü söz söylememelerini istedi. Onlar da bütün bu anlatılanlara

---

ayrıca kalbî ve Çhardarb usûliyle zikretmek vardır" demektedir (Bkz. a.mlf., *Türkiye'de Mezhepler ve Tarîkatlar*, s. 230); *Safvetü's-safâ'*da ne yazık ki bu konuda derli-toplu ayrıntılı bir bilgi verilmemiştir. Hikâyeler arasına serpiştirilmiş bazı bilgiler olmakla beraber tatmin edici değildir. Meselâ gün içerisinde hangi zikrin, ne kadar okunduğu,sabah-akşam okunması gereken veya tavsie edilen sûreler-duâlar nelerdir? gibi benzeri sorular cevapsız kalmaktadır. Kısacası tarîkatın âdâb ve erkânını anlatan somut bilgilere yer verilmemiştir.

istinâden, onların yolunun doğru olduğunu, kendi bildikleri ve söylediklerini, onların bizzat yaşayarak gerçekleştirdiğini yani bildikleri ile amel ettiklerini ikrâr ettiler."[759]

*Safvetü's-safâ'*da Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin ibâdet anlayışı hemen her hikâye kendini göstermektedir. Yine kitabın sekizinci bâbının, on sekizinci faslında Erdebîlî'nin gece ve gündüzü nasıl taksim ettiği anlatılmaktadır. Buna göre, Safiyyüddîn-i Erdebîlî şöyle demektedir: "Geceyi öyle taksim edeceksiniz ki gecenin ilk bölümünde oturarak, ibâdet ve tâatle meşgûl olacaksınız. Bir bölümünde dinleneceksiniz. Öteki bölümde teheccüd ve ibâdetle meşgûl olacaksınız, diğer bölümde tekrar dinleneceksiniz ve son bölümde yine tâatle meşgûl olacaksınız"[760] Safî, nefse ancak bu şekilde zorluğun tattırıldığını söylemektedir. Ayrıca bu durumun şeyhin evlendikten sonraki hali olduğu, evlenmeden önce yani gençken nefsini daha da zorlayıcı ibâdet ettiği kaydedilmiştir.

Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin gündüz vaktini (sabahla ikindi arasını) nasıl taksim ettiği şöyle ifade edilmiştir: "Sabah namazını kıldıktan sonra güneş çıkana kadar evradü ezkâr ile meşgûl olurdu. Hiçbir şey onun zikretmesine engel olmazdı. Güneş doğduktan (kerahet vakti çıktıktan) sonra işrâk namazını kılar, Kur'ân tilâvetiyle meşgûl olurdu. Sonra kuşluk namazını kılardı. Eğer yiyecek bir şey getirirlerse onu yerdi. Daha sonra dışarı çıkar, halkla ilgilenir, terbiye işiyle meşgûl olur, güzel vaazlar verirdi. Böylece öğle namazının vakti girmiş olurdu. Şayet herhangi birine yardım edilecekse, yemek yemeyi bırakır, bu tür işlerle meşgûl olurdu. Öğle namazını kıldıktan sonra ikindi namazına kadar oturur, halkın eğitim ve terbiyesi ile uğraşır, emr-i bi'l-maruf nehy-i ani'l-münker yapardı. Dedikodu ortamına ancak öğüt vermek maksadıyla giderdi. Suç işleyenleri, kötü işleri yapmakta ısrar edenleri Allah'ın yardımıyla doğru yola getirirdi"[761] denilmiştir.

2. Zühd, Vera', Takvâ:

Zühd, bütün isteklerden, özellikle eşyaya âit isteklerden vazgeçmektir.[762] Tasavvufun ilk şekli olarak kabul edilen zühd Kur'ân'da bir yerde (Yûsuf, 12/20) "zâhid"

---

759 *Safvetü's-safâ*, s. 883-884.

760 *Safvetü's-safâ*, s. 927.

761 *Safvetü's-safâ*, s. 928.

762 İsmâîl Ankaravî, *Minhâcu'l-Fukara*, haz. Saadettin Ekici, İnsan yay. 1996, s. 241.

şeklinde geçmektedir.[763] Yine zühd, kanaat, tevekkül, vera‘ hatta teslîm ve tefvîz ıstılâhlarının hedef aldığı mânâları da içine almaktadır.[764] Zâhidler üç tabakaya ayrılmaktadır.[765]

a- Mübtedîler: Elinde bulunmayan malın sevgini gönlünde yer tutmayanlardır.

b- Tahkîk Ehli: Dünyevî ve nefsânî hazları kalbinden çıkarabilenlerdir.

c- İstiğna ehli: “Dünyanın tamamı kendi mülkleri olsa, bundan dolayı, âhirette herhangi bir sualle karşılaşmayacak ve Allah’ın nezdinde kendilerine ayrılan ecirden de bir eksilme olmayacak” olsa bile yine zühd içinde yaşayanlardır.

Vera‘, Zühdün başlangıcı sayılmıştır.[766] Çünkü vera‘ şüpheliyi, zühd ise ihtiyaçtan fazlasını terk etmektir. Vera‘ Kur’ân âyetlerinde geçmez. Fakat hadîs-i şerîflerde pek çok yerde geçmektedir.[767]

Takvânın üç derecesi vardır. Evvela nefsi şirk ve küfür gibi hastalıklardan uzak tutması, ikincisi, sâlikin işlemiş olduğu günahlardan dolayı pişmanlık duyup tevbe etmesi, üçüncüsü ise mâsivâullahtan temizlenmektir.[768]

*Safvetü’s-safâ’*da, zühd, vera‘ ve takvâ birlikte ele alınmıştır. Şeyh Safiyyüddîn, bu konuda şunları söylemiştir: “Haramı terk etmek ve helâli talep etmek vâcibtir. Şüpheli şeylerden sakınmak, sünnettir. İşte bu takvâdır. Zühd azıcık bir helâl ile yetinmektir. Vera‘, ihtiyacı kadar kullanmaktır. Bu işin zâhir yönüdür. Zühd-i mânevî ise dünya sevgisini bırakmak, yüreğini Allah dışında her şeyden çevirmektir. Takvâ, Allah’tan korkmak ve Allah’ın rızasının olmadığı her şeyden kaçınmaktır.”[769]

---

763 H. Kâmil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 179.

764 Yaşar Nuri Öztürk, “Zühd”, *DİA*, XIII, 638.

765 Ebu Nasr Serrâc Tûsî, *el-Lüma*, trc. H. Kâmil Yılmaz, Altınoluk yay., İstanbul 1996, s. 45-46.

766 Ebu Hafs Şihâbüddîn Ömer es-Sühreverdî, *Avârifu’l-maârif*, Dârü’l-kitabi’l-arabî, Beyrut 1983, s. 489; Adı geçen eser, Türkçe’ye de çevrilmiştir (Bkz. a.mlf., *Tasavvufun Esasları <Avârifü’l-meârif Tercemesi>*, haz. H. Kâmil Yılmaz – İrfan Gündüz, Vefa yay., t.y.).

767 H. Kâmil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 157.

768 İsmâîl Ankaravî, *a.g.e.*, s. 243.

769 *Safvetü’s-safâ*, s. 897.

Safvetü's-safâ'da, şeyhin, zâhirde ve bâtında zühd, vera' ve takvâ ile donatıldığı belirtilmiş, onun bu sıfatları nasıl hakkettiği hikâyelerle anlatılmıştır. Meselâ, vakıflardan elde edilen parayı yemez, evlâtlarına ve mürîdlerine de vermezdi. Hatta Şeyh'e, bunun helâl olduğunu bilmesine rağmen neden bu paradan yemediğini sorduklarında şeyh: "Her ne kadar şerîata uygun da olsa, helâl de olsa köylüler bunu isteksiz veriyor. Bu yüzden sûfilere layık olmaz" demiştir. Yine bir keresinde Elivân nâhiyesinin Erşah köyü, kendisine vakfedilmişti. Ordan gelen gelir yemek harcına tahsîs edilmişti. Ancak bu yer isyancılar tarafından ele geçirilmiş, Safiyyüddîn de orayı tekrar ele geçirmiş ve orayı huzura kavuşturmuştu. Bunun üzerine halk Şeyh Safiyyüddîn'in huzûruna gelmek istediklerinde şeyh onlara, gelmeden önce yakınlarında yer alan Siyavrûd ırmağında temizlenmeleri gerektiğini söylüyor ve ekliyor: "Şayed yanlarında bir ekmek kırıntısı dahi olsa orada dökülsün. Sakın bizim zâviyemize getirmeyin. Yoksa vakfın uğuru ve bereketi olmaz".[770]

Şeyh, sultanların ve diğer devlet ricâlinin bağışlarını da kabul etmezdi. Öyle ki şeyhin yanında bu tip bağışların lafını etmenin bile imkânsız olduğu söylenir. *Safvetü's-safâ*'da bu konuyla alakalı birkaç hikâye anlatılmaktadır. Hikâyenin birinde Kutluk Meliki'nin kızından bahsedilir. Rivayete göre bu kız, saltanat nimetlerine yüz çevirmiş ve Şeyh Safiyyüddîn'e mürîd olmuştu. Ancak bu saltanat malından sadece bir neft kuyusu elindeydi ve oradan da helâl kazanç elde ederdi. İşte bu helâl kazançtan şeyhe para ya da elbise gönderirdi. Şeyh ise o paradan ne kendisi için harcar ne de mürîdlerine verirdi. Gönderdiği elbiseyi dahi giymezdi.[771]

Başka bir hikâyede yine şeyhin nasıl vera' sahibi olduğunu Pîre Cebrâîl Kefşdüz şöyle anlatır: "Şeyh (k.s), Bağdat'tan dönerken gece Kerenduhûşân denilen bir yerde konakladı. Abdurrahman adlı kişi şeyh için yemek yapar özellikle buğday hellimi denen bir yemek pişirirdi. O gece de âdeti olduğu üzere o yemeği yapmış, kazanın başında biraz hamur kalmıştı. Ben çadırda şeyhle birlikteydim. Şeyhin ayağı da benim yanıma düşmüştü. Biraz sonra bir köpeğin geldiğini gördüm. Geldi ve kazanın başında kalan o hamuru yemeye başladı. Kimseyi çağıramıyordum. Şeyhi de uyandırmak iste-

---

770 *Safvetü's-safâ*, s. 897-898.

771 *Safvetü's-safâ*, s. 899.

miyordum. Etrafta da kimseler olmayınca bunu kimseye söyleyemedim. Sonra Hacı Amuleh Verzigânî geldi. Ona üstü kapalı bir şekilde baş işareti ile anlattım. O, Abdurrahmân'a havâle etti, Abdurrahmân da "Cebrâîl'in işidir" dedi. Velhâsıl kimse dikkate almadı. Sabah olduğunda, şeyhin yemek vakti geldi. Âdet olduğu üzere o buğday helliminden bir kâse getirdiler. Bense ızdırâb içindeydim. Birden şeyh Mevlânâ İzzeddîn Merâgî'ye: "Beni bugün bu yemekten affedin, ama ekmek getirirseniz yerim" dedi. Getirilen ekmeği yedi. Abdurrahman o hellim kasesini kendi babasının önüne koydu. O sırada şeyhin ayağı benim yanımdaydı. Şeyhin kerâmet gösterip yemeği yememesine çok sevinmiştim. Şeyh (k.s.), velâyet nuru ile durumu anladı. "Ne diyorsun?" diye sordu. "Bir şey yok" dedim. Mübârek parmak ucu ile göğsüme dokunup "ne diyorsun?" diye sordu. Bense yine "bir şey yok" dedim. Sonra: Hakk Teâlâ mü'mini temiz olmayan yemekten korur" buyurdular.[772]

3. Tevekkül:

Kalbin, güçlük çekmeden Allah'a îtimât etmesi, O'nun katında bulunan şeye güvenmesidir. İbnü'l-Arabî, tevekkülün mülk, melekût ve ceberût gibi bütün âlemlerle bağlantısı olduğunu söylemektedir.[773]

Tevekkül, avâmın tevekkülü ve havâssın tevekkülü olmak üzere iki kısımdır. Avâmın tevekkülü, zâhir sebeblere îtîmad ile olur. Sebebleri terk edemediklerinden tevekkülün hakîkatine erişemezler. Havâssın tevekkülü ise, bir meyyitin gassâle teslimiyyeti gibi Hakk'a teslim olmaktadır. Bu teslimiyet ve tevekkülün izhârı Hz. İbrâhim aleyhisselâm'da zuhûr etmiştir. Nitekim, ateşe atıldığı zaman Hz. Cebrâil'in vasıta oluşunu görmeyip, hakîkî bir tevekkül ile Hakk'a teslim olmuştur.[774]

Safvetü's-safâ'da, Şeyh Safiyyüddîn, tevekkül konusunda şöyle söylemektedir: "Sebebleri Hakk Teâlâ'dan görmek, tevekküldür. Çalışarak, itâat ederek helâl rızk istemek de tevekküldür. Allahü Teâlâ'ya tevekkül etmek ve sebebleri mülâhaza etmek tevekküle gölge düşürmez. Nitekim Peygamber (a.s.)'in yanına gelen

---

772 *Safvetü's-safâ*, s. 903-904.

773 Suad el-Hakîm, "Tevekkül", *İbnü'l-Arabî Sözlüğü*, çev. Ekrem Demirli, Kabalcı yay. 2004, s. 620.

774 Safer Baba, "Tevekkül", *Istılâhât-ı sofiyye fî vatan-ı asliyye (Tasavvuf terimleri)*, Heten-Keten yay. 1998, s. 287.

biri "deveyi bağlayayım mı yoksa tevekkül mü edeyim?" diye sorduğunda "Önce bağla, sonra Allah'a tevekkül et" diye buyurmuştur.[775]

Hiç şikayet etmez, karşısındakine de hep: "Allah'a tevekkül et" derdi. Düşündüğü bir şeyi yapmak istese Allah'a tam tevekkül eder, o iş mutlaka olurdu.[776]

*Safvetü's-safâ'*da tevekkül ile alâkalı bu fasılda üç hikâye anlatılmaktadır. Bu hikâyelerden biri şu şekilde gelmiştir: Erdebîl'de Hâce Yahyâ adında biri vardı. Tahıl deposu çok olmasına rağmen, ondan bir şey harcamazdı. Şeyh bir gün ona: "Eğer dünyanın ambarını gömsen, ağzını da mühürlesen Allahû Teâlâ'yı rızık vermekten alıkoyabilir misin? Diye sordu. O kişi de "hayır" dedi. Şeyh bu sefer de: Allahü Teâlâ kullarının rızkını ulaştırır, ancak sen cimrilik ediyorsun. Kendini hamal yap da belki sana bir ihsân bahşedilir" dedi.[777]

4. Kanâat:

Kişinin azla yetinip elindekine râzı olması, başkalarının elindeki şeylere göz dikmemesi, aşırı kazanma hırsından kurtulması şeklinde açıklanmaktadır.[778] Hatta kanâat ile rıza arasında bir bağ olduğu, bunun tıpkı vera' ile zühd arasındaki ilişki gibi olduğu da vurgulanmıştır.[779]

Kanâat kavramı zühd gibi Kur'ân'da lafız olarak değil, mânâ olarak gelmiştir. Şöyle ki: "*Erkek ve kadın, her kim inanmış olarak iyi bir iş yaparsa, onu hoş bir hayatla yaşatırız.*" (en-Nahl, 16/97) âyetindeki "hoş hayat" (hayâten tayyibe) tâbiri pek çok müfessir tarafından kanâat olarak açıklanmıştır.[780] Hz. Peygamber de "*Kanâat bitmez tükenmez hazînedir.*"[781] buyurarak kanâatin ne kadar değerli olduğunu bizlere ifâde etmiştir.

Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin kanâat anlayışına gelince, *Safvetü's-safâ* şunları kaydetmektedir: "Şeyh, Allah'ın kendisine vermiş olduğu tüm nimetleri ve geniş

---

775 *Safvetü's-safâ*, s. 916.

776 *Safvetü's-safâ*, s. 917.

777 *Safvetü's-safâ*, s. 918.

778 Mustafa Çağrıcı, "Kanâat", *DİA*, XXIV, 289.

779 Refîk el-Acem, *Mevsûatü Mustalahati't-Tasavvufi'l-İslâmî*, Beyrut 1999, s. 771.

780 H. Kâmil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 180-181.

781 Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, Beyrut 1351, II, 102.

rızkı halkla paylaşırdı. Hiçbir zaman kendi nefsi için bir şey verip pişirtmezdi. "Ne pişirelim diye sorsalar, "Siz ne arzu ederseniz, biz de onu yeriz" derdi. Kendi nefsi için hiçbir zaman bir elbise diktirmedi. Allah ne verdiyse onu giyerdi. Bazen kumaşı sert derviş elbisesi, bazen de gösterişli bir elbise giyerdi. Ancak onun gözünde ikisi de eşitti.[782]

*Safvetü's-safâ'*da kanâat ile alâkalı bir tane hikaye başlığı görmekteyiz. Burada Safiyyüddîn-i Erdebîlî: "Kanâat Hakk Teâlâ'nın verdiğine râzı olmaktır. Kendi nefsinin istediği doğrultuda olmak değildir" demektedir. Şeyh Sadrüddîn, birini bir şeyler almak üzere pazara gönderir. Şeyh Safiyyüddîn ise belki de bunun bir alışkanlık hâline gelmesinden korkarak şöyle der: "Para verip pazardan bir şeyler aldırma. Çünkü Pazardan bir şeyler alıp yerseniz, nefsiniz açgözlü olur, dağınık lokmaya alışır ve cimri olur. Bundan uzak durun ki Allahü Teâlâ'nın verdiğine râzı olasınız."[783]

5. İstikâmet:

Doğruluk, ifrattan sakınma, doğru hareket mânâsına gelen bu kelime tasavvuf ıstılâhında sıdk üzere Allah'a kulluk etmeyi ifâde etmektedir.[784]

Kur'ân-ı Kerîm'de dokuz âyette istikâmet masdarından fiiller yer almakta, yirmi altı âyette de aynı kökten "müstakîm" kelimesi geçmektedir. Hadîslerde de hem istikâmet kelimesi hem de aynı kökten fiil ve isimler yer almaktadır.[785]

*Safvetü's-safâ'*da, İstikâmet ile ilgili iki hikâye kaydedilmiştir. Şeyhin ömrünün sonuna kadar, hastalansa bile ibâdetlerini aksatmadığı, konunun ilk hikâyesinde anlatılmaktadır. Bu hikâyeye göre, Şeyh Safiyyüddîn, ömrünün son zamanlarında oldukça zayıflamıştı. Hekimler, zor ibâdetleri yapmasını yasaklamışlardı. O ise bu yasaklara uymuyor ve bunun nedenini ise "Şeyhlerimden öğrendiğime göre onlar da aynı vazîfeleri yerine getirmişlerdir. Bunları bırakamam. Şâyed bırakırsam bundan daha zor ve çetin ibâdetleri yerine getirmem gerekir."[786] şeklinde açıklıyordu.

---

782 *Safvetü's-safâ*, s. 919.

783 *Safvetü's-safâ*, s. 919.

784 Cahid Baltacı, "İstikâmet", *Tasavvuf Lügatı*, Elif Neşriyat, İstanbul 1981, s. 102.

785 Mustafa Çağrıcı – Süleyman Uludağ, "İstikâmet", *DİA*, XXIII, 348.

786 *Safvetü's-safâ*, s. 922.

6. Sabır:

Hem başa gelen belâlara, sıkıntılara dayanmaya, hem de Allah'a ibâdette devâmiyet ve isyândan sürekli kaçmaya denmektedir. [787] Sabır ikiye ayrılır. Biri, bedenî sabırdır. Yani bedenin çeşitli meşakkatlere tahammül etmesidir. Diğeri ise nefsî sabırdır. Yani, hevâ ve hevesin isteklerine karşı koymaktır. [788]

Sabır kökünden türemiş kelimeler Kur'ân-ı Kerîm'de 103 yerde geçmektedir. Yine peygamber (a.s.)'in de sabır ile ilgili hadîsleri mevcuttur. [789] Sabrın en büyük değeri Allah'ın bütün esmâ-i hüsnâsı arasında sabûr isminin de yer almış olmasında görülmektedir.[790]

*Safvetü's-safâ'*da Şeyh Safiyyüddîn'in başına gelen her musîbeti sabr-ı cemîl ile karşıladığı anlatılmaktadır. Bir belâ geldiğinde "Allah daha beterinden" korusun der, Allah'a münâcaatında "Mülk, senin mülkündür; hüküm, senin hükmündür, tasarruf senin tasarrufundur." diyerek yalvarırdı. Gürültülü bir şekilde ağlamaz, âh u vâh etmezdi.

Şeyhe, oğlu ölen birinin-ârif bile olsa- neden üzüldüğünü ve ondan ayrılmak istemediğini sordular. O da: "o evlâd, bu vücûdun tohumudur. Ayrılık ve üzüntü bu vücûdundur ve bu ağlama, rahmet ağlamasıdır. Şehvetle bir ilgisi yoktur." diye cevap vermiştir.[791]

Sabırla alâkalı bir hikâye vardır. Bu hikâyede şeyhin büyük oğlu Hâce Muhyiddîn'in vefât etmesi nedeniyle herkesin büyük bir üzüntü yaşadığı anlatılmaktadır. Kendisine başsağlığı için gelenlere: "Allah, ne hükmetmişse doğrudur, fermân onundur. Öldükten sonra hayırla anılan kişiye ne mutlu, kötü anılan kişiye de yazıklar olsun. Allah'a şükürler olsun ki oğlum, Hakk'a itâat ederek öldü, günah işleyerek değil" diyerek hem kendi metânetini ortaya koymuş, hem de "hüküm O'nundur, fermân O'nundur" diyerek karşısındaki kişilere sabretmelerini öğütlemiştir.

---

787 Ethem Cebecioğlu, "Sabır", *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber yay. 1997, s. 605.

788 Refîk el-Acem, *a.g.e.*, Beyrut 1999, s. 525.

789 H. Kamil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 170.

790 J. Ruska, "Sabır", *İA*, X. 4.

791 *Safvetü's-safâ*, s. 924.

7. Şükür:

Nimeti vereni düşünüp O'na hamd etmek ve o nimeti O'nun gösterdiği istikâmette kullanmaktır.[792] Şükür, lisânen, kalben ve fiilen olmak üzere üçe ayrılır. Lisânen ile şükür, yani dil ile yapılan şükür, nimetin Allah tarafından olduğunu îtirâf etmek, halka izâfeti terk etmektir, kalben şükür, herşeyin Hakk'a âit olduğunu bilmektir, fiilen şükür ise yani beden ile yapılan şükür, bütün azâların Allah'a itâat ederek ondan yardım dilemesi ile olmaktadır.[793] Yine şükür için, Allah'ın kullarına sâlih amelleri karşılığında verdiği bir mükâfattır da denebilir. [794] Çünkü şükretmenin kendisi bile başlı başına bir nimet sayılmıştır.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, şükür hakkında şunları söylemektedir: "Allah kulu sevdiğinde ona belâ verir. Eğer buna sabrederse derecesini yükseltir; şükrederse onu seçkinlerden kılar. Bazıları Allah'ın lütfuna, bazıları da kahrına şükrederler. Her ikisi de hayırlıdır. Çünkü şükür öyle bir panzehirdir ki kahrı, lütfa tebdîl eder.".[795]

Safiyyüddîn-i Erdebîlî ise îmânın yarısının sabır, diğer yarısının ise şükür olduğunu söylemektedir. Yine Şeyh, birine bir musîbet ulaştığında sabır ile birlikte şükretmesi gerektiğini söylemekte, bunun îmânın kemâli için gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Yine Şeyh, şükrün sadece lisân ile değil amellerde de gösterilmesi gerektiğini, sâbihân ve sıddîkân zümresinden olabilmek için de tüm âzâları ile şükretmenin şart olduğunu söylemektedir.[796]

8. Sehâvet ve Cömertlik:

Sûfilere göre cömertliğin ilk derecesi sehâ'dır, sonra cûd gelir, en son mertebesi ise îsârdır. Sehâvet sahibi, malının bir kısmını veren, bir kısmını ise kendine bırakandır. Cûd sâhibi, malının çoğunu harcayan ve kendine bir parça

---

792 H. Kamil Yılmaz, s. 173.

793 Safer Baba, *a.g.e.*, s. 268.

794 Hasan Şerkavî, *Mu'cemu elfâzı's-sûfiyye*, Kahire 1987, s. 184.

795 Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, *Fîhi mâ fîh*, trc. Ahmed Avni Konuk, haz. Selçuk Eraydın, İz Yayıncılık, İstanbul 1994, s. 164.

796 *Safvetü's-safâ*, s. 926.

bırakandır. Îsâr sahibi ise, zarar ve sıkıntılara katlanarak, kifâyet derecede olan mâişetini başkasına tercih edendir.[797]

Sûfilerin Sehâvet ve semâhat yoluyla mallarını infâk etmeleri, meşhûr olmak, cömert görünmek için değildir. Müsebbib varken, sebeblere sarılmayı bir illet olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır.[798] Cûd ile sehâvetin mânâsının aynı olduğunu iddiâ edenler olduğu gibi, farklı olduğunu söyleyenler vardır. Onlara göre sahî, cûd ve cömertlikte temyiz ve ayırım yapar. Yaptığı cömertlik bir sebebe ve maksada bağlı olur. Cevâd ise temyiz ve ayırım yapmaz, ameli sebepsiz ve maksatsızdır. Hatta, Hz. İbrâhim (a.s.)'in mecûsî olduğu için sofrasını o kişiye açmaması yani ayırım yapması, Hz. Peygamber (a.s.)'ın ise kâfir bile olsa, kavminin ileri gelen birisine hemen sırtındaki ridasını çıkarıp onun altına sermesi yani ayırım yapmaması sûfilerin dikkatini çekmiş ve sehâ'nın Hz. İbrâhim'in, cûd'un ise Hz. Peygamber (s.a.v.)'in makamı olduğunu söylemişlerdir.[799]

Şeyh Safiyyüddîn'in sehâvet ve semâhatı, sekizinci babın, on dokuzuncu faslında ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Buna göre o kavmi içersinde en cömertiydi. Yarın endişesi olmadığı için her neyi varsa onu bağışlardı. "Dîni bakımdan yükselebilmek için Allah'ın Sana verdiği şeyi, halktan saklamaman gerekir." derdi. Bu yüzden sahip olduğu ne varsa (mal, arazi) yoksullara harcardı. Öyle ki her sene malından daha fazla borcu vardı ve geliri borcunu kapatmıyordu.[800]

Şeyh Sadrüddîn, Şeyh'in yaptığı cömertliği çoğunlukla kendi evlâtlarının veya mürîdlerinin eliyle yaptığını, böylece onların elini de cömertliğe alıştırdığını söylemektedir. Bir hikayede, şeyhin zekat vereceği vakit tartıyı getirdiği, vereceği miktarı ölçtükten sonra tartıyı kaldırdığı ve malın hepsini Allah yolunda harcadığı anlatılır. Çünkü Şeyh: "Bir depodan ağırlık ve tartı giderse, oraya bereket gelir. Allâhü Teâlâ bize hesapsız verdiğine göre bizim de hesapsız vermemiz gerekir" dediği kaydedilmiştir.[801]

---

797 *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 411.

798 Serrâc, *a.g.e.*, s. 421.

799 Ali b. Osman Cüllâbî Hucvîrî, *Keşfu'l-mahcûb (Hakîkat Bilgisi)*, haz. Süleyman Uludağ, Dergâh yay. 1996, s. 457-458.

800 *Safvetü's-safâ*, s. 929-930.

801 *Safvetü's-safâ*, s. 931.

Şeyhin îsarı nâm salmıştı. Hiçbir şey onun evinde birikip depolanmaz, Allah ne verdiyse onu harcardı ve: "Eğer elinizde vermek için bir şey varsa bundan korku duymayın. Benim yokluktan hiç korkum yoktur, gösteriş peşinde de değilim." derdi. Çocuklarına ve mürîdlerine gösterişten uzak durmalarını, çünkü gösterişin cömertliği alıkoyacağını öğütlerdi.[802]

Başka bir hikâyede şöyle anlatılır: Dönemin zenginlerinden birinin oğlu, dervîş olmuş terzilik işiyle uğraşıyordu. Ancak durumları iyi değildi. Öyle ki üç gün boyunca eşi ve çocuklarıyla aç kalmıştılar. Gıdasızlıktan tâkâtsiz oldular ve evde düşüp kaldılar. Onların bu hâlinden kimse haberdâr değildi. Ancak şeyh bunu velâyet nûruyla bildi. Hacı Nahcivânî'ye, iki kil buğday, iki kil un, bir miktar para ve bir somun ekmeği onların evine götürmesi için işâret etti. O da gitti. Ancak, ev halkının kapıyı açacak tâkâtleri bile yoktu. Bunun üzerine adam: "Ben, Hacı Nahcivânî'yim. Beni Şeyh gönderdi. Buğday ve un getirmiştim" dedi. Onlar da bu sözden güç alıp açtılar. Dört hamal ve dört yük tahıl, altın ve ekmek görünce sevindiler. Üç gündür oruç açmamıştık, hâlsizdik, durumumuzu Şeyhe anlatacaktık ama utandık. Ancak O, velâyeti ile anladı dediler.[803]

Safvetü's-safâ, Şeyhin geceleri, kimsenin kendisini tanımadığı fakirlerin bile yardımına koştuğundan bahseder. Şeyhin aç birini görse, uyuyamadığı, hemen ekmek ve yiyecek götürdüğü, birinin bir ihtiyacı olsa gizlice ihtiyacını karşıladığı, hatta çoğu zaman tahıl omuzlayıp bizzat kendisinin dağıttığını ancak dağıttığı kişilerin kendisinin kim olduğundan habersiz olduğu anlatılmaktadır. [804]

Sâfvetü's-safâ'ya göre, şeyh öldüğünde geride bin dinarlık bir borç bırakmıştı. Çocukları kalan mirası harcayıp, borcu ödediler. İlginç olan, borç miktarı ile mîrastan kalan paranın eşit olmasıydı. Dolayısıyla çocukları için mirastan hiçbir şey kalmamıştı.[805]

---

802 *Safvetü's-safâ*, s. 934.
803 *Safvetü's-safâ*, s. 935.
804 *Safvetü's-safâ*, s. 936.
805 *Safvetü's-safâ*, s. 936.

9. Tevâzu ve Vakâr:

Tevâzu (alçak gönüllülük) vasıfların en beğenilmişi, en güzeli ve kıymetlisi[806] olarak îfâde edilmiş, asla aşağılık duygusu ile karıştırılmaması[807] gerektiği vurgulanmıştır.

Yine Tevâzu'nun, Hakk'a ifâat etmek, ona boyun eğmek kim söylerse söylesin hakkı kabûl etmek olduğu söylenmiştir.[808] Tevâzunun önemine binâen Ebûbekir Sıddîk: "Biz keremi takvâda zenginliği yakînde, şerefi ise tevâzuda bulduk." demiştir[809]

*Safvetü's-safâ'*da ise Şeyh Safiyyüddîn'in herkese karşı son derece tevâzulu olduğu kaydedilmiştir. Hikâyelerden birinde onu seven dostlarının ve muhiblerinin şeyhin son zamanlarında etrafında toplanıp, ellerini uzatarak: "Şeyh, Allah aşkına bize âhirette yardım et." dedikleri, buna karşılık şeyhin tevâzu içinde: "Allah'ın iki evi vardır. Biri cennet, diğeri cehennem ben hangi eve lâyık olduğumu bilmiyorum." diye cevap verdiği kayıtlıdır.[810]

Kendini herkesten küçük görürdü. Fakirlere, zayıflara karşı dâima mütevâziydi. Yoksulların cenâze törenine iştirâk eder, hastaları ziyâret ederdi.[811] Bu tevâzu ve huşû'dan dolayı hiçbir zaman "men" (ben) demezdi. Çünkü bu kelimede enâniyet vardı. Şayed söz icâbı kullanması gerekse "men" yerine "mun" (biz) sözcüğünü tercîh ederdi.[812]

Tevâzuyla konuşur, güzel sözler söylerdi. Kimsenin kendi huzûrunda eline, ayağına düşüp öpmesini sevmez, buna fırsat da vermezdi. Yağcılık ve övgü yağdırmaktan nefret eder, herkesi evlât, baba, kardeş diye çağırırdı. Bu tevâzuyu dervîş ve sâlih kişilere daha çok yapar, sultân vezîr gibi devlet adamlarına gayet ağır ve

---

806 Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî, *Velîler ve Tarîkatlardan Usûl (Câmiu'l-usûl),* trc Rahmi Serin, İstanbul 1997, s. 198.

807 Safer Baba, *a.g.e.*, s. 284.

808 *Kuşeyri Risâlesi*, s. 286.

809 İmâm-ı Gazzâlî, *İhyâ-i Ulûmiddîn*, trc. Ali Arslan, Merve yayın-dağıtım, İstanbul 1993, III, 744.

810 *Safvetü's-safâ*, s. 908.

811 *Safvetü's-safâ*, s. 908.

812 *Safvetü's-safâ*, s. 909.

temkînli davranırdı.[813] Bir keresinde: "Kendini onlara karşı tevâzu gösterirsen, onlar senin bir şeyler istediğini düşünebilirler, o zaman da sen zararlı çıkarsın" dediği kaydedilmiştir.[814]

Mürîdlerinden biri: Şâyed şeyh güzel bir elbise giyip güzel bir bez başına sarsa ne iyi olurdu" dediğinde şeyh: "Beni kumaşla süslüyorsun ha! Böyle yapmazsam bana iltifat etmezler mi? Herkes içini Hakk için süslemeli" diye cevap vermiştir.[815]

10. Hilm ve Hayâ:

İnsanın tabîatındaki yumuşaklık[816] demek olan hilm (hilim) kavramı Kur'ân-ı Kerîm'de ahlâkî anlamda çok az geçtiği, hadîslerde de sıkça kullanılmadığı halde belli başlı İslâmî kaynaklarda müslümanlığın en temel erdemi veya erdemlerinden biri olarak zikredilmiştir.[817] Hayâ ise utanma, çekinme demek olduğu gibi nefsin çirkin davranışlarından rahatsız olup onları terketmek manalarına gelmektedir.[818]

*Safvetü's-safâ'*da şeyhin hilmi ve hayâsı sekizinci bâbın, on birinci faslında anlatılmaktadır. Bu fasılda, şeyhin kendisine karşı ağır sözler söyleyen birilerine bile kızmadığı hemen her durumda hilmini ve yumuşaklığını koruyabildiği anlatılmaktadır.[819]

Safiyyüddîn-i Erdebîlî, hayâ için "Hayâ, Allahü Teâlâ'dan utanmaktır." demiştir. Ayrıca kıyâmet günü utanmamak için kişinin Allah ve Resûlüne karşı gelmemesi gerektiğini söylemiştir.[820]

Erdebîlî'de utanma duygusu çok güçlüdür. Öyle ki evinde sevmediği bir yemek pişse bile hiçbir şey söyleyemezdi. Bir gün oğlu: "ev senin evin, niçin ne istediğini söylemiyorsun?" diye sorduğunda ona: "kendim için bir şey istemeye utanıyorum. Annemden bile kendi nefsim için bir şey istemeye utanırdım" diye cevap

---

813 *Safvetü's-safâ*, s. 910.
814 *Safvetü's-safâ*, s. 912.
815 *Safvetü's-safâ*, s. 911.
816 Safer Baba, *a.g.e.*, s. 109.
817 Mustafa Çağrıcı, "Hilim" *DİA*, XVIII, 34.
818 Mustafa Çağrıcı, "Hayâ" *DİA*, XVI, 554.
819 *Safvetü's-safâ*, s. 913.
820 *Safvetü's-safâ*, s. 914.

verir. Yine bir keresinde yemek pişirmişler ve yemesi için ısrâr etmişlerdi. O da: "Şeyh Zâhid'in yemediği şeyi yemem beni utandırıyor." diye cevap vermişti.[821]

11. Dûa:

Çağırmak, seslenmek, istemek ve yardım taleb etmek gibi mânâlara gelmektedir. İnsanın Allah'a hâlini arzetmesi ve O'na niyâzda bulunması olduğu için kul ile Allah arasında bir diyalog anlamı taşımaktadır.[822]

Kur'ân-ı Kerîm'de yirmi yerde geçen duâ kelimesiyle birlikte bazı âyetlerde da'vâ ve da'vet kelimeleri de aynı anlamda kullanılmıştır.[823] İki yüz kadar âyet doğrudan doğruya duâ konusunda olup tevbe, istiğfâr gibi kulun Allah'a yönelişini ifade eden çok sayıda âyet de geniş anlamda duâ ile alâkalıdır.[824] Kulun sadece Allah'a ilticâ ederek yalvarması ve onu tek yardımcı tanıması, hakîkî bir tevhîd addedilerek, en iyi ibâdet şekli sayılmıştır.[825]

Tasavvufta duâ genellikle sözle (lisân-ı kâl) bazen de susularak (lisân-ı hâl) yapılmaktadır. Sûfîler genelde hâl diye dileklerini ilâhî dergâha arzederek susmayı tercih etmiş, teslimiyet ve rızâ halinde bulunmayı uygun görmüşlerdir.[826] Yine halkın duâsının özle, zâhidlerinkinin fiille, âriflerin duâsının ise hâl ile olduğu belirtilmiştir.[827]

*Kûtu'l-kulûb'*ta duâlara icâbetin umulduğu en fazîletli vakitlerin seher vakti, güneşin doğuş vakti, güneşin batış vakti ve ezân ile kamet arasında geçen vakit olmak üzere dört olduğu belirtilir.[828]

*Safvetü's-safâ'*da konu ile ilgili bir hikâye anlatılmıştır. Pîre Cebrâil vasıtasıyla gelen bu hikâye şöyledir: "Bir keresinde tahıl ekmiştik. Ekinlerimiz

---

821 *Safvetü's-safâ*, s. 914-915.

822 Osman Cilâcı, "Duâ", *DİA*, IX, 529.

823 Selahattin Parladır, "Duâ", *DİA*, IX, 530.

824 Mustafa Çağrıcı, "Duâ", *DİA*, IX, 536.

825 Kasım Kufralı, "Duâ", *İA*, III, 650.

826 Süleyman Uludağ, "Duâ", *DİA*, IX, 535.

827 Kuşeyrî Tercümesi, s. 437.

828 Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kûtu'l-kulûb*, thk. *Saîd Nesîb Mekârim*, Beyrut 1995, I, 94; Aynı eser, Türkçe'ye de çevrilmiştir. Bkz. a.mlf., *Kûtü'l-kulûb (Kalplerin Azığı)*, tahric, trc. ve haz. Muharrem Tan, İz yay., İstanbul 1999.

filizlenmişti. Ancak öyle kötü bir rüzgâr esti ki tahılı yok edecek sandık. Esinti uzun sürünce Şeyh'den yardım istedik. Şeyh halvette oturmuştu. Çiftçilerin ağlama ve yalvarma seslerini duyunca ne olduğunu sordu. Onlar durumu söyleyince şeyh duâ etti. Ânında o kötü rüzgâr, hoş bir esintiye dönüştü. Rüzgâr dinmiş, sâkinleşmişti."[829] Görüldüğü gibi, bu hikâye'de Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin duâsının / duâlarının kabûl edildiği, Cenâb-ı Hakk'ın onun duâsına hemen icâbet ettiği vurgulanmıştır. *Safvetü's-safâ'*da bu kabilden hikâyeler sayılamayacak kadar çoktur.

B- SEYR U SÜLÛK KAVRAMLARI

1. Mücâhede:

Nefsî bedenî meşakkatlerle yormak, hevâ ve hevese muhâlefette bulunmak demektir.[830]

*Safvetü's-safâ'*da Şeyh Safî'nin nefsini çok zorladığı, özellikle yeme-içme ve uyku gibi nefsin hoşuna giden şeylerden bilhassâ uzak durduğu kaydedilmiştir. Bir keresinde, bir kimseye mücâhid denilebilmesi için, o kimsenin nefsiyle savaşında tüm vücûdunun derisinin üç kez soyulması yani âdeta kabuk değiştirmesi gerektiğini söylemiştir.[831] Tıpkı bir derinin tabaklanmadan ve terbiye edilmeden önce pis, sonra temiz olması gibi nefs de mücâhede ve riyâzattan evvel pis, sonra temiz kabûl edilmiştir.[832]

Başka bir hikâyede şeyhin Karabağ'a giderken, Mugân'ın Îmenâbâd köyünün yakınlarındaki bir kanalda abdest alıp yola çıktığından bahsedilir. Yaklaşık kırk gün geçmesine rağmen, hiç kimse şeyhi abdest alırken görmediği için, merak konusu olmuş ve kendisine bu durum sorulduğunda kırk gün boyunca bir defa almış olduğu abdestin (bozulmadığı için) yeterli olduğunu ifâde etmiştir.[833] Bu durum, Şeyh Safiyyüddîn'in nefsini ne kadar zorladığının kanıtı olarak sunulmuştur.

---

829 *Safvetü's-safâ*, s. 895.

830 Cahid Baltacı, *a.g.e.*, s. 124.

831 *Safvetü's-safâ*, s. 889.

832 *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 439.

833 *Safvetü's-safâ*, s. 889-890.

2. Riyâzât:

Nefsi arzu ettiği şeylerden mahrûm ederek terbiye etmek,[834] bedeni zor ve çetin işlere koşarak diğer taraftan zihni ve düşünceyi mâsivâdan uzaklaştırıp Allah üzerinde yoğunlaştırmak demektir.[835]

İbn-i Bezzâz'ın eserinde Şeyh Sadrüddîn, babasının halvetgâhına bir yorgan bir yastık bıraktıklarını, ancak kesinlikle orada oturmadığını, duvara yaslanmadığını, belki ara sıra bağdaş kurduğunu, iki yanını yere koymadığını, nefsine zorluk çektirmekte gâyet ısrarlı olduğunu belirtmiştir.[836] Yine Sadrüddîn-i Erdebîlî babasının iftâr vakti gâyet az yediğini, terâvih namazından sonra kesinlikle ağzına bir şey koymadığını söylemektedir. Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin yemek için niyetlendiğini ancak Şeyh Zâhid'in "Ben terâvih namazından sonra bir şey yedim mi ki sen de yiyesin!" uyarısı üzerine bu alışkanlığı terk ettiğini belirtir. Sahurda su şerbeti içer, yeme-içme, uyku ve rahatlık husûsunda kendine sıkıntı verdiği için ilâhî bir hikmet gereği temizlenir ve güçlenirdi. Onun bu güçlü hâlini gören halk da Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin çeşit çeşit yemek yediğine inanırmış. İbn-i Bezzâz, eserinde "halbuki halvetin şiddeti ve ağırlığı yazıya gelmez." demektedir.[837]

3. Halvet:

Günahtan korunmak ve daha iyi ibâdet etmek için ıssız yerlerde yaşamayı tercîh etmek anlamında kullanılmaktadır. Zâhid ve mutasavvıflara Hakk'la olmak için halktan ayrı kalmaya önem vermişler, Hz. Peygamber'in de zaman zaman Hirâ mağarasına çekilip burada inzivâ hayatı yaşamasını kendileri için delil olarak kabûl etmişlerdir.[838]

İbn-i Bezzâz, Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin halvetinin ağır ve çetin oluşunu muhtelif bablarda yeri geldikçe zikretmiştir. Meselâ onun riyazâtı anlatılırken halvetinden de bahsedilmiştir. Sekizinci bâbın, yedinci faslı Erdebîlî'nin halvette oturma âdâbı başlığı altında şunlar zikredilmiştir: "Allah benimle diyerek edeble dizüstünde

---

834 Cahit Baltacı, "Riyâzat", *a.g.e.*, s. 140.

835 "Riyâzat", *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 439.

836 *Safvetü's-safâ*, s. 891.

837 *Safvetü's-safâ*, s. 892.

838 Süleyman Uludağ, "Halvet", *DİA*, XV, 386.

oturmaya dikkat ederdi. Asla mübârek sırtını duvara yaslamaz, bir yanı üzerinde uyumaz, vücûdunu ve gözünü dinlendirmezdi"[839]

4. Sohbet (Konuşma Âdâbı):

İrşâd ve teblîğin en önemli kaynaklarından biri de sohbettir. Asr-ı saâdet'ten bu yana devam edegelen sohbet, insanları gâyeye ulaştıran bir vâsıta olarak kabûl edilmiştir.[840]

*Safvetü's-safâ'*da Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin sohbete çok önem verdiği kaydedilir. Sadrüddîn-i Erdebîlî, babası için şunları söylemektedir: "Şeyh, halka öğüt vermek ve onları terbiye etmekle meşgûldü. Evde eşine ve çocuklarına öğüt vermekten geri durmazdı. Konuşmalarında boş söze yer vermezdi. Konuşması çok tatlı ve yumuşaktı. Konuştuğu kelimeler halkın anlayabileceği seviyedeydi. Onun sohbetine katılan biri, sohbetinden ayrılmak istemezdi."[841]

İbn-i Bezzâz, bir hikâyede Sultan Ebu Saîd'in Safiyyüddîn-i Erdebîlî'yi ziyaretinden bahsetmektedir. Sohbetleri sırasında Erdebîlî'nin sadece adalet ve ihsan konusunu açması, Sultânın da "Şeyh biraz da hakîkat bahsinden anlatsın." ricâsına rağmen hayır hasenat, adâlet ve ihsân konusu dışında başka bir konu konuşmaması dikkat çekmiş ve Sadrüddîn Erdebîlî'nin bunun nedenini sorması üzerine şöyle demiştir: "Söz müşterisini bulur ve çeker, ucuz boncuk satın almak isteyen birine mücevher satamazsın. O, adâlet ve ihsâna lâyıktır ancak onu demelisin."[842]

5. Semâ'

Dinleme, işitme, rahsetme ve devrân etme gibi mânâlara gelmektedir.[843] Sonradan kazanmış olduğu anlaşılan "raks" mânâsı da mûsikinin bir neticesidir.[844] Esası musiki ve raksa dayanan Semâ'ın din ile bağdaşıp bağdaşmadığı meselesi uzun müddet tartışma konusu olmuştur. Bununla birlikte sûfilere göre semâ'ın insan rû-

---

839 *Safvetü's-safâ,* s. 896.

840 Selçuk Eraydın, *a.g.e.,* s. 132-133.

841 *Safvetü's-safâ,* s. 906.

842 *Safvetü's-safâ,* s. 907.

843 "Semâ'", *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü,* s. 461.

844 Tahsin Yazıcı, "Semâ'", *İA,* X, 464.

hu üzerinde türlü etkileri vardır. Bunlardan biri de insanın Allah'a olan aşkını kuvvetlendirmesidir.[845]

Safvetü's-safâ'nın, altıncı bâbının tamamı Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin semâ ve vecdine ayrılmıştır. *Safvetü's-safâ*'da anlatıldığına göre semâ, kavvaller eşliğinde yapılıyordu. Yani onlar güzel sözler söyleyerek insanları harekete geçiriyorlardı. Bu arada birçok kavvalin adı da zikredilmiştir. Bu bâb, Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin semâ hakkındaki görüşlerine değil, bizzâtihi çeşitli durumlarda nasıl semâ yaptığına yer vermiştir.[846] Yine Erdebîlî'nin oğlu Muhyiddîn'in vefâtının ardından bir yıl boyunca semâ etmediği ancak ondan aldığı mânevî bir işâretle semâ yaptığı belirtilmiştir.[847]

B. TAHAKKUK KAVRAMLARI

a. Kalbî ve vicdânî olanlar

1. Kabz ve Bast:

Tasavvuf terimi olarak sâlikin bir anda kalbine gelen mânevî sıkıntı, huzursuzluk sebebiyle hissettiği tutukluk ve durgunluk hâlini anlatmaktadır.[848] Bast ise tecellî halinde kalbin açılmasını ifâde etmektedir.[849]

Safiyyüddîn-i Erdebîlî'ye göre kabz, yüreğin tutulmasıdır. Bu tutulma bazen o kadar güçlü olur ki kişinin yüzü de tutulabilir.[850] Safiyyüddîn-i Erdebîlî, havf ve recâyı kabz ve bastın içinde anlatmaktadır. Genellikle, hoşlanılmayan bir durumun başa gelmesinden veya arzulanan bir şeyin elde edilememesinden duyulan kaygı ve korku şeklinde tanımlanan havf,[851] kalbin hoşlandığı bir şeyi beklemesinden rahatlık ve farahlık duyması demek olan recâ,[852] Salikîn yüreğine Allah'ın yaptığı bir tasarruftur. Safiyyüddîn-i Erdebîlî, havf ve recâyı kuşun iki kanadına benzetir. Uçmak

---

845 Tahsin Yazıcı, a.g.m., s. 466.

846 *Safvetü's-safâ*, s. 641-653.

847 *Safvetü's-safâ*, s. 649-650.

848 Süleyman Uludağ, "Kabz", *DİA*, XXIV, 44-45.

849 A. J. Arberry, "Kabz", *İA*, VI, 33.

850 *Safvetü's-safâ*, s. 506.

851 Mustafa Kara, "Havf", *DİA*, XVI, 528-529.

852 "Recâ", *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 430.

için ikisi de lâzımdır, biri ile olmaz. Salike sülûkta menzilleri aşabilmesi için ikisi de lâzımdır. Havf ve recâdan isteyerek çıkılabilir, ama kabz ve basttan isteyerek çıkmaz.[853]

Safiyyüddîn-i Erdebîlîye göre Cenâb-ı Hakk kabz ve bast sahibine hâkim olur, onun ondan alır. Kabz hâliyle kendisiyle meşgûl eder, ona ilim ve mârifet verip âlim ve ârif yapar. Sonra onu yine kendisine verir, yani bast vererek halkın irşâdına ve hidâyetine vesîle olması için onu görevli kılar.[854]

2. Heybet ve Üns:

Bir kimsenin veya bir şeyin azametli, celâlli yâhud korkunç olmasından sakınıp korkmak veya saygı duymak mânâsına gelmektedir.[855] Tasavvufî ıstılâh olarak heybet ve üns, kabz ve bastın üstündeki iki hâldir. Heybet, kabzdan daha üstün, ünsde bastdan daha mükemmel bir hâli ifâde etmektedir.[856]

Safiyyüddîn-i Erdebîlî'ye göre heybet ve üns, kurb ve visâl ehline âittir. Bu iki kavramı padişahı ziyâret eden birinin durumuna benzeterek şöyle açıklar: Bir kişi padişahtan bir dâvet almışsa yüreğine bir heybet düşer. Padişahın ordusuna yaklaştığında o heybet güçlenir, sarayın önüne vardığında daha da güçlenir. Padişahın hassâlarını görünce biraz daha güçlenir. Padişaha yaklaştıkça heybeti de artmaktadır. Nihâyet padişahın kabûl yerine gidip, sultanın azametini görünce tasa ve heybet ona hâkim olur. Bazen de kendini yitirir. Ancak padişahla olan görüşme tekrarlanır, sultan ona lütfetmeye devam ederse, o korku ortadan kalkar ve heybet ünsle yer değiştirir.[857] Ünsün, heybete göre daha özel ve maksada daha yakın olduğunu söyleyen Safiyyüddîn-i Erdebîlî üns sahibine dünyanın belâsı yağsa bile üzerlerine zerre kadar keder düşmediğini söylemektedir.[858]

Heybet ve ünsün ortasında, hayret sahibi durmaktadır. Heybette olanlar gaybete öyle girerler ki ayrılmaya güçleri yetmez. Ancak hayret sahiplerinde

---

853 *Safvetü's-safâ*, s. 506.
854 *Safvetü's-safâ*, s. 507.
855 Baltacı, "Heybet", *a.g.e.*, s. 86.
856 Kuşeyrî, *a.g.e.*, s. 60.
857 *Safvetü's-safâ*, s. 507-508.
858 *Safvetü's-safâ*, s. 508.

ayrılmak ve kaçma gücü vardır. Bunlar da hayrete öyle gark olurlar ki görürler ama ne gördüklerini bilmezler, duyarlar ama ne duyduklarını bilmezler, konuşurlar ama ne konuştuklarını bilmezler, âşık olurlar ama bilmezler kime, kendilerini kaybederler ama kaybettiklerini duymazlar müslüman olurlar ama İslâm ve küfür farkını anlamazlar. Ancak üns ehli, Hakk'ın lütfu sayesinde bu halden çıkmışlar ve O'nun lütuflarına alışmışlardır.[859]

3. Tevâcüd, Vecd, Vücûd:

Hakk'dan gelen tecellîlerle gerçekleşen yüksek bir coşku hâli demek olan vecd, genellikle üç derecede gerçekleşir. Tevâcüd, vecd ve vücûd[860]

Tevâcüd, sâlikin bilerek ve isteyerek vecde gelmesi, daha doğrusu vecde gelmek için çabalamasıdır. Vecd, kulun herhangi kasdı ve çabası olmadan onun kalbine gelen şeydir.[861] Vücûd ise bulmak, elde etmek, yok iken varolmak demektir.[862] Beşeriyyetinden tam olarak fânî olan sâlikin Hakk'ı bulmasıdır.[863]

Safiyyüddîn-i Erdebîlîye göre tevâcüd, başlangıç; vecd, orta; vücûd ise sondur. Tevâcüd ehlinin, titreyen bir kişi gibi tüyleri diken diken olur. Çünkü onun yüreği hastalıktan yeni çıkmıştır. Ama sağlık ve kuvveti tam değildir. Gaflet uykusundan uyanmış, hastalıktan yeni kalkmış bir kişi gibi titrer. Sağlık ve hastalık arasında olduğu için hareketsizdir.[864]

Vecd ehli, hastalıktan sağlığa kavuşan kişi gibidir. Onun cismî, rûhânî olmuş, yüreğine Rabbânî vâridâtlar girmiştir. Bu vâridâtlar ne kadar güçlü olursa, vecdeki hareketi de güçlü olur, zayıfsa hareketi de zayıflar. Vecd ehlinin korkusu olmaz. Bazen vecd, hâl ve vâridâtlar ona o kadar hâkim olur ki onu yaralasalar veya bir uzvunu kesseler bile hiç duymaz. Vâridâtlar azaldıkça, kendinden haberli olur.[865]

---

859 *Safvetü's-safâ*, s. 508.

860 H. Kamil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 203.

861 "Tevâcüd", *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 528; "Vecd", s. 506.

862 Bekir Karlığa, "Vücûd", *İA*, XIII, 323.

863 "Vücûd", *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 570-71.

864 *Safvetü's-safâ*, s. 509.

865 *Safvetü's-safâ*, s. 509.

Vücûd ehli, dayanıklı olur. Rabbânî vâridâtlar ona hâkim olur ise o hâl ile hareket edip etmeyeceğine kendi karar verebilir. Ama kendi yerinde sâkin olursa, zâhirî olarak hareket etmeden, kendi hâli üzere seyr u sülûk eder. Tıpkı Cüneyd-i Bağdâdî'nin semâ sırasında zâhirî olarak hareket etmemesi gibi. Orada bulunanlar "hareket etmeyecek misiniz?" sorusuna hareket etmediğimi nereden biliyorsunuz? Neml 27/88 [*Bir de sen dağları görür, onları hareketsiz sanırsın. Halbuki onlar bulut geçer gibi geçerler*] âyetini okudu. Vücûd ehlinde irâde vardır. Bu irâdenin dolayı, hareket etse de etmese de önceki hâle kavuşabilir.[866]

4. Cem‘ ve Fark (Tefrika):

Sözlükte toplamak, bir araya getirmek, dikkat ve irâdeyi bir noktaya teksîf etmek anlamına gelen cem tasavvufta bir hâl olup fark veya tefrika ile birlikte kullanılmaktadır.[867]

Ayırmak, ayırt etmek anlamına gelen fark, furkan, firkat ve firak kelimeleri tasavvufta çeşitli mânâlarda kullanılmıştır. Cüneyd-i Bağdâdî'ye göre vecde gelip Hakk'a yaklaşma hâli cem' beşerî ve maddî varlıkta kalma hâli farktır.[868]

Safiyyüddîn-i Erdebîlî'ye göre cem'de tefrika (fark) da ikidir. İlk tefrika düşünceleri dünyevî ve nefsânî alâkalardan ayırmak ve kendisini o dağınıklıktan toplamaktır. Nefsânî dağılmayı reddetmesine birinci cem‘ derler. Bu sâlikin mücâhede etmesiyle, nefsiyle savaşması ile olur. Elbette bu ilk cem, müntehîler ve ehl-i kemâlin yanında, tefrika sayılır. Zîra o hâlâ kendisiyle meşgûldür. Kendisi ile meşgûl olmak bir tefrikadır. İkinci cem, cem'ul-cem'dir. Kişiyi kendisinden alıp Hakk'la meşgûl eder. Eğer dâima cem'de cem olsa bu beşeriyyetten çıkmak anlamında olur, şerîat ahkâmını yapamaz, dâima tefrika halinde yaşarsa mârifet elde edemez.[869]

---

866 *Safvetü's-safâ*, s. 510-511.

867 H. Kâmil Yılmaz, "Cem‘", *DİA*, VII, 278.

868 Süleyman Uludağ, "Fark", *DİA*, XII, 171.

869 *Safvetü's-safâ*, s. 511-512.

5. Fenâ ve Bekâ:

Geçici olmak, yok olmak, ölmek gibi mânâlara gelen fenâ kelimesi, sürekli olmak anlamındaki bekâ kelimesiyle birlikte kullanılmaktadır.[870]

Fenâ hâlindeyken kişinin içi tamâmen Hakk ile dolduğundan, hâriçteki şeylerin farklarını temyîz edemez. Sonunda Allah ile o kadar meşgûl olur ki nihâyet benlik şuûrunu kaybeder. O şuûrun yerine Allah geçer.[871] Fenâ hâlindeki kul, bazı beşerî sıfatlardan kurtulsa da beşeriyyet sıfatından tamamen çıkmaz. Allah'ta fânî olmanın ardından Allah'ta bâki olma hâli ortaya çıkmakta, artık halkı ve eşyayı idrak etmektedir.[872]

Safiyüddîn-i Erdebîlî'ye göre her ölüm fenâ olsa da, her fenâ ölüm değildir. Kişi, kendi yüreğini diriltmeden ölmüşse, haşr günü dirilse bile, ölü yürekli olma hüsrânı onunla olur. Peygamber, "ölmeden önce ölünüz" buyurmuştur. Yani gerçek ölüm gelmeden önce mezar, kıyâmet ve âhiret hâllerini görmeye çalışın. Böylece yakîn sahibi olursunuz demektedir. Yine devamında kişinin nefsânî lezzetlerden fânî olmadıkça bekâ şurubunu içtiğinde zevk alamayacağını söylemektedir.[873]

Safiyyüddîn-i Erdebîlî, fenâ ve bekâyı üçe ayırmaktadır. Birincisi, zâhir fenâsıdır. Ardından sıfat bekâsı gelir. Zahir kaybolmayınca sıfat öne gelmez. İkincisi sıfat fenâsıdır. Onun da ardından rûhun bekâsı gelir. Yani insanlığın mutlak sıfatları olan akıl, his, düşünce, zannetme, hayâ gibi hislerden boşalıp, kaybolmadan rûh mânâ âleminde aşkta bâki olmaz. Sonuncusu, rûhun fenâsıdır. Bu aynı zamanda Hakk'ın bekâsı demektir. Kişi kendi varlığından tamamen fâni olmazsa Hakk'ta bâki olamaz.[874]

6. Gaybet ve Huzur:

Kalbi, Allah'tan başka herşeyden tecrîd etmek, diğer taraftan Allah ile beraber olmak mânasında kullanılan iki kelimedir. [875]

---

870 Mustafa Kara, "Fenâ", *DİA*, XII, 333.

871 H. Ritter *İA*, Fenâ md., IV, 546.

872 H. Kâmil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar*, s. 215-216.

873 *Safvetü's-safâ*, s. 513.

874 *Safvetü's-safâ*, s. 513-514.

875 D. B. Macdonald, "Gaybe", *İA*, IV, 727.

Nefsinden geçen herkes Hakk ile huzûrda olur. Gaybetin faydası huzûrdur. Huzursuz gaybetin cinnet olduğu çünkü sâlikin kendi tercihleri yerine Hakk'ın tercihlerini koyabilmesi için huzûr halinde olması gerektiği söylenmiştir.[876] Safiyüddîn-i Erdebîlî, gaybetin bir türünde, kişinin zâhirde kaybolmasının, diğer türünde ise yüreğinin kaybolmasının söz konusu olduğundan bahseder.

Zâhirde kaybolma, cehennem veya başta bir şeye duyulan korkudan veya Kur'ân âyetini duymaktan ötürü gerçekleşir. Bu durumda kişi gâib ve unutkan olur, Yüreğin kaybolması ise ilâhî azamet ve dehşetten kaynaklanır. Erdebîlî, Enfâl 8/24 [*Bilin ki Allah, hakîkaten kişi ile kalbi arasına girer*] âyetinin buna delil olduğunu söylemektedir. Yine kişinin halktan gaib olup Hakk'ta hazır olmasına muhâzara veya huzûr denildiği kaydedilmiştir.[877]

7. Sahv ve Sekr:

Sekr, sarhoşluk, mest olmak, kendini kaybetmek hâlidir. Kuvvetli bir tecellî ile kendinden geçip rûhî bir haz olmak demektir. Sekr, vecd ehline hâstır. Kul, cemâl tecellîsini temâşâ edince sekr hâline gelir, rûh haz alır, kalb sermest olur. Bu hâldeyken sâlik bazen şer'î hükümlere aykırı sözler söyleyebilirse de bunlara îtibâr edilmez.[878]

Sahv ise, mânevi sarhoşluktan ayılmak, ayık olmak, temkîn, huzûr ve şuûr halinde bulunmak demektir.[879] Safiyyüddîn-i Erdebîlî, sahv ve sekr için şunları söylemektedir: "Sahv, akıl ve insanlık âlemidir. Sekr ise aşk âlemi. Kim sahv halinde olsa akıl ve beşeriyyet âleminde olur. Kendisiyle, başkalarıyla, dünya ve âhiret hâlleriyle meşgûl olur. Bu durumda irâde vardır. Sekr ise bir sarhoşluk ve aşk âlemidir. Kişi aşk âlemine ulaşıp aşk havası ona etki ederse onda sekr hali ve aşk sarhoşluğu gâlip olur."[880]

Sarhoşluğun derecesinin, aşk şarabının gücüne bağlı olduğunu söyleyen Safiyyüddîn-i Erdebîlî aşk şarabı ne kadar güçlü ise sekr de o kadar güçlü olur demektedir. Yalnız sekr hâli kemâle vardığında kaybolmaya başlar, kemâle varılmazsa, sorhoşluk kaybolmaz. Kişi beşeriyyet sıfatlarının, aklın, hissin ve düşüncenin hâkim

---

876 Mehmet Akkuş, "Gaybe", *DİA,* XIII, 409.

877 *Safvetü's-safâ,* s. 514.

878 "Sekr", *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü,* s. 457-458.

879 H. Kâmil Yılmaz. *a.g.e.,* s. 214.

880 *Safvetü's-safâ,* s. 515.

olduğu bir âlemde olunca, aşk âlemine adım atamaz. Çünkü aşk âlemi beşerriyyet sıfatı ve akıl için tehlikelidir. Safiyyüddîn-i Erdebîlî, ancak aşk şarabı içilerek sarhoş olunduğunu, bu olmadan hakîkat denizine ve hakîkat kapısına erişilemediğinden bahseder. Bununla birlikte sekr ehlinin iradesi olmadığı için bunların elinden terbiye ve irşadın gelmediğini söyler.[881]

8. Zevk ve Şirb:

Zevk veya şirb (şerb veya şürb) kelimeleri ile sûfiler tecellî, keşif ve vâridâtın tesiri ile âniden gelen hâlleri anlatmak isterler. Bunlardan ilkine zevk (tatma), sonrakine şirb (içme), daha sonrakine ise reyy (kanma) demektedirler. Zevk sahibi, mütesâkir (yarı sarhoş)'dir. Şirb sahibi Şekeran (sarhoş)'dır, reyy sahibi ise sahv halindedir.[882]

Safiyyüddîn-i Erdebîlî, zevk ve şirbin tecellî ve keşif sonuçlarından olup nûrlu veya sûrî (zâhiri) olduğunu söylemektedir. Ona göre tecellî nûrluysa, onun zuhûrundan mânâlar, zevk ve mârifet hâsıl olur. Ondan yararlanan kişide zevk, sevinç ve heyecân bulunur. Eğer tecellî zâhirî olursa, zuhûr mânâlara şâhitlik eder. Bunların keşif ve müşâhedesinden sonra gözler lezzet alır ve visâl hâsıl olur. Visâlden sonra içmek gerekir.[883]

Bu şirb ve şarâb üç kısma ayrılmaktadır. Birinci şarâb, müminler ve sûfilerin avâmına aittir. Ona, "Şarâben tahûrâ" denir ve onu içmekle visâl, dilek ve temennî hasıl olur. İkinci, şarâb, Hakk Teâlâ'nın hass kullarına aittir. O, aşk ve muhabbet şarâbıdır. Onu içmekle mâsivayı terk etmek ve vüsûl hâsıl olur. Üçüncü şarâb ise Hakk Teâlâ'nın havassü'l-havassa sağladığı şarâbdır. Ona mârifet şarabı denir. Bu kısımda kişi içkiden kontrollü içerek sağlık kazanır, emîn olur ve ondan dolayı hiçbir zaman sarhoş olmaz.[884]

Safiyyüddîn-i Erdebîlî, şarâb içmenin her kişinin kapasitesine göre farklı olduğunu söyler. İçmek için kullanılan kadehi yarım insanlar, peymâneyi ve küpçüğü ise olgun insanlar kullanır demektedir.[885]

---

881 *Safvetü's-safâ*, s. 515.

882 Kuşeyrî, *a.g.e.*, s. 72.

883 *Safvetü's-safâ*, s. 515-516.

884 *Safvetü's-safâ*, s. 516.

885 *Safvetü's-safâ*, s. 516.

Zevk de iki türlüdür. Biri mânâ hâllerinden gelen zevk, ikincisi şarâbta hasıl olan zevktir. Şarâb içilmesinden, aşk ve mâsivâyı terk etmek hâsıl olur, mârifet şarâbının içilmesinden ise, mârifet-i hakîkat ve hakk-i hakîkat hâsıl olur.[886]

9. Mahv ve İsbât:

Silmek, geçersiz kılmak, yok saymak anlamına gelen mahv ve ibkâ etmek, geçerli kılmak gibi anlamlara gelen isbât kelimeleri sûfîler tarafından sıkça kullanılagelmiştir. Mahv, insanın kötü huylarını terketmesi, isbât ise iyi huylar edinmesidir. Yine sâlikin irâdesini terk etmesi mahv, kayıtsız şartsız Hakk'ın iradesine teslim olmasına isbât denmiştir.[887]

Safiyyüddîn-i Erdebîlî'ye göre mahv iki türlüdür. Biri, Hakk Teâlâ'nın kendisini mahv ve isbât etmesi, diğeri ise kulun gayret ederek mahv ve isbât elde etmesidir. Kulun gayretle elde ettiği mahvda, kul mâsivâyı mahv eder, hazret-i ilâyi isbât eder. Hakk Teâlâ'nın ettiği mahv ve isbât iki türlüdür. Biri, kulun yüreğindeki küfrü mahv, imânı isbat etmesi, diğeri ise mâsiyeti mahv, tâatı isbat etmesidir. Allah bir şeyi mahv veya isbat edebilir, eksiltebilir, fazla yapabilir. Diğeri ise sâliki kendinden fâni etmesi ama Allah'ın kendisinde bâki etmesidir. Çünkü kulluğunu yerine getirebilsin diye onu kendine verip, isbât eder.

B. Mârifet ve Bilgi Kavramları

1. Setr ve Tecellî:

Sâlikle murâdı veya kul ile Hakk arasındaki perde (hicâb, örtü) demektir.[888] Tecellî ise gaybden gelen ve kalbte zâhir olan nurlar mânâsındadır.[889]

Safiyyüddîn-i Erdebîlî'ye göre setr, örtüdür, tecellî ise keşf ve gaflet örtüsüdür. Yalnız setr, avâm için zahmet, havass için bir lütuf ve rahmettir. Çünkü dâima tecellî halinde olsalar, dağılır, insânî gereklerini yerine getiremez, ibâdet edemezler, kemâlât kazanamadan kalırlar. Bunun için bazen tecellî hâlinde Hakk Teâlâ'nın mârifeti ile uğ-

---

886 *Safvetü's-safâ*, s. 516-517.

887 Süleyman Uludağ, "Mahv ve İsbât", *DİA*, XXVII, 395-396.

888 "Setr", *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 464.

889 "Tecellî", *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 514.

raşırlar, bazen kapalı durumda, sünnet ve şerîatı takip ederek halkın irşâd ve terbiyesiyle meşgûl olurlar.[890]

Tecellî'nin çeşitli türleri vardır. Lütfî-cemâlî, kahrî-cebrî, sûrî-nûrî gibi. Lütfî-cemâlî tecellî, sıfat olarak kula eriştiğinde, kişiyi kendinden alsa bile onu saklar ve geliştirir. Güneş ışığının gölgeye vurduğunda onu, ondan alması ve kendi varlığında mahv etmesi gibidir. Güneş gizlendiğinde gölge yine çıkar. Kahrî-cebrî kula eriştiğinde ona fenâ lâzım olur. Ayrıca başka şeylere yol vermemek için gayret lazımdır. Bu tür tecellî Hz. Musa (a.s.)'ya gelmiştir. Lütfî-cemâlî ise Hz. Muhammed Mustafa (a.s.)'ya inmiştir. Sûrî-nûrî, tecellî hakkında ise ayrıntılı bilgi verilmemekle birlikte birçok çeşidinin olduğu zikredilmiştir.[891]

2. Muhâdara, Mükâşefe, Müşâhede ve Muâyene:

Muhâdara, kalbin Allah nezdindeki huzûrudur. Mükâşefe bir delîl ile kalbin (Hakk'ın) huzurunda olmasıdır. Müşâhede ise herhangi bir şüphe bahis konusu olmadan Hakk'ın (kulun kalbindeki) huzûrudur. Yine muhâdaranın başlangıç olduğu, sonrasında mükâşefenin, ondan sonra da müşâhedenin geldiği zikredilmiştir.[892]

Muâyene ise rûh gözüyle görme, Hakk'ı apaçık görme mânasına gelmektedir.[893]

Safiyyüddîn-i Erdebîlî'ye göre muhâdara kalb huzûru olup, Hakk'dan kaybolmaya neden olan dağınıklığı kesmek anlamındadır. Mükâşefe, sırların gün yüzüne çıkması demektir. Yine müşâhededen maksat, ilâhî cemâlî, mertebesinin büyüklüğünü ve Hakk'ın varlığını görmektir. Böylece şek ve şüpheye yer kalmayacaktır. Mârifet göğü açık olacak, bulutlar çekilecek ve gerçek güneş, tevhîd küllîsi üzerinden ışık dağıtacaktır. Bu arada herkesin kuvvetine göre müşâhedesi farklı olur. Kimin aynası daha saf ve basîreti daha çoksa o daha iyi görür. Onlar, lezzet ve dereceleri farklı olan

---

890 *Safvetü's-safâ*, s. 518.

891 *Safvetü's-safâ*, s. 518-519.

892 Daha fazla bilgi için bkz. Kuşeyrî, *a.g.e.*, s. 75-76.

893 "Muâyene", *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 372.

cennet ehli gibidirler. Sarhoşluk lezzeti ve müşâhede farklılık arzeder, kiminde az, kiminde çoktur.[894]

Muâyene, müşâhededen daha yücedir. Hakk'a daha yakın ve hakîkatin tam gerçeğidir. Mâşûk bazen, değişik bir elbise ile kendini gösterir. Böylece âşığın kararsızlık ve ızdırabı daha fazla olur. Çünkü her ân onu başka bir giysiyle gördüğü için emîn olamaz. Mâşûk birdir, giysisi çeşit çeşittir.[895]

Özetle, muhâdara sahibi, eşyaları aklı ile değerlendirir; mükâşefe sahibi, mânaları ilimle; müşâhede sahibi, mârifetle; muâyene sahibi ise hakîki mârifetle kavramaktadır.[896]

3. Levâih, Levâmi‘ ve Tavâli‘:

Sâlikin gönül dünyasının aydınlanmasını sağlayan nûr kavramının çeşitli dereceleri için kullanılan terimlerdir. Bunlardan levâih, salikin gönlünde beliren alacakaranlığı, levâmi‘, şafağın söküp ortalığın aydınlanmasını; tavali‘ ise gönülde mârifet güneşinin doğuşunu ifâde etmektedir.[897]

Safiyyüddîn-i Erdebîlî'ye göre her üçü de tecellîlerin başlangıç ışıklarıdır. Levâih, bahar mevsimindeki şimşek gibidir. Hızla parlar ve söner. Sûfîde bir bahar vardır, yürek toprağını diriltir, ama yürek göğünde, buluttan bir hicâb olur. Şimşek gibi hızla yanar ve söner. İşte o parlama levâih'dir.[898]

Yürekteki örtü azalıp inceldikçe ışık çoğalır. Eğer ışıkta bir duraklama varsa ona levâmi‘ denir.[899]

Yürek göğünde hiç hicâb kalmaz, hepsi çekilirse, yürek göğü temiz olur. Âlem-i gaybden çıkan ışıklar, kişinin yüreğine ışık saçar. Bu ışık, levâmi ışığına

---

894 *Safvetü's-safâ*, s. 519-520.

895 *Safvetü's-safâ*, s. 520.

896 *Safvetü's-safâ*, s. 520-521.

897 Süleyman Uludağ, "Levâmi‘", *DİA*, XXVII, 144.

898 *Safvetü's-safâ*, s. 521.

899 *Safvetü's-safâ*, s. 521.

göre daha güçlü ve daha kalıcı olur. Buna da tavâli' denir. Tavâli' ışığında bile hicâb ve örtünme vardır. Güneş ve ayın doğup batması gibidir.[900]

4. Bevâdih ve Hücûm:

Bevâdih, ansızın gaybden kalbe gelen neşe veya üzüntü veren bir şeydir. Hücûm ise kişinin irâdesi olmadan vaktin kuvveti sayesinde kalbe gelen şeydir.[901]

Safiyyüddîn-i Erdebîlî'ye göre bevâdih, Rabbânî bir ilhâmdır. Neşe ve hüzün gibi kalbe girer. Hücûm ise kalbe gelip heyecan veren vâride denir. Bir rüzgar gibidir, denize eser ve onu dalgalandırır. Hücum, bazen kalbin zâhiri yüzüne de heyecan ve hareket getirir. Bazen de temkîn ehlinin yüreği saldırıdan heyecana gelmez. Meselâ denizden sahile vuran balığın, denizin dalgasını hissettiğinde kendisine yine denize atması gibi.[902]

5. Telvîn ve Temkîn:

Telvîn hâl sahibi olanların, temkîn ise hakîkat ehlinin sıfatıdır.[903]

Safiyyüddîn-i Erdebîlî'ye göre, telvîn sahibi Hakk yoluna adım atmış bir sâliktir. Bu yol, korku dolu ve tehlikeli olmasına rağmen, sâlik kendisini makâmdan makâma, menzilden menzile, âlemden âleme, sıfattan sıfata ulaşmaya gayret edip Hakk Teâlâ'nın hidâyetiyle terakkî eder. Bütün bu tehlikeleri aşar, hakîkî kâbe haremine ayak basarsa, orada huzûr bulur ve o korkulardan emîn olur. İşte bu hâldeki kişiye temkîn sahibi denir. Meselâ susuz bir kişi, kuru bir çölde su arar, bir çeşme bulur, ondan içip doyar ve yeniden canlanır. Ancak susuz iken bin kere sudan söz edilip de ona su verilmezse, susuzluğunu gideremez, aksine susuzluğu daha da artar. Suya kavuşup, içip doymazsa, emîn olamaz. Bunun gibi Hakk yolunda yürüyen, Allah isteklileri de, duru visâle susamışlardır. Suya kavuşmadan, visâl zevkini tatmadan emîn olamazlar.[904]

Safiyyüddîn-i Erdebîlî, maksadına ulaşmak için gayret gösteren, telvîn sahibinin sonunda visâl amacına ulaşıp, devam ettiğinde telvîn sahibi olacağını ifade

---

900 *Safvetü's-safâ*, s. 521.

901 Kuşeyrî, *a.g.e.*, s. 78.

902 *Safvetü's-safâ*, s. 522.

903 Kuşeyrî, *a.g.e.*, s. 87.

904 *Safvetü's-safâ*, s. 522.

etmiş ve örnek olarak Züleyhâ'nın durumunu göstermiştir. Yûsuf (a.s.)'u görüp ellerini kesen kadınların visâlinin devamının olmadığını söylemektedir. Oysa Züleyhâ visâlinin devamı geldiği ve temkîn sâhibi olduğu için elini kesmemiştir.[905]

6. Kurb ve Bu'd:

Sûfîlere göre kurb, ibâdetlere ve tâatlere yakın olmak, bu'd da bunlardan uzak kalmaktır. Kulun Allah'a yakın olması ebedî mutluluğu kazanmasına, uzak olması ise ebedî mutsuzluğa yol açacak kötü işlere yakın olması demektir.[906]

Safiyyüddîn-i Erdebîlî'ye göre uzağın uzağı yakının da yakını vardır. Uzağın uzağı, kişinin nefsinden emir almasıdır. Böylece mâsiyetle ve Hakk Teâlâ'ya muhâlefet etmekle meşgûl olur. Ancak nefsine karşı durup, Hakk Teâla'dan emir alıp, nefsin hevâsına arkasına dönerse bu yakınlıktır. Günahlardan ve nefsin hevâsından uzaklaştığı kadar Hakk Teâlâ'ya yaklaşacaktır.[907]

Kişi, Hakk Teâlâ'ya karşı taat ve ibâdet sorumluluğunu yerine getirse bile, kendi âhiretini de düşünüyorsa bu'du yaşıyor demektir. Çünkü kurbun kurbunda sadece Allah için yapılan bir kulluk vardır. Cennete girmek için veya cehennem korkusundan dolayı değildir. Kişi Hakk'a yaklaştıkça, Hakk da ona yaklaşır. Âdeta onun işiten kulağı, gören gözü olur. Kişi nefis ve varlık örtüsünü ortadan kaldırırsa [*biz ona şahdamarından daha yakınız*]'ın[908] hakîkatini anlar.[909]

7. Şerîat, Tarîkat ve Hakîkat:

Şerîat, Allah'ın emirlerinin bütünü mânâsına gelmektedir.[910] Tarîkat, sûfîyi Allah'a kavuşturan yol demektir. Bunun için dünyadan yüz çevirme, ruhî kuvvetleri terbiye etme, nefsî istekleri yenme, bâtınî temizlik ve zahîdâne bir yaşayış gerekmektedir.[911] Hakîkat ise sözlükte, gerçek, sâbit ve doğru olmak, gerekmek, bir şeyi ger-

---

905 *Safvetü's-safâ*, s. 523.

906 Süleyman Ateş, "Kurb", *DİA*, XXVI, 432.

907 *Safvetü's-safâ*, s. 523.

908 Kaf 50/16.

909 *Safvetü's-safâ*, s. 523-524.

910 Joseph Schacht, "Şerîat", *İA*, XI, 429.

911 Louis Massignon – Tahsin Yazıcı (tâdil ve ikmâl), "Tarîkat", *İA*, XII/1, 1.

çekleştirmek gibi mânâlara gelmektedir.[912] Tasavvufta ise dinî hayatın en yüksek seviyede yaşanarak ilâhî sırlara âşina olunması şeklinde özetlenmiştir.[913]

8. Nefes:

Kök bakımından "nefs"e, bazı mânâları ile rûh'a yakınlığı olan bu kavram, Kur'ân'da geçmemektedir.[914] Tasavvufî bir kavram olarak, gaybın latîfeleriyle gönülleri ferahlandırma mânâsındadır.[915]

Safiyyüddîn-i Erdebîlî'ye göre nefes, îlâhî sırların letâifi ile gönlün hatırlanmasıdır. Tasavvufî bir ıstılâh olarak ise rûhu geliştiren İsâ'nın nefesidir. Nefes, gönül ehline aittir ve nefesleri saymak en faziletli ibâdetlerdendir. Yânî sırları mülâhaza etmektir. Çünkü Peygamber (a.s.) bunu mîraç gecesinde yapmıştır. Nefes, ahvâle göre daha ince ve daha nâzik bir şeydir.[916]

9. Havâtır:

Hâtır kelimesinin çoğulu olup insanın irâdesi dışında zihnine gelen iyi veya kötü düşünceleri ifâde etmektedir.[917] Tasavvuf terminolojisinde ise sâlikin kalbine Hak'tan, melekten, nefisten veya şeytandan gelen hitaplar, sesler anlamında kullanılmaktadır.[918]

Safiyyüddîn-i Erdebîlî'ye göre havâtır, kişinin içten gelen ilhâm olup beş türlüdür. Bunlar, Nefsânî, şeytânî, melekî, kalbî ve hakkî-rabbânîdir. Nefsî havâtır vesveseden ibârettir. Şeytanî hevâtır ise şeytânî bir ışıktır. Safiyyüddîn-i Erdebîlî, nefsî havâtırın bâtıl olduğunu, şeytanî havâtırın ise hem bâtıl hem de günah olduğunu ifâde etmiştir. Ona göre nefis ve şeytan kişiyi hiçbir zaman tâat çağırmaz bilakis günaha çekerler. Şâyed tâatı emrederlerse onda da kişiyi riyâ gibi benzeri tehlikeler bekle-

912 Mustafa Çağrıcı, "Hakikat", *DİA,* XV, 177.
913 Mehmet Demirci, "Hakîkat", *DİA,* XV, 178.
914 E. E. Calverly, "Nefis", *İA,* IX, 179.
915 "Nefes", *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü,* s. 403.
916 *Safvetü's-safâ,* s. 525-526.
917 *Safvetü's-safâ,* s. 525-525.
918 Süleyman Uludağ, "Havâtır", *DİA,* XVI, 526.

mektedir. Bu iki havâtırdan kurtulmak için riyâzât yapmalı, ve onların emrettikleri şeyin tersine gidilmelidir.[919]

Melekî ışık ise kişiyi hayra yönlendirir, eğer kişi meleki ışığa tâbî olursa Allah onun yardımcısı olur. Kalbî ilhâm ise, kalbin ilmi, mârifeti ve hikmetinden kaynaklanmaktadır. Meşâyıhtan bazıları Şeyhe bir soru sormuş, Şeyh de o soruya cevap verirken bir kere sağına, sonra soluna, daha sonra da kalp tarafına bakıp cevaplamış. Nedenini sormuşlar, o da: "O sorunun cevâbını bilmiyordum. Sağ taraftaki meleğe sordum bilmedi, sol taraftaki meleği sordum bilmedi, kalbe sordum, cevapladı. İşte o cevabı size söyledim" demiştir.[920]

Hakkî-Rabbânî ilhâm, saf, aydınlanmış ve açık kalbe âittir. Böyle bir kalbe giren ilhâm, iftirâ, kuşku ve şüpheden uzaktır. Bu tür ilhâm, bazen harf ve ses aracılığı olmadan mânâsı yüreğe gelmekte bazen de harf ve ses yoluyla kalb kulağına gelmektedir.[921]

Safiyyüddîn-i Erdebîlî, bu beş havatırın geliş şekillerini de açıklamıştır. Meselâ, nefsanî vesvese, alttan duman gibi çıkmaktadır. Eğer kişide onu algılama gücü bulunursa alttan gelip yaklaştığını hissedebilir. Şeytanî ışık [*Sonra onlara, önlerinden arkalarından, sağlarından sokulacağım (dedi)*][922] âyeti mûcibince sağ, sol, arka ve önden gelmektedir. Melekî ışık yüksekten gelir, bazen bal arası gibi bazen de çan sesi gibi bir ses çıkartır. Bazen konuşma gibi açık ve bellidir. Kalbi havâtırı kişi içerden hissedebilir, dışardan hissedemez. Rabbânî ilhâm tüm yönlerden gelmekte, onun heybetinden kalb haberli olup etkilenmektedir.[923]

Melekî ışık, kalbi havâtır ve rabbânî ilhâm, bunların üçü de kişiyi hayra ve tâata yönlendirmektedir. Şâyed, hayra yönelten bir hâtır gelse, peşinden gelen ikinci hâtırın ona muhâlif olsa, bu, ikinci hatrın nefsânî veya şeytânî olduğunu göstermektedir. Kişi, ilk hâtırı tâkip etmelidir.[924]

---

919 *Safvetü's-safâ*, s. 526-527.
920 *Safvetü's-safâ*, s. 527.
921 *Safvetü's-safâ*, s. 527.
922 A'râf 7/17.
923 *Safvetü's-safâ*, s. 527-528.
924 *Safvetü's-safâ*, s. 528.

10. İlme'l-yakîn-Ayne'l-yakîn Hakka'l-yakîn:

Tasavvuf terminolojisinde ilim kavramı genellikle mârifet kelimesiyle anlaşılmıştır.[925] Yakîn kelimesi ise, müşâhede anlamına gelmektedir. İlme'l-yakîn, ayne'l-yakîn ve hakka'l-yakîn olmak üzere üç türlü yakîn vardır.[926]

Safiyyüddîn-i Erdebîlî'ye göre ilme'l-yakîn dîrâset, ayne'l-yakîn ferâset, hakka'l-yakîn ise verâset ilmidir. İlme'l-yakin öğrenmekle ve aramakla elde edilir. Ayne'l-yakîn amelle elde edilen ilimdir. Ayne'l-yakîne şeytan sızamaz ve giremez ama ilme'l-yakîne girebilir. Hakka'l-yakîn ise ilme'l-yakîn ve ayne'l-yakîn'in birleşmesi sonucu Allah'ın izâiyle kalb gözüünn açılması demektir. Peygamber (a.s.)'nin "Bana eşyanın hakîkatı gösterildi" sözü bu mânâdadır. Çünkü sâlikin zâhirde gördüğü bir şeyin mânâsı, görüldüğü gibi olmayabilir. Peygamber (a.s.)'in buyurduğu bu söz eşyânın mânası ve hakîkatıdır.[927]

İlme-l-yakîn'in şerîat ehline ayne'l-yakînîn tarîkat ehline, hakka'l-yakînin ise hakîkat ehline ait olduğunu söyleyen Safiyyüddîn-i Erdebîlî ilme'l-yakînin zâhir gözü ile, ayne'l-yakîn'in sıfat gözü ile, hakka'l-yakînin ise mânâ gözü ile anlaşılabileceğini ifâde etmiştir.[928]

11. Vârid:

Vârid, kulun kasdı olmaksızın kalbe gelen havâtır mânâsındadır. Bununla birlikte havâtır kabilinden olmayan vâridler de vardır. Vâridler bazen Hakk'dan bazen de ilimden gelebilir.[929]

Safiyyüddîn-i Erdebîlî'ye göre vâridât kişinin aramadığı halde, Allah'ın kalbe koyduğu bir hediyedir. Bu vâridât bazen ilim ve mârifetle yüklüdür. Kişi ondan anlayış, kavrayış ve irfânî bilgiler elde eder. Bazen ışık olarak, bazen ilâhî lütuflardan biri olarak bazen de aşk ve muhabbet ateşi olarak gelmektedir. Onun gelmesi ile aşk ve muhabbet ateşi alevlenir. Nedensiz bir neşe ve üzüntü bile vârid

---

925 İlhan Kutluler, "İlim", *DİA*, XXII, 112.

926 H. Kâmil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 222.

927 *Safvetü's-safâ*, s. 528-529.

928 *Safvetü's-safâ*, s. 529.

929 Kuşeyrî, *a.g.e.*, s. 85.

sayılabilir. Bazen vâridler rûhânî olur ve onun gelmesinden sevinç duyulur, bazense kişiye bir ağırlık çöker. Tıpkı Peygamber (a.s.)'e vahiy indiğinde yüzünde bir yorgunluk ve bitkinlik görünmesi gibi. O halden döndükten sonra uzun süre uyuyor ve bir lezzet elde ediyordu. Bununla birlikte kişi gelen vâridleri bazen anlar bazense anlamaz.[930]

12. Şâhid:

İnsan kalbinde hazır ve mevcûd olan şey mânâsındadır.[931]

Safiyyüddîn-i Erdebîlî'ye göre şâhid kalbte hazır olup hakk-bâtıl; helâl-haram arasında ayırım yapabilir. Erdebîlî; tasavvuf ehlinin sözlerinde Şem' (mum) ve şâhid ıstılâhlarının çokça kullanıldığından bahsetmektedir. Ona göre, Şem', kişinin kalbinde yakılan îmân ve tevhîd ışığıdır. Şâhid ise kalbte bulunup ona tanıklık etmektedir. Zâten kalp de şâhidinden tanıklık ve fetvâ beklemektedir Kalp mumu, kalp evinde yakıldığında, onun îmân hırsızlarından korumak gerekir. Eğer hırsız oraya kastederse, kalb perîşân olur ve hicâb gelir. Çünkü ilâhî hazîneye lâyık olmayan her şey ondan gitmektedir.[932]

13. Nefs:

Kulun kötü huyları ve çirkin vasıfları, kötü his ve huyların mahallî olan latîfe, cism-i lâtif mânâsına geldiği gibi insanın zâtı ve mâhiyeti mânâsına da gelmektedir.[933]

Safiyyüddîn-i Erdebîlî'ye göre nefs üç türdür. Emmâre, Levvâme ve Mutmeinne. Nefs-i emmâre küfür ve ma'siyete sevkeder. Kapalıdır ve gözle görünmez. Şeytanın kişinin içine, damarına ve etine sızabildiği gibi bu nefiste de böyle bir güç vardır. Dâima günah ve kötülüğü emreder. Bazen bu nefis kişinin eli ile müslümân olur. Daha doğrusu münâfıklık ederek müslümanmış gibi kendini gösterir. Nefs-i emmâre ancak güçlü bir riyâzât ya da çok aç kalmakla baş edilebilir. Küçümseyerek onu yenmek mümkün değildir.[934]

---

930 *Safvetü's-safâ*, s. 529.

931 Kuşeyrî, *a.g.e.*, s. 86.

932 *Safvetü's-safâ*, s. 530.

933 "Nefs-Nefis", *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 405.

934 *Safvetü's-safâ*, s. 530.

Nefs-i Levvâmenin iki yüzü vardır. Biri mutmainneye, öteki yüzü ise emmâreye bakmaktadır. Bu nefsin ilmi bazen mutmeinneden bazen de emmâreden aldığı için çoktur. Onlar arasında tercümân ve aracıdır. Bir yönüyle süflî âleme diğer yönüyle mutmeinne âleme bakar ki buna mülheme denir.[935]

Nefs-i mutmeinne ise Allah'ın emrinde olup ondan emre muhâlif şeyler çıkmaz. Sevilen bir ahlâk olup gözle görülmeyen latîfelerle bezenmiştir[936]

14. Rûh:

Ehl-i sünnet muhakkîkleri rûh husûsunda ihtilâf etmişlerdir. Kimi hayat olduğunu söylemiş, kimi de beden kalıbına emânet verilmiş bir varlıktır demiştir.[937]

Safiyyüddîn-i Erdebîlî ise rûhun latîf, ve saf bir cisim olduğunu söylemektedir. Yeme, içme ve şehvetle alâkası olmayıp Hakk Teâla onu Peygamber (a.s.)'in nûrundan yaratmış, müşâhede âleminde kendisine alıştırmış ve onu yetiştirmiştir.[938]

Safiyyüddîn-i Erdebîlî, rûhların gönderileceği zaman sıralandıklarını, cisimlerin yaratılma zamanında ise birer birer o âlemden cesedin hapis âlemine getirildiğini söylemektedir. Ayrıca bu su ve çamur ortamında kalmaları için onlara gaflet verildiğini, böylece rûh bedende kalana kadar, bedenin onun hayatı ile diri olduğunu ifâde etmektedir. Erdebîlî'ye göre rûh bedenden çıktıktan sonra beden ölür. Rûh uyku zamanında bedenden çıkmaz, çıksa ölüm meydana gelir. Buna insânî rûh denir. Ancak uyku zamanı bedenden çıkıp uyandığında dönen rûha hayvanî rûh denir. Onda yeme, içme ve şehvet vardır.[939]

15. Sır:

Bir şeyi gizlemek mânâsına gelmektedir.[940] Tasavvufî mânâda ise rûh gibi beden kalıbına tevdî edilmiş bir latîfedir.[941]

---

935 *Safvetü's-safâ*, s. 531.

936 *Safvetü's-safâ*, . 531.

937 Kuşeyrî, *a.g.e.*, s. 88; ayrıntılı bilgi için bkz. Zafer Erginli, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kalem yay., İstanbul 2006, 825-842.

938 *Safvetü's-safâ*, s. 531.

939 *Safvetü's-safâ*, s. 531-532.

940 Ragıb el-İsbehânî, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*, nşr. Muhammed Ahmed Halefullah, Mektebetü'l-encelü'l-Mısriyye 1970, s. 334.

941 Eş-Şerif Ali b. Muhammed el-Cürcânî, *Kitab-i ta'rîfât*, Dârü'l-kitabü'l-ilmiyye, Beyrut 1983, s. 124.

Safiyyüddîn-i Erdebîlî'ye göre Allah tarafından insan kalbine emânet ettiği bir latîfedir. O sırrın hakîkatini Allah'dan başkası bilmez. Melekler Âdem (a.s.)'e secde ediyorlardı. Ancak şeytan Âdem'in içindeki karanlığı görüp onun varlık hazînesine yerleştirilen ilahî mücevherin hakîkatini göremedi, böbürlendi ve lânete mâruz kaldı.

Yine Erdebîlî'ye göre rûh müşâhede, sır ise muâyene hâli olup sır, rûha göre daha latîf ve daha kıymetlidir.[942]

[942] *Safvetü's-safâ*, s. 532, 533.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SAFVETÜ'S-SAFÂ'NIN TAMAMININ FARSÇA'DAN TÜRKÇE'YE TERCÜMESİ

[1] ARZÛLARDAN BİRİ

Safvetü's-safâ'yı tashîh etme fikri *"Arzûy-i Pîrân"* adlı makaleyi okumakla bende güçlendi ve vakit kaybetmeden işe koyuldum. Bu çalışma sırasında Menuçehr Murtazavî hoca'dan istediklerimi derhal alabildim. Bu durumda tashîh işlemi bitmiş ve eser basılmıştır. Hocaya soruyorum: Bu konuda söylenecek son söz ne olabilir? Buyuruyorlar:

... Şeyh Safiyyüddîn hakkında, Muazzam Îlhânlı devletinin güçlü vezirleri, Hâce Reşîdüddîn Fazlullah ve Hâce Gıyâseddîn gösterdikleri saygı ve tâ'zîm İslâm tarihi boyunca eşi az bulunur. Şeyh hazretlerinin büyüklüğü ve ihtişâmı bu gerçeğin tanığıdır. Sâsânîler'den sonra bir Îrân devleti olarak Safevî devletinin ortaya çıkışı Şeyh hazretlerinin büyüklüğü ve ahlâkından dolayı değil, belki Şeyhin rûhânî kimliğinin ve mânevî kariyerinin bu devletin kurulmasında büyük rolü olmasındandır.

Safvetü's-safâ önem sırası bakımından, büyük âriflerin terceme-i hâllerini anlatan eserler silsilesinde *Esrârü't-Tevhîd, Menâkıbu'l-Ârifîn* ve *Risâle-i Ferîdûn Sipehsâlâr*'ın peşinden gelir. Birçok yönden ise *Safvetü's-safâ* eşsiz bir eserdir. *Makâmât-ı Evhedüddîn, Firdevsü'l-Mürşidiyye* ve öncelikle *Makâmât-ı Jende Pîl* gibi eserler kesinlikle önem açısından bu büyük ve itibarlı kaynaklarla kıyaslanamazlar. Ancak Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sı, Hucvîrî'nin *Keşfu'l-mahcûb*'u ve *Kuşeyrî risâlesi* muhtevâ bakımından farklıdır ve onların değerlendirilmesi **[2]** muhtevâsı ve yazılışı farklı olduğu için *Esrârü't-Tevhîd, Menâkıbu'l-Ârifîn* ve *Safvetü's-safâ* gibi eserlerle kıyaslanması gereksizdir.

Nasıl ki "Belh ve Rûm", "Şîraz" ve "Tebrîz" ulusal kültür sahasında önemli ve ünlü olmalarını Mevlânâ, Sa'dî, Hâfız ve Şems-i Tebrîzî'ye borçludurlar; târihî Erdebîl şehri de târihî önemini, gelişmişliğinin ve yüceliğinin büyük bir kısmını Şeyh Safiyyüddîn'e borçludur denebilir.

Safevîler dönemi belki Sâsânîlerden sonra hakîkaten en geniş ve gerçek bir Îrân devletini kurdular. Meşhed'den sonra İmam Rıza (a.s.) önem ve tartışılmaz kutsallığıyla tanınıyordu. Erdebîl ve Şeyh Safiyyüddîn türbesi Îrân'ın her şehrinden daha kutsal, mânevî değere ve siyasî öneme sahipti. Safevîler dönemindeki Erdebîl şehri Sâsânîler dönemindeki Azergoşesb gibi sayılabilir.

Erdebîl'in eski Âzerî örneği (Şeyhin yakınları tarafından söylenen üç dü-beyti) bu kitabın tarihe ve dil bilimine katkılarından biridir.

Bu dü-beytler ve Şeyh Safiyyüddîn'in on bir dü-beytiyle birlikte *Silsiletü'n-neseb-i Safevîyye* kitabında Safevîler'den kalan eski Âzerî dilinin en önemli ve o dönemde Erdebîl'de VIII. yüzyılda râyiç olan dil sayılır.

Bu kitabın basımı ve neşri örnek bilimsel metotla eski nüshalara kıyaslanarak (imkân dâhilinde) yapılması yıllardır arzuladığım bir şeydi. Zannederim o dileğin büyük bir kısmını "Arzûy-i Pîrân" adlı makalede yazmıştım. *Safvetü's-safâ* ile ilgili arzum bu eserin basımıyla yerine getirilmiş oldu. Muhterem musahhih çok şükretmelidir. Zîrâ bu önemli bilimsel iş onun çalışmasıyla gerçekleşmiş ve bu iftihar ona ait olmuştur. Biliyorum ki birçok kişi yıllarca bu metnin güzel ve güvenilir bir şekilde çıkmasını beklemişler ve bu iş için duâlarını esirgememişlerdir...

[3] Cânımıza düşünceyi bahşedenin adı ile

MUSAHHİHİN MUKADDİMESİ

Önünüzdeki kitap, *Safvetü's-safâ* yada *Üsüsü'l-mevâhibi's-seniyye fî menâkı-bi's-Safevîyye* diye bilinen bu eser tasavvuf konusunda çok itibarlı olup, Şah İsmâîl'in V. dedesi olan Şeyh Safiyyüddîn'in hâlleri, kerâmetleri, menkîbeleri ve makamları hakkında bilgi veren en güvenilir kaynaklardan biridir. Safevî hânedânının kurucusudur (1357 m.). Bu eser İbn-i Bezzâz adıyla meşhûr Derviş Tevekkülî b. İsmâîl b. Hacı Muhammed tarafından yazılmıştır.

Kitabın basım önemine değinmeden önce *Safvetü's-safâ* kitabının asıl nüshası hakkında konuşacağız. Yânî *Safvetü's-safâ*'nın asıl nüshası Safevî Sultânlarının döneminde özellikle Şah Tahmâsb Safevî döneminde tahrîf ve tashîf olmuş mudur yoksa olmamış mıdır? Şeyh Safiyyüddîn ve kitabın müellifi İbn-i Bezzâz'ın durumunun bir bölümünü açıklamak gerekli görüldü.

Şeyh Safiyyüddîn İshâk Erdebîlî, Olcaytu ve Ebû Saîd Îlhânlı dönemlerinin ünlü âriflerindendir. Erdebîl'in 3 km. kuzey batısında Kelhorân köyünde 650 h. senesinde doğmuştur. Babası Eminüddîn Cebrâîl, ailenin reisi olarak tarımcılıkla meşgûl bir çiftçiydi ve bu yoldan zengin olmuştu.

Şeyh Safiyyüddîn babası hakkında yânî Şeyh Eminüddîn hakkında şöyle diyorlar: Babası öldükten sonra Mevlânâ'l-âlimu'r-Rabbânî Kemâleddîn Arabşah Erdebîlî'-nin mürîdlerinden oldu. Onun, eli açık kerem ve sehâvet sahibi olduğu söylenir. Halkla az konuşup, genelde suskun olduğu söylenir. Şeyh Cebrâîl, Cemâl Bârûkî sülâlesinin ismetli ve iffetli kızı olan **[4]** Devletî ile evlendi ve bu mübârek evlilikten Şeyh Safiyyüddîn dünyaya geldi.[1]

Şeyh Safiyyüddîn'in hayâtı, Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, Sa'dî Şîrâzî, Emîr Abdullah Şîrâzî, Şeyh Necîbuddîn Bozgûş, Alâüddevle Simnânî, Şeyh Mahmûd Şebüsterî ve Şeyh Muhammed Kuçeçî gibi Îrân'ın edep ve kültür büyüklerinin yaşam dönemiyle denk geliyordu.

Mevlânâ, Şeyh 22 yaşındayken; Sa'dî, Şeyh 41 yaşındayken gözlerini dünyaya kapatmışlardı. Şeyh Safiyyüddîn'in doğum zamanında Şems-i Tebrîzî ile Mevlânâ'nın buluşmaları üzerinden beş yıl ve iki büyük ârif, yânî Şeyh Muhyiddîn İbn-i Arabî ve Şeyh Necmüddîn Kübrâ üzerinden 32 yıl geçiyordu.[2]

İbn-i Bezzâz'ın açıklamasına göre, Şeyh Safiyyüddîn gençlikte yakışıklılık açısından "İkinci Yûsuf" imiş ve "erginlik çağına ermemişken kadınlar onun aşkından dolayı ellerini kesiyorlarmış, o mübârek de onlardan hep uzak dururmuş. Bu yakışıklılık ergenlik ve olgunluk çağında öyleymiş ki evliyâullah: Ona "Türklerin Pîri" diye adlandırıyor, "Talebeler topluluğu da ona "altın sakallı" diyorlarmış." (8, 26, 7).[3]

Şeyhin çocukluk ve gençlik çağı onu bir an rahat bırakmayan iç heyecânları ile dopdoluydu. Bu yüzden gençlik çağının başlarından itibaren yüreği mânevî bir ışık ve fazîletli bir ahlâk elde etmek için uğraşıyordu. Çoğu zaman Şeyh Ferec Erdebîlî, Şeyh Ebû Saîd ve Şeyh Şehabüddîn Mahmûd Ehrî Rüzgâr'ın mezarlarında gününü ibadetle geçiriyordu.[4] O dönemde Erdebîl şehrinin fezâsı dar ortamı onun iç gereksinimlerine yanıt veremiyordu. Ancak kendi murâdını bulmak ve fırtınalı rûhunun dermânı için

---

1 Emînüddîn Cebrâîl'in, Şeyh Safiyyüddîn'e ilâveten Beş oğlu ve bir kızı vardır. Emînüddîn'in oğullarının isimleri yaş sırasına göre şöyledir: Muhammed, Salâhüddîn Reşîd, İsmâîl, Safiyyüddîn İshâk, Ya'kūb ve Fahreddîn.

2 Baba Saferî, *Erdebîl der güzergâh-ı târih*, I, s. 60.

3 Birinci rakam, bâbı; ikinci rakam faslın numarasını; üçüncü rakam ise hikâyeyi gösterir.

4 Büyük Câmiî, *Nigâhî be âsâr ve ebniye-i târihî Erdebîl*, s. 41.

İran'ın uzak noktalarına yolculuklar başlattı belki kaybettiğini bulabilsin ve irâdet elini onun eteğine uzatabilsin diye.

Târih kitaplarından ve ricâl kitaplarından ortaya çıkan şunu göstermektedir ki, Şeyh Safiyyüddîn'in birinci maksadı kâmil bir mürşid bulabilmek yânî Şîrâz'da bulunan Şeyh Necîbüddîn Bozgûş'un huzûruna varmaktı. Şîrâz'a gitmek için annesinden izin almak için bir takım problemleri vardı. **[5]** Şîrâz'da ortaya çıkan olaylarla yânî kardeşi Muhammed'in "Türk ve Târem" vilâyetinde ölmesi ve diğer kardeşi Salahüddîn Reşîd'in Şîrâz'a gidip kendi kardeşinin malına, mülküne yânî kalan mirasa el koyması - Şeyh Safiyyüddîn'e annesinden izin alıp Şîrâz'a gitmek için bâhâne oldu. Böylece kardeşi yânî Salâhüddîn Reşîd hakkında bilgi elde edecek ve sonuçta isteklerine ulaşabilecekti.

Şîrâz'a yolculuğu ile ilgili olaylar, Şeyh Necîbüddîn Bozgûş'a başarısız ziyâreti, Sa'dî ile görüşmesi, Şîrâz Şeyhlerinin Şeyh Safiyyüddîn'e, Şeyh Zâhid-i Gîlânî'nin huzûruna gitme tavsiyesi, Şeyh Safiyyüddîn'in Erdebîl'de 4 yıl kalıp ve Şeyh Zâhid'in yaşadığı yeri arayıp sorması, Şeyh Zâhid'in Hilyekirân'da[5] yaşadığı haberi ve sonunda Şeyh Safiyyüddîn'in Şeyh Zâhid'in huzûruna varması gibi konular detaylı şekilde bu kitapta güvenilir ve itibarlı târihî kitaplarda örneğin Baba Saferî'nin *Erdebîl der güzergâh-ı târih* adlı yazdığı eserde detaylı şekilde açıklanmıştır. Ancak cümleler kırılmasın ve konu elden çıkmasın diye onları açıklamaktan çekinmiştir.

675 h., Şeyh Safiyyüddîn ile Şeyh Zâhid'in buluşma yılıdır. Şeyh Safî, bu dönemde 25 yaşındaydı. Bu tarihten itibaren 25 yıl hocasına hizmet etti ve ömrünün geri kalan 35 yılını -Şeyh Zâhid'in ölümünden sonra (700 h.)- mürîdlerin ve talebelerin irşâdına verdi. Onun ünü artık Îrân sınırları dışına çıktı ve Doğu Rûm, Sûriye, Lübnân ve Hindistân'da artık o bir irfânî şahsiyet olarak tanınıyordu ve onun mürîdleri artmaya başladı.

Müellif, kitabın 11. bâbın 3. faslında Şeyh Safiyyüddîn'in mürîdleri ve halîfelerine yer verir. Şeyhin yandaşlarının sayısını, Emîr Çûpân'ın ordusuyla karşılaştırır. Emîr Çûpân, Şeyh Safî'ye şöyle yazıyor: "Amuderyâ'dan Mısır sınırlarına ve Hürmüz

[5] Bugünkü hangâhların devamıdır (1241 hk./m. 1828). Rusya'ya bırakıldı.

kıyılarından Derbende (Bâbü'l-ebvâb) -ki buralar bu ülkenin en uzak noktaları olup ben de buraları dolaştım.- Vardığım her yer ve köşelerde Şeyhin sîreti ve onun velâyetine boyun eğmiş ve her yerde onu zikreden mürîdlerini gördüm.

Şeyh Safiyyüddîn âlim, fâzıl biri olup Kur'ân müfessiriydi. Kitabın 4. bâbı onun Kur'ân âyetlerinin tefsîrine Peygamber efendimizin hadîslerine ve irfânî şiirlere özellikle **[6]** Mevlânâ, Attâr, Irâkî ve Sa'dî'ye hasredilmiştir. O, şiir söylemek yeteneğine de sahipti. Rızânın, teslîmin ve Hakk'a kavuşma mânâlarının yüceliğini söylediği gazel ve dörtlüklerde en güzel şekilde açıklamıştır. Aşağıdaki Farsça şiirler onun söylediği şiirlerdir ve değerli *Erdebîl der güzergâh-ı târih* kitabında söylenmiştir.

Sürekli şarap iç ki şarabın eşi yoktur
Ve bunun gibi dünyada şerbet yoktur

Kevser suyunu boş ver hazırken
Şu şaraptan iç ki nakit, veresiyeden daha iyidir

Eğer zencefilin zevkini hak söylerse
Kadehlerde sırlar vardır ki zencefilde yoktur

Eğer akıllı isen ilaç gibi iç,
Eğer gâfil isen içme ki bu su yol suyu değil

Eğer içki içeni ateşle korkutuyorlarsa
Cehenemin ateşi İbrahim'i koydukları ateşten sıcak olmayacaktır[6]

İçkiyi övmekte halkın menfaatleri açıktır
İyi oku ki onun menfaati az değil

Safî'nin dünyada ayıbı içki içmektir
Yalnız Allah'a şükür ki leîm ve cimri değil[7]

İbn-i Bezzâz bu kitapta Şeyh Safiyyüddîn'in keşfü kerâmeti, safâsı, hilmi, ilmi, verâsı, takvâsı ve son olarak da ahlâkî seciyeleri konusunda yazmıştır. Ayrıca onun

---

6 Metin: جزبه مثابه şeklinde düzeltildi. Bu durum, şiirin veznine riâyet etmek bakımından doğru oldu.

7 Ne yazık ki, *Erdebîl der güzergâh-ı târih* adlı kitabın yazarı olan Baba Saferî, bu şiirlerin senedinin kaynağını zikretmemiştir. Yine de bu şiirin müellifinin Şeyh Safiyyüddîn'den başka "Safî" mahlaslı başka bir kişi tarafından yazılma ihtimâlini gözden uzak tutamayız.

zamanının Sultânları, hüküm sürenleri ve büyükleriyle buluştukları konusunda öyküler söylemiş ve onun Moğol hükümdarları yanında ne kadar saygın bir yeri olduğunu açıklamıştır.

O kitabının 8. bâbını "Şeyh Safiyyüddîn'in güzel huyları"na hasretmiştir. Şeyhin mânevî şahsiyeti husûsunda konuşup, onun ordu mensuplarına ve Sultânlara karşı davranışı hakkında şöyle yazıyor: "Pâdişâhla öyle konuşur ki sanki çocukla konuşur." (4, 10, 8) ve de şöyle söylüyor: "Sultânlar ve ordu komutanları Şeyh (k.s.)'in yanına geldikleri zaman hocaların önündeki talebeler gibi oturuyorlar (4, 10, 8).

Yine İbn-i Bezzâz'ın açıklamasına göre Sultânlar ve ordu komutanlarının Şeyh'in huzûruna bizzat varmalarına rağmen Şeyh, Sultânların ve büyüklerin verdikleri bağışları kabûl etmiyordu. Öyle ki şâyet Sultânlar halkın malına el koymuşlarsa o malları da kabûl etmiyordu (1, 8, 8).

[7] Ve oğlu Sadreddîn'in cevabında babasının Keyhâtû Sultânın kızı Kutluk Melek'in ona gönderdiği elbiseler ve diğer eşya ve aygıtlar için şöyle dediğini söylüyor: "... onların isimleri Türkçe ve kafalarında emîrlik ve pâdişâhlık olduğu için yüreğim müsâde etmiyor." (3, 8, 8).

Tarihçiler, İlhânlıların ünlü vezîri Hâce Reşîdüddîn Fazlullâh Hemedânî'nin Şeyhin hatırına çok saygı gösterdiğini ve Erdebîl hângâhının masrafları için her yıl nakit para ve mal gönderdiğini yazıyor.[8] İbn-i Bezzâz, anlattığı hikâyede Şeyh Safî'nin Tebrîz yolculuğuna ve onun Erdebîl'e dönüşünü yazıyor ki dönüşte Hâce Reşîdüddîn "... Şeyh ve ashâbı için yetmiş hil'at hazırlatmıştı." Ancak Şeyh onlara bakmadan ve iltifat göstermeden çok soğuk bir şekilde sinirlenerek Tebrîz'i terk ediyor ve yoldaşlarının "niye hil'atlere iltifât etmediniz?" sorusuna "Benim himmetim bu tür şeylere yönelmemiştir. Eğer halk önünde azîz olmuşsam halktan hiçbir beklentim olmadığı içindir" şeklinde cevap veriyor.

Reşîdî'nin Mektuplarında Şeyh Safî

Eğer Şeyh Safî mânevî makâmının yüceliğini ve onun tartışılmaz rûhânî ve irfânî kişiliğini kendi yaşadığı dönemde göstermeyi düşünürsek, İlhanlıların büyük

---

8 *Kişâverzî ve münâsebet-i arzîyy-i Îrân der ahd-i Moğol,* te'lîf Petrûşfskî, II.

vezîri Hâce Reşîdüddîn Fazlullâh'ın ona yazdığı mektuptan da iyi bir belge bulup gösteremeyiz. Bunun için Şeyh Safiyyüddîn'in hem mânevî Celâl ve azameti hem de o büyük vezîrin ona karşı içten ve tedbirli davranışının simgesi olan bu değerli belgeyi teberrüken tamamını siz saygıdeğer okuyuculara sunuyoruz.

Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî (k.s.)'ye yazılan mektup

Cennet havası gibi kokulu selâmlar ve gülistândaki çiçek gibi kokulu davetlerimi iletiyorum. Uzak olduğum ve sizi sabırsızlıkla görmek iştiyâkını dilim, güzel bir şekilde ifade edemediği için mektuba bu konuyla başlamıyorum.

[8] Şiir

يُطَيِّرُنى شَوْقِى وكَيْفَ اَطِيْرُ فَانَّ جَناحِى بالفَراقِ كَس
يْرُاذا جاشَ جَيْشُ الشَوْقِ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ فَمَالِى سِوَى فيضِ الدُّمُوعِ نَصَيرُ
فيا رَبِّ قَرِّبْنِى اِلَى قُدْوَةِ الوَرَى فَاَنتَ عَلَى تَيسِيْرِ ذاكَ قَديرُ

Azîz şânınızın vuslut aracı, tatlılar diyârının şirin konuşan papağanı, Fesâhatte bostan bülbülü, tasavvufun muhakkîk sûfîsi, tevfîk diyârının yüceler katının sâhibi, fazl u kemâlin dayanıklı direği, Kur'ân sırlarının kâşifi insanoğlunun örneği, velâyet katının kutbu, hidâyet göğünün güneşi, cömertlik meyvesinin, fütüvvet meyvesinin ağacı, İslâm dininin esasını koruyan yakîn diyârının koruyucusu

Nazım

Yâ Râbb sen beni onun aşkına
Her dâim ısındır

Ve benim kurumuş beyin fidanımı
Visal suyuyla tazele ve ona yakınlaştır

Bundan sonra efendimin mübârek kulağına ulaştırıyorum ki: Allah'a hamd olsun. Allah'ın başarı ihsânı sâyesinde, devlet kuşum cihan bahçelerinde Allah'ın ihsân ve lutuf havuzlarına doymuşlardır. Nimet damlacıkları, zamanın ırmağında, bulanıklık ve kusurlarından arınmıştır. Sana fahr ve وَعَلَّمَكَ مَالَم تَكُنْ[9] [*ve evvelce bilmediklerini sana*

[9] Nisa 4/113.

öğretti] vakar elbisesi verildi. Gönlümün elçisi [10]وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْماً [*ve tarafımızdan (gayba dâir) bir ilim öğretmiştik.*] ilhâmını aldı. Gönül halvethânem, visâlin girişiyle ve güzel erenlerin tanıklığıyla [11]ارِنِی اَنْظُرْ اِلَیْكَ [*(bana cemâlini) göster, seni göreyim*] âyetiyle daha aydınlık olmuştur. Burnum onun kokusuyla, [12]فَمَنِ اهْتَدَی فَاِنَّمَا یَهْتَدِی لِنَفْسِه [*Artık kim hidâyeti kabûl ederse, sırf kendi nefsi için kabûl eder*] âyetiyle kokulandırılmıştır. [13]وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِی آدَمَ [*Yemin olsun! Biz, Âdem oğullarını (ilim, konuşma ve düzgün boy-pos gibi şeylerle) üstün yarattık*] tâcını kutup yıldızının başına takmış, gökyüzünü [14]وَرَفَعْنَاهُ مَكَاناً عَلِـــیًّا [*Biz, onu yüksek bir yere kaldırdık*] âyetiyle süslemiştir.

Beyit

Allah'a şükürler olsun ki devlet bostanında
Benim baht ağacımın tazeliği vardır

Şimdi bütün gücümüz onun üzerine yoğunlaşmış ve bütün dileklerimizi ona harcıyoruz. Mihnetlerden hastalanmış çile çekenler **[9]** ve mihnetler güneşinden yanmışlar [15]اَحْسِنْ كَما اَحْسَنَ اللهُ اِلَیْكَ [*Allah, sana nasıl ihsan buyurdu ise sen de (insanlara) öyle iyilik et*] Allah'ın rızasına boyun eğip râzı olanlar inâyet şurubuna ve riâyet gölgesiyle bunları normal hâle[16] getirelim. Perîşân sahra hayranlarını ve âvârilikten dudakları çatlamışları [17]وَ اَنْجَیْنا مُوسی وَ مَنْ مَعَهُ [*Mûsâ'yı ve berâberindeki (hepsini) kurtardık*]. Onları dinlenmek ve barınmak sığınağına yetiştirelim ve Allah'ın nimetlerinin şükrünü edip, ona ibâdet etmenin şükür şekerini [18]وَ] اشْكُرُوا نِعْمَتَ اللهِ اِنْ كُنْتُم اِیَّاهُ تَعْبُدُونَ [*Eğer Allah'a kulluk ediyorsanız, O'nun nimetlerine şükredin*] vifâk ehlinin ve ufukların ehlinin ağzını onunla tatlandıralım, bizi ev halatları vâsıtâsıyla [19]وَفَضَّلْناهُمْ عَلَی كَثِیـــرٍ مِمَّنْ خَلَقْنا تَفْضِیلاً [*Ve Onları yarattıklarımızdan çoğunun üzerine üstün kıldık*] ve fâsitlerin çoğuyla bizi

---

10 Kehf 18/65.
11 A'raf 7/143.
12 Yûnus 10/108.
13 İsrâ 17/70.
14 Meryem 19/57.
15 Kasas 28/77.
16 Metin: از
17 Şuarâ' 26/65.
18 Nâhl 16/114.
19 İsrâ' 17/70.

hedeflendirdi ve zâhirî fazîlet ve aydın devlet ve bol nimet ve yüce makam vermiş ve bağış bulutlarıyla her zaman, evlerine bir damla ulaştıralım.

Nazım

Hatem-i Tâyî sonsuza dek yaşamayacaktır
Ancak onun yüce ismini her zaman şükranla anacaklar

Malının zekatını çıkartıp ver
Bahçıvan üzümün çürüğünü alırsa üzüm salkımı bol olur

Fenâlık, ölüm, tahrîbât depremleri senin yaşam esaslarını dağıtıp hurdaya çevirmeden, şenlik binanı, yüzünü, vücudunu bozmadan ve organik uzuvlarını yok etmeden Allah'ın emriyle, iyi haber, iyi isim ve beğenilmiş eserler bırakıp git.

Şiir

لیس یَبْقی عَلَی الجدیدَیْنِ اِلاَّ عَمَلٌ صَالِحٌ وذِکْرٌ جَمِیْلُ

Beyit

Ne altın kalacak ne mücevher
Ne taht kalacak ne de saltanat

Altın bağışla ki ne altın nede gümüş kalacaktır
İyi isimden başka hiçbir şey kalmayacaktır

اِنَّ الشَّیْطانَ کانَ لِلْاِنْسانِ عَدُوًّا مُبِیناً[20] [*Şüphesiz, Şeytan insana açık bir düşmandır.*] Âyeti mucîbince hîle bağlarından ve lanetli şeytan hilelerinden uzak durmalıyız. Bu yüzden Allâhü Teâlâ'nın dediklerini iyice dinleyip, onları kulağımıza küpe edip, güzel işler yapma ve sevap işlemede öncü olalım. **[10]** وَمَنْ اَرادَ الْآخِرَةَ وَسَعَی لَهَا سَعْیَها وَهُوَ مُؤْمِنٌ سَعْیُهُمْ مَشْکُورًا[21] فَاُولآئِکَ کانَ [*Kim de mü'min olarak âhireti ister ve çalışmasını ona göre yaparsa, işte böylelerin çalışmaları şükranla karşılanır.*] âyetine göre her dakikamızı çalışmasız ve işsiz bırakmayız.

---

[20] İsrâ' 17/53.
[21] İsrâ' 17/19.

Bu vakit hizmetçiler hângâhı için ki hidâyet ışıkları ve velayet sırlarının sembolüdür. Çok az bir şekilde velâyet değerlendirilip tâ ki Hz. Muhammed (s.a.v.)'in doğum gecesinde bir sofra düzenleyip, bütün Erdebîl'in büyük insanlarını çağırsınlar ve sûfiler gibi semâ etsinler, bu yaralı dervîş hakkında hayır duâsı yapsınlar ve bu durumların detayını Gâzânî, Reşîdî, Milkî, yerlerinin değeri ve değersiz mala harcanmıştır şöyledir:

HALHÂL (خلخال)

Buğday: 20 dekar Koyun: 10 baş

ŞAHRÛD (شاه رود)

Buğday: 20 dekar Koyun: 10 baş Yağ: 100 batman (men)

DERİĞ (دريغ)

Buğday: 30 dekar Koyun: 10 baş Yağ: 50 batman (men)

Tavuk: 100 tane Kaz: 30 tane

İSTÂRE (استاره)

Pirinç (beyaz): 100 dekar Tavuk: 100 tane Yağ: 50 batman (men)

Kaz: 30 tane

CÎLÂN (جيلان)

Pirinç (beyaz): 200 dekar Tavuk: 300 tane Kaz: 100 tane.

SERÂV (سراو)

Buğday: 50 dekar Yağ: 100 batman (men) Koyun: 20 baş

İnek: 10 baş Kesilmiş süt suyu: 100 batman

PÎŞKÎN (پيشكين)

Buğday: 20 dekar İnek: 10 baş Koyun: 30 baş

Bal: 100 batman (men) Tavuk: 100 tane

[11] ERDEBÎL (اردبيل)

Koyun: 50 baş İnek: 10 baş Yağ: 100 batman

Kesilmiş süt suyu: 100 batman (men)

TEBRÎZ (تبریز)

Şuruphânenin özel havâlesi: Şeker: 400 batman (men), Nebat: 100 batman, Gülsuyu: 30 şişe, Ambarın özel havâlesi: Bal: 500 batman, Pekmez: 1000 batman, Pancar: 200 batman, Hazînenin özel senetleri: nakit olarak (başka ihrâcat cihetinden): 10 bin dinar; Amber (tatlılar için): 50 miskal, misk: 50 miskal, öd ağacı (buhûr için): 100 miskal

Kusurlarımızı bağışlasınlar ve bize dua etsinler. Ve's-selâm[22]

Hâce Reşîdüddîn, Erdebîl valisi olan oğlu Mirahmed'e yazdığı öğütlerde; yedinci öğütte şöyle diyor:

Yedinci vasiyet: Gece-gündüz, Erdebîl'in halk ve eşrâfına adalet ışığı saçıp, onları kerem ışığıyla ışıklandırmak gerekir. Bunu öyle yapmalısın ki cehennem fesâdı ve üstünlük fırtınası zayıflayıp ve donsun. Bütün bağ ve bahçelerde güvenlik sağlansın ve insâf gücü zulmü dışarı atsın.

Beyit

Dünyanın ortasına bayrak dik ki
Kâinât âlemine zulüm ayak basamasın

Lütuf suyuyla sertlik ateşini söndürsün, saldırı rüzgarıyla ölü tozunu yer küresinin alnından silsin, insaf cilâsıyla ufukların göğüs sinesinden zulmü silip, zamanın kılıcını zulümleri mahvederken cilâlasın. Ülke sınırlarını düzgün, devletin temellerini dayanıklı kılalım. Allah'ın yaratıkları senin devletine karşı saygınlığı olsun. Sistem içindeki çalışanların itâat kemerini takip etsin ve senin fermanlarını candan yerine getirsinler.

Öyle yapmalısın ki hakikat göğünün kutbu ve şerîat denizinin yüzücüsü ve tarîkat yolunun haritacısı Şeyhü'l-İslâm ve'l-müslimîn, burhânu'l-vâsilîn ve vefâ ağacının dalı, Şeyh **[12]** Safiyyu'l-mille ve'd-dîn senden memnûn ve şâkir olsun ve onun velâyet kapısının sığınağına yapış. Böylece âciz ve matemli kafanı sır perdesine

[22] Mükâtebât-ı Reşîdî, nşr. Muhammed Şefîî', Lahor, 1364 hk., 25. mektup, s. 265 vd.

dayamış olursun. Yakîn olarak bilesin ki yıldızlar pâdişâhı ve kelâmın anahtarı ve rûha canlılık veren odur.

Şiir

وَيَعْمُرُ دارَ الشَرعِ بالعِلمِ وَالنُّهَى وَ يَعْمُرُ اهلَ الفَضْلِ بالكَرَمِ الغَمْرِ
فَاَقْدامُهُ فِى الْجَدْبِ تُغنِى عَنِ الحَيا وَ اَقْلامُهُ فِى الْحَرْبِ تُغْنِى عَنْ السُّمْرِ
اَقَلُّ عُلاه لا يُوازَنُ بِالثَّنـــــا وَ اَدْنى نَداهُ لايُقَابَلُ بـــالـــــشُّكْرِ

Birçok işâret ve maksatlar kandili onun tam nimeti ve büyük bir ihsanıyla ışıklanmıştır. Onun iyi davranışları ve duyguları kelimelere sığmayıp düşünebildiğimizden kat kat ileridir.

Beyit

وَمِنْ كَثْرَةِ الْاَخْبارِ عَنْ مَكْرُماتِهِ يَمُرّ لَهُ ضَيْفٌ وَيأتى لَهُ ضَيْفُ

Onun şerefi kutup yıldızının tepesine ve yedinci göğün omzuna ayak basmıştır.

Nazım

Onun himmet tavanının köşesinden
Dokuz felek kandil gibi asılıyor

Onun elinden Fırat ve Dicle
Kendilerini Nil nehrine atacaklar

Yanan güneş, bu yükseklikte olmasına rağmen
Onun muhâfızları peşinden koşarak geliyor

Her övgü, alkış, duâ ve âferin onun yüksekliği hakkında dile gelse onun yüzde biri bile dile getirilmemiş olur. Onun şânına ve kemâline yakışır şekilde de olmayacaktır. Zayıf biri gibi onun hizmetine kendini adamış olup ve her neyi emrederse, onu beşâret ve yücelik bilesin. Onun hakkında ne söyleseler onun mübârek adımlarının kurbânı yapıp, onun mübârek günleri anısına armağan edesin. Onun iyi ahlâkı ve huylarının toplayanı ve ondan korkanı olasın. Onun fazîletlerinden kendine iksir yapasın ve onun kutsal himmetinden dünyanın ve âhiretinin iyi olması için yardım isteyesin.

Şiir

مارامَهُ ذُو حاجةً وَقَدْ هَيَّاءْله بالجُود كُلَّ مَرامه
ماقامَ هذى البسيطَة واحِدُ بِالْلُطْف وَالْاحْسان مَثلَ قِيامه
اَبَداً يُفَرِّقُ مَالَه فى يومِه ما لا يُفَرِّقُ غَيْرُهُ فى عَامِه

[13] Her kimin elini tutsa onu cehâlet ve dalâletten kabûl doruğuna ulaştırır, her kimin işini bozmak istese onu zirvelerden çekip uçurumlara düşürür.

Şiir

رِضاه رَحيقٌ لِلُموافِقِ نَافِعٌ وَبَأساهُ سُمٌّ لِلمُخَالِفِ نَاقِعُ

Kendisinin hüsn-i tertîbinden dolayı halk onu örnek alır. Apaçık delillere göre halkı şeytanın kandırmasından ve ağır suç işlemekten kurtarsın ve onları fânî dünyadan ârş-ı âlâya çıkarsın; ancak bu öğütleri ve vaazları duyunca onları yerine getirip, gaflet ve tembellik etmeyesin.

Ancak çocuğunu iyi tanıdığı için bu konuları anlatmakta ısrar etmeyelim, vesselâm, Şâm makâmına yazılmıştır.[23]

Şeyh Safî'nin *Safvetü's-safâ*'da görünümü

Şeyh Safiyyüddîn, dînî ve toplumsal büyüklük ve ihtişâmıyla kendini başkalarından her zaman daha küçük görüyordu. O, etrafındakilerin: "Kıyâmet günü bize yardım et" ricâsına, gözleri yaşla dolmuş şekilde şöyle cevap veriyor:

"Allah u Teâlâ'nın iki evi vardır: biri cennet, diğeri cehennem. Ben hangisine lâyık olduğumu bilmiyorum. Benim hangi iyi işim var ki cennete lâyık olayım." (1, 10, 8).

İbn-i Bezzâz'ın anlattığına göre, Şeyh Safî o kadar mütevâzi ve alçak gönüllüydü ki asla "Men (ben) demezdi. Eğer söz gereğince men (ben) demesi gerekiyorsa mun (biz) derdi. -Zammeli mim ile, fethalı değil- Çünkü men (ben) kelimesinde çok bencillik vardır".

---

[23] *Mükâtebât-ı Reşîdî*, nşr. Muhammed Şefîî', Lahor, 1364 hk., 49. Mektup, s. 308 vd.

Şeyh Safiyyüddîn'in en çarpıcı sıfatlarından biri dâimâ şükreden ve kıymet bilen olmasıydı. Bu da Şeyh Zâhid'in ona yakınlığının ve kıymetli olmasının daha fazla olmasından kaynaklanır. Kitabın 8. Bâbının, 22. faslı "Şeyh Safiyyüddîn'in vefâsı" başlığını taşır. Ordan okuyoruz: "... Şeyh Zâhid (k.r.)'den terbiye, tevbe ve telkîn aldığı için Şeyh Zâhid'le akrabalığı olan kişiye inanılmaz derecede saygı **[14]** gösteriyordu ki anlatılmaz".

Aynı fasılda Şeyh Safiyyüddîn'in Şehzâde Şemseddîn Cemâlân'a yânî Şeyh Zâhid'in torununa gösterdiği saygı anlatılıyor. Şeyh Safî, Dimeşk Hâce huzûrunda Şeyhzâde Şemseddîn Cemâlân'ı savunur. Dimeşk'in Şehzâde Şemseddîn Cemâlân'a itirazına şöyle der: Onun dedesi Şeyh Zâhid'dir. Onun hakkını gözetmek, benim görevimdir. Ona vefâ borcum vardır. Ne bulduysam onların sülâlesi sayesinde buldum".

Şeyh Safiyyüddîn'in, Şeyh Zâhid ve onun ailesine karşı bu kadar yakın ve samimî olmasına rağmen, Şeyh Zâhid'in ölümünden 3 yıl sonra, Şeyh Zâhid'in bazı yakınları ve çocukları Şeyh Safî'nin varlığını, kendilerinin şöhret ve mahbûbiyet kazanmasına bir engel görüp, Şeyh Zâhid'in oğlu Cemâleddîn'in tahrîkiyle Şeyh Safî'yi bir şekilde ortadan kaldırmak istediler. Şeyh Safî'nin evini yakma girişimi, Şeyhi baltayla öldürmesi için birini tutmak, bala zehir katmak muhaliflerinin, başvurduğu yöntemlerdir. Ancak başarılı olamıyorlar (1, 5, 7) İbn-i Bezzâz'ın anlattığına göre Şeyhzâde Cemâleddîn'in ailesinden biri bu konularda Şeyh Safî'ye uyarı gönderiyordu.

Şeyh Safiyyüddîn bereketli ömründe[24] her zaman mürîdlerine esrâr ve ilhâm kaynağı olup ve tarîkat kutuplarından Mevlânâ Şemseddîn Bernîkî, onun makâmı, ilmî ve irfânî yüceliği konusunda açıklamalar yapmıştır.[25] *Ravzâtü'l-Cinân* (c. 1, s. 336) kitabının sahibi, Mevlânâ Fahreddîn Çârperdî (v. 746 hk.)'den Şâfiî diye ma'rûf Şârih İbn Hâcib şöyle yazıyor: "Şeyh Safiyyüddîn İshâk Erdebîlî (k.s.), çağdaşları tarafından zamanın önderi kabûl edilmiştir".

Şeyh Safiyyüddîn, ömrünün sonlarında yânî 85 yaşındayken hac yolculuğuna çıktı ve Mekke-i Muazzama'ya varmadan önce, Sadreddîn Mûsâ yânî büyük oğlunu

---

[24] Şeyh Safiyyüddîn 85 yıl ömür sürdü. Yaşamının 25 yılı çocukluk, gençlik, ve mürşid aramakla geçti. 25 yıl Şeyh Zâhid'e mürîdlik ve şakirtlikle geçti. Ömrünün son 30 yılı ehl-i irfân ve tarîkat irşâd ve terbiyesiyle geçti.

[25] Büyük Câmiî, *Nigâhî be âsâr ve ebniye-i târihî Erdebîl*, s. 43.

halîfe ve kendisinden sonra yerine geçecek kişi olarak tâyin etti. İbn-i Bezzâz, Şeyh Safiyyüddîn'in yolculuğunun mertebelerini anlatırken, oğlu Sadreddîn Mûsâ'nın yerine geçeceğini bir hikâyede (10, 2, 7) telmîh etmiştir. Ancak dokuzuncu bâbın, ikinci bölümünde **[15]** Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in irtihâli, başlıklı yazıda şöyle yazıyor: "Şeyh Safî seccâde tertîb merâsiminin Şeyh Sadru'l-mille ve'd-dînle İslâm âleminin hudûdları içinde olacağını vasiyet etti... havâle oldu.[26]

Şeyh Safî 735 yılının, Muharrem ayının birinde Mekke'nin ziyaretinden Erdebîl'e döndü ve ondan sonraki 12 günün çoğu hastalıkla geçti. Muharremin 12. günü Allah'ın isteğine yanıt verip ve bu fânî dünyadan göç etti.[27] Onun vasiyeti üzerine (1, 2, 9) Seyyîd Cemâleddîn İsfehânî, onu gusletti ve şeyhin tekkesinin altında sakladığı kefenle onu gömdüler.

İbn-i Bezzâz, Şeyh Safî'nin kefenleme ve gömülmesi konusunda şeyhin şöyle söylediğini yazıyor: "Gömülmem için 30 gez Pamuklu kumaşı Tekyegâhın altına koymuştum. Falan şahıs Germrûd'da Pamuğunu ekmiş, eşi onları kendi elleriyle toplamış ve parlak talebelerden Pîre Bedreddîn İstâre de onları kendi eliyle dokumuştu. Şeyh Zâhid'in gömleği, cüppesi ceketi ve şapkası evdedir. Bunlardan hiç birisini benden almayın. Eğer imkan varsa, yapabilirseniz beni garipler mezarlığına gömün... Eğer yapamazsanız, nereye isterseniz oraya gömün".

Ancak yapılan görüşmeler sonunda onun mübârek nâşını, Esferis kapısının dışında yer alan ve onun hanegâhı da sayılan evine gömdüler. Şimdi oranının ismi Buk'a-i Şeyh Safiyyüddîn Erdebîlî diye anılır ve irfan yolunun tüm âşıklarının ziyaret edeceği bir yerdir.[28]

Molla Muhammed Emîn Haşrî Tebrîzî, kendi kitabı *Ravza-i ethâr*'da[29] söyleyeni meçhul bir şahıstan Şeyh Safiyyüddîn'in ölüm tarihi konusunda aşağıdaki üç beyti getiriyor:

---

[26] Baba Saferî'nin tasrîhine göre (*Erdebîl der güzergâh-ı târih*, I, 67), Şeyh Safiyyüddîn "Ömrünün sonunda hacca gitti ve orada bir vesîka kaleme alarak oğlu Sadreddîn Mûsâ'yı... hırka ve seccâde sahibi yaptı".

[27] Şeyh Safiyyüddîn, ömrünün sonunda şöyle duâ etti: "Allahım! Benim ölümümü havanın güzel olduğu bir gün gerçekleştir ki halk zahmet çekmesin" (1, 24, 8).

[28] Şeyhin cenâzesinin defni, ölümünden bir gün sonra yânî Salı günü, 13 Muharrem 735 hk.'te gerçekleşti.

[29] *Ravza-i ethâr*, Azîz devlet-i Âbâdî baskısı, 1372 ş., s. 53.

İshâk dîninin büyük Şeyhi
Hak yolunun mürşidi Safî

"Elem Neşrah"ın mânâsını keşfedeni
Enfüs ve âfakın sırlarını bileni

Hicretten yedi yüz otuz beş yıl sonra
Pak rûhu, vücûdundan ayrıldı

Diyorlar ki: Şeyhin eşi olan Bîbî Fâtıma onun dünyadan ayrılmasına çok üzülüyordu. Şeyh de şöyle söylemişti: **[16]** "Kadınların yakına gelmesine yânî cenazemin yakınına gelmesine müsâde etmeyin". Bu yüzden eşinin şeyhin cenazesinin yanına gitmesine engel oluyorlardı (1, 2, 9). Ancak çok ısrar ve direnmeden sonra şeyhin cenazesinin ziyaretine gitmeye izin aldı. Orada olanlar bahçeye gittiler ve onu Şeyhin cansız nâşının bulunduğu odaya götürdüler. Eşinin yüzünü son olarak görürken: "Ey Allah'ım! Şeyh Zâhid'in göğsünde bulunan sırların hürmetine ve bu kişinin göğsünde olan sırların hürmetine, beni onun ölümünden sonra yıllar değil belki bir ay bile beni yaşatma" diye dua etti.

İbn-i Bezzâz yazıyor: "Sonunda, Şeyh'in ölümünden 18 gün sonra, o da onun ardından Hak Teâlâ'nın rahmetine kavuştu".

Şöyle diyorlar ki Şeyh Safî Bîbî Fâtıma'nın ölüm haberini kendi vefâtından sonra, bir aydan daha kısa bir süre içerisinde vukû bulacağını haber verdi (2 ve 7 son hikayeden önce) ve Bîbî Fâtıma, Şeyh Safî'nin mürîdlerinden Sadreddîn Yoğrûş'un annesi, Kabh Türkân'a şöyle demişti: "Şeyh, dedim. Öbür ay senin yanına geliyorum. Şeyh de: "Bir ay bile sürmeyecektir" dedi (7, 2).

İbn-i Bezzâz Kimdir?

Yazar hakkında tam bir bilgi ve onun soyu ve kariyeri hakkında açık ve net bir bilgi yoktur.[30] Elimize ulaşan kaynaklara göre, O, Erdebîl halkından ve Şeyh Sadred-

[30] İbn-i Bezzâz, Şeyh Safî'nin mürîdleri tarafından sorulan soruların yer aldığı hikâyede "Mevlânâ Şemsü'l-mille ve'd-dîn Tevekkülî Vâiz-i Erdebîlî"yi ki Allâmey-i âlem idi. Bu fakîrin üstâdı" ünvânıyla anıyordu (6, 3, 4). Başka hikâyede (8, 2, 5) Pîre Ahmed Müezzin-i Erdebîlî'yi kendi dayısı olarak tanıtıyor. Yine başka hikâyede (50 ve 54, 1, 7), "Pîre Ahmed" adını kendi amcasının adı olarak veriyor. Kitabın 12. bâbın, 2. faslında zımnî olarak iki hikâyede onun kerâmetlerinden özellikle bu amcasının aşırı riyazâtını yazıyor: "On günde biraz sudan başka bir şey içmezdi. İftarda iki miskal yemek yerdi. Son nefesini "Lâ ilâhe illallah"ın "h" harfi ile bitirdi" dedi.

dîn'in mürîdlerinden yânî Şeyh Safiyyüddîn'in oğlu ve halefiymiş. Hazırladığı kitabın konuları Şeyh Sadreddîn'in tavsiyesi üzerine, tanıkların dilinden ve güvenilir halktan toplanıp yazılmıştır ve kendisi bir hikâyede (26, 5, 7) ki bu hikâyedeki olaylar (726 hk.'da) geçiyor. Erdebîl'in vâizi olarak birlikte Merâğa şehrine gittiklerini yazıp gençliğinde Şeyh Safî'yi gördüğünü iddia ediyor. Ancak şaşılan şey, onun Şeyhe âit hiçbir sözün veya bir hikayenin hatırında olmamasıdır ve kitabın hiçbir yerinde o görüş ile ilgili bir şey bahsetmemiştir.

[17] Yazmaya başladığı zaman, tam olarak belli değil. Kitabın metninden elde edilen bilgilere göre İbn-i Bezzâz onu Şeyh Sadreddîn'in orta yaşlı olduğu bir dönemde başlamıştır ve yavaş yavaş yazdıktan sonra (759 hk.'da) onu sona erdirmiştir. Bu iddiaya tanıklık edecek olan iki hikâye konusu kitabın sonunda yer alır. İlk konu Eşref Çûpânî'nin vezîri Abdulalî'ye aittir ki şöyle başlar: "Yazma işlemindeki vezîrlikte yüksek mevkîye sahipti" ve bellidir ki kitabın bu bölümü, Eşref'in ölümünden önce yânî (758 hk.)'den önce yazılmıştır. Başka hikâyede Kıpçak çölünün pâdişâhı Cânî Bey'in Âzerbâycân'a gelişini anlatıyor ve onu ölüler hakkında söylenen "tâb surâh" yânî mezarı pâk olsun duâsıyla anıyor.[31]

Bu iki konunun içeriğinden şöyle anlaşılıyor ki İbn-i Bezzâz kendi kitabını yavaş yavaş yazmış ve kitabı Cânî Bey'in ölüm zamanına kadar yânî yaklaşık (759 hk.)'da sona erdirmemiştir.

İrfânî makamlar mesâbesinde *Safvetü's-safâ*

Safvetü's-safâ'nın titiz mütâlaası şu olanağı sağlıyor. Bu kitabı *Esrâru't-tevhîd* ve *Menâkıbu'l-ârifîn* kitapları gibi güzel kitaplar grubundan bir kitap sıfatıyla değerlendirelim ki onda Şeyh Safiyyüddîn ve onun şeyhi ve kayınpederi Şeyh Zâhid Gîlânî ile çağdaş olan başka Ârifler ve Şeyhler İran'ın başka bölgelerinde yaşayan, özellikle Erdebîl'in Dâru'l-İrşâd'ında yaşayanlar, Mevlânâ Şemsüddîn Muhammed Zerger, Mevlânâ Necmüddîn Pîre Erdebîlî, Mevlânâ Tâcüddîn İvezşâh, Mevlânâ Atâüddîn Atâullâh, Mevlânâ Şemsüddîn Akmiyûnî, Mevlânâ Şehîd Kadı Cemâlüddîn Erdebîlî, Pîre Melikşâh Amûkînî Erdebîlî, Şemsüddîn Kâseger Erdebîlî hakkında bilgi veriliyor.

---

[31] Ahmed Kesrevî, *Şeyh Safî ve tebâriş*, 1323 ş., s. 7.

İbn-i Bezzâz, *Safvetü's-safâ'*da bizi yalnız sûfîlerin ve dervîşlerin durumundan haberdâr etmiyor. Belki kitabın çeşitli hikâyeler arasında, hüküm verenler, ferman verenler, büyükler ve **[18]** halkın muhtelif tabakaları hakkında da bilgi alıyoruz. Hatta o dönemin ünlü pehlivanlarından meselâ Pehlivan Hac Ebu Bekr, Pehlivan Hacı Safî, Pehlivan Hacı Halîl ve Pehlivan Metris örnek verilebilir. -O dönemde Erdebîl ve Âzerbâycân'da ünlü ve önemli bir mevkîye sahip olduğunu görüyoruz.- Kavvâlî mesleği hakkında ve ünlü Kavvâller konusunda da bir takım bilgiler elde ediyoruz.

Toplumun özel bir tabakası olan Ahîler hakkında da bu kitapta bir şeyler anlatılır ve az çok onların yaşayış ve toplumsal mevkîlerine işaret olunur. Kitabın sonuna kadar Ahîlerden 20 kişiyle tanışacağız. Bunu toparlarsak, Petroşsfkî'nin düşüncesinin aksine -ki bu sosyal sınıf konusunda anlaşılan sadece bir meslek grubu olarak bahsediyor.- öyle anlaşılıyor ki onlar toplumun farklı tabakalarına aittirler. Başka bir deyişle "Ahî Sultânşah Haddâd" dışında (12, Tezkire-i Pîr İzzeddîn, 11) diğer hiçbir ahînin meslek sâhibi ahî olarak gösterilmemiştir. Aşağıda Ahîlerden 20 kişinin adı sıralanıyor: Ahî Ali Delûzî, Ahî Mîrmîr, Ahî Mûsâ, Ahî Bâlâ, Ahî Ahmed Şah, Ahî Hasan, Ahî Şehabüddîn, Ahî Ferec Zencânî, Ahî Sultân Şah, Ahî Ali, Ahî Şah Melek, Ahî Bedel Halhâlî, Ahî Şâdî, Ahî Cebrâil, Ahî Hanîfe, Ahî Süleyman, Ahî Mîr Alî, Ahî Hacı Bezzâz, Ahî Ebu Bekr Sûrkî, Ahî Celâl Selâhî Erdebîlî[32]

Şeyh Safiyyüddîn'in huzûrunda kurulan semâ' toplantılarında şeyhin kendisi de mürîdleriyle birlikte semâya dalıyor, Kavvâllerin güzel ses ve şarkılarıyla halkı coşturmaları ve iyi bir ortam oluşturmaları ile onun devamında çok önemli rol oynamaktadırlar. *Safvetü's-safâ'*da bu Kavvallerden 5 kişiyle tanışıyoruz: Ferruh Kavvâl, Nîzâmeddîn Abdülmelik Serâvî, Abdül Kavvâl, Hasan Kavvâl ve Muhammed Kavvâl Heştrûdî.

Söylenen ünvanlara ilâveten, İbn-i Bezzâz, Şeyhin kerâmetleri ve hâllerini açıklarken, Şeyhin mürîdlerinden bazılarının mesleklerinden söz ediyor. Meselâ: Atkı dokuyan, Mücevherciler, Çizmeci, Fırıncı, Marangoz, Aşcılar, Elbise dokumacılar, Demirciler, Sabun satanlar, Su yolu açanlar, Dericiler, Terziler, Ayakkabıcılar, Lambacılık, İpek satanlar, Kasaplar, Dokumacılar, Binek hayvan kiracısı, Takkeciler ve Yağ satıcılar.

---

[32] Nîkîtîn'in "*Tecziye ve tahlîl-i Safvetü's-safâ*" adlı makalesinde 17 ahî adını getirmiştir. Bkz: Tebrîz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi.

[19] Kitabın tüm sayfalarında, on kez ordu sözcüğüne yânî Moğol pâdişâhlarının üssü ve başkenti olarak işaret edilmişti. -Gâzân Hân, Olcaytu ve Ebû Saîd- onu bazen Bostanâbâd'da ve bazen Muğân çölünde yânî Erdebîl'in civarında gösteriyor.

Safvetü's-safâ, Şeyh Safî ve Şeyh Zâhid'in hâllerini ve kerâmetlerini anlatırken bunlara dayanarak Şeyh Safî'nin mürîdleri ve halîfelerinin biyografileri konusunda düşünmeyi okuyucuya bırakır. Hikâyeleri anlatınca ve irfânî durumlarının Şeyh Safî döneminde açıklamasını yaparken, toplumsal, coğrâfî ve o dönemde Âzerbâycân halkının geçim kaynağını, çiftçilerin durumunu, sanatçıları, kadınları, özellikle Erdebîl ve ona yakın köyleri çok sade bir şekilde okuyucunun hizmetine sunuyor ki başka kaynaklarda bu konulara çok az değinilmiştir.

Erdebîl şehri konusunda *Safvetü's-safâ*'da direkt bir bilgiye rastlamıyoruz. Bununla beraber hikâyeleri iyi ve dikkatli mütâlaa ettikten sonra Erdebîl konusunda yeterince yararlı bilgiler elde edilebilir. Mesela Şeyh Safiyyüddîn döneminde bu şehrin birçok kapısı olduğunu anlıyoruz. Ancak bugün onlardan hiçbir eser görünmüyor. Meselâ: Reîs-i Sa'd kapısı, Fukâiyan kapısı, Nevşehir, Esferîs ve Mekâbir kapısı veya hikâyelerin içeriğinden, Şeyh Safî döneminde Merâğa'nın sanayi şehri olduğunu anlıyoruz ki Ali Tâliş diye birisi Şeyh Safî'nin zâviyedeki aşcılarından bir sanat öğrenmek için oraya gidiyor (55, 2, 3) veya sarayın yanında olan Serâb şehri köylerin tuzlarını karşılıyor; öyle ki Hasan Mekâîlân-Ali Tâlis'in meslektaşı-Şeyh Safî'nin develerini saraydan tuz getirmek için oraya götürür (Hamam hikayesi).

Safvetü's-safâ'nın metni sade, ağır kelimeler kullanılmadan ve edebî metot kullanılmadan yazılmıştır. Ancak ara sıra süslü ve kâfiyeli kelimelerle karşılaşıyoruz ki bu da İbn-i Bezzâz'ın kaleminin güçlü olduğunu ve başka metotlar kullandığını gösteriyor. Meselâ "Müellifin önsözünde" şöyle okuyoruz: "Şimdi denizin derin yerine dalıp, yüzmek ve yolu gezip dolaşmak istedi. Denizci sâyesinde kurtuldu ve bu yolculuğundan yararlar elde etti".

Aslında *Safvetü's-safâ*'yla eşdeğer olan tüm irfânî metinler yalnız kutsal cümleler, kutsal işler ve büyüklerin ve evliyâullahın olağan üstü kerâmetlerini açıklamaları bakımından ortaktırlar. *Safvetü's-safâ*'nın da bu türden çok yazıldığını görüyoruz ve İbn Bezzâz böyle değerli bir kitabı yazarken sadece küçük bir bölümü Şeyh Safiyyüddîn'in

târihî yaşamına hasretmiştir. **[20]** Kitabın büyük bir kısmını onun irfânî hâlleri, kerâmetleri ve mübârek sözlerine ayırmıştır. Ancak Edward Brown'un iddiâsına göre: "Muhtemelen *Safvetü's-safâ*, kendisinden otuz yıl önce yazılmış olan *Menâkıbu'l-ârifîn*'i taklîd edilerek yazılmıştır".[33] Bu iddiâsında doğruluk payı vardır.

Safvetü's-safâ konusunda önemli ve tartışılacak husus -ki en azı son yarım yüzyılda eleştirmenlerin ve yeni bir şey arayan araştırmacıların beynini meşgûl etmiş ve elde ettikleri şeylerin çoğunu kesin hüküm gibi açıklamışlar- orijinal metnin tahrîf ve tasarruf meselesidir.

Ancak bazıları Safevî Sultânlarının siyâsî maslahatlarına göre veya onların yandaşları ve bu tarikatın mürîdleri, *Safvetü's-safâ*'nın orijinal metninde bir şeyleri artırıp veya bir şeyler azalttığı ve kitabın ilk nüshasında bir takım tasarruflar ve tahrîfler olduğu inancındadırlar. Bu grubun hüküm kaynağının en önemlisi bu kitabın Bombai şehrinde (1329 hk.)'da taş basımıdır ve bir olasılığa göre Ebu'l-Feth-i Hüseynî tarafından tahrîf edilen nüshanın önsözü ki birincisi çok muteber ve kapsamlı değildir. İkinci nüshanın önsözü araştırmaya muhtaçtır ve hatta *Safvetü's-safâ*'nın yeniden yazılması Birinci Şah Tahmâsb döneminde Ebu'l-Feth tarafından, orijinal nüshanın mahvetmesi için ve neticede tamamı yada çoğu kitabın el yazması nüshaları mahvolmuştur. Sözü inandırıcı bir söz gibi görünmüyor. Musahhih, 9 nüshayla karşılaştırarak -6 nüshası (h. 900)'den önce kaleme alınmıştır.[34] Kalan 3 nüsha Ebu'l-Feth'in yazdığı nüshaya aittir.- Önceki araştırmaların elde ettiği sonuçtan başka bir sonuç elde etmiştir.

Safvetü's-safâ'nın tahrîfi konusunda birkaç konuya dikkat etmemiz gerekir:

Birincisi *Safvetü's-safâ*'nın orijinal metninde yapılan ilk tahrîf, Şah Tahmâsb döneminde (ö. 984 hk.) Mîr Ebu'l-Feth tarafından yapılmamıştır. Çünkü bu kitabın el yazması olan nüshası Türkiye Ayasofya kütüphanesinde, 2139 numarada korunuyor. Bu nüshanın yazılış tarihi (914 hk.)'dür. **[21]** Ki bu nüshada Şeyh Safiyyüddîn ve onun haleflerine seyyîd ve şîî olduklarını ispat etmek için acemice bir çaba vardır. Zeki

---

33 Edward Brown, *Târîh-i Edebiyyât-i Îrân*, 4, s. 47.

34 Elbette, bir kısım yazma nüshalar, eserin yazılış târihini 900 ve sonrası hatta 1100 ve sonrası olarak göstermişlerdir. Ancak anlaşılan şu ki, bunlar eserin, eski yazımından sonraki ikinci yazımıdır.

Velidî Togan, bu nüshayı, Ayasofya Kütüphanesinde (896 hk.)'da yazılan başka nüshayla karşılaştırırken -ki bu nüsha, Musahhihin esas nüshasıdır- Şeyh Safiyyüddîn, nesebi ile ilgili bir hikâyede (1, 1, 1) bu konuyu naklettikten sonra "... Şeyh (k.s.) bizim soyumuzda Seyyidlik var dedi. Ancak Alevî ya da Şerîf mi olduğunu sormadım. Bu yüzden konu şüpheli kaldı" 2139 nolu nüshada ilâve olarak şu bilgiler bulunmaktadır:

"... O zamana kadar nesebinin isimlerini araştırdıklarında *Bahrü'l-ensâb* kitabında ve diğer bazı kitaplarda buldular. Bunların seyyid olduklarını ve İmam Hüseyin evlâdından Sadr [eddîn] (Edâmallâhü bereketehü) evlâdından olduklarını bilen bazı yaşlı kişilerden nakledildiğine göre, Sultân Berkûk zamanında 770 yılında (770 hk., 1368 m.) hacc ziyaretine gittiler. Mübârek Medîne-i Münevvere'nin ravzasında toplanırken tüm Medine halkının şerîfleri ve başkaları toplanmışlardı. Edâmallâhü bereketehü, Medîne'nin vâlisi olan Seyyid Şehâbüddîn İbn Ahmed b. Hüseyn'e Pîruz Zerrîn Kulah'a kadar olan kendi nesebini arz etti. Seyyid Şehâbeddîn, bu nesep gayet güzeldir dedi. Pîruz Kürd'den Hazret-i Nebî (s.a.v.)'ye kadar saydı. Oradaki Seyyidlerin hepsi sözlerini doğruladılar, oradaki hacılar topluluğu bu duruma şahit oldu. Babin Nîrûs İbn Mehdî İbn Ali İbn Hüseyn İbn Ahmed b. Ebu'l-Kâsım İbn en-Nâbit İbn Hüseyn İbn Ahmed İbn Dâvud İbn Ali İbn Mûsâ's-sânî İbn İbrâhîm İbn Mûsâ'l-Kâzım İbn Ca'fer Sâdık İbn Muhammed Bâkır İbn İmam Zeyne'l-Âbidîn [İbn] Hüseyn İbn Ali b. Ebi Tâlib, aleyhis's-salavâtü ve's-selâm.[35]

Sonra Velidî Togan ekliyor: Sadreddîn'in hac yolculuğunu İbn-i Bezzâz'ın kitabına soktular, *Safvetü's-safâ*'nın (759 hk.)'da yazıldığını unuttular. Halbuki denilen hac yolculuğu (770 hk./1368 m.)'de yapılmıştır. Bir de bu yolculuğu, Sultân Berkûk döneminde yazmışlar. Halbuki Berkûk'un saltanatı (780-784 hk. / 1382-1399) arası olmuştur. Ayrıca Şah İsmâîl'den Şeyh Safî'ye kadar olan mesâfe 6 nesil, Şeyh Safî'den Fîrûz'a mesafe 12-14 **[22]** nesildir. Fîrûz'dan İmam Mûsâ Kâzım'a (ö. 183 hk.) uygunsuz bir fazlalık görünür".[36] Bundan anlaşılıyor ki *Safvetü's-safâ*'nın orijinal metninin tahrîfi ve ona el uzatmaları Şah Tahmâsb'ın Mîr Ebu'l-Feth-i Hüseynî'ye verdiği fermandan en az 40 yıl önce başlamıştır.

---

[35] Ayasofya nüshasında (2139 numaralı, 914 hk. târihli) ilâve olarak bulunan bu bilgiler Musahhihin bu metni hazırlarken kullandığı diğer yazma nüshalarda bulunmamaktadır.

[36] Zeki Velidî Togan, *Menşe-i Safeviyyân*, s. 8, ibâre buraya kadar problemlidir.

Ahmed Kesrevî, İbn-i Bezzâz'ın kitabının metninde tahrîf ve tasarruf olasılığını 9. yüzyılın sonuna yânî Sultân Haydar zamanında yapıldığını ve bu tahrîfi yapan şahsın da Şeyh Hüseyin Kâtib olduğunu söylüyor. Ahmed Kesrevî basılmış nüshanın önsözünü karşılaştırınca şöyle diyor: "Bu kitaba tâlib ve meraklı olanlara Şeyh Hüseyin Kâtib Erdebîlî'nin hattıyla yazılmış olan nüshaları ortaya çıkarmalarını tavsiye ederim. Çünkü diğer nüshaları muhâlifler tahrîf ve tashîf etmişlerdir." 8. bâbın 2. faslındaki "Şeyh Safiyyüddîn'in mezhebi" ile ilgili bölümde şöyle yazıyor:

Mîrzâ Ahmed şöyle yazıyor: [Tebrîzî'nin 1329 hk. yılında taş baskısında] onun yazdığı iki paragrafı beraber değerlendirirsek şu bilgiye ulaşmış oluruz: Safevî hânedânının takipçilerinden olan Şeyh Hüseyin Kâtib Erdebîlî, İbn-i Bezzâz'ın kitabından nüshalar yazmış ve onların hepsine müdâhele etmiştir. Gelelim 8. bâbın, 2. faslının değiştirilmesine ve Şeyh Safî'nin şîî yapılmasına. Bu iş Erdebîllî Hüseyin Kâtib'in işiymiş veya bir başkası bunu yapmış. Ancak bunun halk arasında revâç bulması Mîr Ebu'l-Feth-i Hüseynî'nin eliyle olmuştur. Öyle görünüyor ki bu Şeyh Hasan (?) (Hüseyin), Şâh İsmâîl zamanında ya da ondan biraz daha önce, şîîcilik düşüncesini Safevî hânedânı arasında kök salmasına vesîle olmuştur. Yine anlaşılıyor ki bu iş o hânedâna mensup birisi tarafından sona erdirilmiştir. Yoksa bir kişi kendi başına böyle bir iş yapamaz yânî bir kitaptan ardardına nüshalar yazıp, onları tasvîrlerle süsleyemez.[37]

İşte Mîrzâ Ahmed bu nüshayı diğer nüshalardan "daha eski" sayıyor, öyle zannediyordu. Çünkü bu nüshaları daha doğru bulup, onların daha eski olduğunu düşünüyormuş. Her ne olursa olsun o iki nüsha, bu nüshadan daha doğru olup, önceki nüshalar üzerinden yazılmıştır. Önemli olan Şeyh Hüseyin'in bu işe kalkışması ve **[23]** o tahrîf edilmiş nüshaları İbn-i Bezzâz'ın kitabından yapıyormuş utanmazca tahrîf edilmiş nüshalar üzerine basıp ki onları muhalifler ve düşmanlar tahrîf ve tasnîf ediyorlarmış.[38]

İkinci nokta: Tahrîf yerlerine bağlı oluyor ve bu ki tahrîf Safevî devletinin hangi siyasetlerine hizmet ediyormuş? Bu soruların cevabında, *Safvetü's-safâ* nüshalarının incelenmesi, karşılaştırmasında ortaya çıkıyor. Hatırlatmalıyız ki hiçbir hikâye ve konu kendi başına seyyidlik belgesinin gösterimine Şîîlik veya halkı aldatacak her konu

---

37 Mîrzâ Ahmed Tebrizî'nin aldığı nüshalardan biri taşbaskıdır...

38 Ahmed Kesrevî, *Şeyh Safî ve tebâriş,* 1323 ş., s. 14.

ki Safevî Sultânlarının siyasî, ruhanî gücünü güçlendirirse -kitabın metnin içinde ufak değişmelerden o cümleden bugünkü dua cümlesi "Radiyallâhu anhü" imamların isimlerinden sonra "Aleyhisselâm"dan sonra geliyor, veya "Ali b. Ebî Talib" (a.s.)'in isminin halifeliği isminin yerine ve Ebû Bekir Sıddîk isminin yerine ve arıtılmış nüshalarda görünmüyor...[39]

Birinci ve ikinci nüshanın arasında 3 önemli ve açık fark aşağıdaki gibi görünüyor:

1- Ebu'l-Feth-i Hüseynî tarafından *Safvetü's-safâ'*da eklenmiş olan önsöz, ve bu önsözün içeriği I. Şah Tahmâsb'ın "tashîh ve arıtma" konusunda verdiği hüküm.

2- İbn Bezzâz'ın kitabının sonuna bu şahsın eklediği hâtime. Bu hâtimede, Şeyh Safiyyüddîn'den Şah I. İsmâîl'e kadar onların kerâmetleri anlatıyor.

3- Bazı hikâyelerin ortadan kaldırılması.

Önsözün eklenmiş olması konusunda şöyle demek gerekir. Mâlesef araştırmacılar yalnız bu önsözün okumasıyla ve Ebu'l-Feth'in yaptığı esere bakmadan ve onun slogan gibi söylediği cümleye istinat ederek "... Münâfıklardan ve muhâliflerden biri karşı tarafın yolunda epeyce bilgiye sahipti. Halkı bu sülâleye karşı îmân getirip, irâdete dâvet ediyordu [yani İbn-i Bezzâz] onların kerâmetleri, keşifleri makamları ve makâleleri konusunda bir kitap düzenleyip, onların durumları ve söylediklerini kendi yeteneğince, kendi yapısına uygun olarak öğrenip, yazdı. Mezhep ve inançta sünnî olduğu için ve Nevvâb Kâmyâb [Şah I. Tahmâsb] hizmetkârı Ebu'l-Feth-i Hüseynî'yi söylenen kitabın tashîhini yapmakla görevlendirdi... Sonra ferman gereğince söylenen kitabın tashîhine başladı **[24]** ve onu tashîh ve sunmakta çok çalıştı". Kitabın orijinal nüshasının değişmesi konusunda tam bir hüküm verilmiştir. Şüphesiz okuyucular, tashîh edilmiş metnin mutâlaasıyla -ki çok titizlikle, metnin kelimelerini cümlelerini ve hikâyelerini, güvenilir dokuz nüshayla karşılaştırınca- anlayacaklar. Tahrîf edilmiş ve sağlam nüsha arasındaki ihtilâf ne kadar temelli ve ciddîdir.

İkinci ihtilâf konusunda "Hâtimetu'l-kitap başlığıyla Ebu'l-Feth'in metninde müşahhas olan nüshadır. Konu açıktır. Yazar, veli nimetinin saygınlığını korumak için

[39] Bu tür ihtilâfların tamamı kitabın sonunda yer alan "İhtilâflı nüshalar bölümü"nde gelmiştir.

orijinal kitabın konularını açıkladıktan sonra, "Şeyh Hazretleri (k.s.)'nin evlatlarının durumlarını ve onların başına gelenleri" bir başlık olarak alıyor. Şeyh Sadreddîn'in Sultân Hâce Ali'nin, Sultân Cüneyd'in, Sultân Haydâr'ın ve I. İsmâîl'in kerâmetleri hakkında getiriyor. Böyle düşünülüyor ki Ebu'l-Feth'in asıl maksadı, İbn Bezzâz'ın kitabını tamamlamak veya ona eklenecek bölümleri ve konuları eski bölümlere ilave etmek olabilir ki kendi iddiasının tersine veya veli nimetinin nazarı olmadan dikkat çekici bir ıslah ve değişikliği kitabın asıl nüshasında yaratabilsin. Bu teklemenin konularını af ve başarısızlığının örtüsü olarak asıl metnin değişim ve tashîhinde yapsın.

Bu iki nüshanın üçüncü ihtilaf hususu -ki bazı hikâyelerin kaldırılmasına âittir- Bu hikâyelerin içeriği ve muhtevâsı siyasî meselelerden dolayı "Novvâb Kâmyâb" sözü gereğince o günün siyasi ortamı ve dönemin maslahatlarına uygun olmadığı düşünülürmüş. Ancak tüm hazfedilmiş hikâyelerin içeriğini karşılaştırınca, elde edilen sonuca göre asla böyle bir maksat ortada değilmiş ve eğer böyle bir maksat olmuş olsaydı da sonucu değiştirmemiştir. Çünkü hazfedilmiş hikâyeler, Mîr Ebu'l-Feth'in nüshasında, Şeyhin nesep ve mezhebiyle hiçbir bağlantısı yokmuş. İlâveten bir takım hazfedilmiş hikâyeler, el ile yazılan nüshalardaki tahrîf tehlikesinden uzak kalabilmişler -yani Ebu'l-Feth'in elinden uzak olan nüshalar- bir kenara bırakılmışlar; öyle ki bazı taş basımı nüshanın hazfedilmiş hikâyeleri -ki İran'da mevcut beş el yazması nüshanın karşılaştırılması sonucu (1329 hk.)'da basılmış ve yayılmıştır. Ebu'l-Feth-i Hüseynî'nin izharı ve tenkidi nüshasından öncedir. Musahhihin kullandığı tüm nüshaların hazfettiği hikâye listesi, o cümleden bu iki nüsha, "Mukaddime-i musahhih"in sonunda gelmiştir. Sonuç şu ki **[25]** Mîr Ebu'l-Feth'in yaptığından önce *Safvetü's-safâ*'nın bazı nüshalarında hikâyelerin sayısında ihtilâflar doğaldır.

Eğer birinci ve ikinci nüshalar arasında üç çarpıcı ihtilâftan vazgeçersek, o iki takım arasında çok küçük itilaflarla karşılaşırız ki bunlar Şeyh Safiyyüddîn'in nesep ve mezhebi konularında belirleyici faktörler değiller. Musahhih, tüm ihtilâflar ve ufak tahrîfleri ki bunlar insanların kişiliklerinden kaynaklanıyor görünür ve bazı vakitlerde 2-3 satır oluyordu[40]. Bir ayrı bölümde "İhtilâflı nüshalar bölümü"nde şöyle yazıyor ki ilgilenenler o bölüme mürâcaat ederek musahhihin belgelerini inceleyerek onun ihtilâf olmadığını anlayacaklardır. "Ateşi yeni arayıp bulan Safevîyye'nin muvâfıkları ve muhâlifleri arası daha da keskinleşiyor."[41]

---

[40] Bu ihtilafın küçük bir kısmı, birinci bölümün nüshalarını da kapsamaktadır.

[41] Mecelle-i Âyende, yıl: 15, s. 215, Safer 215, "Arzûy-i Pîrân" adlı makale, Dr. Menuçehr Mortezevî.

Metnin tashîhi için kullanılan nüshalar

Musahhih, düzeltilmiş bir metin sunmak için ve ilmî ölçüler doğrultusunda böyle metinlerin tashîhi için bazen aceleci anlayışlar, bazen de düşmanlar gölge oluşturmuştur. Çaresiz kalınca el yazması itibarlı nüshaları İran'ın kütüphanelerinden ve başka ülkelerin kütüphanelerinden kendine imkanlar dahilinde toplayıp onları iki ayrı grupta çalıştırmıştır.

Birinci grup nüsha, Safevî Sultânlarının devlet kurmadan önce ve iktidarı ellerine geçirmeden önce yazılmış veya öyle görünüyor ki bu yazılış 11. yüzyıldan sonra yazılmıştır o nüshaların ikinci yazılışı sayılan nüshalardır. Şayed 11. yüzyıldan sonrasının rakamlarına sahip olsalar, ikinci grup, Mîr Ebu'l-Feth nüshasının tashîhinden alınmıştır. Birinci grupta 6 nüsha ve ikinci grupta 3 nüsha tashîh edenin yardımcısıydılar.

A. Birinci grubun altı nüsha özelliklerinden:

1- Ayasofya Kütüphanesinin nüshası 3099 sayılı numara ki bunun mikrofilmi 1118 sayılı numara olarak Tahran Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde korunuyor. Onun yazılış tarihi 18 Cemâde'l-ûlâ 896 h. ve muharririn nüsha sonuna yazdığı son cümle şöyledir: "Allah ü Teâlâ'nın hamdi ve hüsn-i tevfîkiyle **[26]** 18 Cemâde'l-ûlâ hicri 896 Nebeviyye'l-Mustafaviyye'den kulların en zayıfının eliyle tamamlandı. Allah onu affetsin." bu nüshanın yazısı, küçük yazı biraz da harekelerle donatılmıştır, hadîsler ve Arapça beyitler 260 varak ve her sayfa 25 satır içeriyor.

Bu nüsha "S" amblemiyle belirtilmiştir. Musahhihin esas nüshası, metnin tashîhi konusunda olmuştur. Hazırda sunduğumuz metnin korunması için çalışılmıştır ki onun yazılış şivesi tümüyle korunup ve kelimeler el yazısındaki metinde aynen yazılsın, o cümleden پول، آنك، آنچ، ve diğerleri -ki onun bugünkü şekli چنانکه، آنچه، آنکه'dir. Ancak bu nüshalardan yararlanmada, dikkat eden veya şahıslar ve yerlerin isimlerini kaydetmekte yanlışlık ve bu tür şeyler onda görünmüştür. Musahhih, o kelimenin sahîh yazılışını seçerek onu başka nüshada getirip ve onu tashîh edilmiş nüshada getirerek "S" nüshasının orijinalini dipnotta getirmiştir. Hat çeşidi ve söylenen nüshanın yazılış şekli

bu nüsha 9.uncu yüzyılın ikinci yarısına ve yazılış tarihinin doğruluğu yânî (896 hk.)'ya âittir. Birinci sayfada metne başlamadan önce Şeyh Safiyyüddîn'in nesebnâmesi Nesta'lîk hattıyla acemice yazılmıştır ve Şeyh Safiyyüddîn'in isminin başına Seyyid sözü ve onun selefleri Hz. Ali (a)'ye kadar gelmiştir ve Şeyh Safiyyüddîn'i şu cümle "es-Sultân Seyyid Şeyh Safiyyüddîn Seyyid Şeyh baba Cebrâîl..." ile anlatmıştır.

2- Divan-ı Hint nüshası. 1098 noludur. Onun mikro filmi 2563, fotoğrafı ise 5772 numarada Tahran Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde saklanmaktadır. Bu nüshanın hattı mükemmel nesihle yazılmıştır. Ancak onun müellifi önceki nüshanın müellifi gibi belli değildir. Nüshanın son rakamı o çoğu araştırmaları yanlışa sürüklemiştir ve yanlışlıkla onu müellif nüshasının hattı saymışlar; bu grubun yanlışlık nedeni nüshanın son cümlesidir ki şu şekilde gelmiştir: "Fereğ min te'lîfe ve tasnîfe ve itmâme ve ihtitâme ve tenmîka ve ta'lîka muhtetim şehr-i Şa'bâni'l-muazzâm 759 [759 hk.-1357 hk.] el-Abdü'l-müzennib er-Râci Tevekkülî b. İsmâîl b. Hacı el-Erdebîlî...". Hattın çekiciliği ve yazılış metodu gösteriyor ki nüsha yeni yazılmıştır ve (12 hk.) yüzyılından önce olamaz ve yazar nüshanın sonunda orijinalinde olan konuları açıklamıştır.

Bu nüshanın karşısında, önceki nüshanın konuları arasında ana bölümler ve hikayeler ve yazılmış konular arasında ciddi bir fark görünmüyor. Sonuçta yeni yüzyıla ait olduğuna bakmayarak **[27]** büyük ihtimalle ilk nüshanın üzerinden yazıldığı için -yazarın orijinal nüshası üzerinden- alınıp ve nüshaların tanıtımı açısından itinaya değer ve muteber nüshadır. Bu nüsha 348 varak, 21 satır olarak yazılmıştır. Hikâyelerin bölümleri ve bazı amblemler kısaltmayla belirlenmiştir. Bu nüsha "H" Amblemiyle belirtilmiştir.

3- Leningrad'ın Saltikof Şeçedrin Kütüphanesinin nüshasında yazar ve yazılan tarih belli değil. Ancak nüshanın hattından -ki mükemmel bir yazıdır ve celîdir- şöyle tahmin edilebilir ki yazılış tarihi Safevî Sultânlarının orta dönemine aitmiş ki önceki nüshalar üzerinden yazılmıştır.

Bu nüsha o kitaplardandır ki Şâh Abbâs Safevî tarafından, Şeyh Safiyyüddîn'in mezarına vakfedilmiştir ve İran-Rus savaşlarında Puşkin'in fermanıyla General Pasko-

viç onu Rusya'ya naklettirmiştir.[42] Nüshanın birinci sayfasının Birinci Şah Abbâs'ın damgasıyla damgalanmış ve altta tırnakla yazılmış olan yazı daha güzel bir hatla yazılmıştır. -Şah Abbâs'ın tarafından anlatıyor. "Bu kitabı Hazret-i Ali b. Ebî Tâlib (a.s.) dergâhına vakfetmiştir. Şeyh Safî'nin kutsal mezarına her kim gelirse bunu okumak isteyebilirler ancak kitabı dışarı çıkarmayacak ve dışarıya çıkaran Hz. İmam Hüseyin (a.s.)'in kanının dökülmesine ortak olacaktır, 1022".[43] Zikredilen bu nüsha 620 varak ve 15 satırdır. "L" amblemiyle belirtilmiştir.

4- Pûr Hodâbahş Merkez Kütüphanesinin nüshası, yazılış tarihi 1035 h. onun filmi 1034 nolu Tebriz Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde saklanıyor. Nüshanın yazarı Mîr Halîl el-Câmî hazır olan metni "Mervşâhcân şehrinde Şeyh Nureddîn Muhammed Hânî hangâhında 1035 yılında nesih hattıyla yazılmıştır. Kitabın son cümlesinden sonra, kağıt üzerinde meliklere ait iki damga görünüyor ki maalesef ikisinin de metni okunamamaktadır. Bu nüsha "Ş" amblemiyle belirtilmiştir.

[28] 5- Âsitân-i Kuds nüshası, 260 nolu ve yazılış tarihi 1042 h. Bu nüsha Mîrzâ Rızâhân Nâînî diye bir şahsın 1311 h.ş. yılı Mordâd ayında Âsitân-i Kuds'un Kütüphanesine sunduğu zamandır ki bu konu birinci sayfanın üzerine şöyle yazılmıştır: "el-Mevâhibü's-seniyye fi'l-menâkibu's-Safevîyye farisî müellif Tevekkül b. İsmâîl b. hâcı Erdebîlî 759 yılında Zeylü'l-kitâb gibi yazılmıştır. O bölümde Şeyh Safiyyüddîn Erdebîlî'nin ahvâli ve makâlatı yazılmış ve Merviyye hikayelerini o zattan Sadreddîn Mûsâ rivayet etmiştir. Birinci nüsha Allah'a şükürler olsun Evliyâ'nın büyüklüğü, âriflerin ve mârifet sahiblerinin nûruyla sonunda Allahü'l-Meliku'l-mübîn'in yardımı ve âlemlerin Rabbinin tevfîkiyle 1042 hk. tarihinde yazılmıştır".

Nüsha Nesta'lîk hattıyla 430 varak ve her sayfa 23 satır şeklinde yazılmıştır. ve akla, hazır olan nüsha da "H" nüshası gibi -Hint divanının nüshası- en baştaki nüsha

---

[42] Zikredilen nüsha, Jenkol Suştelin -Paskoviç'in Erdebîl'e gönderdiği memurdur.-'in ödünç olarak Rusya'ya götürdüğü 120 sayfalık el yazması nüshalardan biridir. bu kitapların listesini araştırmada, Abdülazîz Cevâhir Kelâm, (Maarif Bakanlığı'nın kitaplar listesi, II, s. 71) önderlik etmiştir.

[43] Elbette Ali Asgar Hikmet (rûhu şâd olsun)'in vezirliği zamanında Rus generallerin gasbetme tehlikesinden uzak kalan türbenin birçok el yazma nüshaları İran Millî Müzesi'nin İslâmî bölümüne aktarılmıştır. Bkz. Neşr-i Dâniş, yıl: 13, sy. 6, Mihr ve Âbân, 1372 ş., Cemşîd Kiyânfer'in kaleme aldığı "Yağma mı Emânet mi" adlı makalesi.

üzerinden ve büyük ihtimalle yazarın orijinal nüshası üzerinden yazılmış olduğu geliyor. Başka bir anlatımla şöyle diyebiliriz, iki nüshanın da kaynağı aynıymış. Şu farkla ki Âsitân-i Kuds'un yazarı orijinal nüshanın konularını naklettikten sonra, istinsah tarihini, yânî 1042 hk.'de sonunda ilan ediyor. Bu nüsha "K" amblemi ile belirtilmiştir.

6- 1329 h.'da taş basımı nüsha, ki Zehebiyân tarîkatının mürşidi olan Mîrzâ Ahmed b. Hâc Kerîm Tebrîzî tarafından yazılmıştır. 400 sayfalık bir kitaptaki onun 358 sayfası *Safvetü's-safâ*'nın metni ve geri kalan bölüm dört kitaptan[44] oluşuyor. Metin ve hâşiyelerdeki İbn-i Bezzâz'ın kitap konusuyla hiç ilgileri yoktur. Bombaî'de basılmıştır. Yazılan nüsha, adı geçen beş nüshayla karşılaştırılıp basılmıştır.

Birinci nüsha Erdebîl'in Dâru'l-irşâd'ına âittir ki Mîrzâ Ahmed onu 1312 hk.'de ele geçirmiştir. Bu nüsha eski dönemlere ait olduğu için, sayfaları çürümüş ve taş basımı hazırdaki kitabın üçte ikisi istinsah edilmiş nüsha üzerinden yazılmıştır.

İkinci ve üçüncü nüsha Dâru'l-alem Şîrâz'a âittir ki hem yetersiz hem de eskiydiler. Konunun yarısı eksik kalmış, bu eksiklik 1312'de Erdebîl'de bu iki nüshanın yardımıyla **[29]** giderilmiştir. Bu iki nüshadan birinin sayfasına şöyle yazılmıştır: "Tâlibler topluluğu ve bu kitabın meraklılarına vasiyet olunuyor ki Şeyh Hüseyin Katib Erdebîlî'nin kendi hattı ile bastığı nüshayı bulun yoksa başka nüshaları muhalifler ve düşmanlar tahrîf etmişlerdir".

Dördüncü nüsha -ki yazanın dediğine göre "Başka nüshadan birkaç sayfaymış"- Kum şehrinde Mîrzâ Ahmed'in eline geçmiş ve devam eden bir dizi kusurlar bu bir kaç sayfa yardımı ile giderilmiştir. Beşinci nüsha, Erdebîl'deki Şeyh Safiyyüddîn'in kütüphanesine aitmiş. Sakat değil, ancak çok karışıkmış. Mîrzâ Ahmed, taş basımı nüshanın geri kalan konularını bu nüshayı bulduktan sonra onun vasıtasıyla gideriyor ve sonuçta birinci el ile yazılmış nüshayı ki "yazılış açısından her birinden daha doğruymuş" bu dört nüshanın yardımı -iki nüsha Şîrâz'a ait, bir karışık nüsha Şeyh Safiyyüddîn'in

---

[44] I. Kitap: 1328 hk.'de, Yunanlı İklsûs hakkında yazılmış *Kimya Tıbbı* kitabı. İkinci kitap: 1329 hk.'da yazılmış Ruzbihan Baklî'nin "*Arâyis*" adındaki tefsir kitabı. Üçüncü kitap: Şeyh Attâr'ın *Mantıku't-tayr*'ından Şeyh San'ân'ın hikâyesi. Dördüncü kitap: 1329 hk.'da yazılmış Şeyh Mahmûd Şebüsterî'nin *Gülşen-i Râz*'ı.

türbe kütüphanesine ait ve birkaç sayfa Kum nüshasına ait- "Üst üste düzenli ve ciltlenmiş" görünüyor ve Bombaî'da 1329 hk.'da basılıyor. Bu nüshanın amblemi "Ç"dir.

B. İkinci grubun üç nüsha özelliklerinden:

1- Britanya müzesinin nüshası, tenkit ve tashîhi Mîr Ebu'l-Feth b. Mîr Mahtûm Şerîfî Hüseynî Gergânî. 11745 nolu, 3193 nolu mikrofilm sayısı olarak Tahran Üniversitesi Merkez kütüphanesinde saklanıyor. Bu nüsha Şah Muhammed tarafından nesta'lîk hattıyla çekici ve güzel bir şekilde yazılmıştır. Bu nüshanın kısaltılmış amblemi "B"dir.

2- Merhûm Hâc Hüseyn Nehcivanî tarafından Tebrîz'in Milli Kütüphanesine sunulan kitaplardan birisi de el ile yazılmış nüshadır. Tebrîz Milli Kütüphanesinde sayısı 655 nolu ve yazılış tarihi 950 hk. olup adı geçen nüsha nesta'lîk hattıyla 500 sayfa, 19 satır olarak yazılmıştır. Bu nüshanın amblemi "N"dir.

3- Tebriz Üniversitesi Edebiyat fakültesinin kütüphanesinde bulunan el yazma nüshası "P" ile tanıtılıyor.

*Safvetü's-safâ'*nın Türkçe tercümesi Muhammed b. Hüseyn el-Kâtib hattı ile Merhûm Hâc Hüseyn Nahcivânî tarafından Tebrîz'in Millî Kütüphanesine hediye edilen kitaplar arasında 710 numarada saklanıyor. Yazının başlangıç tarihi, tarih maddesi "Şeyhin durumu; 949 hk." ve bitiş tarihi 950 hk. Şîraz'dır. Adı geçen nüsha nesta'lîk hattı ile 445 sayfa ve her sayfa 20 satır olarak yazılmıştır. Bu nüshaya ilaveten, Türkçe tercümesinden başka bir nüsha Mahmûd Haşnivîs Şîrâzî tarafından yazılmış **[30]** 2761 nolu sayıyla Tahran'ın eski saltanat kütüphanesinin kitaplarından sayılıyor ki onun yazılış tarihi 949 hk.'dur. Adı "Şeyh Safî'nin Türkçe makâlâtı" olarak geçiyor.[45]

Tashîh Metodu

Hazır olan metnin tashihinde iki işin yapılması hep esaslı ve göz önünde bulundurulmuştur. İlk etapta, ilk gruptan altı nüsha tam bir dikkat ve titizlikle birbir-

[45] Bu tercümenin iki nüshası önceki Rusya Cumhûriyetler Birliği'nde mevcuttur. Biri, Petersburg Şarkiyat Enstitüsü Kütüphanesi'nde, diğeri ise Saltikof Şeçedrîn Umûmî Kütüphenisi'ndedir. Son nüshayı okuyucular gözden geçirsin.

leriyle karşılaştırılıp nüshaların birbiriyle ihtilâfı aynı sayfanın dipnotunda gösterilmiştir. Ancak bu altı nüshaya karşı "S" esas nüsha olmuş ancak *Safvetü's-safâ*'nın mükemmel ve tenkitli bir metnini sunmak için başka nüshaların konularına da bakılmıştır. Bu yüzden musahhih onları da görmüş ve metne eklemiştir ve kelime veya ihtilaflı olan "S" konusu dipnotta getirilmiştir. Başka bir anlatımla kitabın ilk tashih aşaması altı nüsha yardımı ile yapılmıştır.

Musahhih birinci aşamanın tashihinden sonra, tashîh olunmuş metni ikinci grubun üç nüshasıyla yânî Mîr Ebu'l-Feth'in nüshasıyla titizlikle karşılaştırmış, ihtilâflı konuları kitabın sonunda yer alan "İhtilâflı nüshalar bahsi"nde getirmiştir. Meraklı okuyucu yıldızlı numarayla (*) -mesela *10- önce o sayfanın dipnotuna sonra özel numaraya bakması söylenmiştir.

Başka bir anlatımla birinci grubun altı nüshasının ihtilâfı o sayfanın dipnotunda kaydedilmiştir. Musahhih, metninin ikinci grubun üç nüshası ile ihtilâfı, ihtilâflı nüshalar bölümünde -ki kitabın sonunda getirilmiştir- kaydedilmiştir. Tâ ki okuyucu titiz iyi ve az bir zahmetle iki nüshanın ihtilâf konularını tashîh olunmuş nüshadan elde edebilsin.

Bu metinde üç çeşit numaralandırma yapılmıştır. İlki, satırların üzerinde bulunan rakamlar nüshanın ihtilâfını açıklıyor. İkincisi, satırlar arası [ ] içindeki yazılan numara "S" orijinal nüshasının başlangıç sayfasıdır. Üçüncüsü ( ) içindeki numara ki o da satırlar arası görünür; **[31]** okuyucuyu kitabın açıklama ve notlar bölümüne yönlendiriyor. Ayrıca Musahhih, araştırmacılar ve meraklılar için fasıllar ve bâblarda yer alan hikâyeler husûsunda, çalışmıştır şöyle ki kitabın tümünde açıklanan hikâyeleri, onların sayısı ve anlatım metoduna göre, bağımsız çizelgeler düzenlemiştir. Tâ ki meraklı okuyucular kitaptan bir perspektif elde ederek kitabın mutâlaasını daha iyi yapabilsinler.

Musahhih, gerçekten şunu söylüyor ki eğer Doktor Yûsuf Rahîmlu beyin nüshaları seçme, metnin tashîh metodu ve hâşiyeler husûsunda teşvîkleri ve rehberliği ile yardımcım olmasaydı, belki bu küçük iş yapılamazdı. Allah ü Teâlâ'dan Dr. Yûsuf Rahîmlu bey'e büyüklük ve zât-ı âlilerinin alçak gönüllü huyunun devamını dilerim ve azîz büyüklerim Hüccetü'l-İslâm Hâcı Ağa İmrân Alizâde ve Hüccetü'l-İslâm Hacı Ağa

Muhammed Hâfızzâdeler'in Kur'ân âyetleri, Peygamber hadîsleri ve Arapça beyitler konusunda onları tekrar gözden geçirip teveccüh ve inâyet gösterdikleri için teşekkür ederim.

Metnin tashîh ve hâşiyeleri için yapılan çabalar yeterli görülmeyebilir. Mukaddime, metin ve açıklamalar kusur ve hatalardan arınmış değil. Ancak "لا يُكَلِّفُ اللهُ نَفْساً اِلاَّ وُسْعَها" Bakara 2/286 [*Allah hiç kimseye, gücü yetmeyeceği bir şeyi teklif etmez*] emrince " yânî herkes kendi gücü ve yeteneği kadar yapabilir. Allah ü Teâlâ kusur ve kaymalarımızı örtsün. Bu eseri, kendi ülkemizin kültür ve tarihinin daha güçlenip ve zenginleşmesi için bilim ve fazîlet sahibi insanlara sunuyorum. İnşâllah kabûl edilir.

Gulâm-Rızâ Tabâtabâî Mecid
Tebrîz-Tâbistân 1370 h.ş.

[32] BÂBLARIN, FASILLARIN ve HİKÂYELERİN ÇİZELGELERİ

ÖNSÖZ							
S	**H**	**L**	**Ş**	**K**	**Ç**	**F**	
2	2	2	2	2	2	2	**Birinci Fasıl:** Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in zuhûru hakkında Peygamber (s.a.v.)'in hadîsleri.
3	3	3	3	3	3	3	**İkinci Fasıl:** Evliyâullah'ın, Şeyh Safiyyüddîn zuhûru hakkında söylediği sözler.

[33]

Birinci Bâb: Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in İlk Halleri Konusunda Söylenenler							
	S	**H**	**L**	**Ş**	**K**	**Ç**	**F**
1. Fasıl: soyu hakkında	2	4	4	4	4	3	4
2. Fasıl: Annesi onu karnında taşırken	2	2	2	2	2	1	2
3. Fasıl: Doğumu	2	2	2	2	2	2	2
4. Fasıl: Çocukluğu	1	1	1	1	1	1	1
5. Fasıl: İki isteği konusunda	21	20*	20	20	20	21	21
6. Fasıl: Şeyh Zâhid'e vardığı zaman	6	6	6	6	10**	5***	6
7. Fasıl: Şeyh Zâhid döneminde onda görünen kerâmetler	39	39	39	39	41·	38¨	39
8. Fasıl: Şeyh Zâhid'in halefi olması, ona zikir ve telkîn yetkisi	9	9	9	9	12‴	9	4
9. Fasıl: Onun soy ağacı ve soyunun Peygamber (s.a.v.)'e kadar gittiği	1	1	1	1	1	1	1
10. Fasıl: Şeyh Zâhidin kerâmetleri ve onun 1 teklemesi	80	80	73	80	80	78	64
11. Fasıl: Peygamber (s.a.v.)'in irşâdının bir kısmının Şeyh tarafından ümmete yapılacağı...	18	18	17	18	19	15	18

* 18. ve 19. hikâyelerinin konuları bir hikâyede gelmiştir.

** 2. ve 3. hikâyelerinin her biri iki hikâyede ve 6. hikâyenin konuları üç hikâyede açıklanmıştır.

*** 4. ve 5. hikâyelerinin konuları bir hikâyede açıklanmıştır.

· "S" 29. hikâyenin konuları 41. hikâyede yânî üçüncü hikâyenin konuları üç hikâyede.

¨ "S" 39. hikâyenin konuları 38. hikâyede, yânî 32. ve 33. hikâyelerin konuları birliktedir.

‴ "S" 9. hikâyenin konuları 12. hikâyede, yânî birinci hikâye, üç hikâyede ve ikinci hikâye iki hikayede.

[34]

İkinci Bâb: Halkı Kurtarmada, Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in Kerâmetleri							
	S	**H**	**L**	**Ş**	**K**	**Ç**	**F**
1. Fasıl: Denizlerde ve boğulma yerlerin de Şeyhden görünen kerâmetler	15	15	14	15	15	15	15
2. Fasıl: Dağda, karda ve dumanda Şeyhden görünen kerâmetler	18	18	17	18	18	18	16
3. Fasıl: Halkı kurtarmada ondan görünen kerâmetler	32	32	29	32	32	32	29

Üçüncü Bâb: Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in Görünen Lütuf ve Yakınlık Konusundaki Kerâmetleri							
	S	**H**	**L**	**Ş**	**K**	**Ç**	**F**
1. Fasıl: Onun mutlak lutfu hakkında	13	13	13	13	14*	13	12
2. Fasıl: Onun mutlak yakınlık konusunda	60	62**	58	59	60	62**	51
3. Fasıl: Onun lütuf ve yakınlık arasında görüşü	25	25	24	25	25	25	22

[35]

Dördüncü Bâb: Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in Sözleri ve Tahkîkâtı Konusunda							
	S	**H**	**L**	**Ş**	**K**	**Ç**	**F**
1. Fasıl: Kur'ân âyetleri üzerine tahkîkatlar	47	47	47	47	47	47	33
2. Fasıl: 1. Kısım: Peygamberden söylenen hadîslerin tahkîki	14	14	14	14	14	14	4
2. Kısım: Başka soruların tahkîki	29	29	29	29	29	29	24
3. Fasıl: Şeyhlerin söyledikleri hakkında tahkîkler	22	22	21	22	22	22	22
4. Fasıl: Âriflerin şiirlerinin tahkîki	49	49	49	49	49	49	40
5. Fasıl: Kesin öğütlerden kelimeler	37	36	34	36	36	33	29
6. Fasıl: Yazılmış bazı sözlerin tahkîki	18	18	18	18	18	18	18

* 9. hikâyenin konuları iki hikâyede meczedilmiştir.

** "S" de yer alan 60. hikâyenin konuları 62. hikâyede gelmiştir.

** "S" de yer alan 60. hikâyenin konuları 62. hikâyede gelmiştir.

Beşinci Bâb: Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in Hayvanlar Üzerinde Görülen Kerâmetleri							
	S	**H**	**L**	**Ş**	**K**	**Ç**	**F**
1. Fasıl: Cinler konusunda	13	13	12	13	13	13	13
2. Fasıl: Şeyh Safiyyüddîn'in başka hayvanlar üzerinde görülen kerâmetleri	29	29	29	29	29	28	25
3. Fasıl: Şeyh Safiyyüddîn'in hayvanlar hâricinde görülen kerâmetleri	24	25	25	25	25	23	20

[36]

Altıncı Bâb: Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in Semâ' ve Vecd Halleri							
	S	**H**	**L**	**Ş**	**K**	**Ç**	**F**
1. Fasıl:	11	11	11	11	11	*9	6

***** Birinci, İkinci ve Üçüncü hikâyelerin konuları bir hikâyede gelmiştir.

Yedinci Bâb: Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'den Görülen Çeşitli Kerâmetler							
	S	**H**	**L**	**Ş**	**K**	**Ç**	**F**
1. Fasıl: Halkın onun hakkında düşündükleri	142	141	133	141	141	133	134
2. Fasıl: Şeyh'in Lahik hâlinde iken görülen kerâmetleri	29	29	24	29	29	24	29
3. Fasıl: Şeyh'in ölüler üzerinde görülen keşif ve kerâmetleri	27	27	15	26	27	13	22
4. Fasıl: Şeyh Safiyyüddîn'in kadem-i taalluk konusunda görülen kerâmetleri	14	14	14	14	14	14	13
5. Fasıl: Şeyh'den görülen başka kerâmetler	128	128	97	128	127	109	125

[37]

Sekizinci Bâb: Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in Sîreti Konusunda							
	S	**H**	**L**	**Ş**	**K**	**Ç**	**F**
1. Fasıl: Peygamber (s.a.v.)'e tâbi olması.	1	1	1	1	1	1	1
2. Fasıl: Şeyh'in mezhebi.	1	1	1	1	1	1	1
3. Fasıl: Şeyh'in mücâhedesi.	2	2	2	2	2	2	2
4. Fasıl: Şeyh'in riyâzatı.	2	2	2	2	2	2	2
5. Fasıl: Şeyh'in ferâseti.	1	1	1	1	1	1	1
6. Fasıl: Şeyh'in duâsının kabûlü.	1	1	1	1	1	1	*-
7. Fasıl: Şeyh'in halveti ve onun özellikleri.	1	1	1	1	1	1	1
8. Fasıl: Şeyh'in Zühd, Verâ' ve Takvâsı hakkında.	13	13	4	13	13	9	13
9. Fasıl: Şeyh'in konuşma âdâbı.	1	1	1	1	1	1	1
10. Fasıl: Şeyh'in tevâzuu ve vakârı.	5	5	4	5	5	4	5
11. Fasıl: Şeyh'in Hilm ve hayâsı.	3	3	3	3	3	3	3
12. Fasıl: Şeyh'in Allah'a tevekkül etmesi.	3	3	3	3	3	3	3
13. Fasıl: Şeyh'in kanâatı hakkında.	1	1	1	1	1	1	1
14. Fasıl: Şeyh'in yakîni hakkında.	1	1	1	1	1	1	1
15. Fasıl: Şeyh'in istikâmeti.	2	2	2	2	2	2	2
16. Fasıl: Şeyh'in sabrı.	1	1	1	1	1	1	1
17. Fasıl: Şeyh'in şükrü.	1	1	1	1	1	1	1
18. Fasıl: Gece (gece yarısı) uykudan uyanması ve gündüz vaktini bölümlere ayırması.	1	1	1	1	1	1	1
19. Fasıl: Şeyh'in sehâveti ve cömertliği konusunda.	15	15	6	15	15	7	15
20. Fasıl: Şeyh'in heybeti.	1	1	1	1	1	1	1
21. Fasıl: Şeyh'in himmetinin yüceliği üzerine.	2	2	2	2	2	2	2
22. Fasıl: Şeyh'in vefâsı üzerine.	3	3	3	3	3	3	3
23. Fasıl: Şeyh'in safâsı üzerine.	1	1	1	1	1	1	1
24. Fasıl: Şeyh'in ahlâkı üzerine.	4	4	2	4	4	2	4
25. Fasıl: Şeyh'in teklîfi bırakma konusu.	3	3	2	3	3	2	3
26. Fasıl: Şeyh'in zâhirî görünüşünün güzelliği üzerine.	2	2	1	2	2	2	2
27. Fasıl: Semâ esnâsında Şeyh'e olan hâller.	6	6	6	6	6	6	6

* Sadece önsöz konularını içerir.

[38]

Dokuzuncu Bâb: Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in Hastalığı ve Vefâtı Konusu							
	S	**H**	**L**	**Ş**	**K**	**Ç**	**F**
1. Fasıl: Onun hastalığı konusunda.	8	8	8	8	8	7	8
2. Fasıl: Onun nakil ve bakini kayırması.	9	9	6	9	9	7	9

[39]

Onuncu Bâb: Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in Ölümünden Sonra Onun Kerâmetleri							
	S	**H**	**L**	**Ş**	**K**	**Ç**	**F**
1. Fasıl: Uyku vâsıtasıyla Şeyh'de görülen kerâmetler.	50	50	20	50	50	31	49
2. Fasıl: Şeyh'in ölümünden sonra görülen kerâmetler.	15	15	7	15	15	8	15
3. Fasıl: Şeyh'in ölümünden sonra görülen başka kerâmetler.	28	28	15	28	27	16	28

On birinci . Bâb: Şeyh'in Her Köşe Bucakta Ünlü Olması Üzerine							
	S	**H**	**L**	**Ş**	**K**	**Ç**	**F**
1. Fasıl: Onun bazı mânevî büyüklükleri konusunda.	13	13	7	13	13	8	13
2. Fasıl: Şeyh'in bazı zâhirî büyüklüğü üzerine.	12	12	8	10	12	9	12
3. Fasıl: Şeyh'in bazı mürîdleri ve onun cihangir halîfeleri üzerine.	10	10	7	10	10	7	10

On ikinci Bâb: Şeyh'in Mürîdlerinin Kerâmetleri							
	S	**H**	**L**	**Ş**	**K**	**Ç**	**F**
1. Fasıl: Şeyh'in bazı büyük halîfelerinin tanıtılması.	11	11	9	8	11	11	11
2. Fasıl: Şeyh'in başka mürîdleri hakkında.	23	23	23	23	23	23	23

[40] DİBÂÇE

[41] بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحيم وَرَبِّ اَعِنْ وَبِكَ اَسْتَعين[1]

اَلْحَمْدُ لِلّٰه الَّذى تَجَلّى لِاَوْليائه بِأَنْوارِ الْعِرْفان وَالْمَعارِف وَتَجَلّى لِلْاَوْصياء بِاَنْواعِ اللَّطايف وَالعَوارِف فَلَقَ[2] حَبَّ الْقَلْب بِحُبِّه وَ عِشْقِه، وَفَتَحَ اِلَى الْفُؤاد[3] اَلْفَ واد مِنْ وُدِّه وشَوْقِه، اَيْنَعَ فى دُوحَةِ اَفْنانَ[4] الْمُوَحِّدينَ بِفُنُونِ[5] الْيَقين وَاَتْبَعَ الْهائمينَ[6] فى وَهْدَةِ عالَمِ التَّكْوين بِتَرْبِيَةِ اَرْبابِ التَّكْميلِ وَالتَّمْكين عَلى هَوْدَةٍ ذاتِ قَرارٍ وَمَعين. صَيَّرَ اَحْداقَ حُذّاقِ الْعارِفينَ <بِنُورِ عَرَفاتِ عِرْفانه>[7] ناضِرَةً وَ جَعَلَ مُقَلَ الْعُقُولِ فى اشْراقِ سُبُحاتِ وَجْهِه هائِمَةً حايِرَةً[8] وَالصَّلوةُ وَالسَّلامُ الْاَتَمَّان الْاَعَمَّان عَلَى الْمَنْعُوتِ بِاَرْسَخِ الْبَراهين فِى الشَّريعَةِ الرَّاسِخَة، اَلْمَبْعُوثِ بِاَنْسَخِ الدَّلايلِ فى الْمِلَّةِ النَّاسِخَة، اَلْمَخْصُوصِ بِمُرادِ اَسْرارِ التَّنْزيلِ، اَلْمُخْتَصِّ بِمُرادِ مَدارِ الْاَكْمالِ وَالتَّكْميلِ، سَيِّدِ صَناديدِ مَنْ اُرْسِلَ اِلَيْه جَبْرَئيلُ مُحَمَّدِ الْمُصْطَفى اَلْمَوْصُوفِ بِالْعَظَمَةِ فى التَّوْراةِ وَ الْاِنْجيلِ وَعَلى اَلِه وَصَحْبِه نُجُومِ الْهُدى وَ شُمُوسِ التُّقى وَبُدُورِ الدُّجى، اَلَّذينَ بِهِمْ فِى الشَّرايعِ يُقْتَدى وَبِنُورِهِمْ مِنَ الظُّلُماتِ يُهْتَدى وَ بِضِيائِهِمْ مِنَ الْمُلِّمات يُسْتَضى وَعَلَى الَّذينَ جَعَلَهُمُ اللّٰهُ تَعالى اَعْلاماً لِلحَقِّ مَنْشُورَةً وَمَنارًا **[42]** لِلْهُدى مَنْصُوبَةً وَالرَّحْمَةَ وَ الرِّضْوانَ وَ الرَّأْفَةَ وَالْغُفْرانَ عَلَى الْعِبادِ وَ الْعِبادِ الَّذينَ اِتَّبَعُوهُمْ بِاِحْسانٍ.[9]

[*Sizden hayıra dâvet eden bir ümmet bulunsun*] اَمَّا بَعْدُ، فَقَدْ قالَ اللّٰهُ تَعالى: وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ اُمَّةٌ يَدْعُونَ اِلَى الْخَيْرِ[10] [*Hepsini de emrimizle yol gösteren İmamlar yaptık.*] وَقالَ عَزَّ وَ جَلَّ: وَ جَعَلْناهُمْ اَئِمَّةً يَهْدُونَ بِاَمْرِنا[11] [*Onlar (Peygamberler), Allah'ın hidâyetine eriştirdiği kimselerdir. Sen de onların gittiği yoldan yürü!*] وَقالَ عَزَّ سُلْطانُهُ: اُولئِكَ الَّذينَ هَدَى اللّٰهُ فَبِهُدِيهُمُ اقْتَدِهْ[12] [*İşte Allah'ın hidâyet verdiği kimseler onlardır ve işte kâmil akıl sâhipleri onların tâ kendileridir.*]. وَ قالَ تَعَظَّمَ شَأْنُهُ: اُولئِكَ الَّذينَ هَديهُمُ [اللّٰه] وَ اُولئِكَ اُولُو الْاَلْباب[13]. Kur'ân-ı Kerîm'in söylediği ve Allah ü Teâlâ'nın buyurdukları bize kemâl sâhibinin mükemmel olduğu

---

1 H: Yok; L, Ç: <بسم الله الرَّحمن الرَّحيم; K: <بسم الله الرَّحمن الِّحيم وثقتى>

2 L: خلق

3 L: على الفواد

4 L: اغتان

5 L: بغنون

6 L: الهاعين

7 S: <بنور عرفانه>

8 L: خاويه

*9 Ş: Zikredilen konunun yerine başka bir konu gelmiştir. Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (1) no'-lu açıklama.

10 Âl-i İmrân 3/104.

11 Enbiyâ 21/73.

12 En'âm 6/90.

13 Zumer 39/18.

üzerine delîlleri vardır. Bu insanların şeriat caddesi ve tarîkat seccâdesi, her zaman hakîkat yolunda dursun ve ümmetin en önemli işlerinde ve milletin selâmeti ve sünnetleri bildirmekte öncü olup ve sünnetleri aya kaldırmakta ve onlar üzerinde direniş göstermesi gereken bir şahıs olmalıdır. Ke'l-ervâh li-salâhi'l-eşbâh çıkıyordu ve tembellik ve cehâlet hayranlarına ki bunlar -bu şahsın doru atının ayak tozuna varamazlar bile- sevgilerini ona karşı yönlendirip[14] ve kendilerini onun kabûl edebileceği doğrultuda götürsünler ve bu vadide yürümeğe başlasınlar ve eğer yolu kat edemezler ise ümitlerini مُهاجِرًا اِلَى اللهِ وَرَسُولِه[15] [*(Kim) Allah'a ve Peygamberine hicret maksadıyla (evinden çıkarsa)*] Allah ve Resûlü yolunda hicretlerinin karşılığının فَقَدْ وَقَعَ اَجْرُهُ عَلَى اللهِ[16] [*Onun ecri muhakkak Allah'a düşer.*] Allah ü Teâlâ'nın kendisi olduğunu asla unutmasınlar. Çünkü onun sevgisi sizlerin iki dünyada mutluluklarınızın çekicisi ve dilek evlerinize varmakta en meraklı şeydir.

Şiir

أَلْقَيْتُ بَيْنِى وَبَيْنَ الْحُبِّ مَعْرِفَةً لايَنْقَضِى الْاَبَدُ وَيَنْقَضِى الْاَبَدُ
لِاَخْرُجَ مِنَ الدُّنْيا وحُبُّكمُ بَيْنَ الْجَوارِحِ لَمْ يَشْعُرْ بِهِ اَحَدٌ

عن اَبى موسى الاَشعرى (1) <رَضِىَ اللهُ عَنْهُ>[17] ، اَنَّ النَبِىَّ، صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَاله وَ سَلَّمَ <قالَ: "اَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ اَحَبَّ" رَواهُ الْبُخارى وَمُسْلم، وفى رَوايَةٍ قيلَ لِنَبِىٍّ، صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الرَّجُلُ يُحِبُّ الْقَوْمَ وَمايَلْحَقُ بِهِمْ". قالَ: "اَلْمَرءُ مَعَ مَنْ اَحَبَّ". وعن ابن مسعود (2) **[43]** رَضِىَ اللهُ عَنْهُ، قالَ: "جاءَ رَجُلٌ الى رَسُول الله، صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ، فَقالَ يا رَسُولَ اللهِ: كَيْفَ تَقُولُ فى رَجُلٍ يُحِبُّ قَوْماً وَ لا يَلْحَقُ بِهِمْ؟ فَقالَ رَسُولُ اللهِ، عَلَيْهِ السَّلامُ، اَلْمَرءُ مَعَ مَنْ اَحَبَّ">.[18]

رَواهُ الْبُخارى ومسلم وعن اَبى هُرَيْره (3) ، رَضِىَ اللهُ عَنْهُ: "اَنَّ رَجُلاً[19] زارَ خالَهُ فى قَرِيَة اُخْرى فَاَرْسَلَ اللهُ <تَعالى لَهُ بِدَرَجَة>[20] مَلَكاً فَلَمَّا اَتى عَلَيْهِ قالَ: اُريدُ خالى فى هذه اَلقَرْيَة. قالَ: هَلْ لَكَ عَلَيْهِ مِنْ نِعْمَةٍ[21] تُريدُها. قالَ: لا غَيْرُ اِنِّى اُحِبُّهُ[22] فِى اللهِ. قالَ: فَاِنِّى رَسُولُ اللهِ اِلَيْكَ بِاَنَّ اللهَ قَدْ اَحَبَّكَ كَما أَحْبَبْتَهُ فيه.

---

14 K: بنيان

15 Nisâ 4/100; S: Bu âyet yok.

16 Nisâ 4/100; S: Bu âyet yok.

17 K: <عليه ما عليه>; L: Yok.

18 K: <قل له الرجل يحبَ القوم وما لحق بهم، قال أَلْمَرأُ مَعَ من احبّ>

19 Ş: رجلان

20 K: <له تعالى بدرجة>

21 L: فقيمة

22 L, K: اجبته

رَواهُ مسلم وعن مَعاذ بن جَبَل (4) رَضِیَ اللهُ عَنْهُ، قالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ، صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ، یَقُولُ قالَ اللهُ تَعالی اَیْنَ الْمُتَحابُّونَ فی جَلالی لَهُم مَنابِرٌ [2 A] مِنْ نُورٍ یَغْبِطُهُمُ[23] النَّبِیُّونَ وَالشُّهَداءُ. رَواهُ التِّرمَذی فی رِوایَةٍ اُخْری لِمَعاذٍ، قالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ، صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ، یَقُولُ قالَ اللهُ تَعالی <وَجَبَتْ جَنَّتی>[24] لِلْمُتَحابینَ فِیَّ وَ الْمُتَجالِسینَ فِیَّ وَ الْمُتَزاوِرینَ فِیَّ <وَ الْمُتَباذِلینَ فِیَّ.>[25] حَدیثٌ صَحیحٌ رَواهُ <مالِكٌ فِی الْمُوْطَأ بِاِسْنادِهِ>[26] الصَّحیحِ، صَدَقَ رَسُولُ اللهِ.[27]

Bu miskîn, fakîr ve tâkatsiz müflis ki izzet dergâhında çaresizlik toprağından başka bir şeyi yoktur ve evliyâullahtan <Allah nezdindeki makamları>[28] başka tutacağı bir şey yoktur ve kendini Peygamberlerin sünneti ve evliyâ'nın sîretine adamış ve kendini onlara bağlıyor ve rica (yardım) elini onların eteğine uzatıp yalvarıyor ve meçhûl dileklerin gerçekleşmesi için bekleyip oturur **[44]** belki[29] onlardan birisi onu kabûl eder.

Meğer sîdre[30] *dergâh yoksulluğumuzu kabûl edip*
Adsızlık dergâhının dilenciliğine müsâade etsin[31]

<Ve bu yaşlılık (ihtiyarlık) ve korku döneminin alışkanlıklarındandır ki tembellik edip ve bu işlerin hiçbir kazancı yoktur.

Şiir (5)

اَلا لَیْتَ الشَّبَابَ یَعُودُ یَوْماً　　فَاُخْبِرَهُ[32] بِما فَعَلَ الْمَشیبُ
عَرَیْتُ مِنَ الشَّبَابِ وَکُنْتُ غَضًّا[33]　　کَما یَعْری مِنَ الْوَرَقِ الْقَضیبُ[34]
بَکَیْتُ عَلَی الشَّبابِ بِدَمْعِ عَیْنٍ　　فَما نَفَعَ الْبُکاءُ وَ لاَ النَّحیبُ[35]

---

23 S, Ç: یقظهم; K: یقیظهم

24 L: <وجعلت جنی>

25 Ş, K: Yok.

26 Ş, K: Yok.

*27 H: Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den, bu yere kadar zikredilen konu özetlenerek kaydedilmiştir. Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (2) no'lu açıklama; Ç: Dibâçede zikredilen konuların tamamı çok kısa olarak özetlenmiştir. Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (3) no'lu açıklama.

28 Ç: <به درگاه جلالت عند الله>

29 L, K, Ç: مصدران; Ş: منصدران

30 L, Ç: صدر; Ş, K: صدره

31 K: قبول

32 L: فاجره

33 L: غضبًا:; Ş: غضاء

34 H, K: القضب: L: غضیب

35 L, Ş: Arapça üçüncü beyit gelmemiştir. Zikredilen iki beyit de Farsça beyitten önce gelmiştir.; Ç: < > arası hazfedilmiştir.

Şimdi denizin derin yerine dalıp, yüzmek ve yolu gezip dolaşmak istedi. Denizci sâyesinde kurtuldu ve bu yolculuğundan istediğini elde etmiş oldu.

Şiir

رَكِبَ الْمُحِبُّ اِلَى الْحَبيبِ سَفينَةً تَجْرى مِنَ الْخَطَراتِ فى اَمْواجٍ[36]
ياحُسْنَها تَجْرى بِهِ مُتَفَرِّطٌ يَهْوى فى جُنْحِ لَيْلٍ داجٍ[37]

Tâ ki Allah'ın ilhâmı (çağrısı) ona âgâh[38] olsun ki Allah ü Teâlâ'nın büyük lütuflarındandır ve Sübhânallâh'ın engin denizlerinin lütuflarındandır, düzenleyip ve onun menşuru basılmıştır. Ancak belli bir düzene sahip değildir.[*39] كَالسَّبْعِ الْمَثانى مذكور

[45] Şiir

لَقَد حَسُنَتْ بِكَ الْآفاقُ حَتَّى كَــأَنَّكَ فى فَمِ اِبْتِسامُ[40]

Şiir

Her gelin ki kokusuyla dirilte (can vere)[41]
Onun her bir telinin altında bir mâşûkun yorgun yüreği vardır

Benim yüreğime canıma öğle bir aşk düşürüp ki onun her bir öyküsünde çok tatlı bir öğüt var. Artık bu fikirde (konu) üzerine dilekle yapım arası göz kapısı açıldı.[42] Lambanın ışıkları mutluluk saçmış ve Tâhâ ve Yâsîn aylarının ayı gibi görünüyordu.

Şiir

لَبِسْتَ رُواءَ الْفَخْرِ فى صُلْبِ آدَمَ فَما يَنْتَهى اِلاَّ اِلَيْكَ الْمَفاخِرُ
وَلِلهِ بَدْرٌ فِى السَّماءِ مُنَوِّرٌ وَاَنْتَ لَنا بَدْرٌ عَلَى الاَرْضِ زاهِرُ

---

36 L, Ş: إلى الزجاج

37 Ç: Arapça iki beyit yok; Ş: Zikredilen iki beyit şu şekilde gelmiştir: ماحسبنا بحره بمنصب غلاط رهوانى مسبح الهج الجاج

38 L, Ş, K, Ç: ناگاهي

*39 Ş: "تابواعث الهام"dan bu yere kadar başka şekilde kaydedilmiştir. Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (4) no'lu açıklama.

40 Ş: باندسنت بك الآفاق حتى/ كانك فى فم الرأس النيام

41 L, K: مسكيني

42 L, K: بسته شد

Bu zavallı izin olmakla anladı[43] ve gökyüzünün güneş sesine kulak verip ve senin esprilerine güldü ve bu zavallı bahtını şanslı görünce kendisi uyandı. Ancak dilek, himmet ve niyetin izni peşindeydi ki efendiler efendisi bir takımla oturmuş ve karşılaşınca dimdik ayakta. Tekrar üçüncü kez izleyince hamd bayrağını taşırken ve övülmüş makama sahipken görüldü ki büyük bir toplulukla o muazzam şemsiyenin altında oturmuş ve bu zavallı (zavallı ben) o şemsiyenin gölgesi altında oturmuş ve her defasında onu görmekle uyanıyor <ta ki onu ardı ardına dört kez gördüm>.[44] بَلِّغْ ما اُنْزِلَ اِلَيْكَ[45] [*Sana indirileni teblîğ et.*] âyetini duyunca zavallı bana müsâade verildi.

Şiir

نَهانی حَیائی مِنْكَ [اَنْ] اَكْتُمَ الْهَوی　　وَاَعْيَيْتَنی بِالْفَهْمِ مِنْكَ عَنِ الكَشْفِ
تَرائَيْتَ لی بالْغَيْبِ حَتَّی كَاَنَّما　　تُبَشِّرُنی بِالغَيْبِ اِنَّكَ فِی الْكَفِّ
اراكَ وَبی مِنْ نِسْبَتی[46] لكَ وَحْشَةٌ　　فَتُؤْنِسُنی بِاللُّطْفِ مِنْكَ وَبِالْعَطْفِ[47] **[46]**

Artık himmetin tamamını ve içtenlikle bu yolculuğun kararına ve duraksamazlığın niyetine kendimi adadım ve ağlayıp göz yaşı dökerken tevfik bulabildim ve bu kitabı[48] جَديرٌ اَنْ يُكْتَبَ بِالتِّبْرِ لا بِالْحِبْرِ yazmaya başladım. Menâkıb < سلطان[49] شهنشاه طريقت> الاَقْطابِ فِی الْاَقطارِ، خُلاصَةُ الْمَدارِ فِی الْاَدْوارِ، غِطْريفُ صَناديدِ الْمَشايخِ فِی الْخافقينَ وَاَفْضَلُ الْصَّطَفينَ بَيْنَ الْاُمَّةِ[50] سَيَّاقُ الْغاياتِ فِی الْكِرامَةِ وَالْوِلايَةِ، صاحِبُ الْآياتِ فِی الْبِدايَةِ والنِّهايَةِ جالِسُ السَّريرِ فِی [B 2] الْمَشْرِقَيْنِ وَالْمَغْرِبَيْنِ التَّكميلِ وَالتَّمْكينِ، جامِعُ الْاَسْرارِ فِی الْاِرْشادِ وَالْيَقينِ، مالِكُ اَزِمَّةِ اَربابِ الْقُلُوبِ، وَصاحِبُ الْاِشْرافِ عَلی مَفاتيحِ الغُيُوبِ.

Şiir

فَظاهِرُهُ زُهْدٌ وَباطِنُهُ تُقی　　وَلَحْظَتُهُ عِزٌّ وَ شيمَتُهُ كَرَمٌ
وَطَلْعَتُهُ بَدْرٌ وَ سَطْوَتُهُ لُطْفٌ　　وَراحَتُهُ بَحْرٌ وَمَنْزِلُهُ حَرَمٌ

---

43 S, L, K, Ç: استخاره

44 K: <تا باز متعاقب ديد>

45 Mâide 5/67.

46 K, Ç: منتسبی

47 Ç: " لقد حسنت..." ile başlayan Arapça beyitten buraya kadar hazfedilmiştir.

48 L: بالبرلا بالجبر:; K: بالترلا باطبر

49 "H"de ilâve olarak gelmiştir.

50 S: بين الابنی; K: بين لابنی

اَلْحايِزُ فى جَلالِ الْكَمالِ بِاَوْفَى اَلْقسامِ أَلْفايِزُ فى كَمالِ الْجَلالِ بِاَوْفَرِ السِّهامِ الَّذى اَشْرَقَتْ اَرْضُ السَّعادَةِ بِوُجُودِهِ وَمالَتْ سَماءُ السِّيادَةِ اِلى سُجُودِه كَاَنَّهُ هُوَ فَصٌّ عَلى خاتَمِ الْاقتداءِ وَالْاِرْشادِ وَكَاَنَّهُ هُوَ نَصٌّ فى زُبُرِ الْاهْتِداءِ وَالرَّشادِ كَلامُهُ بُرْهانُ الْحَقِّ وَاَلْفاظُهُ[51] لِسانُ الْصِّدْقِ <تَباشيرُ عِزَّتِه غُرَّةُ الْاِسْلامِ وَتَباشيرُ بَرَكَتِه يَسْتَقِى الْغِمامَ لِلَّه>[52] فى اِظْهارِهِ مَقاصِدُ وَلِلنَّاسِ فى آثارِهِ مَواعِدُ

Şiir

صَلاحُ الْعِبادِ وَ رُشْدُ الْاُمَمْ وَاَمْنُ الْبَرِيَّةِ[53] مِنْ كُلِّ غَمّْ

Şimdi onun terbiye sesinin parlak güneşi bu gökyüzünün iki katında da parlıyor ve artık onun buyruğuyla hidâyet yolu gösterilir. Damlalar bulutunun onun denizine **[47]** ulaştırdığı her damla, onun istiridye terbiyesi sâyesinde şâhâne bir inci oluyordu <ve her toprak onun halvetinin yanına ulaşsaydı suya doymuş mücevher gibi oluyordu.>[54] ve onun kapılarının parlaklığına aşık olanlar yedi göğü parlak altınlarla süslüyorlardı. Onun hizmetinde at koşturanların atlarından kalkan toz, hûrîlerin ve cennet bağlarının üzerine oturtuyordu ve onun sabah visâli sâdık soluğunu parlayan doğulardan "لِى مَعَ اللهِ" sancağını alıyordu, kemâlinin güneşi Allah'ın çadırını âşikâr ediyordu.[55]

Şiir

Onun yüzünün sertliği açık bir âyet idi
Alnının parıltısı âşikâr bir ışık idi

Tur dağında Hz. Mûsâ gibi iki cihanda durmuş
Herkesi parlayan beyaz el ile Îsâ soluğunu hatırlatıyordu

Onun saatleri, dakikaları Hakk dâvetine hasrolunmuştur ve onun değerli zamanları doğruluk ışınlarıyla ünlü idi. Sahtekarlık[56] hile, nifâk yolunda olan her kalp, onun ihlâs mektebinde kimyâ (değerli malzeme) oluyordu ve onun telkîn sofrasının atıklarını toplayan dilenci, öbür dünya ve bu dünyanın pâdişâhı oldu. Mürşidi'l-hâfikîn

---

51 S, K, Ç: والحفاظه
52 Ç: yok.
53 Ç: امن الرشد
54 L, Ç: yok.
55 Ç: مي نمايد
56 Ş, K: بوته

ve İmâmü'l-sakaleyn, Sultânü'l-ârifîn ve burhâni'l-vâsilîn, ekmelü'l-mütekellimîn ve efdalü'l-muhakkıkîn <Şeyh Safiyyü'l-hak ve mille ve'd-dîn>[57] Kaddese'l-lâhü Teâlâ sırrahü debbese berrehu ve edâmallâhü Teâlâ ale'l-âlemîn ve cemîi'l-müslimîn meyâmine berekâtihi ve mehâsine âyâtihi.

Gizlilik fakat o adama lâyıktır ki yüce cennet ve sığınak o cennet onun havletinin atıklarını topluyorlar [58]ما تَشْتَهيه الْاَنْفُسُ وَتَلَذُّ الْاَعْيُنُ [*Canların istediği, gözlerin lezzet alacağı*] ve içecekleri [59]عَيْناً يَشْرَبُ بِهَا الْمقَرَّبُونَ [*Bir çeşme ki Allah'ın yakın kulları içer ondan.*]'dir. <ve Sidre ve Tûbâ ağaçları onun şenliğinin çiçek taşıyıcısıdırlar. O adam ki bu iki gök ve iki dünya ona aittir.>[60] ve yüce ârş ki hakanların geçittir onun penceresinin panjurları gibidir.

[48] Şiir

دانَتْ تَجرُّ عَلَى السَّماءِ ذُيُولَهَا[61] مَيَّاسَةَ الْاَعْطافِ فى حَبَراتِها
غَراءُ مِنْها اَشْرَقَتْ سَجَدَتْ لَها سَيّارَةُ الْاَفْلاكِ فى اَرْجائِها

وَهُوَ اَلْقَوَّمُ مُؤَيَّدٌ مِنْ عِنْدِاللهِ بِتَأْييده الْمُرشد اَلْمُشَيِّدُ لِدينِ اللهِ بِتَسْديده، داعِىَ الْخَلْقِ اِلى سَواءِ السَّبيلِ، اَلْهادِىَ لِلْاُمَمِ اِلى اَقْوَمِ الطَّريقِ وَاَوْضَحِ الدَّليلِ الْمَظْهَرِ لِمُتَجَلِّيَاتِ الْاَنوارِ الْقُدْسِيَّةِ السُّبْحانِيَّةِ اَلْمَهْبَطُ لِإِلْهاماتِ الرَّبانِيَّةِ الرَّحْمانِيَّةِ، غَوْثُ الاَوْتادِ فِى الْوَقايعِ وَالْمَآرِبِ وَكَهْفُ اَلْاَقْطابِ فِى الْمَشارِقِ وَالْمَغارِبِ.

Şiir

كَالْبَدْرِ مِنْ حَيْثُ الْتَفَتَ رَأَيْتَهُ يَهْدى اِلى عَيْنَيْكَ نُورًا ثاقِبًا
كَالْبَحْرِ يَقْذِفُ لِلْقَريبِ جَواهِرًا جُودًا وَ يَبْعَثُ لِلْبَعيدِ سَحابِيًا
كَالشَّمْسِ فى كَبِدِ السَّماءِ وَ ضُوءُها يَغْشِى الْبِلادَ مَشارِقًا وَمَغارِبًا

مُرْشِدُ الثَقَلَيْنِ اِلى طَريقِ الْحَقِّ وَالصَّوابِ وَالنَّجاة، وَرائِدُ الْعالَمينَ اِلى قُطُوفِ جُناةِ الْحَيات[62]، غَوّاصُ بِحارِ الْمَعانى وَمُسْتَخْرِجُ اللَّآلى وَمَحْرَمُ حَريمِ لى مَعَ اللهِ فى حَضْرَتِ الْمُتَعالى، ضابِطُ ضابِطَةِ اَرْبابِ الرِّضى[63] وَواسِطَةُ قَلادَةِ "صَفْوَةِ اَصْحابِ الصَّفى".[64]

---

57 Ç: <شيخ صفي الدين اسحق اردبيلي>
58 Zuhruf 43/71.
59 Mutaffifîn 83/28.
60 Ç: yok.
61 K: وافت تجرّ على السماء ديولها ;Ç: دانت تجر...
62 L, K: حياه الجنات
63 K, Ç: ضابط ارباب الرضا
64 L: صفوة الصفى

Şiir

قَوِیٌّ اَمینٌ کَابْنِ عِمرانَ فِی الْهُدی حَفیظٌ عَلیمٌ کَابْنِ یَعْقُوبَ فِی التُّقی[65]
[3 الف] اَلْحایِزُ بِالْاِسْتِحْقاقِ کَمُوسی مَنْ اِسْتَحَقَّ قَدَحًا مُعَلًّی
اَلْمُتَّخِذُ بِالْاِنْتِسابِ وَالْاِکْتِسابِ مِنْ مَقامِ اِبْراهیمَ مُصَلًّی

اَلْقائِمُ بِاَرْسَخِ عِرْقٍ فِی الدّینِ، اَلنّاسِخُ الْعالِمُ بِاَثْبَتِ دَلیلٍ کَالطَّوْدِ الرّاسِخِ

Şiir

<هَلُمَّ بَذَرُ الْمَدْح[66] فی مَنْبتِ الْعُلی وَنَسْتَعْمِلُ التَّفْضیلَ حَیْثُ الْفَضائِلُ
[49] وَنَصْعَدُ فی طَوْدٍ لَهُ الْعِزُّ شاهِقُ>[67] وَنَکْرَعُ فی بَحْرٍ لَهُ الْجُودُ ساحِلُ

اَلَّذی صارَتْ غیضَةُ الطَّریقَةِ بِشَمائِلِ اِرْشادِهِ عَریقَةً وَرَوْضَةُ الْحَقیقَةِ بِشَمالِ رَشادِهِ اَنیقَةً تَضَعُ لَهُ اَفْلاکُ السَّیادَةِ خُدُودَها وَ جِباهَها وَتَلْثُمُ کَواکِبُ السَّعادَةِ اَرْضَهُ بِاَفْواهِها وَشِفاهِها

Şiir

<تُقَبِّلُ[68] اَفْواهُ النُّجُومِ بِساطَهُ وَیَکْبُرُ عَنْها لَهُمْ وَبَراجِمُهُ>[69]

O Simurg kuşu ki gayb âleminden ilâhî vâridât tanelerini topluyor ve onun himmet kuşu onun yüreğinin içini basîret gözüyle görüyor. Onun azametli oyu her problemin düğümünü çözüyor. Onun haberci yüreği tarîkatın mûcizesini gösteriyor. Onun parlak güneşinin âşikâr ışıkları vardır. Onun terbiye mehtâbının ışıkları " مِنَ الشَّجَرَةِ اَنْ یا مُوسی" sesi veriyor. Gönlünün yazıları, sırların önsözüdür ve hâtıra defterinin sayfaları, Allah'ın şifre listesidir.

---

65 Ç: فی الرؤیا

66 H, Ş, Ç: نذر المدح; S: المرح; L, K: الموج

67 Ç: < > arasındaki üç mısra yok.

68 S, L: یقبل

69 Ç: yok.

Şiir

Bunun gibi yörüngesi olan
Dünyada kutub olamaz

Güneşin vücudu[70] *binlerce yüzyılda*
Bunun gibi bir mücevher getiremez

Onun başkanlığında "Kaf" "Nun"
Asla yerine oturamaz

Kehfü'l-mü'minîn, kenefü'l-müslimîn, Sultânü'l-meşâyih fi'l-âlemîn <Şeyh Sadrü'l-hakk ve'd-dîn>[71] (6) mettea'l-lâhü'l-müslimîne bi-tekmîlihi ve temkînihi ve emtea'l-lâhü'l-âlemîne bi-irşâdihi ve telkînihi. Bu kolye taşı da onun ifâde denizindendir ve bu övülmüş düzenin en güzel şiiri, onun yazdığı eserdir; bütün yürek yakan kerâmetleri ve tüm rûh veren kelimeler Edâmallâhü bereketehü ale'l-âlemîn tarafından yazılıyor. Onun bahçeler araştırması ve telkîn gerçeklerinden bu anlam reyhanlarının demetleri ve mücevher taşları ona getiriliyor.

[50] Şiir

لاتُنْكِرَنَّ[72] اذا اَهْدَيْتُ نَحْوَكَ مِنْ عُلُومِكَ الْغُرِّ اَوْ آدابِكَ النُّخَبا
فَقَيِّمُ الْباغِ قَدْيُهْدى لِمالِكِه بِرَسْمِ خِدْمَتِه مِنْ باغِه التُّحفا

Gerçek ümit ve mutâbık ricâ budur ki bu iyi düzen ve iyi karışım o değerli zâtın mübârek hatırında <en sevilen sevgili>[73] olarak yerleşsin.

Şiir

لاتُنْكِرَنْ اهْدائَنالَكَ مَنْطِقاً مِنْكَ اسْتَفَدْنا حُسْنَهُ وَنِظامَهُ
فَاللهُ عَزَّ وَجَلَّ يَشْكُرُ فِعْلَ مَنْ يَتْلُوا عَلَيْهِ وَحْيَهُ وَكَلامَهُ

Bu kitabın günahkâr müellifi, İbn-i Bezzâz olarak meşhûr er-Râcî Tevekkül b. İsmâîl b. Hacı el-Erdebîlî ki îmân bahşeden yardım edebilir yardımı ve af dileyecek affı

---

70 S, K: قرن; Ç: تاب

71 K: <شيخ صد الملّة والدّين>; Ç: <صدر الملّة والدّين موسى>

72 K: لا نتكرن; Ç: لا تكون; Ş: لا تيكون

73 "S"de ilâve olarak gelmiştir.

istiyor ki bu kitap başarıyla sona ersin ki ismi “el-mevâhibu’s-seniyye fi’l-menâkıbi’s-Safeviyye” olarak isimlendirdi. Kısaca “Safvetü’s-safâ” dendi ve olarak araştırdı ve metni çoklu sözle dolu ve tabanı düzenli ve çok güzel çıkarmış ve çıktığında sevilen yaptı ve kalp sahiplerinden eğer kabûl gözüyle mütâlaa yapsalar istenilen ve beklenilen duâdır ki bu zavallıyı yeryüzünde "كَأَنَّ لَمْ تَغْنَ بِالْأَمْسِ" olur ki elini tutup ve affı kabûl edilsin. İnşallah Allah Raûfu’r-rahîm’dir.[*74] Kitabın toplamı, bir mukaddime ve on iki bâb’dan oluşur.

Ancak Mukaddime iki fasıldan oluşur: I. Fasıl, Peygamber Sallallâhü aleyhi ve sellem hazretlerinden Şeyh Safî (k.s.)’nin ortaya çıkışı hakkında çıkan hadîslerden; ikinci bölüm ise Evliyâullah’ın onun (k.s.) ortaya çıkışı hakkındaki sözlerinden ibârettir.

Birinci Bâb: Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)’in ibtidâi ahvâlini anlatır. Onbir fasıldan oluşur. Birinci fasıl onun nesebini; ikinci fasıl, anne karnında iken kerâmetlerini; üçüncü fasıl, doğumunu, dördüncü fasıl, çocukluğunu; beşinci fasıl, ahvâlini anlatır ki bu iki türlüdür: **[51]** Birincisi tevfîk, ikincisi talebdir. [B 3] Altıncı fasıl Şeyh Zâhid (k.r.)’e ulaşmasını; yedinci fasıl, Şeyh Zâhid (k.r.), zamanındaki kerâmetlerini; Sekizinci fasıl, Şeyh Zâhid’in tevbe ve telkîn icâzetini vererek onu halîfe yapmasını; Dokuzuncu fasıl, Şecere, hırka ve isnâdının Peygamber aleyhisselâma[75] ulaşmasını; Onuncu fasıl, Şeyh Zâhid [A 4]’in (k.r.) kerâmetlerini anlatır ki iki türlüdür. I. Tür, onun nesebi ve ibtidâ-i hâlini, II. Tür ise onun bazı kerâmetlerini anlatır. Onbirinci fasıl, Peygamber (a.s.)’in irşâdında, halkı Şeyh (k.s.)’e yönelmelerini tavsiye etmesini anlatır.

İkinci Bâb: Şeyh (k.s.)’in halkın kurtuluşuna ilişkin kerâmetleri hakkındadır. Üç kısımdan ibârettir. Birinci fasıl, denizlerde ve boğulmalarda ortaya çıkan kerâmetlere dâirdir. İkinci fasıl, Şeyhin dağ, kar ve duman ile alâkalı ortaya çıkan kerâmetleri hakkındadır. <ve diğer helâk olma, korkma ve tehlikeler>[76] Üçüncü fasıl, halkın hapis, düşmanlar ve hastalıktan kurtulmasına dâirdir.

Üçüncü Bâb: Şeyh (k.s.)’in lutf (cemâl) ve unfu (celâl) ile ilgili zâhir olan kerâmetlerine dâirdir. Üç fasla ayrılır. Birinci fasıl, onun cemâline, ikinci fasıl ise celâlini anlatır. Üçüncü fasıl ise cemâl ve celâlî arasındaki birleşmeyi anlatır.

[*74] F: “Müellifin Dibâçesi” yerine başka bir konu gelmiştir. Bkz. “İhtilâflı nüshalar” bölümündeki (5) no’lu açıklama.

[75] S, L, Ç: صلّى الله عليه واله وسلّم

[76] S: yok.

Dördüncü Bâb: Onun sözleri ve tahkîkleri hakkındadır. Altı fasıldan mürekkebdir. Birinci fasıl, Kur'ân âyetlerinin tahkîkine dâirdir. İki kısma ayrılır. Birinci kısım suâl ve cevap şeklindedir. İkinci kısım, âyetlerin çeşitli faydasına dâir mütalaayı içerir. İkinci fasıl, Peygamber (a.s.)'in bazı hadîslerin tahkîkine dâirdir. Bazı suâlleri kapsar ki iki kısımdır. Birinci kısım, Peygamber (a.s.)'in hadîslerine dâirdir. İkinci kısım, ona sorulan suâllere dâirdir. Üçüncü fasıl, Şeyhin buyurduğu söz, lafız ve ibârelere **[52]** dâirdir. Dördüncü fasıl, Şeyhlere âit beyitlerin tahkîkini içerir. Beşinci fasıl, Şeyhin nasîhat ve yasaklamalarını içerir. Altıncı fasıl, Şeyh (k.s.)'in yayılmış bazı sözlerini kapsamaktadır.

Beşinci Bâb: Hayvanlar ve diğer başka varlıklar üzerinde zuhûr eden kerâmetlerine dâirdir. Üç fasla ayrılır. Birinci fasıl, cinlerin ahvâlini; ikinci fasıl, başka hayvanları; üçüncü fasıl ise başka başka hayvanları kapsamaktadır.

Altıncı Bâb: Şeyh (k.s.)'in semâ'ını ve vecdini anlatır.

Yedinci Bâb: Onun çeşitli kerâmetleri hakkındadır. Beş fasla ayrılır. Birinci fasıl, Şeyhin halkın içinden geçenleri[77] haber vermesi. İkinci fasıl, geçmişe[78] ilişkin halleri haber vermesi, üçüncü fasıl, ölüm hâllerine ilişkin kerâmetler ve mükâşeleri, dördüncü fasıl, geçmişe yönelik kerâmetleri, beşinci fasıl ise çeşitleri kerâmetleri içermektedir.

Sekizinci Bâb: Onun mübârek[79] sîretine dâirdir. Yirmi yedi fasıldan oluşmaktadır. Birinci fasıl, Peygamber (a.s.)'in tâbiyetine dâirdir. İkinci fasıl mezhebine; üçüncü fasıl, mücâhedesine; dördüncü fasıl, riyâzatına; beşinci fasıl, ferâsetine; altıncı fasıl, duâsının kabûlüne; yedinci fasıl, halvetine <ve halvetin vasıflarına>;[80] sekizinci fasıl, zühd, vera' ve takvâsına; dokuzuncu fasıl, konuşma âdâbına; onuncu fasıl, tevâzu' ve vakarına; onbirinci fasıl, hilim ve hayâsına; onikinci fasıl, tevekkülüne; onüçüncü fasıl, kanâatine; ondördüncü fasıl, yakînine; onbeşinci fasıl, istikâmetine; onaltıncı fasıl, sabırına; onyedinci fasıl, şükrüne, onsekizinci fasıl, gece kâim olup, gündüz vaktini,

---

77 K: در اخبار اموات

78 در کرامات که به قدم تعلّق دارد

79 L: مرضیه

80 L, Ç: yok.

bölümlere ayırmasına; ondokuzuncu fasıl, himmetinin yüceliğine; yirminci fasıl **[53]**, heybetine; yirmibirinci fasıl, himmetinin yüceliğine; yirmiikinci fasıl, vefâsına; yirmi üçüncü fasıl; safâsına; yirmidördüncü fasıl, ahlâkına;[81] yirmibeşinci fasıl, tekellüfü terkine; yirmialtıncı fasıl, dış görünüşünün güzelliğine; yirmiyedinci fasıl ise, onda ortaya çıkan ilâhî semâ'ya dâirdir.

Dokuzuncu Bâb: Şeyh (k.s.)'in hastalığı ve vefâtını anlatır. İki fasıldan ibârettir. Birinci fasıl, hastalığını; ikinci fasıl ise âlemi bekâ'ya irtihâlini anlatır.

Onuncu Bâb: Ondan sonra meydana gelen kerâmetlerini anlatır. Üç fasıla ayrılır. Birinci fasıl, kurtuluşa dâir zâhir olan kerâmetlerini; ikinci fasıl, onun sıfatının sarîh olarak görülmesini; üçüncü fasıl ise çeşitli kerâmetlerini <Şeyh (k.s.)'in vefâtından sonra zâhir olanları>[82] içermektedir.

Onbirinci Bâb: Onun azametini, şöhretini ve dünyanın dört bir yanındaki halîfelerini anlatır. Üç fasıldan ibârettir.[83] Birinci fasıl, onun bazı mânevî azametini ki erbâb-ı bâtının mükâşefe veya vâkıa yoluyla sahip olduğu durumu anlatmaktadır. İkinci fasıl, halkın müşâhede ettiği bazı zahirî azametlerini. Üçüncü fasıl ise, dünyanın dört bir yanındaki halîfeleri ve mürîdlerini anlatmaktadır.

Onikinci Bâb: Mürîdlerinin kerâmetlerine dâirdir. İki fasıldan ibârettir. Birinci fasıl, bazı büyük halîfelerini anlatmaktadır. İkinci fasıl, O (k.s.)'nun münzil olan bazı halîfelerini içermektedir.[*84]

Dibâçenin, bâbların ve fasılların sayımının ve kitabının fihristinin yazılması Allâhü Teâlâ'nın yardımı ve hüsn-i tevfîkiyle -ki o ve hüve'l-müsteân ve aleyhi't-tüklân'dır- yazılmıştır.

---

81 L, K: در خلوت او

82 "S"de ilâve olarak gelmiştir.

83 تمامي نسخ: متعلّف

*84 F: Kitabın bâblara ve fasıllara taksîminden sonra hâtimede gelmiştir. Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (6) no'lu açıklama.

[54] MUKADDİME

İki fasıldan ibârettir:

[55] 1. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in zuhûruna rehberlik eden haber-i Nebevî (s.a.v.)

Peygamber (a.s.)'in عُلَماءُ اُمَّتِی کَاَنْبِیاءِ اِسْرائِیلَ [*Ümmetimin âlimleri Benî İsrâîl'in nebîleri gibidir*] hadîsinde aynen sâbit olduğu üzere, Benî İsrâîl'in nebîleri ard arda gelmiş ve halkı, Hakk'a dâvet etmişlerdir. Çaresiz bu millette olduğu gibi rehberler, Hakk'ın yollarına ard arda geldiler, irşâd ve Hakk'a dâvetle meşgûl oldular ve dîni tecdîd ettiler. Ebû Dâvûd'un "*Sünen*"i ve diğerlerinde vârid olduğu üzere <Ebû Hûreyre (r.a.)'den nakille biz de biliyoruz ki>[1] Resûlullah (s.a.v.): اِنَّ اللّٰهَ تَعالٰی یَبْعَثُ فِی هٰذِهِ الْاُمَّةِ عَلٰی رَأْسِ کُلِّ مِأَةٍ لَها مَنْ یُجَدِّدُ[2] دِینَها [*Muhakkak ki Allahü Teâlâ her yüzyılın başında dînini tecdîd etmek üzere birini gönderir.*] buyurdu. Bu hadîs sâbit veya sahîhe yakın bir hadîstir. Hakk Teâlâ, her yüzyılın başında yânî her yüzyılın sonunda kendi güzîde kullarından birini dînini tecdîd etmek ve yenilemek üzere ortaya çıkarır ki bu dîn-i hanîfi[3] tecdîd etsin.

Bu Hakk'ın vâdesi doğru olmuştur. Her yüzyılın başında bu vâde gerçekleşmiştir ve Allah'ın dîninin önünü açmak için <önemli>[4] birileri ayaklanmıştır. Hakk'ın dâvet kapısını halka açıp veya **[56]** mânevî ilmin ve batınî muâmelenin kapısını veya zâhiri-sûrî ilmin kapısını veya mutlak adâleti ellerinde bulunduran halîfe ve pâdişâhın adâlet kapısını açmıştır. Bununla ilgili Ashâb (rahmetullâhi aleyhim) şu hadîsi söylemişlerdir: Zâhidler ve tarîkat şeyhlerinden hakîki övgü soyuna sâhib "tâhâ" ve "yâsîn" <İmâmu'l-İbn İmâm>[5] Ca'fer b. Muhammed es-Sâdık <r.a.>[6] I. yüzyılın müceddididir. Ebu'l-Feyz[7] Zünnûnu'l-Mısrî (7) (rh.a.), II. yüzyılın; bu tayfanın efendisi Ebu'l-Kâsım Cüneyd b. Muhammed (8) (rh.a.), III. yüzyılın; Şeyh Ebû Ali ed-Dekkâk[8] (9) (rh.a.),

---

1 Ç: yok.
2 K: تجدد
3 H: dîn-i hakîki.
4 Ç: yok.
5 S, K: yok.
6 K: <aleyhisselâm>, L: <aleyhissâlâtu vesselâm> Ç: <aleyhi ve âbâihi ve ebnâihi es-salâtu vesselâm.>
7 L: Ebu'l-Fazl.
8 Ç: Emîr Ali Dekkâk.

IV. yüzyılın; Şeyh Nâsır b. İbrâhim ez-Zâhid el-Makdesî[9] (10) (rh.a.), V. yüzyılın ki (bu) meşâyıhtan her biri bütün âlemin Şâhı ve gönül âsımânının ayı olmuşlardır (Rahmetullâhi Teâlâ aleyhim ecmaîn).

Şiir

<نُجُومُ سَماءٍ كُلَّما انْقَضَّ كَوْكَبٌ بَدا كَوْكَبٌ يَأْوى اِلَيْهِ كَواكِبُ>[10]

Şiir

Bunların her biri gönül pâdişahıdır
Halkın kovanlıklarda ışıklara doğru yol göstereni olmuşlar

Bunların her biri dîn burcunda sanki güneş ve ay gibidirler
Sanki bunların her biri sefâ burcunda Allah'ın ışığı gibidirler

Muhaddislerden, Zührî, I. yüzyılın; <ehl-i sünnetin İmâmı Ahmed b. Hanbel>[11], II. yüzyılın; Muhammed b. İshâk b. Huzeyme, III. yüzyılın; Hâkim Ebû Abdullah, IV. yüzyılın ve Şeyh Muhyi's-sünne de V. yüzyılın müceddidi olmuşlardır (Rahmetullâhi aleyhi[m]).

Şiir

اِذا قَمَرٌ تَقَوَّرَ اَوْخَبا بَدا قَمَرٌ مِنْ جَانِبِ الْاُفُقِ لامِعٌ

Fukahâdan, İmam-ı Ezhed Hasan-ı Basrî[12] I. yüzyılın, İmâm-ı A'zâm Muhammed b. **[57]** İdrîs eş-Şâfiî II. yüzyılın[13], Ebu'l-Abbâs b. Şerîh[14] III. yüzyılın, Ebû Hâmid Esferâyînî IV. yüzyılın, Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmîd Gazzâlî[15] V. yüzyılın müceddidiydi. Bu iki tayfadan her biri, şerîat sarayının ışıkları olmuşlardır.

---

9 S: Şeyh Nasr b. İbrâhîm el-Ma'desî; Ç: Şeyh İbrâhîm ez-Zâhidî el-Mukaddesî.
10 Ç: yok.
11 K: <Ahmed>.
12 S, L, Ş, Ç: Ve fukahâdan Mecîd Basrî.
13 S, L, Ş, Ç: İmâm-ı A'zam Şâfii'; K: Muhammed b. İdrîs.
14 S, Ş, Ç: شرع
15 S, K, Ç: Ve Necîbüddîn Ahmed.

Şiir

فَاَحْكامُهُمْ فِينَا نُجُومٌ زَواهِرُ وَآثارُهُمْ فينا بُدُورٌ طَوالِعُ

Şiir

O adamlar ki şerîatın mumunu ışıklandırmışlardır
Câhil insanlara ilim âdabı öğretmişlerdir

Müflisler için Gencnâme (dîn risâlesi) yazmışlardır
Bu yollarla müctehid ünvânını almış oldular

Bu ses, bu gökte kıyâmete kadar kalacak
İyi insanlar her zaman ufuklarda görülürler

Hulefâdan, Zâhid Rabbânî Ömer b. Abdülazîz[16] I. yüzyılın, Hârûn er-Reşîd[17] II. yüzyılın, <Muktedir-i billâh III. yüzyılın, el-Kâdir-i Billâh IV. yüzyılın>[18], el-Müstezhir-i Billâh[19] V. yüzyılın müceddidi olmuşlardır.

Şiir

هِلالٌ بَدا وهِلالُ اَفَلَ كَذاكَ اخْتِلافُ صُرُوُفِ الدُّوَلِ

Şiir

Her biri saâdet meydanında cihânı yitirir
Göz açıp kapayıncaya kadar mülkü getirir

Aynı şekilde ashâb da hadîslerde, IV. yüzyılda ulemâdan Ebu'l-Mehâsin Taberî <ve Ebu'l-Kâsım Rafiî Kazvînî>[20] kelâmcılardan İmâm Fahreddîn Râzî, halîfelerden en-Nâsır lidinillâh'ın (müceddid) olduğunu söylemişlerdir. Sözü uzatmadan kısa kesiyor, tarihteki ihtilâflarını bu kitapta zikretmiyoruz.

---

16 K: Nasr b. Abdülazîz.
17 K: Ebu'l-Alâ.
18 K: İsmâîl ve Müfîd, dördüncü yüzyılın.
19 K: İlyâs.
20 L, K: yok.

[58] Sonra apaçık bu doğru hadîslerden ve bütün imâmların çoğunluğunun hadîslerine göre mâlûm[21] ve muhakkaktır ki zâhidler ve Şeyhlerden VI. yüzyılda zâhirî ve bâtınî ilimleri [kendinde] toplamış olan <Şeyh Şehâbeddin Ömer Sühreverdî (r.a.)>[22] VII. yüzyılda meşâyıhtan irşâd yolunun önderi Şeyh Safiyyüddîn (k.s.) idi. Aynı şekilde ulemâdan Şeyh Muhyiddîn Nevâdî (r.a.); Meliklerden Gâzân Hân (r.a.) idi. Dediklerimizin ve söylediklerimizin hadîs erbâbına göre doğruluğu ispatlanmıştır ki Meşâyıhtan <Mükemmel-i sâhib-i irşâd>[23], Mürşidu'l-Muhakkıkîn ve her iki cihânın mükemmel-i evliyâullahı mürebbi'l-aktâb, Seyyidu'l-mürselîn, tâcu'l-Hak ve'l-mille ve'd-dîn, Şeyh-i kebîr İbrâhim ez-Zâhid (k.s.) idi. VII. yüzyılda onun eserleri, irşâd ve terbiyenin pırıltıları (sanki) tan ağartısı gibi ufuklarda görülmeye başladı ve karanlığa bürünmüş dünyayı <paslanmayı kabûl etmiş cennetler gibi>[24] ışık terbiyesi sâyesinde donattığını söyledi. İnkâr etmenin pâsını -dönemin halkı üzerinde güncel bir şeydi.- sildi.

Şiir

لَئِنْ غابَ لِلدُّنْيا أُفُولاً شِهابُها لَقَد ضاءَ بَدْرٌ فِى الْانارَةِ كامِلُ
اَضاءَ بِهِ الآفاقُ حَتَّى كَأَنَّهُ هُوَ الصُّبْحُ نُورٌ لِلْبَرِيَّةِ شامِلُ

Şiir

Hidâyet yoluna ışık saçan insan
Sultânlar yüreğinde taht kurmuştur

Herkes onun pınârından âb-ı hayât içti
Yaprakları dökülmeyen ağaç gibi dünyâda kalıcıdır

Onun terbiyesinden dolayı irşâd ve terbiye güneşi bütün dünyayı kapladı ve İslâm dünyâsını ışıklandırdı.[*25]

Hikâye: <Hâce Emînüddîn-ki Şeyh (k.s.)'e yakınlığı vardır -Şeyhin halîfelerinden biri olan Pîre Yûsuf İlvânegî'nin şöyle dediğini rivâyet etti>:[26] "Rüyamda, **[59]**

---

21 Ç: "...واز محدثان زهرى...den buraya kadar hazf olmuştur.

22 K: Zeynü'l-mille ve'd-dîn Abdülhamîd.

23 S: yok.

24 < > arasındaki ifâde "H"de ilâveten gelmiştir.

*25 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (7) no'lu açıklama.

26 H, L, K, Ç:<ملك العباد والاولیا پیر یوسف ایلوانقی که از جمله خلفای کارکرده بودگت>

karanlık bir gece üzerine tan ağartısının nûru zuhûr etti. Dünyâ bu nûrdan aydınlandı. Sonra güneş o kadar büyüktü ki doğu ve batıyı aydınlattı. Onun aydınlığı dünyanın en uzak ve en yakınını aydınlattı. Zemîn ve zaman aydınlandı ve parladı. Sabahın ne olduğunu ve bu güneşin kim olduğunu sordum. Dediler ki bu sabah, karanlığı aydınlığa çıkaran Şeyh Zâhid (k.s.)'dir. Güneş ise Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'dir ki âlem onun terbiye nûruyla ışığa dönüşmüştür.

Şiir

اَلا اِنَّ خَيْرَ النَّاسِ كُلِّهُمْ اِمامٌ بِهِ الدُّنْيا تُنيرُ وَتَشْرَقُ

O zaman, Mustafâ (a.s.)'nın dîninin müceddidi bu vakitte Şeyh Safiyyüddîn'-dir. VII. yüzyılın sonu, VIII. yüzyılın başında, İslâm dîninin kâidelerini tecdîd etmek üzere kıyâm etmiş ve Allah'ın kullarını irşâd etmiştir.

Hikâye: Sultânü'l-meşâyıh ve'l-muhakkıkîn, bütün müslümanların halîfesi Şeyh Sadreddîn (Edâmallâhü bereketehü) buyurdu ki: Aşkıyla meşhûr olan soyu tertemiz Seyyid Celâleddîn Hatrâ dedi ki: rüyâmda, Esferis (11) kapısının dışında -ki burası Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in zâviye ve temiz kabirlerinin bulunduğu yerdi.- Erdebîl çölünde Peygamber (s.a.v.), sahâbe ve evliyâlardan oluşan büyük bir cemaat arasında ayağa kalkmış ve mübârek ellerini kaldırmış Şeyh (k.s.) için duâ etti; sahâbe ve evliyâdan oluşan O büyük topluluk da âmîn dediler. Peygamber (a.s.)'e kim için duâ ettiğini sordum. Şeyh Safiyyüddîn için dediler. Ben Hz. Peygamber (a.s.)'i ziyâret etmek üzere huzûruna gittim. Anladım ve dedim ki "Ya Resûlullah! Bu duâ kim içindir ve duânın sebebi nedir? Dedim. Vahye benzer mübârek bir lafızla: "Bizim dînimizi tecdîd edecek Şeyh Safiyyüddîn içindir." Buyurdular. <Apaçık bellidir ki Peygamber (a.s.)'in dediğine göre bu saltanat, terbiye ve irşâdın sırası VII. yüzyılda Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'dedir>.[27]

Şiir

Bu saltanatın feryâdı ezelden ebede kadar
Allah katında olan bu kubbenin başında yükselmiştir

[27] L, K, Ç: Peygamber (a.s.)'in bildirdiğine göre bu saltanat, terbiye ve irşâdın sırası VII. yüzyılda [Ç: VIII. yüzyılda] Şeyh Safiyyüddîn'e geçmiştir.

[60] *Allah'ın kaza ve kader defterinde*
Bu âlemde senin ismini başta yazıyorlar[28]

Gayb âleminin altı yönünde senden beş kez
Hazra kubbesinin dokuz dâiresinin altına (senin ismini) dikmişlerdir

Senin aşkından hararetle koşan atın tırnağına
Ay ve Süreyyâ yıldızından nal ve çivi çakıyorlar

İki âlemin büyükleri azîzlik ve kabüllük talebinde
Senin aşkının eteğinde ellerini Allah'a doğru açmıştır

[61] 2. FASIL

Evliyâullâhın Sultânü'l-meşâyıh ve'l-ârifîn Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'i zuhûr etmeden önce haber vermesi

Hikâye: Güvenilir tüccârlardan bir grub ve şeyhlerin sülâlesinden olan Hâce Celâleddîn (r.a.) -ki Şeyh (k.s.)'in kardeşinin oğluydu.- ve Şeyhlerin büyüklerinin arkadaşı olan Pîr Ziyâeddîn dediler ki: Erzincân-ı Rûm'da, ilim talebeleri, tüccâr ve esnaftan oluşan büyük bir toplulukla, müteşerrî[29] bir kadı olan Celâleddîn Erzincânî'nin huzûrunda oturmuştuk. Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in menâkıbı hakkında herkes bir şey söylüyordu.

Şiir

رَجاءَ حَديثٍ لايُمِلُّ سَماعُهُ[30] شَهِيٍّ عَلَيْنا نَثْرُهُ وَنِظامُهُ

Şiir

O sıcak ortamda kutsal bir söz gidiyordu
Birbirine sıcak (yakın) olan insanlar kutsal âlemden söz ediyorlardı

---

28 L, Ç: bu beyit yok.
29 L, Ç: متورع
30 Ç:وما حديث لاهل سماعه

<el-kelâm tücürru'l-kelâm>[31] söz oraya kadar vardı ki Seyyidu'l-Uşşâk, ma'şûku'l-âfâk Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (rev. rev.)'yi övgüde mübâlağa oldu. Sözler gidiyordu ve her biri **[62]** onun fikirlerinin sonucu ve onun şiirlerinin hikmeti hakkında -ki bunlar âşıkların kafasını aşkla yoğuruyordu.- bir şey söylüyordu tâ ki Kadı Celâleddîn (r.a.) şöyle söyledi: "Mevlânâ Celâleddîn'in övgüsü, Şeyh Safiyyüddîn'in menkıbeler denizinden bir katredir. (bir katreden fazla değildir). Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, gayb ilimlerinin mutalaasından dolayı, Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in menâkıbı hakkında bir risâle yazmış ve o risâleyi kendi hattı ve kalemiyle donatmıştır". O risâleyi aynıyla, ashâbının ortasına getirdi ve onun içeriğini topluluğa arzetti. Bu risâle Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin şu yazısını kapsıyordu. "Ben sır sahibi olan mahbûbumun diliyim. Bundan sonra zuhûru âlemde bayrak kaldıracak ve vücûd arsasına ayak basacaktır.

Şiir

دَفَعَ الْحِجابَ لَنا فَلاحَ لِناظِرى　　<قَمَرٌ تَقَطَّعَ دُونَهُ الاَوْهامُ>[32]
فَالْبَهْوُ مُشْتَمِلٌ بِنُورِ خِلافَةٍ　　لَبِسَ الشَّبابَ بِنُورِه الاِسْلامُ[33]

Veliyy-i mahbûb ve Allah yolunu isteyenlerin matlûbu olan Şeyh Safiyyüddîn'in ayak seslerinin müjdesini veriyorum. Ortaya çıkacak[34] ve dünyâ onun terbiye nûruyla ışıklanacaktır.

Şiir

Kocamış dünyâ, onun yaptıklarından gençleşecektir
Zemîn yeniden neşelenir, zaman yeniden düzenlenir

Hak dîninin burcundan O canlı güneş doğacaktır
İşte O dur ki bütün dünyayı kendi kanatlarının altında tutacaktır

Hakkında söylenenlere göre O, Âzerbeycan'lıdır. Doğum yeri ve aslı da şehrin yakınında olan bir köydendir. Yetişkin biri olduğunda o köyden göç ediyor. ve O şehirde makam elde ediyor. Hakk'ın dâvetini açıkladı ve halkı "Lâ ilâhe illahlâh'a

---

31 "S"de ilâveten gelmiştir.

32 Ç: <قمر مشتمل بنور الاسلام>

33 Ç: Bu beyit yok. "لَبِسَ الشبابَ بِنُورِهِ الْسِلام" olarak gelmesi gerekir.

34 Ç: خواهد شد

sevketti. Onun mesleği ziraâttir. Onun huyu Allah'a itâat etmektir. Bütün gücünü helâl rızkı elde etmek için çalışıyor. Halkımızı da helâl kazanca teşvîk ediyordu. Helâl kazanmanın yollarını mürîdlerine de öğretiyordu. Başka kavimlerin izledikleri geçim yollarından vazgeçsinler ve ondan uzak dursunlar diyordu. Eğer mürîdlerinden biri böyle bir şey yapsaydı, onu ağır bir şekilde cezâlandırırdı. Bütün sorgu kapılarını[35] bütün tâlibân ve tâbiâna **[63]** kapalı tutuyor ve herkesi helâl kazanmaya kenetliyordu ki sağdan soldan ele geçirdiklerini helâl yoldan sofraya getirsinler.

Şiir

يَدُّلُ بِمَعْـــنىً واحِدٍ كُلُّ فاخِرٍ[36] وَقَدْ جَمَعَ الرَّحْمنُ فيكَ الْمَعانِيا
اِذا كَسَبَ النَّاسُ الْمَعالِىَ بِالنَّدا فَاِنَّكَ تُعْطى فى نَداكَ الْمَعالِيا

Şiir

Eğer cömertlik denizinden bir katre göklere ulaşsa
Bir damlası bin bir buluta dönüşür

Eğer onun bir bulutunun cömertliğinden bir damla yağmaya başlarsa
Bin deniz bütün incilerle dolacaktır

Onun yaşamı dervîşlerin yaşamından farklıdır ki bu dervîşler, dış görünüşleri itibâriyle yırtık pırtık giysiler giyip, yamalı kıyâfetlere bürünerek kendilerini satarlar.

Şiir

Görünüşte, süslenişleri sahih görünüyor
(Nasıl giyinmişlerse öyle gözüküyorlar)
Ancak içine baktığın zaman içi bütün kirliliklerle doludur

Ancak onların yaşam tarzları ve görünüşleri, dervîşlere has bir şekilde olur ki onların elbisesinin alâmeti (âyette de geçen) "Fakat takvâ elbisesi yok mu? İşte o hepsinden daha hayırlıdır."[37] olur.

---

[35] K: در هواهای
[36] Ç: فاجر
[37] A'râf 7/26.

Şiir

Bu dervîşler, takvâ giyisisine bürünmüşlerdir
Bütün bu dervîşler dünyevî şeylerden arınmışlardır

O zaman, bu sıfatlarla süslenmiş olan Şeyh (k.s.), orta boylu, etli butlu, geniş-gür sakallı, gözleri sürmeli, gür kaşlıydı. Onun mübârek alnının sağ tarafı sanki altın gibi parlıyordu. <Seçkin bir şey görünmeye başladı.>[38]

Şiir

شَبيهُكُ بَدْرُ اللَّيْلِ، بَلْ اَنْتَ اَنْوَرُ وَوَجْهُكَ مِنْ ماءِ الْمَلاحَةِ يَقْطُرُ

Dinleyiciler ve toplananlar hilyedeki sıfatları işittiklerinde Şeyh (k.s.)'i ayne'l-yakîn olarak sîret ve mîzâcını görmüş oldular. Dillerini tasdîk etmeye açtılar ve bunu doğruluk noktasından Allah'ın velîsinin doğruluğunu samîmi olarak yakîn etmişlerdir. Bu kalplerin kabûl ettiği Allah'ın da sevdiği bir insandır. Bu da Şeyh Safiyyüddîn'dir. **[64]** Âşıkların Seyyidi, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (rev. r.), halka, ondan haber vermiş ve onun gelip, onları terbiye edeceğini söylemiştir.

Şiir

تَباعَدَ وَصْلُهُ عَنّى وَلكِنْ خِيالُ جَمالِهِ فِى الْقَلْبِ ساكِنٌ

Ondan birçok nişâneler vermişlerdir ki çoğu o râvîler tarafından söylenmiştir. O risâle aynen elimize geçerse, onun geri kalanını bu fasla ilâve edilecektir.

Kadı Celâleddîn, Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in zuhûruna ilişkin işâretleri bildiğini söylemiştir. Ânsızın Tebrîz seyâhatine çıktı. O zaman Şeyh Nureddîn Bîmâristânî (rh.a.) hayattaydı. Bu kerâmetlerin ve fazîletlerini araştırmak hevesiyle onun huzûruna çıktım. O hilyeyi (kerâmet ve fazîletlerini) Şeyh Nureddîn'de görmedim. Sonra bu gönül çeken hilyeyi, büyük zâtlar, âbidler, sâlihler asrın âbid tayfasına gösterdim ve bu hilyeye sâhib olanın nişânını soruyordum. Bütün cemâatin hepsi zamanın kutbunun, Safiyyüddîn (k.s.)'in olduğunu gösteriyorlardı ve işâret ediyorlardı ki, bu dediğin adam aynen[39] Şeyh Safiyyüddîn'dir. Bu sıfâta mevsûf olma ve bu hilyeyle donanma ona ma'rûftur.

---

[38] L: <حرفاتی بارز باشد>Ç: <حالی باشد>

[39] L, Ş, K, Ç: بعینه

Şiir

Zamanın bulutu senin yüzüne perde çekemez
Sonuçta gün ışığı ortaya çıkacaktır

Ansızın o vâkitte Şeyh Safiyyüddîn (k.s.), Gestâsfî'de bulunan Şeyh Zâhid (k.s.) hazretlerine gitmeye yeltendi, ancak gidemedi. Büyüklere belli oldu ki bu adam Allah'ın sevdiği bir kişidir. Gayb aynasında Mevlânâ için (bu durum) âşikâr olmuş ve ona vasıfları söylemiştir.

Şiir

Cân aynasında onun doğuşu ortaya çıkana kadar
Bizim deli gönlümüz onun sevdâsından çılgına döndü

Onun yüzü mumdur bu gönül de pervânedir
Kanat ve tüyleri yanmış; âşık ve korkusuz oldu

Hikâye: Âlim ve halîfelerin üstâdı Mevlânâ Şemsüddîn Akmiyûnî-Serâv[40] (12) vilâyetindendi- dedi ki Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in kerâmetlerini yazma isteğiyle onun şehrine gidiyordum. **[65]** <Leyturumübeyyin'in kapısının başında>[41] yanında bir çeşme olan bir mescide gidiyordum. Sabah namazını kıldım. Yaşayışı ve görünüşü sâlihlerden olan bir dervîş yolcularla mescîde girdi ve iki rekat namaz kıldı ve bana şöyle dedi: "Şeyh Safiyyüddîn'in kerâmetlerini mi yazıyorsun?" "Evet" dedim. Dedi ki: "Benden de bir söz yaz". <Sonra: "Filânkesten rivâyet ediyorum. O kimsenin ismi ki o da filânkesten rivâyet etti dedi. -Onun ismi de deyip öyle bir rivâyet zinciri verdi ki rivâyet tâ tarîkattaki Şeyhu'l-meşâyih halîfelerinden, hakîkat sırlarının sâhibi Ahî Ferec Zengânî[42] (Tayyeballâhü rûhahü)'ye kadar ulaştı.>-[43] O şöyle söyledi: Bir gün Ahî Ferec (rh.a.) hizmetinde bulunuyordum. Bir adam Ahî'ye sordu: "Kâmil bir velî kimdir? Dedi ki: <"Kâmil bir velî o adamdır ki onun mârifeti aslındadır.>[44] Eğer bir adam onun üzerinde araştırma yaparsa bilecek ki onun sulbünden ne kadar çocuk doğmuş ve

---

40 K, Ç: سراب

41 "S"de ilâveten gelmiştir.

42 K: اخی فرخ زنگانی

43 Ç: <پس روایت کرد ازکسي و او ازکسي تا رسید به یکی از خلفای اخی فرج زنجاني>

44 Ç: <کسی که ولایت او باندازه ای باشد>

onlardan ne kadarı muti' ve ne kadarı âsî olmuştur." Soruyu soran: "Böyle bir kişi şeyhliği hakkediyor mu?" Ahî Ferec (rh.a.) buyurdu ki: "O adama nasîb olmayacaktır ki eğer bir şeyh hakkında bir kötülük düşünürse (yani kötülük etme niyetinde bile olmayacaksın, aklına bile getirmeyeceksin).

Şiir

Eğer mübârek vücûdundan bir söz söylemek isterse
O sözü söyleyemez ve âciz kalır

Yine soruyu soran dedi ki: "O zaman şeyhin kim olması gerekir?" Ahî buyurdu: "Eğer onun tarîkat evlâdlarından biri (ölüm esnâsında) can çekişirse Şeyh onun ölüm vaktinde onun başında hazır olup ve onun îmânını şeytanın yağmasından korusun. Sâil dedi ki: "O gerçek Şeyh midir?" Ahî buyurdu: "Eğer şeyh"in (hazretlerinin) çirkinliğini ve kötülüğünü düşünen bir mürîd olursa Şeyh (hazretleri) o mürîdinden bir nasîb alamayacaktır.[45]

Şiir

Bu kötülükten bin bir kötülük, pislik doğar
Bu acâyip dünyada herkesin kendi niyeti belli olur

Sâil yine: "O zaman şeyhliği kim hakkediyor?" Ahî (rh.a.) buyurdu: "Eğer onun tarîkat evlâdlarından biri ölürse Münker-Nekir'in suâl sordukları vakit yanında hazır bulunur ve **[66]** yardım eder tâ ki onların sorularına cevap versin. Sâil yine: "O kişi Şeyhliği hakkedecek mi?" Buyurdu ki: "Eğer bir mürîd suç işlerse[46] onun suçu şeyhe âittir.

Şiir

Eğer kendi şeyhliğinden dolayı bir suç işlerse
Bu çirkinlik hikâyesi bir felâkete (iğneye) dönüşür

Sâil yine: "Gönül sâhibi kim olacaktır?" Ahî (rh.a.) buyurdu ki: "Öyle birisi olacaktır ki mürîdlerini kıyâmet günü bütün korkulardan koruyacaktır. Ve O gün münâdî Cebrâîl

---

[45] Ç: از مردی بهره ندارد

[46] Ç: <که موصوف به این صفت است>

olacaktır. Allah da kadı olacaktır. Onu Muhammed (Salavâtullâhi ve Selâmühü aleyhi) sancağının altında haşr edilirler. Sâil yine sorular sordu: "Aynı şekilde, bu övülmüş sıfatlarla kim mevsûf olur? Ahî Ferec (revvahallâhü rûhahü) buyurdu: "Gîlân deryâsının kıyısında <bu sıfatlarla mevsûf olan mümtâz bir zât ortaya çıkacaktır>.[47]

Şiir

Bir söz[48] *âlimi himmet edip ayağının altına sermiş*
Bütün bu dünyânın dışında başka bir dünyâ açmıştır

Onu bu övülmüş sıfatlarla yetiştirmiş ve böylece bu sıfatlarla muttasıf olmuştur. Ondan sonra, onun terbiye ve irşâd nûruyla yetişmiş ve insanların çevresinde irşâd, tevbe ve telkîniyle gönülleri nûrlandırmıştır.[49]

Şiir

تُحَلُّ[50] بِذِكْرِهِ عُقَدُ النَّواحی وَيُفْتَحُ بِاسْمِهِ اَقْصَى الْبِلادِ

Mevlânâ Şemseddîn dedi ki O dervîş bu sözü söylediği zaman, mescitten çıkmaya niyet etti ve "Bu çeşmede abdest alayım sonra geri dönerim" dedi. Râvilerin isimlerini yazayım diye elim kaleme gitti. Baktığımda onu göremedim. Onun talebi üzerine mescitten dışarı çıktım. Onu bulamadım. Mescitte biri oturmuştu. Ona sordum. "Onu ayakkabı giyerken gördüm, ama dışarı çıkarken görmedim." dedi. Bir saat bekledim. Çeşmede abdest aldığı zannıyla **[67]** onu aradım. Çeşmede değildi. O çevreyi araştırdım, yoktu. İkindi namazına kadar geri gelir diye o civârda bekledim ancak gelmedi. Herkese, onu görüp görmediklerini sordum. Hiç kimse onu görmemişti. Kaç gün onu aramakla meşgûl oldum. Bir grup da aradılar. Hiç bir şekilde ortaya çıkmadı. Râvilerin isimlerini de yazamamıştı. Hiç kimse ondan bir iz bulamadı.

Şiir

Pislikten arınan kişi dostlar gibi
Rûh gibi gözlere görünmez

---

47 Ç: <که موصوف به این صفت است>
48 Ç: جزوی
49 K, Ş, Ç: گردد
50 L, K, Ç: یحل

Sonra sâdık bir velînin verdiği bilgiye göre Gîlân deryâsında ortaya çıkan O kimsenin, mürşidlerin pîri, hakîkat ve mânâ denizi Şeyh Zâhid (k.s.) idi. Onun yetiştirdiği kişi de -dünyâyı aydınlatan güneş- Şeyh Safiyyüddîn (k.s.) idi. Ahî Ferec (Tayyaballâhu remsehu ve revvaha nefsehu), onların zuhûrunu haber vermiştir.

Şiir

وَقَدْ ظَهَرْتَ فَلا تَخْفى عَلى اَحَدٍ اِلاَّ عَلى اَحَدٍ لا يَعْرِفُ الْقَمَرا

Hikâye: Pîre Zekeriyyâ -ki Şeyh (k.s.)'e yakınlığı vardır.- Seyyidu'l-meşâyıh Hâce Muhammed Kocacî (rh.a.)'nin mürîdlerinden olan babası Şeyh Ömer Helvâyî[51] Erdebîlî'den rivâyet etti: Bir gün, kâşifu'r-rumûz Bâle Hasan Benîsî (13) (rh.a.) ve Hâce Muhammed (rh.a.), Meşkîn tarafına[52] yola çıkmışlar, oradan Sebelân (Savalân) dağının zirvesine gitmişlerdi.

Şiir

O mübârek ayağını küçük toprak parçasına bastığı zaman
Misk râyihâsı gibi kokmaya başlıyordu[53]

[Çevrelerinde olan] eserlerdeki sanatın yaratıcını [düşünüp ve bu konudaki] remizlerin esrârını müşâhede ettikleri zaman, Erdebîl şehrinin velisi (Şeyhi) kim olacak acaba dediler. Sonra, yüksek sesle tekbîr getirdiler ve şöyle dediler: Erdebîl'in bu tarafından bir köylü başkaldıracaktır.[54] Bütün memleketlerin vilâyetlerinde halkı eğitip, bütün yörelerde ve köşelerde halkı irşâd edecek biri ortaya **[68]** çıkacak, şöhreti dünyayı kaplayıp, bütün kalplerde revâç bulacak ve kabûl görecektir.

Şiir

لِيُهْنيكَ ما اوُتيتَهُ مِنْ وِلايَةٍ مَقَرَّةٍ جائَتْ بِاَسْعَد طالِعٍ
وَلاقَيْتَ فيها غِبْطَةً قَدْ تَكَشَّفَتْ بِيُمْنٍ وَشَمْلٍ مُبْهَجٍ لَكَ جامِعٍ
وَطَوَّقَكَ اللَّهُ الْقِيامَ بِحَقِّها وَ زادَكَ مِنْ اِفْضالِهِ الْمُتَتابِعِ

---

51 Ç: حلوانی
52 K: طوف
53 Ç: هوایی
54 K: <Ç, <سر بر گیرد>

Bu durumun araştırılması, Hâletü'l-kitapta, Tebrîz şehrinde oranın büyük şahsiyetlerinden olmuş, seçkin âlim Mevlânâ Nizâmeddîn Abdüssamed'in huzûruna çıkıldı ve onun araştırılması yapıldı.

Şiir

طَوارِقُ اَنْوارٍ تَلوُحُ اِذا بَدی فَتُظْهِرُ كِتْماناً وَ تُخْبِرُ عَنْ غَيْبٍ

Sonra, bu açık delillerin ve yazılı burhanların vâsıtasıyla sâbittir ve açık seçik olarak bilinmektedir ki o üstün kişi -ki Allah'ın hak dînini te'yîd etmiş ve ona kuvvet vermiştir. İslâmın yedi diyârında ve altı millet arasında, beş dînin erkânını, sapasağlam dört duvarla çevrili ve bunlar üç yol üzerinde yânî "şerîat", "tarîkat" ve "hakîkat" üzerinde dayanıp, bunların arasındaki yörünge gece-gündüz iki vâkitti. Bu yegâne irşâd medârının, yegâne murâdı ve mürîdlerin maksadı, Şeyh Safiyyüddîn idi.

Şiir

Ey ki senin devlet nâmını
Yedi gök ve dokuz revak köşesinde[55] *yazdılar*

Senin âşıkların, her zaman yüz çevirdiler
Her sultânın tâcü tahtına

Ne mutlu onlara ki senin sülâlendendir
Tâ ki senin vücûdundan dolayı Rahmân'a kavuştular

Kitabın mukaddimesi tamam oldu. Konular da Allahü Teâlâ'nın izni ve hüsn-i tevfîkiyle devam ediyor.

[55] L, Ç: گوشه

[69] BİRİNCİ BÂB

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in Hayatının Başlangıcındaki Olaylar

Onbir Fasıldan ibârettir:

[70] 1. FASIL

Şeyh (k.s.)'in Nesebinin Zikrine Dâir[1]

Şeyh Safiyyüddîn <Ebu'l-Feth>[2] İshâk b. eş-Şeyh Emînüddîn Cebrâîl b. es-Sâlih b.[3] Kutbuddîn Ebu Bekr[4] b. Salâhüddîn Reşîd b. Muhammed el-Hâfız li-kelâmullâh b. Avâz[5] b. Pîrûz[6] el-Kürdî es-Sencânî (rahmetullâhi aleyhim). <Pîrûz Şâh Zerrîn Kulâh b. Muhammed Şeref Şah b. Muhammed b. Hasan b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ca'fer b. Muhammed İsmâîl b. Muhammed b. Ahmed A'râbî b. Ebû Muhammed el-Kâsım b. Ebu'l-Kâsım Hamza (14) b. el-İmâm el-Hümâm Mûsâ el-Kâzım b. İmam Ca'fer es-Sâdık b. İmâm Muhammed el-Bâkır b. İmâm Zeyne'l-Âbidîn Ali b. İmam Seyyiddü'l-Şühedâ b. Abdullah el-Hüseyin b. Emîru'l-mü'minîn ve İmâmü'l-müttekîn Ali b. Ebî Tâlib (Salavâtullâhi aleyhim ve ecmaîn)>.[*7]

[71] Hikâye:[*8] İki âlemin sultânu'l-meşâyihi olan Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü), Şeyh (k.s.)'in şöyle buyurduğunu söyledi: "Bizim nesebimizde seyyidlik vardır." Ancak ona seyyid mi, şerîf mi olduğunu sormadım. Bu yüzden bu durum şüphede kaldı.

Şiir

فَهُمْ[9] مِنْ بَيْنِ اَصْنافِ الْاَنامِ كِرامٌ مِنْ كِرامٍ مِنْ كِرامٍ

---

1 Ç: <Hazretin neseb-i âlileri ve doğum halleriyle ilgili araştırmalar meşhûrdur. Neseb-i Şerîfleri yirmi kişi vâsıtasıyla İmâm Hümâm Ebî İbrâhîm Mûsâ el-Kâzım (a.s.)'a dayandırılıyor.

2 L, Ç: yok.

3 S: "İbn" lafzı yok.

4 L, K, Ç: احمد

5 L, K, Ç: عوض

6 L, Ş, Ç: "Pîrûz" lafzı yok.

*7 S: yok ve de Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (8) no'lu açıklama.

*8 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (9) no'lu açıklama.

9 Ç: لهم

Hikâye:[10] Seyyid Hâşim b. Seyyid Hasan el-Mekkî, Tebrîz'in ileri gelen bilginlerinin huzûruna Şeyh (k.s.)'in: "Ben seyyidim." buyurduğunu söyledi. Öyle bir ân oldu ki bir zaman sonra Tebrîz'e Şeyh'in huzûruna gittim. Büyük bir saygı gösterdi. Ben ise çok gençtim. Sonra sakalı beyazlamış biri girdi. Şeyh ona o kadar saygı göstermedi. Şeyhin bu gence saygıda mübâlağâ ettiğini ancak aynı saygıyı bu yaşlı adama niçin göstermediğini sordular. Şeyh: "Bu genç, hem misâfir hem de akrabâmızdır." diye buyurdu. Ben şeyhe dönerek: "Şeyh seyyid mi? diye sordum. "Evet seyyidim" buyurdu. Ancak Hasanî mi, yoksa Hüseynî mi (radiyallâhü anhümâ) olduğunu sormadım.

Şiir

Onun asıl soyağacını sormadım
Zîra onun soyu, ya tûbâ ya da sidre ağacındandır

Bu durumu, Tebrîz'in ileri gelenlerinin huzûruna arzettiğinde Hasan'ın mı, Hüseyin'in mi nesebine çıktığını Şeyh'e niçin sormadığımı düşündüm. Sonra âniden kırk gün süren bir hastalığa yakalandım. Bu durum beni istilâ etmişti. Hiç bir tedâvi iyi gelmiyordu. Kırk günün sonunda, Şeyh (k.s.)'i rüyâmda gördüm. Geldi ve mübârek parmağını ağrı yerine, karnımın üzerine koydu. İşte O ân şifâ buldum. <Hoş bir hâle büründüm>.[11]

Şiir

Ey dünyanın güçsüzleri! koşun
Gönül ve rûhun merhemi buradadır

Her kimin hasta gönlü ve rûhu varsa
Söyle! gelsinler, derman buradadır

O durumdayken bana: "Niçin seyyidliğin Hüseyin'e vardığını oğlum Sadreddîn'e söylemiyorsun?" dedi. [İşte o ân] bu yanlış da gönlümden zâil oldu.

---

10 S: Bu hikâye yok.

11 L, Ç: yok.

Şiir

فَلاحَ الْحالُ[12] كَالْاِصْباحِ صِدْقاً لِرَفْعِ الْاِشْتِباهِ وَقالَ حَقًّا

[72] Hikâye:[13] Seyyid Zeynüddîn dedi ki bir gün Şeyh (k.s.)'in oğlu Hâce Muhyiddîn, kendi vâlide-i kerîmesi (revvahallâhü revhâhüma)'nin huzûruna çıktı ve: "Benim akrabalarım için yemek gerekiyor." dedi. <Annesi: "Senin akrabâların kimlerdir?" diye sordu. O da "Seyyid Zeynüddîn ve cemââtidir -ki geldiler.">[14] dedi. Annesi: "Onlar seyyiddirler. Senin akraban nasıl olur?" diye sordu. Bunu işiten Şeyh (k.s.): "Evet, doğru söylüyor. Onlar bizim akrabalarımızdır. Bizde de seyyidlik vardır." buyurdu.

Nesebimizin yüce bir rütbesi[15] *vardır*
Biz arapların övünç kaynağıyız

Hikâye: Pîruz'un nesebi Kürt'tür.[16] O zamanlar kürt ordusunun komutanı, tarîkat erbâbının şeyhi İbrâhim Ethem (rh.a.)'in çocuklarından biriydi. Sencâr tarafından savaşa başladılar, Âzerbeycân'ı bütünüyle kuşattılar ve aldılar. Muğân nâhiyesinde oturanların hepsi mecûsîydiler. Errân (15), Elîvân ve Dârbûm halkının tamamı da kâfirdiler. <Selâm ordusu>[17] burayı istilâ ettiğinde bu yerlerde İslâm dînini öğrettiler ve halkı müslümanlaştırdılar. (müslümanlığı getirdiler).

Dînin bayrağı ve görüşü ortaya çıktı
Bütün dünya onun güzelliğinden süslendi

Bu beldelerin alınması kolay oldu. Erdebîl vilâyetinin ve etrâfının komutasını Pîrûz'a[18] verdiler. <Bu Pîrûz denilen kişi Zerrîn Külâh diye meşhûrdu>.[19] Bu Pîrûz denilen adam, zengin, servet ve güç sahibi biriydi. Sesli-sessiz herşeyden zevk alırdı.

---

12 Ç: فلاح الحلل
13 S: bu hikâye yok.
14 L: yok.
15 Ç: ملت
16 H, Ç: وچون نسبت پیروز را در ذکر نسب رفت; L, Ş, K: و چون پیروز را در ذکر نسب رفت
17 Ç: <لشکر اسلام>; L: <عسکر اسلام>
18 Ç: فیروز شاه، رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْه
19 K, Ç: yok.

Hayvanlarının ve etrâfının çokluğu sebebiyle, Geylân korusunun kenarını -ki oraya "Rengîn" derler, yeşilliği bol bir yerdir- ele geçirdi ve hayatı boyunca o yerde kaldı. Vefât edene kadar, onun malının, mülkünün fazîletinden ve cömertliğinden fakir fukarâ olan avâm nasiplenmişlerdir. <ve [sonunda] âhiret âlemine göçtü (rh.a.)>.[20]

[73] *Ecel elini o güzel günlere uzattı*
Ölüm bir bardaktır, herkes içecektir

O yerden, onun oğlu Avâz[21], Esferencân'a <gitti ki [orası] Erdebîl'in köylerinden[22] biridir. Hakk'ın rahmetine kavuşana kadar hayatını orada geçirdi. (rh.a.)>[23]

Ondan sonra, onun oğlu Muhammed Hâfızdı ki yedi yaşında kaybolmuştu. Ne kadar aradılarsa da ondan bir iz bulamamışlardı. Yedi yıl sonra ortaya çıkana kadar, onun mâteminde büsbütün bir ümitsizlik hâsıl olmuştu. Yedi yıl sonra âniden Muhammed'i evin kapısının yanında ayakta durmuş, üzüm rengi bir elbise giymiş, zamana uygun bir şapkasıyla gördüler. Başına üzerinde beyaz bir sarık bağlanmış, elinde Mushâf-ı Şerîfle halk onu görünce şaşırdı ve onun gelişinden dolayı yüzleri güldü. Sonra, ona, kayboluşunun sebebini sordular. O da: "Beni Cin[24] götürmüştü. Bu yedi yıl zarfında bana Kur'ân ezberlettiler, farz ilimleri ve sünneti öğrettiler." dedi. Ondan sonra takvâda, dindarlıkta, verâ'da ve şerîatta büyük bir kemâle sâhipti. Nitekim Hakk'ın rahmetine kavuşana kadar dînî vazîfelerini yerine getiriyordu. (rh.a.).

Bu dünyânın çamurundan kurtuldu.
Elbisesini değiştirip cennete kavuştu[25]

Ondan sonra <onun oğlu Muhammed Salahüddîn Reşîd (rh.a.)>[26] çiftçilik ve zirâatle uğraşmış elinin emeğiyle kazanıyordu. Zahirî güzellikten de nasîbini almıştı. Şeyh (k.s.)'in doğduğu yer olan Kelhorân (16) köyünde ikâmet ediyordu.

---

20 L, K, Ç: yok.

21 Ç: سید عوض

22 K: از دره های

23 Ç: <Artık orda yerleşti, geri kalan ömrünü Allah'a ibâdet ve tâatla geçirdi ve Hakk'ın *"Rabbine dön"* dâvetine icâbet edene kadar fakir fukaraya hizmet etti.>

24 K, Ç: جنیان

25 Ç: beyit yok.

26 Ç: Onun iyi ahlâklı ve edebli oğlu Seyyid Salâhüddîn Reşîd>.

Ondan sonra <onun oğlu Kudbiddîn>[27] Gürcü ordusunun hücûmuna ve Erdebîl'i istilâlârına kadar Kelhorân'daydı. Müslümanları katlettiler ve her yeri yağmaladılar. Bu diyâr halkını istilâ ettiler ve binlerce müslümanı şehîd ettiler.

[74] *Olaylar âleminde sanki bir yıldırım gibi düştü*
Binlerce müslüman canı yakıldı[28]

<Kutbiddîn Ebû Bekir'in oğluna, Emînüddîn Cebrâîl adı verilmişti.>[29] Henüz bir aylık bir çocuktu. Gürcüler (Allah onları yok etsin!)'in korkusundan âilesiyle birlikte Erdebîl şehrine kaçtı ve onları yer altına gizledi. O hânede bulunan akrabalarından bir genç bodrum katının üzerinde durmuştu. Âniden Gürcülerden biri o eve geldi ve O gençle kavga etmeye ve birbirlerine girmeye başladılar. Genç, gâlib geldi ve Gürcüyü [yere] attı ve kendi kılıcıyla başını kesti.

Gürcü, mağlûbiyet durumundayken yüksek sesle feryâd etti. <Muzaffer Gürcü birlikleri onun feryâdını işittiler. O sesin ardından o eve yöneldiler. Genç de onların geldiğini hissettiğinde, Gürcülerin gelmesinden ve bodrum katındaki halkı görüp de onlara bir zarar vermesinden korktu. O evde bir kovan vardı. Genç çalıştı ve o kovanı bodrum katının bulunduğu yere attı. Böylece bodrum katının yolu kapanmış oldu. Gürcüler oraya ulaştılar. O genci buldular ve öldürülmüş Gürcüyü gördüler. O genci yakaladılar ve şehîd ettiler. Gazâ derecesine ve şehâdet mertebesine ulaştı. (r.a.)>.[30]

Kılıcın darbesiyle Hakk'ın şehâdet şerbetini içmiş oldu
O şehîdlik şerbetini zevkle içti[31]

Bu arada, o bodrum katı oldukça dardı. (öyle ki) kadınlar ve çocuklarla dolmuştu. Kutbüddîn Ebûbekir için hiç bir yer yoktu. Kendisine sığınacak[32] bir yer bulsun diye o yerden çıktı. [Bu durum onu] ortaya çıkardı. [onu] tuttular ve şehîd etmek için dizüstü oturttular ve bir kılıçla boynuna vurdular. O [da] yere düştü. Ama Allah'ın "kaza ve kader" takdiri mucibince onun boynunun bir kısmı kesilmişti. Ancak şahdamarına

---

27 Ç: <فرزند او صدر المجلس الورع والتقوى، بدر الفلك العزّ والعلا، سيّد قطب الدين>

28 Ç: beyit yok.

29 Ç: <ve onun oğlu Mazhar Âyetullâhu'l-Kerîmu'l-Celîl Seyyid Emînüddîn Cebrâîl doğmuştu>.

30 Ç: <Onun sesini, (onun) arkadaşları duydular, sesin geldiği tarafa geldiler ve onun ölmüş olduğunu gördüler. Kâtil ordaydı. Onu da öldürdüler>.

31 Ç: Beyit yok.

32 K: منــزلی; Ç: محلّی ومهربی

bir zarar vermemişti. [33] وَما كانَ لِنَفْسٍ أَنْ تَمُوتَ اِلاَّ بِاِذْنِ اللهِ كِتاباً مُؤَجَّلاً [Hak Teâlâ'nın]: [*Hem Allah'ın izni olmadıkça hiç bir kimseye ölüm yoktur. O, vâdesiyle yazılmış bir yazıdır.*] emr-i fermânınca hâlâ yaşıyordu. Ancak katledileceği sırada geceye kadar kan-ter içinde kalmıştı. Hiç kimsenin ondan haberi yoktu.

[75] Geceleyin, halkın serserîler takımından bir grup yağmalama yapmak üzere insanların giysilerini ve değerli eşyalarını alana kadar öldürüyorlardı. Ölüler arasında dolaşıyorlardı. Kutbuddîn Ebûbekir'in intiltisini işittiler. Onun yanına gittiler. Onu canlı buldular. Bunun nasıl olduğunu sordular. O da: "gırtlağım ve şahdamarım tam olarak kesilmemişti." dedi. Onun üzerinden keten bir parçayı açtılar ve Kutbüddîn Ebû bekir'in boynunu ihtiyâtla kapatıp, kolunun altından bağladılar. O kalktı ve o bodrum katına doğru azmettiler. Âilesinin yanına gitmek için o gece yola çıktı. Mescidin kapısında ağlayan bir çocuk gördü. Ağlayan çocuğun, kendi çocuğu Emînüddîn Cebrâîl olduğunu, Gürcülerin âilesini görmüş olduğunu ve (onlara) bir zarar vermiş olduğunu zannetti. Ciğeri, ciğerpâresi yüzünden parça parça olmuştu. [sonra] iyi şeyler aklına getirdi. O başka biriydi. Şükretti.

Şükretmekten dolayı, nasıl şeker verdikten sonra papağan dillenirse
[*İşte öyle*] *Hakk'ı zikretmek için ağzını açtı*

O bodrum katına geldi ve kendi âilesini esenlik içinde buldu. Kendi başından geçenleri bir kez de onlara anlattı. Ona aralarında yer açtılar. O da belâ gidene kadar oraya yerleşti. "Sıkıntı, doruğa ulaştığında biter." Dağınık halk toplandı ve Hakk Teâlâ onları, orada korudu da orada selâmet içersinde kaldılar. Emînüddîn Cebrâîl sulbünü bu zamanın kutbuna yüklemişti.

Şiir

حَمىَ اللَّهُ اَرْبابَ السَّتُورِ لِاَنَّهُ وَراءَ سُتُورٍ لا مَحالَةَ يَظْهَرُ[34]

Şiir

Onun sülâlesi sanki bir deniz gibiydi
Allah binbir yolla onu korudu

---

[33] Âl-i İmrân 3/145.

[34] Ç: حيّ الله ارباب السود لانه/ ولا تسور لامّى له يظهر

Kutbüddîn Ebûbekir, doğumundan çocukluğuna kadar Şeyh (k.s.) hayattaydı. (k.s.), şöyle dedi: Kutbüddîn Ebûbekir beni omuzuna aldığında, boynunda, Gürcülerin ona vurmuş oldukları kılıç yarasının olduğu yerde dört parmak kadar bir iz vardı. Kutbüddîn (rh.a.), takvâ ve verâyla ilgili vazîfelerini elinden geldiğince yapıyordu. Yapabildiği kadar Allah'a tâatini yapıyordu.

<Ondan sonra (gelen) oğlu Emînüddin Cebrâil (r.a.), mütedeyyin, müteşerrî ve müteverrî biriydi. Mevlânâ İmâm Rabbânî Hâce Kemâlüddîn Arabşah Erdebîlî[35] (r.a.)'nin mürîdiydi. O adam, kerâmet ve velâyet sâhibiydi.>[36] Emînüddîn Cebrâîl, zirâatle meşgûl, **[76]** zengin ve <çok cömert biriydi>.[37]

Şiir

كَرِيمٌ سلِيمٌ لِلْكِرامِ مُهَذَّبٌ سَرِيعُ الْعَطايا عِنْدَ كُلِّ سُؤالِ

Asla karışık halkla konuşmazdı. Sürekli sessiz kalır, ibâdetle meşgûl olurdu. Onun güzel binalarıyla ünlü, Erdebîl köylerinden biri olan Bârûkî ile bir bağı oldu. Ömer Bârûkî'nin, ismi Devletî olan ismet sıfatına bürünmüş güzel kızıyla nikâhlandı.[*38]

İsmet perdesine bürünmüş
Baştan ayağa sırf ismetle yaratılmıştır

O paklığın, temizliğin madenidir
Ve o felekler binâsının dörtlüğüdür

O bir mestûreydi ki, zamanın âbidi, zâhidi, müttekîsi ve oruçlusuydu. <O, dâmâ gündüz sâim, gece kâim idi>.[39]

Bir pâdişâhın her incisi pahalı idi
Hiç şüphesiz, onun nesebi [*kökeni*] *de temizdi*[40]

---

35 Ç: كمال الدين خجندى

36 K: yok.

37 S, Ş: <دست سخاى عالى داشت>

*38 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (10) no'lu açıklama.

39 K: <قايمة الليل بودى>; L, Ç: <قايمة الليل>

40 K: اصل صدفش پاك بود

[77] 2. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'e gebe olunduğu vakitteki kerâmetlerine dâir

Hikâye: Mevlânâ el-âbid Muhyiddîn (Dâme fazluhu) şöyle dedi: Meleku'l-Ubbâd Hacı Hasan Halhâlî (rh.a.), güvenilir kişilerden rivâyet etti: Şeyh (rev. r.)'in annesi dedi ki: Rahme düştüğü vakit, bir gece rüyâmda güneşin tâbir edilemeyeceği kadar büyük olduğunu gördüm. Gökyüzünün arasından benim yanıma geliyordu. Bu tâlih işâretini rüyâsında gördükten sonra uyandı, kendinden geçti ve üç gün kendine gelemedi.

Şiir

رَأَيْتُكَ[41] فِى السَّوادِ فَقُلْتُ بَدْرٌ بَدا فِى ظُلْمَةِ اللَّيْلِ الْبَهيمِ
وَاَلْقَيْتُ السَّوادَ فَقُلْتُ شَمْسٌ[42] مَحَتْ بِشُعاعِها[43] ضَوْءَ النُّجومِ

Şiir

Bir güneş onun bin bir ayını parçaladı
Canın doğusundan yüreğinin perdesini götürdü

Hikâye:[44] İffet perdesine bürünmüş, âbide biri olan O Mestûre (o kız)'nin Şeyh (k.s.)'e yakınlığı vardı. Şeyhin annesi (rh.a.)'nden rivâyet etti: Benim şeyhe hamileliğimde **[78]** diğer çocuklarımda görmediğim, acayip şeyler gördüm. Onun doğumundan önce bende acayip haller görülmeye başladı. Ondan sanılanın aksine ne bir ızdırâb görüyor ne de bir sıkıntı duyuyordum. Hamileliğim müddetince hiçbir üzüntü ve zahmet çekmiyordum. Uykudan uyandığım her zaman karnımdan şeyhin mırıltısını işitiyordum.

Biz anamızdan doğduğumuzdan beri büyük insanlarız
Biz saz sesiyle eleste gelmişiz

---

41 L, K: راسك

42 Ç: بدر

43 L, Ç: تحت بشفاعتها; Ç: تحت بشعاعها

44 Bu hikâye "Ç"de 1. hikâyenin ardından geliyor.

[79] 3. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in doğum vaktindeki ahvâline dâir

Hikâye: Mevlânâ Muhyiddîn, Âbid Hacı Hasan'ın güvenilir kişilerden yaptığı rivâyeti şu şekilde işittiğini söyledi: Şeyh (k.s.)'in doğumuna yakın bir zamanda, doğumdan üç gün önce şeyhin annesi hastalandı ve üç gün öylece kaldı. Acâyip ve garip bir hâl onu etkilemeye başladı. Bütün dünyanın güneşten aydınlandığını ve bütün etraf ve etrâfın parladığını görüyordu.

Şiir

فَاَشْرَقَتِ الدُّنيا بِبَهْجَةِ شَمْسِنا[45] وَنُوِّرَتِ الْاَرجاءُ مِنْ كُلِّ عابِس[46]

Şiir

Âlemin nûru, bu dünyaya adım atarken
Dünyâ perdesi, onun ışıklarının pırıltısından dolayı açıldı

Mübârek adımı dünya arsasını şereflendirdiğinde yokluk perdesinden, varlık sahrâsına nazlı bir şekilde yürüdü. Başka bir üç günde de annesi yine kendinden geçti. Yeme içmeye bile mecâli kalmadı. <Doğumun ardından yemek yeme de zarûrî olmuştu.>[47] Ona, baygınlığının sebebinin ne olduğunu sordular. O da: "Yani siz görmüyor ve duymuyor musunuz?" diye sordu. "Neyi" diye sordular. **[80]** "Dünyanın tamamı gürültü-patırtıdan[48] ibârettir ki onu kelimelerle ifâde edemem." dedi.

Bütün dünyâda olan parçalar güzel ses[49] *çıkarıyorlar*
Onun gelişini ve adımlarını kutluyorlar

Aynı şekilde dünyanın bütün köşelerinin güneşle dopdolu olduğunu ve aydınlandığını görüyorum.

---

45 L, K: بهجت شمسا

46 L: من كل عالم; Ç: اين بيت را ندارد

47 L, K, Ç: < > arası yok.

48 L, K: پر از غلبه

49 L: ندايى; K:صدايى

Şiir

بَدْرٌ اَنارَ به الظَّلامُ الدَّامِسُ　　اَوْلاحَ وَابْتَسَمَ الزَّمانُ الْعابِسُ
يُهْنيكَ مَوْلُوْدٌ[50] كَاَنَّ ضِياءَهُ　　فِى الْخافقينِ عَلى الْاَنامِ مَقابِسُ
فَاَسْعَدُ بِمَوْلودٍ تَباشَرَتِ الْعُلى　　بِقُدُومِهِ فَالدَّهْرُ فيهِ يُنافِسُ[51]

Şiir

Onun ortaya çıkmasından dolayı sanki güneş Sultân burcuna kondu
Onun vücûdunun ışıklarından dolayı dünya ışıklandı

Şeyh[*52] (k.s.), beşinci bâtındandı. Ondan önce Muhammed, Salahüddîn ve İsmâîl'le üç oğul ve bir kızdılar. Şeyhten sonra Ya'kûb ve Fahreddîn Yûsûf (rahmetullâhi aleyhim) adlarında iki çocuk daha oldu. Şeyh (k.s.), altı yaşındayken, babası Emînüddîn Cebrâîl (rh.a.), Hakk Teâlâ'nın rahmetine kavuştu. Fakat akletü'l-bahr, ferîdetü'l-yem İbn 'Aşâyîr (k.s.), o dönemin bütün şeyhlerini bir arada tutan oydu. Hakk Teâlâ, onun mübârek ve kutsal olduğu için üstüste hesap yapmadan bütün rahatlık ve bolluk kapılarını onun bütün yakınlarına ve çevresindekilere açtı. Bu nimet, günü gününe çoğalmaktaydı.

Şiir

O adam ki devlet tâcını hakkediyor
Onun ayak tozu mutluluk olur

[81] 4. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in Çocukluk ahvâline dâir

Hakk Sübhâne ve Teâlâ onu وَاٰتَيْناهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا[53] [*ve daha çocukken ona peygamberlik verdik*] emr-i fermânınca onun alın yazısında Allah'ın ezelî ve ebedî teveccühâtı onun üzerindeydi. Çoluk çocuğa karışıp, konuşup oynamaktan nefret ederdi ve onlardan

---

[50] K: مولد

[51] L, Ç: arapça beyitler yok.

[*52] "Ç" nüshâsında, Şeyh Safiyyüddîn'in kızkardeşleri ve erkek kardeşlerinin isimlerine geçmeden başka bir konu, başka bir hikâyeyi anlatmaktadır. Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (11) no'lu açıklama.

[53] Meryem 19/12.

uzak dururdu. Çocuklar, oyun esnâsında onu âdet olarak pâdişahlık yerine oturturlardı. Dâima bu şahlık (saltanat-hükümdarlık), kurası ona çıkardı. O saltanatın[54] makamına oturdu. Çocuklar, küçüklüğünde ona başvurur ve kendileri için bir büyük sayıp, saygı gösteriyorlardı. Çölde de olsa hep baş köşeye oturur, hiç bir zaman alt köşeye oturmazdı. Bunu hayra yorarak bu isteği her zaman gerçekleşti ve Allah'ın takdîrine kavuştu.

Şiir

فَاسْعدْ بمُلْك لايَزُولُ ودَوْلَة تُجْنى ثمارُ الْخُلْد منْ دَرَجاتها
مادامَتِ الدُّنْيا وَقامَتْ هايِماً سَحّارَةَ الْعَيْنَيْنِ فى لَحَظاتِها[55]

Şiir

Allah Teâlâ ezelden itibâren bir adamı azîz kılmışsa
Bundan dolayı ona şahlık ve Sultânlık makâmını verir[56]

[82] *Başını acziyetten dolayı Allah'ın dergâhına koyan kişiyi*
Allah, istikbâlini ve makamını yüceltir

Şeyh (k.s.)'i küçük çocukların oyunlarından, mektebe ve yüksek okula gönderdiler. Edeb ve âdâbla te'dîb olundu. Farz (ları), sünnet (leri) ve Kur'ân'ı öğrendi. Şiirler, nükteler ve latîfelerden nasîbi tamam olmuştur. Arapça, türkçe, moğolca ve farsçadan da çokça nasîblenmiştir. Tehzîb, terkîb-i ibâret ve <kelâmda>[57] istiârede de yüksek düzeyde mârifet kazanmıştır.

Şiir

وَبَدْرُ دُجىً يَرْوِى[58] الْاَحاديثَ نُطْفُهُ يَكادُ اذا مافاهَ تَنْتَثِيرُ الدُّرا
تَرَى النَّاسَ فى سُكْرٍ بِنِعْمَةِ لَفْظِهِ كَاَنَّ عَلى اَفواهِهِمْ تَسْكَبُ الْخَمْرا

Şiir

Bu adam öyle güzel kelimeleri birbiri ardına dizip söylüyordu ki
Dudaklarını açtığı zaman her sözünden insanlar yeni bir cân alıyordu

---

54 K, Ç: مشيخى
55 L, Ç: arapça iki beyit yok.
56 L, Ç: bu beyit yok.
57 L, K: yok.
58 H: بروى

Hikâye: Mevlânâ Muhyiddîn, babası Hacı Mahmûd (Tayyabellâhü revhahü)'dan nakille şöyle işittiğini söyler: Çocukluk zamanında bir gün Şeyh (k.s.), bir şahsın kendisinin önüne geldiğini gördü. <Ancak yüzünün bir yarısı görülüyor, diğer yarısı görülmüyordu>.[59]

Şiir

Ay hilâli gibi yarı görünüyor, yarı görünmüyordu[60]
Bâtında ise herşey biliniyordu

O adam onun iyiliği için Şeyh'in mübârek yüzüne bir tokat attı ve: "Bundan sonra yemeğin içinde pişmiş gübre olduğu hülde yemeyeceksin." dedi. Şeyh (k.s.), o küçüklük yaşında, bu te'dîbten nefret etti. [Ondan sonra] <gübreli yemek yemeyi bıraktı>.[61] Tâ ki mübârek vücûdunda açlık hissi zâhir oldu. <öyle ki hastalandı ve yatağa bağlandı. On sekiz gün o hastalıkla kaldı. Bunu>[62] hiç kimseye anlatmadı. Bir zaman <zayıflık ve güçsüzlük yüzünden yemek istediyse de **[83]** -gübreli yemekten başka pişirilecek bir şey yoktu. [Bu durum] köylülerin alışılmış bir huyudur.- hep o kimseyi görüyor ve onun korkusundan gübreli yemek tarafına gitmiyordu. Gübreli yemeği bıraktı ve aç kalmaya başladı. Bu sırrı hiç kimseye paylaşıp açıklamadı>.[63]

Şiir

كَاَنَّ رقيباً منْكَ يَرْعى خواطِرى وآخَرُ يَرْعى ناظرى ولِسانى
فَما رَمَقَتْ عَيْناىَ بَعْدَكَ مَنْظَراً يَسُرُّك الاَّ قُلْتُ قَدْرَ مَقانى
وَمَا الزُّهدُ اَمْلى عَنْهُمْ غَيرُ انَّنى وَجَدْتُكَ مَشْهُودى بِكُلِّ مَكانى[64]

Hastalık devamlı oldu. İş işten çıktı. Öyle ki ne kadar tedâvî ettilerse de yanıt alamadılar. Hükmün gereğince kendi durumunu annesine anlattı ve kendi sırrını ona açıkladı. Annesi onun için arı ve temiz bir yemek pişirmeye başladı. <Şeyh [ondan] yiyiyordu>.[65] Durumu gitgide iyileşti ve o yataktan kalktı. <Ondan sonra annesi yemek

---

59 Ç:<ویك نیمه روی آن کس دید و نیمه ندید>

60 H:پوشیده در شکار مانند هلال

61 K: <ومن بعد از آن طعام نخوردی>; L: yok

62 K:<چنانکه مریض شد وهیجده روز صاحب فراش شد>

63 K, L: <Açlıktan yemek istediyse de tekrar o şahsın kendisini men ettiğini gördü>.

64 H, L, K: arapça üç beyit yok.

65 H, K, Ç: <به خورد شیخ داد، قَدَّس اللّٰهُ سِرَّهُ>

husûsunda ihtiyatlı davrandı ve onun için gübreli yemek pişirmedi. Bütün yemekleri temiz ve arındırılmış yapıyor, Şeyh de ondan yiyiyordu>.[66]

Ve[67] onların sanatı zirâattı. Şeyh'i çift sürmekle meşgûl ettiler. O çift sürüyor, kardeşi Salih Âbid Hâc İsmâîl (rh.a.), onu gübreli yemek yemeye zorluyordu. Hep gübreli yemek pişirilsin diye ayrı ayrı yemek pişirmeyi kaldırdı. Öyle ki Hacı İsmâîl zorla, âdetimiz diyerek ve döverek onu yemek yemeye zorluyordu. Şeyh (k.s.) de bundan kaçınıp yemiyordu.

Şiir

O iyi takva her zaman onun yanındaydı
Çektiği çileler bir küpe gibi onun kulağına asılıydı[68]

<Öyle hâl oldu ki üç kez şeyhi sopayla dövdü ve onu falakaya yatırıp, mübârek ayaklarını bağlayıp kiv denilen falakayla onu dövüyor ve yemesini söylüyordu. Onu dövmek niyetiyle vurup **[84]** onun itâat etmesini ve o yemekten yemesini istiyordu. Yine, kendisini yemekten men eden o adamı görüyor, [O da] dayağa dayanıyor, yemiyordu.

Şiir

فَلَمَّا رَانِی الْوَجْدُ اَنَّكَ حاضِری رَاَیْتُكَ مَوْجُوداً بِكُلِّ مَكانِ
فَاَلْفَتُ مَوْجُوداً بِغَیْرِ تَذَكُّرٍ وَعایَنْتُ مَوْجُوداً بِغَیْرِ عَیانِ

Şiir

O sabrederek yaralanmış ciğerinin şifası yaptı
Verdiği sözden dönmedi ve takvâsının aksine haraket etmedi

Artık sabrı tükendi, canına tak etti ve yemek yemeye başladı ve bir lokma yedi. Tertemiz havsalası bulandı buna dayanamadı, mübârek gırtlağından iki avuç kadar kan kustu. Onun temiz midesi o felâketten kurtulmuş oldu>.[*69]

---

[66] Metinde:<بعد از آن چون والده اش این حال مشاهده کرد تمییز طعام او نگه داشتی>

[67] Bu yerden "حوصله ای که در ازل..."ile başlayan beyte kadar olan yer "Ç"de yoktur.

[68] L, K: şiir yok.

[*69] "L" ve "K" nüshasında < > içerisindeki ifâde başka türlü gelmiştir; Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (12) no'lu açıklama.

Şiir

Ezelden beri pâk olan bir adama
Kirlilik ve pislik nasıl vücûduna yerleşebilir

Hacı İsmâîl[70], bu durumu gördüğü zaman hayli değişti ve ettiği hareketlerden pişman oldu. <Utandığından câhil yüzüne soğuk ter oturdu>.[71] Şeyhin mübârek başını ve gözünü öptü, inleyerek ağladı ve bundan sonra Şeyhe başka gözle bakıyordu.

Nazım

O adama ki dost eliyle şerbet yapsalar
İlk adımında onu bazı şeylerden men' ederler

Ondan sonra annesi (rh.a.), kendini tamamıyla onun durumuyla meşgûl etti. Şeyhi gübreli yemekten men' eden adam, şeyhle görüşmelerinde kendini Şeyh Zâhid (kaddese'llâhu rûhahu) olarak tanıttı.

Şiir

بَيْنِى وَبَيْنكَ فِى الْمَوَدَّة نِسْبَةٌ مَسْتُورَةٌ عَنْ عَينِ هذَا الْعالَمِ
نَحْنُ اللَّذانِ تَعارَفَتْ اَرْواحُنا مِنْ قَبْلِ خَلْقِ اللهِ طينَةَ آدَمِ

[85] 5. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in iki açıdan başarısı ve talebeliği hakkında

I. Nev': Onun (k.s.) başarıya ulaşması hakkında:

Hikâye: Sultânu'l-Muhakkıkîn Sadreddîn Edâmallâhü bereketehü dedi ki Şeyh (k.s.), çocukluğunda temizlik ve tehâretle meşgûldü. İbâdette çalışkandı. Onun üzerine fetihler açıldı ve Hakk Teâlâ onun üzerindeki hicâb perdesini kaldırdı. Baktığında melekleri görüyordu. Havada birçok kuş sûretinde acayip ve garip süslenmiş öyle kuşlar ki dünyada onların bir eşi yok <gâyet hoştular>[72] Halka bunlar ne tür kuşlardır? diye

---

70 L, K, Ç; چون برادر شيخ
71 L, K: yok.
72 L, K, Ş, Ç: <فامّا بنوعى كه>

soruyordu. <Halk onları görmedikleri için şaşırıyor ve: “Biz onları göremiyoruz” diyorlardı>.[73]

Şiir

Onun âleminde kuşlar uçuşmaya başladığı zaman
Onun aşk zirvesinde uçarlar

Bazen de bir takım kuşlar iyi bir insan gibi, yüzleri insana benzer şekilde şeyhin yanına geliyordu. Ancak Şeyh, onların kim ve ne olduğunu bilmiyordu.

[86] Şiir

Melekler Allah’a müştâktırlar
Onlar da Allah’ın âşıkı olmuşlardır[74]

Hikâye: Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) dedi ki: Şeyh (k.s.)’e küçüklük döneminde nasîb oldu. Bir gece rüyâda, Erdebîl’in en büyük câmisinin kubbesinde olduğunu gördü. Bakıyordu. Güneş ışığının cihanın her yerini tutmuş olduğunu gördü. <Baktığında o güneş, başının ve yüzünün üzerindeydi>.[75] Bu rüyâyı annesine anlattı. Annesi cevabında şöyle dedi: “Sen Şeyh olacaksın, bütün âlem senin terbiye ve irşâdından aydınlanacak ve nurlanacak”.

Şiir

Alnının yazısı dünyayı kaplayacak
Senin terbiyenin ışınları bütün âlemi kaplayacaktır

Hikâye: Ayrıca edâmallâhü bereketehü dedi ki: Başka bir gece Şeyh (k.s.), rüyâda elinde birçok fidan olup onları dikiyordu. Her fidanı ekerken veya elinden yere düşerken hemen yere saplanıp dallanmaya ve yeşillenmeye başladı. Bu rüyâyı annesine anlattı [Annesi]: “Mürîdlerin ve çocukların çok olacak” dedi.

---

73 L, K, Ş, Ş, Ç: <چون خلایق آن را نمی دیدندی، از سخن او تعجّب می کردند>

74 Beyit “S”de ilâveten gelmiştir.

75 K, Ş, Ç: <چون احتیاط کردی آن آفتاب روی او بودی>

Şiir

O bahar ki bizim nevrûzumuda başka bir nevrûz doğmaya başladı
Onun rûhu yenilenir[76]*, yeniden büyümeye ve olgunlaşmaya başlar*

Visâlin temiz[77] *baharı bizim ahdimizde canlanır*
Âşıklar ağacı bu âb-ı hevâdan kuvvetleniyor

Hikâye: Şeyh (k.s.) buyurdu: rüyâmda elimde büyük bir bakraç **[87]** yoğurt[78] gördüm. Onu ekmekle yemek istiyordum. Hiç kimse evde değildi. Gizlice, bir ekmek parçası alıp o yoğurtla yemeye niyet ettim. [Sonra] bu durumdan utandım ve bıraktım. Gün ağarırken dağın zirvesinden dönüp eve geldim. [Yere] bırakılmış bir kaç tane büyük kap yoğurt gördüm. Evde kimse yoktu ve çok açtım. Bir ekmek aldım, bir parçasını koparıp yoğurda batırdım ve ağzıma koymaya çalıştım. Kendi kendime annemden izin almadım. Bunu yemek olmaz dedim. Dün gece gördüğüm rüyâ aklıma geldi. Elimden bırakıverdim. Dışarı çıkmak için kalktım. Annemin geldiğini ve eve girdiğini gördüm. [Annem] yoğurda batırılmış ekmek parçasının bırakıldığını gördü. <"Safî, bunu kim yaptı?" dedi. "Ben yaptım" dedim. "Niçin yaptın, neden yemedin?" dedi. "Gece böyle bir rüyâ gördüm. Ayrıca izinsiz ekmek almıştım, korktum, yiyemedim" dedim>.[79] Annesi (rahmetullahi aleyhâ) bunu duyduğunda ağladı ve: "Sen büyük bir insan olacaksın ve yıldızın parlayacaktır." dedi.

Şiir

Pâdişâh tâcına lâyık olan inci
İstiridye içinde olduğu zaman ona (inciye) İlham olur

İstiridyenin kapaklarından dışarı çıktığı zaman
Ansızın pâdişâh tâcının zirvesine ulaşır

Şeyh (k.s.) buyurdu ki Şeyh Zâhid (k.r.)'in huzûruna vardığım zaman gençliğimde ve tevfiğimde? onun yorumunu annemden duymuşken Şeyh Zâhid (k.r.)'e açıkladım. Şeyh Zâhid de <onu tasdîk ediyor ve doğru olduğunu söylüyordu.>[80]

---

[76] L: نو روی دگر یابد ;Ç: ز نو روزی دگر یابد

[77] L, Ç: زینتها

[78] K, Ş, Ç: كه يك ظرف ماست

[79] K, Ş, Ç: < صورتِ حل پرسید که چرا طعام نخورده ای؟ من سرّ خواب شبانه باز گفتم ونیز گفتم که بی اجازت تو بوده بدان سبب نخوردم>

[80] K, Ş, Ç: <مستحسن داشت وآن تعبیر رابپسندید>

Hikâye: Ferruh Kavvâl[81], Şeyh (k.s.)'in şöyle buyurduğunu söyledi: Çocukluğumda, rüyâmda kaf dağının üzerinde olduğumu gördüm. Geniş ve uzun bir kılıcı belime bağlamışım. Samurdan yapılmış bir külah başımdaydı. Kendi kendime Ben Cebrâîl mürşidinin oğlu olarak benim bu şüphe ve kılıçla ne ilgim vardır diye düşündüm. Kılıcı kınından çekmeyi düşündüm. **[88]** Çalıştım ama olmadı. Bu kez düşündüm ki kılıç çıkmadığı için şapkamı kaldırayım. Şapkamı başımdan çıkardım. Kafamdan öyle bir güneş çıktı ki bütün dünya aydınlandı. Şapkamı kafama koyunca o güneş örtülüyordu. Tekrar aldım yine güneş (bütün) azametiyle parlıyordu. Tekrar başıma koydum yine gizleniyordu. Bu şekilde (aynı şekilde) 3 kez koyuyor ve kaldırıyordum. Şeyh Zâhid (k.s.) hazretlerine ulaşıncaya kadar bu rüyâ hep benim kafamda canlanıyordu. Bu rüyâyı anlattım. Kılıcın velâyet (hilâfet) hükmüne, güneş ışığının da velâyet nûruna işâret ettiğini söyledi.

Şiir

Senin güneşinin ışığı, doğunun mutluluğu için güneştir
Senin kılıcının pırıltısı dünyayı ışıklandıran güneştir

Hikâye: Şeyh Sadreddîn Edâmallâhü bereketehü dedi ki Şeyh (k.s.)'in[82] keşif ahvâli sürekli ve yüksek (dereceli) olmuştur. Allah, sâlih ve ödün vermeyen kullarının kendi huzûruna geldiğini ve yaklaştığını görüyordu. Ancak Şeyh onları tanımıyor, onlar da kendilerini tanıtmıyordu.

Şiir

Kendi vücudundan habersiz yaratılmışlardır
Kendi sırlarını ve halkın sırlarını iyi biliyorlar

Bütün ufuklarda çoğu yaratık ölüp aradan gitmiştir ancak
Kâinât arasında mevcutturlar

Ondan sonra şeyhin ahvâli, bâtınî keşf oluşuncaya kadar gittikçe artmakta ve çoğalmaktaydı.

---

81 Ç: Ferruh Erdebîlî.

82 Duâ cümlesi "S"de ilâveten gelmiştir.

Bâtınî keşfin ilk aşaması oydu. Kelhorân köyü civarında <yakındır>[83] küçük tepecik başında rezâd[84] renkli ünlü bir türbe vardı ki türbe ünlü ve büyük bir kişiye âittir. Âniden bir gün şeyhin elini birileri alıp onu türbeye soktu. Bütün doğudaki ve batıdaki mezartaşlarını dolaştı. İnsanlardan bazılarını rahat, bazılarını zahmette; bazılarını sevap, bazılarını da cezâ içerisinde bazılarını da ceza meleklerinin ellerinde sıkıntı çektiklerini görüyordu. Onların ellerini sanki bekçilerin ellerindeymiş gibi tasavvur ediyordu. Çünkü çocuktu ve o durumu bilmiyordu.

[89] Şiir

Bu dünyada ele geçirdiği rolleri
Öbür dünyada hepsi gerçekleşiyordu[85]

Ansızın, O köy halkından biri erkenden vefât etti. Onu da aynı şekilde gördü. O kişi o günlerde ölmüştü. O, ölülerin ahvâlini görüyordu. Bu durumdan korktu ve bir müddet hasta olmuş, üzerine bir zayıflık ve korku hâkim olmuştu. Çok korkmuştu. Halktan uzaklaştı ve hâlini kimseye anlatmadı. Halk arasına karışmıyordu ve dâima aşırı korku ve haşyet içindeydi.

Şiir

Kimin yüreği korkudan dertle dolu olursa
Onun gözyaşı sanki yüzüne sarı bir gül oluyordu

Zayıflık ve korku son haddine ulaştığında annesi bütün doktorları onu tedavi etsinler diye topladı. O kadar tedavi etmelerine rağmen onun hastalığının iyileşmesine hiç bir fayda vermedi.

Şiir

Âşıktır ancak öbür aşıklar gibi değil ki
Ma'şûkunu bir gün bırakıp gitsin[86]

---

[83] H, Ş, K, Ç: احوال شیخ

[84] L, Ş, K: رنگ زرزاد; Ç: yok.

[85] Ç: همه ظاهر می شد; H, L, Ş, K: Farsça beyit yok.

[86] Ç: بر در اغیار; S, L, Ş, K: Farsça beyit yok.

Annesi (rahmetullâhi aleyhâ), bu kilide bir anahtar, bu derde bir çâre bulamadı. Sürekli şeyhe kendisine ne olduğunu, bu hastalığın sebebini ve neden korktuğuyla ilgili bir çok soru sordu. Tâ ki sonunda kendi durumunu ve ahvâlini açıkladı.

Şiir

بِقَلْبِیَ شَیْءٌ لَسْتُ اُحْسِنُ وَصْفَهُ عَلی اَنَّهُ ما کانَ فَهُوَ شَهیدٌ
تَمُرُّ بِهَا الْاَیّامُ[87] تَسْحَبُ ذَیْلَها فَتُبْلی[88] بِهِ الْاَیّامُ وَهُوَ جَدیدٌ

Annesi (rahmetullâhi aleyhâ), onun hâlini duyduğunda anladı ki bu hastalığın tedâvisi tâbîblerin değil, evliyâullâh'ın işidir. Bunun ilacı: فَاذا مَرِضْتُ فَهُوَ یَشْفِیْنِ[89] [*Hastalandığınızda, size şifâ veren O'dur.*] hastanesindedir. <Ondan sonra sâlih ve şeyh olarak bilinen her kim varsa, Erdebîl şehrine ve onun bölgesine dâvet edip **[90]** muhteşem bir şekilde ağırlıyordu.[90] Şeyhi onlara tanıtıyordu. <Onun halini duydukları zaman az konuşur ve onu dinlerlerdi. Hiçbirinin konuşmaya ve anlatmaya dilleri varmıyordu hiç bir şey söyleyemiyorlardı. Şeyh konuşmaya başladığında söz açıldıkça açılıyor, onlar sessizce konuşmayı dinliyorlardı. Başka bir konudan söz edilmiyordu>.[91] Annesine şeyhin mertebesinin, onların mertebesinden daha yüce olduğu kesin bir şekilde belirlenmiş oldu. <Bu insanlar, şeyhin huzûrunda konuşmaya muktedir değildiler>.[92] Şeyhin hâli günden güne ağırlaşıyordu. Bu derdin bir merhemi, bu durumun bir mahremi ortaya çıkmadı.

Şiir

ظَفَرتُمْ بِکتْمانِ اللِّسانِ فَمَنْ لَکُمْ بِکتْمانِ عَیْنٍ دَمْعُهَا الدَّهْرَ تَذْرَفُ
حَکَمْتُمْ جِبالَ الْحُبِّ فَوْقی وَاِنَّنی لَاَعْجَزُ عَنْ حَمْلِ الْقَمیصِ وَاضْعَفُ

Hikâye: Şeyh Sadreddîn Edâmallâhü bereketehü, Şeyh (k.s.)'in şöyle dediğini söyledi. Bir mübârek anda (O mübârek an gerçekleştiği zaman) çocukken Kelhorân

---

87 H, L, Ş, Ç: تمر به الایام

88 Ç: فصلی

89 Şuarâ 26/80.

90 H, L, Ş, K, Ç: < بعد از آن هرکس که در شهر اردبیل وولایت آن به صلاحیت موسوم بودی ضیافت کردی وبه خانهء خود دعوتهای شگرف کردی>

91 H, L, Ş, K, Ç: < همین که شیخ سخن آغاز کردی همه در سخن او حیران می شدند وفهم هیچ کس به کنه کلمات ومعاملهء شیخ نمی رسید>

92 "S"de ilâveten gelmiştir.

köyünden, Erdebîl şehrine gelip gidiyordum. Reîs Sa'd kapısının dışında, Kelhorân ve Kutbâbâd (17) köylerinin kavşağında bir türbe[93] vardır. Bu türbe sâlihler ve âbidlerden olan Pîre Ahmed'e âittir. Yolu onun mezarı yakınında geçtiği zaman O Pîre Ahmed'i gördüm ki önüme geliyor, selâm verdi ve yakınlık gösterdi, başsağlığı diledi: "Üzülme, senin işlerin iyileşecektir ve senin merteben gitgide yükselecektir. <Sırlar denizi, nûrlar kapısı sana açılacaktır.>[94]

Şiir

Âşıklar senin sevdânın kapısı için cân verirler
Âşıklar seni görmek için cânlarını ve dünyalarını fedâ ederler

[**91**] *Âşıklar uykuda sana vardıklarını görseler*
Hayâlde bile cânlarından geçerler

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü, Şeyh (k.s.)'in şöyle buyurduğunu söyledi: (Ben) sülûk ve tasavvuf kurallarını gelenek ve göreneklerini bilmiyordum. Bir mürşidim de yoktu ve riyâzetin keyfiyetini bilmiyordum. Dâima ibâdetle meşgûl idim. <Dâima, gündüz sâim, gece kâim idim.>[95] Çoğu zaman Şeyh Ferec Erdebîlî'nin mezarında vaktimi geçiriyordum. O da <bu tayfanın Seyyidi, Ebu'l-Cüneyd Bağdâdî>[96]nin mürîdlerinden biriydi. Aynı şekilde Şeyh Şehabeddîn Sühreverdî'nin (rh.a.) mürîdi Rükn Muhyiddîn Erdebîlî'nin ve Ebu'l-Kasım Cüneyd'in mürîdlerinden birisi olan Şeyh Ebû Saîd Erdebîli'nin (rh.a.) mezarı bulunuyordu. Bunların mezarlarından iki adım mesafeyle namaz kılıyordum. Şeyh Ferec ve Rükn Muhyi[97] (rahmetullâhi aleyhimâ)'nin mezarlarında namaz kılmakla meşgûlken, onların mezarlarından bir nûr huzmesi çıktığını gördüm. O nûr ışınları benim boğazıma giriyordu ve bazen Rükn Muhyiddîn'in mezarında olduğum zaman bir ses işittim ki كَدَوِيِّ النَّحل[98] geliyor ve benim başımın üzerinde dolaşıyordu.

---

93 H: تربیت ;K: تربیتی

94 H, L, Ş, K: < جان تو دایرهء نقطهء اسرار شود ودل تو آینهء عالم انوار شود و تشویق مکن که به صاحبدلی خواهی رسیدن و روی مراد خود خواهی دیدن>

95 H, L, Ş, K: <و پیوسته قایم اللیل وصایم النهار می بودم>

96 H, L, Ş, K: <شیخ جنید بغدادی>

97 H, Ş: شیخ فرح وشیخ رکن ;K: شیخ فرخ رکن

98 L: کندوی النخل ;Ç: کندوی نحل

Şiir

Bizim dostluğumuz ve şerefimiz için bir ba'de kaldır iç
Âşıklar diyarında aşk nağmelerini dinle[99]

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü şöyle dedi: Şeyh'in annesi, Şeyh (k.s.)'in alnında, irşâd ve hükümdarlık nûrlarının işâretini sezdi. (Annesi) 12 yıl boyunca devamlı olarak oruç tuttu ve orucunu Şeyh'in abdest alınmış suyundan açıyordu.[100] Şeyh (k.s.), annesinin ona abdest suyu getirip onun abdest almasına müsâde etmiyordu. Annesi gizlice hizmetçilere Şeyh hazretlerinin abdest alınmış suyunu onun göz önünden alıp ve başka bir yere döktüklerini göstersinler. Şeyh zannediyordu ki dökmüşler. Halbuki o suyu saklamış ve annesi teberrüken **[92]** o suyla iftâr açıyordu.[*101]

Şiir

Bu bir rûh temizleyicisidir ki[102] *rûhu pâk yapıyor*
Bir nûrun yansıtmasıdır ki rûhu ışıklandırıyor

<Zirâatten elde ettiği bütün kazancı ıslah, usûlüne ve ebrârların sofrasına bağışta bulunuyordu.

Şiir

Onun cömert eli her zaman sehâvet saçıyordu
Onun cömert avucunun içi misâfirin kenevîridir>[103]

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi ki şeyhin (k.s.) annesinin kerâmetlerinden birisi de şu örnekde gizlidir. Diğer kerâmetlerinden biri Şeyh Zâhid ile ilgilidir. Şeyh Zâhid (k.r.)'in iki evi ve iki hanımı vardı.[104] Hanımlarından biri Hilyekirân[105] (18)'da, diğeri Siyavrûd[106]'da oturuyordu. Şeyh Zâhid, Hilyekirân'daki eve daha çok

---

99 L, Ş: Şiir yok.

100 Ç: Farsça beyte kadar sonraki konu yok.

*101 Şeyhin annesinin, şeyhin abdest suyuyla ilgili teşebbüsleri başka nüshalarda çeşitli şekillerde gelmiştir. Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (13) no'lu açıklama.

102 L, Ş, K, Ç: كه بدان

103 < > arasındaki ifâde "S"de ilâveten gelmiştir.

104 H, L, Ş, K: دو خانه بود

105 L, Ş, K; هلبه كران

106 Ş: سياد رود; K: سيار رود

teveccüh ediyordu. Şeyh Safiyyüddîn (k.s.) de daha çok o evin hizmetçisi ve hâdimi oldu. Bir keresinde Siyavrûddaki eve gitti. Şeyh Zâhid'in Siyavrûd'daki karısı onu azarlamaya başladı dedi ki: "Ey anası ölmüş! Sen o eve daha çok hizmet ediyorsun o zaman burada ne yapıyorsun?" Şeyh Safiyyüddîn cevap verdi: "Otur yerine, ben Şeyh Zâhid'in mürîdiyim, yaşlı kadınların değil. Eğer yaşlı kadınların mürîdi olsaydım, kendi annemin mürîdi olurdum. Eğer kadınlar şeyhliğe lâyık olsaydı, annem, âlemin şeyhliğine lâyık olurdu.

Şiir

Onun inandırıcı telleri hidâyet ışıklarının bir parçasıdır[107]
Onun mârifet damlası bin bir denizin takvâsına bedeldir

[93] II. Nev':

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in talebeliğine dâir

Hikâye: Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) dedi ki Şeyh (k.s.)'in hâli kuvvet buldu ve yüce bir mertebeye erişti. Bunun çözümünde âcizdi ve onun gelişmesi onun için zor idi. Dalgalı efkârından kurtulmak için bir mürşid bulmak gereksinimi duyup bununla meşgûl oldu. <ve bütün vücûdunu kendi isteği için adadı. Bu isteğini nerden bulduğunu bilmiyordu[108]>.[109]

O dönemde[110] halk, Sebelân (Savalân) dağına çok gidip gelirlerdi. Orada Allahü Teâlâ'nın evliyâları Sebelân dağındadır diye meşhûr bir söylenti vardı. Şeyh (k.s.) Sebelân dağına çıkmaya niyet etti. Belki onlardan birini bulur diye bir kere çıktı ve geri döndü. Ancak birini bulamadı.

Şiir

Sebelân nedir ki ondan parlayan yakut isterler
İnciyi (mücevheri) selden değil, Ummân denizinden isterler

---

[107] Ç: تاره مقعنهٔ او انوار هدیست

[108] Ç:ازکجا طلب کند

[109] H, L, Ş, K: yok.

[110] Sonraki konu hikâye adı altında "Ç"de müstakil olarak gelmiştir.

İkinci kez o mevsimde gitti -ki kar, buz ve soğuk nedeniyle temmuz ayının ortası dışında oraya çıkamazsınız- Yine gitti. Avâm halkın alışkanlığı gibi o da oranın (Sabalan dağının zirvesinden) teberrük olarak oranın suyundan ve toprağından dönüşünde getirdi. <Dağın ortasında bir dereye vardı>[111] Eline ok ve yayını alıp bir sandalye[112] üzerine oturmuş bir Türk'ü gördü. O (Türk) oku, yaya koymuş, şeyhe tuzak kurmuştu. Ondan başka, o civârda hiç kimse yoktu. <Baktı ki onu belki koruyanlar ve hizmetçiler olur. Hiç görmedi. Belki anka kuşu gibi yapayalnızdı.

Şiir

Anka kuşunun, ufukların yükseğinde uçmasını beklerler
Onu, bu dağın derelerinde buldu.[113]

Sonra O Türk moğolca şeyhe "gel" diye bağırdı. Şeyh yanına gitti. Şeyh'e: "elinde taşıdığın şey nedir?" diye sordu. Şeyh: "Su testisi: dedi. O: "Nasıl bir sudur?" dedi. Şeyhi "O Sebelân Dağı'nın suyudur ki teberrüken aldım" dedi. Yayı tekrar çekti ve "dök" dedi. Şeyh suyu testiden döktü. Türk: "Bu akarsu ile şu suyun arasında ne fark vardır? Suda teberrük olan nedir?" dedi. **[94]** Bir kez daha sordu: "elindeki başka şey nedir? Şeyh: "Sebelân Dağı'nın zirvesinden bir parça toprağı teberrüken aldım." dedi. Yine yayı çekti ve "dök" dedi. Şeyh o toprağı da döktü. Türk: "Bu toprak ile şu toprak arasında ne fark var?" dedi.

Şiir

Eğer haysiyet peşindeysen Onu Allah'ın dergâhının toprağında bul
Zîrâ bu dünyada hiç bir şey bulamazsın

Toprakla uğraşki bir cevher bulasın
Pâk defîneleri su ve çamur (toprak) altında gizlemişlerdir

Sonra şöyle dedi: "Hey! Benim gördüğüm kadar sen bu işten kaçmış veya kaçıyorsun veya tembel birisin. Taşta, dağda ne bereket olur? Taştan, dağdan ne elde edilir?

---

[111] H, L, Ş, K: <در میان دو کوه به درّه ای رسید>

[112] L, Ş, Ç: صندلی

[113] < > arasındaki ifâde "S"de ilâveten gelmiştir.

Şiir

Ne zaman cân sırrını açıklayayım?
Yakut ne zaman değersiz taş olabilir?

Bu sefer seni affediyorum. Eğer bir daha gelirsen seni vururum.

Şeyh (k.s.), geri döndü ve tekrar bakınca O Türk'ü görmedi ve o yerden tekrar geri döndü.

Şiir

حَسْبِی بِاَنّكَ عالِمٌ بِمَصالِحی اِذْ كُنْتَ مَأْمُوناً عَلَیَّ شَفیقاً

Şiir

Mücevherin ışıltısı parladı ve güzel bir görünüm sergiledi
Hakk Teâlâ dışında bütün hevesler aşklar fâni oldu

Hikâye: Şeyh Sadrü'l-mille (edâmallâhü bereketehü) şöyle dedi: Bundan sonra Şeyh (k.s.)'in hâli zorlaşıyordu ve onun sorunlarını ve durumunu çözecek birisi yoktu. Şeyh, sorunlarını çözmek için günbe gün ve an be an sabırsızlanıyordu. Erdebîl'in her köşe bucağına gidip, iç yangınını söndürecek hastalığının ilacını bulamıyordu.

Şiir

فَاِنَّ رَبَّكَ لا اَشْفَی الْعَلیلَ وَ اِنْ اَدْعُ اَدْعُ حُرْقَةً فِی الْقَلْبِ ذاتَ تَلَهُّبٍ

Şeyh, annesinden mürşid Şeyhi bulmak için yola çıkmak husûsunda izin istedi. Annesi izin vermedi. Şeyh (k.s.)'in derdi daha da arttı. Annesi, onun yokluğuna dayanamazdı.

[95] Şiir

اَطْمَعُ فِی التُّلُوِ وَنارُ حُزْنی لَها فی كُلِّ جارِحَةٍ ضِرامٌ

Şeyh'in Muhammed adında çok zengin bir kardeşi vardı. Şîraz ve Hürmüz tarafına ticârete gitmişti. Allah'ın takdiri, Şîraz ve Hürmüz arasında, sıcak bir bölge

olan Perek (19) ve Târem (20) vilâyetinde, zehirli bir rüzgara yenildi. Rahmetullâhi aleyh.

Şiir

اِذا مَا امرِءٌ سائَتْ عَلَيْهِ مَنِيَّةٌ بِاَرْضٍ اَتاها مُكْرَهاً وَمُطَوَّها

Diğer kardeşi Salahüddîn Reşîd (rh.a.) mal mülk hevesiyle Şîraz tarafına gitmişti ve Şîraz'da Emînüddîn Ambarcı'nın kızını, kendi nikâhına aldı ve o yere ikâmet etti. Uzun bir müddet geçtikten sonra sonunda Şeyh (k.s.) annesinden, kardeşi Salâhüddîn Reşîd'e[114] gitmek için izin izin istedi. Zâhirde bunu bahane ederek, açıkçası bir mürşid istiyordu.

Şiir

Âşıklar yitirdiklerinin peşinde cân pazarında gülümseyerek
O âb-ı hayâtı elde etmek için kendilerini ateşe atıyorlar

Annesi oğlunun (Yani Muhammed'in) vefât üzüntüsünü yaşadığı için diğerinin gidişine dayanamıyordu. Salâhüddîn Reşîd'e hırsı sebebiyle izin vermişti. Şeyh (k.s.), isteklerinin peşinde yola koyuldu.

Şiir

فَلَمَّا وَفَى الْتَوْديعُ[115] مِمَّنْ اَلِفْتُهمْ بَكَيْتُ اِلى اَنْ كِدْتُ بالدَّمْعِ اَغْرَقُ
فَقُلْتُ قِفُوا لى ساعَةً لَاَراكُمُ فَيا مَن بِنارِ الْهِجْرِ[116] قَلْبى اَحْرَقُ
فَلَمْ يَسْمَعُوا قَوْلى وَسارُوا قَدامَهُمْ[117] وَظَلَّ فُؤادى بِالْاَسى يَتَحرَقُ[118]

Şeyh (k.s.), işitti ki evliyânın necîbi olan Şeyh Necîbüddîn Bozgûş (21) **[96]** (rh.a.), Şîraz'da velâyet sahibi bir adamdır. Onun sesi ve debdebesi her yere ulaşmıştı (ün salmıştı). Şeyh, onu görmeyi arzu ettiği için Şîraz'a doğru yola çıktı. Fakat Ebher ve Kazvîn yolunun üzerinde ve bu ikisi hâriç her yerde gaybdan haber veren bir haber,

---

114 K: Seyyid.
115 L: التوابع
116 L, Ç: بناء البحر
117 L, Ç: مدهم
118 H, Ş: Arapça beyitler yok.

işâret ve bir pîr arıyordu. İsteğini ona doğru yöneltti. Çünkü derde dermân olan biriydi. Onun vâsıtasıyla tevbe etmek istiyordu. Ona elini verdiğinde yüzünü çevirdi ve (k.s.), mübârek boynunu onunla karşılaşmaya yöneltiyordu. Ancak görmek fırsatı bulamadı. Anladı ki bu kimse onu çekemeyecek ve onun işini çözemeyecek. (Yükünü kaldıramayacak) <Ondan uzak durdu>[119] elini çekti.

Şiir

Güvercin uçurtan adam nerde Akdoğan avına çıkabilir?
Serçelik nerde, şahinlik nerde? Serçe hiç Şahin olabilir mi?[120]

Şiir

Kursağında taneler olan kuş
Nasıl bir sineğin tuzağına sığabilir?

Anka kuşunu nasıl kafese sığdırabiliriz
Onun yuvası Kaf dağıdır

O yerden Golpâygân[121]'a ulaştı ve Onun nişânelerini sordu. Bir şeyhin alâmetlerini saydılar. Onun huzûruna gitti. Aynı şekilde tevbe etmek istiyordu. Yine bu şeyhin de ona ilgisiz olduğunu gördü. Mübârek boynunu çevirip ve el çekip Şîrâz'a doğru yola koyuldu.

Şiir

اِذا رَقی فَالَی الْعُلْیاءِ نَهْضَتُهُ[122] وَاِنْ مَشَی فَعَلَی الْاَعْناقِ وَالْقِمَمِ[123]

Kardeşi Salâhüddîn Reşîd'e "Kardeşin Safiyyüddîn geliyor" haberi verildi. Haberi duyunca onu karşılamayı planladı ve Onun Timur Nâmî[124] adındaki yardımcısı ki onun vekiliydi. Kendi namusunu ve ihtişâmını korumak için yeni bedevî atlar

---

119 "S"de ilâveten gelmiştir.
120 L: beyit yok.
121 H: چر پادقان; K, Ç: گلپایگان
122 H, Ş, K: هفته
123 L: Arapça beyit yok.
124 L: تمور ناجی

hazırladı. Şeyhi, altın giysiler giydirilmiş ve değerli atlara bindirilmiş bir şekilde şehre getirsinler diye pahalı elbiselerle beraber köleleri ve hizmetçileri gönderdi. Şeyh (k.s.) kabûl etmedi ve ata binmedi. Aynı şekilde yürüyerek **[97]** fukarâ tarzı giysisiyle şehre gitti.

Şiir

وَلَئِنْ كَبُرْتَ عَنِ الْمَلابِسِ وَالْحُلِّي فَبِكَ الْمَلابِسُ وَالْحُلِّي مُتَشَرَّفٌ

Şeyh-i kebîr Ebu Abdullah Hafîf (Nevvarallâhü revhahü)'in mezarı başına indi ve orada yaşadı.

Şeyh (k.s.) o yere ulaştığında Şeyh Necîbüddîn Bozgûş (r.a.) ölüm şerbetini[125] tatmış, Allah'ın rahmetine kavuşmuştu. Bunun üzüntüsü Şeyh (k.s.)'in yüzüne yansıdı.

Şiir

لِلْمَوْتِ فِينا سِهامٌ غَيْرَ مُخْطِئَةٍ مَنْ فاتَهُ الْيَوْمَ سَهْمٌ لَمْ يَفُتْهُ غَدا

Dert ve hüzünden dolayı kardeşi onunla konuşamıyordu ve Salâhüddîn'in dâvetine bakmayarak, bütün vaktini, kendi isteğine ermek için harcıyordu.

Şiir

Bizim âşık başımızda öyle bir aşk vardır ki
Bu iki dünyaya hiç sığmaz

Hikâye: Şeyh (k.s.) birgün, Şîraz pazarının ortasında kardeşi Salâhüddîn Reşîd'i gördü. Çok büyük bir ihtişâmla geçiyordu ve yaklaşık yetmiş hizmetçi ve koruma onun önünde ve arkasında geçiyordu ve şöyle söylüyorlar. Zafer coşkusundan dolayı on sekiz zurna ve başka sazlar (bunu kutlamak için) onun yanında çalıyorlardı. Şeyh onu gördüğünde, kendini ondan çekti ve ondan uzaklaştı. Ancak onun geçtiği o yerde izdihâm vardı. Salâhüddîn Reşîd'in (at) üzengisi Şeyh'in elbisesine dokundu. Şeyh (k.s.) oradan çıkıp uzaklaştı ve kendi elbisesini suya salıp orda yıkadı. Mısrâ:

"*Takvâyı gerçekleştirmek, kendini dindâr göstermekten daha iyidir*".

[125] L, Ç: كاس موت; H, Ş, K: منيت

O ibâdet köşesinde ciddî bir ibâdet, mücâhede ve riyâzat yapıyordu. Mücâhedesinde o kadar aşırı gitti ki her yedi günde bir orucunu açtı.

Hikâye:[*126] Edâmallâhü bereketehü dedi ki bir genç, yaş bakımından Şeyh (k.s.)'den küçüktü. **[98]** Şeyhin dostu oldu. Bu dostluk ve birbiriyle uyum içersinde ibâdetle meşgûl oluyorlardı. Hatta ibâdetlerini arttırıyorlardı. O genci Hakk Teâlâ, çokça ağlamaktan dolayı iki gözünden etti. Ağlayan Yahyâ gibi[127] gözyaşı yanaklarından süzülüyordu. <Öyle ki yanan mum gibi erimişti ve gece gündüz ağlayıp inlemekten bıkıp usanmıyordu>.[128]

Şiir

وَمازالَ يَشْكُو الْحُبَّ حَتَّى رَاَيْتُهُ تَنَفَّسَ فى اَحْشائه وتَكَلَّما
فَيَبْكى وَاَبْكى رَحْمَةً لِبُكائِهِ اِذا ما بَكى دَمْعاً بَكَيْتُ لَهُ دَماً

Şiir

Benim kanlı gözyaşlarım sararmış yüzüme
Benim dertli hâlimin yüreğimdeki hikâyesidir

Öyle bir zaman oldu ki yiyecek hiç bir şeyleri kalmamıştı. Yedi günde bir iftâr yaptıkları için bu iş ondört güne uzadı. Tâkatsiz kaldılar. Ânsızın, birini gördüler. Duvardan eve girdi. Elinde bir mum, birkaç ekmek ve biraz tatlı (vardı). Şeyhin ve o gencin önüne koydu. Onunla iftâr ettiler. Ondan sonra, o kişi şeyhin dostu oldu ve bir müddet sohbet ettiler.

Şiir

زُرْمَنْ هَوَيْتَ وَإنْ شَطَّتْ[129] بِكَ الدَّارُ وَحالَ مِنْ دُونِهِ حُجُبٌ وَاَسْتارٌ
لا يَمْنَعَنَّكَ بُعْدٌ مِنْ زِيارَتِهِ اِنَّ الْمُحِبَّ لِمَنْ يَهْويهِ زُوَّارٌ

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü, şöyle dedi: Bundan sonra o yerde bulunan ve göze görünmeyen evliyâullahlar Şeyh (k.s.)'le dostluk edip yakınlaşmaya başladılar.

[*126] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (14) no'lu açıklama.

[127] H, L: بحير صفت; K, Ş: بحر صفت

[128] H, L, Ş, K, Ç: <چون شمع او سوخته بود و مجروح شده>

[129] H: تبطت

Bunların her biri bir işle meşgûldü. Bakkal, fırıncı ve bu ikisi dışında başka meslek-lerden olanlar da vardır. Kubbelerin cülbâbında "Türbelerin altını evliyâlardan başkası bilmez" (yazısı) gizlenmiş olup (ancak) ışık giren gözlere mahrem ve âşikârdır.

Şiir

Ruh gibi hem âşikâr hem gizlidir.
Evliyâullaha âşikar başkalarından gizlidir.

[99] Şeyh (k.s.), çoğu zaman Süleymân Ana Câmisi ve Şeyh Ebû Abdullâh Hafîf(22)'in ve Şeyh Ebû Zer'a Erdebîlî(23)'nin (rahmetullâhi aleyhim) mezarında ibâdetle geçirdi. O dönemde, eğer bir kimse Ebu Zer'a'nın mezarı başında, akşam namazından, güneş doğuşuna kadar bir lahza gaflet etseydi o adamı öldürüp mezara atarlardı.

Şiir

Senin hunhar olan aşk başın
Ayyarların ölüm meydanıdır[130]

Şeyh (k.s.), geceyi o yerde ihyâ etmek istiyordu. Halk, Şeyhi bu işten alıkoyuyordu. Öyle ki halk orda geceyi geçiremezdi (çünkü) öldürüyorlardı. Şeyh (k.s.), buyurdu: "Biz birbirimizin hemşerisiyiz ondan bana bir zarar gelmez". Gece o yerdeydi ve ibâdetle meşgûl oldu ve: "Temiz (pâk) merkadinden oluk oluk nûr geliyor ve boğazımdan aşağıya iniyordu ve nûrun pırıltısı onun mezarından çıkıyordu ve küçük pencerelerden yukarıya çıkıyordu. Demirci fırınlarının ateşi gibi bacalardan dışarı sıçrıyordu." diye buyurdu. Şeyh (k.s.) güneşin doğuşundan İşrâk namazına kadar oradaydı. Oluk oluk nûr geliyor ve boğazından aşağı iniyordu.

Şiir

Biz dost kılıcıyla cânımızı veririz. Onun için ki
Bizim cânımız Hakk Teâlâ'ya kavuşmuştur

Biz yüreğimizin evini onun ışığıyla zenginleştirdik
Bu yüzden onun yüzünden mumundan dolayı ışıklanmıştır

[130] L: کوی میدانش کوپی سربسر عیارست

Şeyhi tanıyan kişiler sabahleyin kefen ve ölüyü gömmek için gereken araç ve gereçleri hazırlayıp ve Ebu Zer'â'nın mezarının kapısına geldiler ki belki Şeyhi de öldürmüşlerdir. Taki techîz ve defin işiyle meşgûl olsunlar. Şeyhi gördüler, nûr içinde gark olmuş, namaza durmuş ve sağ-salim) gâyet selâmetle halkla ordan dışarı çıktı ve nûrun etkisinden dolayı o mübârek ve kutsal yüzünde öyle bir durum vardı ki kimse cüret edip onun mübârek yüzüne bakamıyordu.

Şiir

Onun yüzü mucizeden dolayı Hz. Îsâ'nın kolu gibi ağardı
Herkes Allah'ın o âyetini gördü ve Allah'a inandı

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi ki: Şeyh isteğini elde etmek için çok heyecanlı ve şaşkın bir hâldeydi. **[100]** Mezarların çevresinde dolaşıyor ve köşede oturanlara uğruyordu. Oturduğu için bazen birileri ânsızın duvardan geliyordu. Biri yerden ve biri de tavandan indiler ve Şeyh (k.s.)'le sohbet ettiler ve tekrar gittiler...

Şiir

اَلْقَوْمِ اِخْوان صِدْقٍ بَيْنَهُمْ نَسَبُ مِنَ الْمَوَدَّةِ لَمْ يَعْدل بِهِ سَبَبُ

Şeyh'e bir takım hâller olmuştu. Bunu onlara anlatıyordu. Ancak hiç kimse bu hâlin nasıl bir şey olduğunu anlamıyordu. Üstelik bu durum artıyordu.

Şiir

اَلطُّرُقُ شَتَّى وَ نَهْجُ الحَقِّ مُنْفَرِدُ وَالْسالِكُونَ سَبِيلَ[131] الْحَقِّ اَفْرادُ
لا يُعْرَفُونَ وَلا يُدْرى مَنازِلُهُمْ فَهُمْ عَلى مُهِّل يَمْشونَ قُصَّادُ
وَالنَّاسُ فى غَفْلَةٍ فيما لَهُم قَصَدُوا فَكُلُّهُمْ عَنْ طَرِيقِ الْحَقِّ رُقّادُ

Birgün Şeyh (k.s.), oturmuştu ki mihrâbın duvarı çatladı. Biri ordan çıkıp, Şeyhi çağırdı: "Ey Türk pîri" Şeyh (k.s.)'e Türk pîri de denilirdi. Bu yüzden onun yüzü gâyet güzel ve mükemmel bir şekilde görünüyordu.

[131] Ç:سبل

Şiir

اِذا نَحْنُ شَبَّهناكَ بالْبَدْرِ طَالِعاً بِحُسْناكَ حَقّاً انْتَ اَبــهى واَجْمَل[132]

Şiir

Âlemin rûhunu aramak husûsunda senin iyiliğin kötülüklerde arınmıştır
Âlemin cân burcunda senin yüzün güneş gibidir

Senin yarı aralanmış gözlerin akıl ve yüreğin sarhoşudur
Senin şarap seven mücevherin cân şarâbının kadehidir[133]

Şeyh o adamı dinlemeye başladığı zaman (Şeyhe) şöyle dedi: "Türk Pîri! hazır ol ki üç günden sonra asla namaz kılamayacaksın. Öğlen namazında ölecek ve bu dünyadan göçeceksin. Senin ömrün sona ermiştir.

Bu sözü söyleyen, sırlı bir şekilde kayboldu. Şeyh bunu duyduğuna üzüldü ve üzgünlük halinde ümîd sayfasını kapattı. Ömrünün sona ermesinden dolayı değil belki **[101]** mürşidi bulamamış, bulamayınca da maksûduna varamamış ve durumunu açıklayamamış biri olarak ve ortalıkta hiç bir şey yapmadan çekip gidecektir.

Şiir

فَوْقَ العُقُولِ تَصَرُّفُ الاَزْمانِ مَا الْمَرْءُ الاَ نُهْزَةُ الْحَدَثانِ
سَعْىٌ وَجَهْدٌ، جاهَدٌ وَتَقَلُّبٌ حالاً بِحالٍ ثُمَّ كُلٌّ فانٍ
ما حيلَةُ الاِنْسانِ فِى مَأمُولِه وَالْعَجْزُ آخِرُ حيلَةِ الاِنْسانِ[134]

Çâresizlikten Allah'ın kazâ ve kaderine boyun eğdi ve başı diz üstünde bükülü kaldı.

Şiir

Visâl şarâbından içip sarhoş olayım dedim
Ne yazık ki bu çölde susuzluktan öldüm

---

[132] Ş: Arapça beyit yok.
[133] L, Ç: Farsça iki beyit yok.
[134] Ş: Arapça üç beyit yok.

Bu durumdayken hazırlandı. Kendini temizledi ve orucunu açmayı bıraktı. Üç gün boyunca ölüme hazırlanmaya ve dünyaya iltifâtı terkle meşgûl oldu. Hiç yemedi ve abdestli oturarak vaktini geçirdi.

Üçüncü gün olduğunda, öğlen namazı vakti (onun) ölüm vaktiydi. Şeyh (k.s.), oturmuş ölüm vaktini bekliyordu. Ânsızın duvardan aynı şekilde inen birini gördü ve: "Ey takvâ sâhibi[135] pîr! üzgün ve hâtıralarla meşgûl olarak niçin sıkıntıdasın?" diye sordu. Şeyh, o kişi ile konuştuklarını söyledi ve durum budur dedi. O kişi: "Üzülme, kalk o kişinin cenâzesine gidelim ki o ölmüştür" dedi. Çıktılar, sokağın başına ulaştıklarında, o kişinin cenâzesini getirdiklerini gördüler. O hâldeyken, o kişi oranın ünlülerinden birisiydi. O kişinin namazını kıldıktan sonra şeyh o kişiye: "Bu nasıl bir iş ki bu adam benim ölüm vâdemi açıkladı ama kendisi öldü" diye sordu. O kimse: "Mü'min, mü'min kardeşinin aynasıdır. O senin sâfî aynana baktı, kendi hâlini ve ölümü gördü. Sandı ki o senin ölümündür, ancak O, onun ölümüydü.

Şiir

Dünya kadehi temiz bir aynadır
Her kim onun içine bakarsa kendini görür

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi ondan sonra Şeyh (k.s.)'in salâhiyetinden ve ibâdetinden dolayı şöhreti yayıldı. Halkın büyüğü küçüğü şeyhe teberrüken yaklaştılar. **[102]** Seyfeddîn Bulûkdâr, bu kabîlden yüksek bir dereceye sahip bir adamdı. Şîraz'da hayır sever (biriydi). Şeyhin kardeşi Salâhüddîn Reşîd, onunla ortaktı. Bu Seyfeddîn Bulûkdâr, Şeyhe teberrüken bağlanmıştır. Ona yaklaşmaya çalışıyor ve kendi kızını nikâh akdiyle Şeyhe vermek istiyordu. Şeyh (k.s.), (aşkından dolayı) ulvî âlemin sevdâsıyla meşgûl olduğu için süflî âlemin aşkından <yüz çevirip>[136] bu işten kaçındı.

Şiir

O gayretli göz ki hakîkati aramada ışık onun yoluna saçılır
Eğer hûriye gönül kaptırırsa onun kusûrudur

---

[135] Ş: Ey pîr-i türk.
[136] S, Ç: yok.

Birgün, Seyfeddîn Bulûkdâr, Şeyhin huzûrura çıkmak için mezarlığa geldi. O kadar çok yalvardı ve ricâ etti ki: “On bin dinar veriyor ve kızımı senin nikâhına veriyorum, kabûl et” dedi. Şeyh, parayı almaktan çekiniyor ve ilgi göstermiyordu. On bin dinarın kabûlünde bu abartı ve ısrâr son aşamasına vardı. Şeyh: “Isrârdan dolayı çâresiz kalıp on bin dinarı kabûl ediyorum. Şimdi o benim mi? dedi. Seyfeddîn Bulûkdâr “evet” dedi. Şeyh, keseyi açtı ve avuç avuç o altını mezarların üstüne saçıyordu ve fakir halk topluyordu. Seyfeddîn’in gördüğü bu hâl mizâc ve tabîatına aykırıydı. O keseyi Şeyh’in önünden kaçırdı: “Benim amacım oydu ki bu altın Şeyh’e ait olsun fakat Şeyh onu yere saçtı.” dedi.

Şiir

Aşk âleminde dünya mülkünü aramak hebâdır
Kârûn ve onun kisrâ mülkünü aramak gerekir[137]

O adam ki Allah’ı aramak için adım atarsa
Onun himmetiyle bu dünya ve öbür dünyayı bulacaktır[138]

Evliyâ, evtâd ve ubbâddan yetmişe yakın kişi Şeyh’le tanıştı ki tamamını biliyordu. Kendi hâlini onlara anlattığında onlar anlamadılar ve: “Hakk Teâlâ bu mertebe ve menzili bize vermemiş” dediler.

Şiir

Sultânlık tahtı nerde, bekçi nerde?
Bir şâhın koltuğu nerde, dilencinin barınağı nerde?

Sonunda anlaşıldı ki Beyzâ (24) Rükneddîn Beyzâvî’nin yolu üzerindeler. Şeyh (k.s.) **[103]** onun huzûruna gitti ve onun sözlerini anladı. Kendi durumunu ona anlattığında o da kendi kusûrunu îtirâf edip şöyle dedi: “Ey pîr! Açıktır ki kim bir şeyi ararsa bulur, gönül sahibine ulaşmak ister. Murâdına vardığın zaman beni hatırlaman gerekir. <İster diri ister ölmüş olayım>[139]

---

137 Ç: جوئی
138 Ç: جوئی
139 H, L, Ş, Ç: yok.

Şiir

Bir kutsal mekânda dostluk şerbeti içersen
Ondan bir yudum benim toprağıma akıtman gerek

Hikâye:[140] Edâmallâhü bereketehü dedi ki: Şeyh (k.s.)'in talebelik dönemi uzun sürdü ve dilekler çilelere dönüştü. İlaç kayıp ve Şeyh (bundan) muzdâribti. Şîrâz'da Mevlânâ Raziyyüddîn el-Mânii':[141] (rh.a.) âlem-i rabbânî, mütedeyyin, Hakk'ı vaz' eden müteşerrî bir adamdı. Halk da ona teveccüh ediyordu.

Şiir

وَلَمَّا صَعَدْتَ الْمِنْبَر اهْتَزَّوَ اكْتَسى ضِياءُ وَاشراقاً كَما سَطَعَ الْفَجْرُ
وَذَكَّرْتَنا حَتَّى اَلَنْتَ قُلُوبَنا بِمُوعِظَةٍ فَضْلٍ مُلينُ لَهَا الْصَخْرُ[142]

Şeyh (k.s.), onun huzûruna gitti ve onu anladı. Onunla arkadaşlık kurdu. Mevlânâ Raziyyüddîn (rh.a.), her gün pamuklu kumaşı başının üstüne alıyor, iki millik yolu katediyor ve (onu) satıyordu. Onun öğrencileri: "Biz götürelim, satalım ve Mevlânâ'nın huzûruna getirelim" diye yalvardılar. Kabûl etmedi ve: "Siz sattığınızda sizin kazancınız olur ve ben de sizin kazancınızdan yemiş olurum. Benim gönlüm bu duruma ruhsat vermiyor" dedi. Sonra kendi başına gidiyor, ve satıyordu. Hergün bir dinar kazanıyordu.[143] Şeyh kendi kendine: "Bu bir dinardır ve bu bir dinar daha fazla olabilir" diyordu. Mevlânâ Raziyyüddîn: "O dinar sizin memleketinizin değil belki Şîrâz'ın dinarıdır ki o iki Cov'a eşittir. Bu iki covdan bir miktar sadaka veriyordu. **[104]** Kalan miktarına da çekirdeksiz kuru üzüm ve fındık alıyordu. Yemek pişiriyor ve Şeyhe de o yemekten veriyordu.

Şiir

فَـــــتىً عشَشَ الْعِلْمُ في قَلْبِه فَـــــقَالَ لَهُ الـــــدهْرُ دُمْ هكذا
غريبُ الفِعالِ غَرِيبُ المَقالِ غريبُ الكَمالِ غريبُ الحِجَى[144]

---

140 Ş: Bu hikâye yok.
141 Ç: المانقى
142 L, K, Ç: Arapça iki beyit yok.
143 L, Ç: كسب
144 L: غريب الحمى

Sonra Mevlânâ Raziyyüddîn (rh.a.), Şeyhi okuyup yazmaya teşvîk ediyordu. Şeyh (k.s.), onun yanında Kur'ân öğrendi ve "İzâ Zülzilet" sûresine kadar Kur'ân tefsirinden biraz okudu. Mevlânâ Raziyyüddîn Şeyhin yeteneğini gördüğünde Kur'ân tefsiri icâzetini verdi.

Şiir

Temiz yüreklerin denizi dalgalanırsa
İlimlerin pınarları (Çeşmeleri) onun yerine açılacaktır

Şeyh (k.s.) ara sıra Şâir Sa'dî Şîrâzî (Tayyeballâhü remsehü)'nin huzûruna gidiyordu ve <buyurdu: "Sa'dî'yi üzüntülü bir adam tabîatında buldum. Eğer saf sade bir kişi olsaydı ona konuşma izni veriyor, yoksa vermiyordu. Sa'dî, her ne kadar îtikâd yüzünden bu yola adım atmışsa, halkın toplandığı yerlerde uğursuzluk yaratıyor ve onun konuşmasından hiç bir şey elde edilmiyordu (25). Onun konuşması da kesici ve etkileyici değildi.

Şiir

Her cisimden rûhun özellikleri çıkmaz
Her isim kendi adaşı gibi ünlü olamaz>[145]

Şeyh Zahîrüddîn, Şeyh Necîbüddîn Bozgûş (rahmetullâhi aleyhimâ)'un oğludur. Şehirde, babasının makâmında kâimdi. Onun huzûruna da gitti. Onun huzûrunda da bu kusurlu hâli gördü.

Şiir

Her yolcu bu yola konulmak için yüreği yoktur
Her taştan mücevher, her kamıştan şeker kamışı çıkmaz

Hikâye: Yedîmullâh bereketehü[146] dedi: Bundan sonra evliyâullahtan bir topluluk Şeyhin durumundan haberdâr idi. Şeyh'de onları anlayıp bilmiş(ti). Hepsi ittifâkla dediler ki: "Eğer senin durumunda bir değişiklik olursa, Emîr Abdullah'ın

[145] Ç: < > arasındaki ifâde yok.
[146] H, Ş, Ç: أدامَ الله بَرَكَتَهُ; K: ندیم الله برکته

huzûrunda olur. Çünkü O, yüksek bir mertebeye sahiptir. İşâret edilen kişi **[105] r**iyâzât, ibâdet, zühd, vera‘, takvâ, neseb konusunda bütün Fars eyâletinin en üstün kişisidir. Nisbet-i zâhirî ve temiz soyu vardır (Zâhiri ve bâtını temizdi).

Sonra Şeyh (k.s.), Emîr Abdullah (k.s.)'ın huzûruna çıktı. Yüzü sanki hayalet[147] gibiydi ve alnı ışık gibi parlıyordu.

Şiir

Rûhun kokusu onun gül bahçesinden geliyordu
Bizim nefesimizin kokusu Hakk Teâlâ'dandır

Şeyh (k.s.), kendi ahvâl, vâkıa ve makâmatını ona anlattı. Emîr Abdullah (r.a.), uzun bir süre sessiz kaldı, başını eğdi. Sonra başını kaldırdı ve dedi: "Ey Türk pîri! bizim himmet kuşumuz bu yere kadar uçmamıştır. Eğer keşedip ilerlemek istiyorsan, bugün bu vilâyetin pazarını ele geçirebilirsin yoksa senin bu büyük alışverişin bizim pazarımızda gerçekleşemez. Biz bu durumdan bir şey bilmiyoruz.

Şiir

Bizim himmet kuşumuz oraya kanat açıp uçamadı[148]
Sanki ne oraya uçabilir ne oraya uçuş izni verilebilir

Şeyh (k.s.), bu isteğinde (isteğininin zannında) ümîdsizliğe düştüğünde, mübârek gözünden hasret gözyaşları döküldü ve hüngür hüngür ağlayarak şöyle dedi: "Bizim bütün başvurularımız burdadır ki bu alışverişlerin[149] açılış kapısı buradan olsun ama olmadı. Çözüm nedir?[150]

Şiir

وَلَقَدْ ضَرَبْنا في الْبِلاد فَلَمْ نَجِدْ أحَداً سواكَ إلى الْمَكارِمِ يُنسَبُ
فَارْحَمْ على الْكَبِدِ[151] التِي أحْرَقْتَها اولا فَأَرْشِدْنا إلى مَنْ نَذْهَـــــبُ

147 L, Ç: سر رشته
148 Ç: مقال
149 H, Ş, K, Ç: مغلاق
150 H, Ş, K, Ç: تدبیر این چه کنم؟
151 Ç: علی البکاء

Emîr Abdullah, onun bu hâlini gördüğünde: “Ey Türk pîri! Şark âleminden garb âlemine kadar, senin bu rüyânı ve hâlini halledebilecek kişi, Şeyh Zâhid-i Gîlânî (k.r.)’den başkası değildir. Senin derdinin dermânı ancak onun irşâd şifâhânesindedir.” dedi. Şeyh (k.s.), bunu duyduğunda **[106]** hâli değişti ve: “<Bu, yıllardan beri peşinde koştuğum bir istektir>.[152]

Şiir

تَمَنَّيْنا على ٱلأيـــَامِ شَيْئاً فَـــقَدْ بَلّغْتَنا أقْصَى ٱلأمَانـــِي

Şeyh Zâhid (k.r.)’i tanımıyorum, yerini de bilmiyorum. Nereye sorayım, nereden arayayım? dedi. Emîr Abdullah: “Şeyh Zâhid’in yeri Gîlân’ın İsfehbud şehrindendir”.[153] Şeyh: “Hangi Gîlân” diye sordu. Emîr Abdullah: “Sizin vilâyetinize yakın olan Gîlân’dır. Onun halvet yeri deniz kıyısındadır. Öyle ki denizin dalgalanma halinde su, halvethânenin eşiğine dökülüyor. Halvet doğu tarafına bakıyor. Öyle ki güneş doğarken, güneş ışığı odaya düşer.” dedi.

Şiir

Onun doğuşu bir gündüze benzer ki ufuklardan mânâsını alıyor
Onun nûrlu yüzü Cenâb-ı Hakk’dan dolayı ışıklanıyor

Sonra (k.s.), Şeyh Zâhid (k.s.)’in boyunu posunu, zâhiren dış görünüşünü sordu. Emîr Abdullah: “O kısa boylu, parlak renkli, sıcak bir insan, gözü sürmeli, geniş omuzlu, alnı açık, ince belli, gür sakallı biridir.” dedi.

Şiir

فَأَبْصَرْتُ شَخْصاً بَيْنَ أزْرارِهِ ٱلوَرَى ولا خَطَتْ بَحْراً تَحْتَ غُمَّتِهِ ٱلبَدْرُ

Sonra Emîr Abdullah: “Ey Pîr! Doğudan batıya kadar senin o yere gitmen gerekir ki Senin işini yapabilen birisi olsun. O da Şeyh Zâhid (k.r.)’den başkası değildir.” dedi.

---

[152] S: yok.
[153] L: در گیلان است

Şiir

هُوَ الدِينُ وَالدُّنْيَا، هُوَ اللَفْظُ وَالْمَعْنَى هو الذَّرْوَةُ[154] الْعُلْيَا، هو الْغَايَةُ الْقُصْوَى

Şeyh (k.s.)'in kulağına, bu sözler hoş geldi. Gönlü, rûhu iştiyâk ve istekle Şeyh Zâhid (k.r.)'e yöneldi.

Şiir

Âşığın kulağı bu öyküyü duyunca
Bütün aklı kulak olur ve kulağı da akıl

[107] Sonra Şeyh, yola koyulmaya karar verdi. Şeyh'le dostluğu olan evliyâullahtan her biri zâhirde ve bâtında ona haklarını helâl ettiler ve vedâlaştılar.

Şiir

يَوْمُ الْفِراقِ مِنَ الْقيامَةِ أَطْوَلُ[155] وَالْمَوْتُ مِنْ أَلَمِ التَفَرُّقِ أَحْمَلُ
قَالُوا الرَّحِيلُ فَقُلْتُ لَسْتُ بِراحِلٍ لكِنَ مُهَّجَتِي الَتِي تَتَرَحَّــلُ[156]

Hikâye:[157] Şeyh (k.s.), gitmekte tam kararlı olduğu için kendi kendine "Sa'dî (r.a.)'le daha önceden tanıştığım için onunla vedâlaşmak güzel olacak." dedi. Sonra vedâlaşmak için Sa'dî'nin huzûruna gitti. Sa'dî kendi ashâbına: "Dervîşler! Bu pîr yolculuk üzerindedir. Bu yolculuğa mutlaka bir teberrük için çıkıyor." dedi: Her biri ayakkabıdan kepenk'e kadar yolculuk için gerekli olan birşeyleri îsâr ediyordu. (Yani her biri elinden ne geldiyse Şeyh'in yolculuğu için veriyordu). Şeyh bu haberi duyunca bu işten yüzçevirdi ve onu kabûl etmekten vazgeçti.

Sa'dî bu durumu gördüğünde: "Ey Pîr! Bu şeyleri kabûl etmiyorsun. Benim kendi hattımla yazdığım bir şiir kitabım var, kabûl et" dedi. Şeyh (k.s.): "Ben o kadar Hakk'ın dîvânına sâhibim ki, senin (şiir) dîvânına erişmek için hevesli değilim. Bu dîvânla, Allah'a ulaşılamaz." dedi.

---

154 L: هو الدرق

155 K: يوم القيامة من الفراق أطول

156 K: ترحل; Ş, K, Ç: تيرحل

157 H, L, K, Ç: Bu hikâyenin konusu, daha önceki hikâyeden sonradır.

Sa'dî, bunu duyduğunda biraz kederlendi ve bu kederden dolayı bir ân konuşmadı. O andan sonra başını kaldırıp ellerini başının üzerine vurarak: "O kadar Allah'ın dîvanına sâhibim ki senin dîvânının meraklısı değilim" diyordu. Elini başına vurarak bunu tekrarlıyordu.

Şiir

Bu dîvân ve bu defterden başka bir defter de var
O dîvânda yüreklerin sırları ve remizleri yazılmıştır

Onun defterin manşetine ciğerden çıkan kanla
Öyküler yazıp ve tomarla yazdırmışızdır[158]

Hikâye: Şeyh (k.s.), sefer üzerine kalkıp, yola koyuldu. Kardeşi Salâhüddîn Reşîd'e, ona arkadaş ve yoldaş olsun diye, tekrar birlikte eve dönmesi husûsunda yalvardı. **[108]** Orada malı mülkü olduğu ve orada çeşitli işlerle meşgûl olduğu için bu işten çekindi. Ancak kölesi olan Timûr adlı kişi onun bütün işleriyle uğraşırdı. Onu pahalı ve nefis mallarla ve kölelerle çok debdebeli ve ihtişâmlı bir şekilde Erdebîl tarafına gönderdi. Şeyh (k.s.) yola koyuldu ve Timûr da onun ardından yola çıktı. Şeyh, hiçbir şekilde onun kervanına denk gelip onları görmüyordu. Yayan yürüyordu. Başına keçeli bir başlık ve üstüne de yünlü bir gömlek giymişti.

Şiir

Yüzbinlerce yük onun ayak tozunu öperek
Bu dünyada Sultân ve fermân sahibidir

Onun yünlü gömleğinin aşkına bağırlarını yırtıyorlardı
Onun ince ipek tenine cenneti giydiriyorlardı

Bu dünyada sevinçten temennimiz budur ki bu gezegenin gözü hiçbir zaman dönmesin.

Şiir

Yer küresi üzerindeki o şâh sanki askerdir
Ve onun haşmetinden dolayı, göğsünü onun için parçalıyorlar

[158] Ş: İkinci beyit yok.

Bu duruma göre çok güçlü bir şekilde mesâfe katediyordu. Bir gece elinde âsa (baston) ve ibrik vardı. Pınardan su götürüyordu ve iki ferseng miktarınca yol katetmişti. Geceleyin susuz bir insanın sesini işitti ki şöyle diyordu: "Allah rızası için su".

Şeyh (k.s.), o suyu, o susuza verdi ve onun susuzluğunu giderdi. Şeyh abdest almak için suya ihtiyacı vardı. Gecenin karanlığında (tekrar) geriye dönüp, tekrar o pınardan su aldı ve arkadaşlarının arkasından gelmeye başladı. Onlara vardı ve onlara (Timûr'a) katıldı ve âşıklar gibi Erdebîl'e geldi.

Şiir

وَإِنْ رَجَعْتُمْ إِلى ٱلأَوْطَانِ إِنّ لَـــكُمْ صُدُورُنا عِوَضَ ٱلأَوْطَانِ أَوْطَانُ

Onların girişini haber veren müjdeyi veren beşîrler, annelerinin gözü yolda kalmış gözlerini ışıklandırdılar ve bu müjdeden dolayı çok büyük bir sevinç ve neşe içerisinde oldular.

Şiir

وَرَدَ ٱلْبَشِيرُ بِـــمَا أَقَرَّ ٱلأَعْيُنَا وَشَفَى النُفُوسَ فَنِلْنَ غَايَاتِ ٱلْمُنَى
وَتَقَاسَمَ النَّاسُ ٱلْـــمَسَرَّةَ بَيْنَهُمْ قَسْماً فَكانَ أَجَلُّهُمْ حَظّاً أنَـــا

Vücûdunu evde barındırmaya başladı ancak rûhu murâdına ermek için uçuşuyor ve uzun gecelerde uyumayıp dinlenmiyordu. Devamlı Şeyh Zâhid (k.s.)'in durumunu inceliyordu ve bu süreç içersinde, Şeyh Zâhid'i aramakla meşguldü. Şeyh Zâhid, meçhûl bir örtüye bürünmüştü. İrşâd tarîkatinde **[109]** çok (abartılı) çalışmıyordu. <ve hiç bir kapıyı, Şeyh (k.s.)'e açmadı>.[159]

Şiir

لَئِنْ سَتَرَتْكَ ٱلْخِدْرُ عَنَا فَرُبَّما رَأَيْتُ جَلابِيت السَحابِ على الشَّمْسِ[160]

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi ki: O zaman Şeyh (k.s.), Şeyh Zâhid (k.r.)'in araştırmasını yapıyordu ve bu kafa karışıklığı içerisindeyken bir gün Şeyh

[159] S, Ç: < > arasındaki ifâde yok.
[160] L, Ç: Arapça beyit yok.

(k.s.), Gîlân'da ashâbı arasında şöyle dedi: "Erdebîl'de keçeye bürünmüş (baştan aşağı keçeye bürünmüş) bir genç bizim hasretimizle tutuşup yanıyor. Eğer o, buraya gelirse onun işi bir gün içinde çözülür".

Pîre Ziyâeddin, Pîre İshâk Baklâni (r.a.)'den rivâyet etti ki: Şeyh Zâhid (k.r.) buyurdu ki: "Keçeye bürünmüş bir kişi, bizim sevdâmızla yanıp tutuşuyor. Onunla Allah arasında sadece bir perde kalıyor".

Şiir

Âşıklar senin sevdânın kapısında cânlarını veriyorlar
Yine vurgunlar, sana varmak isteğiyle yanıp tutuşuyorlar

Eğer geceleyin, senin sırrın rûhun halvetine el uzatırsa
Senin hâyâl dergâhında cânlarından geçiyorlar

Onların cânları ciğerleri gamların oklarına tahammül edebilir
Ancak senin huzûrunda konuşamazlar

Onlar senin rızan için Çovgan sopalarını senin vâdine bırakıyorlar
Atlarını koşturarak bu meydânda sana hizmet etmektedirler

Âşıklar, mâşukları için cânlarından seve seve geçiyorlar
Akıllılar bu olayın tadını daha az bilmektedirler

Sen mum gibi yanıp onlara ışık saçıyorsun
Onlar da senin sevdân yüzünden, kelebekler gibi yanıp kavruluyorlar

[110] 6. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in kutupların ve âriflerin mürşidi Şeyh Zâhid (k.r.)'e varması konusunda

Hikâye: Şeyh Sadreddîn (edâme bereketehü ale'l-âlemîn) dedi ki: Şeyh (k.s.) dört sene boyunca bu hâlde kaldı. Şeyh Zâhid (k.r.)'den hiç kimse haber vermedi ve bir iz bulamadılar (26). Şeyh aşırı şekilde ibâdet ve riyâzâtla meşgûldü. Türbeler ve mezarlıklarda barınıyordu. Annesi (aleyha'r-rahme), onu kendi hâline bırakıp dünyevî işlerle meşgûl etmiyordu ki ibâdetle meşgûl olsun. Şeyh, sâlih insanların âdâbı ve üslûbu

gereği gece namazını kılmakta ısrarlıydı. «مَنْ طَلَبَ شَيْئاً وَجَدَّ، وَجَد وَمَنْ قَرَعَ بَاباً وَلَجَّ، وَلَجَ» vazîfesiyle çalışıyordu. Çaresizlikten ele geçirmek üzere bir köşe arıyordu.

Şiir

Herkes düzenli şartlar esâsında bir mesâfe katederse
Onun çalışması ve telâşı sonunda saâdet yoluna varacaktır

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü, dedi ki Şeyh (k.s.)'in akrabalarından biri Kelhorân'da bulunan Muhammed İbrâhîmân adında bir adamdı. Bu Muhammed, pirinç almak için Gîlân'ın nâhiyelerinden biri olan Hanbelî tarafına gitmişti. Hanbelî'de Hilyekorân adında bir köy vardır. Pirinç almak üzere o köye gitti. O sırada Şeyh Zâhid (k.r.)'in iki eşi vardı. Biri deniz kıyısındaki Siyavrûd'da **[111]** Emîr Abdullah bunu (önceden) anlatmıştı- diğeri Hilyekorân'daydı.

O zamanlar Muhammed İbrâhîmân, Hilyekorân'a gitti. Şeyh Zâhid (k.r.) Hilyekorân'daydı. Muhammed İbrâhîman, pirinç aldı ve Şeyh Zâhid'in zâviyesine gitti. Bir grup temiz pak, yeni giysiler içinde tertemiz bir grup gördü. Sanki yüzleri ışıkla kaplıydı. Mutasavvıfâne yaşayışlarında, zikir ve ibâdetle meşgûldüler ve Hakk'ı arama, onların hayatında bir meş'ale gibi yanıyordu.

Şiir

O grubun hepsinin rûhu baştan aşağı nûra büründüğü için
Hakk'ın huzûrunda, gönülleriyle başbaşa hazır bekliyorlardır

Muhammed'i hoş karşıladı. Onun da gönlü onlara bağlandı ve Şeyh Zâhid (k.r.)'in mübârek eliyle tevbe etti, onların yaşantısına girdi, elbisesini değiştirdi ve tasavvuf elbisesine büründü. (Sonra) o yerden geri döndü.

Âniden, çok yoğun bir kar yağmıştı. Mevsim çok soğuktu. Öyle ki Gîlân'da şöyle diyorlardı. <Dokuz kez kar yağdı>.[161] Muhammed İbrâhîmân, şiddetli soğuk ve yoğun kardan dolayı yolda zahmet ve meşakkat çekiyordu. Haber köye ulaştı. Ona yardım için karşılamak üzere dışarı çıktılar. Şeyh Safiyyüddîn (k.s.) de, o toplulukla Mu-

[161] H, Ş, Ç: <نبدست برف باریده بود>; L: <نه شب باریده بود>

hammed'i karşılamaya gitti. Mübârek bakışı Muhammed'e kayınca onu mutasavvıfâne yaşayışı içinde, hayatını, elbiselerini ve görünüşünü değiştirmiş kendini o tâifeden (sûfi tayfasından) addetmiş olduğunu gördü, şaşırdı.

Şiir

Bir sûret gördü ki onda mânevî bir işâret vardı
Bir kıyafet gördü ki onda takvânın haberi vardı

"Muhammed bu ne hâl?" diye sordu. Muhammed: "Bu Şeyh Zâhid'in yaşayış tarzı ve kıyâfetidir ve ben de Şeyh Zâhid'in mürîdi olmuşum" dedi. Şeyh (k.s.), Şeyh Zâhid'in adını duyduğunda hâli değişti. Gönlü titremekte ve rûhu da uçmaktaydı.

Şiir

أَحَادِيثُ أَحْلَـــى فِي النُفُوسِ مِنَ ٱلْمُنَى وَأَلْطَفُ مِنْ مَرِّ النَّسِيمِ إِذَا سَرَى[162]

Ona: "Şeyh Zâhid'i gördün mü?" diye sordu. "Evet" dedi. Emîr Abdullah (r.a.)'dan onun dış görünüşünü **[112]** işitmişti. <Bir kez daha birer birer tepeden tırnağa (durumunu) soruyordu. Muhammed de: "evet budur diyordu.">[163]

Şiir

وَلَمَّا أَتَانِي مِنْ جَنابِكَ نَفْحَـــةٌ تَضَوَّعَ مَنْ أَنْفَاسِها ٱلمِسْكُ وَالنَدُّ[164]
وَقَفْتُ وَأَعْيَنْتُ الرَسُولُ مَسَايِلاً وَأَنْشَدْتُهُ بَيْتاً لَهُ ٱلْمَثَلُ ٱلـــــــفَرْدُ
وَحَدَّثْتَنِي يَا سَعْدُ عَنْهُ فَزِدْتَنـــي شُجُونا فَزِدْنِي مِنْ حَدِيثِكَ يَا سَعْدُ
هَوَاهُ هَوىً لَمْ يَعْرِفِ ٱلْقَلْبُ مِثْلَهُ وَلَيْسَ لَهُ قَبْلٌ وَلَيْسَ لَهُ بَعْـــــدُ

Şeyh (k.s.)'in mecâli ve takâti kalmadı. İstediği alâmetleri ve güzel haberleri işittiğinde karar verdi ve Gîlân'a gitmeye azmetti. Ne kadar ona gitmemesi için yalvarsalar da havanın iyi olmasını beklesin de sonra gitsin diye, dinlemedi. Ancak Şeyh murâdına ermek için yüreği çırpınıyor, dayanamıyordu. Soğuk kar günlerinde yolculuğun sıkıntısını kabûl ederek yola koyuldu.

---

[162] L, Ç: Arapça beyit yok.
[163] S: <يك بيك بگفت>
[164] Ç: والورد

Şiir

نَثَرَ السَحَابُ منَ السَمَاءِ دراهمًا وَكَسَى الْجِبَالُ منَ الْحَوَاصِلِ مَلْبساً
وَالرِّيحُ بَارِدَةٌ الْهُبُوبِ كَأَنَّهـــــا أَنْفَاسُ مَنْ عَشَقَ الْحِسَانَ[165] وَأَفْلَساً[166]

Şiir

Seni bulma hevesimden dolayı sevdânın ateşine düştüm
Soğuk havanı bile lâle ve gül gibi karşıladım

Allah'ın takdîri, Şeyh, her gece bir evde kaldığı zaman ihtilâm oluyordu ve bu sert soğukta gusül ihtiyacını doğuruyordu. Hayasından ötürü hiç kimseden gusletmek için su istemiyordu. Ancak her gece Şeyh Zâhid (k.r.)'i altın simli yeşil bir kıyafetle geldiğini görüyordu. Şeyhin huzurunda Muhammed Halîlân adında bir hâdimi vardı. Muhammed Halîlân'ın elinde bir testi sıcak su vardı. Onu Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'e verdi. Şeyh o suyla gusül alıyordu. Öyleki onları gusulden sonra da görmüyordu. O hâldeyken, Şer'an bu guslün câiz olup olmadığı husûsunda tereddüde düşüyordu. Yine pınarbaşına veya bir kuyu başına gidiyor ve tekrar o soğuk suyla guslediyordu. Bu durum her gece devam ediyordu. Her gece Şeyh Zâhid (k.r.)'i Muhammed Halîlân ile birlikte kendisine sıcak su getirdiğini görüyordu. **[113]** O da (O suyla) guslediyordu.

Şiir

Gecenin karanlığında maksûdunu bulmak için
Her gece lezzet almak için ihtilâm oluyordu

Soğuk havada o soğuk suyla gusletmesi sebebiyle şeyhin duyu organlarında bir yorgunluk ortaya çıktı. Şeyh (k.s.)'in işitme, görme ve koku alma duyusu hissizleşti. Aynı şekilde hissî âlemini terketmiş, aşkın ayağına gitmişti.

Şiir

Bu dünyayı (hisler dünyasını) aşk yolunda
Mâşûkuna varmak için ayağının altına almış ve ezmişti

---

165 Ç: الحان

166 H, K: Arapça iki beyit yok.

Sonunda, Hilyekirân köyüne kendi maksad-ı maksûduna ulaştı ve Şeyh Zâhid (k.r.)'in zâviyesine indi.

Şiir

Maksûd kıblesine erişmek için himmet elbisesine girdi
Kendi amacına ulaştı (Kendi dünyasındaki kıbleye ulaştı)

O sıralar, ramazan ayıydı. Şeyh Zâhid (k.s.) halvete oturmuştu. (Bu) Şeyh Zâhid (k.r.)'in âdetiydi. Öyle ki halvete oturur tâ bayram gününe kadar hiç kimseyi huzûrunda kabûl etmez, izin vermez ve ne olup bittiğini de sormazdı. Bayram olduğunda talebelerine vakit ayırır, onların başından geçenleri dinlerdi. Ancak Şeyh Safiyyüddîn zâviyeye girdiğinde zâviyenin köşlerinden birinde namaza durdu. Ne o kimseyi, ne de kimse onu tanıyordu. Bir ân Şeyh Zâhid hâdimi çağırdı ve: "Zâviyede ateş yak!" diye emretti. Halbuki zâviye sıcaktı. Oranın tavanı alçaktı ve postla örtülmüştü. Hâdim ateşi yaktı ve zâviye çok sıcak oldu.

Şiir

وَفَحْمٌ كَيَوْمِ ٱلْبيْنِ شَبَّ ضِرَامُـــــهُ بِنَارٍ كَنَارِ الشَّوْقِ بَيْنَ ضُـــلُوعِي

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.), namazda kıyamı uzun tutmuştu. Ateşin harareti ve zâviyenin sıcaklığı mübârek postunun deliğinden içeri girdi. Mübârek burun, kulak deliği ve göz bebeğinden su aktı gitti (Yani terliyordu). Soğuk suyla gusletmenin zorluğu ve beş duyu organının zayıflığı artık ondan giderilmiş oldu. Sağlık ve âfiyet tamamiyle hâsıl oldu.

Şiir

Onun aşk ateşinde tedâviye ihtiyâcımız var
Onun aşk ateşi kendi cânımızda var

[114] Şeyh Zâhid (k.s.)'in amacı[167] bu yakılan ateş ile Şeyh Safiyyüddîn'in çektiği sıkıntının son bulmasıydı. Bu da onun kerâmetlerinden biriydi.

[167] Burdan, hikâyenin sonuna kadar "K"de müstakil hikâye olarak gelmiştir.

Sonra, Şeyh Zâhid hâdime: "Zâviyenin köşesinde namaz kılan, keçeden yapılmış giysi giyen o genci arkaya getir" diye emretti. Hâdim geldi ve Şeyhi halvete götürdü.

Şiir

Tanrı'nın kulları Tanrı'ya taptığı zaman
Bir yudumla (ibâdetle) iki dünyanın mânâsını içlerine çekebiliyorlar

Allah'ın âşıkları, Allah'ın rızasına boyun eğdiklerini fark ettiği zaman
Tanrı için kendilerini çovgan topu gibi kendini fedâ edebilir

Mum gibi hidâyet ışığı bulmuşlar, ancak
Kelebek gibi ışığın etrafında dolaşıp yanıyorlar

Ne mutlu ki âşıklar ibâdete durdukları zaman
Allah'ın zâtını övmekte ve onun visâline ermekte dalıp gidiyorlar

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.), Şeyh Zâhid (k.r.)'in el ve ayağını öptü. Tamâmiyle aradığı ve istediği hilye (zâhirî görüntü) ve nişânı gördü.

Şiir

Cân aynasında her şeyin bir resmi yapılmıştır
Cânân aynasında (ise) zâhirî ve bâtınî (herşey) âşikâr olmuştur[168]

Sonra Şeyh Zâhid[169] (k.r.) rûhu okşayan güzel bir ifâdeyle: "Erdebîlî! ne için geldin?" diye sordu. Şeyh: "tevbe etmek için geldim." dedi. "Annen-baban var mı" diye sordu. Şeyh: "Annem hayatta ama babam değil." dedi. Şeyh Zâhid: "hoş geldin" dedi.

Şiir

Onun lal dudağı hayatına rûh veriyor
Sözleri bâkire Meryem kıssasında olduğu gibi yeni bir rûh doğuruyor

---

[168] H, L, Ş, K: صورت آتش در آیینهء جانان نمود; Ç: صورت جانش درین آیینهء جانان نمود

[169] K: Sonraki konular, hikâye olarak ayrı gelmiştir.

Sonra Şeyh, tevbe etmek için Şeyh Zâhid (k.s.)'in elini tuttu. O ânda yüzünü çeviremedi ve gözgöze gelip tutsak kaldılar. Şeyh (k.s.) anladı ki onun iki dünyada murâdı ve maksudu işte bu Şeyh'tir.

Şiir

Amaç, maksûda varmaktır
Kıble, murâdın olduğu yerdir

[115] Tevbe etti ve zikir telkînini aldı.

Sonra Şeyh Zâhid (k.r.) tâlibânı çağırdı -âdetinin aksine ramazan başından bayrama kadar kimseye (yanına gelmesine) izin vermezdi.- Bütün tâlibâna "Bu, keçeden yapılmış giysili genç, size söylüyorum ki dört yıl Erdebîl(27)'de derbeder bir şekilde geziyordu." dedi. Pîre Ziyâeddîn, Pîre İshâk Baklânî'den yaptığı rivâyete göre Şeyh Zâhid: "Onun ve Hakk Teâlâ arasında bir perdeden fazlası yok. O da kaldırıldı." diye buyurmuş.

Şiir

Gönül cân ile cân dostla artık bir olduğu zaman
Onunla benim aramdaki perde önceden kaldırılmıştır[170]

Sonra Şeyh Zâhid (k.r.), tepeden tırnağa kendi elbisesini Şeyh Safiyyüddîn'e giydirdi. Şeyh'i, ilgilensin diye hâdimi Muhammed Halîlân'a gönderdi ve: "Onu benim özel halvet yerime götür. O yere yerleştir. İyi hizmetin şartını yerini getir." diye emretti. Şeyh Zâhid'in oturduğu bu yerden başka bir halvet yeri daha vardı. O yerde Şeyh Zâhid'den başka hiç kimse bulunmazdı. Muhammed Halîlân, Şeyh Safiyyüddîn'i o özel halvet yerine götürdü ve Ramazan bitene kadar hizmet etti. Şeyh Safiyyüddîn, Muhammed Halîlân'ın kendisine en yakın insan olduğunu ve işlerinden haberdâr olduğunu biliyordu. Şeyh Safiyyüddîn işe başladı. Allah'ın nûru onların düğümünü açtı.

Şiir

Yüreğinin çilelerini mum gibi biriktirdi (sakladı)
Ve onu bin lambanın ışığı olarak yaktı

---

[170] H, L, Ş, K: برخاست

Şeyh Zâhid âdetinin aksine bayrama kadar kimseye görüşme izni vermiyordu. Şeyhi, halvette kendi hâlini ve rüyâlarını anlatsın diye ramazanda izin verdi. Şeyh ise kendi hâlinin (ahvâlinin), rüyâlarının rahmânî mi yoksa Şeytânî mi olduğu husûsunda tereddüd içindeydi. Şeyh Zâhid (k.s.)'e anlattı ve Şeyh Zâhid de müşkilâtını halletti, zorluklarını giderdi. Şeyh anladı ki onun bütün hâlleri, zâhirî, bâtınî ve mânevî keşften olup tarîkat yolu üzerinde Allah'ın yoluna sülûk etmiştir.

Şiir

Senin buyurduklarının doğrultusunda şaşkın olduysam da
Pergel gibi senin yolunun üzerinde sâbit kadem oldum

[116] Hikâye: Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) dedi: Bir zamanlar hastaydım ve hastalık beynimi istilâ etmişti. Şeyh (k.s.), benim için bir şeyler anlatması için bir kavvâl (hikâyeci) getirdi. Tâ ki beynim biraz rahatlasın[171] diye. Bir zaman, ardarda bana birşeyler anlattı. Kavvâl, Seyyidu'l-etkiyâ Mevlânâ Nizâmüddîn Abdülmelik Serâvî (dâmet bereketühü), bu gazeli okudu <ve inşâd etti>[172]

Şiir

Benim yüreğimde onun aşkının kıvılcımı çaktığı zaman
Benim zâhidliğim[173] artık kırıldı

tâ şu beyte ulaştı:

Şiir

Onun aşkının ateşi yüreğime öyle bir cesâret veriyor (ki)
Sanki bir aslan saldırıyor

Şeyh[174] (k.s.) şöyle söyledi: "Bir zaman Şîrâz'a gittiğimde bu durum ve ahvâl benimleydi." Şeyh'e sordum: "Şeyh Zâhid'e vardığın zaman gönlün ona emîn miydi?" Şeyh, Erdebîl ağzıyla "kalmış işi bitirmemiz gerekir"[175] diye buyurdu. Yani: "Ey evi âbâd olan[176] iş bitmiştir. Ancak mürşidin tenbîhi geride kalmıştı ve tenbîh etmek üzereydi.

---

171 S, Ş: تزتیب

172 "S"de ilâveten gelmiştir.

173 H: عهد; L, Ş, K: عشق

174 K: Sonraki konu, müstakil bir hikâye olarak gelmiştir.

175 L: حبری

176 L: این خانه آبادان

Şiir

Define eldeydi[177] *ve işler yerinde*
Sadece dostun bir işâretine bağlıydı

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü şöyle söyledi: Ondan sonra Şeyh Zâhid (k.s.) Şeyhin müşkilâtını ve hâlini çözdükten sonra Şeyh'e şöyle dedi: "Erdebîlî! Seni buraya Emîr Abdullah mı gönderdi." "Evet" dedi.

Şeyh Zâhid (k.s.): "O çok gürültü yapan, uzun boylu, beyaz tenli ve yüzünde yeşil bir beni olan bir gençtir." dedi. Şeyh (k.s.), bu dosdoğru alâmetleri işittiğinde, Şeyh Zâhid'in mübârek ayağına kapandı ve gönlü allak bullak oldu ki (kendi kendine) "Şeyh Zâhid (k.s.) **[117]** onun ahvâlinden haberdârdır ve O da Şeyh'in ahvâlinden haberdârdır. Sonra her ikisi bir mertebededirler. Bizi niçin Şeyh Zâhid'e havale etti?" Gönlünde olan bu değişiklik üzerine Şeyh Zâhid (k.s.), buyurdu: Erdebîlî, ne düşünüyorsun? Emîr Abdullah, yolu söyler, ancak yol gösteren değildir.

Şiir

أَحِلاَّيَ أَمْثَالُ الْكَوَاكِبِ كَثْرَةً وَمَا كُلُّ نَجْمٍ فِي الْحَقِّ ثَاقِبٌ

Eğer Emîr Abdullah, bu irşâd mertebesine sahip olsaydı ve seni geri çevirseydi, sana zulmetmiş olurdu. Bunun için ki yetenekli bir öğrenci bulunduğu zaman mürşide vardığında onu geri çevirirse ona zulmetmiş olur. Eğer o mertebede, mevkide olsaydı ben seni kabûl etmezdim ve seni ona geri gönderirdim. إِنَّ اللهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا[178] [*Allah, size, emânetleri ehline vermenizi emreder*] Ama herkes bu kuvvet ve mertebeye sahip değildir.

Şiir

İş meydânında, bu sert yayı
Her kol ve her pazı çekemez

Hikâye:[179] Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü), Şeyh (k.s.)'in Şeyh Zâhid (k.r.)'e şöyle dediğini bize nakleder: "Çocukken arayış içerisindeydim. Hayret ve şaş-

[177] Ç: در چنگ
[178] Nisâ 4/58.
[179] Ç: Bu hikâye, önceki hikâyenin peşinden gelmektedir.

kınlık bende gâlib olmuştu. Evliyâ aramak üzere Sebelân (Savalân) dağına gitmiştim. Teberrük niyetine su ve toprak getiriyordum. Yolda yalnız bir Türk'ü gördüm. Bir sandalye[180] üzerine oturmuş, elinde ok ve yayı bizi su ve toprağı toprağı dökmeye zorladı. Sebelân dağına dönüp de tekrar aynı şeyi yapmaktan bizi men etti. Bu durum daha önce yazılmıştı. Şeyh Zâhid (k.r.): O Hakk Teâlâ'nın seni kendi yolunda terbiye etmek üzere göndermiş olduğu bir melekti, dedi.

Şiir

Ey nûrlu sülâleye sahip kişi! melek, senin ayak tozundan
Temiz suyunla kendi arınmış rûhlarını yaptı

Sonra: "Erdebîlî! Sebelân dağında teberrük olan nedir?" diye sordu. Orası kâfirlerin mezarıdır ve eğer orası kâfirlerin mezarı[181] olsa ve birileri de orayı ziyârete giderse mezarı mı yoksa mezarın içinde olan kişiyi mi ziyâret etmiş **[118]** olur? Şeyh: "Hayır mezarın içindekini ziyâret etmiş sayılır" dedi. (Şeyh Zâhid): "Sebelân Dağı, kâfirleri cezalandırmak ve helâk etmek için gökten yere düştü. Sonra Sebelân kâfirlerin[182] mezar taşları olmuştur. Orada ne bereket olsun?" Şeyh (k.s.) bu sözleri işittiğinde sonradan halkı Sebelân dağına gitmekten men etmesine rağmen halk kâfilerlerle her yıl oraya gidiyordu.

Şiir

Âşığın gönlü Hz. Mûsâ gibi ışık peşinde olduğu için
Onun ayakkabılarının tozu gibi tûr dağına tırmanmakta heveslidir

Hikâye: Edâmallahü bereketehü, Şeyh (k.s.)'in, Şeyh Zâhid (k.r.)'e şöyle dediğini rivâyet etti: "Şaşkın bir vaziyette arayış içerisindeyken ulaştığım her pîrin elini tutuyordum. Yüzüm onun tarafına dönüyordu. İstediğimin izini o kimsede göremediğim için ondan yüz çeviriyordum. Şimdi Şeyh Hazretlerine vardığımda bu durum olmadı. Yüzüm, şeyhin mübârek yüzüne çakılı kaldı. O neydi ve (şimdi) bu nedir?" Şeyh Zâhid: "Erdebîlî! Benim sıfatım seninle yapışıktı ve sen benim avımdır. Başka biri nerde seni avlayabilir?" dedi.

---

[180] L, K, Ç: صندلي

[181] H, L, K: مرصّع; Ç: مرضّع

[182] S: گورگاه; Ç: مزار كفار

Şiir

إِنَّ ٱلْأُسُودَ أُسُودُ ٱلْغَابِ هِمَّتُهَا يَوْمَ ٱلْكَرِيهَةِ فِي ٱلْمَسْلُوبِ لاَ السَّلَبُ

Yine Şeyh[183], Şeyh Zâhid'e sordu: "Şeyh, senin sıfatın benimle olduğuna göre niçin bizi kaç yıl yollarda Hızır gibi âb-ı hayâtı arama husûsunda hayret ve şaşkınlıkta bıraktın?" Şeyh Zâhid (k.s.), Geylânî ağzıyla -"Unkun bu." dedi. Yânî doğru söylüyorsun. Eğer seni derbeder olmadan bir şekilde maksadına vardırsaydım,[184] senin nefsin onun vesvesesine kapılırdı ki aradığın başka yerdedir. Öyle seni çevirip dolaştırdım ki anladın ki aradığın, başka yerde değildir. Artık senin bu vesvese nefsin sönmüş oldu."

Şiir

Ay, sâbit değildir, dolaşıyor
Ummân incisi de gölde olamaz

Sonra Şeyh:[185] "Evliyâlarla konuştuğumda her biri, kendi hâlindeki kusur ve acziyetleri, biz o mertebeye sahip değiliz diyerek beyân **[119]** ettiler. O topluluktan Rükniddîn Beyzâvî'ye kendi rüyâmı anlattığımda, o acziyetini gösterdi ve şöyle dedi: Eminim ki bir gönül ehline ulaşacaksın, benden selâm söylemen ve ondan bir duâ istemen gerekir." dedi. Şeyh Zâhid, ona duâ etti <ve: "Allah ona rahmet eylesin ki emânete ve diyânete riâyet etti."[186] Ona duâ etti ve Şeyh de (k.s.), Şeyh Zâhid'in onlara hayır duâlarına muvafakât ve iştirâk etti ki "Âb-ı hayât çeşmesinin başına onların diyânetiyle ulaştım ve murâdın yüzünü, onların irşâd vâsıtasıyla gördüm. Aradığım bir arzu elime geldi <dilediğim arzuya erdim.>"[187]

Şiir

إِلَيْكَ وَإِلاَّ لاَ تَشَدُّ[188] الرَكَائِبُ وَمِنْكَ وَإِلاَّ لاَ تُرَجَّى ٱلْمَوَاهِبُ
وَفِيكَ وَإِلاَ فَالرَجَاءُ مُخَيِّـــبٌ[189] وَعَنْكَ وَإِلاَّ فَٱلْمُحَدِّثُ كَـــاذِبٌ

183 K: Sonraki konular ayrı hikâye olarak gelmiştir.
184 S, K: می آوردي
185 K: Sonraki konular yine ayrı hikâye olarak gelmiştir.
186 S: < > arası yok.
187 S: < > arası yok.
188 H, K: ما تشد
189 S: مخيب

[120] 7. FASIL

Şeyh Zâhid (k.r.)'in zamanında, Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in ortaya çıkışı ve onun kerâmetleri ve başka şeyler hakkında

Hikâye: Şeyh Sadreddîn (Edâmallâhü bereketehü) şöyle dedi: Şeyh Zâhid, Şeyh Safiyyüddîn'in ahvâl-i azametini ve celâlini; hâlinin terakkî ve yüceliğini anlayınca bütün çabasını ve vaktini onun yükselişi ve yüceliği için harcadı. Şeyh Safiyyüddîn, mücâhede ve zahmetli riyâzetine ara vermiyordu. Hâli öyle oldu ki yedi günde bir (defa) iftâr ediyordu. Şeyh Zâhid (k.r.), onu bu zahmetli mücâhededen uzaklaştırdı ve Safiyyüddîn yavaş yavaş üç günde bir iftâr ediyordu. Bir kaç yıl bu hâlde çileli bir riyâzet çekti. [kendine öyle güç bir riyâzet veriyordu ki] iple mübârek kolunu sarıyor ve bu sarmaktan dolayı elini kucağına getiremeyip kendine zarar veren şeyleri def' edecek tâkâti kalmamıştı.

Şiir

Nefsini öldürmek için artık onun kinini yüreğinde taşıyordu
Ve artık (rahatlığı), dinlenmeyi kendinden uzaklaştırmıştı

Asla ve asla geceleri mübârek sırtını yere koymuyor ve nefsin isteklerini haram biliyordu. Geceleri parmaklık üzerine oturuyor veya ağaca çıkıp bir dal üzerine oturuyordu. Gözlerinden uyku akıncaya kadar etrafına bakıyordu. <ve gecenin tamamını güzel lezzet alarak geçiriyor, **[121]** uyumuyordu>.[190]

Şiir

تَعَالُوا أَعِينُونِي عَلَى اللَّيْلِ إِنَّهُ عَلَى كُلِّ عَيْنٍ لاَ تَنَامُ[191] طَوِيلٌ
وَإِنِّي لَمُشْتَاقٌ وَذُوالشَّوْقِ هَالِكُ وَكُلُّ مُحِبٍّ لِلْمُحِبِ خَلِيـــــلُ

Gündüz, balta ve ipini alarak korudan odun çekip, mübârek omzuna koyuyor ve zâviyenin mutfağına ve Şeyh (k.s.)'in halvet yerine götürüyordu.

Hikâye: Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) şöyle dedi: Bir vakit, hamamda elimi Şeyh (k.s.)'in mübârek omzuna koydum. Mübârek omuzunun üzerinde

---

190 Ç: <وتمام اوقات شب نمی غنودی>; S: yok.

191 L: لا نيام

sert bir düğüm gördüm. “Baba, bu ne?” diye sordum. “Bu düğüm, Şeyh Zâhid’in zâviyesine odun çekerken oldu” dedi.

Şiir

Her düğümü[192] *çözdüğümüz için*
Önümüzde yüz düğümle karşılaşıyoruz

Vaktini <Şeyh Zâhid için>[193], zirâat ve imâretle veya neye ihtiyaç duyuluyorsa onunla meşgûl oluyordu. Hiç kimseyle konuşmuyor, söz söylemiyordu. Tamamiyle müstağrak bir hâldeydi. Dâima gece kâim, gündüz sâim idi. Bütün alışkanlıklarını kendinden uzaklaştırdı. Öyle ki tekrar keçeden yapılmış abasını ve onun altından yünden bir atletle kifâyet ediyordu. Kafasını yünden yapılmış bir atkıyla sarıyordu ve ara sıra bu yün atkı iki parça oluyordu. Ayakkabılarının bağı çoğu zaman bitkilerden oluşuyor ve onları birbirlerine düğümlüyordu. Her sene annesi iki kez Şeyhin elbise ve sarığını eliyle örüyor ve gönderiyordu. Şeyh (k.s.) onları bağışlıyor, giymiyordu. Fakirlere veriyor, kendi elbisesiyle yetiniyordu.[194]

[122] Şiir

Onun elbisesi takvâdır
Hırkası ise mânâdır

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi ki: Bir gün Şeyh Zâhid (k.r.)’in huzûrunda kavvâller bir şey anlattılar ve onlara birşey vermek gerekiyordu. Tâlibler bir kaç kuruş [para] verdiler. Şeyh Safiyyüddîn, kendi kendine hiç bir şeyim yok. Şeyh Zâhid de benim fakirliğimi biliyor. Eğer bir şey vermezsem, bu suç olmaz diye düşündü. Âniden Şeyh Zâhid ona baktı ve: “Âşık tâlib der ki bir şeyim yok ki kavvâle ne vereyim? Eğer elinde birşey yoksa başkasından bir kaç kuruş borç alıp da veremez mi? dedi. Bundan sonra Şeyh, bir şey îsâr edeceği vakit borç alıyor ve veriyordu. Her seferinde annesine: “Bu kadar borcum var” diye haber gönderiyor, annesi (rahmetullâhi aleyhâ) de borcunu edâ etsin diye, borcunun karşılığını gönderiyordu.

---

[192] Ç: هربندی

[193] H, Ş, K, Ç: yok.

[194] H, Ş, K: اختصار

Şiir

Eğer dolu bir el bahşîş vermeye alışırsa
Dar günde bile deryâ gibi harcar

Sonra[195], Şeyh Zâhid (k.r.), şeyhin riyâzât ve mücâhedesini son derece zor buldu. Onun bu meşakkatli riyâzetini tedrîcen azaltmak istedi. [Eskiden] orucunu yedi günde bir iftâr ediyordu. Sonra üç gün tutuyordu. O üç günden de bir güne indirdi. Her gün bir kez iftâr diye buyurdu. Öyle oldu ki iftâr vaktinde sadece yağsız pişirilmiş bir pirinç lokmasını -O Geylân'ın âdetiydi.- alıyor ve elinde sıkıyordu. Öyle sıkıyordu ki bir parmak gibi oluyordu. Dili tuzlansın diye mübârek dilini tuza batırıyor ve o miktar pirinci yiyiyordu. <Yaklaşık 4-5-6 ay hiç bir hayvansal et ve yağ mübârek boğazından geçmedi.>[196] Yemek için karaturp yaprağı dahi bulamadığı zaman çoktu. Ara sıra yerde kar olduğu zaman karları silip yeni çıkmış turp yapraklarını karın altında buluyor, alıp onu pirinçle yiyiyordu.

Şiir

Eğer şahin, şâhın[197] *elinden tuzak yemi yerse*
Dünyadaki değersiz taneciklerden beslenemez

[123] Artık[198], Şeyh Zâhid (k.r.), Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in yavaş yavaş <hayvansal>[199] gıdalarla beslenmesini uygun gördü. Şeyh Safiyyüddîn de tedrîcen hayvansal gıdalar alıyordu. Durum öyleydi ki ilk olarak Şeyh Zâhid, huzûrunda tavuk çevirmesi yapılmasını emretti. Ve birinci defa Şeyh Safiyyüddîn'e o tavuktan yediriyordu. İkinci olarak iki kanadını yediriyor. Üçüncü defa, tavuğun budunu yediriyordu. [Böylece] yavaş yavaş hayvansal gıdaya alıştırıyordu.

Şeyhler, hikmet sâhibidir. Sâliklerine baktıkları zaman, ona riyâzet ve mücâhede etmelerini söylerler ve eğer onun tersine şeyhler, sâliklerden yemelerini isterlerse, demek ki bu sâliklerin yükselişi için söylenir. Bundan sonra Şeyh Zâhid (k.r.), Şeyh

---

195 Ş: Sonraki konular ayrı hikâye olarak gelmiştir.
196 S: < > arasındaki ifâde yok.
197 Ç: شهباز دست باز
198 Ş: Sonraki konular ayrı hikâye olarak gelmiştir.
199 H, L, K, Ç: yok.

Safiyyüddîn (k.s.)'in durumunda değişiklik görerek, onun riyâzetini hafifletmek için kendi bilgisiyle şöyle söyledi:

Şiir

Nefsin karalığı, yüreğin deliğinden
Her ne yüreğe gelirse o nûr olur

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi ki tâlibler ve riyâzat çekenler öyle bir riyâzete maruz kalmışlardı ki aylarca hayvansal gıda ve yağ bile bulamıyorlardı. Şeyh Safiyyüddîn (k.s.), şefkat [iyilik yüzünden] düşündü ki burdaki halkın tayfası şehirli ve şehir dışındadırlar ve hayvansal gıda yemeye alışmışlardır. Şimdi tamamıyla bitkilerle besleniyorlar. Allah korusun! Hiç bir zarara uğramasınlar diye Kelhorân köyünden yağ, bal tepsileri ve meyve küfeleri getiriyor, Şeyh Zâhid'in payını da eve gönderiyordu. Talebelerin payını ise halvetteki tahtın altına yerleştirdi.

O sofranın hizmetçisi olan Ahî Süleymân kuru pirinç getirerek Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'e veriyordu. [O da] ona ek olarak yağ ve bal da veriyordu. Böylelikle talebelerin sofrasını yağlandırıp, tatlandırıyor, onlara yediriyordu. Dervîşlerin ise çalışmada güçleri artmıştı. Ancak Ahî Süleyman Hâdim'in alışkanlığı üzere tâlibleri çok çalıştırdığı için, tâlibler de çok çalışıyorlardı. [Süleyman] bu durumu Şeyh Zâhid'in mübârek nazarından gizliyordu.

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.), korkusundan dolayı tâliblere: "Yemek yedikten sonra kâseleri yağ ve tatlıdan arındırın. Öyle ki geride bir eser kalmasın, Ahî Süleyman da bunu bilsin" diyordu. **[124]** Ancak birgün [Şeyh Safiyyüddîn'in] sözlerine gereken ihtimâmı göstermemişlerdi. Ahî Süleyman da kâsenin içinde yağ ve tatlıdan iz gördüğü için Şeyh Zâhid hazretleri (k.r.)'nin yanına gidip: "Bu zamanın tâlibleri riyâzet çekmiyorlar, sadece gönül eğlendirip tatlı ve yağ yemekle meşgûldürler" diyerek şikâyet etti.

Şeyh Zâhid (k.r.), Şeyh Safiyyüddîn'i çağırdı ve hiddetle azarlamaya başladı: "Evet? yânî siz burda gönül eğlendirip yağ ve bal yemekle mi meşgûlsünüz? Riyâzet ve mücâhede ortamında, lezzetli yemek yemekle mi meşgûlsünüz? Ben bu cemâati riyâzet için topladım; nefslerini yedirmek için değil." Şeyh Safiyyüddîn <halvethânenin dışında

sessizce durmuştu ve Şeyh Zâhid'in bu hiddetli hâlinin geçmesini>[200] sabır ve suskunlukla bekliyordu. Sonunda Şeyh Zâhid sâkinleşti.

Sonra halvet yerine gitti ve şöyle dedi: "Şeyh, senin halvetinde bulunan bütün cemâatin hepsi illerdendir ve orada yetişmişlerdir. Bunlar tatlı yiyip içmeye, etlere ve yağlara alışmışlardır. Eğer onlar bir yemek öğününü kıssalar ve şiddetli bir riyâzet çekmeye başlasalar bunların bünyesi kaldıramaz, tahammül edemezler. Beyinlerinde hastalık ortaya çıkacaktır ve sonu rezillikle bitecektir. Maslahat budur ki bu toplumu yavaş yavaş güçlü riyâzet çekmeye alıştıralım. Bu yağları ve tatlıları, bu işin korkusundan ve tevehhümden dolayı onlar için ben getirmiştim. Artık takdir Şeyhe âittir.

Şeyh Zâhid bunu işittiğinde: "Safî, doğru söylüyorsun, isâbet ettin" diye buyurdu.

Şiir

Gönle bağlanan her nakış, gönüle çekici gelir
Gönlün beğendiği nakış, insanın rûhunun beğendiği nakış olur

Ahî Süleyman, Şeyh Zâhid (k.r.)'in yanına gittiğinde, Şeyh onu azarlamaya başladı: "Ahî Süleyman! Şehirlerde alışılmış yemeklerle beslenen halkı çıldırtıp, deli etmeye mi çalışıyorsun? Buradan akılları çalışmaz bir hâlde dönmelerini mi istiyorsun? Bundan sonra tâliblere uygun bir yemek hazırla." istiyorsun? Bundan sonra talebelere uygun bir yemek hazırla." Bu alışkanlıktan sonra haftada bir kez onlara canlı hayvan veriyordu. <Ancak ardı ardına, sabahtan akşama kadar gün veriyor, ışık vermiyordu>.[201]

[125] Şiir

Bedensel zevklerin dışında rûhânî bir zevk de vardır
ki (bu rûhanî zevk) içilen şarabın içindedir

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü şöyle dedi: Şeyh (k.s.), Şeyh Zâhid (k.r.)'in ve onun ashâbının hizmetini ciddî bir şekilde yapıyordu. Şeyh Zâhid'in mübârek nazarında bundan dolayı yüce bir mevkî aldı. Şeyh Zâhid, yoksullara hizmet etmekle meşgûl ol diye buyurdu ve devamında dedi ki: "Ben halvette olduğum zaman, benim huzûrumda

[200] < > arasındaki ifâde "S"de ilâveten gelmiştir.

[201] S: < > arası yok.

ayağa kalk ve sen halvette oturma.[202] Ben senin yerine halvette otururum ve halvette ne birikirse yalnızca sana olacaktır." (Yeni sevâbı senin olacaktır). Ancak Şeyh Safiyyüddîn hizmet etmekte ileri gidiyordu. Ama bâtında, bâtınî halvetle, zâhirde de zâhir hizmetle meşgûldü.

Şiir

Sır meydânında, dost ile gönülden gönüle konuşur
Hizmet ortamında ise çalışan erkekler gibi mertlik gösterir

Bundan sonra[203] Şeyh Zâhid (k.s.), Şeyh Safiyyüddîn'e tam bir güven sağladı ve onu iç ve dış sırlarının mahremi kıldı. Şeyh (k.s.), elinden geleni yapıyor, hizmet ediyordu. Öyle ki Şeyh Zâhid: "Hâdimlerin mahdumları için, kulların erbâbları için ve mahremler mahremleri için ne hizmet ettiyse, Şeyh Safî onu benim için yapmıştır." dedi.

Şiir

Herkes büyük insanların hizmet dergâhında otursa
Şüphesiz eli şâhlık hazînesine ulaşacaktır

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü birgün Şeyhin şöyle buyurduğunu söyledi: "Şâyed, benim çektiğim riyâzet ve mücâhedeyi bu zamâne tâliblere dağıtsalar, omuzlarında bile taşıyamazlardı".

Şiir

Biz bu deneyim ortamında yoğrulup, pişmişiz
Biz yüreğimizin ağzını altınlarla kaplamışız

Ancak bizim işimiz[204] burda bitmedi. Şeyh Zâhid ve halka karşı yaptığım hizmetler hem canlara **[126]** ve hem onların mallara Şeyh Zâhid'in dikkatini çekiyordu. Bu yüzden onlara daha iyi hizmet etmek için kendimi adadım.

---

202 K: بنشين

203 K: Sonraki konular ayrı hikâye olarak gelmiştir.

204 H, L, K, Ç: كارمن

Şiir

Bir pâdişâha hizmet etmek için onun yanına koştum
Benim şâhlığım onun sâyesindedir

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in bir çift tarlası vardı. Bu tarlada tahıl tarımı yapıyordu. ve çeşitli nimetleri ekiyor-satıyordu. Bu kazandığı nimetler buradandı. Şeyh Zâhid'e ve onun evininin halkına, topluca hâdim ve hâdimiye ve Şeyh Zâhid'in etrafında olan insanlara hizmet ediyordu. Onlar da gördükleri bu hizmetlerden dolayı: "Şeyh Safiyyüddîn'in defînesi mi var?" diye soruyorlardı. Bunun için her yıl Şeyh Zâhid için bütün giyecek çeşitlerinden -hem yazlık hem kışlık- iki takım elbise yaptırıyordu. Ayrıca Şeyh'in evinde yaşayan herkese, hizmetçilere hem yazlık hem kışlık elbise onlara yakışır şekilde sunuyordu.

Bir kez öyle oldu ki alışkanlık üzerine elbiseler yaptırmış ve yüzlerce kilo onların yiyebilecekleri meyve götürmüştü. Bu dönemde Şeyh Zâhid Siyavrûd'daydı. Şeyh Zâhid'in orada olduğunu farketti ve hocasını görmek iştiyâkıyla bütün yükleri yolda bıraktı ve ileriye doğru koştu. Şeyh hazretlerine vardı ve bütün yükleri sâhil kıyısındaki gemilere yükledi (ki gemiler o yerden girip çıkıyorlardı). Kendi kendine: "Şeyh hazretlerinin huzûruna gidiyorum, eli boş gidemem. Bu yüzden üç kilo nebât alıp onu sardı ve Şeyh Zâhid'i ziyâret için vardığı zaman elini öpüp, nebâtı ortaya çıkardı. Şeyh (k.s.)'in gözü nebâta kaydığı zaman çok sinirlendi ve çok hiddetli bir şekilde azarlamaya başladı: "Pîrlerin önüne böyle gelip de böyle şeyler mi getiriyorlar? Ben çocuk muyum ki benim için tatlı getiriyorsun?" Şeyh Safiyyüddîn (k.s.), duruyor, hiç konuşmuyor ve hiç bir şey demiyordu.

Şiir

Sevdiğin insanların nazı için cânını siper etmek hoştur
Dostluk camından tortulu şarâp içmek hoştur

Şeyh Zâhid'in siniri geçince, pişmanlık belirtileri mübârek yüzünde görülmeye başladı. Şeyh Safiyyüddîn dışarı çıktı ve halvetin dışında durdu. Ahî Süleymân Hâdim'e: "Bir kaç tane hayvan sâhile gönder tâ ki oradaki yükleri ve kutsal eşyaları yüklesin" dedi.

[127] Şeyh Zâhid, bunu duyunca o büyük azarlamadan utandı. Sonra hayvan gönderip yükleri getirdiler. Şeyh Safiyyüddîn, herkese getirdiği hediyeleri kendi sâhibine ulaştırdı. Ancak Şeyh (k.s.) hariç. Ona vermedi. Şeyh Zâhid kendi kendine: "Herkese hediye getirdiği hâlde bana niye getirmedi" diye düşünüyordu.

O gün cumartesiydi ve O cumaya kadar sabretti. Şeyhe getirdiklerinden hiç söz etmedi. Sonra Şeyh Zâhid'in mübârek ayakkabısını önüne koydu ve: "Şeyh, bir ân benim halvetimi teşrîf edin" dedi. Şeyh Zâhid (k.r.), kabûl etti ve Şeyh Safiyyüddîn'in halvetini teşrîf etti.[205]

Şiir

Güneş ki ufuklar arsasına bile sığmıyor
Öyle oluyor ki bizim halvetimizin kapısından içeri giriyor

Oturduğunda Şeyh Safiyyüddîn meyveleri getirmiş ve ortaya koymuştu. Şeyh için getirdiği özel Nokl'u (bir tatlı çeşidi) da getirmiş, önüne koymuştu. Şeyh Zâhid de yiyiyordu.

Şiir

Ey sabahleyin içilen şarap, ey gönül, sevgilin sana mihmân olmuştur
Kendi cânımı ona fedâ edeyim ki cânân gelmiştir

Şeyh (Safiyyüddîn): "Buyrun, bu kadarını yiyin, bu kadarını da evinize götürün" dedi.

Şeyh Zâhid, yemekle meşgûlken Şeyh Safiyyüddîn elbiselerin bohçasını ortaya getirdi, Şeyhin önüne koydu ve bohçanın içinde olanları bir bir Şeyh'e söyledi: Bir kuşak, bir pamuklu kumaş, iki şapka, bir pamuklu şapka, bir kilot, iki hırka, iki cübbe, iki ceket (dizlerine kadar uzanan), iki gömlek, iki atlet (gömlek altı), üç çizme ve üç ayakkabı.

Sonra Şeyh Zâhid, bir takım elbiselerden giydi, bir takım da bohçaya sardı ve kapattı. Şeyh Zâhid Gîlân diliyle şöyle dedi: "Safî, leyâlehu dile keç tûyî." Yani:

[205] H, Ş, K, Ç: yok.

“Buranın büyüklüğü sana âittir. [Yani benden sonra sensin] Bu kadar şey getirmişsin, hiç bir şey demedin [niye] bir kaç gün sabrettin? Başkaları iki dirhem getirse bunu sürekli yüzüne çarpar. Ancak <sen hiç bir şey demedin>.”[206]

[128] Şiir

Biz senin için dünyamızı, cânımızı ve yüreğimizi fedâ ederiz
Biz senin dergâhına ulaşmak için iki dünyadan vazgeçeriz

Sonra Şeyh Zâhid (k.r.)’in mübârek hatırından: “Ne olurdu, benim aileme de bir şey getirmiş olsaydı?” diye geçirdi. Şeyh (k.s.)’in sahip olduğu gümüş işlenmiş bir sarığı vardı. Şeyh Zâhid’in âilesinin ona karşı bir düşkünlüğü vardı. Şeyh Safiyyüddîn anladı ki Şeyh Zâhid’in aklı ondadır. Başka bir bohça getirip onun içinde bir kaç süslenmiş serbend, başörtüsü, ayakkabı ve [birkaç] takım elbise getirdi. Şeyhin ailesi için. Şeyh Zâhid, bunu görünce için rahatladı ve mübârek yüreği hoşlandı. Ayağa kalktı, o elbiseleri eline aldı. Saatlerce mübârek başını yukarıya doğru kaldırdı. Vücûdu ve mübârek kafası hareketteydi. Hakk Teâlâ’dan Şeyh korusunda düşündükleri için mağfiret diliyordu. Şeyh şöyle dedi: “Ne bulduysam benim için sürpriz oldu.” <Hizmetçiler için getirilen mallar içerisinde yetim bir hizmetçi için kırmızı bir kumaş getirmişlerdi. Onu, kafasına koydular. Sevinerek Şeyh’in önüne koşuyordu. Şeyh buyurdu ki Kıyâmet gününe kadar senin çocuklarının arasında saltanat ve pâdişâhlık sürecektir. Kim onlara karşı haksız savaşa girerse yenilecektir>.[207]

Şiir

Ben bu dervîşler sultânının dilencisi olduğum için
Pâdişahlık tahtını ben dilencilikte buldum

Kudsî melekler benim ikbâl avımın yemidirler
Allahü Teâlâ’nın iltifâtı sâyesinde benim krallık gölgem yükselmiştir

Hikâye: Kuddise rûhuhû şöyle dedi: Tâliblerden ve olgun insanlardan beş kişi birbiriyle müttefik oldular. Bunlar: Muhammed Eyyûbân, Muhammed Hecâmân[208],

---

206 H, Ş, K, Ç: yok.

207 < > arasındaki yer “H” ve “K”da ilâveten gelmiştir.

208 Ç: محمّد جامان

Muhammed Mûsiyân[209] Âhengirân birlikte Şeyh Zâhid'e karşı isyân ettiler. Bunlar itâat etmek yolundan ve Şeyh'e baş eğmekten saptılar. Her birinin kendine tâbi adamları vardı. O adamlarla da isyân bayrağını kaldırıyorlar, halkı Şeyh Zâhid hazretlerini görmekten men ediyorlardı. Eğer halk, teberrük için yiyecek-içecek getirmişlerse onu da alıyorlardı. Şeyh'in hizmetçilerini odun taşımaktan ve sazlıktan kamış çekmekten men ediyorlardı. Odun ve kamış sıkıntısından dolayı mutfakta yanacak bir şey kalmadığı için mutfağın ahşap parçalarını ve **[129]** çitleri söküp, çâresizlikten dolayı onları yakıyordular. Her vakit geldiklerinde, zâviyenin dış mahallinde oturup, Şeyh Zâhid'e haber gönderiyorlardı: "İrşâd ve terbiyenin bize âit olduğunu yaz. Terbiye ve irşâd seccâdesini bize devret".

Şiir

Şeytân herkesi kendi çemberine çekmiş
Herkesi cehâlet ve dalâlet sarmış

Şeyh Zâhid onlara karşı sabır metodunu kullanıyordu. Şeyhe mürîd olan ve onun halkına kuşattıkları çember gitgide darlaşıyordu. Şeyhin çocukları ve ona tâbi olanlar göçmek hevesindeydiler. Aldıkları göç kararını Şeyh Zâhid'e arzettiler. Şeyh Zâhid: "Bizim dışarda bir komutanımız var. Onu çağırmamız gerekiyor. Soralım o ne söylüyor ve ne yapıyor?" dedi. "O cesur yürekli kimdir?" diye sordular. "Safî'dir" dedi.

Şiir

ذُو هَيْبَةٍ لَوْ أُلْقِيَتْ سَطَوَاتُـــــــهُ يَوْماً عَلَى الطُّودِ الْأَشَمِّ تَرَضْرَضَا
إِنْ تَرْضَ عَنْ زَهْرِ النُّجُومِ تَلَحْ وَإِنْ يَغْضَبْ عَلَى الْفَلَكِ الْمَدَارِ تَقَوَّضَـــاً

Şeyh, O ne yapıyor?" dediler. Şeyh Zâhid: "Mutlaka onu çağırmamız gerekiyor." dedi ve Şeyh Safiyyüddîn (k.r.)'i çağırdı.

Şeyh Safiyyüddîn, o dönemde Güştâsfî'deydi. Yaz mevsiminde, Temmuz ayıydı. Hava çok sıcaktı. Şeyh Zâhid'in peşinden gidip onu çağırmak için teberrüken bir mal alıp yola koyuldu. Mogân ve Bîlesuvâr[210] yolunda giderken bir kaç yılan ve zehirli

[209] S: مومیان; H: موسبان; K: موسیابان

[210] S, H, K: بلاسوران ; Ş: بلاسواران ; L: yok.

örümcek gördüler. Bunların önünde birkaç kişi önden gidip, sopayla onlara ve yere vurarak yılanları ve zehirli örümcekleri yoldan uzaklaştırıyorlardı.

(Şeyh Safiyyüddîn), Şeyh Zâhid'e vardığı zaman elini öpmek şerefine nâil oldu. Şeyhin huzûrunda durmayıp derhal dışarı çıktı ve ordaki isyancı halka karşı çıktı ve onlarla tartışmaya başladı. Söz oraya vardı ki: "Kim ki benim mürşidime ve üstâdıma -ki gerçekte bize doğru yolu gösterip, doğru dîn metodunu bize uyguluyor.- isyân ederse nankörlük etmiş ve kendini mürtedler istikâmetine yönlendirmiştir".

[130] Artık ordaki halk hep birlikte: "Biz zavallıların çâresi ve tedbîri nedir?" diye feryâd ettiler. Şeyh Safiyyüddîn şöyle dedi: "Eğer benim dediklerimi uygularsanız, o zaman çâre ve tedbîr bulacaksınız." Hep birlikte: "Evet, başüstüne, öyle yapacağız." dediler. Şeyh (k.s.) şöyle buyurdu: "Büsbütün ayağa kalkıp, kendi isteğimizle gidip, kendi ellerimizle kamış toplayacağız ve kendi sırtımızda taşıyıp buraya getireceğiz. Gömleğimizi çıkarıp soyunacağız ve yalınayak yola koyulacağız. Yaşlılar önde gelecek, çocuklar da arkalarından. Bu düzende gelip, kamış toplayıp getirecekler. Yıkılmış ve yanmış mutfağı yeniden onarmaya başlayacaklar ve yıkılmış çiti yeniden yapacaklar. Bu işleri tamamladıktan sonra (Şeyh Zâhid'in) halveti önüne geliyorsunuz. Ondan sonra ben, size ne yapacağınızı söyleyeceğim. Şeyh (k.s.)[211]'in sabırlı ve temkînli olmasına güvenmeyin".

Şiir

إِذَا رَأَيْتَ نُيُوبَ اللَّيْثِ بَارِزَةً فَلاَ تَظُنَّنَّ[212] أَنَّ اللَّيْثَ مُبْتَسِـــمٌ

Büyük çoğunluğu, bu durumu kabûllendiler ve birlikte gittiler. Şeyh Safiyyüddîn'in dediği doğrultuda işi bitirdiler. Söylediği düzenle kamış destelerini sırtlarına alıp, yalınayak ve sineleri parça parça ağlayarak Şeyh Zâhid hazretlerine doğru çığlık atarak geliyorlardı.

Şiir

Yüzlerinde her zillete karşı toprak tozu görünüyor
Yaptıklarından dolayı da, yüreklerinde pişmânlık yarası görünüyor

---

211 Ç: شيخ زاهد

212 S, L: تطنن

Şeyh Safiyyüddîn, daha önce Şeyh Zâhid hazretlerine vardı. Halvetten dışarı çıkmasını, halka şefaat ve merhamet edip, suçlarını affetmesini istedi. Şeyh Zâhid dışarı çıktı, o topluma baktı ve evin kapısı önünde oturdu. Halkın ağlayıp sızlamasını görünce, onların suçlarını bağışladı ve mübârek gözlerinden yaş geldi. Onlar insaflı oldular ve mutfağı yeniden inşâ edip, çiti yeniden onardılar.

Şiir

Ay yüzünden keder ortadan kalktı
Karanlık tozu yol üzerinden kalktı

Şeyh Zâhid, bu durumu görünce evlâd ve ashâbına dönerek şöyle dedi: "Ben demedim mi size **[131]** ordumuzun savaşçısı dışardadır?" Şeyhin oğlu Cemâleddîn Ali (rh.a.) ve ashâb şöyle dedi: "Eğer o olmasaydı biz ne yapacaktık?" O topluluk birlikte şöyle söylediler: "Eğer Şeyh Safiyyüddîn bizim feryâdımıza yetişmeseydi biz ne yapacaktık? Böyle devam etseydi şeytân bizi Sevâb şehrine kadar yağmalamaya devam ettirecekti ve biz bu dünyâdan istemeyerek îmânsız göç edecektik.

Şiir

Her suçtan dolayı pişmânlığa batıp boğulmuşuz
Dediğimizden pişman ve yaptığımızdan dolayı yüzümüz karadır

Rahmet elini açmış ve bize bağış defînesi dağıtıyordu
Bize lutfedip de nazar etti

Hikâye: Mübârek vücûda sahip Edâmallâhü bereketehü şöyle dedi: Bir keresinde Şeyh Zâhid (k.r.), Şîrvân(28)'a gitmişti. Şirvânşâhiyân(29)'da halkı irşâd ediyordu. Şîrvân'da kırk dervîş toplandı ve Şeyh'e karşı taassub ve düşmanlığı başlatarak: "Bu şahsın irşâdı yüzünden bizim pazarımız iflâs etti. Biz onun mürîdlerini çuvaldızla delik deşik edeceğiz. Sonra Şeyh Zâhid'e doğru yöneleceğiz ve onu da ortadan kaldıracağız." diyorlardı.

Şehirde bir medrese vardı ve medresenin yukarı katında Şeyh Zâhid'in Şebistânı vardı. O da orda kalıyordu. Şeyh Safiyyüddîn (k.s.), gece gündüz Şeyh Zâhid'i bir ân bile bırakmıyor, onun başında nöbet tutuyor ve onu koruyordu. Öyle ki bir gece

Şeyh Zâhid (uykudan) kalkıp abdest alıyordu. O vakitte Şeyh Zâhid'in gözleri (yarı açık) yarı kapalı[213] durumdaydı. Şeyh Safiyyüddîn onu gözetliyordu. Bir baktı ki dervîşlerden üç kişi o gece Şeyhin ardından, onu öldürmek için peşi sıra gidiyorlardı. Şeyh Safiyyüddîn onları görünce Şeyh Zâhid'e ok atmalarından dolayı korktu. Şeyh abdest alıyordu. Şeyh Safiyyüddîn ileri durdu ve kendini hocası için siper etti. Bütün vücûduyla onun vücûdunu kapladı. O dervîşler durumu böyle görünce işlerinin zor olduğunu anlayıp yüz çevirip gittiler.

Şiir

Olaylar durumunda kendi durumunu taş gibi yaptı
Belâ oklarına karşı kendini siper etti

[132] Başka bir gün Şeyh Safiyyüddîn bu durumu orda bulunan hâkim ve vâli olan bir Türk'e arzetti. O türk o üç dervîşin <yakalanmasını emredip tutuklattırdı>.[214] Onları ağaca bağlayıp, onların burun ve kulaklarını kesip, sopayla onları dövdü. Onların bağırtı ve çağırtıları Şeyh Zâhid'in mübârek kulağına gidince: "Bu ne feryâddır Safî?" diye sordu. Şeyh Safiyyüddîn: "Şehrin hâkimidir. Bu gürültü ve bağırtılardan çok olacaktır." dedi. O durumdan ve onların niyetinden şeyhe hiç bahsetmedi. Her gece sabaha kadar Şeyhi koruyup, kendini ona siper ediyordu. Dervîşler o üç kişinin cezalandırıldığını gördükten sonra öfke ateşinde yanarak her gece Şeyh Zâhid'de karşı suikast düzenliyorlardı. Öldürme planları yapıyorlardı. Şeyh Safiyyüddîn, kendini Şeyh Zâhid'e siper etmiş, onu koruyordu. O dervîşler yaklaşık dörtyüz kişi olarak bu kinden dolayı toplandılar.

Şeyh Zâhid, bu durumdan haberdâr oldu. O türk, bu topluluğa karşı tavır aldı ve onlardan birini öldürdü. Şeyh Zâhid, yüreğini bu topluluğa karşı değiştirdi. Ondan sonra da o dervîş topluluğu asla muzaffer olamadı. Halbuki o zamana kadar bu topluluk dörtyüz-beşyüz kişiydiler. <birlikteydiler>.[215] Şimdi o topluluk gibi bir kişi bile göremezsin.

---

213 K: مکشوف

214 L: yok.

215 H, Ş, K: <هم می گردیدند>

Şiir

فَهُمْ يُطْفِئُونَ الْمَجْدَ وَاللهُ مُوقِدٌ وَهُمْ يَنْقُصُونَ الْفَضْلَ وَاللهُ مُوهِبٌ

Şeyh Safiyyüddîn, bu durum için kendi malı ve canını Şeyh Zâhid için büsbütün adadığı için, Şeyh Zâhid, ona karşı hem zâhirde, hem bâtında derin bir güven duyuyor ve şöyle diyordu: "Eğer Safî olmasaydı ve böyle bir şeyler yapmasaydı biz ne yapacaktık?" ve şöyle buyurdu: "Mürîdler, şeyhleri için her ne yapmışsa, Safî de benim için onları yapmıştır. Şeyhler de mürîdleri için her ne yapmışsa, ben de Safî için zâhirde ve bâtında daha fazlasını yapmışım. Safî'nin olduğu her evde ve her yerde ben güvencedeyim. Kim bizim aramızın arasını açmaya çalışırsa, nifâk sokmaya çalışırsa bizden değildir. Biz de onlardan nefret ederiz."

Şiir

Ortada bir damar, bir beyin bir deri
Dostan bir kalıpta bir cân oldular

[133] Hikâye: Edâmallâhü bereketehü[216] şöyle dedi: Pîre İshâk Bâklânî anlatıyor: Bir gün Şeyh Zâhid'in halvetinin dışında durmuştum. Ahî Süleymân da halvet içinde, Şeyh Zâhid'le konuşuyorlardı. (Ben de) kulak misafiri oldum. Şeyh Zâhid: "Bu çocuğu-yani Şeyh Safiyyüddîn- her ne şekilde sınadıysam[217] ondan daha başarılı bir şekilde çıktı." dedi. "Şeyhlik sana âittir" dedim. O da: "Ben çiftçi çocuğuyum. Şeyhlik nerde, ben nerde? Ben şeyhliğe lâyık değilim ki" dedi. "Senin seccâdeni sereyim" dedim. "Seccâdeyi ne yapacağım?" dedi. "Zikir telkîninde bulun" dedim. "Nerden lâyık olayım? Onu her ne kadar sınadıysam, başarısını kat be kat gördüm. İstediklerini benden bulamayıp hiç bir şeye baş eğmedi. Mübârek olsun, mübârek olsun." dedi.

"هَنِيئاً لِأَرْبَابِ النَّعِيمِ نَعِيمُهَا[218]"

Pîre İshâk, Şeyh Safiyyüddîn'e müjde verdi: "Eğer benimle onun arasında olanları halvette duysaydın ciğerin su gibi erirdi".

---

[216] H, Ş, K, Ç: خلد الله بركته

[217] S: هرچه بيان مردم

[218] Ç: Arapça mısra yok.

Şiir

Eğer bizim hayâl kuşumuz kanatlanıp uçarsa
Bizim halvetimizde, onun rûhu tutuşur yanar

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Bir kere Şeyh Zâhid (k.r.), Serdâbser dağında yaylaya çıkıyordu ve halk <Onun için>[219] kavun getiriyordu. Tâlibler, öyle alışmışlar ki nerde tatlı bir kavun bulduysalar, onu Ferhâd gibi Şirin'lerine götürüyorlardı. Şeyh Zâhid'in kavuna karşı bir düşkünlüğü vardı. Bir kaç gün kavun yediği için, onun mübârek zevki yağ ve ete doğru kaydı. (Yani kavundan bıktı. ete yöneldi.). O bölgede et yoktu, bulunmuyordu. Şeyh Safiyyüddîn O dönemde Kelhorân köyündeydi. Şeyh Zâhid: "Gelin, burdan Safî'ye seslenelim. Bize koyun getirsin." dedi. Sonra mübârek lafzıyla: "Safî! Hadi gel de bizim için koyun getir." diye seslendi.

İkindi namazı vaktiydi. Şeyh Safiyyüddîn, Kelhorân'da harmanda durmuştu ki Şeyh Zâhid'in sesini duydu. Derhâl eve gitti ve: "Kaç tane koyununuz var? diye sordu. **[134]** On iki koyun, bir keçimiz var" dediler. Onları toplayıp, yola doğru hareket ettirdi. Kendi de pazara gidip, bir miktar meyve alıp ve bir (ata) binip yola koyuldu. Öyle ki ertesi gün <kahvaltı vakti>[220] Şeyh Zâhid hazretlerine ulaştı.

Şiir

Âşık ve mâşuk arasında olan uzaklık bir mesafe değildir
Ancak her nâ-mahrem bu düzenden haber alamaz

Şeyhzâde Cemâleddîn Ali (rh.a.), sınamak için, bir tepecik üzerine çıkıp, Şeyh Safiyyüddîn'in yolunu bekliyor, gelip gelmediğini kontrol ediyordu. Şeyhin birden bire ortaya çıktığını gördü. -ki önden gidiyordu.- Koyunlar yavaş yavaş geliyorlar, ancak henüz varmamışlardı. Şeyh'in oğlu Cemâleddîn: "Safî geldi, ama kendi bir şey getirmedi." dedi. Şeyh Zâhid: "Eğer gelmişse birşey getirmemezlik yapmaz." dedi. Şeyh, Şeyh Zâhid'e vardı ve elini öptü. Şeyh Zâhid: "Safî, benim sesimi duydun mu?" diye sordu. "evet" dedi. Şeyh Zâhid: "Koyun getirdin mi" diye sordu. Şeyh Safiyyüddîn: "evet" dedi. "Kaç tane?" diye sordu. "On iki koyun ve bir keçi. Bundan fazlası yoktu" dedi.

---

[219] H, Ş, K: <از برای شیخ زاهد قُدِّسَ سِرُّه>; Ç: <از برای شیخ>

[220] S: yok.

Şiir

Seve seve cânımı dostum için fedâ ederim
Eğer misafirim olursa, onun ayak tozuna baş koyarım

Kudsî rûh, bizim sofralarımızın sırrıdır
Böylelikle mâşûkun istediği cân oldum

Sonra, Şeyh Zâhid: "Ben size demedim mi benim sesimi duyunca gelir" dedi. Sonra Sultân Mahmûd (rh.a.)'un hikâyesini anlatmaya başladı. Bir defasında Ayâz çok çalışıyordu. (Ayâz) evliydi. Sultân Mahmûd bir hizmetçisine şöyle söyledi: "Git, Ayâz'a beni sor. Ben nasıl birisiyim. Acele git ve hiç bir yerde de durma. Şâyed acele etmez de yavaş gidersen seni cezalandırırım."

Hâdim, buyrukları tam olarak yerine getirmek için çok hızlı davrandı. Ayâz'a vardığı zaman, Sultân Mahmûd'u orada otururken gördü. Hâdim'in hâli değişti ve Sultân'ın onu cezalandırma korkusuyla bayıldı. Sultân, onu öyle korkmuş görünce: "Korkma. Sende hiç bir kusur yok. Fakat benimle Ayâz'ın arasında gizli bir yol var ki ikimizin dışında kimse o yolu bilmiyor." dedi ve şu beyti okudu:

[135] Şiir

Benim ona gideceğim gizli bir yol vardır
Öyle ki soluk alıp vermeden (bir solukta) yüzünü görebilirim

Hikâye: Meşâhirden biri anlatıyor: Şeyh Zâhid (k.r.), bir gün koru içinde ashâbıyla birlikte Gîlan'a gidiyordu. "Eğer Safî, burda olsaydı hoş olurdu." dedi. İki üç adım ileriye gitmemişlerdi ki Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in önden geldiğini farkettiler. Elindeki bir demet kırmızı gülü Şeyh Zâhid'e verdi. Şeyh Zâhid: "Safî, neredeydin?" diye sordu. O da: "Bu vakit, Kelhorân bağında çiçek topluyordum. Şeyh, beni hatırlama lütfunda bulunduğu için geldim." dedi.

Şiir

Benim gece ve gündüzüm, senin hayâlinle kucaklaşıyor
Bütün vücûd uzuvlarım hepsi kulak olmuştur

Aklım, başım, yüreğim ve cânımı sana kaptırmışım[221]
Benim saçımın her bir teli senin için akıllanmıştır

[221] H: مدهوش است

Hikâye:[222] Aynı şekilde meşâhirden biri şöyle anlattı: Şeyh Zâhid (k.r.)'in, ömrünün sonuna doğru gözleri kör olmuştu. Bütün ufak-tefek ve büyük işlerde Şeyh Safiyyüddîn'i çağırıyor ve: "Safî şöyle yap", "Safî şöyle olmalıdır." diyordu. Öyle ki başkasına da bir şey söylese O iş Safî'yi buluyordu. Bir zamanlar Şeyh Safiyyüddîn (k.s.) Kelhorân'daydı. Yakınları ve dostları arasında oturmuştu. Ânsızın yerinden kalkıp kendini suya atıyordu. Halk şaşırmıştı. Soru sormaya mecâli yoktu. Ancak bu işi hangi gün ve saatinde yaptığını unutmadılar.

Aynı zamanda Şeyh Zâhid (k.r.)'in <mübârek gözlerine ilaç mili>[223] çekmişlerdi ve o da ilacın acısına dayanamıyordu. Alışkanlık üzerine hep Safî diye çağırıyordu. O kişi de o mili çekerken ona Safî, yanasın sen dedi. O saatte Şeyh, Kelhorân'da kendini suya attı. Sonuçta Şeyh Zâhid'in durumundan haberdâr olmak istiyordu. Hiç bir zaman ondan gâfil değildi. Eğer kendini suya atmasaydı yanmak ve mahvolmak tehlikesi vardı.

[136] Şiir

Herkes bu sırlar denizinde dalgıçlık yaparsa
Bu sırlar denizinde çokluk sırrını açıklayan inciler olacaktır

Her kim bu âb-ı hayat denizinde boğulmayı düşünürse
Bu ateş içinde iyi yanıp iyi uyum sağlayacaktır

Hikâye: Pîre Cemâl Haddâd şöyle dedi: Bir zaman, Şeyh Safiyyüddîn (k.s.), Şeyh Zâhid (k.r.)'in yanına gitmeyi düşündü. Şeyh Zâhid, Geştâsfî'deydi. Sûfîlerden biri oğluyla beraber şeyhin yanında oturmuş, deniz yolculuğuna çıkmışlardı. Şeyh Zâhid (k.s.)'in deniz yolculuğu sırasında hâli değişti. Çok kritik bir hâldeydi. O zaman, o çocuk, deniz korkusundan dolayı ağlıyordu. Babası Şeyh rahatsız olmasın diye çocuğunu yatıştırıyordu. Ancak işe yaramıyordu. Çocuğu kendi yanından alıp denize attı tâ ki şeyhi kızdırmasın.

Şiir

Eğer cân bizim cânımızsa onu yırtıp atalım
Ne mutlu ki çocuk, Halîlullah'ın yaptığı gibi bizim kurbânımızdır

---

[222] K: Bu hikâye, önceki hikâyenin peşinden gelmektedir.

[223] L: <تا میلی دارو در چشم مبارکش>

Şeyh, kendi hâline geldiği zaman hiç konuşmadı, hiç çocuğun ahvâlini ve nereye gittiğini sormadı. Öyle ki maksada ulaşınca, o kişinin yüreği paramparça oluyordu. Çünkü ciğerinden olan bir parçayı suya atmıştı. Eve gitmek istediği zaman, onu bir düşünce korkusu sardı. Acaba evde ne diyeceğim? Bu endişeyle evin kapısına doğru gelirken, oğlunu evin kapısından çıkarken gördü.

Şiir

Âşıklar mâşuklarına karşı cânlarından bile geçerler
Burada ölüler başka yaşam sürdürüyorlar

O kişi çocuğuna: "nasıl oldu?" diye sordu. Çocuk: "Sen beni denize atınca birileri beni denizden alıp eve getirdi. Saçımın bir teli bile ıslanmadı." dedi.

Şiir

Denizci ve ekinci hep onun peşinden koşuyorlardı
Tâ ki boğulmuş halkı kurtarsınlar

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü şöyle dedi: Bir zaman, Şeyh Safiyyüddîn (k.s.) Siyâvrûd'dan Erdebîl'e azmetti. Âdeti olduğu üzere hiç bir zaman Şeyh Zâhid (k.r.)'in zâviyesinden teberrük almazdı. Ancak diğer tâlibân alırlardı. Aynı dönemde Şeyh Zâhid, Şeyh Safiyyüddîn'in yüzünde **[137]** velâyet nûrunu görüyordu. Şeyh Safiyyüddîn'in torbasına ekmek koymalarını işâret etti. Öyle ki gemide kilolarca ekmek oldu. Siyavrûd ve Keklâs[224] arası kısa olmasına rağmen gemiye[225] bu kadar ekmek koyuyorlardı. Halbuki O mesâfe arasına bir ekmek bile yetiyordu.

Şeyh, gemiye oturup, yola koyulduğu zaman, Şeyh Safiyyüddîn'e bir hâl oldu. Bu hâl, sadece erbâb-ı sülûka âittir. Öyle bir sevgi ateşi onu sardı ki midesi bile yanmaya başladı. Öyle bir ateş ki yeryüzündeki bütün yemekleri ona verseler, o da yese, onun ufacık bir miktarı midesine varmazsa ateş içinde yanacaktır. Yiyecek ve içecek bulamazsa sadece kendini değil, başkalarını da yakacaktır.

---

[224] S, Ç: كلاس; K: ككراس

[225] Ç: آب

Şiir

Senin aşkının ateşinden bir kıvılcım birinin yüreğine düşerse
Onun bütün vücûdu yanacaktır

Şeyh, o duruma mâruz kalırken gemide olan bütün ekmekleri yedi. Gemiden inerken Şeyh'le olan ashâbı Şeyhin bu duruma düştüğünü farkettiler. Bu yüzden Şeyh, köye varmadan, onun önünden koşup, vardıkları köy ve evlerde onun için yiyecekler hazırlıyorlardı. Her köy, çoğu kimseyi doyuracak kadar onun için yemek hazırlıyorlardı. Şeyh köylere vardığı zaman önüne yemekleri sunuyorlar ve Şeyh hepsini yiyiyordu. Böylelikle yolu katederek Erdebîl'e vardılar. On üç yerin her birinde beş-altı koyun kızartıyorlar, Şeyh de arkadan gelip yiyiyordu. Bu Kelhorân köyüne kadar devam etti. Eve vardığı zaman ekmek pişirdiklerini fark etti. Tandırın yanında oturarak çıkan ekmekleri yiyordu. Her ne varsa yedi. Öyle ki misafirler ve çalışanlar için hazırlanan hamurun ekmeğini de yedi.

Annesi (rahmetullâhi aleyhâ), bu durumu görünce onun ne çektiğini anladı. Evde onun büyük bir koçu vardı. Onu verip kestirdi. Onun etinden oğlu için büyük bir yemek hazırladı. Onları da yedi. Artık yakınların evinden de ne buldularsa getiriyorlar, o da yiyordu. Sonra komşulardan yiyecekler gelmeye başladı. Onlar bittikten sonra köye Şeyh Safiyyüddîn'in doymazlığı köyde ağızdan ağıza yayıldı. Herkes yiyecek bir şeyler getiriyor, Şeyh de yiyiyordu. Bu durum oraya kadar vardı ki **[138]** Şeyh, büsbütün muzdarip oldu. Artık ne yese doymuyordu.

Şiir

Himmet kuşu o evde yuva kurarsa
Bir ufacık taneyi kendi için bir mekân saymaz

Sâlik, o durumdayken mürşîdin onu kurtarması gerek. Ona özel zikir telkîni yaparak onu bu durumdan kurtarıp, o eski hâline döndürmesi gerekiyordu. Şeyh Safiyyüddîn, bu durumdayken öleceğini anlayınca, Şeyh Zâhid (k.r.)'in yüzünü gördü. Şeyh Zâhid geldi ve ona zikir telkîni yaparak, onu o durumdan çıkardı ve onu sâkinleştirdi.

Şiir

Ancak bu meyhânede bir aklı başında sâki de varmış
Benim gibi sarhoş insanın sarhoşluğunu bir yudumla kırdı

Bu durumun aynısı da Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in mürîdlerinden birinde de Kelhorân köyünde ortaya çıktı. Geceleyin halvetten çıkıp büyük bir bağa girdi. Orada çeşit çeşit boğul (baklagillerden bir bitki) vardı. Gece bütün boğulları yaprağına kadar yedi. Bahçıvan bağa gittiğinde şaşırdı. Bağda ne varsa hepsi yok olmuştu, ancak bağ yanmamıştı.

Bu söz Şeyh (k.s.)'e ulaştığında, o mürîdine de o özel zikri telkîn etti ve onu o hâlden döndürdü. Aynı durum, Erdebîl'de Şeyh Safiyyüddîn'in mürîdlerinden başka birinde de ortaya çıktı. Şeyh Safiyyüddîn, Şeyh Salâhüddîn'e, onun bu mürîdine de ekmek ve yiyecek hazırlamasını işâret etti. Şeyh Salâhüddîn birçok yiyecek hazırlayıp halvetin havuzhanesine, o tâlibin yanına bıraktı. O gün cuma günüydü, câmiye gitti. O hazırlanan yiyeceklerin hepsini tâlib yedi. O yemeklerden sonra yemek istedi ancak yemek bulamadı. Halvetin kapısından bir bağa girdi ve oradaki olan bütün bogûlu yedi. Artık ağacın yapraklarını yemeye başladı. Mümkün olduğu kadar yedi, sonra halvete gitti. Orada yiyecek hiç bir şey bulamadığı için tâkâti kesildi ve öldü.

Şeyh velâyet nûruyla adamın vefât ettiğini anladı.[226] Camiiden dönüp, attan inerken Salâh Hâdim'e: "Sana, o adam için durmadan yemek hazırlayacaksın demiştim. Gel de onun halvetteki hâlini gör" dedi. Salâh'ın elini tuttu ve halvete götürdü. O adamı halvetin köşesinde oturmuş, duvara yaslanmış ve ağzından yeşil bir köpük çıkmış <ve canını teslim **[139]** etmiş>[227] bir hâlde gördü.

Şiir

Âşıkların ölmesi iyidir
Âşıkların vücûdu bahâne arıyor

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi ki: Artık Şeyh (k.s.)'in kemâli son mertebesine ulaştıktan sonra kardeşi Salâhüddîn Reşîd (rh.a.), Şîrâz'dan, büyük bir azamet ve görkemiyle yanında köleleriyle birlikte geldi. Artık görevinden azledildiği için tekrar görevine dönmeyi düşünüyordu. Büyük ve zengin olduğu için, Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'i küçük görüyordu. Bu tasavvuf yolunu ve bu yapılan işleri şaşkınlıkla izliyor, ona ters geliyordu.

---

[226] H, Ş, Ç: شیخ به نور ولایت دانست در جامع که

[227] H, K, Ç: <وتسلیم شده>

Bir gün, ikindi namazında Şeyhin mübârek huzurunda ikindi namazını kılıyordu ve kendi görevince "İnnâ Fetâhnâ"yı okuyordu. Şeyh, Safiyyüddîn Reşîd'i cezp etmek için ona baktı. Ânsızın onun hâli değişti. Öyle bir hâl ve duruma düştü ki ağlayıp sızlamaya ve kendi elbiselerini yırtmaya başladı. Üç gün gece-gündüz ağlayıp sızlıyordu. Ağlamaktan, sızlamaktan bir an rahat etmiyordu.

Şiir

Belki kendi yaptıklarımızdan dolayı, elbiselerimizi yırtıp atıyoruz
Toprak üzerinde otururak, toprağı başımıza koyuyoruz

Sonunda Şeyh onu latîfelerle, öğütlerle, iyi sözlerle, vaazlarla ağlamaktan durdurdu ve onu tevbeye getirdi. O da Şeyhin eliyle tevbe etti ve işe başladı. Şeyh onu Şeyh Zâhid'e götürdü, zikir telkînini yaptırdı. O da ciddiyetle işe başladı. (Şeyh Zâhid) ona çok güzel bir iş ve büyük bir ticâret imkânı sundu. Havassü'l-havas mertebesine varıp, kutup mertebesine ulaştı. Kutup oldu ve ilâhi sırları <ona açtı>.[228]

Şiir

Eli, sırların hazînesine ulaştı
Onun gönül mumu sırların nûruyla ışıklandı[229]

Ancak onun bünyesi bu tür sırları gizlemeyi kaldıramıyordu. Sırları hep gelip gecenin önünde açıklayıp halkın içinde söylüyordu. Öyle ki Şeyh Safiyyüddîn <ona sırları koru diye öğüt **[140]** veriyordu ancak fayda vermiyordu. Bir keresinde>[230] onu aldı, yere yıktı ve bıçağı boğazına koyup kesmek istedi. Salahüddîn Reşîd: "Kardeşim, Şeyhim ne yapıyorsun?" dedi. O da: "Başını kesmek istiyorum." dedi. "Niçin?" diye sordu. "Çünkü sırrı korumayan, başkalarına açıklayan kafanın kesilmesi gerekiyor." dedi. "Şeyh, artık söylemeyeceğim. ne gördüysem ve bildiysem dile getirmeyeceğim." dedi.

Şiir

Bunu soytarı bir göz nereden görebilir
İçki iç ve dudaklarını toprağa sür

---

228 H, Ş, Ç: <بر وی مکشوف شد>

229 Ç: نور ز انوار رسید

230 K: yok.

Şeyh Safiyyüddîn, Şeyh Zâhid'e vardığında[231], Salahüddîn Reşîd'den söz etmeye başladı: "Şeyh (Salahüddîn), sırları başkalarıyla paylaşıyor, bu sırları kendinde tutamıyor ve onları açıklamaktan kaçınamıyor." Şeyh Zâhid: "Durum nedir?" diye sordu. Şeyh: "Kardeşim Salahüddîn Reşîd yüreğinde korunacak sırları dile getiriyor." dedi. Şeyh Zâhid: "Bu adam pişmiş ve çile çekmiş olduğu için ne yapmamız gerekir? diye sordu. Şeyh: "Onu o yüce mertebeden indirmek gerekiyor." dedi. Artık birlikte onu kutbî mertebeden daha düşük bir mertebe olan abdâl mertebesine indirdiler. Ancak ilerlemesine mâni olmadılar.[232] Salahüddîn Reşîd bu durumdayken, Şeyh Zâhid ona Yemen ve Şam hilâfetini verdi. Bundan sonra önceki durumu tekrarlanmadı.

Şiir

Benim sırlarımda o güneşten ışıklar vardır
Artık gaybda onun hatalarını örttüler

Şeyh Zâhid'in buyruğu doğrultusunda ve onun halifeliğini üstlenerek Yemen ve Şam'a doğru yola koyuldu. Eşi ve çocukları Şîrâz'da olduğu için ve orada işlediği ameller, halka yaptığı zulümlerden[233] dolayı Şîrâz'a gitmeyi arzu edip, oradaki adamları, çocukları ve halktan helâllik istemek üzere ilk olarak[234] Şîrâz'a gitti. Onları buldu. Halktan helâllik istedi. Kendi gücü nispetinde (mali gücü) yaptığı zulümleri gidermeye çalışıyor, helâllik istiyordu. Çoğu zaman Şeyh Ebû Abdullah Hafîf veya Şeyh Ebû Zer'a **[141]** (rahimehümâllâh)'nın mezarı başında vakit geçiriyordu. Gündüzleri ortalıkta yoktu. Görmek istedikleri zaman onu mezarlıkta buluyorlardı. Halk onunla fazla konuşmak istediği için, onlarla fazla uğraşmaktan çekinip Yemen'e doğru yola koyuldu. Artık eşi ve çocukları onu görmedi. Ancak Şeyh Safiyyüddîn (k.s.), onu beş vakit namazda görüyor, gelip onun yanında namaz kılıyordu.

Şiir

Yürek kıblesiyle namaza duruyoruz
Belki yüreğimizin kâfesini[235] *kıbleye doğru yönlendiririz*

---

231 K: Sonraki konular, ayrı hikâye olarak gelmiştir.
232 S: باز گرفتند
233 H, K: نظام
234 K: والاّ
235 H, K, Ç: با

Mevlânâ[236] Cemâleddîn Nu‘mân İsfahânî şöyle dedi: <Şeyh Safiyyüddîn (k.s.) ile namaz kıldığım zaman öyle[237] duruyordum ki benim yüzüm tam Şeyh (k.s.)’in mübârek arkasına düşüyordu.>[238] yânî ikinci safta duruyordum. Namaz kıldığım her zaman, sakalı beyaz, uzun boylu birini Şeyhin yanında namaza dururken görüyordum. Onunla sol elimle selâmlaştığım için onu görmedim. Uzun bir müddet, onun eteğini tutma fikri kafama takıldı. Tekrar (solla) selâm verdiğim için görmedim. Bunu Şeyhe söylediğim zaman bana şöyle dedi: “Evet, benim yanıma gelen, benimle namaz kılan ve tekrar benden uzaklaşan kişi, kardeşim Salâhüddîn Reşîd’dir”.

Şiir

لَعُمْرِكَ مَا ٱلْقُرْبُ قُرْبَ الدِّيَارِ وَلَكِنَّمَـــا ٱلْقُرْبُ قُرْبُ ٱلْقُلُوبِ

Salâhüddîn Reşîd (rh.a.), bu yörelerden gittiğinde, Yemen’de tevbe ettirmeye ve terbiye etmeye başladı. Orada bir zâviye yapıp, çok güçlü ve ihtişâmlı bir düzen kurdu. Şam’da da aynısını yaptı. Dâimî Şam’a gidip geliyor, halk ve tâliblerle ilgileniyordu. Onun oğlu Hâce Gıyâseddîn Muhammed (rh.a.), bir müddet Şîraz’da olduğu için, babası Salâhüddîn Reşîd’den hiç bir haber ve iz bulamayınca Erdebîl’e geldi. Şeyh (k.s.) hazretlerine vardı ve orada evlendi. Şeyh Safiyyüddîn (k.s.), Bağdad’da olana kadar Erdebîl’deydi. Salahüddîn Reşîd, alışkanlık üzerine Şeyhin yanına geliyor, onunla konuşuyordu. Bir gün Hâce Gıyâseddîn’in vefât haberini Şeyh (k.s.)’e **[142]** “Bu vakit Erdebîl’de âhiret âlemine vardı.” diyerek ulaştırdı. Kendi başsağlığı ve tâziyelerini Şeyhe sundu.

Şiir

أَلاَ إِنَّمَا ٱلاِنْسَانُ ضَيْفٌ[239] لأَهْلِهِ يُقِيمُ[240] قَلِيلاً عِنْدَهُمْ ثُمَ يَرْحَلُ[241]

Şeyh Sadreddîn[242] (edâmallâhü bereketehü) dedi ki Şeyh (k.s.)’in mübârek ayağı benim tarafımdaydı. <Şeyh duvara yaslanmıştı>[243] O ân birden bire başını kaldırıp:

---

236 K: Sonraki konular ayrı hikâye olarak gelmiştir.

237 H, L, Ş, Ç: چون

238 K: <چون با شیخ قُدِّسَ سِرُّهُ، می بودمی >

239 L: ضعیف

240 L: نفسم; K: نعیما

241 Ç: ترحال

242 H, L, K, Ç: Sonraki konular ayrı olarak gelmiştir.

243 K: yok.

“إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ[244]” (*Biz, Allah’ınız ve yine O’na döneceğiz*) âyetini tekrarladı. “Baba ne durumdasın?” diye sordum. Ben bunu derken kardeşim Salahüddîn Reşîd Allah’ın rahmetine kavuştu” dedi. Onu Lübnân dağının yamacına gömdüler>.[245]

Şiir

تَذَكَّرْتُ لَمَّا فَرَّقَ الْمَوْتُ بَيْنَنَا فَعَزَّيْتُ[246] نَفْسِي بِالنَّبِيِّ مُحَمَّدٍ
وَقُلْتُ لَهَا إِنَّ الْمَنَايَا سَبِيلُنَا فَمَنْ لَمْ يَمُتْ فِي يَوْمِهِ مَاتَ فِي غَدٍ

Hikâye: Pîre İsmâîl Bezzâz şöyle dedi: Bir kere, Pîre Osman İlyâsânla birlikte Şeyh Zâhid (k.r.) hazretlerini görmeye azmettik. Osman İlyâsân misvâkın başını demirden yapmıştı. O yerde bir sanatla uğraşıyordu. O sanatta epeyce deneyimi vardı ve bunu Şeyh Zâhid için götürüyordu. Yolda giderken bana: “Bunu Şeyh için götürüyorum. Bu hediye, iyi bir hediyedir ve sanat eseridir. Bundan dolayı Şeyh bana muhakkak iltifât gösterecektir. Ben, Şeyh! Bana güçlü bir nazar et diyeceğim.” diyordu. O, hep bu lafları tekrarlayıp gidiyordu.

Oraya vardıkları zaman Şeyh Safiyyüddîn’in mübârek huzuruna çıkmadan **[143]** Şeyh Zâhid’in huzûruna çıktılar. Osmân İlyâsân, Şeyh Zâhid’in halvetinin kapısına vardığı zaman bayılıp kendinden geçti. Oradan onu kaldırıp dışarı çıkardılar. Kendine geldiği zaman Şeyh Safiyyüddîn’in huzûruna gittiler. Şeyh Safiyyüddîn ona hemen bakınca şöyle dedi: “Şeyh Zâhid için böyle hakîr bir şey getirdiği için o yüzden kendinden geçiyorsun ve söyledikleri zaman böyle görüyorsun.”

Şiir

Dünya nedir ki sen ondan bir parça alıp da maşûkuna sunuyorsun
Aşk mektebinde kendi cânından az bile vermek kabûl edilmez

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü şöyle dedi: Şeyh Safiyyüddîn (k.s.), Şeyh Zâhid (k.r.)’e varmadan önce her ne zaman sütlaç ve incir yediğinde kan kusuyordu ve çok büyük bir ağrı onun üstüne çöküyordu. Bu durum sürekli tekrarlanıyordu. Sonunda

---

244 Bakara 2/156.

245 H, Ş, K, Ç: <ودر دامن كوه لبنان مزار ومرقدش ساختند ودفن كردند>

246 K: فغربت

zorunlu olarak bu ikisini bıraktı ve hiç yemedi. Ancak Şeyh Zâhid hazretlerine vardığı zaman ona bildirildi ki mürşidu'l-aktâb ve'l-muhakkıkîn Seyyid Cemâledîn (Allah onu bağışlasın ve yeri cennet olsun) sütlaç ve inciri çok severmiş. Seyyid (rh.a.) vefât ettiğinde, Şeyh Zâhid bu ikisini kendine haram etmiş ve hiç yememişti. Şeyh ve Şeyh Zâhid (kuddise rûhuhüma) arasında olan rûhânî bağ ezelden olduğu için, bu sebeple Zâhirde kendi isteğiyle veya kendi isteği dışında bu zarûret ortaya çıkmıştır.

Şiir

Benim başımdaki her bir tel
Senin düşündüğünün dışında bile hiçbir şey düşünemez

Benim bütün varlığım ve yokluğum sen nasıl istersen onu yapar
Benim yüzümün kıblesi sensin ve bundan başkası da yoktur

Aynı şekilde Şeyh Zâhid, kavun ve narı çok severdi. Onun rûhu miraca gittiği için Şeyh Safiyyüddîn de aynen hocası gibi Şeyh Zâhid öldükten sonra O da kavun ve nar yemedi. Onları bıraktı. Tıpkı Şeyh Zâhid'in, Seyyid Cemâleddîn (rh.a.) için sütlaç ve incir yemeyi bırakması gibi. Uzun bir müddet olmuştu ki Şeyh nar ve kavun yemiyordu. Birden bire Şeyh (k.s.) bir hastalığa yakalandı. Tabipler ittifakla, Şeyh Safiyyüddîn'in nâr yemesini önerdiler. Şeyh, verdiği ahdinden dönmeyip yemek istemiyordu. Şeyh Zâhid'i gördü ki mübârek elinde bir nâr kırmış ve Şeyh Safiyyüddîn'e doğru getirip şöyle dedi: "Benim için ye" Şeyh Safiyyüddîn, Şeyh Zâhid'in işâreti üzerine yedi.

[144] Şiir

Onun lütfu bana huzûr verdi ve huzûr sâyesinde dermân buldum
Onun elinin kokusu dost kokusu veriyor

Yine birden bire Şeyh (k.s.) başka bir hastalığa yakalandı. Doktorlar, onun tedâvisi için ittifakla kavun önerdiler. Şeyh aynı şekilde <verdiği sözden ötürü>[247] yemiyordu. Şeyh Zâhid'i tekrar gördü ki bir kavun kesmiş ve mübârek eliyle alıp, Şeyhin huzûruna getiriyor ve "Benim hatırım için ye" diyerek yemesini istiyordu. Bunun üzerine Şeyh (k.s.) de yedi.

[247] S: yok.

Şiir

Hastanın[248] *dostu benim gönlümün dermânını veren gönüldür*
Benim ahdimi bozma dedim.[249] *Benim için boz dedi*

Şeyh Safiyyüddîn ve Şeyh Zâhid arasında olan rûhânî hâl gâyet son aşamasındaydı. Kemâlin doruk noktasındaydı. Ne zaman ki Şeyh Safiyyüddîn, Şeyh Zâhid'den uzakta, aralarında uzun bir mesafe olsa ve Şeyh Zâhid de hastalanmış olsa aynı hastalığa Şeyh Safiyyüddîn de yakalanıyordu. Eğer Şeyh Zâhid'in ateşi varsa onun da ateşi oluyor; onun başı ağrırsa onun da başı ağrıyordu. Artık Şeyh Zâhid her ne hastalığa yakalanıyorsa Şeyh Safiyyüddîn de aynı hastalığa yakalanıyordu. Ancak eğer Şeyh Zâhid hastalandıysa ve Şeyh Safiyyüddîn de onun başında nöbet tutuyorsa o zaman hastalanmıyordu.

Şiir

إِنَّنِي أُزْرِيكَ نَفْسِي يَا عَلِيلاً مِنْ عَلِيلٍ اَنَا مُنْذُ[250] حَدَّثْتَ بِالْعِلَّةِ فِي جَهْدٍ طَوِيلٍ

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi ki bir kez Şeyh Safiyyüddîn (k.s.), Şeyh Zâhid (k.r.)'in huzûruna çıkıp geliyordu. Geceleyin geç bir vakit Erdebîl'e varıyordu. Orda bir câmiiye -ki o ünlü bir camidir. İsmi Âlem-i rabbânî Melik (r.a.)'dir. Câminin penceresi onun mezarına açılıyordu.- vardığı zaman, geceyi orda geçirmeyi düşündü. Şeyh Safiyyüddîn (k.s.) açtı. Câminin müezzini rüyâsında Şeyh Abdülmelik (rh.a.)'i gördü. O müezzine şöyle buyurdu: "Benim azîz misâfirim gelmiş, **[145]** kalk onun için yemek hazırla" Müezzin uykusundan uyandı. Kendi kendine bunun ne olduğunu düşündü, tekrar uyudu. Tekrar Abdülmelik'i gördü ve: "Kalk da benim azîz misafirim için yemek hazırla" dedi. Müezzin tekrar uykudan kalktı. Bu rüyânın gerçek olup olmadığını düşündü ve tekrar uykuya daldı. Tekrar Abdülmelik'i uykusunda görerek ona sinirli bir şekilde, sesini yükselterek bağırmaya başladı: "Sana kalk da benim azîz misafirim için yemek hazırla demiyor muyum?" Müezzin: "Şeyh! Benim bir şeyim yoktur!" dedi. Şeyh Abdülmelik cevabında: "Evet, testide olan pirinç ve rafta olan bal,

---

248 H, K: تیمار

249 H, L, Ş, K: گفت

250 S, L: أَنَا مُذ

koyunun arka kısmı ve kavrulmuş keçinin kuyruk yağı var. Onlardan benim misafirim için bir şey pişir".

Müezzin uykudan uyandı ve kendi kendine şöyle dedi: "Verdiği işâretleri doğrudur. Artık, câmiye gidip de bakayım, câmide misafir var mı yok mu?" Câmiye geldiği zaman Şeyh Safiyyüddîn'i o gece câmide otururken gördü. Müezzin konuşmaya başladı ve yalandan bir gerekçe uydurmaya çalıştı ki "Bir şeyim yoktur ve artık geçtir." Tam bunu söyleyecekti ki Şeyh: "Evet, Şeyh Abdülmelik uykunda sana ne söylediyse sende vardır." Müezzin bu duruma şaşırdı ve derhâl eve gitti. Bir çeşit yemek pişirdi ve Şeyh (k.s.)'in huzûruna getirdi.

Şiir

Benim kavuştuğum Şebistânda
Her gece bir mahrem misafir oluyor

Artık ne varsa onu sunmalısın
Sanki cândan[251] *başka bir şey burada sığamaz*

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Şeyh Safiyyüddîn (k.s.) başlangıçta Şeyh Zâhid (k.r.)'in yanına gelirken asla ata binmezdi. Sadece yaya gidip gelirdi. Onunla olan süvâri topluluğu atlarını hızla koştururlardı ancak Şeyhin mübârek ayak tozuna bile yetişemezlerdi.

Şiir

Yıldırım hızıyla giden yaya
Sultânların başında olan tâcı kapıyordu

Tâ ki Şeyh Zâhid (k.r.) şöyle derdi: "Safî, Allah Teâlâ seni bindirdi. [Sen de] bin" ve onu zâhirde de ata bindirdi.

[146] Şiir

Işıldayan ve parlayana bindiğin zaman
Artık o düzeye ayak uydur

[251] K: درجان

Hikâye:[252] Dâmet bereketühü dedi: Şeyhe sordum: "Baba bu durum bambaşka bir şeydir. Eğer böyle olmasaydı, süvâriler[253] sana yetişirlerdi." Şöyle dedi: "Yeri dolaşmak Hakk Teâlâ'nın suyu kıvırmasına benzer ki ona ayak basıp geçtiği zaman tekrar başlangıç noktasına dönüyorsun. Geride olanlar gitgide uzaklaşıyorlar.

Şiir

Dünyayı iyi anladıktan sonra çektik gittik
Yerimizi değiştirip de bu dünyadan başka bir dünyaya göçtük

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in başlangıçta öyle nüfûz eden bakışları vardı ki her kime baktıysa onu alıp götürüyor, utandırıyordu ve o kimsenin ahvâli değişip çevriliyordu. Bir gün Erdebîl'de "Gence Bekûl" diye ünlü bir mezarın başında oturuyordu. Seyyidu'l-Hulefâ Hâce Efdal Serâvî (rh.a.) Gence Bekûl kapısından geçiyordu ki Ahî Ahmed Şah bağına gidiyordu. Halbuki Hâce Efdal orduların başındaydı. Babası Hâce Mahmûd, Erdebîl'de melik ve sancaktarıydı.

Şeyh ona bakınca ve O şeyhi görünce yolda durup kaldı. Ne ileri gidebiliyor ne de geri gelebiliyordu. Kendi durumunu anlamıyordu ve neyin esiri olduğunu bilmiyordu. Ara sıra birkaç adım atıp ileri gidiyordu. Ancak ileri gitmeye gücü yoktu ve tekrar dönüyor, Şeyhe bakıyor, <ara sıra tekrar dönüyordu.>[254] ve köprüye yakın geliyor, tekrar dönüp Şeyh (k.s.)'e bakıyordu.

Şiir

Onun saçının teli yüreğin tuzağıdır
Onun yüzü gönlün sâkin[255] *kıblesidir*

[147] Sonunda yüreğinin kuşunun hangi tuzağa düştüğünü fark edince geldi de Şeyh Safiyyüddîn'in mübârek elini ayağını öperek ondan alacağı taneyi aldı ve tevbe etti. Babası alemdâr <onu>[256] azletti ve başka işe başladı. O kadar yükseldi ki şeyhin hilâfet şerefine yükseldi.

---

252 K, Ç: Sonraki konular önceki hikâyenin peşinden gelir.
253 S: سوران
254 S: yok.
255 Ç: قبله وآرام
256 "S"de ilâveten gelmiştir.

Şiir

Her kim bizim kurduğumuz tuzağa düşerse
Şüphesiz onun işleri bizim istediğimiz doğrultuda ilerleyecektir

Havadan nefsin vahşi atını geri getiriyor
Riyâzetgâhta biz onu ehlileştirdik[257]

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Behâüddîn Zekeriyyâ Bestâmî (rh.a.) bir gün Bestâm şehrinde câmiye gitti. Şeyh Zâhid (k.s.)'i câmide oturmuş gördü. Onu tanımadı. Ancak üstünü başını iyi, temiz ve nûrlu gördü. Ona imrendi ve sordu: "Kimsin ve nerdensin?" O da: "Ben Şeyh Zâhid İbrâhîmim." dedi. "Nerelisin" diye sordu. O da "Gîlân'danım" dedi. "Seni nerde bulabilirim?" diye sordu. "Erdebîl'e gel. Oradan Gîlân'a gelip, Şeyh Safiyyüddîn Erdebîlî'den benim adresimi soracaksın" dedi. Sonra ona tevbe ve telkîn ettirdi. Zekeriyyâ artık âşık olmuştu[258] ve o yürekten onun aşkıyla yanıp tutuşuyordu. Bu yüzden Erdebîl'e doğru yola koyuldu.

Şiir

Benim yüreğim senin aşkının ateşiyle tutuşurken
Senin sevdândan dolayı yanıp tutuştum

Benim boynum senin çemberinde kurbân olabilir
Senin ağrı damarın yüreğime oturdu

Erdebîl'e vardığı zaman Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in huzûruna vardı ve Şeyh Zâhid'in adresini sordu. Oradan Zâhid (k.r.)'in yanına gelip tekrar tevbe edip, telkîn alıp işe başladı. Şeyh Zâhid onu Şeyh Safiyyüddîn'e emânet edip: "Senin olsun, sana hizmet etsin. Bunu senin için avlamıştım." diye buyurdu.

Bahâüddîn Zekeriyyâ görevlerini yerine getirmekte ve Şeyh Safiyyüddîn'e hizmet etmekle meşgûl oldu. Bir süre geçtikten sonra kendine çok güçlü bir riyâzat uyguladı. Öyle ki hiçbir hayvanın etini yemiyordu. **[148]** sadece yağsız erişte pişirip onu sirkeyle karıştırıp yiyordu. Artık bütün yemeklerden vazgeçmişti. Ondan başka bir

[257] K: دام
[258] K: دایره

yiyeceği yoktu. Uzun bir süre böyle devam etti. Sonunda hastalandı ve hastalık sırasında Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'i çağırdı. Şeyh Safiyyüddîn, ashâbıyla onu görmeye gitti. Onun yatağı başında oturdu ve o ân hastalık onu teslim almıştı. Orada bulunan ashâp ona acıdı ve âdetleri olduğu üzere bu kavim böyle durumlarda semâ yapıp şefkat gösteriyordu. Şeyh (k.s.) birkaç beyit okuyordu. O okunan beyitlerden biri de şudur:

Şiir

Vahdet şarâbından bir damla benim ağzıma damladı
Ondan sonra tekrar hayata dönmüş oldum

Pîre İshâk Bâklânî, Bahâüddîn Zekeriyyâ'nın ayağının yanında oturmuştu. Şeyh bu beyti okuyunca Zekeriyyâ'nın ayağı Pîre İshâk'ın yanında hareketlendi. Artık hareketinin temposu artmaya başladı. Öyle ki gözünü açıp oturdu. Şeyh: "Neredeydin?" diye sordu. "Çok iyi ve güzel bir yerdeydim." dedi.

Şiir

Cân âleminde mâşukumun yanındaydım
Dostumun visâl sofrasında misâfir idim

Şeyh (k.s.): "Oradan nasıl geldin?" diye sordu. "Sen beni getirdin." dedi. "Oraya tekrar gitmek ister misin?" diye sordu. Tekrâr hayata geldiğim için dönmek istemiyorum." dedi.

Bu durum böyle geçti. Tâ ki bir gün Bahâüddîn Zekeriyyâ, Şeyh Safiyyüddîn'e gelip şöyle dedi: "Sebelân (30) dağının eteğinde sıcak suya gitmek istiyorum." Şeyh izin verdi. Bahâüddîn: "Ben Şeyhin Çiper[259] atına binmek istiyorum." dedi. O at, sadece şeyhin binmesine müsaade ediyor, başkasına müsâde etmiyordu. "Başka bir ata bin" dediler. Bahâüddîn Zekeriyyâ: "Ancak iyi huylu olduğu için bu at üzerine binerim" dedi. Artık övgüde ileri gittiği için: "bin" dedi. Yola koyulduğunda Şeyh: "Zekeriyyâ da gitti, at da gitti." dedi.

Bahâüddîn Zekeriyyâ üç gün o sıcak suda oturdu. Üç gün bir taş üzerine kafasını yasladı ve dedi ki: Yolculuk araç ve gereçlerini hazırlıyordum. Şeyhin annesini

[259] L: خبيث

beyaz at getirdiğini gördüm. Bana: "Kalk da ata bin. Gel Hazret seni istiyor" dedi. Zekeriyyâ bunu anlattı. Sudan yukarı çıktı ve suyun yanındaki **[149]** tahta üzerine <ki orda namaz kılıyorlar>[260] oturdu. Elbiselerini giydi. Elbiseyi giydikten sonra öldü. Şeyh (k.s.)'in buyurmasıyla, onun oradan cenâzesini getirdiler ve Şeyhin annesinin yanına gömdüler.

Şiir

Âşığın cânını vermesi ne hoştur
Onun kavuşma bayramı kurbân olsun

Hikâye:[261] Edâmallâhü bereketehü dedi: Şeyh Zâhid (k.r.), Sebelân dağının kaplıcasına gelmişti. Şeyh Safiyyüddîn, her gün Şeyh Zâhid'e <ve misafirleri için yiyecek ve içecekten oluşan bir paket gönderiyordu.>[262] <Her ân yiyecek ve içecekleri hazırlama telâşındaydı.>[263] Ancak bir gün, (dört ayaklı) bir hayvan göndermek istiyordu. Kelhorân köyünde Muhammed adında bir akrabası vardı. Şeyh (k.s.), kaplıcaya göndermek için ondan bir eşek istiyordu. Muhammed vermedi. Şeyh: "Eşeğin ölsün!" dedi. Onun beş tane eşeği o gün öldü. Ondan sonra da her ne kadar eşek alıyorsa, ölüyordu. Onun evinde hiçbir zaman eşek bulunmadı. Bu yüzden bu şahsa "eşeği ölmüş" lâkâbını verdiler ve bu lâkâp üzerinde kaldı.

Şiir

Eşeği ölmüş, hiçbir zaman kendi eşeğini sürememiş
Ancak ona verilen lakap onun üzerinde kaldı

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Bir gün Sultân Gâzân (rh.a.), Gîlân vâlisi Melik Ahmed İsfehbud'u yakaladı ve hapishaneye attı. Şeyh Zâhid (k.r.)'den şefâat (yardım) etmesini istediler. Şeyh Zâhid, Şeyh Safiyyüddîn'i ve kendi oğlu olan Cemâleddîn Ali'yi yardım etmek üzere Ocan(31)'a gönderdi. Pâdişâh Gâzân, şefâati kabûl etti, iltimaslarına iltifat etti ve Melik Ahmed'i salıverdi. O vakitlerde kendine Şeyh denilen biri -ki takma bir ismi ve tarzı vardı.- **[150]** <Ordu şehrindendi.>[264] Emîr

---

260 H, Ş, K: <بر آن جا نماز گذارد>; Ç: <و بر آن جا نماز گذارند>

261 Ç: Sonraki konular önceki hikâyenin peşinden gelmektedir.

262 H, K: <ومهمانان او توشه می فرستاد>

263 S: < > arasındaki ifâde yok.

264 H, L, Ş: yok.

Katelaşâh ki memleketin çoğu ona âittir. Bu şeyhin tarîkatına mensub idi. Sultân Gâzân da Şeyh Zâhid'in mürîdi olduğu için Şeyh Zâhid'in tarafını tutuyordu. Sultân Gâzân ile Emîr Katelaşâh arasında tartışmalar yaşanıyor ve herkes kendi Şeyhinin tarafını tutuyordu.[265] Sultân, halkı çağırmalarını ve bu konuda bilgi sahibi olanları da toplamalarını emretti. Çok büyük bir dâvet düzenlediler.

Sultân'ın amacı Şeyh emîr Katalaşâh'ın şeyhini ve mürîdlerini Şeyh Zâhid'le bir yerde tutmaktı. Orda bakıp bilsin ki kimin takvâsı daha fazladır. Sofrayı topladıkları zaman, Sultân ve Katalaşâh yoksullara hizmet için ayakta durmuşlardı ve hangisi elini sofraya uzatıyor hangisi uzatmıyor bakıyorlardı. O sahte Şeyh sofrayı toplarken elini sofraya uzattı. Tam bir iştâhla yiyordu. Şeyh Safiyyüddîn, elini sofradan çekti ve bir daha uzatmadı.

Şiir

Takvâ tezgâhına sahip olan el
Nerde görüldü ki parmağını murdara doğru uzatsın?

Ancak Şeyhin oğlu Cemâleddîn Ali şöyle düşündü: İlk grup sultân hatırı için çabucak ekmeğe parmak uzatmaktır. Elini sofraya doğru yaklaştırdığı zaman Şeyh Safiyyüddîn, arkadan gizlice elini tutup çekti. Sultân, Şeyh Zâhid'in mürîdlerinin sofraya el uzatmadıklarını görünce ve tam tersine sahte Şeyh ve müritlerinin ne kadar güzel yediklerini görünce sevinçten dans etmeye başladı. Adetâ kanatlanıp uçuyordu. Emîr Katalaşâh'a şöyle dedi: "Bak! Benim şeyhimin mürîdleri yemiyor; senin şeyhinin mürîdleri ne güzel yiyorlar. Biz takvâsı ve dindârlığı yüzünden bu toplumun mürîdi ve kölesi oluyoruz. Bunlarda dindârlık ve takvâ olmadığı ve bizim ekmeğimizi yedikleri için bizimle onların arasındaki fark nedir?

Şiir

Şâhların tuzuna kim tama ekmeği olursa
Tâlihsizlik ve ziyânkarlık kime bir şey kazandırmıştır

[265] H, K, Ç: تفضيل

O vakit, Sultân Gâzân, kavvâlleri semâ etmek için çağırdı. Tahta oturup kılıcı da kınından çekerek yanına koyup şöyle dedi: “Her kim semâ etmeye kalkışırsa onun başını kesip kılıçla kafasını ikiye ayıracağım.

[151] Şiir

طُبِعَتْ[266] عَلَى شَكْلِ ٱلحِجَى أَفْعَالُهُ أَمْ أُفْرِغَتْ فِي قَالِبِ ٱلأَصْنَافِ

Kavvâller bir şeyler anlatmaya başladılar. Orda olan büyük çoğunluk, sultânın kılıcının korkusundan kımıldayamıyordu.

Şeyh Zâhid’in mürîdlerinden biri, öyle bir duruma düçâr kaldı ki vecde geldi. Sultân ve onun fermânını dinlemedi. Kalkıp da meydanın ortasında semâ etmeye başladı. Sultân kılıcını yanında düşürdü. Mendil alıp ağlamaya başladı ve şöyle dedi: “Benim niyetim size şunu göstermektir: <Yasaktan korkan insan donup kalır ve hiçbir hareket yapamaz.>[267] O adam ki o vakit ona bir şeyler oluyor, vecde kapılıyor. Sultânı, onun fermânını ve kılıcını dinlemiyor.

Şiir

Aşk âleminde Şâh ve Sultân aramaya başlayın
Ağrı ülkesinde hüküm ve fermân ara

O adam ki her şeyden ötürü başını eğiyor
O adamı çeşitli oyunların rollerinde göreceksin

Hikâye: Meliku’l-Hulefâ Nizameddîn Abdülmelik Serâvî[268] (Zîdet bereketühü) şöyle dedi: Yaşlı bir kadın Şeyh Zâhid (k.r.)’in ayağına kapandı ve feryâd etti: Şeyh! Allah rızası için gencecik oğlumun feryâdına koş. Bir yılan onun boğazına girerek içine yerleşmiş. O yılan onun vücûdunda hareket etmeye başladığında oğlum ağrının şiddetinden ıstırâba düçâr kalıyor. Eğer yakınında ufak bir ağaç olursa elini uzatıp onu koparabilir.

---

266 S: طبعت

267 K: < > arasındaki ifâde yok.

268 Ç: سرابی

Şeyh Zâhid, Şeyh Safiyyüddîn'e işâret etti: "Safî, git Fâtiha'yı ve Âyete'l-Kürsî'yi oku. Kendi nefesini, onun boğazına üfle ve şöyle söyle: "Şeyh Zâhid diyor ki bu genci bırak." Şeyh Safiyyüddîn gitti; Fâtiha ve Âyete'l-Kürsî'yi okudu, nefesini o gencin boğazına üfledi ve şöyle söyledi: "Şeyh Zâhid diyor ki bu genci bırak." O an siyah bir yılan onun boğazından çıktı ve kendi yoluna gitti, onu bıraktı.

[152] Şiir

Zâhirî ve bâtınî hevâlırın ejderhasında kurtulmak
O nefesin bir esintisinden kaynaklanıyor

Hikâye: Pîre Hâce Akmiyûnî dedi ki: Pîre Aceb Fergûşî -ki Serâv'ın köylerindendir.-'den işittim ki şöyle anlatıyor: Bir kez Şeyh (k.s.), Şeyh Zâhid'in huzûruna gitmek için yolculuğa çıkmıştı ve Hâce Efdal Seravî (rh.a.), Şeyhle birlikteydi. Yolda bir çoban gördüler. Uyumuş, önüne de bir dolma[269] kâsesi koymuştu. Şeyh ve topluluk onun önünden geçtiler. Gözüne uyku bastırdığı için mutluluktan gâfil olmuştu. Adamın biri ahırdaydı. Çobanı uyandırdı ve: "Şeyhi neden ziyâret etmedin?" diye sordu. Çoban: "Haberim yoktu" dedi. Sonra çabucak inancından dolayı, o dolma kâsesini alıp, şeyhin arkasından koşmaya başladı. Şeyhi ziyâret edip, dolma kâsesini önüne koydu. Şeyh, temizlik ve pâklık anlayışına uygun olmadığı için dolmadan yemedi. Ancak o çobana duâ etti.[270]

Bir müddet[271] geçtikten sonra, bir gün işrâk vaktinde Şeyh murâkabeye oturmuştu. Güneş doğdu ve yaklaşık bir saat sonra da yükseldi. Şeyh aynı şekilde murâkabe ediyordu. O ân başını kaldırıp: "Nerde olduğumu söyleyin" dedi. "Şeyh Hazretleri söylesinler" dediler. O da: "O çobanı hatırladınız mı? Hani arkamızdan koşup gelmiş ve inancı yüzünden dolma kâsesini bize vermişti." "Evet" dediler. "Bu vakit, o çoban, dünyadan göçüp gitti de onu cehenneme götürdüler. O Sâfî'nin hakkı benim omuzlarıma ağırlık etti. Gidip onu Zemherîr cehenneminde buldum. Hakk Teâlâ'dan onu geri vermesini istedim. Hakk Teâlâ da onu serbest bıraktı. O yerden dışarı çıktı.

---

269 H: دله

270 L: مجازات

271 K: بعد از امروز مدّتی

Şiir

Elini tutan birisi varsa senin gittiğin yoldan geri çevirebilir[272]
Bu yolda yapılan işler doğruluk yüzündendir

Hikâye: Pîre Ahmed Pernîkî Germrûdî, Mevlânâ Serâceddîn (rh.a.)'den rivâyetle şöyle dedi: **[153]** Kendi babasından Hâce Hüseyin (rh.a.)'den anlatıyordu: Duydum ki şöyle anlatıyor: Şeyh Zâhid (k.s.)'i görmek için huzuruna gidiyordum. Yolda bir çiftçiyi çalışırken gördüm. Bizi görünce: "Ekmek çuvallarını pirinçle doldurmak istiyorlar. (Yânî, sûfîler çalışmadan yemek istiyor demek istiyor.)" dedi. Şeyh (k.s.), bunu işittiğinde gördü ki mutasavvıf topluluğuna hakaret ediliyor ve küçümseme nazarıyla bakılıyor, gayrete gelip şöyle dedi: "Yalancı olan dökülsün." Derhal O adamın eli, bacağı ve bütün eklemleri birbirinden ayrılıp yere döküldü.

"مَقْتَلُ[273] الرَّجُلِ بَيْنَ فَكَّيْهِ "

<Biz: "Şeyh, bu zavallıya acı" dedik. O da: "Kontrol elimden çıktı artık ne fayda" dedi>.[274]

Şiir

إِنَّ ٱلْكَوَاكِبَ إِنْ حَالَفْتَهُ سَحَـــــراً فَإِنَّهَا فِي ٱبْتِلاَجِ الصُّبْحِ تَنْكَدِرُ
وَإِنْ غَطَتْهُ[275] السَّمَوَاتِ ٱلْعُلَى اَصِلاً فَإِنَّهَا حِينَ يُغْشِي اللَّيْلُ تَنْفَطِـــرُ **[A 25]**

Hikâye: Pîre Ahmed, Hacı Hasan'dan[276] duyduğunu şöyle anlatıyor: Bir kere Şeyh (k.s.) ile Şeyh Zâhid (k.s.)'i görmeye gidiyordum. Bir gemide oturmuştuk. Bizim istediğimizin tam aksine bir rüzgâr esmeye, deniz dalgalanmaya başladı. Gemi batmak üzereydi. İçimizdeki ümîd, ye'se dönüştü. Şöyle dedim: "Şeyh! Allah rızası için yardım et, boğulacağız." Şeyh: "Hacı ve âlim olan sensin. Sen duâ et" [Ben yine]: "Allah rızası için Şeyh yardım et, boğulacağız. Şu an yardım vaktidir." dedim. Şeyhim (k.s.), mübârek elini bacağına vurdu ve denize: "Sâkin ol" dedi. Derhâl o rüzgâr ve dalga sâkinleşti. Deniz uyudu ve biz sapasağlam geçtik.

---

[272] L, K: دستگیری آورد یاران قدم
[273] H, L, K: مقتال
[274] H, L, K, Ş: < > arasındaki ifâde Arapça cümleden önce gelmiştir.
[275] S, L, Ş: وان عظمة; K, Ç: وان عصمة
[276] S: Hacı; K: Hacı Hüseyin.

Şiir

Bu sonsuz denizde hiçbir son bulamıyorsun
Bu yüzden senin elini tutacak birisi gereklidir

[154] Hikâye: Edâmallâhü bereketehü şöyle dedi: Hacı Âmilî, Şeyh Sadreddîn Hamevî'nin mürîdiydi. Tebrîz'de bir köşesi vardı. Şeyhliğin bu köşesinde büyük bir dâvet verdi.

Şiir

Sanki hasır kamışlardan kendine kemer örmüş ve
On yerde bu yükü kaldıracağına halkı dâvet ediyor

Gîlân'ın vâlisi Rüknüddîn Ahmed'in, Şeyh Zâhid (k.r.)'le düşünce ve fikirleri uyuşmuyordu. Anlaşamıyorlar, bu yüzden de nifâk çıkıyordu. Rüknüddîn Ahmed bu yüzden Hâce Âmilî'yi destekleyip, alkışlayıp, büyük tutuyordu. Onu Şeyh Zâhid (k.r.)'in yüzüne çarparak üstün tutmaya çalışıyordu. Mısra:

"İnci yetiştirmek için ölçek yapıyor."

Şeyh Zâhid'in ashabı ona dediler ki: "Şeyh, bu Hacı Âmilî ile başımız derde girecektir. Onun cezâsını vermek vâcip oldu. Çünkü halkı yanlış yola dâvet ediyor. Şeyh Zâhid: "Sûfîler, bir durumla karşılaştıkları zaman Allah'a teveccüh ederler." dedi. Bunu dedikten sonra konuyu Şeyh Safiyyüddîn ve birkaç mürîd anladılar ve durumu gözetim altına aldılar.

Bir iki gece sonra Şeyh Safiyyüddîn rüyâsında, Heyrân dağının patikasında olduğunu görüyor. Bu patika, aslında Gîlân'ın patikası ve yoludur. Hacı Âmilî de doğu patikasından yukarıya doğru Şeyh Safiyyüddîn'in yanına geliyordu. Yakına gelince, Şeyh ona baktı. Onu bir aslan olarak geldiğini gördü. <Ancak daha yakına geldiği zaman onu çirkin ve çok iğrenç bir kurt gibi görüyordu. Şeyh Safiyyüddîn (k.s.) bir baltayı>[277] mübarek elinde tutuyordu. O baltanın kesici kısmıyla ona vuruyordu. Ancak etki etmiyordu. Ondan hiçbir yara ve iz almayıp, rahatsız olmuyordu. Birden bire Şeyh

[277] K. < > arasındaki ifâde yok.

Zâhid'in ona gelip, şunu söylediğini görüyordu: "Safî, baltanın arka kısmıyla vur." Şeyh Safiyyüddîn baltanın öbür tarafını çevirip, onun bacağına vuruyordu. Nâsıl ki yoğurdun testisini kırarsanız, yeryüzüne beyaz bir şey dağlıyorsa bu da öyle dağlıyordu. Artık kötü kokusu çıkmaya başlamıştı. Öyle ki Şeyh Safiyyüddîn, onun kötü kokusundan bayılıp, gidiyordu.

Uykudan uyandığında kendinde değildi. O gün, güneş ağarıncaya kadar hep öyleydi. Artık gün doğmuştu. Şeyh Zâhid (k.s.): "Safî nerdedir? Ne acâyip, hiçbir şey yapmamış." dedi. Şeyh Safiyyüddîn'i çağırdı. O da Şeyh Zâhid'in huzûruna vardı. Şeyh Zâhid: "Hadi Safî, bir şey yaptın mı?" dedi. Şeyh Safiyyüddîn **[155]** Rabbim iş senin işindir. Sen yapmışsındır" dedi ve durumu olduğu gibi ona anlattı. O kötü koku mübârek burunlarında kalmıştı.

Hacı Âmilî, o dönemde Gîlân'dan Tebrîz'e gidiyordu. Serâv'ın patikasında bir grup haydut, onu yağmaladılar. Malını ve elinde olan bütün malını alıp götürdüler. Tebrîz'e vardığı zaman Rey kapısının dışına çıkıyordu. Allah'ın bir takdîri olarak iki serseri birbiriyle itişip kakışıyorlardı. Onlardan biri, oradan bir bıçak çekip, öbürünü vurmaya çalıştı. Bu durumda Hacı Âmilî eşek üzerindeyken arabulucu olarak ortaya girdi. Bıçaklı olan bıçakla vurdu. Ancak yanlışlıkla Hacı Âmilî'nin bacağına isâbet etti. Tıpkı Şeyh Safiyyüddîn'in baltasının onun bacağına değmesi gibi. Bu durumda eşekten düşüp öldü.

Şiir

مَاذَا تَرَوْنَ عَاشَ مِنْ أَمَـــــدٍ مَتَى أَعِيشُ أَنَا وَالسَّهْمُ فِي كَبِدِي

Hikâye: Mevlânâ Muhyiddîn şöyle dedi: Halhâl şehrinden Hacı Hasan adında birisi vardı. Ancak Ebher'e yerleşti. Bir gün kavun tarlasında oturmuş, bir toplulukla gönül eğlendirip oyun oynuyordu. Birisi olgunlaşmamış bir kavunu Hacı Hasan'ın kulağına vurdu. Allah'ın kaza ve kaderiyle, sağır oldu. Uzun bir müddet geçtikten sonra kulağının tedavisi yapılamadı ve sağır kaldı.

Şiir

Allah Teâlâ'nın yazdığı hükümlerin esâsına göre
Oyun oynarken[278] *kulağından oldu*

[278] H, K: سهو

Bir vakit sonra Şeyh Safiyyüddîn hazretleri, Hz. Peygamber (Salavâtullâhi ve selâmühü aleyhi) efendimizi rüyâsında görüp hâli değişiyor. Peygamber (a.s.) şöyle buyuruyordu: "Şeyh Safî, gel. Bu adamın kulağına üfür de şifâ bulsun." Şeyh (k.s.), geldi ve Hacı Hasan'ın kulağına üfürdü. Âniden onun kulağına sürekli bir ses geldi. Hacı Hasan uykudan uyandı. Kulağı artık duyuyordu. Sağlığına kavuşmuştu. Bundan sonra Şeyh Zâhid'in yanına gidip bu durumu baştan sona anlattı. Şeyh Zâhid: "Sen, onun avısın." dedi. Yânî Şeyh Safiyyüddîn'insin. Bir müddet sonra Şeyh Safiyyüddîn hazretlerine vardı. Şeyh ona: "Hacı Hasan, senin kulağın bizde olmalıydı." dedi.

[156] Şiir

Duyma hakkı bulunan kulak
Her zaman ve her yerde duyar

Hikâye: Pîre İsmâîl Bezzâz şöyle dedi: Bir gün Şeyh, Şeyh Zâhid (k.r.)'in huzûruna gidiyordu. Havada[279] bir sürü kaz uçuyordu. O kuşlardan birisi uçarak gelip de Şeyh Safiyyüddîn'in atının ayağına kapandı. Atın ayağından hiç ayrılmıyordu. Halk onu diğer kazların sürüsüne doğru yönlendiriyordu. Ancak hiçbir faydası olmuyor, gitmiyordu. Atın ayağından ayrılmıyor, koşuyordu. Öyle ki yorulup kaldı. Gitmeye mecâli kalmadı. Sonra Şeyh (k.s.), birinin onu kaldırmasını işâret etti.

Şiir

Dostun doru atının ayağında askerler gibi
Ne kadar gücün varsa onları koşacaksın

Hikâye: Hâce Abdülmelik Seravî (Zîdet bereketühü), merhûm Saîd Hâce Muhyiddîn'den rivâyet ediyor: Şeyh Zâhid (k.r.)'in döneminde, Şeyh Safiyyüddîn (k.s.), çok hareketli, kanı yerinde durmayan biriydi. Bir gün semâ vardı ve kavvâller bir şeyler anlatıyorlardı. Şeyh Zâhid, Şeyh Safî'yi ağaca bağlamalarını işâret etti. Ağaç, semâ yapılan yerden uzaktaydı. Şeyh Safiyyüddîn'i alıp oraya götürdüler ve kalın bir iple bağladılar. Kavvâller şarkıya başlayınca onların sesi Şeyhin mübârek kulaklarına vardı ve hareketlendi. Hangi tarafa gönlü hareket etmek istiyorsa ağacı da kendiyle götürüyordu. Öyle ki halk ona bakıp neşeleniyordu.

[279] S: Yolda.

Şiir

Gönül kuşu eğlenmek için uçmak isterse
Eflâkın ve arşın dört erkânı harekete geçer

O karmaşadan dolayı sidr ve tûba fidanları harekete geçer
Dağ, hallaç pamuğu gibi atılır[280]

Hikâye: Mevlânâ Muhyiddîn dedi: Bir keresinde Şeyh Safiyyüddîn, Şeyh Zâhid (k.r.) zamanında, bir gece pirinç tarlasının yakınında ibâdet ediyordu. Ânsızın bir domuz gelmiş, O pirinç tarlasına girmekteydi. Şeyh (k.s.) **[157]** ona bağırdı. O domuz iki ayağını yukarı kaldırıp ayakları yerdeyken ölüp, kurudu.

Şiir

Aslanın bağırtısına köpek nasıl dayanabilir?
Aslan kızarsa, köpek dayanamaz

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn Akmiyûnî, Pîre Baba Amrûcânî'den rivâyet etti ki Fakîh Muhammed Siturkî anlatıyordu: Şeyh Zâhid (k.s.) döneminde onun için ev yapıyorlardı. Şeyh Safiyyüddîn, kavvâl'e: "Bir şeyler söyle" dedi. Kavvâl cevabında: "Söyleyemem" dedi. Ondan sonra kavvâl hiçbir şey söyleyemedi.

Şiir

Gülistân ve bülbül herkesi etkilemezse
Onun çabucak yıkılması ve dağılması gerekir

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn, Mevlânâ Ahmed Siturkî'den rivâyet etti. O da kendi babası Fakîh Muhammed'den anlatıyor: Bir zaman Şeyh Zâhid'i görmek için, Şeyh Safiyyüddîn ile Güştâsfî'ye doğru yolculuğa çıkmıştık. Orada yasaklarla meşgûl olan içkici bir pâdişâh vardı. Onun tâbilerinden sûfîlere karşı büyük bir zarar geliyordu. Bir gece Şeyh Safiyyüddîn'in huzûrunda idik. Fâsıkların sesleri, şarap içtikleri için yükseldi. Halbuki Şeyh Safiyyüddîn'in o sırada keyfi çok iyiydi. Ondan sonra sinirlendi. Gayretten dolayı ellerini yukarı kaldırdı ancak gömleği yırtıldı. Orada yasaklarla uğraşan pâdişâh da düşüp öldü.

---

[280] H, L, Ş, K: İkinci beyit yok.

Şiir

سِهَامُ ٱلْمَنَايَا رَاشِقَاتٌ فَحُكْمُهُ هُوَ الرَّاشِقُ ٱلْمُسْتَهْدِفُ الْمُتَنَضِلُّ[281]

Sabahleyin bunun haberini Şeyh Zâhide verdikleri zaman, Şeyh Safiyyüddîn'i çağırıp ona: "İyi olmadı. Onun tâziyesine git ve <kardeşine başsağlığı dile.>[282] dedi.

[158] Şiir

Yürek ateşi onun işine son verdiyse
Hiç olmazsa o pisliğin sonu için bir gözyaşı da gerekiyor

Hikâye: Mevlânâ halîl Hatîb Butser Gîlân rivâyet etti: Bir kez halktan büyük bir çoğunluk pirinç ekmek için Şeyh Zâhid (k.r.)'in yanına gelmişlerdi ve güneşin sıcak saatlerinde çalışıyorlardı. Şeyh Zâhid, pirinç tarlasının yanında oturmuştu. İki kişi[283] de bir şemsiyeyle onun mübarek başını güneşten koruyup, gölge yapıyorlardı.

Şiir

Ne mutlu gölgede oturan güneşe
Onun ışıkları bütün yeri kaplamıştı

Şeyh Safiyyüddîn de pirinç tarlasında işle meşgûldü. Çok çalıştığı için dışarı çıktı. Oradakiler: "Biraz dinlen, sen çok çalıştın." dediler. O da: "Hiç olmazsa bir saatlik de olsa gölge veren şemsiyeyi bana verin. Ben de Şeyh Zâhid'in kafasına gölge yapayım. Şimdi gölge vermek sırası benimdir." dedi. Şemsiyeyi aldı ve iki eliyle Şeyh Zâhid'in kafası üzerine tuttu.

Şiir

كَأَنَّ نِقَابَهُ غَيْمٌ رَقِيــقٌ[284] يُضِيءُ بِمَنْعِهِ ٱلْبَدْرِ الطَّلُوعـــَـا

Bir hafif rüzgar kalktı ve o şemsiyeyi hareketlendirdi. Oradan öyle bir gölge yeryüzüne[285] düştü ki oradaki çalışan halk ona sevindiler. Öyle ki bütün halk gölgedeydi. Güneş hiç kimseye çarpmıyor, halk neşeleniyordu.

---

281 K: Arapça beyit yok.

282 Ş: <برادر وی را برگوی>; K: <وی را برادر بگوی>; Ç: <به برادر برادر بگوی>

283 H: به دوگز

284 H, L, Ş: رفیق; K: دفق

285 H, K: منبع; L: منیع

Şiir

Ezelden ona tahsîs edilmiş şâhlık şemsiyesi
Bu yeryüzünün gölgecisi oldu

Bu saâdet burcundan doğan güneşin
Işığı dünyanın bütün etrafını kapladı

Hikâye: Hacı Ali, babası Pîre Necîb Hanevî Erdebîlî'den anlatıyor: Bir keresinde **[159]** Şeyh Safiyyüddîn (k.s.) ile birlikte, Şeyh Zâhid'in huzûrundan, Gîlân'ın Hanbelî şehrinden İstirâbâd'a[286] geliyorduk. Bir gemide oturmuştuk. O gemide yaklaşık yetmiş kişiydik. Ânsızın şiddetli bir fırtına çıktı. Deniz dalgalandı ve kar yağmaya başladı. Gemi batmak üzereydi. Hepimiz ümîdsizdik. Birkaç kişi Şeyhin kafası üzerinde kara karşı şemsiye bulunduruyordu. Artık durum, canımıza tak ettiği için haykırıp şeyhe: "Şeyh, bizim durumumuzu görmüyor mu ki ne hâldeyiz. Gemi bu batma esnâsında öyle bir yere vardı ki nerede olduğumuzu ve hangi yöne gittiğimizi bilmiyorduk." dedik. Şeyh (k.s.), kalktı. Mübârek cüppesini düğmeledi. Dümeni mübârek eline alıp: "Böyle sürün. Hemen baktık. Gördük ki sâhildeyiz ve gemilerin durduğu yerdeyiz. Bana: "Erdebîlî, dışarı çık." dedi.[287] Önce ben ayağımı atıp, oradan çıktım. Ondan sonra bütün halk sapasağlam oradan çıktı.

Şiir

Bu gönlün gemisini, bu derin denizlere bırakmışım[288]
Bizim iznimiz ve fermânımız olmadan ne zaman hareket edebilir

Kaptan, liman, denizin derin noktası hep biziz
Geminin çapası ve yelkeni bizden kuvvet buluyor

Hikâye: Hacı Ali de, babasından anlatıyordu. Şeyh Zâhid (k.r.), Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'i Merâğe'ye göndermişti. Merâğe'de Ârif adında birisi vardı. Onun da iffetli ve çok güzel bir kızı vardı.

---

[286] H, K: استرآباد

[287] H, L, Ş, K, Ç: Sonra buyurdu.

[288] H, L, Ş, K: در دریای ژرف حکم ماست; Ç: در دریای حکم ژرف ماست

Şiir

بَيْضَاءُ لَمْ تَقْرِبُهَا شَمْسُ الضُّحَـــى عَذْرَاءُ لَمْ تَطْمِثْ وَلَمْ تَتَـــزَوَّجْ

O kızı, Şeyhin nikâhına verdiler. Şeyhle nikâhlandı. Şeyh, dönmek zorundaydı. Şeyh Zâhid hazretlerini görme aşkıyla yüreği çırpıyordu. Yola koyuldu. Birini gönderdi ki kızı teslim etsinler. Ârif cevabında: "Kızı teslim etmek üzere, şeyhin, yirmi gün burada kalmasını istiyorum." dedi.

[160] Şiir

O, devlet kuşunu câhillikten dolayı bilmediği için[289]
Böyle bir defîneyi kaybetti

Şeyh[290] (k.s.) ise cevabında: "Yirmi yıl mühlet verdim. Benim rûhum, Şeyh Zâhid (k.r.)'in mübârek yanına uçmuştur. Benim gözüm, sizin işinize yaramaz" dedi. Derhâl dönüp işe başladı. Mevlânâ İzzeddîn (rh.a.): "Onu bıraktım <Onu anladım>[291] dedi. Bir müddet sonra bir genç onunla konuşup, evlendi. Henüz o genç ve o kız birbirine varmamışken o kız, o genç, Ârif ve bütün ailesi öldüler, mahvoldular.

Şiir

قَضَى اللهُ أَمْراً وَ جَفَّ الْقَلَـــمُ وَفِيمَا قَضَى رَبُّـــنَا مَا ظَلَـــم

Hikâye: Pîre Mûsa Karasakallı, Pîre Muhammed Darverî'den şöyle anlatıyor: Şeyh Zâhid (k.r.) için bir istirâhat yeri[292] inşâ edilmesi gerekiyordu. Onun inşâsı için otuz kişi gerekiyordu. -o otuz kişi içinde her defasında bir sığır kesiyorlardı- Tâ ki orası inşâ edilene kadar. Bir defasında sığırı kestiler ve onu yemek için hazırladılar ki o otuz kişi sabahleyin işe koyulsunlar. Şeyh Zâhid (k.r.), yatsı namazında topluluk arasında sohbetle meşgûldü.

Şeyh Safiyyüddîn beli aldı ve tek başına dinlenme yerine gitti ki orada bir çeki-düzen bulsun. Üstadım için işle meşgûl oldu. Uzun bir süre (bir saatten fazla) Şeyh Zâhid kötü konuşuyordu. Şeyh Safiyyüddîn beli elinden düşürdü. Belin yere çakılan sesini

---

289 H, K: بختش چو بداد دولت و روز مراد

290 K: Sonraki konu hikâye başlığı altında ayrı olarak gelmiştir.

291 L: yok; H, Ş, K, Ç: <وتسريح او كرد>

292 H, L, Ş, K: سترخى; Ç: استرخى

Şeyh Zâhid (k.s.)'in mübarek kulağı duydu. "Safî!, işi bitirdin mi?" diye sordu. "Evet" dedi. Şeyh Zâhid "Yani sen işi bitirdin de mi beli bıraktın" dedi. Sabahleyin halk işin tamamlandığını görünce bütün halkı oraya dâvet edip eksiklerini giderdiler ve tâliblere verdiler.

Şiir

Yürek bir işe ısınırsa toprak ve inşaat işi kolay gelir
Yeryüzü tümüyle onun hükmü (fermânı) altındaydı

[161] 8. FASIL

Şeyh Zâhid (k.r.)'in halefi, Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in icâze, tevbe ve telkîni hakkında

Hikâye: Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü), dedi ki: Şeyh Zâhid dünyayı kaplayan ışığı ve irşâd cilveleri, Şeyh Safiyyüddîn'de apaçık bir şekilde görüldüğü için çok büyük bir himmet ve tüm dilekleriyle onun rütbesini yükseltmek için ve ileride halkı terbiye edecek birisini yetiştirmek için ona eğitim veriyordu. O da tevâzuyla onu kabûl ediyordu. O dönemde Merâğe şehrinden bir topluluk Şeyh Zâhid'i (oraya) dâvet etmek üzere gelmişlerdi. Niyetleri, Şeyh Zâhid'in Merâğe'ye gidip orada halkı irşâd ve terbiye etmesiydi. Şeyh Zâhid Merâğe'ye gidemediği için Şeyh Safiyyüddîn'e işâret etti ve senin, benim yerime oturman gerekiyor ve bunun için Merâğe'ye gidip Allah'ın kullarını tebliği etmesi gerekir" dedi. Şeyh Safiyyüddîn: "Ben yetim ve köylü bir çocuğum. Ben nerede, halkı terbiye etmek nerede? Benim yolum ve maksadım Şeyhi ziyâret etmekden başka bir şey değildir." dedi.

Şiir

فَمَا لِي إِلاَّ قَرْعُ بَابَك جبلَةٌ[293] وَمَــا لِي إِلاَّ نَحْوَ دَارِكَ حِجَّتِي[294]

Şeyh Zâhid "Safiyyüddîn, Hakk Teâlâ seni halka bahşetti ve Hakk Teâlâ'nın buyruğu, senin oraya gitmen doğrultusundadır" dedi.

---

[293] L: قبله; Ç: حجة

[294] H, K: Arapça beyit yok.

[162] Şiir

وَأَصْبَحْتُ مَعْشُوقَ الْقُلُوبِ بِأَسْرِهَـــا وَمَا ذَرَّةٌ لِلْكَوْنِ إِلاَّ لَهُ قَلْـــبٌ

Şeyh Safiyyüddîn: "Ben, bir şey bilmiyorum ve orada halkın hepsi bilgilidir. Ben onlarla ne konuşacağım?" dedi. Şeyh Zâhid: "Safî, münâfıkların tamamının sopasını kırdım ve önlerindeki topu fırlattım. İstediğin yöne topu attım ki meydan sana kalsın. Ben, bir köşede oturabilirim, ancak sen oturamazsın. Senin dâvetine icâbet etmeleri için dâvet edilmeleri gerek. <Halkı dâvet et>[295]. Tevbe ve telkîn ver ki bu rütbe, terbiye ve irşâd mertebesini Hakk Teâlâ sana verdi." dedi.

Şiir

Dîn meydanın sultânı sensin
Çünkü sen mutluluk çubuğunu kazanmışsın

Bu dünyanın şâhı sensin
Terbiye sahası ve makâm tâcını kazanmışsın

Sonra Şeyh Safiyyüddîn'i Merâğe tarafına gönderdi.

Şiir

Hidâyet onun kervânında akmaya başlar
Mutluluk onun dizginiyle eşit olmuştur

Erdebîl vilâyetini geçtiklerinde: "Erdebîl nâhiyelerinden olan Pernîk köyünde fitneci biri olan Mevlânâ Şemseddîn'in adı meşhûrdur. Tâlibler bu adamın yüzünden gidip gelemiyorlar. Onun elinden ve dilinden çektikleri eziyet, ponzataşı gibi o halkın canını acıtıyor." dediler. Doğrusu odur ki <Şeyh "Vîrmek" tarafına hareket etti>.[296] Şeyh, onları, o kişiyi görmeme, onun sözlerini duymama ve onunla konuşmamaları husûsunda uyardı. Şeyh: "Eğer onun evine[297] bir yol bulamazsam, öbür evlerin kapısını nasıl açarım?" dedi. Yönünü Pernîk tarafına çevirdi. Orada kalmayı düşündü ve köyün câmisine gitti. Birkaç saat sonra Mevlânâ Şemseddin selâm vermeyerek (mescide) girdi

---

295 L, K: yok.

296 H, Ş, K: <شیخ به طرف پرنیق حرکت نفر مایید>

297 H, L, Ş, Ç: به منزل اوّل

ve mihrâba doğru gitti ve iki rekat namaz kıldı. Oturarak yüzünü geri çevirdi ve onun sözlerini hiç dinlemedi. Toplantı bittikten sonra[298] imtihân etmek üzere suâl sormaya başladı. Şeyh, doğru, isâbetli cevaplar veriyordu. O duyduğu her cevapta **[163]** edepten dolayı birazcık geriye oturuyordu. Öyle olduki artık böbürlenmekten vazgeçip huşû mertebesine ulaştı.

Şiir

Sonuçta vahşi kuş tuzağa düşer
Vahşi av da sonuçta ehlileşir

Şeyh dedi: "Mevlânâ, baş başa kalabileceğimiz bir ortam hazırla ki bu ortamda sana diyebileceğim ve duyabileceğin sözler vardır. Artık bunları duyman gerekir. Mevlânâ Şemseddîn halveti düzenledi ve şeyhi oraya çağırdı.

Şiir

O güneş, evin içine girdiği zaman
Onun bâtını hidâyet ışığını alabildi

Mevlânâ, bu toplumun eylemlerin ve sözlerini işittikten sonra tevbe etti, artık muhalefet etmekten vazgeçip onlarla oldu ve işe başladı. İbnü'l-vakt ve yüksek makamlara ulaştı ve o kadar ileri gidebildi ki Bağdad'da vefât edince Şeyh Safiyyüddîn onu gömerken onun mezarı başında durmuştu. Onu defnetti ve: "Bu Velîyullâhtır, bu Velîyullâhtır".

Şiir

Velâyet mehtâbına verilen ışık
Velâyet erbâbının gölgesinden verildi

Şeyh Safiyyüddîn, Serâv, Germrûd ve Heştrûd'a[299] varınca halktan bazılarını dalâlet, karanlık ve cehâletin doruğuna ve kendi nefislerine uymuş gördü. Onlardan bazıları Şeyh Muhammed Kucecî (rh.a.)'nin dâvâsını sürdürüyordu. Ancak onun göster-

[298] S: مسجد
[299] S: هشته رود

diği yoldan sapmış ve bid'atin sapıklığına hayran olmuşlardı. Bazıları Ali Nemâverdî'-nin mürîdliğini yapıyorlardı ve dalâlet çölünde kaybolmuşlardı. Kadın-erkek mahremiy-yet hicâbını şer'îlik saygısını ortadan kaldırmıştı. Dalâlet ve bid'ati, dervîşlik ve sünnet sayıyorlar, semâda kadın erkek birbiriyle raksediyor ve birbirleri için secde ediyorlardı. Zâhirde Allah'ın[300] kulları, bâtında ise şeytânın ashâbıydılar.

Şiir

Elbiseler kâfir[301] mezarları gibi donatılmıştır
Dışarısı çok güzel ancak içerisi karanlık ve ateş

Şeyh[302] (k.s.), güzel işler ve konuşmalar sayesinde **[164]** halkı terbiye ve irşâd ediyor, doğru yolu gösteriyordu. Halk da tevbe ve telkîn alıyordu. Merâğe halkı, Allah yolunda ilerliyor, tevbe ve telkîn alıyordu.

Şiir

Kime ezelden, lütuf verilmişse
O kişi Allah ü Teâlâ'nın mutlu yüzüne varacaktır

O dönemde Merâğe'de bir kilise vardı. O yerden bir çan sesi Şeyhin mübârek kulağına geldi. "Bu nedir?" diye sordu. "çan'dır" dediler. Buyurdu: "Onlar bir şey çak-tılar hadi biz de bir şey çakalım." Üç günden sonra bir haberci geldi ve o manastırın papazının öldürüldüğünü söyledi. Gelecek cuma namazını orada kıldılar.

Şiir

اَيَدْتَ دِينَ ٱلْهَاشِمِيَّ فَلَمْ يَضَــعْ لِبَنِي الشَّرِيعَةِ عِنْدَ نَفْسِكَ ثَارٌ
وَهَتَكْتَ دِينَ ٱلْبَاطِنِيَّةِ بَعْدَمَــــا لُطَّتْ وَرَاءَ غُيُوبِهَا ٱلْأَسْتَــارُ[303]

Birgün[304] çok büyük bir toplantı vardı ve Mevlânâ en-Nahrîru'l-allâme Nizâ-meddîn Abdülmelik (rh.a.), döneminin ünlü bir ulemâsıdır. -O toplantıda hazırdı ve tel-

300 H: طبايسه
301 Ş: كفتار
302 Ş: Sonraki konular ayrı hikâye olarak gelmiştir.
303 L, Ş, K: بسطت و راعبوابها الاستار
304 K: Sonraki konular müstakil bir hikâye olarak gelmiştir.

kîn konusunda şüphe gidermeye çalışıyor ve şöyle söylüyordu: "Lâ ilâhe illallâh ibâresini ister telkîn ile ister telkîn almadan söylemek aynıdır. Çünkü her ikisi de Lâ ilâhe illallâh'ı söylemektedir. Ancak bu sözün mânâsı nedir? Eğer Lâ ilâhe illallâh'ı Şeyh'in telkîniyle söylerlerse bu şeytana ve nefse karşı bir silâhtır, şeyhin telkîni olmadan söylerlerse sevaptır, ama silâh değildir". Mevlânâ İzzeddîn Merâğî (rh.a.) ki ulemâ ve müttakîlerdendir. Her ne cevap verirse Mevlânâ Nizâmeddîn Abdülmelik ona tesellî olmuyordu.

Toplantı sona erdiği zaman tartışma uzun sürmüştü. Mevlânâ Nizâmeddîn Abdülmelik eve gitti. Başka bir gün Şeyh (k.s.)'ye vardığı zaman şöyle dedi: "Aslında bunun hakkı budur ki zikir konusunda siz fetvâ vermiş olasınız telkin gereklidir ve benim şüphem artık giderilmiştir. Şeyh: "Mevlânâ Nizâmeddîn Abdülmelik (rh.a.)'e şöyle dedi: "Eve gittiğimde bir köyün imâmı geldi ve velîsiz[305] bir nikâh izni istedi. Ben de ona izin verdim. Sonra bu konu üzerinde düşünmeye başladım. Bu adam nikâh kıymayı bildiği için tabii ki izin gerekiyor ve eğer **[165]** Müt'a nikâhı[306] ise izinli veya izinsiz aynıdır ve eğer velisiz nikâh ise bu nikâh doğru değildir. Eğer velinin izni varsa, o nikâh doğrudur. Halbuki bu izni benden istiyor. Çünkü ben zengin bir Türk'ün türbedârı olduğu için bu işin gözeteni oldum. Artık kıyaslamayla şu ortaya çıkıyor ki şeyhler yüzünden telkîn zikir söylemek -Şeyhler Peygamber (salavâtullâhi aleyhi)'in halîfeleridirler- şeytanı def' etmekte, nefsimizi çatıştırmakta telkîn çok etkilidir. Telkînsiz bu iş etkili olamaz.

Şiir

Şâhın kınından çektiği hüküm kılıcı onun siyâsî hükmüdür
Pâdişâhın yüzük taşı, pâdişâhlık damgasına lâyıktır

Şeyh[307] (k.s.), halkı, Hakk'a dâvet ve terbiye ettikten sonra döndü. Şeyh Safiyyüddîn'e îtikât sahipleri ne hoş armağan ve hediye ve onun gidiş dönüşü için eşyalar ve mallar verdiyseler, hepsini topladı hazırladı ve Şeyh Zâhid'e getirdi. O mallardan hiçbirini, kendi nefsi için kabûl etmedi. Şeyh Zâhid, ona karşı çok büyük bir iltifât gösteriyordu. Hem içten, hem dıştan art niyetli olan bir topluluk da Şeyh Safiyyüddîn'in yük-

[305] K: ملاً ولی
[306] S: وظیفه; L: صفت
[307] K: Sonraki konu, ayrı bir hikâye olarak gelmiştir.

selişini görünce ve onun halkı nasıl terbiye ettiklerini gördükleri için kıskanıp Şeyh Zâhid'e: "Safiyyüddîn, şeyhlik ediyor, seccâdene oturuyor, tevbe ve telkîn veriyor" diyerek serzenişte bulunuyorlardı. Şeyh Safiyyüddîn de: "Evet doğrudur tevbe ve telkîn veriyorum. Ancak senin izninle veriyorum. Senin gönlün buna şahittir." dedi. O kıskanç topluluk kapının dışında duruyordu. Bu sözleri duydukları zaman, ellerini saçlarına vurup, yoluyorlardı ve evin küçük kapıcığından içeri atıyorlardı. Artık Şeyh Zâhid: "Evet ben izin vermiştim. Benimle senin aranda hiçbir fark yoktur ve bu şeyhlik makamını, Allah ü Teâlâ vermiştir, mübârek olsun." diye buyurdu.

Şiir

يُرِيدُ ٱلْحَاسِدُونَ بِنَا فَسَاداً وَنَحْنُ عَلَى التَّصَافِي لاَ تَزُولُ
يَقُولُونَ ٱلْخِلاَفَ وَلاَ نُبَالِي إِذَا صَحَّ ٱلْهَوَى دَعْهُمْ يَقُولُوا

Sonra Şeyh Zâhid: "Safî, o kavmi ve o nâhiyeyi nasıl gördün?" diye sordu. Şeyh (k.s.): "Bütün halk iyidir ve hepsi dindârdır. Şeyhin artık her tarafa halîfe göndermesi gerekiyor ki halkı dîne ve ibâdete doğru dâvet etsinler" dedi. Şeyh Zâhid: "Kimi göndereyim?" dedi: Ahî Süleymân, Muvaffakiddîn, Kemâlüddîn Mahmûd Ahî Cebrâîl ve bunlar gibi insanlar. Her **[166]** birini bir şehre ve bir yöne doğru göndermemiz gerekiyor. Şeyh Zâhid şöyle mırıldandı: چوشروه مرزوان بي نام من بي Yani: "Eğer dost velâyet sahibiyse onun ismi, benim ismimdir. Ben bu işleri bunlara yüklemekten cimri değilim. Ancak bunlar bu işe lâyık değiller. En iyisi bunlar dikenlikte kalsınlar. Allah Teâlâ bu işi sana vermişti ve seni halka sunmuştu. Bu elbise sana yakışıyor, mübârek olsun."

Şiir

Senin dünyayı ışıklandıran güneşli yüzün[308]
Allah'ın kullarından zulmeti uzaklaştırdı

Allah'ın takdîr eli sana irşâd hil'atîdir
Sana yakışır bu şekilde mutlu kullar

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Bir defâsında Geştâsfî'de Mahmûd Bebeh adında biri vardı. Çok çalışmış ve çile çekmiş biriydi. Şeyh Zâhid'e karşı, kötü

[308] L: به خلقان می نمود

laflar edip şüphe doğuruyordu ve ortalığı karıştırıcı sözler söylemeye başladı ve: "Safiyyüddîn kendi için mürîd topladı. Şimdi terbiye ve irşâd etmek ve mürîd olmak onundur. Tevbe ve telkîn veriyor, halk da ona doğru yöneliyor. Tâliblerin verdiği hediyeleri kendine kabûl ediyor. Bu meydanda, kendi kendine bağımsızlığını ilân etmiş oluyor." dedi.

Şeyh Zâhid insanlık hâli olarak Şeyh Safiyyüddîn'e karşı mizâcı değişti ve Şeyh Safiyyüddîn hakkında kafası karıştı. Halbuki Şeyh Safiyyüddîn, tâlibleri Şeyh Zâhid'e doğru dâvet ediyordu. Her ne hediye geliyorsa sayıyor, onu Şeyh Safiyyüddîn'in yanında koruyorlardı. Tâ ki Şeyh Safiyyüddîn armağanları Şeyh Zâhid'e götürüyordu ve kendi hediyesini talebelerin hediyeleriyle karıştırmıyordu. Ancak ayrı ayrı götürüyordu.

Şeyh Safiyyüddîn, Şeyh Zâhid'e vardığı zaman Şeyh Zâhid'i kederli gördü. Mahmud Bebeh ve o art niyetli topluluk halvetin dışında durmuşlardı ve Şeyh Zâhid'in Şeyh Safiyyüddîn'ye serzenişlerini ve ağır kelimeleri duyuyorlardı. Şeyh Zâhid, onu azarlıyor ve hiddetli davranıyordu. Şeyh Safiyyüddîn dedi: "Bundan eminim, Şeyh'in mübârek yüreği bana ağâhtır. Kabûl etsin ki ben mürîdleri kedime dâvet etmiyorum, Şeyh'in izni olmadan nefes bile almam. Tâliblerin hediyelerini **[167]** kendim için almıyorum ve kendimi eskisi gibi bir köylü çocuğu olarak görüyorum. Eğer tevbe ve telkîn varsa o da Şeyh'in izniyledir. Şeyh Zâhid (k.r.): "Evet, ben izin verdim. Hakk Teâlâ da bu kerâmet ve güzelliği sana vermiştir. Senin hakkındır, mübârek olsun!"

Bu topluluk bu sözleri duyunca artık tam bir ümîdsizlikle yere düştüler ve: "Biz ne zannediyorduk neler duyuyoruz. Bunlar arasında âşık ve mâşûk sözleri geçiyor." dediler.

Şiir

Ne mutlu onlara sır vaktinde âşık ve maşûk
Âşık cânı veriyor, dilber, mâşuk, savaş ve naz yapıyor

Bu kadar dert, istek, şevk, teslîm ve rızâ
Hepsi cân bağışlamak ve rûhu okşayacak âyinlerdir

O zaman[309] Şeyh Safiyyüddîn'in vilâyetinden Mahmûd Bebeh, geri döndü ve eve gitti. O saat (o zaman) kendi annesiyle kavga etti. Ona bağırdı ve annesinin kafasını kırdı. Annesi kalktı ve kendisinin kana bulanmış baş örtüsünü alıp Şeyh Zâhid'in halvetine atarak feryât etti. Şeyh Zâhid, Mahmûd Bebeh'e kızdı ve onu kendinden uzaklaştırdı. Artık tasavvuf işinden uzaklaştırıp ondan her şeyi gizliyorlardı. O bundan mahcûp olmaya başladı. Bir süre böyle geçti. Mahmûd ashabın çevresinde dolaşıyor ve onlardan şefâat istiyordu ancak hiç kimse onu şefaat edecek güçte değildi.

Şiir

Kendi zehrinden[310] *dolayı kendisi zehirlendi*
Ve bu olay kendi yüzünden başına geldi

Sonunda kendi kendine: "Eğer benim işimin düğümü çözülmek isterse bunu sadece ve sadece Şeyh Safiyyüddîn yapabilir" dedi. Artık kalktı ve tozu yüzünde ve serzenişte dolayı yüreği kırılmıştı. Şeyh Safiyyüddîn'in huzûruna şefâat dilenmeye geldi. Şeyh Safiyyüddîn, Şeyh Zâhid'in huzûruna geldi ve ondan Mahmûd Bebeh için şefâat[311] etmesi ve bağışlamasını istedi. Şeyh Zâhid, Şeyh Safiyyüddîn şefâatini kabûl etti ve Şeyh Safiyyüddîn, Mahmud Bebeh'i Şeyh Zâhid'in huzûruna getirdi ve Şeyh Zâhid de onu affetti.

Şiir

فَهُمْ يُحْسِنُونَ ٱلْعَفْوَ عَنْ كُلِّ مُذْنِبٍ وَيَحْتَمِلُونَ ٱلْغُرْمَ عَنْ كُلِّ غَارِمٍ[312]

[168] Tarîkatta öyledir ki biri cezâya mârûz kalırsa, onu tarîkatın dışında tutarlar. Tekrar onu alırlarsa, tekrar tevbe ettirip gusül yaptırırlar. Artık Mahmûd Debih kalkıp da tevbe etmek istedi. Şeyh Zâhid, Şeyh Safiyyüddîn'e, Mahmûd Bebeh'in tevbe etmesi husûsunda işâret verdi. Şeyh Safiyyüddîn, edeben bundan kaçınıyordu. <uzak duruyordu.>[313] Şeyh Zâhid, bu işin dozunu arttırdı. Şeyh Safiyyüddîn de: "Pâdişâh

309 K: Sonraki konular ayrı bir hikâye olarak gelmiştir.
310 K: عذابش
311 S: شفا
312 H, K: Arapça beyit yok.
313 "S"de ilâveten gelmiştir.

varken başkasının yapmasına ne gerek var?" dedi. Şeyh Zâhid, Şeyh Safiyyüddîn'e: "Sana tekrar söylüyorum tevbe ettir. Sense bana şâh böyle dedi, vezîr böyle dedi diyorsun" dedi. Çâresizlikten Şeyh Safiyüddin (k.s.), Mahmûd Bebeh'e tevbe verdi. Şeyh Safiyyüddîn, Şeyh Zâhid'e: "Şeyh, telkîn versin" dedi. Tekrar Şeyh Zâhid: "telkîn ver" dedi. Şeyh Safiyyüddîn tekrar: "Sultân huzûrunda, ben nasıl telkîn vereyim" dedi. Bu kez Şeyh Zâhid hiddetle: "Sana tekrar söylüyorum telkîn ver" dedi. Şeyh Safiyyüddîn ona telkîn verdi. Mahmûd Bebeh artık tevbe edip, nifâk yapmaktan vazgeçip, onlarla birlikte oldu ve ömrünün sonuna kadar bu yolda devam etti ve: "Ben Şeyh Safiyyüddîn'in esîriyim. O, beni tekrar köle olarak almıştır ve ben onun şeyhlik hakkını hiçbir zaman unutmam." diyordu.

Şiir

Onun cömertlik denizi yüzünden cümle düşmân ve dost serbesttir
Tüm dünya onun bendesi olmuştur

Hikâye:[314] Edâmallâhü bereketehü dedi: Bir kez Gîlân vâlisi Melik Ahmed Şeyh (k.r.)'i dâvet etmişti ve Mevlânâ Emînüddîn Hacı Bele Tebrîzî (rh.a.) şuûrlu biriydi ve o dönem içinde Gîlân'da bulunuyordu. O toplantıda hazırdı ve Şeyh Zâhid'in tüm kelimelerini cân-ı gönülden dinledi. Bu topluluğun yolunu gördü ve onu sevip beğendi. Şeyh Zâhid anlatırken, Şeyhe yalvarıyordu ki "Şeyh! Orada halk dürüst ve irâde sahibidirler ve tevbe etmek istiyorlar. Şeyh izin versin, o halka tevbe ve telkîn vereyim. Şeyh Zâhid (k.r.) sustu. Bu cümleyi çok tekrâr etti ve çok ısrâr etti. Sonunda Şeyh Zâhid gam ve keder içinde şöyle dedi: "Git de ver".

Toplantı sona erdiğinde Şeyh Safiyyüddîn, Şeyh Zâhid'in huzûruna geldi. Şeyh Zâhid: "Safiyyüddîn gördün mü o adam nasıl benden hîle ve ısrârla tevbe ve telkîn iznini aldı?" dedi. Şeyh Safiyyüddîn "Ondan o izni geri almak için bana izin verir misin?" diye sordu. O da: "Evet, iyi olur." dedi. **[169]** Sonra Şeyh Mevlânâ Emînüddîn'in yanına gittiğinde onu Sofada oturur gördü. "Mevlânâ, bir sorun var" dedi. O da "Buyur" dedi. "Bir ilim talebesinin tahsîl yapması için önce ne yapması gerekiyor? Mevlânâ: "Evvelâ lugat, sarf ve nahiv, okuması gerekir" dedi. Şeyh "Eğer mübtedî lugat, sarf ve nahiv okumamışsa, ona keşşâf okumanın izni verilebilir mi?" diye sordu. Mevlânâ da:

[314] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (15) no'lu açıklama.

“hayır” dedi. Tekrar Şeyh Safiyyüddîn dedi: “Eğer birisi Kâbe’ye gitmek isterse belirli bir yol kattetmeden gidebilir mi?” dedi. Mevlânâ da “hayır” dedi. Tekrar Şeyh: “Farz edelim ki Kâbe’ye gitti. Kâbe’nin yolunu devamlı görmeden ve araştırmadan haccın gereğini yerine getirdiyse başka hacıları da Kâbe’ye götürebilir ve onlara rehberlik yapabilir mi? diye sordu. “hayır” dedi. Şeyh Safiyyüddîn dedi: “Keşşâf okumadan ve ulûm-i mukaddimâtı bitirmeden hacıların lideri, yolu bilmeden, araştırmasız yolu kattedemiyorsa, Allahü Teâlâ’nın büyük yollarından olan bu tarîkat tasavvuf[315] ve sülûk etmeyi mukaddimesiz, riyâzetsiz ve mücâdelesiz nasıl elde eder ve rehber olabilir? Mevlânâ: “Olamaz, bunları söylemekten maksadın nedir?” diye sordu. Şeyh Safiyyüddîn: “Yüzsüzlük ve ısrârla Şeyh Zâhid’den izin almışsın. Halbuki cân çölünde, riyâzet çekmeden ve kendi nefsinle muhârebe etmeden ve cân yakıcı ortamda, kendi vücûdunu yakmamışken ve sâfiyet terzimden tahâret almamışken, birinci basamağa basmadan arşı âlâya ermeyi nasıl istersin?” dedi.

Şiir[316]

وَإِنَّ جَسَمَاتِ[317] ٱلْأُمُورِ مَثُوبَةٌ بِمُسْتَوْدِعَاتٍ فِي بُطُونِ ٱلْإِسَاوَهِ

Şiir

Eğer yarası olmadan yürek kanı içmeden
Gözü kapalıyken önderlik kime lâyıktır

Bu yolda tepeden tırnağa kendini sâfileştirmeden
Bu yolda nasıl can verebilir

Sonra Mevlânâ Emînüddîn: “Ne yapmak gerekir” diye sordu. Şeyh Safiyyüddîn dedi: “De ki geri verdim”. O da “geri verdim” dedi. Şeyh Safiyyüddîn “Ben de geri aldım ve koltuğum altına koydum”. Derhâl kalkıp dışarı çıktı ve hiç bir şey söylemedi.

Şeyh Zâhid hazretlerine vardığı zaman: “Safî, ne yaptın?” diye sordu. **[170]** “geri aldım” dedi. Şeyh Zâhid: “Nerde” diye sordu. “Koltuğumun altında” dedi. O da: “Sakla ki, hak senindir” dedi.

---

315 H, L, K: مقامات

316 S: حكايت

317 H: حسيمات; L: حيمات; Ç: جسيمات

Şiir

Bu devlet defînesi sırlar deposundandır
Yazıktır ki bunu ehli olmayan yağma etsin

İnciyi istiridyenin göğsünde sakla
Pâdişâh olunca onu tâcına koyarsın

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi ki: Şeyh (k.s.) buyurdu. rüyâmda Şeyh Zâhid (k.r.), bir değirmendeydi. O değirmen çok keskindi ve hızlıca buğdayları öğütüyordu. Bir başka değirmen gördüm ki bana âitti. Ondan çok fazla un elde ediliyordu. Öyle ki değirmen dolup taşıyordu ve bütün âlem oradan doluyordu.

Şiir

Feleğin eski dolabı kendine göre dönüyor
Din değirmeni zamanın kutbuna göre dönüyor

Oradan geliyordum ve Kelhorân köyünün dışında bir tepecik ve o tepeciğin üstünde de mezarlık vardı. Orada Şeyh Zâhid'i görüyordum. Beyaz bir ata binmiş, Moğol külâhını kafasına takmış duruyordu. Kendimi de aynı şekilde ata binmiş ve Moğol külâhı takmış bir şekilde görüyordum. Şeyhin oğlu Cemâleddîn Ali'yi ise Şeyh Zâhid'in arkasında durmuş, külâhsız bir şekilde gördüm.

Oradan geçerken Şeyh Zâhid (k.r.) benim başımdan külâhı alıp Cemâleddîn Ali'nin kafasına takıyordu. Ben de elimi uzatıp tekrar kafama koyuyordum. Tekrar Şeyh Zâhid benden alıp onun kafasına takıyordu. Ben de tekrar alıp kendime takıyordum. Bu sürekli tekrarlanıyordu. Sonunda Şeyh Zâhid: "Safî'yle baş edilemez. Bu külâh ona âittir ve kendi gücüyle kazanmıştır" dedi. Böylece bu iş bende kaldı.

Şiir

Bu külâh yücelikten, şahlıktan ve riyâsetten
Başka bir başa layık değildir

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü, dedi: Şeyh Zâhid ve Şeyh Safiyyüddîn (kuddise revhuhümâ) aynı hamurdandılar. Bir gün Şeyh, Şeyh Zâhid'in huzûrunda oturmuş-

tu. Şeyh Zâhid: “Şeyhlik buna layıktır. O, çok kemâl sâhibi bir mürîd idi. O **[171]** öyle makâma yükselecektir ki Şeyhin makâmı ona âittir. Şeyh Safiyyüddîn kendi kendine şöyle dedi: “O Şeyh, Şeyh Zâhid’dir, Mürîd ise benim.” Sonra dedi: “Şeyh kendi kızını ona verecek ve o kızından bir çocuk olacaktır ki babası ve ceddim makâmı ona ait olacak mı?” Ben kendi kendime dedim: “Ben değilim, belki Mevlânâ Necmeddîn Ûnâdî’dir ki şeyhin başka bir kızı da onun nikâhındadır. Bütün azmimi onun mürîdi ve onun makâmına oturacak kişiyi beslemekte yânî Şeyhin damadı Mevlânâ Necmeddîn için harcadı.

Şiir

Kurayı hayır niyetiyle çektiğim için
Bu başka bir defter açılmış oldu

Bundan sonra tüm gücümle Mevlânâ Necmeddîn’in hizmetini yapıyordum. O âna kadar Şeyh Zâhid (k.r.), Seyyidu’l-aktâb ve’l-muhakkikîn Hacı Şemseddîn’in annesiyle evlenmemiştir. Bir süre bu durum devam etti. Şeyh Zâhid yaklaşık 70 yaşındayken Ahî Süleymân’ın 14 yaşındaki kızını istedi ve onunla evlenip ondan bir kızı ve bir oğlu oldu. Kızının ismi Seyyidü’l-mutahhirât Bîbî Fâtıma ve oğlunun ismi Sultânu’l-aktâb Hacı Şemseddîn (rahmetullâhi aleyhimâ).

Şiir

Biri, rifât burcunda hûrî gibi
Diğeri ismet burcunda sırf ışıktır

O zamanlar, Ahistân’ın Şirvânşâh’ının kendi kızını Şeyh Safiyyüddîn’e verecek dedikodusu yayıldı. Şirvânşâh, birini gönderip nakit 14 bin dinâr ödeyeceğini söyler. Ayrıca öyle bir arpa hasadı verecektir ki onun hasasından binlerce teğâr elde edildiğini söyler. Tabii ki Şeyh Safiyyüddîn kabûl ederse. Şeyh Zâhid (k.r.), Şeyh Safiyyüddîn’e: “Safî, Şirvânşâh hem kendi kızını sana verecek hem de malından mülkünden sana verecek iddiasında bulunuyor. Sen ne dersin?” diye sordu. Şeyh Safiyyüddîn: “Benim ne varlığım, ne iznim vardır ki (Şeyhin izni vardır benim yoktur). Ancak Şirvânşâh bir Sultândır, ben bir dervîşim, ben onu ne yapacağım” dedi. Şeyh Zâhid: “Doğru söylüyorsun Safî, onu nereye götüreceksin. O sana lâyık değil. Ben sana lâyık

birini gördüm. Bîbî Fâtımayı sana eş olarak verdim. Senin ondan kemâl sâhibi bir çocuğun olacak, benim ve senin makâmını koruyacaktır.

Şiir

Kâf ve nûn yörüngesinde ay görünür
Gönül tahtı üzerinde şâhlık görülür

Safî'nin tâlibleri içlerinden gelen zevk ve mutluluktan dolayı gürültü çıkararak semâ yapmaya başladılar, o mecliste îcâb olanı yerine getirdiler, ve nikâhı kıydılar. Şeyh Safiyyüddîn anladı ki mürîd odur.

[172] Bir başka rivâyete göre[318] şöyle söylediler. O durumda Şeyh Zâhid (k.r.) ayağa kalktı. "Şeyh hazretleri neden ayağa kalkdı" diye sordular. "Safiyyüddîn'in Bîbî Fâtıma'dan olan çocukları bana bir armağandır. Onun, O kemâl sâhibi[319] çocuğun hatırına ayağa kalktım. Çünkü o benim ve Şeyh Safiyyüddîn'in vârisi ve halîfesi olacaktır." diye cevap verdi.

Başka bir rivayete göre[320] Şeyh Safiyyüddîn, Şeyh Zâhid'in nikâh töreni sırasında ayağa kalkma nedenin torunu, Sadreddîn hatırına olduğunu söylemiştir.

Şiir

لَبِسْتَ لِبَاسَ الْفَخْرِ فِي صُلْبِ آدَمَ فَمَا انْتَهَتْ إِلاَّ إِلَيْكَ الْمَفَاخِرُ

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü, şöyle anlatıyor: Şeyh (k.s.) şöyle buyurdu: Bir gün Şeyh Zâhid (k.r.)'in huzûrunda oturmuştuk. Bir topluluk geldi de büyük bir miktarda nar getirdi. Saffetü'l-mutahhirât Bîbî Fâtıma (rahmetullâhi aleyhâ) çocukken o narları iki yere ayırıyordu. "Ne yapıyorsun" diye sordum. O: "Tatlı narı, ekşi nardan ayırıyorum." diye cevap verdi. "Nereden biliyorsun ki hangi nar tatlı, hangisi ekşi? diye sordum. "Şeyh Zâhid (k.r.): "O Şeyhin çocuğudur, bilir. Onun geleceği parlaktır. Onu iyi korumak gerekiyor ki o çok zengindir." diye buyurdu. Biz ihtiyât ettik. O narları, öyle ayırmıştı ki hiç biri birbirine karışmamıştır.

---

318 H, K: Sonraki konular, ayrı hikâye olarak gelmiştir.

319 K: Sahib-i Cemâl.

320 H, L, K: Sonraki konular, ayrı hikâye olarak gelmiştir.

Şiir

Devlet kuşu ikbâl yüzünü maskenin düşüşüyle gösterirse
Ahd (söz) aynasında Sebâ görünmeye başladı

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü, şöyle anlatıyor: Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in makâmı, gitgide yükseliyordu. Şeyh Zâhid (k.r.), ona fazla îtinâ gösteriyor, vaktini onun terbiyesine harcıyor, irşâd ve terbiye seccâdesini إِنَّ اللهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا[321] [*Allah size emânetleri ehline vermenizi emreder.*] âyeti mûcibince Safiyyüddîn'e **[173]** vermeyi düşünüyordu. Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'e karşı olan topluluk bunun kıskançlığını yaşıyordu. Onlardan her biri onun hilâfetine karşı çıkıp, münâkaşa ediyordu. Şöyle söylüyorlardı: Şeyh Zâhid, şeyhlik mertebesini, kendi çocuğu Cemâleddîn Ali (rh.a.)'ye vermesi gerekiyor ki Şeyh Cemâleddîn ak sakallı birisidir ve Şeyhin oğlu bütün kemâllere ermiştir. Şeyh, Şeyh Safiyyüddîn'i terbiye ediyor, halk da Şeyh Safiyyüddîn'e doğru yürüyordu. Eğer o kendi vilâyetinde şeyhlik yaparsa bu ev ve bu hânedân şeyhlikten bomboş kalacaktı. Biz şeyhlikten kendi çocuğunu terbiye etmesini istiyoruz. Tâ ki şeyhlik mertebesi, şeyhin kendi sülâsi içinde korunsun.

Artık bu konuyu Şeyh Zâhid (k.r.) ile çok tartışıyorlardı. Şeyh Zâhid bu sözleri duyunca şöyle dedi: "Darb-ı meselde anlatılır: Kör bir adama, gören gözden daha mutlu ne gelebilir? Bana da aynı şey gerekir. Ancak Allah'ın hoşuna gidecek şekilde hareket etmemiz gerekir." Artık konuyu daha geniş bir şekilde açtı ve bu ukteyi onların kafasından çıkarmaya çalıştı. "Ali'nin halveti nerede?" diye sordu. Şeyhin halveti yanında" dediler. Tekrar sordu: "Safî'nin halveti nerede" "deniz kıyısında" dediler. Şeyh Safiyyüddîn'in barınacağı yere olan mesafe 3 km.dir. Şöyle buyurdu: "İkisini de çağıralım, hangisini ilk çağıralım." "Şeyh daha iyisini bilir" dediler. Şeyh "Ali" dedi. Bir daha söyledi. Ancak hiçbir cevap alamadı. Sonra "Safî" diye bağırdı. "Lebbeyk" diye cevap geldi. O topluluk da hep birlikte onu duydular.

Şiir

وَلَوْ نَادَى حَبِيبِي تُرْبَ رَمْسِي فَلَبَّتْ نَفْسُ رُوحِي رُوحَ نَفْسِي

<Ve Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'i oraya acele ederek geldiğini gördüler>.[322]

---

321 Nisâ 4/58.

322 H, L, K: yok; Ş, Ç: <در حال شیخ صفیّ را دیدند که درآمد>

Şiir

Âşığın duyan kulağı olursa mâsûmun sesini duyar
Bu durum onun murâdını meydândan alıp götürüyor

Her ikisinin hamurları ezelde[323] *birlikte yoğrulmuştu*
Onun safâ piyâlesinde cân şarâbı içtim

Şeyh Zâhid: "Safiyyüddîn neredeydin?" diye sordu. "Halvetteydim" dedi. Şeyh Zâhid: "Neden geldin?" diye sordu. "Şeyh beni çağırdı o yüzden geldim" dedi. "Benim sesini duydun mu" dedi. "Evet duydum" dedi. Şeyh Zâhid yüzünü oradaki topluluğa dönüp şöyle dedi: Benim kafamda olan kriterlere Şeyh Safiyyüddîn **[174]** sahiptir. Ancak Cemâleddîn Ali, halvetimin yanında olmasına rağmen gâfildir, duymuyor. Ancak Safiyyüddîn, üç km uzaklıktan duyuyor. Benim ve onun arasında olan güçlü ve bâtınî bağ vardır ki Şeyh Safiyyüddîn bunu kendi yeteneğiyle kazanmıştır. Eğer ben ona iltifât ediyorsam bunun nedeni, onun bu kadar çabuk hazır olmasıdır. Bu üstünlüğü ona Hakk Teâlâ vermiştir ve halk onunladır. Siz benim, emânete hıyânet etmemi ve hâin olmamı istiyorsunuz ancak ben olmayacağım." Sonra onlar kusurlarını îtirâf edip konuyu kapattılar. إِنَّ ٱلْفَضْلَ بِيَدِ اللهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ[324] [*Fazîlet Allah'ın elindedir; onu dilediğine verir.*]

Şiir

Kimin için ezelde aşk mumunu yaktıysalar
Onun vücûd mumunu bir semâ sesine açtılar (öğrettiler)

O adam ki onun buhurdan kokusu rûhları yenileyecektir
Yüz bin kez buhurdan ve şeker yanmıştır (yakılmıştır)

Padişâhlık şapkasını kafasına geçirmek istedikleri zaman
Bu cüppeyi, onun kerâmetine uygun bir şekilde önceden dikmişlerdir

Hikâye: emîr Ömer Burûdî anlatıyor. Bir gün Şeyh Zâhid, Şeyh Safiyyüddîn (kaddesallâhü sırrahümâ)'i bir iş için gönderdi ve onun arkasından bakarak şöyle söyledi: "Vallâhî, Vallâhî, Vallâhî, Safiyyüddîn, Hakk Teâlâ'dan ne istediyse Hakk Teâlâ ondan esirgememişti.

---

[323] K: بشرب ازلی

[324] Âl-i İmrân 3/73.

Şiir

O, Zühd ve ibâdetten ne istediyse (aldı)
Hakk Teâlâ O her ne istediyse verdi

Hikâye:[*325] Edâmallâhü bereketehü dedi: Bayram gecesiydi ve Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'e düşman olan topluluk, birlikte şöyle düşünüyorlardı. "Öyle bir ortam oluşturalım ki, Safiyyüddîn, Şeyh Zâhid (k.r.)'in yanına oturmasın. Ancak Şeyh Zâhid'in zâhirî gözü görmez olduğu için, Şeyh Safiyyüddîn dâima Şeyh Zâhid'in yanında oturuyor ve gelen kişiyi Şeyh Zâhid (k.r.)'e târif ediyor. Halkla konuşuyordu ve gelenek ve göreneklerine göre bayramın her günü Şeyh Zâhid o topluluğun başında oturuyor ve o gün mürîdlerin hepsi ona hizmet ediyordu. Birlikte anlaştılar ki, Şeyh Safiyyüddîn'e oturmak mecâli vermesinler ve şeyhin misâfirlerine hizmet edenler Erdebîlli mürîdler olmasınlar. Sabahleyin bayram olunca, derenin kenarına Şeyh Zâhid'in oturacağı yere ufacık bir tahta konuldu. **[175]** Bayramlaşmak ve bayram namazını kılmak için oraya gittiler ki halkın kalabalığından dolayı halvette namaz kılmaya yer bulamadı (iğne atsan yere düşmez). Tahtı kurdukları zaman Şeyh Zâhid'in oğlu Cemâleddîn Ali (rh.a.) tahtın bir yanına ve öbür yanına da Mevlânâ Muvaffakîn oturdu tâ ki Şeyh Safiyyüddîn gelip de oturamasın.

O zamanda Şeyh Safiyyüddîn'in mübârek ayağının altında çok büyük bir çıban[326] vardı. Öyle ki ayağını bile yere basamıyordu ve halvetinde oturmuştu ve Erdebilliler takımı Şeyh Safiyyüddîn'in huzûrundaydı. Ânsızın Şeyh Zâhid: "Safiyyüddîn nerededir" dedi. "Kendi halvetindedir." dediler. "Söyleyin gelsin yine" diye buyurda. Biri Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'i çağırmaya geldi. Şeyh, özür diledi. Ayağımın altında çıban vardır ve yürüyecek mecâlim yoktur". Şeyh Safiyyüddîn'in özrünü ve çektiği zahmeti Şeyh Zâhid'e ulaştırdılar. Şeyh Zâhid: "Ben diyorum ne gerekiyor?[327] O, diyor ki benim ayağımın altında çıban vardır. Çıban nedir, ayak nedir?" dedi. Şeyh Safiyyüddîn'e, Şeyh Zâhid'in söylediklerini ilettikleri zaman ayağa kalktı ve öyle aceleyle Şeyh Zâhid'in yanına gitti ki artık ayak ve çıbanın ne olduğunu bile unuttu.

[*325] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (16) no'lu açıklama.

[326] H, L, Ş, K: دنبلی

[327] H, L, Ş, K, Ç: من می گویم بیاید

Şiir

Çılgın âşık güzel mâşûkun yanına göster
Cânını ayağının altına sermiş ayak ve baş ağrısı demeden
mâşûkunu yanına gidiyor.

Âb-ı hayat niyetiyle canlı olarak koşturuyor
Ayak tozunu amber sayıyor, halbuki ateşe doğru koşuyor

Şeyh Zâhid'in elini öptüğünde, Şeyh Zâhid, Şeyh Safiyyüddîn'in elini tutuyor, bırakmıyor ve yavaş yavaş kendi yanına çekiyordu. Şeyh de buna müsâade ediyordu öyle ki onun göğsü tahta yaklaştı, Şeyh Zâhid ise hâlâ onun elini çekmekteydi.

"Dosttan aldığınız bir bakış[328] her iki dünyaya bedeldir"

Sonra: "Safiyyüddîn, tahtın üzerine çık" diye buyurdu. Şeyh Safiyyüddîn: "Şeyh, Allah aşkına bu benim haddime mi Sultân[329] tahtına oturayım" dedi. Şeyh Zâhid bağırarak **[176]** şöyle dedi: "Yine söylüyorum tahtın yerine çık. Ben mi ne diyorum sen ne diyorsun. Ben seni tahta oturttum, Allah seni tahta oturttu. ذَلِكَ فَضْلُ اللهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ[330] [*İşte bu, Allah'ın bir ihsânıdır ki onu dilediğine verir.*] Şeyh Safiyyüddîn (k.s.), Şeyh Zâhid'in öyle sinirli olduğunu, bağırdığını görünce tahta oturdu.

Şiir

هِلاَلُ[331] إِذَا مَالاَحَ فَوْقَ سَرِيرِهِ تُوَارِي هِلاَلَ[332] الْأُفُقِ تَحْتَ سَرَارِهِ

Şeyh Zâhid, onun elini tutup tahtının üzerinde kendi yanına oturttu ve mübârek eliyle onun kolunu tutup kaldırdı ve: "Ey cemâat, bu benim elim

Şiir

Bu kişi, kendi gücüyle bu bahtı kazanır
Ve kendi pazısıyla bu bahtı kazanır

---

328 H, Ş: يك چند
329 H, Ş, K, Ç: سلطانان
330 Mâide 5/54.
331 K: هلاك
332 K: هلاك

Kim ona tevbe etmişse bana tevbe etmiş gibidir ve her kim bana tevbe etmişse ona tevbe etmiş gibidir. <Kim böyle yapmamışsa>[333] onun mezarı bozulsun. Ben Safî'yim, Safî de ben." diye buyurdu.

Şiir

أَنَا مَنْ أَهْوَى وَمَنْ أَهْوَى أَنَا نَحْنُ رَوْحَانَ حَلَلْنَا بَدَنَـــا

Bu kerâmetleri, muhâlefet edenler görünce ve bu kelimeleri duyunca birer birer ne kadar kutupluk savaşı veriyordusalar, kesilmiş ağaçlar gibi dağılıyorlardı. Bu kutupluk savaşını verenlerin hizmetçileri, hizmet kemerini açıp her biri bir kenara dağıldı ve artık Şeyh Safiyyüddîn'in tâbileri hizmet kemerini beline takıp kenarından içe doğru geldiler.

Şiir

Sonuçta yaşamak dilediğimiz cân maksadı
Kenarından[334] *içeriye doğru geldi*

Aynı zamanda,[335] o saatte <Serâv'dan Erdebîl'e doğru Seyyidu'l-hulefâ>[336] Hâce Efdal Serâvî (Tayyebe remsehü) oraya vardı. Erdebîllilerden bir topluluk ona biat etmişlerdi. Aynı şekilde Pîre **[177]** İshâk Baklânî, Pîre Beşîr ve Pîre Osman İlyâsan da ona biat etmişlerdi. Erdebilliler oraya varan topluluğu <görünce onların yüzünde beşâret vardır ve onlar Şeyh Safiyyüddîn'e bakınca>[337] onu Şeyh Zâhid'le birlikte taht üzerinde gördüklerinde aşka gelip semâ' ettiler ve halay çektiler.

Şiir

لِيُهْنِ الْمُقْبِلَ الْـــــمَقْبُول عِيدٌ تَوَلَّتْهُ السَّعَـــــادَةَ وَالْقَبُولَ
فَلاَ بَرَحَتْ لَهُ الاَفْلاَكُ تَجْرِي عَلَى شَمْسَيْنِ مَالُهُمَا أَفُولٌ[338]

---

333 K, Ç: <مرا نباید واو را نیز نباید>

334 H, Ç: در کنار; Ş, K: بر کنار

335 K: Sonraki konular, ayrı hikâye olarak gelmiştir.

336 H, L, Ş: <از طرف سراو سید الاصفیاء الخلفا>; Ç: <از طرف سراب>

337 K: < > arasındaki ifâde yok.

338 H, Ş: Arapça beyitler yok.

Şeyh Zâhid (k.s.)'in mübârek kulağına bu sesler gelince: "Bu ne gürültüdür" dedi. "Hacı Efzen ve Erdebîlliler topluğu şu an buraya verdiler ve bu durumu görünce semâ' etmeye kalkıştılar" dediler. Şeyh Zâhid: "Evet haklılar. Bugün çalıp oynasınlar. Gün, onların günüdür." dedi.

Şiir

Bugün çalıp oynamak ve sevgililerin buluşma günüdür
Bu dönem (eğlence) dönemi ve bizim dönemimizdir

Bu iki dünyaya sığmayan pâdişâhın dergâhı
Bizim cânlarımızın arasındadır

Biz şapkayı devletin bir teline oturtuyoruz
Çünkü bu tahtın pâdişâhı bizim sultânımızdır

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü, dedi: O zamanlar, Şeyh Zâhid (k.r.), mübârek ve parlak adımlarıyla Erdebîl'in sahasını ışıklandırmıştı. Pîrdâşım'ın[339] zâviyesinde konaklıyordu. Bir topluluk, onun önünde oturmuştu.

Şiir

Oturup, kolunu kanadını açıp
Sırlar âleminde uçuş yapmıştı

Bir süre sonra başını kaldırdı ve durum hakkında sürekli konuşuyordu.

[178] Şiir

أَحَادِيثُ لَوْ صِيغَتْ لاَغْنَتْ بِحُسْنِهَا عَنِ الدُّرِّ أَوْ شُمَّتْ لاَغْنَتْ عَنِ الْمِسْكِ[340]

"Sormuyorsunuz ki ben neredeydim?" diye buyurdu. "Şeyh söylesin" dediler. Dedi: "Benim yüreğim dünyanın dört bucağını gezip dolaştı. Ancak zâhirî dünyanın dergâhını ve öteki dünyanın sığınağının makamını Safî'de gördüm. Nerede evimi kurayım? Erdebîl çok iyi bir yerdir ki onun tîneti, ihlâs îtikâdıyla karışmıştır. Onun îmân ehlinin sefâsı, kötülüklerden uzaktır ve Erdebîl, muhtelif mezheplerin kusurlarından (lekelerin-

[339] H, L, Ş, K: زاويهء داشم
[340] H, L, K: Arapça beyit yok.

den) arınmıştır ve orada dîn karışıklığı yoktur ve orada Ehl-i sünnet ve cemâat dışında râfize, mu'tezile, kaderiyye, müşebbihe, mücessime, muattıla ve bunlar gibi mezhepler arasında çatışma yoktur ve olmayacaktır.

Şiir

Cennet rüzgarı temiz ve sâfî
Gök suyu gibi topraktan daha temiz

Onların düşüncelerinde, muhâlefet havâsı esmez.

Şimdi Safî, burada bir ev kurmalısın. Senin makâmın ve evlâdın burada olacaktır. Öyle bir zâviye kuracaksın ki Allah'ın arşını arayan ziyâretçilerin[341] merkezi ve evliyânın mezarı olacaktır ve halkı Allah'ın dînine ve sırât-i mustakîme yönlendireceksin: "Ecîbû أَجِيبُوا دَاعِيَ اللهِ dâî" çağrısını bu dört köşenin altı yönünde işâretleyeceksin ki Hakk Teâlâ seni halka, halkı da sana havâle etmiştir.

Şiir

Bu dönemde dünya işi sana kalmıştır
Mânâ ehlinin secdegâhı sana doğrudur

Artık yolculuk kemerini bağlayıp her yöne gideceksin ve yeryüzündeki halkı telkîn halkasında zikir vereceksin. Çünkü benim artık bir köşede yaslanıp oturmam gerekir. Ancak sen bu işi yapamazsın. Belki sen, tüm halkın geceleri gündüzleri tüm İslâm âleminin dört bucağını da dîne dâvet edeceksin. Bu dünyada bu işlerin esâsını ve bu fermânın tuğrasını senin adına yazmış ve kaldırmışlardı ve kendi hocamda irşâd konusunda aldığım emâneti, sana devrediyorum".

Şiir

Elinde olan bütün hüküm ve emânetleri
Hakk Teâlâ'den gelen fermândan dolayı sana verdim

[179] *Her hazîne, yürek mahzenindeki sırlardandır*[342]
Allah'ın bana verdiklerini sana bağışlıyorum

---

341 S, K, Ş: دایران

342 H, L, K: بود

Şiir

نَظَرْتَ بِنُورِ اللهِ فـــــي عَقْدِ بَيْعَةٍ نَصَرْتَ بِـــــهِ الْاِسْلَامَ نَصْراً مُؤَزَّراً
بَسَطْتَ بِهِ الْآمَالَ فِي كُلِّ أُمَّـــةٍ وَأَوْرَدْتَ بَحْرَ الْيُسْرِ مَـــنْ كَانَ مُعْسِراً[343]
تَخَيَّرْتَ[344] لِلاِسْلَامِ خَيْرَ خَلاَئِـــقٍ وَمَااخْتَرْتَ لِلاِسْلَامِ إلاَّ مُخَيَّـــــراً

[180] 9. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn'in Şecere, hırka ve isnâdının Peygamber (a.s.)'e kadar dayanması

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in tevbe, hırka ve terbiyesi Sultânu'l-muhakkıkîn, mürşidü'l-aktâb fi'l-âlemeyn, Tâcü'l-hak ve'l-mille ve'd-dîn Şeyh İbrâhim Zâhid-i Gîlânî (k.r.)'den idi. Şeyh Zâhid'i ehli't-tarîka ve erbâbi'l-hakîka[345] Seyyid Cemâleddîn (revvahallâhü revhahü), Onu da bahrü'l-esrâr ve hiberi'l-ebrâr Şeyh Şehâbeddîn Mahmûd Tebrîzî (32) (esbeğallâhü aleyhi Şeâib rıdvânühü) Onu da ma'denü'l-rumûz ve mahzenü'l-kenûz Ebî'l-ğenâyim Rükneddîn es-Sücâsî (33) (Tayyeballâhü matbehaa' ve nevvera mehîa). Onu da kutbü devâyirü'l-evliyâ ve'l-asfiyâ Kudbüddîn Ebûbekr [b.] el-Ebherî (teğammedehü'llâh bi-envâri rıdvânihi) Onu da ersahü'l-etvâd[346] fi'l-irşâd Ebu'n-Necîb es-Sühreverdî (34) (Nevverallâhü nefsehü ve attara remsehü), Ona da kendi amcası Kâşifu'l-estâr an vechi'l-esrâr Kadı Vecüheddîn Ömer el-Bekrî[347] (Sekâhüllâhü Teâlâ min rahîki kurbetihi)[348] <ve onu da **[181]** kendi babası Ummânü'l-meânî fi'l-muâmelât Muhammed el-Bekrî[349] (eskenehüllâhü Teâlâ alâ ferâdîs-i cenân[350]>,[351] Onu da lisânü'l-kuds <fî tibyâni'l-üns>[352] Ahmed Esved Deynûrî[353] (Efâzüllâhü Teâlâ aleyhi sehâyib mevâhibihi) Onu da hârisü'l-evliyâ ala a'dedi's-subul Kebşü'l-Cebel

---

343 K: مسعراً

344 Ç: لخيرت

345 Ç: Seyyid Cemâleddîn Tebrîzî.

346 H: اوسخ الاطواد; L, Ş: شيخ الاطواد; K: ارسخ الاطوار

347 Ç: Kadı Vecihüddîn.

348 H, L, Ç: اسكنه الله على فراديس جنانه

349 K: Mahmûd el-Bekrî.

350 L. متقى الله من رحيق قربته; Ş, K: سقاء لله تعالى من رحيق قربته

351 Ç: < > arasındaki ifâde yok.

352 Ç: < > arasındaki ifâde yok.

353 Şeyh Ahmed Gazzâlî.

mümşâdü'd-dîneverî (kesâhüllâhü Teâlâ min huleli'r-rıdvân). Onu da Seyyidu't-tâife bi'l-ittifâk ve senedü't-tavâyif fi'l-âfâk Ebu'l-Kâsım Cüneyd b. Muhammed el-Bağdâdî[354] (radiyallâhü anhü ve ardâhü). Onu da sırrü'l-merâtib ve'l-kemâl ve seniyyü'l-mevâhib fi'l-ekmâl serî b. el-müğallis es-sekatî (nevvarallâhü ervâhühü ve tayyabe eşbâhühü <ve onu da a'rafü'l-avârif fi'l-maârif Ebû mahfûz Ma'rûf el-Kerhî (35) (eskenehüllâhü Teâlâ hazâyir kudsihi ve menâzıra ünsihi>*[355] Onu da tercümânu'l-hakâyık fir' rumûz ve'd-dekâyik Dâvûd Tâyî (sekallâhü serâhü bi-tesnîm rızâhü). Onu da mahbûbu erbâbu'l-kulûb ve keşşâf rumûzu'l-guyûb Habîb el-Acemî (Üfriğe[356] aleyhi keûsu'l-visâli fi'd-dâri'l-celâli). Onu da enceb ehl-i zamânihi ve ahyâr akrân evânihi Hasan el-Basrî (36) (revvahallâhü ervâhahü bi-revâyih nesâyim kudsiyye). Onu da mütemmim urve-i şerîat <ve mazhar-i a'lâm-ı tarîkat>[357] ve nâsib-i a'lâm-ı hakîkat[358], sâhib-i temkîn-i serîr-i nusret-i Hüdâyî ve Mâlik-i tâc-ı saltanat pişvâyî ve rehnümâyî, emîrü'l-mü'minîn Ali b. Ebî Tâlib (kerramallâhü vechehü).*[359]

Şiir

إِذَا مَا مُقْلَتِي رَمَدَتْ فَـــكُحْلِي تُرَابٌ مَـــــسَّ نَعْلَ أَبِي تُرَابِ
هُوَ الْبُكَاءُ فِـــي الْمِحْرَابِ لَيْلاً هُوَ الضَّحَّاكُ فِـــي يَوْمِ الْحِرَابِ

[182] O da hazret-i nübüvvet ve kemâl-i risâlet mahrem-i harem دَنَا فَتَدَلّٰى، فَكَانَ اَوْ اَدْنٰى[360] قَابَ قَوْسَيْنِ [*Yaklaştı ve sarktı, o derece ki iyi yay arası kadar yahud daha az kaldı.*] سُبْحَانَ الَّذِي اَسْرٰى[361] [*(Her türlü noksanlıktan) münezzeh bulunan Allah*] Hatemü'n-nebîyyîn ve imâmü'l-müttekîn Muhammed Mustafâ (aleyhi mine's-salavâti eammühâ ve efdalühâ ve mine't-tahiyyâti etemmühâ ve ekmelühâ.)

Şiir

أَمِينٌ مُصْطَفَى لِلْخَيْرِ يَدْعُو كَضَوْءِ الْبَدْرِ زَايَلَهُ الظَّلاَمُ

354 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (17) no'lu açıklama.

*355 H: < > arasındaki ifâde yok; ve de bkz. "İhtilâflı nüshalar bölümündeki (18) no'lu açıklama.

356 Nüshaların tamamı: انزع. Tashîh edilmiştir.

357 K: < > arasındaki ifâde yok.

358 H, K: ناصب الاسلام حقيقت

*359 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (19) no'lu açıklama.

360 Necm 53/8 ve 9.

361 İsrâ' 17/1.

O da Emîn ve Hayy-ı rabbânî ve mevsıl-i kitâb-i âsmânî ve mübelliğ menşûr-i Sübhânî Cebrâîl Emîn (aleyhi's-selâm)'dan, o da Hazret-i İzzet <Azze Şe'nühü ve celle Sultânuhü>[362]

Şiir

Bu rehberlerden her biri bu yolda dayanıklı idiler
Bu önderlerden her biri yüce bir dağ gibidir

İrşâd hakkının defterinde terbiye kemâline ermiş
Bunlar din konusunda Hak Teâlâ'nın ışıkları gibidirler[*363]

Yine bu isnâd ve şecere birkaç şubeye ayrılır. Hırka, tevbe ve terbiyeye göre bir de sohbete göre. Aynı şekilde Ebû Necîb Sühreverdî, amcası Kadı Vecîhüddîn Ömer Bekrî'den, hırka ve terbiyeye göre, sohbet yönünden sâhib-i merâtîb-i âlî İmâm Muhammed Gazâlî (rh.a.), o da mürşid-i erşadü'l-minhâc Ebû Bekr en-Nesâc (37) (rh.a.), o da sâhib-i rütbetü'l-aliyye Ebû Ali [el-Fazl] el-Fârmezî (rh.a.) o da esrâr-ı rabbânî Ebu'l-Kâsım Gürgânî (38) (rh.a.), o da mükemmel-i temâm Sâîd b. Selâm Ebû Osmân el-Mağrebî (rh.a.) ve o da kudve-i zümre-i nâcî Ebû Amrû Zücâcî (rh.a.) ve o da Seyyid-i tavâyif-i hâdî Cüneyd-i Bağdâdî (r.a.)

Aynı şekilde Muhammed Bekrî'yi terbiye ve sohbet açısından Ahmed Esved Dînverî'den -ki yazılıdır- tevbe ve hırka yönünden Şeyh-i rabbânî Ahî Ferec Zengânî (39) (rh.a.), o da Sâhibu'l-üns ve'l-istînâs Ebu'l-Abbâs Nihâvendî (40) (rh.a.), o da Şeyh-i Kebîr Mecmu' letâyif-i latîf Ebû Abdullah Hafîf (rh.a.), o da kâşifu'l-envâr [A 32] estâri'l-azîm Ebû Muhammed Ruveym(41)'den, o da Ebu'l-Kâsım Cüneyd-i Bağdâdî (rh.a.)'den, o da **[183]** daha önce geçtiği gibi Hazret-i Risâlet (aleyhi's-salâtu ve's-selâm)'e kadar gider. Her biri sırât-i müstakîm ve dîn-i kavîm üzere irşâd etmiş, yol vermişlerdir (rahmetullâhi aleyhim).

أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللهُ فَبِهُدَيهُمُ اقْتَدِه.[364]

---

362 S: yok.

*363 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (20) no'lu açıklama.

364 En'âm 6/90.

Şiir

وَرِثَ الزّهادَةَ كابِراً عَنْ كابِرٍ مَوْصُولَةَ الأَسْنادِ بِالأَسْنادِ

Şiir

Bu hidâyet yolunun metodu sabit kadem olmaktır
Hidâyet yolunda lider ve âyet sahibi idi

Zamanın Sultânı Şeyh Safî hak din üzerindeydi
O taht, taç ve velâyet sâhibiydi

[184] 10. FASIL

Şeyh Zâhid (k.r.)'in bazı kerâmetleri ve halleri hakkındadır. Bu fasıl iki bölümdür Birinci Bölüm:

Şeyh Zâhid (k.r.)'in nesebinin ve ahvâlinin başlangıcına dâir

Onun ismi Şeyh Tâcüddîn İbrâhîm b. Rûşen Emîr b. Bâbil b. Şeyh Bendâr el-Kürdî es-Sencânî'dir. (rahmetullâhi aleyhim.) Şeyhin ve oğullarının ceddi yediye ulaşır. Onun yedinci dedesi İbnü'l-Eşic (r.a.)'in mürîdidir. Aynı şekilde Şeyh Bendâr'a kadar soyu (ceddi) Şeyh ve âbiddirler. Şeyh Bendâr velâyet sâhibiydi. İns ve cin onun kontrolü altındaydı.

Şiir

Onlardan her birinin tîneti zâhiddirler
Her biri Pâdişâhlık zînetiyle donatılmışlardır

Ve[365] cin pâdişâh meliklerinden biri, Şeyh Bendâr ile aynı îtikâtta oldular. O cinin kızını kendi şer'i nikâhına getirdi. Şeyh Bendâr'ın O cin kadından Bâbil isimli bir çocuğu oldu. Şeyh Bâbil de aynen babasının yolundaydı ve Şeyhlik görevi neyse onu yerine getiriyordu. Onun da Rûşen Emîr adında bir çocuğu oldu. O da Şeyhlerin yolunda, rıza yolunda idi. Sonra Rûşen Emîr Behriâlâle köyünden -ki bu köy Gîlân'ın dağlık köyle-

[365] K: Sonraki konu ayrı hikâye olarak gelmiştir.

rindendir- bir mestûreyi kendi nikâhına geliyor ve Ondan Siyavrûd köyünde doğan Şeyh tâcü'l-mille **[185]** ve'd-dîn İbrâhîm Gîlânî doğdu.[366]

Şiir

O güneş ki iki dünyada zerre gibidir
Onun işrâk nûru tüm âlemi sardı

Şeyh Rûşen emîr Sâvrud şehrinde Hakk Teâlâ'nın isteğine icabet edip Allah'ın rahmetine kavuştu.

Şeyh Zâhid (k.r.) çocukluk yaşında âbid ve müctehid idi. Tâ ki hizmet resib olup ve o dönemde Gîlân'da Mâlâvan (42) köyünde butser makâmına ulaşmış mürşidü'l-aktâb Seyyid Cemâleddîn (rh.a.) vardı. Şeyh Zâhid (k.r.), Seyyid Cemâleddîn (rh.a.)'den tevbe ve telkîn aldı. Seyyidin üç mürîdi dışında başka mürîdi yoktu. Şeyh Zâhid, Pîre Muhammed ki Kije[367] adıyla ma'rûftur. Kije bizde serçe mânâsındadır Pîre Muhammed ve Bâbil isimli başka bir mürîd ki onun çocukları şeyhin yanındadır (rahmetullâhi aleyhim).

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü şöyle anlatıyor:[368] Şeyhu'l-mürşid Şehâbü'l-mille ve'd-dîn Seyyid Cemâleddîn'i Gîlân'a gönderme konusu, Şeyh Zâhid (k.r.)'in terbiyesi içindir. Öyle ki Dîrkedeh -ki Gîlân'ın köylerinden birisidir- köyünde Ebu'l-Kâsım isimli bir kişi Gîlân'dan, Eher'e gitti. Şeyh Şehâbüddîn (rh.a.)'in mübârek huzûruna çıktı. Seyyid Cemâleddîn'e işâret etti ki Ebu'l-Kâsım'ın mezarını Gîlân'a getirsin. Seyyid Cemâleddîn (rh.a.)'de onun mezarını alıp getirmeye çalışıyordu. Şeyh Şehâbüddîn (rh.a.): "Âileni de al da Gîlân'a götür. Zîrâ onun içinde (bu işte) bir sır vardır, o da senin elinle çözülecektir." diye buyurdu.

Şiir

Gayb âleminde bir defîne gibi görünüyor
O defîne senin elinin hüneri ile bulunacaktır

Onun vücûdunda öyle bir pınar görünüyor ki
Kâinat âleminde o denize[369] *dönüşecektir*

---

366 H, Ş, K: Çocukluk çağında Gîlân'a gitti.

367 L, K: كثره

368 H, L, Ş, K: ...شیخ صدرالدین، ادام الله برکته، روایت کرد که

369 K: پیدا

Artık Seyyid Cemâleddîn (rh.a.) kendi ailesinin elinden tutup Gîlân'a geldi **[186]** ve bir süre Gîlân'da kaldı. Bir gün Şeyh Zâhid, çocuk yaşlarındayken bir levha kolunun altına alıp medreseye gidiyordu. Seyyid Cemâleddîn (rh.a.)'in mübârek nazarı ona doğru yöneldi. Levhâyı Şeyh Zâhid'in elinden aldı, mübârek eliyle onun mübârek başını okşadı ve: "Bu o sırdır ki Şeyh Şehâbüddîn beni onun için bu yere gönderdi." diye buyurdu.

Şiir

Onun levhasında bulunan sırlar harf gibi
Gönül mektebinde öğrenmişti

Hikâye: Halledallâhü bereketehü, dedi: İlâhî tevfîkin cezbesi, Şeyh Zâhid (k.r.)'i tevbe ve telkîne getirdi (götürdü) "Zâhid" lakâbını almasının nedeni şuydu: Bir gün Seyyid Cemâleddîn (rh.a.) bir tarla pamuk ekmişti. Şeyh Zâhid'e ayrık otlarını pamuk tarlasının ortasından çekmesini ve pamukluğu temizlemesini söyledi. Şeyh Zâhid'in her kopardığı ayrık otları gümüşe dönüşüyordu. Şeyh Zâhid onları tekrar toprağa sokuyor ve tekrar onları topladığı zaman elinde altına dönüşüyor. Tekrar soktuğu zaman ona toprak kabûl etmiyordu. Artık bu durum çok kez tekrarlanınca sinirli olduğu için onları yere atıp, bir daha ayrık otu toplamama karar verdi.

Şiir

Bu gümüş ve altın onu ne zaman kandırabilir
Ki o bütün sıfatlarla aynıdır

Seyyid Cemâleddîn (rh.a.) yanına geldiği zaman mübârek bakışı ona yönelince buyurdu: "Zâhid" iyi ki o gümüş ve altını bıraktın. Bundan sonra onun lakâbı "Zâhid" oldu.

Hikâye: Diğer bir rivâyete göre Zâhidlik lakabı Seyyid Cemâleddîn (rh.a.) evinden çıkıyor. Şöyle ki öyle bir sıkıntıya düştüler ki günler geçti evde bir yiyecek bile bulamadılar. Ancak konu komşu onların durumlarını asla bilmesinler diye ve yemeklerini onlarla paylaşmasınlar diye pirincin hışırlarını havanda dövüyorlardı tâ ki komşular onun sesini duyunca onların pirinç dövdüklerini anlasınlar ve artık onların yemek için bir şeyleri vardır diye inansınlar. Bu yoksulluk devresinin sırrını örtüp, koruyorlardı.

Şiir

Yoksulluk öyle bir devredir ki pâdişâhların hazînesinde bulunmaz
Her kimin ki böyle bir tutacağı olmazsa öteki tutacağı da olmayacaktır

Seyyid Cemâleddîn (rh.a.)'in gelir kaynağı azıcık pamuk ziraatinden ki ondan kendi **[187]** âile ve mürîdlerinin elbiselerini dikiyordu. O pamuktan fazla geleni de Gîlân şehirlerine gönderiyor ve karışlığında pirinç veya pirincin hışırını alıp kendilerine yemek yapıyorlardı. Bir keresinde, Seyyid Cemâleddîn o pamukta bir miktar Şeyh Zâhid'i Gîlân'ın İstârâbâd[370] şehrine gönderdi. Onu pirinçle değiştirip omzuna alıp butsere kendi huzuruna (tekrar) gelirsin diye yolladı. Yolda onu yorgunluk (derdi) sardı. Mübârek sırtını o pirinç çuvalıyla birlikte bir ağaca yaslayıp bir süre dinlendi. Bir tane pirinç çuvalın ağzından Şeyh Zâhid'in yanına düştü. Onu götürüp de ağzına koydu. Onu dişinin arasına koyup, sıkıp ve onu kırdıktan sonra yemeği düşünürken Seyyid Cemâleddîn (rh.a.)'i gördü. Seyyid Cemâleddîn mübârek parmağını ısırdı (uyarmak amacıyla). Şeyh Zâhid de, o pirinç tanesini çuvala koydu, yemedi.

Şiir

كَأَنَّ[371] رَقِيباً مِنْكَ، يَرْعَى خَوَاطِرِي وَآخَرُ يَرْعَى نَاظِرِي وَلِسَانِي

Seyyid Cemâleddîn'in huzûruna varınca şöyle dedi: "Zâhid, taneciği yememekle zühdü yerine getirmiş oldun. İyi yaptın" bu Zâhid lakabı buradan Şeyh Zâhid'in üzerinde kaldı.

Şiir

İlk günden itibaren ezelin takdîri
Senin adına kura çekip hüküm bastılar

Bu yüzden bu lakâbı altın sikkeler üzerinde bastılar
Bunun nakışı kâf ve nûn'dan ortaya çıkıyor

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü şöyle anlatıyor ki Seyyid Cemâleddîn (rh.a.), Şeyh Zâhid (k.r.)'in zühd, emânet ve hünerini görünce onu kabûl etti. Ancak Şeyh Zâ-

[370] H, L, Ş, K: استرآباد
[371] H, L, Ş, K: كانك

hid'in işlerini açılışı o yüzdendi ki Seyyid Cemâleddîn semâ' ediyordu. O an, Şeyh Zâhid de onu görünce vecde geldi ve kontrolünü kaybedip semâ'ya daldı. Seyyid Cemâleddîn onu kendisiyle meydanda görünce -Seyyid Cemâleddîn çok gayûr (çalışkan) ve büyük (ve geniş) bir vücûda sahipti ve eli kuvvetli (güçlü) idi. Birden bire onu gayreti coşup taştı ve Şeyh Zâhid'i yerden alıp yere çaktı. Öyle ki Şeyh Zâhid, bayılıp kendinden geçti ve onunla yere çakmakla yetinmeyip anahtarlıktan bir anahtar atıp, Onu Şeyh Zâhid'in kafasına vurdu. Öyle ki onun kafasını üç yerden yaraladı ve çok sinirli olduğundan eve gitti.

[188] Şiir

Biz bu yolda kafamızı bırakmadık
Bu yolda serseriler gibi gitmedik

Şeyh Zâhid (k.r.) bu baygınlıktan kendine gelince ayağa kalkıp, Seyyid'in arkasına koyuldu. Seyyid'in ayağına kapanıp tekrar kendinden geçti. Mübârek kafasından kanlar akıyordu.

Şiir

Eğer başım, bu meydanda dönerse bundan vazgeçmeyeceğim
Senin kapına cânımı veririm ancak bu yoldan vazgeçmem

Seyyid, eve gidince kendi âilesine: "Zâhid'i çok kötü bir şekilde dövdüm ve kafasını üç yerden kırdım. Eğer buradan giderse ne dünyası olacaktı ne âhireti. Eğer gitmezse de onun hem dünyası hem de âhireti olacaktır. Ancak ihtiyatlı ol". Seyyid'in ailesi (rh.a.) dışarı çıktılar, Şeyh Zâhid'i, kafasını evin kapısına koymuş, bayılmış ve kanı kapıya akmış bir şekilde gördüler. Seyyid'e bu durumu haber verdiler. Seyyid (rh.a.): "Hem dünyayı kazandı hem de âhireti. Onun işi tamam oldu (bitti)." diye buyurdu.

Sonra Seyyid Cemâleddîn: "Kafasını sardık ve dedi: "Zâhid, bizden yüz çevirmediğin için hem dünyayı hem de âhireti kazandım. Senin işin tamama erdi" diye buyurdu.

Şiir

نَفْسِي الْفِدَاءُ لِـــــسَيِّد مُتَوَدِّد يَحْمِى الصَّدِيقَ إِذَا الزَّمَانُ كَبَابِـــهِ
مَا إِنْ رَأَيْتُ كَلُطْفِـــهِ لُطْفاً وَلَا بَاباً إِذَا أَعَزَّ الزَّمَانُ كَبَابِـــــــهِ

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Şeyh Zâhid (k.s.), Seyyid Cemâleddîn (rh.a.)'in hayatı boyunca hizmetinde ve yanındaydı tâ ki Seyyid Cemâleddîn bu dünyadan göçüp gidene kadar. Seyyid Cemâleddîn bu dünyadan göç etmeden önce Şeyh Zâhid'e şöyle vasiyet etti: "Zâhid, benim vefâtımdan sonra yirmi yıl irşâd ve terbiye ile meşgûl olmaman gerekiyor. Uyku elbisesine bürünmeyecek, yan taraftan da yere uzanmayacaksın (sırtın yer görmeyecek), su pınarı gibi olacaksın. Kendini örtmek istersen ırmak olamazsın ve kendini örtmek istersen deniz olamazsın. Ancak Allah Teâlâ seni bütün âleme gösterecektir."

Şiir

Bu işe başlamak için pınarları ırmak yapmak gerekiyor
Pınarlar ırmak olunca ırmaklar da deniz olur

[189] *Bu denizden her bir damla istiridye ağzında*
Terbiye kemâli sayesinde yüz inciye dönüşür[372]

Seyyid Cemâleddîn (rh.a.), öbür dünyaya göçtüğü zaman Şeyh Zâhid (k.s.), Seyyid hazretlerinin fermânına itâat etti ve yirmi sene sûresince mübârek sırtını yere koymadı, terbiye ve irşâd ile meşgûl olmadı ve kimseye irşâd kapısını açmadı. Tam mânasıyla meçhûl bir şekilde yaşıyordu. Öyle ki ordudan onun bir ortağı vardı. Onunla birlikte zirâat ediyordu.

Bütün işleri, ortağı Şeyh Zâhid'e yüklüyordu ve kendi kalkıp da bir iş yapmıyordu. Elini yeleğinin kolundan çıkarıp, bir kenarda durarak Şeyhe bakıp ve şöyle diyordu: "Pîr! senin çalışman benim hoşuma gidiyor. Sen iyi ve ciddi çalışıyorsun." Şeyh Zâhid'in mübârek dudakları mırıldanıyordu "Eğer çalışanının kim olduğunu bilseydin onun heybetinden ölür, dayanamazdın."

Şiir

Toprak, su ve çiçek için bir kişi kendini adamış
O kişi, cân ve yüreğin sultânı idi

Hep bu meçhûl durum devam ediyordu. Öyle ki Şeyh Safiyyüddîn (k.s.), dört sene öncesine kadar Erdebîl'de onun peşini arıyordu. Bu onun terbiye ve irşâdının baş-

[372] Ç: صد لولو لالا شود

langıç noktasıydı ve bu vakitte <Seyyid Cemâleddîn'in ruhû[373] Şeyh Zâhid'e şöyle buyurdu>:[374] Allah ü Teâlâ, senin, halkın terbiye ve irşâdı için ayağa kalkmanı istemiş ve bu yüzden seni seçmiştir. Senin bu büyük işle ve tehlikeli görev ile meşgûl olman gerekir" Şeyh Zâhid (k.r.)'de bu görevle meşgûl oldu.

Şeyh Safiyyüddîn (k.r.), onun huzûruna vardığı zaman onun yakınlarında ve mürîdlerinden küçük bir topluluk vardı. Şeyh Safiyyüddîn, onu görünce yüzü nûrlandı ve o ışıktan dolayı Allah u Teâlâ o ışığı halka sundu. O karanlık zulmet ve kötü olaylardan sonra halk o zorluklar içerisindeyken, Şeyh Zâhid'in irşâd ve terbiye güneşi günbegün yükseliyordu.

Şiir

قَـــدِمْتَ فَاَقْدَمْتَ الْعُلَى وَالْمَكَارِمَا وَاَيْقَظْتَ أَجْفَانَ السُّعُودِ النَّوَائِمَـــا
وَاَطْلَعْتَ نَجْمـــاً كَانَ لِلزُّهْدِ اَفلاَ وَنَوَّرْتَ جَوّاً كَانَ كَاللَّيْلِ قَاتِمَـــا **[190]**
وَجَمَعْتَ شَمْلاً لِـــلْعُلَى مُتَبَدِّدَا وَاَمْطَرْتَ غَيْماً كَانَ لِلنَّدَى[375] مُتَرَاكِمَا

İkinci Bölüm:

Şeyh Zâhid'in kerâmetlerinden bazıları hakkında açıklama

Hikâye: Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü), dedi: Murtazâ A'zam Seyyid Şerefeddîn (rh.a.) şöyle dedi. On dört yaşındayken ergenlik rüzgarı başımda esiyordu (kavak yelleri başımda esiyordu) babamla mefharü'l-ıtratü't-tâhire Seyyid Ebu'l-Kâsım (rh.a.) ile Tebrîz'de idik. O dönemde, Seyyid Eâzımu'l-übbâd beynel übbâd Bâle Hasan Benîsî(43)'nin ünü ve şöhreti her yeri sarmıştı. O diyâr ve bölgelerde kendine göre ünü ve şöhreti vardı. Babam Seyyid Ebu'l-Kâsım, Bâle Hasan'ı ziyâret etmeye azmetti ve beni de Benîs'e götürdü. Oraya vardığı zaman benim vücûdumda büyük bir hastalık ortaya çıktı. Öyle ki babam benim yaşamımdan ümîdini kesti ve Bâle Hasan'ın mübârek huzûruna giderek ondan duâ istedi. Bâle Hasan duâ etti, Hakk Teâlâ da bana şifâ verdi. Bâle Hasan: "Hakk Teâlâ onu bana bağışladı ve ona sağlık verdi" dedi.

---

373 L: وصتی

374 S: صفت جمال الدین را دید شیخ زاهد که تویی فرمود

375 Ç: للتدی

Şiir

Onun nefes şifahânesinin duâlarından
Allah ü Teâlâ şifa konusu gereğince ona şifâ şerbeti içirdi

Bir gün, babamla birlikte Bâle Hasan'ın huzûruna gittim. İşrâk vaktinde, Bâle Hasan'ın huzûrunda oturmuştuk ve Bâle Hasan o murâkabe esnâsında kafasını dizi üzerine koymuştu. O durumdan tekrar döndüğü zaman tekbîr getirmeye başladı ve ritimle şöyle dedi: "Allâhüekber Allâhüekber" gözlerini tam olarak açmış ve ayaklarını çekip duvara yaslandı. Kimsenin soru sormaya cesâreti yoktu. Bir süre geçtikten sonra Bâle Hasan kendine geldi. "Bâle, ne haldeydin?" diye sordular. Bâle Hasan: "Hazar denizinin kıyısında yükselen bir güneş gördüm ki onun ışığı bütün âlemi sarmıştı ve âlem onun ışığı ile münevver hâle geliyordu" diye buyurdu. "O güneş nedir?" diye sordular. "O güneş bir kimsedir ki Hazar denizinin kıyısından ortaya çıkacak ve onun terbiye ve irşâd güneşinin ışığı tüm dünyayı ışıklandıracaktır." diye buyurdu.

[191] Şiir

Kaf ve nûn göklerinin içinde
Arş güneşinin doğması için yüzyıllar geçmesi gerekiyor

Yüz binlerce cân kıymetli bir mücevher oldu
Onun terbiye ışığı ve ışınları sayesinde kemâle ulaştı

"Bâle, bizden onu görecek bir kimse olarak mı?" diye sordular. Bâle Hasan o topluluğa bakıp sonra bana bakıp şöyle dedi: "Evlâd, sen onu görmek ister misin? Benden ona selâm söylemen gerekiyor ve diyeceksin afiyet olsun, afiyet olsun".

Şiir

فَقُلْتُ لِاَصْحَابِي هُوَ الشَّمْسُ ضُوءُهَا قَــرِيبٌ وَلَكِنْ فِــي تَــنَاوُلِهَا الْبُعْدُ

Seyyid Şerefüddîn dedi: Bu durumdayken epeyce zaman geçti ve ben Tebrîz şehrinde eğitimle meşgûl oldum. Eğitimim bitince Serav'a geldim. Bu dönemde Serâv şehrinde âlim, âbid, sâhib-i vakt ve kadem sahibi olan Şemseddîn Abdülmelikân (rh.a.) orada yaşıyordu. Yolculuktan geldiğim için onun ziyâretine gidip huzûruna vardım. Yüzünü bana çevirdi ve: "Seyyid, yolculukta bizim için bir armağan getirdin mi?" dedi.

"Getirdim" dedim ve dışarı çıktım.[376] Pazardan aldığım bir miktar bademli noklu ve kuru üzümü ona sundum. "Seyyid benim maksadım bu değil, ben bu armağanı istemiyorum. Belki benim senden isteğim Bâle Hasan'dan duyduklarındır ve duyduğunu bûna açıkla." diye buyurdu.

Seyyid Şerefüddîn şöyle dedi: Uzun zaman o sözleri duyduğum için o sözler bana yoldaş olmuştur. Derhâl hatırlayıp Bâle Hasan'dan nasıl duydumsa onu söyledim. Mevlânâ Şemseddîn Abdülmelikân, bu sözleri duyunca elini kaldırıp, yüzüne başına vuruyor ve: "Güneş doğdu ve âlemi sardı ancak biz (hâlâ) karanlıktayız" diyordu. Bu cümleyi sürekli tekrarlıyordu.

Şiir

Biz susuzuz ancak visâl kanalında duru sular akıyor
Ve ufuklar yaşam suyundan dopdolu

Derhâl o meclisten dışarı çıktı. Ayağında ince bir ayakkabı vardı ve hiç yolculuğa çıkmamışken Gîlân'a gidip ve Şeyh Zâhid (k.r.)'i görmeyi arzû etti. Şemseddîn Muhammed Hâciyân adlı hâfız bir öğrencisi vardı. Mevlânâ Şemseddîn Abdülmelikân, bu öğrencisinin kendisiyle birlikte Gîlân'a gelmesini istedi. O **[192]** da muvâfakat etti ve beraber dışarı çıktılar. Serâv'ın Kûçebâğ ve İmâret mahallesinden dışarı çıktılar. Mevlânâ Şemseddîn ayakkabısını ayağından çıkarıp eline aldı ve yola koyuldu. Muhammed Hâciyân da onun peşinden gidiyordu. Bütün bakışları Şemseddîn Abdülmelik'in üzerinde yoğunlaşmıştı. İkisi de nereye gittiklerini bilmiyordu. Öyle ki birkaç adım ilerleyince birden bire kendilerini Gîlân denizinin kıyısında, Şeyh Zâhid'in zâviyesi önünde buldular.

Şiir

İrâdet yolunda öyle bir adım atmanız gerekiyor ki
Arkanızdan toz duman koparmaya başlasın

Birinci adım eğer cân ve gönülden ise
Aşk gibi mesâfe kalmaz

---

[376] S: آوردم

Mevlânâ Şemseddîn Abdülmelikân: “İşte Şeyh Zâhid’in zâviyesi burdaki talebeler kavmin gelenekleri ve görenekleri üzerine zâviye içine girerken bir hediye götürürler, elli boş gitmezler” dedi. Zâviyeye ne armağan alıp götüreceklerini düşünüyorlardı ki tam o sırada deniz dalgalanıp büyük bir balığı dışarı attı. Mevlânâ Şemseddîn: “İşte bu helâl rızık” dedi. O balığı alıp, Şeyh Zâhid’in zâviyesine götürdüler. Şeyh Zâhid’in huzûruna varıp tevbe ettiler ve telkîn aldılar.

Birkaç gün işle meşgûl oldular, Mevlânâ Şemseddîn keşfettiği şeyi örtüp onu gizliyordu ve onunla olan kadem iptal oldu (Mertebesi düştü). Bu durumda kederlendi ve Şeyh Zâhid’in yanına gitti ve: “Ben buraya gelmişim ki eğer bir şey keşif olunmamışsa olsun. Eğer bir kadem olmazsa olsun şimdi bende ne vardıysa kafama soktum ve bâtıl oldu.” dedi.

Şeyh (k.s.) dedi: O keşif, müslümanlar ve gayr-i müslümanlar arasındaydı. Her kim riyâzat çekerse o bir şey keşfedip bir kadem elde ediyor ki o ibâdetin sonucudur. Ancak, bu işin aslı mürşidin telkîni ile gerçekleşir, ve bundan sonra işe başlayıp olup bitenler gerçek olacaktır <ve bu mu‘teber olduğu anlamına gelir.>[377]

Şiir

İyi[378] *bir ney asla şeker kamışı gibi olamaz*
Yağmur damlaların hepsi mücevher olamaz

[193] Edâmallâhü bereketehü dedi: Nerde kadem ve velâyet sahibi bir adam varsa Şeyh Zâhid’in yanına geliyordu. Öyle ki “Keşe” isimli bir adam çok çalışmış ve çile çekmişti. Havaya zıplayıp uçuyordu. Öyle ki Bâdkûbe(44)’den[379] çıkıp uzak denizde tuz ve petrol taşıyan bir gemiye gidebiliyordu. Pîre Keşe deniz üzerinde uçuyor, gemiye atlıyor ve istediğini oradan alıp yine havada uçarak sâhile doğru geliyordu.

Şiir

Senin aşkından kafası uçmuş bir asker vardır
Bu asker tüysüz bir kuşa benzer ancak uçuyor

---

377 < > arasındaki ifâde “S”de ilâveten gelmiştir.

378 K: نه

379 H, Ç, L: باکوبه; Ş: پاکویه; K: باکوبه noktasız olarak gelmiştir.

Keşe, Şeyh Zâhid'e vardığı zaman bu yeteneğin onda artık kalmamasını söyleyip Şeyh Zâhid'e şikâyette bulundu. Şeyh Zâhid: "İşe başla tâ ki Allah yolunda uçmayı öğrenesin. Bu uçmanın mânâsı yoktur." dedi.

Şiir

Her kuş kendi yeteneğince uçabilir
Kümes hayvanlarının uçuşu nerde, kartalın uçuşu nerde?

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Pîre Ali Kurkân isminde hep çalışmış, çile çekmiş ve keşif, kadem ve kerâmet kazanmış bir kişi vardı. Seksen yaşına ulaşmış, ihtiyarlamıştı. Bir toplulukla hacca gitmek için azmetmişti. Hacca giderken Mûgân'ın, Bîlsevâr (45) şehrinde konakladı. O gece rüyâsında birini gördü. Ona şöyle söylüyordu: "Senin haccın şimdi Siyâvrûd'dadır, sense, başka bir yere gidiyorsun. Şimdi dön ve Siyâvrûd'a git".

Uykudan uyandı. Uykudayken habersiz söylenen sözleri düşünüyordu. Tekrar uykuya dalınca aynı şeyleri görmeye başladı ve: "Senin haccın Siyâvrûd'dadır. Sen başka bir yere mi gidiyorsun? Şimdi dön ve Siyavrûd'a git" dediler. Üç kez bu rüyâyı gördü. Kendi kendine düşündü ve kafasını topladı. Kendi kendine: "Bu gördüğüm rüyâ boşuna olamaz." dedi.

Şiir

Vahdet doruğunda birleştiğim için
Nereye baksaydım kıbleydi

[194] oradan döndü, Siyâvrûd'a gitti.

Şeyh Zâhid (k.r.), o saatte zirâat ve yerin imâretiyle meşgûldü. Mübârek çıplak vücuduna bir yelek giymişti. Göğsü çıplak, başına küçük bir sarık sarmıştı. Pîre Ali Korkân (rh.a.), ashabıyla birlikte Şeyh (k.r.)'i o şekilde görünce, Şeyh (k.r.)'in durumu onlara komik geldi, onu küçümsediler. Pîre Ali kendi içinden: "Ez-zâhir ünvânu'l-bâtın bunun gibi birinden ne fayda umulur? Neyse geldik artık, geceyi burada geçirelim, yarın da buradan yola çıkarız" diye düşündü ve geceleyin zâviyeye girdi.

Şeyh Zâhid'in işi bittikten sonra abdest alıp zâviyeye girdi. Akşam namazını kıldıktan sonra Şeyh Zâhid (k.r.), gözünü Emîr Ali'ye çevirip: O adamlar, rüyâmda, gece vakti üç kez sana görünüyor, sen onu oyun ve saçma mı zannediyorsun ve onu hiçe mi sayıyorsun? İnsanlara zâhirî gözle bakmaman gerek. Bu insanların zâhirî dışında mânevî yönleri de olabilir." dedi.

Şiir

Aşk oyununu oyun sanma
Gözünü aç da onun kim olduğunu anla

Senin rüyâna giren bu uyanık şansından idi
Büyülenmiş yüzü görünce

Onu defîne sanma
Bu işin her mânâsını define kimyâsı san

Pîre Ali, başından gelip geçenleri Şeyh Zâhid'e anlattı. Onunla her şeyi paylaştı. Pîre Ali îtikâd yüzünden Şeyh Zâhid'in gönlünü ele aldı ve kendini ona bıraktı ve tevbe edip telkîn aldı.

Ancak bu işte ehl-i irşâdın alışkanlığı olarak yaşlanmış, ihtiyarlık yaşına varmış pîrlere riyâzat vermezler. Çünkü onların o yaşta nefisleri güçlenip ve nefsi defetmek güçleri azalmıştır ve Şeyh Zâhid ona tevbe ve telkîn verdikten sonra işe başladı. Pîre Ali'den de aynı keşif kerâmetler ve kademler görüldü ve o da Şeyh Zâhid'e şikâyet etti. Şeyh: "Keşfu, kerâmetler ve kadem, tarîkat kâideleriyle yapılırsa işe yarar diye buyurdu. "Ancak eskiden yeterince riyâzat çektiği için ve bu konuda mücâdele etmiş oldu. Bunları Şeyh Zâhid (k.r.) değerlendirip ona nazar etti. Onun işi tamam oldu ve yüksek bir mertebeye ulaştı.

Şiir

Hümâ kuşunun sevincinden dolayı bir gölge
Yükseklik doruğunda kendi için bir yer bulabildi

Öyle bir mertebeye ulaştı ki onun makâmından dolayı,
Tüm eflâk onun çevresinde dolaşıyor

[195] Hikâye: Halledellâhü bereketehü, Pîre Ali Gürgânî (rh.a.)'nin, Şeyh Zâhid (k.r.)'e şöyle söylediğini nakleder: "Yazıklar olsun ki İslâm dünyasına, irşâd ve terbiye edecek senin gibi bir güneş çıkmayacaktır. Şeyhin (dünyasına) sefer etmek ve güneş gibi İslâm âlemini ışıklandırmak lâzım."

Şiir

Neden kutub gibi merkeze esir kalmışsın
Sen güneş gibisin neden kendini dünyaya göstermeyeceksin?

Şeyh, Güştâsfî (46) tarafına doğru yola çıktı. Bu şeyhin ilk seferiydi. O yerde pîrler ve pîrlerin âileleri, kendi köşelerinde oturuyorlardı. Şeyhin yanına gelip, her biri burası bizim av yerimiz sizin değil şeklinde tartışmaya ve mücâdele etmeye başladılar. Murtazây-i a'zâm-ı Seyyid Burhâneddîn Muhammed (r.a.) oradaydı. Onun soyu temiz olup, dinî ve dünyevî üstünlüğü vardı. Öyle ki Berkehân ve Hülâgûhân gibi ulusların pâdişâhları onun elinde müslüman olmuşlardı. Halkın, Şeyh Zâhid ile yaptıkları tartışma ve mücâdeleyi görünce, araya girip şeyhe birkaç soru sordu. Onun cevâbını nebevî yoluyla uygun olduğunu anlayınca: "Bu mîras, benim ceddim (a.s.)'den sonra ulaşmıştır. Hayırlı olsun. Bu tartışmalardan ve düşüncelerden benim ceddimin kokusu geliyor." dedi. Ona itikâdını izhâr ederek samimiyetle bağlandı.

Şiir

Rûhların aradığı her nakit parayı
Biz tam senin pazarında bulabildik

Biz rûhun nakit parası ile pazarlığa girdik
Zîra senin yanındaki malda Muhammedî mühür var

Kendilerini üstün gören o inatçı topluluk, tartışma ve mücâdelelerinden vazgeçip kerâmet göstermeye çalıştılar. Şeyh Zâhid (k.r.)'e "Biz kerâmetlerimizi göstereceğiz" dediler. Başka bir zaman meyvelerle gelip şöyle dediler: "Üzüm ve kavunla burayı donatalım" Şeyh (k.s.): "Bu kerâmet değildir. Cân içinde sıcak iklimli makamlar çoktur ve orada meyveler de boldur. Ancak doğru söylüyorsanız cennet meyvelerini getirin Onun her tanesi üç gez olsun. Cennet kavunundan da bir dilim getirin. Uzunluğu on iki, eni de üç gez olsun. Onlar bu sözleri duyduklarında hayret ettiler. Tekrar dediler

ki: “Suyun o tarafında olan ağacı **[196]** bu tarafa geçirelim”.[380] Şeyh Zâhid: “Ben, dervîş biriyim. Siz o ağacı bu tarafa geçirin. Eğer ben önceki yerine geçirmezsem siz yenmişsiniz gibi bir iddiada bulunmuyorum. Sadece Hakk yoluna çağırıyorum. O kerâmetler, ebrârın esrâr ve makâmlarıdır”. Bu sözler, onları âciz bıraktı <Dilleri lâl olmuş, söylecek sözleri kalmamıştı>.[381]

Şiir

كُلُّ ٱلْعَدَاوَةِ قَدْ يُرْجَى تَدَارُكُهَا إِلاَ عَدَاوَةَ مَنْ عَادَى عَنِ ٱلْحَسَدِ

Ve[382] Şemsüddîn Akmiyûnî’nin Hüsâmeddîn Gazel’den[383] duyduğu başka bir rivâyete göre biri şöyle söyledi: “Ben havada uçuyorum. Semâ ânında havada dönüyorum. Başka biri: “Ben, kış mevsiminde taze kavun getiriyorum. Başka biri: “Ben suyun üzerine seccâde serip namaz kılıyorum” dedi. Şeyh Zâhid ise: “Ben dervîş bir adamım. Bu işleri hiç bilmem, siz bildiklerinizi yapın” dedi.

“Ben havada dönüyor ve semâ ediyorum” diyen kişi ayak üstü duramadı. “Ben seccâdeyi suya serip, namaz kılarım” diyen kişi seccâdeyi serip ayağını üzerine koyduğunda az daha boğulacaktı. Sonra kaçıp gitti. “Ben taze kavun getiririm” diye kişi ise ne kadar arasa da bulamadı.

Böylece herkes âciz ve hayret içinde kaldı. Şeyh Zâhid: “Havada dönen kişi havada dönmüyordu. Belki cin onu kaldırıp döndürüyordu. Seccâdeyi suya atıp namaz kılan kişiyi, cinler suya düşürmüyordu. Kavun getiren de öyleydi. Dervîşler meclisinde cinlerin yeri olmadığı için onların şeytânî kerâmetleri durdurulmuştur. Onlar insâf ederek tevbe ettiler.

Şiir

İnsaftan temiz bir yudum içerler[384]
Ve bunu içmek ne kadar hoş bir şeydir

---

380 S, Ç: آور

381 S: yok; H, L, K, Ç: <وكل اللسان مجال سخن نداشتند>

382 H, L, Ş, K: Sonraki konular, hikâye biçiminde verilmiştir.

383 Ç: قول

384 L: از مي انصاف خورد

Geştâsfî'nin pâdişâhı Şirvânşâh Ahistân, bu durumu görüp, bu sözü duyduğunda kalbinin derinliğinden **[197]** samîmi bir itikâd ile mürîd oldu. Geştâsfî halkı ve Şirvânşâh (r.a.), hep birlikte tam bir itikâdla, Şeyh Zâhid için bir zâviye inşâ ettiler. Orası, evliyâlar ve dünyanın büyük şahsiyetlerinin buluştuğu bir yer oldu. Gün be gün وَاللّٰهُ مُتِمُّ نُورِهِ[385] [*Allah nûrunu tamamlayacaktır.*] âyeti gereğince, Şeyh Zâhid'in rızaya teslîm olmuş sîreti, güneşin dolaştığı gibi, dünyaya âşikâr oluyordu. Türlü kerâmetler zûhur oluyor, Pîr Ali Kerkân gibi büyük sohbet arkadaşları ve mürîdler ortaya çıkıyordu. -Şeyh Safiyyüddîn (k.s.), onun hakkında şöyle dedi: "O, çok çalışkan ve gönül ehli biriydi"- <Pîre Hârûn Şîrvân[386] (rh.a.) büyük tecrübe sahibiydi.>[387] Pîre Yûsuf İshâkân gibi Hârzem'de Şeyh Zâhid'i rüyâsında görüp tevbe etmiş, telkîn almış ve bu yolla meşgûl olmuştu. Şeyh Zâhid'i ordan tanıyarak zikir almıştır. Daha sonra Şeyh Zâhid (k.r.)'in huzûruna gelip üçüncü zikir telkînini aldı.

Şiir

Ufuklarda parlayan ışık güneştendir
Mâdenin içindeki mücevher de güneşin eseridir

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü şöyle dedi: Geştâsfî pâdişâhı Şirvânşâh Ahistân'ın Siyâmek adında bir oğlu vardı. Onunla Şeyh Zâhid arasında bir anlaşmazlık vardı. Âniden orduya katılmaya karar verdi. Yolda giderken de: "Şeyhin bu tuttuğu yol ile halkımız tevbe edip, mizacları değişmiş bir şekilde evlerinden çıkıyor. Oradan döndükten sonra, onun zâviyesinin temelini bozayım ve ateşe vereyim" dedi. Bu sözü Şeyh Zâhid (k.r.)'e ulaştırdılar. O da: "Evet, kara ölümden dönebilirsen" dedi.

Şiir

Kendini gönül okunun hedefi yapamazsın
Eğer yayı güçlü çekebilirsen, o ok taşı da delip geçebilir

Siyâmek, orduya gittikten sonra babası Şirvânşâh Ahistân'ın dedikodusunu Argûn (47) pâdişâhının yanında yaptığı için, Argûn pâdişâhı, Siyâmek'i siyah bir keçeye

---

385 es-Saf 61/8.

386 S: Hârûn er-Reşîd.

387 L: < > arasındaki ifâde yok.

sarmalarını emretti ki bu şeyhin söylediği kara ölüm anlamındadır. Onu öyle tekmelediler ki o keçe içinde **[198]** öldü ve o yapacağı kara niyetlerini kendisiyle kabre götürdü.

Şiir

Gönlün attığı okun karşısında kalkan duramaz
Kibirli olan kişinin kalkanı arkasında durur

Hikâye: Hullided bereketühü şöyle dedi: Şirvânşâh Ahistân halkın çoğunun Şeyh Zâhid'e yöneldiği, ibâdet ve tâatta meşgûl oldukları için tarım ve ev işlerini aksatmaları, dolayısıyla bu durumun ülkeyi etkilemesi nedeniyle nifâk çıkarıcı sözlere başladı ve: "Benim halkım işlerinden vazgeçtiler. Çünkü onun irâdesine yöneldiler. Ben onun mürîdlerini suya atar, o zâviyeyi de temelinden yıkarım." dedi.

Bu sözü Şeyh Zâhid (k.r.)'e duyurdular. Onun mübârek hâtırı allak bullak oldu. Ama dilini konuşmadan tuttu ve yüreğinde sakladı. Şirvânşâh, evinde otururken âniden yerinden sıçradı ve kılıcını çekti. Duvara doğru vurmaya başladı. Yakınlarından hiç kimse ona yardım edemiyordu. Yanına varmaya da güçleri yoktu. O sürekli kılıçla duvara vurmaya devam ediyordu. Bu durumu Şeyh Zâhid'e duyurdular. O da: "Ona değen kılıcın darbesini bu kılıç telafî edemez" dedi. O anda öldü.

Şiir

Kimin yüreği yaralanmışsa, o zehirli kılıcın darbesinden daha fazla acı duyar
Kötü kalpli olmak iki dünyada da toprak altında kalmaktır

Hikâye: Pîre Abdullah[388], Âbid-i nâsik'in oğlu Pîre İzzeddîn[389] (rh.a.)'den rivâyet etti: Birgün Şeyh Zâhid (k.s.), deniz kenarında ashâbıyla oturuyordu. Âniden üstü-başı toz toprak olan bir genç uzak bir yoldan geldi. Altı yıldır yayan yürüyerek Çin ve Doğu tarafından geliyormuş. O saatte oraya ulaşmış. Genç selâm verdi. Şeyh Zâhid (k.r.), selâmlaştıktan sonra, onun bâtındaki hâlini, başından geçenleri teker teker **[199]** ona söyledi. Genç, Şeyhin mübârek ayağına kapandı. Şeyh onun elini tutarak sâkin bir yere götürüp bir saat onunla halvette kaldı. Sonra ona başka bir halvete girmesini söyledi. Genç de halvete girdi.

---

388 H, L, Ş, K: Meliku'l-Ubbâd Pîre Abdullâh.

389 H, Ş, K: پسرالناسك اليقين السالك المتقين پيره عزالدين; Ç: پسرعزالدين

Bir süre geçtikten sonra bir gün Şeyh (k.s.): "Ey Genç! Annen şu anda kötü durumda, son nefesine gelmiş ve seni istiyor. Senin gidip onun hâlini sorman gerekir." dedi. Halk şaşırdı. Bu genç altı yıl yürüyerek geldiği yolu nasıl bir saatte geri dönebilirdi? Şeyh (k.s.): "Benim kestirme bir yolum var." dedi ve O genci, deniz kenarına getirip, diğerlerini geri gönderdi. Şeyh, genç ve bir hizmetçiyle o yerde durdu ve bir ağaca yaslanarak: "Bak!" dedi. Genç baktı. Deniz üzerinde bir yol gördü. Şeyh mübârek elini onun arkasına koydu ve onu yolladı. Genç: "Ey Şeyh! döneceksem, nasıl döneyim?" diye sordu. Şeyh: "Yine şu yolla döneceksin" diye cevapladı. Genç o yolla gitti ve gözden kayboldu.

Şiir

Biz senin köyüne o yolla geçeriz
Başsız ayaksız o yolu geçebiliriz[390]

O olaydan bir süre sonra Şeyh (k.r.)'in ömrünün sonlarında yine o makam ile deniz kenarında oturuyordu. Yine o gencin döndüğünü gördüler. Şeyh onu karşıladı ve annenin hatırını sorabildin mi? diye sordu. O da "evet" dedi. Şeyh başsağlığı diledi. Bir süre sonra Şeyh (k.s.)'in yanında sohbet vardı. Sonra Şeyh kalkıp halvete gitti. O genç: "Şeyh, sen benim yolumu ne güzel kısalttın" dedi. Şeyh halvete giderken o da aynı yola varıp gitti. Sonra kimse onu görmedi.

Şiir

Yol kesti ve rehberi tekrar buldu
O rehberden sırlı bir yol buldu[391]

Hikâye: Bir kere Şeyh Zâhid (k.r.), Gîlân'dan Erdebîl'e geliyordu. Bir ormanda Şeyhin hâdimi elinde su dolu bir testi ile şeyhin arkasından geliyordu. Bir sipahi, onun yanına geldi **[200]** ve kızgınlıkla su dolu testiyi hâdimin elinden alıp, içti. O ân[392] her yeri şişerek öldü. Hâdim, şehre ulaşıp, Şeyh Zâhid'in huzûruna vardığında, Şeyh su istedi. Hâdim testiyi getirdi. Şeyh: "Yere vur!" dedi. Hâdim hemen onu yere vurup kırdı. Testide siyah bir nokta bulundu. Şeyh hâdime: "O sipâhiyi orada öldürdün. Bu

[390] L: نتوان رفت
[391] Ş: رهبر ره یاران شتافت; Ç: رهبر ره آن باز یافت
[392] L: في الحال

siyah noktayı yüreğine mi atacaksın? Eğer ben bu sudan içseydim, bu siyah nokta benim yüreğime gelirdi.” dedi.

Şiir[393]

Temiz kaynaktan temiz olanı içiyoruz
Bu kötülük kâsesinden neden el çekmeyelim

Hikâye: Edâmallâhü bereketühü şöyle dedi: Bir gün İşrâk namazı vaktinde Şeyh Zâhid (k.r.), halvetteydi. Âdeti olduğu üzere işrâk namazını kılmadan önce <sabah namazını kılmadan önce>[394] Hiç kimsenin, şeyhin huzûruna çıkmaya cesâreti olmazdı. İki kişi izin almaksızın âniden halvete girdiler. Şeyh (k.r.), o ân kahır hâl ve sıfatındaydı. Hemen onlara baktı. O ân o iki kişinin boğazından büyük bir şiddette kan fışkırdı ve halvethânenin duvarına sıçradı. O ân, yere düştüler ve ölüverdiler.

Şiir

Edebli[395] *olan haddini bilir*
Edebsiz olan ise baş gelecek yere ayağını koyar

Hikâye: Dâmet bereketühü şöyle dedi: Şeyh Zâhid (k.r.)’in kayınpederi Ahî Süleymân’ın iki güzel atı vardı. <Şeyhten gizli>[396] Zâviyenin ekmek ve çeltiğini o atlara veriyordu. Şeyh (k.s.)’e mâlûm oldu ve: “Bundan sonra atları görmesin!”[397] dedi. Hemen o iki at, bir pamuk tarlasına yöneldiler. Her iki at pamuk tarlasını çeviren çitin parmaklıklarından aşağı düştüler ve helâk oldular. Yemiş oldukları çeltik de karınlarından dışarı çıktı.

[201] Şiir

Atın yemeğini haram şeyden verirlerse
Onun süvârisi binmekten, inmek durumuna gelecektir

---

393 H, L, K: Beyit
394 L: yok.
395 S: اديبي
396 H, K: <Hâdimlerden gizli>; L: <Zâviyenin hâdimlerinden gizli>; Ç: <ve gizli>.
397 S, Ş, Ç: بازيابي

Hikâye: Hullided bereketühü şöyle dedi: Bir gün Şeyh Zâhid (k.r.) sohbet meclisiyle yola koyuldu. Birden bire dikenlerin yoğun olduğu yerden büyük, kırmızı garîb bir yılan çıkıp şeyhe doğru baktı. Yanındakiler onu öldürmek istediler. Şeyh: "Bırakın gelsin" dedi. Bıraktılar. Yılan geldi. Bir süre boğazını şeyhin mübârek ayak ve ayakkabısına sürttü. Döndü ve dikenliğe girdi. Şeyh: "Bu tip mahlûkatın da dervîşlere saygısı vardır" dedi.

Şiir

Dost köyünde her şeyin bir sırrı vardır
Ayak tozu ile onun bir isteği vardır

Bağ içinde herkes hezâr Destân (Rüstem) gibi olamaz
Bir serçeciğin de kendine göre bir sesi vardır

Hikâye: Meliku's-sulehâ Pîre Zekeriyyâ, Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'den rivâyet etti: "Bir gün Şeyh Zâhid (k.r.), karşısında deniz olduğu halde halvette oturmuştu. Ben de önemli bir iş çıktığı için gitmek zorundaydım. Birini halvetin kapısının önüne, bir çocuğu da arkasına oturttum ki benim olmadığım zaman şeyhin işi çıkarsa onlar hazır olsunlar. Bir saat sonra döndüğünde, O çocuğu bayılmış bir hâlde gördüm. Kapının öteki yanına koyduğum kişi de bayılmıştı. Onlara bunun nedenini sordum. Onlar da: "Şeyhin huzûruna gelen bir topluluk gördük. Biz onların heybetinden bayıldık" dediler. Şeyh Zâhid'e sordum. "Evet, yedi kişi ziyâret etmek için geldiler" dedi.

Şiir

اِخْوَانُ صِدْقٍ لَوْ يُفَرَّقُ بَيْنَهُمْ فِي ٱلْمَشْرِقَيْنِ فَإِنَّهُمْ يَتَأَلَّفُ

Hikâye:[398] Edâmallâhü bereketehü dedi ki: Bir âlim Şeyh (k.r.)'in huzûruna geldi. **[202]** Tevbe edip, telkîn aldı ve halvete girdi. Birkaç gün halvette kaldı. Sonra halvetten çıktı. Şeyh hazretlerine: "Ben o söylenilen keşf ve kerâmetleri görmeye ve duymaya geldim. Ama şimdi bir şey göremiyorum." dedi.

Şeyh de: "Kalk ve halvete gir" dedi. O âlim yeniden halvete gidip oturdu. rüyâda gördü ki onu yakalayıp ateş küresine atıyorlar ve üflüyorlar. Ateş alevlenince

[398] Bu ve sonraki hikâye "S" hâricindeki diğer nüshalardan önce ve sonrasında yer alır.

onun mecâlî ve tâkâti kalmadı. Bağırarak halvetten dışarı çıktı. Şaşkın ve korkulu bir halde Şeyh hazretleri (k.r.)'nin yanına geldi. Şeyh ona bakarak: "Ey âlim! Temiz pâk olmaya takâti olmayan kişinin içine nasıl birşeyler koyabilirsin?" diye sordu. Âlim bu sözleri duyunca aklına vesvese ve şüphelerden temizleyerek: "Şeyh! Allah için tahâreti bana lutfet ve o lütfu anlamaya bana yardım et.

Şiir

Maden ocağından hâlis çıkan her altın sikkesi
Pâdişâhlık sikkesine dönecektir

Hikâye: Pîre Devletşâh, Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'den şunu nakletti: Şeyh Zâhid (k.r.), namaz kılarken ben de onun yanında namaz kılardım. Birgün namaz esnâsında duvarın açıldığını gördüm. Ordan bir kişi çıktı ve yanımda namaz kıldı. Namaz bitince, Şeyh (k.r.): "Korktun mu Safî?" diye sordu. Ben de: "Ey Şeyh! Kâbenin harеminde korkmak olur mu?" dedim. Şeyh: "Bu kişi, Şîrâzlı filândır. Beş vakit namazını hep cemâatle kılar." dedi.

Şiir

Kağ dağı gibi uzakta da olsalar
Kafın noktası gibi (Allah'ın) huzûrundalar

Hikâye:[399] Edâmallâhü bereketehü şöyle dedi: Bir gün Şeyh Zâhid'in hanımı evde oturuyordu. Birden bire Şeyh, evin tavanından inerek hanımının yanında oturdu. O mestûre-i azîm, bundan korktu. Bir saat sonra o korku ve panik geçince Şeyhe şaka ile: "Ey yaşlı! Ben çok korktum" dedi. Şeyh Zâhid ondan incinerek: "Evet, benim gibi birine **[203]** hakâretle yaşlı diyorsun. Allâhü Teâlâ'dan korkmasaydım. Seni yerin dibine sokardım." dedi.

Şiir

Hışımlı arslan ile edebli konuşmalıdır
Eğer o kişi tilki karısı lakabını almayacaksa

[399] Ç: Bu hikâyenin konusu önceki hikâyenin peşi sıra gelmiştir.

Hikâye: Pîre Devletşâh, Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in şöyle dediğini nakleder: Bir keresinde Şeyh Zâhid (k.r.)'le gemideydik. Bir bilgin de bizimle gemideydi. Onun bu grubla (sûfilerle) ihtilâfı vardı. Birden bire büyük bir dalga çıktı ve gemiye korku hâkim oldu. Allah'a öyle yalvardılar ki وَإِذَا غَشِيَهُمْ مَوْجٌ كَالظُّلَلِ دَعَوُا اللهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ[400] [*Onları (kâfirleri) dağlar gibi dalga sardığı vakit, dîni O'na tahsîs etmek sûretiyle muhlisler olarak Allah'ı çağırırlar.*] âyet-i kerîmesini hatırlatıyordu. Bilgin, şeyhe yalvarmaya başladı: "Şeyh! Sen Allah erisin". Şeyh Zâhid (k.r.): "Korkma âlim!, korkulacak bir şey yok" dedi. Bilgin: "Şeyh, gemi battığında nasıl sâkin olabilirsin?" diye sordu. Şeyh (k.r.), Mübârek elbisesinin kolunu denize vurarak: "Sâkin ol, âlim korkuyor" dedi. Deniz sâkin oldu ve gemi selâmete kavuştu. Sâhile vardıklarında, Şeyh bundan sonra gereksiz yere elbise yenini denize vurmamaya karar verdi.

Şiir

Bizim îmân gemimiz denizde, karşımızda ürkütücü bir dalga var[401]
Ne yelkenden ne de çapadan fayda var

Boğulma ve helâk olma korkusu var. Basacak yer yok
Böyle bir denizde ancak onun gibi bir denizci yardım edebilir

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü şöyle dedi: Sorhe Fakîh adında meşhûr bir bilgin vardı. O, tâliblerin, riyâzât sırasında, haşerâtı ve ona benzer şeyleri def' edebiliyoruz dediklerini duyunca inanmıyor ve şüpheyle bakıyordu. Birgün kendisi halvette otururken, halvet duvarı açıldı ve iki ufku yutabilecek kadar büyük bir ejderhâ belirdi. Ona saldırmaya çalıştı. Ağzını açarak onu yutacaktı. Sorhe Fakîh bu durumu görünce halvetten dışarı çıkıp bayıldı. Bu haber Şeyh Zâhid'e ulaştı. Şeyh bir şerbet gönderdi. Sorhe Fakîh'in boğazına aktardılar. Ama ayılmadı. Şeyh (k.r.), kalkıp, Sorhe Fakîh'in halvet kapısına geldi. Onu **[204]** yere düşmüş bir hâlde gördü. Mübârek ellerini onun alnına koydu. O, kendine gelip yeniden bayıldı. Üç kere böyle oldu.

Şiir

Dağı, hiç eden olayın karşısında
İnsanın durumunun nasıl olacağı bellidir

---

[400] Lokmân 31/32.

[401] Ş: کشتي در موج بحر ايمان ما بحر هايل است ;K: کشتي ايمان ما در خوج بحر سائيست

Sonra Şeyh (k.r.): “Sorhe Fakîh, ne haldesin?” diye sordu. O da: “Allah’la aramda kalsın” dedi. Şeyh: “Yok, söyle” dedi. Sorhe Fakîh: “Öyle bir ejderhâ çıktı ki ufukları yutacak bir halde, ağzını açarak bana yöneldi. Beni yutmak istedi” dedi. Şeyh Zâhid: “Sorhe Fakîh, sende kaç tane böyle ejderha vardır. Eğer onları kendin ile kabre götürmeyeceksen burdan def’et ya da istersen götür.” dedi.

Şiir

Nefs âleminde bunlar çoktur
İstersen kabre götür, istersen bırak git

Hikâye: Dâmet bereketühü şöyle dedi: Bir keresinde Şeyh Zâhid (k.r.), gemide oturuyordu. Şeyh Safiyyüddîn (k.s.) de ona yavaş yavaş nebât veriyordu. Bir grup da gemi içinde geziniyordu. Âniden büyük bir dalga çıktı ve deniz alt üst oldu. Gemi batmak üzereydi. İnsanlar ümîdsizliğe düştüler. Kurtulma ve hayatta kalma ümîdleri kalmadı. Her biri, gemi battığında iyi yüzmek ve kurtulabilmek için elbiselerini çıkarmaya başladılar.

Şeyh Safiyyüddîn, yüzme bilmiyordu. Kendi ölümünü yakın görüyordu. Şeyh Zâhid (k.r.), bu dalga ve korkuyu farketmeksizin başka şeyleri düşünüyordu. Bir baktığında insanları şaşkın ve korkulu gördü. “Neler oluyor Safî?” diye sordu. Şeyh Safiyyüddîn: “Deniz dalgalarla alt-üst oluyor. İnsanlar şaşkın, yaşamlarından ümîdlerini kestiler. Gemi batacak ve biz de öleceğiz” diye cevapladı.

Şiir

Yardım et! İş işten geçmek üzeredir
Cömertlik et, ayaktan düşmek üzereyiz

Şeyh Zâhid, mübârek dizine kapandı. Şeyh Safiyyüddîn, ona biraz nebât uzattı. Kabûl etmedi. Ona bir hâl oldu. Hareketlendi, sağa sola yürümeye başladı. **[205]** Bu hareketteyken birden bire denizi dalgalandıran o ters rüzgâr ikiye bölündü ve her bölüm geminin bir kenarından geçmeye başladı. Öyle ki gemiye doğru esmiyordu. Bir sokak gibi bir şey oldu ve gemi onun içinde durdu. Geminin arkasından diğer bir rüzgâr, bu rüzgârın tersine eserek gemiyi ileriye sürükledi ve ona selâmetle yol verdi. Gemi sâkin olup insanlar emniyet içindeyken Şeyh Zâhid: “Safî, bana verdiğin şeyden yine ver.” dedi. Nebât alarak yemeye başladı.

Şiir

Bizim gemimizin yelkeni bir rüzgârla yürütülürken
Hâdiselerin dalgasıyla kimse boğulur mu?

Gönülçeken havasıyla kurtarıp hayat veriyor
Câna cân katan esinti ile hem muhabbet hem de rahatlık veriyor

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü şöyle dedi: Bir keresinde Şeyh Zâhid (k.r.), Geştâsfî'den, Gîlân'a gemiyle geliyordu. Âniden, gemiyi batıracak büyük bir dalga çıkarak gemi batmaya yöneldi. İnsanlar ümîdsiz oldular. <geminin batmasından korkarak>[402] Şeyhin oğlu Cemâleddîn Alî (rh.a.), elbiselerini çıkardı ve pijamasının bağını iyice bağladı. Gemi battığında yüzerek çıkabilmesi için o ânı bekleyip oturdu. Şeyh Safîyyüddîn, yüzme bilmediği için kendi ölümünü kesin gördü ve Şeyh Zâhid'e: "Allah için şimdi yardım zamanıdır" dedi. Şeyh: "Ne oldu?" diye sordu. "Şimdi gemi batmak üzere dedi. Şeyh Zâhid, yenini denize vurarak bağırdı. Âniden deniz ve onun dalgası sâkinleşti. <Âdetâ leğenin içindeki su gibi oldu.>[403] Rahatlık ve sâkinlik içinde selâmetle dışarı çıktılar.

Şiir

Edeble denize yen vurulduğu zaman
Onun heybetinden denizin vücudu titreyecektir

Hikâye:[404] Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in akrabâsı ve dâmâdı olan Hâce Emînüddîn şöyle rivâyet etti: Toplu olarak Bakûye'den gelen gemideydiler. Ters dalga ve rüzgâr kalkarak gemiyi batırmak üzereydi. Öyle ki geminin bir köşesi suya batmıştı. İnsanlar Şeyh Zâhid (k.r.)'den yardım istediler. Birkaç tulum miktarında yağı zâviyeye adak adadılar. **[206]** Birden bire gemi batmaktan kurtuldu.

Şiir

Bizim kurtarıcımız olan denizci
Zor günde bizim batmamızı ister mi?[405]

---

402 "L"de ilâveten gelmiştir.

403 L: yok.

404 L: Bu hikâye yok.

405 K: كي

Selâmetle çıktıktan sonra Şeyh Zâhid (k.r.)'in yanına geldiler ve adak olan o tulumlardan bir kaçını getirdiler. Şeyh Zâhid, mübârek nazarıyla onlara bakınca, kerâmet yoluyla onlara günahtan kaçınmalarını ve adağı dosdoğru yerine getirmeleri gerektiğini nasîhat etti ve: "Deniz yolculuğunda olan insanlar gemilerinin batacaklarını anladıklarında çok yalvarırlar. Ancak kurtuldukdan sonra adağın hepsini yerine getirmezler." dedi. O topluluk kalktı geri kalanı da nezir olarak verdiler. İnsâf ettiler.

Şiir

Orada deniz dalgasından onları kurtardı
Burada ise günahtan boğulmaktan kurtardı

Hikâye:[*406] Şeyh Zâhid (k.r.)'in oğlu, iki âlemin seyyidu'l-aktâbı Hacı Şemseddîn (rh.a.) şöyle dedi: Birgün havanın soğuk olduğu bir zaman, Şeyh Zâhid, suyun içine girdi ve suda oturdu. Mürîdlerinden biri deniz kenarındaydı. Şeyh ona suya gir diye işâret etti. Şeyh söylediği için gidiyordu. Şeyh (k.s.)'e yaklaştıkça suyun ısındığını söyledi. Şeyh: "Biraz daha yaklaş" diyordu. Şeyhin yakınına vardığında su sıcak ve hoştu. Şeyhle bir saat suda oturup, sonra dışarı çıktık.

Şiir

Hem muhabbetimizin havası hoştur
Hem de kahır dünyamız ateşle doludur

Hikâye: Şeyh Sadreddîn (Edâmallâhü bereketehü), Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in şöyle söylediğini nakletti: Bir keresinde Şeyh Zâhid (k.r.), Deştâvend yeni şehrine gidiyordu. İslâm pâdişâhı Gâzân Mahmûd (48) (rh.a.), şeyhi görmeye niyet etti. Yolda giderlerken emîrler ve devlet adamlarıyla konuşuyorlardı. **[207]** Biz niyet edelim. Eğer Şeyh, bizim kalbimizdeki niyeti anlarsa, kerâmetini göstermiş olur" dediler. Her biri ayrı ayrı niyet ettiler. Pâdişâh Gâzân: "Ben üç niyet ettim. Sizin bu niyetleri onaylamanız lazım. Birincisi, Şeyhin huzûruna vardığımızda, onun Hüseyin Mansûr (Hallâc) hakkında ne düşündüğünü soracağım. Çünkü bazıları onu kabul, bazıları da reddediyor. İkincisi, adalet hakkında bir söz söylemesini isteyeceğim. Üçüncüsü ise, Mübârek

[*406] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (21) no'lu açıklama.

vücûdundaki elbiseyi çıkarıp bana giydirmesini isteyeceğim." dedi. Emîrler, pâdişâhın üç niyetini hep birlikte onayladılar.

Sultân, Şeyh Zâhid'in huzûruna varınca Şeyh onun için ayağa kalktı. O ân zâhir gözleri kapalıydı.[407] Sultân, Şeyh Zâhid'in mübârek ellerinden tutarak tokalaştı. Sultân Gâzân'ın vücûduna bir titreme geldi. Emîr Kutluğşâh'a moğolca: "Bu gerçek bir adamdır.[408] Her kim benimle tokalaşıyorsa eli titrerdi. Ancak ben bu adamla tokalaştığımda, kendi elim titremeye başladı." dedi.

Şiir

Dünya peşinde olanın eli ne zaman denk olabilir?[409]
Fakirliği elinin tersiyle iki âlemin yüzüne vuran kişi ile?

Oturduklarında Şeyh (k.s.), ona sordu: "Ey Sultân sana bir şey soracağım. Sırlarını kendisiyle paylaşabileceğin ve onunla âşikar edebileceğin biri var mı? Sultân: "Evet" dedi. Şeyh: "Eğer, senin sırrını söylediğin kişi, onu başkalarına söylerse ne yaparsın? diye sordu. O da: "Onu idam eder, ateşe veririm." dedi. Şeyh: "Oğul, Hakk Teâlâ da Hüseyin b. Mansûr el-Hallâc'a öyle yaptı. Hakk Teâlâ, kendi sırlarından birini ona açtı. O da bu sırrı başkalarına söylediği için ona aynı şekilde muâmele etti.

Şiir

Pâdişâhların halvetgâh sırlarını kim ağyâra söylerse
Kanlı yanan yürek ile dâra asılmasını söyleyecektir

Şeyh (k.r.) yine Sultân'a: "Oğul!, senin bir hazînen var mı?" diye sordu. "Evet" dedi "Hazînende ne var?" diye sordu. "Altın, gümüş, mücevher, metalar, kumaşlar ve ona benzer şeyler." dedi. Şeyh: "Hayır, bu hazîne değildir" dedi. Sultân: "Hazîne nedir?" diye sordu. "Senin hazînen, iyi hizmetçidir. **[208]** Onu, altın getirmeye gönderdiğinde duâ ederek getirir. Senin hazîneni ve çuvalını altın ile doldurur. Demek ki adâletli davranırsan halk sana duâ eder." dedi.

---

407 Ç: مکفوف

408 K: این دست مردیست ;Ç:این درشت مردیست

409 H, L, K: دست دنیا جوي همسرکي بود با دست آنکه

Şiir

Adaletle dolup ağırlaşan her bir kefe
Oturmuştur, hafif rüzgâr onu sarsamaz

Sultân'ın üçüncü isteği yânî Sultân'ın onun elbisesini istemesi karşısında Şeyh (k.s.), sessiz kaldı. Sultân kendi kendine: "Şeyh, iki niyetimi de söyledi. Üçüncüyü de biliyordur. O hâlde elbiseyi neden vermiyor?" dedi. Bir saat geçti. Şeyh, Sultân'a: "Oğul, halk içinde çıplak gezmek korkunç bir şeydir. Bekle insanlar bir gitsinler." dedi. Sultân bunu duyunca ayaklarına kapandı.

Şiir

Tevâzuyu başına alan pâdişah
Tâlib ile feleklerin başından tâcını alacaktır

Şeyh Safiyyüddîn, Şeyh Zâhid'e: "Şeyh, elbisesini değiştirsin diye kendi elbisemi önününde tutayım" dedi. Sonra kendi elbisesinin eteğini onun önüne tuttu. Şeyh Zâhid mübârek vücûdundan elbisesini çıkardı ve Sultân Gâzân'ın kafasına attı. Sultân Şeyh'in gömleğini, pâdişâhlık elbisesinin üzerine giydi. Yeninden elini çıkarmadı. Kafasını yakaya getirdi ve elbiseyi iki eline aldı. Tutarak dışarıya çıkarttı. Sultân Gâzân: "Başka bir arzum daha var" dedi. Şeyh Zâhid: "Oğul ne istersin?" diye sordu. Sultân: "Şeyh (k.r.)'in ayağını öpmeyi istiyorum" dedi. Şeyh: "Sen pâdişâhsın, dervîşlerin ayağını öpmen Allah'ın hoşuna gitmez." dedi. Sultân da: "Ben zâten Allah için istiyorum" dedi. Şeyh iki ayağını uzattı. Sultân Gâzân onun ayaklarına kapandı. Yanaklarını şeyhin mübârek ayaklarına sürttü ve çok defa öptü.

Şiir[410]

Kim toprak altında kendisine şeref istiyorsa[411]
Dostların ayak tozundan şeref götürecektir

Büyük birine doğru sâbit sıdk ile atılan her adım için
O büyük sıdk yolu için baş veririm

[410] H: Beyit; L: Kıt'a.

[411] S: 1. ve 2. mısra yer değiştiriyor.

Dışarıya çıktığında gömleği eliyle katladı. <Ve yazıda>[412] ve hazîneciye teslîm ederek. **[209]** "Bunu benim âhiretim için saklayın" dedi.

Böylece onu, Sultân'ın ölümüne kadar sakladılar. Öldüğünde ona giydirdiler. Şimdi sultânın vücûdundadır. Rahmetullâhi aleyh.

Şiir

خَيْرُ الْمَلاَبِسِ أَنْ تُلَفَّ[413] الْحَبِيبُ بِـــــهِ يَوْمَ التَّزَاوُرِ ثَوْبُ قِيلَةَ خُلِّـــقَـــا[414]

Hikâye:[415] Edâmallâhü bereketehü şöyle dedi: Yine bir keresinde Sultân Gâzân, Şeyh Zâhid (kaddesallâhü rûhahümâ) ile görüşmek için Geştâsfî'ye gitti. Şeyh Zâhid ve Şeyh Safiyyüddîn (kaddesallâhü rûhahümâ), Gîlân ahâlisi arasında "Lem" denilen küçük bir tahtine de oturuyorlardı. Sultân Gâzân, onun üstüne çıktı. Her üçü de oturdu ve kısaca konuşmaya başladılar. Şeyh Zâhid (k.r.)'in ağzından güzel sözler dökülüyordu.[416]

Şiir

كَلاَمٌ لَوْ أَنَّ [اللهَ] يُوحِي بِبَعْضِـــهِ لأَصْبَحَ حَيّاً بَعْدَ إِنْ ضَمَّهُ الْقَبْـــرَ[417]

Âniden, kadı Hasan Geştâsfî oraya geldi. O da şeyhin sözleri arasında konuşmaya başladı. "Falan kitapta yazmışlar" diyerek lafa karıştı. Böyle çok konuştuğu için Sultân: "Bu kimdir?" diye sordu. Şeyh Safiyyüddîn: "Bu kadı Hasandır" diye cevapladı. Sultân: "Kadıların ismi Hasan olur mu? Yoksa Ebu'l-Hasan mı?" diye sordu. Sonra devam etti: "Kadı, bırak, Şeyh faydalı sözler söylesin. Sizin bu sözlerinizi çok duymuştuk." dedi. Sonra ekledi: "Bunların sözü, iğneyi keçeye batırdığında hiç etki etmemesi gibidir. Şeyhin sözü ise bir ok gibidir ki vücûdun bir uzvunu vurur. Onda hem acıma hem cerâhat hem de onun nişânı bulunur.

---

412 L: yok.

413 L, Ş, Ç: ان تلقى

414 H, K: Arapça beyit yok.; S, L, Ş, Ç: ثوب قبله خلفا

415 L: Bu hikâye yok.

416 H, Ş, K, Ç: به كلمات و مواعظ دلپذير مشغول بود

417 H, K: Arapça beyit yok; Ş, Ç: بعدما ضمه القبر

Şiir

Yürekten çıkan söz cân gibi
Cân gibi iyi ve gönül çekici olur

[210] Hikâye: Edâmallâhü bereketehü şöyle dedi: Yine bir keresinde Sultân Gâzân (rh.a.), Şeyh Zâhid (k.r.) ile Melik Ahmed Isfehbud Gîlan'ın, şefâati husûsunu görüşmeye gelmişti. Durum şöyleydi: Melik Ahmed, insanların Şeyh (k.r.)'in tarîkine olan îtikâdlarını sarsarak, onun mürîdlerini zorla, başka bir pîrin yanına götürüyordu. Şeyh Zâhid'in bu durumdan haberi olunca, biraz rahatsız oldu. Melik Ahmed, Sultân Gâzân'ın eliyle yakalandı. Onun yakınları Şeyh (k.r.)'den şefâat istediler ve Şeyh Zâhid, onun bırakılması için Ordu'ya doğru yöneldi. Ordu, Mûgân'daydı.

Ordu'ya yaklaştıklarında, Şeyh Safiyyüddîn ileriye gidip Sultân'ın huzûruna vardı. Sultân'ı başını sandığa sokmuş, kırmızı sikkelerin büyük ve küçüklerini ayırdediyor, hâlde gördü. Şeyh Safiyyüddîn'i görünce: "Neden geldiniz?" diye sordu. "Şeyh Zâhid geldi" dedi. Hemen dışarıya çıkıp, ata bindi ve Şeyh Zâhid'i görmeye gitti. Onu ziyâret ederek: "Şeyh, neden mübârek vücûdunuzu incitmiş, zahmet etmişsiniz?" dedi. Şeyh de: "Melik Ahmed-i Gîlânî'nin[418] şefâati[419] üzerine" dedi. Mısrâ':

Bunun gibi Şefî'nin (Şefâat edenin) eteğinde, cândan geçmek gerekir.

Sultân: "Şeyhten beklentimiz şudur ki beş tâifeye şefâat etmesinler. Şeyh başka ne isterse kabûl olunacaktır.

Birincisi: Kendi pâdişâhının emrinden çıkana şefâat edilmeyecektir. Çünkü o işte ülkenin fesâd olması vardır.

Şiir

Memleketin temeli darmadağın olur
Her başsız, kendi başına hükmederse

[418] S, L, Ç: Gîlan
[419] S: tanıması

İkincisi: Dîn ve şerîatta sahtekârlık eden kadı için de şefâat olmaz. Çünkü orda da dîn fesâda uğrar.

Şiir

Eğer âdil Hüsrev, zâlim kadıyı öldürmezse
Şerîatın temeli, ondan dolayı titrer

Üçüncüsü: Sahte sikke yapan kişiye şefâat edilmez. Çünkü o işte de dünya fesâdı vardır.

[211] Mısrâ':

Sahtekârlık eden kişiye Moğolların kancası yaraşır[420]

Dördüncüsü: Ana-babasını inciten kişiye şefâat edilmez. Çünkü o işteki fesâd, büyük, küçüğün arasında olan ilişkiye bağlıdır. Yânî[421] قُلْ لِلْعَاقِّ إِعْمَلْ مَا شِئْتَ فَأَنْتَ غَيْرِ مَأْجُورٍ [*Ana-babayı incitene söyle dilediğini yapsın. Ancak ecrini alamayacaktır*].

Beşincisi: Kendi hocasına âsilik eden gulâma şefâat edilmez. Çünkü, bu işte sahiplenmek ve sahiplendirmek vardır. Hocanın büyüklüğü ve kulluk arada kalmaz. İşte bu beş tâifeyi kesinlikle öldürmek gerekir." dedi.

Şeyh Zâhid bu sözleri duyunca onu iyiliğe çağırarak şu şiiri söyledi:

Şiir

يُوَفِّقُهُ اللهُ فِـــي رَأْيِـــــهِ وَيُـــوحِي الصَّوَابَ إِلَـــى قَلْـــبِـــهِ

Devam etti: "Bu kişi, kendi yaptığı bozukluğa esirdir. Bunu bana bağışla. Geri kalanlara şefâat istemiyorum. O zaman Sultân Melik Ahmed'i huzûruna getirdiler. Onu Şeyh'in ayağına attı ve: "Senin etini şişe dizerek sana yedirecektim. Ama bu defa seni şeyhe bağışladım." dedi. Gitmeden önce Şeyh Zâhid: "Sizin aranızda çoban kim?" diye sordu. Sultân çobanı getirmelerini emretti. Emîr çoban (rh.a.), O zaman yüz kişi gücündeydi. Onu Şeyh Zâhid'in yanına getirdiler. Şeyh: "Çoban! Halkın sürülerini sana

[420] L, K, Ç: mısra yok.

[421] L: Arapça cümle yok.; H, K: Arapça bir beyit olarak gelmiştir.

bıraktım. Onlara bakacaksın" dedi. Bundan sonra Emîr çoban öyle bir terakkî ve büyüklüğe ulaştı ki onu pâdişâh, dört vilâyette emîru'l-umerâ yaptı.

Şiir

İnâyet çölünde bir taş güneşten
Öyle bir mürekkep olur ki şahların mülklerinin mühürleri ona yaraşır

Bir damla deniz içinde sedef kucağında
Öyle bir cevher olur ki sultânların başındaki tâca yaraşır

Hikâye: Dâmet bereketühü şöyle dedi: Bir keresinde, Şeyh Zâhid (k.r.), semâdaydı. Babayî Merâğî ve başka iki kişi de semâdaydı. Şeyh Zâhid meydandayken kızarak oradan dışarı **[212]** çıktı. Kızgınlıkla baktı. O ân o iki kişi ölüp meydana düştüler. Şeyh Zâhid, Şeyh Safiyyüddîn'e: "Safî, Babâyî Merâğî'yi sana çok hizmet ettiği için sana bağışladım. Aksi halde onun durumu diğerleri gibiydi" dedi.

Şiir

Şâhların meclisine girilecekse[422]
Edeb lâzımdır, hem de çok lâzımdır[423]

Hikâye: Dâmet bereketühü şöyle dedi: Şeyh Zâhid (k.r.), çok gayretli biriydi. Çalışma zamanında, onun yanında çok çalışan ve çalışmayan insan eşittir. Öyle ki Ahî Mûsâ adında (rh.a.) çok çalışkan bir adam vardı. Sıcak tenli biriydi. Âdete göre kışın çok soğuk gecelerinde denize girer ve gündüze kadar hırka ile suda oturuyordu. Çevresinde deniz köpükleri dolaşıyordu. Su içinde oh, oh diye gündüz oluncaya kadar nefes alıp veriyordu. Halvete ulaşana kadar vücûdundaki hırka kuruyordu.

Şiir

Sıcaktan yüzü alevleniyordu
Denize batsa da o sıcak ateş kaybolmuyordu

Bir keresinde Şeyhzâde Cemâleddîn Alî (rh.a.) ile sıcak suyu olan bir dağa doğru gidiyorlardı. Yolda, Şeyh Cemâleddîn Alî, seyretmek için Ahî Mûsâ'nın atına

---

[422] Ç: نكنند

[423] S, Ç: ادبي نيك، ادب بخورند

kırbaç vurdu. Ahî Mûsâ'nın atı irkildi ve huysuzlanmaya başladı. Bunun üzerine: "Otur, bunu şehzâde olduğun için mi yapıyorsun? Birgün gelirler sana da yaparlar" dedi.[424] Bu söz Şeyh Zâhid (k.r.)'e ulaştı. Kızarak: "Senin ciğerini sökerim" dedi. Sonra Allah'ın kaza ve kaderiyle iki gün içinde Ahî Mûsâ'nın ciğeri parça parça oldu ve böylece öldü.

Şiir

Böyle ciğerlerinin parça parça olduklarını gördükleri için
Bunlar böyle nâzik gönüllü olmayı seçtiler[425]

[213] Hikâye:[426] Edâmallâhü bereketehü şöyle dedi: Yûsuf Kûhî adında bir adam vardı. Çok çalışkan güler yüzlü, hafv sahibi, açık yürekli biriydi. Onun menâkıblarından biri de şudur: Bazıları onun güneşe direkt baktığında, güneşin onun durduğu yerden uzaklaştığını görmüştü. Şeyh Zâhid (k.r.) âdeti olduğu üzere onun hazır olduğu yerde, Yûsuf adındaki hiç kimseyi, bağırarak çağıramıyordu. "Eğer Yûsuf diye bağırırsam, bu Yûsuf'un ödü patlar da ölür" diyordu. Şâyed Yûsuf adını çağıracaksa ilk sağına sonra soluna bakıyordu. Yûsuf ordaysa hiç bağırmıyordu. En sonunda Şeyh Zâhid, bir kere onu çağırdı. Aslında kızgın ve heybetli bir şekilde çağırmamıştı. Ama yine de onun ödü patladı ve öldü.

Şiir

Bu yürek yakıcı hâli her derde vermezler
Bu ciğer dağlayıcı hâli adama bağışlamazlar

Hikâye: Mevlânâ Muhyiddîn rivâyet etti: Hacı Hasan Halhâlî ve Pîre Muhammed Dûsî[427] (rahmetullâhi aleyhümâ), Şeyh Zâhid (k.r.)'in yanına vardılar. Huzûra geldiklerinde, Şeyh kısa bir çokâ (ayakkabı) giymiş, pirinç tarlasının içinde çamur ve suya bulaşmış bir şekilde duruyordu. Onlar, şeyhi bu hâlde gördüklerinde kendi içlerinde onu hâkîr gördüler ve: "Biz bu kadar uzak bir yolu, böyle biri için mi gelmişiz?" dediler.

---

424 S: طبل بر در خانه كه مي زنند

425 Ç: اين دل حال دلفروز به هر درد نبخشند / واين درد جگرسوز به هر مرد نبخشند

426 Ç: Bu hikâye yok.

427 H, L, K: درسي; Ç: درسني

Şeyh (k.r.), âniden dışarı çıktı. Ayağındaki çamurları yıkadı ve onlarla tanışmadan: Hacı Hasan! Şâyed Gâzân pâdişâhı ormanda yol kaybetse ve nerden gideceğini bilemese, O ânda da eli ayağı toza, çamura bulaşan bir dervîş ona yol gösterse, o pâdişâh, onun gösterdiği yoldan gitmez mi?" dedi.

Onlar bu sözleri duyunca, şeyhin eline ayağına kapandılar ve tevbe ettiler.

Şiir

إِذَا أَرَدْتَ شَرِيفَ النَّاسِ كُلِّـــــــهُمْ فَانْظُرْ إِلَى مِلْكٍ فِي زِيٍّ مِسْكِينِ
ذَاكَ الَّذِي حَسُنَتْ فِي النَّاسِ رَأْفَتُـــــهُ وَذَاكَ يَصْلَحُ لِلدُّنْيَا وَالدِّيـــــنِ

[214] Hikâye: Edâmallâhü bereketehü şöyle dedi: Şeyh Zâhid (k.r.), ata binerek uzak menzile gitmek için yola çıkmıştı. Gece kaldıkları yer Heyâv Bîşkîn (49) idi. O gece büyük bir meclis ve topluluk vardı. Ama Şeyh (k.r.)'i kabz hâli tuttu. Hiç konuşmuyordu. Topluluğun da konuşmaya mecâli yoktu. Hatta hiç kimsenin ne hareket etmeye ne de konuşmaya tâkâti vardı. Gecenin başından sonuna kadar durum böyleydi. Sabah vakti Şeyh Zâhid'de bast hali görüldü. Sözler gidip gelmeye başladı. Âdeta dolgun denizdeki dalgalar gibi oldu.

Şiir

أَحَادِيثُ لَوْ صِيغَتْ لَأَغْنَتْ بِحُسْنِهَا عَنِ الدُّرِ أَوْ شُمَّتْ لَأَغْنَتْ عَنِ الْمِسْكِ[428]

Yine şöyle söyledi: "Tarîkat, her gün yetmiş kez "kûle serûn" yânî saçı kazıtmak ister. Der ki, sizi tutmamı istiyorsunuz, beni tutun. Bir kimsenin tarîkattan düşmesi gökten düşmesinden daha kötüdür. Zîrâ, gökten düşen kişinin sonu, en fazla ölümdür. Dünyayı kaybederse de âhireti kaçırmaz. Ama tarîkatten düşen kişi, hem dünyayı hem de âhireti kaybeder. Aynı şekilde bu kalender topluluğun bir istekleri vardı. Ama tarîkatın şartlarını yerine getirmedikleri için tarîkat onları vurdu. İsteği olmayan hiç kimse yoktur. Ancak bir gulyabânîye rastlarsa onu yoldan çıkarır. Bir mürşide ulaşırsa hidâyet bulur.

[428] S, H, K: Arapça beyit yok.

Şiir

Yollar çoktur, yolkesenler de
Ona kendisinden haberli olan bir rehber gerekir

Cânlar verilen bu çölde
Yol gösteren bir kervanbaşı gerekir

Ordan Serâv'a[429] gittiler. İçinde her tür insan bulunan büyük bir topluluk onu karşılamaya geldiler. Öyle ki Şeyh'e gidecek yol kalmadı. Orda, Pehlivân Ahmed adında bir güreşçi geldi. Şeyh (k.r.)'i omuzuna aldı. Bir eliyle Şeyhin mübârek ayağını kucağına ve diğer eliyle yumruk tutarak insanları uzaklaştırdı ki Şeyh (k.r.), o kalabalıkta rahatsız olmasın. Şeyh, o kalabalıktan çıktıktan sonra mübârek elini Pehlivan Ahmed'in omuzuna koyarak dua etti ve: "Arkan ağrımasın. Allah sana güç versin"[430] dedi. Pehlivan Ahmed daha sonra şöyle dedi: "Ömrüm boyunca **[215]** hiçbir acı ve rahatsızlık bana gelmedi ve kimse de benim arkamı yere getiremedi".

Şiir

O sırt sahibi ona sığındığı için
Hiç dert acıma ve zayıflık görmedi

Hikâye: Pîre İzzeddîn (rh.a.)'in oğlu Pîre Abdullah şöyle rivâyet etti: Çok çalışanlardan Muhammed Sıddîkân, bir gün Şeyh Ebû Saîd (50) (rh.a.)'den şöyle rivâyet edildiğini duymuştu: Onun mübârek ağzında diş kalmamıştı. Yine de yemek yedikten sonra ağzına kürdan koyuyordu. Dediler ki: "Şeyh, senin dişin yok. Neden kürdan kulanıyorsun? Şeyh Ebu Saîd de: "Sünneti yerine getiriyorum." dedi.

Muhammed Sıddîkân bu sözü duyunca Şeyh Ebû Saîd'e: "Sünnetten bu mu kaldı?" diyerek îtirâz etti ve Ordan Şeyh Zâhid (k.r.)'in yanına geldi. Şeyh Zâhid ona bakınca velâyet ışığıyla onun ne diyeceğini bildi ve: "Muhammed Sıddîkân! Evet, ey kabri kazılasıca! Sen büyüklere îtirâz mı ediyorsun? Büyüklerin yaptıklarının hepsi sünnet-i nebevîviyyeden çıkmıştır ve ona uygundur. Sen de bir şeylere ulaşacaksan o büyüklerin sünnetine göre amel et" dedi.

---

[429] Ç: Serâb.

[430] K: خدات قوت داد

Şiir

Büyüklerin yaptığı işlerde yanlış aramak hatâdır
Büyüklere doğruluğun yolu yakışır

Hikâye: Aynı şekilde Pîre Abdullah rivâyet etti: Pîre Ömer Halvetî küçükken elbise dokuma işinde çalışırken bir dinar altın kazanmış ve kendi kendine düşünmüş. Eğer bununla ayakkabı alırsam sarık alamam. Sarık alırsam, ayakkabı alamam. En sonunda, en iyisi bunu Şeyh Zâhid'e hediye vereyim diye düşündü.

Halvetin kapısına varınca, Ahî Süleymân'ı gördü. Ona Şeyh Zâhid'e götürülmesi için yalvardı. <Ahî Süleymân: Senin gibi birinin Şeyh Zâhid'in yanında ne işi var? dedi. Pîre Ömer, bu sözden incindi. Âniden Şeyh Safiyyüddîn (k.s.) geldi. Pîre Ömer, kendisini Şeyh Zâhid'e götürmesi için yalvardı. Şeyh Safiyyüddîn kabûl etti ve onu Şeyh Zâhid'in halvetine **[216]** götürdü.>[431] O ân, Şeyh Zâhid'in zâhiri gözleri kapalıydı. Pîre Ömer olayı söyledi ve gizlice altın dinarı kilimin altına koyup dışarı çıktı. Şeyh Safiyyüddîn, halvete girince Şeyh Zâhid: "Bu fakîr, bir dinar kazanmıştı. Onunla ayakkabı alsaydı, sarık alamayacaktı. En sonunda onu buraya getirip kilimin altına koymayı düşündü. Onu götür ve hassâlarıma harca. Şeyh Safiyyüddîn, bakınca söylendiği gibi gördü.

Şiir

Bir zerre ihlâs kokusu alan burun
Altın gibi hâlis olacaktır

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.) şöyle dedi: Yine bir keresinde, Şeyh Zâhid (k.r.)'in zâhiri gözleri kapalıyken herkes gelip gittiğinde Şeyh Zâhid, bu filandır. O gelip giden filan kişidir diye söylüyordu. Şeyh Safiyyüddîn: "Şeyh, herşeyi gördüğün hâlde, gözlerini niye kapalı tutuyorsun?" diye sordu. Şeyh Zâhid: "Bu zâhir gözlerin kapanması, o bâtın gözlerin açılmasıdır" diye cevap verdi.

Şiir

Bizim bakışlarımıza sâhip olan göz için
İki dünyanın saklı şeyleri ona âşikâr olur

[431] L: < > arası yok.

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü şöyle dedi: Şeyh Zâhid (k.r.), Erdebîl'e gelip, Pîre Dâşem'in evine girip, bir köşede oturdu. İlâ yevminâ hâzâ, bundan sonra her kim, Şeyh Zâhid'in oturduğu yere otururşa, onu ordan kaldırarak başka bir yere geçiriyorlardı. Hiçbir mahlûkun orda oturmaya cesâret ve gücü yoktu. Mesalâ, Osmân Elyâsân, bir keresinde zâkirlerin zikrettikleri sırada orada oturdu. Âniden oradan kalkarak evin çatısına kadar gitti. Ordan yere atladı ve bayıldı.

Şiir

Edebsiz biri baş yerine ayak koyarsa
Şüphesiz başını ayak yerine koyarlar

Hikâye: Zâdellâhü bereketehü şöyle dedi: Âlârk[432] köyünde, Şeyh Zâhid (k.r.) bir evde **[217]** oturmuştu. Oradan gittikten sonra kimsenin orda oturmaya cesâreti yoktu. Allah'ın takdîri olarak her kim eve giriyorsa, o evde ölmüş bulunuyordu. O evi, bundan sonra kimse oraya gitmesin diye kilitlediler. Âniden bir inek o eve girmeye yöneldi. Boynuzuyla evin kapısını kırarak içeri girdi ve orda öldü.

Şiir

Tilki kendi ömründen doyduğunda
Cesâretle aslanın evine girer

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü şöyle dedi: Bir yıl ekmek sıkıntısı vardı. Halk çevreyi araştırmaya başladı. Korcda yânî Gîlanlıların pirinç sakladıkları yerde az pirinç[433] kalmıştı. Ondan dolayı Şeyh Zâhid'in mübârek hâtırı halkın kaygısı ile doluydu. Bir gün Şeyh Zâhid Şeyh Safiyyüddîn'e: "Git de bak bakalım pirinç yetecek mi yetmeyecek mi?" dedi. Safiyyüddîn gitti ve inceledi. Korcda, bir cîn ve bir buçuk nîm pirinç kalmıştı. Ancak on beş[434] güne yeterdi. Oysa üç aylık ekmek lâzımdı. Şeyh Safiyyüddîn, Bu konuda çok endişeliyim, tedbîr almak lâzım. On beş günlük ekmekle, üç ay nasıl geçinebiliriz? diye düşündü.

---

[432] Ç: Âlârîk.
[433] L, K: در زیر برنج; Ş: در آن برنج
[434] L: بانجده

Ordan Şeyhin dışarı çıktığını gördüğünde, gözü bana takılıp: “Haber var mı Safî?” diye sordu. “Şeyh, ekmek bitti. Ama Şeyhin kendisi ve onun himmeti berekettir.” dedim. Şeyh Zâhid de: “İnşallah” dedi. Ondan sonra o korcdan üç ay gelecek hasada kadar, pirinç çekerek halka veriyordu. Âdete göre insanlar toplu olarak onlara misâfir oluyordu. Pirinç, o dönemi geçirtebildi ve dokuz gün de fazla geldi.

Şiir

مَنْزِلُنَا هَذَا لِمَنْ زَارَنَـــا[435] نَحْنُ سَوَاءٌ فِيهِ وَالطَّـــارِقُ
لاَ نَرْهَبُ ٱلْفَاقَةَ مِنْ رَبِّنَـــا وَرَبُّنَا ٱلْوَاسِعُ وَالـــــرَّازِقُ

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü şöyle dedi: Hasan Menklî adında biri var ki Ya’kûbîlerin halîfesi ve nâibiydi. **[218]** Sultân Ahmed ile bir akrabâlığı vardı. Hasan Menklî ibâhî olduğu ve haşhaş kullandığı için Sultân Ahmed ile arası iyiydi. Birlikte fesâd çıkartıyorlardı. Kalenderler, mübtelâlar ve ona benzer temiz olmayan insanlardan oluşan bir cemaat Hasan Menklî’nin evinde toplanıyorlardı. Şeyh Zâhid (k.r.)’in irşâd eserleri dünyaya gök gibi belli olduğu için, Hasan Menklî onun kıskançlık ateşinde yanıyordu. Sultân Ahmed’in yanında yalan sözlerle hışım ateşini körüklüyordu. İftirâ ederek: “Zâhidîler ve Şeyh Zâhid’in oğlu Cemâleddîn Ali, bu tâifeye bağlı olanlardan kırk kişiyi öldürmüş ve suya atmışlar. Bu tâife tarafından bir elçi göndererek Cemâleddîn Ali’yi kısas yaptırmak gerekir.” dedi. Bu iftirâyı kendi nefs telkînlerine göre çıkartmış ve Sultân Ahmed’in mizâcını değiştirmişti.

O vakit, Argûn pâdişâhı âniden sefere çıktı. Sultân Ahmed onu defetmek üzere ayaklanarak Erdebîl’e yöneldi. Erdebîl’e vardıklarında imâmlar topluluğu, Erdebîl ahâlîsi ve Rabbânî âlimlerden olan Hacı Kemâleddîn (rh.a.) gibiler de Sultân Ahmed’i karşıladılar. Şeyh Safiyyüddîn bu cemâat ile karşı koyacaktı. O cemâat, Sultân Ahmed’in yanına vardıklarında onun vezîr-i âzâmı Hâce Şemseddîn Sahibdivân (rh.a.) attan indi ve Hâce Kemâl’i yanına aldı. Hasan Menklî bu sarıklı topluluğu görünce, onları Zâhid sanarak yeniden iftirâ ve fesâda başladı. وَاللهُ لاَ يُحِبُّ ٱلْـــمُفْسِدِينَ[436] [*Allah ifsâd edenleri sevmez*]. Sultân Ahmed, onun konuştuklarını kendi nefsine uygun görünce o, fesâd sözler kulağına hoş geliyor ve onun reddiye abîdelerini göz önüne getiriyordu.

---

435 L: رازنا

436 Mâide 5/64.

Şiir

إِصْحَبْ أَخَا كَرَمٍ تَحْظَى بِصُحْبَتِهِ فَــالطَّبْعُ مُكْتَسِبٌ مِنْ كُلِّ مَصْحُوبِ
فَالرِّيحُ آخِذَةٌ مِــمَّا تَمُــرُّ بِــــهِ نَتْناً مِنَ النَّتْــنِ أَوْ طِيباً مِنَ الــطَّيْبِ

"Bir elçi göndermek gerekir" dedi. Sultân Ahmed: "Elçi büyük bir iş yapamayacağı için göndermek uygun değil. Ben bu ordu ile Argûn savaşından dönene kadar bekleyin. Kendim gider onu kısas eder, evini ve onun tâifesini öldürüp zâhidîlerin kökünü kuruturum" dedi.

Şiir

[219] *Duvarı, Allah'a âit olanı koruyan kale*
Benim, bizim ve sıfat erbâbının sığınağı ve kâbesidir

Ebâbil kuşları ordusunun hazır olduğu yerde
Ebrehe'nin ashâb-ı filinin saldırısından ne korkumuz olacak?

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.), bu sözü duyunca, derhâl Şeyh Zâhid'e gitti. Şeyh Siyâvrûd'daydı. Şeyhin yanına gelince, onu bir sandalyede otururken gördü. Selâm verdi. O ân Şeyh Zâhid: "Safî! Yukardan ne haber?" diye sordu. Yânî ordudan. Şeyh Safiyyüddîn: "Haber sizdedir"[437] dedi. Şeyh Zâhid ise: "Bırak, kabri açılsın ve yere çekilsin. Safî, suyu başından kesmek gerekir" dedi.

Şiir

لَهُمْ فِي تَضَاعِيفِ الرَّجَاءِ مَخَاوِيفُ وَلِي فِي تَصَارِيفِ الزَّمَانِ مَوَاعِيدُ[438]

Zaten Şeyh Safiyyüddîn'in, Şeyh Zâhid'in yanına gelene kadar, Sultân Ahmed, Serâv vilâyetine ulaşmıştı. Öbür taraftan da Argûn pâdişâhı Yüzağaç çevresine gelmişti. Sultân ayaklanıp, onun yanına gitti.

Şiir

مَضَى بِرِجْلَيْهِ[439] عَمْداً نَحْوَ مَصْرَعِهِ لِيَقْضِيَ اللهُ أَمْراً كَانَ مَفْعُولاً[440]

---

[437] H, L, K: خداوند پیش شما باشد
[438] H: Arapça beyit yok.
[439] H, K: برجیله; Ç: برحله
[440] L: Arapça beyit yok.

Orada savaş çıktı Sultân Ahmed yenildi. Onun peşine düşüp Serâv havâlisinde yer alan Mârekûh'un eteğinde, Sultân Ahmed'i yakaladılar, bir keçeye sardılar ve <tekmele-yerek>[441] öldürdüler.

Şiir

Başta olanlara isyân edersen
Sonunda başını ayaklara kalkan edeceksin

Hasan Menklîyi de yakalayarak kaynamış kazana[442] attılar.

Şiir

فَلُو أَخَذَ اللهُ الْعِبَادَ بِذَنْبِهِمْ أَعَدَّ لَهُمْ فِي كُلِّ يَوْمٍ جَهَنَّمَا[443]

[220] Şiir

Onun yüreğindeki pişmedik düşünce ateşinin yerine
Dünyâda, iyi pişirmek kazancı oldu

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü şöyle dedi: Şeyh Safiyyüddîn (k.s.) şöyle dedi: Bazı tâlibler edebsiz davranmış ve kötü söz söylemiş olduklarından dolayı Şeyh Zâhid (k.r.), bana sert davranmaya ve beni eleştirmeye başladı. Kendi kendime dedim ki: "Şeyh, her küstah tâlibi yüzünden bana sert davranıyor. Benim onun serzenişlerini çekmeye tâkâtim kalmadı. En iyisi bunla Kâbe'ye gidip, orda oturayım ve kalan ömrümü orda geçireyim." Bu düşünceyle halvetten dışarı çıktığında, Şeyhin de halvetten çıktığını gördüm. Beni görünce: "Safî, gel" dedi. Yanına vardığımda: "Safî, Kâbe'nin Allah'ı ayrı[444], buranın Allah'ı ayrı mıdır?" dedi. Ayağına kapanıp: "Şeyh, Allah için, başkaları ne günâh işlerse, bana serzenişte bulunuyorsunuz. Benim bu serzenişlere tâkâtim kalmadı. Dîn ve dünyadan çıkmaktan korkuyorum." dedim.

Şiir

رِضَاكَ شَبَابٌ لاَ يَلِيهِ مَشِيبٌ وَسَخَطُكَ دَاءٌ لَيْسَ لَهُ طَبِيبٌ

---

441 L: yok.
442 Ç: قازقان
443 H, K: Arapça beyit yok.
444 L: Nerededir.

Şeyh Zâhid: “Safî, böyle yapma. Herkes, sana rücû ediyor. Ben de sana, sen de bana. Bu iş böyle olacaktır.” dedi.

Şiir

Yüreğinin sır yeri, sana âit olursa
Bu kavga, serzeniş ve nâz bile sana âittir

Bizdeki nazların hepsi sana âittir
Zîrâ, niyâzların hepsi sana âittir

Hikâye: Dâmet bereketühü, şöyle dedi: Şeyh Zâhid (k.r.)’in bir pirinçlik yeri vardı ki ona Âşıka Hîr[445] denirdi. O sene tarım yapıldığında zâviyenin ekmeği çok olmuştu. Âdet üzere, insanlar orasını sürüyor, başka hiçbir iş yapmıyorlardı. Kalan işleri periler yapıyordu. Yeri düzlemek, tohum atmak, **[221]** otları yolmak[446], hayvanlardan korumak gibi işler, öyle ki domuz görünce, onu öldürüyor ve bir kenara atıyorlardı. Orak biçmek, onları çuvala bağlayıp dikmek ve ambara (korc) çekmek işlerini hepsini cinler yapıyordu. Öyle ki hiç kimsenin eli, yer sürmeden başka iş yapmıyor, gerisini cinler yapıyordu.

Şiir

Sadece bu su ve toprakta âşıkların değil
Ervâhın hepsi sana cân veriyorlar

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü şöyle dedi: Melik Ahmed Isfehbud Gîlân ile Ahmed Derîğî arasında düşmanlık ve savaş vardı. O, Ahmed Dehhadâ’yı öldürmek istedi. Ahmed Dehhadâ, Şeyh Zâhid (k.r.)’in yanına birini gönderdi ve: “Melek Ahmed beni öldürmeye kastetmiş. Benim Şeyhten başka bir yardımcım olamaz.” mesajını iletti. Şeyh (k.r.), bunu duyduğunda öğle namazı vaktiydi. Halvetin boşaltılmasını istedi. İnsanlar dışarıya çıktılar ve şeyhin halvet kapısını kapattılar. Şeyh Safiyyüddîn dedi ki: Ben de o halvetteydim ve oturuyordum. Şeyh, dışarı çıkmama işâret etmedi. İkindi namazına kadar orada oturdum.

---

[445] K: عاشعرسر

[446] K, Ç: علف گزیدن

İkindi namazı olunca, Şeyh (k.r.), başını kaldırıp: "Derîğliler, Ok atmada tehlikelilerdir" dedi. Bundan başka bir şey demedi. Melik Ahmed, Derîğîlerle savaşa girdi. Derîğîlerden yüz kişi dağdan indiler ve Melik Ahmed'in ordusundan bir çok kişiyi yakaladılar. Melik Ahmed'i de yakalayıp, bir tahtîneye hapsettiler. Şeyh Zâhid: <Derîğîler, işlerini yaptılar" dedi. Şeyh Safiyyüddîn, Şeyh Zâhid'e: "İşi, sen bitirdin. Onları okla Melek Ahmed'e karşı galib ettin" dedi.

Şiir

Senin köyüne sığınan kişinin karşısında
Yüz ordu saman gibi olacaktır>[447]

Hikâye: Dâmet bereketühü şöyle dedi: Şeyh Zâhid (k.r.)'in ilk yıllarında, deniz kenarında olan Germkûh adıyla tanınan bir yer yılanla doluydu. Orada sıcak bir su vardı. İnsanlar bir yerleri şiştiğinde oraya giderlerdi. Yılanlar oraya hâkim oldukları için silâhlı bir grub yanlarında olmazsa, insanlar oraya gidemiyorlardı. Şeyh Zâhid (k.r.): "Bu yılanlar, buradan **[222]** azalacak ve kaybolacaktır.[448] Bu dağ, onlardan boşalacak, benim evlâdlarım da burada kalacaktır. Burasını ev ve yurt edineceklerdir" dedi. Sonra Sultân'a baktı ve devam etti: "Bu kişi burada kuvvet ve şevket sahibi olacaktır. Evlâdlarıma vasiyyet ederim ki bu ve oğulları birbirlerini koruyarak,[449] dostça yaşasınlar."

Şiir

Mükevvinâttaki şekiller bunun için dönüyor
Temiz aynadan, temiz yüreği görebilsinler diye

Kırk yıl sonra, o dağ yılanlardan boşaldı ve o yer vilâyete döndü. O Sultân da pâdişâh, güç ve şevket sahibi oldu. Ondan sonra onun oğlu Ebubekir pâdişâh ve velâyet sahibi oldu. Şimdi Şeyh Zâhid'in oğulları orada yurt edinmişler ve Seyyidu'l-aktâb Hacı Şemseddîn (rh.a.)'in mübârek mezarları oradadır.

Şiir

O nefesin lütuf esintisinin yararlandığı yerden
Firdevs çıkar, toprağında safâ gelişir

---

447 K: < > arası yok.

448 L: نایاب

449 S, Ç: داشت

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü şöyle dedi: Şeyh Zâhid (k.r.) seksen yaşına geldiğinde, O yaşlılık hâliyle genç bir kadını kendine nikâhlâdı. Bir gün, o mestûre, Şeyh Zâhid'e: Şeyh, senden bir kız, bir oğlan isterim" dedi. Şeyhin mübârek aklı bu söze takıldı. Hakk Teâlâ, o ümîdsizlik yaşında ona bir kız verdi ki sonunda Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in nikâhı altına girdi. Ondan sonra yine bir hâmilelik işâreti oldu. Bir talebesi de rüyâsında Şeyh Zâhid'in bir oğlu olduğunu ve bir anda Gîlân denizini içine çektiğini görmüş. Bu rüyâyı Şeyh Zâhid'e söyledi. Şeyh de: "Yetmiş yaşındaki Şemseddîn Muhammed Sûfî yoldadır." dedi. Bundan sonra kavmü'l-aktâb Hâcı Şems (rh.a.) dünyâya geldi.

Şiir

فِي الْمَهْدِ يَنْطِقُ عَنْ سَعَادَةِ جَدِّهِ أَثَرُ النَّجَابَةِ سَاطِـــعُ الْبُرْهَانِ
إِنَّ الْهِلاَلَ إِذَا رَأَيْتَ غُـــرَّهُ أَيْقَنْتَ بَدْراً مِنْهُ فِـــي اللَّمَعَانِ[450]

[223] Bir keresinde[451] Şeyhzâde Cemâleddîn Alî (rh.a.), bu mestûreyle sert konuşmuştu. Onun için yüreği[452] buna sıkılmış bir hâlde Şeyh Zâhid (k.r.)'in yanına geldi ve: "Şeyh bir duâ edeceğim. Onun kabûl olması için gayret etsene" dedi. Şeyh de: "Allah, seni maksâdına ulaştırsın." dedi. O mestûre: "Senden önce ölmek istiyorum" dedi. Şeyh bunu duyunca: "Âh, kendine zulmettin. Sen gençsin." dedi. Gerçekten de öyle oldu. Şeyh Zâhid'ten önce rahmete kavuştu (rahmetullâhi aleyhümâ).

Şiir

Bir yürek levhâsının tasvîr olabilmesi için
Mahfûz levhâsı bunun için nakış alıcı oldu

Ve yürek levhâsına betimlenen şey
Gâliba ezelden mukadder olmuş[453]

Hikâye: Dâmet bereketühü, dedi ki: Şeyh Zâhid (k.r.), bir gün deniz kıyısından geçiyordu, birilerini yol üzerinde uyumuş gördü. Şeyh mübârek baş parmağını onun

[450] H, L, K: Arapça iki beyit yok.
[451] Ç: Sonraki konu ayrı bir hikâye olarak gelmiştir.
[452] Ç: خواطر
[453] K: Birinci ve ikinci mısra yer değiştirmiş.

ağzına soktu. Derhal onun uyanık bahtı açıldı, yüreği ızdırâb ve uyanışa geldi. Hâli zikre çevrildi, böylece yüreği dirildi ve mertlik hâli onda görülmeye başladı. Şeyh Zâhid: "Yürek ehlinin yolunda böyle bir şeye varmak için böyle davranmak gerekir." diye buyurdu.

Şiir

Devlet defînesi ki kapının toprağında bulunur,
Pahâlı ve kıymetli bir şeydir ki yoldan geçen insandan kaynaklanır

Hikâye: Bir gün Şeyh Zâhid, deniz kıyısından geçiyordu. Bir gemiye yaslanmış ve kendi kendine şarkı okuyan birilerini gördü. Şeyhin hoşuna gitti. Ona bir baktı. Derhâl o adam sevinerek ayağa kalktı ve hâli değişti.

Şiir

Deniz kıyısından bir başka denize ulaştı
Orada sırlar hazînesini gördü

[224] Hikâye: Edâmallâhü bereketehü, dedi ki: Bir vakit, Şeyh Zâhid (k.r.), Kelhorân köyüne gelmişti. Mevlânâ Kemâleddîn Ahmed Şehrâverî[454], Erdebîl'in ilim talebelerindendi. Şeyh'in huzûruna geldi ve onu ziyâret etti. Sonra Şeyh Zâhid'e Kur'ân âyetlerinden birisini sordu. Şeyh cevap vermiş, ancak Mevlânâ'nın[455] aklı ermemiş, anlamamıştı. Bu cevabı duyarken şaşırdı ve tefsîrlerine karşı ihtiyâtlı oldu ve onun dediğini beğenip, seçti ve şaşırdı ve: "Şeyh bu yorumu okumadığı ve vahiy de kesildiği için, o bu sözü nerden diyor." dedi. Başka gün, Şeyh Zâhid'in huzûruna gitti. Şeyh kendi velâyeti ile anladı ki, o şüphededir. Buyurdu: "Mevlânâ, bizim gerçekten nübüvvetimiz var. Velâyet, vahiy, ilhâm, mûcizeler ve kerâmetler. Ancak nübüvvet, vahiy ve mûcize, nebîlerin nasîbidir. Velâyet, ilhâm, kerâmet ise evliyânın. Velâyet, nübüvvetin sonucudur. İlhâm vahyin; kerâmet ise mûcizenin sonucudur. Eğer o üçü kesilirse, bu üç tane kalıcıdır."

Mevlânâ bu sözü duyunca Şeyh'in mübârek ayağına kapandı ve şeyhin eli ile tevbe etti.

---

[454] K: شهرروری; Ç: شهره واری

[455] H, Ş, K, Ç: Kemâlüddîn

Şiir

Onun kelâm edişinde bir güzellik var
O bir kuyudur[456] *ki insana yaşam suyu verir*

Her kim o sudan bir yudum alırsa,
Sanki gençlik iksiri almış gibi olur

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü, dedi ki: Mevlânâ Cemâleddîn Vâiz Nûrî Serâvî, kardeşinin huzûrunda anlattı ki Tebrîz şehrinde ilim tahsîl ederken Tuhfetu'l-birre Şeyh Necmüddîn Kübrâ(51)'nın *Mütâlaa*'sını okuyordum. Orada yazmıştır ki birgün Şeyh Necmüddîn Kübrâ (rh.a.) Ceyhûn ırmağının kıyısında yandaşları ile oturmuştu. Ânsızın bir bulut ortaya çıktı ve yağmur yağmaya başlayacaktı ki, Şeyh Necmüddîn (rh.a.) mübârek parmağı ile "geç geç" diye işâret etti o bulut oradan geçti ve gökyüzü duruldu.

Bu cümleyi okuduğum zaman dedim ki ne mutlu o adamların hâline, öyle insanları görmüş olsunlar ve öyle insanların eli ile tevbe etsinler. Keşke ben de o zaman orada olaydım ve o mübârek zatın varlığını anmış olsaydım. Bu sözü yürekten söyleyip gece uyudum. Rüyâmda o durumu gördüm. **[225]** Necmüddîn Kübrâ (rh.a.) bir kısım yandaşları ile oturmuştu. Şeyh Mecdüddîn Bağdâdî (52) (rh.a.) de onun huzûrunda oturmuştu. Ben ileri gittim ve Şeyh Necmüddîn'i ziyâret ettim ve onun eli ile tevbe ettim. Saçımı kestirmeyi düşündüm. Şeyh Necmüddîn, benim saçımdan biraz[457] kesti ve Şeyh Mecdüddîn'e benim saçımı tıraş etmesi için işâret etti.

Bu sevinçli hâldeyken uykudan uyandım. O gün sevinçli idim. Çünkü benim isteğim ve tevbem ferâsetimden dolayı uykuda hâsıl olmuştu. Bundan tam otuz yıl geçti. Ben bu söz ve uykuyu unuttum. Otuz yıl sonra Serâv şehrinde duydum ki Şeyh Zâhid (k.r.)'in. mübârek adımları Erdebîl şehrini aydınlatmış ve Kelhorân köyüne gelmiş. Kelhorân köyünde Şeyh Zâhid'in huzûruna vardım ve onun mübârek eli ile tevbe ettim ve telkîn aldım. Hatırladım ki Şeyh benim saçımdan biraz almış ve kesmeye kalkmıştı. Şeyh Zâhid buyurdu: "Mevlânâ, senin saçını Şeyh Mecdüddîn Bağdâdî kesmiş. Bunun bir üstünlüğü yoktur." Kafamı Şeyh'in ayağına koydum. Mevlânâ Es'ad'ın saçlarını, Mevlânâ Cemâleddîn'in kardeşi kesti.

---

[456] Ç: جامی‌ست

[457] L: شمّه ای; Ç: لمحه ای

Şiir

Eğer gönül ve yolda oy birliği olursa
Birbirinin işinden haberdâr olurlar

Sonra Şeyh Zâhid buyurdu ki bir külâh benim kafama koysunlar. Şeyh Zâhid'in mübârek başına baktım. Yarım[458] bir külâhı vardı. Gördüm ki tere bulaşmış. İçimden: "Ne olurdu Şeyh Zâhid o külâhı bana verseydi." diye geçirdim. Bu sözü yürekten söylediğim için, Şeyh Zâhid buyurdu: "Mevlânâ külâhı senden kıskanmam, ancak dikkat et terlidir." Ben de: "Şeyhim benim isteyim de odur." dedim. Külâhı mübârek kafasından alıp bana verdi.

Şiir

Kafamda tâçlıktan bir eser vardı
Şerefinden dolayı külâhı kafamdan çıkarmam

Rüyamda gördüm o defîneyi
Ferâsetimden dolayı gördüm

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Mûgân'ın köylerinden birine mensûb olan Mevlânâ Tâcüddîn Düzlekî, **[226]** ilim peşinde koşan bir talebeydi. Şeyh Safiyyüddîn, Şeyh Zâhid (k.r.)'e varmadan önce, o Şeyh Zâhid'in huzûruna gelip, tevbe etti, telkîn aldı, bu işle meşgûl oldu ve işi düzene girdi. İşleri çok iyileşti öyle ki Şeyh Zâhid her gün birkaç kere onun halvetine gidiyor, ona rüyâlarını anlatıyor, Şeyh de dinliyor ve cevâbını veriyordu. Bir süre böyle geçti ve işleri iyileşti.

Şiir

Yükseklikten dolayı bayrağı yücelere kalktı
Onun rütbesi ve mevkîsi ülker yıldızına kadar yükseldi[459]

Bu yüzden kibirlendi ve nefsi kabardı. Kendi kendine şöyle dedi: "Bu zamanda halkı irşâd ve onları tevbeye dâvet etmek sırası bendedir. Şeyhin seccâde ve telkîni bana

---

458 K: نمد

459 L: Farsça beyit yok.

vermesi gerekiyor” Halk da: “Hadi söyle” dedi. O: “Ay, dolunay olmuştur, başka neye gerek var?” dedi. Haber, Şeyh Zâhid’e ulaştığında “Ay, kemâle erdiği zaman noksan ve eksik olması imkânsızdır” buyurdu.

Şiir

Gözüne nifâkın dikeni düştü
Bütün büyüklüğünü (yüceliğini) yitirdi

Şeyh elini, mübârek sakalına sürdü ve: “Evet, eğer seni eşşekler gibi siyaha bulanmış neft kuyularına hamallık etmeye göndermesem bana da Seyyid Cemâleddîn’in talebesi demesinler.” dedi: <Bundan sonra, işin gidişâtına bak>[460] Mevlânâ Tâcüddîn bunu duyunca: “Sonunda Şeyh!, Şeyh Zâhid hayatta değil. Ben de başka yere giderim” dedi. Sonunda azmetti, Tebrîz’e doğru yol aldı. Bir müddet, Tebrîz’de oranın şeyhlerinin çevresinde dolaşıyordu, kendi durumunu onlara söylüyor, ancak onlardan hiç kimse bunun derdini anlamıyordu.

Şiir

İflâsa uğramış insan nerde kafasına tâç geçirebilir!
Bu meydan eskiciler pazarıdır

Onlardan ümîdini kesince Şeyh Necîbüddîn Bozğûş (rh.a.)’un Şîraz’daki şeyhlerden olduğu kulağına çalındı. Şîraz’a doğru yola çıktı, birkaç kitap toplayıverdi ve omuzuna alarak Şîraz’a doğru yola çıktı. Rastgele yolda giderken bir hoca ile yoldaş oldu Hâce Tâcüddîn Sîmay onu haber ehli görünce **[227]** inandı. Onun kitap yükünü bağlayıp eşeğin sırtına yüklediler.

Birkaç gün geçtikten sonra âniden hoca hastalandı ve Mevlânâ Tâcüddîn ona hizmet etmeye başladı. Onun yükü eşeğin sırtında olduğu için köle de hastalandı. O zaman eşekçi de hastalandı. Böylece herkes işten geri kaldı. Mevlânâ Tâcüddîn bu durumda herkesin hizmetinde oluyor, eşeklerin yüklerini ayarlıyor ve onları öne tutup götürüyordu. Baktı ve o eşeklerin nefte bulanmış hâllerini gördü. Şeyh Zâhid’in sözü hatırına geldi. İçinden bağırıp, şöyle söyledi: “Bu Şeyh Zâhid’in sözüdür ki eşeklerin başını nefte bulaştıracağım.”

[460] L: < > arası yok.

Şiir

Geceler onun aklından geçenler
Hepsi gündüz vaktinde başına geldi

O yüzden Şîraz'a gitti ve Şeyh Necîbüddîn Bozgûş'un zâviyesine gitti ve onun zâviyesinde bir köşede oturdu. Bir iki gün aynı köşede oturdu. Şeyh Necîbüddîn, zâviyeye girince: "Burada çok kötü ve iğrenç bir koku geliyor araştırın bakın nerden geliyor" diye buyurdu. Araştırdılar. Mevlânâ Tâcüddîn'i aralarında yabancı ve garîbân buldular. "Tanımadığımız garîbânın biri burada" dediler. Şeyh Necîbüddîn: "Bu kötü koku bu adamdan geliyor. Ona sorun kimdir ve nereden gelmiştir?" dedi. Oturduğu köşede onun hâlini sordular. O da: "Mûgân tarafındanım ve Şeyh Zâhid'in mürîdlerindenim, ancak Şeyh'in bana karşı tavrı değişti. Ben de sinirlendim. Bu yüzden sizin yanınıza geldim" dedi. Necîbüddîn de: "Şâyed Şeyh Zâhid sana sinirlenmişse, tüm âlemin doğusundan batısına kadar tüm şeyhler çevreni tutsalar senin işin düzelmez ve bir yere varamazsın. Duâ et de, yine o sana ilgi göstersin."[461] diye buyurdu.

Şiir

مَقَرَّطٌ[462] نَفَثَات سِحْرٍ لِحَاظِـــهِ أَعْيَيْنَ[463] كُلَّ مُعَزِّمٍ وَطَبِيـــبِ[464]

Şiir

Eğer tüm dünya hekimlerle dolu olsa
Hiç faydası olmaz çünkü senin ciğerin parçalanmış

[228] Mevlânâ Tâcüddîn "O zaman benim çârem nedir?" diye sordu. Şeyh Necîbüddîn: "Şeyh hayattadır, sen de öyle. خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ[465] [*Dünyâsı da âhireti de hüsrân olmuştur.*] âyeti tecellî etmeden onu görmeye git yoksa ne bu dünyan olur ne de öteki dünyan. Derhâl benim zâviyemden dışarı çık." dedi.

---

461 H, Ş, K, Ç: مگر هم از شیخ زاهد

462 S, K, Ç: مقرطن

463 K, Ç: اعينن

464 H, Ş: Arapça beyit yok.

465 Hacc 22/11.

Şiir

Nerde sana ağrı varsa, orada sana ilâç var
Nerde sana bir yara varsa orada sana şifâ var

Sonra: "Derhâl onu benim zâviyemden dışarı atın, oturduğu kilimi de oradan kesip onunla birlikte dışarı atın." dedi Hizmetçiler gidip, Mevlânâ Tâcüddîn'in oturduğu yeri çepe çevre kestiler, dört kişiyle götürdüler ve Mevlânâ'yı da yırtık kilim ile dışarı attılar. Tekrar oranın toprağını kazıp, dışarı dökmelerini ve yeni toprakla orayı doldurmalarını söyledi. Mevlânâ Tâcüddîn, bu hakâreti görünce oradan pişmân olmuş ve küçülmüş bir şekilde döndü. Bu şaşkınlık içinde hayret etti. Kendi ilâcının ne olduğunu bilmiyordu.

Şiir

أَرَى مَـــاءً وَبِـــي ظَمَـــأٌ شَدِيـــدٌ وَلَكِـــنْ لاَ سَبِيـــلَ إِلَـــى الْوُرُودِ

Sonunda halk dedi ki bu işin bir çözümü var ve şefaât ederek iş[466] çözülür. Fazlûn Cebelî[467] huzûruna giderek -ki o Şeyh Zâhid (k.s.)'in konusunda irâde ve îtikâd sâhibidir ve Şeyh'in yanında da değeri vardır- olur ki Şeyh'e yalvarıp yakarırsa onun isteği kabûl olur. Çaresiz onu kendine şefâatçi edeceksin. Mevlânâ da onu kendisine şefâatçi etme fikrindeydi. Ancak hastalandı, bu hastalıkla öldü ve bu emeline ulaşamadı.

Şiir

Ansızın, gafletinden dolayı yediği tokat,
Onun yüreğini dağladı ve onu toprağa gömdü

Edâmallâhü bereketehü,[468] Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'den farklı bir rivâyette anlatıyor ki Mevlânâ Tâcüddîn'i gömüyorlar, ancak mezar onu kabûl etmiyor, toprak dışarı atıyordu.

Bir serseri evliyâullahla kavgaya başlarsa
Onun iki âlemde de hâli rezil, rüsvâ olmaktır

---

466 K: گامی

467 Ç: فضلون حنبلی

468 L, Ş, K: Sonraki konular, bağımsız bir hikâye olarak gelmiştir.

[229] O hasret toprağında, Hakk Teâlâ nasıl istiyorsa öyle oldu. Bu durum üzerinden yirmi yıl geçti ve Şeyh Safiyyüddîn, Şeyh Zâhid'e ulaşmış, makâmı yükselmiş ve rütbesi iyileşmişti. Bir gün Şeyh Zâhid (k.r.), yalnız oturmuştu. Onların arasında rûhânî bir toplantı vardı ki onların dışında hiç kimse yoktu.

Şiir

Cân ve cânân kavuşmak halinde halvet ettiler
O halvette kutsî rûh fırsât bulabildi

Bazen Şeyh Safiyyüddîn bazen de Şeyh Zâhid beyt ve dü-beyt okuyordu. O cümleden Şeyh Safiyyüddîn fehlevî[469] (53) şiirini şöyle okudu:[470]

Şiir

Niye gelip de yorgun şapkamı tutmuyorsun
Âcizim niye gelip kolumu tutmuyorsun?

Bu dervîşin[471] *bana gösterdiği yolu*
Neden benden öğrenmiyorsun

Sonra mübârek göz yaşını akıtıp, hüzünlü olarak baktı. Şeyh Zâhid (k.r.) de bu rikkatten dolayı ağladı. İkisi de ağlamaya başladılar. Şeyh Safiyyüddîn (k.s.), Şeyh Zâhid'in durumunu hoş gördü ve anladı ki iltimâs edecek, kalktı ve mübârek beresini kaldırdı. Şeyh Zâhid (k.r.), buyurdu: "Safî, hak (pay) olarak ne veriyorsun?" Şeyh: "darda olana şefâat ediyorum" dedi. Şeyh Zâhid: "O darda kalmış kimdir?" diye sordu. Şeyh: "O darda kalmış Mevlânâ Tâcüddîn'dir ki yirmi yıldır senin yüreğinin azâbına mâruzdur." dedi. Şeyh Zâhid: "Rahmet senin üzerine olsun, kardeşlik böyle olmalı ve müslümanlık şefkati böyle olmalı. Allah biliyor ki, onu, senin hatırın için bağışladım." diye buyurdu ve yirmi yıl sonra Şeyh Safiyyüddîn'in şefâatı ile kurtuldu.

Şiir

Sonunda kurtuldu, toprak altındayken kurtulabildi
Zîra toprak altında ateşten bulutlar vardı

---

469 Ç: ڤلوی

470 Ç: وأَنْشَدَ

471 H, L, K: دردیسی; Ş: درویشی

Hikâye: Mevlânâ Zeynüddîn Halîl Hatîb Buster anlattı ki Muhammed Sayyâdî isimli birisi ki Muhammed Ceyn adıyla meşhûrdu ve Sultân Gâzân onu tanıyordu. Avcılıktan dolayı **[230]** başı boş[472] ve özgürdü. Pâdişâh Gâzân Mısır'ı almaya yönelik sefere çıktı. Hükmetti ki özgür ve isteyenlerin hepsi otursunlar. Muhammed Ceyn buyurdu ki kılıç hazırlasınlar, ben de orduyla Mısır'a ve Şeyh Zâhid (k.s.)'in tevbekârı idim ve onun mürîdlerinden idim. Ânsızın bir toz koptu ve o Gâzân'ın ordusu savaşta yenildi, ordu talan edildi ve anarşî, duruma hâkim oldu. Ânsızın gördüm ki Gâzân pâdişâhı benim huzûrumda bulundu ve beni, başımda sûfilerin külâhı ve bezi varken gördü. Önceden beni tanıyordu. "Muhammed! bizim kır atımız hangi tarafdandır?" diye sordu. Ben o tozun ortasından işâret ederek "şöyledir" dedim. Ve: "Ey pâdişâh niye soruyorsun?" diye sordum. "Bizim şeyhimiz olan Şeyh Zâhid'in gelmesi ve bizi buradan dışarı götürmesi için soruyorum" dedi.

Şiir

Olabilsin ki direniş ve dayanıklılık elden gitsin
Orada yardım etsinler ve elimizden tutsunlar

Bu hikâyede ricâ ve güven istedik. Birden gördük ki Şeyh Zâhid (k.r.), geldi ve Gâzân pâdişâhının atının ipini tutup, onu toz duman ortasından dışarı çekti. Yenilmiş ve dağılmış ordu toplandı. O ızdırâblı ve kötü durumdan kurtuldum.

Biz senin aşkından dolayı yüreğimizin eli hizmete hazır
Öyle ki sen istersen ayağının tozu oluruz bile[473]

Hikâye: Hâce Abdülmelik Serâvî (zîdet bereketühü) dedi ki: Şeyh Safiyyüddîn buyurdu ki Kadı Muhyiddîn Tebrîzî (55) (rh.a.), ki zamanının yazarlarındandı ve Şeyh Zâhid (k.r.)'in hizmetindeydi. Yazdı ki: "Bir hadîste görmüşüm ki her kim ilmi Allah ü Teâlâ'nın rızâsı için okumamışsa Hakk Teâlâ onu bu üç şeyden birşeye mübtelâ eder; ya köye mahkûm eder, ya sultânlara mübtelâ eder veya gençliklerinde ölürler. Şimdi, benim veya babamın ilimden nasiplerini almış talebeleri var. Bazıları şehirlerdedir. Ancak rüşvet alıp harâma düşmüşler ve bu işi de gizli ve açıkta yapıyorlar. Bazıları

[472] H, Ş, K: جوارح
[473] H, L, Ş, K, Ç: پای اختیار اندر گل است

helâl para kazanmayla meşgûller zekât ve sadaka veriyorlar ve Allah'a itâat ve helâl ile meşgûldürler. Peygamberlerden bazısı ve evliyâlardan bazısı halkın maslahatlarından dolayı sultânların kapısına gitmişler ve onlardan bazılarını görüyorum ki ihtiyâr olup **[231],** genç yaştayken ölmemişler. Halbuki o ulemâ ki köylere düşmüş veya sultânlara muhtaç ve çoğu ihtiyâr olmuş. Peki bunun mânâsı nedir?"

Şeyh Zâhid (k.r.), cevâbında söyledi: "Evet, hadîste olduğu gibidir. Şehirden maksat, yürek şehridir ve köyden maksat, şeytanların köyüdür. Eğer Allahü Teâlâ için ilim okumamışsa şeytân köyüne düşer ve yüreğin şehrinden mahrûm kalır. Genç yaşlarda ölme husûsu ile ilgili cevâbında: "Eğer uzun vâde yaşasa ve ihtiyâr olsa yaptıkları Allahü Teâlâ'nın rızâsı olmadan öldüğü zaman sanki sâlih amel işlememiş ve genç ölmüşcesine gibidir. Çünkü ömür odur ki onu sâlih ameller işleyerek geçirsin ve ömrü sâlih ameller işleyerek geçmediyse onu ömür saymazlar." dedi. Sultânlar kapısında muhtaç olmak konusunda buyurdu: "yani sultânların bağışına muhtaç kalır yoksa müslümanların maslahatları için sultânların kapısına gitmek değil. Çünkü peygamberler ve evliyâlar müslümanların maslahatı için sultânların kapısına gitmişler ve şefâat edip müslümanların maslahatlarını yapmışlar."

Şiir

O ilim ki temiz yüreğin üzerinde levha gibi yazılmış ise
Onu kitap ve kağıt üzerinden okuyamazsın

Hikâye: Mevlânâ Muvaffaküddîn Abdullâh,[474] rivâyet etti: Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in şöyle söylediğini duydum. Bir kere Şeyh Zâhid (k.r.)'in ayağında bir rahatsızlığı vardı ve Erdebîl'e gelmek istiyordu. Gîlân'da onu omuzuma alıp, bir miktar yol getirdim ve bir suyun kenarına yerleştirdim. Şeyh Zâhid (k.r.) yaslandı. Ben de abdest almaya gittim. Uzaktan baktım, şeyhi düz oturmuş ve sağa sola bakıyor ve yerde bir şey bulmaya çalışırken gördüm. Dönünce şeyh buyurdu: "Safî, gel de duy." Gidip, dinlemeye başladım. Orada bir mezâr vardı. Birileri orada gömülmüştü. Âniden oradan bir ses geldi. "Kavunlar"[475] diyerek kavun satıyordu "Safî, duydun mu?" diye sordu. "Evet" dedim. Tekrâr: "Onu kurtarırsak ne olur?" diye sordu. "Şeyh bilir, çünkü hüküm onundur"

[474] L, Ç: عبيد الله

[475] L, Ş: "Kavunlar" lafzı, iki kez tekrarlanmıştır.

dedim. Şeyh Zâhid, ona üç kere **[232]** "Lâ ilâhe illallâh" zikrini telkîn etti. Ânsızın onun hâli değişti ve mezarından "Lâ illâhe illallâh" sesi geldi. Her ikisi de bu sesi duyuyordular.

Şiir

O vîrâne mezarda müflis toprağı buldu
Akan defîne gölgesinden dolayı hayat ve ömür buldu

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn Akmiyûnî dedi: Emîrzâde Abdullâh, babası Hacı Menkûtây'dan[476] anlattı: Sultân Gâzân (toprağı pâk olsun) tahta oturdu ve Emîr Aydehtây'ı dört kardeşi ile öldürdüler. Ben on dört yaşındaydım. Erdebîl'in Selvet köyüne kaçtım ve orada gizlendim. Altmış süvâri (atlı) benim peşimden geldiler. Beni arıyordular. Beni tuttular ve Siyâhrûd ırmağının yanına getirdiler. Bizim adamlarımız oradaydılar. <Bîtekçiyân[477] (56)'ı>[478] getirdiler ve bizim tüm malımız ve mülkümüzün tutanağını tuttular ve konuşan konuşmayan ne varsa hepsini kaleme aldılar. Bazısı "Menkûtây'ı öldürelim" diyordu. Bazısı da "Bakalım pâdişâh ne emîr verecek?" diyordu.

Gece olunca beni eşeklerin olduğu ahıra götürdüler, atın zincirini ayağıma bağladılar ve kafama bir örtü (çuval) çektiler. Beş kişi çuvalın yanında uyudular ve yaklaşık yirmi kişi ahırda uyudu. Halkın geri kalanı ahırın dışındaydı. Halbuki benim Muhammed Şah Kazvînî adında bir hizmetçim[479] vardı. Ona söylemiştim ki eğer Allahü Teâlâ beni kurtarırsa ve kaçabilirsem dediğim yerde hazır ol ki ben geldiğimde kaçalım. Gece vaktinden biraz sonra uyku beni bastırdı. rüyâmda Şeyh Zâhid'i gördüm. Geldi ve bana "Türk Mahmûd kalk." dedi. Uykudan uyandım. Kendi kendime, bu bir hayaldir, yoksa bu kadar adamın içinden dışarı çıkmanın imkânı yoktur dedim. Tekrar gözlerimi yumdum. Şeyh Zâhid (k.r.)'in geldiğini gördüm. Elini benim göğüsüme vurup "Evlât, ben seni kurtardım diyorum. Kalk ve kaç." dedi. Gözümü açınca Şeyhi görmedim, ancak mübârek parmağının izi göğsümün üstündeydi. Kendi kendime **[233]** bunun hâyal işi olmadığını söyledim. Sağ ayağımı çektim. Gördüm ki zincir ayağımdan açılmış.

---

476 H, L, Ş: امیر منکوتای; K: امیر منکوقاآن

477 H, L, Ş, K: بتکچیان

478 Ç: Yok.

479 K: دبئه

Yavaş yavaş çuval altından dışarı çıktım. O uyumuş halktan hiç kimsenin haberi yoktu. Ahırda o kadar adam vardı ki ayağımı yere basıyordum ancak yere değmiyordu. Onların sırtı ve yanlarına koyuyordum. Onların haberi olmuyordu ve dışarda uyumuş hizmetçiler gibi hiç kimse uyanık değildi. Herkesin üzerinden geçtim ve binlerce adam, koyun sürüsü, hayvanlar ve köpekler Allahü Teâlâ'nın kudretinden ve Şeyh Zâhid'in velâyetinden dolayı hiçbir canlı hareket etmedi ve uyanmadı. O yere geldim ve Muhammed Şah Kazvînî'yi gördüm. Erdebîl'e doğru yol aldım. Çok uzun bir yoldu. "O Şeyh ki bizi bu zâlimlerden kurtardı ümit var ki onun himmetinden dolayı Hakk Teâlâ bize güç versin ki gece Erdebîl'e ulaşalım" dedim. Geldik, gece hâlâ bitmemişti. Daha bitmesine çok varken Erdebîl'e ulaştık. Erdebîl'in ziyâretlerinde gizlendik ve bir süre orada kaldık ve Şeyh Zâhid yardımı ile <Hakk Teâlâ bizi o zâlimlerin şerrinden korudu.>[480]

Şiir

Onlar ki yer küresinin özetidirler
Onun bunun kurtuluşu için uğraşırlar

Halkın kollayıcısı ve yardımcısıdırlar,
Dinin kalesi ve surlarıdırlar

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn dedi ki Hâce Muhammed Akmiyûnî'den duydum o da Şeyh Safiyyüddîn (k.r.)'in mübârek ağzından şunları duymuş: Bir kere Şeyh Zâhid (k.r.) zamanında tahâretimi yenilemiş, zâviyeye gidiyordum. Yolun ortasında Şeyh Zâhid'in bana karşı şüphe besleyen hizmetçilerinden birini gördüm. Beni görünce yoldan döndü ve başka yoldan gitti. Kafam biraz karıştı. Niye bizlerden bir kardeş öyle üzülsün de beni görünce yolunu çevirsin ve başka yere kaçsın. Bu fikirlerle Şeyh Zâhid'in huzûruna gittim. Beni görünce, gülümseyip Safî, üzülme, hep böyledir. Tilki aslandan uzaklaşır ve kaçar." dedi.

Şiir

Bu aslan yürekli insanlara yakışmaz meydânda
Tilki gibi hakâret edilsin onlara

[480] L: <از شرّ آن ظَالمان خلاص شديم>

[234] Hikâye:[481] Mevlânâ Şemsüddîn, Hâce Muhammed'den o da Mevlânâ Şemsüddîn'in babası Necmüddîn Süleymân'dan duydu ki: Şeyh Zâhid (k.r.) zamanında Şems Mûkânî adlı bir bilgin yaşıyordu. Onun yanında yaklaşık on beş talebe ilim tahsîl ediyor ve eğitim alıyordular. Her gün bu Şems Mûkânî, bu ilim talebeleri ile birlikte Şeyh Zâhid (k.r.)'i inkâr ediyordular. Bir gece cuma gecesi ki yaklaşık, beş yüz mum denizin sâhilinden ve başka taraflardan geliyor ve Şeyh'in halvetgâhına gidiyordular. Birkaç saat dışarı kalıp yine tekrar dönüp gidiyordular. Bu duruma şaşırdılar ve defalarca bu durumu gördüler. O bilgin adam kalktı ve: "Saçma sözün, bu kadar da uzatıldığını duymamıştım." dedi. Şeyh Zâhid'in huzûruna talebeleri ile geldi ve gördüklerini şeyhe dediler.

Şeyh Zâhid: "Mevlânâ, hayâl olabilir" dedi. Bundan daha fazla bir şey söylemedi. Bilgin adam çok zeki idi, anladı ki mahrem değil ve bunun sırrını şeyh ona anlatmayacak. "Bu halvetten hiç dışarı çıkmayacağım tâ ki şeyh beni kabûl edip mürîdi yapsın ve tevbe versin." dedi. Tevbe etti ve birkaç gün zikirle meşgûl oldu. Her cuma gecesi bu durumu açık bir şekilde görüyordu. Şeyh Zâhid'e: "Ben her cuma gecesi <aynı şeyi görüyorum. Bunun anlamı nedir?" diye sordu. Buyurdu ki: "Evliyânın rûhlarıdır ki o cuma geceleri>[482] ziyârete geliyorlar."

Şiir

Dünyâ cândır ve cân o âlemin halvetsarayıdır
Dünyâ o cânı kendisi için maksat ve secde yeri yapmıştır

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn, Pîre Yûsuf Esferencânî'den Şeyh (k.s.)'in şöyle buyurduğunu söyledi: Şeyh Zâhid (k.r.) zamanında çalışkan ve çile çekmiş bir öğrenci vardı. Onun durumu yükseldi, ancak bildiklerini saklayamıyor, onları gizlemiyordu. Defâlarca Şeyh Zâhid (k.r.) onunla konuşuyor ve nasîhat ediyordu: "Gizli sırrı açıklama, kendine sakla." diye. Duymuyordu. Tâ ki birgün ona çok değişik bir hâl ve vakıâ rastgeldi, onu da açığa çıkarmaya çalıştı. Şeyh (k.r.)'in huzûrunda dediler. Şeyh sinirlendi. O, Şeyh'in emirlerine çok karşı geldiği ve ona muhâlefet ettiği için ona: "mezara giresin" dedi. O adam oradan **[235]** dışarı çıktı ve öldü. Onu yıkayıp gömdüler.

---

[481] L: Bu hikâye yok.

[482] S: < > arası yok.

Bir başka gün gelip gördüler ki mezardan dışarı çıkmış. Tekrar gömdüler. Tekrar başka gün de mezardan dışarı çıkmış olduğunu gördüler. Hulâsâ gömüyorlar, bastırıyordular, ancak sonunda kurt kuş (hayvanlar) onu yediler.

Şiir

Her kim bu âb-ı hayâtın feyzini kabûl etmezse
Ölürken gömdüklerinde toprak onu kabûl etmez[483]

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn, Pîre Yûsuf Esferâncânî'den anlattı ve şöyle dedi: Şeyh Safiyyüddîn (k.s.), dedi ki: Bir gün bir kimse geldi. Teberrük için bana üç elma getirdi. Ben de bu elmaları Şeyh Zâhid (k.r.)'e götürmeyi aklımdan geçirdim. Bu düşünceyle dışarı çıkıp abdest aldım. Elmaları getiren o adam, elmaların kabuğunu soymuş. Geri dönünce elmaların kabuğunun soyulduğunu gördüm. O kimseye: "Onların kabuğunu soymayacaktın. Ben onları Şeyh Zâhid'e götürmeye niyetlenmiştim." dedim. O kimse: "Bu elmaları ye, ben bu elmaların yerine 3 men (3 × 3 kg.) daha iyi elma getiririm. Sen de onları şeyhe götürürsün." dedi. Gidip getirdi. Şeyhin huzûruna gittim ve onun önüne koydum. Şeyh gülümsedi ve: "Safî, emâneti öyle mi korurlar, niyet ettiğin soyulmuş elmalar benim hakkımdı." dedi.

Şiir

Bu elmalar yanında böyle bir teberrük iyidir
Bu temiz yüreklilikle üç elma ile iki âlemden de payını alırsın

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn, Emirzâde Abdullâh ve Pîre Hacı Akmiyûnî'den anlattı ki Şeyh Zâhid (k.r.), bir gün şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'e: "Halk için bir gün tahsîs et ki gelebilsinler." dedi. Halk da kabûl etti ve hizmetçiler de ona göre hazırlıklarını gördüler. Ancak buluşacakları gün gelmediler. Halbuki halk için çok hazırlık yapılmıştı. Şeyh Safiyyüddîn, Şeyh Zâhid'in yanına geldi ve: "Çok nimetler ve hazırlıklar yaptık. hâlk da gelmedi, kalırsa bozulacaklar." dedi. Şeyh Zâhid da: "Onları dervîşlere verin, Hakk Teâlâ bizim işimizi boş bırakmaz." diye buyurdu. Biz de onları dervîşlere verdik.

[236] Ertesi gün Şeyh Zâhid'in yanına gittik: "Tohum çoktur ve bozulmak üzereler ne tedbîr alalım?" dedik. Şeyh Zâhid buyurdu: "Bari git de gör, durum nasıldır."

[483] S, K: حيات

Gidince tohumluğa baktım. Bir tanesi bile orada yoktu. O an bakıp gördük ki, birkaç bin kuş gelmiş ve her biri ondan birkaç tane gagalarına almış, yere ekiyorlar. Bir saat içinde, o yerin tümünü tohumlarla ekdiler. Şeyh Zâhid (k.r.)'in huzûruna gelince o gülümseyip: "Safî sen dervîşlerin işini düzelttin, Allahü Teâlâ da bizim işimizi düzeltir, dar güne sokmaz." dedi.

Şiir

Bu safâ tanesi bizim tarlamızdadır
Rûhun kuşu gagası ile onları seçer[484]

Hikâye: Hüsâmeddîn Gazel Siterfî'den[485] anlattılar ki o da Ahmed Dihhodâ-yân'dan anlattı: Şeyh Zâhid (k.r.), zamanında, bir bilgin geldi ve Şeyh'in huzûruna çıktı. Birkaç gün orada kaldı. Ondan sonra kendi kendine: "Bu adam sâlih biridir. Ben ondan ne gibi bir fayda elde edebilirim? Kalkıp, gideyim" diye düşündü. Gitmek için izin isteyince, Şeyh: "Bir gece daha burda, bizim yanımızda kal, yarın yola çıkarsın." dedi. Gece olunca o bilgin adam cenneti rüyâsında gördü. Cennetin hangi kapısından içeri girmek istediyse giremedi. Kendi kafasını öyle büyük gördüğü için, kapıdan içeri sığmıyordu.

O rüyâdan uyanınca, Şeyh'in yanına geldi ve durumunu anlattı. Şeyh buyurdu: "Eğer istersen kendi kafandakileri küçültüp kaçabilirsin." Kalkıp, insâf etti, tevbe etti, telkîn aldı ve iki üç gün zikirle meşgûl oldu. Tekrar o rüyâyı gördü. Cennetin hangi kapısına gittiyse kapılar açılıyor ve hiçbir şey engel olmuyordu.

Şiir

Her kim kendi kafasındaki düşünceleri dışarı atmazsa
Ne zaman cânânı ile buluşma noktasına gelebilir?

Hikâye: Pîre İsmâîl Burûdî[486] diyor ki kendi babam Fahrüddîn'den duydum. O da dedi: **[237]** Ben Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'den duydum ki Şeyh Zâhid (k.r.)'in güzel sesli bir müezzini varmış. Bir gün herkesi namaza çağırdı. Şeyh Zâhid müezzine: "Sesin

---

484 L, K: شود
485 L: سنفرقی; K: سترقی
486 L, K: بروری; Ş: بروردی

hergün ki gibi değil." dedi. Müezzin: "Bugün birisinden bir parça buğday ekmeği istedim ve yedim." dedi Şeyh de "Her kim, kendisi için dilencilik kapısını açarsa bizim sohbetimize lâyık olmaz." dedi. O müezzin de orada bir daha ezân okumadı.

Şiir

Dindârların suyu başka kanaldandır,
Zâhidlerin başka huyu ve geleneği vardır

Hikâye: Hacı Muhammed Verzigânî anlattı ki Şeyh Safiyyüddîn (k.s.) dedi ki: Birileri halvetteydi ve yavaşça zikrediyordu. Şeyh Zâhid (k.s.), buyurdu: "Safî, bu yavaş zikreden kişi ne zaman murâdına erecek?" Şeyh de: Onu maksada ulaştırmak gerek." dedi. O ân, o kimse: "Maksada ulaştım." diye bağırdı.

Şiir

Bu tehlikeli ve korku dolu yolda şehsüvârlar
Zavallı ve yorgun adamları yol üstüne koymamışlar

Dikkat etmekten dolayı lutfedip
Maksada erene kadar denetimleri altında oldu

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn İbn Hâcib Kadı, kendi babası Pîre Ahmed (rh.a.)'den anlattı: O zaman, tevbekâr olmamıştım, bir gece rüyâmda gördüm ki bir grup benim yanıma geldi, sorgusuz suâlsiz saçlarımı tuttu ve beni مُكِبّاً عَلَى وَجْهِهِ[487] [*Yüzüstü sürünerek*] kapının üzerine attılar ve cehenneme doğru sürüklediler.

Şiir

أَيَا شَـــابّاً[488] بِرَبِّ الْعَرْشِ عَـــــاصِي أَتَدْرِي مَـــا جَزَاءُ ذَوِي الْـــمَعَـــاصِي
سَعِيرٌ لِلْـــشَبَـــابِ بِـــهَا تُبُـــــورٌ فَوَيْـــلٌ يَوْمَ يُـــــؤْخَـــذُ بِالنَّوَاصِـــي

Cehennemin yanına götürdüler. Sağ tarafa bakıyordum. Bir ihtiyarı gördüm ve onun sağında bir genç, solunda başka bir genç.Sağ tarafta duran genç **[238]** geldi, beni yakalayıp, sürükledi ve o yaşlı adamın yanına götürdü. O grup o yaşlı adamın yanına

[487] Mülk 67/22.
[488] S, K: شباباً; L: ایا مثاباً; Ç: اياشا

gelince selâm verdiler. Yaşlı adam “Bu genci benim hatırıma bağışlayın” dedi. Onlar da “Bu genç iyi yaşamıyor. Onu cehenneme atacağız.” dediler. Yaşla adam “Tevbe edecek, onu benim hatırıma bağışlayın.” dedi. Ben korkudan o gencin ayağına sarıldım ve her iki elimle onu tuttum. Dişimle onun elbisesini tutuyor ve onu benim elimden alıp cehenneme atmalarından korkuyordum. O gence: “Senin adın ne ve o kimse kimdir?” diye sordum. Diyordu ki: “Ben Safî’yim, Pîr de Şeyh Zâhid (k.r.) idi.” Uykudan uyanınca Şeyh Zâhid’in huzûruna gittim ve tevbe ettim. Bana bakınca gülümseyip: “O itiş kakış zahmeti ile durumun nasıl?” diye sordu.

Şiir

عَبْدُكَ لاَ تَسْأَلُ عَـــــنْ حَـــالِـــهِ حَـــلٌ[489] بِأَعْـــدَائِـــكَ مَـــا حَـــــلٌ بِـــهِ

O kötü işkencenin şiddetinden dolayı şimdi nasılsın?
O hâl ki hiç kimse onun ızdırâbına dayanamaz

Hikâye: Hacı Ali kendi babası Pîre Necîb’den anlattı ki: Kelhorân köyünde bir pınar vardır ki bu pınar Şeyh Safiyyüddîn’in kapısındaydı. Şeyh Zâhid (k.r.), ne zaman oraya gelse, o pınarın suyu akmaya başlardı. Şeyh Zâhid (k.r.) Kelhorân’dan gidince de o pınarın suyu yine kururdu. Tâlipler defalarca bu durumu anlamışlardı. Her zamanki gibi Şeyh Zâhid oraya varınca öğrenciler pınarın başına gidip, görürdüler ki su akmaya başlıyor ve kuru otları alıp götürüyor. Şeyh Zâhid (k.r.) orada duruncaya kadar pınarın suyu akardı, Şeyh oradan dönünce kururdu. Şeyh Zâhid (k.r.), vefât edince pınar da kurudu.

Şiir

Senin ayağının tozu safâ kaynağıdır
Ne mutlu ki bu su ve hava ona kısmettir

Hikâye: Hacı Ali, babası Pîre Necîb’den anlattı ki: Bir keresinde Şeyh Zâhid (k.r.), **[239]** deniz kıyısında, birileri de gemide oturmuştu. Suyun kıyısında olan evlerin çevresine dolaşıp duruyor, nâtif satıyor ve bağırıyordu: “Nâtif gitti, Nâtif gitti” yânî az

[489] K: هَـــلٌ

kaldı. Şeyh Zâhid, onun gürültüsünden nefret ediyordu, buyurdu ki "Nâtif gitti diyor, bilmiyor ki kendisi gitti" Derhâl o gemi ile birlikte battı.[490]

Şiir

وَإِنَّــا لَــفِي الدُّنْــيَا كَوَكْبِ سَفِينَةٍ نَظُنُّ وُقُــوفاً وَالزَّمَــانُ بِــنَــا يَجْــرِي[491]

Hikâye: Hacı Ali babası Pîre Halîl'den anlattı ki: Bir keresinde Şeyh Zâhid (k.r.)'le Geştâsfî'den Hânbelî'ye doğru gemi ile yolculuktan geliyorduk. Rüzgâr iyi idi ve gemi güzel gidiyordu. Başka gemi ileri geliyor ve Geştâsfî'ye gidiyordu. Ancak rüzgâr onların gideceği yönde esmiyordu. Onlar da gemiyi elleri ile kürek sallıyarak ileri götürürdüler. Şeyh'e varınca bağırdılar: "Şeyh yardım et, gece oldu ve rüzgar bizim istediğimiz yönde esmiyor, böyle giderse geceyi denizde geçireceğiz." Şeyh (k.r.) buyurdu: "Bazen rüzgâr bizimle olur ve bazen sizlerden yana." Derhâl rüzgârın yönü değişti ve onlar yelkeni taktılar ve yola çıktılar. Biz yelkenimizi indirdik ve ellerimiz ile kürek sallayarak gemiyi götürürdük, tâ ki çok büyük sıkıntı ile gece varabildik. Onlar ise rahat gittiler.

Şiir

Her kim onun ikliminin beslediği olursa
Suyun akıntısı onun dilediği gibi olur

Hikâye: Şeyhler sülâlesinden Burhânüddîn b. Şerefüddîn Îsâ Zâhidî anlattı: Kirkî Evindekân'a[492] bağlı halktan meşhûr biri kaçmış ve Şeyh Zâhid (k.r.)'in huzûruna gitmişti. Ordaki halk da onu götürmek istiyordu. O adam Şeyh'in eteğine elini uzatıyor ve perişanlığından dolayı bağırıyordu: "Allah aşkına beni bırakma yoksa götürürler." O saatte onun mübârek elbisesini yıkamıştılar. Yeşil bir sekerlât dışında hiçbirşey giymemişti. Kalktı, yürüdü ve onların yanında o kimseye şefâat etti. **[240]** kabûl etmediler. O eve şefâat için adımını attı Duvara bir ağaç (direk) yerleştirmişlerdi. O halktan şefâati kabûl etmeyen biri kalktı, kafası o ağaca değdi ve kırıldı. O yaradan dolayı ağlamaya başladı. "Kendi halkımı buradan götürmeden gitmeyeceğim." dedi. Şeyh de buyurdu:

---

[490] H, L, Ç: على الفور آن ناو غرق شد وبه آب فرو رفت

[491] L: يجرى; Ş: نجرى; K: نجرى (noktasız)

[492] K: كركى واندكان

“Sen git de kendi işinin çâresine bak. Sen dünyadan öyle gideceksin ki seni süpürgelere sarıp, gömecekler.” Birkaç gün sonra dediği gibi oldu. Param parça oldu, süpürgeyle cesedini topladılar ve kürekle onun dağılmış cenâzesini tabuta döktüler ve gömdüler.

Şiir

عَجَباً لِنَفْسٍ كَيْفَ[493] تَنْسَى مَـــا رَأَتْ يَا وَيْحَ نَفْسٍ مَـــا لَـــهَا لاَ تَفْـــــزَعُ
لَوْ كَانَ تَـــعْنِي بِالَّذِي أَعْنِي بِـــــــهِ طَوْدٌ مُـــنِيفٌ[494] شَامِـــخٌ مُتَمَـــنِّـــعُ
لَـــتَضَعْضَعَتْ أَرْكَانُهُ وَلَـــهَـــــدَّهُ وَلَظَلَّ مِنْـــهَا خَاشِـــعاً يَتَصَـــــدَّعُ[495]

Hikâye: Burhânüddîn dedi ki Pîre Ömer Halvetî’den duydum ki: Bir keresinde Siyâhrûd’da bir büyük ordu çıktı. Halk Şeyh Zâhid (k.r.)’in yanına korkudan gittiler ki “ordu çıktı” Şeyh Zâhid buyurdu: “İş odur ki Allahü Teâlâ edecek.” O ordunun komutanı, Şeyh Zâhid’in yanına gelip oturdu ve Şeyh’e: “Şeyh, sen misin?” diye sordu. Şeyh ise: “Eğer Allah kabûl ederse” diye cevap verdi. Kafasını kınına soktu ve üç kere “Şeyh sen misin?” diye seslendi. Şeyh ise: “Eğer Allah kabûl ederse.” diyordu. O ân[496] ordunun komutanı elini Şeyh’in alnına koydu “كالباحث عن حنفه بظلغه” ve: “Kafanı kaldır ki ben çok şeyhleri asmışım” dedi.[497] Şeyh (k.s.), mübârek ayağını eteğinden dışarı çıkarıp: “Bu adamı kaldırın.” dedi. Derhâl o adamın kafasını bir ağrı tuttu ve o ân öldü. لَحْمُ الْعُلَمَـــاءِ مَسْمُـــومٌ

[241] Şiir

إِيَّـــاكَ أَعْـــنِي أَنْ يَـــنَالَكَ مُحْنَتِي فَتَكُونَ كَالأَمْسِ الَّذِي لاَ يَرْجَعُ[498]

O kötü adamın hâline bak o yaptığı işkencelerden dolayı
O işin sonunda savaşması başına ne iş açtı?

Hikâye: Burhâneddîn, Pîre Ömer Halvetî’den anlattı ki: Bir keresinde büyük bir ordu Geştâsfî tarafındaki Sûre Merve tarafına indi. Şeyh Zâhid (k.s.), “Evde yemek

---

493 Ş: كسف
494 S: منيع
495 L: Üçüncü beyit yok.
496 K: Birinci hikâyeden, bu yere kadar yok.
497 H, L, Ş, K, Ç: وگفت سر برآر كالباحث عن حنفه بظلغه، كه من بسيار شيخان را بدر كشيده ام
498 L: Arapça beyit yok; Ç: Bir beyit, iki beyit şeklinde gelmiştir.

var mı yok mu?" diye öğrenmeleri için eve adam gönderdi. Geldiler ve "yok." dediler. Ordu Şeyhin huzûruna geldi. Şeyh (k.s.), eve gidip "evde yemek var mı?" diye sordu. "yok" dediler. "hiç mi yok?" diye sordu. "birazcık yemek mayası var." dediler. Şeyh mutfağa gitti ve kazanın kapağını mübarek eli ile kaldırdı. Birazcık yemek gördü. Üç kere kazanın çevresinde dolaşıp "Kaseye doldurun" dedi. On yedi kâse doldurdular, bir miktar da arttı. Tekrar: "yağınız var mı yok mu?" diye sordu. "Biraz var." dediler. Huzûruna getirsinler dedi ve eli ile kepçeyi alıp, yağı kâselerin içine doldurdu. Çektikten sonra yine biraz yağdan kaldı.

Şiir

İki dünyada da onun sofra kalıntıları yeter
Ne mutlu o adama ki onun sofra kalıntılarından bir pay alabildiyse

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn Akmiyûnî, Hüsâmeddîn Gazel'den anlattıki ve o da Ahmed Dihhodâyân'dan anlattı: Birgün Şeyh Zâhid (k.r.)'in huzûrunda oturmuştuk. Gördük ki iki yılan geldi ve mübârek ayaklarına düştüler. Ondan sonra kafalarını kaldırıp, Şeyh'in ellerine öpücük konduruyorlar. -sanki birileri el öpüyor- Ahmed Dihhodâyân: "Ben korktum" dedi. Şeyh bana bakıp: "Korkma, bunlar bendendir." dedi. Yânî Cinlerdendir.

Şiir

Yürek tamamlayıcısı, Süleymân mühürlü olunca
Yüzük hükmünde hem cânı ve hem insi vardı

[242] Hikâye: Pîre Mûsâ Karaskalı dedi, Muhammed Dârverî'den işittim: Bir keresinde Şeyh Zâhid (k.r.) ve Şeyh Safiyyüddîn ile gemideydik. Allah'ın yazgısı bu, gemi batmak üzereydi. Kurtuluşu aklımıza getirmek bile hayaldi. Denizci, kurtuluşu imkânsız görünce bağırdı. Şeyh Zâhid, "ne oldu?" diye sordu. Denizci: "Şeyh, Allah aşkına gemi batmak üzere. Burası öyle bir yerdir ki hiçbir gemi buradan sağ olarak kurtulamamıştır. Geminin kanalında bir taş var. Eğer ona vurulursa kırılır." dedi. Şeyh Zâhid işâret etti. Gemi derhâl o yerden çıktı, sağ sağlim kurtulduk.

Şiir

Ne mutlu hem yerin hem zamanın kurtarıcısıdır
Ne mutlu, bir ân dünyanı kurtarır, bir zaman yegâne dünyayı

Hikâye: Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) dedi: Şeyh Zâhid (k.s.)'in ölümüne yakın bir zamandı. Halk, Şeyh'in mübârek mezarı neresi olsun diye ihtilâf ve kargaşa içindeydi. Geştâsfî halkı Geştâsfî'de olmasını istiyordu. Şeyhin oğlu Cemâleddîn Ali (rh.a.), Mûgân ve İştâvend'de olan Çûmakâbâd'da[499] olsun istiyordu. Çünkü orada zirâat ve inşâat işi daha fazlaydı. Oraya yerleşmek ve zirâatle meşgûl olmak istiyordu. Şeyh Zâhid ise, Gîlân'ın Siyâvrûd'unda olsun istiyordu. Velâyet nûru ile biliyordu ki orada olacaktır, ancak bildirmiyordu.

Şiir

Cânın kuşu tekrar oturana kadar
Vücûdunun kafesi de kurcalardı

Sonra buyurdu ki: "Bizden başka biri de dışarda mıdır? Onu çağıralım tâ ki doğru olanı bilesiniz" "Şeyh o kimdir?" diye sordular. "Sâfî" dedi. Sonra: "Onu bana çabucak getirecek birini istiyorum." dedi. Birilerini göndermeyi düşünürken Şeyh buyurdu: "O Elîvân'lı oğlan nerdedir?" yânî ismi Hazar Berzendî idi, ama ona Elîvânî (Elîvân'lı) diyordular. Onu, Şeyh Zâhid'in huzûruna getirdiler. Şeyh buyurdu: "Elîvânî, Bir günde buradan Erdebîl'e gitmeni, Safî'yi bulmanı ve bir günde de dönmeni istiyorum. Eğer bir günde gidip, bir günde de dönersen, ben senin cennete gireceğini garanti ediyorum. Söz veriyorum.

[243] Şiir

Eğer zâhirî uzaklığı ortadan kaldırsan
Köşkler, hûrîler ve cennetleri elde edersin

Pîre Hazar yok demedi, belki: "şeyh eğer kanat bahşederse gidip dönerim." dedi. Şeyh mübârek elini onun bacaklarına indirip: "yola koyul" dedi. Şeyh o zaman Sûre Merve'deydi ki orası bir günlük Mahmûdâbâd'dan daha uzaktaydı. Şimdi bu eski Mahmûdâbâd'ı su basmıştı. Mahmûdâbâd, Erdebîl'e yedi[500] günlük yoldur. Sabah namazı Pîre Hazar, Sûre Merve'den yola çıktı. Öyle ki güneş çıkınca Zîrvendân'da[501] idi ve oradan da Belâsevân (57) çölüne geçti. Sert bir rüzgâr o çölde koşuyordu.

---

499 L: جوبان آباد

500 L: Sekiz.

501 L: برنردندان; H, Ç: زیروندان; K: نریدوندان

Şiir

Yolu kattetmekte sihirbaz eli gibiydi
Uçarken sanki kuş kanatlarıyla donatılmıştı

Öyle ki genç bir süvâri ona vardı. Onu gâyet hızlı ve aceleci görünce -halkın âdeti üzere-: "nereye gidiyorsun? Sanki onu götürdüler de sen ona varmadın." dedi. Pîre Hazar bunu duyunca sinirlendi. Kalktı ve gencin kafasına geçirdiği samur[502] (hayvan) yününden yapılmış külâhını başından aldı ve kaçtı. O genç de atını eğerledi ve onun peşinden koştu. Koşuyor ancak ona varamıyordu. Onun peşinden sopa fırlattı yine ona değmedi. Ok bile attı ama değmedi. Çâresiz kalınca onun, Şeyh Zâhid (k.r.)'in mürîdlerindendir. Ona Şeyh Zâhid'in başı için yemin ettirdi: "Benim külâhımı ver." Pîre Hazar da ona külâhını geri verdi ve: "Sakın ha! bir daha başkaları ile alay etmeyesin." dedi.

Şiir

Hangi göz onlara zavallıkla bakarsa
Kafasını külâhsız ve külâhını başsız görür

Oradan öyle hızlı geldi ki, ikindi namazına Kelhorân'a vardı ve Şeyh Sâfiyyüddîn'in harmanına geldi. Şeyh Safiyyüddîn (k.r.)'i harmanda duruyorken gördü. Şeyh Safiyyüddîn, Pîre Hazar'ı görünce anladı ki ağır ve zor bir iş var. Mübârek yüreği daraldı ve yere **[244]** düştü.

Şiir

أَيَا قَادماً مِنْ سَفَرِ الْبَحْرِ[503] مَرْحَبَـــا أَنَـــا ذَاكَ لاَ أَنْسَـــاكَ مَـــا هَبَتِ الصَّـــبَا
قَدِمْتَ عَلَى قَلْبِي كَمَـــا قَدْ تَرَكْتَهُ حَـــزِيـــناً كَئِـــيباً بِالصَّـــبَابَةِ مُتْعَـــباً

"Hazar durum nedir?" diye sordu: "Beni Şeyh Zâhid bir gün içinde gidip bir gün içinde dönmek üzere senin peşinden göndermişdi." dedi. Bir gün içinde dönmek üzere Şeyh (k.s.), derhâl eve gitti ve tatlı bir şurup hazırladı, olmayanları da hazır etti. Sabahın ilk saatlerinde ata binip, Pîre Hazar ile yola koyuldular. Öyle ki akşam namazını Zîrvendân'da, denizin kıyısında kıldılar. Oradan gemiye binip, atı suya sokup geçtiler. Ata binip öyle gittiler ki yatsı namazında Şeyh Zâhid (k.r.)'in huzûrunda idiler.

---

[502] L: غور
[503] L: سفر البحر

Haber ulaştıktan sonra buyurdu: “Çok çabuk onu benim yanıma getirin.” Yolculuk elbiseleri ile onu Şeyh Zâhid’in huzûruna götürdüler. Şeyh Zâhid’i ziyâret edip, elini öpünce, Şeyh buyurdu: “Safî, beni bunların eline yalnız mı bıraktın?” Sonra başı ile Şeyh Safiyyüddîn’e: “Şimdi cân kuşunun evine doğru uçuş vakti geldi. Her biri benim hakkımda birşeyler diyor ve başka şeyler düşünüyorlar. Bazıları Geştâsfî’yi, bazıları Çumâkâbâd’ı bazıları da Şirvân’ı düşünüyorlar. Yapılması gereken nedir? Sen ne diyorsun?” Şeyh Safiyyüddîn: Şeyh’in mübârek gönlünün Gîlân olduğunu anlayınca: “Şeyh için en güzel yer Gîlân’dır.” dedim. Şeyh Zâhid (k.r.) buyurdu: “Ben de onu istiyorum. Yola hazırlanmak ve gerekli tedbirleri almak gerek. Ancak hiç kimse bilmesin.”

Şeyh Safiyyüddîn gizlice[504] gemiyi hazırladı. Orada da temiz ve yumuşak bir yer hazırladı. Şeyh’in huzûruna geldi ve duyurdu. Halbuki çoğu insan silahla durmuş, yolları denetliyordu. Şeyh Safiyyüddîn (k.s.), Şeyh Zâhid (k.r.)’i gündüz evden dışarı çıkardı[505] ve gemiye oturttu. Orada ki halk öyle bir korku ve ızdırap içindeydiler ki hiçbiri farkında olmadılar. Şeyh gemiye oturdu ve yola koyuldu, <ve denizin ortasına ulaştı, halk haberdar **[245]** oldu>[506]

Şiir

Hırsızların gözü nerde onu görebilir?
O yol ve o düzen ki cân ayağı onu çiziyor[507]

Oradan Lengerkonân’a varınca, Şeyh Safiyyüddîn dışarı çıktı. Şeyh Zâhid için temiz ve yumuşak bir yer (tahtırevân) yaptı. Şeyh Zâhid’i gemiden dışarı çıkardı ve o yere oturttu. Bu, Şeyh Zâhid’in çok hoşuna gitti.

Şiir

Herkes, o tahtırevânın yükünü kaldırıyordu
Şerefli arşın taşıyıcı fahrine nâil oluyordu

---

504 L: بآهستگی

505 L: مخفی از خانه بیاورد

506 L: ومحلی مردم را خبر شد که کشتی به نیمهء دریا رسیده بود

507 H, Ş, K, Ç: رود

Oradan Şeyh'in tahtırevânını birkaç kişi Siyâvrûd'a kadar götürdü. Oraya varınca -ki şimdi Şeyh'in mübârek hazîresidir.- buyurdu: "Safî, benim tahtımı burada yere koyun." Oraya koyunca mübârek elini çıkarıp Şeyh Safiyyüddîn'in mübârek yüzüne koydu: "Elhamdülillâh, mezarımı mezarlığa getirdim." dedi. Şeyh Safiyyüddîn, o bölgeye nişân koydu.

Şiir

Gönlün nişânı durumu izâh ediyor
Visâl yurduna gelmişim

Şeyh Zâhid (k.r.)'i oradan halvete götürdüler. On dört gün boyunca hasta yattı. Onun tüm ihtiyaçlarını ve hizmetini Şeyh Safiyyüddîn görüyordu. Öyle ki hasta bakıcılığını bizzat kendisi yapıyor, başkasına bırakmıyordu. Gece gündüz her ân onun yanındaydı. Bu süre boyunca yânî on dört gün hiç yemedi ve uyumadı. Farz namazları dışında hiçbir şeyle meşgûl olmuyordu, devamlı onun hizmetindeydi. Şeyhi önüne alıyor, Şeyh de ona yaslanıyordu. Eğer namaz kılmak için kalkacak olsa, yakınlarından birisini kendi yerine oturtuyordu ki Şeyh Zâhid (k.r.)'in yanında dursun.

Şeyh Zâhid (k.s.), devamlı "Safî, Safî" diyordu, eğer "Safî" dese ve başkası cevap verse, Şeyh Zâhid "Safî nerede?" diye sinirlenirdi. Farz namazını kılıyor deseler, bu geçici süreye bile tahammül edemiyordu. "Safî, şimdi benim yanımdan bir ân bile ayrılmanın sırası mı?" derdi. Her zaman mübârek elini **[246]** Şeyh Safî'nin elinin içine koyardı. Onlar arasında dilin konuşmaya cesâret edemediği sırlar vardı.

Şiir

Senin aşkının sazından hiç şifre dile gelmez
Birlik ve beraberlik sırrından başka hiçbir şey dile gelmez

Dost halvet etti ise birlik alanında o zaman
Yürek hesaba katılmaz ve cân araya sığmaz

Hikâye:[508] O günlerde, bir grup denizci geceleyin gemi üzerinde denizde seyrediyordular. Gökteki ayın dört yere parçaladığını ve denize düştüğünü gördüler. Bu

[508] H, L, K, Ç: Bu hikâye, önceki hikâyenin ardından gelmiştir.

olayı Şeyh Zâhid (k.r.)'e söylediler. Buyurdu ki: "ölüm (göçme) zamanıdır." Ve on dört gün bunun üstünden geçtiği için buyurdu: "Safî, yarın günün başlangıcından itibâren ve dünyadan göçüşümün ardından Allahü Teâlâ'ya kavuşacağam." Her ne vasiyet ettiyse o da onu yerine getirdi ve buyurdu: "Safî, benim yıkama ve tüm cenâze işlerimi sen kendin yapmalısın ve yerine getirmelisin." Başka gün olunca, kavuşma rüzgarı esti ve mübârek vücûdu[509] kavuşma rüzgarını hissetti ve cânânına[510] yaklaşmakla meşgûl oldu. مَقْعَدِ صِدْقٍ[511] [*Hak meclisinde*] ışıklı rûhunun adımını Allahü Teâlâ'nın halvetine koyup isteğine kavuştu ve mübârek cânını, cânânına yaklaştırdı.

Şiir

Kutsî kuş yuvaya varmak niyeti ile kanat açarsa
Şahin kuşu gibi uçar ve kavuşma noktasına gelir

Karanlık âlemin hicâbı yol üzerinden uzaklaştı
Bir ışığa dönüştü ve onun yüzünün ışığında gömüldü gitti

O ölüm vaktinde, temiz ve pâk vücûdu, Şeyh Safiyyüddîn'in yanındaydı. İki ışıklı vücûd birbirine kavuştu. Şeyh Zâhid (k.r.)'in mukaddes rûhu ayrılınca, Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in rûhu da ona boyun eğerek onun peşinden gitti ve her ikisi bir yere düştü ve Şeyh Zâhid'in mübârek vücûdu Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in göğüsüne düştü. Bu iki adamdan başka hiçkimse o evde yoktu ve kimse bu durumu bilmedi.

[247] Şiir

Cânânın kavuşmasında, cân ve yürek hem halvet hem ev oldular
Ona su veren sâkisi ile içli ortağı oldular

Onun yüzünün ışığından dolayı, vahdet ışığında battılar
Cân ağırlamasında hem şölen oldu hem kelebek

Birkaç saat böyle geçince halk evin yakınına geldi, her ikisini de birbirine kavuşmuş ve rûhları başlarından çıkmış olarak gördüler. Halk bağırmaya başladı ve büyük bir topluluk toplandı. Şeyh Safiyyüddîn'e ümîd besleyenler durumu böyle

---

509 H: مبسّم; L: مشام; K: مشم

510 L: نقرب وصل الجنان; K: تقرب مشغول آن چنان

511 Kamer 54/55.

görünce üzüldüler ki, “Bizim liderimiz ve mürşidimiz Şeyh Zâhid’den sonra Şeyh Safiyyüddîn olmalı.” Tâ ki Ahmed Dihhodâyân çıktı. Bir şurup hazırlamıştı onu Şeyh Safiyyüddîn’in mübârek boğazına döktü. Ancak gitmedi çok büyük bir üzüntü yaşandı.

Şiir

Çiçekli cennetten yürek ağrıya geldi
Umut bağından yürek dillere vardı

Bu durumda Pîre İshâk Baklânî Şeyh Safiyyüddîn’in mübârek ayağını tuttu. Ânsızın mübârek ayağının parmağı harekete geldi. Pîre İshâk çok şiddetli şekilde bağırdı. Ahmed Dihhodâyân inanmıyordu ve hata sanıyordu. Tâ ki hareketi kötüleşiyordu. Mübârek gözlerini açtı, baktı ve halkı perişân gördü. “Durum nedir?” diye sordu. Hiç kimse cesâret edip durumun nasıl olduğunu anlatamıyordu. Eğer bu durumu tekrar söyleyecek olsalar, Şeyhin dayanamayıp yanlış yapmasından korkuyorlardı.

Şiir

Kim böyle bir hâdiseyi duyabilir ki?
Ciğeri kan ağlar ve damarlarından kan kanar

Bu durumu uzun süre gizlediler tâ ki vücûdu ve hisleri eski sağlık ve gücüne kavuştu. Sonra bu durumu onunla paylaştılar. İnsanların bağırtısı sağdan, soldan göklere ulaştı ve üç güne kadar hiç kimse kendinde değildi ve Şeyh Zâhid’i gömmeye mecâlleri yoktu. Üçüncü gün Şeyh Safiyyüddîn, Şeyh Zâhid’in hâlini anlatırken gördü ki buyuruyordu: “Safî, bak.” Bakınca, gördü ki Şeyh Zâhid’in mübârek karnı açılmış ve eli ile Şeyh Safiyyüddîn’in mübârek elini tuttu ve hiç kirlilik ve pisliğin olmadığı mübârek karnına indirdi. **[248]** “Safî, biz böyleyiz. Hiç düşünme ve gömme işlemini hazırla.

Şiir

Doğru ki topraktan gelip toprağa bastırıldı
Ancak ezelden itibaren temiz geldi ve pâk oldu

Onun gömme işiyle meşgûl oldu <ve evi boşalttı>[512] Şeyh’i gusül tahtına uzatırken meşgûl olmaya çalışıyordu, Hacı Nihâvendî, ön sıraya geldi ki elini şeyhe

[512] S: yok.

vursun. Şeyh Zâhid ondan yüzünü çevirdi ve çok kötü baktı. Hacı Nihâvendî, dışarı kaçtı, yere düştü ve baygınlık geçirdi.

Şiir

مَا ضَرَّهُ لَوْبَانَ عَنْهُ غِطَـــــاوُهُ[513] فَالسَّيْفُ اَهْيَبُ مَـــــا كَانَ مَسْلُوباً

Şeyh Safiyyüddîn kendi başına evde yalnızken kalkıp, onun guslü ile meşgûl oldu ve dışarıda arkadaşlardan birileri geldi. Şeyh Safiyyüddîn gelenek ve göreneklere göre ayağa kalktı. Eğer Şeyh, birşeyden korksaydı, Şeyh Zâhid'in yüzü onu eğitiyor ve kendine getiriyordu. Ona tüm hareket ve davranışlarda yardımcı ve anlayış gösterirdi tâ ki vâcip olan vazîfeler ve tüm gelenekler sona erdi. Sonra ışıklı ve kokulu mezarına koyup kalktılar.

Şiir

فَلَوْ أَنَّ حَيّاً كَانَ قَبْراً لِـــــمَيِّت لَصَيَّرْتُ اَحْـــــشَائي لَاَعْظُمه قَبْراً
وَلَوْ أَنَّ دَهْرِي كَانَ طَوْعَ مَشِيَّتِي وَسَاعَدَنِي الْمَقْدُورُ قَـــاسَمْتُهُ الْعُمَرا

Onun çevresinde bir harem (mezar) yaptılar ki onun çevresi oraya gelenlerin tavâf merkezi oldu ve orası kerâmetlerin ortaya çıktığı kutsal bir ziyâretgâh hâline geldi. أَكْثَرُ مِنْ أَنْ تُحْصَى عَدَدَ الرُّملِ وَالْحِصَى ve devamlı feyzler ve ilâhî nimetler o ışıklı mezarın üzerindedir. وَابِل الْمَطَر و واسع القَطَر

Şiir

سَقَى الْغَيْثُ [514]غَيْثاً وَارَتِ الارْضُ شَخْصَهُ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِيهِ سَحَابٌ وَلاَ قطْرُ
[249] وَكَيْفَ احْتِمـــالِي لِلسَّحَابِ صَنِيـــعَة[515] بِإِسْقَائِهِ قَبْراً وَفِي لَحْدِهِ الْبَحْرُ[516]

Hikâye: Pîre Necîb Hanevî Erdebîlî dedi: Şeyh Zâhid (k.r.)'in Recep isimli postacı gibi çalışan bir hizmetçisi vardı. Şeyh Zâhid (k.r.)'in huzûruna gelip giderdi. Bir gün, Şeyh'in mübârek huzûrundaydı. Şeyh buyurdu: "Recep, büyük Recep ne zaman ortaya çıkacak?"[517] Recep ne dediğini anlayamamıştı. Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in

513 H, L, K: لوبان غطاوه
514 Ç: سقى الغيب
515 K, Ş, Ç: ضيعه
516 L: İkinci beyit yok.
517 H, L, K, Ç: رجب بزرگ کی در آید؟

huzûruna vardım ve bu sözü ona dedim. Şeyh Safiyyüddîn üzüldü ve dedi: “Şeyh’in murâdı (niyeti) onun yaşam vâdesidir.” Ve 700 [700 h.k.] yılının Recep ayıydı. Öteki dünyaya göçüp gitti. (kaddesallâhü rûhahü’l-azîz)

Şiir

صَلَّى الإِلَهُ عَلَى رُوحٍ تَضَمَّنَـــــهَا قَبْرٌ فَأَصْبَحَ [518]فيه الزُّهْدُ مَدْفُونــاً
قَدْ حَالَفَ[519] ٱلْحَقَّ لاَ يَبْغِي بِهِ بَدَلاً فَصَارَ ٱلْحَقُّ وَالإِيمَانُ مَقْرُونـــــاً

Eğer[520] her ne kadar onun fâni cismi toprakğa gömüldüyse de onun öğrettikleri tüm âleme yayıldı ve sıçradı.

Şiir

لَئِنْ فَجَعَتْنَا ٱلْحَادثَاتُ بِفَقْدِه وَنَحْنُ بِمَا فَجَّعْنَ فِيهِ فَوَاجِعُ
فَإِرْشَادُهُ فِينَا نُجُومٌ زَوَاهِــرٍ وآثَارُهُ فِينَا بُدُورٌ طَوَالِــعُ

[250] Tekmile (Ek):

Şeyh Zâhid (k.r.)’in Vefâtının Ardından Görülen Kerâmetleri

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü buyurdu ki Melik Ahmed İsfehbud Gîlân, Ahmed Dihhodâyân’ı öldürmeye teşebbüs etti. Ahmed Dihhodâyân da, Şeyh Zâhid’in haremine (mezarına) kaçtı. Onu oradan dışarı çıkarmaya çalışıyor, ancak cesâret edemiyordu. Halkın içinde “domuz öldüren”[521] isimli birisi vardı. O dedi ki “Ben hareme girerim ve Ahmed Dihhodâyân’ı oradan sürüye sürüye dışarı çıkarırım.” Küstahcasına hareme ayak bastığı için ânsızın yüz üstü yere çakıldı, ağzından kan akmaya başladı, helâk oldu. Korkudan hiç kimse hareme ayak basamıyor ve onu oradan dışarı çıkartamıyordular. Çâresiz kalarak onu oradan ayaklarından tutarak tutup, dışarı çektiler.

Şiir

Hafif adam edebsizcesine adım atıp yürürken
Değersiz kafasını elden verdi

---

518 K: اصح
519 H, K: خالف
520 Ç: Bu yerden, hikâyenin sonuna kadar yok.
521 H, K, Ç: خوكه كش

Hikâye: Halkın[522] gördüğü ve anlatılarındandır: Denizin suyu Şeyh Zâhid'in mezarının yanını tutup mezarın sağı ve solunda olan Sa'de Kirân tarafından dağın yamaçlarına kadar su bastı. Mezarın çevresinden çoğu pirinç tarlasını su bastı ve su yaklaşarak mezarın yakınını da bastı. Öyle ki denizin dalgaları mezarın hendeğine vuruyordu.

Seyyidu'l-aktâb fi'l-âlemeyn Hacı Şemseddîn (rh.a.), defalarca bu konuyu Şeyh Sadrü'l-mille ve'd-dîn (edâmallâhü bereketehü) ile görüştü ki "Şeyh Zâhid (k.r.)'in mübârek mezarını buradan yüksek ve yüce yere yânî Siyâh Belerîn'e nakledelim." Deniz suyu güçlendi, şer'i izin alındıktan sonra, baharda mezarı nakletmek üzere anlaştılar. Ânsızın Şeyh (k.r.)'in velâyetinden dolayı denizin suyu oradan çekildi ve iki ok atarcasına oradan uzaklaştı. Mezarın çevresi ve kenarında depolandı. Mezarın sağında ve solunda yer alan Buster ve Sa'dekirân'da, dağın eteğinde kaldı ve baraj gibi oldu.

[251] *Denizin rûhunda heyecândan dolayı bir coşkunluk vardı*[523]
Deniz susuz dudaklarını ıslatmak için onun mezarına geldi
ve orada dudaklarını ıslattı

Hikâye:[524] Bu vakitlerde, Dâvud Beğlu[525] Kıpçak harbine Gîlân'a gitmişti. Kıpçaklar dağılıp, yenildiler. Halk dağıldı ve hepsi Şeyh Zâhid (k.r.)'in mübârek mezarı avlusunda toplaştılar. Türkler ve Dâvud'un yandaşları geliyordular. Mezarın parmaklığı üzerinden orayı görüyor ancak o büyük topluluğu görmüyordular. Onlardan bazıları da görmüş olmasına rağmen gaflet ve körlük üzerlerine çöktü. Onların tümü sağ ve sâlim orada kaldılar.

Şiir

Köpeklerin şerrinden emîn oldular
O zâtın kehf mağarasına sığındılar

Ancak Siyavrûd'da ki Şeyh Zâhid'e bağlıydı. Yağmaladılar ve ellerinden geleni yaptılar. Yılı bitirmeden Emîr Melik Eşref'in hükmü ile cezâlarına çaptırıldılar ve âciz kaldılar.

---

522 Ç: خلق

523 K, Ç: بود شور و شورشی

524 K: Bu hikâye, önceki hikâyenin ardından gelir.

525 Ç: بیلغن

Şiir

O cefâ ve sitemkâr elerini kaldırdıkları için,
Onun bedelini ağır şekilde ödediler

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Şemseddîn Hüseyin isimli arkadaş, Şeyh Zâhid (k.r.)'in kızının torunlarındandı. Şeyh Zâhid'in mezarı yanında otururdu. Bir gün çalışmış ve çile çekeş birisi geldi ve üçüncü zikri okuyordu. Ancak torun, hareme küstahcasına girip çıkar, asla huzûra ve mezarlığa nasıl girilir diye gelenekleri gözetmezdi. Haremin kapısının kilidini açarken küstahça açıyordu.[526] Öyle ki bir gün küstahça kapıyı açmış ve oradaki Şeyh'in seccâdesini yırtıp atmış ve teberrük olarak halka vermişti. Bu **[252]** durumda öyle durmuş ve arkasını kutsal mezara çevirmişti. Başını da haremden dışarı çıkarmıştı. Şeyh Sadreddîn (dâmet bereketühü), ona: "Sıkı dur, şeyhin tokatı çok ağır ve şiddetli olacak. Şeyh'in torunu olmana güvenme. Eğer sinirlenirse çocuk, torun falan anlamaz." dedi. Şemseddîn de: "Şeyh'in bana sinirlenmesinden hiç korkmuyorum." dedi.

Cuma gecesiydi. Şemseddîn, geceyi hazîrede ibâdet ederek geçirmek istiyordu. Geceden biraz geçince Şeyh'in sinirinden bir şey göründü. Yerinden âniden zıplayıverdi (kalktı). Orası çok büyük bir dikenli alandı. Boş yere kendisini o dikenliğe vurdu. Onun elbiseleri ve vücûdu dikenlerden dolayı paramparça oldu, vücûdunun tümü yaralandı ve düştü. Kendine gelince ona durumunu sordular. Dedi ki: "Şeyh (k.r.), bana küstahlık mı ediyorsun? diye sinirlendi." <ve edâmallâhü bereketehü dedi: Ben Cumartesi günü oradan döndüm. Erdebîl'e varınca, Şemseddîn'in üç gün önce âhirete göçtüğünü ve canını küstahlığından dolayı kaybettiğini haber verdiler.>[527]

Kılıç kılıfından dışarı çıkarsa daha keskin olur
Herkes bunu oyuncak sayarsa kafası kan ile bulaşır

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Şeyh Zahid (k.r.)'in vefâtı üzerinden otuz yıl geçmişti. Şeyh Safiyyüddîn (k.s.), onun mezar taşını yenilemek istiyordu. O

[526] L: به قوت و بی نحاشی می‌گشادی ;K: به قوت و پی تحاشی می‌گشادی
[527] L: <بعد از سه روز دیگر به عالم آخرت رسید>

eski mezar taşını götürdüler. Şeyh'in Işıklı tabutu göründü. Tabutun kapağını kaldırdılar. Onun mübârek kefenini beyaz ve sağlam, mübârek vücûdunu da sağlam ve değişmemiş buldular. Çünkü evliyânın kerâmetlerinden biri de onların etinin ve derisinin toprağa haram olmasıdır.

Şiir

Kimin vücûdu rûh gibi temiz olursa
Nasıl toprağa yem olur?

Onun mübârek vücûdundan kefenini teberrük için yırtıp almak istediler, koparmadı. Üstâd Şems Neccâr onun tabutundan taşıyarak teberrük olarak kopartmak istiyordu olmadı. Kazmayı tabuta vurunca, kazma düştü ve tabuttan hiç yonga parçası çıkmadı.

[253] Şiir

Ayrılırken,[528] *Allahü Teâlâ'nın huzûrunda sığınak olur*
Pâdişâh'ın dergâhındaki kâinat zerreleri

Hikâye: Hacı Ali, kendi babası Pîre Necîb'den anlattı: O dedi: Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'den duydum ki Şeyh Zâhid, âlem-i beka'ya ulaştığında, rüyâmda onu denizin kıyısında oturmuş ve çoğu şeyhlerden insâfa durmuş ve Şeyh Zâhid'e insâf verdiklerini gördüm. "Bu insâf nedir ki bu şeyhler veriyorlar?" diye sordum. "İnsâf veriyoruz ki bizim şerîatımızdan bir zerre bile görmezlikten gelinmemiştir. Bu kardeş ona özen ve dikkat göstermiştir." dediler.

Şiir

غَدَا أَوْجُهَ الأَدَابِ[529] مِنْهُ نَوَاضِرَا وَقَدْ زَالَ عَنْهَا مَـــاؤُهَا وَبَهَاؤُهَا
فَجَدَّدَهُ بَعْدَ انْدِرَاسِ رُسُومِـــهَا وَقَامَ بِهِ بَعْدَ انْتِكَاسٍ لِوَاؤُهَـــــا

[528] K: تعرق
[529] H: اوجه الازاب; Ş, Ç: اوجه الاداب

[254] 11. FASIL

Peygamber (salavâtullâhi ve selâmuhü aleyhi)'in ümmeti irşâd ederken, orada bulunanların da duyduğu مَنْ رَآنِي فِي الْمَنَامِ فَقَدْ رَآنِي فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لاَ يَتَمَثَّلُ بِي hadîsini söyleyerek Şeyh (k.s.)'in geleceğini müjdelemiştir.

Hikâye: Pîre Abdullah anlattı ki benim babam Pîre İzzeddîn (rh.a.) o zaman, Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'e tevbe elini vermemişti. Onun mürîdlerinden olmamıştı. Ancak çok riyâzat ve çîle çekmekle meşgûldü. Öyle ki etkileri görülüyordu.

Şiir

وَعَقِيبَ هَذَا الرَّشِّ سَكْبٌ نَافِــعٌ وَوَرَاءَ هَذَا الْبَيْتِ رَوْضٌ رَايِــعُ

Birgün Reîs-i Sa'd kapısında -ki Erdebîl'in kapılarındandır- sudaydı ve deri yıkıyordu. Şeyhin, Kelhorân köyünden ata binmiş bir şekilde, yalnız geldiğini gördü. Pîre İzzeddîn'i görünce atının ipini çekti ve durdu.

Şiir

Av yerinde, aslan kendi avının ne olduğunu anladı
Mânâların işâretinden dolayı onun için bir tuzak kurdu

Sonra Şeyh (k.s.), yüreğine işâret verdi: "Âvâre şekilde ne zamana kadar dolaşacaksın?" **[255]** Pîre İzzeddîn, ben de içimden: "Bir mürşid bulana kadar." diye cevap verdim. Tekrar şeyhin yüreği "Bizim yanımıza gel." dedi. "Senden ne elde edebilirim?" diye sordum. Şeyhin yüreği: "keşfu kerâmet ve kadem." dedi. Tekrar yüreğim ona: "keşif ve kerâmetleri nereye götürürüm? Ancak bana bir yüz göster." dedi. Şeyh (k.s.), Mükâşefe nazarı ile baktı ki yanına gideyim. Tekrar şeyhin yüreği: "Sana en büyük keşfi verdim." dedi. Ben en büyük keşfin ne olduğunu anlamadım. "Ben keşif istemiyorum ve keşiften anlamam." dedim. Şeyhe bunu bildirince, o dönem o akan defîne çekip gitti.

Şiir

Elimden gitti değerini bilmediğim için
Ne zaman bir daha böyle bir devlet kuşunu elde ederim[530]

[530] "H", hâriç, diğer nüshalarda zikredilen beyit, önceki konunun ardından nesir olarak gelmiştir. "Ç"de ikinci beyit کاین گوهر از این بحر به دستم آید olarak kaydedilmiştir.

Şiir

هُوَ أَغْنَى الأَنَامِ غِنىً وَلَكِنْ أَنَا مِنْ أَفْقَرِ الأَنَامِ إِلَيْهِ

Bu süreden sonra bu maksad için böyle dolaşıyor, bir türlü murâd yüzü görmüyordum. Bu derdin talebindeydim, çok ağır riyâzat çekiyordum ve irşâd sâhibi bir üstâd arıyordum. Sonunda Hemedân şehrinde Şems Ahmed isimli muâmele sahibi birini gösterdiler. Onu saygılı bir şekilde görmek istedim ve yola çıktım. Hemedân şehrine gitmek ve Şems Ahmed'i görmek üzere yoldaşlar buldum. Yola çıkış gününü Cumartesi olarak seçtik. Cuma günü camiye gittiğimiz için <namaz kılmayı bekliyorduk>[531] beni uyku bastı. Halkın kıbleye doğru oturmuş olduğunu gördüm. Ben, yüzümü kıbleden çevirdim ve bağırarak: "bu riyâzet ve çileleri ben çektim, niye böyle korkuyorum?" dedim. Ânsızın bir ses kulağıma geldi: "Senin kıbleden yüz çevirmenin nedeni, yürek sâhibinden çevirmenden dolayıdır."

Şiir

Yüreğin kıblesinden yüz çevirdiğin için
Ka'be'den de yüzün çevrildi

[256] "Yürek sâhibi (sâhib-i dil) nerde ki ben ondan yüz çevrimişim?" "Erdebîl'in musalla taşında oturmuş. Oraya git ve onun huzûruna var."

Bu sesi duyunca musallaya doğru gittim. Çılgın gibi koşuyordum. Musallaya varınca çok ışıklı bir topluluk buldum. Tüm peygamberler ve evliyâlar orada oturmuş, hazır bulunuyordular. Sevinçli olduğum için onlara bir şey demedim. Kendimi kaybetmiş bir şekilde gidiyordum. Çok büyük bir taht kurulmuş, Peygamberimiz Muhammed Mustafâ (salavâtullâhi aleyh)'nın sülâlesinden biri tahta oturmuştu.

Şiir

وَأَكْرَمُ مِنْ تَحْتِ الْعَرِيصَةِ كُلِّهَـــا وَمِنْ فَوْقِهَا أَصْلاً وَفَرْعاً وَمَحْتِدَا

[531] Ş: <وبه نظر او نشسته بودیم>

Şiir

Peygamber tahtının Sultânı, peygamberliğin başlangıcı
Seçilmiş pâdişâhı, yüceliğin parlak ayı

Onun aksinden bir parıltı, hidâyet ışınlarının güneşi
Her zerre onun güneşinde, liderliğin mehtâbı gibidir

Onun yanında birileri oturmuş, yüzünü gizlemiş ve yanına yandaşlarını oturtmuştu. Peygamber efendimiz (salavâtullâhi aleyhi)'in dünyayı aydınlatan yüzünü görünce bağırırdım: "Yâ Resûlallâh! yardım et ki acizim. Bana bir mürşid göster." Gösterdi ve beni yanına çağırıp dedi: "Birinci irşadı sırât-ı müstakîmi göstererek etmiştim." وَ دَاعِياً إِلَى اللهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجاً مُنِيراً

Şiir

أَلاَ يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّكَ صَـــــــادِقٌ وَبُورِكْتَ هَادِيّاً وَ بُورِكْتَ مَهْدِيّاً
فَبُورِكْتَ بِالْأَحْوَالِ حَيّاً وَمَيِّتـــــاً وَبُورِكْتَ مُولُوداً وَبُورِكْتَ نَاشِياً

Ondan sonra bir bir sayınca buyurdu, sonra makamları (mertebeleri) sırasıyla Şeyh Zâhid (k.r.)'e kadar saydı. Sonra buyurdu ki: "Bu zamandaki mürşid, benim yanımda olan bu adamdır." "Ya Resûlallâh! bu kişi kimdir?" diye sordum. Peygamber (salavâtullahi aleyhi) mübârek elini uzatıp o adamın yüzündeki örtüyü çekti. Ben baktım, Şeyh Safiyyüddîn'i gördüm.

Şiir

Ne mutlu ki onun yüzü süsleyen olsun
Binlerce müştâk cânın tuzağında yüzünü göstersin

Bağırdım: "Ben ne hayâsızlık yaptım ki böyle sultânın vücûdu ile Şems Ahmed'in yanına gidiyordum." Benim tedbîrim (çârem) ne olabilir diye bu hayret içinde kaldım. Mü'minlerin emîri Ali <radiyâllâhu **[257]** anhü>[532] öne geldi ve beni tutarak: "Korkma, kerem onun tarafındandır. O seni bana bağışlar" dedi. Ben: "Yâ Resulallâh! edebsizlik ettiğim için şefâat et" dedim. Peygamber (salavâtullâhi aleyh)

[532] H: <aleyhisselâm>; L, K: <aleyhissalâtu vesselâm>; Ş: <aleyhi efdalü's-salavât ve ekmelü't-tahiyyât>; Ç: <salavâtullâhi ve selâmuhü aleyhi ve evlâdihi>

benim elimi tuttu <ve ben elimi şeyhin elinin içine koydum ve: "Tevbe ve telkîn ver ona." diye buyurdu.>[533] Şeyh Safiyyüddîn (k.s.), benim elimi tuttu, ben de tevbe edip telkîn aldım.

Şiir

Oysa geceleri uyumayıp ibâdet ediyor ve Allah'tan istiyordum
Benim bu devlet gözlüm uykuda gördü

O durumda iken bağırdım ve uykudan uyandım. Dostların hepsi bu bağırmanın nedenini sordular. Ben de rüyâmda üstâd evde, bizim azmimiz başka yerde. Durum böyle olunca biz niye başka yerlerde dolaşalım, içerimizin murâdını dışarda niye arayalım ki? dedim.

Câmiden dışarı çıkınca Şeyhin imâmı olan Mevlânâ Abdüllatîf (rh.a.)'i gördüm. "Allah'ım bizim duâmızı kabûl et ve bizi Şeyh'in huzûruna götür" dedik. Onunla şeyhin huzûruna vardık. Şeyh (k.s.), mübârek zâviyesinde oturmuş, güzel sözler söylüyordu. Mevlânâ Abdüllatîf: "Bu şahıs kimdir?" diye sordu. "Îrân kavmindendir" dedi. "ileri gel" diye işâret etti. Elimi Şeyh elini verince: Evet, senin yüzün kıbleden dönmese ve Peygamber (salavâtullâhi aleyh) seni bizim yanımıza göndermese, bizim yanımıza geleceğin yok" dedi. Rüyâmda ne gördüysem baştan sona tekrar açıkladı. Başımı ayaklarına koyup, tevbe ve telkîn aldım. Bu işle meşgûl oldum ve şeyhin himmetinden ne aradıysam gördüm.

Şiir

Her kim maksûdun kâbesini görmemişse budur
Veya maksûdun kıblesini işitmemişse, budur

Şeyh (k.s.) buyurdu: "Hatırlıyor musun Reîs-i Sa'd kapısında nasıl cevab veriyordun? Bu zaman sanırım keşf-i a'zâmın ne olduğunu anlattı." Bu sözden dolayı kırıldım. Tekrar: "Korkma, Peygamber (salavâtullâhi aleyh) şefâat etmiş, ben de bağışlamıştım." buyurdu.

---

[533] L: < > arası yok.

Şiir

يَا مَنْ يَرَى مَا فِي الضَّمِيرِ[534] وَيَسْمَعُ أَنْتَ الْمُعَدُّ لِكُلِّ مَا يُتَوَقَّعُ
أَنْتَ الْمُرَجَّى لِلْمَآرِبِ كُلِّهَا يَا مَنْ إِلَيْهِ الْمُشْتَكَى وَالْمَفْزَعُ **[258]**

Hikâye: Mefharü'l-ıtre Seyyid Zeynüddîn anlattı: Seyyid Meşrüfüddîn (rh.a.), dedi: Kardeşlerim ile Erdebîl'e geldik ve akrabalarımdan birinin evine gittik. Bir gün birlikte dedik ki Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'nin huzûruna gidelim ve onun şerefli yerini ziyâret edelim. Birlikte Şeyh (k.s.)'in huzûruna gidip, elini öptük. Şeyh, izin verdiği için ben de ilim ve fikirlerimden iki laf etmek istedim.

Şiir

O ilim ve mevkii sâhibiydi
O makâm ve devlet sâhibi idi

İkindi namazını kıldıktan sonra, izin istedim, Şeyh (k.s.) izin vermedi ve buyurdu ki: "Bu gece birlikte olalım" ve geceyi onun mübârek sohbetiyle geçirdik.

Şiir

Gündüz devletli çağırıyordu gece oturmaya gelin,
ki gece kolunda neler vardı

Şeyh eve gidince biz de halvete gittik. Rüyâmda risâlet burcunun güneşi ve Peygamber (salavâtullâhi aleyh)'in nübüvvet yüceliğinin mehtâbını gördüm. Tepecik üzerinde durmuş, beni görünce kucağını açtı ve: "yüksel ey evlât", yüksel ey evlât, yüksel ey evlât." diye buyurdu.

Şiir

Ne mutlu o uzun geceye ki onunla birlikte oturmaktan
Tüm gece onun saçının bir telinden kokulandı

Ne mutlu o aya ki onun yüzünden dolayı dîn günü ışıklandı
Binlerce güneş gibi parlayan zerreler aydınlandı

[534] S, L, K, Ş, Ç: في القلوب

Ben ileri çıktım. Peygamber efendimiz (salavâtullâhi aleyh), beni yanında tuttu. Bakınca mübârek yüzüne, Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'i gördüm. Bağırarak uykudan uyandım. Kardeşleri haberdâr oldu. Neyin var? dediler. "Hiç" dedim. kalkıp abdestimi yeniledim ve birkaç rekat namaz kıldım. Tekrar uyudum. Yine Peygamber (a.s.)'i gördüm o tepeciğin üzerinde durup: "yüksel ey evlât" diye buyurdu. İleri çıkıp kucağını açtı ve bağrına bastı. Bakınca, Şeyh Safiyyüddîn (k.s.) idi. Tekrar bağırdım ve uykudan uyandım. Tekrar abdest aldım, namaz kıldım ve tekrar uydum. Üçüncü kez Peygamber (a.s.)'i, gözlerimle o tepeceğin üzerinde **[259]** gördüm. Kucağını açmış: "yüksel ey evlât" diye sesleniyordu. İleri çıkıp, bağrıma bastım. Bakınca Şeyh idi. Bazen Şeyh, bazen Peygamber olurdu.

Şiir

Hâl gözünü bir süre açtık,
Nakışlar gördük çok uzun ve uzak

Sonunda başkasına yolu kapattığımız için
Hem ayaz geldi hem şâh

Ondan sonra bana olanları kardeşlerime anlattım ve: "Peygamber (a.s.), bu gece üç kere beni irşâd için Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'e gönderdi. Ben mürîd olmak ve tevbe etmek istiyorum." dedim. Kardeşlerim: "Biz de onaylıyoruz. Bu, büyük bir devlettir." dediler. <Sabah tevbe ettim ve kardeşlerim de tevbe ettiler>[535] Telkîn alıp tâbii olduk.

Şerefüddîn'in oğlu Seyyid Necmüddîn dedi: Seyyid Şerefüddîn, kafasını tıraş etti ve siyâdet etkilerini uzaklaştırdı. Bazı seyyidler azarladılar: "siyâdetten sonra yeterince bilgi ve zikir sahibi olmak ve halkın kabulü olmak, bu mânâyı niye ettin?" Seyyid Şerefüddîn: "Ben ceddimin mîrâsından payımı almıştım. Peygamberlik mîrâsının özeti Allah bilgisi ve takvâdır -burada buldum. İstedimki Resûl (aleyhissalâtu vesselâm)'ün delâleti ile nübüvvet mîrâsından en üstün zevki elde edeyim." dedi.

[535] S: <بامداد توبه كردند>

Şiir

Kıble ve maksat ve maksûd-icmânî buradadır
Kâbe, cân ve dünya sığınağı buradadır

Bu âyinin müflisi bundan daha fazla olamayız
Hüner kimyâsı ve gizli defîne buradadır

Hikâye: Meşâhirlerin hikâyeleri ve kerâmetlerindendir ki Meliku'l-ubbâd Pîre İzzeddîn (rh.a.), çok yüksek makâmlı adamlardandı. Onun yüreğinin heyecanı ve kalp atışı büyük-küçük tüm halkın kulağındaydı. Kelimeler ve kerâmetler konusunda çok pay almış ve yüksek mertebeye ulaşmıştı. Bu durumda çok büyük haysiyeti vardı. Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü), riyâzat ve muâmele erbâbının sözlerini dinlemeyi çok severdi, dedi: Şeyh (k.s.)'den konuşma izni istedim. Pîre İzzeddîn'in sözlerine işâret etti ve buyurdu: **[260]** "Onun sözleri, faydalıdır ve benim Şeyh Zâhid (k.r.)'e ettiğimi o benimle etmiştir."

Şiir

Onun rütbe bayrağı yükseldi
Yüceliği Süreyyâ yıldızına kadar ulaştı

Ansızın Pîre İzzeddîn (rh.a.), Şeyh Safiyyüddîn (k.s.) ile aralarında bir gerginlik yaşandı. Şeyh Safiyyüddîn (k.r.) ondan kaçınca, İzzeddîn'e ağır geldi ve ağzından birkaç dehşetli ve kaba sözler çıktı. O cümlelerden biri de şuydu: "Şeyh yaşlanmış. Bir köşede oturması, dinlenmesi ve irşâd seccâdesini bana vermesi gerekir. Tâ ki ben de irşâd ve terbiye vazîfesini yürüteyim."

Şiir

Bu ortamda[536] *parlak bir meydânın var*[537]
Onun parlak nalınına meydânı terk edip bırakırım

Yalancılardan biri Pîre İzzeddîn'e "Şeyh (k.s.), kavuşma dâvetini ve dâvâsını sana bahşetti." dedi. Bu, bütünüyle yalandı. Çevresinde olanlar buna inandılar ve davul

[536] Ç: Bu yerden, وتبرق ابصار المنايا... ile başlayan arapça beyte kadar yok.
[537] L, K: براقی تند داریم

çalıp eğlendiler. Bu durum da Şeyh (k.s.)'in mübârek kulağına geldi. O yüzden çok sinirlendi. Pîre İzzeddîn o durumdan sonra değişiklik görünce tekrar o korkunç yol ile: "Buradan kâbeye giderim ve hangi makâmda halîfe olursa olsun ondan seccâdeyi alırım. Tüm hülefâdan seccâdeleri alırım ve kâbeye doğru dönerim. Orada[538] itikâfa girerim." dedi. Şeyh (k.s.), bu sözü duyunca, çok sinirlendi ve o sinirle: "Ben de bir frengi, Frengistan'dan getirmez ve bu işi de ona vermezsem bana da Şeyh Zâhid'in talebesi demesinler." diye buyurdu.

Şiir

وَتَبْرِقُ أَبْصَارُ ٱلْمَنَايَا مَهَابَةً إِذَا لاَ حَظَتْهُ[539] وَهُوَ حُمْرُ الْحَمَالِقِ

[261] Pîre İzzeddîn (rh.a.), Şeyh'in isteğine karşı gelerek kâbenin yanında olmayı istiyordu, Şeyh'in sinirli eli onu Karabağ'a gönderdi ki orada dünya işleriyle meşgûl olup çile ve takvâsı çok zor olsun.

Şiir

Âşık kendi vücûduyla böbürlenirse, ne yapar
Aşk içinde yanmazsa ne yapar?

Şeyh (k.s.), buyurdu ki "Frengi getirin ve onun muâmelesini ona verin." Âniden Sîs(58)'te Efrâhâm isimli -yani İbrâhîm- hristiyân keşîşlerden biriydi ki onlar içinde papalığa[540] adaydı -yânî Îsâ (a.s.)'nın veliahdıydı.- Onların gelenek ve göreneklerine göre onların içinde bir kavim (grub) var ve bu kavim, lider ve pâdişâh makâmındadır (onun gibidirler). Onlar benî Abbâsîler gibi İslâm içinde hilâfete sâhibtirler. Bu pâdişâhın bir evlâdı olsa birini mâbede adar ki ilim tahsîl etsin, âlim ve âbid olsun, bekâr olsun ve onların dîn ve dünyâ işlerinde lider ve mercîi olsun. Onun amcası olan Papa öldü. Bu adam, onun yerine Papa oldu.

Papa, onların arasında hükümdâr oldu. Onun nişânını görünce ona secde ettiler ve pâdişâhlar onun fermânında oldular. Başka oğlunu, dünya işleri ile meşgûl olması için Sultânlığa aday gösterdi. Eğer pâdişâhlar pâdişâhı ölürse, onun yerine geçer. Pa-

[538] S: Burada.
[539] H, Ş, Ç: خطة; K: خطيه
[540] K, Ç: قتليقوسى

panın kardeşi, hükümdârın kardeşidir. Tekrar bu hükümdar bir oğlanı papalığa aday ve ötekini hükümdarlığa aday gösterir. Bu gelenek, onların arasında yaygındır.

Bu İbrâhîm papalığa aday olmuştu ve mâbedlerde kalıyordu. Onların ilminde tam yetenekli olup her konuyu biliyordu. Öyle ki İncil'in hepsini biliyordu. Bir mâbedleri vardı. Orada İncil'in çeşitli nüshaları ve birçok kitap duruyordu. Bir gün İbrâhîm o mâbedde İncil'in hiç tahrîf olmamış eski bir nüshasını buldu. Öylecesine duruyordu. Onu teberrük olarak korur ve değer verirdi. Onu okumaya başlayınca orada Peygamberimiz, hâtimü'n-nebiyyîn ve imâmü'l-mürselîn Muhammed Mustafâ (salavâtullâhi ve selâmuhü **[262]** aleyhi)'in na't ve sıfatlarını gördü. Yazılmış ve onun peygamberlik tuğrasından bahsediyor. <aleyhissalâtu vesselâm>.[541]

Şiir

نَبِيٌّ تَقِيٌّ صَادِقٌ وَمُبَشِّرٌ بِرَوْضَاتِ جَنَّاتٍ وَفِي ٱلْحَشْرِ شَافِعٌ[542]
جَوَادٌ كَرِيمٌ طَاهِرٌ وَ مُقَدَّمٌ رَسُولٌ بِهِ ٱلْإِيمَانُ لِلْكُفْرِ قَامِـــــعٌ

Şiir

Îsâ onun adımları ile dünyaya bakınca
Onun nefsi rûh verir ve onun dudaklarından cân verir

O mâbedde, bir şiir gördü ki bu şiir, keşîşlerden doğru yolda olanların, Peygamber hatimü'r-resûl (salavâtullâhi aleyhi)'ü medhetmek için söylemişlerdi. Onu okudu.

Şiir

Ne mutlu o şâha ki onun atı Mînâ dağına (gökkubbeye) adım attı
Ne mutlu o balığa ki onun sevinci "İsrâ"'dan başkaldırdı

Onun burhân feyzinin rızâsı, arş-ı alânın uzağı
Onun keskin dili "İnnâ Fetehnâ" diye sesliyor

Onun yolunun dışında başka hiçbir yolun kurtuluşu yoktur
Her iki dünyada da "Tâhâ" ışığı ile vurur

---

541 H, L, Ş, K, Ç: <عليه من الصلوة اعلاها و من التحيات احلاها> arapça beyitten sonra gelmiştir.
542 L: شانع

Şevk ve sevinç onun içinde dalgalanırdı. Bu hava ve sevdâda âşık oldu. Ancak başka bir yere yolu çıkmıyor ve onu hak dînine irşâd edecek hiç kimseyi tanımıyordu.

Gece gündüz Peygamber (aleyhi efdalü's-salavât ve ekmelü't-tahiyyât)'in sıfatlarını mütâlaa etmekle meşgûldü. Gözlerinden sevinç gözyaşları akıyordu.[543] İslâm'ın ibâdeti gibi kendi fikri ile ibâdet ediyordu. İslâm'ın kıblesine doğru yüz koyuyordu, ancak Fâtihâ ve Kur'ân ve namazın erkânı ile keyfiyetini bilmiyordu. Aklına ne geliyorsa ona[544] uyuyordu. وَالْإِنجِيلِ[545] الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوباً عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَيةِ [*Onlar ki, ellerindeki Tevrât ve İncil'de (ismini) yazılı buldukları o ümmî Peygamber'e, o Resûl'e tâbi olurlar.*]

Sonunda bu haber onun Papa olan amcasına ulaştı. Bu habere çok üzüldü ve şaşırdı. İbrâhîm'i çağırdı ve ona çeşitli sözler dedi. Fayda etmedi ve İbrâhîm düşüncelerinden **[263]** vazgeçmedi. İnandıkları konusunda sabit kademdi. Amcası olanları pâdişâha duyurmaya çalıştı ve İbrâhîm'in durumunu ona anlattı.

Şiir

Genç yaşlı herkesin ağzına düştü
Bu öykü bir destân gibi dillere düştü

Birgün, İbrâhîm, o İncil'in nüshasını yânî tahrîf olmamışını Papa olan amcasının yanına götürdü. Ona Peygamber (a.s.)'in sıfatını ve hak dînin zuhûrunun nasıl olduğunu anlattı. O da okuyunca doğruyu eğriden seçti. İstedi ki doğruyu îmân yolu ile geri getirsin, tekrar makâm ve mal hırsı onun eteğini tutup ve hak yoluna yüz çevirmesin ve إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَناً قَلِيلاً[546] [*Allah'ın ahdini ve kendi yeminlerini birkaç paraya satanlar yok mu?*] Ancak onun yüreğini فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً[547] [*Taş gibi veya daha katı oldu.*] âyetinde olduğu gibi taş gibi yaptı.

Şiir

Yüreğinde küfürden kilit olan bir adamın
Anahtarı olmayınca, işi çok zor olur

---

543 L: می بارید

544 L, Ş, Ç: ایتان

545 A'râf 7/157.

546 Âl-i İmrân 3/77.

547 Bakara 2/74.

Bir süre böyle[548] geçti. İbrâhîm'in şevki ve sevinci artıyordu, ki gece onu uyku bastı ve mutluluğu örtüyü önünden götürdü. Uykuda çok güzel maksûre gördü ki orada bir minber koymuş ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ[549] [*Rabbinin yoluna, hikmetle ve güzel nasîhatla dâvet et.*] zikrediyor ve Muhammed Mustafâ (aleyhissalâtu vesselâm), orada vaaz veriyor.

Şiir

O sâlik ki sübhân diye bağırdı
Vaaz ve sözlerinde hep vahyi vasiyyet etti

Sağdan soldan çok büyük bir halk toplanmış ve istediklerini duymak istiyorlar. İbrâhîm o topluluğa gidince, ona Peygamber efendimiz (a.s.)'in huzûruna kadar yol verdiler. Peygamber (a.s.), minberin ayağına kadar gitmesini işâret etti ve ona şehâdet kelimesini telkîn etti. O da îmana gelip, müslümân oldu.

[264] Şiir

Bir susuza âb-ı hayât verildi
Öteki taraftan yüreksiz adam cânın derdine düştü

İbrâhîm hatırladı ki, Peygamber (a.s.)'in mucizevî eli ile müslümân olduğu için İslâm dîni ve şerîatını nereden öğrenebilirim ve tekrâr Peygamber (a.s.)'i nerede görebilirim? Bu soruyu Peygamber (salavâtullâhi aleyhi)'e sordu ki ben dîn ve şerîatı nasıl öğrenebilirim? Peygamber (a.s.), buyurdu ki: "Dîn, şerîat, gelenek ve tarîkatimi benim halefim ve halîfem Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî'den öğren." "Yâ Resûlallâh! Ben onu tanımıyorum. O nerededir? diye sordu. Peygamber (salavâtullâhi aleyh) seslendi: "Safiyyüddîn!". Şeyh (k.s.) minberinin ayağında oturmuş lebbeyk diye cevap veriyordu. Peygamber (a.s.), onu, Şeyh (k.s.)'e havâle etti. O, Şeyhin elini, Şeyh de onun elini tutuyordu.

Şiir

وَكَيْفَ وَرَأْيُكُمْ مَاعَشْتُ رَأْيِـــي وَحُبُّكَ دَيْدَنِي وَهَـــوَاكَ[550] دينِـــي

[548] L: بر اين
[549] Nahl 16/125.
[550] K, Ç: هوايك

Tekrar İbrâhîm: "Şâyed ben her zaman onu görmek, ondan telkîn, tâlim ve tarîkat öğrenmek istesem, onu nerde görebilirim?" diye aklına geldi. Şeyh, İbrâhîm'in elini tuttu, yânî bir şey deme demek istedi. İbrâhîm Şeyh'in huzûrunda oturuyordu. Şeyh (k.s.)'de erkân-ı İslâm, vâcipler, ibâdetlerin farzları, abdest, gusül, namaz ve onların keyfiyetini ve orucu tümüyle ona öğretir o da öğrenirdi. Uyanınca tümü aklında ve ezberindeydi.

Şiir

Yürek eğer ebced rakamlarından aşkını bulursa
Milletinden, eski dîn ve atalarından yüz çevirir

Bu yüzden İslâm dîninin ibâdetlerinin hepsini yerine getirmeye çok dikkat ediyordu. Emîru'l-umerâ olan babası Emîr Melik diye de adlandırılırdı, onu gayz[551] ve öfkeyle alıkoymaya çalışıyor ancak hiç faydası olmuyor, kılı bile kıpırdamıyordu. Sonunda hep birlikte karar verdiler, İbrâhîm'i deniz ortasındaki bir kaleye götürüp oraya hapsedeceklerdi. Onu, o kalede tutsak ederek **[265]** dışarı çıkmasını ve İslâm ülkesine gitmesini engelleyeceklerdi.

Şiir

لاَ يَسْلِمُ الشَّرَفُ الرَّفِيعُ مِنَ الأَذَى حَتَّى يُرَاقَ عَلَى جَوَانِبِهِ الـــــدَّمِ

Bir süre kalede hapis kaldı. Durumundan dolayı üzgündü. [552]لاَ يَمُوتُ فِيهَا وَلاَ يَحْيَى [*Orada ne ölür, ne de dirilir.*] Ne ölüyor ne de yaşıyordu. Tâ o geceye kadar. Pamuklu bir gömlek giymiş, kalenin çatısında dolaşıyordu. Kendi durumuna da üzülüyordu. Ay ışığı dünyayı aydınlatmış, toprağa nûr vermiş, aksi suya yansımıştı.

Şiir

Dünya onun ay ışığından parlak
Denizin yüreği onun aksinden ışıklı

İbrâhîm şöyle dedi: Kendi kendime: "Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî, rüyâmda bana, ne zaman sıkıştıysan, beni çağırman gerek ki ben de hazır olayım, dedi. Şimdi

---

551 L, K: لطف

552 Tâhâ 20/74.

bundan daha üzücü ve dar gün olabilir mi? Sonra: “Ey Safiyyüddîn dedim. -Bana uykuda buyurmuştun ki dar günde geleceğim- nerdesin?” ânsızın gökte bir geminin geldiğini gördüm. Öyle geliyor ki geminin ucu kalenin şadırvanına ulaştı. Bakınca Şeyh’i gördüm. Aynı yerde ve aynı şekilde Peygamber (aleyhissalâtu ve’s-selâm) hazretlerini de rüyâmda görmüştüm.

Şiir

خَلِيلَـــيَّ هَلْ أَبْصَرْتُمَا اَوْ سَمِعْتُمَـــا بِأَكْرَمَ مِنْ مَوْلَى تَمشَّى إِلَى عَبْدِ
أَتَى زَايِراً مِنْ غَيْرِ وَعْدٍ وَقَالَ لِـــــي اَصُونُكَ عَـــنْ تَعْلِيقِ قَلْبِكَ بِالْوَعْدِ[553]

Sonra “gel” diye işâret etti ve benim elimi tutup çekti. Ben şaşkın bir hâldeydim. Bakınca kendimi denizin sâhilinde gördüm. Dağ ve orman yolunu benim önüme açtı. O yola koyulurken ben de yola çıktım. Onu yolda hiç kimse görmesin diye Şeyh de yola koyulup gitti.

Şiir

Cân maksadının rehberi yolu açtı
Murâdın evine varıncaya kadar

İbrâhîm yola koyuldu. Gidiyordu, ancak kalede üzerinde Papa mührü olan bir yüzük vardı. **[266]** ki o diyarın halkından bir kimse onu görse secde ederdi. Parmağında saklıydı. Sâhile varınca ve parmağına bakınca onu göremedi. Denizde düşürdüğünü zannetti. Üzülmesine rağmen sonunda onu aklından çıkardı.

Şiir

İmâm mülkünün yüzük taşını bulmuşsun
Küfür mührü olmasa, ne olur?

Şeyh’in ona gösterdiği yol, nişân ve ahitler bağlanınca Şeyh’in geldiğini gördü. Onu o yoldan, dağdan dağa ve ormandan ormana geçirdi. Öyle geliyordu ki Rûm ülkesinin uzak yerine ulaştı; istek kafada ve ayaklar istek peşinde. Allah’ın takdîri olarak onu Rûm’un uzak yerinde Hristiyân şehzâdesi ve Papalık adayı olduğunu bildiler. Orada

[553] L: Arapça beyitler yok.

yakaladılar ve hapsettiler. Haberi derhâl babasına ve emîru'l-umerâ ve Papa olan amcasına ulaştırdılar. Orada halktan birkaç kişi onu görmek istediler ki onun peşinden gelsinler ve onu geri götürsünler.

Tekrar hapsolunca ve zemin ve zaman ona وَضَاقَتْ عَلَيْهِمِ الأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ sıktılar. Şeyh (k.s.)'den yardım istedi. Şeyh'i gördü, geldi, onu tekrar o hapisten kurtardı, yola koydu ve: "Arrân ve Karabağ'ın adresini sor ve Karabağ'a git." diye buyurdu.

Şiir

وَشَارَكْتَنِي فِي يُسْرِ أَمْرِي وَعُسْرِهِ تَغَافَلْتُ عَــمَّا لِي وَأَنْتَ خَبِيـــــــرٌ

İbrâhîm çok büyük aşk ve sevinçle koşup Karabağ ve Arrân'a ulaştı. Şeyh'e bağlı olan halk sorup araştırdılar tâ ki onun haberi Ahî Hacı Bezzâz'a ulaştı. -ki Erdebîl şehrinin meşhûr kumaşçılarındandır.- Onu anladı ve Pîre Hacı Esîrî'nin yanına götürdü. Bu kişi Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü)'in hizmetçilerindendi. Durumu anlattı ki bu genç müslüman, ergenlik çağındadır. Şeyh zekâsı ile bu dünyanın malından ve mülkünden göz yummuş, şevk ve itâat ipini boynuna asmıştır.

Şiir

Cân boynunda sevdâ kayışı var
Yüreği ve cânı aşk ile doludur

Şeyh'in mürîd ve müntesiplerinden birini arıyordu. Pîre Hacı Esîrî onun yanına gitti. O gencin yüzünde ilâhî nûr parlıyordu.

[267] Şiir

Onun aşkından tasarruf eden her akıllı
Onun hayâl yüzüne altın gibi vurulurdu.

Onu, kendi yanına getirdi. Tâliblerden oluşan cemâatin haberi oldu. Her biri gelip, onu selâmlıyordu. Zâkirler görevlerinden dolayı zikretmekle meşgûl olunca, İbrâhîm hayret ve şaşkınlık[554] içinde kaldı. Geceleri dalıyor ancak hemen uyanıyor ve geceleri ihyâ ediyordu.

[554] K: وهنى

Şiir

Yaşamdan bir etki bulan her yürek
Geceleri Allah'ın hatırı ile sabaha kadar ibâdet eder[555]

Kendi durumu, başarısını ve kimlerden olduğunu tekrar ediyordu. Halktan bazısı onun dediklerinin gerçek olup olmadığını şüpheyle karşılıyordular. Tâ ki onun damgası birşeye vuruldu. Ahî Hacı Bezzâz onu keşîş ve bir Hristiyânın yanına götürdü. Onlar görünce onu öpüyor, başlarına ve gözlerine koyuyordular. Bu haber duyruldu ve haber pâdişâh Saîd Ebû Saîd'e ulaştı. Onu çağırdı ve durumunu sordu. O kendi durumunu baştan sona anlatarak başına gelenleri zikretti.

Şiir

Âşıklar hâlinin defterini açarsanız eğer
Yürek ağrısı ve ciğerlerinin kanından başka şey bulamazsınız

Tâ ki bir gece rüyâmda gördüm ki Şeyh (k.s.) onu "kalkta gel" diye çağırdı. Tekrar şevkler alevlendi. Sâkinlik bozuldu ve oradan tekrar Erdebîl'e doğru yola çıktı. Şâh Elîvân'ın görüşüne -ki Erdebîl'in konaklarından biridir- ulaştı. Şeyh (k.s.), üç gün şehrin ayininin kapatmalarını işâret etti ve Şeyh Sadreddîn (edamallâhü bereketehü)'in halk ve sûfilerden oluşan bir grup ile onu karşılayıp izzet ve ikrâm ile şehre getirmelerini buyurdu. Zâviyeye gelip de gözleri Şeyh (k.s.)'in ışıklı yüzünü görünce, pervâne nasıl mum ışığını görünce hayret ve şaşkınlık içinde kalırsa, o da hayret ve şaşkınlık içinde kaldı. Rüyâda gördüğünü gerçek olarak gözleriyle gördü.

[268] Şiir

Cânânın nûr mumu nûr gibi parlasa
Ne mutlu o yüreğe ki pervâne gibi olsun

Şaşırtıcı değildi ki[556] *nûra boğulmuş olsun*
Ki kendi cânı ile pervâsı olmaz

---

555 H, K, Ç: Beytin birinci ve ikinci mısrası yer değiştirmiştir.

556 K: که

Şeyh (k.s.)'in ziyâretine nâil oldu.[557] Peygamber (salavâtullâhi aleyh)'de ne gördüyse Şeyh'de gördü ve ayne'l-yakîn olarak bildi. Hayalinde düşündüğünü zâhirî olarak gördü.

Şiir

فَلَمَّا قَضَى الرَّحْمنُ أُنْسِي بِقُرْبِكُـــــمْ رِأَتْ مُقْلَتِي أَضْعَاف مَا رَامَهُ قَلْبِي

Şeyh (k.s.), tekrar ona şehâdet kelimesini telkîn etti, zikir de verdi ve onu zâviyenin halvetinde markâ[558] üzerine oturttu. Orada altı gün zikretti. Zikir onda etkisini gösterdi. Tebdîl buldu ve şeyhi ona ikinci telkînini verdi.

Şiir

Şâh mevkiindeyken yüreği sultân gibi oldu
Ona karşı ispiyonlukta bulunan adam görevinden alındı

Sonra Şeyh, başka halvetteki dört arklı bir tahtayı -ki şimdi mübârek hazîresindedir.- ona verdi. Birkaç ay sonra onda keşif zâhir oldu. Öyle ki şehirde ve evlerin içinde ne olduysa onun için açık ve âşikardı. Hepsini görüyordu <öyle ki Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) buyurdu ki tecrîd için bu dört duvar arasında oturuyor ve küçük kapıdan çöle bakıyordum>[559] öyle ki gözüm kavrıyana kadar adam ve hayvanlardan ne gördüysem <ona soruyordum>[560] ve o dört duvarın arasında bahçenin içindeydi hepsini sayıp, gösterdi.

Aynı şekilde Cin de ona görünüyordu. Öyle ki Şeyh (k.s.)'in mübârek ayak parmağından biri yaralıydı ve bir bez parçası[561] ile o parmağı sarmıştı. Bir gün bir cin onu **[269]** teberrük için aldı. Onlardan birinin kuluncu ağrımıştı. O bez parçasını o cinin şifâsı için o yere koydu. Şeyh velâyetinden dolayı şifâ buldu. O parmak sargısını istediği zaman bulamadılar. Nerde olduğunu bilmediler, tâ ki İbrâhîm, Şeyh'le rüyâda buluşurken dedi ki o bez parçasını bir cin, bir başka cinnin şifâsı için alıp götürdü. Onu

---

557 H: مراد مواد یافت; Ş, K: مراد یافت

558 Ç: مرقی

559 S: < > arası yok.

560 S: < > arası yok.

561 Ç: کواره

elinde tutuyordu. Şeyh (k.s.)'in huzûruna koydu. Şeyh (k.s.), bu durumdan hoşlandı ve onu alkışladı.

Şiir

Erkek dediğin kafasını zorluklara eğmez
Bir istek peşinde bile kâinattan dışarı çıkar

Bir süre böyle geçince, keşif hâli daha da ilerledi ve bâtın keşfî de elde etmiş oldu. Öyle ki eşyadan, göklerin tabakalarından, meleklerden ve akıldan ne geçiyorsa ondan haber veriyor, gösteriyordu. O halkın derdini, yalan veya doğru konuştuğunu bilirdi. Şeyh hazretlerinden onun durumunu sordukları zaman onu doğruluyordu.

Şiir

Gizli şekilleri açık açık görür
Eğer yürek gözü nûr ile aydınlanmışsa

Ona gaybtan bazı şeyler zâhir oldu ve bir bölümünü anlattı ki muhtelif yıllara âit dilleri ve muhtelif yazıları bilirdi. Kalem ile yusyuvarlak bir dâire çiziyordu. Altı ay içinde sakalı uzadı ve ayakkabısına ulaştı.[562] Uzun süre böyle geçince onun hâli yükseldi ve mânevî keşfi de elde etmiş oldu. Tâlibler, anlaşılması güç sözler, şathiyat, tecrîd ve tevhîdden söz ediyordular. O onları gösterir ve derdi ki "şimdi bu durumu açık olarak görüyorum ve izliyorum." Şeyh'e sorunca, tasdîk ediyordu.

Şiir

Doğru yolda olan her göz ve gönül
Ne görürse, onu doğru görür

Şeyh'in ona karşı ilgisi öyle oldu ki her gün bir veya iki kez onun halvetine giderdi ki rüyâsını ona anlatsın < ve şeyh cevap verirdi>.[563]

---

[562] S, K: كثيفش درآمد; Ç: دراز كشيده اش درآمد

[563] S: yok.

Şiir

Her kimin bahtı ezelden iyi ise
Her ân devlet ve ikbâl kapısından içeri girer

[270] İbrâhîm, muhtemelen kendi hâlleri konusunda diyordu ki: "Ben o milletin Papa adayıydım ve papalık yüzüğüm vardı" arasıra arkadaşları alay ediyor ve kabûl etmiyordular. Tâ ki bir gün bu durumdan utandı ve sıkıldı. Söyleyince durumu Şeyh (k.s.)'e anlattılar: "O zaman, şeyh beni kaleden suyun ortasından gece vaktinde dışarı çekti ve benim elimi denizin üstünde tuttu. Hapisten kurtardı ve sâhile ulaştırdı. Benim yüzüğümü -ki benim yüzüğümde papalık simgesi vardı- parmağımdan ayrılmıştır. Oradakiler dediklerine inanmıyorlar, hatta alay ediyordular."

Şeyh (k.s.), bunu duyunca gülümsedi ve mübârek elini dışarı çıkardı ve: "Yüzük bu mu?" diye sordu. O yüzük, mübârek avucunun içindeydi. Ona verdi. İbrâhîm kendi yüzüğünü görünce, sevinçten içi içine sığmıyordu. Şeyh buyurdu: "Senin elini denizde tuttuğum ân -ki kaleden seni çıkarmak için- bu yüzük benim elimde kaldı." İbrâhîm: "Şeyh niye orada söylemedin" diye sordu. "Çünkü burada onu sana verirsem senin yakînin daha artar." diye buyurdu. Yüzüğü orada bulunanların yanında verdi ve yakîni daha da arttı.

Şiir

Her ân yeniden gelen bu güzelliğin resmi
Her ân başka yürek ve gözlerdeki nûru artırır

Bir kere İbrâhîm, halvette kustu. Öyle ki yedi gün o hâlde kalmış ve yeme içmeden kesilmişti. Ona halvet kapıcığından seslendikleri için, habersizdi ve cevap vermiyordu. Haber, Şeyh Safî (k.s.)'ye ulaştı. Mübârek, bizzât geldi. O, kapıyı içeriden kapatmıştı. Onu açmak imkansızdı. Marangoz Üstâd Şems'i getirdiler ki o kapıyı kırsın. Şeyh (k.s.), halvetteydi. Mübârek elini onun eteğine koyduğu için istiğrâk hâlinden döndü Şeyh (k.s.) mübârek eli ile ona bir şerbet yaptı. Mısra:

وَفِيهَا شَفَاءٌ لِلَّذِي أَنَا كَاتِمٌ

Onun rütbesi yükseldi öyle ki şeyhten sonraki makâm ona ulaştı. Tüm enerjisini bunun için harcıyordu ve Şeyh (k.s.), rüyâsında Şeyh Zâhid (k.r.)'i gördü ki

Şeyh Safiyyüddîn'e **[271]**: "Evet? Benim makamımı bir Hristiyân çocuğa mı vermek istiyorsun? Ben Sadreddîn'i içimde yetiştirip yerleştirmiştim" dedi. Mübârek göğüsünü açıyor, Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü)'i göğüsünde oturtuyor ve tekrar göğsü kapanıyordu.

Şiir

Yüreklere yerleşen yürek sahibi Sadr
Yürekler içinde[564] *hüküm sürdü*

Şeyh, bu hâli görünce, dilini şükür ve hamd ile açtı ve: "Benim irşâd pınarım da benim evlâdıma tâbii olanlardandır. Şeyh Zâhid (k.r.), benim halefim Sadreddîn'i yüreğinde tutmuş ve kendi yüreğinin hazînesine onu yerleştirmiştir." dedi.

Şiir

وَلَسْتُ أُبَالِي بَعْدَ إِدْرَاكِيَ الْعُلَـــــى أَكَانَ تُرَاثــاً مَا تَنَاوَلْــتُ أَمْ كَسْبــــاً

Şeyh (k.s.), bu süreden sonra yola çıkması için İbrâhîm'e izin verdi. O, kavmi tarafına ve o iklime doğru yola çıktı. Orada Hakk'a dâvet ediyordu ve binlerce kâfiri müslüman yaptı. İnsanlar ve erkeklere[565] layık bir zâviye ve hângâh buldu ve bu kitabı yazarken çoğu insanı hak dînine dâvet etmişti.

Şiir

Ne mutlu o tasarrufta bulunan O ele ki Allah'ın onayı ile
Bir Hristiyân çocuğuna liderlik verdi

Hepsi bu nefsin doğruluğundan sabah şafağı gibi
Güneşe doğru yüreğinin sevinci ile götürebilsin

Bu adamın düşüncesi aydınlık değil
Bu karanlık gecede, bu rehberden ümîdsiz oldu

O adam ki gün ışığı gibi herşeyi kolay görebilir ve karanlık gecede bu liderlikten dolayı ümîdsiz oldu. Şeyh (k.s.) ona ayrılma vaktini haber verdi ki "Şeyh Sadreddîn

564 L. اقليم خود

565 H, K, Ç: محل رجال

(edâmallâhü bereketehü)'i irşâd sırasında, onu istedi ve onu bulun" dedi ve o bekleyişin sıdk-ı vâdesi geliyor.

Şiir

سَقَى عَهْدَ الاَحِبَّةِ حَيْثُ كَانُـــوا سِجَالُ الْقَطْرِ مِنْ خُلَلِ السَّحَابِ
فَرَوعَاتُ الْفِرَاقِ وَإِنْ أُدِيمَـــــتْ تَتَبَعُـــهَا مَســـــرَّاتُ الإِبـــابِ

Hikâye: Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü), Âbid-i bâri' Hâce Kutbuddîn **[272]** Tebrîzî buyurdu ki: Şeyh (k.s.)'i dâvet ettiği için Şeyh (k.s.) de dâvete icâbet etti. Tebrîz'e doğru yola çıktı. Cuma gecesi oldu, şehre gitmek istediler. Cuma gecesi imâm âlim-i rabbânî Mevlânâ Necmü'l-mille ve'd-dîn Fekâî Tebrîzî (rh.a.) zamanının ulemâsındandı. Rüyâsında, Tebrîz şehrinde bir münâdî dolaşıyor "hidâyet iklimlerinin çember açanı, risâlet tahtının şâhı, Muhammed Mustafâ (salavâtullâhi aleyhi) şehre geliyor" diyordu.

Şiir

صَلَّى الإِلَهُ عَلَى ابْنِ آمِنَةَ[566] الَّذِي جَاءَتْ بِه سِبْطُ الْبَنَان كَرِيـــماً
يَا أَيُّـــهَا الرَّاجُونَ مِنْهُ شَفَاعَةً صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيـــــماً

Şehrin halkı karşıladı. Peygamber (salavâturrahmâni aleyhi) şehre girdi ve Tebrîz şehrinin büyük câmisini teşrîf ettiler. Orada Mürşidü'l-mütekellimîn Şeyh Şehâbeddîn Tebrîzî (revvahallâhü revhahü), minberinin ayağında oturuyordu. Mevlânâ Necmüddîn öne gidiyor ve Peygamber (a.s.)'in mübârek ayağını öpmek için yalvarıyordu. Halk büyük bir izdihâmla Peygamberi ziyârete geliyordu.

Şiir

Ne mutlu o topraklara ki onun kokulu ayaklarını kokladı
Ne yücelik o ayakkabılara ki onlar onun şerefine vardılar

Gündüz olunca, Tebrîz şehrinde gürültü ve sesler yükseldi ki Şeyh Safiyyüddîn (k.s.), mübârek adımını şehre koymak istiyor ve oraya geliyor. Halk büyük bir kalabalıkla karşıladılar. Şeyh (k.s.), gelince şehrin büyük câmisine gittiler, âniden Mevlânâ

[566] K, Ç: امته

Necmüddîn Fekâî (rh.a.) o saat câminin kapısından geçiyordu. Çok büyük bir kalabalık gördü. “nedeni nedir?” diye sordu. “Şeyh Safiyyüddîn, câmiye geldi.” dediler. Şeyh’in mübârek huzûruna çıkmak için câmiye gitti. Şeyh’i aynen Peygamber (salavâtullâhi aleyhi)’i görürcesine aynı yerde oturmuş bir şekilde gördü.

Şiir

Pâdişâhlık tahtı ona nasîb olduğu için
Ondan başka oraya oturacak kimse yoktur

Şeyh Mevlânâ’yı gördüğü için kalktı ve onu yanına almak istedi. Mevlânâ Necmüddîn **[273]** (rh.a.) ayaklarını öpmek için yalvardı ancak Şeyh bu işten kaçındı tâ ki Mevlânâ Necmüddîn sonunda <Şeyh’e yemin ettirdi ve büyük samimiyetle yalvardı. Zarûret hükmü ile Şeyh’e fırsat verdi ve Mevlânâ Necmüddîn>[567] Şeyh’in mübârek ayağını öpüyor, yüzüne ve sakalına sürüyor “Ben kimin ayağını öptüğümü biliyorum.” diyordu.

Şiir

أَعْطَيْتُكَ يَا بَدْرُ مَكَانَ الْقَلْبِ لاَ زِلْتُ أَرَى هَوَاكَ شَأْنَ الْقَلْبِ
لَوْ لَمْ يَكُنِ الصَّدْرُ[568] صَوَانَ الْقَلْبِ أَنْزَلْتُكَ وَاللهِ مَكَانَ الْقَلْـــــبِ

<Mevlânâ Necmüddîn, şöhret sâhibi oldu. Halk bu duruma şaşırdı ve Şeyh’i ziyâret edip ayağını öpmeye kalkıştılar.>[569] Sonra Mevlânâ Necmüddîn , o toplantıda kalktı ve seslenerek dedi: “Ey halk, bu gece Peygamber (salavâtullâhi aleyhi)’i rüyâmda gördüm.” rüyâyı açıklayarak: الشَّيْخُ فِي قَوْمِهِ كَالنَّبِيِّ فِي أُمَّتِهِ [*Şeyh kendi kavmi içinde ümmetin nebîsi gibidir.*] Hiç şüphe yok ki Peygamber (a.s.)’in bugünkü vârisi, onun dîninin irşâdı ve takviyesi için çalışır ve öyle ki onu irşâd seccâdesinde oturtmuştur. <ve zâhirde de Peygamber (salavâtullâhi aleyhi)’in makâmına oturmuştur.>[570] (59) dedi.

Şiir

هُوَ الدِّينُ وَالدُّنْيَا، هُوَ اللَّفْظُ وَالْمَعْنَى هُوَ الذِّرْوَةُ الْعُلْيَا، هُوَ الْغَايَةُ الْقُصْوَى

---

567 S: < > arası yok.
568 L: صدور
569 L: < > arası yok.
570 S: < > arası yok.

Hikâye: Pîre İbrâhîm, dedi: Bir keresinde Şeyh (k.s.) Sultâniyye'ye gidiyordu. Onun mübârek yanında idim. Zencân'a varınca: "Duâ ediyorum, âmîn deyin." diye buyurdu. Duâ etti ve halk da âmîn dedi. Zencân'a gitti ve Şeyh Ahî Ferec Zengânî (rh.a.)'nin ziyâretine gitti. Onu gördü, oradan kalkıp yola koyuldu ve kapıdan dışarı çıktı, halk haberdâr oldu. Atlı ve yaya onun peşinden koşturdular. Onun huzûruna vardıktan sonra yalvarıp **[274]** şeyhin geri dönmesini istediler. Şeyh dönmedi, ancak dönerken Sultâniyye'ye gitmeyi kabûl etti.

Şiir

Ne mutlu vaad verdi cân cânânları
O akan defîneden bu harap köşeye defîne ulaşır

Sonunda o yerden geçti.

Halk, Şehirden geçince geceyi nerde geçireceksiniz? diye sordu. Şeyh (k.s.): "iyi bir evim var şimdi bakın." diye buyurdu. Gece, Kolehdez köyüne vardı. Cenîvâs[571] köyünden -ki ırmağın kıyısındadır- akşam namazı bir kimse, o köyden aceleyle onu karşılamaya geldi ve Şeyh'i kendi evine gelmesi için dâvet etti. Şölen de düzenlemişti. Şeyh kabûl etti. O Şeyh'e: "Şeyh'in mübârek adımını nerden anladın ve nerden bildin ki bu gece burada olacak?" diye sordum. "Bu gece bu şanslı devleti rüyâmda gördüm. Öyle ki ben, gelinim ve kızım her üçümüz Peygamber (salavâtullâhi aleyhi)'i rüyâmızda gördük. Yarın size misâfir olarak geleceğim diye buyurdu. Bu rüyâyı görünce çok büyük bir saâdet ve devlet kuşunu yakalama fırsatı bulduk.

Şiir

Kutsî bağdan rûhumu rahatlatacak sabâ rüzgarı esti
Cânânın kavuşmasını müjdeledi

Bugün ziyâfet düzenledim, tavuklar kızarttım ve yemekler pişirdim." dedi. Şeyh (k.s.)'i kendi evine getirdi. O adam, evdekiler ve köyün tümü tevbe ettiler.

---

[571] Ç: چيتوان

Şiir

Bu yerküresinde bu nakıştan
Suya vurulur ve herkes şaşırır

Ezelden[572] *îtibâren Allah bir kader çizmiştir*
Yoksa tek başına mutluluğu yakalayamaz

Hikâye: Mevlânâ Muhammed, babası Mevlânâ Seracüddîn Halhâlî (rh.a.)'den anlattı ki o dedi Tebrîz'den eğitim aldıktan sonra geldim. Babam Şeyh (k.s.)'in huzûrundaydı. Halvette oturdum. Şeyh (k.s.), arasıra muğlak sözler söylüyordu. Onları anlamak ve kavramak **[275]** bana çok zor gelirdi. Aklım onlara ermiyor, kuşkulanıyor ve itirâz ediyordum. "Bu söz nakletmeye uygun mudur değil midir?" diye. Gece halvetime gidince zikirle meşgûl oldum ve rüyâmda Seyyidu'l-mükevvenât Muhammed Mustafâ'yı gördüm.

Şiir

Nübüvvet iklîminin Şâhı, Mustafa'nın risâletindedir
Kâb-ı kavseyn burcunun ayı, seçilmişlerin güneşidir

<Salavâtullâhi ve selâmuhu aleyhi, Ebûbekir, Ömer, Osmân, Ali, Hasan ve Hüseyin (radiyallâhü anhüm)>[*573] ile birlikte benim halvetime geldiler.

Şiir

هُمُ النُّجَبَاءُ الْغُرُّ مِنْ آلِ أَحْمَدَ وَهُمْ بَايَعُوهُ طَايِعَين لَدَى الــشَّجَر
عَلَيْهِم سَلاَمُ اللهِ مَا نَاحَ طَايِــرٌ وَمَا لاَحَ لِلَّسايِرِينَ فِي الظُّلَمِ الْقَمَر[574]

Peygamber (salavâtullâhi aleyhi), güzel bir vecd ve semâ içindeydi. Ben onun mübârek ayakkabısını başımın üzerine tutmuştum. Semâdan uyanınca, Peygamber (a.s.), yüzünü bana çevirdi: "Mevlânâ! Şeyh Safiyyüddîn her ne diyorsa sen niye şüphelenip kuşkulanıyorsun? Ondan tevbe almadın mı?" diye sordular. "Evet" dedim. "Şeyhin huzûrunda tevbe etmek bizim yanımızda tevbe etmek gibidir. Gel de telkîn al" diye buyurdu. Böylece Resûl'den telkîn aldım.

---

572 Ç: ازل را

*573 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (22) no'lu açıklama.

574 L: Arapça beyitler yok.

Şiir

بِأَيِّ لِسَانٍ أَحْمَدُ السَّيِّدَ الَّذِي عَلَى مِنْكَبِ الْجَوْزَاءِ مِنْ حَمْدِهِ الرَّدى

<Sonra, Ebûbekir-i Sıddîk>[*575] (r.a.), asâsını bana verdi ve: "benim evlâdımsın." diye buyurdu ve halvetten dışarı çıktılar.

O ân çok mutlu ve sevinçliydim. Ben de semâ ettim. Birkaç saat sonra bakınca kendimi halvetsarayının dışında gördüm. O gecenin karanlığında Şeyh (k.s.)'in dışarı çıkmış ve gülümseyerek geldiğini gördüm, bana: "Aman! Mevlânâ nasılsın? Her zaman Mustafâ (salavâtullâhi aleyhi)'yı senin için yandaşları ile birlikte nerden getireyim ki kabûl edesin?" diye buyurdu.

[276] Şiir

<Bizim nişânımızdır>[576] mânâda böyle bir muciziye sahip olmak
Bizim delilimizdir bâtında böyle zâhirî âyetler

Elimi tuttu ve halvetin kapısına getirdi. Halbuki ben halvetin kapısını içeriden kapatmıştım ve dışarı çıkarken kendimden haberim yoktu. Şeyh mübârek parmağı ile kapıyı açtı. Derhâl açıldı. Beni halvete gönderip: "Mey iç ve dudaklarına toprak sür." dedi.

Şiir

Bizim bezm kadehinden içki içenler
Dudaklarına topraklar sürüp sırlar gizlemişler

Hikâye: Pîre İzzeddîn (rh.a.)'in oğlu Pîre Abdullah anlattı ki: Ali Kûçek Seferîçî[577] Erdebîlî'den duydum: O Şöyle dedi: Bir gece ay parçası Muhammed Mustafâ'yı rüyâmda gördüm.

[*575] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (23) no'lu açıklama.
[576] Ç: yok.
[577] H, Ş, Ç: سغريچي

Şiir

Ey "Kâf" ve "Nûn" yörüngesi senin gibi bir ay şimdiye kadar kalkmamış
Şerîat hükmü ezelden beri senin boyuna biçilmiş

Ey senin gözünün işâreti "ma tağâ" son yerin yüksekliklerin zirvesi
Kıyamet günü[578] *tüm peygamberler senden şefâat istiyor*

Aleyhi efdâlu's-salavât ve't-tahiyyât, kendisine vahiy dili ile ulaşan[579] birkaç söz etti ki "Bunları Şeyh (k.s.)'e ulaştır." Sabahleyin, mübârek zâviyeye gidince Şeyh (k.s.)'i zâviyede rûhu besleyen kelemelerin zikriyle meşgûl bir şekilde gördüm. Benim o sözleri demeye hâlim yoktu. Kalktım, eve gittim ve birkaç saat evde kaldım. Hâdim Pîre Memî'nin beni çağırmaya geldiğini gördüm. "Şeyh, seni çağırıyor." dedi. Kalktım, Şeyh (k.s.)'in huzûruna geldim. Şeyh, halkın dinlemelerini işâret etti. Sonra: "Ali mesajı böyle mi ulaştırırlar? İleri gel ve Peygamber (a.s.) ne buyurmuştur söyle." dedi. "Şeyh zaten biliyor ben neyi söyleyeyim?" dedim. Şeyh başladı Peygamber (salavâtullâhi ve selâmuhu aleyhi)'in mesajını, baştan sona kadar ne dediğini anlatmaya başladı. "Şeyhe ulaştır" sözünü de tümü ile açıkladı. Ben ayaklarına kapanıp "Şeyh bu şekilde bilyorsa, beni niye **[277]** çağırdı ve niye söyle dedi?" dedim. O da "Şerîatın zâhirini korumak gerekir." dedi.

Şiir

Âşığın yüreğinde eğer destândan bir perde olsa
Âşıkların mızrâbı şarkı yapar

Eğer erğanûn sazı bir perdede çalarsa
Şarkının notaları mürsel ile uyuşur

Hikâye: Pîre Abdullah[580] dedi: Kötü durumdayken beni bir hastalık sardı. Hiç sağlığıma kavuşmuyordum. Sonunda karanlık benim gözümü bastı ve ben kör oldum. Tümü ile çöktüm. Yakınlarım çok üzüldükten sonra hepsi sabırlı oldular, tâ ki o rüyâyı görene kadar. Cuma gecesi rüyâmda gördüm ki âlem aydınlanmış, halk büyük bir

[578] S: مجمع
[579] H, K, Ç: وحی سرای
[580] Ç: + پسر عزّالدّین

kalabalıkla geliyor. Baktım, birini gördüm. Ancak hiç kimseyi onun kadar azametli ve ihtişâmlı hayalimde canlandıramamıştım. O topluluk da onunla geliyordu. “Bu şahıs kimdir?” diye sordum. Ortada bulunanlardan birileri: “Bu Muhammed Resûllullâh’tır

Şiir

Ne mutlu o ay parçasına ki ışık, onun yüzünün ortasına düşmüştür
Onun yüzünün ışığı, binlerce âlemi aydınlatır

Ne mutlu o aya ki “Kâf” ve “Nûn” yüksekliği bulsa
Ne mutlu o şâha ki onu “Kâf” ve “Lâm” yörüngesi bulsa

Salavâtullâhi ve selâmuhü aleyhi.” dedi.

Derhâl ayağına kapandım, öptüm ve eteğini tuttum ve: “Ya Resûllallâh! bana yardım et. Allah’tan yardım iste ve bir duâ et benim gözüm iyileşsin.” dedim. Peygamber (salavâtullâhi aleyh), gülümsedi ve: “Paniğe kapılma ve şifâyı Şeyh Safiyyüddîn’-den dile. Git, sana duâ etsin de gözün açılsın” buyurdu. Bu sözü Peygamber (salavâtullâhi ve selâmuhü aleyhi)’den duyunca sevinçle uykudan uyandım. Yakınlarıma “Şifâ ve gözümün nûru geldi” diye haber verdim ve durumu anlattım. Herkes sevindi ve gündüzü bekliyordu tâ ki Şeyh (k.s.)’in huzûruna vardık.

Cuma namazının ezânı okunduktan sonra, dedem Yûnus birkaç kişi ile beni götürdü ve Pîre Murâd’ın yanına verdi ki beni Şeyh’in yanına götürsün. Halkın ayak sesini duydum. “Nedir?” diye sordum. dediler: “Şeyh **[278]** (k.s.)’dir ki büyük camiye gidiyor” Şeyh, mübârek nazarı ile dedem Yûnus’u görünce: “Pîre Yûnus, Pîre İzzeddîn’in oğlunu getirdin ki onun sağlığına kavuşması için gözüne üfleyeyim değil mi?” diye buyurdu.

Şiir

Doktorun yardımcısı benim ki nûr bahşederim
Önüme getir ki şifâsını vereyim

Pîre Yûnus: “Evet, onun için getirdim.” dedi. Şeyh (k.s.), beni Murâd’ın yanından aldı ve bir köşeye yerleştirdi, mübârek bacağının üzerine at üstüne aldı ve o hayat veren nefesi ile benim gözüme üfledi. Derhâl gözümü açtım ve Şeyh (k.s.)’in

ışıklı yüzünü gördüm. Yeşil elbise giymiş ve beyaz kuşak bağlamıştı. Benim gözüm açılmıştı. Şeyh: "Aman! Gözün iyileşti mi?" Peygamber (salavâtullâhi aleyhi)'den başka duâ daha ister misin?" diye buyurdu. Şeyh'in yanında düşüp ayağına kapandım. O karanlık ve hastalıktan gözümde hiç eser kalmadı.

Şiir

Îsâ'nın üfürmesi[581] *gibi rüzgâr benim ve bizim şifâ suyumuzdur*
İki cihâna senin rûhu yükselten nefsin şifâ verir

Senin nefsinden dolayı gözler ve başlar görür
İsevî mûcize her yeri aydınlatır

Hikâye: Mevlânâ <el-âlimu'l-Bahaüddîn>[582] dedi: Gençlik yıllarında Tebrîz'-de tahsîl görüyordum ve sûfîleri inkâr edenlerin ortamına yakalanmış, onlara sünnete uymuyorlar diye hakâret ediyordum. Bir süre böyle geçti tâ ki Abdül câmisinde dinleniyordum. Rüyâmda, Belyânkûh (60) bağında bir havuz vardı. Halkın birçoğunu dervîşler, hırkacılar ve sûfiler oluşturuyordu. Ânsızın bir ses: "göğün parlak ayı Muhammed Mustafâ (salavâtullâhi aleyhi) geliyor." dedi.

Şiir

Ey âşıkların güneşi senin o dünyayı süsleyen yüzün
Senin hayât veren kokun başkaların rûhu revânıdır

Peygamberlerin desteği ve sığınağı, asfiyânın
Senin ayağının tozu evliyânın haysiyeti olur

Halkın tümü onu karşıladılar, Peygamber (salavâtullâhi aleyhi) o havuza yaklaştığında gördük ki bir ata binmiş, beyaz bir elbise giymiş ve ileride gidiyordu. Onun yüce ve mübârek ayaklarını öptüm. Sonra: "Ya Resûllallâh! yıllardır, bizim nefsimizde tereddütler ve kuşkular var. Buna da bu tâife ve halkın bir bölümü neden oluyor: Hangisi doğruyu söylüyor? Her biri bir şekille çıkmışlar, biz onlar arasındaki farkı ayırdedemiyoruz." dedim. Peygamber (salavâtullâhi aleyh) tüm halka مَـا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَـا طَغَى[583]

[581] Tüm nüshalar: او
[582] S: yok.
[583] Necm 53/17.

[*Göz ne şaştı, ne de haddini aştı*.] nazarıyla bakıp Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in sûfi ve mürîdlerini o topluluğun içinde gördü. Mübârek yüzünü bana çevirip: "Bu topluluk haklıdır, sünnet ve şerîat yolundadırlar." diye buyurdu. Bu sözü, Peygamber (a.s.)'in ağzından duyunca, bende sağlam bir inanç oluştu ve onların yolunda olmaya çalıştım.

Şiir

Bu topluluk bizim seçtiğimiz topluluktur
Cenâb-ı Hakk'ın seçtikleridir

Hakk dîninin sâbit adımlı insanlarıdır
Geri kalanların hepsi gösteriş yapanlardır

Hikâye: Pîre Serrâc dedi ki: Babam Pîre Ali Pernîkî dedi: Rüyâmda, elinde yeşil bir bastonla şeyhi gördüm. Kalabalığı düzene sokuyordu. Sancak sâhibi Muhammed Mustafâ (salavâturrahmâni aleyhi), yanında durmuş, bizi onun gölgesinin altına götürüyor.

Şiir

Ey güneş Yesrib burcundan parla
Ki âşıklarının cânını işten saldı bu aşk

Hamd sancağını, âleme dikmek gerek
Bunun sayesinde hasta cânı kurtarmış olursunuz

Hikâye:[584] Pîre Ahmed Pernîkî, Mevlânâ Tâcüddîn Hatîb Pernîk'den rivâyet etti ki Şeyh (k.s.), Mevlânâ Muhammedşâh Sûrlekî'ye onların bölgesinde Cuma namazını kılmalarını işâret etti. Onlar hanefî mezhebindendiler. Ve Cuma namazı kılmıyordular. Mevlânâ Muhammedşâh gitti ve bu işle meşgûl oldu. Orada Hanefî mezhebinden bir hâkim vardı. Şöyle dedi: "Bizim mezhebimiz **[280]** İmam Ebû Hanîfe'nin mezhebidir. Mevlânâ Muhammedşâh bizim için başka bir mezheb mi buluyor." Mevlânâ Muhammedşâh incindi. Bu üzüntüden dolayı Şeyh (k.s.)'e gitti ancak o hâkim Mevlânâ Muhammedşâh'ın tüm atlarını, eşeklerini, katırlarını talân etti.

[584] L: Bu hikâye yok.

Mevlânâ, Şeyh'in huzûruna varınca, derhâl Şeyh: "Mevlânâ oturma. O hâkim senin hayvanlarının hepsini talan edecektir. Ancak paniğe kapılma, o sana tâbi olacaktır ve senin hayvanlarının hepisini geri verecektir." diye buyurdu. Mevlânâ tekrar şeyhin işâreti ile döndü. Oraya varınca o hâkim geldi ve Mevlânâ'nın elini, ayağını öptü. Tüm hayvanlarını geri verdi ve özürler diledi. "O talân ettiklerin neydi? Bu özür ve pişmanlığının nedeni nedir? diye sordular. "Cuma namazında Şeyh'in işâretini duymadığım ve o hareketi ettiğim için وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ[585] [*Ailene namazı emret!*] Muhammed Mustafâ (a.s.)'ı rüyâmda gördüm." dedi.

Şiir

أَغَرُّ عَلَيْهِ لِلنُّبُوَّةِ خَـــــــاتَمٌ مِنَ اللهِ مَشْهُودٌ يَلُوحُ وَ يُشْهَدُ
وَضَـــمَّ الْإِلَهُ اسْمَ النَّبِيِّ إِلَى اسْمِهِ إِذَا قَالَ فِي الخَمْسِ الْمُؤَذِّنُ أَشْهَدُ

Sinir ve kızgınlıktan dolayı bana asâsı ile vuruyor ve: "Evlât, dîn işlerinde benim halîfemin işâretini kabûl etmiyorsun ve onun aksine hareket ediyorsun öyle mi?" diye buyuruyordu. Ben bu korku ve ızdırâbtan paniğe kapılıyor, korkuyordum. Benim çaremin ne olduğunu bilmiyordum.

Şiir

وَإِنْ تَعْصِهِ[586] زَهْرُ النُّجُومِ أَزَالَـــــهَا عَنِ الْفَلَكِ الْأَعْلَى بِرَمْيِ الْجَلَاهِقِ

Tekrar içimden dedim ki bana bir yardım ve şefâat gerek, bu da Şeyh Safiyyüddîn tarafından olmalı. Şeyh'den yardım ve şefâat istiyordum. Şeyh (k.s.)'in şefâat için ileri geldiğini gördüm. Tüm varlıkların şefâatçisi Peygamber (salavâtullâhi aleyhi), Şeyh'e: "onu sana bağışladım." diye buyurdu.

Sonunda Mevlânâ Muhammedşâh'ın hayvanları verildi ve o hüküm iptâl edildi. Cuma namazını ikâme etti ve şimdiye kadar da bu İslâm bayrağı dalgalanır.

[281] Şiir

Onun güzel yüzü her ân daha güzelleşir
Yeniden başka koku alır ve yeni bir renk alır

---

585 Tâhâ 20/132.

586 K: نقصه

Onun çiçekli bahârı bu halk feyzinin yağmurundan dolayı
Yeniden canlanır ve tâzelik bulur

Hikâye: Pîre Ahmed Pernîkî dedi: Mevlânâ Tâcüddîn Hatîb Pernîk Germrûdî dedi o zaman tevbe etmemiştim ve Şeyh (k.s.)'in sesini duyuyor, duyduklarımı kabûl etmiyordum, halk Şeyh (k.s.)'in yanına gidip gelince: "ne gerek var? Allah'ın kelâmı ve Resûllulâh (a.s.), bizim rehberimizdir. Başkasına ihtiyacımız yoktur." diyordum. Birgün Hâc Hüseyn Halhâlî (rh.a.) Pernîk'in Germrûd köyüne geldi ve Şeyh (k.s.) birkaç kelâm etti. Biraz yüreğimde onun için îtikâd oluştu. Gece uyurken gözlerimi kapıyınca, mutluluk kapılarını her konudan açtım. Peygamberlerin yüzü olan o parlak ve mübârek yüzü rüyâmda gördüm.

Şiir

سَلاَمٌ كَرَوْضِ الْمُزْنِ غَازَلَهُ الصَّبَـــــا سَلاَمٌ كَخَدّ الْوَرْدِ زَاحَمَهُ النَدَّى
سَلاَمٌ مَتَى يَكْتُبْ عَلَى الطِّرْسِ عَطَّرَتْ كِتَابَتُـــهُ الأَقْلاَمَ وَالطِّرسَ وَالْيَدَا

Hulefâ-i râşidîn (radiyallâhü anhüm), Aleyhissalâti vesselâm Efendimiz ile birlikteydi. Şeyh (k.s.)'de onlarla beraber Peygamber (a.s.)'in yanında durmuştu. Peygamber (a.s.): "Bunun kim olduğunu biliyor musun?" diye buyurdu. Tekrar bana: "Bu Şeyh Safiyyüddîn'dir. Git, onun eli ile tevbe et ki o bizim halîfemizdir. Tevbe ve telkîn hükmü ona âittir." diye buyurdular. Ben, Peygamber (a.s.)'in huzûrunda Şeyh Safiyyüddîn'in eli ile tevbe ettim ve telkîn aldım. Tekrar Peygamber (salavâtullâhi aleyhi), [587]وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَى [*O hevâdan söylemiyor.*] âyetine uygun olarak "Bu zaman ve bundan sonra kıyâmet gününe kadar bu hüküm onun olacaktır." diye buyurdular.

Şiir

Ne mutlu böyle bir sultâna ki onun böyle tahtı ve ihtişâmı var
Kapısında duranları irşâd ediyor

Bu durumun, risâlet kaynağından görünce Şeyh'e yüzümü çevirdim. Âniden Şeyh (k.s.) beni gördü. "Gel ki seni **[282]** Peygamber (a.s.) göndermiştir." dedi. Onun mübârek ayaklarına kapandım, elini tuttum ve tevbe ettim.

[587] Necm 53/3.

Şiir

Âşıklar, cânân meclisinin şöleninde yer buldukları için
Sır kupasını sâkinin sırlar cânânından buldular

Mahremler Allah'la birlikte olduklarını iddia ediyorlar
Açık açık gizli sırları buldular[588]

Hikâye: Hacı Ali, kendi babası Pîre Necîb'den duydu ki o şöyle dedi: Meliku'l-hulefâ Hacı Muhammed Âdmânî'nin şöyle dediğini duydum: Benim babam bir kimsenin mürîdiydi. ben babama ve o kimseye ölene kadar hizmet ettim. Tâ ki bir gün bana: "Hakk'ın yanına döneceğim. Senin aradığın şey, benim yanımda değil. Hıyânet edemem. Bunu başka yerden dile" dedi. Ben, kendi işimin çâresi nedir ve nereye giderim diye üzüldüm.

Şiir

فَإِنْ جَاءَ الْقَضَـــــــاءُ وَلَمْ أَنَلْهُ فَأَيُّ الْعُذْرِ مِنْ بَعْدِ الْمَمَـــــاتِ[589]

Bu üzüntünün sıkıntısında ve terlemesinde gece fikre dalarak uyudum. "Yâsîn" ve "Tâhâ" tuğrasının sâhibi şâhlar şâhı سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى[590] [*(Her türlü noksanlıktan) münezzeh olan (Allah) gece götürdü*] Muhammed Mustafâ'nın geldiğini ve büyük bir topluluğun onun sağından ve solundan[591] yürüdüğünü gördüm.

Şiir

نَبِيٌّ أَتَى بَعْدَ إِيَاسٍ وَفَتْـــــــرَةٍ مِنَ الدِّينِ وَالأَوْثَانُ فِي الأَرْضِ تَعَبَّدُ
فَـــأَرْسَلَهُ ضوءاً مُنِيراً وَهَادِيـــاً يَلُوحُ كَمـــَا لاَحَ الصَّقِيل الْمُهَنَّـــدُ[592]

Şiir

Ay, mûcizeden dolayı senin parmağının işâretini gördü
Her önemli şey kıyâmet gününe kadar senin parmağının işâretini bekleyecek

---

588 K: İkinci beyit yok.
589 L: Arapça beyit yok.
590 İsrâ 17/1.
591 Ç: شمال
592 L: Arapça iki beyit yok.

Ben ileri gidip onun mübârek ayağını öptüm. Peygamber (a.s.), yanında olan birine işâret ediyordu ki: <"Gel" o adam geldi. Peygamber **[283]** (salavâtullâhi aleyhi) mübârek eli ile benim elimi, onun elinin içine koyup ona diyordu ki:>[593] "Bu kimseyi terbiye edesin diye sana emânet ediyorum" Ben ise o kimseye diyordum ki: "Ben seni tanımıyorum ne yapayım?" O adam benim elimi tutup: "Erdebîl'e gel." dedi.

Uykudan uyanınca Erdebîl'e doğru yola çıktım. Safiyyüddîn (k.s.) hazretlerine ulaştığım zaman ona bakınca Peygamber (a.s.)'in beni gönderdiği kişinin bu Şeyh olduğunu anladım. Başımı ayağına koydum, elimi ona verip, tevbe ettim ve telkîn aldım. Ondan sonra işim ve konumum hep ilerledi.

Şiir

فَلَمَّا تَجَلَّـــى الصُّبْحُ مِنْ لَيْلِ بُغْيَتِـــي[594] رَأَتْ مُقْلَتِي أَضْعَافَ مَا رَامَهُ قَلْبِي[595]

Şiir

Rûh aynasında cân gibi gördüğüm her şey onu
Gerçek âlemde de bizzat gözlerimle gördüm

Her ne kadar yaralı ve hasta yüreğin sevdâlısı isem
Cânının istediğini cânânı gözümle gördüm

Hikâye: Kiyâsî adıyla ma'rûf Pîre Yûsuf Kirendâbî Germrûdî, bir keresinde "Kâf" ve "Nûn" medârının hulâsası Muhammed Mustafâ (salavâtullâhi aleyhi)'yi rüyâda görmüştü. "Git, Safiyyüddîn-i Erdebîlî eli ile tevbe et." buyurdular. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in işâreti ile gelip Şeyh (k.s.)'in eli ile tevbe ettim.

Şiir

Ey devlet atını koşturmuş ve yücelere kaldırmış
Senin yolunda nice sevdâlılar başlarından geçerler

"Li-ömrik" tâcı başında, susuz cân senin kapının toprağı
Kutsî rûhlar senin kulun, rûhu'l-emîn senin mevlân

---

593 S: < > arası yok.

594 Ç: بعيني

595 L, Ç: Arapça beyit yok.

Bir süre böyle geçti. Beni çok kötü bir hastalık yakaladı ve yatağa düştüm. Tekrar başka gece gördüm ki Murâd vasıtası ile "Künfe-yekûn" Peygamber (salavâturrahmâni aleyhi) geldi. Bana baktı ve birkaç çiçeği yatağıma serdi. Tekrar yürüyüp dışarı çıktı ve Şeyh (k.s.)'i çağırdı. Şeyh geldi ve Şeyh'e: "Buna bir üfle de iyileşsin." diye buyurdu. Şeyh mübârek nefesi ile bana **[284]** üflüyor, benim vücudum da iyileşiyordu.

Şiir

وَإِذَا مَـــا السِّقَامُ[596] حَلَّ بِقَلْبِـــي لَمْ أَجِدْ غَيْرَهُ لِسُقْمِـــي طَبِيبِـــي

O hastalıktan kurtuldum. Bir süre sonra Erdebîl'e geldim ve Şeyh (k.s.)'in huzûruna ve onun mübârek elini öpme şerefine ulaştım. Bana bakınca: "Yûsuf, hastalık için edilen sözü ve o gece gördüğünü hatırlıyor musun?" dedi.

Şiir

Eğer onun hayâl perdesinde ışıklar parlasa
Yürek aydınlanır ve cân onun yüzüne bakar

Devlet güneşi onun yüzünün görüntüsünden dolayı parlar
Gecenin karanlığından dolayı cânın mutlu günü doğar

Hikâye: Pîre Abdülkerîm, Pîre Çengî Halhâlî'nin oğlu dedi: Bir kadın Mevlânâ Tâcüddîn Merheştî'nin yanına gelip tevbe etti. Bir süre orada kaldı. Mevlânâ Tâcüddîn'e bir yalan söylediler ve bu yalan her yere yayıldı. Bu utanç verici durum yüzünden bir süre Şeyh (k.s.)'in yanına gelemedi. Bir süre öyle geçti ve gitmeyince o makâm ve rütbeden uzaklaştı. Sonunda bir süre sonra hastalandı. Bir gece İslâmın parlak ayı Muhammed Mustafâ (a.s.)'yı rüyâsında gördü.

Şiir

<أَمِينٌ مُـــصْطَفَـــى لِلْخَيْرِ يَدْعُو> كَضُوءِ الْبَدْرِ زَايَلَهُ الظَّلاَمُ

İleri gittim ki elini öpeyim. Mübârek yüzünü çevirdi. Başka bir yöne geldim ki elini öpeyim. O taraftan da yine yüzünü çevirdi. Ne tarafa gittiysem, yüzünü çevirdi.>[597]

أَجِرْنِي مِنَ الإِعْرَاضِ وَالصَّدِّ وَالْقِلَـــــى[598] وَلاَ تُبْلِنِـــي بِالْهَجْرِ فَالْهَجْرُ قَاتِلِـــــي

[596] K, Ç: ما استقام
[597] H. < > arası yok.
[598] K, Ç: والصدور العلى

Mevlânâ[599] Tâcüddîn bağırdı ve bu ızdırâb ve sıkıntıdan dile geldi: "Ey âlemlerin rahmeti **[285]** benden neden uzaklaşıyor ve yüzünü çeviriyorsun?" Peygamber (a.s.): "Şeyh Safiyyüddîn'e gidip görmeden ben sana iltifât etmem. Eğer sana iltifat etmemi istiyorsan, git, onun gönlünü al." diye buyurdu. Oradan acele ile Şeyh (k.s.)'in yanına gittim. Şeyh (k.s.) bana bakınca: "Mevlânâ, Peygamber (a.s.) seni ikaz edip[600] fâlân kişinin gönlünü al demeyinceye kadar sen gelip hatır sormazsan değil mi?"[601] diye buyurdu.

Şiir

Ezel ve ebed kimyâsının eseri var
İhlâs hâllerine safâlar verir

Her kim hak rahmetine kavuşursa
Mutluluktan başı böyle yükselir

Hikâye: Meliku'l-hulefâ Pîre Bedreddîn Sultâniye dedi: Şeyhin Alaüddevle Emînüddîn[602] (rh.a.) adındaki mürîdlerinden biri önemli bir rüyâ gördü: Tecellisi taalluk etti. Şeyh Alaüddevle anlattı. Onun çözümünden âciz olunca: "Şeyh Necmüddîn Kübra'ya birşeyler olmuş, başkasına olmaz." dedi. Pîre Emînüddevle tekrar bu rüyâyı gördü ve dedi: Şeyh Alaüddevle onu sıkıştırtı ve o bu işkenceden dolayı göç etti. Simnân eyâletinde bir su pınarında îtikâfa girdi. Halbuki onun birkaç devesi vardı. Bir süre o pınar (çeşme) başında yaşadı. Izdırâb içindeydi. Sonunda Rey şehrine gitti. Ağlamaktan ve sıkıntıdan kurtulamıyor ve Hakk'a işlerinin iyileşmesi için yalvarıyordu. Rüyâda, imâmü'l-mürselîn Peygamber (salavâtullâhi aleyhi)'i gördü.

Şiir

أَلاَ يَا رَسُولَ اللهِ مَا لِي وَسِيلَــةٌ سِوَاكَ إِلَى مَوْلاَيَ فَاشْفَعْ تُشَفَّــعُ
عَلَيْكَ صَلاَةُ اللهِ مَا حَبَّ فِي الْفَلاَ نَعَامٌ وَمَا هَبَّتْ نَعَامِي بِبَلْقَــــعِ[603]

Peygamber (salavâtullâhi aleyhi)'e: "Yâ Resûlallah! bu gördüğüm rüyâ hak mıdır yoksa bâtıl mıdır?" diye sordu. "yok haktır" diye buyurdu "Yâ Resûlallah! bunun çözümünü

---

599 L, K: Sonraki konu ayrı bir hikâye olarak gelmiştir.
600 K: تا پیغمبر نفرماید
601 K, Ç: خاطر ما باز نیاری
602 K: علاء الدّوله سمنانی
603 L: سلقع

[286] nerede bulabilirim?" diye sordu. "Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin yanında" diye buyurdu. Pîre Emînüddîn o hâlden döndü, ancak ağrıyı tabîbe anlattı ancak dermân bulamadı. Bu üzüntü ve çöküntü içinde yaşıyordu tâ ki tekrar Peygamber (salavâtullâhi ve selâmuhü)'i gördü ve: "Yâ Resûlallâh! bu iş hak mıdır? Beni Şeyh Safî'ye havâle ettin o nerededir? Ben onu nerde görebilirim?" diye sordu. Peygamber (salavaturrahmâni aleyhi), derhâl şeyhi ona gösterdi. Şeyhin eli ile tevbe etti ve telkîn aldı. Şeyh ona: "Kalk da Erdebîl'e gel" dedi. O hâlden uyanınca, ayağına çarığını, <gömlek ve pantolonu da vardı>[604] giysilerini giydi ve kafasına ve beline birer bez parçası bağladı. Tüm eşyasını bıraktı, develeri de çölde bıraktı, aceleyle Erdebîl'e gitti.

Şiir

Bu cambazlık vâdisinde câna hiç değer verilmiyor
Ne kıymet verecek zavallı dünya insana

Ne zaman âciz kalsa şeyhin geldiğini ve ona rehberlik ettiğini görüyordu.

Sorhe'ye varınca -ki Simnân'daki yerleşim yerlerinden biridir.- Orada, Şeyh Alâüddevle'ye bağlı birkaç halîfe vardı. "Nereye gidiyorsun?" diye sordu. "Birkaç devemi kaybetmiştim, onların peşinden gidiyorum." dedi. O, beyaz bir cübbe ve iki ekmek ona verdi. Emînüddevle, oradan Sultâniyye'ye geldi. Bir buçuk ekmeği yemişti ve yarım ekmek geriye kalmıştı. Pîre Ahmed Sekâ (rh.a.)'nın zâviyesine gitti ve hiç kimse ile konuşmadı. Üç gün hiç orucunu açmadı. Ondan sonra zâviyenin yemek sofrasından ona iftârlık hazırladılar, ancak onun dişine uygun değildi.

Pîre Bedreddîn şöyle dedi: Rüyâmda Şeyh (k.s.)'i gördüm, bana: "O yemek, bu gibi insanların lâyığı mıdır ki verdin?" diye kızıyordu. Onu eve götürdüm ve ona uygun başka bir yemek getirdim. Biraz yedi ve kendi durumunu baştan sonra kadar anlattı. Ordan da ben onunla yoldaş oldum ve Erdebîl'e doğru yola çıktım. Halhâl'ın siyah kemer makâmına varınca tâlibleri gördüm ki neşeli ve heyacanlıydılar. Hâli değişti kendine gelince dedi ki şeyhi gördüm: "Bu toplulukla gel veya onlardan sonra yalnız gel." diye buyurdu. **[287]** Orada durdu. Ben Şeyh'in yanına geldim. Şeyh mübârek nazarıyla bana bakınca: "Pîre Bedrüddîn, senin misafirin nerde?" diye buyurdu. "Siyah kemer'de durdu" dedim. Şeyh de: "iyi yaptı, ancak sen, yarın onu bekle ve gelince onu

[604] L: <و رختی که داشت>

Hacı Ali Hâdim'e havâle et." diye buyurdu. Beni de Hacı Ali'ye havâle etmişti. Onun için halvet ve makâm hazırladı. Ertesi gün geldi, onu Hacı Ali Hâdim'e havâle ettik. Bir daha onu görmedik, ancak Hacı Ali'den onun durumunu sordum, "Şeyh (k.s.), onun yanına gidiyor hâlini, durumunu dinliyor ve evden onun için yemek hazırlıyordu." dedi.

O, Cuma namazına cemaatle geliyor, ayakkabıların çıkarıldığı bölümde oturuyor, farz namazını kılıp dönüyordu. Bir süre böyle devam etti. Bir gece Şeyh (k.s.), tüm elbisesini ona verdi, bizi kapıya kadar getirdi, onunla vedâlaştı ve: "Şam'a git" dedi. O da yola koyulup gitti.

Şiir

Kolunda akan defîne olduğu için
Murâdının peşinden yola koyuldu

Hikâye: Pîre Ali Şâlbâf[605] Tebrîzî, anlattı Hayrüddîn Tebrîzî dedi: Ben gençlik çağlarında çok suç ve günâh işliyordum. Günlerimi kötülüklerle geçirirdim tâ ki bir gece şefâat edenlerin şefâatçisi Muhammed Mustafâ (s.a.v.)'yı rüyâmda gördüm.

Şiir

رَسُولُ الْوَرَای، شَمْسُ الضُّحَی، أَسَدُ الْوَغَی　　وَمَنْ رَاعَ فِي شَأْوِ الْعُلَی كُلَّ أَرْوَع
وَبَحْرُ النَّدَی إِنْ فَاضَ بِالْجُودِ كَفُّهُ　　وَبَدرٌ سَنَا إِنْ لاَحَ مَا بَيْنَ مَجْمَعِ[606]
فَمِنْ نُورِ وَجْهِهِ بِالْجَمَالِ مُقَنَّعُ　　وَمِنْ طَيْبِ جِسْمٍ بِالْجَلاَلِ مُدَرَّعُ

Hz. Peygamber'in yanına, onu ziyârete gittim ve: "Yâ Resûlallâh! günahkârım ve tevbe etmek istiyorum" dedim.

Şiir

أَلاَ يَا رَسُولَ اللهِ! دَعْوَةُ نَادِمٍ　　عَلَی ذَنْبِهِ يَبْكِي عَلَيْهِ بِأَرْبَعِ
[288] أَلاَ يَا صَفِيَّ اللهِ! إِنْ كُنْتُ تائِباً　　فَأَنْتَ بِمِرِئً[607] مِنْ نَدَی وَمَسْمَعِ
أُدِلُّ بِقُرْبِ الْقَلْبِ مِنْكَ وَأَرْتَجِي　　<لَدَيْكَ قَبُول الْعُذْرِ فِي كُلِّ مَرْبَعِ>[608]

---

605 S, H, Ş, K: شاش باف

606 L: Bu beyit yok.

607 H, Ç: بمرای.

608 S: <ومن طيب جسم بالجلال مدرع>

Peygamber (aleyhissalât): “Tevbe etmek mi istiyorsun? Bu adamın yanına git ve onun eli ile tevbe et.” diye buyurdu. Nûrânî yüzlü bir kişiyi işâret ediyordu.

Şiir

Ay onun nûrunun yüzünden parladı
Rûh onun cisminden şekillendi

“Yâ Resûllallah! bu kimdir? diye sordum. “Bu Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî (k.s.)’dir.” diye buyurdu. Uykudan uyandım. Tekrar uyudum. Peygamber (salavâtullâhi aleyhi)’i rüyâmda gördüm. Tekrar ileri gidip, tekrar ziyâret etmek istedim ve: “Onun mübârek ağzını öpmek istiyorum” dedim. Tekrar: “Evvelâ git, bu şahsın eli ile tevbe et, sonra gel.” diye buyurdu. Ben de yine: “Yâ Resûlallâh! bu kimdir?” diye sordum. Tekrar: “Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî.” diye buyurdu.

Şiir

O el ki halkın elini tutandır
O er ki yol gösterendir

Tekrâr uykudan uyandım ve gündüz Erdebîl’e doğru yola çıktım. Ânsızın, maksûd ve matlûbun kendi ayağı ile geldiğini haber aldım.[609] Şeyh (k.s.), Tebrîz’e geldi ve Hâce Reşîd’in hângâhına vardı ve orada konakladı. Cân ve canânın peşinden koştum ve Şeyh’in huzûruna gittim. Şeyh halvette idi ve Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü), halvetin iç kapısında oturmuştu. İzin istedim. İzin verdi ve gittim. Mevlâna İzzeddîn Merâğî Şeyh’in yanında oturmuştu. Tevbe edip, telkîn aldım.

Şiir

Her hayâl ve arzu iki yüreğimde vardı
Onun mübârek yüzünde buldum

Sonra, Şeyh (k.s.), mübârek yüzünü Mevlânâ İzzeddîn’e çevirdi ve: “Mevlânâ, bu kimseyi buraya kim göndermiştir?” <O Lâ ilâhe illallâh’ı bilmiyordu ki buraya geldi. Onun buraya gelme nedeni **[289]** ne ve onu buraya kim gönderdi.”>[610] diye buyurdu.

---

[609] L, K: مطلوب تو روی نمود

[610] S: < > arası yok.

Şiir

Kim onu bu yola soktu
Ya da ona devlet kapısını açtı?

Onun lideri, Peygamberlerin lideri
Yol göstereni iki dünyanın lideridir

Hikâye: Mevlânâ el-âlimu'r-rabbânî Şerefü'l-mille ve'd-dîn Abdülhâlık-i Erdebîlî, dedi: Genç yaşlarımda, câhillik ve gaflet dönemimde görünürde fakîhler gibi ancak zayıf talebelerdendim. Birkaç kanun ve şey öğrendiğimde mağrûr oldum ve işin gerçeği ve hakîkatından mahcûb olmuştum. Peygamber şerîatının şeceresi ve sünnetine uymuş, dünya hayatından doymuştum. Ancak hâlâ susuz yüreğim bazen isyân ediyordu. Bu yüzden bu tür şeylere az iltifât ediyor ve Şeyh (k.s.)'e geç varıyordum.

Şiir

Onda olan yürek, bu yolun tersindedir
Safâ aynasından dolayı kanâata râzıdır

Öyle bir gece ki insan yaşamında onu değerli bilen ve devlet sayan kadir gecesine az kala rüyâmda gördüm ve bir ses işittim. Seyyid-i rusül ve rehnümây-i subül Muhammed Resûlullâh (aleyhissalâtü vesselâm), orada durmuştu.

سَلاَمٌ عَلَى خَيْرِ الْأَنَامِ وَسَيِّدِي حَبِيبِ إِلَهِ الْعَالَمِينَ محمَّدِ
بَشِيرٍ نَذِيرٍ هَاشِمِيٍّ مُكَرَّمٍ عَطُوفٍ رؤفٍ مَنْ يُسَمَّى بِأَحْمَدِ
نَسِيمَ الصَّبَا إِنْ جِئْتَ أَرضَ مَدِينَةٍ فَبَلِّغْ تَحِيَّاتِي إِلَى الرَّوْضِ وَاسْجُدِ

Onun mübârek yüzünü görmek için koştum ki mutluluk gereği ve yüceliği için Erdebîl'in Reîs-i Sa'd kapısında Pîre Ba'lî'nin mezarı yanında Peygamber (salavâtullâhi aleyhi)'i atına binmiş ve kıbleye doğru durmuş şekilde gördüm.

[290] Şiir

وَالشَّمْسُ تَحْسِدُ طَرَفاً أَنْتَ رَاكِبُهُ حَتَّى تَكَادُ مِنَ الأَفْلاَكِ تَنْحَدِرْ

Yakına varınca arkasından baktım gördüm ki elbise ve giyim kuşamı Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'e benziyor. O zaman onun Şeyh (k.s.) olduğunu anladım.

Şiir

Ay ışığının parlaklığı güneş ışığından dolayıdır
Bu kıssanın arkası ve yüzü vardır ancak ışık aynıdır

Onun sağ tarafından çıktım. Mübârek yüzü ve sakalı babam İmam âlim-i rabbânî Kemâlüddîn Mahmûd Hedîye (rh.a.)'ye benziyordu. Ellerini ellerimin içine koyup: "es-Selâmu aleyke Yâ Resûlallâh!" dedim. Cevabı geç buyurdu sonra: "ve aleykesselâm" dedi. Bundan sonra birkaç söz diyerek bana iltifât etti buyurdu ki hâşâ o burunlar o cân kokularını alıp, kapılar açıyorlar.

Şiir

تَزِيدُ عَلَى مَـــرّ الزَّمَانِ[611] تَضَوُّعَـــا وَتَرْزِي عَلَى نَظْمِ اللآلِي عُقُودُهَـــا

Uykudan uyanınca, onun yüzünü, boyunu posunu ve elbiselerini Şeyh (k.s.) gibi gördüğüm için araştırarak bu toplumun doğruluğunu kulaklarımla duydum. Peygamber (a.s.)'in benim selâmımı geç almasının o gençlik çağlarında yüreğimden geçenlerden dolayı olduğunu anladım.

Şiir

<Bu aynada cândan bir yüz gördüm
Onun aksinde cân buldum

İki yüzlülüklerden eyvâh[612]
Hayattayken cân veren suyu buldum

Sonra beklemeden Şeyh (k.s.)'e varıp tevbe ettim, ve telkîn aldım. O dalâlet ve melâletten kurtuldum ve beğenilmiş sünnete boyun eğdim ve onların seçilmiş hasletlerini gördüm.>[613] Onlara uyarak çalışıyordum ve onların temiz rûhlarını **[291]** burnum koklayana kadar kokluyordum.

Şiir

Cânın maksat yolu var ki bu yolu safâ kattetti
Cânlar yeniden yenilenmeli ki bu lutfu sabâ kattetti

---

611 H, K, Ç: مرّ الليالى

612 L: وز دورنگيهاى دير اين دورنگ

613 K: < > arası yok.

Şiir

Erbâbların safâ nûru onun yüzündendir
Saâdet ehlinin kıblesi onun mezarıdır

Her rüzgâr yeni bir cân verse[614]
Onun sabâ kokusundandır

[Şiir][615]

Buluşmadan söz eden aşk yolunun gidenleri
Cânı verir ve bakâ mülküne çadır kurarlar

[292] Boş sayfa

[614] S: كان نور جانى دهد

[615] Bu beyit "S"de ilâveten gelmiştir.

[293] İKİNCİ BÂB

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in halkın kurtuluşuna dâir zâhir olan Kerâmetleri

İki Fasıldan İbârettir:

[294] 1. FASIL

Denizlerde ve Boğulma Esnâsında Görülen Kerâmetler

Hikâye: Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) dedi ki: Melik Nâsıreddîn ve Mâmâ -ki bunlar Emîr Çûpân (61) (rh.a.)'ın vârisleri sayılıyorlardı- şöyle söylediler: Basra denizinin kıyısında oturmuştuk ki bir gemi sahile yaklaştı. Bir tâciri gördük ki kafasına bir kasa (ufak kasa) alıp gemiden dışarı getiriyor ve onu saygıyla koruyordu. Biz şüphelendik, acaba o kasanın içinde değerli eşyadan ne var ki Emîr Çûpân'a lâyık olsun, ki biz onu Emîr Çûpân için ele geçirelim. O kişiye: "Bunun içinde ne var ve bu kasayı kafanın üzerinde niye tutuyorsun." diye sordum. "Bunun içinde Şeyh Safiyyüddîn'in nezri (adak) var." dedi. Adağın sebebini sordum, dedi: وَجَاءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ[1] [*Ve her yerden dalga gelmeye başlar*] yanlardan dalgalar geliyor, gemiyi batacak yerin ağzına çekti ve ümîd, ye'se ve hüsrâna çevrildi.

Şiir

Ne yazık ki inci dolu denizler umuduyla oturdu
Ancak bu yolda kafasını elden verdi

Bazen de gel gör ki bu dalganın içine düştü
Ancak Allah ona lutfedip cânını kurtardı[2]

Ancak durum tahammül edilmez hâle gelince, her biri bağırmaya başladı ve her biri Şeyh Safiyyüddîn **[295]** (k.s.)'den yardım istediler. Her birimiz ona koşup ve bağırarak ondan yardım istedik. Ânsızın Şeyh (k.s.)'i gördük, tam o şiddetli bağırtıların ve korkulu anlarda denizin ve dalgaların üzerinden ortaya çıktı ve gelip mübârek elini

---

1 L: Yûnus 10/22.

2 H, Ş: که از مرگ بربست ;Ç: که از مرگ بجست ;K: بیت دوم را ندارد ;L: هر دو بیت را ندارد

gemiye vurdu ve onu çekti. Onu sâhile sağ selâmet olarak ulaştırdı. Ben de bu kasacığı ve burada ne varsa ona adadım. Bu yüzden, bu kasayı saygıyla değerlendiririm ki ona oraya ulaştırırım.

Şiir

Bu denizde bizim gemimizin hâline
Şekâvetli rezillikler hazırlıksız saldırırken

Tehlike cânımızı tehdit ederken o dalga kalkıp
Denizci bunu yapmalı ki boğulmaktan kurtulabilsin

Hikâye: Pîre Avez Terekârpişkînî[3] dedi: Pîre Nureddîn Tîr Terâş Serâvî ve Pîre Ali Verâvecî[4] ve Pîre Şemseddîn Verâvecî[5] ile birlikte yolculuğa çıkmaya karar verdik. İkindi namazına doğru geminin altın köşeli yerine oturup denizlere açıldık ve gece oraya vardık. Gece karanlığında deniz dalgalandı ve gemiyi bataklığa vardırdı ve durum kötüleşti ve hayattan umutsuz olduk. Her birimizin birilerine îtikâdı vardı. Şeyh Zâhid (k.r.)'in mürîdlerinden ve müntesiblerinden her biri Şeyh Zâhid'den yardım istiyordu. Bana: "Sen de birinden yardım istemiyor musun?" diye sordular. Ben de: "Ben Şeyh Safiyyüddîn'den yardım istiyor ve ondan yardım umuyorum." dedim ve ondan istimdâd diledim.

O dönem Şeyh Safiyyüddîn Geştâsfî'deydi. O an o karanlık ortasında suyun (denizin) üzerinden kalktı. Zorluk ve meşakkat yolumuzdan uzaklaştı ve o dalga sâkinleşti. Denizin o kötü dalgalanmasından ve ardı ardına o zorluklardan kurtulduk ve gemi selâmetle yola koyuldu. Her biri şöyle diyordu: "Benim inancım ve îtikâdım sayesinde kurtuluverdik." Sonunda cümleten bu karara geldik ki sâhile varınca ilk etapta o mübârek zat "Şeyh Safiyyüddîn'i" görelim ve onu ziyâret edelim. Bu yardım, onun himmetinden idi ve bu karara sâdık kalıp deniz kıyısına vardığımızda, Şeyh Safiyyüddîn'i deniz kıyısının yanında dururken gördük ve o benim arkadaşlarımın inandıklarından hiç kimse orda değildi. **[296]** Onun yanına gitmeye başlarken bizi uzakta görüp: "Çocuklar, denizin zorlukları ve dalgaların zahmetiyle ve boğulma tehlikesiyle nasılsınız?" dedi. Hep birlikte anladık ki yardım ondanmış ve mübârek ayaklarına kapandık.

---

3 S: Bîşkîtî; L: Bîşkinî.

4 H, K: در اروحی; L: رواجی; Ç: وراجی

5 L: وزاوجی; Ş: وراجی

Şiir

Bu denizden ki onun kalıntılarından binlerce kanlı dalga getiriyor
Eğer Şeyh Safî'nin yardımı olmasaydı nasıl cânımızı kurtaracaktık?

Hikâye: Pîre Ömer Şerefân ve Pîre Ahmed Bedlan Kal'a rivâyet ettiler ki Şeyh Ali Germrûdî dedi ki Ahmet Sekkây-i Kûçek, Pîre Ahmed Sekkây-i Büzurg'un yeğenidir -duydum ki o şöyle dedi: Bir keresinde <Dayım>[6] Pîre Ahmed Sekkâ ile birlikte Erdebîl'e geliyorduk ve bir bölüm Horasanlı da bizimle beraber geliyorlardı. Ancak <Germrûd'un Sorherûd>[7] kıyılarına vardığımızda geçit vermeyen büyük bir sel vardı. Hiçbir hayvanın geçmeye gücü yoktu. Meğer devenin ve biz deve peşindeydik ki, geçelim. Pîre Ahmed-i Büzurg dedi: Ben Şeyh (k.s.)'den duydum ki: "Âcizlik vaktinde şeyhten yardım ummalısınız." diye buyurmuştu. Bunu dedi ve Şeyh'den yardım istedi, kendini suya attı. Azgın selin ortasından geçiyordu. O durumda şunu duyuyordum ki şöyle diyordu. "Beni bırak, beni rahat bırak." ve selden selâmetle dışarı çıktı. Biz deve isteyip sudan geçtik.

Erdebîl'e, Şeyh hazretlerine vardığımızda, Pîre Ahmed'e mübârek nazarıyla bakıp şöyle buyurdu: "Ahmed'e selin ortasında diyordun ki beni bırak, beni rahat bırak; nasıl bıraksaydım ki sel seni alıp götürüyordu! Niye edepsizlik edip para[8] harcamıyor, kendini ve bizi zahmete sokuyorsun?"

Şiir

Önümüzde olan fırtınadan
Yüreğimiz korku dolu ve parça parçadır

Başımızdan kan içen sel aksa bile
Onun lütfundan başka kim imdâdımıza koşabilir?

Hikâye: Pîre Yûsuf Seravî dedi: Kendi babam hacı İsmail Yâkûbân'dan duydum ki Hindistan'a giderken gemide oturmuştum. Büyük bir rüzgâr esmeye ve güçlü bir dalga **[297]** gelmeye başladı.

---

6 H, L, K: <خال خود>; Ç: yok.
7 L: <سرخه>; Ç: <سرخه رود>
8 Ç: پل

Şiir

Dünyayı sağdan soldan ayağa kaldıran,
Dalganın rüzgarından dolayı sular göklere savruldu

Geminin dümeni kırıldı. Artık dünyadan vazgeçip, tüm halk ızdırâb ve endîşe içine düştüler. Ben gözetmen olarak oturuyordum. Birilerini gördüm ki geldi ve bana: "Şeyh buyuruyor ki yanınızda getirdiğiniz ekmeği denize dökün denizdeki hayvanlar yesinler. Asla düşünmeyin ben onun bedelini veririm ki bu vesîle ile boğulmaktan kurtulursunuz." dedim. Babam bu sözü gemide ki halka duyurdu. Sonunda inanç veya inançsızlık yüzünden tüm ekmekleri denize döktüler ki denizdeki hayvanlar onları yesinler. O zaman rüzgar ve dalga sâkinleşti ve gemi dümensiz yola koyuldu. Bir gün boşu boşuna bekledik ve ikinci gün Hindistân tarafından bir gemi bir dolu nimetle ulaştı.

Şiir

Geminin yelkenini murâd eline emânet edersen
Gemiyi sağ sâlim sâhile doğru yanaştırır

Hikâye: Pîre Sehâ[9] Bağbân dedi ki: Pîre Emîre[10] adlı Kehrîzkenî[11] denilen Tebrîz'liydi ve onun bir akrabası vardı. O da kuyu kazan idi ve onunla çok güçlü arkadaşlık ve dostluk bağları vardı. Pîre Emîre'yi kaya kazmaya gönderdi ki orayı temizlesin. Orada ölüm tehlikesi vardı. Çünkü orada su birikmişti ve yol kapanmıştı. Eğer su harekete geçerse oradan kurtuluş yoktu. Pîre Emîre Külengi (kazma aleti) vurunca, su harekete geçip, sel akmaya başladı ve Emîre'yi kapıp götürdü. Emîre'yi Kemrizin (koyulan) tüneline doğru götürüyordu ve artık umudu kalmamıştı. Onu birkaç kuyuya götürdü. Sonunda o yere çıkardı ki Kehrîz'in sonuydu. Orası, dardı, taşlar yolu kesmişti ve oradan kurtuluş mümkün değildi. Pîre Emîre Şeyh (k.s.)'den yardım istedi. Pîre Emîre şöyle dedi: Birden Şeyhi gördüm. Benim elimi tuttu ve beni oradan bir kuyuya ve bir cirit vasıtasıyla yukarı çekti. Bakınca kendimi o kuyunun üstünde, seli ise altımda akar gördüm.

---

9 L, K: Pîre Şeyhî.
10 L, K: Pîre Emîn.
11 Ç: کهریزکن

[298] Şiir

Kuyunun dibinden hayretler ve çeşitli zorluklar dışında
Onun lütfu ve yardımı konusunda başka kurtuluş bilmiyorum

Oradan yukarı çıktım. Kendi akrabam ki beni hile ile oraya göndermişti. Onu gördüm o durmuş ve benim naşımı sel tarafından dışarı atılmasını bekliyordu. Beni diri kuyudan çıkmış görünce şaşırdı ve: "Nasıl Kurtulabildin?" dedi. "Birilerinden yardım istedim.[12] Elimi tutup beni kurtardı. Beni kurtaran kişi seni çabucak bu kuyuda öldürecektir." dedim. Beş gün sonra bu kuyu kazan akrabam bir kuyuyu temizlemek için içine girdi. O kuyu yıkıldı ve onun altında helâk oldu. Kim kuyu kazarsa önce kendisi kuyuya düşer. (62) مَنْ حَفَرَ بِئْراً لِأَخِيهِ الْمُسْلِمِ وَقَعَ فِيهِ Ben gittim ve onu kuyudan ölü olarak çıkardım.

Şiir

Her kim yayını kin ve nefretle birilerine açarsa
O adama bilinmeyen bir yerden kaza gelir

Hikâye: Seyyid Zeyneddîn (dâmet Seyâdetühü) dedi: Seyyid İbrâhîm'den duydum ki dedi <bir kez bizim gemimiz rotasını kaybetti>.[13] Boğulmak ve ölüm tehlikesiyle karşı karşıya geldik. Artık her birimiz ölüme boyun eğmeye başladık ve artık hiçbir türlü kurtuluş görünmüyordu. Ben bu korku ve ıstırâb içinde uykuya daldım. Şeyhin geldiğini gördüm. Bana: "Seyyid İbrâhîm nasılsın?" dedi. Kalkıp da mübârek ayağına kapandım ve: "Şeyh bize acı, yardım et. Gemimiz batmak üzere ve umudumuzu kaybetmişiz." dedim. "Korkma gel gidelim." diye buyurdu. "Şeyh yol hangisidir?" dedim "şöyle gel" diye buyurdu ve o öne geçti. Ben de arkasından yola koyuldum.

Şiir

O önder ve bu yolun önderidir
Onun öncülüğünde halk için kurtuluş istiyordu

Uyanınca şeyhi su üzerinde gidiyor gördüm. Seslenerek: "Şimdi şeyh geldi ve bizim gemimizi bu tehlikeden kurtardı." dedim. "hani?"[14] dediler "Şimdi Şeyh gidiyor."

---

[12] Ç: از مدد دستگیری که

[13] H, Ş, K, Ç: <نوبتی کشتی ماگم شد از سامان در دریا>

[14] L: که؟

dedim. Ve şapkamı kafamdan alıp, şeyhin arkasınca denize attım. Derhal deniz yumuşayıp sâkinleşti, yağmur kesildi, güneş çıktı ve biz Şeyhin himmeti ile gemimiz ve biz sağ selâmet denizden çıktık.

[299] Şiir

Bu derin ve kan için denizin dalgalarında
Şeyh'in eteğine elimizi uzattı ki[15]

Meğer bizim gemimiz bu denizcinin lütuf ve inâyeti sâyesinde
Bu öldürücü ortamdan kenara çıkabildi[16]

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn Akmiyûnî dedi: <Rivâyetleri kabûl görmüş Serâv'lı bir tâlib dedi>[17] Hacı Ömer Pîre İsmâîl Serâvî'nin kardeşi, Hacı Yakup'un oğullarından ki o zaman Pîre İsmâîl Hindistan'a gitmişti. Hacı Ömer dedi bir gün büyük kardeşim hacı Muhammed'le Şeyh'in huzûruna gidip onu ziyâret ettik. Şeyh o gün biraz rahatsız ve hasta idi. O ân Şeyh: "Pîre Ömer, niye Pîre İsmâîl, Pîre Muhammed gibi yapmıyor (davranmıyor)? Her gün iki ekmek yoktu ki o yiyip de kalksın. Hindistân denizine açılmış, beni de zahmete düşürüp kederiyle yanıp tutuşturuyor?" diye buyurdu.

Bir yıldan sonra Kardeşim Pîre İsmâîl geldi. Ona: "Denizde iken durumun nasıldı ki Şeyh şöyle buyurdu?" dedim. O da: "Evet, geminin hareket yönüne ters bir rüzgar gelip, bizim gemimizin rotasını allak bullak etti. O dalgalı ve perişân durumda malımız ve canımızdan umut kesmiştik. Ben Şeyh'den yardım istedim ve ondan yardım diledim. Ânsızın Şeyhi gördüm ki dalga üzerinde gelip bizim gemimizi o boğulacak durumdan çıkardı ve güvenli bir yere vardırdı ve bizim gözümüzden kayboldu." dedi.

Şiir

Bu sonsuz denizlerde ki gemilerin çoğu batmıştır[18]
Bunun gibi (Şeyh gibi) denizci istiyoruz ki yardım etsin

Bu boğulacak umutsuzluk ortamında ondan başka umut yoktur.
Kan içen deniz, dalgalı olduğu zaman Şeyh'den başka yardımcınız yoktur

---

15 L: زخّار

16 L: İkinci beyit yok.

17 H, L, Ş, K: <روایتیست از طالبی سراوی مقبول الروایة>

18 L, K: که کشتیها درو غرقند

Hikâye: Mevlânâ Şemseddîn, Hacı İsmâîl Serâvî'den rivâyet etti ki Ben Şeyh **[300]** (k.s.)'e vardığım zaman ona karşı çok büyük iradet (saygı) ve bağımlılığım güçlendi. Ben, Seray[19] şehrine doğru yola koyuldum. Deniz üzerinde, hareket yönümüze ters bir rüzgar esmeğe başladı ve gemiyi kaptı. Birkaç gün rotamızı kaybetmiş dolaşıyorduk ve ters rüzgar güçlendi ve gemiyi batırdı. Halk umudunu kesmiş, birlikte yükleri gemiden atmaya karar verdiler, belki kurtulurlar diye. O durumda ben Şeyh (k.s.)'den yardım istedim. Halbuki ben geceli ve gündüzlü üç gün uymamıştım. O ân biraz uykum geldi. Şeyh Sadreddîn (dâmet bereketühü)'i gördüm ki hazır geldi ve elinde bir asâ ile: "İsmâîl korkma ki Şeyh duâ etti ve işâret etti ki sizleri boğulmaktan kurtarayım." dedi. Ben o sevinç ile bağırarak ve o hâlden uyandım ve kendime geldim. Baktım ki halkın bir bölümü yatak sermiş. "Bir süre bekleyin (sabır edin) <Ben böyle bir rüyâ gördüm>[20] ve Şeyhin işâretinden, kurtuluş beşâreti[21] verdi." dedim. Sabrettik yarım saat geçmemişti ki o ters rüzgar sâkinleşti ve biz batmaktan ve ölüm korkusundan kurtulduk.

Şiir

Zor günde kurtuluş vakti buldum
Lütuf hevâsıyla ve âb-ı hayât ile yeniden dirildim[22]

Hikâye: Şeyh Hasan Destcerdî'den[23] rivâyettir ki Şeyh (k.s.)'in huzûruna Dârver'e gidiyorduk. Heştrûd suyuna varınca Pîre İshâk müezzin Bervânân[24] suya girdi ve su onu alıp götürdü, boğulmak ve batmaktan kurtulmak için Şeyhten yardım istedi. O an (hemen) su ikiye bölündü (aynen Nil nehrinin Hz. Mûsâ tarafından ikiye ayrılması gibi) ve sağ olarak çıktı. Şeyh (k.s.)'in huzûruna vardığımız zaman buyurdu: "Pîre İshâk! O adama sormadın ki seni su alıp götürdüğünde kim seni alıp kurtardı?" Pîre İshâk, Şeyh (k.s.)'in mübârek ayağına kapandı.

Şiir

Hz. Mûsâ Nil ırmağının bağrını yardı ki
Onun kavmi boğulmaktan kurtulsun

---

19 H: سراو; K: سراوی

20 H, Ş, K: <که من ادام الله برکته را دیدم>; L, Ç: <که من شیخ صدرالدّین را دیدم>

21 Ç: بشاشت

22 H, L, K: Birinci ve ikinci mısra yer değiştirmiş.

23 K: وتحرّدی

24 L: براوانان; K: بردانان

[301] Hikâye: Pîre Şerefeddîn Miyânecî dedi ki bir kimseyi sel götürüyordu ve sel de boğulmuş idi. O durumu halk görünce Şeyh (k.s.) tarafından onun için yardım istediler. Ânsızın sel içinde giden kimseyi gördüler ki sel de boğulmuştu. Birden bire selden çıkıp kıyıya vardı ve dışarı çıkınca, halk: "Biz Şeyhten yardım istedik o da sana yardım etti." dediler. O da: "Evet, ben de derin suda Şeyh (k.s.)'den yardım istedim. Ânsızın beni sudan dışarı attığını gördüm." dedi.

Şiir

Bu cambazlık pazarında kimdir cesâret edip de
Birini kurtarmak için kendini tehlikeye sokan

Hikâye: Ahî Mîrmîr Hacı Revende'den rivâyet etti ki genç yaşımda Mısır şehrinde dört kişiyle arkadaştık. Bir gün, Nil ırmağının kaynağını bulalım diye bir karar aldık. Birlikte anlaşıp arkadaşlarla yola koyulduk. Üç ay boyunca hızlı bir şekilde adımlayıp, Nil ırmağının yanına hareketli ve coşarcasına gidiyorduk. Ânsızın bir yere vardık. Bakınca gördük ki suyun ortasında bir ada bulundu ve tuğladan yapılmış bir bina orda görünüyor. Irmağın kıyısında iki tekne durmuş ve iki kimse orda oturmuş. <"Bizi görünce bizim hâlimizi sorup nerden gelip ve nereye gideceğimizi sordular?" "Biz, üç aydır yolcusuyuz. Mısır şehrinden çıktık." dedik. Bizi teknelere oturtup ve suyun yanından adanın ortasına götürdüler."

Adaya gelince bir binâ gördük bu binayı sûfîler, orada oturup ibâdet etmek için yapmışlardı. Sûfîlerden bir grup da oranın hângâhında oturmuşlardı>.[25] Bizi görünce merhaba diye karşıladılar bizi çevreleyip ve dervişçesine sorular sordular ve bizim her birimizden durumumuzu (hâlimizi) sordular. Onların öncüsü yüzünü bana çevirip: "Sen nerelisin ki senin dilin onlar benzemiyor" dedi. "Sen Erdebîl şehrine varmış mısın." dedim: "Evet" dedi. "Nasıl bir şehirdir" dedim. Sonra anlatayım dedim ve devam ettim: "O şehirde bir şeyh vardır ki onun mürîdleri aynen sizin sıfatlarınızda ve sizin gibidirler."[26] "O şeyhin adı nedir?" diye sordu. "Şeyh Safiyyüddîn" dedim. **[302]** O durumda o kişi nârâ atıp yerinden kalktı, semâya başladı ve başka bir hâl aldı.

Şiir

أَنْتَ الَّذِي بَحِجَ الزَّمَانُ بَذِكْـــــرِهِ وَتَزَيَّنَتْ بِحَدِيثِـــــهِ الأَسْـــمَـــارُ

[25] S: < > arasındaki ifâde yok.

[26] H, L, Ş, K: همین سکّه و صورت شما دارند

Şiir

Ey ismine hayran olduğum, her nerede yürek ve can var ise
Senin adından sarhoş olanlar var

Her akıllı insan senin aşkından dîvâne
Senin yüzün her yüreğin kelebeği gibidir

O hâlden kendine gelince, oturup konuşmaya başladı ve: "Bu hângâh ve zâviye Şeyh Safiyyüddîn'e âittir ve biz de onun mürîdleriyiz." dedi. Biz şaşırdık ve: "Siz oraya gitmiş miydiniz?" diye sorduk. "yok" dedi. "Siz oraya gitmediyseniz, o zaman nasıl mürîd olursunuz?" dedim. "Bizim hikayemiz şaşırtıcıdır (gariptir)" dedi ve kıbleye doğru bir sofaya işâret etti. Orada çok pırıltılı bir mezar vardı. Şöyle dedi: Bu benim tüccâr olan babamın ziyâretgâhıdır[27] (mezarıdır). Onun çoğu yolculuğu gemi ve denizleydi. Kazadan gemi üzerinde bir yük deniz üzerindeydi ve denizin ortasında çok büyük ve korkunç bir taş (kaya) ortaya çıktı. Halk ve denizciler bağırarak canlarını kurtarmaya çalıştılar. Babam ant içti ki eğer Hakm Teâlâ bizi bu kayanın hasarından kurtarırsa ve bizim gemimizi bu durumdan kurtarırsa, ben bir köşeye sığınıp kazancımı Hakk yolunda harcayacağım.

[Babam dedi]: Bu fikir aklımdan geçerken, bakıp gördüm su (deniz) üzerinde cüppe giymiş anında bir bez parçası bağlamış biri önüme geldi. Mübârek elini o kayanın üzerine uzattı ve o gemiyi o tehlikeden ve hasardan kurtardı. Gemi, sağ selâmet sâhile varınca, babam bu makâmı burada tâyin etti ve bu gördüğün binayı yapıp nehl (hurma ağacı) ekti ve sofra kurdu. Birgün bu mihrapta oturmuştu ve Hakk Teâlâ'ya münâcât (duâ) ediyordu "Ey Tanrım, bana bunu açığa çıkart ki bizi o gün gemimizi deniz üzerinden o korkunç felaketten kurtaran kimdi, onun adı neydi ve neredendi?"

Şiir

Ey benim hayatımın yardımı, yüzünün hayâlini merak ettiğim
Yanıp tutuşduğum lutfedip yüzünü göster

Senin yolunda dünyamdan cânımdan geçmişim
Sana kavuşmak için onları savururum

---

[27] L: مزار

[303] Birden bire baktı ve gördü ki deniz üzerinde gördüğü adam mihrapta namaza durmuştu. Onun ayağına kapandı ağlayıp bağırmaya başladı, inledi ve sızladı. O mübârek kimse elini babamın omuzuna koyup dostçasına ona bir soru sordu ve babam geçmişini tam olarak anlattı. "Allah aşkına sen kimsin?" diye sordu. "Ben Safiyyüddîn-i Erdebîlî'yim." dedi.

Şiir

Ne mutlu o isme ki cânlar ondan dirilirler
Ne mutlu ki âb-ı hayât verir

Dîn ve yürekte iflâs edenler için yaşayış tezgah,[28]
Devletlerin defînesi bedavaya paylıyor

O zaman babama tevbe ve telkîn verdi. Önemli ve gerekli olanları söyledi ve izin verip "Tevbe verip yüreğini güçlü tut, ki ne zaman senin benimle bir işin olursa, ben senin yanında olacağım." dedi. Bunu söyledi ve geldiği yoldan tekrar gitti. Babam o olaydan sekiz sene daha yaşadı. Bize bu yolda nasihât verirdi ve babam ona gereksinim duyduğu zaman ânsızın yanında hazır olurdu. Bu sene üç yıldır ki babam gayb âlemine gitmiştir (ölmüştür). Hacı Revende dedi; bunu duyunca geri döndüm ve Şeyhin huzûruna çıkıp tevbe ettim.

Şiir

Mübârek Mısır şehrine yolculuk ettiği için
Bunun gibi güzel bir armağanı sanki şeker gibi elde etti

Hikâye: Pîre Ahmed Pernîkî dedi ki Fakîh İsmâîl'den duydum ki bir keresinde, Şeyh (k.s.), Şeyh Zâhid'in ziyâretine gidiyordum. Gemiye oturunca, karşı taraftan bir rüzgar esip ve gemiyi bir kenara itiyordu. Biz hepimiz titremeğe başladık ve bağırdık ki "Ey Şeyh yardım et ki gemi batacaktır." Şeyh gülümseyerek buyurdu. Ancak arkadaşlar o durumu abartırken Şeyh mübârek elini dizine vurdu: Rüzgar sâkinleşti, su (deniz) durgunlaştı ve gemi zamanla yavaş yavaş salıntıdan düştü.

---

[28] L, K: عمرماست

[304] Şiir

Ne batmak ve boğulmaktan korku var ne de hayâletten korku var
Her kim Nuh gemisindeyse bir şeyden korkması gerekmez

Hikâye: Pîre Mûsâ Kara Saklî dedi: Bir keresinde, pirincin tohumunu ıslatmıştım. Onu ekecek ve onunla zirâat edecektim. Irmakta büyük bir sel akmaya başladı ve pirinci bir eşek üzerine yüklemiş sudan geçiyordum. Sel beni ve onu kapıp yoldan çıkardı ve dereye (kanala) soktu ki hiç kurtuluş yolu yoktu. O durumda, şeyhten yardım istedim. Ânsızın o şiddetli ve hiddetli durumumdan habersiz kendimi ve eşeği suyun dışında sâhil kıyısında kurtulmuş gördüm. Bundan sonra bu hikayeyi Pîre Muhammed Deraverî'ye anlattım. O da: "Evet,seni oradan çıkaran Şeyh (k.s.) idi." dedi.

Şiir

O adam ki ufuklarda iki âlemden kurtarılmıştır
Bu devrânın sığınağı ve yüreklerin ve cânların sığınağıdır

Hikâye: Pîre Bedreddîn Sultâniyye dedi: Tâcir Hâtâyî adında bir hoca, yolculuk yapıyordu. Dedi: Biz üç ay Hatâ denizinde mahpus kalmıştık. Gemi öyle sıkışıp kalmıştı ki hiç hareket etmiyor ve gitmiyordu. Halk öyle çığırıp bağırıyordu ki yararı olmuyordu. Ben o durumda şunu hatırladım ki bir kez Kalzem denizindeydik. Deniz coşmaya başladı ve gemi sallanmaya başladı. Biz ise belki kurtuluruz diye Şeyhten yardım istedik. Bu durumu gemi halkına dedim, halk "Allah ü Teâlâ'ya yalvarıp duruyoruz bir şey olmuyor bir yararı yok Şeyhten ne olacak?" dediler. "Siz bilirsiniz." dedim. Kalkıp abdest aldım, iki rekat namaz kıldım ve Şeyh'den yardım istedim. Ânsızın bir süvâri gördüm herkes görür gibi ki denizin üzerine geldi ve geminin dümenini alıp çekti ve denizin üzerinden hareketlilik düştü ve gemimiz kurtuldu.

Halk şaşırdı. İki kavak denizdeydi ve gemi ikisinin ortasındaydı. O süvâri onu çekiyordu. O kişi ve iki kavak bizi kurtarıp ve su yüzüne düştü. Gemi yola koyuldu ve biz selametle çıktık. Halktan her biri şöyle diyordu. "O süvâri **[305]** kim idi ki Hızır mıydı?" diyordular. Ben de: "Şeyh (k.s.) idi" dedim.

<Ondan sonra Pîre Hasan Sekînî (rh.a.) Şeyh (k.s.)'in huzûruna vardık. Bakıp gördük ki o adam meğer Şeyh (k.s.) imiş ki bizi o denizin dalgalarından kurtarmıştır.>[29]

[29] Ç: <که ما را از چنان تلاطم دریا خلاص داده بود>

Ve bu sözü her birinden naklen yayınladık. Şeyh (k.s.) gülümseyerek buyurdu: “Evet Hızır Peygamber” idi.

Şiir

Biz bu denizde boğulmuşuz ve senden sonra
Hiç kimse bizim feryâdlarımızın imdâdına yetişemez

Hikâye: Pîre Bedreddîn dedi: Bir keresinde Pîre Ahmed Sekâ ile Şeyh (k.s.)’in huzûruna gidiyorduk. Sultâniyye şehrinden yola çıkmıştık. Enzel ırmağına vardığımızda ve bu ırmak Sultâniye’nin altı km. uzaklığındadır, su her yeri basmıştı. Pîre Ahmed, üç kişiyle birlikte suya girip karşı tarafdan çıkmak istediler. Su şiddetli bir şekilde boğuyordu. Her dört kişiye de su kapıp götürdü. Ben bir tepecik üzerinde durmuştum. Âniden benim hâlim değişti. Şeyh (k.s.)’in geldiğini gördüm. Bir zevk ve heyecân beni sardı. Baktım ki su, her dört kişiyi kapıp götürüyordu. Onlar, ağlıyor, ben ise onların arkasından koşuyor ve Şeyh (k.s.)’i gördüğüm için kendimden emin olarak gülüp ve semâ ediyordum. Tâ ki su onları iki kayanın ortasına aldı. Bu iki kaya fark etmeden oradan geçiyordu. Baktım ki Şeyh (k.s.) birer birer onların ellerinden tutup sudan dışarı çekiyor ve onları o durumdan kurtarıyor. Bu gidişle her dört kişi kurtuldular. Pîre Ahmed Sekâ’da görüyordu.

Kurtulunca, bana küfredip kızıyorlardı ki “bizi su alıp götürüyor ve nerdeyse boğuyordu, sende kalkmış semâ ediyordun.” Pîre Ahmed onlara bağırdı ve: “O Şeyh (k.s.)’in bizi kurtarmaya geldiğini gördü ve Şeyh (k.s.)’i görme sevincinden semâya kalktı, siz ise onu cezalandırıyorsunuz.” dedi.

Şiir

O bizim cân pazarımızı kendi gözleriyle gördü
O bizim kurtuluşumuzu yakında gördü

O yüzden neşelenip sevinmeye başladı
O yüzden bizimle oynayıp şakalaştı

[306] 2. FASIL

Halkın, Dağlarda, Çöllerde, Kar ve Sisli Havada Kurtarılmasına Dâir Şeyh Safiyyüddîn'den Görülen Kerâmetler

Hikâye: Pîre Ahmed Pernîkî Germrûdî dedi: Biz otuz beş kişi olarak Pernîk, Condîs ve zâviyeden Şeyh (k.s.)'i görmeye gitmiştik. Dönerken çok şiddetli bir soğuk vardı. Şeyh (k.s.): "Siyâhdûlân[30] yolu ile gidin. O yol daha yakındır. Serâv yoluna gitmeyin. Çünkü o yol uzaktır." diye buyurdu. Yola koyulduğumuz zaman ikindi namazı vaktiydi. Erdebîl'in Dihkârî[31] köyüne vardık ve oradan bir izci bulup onu öne geçirdik ki yolu bulsun. O gece yokuşlu[32] bir yoldan geçmek istedik. Allah'ın takdîri olarak çok şiddetli kar yağmaya başladı, çok büyük sis ve karanlık her yeri bürüdü.

Şiir

Zaman kapkara siyah renge dönüştü (Gece oldu)
Yeryüzü sanki bembeyaz oldu

Şiddetli soğuk havanın etkisinden dolayı, dolu yağmaya başladı
Hava, sanki cehennem havası gibi kötü oldu

Biz otuz beş kişi o dağın yokuşunda kar ve sis arasında bir gün kaldık. Her birimiz bir tarafa düşmüştük ve birbirimizden haberimiz yoktu. O günden sonra çok iyi bir hava oldu. Biz yine toplandık. **[307]** Hiç birimiz soğuk ve kardan etkilenmemiş, zarar görmemiştik. Bacak ve ellerimize hiç zarar gelmemişti. Gâyet sağlıklıydık. Herkes kendi kendine rahatlıyor, neşeleniyor ve şöyle diyordu ki: "Bu gece Şeyh (k.s.), benim yanımdaydı ve beni koruyordu." Otuz beş kişi de aynı şeyi söylediler.

Şiir

Her gece senin himâyendeydik
Senin himâyenle olaylardan ve kötülüklerden uzak dinleniyorduk

O kişilerden Muhammed Mecdân adlı biri Zâviye Köyü'ndendi. Elbisesi az ve imkânları kısıtlıydı. Şöyle dedi: "Ben, bu gece, bir kayalık altına yerleştim. Soğuk, kar

---

30 L: سیاه وران

31 L: کارهم

32 L, K: گرین

ve sisin etkisi onun altında daha azdı. Soğuğun öldürücü etkisinden dolayı oturdum ve uyumadım. Birkaç saat geçtikten sonra Şeyhin geldiğini gördüm. Bana buradan kalk ben dayandım dedi. Tekrar geldi sana buradan kalk demiyor muyum? Bu kayalık yıkılacaktır dedi ve mübârek elini benim sırtıma vurdu, beni oradan kaldırdı. Oradan kalkıp başka yere geçtim. Beni getirip buraya oturttu." Bakıp gördüm ki kaya, bir ihtişâm ve büyüklükle yıkılıp bir taş parçası gibi dediği yere düşmüştür.

Şiir

Bu mübârek zâtın himâyesinde
Tüm dağ ve kayaların düşmesinden korunmuşuz

Oradan, Amûkîn köyüne "Bir topluluk bir gün boyunca kar ve sis altında kalmışlar." diye haber ulaştı. Halktan bir grup ölen varsa veya onları soğuk vurmuşsa gelip götürsünler ve köye yetiştirsinler diye geldiler. Hepimizi sağ-sâlim görünce şaşırdılar. <O topluluk bu tür konular konusunda şüpheliydiler ve îtikâdları yoktu. Bu kerâmetleri gördüler ve duydular.>[33] Hepsi cümleten inanıp birlikte tevbe ettiler.

Şiir

Ey dost bu yolda sadâkatle adım at
Bu yolda hiç zarâr görmezsin sadâkatle bu yola girer isen

Hikâye: Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) dedi: Abdül Bâyân Çârî ki [B 62] Emîr Şeyh Hasan Çûpânî (rh.a.)'nın vârisiydi. Bir gün Süleymânhân Pâdişâh'ın[34] huzûrunda şöyle dedi: Bir emîr, bir iş için bir şehre gidiyordu, giderken Erdebîl'den geçti. Şeyh (k.s.)'in huzûruna vardı ve **[308]** yardım isteyip yola koyuldu. Dönerken dedi: Bir dağda çok şiddetli kar ve sise yakalandık; öyle ki o soğuk ve zor şartlardan dolayı birkaç kişi öldü, kalanlar da artık yaşamlarından ümîdlerini kesmişlerdi.

Şiir

Kıyâmet işâretlerinden dolayı dünyada
Tehlike diyârlarında sanki fırtınalar esiyor

---

[33] L: <وحال آنك ايشان منكر شيخ بودند و اعتقاد زياد نداشتند چون اين بديدند>

[34] L: سليمان مكانى; K: سليمان ثانى

Ben canımı kurtarmaktan ümîdimi kestim ve zor şartta Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'den yardım istedim. Birden Şeyhin geldiğini gördüm. Ancak yüzünü ve boyunu görmüyor, yalnız mübârek elini görüyordum. Benim elimi tuttu ve beni o hareket durumundan kurtardı. Birkaç adım onunla yürüdüm. Güneşli ve iyi bir hava oluştu. Ondan sonra Erdebîl'e döndükten sonra Şeyh (k.s.)'in huzûruna gittim. Şeyh, zâviyenin mübârek penceresinden seccâdesine bakıyordu, dışarı çıktı. Ben dışarıda durmuştum. Bana bakınca elimi tuttu ve: "Baba, soğuk, kar ve sisin zorluklarıyla nasılsın?" diye sordu.

Şiir

Her kim bu güzel havayı dilerse
Artık bu havanın sevdâsı ona yardımcı olur

Hangi yürek bu sıcak güneşten ısınırsa
Onun en kötü günü yasemin ve çiçeklerle süslenir

Hikâye: Hâce Emînüddîn diyordu ki: İsfahân şehrinden geliyordum. Perdelîz deresine vardığımda kervan gitmişti ve ben yalnız kalmıştım. Gece karanlık, yağmur yağıyor ve ben ne yapacağımı bilmiyordum. O havanın karanlığında ve zorluğun şiddetli durumunda çâresiz kalmıştım. Allah'tan at sürüyordum. Bir yere vardım ki korkudan ayağınızı basamazdınız. Yolu görmediğim ve bilmediğim için atı kamçıladım. At bir yükseklikten zıpladı ve ayağa kalkma gücü olmadı. İnip baktım, kendimi ve atımı bir dağ kemeri üstünde gördüm ki hava ve yer üzerinde durmuş hiç yolum ve çârem yoktu.

Şiir

Eğer zor durumda elimi tutmazsa ne yaparım?
Ağlarken beni kabûl etmezse ne yaparım?

Çâresiz oradan döndüm ve o karanlığa hayretle baktım. Birini benim önümde gidiyor gördüm. Düşündüm ki bu bir yoldur ve o kişi de yolcu. Onun peşinden yola koyuldum. **[309]** Atı çekip gidiyordum ve o kişiye sesleniyordum. Cevap vermiyor, gidiyordu. Ben de onun arkasından gidiyordum. Ona tekrar seslenir de cevap alamayınca, kişinin Şeyh olduğu ve bana yardım edip yol gösterdiğinden şüphelendim. İyice düşününce o kişinin Şeyh olduğu kanâatine vardım ve ben de kervâna vardım. Kervânı görünce baktım. Tekrar dönüp ona bakınca onu görmedim.

Hayat bağışlayan tekrâr geldi, göründü
Hayâlet gibi maske altına gizlendi

Hikâye: Nizâmüddîn Zerger Erdebîlî dedi ki Garîb Şâh Haddâdî adında biri Kâzîr köyündendi. -Bu köy Erdebîl'in köylerindendi. -Bu kimse alkolikti. Bir gün, kış mevsiminde Kâzîr köyünden çocuğuyla Berzend (63) köyüne yola çıkıyor. Yolda Berzendlî diye bir kişi de haydutluk yapıyor ve yol kesiyordu. Yolun ortasında çok şiddetli bir sis kalktı ve onları içine doğru çekti. Ölüm tehlikesiyle karşı karşıya gelindi. Artık hayattan ümîdleri kesilmişti.

Şiir

Ölüm korkusunu yaşadılar
Zaman içindeki hâdiselerin içinde

Sonunda birlikte Şeyh Safiyyüddîn'den yardım istediler. Şöyle dediler: "Ey Allahım eğer Şeyh (k.s.)'in senin yanında izzeti hürmeti ve saygınlığı varsa onun hatırına bizi bu sisli ve dumanlı havadan koru ve bize yemek için biraz ekmek yetiştir." ânsızın o sis sâkinleşti ve güneş çıktı. Biraz yol gittiler. Orada üç yuvarlak ekmek, bir miktar helvâ ve şurup gördüler onu yediler. Bu durumdan dolayı Allah'a tevbe ettiler ve içki içmeyi bırakıp toplulukla birlikte köye döndüler. Şeyh (k.s.)'in huzûruna geldiler. Şeyh, onlara bakınca ve onların durumlarını, başlarına gelenleri, nasıl yardım isteyip, ekmek ve helvâ bulduklarını ve tevbe ettiklerini açıklayınca, onun ayaklarına kapılıp tekrar tevbelerini yenilediler. Köyün halkından da bir bölüm tevbe etti ve temiz îtikâda sâhip oldular.

Şiir

Onun sâyesinde o zor şartlarda gölgelendiler
O güneşli yüzden ışıklandılar

Şarap ve güneşten ateş yaktılar
O ateş ve o güneşten dolayı kurtuldular

[310] Hikâye: Hâce Emînüddîn dedi ki: Merhûm kardeşim Emîr Mahmûd şöyle dedi: Elîvân'da büyük kervanla birlikte bir sıkıntıya düştüler. Çok şiddetli kar yağıyordu ve işleri zordu. Umutlar tükendi ve îmân getirip, oturdular. Emîr Mahmûd

kendi kardeşi olan Hacı Mûsâ'ya dedi: "Kalk, atın eğerine altın ve gıda[35] yükle. Kalk da git, belki bu at seni bir yana çıkarır. Ata binerken ve onu sürdüğünde Emîr Mahmûd bakıp gördü ki Hacı Mûsâ'dan biraz daha ileride bir süvâri yeşil elbise giymiş önünde gidiyor. <O yeşil elbiseli süvâri gidiyordu ve Emîr Mahmûd: "Başka süvâri Hacı Mûsâ'nın önünden gidiyordu. Kalk da yürü" dedi. Kalktı. Onların arkasından yürüdüler. O süvâri, yeşil giymişti.>[36] O gidiyor, herkes de görüyordu. Onlar Onâd kapısına geldiler. O süvâri Onâd'a girip gözden kayboldu. Gelip de Şeyh (k.s.)'in kulluğuna vardıkları zaman kendi başlarına gelenleri anlattılar. Şeyh (k.s.), gülümseyerek: "Şeyh Zâhid'in bereketindendir." dedi.

Şiir

Bu vâdinin rehberi olmadığı için
Bazen böyle zorlukların iyi bir rehberi olur

Eğer soğuk ve kötü günlerin rüzgarı esmeğe başlarsa
Onun havasının lütfundan iyi rüzgar eser

Hikâye: Mevlânâ Muhyiddîn dedi: Bir keresinde Şeyh (k.s.), birkaç dağ kekliği getirmemi işâret etti. Mevlânâ Serâcüddîn'in yanına gittim ve birkaç keklik topladım. Mevlânâ Serâcüddîn, bizi Sefîdrûd ırmağından geçirmek için geldi. O dönünce, biz Bavers[37] köyüyle karşı karşıya geldik ve: "Dağ yokuşundan geçemeyiz, dönelim." dedik.

Ânsızın, çok şiddetli bir kar yağışı başladı. Biz o durumda hayretler içinde kaldık ve paniğe kapıldık. Hiçbir yerden yol alamıyorduk. İş öyle oldu ki umutlarımız tükendi. Attan indik, onları bırakıp, îmân getirdik ve tam canımızdan olacaktık ki: "Ey Şeyh! biz senin için buraya geldik, lütfen himmet et." dedik. O hâldeyken yerde ve gökte hiçbir şeyi göremiyorduk. Ânsızın bir ağacı gördük. İhtiyât ettik, kendimizi köyün ortasında bulduk. **[311]** Köye gittik ve kurtulduk.

Şiir

Onun yardımları sâyesinde yüreğimiz ferâhladı
Onun sonsuzluğunda fânilikten kurtulduk

---

35 Ç: غله

36 S: < > arası yok.

37 L, K: ماورس

Hikâye: Mevlânâ Necmeddîn Pîre Erdebîlî, kendi babası Hacı Ömer'den anlattı: Sultân Muhammed Hüdâbende zamanında bir grup Erdebîlliler'le birlikte hac yolculuğuna çıkıyorlar. Merdîn şehrinin yakınından geçerken, şehirden bir iki mevzilik uzaklıkta, su ve bitkiden yoksun bir yerde, benim atım hastalandı. Dostlarım ve topluluk gittiler, beni orada bıraktılar. Ben, at iyileşsin de arkalarından gideyim diye ümîd ediyordum. At kötüleşti. Öyle ki <onun kalkmasından>[38] ümîdi kestim. Bu durum iki gün sürdü. At düşmüş, ben de yardımsız kalmıştım. Yaşamdan ümîdim kalmamıştı. Hiçbir şekilde kurtuluş ve oradan çıkacak bir yol yoktu. Şeyh (k.s.)'e istimdâd ettim. Ondan yardım umudumu, kendi kurtuluşumu ondan sonra başka hiç kimseden görmedim. [B 63]

O gece, sabaha kadar bir yerde kıvrıldım. Sabah namazını kıldıktan sonra bu fikirle başımı yere koydum. Ânsızın Şeyh (k.s.)'in mübârek okuyuşunu[39] yakından duydum, yürüyordu. Onun mübârek ayağındaki <meşâ>[40] ayakkabıya yolun tozu bulaşmıştı. Mübârek elinde âsasıyla Erdebîl dili ile: "Ömer neyin var senin? Üzülme, şimdi at getirdim." dedi. Mübârek bakışıyla hasta ata baktı ve âsasını yavaş bir şekilde atın üzerine koydu ve "haydi" dedi. Benim hasta ve ölecek hâlde olan atım birden bire yerinden kalktı. Öyle ki onun sıçrayışından benim gözlerim açıldı. Atı ayakları üzerine durmuş, neşeli bir şekilde gördüm. Derhâl başka atın geldiğini duydum.

Tekrar bakınca yaşlı bir türkü gördüm. Mutasavvıfâne giyinmiş ve bir ata oturmuştu. Başka bir atın eyerini tutarak bana: "Kalk, benim bu atımı eğerle ve bin." dedi. Kalkıp, kendi atımın eğerini onun atının üzerine koydum. O Türk de, benim hasta atımın kendi eli ile tuttu, ben de onun atına, eğeri **[312]** koydum. Türk de benim hasta atımı eli ile tuttu ben de onun atına oturdum ve "sür" diyordu. Çok hızlanarak benim hasta atımı çekiyordu, ben de onun peşinden gidiyordum. Son güne kadar öyle gidiyorduk. Ben birkaç kez onun kim olup olmadığını sormak istedim ama mümkün olmadı. Kervana vardım. Öyle hep ileride gidiyordu tâ ki beni arkadaşlarımın yanına götürdü: "Biraz oturup birbirimizle konuşalım." dedim. "Geleceğim" dedi. Sonra benim gözümden kayboldu. Onu bir daha görmedim.

O ân, bu durumu Hacı Nefîs Erdebîlî, Hacı Muhammed Haffâf[41] Mevlânâ Şerefüddîn Hüseyin Tıbbî Tebrîzî'nin kardeşi, Hacı Süleymân Tıbbî'ye dedim, onlar

---

38 S: yok.

39 L, Ç: مطالع

40 Ş, K, Ç: yok.

41 L, Ş, K, Ç: حاجی محمّد خفاف

inandılar ve çok şaşırdılar. Ondan sonra Hicâz yolculuğunda her zorlukla karşılaştığımız zaman birlikte Şeyh (k.s.)'den himmet istiyorduk.

Şiir

Ey! Kapalı yolun yorgun düşen âşıklarını
O zor günlerinden kurtaran

Herkes onun önderliğine inanır
Onun yol göstermesi ve öğütleri herkesi kaplar

Hikâye: Pîre Hazar Germrûdî diyor ki Pîre Muhammed Dârverî (rh.a.)'den duydum ki: Bir keresinde Erdebîl'den geliyordum yânî Şeyh (k.s.)'in huzûrundan ve Dârver'e gidiyordum. Siyâhdûlân'ın[42] dağ yokuşunda tipi kalktı, beni sardı ve yürümeme izni vermedi. Şeyh (k.s.)'den yardım istedim. Ânsızın Şeyhin şöyle dediğini duydum: "Muhammed, korkma! Ben senin yanındayım, otur." Oturdum. Namaz vakti gelince abdest almaya su bulamadım. Çâresiz kaldım. Tekrar Şeyhi gördüm "Muhammed senin altında bir çeşme var. Kalk da abdest al." diye buyurdu. Bakınca su çeşmesini gördüm. Abdest alıp namaz kıldım. Baktım, iki süvâri beni alıp götürüyorlar. Bakınca kendimi Songorâbâd'da gördüm.

Onun havası ve suyunda hayât var hayât
Onun kavuşmak zirvesinde kurtuluş var kurtuluş

[313] Gece gelince hava kararda, öyle çâresiz bir şekilde kaldım. ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ[43] [*Bunlar, öyle birbiri üstüne yığılmış karanlıklardır.*] âyeti misâli yol bulamıyordum. Şeyh (k.s.)'den yardım istedim. Ânsızın Şeyhin öne çıktığını gördüm. Bir ata oturmuştu. Onun sîmâsının nûrundan her yer ışıklanmıştı. "Yol budur, gel" diye buyurdu. Onun peşinden yola koyuldum ve kurtuldum.

Şiir

Karanlık[44] *gecelerde onun ay ışıklı yüzü gerekir*
Bu hayretler diyârlarına onun öncülüğü gerek

---

42 L: سیاه دلان

43 Nûr 24/40.

44 Ç: ظلمانی

Hikâye: Pîre Muhammed Zâviyeî[45] Germrûdî diyor ki Erdebîl'den geliyordum. Siyâhdûlân'a varınca arkadaşlarım beni bırakıp gittiler. Ben o gece dağın yokuşunda kaldım. Ânsızın çok şiddetli bir tipi başladı. Çâresiz kalıp oturdum ve başımı dizimin üstüne koydum. Derhâl Şeyhin şöyle buyurduğunu duydum: "Pîre Muhammed korkma, senin arkadaşlarından iki kişi geldi ve iki kişi de Amûkîn (64) köyünden geldiler." Bakınca gördüm ki iki süvâri ve iki Amûkîn'li geldiler ve gece beni Amûkîn'e götürdüler.

Şiir

Her nerde âşık olursan bir çâresiz yolun üzerinde var
Ara sıra onun lütuf eli yardım ediyor

Hikâye[*46]**:** Pîre Hasan diyor ki bir gün Erdebîl'den geliyordum. Serâv'ın dağ yokuşunda yalnızdım. Şiddetli bir tipi başladı, beni sıkıntıya soktu. Bir çeşmeye vardım ve abdest aldım "Şeyh, sen bilirsin ki yalnızım ve hiç kimsem yok, yerim yok ve yardımsız kaldım." dedim. Ânsızın Şeyhin önüme çıktığını gördüm. Beyaz atın üzerine oturmuştu. Ben Şeyh (k.s.)'in mübârek yüzünü görünce kalktım ve ona seslenerek onun önüne koştum. O da at sürüyordu. Bakınca kendimi Serâv'da gördüm. Şeyh ise gözden kaybolmuştu.

Şiir

Bir kere onun yüzüne bakarsan istediğini elde edersin
Bir kere onun ardından adım atarsan murâdına erersin

[314] Hikâye: Pîre Emînüddîn Germrûdî, Pîre Emîşâh'tan rivâyet etti: Kumaşçının biri Sultâniye'deydi. Onun Bedreddîn diye bir oğlu vardı. Bir gün ona "oğlun Bedreddîn çatıdan düştü." diye haber gönderdiler. Babası paniğe kapılarak dışarı çıktı. Oğlunun dolaştığını gördü. "Oğlum nasılsın?" diye sordu. Bedreddîn: "Çatıdan düşerken bir kimse elini uzattı ve beni havada tuttu." dedi. "Onu tanıyor musun?" diye sordu. "Evet, eğer görürsem tanırım." dedi. Öyle oldu, âniden o kişi Erdebîl'e geldi, oğlunu da yanında getirdi. Şeyh (k.s.)'in huzûruna vardı. Şeyhin mübârek zâviyesine

---

[45] S: داویه ای

[*46] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (24) no'lu açıklama.

varınca Şeyhin mübârek yüzünü gördüler. Hemen oğul bağırarak: “Baba, beni havada tutan bu kişiydi.” dedi.

Şiir

Cân pazarında iken onun o mübârek eli beni tuttu
Benim aşık cânım onun aşkıyla tekrar havalandı

Hikâye: Pîre Ivezşâh Germrûdî diyor ki: Bir kez başka bir kişiyle Erdebîl’e gidiyordum. Bir dağ yokuşunun ortalarına vardığımız zaman yarı geceydi. Çok soğuk ve şiddetli tipi başladı, biz kendimizi kurtarmak ümidîmizi kaybetmiştik. O dağ yokuşunda ağlamaya başladık ve Şeyh (k.s.)’den meded diledik. Ânsızın bir kimsenin karanlıkta gelip, bizim önümüze düştüğünü gördük. Bizi götürdü. Biz de onun peşinden gidiyorduk tâ ki bizi, Erdebîl’in ilçelerinden biri olan Pencmerc’e[47] götürdü. Şeyh (k.s.)’e vardığımızda mübârek bakışlarını bize yöneltip: “Geceleyin, yağmurlu havada, dağın yokuşuna çıkmayın ki bizi zahmete düşürürsünüz.” diye buyurdu.

Şiir

Yol zor ve uzak ancak
Böyle bir izci olması hoş

Sarhoşlar bu yola koyuldular
Dost yolunda cândan geçmek hoştur

Hikâye[*48]**:** Mevlânâ Abdulhamîd Sereskânî[49] diyor ki Mevlânâ Tacüddîn **[315]** Merağî, bir grup öğrenciler ve kademesiyle birlikte Merâğ’e şehrine gidiyorlardı. Râşidî dağının yokuşuna varınca, çok şiddetli bir tipi başladı ve dünya karardı. Öyle ki herkes ümîdini kesti. Yolu göremiyorlardı ve ölüm tehlikesi vardı. Mevlânâ Tacüddîn öyle şekilde ata binmişti ve gözünü bir saat kapatmıştı. Sonra gözünü açtı ve: “Korkmayın, Şeyh (k.s.)’i gördüm ki göğe işâret ediyordu.” dedi. Hemen bu sözü diyince rüzgâr sâkinleşti ve güneş çıktı. Yol göründü onlarda gittiler.

---

47 Ç: پیچ مرج; H, L, Ş, K: محمرح şeklinde noktasız gelmiştir.

*48 Bkz. “İhtilâflı nüshalar” bölümündeki (25) no’lu açıklama.

49 L: مولانا حمید

Şiir

Her ne kadar bizim Perîşân[50] *pazarımız soğuksa da*
Onun yüzünün güneşinden dolayı bizim pazarımız ısındı

Hikâye: Pîre Murâd Germrûdî dedi: Pîre Bedel Nîlekî dedi: Bir kez Şeyh (k.s.)'in huzûruna gidiyorduk. Erdebîl'in nâhiyesine geldiğimizde Şârkûh diye bir yerde ânsızın şiddetli kar ve tipi bizi yakaladı. Hiçbir kurtuluş yoktu. Allah'ın takdîrine teslîm olalım diyorduk. Ânsızın, beyaz atın üzerine oturmuş bir süvâri gördük. Gelip beni atın üzerine oturttu ve bir ânda beni Erdebîl'in kapısına getirdi. Şeyh (k.s.)'in huzûruna vardığımız zaman hemen: "Öğrencilerin yalın ayak geldikleri vakit, onlara at götürmeliyiz ki gelsinler." buyurdu.

Şiir

Yaya olan yâr aşkıyla yanıp tutuşursa
Safâ ve zevk atına çabucak binecektir

Hikâye: Zâviyenin mutfaktaki ekmekçisi (fırıncı) Pîre Bahaüddîn dedi: Bir keresinde Pâdişâh Ebû Saîd'in emîrlerinden biri geldi ve Şeyh (k.s.)'in elini öpmeye geldi. Şöyle anlattı: Sultâniye tarafından geliyordum. Kış mevsimiydi. Öyle ki hava kardı ve birbirimizi göremedik. Tipi ve karanlık yavaş yavaş şiddetlendi. Gözlerimiz kendi atlarımızın kafasını görmez oldu.

O zor şartlarda, ümîdsiz bir şekilde hep birlikte can korkusundan bağırmaya başladık ve **[316]** Şeyhten yardım istedik. Ânsızın o siyah toz yoldan uzaklaştı, o tipi kesildi, parıltılı güneş çıktı. O tehlikeden kurtulduk ve sağ sâlim yola koyulduk.

Şiir

O temiz ışığın sâyesinde güneş çıktı
O ölü toprağın üzerine canlılık getirdi

O bölgeden kurtulduğumuz için ve yokuşlu lafın çevresinden geliyorduk ve çok acıkmıştık. Yine hatırladım ki Şeyh (k.s.)'den yine bir şeyler isteyeyim "Ey Şeyh,

[50] Ç: روز سودش

senin mutfağından sıcak ekmek, beyaz pirinç ve helvâ istiyoruz." dedik. Bunun için yalvardık ve iki adım yürüdük. Kara bakınca, bir şeyden buhar çıktığını gördük. Hizmetçiye: "Onun üstünü aç bakalım nedir?" dedim. Hizmetçim gidip döndü ve: "Bir miktar ekmek, sıcak pilav ve helvâ var. Ondan buhar çıkıyor." dedi. Öne gidip, öyle bulduk ki sanki şimdi tandırdan çıkmış gibi oturup yedik. Îtikâd ve inanç yüzünden yine yola koyulduk; hem vücûd olarak hem gıda bakımından güvence bulmuştuk.

Şiir

Biz senin dilek kapına dayanıp senden dilek dilemekteyiz
O kıble ki murâdımıza varmak için sana doğru yüz koyduk

Hikâye: Mevlânâ İzzeddîn Yûsuf Endârvedî dedi: Bir keresinde Ahî Hasan isimli biri ki bu zat deneyimli bir mürîd idi. Şeyh (k.s.)'in yanından dönüyorduk. Çok soğuk ve karlı bir kıştı. Biz Nîr[51] (65) dağının yokuşunda kaldık. Yolu da, nerede olduğumuzu da bilmiyorduk. Her ikimizde hayret ve panik içersine düştük. Ânsızın Şeyhin önümüze geldiğini gördük. Bize doğru yolu gösterdi ve o zor durumdan bizi kurtardı.

Şiir

إِذا كَـــــانَ الْخَلاصُ عَنِ الْهَــلآكِ تـــــَاتَاهُ الدَّلـــِيلُ عَلَــى الطَّــرِيقِ

Hikâye: Pîre Bedrüddîn: Emîr Çûpân Horasan'dan döndü ve Târem(66)'e vardı. Ava çıktı. Taşteymûr (67) onun vârisi de onunla birlikteydi. Bir ata binmiş, **[317]** yıldırım gibi dağın zirvesine atı koşturuyordu. Taşteymur <atı öyle koştururken onun âdetini ve huyunu bilmiyordu>[52] atın kontrolünü kaybetti. At onu âniden kaptı ve dağın kemerine doğru götürdü. Dağın eteği de epeyce derindi. <Karşılaştırılamaz>.[53]

Allah'ın takdîri gereği, atla birlikte o kemerden atladılar ve yolun ortasında attan ayrıldı. At öyle yere çakıldı ki param parça oldu ve tüm eklemleri birbirinden ayrıldı. <Kemikleri kasları içinde ezildi>[54] Taşteymur sağ olarak yere indi ve ayakları üzerinde durdu. Onun vücûdu hiç hasar ve yara almadı. Başının kılına bile hiç zarar gelmedi.

---

51 H, Ş, K: نیز; L: تیر; S: نبر

52 S: < > arası yok.

53 H, L, K: <مقدار مساحت از قیاس آن عاجز بود>; Ş, Ç: <مقدار قیاس از مساحت آن عاجز>

54 Ç: <و استخوانهاش نیز در قطعه ها و عضلات خردگشت>

Büyük Emîr Çûpân yakına gidince atı param parça gördü. Taşteymur sağ kalmıştı. Hayranlıkla ve şaşkınlıkla bakıyordu, halk da şaşırmıştı. Taşteymur'a: "Durumun nasıl?" diye sordular. "Havadan yere gelirken Şeyh (k.s.)'in benim gömleğimin yakasını ve göğsümü tuttuğunu gördüm. Beni attan kapıp yavaş, zahmetsiz, hasarsız bir şekilde yere koydu ve bu ölüm tehlikesinden kurtardı."

Şiir

هَذَا الَّذِي طَوَّقَــنِي نِعَــماً وَرَدَّمِـــــنِى الرُّوحَ فِـــــى الْـــــجَسَدِ

[318] 3. FASIL

Halkı hastalıklardan iyileştirme, hapisten ve düşmanlardan kurtarmaya yönelik Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'den görülen kerâmetler

Hikâye: Pîre Ziyâüddîn, edâmallâhü bereketehü ile birlikte olma şerefine varmıştı, dedi ki: İsmâîl Hemedânî diye ünlü bir tâcir vardı. O dedi: Benim bir grup Türk'e düşmanlığım vardı. Beni ölüm tehlikesi kavuruyordu. Onlar benim kanımı içmeye niyetliydiler. Fırsat bulsalar beni öldüreceklerdi. Ben onlardan sağ kalabilmeyi istedim. Onlar beni öldürmeye fırsat bulamıyorlardı. Ben Ordu'dan ki Karabağ'ın, Errân ilçesindeydi. Kendi evime doğru yol aldım ve benim evim Tûr köyünde ve Rudâverd eyâletinde idi. Beni yolda gördükleri için, fırsat bulup beni öldürmek istediler.

Ben, geçerken Erdebîl'e vardığım için Şeyh (k.s.)'in huzûruna vardım ve derdimi Şeyh'e anlatıp yardım istedim ve oradan Sencebed (68) köyüne geldim. Bu köy, Halhâl'ın hudûdları içindedir. Geceyi orda geçirmeye karar verdim. Ânsızın Türklerden bir bölük oraya vardılar. Bakınca, benim kanımı akıtmaya and içmişlerdi. Beni yakalayıp öldüreceklerdi ve beni sorup araştırıyorlardı.

Şiir

Olaylar ve belâların eline düşmeyi
Kendi nazarımla apaçık görüyordum

Ben, Şeyhin mürîdlerinden dervîş bir sûfînin evine geldim. Sonunda gelip evi çepeçevre kuşattılar. Ev sahibine: “Beni gizle” dedim. “Bu evden başka evim yoktur.” dedi. Dışarıya çıkma fırsatı bile yoktu.

[319] O evde küçük bir tandır vardı. Öyle ki benim vücûdum (gövdem) ona sığmıyordu. Çaresiz olarak tandıra girdim ve tandırın kapağını üzerime koysunlar diye verdim. Tandır öyle küçüktü ki kapağı tam olarak oturmuyordu. Çünkü, kafam ona mâni oluyordu. Dört-beş bin civârında dirhemim vardı. O da bir çuvalın içindeydi. Tandıra yerleşemediği için onu da çâresiz olarak tandırın üzerinden asmıştım. Dört hizmetçim vardı, hepsi de o evdeydiler. O Türkler girip benim hizmetçilerimi tutukladılar. Beni yakalayacaklarına ve öldüreceklerine inandım.

Şiir

رَمَانِي الدَّهْرُ فِي الإِرْزَاءِ حَتَّـــى فُـــؤَادِي فِي غِـــشَاءٍ مِنْ نِـــبَالِ[55]

Şeyh (k.s.)’e seslendim ve ondan yardım istedim. Şeyh gelip tandırın kapağını ayağıyla başka tarafa itti. Ben onları görüyordum ancak onlar Şeyh (k.s.)’in kerâmetleri yüzünden beni görmüyorlardı. Çok arayıp taradılar ancak beni görmediler. Dışarı çıktılar, o altın çuvalını da bulamadılar. Ben de o tandırdan çıkıp kaçtım ve sağ kaldım.

Şiir

Onun himâye lütfunun sığınağına gelen kurtuldu
Her kim gelmişse

Ve dudağını onun safâ kupası ile ıslatmışsa
Âb-ı hayatı içmiş gibi olur

Hikâye: Hâce Nizâmüddîn Hâclu Erdebîlî dedi: Bir keresinde Karabağ’dan gelmiştim ve çok zahmete düşmüştüm. Ateşim yükseldi ve uzun süre çok şiddetli ateşim vardı. Benim annem bir kâse Şeyh hazretlerinin evine gönderdi ki onun artan payından alıp şifâ için getirsinler. Şeyh bir miktar süzülmüş bal gönderdi. Onun hepsini yediğimde o gün ateşim kesildi ve sağlığıma kavuştum.

[55] L: فی غثاء من نیال

Şiir

Onun şifahânesinin himmetinden dolayı
Tüm yollar açılmıştır

Dertlerin şurupları hazırdır
Ancak Allah böyle kerâmetleri dilediğine verir

[320] Hikâye: Pîre Muhammed b. İsmâîl Hümâ Şehreî dedi: Hindistân'da ticaretle meşgûldüm. Orada Hindu kâfirleri benim ayağımı çok feci bir şekilde yaraladılar. O yara yüzünden yataklık oldum. Çok büyük başıma dert açtı, karnım ağlıyordu, ishâldim. Alttan-üstten kan kusuyordum. Bu durum, bu işkenceyle üç ay sürdü. Bir gün içimden şöyle dedim: Şeyh (k.s.)'den yardım alayım, gerçi Şeyhi görmemiştim ancak onun dünyaca ünlü şöhretini duymuştum. üç kez Şeyhten yardım istedim.

Ansızın, yeşil elbiseli birini gördüm ki Allah'ın ışığı onun yüzünde parlıyordu. Mübârek yüzünün tamamını göstererek "Ne istiyorsun" dedi. Ben hastalığımdan şikâyet edip, karnımın sancısını dedim. "Sen dervîşleri, kendi hallerine bırakmıyorsun ve çâresiz olarak onları buraya kadar geliyorsun." dedi: Sonra yine: "Avucunu aç" dedi. Avucumu açtım iki şey birisi sarı, birisi beyaz un benim avucuma döküp ve: "Bunun iki bölümünü ye" diye buyurdu. Ben onun iki bölümünü yedim. Bir gün hizmetçim vardı. Ona: "ona 15 dinar ver" dedim. Altının adını duyunca iltifât etmeyip gitti. Onu asla görmedim. İlacın hepsini yedikten sonra şifâ buldum. Orada bir kadın vardı. O da bir buçuk senedir ishâldi. Bir başka erkek on beş aydan beri ishâldi. O ilaçtan onların her birine verdim. Onlar yediklerinde şifâ buldular.

Şiir

İlaç ve dermân[56] *onun dârülşifâ yüreğinin lütfudür*
Ne mutlu o adama ki ondan ilaç aldıysa

Uzun bir süre sonra Erdebîl'e geldim ve yakînen gördüm. <Emîn oldum ki bana ilaç veren kişi Şeyh'dir.>[57]

---

[56] K, Ç: دارو و درمان

[57] K: <بعینه که آن شیخ که آن دارو به من داد شیخ بود>

Hikâye: Pîre Ahmed Pernîkî Germrûdî dedi: Melik Muhammed Hasenân Germrûdî ve benim amcam Muhammed Zekiyân arasında Pernîk (69) köyü üstünde orayı sahiplenme husûsunda devamlı kavga vardı. Melik Muhammed, benim amcam Muhammed Zekiyân'ın ayağını bağlayarak eve kilitledi (hapsetti). Onu gözetlemek için adamlar görevlendirdi ve Hasan Emîr Çûpân'ın oğlunu bu iş için elçi olarak getirdi. Bir gece anlaştılar ki onu sabahleyin çıkarsınlar ve ona küfür ve yaman desinler. Muhammed Zekiyân bunu görünce ki hiçbir türlü bu işten kaçış yoktur **[321]** anladı ki Şeyh (k.s.)'den başka ilaç ve kurtarıcı yoktur.

Şiir

Çâresizlerin çâresi onun dergâhından başka bir yer değil
Tâ ki lütuf ve merhamet ile yoksulların yardımına gelsin

Gece Şeyh (k.s.)'e yalvardı ve seslendi. Derhâl rüyâda Şeyh (k.s.)'i gördü. Ona: "Hiç paniğe kapanma, ızdırâb içinde de olma, niyetli ol, ne zaman ki bir kuş, bu binanın çatısı üzerinde uçarsa ve mahpus ve onun bağlaçlar, senin ayağından açılırsa, kalk ve düşünmeden dışarı çık ki koruyucular uykuda olacaklar ve git" diye buyurdu.

Şiir

وَلاَ تَيْــأَسَنْ مِنْ صُنْعِ رَبِّــكَ إِنَّــنِي ضَمِينٌ بَأَنَّ اللهَ سَوْفَ يُــزِيــــلُ

Muhammed Zekiyân uykudan uyanınca bu fikir ve endişeden dolayı sabaha kadar uyumamıştı. Hava aydınlanınca her türlü düşünceden yorulmuştu ve yaralıydı. Âniden sabah kuşunun kanat açmasından önce bir kuşun sesini duydu ki çatı üzerinde okudu. Baktı gördü ki ayağındaki zincir kırılıp düştü. Kalktı, kapıları açık; koruyucuların koğuşunu, kapalı gördü. Onlar uyumuştu. Oradan sağ selâmet kendi evine Pernîk köyüne gitti.

Şiir

إِذَا مَا ضَــاقَ أَمْرٌ عَنْ نَــهَادٍ فَفِي جُنْحِ الظَّــلاَمِ لَهَا اِتِّسَــــاعٌ

Sabahleyin Melik Muhammed Hasenân'ın amcamı küçük düşürüp ona küfretmek üzere ayağa kalktı. Baktı ki zincir açılmış ve yol açılmış. O, hapiste değil ve kapı ve duvarlarda delinmemiştir. Çatı yolundan ve delikten kurtuluş imkânı olmadığı için

şaşırdı. Yükseklikten ve kalınlıktan dolayı duvarı yıkmamışlar, koruyucular da kapıda. Burada bir sır vardır.

Muhammed Hasenân'ın ve Muhammed Zekiyân'ın kardeşi yânî Ömer Zekiyân ki Pîre Ahmed'in babası idi ve bu sözün râvisi sayılır, dostluk ve arkadaşlıkları vardı. Muhammed Hasenân, Ömer Zekiyân'a birini gönderdi ki "Bu durumdan tüm halk şaşkındır. Nasıl çıkıp kurtulabildin. Ben bu kavgalı ve asabiyet ortamından kalktım. Kavgalı olan hususları dostluk ve barışa çevirdim ve yüreğimi ihlâs ile öne sürdüm. Ancak şunu bilmek isterim ki nasıl ve nice kurtulabilmiştin."

[322] Ömer Zekiyân, kendi kardeşi Muhammed Zekiyân'a birilerini gönderip ve bilgilenmek istedi. O tüm vakıâyı ve rüyâda Şeyhi gördüğünü, kuşun sesi ve zincirlerin kırılması ve ayağından çıkmasını, kalkıp kapıları açık görmesini tamam bir şekilde anlattı. Ömer Zekiyân durumu ve haberi Muhammed Hasenân'a ulaştırdı. Muhammed Hasenân dedi: "Şeyhin bıraktığını, tutuklamak olmaz ve ona bir şey de demek olmaz." Kalkıp ağlayarak Muhammed Zekiyân'ın yanına geldi ve geçmişten özür diledi. O düşmanlık ortadan kalktı ve bu söz alemgir oldu ve halkın yüreği inanç ve îmân ile doldu.

Şiir

Hangi dilek eli onun yardım eteğine uzandı da
O ona kapı açmadı.

Hangi yürek ondan yardım dileyerek baktı da
Onun yanına dilediği murâdı koymadı

Hikâye: Ahî Emîr Ali-ki Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) yanında olma şerefine nâil olmuştu dedi. O zamanki Ebû Saîd Pâdişâh henüz sultânlık tahtına oturmamıştı, babası Sultân Muhammed tahta idi. Ben, Horasan'ın Sebzâbâd'ında idim ve Ebû Saîd de Mâzenderân'da idi. Onun huzûrunda, bana bir iftirâ ettiler ki "O Sultân Muhammed için bir tutuklama mektubu yazmıştır." ve onu öyle değiştirdiler ki beni öldürmeğe teşebbüs etti ve beni tutuklamak için elçi gönderdi. Elçi varıyor diye bana haber ulaşınca benim de hiçbir çârem olmadığı için kendi kendime fikre daldım ve bu sığınaksızlıkta Şeyh (k.s.)'e sığındım ve beni tutuklamadan önce Ebû Saîd Pâdişâh'ın farkına vardım, yolda giderken elçiyi gördüm beni tutuklamaya geliyor. Devamlı Şeyhe sığınıyordum. Ben onu görüyordum, o beni görmüyordu.

Şiir

Onun ismet gözünün perdesinde gizlenerek gidiyordum
Kötü gözlerden ve ellerden emînim

Birbirimizin önünden geçip o Sebzâbâd'a ve ben Gürgân şehrine gittik. Ramazan ayı idi. Dostlar ve arkadaşlar bana kuvvet olarak toplaşmışlar ve beni dâvet ediyorlardı halbuki bunlar benim ölümüme niyet etmişlerdi. Ben Gürgân'da yıkılmış (tahrip olmuş) surun üzerine çıkıp ve orda kendi kendime fikre daldım. Halkın bir bölümü benim yanımdaydı ve kendi fikirleri ve düşünceleri içerisinde paniğe kapanmışlardı. Birden Şeyh (k.s.)'i gördüm yeşil elbise giymiş ve surların çevresine kadar uzanıp yukarı çıkmış tuzlu otların arkasından **[323]** göründü.

Şiir

Belki huzûr gecem sona erdi
Benim sabah umudum bitti

Ben oradan kendimi derhâl bıraktım ve onun peşinden gider oldum, öyle ki oradaki halk benim deli olduğum kanâatine vardılar ki Şeyh (k.s.), yüzünü çevirdi ve: "Paniğe kapılma, niye korkuyorsun? Git, bir şey düşünme." diye buyurdu. Ben bu iyi laftan sonra güçlü îtikâdım üzerine Şeyhin olağanüstü olduğunu sezdim. İftâr vakti kendi kardeşim Hacı'nın yanına geldim. Sofrayı getirdiler ve elimizi uzattığımızda mübâşirler yetiştiler ve beni götürdüler. O gece beni gözaltına aldılar. Havastan beni bir grup tesellî ediyordu, bende Şeyh'e îtimâdım var diyordum.

Sabahleyin Pâdişâh huzuruna götürdüler. Vezîr Hâce Abdüllatîf Reşîdî öne geldi ve bir uzun mektup (Tumar) çıkardı. Pâdişâh sınırlı olarak "bu mektup nedir" diye sordu? Ben bir cevap söylemedim. Söyledi ki bu mektubu getiren kişiyi getirsinler ve yüzleştirsinler. O Şeyhin diyarından, yanlışı olduğu için korku yüzünden kaçıp Hârzem[58] şehrine kadar gitti. Pâdişâh böyle görünce Şeyhin velâyeti onun yüreğini değiştirdi ve onun içtihâdı ve onayı benim suçsuz olduğuma vardı. Hâce Abdüllâtîf de benim

[58] S: خورزم

doğruluğumu onayladı ve pâdişâh beni affetti ve hil'at giydirdi. Beni izzet[59] ve saygıyla şehirde dolaştırdılar. Şeyhin yardımı sayesinde kurtuldum ve güvence buldum.

Şiir

Yoksulun cânını kurtarmakta bizim ona umudumuz var
Bu kazâlı ve belâlı dünyada

Her iki âlemde de o selvi[60] boyluya bakıyoruz
Tâ ki onun Pâygâhının[61] sığınağında yer alalım

Hikâye: Meliku's-sâdât Seyyid Zeynüddîn dedi, dönerken Gîlân'da tâlişlilerden bir grup haydut tâlişlilerden bizi yakalayınca bizi geri çevirip, dağa götürüyorlardı ki **[324]** bizi soysunlar ve talan etsinler. Bizim yanımızda iki yabancı vardı. Onlar, korkularından altlarına kaçırdılar. Biz de o korku içinde gidiyorduk. Ânsızın Seyyid Şerefüddîn bağırdı ve: "Arkadaşlar! Korkmayın ki şimdi Şeyh (k.s.), geldi ve önümüze geçip bizi kurtardı." dedi. Seyyid bunları konuşurdu ki haydutlar geri döndüler ve bizi geri götürdüler. Yol üstüne getirip eve götürdüler ve tevbe ettiler. Bizi ağırladılar ve güvenli bir yere ulaştırdılar. Biz de emniyet içinde olduk.

Şiir

Böyle[62] bir kervân başı hangi kâfilenin başında olsa neden kaygılanır?
O doğru yolun önderi[63] ve yol gösterenidir

Hikâye: Hâce Emînüddîn dedi: Bir keresinde Şîrâz'dan geliyor ve İsfahân'a gidiyordum. Bir sabah bir dağın yokuşuna vardım. Orada haydutlar bize saldırdılar. Onlar yedi kişi, biz on iki kişiydik. Aramızda savaş başladı. Biz onları yendik, onlar yenildi. Peşlerinden gittik. Onlardan kırk kişi birden bire karşımıza çıkıp bize saldırdılar. Biz onlara karşı direniş gücümüz olmadığı için çözüldük. Ben ortalarda bulunan bir taş yanında oturdum. Haydutlardan bir kaçı beni öldürmek için bana doğru geldi ve okları ile bana nişân aldı. Ben o sırada Şeyh (k.s.)'den yardım istedim. Her ok attık-

---

59 L: عصمت
60 S, H, K, Ç: سرو رازان
61 L: بارگاه
62 S: از چنین
63 L: روبر

larında ben “Şeyh meded” diye bağırdım. Attıkları oklar taşa değiyor, bana hiç zarar vermiyordu. Şeyhin velâyetinden dolayı onlardan kurtuldum.

Haydutlar, kervanın tüm kumaşları ve malzemelerini ele geçirip talan ettiler. Benim yüküme el uzatmak istediklerinde benim devecim onlara şöyle dedi: “Bu yük ve kumaş Şeyh’e âittir.” Ondan el çektiler. Vücûduma ve malıma zarar gelmedi. Yolculuktan dönerken Şeyh’e anlattım. Şeyh: “Evet Şeyh Zâhid’in himmeti yardımcı oldu. Zorluk olduğunda Şeyhten yardım istemek gerekir.” dedi.

Şiir

Güçlü ve sert yaydan hiçbir korku yoktur
Çünkü bizim kalkanımız yiğitlerin himâyesidir

[325] Hikâye: Muhammed b. Hayy Âlârkî[64] diyor ki: Bir kez kedhüdâ olan Mahmûd Âlârkî Şeyh’in huzûruna geliyordu. Dev Murâd isimli arkadaş onunla geliyordu. Yolda Murâd’ın boğazı ağrımaya[65] başladı. Paniğe kapıldı. Ona: “Dön ve köye git” dediler. “Şifâhâneye gitmem, ancak Şeyhin huzûruna gideceğim belki beni tedâvi eder.” dedi. Şeyhe vardıkları zaman: “Ben tabîb değilim ki tedâvi edeyim. Ancak Hakk Teâlâ dert verirken dermânını da vermiştir. Git, bal ye.” diye buyurdu. Murâd, bal yedikten sonra sağlığına kavuştu ve ondan sonra hiç bir zaman hayatında boğazı ağrımadı ve kötü olmadı.

Şiir

Her kimin içinde yarasından dolayı ağrısı varsa[66]
Onun şifâhânesinden şuruplar alması gerek[67]

Hikâye[68]**:** Meşhûrlar hikâye ediyorlar: Tevliyân tâifesi ve Âlârkiyân cemâati arasında eski düşmanlık devam ediyordu. Tevliyânlılar, Âlârk’a ordu yığıyordular. Bir keresinde büyük bir ordu getirip Âlârklıları öldürüp mallarını yağmalamak istediler.

---

64 Ç: يحيى

65 L: مرضى

66 S: شربت هرنيش ببرد; L: شربت هر نوش بود; Ç: بشربت هركه نوش كرد

67 S, K: شربت نيشى دارد; Ç: ضربت شمشير دارد

68 L: Bu hikâye yok.

Onlar da Şeyh (k.s.)'den yardım istediler. Şeyh, hâkimler ve şehrin ileri gelenleriyle Âlârk'a gitti ve geceyi orada geçirdi. Gece başlarken Dâştâr[69] isimli bir Nevşehirli Şeyh'in huzûruna geldi. Şeyh, ondan haber aldı. O: "Yetmiş batarya (topçu bölüğü)[70] gelmiştir." dedi. Şeyh (k.s.) sinirlendi ve: "Dök onu. Yetmiş topçu bölüğü Pâdişâh Ebû Saîd'in ordusunda yoktur. Tûl'dan nasıl çıkar?" dedi. Ancak Erdebîlîler -Tevekkülû Asîlî, Nasîr Hekîmî, Abdullah Necîbî[71] ve Muhammed Rüknüddîn'in çocukları- oradaydılar. Bu sözü duyunca kendilerinden şüphelendiler ve gece kaçıp şehre geldiler. Haber Şeyhe vardı, Mahmûd Âlârk'ın büyüğü ve önderine: "Korkma. Eğer onlar giderlerse siz de gidin." dedi. **[326]** Mahmûd savaş elbisesi giymişti. Sabah olunca Mahmûd'a: "Silahlı olduğun için sen git.[72] Biz de silahlanalım." dedi.

Şiir

رُوَيْدَكَ أَنَّ خَـــــصْمَكَ بِالْعَــرَاءِ خَصِيبَ الرُّمْــحِ مَنْصُوبَ اللِّــوَاءِ
سَتَعْرِفُ خَــصْمَكَ الشَّــاكِي إِذَا مَا دَعَــــاكَ لِــصَفِّهِ يَوْمَ اللِّــــقَاءِ[73]

Mahmûd, on beş süvâri ile yola koyuldu. Şeyh (k.s.) işrâk namazını edâ etti. ve oturdu. Âlârk'ın halkı Şeyhi karşılayamaya geliyorlardı. Mübârek yüzünü halka çevirip: "Ey cemâat! korkmayın. Bu kapıya onları geri püskürtsün diye bir süvari koydum." dedi.

Şiir

Bize yardımdan dolayı pusu kurmuşlar
Buna karşı hadsiz hesapsız himmet edenimiz var

Mahmûd, on beş kişiyle gitti. Onlar dört yüz kişiydiler. Onlara karşı saldırdılar, onları geri püskürtüp, bir kaçını öldürdüler. Mahmûd birkaç kişiyle şehre geldi, birçok kişiyi astı. Âlârk onların şerrinden kurtuldu. Bozguna uğramış toplum da: "Bizi Âlârkiyân öldürmedi. Tüm o çöl süvârilerle doluydu. Her taraftan bize hücum ettiler. Bu yüzden bozguna uğradık." diyordu.

---

69 K: درشتار
70 H: امين
71 Ç: عبد الله يحيى
72 Ç: تو برو سلاح بپوش
73 L, Ş, K: لطفيه; H: لطغيه

Şiir

تَشَقَّقُ بَرْقُهُ فِي كُلِّ أُفُقِ وَأَقْبَلَ سُبُلُهُ مِنْ كُلِّ وَادٍ

Hikâye: Mevlânâ Muhyiddîn dedi: Benim tevbemin nedeni şuydu: Bir kez Allah ü Teâlâ'nın yasakladığı işle meşgûldüm. Bana karşı olanlar, pusu kurmuş ve beni tutuklamışlardı. Evde hapsettiler ve beni öldürmeğe kalkışıp evimi bozmaya kast ettiler. Ben bu durumda yânî panik ve ıztırâb içinde hiç çârem kalmamıştı. Ânsızın Şeyh (k.s.)'i gördüm. Ortaya çıkıp beni cüppe (abasının) eteğinin altına alıp evden çıkardı ve oraya kadar götürdü ki güvence de oldum. Benim enseme bir tokat vurdu ve: "Bir daha böyle bir şey yapma" diye buyurdu ve bundan emîn olunca oradan Şeyh'e vardım ve tevbe ettim.

[327] Şiir

Onun gölgesinde güvencede oldum[74]
Eteğimi[75] *kirliliklerden arındırdım*

Onun edeb tokatı benim kulağımın küpesi oldu
Edep gözü ile gerekeni gördüm

Hikâye: Hacı Nevamîr dedi: Çocukluk çağında ateşim yükseldi. Annem beni Şeyhin bendesi olmak için getirdi ve bir duâ istedi. Şeyh (k.s.), duâ edip üfledi. Derhâl sağlığıma kavuştum.

Şiir

Senden çıkan rüzgâr, hayat kokusu[76] *verir*
Senin kokundan her cân canlanır

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn Akmiyûnî dedi: Mevlânâ Fahreddîn İsmâîl dedi: Bir keresinde ayağım incinmişti. Çok şiddetli ağrımaya başladı. Bir dönem sıcak sulara

---

[74] H, K: در پناه کنف دامن امنش ایمن; Ç: در پناه کنف امن و امانش ایمن شدن

[75] S: شدم و دامن خویش

[76] Ç: "بوی" lafzı yok.

(kaplıcalara) gidiyor, çeşitli ilaçlarla tedâvi ediyor, ancak hiç faydasını görmüyordum. Bir gece rüyâmda Şeyh (k.s.) ve Şeyh Sadreddîn (dâmet bereketühü)'i birlikte gördüm. Önde gidiyor ve onun mübârek ayağına kapanıyordum "Ne olurdu benim ayağım iyi olsaydı da Şeyhle bir zaman yürüyebilseydim. Ya da bir at olsaydı da ona oturup onun muhabbetini dinleseydim." dediğimi hatırlıyorum. Bunlar aklımdan geçtiği için Şeyh (k.s.), buyurdu: "Paniğe kapılma. Bir zamanlar Pîre Bâbâ Merâğî Şeyh Zâhid (k.r.)'in huzûruna gitmişti. Şeyhi onu süvâri yaptı." Mübârek eli ile benim ayağımı tuttu ve: "Sadreddîn'in yanına git" dedi. Bakınca edâmallâhü bereketehü'yü gördüm. Salına salına yürüdüm. O hâlden dönerken geri dönüp mübârek elini uzatıp benim ayağımı kaldırmak istedi, yapabilir miyim yoksa yapamaz mıyım? Kalkınca ayağım iyileşmişti ve ben ondan sonra asla ayak ağrısı çekmedim.

Şiir

Ona eğilen her baş,[77]
Onun şifâlı elinden kalkabiliyor

[328] Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn dedi: O da Pîre Bâbâ Ömerucânî'den duymuştu: Fakîh Muhammed Sitorkî ile Şeyh (k.s.)'in huzûrunda idik. Erdebîl nâhiyesindeki Nîr Irmağı ve oradan Erdebîl'e doğru yol aldık. Dönerken birden bire dönüş anında yönü değiştirdi ve başka yoldan gitti. Pîre Yûsuf Kâvzenî, Fakîh Muhammed'e: "Şeyh bu tarafa niye gidiyor." diye sordu. Fakîh Muhammed: "Sus konuşma ki Şeyhin bu yönü seçmesi hikmetsiz değildir." dedi.

Bir bölümümüz, Şeyhin yanında gittik gördük ki bir grup bekçilerden mazlûm birisini yakalamış, haksız yere onu kötü[78] bir şekilde sıkıştırıp götürüyorlar. Şeyh (k.s.), o mazlumu onların elinden kurtardı ona "Seni neden dövüyorlar?" diye sordular. O da: "Beni tutuklayıp bu boş çöle yardımsız getirdiler. Hiç kurtuluş yolum yoktu. Şeyhten yardım ve meded istedim. Bu yardım çağrısındaydım ki Şeyhin bu tepeciğin arkasından çıktığını ve beni kurtardığını gördüm." dedi.

---

[77] H, L, Ç: هر مرد که; K: مردی که; Ş: هرکس که

[78] Ş, K: عنیف

Şiir

Belâların elinden kurtarmak senin eline yakışır
Bu çâresiz yoksul halkı kurtarasın

Senin lütfunun nazarı ile
Emniyetli yerlere ulaşılır

Hikâye: Mevlânâ Şemseddin anlatıyor: O da Pîre Dâvûd Herîzî'den[79] anlatıyor: Bir gün, Herîz câmisinden dışarı çıktım. Câminin kapısında bir garîbanı oturmuş gördüm, ilerleyip selâm ederek: "nereden geliyorsun?" diye sordum. "Hicâz'dan" dedi. "Nereye gidiyorsun?" diye sordum. "Şeyh (k.s.)'in huzûruna" dedi ve nârâ attı. "Hangi nedenden dolayı kendi yerine gitmiyorsun da önce Şeyhin huzûruna gidiyorsun?" diye sordum. Dedi: "O yıl, Şeyh'in Hicâz'a gittiği yıldı. Kürtlerin yaşadığı yerde bizim makâmımıza geldiler. Ben dervîş gibi hizmet ettim. Onun eli ile de tevbe ettim. Sonra Şeyhi hiç görmedim. Bu sene hacca gidiyordum. Bir gün Beriyye'de kâfileden geri kaldım. Bağırıp çağırarak o çölde dolaşıyordum. Bedevî iki arap gördüm ki âniden geldiler, yiyecek, elbise ne varsa hepsini benden aldılar. Gece girince aç susuz kaldım ve kendimi ölüme hazırladım.

[329] Şeyhi gördüm, elini benim omzuma vurup: "Pîre Mahmûd kalk, paniğe kapılma tâ ki seni kafilene yetiştirsinler." dedi.

Bunu anlayınca gözümü açtım ve hiç kimseyi görmedim. Kendi kendime acaba "Şeyh burada ne yapıyor." diye düşündüm. "Bu hayâl nedir." Gündüz olunca beni tanıyan iki Arap geldi. Benim elbiselerimi geri verdiler ve "giy" dediler. Giyince: "Elbiseleri niye getirdiniz?" deyi sordum. "Biz bu gece her ikimizde rüyâda bir kişinin gelip şöyle şöyle ... dediğini gördük." dediler. Şeyh Kemâhî'yi târif ettiler: "... Beyaz bir ata oturmuş, asâsı elinde, kalkın onun elbiselerini geri verin. O âvâredir, onu kâfilesine yetiştirin, <yoksa bu asâ ile öldürürüm. Şimdi biz onun korkusundan geldik ve getirdik. Şimdi senin elbisen kalıkta hecin devesine bin ki seni kâfilene ulaştıralım.">[80] ve beni hecin devesine oturttular. Üç gündür kâfile gitmişti. Bir gün içerisinde beni kâfiliye yetiştirdiler. Bu zaman Şeyhi görme şevkinden dolayı ev korkum yoktur gidiyorum ta önce Şeyhi göreyim.

---

[79] Ç: پیره ارز هریزی

[80] L: < > arası yok.

Şiir

Kâbe'nin talep edilmiş havasında cân verirdik
Ta ki gönül kıblesinden dolayı çölde yol bulabildik

O diyârda yüreğimizin kanıyla cânımızdan vazgeçtik
Tâ ki maksut kâbesinin güzelliğinde cân bulduk

Hikâye: Mevlânâ Şemseddîn, Pîre Dâvûd Herîzî'den rivâyet etti ki bir kişi Herîz köyündendi. Mesleği askerlikti. Rûm tarafına gidip epeyce mal elde etti, dönerken kendi kendine ki eğer bu malı sağlam götürürsem bu yüzden bir inek Şeyh (k.s.)'in zâviyesine götüreyim diye düşündü. Bu inek zâviyenin yanındakileri beslemesi açısından düşünülmüştü. Bir gece bir çölde hizmetçiler, ile birlikte gecelemiştiler ve onlara dedi: "Burası kötü yerdir. Hazırlıklı olun ki haydutlar saldıramasınlar ve mal alamasınlar". Herkes uyunca ve gecenin yarısı olunca, o kimse rüyâda gördü ki Şeyh (k.s.), geldi, onun yakasına el vurup tuttu ve: "Niye uyuyorsun ki haydut geldi." dedi. O kimse diyor ki gözümü açınca gördüm ki haydut duruyor. Hizmetçilere seslendim kalkıp onun peşinden koştular. Haydut kaçtı ve biz oradan sağ olarak eve döndük ve o ineği **[330]** Şeyh (k.s.)'in huzûruna getirdim. Şeyh: "Haydutlardan korktun mu?" diye sordu. Ben de: "Her kimin koruyucusu Allah olursa ejderhâdan korkmaması gerekir." dedim.

Şiir

Her kim Allah'tan korkarsa
Aslan ve ejderhâlardan korunacaktır

Hikâye: İzzeddîd'in oğlu Pîre Abdullâh (rh.a.) dedi:[81] Ahî Şehâb Şîrâzî dedi: Şîrâz'da Ahî Ali isimli bir arkadaş vardı. Ben gençken onun yanındaydım ve onunla konuşmayı çok severdim. Ahî Ali'nin Şîrâz'da başından bir kaza geçti ve hükümdarlar onun canına tak ettiler. Şehirden kaçtık. O yolda halkın bir bölümü bize pusu kurmuşlardı. Gece pusuyu bize açtılar. Biz dört kişiydik. Dört kişiden ikisini öldürdüler ve Ahî Ali kaçtı. Beni kuşattılar, savaştık. Sonunda çâresiz kaldım, az kalsın beni yakalayacaklardı. O ân bir kişiyi benekli bir at üzerindeyken gördüm. Elinde ciritiyle geldi, onlara bağırdı ve hepsini püskürttü ve bana da: "Git, bir gün bizi anlarsın." dedi.

[81] Ç: Hâce Abdullâh dedi.

Şiir

Kan içen düşmanımın tuzağından kaçabilirim
Ancak senin lütuf şemsiyenden kaçmak imkansız

Ben Ahî Ali'nin ardından gittim, ona vardım ve kurtulduk. Uzun süre böyle geçti tâ ki bir gün Şeyh (k.s.)'in huzûruna vardık ve tevbe edip ve: "Şeyh size âit olan kerâmetlerden bize de bir pay veri" dedim. "Ahî Ali ile birlikte Şîrâz'dan kaçışınızı hala hatırlıyor musun?" diye buyurdu. "Evet" dedim. "Sizden iki hizmetçiyi öldürdüklerini hatırlıyor musun" dedi "Evet" dedim. Sonra Şeyh: "O kardeşin ata binen süvâri ve sizin canınıza kast edenleri kovdu ve bir gün bizi anlarsın dedi. O kim idi?" diye sordum. Başımı Şeyhin ayağına koydum: "Bu durumu kimseyle ortaya koyma ki biz kendi avımızı, elimizle kurta geri vermeyiz." diye buyurdu.

Şiir

Çoban tutan insan nasıl olur da
Böyle bir avı kurtun pençesine verir?

[331] Hikâye: İvezşâh Habbâz dedi: Mugân'dan geliyordum ve Mustafa diye birisi[82] ile bir köyden birlikte yola çıkmıştık ve yol korkuluydu. Bâdnâv[83] diye dağ yokuşuna vardığımız zaman altı haydut gördük ki bizi öldüreceklerdi. Bağırarak "Yâ Şeyh meded" diye seslendik. Derhâl Şeyh (k.s.)'i ve Sadreddîn (edâmallâhü berekete-hü)'nin ortaya çıktığını gördük. O haydutlar orada kaldılar. Öyle ki hareket fırsatı bulamadılar. Bizi görüyorlardı ancak cesaret edip de yaklaşamıyorlardı ve iki Şeyh önde gidiyordu. Öyle ki güvenli bir yere vardık.

Şiir

Bu yoldan sağ selâmet kurtulduğumuz için
O yol sağlam yol idi ki ona ayak bastık

Hikâye: Pîre Abdullâh[84] dedi: Babam Pîre İzzeddîn (rh.a.), başlangıçta ayak-kabıcılık yapıyordu (çizme dikiyordu). Bir yıl Mahmudâbâd'da bir çok deri aldı ve

---

[82] Ç: يك نفر

[83] H, K: بادناد; Ç: به گريوه رسيدم

[84] Ç: Hâce Abdullâh dedi.

kesti. Onun kokusundan dolayı burnunda büyük bir hastalık oluştu. Öyle ki tümüyle iş yapamaz hale geldi. İşe başlayamadı ve nedenini de anlayamadı. Bir dönem böyle ağır geçti. Bir süre sonra Şeyh (k.s.)'i rüyâsında gördü. "İzzeddîn burnun hasta mı?" diye sordu. Pîre İzzeddîn (rh.a.), "Bir süredir acı çekiyorum." dedi. Şeyh de: "Hastalığının nedeni o derilerin kokusundandır. Çizme dikmeyi bırak ki sağlığına kavuşasın." dedi. Bu durumu görünce ve bu sözleri işitince çizmeciliği bıraktı. Birkaç gün sonra sağlığına kavuştu. Erdebîl'e gelince Şeyh (k.s.)'in huzûruna gitti. Şeyh: "İzzeddîn, senin burnun bozulmuştu. Sen ise onun nedenini bilmiyordun. Ben onu sana belli etmeseydim, burnunun tedâvisine başlamayacaktın?"[85] diye buyurdu.

Şiir

Nûşdaru (ilaç) onun sağlık kokusu
Rûhun rahatlığı ve cânın sağlığıdır

Ne mutlu o adama ki bu ilacı çiğnedi
Ne mutlu o adama ki bu onun ilacıdır[86]

[332] Hikâye: <Pîre Abdullâh dedi ki Pîre Ivez Câmebâf şöyle dedi. Bizim mahallemizde Dilguşâ diye birisi vardı>[87] onun İbrâhîm diye bir oğlu vardı. İbrâhîm'in gözü darbe görmüş ve nûrunu kaybetmişti. Öyle ki hiç bir şey görmüyordu. Tedâvi ettikleri zaman da hiç yararı olmadı. Pîre Ivez, Dilguşâ'ya: "oğlunu Şeyh (k.s.)'in huzûruna götür tâ ki Şeyh ona bir duâ etsin." dedi. Dilguşâ yüreğinde inkâr etti ve bu sözlere kulak asmadı. Tâ ki bir gün Pîre Ivez İbrâhîm'i Şeyhin huzûruna getirdi. Şeyh zâviyenin bucağında oturmuş zikrediyordu. Dedi: Biz içeri girip ve halkın ardınca oturduk. Birkaç saat sonra mübârek kafasını kaldırıp Ivezî çağırdı. Kalktım ve lebbeyk dedim "O getirdiğin kim" diye sordu. Bizim mahallemizden Hâctemendî." dedim. <"Gözü kör olmuştur getir." diye buyurdu. Yaklaşınca Şeyh (k.s.), mübârek elini onun her iki gözüne sürdü ve>[88] buyurdu: Eve götür ki sağlamdır ancak bununla babası îtikâdsızlıktan çıkmaz.

Onu eve götürdüm. O gece geçti. Sabah erkenden onların evine gittim. "İbrâhîm nasıldır?" diye seslendim. İbrâhîm'i sağlam bir şekilde dışarı çıkmış gördüm. "Na-

---

[85] L: نشدی; K: نگشتی; Ç: نمی شدی

[86] L: Beyitler yok.

[87] Ç: <خواجه عبد الله گفت پیره عوض شالباف اردبیلی گفت که دلگشانامی بود>

[88] S, L: < > arası yok.

sıl oldu?" diye sordum. "Güzel rüyâdan uyanınca gözüm görüyordu. Güzel bir şekilde kalktım, karanlık nûra çevrildi." dedi. Babası onun körlüğünü inkâr etti ve bu görülen kerâmetten etkilenmedi <ve hiç bir değişiklik onda görülmedi>.[89]

Şiir

İlkbaharda buluttan hayât yağar
Bağda nergis çiçeği açar ve tuzluk arazide diken biter[90]

Hikâye[91]**:** Pîre Abdullâh[92] dedi: Bir keresinde inanılmaz bir şekilde kar yağmıştı. Zâviye tamamen dolmuştu. Öyle ki tüm halk o karı sepetlerle dışarı taşımaları gerekti. Şeyh (k.s.), babam Pîre İzzeddîn'e "Karı çekmek için birilerini getir." diye haber gönderdi. Pîre İzzeddîn **[333]** bir grup insan aldı ve çalışmak için zâviyeye götürdü. O cümleden Rüstem diye isimli bir çiftçi de vardı. Halbuki bu Rüstem cüzzâm hastalığına yakalanmıştı ve kaşları dökülmüştü. Öyle ki halk ondan çekiniyordu.

O gün Rüstem gerçekten ciddi çalışıyordu. Şeyh (k.s.), onun çalışmasını seyrediyordu. İşten kurtulunca halkın tümü Şeyhin ayağını öptüler. Rüstem uzakta durmuştu ve Şeyh'in huzûruna gidemiyordu, nedeni de onun cüzzâmlı olmasıydı. Şeyh ona baktı ve: "Pîre Izzeddîn (rh.a.)'e: "Onu benim yanıma getir." diye buyurdu. Pîre Izzeddîn Rüstem'i Şeyh'in yanına götürdü. Rüstem Şeyhin ayağını öptü. Şeyh mübârek elini onun kaşlarına, yüzüne sürdü ve duâ etti. Rüstem eve dönünce halk onun yüzünde bakınca tüm kaşları çıkmış ve yüzündeki cüzzâmın yerleri ve izleri silinmişti. Öyle ki hiç kimse onun önceden cüzzâmlı olduğunun farkına varmadı ve ömrünün gerisini halkın yanında geçirdi.

Şiir

Ak yüzlü bir insan gördü ve yüzünün suyunu toprağa döktü
Bu nedenden dolayı onun kaşı ve yüzü silindi[93]

Hikâye[94]**:** Ahî Mîrmîr Meliku'l-hulefâ Pîre Hasan Saksînî(70)'den anlattı: O da dedi: <Çerkezler (71) Harzem'e girince Hâce Erdebîlî isimli tâcir oradaydı. O gürül-

---

89 S: < > arası yok.
90 Ç: در شوره خار
91 L: Bu hikâye yok.
92 H, L, Ç: Hâce Abdullâh.
93 K: زاب و رویش
94 L: Bu hikâye yok.

tü>[95] talan ve kanların dökülmesini görünce ağlayıp yalvarmaya başladı. Çâresizlikten yüzünü toprağa sürdü ve Şeyh (k.s.)'den yardım istedi ve: "Ey Şeyh! ben senin şehrinden miyim? bu günde bana yardım et." Bu durumdayken uykuya daldı. Şeyhi gördü kapının ortasını kapattı ve o evin kapısını taş ve alçı ile ördü. Uykudan uyandı ve evde güven içinde oturdu. Tüm Harezmi talan ettiler. Hiç bir kişi onun evine gelmedi ve o ve malı korunmuş oldu.

Şiir

Elini onun korunması için çıkartan
Onun tüm arzularını[96] *yerine getirdi*

[334] Hikâye: Pîre Hazer diyor ki Horasan'dan büyük bir ordu geliyordu ve Şeyh (k.s.) Miyâne (Azerbaycan şehri)'de idi. Halk Şeyh'in huzûruna gittiler. Panik ve ızdırâbdan gidecek yer arıyordular "Nereye gitsek ordu geliyor (ne yapalım?)" "Allah kolaylık verir. Paniğe kapılmayın." diye buyurdu. Ordu Miyâne'nin yokuşuna[97] vardığında orda tümüyle diyordu ki Miyâne ve Germrûd'u talan edelim. Orada kaldıkları için hiç talan ve bozgunluk çıkarmadılar ve: "Biz Germrud'a bakınca o eylem bizim gönlümüzden çıktı." dediler. Ve o ordunun komutanlarından birisi bir kimseyi görüp, dedi: "Bir Pîri gördüm, bu kıyafet ve görüntü ile ve tümüyle Şeyh (k.s.)'i yansıtıyordu. Onun yüzünden nûr yağıyordu ve elinde bir kılıç vardı ve: "eğer bu dervîşlerin canını kastedersen, bu kılıçla senin boynunu vururum." dedi.

Şiir

Zaman, gönül yakan[98] *ateş gibi cân korkusu veriyor*
Kılıcın pırıltısı âb-ı hayât veriyor

Hikâye: Pîre Hasan Mollâtiyânî[99] diyor: Bir gün Tebrîz'den kendi köyüm Mollâtiyân'a gidiyordum. Birkaç dirhem bana emânet olarak vermişlerdi. Yolda dört haydut bana saldırdılar, kılıç çektiler ve beni öldürmeye kalkıştılar. "Ey Şeyh meded."

---

95 K: < > arası yok.
96 Ç: آرزویت
97 L, K: کوه میانه
98 L: آتش سوزان
99 S: Mollatiyânî lafzı yok.

dedim. Ânsızın Şeyhin elimi tuttuğunu gördüm. Beni haydutların ortasından çıkardı ve köye yetiştirdi.

Şiir

Âlemler onun emrini bekliyor
Tâ ki yeri geldiği zaman yardımcı olsun

Bir keresinde[*100] dağda idim. Açtım ve çok ızdırâb içindeydim. "Ey Şeyh açım." dedim. Şeyhin bana bir ekmek verdiğini gördüm. Onun yarısını sabahtan akşama kadar yiyordum ve hâlâ kalmış tükenmemişti. Tekrar Şeyhi gördüm. "Onun diğer yarısını da al ve köyde paylaştır." diye buyurdu.

[335] Şiir

Her kimin onun sofrasından bir payı var ise
O bu dünyada tüm kederlerden serbesttir

Bir kez Şeyh (k.s.)'in huzûrundaydım. "Bir şey yeme." diye buyurdu. Bir dönem riyâzat çektim. Hareketsiz kaldım ve ayaklarım felç oldu. İki kişi alıp beni Şeyhe götürdüler. Şeyhin mübârek bakışı bana gelince: "Kalk" diye buyurdu. "Şeyh kalkamıyorum, felcim." dedim. "Kalk" dedi. Kolayca Şeyhin bereketi yüzünden kalktım ve o gün dört ferseng (24 km.) yolu koştum.

Şiir

Her kimin toprağı onun havasında rüzgar gibi hafif ise
Onun hafifliyi ne rûhundandır ne vücûdundan

Hikâye[*101]**:** Pîre Yahyâ Germrûdî diyor ki: Biz Melik Muhammed Nezâî ile kavga edip savaşırdık. Melik Muhammed gidip elçi getirdi. Biz topluca çatılara çıktık. Savaş için kalktık ve oklarımızı tutuk. Halkın bir bölümü dedi ki muhtarlar burada değiller, siz gençsiniz savaşmayın, birkaç saat gizlenin. Köye gelince arayıp da kimseyi görmedikleri zaman giderler. Biz de geri dönüp kaçtık.

[*100] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (26) no'lu açıklama.
[*101] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (26) no'lu açıklama.

Ben bir eve gittim ve büyük kasa[102] içinde gizlendim. Türkler o evin kapısına geldiler. Bir grup "Yahya bu evdedir." dedi. Ben Şeyh (k.s.)'den yardım istedim. Türkler içeri girip ve beni arıyorlardı bulamadılar ve dışarı çıktılar ve halk benim orada olduğumu söyleyince tekrar içeri girdiler. Hulasa dört kere girdiler. <ve kılıçlarla evi çepeçevre kuşattılar.>[103] ve beni görmediler. Benim silahım yanımdaydı. Öyle ki onların eli benim silah ve aygıtlarıma değiyor, beni görmüyorlardı. Onlardan emîn oldum.

Şiir

Her kim onun emân perdesinin arkasındaysa
Günlerin olayları ve belâlarından uzaktır

Onu korumak için kalkanı olan
Kılıç ve oklardan korunmuştur

[336] Hikâye: Ahî Şâdî Habbâz Erdebîlî dedi: Ramazân ayının sonuydu. Şeyh (k.s.), beni çağırdı.[104] Pîre İbrâhîm Kürt zıplayarak geldi ve benim elimi tutup mutfağa götürdü. İki gün çalıştım. Bayram için ekmek yapıyordum. <O ekmekleri pişirirken elim yandı>[105] Sabah olmadan önce, gece Şeyh (k.s.), mutfağa geldi. El öpmek şerefine nâil olmak için öne çıktım. Şeyh bakınca yanmış elimi gördü. Mübârek eli ile elimi tuttu ve ovdu. Derhal iyileşti. Yanma etkisi kalmadı. Sevindim ve bu sevinçle eve döndüm. Bayram gününün sabah namazını kılarken, hatırladım "Ne olmuştu ki Şeyh benim için zafranlı pilav yollamıştı." Birkaç saat sonra hizmetçilerden biri gelip, bir kâse zafranlı pilav getirdi ve "Şeyh buyurdu eğer Ahî Şâdî'nin hasta dostu var ise bu pilavdan ona versin."[106] dedi.

Bir hasta dostum vardı. Öyle ki onun hayatından ümîd kesilmişti. Birkaç gündür hiç yemek ve şurup içmemişti ve hayattan umudunu kesmişti. Ben o pilavı onun yanına götürdüm ve: "Şeyh yollamıştır, ye ki sağlığına kavuşasın." dedim. "Benim durumum iyi değil sen ondan bir tane benim ağzıma koy." dedi. İki-üç tane onun ağzına koydum. "Fazla ver" dedi. Çok verdim o da yedi. "Lokmayı büyüt" dedi. Öyle yaptım. Derhâl kalkıp oturdu, o pilav kâsesini benimle yedi ve şifâ buldu.

---

[102] K, Ç: گنجینه
[103] Ç: <و گرد خانه بگردیدند>
[104] S: نرفتم
[105] H, K, Ç: < > arası yok.
[106] Ç: از این بلا در بدهد

Şiir

Semânın sofrası veya Îsâ'nın mucizesidir
Onun şifâsından hayat kokusu gelir

Hikâye[*107]**:** Edâmallâhü bereketehü, dedi: Serâv'ın[108] Erdekân[109] köyünde Haydar isimli biri vardı. Dilsiz olmuş, konuşma melekesini yitirmiştir. <Şeyh (k.s.)'in huzûruna vardı>[110] Şeyh: "Haydar konuş." diye işâret etti. Haydar'ın dili açıldı ve konuşmaya başladı. **[337]** Zikredince, Kur'ân-ı ezbere okuyunca veya Şeyhe rüyâsını anlatınca dili akıcı olup konuşurdu. Ancak yabancı dil ile konuşması istenince dili tutulurdu açamazdı. <o kişi bu kitabın yazımı sırasında hâlâ hayattadır>.[111]

Şiir

كُلُّ الْــوَرَى بِجَمِيلِ فِعْلِكِ نَاطِقٌ حَتَّى تَكَادَتْ[112] تَنْطِقُ الأَحْجَــارُ

Hikâye[*113]**:** Pîre Cemne Revâdî[114] Tolî dedi: Kardeşim Muhammed, çok hastaydı. Onu Şeyh (k.s.)'in yanına götürdüm. Şeyh mübârek ağzındaki tükürüğü onun ağzına koydu. Derhâl iyileşti, onda hiçbir hastalık kalmadı.

Şiir

O çâresiz hasta cân ile şifâ buldu
O âb-ı hayâttan sağlık ve âb-ı hayatı buldu

Hikâye: Hümâm Bey Erdebîlî dedi: O zamanlar, Yûsuf Bûkâ adındaki bu kişi dönemin emîrlerinden biriydi. O zamanlar, o ve kardeşleri ve onlarla birlikte olanlarla Sultâniye'de hüküm sürüyorlardı. Onların çoluk çocukları ve eşleri Şeyh (k.s.)'e ilticâ etmişlerdi ve onun sayesinde orada sığınmışlardı. Ben üç ay hastalık ve zaafa uğradım ve zayıfladım ve evden pazara gitmek mecâlim olmadı. Birden bire Şeyh (k.s.), beni

---

[*107] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (27) no'lu açıklama.
[108] Ç: سراب
[109] L: آروقان
[110] Ç: <گفت چون به حضور شیخ رسیدم>
[111] < > arası "S"de ilâveten gelmiştir.
[112] S, Ç: لکادت
[*113] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (28) no'lu açıklama.
[114] K: وادی; Ç: پیره حیدر والی

çağırmak üzere birini gönderdi. Ben hâlsizlikten dolayı Şeyhin yanına gidemedim ve hâlsizlikten dolayı vazgeçiyordum. O zât biraz abartarak "Her hâlde imkanı var gel." dedi. Sonunda çaresizlikten kalktım ve bir sopa elime aldım. Yavaş yavaş geliyordum tâ ki Şeyh'in huzûruna vardım "Şimdi yola koyul ve git." diye buyurdu. Mübarek elini benim bacağımın üstüne koydu ve: "Sultâniye'ye git" dedi. "Şeyh üç aydır ki hastayım ve bu hâle gelmişim nasıl gideyim?" dedim. "Ben diyorum ki şimdi yola koyul." diye buyurdu. ve beni gönderdi. Hiç çâre bulamadığım için, yola koyuldum ve Jejkîn mezrasına[115] **[338]** ki yaklaşık bir ferseng (altı km)'dir gittim. Orada kaldım ve yürümeye mecâlim olmadığı için adım atamıyordum. Geri dönmeye kalkıştım. Şehre geri dönmeye başlarken <bir ses[116] duydum ki "Sana git demiyor muyum!" diyordu. Baktım, hiç kimseyi görmedim. Korkudan bir-iki adım gittim>.[117] Yine yorgunluk ve zaaftan dolayı geri dönmeye niyetlendim ve şehre doğru rota değiştirdim. Tekrar bir ses duydum "Sana git, dönme demiyor muyum" tekrar baktım, hiç kimseyi görmedim. Tekrar yola doğru yönelip ve birkaç adım yürüdüm. Tekrar yorgunluk ve zaaftan geri dönmek istedim. Ânsızın bir el gelip benim yüzümü şehir tarafından çevirdi ve yola bakıp da dedi: "Ben sana git de geri dönme demiyor muyum!" elini benim sırtıma koydu ve yüzümü yola doğru yönlendirip kuvvetle yola koydurdu. Öyle ki bağırmak[118] istedim ve ona sinirlendim. Bakınca hiç kimseyi görmedim. Korkunç bir korku beni sardı ve ondan dolayı yola koyuldum ve bu yolun sevâbından habersiz gece de gidiyordum. Epeyce yol kat edip ve haberim olmadan gidiyordum, tâ ki birden bire kendimi Perdelîz'de[119] gördüm. Bir Pîr orada mâbet yapmıştı. O mâbede gittim ve: "Bu nasıl bir yerdir?" diye sordum. "Perdelizdir."[120] dediler. Şimdi, ikindi namazı idi ve ben kahvaltı zamanı Erdebîl'den çıkmıştım. Kendime bakınca hastalıktan hiçbir iz kalmamıştı ve yorgunluk ve hâlsizlik bende yoktu. Tümüyle kurtulup sağlığıma kavuşmuştum ve o hastalık ve zayıflık, sağlık ve güçlülüğe çevrilmişti.

Şiir

Îsâ'nın eli bu şifâhânenin üzerinde
Benim bu hasta vücûduma yeni[121] *rûh üfürdü (cân verdi)*

---

[115] Ş, K, Ç: صديقه ديه
[116] L, Ş, K, Ç: آواز شيخ
[117] Ç: < > arası yok.
[118] S, Ç: عثرة
[119] L: برده نمير
[120] L, K, از تو
[121] L, K: از تو

O Pîre, sıcak bulgur pilavı getirdi,[122] geceyi orada konakladım. Başka gün Sultâniye'ye gittim ve Emîr Çûpân, Şeyh'in işâreti ile Yûsuf Bûkâ'ya mektup yazıp gönderdi. Ben, evlâtlarım ve bana bağlı olanlarla geri döndük.

[339] Şiir

Onun işâretli eli fermân verirse
Bu alan geçit verir

Eğer onun lütuf sunan elinden
Hasta adam şerbet içerse canlanır

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn Akmiyûnî, herkesin kabulü olan öğrenciden rivâyet etti ki: O dedi: "O yıl, Özbeklerin (72) âdil pâdişâhı (toprağı pak olsun) harekete geçip kor suyunun yakınına geldi. Îrân'ın tüm halkı korkmuş ve ızdırâb içindelerdi. Pâdişâh çok ihtişâmlı ve o büyük bir ordu getirmişti ki eğer muzaffer olsalar bu kâfir ordu her yeri alacak ve müslümanların evi yıkılacaktı.

Bir gece Şeyh (k.s.)'in, Özbek pâdişâhının ordusuna doğru gittiğini gördüm. Pâdişâha Şeyhin geldiğini haber verdiler. O dışarı çıktı ve Şeyhi ziyâret etmek istedi. Şeyh onun kafasına tokat vurdu. Öyle ki onun şapkasından toz kalktı. O bu diyardan (ülkeden) yüz çevirip bu ülkeden dışarı çıkıyordu. O hâlimden geri dönünce. Bu hâlimi Mevlânâ Necmeddîn Süleymân'a[123] dedim. Mevlânâ Necmüddîn (rh.a.) "Elhâmdülillâh, Şeyh onun şerrini bu ülkeden çevirdi" dedi. Henüz beş gün geçmemişti ki haber geldi ki Özbek pâdişâhı kaçtı ve geri oturdu ve bu ülke gavurların şerrinden kurtuldu.

Şiir

Dîn gücü böyle bir pazıda iyidir
Millet ve ülkeyi böyle bir kalenin koruması gerekir

Hikâye: Edîb İbrâhîm Kelhorânî rivayet etti: Hüsâmeddîn isimli ki bu şahıs Çulçîn[124] Bahâdır'ın hizmetçisiydi rivayet etti ki o zaman ki Pâdişâh Ebû Saîd, Çûlçîn'i Kâân'a haber için gönderdi. Giderken Şeyh (k.s.)'e uğradı ve yardım isteyip yola koyul-

[122] Ç: آن پیر فی الفور گرمیی در پیش آورد
[123] Ç: + رضی الله عنه
[124] K: جوجین; Ç: جولجین

du. Kâân huzuruna varınca pâdişâhın dediklerini söylerken bir söz (laf) söyledi ve bu laf Kâân'ın hoşuna gitmedi. Fermân verip onu hapsetti. O hapiste çaresiz kalmış korkuyordu. Şeyh'den yardım umudu ve yardım istedi ki "Ey Şeyh garîbim, mahpusum ve umutsuzum." İkinci gün fermân verildi ve onu hapisaneden kurtardılar, dışarı çıkartıp saygıyla uğurladılar ve dönünce Şeyh (k.s.)'in huzûruna **[340]** vardı. Şeyh ona: "Emîr, o hapisten korktun mu?" diye sordu.

Şiir

İhlâsta sâdık olan her gönül
Sadakati ihlâsta bulur

Hikâye: Mevlânâ el-Âbid İzzeddîn[125] Yûsuf Enderîdî dedi: O zaman ki Şeyh (k.s.)'in huzûruna varmamıştım. Ona varmak için arıyordum. Sonunda onun terbiye (edep) şerefine nâil olum. Ancak Taceddîn'in oğlunun kafasında beyin hastalığı vardı. Tüm hekimler onu tedâviden âciz kalmışlardı. Tedâvisi bulanamıyordu. Bu nedenden dolayı durumum perişan idi.

Bir gece Şeyh (k.s.)'yi rüyâmda gördüm. Bana şöyle buyuruyordu. "Duymuşum ki saçı iyi tıraş ediyorsun" diye buyurdu. "Evet <efendim>[126] tıraş ediyorum." dedim. "Tıraş aygıtını (bıçağını) bana ver." dedi. Verdim. O mübârek eli ile aldı ve: "iyidir, benim saçımı al (tıraş et)" dedi. Şeyhin işâretini dinleyip mübârek saçını tıraş ediyordum. Sonra işâret edip: "gel senin saçını tıraş edeyim." dedi. "Benim işim kolaydır. Taceddîn'in saçını kes ki onun hastalığı vardır. Belki sizin mübârek elinizin bereketinden o hastalık ondan uzaklaşır." dedim. Sonra Şeyh (k.s.), mübârek eli ile Taceddîn'in saçını kesiyordu. O gün Taceddîn'in kafasından hastalık yok olup gitti ve tümden iyileşti. Öyle ki sanki bu hastalık asla yoktu.

Şiir

Onu şifâhânesinden kutsal rûhun şifâ kokusu
Yüreği hasta olanın burnuna varır

Onun safâsının şifâsından
Hayât cân bulur[127]

---

[125] Ç: "İzzeddîn lafzı yok.
[126] K, Ç: yok.
[127] Ç: Bu beyit yok.

Hikâye: Pîre Muhammed Tulî diyor[128] ki: Benim bir dilsiz ve sağır kızım vardı. Hiç bir şey duymaz ve söylemezdi. Konuşup ve söylemek ondan gitmişti. Yedi yıl oldu ki hiç kimse ondan bir şey **[341]** duymadı ve işitmedi. Bir gün Şeyh (k.s.), iyi vaktinde huzûruna vardım, fırsat bulup: "Şeyh evimde bir kızım var dilsiz ve sağırdır. Hasbeten lillâhi Teâlâ Şeyh bir duâ etse de şifâ bulsun." dedim. Şeyh (k.s.), duâ etti. Tûl'a gelince Allah Teâlâ o kızın dilini ve kulağını açtı, ona şifâ verdi.

Şiir

Ne mutlu onun şifâhânesinin cânlarına
Rûhü'l-kudüs'ten almıştır havasını

[342] Boş sayfa.

[128] Ş, K, Ç: dedi.

[343] ÜÇÜNCÜ BÂB

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in Cemâl (lutf) ve Celâl (unf) Yönünden Görülen Kerâmetleri

Üç Fasla Ayrılır[*1]**:**

[344] 1. FASIL

O (k.s.)'nun[2] **tam lutfu konusunda**

Hikâye: Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) dedi ki Şeyh (k.s.) ile geçerken Tağâtû[3] köprüsünün[4] yanına vardık. Sevinçli ve coşkulu bir haldeydi. Bir miktar nebât mübârek ağzındaydı. Türklerin oğlanlarından Hızır diye zâlimlerden biri ki dağ ve çöllerde büyüyüp eğitilmişti -bu devletin huzûruna vardı ve geçiş halinde köprü üzerinde durmuş idi. Şeyh bir miktar nebâtı mübârek ağzından çıkarıp onun (Hızır'ın) ağzına koydu. Onun hâli değişti, birden bire coşkun bir hâle geçti.

Şiir

وَمِنْ عَجَبِ الأَيَّامِ أَرْزَاقُ أَهْلِـــهَا قُسِمْنَ وَهُمْ فِيـــهَا سُهَارٌ وَنُوَّمٌ
فَمِنْهُمْ سَهَارٌ وَالأَمَانُ بَعِيـــــدَةٌ وَمِنْهُمْ نِيَامٌ والسَّـــعَادَةُ يُـــخْدَمُ

Şiir

O nebâtın zekâtı verildi
Hızır için de âb-ı hayât sermâyesi oldu

Keşif hâli onda görüldü. Öyle ki tüm dünyayı kattetti. Onun adımına düştü öyle ki istediği yere gidiyor, çölde dolaşıyor, hiç kimsenin binemediği **[345]** vahşi ata biniyor, dağ-taş geziyor, hiç yara-bere almadan suya giriyor ve sudan geçiyordu. Öyle

---

[*1] Bkz. "İhtilâflı nüshalar bölümündeki (29) no'lu açıklama.

[2] H, L: Şeyh.

[3] Ç: بقاتو

[4] H, Ş, K, Ç: پل

ki atın toynağı (tırnağı) suya dalmıyordu ve öyle oluyordu ki çocuklar gibi bir kamışa binip dağdan-dağa ve dereden-dereye havada gidiyordu.

Şiir

Bizim havalarımızın kuşları uçarsa
Şâh elinden kurtarırlar gibi uçarlar

Ondan sonra durum iyileşti, çok yüksek mevkîye sahip oldu ve büyük bir mertebeye erişti. Şâm tarafında, büyük bir kalabalık[5] ve izdihâm oldu. Zafer elde ettiği için tüm halk ona bey'at etti ve hulefâ ve terbiye sahiplerinden oldu ve kitabın yazılış yılında Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü)'in huzûruna geldi.[*6]

Terbiye veren bakıcısı[7] *bu kuşu ne eder?*
Ancak yükseklik dilerse Kâf dağının başındaki
anka kuşunun eşi yapar (yüceltir)

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü sâhibu'l-makâmât Pîre Yûsuf Kavzenî (rh.a.), öncelikle dikenlerin derdinden kurtulmak için özlemle bir mürşit arıyor bu çölün sevdasını arıyordu. O ülkede hiç kimse yoktu tâ ki Muhammed Nağle'nin ona adresini verdiler. Onun yanına gidip birkaç dakika onunla birlikte oldu. Onun işini çözemiyordu ancak çok güçlü riyâzat çekmişti ve keşif bulmuştu. Susuzlar gibi ziyâret ateşi içinde alevliydi tâ ki bir olay sırasında gökten bir asânın inmesini gördü ve onun eline gelmesini gördü <ve asânın başında bir top vardı. O topun da birçok deliği olup her delikten birkaç renk dışarı çıkıyordu.>[8] ve Pîre Yûsuf tekrar o asâyı göğe atıyordu. O asâdan bir ses çıkıyordu ki "Sana lâyık olan şeyi Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'den elde edeceksin oraya git".

Şiir

Yüreğinin ağız mücevherini denizden iste
Çünkü hazîne sandığı oradadır, Orda ara

---

5 L, K, Ç: و در اطرف غلبه و

*6 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (30) no'lu açıklama.

7 S: رزقه

8 K: < > arası yok.

[346] Pîre Yûsuf (rh.a.) isteğini elde etmek için yola koyuldu. Oradan dilek kâbesine teveccüh etti ve Şeyh (k.s.)'e doğru yolculuğa başladı.

O zaman Şeyhin Kelhorân'da zâviyesi vardı. Pîre Yûsuf geldi ve o eski zâviyeye kondu. O sırada Şeyh, zâviyede değildi. Pîre Yûsuf, coşku ateşi içinde kaynayarak dayanamadı. Zâviyeden çıktı ve Şeyhzâde Cemaleddîn Ali (rh.a.)'yi görmek istedi ve yola düştü. Şeyh zâviyeye gelince: "Böyle bir genç buraya gelmişti, nereye gitti." diye sordu. "gitti." dediler. "Derhâl biri, onun peşinden gitsin, onu geri getirsin." dedi ve: "Eğer boyun eğmezse o zaman da zorla getirin." diye buyurdu.

Şiir

Bizim arımız kendi irâdesi ile bizim tuzağımıza gelirse
Sonunda elimizdeki yemle onu tuzağa getiririz

Bir hızlı koşanı kaldırıp, yakına varınca tahtaya bir şey uzatıp ve onun hareket ettiğini gördü. Pîre Yûsuf onu görünce anladı ki onun peşinden gelmiştir geri döndü. Şeyh'e varınca, elini Şeyhin eline koydu, Şeyh de onun elini tuttu. Keşif lambasını ki otuz yıl yanar tutmuştu. Şeyhin güneşi karşısında nûrsuz kaldı ve onun keşfini şeyhin ışık örtüsü sardı.

Şiir

Bir kum parçası[9] *hiç kâf dağıyla karşı karşıya gelebilir mi?*
Bir delikten sızan ışık, güneş ışığı karşısında ne olabilir?

Artık Şeyh ona bir mûcizeli ve yüreği açan bir nazar etti ve konuşmaya başladı. Allah ü Teâlâ'nın ışıkları kanatlanıp ona lâyık olanı söyledi ve derhâl münkeşif oldu. Şeyh onun eline bir hazîne verince, şeyhin mübârek ayağına kapandı ve başını koydu.

Şiir

Bu dünya (devir) tam ben diyen gibi oldu
Bu devirden ne aradıysam onu buldum

---

[9] L, K: وزن

Tevbe edip telkîn aldı. Oradan eve gidince, kendi karısı, çocukları ve ona bağlı olanları gördü ki her bir zikir demiş ve her biri bir makâm sahibi olmuşlar. Öyle bir mûteber rivâyet var ki halkın bazısı onun ineklerinden apaçık zikir duydular.

[347] Şiir

Bir görünüm yerinden güneş nûru (ışığı) saçarsa
Her tane havada o ışıktan dolayı dans ve harekete geçer

Hûrî bakınca[10] *karanlık nerde kalır*
O eve böyle ışık gelir[11]

Hikâye: Dâmet bereketühü dedi: Şeyh (k.s.) bir keresinde Halhâl'a gitti ve orada büyüklerden ve ulemâdan her biri Şeyhi kendi evine götürmek istiyordu. Eğer Şeyh birinin evine gitseydi <onların arasında şer ve savaş nedeni olurdu. Şeyh gözden geçirince bir ufak kapıya vardı ki sâhibine Bahâüddîn Gâzor diyorlardı-Dervîş birisi idi ve hiç günâh işlememişti. Onun yaşayış felsefesi helâl ekmek kazanmaktı.>[12] Buyurdu: "Ben evim budur." Ve âniden attan yere indi tâ ki o evde otursun. Bahâüddîn Gâzor alelacele evin kapsına koştu ve müjdeli bir şekilde şöyle dedi:

Şiir

Bu devrânda böyle bir saâdet kimseye nasîb olmadı
Onun bedâva ışığı bize sıçradı

Yumuşak ve temiz bir halı serdi ve Şeyh (k.s.)'i rahat bir şekilde oraya oturttu. Bahâüddîn Gâzor eşine: "Evimizde şimdilik ne var?" diye sordu. "Bir miktar ekmek, et ve bal" dedi. Derhâl onları Şeyhin huzûruna getirdi. Şeyh açılış bâbından biraz yedi ve Bahâüddîn Gâzor'a lütuf nazarıyla baktı. Bu yüzden onun hâli değişti ve o kimya, onun kalbini etkiledi. Eşinin yanında: "Ey eşim, ben o eski erkek değilim kendimi başka türlü görüyorum." dedi. Eşi de: "Ben de o kadın değilim." dedi. Her ikisinin de hâli değişti.

---

[10] Ç: خورشید چو رخ نماید

[11] L: Bu beyit yok.

[12] K: < > arası yok.

Şiir

Bir güneş bize ışınlarını yöneltti
Bizim bu toprak parçalarımız mücevher oldu

Saâdetten bir kimyâ nasîb oldu
Bizim kum taneciklerimize akın etti

Sonra Şeyh (k.s.)'in dönüşünden sonra Bahâüddîn'in coşku, sevdâ ve ses beynine öyle yerleşmişti ki dayanamıyordu. **[348]** Âşıklar gibi çölden çöle, dağdan dağa koştu Erdebîl'e kadar geldi. Şeyh'in huzûruna çıktı ve: "Şeyh, benim vücûdumdaki her kıldan bir tespih ve zikir duyuyorum." dedi. Şeyh de: "Daha fazla çalış ki, bu kuru ağaçtan bile bunları duyasın." dedi. Evin tavanına işâret etti, tahta zikrediyor, Bahâüddîn duyuyor, her şey tesbîh edip şükrediyordu.[13] <[14]وَ إِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ> [*Hiç bir şey yoktur ki onu tesbîh etmesin*].

Şiir

Sağdan ve soldan safâ sazının sesi geliyor
Eğer âşıksan her iki âlemin sebeplerle dolu olduğunu işit

Başlangıçta bu şarkı ile aşk karıştı
Tüm toprağın parçalarında sonuna kadar bu ses vardır

Hikâye: Emîr Melik Eşref Çûpân, Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) huzûrunda dedi: Pâdişâh Saîd Ebû Saîd ve Bağdâd Hâtûn ve ülkenin büyükleri ile Şeyh (k.s.)'in huzûruna vardık. Şeyhin huzûrunda, Emîr Çûpân'ın merhûm torunlarını ve büyük bir kalabalığı hazır bulduk. Bense daha çocuktum. Şeyh, o sırada bana nazar buyurdu, yanına çağırdı, alnımı öptü ve Pâdişâh Ebû Saîd'e: "Pâdişâh bu çocuğu iyi koru. Bunun başının üstünde devlet kuşu görüyorum." dedi. Ebû Saîd de: "Evet doğrudur, onun başında görünür." dedi. Ben o Şeyhten önce kerâmet gördüm. Bana dünyadan ne istedimse bahşetti, ne istiyorsam hepsi oldu ve bu devlet ve pâdişâh büyüklüğünü onun şevketinden aldım.

---

[13] S: < > arası yok.
[14] İsrâ 17/44.

Şiir

Öyle bir Pîrden böyle gençken baht buldum
Bu devlet[15] *içerisinde her ân mutlu oldum*

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Merhûm Emîr Hüseyin Celâyirî kendi çocuğu Emîr Hasan'ı çocukluk çağında Tâştemûr'la[16] ki onun vârisini (saltanat vârisi) Şeyh (k.s.)'in huzûruna gönderdi ve: "Bu çocuğumu Şeyhin mübârek eteğine at ve de ki Allah rızası için bu çocuğu kabûl et." dedi. Tâştimûr Emîr Şeyh Hasan'ı Şeyh (k.s.)'in huzûruna getirdi ve şeyhin mübârek ayağına **[349]** attı ve: "Babası Emîr Hüseyin, Şeyh'e bu çocuğu Allah rızâsı için kabûl etsin diye yalvarıyor." dedi. Şeyh: "Kabuldür" diye buyurdu. "Şeyh, bu çocuk için bir hediye verecek mi" diye sordu. Şeyh bir mendil ve kumaş verdi.

O gün Şeyh Hasan gitti. Başka gün babası Emîr Hüseyin Şeyh'in huzûruna geldi. Emîr Şeyh Hasan, babasının elini tuttu ve babasını çekerek Şeyh'in huzûruna kadar çıkardı. "Şeyh, babamı getirdim." dedi. Emîr, Şeyhin elini öpünce: "Şeyh melikler ve emîrlerin huyu üzere birilerinden pâdişâhlık beklentileri olursa her bir emîrlerden biri çocuğunu onun hizmetine seçer ve onun hizmetçisi yapar ve o pâdişâh olunca bu çocuklar onun yanında saygıya sahip olurlar ki babaları ve akrabalarına sahip çıkıp, himâye etsinler. Ben Şeyh Hüseyin'i onun için sizin yanınıza göndermişim tâ ki Şeyhin gözü üstünde olsun ve bizi kıyamet ve âhirette himâye etsin. Çünkü dünya malına muhtaç değiliz. Belki âhiret korkusu ve sonumuzun hayırlı olması gâyesindeyiz ki Şeyhin inâyeti ile sonsuzluk pâdişâhlığına ermiş olalım." dedi.

Şiir

Biz onun için,[17] *ümîdvâr elimizi senin eteğine uzatmışız*
Dar günümüzde elimizden tutasın diye

Şeyh Emîr, Şeyh Hasan'a lütuf nazarıyla bakınca kabullenme şerefine nâil oldu, onun <o yerde>[18] öyle makâmı yükseldi ki ömrünün sonuna[19] kadar ona hiçbir

---

15 H, L: وندرين درگه
16 L, Ş, K: تشتمور
17 H: دادم
18 S: yok.
19 H, Ş, K, Ç: دوران الى يومناهذا

zarar gelmedi, <o yerde>[20] onunla bir yaşta olanların ömrü, onun gibi uzun olmadı, bu zamana kadar onun hiçbir namazı kazâya kalmadı, devamlı kelime-i şehâdet onun dilindeydi ve o zaman ki Pâdişâh Ebû Saîd onu sınır yüzünden görevinden aldı ve Ruma gönderdi, Pîre Bâbâ'yı Merağe (rh.a.)'yi gördü ki Şeyh (k.s.), Emîr Şeyh Hasan'ı kendi eteği altına aldı ve baba diyerek: "Baba bunu al ve onu kepenkinde sakla ki bizim onunla isimiz vardır."

Şiir

Nereden onun eteğine belâların tozu oturabilir ki
Onun eteği belâlara karşı bir kale gibidir

[350] Hikâye: Pîre Aynüddîn Eherî dedi: Benim babam, Pîre Sâdık Şeyh (k.s.)'in huzûruna vardı. Pîre Îsâ'yı -ki benim üvey babamdır.- kendiyle getirdi. Halbuki bu Pîre Îsâ, o zamanlar küçüktü ve erginlik çağına da varmamıştı. Şeyh (k.s.)'in elini öpme şerefi nasîb olunca onlara işâret etti ki Îsâ Şeyh'in yanına gitsin. Şeyh üç kere mübârek tükürüğünü onun ağzına koydu. Îsâ o gece uydu. Sabah olunca kalktı ve bütün Kur'ân'ı ezberlemişti. Bugüne kadar -ki te'lif yılıdır- o yıl Kur'ân'ı okurdu ancak harfleri bilmediği için avâm gibi okurdu. Ancak eğer gözünü kaparsa parmağını hangi âyetin üzerine koyarsa koysun doğru çıkıyor, gözünü açarsa bu işi bilmiyor ve yapamıyordu.

Şiir

Çünkü onun rûhu hep ihsân ve hep hayattır
Îsâ, onun Îsâlı nefesinden neşeli olarak geldi

Hikâye: Kardeşim Pîre Yâkûb, zikir okuyanların grubundandı. Rivâyet etti ki: Şeyh'in yolu bir keresinde Germrûd'dan geçti. Dönünce o bölgeye Germrûd'a bakınca lütuf ile baktı ve bu beyti okudu:[21]

Şiir

Bu Tûrân çölünde birini avlıyorum
Onu hâtıra olarak dünyaya koyuyorum

---

[20] Ç: yok.
[21] Ç: + وَ أَنْشَدَ

O nazar etkisini gösterince ve Hakk Teâlâ başarı ateşini o mâbedin halkında yakınca, ciğeri yanmış insanların kokusu hayâletlerin burnunu hoş kokulu yapıyordu ve binlerce doğru dürüst insan yalın ayak ve neşeli hâlde onun yerine akın ediyorlardı.

Şiir

O âşıklar gece-gündüz varıyorlar, yüreğe varmak için
Cânları avuçlarında, deliler gibi koşuyorlar[*22]

Hikâye: Mevlânâ Muhyiddîn dedi: Halhâl'ın Sencbud[23] köyünde Şervîn isimli birisinin Halîl adlı bir oğlu vardı. Halîl'in de doğuştan kör olan Muhammed isimli bir oğlu vardı. **[351]** erişkin yaşına vardı. Gecelerin birinde rüyâsında, Şeyh (k.s.)'i gördü: "Muhammed'in oğlu, al bu şurubu için." diye buyurdu. Muhammed, aldı, içti. Uykudan uyanınca tüm Kur'ân'ı ezberlemiş, hâfız olmuştu. Sabah olunca câmide Kur'ân okumaya başladı. Hepsini ezbere okuyordu.

Şiir

O kupanın mucizesine dâir işâret vardır
Onun bir yudumu ölmüş yüreklere âb-ı hayât olur

O kıymetli sürme kör yüreklerin gözüdür
Kimileri perdelerde huzûru buldu tâ ki bitkiyi ele geçirdi

Hikâye: Mevlânâ Muhyiddîn dedi: Şeyh (k.s.) Sultâniye'den geliyordu. Kazvînlilerin kâfilesine vardı. Onu üç gün ağırladılar. Birçok koyun ve inek kurbân ettiler, müthiş misâfirperverlik gösterdiler. Şeyh (k.s.): "Hiç kimse elini sofraya uzatmasın, bir şey yemeyin." diye buyurdu. Arkadaşlar, yemediler. Perdelîz'e varınca üç gün hiç bir şey yememiştiler ve açdılar. Ânsızın Horşîr[24] diye birisini Surak köyünden koşar halde geldiğini gördüler. Şeyh'in, atının ipini aldı ve: "Allah'tan korkmuyor musun?" dedi. Şeyh: "Evet korkuyorum." dedi. "Bir müddet dur da arkadan gelen kişiye bak." dedi. Baktılar, halk kalabalık bir hâlde geliyordu.[25] Şeyhin atının ipini aldılar.

[*22] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (31) no'lu açıklama.

[23] H, Ş, Ç: سنجبيد

[24] L: خورسير; K: حورشيد şeklinde noktasız gelmiştir; Ç: خوره شير

[25] L: خلقى بس انبوه مى آمدند

Perdelîz Köprüsünün yanına getirdiler ve o kadar nimet hazırlamışlar ki dil onun açıklamasından âcizdir. Pîre Emînüddîn Germrûdî'nin anlattığına göre, o da Pîre Emîr Şâh'dan anlatıyor: Kadınlı-erkekli yetmiş kişi, yemekleri kafaları üzerine tutup getiriyor. Şeyh (k.s.), mübârek nazarını onlara yöneltti birden bire o kadınlı ve erkekli yetmiş kişi zikretmeye başladılar.

Şiir

Onun sofrasının kalıntıları yüreklerin dermânıdır
Ne mutlu o adama ki yüreği için ondan bir pay almıştır

Bir köyde,[26] yoksul, çoluklu çocuklu bir dervîş vardı. Bir zerdâli ağacı vardı. Onun birkaç meyvesi yetişmişti. Onları topladı ve bir şeye koydu ve: "Gideyim, Perdelîz köprüsünün yolu üzerinde durayım ve buradan geçen olursa bunu ona vereyim, belki bana bir bağış yapar." dedi. Perdelîz köprüsünün yoluna vardı. **[352]** Çok büyük bir kalabalık vardı. "Bu kimdir?" diye sordu. "Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)." dediler.

Şiir

Onun devleti çoğuna mutluluk elini sürdüğü için
Bu akan hazîneyle cennette bir yer bulundu

Şeyh (k.s.)'in bendeliğine vardı ve onun mübârek elini ve ayağını öptü. Onu Şeyhin yanına koydu ve konuşmaya başladı ki "Halk, Allah'tan kadîr gecesi ihtiyaçları için isterler, Ben gündüzleri kadîr gecesini gördüm. Benim murâdımı ver." diye konuşmaya başladı. Şeyh (k.s.), mübârek eli ile zerdâliyi aldı, bir iki tane yedi ve her birini birisine verdi. Ondan sonra: "Ona bir şey verin." diye buyurdu. Ona çok güzel birkaç tane elbise ve dirhem verdiler. Öyle nimetler, kızartılmış tavuk ki onları taşımak çok ağır gelirdi. "Şeyh, bunları evine götürmek için birilerini benimle gönder. Eşim ve çocuklarım da karınlarını iyice doyursunlar." dedi. Onların hepsini, onun evine götürmeleri için işâret etti. O kişi ömrünün sonuna kadar o nazarın etkilerini çok gördü ve refâh içinde yaşadı.

[26] K: Sonraki konu, ayrı bir hikâye olarak gelmiştir.

Şiir

Günleri, bahtı yüzünden kadir gecesi oldu
Ondan dolayı fazîlet topladı

O devlet kuşu elini onun başına sürdüğü için
Ondan[27] *menfaatler gördü*

Hikâye: Mevlânâ Şemseddîn rivâyet etti: Pîre Ahmed Seturkî'den ki babam Fakîh Muhammed ve tâliblerden bir grupla birlikte Şeyh (k.s.)'in huzûruna gittik. Çok lütuf gösterdi. Ondan sonra Fakîh Muhammed: "Şeyh, bazı dervîşlerin ve pîrlerin kızları ve eşleri vardır ki onlar Şeyhin huzûruna gelemiyorlar. Şeyh onlar için bir şey teberrük buyursunlar ve göndersinler." dedi. Şeyh de: "onlar için öyle bir teberrük götür ki kör gözler, görür olsun, sağır kulaklar da duyar olsun." diye buyurdu.

Şiir

Hayât bağından şifâlı ilaçların kurusunu götür ki kokusu
Hz. Îsâ'nın nefesi gibi mûcize etsin

Dönünce, bir bölüm pîrlerin ve dervîşlerin eşlerinin belki çoğu oradaydı. Hepsi zevk sâhibi oldu. Öyle ki kadınlar zikirde daha ileri gidiyorlardı ve: "Bizim kör gözlerimiz vardı görür olduk, sağır kulağımız vardı duyar olduk." diyorlardı.

[353] Şiir

Onun aşk güzelliğinden ve sazının derdinden bir koku çıktı
Kör gözler görür, sağır kulaklar duyar oldu

Hikâye: Pîre İzzeddîn'in[28] [oğlu] Pîre Abdullâh dedi: Emîr Ali Sofraçî dedi: Mugân'ın Hümâ şehrindeydim. Bir gece Şeyhi ayakta gördüm. Şeyh Zâhid (k.r.)'in halîfelerinden olan Kemâl Mahmûd elinde bir kese dolu altınla geliyordu. Şeyh onu gördüğü için derhâl elini uzatıp onun elinden altın kesesini alıyor, altınları kendi eteğine koyuyor, keseyi de Kemâl Mahmûd'un eline veriyordu.

---

[27] Ç: از

[28] H, S, Ç: Hâce Abdullâh.

Bir süre sonra Şeyh (k.s.)'in huzûruna vardı gördü[29] ki Şeyh bağda durmuş, Pîre Halîl ve Pîre İshâk da onun yanında duruyorlar. El öpme şerefine nâil olunca: "Emîr Ali, o olayı Hümâ şehrinde görmüştün söyle." dedi. "Hangi olay?" diye sordum. "O olay ki Kemâl Mahmûd'u bir kese altın ile gördüğün benim de ondan altınları aldığım olay" dedi. "Halk duruyor, nasıl söyleyeyim." dedim. "Söyle hiç kederlenecek durum yok." diye buyurdu. "Ne diyeyim? Şeyh onu biliyor ben ne diyeyim? Şeyh buyursunlar." dedim. Bu yüzden Şeyh (k.s.), olayı başından sonuna kadar anlattı. Ben de kendi kendime: "Eyvallah, üstâdlık budur, bak gör mürîd ile üstâdın hâli nasıldır?" dedim.

Ben bunu düşününce, bahçıvan bağa su veriyordu. Şeyh (k.s.), kolayca onun elinden beli alıp <ve su ceviz ağaçlarına gidiyordu, onu kapatıp başka ceviz ağacına su vermeğe başladı.>[30]" Sonra: "Gel" dedi. Ben de yanına gittim. Buyurdu: "Üstâd ile mürîdin durumu budur: Kabz-bast, menet mek ve itâat etmek." Sonra başımı, ayağına koydum ve: "Şeyh amân." dedim. Şeyh: "Paniğe kapılma, senin için suyu bağladım." diye buyurdu. Benim hâlimi değiştirdi. Ânsızın bana bir keşif geldi. Yıllarca bu kadar çalıştığıma rağmen, böyle bir şey görmemiştim.

Şiir

Devlet suyu benim kanalıma akar oldu
Bu yüzden rûhum ve cânım sermâye buldu

[354] Hikâye: Pîre Muhammed Tîrâbâdî'nin oğlu Pîre Cebrâîl dedi: Kekemeydim ve Kur'ân okuyamazdım. Yolculuğa çıkınca, Bozkeş dağında mola verdim. Oraya varınca abdest alıp iki rekat namaz kıldım. Şeyh (k.s.)'in geldiğini gördüm. Ağzındaki tükürüğü, benim ağzıma koydu. Dilim açıldı ve Kur'ân benim dilime yatkın oldu.

Şiir

Cân suyu, o ağız suyuna hasret duyuyor
Bu Kur'ân suyu mûcizesi ile beni bu kekemelikten âzâd etti

---

29 Açıkça, bu cümlenin رسیدم ve دیدم olarak gelmesi gerekir.

30 H, L, Ş, K: <و آب در گردوی دیگر انداخت>

Hikâye: Meliku'l-ubbâd Hacı Mücîrüddîn Pişkînî[31] (zâdallâhü bereketehü) dedi: Bir kez Şeyh (k.s.), Geştâsfî'den dönüyordu ve <Mûgân>[32] yakınında konaklayacaktı. Onunla birlikte olanlar, Ahî Ali Delûzî ve Pîre Hızır Berzînî[33] dışında başka kimse hazır değildi. Ancak Türklerin oluşturduğu topluluk coşmuştu. Ben yaklaşık yirmi kişiyle birlikte mutluluk şerefine ermek için hazretin huzûruna çıktık. Teberrük sofrasını önüne getirdim. Halbuki o vakit mal ve para açısından sıkıntıdaydım. Öyle ki öğrencilerden biri benden bir dirhem istemişti, ona vermek için evimde bir dirhemim bile yoktu. Âilemden de hiç birinin ona borç verecek parası yoktu. Ben o parayı vermekten âcizdim ve onun sevâbından yoksundum.

Şiir

شَهِدْتُ صَرْفَ[34] الدَّهْرِ كَهْلاً وَ نَاشِياً وَجَرَّبْتُ حَالَيه عَلَى الْعُسْرِ وَالْيُسْرِ
فَلَمْ أَرَ بَعْدَ الدِّينِ[35] خَيْراً مِنَ الْغِنَى وَلَمْ أَرَ بَعْدَ الْكُفْرِ شَرّاً مِنَ الْفَقْرِ

O sofrayı Şeyh (k.s.)'in huzûruna getirdim. Şeyh Türklerin sofrasından çekiniyordu-sofrada çekinilecek bir şey bulamayınca "Beni Türklerin sofrasından **[355]** kurtar. Allah sana bereket versin." dedi. Bu duâ ve lütuf nazarıyla, o sene Allah Teâlâ bana nimetler kapısını açtı. Hesaba gelmeyecek kadar çok nimete kavuştum. Ondan sonra hep refâh içinde oldum. Hiç nimetsiz kalmadım.

Şiir

Sofradaki nimetlere bakışı
Benim zâhirî ve bâtınî nimetlerimdir

Ne mutlu o yürek ve câna ki bu nimet ve ekmekten alabilmiş
Hem kuvvet, hem rûh ve vücûd gıdası bulmuştur

---

31 Ç: مشکینی
32 "S"de ilâveten gelmiştir.
33 L: بن زینی ; Ç: برزندی
34 H, L, Ç: شهدت صروف ; K: سعدت صروف
35 H, K: فلم أربعد الذین ; L: فلم أسعد الدّین

[356] 2. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in sert olduğu durumlardaki kerâmetleri

Hikâye: Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) dedi: Bir defasında Şeyh (k.s.) bu yerde -ki Şeyh'in mutahhar mezarıdır- oturmuştu. Hoşa giden sözler söylemekle meşgûldü. Bir grup, onunla mutlu ve gâyet rûhânî bir hava içindeydiler.

Şiir

O meclis ki o kutsal rûhun, rûhluk gücünü aldın
Sâf kadehi aldın ve cânın o mecliste safâ buldu

Ânsızın zamanın ileri gelenlerinden Alişâh Cûşkâbî çıkageldi. Pâdişâh Ebû Saîd ona kendi babası olarak sesleniyordu. Şeyh (k.s.), ona değer verdi ve ayağa kalktı. Alişâh girince küstâh bir şekilde Şeyhi kenara aldı ve "Hazır ol -Bezbân Tebrîzî- Gû harîfur jate" dedi. Yânî "sözünü iyi tart ki adamın geldi" (74) dedi. Bunu derken de elini Şeyhin mübârek omzuna vuruyordu. Şeyh gayrete geldi. Ona yüzünü çevirip: "Hey, hazır ol ki adamın geldi." dedi. Oturdular. Alişâh Ordu şehrinin durumundan söz etmeye başladı. Rûhânî sözler, şeytânî saçmalıklara çevrildi. Şeyh (k.s.) gayretli ve hiddetliydi.

Şiir

يُثَقِّفُ أَحْدَث الزَّمَانِ بِسَطْوَةٍ وَ يَعْرِكُ آذَانَ الْخُطُوبِ الْعَوَارِكِ

[357] Oturum sona erince, Alişâh Ordu'ya gitti. Ordu, Vîlek çayırında olup Erdebîl bölgesindedir. O gün çarşambaydı. Öğlen namazında, âniden <Vezîr>[36] Gıyâseddîn Reşîdî, Pâdişâh Ebû Saîd'in yanında, Alişâh Cûşkâbî'nin durumunu söyledi ki söyleyin "Emîr Çûpân yaşıyor ve gelecek. Bu sözü Bağdât Hâtun'a ulaştırmıştır. Halk iki tarafa bölündü." Pâdişâh Ebû Saîd'in hükmü, onu tutuklasınlar oldu. O gün Alişâh'ı yakaladılar, perşembe günü hapisteydi. Sabah vakti onu öldürdüler. Elini ve bacağını ayırarak çevreye gönderdiler. Şeyhin (k.s.)'in mübârek omzuna küstahsızca uzanan el üçüncü günü ayrıldı ve etrâfa gönderildi. <Kafası vücûdundan ayrıldı>[37]

---

[36] S: < > arası yok.

[37] "S"de ilâveten gelmiştir.

Şiir

Böbürlenme huyuna sahip olduğu için
Serseriliğinden dolayı başından oldu

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Ne zaman Şeyh hastalansa evden dışarı çıkmak mümkün olmuyordu. Bu dönemde Üstâd Şems Neccâr, kardeşim Şerefüddîn (zîdet bereketühü)'e havuzhâneye su getirilebilineceğini çünkü O[38] (Şems)'nun çoğu evlere havuzhâne yaptığını söyledi ve: "Ölçüleri aldım, suyu getiriyorum." dedi. Eskiden evin kapısı önünde olan kanaldan -ki şimdi kutsal hazîredir- suyu havuzhaneye getirmek istiyordu. Kanalın kazma işlemine başladı ve kanalı Şeyh (k.s.)'in evinin önüne getirdi öyle ki ayağınızı evden dışarı atınca kare şeklinde taş vardı ki zamanla aşınmıştı. Ayaklarını o taşın üzerine koyuyorlardı. Kanalı o taşa kadar getirdiler. Bir insan boyu kadar derinliği vardı.

Ânsızın Şeyh (k.s.)'de bir hastalık peydâ oldu. Öyle alışmıştı ki dinlenmek isteseydi bu yere gelip -ki şimdilik hazîredir, münevver mezarı buradadır.- dinlenirdi. <Hoşuna giderdi.>[39]

[358] Şiir

O türbede sen dostluk ve ünsiyet bağı gördün
Mübârek Cennette dinlendin

Dinlenmek için evden çıktı. Mübârek ayağını kapının eşiğinden dışarı atmak isteyince kanalı gördü. Ayağını atmaya mecâli yoktu. Âh çekip "Bunu kim yapmıştır?" diye sordu. "Hâce Şerefüddîn" dediler. "Bu işi kim ona tavsiye etmiştir?" diye sordu. "Üstâd Şems Neccâr" dediler. Allah'tan Şems Neccâr (marangoz) oradaydı. Şeyh ona bakıp: "Diyelim ki genç olduğuna göre onu affettim, sen ne yapacaksın?"[*40] diye sordu. Üstâd Şems, bunu duyunca ömrünün alt üst olduğunu anladı. Gitti, kendini hazırladı ve halktan helâllık istedi. Verem hastalığına yakalandı ve üç gün geçmeden de öldü.

---

38 H, K, Ç: ki Hâce Şerefüddîn.

39 S: yok.

*40 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (32) no'lu açıklama.

Şiir

Cân yakan ok onun yanına değdi
Cânı ve ömrü elden gitti

Edâmallâhü bereketehü dedi[41] Ona hasta ziyâreti için gittim, dedi: "Benim işim Allah kazasına uğradı ve ben gittim, Ancak Allah için, Şeyh hazretleri benim için şefaât dilesin, ki beni affetsin. Dünyadan gidiyorum, bâri âhiretim hayırlı olsun. Şeyh'den bağışlanma dile tâ ki bu dünyanın azâbına katlanayım." Şeyh (k.s.)'den şefaât diledim. O da affetti.

Şiir

Böyle bir oku yediğim için cânımdan olmam yakındır
Ancak bu olayda îmânımın elden gitmesinden korkuyorum

Hikâye: Mevlânâ Abdü'l-Cebbâr Dûlânî[42] dedi: Şeyh (k.s.), barış ve haksız yere akıtılan bir kan için Kelhorân köyüne gitti ki Erdebîl'in Hîrbehrek (75) nâhiyesindedir. Öldürülenin velisi Şeyh (k.s.)'in varmasından haberdâr oldu. Yüzünü çevirdi ve Şeyhin köye varmasından önce dağa doğru gitti. Şeyh köye varınca: "O adam dağa doğru yol aldı ve köyden dışarı çıktı" dedi. Şeyh, mübârek hareketini geri çevirdi ve söyledi "Gittiği için, gitti".

Ondan sonra hiç kimse onu görmedi ve onun ismini ve adresini duymadı ve hiç şey belli olmadı ki işi **[359]** durumu nasıl oldu ve malı kime yetişti. Çoluk çocuğu ve eşi öldüler. Evi bütünüyle dağıldı ve harâb oldu. Hâlâ da öyledir ve bir türlü inşâ edilememektedir (Lanetlenmiş).

Şiir

Bu âleme sen yüz çeviriyorsan
Bu yaptığın sadece dünyanın cefâsından tokat yemektir

Okun atılmasına baş parmak[43] *yardım eder*
Dünyada fehhâse ortaya çıkıyor

---

41 H, Ş: Sonraki konu ayrı hikâye olarak gelmiştir.

42 H, L, Ş, K: مولانا زين الدّين عبد الجبّار; Ç: مولينا عبد الجبار

43 K: دست شصت

Oradan Şeyhi Âlâruk köyüne getirdiler. Pîre Melikşâh diye isimli biri istiyordu ki Şeyh onun evini teşrif etsin. Çabucak şeyhi evine götürmek istiyordu. Şeyh köyün kapısına varınca: "İbrâhîm Çekûte'yi niye bırakıp da köye sokuyorsunuz" diye buyurdu ve halbuki bu İbrâhîm Çekûte ünlü idi ve öyle birisi idi ki Fesât ve gece baskını yapmakta halk arasında bilinen ve zâlim[44] önünde güzel görünürdü. Muhammed isimli bir kardeşi vardı. Çok büyük ve iri vücuda sahipti ve o ân hazır idi. Bu sözü Şeyhten duyunca: "Şeyh Çekûte ne yapmıştır ki Çekûte Çekûte diye bağırıyorsun?" dedi. Şeyh bakıp: "Bu kimdir?" diye sordu. "Çekûte'nin kardeşidir" dediler. Şeyh ona: "Dök onu" dedi. Derhâl bu Mahmûd öldü. Şeyh birkaç adım atıp Pir Melikşâh'ın evine gitti. Henüz oturmamıştı ki Mahmûd'un annesinin feryâdı kalktı öyle ki "Dağ yıkıldı" baktılar, Mahmûd ölmüştü ve baştan başa şişmiş, eli ve ayağı düz olarak yere (toprağa) düşmüştü.

Şiir

Oluk yürekten çıkınca çâresiz yürekte oturacak
Adamın zehirli oku vaktinde katil olur

İbrâhîm,[*45] Çekûte Hîrbehrek'in Bânîzek[46] köyünde oturuyordu. O durumundan rahatsız olmuyordu ve kötü huylarından vazgeçmeyip devam ediyordu. Tâ ki bir gece birkaç genç onun canına kastetdiler ve bir hançeri ciğerine sokup öldürdüler.

[360] Şiir[47]

Ey şerli kul Allah'tan kork
Ânsızın darbelerin yaralarından kork

Bu sahtekârlıktan uzaktır ey yürek
Ciğerine değecek kılıçlardan kork

Hikâye: Meliku'l-ubbâd Cemâleddîn Urmevî dedi: Muhammedşâh Dezlekî Serâvî'nin oğlu Cemâleddin, bir kanlı olaya karıştı. Bu da kuzenlerinin taassubundan dolayı olmuştu. Şeyh'in zâviyesinin yakınına kaçtı ve onun davalıları Pûlâd Kayâ'ya

---

44 H, K, Ç: ظلمه

*45 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (33) no'lu açıklama.

46 H, L, Ş, Ç: بانیزق هیرهرق; K: پیره تاق هیرسرق

47 L: رباعی

himaye etmesi için gittiler. Pûlâd Kiyâ Şevket ve ihtişâm sâhibi bir emîrdi. Elçi gönderdi ki Cemâleddîn'i Şeyh'in civârından (yakınından) ayırsınlar ve Şeyh (k.s.), onların arasında bir nev'i barışı sağlamak istiyordu. Elçi, ona saldırma yetkisinde değildi. Çünkü Şeyh ona fırsat vermezdi tâ ki bir gün elçi, zâlim Türklerin huyu olarak Şeyhin huzûrunda Cemâleddîn'i istiyordu. Şeyh çok sinirli şekilde ona baktı ve onu konuşma ve hareketten alıkoydu. Mısra:[48]

"Birinin ayağı varsa onu zorla eli ile götüremezsin"

Câsûs sokup da onu zâviye de görmek ve tutuklamak istediler. Ancak bu zaferi Cemâleddîn'e kısmet etmediler tâ ki bir gün Cemâleddîn Salâh Hâdim'in çatısı üzerindeydi ve halk, gizlice kulak asmaya başladılar ve tüm çatıyı kuşattılar ki onu yakalasınlar. Ancak o kendini çatıdan aşağı attı. Allah'tansa halvetin kapısında taş vardı, taşın üstüne düştü ve sırtına çok büyük darbe değdi. Onu alıp kaçırdılar ve derhâl şehirden dışarı çıkardılar. Bu durumu Şeyhe îlân edince, Seyyid Şerefüddîn, Seyyid Cemâleddîn ve Ahî Ali Delûzî (rahimehümullâh)'yi onların ardından gönderdi. Onlar varınca Cemâleddîn ölmüştü veya elçiler, onu öldürmüşlerdi veya taşa çarptığı için ömrü sona ermişti.[49]

Şiir

Ölüm geldiği ân, bir an geri kalmaz
Allah'ın hükmüne karşı çâre ve kaçış yoktur

[361] Şeyh (k.s.)[50] saatlerce sinirden oturamadı ve haremsarayın çevresinde dolaşıp diyordu. Şu şiiri okudu:[51]

Şiir

Hayır ve şer için sana lânet okumuyorum
Çünkü Allah sana ne yapacağını daha iyi bilir

---

48 S: شعر; Ş: حکایت

49 Ç: استخلاص از دست رفته

50 Ç: Duâ cümlesi yok.

51 H: نظم; L, K: بیت; Ş: شعر; Ç: yok.

Bir zaman geçti. Pîre İzzeddîn, Mahmûd Seferîçî ve sûfîlerden bir grup geldiler. Şeyh Pîre İzzeddîn'e: "Bu kişi yânî Pûlâd Kayâ bizimle nifâktadır. Talebelerle git halvette otur." dedi. Pîre İzzeddîn Şeyhin işâreti üzerine bir gün halvette oturdular. Çünkü Şeyh (k.s.) sinirlenip ve siniri başarılı olmuştu, Pûlâd Kayâ Sultâniye'de oturmuştu. Ânsızın "beni okla vurdular." diye bağırdı. Izdırâb ve feryâd içindeydi.

Şiir

Her kim evliyâullah ile harp etmeye kalkışırsa
Kendi başı ve eline toprak akıtmış olur

Cânı yakan ve ciğeri delen ok
İğneli yüreği bile delip geçer

Bir süre böyle bağırıyor, dertten inliyordu. Ciğerinden parçalar vücûdun içinden parçalar düşüyordu. Delik deşik oldu ve cesedin kokusu onun vücûdundan gelmeye başladı. Onu, oradan yüz ağaca götürdüler. Orada <O, orada çok kötü bir şekilde cân verdi>[52] Öyle ki ölü yıkayana yıkaması 500 dinar para veriyorlardı. Gassâl ise almıyor ve ona yaklaşmıyordu. <Neûzu billâh min meyyiti hi's-sûi>[53]

Şiir

Savaş bitti ve savaşa bak
Bunlardan binlerce öğüt al

Kötülük ve rezâlete bak
Rezillik yaraları ve zorluklara bak[54]

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Emîr Mübârek'in, hep Şemseddîn Muhammed (rh.a.) ile yânî Şeyh Zâhid (k.r.)'in torunu ile arasında Hanbelî vilâyeti yüzünden ihtilaf vardı. Bu konu, **[362]** uzadı ve savaşa dönüştü. Pâdişâh Ebû Saîd, Emîr Mübârek'i Horasan'a gönderdi. Geçerken Erdebîl'e vardı ve Şeyh (k.s.)'in huzûruna geldi. Şeyh ona öğütler ve vaazları buyuruyordu, o cümleden ki "Şeyh Zâhid (k.r.)

---

52 K, Ç: <در حالتی هر چه بدتر وفات یافت>

53 S. < > arası yok.

54 L: زخمهای خاری دشوار بین ;Ç: زخمهای کاری و دشوار بین

çocukları hakkında kötü düşünmek doğru olmaz. Çünkü onların yüreği dertlenir ve zor olur.” Emîr Mübârek: “Şeyh <senin>[55] yüreğin ağrıyor.” dedi.

Bu sözden dolayı Şeyh, sinirlendi, buyurdu ki “yürek ondan daha çok temizdir ki derde gelsin. Ancak eğer biri kendine, kılıçla vurursa ve öldürürse suçlu kılıç mıdır yoksa o mu?” Mübârek: “Yok, suçlu o kimsedir.” dedi. Buyurdu ki “Yürek Allah’ın cilâ vermiş kılıcıdır ki dert pası onun üzerine oturmaz, ancak ondan uzak durmak, çekinmek ve kendini kılıca vurmamak gerek.” diye buyurdu. O sinir ve ciddiyet etkileyici olmuş-tu.

Sonra Emîr Mübârek kendi yoluna koyuldu. Dergezîn’e[56] varınca, Ebû Saîd’in onu cezalandırma emri vardı. Onu öldürdüler, kafasını kopardılar ve götürdüler. Şeyh hazretleri, küstahlığın bedelini ölümüyle buldu.

Yürek cilâlı kılıçtır ve Allah’ın fermânındadır
Her kim cânından vazgeçerse kendini kılıca vurmuş olur

Hikâye: Dâmet Bereketühü dedi: O zaman ki Abdullâh Tevekkülî Necîbî ve Tevekkülî Asîlî arasında taassup ve kavga vardı. Abdullâh Tevekkülî Asîlî için elçi getirmişti ve Tevekkülî Şeyh (k.s.)’in evine sığınmış, oraya kaçmıştı. Şehrin halkı oraya geldiler ve Abdullâh’ı, Şeyh hazretlerinin huzûruna getirdiler. Şeyh o dönem barışa dâir sözler ve vaazlar verirdi ki belki savaşın şerrini hayır, bereket, dostluk ve kardeşliğe çevrilsin. Şeyhin sözleri sırasınca, Abdullâh, yüzünü Tevekküllî’ye çevirip ve kendi sakalını eline alıp, Tevekküllî’ye: “Ey pehlivân eğer ben senin boyunu torbalar sokup sokak sokak dolaştırmasam bana da erkek demesinler.” dedi. Şeyh (k.s.), bunu duyunca sinirlendi, durdu ve Abdullâh’a: “Hey, sen bunu yapamazsın, ancak önce yavaş yavaş malını alır, sonra bu küçük elimle seni öldürürüm.” dedi ve mübârek elini gösterdi.

[363] *Güçlü elini birden dışarı çıkardı*
O gayretli el kol üstüne kafayı düşürdü

Sonunda Abdullâh’ın hâli ve durumu öyle oldu ki onun tüm malını Ordu şehrinde zaptettiler. Dayak, işkence neyi varsa elinden çıkardılar. O kadar zenginliğe

[55] < > arasındaki kelime sadece “K”de gelmiştir.
[56] Ç: درگجين

rağmen sanki hiçbir şeyi yokmuş gibi iflâs etti. Sonra Bâyezîd Bekâvol isimli ordudan elçi geldi ve alıp öldürdü. Tesâdüfen Erdebîl'in Esferis kapısı mevkiinde ki Abdullâh orada Şeyh (k.s.) hakkında kötü ve uygunsuz laflar söylemişti. Oraya gelince Abdullah'ı kılıca takıp öldürdüler.

Ömrünün sermâyesi bu yoldan geçerken toz oldu
Küstahlığın kazancını kafasının kopmasıyla ödedi

Hikâye: Dâmet bereketühü dedi: Bir kere Hacı İzzeddîn Ferhân'ın eşi -ki şehrin yerlisi sayılırdı- annesi (rh.a.)'nin huzûruna gitmişti. Evde oturuyordu ve yeni evlenmiş gelin idi. Gururla böbürleniyor, yüksek sesle gülüp küstahçasına el çırpıyor ve neşeleniyordu. Âniden, o gülme ve kahkaha sırasında Şeyh (k.s.), eve girip evin sağından geçiyordu. "O kahkaha kime ait?" diye sordu. "Bu İzzeddîn Ferhâd'ın eşidir ki yeni gelindir ve bizi görmeğe gelmiştir." dedi. Şeyh: "Böyle birisinin dilsiz ve eli ayağı kesilmiş olması daha iyidir" diye buyurdu.

Bu kadın, eve döndü. Dilsiz ve felç oldu. Zamanlar ve vakitler geçti ve öylesine yere takılıp kalmıştı ve hastalığı müzminleşmiştir. Ne kadar tedâvi görse iyi gelmiyordu. Sonunda anladılar ki o Şeyhin gayreti imiş ki onu, o güne düşürmüştür. Tedâviyi kestiler ve ömrünün sonuna kadar dilsiz ve konuşamadan hareketsiz kaldı.

Bir kimse dudağı kapalı iken gülmezse
Yürek kanı ondan dışarı sıçramaz

Hikâye: Dâmet bereketühü dedi: Bir gün Şeyh (k.s.), zâviyede oturmuştu. Biri geldi ve: "Şeyh, emânet olarak Kürt İbrâhîm'in yanında bir miktar param vardı. Ancak o ölmüş." dedi. Şeyh: "Ben ne yapayım?" diye sordu. O kişi: "O, senin mürîdindi." dedi. <Şeyh de tamam, o benim mürîdimdi. Benim **[364]** ne yapmam gerekir?" dedi. O kişi: "O, senin mürîdin olduğu için>[57] senin onun borcunu vermen gerekir." dedi. Şeyh (k.s.), bu küstâh lafı duyunca birden değişti ve sinirlendi. Mübârek elini sakalına getirdi. Üçüncü gün, o kimse zâviyede öldü.

Dil kendinden uzun bir şey konuşursa
Kendinden daha fazla zarar getirir

[57] L: < > arası yok.

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Bir keresinde Şeyh (k.r.)'in ayağında çok büyük bir yara çıkmıştı. Kabarık şekilde duruyor, şişiyor, kanıyor, câmiye bile gidemiyordu. Şer'î mazeret olarak bir gün cuma günü, câmiye gitmedi. Sorhe Ivez isimli birisi Şeyhin ailesinin hizmetindeydi. Kendi kendine: "Ben de bugün Şeyh gibi davranıp cuma namazına gitmeyeyim" dedi ve gitmedi. Hacı Nahcivânî ve Mevlânâ Abdüllatîf'in oğlu Abdullâh'ın oğlunu halvete çağırıp, birlikte yemek pişirmekle meşgûl oldular, cumayı terk ettiler. Onlar yemek pişirirken, Şeyh âniden onların halvetine girdi.

Hacı Nahcivânî ve Abdullâh başka yoldan kaçtılar ve çöle düştüler. Sorhe Ivez kaldı. Şeyh (k.s.): "Niye cuma namazına gitmedin?" diye sordu. "Şeyhe bakarak câmiye gitmedim." diye cevap verdi. "Benim gitmekte özrüm var ki ayağım hastadır. Senin ne bahanen var? Git ki âvâre olasın." dedi.

Halbuki Sorhe Ivez asla ve asla Erdebîl'den dışarı çıkmamıştı ve hiçbir yerin yolunu bilmiyordu. Öyle ki bir kez Şeyh onu Berûd köyüne göndermişti. Bu köy, Erdebîl'in üç km. uzaklığındaydı ve gâyet meşhûr ve belliydi. Oradan salatalık getirecekti. Bu Sorhe Ivez gitti ve saatler sonra döndü ve: "Gittim, Berûd köyü orda değil" dedi. Oraya gidememişti. Şeyh (k.s.), Sorhe Ivez'e sinirli bir şekilde bakınca (gazab edince) Sorhe Ivez, âvere oldu ve yanlışlıkla Hoten (Türkistan)'e[58] kadar gitti. Oradan hiç dönme fırsatı bulamadı ve asla Erdebîl'i görmedi.

Şiir

Bizim iyiliğimiz için eğer adım atmasalar
Çâresiz olarak sonu hatayla sonuçlanır

[365] Hikâye[*59]**:** Dâmet bereketühü buyurdu: Fakîh Hüseyin isimli arkadaş Ebûbekir köyünden ki Kıbçak'tadır. Muâmele sâhibi olup irfân yolunda çalışmış birisiydi. Zâhirî ve bâtınî ilimlerden haberdârdı. Hâli değişince ona çok iyi şeyler oluyordu. Kendini kaybetmiş vaziyette "Sübhân mâ a'zame Şe'nî" diye söylemeye başlıyordu. Ona mâni oluyorlardı ancak yararı olmuyordu. Tâ ki bir gece Şeyh (k.s.) hazretleri mübârek zâviyesinde oturmuş, güzel sözler söylüyordu. Fakîh Hüseyin, tekrar o duruma

[58] Ç: Çin.

[*59] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (34) no'lu açıklama.

düştü ve kendini kaybedip, aynı sözleri büyüterek diyor. Öyle ki ağzı köpüklendi. Şeyh öğüt ve sıkıntı ile onu bu işten alıkoymak istiyor ancak, o, geri dönmüyordu.

Şeyh buyurdu ki bu Sultânü'l-ârifîn Ebû Yezîd-i Bistâmî (76) (rh.a.)'nin rütbesidir. Ancak bu sözü söylediğinde, mürîdler ve halk ona: "Senden bu sözler mi çıkıyor?" diyorlardı. Ebû Yezîd: "O zaman siz ne yapıyorsunuz?" diye sordu. "Hiç" dediler. "Yok, şer'î görevinizi yerine getirin. Hançer, bıçak ve silâh ne yapabilirseniz yapın." dedi. Ancak tekrar Bâyezîd (rh.a.), o hâle uğrayınca, o topluluk tüm silâhla ona vuruyorlardı ve o büyüyordu öyle ki evin tümü ondan dolup taştı. O kadar silâh ona değince hiç bir şey olmuyordu. Aynı sözü tekrarladı: "O zaman siz ne yapıyordunuz?" "Silahtan ne vurabildikse vurduk ancak kâr etmedi." dediler. O zaman O: "Belli oldu ki bu durum, Bâyezîd'in elinde değil, kendinden uydurmuyor. Yoksa Bâyezîd, burada oturandır." dedi. Bir iğne alıp kendi eline soktu, kan çıktı.

Sonra, Şeyh (k.s.) Fakîh Hüseyin'e: "Bu hâl ona aittir." dedi. Fakîh Hüseyin bu söze dalıp, hep söylüyor, ağzı köpükleniyordu. Şeyh Edâmallâhü bereketehü'ne[60] işâret etti: "E, onu vur" işâret ve verdiği fermân yüzünden birkaç yumruk Fakîh Hüseyin'in boynuna vurdu. Kesinlikle ondan etkilenmedi ve değişmedi. Şeyh (k.s.), bu durumu görünce sinirlenip mübârek dizini tuttu ve buyurdu ki "Hey, bitki ve ayran içmişsin, sarhoş musun?" dedi ve elini mübârek sakalına sürdü ve: Bir çok deveyi **[366]** yatırtmışım, eğer senin deveni de yatırtmazsam ben de Şeyh Zâhid'in talebesi değilim." dedi.

Şiir

الْبَحْرُ يَرْتَجُّ[61] نَاراً لَوْ يَمُرُّ عَلَى أَقْصَى سَوَاحِلِهِ مِنْ سُخْطِهِ شَرَرٌ

Derhâl Şeyh sinirlendi, Fakîh Hüseyin, o durumdan kendine geldi, hâli değişti. O hâller ve makâmlar tümüyle ondan gitti, o mânâdan mahcûb oldu ve hâli kötüleşti. Öyle oldu ki dilencilikle meşgûl oldu ve halkın gözünde küçüldü. Sonunda Şeyh (k.s.)'in ölümünden sonra edâmallâhü bereketehü hazretlerine geldi ve yine büyüklük işine girişti. Çalışıyordu, ezan zamanı با أَعَاذَنَا اللهُ تَعَالَى مِنْ عَهْدِهِ وَ عَوْدِهِ[62] oldu ve tâliblerin mezarlığında[63] gömülmüştür ki temiz ve mübârek hazîrenin yanındadır.

---

60 Ç: به من

61 H: يرتج; L: يريخ; Ş: نيرخ; Ç: يرنج

62 H, Ç: من عودِهِ و عهدِه

63 Ç: mezâr.

Şiir

Her kim ölçüsüz davranarak, ayağını bir yere basarsa
Terbiyenin kahır eli, onu mevkiinden düşürür

Hikâye: Pîre Ahmed Pernîkî Germrûdî dedi: Benim Pernîk köyünde Hediye isimli tevbe etmiş bir teyzem vardı. Şeyh (k.s.)'in mübârek eli ile tevbe etmişti. Ancak çok dindâr değildi. Mahrem olmayanlardan gözünü (bakışını) korumuyordu. Şeyh (k.s.) iki kere ona öğüt verdi. Dinlemedi, itaat etmedi ve aynı şekilde mahrem olmayanlara baktı. Üçüncü kez Şeyh (k.s.) sinirlendi ve: "Öğütü dinleyip kabûl etmediğin, ve gözünü mahrem olmayanlardan korumadığın için git, on yıl kör olarak yaşayacaksın." dedi. Şeyhin gazâbının etkisi görüldü ve Hediye, kör oldu. Halk onu uzaklardan tutup getiriyordu. On sene kör olarak yaşadı. Onuncu yıl olunca: "Şeyh (k.s.), on yıl demişti. Şimdi ömrümün sonudur." dedi ve o yıl öldü.

Şiir

Her kim ondan edeb öğrenmezse
Onun gözü kör olur

[367] Hikâye: Pîre Ahmed Pernîkî dedi: Germrûd'un Meûnek (77) köyünde bir zamanlar kerâmet sâhibi İbrâhîm isimli birisi vardı. Öyle ki elini demircilerin fırınına uzatıp kızarmış demiri ateşten dışarı çekiyor, bunu tekrarlıyor, kibirlenip böbürleniyordu. Şeyh (k.s.): "Hey, otur ve bu işleri yapma" diye buyurdu. Ancak o, duymuyor ve onda ısrar ediyordu tâ ki bir kez Şeyh sinirlenip gazap etti ve: "Eğer seni çobana çevirip köylerde gezdirip dolaştırmazsam ve kabûl ettirmezsem, o zaman erkek değilim." dedi. Sonunda durumu öyle oldu ki Germrûd'un köylerini dolaşıyor, onu çobanlığa bile kabûl etmiyorlardı. Mâlesef o rezillik durumuyla dolaşıyordu.

Şiir

Her kimin elinde yakıcı ateş varsa
Hayâsız oldu ve başını zillet toprağına koydu

Hikâye[*64]**:** Pîre Ahmed dedi: Şeyh (k.s.) Germrûd'a gelmişti. Kenduvân (78) köyünde dere üzerinde olan tepeciğe çadır kurup, orda oturdu. Tüm sahâbeler ve hiz-

[*64] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (35) no'lu açıklama.

metliler orada hazırdılar. Kavvâllerden ney üflemekle ünlü Abdül isimli arkadaşa bir şey diyordu. Şeyh (k.s.), zaman bulup semâya gitti. Şeyh Semâ'da ve meydanda olduğu için, kavvâller o sazı ve gazeli değiştirdiler, Şeyhi coşturdular. Mısra:

"Onların huysuzlukları onlara pahalıya mal oldu."

Şeyh sinir ve gazap yüzünden kavvâllere -el ile işâret ederek- "Yere batın" dedi. Derhâl Ney, Abdül'ün elinden düştü. Şeyh oturdu. Abdül'ü oradan kaldırıp eve götürdüler. Yolda öldü, eve varamadı. Gazelhân Ahmed üç gün sonra öldü.

Şiir

Yüreğimize karşı şarkı çaldıkları için
O yüzden helâk oldular

Şeyh (k.s.) o semâdan oturunca iki genç, Hâfız Ahmed Şâh ve Tevekkülî **[368]** isimli kişiler Kur'ân okudular. Mevâli alkışladılar. Şeyh (k.s.): "Niye alkışlıyorsunuz?" diye sordu. "İyi okuyorlar, doğru ve hüzünlü okuyorlar" dediler. Şeyh: "Ne iyi okuyorlar! (değil mi?)" diye buyurdu.

[Siz bilmiyorsunuz] ki onlar Kur'ân üzerine şarap döküp, şarap içmişlerdir. Kur'ân onları lânetliyor "رُبَّ تَالِی الْقُرْآنِ وَ الْقُرْآنُ يَلْعَنُهُ" dedi. Sonra buyurdu: "Gidin, İnşâllah rezîl olacaksınız çünkü Kur'ân'ı küçük düşürdünüz." dedi.

Sonunda öyle rezîl bir duruma düştüler ki malları elden gitti. O hakâret ve rezillik ile yaşayıp inlediler. O üzgünlük ve rezillik durumunda hâlâ kalıyorlar ve kesinlikle Kur'ân okumak fırsatları yoktur ki dilleri Kur'ân okumaya dönmüyor. نَعُوذُ بِاللهِ مِنْ سُوءِ الْعَذَابِ وَ شَرِّ الْعِقَابِ Kendi dilleri ile îtirâf ediyorlardı ki biz o içkiyi içmiştik <Ahcî isimli bir Türk bize içki içirmişti>[65] ve <Kur'ân'la, Şeyh'in huzûrunda edepsizlik ve hakaret ettik.>[66]

Şiir

Her kim eğlenceye kapılırsa rezilliğe düşer
Çâresizce yardım elinden uzak kalıp hüsrâna uğrar

---

[65] H, L, K, Ç: < > arası yok.
[66] S: < > yok.

Hikâye[67]**:** Pîre Ahmed dedi: Babam Ömer Zekiyân, Pîrnek köyünde muhtardı ve muhtarlık görevi ile meşgûldü. Bir gün samanlığa Mahmûd isimli bir arkadaş girdi -ki Şeyh (k.s.)'den tevbe etmişlerdendi. Onların arasında tahılın azlığı ve çokluğu konusunda tartışma çıktı. Babam, ona doğru elini uzatıp onun başından şapka ve şapkasına sarılı kumaşı alıp yere çarptı. Mahmûd: "Seni Şeyh'in yüreğine havâle ettim." dedi. O yüce kardeşim, Pîre Ivez Şâh, Şeyh (k.s.)'in babama kılıç vurduğunu gördü. Uykudan kalktı. Korkudan tahammülü kalmadı ve kalkıp aceleyle gitti ki babamı bulsun. Babam bir bağda uyuyordu. Bağa varınca babamı gördü ki ızdırâb ve endişe içine düşmüş ve hâli değişmişti. Babam: "Ivez Şâh bilmiyorum bana ne oldu da böyle hâle düştüm." dedi. Pîre Ivez Şâh da: "Seni, Şeyh, sinir kılıcı ile vurdu. Ben rüyâda gördüm ve sana bildirmek için aceleyle koşup geldim. Sen Mahmûd'u öyle külâhını ve sarığını kafasından alıp yere vurunca o da seni Şeyhin yüreğine havâle etti, Şeyh de elindeki sinir kılıcı ile sana vurdu." dedi.

[369] Şiir

شَبَهَّهُ وَ السَّيْفُ فِي كَفِّـــــهِ بِالْبَدْرِ إِذْ يَلْعَبُ بِـــــــالْبَرْقِ

Pîre Ivez Şâh: "Bu işin çözümü ve merhemi (ilacı) Şeyhin lütfu olabilir." dedi. O saat ve o gece kalkıp Erdebîl'e doğru yola koyuldu. Erdebîl'de Şeyh hazretlerinin huzûruna vardı. Şeyhten yardım ve sığınma istedi. Şeyh (k.s.): "Kendine hâkim olamayınca ne yararı var, ancak o işin sunucundan dolayı onu affettim. Bilsin ki Şeyh, mürîdinin vurulduğunu bilir, ancak göremez,[68] başkası ona vurur." dedi. Tekrar Pîre Ivez Şâh döndü, eve varınca, babama varmadan ölmüştü.

Şiir

Hiçbir kalkan bu güçlü vuruşun karşısında dayanamaz
Onun gibi güçlü bir pazı yoktur

Hikâye: Pîre Ahmed dedi: Pîre Yûsuf, bir mürîdin adıydı. Şeyh (k.s.), Pernîk köyünde biraz pamuk ekmişti, onlara su veriyordu. İlyâs adlı bir genç vardı. Pîre Yûsuf'un kanalından su alıp götürdü. Pîre Yûsuf ona: "İlyâs, benim sorumluluğum var.

---

67 L: Bu hikâye yok.

68 Ç: نتواند دید

Köyün sorumluluğu bana aittir. Benden su alma." dedi. İlyâs duymadı ve Pîre Yûsuf'a karşı düşmanlık besledi. Husûmet başladı. Pîre Yûsuf'u su kanalına düşürdü ve birkaç kere onun yüzüne tükürdü.

Kendine ayırdığı su payı onu alıp götürdü
Kendi kanını, yaptığı tükürükle dökmüş oldu

Pîre Yûsuf kalktı ve hiç bir şey demedi. Belki eve doğru yol aldı. O hâlde, İlyâs düştü ve nefesi kesilip toprak üzerinde yuvarlandı. Köye haber getirdiler ki İlyâs âcizlik toprağına düşmüştür. Gittiler, onu alıp köye getirdiler. Onun yakınları ve akrabaları toplandılar. İlyâs dedi: "Pîre Yûsuf'u çağırın". Halk şüpheye düştü ki onu Pîre Yûsuf vurmuştur. Pîre Yûsuf'u çağırdılar. İlyâs sığınma dileyen elini (âcizlik elini) Pîre Yûsuf'un eteğine vurup üzgünlükle: "Allah aşkına ben kötülük yaptım. Ben zavallının çâresi nedir[69] ki seni incittim ve sen yüz çevirdin, Şeyhi gördüm ki geldi ve asâ ile benim ciğerime vurdu. Öyle ki o tarafından çıktı". diye bağırdı.

Pîre Yûsuf dedi: "Ben ne yapayım? Benim elimden ne gelir? Meğer Allah ü Teâlâ bir şey yapa". **[370]** İlyâs halka doğru dönüp dedi: "Ey halk! hepiniz şâhit olun ki beni Şeyhin sinir kılıcı vurmuştur. Pîre Yûsuf'un hiçbir suçu yoktur. Benim kanım için onunla kavga etmeyin". Bu sözü dedi ve ciğeri paramparça olup ve derhâl cân verdi.

Firavunun eli eğer bir dervîşe zulüm ederse
Bu Beyzâ eli Mûsâ'nın asâsını ona vurur

Hikâye: Pîre Hüseyin Yelğûzâğacî dedi: Şeyh (k.s.)'in, Sînân Köyünde bir Arap'la mülkiyet ortaklığı vardı ve bu Arap dâima halkı sıkıntıya sokuyor ve onlara zulüm ve işkence ediyordu. Bir kere Sînân köyünde Şeyh (k.s.), ona şefâat etti ki halka zahmet etmesinler ve zulüm etmesin, Arap kabûl etmiyordu. Şeyh teberrük olsun diye, onun başına şapka koyup şefâat etti. Yararı olmadı. Oradan bırakıp yüz çevirdi ve gitti. Mısrâ':

"Ondan umutsuz olunca, yüzünü çevirdi"

Şeyh (k.s.) sinir hâlinde buyurdu: "Git ki gözlerinden mahrum kalasın." [kör olasın] Bir-iki ay geçmedi ki Arap'ın her iki gözü kapandı ve kör oldu. "Beni Şeyh'in

[69] K: بين

yanına götürün" diye bağırdı. Onu Şeyh'in yanına götürdüler. Ağlayıp bağırıyordu. Şeyh (k.s.): "Ok bir kez yaydan fırlatılmıştır." diye buyurdu. Ömrünün sonuna kadar kör kaldı ve kör olarak dünyadan gitti.

Onun inandığı fikir kemali mutlak olduğu için
Onun gözünü bir okla kör etti

Hikâye: Pîre Hüseyin dedi: Babam Mahmûd'dan duydum ki bir kere Emîr Dervîş, Erdebîl'in yakınlarına vardı. Köy halkına saldırıp el uzatıyordu. Şeyh (k.s.)'e şefâatini gönderdi, ancak kabûl etmedi, onunla yetmeyip bir de küfür etti. O adamlar gelip o sözü Şeyhe söylediler ve bende Şeyh (k.s.)'in huzûrundaydım. Bana bakıp: "Mahmûd, Emîr Dervîş gibi davranmıyor ve şefâati dinlemiyor. Bunun cezasını görecek." dedi. O gün, Emîr Dervîş attan düştü ve ayağı kırıldı.

Şiir

Serserilik ve isyânkârlıkta at gibi koşturuyordu
Güçlü el onun atının ayağına engel koydu

Yaralanınca bağırıp: "Beni Şeyhin himmeti vurdu. Beni onun yanına götürürün." dedi. Onu **[371]** Şeyh hazretlerinin yanına getirdiler. Şeyh (k.s.), öğüt verdi ve: "İyileşeceksin, ancak bir daha isyân etmeyeceksin tâ ki ayağın başına dolaşmasın"[*70] dedi.

Şiir

O isyânkarlıktan dolayı burnu havalanmıştı
Kafasızlığı yüzünden yere geldi, ayağı kırıldı

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: O zamanlar Şeyh (k.s.), Merâğa'ya gidiyordu. Târâb köyünün muhtarı Şervîn diye birisiydi. O, Mûşkîn köyünün muhtarından "Ondan çok büyük sıkıntı çektim." diyerek şikâyet etti. "Ne yapmak gerekir. Bundan sonra, sizi sıkıntıya sokmaması için Ona öğüt vereyim" diye buyurdu. Reîs Şervîn: "Yok, ben o köy ve onun muhtarını senin yüreğine havâle ettim." dedi. Şeyh bunu duyunca: "Âh zulmettin" diye buyurdu. Bu söz çıkınca, Mûşkîn köyünün muhtarı, o iki gün içinde öldü, oğlu da öyle öldü hatta tüm âilesi, karısı ve onun evinin tüm adamları öldüler ve köy vîran oldu. O günden bu güne otuz sene geçmiştir ki defalarca o köyü onarıyorlar ancak bozuluyor ve onarılamıyor.

[*70] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (36) no'lu açıklama.

Şiir

Toprak Gazâb kininden korkar hele kalsın
Topraktan yaratılmış zayıf bir varlık onu lânetlesin!

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü, dedi ki Muhammed Sadîkân sûfilikte çalışmış ve çile çekmiş birisiydi. Öyle ki Şeyh Zâhid'den sonra halkı irşâda o çağırıyordu. O zaman ki Şeyh (k.s.) geziye çıkıyordu. Sâlih mürşîdlerin toplantısı vardı ve Hacı Şemsü'l-mille ve'd-dîn (rh.a.), Mûgân yolunda Berîndere köyünde Şeyh (k.s.)'in huzûruna vardı. Başkasından aktardı ki Muhammed Sadîkân, Şeyh hakkında küstâhça: "Onun seccâde ve irşâdla ne ilgisi var ne bağlantısı var."[71] diye bir söz söylemiş. Şeyh (k.s.) sinirlendi ve o geceyi murâkabe ederek oturdu.

O geceden biraz geçince, âniden: "Zavallı gençdi" dedi. Pîre Halîl ve Pîre İshâk Bâklânî hazırdılar. Sordular. Şeyh: "Zavallı Muhammed Sâdîkân gençdi" diye buyurdu. "Şeyh onun durumu nasıldı?" dediler. "Baktım ki çok büyük bir kılıç ki onun eni **[372]** bir kilimin enice oluyordu elimdeydi. Muhammed Sâdîkân'ın kafasına arasına indirdim. Kafası ortasından iki yere ayrılıp, düştü ve iki parçaya bölündü." diye buyurdu. Pîre Halîl ve Pîre İshâk o gecenin ne zaman ve hangi saat olduğunu hatırlıyorlardı. Üç günden sonra haber yetişdi ki o gece ve o saatte Muhammed Sâdîkân, ölmüştür. Sinir kılıcı işini yapmıştır.

Şiir

لِغَيْرَة سُلْطَان الْمَشَايِخ هَيْبَـــــةٌ تَخُرُّ لَهَا الدُّنْيَا عَلَى حُرِّ خَدِّهـــَـــا
مَخَافَةَ أَنْ تَلْقَى[72] سُيُوفُ انْتِقَامِه بِصَفْحَتِهَا[73] يَوْماً فَكَيْفَ بِخَدِّهـــَا[74]

Hikâye: Halledallâhü bereketehü dedi: Şeyh (k.s.) Germrûd tarafına gidiyordu. Cemâlâbâd köyünde bir tâlib Sadreddîn adında tembel talebelerden biri ilim ve terbiye yolundan sapmış, fesât[75] ve kötü yollara[76] düşmüştü. Gün günden daha beterleşiyordu.

---

71 H, K, Ç: داشته باشد

72 H: مخاطه ان بلغی

73 L: بضجعتها

74 L, K: بخدها; Ç: بحدّها

75 K, Ş: دهادی

76 H: در مهاوی و وهاد باطل افتاده :Ç; در مهاذی باطل افتاده :L; در مهادب و دهاد باطل افتاده

Şiir

İnsan sûretinde ancak bâtında şeytân yüzlü
Zâhirde insan sıfatlı ancak bâtında şeytanî sîrette

Şeyh (k.s.) Serâvrûd ırmağına varınca, Cemâlâbâd köyünden geçti. O dışarı çıkmadı ve Şeyh hazretlerine varmadı. O, Şeyh'in mürîdlerini inkâr ediyor, kendi nefsinin iğrençlik ve kötülük ateşinde yanıyordu. O halkın tümü Şeyh (k.s.)'ye: "Mevlânâ Sadreddîn, Şeyh hazretlerinin ziyâret şerefine erişmedi." dediler. Şeyh de: "O kendi nefsinin pisliği kuyusuna düşmüştür. Onu bırakın" buyurdu. Şeyh (k.s.), yolunu tuttu ve gitti. Âniden tevbe etmiş bir ilim talebesi, bir gün o köyden geçti ve gece câmide "Lâ ilâhe illallâh ile" zikredip sabaha kadar bununla meşgûl oldu.

[373] Şiir

Yüreği temiz ve âgâh olan birisi
Allah'ın sevinci ile geceyi sabah etti

Sabah saatlerine yakın olunca Mevlânâ Sadrüddîn câmiye geldi. O ilim talebesinin zikir ile meşgûl olduğunu gördü. Şekâvet[77] (kötülük) ateşi kafasına vurdu ve onu kaçırtıp, o işten alıkoydu ve akılsızlık edip: "Onun ağzı en kötü pisliklerle dolu." dedi. Dilini büyüklere küfür etmekden alıkoyamıyordu. Onun sarığının köşesini yırttı ve onu tamamıyla rahatsız etti.

Şiir

Şeytanın kulağı îmân âyetlerini dinler mi?
Devin ordusu nerde, Rahmân'ın sancağı nerde

Mevlânâ Sadrüddîn ondan sonra o câmiden çıktı, eve gitti. Âniden birisi köyde vefât etti. Onun cenâzesini hazırladılar ve onu (Sadreddîn'i) çağırdılar ki gelip ona cenâze namazını kılsın. O kalkıp da ölen insanın başına gitti ki orada abdest alsın halk onu bekliyordu. <Çok uzun sürdü>[78] ve dışarı çıkmadı. Beklemek uzayınca ve dışarı çıkmayınca, halk şadırvana gittiler ve ihtiyatla baktılar ki necâset kuyusunun içine

[77] Ç: شقاوتش
[78] Ç: <بسبب دير آمدن او>

düşüp boğulmuştur. Ağzı, boğazı ve karnı pislikle dolmuştur. Pislikten dolayı necâsete bulaşmış ve ölmüştür.

Şiir

Kendi ağzından çıkan laflar kendine nasîb oldu,
Zâhiri ve bâtını yaptığından dolayı aynı oldu

Onun hâlini böyle görünce, şaşırdılar. Kimse onu oradan çıkartmak için giremiyordu. Sonunda onu çatalla dışarı çekebildiler. Çıkarıp gömdüler.

Şiir

Bir adam yürek kılıcına yakalanırsa
Yaşam ve ölümde pisliğe bulaşır

Hikâye: Pîre Zekeriyâ dedi: Şeyh (k.s.), Pîre Mahmûd Erdîhî'nin çok sabırlı, inançlı çalışkan biri olduğunu gördü. Kendi zirâati için bir takım tedbîrler alıp onu göz önünde bulundurdular. Pîre Mahmûd Kemâyenbeği çok iyi koruyor diye tavsiye ediyor ve nasîhat veriyordu. Herkes hıyanet eli uzatsaydı bu sözlerden dolayı hiç özür dileyecek mecâli olmazdı. O adamlar toplaşıp hîle ile ondan kurtulmak istediler ta **[374]** O, onları uyarıyor ancak dönünce yine onlar aynı tas aynı hamam işlerine devam ediyorlardı. Pîre Mahmûd hakkında çeşitli yalan ve iftiralar uydurup Şeyh'e arz ettiler. Aldırmıyordu tâ ki rast gele kapı kapı dolaşan dilenci bir kadını kapıda sen bunu yaparsan, bir şeyler vereceğiz diye aldatarak Şeyh (k.s.) hazretlerine gönderdiler. O kadın: "Pîre Mahmûd, bana el uzattı ve kötü harekette bulundu." diyerek apaçık, büyük bir yalan söyledi. Şeyh, yine aldırmadı ancak Pîre Mahmûd, bu söze çok üzüldü ve o işi bıraktı. O adamlar يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا[79] [*Bu kötü haberin îmân edenler arasında yayılmasını arzu edenler*] gibi emellerine ulaştılar.

Bir gün Şeyh (k.s.), mübârek zâviyesinden dışarı çıktı. Pîre Mahmûd kapıda durmuştu. Şeyh: "Mahmûd niye işe gitmemişsin? Eğer birisi mürîdinin hâlinden anlamazsa onu mürîd kabûl etmesi haramdır. Hiç kendini sıkma, o yalanların benim yanım-

[79] Nûr 24/19.

da hiç etkisi yok. Senin eteğin[80] hiç kirlenmemiştir. Sen kendi işinde ol, adam cezâsını bulacak." diye buyurdu ve Pîre Mahmûd'u işe gönderdi.

O bir kaç gün içinde, o kadını bir hastalık sardı. Eli, ayağı tutuldu, dilsiz oldu. Bir duvarın köşesinde ona bir barınak yaptılar. Orada o kötü durumunda, rezâlet toprağına düşerek öldü.

Şiir

Ricâlullaha, yalan söylemekten sakın
Zîrâ, ondan dolayı gayb okuna yakalanmıyorsun

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Şeyh (k.s.), Emîr Çûpâ'nın yanına gidince zarûretten dolayı halkın maslahatını Çûpân'la konuştular. Bildiğiniz gibi emîrlerin alışkanlıkları olan böbürlenme duygusundan dolayı Şeyhi huzûruna almakta gecikiyordu. Dimeşk Hâce de Pâdişâh Ebû Saîd'e öyle yapıyordu. Şeyh Mevlânâ İzzeddîn Merâğî (rh.a.), Pîre İzzeddîn ve Kürde İbrahim'e buyurdu ki, "Bu gece her birimiz bir iş yapalım." Başka gün buyurdu "Her birimiz bu gece ne yaptıklarımızı anlatalım." Her biri: "Şeyhin vücûdundan dolayı <başkalarına ne iş düşer ki ve onlar ne **[375]** yapabilirler ki>[81] diye söylediler.

Şiir

Doğudan ufukları saran güneş çıkınca
Başka yıldızlar olan Bercis, Nâhid ve Tîr'e ne gerek var?

Şeyh (k.s.): "Bu gece bir çöl gördüm. Orada bir çok mum vardı ki o mumların hepsi Çûpânlara ve çocuklarına âitti. Benim elimde su[82] vardı ve her muma bir avuç su döküyordum tâ ki tüm mumları söndürdüm. Ancak bir mumu yanar bıraktım" dedi.

Oradan birkaç mum yakıldı tâ ki durum öyle olup ve zaman değişti ki Çûpân'ın evlâdının bir kolundan (şûbe) fazlası kalmadı ki onlar binaya ayak basıyorlardı.

---

80 S: او

81 H, Ş, K, Ç: <چه مجال کار و باری>

82 H, Ş, K: دستی آب

Şiir

Bin şâh ve hâkânın aşkıyla ara,
Yüz kayser ve saray ve mülk (ülke yönetimini) ara

O adam ki şimdi sultânlığa vardı
Bu saltanat ve bin sultân ara

Hikâye: Halledallâhü bereketehü buyurdu: Bir keresinde Pîre Ahmed Keşhîrî (rh.a.), Şeyh (k.s.) hazretlerinden eve dönmek için izin istedi. Yolda giderken, Erdebîl'in köylerinden olan Viyend (79) köyüne vardı. Köye gidince bir çocuğu göndü. Ona: "Câmi nerede" diye sordu. O çocuk dilsizdi, cevap veremedi, ancak bir ses çıkardı. Pîre Ahmed: "Dilsiz misin?" diye sordu. Çocuk kafasıyla "evet" diye işâret etti. Pîre Ahmed: "gel" dedi. O çocuk geldi. "Dilini çıkar" dedi. Çocuk dilini çıkardı. Pîre Ahmed çocuğun dilini alıp hareketlendirdi. O çocuk konuşur oldu ve aceleyle eve döndü. Annesine seslendi: "Ey Ana, koyun kurbânlık et ve pîri dâvet et ki O geldi." Annesi şaşırdı "Nasıl dilin açıldı?" diye sordu: "Bir pîr geldi ve beni konuşur yaptı. Şimdi köye onu dâvet et." dedi.

Şiir

Hazret-i Îsâ havârisine[83] *benzer huyu olduğu için*[84]
Rûhu'l-kuds'tan, rûh vermeyi, diriltmeyi öğrenmişti[85]

[376] Çocuğun annesi, dâvet için gerekenleri yapıp, köyün halkını topladı. Halbuki halk hiç bir şekilde irâde göstermiyor ve ona inanmıyorlardı. Topyekün tevbe ettiler ve Şeyh (k.s.) hazretlerini düşünerek öncelerin hasretiyle üzülerek gerçekten Şeyhe inanıp onun mürîdleri oldular ve Pîre Ahmed'e kendilerini Şeyh hazretlerine götürmesi için yalvardı. <Pîre Ahmed döndü, oradan Şeyh hazretlerine geldi, o halk da Şeyh'in huzûruna getirdi.>[86] O halk Pîre Ahmed'e çok teşekkür ettiler ki onların hidâyet vesîlesi oldu ve dilsiz bir çocuğu konuşur etti. Şeyh (k.s.), Pîre Ahmed'in bir dilsizi konuşturduğuna dâir konuşmaları işitince, darıldı ve Pîre Ahmed'e sinirlendi ve: "Evet?

---

83 Ş: جواری

84 K: چونکه خواهی راز ره خاصیت صحبت که داشت

85 L: Beyit yok.

86 S, L: < > arası yok.

Kerâmetler mi yapıyorsun?" dedi. Pîre Ahmed o rütbeden geri alındı, o rütbeden düşürüldü. Onun vücûdunda hiç kerâmet kalmadı, o mertebe ondan gitti, buna bakmayarak ki çok kerâmetleri vardı.[*87]

Şiir

Herkes kendi muradına göz açar
O güç ona iyice bir ders verdi

Hikâye[88]**:** Erdebîl'in köylerinden olan Îrdimsînî'li Bedrüddîn dedi: Bir keresinde bizim halkımızla Enderâb (80) köyünün halkı bir yer sebebiyle kavga ediyordular. Enderâb köyünün halkı kendileri arasında barış olsun diye bu sözü Şeyh (k.s.)'e söylediler Şeyh (k.s.) Îrdimsîn halkına öğüt verdi: "Hak sizin komşunuzladır. Bu halkı koruyun ve savaşmayın." Sehî isimli bir reîs Îrdimsîn'deydi. Şeyh (k.s.), cevabında söyledi ki: "Onlar savaşıyorlar". Şeyh (k.s.), Sehî'ye: "Bu yer senin malın mıdır?" diye sordu. "Evet" dedi. Tekrar: "Senin midir?" diye sordu. Yine "evet" dedi. Bu üç kez tekrarlandı. Halbuki ona âit değildi, yalan söylüyordu. İstiyordu ki o halka gazap edip saldırsın. Şeyh (k.s.)'in rengi değişti ve sinirlenip söyledi: "Sehî! öyle olasın ki tüm halk, bütün akraba ve yabancılar senden kaçsınlar" dedi. **[377]** Bir süre sonra cüzzâm hastalığına yakalandı. Öyle oldu ki, onun kokusundan hiç kimse onun mahallesinden geçemedi. O rezâlet ve zelîllik içinde dünyadan göçüp gitti.

Şiir

Kötülükler[89] *kokusundan içi kirli*
Bulaşmış, küçülmüş ve rüsvâ olarak toprağa gitti

Hikâye: Mevlânâ Muhammed Halhâlî dedi: Babam Mevlânâ Serrâc dedi ki: Halhâl vilâyetinin köylerinden olan Nîy[90] köyünün halkı dediler ki bizim altı çift terhânımız yoktur ki sırf onun hatırı için, gönlü için ondan vazgeçip Şeyh (k.s.) hazretlerine varalım. Bunu tam olarak söylememiştik. Şeyh (k.s.), buyurdu: "Mevlânâ <Ebûbekir Sıddîk>[91] (r.a.)'ın evlatlarından kalân istiyorlar. Zerencîn (81) köyüne git. Orada bir

---

[*87] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (37) no'lu açıklama.

[88] L: Bu hikâye yok.

[89] K: از بوی خلالی

[90] H, L, Ş, K: نی; Ç: یئ

[91] H: <Şeyh Serâcüddîn>; L, Ş: yok; K: <Sıddîk>; Ç: <Ebûbekir>

tarla vardır. Evre Beyğûle makamında, orada otur ki tüm âlem toplansa seni oradan dışarıya atamazlar." diye buyurdu. Mübârek elini sakalına sokup: "Eğer öyle yapmazsam onlar Gîlân ve Mûgân'dan torba ve karınlarına tohum çeksinler, ben de Şeyh Zâhid'in eğittiği adam değilim." dedi.

O yıl bir felâket oldu ve altmış ünlü muhtar oldular ve köyde yedi yüz kadın, erkek ve çocuk öldü geri kalan Gîlan ve Mûgân'da zavallı ve âvâre oldular.

Şiir

Yürek oradan küsüp giderse, dağı yerinden oynatır
o zaman bir avuç toprak ve toz ayağın neresinde kendine yer eder

Hikâye: Mevlânâ Serâcüddîn (rh.a.) dedi: Bir hırsızı, Şeyh (k.s.)'in huzûruna getirdiler ki tevbe etsin. Şeyh ona bir hıka verdi sonra sinirli olarak: "Bizim hırkamız ya kafa koparır veya baş yüceltir." diye buyurdu. Bir süre sonra tekrar o hırsız kendi işiyle meşgûl oldu. O gece hırsızlık etmek istiyordu. Onun peşine adam takıp onu yakalamak istediler. O gece karanlığında çatıdan atladı. O, Şeyhin hırkasını giymişti. Eteği bir dala paraşüt gibi açıldı ve havada asılı kaldı. Bugüne kadar öyle duruyor. Gündüz olunca onu öyle asılı olarak ölü buldular.

[378] Şiir

Her kim îtikâdından dolayı
Bir kere elini onun eteğine uzatırsa

Ya elini etekten çekecek başarılı olacak
Ya da kazaya kurban gidecek

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Bir keresinde, Emîr Şeyh Celâyirî'nin hizmetkârı olan Emîr adlı bir Hristiyan Erdebîl'in nâhiyelerinden olan Velkecân köyüne geldi ve Rüstem Velkecî'yi tuttu. Onun hanımı da kaçtı ve Şeyh (k.s.)'in huzûruna vardı. Şeyh oturdu ve şefâat etti. Sonra Şerefâbâd köyünde görüştü. O Hristiyan emîr oraya konakladı ve çadır kurdu. Çadırın içine girdi. Şeyh (k.s.) güneşte oturdu ve o şefâate önem vermiyordu. Bu iş haddini aşınca bir hizmetkâr olarak ben Şeyh'e şöyle dedim: "Bu Hristiyan iti iltifât etmediği için, izin ver, Âlâruk ve Kelhorân köylerinin halkını getireyim de onun işini bitireyim". Şeyh (k.s.), bakıp: "Ben kendi işim için geldim, sana ne." diye buyurdu.

Şiir

İntikâm zamanı yüreğin hükmünü verirken bazen korkmak gerek
Ufacık şey için kılıcı kınından çıkarmazlar

Halk ortaya geldi. Barıştırdılar ve Mahmûd Âlârukî tazmînat ödemeye zorladılar "İki gün sonra o günden sonra iki bin dinar versinler ve Rüstem'i bıraksınlar." dediler. Topluca geldiler ve Kelhorân köyüne vardılar. Şeyh (k.s.), Kelhorân'a geldi, Şeyh Zâhid'in halvetine geçti kapısını kapattı ve yüreğinin bacasını açtı.

Şiir

Gece yarısı[92] *Kusun atını kırbaçladı*
O alanda atın kontrolünü eline geçirdi[93]

Halvete oturacağı gün Şeyh Hasan başkaldırıp ayaklandı ve onu o anda yakaladılar. İkinci gün Tevekkülî Asîlân isimli adamın kulu (hizmetçisi) geldi ve Şeyh Hasanın tutuklanma haberini getirdi. O gün, iki bin dinarın verilmesi ve Rüstem'in Salı verilmesiydi. Hristiyan elçi kaçtı, altınlar kaldı ve Rüstem güvencede oldu. Halk Şeyh (k.s.)'in halvetine gitti ki "Ey **[379]** sultân dışarı çık ki senin yüreğin işini gördü."[*94] Şeyh mübârek yüzünü Şeyh Sadreddîn'e çevirip: "Evlat, bunu yapmak daha iyiydi. Yoksa senin dediğini mi yapsaydık?" siz savaşıyordunuz ve o Hristiyan'dı. Suyu Serapa (Kuru alana) dolduracaksan <ve böyle iş yapmak>."[95] diye buyurdu.

Şiir

Biz seraptan bir su gölü yaptık
Onun içinde binlerce damla boğulmuştur

Açık oynayan savaşta olacak
Bu tür kişilerle gizlice savaşacaksın

---

92 H: نیمشپت; Ş: نیم سیت; K: نیم شبیست; Ç: نیم شیب

93 L: Beyit yok.

*94 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (38) no'lu açıklama.

95 < > arası "S"de ilâveten gelmiştir.

Hikâye: Mevlânâ Muhyiddîn dedi: Kadı Razî Halhâlî Şeyh (k.s.)'e bende olmaya ve tevbe etmeye geldi. Şeyhin bendeliğine gidince, faiz yemeğe (almaya) başladı, dilencilik yaptı ve şarap içmeye başladı.

Şiir

Ezel hükmünün eski şekâvetinden
Kader defterinden bir şeyler söylüyor

İşte budur intikâm mektebinin hayret[96] *ilimleri*
Onun ilminden akıllar âvâre kalır[97]

Onun bu durumunu Şeyh (k.s.)'ye söylediler. Şeyh gazap halini aldı ve sinirliyken bir şeyler dedi ki kulaklar duymaz olsaydı. Allah'tan Kadı Razî gençken dünyadan gitti. Onun son nefesi çıkınca onun üzerine çadır çektiler. Halkın bir bölümü onun çadırını açınca, gördüler ki parmakları tamamen bir birinden ayrılıp kan akmaya başlamış. Gece onu yıkadılar ve tabuta tuttular tâ ki sabah halkta birlikte ona cenâze namazı kılınsın. Sabah halk hazır olunca Kadı Razî'yi tabutta görmediler, tabutu boş buldular. Onun yakınları bu sırrı gizli tuttular. Başka gün onu tabutta gördüler ve tabut çatlamış, kan akmış ve tüm yere kaplamıştı.

Şiir

Ah o zamana ki utanç yüzünden utanç vardır
Vây o zamandan ki ibretler içinde ibret vardır

[380] Sonunda onu kaldırıp gömdüler. Gömdükten sonra toprağını düz edince âniden toprak yarıldı ve topraktan dışarı atıldı. نعوذ بالله تعالى من قبايح الاعمال و فضايح الاحوال

Şiir

Kendini bütün kirlilikler ve çirkin şeylerle donattı
Bu da hüsran oklarını o temiz içine sapladı[98]

Mâlesef ve yazıklar olsun ki rezillikler tüm zorluklara büründü
Rüsvâlık ve kötü durumunda onu topraktan dışarı attı

---

96 K: غيرت

97 Ç: Bu beyit yok.

98 S: Bu beyit yok.

Sûfîler topluluğu dediler ki “Bu rüsvâlık Şeyhin kîni ve sinirindendir. Bunu önleyecek birisi varsa o da bizzat kendisidir. Ancak onun akrabalarından birini Şeyh’in yanına şefâat için gönderdiler tâ ki onu bir şefâat etsin ve onun geçmiş günâhlarına af kalemi çeksin. Üç gün kadar ki onun ziyâretine gidiyorlardı halk onu topraktan dışarı atılmış görüyorlardı. Her gün görüyor, bastırıyorlardı ancak ertesi sabah dışarı atılmış buluyorlardı.

Şiir

Ey günâhlara bürünmüşler uzak durun, uzak durun
Vây gaflet edenlere ki îtibârlar kalmadı

O kişi Şeyh (k.s.)’ye varınca durumu anlattı ve af diledi. Şeyh: “Gidin, onu gömün.” diye buyurdu. Şeyh bunu söyleyince derhâl onu Halhâl’da toprağa gömdüler. Dördüncü kez toprağa koyuldu da dışarı atılmadı. Ancak insan ve hayvandan hiç kimse <Onun mezarına yakın gidemiyordu çünkü sürekli bağırıyor, herkes de duyuyordu.>[99]

Şiir

Öyle bir rüsvâlık açıkça yapılırsa
O durumu örtmeleri için uyarıyorum

Hikâye[*100]**:** Mevlânâ Muhyiddîn dedi: Halhâl vilâyetinde, Pîre Ali Sûre Beruvî adında biri vardı. O Şeyh (k.s.)’e, tevbe edenlerindendi. O sûfilik işine başlayınca onun makâmı yükseldi, durumu yükseldi ve bir çok insan onun etrafında toplandı. Öyle ki Halhâl vilâyetinde ondan yüce **[381]** hiç kimse yoktu. Ne Pîre Yûsuf ne de başkası.

Şiir

Adım adım evliyânın makâmına eriyor,
Makâmı yükselince daha gözü yükseklere bakıyordu

Bir keresinde Şeyh’in bendeliğine geldi. Şeyh’in kapısında semâ etti ve: “Eğer Şeyh izin verirse tüm Gürcüleri bu kapının önüne getiririm.” dedi. Ondan sonra câmiye

---

[99] H, L, K: <زیارت او مجال گذار نمی بود از فریاد و فغانی که ازو می شنودند>; Ç: <... فریاد و فغانی که می شنود>

[*100] Bkz. “İhtilâflı nüshalar” bölümündeki (39) no’lu açıklama.

gittik. Câmide semâ halindeyken ilginç ve acâyib sözler diyordu. Şeyh (k.s.), büyük câmiden eve gelince kavvâller okudu ve semâ başladı. Pîre Ali semâya gitti, bir zaman semâda kaldı. Ancak onun sürûru devamlı olmayınca küstâhçasına onun eli Şeyh (k.s.)'in mübârek göğsüne değdi. O dönem Şeyh vakit hâlindeydi.

Şiir

Kendi mücevherini taşla[101] *kırdı*[102]
Kendi eli ile bahtını yıktı ve kendine kötülük yaptı

Şeyhi sinirlendirince Şeyh sinir kamçısını[103] harekete geçirdi ve: "E, bu sivri sinek yiyeni dışarı atın" diye buyurdu. Onu alıp da attılar. Onun hâli değişti, makâmı düştü ve rütbesi alt üst oldu. Kendi vilâyetine gelince velâyetlik etkisi kalmadı. Eşi ve çocukları öldü ve halk ondan uzak durdu. Ona bağışladıkları Sûreberû köyünü ondan geri aldılar. Yükseklik rütbesinden rezîllik rütbesine[104] düştü, Allah ve halk karşısında rüsvâ oldu. Öyle bir hâle düştü ki hırsızlık yapıyor, namaz kılmıyor, zekât ve sadaka alıyordu. Zekât ve sadaka istiyor ancak kimse vermiyordu. Sonuçta rüsvâlık içinde öldü.

Şiir

Kudret eli gayret kılıcını onun kafasını ve işini kesti
Yüreğini yaraladı ve kanlı yara onun yüreğine açtı

Onun hayasızlığı gayret ateşini mahvetti
Onun kahır rüzgarı rezâlet toprağını izzetli yüzüne septi

[382] Hikâye[105]**:** Mevlânâ Muhyiddîn dedi: Halhâl vilayetinde Pîre Muhammed isimli biri vardı. Ancak bir bölüm[106] dediler: Nîy köyünde işi çok büyümüş ve durumu çok yükseliyor. Bir grup da etrafında toplaşarak Nîy köyünden göçüp Şevîr köyüne gittiler. Bir zâviye yapmış ve kendi için bir taht kurmuştu, orada oturuyordu. Orada çok fazla insan onun etrafınca toplaştılar iddiâ ediyordu ki "Her kim bir gün

---

101 L, K, Ş: + طالع
102 S: شکستی; Ç: بشکست
103 S: تازینه
104 Ç: رداد
105 Ş: Bu hikâye yok.
106 H, K: امانیه; Ç: امانینه

benim yanımda olursa cennete kavuşacaktır."[107] Seyyid Şerefüddîn Kehliye[108] şehrinden geliyordu ve Şevîr köyüne Pîr'in yanına gitti. Orada o gece semâ ettiler. Semâ durunca Pîre Muhammed: "Şeyh üç gün sonra ölecek ve seccâdesini yânî yerini bana bırakacak." dedi.

Sabahleyin Seyyid Şerefüddîn Şeyh'in orada olduğunu anladı. Pîre Muhammed de onunla geldi. Şeyh'in elini öpmeye gidince, Şerefüddîn: "Şeyh, Halhâl vilâyetinde bir kişi demiş ki şeyhin ömründen üç gün kalıyor ve koltuğunu bana bırakacak." dedi. Şeyh anladı ki orada böyle bir rütbe ve makâma sahip olan birinin olmadığını biliyordu ki bu sözün lâyığı değildi. "Niye ağzına toprak doldurmadın?" diye buyurdu. Seyyid: "Bu kişi budur." dedi. Şeyh buyurdu, ona eziyet edip kovdular. Onu kovalayınca, salâhiyet ve âfiyet elbiselerinden çıkartıldı ve durumu öyle oldu ki açıklamak mümkün değil. Namaz ve oruçtan kaldı. Zavallı ve âciz bir dervîş oldu. Durumu öyle oldu ki cüppe giydi.[109] <ve sâlihler elbisesinden zâhirde dışarı düştü>[110]

Şiir

Onun edeb eli tokat atınca
Onun küstâhlık yaptığı ân, aklı başına geldi

Hikâye: Mevlânâ Muhyiddîn dedi: Halhâl vilâyetinde Ivezmend diye birisi vardı. Onun çok kinli olduğunu söylüyordular. Şeyh (k.s.)'in mürîdi idi. İşi iyiydi ve durumu öyle idi ki semâya gidince ağzı köpükleniyor ve üç gün, dört gün, beş gün sarhoş olup habersiz **[383]** kalıyordu. Bu durum ona hâkim oluyordu.

Şiir

Ayağını çok bir iyi rütbeye bastı
Başını yüceliğe doğru kaldırdı

Bir gün Şeyh (k.s.) yanına geldi ve çok küstâhçasına ayağını Şeyhin mübârek seccâdesi üzerine koydu. Şeyh onun o küstâhlığına sinirlendi ve: "E, evet, it" dedi. Üç

---

[107] H, Ç: + <و زاویه ای ساخته بود و از برای خود تختی برگرفته>

[108] H, Ç: كيله

[109] K: كه جامهء فنا پوشيد

[110] < > arası "S"de ilâveten gelmiştir.

kere <tekrarladı>.[111] Oradan dönünce Halhâl vilâyetine gidiyordu, durumu kötüleşti ve o yüce mertebeden düştü. Öyle oldu ki namaz ve oruçtan geri kaldı. Sonunda çok kötü bir o suç işledi ve öldürüldü.

Şiir

Sakın! yürek yarasından ve onun okundan
Bağırmak gerek onun gizli sinir ve haşminden

O yarası yüreğe ve câna yansıyan
Bu haşinlik onun îmân ve itâatından oluyor

Hikâye: Kendisine İshâk Bünyânî denen biri, hırsızların ve yağmacıların başıydı. Kendi çapında ünlü birisiydi. Âniden Tûl vilâyetine bir ordu gidiyordu. İshâk onlarla gitti ve Tûl şehrini zabtettiler. Oradan Behrolelvân'a rota değiştirdiler, orası Tûl şehrine yakındır. Orada bir kalenin arasını kuşattılar. İshâk kaleye doğru yüzünü çevirdi. Behrolelvân'ın halkı: "Biz Şeyh (k.s.)'in adamlarıyız ondan yardım isteyelim." dedi. İshâk Şeyh hakkında bir şey dedi. Ânsızın kalenin içinden bir ok gelip İshâk'ın ağzına girdi. <ve derhâl öldü>.[112]

Şiir

O ağız ki önder insanın dedikodusunu yaparsa
Çâresiz kalır ve sinirli oklar onu alt üst eder

Hikâye: Mevlânâ Muhyiddîn dedi: Halhâl'ın vilâyetinde Pîre Cebrâîl adlı birisi vardı. O da Şeyh (k.s.)'in mürîdlerindendi. Halîfe ve îtibârlı biri oldu. Bir süre geçince Türkler ona saygı gösterip, onun mürîdleri oldular. Ancak bir Türk kadınını görüp[113] onunla birlikte oldular. O gece **[384]** âniden görüşeceklerdi. Yakınına gelince Şeyh (k.s.)'i gördü. Ona: "Dök onu" dedi. Onun tüm saçı ve sakalı döküldü. Ondan sonra halktan bir grup geldiler ve onu Şeyh (k.s.)'in yanına götürdüler. Şeyh: "Yukarısı mezardır. Kederlenme ki ateş sakalına düştü."[114] dedi.

---

[111] Ç: yok.
[112] H, Ş, K: <و معامعا بمرد>; Ç: yok.
[113] Ç: زنی را دید
[114] L: که برپشت افتاد

Şiir

Onun pamukları[115] *kahır ve sinir ateşiyle kavrulunca*
Ateş sakalına düştü

Hikâye: Mevlânâ Muhyiddîn dedi: Halhâl vilâyetinde Melik isimli birsi vardı. Şeyh (k.s.)'in eli ile tevbe etti ve külâhını giydi. Bir süre burada böyle geçti. Ânıden rezâleti boy gösterdi ve tevbesini çiğnedi. Külâhını başından çıkardı ve şarap içmeye başladı. Ânsızın şeyhin yüzünü gördü ki ona saldırdı. Deli oldu. Duvar duvar kaçıyor, kılıç çekiyordu. Tutup eline ve ayağına zincir vurdular. On-on beş gün böyle kaldı. Sonra öldü.

Şiir

Her kim bu delilikten felç olursa
Rezâlette sonuçta zincirli olur

Her kim izzeti, o rezâlete tercîh ederse
Cânını bu kolaylığa küçük düşürür

Hikâye: Mevlânâ Muhyiddîn dedi: Nîy köyünde, Halhâl vilâyetinde, Ömer b. Affân isimli bir oğlan vardı. Bir gün bu Affân, benim kuzuma saldırarak arsadan çıkardı ve: "Arsa bana aittir." dedi. Mevlânâ Muhyiddîn dedi: Şeyh (k.s.)'den yardım istedim ve: "Şeyh sen bilirsin." dedim. "Müslümanların yerini alıyorlar, sen de onu Şeyh'e havâle ediyorsun!" İkinci gün Affân'la kardeşi arasında kavga çıktı. Bıçak çekti ve onu vurup öldürdü.

Şiir

Bıçağın ucuyla kînini yüreğinden çıkardı
Onun iğnesi, insan için devâdır

[385] Hikâye: Pîre Mü'mîn Bey dedi: Bir keresinde Pâdişâh Ebû Saîd, Veylek'in çayırındaydı. Orası Erdebîl'e aitti. Çînk diye birisine işâret etti ki bu adam Kıbçak'ın emîrlerindendi ve Hânbelî'de oturuyordu. "Şeyh (k.s.)'in huzûruna git ve

[115] H, L, K: پنبه برو

benim için piliç çevirme getir." dedi. Çînk geldi ve Pâdişâh Ebû Saîd'in sözünü ulaştırdı. Ondan sonra Şeyh, Çînk'e: "Seni Yurt Hânbelî'de koymaları gerek ki o makâm Şeyh Zâhid (k.r.)'e âittir yoksa ziyân edersin." dedi. Çînk: "Şeyh birisini öldürebilir mi?" dedi. Şeyh (k.s.), baktı, bir Türk'ü, yerde beline kılıç asmış bir şekilde gördü duruyor ve "Eğer o Türk o kılıcı kınından çıkarırsa, birileri gidip kendini o kılıca çarpacak, canı incinip yaralı olacak veya olmayacak?" Şeyh'e bu küstâhlık devam etti.

Şiir

Kılıç keskin ve bilenmişti ve fermânı onun yüreğinin elindeydi
Her kim kendi cânını istiyorsa vurma diyor kendin git

Çînk kalkıp gitti. Şeyh, hâdime işâret etti ki "Derhal bir piliç çevirme yetiştir[116] ve Pâdişâh Ebû Saîd'in yanına git ama direkt yanına gitme." Hizmetçi Şeyhin buyruğunu yerine getirdi. O sofrayı Pâdişâh Ebû Saîd'in huzûruna getirdiğinde kahvaltı vaktiydi. Pâdişâhın iştahı yerinde Çînk, Şeyhten şikayet etmeye başladı. Pâdişâh ona bağırarak: "Sus, Şeyh çok güzel ve mükemmel sofrayı tam zamanında gönderdi ki eğer sen getirmiş olsaydın ben uyumuş olacaktım ve yemek bozulacaktı." dedi. İki gün geçince, Çînk, Şeyh'in huzûrunda küstahça söz konuştuğu için delik deşik olup öldü.

Şiir

Gizlenmiş kılıç kendini açığa çıkardı
Kötü hâl onun içini azarladı

Zamanın oyununa gelip
Kendini kirli bir ölü yaptı

Hikâye[*117]**:** Mevlânâ Şemsüddîn Akmiyûnî dedi: Pîre Ali Âzâdî'den duydum ki Şeyh (k.s.), zamanında Pîre İsmâîl isimli biri Karadağ Eresbar [ân]'da[118] oturuyordu. Şeyhi inkâr ediyor, kendisi tevbe ve telkîn veriyordu.

---

116 S: روز دیگر بریان در رسان

*117 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (40) no'lu açıklama.

118 S: ارسن بار; K: ارسن مار

[386] Şiir

Nisanın yağmur dolu bulutunu, mücevher saydın
Ancak yakut gibi kıymetli taşı, tavladaki pul mu sayıyorsun?

Bir gün onunla konuşmaya gittim. Beni incitti ve kötülüğünden dolayı Şeyh (k.s.)'in âilesinin hakkında çirkin çirkin laflar söyledi. Gece olunca, Şeyh (k.s.)'i rüyâda gördüm: "O devin yanına gitmemen gerek." diye buyurdu. Şeyhin ayağına kapanarak onun yanına gitmemeyi kabûl ettim. Gelmedim ve o hafta gitmedim. Bir gün onu bizim içimize dâvet ettiler. Beni çağırdı, çok iltifat etti. Oradan gidince, her gece halvette zikirle meşgûl iken onun yüzünü görüyordum. Ben Şeyhin işâreti yerine bağırdım. Bir gece çok ağladım ve Şeyh (k.s.)'den yardım istedim. O gece gördüm ki tekrar aydınlık ve beyazlık benim kucağıma uçtu. Bakınca, Şeyh olduğunu gördüm.

Şiir

Benim uyanmış bahtımdan uykulu iken neşeye geldi
Benim bu serçe[119] *yuvama kartal geldi*

Sonra bağırıp semâya gittim. Halvetten çıktım ve sinirli bir şekilde onun evine doğru koştum. Evinin yakınına varınca onun mübârek eli ile onun evine saldırdım. Tekrar orada kayboldu. Ondan iki gün sonra Pîre İsmâîl'in ânsızın öldüğü haberi geldi. <ve bir haftaya olmadı ki evi tahrîb edildi ve evi neyi varsa toz olup gitti>[120]

Şiir

Alçaklık etmek onun öyle her şeyini rüzgar gibi savurdu ki
Çâresizlikten sinir gününde onun yapı taşları rüzgarla savruldu

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn dedi: Mevlânâ Muhyiddîn dedi: Öğrencilik yaşımda Tebrîz'in Gazîye[121] okulunda okuyordum. Öğle vaktinde zikirle meşgûldüm. Bir grup talebe beni yasaklıyorlardı. Öyle ki Şeyh (k.s.)'ye dil uzatıyorlardı. O cümleden Sa'düddîn Nu'mân, Cemâlüddîn Sâvcî, Şerefüddîn Sâvcî ve ben bu işten çok büyük

---

[119] H, K: گنجشك

[120] L: < > arası yok.

[121] L: غزنه

işkence çekiyorduk. Bir gece Şeyh (k.s.)'in geldiğini gördüm. "Izdırâb çekme, her kim seni Hakk Teâlâ'nın zikrinden alıkoyuyorsa **[387]** onu paramparça ederim." dedi ve mübârek eli ile işâret etti. Çok az süre içinde onların hepsi gençken öldüler.

Şiir

Başlangıçtan itibâren bu haber benim hâlimi, hâlimin sâhibine yetiştirdi
Bu cezâyı kirli olanlara verdi

Bu ispâtın inkârı kötü eylem olduğu için
İntikâm elinin, kötü laf edenlerin yakasını tutması gerek

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn Akmiyûnî,[122] Pîre Bâbâ Ömerucânî'den rivâyet etti ki <Şeyh (k.s.)'in huzûrunda oturmuştum. Fakîh Muhammed Sitorkî, Şeyhle oturmuştu>[123] dedi ki: "Pîre Bâbâ dargındır, o yüzden ki onların köyünde muhtar onun babasıyla düşmanlık ediyor ve onu dargın hale getiriyor." Şeyh mübârek elini sakalına sürdü ve dedi: "Bir umut vardır ki paniğe kapılmayın. Bundan sonra onda güç ve makâm kalmayacak, düşmanlık edip talibleri incitmeyecek" Oradan dönünce tüm muhtarlar ve yandaşları ondan şikâyetçi oldular. Öyle ki bir daha düşmanlık edemedi. Bize bir zarar ve kötülük gelmedi, gücü ve kudreti gitti.

Şiir

Bir kuş ki bizim gönlümüzün tersine kanat açarsa
Uçmak için ondan kanatlarını alırız

Hikâye: Edîb Serâvî'nin oğlu Mevlânâ Nizâmüddîn Hâfız'dan rivâyet ettiler. Halîl isimli genç, Türk Ahmed'in oğluydu. Bir gün, gün batarken Mevlânâ Nizâmüddîn ile kavga ediyordu. Onun için Şeyh (k.s.)'e dil uzattı ve küfür etti. Mevlânâ Nizâmüddîn oradan yatsı namazını Şeyh'in yanına geldi ve kıldı. Namazı kıldıktan sonra Şeyh oturdu ve Pîre İshâk Hayât: "Yarın Halîl'i muhâfızın adamlarına götür, onu orada cezâlandırsınlar." dedi. Tekrar Pîre Halîl el-Uzî: "Falakacılara söyle ki yarın falakaya[124] bağlasınlar ve birkaç falaka vursunlar." dedi. Tekrar mübârek yüzünün rengi değişti ve elini sakalına sürüp: "Onu bırakın, ona ne yapacağımı ben bilirim." dedi.

---

[122] Ç: "Akmiyûnî" lafzı yok.
[123] L: < > arası yok.
[124] L, K: برگردنش

O gece geçti, sabah erkenden, haber getirdiler ki Halîl karın sancısına yakalanmış, **[388]** ölüm hâlindedir. Babası bir bölüm dîne hizmet edenleri şefâat için Şeyh'in yanına götürdü. Şeyh (k.s.) buyurdu "O kendini kılıca çarpmıştır, bundan sonra yapacağımız bir şey yok. Ok yaydan fırlatıldığı gibi onu geri alamayız." diye buyurdu. O gün öldü.

Şiir

Öyle güçlü bir el, kader okunu
Hiçbir zaman yanlışlıkla birinin kalbine atmaz

Hikâye[*125]**:** Mevlânâ Şemsüddîn, Mevlânâ Kemâlüddîn Ahmed'in oğlu Mevlânâ Şemsüddîn Muhammed'den Şeyh (k.s.) zamanında Tebrîz'e gelmişti ve Reşîdiyye (83) hângâhında <O, Mevlânâ Şemsüddîn Muhammed'den bahsediyor yânî Şeyh, Şeyh (k.r.)'in ziyâretine gidiyor.>[126] Bir grup hizmetçi Şeyh'e geldiler.[127] Şeyhin huzûrunda söylediler ki "Bizim işlerimizin hepsi bitti ve bir nişana bağlıdır. O da Mevlânâ Şemsüddîn'e âit ve o Kadı Bahâüddîn'den ötürü nişan etmiyor. Şeyh (k.s.)'in yüzünün rengi değişti ve elini sakalına sürüp dedi, Mısra:[128]

"Yıkan kişiyi bizimle savaştırırsın."

Ondan çok geçmedi ki âniden öldüğü haberi geldi.

Şiir

Kork tedbîr kurallarından eğer kendi işinle meşgûl değilsen
Benim için yüreğinin sırrını açıp kinle kapatır[129]

Düşünmedi ki onun ömr-i fermânı[130]
Benim hançer kinimin ucuna bağlıdır, ecel sözüdür[131]

[*125] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (41) no'lu açıklama.
[126] S: < > arası yok.
[127] Ç: جمعی خدمت شیخ بیامدند
[128] K, Ç: yok.
[129] L: مشرکین; Ş, K: حشرکین
[130] L: توفیقی
[131] L: تلقین

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn önceden zikredilen Mevlânâ Şemsüddîn'den rivâyet etti. O da Mevlânâ Şemsüddîn Kâdı Ubeyd Heştrûdî ve kardeşi Mevlânâ Nasîrüddîn'den anlattılar. Onlar, bu dönemde **[389]** Tebrîz'de Gaziyye medresesinde ilim tahsîliyle meşgûldüler. Medreseyi tâmir ediyorlardı. Bir inşaat işçisini orada çalışması için getirdiler. Halbuki o işçi sûfî ve Şeyh (k.s.)'in mürîdiydi. Çalışıyor ve zikrediyordu.

Şiir

Cân ve âşıkların dünyası onun mesajıydı
Cânından gelmiş insanlara, onun adı rûh verirdi

Urmevî adlı, kâfî ilminin öğrencisi vardı. O da oradaydı ve onun zikir okumasından sıkıldı. Orada ki çalışan mîmâra: "Niye Ermeni işçi getirmedin de işi, bu sûfîye bıraktın ki hep zikrediyor ve beni ders çalışmaktan alıkoyuyor." dedi ve Şeyh hakkında bir de küfür etti. Yoksul sûfi inledi ve onu Hakk'a havâle etti ve: "Allahım! Şeyhimin yanında bir hatırım varsa, benim Şeyhimin hakkında kötü laf söyleyen bu kişiye cezâ ver." dedi. Onu Şeyhin yüreğine havâle etti. O gün Hakk Teâlâ o adama öyle bir dert verdi ki dili şişti.[132] O, Gaziyye medresesinde inliyor, haykırıyor, pazardaki halk da onun feryâd ü figânını duyuyordu. İki gün sonra inleyerek öldü.

Şiir

Eğer soyu bozuk insan kafa tutar da evliyâlar için kötü düşünürse
O saçmalıktan onun dili şişer

Müessir olmayınca çâresiz olarak gönül tabîbinden yardım alındı
Onun acı diline keskin ve bilenmiş elmas ilaç oldu

Hikâye[133]**:** Mevlânâ Şemsüddîn, Pîre Îsâ Kenbedânî'den hikâye ediyor ki: O zamanlar, Şeyh (k.s.) zayıfların pîri sayılıyordu. Onun ziyâretine gidiyordum. Hâdimler Şeyh'in mübârek vücûdunun hasta olduğunu, edebli gitmek gerektiğini söylediler. Ben yavaşça gidip onun mübârek ayağını öptüm ve geri döndüm. Başka bir kimse de benimleydi. Küstâhlık edip, Şeyhin elini tutup öptü. Şeyh o hâlden kendine gelip sinirlenerek:

---

[132] L: آمارس

[133] L: Bu hikâye yok.

“Mezara gidesin! Ne olmuştu ki benim elimi çektin?” dedi. Dönünce birisi bir sopayla onun kafasına vurdu ve kırdı. Dördüncü gün onu mezara götürdüler.

[390] Şiir

Kafasını, edep ayağı ile kurtarabilir bu tehlikeden
Ancak elini fazla kaldırmaması gerekir

Hikâye: Pîre İzzeddîn (rh.a.)’in oğlu Pîre Abdullâh dedi: Birkaç Erdebîl’li Gîlân’a gidiyorlardı. Lûrâniyân’a yakın <ki orada bulunan bir köy ve kabîledir>[134] bir yere vardılar. Onların önüne, Gîlan’ın yakınlığında karşılarına çıkıp ve onlardan bir şeyler istiyorlardı ki alsınlar. Bu konuşmalar sırasınca o Lûrânlı bu Erdebîl’liler grubuna “Siz benden korkuyor musunuz?” dedi. Erdebîl’liler dediler ki “Şeyh’in mürîdlerindeniz” Loranı elini atıp kılıcını kılıfından çıkardı ve şekâvet dili ile dedi: “Şeyhinize söyleyin ki sen benim bu kılıcımdan korkuyor musun?” Rastgele onun düşmanları da o gün orada pusu kurmuşlardı. Ona doğru gelince onların korkusundan kaçtı. Önüne bir kanal çıktı. Atını o kanalın üzerinden atlatmayı istiyordu. Atı kanala düştü. Düşmanları yetişip onun o kılıcını aldılar ve onun boynunu kendi kılıcı ile vurdular.

Şiir

O serseri şevket elini kılıçla karşıladığı için
Onun kılıcı da kafasının kesilmesine neden oldu

Hikâye[*135]**:** Pîre Abdullâh dedi: Ahî Hanefiye, Şeyh (k.s.)’in huzûrundaydı. Şeyh’in mübârek ayağı ağrıyordu ve ayağını uzatmıştı. Ahî Hanefiye kendi kendine: “Halk oturmuştur ve Şeyh ayağını uzatmıştır, uygun değil” dedi. Derhâl Şeyh (k.s.): “Hanefiye, niye bu fikir aklına geldi? Benim ayağım ağrıyor,[136] o yüzden uzatmıştım. Ancak, Allah Teâlâ sana da ayak ağrısı versin.” dedi. O saat Hanefiye’nin ayağında ağrı başladı ve ömrünün sonuna kadar ayağı ağrıyordu. Eğer birisi ona ayağının tedâvisini et deseydi, Şeyhin bedduâsıyla olduğu için, bu ağrının tedâvisi yoktur diye cevap verirdi.

---

[134] < > arası yok.

[*135] Bkz. “İhtilâflı nüshalar” bölümündeki (42) no’lu açıklama.

[136] L: مرا درد پایی بود

Şiir

Eğer birisi ayağını yorganına göre uzatmazsa
Kendini böyle ağrı ve sıkıntıya sokar

[391] *Baltayı kendi ayağıma kendim vurdum*
Onun için pişmânlık birşeye yaramaz

Hikâye[*137]**:** Pîre Muhammed dedi: Serâv şehrinde Şeyh (k.s.)'i dâvet edip Ziyâüddîn'in evine götürdüler. Çalgıcılar bir şeyler söylediler. Semâ başladı ve Şeyh (k.s.), semâya gitti. Dervîşlerin birisi alanın ortasına girip Şeyhi semâdan alıkoydu. Şeyh oturdu ve kelimeler söylemeye başladı. Kelimeler sırasında dedi: "Bu alan erkekler alanıdır. <ancak burası ayak dansı yeri değil>[138] oturum sona erince halk kalkıyor, dervîş kalkamıyordu. Baktılar ki onun bir ayağı arkadan yapışmış[139] ve kurumuştur. Yaşıyana kadar da öyle kaldı.

Şiir

Baş varmayan yere (yükselemeyen yere) ayağını
Edepsizlik edip uzattı ve ayak sokulacak yere başını soktu

Hikâye: Pîre Muhammed dedi: Köyde Ağûn İsmâîl isimli ilim[140] talebesi vardı. Bir saman yaprağı düşürdü ve: "Senin Şeyhin bana bu saman yaprağı gibidir." dedi. Onun kardeşi ona bakıp: "Eğer benim Şeyhim hak olursa seni bir derde düşürecek ki onun hiç tedâvisi yoktur." dedi. Yedi gün geçti. Cüzzâm hastalığına yakalandı ve meczûb oldu.

Şiir

Onun hastalıklı içinin illeti
Zâhirine de sıçradı

Hikâye: Pîre Ahmed dedi: Bir şahıs Alğur[141] köyünde Şeyh (k.s.)'in ağzından bir şeyler rivâyet etti. Ancak Şeyhin o söylentiden haberi yoktu. Bu haberi Şeyh (k.s.)'e

---

[*137] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (43) no'lu açıklama.

[138] L: < > arası yok; Ç: <آخر پایی بازی نیست>

[139] Ç: چفسیده

[140] H, Ş, K, Ç: طالب تاییـــی

[141] K: الغزا

yetiştirdiler. “Benim bundan haberim yoktur. Paramparça olsun.” diye buyurdu. Bir ay geçmemişti ki Tûlîler onu paramparça ettiler. <ve bir anlatıma göre o şahıs Elvece köyünün hatîbi idi.>[142]

[392] Şiir

Erkek adamların sözü, işi doğrudur
Ancak eğri insanlarda yalan bulursun

Eğrilik, doğruyu kapatmaktır
Kendini paramparça etmektir

Hikâye: Erdebîl’in vilâyetlerinden[143] olan Âlâruk ve Kergân (84) köylerinin arasında bir kân dâvâsı olduğu rivâyet edildi. Âlâruk halkı Şeyh (k.s.)’in bendeliğine geldiler ki “Bizim Kergânlılar ile olan kan davamızı şefâatle barışla sonuçlandır”. Kergân’ın reîsi Mahmûd adı birisi idi. Şeyh’in huzûruna geldi. Şeyh, ona: “Bu işi bitir” diye işâret etti. Kabûl edip: “Ne buyursan odur” dedi. Ondan sonra Şeyh, Hâce Muhyiddîn (Tayyeballâhü remsehü)’i o Mahmûd’un yanına gönderdi ki o kan davasını sona erdirsin. Mahmûd yüz çevirip gizlendi ve: “Şeyhin kendisi gelmemiştir” diye bahâne uydurdu. Şeyh halvetteydi. Bu sözü duyunca buyurdu: “Mahmûd! hem bana hem başkalarına da mı dil uzatıyorsun? Hem bana hem de başkalarına da mı dil uzatıyorsun?” Bunu tekrar etti: “Allah kazasına yakalandı ve Mahmûd’un dili dışarı düştü. Öyle ki tedâvi etti ancak yararı yoktu. Öyle kaldı, sağlığına kavuşamadı ve o hâlde öldü. <قَفَاكَ مَا لَمْ يُقرَعْ قَفَاكَ>[144]

Şiir

يَمُوتُ الْفَتَى مِنْ عَثْرَةٍ بلِسَانِه وَلَيْسَ يَمُوتُ الْمَرْءُ مِنْ عَثْرَةِ[145] الرِّجْلِ
فَعَثْرَتُهُ مِنْ فِيهِ تُرْمَى بِرَأْسِه وَعَثْرَتُهُ فِي الرِّجْلِ يُبْرَى عَلَى مَهْـــلِ

Hikâye: Melik Kubbâd dedi ki Emîr Pûreçâr, babam Melik Muhammed’i yakaladı ve Karabağ’a götürdü. Şeyh (k.s.), kutsâl zâviyesine varınca, şefâat etti ki Melik

---

142 L: < > arası yok.
143 Ç: ولايات
144 H, Ç: <قفاك ما يفرع قفاك>; L: yok.
145 L: عشرة

Muhammed'i bırak. Pûreçâr kabûl etmedi ve babamı bırakmadı. Şeyh: "Eğer sen bundan başka hâkimlik edersen bana dervîşler nasip olmasın." diye buyurdu. O zaman, Ordu şehrine vardık. Pûreçâr'ı yakalayıp hapishaneye attılar ve işkence ettiler. Ondan sonra emîr olmadı ve emîrlik yapmadı.

[393] Şiir

Burnu havalandı ve dik kafalılık etti
Onun îtibârı toz olup rüzgârla savruldu

Hikâye: Melik Kubbâd diyor Keyhüsrev isimli biri Germrûd vilâyetinin defterdârı idi. Vezîrden kaçtı ve Şeyh (k.s.)'nin huzûruna gelip tevbe etti. Ondan sonra tekrar tevbesini çiğnedi (kırdı) ve bekçilikle meşgûl oldu. Ânsızın Ordu'ya gitmeye azmetti ve gidince zâviyeye vardı. Şeyh (k.s.), onu Tâyibân elbisesinde görmedi, onu bekçiler elbisesinde gördü. Sinirlenerek: "Ey zavallı tevbe kırdın? öyle gideceksin ki ciğerinin bağı kırılacak." dedi. Biraz geçti, ciğerinin damarı kırılıp öldü.

Şiir

Onun ciğerinin bağı (damarı) açıldı
Çünkü yüreği elmas yarası almıştı

Değersiz bir suça karşılık cânını hebâ etti
Serserilik eden o adam

Hikâye: Meşhûrlardan rivâyettir ki Pîre Ivez Cû Hendîzî Germrûdî, çok emek vermiş ve çile çekmiş biriydi. Ancak kibir havası onun dik kafalı yaptı ve âriflik iddiâsına başladı ve: "İrşâd bana âittir." dedi. Kendine bir grup topladı. Şeyh (k.s.)'in huzûruna varınca Şeyh ona baktı ve: "Ivez sen otur ki ben çok insanların devesini oturtmuşum, senin deveni de oturturum." diye buyurdu. Orada olan topluluk bakınca, gördüler ki rengi ve yüzü değişti: "Ivez sana ne oldu?" diye sordular dedi: "Benim durumum sanki son bahara varmış bir ağaç gibidir ve şiddetli bir rüzgâr ona esince, yapraktan ve ondan hiçbir eser kalmaz." ondan sonra rezîl-i rüsvâ oldu. Halkın gözünde küçüldü ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ[146] ve gözden düştü.

[146] Bakara 2/61.

Şiir

Her kimin kafasına[147] *gazap kırbacı değerse*
Bir rüzgâr gibi kafasını alıp toprağa sokar

[394] Hikâye: Pîre Târân diyor ki Cebrâîl isimli biri Nûdiye (85)'deydi. Gitti ve Şeyh (k.s.)'in huzûrunda bir olay anlattı. Sözü değiştirip içine yalan karıştırdı. Şeyh sinirlendi ve: "Git ki sakalın dökülsün." dedi. Derhâl sakalı döküldü.

Şiir

Düz gidenlerle kimse eğri adım atamaz
Çünkü bu yola seni Allah soktu

Hikâye: Pîre Cebrâîl Mârgânî[148] diyor ki bir zaman çok büyük bir grupla Şeyh (k.s.)'in huzûruna geliyorduk. İlim talebesi olan Pîrûz isimli bir arkadaş da Venderavşe köyünden bizimle birlikteydi. Şehrin yakınına varınca Mevlânâ Pîrûz dedi: "Şeyh bu kadar kişiyi kabûl ediyordu ama bunların üstesinden gelecek mi gelemiyecek mi? eğer gelemezse yazıklar olsun" ve acı acı konuşmaya başladı ve büyük şekilde inkâr etti ve Pîre Cebrâîl onu sıkıştırıp ve alıkoydu ancak faydası olmadı. Şehre gelince Mevlânâ Pîrûz'un şehirde bir dostu vardı onun evine gitti ve bir şeyler yedi ve halkın yanına gelip ve Şeyh (k.s.)'in huzûruna gittiler. Şeyh mübârek zâviyesinde oturmuştu ve halk topyekün onun huzûrundaydı.

Onun elini öpme şerefine nâil oldular ve oturdular. Şeyh (k.s.) bazı sözler söyledi. -sözleri sırasında: "Halktan bazıları kinâyeli konuşur ve derler ki Şeyh bu halkın üstesinden gelecek mi gelemeyecek mi? Bazıları, öğüt verirler ancak kabûl etmiyorlar. Şimdi bu kinâyeli sözleri konuşanın karnını yarın, eğer çamurla dolu olmazsa ben de bu makâmdan kalkıp bir daha bu makâma oturmayacağım". Ânsızın Mevlânâ Pîrûz'a bir hâl geldi. Kendini tutuyor, hissettirmemeye çalışıyordu ancak mümkün değildi. Kendini tutamadı ve kustu. Bir kâse kadar kum ve çamur kustu. O mecliste bulunanlar hayret etti.

Pîre Cebrâîl kalkıp onun hakkını verdi. Şeyh kabûl etmedi. O ân Allah Teâlâ Mevlânâ Pîrûz'a tedâvisi olmayan bir dert verdi. Sonunda kendi elleriyle intihâr etti. كَالْبَاحِثِ عَنْ حَتْفِه بِظِلْفِه

---

147 L, K: به سر

148 H, Ç: مادقانی

[395] Şiir

Her kim nefsine uyarsa
Onun nefesi boğazında kalır, boğulur

Hikâye: Pîre Hasan Bulbânân dedi ki: Ben, Ali Tâliş, Kürd Mahmûd ve Hasan Mîkâîlân zâviyenin mutfağında çalışıyorduk. Ekmek pişirirdik. Birlikte anlaştık ki Merâğa'ya gidelim tâ ki bu zâviyenin ekmek pişirme bölümü yânî fırın boş kalsın tâ ki bizim kadrimizi bilsinler. Her birimiz gitmek için bahâneler uydurduk. Şeyh (k.s.)'in huzûruna izin almak için gittiğimizde, Seyyid Cemâleddîn ve Pîre Ahmed Tâliş, Şeyh'in huzûrundaydılar. Şeyh, "Niye gidiyorsunuz?" diye sordu. Ali Tâliş: "Merâğa'-ya gidip de bir sanat öğrenmek istiyorum." dedi. Kürd Mahmûd: "Kürdistân'a gidip akrabalarımı görmek istiyorum." dedi. Hasan Mîkâîyân: "Şeyh'in develerini Serâv'a götürmek istiyorum. Kendim ve zâviye için tuz getireceğim." dedi. Hasan Bulbânân bana: "Annem Sultâniye'dedir. Gidip de onu getirmek istiyorum." dedi. Şeyh (k.s.): "Bunlar vallahî yalan söylüyorlar. İşten kaçıyorlar." diye buyurdu.

Şeyh'in huzûrundan çıktık. Benim kulağıma gelip söyledi ki Şeyh buyurur ki: "Eğer bunlar olmasalar ben kuru ağacı bile çalıştırırım". Ben korkum ve Seyyid Cemâleddîn'i şefâat eden yaptım. Kararımdan vazgeçmemi Ali Tâliş'e anlatınca dedim ki: "Şeyh bizim asıl niyetimizden haberdar oldu. Yolculuktan vazgeçip ve gitmeyelim". Ali Tâliş, kabûl etmedi ve o gece yükünü bağladı ve Hasan Mîkâîlân Şeyh Hz. derelerini tuz bahanesiyle alıp ve yola koyulduk. Dîm'e[149] vardık -ki zaviyenin tarlalarındandır- birkaç salatalık derip getirdik ki ekmekle yiyelim. Ali Tâliş salatalığı soyunca bıçakla elini çok kötü şekilde kesti. "Ali yaralandın kalk dönelim." dedi, duymadı. Gittik Serâv'ın dağ yokuşunda Nîr diye bir ırmak var su çok şiddetli akıyordu beni kaptı ve götürdü. Sonunda çok çaba harcayandan sonra kurtuldum "dönelim" dedi, duymadılar gittik.

Serâv'da Hâce Efdal (rh.a.)'in zâviyesindeydik. Ali Tâliş uymuştu. Uykuda çok yüksek sesle bağırıp çağırdı. Uyandırdık ve: "Ne oldu?" diye sordu dedi: "Şeyhi gördüm ki beni çelikle vurdu." dedim ki "Dönelim, ki bu başımıza gelenlerden artık Şeyhin hali belli oluyor." duymadılar, yine gittik. Germrûd'un Sînân[150] köyüne **[396]**

[149] L: به دیه

[150] L, Ş: بسینان; K: پسینان

vardık. Ben bir göz ağrısına yakalandım ki bende güç kalmadı. Hacı Nahçivânî <oradaydı>[151] ona bağırdım ki beni Erdebîl'e gönder ki Şeyhin sinirinden (gazabından) korkuyorum". Yine arkadaşlar engel oldular ve beni deveye oturtup ve kendileriyle ötürdüler. Tâb Tâb[152] köyüne varınca bir bostancı bizi gördü ve "Nereden geliyorsunuz?" dedi. "Şeyh'in hizmetçileriyiz ve develer ona aittirler" dediler. Başını develerin ayağı üzerine koyup ve develeri bostanın çevresinde teberrük olarak dolaştırdı. Sonra iki deve yükü kadar bize Kavun verdi.

Oradan Merâğa vilâyetinin Mûgâncûk'una geçtik, orada bir evde kaldık. Bir kadın, bir genç erkek ki onun oğlu oluyordu gelip bize: "Nerdensiniz? memleket neresi?" diye sordular. Kendimizi tanıttıktan sonra "Bu oğlum üç yıldır evli ama hanımına yanaşamıyor" dedi. Zâviyeden çıkarken yol için yemek almıştım onun ekmek bölümünden üç ekmeği ona verdim. Birini o kadına, birini o oğlana ve ötekini de o geline. O gece yediler. O gece o genç helâli ile seviştiler. Sabahleyin gelip bizi çağırdılar ve develeri oradan aldılar ki korusunlar. Biz Merâğa'ya gittik. Mevlânâ İzzeddîn Merâği (rh.a.) Pîre Bâbây Merâği (rh.a.) o develerin sırtını meyvelerle doldurdular. Biz develeri Mûgancûk'tan topladık ve o meyveleri Erdebîl'e getirdik.

Ali Tâliş, Hasan Mîkâîlân, Kürd Mahmûd Şeyh (k.s.)'in mübârek nazarı önünden kaçtılar ve meyve yüklerini benim yanımda bıraktılar. Ben omzuma alıp ve eve götürdüm. Şeyh, kapıda durmuştu ve her defa gelip gittiğimde bana asâ ile vuruyordu ve ben seviniyordum ki sinirini benden böyle çıkarır. Ancak Şeyhin siniri yüzünden benim her iki gözüm bozuldu ve gözümün nuru (ışığı) gitti ve tedâvi edilemedi. Ali Tâliş, derhâl mutfağın kuyusuna düştü ve şişti ve <bir hafta sonra öldü. Hasan Mîkâîlân oradan eve gidince evde şişti>[153] ve ishâle düşerek on gün öyle süründü ve sonra öldü. Kürd Mahmûd'un iki ayağı kangren oldu ve sivilce düşüp bir kaç gün içinde öldü.

Şiir

سمَاعِی فَعنْدی لمَنْ یَسْتَمِعُ حَدیثُ حَدیث به یُنْفَعُ
رَمَانِی الزَّمَانُ بِـــــأُعْجُوبَةٍ تَكَادُ الْجِبَالُ لَهَا تَنْصَدِعُ[154] **[397]**

---

151 S: yok.
152 S, L: طاب
153 L: < > arası yok.
154 L: تفصدع

Hikâye: Pîre Murâd Germrûdi dedi: Pîre İlyâs ve Pîre Rüstem dediler: Bir keresinde Şeyh (k.s.) Elğer köyündeydi. Kûle hacı isimli birisi Vind köyünden ve bu köy Erdebîl eyaletine bağlıdır orada haydutluk yapıyordu. Şeyh ona buyurdu: "Hacı haydutluğu bırak yoksa kanlı kafana bakıyorsun." dedi: "Kabûl ettim." ve sonra iki, üç günden sonra o kötü ve eski karanlık işlerinin başına döndü ve Nir dağ yokuşuna gedip ki orada haydutluk etsin. Ûrûk Tenî isimli biri onu yakalayıp onu öldürdü ve yakası kanla boyandı.

Şiir

أَحْسَنْتَ ظَنَّكَ بالأَيَّامِ إِذْ حَسَنَتْ[155] وَلَمْ تَخَفْ سُؤ مَا يَأْتِى به الْقَدَرُ
وَسَالَمَتْكَ[156] اللَيَالِىَ فَاغْتَرَرْت بِهَا وَعِنْدَ صَفْوِ الْلَيَالِى يَحْدِثُ الْكَدَرُ

Hikâye: Hacı İbrâhîm Edîb Kelhorân[157] kendi babası Mevlânâ Necîbüddîn (rh.a.) rivâyet etti ki bir gün bir grup Şeyh (k.s.)'in huzûrunda oturmuşlardı. Şeyh (k.s.) Ahmed Kelhorânî'ye ki bu adamın çok malı ve mülkü vardı. Bu adam cimrilikte ilk rütbeyi[158] almıştı, buyurdu ki: "Yoksullar ve fukaranın dinlemesi için tahsis ettiğimiz zâviyenin odunu yoktu". Ahmed yüzünü çevirip cevap vermedi. Şeyh buyurdu: "Ne oldu yüz çeviriyorsun?" bir kısa süre geçip o cüzzâm hastalığına yakalandı ve geri kalan ömrünü cüzzâmla geçirdi.

Şiir

خُلقُوا وَ مَا خُلقُوا لِمَكْرَمَة كَأَنَّهُمْ خُلقُوا وَ مَا خُلقُوا
رُزِقُوا وَ مَا رُزِقُوا لِبَسْطُ يَدٍ فَكَأَنَّهُمْ رُزِقُوا وَ ما رُزِقُوا[159]

[398] Hikâye[*160]**:** Hacı İbrâhîm Edîb rivayet etti ki o da Ali isimli bir arkadaştan rivâyet etti ki bu adam Turgay Ahtecî'nin torununun hizmetçisi idi. Bu Mirek (Torun) çörek ve maçurek ki bunlar Mugân bölgesine aittir ve Şeyh (k.s.)'in mülküdür. <Onları Seyyidü'l-aktâb Hacı Şemsüddîn'e bağışladı.>[161] bu mirek yânî Turğây Ahteci-

---

155 K: بالايام الحسنت

156 Ç: سالمتك

157 H, L, K: Kelhorânî.

158 L, K: از غايت

159 L: Arapça beyitler yok.

*160 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (44) no'lu açıklama.

161 L, Ş, K: < > arası yok.

nin toruna kavga etti ki “Benim de orada hisselerim var” ve her vakit gittiğinde, onu bozgun görüyordun ve öğüt dinlemiyordu, bir gün beni Şeyh (k.s.)’in huzûruna gönderdi ve dedi: “Benim de hissemi al yoksa giderim ve ona ele bir şey yaparım ki ne sana hesap olar ve ne bana”.

Şeyh cevabında: “Senin orada hiç bir hakkın ve payın yoktur. Gitme, eğer de gidersen de oraya varmayacaksın” dedi mesajı bıraktım, ancak dinlemedi ve gitti. Bir gün yol gidince attan düştü ve derhal öldü ve oradan zavallı nâşını ata bağlayıp geri getirdiler ve Erdebîl’in Şehrâverî köyünde bir kubbe altına koydular <onlara âittir.>[162]

Şiir

كَمْ رَأَيْنَا مِنْ صَرِيعِ الْجَهْلِ نَدْمَاناً فَحَابَ[163] *Ey gurûr vaktinde ve gaflet döneminde uyku sarhoşu*

Hikâye[*164]**:** Edâmallâhü bereketehü, dedi bir şahıs Şeyh (k.s.), mecliste gönülçeken[165] sözler söylüyordu. O kişi, kendini kaybediyor ve yüksek sesle bağırıyordu. Bir gün Şeyh, onun o bağırtılarından sıkıldı ve ona buyurdu: O şiddetle “Yere gir” derhâl düştü ve öldü.

Şiir

تَتَقَوَضُ الْأَفْلاَكُ إِنَّ خَالَفْتَهُ وَيُعَاضُ مِنْ بَعْدِ الْحِراكِ سُكُونٌ

Hikâye: Hacı Ali babası Pîre Necîb’den rivâyet etti ki bir gün Şeyh (k.s.) beni ve Pîre Halîlî Yûsuf Bûkâ’nın yanına gönderdi ki o Erdebîl vilâyetinin güçlü emîrlerindendi. **[399]** Bir köyden bir kaç kişinin şefaatini almıştı gittik.[166] Yûsuf Bûkâ, Hoşkerûd (86) köyünde bir saray yapmış ve orada kalıyordu ve burası Erdebîl vilâyetinin içine dahil idi. Ona haber verdiler ki “Şeyhin mürîdler geldiler”. Bir maslahat üzerine bizi evin içine soktu. Şeyhin selamını verdik çok iltifat etmedi. Şeyh bizi o toplumun şefâati için gönderdiği için” dediğimizde bir süre fikre daldı. Biraz sonra başkaldırıp ve dedi: “Şeyhe diyin ki benden vazgeçsin, yoksa ona bir zararım olur” ve bundan sonra cevap vermedi.

---

[162] Ç: < > arası yok.

[163] L: مدمانا فخاب; K: مدناتا فحاب; Ç: مذمانا فحاب

[*164] Bkz. “İhtilâflı nüshalar” bölümündeki (45) no’lu açıklama.

[165] Ç: هوش ربای

[166] K: نیافتم

Şiir

إِحْفَظْ لِسَانَكَ مَا تَقُولُ فَتُبْتَلَى[167] إِنَّ الْبَلاَءَ مُوَكَّلٌ بِالْمَنْطِقِ

Geldik ve Şeyh (k.s.)'e söyledik ki "Şefâatinizi kabûl etmedi" Şeyh buyurdu: "Küfür de etti mi?" dedi ki "Şöyle dedi diyin ki Şeyh bana yüklenmekten vazgeçsin, yoksa ona zararım gelir". Bunu duyunca: "Senin zararın başına, senin zararın başına senin zararın başına" diye üç kere tekrarladı. Orada hazır olan gurup o günün tarihini yazdılar. Onun üzerinden dokuz gün geçti onu onuncu gün tutmuşlardı ve Sultâniye de onu astılar. Evi ve malı hepsi talân oldu.

Şiir

قَضِيَ اللهُ إِنَّ الْبَغْيَ يَصْرَعُ أَهْلَهُ وَإِنَّ عَلَى الْبَاغِى تَدُورُ الدَّوَائِرُ

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn Akmiyûnî, Pîre Dâvûd Herîzî'den rivâyet etti: Bir keresinde Keştrûd'dan Şeyh (k.s.)'in huzûrunda bir kaç dehşetli söz Hâce Efdal hakkında söyledi ve Hâce Efdal infiâl yüzünden ve o sözlerin tehlikesinden dolayı Şeyh'in yanına gelemedi. Sonunda o gidince Şeyh (k.s.), dağdaki kaplıcalara gitmişti. Hâce Efdal da kaplıcaya gitti. O Heştrûdîli kişi de oradaydı. Şeyh (k.s.) buyurdu: "Efdal ne oldu ki geç geldin?" dedi: "Ondan dolayı ki korku içindeydim ki halk kötülük yüzünden Şeyh'e yalan söz demiş olsunlar". Şeyh buyurdu: "Sen paniğe kapılma o adam ki sana kötülük yapmak istese onun kulağını koparırım". O adam "Kulağım kulağım." diye bağırdı. Ânsızın kulağı yere düştü.

[400] Şiir

Her kim gönül ehlinin yanında kendi cehâleti yüzünden
Ağzından böyle bir şeyler çıkarsa

Kafası boş bir insandır ki çâresiz birisidir
Bu dedikleri yüzünden başından olur

Hikâye: Mevlânâ İzzeddîn Yûsuf Endârvedî dedi: Kardeşimin bir oğlu vardı. Zeyne'l-âbidîn lakaplı ki ilim ve öğrencilik döneminde yetenekli olmasına rağmen Şeyh

[167] K, Ç: فتبتلى

(k.s.)'in tevbekârı oldu ve zikir verdi. Sonra ikinci kez ona zikir verdi. Ânsızın rezillik huyuna yeniden geri döndü ve Şeyh (k.s.)'in huzûrunda küstahça bir söz söyledi. Şeyh (k.s.), sinirlerdi ve Şeyhin gözünden düştü ve işi bitti ve deli oldu ve delilikle dünyadan gitti. <Neûzu billâhi Teâlâ>[168]

Şiir

تَعاهَدْ لِسَانَكَ إنَّ اللِّسَانَ سَرِيعٌ عَلَى الْمَرْءِ فِى قَتْلِهِ

[401] 3. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'den Cemâl (lutf) ve Celâl (unf) Konusunda Görülen Kerâmetler[*169]

Hikâye: Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) dedi: Şeyh (k.s.) Heştrûd yolunda bir keresinde bir köye vardı ve orada Hâce Efdal Serâvî (rh.a.)'ye: "Boş yer bul da abdest alayım." dedi. Köyde abdest alınacak yer olmadığı için Hâce Efdal, bizzat kendisi bir ev hazırladı veya başkasına hazırlattı. Ancak çok büyük bir ihtiyâtla o evin boşaltmasına gitmemişti. Şeyh, bir su testisi aldı ve orada bir kadını uyur (uymak) halinde gördü. Bu yüzden Hâce Efdal'a niye boş yer bulmadın diye kızdı ve ona sinirlendi. Derhal Hâce Efdal'ın tüm yüzünü ve şeklini üzüm salkımı şeklinde çiçek hastalığı sardı ve o çiçek hastalığının sivilceleri yüzünden sallanmaya başladı. Bir süre öyle işkence çekti ki sonunda Şeyh hazretleri insâfa geldi ve onun ağlayıp sızlamasını görünce ona lütfedip mübârek elini onun yüzüne sürdü, o da şifâ buldu.

Şiir

أَنْتَ حَيَوتِى وَ أَنْتَ لِى تَلَفٌ وَ فِيكَ لِى نِعْمَةٌ وَ فِيكَ بَلاَ[170]
الْحُبُّ يُشْقِى الْفَتَى وَ يُسْعُدُهُ[171] صَبْراً عَلَى الْحُبِّ جَارَ اوْ عَدَلا **[402]**
كَمْ تَقْتُلُونَــا وَكَمْ نُحِبُّكُــمْ يَا عَجَباً كَمْ نُحِبُّ مَنْ قَتَــلا

---

168 Ç: yok.

*169 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (46) no'lu açıklama.

170 Ç: يلا

171 H, L, K: يسعبده

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Bir keresinde Şeyh (k.s.), Germrûd'un Şerefâbâd köyünde idi. Pîre Ali Şerefâbâdî, saygı gösterip ve Şeyh'i dâvet etti ve Şeyhi eve götürdü. Şeyh (k.s.), ona lütuf edip buyurdu. Onun durumunu değiştirip onu işlerinin düğümünü açtı. O da büyük bir iş sahibi oldu.

Şiir

Onun bakışının lütfu ki mânâlı bir definedir
Bak gör ki hangi şanslı adama nasîb oldu

O Şerefâbâd'da Halîl isimli birisi vardı. Onun îtikâdı ve inancı bâtıldı.[172] Bu sözleri inkâr ediyor ve bu şekilde kendi etrafına adam topluyordu. Köy halkı ona doğru yöneldiler.[*173] Şeyh (k.s.), o köye gazap etti, vîran ve kuraklık oldu. Ancak Pîre Ali'nin evi hiç hasar görmedi. Bir kaç kere o köyü inşâ etmeye çalıştılar, dayanmadı ve inşâ kabûl etmedi.

Şiir

Gayret yüzünden birazcık toz oturunca
Bereket ve hayır eseri o köyden gitti

Hikâye: Dâmet bereketühü dedi: Emîr Çûpân (rh.a.) Gürcistân'da Kurmeşî[174] ve Îrencîn ile büyük harp ettiği için ve Abdullah'ın dediğine göre oda babası Hacı Menkûtây Kurmeşî'den aktarıyor ki kırk bin kişiydiler ve Emîr Çûpân'ın on bin. Sabahtan akşama kadar savaştılar. Kurmeşî yendi ve Emîr Çûpân'ın tüm ordusu dağıldı, mahvoldu ve çoğu yüz kişi kadar onunla kaldılar. Harzemî diye birisi onun iki oğlunun yaraladı ve o taraftan Kurmeşî ona saldırdı ve artık ikisi karşı karşıya gelerek savaştılar ve ona bir cirit attı. <Emîr Çûpân o halde **[403]** attan düştü. Ânsızın öyle karanlık oldu ki hiç kimseyi görmüyordu ve orduya bir karanlık geldi.>[175] Emîr Çûpân diyor ki göz açıp ve Şeyh (k.s.)'i gördüm. Ata binmiş ve yeşil elbise giymiş ve 10 süvari onunla birlikte dedi: "Kalk ve korkma ki Allah Teâlâ dervişleri senin yardımına gönderdi" ve elini tutup ve onu atına bindirdi. Onun atı kaçmıştı. Onun hizmetçilerinden Hezârbey yetişti, attan indi. Şeyh onun pazısını tutu ve onu yerden kaldırıp atın sırtına bindirdi.

---

172 S: متذلذل

*173 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (47) no'lu açıklama.

174 L: قرشي

175 S: < > arası yok.

Şiir

Çoğu zaman bu isyancı, başkaldıran şahlardan ve emîrlerden
Elini tutup ve korku anında kolları kopacak diye onları bu
Şah pir kurtarmıştır.

Ancak bozgun tozu onların yanı saldırganların yüzüne oturttu ve onlar kaçmaya başladılar. Şeyh buyurdu ki: "Paniğe kapılma ki bu gece seni bu zâlimlerden kutaracağım ve bir süre sonra onlar senin kahrınla kavrulacaklar." Gece oldu ve Emîr Çûpân birkaç kişiyle bir dağa gittiler ve ateş yaktılar. Kurmeşî ordusu <onların izini görünce: "Biz bu dağın yanında geceleyelim ve yarın bu kalıntıyı yakalayalım." dediler. Onlar>[176] oturunca Emîr Çûpân dedi: Şeyhten yardım istedim ve onun beni kurtaracağına inanıp ve güvenerek sabahleyin kalktım. Ordunun ortasından geçiyordum ve herkesi görüyordum ve hiç kimse beni görmüyordu. Ancak ben onları görüyordum ve oradan dışarı çıktım.

Pîre Hasan dedi: Ben zâviyenin mutfağındaydım. Gecenin vaktinde birisi mutfağın kapısını çaldı. Sinirlenerek: "Bu vakitte kapıyı çalan kim? dedim. Kapıyı açınca Şeyh (k.s.)'i gördüm. Korkumdan kaçtım buyurdu: "Kaçma, böyle gerekirdi" buyurdu: "Gecenin yarısında bir Türk gelecek o zaman beni haberdâr edeceksin." Şeyh gitti ve ben bekliyordum. Ânsızın biri kapıyı çaldı. Kapıyı açtım denilen Türk idi ki buyurmuştu. Şeyhi haberdâr etmek için gittim. Şeyhi kapıda durmuş vaziyette gördüm. Haber verdim buyurdu: "Mumu misâfir odasına götür." ki orası Câmehâne diye meşhûrdu. Sonra: "O Türkü çağır" dedi. O büyük olduğu için Şeyhle oturdular ve ben ve hizmetçisi kapıda durduk. Şeyh işâret etti ki o bohçada ki "Onda bir şey bağlamışım onu getir" getirdim. Cüppe ve bir gömlek onun içindeydi. O adama giydirdi. O da derhâl binip gitti. Emîr Çûpân'ın zaferi olduktan sonra Şeyh buyurdu ki o şahıs Emîr Çûpân idi".

[404] Ne ise her iki ordu Zencân bölgesine yetiştiler yine savaş deniz gibi dalgalandı ve temrenleri (mızrak başlarını) birbirini öldürmeye çektiler. O küçük topluluk[177] canları korkusundan çalışıyordular.

---

[176] S. < > arası yok.

[177] K, Ç: اندك

Şiir

وَ مَا الْأَسَدُ الضِّرْغَامُ إِلاَّ فَرِيسَةٌ إِذَا لَمْ يَطُلْ أَنْيَابُهُ وَالْاَظَافِرُ[178]

Korunma[179] anında ki artık iş hüsrana uğraşıyordu birisi Emîr Çûpân'ın yanına gelip: "Üzülme, Şeyh'in yardım için geldiğini gördüm." dedi. Pîre Ahmed Pernîkî'nin anlattığına göre, Kazâvene Hezaresinden Muhammed isimli birisi dedi: "Tam o savaşın şiddetli anında, Şeyhi gördüm ki gelip ve bir avuç toprak alıp ve anlaşma üzerine وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَـٰكِنَّ اللهَ رَمَى[180] [*Attığın zaman da sen atmadın. Lâkîn Allah attı.*] Kurmeşî ve İrencin ordularının yüzüne serpti. Toz kalktı ve onların yüzünü rezalet ve yenilgi tozu saçıldı".

Şiir

تَضِلُّ الْمَنَايَا فِي سُيُوفِكَ شُرَّعاً إِذَ النَّقْعُ مِنْ بَيْنِ الْعَسَاكِرِ ثَارَا

Bu işâret ve güvenceden dolayı onların ordusunun içine daldılar ve إِنْ يَنْصُرْكُمُ اللهُ فَلاَ غَالِبَ لَكُمْ[181] [*Eğer Allah size yardım ederse, size gâlib gelecek yoktur.*] toprağı onların yüzüne savurdu. Kurmeşî ve tüm ordu generalleri ve silahşörleri öldüler.

Şiir

O pâdişâhın yüzlerce sayısız ordusu vardı
Bu zaman için zafer istiyorsan onun gibi saf kıranın olması gerek

O isyan depremi ülkeden def olunca. Erdebîl'in Hayrevanek[182] merasında[183] (otlağında) -Bir gurup süvari bakıp- iki at gördüler. Zirve ve dağ. Dediler: "Kurmeşî ordusu ve İrencin ordusunu o süvari yendi ki onun atı dağda idi ve yeşil sekerlâd giymişti ve bir mızrak elinde ve öteki buz isimli atın üstünde ki onları darmadağın ettiler."

Mevlânâ Şemsüddîn Akmiyûnî dedi: O da Mevlânâ Muhammed Harakânî'den ki Hâce Efdal Serâvî ile birlikte harmanda idik. İki silahlı atlı geldi ve istedik ki arpayı

---

178 L: Arapça beyit yok.
179 H, K, Ç: يأس
180 Enfâl 8/17.
181 Âl-i İmrân 3/160.
182 K, Ç: جنـــزوانق; L: جنـــزدانق
183 Ş: مزرع; Ç: مرغزار

harmanından zorla alsınlar. **[405]** Hâce Efdal onlara bağırdı. Onların ikisi de bayıldılar ve düştüler. Kendilerine gelince: "Bu adam Şeyh, ile birlikte Kurmeşî savaşındaydı" dediler ve onun eline ayağına kapandılar.

Pîre Ivez Harakânî rivâyet etti ki o da Fakîh Muhammed Siturkî'den ki bu adam Şeyh (k.s.)'in hizmetinde idi. Köyde tahıl toplamaya gitmiştim bir çok süvâri geldi. Şeyhi görünce attan düştüler ve onun mübârek ayağında dolaşıyorlardı ve birbirilerine dediler ki: "Bu şeyhtir ki Kurmeşî ve Îrencîn savaşında, Emîr Çûpânî bindirdi ve Îrencîn'in ordusunu yendi".

Şiir

Bir orduda onun gibi zafer adamı olursa
Allah'ın zafer işaretler sağdan soldan yağmaya başlar

Her kim onun elinden tokat yerse
Her iki âlemde de rezîl olur

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Emîr Ali Pâdişâh ki pâdişâh Ebû Saîd (Tabe Sürâh)'in dayısıydı. Toprağı pak olsun. Îrât vilâyetinde Germrûd'un Zâkirlerden[184] oluşan tâlibler topluluğunu gördü ki devamlı zikir yapıyorlardı.[185] İnandı ve îtikâd yüzünden ve gaybtan mürîd ve mu'tekit oldu ve onun saygısı askerlerden sûfîlere doğru yükseldi. Ondan sonra Şeyh (k.s.)'in huzûruna varınca tevbe etti ve telkîn aldı. Sûfîlerden oldu ve emîr olarak dervîşlik etti. Gündüzleyin iş binasında âdaletle davrandı, gece ise sûfîler toplumunda zikir ve ibâdet etti.

Şiir

Gündüz hüküm sürüyor
Gece Allah'a baş eğiyordu

Bir süre geçti tâ ki Şeyh (k.s.), hacca gitmek için Ciğâtû[186] tarafına giderken Kendelân (87) köyüne vardı ki orası Emîr Ali'nin evi, mal mülkü ve hayvanları oraday-

[184] Ş, Ç: tâlibân ve zâkirân.
[185] L: گرمرود مداومت می‌نمودند
[186] H, Ş, K, Ç: چیغاتو

dı. Gece orada konaklandı. Rastgele o gece Ali pâdişâh Sultâniye tarafından oraya geldi ki Pâdişâh Ebû Saîd onu bir ordunun komutanı olarak seçmişti ve o da orduyu düzenleyip ve Dimeşk Hâce'nin[187] şerrini def edecekti ki Pâdişâh Ebû Saîd'in mülkünün önderliğini bozup ve bir kısmını kendi eline geçirmeyi düşünürdü.

[406] Şeyh'in huzûruna varınca onu ziyâret etti. Şeyh (k.s.) buyurdu ki: "Paniğe kapılma ki onların vakti sona erdi. Sen Sultâniye'ye gitmelisin, şimdi devran sizin. Ancak insâf ve adâlet ve hakka merhamet göstermelisin ve siz onu yapmayın ki o yaptı. Pâdişâh Ebû Saîd'e de bu öğütleri ulaştır.

Şiir

Bu dünyanın aynası iyilik ve kötülük zehrini
Kendi içinde gösterir ve Ali Pâdişâh

Ali Pâdişâh Sultâniye'ye vardığında Dimeşk Hâce öldürülmüştü. Pâdişâh Ebû Saîd tüm istiklalini ülkesinde kurmuştu. Ali Pâdişâh yükseldi ve bağımsızlığı kurduğu için onun hükümranlığı yükselince onun adalet tartısı bozuldu. Kışın Arrân'ın Karabağı'na gittiler ve bahar olunca Veylek çayırına geldiler ve burası Erdebîl'in bölgesidir. Şeyh (k.s.), edâmallâhü bereketehü'ye işâret etti ki: "Pâdişâh Ebû Saîd'i görmeye gitmek gerek. Git Ali Pâdişâhı gören ve Ebû Saîd'i görmemizi sağlasın".

Dâmet bereketühü buyurdu: Gittim ve Ali Pâdişâhın çadırına gittim. Onu gördüm ki o iki günlük dünyaya aldanıp dünyanın fânî işleri ile meşgûl olmuş, mağrûrlaşmıştı.

Şiir

Burnu havalanıp dik kafalık etti
Kendini gurûr rüzgârına kaptırmış

İki gün geçti ki biz onun çadırı yanında çadır kurmuştuk ve bekliyorduk ve o gaflet edip bizi aldırmıyordu tâ ki ikinci gün bir yeşillik bahçesinin dışında oturmuştu bizde onun yanına gittik ve Şeyh (k.s.)'in teberrükünü ortaya koyduk. O tırnağının

[187] L, Ç: Emîr Dimeşk Hâce.

ucuyla et götürüyordu ve büyüklük yaparak yiyordu ve onda eski sıcaklık ki dalgalanıyordu hiç eser yoktu. Belki o oturumda Herîru isimli dervîş diyorlardı kendisi geldi ve edepsizce oturdu. Ali Pâdişâh onunla ilgilenmeye meşgul oldu ve onunla şakalaştı. Biz dedik ki: "Emîr gerek bizi Pâdişâh Ebû Saîd görüştürsünler ki biz Şeyhin selâmını onlara duyurmuş olalım".

Ali Pâdişâh, Erbây'ın oğlu Hacı Şeyhali'ye işâret etti ki bizi Ebû Saîd'in yanına götürsün. Şeyhali bizi Ebû Saîd'in gölgesinin yanına götürdü ve bizi orda bırakıp gitti Biz, **[407]** Pâdişâh'ın gölgesi altında oturduk. Bildiğimiz gibi Eres Tûgâ[188] (İnzibat) halkı orda durmak yasaklıyor ve halkı orada toplaşmaktan uzaklaştırırdı ve bu tertibat ve düzeni sağlarken sopa, talebelerin birine vurdu[*189] ve o gölgeye gelmek istiyordu ayağı ipe ilişip ve yüzü üstündü düştü ve şapkasının kubbesi başka ipe ilişti ve kırıldı. Sopayı elinden bıraktı ve korktu daha sûfîlerin çevresine gelemedi. Mısra:

"Şapka nedir ki? Ki burada binlerce başın koparılma tehlikesi var."

O an Bahâüddîn'in Ya'kûb'un oğlu <soytarı>[190] oğlu ki pâdişâha yakın idi geldi ve yakın olmak için ve itikat üzere bizi Ebû Saîd pâdişâhın yanına götürdü ve pâdişâh soru işaretine göre ayağa kalktı ve Şeyh (k.s.)'in selâm verdi. Oradan çıkınca Ali Pâdişâhı gördük ki Şeller ordusunu önüne alıp ve at etini ki gayet siyah ve çirkin idi tam açgözlüler gibi yiyordu. halbuki Şeyhin tebrik gönderdi etten yemiyordu. Oradan Şeyh Hz. yanına geldik. Başımıza gelenleri tümüyle anlattım. Şeyh (k.s.) buyurdu: "Kolaydır. O adam ki bu eşeği çatıya kaldırdı onu da yere indirir".

Şiir

Sonunda bu eşeği çatıdan indireceğim
Belki devranın oyunu değişir

O iki günde Ali Pâdişâh Şeyh'in yanına geldi. Şeyh iyi öğütlerden ne varsa söyledi ve ona seccâde, cüppe ve şapka bezi verdi. Bu seccâde vermekten maksad meliği vermek idi ve ona dedi: "Kendini Gıyâseddîn Vezîr Reşîdî'den koruman gerek. Sana

---

188 H, K, Ç: ارس بوقا; L: ارس جوقا

*189 Bkz. "İhtilâflı nüshalar bölümündeki (48) no'lu açıklama.

190 Ç: yok.

hiç bir yerden bozgunluk gelebilmek ilandan" Ali pâdişâh Ordu(88)'ya gidince Gıyâseddîn Vezîr'in yanına gitti ve kurur ve devlet adamı olduğundan nemîmete[191] başladı ki "Şeyh bana dedi ki vezîrden uzak durum ki o senin canına kast etmiştir ve o hâlâ Yahûdî'dir." Gıyâseddîn Vezîr bunu duyunca, dedi: "Şeyh, ârif ve velîdir (evliyâdır). Her ne o derse odur ve ona karşı îtirâz edilemez.

[408] *Yüreğinle (Duygularınla) yargıçlık yapmazsın*
O'dur hüküm süren Şâhinşâh (Allahü Teâlâ)

Sonra Ali pâdişâh o seccâde, kubbe ve şapka kuması (bezini ortaya getirdi ki "Şeyh bunları bana bağışladı" ve onları Gıyâseddîn Vezîr'e verdi. Vezîr onları alıp öptü ve başının üzerine koydu ve: "Bu devlet ve ülkedir ki Şeyh, işâretle sana vermiştir. Sen onları koruyamadın. O, benim rızkımdı, senin değildi." dedi.

Şiir

Her baş bu şâna lâyık değildi
Herkes yaşamında mutlu olamaz

Ancak Gıyâseddîn bu sözü Ali Pâdişâh o deyince aklına geldi ki onun tarafından bir zarar gelebilir. Bir fikir edip kendi kendine ki "Aman[192] onun tarafından bana bir zarar gelmesin!" fırsatı değerlendirdi ve Pâdişâh Ebû Saîd'e dedi ki: "Horasan tarafından haydutlar baş kaldırıyor, onları bastırmamız gerekli. Emîr Çûpân[193] her zaman bu tehlikeli görevlerin memuru olduğu için şimdi de onun gibi birisi gerekir ki onlara karşı direnşin ve o kişi bugün Ali Pâdişâhtır ki ondan daha iyisi yoktur.

Bu söz Pâdişâh Ebû Saîd'e yumuşak geldi. Hüküm verdi ki: "Ali Pâdişâh'ın Horasan'a gitmesi ve bu fitneyi durdurması ve bastırması gerek." Ali Pâdişâh bu söze şaşırdı.

Gıyâseddîn Vezîr dedi: "Hiç düşünme ve yola koyul ki bir iki gün gözlerden kaybolunca ve biraz yol kattedince birini senin ardınca gönderecek. Bu nedenle pâdişâhın fermânını kabûl etmiş olursun ve hem iyi şekilde dönersin". Ali pâdişâh istemeyerek

---

191 L: همت

192 H, L, K: مبادا

193 L, K: Emîr Merhûm Çûpân.

ve Keraheten yola koyuldu ve Sultâniye'ye vardı ve Tereci Elçi onu gözetliyordu ve devamlı Elçi gelip ve diyordu ki gitmekte acele etmen gerekir. Ali Pâdişâh'a bu sözler hoşuna gelmedi ve siniri yüzünden fermana baş kaldırıp ve itaat etmekten vazgeçip ve yüz çevirdi ve oradan İrat'a rota değiştirdi ve memleketini bıraktı ve bir süre orada kaldı.

Şiir

Ondan dik kafalık ve gurûr rüzgarı uzaklaştı
Mülkten uzak düştü

[409] Kendi kendine düşündü ki Pâdişâh Ebû Saîd'le akrabalık bağı olduğu için ve onun dayısı olduğu için dayılık huyundan yoksul olmaz ve -bilmiyordu ki leyse li'l-mülûki karâbetün- şikayet kefenini boynuna asıp ve pâdişâh Ebû Saîd'in yanına gelsin tâ ki onu affetsin ve onun günahlarını bağışlasın. Kalktı ve orduya doğru hareket etti. O zaman ordu Ocan (89)'da idi. Ocanın kapısına varınca, tekrar ferman değişti dediler ki dönsün ve İrat'ta kaldığı yere dönsün ve orada kalsın, dönüp ve İrat'a gitti ve daha Ebû Saîd'in ordusunu görmedi ve bu pâdişâha yakın olmanın cezasını bunlardan vazgeçerek ödedi.

Şiir

Ne yazık ki devlet kuşu başının üstündeyken sarhoş idin
Onu anlamayıp kendini yok ettin

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü, dedi: Meşhûr hikâyelerdendir. Şemsüddîn Kâseger Erdebîlî, Şeme diye meşhûrdu. Kemâl rütbesinde çok iyi makâmı vardı. Kendini gâyet kemâle ermiş buluyordu ve kafasına büyüklük kurunu soktu ve o yüzden baş kaldırıp ta istiklâl istedi ki Şeyh (k.s.), kemâl mertebesini anlasın. O yüzden halvette Allah Teâlâ'dan Şeyh (k.s.)'in kemâl mertebesini istedi ki ona bahşetsin. Allah Teâlâ ona bir şeyleri zâhir ve keşfetti. Öyle ki kendi farkında olmadan kendi halvetten dışarı salıp ve bayıldı. Onu o baygın halindeyken Şeyh (k.s.)'in yanına getirdiler. Şeyh ona bakınca velâyet ışığı ile anladı ve: "Yere batasıca, niye bir şey istiyorsun ki senin kaderin değil ve sana bu konular fazla gelir?" diye buyurdu.

Şiir

Şakacı serçe kartal gibi kuşun arzusunu olmağını istiyorsa
Kaf dağında olan anka kuşunu da hayâlperestlikte geçer olur

Sonra: “Senin bu sorunu Ebu’l-Kâsım Cüneyd (rh.a.)’in mürîdlerinden biri ondan istedi ve kendi halvetinde halvetle birlikte yandı.[194] Allah meğer seninleymiş ki halvetinin kapısı açıkmış ve kendini dışarı atabilmişsin yoksa yanacaktın. Ancak böyle bir işe sakın bir daha bulaşma ve kendi ayağına göre yorganını uzat ve küstahlık etme.” diye buyurdu.

[410] Ancak gurûr onun kafasına yerleşmişti. Bu yüzden durgun ve sakin hale gelemiyordu öyle ki bir kere eski bir zâviyede sema varidi. Semâ onun canına sanki ateş gibi düştü. O da semâ etmeye başladı ki:

Şiir

İkinci el satanların vakti geçti
Biz yeni satanlarız. Şimdi bizim vaktimiz

Burada Şeyh (k.s.)’e işâret etti. Şeyh bunu duyunca gayret (Gazap) kamçısını hareket ettirdi ve Şeme’ye sinirlenip: “Evet? yânî biz eski mal satıyoruz ve siz ise yeni mal öyle mi? Eğer seni bu toprak üzerinde öldürmezsem.” diye buyurdu.

Şiir

Onun sevdâ ateşine su saçtı
Onun soğuk rüzgarından dolayı yere düştü

Ondan îtinâsını kesti ve onun yükselmesine ve ilerlemesine iltifât etmedi ve ondan bir sorunu çözmeyi aldı. Ondan sonra Şeme [195]كَالْحَايِرِ فِي الظُّلُمَاتِ وَالْهَايِمِ فِي الْفَلَوَاتِ halkın çevresinde dolaşıp ve çeşitli insanlarla oturup dururdu ve kurur serabın temizleyici şarap sanıyordu ve başına gelenleri anlatıp ve bunları bu şaraptan dudakları çatlamış olanlara anlatırdı ve bu şaraptan, şaraptan başka bir şey görmemişlerdi ve Şeyhin kırıtmamasından dolayı ve sorunlar çözemediğini Şeyh (k.s.), onun konusunda kusur ettiğini söylüyordu. Tâ ki sonunda işe dilenciliğe çekip ve sonu çok kötü oldu ki deyiniz, ve kendi irâdesiyle dediği sözleri yavaşça duyuyor, yazamıyordu ve durumu kötü işlere meşgûldü.[*196]

---

194 S: ساحته

195 L: فی الغلوات

*196 Bkz. “İhtilâflı nüshalar” bölümündeki (49) no’lu açıklama.

Şiir

لَسْتُ أَدْرِي مَا الَّذِي قَدْ حَلَّ بِي ايُّ شَيْءٍ كَانَ فِيهِ سَبَبِي

Sonunda eskide ahbapları olduğu bir gurup alkollü ile yeniden konuşmaya başladı ve onlarla sohbet ediyordu. Tâ ki bir gün birlikte bir demircinin dükkanında oturmuşlardı ve onlar şarap içmekten alıkoyuyordu. <Belki onların mezesini ve yemeklerini hazırlıyordu ve demircinin ateş fırınında **[411]** onlar için kebap ızgara ediyordu.>[197] ve onlar öyle bir utanç içindeydiler ki Şeme, âniden bakınca Şeyh (k.s.)'i gördü ki ateş fırınından çıkıp ve şiddet ve sert şekilde asâsıyla ona vurdu. Şeme, onu görünce hâli değişti ve düşüp bayıldı.

Şiir

Onun vücûdunun ateşi dağın yüreğine varırsa
Taşın ciğeri onun etkisinden dolayı su olup gider

Öyle duruma düştü ki arkadaşları anlaştılar ki o olsun oradan kaldırıp ve eve götürdüler ve üç gün öyle kaldı. ve anlaştılar ki o din kalmasın. Şeyh (k.s.)'e gittiler ve dediler ki "Şeme öldü." Şeyh (k.s.): "yok, ölmemiştir, ancak birisi öyle yaparsa böyle de işler başına gelir ve hâlden düşer." diye buyurdu. Bir grup sâlih insanlar onun şefâatini şeyhten istediler. Şeyh onu affetti. O ân kurtuldu ve kendine geldi ki onun işi çok kötü imiş ve hüsran gecesi oraya vardı ki zulmet ve karanlık, gündüzün karanlığına vardı.[*198]

Şiir

Çile çekmiş gönlümün dert ateşiyle kaynadı
Kendi mâtem gününün siyah elbisesini giydi

Kendi işini düşünüp taşındı ve paniğe kapılarak Merhûm Saîd Hâce Muhyiddîn (rh.a.)'in huzuruna gitti ki o evliyânın göz nûru ve eşkıyânın kalplerinin mahsubu (ecizi) idi ve ondan şefâat diledi ve Şeyh (k.s.)'e geldi. Hâce Muhyiddîn (rh.a.), kalplerin kabulü ve büyük evlât olduğu için Şeyh, onun şefâatini kabûl etti ve Şeme'nin suçlarını affetti. "Gerek Şeme üç sene devamlı sırtını yere koymayıp dinlenmeden ve

[197] L: <بلکه ترتیب کبابی از برای ایشان می‌کرد>

[*198] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (50) no'lu açıklama.

orucunu açmasın tâ ki onun kabûlü olsun."Şeme, bunu duyunca bu miktar ona az ve kolay geldi.

Şiir

Dostun bayrâm rızasında kurbân olmak
Çok azîz bir ömür ve kolay bir iştir

Şeyh (k.s.), buyurdu ki: "Umudum Allah'a dır ki birisi benden tevbe ve telkîn almış olsun. Şeytan onun îmânını tanıyamaz. Eğer etse de sonucunda geri döner ve sonucunda doğruluğa doğru hareket eder." Şeme hakkında o sinirlenmek etkili olduğu için sonunda Arrân'ın Karabağı'na **[412]** onun kase yapım fabrikası bir derin çukurdaydı ki oranın toprağına kase yapmak için alıyordu, o çukuru yıktı ve onun altında öldü. Öyle ki Şeyh (k.s.): "Seni toprak altında öldüreceğim" diye buyurdu ve oldu.

Şiir

Her kim âb-ı hayâtla kavga ve geçimsizlik başlatırsa
Topraklar ortasında kanla oynamış olur

O ve adam ki ayağını kafalar üstünde[199] *görmek istiyor*
Onun ayağına öyle bir darbe gelir ki kafası ânsızın yere çakılır

Hikâye[*200]**:** Pîre Ivez Terekâr Şîşkînî[201] dedi: Şeyh (k.s.) huzûrunda Geştâsfî'deydik. Muhammed Sadîkân, Muhammed Mübârekân, Ömer Halvetî ve kalabalık bir topluluk hazır idiler. Kavâller bir şeyler okuyordular, Şeyh (k.s.) de semâ ediyordu. Muhammed Sadîkân'ın omuzu Şeyh'e dokundu. Şeyh semâ etmedi ve alandan dışarı çıktı. Derhal ney sesi kesildi öyle ki nefes alıp üflüyor ancak ses çıkmıyordu ve okuyucunun da sesi kesildi öyle ki okumaya çalışırdı, ancak sesi çıkmıyordu. Semâ durdu ve Kavâller söylemeyi bıraktılar. Bir saat böyle geçti ve topluca Şeyhe baktılar ve Şeyh sinirli halde durmuştu, ancak Şeyhin keyfi yerinde olduğu için işâret etti ki kavallar bir şey okusunlar. Tekrar sesleri çıkabildi ve bir şeyler demeye başladılar.

---

199 Ş: وانکه بالای سر

*200 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (51) no'lu açıklama.

201 H, L, Ş, K, Ç: پیره عوض بیشکینی

Şiir

Bu sazın âşık perdesine safâ gerek
Ki ona hayrân kalanı muhâlif olarak kurtaramaz

Hikâye: Pîre Ahmed Pernîkî dedi: "Pernîk köyünde Sâlih isimli tevbe eden biri vardı. Meğer Ivez Cûhendîzî ki Şeyh'in gazabına uğramışlardan idi. İki kadını kaybedip, Şeyh (k.s.) konusunda gevşekliğe başladı. Mısra:

"Tanecikten, Güneş ışığını arıyordu."

O zamanlar Ahmet Halhâlî'nin kızı Azîze'yi kendi nikahına kıydı. **[413]** Sâlih zifâf gecesi onun gece elbisesine el uzatınca onu erkek buldu. Bundan hayret edip (şaşırdı) ve bu durumdan iğrendi. Bu söz gizli perdeden dışarı sızdı. <ve Pîre Sâlih bu durumu her gece görünüyor her gün halka bunu anlatıyordu. Tâ ki durum oraya vardı ki>[202] Sonunda bu laflar kızın babası Ahmed Halhâlî'nin kulağına geldi. O, kızını köyün alanına getirip halka gösterdi "Bu erkek mi yoksa kadın mı?" Halk: "O kadındır" dedi ve Pîre Sâlih onu iç elbisesinde erkek buldu.

Şiir

Çünkü erkeklik îtikâdı yolunda kadın gibi olduğu için
Onun nâmertliği ona bir kadını erkek olarak gösterdi

Üç yıl böyle geçti ki her zaman Pîre Sâlih'in ve Ahmed Halhâlî arasında bu laflar geçiyordu ve kızın ahval atını halka devamlı açıklıyordu ve bu sözler çok meşhûr oldu. Sonunda tevbe edenlerden biri olan Pîre Nûreddîn, Pîre Sâlih'e dedi. "Senin işinin çâresi ve çözümü Şeyh (k.s.)'in yanındadır ki iki kadını Ivez Cûhendîzî'ye getirmişsin ve Şeyhin iki kadın üzerine gevşeklik yapıyorsun. Sen Şeyh'in yanına gitmen gerek."

Pîre Sâlih Şeyh (k.s.)'in huzûruna geldi ve başını Şeyh'in mübârek ayağına koydu. Bir şey demeden Şeyh: "Yoksa şikayet ve çilen için de olsaydı seni o durumda öyle bırakırdım ki sonunda dünyadan göçesin." diye buyurdu. Ve ona merhamet gözüyle bakıp ve onun işi doğru yola gitti ve dönünce daha o durum görmedi ve Azîze'yi kadın görüp dâmât oldu.

---

[202] K: < > arası yok.

Şiir

Nâmertlikten, mertliğe tekrar dönünce
Tüm işleri eskisi gibi yolunda oldu

O gizlilik ve bulanıklığı uzaklaştırdı
Açık olarak kadın, kadın olarak, erkek de erkek hâline geldi

Hikâye: Mevlânâ Muhyiddîn dedi: İbrâhîm Ceycân bir kişi idi ki niyet etti ki yüz dinar Şeyh için aparsın. Alıp da köşeye koydu. Eşi elli dinar o keseden götürdü. O halde alınca eli kurudu ve düz kalıp ve ağrımaya başladı. O bağırıyordu. Ancak hiç yapacak iş yok idi ve tedavinin faydası yok idi tâ ki Şeyh (k.s.)'in huzûruna geldiler ve durumu **[414]** açıkladılar ve dediler: Şeyh bağışladı ve eli iyileşti ve o uydu ve derdi sakinleşti.

Şiir

İyi duy ki hırsız el o kadere yakalanır
Onun te'dîb eden eli onu hırsızlıktan uzaklaştırdı[203]

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn Akmiyûnî rivâyet etti ki o da Mevlânâ Hacı Hâfız Akmiyûnî'den anlattı ki Meliku'l-hulefâ'nın[204] bir süre hastalığa yakalanmış ve yataklık olmuştu. Mevlânâ Nâsırüddîn[205] Şîrâzî (rh.a.) dedi: Beni bir kere Pîre Muhammed Ârmân'ın hasta ziyâretine gönderdi. Onun huzûruna vardım ve durumunu sordum. Hasta yatağından bir süre bana baktı ve ağladı. Ondan sonra: "Hâfız, görüyorsun bu Şeyh (k.s.) birine güne düşürmüş ve benim kolum kanadım kırılmış ve evde düşmüşüm." dedi.

Şiir

Ben[206] *kartalın hücûm*[207] *korkusundan hastalandım*
Kolum kanadım kırık ve uçuştan geri kaldım

---

203 L: Beyit yok.
204 K, Ç: زبدة الخلفا
205 S, L: Nasîrüddîn.
206 Ş, K: منی
207 L: دولت

Sordum ki: “Senin durumun nasıldır?” dedi: “Bir gün kendi kendime düşündüm ki bu uzun bir süre aldı ki her sene iki kere Şeyh (k.s.)’in huzûruna geliyorum. Şimdi yaşlanıp zayıflamışım. Makâm bulup ünlü oldum ve benim mürîdim ve murâdım çok oldu. Bundan sonra mürîdlerimin eğitimi ve öğretimi ile uğraşacağım ve Şeyh’in yanına az gelip gideceğim. Bunu düşündüğüm için ve bunu yüreğinde getirdiğim için, o gece Şeyh (k.s.) gazap etti ve o makamı benden aldı ve bir örtü çekildi ve o yüzden mahcûb oldum.

Şiir

Her ne benim ömrüme saz idi
Şiddetli soğuk gibi hepsi benim vücûd ağacımda kurudu ve benden çaldı

“Ve o gazaptan öyle bir zahmet başladı ve halbuki yaklaşık yüz bin mürîd **[415]** vardı ve çoğu halîfeydi. Bir gün olmazdı ki mürîdlerimin tarafından bir nimet getirmesinler ve yakınlık göstermesinler ve sinirlenmek etkileyici olunca tüm mürîdler ve hurafeler şikâyetçi oldular ve uzaklaştılar ve gelip gitmekten vazgeçtiler öyle ki iki aydır ki Şeyh, öfkelenerek mürîdlerimin ve halîfelerimin hiç biri benim ziyâretime gelmemiş ve bir tek elma veya iki miskal kesme şeker bile getirmemişler. Şeyh beni bu duruma düşürmüş ve eve sahiptir. Besbellidir ki o Şeyhtir ve ben hiç mişim.[208]

Şiir

Bir Hümâ kuşunun gölgesini başıma aldım
Kafamdan oldum o zaman ki ondan kafamı çektim

“Ey Hâfız, bu söz sana emanet ki Mevlânâ Nâsırüddîn der ki eğer Şeyh böyle bir gazap etmişse benim bu çilem bu durumda daha da artacaktır. Sakın Şeyh’in yanına benim için gitmesin çünkü Şeyh beni affederse dünya işi kolaydır ancak ben âhiretimden korkuyorum”.

Şiir

Ben bu zor ve dert selinde boğulmuşum
Cân nedir ki eğer îmân etmişsem cânımdan vazgeçerim

[208] Ç: + تدبير ندارم

Mevlânâ Şemsüddîn dedi: Bu sözle Hâfız beyin rivayetidir. Bende aynı sözleri Pîre Muhammed Âdmân'dan duydum: Şeyh (k.s.)'in âhirete göçtüğü bir zamandı. O Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü)'in huzûruna yetişmiş ve dönünce bu hastanın yanında konaklama yapıyor ve bana bu öğüttü veriyordu ki "Sen, edâmallâhü bereketehü'nün hizmetinde olmalısın ve gidip ondan tevbe ve telkîn almalısın." çoğu hafızın rivayetidir dedi: "Hastalık süresi uzayınca ve tüm halk yüzünü çevirdiler ve o hastalık gecelerinde, gece Şeyh (k.s.)'i Şeyh Sadreddîn (dâmet bereketühü) ile birlikte gördüm. Şeyh bir türlü iltifat etmedi. Ben edâmallâhü bereketühü'nün ayaklarına düştüm ki Şeyh hazretleri bana şefâat etsin. Edâmallâhü bereketehü, şefâat ediyordu ve Şeyh (k.s.) beni onun hatırı için affetti ve bağışladı. Ben de sevincimden bağırıyordum. O hâlden geri döndüm. Ondan sonra sağlığıma kavuştum ve benden yüz çeviren halk ve mürîdler ve hulefâlar gelip gitmeye başladılar ve tekrar etrafım çoğaldı".

[416] Şiir

كَأَنَّ الْمَنَايَا جارِيَاتٌ بِأَمْـــرِهِ اِذَا اخْتَلَفَتْ[209] اَرْمَاحُهُ وَمَنَاصِلُهُ
سِجالُ الْمَنَايَا فِي يَدَيْهِ وَفِيهِمَا شَبَابِيبُ غَيْثٍ تَسْتَهِلُّ[210] هُوَاطِلُهُ

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn dedi: Anlattıkları kabûl edilen Kethüdâ[211] Akmiyûnî'den duydum ki -Şeyh'den konuşma ve sohbet şerefine nail olmuştu- ki o zaman Hâce Kerîmüddîn Akmiyûnî'nin evlâtları ile Şemsüddîn Beşîr Akmiyûnî'nin evlâtları ile kavga ediyorlardı. O kavgada Necmüddîn öldürüldü. Hâce Kerîmüddîn'in tüm evlatları ülkelerini terk ettiler. Şemsüddîn Beşîr'in evlâtları onların varına yokuna el koydular ve onların mal ve hayvanlarını taladılar öyle ki tüm evlerinin duvarlarını da yıktılar.

Bir süre sonra Şeyh (k.s.), Kürdüstân'a giderken[212] oradan geçiyordu. Akmiyûn köyünde konakladı. Tâ ki onların arasında sulh ve barışı sağlasın. Şemsüddîn Beşîr'in kavmini çağırdı ve şefaat etti ki "Daha Kerîmüddîn'in evlâtlarının malına zarar vermeyin ve onlarla barışın ve ben Erdebîl'e postacı gönderip ve onlardan isteyim ki ülkelerine dönsünler." Şemsüddîn'in evlâtları Şeyh'e cevâbında dediler ki "kadınlarımız, öldürülenin varisi oldukları için dinlemiyorlar ve diyorlar ki onlardan birkaçını öldürmesek

---

209 H, L, Ç: اختلف
210 L: تسهل
211 S: از کدخدای
212 H, K: عبورکی

Şeyhin şefâatini kabûl etmeyiz". Şeyh (k.s.) sinirlendi ve mübârek elini sakalına koydu ve dedi: "Kadınlarınızın yüzünden onların evlerini dağıtıp ve yıktınız, bizden duymadınız başka kavim gelip ve sizi duyururlar ve sizin yıktığınız evi umut vardır ki Allah abad etsin." bunu dedi ve Kürdistan tarafına gitti.

Kerîmüddîn'in evlâtları bu haberi Erdebîl'de duyunca ki onlar Şeyh'in şefâatini duymamışlar ve Şeyh gazap etmiştir. Kendilerinin durumlarının iyileşmesini umutlu oldular ve kalkıp ve orduya gittiler ve kısa bir süre sonra geldiler ve Emîr Çûpân'ın hizmetçilerini elçi olarak getirdiler ve **[417]** Şeyh (k.s.)'in mübârek sözü ile gittikleri için onları kendi rızaları ve kerahetle barıştırıp duyurdu.[213] Ondan sonra o kavim yenik düşüp evleri yıkıldı ve Kerîmüddîn'in evlâtlarının evleri yapıldı ve onun on katı oldu.

Şiir

فَفِي[214] اِحْدَى يَدَيْهِ مَمَاتُ قَوْمٍ وَفِي الاُخْرَى الْحَيَاةُ لِمَنْ تُحِبُّهُ[215]

Hikâye: Pîre İzzeddîn'in oğlu Pîre Abdullâh dedi:[216] Bir gün, cuma günü, bir kişi Şeyh (k.s.)'in yanına geldi ve kendini gizlemiş, yüzünü peçeşle örtmüştü. Şeyh büyük câmiye gidiyordu. O kişi: "Bu camiye gitmeye ne gerek var? Gel Kâbe'ye gidelim ve cuma namazını orada kılalım." dedi ve o kişi dediğinde ısrarlıydı. Şeyh bunu duyunca kızdı ve: "Her kim şerîat dâiresinden dışarı çıkarsa onun ayağını kırarım." dedi. O saat (o an) o adım ve niyet ondan gitti ve bâtıl oldu ve bir daha yürüyemedi.

Şiir

Serçenin çayırda oynaması kendine şaşırtıcı gelir, korku ile oynar
Çünkü asâdan yapılmış edep elinden korkar

O kişi bu işe şaşırdı ve onun bedelini ödedi. O adım durdu, hali değişti. Tekrar Şeyh (k.s.) ona nazar edip bir kapı açtı ki ona mârifetlerinin bir kısmını göstermiş oldu ve onun durumu değişti ve başka işle meşgûl oldu.[*217]

---

213 S, H, K: شنوانیدن

214 H: وفی

215 L, K, Ç: لم نحبه

216 H, L, K, Ç: Hâce Abdullah dedi.

*217 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (52) no'lu açıklama.

Şiir

Müflis adam kendi düşüncesini utulmazsa
Eğer bu pazar karmaşasında kendini kazançlı görür

Bu hızı da itidal ile giderse
Onun kutubu bizim programız da sabit kalır

[418] Hikâye: Hacı Maksûd, Merhum Hacı Amûle-i Vezigânî'den rivâyet etti ki Şeyh (k.s.) cuma günü câmiden geldi ve halvete gitti ve kafa parçasını koydu ince[218] bir şeyi mübârek kafasına bağladı. Âniden halim değişti.[*219] O ân kendimden geçti. Ben Şeyhin sarığını bağladım. İki kere işaret etti ki "Dışarı çık" düşünüp ve dışarı çıkmadım. Öyle bana hâl el verdi ki tüm vücut parçalarım ayağımdan tutup kafama kadar şişti ve düştüm. Ben o halden geri dönünce (Kendime gelince) Şeyh (k.s.) beni çağırdı ve <mübârek elini, benim başıma ve göğsüme sürdü ve buyurdu: "Ne gerek vardı? Ben de tehlikedeydim, siz değil">[220] Mübârek elini sürünce kendime geldim ve iyileştim.

Şiir

Görünecek tarzda ayağı olmayınca
O zaman kum tanecikleri nasıl dayanabilir

Hikâye[*221]**:** Pîre Cemâlüddîn Urmevî dedi: Cuma gönü <Urmiye'de>[222] Pîre Muhammed Âdnân'ın Urmiye'deki zâviyesinde semâ vardı. Bütün büyük halîfeler o cümleden Mevlânâ İzzeddîn Merâğî, Hâce Efdal Serâvî, Pîre Bâbây Merâğî, Mevlânâ Şemsüddîn Pernîkî Erdebîlî, Pîre Muhammed Dârverî hazırdılar. Pîre İshâk Dahlâhî kalkıp ve semâ etti. Şeyh (k.s.) sinir ve gazap yüzünden semâ alanından çıktı ve kendi halvetine gitti. Derhâl Pîre İshâk düştü ve bir ölü gibi kurudu. Arkadan yay gibi halkaya dönüştü ve konuşmadan düştü.

Şiir

O oturumda küstahlık ettiği için
Te'dîb halkasının tokadını yedi

---

[218] Ş, K: تحفیفه

[*219] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (53) no'lu açıklama.

[220] K: < > arası yok.

[*221] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (54) no'lu açıklama.

[222] S: yok; L. <در ارومی>; Onun doğrusu ارومیّه'dir.

Bütün halîfeler, Şeyh (k.s.)'e bakıp şapkalarını kaldırarak öyle yardım istiyordular ki kabûl edilmiyordu ve şikayet edenler devam ettiler ve baş açık durdular Şeyhin o siniri azaldı[223] ve Pîre İshâk yavaş yavaş kendine geldi. Onu getirdiler ve **[419]** halvetin kapısına bıraktılar ve halîfeler şefâat etmek için Şeyh Hz. buyurdular ki: "Hayır efendiler ve sûfîler, sûfîler arasında edepten bize emanet ne kaldı ise gerekli emanet ve edep de semâdadır. Onu da bu daireden çıkaramayız." ve sinirlenirdi ve öyle ki herkes ağlıyor ve yaklaşık beş yüz kişi bağırdılar. Şeyhin ince yüreği bu ağlayıp sızlamadan yumuşadı, acıdı. O zaman mübârek başını kaldırdı. Halîfeleri ve halkı oturttu. Sonra can yakan sözlerle buyurdu: "Sizin bu ortada benden şefâat dilediğiniz bu evde bir kimsedir ki ben de ona şefâat ediyorum ve o benim fermânımda değil".

Şiir

O taht benim fermânımda değil
O saltanat tahtında hüküm sürdürüyor

Ondan sonra işâret etti ki "üzüm getirsinler" bir tabak (büyük tepsi) getirdiler. Yirmi gün süresince ki oradaydı asla yedi veya dokuz taneden çok üzüm yemedi. Bu saat beş mübârek ağzına koyuyordu. Öyle ki tüm üzümü yedi. Ânsızın İshâk konuştu ki "Allah aşkına ..." Şeyh: "Bunları senin için yiyorum ve senin işinle uğraşıyorum." diye buyurdu. Bir saat geçince İshâk iyileşti, kalktı ve tevbesini yeniledi.

Şiir

اَلا انَّ لَيْلَى تَيَّمَتْنِى بِـــــــــدُلِّهَا وَاَكْسَتْ فُؤَادِى بِالْمُنَى وَالْمَوَاعِدِ
لَهَا كُلُّ وَقْتٍ فَوْقَ رأسِى غَمَامَةٌ مِنَ الْمَوْتِ تَرْمِى بِالسِّهَام الْقَوَاصِدِ

Hikâye: Pîre Cemâlüddîn Urmevî dedi: Bir kez Hâce Efdal Serâvî (rh.a.) kendi kafasında düşünmüştü ki "Ben Şeyh Zâhid (k.r.) telkîn almışım o zaman Şeyh (k.s.) niye bize hükmetsin?" bundan sonra biz de öyle cayarız" ve bu süreçte üç yıl tamam geçti ki o Şeyh'in yanına gelmedi ve adımını bu mübârek ziyâretten alıkoydu. O zaman onun durumu ve hâli değişti ve kötüleşti.

[223] K, Ç: اندکی کم شد

Şiir

Bir zamanlar yüz çevirdiğine göre
Zaman da ona karşı başkaldırdı

Ta ki iş oraya vardı ki talebeleri ondan yüz çevirdiler ve ona iltifât etmediler. Hâkimler **[420]** falan[224] (90) para istediler. Elçilerini zaviyesine soktular. Onu panik sardı öyle ki talebelerini çağırıyordu ancak onlar iltifât etmiyorlardı. Ânsızın, Mevlânâ İzzeddîn Merâğî, Pîre Bâbây Merâğî ve Pîre Muhammed Âdmân (rahimehümullâh) Şeyh hazretlerine doğru yola çıktılar. Serâv'a varınca onu çok paniğe kapılmış gördüler. iki, üç gün orada kaldılar. Öyküleri vardı, kârı olmadı ve başından geçenleri anlatamıyordu. Sonunda Mevlânâ İzzeddîn (rh.a.) dedi ki: Hâce Efdal sen biliyorsun ki bu sözler ki ben o yılda halvette idim. Ânsızın bana öyle bir hâl elverdi ki solumu kapattı ve yolumu kesti, dedim bende Şeyh Zâhid (k.r.) mürîdlerinden birisiyim. Benim başkasına ne ihtiyacım var? Bu öyküyü kendime anlatınca kendimi anlamadım ve o an Şeyh (k.s.)'i gördüm geldi ve sinirli iken kolumu tuttu ve elimden bir yüzük çıkardı ve tekrar dışarı çıktı.

O durumdan kendime geldim ve şaşırdım ki ne oldu. Sabahleyin kendi durumumu ve talebelerin durumunu büyük bir zaferde gördüm. Yüzünün durumu avareler gibi ve işim bitti. Maslahatım daha mümkün olmadı.[225] Talebeler arasında kuşku ve şüphe duyulmaya başladı. Anladım ki durumum nedir. Azim ettim ki Erdebîl'e gidim. Engel üstüne engel çıktı ve gidemedim. Yine sonra gitmek istedim. Yürümek bile olmadı. Altı ay boyunca böyle kaldım.

Şiir

Bu öykü uzun derde dönüşünce
O derdi bu öyküyle bu hâle geldi

Çok yoksul oldum ve inledin. Bir gece çok ağladım ve yaş yüzüme yağmur gibi yağdı ve yüreğimi insafa dâvet edip durdum ve insafı yüreğime verip ve diyordum:

---

[224] K: فلان

[225] H, K, Ç: نمی گشت

Şiir

فَيَا لَيْتَ شِعْرِى مَتَى يَنْقَضِى عَنَائِي وَيُكْشَفَ عَنِّىَ الْمُحَنْ[226]

Ve insafa ağlayarak <yüreğimi koyup uykuya daldım.>[227] Şeyhi gördüm ki güler yüzlü ve sevinçli bir şekilde **[421]** kapımdan içeri girdi. Dedi: "Mevlânâ niye korktun?" ve parmağımı tuttu ve o yüzüğünü benim parmağıma taktı ve dışarı çıktı. Sabahleyin talebeler tekrar işe geldiler. Durmadan gitmeye hazırlık gördüm ve Şeyh (k.s.)'e doğru yola çıktım ve aynı insafla yola çıktım ve tekrar işlerimin düğünü çözüldü. Kalk ve tembellik etme ve çabuk git ve öğüdümü dostluk babından duy.

Şiir

Fırsatı iyi değerlendir ey dost ki bu akan defîne
Elden bir kere giderse tekrâr ele geçmez

Ondan sonra Hâce Efdal murâkabet için Erdebîl'e getirdiler. Şeyh kesinlikle ona iltifât etmiyordu. Halîfeler topluluğu cümleten onun şefaati için ısrar ettiler. Şeyh (k.s.) halîfeler ile sert konuştu ve dedi: "Eğer ârifin karınca ile kudret veya problemi olursa o arif değildir ve eğer siz arife zorluk yüklerseniz çarenizi kesiyorsunuz ki o yüreklerin zorluklarını mahveder ve eğer kendi kendine sıkılmış ise gerek ki başkası onun zorluğuna katlansın ve ancak Efdâl'a deyin ki benimle ne işi var?" ondan sonra halîfeler ve mürîdler sessiz kaldılar. Hâce Efdal dedi: "Söyleyeyim mi?" Şeyh buyurdu, "Ne demene bağlı" Hâce Efdal, birkaç şey dedi. Şeyh buyurdu: "Daha?" dedi: "Onu halvette diyeyim" ondan sonra halvete geçtiler. Hâce Efdal, başladı ve dedi: "Ne yazık ki ben kendimle gurur duydum ve nefsimde beni aldattı. Ben de Şeyh Zâhid'in mürîdiyim niye ona boyun eğeyim?" dedim.

Şiir

Benim nefsim bu serseriliyi kendinde tuttu
Anlamsız iş yapıp ve kötü yol tuttu

Şeyh (k.s.) buyurdu: "Efdâl, o zaman ki Şeyh Zâhid (k.r.) <seccade işlerini ve tevbe ve telkîni tevfîz ediyordu ne dedi?" Hâce Efdal dedi: "Şeyh Zâhid (k.r.)>[228] dedi:

---

[226] H: عن المحن

[227] H, K: <رفتم اندر خواب>; Ç: <در خواب رفتم>

[228] S: < > arası yok.

Allah ü Teâlâ'dan Hz. Muhammed (salavâtullâhi ve selâmuhu aleyh)'e yetişen Hak daveti ondan sahabesine[229] ondan sonra sırasıyla bize ulaşmıştır.[*230]

Şiir

فَهُمْ اَهْلُ میرَاث النَبِیِّ مُحَمَّد وَهُم خَیْرُ سَادَات وَ خَیْرُ حُمَاة
اَئِمَّةُ حَقٍ وَالدُّعَاةُ اِلَی الْهُدَی وَسَاسَةُ اِسْلاَمٍ وَخَیْرُ تُقَـــاةٍ

Şimdi Allah ü Teâlâ'nın fermânı ve Resûl (a.s.)'ün ve tüm evliyanın mürşîdleri anlamı (Hayat anlamını) Şeyh Sefiyyüddîn'den ve onun çocuklarından istiyorsunuz ki onun hükmü doğrudur.

Sonra Şeyh (k.s.) buyurdu: "Efdâl, bu yüzden benden yüz çevirmişsin ya o hükümden dolayı?" Hâce Efdal bağırıp Şeyh'in ayağına kapandı. Tâlibler de feryât ettiler. Bundan sonra Efdâl'a buyurdu ki "Pîrler kötü eylemlerin nefsinden üzülmezler, ancak eğer birisi nefsiyle bir olursa onu kendi hâliyle bırakırlar tâ ki onu kötü halde görsünler." Hâce Efdal yeniden tevbe etti, telkîn aldı ve onun işini ona bıraktı.

Şiir

Tekrâr yüreğinin ipi ona doğru çekildi
Onun karanlık gecesine mutluluk sabahı saçtı

O zaman Şeyh buyurdu: "Efdâl eğer Şeyh Zâhid'in talebesi olmasaydın öyle seni kuruturdum ki el âlemin ibreti olasın. Ancak git ki ucuz atlattın. Hâce Efdal dışarı çıkıp onun Erdebîlli talebeleri onun eline ve ayağına öpücükler vururdular. Yedi gün boyunca Erdebîl'de konaklama yaptı ondan sonra Serâv'a doğru yola çıktı.

Serâv'a varınca tüm talebeleri ağlayıp, sızlayarak onun yanına geri döndüler ve onun ayağına düşüp ve tevbe ediyorlardı ve geçmişte ki olup bitenlerden dolayı özür diliyorlardı. Hâce Efdal dedi: "Sizin bu işte bir suçunuz yoktur. Tüm suçlar bendendir, ki ben Sultânla kafa kafaya gelip ve kapı ve duvarlarda artık benimle kavga eder oldu. Ancak bu zaman halkla olduğum için herkes benimle halk oldu.

---

[229] Ç: و از او به آل او

[*230] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (55) no'lu açıklama.

Şiir

Benim nefsim devlet kuşuna yüz çevirdi
O yüzden gizliden bir tokat yedi

Tekrar devlet bana doğru gelince
O eski kapılar yüzüme doğru açtı

Hikâye: Pîre Emînüddîn,[231] Melik Mes'ûd'dan anlatıyor ki dedi ben Amûle (rh.a.)'den duydum ki o zaman ki Şeyh (k.s.) Hicâz yolculuğuna çıkmıştı. Güneşin sıcaklığından onun mübârek burnunda kuruluk eseri göründü, buyurdu: "Kuştan bir koku yap ki kokusu benim burnuma gelsin ve burnumu tedavi olsun". Bir tavuk aldım ve ondan iyi bir koku yaptım ve onu Şeyh'in huzûruna götürdüm, ondan **[423]** bir koku mübârek burnuna geldi. "Şeyh, ondan bir miktar yiyin." dedim. Şeyh iltifât etmedi. Isrâr ettim. Ânsızın dilim tutuldu ve üç gün dilsiz oldum ve hiç konuşmaya mecâlim olmadı. Ondan sonra buyurdu: "Amûle konuş" tekrar dilim açıldı ve konuşur oldu dedi: "Sana demedim mi vaktinde konuş ve edebini koru,k diye. "السَّلاَمَةُ فِي طَيِّ اللِّسَانِ لاَ فِي الطَّيْلَسَانِ"

Şiir

Dil kendinden bir nokta fazla diğeri ise
Onun zararından kötü bir hak döşersin

Hikâye: Pîre Celâl dedi: Bir gün Şeyh (k.s.) dargın idi. Pîre Nevemîr en-Necârkî başladı ki bir şey okusun. Şeyh (k.s.) buyurdu ki dilsiz ol.[232] Derhâl dilsiz oldu ve öyle kaldı. Gelip gidiyordu ve bir şey konuşamıyordu ve konuşma mecali yok idi. Tâ ki bir gün Şeyh (k.s.) işâret etti ki Kutbuddîn Ahtecî'ye söyleyin ki atları eğerlersin." ve bindi. Nevemîr'de Şeyh ile birlikte çıktılar. Ânsızın Şeyh buyurdu: "Nevemîr" Derhâl: "Lebbeyk" dedi ve konuşmaya başladı, buyurdu: "Birşey oku" Nevemîr başladı ve Fehlevîce okuyordu.[*233]

Şiir

O oklu gamzelerden câna yetişenler
Senin o âşık yüreğinin ilacı olur[234]

---

231 Ç: Pîre Emîn.

232 Ç: شود

*233 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (56) no'lu açıklama.

234 H, K, Ç: نكردى

Hikâye: Pîre Osmân Sûrekî diyor ki bir gün Şeyh (k.s.) oturmuş idi. Elçi Emîr Devletşâh devlet Şahın elçisi oturmuş idi ve Sencebed[235] halkını tutmuş ve onlara büyük sıkıntı veriyordu. Şeyh (k.s.) şefâat etti. Elçi kabûl etmiyor ve duymuyordu. Şeyh'in hizmetçilerinden birisi elçiye dedi: "Şeyhin sözünü duy ki senin yararına olacaktır". Elçi yan baktı. Şeyh (k.s.) gazaptan dolayı kalkıp ve elçiye dedi: "Niye ona yan bakıyorsun, ki o öyle düşünür ki seni ve senin emîrini yerin dibine kadar sokmuşlar ve Halvete gitti. Derhal orada elçi **[424]** şişti ve baştan ayağa şişip ve düştü. Onu kefene bürüdüler ve Şeyh (k.s.)'in yanına götürdüler. Ağlayıp inlediler ki Allah aşkına, mübarek hatırınız için iyileştirin". Tekrar Şeyh onu iyileştirdi. Elçinin şişi alınıp ve iyileşti.

Şiir

Kibri yüzünden yan baktığı için
O buharının coşmasından dolayı sofra haşmi şişti

Tekrar onun lütfu engel oldu ve şifâsı verildi
Tâ ki bir zehir ve aşı ile âgâh etti

Hikâye: Pîre Hasan Bilbâbân dedi: İbrâhîm Kenî, bir bahçıvanın ismiydi. Onu bir Türk yakaladı ve ondan yedi yüz dinar olan borcunu istiyor ve onu sıkıştırıyor ve zahmete sokuyordu. O bağırarak Şeyh (k.s.) yardım istedi. Şeyh, beni ve Gârîb Serâc'ı gönderdi tâ ki o Türkü Şeyh'in yanına getirelim. Şeyh o Türk'e müsâmaha gösterip ve o Türk'e şefaat etti. Türk kabûl etmedi. Küstahçasına eteğini çıkardı ve dedi: "Eğer onu himâye ediyorsun benim yedi yüz dinarımı ver". Şeyh buyurdu: "Al, geberesice! Kalk ve dışarı çık" Türk kalkıp dışarı çıktı ve atına binip gitti.

Bir sokağın yakınına varınca -ki arası Muhammed Rüknüdînân'ın harmanıydı. Ânsızın attan düştü ve sırtı çok büyük şekilde yaralandı ve dayanmadı. Aykırıp ve toprak üzerinde dönüyordu ki "Beni Şeyh vurdu. Beni onu yanına götürün" getirdiler. O şifâ istiyordu. Tekrar Şeyh lütuf yüzünden elini onun sırtına koydu. Sırtı iyileşti ve o incinmiş durumdan sağladı ve Şeyh Ağ kumaş ona verdi ve o bahçıvanı bıraktı ve kalkıp ve sağlıkla yürüdü.

---

[235] K, Ç: سنجبيد

Şiir

Bir kupadan iki şurup tatmış oldu ki
O sofrasının gurûrundan dolayı dinlenebildi

Hikâye: Hasan Bilbânân[236] dedi: Şeyh (k.s.) beni bir kere Tebrîz'e yolladı ve İbrâhîm'in peşinden gönderdi.[237] Ben Erdebîl'den çıktım ve Serâv'ın Ahmedâbâd'ına bir güne yaya gittim. Yorgunluk bana etkileyici oldu orada durdum ve birini Tebrîz'e gönderdim ki İbrahim'i çağırsınlar. **[425]** Ben çok dayanmadım ki Mevlânâ İzzeddîn Merâğî (rh.a.) Erdebîl'den Merâğâ'ya doğru geliyordu ve oradan onunla Merâğâ'ya gettim. Merâğâ'dan Erdebîle dönünce Erdebîl'in yakınlığında Şeyh'e vardım ki Şeyh orada tahıl hâsılatını satıyordu. Beni görünce: "Ben seni Tebrîz'e gönderdim, sen Marağa'ya niye gittin?" diye kızdı ve işaret etti ki beni tutuklayıp ve edep etsin. Hacı Süleymân Sevâr ata binmiş benim peşimden koştu. Ben onun atına bir taş vurdum. Onun atı geri döndü. Ben haldan gittim ve çok yoruldum ve yorgun argın ve inleyerek ve güçsüz eve geldim. Üç ay hasta oldum ve hiç tedâvi ve çâre bulunamadı. Bir gün çâresizlik ve korku ile geldim ve kendimi Şeyhin kapısına attım.

Şiir

مَا اِنْ رَاَيْتُ كَرَفْدِهِ رَفْداً وَلاَ باباً اِذَا عَزَّ الزَمَانُ[238] كَبَابِهِ

Hâce Muhyiddîn (revvahallâhü revhâhü)'i şefâatçi yaptım. Şeyh (k.s.) öğle namazı için dışarı çıktı ki zâviyeye gitsin. Kapıya düştüm. Çeliğini benim göğsüme basıp ve dedi: "Seni o köşeye fırlatacağım.[*239] Seni Tebrîz'e gönderirim sen Merâğâ'ya gidiyorsun!" ve zâviyeye gitti.

O sırada Pîre Abdullâh için onun köyüne bir genç ile salatalık gönderecekti. Ânsızın Şeyh buyurdu: "Hasanı getirin ki bu çuval salatalığını kaldırıp ve götürsün". Birisi beni çağırmaya geldi ki "Şeyh seni çağırıyor." Yorgunluk ve üç ay hastalığıma rağmen bu haberin beşaretinden kendimden geçip ve ayağa kalktım ve Şeyh'in yanına geldim. O genç salatalığı zaviyenin penceresi önüne koymuştu. İşâret etti ki "Ey zavallı,

---

[236] Ç: حسن بليانان
[237] L: ابراهيم داشيم
[238] K: اذا غر الژيان
[*239] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (57) no'lu açıklama.

bunu kaldır ve Abdullah için köye götür ve hemen dön". O kadar hastalık ve hâlsizliğime rağmen kaldırdım ve o an öyle sağlılık ve güç buldum ki at bana vurmadı ve bir ferseng (6 km.) fazla yol kat edip ve döndüm ve Şeyh (k.s.) zâviyede ikindi namazı için oturmuştu. Bana bakınca buyurdu: "Ey zavallı git ki canını kurtardın" ve kendimde hiç zahmet ve hastalık bulmadım.

Şiir

Onun kapısının toprağından âb-ı hayâtı buldum
Benim gibi zavallının ilacı oldu

[426] Hikâye: Bir gün Şeyh (k.s.) Pîrdaşım'ın evinden ki onun akrabalarından idi Konce Bekûl'ün mezarı başına gidiyordu ki orası Erdebîl hudûduna dahil değil. Geçişte Tevekkülî Asîlî'yi gördü ki o Erdebîl'in ünlülerinden birisi idi ve hırsızlığa meşhurdu. Bir havuç satıcısı olan köylüğü tutup ve zorla ondan bir çuval havuç alıyor. O Şeyhi görünce o havuçları tekrar köylünün çuvalına soktu ve ona yavaşça söyledi: "Kalk git" ve bunun nedeni Şeyh o durumdan haberdar olmaması idi. Şeyh yaklaşınca, Tevekkülî elini elinin üzerine koydu (Saygı duruşu) ve Şeyh'e selâm verdi. Şeyh, bu durumdan hoşlandı. Ona iltifât etti.

Ondan sonra Tevekkülî'nin durumu git gide iyileşiyordu ve ilerleme kaydediyordu. Öyle ilerledi ki bir general gibi oldu ve bazı dönemler sancak ve davul eşliğinde geliyordu. Ancak gururlu ve zengin[240] olduğu için ara sıra uygun olmayan sözler ve nefsi yüzünden bu kavim korusunda konuşurdu. Ancak ona bir gazap gelmiyordu. Ancak Şeyhten sordular ki "Niye Tevekkülî küstahlık ettiğine göre sağlam kalıyor?" Şeyh (k.s.) buyurdu: "Yürek kabûl eden insanı güven de tutar".

Şiir

Sahte olarak tâ gönlümüzü ele geçirirse
Biz onu kalbimizin kalesinde güvencede tutarız

O sırada bir gün Şeyh, Pîre Halîl'i ki o Şeyh Zâhid (k.r.) müteberrik yüzünü görmüştü -şefaat için Tevekkülî'nin yanına gönderdi. Tevekkülî Pîre Halîl'e dedi: "Sen

[240] L: مغرور قول; K: مغرور ملول

ona lâyıksın ki seni ateşte yaksınlar." Pîre Halîl bu sözden çok üzüldü.[241] <Şeyh (k.s.)'in huzûruna geldi ve Tevekkülî'nin sözünü ona dedi>[242] Şeyh buyurdu: "Onun ateşi de yakılacak Şeyh, sinirlendiği için o gece Tevekkülî köşkünde uymuştu ve yaz gecesi idi. Gece yarısı orada ateş veya mum olmadığına rağmen ateş onun yorganına düştü ve yorganı yandı ve büyük bir parça yaklaşık bir kavara gece elbisesini de yorganın üzerinde olduğu için yaktı. Uykudan uyanınca o gece kendini ateşin ortasında gördü ki o gün diline getirmişti. Bağırdı ve kendi vücudunu kurtardı ve sabahleyin Şeyh (k.s.)'in yanına gitti ve o **[427]** yanmış hırkayı giyip ve kolunu elbisenin kolundan dışarı çıkarıp ve öteki eli ile o yanmış yorganı sardı ve Şeyh'e açtı ve Şeyh'in mübârek ayağına kapandı. "Tevekkülî iyi davranmadın. Sen bilmiyorsun ki dervîşler hakkında iyi konuşman gerek? Eğer kötü derseler o söylenen kötü laf eyleme dönüşür ve onlara yansır."[*243]

Şiir

Her dil ki ateş parçası yakarsa
Kendi elbisesinden başka hiçbir şey yakamaz[244]

Hikâye: Pîre Murâd Germrûdî dedi ki: Pîre Cebrâîl Nevdîhî Halhâlî'ye Şeyh (k.s.) tevbe vermek izni vermişti ve o halka tevbe veriyordu. İşe başladı ve iş alanını genişletti ve fazla konuşmaya başladı ve dilin hakim olamıyordu. Onun durumunu Şeyh (k.s.)'e açıkladılar. Şeyh sinirlenip: "Ey Allah döktür onu" dedi. Onun tüm tüyleri, kaşı, kirpikleri ve sakalı ve bıyıkları tüm döküldü ve o yataklık oldu, ancak ne yatakta, ne otururken ve ne uyanmış ve ne uykuda iken hiç huzuru yok idi ve bir türlü asayiş ve huzurda bulamıyordu. Onu kaldırıp ve Şeyh (k.s.)'in huzûruna getirdiler ve ağladılar. Tekrar Şeyh, mübârek elini onun üzerine koydu iyileşti ve o ızdırâb ve panikten çıktı ve kurtuldu. Ancak tüyleri çıkmadı ve bir sene öyle kaldı ve sonra öldü.

Şiir

فَسُمُومُ هَجْرِكَ فِي هَوَاجِرَهِ الاَذَى وَنَسِيمُ وَصْلِكَ فِي اِصَابَتِهِ[245] الْمُنَى

---

241 Ç: گرفته خاطر

242 L: <به شیخ اظهار این معنی کرد>

*243 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (58) no'lu açıklama.

244 S: بسوخت

245 K: اصالة

Hikâye: Hacı Ali kendi babası Pîre Necîb'den rivâyet etti ki bir keresinde Mevlânâ Şemsüddîn Pernîkî (rh.a.) Şeyh (k.s.) <Boğaz ve koltukaltı kaşıntısına yakalandı.>[246] ânsızın o beyin hastalığına yakalandı ve Parkinson hastası oldu ve onun beynine hasar geldi. Köyden bizim evimize gelip ve ağlayıp inleyerek başladı ki: "Allah aşkına biliyorum ki bu hastalık ve beyninde ki sorun Şeyhin gazabından gelmiştir." **[428]** Ben kalkıp ve Şeyh (k.s.)'in huzûruna gittim ve kendi hâlimi anlattım. Şeyh buyurdu: "Ben yalnız zâviyede oturuyorum, git ve onu getir." geldim ve onu kaldırdım ve Şeyh (k.s.)'in huzuruna gidiyorduk yolda gördü ki çocuklar oyun oynamaya meşgûldürler. Beyninin ağrısından dolayı çocuklara küfür ediyordu. Şeyh (k.s.)'in huzûruna varınca Şeyh eski zaviyede oturmuş idi. Mevlânâ geldi ve şapkasını çıkardı ve Şeyh Hz. elini öptü ve oturdu. <ve Şeyh (k.s.) okudu.>[247]

Şiir

هر که مالایوان بدوست اکیری　　هارو آسان بروران آوریری[248]
من چو مالایوان زره بازرد[249]　　خونیم زانیر کورور آویز اکیری[250]

Mevlânâ Şemsüddîn bunu duyunca tekrar kalktı ve gelip ve başını Şeyhin ayağına koydu. Derhâl o hastalık ondan gitti ve sağlığına kavuştu. <Yolda o çocukları gördüm. O hastalık durumunda ona küfür ettiğini anlatınca>[251] uzak durup ve şaşıyordu.

Şiir

فَيَمْطُرُ وَقْتَ اللُّطْفِ مِنْ خُلْقِهِ الشَّفَا　　وَيَقْطُرُ وَقْتَ الْعُنْفِ[252] مِنْ قَهْرِهِ السَّقَمُ

Hikâye[*253]**:** İsmâîl Bârekî(91)'nin oğlu İbrâhîm Erdebîl vilâyetinde dedi: Edîb Muhammed Kutubâbâd'dan duydum ki o dedi bir kere Şeyh (k.s.) Nûşnîk (92) köyünde idi ve orası Erdebîl'in bölgelerindendir. Maksûd Sayâd'ın babası ki kuş avcısı idi devamlı şahin avlıyordu oradaydı ve şahini tutunca ordu mensuplarına verirdi. Şeyh (k.s.) ona dedi: "Ne kadar kuş avlayacaksın? git ki seni yılan soksun."

---

246 H, K, Ç: <دغدغهء نفاق در دل مختلج شد>

247 S: < > arası yok; Ç: + وَأنْشَد; ve bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (59) no'lu açıklama.

248 Ç: هر که با لایوان دوست اکیری / هاراواسان بروران اوریری

249 Ç: باوو

250 Ç: خونیم زانیر کور و او زاکیری

251 Ç: <در راه آن کودکان و احوال دشنام باز می‌گفتیم>

252 H, K, Ç: یوم العنف

*253 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (60) no'lu açıklama.

Ondan sonra onu bir gün getirdiler, bir eşeğe bindirmiş, bağırarak ki "Şeyh, Allah aşkına **[429]** karnımda bir yılan bulunur ki ölüm korkusundayım ve herden bir baş kaldırıp ve ağzıma kadar gelip ve tekrar aşağı iniyor. Şeyh Allah aşkına[254] tevbe ettim." Şeyh (k.s.): "Tövbe ettiğin için paniğe kapılma" dedi ve mübârek elini onun boğazına soktu. Onun karnını ve göğsünü eli ile ovdu ve buyurdu: "Allah yardım etsin". Derhâl o kişi kalktı ve kendini iyi hissetti ve o yılan onun içinden kaybolup gitmişti.

Şiir

Onun sinirinin zehri saldırırsa insanın yüreğine korku salar[255]
Onun lütuf balı insana şirin bir şurup gibi uydurur

Hikâye: Mü'min Bey dedi: Bir kez Şeyh (k.s.) beni üzüm için Germrûd'a göndermişti. Üzüm getirdiğim için yolda iki genç benim ahbabım oldular. Yolda bir yerde oturduk. Birisi o üzümden iki tane aldı ve yedi ve öteki bir salkım yedi. Birisini parmağında dâhis[256] bulundu ve öteki karın sancısına yakalandı. Şeyh (k.s.)'e vardığımız zaman onlar küstâhlığını ve izinsiz olarak üzümleri almaları ve sıkıntıya düşüp ve hastalandıklarını söyledim. Şeyh (k.s.) evden bir miktar gülşeker gönderdi ve karnı sancılanan şahıs yedi ve derhal sağlığına kavuştu.

Şiir

Her kimin oturumda sâkisi böyle bir insansa
O yüzden bu yolda erkek adamın edepli eli olmalı

Hikâye: Pîre Bedrüddîn Sultâniye dedi. Sultâniye'de Pîre Ahmed Sekâ (rh.a.)'nın yanında Hasan Sirac adında şahıs var idi ki Şeyh (k.s.)'e çok büyük husumeti vardı. Ondan sonra Şeyh'in eli ile tevbe etti ve ancak o savaşın ve acının kalıntısı onun yüreğindeydi ve o çilelerden bıkmıyordu ve geri adım atmıyordu, tâ ki sonunda hastalandı ve o hastalık yüzünden yüzü arkaya döndü ve dili tutuldu.

[430] Şiir

Tüm dünyayla nifâk yüzünden kavga ettin
Sonunda azâb tokadı öyle sana değdi ki yüzünü arkaya çevirdi

---

254 Ç: شیخ مرا چنین کرده

255 K: رود

256 H, Ş, K: داخض; L: داخصن. Açıkçası داخس şeklinin doğru olması gerekir.

Altı ay süresince böyle kaldı. Dilsiz ve kötü hâlde yüzü arkaya çevrilmiş hastalık yatağında kaldı ve göğsü ve karnını dışarıya koymuş tâ ki yüzü <ve arkası>[257] havada olarak görünsün. Neûzu billâh bi-rahmetihi min şerri ikâbihi ve hikmetihi.

Şiir

O adam ki yüzünü çeviriyor
Onun hiç yardımcısı ve himayecisi olmaz

Gıda olarak, Pamuğu şurupla ıslatarak onun dudağına sürüyorlardı, tâ ki onun ağzına aksın, tâ ki bir gün altı aydan sonra Pîre Ahmed Sekâ (rh.a.) zâviyesinde ben ve o her ikimiz murâkabede oturmuştuk. Şeyh (k.s.)'in yüzünü gördük ki geldi. Korkudan titredim ve o hâlden döndüm, gördüm ki Pîre Ahmed'de o halden dönüp ve dedi: "Şeyhi gördüm ki gelmişti. Bu sözleri konuşunca, Hasan'ın karısı geldi ve dedi: "Allah'tan Hasan'ın yüzü doğal olarak eski haline döndü ve dili açıldı ve konuşur oldu ve sizi çağırıyor". Şaşırdık ve kalkıp Hasan'ın yanına gittik. Gördük ki yüzü eski halini almış ve konuşur olup ve oturmuş dedim: "Ne durum idi ve nasıl idin?"[258] dedi: "Şeyh (k.s.)'i gördüm ki bu saat geldi ve benim yüzümü açtı ve dedi biz veren telkîn boşa gitmez.[259] Buyurdu ki îmân getir ki şimdi ölmek zamanıdır. İman getirdim ve benim şu anımda Yâsîn sûresini okudu". Ben dedim: "Sen iyisen senin neyin var?" dedi: "yok Şeyh buyurdu ki ömrümün sonudur ve oku". Başladım: "...بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيم. يَس وَالْقُرْآنِ الْحَكِيم" Derhâl can verdi. Îmân ve ihlastan dolayı âhirete kavuştu.

Şiir

Aşıkların gece ve gündüzlerinde ona varıp ve ondan ayrılıyorlar
Onun saçının ve yüzünün hayalinden hem kâfir ve hem îmân getirdiler

Onun cenâzesini kaldırınca, zâkirler başlayıp zikir okudular[260] ve namaz kıldılar. **[431]** Onunla olan o büyük topluluk gördüler ki onun cenâzesi omuzlardan havalanıp ve yaklaşık iki gez havaya kalktı ve tekrar halkın omzuna bindi ve bu söz şaşıracak şekilde halk arasında meşhûr oldu.

---

257 S: yok.
258 Ç: گفتم چه حالت است؟
259 H, K, Ç: ضایع نباشد
260 K: مي بودند

Şiir

Eğer senin gam ve kederine yanmış yüreğiyle okşarsa
O cân yeni yaşam için hazırlanır

Ölü yıkayan benim cenâzemi alıyorsa
O zaman Allah'a doğru uçarım[*261]

[432] Boş Sayfa.

[*261] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (61) no'lu açıklama.

[433] DÖRDÜNCÜ BÂB

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in sözleri ve tahkîkleri hakkında

Altı Fasıldan İbârettir:

[434] 1. FASIL

Kur'ân-ı Kerîm âyetlerine yaptıkları tahkîk iki kısma ayrılır

I. Kısım:

Şeyh Sadreddîn (Edâmallâhü bereketehü ale'l-müslimîn)'in rivâyetine göre, Şeyh (k.s.) ile yapılan soru ve cevaplar:

Bu âyet: اَلاَ اِنَّ اَوْلِياءَ اللّٰهِ لاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَ لاَ هُمْ يَحْزَنُونَ[1] [*Beri bakın! Şüphesiz Allah'ın velîlerin hiçbir korku yoktur. Onlar mahzûn da olmayacaktır*] ve "اَلْمُخلَصُون عَلَى خَطَرٍ عَظِيم" [*Muhlisler büyük bir korku üzereler*] sözü arasında korku ve üzüntüyü nefyetmede ve büyük tehlikeyi ispat etme konusunda iki tenâkuz yok mu? diye sordular.

Cevap: Şeyh (k.s.) şöyle söyledi: "اَلْمُخلَصُون عَلَى خَطَرٍ عَظِيم" sözü nefsânî isteklerini kesmiş ve ondan halâs olmuş ancak yine de nefsin aldatmasından ya da işlerinin sonuna ve maksatlarına ulaşmaya ömrünün izin vermemesinden korkan kişiler için söylenmiştir.

Şiir

Muhlisler dünyasının yüreği kanla doludur
Maksada ulaşana kadar her birinin hâli ve işi böyledir

Meselâ bir kişi hacca gitmek istiyor ama ailesi, çocukları, malı ve onunla âlâkalı türlü şeyler onun eline ayağına takılıyor. Eğer o kişi onlarla uğraşıp sözlerini kabûl ederse maksadından geri kalacak, ancak bu zarar ve bağlamalara **[435]** arkasını dönerek maksada doğru gider ve yola çıkarsa bu alâkalara takılmaktan kurtarılacaktır. Ancak yolunun kesilmesinden veya yanına aldığı gerekli şeylerin Kâbe'ye kadar yetmemesinden veya beklenmedik bir hastalıktan dolayı canının alınmasından korkarsa

[1] Yûnus 10/62.

güvende değil, tehlike içindedir. Kâbe'ye vardığında bu korku ve tehlikeyi aşar, emniyetli olur. İşte bu, mühtedîlerin hâli ve zâhir ahvâlidir.

Şiir

Kan içen tehlikeli çölü geçmeden
Kâbeharîmini görmeden nasıl emniyette olabilir?

Ama mânevî hallerle ilgili olarak şunu söylemek gerekir:

Sûfî nefis ve onun sıfatları ve alâkalarından kurtularak nefsânî ve şeytânî alâkaları kesip, doğru yola [2]وَاَنَّ هَذا صِراطِي مُسْتَقِيماً فَاتَّبِعُوهُ [*Bir de bu, benim doğru yolumdur. Ona uyun.*] ayak bastıktan sonra, şeytanın aldatmaları ve başka tehlikeli yollarından [3]وَلاَ تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ [*Başka yollar takip etmeyin ki sizi onun yolundan saptırıp parçalamasınlar.*]'ye göre korkar, öyle ki *Sünen*'de <Nesâyî ve Dârimî>[4] ve İmam Ahmed'in *Müsned*'inde Abdullah b. Mes'ûd[*5] (r.a.) anlatıyor:

خَطَّ لَنَا رَسُولَ اللهِ، صلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، خَطًّا ثُمَّ قالَ هَذا سَبِيلُ اللهِ ثُمَّ خَطَّ خُطُوطاً عَنْ يَمِينِه وَعَنْ شِمَالِه وَقَالَ هَذَا سَبِيلُ عَلَى كُلِّ سَبِيلٍ مِنْها شَيْطَانٌ يَدْعُو اِلَيْه وَ قَرَاَ [*Resûlullah (s.a.v.) bir çizgi çizdi. Sonra bu Allah'ın yoludur dedi. Sonra sağından ve solundan çizgi çizdi. Bu yol, şeytanın bulunduğu yoldur. Sizi oraya dâvet eder*] buyurdu. Sonra وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيماً فَاتَّبِعُوهُ [*Bu benim doğru yolumdur. Ona uyun. Başka yollar takip etmeyin ki sizi onun yolundan saptırıp parçalamasınlar*] âyetini okudu.[6]وَلاَ تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ

Sonra Şeyh şu beyti okudu:[7]

Şiir

"Lâ" kalesinden padişâhın sarayına kadar
Yüz bin, yedi yüz yetmiş yol ve yol kesen vardır

---

2 En'am 6/153.
3 En'am 6/153.
4 L: yok.
*5 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (62) no'lu açıklama.
6 En'am, 6/153.
7 Ç: + وانشد

Bir çok sâlik yolda, korku ve tehlike içindedir. Visâl maksadına ulaşıp, visâl haremine [8] وَاَنَّ اِلىَ رَبِّكَ الْمُنْتَهى [*Şüphesiz ki, en nihâyet dönüş yeri Rabbinedir.*] ve yürek kafesine ayak bastıktan sonra emniyette olur [9] وَمَنْ دَخَلَهُ كانَ آمِناً [*Oraya giren emân bulur. (Kendisine dokunulmaz.)*] ve şeytanın aldatmaları yolundaki korku ve tehlikelerinden kurtulur. **[436]** [10] اَلاَ اِنَّ اَوْلِياءَ اللّهِ لاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَ لاَ هُمْ يَحْزَنُونَ [*Beri bakın! Şüphesiz Allah'ın velîlerine hiçbir korku yoktur. Onlar mahzûn da olmayacaktır.*]. Bu korku ve tehlike onun yüreğinden çıktıktan sonra karşısında dünya ve içindekilerin ve âhiretin korku ve tehlikesi vardır. Fakat onun yüreğinde Hakk Teâlâ'nın korkusu daha fazladır. Mârifetin çoğalması gibi korku ve haşyet de çoğalır. [11] اِنِّي لاَعْلَمُهُمْ بِاللهِ ve eğer Hakk Teâlâ'dan sana bir korku ve haşyet gelmezse ziyâretgâh olur.[12] فَلاَ يَأْمَنُ مَكْرَ اللهِ اِلاَّ الْقَوْمُ الْخاسِرُونَ [*Allah'ın mekrinden ancak hüsrana uğrayanlar emin olur*]

Şiir

اُهَابُكُ هَيْبَةً وَاَطيرُ شَوْقاً فَهَلْ اَبْصَرْتُ مَرْعُوباً يُشَاقُ[13]

فَمَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلاً صالِحاً[14] [*Onun için her kim Rabbine kavuşmayı arzu ederse, yararlı bir iş yapsın*]) âyeti hakkında sordular. Yânî kim Hakk Teâlâ'nın yüzünü görmeyi isterse, sâlih amel işlemesi gerekir. Ama Hakk Teâlâ'nın yüzünü görmesine neden olacak o sâlih amel nedir?

Cevap: Şeyh (k.s.) şöyle dedi: O sâlih amel iki türdür. Biri zâhirî-sûrî diğeri bâtınî-mânevîdir. Zâhirî-sûrî sâlih amel farzları, sünnetleri, şerîat âdâbını yerine getirmesi, halkı rahatsız etmemek, insanların canına ve malına zarar verecek bir amel ve dinine zarar verecek hiçbir fesât iş çıkarmamaktır. Bâtınî-mânevî sâlih amel, yüreği nefis fesâdından iyiliğe çekmek. Onun çekildiğinde, her kişinin visâle ulaşabileceği hicâbın ismi nefistir. Ona göre insan o nefisten oluşan o hicâbı önünden ayırarak yüreğini temizleyebilse, sâdık isteği yüzünden Hakk Teâlâ ile görüşme ümîdinde olabilir.

---

8 Necm 53/42.

9 Âl-i İmrân 3/97.

10 Yûnus 10/62.

11 H: الله

12 A'râf 7/99.

13 H: مرغوباً يشاق; K: عوياً يشاق

14 Kehf 18/110.

Şiir

Eğer senin visâl şebistânında cân hicâb olacaksa
Senin cânına ant içerim ki, cân hicâbını önünden ayırırım

[437] وَاِنْ تُبْدُوا مَا فِي اَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُم بِهِ اللهُ [15] [*Siz içinizdekini açıklasanız da, saklasanız da Allah sizi onunla imtihan eder.*] âyetini ve *Sahîh-i Buhârî ve Müslim*'de bulunan şu hadîsi sormuşlardır: *Ebu Hüreyre (r.a.)'den şöyle rivâyet olunmuştur*:

عن اَبي هُرَيْرَة، رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قالَ، قالَ رَسُولَ اللهِ صلّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: انَّ اللهَ تَجاوَزَ عَنْ اُمَّتي مَا وَسْوَسَتْ بِهِ صُدُورُها مَا لَمْ تَعْمَلْ بِهِ اَوْ تَتَكَلَّمْ[16] [*Resûlullah (s.a.v.): Allah benim ümmetimden gönüllerinden geçen yaramaz havâtırı-işlemedikçe veya söylemedikçe-affeyledi*] buyurmuştur. Bu nasıl olur âyetin açıkça söylediğine göre, nefiste bulunanları, ister görünmüş olsun ister gizli Hakk Teâlâ onu hesaba çekecektir, ama hadîsin açıkça belirtmesine göre, nefiste bulunan amel dile getirilmezse Hakk Teâlâ onu geçirecektir. Bu yüzden iki nâs arasında yânî Kur'ân ve Sünnette zıtlık vardır.[*17]

Cevap: Şeyh (k.s.) buyurdu ki insanlar iki sınıftır: Ebrâr ve Mugarrib Ebrâr, şâyet içinden düşünüyor ama amel ve dile getirmiyor ve şeriat zâhirine riâyet ediyorsa onlar geçirilecek hesap sorulmayacak ve انّ اللهَ تجاوَزَ مِنْ امتي "Şüphesiz Allah, ümmetimi affeyledi" sözüne nâil olacaktır. Ama Hakk Teâlâ'nın mârifetini elde eden Mukarrib, eğer gönlüne günah veya mâsivâ (Allah'tan gayri her şey)'yi getirse يُحاسِبْكُم بِهِ اللهُ Bakara 2/284 [*Allah sizi onunla hesaba çeker*] âyeti mûcibince ona azapların en şiddetlisi olan ayrılık azâbı verilecektir.

Şiir

تَقُولُ وَقَدْ شَبَّهْتُ بِالْوَرْدِ خَدَّهَا فَصَدَّتْ وَقالَتْ قسْتَ[18] خَدِّيَ بِالْوَرْدِ
لَئِنْ عادَ لِلتَّشْبِيهِ يَوْماً حَرِمْتُه لَذِيذَ الْكِرى اَوْلَاً ذيقَنَّهُ فَقْدي[19]

[*Ey* يا اَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ، اِرْجعِي اِلَى رَبِّكِ راضِيةً مَرضِيةً، فَادْخُلي فِي عِبادي، وَادْخُلِي جَنَّتِي[20] *huzurlu nefis! Sen Rabbin'den, Rabbin de senden razı olarak, Rabbine dön! Haydi*

---

15 Bakara 2/284.

16 L, K: يتكلم

*17 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (63) no'lu açıklama.

18 K: قسمت

19 H, Ç: بعدي; K: يعدي; L: Arapça iki beyit yok.

20 Fecr 89/27, 28, 29, 30.

kullarımın arasına gir. Cennetime buyur!] âyetine bağlı olarak Hakk Teâlâ ile beraber olunan cennetten maksat nedir? ve o hangi cennettir? diye sormuşlar.

Cevap: (k.s.), söylemiş ki nefs-i mutmaînin iki sıfatı vardır. Sıfat-ı râziyye ve sıfat-ı merdiyye. Cennet de iki çeşittir. Özel (hâs) ve genel (avam). Genel Cennet o dur ki içinde yeme içme ve şehvet vardır. O sıradan insanlara ayrılmıştır. Ama has cennet **[438]** "Cennetime gir" sözüne binâen Hakk Teâlâ ile beraber has kullarındır. Orada Allah ile görüşme, kavuşma ve müşâhede vardır. Yeme, içme ve şehvet olamaz.

Şiir

نِهايَةُ اَمالِي لِقاؤُكَ جَنَّةً هَنيئاً لِاَرْبابِ النَّعيمِ نَعيمُها[21]

اَللّٰهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ [B 92] مَوْتِها وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنامِها فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَى عَلَيْهَا الْمَوْتَ

وَ يُرْسِلُ الْاُخْرٰى اِلٰى أَجَلٍ مُسَمًّى[22] [*Allah, ölenin ölüm zamanı gelince, ölmeyenin de uykusunda iken canlarını alır da ölümüne hükmettiği canı alır, ötekini muayyen bir vakte kadar bırakır*] âyeti hakkında sormuşlar ki ölüm vaktinde ölen ölüm vaktinde ölmeyen ve uyku zamanı ölmeyen nefis hangisidir?

Cevap: (k.s.) buyurdu: Ölüm zamanında ölen zâhir olan cisimdir. Ölüm hâlinde ölmeyen iki nefis vardır. Bunlar mutmaîn ve levvâmedir, söylentilere göre bunlar insanî ve hayvanî nefislerdir. Eğer bu iki nefis de ölmüş olsa kişi sevap ve cezâdan zevk alır acı çekmezdi. Uyku zamanı ölmeyen de cisim (vücuttur) ki o an hayvanî rûh dışarı çıkıyor. Ama insanî rûh ayrılmadığı için vücûd diri kalıyor ve hayat devam ediyor. Ama uyurken o (Hayvanî rûh) seyr-i sülûk ediyor ve seyr'de yeme, içme, şehvet ve gördüklerinden keyif alıyor ve yakaza halinde[23] vücûda dönüyor. Ama insanî rûh ölüm zamanı vücûddan çıkıyor ve haşir (kıyamet) gününe kadar dönmüyor.

Şiir

Cânlar kuşunda onun köyüne uçma sevinci vardır
Ama her birinin başka bir mekanı ve evi vardır

---

21 K: هنيئا لارباب الثقم يقمها

22 Zümer 39/42.

23 K: ورسالة الشطه

Her biri isteklerine sınırlı şekilde ulaşabilirler
Ancak sırlı perdenin arkasında olan, başka bir candır

وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْماً[24] [*ve "Ey Rabbim! Benim İlmimi artır!" de.*] âyeti hakkında sormuşlar. Hakk Teâlâ **[439]** وَلا رَطْبٍ وَلا يابِسٍ إِلاَّ فِي كِتابٍ مُبِينٍ[25] [*Yaş ve kuru her ne varsa hepsi açık bir kitapta (Levh-i mahfûz)'dır.*] diyerek ilmin kuru ve yaşının yânî hepsinin Kur'ân'da olduğunu söylemiştir. O zaman, Hakk Teâlâ Peygamber (a.s.) hangi ilimle onu gönlünü açmıştır, çoğaltılmasına haris (gönüllü) ettiği ilim hangisidir?

Cevap: (k.s.) şöyle söyledi: Kur'ân'da kuru ve yaş denilen ilim mukavvenât ilmidir (Dünyadakilerin bütün dünya ilmidir) ki tafsilli veya ezelden özet olarak söylenmiştir ve ebede kadar bağlantısı yoktur (havada kalmış) ama o ilim رَبِّ زِدْنِي عِلْماً denilen ilm-i ulûhiyyettir. Tanrının zât ve sıfât ilmi dipsiz ve sonsuzdur. Bu ilim, o ilmin yanında deniz karşısında bir damla gibidir.

Şiir

Ne mutludur o daldığı içki onun daldığı denizin
Her damlasına binlerce deniz sığmaktadır

لِيَغْفِرَ لَكَ اللهُ ما تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَما تَأَخَّرَ[26] [*ki (bu yüzden) Allah, senin geçmiş gelecek günahlarını bağışlayacaktır.*] âyetini sormuşlar onun peygamberin başta ve sonda yaptıklarının hepsi bağışlanmış, o zaman neden her gün yetmiş kere istiğfar ediyordu?

Sahih-i Buhârî'de şöyle yazılmış:

عَنِ الْاَعَزِّ الْمُزَنِي اِنَّ رَسُولَ اللهِ صلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قالَ "اِنَّهُ لَيُغانُ عَلَى قَلْبِي وَاِنِّي لَاَسْتَغْفِرُ اللهَ وَاَتُوبُ اِلَيْهِ <فِي الْيَوْمِ>[28] اَكْثَرَ مِنْ سَبْعِينَ مَرَّةً[*27] [*el-Eazzi'l-Müzenî (r.a.) anlatıyor: Resûlullah (s.a.v.) buyurdular ki: "Şurası muhakkak ki bazen kalbime gaflet çöker. Ancak ben Allah'a <günde> yetmişten fazla istiğfar eder ve O'na yönelirim.*].

---

24 Tâ-Hâ 20/114.

25 En'am 6/59.

26 Feth 48/2.

*27 Bkz. "İhtilâflı Nüshalar" bölümündeki (64) no'lu açıklama.

28 S: yok.

Cevap: Şeyh (k.s.) şöyle söyledi: Peygamber (a.s.), günahtan istiğfar etmiyordu. Ancak istiğfarının sebebi şudur, her gün ona feyz-i ilâhîden birtakım varidatlar geliyordu. Önceki (sabık) ve bugünkü girdi (la hak) arasında hicap okurdu, ona baktığında o halde <dinde>[29] kalıp, bugünkü hale mahcup olmasından çekinerek istiğfar ediyordu ve her gün onun visal kurbunda terakkî vardı.

Şiir

يُجَدِّدُ لِي شَوْقاً اِلَيْكَ وَلُوْعَةً بَوارِقُ مِنْ تِلْكَ النَّواحي اَشيمُها
وَ يَزْدادُ قَلْبي صَبْوَةً وَصِبابَةً اِذاهَبَّ مِنْ تِلْكَ الدِّيارِ نَسيمُها

[440] اِنَّ الصَّلوةَ تَنْهى عَنِ الْفَحْشاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللهِ اَكْبَرُ[30] [*Namaz, edepsizlikten ve uygunsuzluktan men eder. Allah'ı zikir ise en büyük (kulluk vazîfesi) tür.*] âyetini sormuşlar. Namaz, dinin en büyük rüknüdür. Bunu bazı zâhir senetlerin (kaynakların) hepsi birlikte onaylıyor. Onlardan örnek olarak şu söylenebilir:

Eğer vukûf vakti <arife de zaman sıkıntısına düşse ancak farz namazı kılması lâzımsa ve eğer namaz kılıp zamanı kaybedecekse>[31] arife ile kaçırılacaksa, ve arifede zaman yeterlik etmeden Hac kaçırılacaksa, o halde ilk namaz kılınması ve haccın kaçırılması doğrudur, hac önceden olup namazın kaçırılması değil. Dolayısıyla, namaz, İslâm'ın en büyük temelidir. O zaman "Allâhü Ekber" zikri nasıldır?[*32]

Cevap: (k.s.), söyledi: Allah ü Ekber zikri şunun içindir: Namaz kötü işlerden ve zâhiri çirkinlikten koruyor. Zîrâ insan namaz kıldığı zaman, kötü işler ve zâhiri çirkinlikler yapamaz. Halk zâhiri, gözü ile görebiliyor. Ama zikir, bâtını tasfiye ediyor, kötü işler ve çirkinlikten koruyor ve Tanrı'nın görebildiği yerde kötü işleri ve çirkinliği siliyor. Ona göre, Allah'ın zikri namazdan uludur.

Şiir

ذَكَرْتُكَ لا اَنِّي نَسَيْتُكَ لَمْحَةً وَاَهُونُ ما فِي الْقَلْبِ ذِكْرُ لساني
فَهُمْتُ[33] بِلا وَجْدٍ اِلَيْكَ صِبابَةً وَهامَ اِلَيْكَ الْقَلْبُ بِالطَّيَرانِ[34]

---

29 S: yok.

30 Ankebut 29/45.

31 Ç: < > arası yok.

*32 Bkz. "İhtilâflı Nüshalar" bölümündeki (65) no'lu açıklama.

33 L: Arapça ikinci ve üçüncü beyit yok.

34 H: فيمت ; K: ناخوانا ; Ç: فهيت

[*Allah'ı gereği gibi tanımadılar*] وَما قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ[36] ve [*Gözler O'nu göremez*] لا تُدْرِكُهُ الاَبْصَارُ[35] âyetlerini sormuşlar ki ermiş sâlikler vasl ve görüşme ve marifetten söz açıyorlar, halbuki bunlar bu iki âyete karşı geliyor.

Cevap: (k.s.) şöyle söyledi: Bizim gözümüz var ve gözle dünyada Hakk Teâlâ'yı görmek **[441]** mümkün değildir ve bunu iddia etmek ve buna inanmak küfürdür. Ama basiretle görülür ki o da Allah vergisidir. Çünkü *Sahîh-i Buhârî*'de şöyle bir hadîs vardır: عن اَبي هُرَيْرَة، رَضِيَ اللَّهُ [عَنْهُ] قالَ، قالَ رَسُولُ اللهِ صلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "انَّ اللهَ تَعالى قالَ مَنْ عادى لِي وَلِيًّا فَقَدْ اَذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ وَما تَقَرَّبَ اِلَيَّ عَبْدي بِشَيءٍ اَحْبَّ اِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ وَما يَزالُ عَبدي يَتَقَرَّبُ اِلَيَّ بِالنَّوافِلِ حَتَّى اُحِبَّهُ فَاِذا اَحْبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذي يَسْمَعُ بِهِ وَبَصَرَهُ الَّذى يُبْصِرُ بِه وَيَدَهُ الَّتى يَبْطِشُ بِها وَرِجْلَهُ الَّذي يَمْشي بِهَا انْ سَأَلَني اَعْطَيْتُهُ وَلَئِنْ اِسْتَعاذَني لَاُعيذَنَّهُ" [*Ebu Hüreyre (r.a.)'den rivâyete göre Resûlullah (s.a.v.), Allah ü Teâlâ şöyle buyurdu, demiştir: "Her kim, beni tanıyan ve ihlâs ile bana ibâdet eden bir kuluma düşmanlık ederse, ben de ona harp ilan ederim. Bana kulum hiçbir şey ile yaklaşamaz, ancak kendisine farz kıldığım şeyleri sevmesiyle yaklaşır. Her zaman kulum bana nafile ibadetleriyle de yaklaşmak ister. Nihayet ben ona muhabbet ederim. Artık ben kulumu sevince onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum. Diliyle de her ne isterse muhakkak onları da ihsân ederim. Bana sığınmak isteyince de muhakkak kulumu ziyaret ederim"*.] demek ki onun verdiği göz ve onun gözüyle görmek mümkündür". (93)

Şiir

اَقُولُ وَقَدْ عَزَّ التَّلاقي[37] وَبَيْنَنا مَفاوِزُ[38] يَسْتَغْرِقْنَ جَهْدَ الرَكائِبِ
لَئِنْ كُنْتَ عَنِّي بِالْعِيانِ مُغَيَّباً فَما انَتَ عَنْ عَيْني وَقَلْبي بِغايِبِ
اِذَا اشْتاقَتِ الْعَيْنانِ مِنْكَ بِنَظْرَةٍ تَجَلَّيْتَ لِي فِي الْقَلْبِ مِنْ <كُلِّ جانِبٍ>[39]

وَما قَدَرُوا اللهَ حَقَّ قَدْرِه ايْ ما عَرَفُوا اللهَ حَقَّ مَعْرِفَتِه rivâyeti hakkında Şeyh şöyle söyledi: Kimse Hakk Teâlâ ve Tekaddes'in mârifetini hakkıyla tanıyamaz ise de herkes, kendine göre bir mârifet elde edebilir.

---

35 En'am 6/103.
36 En'am 6/91.
37 L: عز التسلااقي
38 H: مقاوز; Ş, Ç: مفاوز; K: معاوز
39 Ç: yok.

Şiir

يَقولُ اُناسٌ لَوْ نَعَتْتَ لَنَا الْهَوى فَوْ اللهِ ما اَدْري لَهُمْ كَيْفَ اَنْعَتُ
اِذَا اشْتَدَّ مَا بِي كانَ آخِرُ حيلَتي لَهُ وَضْعُ كَفِّي تَحْتَ خَدِّي وَاَصْمَتُ[40]

فَاسْئَلُوا اَهْلَ الْذِكْرِ اِنْ كُنْتُمْ لا تَعْلَمُونَ[41] [*Eğer bilmiyorsanız, ehl-i zikre sorun*] âyetinde geçen ehl-i zikir (zikir ehli) kimlerdir? diye sordular.

Cevap: (k.s.) şöyle söyledi: Zikir ehli, "Lâ ilâhe illallâh" ehlidir. Ama sadece söylemek değildir. Ancak, Lâilâhe illallâh'a mârifeti olanlar yânî Lâ ilâhe illallâh'a ârif olsunlar. Bunun içindir ki **[442]** Lâ ilâhe illallâh diyenler bir tayfadır ve <Ârifler ve Lâ ilâhe illallâh diyenler başka bir tayfadan>[42] Lâilâhe illallâh ehli olan kişilerden bu sıfata sahip olanların elleri Tanrılık hazînesine ermiştir ve ehil (layık) oldukları için onlara her ne sorulsa, kendileri bilmezlerse de Allah'tan bilgi alıp cevap verirler.

Şiir

Kudsî sırların hazînesini elde ettikten sonra
Her mânânın sırlar defterinin tercümanı olurlar

يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ اَخيهِ، وَاُمِّهِ وَاَبيهِ[43] [*O gün kişi kardeşinden, anasından babasından kaçacak*] âyeti hakkında sormuşlar: Kıyâmette neden insanlar birbirinden kaçacaklarmış?

Cevap: (k.s.) söylemiş ki bu ümmetten mesh-i sûrî (zâhirî çirkinlik) yoktur ki Hakk Teâlâ bu ümmetten ayırmıştır, ama bâtınî mesh vardır ve eğer kimse bâtınıyla hayvanlar sıfatına bulaşmışsa ve kendisinden onu deffetmedi ya vermediyse, o yırtıcı hayvanı sıfatlar sahip olanlar kıyamet günü, arzgahda يَوْمَ تُبْلَىُ السَّرائِر[44] [*Gizlenenlerin ortaya döküldüğü günde*] o sıfat ve sûrette diriltilecektir. Zâlim ve eziyetçi kişi köpek görünüşte; gaizci ve zina eden, domuz sûretinde; ölçme veya tartmada az ölçen kimse, ayı ve maymun; mal toplamaya harîs olanı fare şeklinde; malları depolayan kişi karınca;

---

40 Ç: وانصت
41 Nahl 16/43.
42 S, L: < > arası yok.
43 Abese 80/34, 35.
44 Târık 86/9.

kibirli kişi, küçücük karınca; gösterişli, kedi sûretinde ve bunun gibi günâhkârların her türü bazı hadîslerde yazıldığı gibi, bazı hayvanlar ve böcekler sûretinde haşredilecektir. *İhyâ-i Ulûm*'da[*45] (94) yazıldığına göre insanlar yirmi tür fırka da haşr olunur ve her fırka bir süratte. İnsanlar dünyada insan şeklinde gördükleri bir kimseyi, hayvan sûretinde görünce ondan kaçarlar.

Şiir

Örtüler ayrıldığında hâller değişir
İçerdeki rüsvâlık dışarı çıkar

Ne kadar ciğer ateşe düşer
Ne yürek ve cânlar kana boyanır

[443] اِنَّ اللهَ اَشْتَرى مِنَ الْمُؤمِنينَ اَنْفُسَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ بِأنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ[46] [*Allah, mü'minlerden canlarını ve mallarını, cennet kendilerinin olmak bahasına satın aldı.*] âyetine göre, neden cennetlerin müşterisi ve satıcısı olan Hakk Teâlâ mü'minin yüreğini satın almadan mal ve nefsini satın aldı?

Cevap: (k.s.) buyurdu ki zîrâ yürek, Hakk Teâlâ'nın mülkü ve ona âit ve onun avucunda (kabzasında) ve onun emânetler hazînesidir, ama nefiste isyân, enâniyyet, âsi olma vardır. Nefsi bağlamak ve rakibi ortadan kaldırmak için onun boyunu, kulluk etme çizimi ile bağlanılsın diye, bayiye getirildi.[*47]

Şiir

Pâdişâhlık dağı basılan alın
Nefis köleliğinin boyun bağından kurtarılır

اِنَّا عَرَضْنَا الْاَمانَةَ عَلَى السَّمواتِ وَالْاَرْضِ وَالْجِبالِ فَأَبَيْنَ اَنْ يَحْمِلْنَها وَأَشْفَقْنَ مِنْها وَحَمَلَهَا الاِنسَانُ اِنَّه كانَ ظَلُوماً جَهُولاً[48] [*Biz, emaneti (namaz ve diğer ibadetleri) göklere, yere ve dağlara teklif ettik de, onlar bunu yüklenmekten çekindiler ve ondan korktular insan ise onu yüklendi.*

[*45] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (66) no'lu açıklama.
[46] Tevbe 9/111.
[*47] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (67) no'lu açıklama.
[48] Ahzâb 33/72.

Hakikaten o, çok zâlim, çok câhildi.] âyeti hakkında sordular ki eğer insan zayıfsa [49] وَخُلِقَ الانسَانُ ضَعيفاً [*(zaten) insan zayıf yaratılmıştır*] bu zayıf, çok güçlü olanların götüremediğini nasıl götürebildi? Ve götürdüğüne göre neden ona çok zâlim ve çok câhil denildi?

Cevap: (k.s.) söyledi, insan mevcutların özeti ve insanın özeti yürektir. Şerefli şeyi götürmek için şerefli bir şey lâzımdır. Öyle ki gök ve göklüler yer ve insandan başka yerliler, dağ ve insandan başka dağda yaşayanlarda da o hakikat yânî yürek yoktur ve bunun için emâneti götüremediler ve insanın yüreği olduğu için onu götürebildi ve şeyhlerin bazı risâlelerinde yazılan bu hadîs-i kudsî'de "ما وَسَعَني اَرْضي وَلا سَمائي وَلكِنْ وَسَعَني قَلْبُ الْمُؤْمِنِ" anlamına işâret eder.

Şiir

Âşıklar su ve çamura arkalarını tutup
Aşkın pâdişâhlık tahtını yürekte koyarlar

Pâdişâhın kabûl ediş yerini, bir sarayda yaparlar ki
O saray can ve yürekten yapılmış olsun, su ve çamurdan değil

Ve bunun için ona zâlim ve câhil denilir ki, insan ruhu ins âleminde olduğu zaman âlim ve **[444]** huzurluydu. Hakk Teâlâ onu vücûd âleminde hapsettiğinde eğer ona gaflet vermeseydi, o korkarak takassız okurdu. Onun için Hakk Teâlâ unutmayı ona verdi ve insan emânet yükü ile câhil oldu ve böylece ona cuhûl dediler. Eğer insan şu hâlde kalırsa ve kendindeki emânete mârifeti olmaz ve onu tanımazsa, kendi nefsine zulmeder de zâlim olur ve Hakk Teâlâ'nın cevabını veremez dolayısıyla <Hakk Teâlâ'nın yanında rüsvâ olur>[50] ve mârifet elde etmediği için <hem zâlim hem câhil sayılır.>[51]

Şiir

Ezelden beri yürek boynuna emanet gerdanlığını takmışız
Sonsuzluğa kadar cân omuzu ile aşk yükünü çekiyoruz

Bizim toprak, dostun aşk camından bir yudum bulduğundan beri
Biz vasl bezmine kadar o meyin sevdâsıyla eğleniyoruz

---

[49] Nisâ 4/28.

[50] H, L, Ş, Ç: مؤاخذه

[51] Ç: <هم ظلوم باشد هم جهول>

ثُمَّ أَنْشَأْناهُ خَلْقاً آخَرَ[52] [*Sonra ona başka bir yaratılış (ruh) verdik.*] Sordular: "halk-ı âhar" sözünün anlamı nedir? Eğer anlamı cisimse, hilkat tavırları hakkında söylemişti ki وَلَقَدْ خَلَقْنَا الإنْسانَ مِنْ سُلالَةٍ مِنْ طِيْنٍ، ثُمَّ جَعَلْناهُ نُطْفَةً فِي قَرارٍ مَكِينٍ[53] [*Yemin Olsun! Biz insanı çamurdan, bir hulâsadan yarattık. Sonra onu (Âdem'in neslini), sağlam bir yerde (rahimde) bir nutfe yaptık.*] Yine Allahü Teâlâ فَكَسَوْنَا الْعِظامُ لَحْماً[54] [*Derken kemiklere et giydirdik) diyerek (sonra ona başka bir yaratılış ruh) verdik*] bu hilkat tavırları sona ermiştir, ثُمَّ أَنْشَأْناهُ خَلْقاً آخَرَ[55] eğer maksat ruhsa İbn-i Abbâs tefsîrlerinde yazılmıştır o ki "خَلَقَ اللهُ الْاَرْواحَ قَبْلَ الْاَجْسادِ بِاَرْبَعةِ الافِ سَنَةٍ" yânî cismin yaratılmasından ve canın dört bin yıl ondan önce var olmasından söz açılmış, o zaman halkı âhir sözü ne olabilir?

Cevap: (k.s.) söyledi ki halk etmeden maksat Şeyhlere göre sıfattır, ama başkalara göre hayvanî ruhtur ki cisim ve rûhun çiftleşmesinden doğuyor. O ne tam cisimdir ve ne tam rûh. Bedendeki kıkırdak gibidir ki ne net kemiktir ne net et. Ve rûh ve beden arasında vasıta ve tercümândır öyle ki ruh ilminden bilimsiz kalmış zira onun cinsinden değildir. Rûh da beden cinsinden değildir. Aynı halde ikisinin de cinsindendir ve ikisinin de ilmini bilir ve onların arasında vasıtadır ve çeşitli ilimlerin وَلا اُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ[56] [*Kınayıcı nefse de yemin ederim (ki öldükten sonra dirileceksiniz!*] bölünme yeri sayılır.

[445] Şiir

Senin hüsnün ışığı aynada bulununca
Dünyayı süsleyen canın tamamen aynada resimlendi[57]

Yine[58] sormuşlar ki nefis üç türdür: Biri en büyük, biri en pis, biri onların ikisinin arasında orta durumdadır. O zaman neden en büyük nefis onlara hâkim olmamalı ve ondan küçüklere sıra kalmalı?

Cevap: İlmin şerefi için öyledir. Çünkü bu büyük nefis onların ikisinin de ilminden bilgisi vardır ve onların da her biri kendi nefis ilmini biliyordu ve bu onların

---

52 Mü'minûn 23/14.
53 Mü'minûn 23/12-13.
54 Mü'minûn 23/14.
55 Mü'minûn 23/14.
56 Kıyâmet 75/2.
57 L: جان جهان را آراست ; Ç: جان وجهان آر اشد ;
58 H, L, Ş, K: Sonraki konular, sorular başlığı altında müstakil olarak gelmiştir.

ortasında, tercüman olarak duruyor ve burada zülkarneynden bir mesal getiremem söyledi: Zülkarneyn gezisinde doğu denizinin kenarına vardığında denizin mesafesi ve genişliğinden bir bilgi olması istiyordu. Dolayısıyla adamlarından bir çoğunu gemiye bindirerek denize uğurladı. O gemi bir süre suda gezdikten sonra o taraftan gelen başka bir gemiye rastladı. İnsanlar karşılaşınca birbirinin ahvalini sordular. Ama birbirinin dilini bilmiyorlardı ve tercümanları yoktu. Sonunda o gemiyi zulkarneynin yanına götürmeye karar verdiler. Zülkarneyn yeni gelenleri görünce onlarla konuşmaya başladı. Ama ne onlar bunların dilini biliyordu ve ne bunlar onların, ve anlaşamadılar. Dört yüz alım toplandılar ama kimse bir söz anlamadı. Nihayet onları kendi kızlarıyla evlendirmeye karar verdiler ki onlardan çocuklar olsun, çocuklar babalarının dillerini öğrensinler ve aralarında vâsıta ve tercümân olsunlar.

Böylece onları evlendirdiler. Onların çocuğu oldu. Babalarının dilini öğrendiler ve iki taraf arasında tercümân oldular ve babalarının dilinden söylediler ki denizin ötesinde büyük bir ülke ve onun bir pâdişâhı vardır ki bu topraklar, zaptetmeyi düşünüyordu ve bu gemiyi bu tarafta neler olduğunu öğrenmek için göndermişti ve buraya musallat olarak burasını almak düşüncesindedir. Zülkarneyn bunu duyunca dönmeye karar verdi ve kendi zaptında olan toprağa kanaat ederek geri çekildi.

[446] Rûh ulu âlemden ve cisim küçük alemden olduğu için bunların arasında hiç uygunluk ve bağlantı olamaz ve onlardan her birinin dipli değişik özellikleri vardır. Hakkı Teâlâ onları çiftlendirdi ve dolayısıyla bu hayvanı nefis yüze çıktı ki onun hem ruhun ululuğu hem vücudun küçüklüğü ile bağlandığı ve ikisinden de bilgisi vardır. Böylece iki taraftan aldığı ilmin şerefine göre, bölüme yeri ve vasıta olarak kabûl edildi.

Şiir

Cân verici sözcüklerinin hayât katan sözleri
Cân denizi madeninden, mânâ incileri döküyordu

اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ[59] [*Biz senin (istifaden) için göğsünü açıp genişletmedik mi?*] âyeti hakkında sordular.[*60] O Peygamber (a.s.)'in göğüsünün şerh ve inşirâhı içinde ki

[59] İnşirâh, 94/1.

[*60] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümü (68) no'lu açıklama.

<Cebrâîl (a.s.)'in eliyle>[61] olmuştu. Ama neden sahâbe ve başka yürek sahiplerine âit olanlar zâhirde değil de bâtında olmuştur.

Cevap: Şeyh (k.s.) söyledi ki, hakkın zâhir ve bâtının mutlak teşerrüf etmek Hakk Teâlâ'ya aittir. Ancak sünnetullâh öyle dirici vasıtasız olmaz ve Şeyh ve mürîd edebini öğretmek için hoca lazımdır. Cebrâîl (a.s.)'ın Peygamber bâtınına tasarrufu yoktu. Onun için zâhirde açıklaya biliyordu. Ama Peygamber Salavâtu [Allah] aleyhi, batına tasavvufi olabildiği için, şerhi şudur da tasavvufi zâhir etmeye ihtiyacı yoktu.

Şiir

Mutlak, tasarruf alanında, mucize gösteren o elleri[62]
Batındaki Nurullah sırrı, mânâda zahirdir

الَّذينَ يَذْكُرُونَ اللهَ قِياماً وَقُعُوداً وَعَلى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمواتِ وَالْأَرْضِ[63] [*Onlar ki, gerek ayakta, gerek otururken ve yanları üzerinde yatarken hep Allah'ı anarlar ve göklerle yerin yaratılışı hakkında düşünceye dalarlar.*] âyeti hakkında sormuşlar ki zikir fazıl mıdır veya düşünce?

Cevap: (k.s.) söylemiş ki zikir her halden daha fazîletlidir. Çünkü **[447]** o yürek basiretini arttırıyor. Bunun için zikrin sonucu olan düşünce, körlükten çıkan düşünceye göre sevaba daha yakındır. Demek ki yürek gözüyle görsün, gördükleri hakkında düşünsün. Şeyhleri yürek basîreti ile görmek zikre dayalıdır ve eşyaya (şeylere) düşünülür, Hakk'a değil? Zîrâ, Hakk Teâlâ'nın mukaddes zâtını düşünmek mümkün değildir ve şerîat sâhibinin bu zâhirî açık sözlerine göre bu konu sâbit olur. "تَفَكَّروا فى خلقِ اللهِ ولاتَتَفَكَّرُوا في اللهِ" Zikr, Allah ile meşgûl olmak anlamına geldiği için Allah'tan başkaları üstün değil, zikr düşünceden daha efdaldir.

Şiir

Ey, kahreden eliyle gazap kılıcını kınından çıkaran
Düşünce, kıyas, anlam ve akıl başını kesen

Senin celâl çölünde düşüncenin dibi
Ve gerçekten uzakta menzili olan akıldan uzak durmak gerekir

---

61 K: yok.

62 S, Ç: در تصرّفكاه مطلق دستي معجز نمايش

63 Âl-i İmrân 3/191.

Soru: Mevlânâ el-âlim Alâüddîn Atâullâh Erdebîlî dedi ki: Bir keresinde Şeyh (k.s.)'in huzurunda büyük bir meclis vardı ve o çevredeki imamlar hazırlandı ve Şeyh faydalı konuşma yapıyordu. Mevâlîden biri يا اَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ ما اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَاِنْ لَمْ تَفعَلْ فَما بَلَّغْتَ رِسالَتَهُ[64] [*Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Etmezsen Allah'ın elçiliğini yerine getirmiş olmazsın.*] âyeti hakkında sordu. Mevlana Alşahid kadı Cemaleddin müfessirlerin onun hakkındaki söylediklerini aktardı. Şeyh "Bu iyi, ama bundan daha iyisi var" dedi. "Şeyh söylesin" dediler.

Buyurdu: "Anlamı şudur ki Hakk Teâlâ'nın sana ulaştırdığını Hakk'a ulaştır ve sen de ona göre amel et, eğer ona amel etmezsen, ulaştırmamış gibisin"

Yanındakiler ona çok tahsin ettiler ki bu gayet açık ve latif bir söz ve taciz (araştırma) oldu ve Kur'an'ın işaretini zâhir etti".[*65]

Şiir

وَاِنْ نَطَقَتْ جائَتْ بِكُلِّ مَلاحَةٍ وَاِنْ سَكَتَتْ[66] جادَتْ بِكُلِّ جَميلِ

[448] İkinci Kısım:

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in, Kelâmullâh-i mecîd âyetlerine, faydalı konuşmasında yaptığı açıklamalar, Şeyh Sadreddîn (Edâmallâhü bereketehü)'in rivâyetiyle gelmiştir.[*67]

Fayda: Şeyh (k.s.). مَثَلاً[69] كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ اَصْلُهَا ثابِتٌ وَفَرْعُها فِي السَّماءِ[68] [*Görmedin mi, Allah nasıl bir temsil yaptı? Hoş bir kelimeyi (tevhidi), hoş bir ağaca (hurmaya) benzetti ki, kökü yerde sabit, dalı budağı gökyüzündedir.*] âyetine göre o tayyibe kelimesi "Lâ ilâhe illallâh"tır. Zira onun istikrarından yürek toprağı yumuşak ve uygun olan o kökünü yere sokar ve nefis kökünü yumuşatan öyle ki yararlı bir ilaç derdin peşinden gittiğinde lazım olduğu yere varınca yararı olur ve derdin kökünü keser. Bunun

---

64 Mâide 5/67.

*65 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (69) no'lu açıklama.

66 H, Ç: سكتت

*67 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (70) no'lu açıklama.

68 İbrâhîm 14/24.

69 S: وَمَثَل

benzeri Sa'lebî tefsîrinde de gelmiştir. عَنْ اَنَس بْنِ مالِك رَضِيَ الله عَنْهُ، قالَ، قالَ رَسُولَ الله صلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "انَّ الشَّيْطانَ واضِعٌ خُرْطُومَةُ[70] عَلَى قَلْبِ ابْنِ آدَمَ فَاذا ذَكَرَ الله عَزَّ وَجَلَّ خَنَسَ وَاذَا نَسِيَ الله عَزَّ وَجَلَّ "اَلتَقَمَ قَلْبَهُ" [A 95] Başka tefsirlerde de gelmiştir ki "اَلشَّيْطانُ جاثِمٌ عَلَى قَلْبِ الانسَانِ فَاذا ذَكَرَ الله تَأَخَّرَ وَوَلِيَّ وَانْ غَفَلَ رَجَعَ وَوَسْوَسَ اِلَيْهِ وَفِي رِوايَةٍ فَاذا ذَكَرَ الله خَنَسَ" yânî şeytan yüreğini hortumuna almıştır, ama Allah ü Teâlâ'yı hatırladığı zaman geri çekilir.

Ama وَفَرْعُها فِي السَّماء mânâsı şudur ki kelimey-i tayyibe yerde kökünü sertleştirdikten sonra, yürek yerdeki dallarını göğe çeker, yânî zirveye çıkar ve terakkî eder ve kendi makâm ve rütbesine ulaşır, öyle ki hiçbir hesap ona engel olamaz. اِلَيْه يَصْعَدُ الْكَلِمُ[71] الْطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ [*Hoş sözler O'na yükselir. Onu da yararlı amel yükseltir.*]

Şiir

Bizim bağımızın fidanın başı[72] *göğe çekilirse*
İki dünyada bir yaprakla yüz çemenliğe gölge verir

Ama وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ 'ın anlamı şudur ki kelimey-i tayyibe sâlih amelin kabûl olmasını sağlayacaktır.[*73]

Şiir

Bu talih kuşu dost köyüne doğru uçarsa
Kendi yuvasını visal dalından başka bir yerde yapmaz

[449] Fayda: Şeyh (k.s.) şöyle dedi: وَلِمَنْ خافَ مَقامَ رَبِّهِ جَنَّتانِ[74] [*Rabbinin huzûrunda durmaktan korkan için iki cennet var.*] âyetine göre Hakk Teâlâ'dan korkanlar için iki tür cennet vardır, yânî zâhir korkusu Allah'ın nahiv ettiklerini terk eden ve bâtın korkusu ile Allah'tan başkalarına yüz çevirenler için iki tür cennet sağlanmıştır. Biri zâhirî havf karşılığında, verilecek ve o zâhir cennetidir ve orada yeme içme ve şehvet vardır, diğeri bâtınî havf karşılığında verilecek ve o bâtınî cennettir ve orada müşâhede ve visal keyfi vardır.

---

70 S, H: خطمه

71 Fâtır 35/10.

72 Ç: نهال باغ راغ

*73 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (71) no'lu açıklama.

74 Rahmân 55/46.

Şiir

Bağ ve firdevsin ötesinde bir cennet vardır ki
O cennette ben ve biz dışında hoş bir keyif efrat vardır

Fayda: Şeyh (k.s.) şöyle dedi سَنُرِيهِمْ اياتِنا فِي الْافاقِ وَفِي اَنْفُسِهِمْ[75] [*İleride biz onlara, hem ufuklarda, hem kendi nefislerinde âyetlerimizi öyle göstereceğiz ki*] âyetine göre Hakk Teâlâ ufuktan ufağa ne yarattıysa üçe ve alçak âlemde ne bulundurduysa insan rûhunda onun gibisini bulundurmuş, ama arada nefis hicabı vardır.[*76] Böylece ufuklarda olan her bir âyet, canda bulunur ve eşya ve halkın tanıtımı ve hakkın gerçeği de orada bulunur.

Şiir

Hakikat yazısının sınama dersini
Kendi levhandan okuyorsun

Sabah ufaklardan sızınca
Hakkın hakikatini[77] ışıklı aydın gündüz gibi göreceksin

Fayda:[*78] Şeyh (k.s.) اللهُ نُورُ السَّمواتِ وَالْاَرْضِ مَثَلُ نُورِهِ كَمِشْكوةٍ فِيهَا مِصْباحٌ (Nûr 24/35) [*Allah, göklerin ve yerin aydınlatıcısıdır. Onun nurûnun temsili (yani mü'min kalbindeki sıfatı) sanki bir kandil yuvasıdır ki içinde bir lamba var.*] âyeti hakkında şöyle dedi: Orada bir lamba vardır ve bu lamba onun sırrıdır. Bu lambanın güçlü olması için birkaç şey lazımdır. Birisi lambanın sürati olan bir kaptır ki orada yağ kullanılıyor ve ona yağ lazmetir. O kap, demek ki yüresetir, onun yağı zeytindendir ki Şecere-i Mübârek[79] edendir ve onun aslı ne doğudan **[450]** ne batındandır. Tam Peygamber (a.s.)'in ruhunun şeceresindendir ve onun fikri (ayrıntısı) insan ruhunun şecereyi mübarek edendir ve yüreğin parlaması ve ışık vermesi, zeytin kullanan lambadandır. Anlaşılan lambanın kapta olduğu zaman, tabîî ki kap ışık olacak ve kap ışıkladığında lambalık da ışıklanacaktır.

---

75 Fussilet 41/53.

*76 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (72) no'lu açıklama.

77 S: حقيقت

*78 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (73) no'lu açıklama.

79 K: شجرهء ملوك

Şiir

فَالْجِسْمُ مِشْكوةٌ وَفِيهِ زُجاجَةٌ قَدْ عُلِّقَتْ بِسَلاسِلِ الْمِنْهاجِ
مُتَوَقِّدٌ[80] بِالنُّـــورِ مِنْ زَيْتُونَةٍ فاقَتْ بِبَهْجَتِهَا لِكُلِّ سِراجِ

Ruh yürekte olup, yürek diriyken, ten de diridir. Zeytin yağı sona erdiğinde lamba ışığı da sona gelir. Ruh tenden ayrılıp ruhlar alemine ulaştığında, sır da ayrılıp sırlar alemine gider.

Şiir

Her biri bu tuzaklıkta sûret bağı çözebilse
Âlem-i mânâda kendinin aslına ulaşabilir

يَكادُ زَيْتُها يُضِئُي وَلَوْ تَمْسَسْهُ نارٌ[81] [*Onun yağı, kendisine ateş değmese de neredeyse aydınlık verecek*]. O ışık lambasıdır, ateş değil zira ateşin ışığı da vardır. Hakkı Teâlâ'nın insanda bulundurduğu ışık o lamba (mesbah)dır ve diğer ışık onun zat-e mukaddesinin feyzinden kaynaklanmıştır ve eşyaları anlamak için bu iki ışığın bağlanması lazımdır, güneş ışığı veya bir lambanın bağlanması gibi نُورٌ عَلَى نُورٍ[82] [*Nûr üstüne nûr*] sözü şundan ibarettir. Ama karanlık hesabı ayrıldıktan sonra, mutlak ışık kalır ki o Misbâh (lamba)dır ve o nûrullah bu ışığın-mesbah ışığının üzerine düştüğünde, mârifetullâh ile anlaşılacaktır.

يَهْدِي اللهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشاءُ[83] [*Allah kimi dilerse onu nûruna eriştirir*.]. Şu mânâdan ibârettir ki o hidâyet (rehberlik, yönlendirmek) ilim ve mârifetullah'tır.

Şiir

Onun iyilik güneşi cana bir gölge düşürdüğünde
Yürek doğuşundan yüz binlerce güneş çıktı

Karanlık perdesinin yırttı ve ışık ışığa karıldı
Nûr alâ nûr olunca kapı açıldı[84]

---

80 Ç: تتوقد

81 Nûr 24/35; H: نور عَلَى نور يهدي الله لنوره من يشاء

82 Nûr 24/35.

83 Nûr 24/35.

84 L: Farsça iki beyit yok.

[451] Fayda:[*85] Şeyh (k.s.) [86]الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ اَحْسَنَهُ *kullarım ki, sözü dinlerler. Sonra da onun en güzeline uyarlar.*] âyeti hakkında şöyle dedi: Yürek kulağı duyucu olduğunda [87]وَتَعِيَها اُذُنٌ وَاعِيَةٌ Kur'ân'ı hak ettiği gibi duyuşsa, iyi yerine getirirse ve Tanrılık emirleri istekli, ihlaslı amel ederse ve sema da nefes ile duymadan yürekle duyarsa o zaman iyi peyrevilik etmiş olacaktır, ve ama eğer nefis ile duyarsa hata etmiş olur. Yürekle duyduğunda şapkası başından alınmış ve hatanın gözü önünden gitmiş gibi olur ve avı görülür. Böylece avının peşinde uçar ve telaşlanır ve kendi avını bulamadan huzuru olmaz. Onun gibi vecd ehli, kavvâlden[88] kendi makâm ve menzillerine yaraşır bir söz duymazlarsa, telaşlanırlar[89] ve istekleri ve maksatlarına ulaşmadan sâkin ve huzûrlu olamazlar.

Şiir

Bu istek zirvesinde şahalı olan aşıklar
Sultânın el bileğinden başka huzurlu yer bulamazlar

Nefis ile duyulduğunda sahvat aracı olup, nefsanî ve sahvani oyun yapılır ve bu haramdır.

Şiir

Dost hareminin halvetine yürekleri ile alışanlar[90]
Ne zaman bu çöplük kokusuna alışabilirler

Aynı şekilde şöyle dedi: Semâ üç kısımdan ibarettir: Tavâcüd, vecd[91], ve makâm hâleti. Tavâcüd hasta[92] durumda iken kalkan bir kişinin bir an titremesi gibidir ki biraz onun dengesini bozar erkini azaltır. Ama onun akıl dengesi yerinde ve görevin yapmaktadır. Bu kısımda yürek duyabilse bile o kadar sağlam değil ve az da olsa hastalık vardır. Ahili vecitim seması gayri ihtiyaridir (Erksizdir). Onun örneği değirmen çar-

---

[*85] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (74) no'lu açıklama.
[86] Zümer 39/18.
[87] Hâkka 69/12.
[88] S: قول ; K: اقوال
[89] K: اضطراب درويشان
[90] Ç: امن
[91] Ç: وجد و وجود
[92] S, H, K: بيمار خيزي

kıdır ki harekatı kendi erkinde değildir ve suyunun gücü çoğaldıkça, hareketi de güçlenmektedir. **[452]** Ehl-i vücûd'un semâsı, Şeyh (k.s.)'in söylediğine göre hâlet-i makâm, şudur: O kişi kendi hâlet ve vakfına galip olur (hakim olur) ve ister kendi halet ve vakfına göre sema eder, ister etmez. O halette (durumda) onun erki kaçmaz. Eğer isterse hareket eder ve istemezse etmez, erki kendi elinde olur.

Şiir

Yürek temkin masnadinde otursa
Pâdişâh gibi erki olur

Fayda: Şeyh (k.s.) يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهَ الوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ[93]: [*Ey îmân edenler! Allah'dan korkun ve ona (yaklaşmaya çare arayın*] ilk müminlerin rütbesinden söz ediliyor. يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللهَ İmamdan sonra Takvaya emîr edilmektedir. Öbürü hassalar rütbesidir جاهَدُوا فِي سَبِيلِهِ cehd etmek tarîkatı doğru yerine getirmek ve tam Hazret-i Resûl'den peyrevilik etmektir (Tabiiyi olmak). Öyle ki saçın bir kılı kadar bile değişmesin ve büyük tokatla nefsin karşısında gayret etsin. Yine biri ehassu'l-havâsdır ve وَابْتَغُوا اِلَيْهِ الْوَسيلَةَ izzet sahibi ile şeref kazanmak anlamındadır, yânî izzet sahibine yaklaşarak mârifet elde ettikten sonra, büyük makâm ve şeref sahibi olmaktır.

Şiir

O hazretin yanında şerefli olan odur ki
Aydınlık gözüyle, su arıyordur

Böylece kişinin mârifeti arttığı nispette, yaklaşması; yaklaşması arttığı kadar da şerefi artar. Zîrâ duâ ve ağlamakta olanlar büyükler şerefini, şefâat edici Haz-ret-i İzzetin huzuruna getiriyorlar. Zîrâ onların şerefi, çok huzura varmaya bağlıdır.

Eğer şerefli insanların yüzlerinin suyu dökülmeseydi. Su arığı ne zaman taze görünebilirdi?

Fayda: (k.s.) اِنَّما يَخْشَى اللهَ مِنْ عِبادِهِ الْعُلَماءُ[94] [*Allah'dan, kulları içinde, sadece âlimler korkar.*] âyeti hakkında şöyle dedi: Bu Allah'tan korkmanın alâmeti (işareti) ve

---

93 Mâide 5/35.
94 Fâtır 35/28.

onun emrini yerine getirmektir. Öylesi haşyet çoğaldıkça Peyrevilik etmek çoğalır. **[453]** Haşyet ve Tabi olma illa Âlem billâh (Allâh'tan başka âlem olmaz) olamaz. O haşyet ve Allah'ın emrini yerine getirmektedir. İlla alem billah ve bu konu alemler için kahri ve şehridir. Yânî onlar kendi nefislerine gerek teberi, gerek kahrı hasiyet ve emîr olmayı üstlendirmeliler.

Şiir

Onun riyâzatgâhında kahrın yuları
Nefis ve hevâ atını yavaşlatıp yola getirir

Allah'ı merfû', ulemâyı mensûb okursak bunun anlamı haşyet ve emre amel etmekle Hazret-i izzetten (izzet sahibi olan Allah) izzet ve şeref kazanmaktır. Hakk Teâlâ bu dünyanın rızasına uygun olacak şeyleri yapar ve Hazret-i izzetten, lütuf ve inâyet ile emîr almak bunun içindir.

Ve şu beyti okudu:[95]

Şiir

Emirde olmazsan, senin de emrin yerine getirilmez
Eğer sen emîr alsan, hak emri senin emrin olur

Ne hoştur bir âşıkın mâşukun emrinde olması
Ne hoştur cânânla ayarlanabilen can

Fayda: Şeyh (k.s.) وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهاجِراً اِلَى اللهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ اَلْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ اَجْرُهُ عَلَى اللهِ[96] [*Kim Allah'a ve Peygamberine hicret maksadıyla evinden çıkar da sonra kendisine ölüm yetişirse, onun ecri muhakkak Allah'a düşer.*] hakkında buyurdu ki bir sâlik (yolcu) hacı olma isteği ile yola çıkar ve orta yolda ölürse hem hacı, hem gazi hem de şehit olur. O ilk başta, Allah Teâlâ'nın yoluna, hakîki Kâbe isteği ile çıktığı için, hacı olacaktır.

Şiir

Yüz senin yüzün kıblasına bakınca
Ne hoş olur bu yolda can verme geleneği

---

95 Ç: + وَانْشَدَ

96 Nisâ 4/100.

İkinci olarak, kendi nefsi ile karşılaşıp Hakk Teâlâ yakında savaşan gazidir.

Şiir

Ne hoştur o meydanın o askeri ki
Senin gücünle kendisine galip olmuştur

Üçüncü olarak o kişi şehit olmuş ve dost aşkında ölmüştür. Her kim dost aşkından ölürse şehit **[454]** olmuştur[97]; مَنْ ماتَ مِنَ العشقِ، فَقَد ماتَ شهيداً

Şiir

Her kim senin köyünün kurbanı olursa
Şahadetle yeni bir yaşam kazanır

Her kim tarîkat yolundaki doğru yönden sapmadan yolcu devam ederse ama kendi maksat ve emniyetli menziline ulaşamazsa hakkı teâlâ onu emniyet ve amaç ve istediğine ulaştırır. فَقَد وَقَعَ اَجْرُهُ عَلَى اللهِ

Fayda: Şeyh (k.s.) فَانْظُرْ اِلى اَثارِ رَحــمَتِ اللهِ كَيْفَ يُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِها[98] [*Allah'ın rahmet eserlerine bir baksana! Yeryüzünü ölümünden sonra nasıl diriltiyor?*] âyetine göre buyurmuş ki, zâhirde ölü gibi görünen yer bir ilk bahar yağmuru ve değişen havanın etkisi ile yeni hayat buluyor. O zaman değişik bitkiler, çiçekler, sebzeler, ve ağaçlar yeniden çıkmaya başlıyor.

Şiir

غُصُونٌ كَقامات[99] الْقيانِ وَفَوْقَها طُيُورٌ تَغَنَّتْ[100] كَالْقيانِ شَواديا
شَقايقُ مُسوَّدٌ حَشــاها كَاَنَّهــا خُدُودُ الْغَوانِي يَعتلِقْنَ الْغَواليا

Onun gibi, nefsin kış havasıyla ölen yürek, zikre başladığında, tanrı ateşinin eseri gelir ve nefsanî savunu batından çıkartır ve bâtın baharını gösterir **[96 B]** ve yürek toprağını yumuşatarak düzetir. ثُمَّ تَلِيــنُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ اِلى ذِكْرِ اللهِ[101] [*Sonra derileri de,*

---

97 K: + Şiir.
98 Rum 30/50.
99 H: لقامات
100 K: لقنت
101 Zümer 39/23.

kalpleride Allah'ın zikrine (alışıp) yumuşar.] Ve ondan sonra Tevhîd kelimesinin, hasiyetleri ile yürek toprağına rahmet yağmuru yağdırır.

Şiir

بِبَرْقٍ كَاَشْجانٍ وَقَطْرٍ كَاَدْمُعي وَرَعْدٍ كَعَوْلي لِلنَّوى وَيحيسَبي

Havasının eserinden yüreği diriltir güçlendirir, ve yumuşatıp geliştirir ve çeşitli marifet çiçekleri, Hakk Teâlâ muhabbeti yeniden yürekten çıkabilmesine yol açar. Ona göre bazı kitaplarda yazılmış ki Hakk Teâlâ buyuruyor.[102] جَنَّتِي بُسْتانُكَ وَقَلْبُكَ بُسْتانِي[103] عَبْدي

[455] Şiir

Ey yürek! Bahçenin hoş yerinden bir hava alırsan
İçinde ışıklar bağı görünür.

Fayda: Şeyh (k.s.) [104] اَفَمَنْ شَرَحَ اللّهُ صَدْرَهُ لِلاءِسْلامِ [*Allah'ın İslâm için kalbini açtığı kimse*] âyeti hakkında şöyle dedi: Her zaman yürek inşirâhı olarak (sadr'a maksat yürektir) tasfiye olduğunda o zaman Allah'ın nûru oraya inip yerleşir. İnşirâha göre yürek nurullah ve mârifetullâh dolar ve o genişlendikçe bu da çoğalır.

Şiir

Her birinde bu meyhaneden sarhoş olma şevki vardır
Bu biri kadehten öbürü kıymetli ratldan[*105]

Fayda:[*106] Şeyh (k.s.), [107] فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأي كَوْكَباً قالَ هَذا رَبِّي [*Üzerine gece çökünce o (İbrâhim a.s.), bir yıldız gördü. Bu benim Rabbim ha... (mümkün değil olamaz!) dedi.*] söyledi ki Hakk Teâlâ İbrahim ala-nebîyinâ-ve-ila aleyhisselâm âyetteki bu halden önce مَلَكُوتَ السَّمواتِ وَالْاَرْضِ.'i göstermiştir. İbrahim (a.s.) daha önce onu görmüş, yakın olmuş, başarı kazanmıştır.

---

[102] كذا في المتن Z: Hadîs-i Nebevî'dir.
[103] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (75) no'lu açıklama.
[104] Zümer 39/22.
[*105] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (76) no'lu açıklama.
[*106] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (77) no'lu açıklama.
[107] En'am 6/76.

Allahü Teâlâ: وَكَذٰلِكَ نُرِى اِبْراهيمَ مَلَكُوتَ السَّمواتِ وَالْاَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنينَ[108] [*Böylece biz, yakîn sahiplerinden olsun diye, İbrâhim'e göklerin ve yerin büyük (ve muhteşem) mülkünü gösteriyorduk.*] buyuruyor. Yıldızları ve diğer parlak şeyleri ve üst ve aşakı alemdeki cirmlerin bütünü de önce görmüş ve yakın sahibi olmuştur. Onun için İbrahim aleyhi selâma münkeşif olan bu âyetteki yıldız ve ay ve güneş batınıdır. Öyle ki Hakk Teâlâ: فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَي كَوْكَباً[109] [*Üzerine gece çökünce o (İbrâhim a.s.) bir yıldız gördü.*].

Evvelâ yıldızı görünce bâtın âleminde, هَذَا رَبِّي [*Bu Rabbimdir.*] dedi. Onun söndüğünü görünce, Tanrılığını reddetti ve قالَ لا اُحِبُّ الْافِلِينَ[110] [*Ben batanları sevmem buyurdu.*] dedi. Onun halinde bir terakki olduğunda ayı görüp فَلَمَّا رأَي اَلْقَمَرَ بازِغاً[111] [*Bundan sonra, ayın doğduğunu görünce de*] söndüğünde onunda tanrılığını reddetti. هذَا رَبِّي [*Bu benim Rabbim*] dedi. Battığını görünce ilahlığını reddetti.

[456] فَلَمَّا اَفَلَ قالَ لَئِنْ لَمْ يَهْدِنِي رَبِّي لَاَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضّالِّينَ[112] [*ve o da batınca (hem Rabbine olan inancını izhâr, (halkını) iknâ etmek, hem de kendisinin Rabbine olan ihtiyacını itiraf etmek için) dedi ki Rabbim bana hidayet etmezse, ben de mutlaka o sapıklar gürühundan olacaktım.*].

O halden yine terakki ettiğinde güneşi gördü ve güneşi daha ışıklı ve sâf buldu فَلَمَّا رَأَي الشَّمْسَ بازِغَةً، قالَ هَذا رَبِّي هَذَا اَكْبَرُ[113] [*Sonra güneşi doğar vaziyette görünce de, "Bu benim Rabbim" (hal! Aslâ olamaz) Bu hepsinden de büyük!..." demiş.*] söndüğünde onun da tanrılığını reddetti ve nihayet hepsine arkasını tuttu. Ondan sonra tam hazret-i [Allah'a] teveccüh etti. اِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِي[114] [*Ben yüzümü döndüm.*]

Şiir

اِجْلالُ وَجْهِكَ يا مَوْلايَ يَمْنَعُني مِنْ اَنْ اُصَوِّرَهُ بِالشَّمْسِ وَالْقَمَرِ

---

108 En'am 6/75.
109 En'am 6/76.
110 En'am 6/76.
111 En'am 6/77.
112 En'am 6/77.
113 En'am 6/78.
114 En'am 6/79.

Marifet güneşi yürek kulesinden baş kaldırınca
Yüz binlerce ışığı zerre gibi kanat vuracaktır

Celal tecellisi bir meşâle yakarsa
Büyük-küçük ışıklı lambası sönecektir

Fayda:[*115] Şeyh (k.s.) şöyle dedi: [116] اَلَّذينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللهِ اَلا بِذِكْرِ اللهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ [*Onlar ki, îmân etmişlerdir ve kalpleri Allah'ın zikri ile huzûra kavuşur. Bilmiş olun ki kalbler, ancak zikirle yatışır.*] yüreğin eminliği zikirdendir, ama onu söylediğin zaman hemen öyle olmaz da zikir mazkura (zikir edilene) ulaşılana kadar bakıcılığa muhtaçtır. Mesela, eğer bir çölde, su peşinde olan bir susamış kişi, suya ulaşıp onu içmezse, sadece su demesi ile susuzluğu gideremez. Onun gibi eğer, bir kişi zikre bakıcılık ederek yüreğini Hakk Teâlâ'nın muhabbeti ile ısındırırsa, visal susuzluğu ona hakim olur, şevk ve şaşkınlığa düşer, vuslata varmadan[117] ve visal zevkini almadan emin olamaz.

Şiir

وَكُلُّ مَن فِي فُؤادِه وَجَعٌ يَطْلُبُ شَيْئاً لِيُسْكِنَ الْوَجَعا
يا لَيْتَ مَنْ يَزْرَعُ الْهَوى عَبَثاً يُسْقي بِماءِ الْوِصالِ مازَرَعا [118]

O halde tamamına (Emin olma) de bir özel ışık vardır ki yüreğe indiğinde itmi'nân hâsıl **[457]** olur.

Şiir

وَحَيوتِكُمْ اِنّى اَعيشُ بِذِكْرِكُمْ فَالدَّمْعُ خَوْفَ فِراقِكُمْ يَتَرَقْرَقُ[119]
اِنّي لَاَذْكُرُكُمْ فَيَذْهَبُ عِلَّتِى وَاَظِلُّ فى بَحْرِ الْمَحَبَّةِ اَغْرِقُ.

Fayda: Şeyh (k.s.) [120] اَفَرَاَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ اِلٰهَهُ هَواهُ [*Hevâsını ilah edinmiş kimseyi gördün mü*] âyeti hakkında şöyle dedi: Madem ki yürek tahtında nefis ve hava vardır[121]

[*115] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (78) no'lu açıklama.
[116] Ra'd 13/28.
[117] Ç: نباشد
[118] L: Bu beyit yok.
[119] H: تبرقدق.
[120] Câsiye 45/23.
[121] Ç: برتخت دل نفس باشد

ve yüzük Dev elinde olarak kişi onu pâdişâhlığa kabûl etmiştir, O kişi nefis perestir. Eğer yüzüğü div elinden alabilse, yürek tahtı nefs ve havadan temizleterek, nefsin zaptından çıkarabilse, tanrı parası olacaktır.

Şiir

Kesinlikle bir zaman Süleyman mülkü senin olabilir
Mührü, nefis devinin elinden alırsan

Örnek için söyleyebiliriz ki, madem ki bir bayan biri ile evlidir, başka birisi ile nikah yapamaz. Ama kocasının nikâhından çıkıp, iddet zamanı geçtikten sonra, başka birisinin nikâhına geçebilir. Onun gibi yürek de nefis havasına bağlı olduğunda, halkiyat zaptına geçemez. Ama nefis havasını bırakıp içini ondan boşaltır ve sonra tasfiye olursa Eddeye Hilye gibi o zaman halkiyat zaptında olmaya yaraşır. Böylece bu yürek o yüreklerin özetidir ve bunun için söylenmiştir.

Şiir

Ne hoştur o yürek ki nakşı mercandandır
Yüzünde İsba'-i Rahmân damgası vardır

Fayda:[*122] Şeyh (k.s.), وَاخَرُونَ اَعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلاً صَالِحاً وَآخَرَ سيِّئاً[123] [*Münâfıkların) bir kısmı da, günahlarını itiraf ettiler. Bunlar iyi bir amel ile diğer bir kötü ameli karıştırdılar.*] âyeti hakkında şöyle dedi: Bir hayvanın göğsünden gelen süt, pak ve temizdir. Eğer o sütün geçidinde, ona kan veya irin karan bir şey bulunursa, o süt pak olamaz. Onun çaresi sudur ki o şeyi ayırsınlar ve sütün geçidinde bozgunluk eseri ve ihtimâli kalmasın. **[458]** Ve temiz süt çıksın. O pak ve karışıksız süt لِلشَّارِبِينَ لَبَناً خالِصاً سائِغاً[124] [*Halis bir süt (içiriyoruz ki) içenlerin boğazlarından kolaylıkla geçiyor.*] anlamındadır. Gerek fücur ve takva ilhamlarının girişi olduğu için,[125] فَأَلْهَمَها فُجُورَها وَتَقْواها [*Sonra da ona, fenalığı ve ondan sakınmayı bildir ne yemin ederim ki*] denilir. Sonra onun işi karışır. خَلَطُوا عَمَلاً صالِحاً وآخَرَ سَيِّئاً[126] [*Bunlar iyi bir amel ile diğer bir kötü ameli karıştırdılar.*]

[*122] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (79) no'lu açıklama.

[123] Tevbe 9/102.

[124] Nahl 16/66.

[125] Şems 91/8.

[126] Tevbe 9/102.

Eğer fücur ilhamının kapısı kapatılıp, nefsanî ve şeytanı sızıntıların yolu kesilir ve sadece meleği (melekçe) alakalar kalırsa, onun ameli ihlasla temizlenir. أَلا لِلّهِ الدِّينُ الْخالِصُ[127] [*Dikkat et! Hâlis din ancak Allah'ındır*].

Fayda: Şeyh (k.s.) مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَما طَغى[128] [*Göz ne şaştı, ne de haddini aştı.*] âyeti hakkında şöyle dedi: Peygamber (salavâtullâhi aleyh)'in alev gibi bir himmeti vardı. Hiç kimseden[129] meded ummadı ve kimseye iltifât etmedi ve kendi amacına ulaştı. Nazarı, nûra döndü. Eşyâyı olduğu gibi gördü, sonra Hakk Teâlâ'nın kudreti, O'nun bakışına ve yüreğine girdi. Allah'ın azameti onun yüreğine girdi, başka hiçbir şey onun yüreğine ve gözüne girmedi. مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغى [*Göz ne şaştı, ne de haddini aştı.*]

Şiir

Ne hoştur o bağın sarhoş nergisi ki
Hüsn ışığında sürmetaşı vardır

Böylece[*130], sâlik için en iyisi şudur ki sağa sola bakmadan maksada doğru gitsin ve misâllerde hiçbir şey ona karışmasın. Ayrıntılara gözü düşünce yoldan kalması ve gayretinin azalması, ve o şeylerle uğraşması asıl maksattan kalması ve matlubunun karşısında utanç duruma düşmesi mümkündür.

Şiir

اَرُوحُ وَقَدْ خَتَمْتُ[131] عَلَى فُؤادي بِحُبِّكَ اَنْ يَحِلَّ[132] بِه سواكا[133]
فَلَوْ اَنّي اِسْتَطَعْتُ عَضَضْتُ[134] طَرْفِى فَلَمْ اَنْظُرْ بِهِ حَتَّى اَراكا[135] **[459]**

Fayda: Şeyh (k.s.) وَاَنَّ اِلى رَبِّكَ الْمُنْتَهى[136] [*Şüphesiz ki, en nihâyet dönüş yeri Rabbinedir.*] Yolun sonu Hazret-i İlâha varacaktır, تَعالى شَأْنُهُ yolun sonu vardır ama İlah'ın

---

127 Zümer 39, 3.
128 Necm 53/17.
129 L: مارون
*130 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (80) no'lu açıklama.
131 H: قد صمت
132 Ç: يحلّ
133 H, L: سوالا
134 Ç: عزمت
135 H: ازالا
136 Necm 53/42.

sonu olmaz. Eğer sâlik tarîka-i ilallah görevini yerine getirirse yola devam edebilir ve istekli isteğine kavuşabilir.

Şiir

Nihayet bu kan içen çöl sona erdi
Nihayet bu ciğer yiyenin derdi derman buldu

Bu tarîk Allah'ta, yürüyecek kişi direk gitmelidir ve yıkılıp düşerse de, doğru yoldan çıkmamalıdır. Şayet âniden atlı bir büyük kişi onu inâyet atına bindirip maksada götürsün.

Şiir

Belki de Talihim açılır büyük bir kişi
Elimi tutup saadet atına bindirir[*137]

Fayda: Şeyh (k.s.) فَأَمَّا الَّذينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغاءَ تَأْويلِه[138] [*İşte kalblerinde eğrilik bulunanlar, fitne aramak ve teviline gitmek için Kur'ân'ın müteşâbih âyetlerin peşine düşerler.*] âyeti hakkında şöyle dedi: Dinin emirlerinden kendini izinli sayarak ona benzerin peşinden gitmek, yürek hevâsındandır ve bu iş nefse alanı genişletecektir iken yolcu alanı, nefse daraltmalıdır. Eğer daraltmazsa o nefis meydan okur ve herkesi gitmeye (şerre) atar. Bu halde o kişi yorum yapamadığı halde kendi kendinden yorumcu olur, halbuki Te'vîli Hakk Teâlâdan başkası yapamaz وَمَا يَعْلَمُ تَأْويلَهُ إِلاَّ اللّهُ[139] [*Halbuki onun te'vîlini Allah'dan başka kimse bilmez.*] ve ilmde üstâd olanlar hakîkat ilminin ahalidirler demek ki herkes Hakk Teâlâ'yı tanırsa, bütün ilim onun olacak ve her şeyi bilecek ve her şeyin te'vîli ona âşikâr olacaktır.

[460] Şiir

Bu perdede hakîkat ehli için bir sır vardır ki
Gündüz gibi aydınlık ve sabah gibi âşikârdır[*140]

[*137] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (81) no'lu açıklama.
[138] Âl-i İmrân 3/7.
[139] Âl-i İmrân 3/7.
[*140] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (82) no'lu açıklama.

Fayda:[141] Şeyh (k.s.) [142]فَلا تَخافوُهُمْ وَخافُونِ اِنْ كُنْتُم مُؤمِنينَ [*Siz onlardan korkmayın. Eğer mü'minler seniz, benden korkun.*] âyeti hakkında şöyle dedi: <Her kişi Hakk Teâlâ'dan korkmazsa, her şeyden korkar>.[143]

Şiir

Ormanda aslan olursa, yiğit için yol zordur
Yoksa bir çocuk bile korkmadan ağacın dalına çıkabilir

Fayda: Şeyh (k.s.), [144]وَالذّين جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنا [*Bizim uğrumuzda mücâhede edenlere gelince, elbette biz onlara yollarımızı göstiririz.*] âyeti hakkında şöyle dedi: "Yollar'ın" anlamı, şerîat, tarîkat ve hakîkat yoludur. Eğer (Allah) bizi kabûl ederse onun üç yolunu da görebiliriz. Şerîat yolunu, süratle kesebiliriz ki o hac, gaza (savaş), zâhirî ve batınî talepler, helâl rızk için mübâh gezmeye çıkmak vb.dir. Tarîkat yolu sıfatla kesilebilir, öyle ki nefis şeriatla bağlanırsa sıfatın bağı çözülür ve sıfatla tarîkat yolu kesilir. Hakîkat yolu yürekle kesilebilir ki o yürekten hazrete (Allah'a) çekilen yoldur. Nefis alâka ve meyilleri kesildiğinde, o yol yüreğe doğru açılır.

Şiir

Sâlik en iyi yolda yürür
Kendisine layık olan safâ yolunda

Eğer bir yolda samimiyetle can koyarsa
O yol yürekten dost halvetine gider[145]

Fayda: Şeyh (k.s.) **[461]** [146]فَمِنْهُمْ ظالِمٌ لِنَفْسِه وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سابِقٌ بِالْخَيْراتِ [*Onlardan da kendilerine zulmeden var; ortadan giden var; hayırlarda öne geçen var.*] âyeti hakkında şöyle dedi: Zâlim odur ki âhiret evini harâb eder de dünya evini âbâd eder. Muktasıt odur ki âhiret evini düzeltir. Sâbık odur ki gönül hânesini düzetip, nefsin hânesini harâb eder.[*147]

---

[141] L: Bu "Fayda" yok.
[142] Âl-i İmrân 3/175.
[143] H, K: < هر که از حق تعالی بترسد از همه چیز بترسد >.
[144] Ankebût 29/69.
[145] L, K: Son beyti yok.
[146] Fâtır 35/32.
[*147] Bkz. "İhtilâflı Nüshalar" bölümündeki (83) no'lu açıklama.

Şiir

Aşık onun [Hakkın] bir sıfatı için
Bütün varlığını verecektir

Fayda:[*148] Şeyh (k.s.) فَاعْلَمْ اَنَّهُ لا اِلهَ اِلاَّ اللهُ[149] [*Şimdi şunu bil ki, Allah'dan başka hiçbir ilâh yoktur.*] âyeti hakkında şöyle dedi: Başka yerlerde demeye emredilmiştir. İslâm'ın ilklerinde öyleymiş örnek için *Sahîheyn*'de (95) yazılmış[150] <عَنْ ابن عمر، رَضِيَ اللهُ عَنْهُما قالَ> قالَ رَسُولُ اللهِ صلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:" اُمِرْتُ اَنْ اُقاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا اَنْ لا اِلهَ اِلاّ اللهِ وَاَنَّ محمّداً رَسُولُ اللهِ وَيُقيمُوا الصَّلوةَ وَيُؤْتُوا الزَكوةَ فَاَذا فَعْلُوا ذلِكَ عَصَمُوا مِنِّي دِماؤَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ اِلاّ بِحَقِّ الاِسْلامَ وَحَسابُهُمْ عَلَى اللهِ"

Ama buradaki emîr öğrenmeyi emrediyor. Yânî "Lâ ilâhe illallâh" demek İslâm'ın vaciplerinden olduğu gibi onun öğrenme ve mârifeti de vaciptir. Bu kelimenin gafletle denilmesi şerîatta günah değildir. Ancak, hakîkatte vardır ve bu sözün denilmesi Hakk Teâlâ'nın vahdâniyetine bir şâhid ve delildir.

Şeyh burada bir örnek verdi: Eğer bir kişi mahkemede bilmedik bir şey için tanıklık etse şerîata göre açıklaması cezaya müstevciptir. Ama bu kelimeyi gaflette derse, şeriatta göre ceza lâzım değildir ama hakîkatte günâh ve tarîkatta takrîr sayılır ve onun takrîri (cezası) budur ki nefsini sınırlandırır ve kahr ve acımasızlıkla onu riyâzata mecbûr eder ve taklîdden tahkîke varana kadar riyâzatı devam eder.

Şiir

يا مُظْهِرَ الشَّوْقِ بِاللِّسانِ[151] لَيْسَ لَدَعْواكَ مِنْ بَيانِ[152]
لَو كانَ ما تَدَّعيهِ حَقّا لَمْ تَذِقِ الْغَمْضَ اَوْ تَرانِي

[462] Fayda: Şeyh (k.s.) وَمَنْ كانَ فِي هذِهِ اَعْمى[153] [A 98] فَهُوَ فِي الْاخِرَةِ اَعْمى [*Ama kim bu dünyada körlük ettiyse âhirette de kör olacaktır*]. A'mâ (kör) demekten maksat

---

[*148] Bkz. "İhtilâflı Nüshalar" bölümündeki (84) no'lu açıklama.

[149] Muhammed 47/19.

[150] K: < > arası yok.

[151] S, K, Ç: لسان، بيان

[152] L, Ş: لساني، بياني

[153] İsrâ 17/72.

yürek basîretidir; zâhir gözünün kör olması değildir, çünkü her kişi dünyada yürek basîreti kazanmadıysa, âhirette de onun basîreti olmaz, bunun anlamı zâhir gözünün olmaması değildir. Yoksa kıyâmetin yeri ve nasıl olduğunu göremezdi. Dolayısıyla onun amacı basîret olduğu belli oldu ki bu Allah Teâlâ'ya doğru bir dâvettir [154] قُلْ هٰذِهِ سَبِيلِي اَدْعُوا اِلَى اللهِ عَلَى بَصِيرَةٍ [*De ki: "İşte benim yolum budur. Basîretli olduğum halde Allah'a dâvet ederim.*] ve her kişi burada hak görücüsü olmadıysa orada olamaz.

Şiir

Tutunun arkasında olan göz
Bizim sevdiğin can verici ışığını nasıl görebilir ki

Fayda:[*155] Şeyh (k.s.) إِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هٰذِهِ مِنْ عِنْدِ اللهِ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هٰذِهِ مِنْ عِندِكَ [156] [*Onlara bir iyilik gelirse, Bu Allah'dandır!" derler. Bir müsîbet gelirse, "Bu senin uğursuzluğundandır" derler.*] âyeti hakkında şöyle dedi: <Bir tayfa>[157] dermiş ki iyilikler Allah'ı Teâlâ'dan gelen kötülükler bir başkasından Hakkı Teâlâ o inancı reddederek dedi ki [158] قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ [*(Habîbim) de ki: (iyi kötü) hepsi Allah'dandır.*] ve onların ikisi de halk ve takdir temeline göre hakkı teâlâdandır. Ama iyilikte, tamamen Hakk Teâlâ'nın rızası vardır, nefsinki yok. Kötülükte tamamen nefsin rızası vardır Hakk Teâlâ'nın yok [159] مَا اَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللهِ وَمَا اَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ. [*Sana gelen her iyilik Allah'dandır ve sana gelen her kötülük de sendendir.*].

Böylece biz ceddimiz Âdem (a.s.)'ın yolundan gidiyoruz, İblis'in yolundan değil. Âdem (a.s.) hasîhat takdirini [160] وَعَصى آدَمُ رَبَّهُ فَغَوى [*Âdem Rabbine âsi oldu da şaşırdı.*] biliyordu ve onu amelinde gösteriyordu. Ancak insâfa gelip tevbe etti ve mâsiyet ve nefsini havale etti (yani o sözle masiyet bıraktı) [161] رَبَّنا ظَلَمْنا أَنْفُسَنا [*(Âdem ile Havva), "Ey Rabbimiz! Biz kendinize zulmettik."*]. **[463]** İblis masiyet takdirini [162] فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ [*Ve*

---

154 Yûsuf 12/108.

*155 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (85) no'lu açıklama.

156 Nisâ 4/78.

157 S: yok.

158 Nisâ 4/78.

159 Nisâ 4/79.

160 Tâ-Hâ 20/121.

161 A'raf 7/23.

162 Kehf 18/50.

Rabbinin emrinden hârice çıktı] biliyordu ve amelinde gösteriyordu. Ancak Tanrı takdirine âsiliği daha fazla arttırdı, böylece Âdem rahmetten pay alabildi ama iblîse lânet geldi. Dolayısıyla bize kulluk ve emîr almak ve emîr ve nehiyleri yerine getirmek yakışır. Tanrı takdirine karşı durmak değil.

Şiir

تَعْصِي الْاِلٰهَ وَاَنْتَ تُظْهِرُ حُبَّهُ هَذا مَحالٌ فِي الْفِعالِ بَديعٌ
لَوْ كانَ حُبُّكَ صادِقاً لَاَ طَعْتَهُ اِنَّ الْمُحِبَّ لِمَنْ اَحَبَّ مُطيعٌ

Fayda: Şeyh (k.s.) اِنَّ اَصْحابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِي شُغُلٍ فَاكِهُونَ[163] [*Şüphesiz ki cennetlikler, bugün pek güzel bir eğlence içinde zevk etmektedirler*] cennete olan her bir kişi, olduğu yerdeki şeylerle bu kadar meşgul olur ki, bu dünyadaki gibi birbirileri ile oturulup konuşamazlar ve söyledi ki [Şeyh] o zamanı kaçırmadan birbirilerimizle iyi konuşmayı değerlendirmemiz ve kardeşlik ve muhabbet etmemiz gerekir. Zîrâ bu sohbetler âhirette yoktur. Ama kıyamet günü يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرءُ مِنْ اَخيهِ وَاُمِّهِ وَاَبيهِ[164] [*O gün kişi kardeşinden, anasından babasından kaçacak.*] geldiğinde insanlar birbirinden kaçarlar. Cehennem ehlinin durumu o kadar zor olur ki birbirini düşünemezler. Cennet ehli ise verilen nimetlerin keyfiyle o kadar meşgûl olurlar ki arkadaşlık ve sohbet etmeye yetişemezler, yetişseler bile sadece selâmlaşma, görüşme, ve ara sıra birbirini misâfir çağırma seviyesindedir. Dolayısıyla bu toplu görüşme ve bağlantılar dünyada olabilirse de âhirette olmaz.

Şiir

Her birinin kendi işi ve cenneti vardır
Ben coşkunun, senmin aşkından ayrı isim olmaz[*165]

Fayda: Şeyh (k.s.) اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَى أَفْواهِهِمْ وَتُكَلِّمُنا أَيْديهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُم بِما كانُوا يَكْسِبُونَ[166] [*O gün onların ağızları üzerine mühür basarız. Ne kazanıyor idiyseler elleri söyler ve ayakları şahidlik eder*] âyeti hakkında şöyle dedi: "ağızların konuşması ve şahadetine dünyaya son o insanlar için denmiş ki insaflı olmamışlar ve olmazlar ve suçlarına ikrar

163 Yâsîn 36/55.
164 Abese 80/34-35.
*165 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (86) no'lu açıklama.
166 Yâsîn 36/65.

etmemişler ve etmezler. Eğer bunlarla insaf ve itiraf olsaydı, **[464]** bu tarîkin ihtiyaçları olmazdı (âyette işaret var). Bunlar bir tâifedir ki dünya da insafları olmamış ve nefisten insaf istememişler ve insafsız buradan geçerler. Eğer burada insaflı olsalardı orada da munsifdürler.

Şiir

Ey ahvâli keder olan bir safa için mey (serap) sor
Onun tortusunu (posayı) arama çünkü, saf yeri buradadır

Bu iş inkar ile hiçbir yere varamaz
İnsafla şöyle ki insafın yeri neresidir

Fayda: Şeyh (k.s.) اِنَّمَا الْمؤمِنُونَ[168] الَّذينَ اِذا ذُكِرَ اللهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ[167] [*Hakîki mü'minler ancak o kimselerdir ki, Allah anıldığı vakit kalbleri ürperir.*] âyeti hakkında şöyle dedi: Zikir yüreği etkilerse, yürekte korku ve havf bulunur. Havfın sonucu ilimdir ki eğer Kur'an'dan bir âyet ona okunursa وَاِذا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ اياتُهُ زادَتْهُمْ ايماناً[169] [*Karşılarında âyetleri okunduğu vakit, imânlarını artırır.*] öncekiden de fazla olur ve ilmin sonucu yakîndir ve yakînden tevekkül doğar وَعلى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُون[170] [*Ve yalnız Rablerine tevekkül ederler.*] ve eğer Tevekkülde yakîn olmazsa ondan doğru tevekkül çıkamaz, zira tevekkül kişinin belirli bir ulaşacağı yere, yakînlı olmasıdır, ve yüreği ondan emin olmalıdır ve yakın keşiften çıkar ve hesap ve tutu, yakîn sahibinin basîret gözünden çekilmiş olmalıdır. Böylece onun münâcaatı اَلْمُصلّى يُناجِىَ رَبَّــهُ olacaktır.[171] وَالَّذينَ يُقيمُونَ الصَّلوةَ [*O kimseler ki, namazı dosdoğru kılarlar.*] âyeti sonu anlatmaktadır ki eğer yürek Azze ve Celle tanrıyı zikir etmekten korkarsa Kur'ân'ı çok tilâvet etmekle imanı daha da çoğalıp yakîn sahibi olursa ve keşiften dolayı, basîretinden hesap ve tutu çekilip namaz münâcaatının sahibi olursa, böylece zikir sonucunda yüreği inşirâh eder ve yüreği açıldığında[172] وَمِمَّا رَزَقْناهُ يُنْفِقُونَ [*Ve kendilerine verdiğimiz rızıklardan Hak yolunda sarf ederler.*] eli de açılır. Yüreğin açılması elin açılmasına neden olur.[173]

---

167 Enfâl 8/2.
168 K, Ç: المؤمنين
169 Enfâl 8/2.
170 Enfâl 8/2.
171 Enfâl 8/3.
172 Enfâl 8/3.
173 K: + وقوله تعالى

Zikir ile yüreğin inşirâh etmesine iki delil ve alâmet vardır. Biri iyi huydur, diğeri de bağışlayıcı olmakdır. Yürek inşirâh ettiğinde ve nefsin etki ve eksi bulunması ortadan kalktığında, yürek halâveti (tatlılığı) zâhir olur. O iyi huydan çıkar. **[465]** Yürek açıldığında, el de cömertliğe açılır. Böylece eğer bir kişide bu iki delil olursa onun hâlini ondan kabûl etmek mümkündür yoksa kabûl edilemez ve o kişi yürek korkusundan (vecal) ve imanın yüksekliği ve tevekkül ve huzurda kılınan namazdan övünç verici hasletler (özellikler) elde edilir ve yürekteki zikirden mal infâk hâsıl olur. İşte bu durum mü'mine âittir.[174] [175] اولئِكَ هُمُ الْمُؤمِنُونَ حَقّا [*İşte gerçek mü'minler bunlardır.*].

Böylece bu kişilerin Allah'ın yanındaki derecesi [176] لَهُمْ دَرَجاتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ [*Onlara, Rableri katında dereceler var.*] olacaktır hem de [177] و رِزْقٌ كَرِيمٌ [*ve (cennette) kıymetli rızık vardır.*] yânî Hakk Teâlâ ile görüşme terfiki onlarındır.

Şiir

Cânânın aşk şarâbı yürek ve canda yürüdükten sonra
Cân ve yüreği an an hem sarhoş eder hem ayıltır

Fayda: Şeyh (k.s.) [178] وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأتِيَكَ الْيَقِينُ [*Sana ölüm gelinceye kadar da Rabbine ibâdet et.*] âyeti hakkında şöyle dedi: Kul Hakk Teâlâ'ya sığınır ve nefsin kulluğundan kurtulduktan ve izzet hazretinin visalin yakînî olduktan sonra, nefsânî kulluktan kurtulan özgür kul olur.

Şiir

Hak yolunda muhakkik olmuştur
Hak kulu olarak nefsden kurtulmuştur

Kulun biraz olsun malmeyli ve nefis kuşaksa olursa o hala kuldur. Hürriyet muhakkik olduktan sonra onun kulluğu daha da artar ve tahkîk ve ihlâs yüzünden kulluk eder ve nefis kuşkularından kurtulur ve hakkı Teâlâ için halis olur ki <Hakk Teâlâ>[179]

---

174 H, L, K: كامل باشد

175 Enfâl 8/4.

176 Enfâl 8/4.

177 Enfâl 8/4.

178 Hicr 15/99.

179 S: yok.

kendisi ile [180]انَّ عبادي [*Hakîkaten benim kullarım.*] izafetin etmiş ve nefis ve şeytanın tasallutu (ihatesi) [181]لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ [*Onların (kullarımın) üzerinde senin hiçbir hükmün yoktur.*] âyetine göre, ona etki etmez.

[466] Şiir

Kapıcı pâdişâhın hassasına nasıl hüküm edebilir
Özellikle pâdişâhın yanında olan hassasına

O âyetin zâhir anlamı şudur ki, ölüm gelene kadar Hakk Teâlâ'ya sığın." yânî hayatta olduğun zaman ona sığın ve orada yakîn, ölüm anlamında geliyor.

Şeyh (k.s.) şöyle dedi: Yakîn, Hakk Teâlâ'nın mârifeti anlamındadır. Kul, gayet ibadetini ederek özgür olduktan sonra şükrana ibâdet eder [182]اَفَلا اَكُونُ شَكُوراً عَبْداً örnek için, bir pâdişâhın, hizmetinde yaşlanan bir kulu varmış. Pâdişâh onu serbest bırakarak, kendi hizmetçiliğinden ayırmış. Ertesi gün o kişi herkesten daha fazla da yapmış. Şükran buyurmuş ki: "Senin hizmet defterine hürriyet rakamını yazdığımdan sonra, bu hizmetler lazım mıdır?"

Yaşlı kul yanıtladı: "Şimdiye kadar işim hizmet ve kulluktu, bundan sonraki hizmet şükrana içindir".

Şiir

Keşke cânım şükretmeye lâyık olup, vuslata erse
Cânânın köyünün yolunun toprağına feda olabilseydim[*183]

Fayda: Şeyh (k.s.) [184]اِنَّ الْمُلُوكَ اِذا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوها وَجَعَلُوا أَعِزَّةَ اَهْلِها أَذِلَّةً [*Doğrusu krallar bir memlekete girdikleri vakit, onu perişân ederler ve ahalisinin şerefli olanlarını aşağılık yaparlar.*] âyeti hakkında şöyle dedi: Zikir yürekte pâdişâhlık ederse nefis ve sıfatları darmadağın eder ve aziz olan nefsi rezil eder ve aslında hakkın mülkü olan yürekte hak yer tutar sonra rivayetlerin hepsi yânî uzuvlar uyarlar örnek için bir ordu hükümdarı bir kente girer ve orada insanlar şaşkınlık ve korku yaşarlar ve herkes

---

180 Hicr 15/42.
181 Hicr 15/42.
182 Ç: قد اكون
*183 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (87) no'lu açıklama.
184 Neml 27/34.

merâk eder ki o hükümdâr ne olaylar çıkarır? Ama o savaşçı kimseye bakmadan kendi evine gidip uyar ve ondan sonra insanlar rahatlarlar veya meselâ bir pâdişâh bir kente gitmek ister ve ondan önce orada hazırlık görülmesi için, önceden birisini gönderir. Bunun gibi mârifetullah[185] da bir pâdişâhdır. **[467]** O yürek kentine gelmek istediği zaman, mârifet önderi olan zikir, önceden o yüreği pâdişâh için boşaltıp hazırlar ve, nafiy maşar süpürgesi ile nefsanî pislikleri temizler ve ondan sonra marifet pâdişâhı gelen ve nefis istekleri ve sıfatlarını rezil eder. Nefsanî sıfatlardan kalıntılarda olursa, marifetin gelmesi ile pak olur. Bu bir büyük sel gibidir ki önünde olan çerçöpleri alıp götürüp yolu temizler.

Şiir

قالُوا ظَلامٌ قَدْ تَغَشَّى رَكْبَنا قالَتْ وَهَلْ يقفُ الْظَّلامُ حذَائي
فَتَبَسَّمَتْ عَجَبًا وَاَبْدَتْ وَجْهَهَا نَحْوَ الَظَّلامِ فَتَبَدَّلَتْ بِضِيائِي[186]

Fayda: Şeyh (k.s.), [187]اَلَمْ يَأنِ لِلذَّينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللهِ <وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ> [*Îmân edenlere, vakti gelmedi mi ki, kalbleri Allah'ın zikrine ve inen Kur'ân aşkına coşsun*] âyeti hakkında şöyle dedi: Hûşû, haşyetten geliyor ve husus, zikirden dolayı hicâbın incelmesinden sonra elde edilir ve böylece ilk kalp [188]ثُمَّ تَلِيْنُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلى ذِكْرِ اللهِ [*Sonra derileri de, kalbleri de Allah'ın zikrine (alışıp) yumuşar.*] Haşyet kalpte oturduktan sonra onu görkemli kılar.

Örnek için eğer birisi bir evde sükunet etmez ve girip çıkacakların karşısında evi korumazsa orası vör böcekler ve hayvanların mekânına ve harâbeye döner ve kapı ve çatısında bozukluklar yüze çıkar ama orada birisi sükunet ederse, görkemli olur, ve <onun bozulmasını önler>[189] ve deliklerini düzeltir ve orayı toz ve çerçöplerden temizler ve kirlenmemiş gibi yapar. Böylece mârifetullâh oraya iner. Dolayısıyla huşu sadece zikreden hasıl olur ne başka şeyden zikir yüreği tasarruf edip, korkutup, yumuşatır ve böylece kişinin Kur'ân'dan da korkup [190]وَما نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ [*ve Haktan gelen Kur'ân'a*] amel etmesi lazımdır.[*191]

---

185 Ş, K: كه آن معرفة است

186 L: Arapça iki beyit yok.

187 Hadîd 57/16; < > arası S'de ilâveten gelmiştir.

188 Zümer 39/23.

189 L, K: < > arası yok.

190 Hadîd 57/16.

*191 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (88) no'lu açıklama.

[468] Şiir

Havf baharında zikr suyundan yürek yumsarsa
Marifet bağından ne kadar çiçekler çıkar[*192]

Fayda: Şeyh (k.s.) [193]اِنَّ الحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ [*Şüphesiz ki iyi ameller, (küçük) günahları giderir.*] âyeti hakkında şöyle dedi: Eğer kişi ihlâsla tevbe ederek sâlih amele meşgûl olursa ve riyâzet ile zikre devam ederse o zaman o dört şeyin hasiyeti (etkisi) zâlime (lanetlenen) sıfatları hamide (sevinen) sıfatlarla değiştirir اِنَّ الحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ve o dört şeyin iyiliği şudur ki lanetlenen ve günah sayılan sıfatların temelini yıkar.

Şiir [B 99]

Nefs ve arzu dikeni yürek bağında kesilirse[194]
Yürek bostanında diken yerine çiçek yetişir

Samimi olarak tevbe şerbeti içen rahmete erer
Rûhî hayatın panzehiri olur[*195]

Fayda:[196] Fahreddîn Verzkânî rivâyet etti: Birkaç öğrenci, Şeyhin huzûruna geldiklerinde, Şeyh (k.s.) [197]فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلاً صالِحاً [*Onun için her kim Rabbine kavuşmayı arzu ederse, yararlı bir iş yapsın.*] Sâlih amel nedir diye sormuş, öğrenciler: "Şeyh buyursun" demişler. Şeyh buyurmuş: "Sâlih amel yüreğin ıslâh olması ve nefsânî fesâttan kurtulmasıdır, zâhir şikâyeti yetmez. Zâhir şikayeti gibi yürek de ıslâh olduktan sonra, Allahü Teâlâ ile görüşmeye lâyık olur."

Şiir

Ayna renkten temiz olmadan
Onda mâşûk yüzünü göremezsin

[*192] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (89) no'lu açıklama.
[193] Hûd 11/114.
[194] Ç: Bu beyit yok.
[*195] Bkz. İhtilâflı nüshalar bölümündeki (90) no'lu açıklama.
[196] K: Hikâye; Ç: yok.
[197] Kehf 18/110.

[469] 2. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'nin, Nebevî (a.s.) hadîslerin bazısını açıklaması ve bazı soruları cevaplaması iki kısımda verilmektedir.[*198]

I. Kısım: Nebevî (a.s.) hadîslerde

Bu yazılar onun sâdık halîfesi Şeyh Sadreddîn (Edâmallâhü bereketehü li'l-âlemîn)'in rivâyetinden aktarılmıştır.

Şeyh (k.s.), Geştâsfî'de *Sahîh-i Buhârî ve Müslim*'de olan şu hadîs hakkında konuşan iki talebeye rastlamış. ابو سعيد خدري (96) رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، كه اخر حديث اين است كه پيغمبر، عَلَيْهِ السَّلامُ، فرمود "لا تُخَيِّرُوني مِنْ بَيْنِ الْأَنبياءِ فَانَّ النَّاسَ يَصْعَقُونَ يَوْمَ الْقِيامَةِ فَاَكُونَ اَوَّلَ مَنْ يُفيقُ فَاذاً بِمُوسى اخِذٌ بِقائِمَةٍ مِنْ قَوائِمِ الْعَرْشِ فَلا اَدْري اَفاقَ قَبْلي اَوْ جَزَى بِصَعْقَةِ الطُّورِ وَفي رِوايَةٍ فَاَكُونَ اَوَّلَ مَنْ يَنْشَقُ عَنْهُ الْاَرْضُ فَاِذا اَنَا بِمُوسى اخِذٌ بِقائِمَةٍ مِنْ قَوائِمِ الْعَرْشِ وَذَكَرَ نَحْوَهُ

Onlar şu anlama hayret ediyorlardı ki Peygamber (s.a.), mübârek alnını topraktan kaldırdığında, Mûsâ elini arşın bacağına vuruyorsa o zaman, ya Mûsâ (a.s.)'nın azameti lâzım olur ya Mûsâ kıyamının peygamber (s.a.v.)'in topraktan kalkmasına takdimi olur.

[470] Şeyh (k.s.), onların bu tartışma ve konuşmasını duyarak geçip gitti. Döndüğünde dedi ki: Ey talebeler siz neye tartışıyor ve hayret ediyorsunuz! O topraktaki Mûsâ ve tutulmuş olan topraktaki Muhammed Mustafâ'dır ki o zaman başını topraktan kaldırır ve ondan sonra başını topraktan ayırır ve <elini arşın bacağına vuran>[199] Mûsâ'nın sıfatıdır, Mûsâ (a.s.) değil.

Şiir

Yesrib'den çıksana ey ay, doğu ve batıyı güzelleştirsene
Mînâ'nın meydanında, sensin, enbiyâlar süvârilerinin subranı

Saçınla bitkileri kokulandır, dünyayı yüzünle ışıklandır
Ravza burcundan başını kaldır ki sen âleme güzellik veren aysın

[*198] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (91) no'lu açıklama.

[199] L: < > arası yok.

Yüzünden örtüyü çekerek canımızı maksûda ulaştırsana
Mahşer'de sığınağımız sen olacaksın[*200]

Hadîslerde belirtilen اَلْفَقْرُ فَخْرِي nasıl bir fakirliktir? diye sordular.

Cevap: Şeyh (k.s.), buyurdu ki o fakirlik, kapıları gezip[201] dilencilik eden fakirlik değildir. Fakirliğin bitmesini umut ettiği fakirlikte değildir. Belki o fakirlik şundan ibarettir ki fakir iki alemden de geçer ve nefsanî lezzetleri Hakk Teâlâ'nın yolunda terk eder öyle ki nefis ve nefsin bütün lezzetleri gider ve Allah'tan başka hiçbir şey kalmaz ve o zaman bu nefse اَلْفَقْرُ فَخْرِي denilir. (97)

Şiir

Ne hoştur o himmetli rindler (yiğitler) ki
Can vermede fakirlikte fakirliğe aferin derler

Fakirlik makamında, zenginlik yüzünden
Kendileri ve onun dışındaki her şeye arkalarını tutarlar

Sordular: (Peygamber (a.s.)'in mirâcı sûret iledir (cismi ile) başkalarınınki **[471]** sıfat ile, neden onlarınki sûretle değil veya Peygamberinki sıfatla değil[*202]

Cevap: Şeyh (k.s.) şöyle dedi: Çünkü Peygamber (a.s.)'in mübârek vücûdu rûhâniydi bunun için gölgesi yoktu ve başkaların sıfatlarının ölçüsündedir. O zaman başkaların sıfatı her neden seyrederse, Peygamberin sûreti onda seyreder ve başkaların manisi her nede seyrederse, Peygamber (a.s.)'in sıfatı onda seyreder ve başkalarının sırrı başlayarak bir yerde bittiğinde, Peygamber aleyhisselâm'ın[203] mânâsı başlar ve Peygamber (a.s.)'in sırrının başkasından kimseyi haberli etmemiş ve hiçbir yaratılmışın ondan haberi olamaz. (98)

Şiir

Senin sırın mahşerinde âdem ve âleme yer olabilir mi?
Senin sırın olduğu halvete, insan değer ve gayreti ulaşabilir mi?[204]

[*200] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (92) no'lu açıklama.
[201] K, Ç: خواهند كنند
[*202] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (93) no'lu açıklama.
[203] Ç: صلّى الله عَلَيْه وآله
[204] H: فهم انسانِي

Senin ayağının olduğu mayada kutsal kuşların yeri olabilir mi?
Senin seyrettiğin aleme ruhani canlar ulaşabilir mi?

Sordular: Nesâî'nin "*Sünen*"inde yer alan (99) حُبِّبَ اِلَيَّ مِنْ دُنْياكُمْ ثَلاثٌ: اَلطِّيبُ وَالنِّساءُ وَقُرَّةُ عَيْنِي فِي الصَّلوةِ hadîsi hakkında sormuşlar: Neden bu üç şeye sağlanmış ve neden başka bir şey dememiş ve neden dünyayı o zaman onun kendisi de başkalara izâfet etmiş (katmış) zîrâ Peygamber (a.s.) dünyadaydı.

Cevap: Şeyh (k.s.), şöyle dedi: Dünyayı başkalara bunun için izâfet etti ki onun kendisinin toprağı cennettendi dolayısıyla gölgesi yoktu ama başkaların toprağı dünyadan bu yüzden dünyayı başkalarına izafet etti. مَا لِي وَلِلدُّنْيا ما اَنَا فِي الدُّنيا اِلاّ كَراكِبٍ اِسْتَظَلَّ تَحْتَ شَجَرَةٍ ثُمَّ راحَ وَتَرَكَها

Şiir

Herkes seni bir toprak ve suya mensup edecekse
Senin toprağın firdevsten söyler; suyun, hayat toprağından

Özellikle bu yüzden bu üç şeyden söz etti ki insan cisim, rûh ve yürekten şekillenir. Mübârek cisminin haz alması için kadını gönderdi. Çünkü Allah'ın feyzi vahyi nâzil oldu ve onu dünyadan uzaklaştırdı. **[472]** Sonra o hâlden tekrar cismânî hâle gelmek için halkla meşgûl olmak için kadın ile meşgûl oluyordu. Meselâ, denizde bir gemi kontrolünü kaybetse ve rüzgar onu alıp kaçırsa, hiç olmazsa onu sakinleştirmeye bir gemi demiri lâzımdır, yoksa sakinleşmez. Eğer bir gemi demiri yetmezse iki gemi demire veya daha çok, gemi sâkin oluncaya kadar bu devam edecektir.

Peygamber (a.s.)'in mübârek rûhunu dünyada kullanması için temizledi ki bu rûhun (haz) lezzet alabilmesine yararlanmasına aittir ve yürek lezzetine ait olana Maârif denir ve buyurdu ki قُرَّةَ عَيْنِي فِي الصَّلواةِ şu anlamdadır ki namaz zamanı çeşitli mükâşefeleri ki ona قُرَّةَ العين denir elde edilir. صَلَواتُ اللهِ عَلَيْهِ ve onun yüzünden çeşitli maarif kazanır. Böylece birisi cism haz-ı lezzeti, biri rûh lezzeti ve bir de mübârek yüreğinin lezzetidir.

Şiir

O, öyle bir bezmde dalı kâseden içiyor[205]
Kutsal rûh onun ayak izinden bir yudum istiyor

[205] Ç: مي كشيد

İzzet hazretinin Şâhbâzı visal zirvesinde
An an pâdişâh ellerinden yemek alıyor

Sordular: Peygamber (a.s.) mübârek karnına neden taş bağlıyordu, o açlıktan mı bağlıyordu ya başka bir nedeni mi var?

Cevap: Şeyh (k.s.) şöyle dedi: Açlıktan bağlamıyordu. Çünkü taş dışarıda ve açlık içeride ben açlığı nasıl giderebilir? Aslında karnına taş bağlamak açlığı daha da artırır ve başka bir hadîste[206] Peygamber (a.s.) oruç tutmaya bağlı olarak buyurdu ki اَيُّكُمْ مِثْلِي اِنِّي اَبيتُ عِنْدَ رَبِّي يُطْعِمُني وَيُسْقيني bu zâhirî delîlidir ki onun açlıktan olmadığını gösteriyor, o bunun için karnına taş bağlıyordu ki mübarek cismi ve sıfatı aynı renktendi ve bunun için de gölgesi yoktu. Dolayısıyla yüreği Hakk Teâlâ'ya ulaşmak isteyerek[207], üçüncü mübârek zarif cismini de alıp götürme ihtimâli vardı bunu önlemek için dünyevî ve ağır bir şey yânî o taşı karnına bağlıyordu ve böylece mübârek sûretini (zahirini) hakkın terbiyesi için, yerinde tutuyordu. (100)

[473] Şiir

Can ve yüreğin zirvesinde bile olsa
Su ve toprağın kaydındaydı

Salâh için pâk rûhuna bağlı olan
Su ve toprak ona da lazımdı

Sahîh-i Müslim'de yer alan عن اَنَس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، اَنَّ رَسُولَ اللهِ صلَّى اللهُ عَلَيْهِ وآله وَسَلَّمَ قالَ: "لا تَقُومُ السَّاعَةُ عَلَى اَحَدٍ يَقُولُ اللهُ" وَفِي رِوايَةٍ عَنْهُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، اَنَّ رَسُولَ اللهِ؛عَلَيْهِ السَّلامُ، قالَ: "لا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى لا يُقالَ فِي الْاَرْضِ اللهُ" hadîs hakkında sordular:[*208] Bu hadîse göre yeryüzünde Allah diyen biri kalırsa kıyamet olmayacaktır. Bu nasıl olabilir. Nasıl olur da bir kişi bile Allah diyemez.

Cevap: Allah diyenin anlamı şudur ki yürek sahibinin (Allah) telkîni ile o kadar cehrî zikreder ki yüreği Allah'ın zikrini etmeye başlar. Yeryüzünde böyle Allah diyen biri bulunursa kıyamet olmaz.

---

[206] L: در زيّ وصال

[207] Ç: و در پرواز مي آمد

[*208] Bkz. "İhtilâflı nüshalar bölümündeki (94) no'lu açıklama.

Şiir

Çamur âleminde, emniyette olan bunlardır
Yürek âleminde, cân ve rûh bunlardır

İhyâ-i Ulûm'da yer قالَ رَسُولَ الله صلَّى الله عَلَيْهِ وَآلِه: "اَلْعِبادَةُ عَشَرَةُ اَجزاءِ تِسْعَةٌ مِنْها فِي طَلَبِ الْحَلالِ" alan hadisi hakkında sordular: Taât, on bölümdür, onun dokuz bölümünü helâl kazanç içerir, neden?

Cevap: Şeyh (k.s.) şöyle dedi: Çünkü, insanın tâatı, onun yüreği, vücudu ve uzuvlarından çıkar, eğer helâl bir yemek yenirse yürekte tâat gücü ve uzuvlarda tâat meyli olur ve uzuvların hepsi tâat etmeye başlar. Ama harâm yemek yenirse, o yüreği zayıflatır, belki de öldürür ve nefsi güçlendirir ve şehvet hevâları fazla olur. Uzuvların hepsi günâha meyleder ve nefsi masiyet havasına atarlar. Cisim her ne tâat veya masiyet ederse, yürek ve nefsin vasıtasıyla eder ve herkesin amelleri yediği ile bağlantısı vardır. Eğer bir iş helâl yerse vücûdunun hepsi tâata meyleder ve eğer harâm yerse vücûdunun hepsi masiyete meyleder.

[474] Bunun için Hakk Subhânehu ve Teâlâ buyuruyor يا اَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّباتِ وَاعْمَلُوا صالِحاً[209] [*Ey Peygamberler! Helâl, hoş şeylerden yeyin ve yararlı işler yapın.*] Burada ilk (Tayyibatın) helal yemeğin yenmesine emrediyor, sonra sâlih amele. Zîrâ yemeği helâl olursa sâlih amel edebilir ve eğer yemek helâl olmazsa sâlih olmadık amelleri eder. Onun için çaresiz helâl yemek lazımdır, sonra tâat (kulluk).

Örnek için bir tuzlu yerde zirâat edilirse hasat elde edilemez ama sürekli olarak tuzsuz şu o yere varırsa, giderek yer iyileşir, o zaman eğer yer ekilirse, hasadı olabilir. Eğer tuzlu bir deniz suyu has bir yere ulaşırsa, o yeri de yarar toprağın gücü kaybeder, otarım bozulur, diken ve ot oraya dolar. Onun gibi, haram yemek yenirse, tuzlu suyun hoş yerde yaptığını eder, eğer tasfiye bile edilirse yine fesat eder. Ama eğer bir helal yemek yenirse, tuzsuz suyun tuzlu yerde yaptığını yapar ve iyilik getirir وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَباتُه بِاِذْنِ رَبِّه وَالَّذى خَبُثَ لا يَخْرُجُ اِلاَّ نَكِداً[210] [*İyi yerin nebâtı, Rabbinin izniyle (gür) çıkar. Fenâ yerin nebâtı ise ancak zar zor çıkar.*].

---

[209] Mü'minûn 23/51.
[210] A'raf 7/58.

Şiir

Zikir hayat suyunda böyle bir haşiyet vardır ki
Tuzluk, ölen yeri diri ve hoş eder[*211]

Tezkîre kitabında yer alan İmam Hasan Basrî (r.a.)'nin rivâyet ettiği "مَن اِسْتوى يَوْماهُ فَهُوَ مَغْبُونٌ" hadîsi hakkında sormuşlar:[*212] Her gün okunacak sünnet ve farzların ne kadar olduğu belli durumda neden onu fazla yapmalıyız? Her gün bir şey ona katılırsa çok fazla olur ve çekilemez.

Cevap: Şeyh (k.s.), şöyle dedi: O hadîs, her gün bir menzilinin aşılması gereken menzilleri anlatıyor ki eğer bir menzil aşılmazsa ve bu günkü menzilde kalınırsa, bu, yol yitirmek anlamındadır. Bu menziller sıfattır ki mekândır. Ama sûfînin seyri asâ gibidir ve **[475]** o asâ insan boyunun üzerindedir ve insan boyu arştan toprak nemine kadardır. Eğer bu seyri yapmaz ve ilk makamda durursa, yol kaybettiği anlamdadır.

Şiir

Sonsuz yol olan bu çölde
Hızlı gidenler menzil seçmeliler

Meşhur olan bir hadisi "مَن اَكَلَ مَعَ مغْفُورٍ غُفِرَ لَهُ"[213] sordular: Eğer hiç kimse peygamber (a.s.)'e daha fazla bağışlanmış değil ve olamazsa "لِيَغْفِرَ لَكَ اللهُ ما تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَما تَأَخَّرَ"[214] [*ki (bu yüzden) Allah, senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlayacak.*]. O zaman onunla birlikte yemek yiyen münafık ve kâfirlerin de, bağışlanması gerekmiyor mu? (101)

Cevap: Şeyh (k.s.), şöyle dedi: Her kim müslüman kardeşi ile, insan sofrasındaki dînî lokmada anlaşırsa, bunun bağışlanması ile o da bağışlanır. Ama eğer îmân sofrasında anlaşmadılarsa, o kişi Peygamber (a.s.)'le yemek bile yemişse bağışlanamaz.

Şiir

Her kim insâf meclisinde safâ içecekse
Kadeh kaldırmasa bile bir yudum ona yeter

[*211] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (95) no'lu açıklama.
[*212] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (96) no'lu açıklama.
[213] H, L: عفر له
[214] Fetih 48/2.

Sordular:[*215] Hadîste sabit olduğu gibi, bazı mü'minlerin kabrinin genişliği yaklaşık yetmiş çarpı yetmiş gez, boyutunda genişletilir ve bazı kâfir fâsit ve münâfıkların kabri, öyle daraltılır ki, böğrü böğründen geçer Neûzubillâh min zâlik eğer birinin kabrinin genişliği bakışının genişliği gibi olursa onun yakınındaki yatan nasıl olur, üstelik bazı rivâyetlere göre, yazılmış ki bazıların kabri doğudan batıya kadar olacaktır, ona göre başka kabirlere hiçbir yer olamaz, ilâveten o genişlikte kabirleri olanların sayısı da binlerce binler kişidir.

Cevap: Şeyh (k.s.), şöyle dedi: Bu kabrin anlamı vücuttur ki her ne kadar **[476]** onun göğsü inşirâh ederse, kabir genişliği daha fazla olacaktır ve onun azalmasıyla bu da daralacaktır. Eğer bir kişide birinde nihayet inşirâh olursa kabri doğudan batıya kadar olacaktır. فَمَنْ يُرِدِ اللّٰهُ اَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَح صَدْرَهُ لِلْاِسْلامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقاً حَرَجاً[216] [*Allah, kime hidâyet vermeyi dilerse, onun gönlünü İslâm'a açar. Kimi de sapıklıkta bırakmak isterse, onun kalbini öyle daraltır, sıkıştırır ki.*] bunun için herkeste inşirâh olursa onda nûrullah artar ve kabir genişliği daha da fazla olur. (102)

Şiir

Gün ışığının boyutu, halk evlerinde
Her bir delik ve kapı boyutunda görünür

Sordular: Bir sâlih mü'min ve kâfir ve fâsığı birbirinin yanında toprağa vermişler. Üçü de kum olup karışmışlar ve aralarında hiçbir fark olmamış, dîn büyüklerinin "اَلْمُؤمِنُونْ[217] لا يَمُوتُونَ " demesine göre, eğer bunların üçünün arasında zâhirî fark yoksa, o zaman ya kâfir bile ölmemeli <veya mü'min bile ölmelidir>.[218]

Cevap: Şeyh (k.s.), şöyle dedi: "اَلْمُؤمِنُونْ لا يَمُوتُونَ" anlamı mü'minin yüreğidir ki Hakk Teâlâ'nın zikri ile hayat böler ve dirilir ve ondan sonra ölmez.

Şiir

Her kime şu yaşamdan bir koku geldiyse
Ebedilik ömürden can rengini aldı

[*215] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (97) no'lu açıklama.
[216] En'âm 6/125.
[217] Ç: من كشيد
[218] H, Ş: المؤمن

İhyâ-i ulûm'da yer alan "تَخَلَّقُوا بِاَخْلاقِ اللهِ" hadîsini sordular: <*Avârif* (103) ve *Mirsâd* (104)>[219] Kul, Hakk Teâlâ sıfatıyla nasıl muttasıf olabilir?

Cevap: Şeyh (k.s.), şöyle dedi: Kul görevini bitirmekle kendisini Hakk Teâlâ'-nın sıfatına mevsûf ve muttasıf olur.[220] Ama Hakk Teâlâ'nın sıfatının hakîkatiyle muttasıf olamaz. Çünkü kul kuldur ve Tanrı ve kulun sıfatı kulun sıfatı ve Tanrı sıfat Tanrı sıfatı O, Azze ve Celle'dir. Hakk Teâlâ Kerîm olduğundan kuluna bir kerem[221] verir ve Hakk Teâlâ rahîm olduğundan kulun yüreğine **[477]** rahmet koyar ve Hakk Teâlâ mü'mindir [B 101] <ve benzeri misaller verdi. Sonra şu beyti okudu>[222].

Şiir

Ne zaman halk olan hâlık olabilir
Biz kuluz ve ondan bir şeyler öğreniriz

Şiir

Gün yüzü bir zerreye ışık verince
Onun aydınından güzel gözükür

Gazzâlî (rh.a.)'nin *Erbâîn* (105)'inde yer alan اَوْليائي تَحْتَ قُبابي لا يَعْرِفُهُمْ غَيْري ha-dîsi hakkında sordular: Onlar (âyete denilen) kimlerdir? ve onlar da kendilerini velî bilmeliler, çünkü onlar da gayrıdır.

Cevap: Şeyh (k.s.), şöyle dedi: Velî üç kısımdan ibârettir. Birincisi, o kendi-sinin velî olduğunu bilir ama halk bilmez. İkincisi ne kendisi velî olduğunu bilir ne de halk işte اَوْليائي تَحْتَ قُبابي dedikleri bu tür velîdir. Üçüncüsü kendisi de velî olduğunu bilir halk da. Hakk Teâlâ onu gayet velîliğe ulaştırır, kendi mârifetinden ona verir ve onu oradan halkın irşâd ve terbiyesi için halka döndürür ve halka tanıtır.

Dolayısıyla birinci âmm velîlerdir, abdal ve evtad ve üç yüz kırk yedi kişidir ve halk onları tanımaktadır. İkincisi hâss velîlerdir. Hakk Teâlâ ile öyle meşgûllerdir ki

---

[219] S: < > arası yok.
[220] Ç: <بنده بتكلف خود را موصوف گرداند>
[221] H: كريمي
[222] L, Ş, K: <پس اين بيت انشا فرمود>

kendilerini bilmezler ve bunları Hakk Teâlâ'dan başkası tanımaz. Üçüncü havassü'l-havâsdır ki bunlar Hakk Teâlâ'yı tanımışlardır ve Hakk Teâlâ bunları halka belli etmiş ve onlara irşâd ve mükemmellik derecesini vermiş ve halka göndermiştir.

Şiir

Onun geniş kutsal yuvasının şahbazları
Gözleri kapalı, kanatları açık kutsal avcılarıdır

Tezkîre kitabında yer alan حُبُّ الوَطَنِ مِنْ الْايمانِ hadîsi hakkında sordular: **[478]** kafir bile kendi yurdunu severse, bu îmândan olabilir mi?

Cevap: Şeyh (k.s.), şöyle dedi: حُبُّ الْوَطَنْ o dur ki kişi ins ve müşâhede âleminden his âlemine girer. Bu zaman önceki vatanı sever, bu îmândandır (106).

Şiir

Dost visâlinin yuvasının şevkinden, aşık can
Hubbu'l-vatan şevkinin havasında kanat vurur

II. KISIM:

Şeyh Sadreddîn (Edâmallâhü bereketehü)'in rivâyetiyle Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'e sorulan bazı sorular ve onun cevapları hakkında

<Emîru'l-mü'minîn Ali b. Ebî Tâlib (k.v.)'ın>[*223] "مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ" özü hakkında sordular: Nefsi tanıma ile nasıl Allah-ı Teâlâ'yı tanımak mümkün olur? (107).

Cevap: Şeyh (k.s.), şöyle dedi: مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ şu anlamdadır: Kişi kendi nefsini tanır ve nefsin noksanlarını görür. Onları gördükten sonra, ıslâh etmeye başlar. O zaman aflardan sağlanmaya meşgûl olur. Meselâ birisi elbisesinde bir necislik bulursa onu temizlemeye çalışır. O ayıplardan temizlenmek yânî tezkiyedir. Her kim nefsini tezkiye ederse, kurtulur. Eğer nefisten kurtulursa, Hakk Teâlâ'nın azâbından kurtulur. Kişi nefsten kurtulursa ondan uzak durur. Tuzaktan çıkıp uçup giden bir kuş gibi olur. Nefisten uzaklaşırsa Hakk Teâlâ'ya özen gösterir. Kendi nefsinin mârifetini elde ettikten sonra, kendisini tanır ve kendisinden çıkar ve gözü hakkı görebilir ve Hakk Teâlâ'nın

[*223] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (98) no'lu açıklama.

mârifeti nefsin mârifetinden sonra hâsıl olur ve aslında yapılmış olan[224], yapıcıya bir delildir. O zaman قد تَقَرَّب olur. قد تحقيق değil.[*225]

[479] Şiir

فَحِكْمَتُهُ [226] مالهَا مَدْرَكٌ وَقُدْرَتَهُ مالهَا غايَةٌ
اِذا رُمْتَ نَصّاً عَلَى كَوْنِه فَفي كُلِّ شَيءٍ لَهُ اَيَةٌ[227]

Abdullah Mes'ûd (r.a.)'un "السَّعيدُ مَنْ سَعَدَ فِي بَطْنِ اُمَّه وَالشَّقِيُّ مَنْ شَقِيَ فِي بَطْنِ اُمِّه" sözü hakkında sordular:[*228] Eğer saâdet ve sahâvet sıfatı insana anne içinde bâtını olarak veriliyor ve değişmiyorsa, o zaman insan neden onu değiştirmeye gayret etsin ki?

Cevap: Şeyh (k.s.), şöyle dedi: Oradaki iç, terbiyenin içidir (bâtınıdır) ki ondan değişik şeyler doğar, öyle ki فِطْرَتَ اللهِ الَّتِى فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْها[229] [*(yüzünü) Allah'ın o fıtratına çevir ki, O, insanları onun üzerine yaratmıştır*.] ve *Sahîh-i Buhârî*'de geldiği gibi عن اَبي هُرَيْرة رَضِيَ الله عَنْهُ، قالَ، قالَ رَسُولَ الله، صلَّى الله عَلَيْه وَآله وَسَلَّمَ: ما مِنْ مُولود الاَّ يُولَدُ عَلَى الْفطْرَة فَابَواه يُهوِّدانه وَيُنَصِّرانه اَوْ يُمَجِّسانه كَما تُنْتِجُ الْبَهيمَةُ جَدْعاً هَلْ تُحِسُّونَ فيها مِنْ جَدْعاءَ ثُمَّ يَقُولُ: فِطْرَتَ اللهِ الَّتِى فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْها لا تَبْديلَ لِخَلْقِ اللهِ ذَلِكَ الدِّينُ القَيِّمُ[230]

O zaman insanlar fıtratları ile doğuyorsa anne ve babası onu Yahûdî, nasrânî veya mecûsî edemezler. Demek ki eğer bir kişi bir millet ile konuşup onlara katılırsa, o milletten biri olabilir, dolayısıyla burada batın (iç) anlamı terbiye ve sohbettir. (108)

Şiir

Bu kadar tohumunun perdesini
Kapatsalar bile yine açtılar

Bunun benini (hal) onun zülfü yaptıktan sonra
Bunun hattını onun yüzünden aldılar

---

224 K: وضع
*225 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (99) no'lu açıklama.
226 K: كحكمة
227 L: Arapça beyitler yok.
*228 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (100) no'lu açıklama.
229 Rûm 30/30.
230 Rûm 30/30.

[480] Erbâb-ı kulûb, "اَلْفَقْرُ سَوادُ الْوَجْهِ فِي الدَّارَيْن" diyor. Orada sözü edilen fakirlik nasıl bir fakirliktir? diye sordular.

Cevap: Şeyh (k.s.), şöyle dedi: O fakirlik, fenâ fillâh'ta elde edilen ufacık bir şeydir[231], yânî insanlık eserlerinin mahvolmasını anlatıyor. O fenâ da, bir ışık vardır ki o ışık kara renklidir. O mütecelli (belli) olunca, kişinin sâfî aynâsında aynı renk görünür. O zaman "سَوادُ الْوَجْهِ فِي الدَّارَيْن" şu anlamdadır ki dünyâ ve âhiret siyah yüzlü değil de kişi dünya ve ahrette siyah yüzlü olur ve iki dünyada يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَ تَسْوَدُّ وُجُوهٌ[232] [*O kıyâmet gününde birtakım yüzler ağaracak, birtakım yüzler de kararacaktır.*] günde وَأَمّا الَّذينَ ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَفي رَحْمَةِ اللهِ [*Yüzleri ağaranlara gelince, onlar Allah'ın rahmetinde (cennetinde) olacaklardır.*] sırasından olurlar.[233]

Şiir

Her kimin yüzü hüsn suyu ile yıkanmışsa
İki dünya bile yüz yeniliği olur

Soru:[234] Mevlânâ Bedîüddîn Hasanfî Çoğâtoy[235], Şeyh (k.s.)'e soru sordu: Siz nasıl olurda ilm-i hicâb bilirsiniz?

Cevap: Şeyh (k.s.): Ben ilim hicâbtır demiyorum, belki ilimde zannetme bir hicâbtır. Şeyh: "Eğer temiz olmayan suyu temiz edeceksen ne yapmak gerekir?" diye sordu. Mevlânâ Bedîüddîn şöyle dedi: "Başka bir suyu ona eklemek gerekir. İki su karışırsa o su temiz olabilir." dedi. Şeyh (k.s.), şöyle dedi: "Ben de şunu söylüyorum. Yeryüzünde olan bir su bir şeyin değmesi ile pis diyor da aksine yerin içinde olan pâk oluyor. Bak ki suyun arasında bir toprak engel olmaktadır. Eğer o toprak aradan giderse, o iki tür su birbirine kavuşur ve ikisi de pâk olur. Onun gibi eğer zâhirî ilim suyu ile, medreselerde haram lokma ve başka şeylerle haram olan nefis, pâk olmazsa, ne yapacak ki bâtını -içerdeki ilimle- onun pâk olması gerekir. O zaman "Lâ ilâhe illallâh" baltasıyla aradaki hicâbı kesmek lazımdır ki zâhirî ve bâtınî ilim birbirine ulaşabilirler **[481]** böylece nefs arada hicâb olur da ilim olamaz.[*236]

---

[231] Ç: آن فقر چيزيست

[232] Âl-i İmrân 3/106.

[233] Âl-i İmrân 3/107.

[234] L: Bu soru ve cevap yok.

[235] Ç: مولينا بديع الدين جغاتوئي

[*236] Bkz. İhtilâflı nüshalar bölümündeki (101) no'lu açıklama.

Şiir

Temiz sudan başkası o paklığa yaraşmaz
O, bu kumsal karanlık hicâbını uzaklaştırır

O zaman Şeyh (k.s.), bir misâl getirdi. Eğer birisi yahûdî bir çocuk satın alsa ve o çocuk ilimde de çok yetenekliyse ve tevriye (gerçeği örtme, gizleme) ilminden bilgisi varsa, ona müslüman olmadan şerîat ilmini öğretmek doğru olmaz.[237] Önce onun müslüman olması gerekir ve ona İslâm'ı inançlar öğretilmesinden önce inancı saflanmalı ve inançlarının kuralları pekişmelidir. Ondan sonra şerîat ilmi öğretilebilir ve onun yararı olur. Ama eğer müslüman olmadan ona ilim öğretilirse, düşman aleti ile düşmanı vurur ve eğer ona müslüman ol denilirse "لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينٌ" der ve herkesle tartışır.

Dolayısıyla, kâfir nefsin, evvelâ müslüman edilmesi lâzımdır, sonra ona ilim öğretilir aksi takdirde o vücut [B 102] ve mezhepleri öğrendikten sonra, o silah ve aletle senin kendine vurur. Mesela eğer ona şarap içme denirse: "Sarhoş olmadan biraz içersen helâldir" der. Eğer zinâ etme dersen: "Bunun da filan mezhebe göre çözümleri vardır." der. Eğer faiz alma dersen, ben pazarlık ediyorum der, filan hayvanın etini yeme dersen, der ki filan mezhepte helâldir ve eğer haram mal yeme dersen, ihtiyatlı alışveriş ediyorum der. Böylece ona her ne önerirsen öner müslüman olmadığı ve aynı zamanda, çeşitli alet ve silahlar, kullanabildiği için, kabûl etmez, tartışma ve cedelleşmeye başlar.

Dolayısıyla ilk olarak nefsin müslüman edilmesi lâzımdır, sonra gereken ona öğretilir. Müslüman olup kayıtlar ve inançları saf surette kabullendikten sonra, ona ilim öğretilmelidir. O halde ona her ne dersen tartışmadan yerine getirir ve şerîatta ihtiyatlı olan şeylerde imtisal eder (misallerden örnek alır) ve o ilim faydalı ilim olur. Böylece ilmi dinin aleti yapar. O her ne kadar ihtiyât ederse nefis alanını daraltır. Dolayısıyla onun işine yaracak ilim lazımdır. Dolayısıyla onun kullanabileceği ilim, yararlı olabilir. Böylece hidayete neden olabilecek ilim övülür, yoldan çıkmaya neden olacak ilim ise övülmez.

[482] Şiir

مَا لْفَخْرُ الاّ لِاَهلِ الْعِلْمِ اِنَّهُمْ عَلَى الْهُدى لِمَنِ اسْتَهْدى اَدلاّءُ
وَقيمَةُ الْمَرْءِ ما قَدْ كانَ يُحْسِنُهُ وَالْجاهِلُونَ لِاَهْلِ الْعِلْمِ اَعْداءُ

237 S: بدهند كردن

Sordular: Eğer Hakk Teâlâ insanın boyun damarından bile ona yakınsa وَنَحْنُ اَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ[238] [*Biz Ona şah damarından daha yakınız.*] o zaman "اَلسَّيْرُ اِلَى اللهِ" ve "سَيْرٌ فِي اللهِ" "اَلسَّيْرُ مَعَ اللهِ" ne anlamdadır? Bunlar nedir? Hakk Teâlâ'nın harekete ihtiyacı yoksa "السير مَعَ الله" neden geliyor?

Cevap: Şeyh (k.s.), şöyle dedi: "اَلسَّيْرُ اِلَى اللهِ" nefsin Hazretten uzak olduğundandır ne Hazretin kuldan uzak olmasından, çünkü o herkese yakındır ve bulunan mesâfe nefse aittir. Zîrâ önünde birkaç hicâb vardır ve kulun o hicâbı ayırmaya yaptığı gayret "اَلسَّيْرُ اِلَى اللهِ" dır. O bu mesafeyi keserek kendisinden çıkarsa "اَلسَّيْرُ اِلَى اللهِ" olur ve yola devam eder ve onun sonu "السيرُ فِي اللهِ" a varır. Böylece nefis uzaklığını ortadan kaldırır.

Şiir

Canânın, vuslat köyünün alanı uzakta değildir
Bir adım lazım ama, kendinden çıkmak gerekir

Ve "اَلسَّيْرُ فِي اللهِ" cevabında buyurdu ki Hakk Teâlâ'nın içeri ve dışarı ihtiyaçtan saftır. Ama Hakk Teâlâ sâliki bir sıfattan yeni bir sıfata geçirip yeni bir sıfatla tanıştırması için sâlikin kendisinin de bir sıfattan başka bir sıfata terakkî etmesi gerekir. O zaman "اَلسَّيْرُ فِي اللهِ" Allah sıfatlarını gezmek anlamındadır. Kulun bir sıfattan başka bir sıfata geçtiğinden sonra yine de o telvîn (sarsılma) durumda olur ama "اَلسَّيْرُ مَعَ اللهِ" dan sonra temkîn (dayanma) durumuna ulaşır.

Şiir

غُرْبَتِي فيكَ غُربَةُ الْغُرْبَةِ لا فَرَحَ دُوْنَكُمْ وَلا كُرْبَةٌ
اَنْتَ مَقامي وَاَنْتَ مُغْتَرِبي قَدْ طابَ فيكَ الْمقامُ وَالْقُرْبَةُ

Ve "اَلسَّيْرُ مَعَ اللهِ"a, bağlı olarak, Hakk Teâlâ ile birlikte nasıl gezilir, sorusunun cevabında buyurdu ki mâiyet (refâkat) ittihâd ve ikilik anlamında değildir. Zîrâ onun Allah'ın vahdetinin (birliğinin) olduğu yerde kesret **[483]** olamaz. Yânî şu anlamdadır ki birisi bir damlayı bir denize atar ve o damla denizde kaybolur ve böylece ikilikten birlik çıkar ve tamamı deniz olur. Ancak ittihâd olmaz. Çünkü deniz denizdir ve damla damladır ve bunların arasında fark vardır. O zaman eğer deniz cümbüşlü olup dalgalanırsa seçim ve güç denizin elinde olur ve damlada olamaz, ancak:[239]

---

238 Kaf 50/16.

239 Ç: + وَ اَنْشَدَ

Şiir

Onun cümbüşü deniz cümbüşüdür
Onun [damla] arada olmadığı güzeldir

Şiir

تَقَرَّبَ[240] اَمْري فَانْفَرَدَتُ بِغُرْبَتِي فَصِرْتُ غَريباً فِي الْبَرِيَّةِ اَوْ حَدا
تَسَرْمَدَ اَمْري فَهُوَ عَيْني سَرْمَدا وَ اَفْنَيْتَني[241] فِي غِنيً فَصِرْتُ مُوَّحَدا

Sordular: Şeyh (k.s.), "Bizde keşif, kerâmet, kadem ve himmet vardır, ancak keşif ve kerâmet ve zâhirî adım, örtülü yoldur." Dediler." Bu nasıldır?

Cevap: Şeyh, çünkü keşif keşîşlerde bile vardır ki bâtıl ibâdet sayılır. Cin ve şeytânlarda da vardır ki bir anda doğudan batıya giderler. Şeytânî kerâmetler vardır ki onlara istidrâc denir. O zaman keşif ü kerâmetler ve kadem, İslâm ehli, keşîşler, cin ve şeytânda müşterektir.

Şiir

Bu keşfü kerâmet ve kadem'e dayanma
Bunların karma karışıklığından hicâb üstüne hicâb gelir

Sordular: Müslümân ve Hristiyan kerametleri arasında ne fark vardır?

Cevap: Şeyh (k.s.), şöyle cevap verdi: Papazların kerâmeti necis bir yerde yatan su gibidir, sabah ona bakınca su o kadar temiz ve parlaktır ki onun yüzünü ayna gibi gösterir, ama o su necistir ve ne içilir ne de onunla abdest alınır. Ama müslümanların kerâmeti pâk ve temiz su gibi saftır. **[484]** O suya bakınca yüzünü onda görebilirsin, ve temiz olduğu için abdest alabilirsin, üstelik onu içebilirsin.

Şiir

Zâhir safâsı açısından sûretleri benzerdir
Ama bâtın paklığı açısından, arada ne farklar vardır

---

[240] H, L: تغرّب
[241] K, Ç: اقيتني

Sordular: Hangi keşfü kerâmetlere itibâr edilmelidir?

Cevap: Şeyh (k.s.), cevap verdi: Bizde keşif, kerâmet, kadem ve himmet var. Keşif şudur ki kendi ayıplarını ve san'atını görebilirsin ve içindekilerden haberli olursun. Kerâmet şudur ki içindeki alâkaları keserek yüreği mücerred bırakabilirsin. Kadem şudur ki kendinden dışarıya adım atarak, çıkıp, amaca ulaşabilirsin. Himmet şudur ki başını iki dünyaya ve Hakk'dan gayrısına eğmezsin. O zaman bu keşif, kerâmet, kadem ve himmet kişiyi Hakk'la meşgûl eder. Bunların hârici <Bu keşif, kerâmet, kadem ve himmetten başkası>[242] yolun hicâbı sayılır.

Şiir

Kendi ayıbını görmeyi başar, yüreğini mücerred kıl
Ufaklarla uğraşma, yolcular öyle yapmalılar

His dünyasından yükseklerde mekâna ayak bas
Kendinden dışarı gez, maksada ulaşmak için bu lâzımdır[243]

Fenâ nedir? diye sordular.

Cevap: Fena üç kısımdan ibarettir: Birincisi, sıfatın bekâsıyla olan fenâ yol sûret yânî sûret aradan gitmezse sıfât bekâsı olamaz ve bu fenânın anlamı sıfatın sûrette kaybolmasıdır ki اَلنَّوْمُ اَخُو الْمَوْتِ ikincisi bekânın engellenmesiyle olan fenây-ı sûret ki mâni rûhtur. Ona insanlıktan fenâ olmak denir. O aşktan kaynaklanır ve insanlık eserlerini mahveder. Üçüncüsü, hakkın bakâsında rûhun fenâ olmasıdır. Tanrılık ışıkları göründüğünde, insanlık zâhir ve adetlerini mehve hakkın vahdaniyetini ispat eder. Bu üçüncü fenâya fenâ fillâh denir ve Şeyh şu beyti okudu:

[485] Şiir

Rûh, bakışta fenâ olarak dedi
Tanrıya Tanrıdan başkası bakamaz

Şiir

فَافْنُوا ثُمَّ افْنُوا ثُمَّ افْنُوا وَابْقُوا لِلْبَقا مِنْ قُرْبِ رَبِّهِ

[242] L, H, K: < > arası yok.
[243] L: Son beyit yok.

Yürek giysisi kaç tanedir ve onlar nedir? diye sordular:

Cevap: Şöyle dedi: Üç tanedir. Onlar, güneş, su ve topraktır. Birinci güneştir. Çünkü güneş, her yere ve her şeye ulaşır ve tüm bitkilerin ve hayvanların ve madenlerin[244] gelişmesi güneştendir, kalp sâhibi o güneş gibidir, öyle ki tüm bitkiler ve meyveler ve madenlerdeki[245] mücevherlerin gelişmesi ve tüm mekânların ısınması ondandır. Üstelik tâliblerin gelişmesi, tarîkatın renk ve kokusu ve ayazdan donan ölü yerin dirilmesi, onun irşad ve terbiyesinden hâsıl olur ve güneşin her yere ulaştığı gibi, kalp sahibi de tâlibler ve müridlere ulaşır.

Şiir

Öyle can taşının la'l olması için
Onun gibi güneş kalbi lazımdır

İkinci olarak, suya benzer <Çünkü su ile tamamen temiz olunur>[246] kalp sahibi, mürîdlerin hepsini, nefsin tüm kederlerinden temizler ve her şeyin hâyeti [B 103] suya bağlı olduğu gibi, kalp sahibi tâlibler ve mürîdlerin kalplerine hayat verir.

Şiir

Su hayat suyundan bir hayat bulduğumuz için
Biz ebedî hayattan söz ediyoruz

Üçüncüsü topraktır. Toprak imâret ve zirâat yeri<dir.>[247] Gönül sâhibinin de yüreği imâret ve zirâat yeri muhabbet ve mârifettir. İnsanların yerde çeşitli bitkiler ve meyveler ektiği gibi gönül sahibi de yüreklerde Hakk Teâlâ'nın muhabbet ve mârifetinin ekimini yapar. **[486]** Toprağın her şeyi kendisine sığdırır bilgi gibi kalp sahibi de herkesi tahammül eder (kabûl eder) ve halim ve dayanıklı olur ve herkesi Allah için tahammül eder. Toprakta tevazu ve her şey için sükunet yer olduğu gibi, kalp sahibi da Allah için her kese kendi kalbinde yer verip, mütevâzi olur ve toprağın tüm mücevherlerin madeni olduğu gibi -ki çeşitli mücevherler ondan çıkıyor- kalp sahibi de, onun gibi, tüm maarifin madeni ve maarifin toplamı ondadır, اَلنَّاسُ كَمَعَادِنِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ

---

244 L, K, Ç: معادن

245 L, K, Ç: معادن

246 K, Ç: <براي آنكه طهارت مجموع به آب حاصل مي شود>

247 S: yok.

Şiir

Senin aşkın, her yere gizli bir tohum ekmiş[248]
Senin derdin[249] *her bir dal ve bitkide görünür*

Aşkın bir hazine koymuştur, yürekler toprağında
Ve can hazinesinden bir sırla bir yol açılar

Sordular: Şeyh tâliblerin makâlâtını yalnız okumalarını menediyor.[250] (çünkü bunun) -Perde olacağını söylüyor.- O zaman şeyhler ve gönül sahipleri, makâlâtı[251] neden yazmışlar?

Cevap: Şeyh buyurdu ki Şeyhler ve gönül sahipleri Tanrı hazînesine ulaşmışlar ve başka kardeşlerinin de ulaşabilmesini ümîd ediyorlar. Dolayısıyla bu hazînenâmeyi yazmışlar ki kardeşleri onu okusunlar, o defîneyi arasınlar ve ondan yararlansınlar. Tâlibler onu okuyup defîne peşinden gitmezlerse kabûl edilemez. Meselâ, bir pâdişâhın oğulları çocuk olduğu için pâdişâh ömrünün sonunda onları düşünerek, her bir oğlu için bir hazîne ve bir hazînenâme yazarak vezîrine bıraktı ve oğulları büyüdükten sonra her kim pâdişâhlığa layıksa ona pâdişâhlık, diğerlerine o hazîneyi bulabilmeleri için hazînenâme verilmesini istedi.

Pâdişâh öldükten sonra, vezîr o hazinenâmeleri, iyi muhâfaza etti. Pâdişâhın en büyük oğlu bülûğa erdiğinde vezîr o hazînenâmeyi ona verdi. Oğul okuduktan sonra, hazineyi nasıl elde edebileceğini vezîrden öğrendi ve tırmanmalar ve gözyaşı dökmeler ve çok gayretlerle nihayet o hazineye nâil oldu ve pâdişâhlığa kavuştu. Sonra vezîr de öldü. Ama ondan önce bu büyük oğula, **[487]** kardeşlerinin hazînenâmesini bırakmıştı ve nasıl hazîneye ulaşabilecekleri hakkında gereken tâlimâtı vermişti. Büyük kardeş her hazînenâmeyi onun sahibine veriyordu. Ama o kardeşler hazîneyi arama talimatına önem vermeden, ömür boyu onu okumaya meşgul oldular da hiçbir zaman hazîneyi bulamadılar böylece sadece hazînenâmeyi okudukları için müflis oldular.

---

248 H: کرده
249 L: دردی
250 S: مي فرماید منع
251 L: ملاقات

O Pâdişah, Peygamber (Salavâtullâhi aleyh), <Vezîr, Hulefâ-i Râşîdîn (radiyallâhüm)>[*252] Meşâyih dindir. Hazînenâme, Kur'ân, Hadîs ve onların makâlâtıdır. Halkın eline gelmiş ve her kim hazînenâmeyi okuyup hazîneyi arayıp elde ettiyse, o pâdişâhlık ve ebedî zenginliğe ulaşmıştır ve herkes ki hazinenameyi okuma ile yetinip hazineyi aramamışsa müflis kalmıştır.

Şiir

Hazîne ve mücevher mahzeni olan bu dünyâda
Hazînenâme okuyanlar başkadır, hazîne isteyenler bir başka

Bu mülkteki tâlih ucuz verilir
Fakîrler başkadır ve pâdişâhlar bir başka

Riyâzat ve mücâhede nedir? diye sordular.

Cevap: Mücâhede vücûtla savaşarak Hakk Teâlâyı ibâdet etmek, nefse karşı olmak ve nefsin hevâsını kovmaktır ve riyâzet Hakk Teâlâ'nın, Peygamberin (a.s.), ve üstâdın rızâsı ile yaşamaktır. Riyâzet sadece yemek ve uyumayı terk etmek değildir belki Hakk Teâlâ'nın, Peygamber (a.s.)'in ve üstâdın rızâsı ile iş başında olmaktır. Eğer onun nefsi[253] halvet isterse, tersine topluluğa girer; eğer nefsi topluğu isterse tam tersine halvete gider ve eğer nefsi zikir isterse, onu terk eder.

Alâ hâzâ, nefsânî ve riyâ kuşkusu olan hiçbir taâtı kabûl edemez, ama O, gayri tayfaların kendi nefislerine yaptıkları gibi, kendisini zor bir açlığa sokmamalıdır ki bu doğru olamaz. Hakk Teâlâ'nın buyurduklarına ve şerîata aykırıdır ve günah sayılır <ve Hakk Teâlâ onu zemmetmiştir >.[254]

[488] رَهْبانِيَّةً ابْتَدَعُوها ما كَتَبْناها عَلَيْهِمْ[255]

Şiir

Her bir havas suyuna, senin nefsin yaptığı nakıştan[*256]
Bir harf söyle ki onun tamamından yel ve rüzgar elde edilsin

[*252] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (102) no'lu açıklama.
[253] Ç: نفس
[254] S: < > arası yok.
[255] Hadîd 57/27.
[*256] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (103) no'lu açıklama.

Bir defteri aç ki onun yazısının başlığı
Allah'ın emri ile nişanlanmış olsun

Halkın içinde en zor silinecek hicâb iki yüklüktür. Dolayısıyla onu ayırmaya gayret etmese gerekir. İbâdet ve Allah emri riyâdan arınmalı ve riyâdan kaçınmalıdır yoksa nefsin mekirlerinden güvende olamaz. Nefis eğer zaaf olup peygamberlik ederek hevâlarını terk etse bile, yeni bir pusuda bekler. O bir kurt gibidir ki zaaf olup, güçten düştükten sonra, sürüye saldıramadığı için kendisini bir mağara ya bir çukur yere atıp pusu yaparak, gizlice iyi bir fırsatı bekler ve bir sürü koyun habersiz ona yaklaştığında, birden bire ona saldırıp birinin kıkırdağını kısarak öldürür.

Şiir

Kötü huylu nefsin pususundan gâfil olmamalısın
Devin duzağına düşerek kurban olmayacaksın

Sormuşlar ki bazı şeyhler hafî zikri emretmişler ve Şeyhse cehrî zikri emrediyor. Mürîdler için hafî zikir mi yoksa cehrî zikir mi önceliklidir?

Cevap: Şeyh (k.s.), şöyle dedi: Yeni başlayan mürîd için cehrî zikir önceliklidir. Çünkü cehrîde, mücâhede daha da güçlüdür. Mesela eğer bir kişi çok hastaysa ve ona etkisi az bir ilaç verilerse onun hastalığını etkilemez ve ilacın yararı olmaz, aksine bazı zamanlar hastalığı da arttırır. Dolayısıyla ilk önce ona güçlü ilaç verilmelidir ki hastalığını etkilesin, ondan sonra ona etkisi az ilaç bile verilse[257] yararı olabilir.

Şiir

Eğer panzehir etkilerse
Hastanın durumu iyileşir

Hem de cehri zikir etmek zâhir amellerdendir ve zâhir amelleri cisme bağlıdır.

[489] Öyle ki ilk ciltleri etkiler, sonra kalbleri ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُم وَقُلُوبُهُمْ اِلى ذِكْرِ اللهِ[258] [*Sonra derileri de kalbleri de Allah'ın zikrine (ahşıp) yumuşar.*] onun için uzuvların amelleri cehrî ve zâhirde olmalıdır. Ondan sonra hafî zikri, terbiye ile, yürek ma-

[257] Ş: احتمال
[258] Zümer 39/23.

deninden çıkar. Ayrıca vezir Gıyaseddîn Muhammed Reşîdî (r.h.a.), "Şeyh, cehrî zikir mi öncedir yoksa hafî mi?" diye sordu. Şeyh (k.s.) şöyle dedi: "Oğlum, eğer birisi düşmanla savaşırsa ona vurma gücü sert olsa mı daha iyidir yoksa yavaş mı?" "sert iyidir" diye cevapladı. Şeyh şöyle dedi: "Onun gibi, düşmanların düşmanı olan şeytân ve nefisle savaşıldığında sert ve güçlü vurmak gerekir. Eğer vurman yavaş olursa nefis muti olmaz. Sen ona yumuşak davransan bile o davranmaz. Dolayısıyla cehrî olan öncedir. Yürek ihtiyârsız hafî zikre vardıktan sonra hafî zikirle meşgûl olur ve böylece toplulukta cehrî ilk önce, hafî sonra gelir.

Şiir

ذَكَرْتُكَ لا انّي نَسيتُكَ لَمْحَةً وَاَيْسَرَ ما فِي الذِّكْرِ ذِكْرُ لِساني
وَكُنْتُ بِلا وَجْدٍ اَمُوتُ مِنَ الْهَوى وَهامَ عَلَيَّ الْقَلْبُ بِالْخَفَقانِ[259]

Yine vezir Gıyâseddîn sordu: "Bazıları dört vurgulu zikir yapıyorlar, öyle ki bir taraftan nefis kelimesini derler öbür taraftan ispat kelimesi diyerek, yürek arasında bunların hepsini bitiriyorlar. Şeyh bunun hakkında ne diyebilir?

Şeyh (k.s.), cevapladı: "Lâ İlâhe İllalah, ihlâs kelimesidir. Onun ihlâsla denilmesi lâzımdır. O senin <okundur ki kendi makâmı>[260] ve maksadını tanır ve kendi işini görür.

Şiir

Bu kutsal kuş kanat açarsa
Kendi yuvasını bulacaktır

Soru:[261] Edâmallâhü bereketehü, Şeyh (k.s.)'e sordu: Evliyâların[262] hazzı **[490]** Allah'ın dört ismindeki derecelere göre çeşit çeşittir ve bunları her vakitteki kıyamları bu isimlerden birisi ile tanınır [263]هُوَ الْاَوَّلُ وَالآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالبَاطِنُ [*O, hem evveldir, hem âhirdir, hem zâhirdir, hem bâtındır.*] herkesin yararı bunlardan zâhirse, Allah'in gücünün acayip olduğundan endişe eder, yânî mahsulata (his edilenlere) endişe eder. Her kimin

259 L: Arapça beyitler yok.
260 < > arası S'de ilâve olarak gelmiştir.
261 Ç: Hikâye
262 Ç: Evliyâullah.
263 Hadîd 57/3.

bu adlardan hazzı batın ise O bâtına bağlı olan sırları endişe eder. Her kimin bunlardan hazzı Evvel'se, onun işi geçmişte olanlara bağlı olur. Her kimin hazzı bu adlardan Âhir'se onun işi geleceğe bağlı ve gelecekte ne olacağından haberli olur. Dolayısıyla Sultânu'l-ârifîn Ebû Yezîd Bestâmî (r.h.a), şöyle dedi: Bu dört isimden yararlanabilen kişi kâmil bir velî olur ve Şeyh Ebu'l-Kâsım Kuşeyrî (109), o kişi bunlara rağmen hâlâ kâmil bir veli olmamıştır demiş, onun sözüne göre, Evvel ve Âhir ve zâhir ve bâtın ilmini bilen kişi nasıl kamîl olamaz?

Cevap: Şeyh (k.s.), şöyle dedi: Evvel, Âhir, Zâhir ve Bâtın, yaradılışta yazılmıştır. Çünkü Evvel ve Âhir yaradılışın başı ve sonudur ve zâhir hisler alemidir ki gözle görülür. Bâtın melekût alemidir ki gözle görülemez ve bu iki âlemden ibarettir, bunlar mülk ve melekût âlemleridir, yânî zâhir ve bâtın âlemi bu sözü edilenlerin dördünün de ilmi yaradılışta yazılmıştır ve bunların dördünden de yararlanıp bunları aşan kişi, hâlâ yarım biridir. Ve bunların hepsi kalp sahibine âit olan yürek ilminin yanında bir şey değildir ve yürek ilmi bunlardan başka bir şeydir ve o ve tanrı sıfatı ve zâtı ilmidir.

Şiir

Onun aşkından konuşanlar[264]
Harfler ve nakıştan bir etek seriyorlar

Akılın mahcup olduğu medresede
Yürek levhasının sırlı norsını okurlar[*265]

Kimyâcılık nedir? Simyâcılık nedir diye sordular?:

Cevap: Şeyh (k.s.), şöyle dedi: Simyâcılık, kimyâcılığın mecâzıdır, çünkü simyâcının gösterebildiği mecaz ve hayal gücüdür ne hakîkat gücü ve kalp sahibinin her ne -ki kimyâcılık hakîkattir- öyle ki bakırın altına değişmesi, bir mecazın hakîkate **[491]** ulaşabilmesidir. Böylece kalp sahibi ne yaparsa yapsın o hakîkat kerâmettendir, öyle ki eğer öldürse öldürmüştür ve eğer ölü bir yüreği terbiye ile diriltse, onun ebedî dirildiğidir. Ve eğer kimyâ nazar ile tâlibin bakır vücudunu altına çevirse, gerçek altın olur ve revân hazîne -ki misâl yüzünden kalp sahibinin varlığına denir- bir kentten öbür kente

[264] H: می دانند
[*265] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (104) no'lu açıklama.

gider, her kimse bu ezeli saadetten yararlanabilse bu hazîne ve nasîbten haz alabilir, ama (cansız varlıklar) cemaât hazînesinden herkes yararlanamaz, çünkü o hareket etmez.

Şiir

Her kime bu kuvvet nasîb olursa
Kimyaya ve hazînelere kavuşur

Sıfatların değişmesinden sormuşlar ki zemmedilen sıfatlar gidip kaybolup yerine övülen sıfatlar geliyor mu? veya onlar aynı yerde çevriliyorlar mı?

Cevap: Şöyle dedi: Yok[266], o zemmedilen sıfatlar yok oluyor ve o övülen sıfatlar onların yerine geliyor. Öyle ki mâsiyet gidip yerine tâat gelir, riyâ gidip yerine ihlâs gelir ve onlar gibi zemmedilen sıfatlar gider, övülen sıfatlar onun yerine gelir.

Şiir

Karanlık yerine ışık gelir
Yılanın sokma acısının yerini panzehir alır

Yürek varlık memleketinin tahtı gibidir ve sıfat olan levvâme raiyyet (teba) gibidir. O zaman eğer yürek dev emrinde ve yüzük dev elinde olursa, onun memleketi, devin tasavvufunda olur ve raiyyet ona tabî olur ve onun zamime küçüğü bu varlığı o kuşatır [A 105] Ama eğer yürek tahtını ve yüzüğü devden geri alabilir ve mutmaîn nefse verebilirsen, bu memleketi tasarruf eder ve bundan övülen sıfatlar çıkar. Raiyyet ona tâbî olur ve iyi sıfatlar zâhir olur.

Şiir

Dev, yüzük ve süleyman tahtını[267] *alıp gitti*
Eğer yiğitçe geri alabilirsen, âferînler olsun sana

[492] حَسَناتُ الْأَبْرار سَيِّئاتُ الْمُقَرَّبين sözüne göre hasenât-ı ebrâr, seyyiât-i mukarribân nasıl olur? diye sordular.

---

266 Ç: yok.

267 Ş, Ç: خاتم تخت

Cevap: Şeyh (k.s.), buyurdu ki, ebrâr eğer bir ise ederlerse Allah için bile olsa, cennet ve ödüllendirme ümîdi ile ederler. Böylece tapma ve amelleri bir amaçla edilir ve orada bir vasıta vardır, ama mukarriblerin büyük gayretleri vardır ve onların Allah Azze ve Celle'ye tapmaları sadece Allah içindir, cennet teması ve cehennem korkusundan değildir. Bunlar aynı zamanda hem rızadalar hem de endişe içindeler. Hakk Teâlâ'nın onlar hakkında ne isteyeceği belli olana kadar öyledir.

Şiir

Çiçek demetini ne yapayım, ateş kıvılcımını ne yapayım
Bana iki dünyada senin köyünün bir kısım toprağı yeter

Şiir

اِلْزامُ جَفاكَ لی وَلَوْ فیهِ الْضَنّا وَ ارْفَعُ حَدیثَ الْبَیْنِ عَمّا بَیْنَنا

Soru: Bir toplulukta, Şeyh (k.s.), diyordu ki faiz almak büyük günahtır ve elîm bir azâbı vardır. Bazıları fakirlere borçla sattıkları malın değerini yükselterek veriyorlar ve ticârî malın üstüne fâiz çekiyorlar, onlar fâizin miktarını borç verdikleri zamana kadar yükseltirler ve ticari malın (siğilin) değerinin üstüne çekerek satarlar ve istedikleri parayı elde etmeyeceklerse satın yapmazlar, bu satış bâtıl olup fâizdir, denir. Bazı talebeler sordular ki وَ اَحَلَّ اللّٰهُ البَیْعَ وحَرَّمَ الْرِّبوا[268] [*Halbuki Allah, alışverişi helâl, fâizi haram kılmıştır.*] ama bu bir alışveriştir?

Cevap: Şeyh buyurdu ki, satıcı, müşteri, tanıklar ve kâtip, hepsi bu satımda bir fâiz olduğunu biliyorlar. İlk olarak kendileri on dinara ne kadar fâiz çekebileceklerini hesaplıyor ve filan zamana kadar ne kadar fâiz alacağını belirtiyorlar onu ticârî mal üstüne çekerek, sonra malı satıyorlar. Bunlar kendileri ne yaptıklarını iyi biliyorlar ve faizin üzerini giysi ile kapatıyor ve Hakk Teâlâ onu bilmez zannediyorlar, halbuki her işin bir niyeti vardır ve onun da niyeti ne olduğu bellidir, yine demişler ki: Şeyh, bu bir şer'i mekirdir.

Şeyh (k.s.), cevaplamış, "Ah, ah, şerîatta **[493]** mekir yoktu. Pâk ve hâlisti. Bunda bile mekir üretmişler".

---

[268] Bakara 2/275.

Şiir

Bu çeşit çeşit hileleri,
Hak bilmez de sen bilirsin

Ah, bu gizli ayıpların yüzünden,
Perde çekilirse neler olur

Soru: Bu zaîfin üstâdı Mevlânâ Şemsü'l-mille ve'd-dîn Tevekkülî Vâiz Erdebîlî (rh.a.), âlim biriydi. Şeyh (k.s.)'e sordu ki "مَنْ مَشى مَعَ عالِمٍ خَطْوَتَيْنِ وَجَلَسَ عِنْدَهُ جَلْسَتَيْنِ وَسَمِعَ مِنْهُ كَلِمَتَيْنِ وَجَبَتْ لَهُ جَنَّتانِ" nin anlamı nedir?

Cevap: Şeyh (k.s.), buyurdu ki bu kalp sahibinin indallah anlamında gelir yânî mühliser (Allah'a) peyrevilik ederek ona doğru iki adım adar, biri şerîat öbürü tarîkat adımıdır ve iki celsede onun yanında oturur, birisi ma nahialla-i anho şaran ve varan anlamak öbürü halvette masava Allah'ı mücahitle kesmek içindir ve iki kelime ondan duyar, birisi telkin ve tayyibe kelimesi إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ[269] [*Hoş sözler O'na yükselir.*] dur, öbürü onu hak etmek için nasıl kıyam edeceği ki bu tahkîk[270] ve yorum ve çözüm ister ve onu sadece kalp sahibi duyar ve terakkî etmeye şevki daha da fazla olur ve fazla gayret eder ve iki cennet ona vâcib olur.[*271] [272] لِلَّذينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنى وَزِيادَةٌ [*Güzel ameller işleyenlere cennet ve bir de ziyâde vardır. (Bu ziyâde Allah'ı görmeleridir)*].

Şiir

لِلْعَبْد مَسْئَلَةٌ لَدَيْكَ قَضاؤُها إِنْ كُنْتَ تَرْحَمُهُ فَهذا وَقْتُهُ
ما بالُ رِزْقِكَ لَيْس مِلْحًا طَعْمُهُ وَ يُزيدُنى عَطَشاً اِذاما ذُقْتُهُ

Soru: Âlimler Şeyh (k.s.)'e nasıl olur da âlimin uyuması zâhidin ibâdetinden iyidir? Diye sordular.[*273]

Cevap: Buyurdu ki, evet bu söz meşhûr hadîste bile gelmiştir, ama **[494]** âlim odur ki yüreği Allah Teâlâ'nın [B 105] tevhîdi ve şeyhlerin terbiyesi ile diridir ve onun gözü uykuda olsa bile yüreği Hakk Teâlâ ile münâcaat eder.

---

269 Fâtır 35/10.

270 Ç: حلّ تحقيق

*271 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (106) no'lu açıklama.

272 Yûnus 10/26; Ş: + وسعى بيشتر نمايد وجنّت وى را واجب شود

*273 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (107) no'lu açıklama.

Şiir

Din uyanıklarının yanında ibadetten daha iyi olan bir uyku vardır ki
Onun aslında uyanmak vardır

Soru: Bir âlim, bir talebeye: Hızır Peygamber (a.s.)'ın bâtın ilmi olduğu için bir gemiyi delmiş ve bir çocuğu öldürmüş? Eğer sizde bâtın ilmi var ise neden hiç kimseyi öldürmüyorsunuz? diye sormuş.

Cevap: Şeyh, o talebeye sormadan[274] önce demiş, neden demiyorsun ki biz Peygamberin Tabiiyiz, salavatullâhi [aleyh]. Eğer Hızır (a.s.) bir çocuğu öldürdüyse dervişler, ölü yüreği diriltirler. Dervişler, mirâca giden Muhammed (a.s.)'in peşinden gider ve peygamberin ümmeti sıfatı ile maksat ve maksûd peşinden gider. Ama Peygamber[275] (a.s.), kendi havsalası ve tâlib de kendi hafsalasına göre amel eder. Doğanın yemeğini asla serçe yiyemez.[*276]

Şiir

Kuş kendi cüssesine göre tane yer
Doğanın yemeğini serçeye veremezsin

Dost cemâlini ayna kadar görebilirsin ama
Şâyet perdesini açarsa iki âlemi bir zerre eder

Sordular, eğer yol aşılmışsa[277], tâlibin yapacağı bir işi kalır mı?

Cevap: Buyurdu ki başka iki iş vardır. Birisi Hazret-i Allah'ın onu kabûl edip etmeyeceğini öğrenmektir. İkincisi eğer, kabûl ettiyse hazîne anahtarının onun eline verilip verilmeyeceğini bilmektir. Eğer verilecekse iş tamamdır.

Şiir

O kimdir ki, azîz bilinip
Hazîne anahtarını eline koyarlar

---

[274] Ç: از شیخ سؤال کرده

[275] H, K, Ç: امَّا محمد

[*276] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (108) no'lu açıklama.

[277] L: که چون طالب منـــزل را قطع کرده باشد

[495] *Ya da o kimdir ki, bir muhabbet mührünün kaşına basılması için*
Sabah samimiyetle muhabbetten söz ediyor

Soru: Bir gün Mevlânâ Yûsuf Germrûdî va Pîre Emîr Ali[278], Şeyh (k.s.)'in yanında oturuyorlardı, fakih Yûsuf sordu ki "Tâlibler ve Tevbe edenlerin bir çoğu okuma yazmayı bilmeyen Türk, Tacik ve Kürtlerdendir. Onlar Arapça okumadıkları[279] ve bilmedikleri halde Allah'ın kelâmını duyduklarında, gayr-i ihtiyârî bağırmaya başlıyorlar, ama onlar aslında Kur'ân'ın mânâsını da bilmiyorlar, hatta âyetlerin korkudan mı yoksa ümîdden mi bahsettiğini bile bilmiyorlar. Bu durum bizi şaşırttı.

Cevap: Şeyh (k.s.), buyurdu ki, onların dili Türkçe veya Acemce bile olsa hatta okuma yazmayı bilmeseler de bunların yüreği her dile yeter. Yürek kelâm dilini bilir. Çünkü yürek arapçadır ve kelâm da arapça[*280].

Şiir

Hazretin talim yeri olan okulda
Yürek çocuğuna başka türlü ebced, dersini öğrettiler

Böylece levha ve defter dışında, harf ve sesle
Dilsizlik dili ile boya ilimleri öğrettiler

Soru: Pîre Zeyneddîn dedi ki Şeyh (k.s.)'in yanına gidiyordum. Fakîh Baba bana haber gönderip Şeyh (k.s.)'e şunu sormamı istemişti: Ben Şeyhin bendesi olduğumda zevk bana hâkim olur, orada kaldığım kadar o zevk benimle vardır. Eve döndüğümde bile bir haftaya kadar o zevk benden ayrılmaz, ondan sonra yavaş yavaş azalıp gider. Yine de Şeyhin yanına vardığımda bulunur. Ben Fakîh Baba'nın bu dediğini Şeyhe söyledim.

Cevap: Şeyh buyurdu ki, Hakk Teâlâ'nın tevekkülü ve Şeyh Zâhid (k.r.)'in gayreti ile, sen yavrulu bir yumurtayı buraya getiriyorsun. Ben o yumurtayı kırıp, yavruyu çıkararak sana veriyorum. Burada olduğun zaman o kuş uçuyor, eve gittiğinde yinede uçmayı devam ediyor ama sonra sen onun kanadını kesiyorsun, o uçamıyor ve uçuşu bâtıl oluyor.

---

[278] L: پـــیر علی

[279] S: İki beyit okumadıkları (halde).

[*280] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (109) no'lu açıklama.

[496] Şiir

Bu yumurtada bir doğan yavrusu vardır
Yuvası ve uçacak yeri bir lâmekândır

Ama onun ana kanadı kesilirse
Yeniden nasıl zirveye uçabilir?

Soru: Meliku'l-Ubbâd Cemâleddîn Urmevî şöyle dedi: Şeyh (k.s.)'e hazretlerine اَلْمُؤمِنُ كَالنَّحْلَةِ لا يَأْكُلُ اِلاَّطَيِّباً وَلايَضَعُ اِلاّطَيِّباً hakkında sordum.

Cevap: Şeyh (k.s.) buyurdu ki Îmân bâtınî işlerdendir ve îmânı kabûl eden yürektir. Yüreğin gıdası kelime-i tayibedir. Burada asıl olan Tevhîd ve onun fer'i İslâm'dır. Müminin yüreği Tevhîd gücüyle, şirkten temizlenir [A 106] ve onun fer'i İslâm'dır. Mü'minin yüreği tevhîd gücü ile temizdir ve onun dilinde Lâ ilâhe illallâh vardır.

Mü'minin, bal arısına benzerliğinin on yönü vardır:

Birincisi: Şu ki Hazret-i İzzet'in (Allah) vahyi[281] [282] وَ اَوْحي رَبُّكَ اِلَى النَّحْلِ [*Rabbin bal arısına da, ilham etti.*] bahşiş vermiştir ve mü'minin yüreğinde de îmân oturmuştur. اوُلئِكَ كَتَبَ فى قُلُوبِهِمُ الْايمانَ[283] [*İşte Allah bunların kalblerine imanı yazmış.*].

İkincisi: Arı, imâmsız ve Sultânsız hiç yerde ikame etmez ve mü'min <Peygamber (a.s.), sahâbe ve ehl-i İslâm'ın icmâsı ile>[284] tâbîî olmakla huzur bulur ve onlara karşı durmaz.

Üçüncüsü: Arı, eğer Sultânın yanına varsa hiç surette onun emrinin tersine gitmez ve huzûrunda veya gıyâbında onun işaretine doğru gider.[285] Mürid de kesinlikle huzûrunda veya gıyâbında pîrin işaretine doğru gider ve onun işareti olmazsa yaşamaz bile.

Dördüncüsü: Arı, çiçeklerde olan letâfeti alıp, Sultânın yanına götürür ve onun istediği yerde koyar. Onun gibi mürîd hem kalp sahibinin telkîni ile zâhir ve bâtında

---

[281] Ç: خلعت وى
[282] Nahl 16/68.
[283] Mücâdele 58/22.
[284] Ç: <بيغمبر وال او، عليهم الصّلوة والسلام>
[285] Ç: نرود

amel eder. O bir vakıadır ki **[497]** Onu pîrden başkasına diyemez ve pîrin işareti ile onun buyurduğu yerde koyar.

Beşincisi: Arı, ilk kendi peteğini düzetip doldurur sonra dışarıdaki yaratılmışlara[286] fayda verir. Onun gibi mü'min de ilk kendi bâtınını düzetip doldurur, ondan sonra zâhirde dînî faydası başka kardeşlerine de ulaşır.

Altıncısı: Arıda öyle bir doğal kural vardır ki karıncalardan ve sineklerden başka kimse onların peteğine yaklaşamaz. Eğer birisi oraya gelirse o ân onu dışarıya atarlar ve asla kimseyle yakınlıkları olmaz. Onun gibi mü'min de Hakk Teâlâ'nın emîrlerinin aksini gönlüne getirmez. Eğer birdenbire gelirse onu çıkarır ve muhaliflerle sohbet etmekden çekinir.

Yedincisi: Arı, zekâsı ile her mevsimi tanır ve işlerini ona göre ayarlar, öyle ki ilkbaharda tohumu için su götürür, çiçekler çıktığında, peteğini yaparak çeşit çeşit çiçeklerle onu doldurur. Çocuklu olacağı zaman o çiçekleri yer ondan sonra boş haneleri balla doldurur. [287] شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ اَلْوانُهُ فيه شِفاءٌ لِلنَّاسِ [*Arıların karınlarından muhtelif renklerde şerbet bal çıkar ki, onda insanlar için şifâ vardır*.] âyeti gibi müritlerinde zamanlarını ayarlamaları lazımdır ve onu boşuna kaçırmamalılar, çünkü onu kaçırmak ölümden daha kötüdür. Ölümde ümit vardır, zaman kaybında ümit yoktur. Eğer zaman değerini bilseler bâtınlarını düzetirler yoktur ve eğer zaman değerini bilseler batınlarını düzetirler.

Sekizincisi: Arı, dört ay -kırk üç ve o seneden iki dang (ölçü)- Sultân huzurunun halvetinde oturur ve onu seyretmeden başka bir iş yapmaz. Onun gibi mürîd de gece ve gündüzden iki dang, huzûr müşahedesi lezzetinde olan yüreğinin müşâhedesiyle meşgûl olmalıdır.

Dokuzuncusu: Arı, dışardan toplayıp getirdiği şeylerin hesabıyla meşgûl olmaz ve kendi topladığını, kendi de bilmez ve Sultânın izni olmazsa ondan yararlanmaz. Onun gibi mürîd de işiyle meşgûl olur, hesabla olmaz. Taatla meşgûl olur nazarla olmaz, amelle meşgûl olur tasarrufla olmaz.

Onuncusu: Arının, doğum yaptığı her defada[288] Sultânlığa layık olacak birkaç yavrusu olur. Arı beyliği yapmak için -sonra hepsi, ittifakla **[498]** en layık ve en

---

[286] Ç: خلق

[287] Nahl 16/69.

[288] Ç: بـــهارى

müstahak olanı Sultânlığa kabûl ederek ona bey'at ederler. Geriye kalanları dışarıya atarlar ve o işe karıştırmazlar. <işiyle meşgûl olursa>[289] Onların arasından eğer birisi bağımsız davranırsa herkes bağımsız sûrette onun ölümüne karar verir ve onu öldürüp, dışarıya atarlar. Bunun gibi mürîdin bir mercii ve mürşidi olmalı ve herhangi bir ses ve ahenkden kuşkulanıp yol değiştirmemeli ve kendi meşrebini bilmeli bu menzilde kendini rüzgara vermemelidir. Birçok tâlib ve yetenekli mürîd bu makamda tehlikeye düşmüşlerdir. Aslında iki kıbleli [B 106] namaz doğru olmaz, kıble bir, Allah Teâlâ bir ve Resûlullah birdir <ve Allah'a da bir yola tâbii olarak gidilir>.[290]

"اَلْمُؤمِنُ كَالنَّحْلَة" sözünün benzetmesinde on zahiri makamdan söz edildi ve on batını makam da "وَ اَوْحى رَبُّكَ اِلَى النَّحْلِ" âyeti vardır ki onu dil ile beyan edemez ve açıklayamazsın.

Şiir

Sırlar perdesinde birçok saz vardır
Onu da mahrem kulaklar duyabilir

Ama onların karşısında başka da bir sarı arı[291] vardır ki bu bal arısına benziyor ve o arı da hem bir sırlı hayat vardır. Onların da bir yere toplanmada ittifakları vardır ve Sultânları vardır, ama onların birkaç Sultânı var ve hepsini kabûl ederler ve onların her biri ile müttefik olurlar ve her saat birinin havasıyla çalışırlar, ve her biri nahl evi gibi kendisine ev yapar. Ama bunların evinden ne ışık verecek bir mum çıkar, ne de sefa ve tat verecek bal çıkar geri işleri bile bunun gibidir.

Şiir

Balından şeker yapan çıplak bal arısı
Atlas giyinen yararsız arıdan daha iyidir

Dedim: Ey hüdavendigâr, bu mürîdlerin ahvâlidir, Şeyhin ahvâlini nasıl bilebiliriz?

Buyurdu ki, bal arısı sultânının işi, iş buyurmak ve zevk vermek ve edeplere mevkûf etmektir, insanlar bunlara bakarsa, edepleri gösterir.

---

[289] L: <به دعوتی مشغولی کند> ; Ç: <به دعوی کردن افرازد>
[290] Ç: <راه خدا یکی>
[291] L: زنبور

Şiir

Bu tatlı nüktelerde bir tazelik vardır
Zevkinin halavetinde de rûhların sefâsı vardır

[499] *Rûh arkadaşı ki hassa camı bu şaraptan dolar*
Zevk bezmi ile yürekler kadehinden mey içer

Soru: Cemaleddîn Urmevî dedi ki, merhûm Hâce Muhyiddîn'in (revvahallâhü rûhuhü) vefâtından sonra, Mevlânâ Celâleddin-i Mâkî (revvahallâhü rûhuhü) Şeyh (k.s.)'in yanına gelip başsağlığı diledi. Halbuki onun kendi oğlu da ölmüş, büyük matem içinde ağlıyordu. Şeyhi de ağlatmıştı. Ondan sonra Şeyh (k.s.)'e: "Hepimiz ölümün hak olduğunu biliyoruz dolayısıyla onu kötülememeliyiz, ama kötü görüyoruz neden böyledir? diye sordular."

Cevap: Buyurdu: Mevlânâ, ölümün hak olduğunu biliyoruz. Her kulun iki evi vardır, biri dünya, öbürü âhirettir. Biz aslında o tarafı imar etmeye geldik. Ama nefsanî lezzetle bu dünyanın imâretiyle uğraştığımız için, kesinlikle âhiretimizi kaçırıyoruz ve o tarafın harâb olduğunu biliyoruz. Mâmur yerden harâb yere gitmeyi kötü görüyoruz". Mevlânâ, o ân Şeyhin ayağına kapanarak tevbe edip telkîn aldı.

Şiir

Gülzârdan, külhana (ateşe) gitmek
Çok üzücü bir şeydir

Ama külhandan gülzâra gitmek
Aydınlık göze, şenlik ışığı verir

Soru:[*292] Cemâleddîn-i Urmevî dedi ki, Şeyh (k.s.) Urmiyye şehrine geldiğinde şehrin müftüsü olan, Mevlânâ Salâhaddîn ve Mevlânâ Sadreddîn Meşhedî <Mevlânâ Mecdüddîn Ömer>[293] ve Şeyh Muînüddîn vb. Şeyh (k.s.)'in huzûruna ve ziyâretine geldiler hatta bazıları onu denemeye bile geldiler. Öğle namazını cemaat olarak kıldılar. Kazaen imam ilk teşehhüdü unuttu ve kalktı. Namazın sonunda sehiv secdesi yaptı. Namazdan sonra Şeyh (k.s.), buyurdu ki: "O kadar namaz kıldım ama bunun gibisini görmedim". O da: "Yanıldım ve secdesi yaptım." dedi. Şeyh: "Evet biliyorum, ama kalk

[*292] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (110) no'lu açıklama.
[293] H, K: < مولانا مجدالدين عسس > ; Ç: < مجدالدين >

tekrar namaz kılalım ki ben kesik kesik namazı hiç sevmem" dedi ve namazı tekrar kıldılar.

[500] Namaz bittikten sonra, Mevlânâ Mecdüddîn Ömer[294] (r.a.) *Sahîh-i Buhârî* ve *Müslim* de yazılmış olan meşhûr bir hadîsi hatırlatarak dedi ki "Bir kere Resûlullah (Sallallâhü aleyhi ve âlihi) ikindi namazında yanılıp ilk teşehhüdden sonra selâm verdiğinde iki tarafındaki sahâbeler onu haber etmişler ve Peygamber kalkarak namaz bittikten sonra sehiv secdesi yapmış ama hayret şey ki Şeyh ilk namazımıza râzı olmadı ve tekrar kıldırdı.

Cevap: Şeyh (k.s.), buyurdu ki namazın zâhirinden alınan anlam öyledir ve orada şer'î bir yanlışlık yok. Ama bu aslında şunu gösteriyor ki Resûl (salavâtullâhi aleyh)'ün her namazda bir mirâcı vardı ve Resûl (a.s.)'ün namazı bâtında mirâc, zâhirde namaz sûretindedir. O namaz da Resûl'ün gezisi çabuk bittiği ve ilk teşehhüd de mirâcın sonuna erdiği için, ona uygun olarak selâm verdi. Ama zâhir görevine baktığında ilk teşehhüd olduğunu anlayarak zâhirde düzensizlik olmaması için vücut görevini de yerine getirdi. Ama sehiv secdesini din tellâlları bunu müddetleri suistimâl etmesin ve hileler yürütmesinler diye yaptı. Ancak sûfîlerin mezhebinde Resûl (salavâtullâhi aleyh)'ün sehiv secdesi böyle anlaşılır.

Mevâlî bu sözü duyduktan sonra, hepsi tevbe ettiler ve Ramazan ayında halvette oturdular. Şeyh, Mevlânâ Salâhüddîn ve Mevlânâ Âsîk'in[295] sorunlarını da çözdü ve onlar da Şeyhe inandılar. Şeyh (k.s.)'e mürşidin nisanı nedir?" diye sordular. Şeyh buyurdu: "Şu gördüğünüz gibidir, yânî inkardan sonraki inancınızdır."

Şiir

Bu kelam duygusu ruhların gücü ve yüreklerin tanesidir
Dünyadaki can ve yürekler bu tane ile tuzağa gelir

Soru:[*296] Mevlânâ Muhammed Hatîb ve Muhammed Dehhüdâ en-Necârkıyân[297] rivâyet ettiler ki bir âlim Şeyh (k.s.)'e: "Hakk Teâlâ'nın bir kula yapılan zînâya rızâsı var mıdır?" diye sordu. Şeyh: "yok" dedi. O âlim: "O zaman neden ona güç, hareket ve dayanak veriyor?" diye sordu.

---

294 L: عمرو

295 K, Ş: خاصبك

*296 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (111) no'lu açıklama.

297 H: النجارقبان

[501] Cevap: Şeyh buyurdu ki, hareket veren ve o hareketi yaratan onun kendisidir. وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَما تَعْمَلُونَ[298] [*Halbuki sizi de, yaptıklarınızı da Allah yaratmıştır.*] Ama ben ve sen gâfiliz, جَزاءً بِما كانُوا يَعْمَلُونَ[299] [*Artık yaptıklarına mükâfat olarak*] âyeti gereğince neden kul o hareketi helâl yola harcamasın ve müslümanlara faydası olacak bir çocuk yetiştirmesin?

Şiir

اَتْبَغى لَذَّةً لَوْ ذُقْتَ تَبْقى اِذا ما ذُقْتَ فى اَلَمٍ وَخيمٍ

Ondan sonra Şeyh buyurdu: "Mevâlî, siz ehil diye kime dersiniz?" "ilimde ehliyet sâhibi olana deriz" dediler Şeyh dedi: "Şeyhler ona, ehil demezler, ancak iki âlemi ayaklar altına alan kişiye derler. Sizin dediğiniz hâlâ yarım bir insan sayılır".

Şiir

Bu cümle, hala, harf alemindedir
Ondan sonra mani halinden haber gelir

Mevlânâ sordu: İki âlemin üstünde ne vardır? Şeyh gülümseyerek dedi: "Bir şey ver söyleyim." O gün geçti. Ertesi gün Mevlânâ gelip oturdu. Şeyh: "Mevlânâ o bir emânettir, herkese denmez" dedi. اِنَّ اللَّهَ يَأمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمانات إلى أَهْلِها[300] [*Allah, size, emânetleri ehline vermenizi emreder.*]

Şiir

Çölde Kâbe tavaf edilemez,
Kâbe-i haremin etrafında tavâf edilir

Soru:[*301] Hacı Ali, babası Pire Necîb'den rivâyet etti ki iki âlim, Kelhorân'da Şeyh (k.s.)'nin huzûruna ulaştılar. Biri sordu: "Şeyh, ben bir yerde okudum, yazılmış her yüz yılda Tanrı lutf-i kereminden bir rüzgar esecektir ki kimin gırtlağına girse Allah Teâlâ onu bağışlayacaktır. O rüzgâr nedir?

---

298 Saffât 37/96.
299 Secde 32/17.
300 Nisâ 4/58.
*301 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" (112) no'lu açıklama.

Cevap: Her yüzyılda إنَّ اللّهَ يَبْعَثُ لِهذِهِ الْأُمَّةِ عَلى رَأْسِ كُلِّ مِأَةِ سَنَةٍ (رَجُلاً) يُجَدِّدُ لَها دَيْنَها e’ göre bir kalp sahibi bulunduracaktır ki her kim onun nefesini kabûl ederek ona tâbi olsa, Hakk Teâlâ onu bağışlayacaktır.”

[502] Şiir

خَليلَيَّ اِنّى كُلَّما لاحَ بارِقٌ[302] مِنَ الْأُفُقِ الْغَرْبِى <حَدَّدَلى>[303] وَجْداً
وَاِنْ قابَلَتْنى نَفْحَةٌ بابَلَيْةٍ وَجَدْتُ لِمَسْراها عَلى كَبِدى بَرْداً
وَلَيْسَ اِرْتِياحى لِلرِّياحِ وَاِنّما اِرْتِياحى لِقَوْمٍ اَعْقَبُوا وَصَلَّهُمْ صَداً

O öbür âlim <kafasında râfizî düşünceler vardı>[304] dedi:

“Şeyh, <Âişe-i Sıddîka>[305] ve Fâtıma-i Zehrâ (radıyallâhü anhüma)’yı rüyâmda gördüm.

Şiir

ياطَلْعَةٌ لَوْ قابَلَتْ شَمْسَ الضُّحى سَجَدْتَ لَها مِنْ هَيْبَةٍ وَجَلالِ

Onların[306] siyah baş örtüleri vardı.” Şeyh buyurdu: “Bunlar, ümmetin kıyamet ve şefâat hatunlarıdır. [307] Bir aksaklık varsa görenin inancındadır”. [B 107]

Şiir

Yarasanın karanlık arayan[308] nâkıs gözü
Güneş ışığını ne zaman görebilir ki

Onların[309] övgüleri söze sığmayacak olanları
Nasıl övebilirim ki söz kısa geliyor

Hangi dil onların[310] büyüklüğünü vasf edebilir
Samedin taharet nûrunu medhetmek sınırsızdır

---

302 Ç: باوق
303 Ç: yok.
304 Ç: <مذهب تسنّن داشت وپوشیده می کرد>
305 L, Ç: yok.
306 L, Ç: او را
307 L. Ç: او خاتون
308 S: بیند
309 L, Ç: مدحت او
310 L, Ç: که او را

[503] 3. FASIL

Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü)'in rivâyetine göre Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in meşâyıhın sözlerine dâir yaptığı açıklamalar.

Vakt hakkında: Şeyh (k.s.), buyurdu: Vakit, içeriye girendir ki Hakk Teâlâ'dan kişiye gelir ve o içinde vardır. Meselâ Hakk Teâlâ ezelde yaratılmışların ahvâlini belirtmiştir. Bu haller îmân, küfür, saâdet, fakirlik, zenginlik, sağlık, hastalık, üzüntü, acıma vb.dir ki onlar kaderleri yapar ve كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِى شَأْنٍ[311] [*O, her gün bir iştedir*] âyeti gereğince Hakk Teâlâ onların her birini kendi vaktinde zuhûr ettirir.

Şiir

Her bir kayıp nakış ki takdir perdesinde yapılmıştır.
Ayarlandığı vakitte, bu imkân aynisinde görülür ve

"اَلْوَقْتُ سَيْفٌ قاطِعٌ"ın mânası şudur: Bunlardan biri zâhir olduğunda, öncekisi kesilir, gece ve gündüzde olduğu gibi. Karanlık geldiğinde gündüzün ışığını yok eder; gündüz olunca, onun ışığı gecenin karanlığını keser.

[504] Şiir

اَلْعُمْرُ بَرْقٌ لامِعٌ وَالْوَقْتُ سَيْفٌ قاطِعٌ

"اَلصُّوفِى اِبْنُ الْوَقَتِ" Şu anlamdadır ki, kaderin hâmile bir karından, onun için (sûfî için) ne doğacaktır? Eğer şenlik doğarsa, bu onun oğlu olur, ve onun vakti bitene kadar öyle devam eder. Eğer üzüntü doğarsa bu onun oğlu olur, ve onun vakti bitene kadar öyle devam eder, başka hâller yânî fakirlik, zenginlik, sağlık, hastalık vb. şeyler de öyledir.

Şiir

Biz senin aşkının karnından doğmuşuz bunun için
Vakit olduğunda senin aşkından ayrı vaktimiz olmaz

İnsanlar vakit sahibinin onlara verdiği halden şaşırmamalı ve isyan etmemelidir, belki de o vakit onun gayret vaktidir eğer ters iş ederse onun zararı kendisine gelir.

---

311 Rahmân 55/29.

Şiir

O kan döken gamzen, bir ok atarsa
Edebsizlik eden her yürek cân kaybeder

Makâm hakkında: Buyurdu ki makâm ikâmet yeridir. Dünya ahâlinin makamı dünyadır ki orada sükunet ediyorlar ve ömürlerinde tâat ve mâsiyetten elde ettiklerine göre payları vardır. Eğer itâat etmişlerse onların yeri cennet mertebesi olur, günah kazandılarsa, onların yeri cehennemin dipleri olur.

Şiir

Bak! kendi makâmını nerede yapmışsın
Virane çöplük de mi? yoksa mukaddes bâr yerde mi?

Ama ehl-i sülûkun makâmı onların cehd ve büyük gayreti, maksat ve isteğine bağlıdır. Eğer Eûzu billâh, şeytan onu doğru yoldan <başka yola götürürse>[312] onun makâmı eğri yolda bulunur ki şeytan onu oraya götürmüş. Ama eğer bi-avnillâh doğru yolda sâbit kadem olarak yürürse şeytanın aldatmalarından emîn olup doğru yola girer, ve bu yolda baş koyarsa bu onun makâmı olur ve eğer sâlik[313] doğru yolda yürüyerek maksadına ulaşırsa, temkîn sâhibi olur. Bu onun makâmıdır.

[505] Şiir

Biz o eve gayret döşeğini sererek
Makâmsızlık makâmını hoş bir makâm yaptık

Ve eğer sülûkta, sâlik keşfü kerâmetlere ve kademe ulaşırsa veya cin, melek, cennet ve onun keyifleri, meyveleri, hûrî ve köşkleri, yemekleri ve içeceklerinden oluşan rûhânî bir âlemin yoluna baş koyarsa onun makâmı budur. <Yol [A 108] ve menzillerin olduğu kadar makâm da vardır.> [314] Yol sana gelirse makâm da sana gelir. Sonra makâm olmaz, olsa bile bu yollardan yüksektedir ve sülûksuzdur.

---

312 S: < به سبل بیرون برد >

313 L: ساکن

314 Ç: < > arasındaki yer yok.

Şiir

Cân bunun için cânân yolunda gezi yapar ki
O aşama, yol ve makâmda hicâb vardır

Aşıkların, eyere taktığı aşk ayağı
Visâl kurbunun hareminden başka yere basılmaz

Hâl hakkında: Buyurdu ki makâm aramakla elde edilir ama hâl aranmadan elde edilir. O Allah'ın bahşetmesidir. Kul riyâzetle kendisini ona lâyık yapmışsa, Allah fazlından ona gelir [315]...ذلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتيهِ مَنْ يَشاءُ وَاللَّه [*İşte bu Allah'ın ihsânıdır ki onu dilediğine verir. Allah (ihsanı bol olan, çok iyi bilendir.)*] Ve buyurdu ki bizde vâkıa vardır ve vâkıa hâli budur ki sâlik menzillerde kendi gayreti ve iktisâbı ile بَيْنَ النَّوْمِ وَالْيَقَظَة uykuyla uyanıklık arasında garip şekiller ve renkler görür. Akıl onu resmeder ve değerlendirir. Zâhir âlemine getirir ki ona vâkıa derler ve onun oluşmasında hiçbir terslik yoktur ve aklın ona sızıntısı vardır ama hâlde aklın sızıntısı olmaz.

Şiir

Resmeden bir aklın tasavvurunun dışında
Aşkın başka bir tür hâli vardır

Ama hâl gayretle elde edilemez, kesbî değildir. Hâlin gelmesinde aklın rolü olmaz ama vâkıayı akıl süsleyebilir. Hâlin girmesi bazen hızlı, bazen yavaş ve duraklamalıdır. Bu duraklama genelde, hâl Sultânı ona hâkim olunca ve hâl sahibi terakkî ederek sıfatlardan sıfatlara geçince ve hâl sahibi telvîn sahibi olunca daha da fazla oluyor.

[506] Zîrâ hâlden hale terakkî ediyor ve nûr ve güneş ışığı gibidir ki meyveleri yetiştirip onu çeşitli renk ve koku ile olgunlaştırıp pişiriyor.[316] Onun gibi hâl sahibinde bile çeşitli nûrlar değişik görünüşte o zâhir oluyor ve onu pişiriyor, öyle pişiriyor ki bir renk ve bir yönlü yapıyor ve onu ahvâlde dayanıklı ediyor şimdi o sarsıntılı durumdan çıkarak temkîn sahibi oluyor.

Şiir

Can damarları o tecellilerin serabını aldıktan sonra
Onun tat ve reng ve kokusundan her zaman bayılır

---

315 Mâide 5/54.

316 H, Ç: غوص

Kabz ve Bast hakkında:[317] Şeyh (k.s.), buyurdu ki kabz yüreğin tutulmasıdır. Bazen o kadar güçlüdür ki yüz de tutulur. Sâlikte havf ve recâ kabz ve bast vardır. Ama acemi sâlikte havf ve recâ vardır ve bitirmiş sâlikte kabz ve bast. Bu havf, recâ ile kabz ve bast sâlikin yüreğine Allah'ın yaptığı tasarrufdur, ama kâmil tasfiye olmadık ve sevap ve günah arasında kalan yüreğe [318]خَلَطُوا عَمَلاً صالِحاً وَ آخَرَ سَيِّئاً [*Bunlar iyi bir amel ile, diğer bir kötü ameli karıştırdılar.*] havf ve recâ girer ve Hakk Teâlâ bu iki sıfat yeni havf ve recâ ile onun yüreğini tasarruf eder. Ve bu iki sıfat, havf ve recâ, kuşun iki kanadı gibidir. Uçmak için ikisi de lâzımdır, biri ile olmaz. Sâlike sülûkta menzilleri aşabilmesi için ikisi de lâzımdır. Havf ve recâdan isteyerek çıkabilir, ama kabz ve basttan isteyerek çıkamaz. Kabz ve bast hangi yüreğe girerse, o yürekte Allah'ın tasarrufu olur, nefsânî tasarrufa yol verilmez. Yürek Allah'ın hazînesidir ve o hazîne sadece Allah'ın tasarrufunda olur. [319]وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْسُطُ [*Allah hem sıkar, hem açar.*] o yürekten istediğini alır, istediğini koyar ve bu o yürektir ki. "قَلْبُ الْمُؤْمِنِ بَيْنَ اِصْبَعَيْنِ مِنْ اَصابِعِ الرَّحْمنِ يُقَلِّبُها[320] كَيْفَ يَشاءُ".

[507] Şiir

O hazîne sadece pâdişâhâ âittir
Müceherlerde onun mührü varken, nâmahremin eli gelebilir mi?

Hakk Teâlâ kabz ve bastla yüreği tasarruf ederse onun eseri zâhirde görünür. Kabz ve bast sahibi (Allah) ona hâkim olur. Hakk Teâlâ onu ondan alır, yânî kabz ile onu kendiyle meşgûl eder. Ona ilim ve mârifet verip âlim ve ârif eder. [B 108] Sonra yine onu kendisine verir ve halkın irşâd ve hidâyeti için ona bast verip insanlık âlemine gönderir ve onu hâkim yapar.

<Bu beyti söyledi>:[321]

Şiir

İnsanlıktan uzaklaşmıştı, ve insan yararına
Kemal bulmak için, noksan evinde oturdu

---

317 L: Bu bahis yok.
318 Tevbe 9/102.
319 Bakara 2/245.
320 H, Ç: يقلبها
321 H, Ç: < وَاَنْشَدَ، قُدِّسَ سِرُّهُ >; K: yok.

Hakk Teâlâ'nın onu kabz ve bastla tasarruf ettiği gibi o da mürîdlerin[322] gelişme ve irşâdı için kabz ve bast sahibi olur. Böylece her bir mürîde onun lâyık olduğu şeyi verebilir ve mürîdin lâyık olmadığı ve götüremediği şeyi alabilir.

Şiir

Mutlak tasarruf yerinde, pâdişâh tarafından gelen bir el
Hükümranlık yüzünden mutlak hâkim olur

Heybet ve üns hakkında: Şeyh (k.s.), buyurdu ki Heybet ve Üns, kurb ve visâl ehline âittir. Meselâ eğer birisi büyük ve şevketli bir pâdişâhtan bir çağrı duyarsa, bir heybet yüreğine düşüp ona doğru giderse, pâdişâha yaklaştığı kadar heybet de daha fazla olur. Pâdişâhın ordusuna yaklaştığında o heybet güçlenir, sarayının önüne vardığında heybet daha da güçlenir. Pâdişâhın hassâlarını görünce yine güçlenir. Pâdişâhın kabûl yerine girip sultânın azametini görünce tasa ve heybet ona hâkim olur, bazen olur ki Sultânın azamet ve heybetinden kendini yitirir.

Şiir

اَهابُكَ لاَلَّتى مِنِّى وَلكِنْ اَهابُكَ هَيْبَةَ الْكَلَفِ الضَّنِينِ

Her kayıp korkutucu olur. Ancak, her korkutucu her zaman kayıp olmaz ve bazen **[508]** hayret ona hâkim olur.

Şiir

Eğer aşık kendini kaybederse, ayp edilmez
Zîra O hazretin huzurunda hayret içinde hayret olur

Ama eğer görüşme tekrar olur ve pâdişâh ona lutfetmeye devam ederse, o korku ortadan kalkar ve o heybet Üns'e değişir ve kişi alışır.

Şiir

Zavallı cân, dost visâlina alışırsa
Gayrilerden bile cesurluk alır, kendisinden bile korkabilir

---

[322] Ç: مرشد

O zaman Üns, heybete göre daha özel ve maksûda daha yakındır. Böylece, şâyed Üns sahibine, dünyanın belâsı yağsa bile Onun üns safâsına bir zerre bile kederlik düşmez.

Şiir

وَلَوْ قيلَ لى ماذا لَقيتَ من الْمُنى لَقُلْتُ مُنى مَنْ اَحَبَّنى الْقُرْبُ
فَكُلُّ بَلاءٍ في رِضاهُمْ غَنيمَةٌ فَكُلُّ عَذابٍ فى مُحَبَّتِهِمْ عَذْبٌ

Hayret sahibi, heybet ve üns ortasında durur. Heybette olanlar, heybet ve onun gaybetine öyle girerler ki o kemâl, cemâl, saltanat ve süslemeden ayrılmaya hiç yürekleri olmaz.

Şiir

Dost köyünde o kadar aşıklar vardır ki
Cânları ve cânânları ile kendilerinde hiç korkuları olmaz

Ama hayret sahiplerinde ayrılmak ve kaçmak gücü vardır. Ancak, hayrete o kadar gark olurlar ki o hâlde görürler ama ne gördüklerini bilmezler, duyarlar ama ne duyduklarını bilmezler, konuşurlar ama ne konuştuklarını bilmezler, âşık olurlar ama bilmezler kime, kendilerini kaybederler ama kaybettiklerini duymazlar müslüman olurlar ama İslâm ve küfür farkını anlamazlar.

Ve şu beyti söyledi:

Âşığım ama bilmem kime
Ne müslümanım, ne kâfir, ben neyim?

Ama üns ehli hazretin lütfu ile bu halden çıkmışlar ve onun lütuflarına alışmışlardır.

Şiir

Dost lütuf hali ve üns mesnede öyle yerleşir ki
Hiçbir hayâl onun hayâline gelmez

[509] Tevâcüd, Vecd ve Vücûd hakkında: Şeyh (k.s.) buyurdu ki tevâcüd, mübtedîye aittir. Vecd ort durumda olana ve vücûd bitirmiş olana. Tevâcüd ehlinin, kı-

zarma, titreme gibi bir tiksinmesi olur. Çünkü onun yüreği hastalıktan yeni çıkmıştır. Ama sağlık ve kuvveti tamam değildir ve gaflet uykusundan uyanmıştır ve hastalıktan yeni kalkan kişi gibi titreme ve tiksinmesi vardır ve söz duyunca titreme ona hâkim olur ve semâ' ve hareket ederse teklif yüzündendir [A 109]. O hastalıktan kalkma[323] hareketi, sağlık ve hastalık aralığında olduğu için, hareketsizlik sayılır, onun gibi vecd ve tevâcüd arasındaki hareket de, hareketsizliktir. Bu kişiyi vakit kaldırıp, zevke getirse bile, irâdesi kendi elinde değildir.

Şiir

Kendi eli ile, kendi yakasını çeker
Kahır ve irâde[324] *meydana gelir*[325]

Ama ne kahrı onun irâdesini alır
Ne de kendisi irâdesini gösterebilir

Vecd, korkusuzluğu asla elinde olmadık kişiye aittir. Vecd sahibi, hastalıktan sağlığa kavuşan kişi gibidir. Onun cismi rûhânî olmuş, yüreğine rabbânî vâridatlar girmiş. Vâridâtlar yüreğe girdikten sonra, kişinin Sultânı güçlü olursa, onun vecd'deki hareketi güçlü olur ve aynı zamanda onun korkusuzluğu kendinden daha da uzaklaşır, ama aksi halde onun hareketi zayıflar. Bu bir şaşa değirmen gibidir ki eğer suyu çoğalırsa hareketi güçlenir ve tiğiri onun ağır taşını hafif ve kolay döndürür, bunun gibi eğer vücut sahibine rabbânî vâridât ne kadar güçlü olursa onun cismani ağırlığını daha kolay götürür. Vecd sahibinin kendi elinde hiç korkusu olmaz. Bazen vecd, hâl ve vâridâtlar ona o kadar hâkim olur ki, onu yaralasalar veya bir uzvunu kesseler bile hiç duymaz. Vâridatlar azaldıkça, kendinden haberli olur.

Mesela, eğer bir doğanın gözünü kapatsalar, sonra gözünü açıp onun avını gösterseler, o avın peşinden uçar ve onu yakalamadan huzurlu olmaz. O zaman vecd ehli de **[510]** kavvâl şunu duydu: Menzil, makâm ve hâlinden haber verseler rûhaniyet onlara gâlip olur. Gözünün önünden perde çekilir ve onun makâmları ve hâli keşf olunur ki ona vecd denir.

---

[323] H: بیمار ناقه خیر

[324] L: بقدر و اختیار

[325] Ç: Bu beyit yok.

Şiir

وَكُنْتُ بِلا وَجْد اَمُوتُ مِنَ الْهَوى وَهامَ عَلَىَّ الْقَلْبُ بِالْخَفَقانِ
فَلَمَّا اَرانِى[326] الْوَجْدُ اَنَّكَ حاضِرى شَهِدْتُكَ مُوجُوداً بِكُلِّ مَكانِ

O zaman vecd sahibi, kendi hâl ve vaktini takib eder. Kendi hâl ve vaktini bilip[327] onun sonuna erdikten sonra, kendine gelir.

Şiir

Av havasının zirvesinden, döner
Avı çengele (pençeye) alınca döner

Ama vücûd sahibinin vakit ve hâli dayanıklıdır. Rabbânî vâridâtlar ona hâkim olur ve o hâl ile hareket edip etmeyeceğine kendi karar verebilir. Ama kendi yerinde sâkin olursa, zâhirî hareket etmeden kendi hâli üzere seyr u sülûk eder. Tıpkı Ebu'l-Kasem Cüneyd Bağdâdî (r.a.), gibi. O, semâ'da zâhirî hareket etmiyordu. Bu yüzden, semâ' ve vecdte olan, oradaki dostlar ve şeyhler ona: "Hareket etmeyecek misin?" diye sordular. O da: "Siz hareket etmediğimi nereden biliyorsunuz?" dedi. "Biz zâhirde hareket ettiğinizi görmedik." dediler. O da "وَتَرى الْجِبالَ، تَحْسَبُها جامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحابِ" Nem 27/88 [*Bir de sen dağları görür, onları hareketsiz sanırsın. Halbuki onlar bulut geçer gibi geçerler.*] âyetini okudu. Yânî siz dağları görüp onları sakin zannediyorsunuz, halbuki bulut gibi seyrediyorlar.

Şiir

اَلْوَجْدُ يُطْرِبُ مَنْ فِى الْوَجْد راحَتُهُ وَالْوَجْدُ عِنْدَ وُجُودِ الْحَقِّ مَفْقُودٌ
قَد كانَ[328] يُطْرِبُنِى وَجْدى فَاذْهَلَنِى عَنْ رُؤْيَةِ[329] الْوَجْدِ مَنْ بِالْوَجْدِ مَقْصُودٌ

Şeyh bu vücuda makam hâleti derdi, yânî durduğu yerde belirtilen hale kavuşabilir, çünkü vecd ehlinin hâl ve vecde gelmeye irâdeleri olmadığına karşılık, vücûd ehlinde irâde **[511]** vardır ve bu irâdeden dolayı, hareket etse veya etmese bile, deminki hale kavuşabilir.

---

326 Ç: رعانى
327 S: براند
328 Ç: من كان
329 S, L, Ş: عن روايه

Başka bir zaman (k.s.) buyurdu ki Tevâcüd, cisme göre semâîdir; vecd, gönle göre semâîdir; vücûd ruh'a göre semâîdir. Tevacüd sahibi olan kişiye kendi haleti zâhir olunca, o hâletin sertlik ve hiddetini yatıştırabileceği miktarda hareket etmezse onun vücûduna zahmet olur. Vecd ehli vâridât-ı rabbânînin gelmesinden önce, eğer kendisine kulak astığında hareket etmezse, onun yüreği yorulur [B 109] ve üzülür. Ehl-i vücûdun irâdesi olsa bile, kendi rûhanîyetini tâkib ederek ona gelen neşe ve zevkte hareket etmez ve seyir yapmazsa onun ruhu yorulur. Meselâ eğer hızlı uçan kuşun veya hızlı koşan kişinin uçuşu ya koşması engellenirse, onların uçuş veya koşmasına zarar gelir. Semâ'ın, söz edilen üç[*330] türü de mübâhtır, avamın semâ-ı vecd havâssın; semâ-ı vücûd ise havassü'l-havâs olan sûfilerin nasîbidir.

Şiir

اَلذِّكْرُ يُونِسُنِى وَالْوَجْدُ يُطْرِبُنِى وَالْحَقُّ يَمْنَعُ عَنْ ذاوعَنْ ذاكا
فَلا وَجْدَ وَلاسِرَّ اُسِرُّبِه حَسْبِى فُؤادى اِذا نادَيْتُ لَبَّاكا

Üstelik avâmın semâsı üç kısımdan ibarettir: Ayak yere vurma, raks ve âdet. Ayağı yere vurma, bid'at ehli kadın ve erkeklerin mendille oynamalarından ibârettir. Raksetme, ehl-i bidât yaptığı gibidir ki bazı gençler ve onlar dışındakiler başlarını birbirinin ayaklarına koyarak, tekellüfle birbirlerini sema'a çekiyorlar ve nefsânî ve şehvânî hareketler ediyorlar. Âdet semâî o dur ki fısk ehli ve tamahçılar, seyirci kadın ve erkeklerin önünde ve nehiy edilen toplumlarda yapıyorlar. Bu üç semâ' mutasavvıfların görüşüne göre haramdır. Mübâh semâ' gönül ehlinde bulunur ve Hakk Teâlâ'nın verdiği neşe, zevk ve heyecan getirir.

Şiir

اَلْوَجْدُ بَعْدَ وُجُودِ الْحَقُ بُهتانٌ وَالذِّكْرُ دُونَ حُجُودِ الذِّكْرِ نِسْيانٌ

Cem' ve tefrika (dağınıklık) Hakkında: Buyurdu: Cem', ikidir; tefrika da ikidir. İlk tefrika şudur ki **[512]** havâtırını (düşüncelerini) dünyevî ve nefsânî alâkalardan ayırsın ve kendisini o dağınıklıktan toplasın. Nefsânî dağılmayı reddetmesine birinci cem derler. Bu sâlikin mücâhede etmesiyle olur ki nefsi ile savaşır ve her an nefsânî hevâ ve alakaları reddeder. Elbette bu ilk cem, müntehîler ve ehl-i kemâlin yanında, tefrika sayılır, zira o hâlâ kendisiyle meşgûldür. Kendisiyle meşgûl olmak bir tefrikadır.

[*330] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (113) no'lu açıklama.

Şiir

Sâlik o an cem' olur ki kendisinin dışında
O çölde gezerse orada, kendinden çıkmak vardır[331]

İkinci cem' -ki cem'ul cem'dir.- öyledir ki kişiyi kendinden alıp, Hakk'la meşgûl eder ve kulun bu iki hâlden başka çaresi olmaz, yânî o, ya kendisi veya bir başka şeyle meşgûl olur veya Hakk'la meşgûl olur. O zaman eğer daima cem'de cem' olsa, bu insanlıktan çıkmak anlamında olur ve şerîat ahkâmını yapamaz, eğer daima kendi veya bir başkasının tefrikasında yaşarsa, o hâl ona kapalı olur ve mârifet elde etmez. Dolayısıyla gerek cem'de gerekse farkda bu durum olur. *Sahîh-i Müslim* (110)'de Peygamber (s.a.v.), Hanzala b. er-Rebî' el-Esedî (111) rivâyetiyle şöyle buyurdu:

" وَالَّذی نَفْسی بیَده لَوْ تَدوُمُونَ عَلی ما تَکُونُون[332] عِنْدی وَفی الذِکْرِ لَصافَحَتْکُمُ الْمَلائِکَةُ عَلی فُرِشِکُمْ وَفی طُرُقِکُمْ وَلکِنْ یا حَنْظَلَةُ ساعَةً، ثَلثَ مِرارٍ [?]"

Vahiy indirdiği zaman peygamber aleyhi's-salâtü ve's-selâm da dünyadan kopuyor ve Âişe[333] <radiyallâhü anhâ>[334] ye şöyle buyuruyor: "کَلِّمینی" (112). Hadîslerde sâbittir ki şâyed dâimâ o halde kalsaydı, halk onun irşâdından ve dînî tâlimlerinden yararlanamazdı.[*335]

O pâk ışık, dâimâ cem'u'l-cem'de kalsaydı
Bu kısım toprağın hali, ne zaman ıslah olurdu

Şiir

فَما فی جَمْعِنا اِلاَّ اصْطِلامٌ وَفی تَفْریقِنا حُسْنٌ وَجَمْعٌ

[513] Fenâ ve Bekâ Hakkında: (k.s.), buyurdu ki her ölüm fenâ olsa da her fenâ ölüm değildir. Bu tâife, zâhirî bekâyı, bekâ bilmezler, zira kimse ebedî bekâdan, hayat elde etmedi ve kendi yüreğini diriltmediyse, ölü yürekle ölür, Haşr günü dirilse bile, ölü yüreklilik hüsranı onun yanındadır ve yürek dirilik nimetini kaçırmıştır.[336]

---

331 L: Beyit yok.
332 L, K, Ç: تکونون
333 Ş: Hatîce'ye
334 L, K, Ç: yok.
*335 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (114) no'lu açıklama.
336 Ş, Ç: + وَاَنْشَدَ

Şiir

Her kimse bu hayattan bir koku alamadıysa[337]
Anadan ölü doğup, leş gibi ölmüş gibidir

Ama bu tâîfenin görüşünde Bekâ, fenâdadır, yânî kendisinde [A 110] ölmekse, bâki olmaz [338]"مُوتُوا قَبْلَ اَنْ تَمُوتُوا" ve وَ حَیاتی فی مَماتی وَ مَمَاتِی فی حَیاتی nun maksadı insanlıkta nefsânî sıfâtların fenâ olmasıdır. Yânî ölmeden önce ölmelisiniz ve haşrde dirilmeden önce dirilmelisiniz ve hayat ölümden sonra geldiği için "مُوتُوا"nun anlamı şudur. Eğer zâhirî ölüm gelmeden dirileceksiniz, ondan önce kendiniz ölünüz. Yânî ölüm, mezar, kıyâmet ve âhiret hallerini belli edin ve görün. Böylece yakîn sahibi olursunuz ve gabya îmân etmeyi, yakîne îmân etmeye çeviririsiniz (k.s.), buyurdu ki nefsânî lezzetlerden fâni olunmadan, bekânın duru meşrubatından içip zevk alınmaz.

Şiir

Nefsani lezzetlerden fenâ üstüne fenâ kazanırsan
Onun zevkinin sefâsından Bekâ üzere Bekâ görürsün

Aynı şekilde söyledi: Fenâ üç kısımdır, bekâ da üç kısım.[339] Zâhir fenâsından sonra sıfat bekâsı gelir, yânî zâhir kaybolmayınca sıfat öne gelmez. Cân gibidir ki sûretten kayıptır ve sıfat seyrân etmektedir.

Yine[*340] biri, sıfat fenâsıdır ki ondan sonra rûh gelir, yânî insanlığın mutlak sıfatları olan akıl, his, düşünce, zannetme, ve hayal gibi hislerden boşalıp, kaybolmadan rûh mânâ âleminde aşkta bâki olmaz.[341]

Şiir

[514] *Yürek kuşu ki eskiden yersiz ve yurtsuzdu*
Şimdi aşk halinden bir yuva yaptı

Uçtu ve aşka sarıldı
O an akıl ve cana bıçak vurulan gibi oldu

---

337 Ç: Birinci mısrası yok.
338 S: باقی نمیرد
339 K: فنا وبقا سه نوع است
*340 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (115) no'lu açıklama.
341 K, Ç: + وَانْشَدَ، قُدِّسَ سِرُّهُ

Yine biri, rûhun fenâsı, Hakk'ın bekâsındadır. Bunda, kişi tamamen kendisinden fâni olmazsa, Hakk'ta bâki olmaz, yânî kendi varlığından tamamen fâni olmazsa, Hakk varlığına kavuşamaz.[342]

Şiir

لا كُنْتُ انْ كُنْتُ اَدْرى كَيْفَ الطَّريقُ اَلَيْكَ
اَفْنَيْتَنى عَنْ جَميعى فَصِرْتُ وَقْفاً عَلَيْكَ

Gaybet ve Huzur Hakkında: Buyurdu ki: Gaybetin bir türünde kişi zâhirde kayboluyor. İkinci türünde kişinin yüreği kayboluyor. Zâhirde kaybolma öyledir ki cehennem ya da başka bir şeyin harfinden veya Kelâmullâhın âyetini duymaktan ötürü kişi zâhirde gâib ve unutkan olur. Bu zâhirî kaybolma öyledir ki kişi his ve hareketten kalır ve bu durumda bazen olur ki yürekte bile gâibtir. Bazen yürekte hâzır ve sadece zâhirde kaybolur ki buna zâhirî kaybolma denir. Yürek kaybolması ilâhî azamet ve dehşetindendir. وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّه يَحُولُ بَيْنَ الْمَرءِ وَقَلْبِه[343] [*Bilin ki Allah, hakîketen kişi ile kalbi arasına girer.*]

Şiir

اَزْعَجَنى عَنْ وَطَنى غَرَّبَنى شَرَّدَنى حَتَّى اِذا غِبْتُ بَدا وَاذِ بَدا اَغْيَبَنى[344]

Ama huzûr, eğer kendisi ve halktan kaybolup, Hakk'ta hazır olursa, ona muhâzıra ve huzûr denir.

Şiir

Mum gibi onun huzûrunda eriyip bittiklerinde
Kendilerini halk ve âlemin arkasına verdiler

[515] Sahv ve Sekr Hakkında: Buyurdu ki sahv akıl ve insanlık âlemidir, sekr ise aşk alemi. Kim sahv halinde olsa akıl ve insanlık aleminde olur. Kendisiyle ve başkalarıyla, dünya ve âhiret halleriyle meşgûl olur. Bu irâdenin olduğu bir âlemdir.

---

342 K: + ve Şeyh Ferîdüddîn Attâr şöyle dedi:
چون روح در نظاره فناگشت، اين مگو نظّارَةُ جمال خدا جز خدا نكرد

343 Enfâl 8/24.

344 L, K: Arapça beyit yok.

Sekr ise bir sarhoşluk ve aşk âlemidir. Kişi aşk âlemine ulaşıp, aşk havası ona etki ederse, onda sekr ve aşk sarhoşluğu bulunur: Mısra: “Şarap, içmeden sarhoş eder”.

Ondan sonra, sarhoşluk galip (hâkim) olursa, akıl ondan kaçar.

Şiir

Aslan öldüren aşk, yürek ormanına gelirse
Tilki tarzlı akıl onun, bağırmasından korkup kaçar

Ve her birinin sarhoşluğu, içtiği şaraba bağlıdır. Öyle ki aşk şarabı güçlü olduğu kadar, sarhoşluğu bile güçlü olur. Sarhoşluk kemâle vardığında, kaybolmaya neden olur, ama kemâle varılmazsa, sarhoşluk kaybolmaya sebep olmaz. Kişi insanlık sıfatları, akıl, his, düşünce ve zannetme âleminde olunca, aşk âleminde adım adamaz. Çünkü aşk âlemi insanlık sıfatı ve akıl için tehlikelidir.

Şiir

Böyle şarap, kan, ve kadeh’den oluşan meclise
[B 110] Candan geçen âşık gerekir, serseri dost değil

Aşk şarabı içmeden, onun akıl ve insanlık sıfatları bir yana çekilmeden, onda sekr cüret ve yiğitliği bulunmaz. Ama aşk şarabını içerse, akıl köşeye sokulur ve sekr gâlip olur ve o âleme ayak basar. Sarhoşluktan yiğit olmazsa varlık ve cânı terk edemez, hakîkat denizine dalamaz ve hakîkat kapısına erişemez.

Şiir

Şarap sarhoşu olmadan önce, cân irâdesi elimdeydi
Sarhoş olarak cân ve varlığın sırtına ayak vurdum

Sekr ehli irâdesiz olur ve bunların elinden terbiye ve irşâd gelmez.

Zevk ve Şurb Hakkında: Buyurdu ki zevk ve içme, tecellî ve keşif sonuçlarından olup nûrlu veya zâhirîdir. Eğer tecellî nûrluysa onun zuhûrundan, mânâlar, zevk ve mârifet hâsıl olur. Ondan yararlanan kişide zevk sevinç ve heyecân bulunur. **[516]** Eğer tecellî zâhirî olursa, zuhûr mânâlara tanıklık eder. Bunların keşif ve müşâhedesin-

den ve gözlerinin lezzet almasından sonra, visâl hasıl olur ve onların görmesi ve visâlinden sonra içmek gerekir. Şimdi, bu içme ve şarap üç kısımdan ibârettir.

Bir kısmı mü'minler ve sûfilerin avâmına aittir ki ona "شَراباً طَهُورا" denir ve onu içenden visâl, dilek ve temennî hasıl olur.

Şiir

اَما وَالْهَوى لَوْ ذُقْتَ كَأْساً مِنَ الْهَوى لَما كُنْتَ مِنْ بَعْدِ الْهَوى تَشْرَبُ الْخَمرا
شَرِبْتُ الْهَوى وَالْخَمْرَ صِرْفاً كِلَيْهِما فَكانَ الْهَوى عِنْدى اَشَدَّهُما سَكْرا[345]

İkinci şarap, o şaraptır ki Hakk Teâlâ onu hâs kullarına sağlamıştır. O, aşk ve muhabbet şarabıdır, onu içmekle masivâyı terk etmek ve vusûl hâsıl olur.

Şiir

فَاَسْكَرَ الْقَوْمَ دَوْرُ كَأْسٍ وَكانَ سَكْرى مِنَ الْمُديرِ[346]

Üçüncü şarap, Hakk Teâlâ'nın, havassü'l-havâs'a sağladığı şaraptır ki ona mârifet şarâbı denir bu kısımda ve kişi içkiden kontrollü içerek sağlık kazanır, emîn olur ve ondan dolayı hiçbir zaman sarhoş olmaz.

Şiir

O hâs şarâbın visâlden ayrı kadehi olmaz
Hicâb ötesinde sarhoşluk, bezm, şarâb ve kadeh vardır

Şarap içmek her kişinin kapasitesine göre farklıdır. Yânî kişinin inşirâhı çoğaldığı kadar, zevk yeri de fazla olur. Ve içmek için küçük kadeh ve küp kullanılır. Kadeh yarım insanlara aittir, peymane ve küpçük olgun insanlara <Ve okudu>: "هَرُم خمّى باى پيمانه باور" [347]

Şiir

وَلَنا باطِيةٌ مَمْلُوَّةٌ لَوْ تَحَنَّى الْفيلُ فيها لَسَبَحَ

---

[345] L: Arapça iki beyit yok.
[346] L, Ş: Arapça beyit yok.
[347] H, Ç: + : قُدِّسَ سِرُّهُ <وشيخ فرمايد>; K: < yok >

Zevk de iki türdür: Biri mânâ hâllerinden zuhûra gelen zevktir, ikincisi **[517]** şarâbtan hâsıl olan zevk.

Şiir

اِنَّمَا الْكَأْسُ رِضاعٌ بَيْنَنا فِاذا مالَمْ[348] نَذُقْها لَمْ نَعشْ

Şaraptan "شَراباً طَهُورا" visâl istek ve temennisi elde edilir. Şarap içmesinden aşk ve mâsivâyı terk etmek hâsıl olur. Mârifet şarabının içilmesinden lezzetler ve hazların bırakılır, hakîkat mârifet-i hakîkat ve hakk-ı hakîkat elde edilir.

Şiir

شَرابُنا شُرْبُ الرُّمُوز[349] وَ رَوْضُنا وَجْهُ الْحَبيبِ وَنَقْلُنا الْاَسْرارُ

Mahv ve İsbât Hakkında: Buyurdu ki mahv iki türdür: Biri, Hakk Teâlâ'nın kendisinin mahv ve isbât etmesidir. Diğeri ise kulun gayret ederek mahv ve isbât elde etmesidir. Kulun gayretle elde ettiği mahvda, kul mâsivâyı mahv eder, hazret-i ilâhiy-i isbât eder ve beğenilmedik sıfatları mahv eder ve buna tebdîl denir.

Ama Hakk Teâlâ'nın ettiği mahv ve İsbât iki türdür: Birisi odur ki kulun yüreğindeki küfrü mahv, Îmânı isbât eder hem de mâsiyeti mahv ve tâatı isbât eder. Öyle ki [A 111] levh-i mahfûz'da, takdîr ve muallak hükme göre kaydedilmiştir ki Allah bir şeyi mahv edebilir, şeyi isbât edebilir, eksiltebilir veya fazla yapabilir. Böylece kulun yürek ve dilinden başkaların zikrini mahv ve kendi zikrini isbât eder. İkincisi, kendi yolundaki sâliklerde insanlık eserleri mahv ve kendini isbât eder <yani onları kendilerinden fani eder.>[350] Allah, kendisinde bâki eder ve yine de onu, (insanı) kulluğunu yerine getirebilmesi için kendine verip, isbât eder.

Şiir

O bekâ'nın fenâsında mahv olur
Sonra isbât ve bekâdan bir cüppe giyinir

---

348 H: لما

349 Ç: شراب الرموز

350 Ç: yok.

Kendi âdetinin fenâsında fânî olur
Hakk'ın, bekâsında bâkî olur[*351]

[518] Setr ve Tecellî hakkında: Buyurdu ki: Setr örtüdür ve tecellî, keşf örtüsü ve gaflet ve örtü anlamındadır[352] ki <kullara verilir ama avâm kullar onu beğenmezler ve canlarına zahmet bilirler. Bu durum, Hakk Teâlâ'dan gelen bir iştir>[353] Havâs için bu bir lütuf ve rahmettir, çünkü eğer dâimâ tecellîde olsalar, dağılırlar ve insanlığın gerekleri, ibâdet ve kemâlât kazanmadan kalırlar. Bunun için bazen tecellî hâlinde Hakk Teâlâ'nın mârifeti ile uğraşırlar ve bazen kapalı durumda, sünnet ve şerîatı tâkip ederek halkın irşâd ve terbiyesiyle meşgûl olurlar.

Şiir

Halk, aşk ahengini başka bir perde de
Âşıklarının sırrı ne zaman perdeden çıkar

Tecellî ise çeşit çeşittir. Lütfî[354] -cemâlî tecellî; kahrî-cebrî[355] tecellî; sûrî-nûrî tecellî. Kahrî ve celâlî tecellî hakkında denir ki, kula bu sıfat mütecellî olursa, fenâ ona lazım olur ve cismânî[356] âdet ve insanı meyler mahv edilmelidir, ve bu arada başka şeylere yol vermemek için gayret lazımdır.

Eğer mâşûkun gayret yüzü tecellî ederse
Ben ve bizin resmi ve ismini yıldırım gibi yakar

Bu lütfî ve cemâlî tecellî, sıfat olarak kula eriştiğinde, kişiyi kendinden alsa bile, onu saklar ve geliştirir. Bir gölge gibidir ki, güneş ışığı ona vurunca, onu ondan alır ve kendi varlığında mahv eder, güneş gizlendiğinde yine de gölge çıkar.

Şiir

Bazen cemâl güneşi, lütf tecellî yerinde
Gölgenin varlığını kendisinde mahv eder

[*351] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (116) nü'lu açıklama.

[352] H, L, K, Ç:پوشش حق تعالی است

[353] H: < > arasındaki yer yok.

[354] تجلّی لطیف

[355] K , Ç: جلالی

[356] S: رسوم جمال; Ç: رسوم جسمانیت:

Bazen, örtünme halvet yerinde
Bir gölge hayalinden kendisine perde örter

Kahrî ve cebrî tecellî odur ki Tûr ve Mûsâ (a.s.)'ya gelmiştir ve lütfî ve cemâlî tecellî odur ki Muhammed Mustafa, (a.s.)'ya inmiştir, öyle ki peygamber (salavâtullahi aleyhi) görmüş, **[519]** ondan haber vermiş ve sahîh hadîslerde söz edilmiştir.

Şiir

O "مازاغَ الْبَصَر" gözün gördüğünü
Ayrı bir göz hiç düşünemez

O visâl kurbundan azık biriktirenler
Onun harmanında başak arıyorlar

İzzet ve kahrın bulunduğu, celâl ışığı, onun cemâl perdesidir. Eğer onun celâl perdesi olmasaydı onun cemâl ışığı iki âlem ve içindekileri yakardı. *Sahîh-i Müslim*'de yazılan şu hadîs gibidir. [*357] "حِجابُهُ النُّورُ لَوْ كُشِفَ لَاَ حْرَقَتْ سُبُحاتُ وَجْهِهِ مَا انْتَهى اِلَيْهِ بَصَرُ مَنْ خَلَقَهُ"

Şiir

Ne mutlu o câna ki, bu yangının pervânesi oldu
Canların mumu oldu ve kepeneği rûhu'l-kuds'e çevrildi

Ama, nûrî ve sûrî tecellî çeşit-çeşittir. Baş ve orta ve son tecelli gibi ki onun açıklamasını konuşma ve kitapta getiremiyoruz.

O harf ve kelimelerin sırını kimse bilmez
Onun şerhi bu divan ve defterlere sığmaz ki

Muhâdara, Mükâşefe, Müşâhede ve Muâyene Hakkında: Buyurdu ki muhâdara yürek huzûrudur, yânî Hakk'dan gaybete neden olan dağınıklığı kesmek anlamındadır, ve bu mukaddeme mükâşefenin sonucudur. Mükâşefe şudur ki onun için eşya keşf olsun, ve sırlar yüze çıksın ve görücü olsun. Mükâşefe, ilâhî sıfatları ve tecellîler ışığını keşfetmekten daha yüksek bir makamdadır.

[*357] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (117) no'lu açıklama.

Şiir

Hakk sıfatları ve tecellî ışığından keşif olana
Her Mûsâ ve Tûr takat getiremez

Müşâhedenin anlamı, ilâhî cemâlini, mertebesinin büyüklüğü ve Hakk'ın varlığını görmektir, öyle ki şüphenin kökü dipten kesilsin ve def' olsun, mârifet göğü saf ve açık olsun, bulutlar örtüsü önden çekilsin ve gerçek güneş tevhîd küllisinin üstünden ışık dağıtsın. Sağlam göz sahibi o şeyleri gördüğünde, yüreğinde hiçbir <şüphe>[358] kalmayacağı gibi, müşâhede sahibi de Hakk'ı gördükten sonra, hiçbir şüphede olmaz. Burada hakîkat müşâhedesi, Hakk anlamına gelir.

[520] Şiir

Eğer mâşûk hak, perdeden dışarı çıkarsa
Şüphe örtüsü çekilip gözlerden emîn olur

Kuvvet ve visâle göre müşâhededе fark olur, yânî herkesin aynası daha saf ve basîreti daha çok olursa, basîret ve aynasına göre, daha iyi görebilir. Cennet ehli gibiler ki lezzetler ve derecelerde farklıdırlar. Sarhoşluk lezzeti ve müşâhede ve Allah'ın yüzünü görmeleri de farklı seviyelerdedir, bazılarının çok bazılarının ise azdır.

Şiir

Mâşûğun güzelliğinde sınır yoktur
Her birinin aşkı onu görebildiği kadardır

Ama, muâyene[359] müşâhededen uludur, o Hakk'a daha yakın ve hakîkatın tam gerçeğidir. Çünkü mâşûk bazen, her an değişik bir elbise ile kendisini gösterir ve böylece âşıkın kararsızlık ve ızdırâbı daha da fazla olur. Zîra her an onu başka bir giyisi ile görür ve emîn olamaz, zira mâşûk bir, giysisi çeşit çeşittir.

Şiir

---

[358] Ç: yok.

[359] K: Buradan, paragrafın sonuna kadarki kısım Arapça iki beyitten sonra gelmiştir.

لَبِسْنَ الْوَشْی لامُتَجَمِّلاتٍ[360] وَ لکِنْ کَیْ یَصُنَّ بِه الْجَمالا
وَضَفَّرْنَ الْغَدایرَ لالِحُسْنٍ وَ لکِنْ خَفْنَ[361] فِی السَّعْرِ الضَّلالاَ[362]

Şiir

Kendi güzelliğini her defasında bir elbise ile sergilediğinde
Âşıkın cânı yeni bir o ateşe düşer

Eğer kişi şâhidi (mâşûku) uzaktan görürse, o müşâhededir. Ama, muâyene elde etmez. Ancak eğer şâhidi (mâşûku) yakından görürse muâyene elde edip, emîn olabilir.

اذا ما سَرَحْتَ الطَّرْفَ فیه تَکامَلَتْ عَلی نَظَرِ الْعَیْنَیْنِ[363] مِنْکَ الْعَجایبُ
فَمِنْ حَیْثُ ما اَبْصَرْتَهُ راقَ مَنْظَرا مَحاسِنُهُ مَسْتَطْرَفاتٌ غَرایبُ

ve Muhâdara sahibi, eşyaları aklı ile değerlendirir, mükâşefe sahibi ise mânâları ilimle **[521]** kavrar. Müşâhede sahibi mârifetle kavrar, Muâyene sâhibi ise hakîkî mârifetle kavrar.

Nekadar ışıklı manzara, nazara gelir ki
Onda senin güzelliğinin, değişik görünüşü vardır[*364]

Levâih, levâmî‘ ve Tavâli‘ Hakkında: Buyurdu ki bunların üçü de tecellîlerin başlangıç ışıklarıdır. Levâih şudur ki, yürek göğü, örtü bulutundan saflanmadıkça, bahar mevsiminin şimşeği gibi, levâyıhın ışıkları görünür. Anlaşılan sûfide bir bahar vardır ki yürek toprağını diriltir, ama yürek göğünde buluttan bir hicâb olur. Lemaân bir şimşektir ki onun ışığı bir zâhirî baharda hızlı parlayıp yine de tutulur, ve levâyıhın anlamı o parlamadır.

Şiir

وَمَنْ کانَ فی طُولِ الْهَوی ذاقَ سَکْرَةً[365] فَاِنَّ مِنْ لَیْلی لَها غَیْرُ ذایقٌ
وَاَکْبِرُ شَـــیْءٍ نِلْتُهُ مِنْ وِصـــالِهـــا اَمانِیُّ لَمْ[366] تَصْدُقْ کَلَمْحَةِ بارِقٍ

---

360 S: متمجلات
361 S: حقن ; K: حصن
362 Arapça iki beyit yok.
363 L: نظر العین
*364 Bkz. “İhtilâflı nüshalar bölümündeki (118) no’lu açıklama.
365 H, Ç:سلوة
366 Ç: انّی ما لم

Yürekteki örtü azalıp, inceldikçe, ışık çoğalır. Eğer ışıkta bir duraklama bulunursa, ona levâmi‘ denir ki onun parlamalarında biraz duraklama vardır.

Şiir

آه الْبارِق الَّذی لَمَعا ماذا بِقَلْبی وَمَهْجَتی صَنعا
یالَیْتَ مَنْ یَزْرِعِ الْهَوی فینا یَسْقی بِماءِ الْوِصالِ ما زَرَعا

Yürek göğünde hiç hicâb kalmaz ve hepsi çekilirse, yürek göğü pak olur[367] ve âlem-i gaybdan ışıklar çıkıp, kişinin yüreğine ışık saçar. Bu ışık, levâmi‘ ışığına göre daha güçlü ve daha kalıcı olur ve ona “Tavâli‘” denir. Tavâli‘ ışığında bile hicâb ve örtünme vardır, güneş ve ayın doğup, batması gibidir.

Bir ayrılık ve bir visalla çılgın hâle düştüm[368]
O ay bazen dolunay, bazen hilâl olarak gözüküyor

Bu nûra “nûr-i iktibâs” derler ki o bir nûrdan başka bir nûr’a terakkî eder ve kırk çeşit renkte **[522]** görünür ve bunlardan en sonu “nûr-i tevâli‘”dir. Kırk rengin hepsi bu üç türde yânî Levâyıh ve Levâmi‘ ve Tavâli‘de vardır [A 112].

Mumları mumlar üzere koyup
Kelebeklerin yüreklerini yaktılar

Bevâdih ve Hücûm hakkında: Buyurdu ki Bevâdih, rabbânî bir ilhâmdır ki, neşe ve hüzün gibi, yüreğe girer ve ondan dolayı heyecanlanır. Bir rüzgar gibidir ki denize saldırır ve denizi dalgalandırır ve bazen bu saldırı yüreğin zâhirî yüzünü de heyecân ve harekete getirir. Bazen temkîn ehlinin yüreği saldırıdan heyecâna gelmez. Meselâ bir balık denizden sahile düşer, denizin dalgasını hisseder ve şaşkınlıkla yine kendisini denize atar.

Şiir

Can ve ciğerleri yanan aşıklar
Deniz kenarında balık gibi ızdırâbtalar

---

[367] Ç: وآسمان دل پاکی گردد

[368] K, Ç: کز هجران آن وصالی

Telvîn ve Temkîn hakkında: Buyurdu ki Telvîn sahibi bir sâliktir ki Tanrı yoluna ayak koymuştur ve yol, korku ve tehlikeden berî değildir. Sâlik kendisini makâmdan makâma, menzilden menzile, âlemden âleme, sıfâtlardan sıfâtlara ulaşmaya gayret edip, Hakk Teâlâ'nın hidâyetiyle terakkî eder. Madem ki o terakkîdedir, telvîn sâhibi olmuştur. O korku ve tehlikeleri doğruluk adımı ile aşar ve bunlardan geçip, amaca ulaşır, hakîkî kâbe haremine ayak basar, orada huzûr bulur ve o korkulardan emân olur, böylece ona temkîn sâhibi denir. Mesela susuz bir kişi, kuru bir çölde su arar. Bir çeşme bulur, içip doyar ve yeniden canlanır. Ancak susuz iken bin kere sudan söz edilip de ona su verilmezse susuzluğunu gidermez aksine susuzluk duygusu daha da fazla olur. Suya kavuşup, içip doyamazsa, emin olamaz, bunun gibi, Hakk yolunda yürüyen, Allah isteklileri de, duru visâle susamışlardır ve suya kavuşmadan, visâl zevkini tatmadan, emîn olamazlar.

Şiir

Susuzluktan canı yanan kişi, çeşme bulunca
Hızır gibi su içmezse diri ve sâkin olamaz

[523] Telvîn sâhibi yürümeye devam eder ve maksadının sonuna ulaşmak için gayret eder. وَ انَّ اِلی رَبِّكَ الْمُنْتَهی[369] [*Şüphesiz ki, en-nihâyet dönüş yeri Rabbinedir.*]'ye kavuşur o visâl amacına ulaşıp, visâli teceddüt ve devam ettikten sonra temkîn sâhibi olur. Meselâ, Züleyhâ'nın huzûrunda, Yûsuf Aleyhisselâmı görüp, ellerini kesen kadınların visâl devamı, ve teceddüdü yoktu. Ama Züleyha, elini kesmedi, çünkü visâlinin devamı vardı ve temkîn sâhibiydi.

Şiir

فَقُلْتُ وَالشَّوْقُ يَطْوِينی[370] وَ يَنْشُرُنی[371] هذَا الْعَزيزُ الَّذی لُمْتُنَّنی فيهِ[372]

Bir pâdişâhın da hassaları ve hizmetçileri pâdişâhla devamlı ve tekrarlı görüşmeleri oldukları için visâlleri dayanıklıdır ama ondan uzakta olanlar, pâdişâh visâlini çok az anlarlar ve visâlde temkîn sâhibi olamazlar.

---

369 Necm 53/42.

370 Ç: يطرينى

371 H: بنشرنى ; L:نيسترنى ; Ş, Ç: نيشرنى

372 K: Arapça beyit yok.

Pâdişâh vaslinin devamından, Talihli olan kişi
Kendi temkîn tahtında pâdişâh oldu

Kurb (yakınlık) ve Bu'd (uzaklık) Hakkında: Buyurdu ki bizde hem uzaklık ve uzağın uzağı vardır hem de yakınlık yakınlığın yakınlığı.

Uzağın uzağı odur ki kişi nefsin hevâsından emîr almaya, mâsiyete ve Hakk Teâlâ'ya muhâlefet etmekle meşgûl olur, ama eğer nefse karşı durup, Hakk Teâlâ'dan emîr alıp, nefsin hevâsına arkasını dönerse, bu yakınlıktır. Günâhlar ve nefsin hevâsından uzaklaştığı kadar, Hakk Teâlâ'ya yaklaşır, Hakk Teâlâ'ya tâatı ve nefse karşı zıtlığı çoğaldığı kadar, Hakk Teâlâ'ya daha yakın olur.

Ama uzaklık odur ki kişi Hakk Teâlâ'nın tâat ve ibâdetiyle[373] meşgûl olsa bile, kendisiyle de meşgûl olur ve kendi âhireti için tâatla meşgûl olduğu, kendiyle meşgûl olduğu anlamda ve bu uzaklık sayılır.

Ama yakınlık, sadece Allah için yapılan bir kulluktur. Onda cennet taması **[524]** ve cehennem korkusu yoktur ve o bir tür Allah'a yakınlaşmaktır. يُريدُون وَجْهَهُ[374] [*Allah'ın rızâsını dileyenler*] hâlistirler ve tamah etmezler. Kişi Hazret-i Takarrub'a (Allah'a) yaklaştığı kadar, Hakk Teâlâ da ona yaklaşır, öyle ki *Sahîh-i Buhârî* (113)'de gelmiştir. عَنْ اَنَس [بنْ مالك] (114) رَضِىَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِى، صَلَى اللَّهُ عَلَيْه وَسَلَّم: "يَرْويه عَنْ رَبِّه عَزَّ وجَلَّ قال اذا تَقَرَّبَ الْعَبْدُ اِلَىَّ بِشِبْرٍ تَقَرَّبْتُ اِلَيْه ذِراعاً وَاِذا تَقَرَّبَ اِلَىَّ ذِراعاً تَقَرَّبْتُ مِنْهُ باعاً وَاِذا اَتانى بِمَشْىٍ اَتَيْتُهُ هَرْوَلَةً"

Şiir

خَليلَىَّ هَلْ اَبْصَرْتُما اَوْ سَمِعْتُما بِاَكْرَمُ عَنْ مَوْلىً تَمَشّى[375] اِلى عَبْدٍ

Sonra Hakk Teâlâ, Ona işitmesi ve görmesi için kulak ve göz bahşetti. *Sahîh-i Buhârî*'de şöyle geçiyor: عن ابى هُرَيْرَه، رَضِىَ اللَّهُ عَنْهُ، قالَ، قالَ رَسُولُ اللَّه، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْه وَسَلَّم: "انَّ اللَّه تَعالى قالَ مَنْ عادى لى وَلِيّاً فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرب وَما تَقَّربَ اِلَىَّ عَبْدى بِشَىْءٍ اَحَبُّ اِلَىَّ مِمَّا افْتَرَضْتُ وَما يَزالُ عَبْدى يَتَقَرَّبُ بِالنَّوافِلِ حَتَّى اُحِبَّهُ فَاذا اَحْبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذى يَسْمَعُ بِه وَبَصَرَهُ الَّذى يُبْصِرُ بِه وَ يَدَهُ الَّتى يَبْطِشُ بِها وَرِجْلَهُ الَّتى يَمْشى بِهَا وانْ سَأَلَنى اَعْطَيْتُهُ وَلَئِنْ اِسْتَعاذَنى لَاُعيذَنَّهُ"[376]*

---

[373] Ç: مطاوعت

[374] Kehf 18/28.

[375] H: مستى

[*376] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (119) no'lu açıklama.

Buyurdu ki: O mesâfe ve yakınlık şiir Hakk Teâlâ'ya değildir, ancak kişi nefis ve varlık örtüsünü ortadan kaldırırsa[377] وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ [*Biz Ona şah damarından daha yakınız.*]'in hakîkatini anlar.

Toz ve nefis karanlığını ortadan kaldırırsan yakınlık içinde yakınlığın ışık ve sefasının tümünü görürsün.

Şerîat ve Tarîkat ve Hakîkat Hakkında: Şeyh (k.s.), buyurdu ki şerîat, Muhammedî (salavatullâhi aleyh) bir kuraldır, ve Allah Teâlâ ve Muhammed Mustafa (a.s.)'nın sözlerine göre yapılmıştır. Tarîkat, Muhammedî ameldir. Hakîkat, Muhammedî hâldir. Şerîat, zâhirî emirler, nehiyler ve görevlerdir. Tarîkat, Peygamber (a.s.)'in sünneti ve davranışına göre **[525]** amel etmektir. Tarîkat doğru yoldur.[378] وَ اَنَّ هذا صِراطی مُستقیماً فَاتَّبِعُوهُ [*Bir de bu, benim doğru yolumdur. Ona uyun.*] âyetinde olduğu gibi. Ehl-i tarîkatın ameli böyledir ki şerîatta olan en zor vâcibleri yerine getirirler. Hakîkat yolu birdir ki o Hakk'a ulaşır ve yolun sonuna dünyanın sonuna kadar uzanır.

Sormuşlar[379] ki o zaman bunun anlamı nedir "اَلطُرُقُ اِلَی اللّٰهِ بِعَدَدِ اَنْفاسِ الْخَلایِقِ" cevapladı ki, mükevvinâtın sonuna kadar, tarîk birdir ve her yürekten Allah'a giden farklı yollar vardır. Yürek yolu, hakîkat ehlinin yoludur. (115)

Şiir

Kapısına kadar yüzbinlerce yol açtı
Her yürekte değişik[380] *bir yol için değişik bir sır vardır*

Ehl-i sülûkun sıfata bağlı miracı vardır. Peygamber salavatullâhi aleyh'in zâhirde mirâcı olduğu gibi. Mârifetin hakîkati, Hakk Teâlâ'yı görmek, onu anlamak ve ona ârif olmaktır. Şerîat meyvenin dışı ve eti gibidir hakîkatse meyvenin özüdür. Meyvenin özü olup, eti olmazsa, meyve gelişmez ve gerçek meyve olmaz, ve eğer meyvenin etinin dışında kabuk olmazsa, meyve yetişmez ve kemâle ermez, belki bozulur. Böylece tarîkat, şerîatsız; hakîkat, tarîkatsız olmaz. <şerîat görevi şer-i emîr ve nehiyler; tarîkat

---

377 Kaf 50/16.

378 En'am 6/153.

379 Ç: Faslın sonuna kadar olan bu soru ve cevap yok.

380 L: مسرع

görevi zühd, verâ ve takva gibi şeyler; hakîkat görevi Allah'tan başka her şeyi yürekten çıkartmak>[381] ve yürek ve canı Allah ile meşgûl etmektir.

Şiir

Eğer tenler senin vazife dolu yükünü omzuna alıyorsa
Biz şevk zevki ile, aşk yükünü yüreğimize alıyoruz

Her biri, bir sıradan kadehten içip sarhoş olur. Ama biz sevdalılar
Cânânın yüzünün gerçek aşk şarâbından sarhoşuz

Nefes Hakkında:[382] -"فا" harekeli- buyurdu ki: nefes **[526]** ilâhî sırlarının letâifi ile [A 123] hatırlamış olan yürektir. Tasavvufî ıstılâh olarak, O, Îsâ nefesidir ki rûh geliştirir. Nefes, ilâhî sırlarına sahip olanın sırlarındandır. [383]اِنِّي لَاَجِدُ نَفَسَ الرَّحْمنِ مِنْ قَبْلِ الْيَمَنْ filan kişi nefes sahibidir demenin anlamı şudur ki o ve hazretin arasında sırlı bir nefes vardır ve onun nefesi hazretin yanında kabûl edilir ve o nefesin dudak ve dili kımıldatmaya ve nefes almaya ihtiyacı yoktur.

O sırlar halvetinin tasına, sır sadesini verirler
Ama dudakları kapalı durumda, ve nefes çıkarmazlar

Yürek hatırlamışı denilen budur ve bu nefes yürek ehline aittir ve nefesleri saymak en iyi ibâdetlerdendir, yânî sırları anlamaktır, öyle ki Peygamber salavatullâhi aleyh, mirâç gecesinde yapmıştır ve nefes, ahvale göre daha ince ve titizdir.

Şiir

وَاللّٰه ما طَلَعَتْ شَمْسٌ وَلا غَرِبَتْ اِلاَّ وَ اَنْتَ مُنى قَلْبِى وَ وَسْواسى
وَلا تَنَفَسْتُ مَحْزُوناً وَلا فَرِحا اِلاَّ وَذِكْرُكَ مَقْرُونٌ بِاَنْفاسى[384]

Havâtır Hakkında: Buyurdu ki, havâtır kişinin bâtın ve içine gelen ilhâmdır. Bu ilhâm beş türlüdür: Ya nefsânî ya şeytânî, ya melekî, ya kalbî ve yahut Hakkî Rabbânîdir. **"**Ama nefsânî olan bir vesvesedir. Şeytânî, şeytânî bir ışıktır. Melekî, melekî bir

[381] L: < > arası yok.
[382] L: Bu fasıl yok.
[383] Ş: Arapça cümle yok.
[384] Ş: Arapça iki beyit yok.

ışıkdır. Kalbî olan ilhâm Haktan gelen yakînî bir ilhamdır ve hakîkatın sâdık tanığıdır. Öyle ki <Ahmed Darimî'nin *Müsned*'inde yer alan hadîste>[385] "اِسْتَفْتِ قَلْبَكَ" diye gelmiştir ve bu türde yürek ne derse doğru çıkar. Hakkî ve Rabbânî ilhâmda hiçbir terslik ve kuşku merâkı olmaz. Ancak, nefsânî vesvesenin hepsi bâtıldır ve vesvese ve temennîde çok ısrarlı olur ve fâsid amacına ulaşmadan sâkin olmaz. Şeytânî ışık, hem bâtıl hem de kesin günâhtır. Öyle ki eğer bir kişi bir şeytânî temennîden alıp koyulursa, yeni bir bâtıl temennîye başlar. Onun bile önü engellenirse, başka bir temennîye başvurur ve nihâyet bir günâhın içine düşer. اِلاّ مَنْ عَصَمَهُ اللَّهُ تَعالى بِلُطْفِه وتَوْفيقِه Nefis ve şeytan hiçbir zaman kişiyi tâat'a çağırmazlar, sadece günâha çekerler. Şâyed, tâatı emrederlerse orada **[527]** تعبيه كَالْسُّمِّ فِى الْعَسْلِ vardır ve kişiyi riyâ ve benzeri bir tehlikeye atacaklardır.

Şiir

سُمٌّ ذُعاقٌ دَرَّ اَخْلافُها اُفاً [?] لِقَتالِه اُلاً فُها

Bu nefsânî vesvese şeytânî parlaklıktan daima riyâzatta olan ve onların tersine gidip havatıra nefyeden kişi kurtulabilir. Ama melekî ışık hayra yönlendirir. Eğer kişi, melekî ışığa tâbi olursa فَنِعْمَ الْمَعُونَةُ مِنَ اللَّهِ olur. Eğer olmazsa, yeni bir ışık gelip yeni bir hayırlı yolu gösterir. Kalbî ilhâm ise, yüreğin, Hakk, ilim, mârifet ve hikmet yüzünden, konuşabilmesidir ve bunun söylediği onlardan kaynaklanır.

Şiir

Yürek her ne derse, yüreklerde oturur
Yüreklere sevinir cân her ne derse, cândan daha hoş olur[386]

Bazı meşâyıh sormuşlar ki Şeyh hazretleri bir soruya cevap verirken bir kere sağına bakıp durmuş, sonra soluna bakıp durmuş ondan sonra kalp tarafına bakıp cevaplamış. Nedenini sormuşlar. O da: "O sorunun cevabını bilmiyordum. Sağ taraftaki Meleğe sordum, bilmedi, sol taraftaki Meleğe sordum bilmedi, yüreğe sordum cevapladı, böylece o cevabı size söyledim" dedi.

Şiir

Yürek ayna gibi, aydın ve sâf olursa
Levh-i mahfûz, ilimler sırrının hazînesi olur

---

[385] H, L, K, Ç: <در حديث مسند احمد و دارمي است>

[386] Ç: Farsça beyit yok.

Hakku Rabbânî ilhâm, sâf, aydın ve açık yüreğe aittir. Böyle bir yüreğe giren ilhâm, iftirâ, kuşku ve şüpheden uzak ve temizdir. Bu rabbani ilham bazen, harf ve ses aracılığı olmadan, <onun mânâsı yüreğe gelir ve anlaşılır. Bazen harf ve ses aracılığı ile>[387] yürek kulağına gelir ve yürek onu duyar.

Şiir

Yüreğin duyduğu ve gördüğü ve söylediği tamamen Hakktır
Dolayısıyla daima onunla konuşmak lazımdır[388]

Ama nefsânî ve şeytânî vesvesenin farkı şudur ki nefsanî vesvese [B 113] alttan **[528]** duman gibi çıkar, eğer kişide onu hissetme gücü bulursa alttan gelip, yüreğe yaklaştığını hissedebilir. Şeytânî ışık sağ ve sol ve arka ve önden gelir. ثُمَّ لَاتِيَنَّهُمْ مِنْ بَيْنِ اَيْديهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ (وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ) وَعَنْ شَمائِلِهِم[389] [*Sonra onlara, önlerinden, arkalarından (sağlarından ve sollarından sokulacağım dedi.)*]. Melekî ışık yüksekten gelir, bazen bal arısı gibi ve bazen çan gibi ses çıkartır. Bazen konuşma gibi açık ve bellidir. Bir kişinin başka bir kişi ile konuştuğu gibidir. Ama kalbî havâtır öyledir ki kişi içerden onu hisseder, dışardan değil. Rabbânî ilhâm tüm yönlerden gelir ve onun heybetinden yürek haberli olup, etkilenir.

Şiir

Dört taraftan dost sesi duyulursa
Şevk dâisinin her kılından bir lebbeyk çıkar

Melekî ışık ve kalbî havâtır ve rabbânî ilhâmın üçü de hayrı ister ve kişiyi hayır ve tâata yönlendirirler. Eğer bir hayırlı hâtır gelse ve peşinden ikinci hâtır onun karşısına gelip dursa ve onunla ters olsa, bu ikinci hâtır nefsânî ya da şeytânîdir ve kişi ilk hâtırdan tâkib etmelidir.

Şiir

Hayırlı isteğe yüz çevirmek olmaz
Zîra ilk istek tevfîk câzibesindendir

---

[387] S: < > arası yok.
[388] Ç: شود
[389] A'râf 7/17.

İlme'l-yakîn, Ayne'l-yakîn ve Hakka'l-yakîn Hakkında: Buyurdu ki ilme'l-yakîn derâset (okuma) ilmi, ayne'l-yakîn ferâset ilmi, Hakka'l-yakîn ise verâset ilmidir. İlme'l-yakîn öğrenmek ve aramakla elde edilir. Onda gabya îmân getirmek vardır. اَلَّذينِ يُؤمِنوُنَ بِالْغَيْبِ[390] [*Onlar, gayba inanırlar.*] Ayne'l-yakîn, amelle elde edilen ilimdir; ilme'l-yakîn amele gelirse, "ilm-i ayn" olur. Böylece kişi, görücü ve eminli olur. Ayne'l-yakîne şeytan sızamaz ve giremez, ama ilme'l-yakîn'e şeytan girebilir.

Hakka'l-yakîn, o ikisinin sonucudur, yânî eğer kişi, ilme'l-yakîni amele getirdi ve ayne'l-yakîn elde ettiyse, onların ikisinin çiftleşmesinden, Tanrı onayı ile, kişinin yürek gözü açılır, ve ayne'l-yakîn, görüldüğü şeyin hakîkatını gösterir. Öyle ki Peygamber aleyhiselâmın اَرِنَا الْاَشْياءَ كَما هِيَ **[529]** sözünde كما هى اشيا şeylerin hakîkatı anlamında geliyor, çünkü sâlikin zâhirde gördüğü bir şeyin, mânâsı, görüldüğü gibi olmayabilir ve Peygamber (a.s.)'in dediğinin anlamı, eşyaların mânâsı ve hakîkatıdır.

Şiir

Kıyası ve aklı düşüncelerin dışında
Elbise ile kapalı bir hak ve hakikat vardır

Ve[*391] ilme'l-yakîn ehl-i şerîatın ilmidir ve ayne'l-yakîn tarîkat ehline âittir ve hakke'l-yakîn, hakîkat ehline. İlme'l-yakîn zâhir ve zâhir gözü ile, < ayne'l-yakîn sıfat ve sıfat gözü ile elde edilir ve Hakke'l-yakîn, mânâ gözü ile anlaşılır>.[392]

Şiir

Mânâ sırlarını ilm'l-yakîn ile anlamak için
Başka bir hoca ve başka bir ders verilmesi gerekir

Vârid'in Tahkîki Hakkında: Buyurdu ki vâridât, kişinin aramadığı halde, Tanrı'nın yüreğe koyduğu bir hediyedir. Bu vâridât bazen ilim ve marifetle yüklüdür ve ondan kişi anlayış, kavrayış ve irfânî[393] bilgiler elde eder. Bazen ışık olarak, bazen ilâhî lütuflardan biri olarak, bazense aşk ve muhabbet ateşi olarak gelir.

---

390 Bakara 2/3.

*391 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (120) no'lu açıklama.

392 Ç: < > arası yok.

393 Ç: از آن فهم و توهم عرفانى

Şiir

Yüreğime onun aşk elektriği çarptıktan sonra
Benim zühd pazarımın parlaklığı söndü

Onun gelmesi ile, aşk ve muhabbet ateşi alevlenir. Hem de nedensiz bir neşe ve üzüntü bile vârid sayılır. Bazen vâridler rûhanî olur ve onun gelmesinden sevinç duyar veya kişi tatlı nimetlerin övgüsünü duyar, bazen vâridlerin hallerinden kişinin yüzüne ağırlık düşer. Öyle ki vahiy hâli Peygamber [A 124] (salavâtullâhi aleyh)'e indiğinde onun zâhirî yüzünde yorgunluk ve bitkinlik görünürdü ve o halden döndükten sonra uzun süre uyuyor ve neşe ve lezzet elde ediyormuş. Kişi o varidleri bazen anlar, bazen anlamaz.[*394]

[530] *Cân sırlarının halvetinde, onun güzel yüzünün hayalinden*
Daha hoş bir vârid, benim yürek gözüme görünmez

Şâhit Hakkında: Şâhidin anlamı şudur ki O, yürekte hazır ve hallere tanıktır ve hakk-bâtıl; helâl- haram arasında ayırım yapar. Ehl-i tasavvufun sözlerinde mum ve şâhid sözcükleri çok kullanılır. Mum, kişinin yüreğinde yakılan îmân ve tevhîd ışığıdır. Ve şâhid odur ki yürekte bulunup ona tanıklık eder. Bu tanıklıktan maksat "اِسْتَفْتِ قَلْبِكَ" dir. Yânî yürek şâhidinden tanıklık ve fetvâ istenir. Yürek mumu, yürek evinde yakılırsa, yürek metası, tâat ve îmân parası hırsızdan saklanır. Çünkü eğer hırsız kast ederse, yürek aydınlığında rüsvâ olur ve eğer yürek şahidinin yüzünden örtü ve hicâb ayrılırsa, Hakk Teâlâ'nın rızâsına ters olan her şey ortadan kalkar ve Tanrı hazînesine -ki o yürektir- lâyık olmadık her şey ondan gider.

Şiir

Bizim şahit nazla yaşmağını yüzünden ayırırsa
Cân tecellî yeri, düzeç mumu gibi, yüzünü gösterir

Nefs Hakkında: Buyurdu ki nefs üç türdür. Emmâre, levvâme, Mutmeinne. Levvâme ve mutmeinne kişiye âit olup onun kişiliğinde yerleşir. Emmâre nefs ise kişiye âittir ve kişiye eş ve onda koyulmuş ve onunla görülmüştür. O küfür ve mâsiyet ve kö-

[*394] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (121) no'lu açıklama.

tülenen ahlâk konumudur, ama mutmeinne nefis beğenilen ahlâk konumudur. Emmâre nefsi, cismidir ama kapalı ve göze görünmezdir. Şeytanın kişinin içi ve damarı ve etine sızabildiği gibi. "انَّ الشَّيْطانَ يَجْري مِنْ ابْنِ آدَمَ مَجْرَى الدَّم" nefiste hem böyle güç vardır. <Nefs-i emmâre dâimâ günâh ve kötülüğü emreder. [395] اِنَّ النَّفْسَ لَاَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إلاَّ ما رَحِمَ رَبِّـــي [*Çünkü nefs, gerçekten kötülüğü çok emreder. Ancak Rabbimin, esirgediği müstesna!*]. Bazen>[396] bu nefis, kişinin eli ile müslüman olur, ama aslında müslüman olmaz da münâfık olur ve çaresizlikten kendisini müslüman gösterir. Emmâre nefs, ancak güçlü bir riyâzet yada çok açlıkla altedilebilir. Yoksa küçümseyerek ve zayıflatarak kuşatmak mümkün değildir. [397]"اَجعْ كَلْبَكَ يُطِعْكَ"

[531] Şiir

Nefs için riyâzetten bir hapishâne yap
Ki bağlansın, yoksa o senin varlığını bağlar

Mutmeinne nefs, Allah Teâlâ'nın emrinde huzûrludur ve ters bir emîr ondan çıkmaz. O sevilen ahlâkın konumudur. O latîf bir cisimdir ki çeşit çeşit lâtifelerle bezenmiştir. Gözlere görünmez ve bu kalıpta emânet verilmiştir.

Latîfelerin, altın hazînesi; güzel davranışların mâden,
Cân gibi zülcelâlin, çeşit çeşit lutuflarının başlangıcıdır

Lavvâme nefs, iki görünüşlü latîf ve cismî bir şeydir ki bir yüzü mutmeinne âleme bakar öbür yüzü ise Emmâre alemine. Böylece hükümdârın yanındaki râiet gibidir. Eğer Emâre, kişinin yüreğine ve varlığına hâkim olursa, levvâme nefsin ona tâbi olmasına ve ondan kötü huylar açığa çıkmasına sebep olur. Ancak, nefs-i emâre yenilir ve kişi onu riyâzetle sıkıştırırsa, o zaman nefs-i mutmeinne hâkim olur. Nefs-i levvâme de ona tâbi olur ve böylece ondan sadece iyi sıfatlar yüze çıkar. Nefs-i Levvâme ortada bir tanrılık paylaştırıcıdır ve "لا اُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوّامَةِ" onun ilmi, bazen mutmeinne bazen emmâreden aldığı için çoktur ve bu onların arasında tercümân ve aracıdır. Levvâmenin ilmi fazla olduğundan dolayı Tanrı tarafından paylaştırıcı koyulmuştur. Bu nefs-i Levvâme iki yönlüdür. Bir yönü süflî ve emmâre âleme doğru, öbür yönü ise yüksek

---

[395] Yûsuf 12/53.
[396] K: < > arası yok.
[397] L: يطعمك

âleme doğru gider. Mutmeinne âleme doğru giden yöne “Mülheme” ve “emmâre” âlemine giden yöne “levvâme” denir.

Şiir

Sabâ rüzgarı bağ şâhitlerinin işini düzeltebilmek için
Diken ve çiçekle anlaşmak zorundadır

Bazen dikenle, cefâ ederek, ciğeri söküyor
Bazen vefâlar içinde, çiçeği okşuyor

Rûh Hakkında: Buyurdu ki rûh bir lâtîf ve saf cisimdir ki yeme, içme ve şehvetle alâkası olmaz. Hakk Teâlâ onu Peygamber (a.s.)’in nûrundan yaratmış ve müşâhede âleminde kendisine alıştırmış ve onu geliştirmiş ve müşâhede gücü ile yetiştirmiş ve onun tamamı göz olarak müşâhedeye meşgûl olmuştur.

Ve bu şiiri söyledi:

Göz bebeği gibi sûretleri vardır
Ama dost yüzünün önünde, tenlerinin tamamı göze döner

Rûhların gönderilecek zamanı, sıralandıklarında bazıları başkalarından ayrıldı **[532]** ve birleşti. "فَما تَعارَفَ مِنْها ائْتَلَفَ" ve bazılarına birbirini inkâr etme ve ihtilâf verdi. "وَما تَناكَرَ مِنْها اخْتَلَفَ" Bu âlemde, onlar o zâhirle zuhûr ettiler. Böylece cisimlerin yaratılma zamanı, o rûhlar birer birer ins aleminden, cesedin hapis âlemine getirildiler ve bu su ve çamur ortamında kalmaları için onlara gaflet verildi. Böylece rûh cesette kalana kadar ceset onun hayatı ile diridir. Ondan çıktıktan sonra ceset ölür. Rûh uyku zamanında[398] hem cesetten çıkmaz, çıksaydı ceset ölürdü. Buna “insanî ruh” denir, ama uyku zamanı cesetten çıkıp, uyandığında cesede dönen ruh’a, hayvânî rûh” denir ve onda yeme, içme ve gusle neden olan yaklaşma, halleri vardır. Nefis, ceset ve hayvânî rûh, halk âlemindendir ve insanî rûh emr âleminden [399] [*Dikkat edin ki, yaratmak ve emretmek yalnız ve yalnız O’na mahsûstur. Âlemlerin Rabbi olan Allah, ne kadar yücedir!..*] ve rûh akıl âleminden dışındadır. Akıl alemine sığmayacak şey ona

اَلا لَهُ الْخَلْقُ وَالْاَمْرُ تَبارَكَ اللَّهُ رَبُّ العالَمينَ

[398] Ç: خواب
[399] A’râf 7/54.

katılmaz, eğer katıla bilecekse Hakk Teâlâ [400] قُل الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبِّی [*De ki: "Rûh, Rabbimin emrindendir"*] buyurdu. Peygamber (a.s.) da özetle bunu ifâde etti.[401]

Şiir

Âferin rahatlık içersindeki sırlara; âferin altın defînesine
Ki insanın hazîne sandığında bulunur

Âferin olsun o kişinin saadetine ki onun talih eli
Bu sır altını hazînesini açar

Sır Hakkında: Buyurdu ki sır Tanrı'nın insan yüreğine verdiği emânet latîfesidir ve o sırrın gerçeğini Allah'tan başkası bilmez. Melekler Âdem aleyhisselâm'a[402] secde ediyorlardı. Şeytan sadece Âdemin içindeki karanlığı görüp, onun varlık hazînesine yerleştirilen ilâhî mücevher hakîkatini göremediği için, Âdem'e karşı kibirlendi. Böylece lanette kaldı.

Bu vücût toprağında olan tanrılık mücevheri
Bir sırdır ki, O, sücûd sahiplerinin kıblesi olmuştur

Yürek, mârifet ve muhabbet mahallindedir. Rûh müşâhede, sır ise muâyene ve **[533]** sır latîfesinin emanetinin hakikat mahallindedir. [403] وَهُوَ مَعَكُمْ اَيْنَما كُنْتُم [*Nerede olsanız O sizinle beraberdir.*] Bu sır rûha göre daha latîf ve şeriftir. Sırları ve ona bağlı şeyleri Allah Teâlâ'dan başkası bilmez.

Şiir

Onun mum sırrını yaktıkları halvette
Başkalarının gözlerini o sınır ve çevreye düşürmediler

Akıl, ilim ve kavram damarını o sahada kestiler
Zan ve yakîn harmanını onun kapısı önünde ateşe verdiler

---

400 İsrâ' 17/85.
401 H, L, Ç: مبین وارد می شدی
402 Ç: علی نبینا واله وعلیه السلام
403 Hadîd 57/4.

[534] 4. FASIL

Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü ale'l-muktebisîn)'in rivâyetine göre,[404] Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in bazı beyitlere yaptığı açıklamalar

Mevlânâ Celaleddîn-i Rûmî'nin şu beytine göre

Benim Meryem yüreğime bir rûh girdi
Ve Îsâ oğlum kâfirlikten doğdu

Şeyh (k.s.), buyurdu ki, bu rûhun anlamı insânî rûhtur ki yürekle çiftlenirse, bunların çiftlenmesinden hayvânî rûh-yani sıfat-doğuyor. <Bu küfürden murâd setrdir, kapalılıktır.> ki sıfattır onun rûhi nispeti ve topraksal hayvânî nispeti vardır.>[405] Bu küfür, kapalı sır, anlamında geliyor. Küfür kapanmak kelimesinden geliyor ve Hakk Teâlâ'dan başka hiç kimse o sırdan bilgili olmaz. O zaman bu kapalı sır [A 115] insânî sıfatın doğmasıdır. O doğum insânî rûh ve yürek Meryeminin çiftlenmesinin sonuncudur. Ona etten yapılan çam da diyebiliriz. Böylece insânî ruh yüreğe ulaşıp onunla çiftlendikten sonra, ondan sıfat olan hayvânî rûh doğuyor.

Şiir

Bu cân gibi Lâleden, tam cân doğuyor
Rûh sözü, akımlı rûhtan çıkıyor

Bâkir Meryem yüreği, kutsal ruh indiğinde
Her nefesle, ne kadar İsa mucizesi yapıyor

[535] Mevlânâ'nın şu beyti hakkında:[406]

Getir şarabı, çoktan senin sarhoşunum
Cüppe giysem bile, senin mağara arkadaşınım

(k.s.), buyurdu ki, Bizim o gün [407]اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ [*Ben Sizin Rabbiniz değil miyim?*] şarabını içtiğimiz için, vücûd kalıbının cüppesine girsek bile, hâlâ o şarabın keyfin-

---

[404] Ç: < بروایت ادام الله برکته >
[405] K, Ş: < > arası yok.
[406] Ç: ودر تحقیق این بیت مولینا رومی وَاَنْشَدَ
[407] A'raf, 7/172.

deyiz. Vücûd cüppesinin anlamı, cismânî kalıptır ki şimdi cân şarabını temennî eder ve o şarabı[408] ister o sâf şarap, topraksal kirlerden temizdir.

Şiir

دَيْرُ لَخَمارِيِّ بالَاَقْدَاحِ مُتْرَعَةٌ فَلَيْسَ كالَخْمرِ للمَخمُورِ تَدْبيرُ

Ve şu beyti söyledi <ve ayağa kalkıp okudu>.[409]

Değerli bir ratl (kadeh) getir, kadehten geçti işim
Ben senin büyük gayretinin hizmetçisiyim

Şöyle açıkladı ki:

Kadeh yarım erkeklere aittir, ratlse bütün erkeklere, sıfât kadehten içer; rûh ise ratlden. Her biri [410]قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُناسٍ مَشْرَبَهُمْ [*Her insan içeceği yeri bildi.*] âyeti gereği kendi şarabını içer.

Şiir

Cânın ve yüreğin sarhoş olduğu o cânân meyhânesinde
Ne hoştur o hayretli cânân ki kadehi cân elinden alır

Paşa içenlerin köyünde, saf rûhlular meclisinde
Birisi kadehten şarap içer, biri değerli ratl alır

Şu beyit hakkında buyurdu ki:

Bu bir garip şey ki şişe kırılsa bile şarap dökülmüyor
Senin yanında olduğumu bile bile nasıl dökülsün ki

Şarabın anlamı mânâdır; şişenin anlamı ise insânî sıfattır. Sıfatın fânî olması ile mânâ fânî olmaz, kendi halinde durur. O fânî olmaz, bâkî olarak kalır, çünkü **[536]** visâl elde etmiş ve ona ermiştir.

---

408 Ç: شُرب

409 Ç: yok.

410 Bakara 2/60.

Şiir

Mey gibi dost dudağının kokusundan, cân havası alınırsa
Bu topraktan kadehi kırmak zor olmaz

Şeyh Evhadüddîn Kirmânî (116) (r.a.)'nin şu beytinin tahkîkine dâir okudu:

Yürek, o büyük beşiğe bağlanan kocaman devedir
Akıl ve can adetinin hepsi bir renktir ve yürek bir büyük çandır

Şeyh (k.s.), buyurdu ki, bu beyitte, yürek ve devenin bağdaştırılması şu yüzdendir: Yürek, <Hakk Teâlâ'nın>[411] emânet yükünü götürmektedir. Üstelik, deve yuları varken doğru gider, emredildiği yere yürür, yularını çekene karşı mutî' olur ve hazîneleri götürür. Yürek yuları da Rahmân'ın parmaklarında olduğu için, doğru yürür, Allah'a mutî' olur ve <ilâhî sırlara götürür>[412].

Şiir

Yuları onun emrinde olan her yürek
Dostun kucağından başka yere gitmez

Onun beşiğindeki kocaman sarhoş deve
Onun döneminin hazîne sırlarını götürmektedir

Ve Mevlânâ Rûmî'nin şu sözü hakkında konuştu:

"İnsan bir kere doğuruyorsa, ben defalarca doğurdum".

Şeyh (k.s.), açıkladı: Bu doğurmaların anlamı şundan ibarettir: <Birisi, insânî ve sûrete bağlı doğurmadır ki karından yapılıyor ve zâhirî âleme karşı doğruluyor>[413] ikinci tür doğurma sıfata bağlı doğurmadır ki üstâdın terbiyesi ile, kişinin sıfâtı doğuyor. Öyle ki Îsâ salavâtullâhi aleyh[414] buyurmuş: "Adam, iki kere doğmazsa, alem-i ulvî'ye ulaşamaz" Yine de bu sıfat, insâniyet bâtınında insan özetinin kapanmış olduğundan sonra doğar. Yânî bir âlemden bir âleme terakkî vardır, öyle ki kişi bir âleme yeni

---

411 Ç: yok.
412 H, L, Ç: <حامل خزاين اسرار الهی>
413 Ç: <كه يكی ولادت صوری نمايد>
414 Ç: على نبينا واله وعليه السلام

ayak bastığında orada çocuk gibi olur ve orada gelişir ve başka bir âleme terakkî ettiğinde yine **[537]** orada bir çocuk gibi geliştirilecek ve büyütülecektir. Böylece oradan da yükseklere terakkî edecektir. Nihâyet onun doğumu Tanrı âleminde yapılır [B 115] ve o en son aşamadır. Feridüddîn Atâr (r.a.)'ın bu şiiri, deminki mânâyı veriyor:

Sen o bebekken beşikte yattığında
Dadın seni hortlakla[415] *korkutur*

Büyünce zâhirî görürsün
İki alemin dışında senin temelin kurulmuştur

Buradaki büyüme, visâl[416] büyümesidir ve bu sırların sırrı defterde yazılamaz.

Bu çocukluk ve erkeklik yolunda kim erkekçe yürürse
O gerçekten azamet ve erkekçe büyüklük kazanır

Eğer aşak ve yüksek âlemi erkekçe aşabilse
Onun vesal ve sırlar odasında yerleşebilir

Ve Mevlânâ'nın şu beytini okudu ve açıkladı:

Bâzen bir cihân benden hâmile kalıyor
Bâzen cihân gibi bir halkı doğuruyorum

Şeyh (k.s.), buyurdu ki: Kalp sahibinin yüreğine ilâhî feyz indiğinde, sırlardan hâmile kalıyor ve onun yüreğinden mürîdlerin yüreğine feyz girerek, onların yüreği de, bu feyzden hâmile kalıyor. O zaman bâzen cihân ondan hâmile kalıyor ve sırlar feyzi onun yüreğinden, mürîdlerin yüreğine gidiyor. Böylece, cihân da halkın sırlarını doğuruyor.

Şiir

Yürek, sırlardan hâmile olunca, kutsal rûh olur
Yüreklerin Meryemi ondan, sırlar İsâ'nın hâmilesi olur

Şeyh Attâr (rh.a.)'in şu beytinin tahkîkini[*417] yaptı ve okudu:

---

[415] H, L: كج
[416] S: اصول
[*417] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (122) no'lu açıklama.

Bir Hristiyân sarhoş çocuğum, rûhânî but gibi
Câhillikle, manastırdan sarhoş dışarı çıktım

Şeyhin mübârek huzûrunda, semâ' vardı ve âlimler toplanmışlardı. Kavâl, bu beyti okudu. Âlimler semâ' ederek aleyhissalâtu vesselâm diyorlardı, dersin ki **[538]** bir Hristiyan çocuğu Peygamber aleyhiselâma hamlediyorlardı ki Peygamber (a.s.), kâfir anne-babadan doğmuştu. Şeyh (k.s.), bu anlamı o âlimlerden rivayet ederek, gülümsüyordu.

Sonra Edâmallâhü bereketehü, ona Hristiyan çocuğun anlamı nedir? diye sordu. Şeyh buyurdu ki sâlikin yolunda olan ve sâlikin onda gezdiği âlemlerden biri rûhânîyyet âlemidir. Hristiyan çocuk da, o âlemin sâkinidir. Îsâ (a.s.)'nın ümmetidir ki Îsâ'ya rasûlullah derler ve o âlemin ehlini Hakk Teâlâ rûhtan yaratmış denir. Bunun yüzünden onlara Hristiyan çocuğu denir ve sâlik bu alemde hüsn yüzlerini ve temizlik makâmını görür. Sâlik için hiçbir âlemden daha zor değildir, zira <bu âlemde güzel yüzlü ve temiz yeri görür>.[418]

Şiir

اذا ما سَرَحْتَ[419] الْطَّرْفَ فيه تَكامَلَتْ عَلى نَظَرِ الْعَيْنَيْنِ مِنْكَ الْعَجائبُ
فَمِنْ حَيْثُ ما اَبْصَرْتَهُ راقَ مَنْظَراً مَحاسِنُهُ مُسْتَطْرَفاتٌ غَرائبُ

Bu âleme kayıtlı olarak, baş eğenler, ulu gayretleri olamadan, bu âlemden terakkî edemeyenler az değildir.

Şiir

وَلى هِمَّةٌ لَمْ يَرْضَ لى كُنْهَ مَنْزِلى عَلى اَنَّنى بَيْنَ السِّماكَيْنَ نازِلُ

Zâhirî Hristiyanların çan, manastır, zünnâr, haç ve domuz bakımları olduğu gibi, deminki âlemde sâlik, bunun gibi şeylere çok rastlar. Onların her birinin bir anlamı vardır. Sâlik o âleme vardığında, onun yanında hâlâ nefisten bir şeyler kaldıysa, oradaki meclise lâyık olmaz ve onun gözüne domuz bakımı görülür. Sâlik oraya vardığında aşk

---

[418] H, K: <درین عالم صورت خوب ومقام حسن بین > ;Ç: < در این عالم صورت خوب وحسن ومقام نزه بیند> ;L: < عالم صورت خوب و می ومقام نزه بیند >

[419] H, L: اذا مرحت ;Ş, K: اذ مرحب

ona hakim olursa, onun zühd ve ibâdetini rüzgâra verir ve aşk havasında toz gibi fırlar. Ona çan görünür, zühd ve ibadetin aksaklığı, aşkın kemâli ve حَسَناتُ ٱلاَبْرارِ سَيِّئاتُ الْمُقَرَّبينَ bu hâlin şâhitleridir.

Zühdden vücuda giren ilk levhadaki her şeyi
Aşk seli, zaman boyunca, yürek sayfasından sildi

[539] Haç, mânevî şâhitlerin iki zülfü anlamındadır. Her kim yüreğini onların zülfüne takarsa, taklîdî îmânını kaybeder. Sâlik o makâma vardığında, haç ona görünüp münkeşif olur o ve taklîdî îmânı gider.

Şiir

Aşk o yüzdür ki o bizim divanımızın defterbaşıdır
Küfr o zülfüdür ki o îmânımız sermâyesidir

Sâlik o makama [A 116] vardığında varlık ve zannetme onun yanında olursa, zünnâr ona münkeşif olur ve onu belinde görür.

Kendi işimin mânâsını âşikâr görürsem
Bin sarılmış zünnâr belde görülür

Hristiyanların put ve haça, Îsâ yerine taptıkları için Îsâ'nın hakîkatine ulaşamıyorlar. Sâlik de mânevî şâhitleri (mâşûkları) görmesi ile rûh hakîkatine ulaşmış olamaz, onu göremez ve açıklayamaz. Bunların aşkı o hakîkî aşktan taklît eder ki bu yolda put ve şâhitlerin haçı zâhir ve münkeşif olur ve bu bir taklîdî aşk yaşamadır ki hakîkî aşka neden olur. Şu beyti okudu.

Sûfîler her zaman şâhitle oynaşırlar
Bu, aşk ve visal ve delal (delil kökü) delilidir

Sûfî[*420], muhabbet şarabının zevkini alarak varlığını kaybetmeden, taklîdî aşktan hakîkî aşka ulaşamaz ve kendi varlığını yok ettikten sonra, hakîkî aşkın varlığına ulaşabilir.

[*420] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (123) no'lu açıklama.

Şiir

O meyden ver ki onda yok ve var olayım
Aşk kadehinden ver ki sarhoş olayım

Başımı bir yokluğa koyayım, yeni bir varlık bulayım
Bir haremsaraya ayak basayım ve orada kalayım

Manastır, rûh âleminden ibârettir ki ona özen göstermek onun ehlinin yanında kıbleye bakmak gibidir. Sâlik eğer zühd ve ibadet vb. mertebesinde safâ ve içme zevki ile o rûhânî âleme ulaşmazsa, ondan mahcûb olur. Eğer o âleme ulaşmaz, o zevk ve içmeye kayıtlı olarak bunlara baş eğer ve ondan terakkî etmezse, bu âlem ona örtü olur ve sâlik mukarribler makâmına varamaz. Onun ulaştığı âlem ve mertebede onun için iyilik sayılan şeyler vardır ama **[540]** onlar mukarribler ve ulu mertebeden olanlar için günah sayılır.

Başını eğen tâlibde
Su ve çayda, hayvanı hazır bulursun

Attârın şu beytine bir açıklama yaptı:

İnsanlığı aşmıştı, yine de insana kemâl getirmek için
Noksan evinde kalıp, oturdu

Şeyh (k.s.) buyurdu ki beşeriyetten ilâhî cezbeler gelip onu çektikten sonra, kurtarılabilir. Yânî beşeriyet ve akıl aleminde olunca, ilâhî âlem ona kapalı olur. Beşeriyet ve akıl kaydında olarak noksanda kalır. Ama meczûb olup, ilâhî cezbelerle, beşerî âleminden kurtarılırsa, beşerî âleminin kurallarının endişesi ondan uzaklaşır. Maârif elde eder, sırlar ona aşikâr olur ve mârifetullahla ârif olur. O zaman eğer o âlemde kalarak, beşerî âleme dönemezse, irşâd ve terbiye etmeği başaramaz. Böylece tekrar irşâd ve beşer terbiyesi yapabilmesi için beşerî âleme gönderilir ki o noksanlık evidir.

Kemal kutsallığında evi temizlemiştin
Toprak ve noksan korkusundan geçmiştin

Ve <Mevlânâ Rûmî'nin bu beytini okuyup açıkladı.>[421]

[421] H, K, Ç:< این بیت که مولانا جلال الدین رومی؛ رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْه >

Ey bahçıvan, ey bahçıvan! neden bana sarılıyorsun
Biz senin üzümünü yemişsek, sende bizim örtümüzü kaldırdın

(k.s.), buyurdu ki bahçe ve çiçeklik, mü'minin yüreği anlamındadır ki orası ilâhî nazargâhtır. Bahçıvan, onu koruyan Hakk Teâlâ'dır. Üzüm, mârifetullah ve örtü insanın sıfat ve sûrate bağlı varlığıdır. O zaman bu şiir Hakk Teâlâ ile bir münâcattır[422] ki: "Kaç defa bizi deneyeceksin? Eğer senin mârifetini kazandıysak, yerine bizim sûret ve sıfata bağlı irâdemizi almışsın".

Şiir

Ey dost, senin aşkınla dolu kadehten içtim
Ayp bilme eğer bilmeden kendime coşarsam

Benim içtiğim mey, tozlarımı çıkarttı
Giydiğim her elbiseyi, bunun için bırakıp attım

[541] Atarın[*423] şu beytinin tahkîki hakkında:

Kendimi, doğuran anneyle tekrar çiftleştim
Annemle zînâ ettiğim için bana kâfir denir

(k.s.), buyurdu ki, kişi rûhların gizli batınından [B 116] اَلْاَرْواح جُنُودٌ مُجَنَّدَةٌ doğup bu hapis âleme geliyor ve tekrar hapis âleminde ihlâsla gayret ve cehd ederek o âleme teveccüh ediyor. Asıl olan ve doğulduğu yerin visâline ulaşıyor, onunla evlenip[424] çiftleşiyor. Oraya ulaştığında, rûhların sırlarından haberli ve bilgi sahibi oluyor ki onları saklamak ona vâciptir ve onu kapatır. Aslında küfür sözcüğü de kapatmaktan geliyor ve gebrelik de bu anlamdadır. Cüneyd (r.a.)'in "وَجَبَ الْكُفْرُ عَلَيَّ" sözü de bu mânâdadır. Anne ile zînâ etmenin anlamı şudur ki Tâlib rüyâsında annesi ile çiftleştiği hali görür.

Şiir

Bu islâm ile kâfirlik ve sırlı hâlin şerhi
Deniz ve damlanın ayrı iken birleşmesi gibidir

---

422 Ç: مناجات

*423 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (124) no'lu açıklama.

424 H, Ç: می یابد

Attârın şu beytinin tahkîki hakkında:

Her kim hakîkat yolunda, hakîkatte kaybolup giderse
Âlemin yol göstericisi, ins ve cânın başkanı olur

Buyurdu ki madem ki tâlib, tarîkat ve akıl âlemindedir. Onun bir nişânı vardır. Hakîkat âlemine ulaştığında -ki o yer ulûhiyyet âlemidir.- ulûhiyyet ışıkları ona düşüp, <onun beşeriyete âit eserlerini mahveder, onu nişansız ve adetsiz yapar. Sadece onun ismi kalır.[425] Onun beşeriyet varlığı kalmadığı için Hakk Teâlâ ona yeni varlık verir. O varlıkta Allah bahşettiği için,[426] kişi âlemin rehberi, ins ve cinin başkanı olur>.[427]

Şiir

[542] *İyilik temkini tecellî yerinde*
Tamamen varlığımız, ismimiz, resmimiz ve benliğimiz
kendilerini kaybettiler

Ve bu yokluktan dolayı, mutlak bir varlık buldular
Habbaza zîn[428] *yok oldu, ben bensiz kaldı*

<Bu gazelden>[429] olan şu beyti de yorumladı <ve okudu>:[430]

"Attar" bu iki denizin aralığından kurtarıldıktan sonra
Başka bir denizde boğuldu ve dâima mutlu oldu

Buyurdu ki, bu iki deniz, isbât ve mahv denizleridir. İsbât denizinin anlamı akıl ve مُكَوَنات كن فكان âlemidir. Mahv denizi fenâ âlemidir. Öyle ki ilâhî aşk sâlike musallat olunca, onun aklını bozar ve böylece kişi fânî olur. Kişinin düştüğü üçüncü deniz, hakîkatin hakkı ve bekâ-i fillâhtır ki o mertebeye varırsa ebedî bekâ kazanıp mutlu olur.

---

425 Ç: بی نشان کردد رسم بماند ازو برو
426 K: است
427 L: < > arası yok.
428 H, K, Ç: چند ازاین
429 S: yok.
430 L, K, Ç: yok.

Şiir

İsbâtın mahvından ve mahv isbâtından
Bekâ fenâsından ve fenâ bekâsından kurtularak

Hakîkat denizinin en derin yerine batarsa
O zaman kişi ayn-i bekâ'da mutluluk bulabilir

Şeyh Evhadüddîn'in[431] şu beytinin tahkîkine dâir:

İnsanlar rahat oturuyor ama ben gerek belâsına[432] *düşmüşüm*
Yürekte bir dert var, yürek ilacını kimden alayım

(k.s.), buyurdu ki zâhir ehli gaflet ve kapanmış haldedir. Tecellî ehli ise yürek ehlidir, bunlar mükâşefe, müşâhede ve muâyene âlemindeler. Kapanmış âlemde olanlar hiçbir şeyin farkında değildir. Tecellî ehlinin alışverişinden habersizlerdir. Yürek ehline, ilâhî sırlarından mükâşefe, müşâhede ve muâyene zâhir olur ki eğer onun bir zerresi dağa zâhir olsaydı toz olup dağılırdı. لَرَأَيْتَهُ مِنْ خَشْيَةِ اللهِ خاشِعاً مُتَصَدِّعاً[433]

[543] "Yürekte bir dert var, yürek ilacını kimden alayım" sözü şu anlamdadır ki zâhir ehli ondan habersizdir ve halk, Hakk'dan yürek derdine gelen ilacın karşısında âcizdir, çünkü yürek derdinin devâsı sadece o hazrettedir.

Şiir

Bizim muhtaç tenimize ondan bir şifâ gelir
Dertli yüreğimize ondan hoş bir ilaç gelir

Dost köyünden, rûh verici hava
Ve esinti ile gelen hayat ne kadar hoştur[434]

Şu beyt hakkında buyurdu:[435]

Aşk şehrinden geçersen, yürek yürek diyen
Vay yürek diyen bin can görürsün

---

431 H: + رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ; L: + کرمانی; Ş, K: + رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْه; Ç: + وانشد

432 Ç: مبتلای

433 Ç: yok.

434 Ç: Farsça iki beyit yok.

435 Ç: + که ازهمین غزل است

<Hayvânî ve insânî rûh hakkında dedi ki>:[436] Hayvanî rûh teklîf âleminde olur ve bu ödev âleminden çıkamaz ve bilinci aşk âlemine varamaz. Ama insânî rûh emîr âleminden olup lâ-mekândır ve aşk ve mârifetin mahallindendir. Aslında yürek iaden ağacı şeklinde et değildir. Onun öyle bir mertebe ve makâmı vardır ki Lâ-mekândaki insânî rûh, emîr âlemi ve [A 117] aşk ve mârifet mahallinde yürek ve onun mertebesine gıbta eder.

Şiir

Kutsal kuşlar onun köyünün meydanında uçabilmek için
Saadet kanatlarını arzu ederler

Şu beyiti yorumladı:[437]

Yüreğin kararı hiçbir sûrette çiğnenmez
Yürek Sultânıdır, kim onu kararından caydırabilir

Yürek, ilhamlar ve ilâhî vâridâtların mahallidir. Yürek, ilâhî vâridatlara tercümanlık eder. Kimse onun kararına yüz çeviremez. O saltanat ve Hakk Teâlâ'nın hüccetinin konumudur. Kimse onun kararını çiğnemeye gücü yetmez. Onun tahtından hükümler çıkar. O zaman Hakk Teâlâ'dan, evliyâların yüreğine ne gelirse, yürek onun tercümanı **[544]** olur. Onun hükmünden çıkmak ve yüz çevirmek mümkün değildir.

Şiir

Yürek tahtı pâdişahlık hükmünün çıkacağı yerdir
Cânların yurdunda yürek hükmünden başkası geçmez

Şu beyiti yorumladı:[438]

Yabancıyı bizim halvetimize getirmeyiniz ki
Yürek olay ve macerasını duymasın

Ehlullahtan olmayan bir kişi şerîat ve tarîkat ehli olsa bile, bu muamelesi olmadan, ona yabancı olur ve yüreğe gelen feyzi akıl kavrayamaz. Bu yüzden akıl teakkul

[436] Ç: <قَدَّس الله سِرَّهُ فرمودكه روح انسانى>
[437] H, Ç: + وَاَنْشَدَ
[438] Ç: + وَاَنْشَدَ

edemez. Böylece akıl zan ile görebilir, gönül ehline ise bu durum açıktır. Âşikar görebilenler yakîn ile görebilirler ve onun mârifetinden ârif olurlar. Akıl ve zanla görenler, bazen akıl ve düşünce ile onu anlamazlar ve gerçeğin tersini tasavvur edip, belli bir hata yaparlar. Her kim o hatada kalırsa, yürek halvetine giremez ve ona yabancı olur.

Şiir

يَفُوتُ[439] صِفاتُ الْخَلْقِ اِدْراكَ وَصْفِهِ اِذا رامَهُ فَهْمٌ وَ يُعْمى التَّوَهُّما[440]

<Ve bu beyti okudu ve yorumladı>.[441]

Cân başından göz örtüsünü ayırırsan
Yürek fezâsına ezel feyzi iner

Göz örtüsü, kişinin basîret gözünü kapatan şeydir. Kişi riyâzetle o örtüyü basîret gözünden ayırırsa, ezelde Hakk Teâlâ'nın yazdığı her bir ilim ona ve yürek fezâsına iner. Bu yürek inşirâha erip tasfiye olduktan sonra gerçekleşebilir. Fezâ, inşirâhtan ibârettir. Nüzûl ise ezeli ilimlerin yüreği ışıklandırmasından ibarettir. Öyle ki nakışlar ışıltısı, Emîru'l-mü'minîn Ali radiyallahü anhü'nün[442] sâf aynasına düşmüştür. "لَوْ كُشِفَ الْغِطاءُ ما ازْدَدْتُ يَقيناً" **[545]** (117) sözü bu mânâya işâret eder, her kimin inşirâhı çok olursa amelinin feyz ve nüzûlü o nispette çoğalır.

Şiir

Yürek gözünden örtü giderse
Yürek saf ve ışıktan dolu bir ayna olur

Ezeli ilimlerin sırları
Yüreğe açıklanır ve yazılır

<Attâr'ın şu şiirini yorumladı>.[443]

Kalender pazarına uğrayacağım[444]
Bir saat içinde tamamen varlığımı vereceğim

---

[439] H: نفوت; K: لفوت

[440] S: < > arası yok.

[441] L: Arapça beyit yok.

[442] H, Ş: صَلَواتُ اللهِ عَلَيْه ; L: عليه الصلوة والسلام والتحية والاكرام ; K, Ç: عليه الصلوة والسلام

[443] H, K: <در تحقيق برين ابيات كه عطّار، رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْه، گفته است >; L: yok; Ç: <ودر تحقيق اين ابيات فريد الدين عطار>

[444] Aynı yer, Z: برزنم صحيح است

(k.s.), buyurdu ki kalender mücerred anlamına gelir. Mücerred âlemde kişi aşakı alem ve mâsivallahtan ayrıldığı için ona kalender denir.[*445] Kalender pazarı, aşk alınıp, varlık verilen pazardır. Kalenderin bir özelliği olan saç kazımak, her şeyin karşısında yalın olmak için yapılmıştır.

Şiir

Kalender pazarında varlığımızı sattığımızda
Onun aşkından bir sermâye çuvalını kendimize diktik

<Ve gazelin şu beytini açıkladı>:[446]

Aşkın ateşi, kızgınlıkla,
Sarhoş aslan gibi yüreğime saldırdı

Yani onun aşkı olan yere, muhabbeti sığamaz ve mecal bulamaz. Aşk ateşinin nüzûlünün heybeti karşısında akıl ve nefis dayanamaz ve tâkat getiremez. Aynı şekilde sarhoş aslanın karşısında da hiçbir hayvan tâkat getiremez ve dayanamaz. Aşk ateşi indiğinde akıl ve nefsin tâkati olmaz. Yine ateşin bir özelliği, yolundaki diken ve otları tamamen yakmasıdır. [B 117] Onun gibi aşk ateşinin karşısında aklî ve nefsî otlardan ne bulursa tamamını **[546]** yakıp yok eder. Aşk ateşinin yine bir özgürlüğü şudur ki, her kim aşk ateşinde yanarsa, dünyâ ve âhiret ateşi ona çiçek ve reyhân gibi gözükür.

Şiir

Aşk, ateşini kendi içinde yakarsa
Kendi kızgınlığından, dolayı başka vücudu yakar[*447]

<Attâr (r.a.)'ın aşağıdaki beyti hakkında şöyle dedi>:[448]

Tuzluk içine düşen köpek onun içinde kaybolur
Ben bu coşkun denizi, tuzluktan az görmüyorum

[*445] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (125) no'lu açıklama.
[446] S: < > arası yok.; L: Şeyhin bu beyte âit tefsiri yok.
[*447] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (126) no'lu açıklama.
[448] L: Şeyhin bu beyte âit tefsiri yok.

Şeyh (k.s.), buyurdu ki, bir köpek tuzluğa düşüp helâk olursa tuz onun zâhir ve bâtınını etkileyerek onun uzuvlarını tamamen tuza dönüştürür. Öyle ki arada hiç farklılık kalmaz. Onun gibi, eğer kişi, aşkın coşkun denizine düşerse, onun zâhir ve bâtını tamamen aşkla dolar, öyle ki eğer âşık kendisine bakarsa aşktan başka şey göremez ve eğer aşka bakarsa tamamen maşûkunu görür. Meselâ ateş, oduna düşerse, odun tamamen yanıp, odun ismi ortadan kalkacak ve hepsi ateş olacak ve sadece ateş ismi kalacaktır.

Şiir

Galiba benim vücûdum ateşten dolmuş
Veya benim cânımın temeli aşk ezâsında kurulmuştur

Ne cân, ne ten ne de bir zerre toprağım kaldı
Aşk içinde aşk oldu şimdi

Ve Attârın, (r.a.)'ın bu beytini yorumladı.

Eskiden serseri olan yürek kuşu
Bir aşk halinden bir yuva kurdu

Uçup aşka sarıldı
Akıl ve câna bıçak vurulmuş gibi oldu

Şeyh (k.s.), buyurdu ki, yürek kuşu çoktan yuvasından çıkmıştı. Aşk yuvasını bulduğu için, bu yuvadan çıkmıştı. Aşk yuvasını bulduğu için, bu yuvadan o yuvaya uçuran asıl makâmına ulaştı. Hayvânî akıl ve cân fânî oldu. Bunların fânî olması onun bâkî olmasına neden olur <O, kendi fezâsına **[547]** vardığında, bunlar fenâ fezâsına gittiler>.[449] Yeniden bulmanın anlamı vecd'dir ki vecd sâhibine âittir. Yürek uçar, akıl ve cân kenara çekilir, etkisiz kalır.

Şiir

Yürek kuşu, aşk köyünün, kutsal yuvasında
Üns makâmının[450] *korkusunda olsa bile*

---

[449] Ç: <چون به فضای فنای او رسیدند>

[450] H, Ş, K, Ç: وحشت آباد وجودش

O fâni[451] *kuş uçup gerçek bir hüma*[452] *oldu*
Damla gibi, visâl denizinin bekasında kayboldu

Ve Fahreddîn Irâkî'nin bu beytini açıkladı (118):

Senden yadigâr kalan yarım canı
Senin kenarında olmadan ortada koyamam

Şeyh (k.s.), buyurdu ki bu yarım cân, hayvânî rûh, bütün cân ise insânî rûhtur. Yânî senin verdiğin bu yarım can, senin visâlin olmadan ortaya çıkamaz. Visâl bütünleştikten sonra onu vermek hoştur.

Şiir

Senin güzelliğin hayâl-i aksinde kendi canımı geliştiriyorum
Visâl zamanında onu hayal yoluna atacağım

Aynı gazelden şu beyti yorumladı:

Hüzünlü can, onun yanına götürülemez
Sîmurgurg'un önüne kemiği nasıl koyabilirsin?

Sâlik aşka varmadan hüzünlüdür. Akıl ona çözüm arar. Ama aşka ulaştığında neş'e içinde neş'eli olur. O zaman, aşk neş'eliğine ulaşamayan, üzüntülü cân, aşk Sultânının misâfiri olmaya layık olmaz.

Şiir

Sultân misâfir olduğu zaman, mey keder olur mu?
Pâdişâhlar meclisinde safâlı kadeh olması lazımdır

Atâr (r.a.)'ın şu beytini yorumladı:

[548] *Akıl gölgede oturuyordu, şimdi halvete geçti*
Onun işi, aşk gölgeyi yok edince, melâmete döndü

---

[451] L: بر پرید از فرع فانی
[452] S: جمای ; H, L:حمای

(k.s.), buyurdu bu durum yarasanın durumu gibidir. Onun gözü güneşe tahammül edemez ve gündüz dışarı çıkamaz. Yaratılışın gölgesinde gelişmiştir. Aynı şekilde aşkın parlayan güneşi de ışıldayıp gölgeyi yok ederse, yarasa gibi akıl, güneşin ışığında rüsvâ olur ve serzeniş altında kalır. Onun güneş ışıltısını görmeye takati yoktur ve bu halde halvete gidip zühd ve ibadet gölgesinde oturmuş gibidir. Aşk güneşi parlarsa ve o zühd ve ibâdet bir zerreye dönerse, akıl işi kınamaya katlanmak zorunda kalır.

Şiir [A 118]

وَ اِذا تَبَسَّمَ نُورُ وَجْهِكَ فِی الدُّجی خَزِیَ الصَّباحُ وَ اُخْزِیَ الْمِصْباحُ

Ve Attârın şu beytinin yorumu:

Aşk deniz ve akıl kenar gibidir
Kenarın işi seyretmeden başka şey olamaz

Şeyh (k.s.), buyurdu ki akıl âleminin sonu, aşk âleminin başlangıcıdır. Öyle ki bir kişi deniz kenarına varırsa, denize girmeden onun hâli ve içindekilerden haberli olamaz ve o denizi seyretmeden başka bir şey yapamaz. Bunun gibi akıl da aşk âleminden haberli değildir. Sadece ona dıştan bakabilir.

Şiir

Akıl eğer bu denize ayak basarsa gark olur
Deniz aşktır ki baş verenlerin kaynağıdır

Atâr (r.a.)'ın şu beytini açıkladı:

Belâ iksiri olan, onun aşk yolu
Mahv içinde mahv, fenâ içinde fenâdır

(k.s.), buyurdu ki sâlik yolda cân verir, ciğerini yer ve zorluk üstüne zorluk, şiddet üstüne şiddet, üzüntü üstüne üzüntü, belâ üstüne belâ çeker. Böylece onun sıfatları tebdîl olur. Aşk iksiri onda, tebdîl olan sıfatlar, tasarruf eder. İksir onu "تَخَلَّقُوا بِاَخْلاقِ اللهِ" ile donatır ve âşıkı mâşûk rengine getirir. Mısra: Bizim toprak, canân kokusunu alıp, canân kisvesi alır.

Mahv da iki türdür: Birincide lanetlenen sıfatları mahvederek övülen sıfâtları ispât eder. İkincide beşerî sıfatları mahvedip, vahdâniyet sıfatlarını ispat eder.

O zaman mahv içinde mahv **[549]** o iki mahvden ibârettir. <Fenâ da öyledir: Zâhirî bir fenâdır>.[453] Zâhiri fenâ olunca, sıfat mülk ve melekûtu öğrenir. Ondan sonra sıfat ve beşeriyet bağlantılar fenâsı vardır ve beşeriyet sıfatı fenâ olunca rûh mârifetullahı öğrenmeyi başlar.

Şiir

فَافْنُوا ثُمَّ افْنُوا ثُمَّ افْنُوا وَابْقُوا لِلْبَقا مِنْ قُرْبِ رَبِّهِ

Ve üstat Attâr'ın bu beytine bir açıklama yaptı:

Yol ayaktan ve baştan mahv oldu, yolcu ve yol gösterici kalmadı
Fakirlikte fâni oldu şükür mânâ denizinde ebedî kaldı

(k.s.), buyurdu ki menzil olunca yol, rehber ve yolcu vardır. Sâlik menzile ulaşırsa, yol sana gelir. Yol olduğu zaman yolcu ve rehber de vardır. Yol "وَ اَنَّ اِلى رَبِّكَ الْمُنْتَهى" sınırını aştıktan sonra yolcu ve rehber kalmaz, fânî olur ve kendi vücutlarını bağışlarlar. Onların varlığından bir şey kalmaz -ki bu fakirliktir- bağışlarlar. Onlar kendi sıfatlarından fânî olup, mânâ âleminde ebedîleşirler.

Şiir

Yol, vücûd ve resimden fânî oldular
Böylece ebedî diri ve bâkî oldular

Şeyh Evhadüddîn'in şu beytini yorumladı:

Aşk yüreğe geldiğinde, yürek ondan hamile kaldı
Bakın her an mânâ çocuğu ondan doğuyor

(k.s.), buyurdu ki aşk güneş gibidir. Dünyadaki nebâtî, mâdenî, hayvânî, bitkisel ve meyveler gibi şeylerin hepsinin rengi, kokusu, ve tadı ondan etkilenir. Onun gibi sâlikin içinde gelişen şevk, coşku ve zevk de aşktan etkilenir. Aşk yüreğin yanında olursa,

[453] Ç: < > arası yok.

ağaçlar meyveye, yer bitki ve çiçeklere, mâdenler mücevherlere hâmile olur. Onun gibi yürek çeşitli mânâların letâifine hâmile olur. Yanında olmayın anlamı, aşkın yürekle birleşmesidir. Yürek mânâlar letâifine hâmile olursa, her ân onun çeşitli mânâlarından hikmet, mârifet, muhabbet, ilm, ihlas gibi çocukları vücûda gelip ondan doğar.

[550] Şiir

Bâkir yürekten her an mânâlar rûhu doğar
O, meryem gibi, aşkın kutsal gelininden hâmile oldu

Attâr (revvahallâhü rûhahü)'ın iki beytinin[454] açıklaması:

Sevgilim, sarhoş ve akılsız olarak bir ay gibi
Sabah, mescit kapısından çıktı

O, siyah gözlü, siyah zülflü, siyah yürekli
Siyahlığa kapanmış bir siyahliydi

Şeyh (k.s.), buyurdu ki yânî mânevî şâhit (mâşûk) akla sığmayarak, ilâhî muhabbetin şarâbından sarhoş olarak [B 118] yürek kapısından çıktı. Mescitin anlamı yürektir. Bu siyahlık tasavvur edilecek karanlık ve keder değildir. Tâlib'e ışık veren çeşitli ışıkların arasında, siyahlığın üstünde başka bir renk olamaz. Ona fakirlik ışığı denir. Fakirlikte fenâ vardır. Kişi, fenâya ulaşınca, asırlar hazînesinden haberli olur. Göz, zülüf ve yürekte bulunan o kadar siyahlığın anlamı bir elbisedir ki içi-dışı bir renkte, ve onda renk çeşitli ve iki renklilik yoktur ve siyahçılık bunu anlatır ki şâhitte (mâşukta) âşıkların yüreğini avlamaya, mekir vardır.

Şiir

فَدَى الْغزْلان مُقْلَتُهُ الْوَحيدَة وُغُصْنُ الْبان قامَتُهُ الْمَديَدة
فَديوان الْمَلاحَة عَنْهُ يُرْوى وَغَمْزَةُ عَيْنه بَيْتُ القَصيدَة
كَانَّ مَعاطِفَ الْاَصْداغِ مِنْهُ شِباكٌ وَالْقُلُوبُ لَها مَصيدَة[455]

Hakk Teâlâ görmeyi göz siyahlığında yerleştirdiği gibi, yürek de bu ışıkla aydınlanırsa, onun görüşü fazla olur. Zülüf ve bende bir sır vardır ki ona ulaşmadan ve

[454] S: این بیت
[455] L: Arapça üç beyit yok.

görmeden hiç kimse anlayamaz. Âşıkların yürekleri bu tuzak ve taneye bağlı olup onların kaydındadır.

Şiir

Âşıkların yürek kuşu, o zülüf ve benini avlayınca
Gerçekten ne hoş ve âhenklidir, bu taneli o tuzak

Âşıkların beyni, değerli sevdâların sırrını bulur
Ve sevdânın çemberinde yüz aklı, deli gibi çeker

[551] Attârın şu beytinin yorumu:[456]

Manastırlar, hırka giyenlerinin, ikiliği kesilmiş oldu
Ben visâl köyünde, birlik lafını attığımda

Buyurdu ki manastırlar, hudûs âleminden olup altı yönlü ve harf alemindendir. Hırka giyenin[457] anlamı insânî hakîkattir ki kalıp hırkasını giymiştir. İkiliğin anlamı hudûs âlemi ve kalıp hırkasıdır. Vahdet kesrete terstir. İnsânî hakîkat, ikilik kesilmiş olduğunda, vahdet aleminde birlik lafını edebilir.

Şiir

Yürek âleminin göğünden, vahdet yıldırımı düştü
Kesret yönlerinde ne varsa, tamâmen yandı

Mevlânâ Rumî'nin şu beytinin yorumu:

Karanlık gecede ay ışığının çıkması, garip değildir
Ama güzel bir şey karanlık gecede ay ışığından çıktı

Buyurdu ki ay ışığının anlamı rûh ışığıdır ki gecenin karanlık vücudû misâli[458] onda bulunur. O garip değildir, garip olan odur ki fenâ anlamında olan siyah ışık, rûh ışığı tanımlanan ay ışığından çıktı, demek ki rûh fenâsı olmuştur.

---

456 L: Bu tefsir yok.
457 Ş, Ç: "پوش" lafzı yok.
458 S: مثلاً

Şiir

Vücûd bulutundan çıkan, rûh elektriği
Fenâ köyünde gıybetin, yağmurlu bulutuna karıştı

Attâr'ın, şu beytinin yorumu:

Ey Ken'anlı ay, karanlık kuyudan çık dışarı
Cân âleminin Mısır'ına git, sultân olarak otur orada

Buyurdu ki, bunun mânâsı Yûsuf'un karanlık kuyu hapsinden çıkmasını isteyen bir işarettir. Yûsuf mutmain sıfat mânâsındadır. Mülk sâhibi pâdişâh ise mutmain olmaktır ve "Mânâ olarak Yûsuf" mânâ âleminin sırlarının hazînesinin korucusu ve nasipliğe lâyıktır. "Cân âleminin Mısırı" mânâ âlemi ve rûh âlemidir. Ulaşan her kişinin mânâ âleminde bağımsız saltânatı vardır. Bu mülkün genişliği, cennet memleketinden daha çoktur, zîrâ sûfî her gün asâ gibi seyrediyor.

[552] Asâ gibi, insan adımından ibâret ve arştan toprağa kadardır. Mânâ âleminde, memleket ve saltanat boyutu, onu seyrine göredir.

Şiir

Bu toprak hapishânesinden, mânâ göğüne doğru git
Saltanat tahtına çık, Sultânların Sultânısın sen

Mânâ şehristânına git, âlemde seyâhat et
"Kün" medârının dönüşünü bir nokta gibi görürsün[*459]

<Irâkî'nin şu beytini yorumladı>:[460]

O ilâhî nefesi benden duyduğunda ne korkusu olur
O, onun varlığıdır, benim değil, dinleme[461] *hiç inkâr etmedim*

Buyurdu, nûr-i subuhât-i[462] vechullah ışığı parlayınca, [A 119] onun eserleri ve alâmeti budur ki gayrı bir resim ve eseri ortada koymaz. Eğer o ışık yüze düşse onun

---

[*459] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (127) no'lu açıklama.

[460] H, L, Ş, K: <در تحقیق این بیت که فخرالدین عراقی، رَحْمَةُ اللهِ عَلَیْه، گفته است>

[461] S, K: نشنوی

[462] S: سبحان

resimlerini yakar[463] ve mahv eder"سُبُحاتُ وَجْهِهِ مَا انْتَهى اِلَيْهِ بَصَرُهُ"[464] "لَاَحْتَرَقَتْ Eğer sâliğin içine ışık verse, kişiyi nefs, akıl ve varlığından tamamen fâni eder. Onun varlığı ortadan kalkınca kendi mülkünde kendisi mutasarrıf olur.

Rivâyete göre, sultânü'l-ârifîn Ebû Yezîd-i Bestâmî (r.a.)'nin ağzından bir kere bir özel halde deminki subhânî söz çıktığında, ona o söz hakkında sormuşlar. Buyurmuş: O zaman siz neden şeriat hükmünü bana uygulamıyorsunuz? O halde iken benden öyle söz çıkıyorsa, istediğiniz silahla bana saldırmaya haklısınız. Yine bir kere önceki hâle girip önceki sözü dediğinde çeşitli silâhlarla ona saldırdılar ama etki etmedi. O kendine geldiğinde: "Yine o sözleri söylediniz" dediler. O da: "O zaman siz ne yapıyordunuz"? dedi: "Çeşitli silahları kullandık ama yararı olmadı." dediler. O mübârek vücudunu çıplak ederek gösterdi. Onun mübarek bedeninde hiçbir eser gözükmüyordu. Bu iğne getirtip bir uzvuna soktu. Kan çıktı. O zaman: "Bâyezid odur ki bir iğneye takat etmez. O sözleri söyleyen **[553]** Bâyezid değildir, yoksa silahlar ona etki ederdi.[465]

Şimdi Hakk Teâlâ tâlib yüreğine nazar ederse, onun yüreğini kendi mârifet konumu eder, onun dilini bile yüreğinin tercümânı ve beyânatçısı yapar. يامُوسى اِنِّى اَنَا اللهُ رَبُّ الْعالَمين[466] [*Yâ Mûsâ! Gerçekten ben, evet ben, âlemlerin Rabbi olan Allah'ım!*] sözü gibidir ki ağaçtan çıktı, o zaman çöldeki ağaçtan böyle mânâ çıkabiliyorsa, insan ağacından da çıkabilir demektir.

Şiir

Emniyet çölünün ağacından ses gelebiliyorsa
İnsan gövdeli ağaca hayret edilemez

Fahreddîn Irâkî'nin şu beytine bir açıklama yaptı:

Güneş resmi aynaya düştüğünde
O ân, ona sor, demirdenim ben deme

Güneş önünde zerre gibi mahv olursam
"Ene'ş-şems"den söz etmede mâzurlu olurum

---

[463] S: احتراق

[464] H, K, Ç: لاحرقت

[465] Ç: Hikâye, Bâyezîd-i Bistâmî'ye âit değildir.

[466] Kasas 28/30.

Şeyh (k.s.) buyurdu, Tâlibin yüreği ayna gibi sâf olursa her şey ona zâhir ve mütecellî olup, onda görülür. Hakk Teâlâ ışığı onda mütecellî olursa, o, yürek aynasını tamamen tutar. O zaman gece kuşu sıfatına sahip olan akıl, o ışıklara tâkat edemez ve kenara çekilir. Tâlib o hâli o görse ve o varlığı bulsa, akıl kenara çekilip akılsız kalsa bile, hâlâ kendini yol ortasında görerek "اَنَا الشَّمْسُ" den söz eder, çünkü tamamen, güneş ışığıyla dolu aynaya sahip olmuştur. Bazılarının naklettiğine göre o halde iken bir kimse farklı bir kelime dile getirebilir. Öyle ki bazı tâlibler bu makâmda hatâ bile yapmışlardır. Hakk Teâlâ mekân ve cihetten münezzehtir

Şiir

Güneş cemâlinden bir nûr aksettiğinde aydını
Ayna sayfasının içinde görünebilir

Eğer sâf yürekli birisi bir lâf ederse, hayret edilmez
O yanlış söz söylese bile, kendisine güneş gibi gelir

Şeyh Ahmed Câm (119)'ın şu beytinin yorumu:

Kendi yüreğime bir nazar ettim
Orada gördüm onu, hem de orda yoktu

Şeyh (k.s.), buyurdu, Hakk Teâlâ'nın mârifeti yürek ve yürek basîreti ile elde edilir.

[554] "orada gördüm" şu mânâdadır: Yürek aynası sâf olunca Hakk Teâlâ'nın ışığı orada mütecellî olur. Tâlib, basîret ve mârifet ışığıyla onu görüp, Hakk Teâlâ'nın mârifetini elde edebilir. Böylece kendi yüreğini görmüş ve orayı müşâhede etmiş olur. Ancak Hakk Teâlâ orada değildir, zîra o yer ve yönden münezzehtir.

Şiir

Aynada görülen her tasvîr
Aynada bulunsa bile orada değildir

Ve Attâr'ın şu sözünün tahlîli:

Dilsiz olarak gelmeden, ebedî durumdan ne zaman içer?
Senin aşkına susamış olan, ne zaman dünyevî suyu içer?

Benim yüreğim aşk şarabının pan zehrini içince
Aşk yakîni ile, şüphelilik zehrini ne zaman içer

<(k.s.), buyurdu ki kişi dilini>[467] tutup, lâl olmazsa, insanlık karanlığında kapanan, hikmetin hayat duru suyundan içemez. Meselâ, Mûsâ (salavâtullâhi aleyh), Hızır (a.s.)'a sabırsızlık yüzünden, itiraz ettiği için, Ledünnî ilmin çeşitli faydalarına ulaşamadı. Ama tâlib eğer dilini tutup, pîrin muti' olarak hiçbir şeye itiraz etmezse, duru sudan mârifet ve hikmet kazanır. Bu ebedî duru, İskender'in istediği hayat suyu değildir. Çünkü onun da sonu fenâdır, belki bu bendi duru, Hakk Teâlâ'nın mârifet kesesi ile verdiği, ebedî muhabbet serâbıdır.

Şiir

شَرِبْتُ بِكَأْسِ الْحُبِّ مِنْ مَعْدِنِ الرِّضا وَخُضْتُ بحارَ الشَّوْقِ حَتَّى صَفالِيا

Onun aşkına susamış olan, dünyevî suyu içmez. Çünkü o su, hayat için içilir. Halbuki aşka susamış olmak, cân vermek ister. Öyle ki, bir Tâlib Hızır (a.s.)'la görüştüğünde Hızır, onunla sohbet etmek istedi. Tâlib: "Senin sohbetini istemem" dedi. Hızır: "Neden?" diye sordu. Tâlib: "Zîra sen, diri kalmak için hayat suyunu içtin, ama biz erken cân vermek istiyoruz." dedi.

[555] Şiir

لِقاؤُكُ لِلرَّوحِ الضَمِيِّدِ مِنْهَل وَذِكْرُكُ لِلْقَلْبِ الْمُتَيِّمِ قوُتُ
فَمَنْ لِى بِاَنْ اَلْقاكَ يا غايَةَ الْمُنى اَراكَ بِعَيْنِى نَظَرَةً فَاَمُوتُ[468]

Akılda her ne varsa, ve aklın yönettiği ve tedbir bulduğu her şeyde, zân ve şüphe vardır. Çünkü akıl hata yapabilir. Ama aşk ve aşk âleminde olan her şeyde yakîn vardır ve yakîn zannı giderir. Böylece onun anlamı şudur ki benim yüreğim aşk tadını görürse -ki o yakîn panzehridir- ondan sonra akıl şüphelilik zehrini içemez. Her kim aşk panzehrinin tadına bakarsa, aklın şüphelilik zehrinin peşinden gitmez. Bunun içindir ki kalp sahiplerinin sözü, şüpheden çıkmaz, aksine yakîndan çıkar.

---

[467] Ç: < > arası hazfedilmiştir.
[468] L, K, Ç: واموت

Şiir

Visâl zamanında aşk, cemâlinden örtüyü ayırırsa
Aşığın cânında kuşku perdesi kalmaz

Ve Attâr'ın şu beytinin tahkîki:

Nazla yüzünün birazını gösterip "evet" der
Kulağa "Elest" mâşûkasının halkasını takmıştır

Buyurdu ki اَلَسْتُ بِرَبِّكُم[469] [*Ben sizin Rabbiniz değil miyim?*] denildiği zaman, zerrelerin tümü "بَلى" (evet) demişlerdir. Ondan sonra onun kulluk halkasını kulağa takanlar, ebedî rahatlığa erdiler; kulluk halkasını kulağa takmayanlar ise <ebedîyyen belâda>[470] kaldılar. Ezelde ona "evet, diyerek, halka kulaklarına takıp, onun aşkını ezelden alıp getirenler" dedikleri "evet" ve kulağa taktıkları kulluk ve aşk halkasının vâsıtasıyla, mâşûğun yanında naz edebiliyorlar. Çünkü, o eski kullar, kulluk adımı ve hizmet vasıtasıyla, mahdûmlarına (sâhibine) naz edebilirler.

Şiir

Âşığın cânı, mâşûkla arasındaki sırlardan dolayı
Gizlice ona naz edebiliyor[471]

[556] Ve bu beyti yorumladı:[*472]

Bazen gururla bu büyük âlemin başının tâcı
Bazen çaresizlikle, bu pis âlemin yolunun toprağı

Burada geçmişteki itirâf, ve teslîmin sebebiyle ve lâ-hakk ve yeni adımın subut ve hizmetinden dolayı مَلاَءِ اَعْلى gurur gösterilir. Bu gurur bir zamana aittir ki, insan kendisini tanır ve Hakk Teâlâ'nın insânî tüm yarattıklardan daha yüksek mertebede yarattığını onlar ve kendisinden daha büyük yaratık bulunmadığından gurur diyor. Ama Hakk Teâlâ'yı tanıyıp, onun azametini gördükten sonra, çaresiz ve korku dolu olup, kendisinden daha çâresiz ve güçsüz kişiyi bulamaz ve göremez.

---

469 A'râf 7/172.
470 Ç: yok.
471 L: Farsça beyit yok.
*472 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (128) no'lu açıklama.

Şiir

Taç sâhibi olduklarında eteklerini göğe uzatırlar
Toprağa bulaştıklarında eteklerin tozu olurlar

Ve Mevlânâ Rûmî'nin şu beytinin yorumu:[*473]

Sûrete tapanların gözünden, hoca kaybolmuştur
Ancak hoca, başka bir renkte[474] *cüppe yapmıştır*

Buyurdu, yânî insanın hakîkati olan, kişi, zâhire bakanlara göre, bu topraksal cisimden çıkmıştır, ama o aslında rûhsal bir elbise giymiş, bu topraksal cismi bırakmış ve kişi olarak kalmıştır.

Şiir

Topraksal şura hırkalarını yırtarak
Ruh elbisesini temiz sıfatlarla doldururlar

Attâr (r.a.)'ın şu beyitlerini yorumladı:[*475]

Bizim varlığımız yok oldu olmadan önce
Senin varlığın bizden ayrı değilmiş

Senin varlığın varlığında bizim varlığımız varmış
Ne zaman bizim varlık yokmuş ki

Buyurdu ki, varlık ve vücûd arasında fark vardır, zîrâ mümkünlerin varlığı, Allah Teâlâ'nın ilminde, kendileri var olmasa bile, vardı. Allah Teâlâ'nın ilmi onun sıfatdır ve Kadîm'dir. Onun ilm-i kadîminde **[557]** bizim var olmamıza -ki var olacaktır- yokluk sırrı yânî vücûda gelmekti.

Böylece, onun ilminin başlangıcından bu yana bizim varlığımız vardı. Ama bizim zâhirî vücut yokluktan sonra var oldu. Eğer yine fânî olsa, hâlâ Hakk Teâlâ'nın ilminde olur, onu geri verene kadar.

[*473] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (129) no'lu açıklama.
[474] K: زرنگ دگر ; Ç: زرنگی دگر
[*475] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (130) no'lu açıklama.

Şiir

Ezelî ilmin defterinde ilk gün
Bizim varlığın girişi doğru yazılmıştı[476]

Ve Mevlânâ Rûmî'nin şu iki beytini açıkladı:[*477]

Senden ayrılan hiçbir hoş şey için üzülme
Emin ol ki o başka bir şekille senin yanına gelir

Bu hoşluk bir nedensiz şeydir ki nakışlarda gelir
Su ve toprak arasında paylıdan paylıya gezer

(k.s.), buyurdu ki eğer bedensel ufak dünyevî lezzetler, hazlar -ki yok olacaklardır- senden ayrılsalar veya sana verilseler dahi, onları elde etmekten neşelenmemeli ve ayrılması ile üzülmemelisin. لِكَيْلا تَأْسَوْا عَلى ما فاتَكُمْ وَلا تَفْرَحُوا بِما آتيكُمْ[478] [*Elden yitirdiklerinize yanmayın. Size verdikleriyle de şımarmayın.*] Bunlardan birini kaybedersen, o başka bir nakışla sana doğru gelir, öyle ki onlar verilen sadaka gibidir ki sevâbı sana gelir.

İkinci beytin anlamı, bazıların zannettiği gibi tenâsüh değildir, belki ilâhî lütûflarından, bu su ve toprak âleminde bazı fayda ve hoş şeyler yaratılanlara gelir. Meselâ yağmur gibi ki onun türü, zamânı, miktârı, faydası insana belli olmaz ama yere -ki su ve toprak paylısıdır, indiğinde, oradan çeşitli yiyecek ve tıbbı bitkiler çıkar, oradan hayvanların isteğine göre paylıya girer ve hayvanlar ondan kuvvet alır. Yine o hayvanlar, insanların yemeği olur, insan kâlıp hakkesine girer ve bazısı insan içinde nutfeye döner ve rahim paylısına gider ve oradan yeni bir doğum yapılır. Bazen onlar faydalı şeye döner, tarımların toprağına güç verir vb. O zaman bu boşluk değişik şekilli nakışlarla, su ve toprak arasında paylıdan paylıya gider ve onun gezisi bu tarzda ve tenasüh şeklinde değildir.

[558] *Değişik mühreler takdir paylısında (Hakkesinde) vardır*
Ki o her şekil ve her nakışla elden ele geçer

---

476 L: Farsça beyit yok.

*477 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (131) no'lu açıklama.

478 Hadîd 57/23.

Ve Attâr (r.a.)'ın şu beytinin tahkîki:

Eteğini elimle tutuğumda
Onun elini yeninde gördüm

Buyurdu, insan mânâsı mârifet ve müşâhede mahallindedir. Hakk'ın mahzarındadır. Sıfat mânâya vardığında, onların arasındaki örtü aradan kalkınca, bazen, o mânâda Hakk Teâlâ'nın sıfatı mütecellî ve zâhir olur. Tâlib o mânâyı hak bilerek istekle elini uzatır, o muradın eteğini tutar ve kendini ermiş zanneder. Ama bu onun mânâsıdır. Tâlib eteği tutunca onun mânâ eli kendi eteğini tutmuştur. Öyle ki sultânü'l-ârifîn, Ebû Yezîd-i Bestâmî (r.a.)'nin sözünde gelmiştir: "Seneler boyunca Hakkı talep ettim. Otuz yıl talep kapısında oturduktan sonra, isteğime ulaştım. Perde açıldığında, perdenin arkasından Bâyezîd çıktı" yânî Bâyezîdin mânâsı onda mütecellî olmuştu.

O nefs [479]"مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ" daki nefstir. O mârifet elde edildikten sonra Hakk Teâlâ'nın mârifeti hâsıl olur. Mârifet önce mazharda hâsıl olur sonra âşikâr olur. Bu mânâ birine nispet edilir ki kendinde bir olsun ve kendini tanısın [480]"مَنْ عَرَفَه نَفْسَهُ" Ama mârifetullah[481] elde ederek, ehlullah olan kişi ilâhî sırların hazînesinden haberli olur. Sırlar hazînesine ulaşan el o eldir ki "وَبِه يَبْطِشُ" öyle ki onu gören göz [B 121] dır ki sır konumundan ibarettir ve öyle bir yerde olan el, sır eli "وَ بِه يَبْطِشُ" "وَ بِه يَبْصِرُ وَ يَسْتَبِينُ" "dır ki Hakk Teâlâ'nın da sırına ulaşır.

Şiir

Kendi sır yeninden el çekerlerse
Âşıklar kendilerini gizli mâşûkun eteğine vururlar

Attâr (r.a.)'ın şu beyitlerinin tahkîkine dair şunları söyledi:

[559] *Daima zerdüş mabedinde oturan kişi*
Nasıl din adamı ve ibâdete lâyık olabilir

İyilik ve kötülük, küfür ve din, ilim ve amelden
Çık dışarı ki bunun dışında çok makamlar vardır

---

[479] Ş, K: فقد عرفه ربه cümlesi yok.
[480] Ç: + فَقَد عَرَفَه رَبُّهُ
[481] K, Ç: "Allah" lafzı yok.

Şeyh (k.s.), buyurdu ki zerdüşlerin mâbedi ve ateş tapınağı, aşk âlemi anlamındadır. Öyle ki mâbet ve ateş tapınağında ateşe tapma olduğu gibi, âşıklar, aşk köyünde aşk yaşıyorlar kıbleleri aşktır ve ibâdetleri aşk yaşamaktır.

Şiir

Bizim dinimiz âşıklıktır. Kıblemiz ise aşktır
Her kimnin kıblesi ve dini olmazsa, dinsiz olur

Ateş tapınağı, bir zaman tapınak olur ki daima âteş onda olsun, onun gibi Hakk Teâlâ aşkı da her zaman devâm eder ve hiç eğrilmez, o aşka gark olan kişinin dinden korkusu olmaz. Ama ibâdet cennet kuşkusu ile yapılmakta ise kişi tamâmen Hakk Teâlâ ile meşgûl olur. Ondan çıkan tâatın hepsi Allah Teâlâ'nın ihlâsı ile yapılır. İyi ve kötü, küfür ve din, ilim ve amel tamâmen akıl âlemindedir. Ama aşk âleminde-ki lâ mekân, bir âlemdir- çok makâmlar vardır. Tecrîd ve tefrîd, o aşk o muhabbet, mârifet, fakirlik, tevhîd ve bunun gibi şeylerden ibâret değildir.

Şiir

Ben ve bizden dışta olan aşk âleminde
Bir şey vardır ki akılla anlaşılmaz

Şeyh Ruzbihân (120)'ın beyitlerini yorumladı:

Çocukluk hâlde iki âlemin de dışındayım
Kanadım çıksa bile nereye uçabilirim?

Buyurdu, yürek kuşu vücûd yumurtasından -ki insanî sülûkların tavırlarıdır- doğar ve mükevvenâtın en son batını olan batından çıkarsa bile hâlâ bir çocuktur ve iki âlemin dışındadır.

Şiir

O visâl kurbunun zirve havasındaki kuşlarının
İki âlem dışında yuvaları vardır

Bu hâlâ seyirde birinci aşamadır. Kanat açarsa bakın nerelere kadar uçar. O âlemin sonu olmaz. Çünkü onun ilk mezili de iki âlemin dışındaydı. Onun ötesindeki

menziller ilâhî âlemdedir ve o âlemin sonu olmaz. Şeyh (k.s.), buyurdu. Tâlib her gün asâ gibi seyir halinde olmalıdır. Asâ gibi yürümek, arştan toprağa kadar **[560]** gitmektir. Bu sözdeki seyrin anlamı bu âlemde gezmektir.

Şiir

Niyaz köyünde yüzbinlerce çöl vardır ki
O yol sadece cân ayağı ile aşılır

Ve şu beyti açıkladı:

Benim için iki âlem bir tane gibidir
Onun da çiğnedikten sonra ağzımdan dışarı atarım

Yürek ehlinin yüreği bir seviyededir ki iki âlem onun azametinin karşısında tane gibi olur. Hayvanın yemeği çiğnediğinde onu ağzından attığı gibi, bazen onun da ağzından önemsediği şey dışarı çıktığında ona ihtiyacı olmaz. Böylece maksat şunu anlatmaktır ki iki âlem benim yanımda tane gibidir <ki eğer çiğnerken ağzımdan çıkarsa onu önemsemem>[482] ve Muhabbetullah ile öyle zengin olmuştur ki iki âlemin muhabbeti benim nezdimde, ağzımdan düşen yem gibi olur. O zaman muhabbetullahın varlığı ile, iki âlemin muhabbeti benim yanımda değersiz olup istenmez ve bende yerleşemez.

Şiir

قَدْ صيغَ قَلْبی عَلی مِقْدارِ حُبِّهُمُ فَما لِحُبِّ سِواهُمْ فيهِ مُتَّسَعُ

Ruzbihân şu beytinin tahlûki hakkında: <ve okudu>:[483]

Sibgatullah'ın kadehinden cânı boyarım
Sonra mesîhâ cânının rengine, çıkarırım

Şeyh buyurdu ki, bunun maksadı, alem-i tenvîndir ki ışıkların renkleri onda mütecellî olur ve hayvânî cân, o ışıkların her biri ile renklenir, o renkte görünür. Saf kadeh gibidir, içine koyan şeyin rengini alır ve o renkte görülür. Eğer bu sarsıntılı âlemden terakkî ederse, insânî rûha ulaşır. O âlem renksiz âlemdir. "Mesîha cânının rengi" bu anlamda geliyor.

---

[482] Ş, Ç: < که اگر به نشخور از دهانش بیافتد از آن استغنا دارد وبه آن التفاتی نمی کند >

[483] Ç: yok.

Şiir [A 121]

Aşk içinde, renksiz ve kokusuz kaldım
Cân kadehinden her an renksiz ve kokusuz mey içeyim, diye

[561] Mevlânâ Rûmî'nin[484] şu beytinin tahkîki:

Bu göz ve o lambanın her ikisi bir ışıktır
Bunlar birbirine ulaşınca kimse onları ayrıt edemedi

(k.s.), buyurdu, göz bir ışıktır, lambada bir ışık ki bunlar birbirini kapatmıyor. O iki ışık birbirine ulaşmadan eşya anlaşılmaz. Meselâ karanlık bir evde göz ışığı olup, lamba ışığı olmazsa veya lamba ışığı olup, göz ışığı olmazsa, hiçbir şey görülemez. O zaman göz, basîret ışığı anlamında ve lamba, yürekteki lambalık anlamındadır. Ancak < basîret gözünde örtü olduğu zaman>[485] iki ışığın karışmasını engeller ve hiçbir şey görülemez. O örtü ortadan kalkarsa, iki ışık birbirine ulaşır ve mârifetullahı anlar.

Şiir

Bu örtü yürek gözünün önünden çekilince
Cân deliğinden cânân ışığı görülmeye başladı

Ve şu beyti söyledi:[*486]

Rûh nazar ettiğinde fânî olduğu zaman, bunu dedi
Tanrı cemâline ondan başkası nazar edemez

Rûh bir şeydir ve fânîdir. Buradaki fenâ, rûhun son fenâsıdır. O zaman hakîkatin Hakk Sultânı rûhta mütecellî olunca, rûh fânî olur ve insanın hakîkatinin varlığı hiç kalmaz ve rûh müşahede konumunda olsa bile hakîkatin hakkı ve aslını Hakk'tan başkası göremez "لا تُدْرِكُهُ ٱلأَبْصَارُ سُبْحَانَكَ ما عَرَفْنَاك حَقَّ مَعْرِفَتِكَ."

Şiir

يا لَيْتَ جِسْمى كُلُّهُ حَدَقاً حَتَّى يَرَاكَ وَلَيْتَها يَكْفى

---

[484] Ç: بیت های مولینا رومی (ره)، وانشد

[485] S: < با غشای پرده بصیرت >

[*486] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (132) no'lu açıklama.

Ve Mevlânâ Rûmî (r.a.)'nin şu beytinin tahkîki:[487]

Şiir

Ey hacca giden kavim neredesiniz, neredesiniz
Mâşûk buradadır, geliniz, geliniz

[562] Şeyh (k.s.), buyurdu ki kâbe iki türdür: Biri çamur kâbesi, öbürü yürek kâbesidir. Bu beyitte, çamur kafesinin tâliblerine denilir ki İslâm temellerinin birisi o kâbe ile yerine getirilse bile, aslında mârifetullah ve Hakk'ın kâbe isteği, yürek kâbesinin hacılığı ile hâsıl olur. Ona göre ey Hakk ve mârifetullah tâlibleri! yürek kâbesinin hacılığına gelin ve onu bu kâbeden isteyin, Tanrı isteme sadece zâhirî mesâfeyi aşmakla elde edilmez. [وَإِذا سَأَلَكَ عِبادِی عَنّی فَانِّی قریبٌ[488]، وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ[489] *(Yâ Muhammed!) eğer kullarım sana beni sorarlarsa (söyle) şüphesiz (bilsinler ki) ben yakınım.*] -[*Biz ona şah damarından daha yakınız.*] (k.s.), buyurdu ki erkeklerin sırtını kabarcık tutar ve nâmertlerin ayak tabanını kabarcık tutar. Yânî mertler oturup seyrederler namertlerse [490]كالحاير فی الفلوات yürürler de amaca ulaşmazlar.

Şiir

Bağlanmış ayakla, yürek hârimine ayak basmak
Sefer budur, erkeklerin yol tarîki böyledir[*491]

Ve şu beyti açıkladı:

Mâşûk komşumuzdur, duvardan duvara
Çölde serseri olup ne arıyorsunuz

Eğer Hakk Teâlâ kuluna,[492] kuldan daha yakınsa, hayretin ve şaşkınlığın çorak yerlerinde aranmaz. O mesâfe ve hayranlıkla visâl hâsıl olmaz.[493] O zaman <bu arada örtüyü tutan sensin,>[494] örtüyü çek ve ulaş.

---

[487] Ç: +وانشد

[488] Bakara 2/186.

[489] Kaf 50/16.

[490] Ş: فی القلوب

[*491] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (133) no'lu açıklama.

[492] Ş: به بند کردن

[493] Ç: نمود

[494] Ş: < > arası yok.

Şiir

Eğer dost yolu için bir adım kendinden dışarı çıkarsan
Dost dergâhında amaç ve rahatlık ve maksûda ulaşırsın[*495]

Fahreddîn Irâkî'nin şu beytinin tahkîki:[496]

[563] *Herkes O'dur ve yakînli olan her şey O'dur*
Cân ve cânân, yürek, mâşuk ve din O'dur

Buyurdu, yakîn, ilâhî sıfatındadır. Mümkinat ve mükevvenatta olan her şey zann ve tahmîn edilebilecektir. Bir şeyin önü belli, sonu belli değilse, zanlıdır. Öyle ki insanın başlangıç durumu bellidir ama işinin devamı ve sonu, rızkı, ömrü <sağlığı ve hastalığı>[497] ve bunun gibi şeyler belli değil, zanlıdır. Onun vücudu ve varlığı Hakk Teâlâ'nın azametinin yanında hiçbir şey değildir, yoktur. O zaman her ne varsa O'dur. Anlamı mahsûsta ve makulatın zâhirî değildir. O zaman yakînli olan şey zan, tahmîn, değişim ve tebdîl edilemez. Sadece ilâhî sıfatları vardır. Hakîkaten yokluktan O'na doğru bir yol yoktur.

Şiir [B 121]

تَعالی عَنْ صِفاتِ مُحْدَثاتٍ وَعَنْ ظَنٍّ وَحِسْبانٍ وَ تَخْمین

Irâkî'nin şu beytinin tahkîki:[498]

Hazîne, harap yere daha çok koyulur
O bir hazîneydi, bu yüzden haraplıkta oturdu

Şeyh (k.s.), buyurdu ki âdete göre mahrem olanların anlamaması için hazîne harap yerde koyulur. Onun gibi Hakk Teâlâ ilâhî sırları insanın topraksal haraplığına koyar ki her bir nâmahrem ondan haberli olmasın ve her bir haraplık, kırıktır. "اَنَا عِنْدَ الْمُنْكَسِرَة قُلُوبِهِمْ لِاَجْلی" Hakk Teâlâ'nın nazarı kırık yüreklerde olup, kendi hazîne sırlarını kırık yüreklerde yerleştirmiş ve saklamıştır.

[*495] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (134) no'lu açıklama.
[496] Ç: + وانشد
[497] L: yok.
[498] K, Ç: + وانشد

Şiir

اَتانی هَواها قَبْلَ اَنْ اَعْرِفَ الْهَوی فَصادَفَ قَلْباً فارِغاً مُتَمَکِنا[499]

Irâkî'nin şu beytinin tahkîki:[*500]

Taassubu cihanda gayra yol vermedi
Ve tüm şeyler aynî o olmuştur

[564] (k.s.), buyurdu ki bunu zâhire bağlamak olmaz çünkü o dış vücûtta, tüm şeyler aynı olur. Ancak ona mahmuldür. Öyle ki tâlibin içi taleple sâf olunca, tüm eşya onun gözüne aynadan görülmüş gibi olur ve Hakk Teâlâ'nın sıfatı zâhir ve mütecellî olunca, tâlib gözüne o mütecellînin tüm yaptıkları görülür. Öyle ki Ebû Osmân Hayrî,[501] (r.a.), şöyle demiş: "ما نظرتُ فی شیٔ الاَ وقد رأیت الله فیه" Hakk Teâlâ'nın ehadiyyet sıfatı tâlibe zâhir olunca, adedin vücudu kalmaz ve o basîret gözü ile bir şeye bakarsa, o eşyada Hakk Teâlâ'nın zuhûrunu görür. Bu onun için ayna gibi olmuştur. "Şüphesiz cümle eşyanın aynısı olur" sözü bu anlamda gelir ki taassuplu olmakta ehadiyyet vardır ki kesreti nefyeder.

Şiir

فَفی کُلِّ شَیْءٍ لَهُ ایةٌ تَدلُّ عَلی اَنَّهُ واحِدٌ

Attâr (rh.a.)'ın şu beyitlerinin tahkîki:

Aşka doğru bir yol bulunsaydı
Bu kapalı kapıya anahtar bulunurdu

Hiç kimse aşk dergâhına ulaşamaz
Keşke herkes ulaşsaydı

Şeyh (k.s.), buyurdu, yol mekân içinde duruyor. Aşk mekânsızdır. Orada yol yoktur ve hiç kimse yol olmadık makamda kendi gayreti ile yürüyemez.[502] Sadece

---

499 L, Ş: Arapça beyit yok.

*500 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (135) no'lu açıklama.

501 Ş: +نیشابور

502 S: نبرد

câzibeler ve ilâhî tevfîklerle yapabilir. Akıl için o yol ve meşre-i mecâl ve girilecek yer yoktur. Eğer olsaydı, bu kapalı kapının anahtarı aklın elinde olurdu. Ama bu kapı aklın yüzüne kapalıdır, ama yürek yüzüne kapanmaz. "Hiç kimse" "Aşk dergâhına" ulaşmaz sözünün anlamı, cimri ve nefse tapan kişidir ki nefsin en aşağı hazlarında[503] ve hasis sırıştına kayıtlı kalmış ve sonuçta aşk dergâhının zirvesine varamamış "keşke herkes ulaşsaydı. Sözü bir merhamettir. Yânî keşke herkes ulaşsaydı. Başka anlamı bu cismânî kalıp[504] ve vücûdtur. Yânî bu kalıp ve cismânî vücûd aşk dergâhına ulaşmaz, belki başka bir şeye ulaşır. Keşke bu cisim de **[565]** ulaşsaydı.

Şiir

Bu cân verenler o sâhâsına baş va ayak sığmaz
O mâşûkun köyüne can ayağı ile gidilir

Senâyî (r.a.)'nin şu beytinin tahkîki:

Cism ve cânda menzil etme ki bu alttadır, o üstte
Bunların ikisinden de çık dışarı, ne burada ol ne orada

Şeyh (k.s.), buyurdu ki cisim sûrettir, can ise sıfat. Sûret, sıfatı mülk yaparsa altta kalan topraksal cisim kaydından urûc ederek, semavî olur ve büyük âleme terakkî eder.[*505] Cism altta ve sıfat ona göre yükseklikte olduğu için, tâlibi onların ikisinde de kalmaya haris eder. Eğer sen cisim âleminde[506] habsolursan mezar toprağının, hapis aleminde kalırsın. Eğer hayvânî cân âleminde kalırsan ki o büyük âlemden olsa bile, kurb âlemine göre aralarında örtü vardır. Yine örtülmüş kalırsın ve <"İkisinden de çık dışarı" sözünün anlamı, kişinin>[507] kurb ve müşâhede âlemine gitmesine bir işârettir.

Şiir

Bu alt ve üstteki alemden, o aleme doğru çıkmak gerekir
Alt ve üst sınırı oraya sığmaz

Toprak alçaklığını aş, harf adetini sona getir
Gayretle kanat aç, böylece kurb zirvesine çıkabilirsin

---

503 Ç: محظوظ

504 K, Ç: مراد کس این قالب

*505 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (132) no'lu açıklama.

506 H, L, Ş:جنس ; K: حبس

507 Ş: < > arası yok.

Mevlânâ Rûmî'nin şu beytinin tahkîki:[508] [A 122]

Her kim çölde yaşıyorsa depremden korunmuş olur
Denizde yaşayan, elbise çıkaranın elinden ne zaman üzülür

(k.s.), buyurdu her kim cismin bağlamasından kurtulup, ilâhî âlemin fezâsına varırsa, esas ve vücûdunu hârap ederek ezecek depremden <korunmuş olur>[509] ve üzülmez **[566]** ilâhî aşk denizine ulaşan kişi, soyulunca, harâmîden ne zaman üzülür? Çünkü o yol ve yol kesenden geçmiştir. Deniz ehli çıplak olur. Onun gibi tâlib de şeytânî, nefsânî ve insanî örtüden dışarı çıkarak, tümünden çıplak ve kurtulmuş olursa, o zaman ilâhî aşk âlemine ulaşır ve onda gark olur. Onun harâmî ve soygunculardan korkusu olmaz.

Şiir

Biz bir bekâ çölünde çadır kurarak
Zâhir depreminden emîn olmuşuz

Fenâ dalgasında vücûd cüppesini çıkararak
Dalgıç sıfatında aşk denizine girmişiz

Şu beyitlerin tahkîki:[510]

O güzel, elime bir süpürge verdi
Dedi, denizden tozu sil

O Süpergeyi bir ateş yaktığında
Dedi, sen ateşten bir süpürge çıkart

Şeyh (k.s.), buyurdu süpürgenin anlamı, "لا اِلهَ اِلاّ الله" kelimesidir. لا اِلهَ اِلاّ الله مَكْنَسَةُ الْزَيْغِ وَالْكُفْرِ Denizin anlamı tarîkattır, yânî tarîkattan tozu uzaklaştır ve tarîkatı tozun her zerresinden temizle. Bu konuda Senâyî (r.a.), şöyle demiş:

O zaman "La" süpürgesi ile süpürürüz yıldızı
Yuvarlak kümmedin yüzünden

---

508 Ç: + وانشد

509 Ş: yok.

510 Ç: + مولینا رومی، وَاَنْشَدَ

Bu zikir nefiy ve isbât kelimesidir ve bu zikrin devamından isbât nefye gâlip olur. İsbât ateşi nefiy şüphelerini tamamen yakar. "Ateşten bir süpürge çıkartın, anlamı şudur: gücü ve harâreti daha fazladır ve orada tam isbât vardır. Böylece ilk zikir nefiy çerçöpünü silerek temizlik yapar, bu zikirse onu yakar.

Şiir

فَاِنْ رَاَيْتُمْ سَنا بَرْقٍ يَشُقُّ دُجىً فَاِنَّهُ شُعْلَةٌ مِنْ نارِ شَوّاقِ

Ve Hâkânî'nin şu beytinin tahkîki:[511]

Sabah-akşam gümüşü ve gece-gündüz altın gümüşü ile
Dönen Sultânını kulluk için satın aldık

[567] (k.s.), buyurdu, bunun anlamı sabahın aydınlık zamanı, ilk gecedir ki zikir ile meşgûl olunur. "وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَاَصيلاً" yânî tâlib bir günün sabah ve gecesini zikirle geçirirse, o günü kendi mülkü edinmiştir. Bu zikri koruyabilmesi için sabah ve ilk gece onun yüreğine bir ışık düşer. Dönen Sultân, yânî güneş -ki büyük yıldızdır- onun karşısında kul hiçbir şey gibi görülür. Zîra güneş ışığı arş ışığından alınır ve arş ışığı ilâhî ışığından ve yürek ışığı Tanrı'dan alınır. Böylece arş ışığı yürek ışığının yanında hiçbir şey olarak kalır.

Şiir

لَيْلى بِوَجْهِكَ مُشْرِقٌ وَظَلامُهُ فِى النّاسِ سارى
وَالنّاسُ فى صَدَفِ الظَّلامِ نَحْنُ فى ضَوْءِ النَّهارِ

[568] 5. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in nasîhatlere, yasaklamalara ve buna benzer durumlara ilişkin sözleri:

Hikâye: Şeyh Sadreddîn (Edâmallâhü bereketehü), dedi: Bir keresinde, memleketin Kadiyyu'l-kudatı olan, kadı Şemseddîn Mübârek (r.a.), -ki vilâyetteki kadınların tâyin ve azledilmeleri onun elindeydi- Sultân Ebû Saîd Erdebîl'e geldiği zaman, kentin

[511] Ç: + وَاَنْشَدَ

büyüklerinden oluşan bir toplukla beraber, Şeyh (k.s.) ile görüşmeye karar verdi. Önce hamama gitti. Dışarı çıkıp aralarında Kadı Mübârekşâh'ın da bulunduğu sakalsız bir toplulu hareket etti. Yanındakilerin her biri bir renk ve şekille benât-ı ozra[512] peşindeydi.

Kadı İftihâr Tebrîzî ve İshâk Hâfız Erdebîlî de kadı Mübârekşâh'ın yanındalardı. Yolda kadı İftihâr ve İshâk Hâfız birbiri ile sırlı[513] konuşarak dediler: "Böyle bir toplulukla Şeyhin meclisine gitmek hiç yakışmaz. Kesinlikle Şeyh incinir, nasîhat ve yasaklamalarıyla kadı Mübârekşâh'ı üzer". Onlar, bunu kadı Mübârekşâh'a [B 122] anlatamayacaklarını bilip bir şey demeden yola devam ettiler.

Şeyh (k.s.)'in, yanına vardıklarında, Şeyh sevimli ve çekici sözlerle **[569]** genel şekilde yasaklara başladı. Her kadına iki dev müvekkildir ki onu şehvet ehline gösterir, ama her delikanlıya onsekiz dev müvekkildir ki onu şehvet ehline gösterir.

Şiir

Böyle bir duzakla sinekten başkasını av edemez
Doğan, örümceğin duzağına düşer mi?

Ve eğer bir şehvete tapan, öpmek için dudağını bir delikanlının veya kadının dudağına koyarsa, Hakk Teâlâ, cezâ günü ateşli makasla onun dudağını kestirir, yine düzelir ve yinede azap verir. Eûzu billah onlarla fahişe hareketini ederse إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجالَ شَهْوَةً مَنْ دُونِ النِّساءِ[514] cezası sınırı aşar. Kıyamet günü Hakk Teâlâ cehennemden ateş köpeklerinden birini onun başına getirilmisine emreder. Bu köpeği onun içine sokarlar, köpek onun yediklerini kesik kesik ederek dışarı çıkarır. O yine düzelir ve köpek yine dışarı çıkarır. Ondan öyle bir pis koku çıkar ki cehennem ehli kaçarak Hakk Teâlâ'ya sığınırlar. Bu azap Allah'ın istediği kadar devam eder.

Şiir

Bin acılı annenin matemi
Öyle bir nefsi olan kişiye yakışır

---

512 H, Ş, K: بنات عذار ; L: بنات غدار

513 H, K: بمساره.

514 A'râf 7/81.

Şeyh (k.s.), böyle yasakları açıkça söyleyince, kadı Mübârekşâh'ın akıl ve zekası gidip, başı önüne düştü.

Şiir

ذُنُوبِی سَیِّدی قَطَلَعَتْ جَوابِی فَمَنْ لِی بِالْجَوابِ لَدَی الْحِسابِ
اِذا نُودِیتُ قُمْ لِلْعَرضِ فَاقْرَأْ کِتابَکَ فَالْفَضایحُ فِی الْکِتابِ[515]

Kadı İftihâr dedi: Şeyh: "Hakk Teâlâ kelâm-i Mecîd'de buyurmuş لا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللهِ اِنَّ اللهَ یَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمیعاً"[516] [*Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Çünkü (tevbe edenlere) Allah bütün günahları bağışlar.*] dedi. Şeyh (k.s.), yasaklardan bahsediyordu. Kadı İftihâr'ın sözü de heyecân ve harâretini daha yükselttiği için, bir soluk mübârek başını sarktırdı. Sonra mübarek başını kaldırdı ve iki mübarek elini kadı Mübârekşâhın yanından geçirip, Kadı İftihâr'a ulaştırıp ona vurarak: "Hırsız" dedi ve sakin oldu ve başka bir şey demedi.

[570] İnsanlar onun cevabına hayret ettiler. Şeyh tekrar mübârek başını kaldırarak, elle ona vurup dedi: "Eğer pâdişahın yakınlarından biri hırsızlık yapsa, onun elinin kesilmesi hakdır. Pâdişâh emreder, onu el kesilen yere götürürler ve o meydan içinde rüsvâ olur. Eğer pâdişâh onu birinin şefâati ile affedip suçundan geçerse, pâdişâhın yanında onun nasıl îtibârı ve değeri olacağı bellidir.

Şiir

مَقامُ الْمُذْنبِینَ غَداً ذَلیلٌ وَقَدْرُ الصَّالحِینَ غَداً نَبیلٌ

Eğer fıskla rüsvâ olursa onun nasıl makâmı olur?

Toprağa dökülen şeref
Ne zaman pak makâma ulaşabilir

Tahârettle kendini süsleyeceksin
Yeni yüzlüklük şereften gelir

---

[515] L: +یغفر الذنوب جمعیاً

[516] Zümer 39/53.

Hikâye: Hâce Abdülmelik Serâvî (zîdet bereketühü), dedi: Kırım (121)'den bir Şeyhzâde Şeyh (k.s.)'in yanına gelip iftihârla "Meşâyıh'ın yazdığı altmış kitap okudum." dedi ve ilminin çokluğu hakkında bir çok söz söyledi. Şeyh (k.s.), ona bir mesel anlattı: Bir pâdişâh, iğ yapan birinin dükkanına girdi ve: "Bu kısa ağaçtan bana iki elimin büyüklüğünde bir ok yap", dedi ve iki elini ok atacak gibi yaparak gösterdi. "Bu okun uzunluğu bu kadar olsun" ve buyurdu: "Benim dönmeme kadar hazır olsun" ve efsarı döndürüp gitti. İğ yapan kişi, böyle bir kısa ağaçtan, pâdişâhın istediği boyutunda olan oku nasıl yapabilirim." düşündü ve ne yapacağını bilemeden derin düşüncelere daldı. Âniden, zeki biri yanına gelerek ona neden rahatsız olduğunu sordu.

İğ yapan kişi, pâdişâhın kısa bir ağaçtan uzun bir ok yapmasını istediğini anlattı. Zeki kişi de: "Kısa ağaçtan bir ok yap ve kentten çok sert (ondan fazla serdi bulunmayan) bir yay bul. Pâdişâh gelerek oku isteyince eline ilk önce yayı, sonra oku ver." dedi.

Böylece, iğ yapan kişi o ağaçtan bir ok yaptı ve çok sert bir yay bulup hazırladı. Pâdişâh gelip ok istediğinde ilk önce **[571]** yay sonra oku ona verdi. Pâdişâh: "Ben bu boyutta ok yap dememiştim ki" dedi ve oka el sürdü. İğ yapan: "Sultânım, bunu yaya koyup çek." dedi. Pâdişâh onu yaya koyup güçle çekmek istedi ama yapamadı ve ne yapacağını bilmedi. İğ yapan da: "Sultânım, uzun ok yapmak kolaydır ama onu yaya koyarak çekmek gerekir. Ok yaya göre yapılmalıdır" dedi.

O zaman Şeyh, Germ Şeyhzâdesine: "Makâlât okumak kolaydır ama okuduklarınla amel etmen gerekir. Boş eli çekmek kolaydır, ama onu yayla çekmek lazımdır ve ok yaya göre yapılmalıdır." dedi.

Şiir

Dost aşkının bu sert yayı
Her bilek, el ve omuza layık değildir

Sözler kan içinde hasret çekerler[517]
O kiriş hangi kulağa gelir?

[517] S: + خون فشان

Hikâye: Edâmallahü bereketehü, dedi ki Peygamber (salavâtullâhi aleyhi), miraçtan dönünce cehennemde bir bayan topluğu gördü ki ateşli makasla onların bedenlerinin eti kesiliyordu: "Bunlar hangi tâifedir?" diye sordu. "Bunlar zînâ ile çocuk doğurup onu kocalarına bağlamış kadınlardır <Bir çocuğa bunu yapanlardır.>[518] diye cevap verdiler.

Şeyh (k.s.), buyurdu vallah ki nefisleri güçlü olup yine yürek ve irşattan söz edenlerin azabı bunlara göre yetmiş kat fazladır.

Şiir

Yürek meryemi cândan hâmile olduğu için rûh doğurur
Nefs devden hâmiledir ve içindeki dev bağırır[519]

Hikâye:[520] Hâce Abdülmelik Serâvî dedi ki Şeyh (k.s.), Kur'ân'ı dünyevî işlere âlet edenlerin ve dünyayı kazanmak için onu kullananların hakkında buyurdu ki, "Dünyayı isteyen kişi Kur'an'ı ele alacağına saz ve tamburu ele alsa daha iyidir. Öyle ki mesela eğer bir kişi **[572]** bir eve girip, uzun zaman aç kaldıktan sonra rafda bir ekmek görür ancak ona eli yetmezse, ve ayağının altına bir şey koyup üstüne çıkmak zorunda kalırsa, aradığında bir Kur'an ve tamburdan başka bir şey bulunmazsa, onlardan hangisini ayağının altında koymalıdır? Topluluk: "Tambur" dedi. Buyurdu: Ben de ekmek elde etmek için tamburu, ayağın altına koymak, Kur'ân'ı koymaktan, daha iyidir, diyorum. وَلاتَشْتَرُوا بِاياتى ثَمناً قَليلاً[521] [*Benim âyetlerimi birkaç paraya satmayın!*].

Şiir

Dîn satmak, büyük hüsrân kazanmaktır
Dünyâyı satıp dîn kazanan gerçekten kazanmıştır

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Bir gün Mevlânâ Nâsırüddîn Erdebîlî (rh.a.), -ki zamanında tekti.- Şeyh (k.s.)'in huzûrundaydı. Onun yüreğinden nefsânî kuşkular çıkartılmıştı ve zâkirler hakkında söz ediyordu. Şeyh buyurdu: "Mevlânâ, bu şe-

---

518 L: < > arası yok.
519 L, Ş: Farsça beyit yok.
520 L: Bu hikâye yok.
521 Mâide 5/44.

hirde fâsık, zâlim, şarap içep çalışan bir çok kişi vardır ki doğru yolda değillerdir. Mevlânâ, onları engellemiyor tersine bu sûfiye tayfasını, İslâm esaslarını yerine getirenleri, sünnetleri ve şerîat âdâbını yerine getirenleri, riyâzat yükünü çekip, günah işlemeyenleri ve genelde tüm haramlardan kaçanları ve sürekli Allah'ı zikredenleri engelliyor ve serzeniş ediyor, sebebi nedir?"

Mevlânâ Nâsırüddîn, sessiz kaldı, cevaplayamadı. Şeyh (k.s.): "Mevlânâ incinmeyecekse ben cevaplayayım" dedi. Mevlânâ "yok incinmem." dedi. Şeyh buyurdu: "Mevlânâ, eğer pâdişâh bir suçlunun ölümüne ve cezalandırılmasına hüküm verirse ve cellât pâdişâhın emrini yerine getirip onu öldürmek ve cezalandırmak için, cezalandırma işini yerine getirirse, o suçlunun kardeşleri ve akrabaları, pâdişâh ve cellada küfür mü ederler yoksa duâ mı?

Mevlânâ Nâsırüddîn: "Duâ etmezler, küfür ederler" dedi. O zaman Şeyh (k.s.), buyurdu: "Benim için, telkînle zikir kılıcını zâkirlerin eline verip, onları zikir halkasının cezalandırma yerine göndererek, nefsin boynunu kestirmekten daha büyük günah olmaz. Zîrâ denemeyi zor bulan nefsin kardeş ve akrabası ben ve zâkirlere küfredecektir." dedi.

[573] Şiir

اذا طالَبَتْكَ النَّفْسُ يَوْماً بحاجَة وَكانَ عَلَيْها لِلْقَبيح طَريقٌ
فَدَعْها وَخالِفْ ما هَوَيْتَ فَإِنَّها هَواك عَدَوٌّ وَالْخِلافُ صَديقٌ

Mevlânâ Nasırüddîn bu sözü duyunca, başını aşağıda tutup bir saat boyunca düşündü. Sonra dedi: "Şeyh, sert söylüyorsun, ama doğru söylüyorsun"

Her zaman insaf lazımdır
Özellikle hak sözü duyarken

O zaman Şeyh buyurdu: "Mevlânâ, siz satıcısınız, biz ise alıcı.[522] Siz dellâlsiniz biz ise müşterî siz okursunuz, söylersiniz biz satın alırız ve amele geçiririz. Siz, malınızı satın aldığımız için bize müteşekkir olmalısınız." Mevlânâ Nasırüddîn sâf yürekle insâf etti ve inkâr bulanıklığı inanç safâsına çevrildi.

[522] Ç: خريدار

Şiir

Duru meşrebi insaf ettiği için
Teslim yudumunu içti ve insaf etti

Hikâye: Hâce Abdülmelik Serâvî dedi ki: Şeyh ‘k.s), buyurdu: Meselâ, engelli ve çopur hastalığı olan bir toplum, sağlıklı bir toplumla karanlık bir gecede, bedenlerinin görünmemesi ve ayıp yerlerinin açılmaması için, karanlık bir hamama girerlerse, ama hamamda biri mum veya lamba yakarak onların ayıbını açıp âşikar ederse, mum veya lambayı yakan kişiyi sağlıklı kişiler mi öldürmek ister yoksa engelliler mi?” cevapladı: “Engelliler ister”.

O zaman buyurdu: “Onun gibi, nefisleri engelli olanlar zikre mâni olurlar, zîrâ zikirde bir ışık vardır ki araya gelirse, nefis sahibinin bütün engellerini dışarı çıkartır. O zaman zikre bu yüzden mâni olurlar ki nefsânî karanlıkta, ayıplarının örtülü kalmasını, üstünün açılmamasını, rüsvâlık olmamasını isterler”.

Şiir

Parlak mumu o toplumda istemezler
Ayıplarının karanlık gecede kapalı kalmasını isterler

[574] *Vay ki bir gün bu sır gündüz gibi aydın olacaktır*
Örtü ortadan kalkıp, bu hâl zahir olacaktır

Hikâye: Halladallâhü bereketehü[523] dedi: Bir gün Şeyh (k.s.), büyük kadı olan Mevlânâ Nasireddin Erdebîlî’ye dedi: “Mevlânâ sen hüküm verme zamanında zulüm etmemen gerektiğini bildiğin halde neden ediyorsun?” dedi. Okumadın mı ki cehennemde Hakk Teâlâ, bir değirmen yaratmıştır ki pâdişâhların[524] kanıyla döner ve o değirmende zâlim kadıların başları ezilir?” Mevlânâ Nasırüddîn dedi: “Bizim işte eğrilik olmaz,[525] biz kendimiz için fazla un almayız”.[526] Şeyh (k.s.), buyurdu: “Mevlânâ, değirmenci kendi için iyi taneden iyi un yapıyor.”

---

[523] L: اَدامَ اللّٰهُ بَرَكَتَهُ

[524] S: بادشاه

[525] Ç: + أز برایَ آرد

[*526] Bkz. “İhtilâflı nüshalar” bölümündeki (137) no’lu açıklama.

Şiir

Kahır değirmeni döndüğünde
Onun tanesi nâmertlerin kafası olacaktır

Hikâye:[527] Hâce Abdülmelik Serâvî dedi ki Şeyh buyurdu: İlim okuyup da onunla amel etmeyen kişi, şuna benzer: bir hasta hekimin yanına gider. Hekim onun derdini anlar ve ona reçete yazar. Hasta o reçete ile ilaçları alıp yer ve o hastalıktan kurtulur. Eğer hasta o ilaçları elde etmez, kullanmaz, sadece reçeteyi okumakla yetinirse ve ilaç yemezse sağlığa kavuşabilir mi?" "Yok" dediler. O da buyurdu: "Onun gibi, bir kişi sadece ilim okumayla meşgûl olsa ancak onunla amel etmese ve [A 124] bir iş yapmasa hastalıklardan kurtulamaz ve yalnız okuma ile bir yere varamaz. اَلْقُرانُ حُجَّةٌ لَكَ وَعَلَيْكَ

Şiir

Panzehirin zehiri olan bu reçeteyi okumakla
Ne zaman acı, zehiri içten def eder?[528]

[575] Hikâye:[529] Hâce Abdülmelik dedi: Birgün bir hâfız, Şeyh (k.s.)'in huzûrunda Kur'ân'ı kırâat-i seb'a (122) üzere okudu. Seyyidü'l-hulefâ Hacı Muhammed Âdemân (r.a.), onu: "Kıraat-i Seb'ayı iyi biliyor, Şâtibi (123) okumuş ve iyi öğrenmiş" diye övmeye başladı. Şeyh (k.s.), buyurdu: "Hacı, bu hafız şatebi ile Kur'an'ı yaptı mı veya Kur'an'la Şatebiyi" insanlar sakin oldular. Şeyh yinede buyurdu ki: "Kur'ân indiğinde bizim eğriliğimizi doğrulamak için doğru inmiştir. Kur'ân, kimyâdır ve biz ise bakır. Ameller ve sözlerimizi Kur'ân'la doğru ve iyi yapalım. Böylece, Kur'ân örtüsünü yüzünden kaldırırsa bakır kimyaya ulaşıp, saf altın olabilir.

Şiir

Din pazarında geçerli para onun sikkesidir
Onun kimyası her yüreğe kabûl izzeti verir[*530]

---

527 Ç: Bu hikâye yok.
528 L: Farsça beyit yok.
529 Bu hikâye "S"de fazladan gelmiştir.
*530 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (138) no'lu açıklama.

Hikâye: Hâce Abdülmelik dedi: Bir gün kadıların başı Şemseddîn Mübârekşâh ve İftihârü's-sâdât Seyyid Kutbeddîn (rahimehümallâh)[531] Şeyh (k.s.)'in huzuruna geldiler. Şeyh sözlerinin devamında dedi: "Efendiler, eğer bir hâdım bir kâse yemek getirip, insanlara bu yemeğe akrep düşmüş ve yemeği zehirlemiş. Onun yenmesi zararlıdır diye insanları yemekten alıkoysa, ancak kendisi ondan imtinâ etmeden memnuniyetle yese, avâm halk onun sözüne inanır mı? Eğer gerçekten ona akrep düşmüşse neden kendisi yiyor, demezler mi? Onun gibi imamlarda halkın haram yemek yemelerini engelleyip, kendileri onu yerse, insanlar eğer doğru söylüyorsunuz neden kendiniz yiyorsunuz demezler mi?[532]

Şiir

İnsanları acı şeyden önleyerek
Aynı zehri şeker gibi içmek

Akıllı insanların yanında
Kendi cehlini bildirmekten başka bir şey değildir

[576] Hikâye: Hâce Abdülmelik dedi, Şeyh (k.s.), buyurdu ki, kendilerini zâhirde mutasavvıfa ve ehl-i terbiye gibi gösterip, bâtında halkı aldatan kişiler, koyunlara saldıran kurt gibidir, şâyed kendini kuzu şeklinde gösterip sürünün içine girerse halk ondan kaçmaz ve sürüyü ondan uzaklaştırmazlar. Kendilerini, iyi suret ve sıfatla halka gösterip, bâtında onun tersine gidenler, o kurt gibilerdir ki kendilerini kuzu şeklinde gösterip sürüye kastederler ve insanlar ona güvenir ve o fesat işlerle ve halkı yoldan çıkarmakla meşgûl olur.[*533]

Şiir

وَراعِي الشّاءِ يَحْمِي الذِّئْبَ عَنْها فَكَيْفَ اِذا الرُعاةُ لَها ذِئابُ

Şiir

Din kendini süsleyip sergilemek değildir
Zâhirde kuzu, bâtında kurt olmak değildir

---

[531] Ş: رَحْمَه الله عَلَيْه

[532] H, L, Ş, K, Ç: اگر راست می گویند چرا می خورند؟

[*533] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (139) no'lu açıklama.

Hikâye: Hâce Abdülmelik dedi, Şeyh (k.s.) Tebriz'de vezir Gıyâseddîn Muhammed Reşîdî ve Mevlânâ Şemseddîn Tûlî (r.a.)'nin sarayında, Şeyhin huzurunda oturmuşlardı. Arkadaşlar ve imâmlar Mevlânâ Şemseddîn Tûlî'nin edebinden söz ederek. "Mevlana Şemseddin, her zaman pâdişâhların huzûrunda şeyhler ve sâlihlerin medhi ve menkıbelerini söylüyor." Dediler. Şeyh (k.s.), zâhirî fazîletlerden çok bâtınî özelliklere özen gösterdiği için buyurdu: "Siz kafesi[534] vasfediyorsunuz, papağan nerede?" Bunu derken o mübârek elini Mevlânâ Şemseddîn Tûlî'nin omzuna koyup, buyuruyordu: "Bu kafestir,[535] papağan nerede?"

Şiir

Bizim havaya kanadı açık kuş yakışır
Kafeste[536] *kalan, kanadı kırık olan ne zaman gösteri yapabilir?*

Aşk bahçesine hoş sesle söyleyebilen papağan yakışır
Yoksa zavallı karga ne zaman bülbül gibi ötebilir?

[577] Hikâye: Şeyh Sadreddîn (Edâmallâhü bereketehü) dedi: Şeyh (k.s.) Kadı Ziyâeddîn evinde (r.a.)'in [B 124] oturuyordu. Bir grub halk da orada hazırdı. Mevlânâ Bahâeddîn Ya'kûb Dâmiğânî[537] bile oradaydı. Kadı Ziyâeddîn Mevlânâ Bahâeddîn'e: "Mevlânâ gel Şeyhten zikir telkîni al" dedi. Mevlânâ Ya'kûb da: Şeyh Zâhid (k.s.)'in rûhudan zikir telkînim var. İhtiyaç yok" dedi. Ona: "Eskiyen kılıcı tekrar keskinleştirmiş ve parlatmış olursun" dediler. Bahâeddîn Ya'kûb istekli gözükmedi. Şeyh, onun nefsinin isyânının kokusunu alarak buyurdu: "Mevlânâ, hâlâ pâdişâhlık akdoğanının sende olduğunu mu iddiâ ediyorsun? Eğer doğru söylüyorsan o zaman avın nerde? Sende olan akdoğan değil baykuştur".[538]

Şiir

Şâh aşkını avlamak için havaya akdoğan yakışır
Talihsiz baykuş ne zaman akdoğan gibi uçabilir?

---

534 Ç: قفس
535 Ç: قفس
536 Ç: قفس
537 Ç: بهاءالدين دامغانى
538 L, K: سركشى صيدت

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü: dedi ki Tebrîz'de ünlü bir ârif Şeyh (k.s.)'in huzûruna geldi. Şeyh (k.s.), ona: "Senin ismin nedir?" diye sordu. O da: "Benim ismim Muhammed, ama Ârif derler" dedi. Şey: "Ârif, tanımış demektir. Sen kendini tanıdın mı ki sana Ârif dediler." Ârif: "Şeyhlerin tasavvuf hakkında yazdığı birçok kitabı okumuşumdur ve onları iyi biliyorum" dedi. Şeyh (k.s.): "İyi, senin okudukların onların işidir. Senin işin nedir?" diye buyurdu.

Şiir

Kendi kanadınla uçmak gerekir
Başkaların kanadı ile uçmak olmaz

Ve buyurdu ki "Bu okumayan mesel şudur ki mal sâhibinin biri hizmetçisini ticâret için Mısır'a gönderir. O hizmetçi çeşit çeşit kıymetli kumaşları ucuz fiyata satın alır ve o kumaşların şerhini yazıp, şunları aldım diye, mal sâhibine bir yazı gönderir. Eğer bu mal sâhibi, tâcirleri toplasa, o yazı ve şerhi kumaş yerine satabilir mi?" diye sordu. "yok" dediler. O zaman buyurdu ki: "O makâleler büyüklerin[539] yaptığı muâmelelerin açıklamasıdır ve onlara âittir. Kumaşların muâmelesinin olduğu yerde yalnız nüshanın bir yararı olmaz".

[578] Şiir

Başkalarının hazînenâmesi ile
Mâliklik ve zenginlik dâvâsı edemezsin

Hikâye: Halledallâhü bereketehü[540], dedi: Başlangıçta, *Kuşeyrî Risâlesi*(124)'-ni Mevlânâ Cemâleddîn Hızır Târimî'nin[541] yanında okuyordum. Şeyh (k.s.), buyurdu: "İlk önce çalışarak, o muameleyi elde etmen gerekir. Sonra bu makâleleri okumak size yararlı olabilir. Muamele ettiği yerde onu okuyup ikisini beraber yaparak bunun o olduğunu öğrenilmesi lâzımdır. Dolayısıyla amel etmeden makâlât okumak, yararsız ve sadece işinden geri kalmak olur. Aynı şekilde siyah bir köle her gün meydana gidip yarım derem kazanıyor ve kendi gücüne göre ona kanâat ediyordu. Bir gün bir hazîne-

[539] Ç:بازرگان
[540] L: اَدامَ اللهُ بَرَكَتَهُ
[541] Ç: رضی الله عنه+

nâme bulup ona çok sevindi. O köle meydana gitmeden, geceye kadar oturup o hazînenâmeyi okumakla meşgûl oldu ama hiçbir şey anlamadı, böylece meydana gidip yarım derem kazanmayı da kaçırdı. Ne hazîne bulmuştu, ne meydana gidip yarım derem kazanmıştı. Elden verip aç kalmıştı. Yânî sadece hazînenâmeyi okumak ona yarar etmedi, aksine kazançtan da geri kaldı.

Şiir

Kazanç yolunda sadece hazînenâme ile, gayret etmeden
Hiçbir ticâret edilemez ve çuval dolmaz

Hikaye: Edâmallâhü bereketehü barakatoh dedi ki Şeyh (k.s.), buyurdu: Eğer tâcirin biri İsfahân gibi bir şehirden açılmadık bir bavul satın alıp, Erdebîl'e götürüp kumaşçılar pazarında, ipek kumaş getirdim diye satmak isterse, ama onun bavulunun içinde sadece yünden yapılmış keçe, şal ve bunun gibi şeyleri görse onun işi ne kadar zor olur? Hem utanır hem de zarar görür. Bunun gibi, bir kişi bu dünyadan ameller yükünü, içini açmadan, hangisinin iyi veya kötü olduğunu bilmeden, bir ayırım yapmadan [125] hepsini, iyidir[542] diye götürse, kıyâmette de onun bavulunu **[579]** açıp [543] يَوْمَ تُبْلى الْسَرايرُ [*O gün bütün sırlar meydana çıkar.*] Sofrasına tâat ve ibâdet yükleri olanlarınki gibi, serdiklerinde, onun getirdiklerinin tamamının günah olduğunu görseler ne kadar utanır ve zarar ederdi. قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بالْاَخْسَرينَ أَعْمالاً، الَّذين ضَلَّ سَعْيُهُمْ فى الحَيوةِ الدُّنْيا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعاً[544] [*De ki: "Ben size, amelleri en ziyâde yazık olanları haber vereyim mi? Onlar şu kimselerdir ki, dünya hayatında çalışmaları boşa gitmiştir. Halbuki iyi bir iş yaptıklarını sanırlar.*].

Sonra buyurdu: Bu yüzden diyorum ki vücûd bavulunuzu burada açınız, içindeki değerli ve değersiz şeylerden haberli olunuz ve öbür dünyaya temiz yük götürün, eğer onları ayırdetmeden, temizlemeden kendinizle götürürseniz, kabirde yanınızda, kıyamette de azap nedeni olacaktır.

Şiir

Bak gör ki haşir günü için
Hangi malı, nasıl bir şekilde götüreceksin

---

542 L: پال

543 Târık 86/9.

544 Kehf 18/103, 104.

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Her kim tevbe ederse onun birkaç şeyi değiştirmesi vâciptir. İlki, sohbettir. Çünkü sohbetini değiştirmez ve doğru yolda olmayanlarla sohbet ederse, onu hemen doğru yoldan çıkarırlar. İkincisi, dış görünüşünü değiştirmesi gerekir. Çünkü mutasavvıf ve sâlih ehlinin görünüşüne bürünürse, bu durum onu halkın ayıplama ve aybını araştırma günâhından korur. Üçüncüsü, yediklerini değiştirmeli ve haram yemeden kaçmalıdır. Eğer kaçmazsa, o haram lokma, onu yine önceki haline çevirir.

Şiir

Tevbe etmek için el verilecekse
Helâl lokma, hırka ve sohbet lazımdır

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü, dedi: Şeyh (k.s.), buyurdu ki kişi tevbe ettiğinde, onun düşmanı olan şeytan [545] اِنَّ الشَّـــيْطانَ لَكُمْ عَدُوٌّ [*Çünkü şeytan sizin düşmanınızdır*.] daha fazla düşmanlık yapar ve onu günahların derin yerine düşürmek ve onun tevbesine fesat karıştırmak ister. O öyle bir düşmandır ki kişiyi görür ama **[580]** kişi onu görmez. [546] اِنَّهُ يَرَيكُمْ هُوَ وَقَبيلُهُ مِنْ حَيْثُ لا تَرَوْنَهُمْ [*Çünkü O ve kabîlesi, sizi kendilerini göremeyeceğiniz yerden görürler.*] O, güçlü bir düşmandır ve kişi zayıftır. Bu yüzden kişi kendisini koruyarak, bir kaleye veya sağlam bir sığınağa sığınmak zorundadır. O sağlam sığınak "Lâ ilâhe illallâh"tır. Öyle ki kudsî hadîste لا اِلهَ اِلاّ اللهُ حِصْنى فَمَنْ دَخَلَ حِصْنى اَمِنَ مِنْ عَذابى gelmiştir. O zaman tevbe eden tâlib zikir sığınağına girerek dâimâ zikrirle meşgûl olursa şeytan şerrinden korunur.

Şiir

Ey isminin yanında her hasta için bir sığınak olan
Ey her müflis ve pâdişâha senin kalenin sığınağında yeri olan

Hikâye: [*547] Halledallâhü bereketehü, dedi ki Şeyh (k.s.), buyurdu: Bir bendeyi kabre yerleştirdiklerinde, onun yerleştiği temiz tabuta veya pamuklu kumaşa ve pamuğa başka hiçbir hayvan veya bir yaratık koyulur mu?" "yok" dediler. Buyurdu: "O zaman

---

545 Fâtır 35/6.

546 A'raf 7/27.

*547 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (140) no'lu açıklama.

neden kişi, toprağa verildiğinde, o toprakta yılan ve akrep ve bazen domuz ve köpek sûreti görülür. نَعُوذُ بِاللهِ وَبِرَحْمَتِهِ مِنْ شَرِّ عَذابِهِ وَنِقْمَتِهِ Bu hayvanlar onunla birlikte, tabut veya kumaşa veya pamuğa koyulup toprağa verilmediyse, o zaman bunlar nereden gelebilir? Aslında bunlar nefis sıfatlarındandır ki kişi onları temizlemeden ve kesmeden kendisi ile kabre götürmüştür.

Şiir

Vücûd kabrini pâk ve temiz etmeden
Pâk ve rahat, ne zaman toprak içinde yatabilirsin?

Yine Edâmallâhü bereketehü, dedi, "Eğer bir kimse sâlih biri ve cennet ehli olsa, ama burada bâtın tasfiyesi etmedi ise ve zehirli böcek ve haşerâtı yok etmekle meşgûl olmadıysa, bu haşerât ve hayvanlar onun da yanında olur mu?" diye sordum. Cevapladı: "Evet, onlar yanında olur ancak ona zarar vermezler. Kişinin kendisi onları gördüğünde incinir ama azap çekmez. Ancak tasfiye niyeti olduysa ve tamamını tasfiye edemediyse ve gerçekten sürekli ve ciddi biçimde zikirle meşgûl olduysa, o kişi kabre girdiğinde bir zikir ışığı gelip onların tamamını yakar, yok eder ve kişi böylece sağlam kalır".

[581] Şiir

O ne güzelliktir ki sadece bir cilvesi
Yürek ve cânın yüzlerce örtüsünü yakar

Ve o ne ışıktır ki sadece bir ışığı
İki cihânın karanlığını yakar

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi ki yeryüzü gaflet yeri; mahalli yer altı ise hasret yeridir. <Yani insanlar yeryüzünde nefis>[548] nefsin hevâsıyla meşgûl olarak gaflette kalırlar ve yer altına girdiklerinde o hâller ve ameller ona münkeşif olur ve hangi nimetin değerini bilmediyse anlar ve ona karşı hasreti artar.

[548] S: < > arası yok.

Şiir

Yazıklar olsun ki bir ömür gafletle rüzgara verilmiş
Miskinlikte bulunarak hasretle toprağa verilmiş[549]

Hikâye:[550] Pîre Yûsûf Serâvî dedi, babam Hacı İsmâîl Ya'kûbân'dan duydum ki Şeyh (k.s.), buyurdu ki, sert cisimli ve çok güçlü bir Türk vardı. O kadar güçlüydü ki ormandaki ağaçları eliyle tutup topraktan çıkartıyordu. Vefât zamanı o büyük bir çadırdaydı, okları ve silâhı yanında asılmıştı. O ölüm halindeyken çok çok ağlıyordu. Kadreşi ise onu tesellî ediyordu: "Ölüm kaçınılmazdır ve yaratılmış[551] her şey için bu böyledir. Herkes ölür ve teslîm olur". O Türk dedi: "Ölüm için ağlamıyorum, şuna ağlıyorum ki okları koyduğum kabım okla dolu ama ben bir ağaç okunu yiğitlikle yapmamışım".

Şeyh (k.s.), bu sözü nasîhat yüzünden cemâata söylüyordu ve buyuruyordu ki ne yazıktır ki halkın ok kabı okla dolu halde dünyadan göçerler ama bir yiğitlik okunu kendilerine yapmazlar.

[582] Şiir

Bu sanat yapmadık, sanatsız gücü
Dertle kabre götürmek ne kadar zordur

Hikâye:[552] Edâmallâhü bereketehü, dedi ki Şeyh (k.s.), buyurdu ki zikir telkînini çok alıp çalışmayan tâlib, bir dağ kazan gibidir ki birçok kazma alır ama çalışmaz ve yararını görmez. Dağ kazan kazı aldığına göre önce işe başlaması ve onunla çeşme bulması gerekmektedir. Böylece telkîn alan kişi Lâ ilâhe illallâh kazısı ile öyle çalışmalı ve öyle söylemeli ki hikmet çeşmesi yürekten coşsun.

Şiir

Hayat suyunun çeşmesi
Toprak karanlığında saklanmışsa

Cânı kazarak gayretle onu ara
O çeşme bu kanala akana kadar

---

549 Ç: واحسرتاکه مسکین درخاك شد به حسرت/ واغفلتاکه عمری برباد شد به غفلت

550 L: Bu hikâye yok.

551 K, Ç: موت ناچار از لوازم خلایق است

552 L: Bu hikâye yok.

Hikâye: Pîre Cebrâîl dedi Şeyh (k.s.), irşâd sadâsı ve "اَجيبُوا داعِىَ اللهِ" sesini cihan kulağına duyurduğunda Cemâleddîn Ali (r.a.)'nin evliyâ ve sıddîklar sülâlesi Şeyh (k.s.)'nin huzûruna Kelhorân köyüne geldiler ve küçümseyerek dediler ki: İrşâd seccâdesinde bir zaman oturan bir adam, mürîdleri hakkında bilgi gücü öyle bir seviyede olur ki şâyed Bağdat'ta yaşlı bir bayanın testisinde nohut taneleri varsa, Hakk Teâlâ buna bir bilgi ve ilim verir ki o tanelerin sayısından bile haberli olur." Şeyh (k.s.), buyurmuş: "Ey anne ve baba! Bu söz yetersiz kalıyor. Aslında irşâda lâyık olan kişi öyle bir seviyede olur ki ilk olarak onun doğuda ve batıda, Çin ve Türkistan'da da birçok mürîdi olurda onların tüm olaylarına muttalî olur. Sonsuz kabz ve bast ile istediği olayı kabz ve istediğini bast ederek almayı veya mürîdi için göndermeyi başarır ve eğer Kâf dağının yanında dört mürîdi varsa onların dördününün de bir nefeslik canları kalsa ve şeytan onların îmânını almaya kastetse ve ölüm meleği de canlarını almak [A 126] istese, o mürşid dördüne de bir nefeste îmânlı geçmelerine hâl ile yardım edebilir. Eğer öyle **[583]** olmazsa, seccâde ona harâm olur, o kıyâmet günü siyah yüzlü kalkar ve izzet sâhibinin yanında mahcûb olur.

Şiir

Yürek kuşu bu mânâ dağında kafında akdoğana ulaşır
Heves kuşları havada sadece oyun edebilir

Böyle sırları duymaya mahrem kulak lazımdır
Yoksa bu nazlı ses her kulağa gelmez ki?

Hikâye: Pîre Hacı Akmiyûnî dedi Pîre Aceb Fergûşî'den duydum ki, Şeyh (k.s.)'in huzûrunda oturuyorduk ki bir kişi kalkıp: "Şeyh, bir el gördük ki toprağa düşen bir adama aitti ve hareket ediyordu. Biz ihtiyat ettik. Hiçbir delik yoktu ve yerde hareket ediyordu. Onu kırdık içinden bir akrep çıktı ve yürüdü" dedi. Şeyh (k.s.), bu sözü duyunca: "Onun kim olduğunu biliyor musunuz?" diye sordu. "Şeyh buyursun" dedik. O da: "O, bencil bir adamdı ki bir derviş dua ettiğinde bencilliğinden dolayı el kaldırmadı. O Akrebi Hakk Teâlâ onun elini cezalandırmak için göndermiş." dedi:

Şiir

Toprakta bunun gibi binlerce azap vardır
Rüzgârla bıyığını kıvırma[553]

[553] Ç: Bu beyit yok.

Hikâye:[554] Hâce Abdülmelik Serâvî (zîdet bereketühü), dedi ki Şeyh (k.s.), Merâğa'dayken Torâgânıyân[555] cemâati onun yanına gelip, Şeyhi Torâgâ'ya dâvet ederek götürdüler. Ama Cuma günü olduğunda, onlar Cuma namazı kılmadılar onlar Hanefî mezhebindendiler. Şeyh (k.s.), "Siz neden Cuma namazı kılmıyorsunuz?" diye sordu. Onlar da: "İmâm Ebû Hanîfe mezhebine göre cumanın doğru olabilmesi için Mısır Camii lâzımdır. Şeyh: "Hangi Mısır Câmisi" diye sordu. "Yani bir şehir olmalıdır ki onun ortasından Nil gibi bir nehir akıp geçer, her ne istenirse ondan elde edilir" dediler. Bu durum, mezhep hususundaki büyük taassuplarından kaynaklanıyordu. **[584]** "Fil semeri ve ağaçtan üzengi[556] yapılan bir şehirde cuma doğru kılınır." dediler.

Bu sözler Şeyhin hoşuna gitmedi. Buyurdu: "Tebriz mi büyüktür? Yoksa Mekke ve Medine mi?" "Tebriz" dediler. Buyurdu: "İstediğiniz eşyalar Tebriz'de mi daha iyi bulunur yoksa Medine'de mi?" "Tebriz'de" dediler. Buyurdu: "O zaman sizin söylediklerniz Medine'de bile bulunmazsa, demek ki Peygamber aleyhissalatü vesselâmın cuması doğru değilmiş نَعُوذُ بِاللهِ مِنْ تَخَيّلاتِ الْمُبْطِلِين Nasıl olur da Peygamber salâtu vesselâmın cuması orada doğru olur da başkalarının olmaz. O zaman Mısır Câmii, sizin anladığınız değildir, belki Mısır Câminin hakîkatı, Peygamber (Salavâtullâhi aleyh)'in mübârek vücûdudur. Peygamber (a.s.)'den sonra kalp sahibinin vücûdu olur. Her nerede bir kalp sahibi varsa, orada Mısır Camii vardır.[*557]

Şiir

Mısır Camii o yürektir ki yığında yığın olur
Kale içinde kendi dışına ayrılır

Hikâye:[558] Hacı Abdülmelik Serâvî dedi: Şeyh (k.s.), bir mesel anlattı: Eğer bir kâfir, genç bir kızı kaçırıp ona yaklaşsa ve çocuk sahibi olsa, dünyaya gelen çocuk harâmzâde olur. Eğer o kâfire hâkim olan adaletli bir pâdişâh o genç kızı onun elinden kurtarıp, bir genç oğlanla nikâh yaptırıp evlendirirse ondan doğan çocuk Helâlzâde olur. Şimdi o kâfir, nefs-i emâreye örnektir, genç kız ise onun çaldığı ve tasarruf ettiği yürek-

---

554 Ç: Bu hikâye yok.

555 H, Ş: زمراغيان ; K: تراغابيان

556 Ş: ركبان

*557 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (141) no'lu açıklama.

558 Ç: Bu hikâye yok.

tir. Bunlardan çıkan sıfatlar, zemmedilen sıfatlardır. Cimrilik kıskançlık, iki yüzlülük vb. Bu masaldaki pâdişâh da Lâ ilâhe illallâh'tır. اَلذِّكْرُ مَنْشُورُ الوِلايَةِ Eğer adâletli pâdişâh, yüreği nefs-i emârenin elinden kurtarırsa ve kâbiliyeti olan başka birinin nikâhına geçirirse, onlardan çıkan sıfatların tamamı Helâlzâde ve övülen özelliklere sâhip olur.[*559]

[585] Şiir

Yürek Meryemi nefsten kurtulduğunu ve rûh nefesini görünce
Rûh olan, Îsâ'nın mânâsı ondan doğar

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü, dedi: Şeyh (k.s.), "اَلمُؤمِنُ حُلْوٌ وَيُحِبُّ الْحَلاوى" hadîsine göre buyurdu: "Tatlılığı seven mü'min, öyle bir mü'mindir ki zikir ve îmân tadını tatmış ve günah açılığını uzaklaştırmıştır. Bu yüzden mü'min tatlı olmuş ve tatlılığı sevmiştir.

Şiir

O dudakta bir tatlılık vardır, kelime tatlılığında[560]
Tatlı canın bin mucizeli eseri vardır

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü, dedi, Şeyh (k.s.), buyurdu: "Her mürîd ki Şeyhin eli ile bir hırka giyip ona yakışan amel etmezse, o hırkanın sadece zâhirde izzeti olur. El öpmeye değer ve surete bağlı hizmetler ona edilir, ama âhirette ona hidâyet edilmez. Eğer hırka giyip amel ederse, hem dünyada hidâyete lâyık olur, hem de âhirette".[*561]

Şiir

Yiğitler zırhı, alan için yapılmıştır
Kendini süslemek için yapılmamıştır

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn Akmiyûnî, Mevlânâ Muhammed Harakânî'den rivâyet etti ki Pîre Kerîm Harakânî adında bir zengin ve yardım sever kişi vardı. Ancak o, yardımlarını başka köylere yapıyor ve kendi köyünde olan fakirlere bakmıyordu. Bir

[*559] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (142) no'lu açıklama.
[560] L: درآن لب حلاوت لفظش
[*561] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (143) no'lu açıklama.

gün o, Fakîh Muhammed Satarkî ile birlikte, Şeyh (k.s.)'in huzûruna geldi. Oturduklarında, Şeyh mübârek yüzünü Fakîh Muhammed'e çevirerek buyurdu ki "Ben senin yemeğinin kokusunu aldığım halde, senin onu başkasına vermen doğru olur mu? Pîre Kerîm bunu duyunca, yerinden kalkarak, Şeyhin mübârek ayağına kapandı, ona hak verdi. Ondan sonra çoğunlukla hayır hasenât ve yardımlarını kendi köyüne yapıyordu.

Şiir

Her kim onun nasîhat sofrasından
Bir lokma yediyse ve bir parça aldıysa

[586] *Onun âb-i hayat suyundan*[562] *da bir yudum içtiyse*
Cân kuvvetini aldı, yürek kuvvetini buldu

Hikâye: Pîre Emîr Ömer Burûdî[563], bir kere Şeyh (k.s.)'in hizmetinde, yaklaşık bin kişi halvette oturuyordu. Onlar şenlik ederek çıktıklarında Şeyh (k.s.), peşinden bakarak dedi ki eğer yarın Hakk Teâlâ bana sorsa ve bunca halayıklı ben sana bıraktım, sen bunların her biri için ne yaptın derse, ne cevap veririm? Bunu dedikten sonra ağladı, öyle ki gözyaşı, mübârek sakalına düştü.

Şiir

Böyle düşünce[564] *ve hayret denizinde boğulduğum için*
Gözden o inci damlasını döküyorum

Hikâye:[565] Pîre Fahreddîn Verzikânî'nin rivâyet ettiğine göre bir gün bir mürîd Şeyh (k.s.)'e sordu ki "Bir yerden duydum ki iki rekat kuşluk namazı, hazret-i İzzetin yanında otuz sene ibâdet olarak yazılıyormuş" Şeyh buyurdu: "Abdestli olarak mı yoksa abdestsiz olarak mı?" O kişi dedi: "Şeyh, abdestsiz kim namaz kılar?" Şeyh buyurdu: "Sûfilerin yanında abdestsiz namaz, bâtınını pâk etmeyenlere âittir.

Şiir

Yetmiş toprak ve su ile yürek gusledilmelidir
Böylece pâk sırrının hadîsi ondan çıkar

---

562 S: yok.
563 L, Ç: Bu hikâye yok.
564 H, K: ذكر
565 Ç: Bu hikâye yok.

Hikâye: Pîre Fahreddîn Verzigânî dedi, Pîre Baba'dan duydum ki Pîre Ahmed Keşmîrî Verzigân (125)'daydı. ve büyük laflar ediyordu. Onu duyan cemâat Şeyh (k.s.)'in mübârek huzûruna gidiyorlardı. Biz de onlarla birlikte Şeyhin huzûruna gittik. O âniden cemâata bakarak: Pîre Ahmed orada, Verzigân'da mı?" diye sordu. "Evet" dedim buyurdu: "Doruklar denizden coşmaz. Deniz, denizden; dağ doruğu ise dağ doruğundan coşar. Eğer zâhiri sâf **[587]** gözüküp, bâtını kirli olan doruk, denizden coşarsa onun bâtınının kirliliği bundan çıkar, onu değiştirir ve abdeste lâyık etmez.

Şiir

Mûsâ'nın Ledünnî ilme ulaşabilmesi için
İki denizin birleşmesi gerekir, dağ, ile doruğun değil

Hikâye: Pîre Abdülkerîm ve Muhammed b. Dihhoda en-Necârekî dediler ki bir gün Mısır ehli, Pîre Muhammed Âdemân (r.a.)'ı halkı terbiye etmesi için Mısır'a göndermek istiyormuş. Şeyh (k.s.), buyurdu ki "Muhammed Âdemân, kendi Yûsuf'unu kaybetmiştir. Mısır için ne yapsın ki?" ve Pîre Muhammed Âdemân'ın huzûrunda: "Eğer yiğitsen kendi Yûsuf'unu ara ve bul" dedi [A 127].

Şiir

Mısır melikinin tahtını neden arıyorsun, Ken'ân kuyusunda olduğun halde
Tâlihli olursun, eğer nefsini Yûsuf'un kuyusundan çıkarabilirsen

Hikâye: Pîre Cebrâîl Kürd dedi, bir gece Şeyh (k.s.)'i rüyâmda gördüm. Bir havuzda oturuyormuş ve o havuz kanla dolmuş. "Şeyh, bu nedir?" diye sordum. Buyurdu. "Size öğreteyim ki her kimin yüreği pak olursa, yüreğine kan dolar".

Şiir

Aşığa kanlı yürek yakışır o göz suyu ile yürek guslünü yapar
Zîrâ bu yoldaki pâklar, kanları kanlarla yıkamışlar

Onun derdinin mertleri, yüreğin kanlı çeşmesinden çıkıp
Göz bebeği gibi, kendi göz pınarlarında[566] *oturmuşlar*

[566] L: مردمان

Hikâye: Ferruh Kavvâl dedi, Şeyh hazretlerinin yanına geldiğim ilk günlerde, bir gün hamamdaydım. Hacı İsmâîl ve Fahreddîn Yûsuf (Tâb-ı surahümâ) da Şeyhin huzurundalardı. Fahreddîn Yûsuf sordu ki: "Şeyh, ben hayret ediyorum ki mahallelerde, aklı ermemiş ufak çocuklar bile, oyunlar arasında Şeyhin canına yemin ediyorlar, halbuki onlar Şeyhin kim olduğunu ve hallerini hiç bilmiyorlar". Şeyh buyurdu: "Ey kardeşim eğer bir kul kendisini **[588]** pazarda satarsa satış doğru olmaz, ama mâliki onu satmak isterse, istediği yerde satabilir ve o satış geçerli olur".

Şiir

Bu Ken'ânî pazarda her Yûsuf satılırsa
O, cânlar âleminin Mısır'ında Sultânlık taht alır

Bir âlemin azîzi olur ki onu tüm kutsal rûhlar
Cân ve yürekten ucuza alırlar, ucuza

Hikâye: Ocân Hatîbi Mevlânâ Tâceddîn Alvezşâh dedi, bir keresinde Kadı İmâdeddîn Kâşî (r.a.), Şeyh (k.s.)'in huzûrunda oturuyordu. Şeyh de vaaz veriyordu.

Şiir

وَفَرايِدُ اَلْفاظٍ فِى الْوَعْظِ كَالدُّرِّ الْنَثير جائَتْ اِلَيْكَ كَأَ نَّهَا التَّوْفيقُ فى كُلِّ الْاُمُورِ

Söz arasında Kadıya: "Mevlânâ akıllı kim, cahil kimdir?" diye sordu. "Şeyh buyursun" dedi. Şeyh (k.s.)'ı buyurdu: "Akıllı sensin ki ilim, kitap, sünnet ve fıkıh okumuşsun. Câhil o köylüdür ki köyden çıkmamış, bir şey okumamış ve öğrenmemiştir هَلْ يَسْتَوى الَّذينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذينَ لايَعْلَمُون[567] [*Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?*].

Ali b. Ebî Tâlib şöyle demiştir:

وَهُوَ اللَّبيبُ الْفَطِنَ الْمُتْقِنُ قيمةُ كُلِّ امْرئٍ عِنْدنا
وَعِنْدَ اَهْلِ الْعِلْمِ ما يُحْسِنُ[*568]

Bu sözler Kadı İmâdeddîn'in hoşuna gitti. Yine Şeyh buyurdu: "Mevlânâ! ama sen her sene en azından beşyüz dinar halktan alıyorsun, yirmi senedir de öyle yapıyor-

[567] Zümer 39/9.
[*568] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (144) no'lu açıklama.

sun, şu halde, âhirete doğru gidersen halkın malı olan onbin dinarı da kendinle mezara götürmüş oluyorsun.

Şiir

وَما بِیَ خَوفَ الْمَوْتِ انِّی لَمَیْتٌ وَلکنَّ خَوْفَ الذَّنْبِ یَتْبَعُهُ ذَنْبُ

O köylü, her sene beşyüz dinar veriyor ve onun kaç bin dinar başkalarda alacağı var. Şimdi Mevlânâ bir düşünsün, o kadar malzeme (borç) ile âhirete gidecek olan sen mi akıllısın; yoksa başkalarının kendisine borcu olan köylü mü akıllı?" Kadı İmâd Kâşî bu sözleri **[589]** duyunca, ellerini başına vurdu. Şeyh buyurdu: "Mevlânâ, bu pişmanlık ve başa vurmak iyidir, ama[569] halvetteyken".

Şiir

کَاَنِّی بِنَفْسی فِی الْقیمَة واقِفٌ وَقَدْ فاضَ[570] دَمْعی حَینَ اَقْرَأُ کتابیا
یَقُولُ لِـــیَ الجَبَّارُ اقْرَأْ فَاَنَّـــنی اُجازیکَ یا عَبْدی بما کُنْتَ ساعِیا
وَقَدْ نُصِبَ الْمیزانُ لِلْفَصْلِ وَالْقَضا[571] کَفی یا عِبادَ اللهِ بِاللهِ قاضِیا

Hikâye: Pîre Abdülkerim Halhâlî, kendi babası ki Çengî ismi[572] ile tanınmıştı rivâyet etti ki bir kere Mevlânâ Muhammed İsmâîlân'ın, Halhâl hâtibi ile Hazreti Şeyh (k.s.)'in yanına gittik. Ben yolda şu dü-beyti okudum.[573]

هرکه او را منه بنام بُخْوَند شو و رو بسته داري کَامْروبَند
کاریا مي رسي جَهنامه داران خداوند بندهء بي بنده خداوند[*574]

Hatîb, Muhammed dedi: "Bu mânâ yakışık almaz, öyle de ve denmez" Şeyh (k.s.)'in huzûruna varıp oturduğumuzda, Şeyhin ilk dediği söz şu oldu: "Pîre Çengî! yolda nasıl oldu da Hüdâvendigâr Hüdavendigârsız bendenin kuludur diye okudun?" bu sözü duyunca ben çok hayret ettim. Hatîb Muhammed ise bağırarak bayılıp yattı. Şeyh (k.s.), buyurdu: "Hatîb, bunun iki anlamı vardır, dinle. Biri budur ki her kişide bir nefis

---

569 S: اگرچه
570 L: فاحن
571 Ç: Her üç satırın başlangıç kelimeleri düşmüştür.
572 Ş: نام او
573 Ç: +وانشد
*574 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (145) no'lu açıklama.

ve hevâ vardır ki ona hüdâvendigârlık yapar. [575] أَفَرَاَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلٰهَهُ هَوٰيهُ [*Hevâsını ilâh edineni gördün mü?*]. Ama tâlib riyâzete kalktığında, ona hüdâvendigârlık yapan nefis ve hevâ onun kulu olur ve ona mutîi' olur. **[590]** Şimdiye kadar nefsin kulu olan tâlib ona hüdâvendigârlık eder.

Diğer yandan, bu durum *Sahîh-i Müslim*'de[576] gelmiştir:

عن انس بن مالك الانصارى، رَضِىَ اللهُ عَنْهُ، قالَ، قالَ رَسُولُ اللهِ، صَلَّى اللهُ عَلَيْه وَسَلَّمَ: اللهُ اَشَدُّ فَرَحاً بِتَوْبَة عَبْده حينَ يَتُوبُ اَلَيْه منْ اَحَدكُمْ كانَ عَلى راحلَة بِاَرْض فَلاة فَانْفَلَتَ منْهُ وَعَلَيْها طَعامُهُ وَشَرابُهُ فَاَيسَ منْها فَاَتى شَجَرَةً فَاضْطَجَعَ فى ظلِّها قَدْ اَيسَ منْ راحلَته فَبَيْنَما[577] هُوَ كَذلكَ اذْ هُوَ بِها قائمَةٌ عنْدَهُ فَاَخَذَ بِخطامِها ثُمَّ قالَ لَهُ منْ شدَّة الْفَرَح اَللّٰهُمَ اَنْتَ عَبْدى وَاَنَا رَبُّك اَخْطَاَ منْ شدَّة الفَرَح[578]*

Buna göre Hakk Teâlâ'nın rızâ ve ferahlatması bu mânâya uygundur. Onun gibi Hakk Teâlâ der ki ben şimdi kavmin rızası ve senin rızana muvafık olacak ve senin de râzı olacağın birçok şeyi sana veririm".

Hatîb bu sözü duyunca, Şeyh (k.s.)'in ayağına kapandı.

Şiir

Söz yürekten çıktığında yüreği etkiliyordu
Can vermesi yüzünden, pâk canın haberlerini veriyordu

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü, dedi. O, Şeyh (k.s.), buyurdu bizim zâhirî hislerimiz beş tanedir; bâtınî hislerimiz de beş tane. Zâhirî hisler, şerîat bağı ile bağlanmasalar, bâtınî hisler açılmaz. Öyle ki gözü kapatırsak ve şerren bakmaması gereken yere baktırmazsak, bâtın gözünde ve basîretinde bir ışık bulunur. Eğer kulağı dedikoduculuktan, yalanı duymaktan, Allah'tan başkasına özen göstermekten tutup, sağır edersek, yürek kulağı, ilhâm, nidâ melekî ve rabbânî konuşmaları duyar. Eğer dili, yalan, iftira, sünnet ve şerîata ters gelen şeylerden uzak tutarsak ve zikirle meşgûl edersek, yürek dili, Hakk'dan, hikmetten ve Hakk Teâlâ'nın mârifetinden söz eder. Eğer eli Allah'ın yasaklarından, ihânetten, hırsızlıktan ve halka zarar vermekten çekerse, el, bâtın içinde kapalı olan ilâhî hazîneye ulaşıp zengin olur. Adımını şerîatın tersine gitmekten men edip,

---

575 Câsiye 45/23.

576 K: *Sahîh-i Buhârî.*

577 H: فيما

*578 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (145) no'lu açıklama.

hevâ ve nefsin peşinden gitmesini engellersek, Hakk Teâlâ sıdk adımını verir ve kendisine ulaşabilecek bir adım bağışlar. [579] اَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِم [*Rableri katında kadem-i sıdk (sadık şefâatçi) bulunduğunu müjdele.*] Eğer hislerimizi ve aklımızı **[591]** Hakk'a doğru yöneltirsek, idrâkimizin[580] bâtın anlayışı açılır.[581] Meselâ, akıl, nefs, ruh ve yürek idraki gibi. Daha sonra[582] nefs ve akıl eşyâyı idrâk eder; rûh ve gönül ise Hakk Teâlâ'nın mârifetini idrâk eder.

Şiir

Hissi âlemin dışında bir mecal vardır
Bir perdenin içinde başka bir hayâl vardır

Akıl ve nefis ve can ve yüreğin gezi alanında
Bu perdelerin arkasından başka bir sır ve hâl görülür

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü, dedi, Şeyh (k.s.), buyurdu ki velâyet üç türlüdür: Âmm'in velâyeti, hassın velâyeti ve ahassu'l-hass'ın velâyeti. Velâyet-i âmm, mahsûsât âleminde yerden göğe kadar şaheseri vardır ve âlemin yüreğinde bundan fazla boyut ve bilinç yoktur. Hâss velâyeti gayb âlemine ait olup mesâfesi arştan toprağa kadardır. Ondaki tasarruf, seyir, tanıma ve görme harf âlemine âittir ki o halk âlemidir. Velâyet-i ahassu hâss, sınır, harf ve halk âleminin dışındadır. O, emîr âleminden başlar, onun sınırını ve nihâyetini sadece Hakk Teâlâ'dan bilgi alabilen bilir. [583] وَفَوقَ كُلِّ ذِى عِلْمٍ عَلِيمٌ [*Her ilim sâhibinden üstün bir ilim sâhibi vardır.*]

Şiir

Bu[584] *dost havasının kuşlarında uçuşlar vardır*
Kendi makâm ve yuvalarına kadar uçarlar

Birisi bir menzile kadar, öbürü başardığı kadar
Ve yine biri cân maksad ve maksûduna kadar uçar[*585]

---

579 Yûnus 10/2.
580 Ş: مدرك
581 Ç: كردند
582 Ç: ونفس
583 Yûsuf 12/76; K: وفوق ذى كل و فوق كل ذي علم علم
584 K: وين
*585 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (146) no'lu açıklama.

[592] 6. FASIL

Şeyh Sadreddîn (Edâmallâhü bereketehü)'in rivâyetine göre Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in nesir ile yazılmış kısa, mucizeli yeni işaretler, latîf kelimeler ve garip mânâlar ihtivâ eden sözlerini kapsar.[586]

Şiir

كَاَنَّ وَميضَ ماءِ الْحُسْنِ فيها دُمُوعُ الْطَّلِ فى مُقَلِ الرِّياضِ
تَوارى فى مَخائِلِهَا[587] الْمَعانى يَكُونُ[588] السِّحْرُ فِى الْخُدُقِ الْمِراضِ[589]

Kelime:[*590] Aşkta meşveret yoktur.

Aşk eğer bir yüreğe doğru yürürse
Bilmeden ona doğru koşmak vardır

Eğer bir yaka onun aşkının elinde olsa
Eteği dost yolunda can almaz

Kelime: Âşığa bent olmaz.

[593] *Âşıklık yabânî attır, boynunda kement*
Can bendi ne zaman onu bağlayabilir

Âşıkları ne zaman bağlamak olur
Eğer can, bentse o da kırılır

Kelime: Mürîdte niye ve neden olmaz.

Macerâ iradete sığmaz
Çünkü iradedte niye ve neden vardır

Tahkîkle uğraşan her mürîdin
Dîninde tasdîk ve teslîm vardır

---

586 Ç: بعبارات لطيفه ادا فرموده اند
587 K: بحايلها
588 Ç: كمون
589 S: İkinci beyit yok.
*590 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (147) no'lu açıklama.

Kelime: İradeye binen, yaya olmaz.

Dost köyündeki aşk yolcusunun yanında
Devrin âsi atı mutîdir

O vefâ köyünde yaya değildir
Sefâ köyünde bir şehsuvâr olmuştur[591]

Kelime: Sohbetle dirilen kişi asla ölmez.

Her kime sohbetten bir cân girse
Hızır gibi ona bir âb-ı hayât verilmiştir

Onun cisminin yüzünde sadece cân[592] *görülür*
Ebedî ve dâimî diri olur, diri kalır

Kelime: Sohbetle ölen kişi asla dirilemez.

Her kim[593] *ölülere karışıp onlarla konuşursa*
Sohbetten kendine bir kefen yapıp örtmüştür

Onu ölü bil, ölü de, ölü diye çağır
Cisim ve cânı üzüntülü ve solmuştur

Kelime: Her kim bir kalp sahibi bulup onun huzûrundan mârifet elde etmez ve kendini kurtarmak için bir iş yapmazsa, aklı az ihtiyar gibi ölür. Genelde halkın arasında bulunan aklı azlar gibi değil, belki İslâm ve küfrün farkını bilmez bir durumda ölür.

Bir kalp sahibinin sohbeti bulunsa
Saâdet hazînesine bir delik açılır

Ne hoştur eğer tâlih mayasını götürürsen
Yoksa yokluk içinde mahcûb kalırsın

[594] Kelime:[*594] İyi bak ki inci sedefte paslanmasın, eğer paslanırsa yazık inciye, yazık inciye!

---

[591] Ç: شهسواری چست باشد در صفا

[592] K: زان

[593] Ç: هرکه

[*594] Bkz. “İhtilâflı nüshalar” bölümündeki (148) no’lu açıklama.

Ey sedef! inciyi paslatma
Sedefte mücevheri paslayan inciye yazık

Maden asıl yerinde yetişir
Cân arasında, cân içinde yetişir

Kelime: Sedefte her yağmur inci olmaz, Nîsân yağmuru olmazsa

Nîsân yağmurunun damlası lâzımdır
Denizde incinin bulunabilmesi için

Nîsân bulutu inciler yetiştirir
Sedeften, pâdişâhlara yakışacak inci çıkartır

Kelime: O kalp sahibinin telkîni olmadan her zikir örtüyü ortadan kaldırmaz.

Bir yolcu ki menzile ulaşmak istiyor
Kalp sahibinin telkîni ile başarılı olabilir

O başkanlık makâmının mührüdür
Siyâsetin hüküm ve emri budur

Kelime: Ekmek vermek ve minnet etmek, taş üstüne toprak koyup, yumurta atmak gibidir.

Minnetli ekmek bâtıl bir hediyedir
Taş üstünde yumurta koymak gibidir

Ekmek sadece Allah için verilmelidir
Pâk olmayan lokma yüzünü toprağa vurur

Kelime: Harâm lokma çamura girer, helâl lokma yüreğe.

Temiz olmayan lokma, toprağa doğru gider
Temiz olanı ise temiz câna doğru gider

Öyle ki temizden, temiz çıkar
Her biri kendi cinsinde gelişir

Kelime: Eğer biri yemek yerken başında Bismillah diyerek lokmaları Hakk Teâlâ hatırı ile yerse ve fazla yiyerek yüreğe zarar getirmesinden korkarsa, onun yedik-

lerinin hepsi ışığa tebdîl olunur. Ancak, eğer nefsin açgözlülüğü ile yerse nefs bundan lezzet alır ve karanlığa dönüşür.

Her yemek Hakk hatırı ile yense
Yüreğin zorluk ve üzüntü çekmesini sona erdirir

İçte ışığa doğru yol açar
Ancak, nefsin hırsından dolayı yese karanlık getirir

[595] Kelime: Bugün düşman, kuvvet ve silâh var. Düşmanı temizlemeye gayret et ve kabre temiz git ki yarın kabirde düşman vardır ama silâh ve kuvvet yoktur.

Uyan, silâhını al ve zırhını giy
Düşmanın varken onunla uğraşman gerekir

Yoksa alçak toprağa
Binlerce utançla gireceksin

Kelime: Hepsi rezâlet hepsi pisliktir, hepsi dışkı, hepsi popodur ve popunun hepsi cehenneme âittir.

Her kim önüne gelen her şeyi yerse
Ondan dolayı her söz dilinden çıkar

Yaptığı ve söylediği böyle dursa
Sonunda ateşlere düşer[595]

Kelime: Dâimu'l-nazar, dâimu'l-zînâdır. Dâimu'l-zînâ ise dâima cehennem de kalmaktır.[596]

Dâimâ nazar eden göz daima zînâ etmiştir
Bunun dâimâ zînâ ettiğinde kuşku yoktur

Sevâb ve cezâ zamanı
Onun payı cehennem ateşi olur

---

595 H: برد

596 K: دایم دوزخ است

Kelime: Kişinin, meyhaneden, ağlayan göz, pişman bir yürek, hasret ve nedâmetle dışarı çıkıp tevbe etmesi, sûfinin, hângâhtan zühd ve zann yükü ile çıkmasından daha iyidir.

Mahcûb olan sarhoş adam
Pişmanlıkla hasret yaşını döken adam

Bu kırgınlık ve korku yüzünden tevbe ederse
Zanlı adamın zühdünden daha iyidir[597]

Kelime: Dünyevî mal ve kazancın, dünyayı tutan kişi ile bağlantısı bunun gibidir ki meselâ bir hasta, halsizlik yüzünden eline asa alır. Ama o asâ elinden alınırsa zaafla yere düşer. Dünyevî meyillerin dindar kişi ile bağlantısı da böyledir. Meselâ bir kişiyi bir ağaca bağlarlar, ama onun ipi ağaçtan çözülürse o bağımsız olur ve bağlanmaktan kurtulmuş olur.

Her kim pis dünyaya dayandıysa
Onu alsalar, yere düşer

Her kim dünyayı hapis olarak biliyorsa
Onu açsalar gezmeye başlar

[596] Boş sayfa

[597] K: بهتر است از زهد وما بنداز مراد

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLÂHİYAT ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

SAFVETÜ's-SAFÂ'DA SAFİYYÜDDÎN-i ERDEBÎLÎ'NİN HAYATI, TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ ve MENKIBELERİ

CİLT II

(Doktora Tezi)

Hazırlayan
Serap ŞAH

İSTANBUL 2007

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLÂHİYAT ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

SAFVETÜ's-SAFÂ'DA SAFİYYÜDDÎN-i ERDEBÎLÎ'NİN HAYATI, TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ ve MENKIBELERİ

CİLT II

(Doktora Tezi)

Hazırlayan
Serap ŞAH

Danışman
Prof. Dr. M. Erol KILIÇ

İSTANBUL 2007

İÇİNDEKİLER

BEŞİNCİ BÂB: Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in hayvanların kurtulmasına yönelik kerâmetleri 1

1. FASIL: Cinlerin ahvâline dâir 1

2. FASIL: Bazı hayvanlara dâir 12

3. FASIL: Hayvanlar dışında görülen kerâmetleri 28

ALTINCI BÂB: Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in semâ'sı ve vecdi hakkında 43

YEDİNCİ BÂB: Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'den sâdır olan çeşitli kerâmetler 54

1. FASIL: Onun insanın içinden geçenleri haber vermesi hakkında 54

2. FASIL: Geçmiş ve geleceğe dâir haberler hakkında 134

3. FASIL: Ölülerin ahvâli hakkında 157

4. FASIL: Kadem-i taallukuyla alâkalı kerâmetleri hakkında 172

5. FASIL: Çeşitli kerâmetler hakkında 185

SEKİZİNCİ BÂB: Şeyh Safiyyüddîn'in sîret-i (ahlâk ve karakteri) hakkında 280

1. FASIL: Peygamber (salavâtüllâhi aleyhi)'e tâbi olması 280

2. FASIL: Mezhebi 284

3. FASIL: Mücâhedesi 285

4. FASIL: Riyâzeti 286

5. FASIL: Ferâseti 289

6. FASIL: Duâlarının kabûlü 289

7. FASIL: Halvette oturma edebi 290

8. FASIL: Zühd, vera' ve takvası 290

9. FASIL: Konuşma âdâbı 298

10. FASIL: Tevâzu ve vakârı 300

11. FASIL: Hilmi ve hayâsı 305

12. FASIL: Tevekkülü 307

13. FASIL: Kanâati 309
14. FASIL: Yakîni 310
15. FASIL: İstikâmeti 311
16. FASIL: Sabrı 313
17. FASIL: Şükrü 314
18. FASIL: Gece kıyâmı ve günzüdü vakitlere ayırması 314
19. FASIL: Şehâvet ve cömertliği 319
20. FASIL: Heybeti 324
21. FASIL: Himmetinin yüceliği 326
22. FASIL: Vefâsı 327
23. FASIL: Safâsı 335
24. FASIL: Ahlâkı .....
25. FASIL: Gösterişi kendinden uzak tutması 340
26. FASIL: Yüzünün güzel olması 344
27. FASIL: Semâsı 348

DOKUZUNCU BÂB: Şeyh Safiyyüddîn'in hastalığı ve vefâtı hakkında 352
1. FASIL: Hastalığı 352
2. FASIL: Vefâtı 363

ONUNCU BÂB: Şeyh Safî'nin vefâtından sonra görülen kerâmetleri 375
1. FASIL: Rüya yoluyla görülen kerâmetleri 375
2. FASIL: Şeyh'in vefâtından sonra görülen kerâmetleri 416
3. FASIL: Şeyh'den sonra görülen çeşitli kerâmetler 427

ON BİRİNCİ BÂB: Şeyh'in azameti, şöhreti ve dünyanın dört bir yanındaki halîfeleri 464
1. FASIL: Bâtın sâhiblerinin, mükâşefe veya rüyada gördükleri bazı manevî azametler 464
2. FASIL: Şeyh'in halkın da müşâhede ettiği bazı zâhirî azameti 473
3. FASIL: Şeyh Safî'nin halîfelerinden bazılarının ahvâli 488

ON İKİNCİ BÂB: Şeyh Safî'nin halîfe ve mürîdlerinin kerâmetleri hakkında 503

1. FASIL: Halîfelerinden bazılarının kerâmetleri 503

2. FASIL: Mürîdlerinin kerâmetleri 542

HATİMETÜ'l-KİTAP 562

İLAVELER 567

İhtilâflı Nüshalar 567

Açıklamalar 609

SONUÇ 649

BİBLİYOGRAFYA 651

EKLER 687

[597] BEŞİNCİ BÂB

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in hayvanlar ve onun hâricindeki varlıklar üzerinde zuhûr eden kerâmetleri hakkındadır.

Üç Fasıldan İbârettir.

[598] 1. FASIL

Cinler Hakkında

Hikâye: Meliku'l-sulehâ Cemâleddîn Urmevî dedi: Seyyidu'l-hulefâ Hâce Efdal Serâvî ve Pîre Bâbây Merâğî (rahmetullâhi aleyhümâ) -ki bunlar Şeyh'in yakınlarıydılar. Öyle ki çoğu zaman Şeyh (k.s.) gece dinlenirken onlar Şeyh'in mübârek ayağını ovuyordular.- Onlardan duydum ki birkaç gece onun mübârek ayağını bir kenara almış masaj yapıyorduk. Ânsızın kendimizi evin dışında görüyorduk. Eve girmeye niyetleniyor, ancak giremiyorduk. Şaşkın vaziyette sabaha kadar bir yol bulamıyorduk. Şeyh'e "Bu ne hâldir?" diye sorduk. <"Onlar sizin cin kardeşlerinizdir. Onlar da bizim hizmetimizde olmak istiyorlar, tıpkı sizin hizmet ettiğiniz gibi." diye buyurdu. "Bizi niye dışarıya atıyorlar?" diye sorduk. Buyurdu ki: "Sizin gibi hizmet vermek istiyorlar ve düşünüyorlar ki sakın onlardan size veya sizden onlara bir zarar gelmesin.">[1]

Şiir

Cânlar onun ayağının tozunda hayat bulurlar
Cânlar verirler cânlar, onun yüzünü görmek için

[599] Hikâye: Cemâleddîn Urmevî dedi: Bir sene Ramazan -ki Şeyh (k.s.), halvetteydi- başlangıcından beş ve altı gün hizmetçiler, görevliler ve tâliblerden hiç kimse fırsat ve mecâl bulup da Şeyh'in halvetine gidemiyordu. İftâr vaktinde eğer Hâce Efdal, Pîre Bâbây Merâğî ile birlikte bir sofra ve su kâsesini Şeyh'in huzûruna götürmek istediklerinde ayaklarını halvetin içine atınca onları o sofra ve kâse ile dışarı

[1] S: < فرمود برادران شما اَند از جنّ که ایشان نیز از ما توقّع ملازمت وخدمت می‌خواهند و می اندیشند که نبادا که از ایشان بر شما یا از شما بدیشان مضرّتی رسد>

atıyorlardı. Bayram günü olunca Şeyh (k.s.)'e "Bu neden oluyor?" diye sordular. Buyurdu: ki "Cin halkı gelmişlerdi. Tevbe ve telkîn aldılar ve halvette oturdular. Onların büyüğü Muhammed Zekeriyyâ adında bir grupla gelmişti. Onun için yol yoktu. On iki bin cin[2] halvetteydi.

Şiir

Dostun halvetinde cândan başka kimseye geçit yok
Cân da onun sırrından âgâh değil

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Hâlise adı bir kadın ki bizimle akraba sayılıyordu. Allah'ın kazâ ve takdîri gereği cin tarafından bir sıkıntıya düştü ki kâfir cinlerin bir grubu ona zarar veriyorlardı. Onun açıklaması sözlerle ifâde edilemez. Öyle ki bazen yüzünü arkasına çeviriyorlar, boynu o şekilde eğri kalıyordu, bazen boğazına tüy sokup onu öldürmek istiyorlardı, bazen başını ve ayaklarını birbirine halka ediyor bazen onu <bir kubbenin>[3] başına götürüp oranın çevresinde dolaştırdıktan sonra onu oradan uzaklaştırıp tekrar oradan indiriyorlardı. Her türlü eziyet ve sıkıntıyı ona çektiriyorlardı. O bölgede olan tüm büyücüler oraya gittiler hiç bir faydası olmadı. Sonunda Hâlise isimli bu kadın Şeyh'in evine kaçıp oraya sığındı.

Şiir

Devin sıkıntısından, nefis güvencede olan
Eğer böyle dağ gibi sizin de sığınağınız olursa

Orada cin, o kadına sıkıntı veremediği için anlaştılar ki cin ordusu toplanacak ve onu Şeyh'in evinden baskın yaparak çıkarıp param parça edecekdi. Ancak mecâl ve güç bulamıyorlardı. Birgün Şeyh (k.s.), haremde murakıp bir halde kıbleye karşı oturmuştu. Şeyhin hanımı (rh.a.) -ki Şeyh Zâhid (k.r.)'in kızıdır- bir grup kadınla oturmuşlardı ve o **[600]** Hâlise adlı o kadın da onlarla beraber oturmuştu. O cin ona kasttetti ki gelsinler ve onu götürsünler. Şeyhin karısı (rh.a.) baktı ve cin topluluğunun ve ordularının geldiğini gördü. Bazıları süvâri, bazıları piyâde ve bazıları ise gemiyle geliyorlar. Öyle ki Allah ona rahmet etsin: "Gemiler gördüm içi cin ve silahlarla dolu"

---

2 H, L: دو هزار; K: دوازده هزار; Ş, Ç: ده هزار

3 K: yok.

dedi. Ona kast ettikleri için rahmetullâhi aleyhâ, onu[4] tuttu ve bırakmadı. Çünkü onu kaçıracaklardı. Durum öyle idi ki eğer bir cin kadını huzûra getirselerdi o cinin yüzüne tokat atıp, o cin kaçıp ve o kurtuldu.

Şimdi, Şeyh'in mübârek huzûrundaydı. Şeyh düşünüyordu ve kimsenin konuşmaya da mecâli yoktu. Bir kaç kez o cinler ordusu Hâlise'yi almaya kast ettikleri için, Hâlise onların korkusundan bağırdı, Şeyh (k.s.), anladı, o cin ordusunun üzerine öyle bağırdı ki Nücûmî saat olarak onun bağırma sesi havanın atmosferinde kaldı ve cinler ordusunu darmadağın etti. Öyle ki Hâlise: "Onlardan otuz bini öldü ve>[5] otuz bini de sağır ve dilsiz oldu." dedi. Hâlise tümüyle kurtuldu.

Şiir

Süleyman eli adâlet elini açarsa
Onun vücûduyla kim kavga edebilir ki?

Hikâye: Hâce Abdülmelik Serâvî[6] <ki Şeyh'in halvet mahremlerindendi.[7]>[8] dedi: Mevlânâ el-âlemu'r-rabbânî Şemsüddîn el-Gîlânî (rh.a.) Erdebîl'den, Tebrîz'e gitmek istiyordu ve Şeyh (k.s.)'den izin istemişti. Bana: "Benim bir sorunum var. Yol bulup da Şeyhe anlatamadım. Senin söylemen gerek" dedi. "Evet diyeyim." dedim. Dedi ki Ben bir gece Tebrîz'de Sürâhi'yi aldım, abdest alacaktım, abdesthânenin kapısına varınca ki oranın içine girmeliydim, <Bir gürültü ve bağrış duydum, duvarın arkasından geldiğini zannettim. Abdesthâneye girince çok büyük bir kalabalık>[9] ve büyük topluluk gördüm. Orada çok sayıda kimse gördüm. Hepsi çocuktan büyüktüler. Bazısı ak sakallı, bazısı genç, bazısı sakalsızdı. Onlardan dolayı korku canımı sarstı. Geldiler, **[601]** selâm verdiler ve: "Bizi, senin elinle tevbe etmek üzere Şeyh gönderdi" dediler. "Sizler kimsiniz ve makamınız nedir?" diye sordum. "Biz cin halkıyız ve bizim makamımız Nusaybîn (126)'dir." dediler.

---

4 Ç: Hâlise'yi.

5 K: < > arası yok.

6 H: Seyyidu'l-hulefâ ve'l-etkıyâ Hâce Nizâmüddîn Abdülmelik Serâvî; K: Hâce Nizâmüddîn Abdülmelik Serâbî.

7 H, K: مخادم

8 S: < > arası yok.

9 < > arası "Ç"de ilâveten gelmiştir.

Şiir

Bayrağı yüreklere hâkim olan adamın
Bayrağı altında cânlar ordusu çoktur.

"Sen önce abdest al." dediler. Ben istedim ki abdestimi bozayım. Çünkü onlardan korkuyordum ve utanıyordum. Onlar: "Biz biliyoruz ki sen abdestini bozmak istiyorsun. Bismillâhirrahmânirrahîm de ki bizimle senin aranda örtü oluşsun" dediler. Öyle deyince bir örtü indi. Onları göremiyordum. Abdestimi alınca, onlar zâhir olup benim elim ile tevbe ettiler.

Mevlânâ bu sözü deyip yola çıktı. Ondan sonra onu Şeyh (k.s.)'den başka bir gören olmadı.[10] Hakk Teâlâ'nın rahmetine kavuştu ve ben de Allah'ın kazası olarak bunu unuttum ve Şeyh hazretlerine açmadım.

Şiir

Yürek ülkesinin pâdişâhı fermân sahibi olursa
Yürek tahtına sultânlık eder, cân mülkünde sultân olur

Hikâye: Dâmet bereketühü dedi: Bir keresinde Şeyh (k.s.), Bele Yûsuf'un evindeydi. -ki o ev Şeyhin gönlünde çok sevimli idi.- Halvette oturmuştu. Gece kar yağışından dolayı yerin üstünde kar oturmuş ve cinlerden sayısız hesapsız büyük bir ordu -ki dil onların sayısını demeğe acizdir- savaş[11] için seferber oluyorlardı. Şeyh (k.s.), ziyâretine gelip ve zâviyenin tüm çevresini ve mahallerini ve tüm çatılara kadar doldurdular. Avluya gelince kapıcı[12] Seyfüddîn'den izin istediler. Geceydi. Seyfüddîn izin ve fırsat vermiyordu. Onlar: "Kapıyı aç biz burada her şeyi duyuyoruz yoksa kapı ve duvarlar bize hicap (örtü) olamaz" dediler. Seyfüddîn hep vurdumduymazlık ediyor, aldırmıyor ve kapıyı açmıyordu. Cinler kapıyı çıkarıp kaçtılar ve **[602]** Seyfüddîn'in boğazını tutup duvara yapıştırdılar. Öyle ki ölebilirdi. Şeyh (k.s.), halvetin kapısını açtı ve onlara yol verdi. Onlar ziyâret edip gittiler. Ertesi gün onların atlarının izini kapı, çatı ve tüm mahallenin sokaklarında bile gördüler. Buna şaşırmışlardı. Şeyh (k.s.), o gün çok yorgundu: "Beni ziyâret ettiler ve tüm âlemi yordular." buyurdular.

---

10 S: افتاد

11 K: عزايى

12 K, Ç: "بواب" lafzı yok.

Şiir

O varlığın hârikası ve varlığın rehberi
Onun yüreği tüm âlemin sırlarını yüreğinde taşır

O ancak halkın maksut Ka'be'siydi
O ki Sekaleyn kıblegâhıydı

Hikâye: İsmâîl Ûcânî,[13] kendi zamanının meşhûrlarındandı. Onun cine hükmettiği çok meşhûrdur. Onun durumunun başlangıcı öyleydi ki riyâzat çekmekte çok ciddiydi ve çok çalışırdı. Öyle ki evinde bir kuyu kazmıştı ve orada bir zincir bulundururdu. O zincirle kendini bağlayıp o mezar kuyusunda oturuyor, ibâdet ve riyâzatla kendi çapında meşgûl oluyordu. <Ki onun tüm vücûdu ve tüm elbiseleri böceklerle ve sokacak hayvanlarla dolmuştu. Kesinlikle vücûdunu ve elbiselerini onlardan arındırmıyordu ve o kadar sokan hayvanla bir yerde yaşardı.>[14] O makâmda yükseldi ve rütbe sahibi oldu. Şeyh (k.s.) cine hükmetmeyi onun eline koydu ve onu cinlere hâkim kıldı. Öyle ki her kim cinlerden başı derde girse veya bir sıkıntısı olsa, onun elinin değmesi ile sağlığına kavuşurdu. Öyle ki tüm çevrede ve bölgede haber yayıldı ve bu işe göre meşhûr oldu. Her sıkıntısı olan ve cinlerden çile çekmiş birisi onun yanına varıyor onun yanında şifâ buluyordu.

O cümleden Mahmûd diye birisi Ûcân şehrinde ki ona Porpân sıkıntı verip uzun süre perîşân olarak dolaşıyor ve halka zarar veriyordu. ânsızın İsmâîl'in bakışı ona düştü (Onu gördü). Ona bağırdı. Mahmûd kendine geldi ve kendini İsmâîl'in ayağına saldı. Çıplaktı. Kendini kıvırdı ve İsmâîl elbisesini yıkardı onun üzerine saldı ve o iyileşti.

Sonra İsmâîl ona bir sopa verdi ve kendi kuşağının bir parçasını yırtıp ona bağladı. Mahmûd her hafta bir gece ve gündüz veya iki gece ve gündüz gözden kayboluyordu. Dönünce ona **[603]** "neredeydin?" diye soruyordular. O da: "Onlar on iki[15] sene bana sıkıntı vermişlerdi onların peşinden gitmiştim." diye cevap veriyordu. "Korkmuyorsun?" diye soruyorlar, o da: "Bu sopayı onlara gösterince, kılıç gibi oluyor ve herkes kaçmaya çalışıyordu." diye cevap veriyordu.

---

13 S, L: اوجونی

14 Ç: <که سراپای او آماس کرده بود>

15 H, Ş, K, Ç: دوازده

Şiir

Senin sivri sineklere olan hükmün, korkunç fillere saldırıyor
Senin evinin tilkisi vahşi aslandan korkmaz

İsmâîl'in sözü Pâdişâh Ebû Saîd (tâbe sûrâh)'e vardı. Onu kendi yanına çağırdı, kendi yanında oturttu ve "Bana bir şey göster" diye buyurdu. "Dayanamazsın" dedi. "Bağdât Hâtûn'a göster" dedi: <Sen ona aşıksın>[16] o da dayanamaz." (127) dedi. Hâce Serâyî orada durmuştu. "Ona göster" dedi. ânsızın İsmâîl ona üfürdü.[17] Hâce Serây, hemen yere düştü. Öyle ki onda hiç güç[18] kalmadı. Pâdişâh Ebû Saîd ve Bağdât Hâtûn bundan çok korktu. O Hâce Serâ'ya üzülüyorlardı. İsmâîl: "Gördünüz mü?" diye sordu. "Evet" dedi. Kuşağını verip "Bunu, onun üstüne örtün." dedi. Derhâl hareket edip kalktı. Pâdişâh Ebû Saîd, bu durumdan çok etkilendi ve değişti. İsmâîl'e Ûcân köyünde birkaç parça arsa ve çeşitli elbiseler verdi. Sonra her taraftan ona çeşitli dünya malları veriyordular.

Şiir

İkbâl günü ona elini açtı
Ona her taratan nimet akmaya başladı

Öyle ki eğer ondan bir kıl, tüy veya onun elbisesinden bir miktar pamuk alsalar ve onu bir cin çarpmış adamın üzerine koysalardı derhal şifâ bulup ve iyileşirdi. Cinleri toparlamak isteseydi elini yere vurup "Allah" diyor, cinler de toplaşıyordu. Öyle oluyordu ki buna başkasına da gösteriyordu ve cin çarpmışı o durumdan kurtarıyordu. Eğer cinlerden birini öldürmek isteseydi, kendi eli ile kılıcı vuran gibi elini harekete geçirirdi. O cin ölüyordu ve çok büyük cinlerin topluluğundan ona tâbii idiler öyle ki iki kadın ki onun nikahlı karıları idiler küstahçasına onun kapı ve çatısına çıktıkları için onları öldürdüler.

[604] Şiir

Her kim küstahça saraya (köşke) çıkarsa
Başı o köşkten yere çakılır

---

16 Ç: yok.
17 Ş, K, Ç: "نفثی" lafzı yok.
18 Ç: "رقم" lafzı yok.

Onun zamanında bir kadın çok riyâzat çekmişti ve eli cinlerin âlemine uzamıştı. Öyle ki onlarla konuşuyordu. O cinlerden biri onu aldatarak ona "Ben senin Tanrınım" diyerek fermân veriyordu. Kadın da yoldan saptığı için kabûl edip ona baş eğiyordu. Bu yoldan sapmayı kendi için kemâl bilmiş, bu bâtıl inancına bir rol üstlenmişti.

Bir keresinde bu kadını İsmâîl ile görüştüler. Onlar arasında tartışma oldu. O kadın: "Mevsimi olmadığı halde, kavun ve salatalık getirelim." dedi. İsmâîl: "Bu kolaydır çünkü sıcak bölgelerde olacak ve cin getirecek. Eğer doğru konuşuyorsan ve bir şey getirebiliyorsan, Şeyh (k.s.)'in bıçağı[19] benim evimde ve olan yerde duvarın civarından asılı, eğer onu getirsen bir şey yapmışsan demek". O kadın fikre daldı. Bir saat sonra başını kaldırıp: "Bunu bırak ve başka bir şey söyle" dedi. İsmâîl de "Ben bunu istiyorum." dedi. Hiç cinin böyle bir gücü yoktur ki ârif adamın ağacı ve ona âit olan eşyanın çevresinde dolaşsın bundan dolayı âciz oldu ve kerâmetleri hiç oldu.

Şiir

Şeytan nerede dayanıklı burc nerede?
Serseri (serkeş) nerede ıssız köşk nedere?

İsmâîl ona dedi: "Mâdem sen onu Tanrı olarak görüyorsun, onu sana gösterirsem ne yaparsın?" O kadın: "Evet göster" dedi. İsmâîl kendi alışkanlığı üzere elini yere vurdu. Cinlerin askerleri hazır oldular. O kadın baktı. Tanrı olarak taptığı[20] cini gördü. Yerden kalktı ve dans ve semâ etmeye başladı. Öyle ki baş örtüsü başından düştü. İsmâîl şaka olarak çildik çalıyor ve uzun tutuyordu. Bir saat geçti, o hâlâ dans ediyordu. İsmâîl elini kılıç gibi harekete geçirdi, bildiğiniz gibi vurdu ve o cinin kafasını kopardı. O kadın, o cini öldürülmüş görünce dans etmeyi bıraktı, kendini toparladı ve düşüncelerinin yanlış olduğu kanâatine vardı. تعالى اللهُ عَمَّا يَقُولُ الظَّالِمُونَ عُلُوًّا كَبِيرًا

[605] Şiir

Ey celâl-i izzetinin sonsuzluk vasfı
Mahvetmiş tüm fikirleri, görüntü ve hayalleri

---

19 K, Ç: کاردی

20 Ç: <تعالى الله عما يقول الظّالمون علوّا كبيرا>

O zamanlar, saygıdeğer insanlardan sayılan Pîre Hızır Esîrî'nin doğuştan sağır bir kızı ve oğlu vardı. İsmâîl: "Ben onları duyar hâle getiririm." dedi. Ve Ûcân'dan Erdebîl'e bunun için geldi. Şeyh (k.s.), bu durumdan haberdar olunca küstü, sinirlendi ve: "Eğer doğru diyorsan kendi ayağını düzelt." dedi. Halbuki İsmâîl felçti ve dili peltek (kekeme) idi buyurdu ki "Bu miktarı bundan sonra göreceksin" ve mübârek eli ile ona öyle vedâ[21] etti ki ondan sonra İsmâîl öyle oldu ki o bâtınî muâmele ve bu zâhirde tedâvi yapabilme yeteneğini kaybetti. Ancak o sözüne sadık olduğu için halk onun yanına gelip gidiyordular. Eski alışkanlığına dönüp, herkese baş eğip hile[22] yapıyordu.

Bu oyunda rolünü rezâletle kaybettiği için
Çaresiz olarak sıkışmış duruma düştü

Hikâye: Neft satan Kelvî'nin oğlu Hamza dedi: Kehrîzin suyunu evin bahçesine getirmiştik. Babam, gece bahçeyi sulamak istiyordu. İhtiyâtla su kanalı inşâ ediyordu ki bir taş kanalda buldu. Babam kazma ile taşa vurdu ki <O cinlerin sâlihler makâmlarındandır>[23] Eli titredi ve kazmayı bıraktı. Sabahleyin Şeyh (k.s.) vardı. O: "Kelo, o taşa bir daha kazma vurmamakla iyi yaptın. Çünkü o, sâlih cinlerin makâmıdır ve bu gecenin tamamını senin kaygınla geçirdim." diye buyurdu.

Şiir

Edep iyilerin yerinde iyidir
Tüm edepli insanlar büsbütün mahcûbturlar[24]

Hikâye: Pîre Sehî Bağbân dedi ki: Kezec (128) köyünden olan Pîre İbrâhîm Helhâlî dedi ki: Halvette oturmuştum ve beynim kızışmıştı. Kendi derdimi anlatmak için **[606]** sabredemiyordum. Şeyh (k.s.): "Ne zaman istersen benim yanıma gel." diye izin verdi. Bir gece uykudan kalktım. Şeyh hazretlerine gidiyordum halvetsaray'a gittim. Orayı çok kalabalık gördüm ki çok büyük kitle su gibi kaynıyordu (dalgalanırdı) cinlerden öyle ki geçmeye yol yoktu. Onlar ortada bir yol açtılar örnek olarak bir sokak gibi ta ki oradan geçebildim "Şeyh hazretlerine vardığın zaman bizim için de izin al ki

---

21 Ç: مبارك پرست وادی

22 L, K, Ç: "بازی" lafzı yok.

23 K: < > arası yok.

24 L: Farsça beyit yok.

biz de ziyâret edelim" dediler. Dışarı çıkmak istiyordum. Cinlerin mesajını unuttum. Şeyh (k.s.): "Senden içeriye girmek için izin isteyenleri içeriye getir." diye buyurdu. Gittim ve onları "Şeyh izin verdi" diye çağırdım. Onlar da Şeyh hazretlerine vardılar ve onu ziyâret ettiler.

Şiir

Bu dört ve üç üçgenin merkezinde kim olabilir
Senin eteğinde insanların ve perilerin birçok eli vardır

Hikâye:[25] Pîre Süleymân Neccâr, babası Üstâd Şemsüddîn Neccâr'dan anlatıyor: Bir gece zâviyesaraydan geçiyordum, bakıp gördüm ki zâviyesaray cin ordusuyla doludur. Onlardan birine "Siz nereye gidiyorsunuz?" diye sordum. "Biz savaşa gidiyoruz ve buraya Şeyhten yardım almaya geldik" dediler. Ben onlardan geçtim. Sabahleyin Şeyh hazretlerine vardım. O, mübârek lafzıyla: "Şems, bu gece orduyu gezdin mi?" diye buyurdu.

Şiir

O'dur her iki dünyada da sığınak veren
Hem cân hem vücûd kurtaran; hem cin ve hem insan için sığınak olan

Hikâye: Pîre Yahyâ Germrûdî diyor ki bizim köyümüzde bir çeşme vardı ve o Kervansarayın kapısındaydı. Sûfîler o çeşmeden abdest alıp gittiler. Yaşlı (pîr) birini abdest alıyorken gördüler. Adı Yûsuf'tu. O, Şeyh (k.s.)'in hâdimlerindendi, dedi: "O cinlerden -dir ve onun Kavmi sazlıktadır ve onlar kâfir. Bu Pîr müslüman olup Şeyhin eli ile tevbe etti. Şeyh onu Hoca Köye gönderip ki o kâfirlerden ona hasar ve zarar gelmesin ve onlar onun çevresinde dolaşamazlar."

[607] Şiir

Onun zâhidlik ve hidâyetinin önsözü, liderlik ilminin önsözü
O bu dünyada insan ve melekler (cinler) için lider idi

[25] L: Bu hikâye yok.

Hikâye: Pîre Emînüddîn diyor ki Pîre Emîr Şâh'dan duydum: Bir keresinde geceleyin Şeyh (k.s.)'in halvetinde oturmuştum. Kapının açılma sesini duydum ve Hacı Amûle (rh.a.)'yi kapının önünde gördüm. Kapı açılınca Şeyh (k.s.)'i mübârek sakalını tarıyorken gördüm. Tarağı yere bırakıyor ve bir söz diyordu. Saç tıraşı sesini de duyuyordum. Sabah olunca kapıyı kapattılar ve sabah namazını kıldılar. Şeyh (k.s.)'in yanına gittim ve onun mübârek ayağını öptüm ve sordum ki "Bu gece sabaha kadar kapı açıktı ve bir kavim gelip gidiyordu. Sabah olunca kapı kapandı. O kavim kimlerdi?" Buyurdu: "Cinler (melekler) idiler ki tevbe ettiler, telkîn aldılar ve saçlarını kestiler ve o sözü ki dedim, Şeyh'e söyledim ki tüyü götürün."

Sen özel olunca her çeşit, her cins mal sana doğru gelir
O hem insan ve hem cinlerin kıblegâhı oldu

Hikâye: Hâce Abdullâh[26] dedi: Tâliblerden ve müceddidân'dan olan Pîre Muhammed'e Şeyh (k.s.), Muhammed Bahâdır diyordu. Alışkanlığı üzere kadir geceleri halktan gizli olarak -öyle ki hiç kimse bilmeden- Erdebîl'in büyük câmisinin şadırvanının arkında ki çok yüksek inşa edilmiştir gece oraya gidip arkında oturuyor ve zikirle meşgûl oluyordu. Öyle ki onun oradan düşme korkusundan dolayı hiç kimse onun yakınından geçmiyordu. Tâ ki bir gün başına gelenleri Şeyh (k.s.)'e anlatıyordu. Onun sırasında Şeyh: "Pîre Muhammed! Bir daha o yüksekliğin arkında oturmaman gerek. Sakın, müslüman olmayan cinlerden biri seni oradan aşağı düşürmesin." diye buyurdu. Diyor ki başımı Şeyh'in ayağına koydum ve: "Şeyh biliyor ki ben gece karanlıkta yalnız oraya gidiyordum ve kimse bilmiyordu?" dedim. Şeyh (k.s.), gülümseyerek ve: "Bir kaç vakittir ki ben geceleri zahmetteyim. Cinleri oradan koruyorum ve onların sana o zarar vermesini önlüyorum. **[608]** ki onlar senin canına kasd etmişlerdir." diye buyurdu.

Şiir

Herkes kafasında bizim aşkımızı besliyor
Biz geceleri onun korumasını yapıyoruz

Hikâye: Hacı Ali kendi babası Pîre Necîb'den anlatıyor: Kelhorân'ın kethüdâsı Şeyh (k.s.)'den tevbe edenlerindendi. Dedi: Bir keresinde Şeyh, Kelhorân'daydı. Ben

[26] Ç: Bu hikâye yok.

gece vakti su[27] yeri arıyordum. Çölde bakıyordum. Çok büyük bir ordunun gelip tüm çölü ve onun çevresini doldurduğunu gördüm.

Şiir

Deniz gibi coşar bir ordu vardığı için
Yeryüzü onların yüzünden görünmez oldu

Benim sürdüğüm yere basarak geçip Kelhorân köyünü gittiler. Ben o durumu görünce zirâatten ve yerden umudumu kestim ki "Bu süvâriler[28] için kalkan olarak neler kullanıldı ama maalesef bozuldu". Bu gece köye gittikleri için orayı da bozup talan edecekler". Bu gecenin hüznünden dolayı çöldeydim ve onların korkusundan beni görürler diye köye gelmedim. Sabah olunca baktım. Bir yaprak bile ziraat ve yeşillikten bozulmamış ve eğrilmemiştir.

Şaşırdım ki bu büyüklükte ordu bu suvarılmış yerden geçmişler ancak bozulmamıştır. Bu şaşkınlığımdan dolayı köye doğru yola çıktım. Onların eline geçmeyeyim diye ihtiyatla geliyordum. Köye varınca onlardan hiç kimseyi görmedim. Şaşkınlığım ve hayretim arttı. "O ordu nerdedir?" diye sordum. Halk: "Ne ordusu?" diye sordu. Ben de: "Gece bizim köyümüze gelen ordu." dedim. "Köye gelmemiştir." dediler. Şeyh (k.s.)'in yanına gittim ve olayı anlattım. "Evet cinlerden bir pâdişâh idi ki ordusuyla geldi ve tevbe etti." diye buyurdu.

Şiir

Onun hüküm velâyeti canlar ve vücûdlar içindi
Onun tasarruf eli insanlar ve cinler üzerindeydi

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Şeyh (k.s.), bir gece Merâğe'nin köylerinin birindeydi. Pîre Bâbây Merâğî Şeyh (k.s.)'in yanındaydı. Geceden biraz geçmişti ve Şeyh **[609]** dinleniyordu Bâbây Merâğî, Şeyhin mübârek ayağını bir kenara çekip bakıyordu. Çok ihtişamlı bir cin topluluğunu Şeyhi ziyâret etmek için geldiklerini gördü. Bâbâ onlara "Şeyh dinleniyor, şimdi vakti değil" diyerek engel oldu. Onlar bir

---

[27] Ç: آن

[28] L: پای سپید سواران

saat edeble durdular ve sonra izin istediler. Pîre Bâbâ bir türlü izin vermiyor, engel oluyordu. Onların sabrı tükenince el atıp Pîre Bâbâ'yı dışarı attılar. Pîre Bâbâ'nın konuşmaya gücü yoktu. Çünkü Şeyh dinleniyordu. Artık onu dışarı attılar. Evin kapısı önünde kuyruk vardı. Onu o kuyruğa götürüyor, kaldırıp yere çarpıyorlardı. Öyle ki bayıldı. Tüm vücûd azâları ezildi ve çok darbe gördü. Sonra gidip Şeyh (k.s.)'i ziyâret ettiler. Şeyh baktı, dışarı atılmış ve birçok yara-bere almış Pîre Bâbâ'yı gördü ve: "Baba onlara niye engel oldun. Bununla birlikte onlara hiçbir şey örtü olamaz, üstelik onlar edebli davranmışlar." diye buyurdu.

Şiir

Canları bu şevkten dolayı ızdırâbta ve canları harekette
Belki bir ân bu dünya ve o dünyanın ağasını görürler

[610] 2. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in bazı hayvanlar üzerinde görülen kerâmetleri

Hikâye: Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) dedi: Bir kez bir fili Erdebîl'e getirmişlerdi. Halk, onun müthiş yaratılışına şaşıyordu. Çünkü onun gibisini görmemişlerdi. Onu Şeyh (k.s.)'in huzûruna getirdiler. Şeyh, file bakınca fil de Şeyhi gördü. Şeyh için secde etti ve başını yere koydu.

Şiir

O yüzde öyle bir haysiyet vardır ki onun kapısına düşmen gerekir
O yüzünü toprağa koyar her kim nazara gelse

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi. Şeyh (k.s.)'in bir atı vardı. Çebîr isimli ki onun iyi huylu ve davranışı açısından o devirde öyle bir at eşsizdi. Şeyh'in kerâmetlerinden biri de o idi ki bu atın bakıcı ve koruyucusu yoktu. Kendi çöle gidiyordu. Hiç bir yırtıcı hayvanın onun çevresinde dolaşmaya cesâreti yoktu. Yoksa o yırtıcı hayvanı öldürürdü. Hiç bir kimsenin onun üzerine binmeye gücü yoktu ki asla bindirmezdi. Yalnız Şeyh (k.s.)'in oturmasına izin verirdi, başkasının onun yanına gelmesine

müsâade etmezdi. Bir de Ahtecî idi. Eğer takımlarını alıp onun sırtına yüklerdi. Zaten at onu görünce, kendisi Ahtecî'ye yaklaşırdı. Şeyh her cuma Kelhorân'dan şehre geliyordu ve cuma namazını şehirde **[611]** kılıyordu. Cuma günleri namaz vakti olduğunda, at kendi çölden geliyor ve kapıda duruyordu. Eğer yağmurlu ve sahv (uyanık) olduğu gününde sahabeler diyorlardı ki at geldi, namaz vaktidir Şeyh biniyor, sahabeler de onun ardınca şehrin büyük camisine geliyorlardı.

Şiir

وَالشَّمْشُ تَحْسَدُ طَرْفًا أَنْتَ رَاكِبُهُ حَتَّى تَكَادُ مِنَ الاَفْلاَكِ تَنْحَدِرُ

Bu atla Şeyh (k.s.) bir günde Erdebîl'den Sûrmerve'ye geldi ve altı-yedi gün Şeyh Zâhid (k.r.)'in yanında onun istediği üzerine yol sürdü. Bu atı Behâüddîn Zekeriyyâ Bestâmî, istedi ve kaplıcalarda sakatlandı. Bildiğiniz gibi demiştik ve eğer birisi onu çalmayı düşünse at onu dişine alırdı. Öyle ki halk gelip onu görüyor da rezîl oluyordu.

Şiir

İnsana dişini gösteren her hâin
Onun rüsvâlığını açığa çıkarıyordu

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Kelhorân'ın zâviyesinde siyah bir kedi vardı. Zâviyenin yakınında olup bekçiliğini yapıyordu. Bir kere doğum yapmıştı ve yavruları için bir miktar et alıp götürmek istiyordu. Misâfir sofrasının yanına gelip bir miktar et parçası almaya kastetti. Ancak tekrar kendini tutuyordu.Sonunda yavrularını aç görünce bir miktar eti misafirin önünden kapıp kaçtı. Şeyh (k.s.), çok üzüldü, bu durum ona ağır geldi. O kediyi dışarı atmalarını söyledi. Dışarı attılar. Hava soğuktu ve kar yağmıştı. Birkaç gün zâviyenin kapısında durdu. Zâviyeye gidemiyordu. Başka bir yere de gitmedi. Zâviyenin kapısına oturmuştu. Soğuk havanın şiddetinden bir ayağını kaldırıp ötekini yere koyuyordu.

Sûfîler bu durumu görünce ağlamaya başladılar: "Kedi Şeyh'in sinirinden dolayı etkilenir ve bir köşeye itilmiş olur ve halk gaflet ediyor." Sûfîler <insaf ettiler ve

kediyi kaldırdılar>[29] ve şapkalarını çıkardılar ve kediye insaf verdiler. Şeyh onu bağışladı. Derhâl kedi zâyiyeye gelip ses çıkarıyor, kafasını sûfîlere sürüyordu.

[612] Şiir

Her kim Süleymân'ın yürek mülkünü ele geçirirse
Tüm âleme krallar gibi fermân verir

Bu kedinin alışkanlığı üzere eğer toplum içinde münâfık birisi olursa bu kedi gelir, halkı teker teker koklar ve nifâk kokusu aldığı adamın üzerine işerdi. O adam da tam rezîl olurdu. Bir gün namuslu olan bir kişi mecliste oturmuştu. O kedi ondan nifâk kokusu aldığı için onun üzerine işedi. O kimse de büsbütün rezîl oldu. Bu Şeyhe ağır geldi ve kediyi lanetledi ki "Dök onu" Kedi kayboldu. Bir-iki gün kayıptı. Aradılar, bir gül dalının altına ölü olarak buldular hem de paramparça bir hâlde.

Şiir

Yırtıcı arslan eğer sinirli bakarsa
Onun vücûdundan dolayı yok olur, toz olur

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi. Şeyh (k.s.)'in öyle alışkanlığı vardı ki her sene beni Seyyidu'l-aktâb Hacı Şemsüddîn (rh.a.)'ini görmeye gönderirdi. Bir sene alışkanlık üzerine beni gönderdi ve Mevlânâ İzzeddîn Merâğî (rh.a.)'yi de bana refâkat etmek üzere gönderdi. Dönerken Aynî[30] köyüne vardık ki bu köy çayırlı bir orman yanında yer alıyordu. Yeşilliğin ortasında zafer[31] süsünün olduğunu gördüm.

Şiir

<شَقَائِقُ يَحْمِلْنَ>[32] النَّدَى فَكَأَنَّـــــهَا دُمُوعُ التَّصَابِى فِى خُدُودِ الْكَوَاكِبِ[33]

---

29 <انصاف دادند گرفتند>; Ç: <انصاف دادن گرفتند>

30 K, Ç: ایتی

31 K: نصرت

32 Ç: yok.

33 Zikredilen beyit, Ebû Ubâde-i Buhturî'dendir. Onun dîvânı ve Kelîle ve Dimne'si basılmıştır. (Yedinci Basım 1362 ş., Tahran Üniversitesi, s. 158, "الكواعب" kelimesi "الخرائد" şeklinde gelmiştir.

O bayırda bir çok dana otluyordu. Onların arasında renkli bir dana vardı. Oturmuş otluyordu. Atımızın geldiğini duyunca ve bizi görünce, kalkıp atların ve süvarilerin önünde koşuyordu. Onu geri getiriyordular, ancak gelmiyordu. Bu tekrarlandı ve fayda etmedi. Sâhibi ardından koştu ve sopayla ne kadar yol varsa o danayı **[613]** geri getirmeye çalışırdı ancak olmuyordu. Sonunda âciz olunca ağlamaya başladı ve ağladı. Halk bu niye ağlıyor diye şaşırıyordu.[34]

Sonra, o kişi anlattı ki "Bu dana akıllıdır, bilgedir, ben ise gâfil ve körüm." "nasıl yani?" diye sordular. O da: "Bu dana anasından ayrılınca ben adak adadım. Eğer bu dana erkek olursa, Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in adağı olsun, dişi olursa, olmasın. Erkek oldu. Baktım şaşırtıcı derecede renkliydi. Büyüyünce o adaktan pişmân oldum. Onu oraya götürmeye yüreğim buna râzı olmuyordu. Şimdi hakkettiği sahibi tanıdı ve kendini sahibine yetiştirdi.

O dana, dâmet bereketühü'nün ve Mevlânâ İzzeddîn Merâğî (rh.a.)'nin atının önünde koşuyor ve oradan uzaklaşıyordu. Gece olunca kendisi otlamaya, çöle gitti. Gündüz olunca önümüze çıktı ve öylesine atların önünden koşarak Erdebîl'e yetişti. Bu sözü Şeyh'e söylediler. Şeyh (k.s.): "Evet, kendi sâhibini tanıdı ve kendini sâhibine ulaştırdı." diye buyurdu. Büyüyünce Şeyh'in oradaki hayvanı ile çiftleştirdiler.

Şiir

Eğer onun çifti onun ne olduğunu bilseydi
O yüzden övünürdü

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü, dedi ki: Şeyh (k.s.)'in bir atı vardı. Şeyh'in yüklerini taşırdı ve onun üzerine otururdu. O sırada Heştrûd'da Şeyh için bir at seçip eyerlediler. Şeyh (k.s.), ona bindi. Kulle isimli atı Şeyh'in yokluğuna dayanamıyor, onun ardınca koşuyordu. Şeyh'in üzerinde oturduğu atı dişiyle ısırıyor, kişniyor ve o ata[35] saldırıyordu. Bu durum tekrarlandı. Ona engel oluyorlardı, ancak fayda etmiyordu. Sûfîler bunu görünce ağladılar. Şeyh (k.s.), durdu ve eğeri kaldırıp Kulle'nin üzerine koydu. Kulle dinginleşti ve sâkinleşti.

---

[34] L: این مرد را چیست؟

[35] S: اسبان

[614] Şiir

Eğer aşk yolunda bu işleri ve yolları bilmesen
Duy bu derd hadîsini dilsiz dillerden

Kendinden geçip de derdin şifrelerini ararsan
Yıpranmış kağıdı yıkarsan aşk harflerini okuyabilirsin

Hikâye:[36] Bir gün Şeyh (k.s.), bu Kulle adındaki atına binmişti. At kaydı, düştü ve Şeyh'i yıktı. Öyle ki mübârek eli ve dizleri yere değdi. Ona lânet etti ve: "Git ki kaybolasın" dedi. Bu atı çaldılar ve Serâv'a götürdüler. Orada gördüler bildiler ki bu at Şeyh'in Kulle adındaki attıdır, aldılar ve geri getirdiler.

Şiir

Bizimle iyi ol ve bizi bu yolda götür
Sinirlenme de bizi ellere düşürme[*37]

Hikâye: Dâmat bereketühü dedi: Bir keresinde Şeyh (k.s.) geziye çıkmıştı. Geceyi Muğân'ın Dezlik beldesinde konakladılar. Dezlik'in halkı: "Şeyh, Allah aşkına fareler bu diyarı istilâ etmişler. Kesinlikle ve asla tahıl bulamazsınız[38] ki fidanı kesiyorlar. Zirâat ve bina inşası durdu." dediler. Şeyh (k.s.) buyurdu ki "Farelerin başına dizgin çekin" O halk, bu nasıl olur diye şaşırdı. "Şeyh, bunu nasıl yapabiliriz?" diye sordular. Şeyh: "Malınızın zekâtını ve tahılınızın zekâtını verin ta ki Allah Teâlâ sizin tahılınızdan bu belâları uzak tutsun." diye buyurdu. Halkın tümü tevbe etti ve kabûl ettiler ki "Bundan sonra malımızın zekâtını tertemiz ödeyelim." Şeyh (k.s.) duâ etti.

Başka gece konaklamayı Elemûre'de[39] yaptı. O gece şiddetli yağmur yağdı. Öyle ki tüm fareler, delikte olanlar ve dışında olanlar boğulup öldüler ve tahıllar selâmette kaldı. Dönerken Dezlik'ten geçti. Halk onun eline ayağına kapandı. Hep berâber bu nimete şükrettiler.

---

36 K, Ç: Bu hikâye, önceki hikâyenin ardından gelmiştir.

*37 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (149) no'lu açıklama.

38 S: نمی توانند

39 K: آله

[615] Şiir

Her kim şerîatın dizginini ve vera' usûlünü yerine getirirse
Maksat ve ümîd yolunu bulmuş olur

Hikâye:[*40] Bu kitabın zaîf müellifinin dayısı Pîre Ahmed Müezzin Erdebîlî (rh.a.) dedi: Her yerin hafif karla kaplı olduğu bir geceydi. Şeyh (k.s.)'i ziyâret edip elini öpmeye niyet ettim. Şeyh (k.s.)'in güneş çıkmadan önce dışarıda durduğunu gördüm. İki kurt onun yanında yüzlerini toprak üstünde koymuş karda inliyorlardı. Şeyh (k.s.), onlara diyor ki "oduna gidin ve bir daha savaşmayın" Her ikisi başlarını kaldırıp birlikte çöle düşüp gittiler.

Şiir

Eğer Süleymân gibi yüreğin mülkünü eline geçirmişsen
Devi ve yırtıcı hayvanları bu alemde alaya tutmuşsun

Bu virâne âlemde bir söz etme
Eğer sırlar hazînesinden bir şeyleri almışsan

Hikâye: Hullidet bereketühü, dedi: Şeyh'in yüklerini taşıdığı o atı çaldılar. Halk dedi ki onu aramaya başladık. Şeyh (k.s.): "yok, her kim bizim atımızı çalmaya el uzatırsa, bizim at onun başını getirir." Öteki gün atın Şeyhin dergâhının önünde durduğunu gördüler. Hırsızın kesilmiş kafası onun boynunda asılı. O zaman, Erdebîl yöresinden bir türk Şeyh (k.s.)'in atını götüren hırsızı görmüştü. Onu tanımış, tutuklamış ve kafasını kesip, atın boynuna asmıştı ki Şeyh'in yanına getirsin. Ancak at, habersiz gelmiş kapı önünde duruyordu.

Şiir

Bizim malımıza el uzatan her hıyânetçi
Allah'ın takdîri olarak yakalanır ve kafası kesilir

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü, dedi ki bir keresinde Şeyh (k.s.), geziye çıkmıştı. Muğân'ın Berzend köyüne vardı ve geceyi orada konakladı. Orada îtikâtlı ve

[*40] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (150) no'lu açıklama.

saygılı bir tâlib vardı. Onun arpa ekili bir arsası vardı. Orada zirâatla uğraşıyordu. O arpalar uzamıştı ve idâre vakti gelmiş. O tâlib îtikâtı yüzünden: "Bu gece Şeyh'in atlarını otlamaları için buraya soksunlar." dedi. **[616]** Şeyh (k.s.)'in özel atları o yerde otladıkları için halk, Şeyh'in atlarını da o yere soktular ve o atlar tüm tahılı yediler. O yerin sahibi, hiç bir şeyin kalmadığını gördü. Dervîş biriydi ama azıcık onda şüphe[41] oluştu. Ancak Şeyh (k.s.) velâyet nûru ile bildirdi. Şeyhin velâyetinden dolayı o yerde ibrişim kurdu bulundu. Yer üzerinde olan yaprak kalıntıları içinde ibrişim kozaları dokundu ve o yer baştan başa kozalarla doldu. Halk da onlardan elbise yapıp giydi.

Şiir

Orada onun baharı dünyayı süslüyor
İpek ve altın işlemeli ipek yerden çıkıyor

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü, dedi: Bir keresinde Şeyh (k.s.), Berzend köyünde evin çatısında abdest alıyordu. Berzend dağına baktığında dağın üstüne örümcek ağı şeklinde bir şeyin dikildiğini ve çölün üzerini örttüğünü gördü. Şeyh: "Bu nedir? örümcek ağı mıdır?" diye buyurdu. "Yok, belki, tavan örümceğidir ki bu dağ ve çölü istilâ etmiştir." dediler. Şeyh: "Bundan halk için bir zarar ve tehlike var mı?" diye sordu. "Evet, adamı sokarsa adam ölür. Soktuğu birinin sağlığa kavuşması çok nâdirdir." dediler.

Şeyh (k.s.), bunu duyunca mübârek yüzünü dağa ve çöle çevirerek mübârek nazarıyla baktı ve: "Allah'ım, onların şerrini def et" dedi. Şeyhin kerâmeti ve velâyetinden dolayı tüm tavanda örümcekleri dağdan ve çölden soyları tükendi, bir daha görünmediler, kimse de onları görmüyordu.

Şiir

O adam ki onun güç eli âlemin yüreğini temizledi
Onun istilâ yerinde bir avuç toprak bulmak kolaydır

Hikâye: Pîre Mü'min Bey dedi: Bir gün Şeyh (k.s.), zâviyede duâ ile meşgûldü. Evin tavanında serçe çok güçlü sesle ötüyordu. Şeyh gözünün kenarıyla ona

[41] K: بد

baktı. Derhal o tavandan yere düştü ve yere çakıldı. Öyle ki <kalkmak>[42] için mecâli **[617]** olmadı. Mü'min Bey onu tuttu.

Şiir

O yerde ki simurgun korkudan tüyleri dökülür
Serçe onun bakışını nasıl kaldırabilir?

Hikâye: Seyyid Zeynüddîn (dâmet seyâdetühü) dedi: Bir keresinde Seyyid Şerefüddîn (rh.a.)'in huzûrunda köye gidiyorduk. Ben önde gidiyordum. Bir ırmağa vardık. Benim atım çamura düştü ve atımdan ayrıldım. Benim elbisem ve çizmelerim bozuldu. Atı dışarı çıkardık. Elbiselerimi ve çizmelerimi yıkamak için çıkardım. Atlar kaçtılar. Ben yalın ayak atların peşinden koştum. Onları yakalamak mümkün değildi. Çünkü at gerçekten kaçıcıydı. Atların peşinden koşmaya âciz kalınca Şeyh'den yardım meded diledim. Derhâl sanki atlarımın elleri ve ayakları bağlanmıştı. Gidip, tuttum, oturdum ve Seyyid'in huzûruna gittim.

Şiir

Bir kere kaçan her vahşi
O istilâ elini onun kerâmetine çekti

Hikâye: Hâce Âğâ dedi: Bir gün Şeyh (k.s.), Kelhorân köyüne gidiyordu. Elçî Arrân yolundan vardı. Şeyhi tanımıyordu. Şeyhin atını bir eşek karşılığında takas yapmak istedi. Şeyh (k.s.), atını Elçî'nin eline verdi. Elçî ata binince, at yerinde durdu ve gitmedi. Elçî çalışıyor, ona vuruyordu ancak at bir adım bile atmıyordu. Elçî şaşırdı. Halktan bir grup oraya varınca: "Bu büyük insan kimdir" diye sordu. "Şeyhtir." dediler. Geldi, atı geri verdi ve Şeyhin eline ve ayağına kapandı.

Şiir

Biz bu alanda öyle ayağımızı üzerine bastık ki
Bizim kînimizin ipini kimse çekemez

---

[42] S: yok.

Hikâye: Mevlânâ Muhyiddîn diyor ki Şeyh (k.s.) bir keresinde Halhâl'in Neî[43] köyünde Hacı Hasan'ın evinde konakladı. Halk o köyde dâvetler veriyordu. Onlardan, **[618]** Cebrâîl isimli biri dâvet etti. Şeyh Cebrâîl'in kapısına oturunca, zâkirler topluluğu zikir okumaya başladılar. O evde bir tavuk, yumurta üzerinde oturmuştu. Zikir onun kulağına gelince kalkıp halkın arasına geldi ve semâya başladı. Halkın çoğu gördü, baktı. Halk bağırmaya başladı. Şeyh (k.s.), mübârek elini onun kafasına sürdü: "Git otur, kendi işinle meşgûl ol ki zikir bundan fazlasını yapar." dedi.

Şiir

Eğer sineği bu zevk uçurmaya geçirirse
Av peşinden giden şâhinler gibi olur

Hikâye: Mevlânâ Muhyiddîn dedi: Bir keresinde Şeyh (k.s.)'in keyfi yerindeydi. Dışarıya gitmek için evden çıktı. Hiç kimse görmedi ki ona baksın. ânsızın bir köpek geçiyordu. Onun mübârek bakışı köpeğe rastladı. O köpek coştu ve semâya başladı.

Şiir

Eğer toprağa dert damlası yağarsa
Toprakta bir safâ ve canlılık meydana gelir

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn, Hacı Fahrüddîn Ebû Cüneyd'den anlattı: Babamla konuşurken Şeyh (k.s.)'in yanına gidiyorduk. Babam güzel giden bir ata binmişti. Ben ise huysuz bir ata. Atın belli davranışı yoktu. Babam hızlıca sürüyor ve beni çok zahmete sokuyordu. Yoruldum. Ondan sonra babamın duyabileceği şekilde: "Eğer Şeyh'in, Allah yanında bir değeri varsa, bu at dönünce evcilleşir." dedim. Gittik ve Mübârek Şeyh'i ziyâret ettik. Bir kaç gün ona misâfir olduk, dönünce o at evcilleşmişti.

Şiir

O saygı atı ile ki arş-ı âlânın yolunu katteden
Bu dağın sabit kadem süvârilerindendir

---

[43] L: نائی

Hikâye: Pîre Şerefüddîn Meyânecî anlattı: Bizden kaybolan at, kesinlikle bulunmuyordu. Kimse izini dâhi bulamıyordu. ânsızın Şeyh (k.s.)'in hacca gitmek için geldiği haberi duyuldu. Biz dedik ki zavallı at, ziyân oldu ve kayboldu. Biz karşılamak için **[619]** oturuyorduk. Bu fikirlerden sonra üç çalı[44] gördük. Atın kendi kendine koşup geldiğini gördük. <Dârver'e>[45] ve o zaman Pîre Muhammed Üstâd'ın zâviyesinin dışında durdu. Pîre Muhammed, o ata bindi ve karşılamaya gitti. Şeyh (k.s.)'in nazarı atı görünce: "Bizim elimizden nereye gidiyorsun? Seni böyle geri getiririz." diye buyurdu.

Şiir

Biz ipleri uzun bırakırız
Ancak elden bırakmayız

Her ne kadar bazen gecikirsek de
Bu kuşatmayla onu hapsederiz

Hikâye: Rüstem el-Ğarî[46] dedi. Bir kez Erdebîl şehrinden köye gidiyorum. Köye varınca ki orası zâviyenin tarlalarındandır. Bir Türk'ün tarla yerinde gezip buğdayları bozduğunu gördüm. Buğdayların ortasından çıktığı zaman "Niye böyle yapıyorsun? Yoksa bunların kime âit olduğunu bilmiyor musun?" diye sordum. "Evet, biliyorum Şeyh'e aittir." dedi. İnat ederek attan indi, atı buğdaylığa soktu ve: "Bakalım senin Şeyhin ne yapacakmış." dedi.

Henüz at buğdaya varmamıştı ki düştü ve eli ayağı havada kaldı. O türkün hâlinin değiştiğini gördüm. Şaşkınlığını parmağını ağzına sokarak ifâde etti. "Şeyh'in yanına git veya kendin burada özür dile." dedim. Türk sarığını[47] insaf olarak boynuna sardı, yüzünü yere koydu ve ağlamaya başladı. Bir süre sonra at kalktı, Şeyh (k.s.)'in yanına geldi. Halbuki Şeyh o zaman Elğor köyündeydi. Şeyh, ona bakınca: "Amân! dervîşlerin lokmalarını yemişsin, gel, gel." diye buyurdu. Geldi ve Şeyhin ayağına kapandı, tevbe etti ve tekrar dönüp gitti.

---

44 Ç: سپوته anlamı yok.
45 K: yok.
46 H: رستم المغرى
47 H, K: میرر

Şiir

Her kim bilgili şâhların meşin sofrasında
Hâinlik[48] *atını oynatırsa*

Karşısında bir şâhin görür ki
Onu filler tutuyor

[620] Hikâye: Pîre Mûsâ Sühâyî -ki o Erdebîl nâhiyesine bağlı bir köydür- dedi: Bir keresinde Elğor köyündeydim. Birkaç çift ordaydılar. Şeyh (k.s.): "Eğer korkulacak bir şey varsa ara ki benim halvetimdir orada bir saha vardır, inekleri oraya yerleştirin ve rahat olun." diye buyurdu. ânsızın bir gün kaç süvâri gördük ki oraya çıktılar. Çiftleri[49] gördüler ve atları koşturdular. Onlar gelince biz inekleri getirip sahaya soktuk. Süvâriler bizim yanımıza geldiler. Biz onları görüyorduk, onlar ise bizi görmüyorlardı. Bir başka zaman durdular. Biz: "Amân, bu zaman veya başka zaman ne bizi ne de inekleri bırakmazlar." dedik.

Bu korku içindeydim ki bir ördek ortaya çıktı. Süvâriler o ördeği görünce onu yakalamayı kast ettiler. Ördek kalkıp biraz yol gittikten sonra oturdu. Süvâriler gittiler. Öyle gittiler ki köy kayboldu. Gece çıktı ve onlar yollarını bulamadılar ve biz güvencede olduk. Dedim: "Yarın Şeyhin yanına gidip izin isteyelim ki burada biri oturmasın."Sabah olunca Şeyh (k.s.)'in geldiğini gördük. Önüne koştuk: "Bu gece korktunuz, yok ördek mi sizi himâye etti? Siz Allah'la olun. Her kim Allah ile olursa, her şey onu korur." diye buyurdu.

Şiir

Eğer kuş gibi onu himâye ederse
Kol kanat gererse niye ölmek korkusu olsun ki?

Hikâye:[50] Pîre Celâl diyor ki bir keresinde Şeyh (k.s.), Erdebîl'in vilâyetlerin- den olan Nûşenik köyündeydi. Halîl isimli bir tâlib, Şeyh (k.s.)'e çok hizmet ediyordu.

---

48 K, Ş: قدر

49 K: خفتها

50 Ç: Bu hikâye yok.

Şeyhin elini öpmeye geliyordu. Şeyh: "Halîl! Bir daha Germe dağına gitmemen gerekir." diye buyurdu. Halîl: "Gitmem" dedi. Bu söz üzerinden bir yıl geçti. Pîre Halîl bu sözü unuttu ve Germe dağına gitti. Birkaç gün orada kaldı. ânsızın yorgunluktan bir hastalığa yakalandı ve çok halsiz oldu. Şeyhin sözü hatırına geldi.[51] Anladı ki yorgunluk ve hastalık nedeni, Şeyhin sözünü unutmuş olması ve yanlış yapmasıdır. Yol arkadaşlarına: "Beni Şeyh hazretlerine **[621]** götürün." dedi. Onu alıp getirdiler.

Şeyh (k.s.)'in huzûrunda yalvarmaya, ağlamaya başladı ve: "Allah aşkına, Şeyh'in sözünü unuttum ve Germe dağına gittim. Durumum böyle kötüleşti." dedi. Şeyh (k.s.): "Ben sana oraya gitme demedim mi?" diye buyurdu. Pîre Halîl: "Yanlış yaptım ve gittim. Şeyh, Allah aşkına yardım et." dedi. Şeyh: "Yakına gel." diye buyurdu. Pîre yakınına gitti. Şeyh gömleğinin kolunu onun ağzına koydu. Biraz sonra siyah bir yılan Pîre Halîl'in ağzından çıktı ve Şeyhin mübârek koluna girdi. Şeyh kolunu kaldırdı, yılan düştü. Oradaki halk şaşırdılar, hayret ettiler ve Şeyh'e bu durumu sordular. O da: "O yerde böyle bir zahmet ve sıkıntı ortaya çıkmış, bu yılan Halîl'in boğazına girmiş. Şimdiye kadar Allah ü Teâlâ kurtarmış." diye buyurdu. Ondan sonra o hastalık tümüyle ondan gitti ve sağlığına kavuştu.

Şiir

Başını buraya koyan her gönüle
Onun elinden sağlık yağar

Hikâye: Pîre Îsâ,[52] kendi amcası olan Şerefüddîn Serâvî'den anlattı: Bir keresinde Şeyh (k.s.)'in huzûrundaydım. Serâblı[53] bir kişi geldi ve bir çocuğu getirip ağlamaya başladı: "Şeyh, bunun ağzına yılan girmiştir, yardım et." Şeyh (k.s.): "Onu, Şeyh Zâhid (k.r.) gibi birisinin hüneri kurtarırdı. -Daha önce anlatılmıştı.- Ancak sen bunu[54] al, çocuğa ver yesin, Allah yardım etsin." diye buyurdu. O kişiye bir şey verdi, o da çocuğa verdi. Çocuk yedi derhâl onun ağzından bir yılan çıktı.

---

51 L, Ş: سخن شیخ چون بر یاد آمد

52 Ç: + ذاکر

53 S: "سراوی" lafzı yok; K: سرابی

54 S: اما این تواین

Şiir

İçerideki ejderha ağzından çıkıp yüreği hedef almış
Onun lütfu olmasaydı bu yaralı cânı kurtarmak olmazdı

O yardım etmezse ve elimizi tutmazsa nerde güven buluruz?
Bu ejderha nefsinin sıkıntısından sadece o kurtarabilir

[622] Hikâye: Mevlânâ Halîl Hatîb Buster,[55] Muhammed adlı <Benîsî>[56] den anlattı: O dedi: Bir gün deniz kıyısında oturmuştum. Denizde bir gölge göründü. Yakına gidince, baktım, Şeyh (k.s.), geliyordu. Deniz hayvanlarından binlercesi de onun peşinden geliyor, tesbîh ediyorlardı. Bu durumu görünce benim hâlim değişti, kendimi denize atmak istedim. Kendimden geçip bayıldım. Kendime gelince, Şeyh (k.s.)'i deniz kıyısında namaz kılıyor gördüm. Namazı bitince onun mübârek ayağına kapandım. O da: "Muhammed! doğru bir yakîn elde ettin mi? Yüreğine hâkim ol." diye buyurdu. [57]<أَصَبْتَ فَالْزَمْ> O ân tevbe ettim.

Şiir

Gamdan dolayı binlerce hayvan denizde cân veriyorlar
Belki bir gün istiridye içindeki inci olabilirler diye

Binlerce yürek denizi coşup taşmakta
Belki istiridye bir gün deniz içinden böyle bir inci bulur diye[*58]

Hikâye: Sadreddîn[59] Yoğrûş dedi: Benim gâyet vahşi ve hızlı koşan bir atım vardı. Elden bırakınca onu birkaç süvâri ile de tutmak imkânsızdı. Bir gün çölde yardımsız, benim elimden kaçtı ve dağa koştu. Dağın zirvesine çıkmak istedi. Ben ise yalnız ve yaya olarak kaldım. Gece oldu. Ben o mevzîde yalnızdım. Gece karanlıktı ve yolu bilmiyordum. Atın peşinden biraz koştum. Yoruldum ve âciz, çâresiz kaldım. Şeyh (k.s.)'den yardım istedim. ânsızın benim atım o hızlı koşusunu ve kaçmayı bıraktı. Öyle ki ben gelene kadar adım atmıyordu. Onu yakaladım ve o çölden dışarı çıktım.

---

55 H, K: بو تسرى

56 H, L, K: yok.

57 Ç: yok.

*58 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (151) no'lu açıklama.

59 H, L, K: امير صدر الدين

Şiir

Ne âciz yayalar var ki
Onun murâd üzengisine ayak bastılar

Ne insanlar var ki kötü durumlarında
Onun elini yardım olarak sıktılar

[623] Hikâye: Pîre Abdurrahmân, dedesi Mevlânâ Tâcüddîn Merâğî (rh.a.)'-den anlatıyor: Bir keresinde Serâv'ın Kilkââbâd'ına[60] gitmiştim, bana ödünç olarak güçlü bir at verdiler. Onun üzerine oturdum. Birini at bekçisi yapmışlardı, atın ipini sert tutsun ki at vahşilik etmesin diye. Allah'ın takdîri, atın başı o adamın elinden kaydı ve beni kapıp kaçtı. Ben onu durdurmaktan âciz oldum. Çareyi sadece onu dağa taraf çekip, ona yokuş çıkararak yorup durdurmakta gördüm. Ancak dağın yokuşunu koştu. İnişini de çok hızlı ve güçlü şekilde koşuyordu.

Şiir

مَثَلُ دُعَاءٍ مُسْتَجَـــــابٍ إِنْ عَلاَ أَوْ كَقَضَاءٍ نَازِلٍ اِذَا انْهَبَـــــطَ

Derin[61] bir dere önüme çıktı ve ben ondan çok korktum. Şeyh (k.s.)'den yardım istedim ve bağırdım. Derhâl at o hâldeyken durdu. Şeyhin velâyetinden dolayı adım atamadı. Ben de güvencede oldum.

Şiir

Olaylar sırasında el ayak işten düştüğünde
Birileri elimizi tutarsa o kadar hoş olur ki

Hikâye: Pîre Muhammed Tevâlî anlatıyor: Bir yıl, Şeyh'i Tûl'a dâvet ettim. Şeyh attan inince, atı buğdaylığa otlatmak için götürdüler. At ağzını buğday yemeye açmıyor, ekin kenarına gelip ot yiyordu. Şeyh (k.s.)'e arz edince: "Evet, bizim atımız insan rızkını yemez." diye buyurdu.

---

60 Ç: كليلكانا

61 K: + عظيم

Şiir

Bu alanın atı doğru yola gider
Her suya ve bitkiye başını uzatmaz

Hikâye: Siyah göz olarak tanınan Pîre Muhammed Haffâf Erdebîlî, dedi: Şemâhî'den Arrân'a geliyordum.[62] Bir derede ki <Lengeboz adıyla meşhûrdur. Oranın Nesâmûl ağzında geceleyin konakladım.>[63] **[624]** İki yüklü devem vardı. O derenin üzerine bir köprü[64] inşâ etmişlerdi. O kanal ve dere çok derin ve korkmalıydı. Develeri o köprünün üzerine çektiğim zaman birici deve geçti, ikinci devenin ayağı köprünün içine ilişti ve oradan derenin dibine düştü. Ne yukarıdan ne de inişten hiç kurtuluş yoktu. Yük de düştü ve kurtulmak imkansızdı. Gece karanlıktı. Her ne olursa olsun tam bir işkence çekerek tüm yükü iplerle bağladım ve yukarıya çektim. Devenin durma mecâli yoktu ve hiç bir taraftan kurtuluş da yoktu. Bîçâre kaldım.

Pîre Fazl adlı bir çırağım vardı. Devenin burnunda iki ip yular vardı. Birini Pîre Fazl'ın eline verdim, ötekini ben tuttum ve: "Biri, Şeyh (k.s.)'in elinde, öbürü de Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü)'in elinde" dedim ve Şeyh (k.s.)'den yardım istedim. İpleri çektim. Bakınca devenin bir kuş gibi yukarı geldiğini gördüm. O sıkıntıdan kurtuldu. Öyle ki nasıl yukarı çıktığını ve kurtulduğunu bilmiyordum.[*65]

Şiir

İhlâslı yardım isteyebilirsen, kurtulabilirsin
Yoksa bu güçlülük ve sıkıntıdan kurtulmak zordur

Hikâye: Şeyh (k.s.)'in çobanının ismi Mîrân idi. Onun Verzeng isimli Husûre (?) vardı. Onu Esr'in elinden almıştı. Kızını vermişti, ancak aralarında bir tartışma[66] olmuştu. Verzeng münâfık, itikadı az, içi kötülük kaynayan ve dilini her şeye uzatan

---

62 L: از شماخی باز می‌آمدم

63 Ç: <مشهور باشد به لنگه شب می‌آمدم>

64 Ç: پل

*65 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (135) no'lu açıklama.

66 Ç: حُرّ الاصل

biriydi.[*67] Bir gün Şeyh'in hırkası ve külâhı hakkında alay edip, kinayeli sözler söyledi. Erdebîl'in Kencûs[68] köyünden bir eşeğe binmiş, koyunları gözetiyordu. Yolda bir ayıya rastladı. O ayı iki ayağı üzerine durdu ve her iki eli ile onun kafasına bir tokat attı. Kafasına taktığı parçayı ve şapkayı kafasından düşürdü, paramparça etti ve saldı. Onun yüzüne tükürdü ve yola koyuldu.

[625] Şiir

Hangi yüzde o anda iki yüzlülük ve nifâk suyu olursa
İtlerin tükürüğü onlardan üstündür

Hikâye: Şeyh (k.s.) geçişte Bağdat'a gidiyordu. Kûpâle köyüne vardı. Orası Kürdüstân vilâyetine bağlıydı ve Çethumâr'a[69] yakındı. Bir tepecikten indi. Tahılların yok olup gitmekte olduğunu gördü. "Durum nedir?" diye sordu. "Bir kurt afet olmuş, tüm tahılı yok ediyor ve gövdesinden götürüyor." dediler. "Bana bir avuç toprak verin." diye buyurdu. Verdiler. Ona üfürdü ve: "Bunu tarlalara serpin" diye buyurdu. Serptiler. O kurtların tümü öldü ve o topraklar silindi. Asla o kurtlar bulunmadı ve bu kitabı yazarken bir tek kurda bile rastlanmadı. O yörenin halkı nerede ona benzer bir kurt tarlalarında bulduysalar o teberrüklü topraktan bir avuç alıp yerine serpiyorlardı. O kurdun soyu oradan tükeniyor ve asla bulunmuyordu. O mevzi şimdi bir mağara olmuştur.

Şiir

Lütfundan esen bir rüzgârla o toprak, ilaç olur
Senin cân veren dudaklarından gelen nefesinle

Senin mübârek adımlarından hayat filizlenir
Kimin sermâyesi Hızır'ın ayağından gelirse[70]

[*67] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (154) no'lu açıklama.

[68] Ç: كنجوش

[69] K: چست خمار

[70] L: Farsça iki beyit yok.

[626] 3. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in hayvanlar dışında görülen kerâmetleri

Hikâye:[*71] Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü)[72] dedi. <Bir keresinde Emîr Devletşâh ki Devleşe ile meşhûrdu.>[73] Şeyh (k.s.)'in seccâdesini arzu etti. İstedi ki seccâdesini ona versin. Evde iki seccâde vardı. Biri ipek, öteki yün. Şeyh ipek seccadeyi ona vermek istedi. Şeyhin eşi, yânî Şeyh Zâhid'in kızı ise yün seccâdeyi vermesini istedi. Şeyh: "Yok, bu yünlü seccâdeyi vermem. Onun benim boynumda hakkı vardır." diye buyurdu. "O hak nedir." diye sordular. Buyurdu: "Bir kez abdest almıştım. Bir şey istiyordum ve onun için iki rekat namaz kılacaktım. Bu seccâde evin bir köşesindeydi. Seccâde oradan kalktı ve namaz kılmam için kendini benim ayağımın önüne serdi."

Şiir

Alnını bu halıya koyunca
Kendini arş-ı âlâda gördü

[627] Hikâye: Hâce Emînüddîn dedi: Bir keresinde Mevlânâ İzzeddîn Merâğî (rh.a.) Erdebîl'deydi. Merâğe'de olan kuraklıktan bahsediyordu ki "Bu sene gökten hiç yağmur yağmamıştır ve yeryüzünde bitkiden eser yoktur. Halk'ın çok yağmura ihtiyâcı var ki tüm yeryüzünde olan bitkiler susuzluktan yanmıştır. Şeyh himmet etsin de orada yağmur yağsın." dedi. Tam bunu anlatıyor ve konuşuyordu ki Gîlan tarafından bir bulut geldi. Şeyh (k.s.): "Mevlânâ, eğer bu bulutu Merâğe'ye göndersek, nasıl olur?" diye sordu. Mevlânâ İzzeddîn: "Çok iyi olur." dedi. Şeyh açık gönlü ile: "İnşâllah ü Teâlâ öyledir" diye buyurdu ve mübârek eli ile buluta Merâğe tarafını işâret etti.

Mevlânâ İzzeddîn (rh.a.) Hacı Hasan'a -ki onun hizmetçilerindendi-: "Şeyh, buluta işâret etti. Bugünün saat ve târihini yaz ki çarşamba ikindi namazıdır." dedi. Hacı Hasan yazdı. Birkaç gün sonra haber vardı ki Merâğe'de çarşamba günü ikindi namazından sonra yağmur yağmaya başladı ve üç gün, üç gece gündüz yağdı ve halk isteğine ulaştı.

[*71] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (155) no'lu açıklama.

[72] H, K: Şeyh Sadrü'l-mille ve'd-dîn (dâmet bereketühü) ale'l-mü'minîn; L: Dâmet bereketühü.

[73] Ç: <Bir keresinde Emîr Devleş>; H, Ş, K: + rahmetullâhi aleyhi.

Şiir

وَاَبْيَضُ يَسْتَسْقَى الْغَمَامُ بِوَجْهِـــــه ثِمَالُ الْيَتَامَى[74] عِصْمَةٌ لِلاَرَامِـــلِ
يَلُوذُ بِهِ الْهُلاَّكُ مِنْ آلِ هَاشِـــــمٍ[75] فَهُمْ عِنْدَهُ فِى نِعْمَةٍ وَفَوَاضِـــــلِ

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü, dedi: Şeyh bir gün harmana gitti ve oradaki halka: "Bir hâin el bizim tahılımıza el uzatmış, yanlış yapmıştır." dedi. O toplum kölenin dediler. Şeyh buyurdu: "Bir hıyânet olmuştur muhakkak" ve onlar köleniz diyorlardı. Sonunda işâret etti. Tâ ki hamamda olan saman kitlesini açtılar. Birkaç çuval buğday buldular ki o samanlıkta gizletmişlerdi, dışarı çıkardılar. O halk utandı. Şeyh'e, "Nasıl anladın?" diye sordular. Buyurdu: "Harmana gelince bu çuvallardan düşen buğday tanecikler haykırdılar ve bana bizim içimizde hâin eli var." dediler.

Şiir

Her tane ki bizim ektiğimizden filizlenen
Her tanenin biri şifre dili ile bir sırrı anlatıyor

[628] *Bu tanecik ki bizim anladığımız kadar değil*
Simurg kuşunun kutsal Kaf dağını arıyor

Hikâye: Pîre Ivez Türkâr[76] Pîşkînî[77] dedi: Bir keresinde Geştâsfî'de, Muhammed Sadîkân ve Muhammed Mübârekân ile Şeyh (k.s.)'in huzûrundaydık. Şeyh bana onun için su getirmemi işâret etti. Ben testiyi götürdüm. Hava çok sıcaktı. Suyu getirince kendi kendine: "Su sıcaktır, eğer bir miktar yoğurt getirirsem daha iyi olur." dedim. Şeyh (k.s.) derhâl: "Yok su getir" diye buyurdu. Gidip suyu getirdim. Çok sıcaktı. Şeyh (k.s.)'in huzûruna varınca o su testide buz tutmuştu. Şeyh'in mübârek eline verince, Şeyh ondan içti, sonra halka verdi. Halkın tümü o sudan içtiler. Ben de o testiyi teberrük olarak sakladım.

Şiir

Bu çeşmeden safâ ve nimet yağıyor
Eğer taze yürekli isen senin ciğerine su gerek

---

74 K: اليتامى ;Ç: اليتمى
75 S, H, K, Ç: مِنْ اهل عالم
76 H, L, Ş, K, Ç: تركار lafzı yok.
77 K: بيشتكى

Hikâye: Pîre Ahmed Pernîkî diyor ki: Mevlânâ Serâc (rh.a.)'dan duydum ki o dedi: Bir keresinde Şeyh (k.s.)'in yanına Kelhorân köyüne gitmişim. O zaman tahılın biçme dönemiydi. ânsızın gök gürledi ve dolu yağmaya başladı. Tahıllar hasar görüyordu. Halk: "Şeyh, Allah aşkına bu tahılı vuracak çok büyük bir felakettir. Bir şey yapmalı" dedi. Şeyh (k.s.) biraz durdu, tekrar yalvardılar. Şeyh (k.s.) dışarı çıktı ve <sevinçden dolayı>[78] mübârek elini o bulutun üzerine çekti. Bulut o yağıntılı durumdan çıktı ve dolu olarak Sebelân dağına yağdı. Tahıllar da sağlam kaldılar.

Şiir

Her kim onun haremhânesine kabûl edilirse
Ricâ gününde onun yüzüne sırt çevirmezler

Hikâye: Pîre Mûsâ Kara Sakkalî dedi: Bir keresinde yeri suladım. Adet öyleydi **[629]** ki su sırası vardı. Ben yerin bir bölümünü suladıktan sonra, suyu kestiler. Su bitti ve yerin bir bölümü susuz kaldı. Sekiz güne kadar sıra bana gelmezdi. Tahıl kuruluk yüzünden telef olmak üzereydi. Ben: "Şeyh! tahılım kuruyacak yardım et. Su hakkım kalmadı ve suyu da kestiler." dedim. Zirâat arsasına gidip de ne kadar kaldı diye bakacaktım ki suyun yerin o tarafından bu tarafa akmaya başladığını gördüm. Tüm ekin yerini su kaplamıştı. Öyle ki fazla bile geldi. Bu kerâmeti görünce çok iyi bir vakit oldu. Beli bıraktım ve semâ ettim. Gönlüm huzûr bulmuş olarak döndüm.[*79]

Şiir

Bizim kanalımızdan su içen her ekinin
Taneleri yürek gücü kadar kuvvetli olur

Hikâye: Pîre Ahmed[80] dedi: Kendi dedem Zekî'den duydum ki: Bizim köyümüz Pernîk'te bir çeşme vardı. Halkın tümü ihtiyacı, yaşaması ve pamuk tarlalarını sulamak için bu çeşmenin suyundan yararlanırdılar. O çeşme kurudu ve halkın beklentisi o çeşmeden kesildi. Halk panikledi ve ızdırâb duydu. Ölüm eşliğine bile gelindi. Oradan göç etmeyi, yurtlarını bırakıp gitmeyi düşündüler. Ansızın, Şeyh

---

78 S, K: < > arası yok.

*79 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (157) no'lu açıklama.

80 Ç: + برنیقی

(k.s.)'in Bağdat'tan döndüğü haberi yayıldı. Halk Şeyh (k.s.)'in huzûruna geldi. Ziyâretten sonra susuzluktan ve kuraklıktan şikâyetlerini dile getirdiler ve oradan göçeceklerini anlattılar. Şeyh (k.s.): "Su başında duran halk güvenlerini suya olsun ve halkını o bölümü ki suyun sonunda serapta olsalar Allah Teâlâ su verir." diye buyurdu.

Şiir

Bir kavim su serâbı yüreklerinde
Bir kavim de serâb olmasın diye yürekleri kan ağlıyor

Pernîk'ten gittiği zaman, Kenduvân'a varmadan çeşmenin suyu akmaya başladı. Çok fazla aktı ve o günden bugüne akmaktadır. Ona hiç zarar ve hasar gelmemiştir.

[630] Şiir

Onu çeşmesine eğer candan damla yağarsa
Yüzlerce âb-ı hayât gizlidir

Her sulak ki ondan yeni akarsa
Yürek diri yürek susuz ve yürek delisidir

Hikâye:[*81] Yukarı Germrûd'dan Tîrâbâd (129) köyünün halkı, dediler ki bu köyde su azdı ve halk suyun azlığından dolayı sıkıntıdaydı. Şeyh oraya varınca o su sıkıntısını gördü: "Paniğe kapılmayın bu köyde su çok olacaktır" diye buyurdu ve mübârek ayağını yere vurdu. Oradan su akmaya başladı ve her kimin bir ağrısı ve sıkıntısı olsaydı o çeşmenin suyundan içti ve şifâ buldu. Mecâli olmayanlara, o sudan götürüp, içiriyorlar o kişi de şifâ buluyordu.

Şiir

Onun denizinin her bir damlası safâ incisidir
Onun lütuf çeşmesinin hepsi aynen şifâdır

Hikâye:[82] Mevlânâ Tâcüddîn Muhammedşâh el-Merâğî Ta'rîfâ (zîdet bereketühü) dedi: Serâv'da Hâce Efdal (rh.a.)'ın zâviyesinde çok büyük bir kalabalık vardı.

[*81] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (158) no'lu açıklama.

[82] Ç: Bu hikâye yok.

Tüm âlimler ve büyükler Şeyh (k.s.)'in huzûruna gelmişlerdi. Hâce Efdal (rh.a.)'in hizmetçisi Mahmûd Hayyât, ellerini yıkamaları için su getirdi. Şeyh (k.s.): "Hizmetçi pinti olursa, testinin borusu tıkanır." diye buyurdu. Derhâl kapandı. Ondan su akması için ne kadar çalıştıysalar da, mümkün olmadı.

Şiir

Cimriliğinden dolayı avucunda su olmayan bir adam
Sîmâb testisinin ağzı gibidir

İyi huyla eğitilmiş bir adam ise
Topraktan yapılmış testi gibi sade ve içi dolu su olur

Hikâye: Mevlânâ Tâcüddîn Muhammedşâh (zîdet bereketühü) dedi: Bir keresinde Merhûm Saîd Hâce Muhyiddîn'in (toprağı temiz olsun) huzûrundaydık. Birkaç kavun vardı, getirdiler. Onlardan birisi çok tatlı çıktı. "Onu Şeyh için götüreceğim." dedi. Onu ayırınca Seyyid Ali Ahrî **[631]** (rh.a.): "Yoksa orada kavun az mıydı? niye ayırdı?" diye sordu. Hemen gitti ve o kavunu geri getirdi ve: "Şeyh buyurdu, görmüyor musun ki o gözler kaygılıdır" dedi ve kavunu kopardığında sert beyaz ve tatlıydı, geri getirince siyah ve acı oldu.

Şiir

Bir çiçek onun kabulü için bozkırdan
Temmuzun kuraklığında o dikenlerin arasından ona kırlangıç kavunu getirdi.

Ancak bahar mevsiminin îtidâl zamanı onun geri çevirme zehrinden dolayı
Hurma ağacının dalı zehirli oldu

Hikâye: Hâce Âğâ dedi: Bir kişi Şeyh (k.s.) için, bostan yapmıştı. Bir gece o bostana su verdiler. Çamur oldu ve bir koyun sürüsü o bostana düştü. O gece tümü bostanda dolaştılar. Ancak bir kavunun ve salatalığın kökü bile bozulmadı. Bu bostancı, meyvenin ilk çıkanını topladı ve bir iki tane ondan alıp Şeyh (k.s.)'in huzûruna götürdü. Tam o sırada Şeyh kuru zirâat yerine gitmişti. Orası şehre yaklaştık bir ferseng (6 km.) yol olan bir harmandı. Buradan yola çıktılar. Henüz Şeyh (k.s.)'in huzûruna varmamışlardı ki bir başka kimse meyvenin ilkini Şeyh (k.s.)'in huzûruna getirdi. Şeyh sahabelerine: "Siz bunu yemeye başlayın, bizim ki yolda gelmek üzeredir." dedi. Bir

saat geçtikten sonra gördüler ki o bostancı tâlib geldi ve ilkin meyveleri getirdi. Şeyh (k.s.) ona bakınca gülümsedi ve: "Koyun sürüsünden koruyayım diye senin o bostanın beni bostancı etti." dedi.[83]

Şiir

Her kim bizim bağımızda safâ tohumu ekerse
Hazan rüzgarından uzak olup kazancını görmüştür

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn Akmiyûnî dedi: Pîre Zâhid Hüreyzî her çeşit ibadeti yapan <Hüreyz'de kethüdâ>[84] idi. Ancak zekât vermiyordu. Hiç zekât vermemişti. Onun buğdayla dolu bir köşkü vardı. Geldi ve Şeyh (k.s.)'in yanına gittik. Oturunca Şeyh konuşmaya başladı. Ondan sonra: "Acayip bir durum. Halk, zekât vermiyor ve kuşkuyla buğday dolduruyorlar ve istiyorlar ki onların buğdayları **[632]** az gelmesin ve onlara azap gelmesin, yok, yanlış düşünmüşler. O buğdayın zekâtını vermeseler hem fare yer, hem de zâyi' olur. Dünyada belâsı yok, âhirette azâbı var. Ancak zekât verirlerse dünyada fare yemez, ne kazandıysa az gelmez ve âhirette de azâbı olmaz." buyurdu.

O buğday sâhibi kalktı ve Şeyh'in mübârek ayağına kapandı, bey'at etti ve bir daha asla zekâttan geri kalmadı. Dönünce buğdaylarının zekâtını verdi. Bahar olunca o buğdayı tekrar ele geçirdi. Zekât götürdüğü kadar tam olarak geldi. Öyle ki hiç az gelmemiş ve hiç azalmamıştı.

Şiir

O terbiye yüreklerin gıdası idi
Onun ölçüsü yüreklerin rızkı idi

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn, Pîre Bâbâ Ömer Ûcârî'den anlattı ve şöyle dedi: Bir keresinde Hacı Nahcivânî, Şeyh (k.s.)'den yardım istedi ki "Nahcivân'da bir damadım var istiyorum ki Şeyh ona nazarını yöneltsin, belki mutluluğu müsâit olup tevbe ve telkîn alır." O gece ki Hacı damadı için yardım istedi, Nahcivân'da değildi. Rüyâsında gördü ki büyük bir taş havadan geliyor. O taşın üzerinde bir kağıt üstünde

---

[83] K: نگاه داشته شود; Ç: + تا خراب نشود

[84] K: < > arası yok.

yazı var. “Bu taş nedir?” diye sordu. “Şeyh Safiyüddîn-i Erdebîlî’den sana bir fermândır. Seni görmek istiyor ve çağırmaktadır.” dediler. O, derhâl kalktı ve Erdebîl’e doğru yola çıktı. Şeyh (k.s.)’in yanına gelip tevbe etti ve dönmek istediğinde Şeyh: “Sabret, cuma günü olsun, namazını kıl sonra gidersin.” diye buyurdu.

Cuma günü büyük câmide Şeyh’in huzûruna gittiler. Şeyh (k.s.) câmide alıştığı kapıya gitmedi, başka kapıya gitti. O Nahcivân’lı tâlib oraya varınca, bağırıp ve Şeyh’in ayağına düştü. Ona: “Gerekçe neydi?” diye sordular. O da: “O taş beni çağırmaya Nahcivân şehrine gelen taştır ki Erdebîl’in cuma câmisinin önündedir.” dedi.

[633] Şiir

Bu su ve toprakta onun hüküm eli işleri yürütür
Taş olsa bile bunlarla yüreği yumuşar[*85]

Hikâye: <Mevlânâ Şemsüddîn, Pîre Bâbâ Ömer’den anlattı>:[86] Fakîh Muhammed Siturkî ile birlikte Şeyh (k.s.)’in huzûruna gidiyorduk. Erdebîl’e vardığımızda bizim koyunlarımız Muğân tarafından geldiler ve Erdebîl yöresindeydiler. Mutfakta et pişirmek için bir kaç koyun kurbân etmeye gittik. İstediğimiz hâlde koyun sürüsü bulamadık. Döndüm ve Şeyh (k.s.)’in huzûruna gittim. Halbuki çok üzgündüm. Onu ziyâret edince bana yüzünü çevirip: “Pîre Bâbâ koyun sürüsü bulamadığın için mi üzgünsün? Senin koyunların ve evin dervîşlere âittir, paniğe kapılma.” dedi. Halbuki o sene kuraklık vardı. Yağmur yağmıyor, hiç yağış olmuyordu. Şeyh (k.s.) kalktı ve Nîr[87] ırmağına gitti ve su kanalını temizledi. Nîr vilâyetinin kethüdâları gelip suyu vilâyete dağıttılar.

O işten kurtulunca, Fakîh Muhammed ve bir grup talebeyi bir kenara götürdü ve buyurdu: “Fakîh Muhammed! Bu zaman <Kuru zirâatte olan tahıl>[88] Şimdi diyorlar ki biz “Sudan mahrumuz, gayret edin ki Allah ü Teâlâ bunlara da su versin.” Ve zevk ve safâ yüzünden göğe baktı. Bunu anlatan yemin ediyor ki derhâl havada bulut göründü, çok yağmur yağdı ve gökte [89] فَفَتَحْنَا اَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُنْهَمِرٍ [*Bunun üzerine, biz de bardaktan boşanırcasına bir yağmurla gök kapılarını açtık.*] âyeti zâhir oldu.

[*85] Bkz. “İhtilâflı nüshalar” bölümündeki (159) no’lu açıklama.

[86] H, L, K, Ç: <هم روایتی است از پیر بابا عمر>

[87] L: تیر; K: نتر

[88] K: <غلّه ای که درویده ای>; Ç: <غلّه ای که دیدیم>

[89] Kamer 54/11.

Şiir

Hazret-i İzzetin yüzü suyu hürmetine onu Şeyh'in kapısına getirdi
Allah'ın rahmetinden dolayı su çıkmaya başladı

Ondan sonra tâliblere yüzünü çevirip: "Talebeler zahmet çektirdiler ve zâhirî suyun kanalını temizlediler. Umarım Allah ü Teâlâ da onların yüreğinin kutsal kanalını temizlesin." dedi.

O gece yaklaşık yirmi tâlibin yüreklerinin kapısı açıldı, meğer birisinin dışında ve iki aydan sonra tekrar Şeyh (k.s.)'in yanına gittik. O tâlibin o zaman yüreğinin kapısı **[634]** açılmamıştı, Şeyhin karşısında durup ağlıyordu ve şehre bakıyordu. Şeyh (k.s.) ona bakıp: "Paniğe kapılma ki Allah'u Teâlâ senin de muradını verir." dedi. O gece onun da işi tamâm oldu ve dileğine kavuştu.

Binlerce Hızır onun cânını duru yâkutuna müştâk
Onun dudaklarından cânlar kanalına yüzlerce hayvan sürüsü akar

Binlerce ciğeri susuz yürek o cân veren suyun hatırında
Kurbândır onun vardığı yerlerin ayak tozuna

Hikâye:[*90] Hâce Ziyâüddîn, Pîre Abdullâh'ın ağzından anlattı. O da Pîre Hamza'dan anlatıyor: Bir keresinde Şeyh (k.s.), Erdebîl Çölündeki kuru zirâat harmanına gidiyordu. Pîre Hamza onun yanında gidiyordu. Erdebîl'in dışında, şehrin mezarlığına yapılan şehitler mezarlığına uğradılar. ânsızın bir adamın kuru kafatası olarak yuvarlana yuvarlana geldi ve Şeyh'in atının ayağına düştü. Şeyh (k.s.) dedi: "O kelle şimdinin dili ile çıplağız dedi ve böyle keşfedildi. Bizi ver gömsünler. Dedim evet böyle yapalım." Oradan döndüğünde, verdi, gömdüler ve onların çevresini ördürdü.

Şiir

Ne mutlu o adama ki onun aşk bayramından dolayı kurban oluyor
Ne mutlu o kelleye ki bu alanda top gibi olsun

[*90] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (160) no'lu açıklama.

Hikâye: Pîre Ebûbekir[91] Beyâtî Mûğânî dedi: Şeyh (k.s.) bana işâret etti: "Kendi çapında evinin yakınına bir duvar ör. Orada ağaç ek, zirâat ve yeşillendirme[92] ile meşgûl ol." "Evimin yanında su yok ve yer kurudur. Bu nasıl olacak?" dedim. "Kuru yerde başla" diye buyurdu. Onun dediği olduğu için itâat ettim. Evin avlusunu kazar kazmaz, birinci gün parmak boyunda ağaçlandırma ve yeşillendirme işi bitti.

Şiir

Onun mûcizelerle yüreği eğer Hz. Musa gibi beyaz sopasını gösterirse
Onun rahmet havaları etkisini toprağa koyacaktır

[635] Hikâye:[*93] Pîre Mahmûd Ümrân Hâce Dîhî diyor ki: Bir keresinde Şeyh (k.s.) halvette oturmuştu. Zîlhicce ayının onuncu günüydü. Mübârek halvetine gittim. Şeyh (k.s.), mübârek ayağını çekti. Halvet ufak bir yerdi, duvar yakın. Ayağını çekince, halvetin duvarını gördüm ki üç-dört gez[94] (116 cm.) idi. O tarafa gitti <ve dinlendi>.[95]

Şiir

O halvette yüreği açıp şenlendirmek için çok şey var
Bu da İslâm'ın mübârek adımlarından kaynaklanır

Hikâye: Pîre Kemâl, Pîre Mûsâ Sühâyî'nin ağzından anlattı: Bir keresinde Elğor köyünde zirâat yapıyordum. O yer hamamın yukarısındadır. Şeyh (k.s.) geldi ve: "Allah sana bereket versin, Pîre Mûsâ, kar yağmadan önce bu yerden buğday toplayacaksın." dedi. Şeyh'in mübârek ağzından bu sözler dökülünce, o tahıl <öyle oldu ki>[96] biz biçiyorduk ama sona ermiyordu. Bu durum kar yağana kadar devam etti. O zaman sona erip bitti.

Şiir

Onun öyle bir nefesi var ki kuru toprağa üfürse
Her donuk şey rûh bulur, canlanır

---

91 Ç: "Ebû Bekr" lafzı yok.
92 Ç: خضرات
*93 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (161) no'lu açıklama.
94 Ç: گز
95 K, Ç: yok.
96 Ç: <چنان شد که چندانکه>

Hikâye:[97] Mevlânâ Yûsuf Hatîb Nevdiye[98] diyor ki Şeyh (k.s.) bir keresinde bir miktar mercimek verdi ki Nevdiye'nin halkı onu çok eksinler. Ektiler, ancak koyup bakamadılar. Bir şey elde etmediler. Şeyh (k.s.)'in mübârek hâli değişti. O yer yedi sene hiçbir şey vermedi. Oraya ne ektilerse filizlenmedi. Ondan yedi sene sonra Şeyh (k.s.) oraya gelip indi. Halk: "Şeyh yedi senedir bu toprakta zirâat ediyoruz ancak hiçbir şey çıkmıyor." dedi. Şeyh (k.s.): "Ekin" diye buyurdu ve mübârek elini serpti. O sene ektiler, öyle hasad elde ettiler ki vasfa gelmez.

[636] Şiir

Kendi kahrının zehirleri için bahar rüzgarını[99] *dile*
Mu'tedil hayat insanı üzüntüye sokar

Kendi safâsının lütfundan nazar taşına safâ verir
Ancak i'tidâlli olanlara rûh verir

Hikâye: Hâce Muhammed Akmiyûnî Serâvî <Hâce Şemsüddîn Tâcir Serâvî'-nin oğlundan>[100] anlattı: Ticâret için Kirmân'ın nâhiyelerine gitmiştik. Nevkirân Emîrzâde Mübârezeddîn Muhammed Kirmânî'nin hizmetçileri kervanın yönüne geldiler, kervanı durdurdular ve bir miktar para istediler. Biz, bir kap (bohça) hazırlayıp içine şeker ve on tane ipek kumaş koyduk ve Mîrzâ'nın yanına götürdük, belki bizimle barış yapar ve bize kolaylık gösterir diye beş bin altın vermeye ve onun uşaklarının şerrinden kurtulmaya hazırdık. Mirzâ, bize bakınca: "Siz nerelisiniz" diye sordu. Biz de: "Serâv'-lıyız" dedik. "Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'i görmüşlüğüz var mı?" diye sordu. Biz de: "Hepimiz onun mürîdleriyiz ve ondan tevbe ve telkîn almışızdır." dedik. Bunu duyunca bizi ayakta durmuşken kendi huzûruna çağırıp oturttu. Ondan sonra dedi ki "Bize ne getirdiyseniz kabûlümdür. Ancak onu alıp yol harcı edin" Sonra bir cevâznâme (izin belgesi) yazıp verdi ki uşaklar ve başkaları eziyet ve sıkıntı etmesinler.

---

97 S: Bu hikâye yok.

98 Ç: نو ديهى

99 Ç: حاك

100 H, K, Ç: <يكى از تجار سرابى فخرالدّين پسر خواجه شمس الدّين>

Şiir

Yaşam bizim yolumuzu kapatırsa senin adınla
Güven huzûru her ân buluruz

Her kapının anahtar fethi senin inâyetine bağlıdır
Çünkü bizim işlerimiz her kapıda kapalıdır

Ondan sonra Mirzâ buyurdu ki "Şeyh (k.s.) bir keresinde benim için gümüşten işlenmiş bir beyaz kumaş[101] göndermişti. Şeyh, onu Erdebîl'li bir tâcir olan Muhammedşâh Behrâm ile göndermişti. O kumaşı başıma koyunca zafer ve yenmek etkileri benim alnımda göründü. Öyle ki hangi savaşa girdiysem kazandım. Yetmiş defa savaştım ve hepsinde de muzaffer oldum.

Şiir

قَتَلْتُ صَنَادِيدَ الرِّجَالِ فَـلَمْ اَدَعْ عَدُوًّا وَلَمْ اُمْهِلْ عَلَى ظَنِّـــه خَلْقـًا
وَاَخْلَيْتُ دُورَ الْمُلْكِ مِنْ كُلِّ نَازِلٍ فَشَرَّدْتُـهُمْ غَرْبـًا وَبَدَّدْتُـهُمْ شَرْقـًا[102] **[637]**

<Öyle olmuş ki beş uşak>[103] öyle bir orduyla ki binden fazla onun ordusunda savaşçı vardı. Hepsini yiğitçesine vurmuştum. Allah ü Teâlâ beni Şeyhin velayeti ve bu şapkanın bereketine korumuştur ki asla bir yara benim vücûduma gelmemiştir. Öyle vakitler oldu ki miğferi başıma koymuşum ve o kumaşı başına koymuşum. <Keskin hind kılıcını kafama vurmuşlardı, hiçbir şey olmamıştı ve hiç yara almamıştım.>[104]

Şiir

اَفَاضُوا صَفِيحَ الْهِنْدِ فَوْقَ تَرَاكِنَا كَمَا فَاضَ نُورُ الصُّبْحِ فَوْقَ الْكَوَاكِبِ
وَاَذْكَوْا ذِيَالَ السَّمْهَرِيِّ وَاَطْفَأُوا شَرَارَتَـــهَا بَيْنَ الْحَشَا وَالشَّرَايِبِ[105]

Hikâye: Mevlânâ Muhyiddîn dedi: Bir keresinde Şeyh (k.s.), Sultâniye'ye gidiyordu. Perdelîz şehrinde konakladı. Kalenderlerden bir grup geldi ve halkın getir-

---

101 K, Ş: میخی

102 L: Arapça iki beyit yok.

103 Ç: < > arası yok.

104 Ç: < > arası yok.

105 L: Arapça iki beyit yok.

diği nimetleri sordular onlar da verdiler. Bu dervîşler bununla yetinmeyip: "Şeyh, biz yüz dinar istiyoruz." dediler. Şeyh Zâhid (k.r.)'in rûhuna yemin ettirerek "Yüz dinar bize ver." dediler. Şeyh (k.s.), hazır değildi ve çâresiz olarak onların yalvarmasını yerine getirmeliydi: Mübârek elini bir dikenin içine soktu ve oradan bir kese çıkartıp onlara yüz dinar verdi.

Şiir

O el ki iki dünyanın deposudur
Dikenden altın ve topraktan mücevher bağış eder

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü, dedi: Sultâniye'de bir keresinde Murtazâ A'zam Kadı Seyfüddîn (rh.a.), üzerinde olan kürkünü Şeyh (k.s.)'e verdi. Bunun için ki elbisenin almış şerefine varmış olsun. Halbuki o[106] uzun boylu bir erkekti, Şeyh ise orta boylu. **[638]** Ancak o kürkü giyince tam ona göre oldu. Öyle ki hiç fazla gelmedi. Şeyh (k.s.) de üzerindeki elbiseyi çıkarıp Kadı Seyfüddîn'e verdi. O elbiseyi teberrük olarak giydi ve onun uzun boyuna tam geldi öyle ki hiç kısa gelmedi.

Şiir

Ey elbise azamet senin boyuna posuna düz gelsin
Kur'ân'ın mucizeleri sana geliyor

Hikâye: Seyyid Zeynüddîn <dâmet seyâdetühü>[107] dedi: Şeyh (k.s.)'in huzûruna Sultâniye'ye gidiyorduk. Mevlânâ Zeynüddîn Kutsî (rh.a.), zâhid biriydi. Şeyh'e vardı ve îtikât getirip mürîdi oldu. Şeyh (k.s.), Sekerlât elbisesini onun üzerine giydirdi. O, çok uzun boyluydu. Sanki o elbiseyi onun üzerine dikmişlerdi. Onun üzerine oldu. Sahabe Şeyh'in velâyetinden dolayı şaşırdılar.

Şiir

Başarı hırkası onun lütuf fabrikası malı olduğu için
Ne mutlu o adama ki hırkayı onun üzerine dikmişler

---

106 Ç: Kadı Seyfüddîn.

107 Ç: yok.

Hikâye: Pîre Hacı Akmiyûnî, Pîre Îsâ Şerhân Sevînî'den[108] (130) anlatıyor: O bir keresinde Fakîh Muhammed Siturkî ve Pîre Ahmed Sevînî ile birlikte Serâv vilâyetinden çıkıp Erdebîl'e doğru gidiyorlar. Her biri bir paket kesme şeker Şeyh (k.s.)'e götürüyordular. Fakîh Muhammed Siturkî o kutuyu (paketi) eve götürdüğü için ondan bir kısmı eşi ve çocuklarına dağıttı. Ancak Pîre Ahmed Sevînî'nin evinde hasta vardı. Ondan hiçbir şey ona ve evdekilere vermedi. Şeyh (k.s.)'in yanına geldiler ve her ikisi armağanlarını Şeyh (k.s.)'in gözü önüne serdiler, Muhammed Siturkî'nin armağanını kabûl etti. Ancak Pîre Ahmed Serînî'nin kini kabûl etmedi ve: "Benim payımdan evdekilere hiçbir şey vermemişsin. Onların gözü bunda, götür ve geri ver." diye buyurdu. Pîre Ahmed bu sözden çok incindi ve üzüldü.

Şiir

Ah! Eğer getirdiğimiz armağanı beğenmeseler
Ellerini vuracaklar bizim yaptıklarımıza

[639] Şeyh (k.s.) onu değişmiş görünce buyurdu: "Diyorum ki bize uygun değil, eğer kabûl etmiyorsan başını aç ve bak." Başını açınca gördü ki hepsi gübre idi. Şaşırdı ve hali değişti. Çâresiz olarak götürüp döndü. Bu fikirde idi ki "Ben şeker götürmüştüm, gübre gördüm, tekrar başını açınca kesme şeker gördü." Şaşkınlığı daha da arttı. <Ondan bir pay evdekilere ve hastaya verdi>[109] ve başka defa kalan bölümü Şeyh'e getirdi. Kabûl etti ve: "Böyle yapmak gerek." diye buyurdu.

Şiir

Bu şirin ve acı hileler aşk kulübesinde
Çok şirin ve acı yorumlar vardı

Hikâye:[110] Pîre İsmâîl Âğûnî Serâvî dedi: Bizim köyümüz âğûn rüzgarlarının yönündeydi. Öyle ki sert rüzgarı tüm tahılı biçiyordu. Biz bu durumdan çok zarar ve zahmet görüyorduk. Tâ ki Şeyh (k.s.), Tebrîz'den dönüyordu. Buyurdu: "Bizim köye varınca babam Cemâl Şeref, elini öpme şerefine kavuştu ve: "Şeyh, bir duâ edin bu rüz-

---

108 K: شهرانسون ;Ç: سویتی

109 K: <پس از آن جا نصیـــبـــی به جماعت داد و به آن بیمار> ;Ç: <پاره ای از آن به آن بیمار داد>

110 Ç: Bu hikâye yok.

gar dinsin ve bizim tahıllarımız sağlam kalsın. Tahıllarımızı kestiği için, biz devamlı bu rüzgardan sıkıntı çekiyoruz" dedi. Şeyh (k.s.), duâ etti ve buyurdu: "Paniğe kapılmayın,[111] bundan sonra o rüzgar olmayacak." Şeyhin velâyetinden o rüzgar sâkinleşti ve ondan sonra o rüzgar yok oldu. Kitabın yazılış tarihine kadar o rüzgarın esintileri bile yoktu ve tahıllar sağlam kaldılar.

Şiir

O çölde ki onun nefesi amber gibi kokarsa
Orda nasıl muhâlif rüzgar esebilir

Hikâye:[112] Meliku'l-hulefâ Pîre Bedrüddîn dedi: Bir keresinde Şeyh (k.s.), Sultâniye'ye gidiyordu. Tusevârân'a[113] varınca Meşkîn köyünde konakladı. İşrâk namazı vakti **[640]** bir su kıyısına gelip işrâk namazını orada kıldı. Halk teberrük olarak oranın taşlarını aldılar ve bir hat çizdiler ve orası ziyâret mekânı oldu ki halk teberrük olsun diye oraya gelip gidiyordular. Şimdi herkes ve her hayvan hastalığı ve sıkıntılı olduğu zaman oranın bitkilerinden bir miktar verip yediriyorlar ve yiyince o hastalıktan hiçbir şey kalmıyor.

Şiir

Onun lütfundan dolayı bastığı adımlarının yerinden ilaç çıkıyor
Ne mutlu o adama ki oranın havası ve suyundan almışsa

Hikâye: Pîre Bedrüddîn dedi: Bir keresinde Şeyh (k.s.), Sultâniye'de abdest alıp iki rekat namaz kıldı. Mübârek sakalını tarayınca onun mübârek sakalından bir kıl koptu. Muhammed Ali olarak meşhûr, Muhammed isimli biri o ân orada bulunuyordu. İçinden: "Ne olurdu ki Şeyh, onu bana verseydi." diye geçirdi. Derhâl Şeyh, o kılı ona verdi. O, bir sürmelik kutusu yapıp onu, onun içine koydu. Her kim hastalanırsa onu suya sokup onun suyunu ona içirtiyordu. İçen, sağlığına kavuşuyor ve o hastalık ondan gidiyordu.

---

[111] L: تشویش و محنت بر دل راه مده

[112] Ç: Bu hikâye yok.

[113] K: بتوسران; Z: باید تبرسران باشد

Şiir

Ey âb-ı hayât senin havanın yüzünden
İki dünyanın cânı senin kılına bağlı

Hasta yürekliler için bu şifâ âlemidir
Senin kokun ve o da senin lütfunun esintisidir

Ancak suya koyunca eğer suyun üzerinde durursa o adam iyileşirdi ve eğer kıl suya batsaydı, o adam ölürdü.

Bu deyim çok meşhurdu. Halk tıp ve doktorları bıraktı, öyle ki ona baskı yapıp alıp okuyorduk ve diyorduk ki "Şeyh bu hareketten hoşlanmıyor, bu işi bırak." Fayda etmiyordu ve işe yaramıydı. Tâ ki sonunda Kemâl isimli adam -Pâdişâh Olcaytu Hüdâbende (131)'nin çavuşlarından idi- hastalandı. Adet üzerine bir kadehi suyla doldurdular ve o müteberrik kılı suyun üzerine koydular. Suya battı ve dibe gitti. Öyle ki onu bulmak istediler bulamadılar.

Şiir

Eğer başın bir kılı sırları gösterirse
Yüz hayret kapısını dünya üzerine açıyor

[641] ALTINCI BÂB

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in semâ'sı ve vecd'i hakkında

[642] Hikâye: Şeyh Sadrü'l-mille ve'd-dîn (edâmallâhü bereketehü) anlattı ki Şeyh (k.s.) bir gün Erdebîl'den geçiyordu. Erdebîl'in çevresi gürcülerin saldırısından dolayı vîrân ve ıssızdı. Sadece şehrin yarısı dökülmüş surları kalıyordu. Orada sel geçmiş bir arazi[1] üzerine oturmuştu ve Feridüddîn Attâr (rh.a.)'ın gazellerinden okuyordu. Şeyh (k.s.), mübârek kulakları ile dinleyince çok neşelendi ve semâya gitti.

Şiir

Cân kuşları kendi yuvalarını rüzgara verdiler
Çâresiz olarak şenlik kanatlarını yürekleri açan havaya açtılar

Sonra buyurdu ki: "O semâda Allah ü Teâlâdan aldığım feyiz bana geldi ki burada önceden bu <makamda>[2] semâ etmişlerdi." Halbuki Şeyh (k.s.) o vakit <evi ve zâviyesi Erdebîl'de yapılmamıştı.>[3] Belki evi Kelhorân köyündeydi. Ondan sonra Erdebîl şehrinin güney kapısı olan Fekâiyân yerinde ev yaptı ancak bitmedi ve kısmet olmadı. Tekrar Es'at bağında ki şimdi edâmallâhü bereketehü'ye âittir. Evin binasını yaptı. O da kısmet olmadı. Tekrar Nevşehir kapısının dışında bir ev yaptı ama bitmedi. Ancak burada ki şimdi evi, zâviyesi ve halvetsarayı oluyor burada ev inşâ etti, bitti ve tamamlandı ve مَحَطٌّ رِحال و مَهْبِط رجال و قباب اولیا و مَآب اصفیا oldu. O semâ mevkii ki Şeyh (k.s.), buyurdu ki: "Allah feyzinden ki benim yüreğime indirdi, bu mevkiden payını aldı." Orası -ki şimdi Şeyh'in ışıklı mezarıdır- orası ikbâl kıblesi ve dilekler kıblesinin dünyasıdır. Dîn cemiyeti ve **[643]** safâ eserleri ki kıyamet gününe kadar bu makamda kalacaklardır.<O feyzin eserleridir.>[4]

Şiir

Onu Kâbe sahâbesinin maksadı okuyorlar
Onu hâcet kıblesinin duâ sahibi kabûl ediyorlar

---

1 K: لوزمنی ;Ç: لولی

2 H, L, K: yok; Ç: <حقیر>

3 L, Ç: <زاویه هنوز مبنی نبود>

4 Ç: < > arası yok.

Hikâye:[5] Edâmallâhü bereketehü buyurdu: Bir gece Serâv şehrinde, Hâce Efdal'in zâviyesinin kapısındaki bir câmide semâ vardı. Şeyh (k.s.), mübârek ayağını semâya koyunca öyle bir hareket oldu ki sanki şehirde deprem oluyordu. Halkın çoğu evlerinden dışarı çıktılar.

Şiir

Dünyanın zerreleri sır mahremi olsalar
Âşıkların ayaklanmasına eşlik ederler[6]

Ve o cümleden ki depremden dolayı evlerinden dışarı atılmışlardı, seyyid bir kadın vardı ki Emîr Ziyâüddîn'in hanımıydı. Evden dışarı çıkınca çok hay ve ses duydu. O seslerin peşinden koştu ve gelip Hâce Efdal (rh.a.)'in mahallesinin yakınına vardı, "Bu ne durumdur." diye sordu. "Şeyh Safiyyüddîn (k.s.), semâ ve vecd hâlindedir." dediler. "Allah aşkına yol verin ki bir kere de olsa mübârek yüzünü göreyim." dedi. O câminin dehlizine geldi. Şeyh'in bakışı çakınca, Şeyh derhâl semâ ortasında oturdu. Şeyh (k.s.) ile birlikte olanlar velâyetin huyunu biliyorlardı ki eğer mahrem olmayan adam Şeyh (k.s.)'e bakarsa Şeyh (k.s.), bunu velâyet nûru ile bilip derhâl otururdu. Kapıda ve çatıda araştırdılar o kadını dehlizde gördüler: "Çık dışarı" dediler. "Neden dolayı" diye sordu. "Şeyh velâyet nûru ile anladı ki nâ-mahrem biri ona bakıyor, vakit ona daraldı ve semâ meydanın ortasında oturdu." dediler. O **[644]** kadın dışarı çıktı ve kendi kendine düşündü ki "Eğer bu semâ nefes olsaydı mahrem olmayanların gözüne çok görünürdü. Ancak semâ Allah sırlarının bereketi olduğu için kuşkularla mahrem olmayanları haram sayıyorlar ve mürîd ve îtikâtlı oldu. Ertesi gün çok büyük ve inanılmaz bir ziyâfet düzenleyip dâvetiyeler gönderdi. Mürîd oldu ve Ahmedâbâd köyünün hissesini Şeyh (k.s.)'e verdi, Şeyh (k.s.) de o hisseyi Hâce Efdal'e verdi.

Şiir

Mahremler zevk kupasını meclise getirseler
Toprağı öpenleri onun bir yudumuyla hatırlarlar

Hikâye: Dâmet bereketühü buyurdu: Bir gece, Şeyh (k.s.), zâviyede semâdaydı. Semânın ateşi tüm halkı öyle etmişti ki sanki taneciklerdirler ki o güneşin çevresinde

---

5 Önceki hikâye, sonrakinin ardından zikredilmiştir.

6 L: Farsça beyit yok.

ellerini ve ayaklarını oynatıyorlar ve Şeyh, semâya kalkınca oradaki halkta sanki kıyamet koptu ve bu zevkin havasından dolayı zâviyenin arkasında asılı olan mekânın avîzesi, harekete geldi. Havada sağa sola sallanıyordu. Sonuna avîzenin zinciri kırıldı ve semâ edenler halkasının ortasına düştü. Topuğu üstüne oturduğu için kırılmadı ve bir damla su ve yağ bile dökülmedi. <Ve ışığı>[7] sönmedi.

Şiir

Yürek avize gibi onun aşkının havasında asılı
Onun avîzesinin koruyucusu dâimâ Allah'tır

Hikâye:[*8] Edâmallâhü bereketehü, dedi: Meşhurdur ki Şeyh (k.s.) bu gazelle semâ ediyordu:

Şiir

Getir kadehi ki çoktandır ki senin mahrûmunum
Buna rağmen dervîş giysisi giyerim ve senin mağaradaki sevgilin değilim

Bayram gecesine kadar semâ görevi vardı. Şeyh (k.s.), halvetten dışarı çıkıp, kavâller çok şeyler dediler. <Şeyh, semâya kalkmadı, semâ etmedi ve meclis **[645]** sona erdi.>[9] Şeyh (k.s.), halvete gitmiş ve oturmuştu. Meliku'l-hulefâ Hâce Abdülmelik Serâvî, halvetin kapısında durmuştu. Şeyh ona bakıp: "Pîrlerin sözlerini böyle duyarlar ve böyle anlarlar?" dedi. Mevlânâ Abdülmelik, bu sözden çok etkilendi ve üzüldü.

Halbuki[10] Şeyh (k.s.), ramazan ayının on beşinde ona, bu gazeli öğrensin diye işâret etmişti. O, onu öğrenmekte tembellik etmişti, ancak ondan üç beyit hatırlıyordu. Çevreden bunun üzerine sorular yönettiler. Bu gazel: "*Getir kadehi ki çoktandır senin mahrumunum.*"

Bu sırada Şeyh (k.s.) na'ra attı "az kalsın halvetin duvarları ve tavanı çatlayacaktı." Semâya kalktı ve halvetten havuzhaneye geldi ve oradan tekrar semâ ederek halvethaneye geldi. Halbukî o gece semâ için gelmemişti. Çünkü yer çamur olmuştu ve

---

7 S: yok; Ç: <و نور>

*8 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (162) no'lu açıklama.

9 K: < > arası yok.

10 K, Ç: حال آن بود که

halvetsarayda elenmiş toprağın kaba sabalarını elemişlerdi. Kaba sabaları dökülmüş, taş, kemik ve testi kırıkları ve parçaları, çöpler her yere dağılmıştı. Şeyh o kaba saba şeyler arasında semâ ediyordu ki halk onun şaşkınlığından donup kalmıştı. Halk da başladı ve Şeyhi halk çembere tuttu ve Şeyh semâ ederek halkın beline kadar yükselerek urûc etti.

Şiir

Her adım ki hevesten dolayı adım atmaz
Dostun havasından dolayı harekete geçer

Semâ bittiğinde Şeyh (k.s.), tekrar halvete gitti. Dâmet bereketühü, dedi: Bir leğen ve ibrik getirdik ki Şeyh'in mübârek ayağını yıkayalım ki o kaba sabalardan ve yerin ıslaklığından[11] dolayı çamur olmuştu. Biraz da şüpheleniyordu ki belki o kemik taş ve testi parçalarından onun mübârek ayağını yaralamış ola.[12] Çünkü halktan çoğunun ayağı yaralanmıştı. İhtiyât ettik, sanki mübârek ayağı ipek üzerindeymiş gibi hiç yara ve hasar, izine rastlamadık ve bunu anladık ki: **[646]** "Ârif semâ ederse melekler kanatlarını açıp sergiler tâ ki ârif ayağını onların kanadı üzerine koysun." Bu, gerçekleşmiş oldu.

Şiir

Kutsîler senin adımların üzerine kanat açmışlar
Âşıklar senin ayağının toprağına gözlerini basmışlar

Hikâye:[*13] Erdebîl'in ünlü imâmlarından olan Mevlânâ Alaüddîn Atâullâh (zîdet fezâilühü) dedi: Bir semâda Şeyh (k.s.) vecd ve semâdaydı. Baktım onun ayaklarını 1,5 <gez>[14] havadaydı. Belki semâyı havada yapıyordu.

Şiir

O semâ cân âleminin kavramasından uzaktır
O adım bu dünya ve zamanın dışındadır

---

[11] Ş, K: نداومت

[12] K: نرسیده باشد

[*13] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (163) no'lu açıklama.

[14] L, K: yok.

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Meşhûr sözlerdendir ki o zaman ki Şeyh (k.s.) Tebrîz'de Reşîdî câmisinde cuma namazındaydı. Namazdan sonra Mevlânâ[15] Şemsüddîn Tûtî (rh.a.) vaaz verdi. Öyle bir oturumdu ki o dönemde eşsizdir. Tüm devlet erkânı ve âlimler, sûfîler hazır olmuşlardı. Sultân Yesûr (rh.a.),[16] vezîrler, vezîr Gıyâseddîn ve zamanının erbâb-ı dünyâ, âlimler, Seyyid Burhâneddîn Uberî (132), Mevlânâ Fahrüddîn Çârberdî (133), Mevlânâ Kutbüddîn Ahvîn (134), Mevlânâ Ezuddüddîn Şebânkâre (135) ve Tebrîz'in imâmları ki her biri kendi dalında âlim idi hazır ve Şeyh'in halîfelerinden ünlü olanlar da hazırdılar.[17]

Şiir

Meclis, hidâyet ve ilimle dolu
Ancak bir âlim vardı ki ay ve yıldızlarla doluydu

Mevlânâ Şemsüddîn Tûtî Besât oturum düzeni ve zikrini Kur'ân âyetlerinden مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللهِ أَوْلِيَاءَ[18] **[647]** [*Allah'dan başka velîler edinenlerin hâli, (örümcek gibidir.)*] başlamıştı. Buyuruyordu ki "Allah dışında bir şeye güvenmek sanki bir örümceğin dokuduğu ağa güvenmek gibi olur. Ne soğuktan korur ve ne sıcaktan ki ufak çöple bozulur ve mahr olan ve çok kolay oradan gider.

Şiir

Simurgun evi Kaf dağıdır
Sanki örümceğin evinde yuva kuruyor

Oradan söz mevki ve rütbeye çekti ki bir kırlangıç evde yuva kursun ve o yuvada yumurta koysun. Eğer yavruyu (civciv) beslemekle ve büyütmekle meşgûl olmayıp uğraşmazsa ve bekar kalırsa ve ev sahibinin gelip gittiğinden korkarak nefsine getirirse, ev sahibi onun sesinden ve gürültüsünden sıkılıp bir sopa ile onun yuvasını bozarsa آمَنَّ اَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَى شَفَا جُرُفٍ هَارٍ[19] ve onun yumurtalarını yere düşürüp kırarsa, onun çalışması هَبَاءً مَنْثُورًا bâtıl ve verimsiz olur.

---

15 L, K: + املح الوُعاظ

16 H, Ş: Noktasız gelmiş; Ç: بسور

17 K: عزّ الدّين

18 K: Ankebût 29/41.

19 Ç: هار lafzı yok.

Şiir

وَاِذَا رَجَوْتَ الْمُسْتَحِيلَ فَـــــــاِنَّمَا تَبْنِى الرَّخَاءَ عَلَى شَفِيرٍ[20] هَارٍ

Eğer yok kırlangıç yumurtalarını çıkartıp onları büyütmekle meşgûl olursa ve onlar kemâle ererse, ev sâhibi sıkılıp sopa ile yuvayı bozarsa, o civciv yuvadan kanat açıp uçarsa ve sultânın şadırvân balkonuna otururs a.

Şiir

Bu rûhun kuşu havada kanat açıp uçarsa
Şahinin balkonuna yuva yapar

Şeyh (k.s.) bu sözlerden anlayacağı mesajı aldı. Burada bir şifre vardı ve bu çoğu insana açık değildi. Şeyh bunu anladı. ânsızın farkında olmadan bağırdı ki onun sesi bir saate kadar bâki idi. Orada hazır bulunan dîn ve dünya adamları şaşırıp hayran kaldılar. Şeyh (k.s.), semâya gitti ve onu bir neşe sardı. Halk zâviyenin çevresinde bunu sezdiler. Halkın kalabalığından ve sesinden meclisin durumu bambaşka oldu.

[648] Şiir

وَحَيَّرَنِى لَمْعُ الْهِلاَلِ وَ لاَ دُجَـــــى وَشَكَّكَنِى جَمْعُ الاَنَامِ وَ لاَ حَشْرُ[21]

Hâce Emîr Ahmed Reşîdî onların geleneklerini yerden yere vurdu ki halkı kalabalıktan alıkoyuyorsun. Halk ona üstün gelip ve onu ayaklarının altına aldılar. Korumalarını onu halkın ayağını altından kurtardılar. Emîr Ahmed sopayı elinden düşürdü ve bir mendil gücünün üstüne koydu ki “Bu durum Allah ü Teâlâ’nın gücündedir ve başkanlıktan değil.” Tâlibler topluluğunun Şeyh’in yüzünü görmek <Ateş onların canını>[22] sardı, semâ etmeye alana girdiler, dalga dalga halkın üzerine gidiyordular ve kendilerini ortada ki halkanın ortasına atıyorlardı. Bu topluluğu[23] görünce Seyyid Burhâneddîn (rh.a.)’in yüreğine ateş düştü ve sular gözünden akmaya başladı ve efendilerin sesi ve büyüklerin şaşkınlığı öyle oldu ki dillere destan oldu.

---

[20] K: شفر

[21] L, K: Arapça beyit yok.

[22] K, Ç: <شعلهء شوق در جان ايشان>

[23] S: + روان

Şiir

O oturumdaki cân kupası dost elinde idi
Tam yudum içenler şaşkınlıktan sarhoş ve haytan kalmışlar

Mevlânâ[24] Şemsüddîn Tûtî, minber ayağında hayran bir şekilde devam ediyordu. Hareket etmeye ve konuşmaya mecâli yoktu. Tâ ki semâ son oldu ve sona erdi. Halk uydu yüzünü Vezîr Gıyâseddîn'e çevirip: "Eğer Hâce bin câmi daha yaparsa ki bu gibi cami ve dîn ve dünya adamlarının hazır olduğu bu gibi meclis kurması imkansızdır ve eğer ben bin oturumda konuşursam ki böyle oturum ki böyle âriflere[25] böyle bir zevk tattırmış olmam, imkansızdır. Bundan başka ne diyebilirim ki? Böyle yüreğe böyle zevk gerekir ve oturumu böyle kapatmış olurum." dedi.

[649] Sonra Vezîr Gıyâseddîn kavvâli çağırdı ki bir şey söylesin ve Şeyh (k.s.)'i semâya getirsinler. Şeyhi sinirlendirip kavvâlleri getirdiler. Kavvâl başlayıp çok söz söyledi. Semâ başlamadı. Şeyh (k.s.) başka yerle ve başka işle meşgûl oldu.

Şiir

Şahin ki şahin elini oturacak yer bulursa
O zaman toprak üzerine niye oturur ki

Hikâye:[*26] Dâmet bereketühü dedi: Merhûm Saîd Hâce Muhyiddîn (rh.a.) vefât etti. Şeyh (k.s.), bir sene boyunca semâ etmedi ve şefâat dilemiyordu. Tâ ki bir gece mübârek zâviyesinde oturmuştu. Bir grup hâfızlar ve sûfîler mübârek huzûrunda oturmuştu. Şeyh ânsızın durdu ve semâ etti. Kavvâllerin hiç biri orada olmadığı için <Mevlânâ Abdurrahmân Hâfız (rh.a.) ki Ade'de[27] meşhûrdu.>[28] Kur'ân'dan bir âyet okuyor, Şeyh (k.s.), vecde geliyor, halk gözlerinden yaşlar akıtıyordu.

Sonra, Şeyh'in vecd ve semâsı oturmaya çevrildi, "Semânın nedenini sormuyor musunuz?" diye buyurdu. "Şeyh buyursunlar." dediler. Dedi ki: "Oturmuştum, oğlum

---

24 S, H: Sonraki hikâye ayrı bir hikâye olarak gelmiştir.

25 K: + دل

*26 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (164) no'lu açıklama.

27 K: عبده

28 L: <مولانا عبد الرحمن حافظ حاضر بود>

Muhyiddîn (rh.a.) gördüm. **[650]** Elinde bir mumla çıktı ve onun arkasından Şeyh Zâhid (k.r.), Muhyiddîn geldi, benim elimi öptü: Baba Şeyh Zâhid'i şefâate getirmişim ta semâ edersin. Kendi boğazını tuttu, benim için ve Şeyh Zâhid'in şefâati için semâ et. Çaresiz kalarak Şeyh Zâhid (k.r.)'in işâreti ve şefâati ile semâ ettim."

Şiir

Biz o dostun hatırına şenlik isteriz
Dostun güzelliğine cânlarımızı temizleriz

Ayrılık gecesi eğlendik. Ancak boşunaymış
Onu gören günün arzusu ile çalışırız

Hikâye: Ferruh Kavvâl dedi: Bir keresinde Şeyh (k.s.)'in on yedi veya on sekiz gün ziyârethânesine geliyor, isteğimi bulamıyordum. On yedi-On sekiz günde ziyaretgâhda çok durdum. Bu durumdan bıktım ve bu çileden dolayı döndüm. Yorgunluktan başımı yastığa koyup yatmak istedim. ânsızın bir ses duydum ki birisi ciddi olarak "Ferruh, Ferruh" diye sesleniyordu. Birisi elini benim üzerime koydu ki "Birisi kapıda çağırıyor." Dışarı çıktım. Garîb Serrâc'ın yalın ayak koşup geldiğini gördüm. Bana: "Şeyh mübârek gözünü açtı ve seni istedi." dedi. Ben de onun gibi yalın ayak koştum ve Şeyh (k.s.)'in huzûruna gittim. Gördük ki Şeyh gayet hastalık içinde kavruluyor. Hacı Nahcivân, onun yanında oturmuştu. Halkın çeşitli sınıflarından birileri de orada oturmuştu. Biraz geçti, bana baktı. Konuşamıyordu. "Bir şeyler oku." diye işâret etti. Okudum.[29]

Şiir

Yine tabîb kendi hastalandı
Uzak düşmüş kafasına kendi inâyet elini sürdü

Şeyh (k.s.) bağırdı ve durup düz oturdu. O hastalık ve sıkıntı ondan zâyil oldu.

Şiir

Ne mutlu o derde ki onun ilâcı tabîbin yüzüdür
Ne mutlu o kadehe ki onun sâkisi dostun elidir

[29] Ç: + وَ اَنْشَدَ

[651] Hikâye:[*30] Ferruh Kavvâl anlatıyor: Bir keresinde Şeyh (k.s.), Pîre İzzeddîn'in elini tuttu ve eve götürdü. Bana da yük verdi ki onu da eve götüreyim ve rastladı. Onun mübârek üzerinde gömlek, pantolon, cüppe bile yoktu. "Ferruh bir şeyle oku" diye işâret etti. Okudum.

Şiir

Her kim hakîkat yolundayken hakîkatten yoksul oldu
Dünyanın âlimi olup cin ve insanların lideri oldu

Şeyh (k.s.), çok büyük vecde geldi, kalkıp semâ etti, uzun uzun semâ yaptı. Bu büyük düşündeydim ki, Allah korusun âniden kilot açıla ve Şeyh Hz. mübârek âleti görüne. Dikkatlice baktım, kilotun her iki tarafı yanı öyle yapışmıştı ki sanki dikmişler ve kesinlikle birbirinden açılmıyordu. Öyle ki vecdi sona erdi ve oturdu.

Şiir

Başka elbiselerden soyununca
Gayret eli bizim örtümüz oldu

Aşk cânın uzaklığına kadar yetkilendi
Cânânlara kavuşmak bizim aklımız ve zekâmız olmuştur[31]

Hikâye: Pîre Ahmed Pernîkî diyor ki Pernîk köyünde Hasan Halhâli adında bir kavvâl vardı. Şeyh (k.s.), Sultâniye'den geliyordu. Pernîk'in halkı onu karşılamaya gittiler ve Hasan Kavvâl'i de beraberinde götürdüler. Pernîk ve Perâlek köyleri arasında Şeyh'in huzûruna vardılar. Hasan Kavvâl bir şeyler diyordu, bu beyti okudu ki:

Şiir

Yok cân budur, ondan başka ne var?
Cânda değilsin ondan dışarı nerdesin?

Şeyh (k.s.)'in çok hoşuna gitti. Attan inip semâ yaptı.

[*30] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (165) no'lu açıklama.

[31] L: Farsça iki beyit yok.

Şiir

Gökyüzünün ağrısından dolayı o toprağı istedi
Arşa çıkan ayağı ile alanı neşelendirdi.

[652] Bu Hasan Kavvâl dünyadan göçerken Pîre Seyfüddîn diye birisi tevbe edenlerdendi. Onu rüyâda cennetin bolluğunda yaşıyor gördü. Ona: "Hasan senin çok hayır işlerin yoktu. Bu makâma, nasıl ulaştın?" diye sordu. "O ân Şeyh için bir şey dedim ve Şeyh semâ yaptı. Allah ü Teâlâ benim bu hareketimi beğendi ve beni onun için afetti." dedi.

Ondan sonra bu Pîre Seyfüddîn geldi ve olup bitenleri Şeyh'e: "Hasan Kavvâl'i gördüm ve böyle dedi." diye anlattı. Şeyh (k.s.): "Evet. O gün sûfîler, çok neşelendi. Allah ü Teâlâ'nın da hoşuna gitti ve onu o işe soktu." diye buyurdu.

Şiir

Bu pazarlarda cenneti çok ucuz satıyorlar
Bu yol aşk yoludur ki bu sermayesi ucuza ala

<Şimdi o semâ yapılan yeri herkes gösterebilir, ünlü olmuştur.>[32]

Hikâye:[*33] Mevlânâ Şemsüddîn, Mevlânâ Nizâm Hâfız Serâvî'den anlatıyor: Şöyle dedi: O zaman ben on iki yaşındayken mektepteydim. Bir grup çocukla Kur'ân okuyorduk. Bir gün gördük ki evin dört duvarı da harekete geldi. Şaşırdım, durup dışarıya koştum ve zâviyenin duvarlarının da harekette olduğunu gördüm. Hayran kaldım. Zâviyeye girince, Şeyh (k.s.)'i semâ ederken gördüm. Ondan sonra uzun zamanlara dek ne zaman Şeyh (k.s.)'i semâ ediyor gördüysem, evin duvarları harekete geliyor, dışarı çıktığımda, Şeyh (k.s.) halvette veya zâviyede semâ ediyordu.

Şiir

Eğer yürek biraz eğlenmek için elini kıpırdatırsa,
Binlerce cân o âlem de gazilik etmeye niyetlenir

---

[32] H, L, Ş, K: < > arası yok.

[*33] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (166) no'lu açıklama.

Eğer boş vaktinde ise elini iki dünyaya seperse
Tüm tanecikler onun için harekete geçer

Hikâye: Mevlânâ el-âbid Abdülhamîd Sereskânî, Muhammed Kavvâl Heştrûdî'den anlatıyor: Heştrûd zâviyesinde Şeyh (k.s.)'in huzûrunda oturmuştum ve bir şeyler diyordum, şu beyti okudum:

[653] Şiir

Sen Simurg kuşusun, kanat aç ve Kaf dağına uç
Evler kendini nasıl vîrân eder?

Şeyh (k.s.)'i gördüm ki neşelendi ve semâ etti. Üç gün[34] bakıyordum. Şeyh'in mübârek ayağının altını kafamın üzerinde semâ ederken görüyordum.

Şiir

Eğer o mânâ âlemi alanına ayak basarlarsa
Cân hevâsından ziyâde işler yaparlar (olağan üstü işler görürler)

[654] Boş Sayfa.

[34] K: تا سه دور

[655] YEDİNCİ BÂB

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'den sâdır olan çeşitli kerâmetler.

Beş Fasıldan İbârettir.

[656] 1. FASIL

O'nun (k.s.) insanların içinden geçenleri haber vermesi hakkında

Hikâye: Pîre Ahmed Pernîkî Germrûdî dedi: Bizim köyümüzde, kendisine Şeyh Kalender denen bir kişi vardı. Dervîşler[1] grubu onun etrafına toplanmışlardı. Merhûm[2] Melik Muhammed Hasenân onlara bir şey vakfetmişti. Onların geleneği olarak yemek ve semâ etmekle meşgûldüler. <Ve devamlı bunu yapıyorlardı.>[3]

Şiir

Hayvan huylu ancak insan şeklinde
Hayvan gibi yemeğe düşkün

Bizim köyün halkı, saygı için Şeyh (k.s.)'e yöneldiler. Şeyh'in huzûruna geldiler. Ancak Şeyh Kalender, Şeyh (k.s.)'in yanına gitmeye çağıramadılar ki onun "الشَّيْطَانُ بَاضَ وَ فَرْخَ فِی صَدْرِهِ وَدَبَّ[4] وَدَرَجَ فِی نَحْرِهِ" şeytan yüzlü olması besbelliydi. Ancak bir oğlu vardı. Ahmed isimli onu çağırıp: "Sen de bizimle gel, Şeyh'in huzûruna gidelim." dediler. "Benim babam Şeyhdir, benim başka **[657]** yere gitmeye ne ihtiyacım var?" diye cevap verdi. Sonunda eşine "Halk Şeyh Safiyyüddîn'in yanına gidiyor. Beni de çağırıyorlar." dedi. Eşi: "Sen de git ancak niyet ediyorum ki eğer Şeyh bizim yüreğimizden geçeni velâyet ışığı ile söylerse demek ki o haklıdır." dedi. Ahmed: "Hangi geçenleri?" diye sordu. Eşi de: "Birincisi, seni görünce sana şehzâde desin ve seni şehzâde olarak çağırsın. İkincisi benim için bir nar meyvesi versin. Eğer bu iki kerâmet ondan görünürse ve bizim içimizden haber verirse, Şeyh haklıdır." dedi.

---

1 Ç: درویش

2 K, Ç: "Merhûm" lafzı yok.

3 S: < > arası yok.

4 L, Ç: ودّت

Sonra bu niyetle, Ahmed de onlarla yola çıktı ve o toplulukla birlikte, riyâ yaparak Şeyh (k.s.) hazretlerine ihlâslı göründü. O grup Şeyh (k.s.)'i ziyâret etti. Şeyh, Ahmed'e: "Şehzâde hoş geldin." dedi. Ahmed şaşırdı ve tam bir îtikât getirdi.

Şiir

Kalpler coşkusunu hüküm âleminde gördü
Her şey onun fermânına ve emrine bağlı ve itaatçi

Birkaç gün Şeyh (k.s.)'in misafiri oldular. Dönerken Şeyh ile vedâlaşınca, Ahmed korkusundan nar sözünü unutmuştu. Vedâ ettiğinde ve gideceği zaman, Şeyh buyurdu: "Şeyhzâde, eşinin o sözünü unuttun mu? Onun mesajını niye anlatmayıp narını almıyorsun?" diye buyurdu. Onun eline bir nar verdi ve: "O zaman, senin eşin nar istemişti ki ben sana vereyim. Bu nar elimdeydi ve onu yemek istiyordun. Onun için sakladım. Şimdi al ve ona ulaştır." diye buyurdu.

Şiir

Onun saygınlık bağında binlerce meyve
Onların rengi ve kokusu cân veriyor

Ancak babana de ki: "Şeyhlik demek, abdestsiz namaz kılmak mıdır?"

Ahmed bu sözü duyunca, utandı, müflisin evinden îtikâtla çıkmış, gitmiş, oradan ihlâs elde edip eve dönmüştü. Olup bitenleri detaylı bir şekilde anlattı. Eşi de îmân getirdi, ancak devamlı bu fikirdeydi ki "Şeyh (k.s.), velâyet ışığı ile üç söz söylemiş ve doğru çıkmıştır. Ancak öteki bilinmiyor. Her ne ise ben bunu (abdestsiz namaz kılmayı) babaya ulaştırayım." Babasına dedi ki "Şeyh, Şeyhlik demek abdestsiz namaz kılmak mıdır?" diye buyurdu. Şeyh Kalender, bu sözü duyunca titredi ve bu laftan dolayı aklı başından gitti.

[658] Şiir

Temiz yürek bildiği için
Ne diyeyim ki benim tüm sırrımı biliyor

“Evet doğru söylüyor. Üç yıldır idrâr zorluğum vardı. Öyle abdestsiz namaz kılıyordum ve hiç kimsenin bundan haberi de yoktu.” dedi. Bu kerâmetleri görünce, îtâkâdı doğrulaştı ve işleri iyi gitmeye başladı.

Ancak Şeyh Kalender’in kalbi şüphe ve kirlilikle doluydu. İnanmadı ve inat etti. Bu görülen kerâmetlerden etkilenmedi ve Ahmed’in sözünün etkisi olmadı. Sonunda Ahmed onu evden dışarıya attı. O, oradan Germrûd’un Dâvend köyüne geldi ve orada öldü.[*5]

Şiir

Ona ki başarıdan bir pay (hisse) vermediler
İhlas mayasından nerde bir şey bulacak

Hikâye: Pîre Ahmed, Merhûm Âbid Mevlânâ İsmâîl (rh.a.)’den anlatıyor: Bir keresinde Erdebîl’de Şeyh (k.s.) hazretleriyle <Büyük câmiye gidiyorduk. Cemâatin çoğunluğu dervîşler topluluğuydu. Baktım> Şeyh nefîs bir elbise giymişti ve çok iyi ve güzel bir ata binmiş pâdişâh gibi câmiye gidiyordu. “Bu, pâdişâhlık durumudur, dervîşlik ve şeyhlik değil.” diye kalbimden geçti. Şeyh (k.s.), velâyet ışığından dolayı bildi. O ân mübârek yüzünü bana çevirip: “Mevlânâ, bu durum, âşıkların durumudur, pâdişâhın durumu değil. Hakk Sübhânehü ve Teâlâ, kimi severse onun dışını ve içini böyle güzelliklerle süsler. اِنَّ اللّٰهَ جَمیلٌ یُحِبُّ الْجَمال [*Allah güzeldir güzeli sever*].” diye buyurdu.

Şiir

Eğer mâşûk yüzünü gösterse
Güneş bile tanecikten küçük görünür

Hikâye: Hâce Abdülmelik Serâvî dedi: Mevlânâ Abdullâh Bâbâ Serâvî dedi: Şeyh (k.s.)’in huzûruna geldim. O zaman Merhûm Hâce Muhyiddîn,[6] hastaydı ve yataklık olmuştu. Şeyh (k.s.), onun için çok üzgün ve kederliydi. İçimden: **[659]** “Şeyh’in üzgün olmaması, Allah’a emânet etmesi gerekirdi.” diye geçti. Derhâl Şeyh (k.s.), yüzü-

[*5] Bkz. “İhtilâflı nüshalar” bölümündeki (167) no’lu açıklama.

[6] Ç: + (ره)

nü bana doğru yöneltti ve: "Mevlânâ, bu çocuklar Şeyh Zâhid (k.r.)'in emânetidirler. Benim üzgünlüğüm Şeyh Zâhid'in emânetleri içindir. Senin düşündüğün gibi değil."

Şiir

Her nakış ki hatıra defterine oturuyor
Onu, gizli şifreler levhasından okumuşuz

Hikâye: Pîre Fazîl dedi: Kendi babam Pîre Muhammed Dârverî (rh.a.)'den duydum: Bir keresinde, Şeyh (k.s.) ile gemideydim. Şeyh Zâhid (k.r.)'e Geştâsfî'ye gidiyorduk. Gece ben ihtilâm oldum ve gusletmeye gereksinim duydum. Namaz vakitlerinde Şeyh, bana imâm ol diye işâret ederdi. Bu yüzden fikre dalıp ve çok kederli ve üzgün oldum ki "Sabah namazının vakti gelince ve Şeyh bana işâret edip imâm ol diye buyursa, ben ne yapacağım? O denizde ve geminin içindeydik ve denize giremeyiz ve gemide de gusül yapamayız." Sabah vakti yaklaştı kendimle düşündüm ki "Elimi geminin kenarından tutup ve suya dalayım." ânsızın Şeyh: "Denizle küstahlık etme (şaka olmaz) sabırlı ol, tâ ki bir kıyıya gidelim o zaman guslet. Denizle şakalaşmak çok tehlikelidir." diye buyurdu.

Şiir

Küstahlıkla bu kan içen
Dalgalı denizde adım atamazsın

Meğer gemide tevfîk buldu
Bu boğulacağımız yerden denizci bizi kurtarırsa

Hikâye: Mevlânâ dedi: Mevlânâ Nizâmeddîn Bilvânî'nin[7] Erdebîl dîvânında bağışı vardı. Kendi kardeşi Mevlânâ Abdürrahîm'i Şeyh (k.s.)'in huzûruna gönderdi, tâ ki Şeyh, şehrin hükmedenlerine deyin ki o bağışları ona ulaştırsınlar. Halbuki Şeyh (k.s.)'in dîvân malını kötüleyip ve her ilim talebesi ki nezaretçi olup kabûl ediyor, onu kötülüyordu. Ancak Mevlânâ Abdürrahîm'in sözüne ilgi göstermedi.

O meclis sona erdi. Şeyh zâviyeden dışarı çıkmak için kalktı. Mevlânâ Abdürrahîm **[660]** zâviyeden dışarı gidiyordu. Mevlânâ Me'hûd kapısından ve Şeyh seccade-

[7] K: ملوانی

sinin altında olan kapıdan çıkıyorlardı. Mevlânâ Abdürrahîm dedi: "Yüreğime koyuldu ki niye bağış haram sayılır ve gerek olmasın, Kelhorân'ın malı helâl". Derhâl Şeyh eli ile işâret etti, beni çağırdı ve kulağıma: "Evlât, bilmen gerekir ki asla Kelhorân'dan mal almadım ve kabul etmedim bu yüzden hiç düşünme." dedi.

Şiir

<Aklından böyle bir şeyi>[8] geçirme
Bu nakışı olanaksız bil ve uzaklaş

Bil ki bizim hatıra defterimizde
Her bilimin sırrı nakışlanmıştır

Hikâye:[9] Hâce Abdülmelik Serâvî (sellemehü'l-lâh), Bağdat şehrinin kadısı Mevlânâ el-Fâdıl Hüsâmeddîn Ğûrî'den anlattı: O şöyle dedi: Şeyh (k.s.)'in mübârek huzûrunda oturmuştuk. Şeyh, dalgalı deniz gibi güzel sözler diline getirir ve öyle kelimeler ki diyârdaki binlerce şifre hazînesi ve mânâ mücevherleri onun deposu ve madenindeydi.

Şiir

اِذَا نَطَقَتْ جَاءَتْ بِكُلِّ مَلاَحَةٍ وَاِنْ سَكَتَتْ جَاءَتْ بِكُلِّ جَمِيلٍ

Benim yüreğime öyle geldi ki "Şeyh bir şey okumadan, bu kadarı nerden bilir? ve bunları nerden diyor?" Derhâl Şeyh (k.s.) bana bakıp: "Mevlânâ, böyle deme. Benim yüreğim Allah ü Teâlâ'yı okumuştur." dedi.

Şiir

Yürek defteri biz hariç nakışın sildiği için
Gayb dersini fıtrî okulunda okumuştur

Yürek tüm rivâyet[10] *edip ve canım "Zu" diye duyuyordu*
O hadis ki yürek onun semâsından hüküm sürüyordu

---

8 L: <در دلت فکرت>; K: <در خبایل فکرت>; Ç: <در چنان فکرت>

9 Ç: Bu hikâye yok.

10 K: حکایت

Hikâye:[11] Pîre İshâk ki Şeyh Mahmûd Kelvârekî (rh.a.)'in yetiştirdiği ve eğittiği adamlardandır dedi: **[661]** Bir keresinde bir pazardaki bakkal olarak pazarda meşhûrdu. Muhammed Bakkâl Erdebîlî'nin dükkanına, bir şey almak için gittim. Muhammed beni görünce selâm verdi. Çünkü Şeyh'in mürîdlerindendim.

Şiir

Âşıkların heyeti ve renginde bir koku var ki
Onu sâdık insanların burnu duyabilir

Mevlânâ <Abdülazîz Mereştî, Şeyh (k.s.) hakkında bir laf söylüyordu. Ben her ikisi arasında şüphede kaldım.>[12] Abdülazîz, bilgin ve Şehzâdedir. Belki onun Şeyhe üstünlüğü vardır. Gece uykuda Şeyh (k.s.) gördüm ki elimi tuttu ve pazara götürdü. Demircilerin kuyruğuna baktım. Abdülazîz'i gördüm ki bir dükkanın önünde durmuş, bir deri parçasını demirciler gibi önlük edip önüne bağlamış, Erdebîl'in câmisinin kapısı kadar epey büyük bir demir parçasını fırına koydu ve kızarttı. Şeyh (k.s.), ona: "çıkar" dedi. Kerpeten'le onu fırından dışarı çıkarıp örsün üzerine koyuyordu. Şeyh (k.s.) mübârek eteğinin altında (?) çıkarıp ve buyuruyordu ki "Bunu param parça edelim" ve o demire (?) vururdu. O demir iki parçaya bölünürdü ve o parçaların biri öldürmek istiyordu. Abdülazîz kerpeteni elinden bırakıp kaçtı. Şeyh (k.s.): "Gel, nereye kaçıyorsun?" diye buyurdu. Abdülazîz de: "Ben seninle yarışamam" dedi ve kaçtı.

Bu rüyâyı gördüğüm için sabahleyin Şeyh (k.s.)'in yanına geldim. Şeyh, halvette oturmuştu. Beni kapının dışında gördüğü için, "Evet, seni demirciler dükkanına götürmeyince îmân getirmezsin, لاَ يُقَاسُ الْمَلاَئِكَةُ بِالْحَدَّادِينَ değil mi?" diye buyurdu.

Şiir

Demircilik yapıp bir kılıç yaparız
Belki düşmanların başına vururuz

Ya da aynayı parıldatıp sevgilinin
Güzel yüzünden dolayı sevişiriz

---

11 L, Ç: Bu hikâye yok.

12 S: < > arası yok.

Hikâye: Pîre İshâk Kelvârekî dedi: Pîre Ömer Pernîkî dedi: Bir keresinde Şeyh (k.s.)'in yanındaydık. Süleymân Reîs, Erdebîl'in köylerinden Serâğvân'dan geldi ve Şeyh (k.s.) hazretlerine küstâhlık etti. Onun mübarek kulağına bir şeyler diyordu. Ben içimden: **[662]** "Biz tâlibiz ve tevbekârız. Şeyh, bize böyle hilm ve yumuşaklık göstermiyor. Bu Reîs'e ediyor ve bize böyle fırsat vermiyor." dedim. Dönerken halka teberrüken bir şeyler veriyor ve onları yolcu ediyordu. Ben son olarak ziyâret ettim ki dönelim, buyurdu ki Pîre Ömer, sen Pîre Ahmed Keşhîrî'yi tanıyor musun?" "Evet" dedim. "Eğer tüm şehrin demircileri gelseler ve kendileri onun kafasına vursalar, bundan yüz çevirmez. Ancak zâlimlere karşı sabırlı ve ılımlı davranın diyoruz. Çünkü bazen işe yarıyorlar. Ilımlı davranmanın tatlılığını anlayınca zulmü bırakırlar diye ılımlı davranıyoruz." diye buyurdu.

Şiir

Yürekleri sabır ve iyi huylarla avlamak olur
O kişinin ki böyle tuzağı ve tanesi yoktu nasıl yürekleri avlar

Hikâye:[13] Pîre Ahmed Pernîkî dedi ki Pernîk köyünde Pîre Ebû Bekr[14] diye bir kişi vardı. Görgüsüz sayılıyordu. Şeyh (k.s.)'i görmek için yola çıktı. Bir kişi dört dinar ona emânet olarak verdi ki onu en uygun şekilde Şeyh'e armağan olarak versin. Pîre Ebu Bekr iki dinar verdi ve geri kalan iki dinarı kendisi için götürdü. Dönüş vakti, izin alıp dönmek istiyordu, Şeyh, terbiye ve irşâd yolu için ve -başka defa da bunu yapmasın diye- "Evlat! Emânete ihânet etmemek, ve emâneti büsbütün ulaştırmak gerek." diye buyurdu. Ebu Bekir duydu. Hiç aldırmadı. Durup unutkanlık ve vurdumduymazlık etti ve aldığı iki dinarı vermedi. Şeyh tekrar: "Evlât dört dinardan aldığın iki dinarı getir." dedi. Pîre Ebu Bekr elini kesenin içine soktu ve o iki dinarı ortaya koydu. Kendi kendine "Şeyh onu nasıl bildi?" diye düşündü. Derhal Şeyh (k.s.): "Evlât, ne düşünüyorsun? O iki dinar, senin kesenden beni hıyânetle tutmuştur diye seslendi." dedi.

Şiir

Her bir mevcudattan, bir sırrı
Kendi dilleri ile bize diyorlar

---

13 L, Ç: Bu hikâye yok.

14 Ş: Pîre Bâbâ; K: "Ebu Bekr" lafzı yok.

Pîre Ebu Bekr bu durumu görünce ve bu sırrı duyunca, Şeyh'in mübârek ayağına kapandı. Köye varınca, halkın ortasında câmide ayak üstünde durup bunları anlattı.

[663] Şiir

O bilgilerle ki onun her yerde câsusları görüyor
Ancak elif harfi gibi düz olmamız gerek

Hikâye: Pîre Ahmed, Pernîk'in katîbi Mevlânâ Tâcüddîn'den duyduğunu söyledi: O dedi: Şeyh (k.s.), Germrûd'a ilk kez geldi. Halk ve kadılar Şeyh'in huzûruna geliyordular. Ben amcamın oğlu Mevlânâ Nûreddîn'e söyledim ki "Şeyh'in huzûruna gidelim, sen de tevbe et." Mevlânâ Nûreddîn ise: "Biz ilim talebesi olduğumuz için neden tevbe edelim?" dedi.

Şiir

Onun zulmet hastalığı sevdâsından oldu
O beyazlar örtüsünün hırsızıdır

Ancak: "Eğer Şeyh kerâmetler gösterirse, tevbe ederim." dedi. "Hangi kerâmetler?" diye sordu. "Elbisemi değiştirip âmiyâne bir elbise giyeceğim. Şeyh'in huzûruna gideceğim. Eğer o bilir ve dışarı çıkarken bana bir nar verirse, onun ârif olduğunu anlarım." dedi. Sonra, elbisesini çıkarttı ve normal elbise giydi. Şeyh'in huzûruna varınca, Şeyh'in nazarı Mevlânâ Nûreddîn'e düşünce: "Mevlânâ buraya gel." diye buyurdu. Kendi yanına çağırdı, yanında oturttu ve buyurdu: "Mevlânâ! Sen tanınıyorsun, kendini yabancı elbiselere niye sarıyorsun?" diye buyurdu. O ân Şeyh'in mübârek ayağına kapanıp, tevbe etti.

Şiir

Her sır ki sırlar elbisesindeydi[15]
Onun göz perdesinden görünüyor

Hikâye: Ahî Emîr Ali dedi ki bir keresinde Pîre İzzeddîn (rh.a.) ile[16] konuşuyorduk. Onunla çok oturup kalktım. Halbuki Şeyh (k.s.)'in hatırında ona göre biraz

[15] L: در پردهء اسرار بود; K: در لباس پردهء اسرار بود

[16] K: Zübdetü'l-mükâşifîn Pîre İzzeddîn ile.

hassasız ve Pîre İzzeddîn (rh.a.) Karabağ'da Emîr Ali'ye demişti ki çölde ve bağ içinde bir ev yapsın ki talebeler ve sûfîler oraya gelsinler. Şeyh (k.s.)'in huzûruna varınca Pîre İzzeddîn'in konuşmasından kaygılıydım ve içimden düşünüyor ve belki Şeyh onun konuşmasından dolayı bana kızar diye korkuyordum. İçimden bunu düşünürken, âniden Şeyh (k.s.) buyurdu: "Emîr Ali, İzzeddîn'in sözü iyidir. Düşünme ancak bağda ev yapma. **[664]** Ama o evi Serâceddîn Cebrâîl'in evinin yerinde inşâ et."

Şiir

Korku ve umuttan yüreğinde ne varsa
Her ikisini de bir öyküde avucunun içine koydu

Onun içinden yüreğinin öyküsünü okudu
Onun ışık îtikâdına nûr yağdı[17]

Hikâye: Mevlânâ âbid Şemsüddîn Akmiyûnî dedi ki: Şeyh Zâhid (k.r.) 'in hâlâ hayatta olduğu bir zamandı. Şeyh Safiyyüddîn (k.s.), onun irşâd seccâdesine sahip olmuştu. Babam, Mevlânâ Necmüddîn (rh.a.)'in ona îtikâdı vardı ancak ondan kederli idi ta ki bir gece rüyâmda gördüm ki bir makâmda kaç derece yapmışlar ve Şeyh Zâhid (k.r.)'in oturacağı yeri yapmışlar. O yapılan makâmların ortasına doğru ve üstünden üç veya dört derece yukarıda Şeyh Safiyyüddîn'in koltuğu ve her biri kendi koltuğuna oturmuştu. İçimde inkar çoşması[18] oldu. Kendi kendime, şimdi, en güçlü îtirâz etme zamanıdır ki Şeyh Safiyyüddîn'in hakkında konuşayım" diye düşündüm. Şeyh Zâhid (k.r.) beni çağırıp: "Aman, ne diyorsun?" dedi ve tespihi çeviren parmağı ile ve mübârek başparmağı ile benim kulağımı tutup Şeyh Safiyyüddîn'in yanına çekti ve: "Bizden olan böyle olur. Allah'ın fermânı ve bizim iznimizle orada oturmuştur." diye buyurdu.

Şiir

O adam ki onun yükseklik makâmı bizden idi
Sidr-i Sidre; Tûr ve Tuğba ağaçlarının reîsi idi

Bu rüyâyı gördüğüm için yumuşatıcı yağmurlar benim içimden o inkâr tozlarını biraz yıkayıp temizlediler. Şeyh Safiyyüddîn'i görmek için yola çıktım. Geldiğimde

---

17 S: İkinci beyit yok.

18 K, Ş: توران

Şeyh, Kelhorân köyünde bir ağaca yaslanmıştı. Kalktı, gülümsedi ve beni yanına aldı. Yavaşça bana: "Şeyh Zâhid senin kulağını tutmasa, bizim yanımıza çekmese ve seni yatıştırmasa, sen kederli îtikâdını safâya çevirmez ve bizim yanımıza gelip, îtikât getirmezsin değil mi?" dedi. Onu görünce ve bunu duyunca, temiz ve arınmış bir îtikât havasını yüreğime çektim.

[665] Şiir

Yürek[19] *kulağının köşesi senin değerli*[20] *sesini duyunca*
Göz çeşmesinin suyu akar olur

Susuzlukta cânın beslenmesi için
Ne mutlu olur dünya senin yağmurundan

Hikâye: Ferruh Kavvâl diyor: Cuma gecesi Şeyh (k.s.) hamama geldi. Hâdim Salâh, Şeyh'in hizmetindeydi. "Şeyh, havuzun suyu ılıktır. Eğer Şeyh bir süre orada otururs onun vücûdu iyice dinlenir."[21] dedi. Şeyh (k.s.), onun dediğini kabûl etmedi ve: "Yani bu zaman benden fetvâ mı istiyorsun ki her kim hamama geldiği zaman havuzda otursun. Eğer az olsa veya olmasa <ulemâdan fetvâ>[22] kitaplara yazsınlar ve Şeyhler de uygulasınlar. Sen benden avâm için fetvâ mı çıkarıyorsun?" diye buyurdu.

Şiir

Her ne kadar gücün kalemi (pergeli) bu kişinin elindedir
Ancak onun dediği ve yaptığı, ne zaman kesin derdin ilacı oldu?

Dışarı çıkıp elbiselerini giyince, mezbahada oturup buyurdu ki "O kürkü benim sırtımdan kaldır ki birkaç rekat namaz kılayım" Halbuki onun mübârek ve büyük vücûdu zayıf ve hastaydı. Kürk kaldırıldı ve namaz kılmakla meşgûl oldu ve çok kıldı. Ben içimden: "Onun mübârek vücûdu zayıf ve yorgundur, niye bu kadar kendine zahmet verip sıkıntıya sokuyor." diye düşündüm. Namazın selâmını verdikten sonra yüzünü bana doğrultup ve: "Ferruh ne düşünüyorsun? Dîn büyükleri gece namazı kılmışlardır. عَلَيْكُمْ بِقِيَامِ اللَّيَالِ فَإِنَّهُ دَأْبُ الصَّالِحِينَ biz de onlara bakıp yapıyoruz." diye buyurdu.

---

19 L: دل lafzı yok; Ç: د لم

20 K: عزم

21 Ç: نشیند تا راحتی به وجود مبارکش رسد

22 Ç: yok.

Şiir

Şimdi sır zamanı yürek sırrından ne zaman sabırlı olur?
Asla nefsim kendini dinlemek için aldatmaz

Gece, sırrın halveti ve yüreğin sevgilisidir
Sırsız gece hiç âşıklara yakışır mı?

[666] Hikâye: Pîre Mü'min Dilâk[23] dedi ki Hacı Âdil Erdebîlî, yolculuk zamanı Sepîdrûd ırmağının kıyısına vardı. 300 kg. ipeği vardı ve boğacak bir sel akıyor o, geçit vermiyordu. Âciz kalmıştı. Yüreğinde Şeyh (k.s.)'den yardım istedi. Allah ü Teâlâ onu kurtardı. Erdebîl'e varınca bir dâvet düzenleyip Şeyh (k.s.)'i eve götürdü. Onun evinde sıska bir kocakarı vardı ki yaşlılıktan dolayı zayıflamış ve sabırsız olmuştu. Dehlizde dayanmış (evin koridoru) ve Şeyh (k.s.)'den serbest kalma[24] ve şefâati husûsunda yalvarıyordu.

Şeyh oturunca Hacı Âdil'e şefâat etti ki onu serbest bıraksın. Hacı Âdil: "Şeyh, o kocakarı benim evimin parçasıdır, onu serbest bırakamam." dedi. Şeyh (k.s.), yakına gelmesini işâret etti. Onunla üstü örtülü bir tarzda kafa işareti yaparak: "Sepîdrûd ırmağının kıyısında sel vakti bizden yardım istedin, sana yardım ettik. Evde yok ve kabûl değil diyorsun öyle mi?" dedi. Hacı Âdil başını Şeyh'in ayağına koydu ve o kocakarıyı iki kişi ile birlikte âzâd etti.

Her selden bir nefes ortaya çıkarsa
Onun terkisinde bağlarlar

Yardım zamanında bu helâk edici yerde
Severek birini salıveriyorlar

Hikâye:[25] Pîre Devletşâh dedi ki o zaman ki îtikâdda sarsıntı kusûrları, dînden çıkarırdı. İçimden düşündüm ve niyet ettim ki Pîre Cebrâîl yeni ayakkabı,[26] Şeyh (k.s.) için diktiği için, eğer Şeyh ayağındaki olan ayakkabıyı bana verse o kerâmet göstergesi olacak" Pîre Cebrâîl ve Pîre Zekeriyyâ ile ayakkabıyı götürüp ve Şeyh (k.s.)'in yanına gittik.

---

23 S: دلال; Ç: دلاك lafzı yok.
24 L, K: اعتقاد
25 Ç: Bu hikâye yok.
26 K: كفش دور تو

Rasgele Şeyh o ân eve girmişti. Tekrar kendi kendime: “Ey Şeyh, dışarı çık ve ayakkabıyı giy.” dedim. ânsızın Şeyh (k.s.) koridora geldi ve bana mübârek gözünü kırptı. Ondan anladım ki benim içimi okuyup biliyor. Ayakkabıyı koydum, giydi ve tekrar eve döndü. Şeyh **[667]** Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) eski ayakkabıyı götürdü. Şeyh (k.s.): “Sadreddîn, O ayakkabı o çocuğa aittir. Ona ver.” diye buyurdu. Bana verdi ve bugüne kadar hâlâ onun evinde duruyor ve halk ondan şifâ alıyor.

Şiir

Senin mezar tozunu ambere vermem
Senin ayak tozunu Kevser suyuna vermem

O ayakkabı ki senin mübârek ayağına öpücük vurma şerefine varmışsa
Onu bin Kayserin tacına vermem.

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi ki: Bir keresinde Şeyh (k.s.), geziden geliyordu ve ailesi onunla birlikteydiler. Mevlânâ Şehîd Kadı Cemâlüddîn Erdebîlî (rh.a.), Tevekkülî Asîlân ve Nasîrüddîn onu karşılamaya geldiler. Dönünce oradan Şeyh (k.s.) ile birlikte Berzend (136)’e vardılar. Şeyh (k.s.) gece orada kalmayıp geçti. Mevlânâ Cemâlüddîn, Tevekkülî ve Nasîr (rahimehumullâh) kendi kendilerine dediler ki “o tarafta bir bina <Köy ve>[27] yoktur. Şeyh binalı yerden geçiyor ve konaklamıyor. Bu gece orada bozkırda olacağız. Yerimiz olmayacak, <insan yemeği ve atlara yem bulunmayacak>[28] ve halk, açlıktan el ve ayakları üzerinde sürünecek” Bu vesvese ve fikir içindeydiler.

Şeyh (k.s.) o gece bozkırda konakladı. ânsızın bir grup[29] asker vardılar ve çadırları getirdiler. Öyle ki Şeyh’in ailesine de çadır yaptılar ve Şeyh’in mürîdleri için çadırlar kurdular. Mevlânâ Cemâlüddîn, Tevekkülî ve Nasîr için ayrı ayrı çadırlar kurdular. Bu zâtlar kızarmış et istediler. Derhal mürîdler topluluğu çevreden geldiler ve kızarmış et, çeşitli nimetler, pirinç, bal ve başka şeyler getirdiler.

Şeyh (k.s.), onların içini okuyabildiği için o zâtların gönüllerinden ne geçiyorsa onu gönderdi ve: “Her kim pîrlerle birlikte olursa o böyle şeyleri düşünmemeli ve paniğe kapılmamalı, ki Hakk Teâlâ hesapsız bollukta rızkımızı verir.” diye buyurdu.

---

27 Ç: < > arası yok.

28 L, K: <علیق اسبان به دست نیاید و غذای آدم نباشد>; Ç: <علف و علیق اسبان به دست نیاید>

29 Ç: + از اتراك

[668] Şiir

Ne şaşırtıcı durum idi yoksulluktan söz etmek
Biz cennetle berâber,[30] *varacağımız yer cennettir*

O gece, Allah ü Teâlâ çok nimetler gönderdi ki tüm halka yetti de fazla geldi. Bu nimetleri getiren kişiler halkın kahvaltısını da verdiler ve dört ayaklı hayvanlar (at, eşek gibi) için de ot getirdiler. O otlar o hayvanlara bile fazla geldi.

Mevlânâ Cemâlüddîn, Tevekkülî Asîlî ve Nasîr Hakîmî Şeyh'in kerâmetlerini görüp duyunca kendi kusûrlarını îtirâf edip: "Bunların her biri Allah'ın fazl ve kerâmetleridir, yoksa eğer Pâdişâh Ebû Saîd bu zamanda bu makâma varsaydı binlerce sopa ve işkenceyle, bu sofranın yarısını da kuramazdı. Bu ancak, Şeyh'in velâyeti ve Allah ü Teâlâ'nın lütfu ile mümkündür." dediler.

Şiir

Allah'ın lütfundan başka bir şey değil
Gördüğümüz bu kerâmetler[31]

Hikâye: Rükneddîn Hâclû Erdebîlî'nin oğlu Hâce Nizâmüddîn dedi: Bir keresinde Celâlüddin Mahmûd Kasrânî -ki kendisi Mübârekşâh'ın kadısıydı- ve Mevlânâ Rüknüddîn Herevî, Kadı Safiyyüddîn Serâvî, Seyyid Şemsüddîn Cehremî, Seyyid Celenderî, Kadı Şemsüddîn Bîdgelî birkaç gün benim evimdeydiler. Şakacı insanların alışkanlığı olarak kötü nefse uyarak bir şeyler diyorlardı. Bazısı diyordu ki birkaç saatlik Şeyh (k.s.)'in huzûruna gidelim. Bazısı kaçınıyordu. Celâleddîn Mahmûd: "Şimdi Şeyhi rüyâda gördüm, gitmek gerek"[32] dedi ve ziyâret etmeye karar verdiler. Ancak birlikte söylediler ki "Her birimiz bir şeyler isteyelim ve sonra Şeyh'in huzûruna gidelim. <Eğer, her birimizin isteğini yerine getirirse>[33] onun kerâmetlerinden sayılır yoksa biz nerede, Şeyh nerede?"

---

30 Ç: همرهی

31 K: Birinci ve ikinci mısra yer değiştirmiştir.

32 K: شیخ را در خواب رفتن

33 K: <اگر هر یکی را آن چیز بدهد که خواسته ایم او باشد>

[669] <Tekrar Celâlüddîn Mahmûd: "Olağanüstü şeyler isteyelim. Bildik şeyler istemeyin ki her yerde hazır olmasın." dedi>[34] Sonra Celâlüddîn Mahmûd: "Ben misk istiyorum öyle bir misk <ki sürende kokusu kalsın ve bozulmasın." dedi>[35] Mevlânâ Rüknüddîn Herevî dedi: "Ben abanoz ağacından yapılmış tarak istiyorum." dedi. Öteki Seyyid Cehremî veya Seyyid Celenderî nar istedi. Halbuki o mevsimde nar olmazdı. Kadı Safiyyüddîn Serâvî ise: "Ben kolay elde edilen bir şey istiyorum. Yuvarlak ve yumuşak bir ekmek ve bal istiyorum." dedi. Şeyhe doğru yola çıktılar.

Şiir

Bu heves yolunda her biri yürek ayağını
Koymuş ve havalanıyordu

Şeyh (k.s.) hazretlerine vardıklarında, Şeyh, Bile Yûsuf adıyla meşhur olan evde oturmuştu. Oturunca, Şeyh (k.s.) işâret etti <Pîre Halîl ve Ahî Ali Delûzî'ye>[36] sofra getirdiler, yumuşak yuvarlak ekmek ve iyi bal. Halk onu görünce birbirine baktılar.[37] Sofrayı kaldırınca Şeyh (k.s.) tarak kutusunu getirdi ve: "burada bana lâyık olmayan bir tarak var." diye buyurdu. Bir tarak vardı, tarak abanoz ağacından yapılmıştı. Tarakla birlikte, bir bend misk de çıktı. Celâlüddîn Mahmûd ve Mevlânâ Rüknüddîn Herevî'ye: "Bunlar sizindir. Her biriniz istediğinizi alınız" diye işâret etti. Her biri istediğini aldı. Bir saat oturunca hiç konuşmadı. Şaşırdılar ki tüm kerâmetleri gördük ancak biri hâriç. Kalkıp gidince, vedâlaşınca hizmetçiye: "Biri nar istemişti, getir" diye işâret etti, geldi. Çok büyük bir nar getirdi ve niyet eden kişiye verdi. Sahabeler bu durumu görünce, hâlleri değişti ve her biri îtikât getirdiler.

Şiir

Gönül levhasında Allah'ın sırlarının nakışı var
Çirkinlerin içi bellidir

[670] Hikâye: Mevlânâ Muhyiddîn dedi Halhâl vilâyetinde, Herîs köyünde, Emîr isimli bir kürd, kethüdâydı. Çok güçlüydü ve bin tane koyunu vardı. Erdebîl'e

---

[34] S: < > arası yok; Ç: <چیزهای بعید در خواهیم که حاضرنباشد>

[35] Ç: < > arası yok.

[36] L: <پـــیره خلیل>; H, K: <پـــیره خلیل و اخی دلدزی>; Ç: <پـــیره حاجی علی دلوزی>

[37] Ç: به همدیگر نگاه کردند

geldi ki kışın koyunları Mûgân'a göndersin. Şeyh (k.s.)'in huzûruna vardı. Ancak çok güçlü inancı yoktu. Şeyh (k.s.) de ona iltifât etmedi. Gidince kendi kendine: "Doğru demişler, her kim Şeyh için bir şey getirirse Şeyh ona iltifât ediyor, bir şey getirmezse iltifât etmiyor" dedi ve gitti. O gece Kelhorân köyünde konakladı. O gece kurt onun yüz elli tane koyununu öldürdü.

Emîr, îtikâdının azlığından ve kötü niyetli olduğu için öyle zarara uğradı ki o gece bu olay başına geldi. Ertesi sabah koyunları Mugân'a gönderdi ve kendi Şeyh hazretlerine geldi. Şeyh: "Kürd Emîr, sana kim dedi, eğer kim Şeyh için bir şey getirirse ona iltifât eder, getirmezse etmez diye. Biz kişinin îtikâdına bakarız. Onun îtikâdı, başına gelen olaya veya istediği şeye bağlıdır, yoksa ben neyim ki, öyle düşününce o başına geldi." diye buyurdu.

Şiir

Tüm dünya mülkünün yüzü neydi ki? Yol tozu
Hiçbir nazar bizim iznimiz olmadan iki dünyayı göremez

Benim kadrimin Kaf dağında himmet zamanı
O dağın zirvesi tartıya gelmez

Hikâye: Pîre Sehî Bağbân diyor ki Pîre İbrâhim Helhâlî ki Kezec[38] (138) köyündendi. Halhâl'da bir ilim talebesi vardı ki zâhirî ilimlerde yetenekliydi. Uzun süre onunla konuşur tartışırdık. O îtikâdını Şeyh (k.s.)'e bağlamış ve ayağını o îtikâd üzerinde dayanıklı yapmıştı. Sonunda başarı eli istediği yakayı tutmuş ve isteği Şeyh (k.s.) olmuştu. Erdebîl'e doğru yöneldi ki Şeyh (k.s.) huzûruna gitsin ve tevbe etsin.

Yola çıkınca, Sencbîd (139) yokuşuna vardı ve onun tevbe etme cezbesi güçlendi. Kendi kendine: "Eğer ölüm fırsat vermez ve ömrüm oraya kadar varmazsa ve biterse, tevbesiz dünyadan gidersem çok kötü olur." dedi ve bu âyeti okudu:

وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّى اِذَا حَضَرَ اَحَدَهُمُ **[671]** الْمَوْتُ قَالَ اِنِّى تُبْتُ الْآنَ[39]

[*Yoksa kabahatleri yapıp yapıp da, tâ birine ölüm gelince, "Ben işte şimdi tevbe ettim."*

[38] K: كرخ
[39] Nisâ 4/18.

diyenlerin tevbesi değildir.] sonra o yokuşta oturdu. Orada bir tane bozkır zambağı çıkmıştı. O zambağı aldı ve: "Bunu Şeyh'in eli niyetine tutup tevbe ediyorum." dedi. Pîre İbrâhîm'i ona şâhit tutup tevbe etti.

Oradan Erdebîl'e gelince Şeyh'in mübârek huzûruna geldi. Tevbe etmek istiyordu, Şeyh (k.s.) "Mevlânâ, tevbe etmişsin." diye buyurdu. "Tevbe etmemişim." dedi. "Yokuşta Zambak çiçeğini bizim elimizin yerine tutmadın mı? ve tevbe etmedin mi?" diye buyurdu. Başını Şeyh'in ayağına koydu ve telkîn aldı.

Şiir

Bu değerli ömrün yörüngesi nefsidir
Sakın fırsat vaktinde, o fırsatı kaçırma

Hikâye: Seçkin sâlihlerden olan Pîre Maksûd İlyâsân dedi: Kardeşim Osmân tevbe edenlerden oldu ve her gece zikir yaparak bizi <uykusuz bırakıyordu>[40] Bir gün ona: "Şeyh, sen Fâtihâ sûresini bile doğru okuyamıyorsun, sen ne zamana kadar bizi uykusuz koyacaksın?" dedim. Kardeşim: "Şimdi kalk da bu zaman Şeyh'in huzûruna gidelim. Eğer ikimizin bu hâlinden haberi olursa ki hiç yoksa tevbeden tevbe ederim (yani tevbeden vazgeçerim)." dedi.

O ân, bu fikirle yola çıktık ve Şeyh (k.s.)'in yanına gittik. Akşam namazıydı. Müezzin akşam namazının kametini okudu. Şeyh (k.s.), Mevlânâ Abdüllatîf'e "İmam ben olacağım" dedi ve hocanın yanında imâm oldu. Beni kendi yanında durdurdu ve namazı kıldırdı. Namaz bittikten sonra yüzünü bana yöneltip: "İlyas'ın oğlu Fâtihâyı doğru okuyor muyum yoksa okumuyor muyum?" dedi. Sabrım tükendi ve kavgam sulha çevrildi. O zaman ben de tevbe ettim ve ihlâsa yöneldim.

Şiir

Sırda, yürek doğru olursa, onu dil tercüme eder
Yüreğin sırını açarsa dili Kur'ân okur

Hikâye: Nizâmeddîn Zerger dedi: Hacı Âdil Bezzâz Erdebîlî dedi: Bir keresinde İsfahân'dan geliyordum. İçimden, birkaç yüzük taşı ve kuşağı Şeyh hazretlerine

[40] K: <به زحمت جوان می‌داشت>; Ç: <بی خواب می‌داشت>

vermek üzere adadım. **[672]** Erdebîl şehrinin musallâ'sının yakınına vardığım zaman, kapının dışında vermemek üzere düşüncemi değiştirdim. Tam o sırada Haydutlar kapının önündeydiler ve Ğaybî Dilâl'in[41] kardeşini öldürmüşlerdi. Benim karşımda da durdular. Tekrar içimden, vefâlı kalmayı ve vermeyi adadım. Şehre girince Merhûm Âlim-i rabbânî Hâce Kemâl (rh.a.)'e vardım. Tekrar vermeyeyim dedim. Şeyh (k.s.)'in elini öpmeye vardığımda, Şeyh, başıma gelenleri ve içimden geçenleri yânî önce niyet edip vermeye, sonra vermemeye, sonra vermeye ve tekrar vermemeye dâir ettiğim adakları hepsini bana anlattı. Hâlim değişti, adağı verdim ve dâimâ Şeyh (k.s.)'den korkar oldum.

Şiir

Onun ilminin câsusu korkulu gönlüdür
Benim hâlimi anlar diye ondan çok korkuyorum

Hikâye: Mevlânâ Muhammed Halhâlî rivâyet etti: Kendi babası Mevlânâ Serâceddîn (rh.a.) dedi. Halvette oturmuştum. O gece rüyâmı anlatmıştım. Şeyh (k.s.)'in yanından halvetime gidiyordum. Birisi bana bir tane şeker kamışı verdi ki yiyeyim. Bir saat böyle meşgûl olunca rüyâmda gördüm ki bir değirmeni kurup eşeğin pisliği içine daldı. Üzüldüm. Kendi kendime: "Bunu nasıl Şeyhe anlatırım." dedim. O gece tekrar öyle bir şeyle gördüm. Şeyh'in bendeliğine geldim. Bunları dedim ve ötekini görmedim. Gitmek istedim. Şeyh derhâl: "Mevlânâ o koltuğunun altında gizli tuttuğunu da söyle." dedi. Titredim ve: "Allah şâhit, öyle ve böyle gördüm." dedim. "Mutlaka şeker kamışı yemek böyle yapıyor" diye buyurdu. Yânî karmaşık bir rüyâ.

Şiir

Ayna levhasını parıldatınca
Pasın üzerini biraz karartır

Cânından geçenlere temizlikten başka bir şey yaramaz
Kirli lokma böyle kirlilik çıkarır

Hikâye: Mevlânâ Muhammed dedi ki babam Mevlânâ Serâceddîn (rh.a.) dedi: Zikir vaktim gelince, Şeyh (k.s.), "Daha zikir deme" diye izin verdi. Pernîk köyün-

[41] S: دلال lafzı yok.

deydik ve oğlum Muhammed Şâh körpe çocuk olarak beşikteydi. Geceleri ağlıyor, ben de onun beşiğini **[673]** sallıyordum. Bir iki kere "Lâ ilâhe illallâh" dedim ta ki onu uyuttum. Bir süre sonra Şeyh (k.s.)'in yanına vardım ve durumu dedim: "Ey Mevlânâ niye daha zikrettin?" diye buyurdu. "Allah, Allah, sen bir buyruk vermişsin, zikir dememişim" dedim. Buyurdu: "Mevlânâ o gece Pernîk köyünde çocuğun beşiğini sallarken zikir okumadın mı?" Ayağına kapandım ve hak verdim.

Şiir

Yüreğimin câsusu gece benim gece bekçisi olduğumu bilip
Her sokağın ve yüreğin evlerini dolaşır

Hikâye: Ahî Bedel Helhâlî dedi: Üç rüyâ görmüştüm. Birini Pîre Yûsuf Îlvânegî'ye anlatmıştım. Şeyh (k.s.) hazretlerine varınca o iki rüyâyı anlattım. Şeyh (k.s.) iyice cevapladı. Öbürünü de anlattım. Şeyhin yüzünün rengi değişti ve cevap vermedi "Bunun işi bitmiş" dedi. "Allah aşkına nasıl?" diye sordum. "Başka birine anlatmışsın" dedi. Ben de: "evet, Pîre Yûsuf'a" dedim.

Şiir

Bu gayb aleminin gizli oyuncağı
Onun ilim perdesinden[42] *dışarı atılır*

Tüm sırların şifreleri ve keşfini bilir
Nasıl ortaya geleceğini

Hikâye: Mevlânâ Muhammed dedi ki babam Mevlânâ Serâc dedi ki Şeyh (k.s.) zâviyenin büyük çatısı üzerine oturmuştu. Onun mübârek vücûdunda hastalık vardı ve ben onun hizmetinde durmuştum. Şeyh, asâsını tutmuştu. Bir genç gelip Şeyhin yanında bir saat durdu. ânsızın Şeyh (k.s.): "Mevlânâ, Cüneyd (rh.a.) zamanında, meğer başka birisini gördün ki boynu Cüneyd'den yoğun olsun. Cüneyd (rh.a.) dedi: Senin dar bakışlı olduğundan kaynaklanır, yoksa bizim boynumuz iki dünyaya sığmaz." diye buyurdu.

---

[42] L: پرتو

Şiir

O efendiler başını o ihtişâmlı yakandan alsalar
Onların boynu iki dünyaya sığmaz

O genç bunu duyunca bağırdı ve bayıldı. Şeyh (k.s.) kalktı, **[674]** asâyı benden aldı ve çatıdan attı. Ben o gencin yanında durdum da kendine gelsin. "Neyin vardı? diye sordum. "Benim aklımdan geçti ki Şeyhin boynu yoğundur derhâl benim fikrimi okudu ve bu şekilde anlattı." dedi.

Şiir

Mekânsız çatıların baş kaldıranları yepyeni
İç içe yüreklerin sır perdesini bilmişler

Hikâye: Mevlânâ Muhammed dedi: Babamın anlattığına göre bir keresinde Şeyh hazretlerine gidiyor. Çoğu bir çok nimet getirmişti. Yaşlı bir kadın iki dirhem altını Şeyhe vermek üzere bir kimseye vermişti. O, Şeyhin büyüklüğünü ve o nimetleri görünce utandı ve: "Bu iki dirhemi Şeyhin eline versem ne olacak ki bu iki dirhemden fazla değil" diye düşündü. Hemen Şeyh (k.s.) elini yastığının altına soktu ve iki adet ip topu çıkardı ve: "Mevlânâ <Bu iki ip topunu istiyordu>[43] yaşlı kadın bizim için gönderdi ki bizim malımız çoğalsın. Ondan dolayı göndermedi ki bu kadınlara nasîb olsun ki Yûsuf (salavâtullâhi aleyhi)'un alıcıları idiler. Birkaç top ip kıyamet gününe kadar onlarındır." buyurdu.

O kimse bu sözü kendi içinden duyduğu için Şeyh'in mübârek ayağına kapandı ve o iki dirhemi Şeyh'in önüne koydu.

Şiir

Bizim pazarımızda[44] *ihlâs mayasının olması gerek*
Yoksa dünya malı ve devletine kıymet veren yok

Hikâye: Pîre Osmân Germrûdî'den anlatıyorlar ki o dedi: Bir-iki sene, geçim kaynağım olan bir-iki tane ineğim vardı. Hastalanıp öldüler. Şeyh'in yanına gidiyordum

---

[43] Ç: <این دو کلافه را از آدم واشنه>
[44] K: بازارها

ve: “Eğer Şeyh’in velâyeti olsa o dört ayaklı hayvanımın öldüğünü söyler.” diye içimden geçirdim. Derhâl Şeyh’in huzûruna vardım “Pîre Osmân, niye şükretmiyorsun ki inek öldü de sâhibi ölmedi?” diye buyurdu.

[675] Şiir

Eğer senin ineğin çölde senin işini bırakırsa
Bu inek yer vaktidir ki bedelini ödesin

Hikâye: Mevlânâ Tâcüddîn Muhammedşâh Merâğî[45] dedi: Şeyh’in[46] evinin ve zâviyesinin tâmir edildiği bir zamandı. Erdebîl’de genç yaştayken eğitimle meşgûldüm. Bir gün, gün batarken zâviyenin kapısında durmuştum. Tâliblerden biri: “Niye zikir ile meşgûl olmuyor ve terbiye olmuyorsun?” dedi. Akşam namazı oldu, zâviye tarafına gittim. Şeyh (k.s.) namaz kıldıktan sonra, güzel sözlerden söyledi ve: “Bazı ilim tâlibleri diyorlar ki niye terbiye olmuyorsunuz? İlim tâlibi her gün bir ders okur ve bugün,[47] dün bilmediği bir şeyi bilir. İşte o terbiyedir.” diye buyurdu.

Bu sözler benim yüreğimin keşfi oldu, çok etkilendim. İkinci gün, o vakit yüreğim isyân edip tekrar orada hazır oldum.

Şiir

فَحَرَّكَنِى النِّشَاطُ وَهَامَ قَلْبِى وَاِنَّ الْقَلْبَ تَتْبَعُهُ النُّفُوسُ

Şeyh (k.s.) akşam namazını kıldı. Aniden tam bu cümle ile buyurdu: İbâre ile: “İlim talebesi her gün tahtaya yazıyor ve okuyor. Eğer bâtını ilimden bir tahta okursa zararı mı var?” Bildim ki bu sözü banadır. “Yok, ziyânı yoktur, tevbe ettim.” dedim.

Şiir

سَاَطْلُبُ عِلْمًا نَافِعًا غَيْرَ غَيْنَةٍ وَاَصْرِفُ عُمْرِى فِى طِلاَبِ الْمَآثِرِ

Hikâye:[48] Mevlânâ Tâceddîn Muhammedşâh (zîdet bereketühü) dedi: Bir gece yatsı namazında Şeyh (k.s.)’in yanındaydım. Şeyh (k.s.), tesbîhât-ı mesnûneyi farz

---

45 H, Ş, K: مولانا العالم ربّان تاج الملّة والدّين محمّدشاه الاردبيلى ثم المراغى زِيدَتْ بَرَكَتُهُ

46 K: + kuddise sırruhu.

47 Ç: Bu yerden, hikâyenin sonuna kadar yok.

48 L, Ç: Bu hikâye yok.

namazından sonra yapmadı. Sünnet namazından sonra vitir dedi. Benim aklımdan geçti ve içimden: "Tesbîhât, **[676]** farzdan sonra diyorlar. Şeyh, vitirden sonra niye diyor?" diye geçirdim. Şeyh, eve doğru teşrîf etti ve ben de eve taraf gittim. ânsızın biri geldi ve: "Şeyh seni çağırıyor" dedi. Şerefli huzûruna vardığım zaman: "Biliyor musun, meşâyıh, tesbîhât, vitirden sonra niye diyorlar?" dedi. "Şeyh buyursun." dedim. "Şundan dolayı: melekler farz ve sünneti Hazret'e götürsünler onlara yol versin diye bekliyorlar. Ondan sonra tesbîhle meşgûl oluyorlar."[*49] diye buyurdu.

Şiir

Yüreğin hicabında hayâl edenler[50] *fikre dalmışlar*
Rolleri verdi ki onları hâtıra levhasından okumuştu

Hikâye: Mevlânâ[*51] Tâceddîn Muhammedşâh dedi: Bir keresinde Hâce Efdal (rh.a.)'in zâviyesinde çok büyük bir kalabalık vardı. Serâv şehrinin büyükleri ve imâmları hazırdılar. Kavvâller bir şeyler okudular. Şeyh (k.s.) semâ etmeye başladı. Semâ durunca, "Kavvâllere bir şey verin." diye buyurdu. Bana bir dost birkaç dinar emânet vermişti ki onu Erdebîl'de birine vereyim. Kafamda diyordum ki "Bu altından mı vereyim ki emânettir?" Derhâl Şeyh (k.s.): "Benim yanımda bir kese dolusu altınla oturmuşlar ve nasıl vereyim diyorlar. Al ve ver, ondan sonra yerine koyarsın." diye buyurdu. Bu söz benim gönlümde olduğu için birkaç dirhem verdim. Tekrar: "Böyle yap." diye söyledi.

Şiir

Onun sabâ rüzgarını arayan cömertlik bulutunu
Göklerden getiriyorsa umman yüzlü yer mücevherle dolar

Hikâye: Mevlânâ Muhyiddîn dedi: Halhâl vilâyetinde Kedîv köyünde, Mevlânâ Ömer Hatîbî adlı bir kimse vardı. Bir keresinde halk Şeyh (k.s.)'in huzûruna geldi. O gece Mevlânâ Ömer, Zerde'de[52] meşhûr olan Hacı Necmeddîn Erdebîlî câmisine gitti. O

[*49] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (168) no'lu açıklama.

[50] K: نقش تخیّلی که بستم

[*51] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (196) no'lu açıklama.

[52] Ş: رزده

câmide bazı âlim talebeleri[53] ki zâtları kötü idi, sûfîleri kötülemeye başladılar ve Mevlânâ Ömer de onlarla birlikte **[677]** bu işle meşgûl oldu. Gece uyudular, Mevlânâ Ömer, birinden ödünç aldığı mor bir elbise giymişti. O elbiseye ateş düştü ve yandı. Sabahleyin Şeyh (k.s.)'in yanına gelince Şeyh: "Mevlânâ! اَلْغِيْبَةُ اَشَدُّ مِنَ الزِّنَا gıybet zina etmekten ağır olduğu için kardeşlerine kötülük etme." diye buyurdu. Mevlânâ Ömer, duyunca tevbe etti.

Şiir

Dedikodu yapmak şer ateşini alevlendirir
Onun bir kıvılcımından dış ve iç elbiseler yanar

Erkek adam bu eğitim evinde edebli olmalı
Yoksa edeb ateşi onu te'dîb eder

Hikâye: Hâce Âğaz diyor ki Bânû isimli bir kadın vardı. Çalışkan bir tâlib idi ve bahçıvanlık yapmıştı. Bir gün ateş şevki alevlendi ve hatırına geldi ki "Şeyh beni hatırlamıyor." Ağzını açtı ve bu pehlevî beyti okudu.

Şiir

دِيَركين سربسودای ته كيجی ديركين چش چو خونين آسره ريجي
ديره سرباستانه اچ ته دارم خود نواجی كووربختی چو كيجی[*54]

Ondan sonra oğlu geldi ve bir miktar bitki ve pırasa ile zâviyenin ihtiyaçlarını giderdi. Şeyh (k.s.) buyurdu: "Annene söyle ki sen, bizim seni hatırlamamızı mı istiyorsun, pırasa ve bitkileri ağırlıksız satıyorsun, niye hatırlayacakmışım?" Ve onun gerçek durumunu anlatıyordu.

Şiir

Biz bazılarını öyle hatırlarız ki
Her halde onun nedeni onların işinden dolayıdır

---

[53] طالب علمان

[*54] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (170) no'lu açıklama.

Hikâye: Mevlânâ Muhyiddîn dedi bir gün Âlârekîyân halkı Şeyh (k.s.)'in huzûruna geliyordu. O cümleden Pîre Nûşirevân, yolda Âlârekîyân halkına: "Bu sene ekmek almak için çok zahmet çekmişim." dedi. Mahmûd Âlârûkî: "Âlârek köyünden kalkıp Arzîstan köyüne gidelim ki Sebelân dağında bir köydür." dedi. Şeyh'in bendeliğine vardıkları zaman, mübârek yüzünü Pîre Nûşirevân'a yöneltip: "Nûşirevân Allah ü Teâlâ otuz yıl ekmek verdi şeker vermedi. **[678]** Bir sene vermediği için mi şikâyet edelim?" dedi. O zaman yüzünü Mahmûd Âlârekî'ye çevirip dedi: "شروه مرزوان به مرز خود بی[55]" [*Sınır koruyucularının zararı kendi sınırlarınadır*] bu fikirde olan ikiliye dedi.

Şiir

Sırların harflerini ki yürek mektebinde okuyorlar,
Levhaları okuyanlar bizim yüreğimizin ilmini biliyorlar

Hikâye: Hâce Emînüddîn dedi: Çocukluk yaşlarında rüyâda beni mezara koyduklarını[56] görüyordum. Korkuyordum. Tâ ki bir gün, Şeyh (k.s.) hazretleri, "Emînüddîn yukarı gel" diye işâret etti. Ben edepten dolayı gitmiyordum. Isrâr ediyordu. Yukarı çıktım. İçimden rüyâ fikrini düşünüyordum. Ansızın: "Baba, ben de çocukluk yaşlarında, beni mezara soktuklarını ve bu mezardan başka mezara koyduklarını görürdüm." diye buyurdu. Kendi gönlümün endişesini duyunca kendimi güvencede hissettim.

Şiir

Her yüreğin mahzeninin yolunu bizim yüreğimize açtılar
Onun gizli sırlarını başından haberler verdiler

Hikâye: Pîre[57] Mü'min Bey dedi: Bir keresinde Şeyh (k.s.) beni çağırdı ki bir yere git ve işçileri tahılın ekip biçilmesi için getir. Gidip işçi getirdim. Geldiğimde hava sıcaktı ve ben yaya idim. Sıcaklık beni etkiledi. Susadım ve kendi kendime: "Ne olurdu ki Şeyh bana soğuk içecek verseydi." dedim. Şeyh (k.s.)'e vardığım zaman bana: "İşçi getirdin mi?" diye sordu. "Evet" dedim. Beni yanına çağırdı, üç tane armut verdi ve: "Soğuk bir şey istiyordun al ki susuzluğunu dindirsin." dedi.

---

55 H: شروهء مزروان .بمرد خودبی; L: شروهء مروان .بمرز خود; Ş: شروهء مرزوانان .بمرز خود بی; K: سروه مرزوان به مرز خود بی; Ç: بی lafzı yok.

56 Ş: + Bu mezardan, o mezara koyduklarını.

57 Ç: پیره lafzı yok.

Şiir

Her ân susuz ciğer o sudan içtiği zaman yumuşuyor
Bu yüzden yüreğimizde ve cânımızda aşk ateşi vardır

[679] Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn Akmiyûnî dedi: Serâv'lı bir tâlibden duydum ki anlattıkları kabul edilir. Hâce Zekî Ferhân[58] Serâvî anlattı ki o dedi: Bir grup Serâv'ın büyükleri ile Karabağ'dan geliyorduk. Erdebîl yakınlarına vardık. Bu gruba "yazıktır eğer biz bu mevkiye gelip de Şeyh'in mübârek huzûruna gitmesek." dedim. Hep birlikte Şeyh'in ziyâretine gittiğimizde, Hâce Ivezşâh[59] Serâvî bana: "Bizi Şeyhin ziyâretine getirdin, eğer Şeyh, ârif ise bizim için bal getirir ve ilk benim önüme koyar ki ben onun ârif olduğunu bileyim." dedi.

Gidip ziyâret edince, Şeyh (k.s.), bizi halvete götürdü. Hâdimler sofrayı getirip koydular. Şeyh hâdime baktı ve: "Sahabeler yoldan gelmişler. Soğuk onları etkilemiş, bal getir." diye buyurdu. Balı getirince de: "O Hâcenin yanına koy, ki o balı çok sever." dedi.

Şiir

Onlara yürek gözü ile bakınca
Her biri istediği dileği buldu

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn, Mevlânâ Cebrâîl Erdikânî'den duyduğunu söyledi. O dedi: Şeyh (k.s.) zamanında bir zâviye inşâ etmek istiyordum ve onun yerini belirlemekte tereddüdlü idim. Bir gece rüyâmda, Şeyh (k.s.)'in geldiğini, bir yerde semâ ettiğini ve zevk aldığını gördüm. O hâlden kendime gelince, o yeri tespit ettim ve oraya zâviyeyi inşâ ettim. Bu olay üzerinden on sekiz sene geçtikten sonra, Şeyh (k.s.) Tebrîz'e gidiyordu, gelip orada kaldı. Gece geç vakit olunca, halk gitti ve yer boşaldı. Şeyh (k.s.) vakit bulup (vakfı müsait görüp) kalktı ve rüyâmda gördüğüm gibi o yerde semâ etti ve güzel bir zevk aldı. O durumu görünce bağırıp ağladım. Ondan sonra Şeyh: "Mevlânâ niye bağırıyorsun? Bundan on sekiz yıl önce gördüğünü şimdi elde etmiş olursun, niye bağırıyorsun?" diye buyurdu.

---

[58] K: ورجان

[59] Ç: عوض شان

Şiir

Zihninde canlandırdığın rollere bak da
Nasıl gerçek âlemde muhakkak olur

Her kuşkuyu gidermek için önce Suğrâ kaybını anlamak
Sonra Kübrâ kaybını anlamak gerek

[680] Hikâye: Pîre Zâhid Herîzî dedi ki Herîz köyünde bir tâlib vardı. Çok iyi yürekliydi ve dünya işleri ile pek ilgisi yoktu. Bir kere sekiz altın dirhemi vardı. Bilmiyordu ki neye yatırsın. Oradan kalktı, o sekiz altın dirhemi aldı ve Erdebîl'e gitti ki Şeyh (k.s.)'i görsün ve ona parayla ne yapacağını sorsun. Birkaç gün zâviyede oturunca, bu sözü Şeyh'in huzûrunda diyemiyordu.

Bir gün Şeyh bir şeyler anlatıyordu. ânsızın yüzünü halka yöneltti ve o tâlibe işâret etti ve: "Bizim öyle tâliblerimiz var ki onların bu dünya da sekiz dirhem altınları var ve onunla kethüdâlık bile yapamaz" diye buyurdu. Şeyh halvete geçince, o tâlibi çağırdı ve: "O sekiz dirhemini getir" dedi. Getirdi. Şeyh: "Pîr! sen bu niyete geldin ki Şeyh sana bu parayı neye harcamanı söylesin? Bu paraya süt al ve çocuğuna götür." diye buyurdu ve ona tahıl için bir dekarlık yeri havâle verdi ki "Bunu âilenin ekmeği olarak sarfet."

Şiir

Bu zavallı pazarda öyle adamlar[60] *var ki*
Dünya işlerinde tembel ve âhiret işlerinde atik

Yok olmak ve oradan gitmek korkusu yok ve yaşama soğuk bakıp
Vücutları hasta, yürekleri kırık ancak niyetleri ve himmetleri doğru

Hikâye:[61] Pîr Zâhid Herîzî'den bir rivâyettir: Âlimin biri dervîşlik iddiâ ediyordu. Bir gün Herîz câmisinde bir şeyler diyordu. Onun konuşması sırasında, bir gün kalkıp Şeyh (k.s.) huzûruna gittim. Kendi içimden: "Eğer Şeyh rivâyete sahipse beni yanına çağırıp ve benim hâlimi sorar." diye geçirdim. Zâviyede bulunmanın üzerinden

[60] L: یکه

[61] L, Ç: Bu hikâye yok.

on beş gün geçti ve Şeyh hiç benim hâlimi sormadı. Ondan sonra kesinlikle inkâr ettim onu ve kendi kendime: "Benim durumum Şeyhten iyidir ki bir çok ilim talebem var. İyi işler görürüm, takvâm ve dindârlığım var." dedim.

Bunu söylediğimde, namaz vakti oldu. Zâviyeye gittim ve namaz kıldım. Namazı bitirdikten sonra, Şeyh (k.s.) tekrar oturdu ve konuşmaya başladı. Konuşması sırasında: "ne zamana kadar diyeceksin ki "ben iyiyim, ilmim ve takvâm var ve dindarım. Bırak da yarın oraya gidelim, kimin iyi olduğunu orada göreceksin." dedi. Kalktım ve Şeyhin ayağına kapandım. Şeyh buyurdu: "Mevlânâ, hiç şüpheye yok ki, ilim **[681] BU SAYFA EKSİK [682]** oturmuştular ve ben üçüncü idim. Şeyh sıcak sözlerle konuşuyordu. Mübârek yüzünü Seyyid Cemâlüddîn'e yöneltti ve tâliblerden hazır olan bir bölüm ara sıra bağırıyorlardı.

Ben tüm vücûdumla dinlediğim için duymaktan kalıyordum, o talebeleri inkâr ettim ve Şeyh'e bu bağırmaların nedenini sormak istedim ki bu bağırmak nedir ve ne anlamı var. Hele bu fikri tamamlamamıştım ki Şeyh, o kelimelerin sıcaklığı ile yüzünü bana doğrultup (yöneltti) ve elini benim omsuzuma koydu ve okudu:

"Aşk benim yanımda olduğu için[62] *belki bağırdım"*

Bu gizli durumu[63] bana açıklayınca Şeyh için meraklandım ve kendimi tutamadım. Şeyh kalktı ve halvete gitti. Beni çağırdı ve içimde olan tüm gizli[64] ve örtülü sorularımı Şeyh büsbütün halvette bana söyledi ve beni dinlendirdi. Ben soru sormadan, tüm sorularımı yanıtladı.

Şiir

Aklımın köşelerinde örtülerim vardı
Ansızın hepsini açığa çıkardı

Onun eşrâf eli maskeyi onların yüzünden düşürdü
Her biri bir köşeden güzel yüzünü gösterdi[65]

---

62 K: چون عشق از پیش من بود ;Ç: چون عشق پیش از من بود

63 Ç: حال و رموز

64 K: ضمیر

65 Ş: İkinci beyit yok.

Hikâye: Mevlânâ Şemseddîn Pîre Ahmed Siturkî'den O da Fakîh Muhammed Siturkî'den anlattı: O dedi: Bir keresinde Şeyh (k.s.)'in huzûrunda, halvetteydim. Bir gün gittim ve rüyâmı anlatmak için Şeyh (k.s.)'in huzûruna çıktım. Tâliblerden çok büyük bir kalabalık kapının önünde duruyordu. Ben kendi kendime: "Bunlar benden önce gelmişler, onlar anlatınca geç olacak, ben döneyim" diye düşündüm. Döndüm ve kendi halvetime gittim. Murâkabede idim. Benim halvetimin küçük penceresinin açıldığını gördüm. Güneş halvete ışık saçtı ve havada olan tanecilikleri hayvanlar ve karıncalar şeklinde gördüm ki onda güneşin ışınları hareket ediyor ve dalgalanıyordu. ânsızın Şeyh (k.s.)'i gördüm ki halvetin kapısından geldi, elini uzattı ve o binlerce hayvanın ortasından bir karıncayı tuttu ve benim avcıma koydu -ve o karıncanın bir ayağı topal idi. "Fakîh Muhammed, bir kimse **[683]** bu binlerce hayvanın ortasından bir topal karıncayı seçip teşhis edebilir mi, bilmez ki tâlib halvetin kapısında dursun tâ ki onu çağırsınlar ve rüyâyı duysun ve ona teselli versin?" diye buyurdu.

Şiir

Hazret-i Süleymân gibi yüreği karıncaların yurdu
O hızlı hareketin altında soğuk rüzgarı dize çöktürür

O her karıncanın sırrını, hâlini ve öyküsünü iyice biliyor
Onların içlerinden haber veriyor

Hikâye: Mevlânâ Şemseddîn, Pîre Ivez Harekânî'den anlattı: Bir dostumla halvette oturmuştuk. Cennet sözünü ortaya çektik. Cennetin hûrileri, köşkleri, ırmakları ve ağaçlarından söz gidiyordu. Bir vakitten sonra Şeyh (k.s.)'in huzûruna gittim[66] henüz oturmamıştım ki Şeyh: "Evlât, halvette oturan adamın Allah ü Teâlâ ile meşgûl olması, hûri, köşk, ağaç ve ırmaktan elini çekmesi gerek." diye buyurdu. Şeyhin ayağına kapandım ve tevbe ettim.

Şiir

Âşığın himmeti doğru değildi
Hûri ve köşkler her kimin aklına gelse onun hiç suçu yoktur

[66] K: Bu yerden hikâyenin sonuna kadar olan kısım -farsça beyit hâriç- yok.

Hikâye: Hacı Fahreddîn Bûcendî anlatıyor ki: Bir gün Şeyh (k.s.)'in huzûrundaydım. Odun getirmek için arabalar gitmişler ve geç geliyorlardı. Hizmetçiler mutfakta odun yoktur diye şikâyet ediyordular. Şeyh (k.s.) yüzünü bana yöneltip "Hacı Fahreddîn, git, arabaların durumunu sor ve çabuk odun getir." dedi. "Ben gidiyorum, ancak o yolu görmemişim." dedim. Şeyh buyurdu: "Sen git Allah ü Teâlâ sana eşlik edenleri senin yanına gönderir." diye buyurdu. Gittim. Şehirden çıkınca yolu bilmiyordum.

Biraz yol gidince iki adamı gördüm ki bana yetiştiler. "Nereye gidiyorsunuz?" diye sordum. "Oraya ki Şeyh göndermiştir." dediler. Bana eşlik ettiler ve onlardan sorunca ki "Siz kimsiniz?" göstermiyorlardı. Kendi kendime: "Şeyh bunları gaybdan göndermiştir" diye yorumladım. Gittim. Köyün yakınında, arabaların geldiğini ve odun getirdiğini gördüm. Onları da yola alıp kendi kendime: "Buraya gelince eli boş dönersem yazıktır." dedim ve kendi kendime: "Yirmi **[684]** tane şene (ziraat aygıtı) alıp Verzikân köyüne götüreyim ve her sene bir kefiz (ölçü miktarı) beyaz buğday alıp o buğdayı Tebrîz şehrine götüreyim ve o zaman ki ıslak buğdayı kurutla yoğurursam ilim tâlibleri ile yeriz." dedim.

Bu düşünceyle gidip şene aldım ve yanımda götürdüm. Şeyh (k.s.)'in huzûruna vardım gülümsedi ve: "Hacı Fahreddîn seni bir iş için gönderdim. Gittin, şene aldın, Verzikân'a götürdün, onu beyaz buğdaya verip Tebrîz'e götürdün. Islak buğdayla ve kurudu pişirerek tâliblere verdin mi? Erkek dediğin böyle olur. Bir iş için gider, çeşitli işler yapıp döner." dedi.

Şiir

Bizim fabrikamızda birisi çalışırsa o işinden dolayı
Onun bin işi bitmiş olur

Hikâye: Hacı Fahreddîn Bûcendî anlatıyor ki Tebrîz'de üç[67] dinara keten aldım ve Germrûd tarafına satış için götürdüm. Yolu yarılamışken kendi kendime dedim ki "Paranın (malın) net miktarı budur ve onun kazancı[68] şu kadar bir Kûrcı'dan Şeyh (k.s.) için bir kaç keten kumaş ve hanımı (rh.a.) için bir tane makine (baş örtüsü)

[67] H, Ş, K: Üç yüz.
[68] K: رنج

alayım. Bunu niyet ettiğim için, keteni sattım, bir makine birkaç kez (ölçü ayarı) keten aldım ve Şeyh (k.s.)'in yanına gidiyordum. Hâce Dîh (140) köyünde oturdum. Köyün halkı birkaç salkım üzüm getirdiler. Çok iyi idi. O üzümleri bir sepete koydum, iki kavunu da Şeyh'e ayırdım ve oradan çıktım.

Erdebîl'e varınca şehrin içine girmemişken, Pîre Bâbây Merâğî (rh.a.)'yi gördüm ki su kanalının yanında abdest almış namaz kılıyordu. Beni görünce işâret etti. Onun yanına gittim ve iki kavundan birini ona verdim. Şeyh'in huzûruna gittim. Onu görme şerefi nasîbim oldu, gülümsedi ve: "Hacı Fahreddîn dervîşler paranın aslını ve kârını düşünmeden Şeyhleri için bir şey niyet etmezler mi? Niyet ettikleri zaman yolun ortasında iki kavundan birini kardeşlere mi verirler? Ancak fark etmez. Bize âit her ne varsa, hepsi mürîdlere ve onların çocuklarına aittir." dedi.

[685] Şiir

Senin yüreğinle her bir yere eşlik ettiğimiz için
Maksat ve niyetinin sesinden haberdârız

Hikâye: Hacı Fahreddîn Bûcendî anlatıyor. Günlerin birinde bir ilim talebesi[69] <ki Tebrîz'de idim, bir gün Mevlânâ Es'ad Geştâsfî ve birkaç daha ilim adamı ile>[70] bir bağa çamaşır yıkamak[71] için gittik. Yanımda bir miktar bal götürmüştüm. Sofrayı açınca elimizi yemeğe uzattık. Şeyh (k.s.), hakkında konuşmaya başladılar. Mevlânâ Es'ad ki onu çok büyük şekilde inkâr ediyordu, inkâr sözüne başladı. Ben: "İnkâr etme ki Şeyh, bu durumlardan haberdar olur ve konuştuğumuzu biliyor." dedim. "Yok, bu yüzdendir ki siz sûfîler tümünüz bu düşüncelerden dolayı kâfir olursunuz." dedi.

Uzun bir süreden sonra Şeyh (k.s.)'in huzûruna geldik, buyurdu: "Hacı, o tip insanlarla niye konuşuyorsun ki sen onlara bal veriyorsun ve sana kinâye olarak desin ki siz sûfîler îtikâdınızdan dolayı kâfir olursunuz?" Şeyh'in mübârek ayağına kapandım ve: "O bu sözü bana Tebrîz'de dedi, size nasıl mâlûm oldu?" dedim. "Bizim bir kuşumuz var ki ona kalplerin câsusu derler. O kuş, bu haberleri bize getirir." diye buyurdu.

---

69 Ç: طلب علم

70 S: < > arası yok.

71 S: خامه شویـــی

Şiir

Benim kutsal yuvamda bir kuşum var
O arş ve kürsüden doğru haberleri verir

Dünya sırlarının gizlilerini kulağımla duyarım
İstersen tüm sırlarını benden sor

Hikâye: Hacı İsmâîl Serâvî anlatıyor ki Şeyh (k.s.) zamanında bir yolculuktan geliyordum. Bir tatlı kırlangıç kavunu ve bir kutu[72] şekeri Şeyh (k.s.) için getirdim. Hâce Serâvî Bâbâ Hacı adlı kişi benimleydi. Şeyh (k.s.)'in huzûruna gittik. **[686]** Halvete gittiği[73] zaman ona verdim. Şeyhi ziyaret ettikten sonra hâdim, o teberrükleri Bâbâ Hacı'nın elinden aldı ve öyle anlattı ki sanki o getirmiş. Ben utandım, "Ben getirmiştim." diyemedim. Biraz sıkıldım. Halk gidince Şeyh (k.s.) beni yanına çağırdı ve: "Niye üzgünsün? Eğer halk şekerin kimin getirdiğini bilmese de, Allah bilmiyor mu?" dedi.

Şiir

Eğer halk ihlâs ve hîleden hiç anlamazsa
Kolaydır o bilen adam bilecektir

Hikâye: Erdîhî'nin oğlu Muhammedşâh dedi: Bizim köyümüz Erdîh (141)'den bir grub, Şeyh'in yanına gidiyordular. Yolda kuru üzüm arzu ettiler ve "Eğer Şeyh bizim önümüze kuru üzüm koyarsa ve o oruç tutan arkadaşımızı bilirse, o Şeyhin kerâmetlerindendir ve Şeyhin eliyle tevbe edelim." dediler. Şeyh'in huzûruna vardılar. Hâdime: "Bu gurubun önüne kuru üzüm koyman gerekir ki istiyorlardı." dedi. <ve o oruç olana: "Sen benim yanıma gel ki oruçsun" dedi. Bu durumu görünce, hepsi Şeyhin eli ile tevbe ettiler ve ihlâsla itikâd getirdiler.

Şiir

Doğruluk ayağını iş ve bağlantı için iyi bas
Tâ ki velâyet eli dileğini yerine getirsin>[74]

---

[72] Ç: قوطی

[73] K, Ç: می رفتیم

[74] Ç: <چون خادم مویز پیش مانهاد، فرمود: "پیش آن کس نگذار که او روزه دار است">

Hikâye: Pîre Muhammedşâh Bîzî,[75] dedi: Öğle vakti, boş bir yerde işle meşgûldüm. ânsızın üç kez "Şeyh geldi" diyen bir ses duydum. Sağa-sola bakınca hiç kimseyi görmedim. Köye gelip sordum. "Bizim Şeyhin geldiğinden haberimiz yok." dediler. Çöle çıktım hiç haber duymadım döndüm tâ ki akşam namazı oldu, namazı kıldım, haber geldi ki Şeyh (k.s.) geldi. Halk ile Şeyh'i karşılamaya gittik. Şeyh'in huzûruna varınca ziyâret ettik. Niyet ettim ki tevbe edeyim tekrar dedim ki "Bu utangaçlıkla nasıl şeyhin elini tutayım ve nasıl tevbe edeyim?" bu fikir aklımdan geçerken, Şeyh beni: "Pîr, gel, endişelenme" diye çağırdı. Gidip tevbe ettim. Üç kez mübârek elini omzuma vurdu ve: **[687]** "Allah dileğini versin." diye buyurdu. Maksadım hâsıl oldu.

Şiir

Onun bağış denizi, onun ilim deposu peşinde gördüm
Her hâllerde tüm arzûları gördüm

Hikâye: Ali Kûçek Seferîçî diyor: Bir gün Merhûm Hâcı Muhyiddîn (rh.a.)'in mezar taşı için tuğla taşıyordum. Şeyh (k.s.) huzûruna geldi ve mübârek eli ile bir avuç kuru üzüm[76] getirdi ve oradaki çalışan halka paylaştırdı ve bana az verdi. Benim kısmetim o olduğu için aldım. Kendi kendime: "Eğer şeyhin velâyeti büsbütün olsa gidip de bana kuru üzüm getirir." dedim. Bunu dedim ve bekledim ki ne olacak. Şeyh (k.s.), eve gitti. Biraz sonra gördüm ki dışarı çıktı ve: "Ali Kûçek gel." diye seslendi. Önüne gittim "Eğer ben sana kuru üzüm vermesem kâmil bir Şeyh olmaz mıyım? Kuru üzümleri al ki kâmil Şeyh olayım" diye buyurdu. Aldım ve başımı Şeyh'in ayağına koydum. Şeyh eve gitti. Pîre İzzeddîn (rh.a.), beni: "niye edepsizlik ettin?" diye payladı. Yine vakit olunca Şeyh (k.s.) geldi ve: "İzzeddîn, niye onu incittin? Zavallı mübtedîdir.[77] Eğer bu işlerden yapmayacaksa[78] çalışamayacaktır." diye buyurdu.

Şiir

Böyle bir kuş böyle bir tane alması gerekir ki
Kendi dileği peşinde avlansın

---

75 Ç: Şâh Germrûdî.
76 Ç: قشمش
77 L: مقیدی است
78 H, L: بیند

Hikâye:[79] Pîre Ivez dedi: Pîre Memî'den duydum ki bir Cuma gecesi Şeyh (k.s.) hamama gidiyordu. Kendi kendime düşündüm ki "Cuma gecesidir ve Şeyh hamama gidiyor, bunu yapmaması gerekirdi." diye düşündüm. O ân, Şeyh yüksek sesle: "Bismillâhirrahmânirrâhîm." dedi. Sonra: "Memî, dervîşler hamama temiz gelmişler, kirli fikirlerden vazgeç." dedi.

[688] Şiir

O gaziler ki bu yer küresine gelmişler
Helâl hayvanın sütünü içip temiz gelmişler

Hikâye: Pîre Bahâüddîn Sâbûnfurûş dedi: Bir gün ben ve Pîre Ahmed (rh.a.) -Müellifin amcası- ikindi namazından sonra biraz şeker kamışı alıp su kenarına gittik. O şeker kamışların yedik ve oradan müteberrik zâviyeye gittik. Şeyh (k.s.), zâviyede vaazla meşgûldü. İçeri girdiğimizde Şeyh: "Bir talebe ki ikindi namazından başlayıp yatsı namazına kadar bir şey yerse, eğer o şeker kamışı olursa, veya başka şey, onun yüreğinde siyah bir nokta bulunur ki bir gün hiç olmasa onun o yüreğinden kalkacak." diye buyurdu. Bunu dedi ve kalktı. Ayakkabısını giydi ve mübârek yüzünü bize yöneltip: "O birkaç şeker kamışı için bu zahmete değer mi?" diye buyurdu.

Şiir

Eğer iyi doktor perhîz vermezse
O zaman hastanın ilacı nasıl etkili olacak

Hikâye: Mevlânâ Hacı Hâfız Serâvî[80]diyor ki Kadı Mensûr Serâvî (rh.a.) dedi: Gidelim ve Şeyh (k.s.)'i görelim ki kimdir ve ilimden ne kadar biliyor. Şeyh (k.s.)'in huzûruna varınca, Şeyh "Evet, evet sınamağa gelmişler ki baksınlar biz ne kadar biliyoruz" diye buyurdu. Kadı Mensûr bu sözü duyunca bağırıp tevbe etti.

Şiir

Onun hükmü yürek defterine sırlar şifresidir
Onun Hakk dâvetine yeminli tanıklığı vardır

---

79 Ç: عوض

80 K: Mevlânâ Hacı Serâbî; Ç: "Hâfız" lafzı yok.

Hikâye: Mevlânâ Ali diyor: Bir gün Hacı Amûle Şeyh (k.s.)'in halvet kapısında durmuştu. O: "Dervîşler için sadaka almazsan, içeriyi birini sokma." diye buyurdu. Ben gittim, rüyâmı söyledim ve bir şey vermedim. "Bu âriflerin kapısıdır, hâkimlerin değil." dedim. Gece olunca rüyâmda fare gördüm. Bir günde iki rüyâ diyemezdin. Üçüncü gün gittim ki rüyâmı diyeyim. Gördüğümden hâlâ bir şey dememiştim ki: "Bir kovanda ya da bir yerde fare olsa oraya bir şey koyamazsın." diye buyurdu.

[689] Şiir

Yürek gücü sahibi olmak için doğruluk deposu olman gerek
O bâtınî dertden arınmış olur

Hikâye: Hâce Abdullâh dedi: İbrâhîm Ahenger Erdebîlî'den duydum ki o dedi: Rüyâmda gördüm ki Şeyh (k.s.) çok büyük süvâri ordusu ile gidiyordu. Tüm hulefâ ve mürîdler hepimiz Şeyh'le Kâbe'ye doğru gidiyorduk. ânsızın Hümâ kuşu göründü ve tüm mürîdler ve hulefâ onun peşinden at koşturuyor, Hümâ kuşunun gölgesi altına giriyorlardı. Ben Şeyhin yanında duruyordum. Şeyh (k.s.): Sen Hümâ kuşunun gölgesi altına gitmiyor musun?" diye buyurdu çabucak cevap verdim "Benim Hümâ kuşum sensin. Ben senin gölgenin altında gelirim." Şeyh, bunu duyunca: "Benim yanıma gel." diye buyurdu. Onun yanına gittim. Şeyh mübârek elini getiriyor, beni tutuyor ve: "Bak" diyordu. Bakıyordum. Ben de matlûbumu görüyordum.

O durumdan çıkınca Şeyh (k.s.)'in yanına gittim ve selâm verdim. Cevap verdi ve ben konuşmadan önce: "İbrâhîm, halvete gel." diye buyurdu. Halvete gittim. "Niye hümâ kuşunun gölgesi altına gitmedin?" diye buyurdu. "Benim hümâ kuşum sensin. Ben, senden başka hümâ kuşu tanımıyorum." dedim. "O seni tutan matlûbuna vardıran kimse, Şeyh Zâhid'in sıfatıydı." diye buyurdu.

Şiir

Hümâ kuşundan dolayı başıma gölge düşünce
Mûrâd mülkünde pâdişâh oldum

Hikâye: <Hâce Abdullâh dedi ki>[81] dedi: Pîre Bahâüddîn Sâbûnfurûş dedi: Bir süre benim işim için Pîre Ahmed'le -ki müellifin amcasıdır- birlikte konuşuyorduk. Üstü kapandı ve hiç bilmedik ki neden nedir ve bu hayret içerisinde perîşândık.

[81] Ç: yok.

Şiir

Pervâne mumun nûru ile yanar
Biz hicâb otuna yandık

Günlerimiz dertli geçiyordu
Geceleri dertten[82] *dolayı uyamıyorduk*

[690] Bir süre sonra Pîre İzzeddîn (rh.a.), Mahmudâbâd'dan bize mektup gönderdi. Orada yazıyordu ki "Siz dükkandan <Pişmiş kelle almışsınız>[83] ve yemişsiniz. Şeyh bu nedenden dolayı size incinmiş, o yüzden sizin işiniz rast gitmiyor. Şeyh'in yanına gitmeniz ve insaf vermeniz gerekir tâ ki sizin işinizden hicâb kalksın".

Şiir

Yürek güneşi senin vilayetinden (sahipliğinden) tozlanmıştır
O yüzden yaşam senin gündüzlerini karartır

Bunu anlayınca gecenin yaklaşık iki hissesi geçmişti. Şeyh (k.s.)'in halvetine gelip ve insaf kapısında durduk. O saatte yağmur yağıyordu. Hacı Ali Horasânî ki Şeyh'in hâdimiydi. "Kimdir ki burada insâf veriyor?" dedi. Şeyh "Girsinler, yağmur yağıyor." diye buyurdu. Halvete gittik. "İzzeddîn size Mahmûdâbâd'dan haber vermeseydi, sizler haberdâr olmayacaktınız. Sizi bağışladım. لاَ تَثريب عَلَيكم الْيَوْم" diye buyurdu. Bize yuvarlak bir ekmek verdi. Biz ikimiz de başımızla: "Bu yuvarlak ekmeği Pîr İzzeddîn'e gönderelim." dedik. Derhal Şeyh (k.s.): "Bunu siz yiyin." diye buyurdu. Bir başka ekmeği bizim elimize verip "Bunu Pîre İzzeddîn için gönderin." dedi. Şeyh (k.s.) yanından çıktığımız zaman işlerimiz ve sorunlarımız çözüldü.

Şiir

Yıldızın ışık parlaklığından dolayı o sahip, gamları çözdü
Karanlık gece sona erdi ve mutluluk sabahı yüzünü gösterdi

Hikâye: Pîre Bahâüddîn Sâbunfurûş dedi ki her zaman ki gibi rüyâmı, Şeyh (k.s.)'e anlatmak için yanına gidiyordum. Utanma ve korku içimi sarıyor, beni sıkıntıya

---

[82] K: شبهاز اَلَم

[83] L: <کلّه پز سر خریدید>; K: <سر کلّه پز خریدید>

sokuyordu. Bir keresinde içimden "Ne olurda ki Şeyh, bana bir yol gösterseydi de bu duruma düşmeseydim." diye geçirdim. Bu fikri edince, Şeyh: "Bahâüddîn, sen buraya gelince utanıyorsun. Bundan sonra, eğer bir rüyân varsa gel ve benim karşımda dur tâ ki senin o problemin çözülsün." diye buyurdu. Ondan sonra, Bahâüddîn böyle yapıyor ve her ne problemi varsa halloluyordu. Hemen Şeyh (k.s.)'in karşısında duruyor, problem çözülüyordu.

[691] Şiir

Yürekte yazılmamış sayfaları okuyor
Okumamış dersi yürek sayfasından okuyor

Hikâye:[*84] Hâce Abdullâh dedi ki babam Pîre İzzeddîn (rh.a.), Mahmûdâbâd'ta idi. Âlimlerden bir grup yanındaydılar. Berât gecesiydi. "Berat namazı yüz rekattır kılmak gerek." dediler. Pîre İzzeddîn (rh.a.) <dedi: Âlimler böyle diyorlar>[85] -o gece yüz rekat kılmasınlar. Sâhip olduğu güce hicâb geldi ve bir müddet hicâbta kaldı. Nedenini bilmiyordu.

Bir süre sonra gece inledi ve içinden Şeyh (k.s.)'den yardım istedi. O gece Şeyh (k.s.)'i rüyâda gördü ve: "Senin hicâbın, Berât namazını yüz rekat kılmamaktır. Git ve o namazı kaza olarak yerine getir tâ ki o hicâp senden kaldırılsın." diye buyurdu. O durumdan kendine gelince, Berat namazını yüz rekat olarak kaza etti. Tekrar o hicâp kaldırıldı ve eski güce kavuştu.

Pîre İzzeddîn, oradan Erdebîl'e gelince Şeyh (k.s.)'in huzûruna geldi. Halbuki ona bakınca söyledi: "İzzeddîn, muhlisleri nâfileye, özellikle âdâb[86] veya müstehâb şeyler veya mesnûnât[87] götürür. Ancak şeyhin yüreği seni kurtardı." diye buyurdu.

Şiir

Devran kutupları ekvator hattı üzerinde dolaşır
Tâ ki pergel adımı her zaman sabit olsun

[*84] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (171) no'lu açıklama.

[85] Ç: < > arası yok.

[86] H, L, K: به ارباب

[87] Ç: فخاصه باداب دانشمندان

<Dar çerçeveden herkese bakarsan>[88] *ondan kıl çekmez*
Veya söz yüzünden onun üzerine toz oturmaz

Hikâye:[89] Pîre Şirvânşâh Mûzedûz dedi: Rüyâm da, beni cennete götürdüklerini ve tüm cenneti dolaştırdıklarını gördüm. Bir ses duydum ki bana: "Şirvânşâh, Firdevsî sen misin?" diye sordular. **[692]** Sabahleyin Şeyh (k.s.)'in yanına gelince Şeyh: "Şirvânşâh, Firdevsî sen misin?" diye buyurdu. "Şeyh ne derse odur." dedim. Şeyh: "Cennette duyduğun için öyle olsun." diye buyurdu.

Şiir

Bu riyâzattan dolayı ki herkes lütuf kokusu aldı
Onun safâ esintisi,[90] *Firdevsî rüzgarına dönüşür*

Hikâye: Pîre Mahmûd Seferîçî dedi: Bir gece rüyâmda beni cennetten geçirdiklerini gördüm. Cennetlerin süslerini görünce, oraya inmek istedim. ânsızın Şeyh (k.s.)'in çıktığını gördüm. Çıktı, ancak sipâhîlerin elbisesini giymişti ve çok hızlıydı. Bana bağırdı ve enseme tokat atıp: "Ey suçlu! Tâlib olmaya duyarlı ol. Yaratmanın kendisi parazittir." diye buyurdu. Sabahleyin Şeyh'in huzûruna gittim. "Taleb böyledir. Tâlibin, başını Allah'tan başka kimseye eğmemesi gerekir. Ancak, Allah'tan başka kimseye baş eğen kimsenin cezâsı öyle bir tokattır." diye buyurdu.

Şiir

Himmet-i âli eğer kendin, küçük varlığa baş eğerse
Edeb tokadı yüzüne değip utanacaktır[91]

Hikâye: Mahmûd Seferîçî dedi: Bir keresinde çok ilginç rüyâ gördüm. Kendi kendime hayal ettim ki böyle güce kimse sahip olmamıştır. Kalktım ve Şeyh'in yanına gittim. Şeyh beni görünce: "Mahmûd bir rüyân mı var?" diye buyurdu. "Evet" dedim. "Önce müslüman ol sonra söyle." dedi. "Ne yapıp kâfir olmuşum ki müslüman olmam

---

88 Ç: < > arası yok.
89 Ç: Bu hikâye yok.
90 H, Ş, K: شود نشيمن روحش
91 H, K: فرو

gerekir?" diye sordum. "Senin tasavvur ettiğin küfürdür, muâmele (güç, iman) değil." diye buyurdu. Derhâl beni o hâlden geri getirdi. Kendimi öyle gösterdi ki sanki müslüman değildim."

Şiir

Onun saçının, dinsizlik gecelerinin karanlığı cânımı aldı[92]
Aydınlık gün[93] *îmân nûru verdi yeniden bana*

[693] Hikâye: Pîre Bahâüddîn Sâbûnfurûş dedi: Bir süre işten kaldım. Öyle ki koşturmaktan bir şey çıkmadı ve gecenin iki hissesini bile ihyâ edemedim. Şeyh (k.s.)'e velâyet nûru ile mâlûm oldu. Beni çağırdı ve: "Bahâüddîn, bir süre oldu ki işinden gücünden kaldın. Kalk da Gîlân tarafına yolculuk et." diye buyurdu.

Kalktım ve Şeyh (k.s.)'in fermânı ile Gîlân tarafına yola çıktım. Ormana vardığım zaman bir grup insanın küçük bir ağacı bir yerde kestiklerini ve yaktıklarını gördüm. Oradan geçtim, eve geldim, abdest aldım ve iki rekat namaz kıldım. Şeyh (k.s.)'in geldiğini gördüm. "Bahâüddîn! geri dön sana bugün tenbîh ettiğim yeter." diye buyurdu. Şeyhi zâhirde muâyene de görünce, sabahleyin kalktım ve tekrar geri döndüm. Şeyh (k.s.)'in huzûruna vardım "Bahâüddîn, o ağaçları kestiklerini ve yaktıklarını gördün mü?" diye sordu. "Evet" dedim. "Tâliblerin hâli öyleydi. Eğer senelerce çalışsalar, ancak biraz boşta kalınca ve işten durunca, öyle alçak ve kötülüklerle dolarlar ki o yer boşta kalmıştı. Ağaçlar meyve getirmişler. Kesip ve yakmak gerekir. Gördüğün ve bildiğin için boş durma." diye buyurdu.

Şeyh (k.s.) bu sözü dedi ve işle meşgûl oldu. Tekrar kendi hâlimi gördüm ki o ağaçlar gibi içim de kökünden vurulmuş ve dalları kesilmiş. Şeyh'in geldiğini gördüm. Orada ateş yaktı. Tamamı yandı, öyle ki hiç kalmadı. Ondan geri kalınca Şeyh'in huzûruna vardım. Beni görünce, hemen: "Bahâüddîn, senin teveccüh etmen ve yaptıklarının pîr tarafından yakılmaması gerekir." dedi.

---

92 H: عالم گرفت; L: حالم گرفت

93 S: رویش

Şiir

Erkeğin işinde gayret eli gerek
Tâ ki sulukta tozları silsin[94]

Eğer yer insan (çamur) için yürek yakarsa
Her dikenin dibine bir çiçek dalı getirsin

Hikâye: Pîre Yûnus, Pîre Muhammed Kabâğlûyî'den[95] anlatıyor. O da Pîre Muhammed Dârûrî (rh.a.)'den anlatıyor. Bir keresinde Şeyh (k.s.) bana rüyâmda, Tebrîz'e gitmem gerektiğini işâret etti. Şüphelendim. Çünkü kıştı ve soğuktu. Tekrâr işâret etti. Üçüncü kez oldu ve elini **[694]** mübârek sakalına koydu ve sinirlendi. Bunu görünce ayağa kalktım ve Serâv şehrinde Şeyh (k.s.)'in huzûruna vardım. Beni görünce hemen: "Pîre Muhammed! Üç kez işâret etmeyince kabûl etmiyorsun değil mi?" diye buyurdu. "Evet, ancak niye sinirlenip elinizi sakalınıza soktunuz?" dedim. "Evet, çünkü birinci ve ikinci işâreti kabul etmedin, çâresiz olarak üçüncü işâret sinirlenmeyi gerektiriyor." diye buyurdu.

Şiir

Eğer apaçık şahlara su ve çiçek hükmü var ise
Bizim şâhımızın hükmü cânlar ve yürekler üzerindedir

Hikâye:[96] Hacı İsrâîl Şerefâbâdî Germrûdî diyor ki Şeyh (k.s.)'in bendeliğine gitmiştik. Birisi <Davud isimli Ocan'dan>[97] yüreğinin içinde <Şeyhin makâmını>[98] inkâr ediyordu, bizimle yola çıkıp, yoldaş oldu. Ancak bizimle arkadaş olmuyordu. <ve diyordu ki "Buhârâ'danım ve Mevlânâ Şemseddîn[99] diye meşhûrum> "Eğer sizin Şeyhin kerâmeti olsa derhâl ki zâviyeye yetişirdik. Bizim için başlangıç olarak bal getirir, sonra bir ekşi yemek (turşu) getirir ve ondan sonra Lâ ilâhe illallâh diyecek ki <bu kelime de kelâmullâhdandır>[100] niye bu bir kelimeyi almışlar, bana teselli olarak da bunun açıklamasını yapsın." dedi.

---

94 K: سرد

95 Ç: محمد قباعلوی

96 L: Bu hikâye yok.

97 S, Ç: < > arası yok.

98 H: <لطیفه>; Ç: yok.

99 H, Ş, K: < > arası yok.

100 Ç: <چون این هم از کلمات قرآن است>

Şeyh (k.s.)'in bendeliğine vardık oturunca: "evvelâ Mevlânâ için bal getirin." diye buyurdu. Sonra "Bize pişirdiğiniz o ekşi yemeği getirin." diye buyurdu. Sonra "Mevlânâ, bu Lâ ilâhe illallâh zikri ki Cebrâîl, Hazret-i Hakk Teâlâ'dan Peygamber (salavâtullâhi aleyhi ve selâmihi)'e getirdi. Ondan başlayarak tâ bizim şeyhimize ve biz de Allah ü Teâlâ'nın kullarına arzetmişiz. Eğer kişi bu ihlâs kelimesi ile yüreğini temizlerse, üstâdın terbiyesi ve îmânının ışığı ile mümkün olur ve dili Allah ü Teâlâ'nın zikrini demeğe akmaya başlar ve son vakit dili Allah ü Teâlâ'nın zikrince olur". O Mevlânâ bunu duyunca kalktı ve Şeyh'in mübârek ayaklarına kapandı. **[695]** Tevbe edip mürîd oldu.

Şiir

Bu şâhın prizmasından dolayı yüreği ferman dinlerse
Akan defîne yüreğinden elleri ile sırlar getirir

Hikâye:[101] Pîre Maksûd el-Verzî Erdebîl'de anlattı: Pîre Mevlânâ Şerefeddîn Osmân, Tebrîz'den tahsîlden döndü. Çok tahsîl görmüştü ve Şeyhi inkâr ediyordu. Babası öğüt veriyordu ancak kabûl etmiyordu. Ondan sonra babası ile birlikte: "Şeyh'in huzûruna gidelim" dediler. Yine babasıyla "Şimdi, Şeyhin yanına gidiyoruz eğer bize biri yeşil, öteki mavi iki külâh, ondan sonra bize bal verirse bu onun velâyet ve kerâmetlerindendir" diye düşündüler. Babasına "Ben bunu istedim sen ne istiyorsun?" dedi. Babası: "Ben yaşlı bir erkeğim sıcak bir yer istiyorum." dedi. Şeyh (k.s.)'in huzûruna vardılar Şeyh: "Gidin ve Şerefeddîn Osmân için külâh getirin ki tahsîl görmekten geliyor." diye buyurdu. İki şapka getirdiler, biri yeşil öteki mavi. Ondan sonra bal getirdiler. Ondan sonra: Pîre Ömer'i sıcak bir yere götürün ki o yaşlı erkektir." diye buyurdu. Kalktılar, Şeyh'in mübârek ayağına kapandılar ve tevbe ettiler.

Şiir

Yüreklerin içini okuyan ilimden birkaç kelime söz etti
Onun yüreğini ipe çekti

Hikâye: Pîre Celâleddîn Germrûdî dedi: Germrûd'un melikleri ve sûfîleri Şeyh (k.s.)'in huzûruna gidiyorlardı. Yolda tâlibler birbirlerine diyorlardı ki Şeyh'in huzûru-

[101] L: Bu hikâye yok.

na varırsak eğer sûfîler tarafından söz açarsa rûhânî âlemde, melikler tarafından açarsa o zaman da nefsânî âlemdedir.

Şeyh'in huzûruna vardığımız zaman, mübârek yüzünü meliklere yöneltti ve: "Külâh getirip meliklerin başına koyun." diye buyurdu. Yürekleri şüpheli ve îtikâtsız olanlar düşünüyorlardı ki Şeyh hâlâ bu tarafı tutuyor. Şeyh (k.s.), konuşmaya başladı ve yüzünü onlara yöneltip: "Çoban sürüye girerse ekmeği köpeğe mi verir yoksa koyuna mı?" diye sordu. "Yok, **[696]** köpeğe verir." dediler. Ondan sonra: "Ekmeği, köpeğe vermek gerek ki koyunları korusun." diye buyurdu.

Şiir

Yüreği kederli görenler
Yüreğin sırrından bir doğruluk meseli duydular

Hikâye: Pîre Ya'kûb babası Emîr Ali'den anlattı: Şeyh (k.s.)'in huzûrundaydık. İçimden "Bizden önceki büyükler bazı konuları, bazı şiirler, gazeller ve bazı sırlardan yazmışlar." diye geçti. Şeyh (k.s.) için bunlar velâyet ışığı ile belli oldu. Mübârek elini sakalına koydu ve: "Evet, Evet" talebelerin gönlünden geçiyor ki bundan önce ki zamanlar pîrler makâlât demiş, gazel demiş ve sırlar demişler. Ancak bu dönemin pîrleri hikmet diyorlar. Hikmet, her üçünden daha iyidir. وَمَنْ يُؤْتَ[103] الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا[102] [*Kime de hikmet verilirse, muhakkak ona pek çok hayır verilmiş demektir.*]" diye buyurdu.

Şiir

Yüreğin madeninde hikmet cevherine
Eşit olmak için şâhların tâcı gerek

Hikâye: Ahî Mîrmîr dedi: Tebrîz'in binâlarından birinde yüzü sûfîleri anımsatan bir bilginin huzûruna vardım. Bir zaman onun huzûrunda oturdum. Sözlerinin hepsi güzeldi, tatlı dilli bir adamdı. "Kimin mürîdlerindensin" diye sordum. "Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in mürîdiyim." dedi. "Şeyh'in huzûruna nerede vardın?" diye sordum.

---

[102] Bakara 2/269.

[103] Ç: یوتی

Dedi ki Erdebîl'e bir yolculuk için gitmiştim. Elbisemi değiştim ve iki kulaklı siyah[104] bir külâh başıma taktım ve zâviyede üç gün oturdum. Üç günden sonra zâviyenin dervîşlerine: "Ben ilim adamıyım ve yolcuyum. Sizden hiç biriniz bana iltifât etmediniz" dedim. Tam bu sözü söylerken bir hâdim geldi ve "Şeyh, seni istiyor" dedi. Beni Şeyh'in huzûruna götürdü. Oturunca Şeyh, bana baktı ve dedi: "Mevlânâ, önce evde lamba yakmak gerek ki ev aydınlansın. Birisi girince evin yakınını görür, ev karanlık olursa, kendi suçunu başkasına yükleyemez." dedi.

Şeyh'in mübârek ayağına kapandım ve tevbe ettim. Benim irâdetimin nedeni, bana Şeyhin şeref vermesidir. **[697]** Ben, zikir ile meşgûl oldum. Nice ayrılık var ki birlikteliğe neden oldu.

Şiir

O yanar lambadan, ışık aldım
O ilâhî nûrdan, yüreğimin mumunu yaktım

Hikâye: Ahî Mîrmîr diyor ki bir gün Selmâs şehrinde Pîre Abdüsselâm'ın zâviyesinde, Pîre Yûsuf'un huzûrundaydık -ki sûfî giysisi ile meşhûrdu- vardık. Anlattı: Hacı Dâştâr, Mevlânâ Tayyib ve Hacı Muzaffer ile birlikte Şeyh (k.s.)'in ziyârete gidiyorduk. Yolda Mevlânâ Tayyib: "Benim Şeyhe üç imtihânım var. Birincisi, ben gizleneceğim ve beni arayıp bulmasını isteyeceğim. İkincisi bana imâmette işâret etsin. Üçüncüsü de, kendi mübârek teninden bana bir elbise giydirsin." dedi.

Şeyh (k.s.)'in huzûruna vardık. Ashâbın tümü Şeyhin elini ve ayağını öptüler. Mevlânâ Tayyib gitti, zâviyenin arkasındaki arkda oturdu ve kendini gizledi. Halk hepsi ziyâret ettikten sonra, Şeyh herkese baktı, hizmetçiye işâretle "Bu ark'ın arkasında o bilgin oturmuştur. Onu da getireceğin serviste hesapla." diye buyurdu. Hizmetçi gidip onu topluluğun huzûruna getirdi. Geldi, el öptü ve oturdu. Şeyh, zâviyede akşam namazına kadar oturdu. Namaz vakti olunca Şeyh, ona "kalk ve imamlık yap." diye işâret etti. Tayyib öne gitti, el kaldırdı ve namaza başladı. Şeyhin korkusundan sustu ve Fâtihayı unuttu. <çaresiz kaldı. Yüreğine ve hatırına geldi ki bu şaşırtıcı durum Şeyh'in velâyeti ve o korkusundan dolayıdır.>[105]

---

[104] Ç: کلاهی سیاه

[105] H, L, K, Ç: < > arası sonraki beytin ardından gelmiştir.

Şiir

Her kimin yüreği levh-i mahfûzda, ümmü'l-Kitabta ise
Onu böyle imtihan eder zâmmu'l-kitab olur

Sonra Şeyh, sağ kolunu, Tayyib'in sol omzuna indirdi. Derhâl Fâtihayı hatırladı ve namaz kıldı. Namazdan sonra şeyhin ayağına kapandı. Sonra Şeyh (k.s.) mübârek vücûdundan kendi cüppesini çıkarıp ona giydirdi.

[698] Şiir

Kişi büsbütün düşüncelerinden arınmazsa
Bizim pazarımıza, müflis ve parasız[106] *giremez*

Belki aşıklık diyarında pergel gibi
Bir hat çizsin ve bize yakınlaşsın

Hikâye: Ahî Mîrmîr dedi Pîre İsmâîl Serâvî'den duydum ki: Çûpân[107] Şeyh (k.s.)'in huzûruna geldi <Meliku'l-Ubbâd Kürdî>[108] İbrâhîm zâviyenin müteberrike kapısında durmuştu. Bulkadr isimli arkadaş Emîr Çûpân'ın sevdiği kişilerdendi. İstiyordu ki Pîre İbrâhîm'in izni olmadan küstahça zâviyeye girsin. Pîre İbrâhîm, elini Bevalkadr'in göğsüne koydu ve onu attı. Bevâlkadr, yaklaşık on gez uzağa gitti ve arka üstü yere çakıldı. Kalktı, zelîl ve utanmış bir şekilde başka tarafa gitti. Ben içimden: "Bu durumu Şeyh'e bildireyim ki Pîre İbrâhîm'i bu yaptığından alıkoysun." dedim. Tam bu fikirdeydim ki Şeyh (k.s.), zâviyenin kapısından dışarı çıktı. Derhâl mübârek gözüyle bana bakınca: "İsmâîl, İbrâhîm'i ayıblama. Her kim ârif saltanatını görmüşse,[109] onun yüreği hiç kimseden korkmaz." dedi.

Şiir

Her kim sultânın saltanatını görse
Onun kapısının dilencisinden ne zaman korkar?

---

106 K: مفلس آیین تا نیاید

107 K: + طاب مثواه

108 Ç: yok.

109 K, Ç: + بود

Hikâye: Ahî Mîrmîr, Üstâd Hasan Hayyât Tebrîzî'den anlatıyor ki o gün ki yeni tevbe etmiştim.[110] Âniden yolculuğa karar verdim. Şeyh (k.s.) hazretlerinden izin istedim. "Tevbenin üzerinde dur ve haram lokma yemekten sakın." diye buyurdu. Tevâfuken orada bir kuyumcu beni evine götürdü, bana bir elbise verdi ve sofrayı getirdi. Ben elimi ona uzattım ve iki, üç lokma yedim. O evde uykuya daldım. Şeyhin sinirli bir şekilde geldiğini gördüm. "Tutun bu iti ki murdar yemiştir, karnını sökeyim." dedi. Ben korkudan **[699]** uykudan uyandım ve oradan başım ve ayağım çıplak kaçıyordum tâ ki Şeyh (k.s.)'ye vardım. Ayaklarım param parça olmuştu. Şeyh bana nazar edince: "Evet, ölesice seni! Gittin, haram lokma mı yedin?" diye buyurdu.

Şiir

Bizim şeyhimizin her yere gitmeye yolu vardır
Bizim bilen gönlümüz tüm sırları biliyor

Hikâye: Zeynüddîn'in oğlu Mahmûd diyor ki Fakîh Süleymân Perâhînî dedi imtihân için Şeyh (k.s.)'in yanına Terk köyüne gittim. Şeyh Terk'ten çıkarken Kenduvân'ın halkı onu karşıladılar, kızarmış et ve pek çok nimet getirdiler. İçimden "Eğer Şeyh, bu kızarmış etlerin tamamını bana verse ve dese Fakîh Süleymân, bunu eşin ve çocukların için eve götür, o zaman ben tam emîn olurum ki o âriftir." diye geçirdim. Derhâl Şeyh (k.s.), hizmetçiye: "O kızarmış etlerin tamamını Fakîh Süleymân'a verin ki çoluk çocuğu için eve götürsün." diye buyurdu. Benim o inkârım, îtikâda çevrildi.

Şiir

Bâtın, kişinin içine hâkim olursa
Onun etkisi zâhirde de görünür[111]

Hikâye: Pîre Ivez Cûhendîrî diyor ki bir kez zâviye köyünün halkı ile Şeyh (k.s.)'in huzûruna gittik. Halk yolda düşündü ve: "Eğer Şeyh bize pirinç,[112] bal ve balık verse çok iyi olacaktır." dediler. Kutsal zâviyeye gittik hizmetçiye bizim için pirinç, bal ve balık getirmesini işâret etti.

---

[110] Ç: روزی که توبه کرده بودم

[111] L: Farsça beyit yok.

[112] H, L, Ş, K: pilav.

Şiir

Onun dâvet sofrasında herkesin bir arzusu var
Ancak herkes gönlünce bulur

Hikâye: Pîre Emînüddîn diyor ki Hacı İsmâîl Kezreî[113] dedi: **[700]** Bağda bir dönem halvete girdim ve çok riyâzat çektim. Kendi kendime: "Benim gördüğüm işi hiç kimse görmemiştir." diye düşündüm. Şeyh (k.s.)'in huzûruna yetişince zâviyede her çeşit sözü diyordu. Bense: "Ben bu sözlerin lâyığı değilim." diye kabûl etmiyordum. ânsızın mübârek yüzünü bana yöneltip: "Hacı İsmâîl git de kendini sat. Eğer kendini satarsan Allah, seni zelîl ve rezîl eder. Çeşme suyunu alma, Ceyhûn suyunu al ki alırsan ne çok olur ve ne az. Yânî Hacı İsmâîl, sen çalış <ve çalışmak için gayret et.>[114]

Bunu duyunca: "Allahü Ekber! Bunun gibi bir insanla yaşayayım, ki ben Kezre'de[115] olayım, O, Erdebîl'de olsun ve benim orada yüreğimden geçeni burada bilsin." dedim.

Şiir

O adamın oyununda ne yapmak olur ki
Bir zar atar ve tüm kapıları kapatır

Hikâye: Pîre Mahmûd diyor ki o zaman, kardeşim Mevlânâ Zeynüddîn münkir idi, Sûrlak'tan gitti. Şeyh (k.s.)'e vardım.[116] Şeyhin o saat mübârek elinde bir asâ vardı. Mevlânâ Zeynüddîn, o asâya bakınca içinden: "Ne olurdu ki Şeyh o asâyı bana verseydi." diye geçirdi. Derhâl Şeyh (k.s.), yüzünü Mevlânâ Zeynüddîn'e yöneltip: "Mevlânâ Zeynüddîn, bu asâyı al o vakit ki minber üzerine gidiyorsun senin elinde olsun." diye buyurdu. Bunu görünce inkârı, îtikâda çevrildi. Öyle ki dünyadan ayrılacağı ân cemâate: "kalkın, Şeyh ziyâretime geldi" dedi. Ve vasiyet etti ki "Ey cemâat Şeyh'e îtikâddan yüz çevirmeyin ki ben çok kötü inkâr ediyordum. Allah'a şükürler olsun ki anladım bu yol hak yoludur ve şimdi yardım ediyor."

---

113 K: کرزی ; Ç: کزه ری

114 Ç: < > arası yok.

115 H: کذره ; K: کزه

116 L, K, Ş: vardık.

Şiir

Onun asâsından, Kur'ân mucizesi olduğunu biliyordum
Onun beyzâ elinden îmân nûrunun mumunu buldum

Bu ağır vaktin zorluğundan korkuyordum
Onun yardımından işlerim kolay ve rahat oldu

Hikâye: Pîre Şirvânşâh diyor: Erdebîl tarafına gidiyordum. Bir Tâlişi **[701]** kavveller grubu ile gelirken gördüm. "Nereden geliyorsunuz?" diye sordum. "Erdebîl'-den" dediler. "Şeyh'e vardınız mı?" dedim. "Evet. Biz Şeyh hazretlerine gittiğimiz için yolda dedik ki huzûruna vardığımızda farsça söyleyelim ki Şeyhi harekete getirelim." dediler. Zâviyeye gidince biz Şeyh'in huzûrunda okumaya başladık ve bir şeyler dedik, Şeyh vücûdunun bir tarafına eğilip, eğri oturdu. O ân öyle bir hâle geldi ki, biz zâviye söküldü ve ağaçlar kırıldı zannettik. O korkuyla dışarı çıktık. Biraz geçince bakıp gör-dük ki zâviye yerindedir. Ne ağaç kırılmış ne de başka bir olay çıkmış. Hayret ettik ve tekrar Şeyh'in huzûruna gittik. Şeyh bize bakıp: "Bizim dâvetimize gelmiştiniz ki, "Biz Şeyhi harekete getirelim" Bir kere yan tarafa eğildiğim için bu duruma düştünüz. Eğer hareket etseydim, sizin durumunuz, ne olurdu? Bu kadarına dayanamazdınız." dedi.

Şiir

Sevgilinin saçı sabâ rüzgarını harekete geçirince
Nasıl seven canları ayaklandırır

Eğer o yüksek selvi kendini çimene düşürürse
O boydan binlerce defa kıyâmet kopar

Hikâye: Pîre Seyfüddîn[117] Türkî diyor ki Şeyh (k.s.)'in huzûruna varınca, Ben: "Eğer Şeyh gerçekten ârifse herkesten önce benim elimi tutmalı." dedim. Gittiğimizde seksen kişiydik ve Şeyh, zâviyede oturmuştu. Bir kimsenin elini tutup Şeyh'in yanına götürdüler. Şeyh: "Falan kes, ileri gel" diye buyurdu. İleri gittim daha ileri. Bana el verdi. Onun mübârek elini tuttum ve tevbe ettim. Bana: "Pîre Seyfüddîn her ne istersen var." diye buyurdu.

[117] K: پیره یوسف الدّین

Şiir

Onun aşk yolunun kumarbazları ayın üzerinde oyun oynuyorlar
Onun âşıkları tüm isteklerini elde ederler

Hikâye: Pîre Maksûd Kenduvânî diyor ki kendi babası Pîre İlyâs'dan duydum ki Şeyh (k.s.), Bağdat'tan dönerken Kenduvân'ın yakınına vardı Mizeçîn'de, Lâğerî adıyla meşhûr Ahmed Şâh diye biri fâiz alırdı. O Ahmed Şâh kendi kendine eğer **[702]** Şeyh (k.s.), bir elma alsa ve "Bunu Ahmed Şâh Lâğerî'ye verin" diye işâret buyursa ben fâiz yemeyi[118] bırakırım. Derhâl Şeyh (k.s.), bir elma alıp bir hizmetçiye verdi ve dedi ki "Bunu Ahmed Şâh Lâğerî'ye ver, diyin ki o bâtıl ticâreti terk etsin ve dönsün." Ahmed Şâh Lağerî bunu görünce, hâli değişti. Kalkıp tevbe etti ve durumu iyi oldu.

Şiir

O adama iyi yol gösterdiler
Onun için elmayı gönderdiler

Hikâye: Pîre Maksûd babası Pîre İlyâs'dan anlatıyor: Şeyh'in yanına gidiyordum. Rüknüddîn Kenduvânî (142) bizimleydi. "Eğer Şeyh bize üzüm ve sıcak pirinç[119] verirse, gerçek âriftir." dedi.

Kış mevsimiydi. Müteberrik zâviyeye vardığımızda, Şeyh (k.s.) hizmetçiye: "Rüknüddîn için üzüm getir." diye buyurdu. Tekrar "sıcak pilav da getir" dedi. Gitti ve getirdi. Buyurdu: "Rüknüddîn, dervîşlerden onların şehrinde olan bir şeyler isteyin. Kışın, Erdebîl'de üzüm az olur." Rüknüddîn, Şeyh'in mübârek eline ve ayağına kapandı, yürekten ve candan onun mürîdi ve mu'tekidi oldu.

Şiir

Her dileğin meyvesi onun bağındadır
Ancak onun tüm dallarına nasıl ulaşılır

Saygı için başını el olarak ayağın altına koyarsa
Bunun gibi bir devlet kime nasîb olacaktır

---

[118] K, Ş: دهم

[119] K: pilav.

Hikâye: Pîre Seyfüddîn diyor ki: Şeyh (k.s.)'in yanına gidiyorduk. Gece Humistân[120] köyünde konakladık. Nerîmân adlı kimse oranın tevbe edenlerindendi. "Benim öyle hâlim var ki onu sana desem, sen de Şeyh'e ulaştırsan." dedi. "Benim işim değil." dedim. Abartınca: "Sen kör ve topal değilsin, kendin gel ve söyle" dedim. Benim yanımda üzüldü, gitti ve durumunu Pîre Tâcüddîn'e dedi.

Şeyh (k.s.)'e varınca: "Halvet edin ki sûfîler, rüyâlarını **[703]** desinler." diye buyurdu. Bu zaîf gitti ve konuştu. Şeyh (k.s.), o ân sinirliydi. Pîre Tâcüddîn, gitti ve halvetin âsitânesinde oturdu. O Nerîmân'ın rüyâsını kendine mâlederek anlattı. Şeyh, Pîre Tâcüddîn'in yüzüne tokat atıp: "Canın çıksın. Kendi hâlini o dereye nasıl atmıştın, onu de. Niye bu Nerîmân'ın rüyâsını, Pîre Seyfüddîn gibi duymadın? Sen de onun gibi duymamalıydın."[121] dedi.

Şiir

Biz tüm sınırların ölçü taşıyız
Bizimle sahte mal üstünde pazarlık yapılmaz

Her altına bürünmüş kalıb bizden para almaz (istediğini bulamaz.)
Bu ölçüyle lâyıktır

Hikâye: <Pîre Hâce Zerger diyor ki>[122] Mevlânâ Muhammed Hatîb Nîleg'den duydum ki dedi: Ben bu tâifeyi inkâr ediyordum. Bir gece Şeyh (k.s.)'i rüyâmda gördüm. Bana: "Mevlânâ! Kalk da câmiye gidelim." diye buyurdu. Kalktım ve Şeyhin yanında oldum. Yolda bir yere vardık ki bu taraf ve o taraftan derin çukur gördük ki onun dibi cehenneme varırdı ve Hâviyeye kadar çekilmişti. O korkulu yere varınca çok korktum ve onun korkusundan paniğe kapılıp şaşırdım. Şeyh "Git" dedi. Gidemiyordum ve Şeyh: "Mevlânâ Muhammed geç." diye buyurdu.

Şiir

Yoksul cânların hepsi yorgun ve ciğerleri yaralı
Bu gibi zor bir yoldan kim korkudan önde gider

---

120 Ç: هوستان

121 Ç: "شنیدی"lafzı yok.

122 Ç: < > arası yok.

O zor ve çaresiz durumda elimi üzerime vurdum ve uykudan kalktım. Erdebîl'e Şeyh (k.s.)'in huzûruna geldim. Halvetin kapısından geçince onun mübârek gözleri beni gördü ve: "Mevlânâ Muhammed, sen cehennemin eşiğine gitmeyince bizim yanımıza gelmez misin?" Mâdem rehbersin, niye câmiye çıkan yola götürmedin? İlim talebeleri kendi gözleri ile görmeyince inanmazlar." diye buyurdu.

Şiir

إِنَّ الَّذِينَ نُحِبُّهُمْ قَدْ وُكِلُوا بِعَذَابِنَا أَهْلَ الْغَرَامِ تَجَمَّعُوا[123] فَالْيَوْمُ يَوْمُ عِتَابِنَا

[704] Hikâye: Pîre İsmâîl diyor ki kendi kardeşimle Mugân'dan geliyorduk. Erdebîl'in yakınına varınca hatırladım ki "Eğer Şeyh'in müteberrik zâviyesinin kapısına gittiğimizde, Şeyh falan taşın üstünde durmuş ise ve hâdime bize herîse vermesini işâret etse, Şeyh hak üzerindedir." Zâviyenin müteberrik kapısına vardık, Şeyhi gördük ki o taşın üzerinde durmuştu. Elini öpme mutluluğuna vardığımız için: "Hoş geldiniz" diye buyurdu. Ondan sonra buyurdu ki hizmetçiyi çağırsınlar ve hâdime: "Git ve bu cemâate herîse ver ki dervişlerden herîse istemişler." diye buyurdu.

Şiir

Onun mahzeninde her yürek için bir dilek var
Tâ ki bu mahzenden kim ne arzu ederse

Hikâye:[*124] Pîre Mahmûd diyor ki Mevlânâ Fahreddîn'den duydum ki: Bir keresinde Şeyh (k.s.)'in huzûrunda idik. Benim hatırımdan geçti ki diyorlar "اَيْنَ أَوْلِيَاءُ اللهِ (Allah'ın velîlerinin nerede) keşif ve kerâmetleri vardır. Öyle ki Peygamber (salavâtullâhi aleyhi) bühtan gazâsında mü'minlerin anası[125] Âişe <radiyallâhü anha>[126]'yi kusurlu gösterdiler ve bunu Peygamber bilmedi mi?" (143)

Derhâl Şeyh (k.s.) bana baktı ve "Mevlânâ Fahreddîn, neyi düşünürsün? Peygamber (s..a.v.), Âişe'yi seviyordu ve Allah ü Teâlâ, Peygamber'in yüreğinde. Allah sevgisinden başka bir şey olmasın istiyordu, Allah, Peygamber'in mübârek gönlüne

---

123 L: يجمعوا

*124 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (172) no'lu açıklama.

125 Ç: "mü'minlerin anası" lafzı yok.

126 K, Ç: yok.

hicâb getirdi ki bu sözü Âişe'nin hakkında desinler tâ ki Peygamber'in yüreğinde, Allah ü Teâlâ'nın sevgisinden başka bir şey olmasın." dedi.

Şiir

قَدْ صِيغَ قَلْبِي عَلَى مِقْدَارِ حُبِّكُمْ فَمَا لِحُبِّ سِوَاكُمْ فِيهِ مُتَّسَعٌ[127]

Hikâye:[128] Mevlânâ Abdülhamîd diyor ki Heştrûd'dan bir grup, **[705]** Şeyh (k.s.)'in yanına gelmeyi istedi. Heştrûd'un köylülerinden olan ve tâifenin büyüğü sayılan Kâv Na'le Derkî'nin oğulları Şeyh (k.s.) için sûfîlerin yün elbisesini hazırlamışlardı. Şeyhe gösterince Şeyh, kabûl etti, ancak giymedi. Oradaki bulunan halk merak etti. Derhâl baktı ve: "Yarın Cuma günü giyelim ve büyük câmiye gidelim." dedi.

Ertesi gün büyük câmiye gidince, câmiden çıkınca Ali Kâv'ın oğulları ve tüm halkın sınıfları, yoksul, zengin, câmide hazırdılar. Şeyh âdeti üzere ata binerdi. Bakınca, beyaz yünlü elbise giydiğini gördük. Bizim ve Şeyhin ortasında olan kalabalık yaklaşık bin kişiydi. O cemâat: "Arkadaş! Bizim kalbimiz kırıldı. Çünkü Şeyh yine bizim elbisemizi giymemiş ve ona iltifât etmemiştir." dedi. Ben de bu işten üzüldüm. Biz bu halde iken, birden Şeyh (k.s.) mübârek kolunu sıvadı, mavi olan kolu o beyaz kolun altından bir arşın kadar dışarı çıkardı ve uzaktan bize gösterdi. Öyle ki halkın tümü onu gördü. Onların tesellîsi oldu ve herkes sevindi.

Şiir

وَلَئِنْ كَبُرْتَ عَنِ الْمَلاَبِسِ وَالْحُلَى فَبِكَ الْمَلاَبِسُ وَالْحُلَى مُتَشَرَّفٌ

Hikâye:[*129] Mevlânâ Abdülhamîd diyor ki Heştrûd vilâyetinde idim. Küçük yaşlardayken Şeyh (k.s.)'in huzûrunda bir hutbe okudum. Minberden inince, cuma namazını kıldım, gördüm ki Şeyh, mübârek seccâdesinde Bismillâhirrahmânirrahîm yazılı olarak görünür. Kendi içimden: "Ne garîb, Allah ü Teâlâ'nın adı nasıl Şeyhin seccâdesi üzerinde olur ve Şeyh de, o seccâdeye namaz kılar." diye düşündüm. Derhâl selâm verdi ve: "Bu seccâde üzerinde olan Bismillâh yazısını mı düşünüyorsun?" diye

---

127 L: Arapça beyit yok.

128 L, Ç: Bu hikâye yok.

*129 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (173) no'lu açıklama.

buyurdu. “Evet” dedim. “Götürün seccâdeyi” diye buyurdu. Daha sonra ben o seccâdeye Şeyhin namaz kıldığını görmedim.

Şiir

Levh-i mahfûzdur sanki o yürek ayna gibidir
Gaybların sırları tüm ilimlerin üzerine kazılmıştır

[706] Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn İbn Hâcib diyor ki: Bir keresinde babamla evde oturmuştuk ve bütün çocuklar da toplanmıştı. Âniden evin duvarı sallandı ve evin tavanı hareketlendi. Çok korktuk. Babama: “Bâri, sen Şeyh’in zâviyesine git eğer ev yıkılırsa kadınların üstüne yıkılsın ve sen sağ kalasın.” dedim.

<Babam Pîre Ahmed zâviyeye gitti>.[130] Sabah namazını kıldıktan sonra hemen eve döndü ve bize: “Eve bir şey olmayacak, sağ kalacağız, paniğe kapılmayın.” diye müjde verdi. “Nerden biliyorsun?” diye sordum. Babam: “Zâviye’ye gidince çok üzgündüm ve sıkılmıştım. Sabah namazını Şeyhle birlikte kıldık. Şeyh mübârek yüzünü halka yöneltip beni çağırdı. Halbuki Şeyhin adeti üzere sabah namazını kıldıktan sonra ve işrâk namazını kılmayınca kesinlikle hiç kimseyle konuşmazdı. Derhâl bana dedi, Pîre Ahmed paniğe kapılma ve sıkıntıyı yüreğinden çıkar ki o ev yıkılmaz belki yıllar sonra orayı açarlar. Kalk, bu haberi korku içinde olan çoluk çocuğuna ulaştır.” dedi.

Şiir

Bu Kâbe’nin yanında güven ve huzur da olacağız
Olaylardan uzak ve hâdiselerden uzağız

Hikâye: Şemsüddîn İbn Hâcib[131] diyor ki: Benim ateşim yükseldi. Bir keresinde babam Pîre Halîl’in eline bir halat verdi ki bunu Şeyh (k.s.)’in yanına götür belki mübârek nefesini bu ipe üfürsün tâ ki oğlum inşallah sağlığına kavuşsun. Pîre Halîl onu Şeyh’in huzûruna götürdü. Şeyh (k.s.), onu elinden aldı ve üfürdü. Ancak Pîre Halîl’in yüzüne bakmadı. Pîre Halîl o halatı benim babamın yanına getirdi ve: “Şeyh bu ipi aldı, ona üfürdü ve tekrar bana verdi, ancak nefret edip bana bakmadı. Nedenini anlayama-

130 H, K: <Pîr Ahmed zâviyeye gitti.>; Ç: <Babam zâviyeye gitti.>
131 L, K, Ş: Kadı İbn Hâcib.

dım.” dedi. Babam dedi ki Şeyh (k.s.)’in huzûruna vardığın zaman beni yanına çağırdı ve: “Pîre Ahmed, senin oğlun ateş içinde yansın[132] ve ipi Halîl getirsin?” diye buyurdu. Babam: “Şeyh, oğlum ilim talebesidir. Onun edepsizliğinden dolayı zât-i âliniz incinir diye korktum, gizlemek istedim.” dedi. Şeyh: “Pîre **[707]** Ahmed, gençken senin durumunu ve hâlini biliyordum şimdi ki yaşlıyım senin oğlunun hâlini bilemez miyim?” diye buyurdu.

Şiir

Bizim yüreğimizin sırlı köşelerine girerek
Ezelî ilmiden konular okuyor

Ezelî ilmin[133] *şifreli gayblarını*
Yüreğinin Kur’ân’ından biliyor[134]

Hikâye: Pîre Halîl Urmevî dedi:[135] Babam dört kişi ile Şeyh (k.s.)’in huzûruna geliyordu ve birlikte diyorlardı ki “Eğer Şeyhin kerâmeti olsa, derhâl bize asîde[136] verir.” Şeyh (k.s.)’in huzûruna yetiştikleri ân hâdime dedi ki “tâlibleri bir yere yerleştir.” Gidip yeri ayarladı ve dışarı çıktı. Tekrar geldi, asîde getirdi ve: “Şeyh, benim mürîdlerime verin tâ ki murâdlarına ermemiş dervîşlerin yanından gitmesinler dedi ve bu asîdeyi gönderdi.” dedi.

Şiir

Onun saygınlık huzûrunda ben ve biz murâd sayılıyoruz
Mutluluğu kim elde ettiyse iyi bahtı o kazanmıştır

Hikâye: <Mevlânâ Süleymân Berâyekî>[137] dedi bir gün Hacı saygı için Şeyh için bir misvâk getirdi ve yolda niyet etti ki “Eğer Şeyhin velâyeti olsa bunu kimseye vermez”. Derhâl Hâce Muhyiddîn (sekallâhü rûhahü min tesnîmi’n-naîm) geldi ve: “Baba bu misvâkı bana ver.” dedi. Şeyh (k.s.), cevâbında: “Evlât, Hacı yolda, Şeyh, bu

---

132 Ç: پیر پسرت را باشد

133 Ç: علم ابدی

134 Ş, K: دل می خواند

135 Ç: Pîre Şemsüddîn dedi.

136 K: عقیده

137 Ç: <پرایقی>

misvâkı başkasına vermesin diye niyet etmiştir." dedi. O Hacı derhâl <ki niyetinin yorumunu duydu>[138] tevbe edip mürîd oldu.

Şiir

Yürek yolunun liderleri ki yürek dilinden haberdardılar
O sırlardan dolayı yürekler doğru yol alırlar

[708] Hikâye: Mevlânâ[139] Süleymân dedi bir kere tevbe edenler Erdebîl'den dönüyorlardı. Şeyh (k.s.), hâdime: "Git ve her birine birer tane ekmek ver." diye buyurdu. Hâdim, her birine gidip bir ekmek verdi ki teberrük olarak eve götürürdüler. Bir kimse: "Benim iki eşim var ve bir ekmek." dedi. Derhâl bunu söyleyince Şeyh (k.s.), halvetten çıkıp: "Arkadaş içeriye gir." dedi. O adam içeriye girdi. Şeyh: "Senin iki eşin mi var?" diye buyurdu. "Evet" dedi. "Orada iki yuvarlak ekmek koymuşum" dedi ve gidip bir tane daha aldı.

Şiir

Tüm aileler onun lütuf sofrasında oturdukları için
Biliyor ekmek vermenin sırrını

Hikâye: Mevlânâ Ahmed ve Mevlânâ İbrâhîm Herîzî[140] diyorlar ki bir kere inkâr yüzünden Erdebîl'e geldik ki Şeyh (k.s.) huzûruna gidelim. Bizi hizmetçiler zaviyeye soktular ve ekmek ve haşlamalı buğday getirdiler. Biz de yedik. Ardından birkaç Türk geldi. Onlar için beyaz ekmek ve bal getirdiler. Bu durumu görünce, o inkârımız arttı. Dedik kalkıp gidelim ki burada bir şey yok (bir haber yok) sonunda o gece oradaydık. Sabahleyin kalktık ve yola çıktık.

O gün çok hoş bir gündü ve güneş parlaktı. Şehirden çıkınca hava bulutluydu. Şimşekler ve yıldırımlar çakıyordu. Şiddetli yağmur yağmaya ve sel akmaya başladı. Ne tarafa gitsek sel akıyordu ve geçmeye mecâlimiz yoktu. Dedik bunların hepsi Şeyh'in kerâmetlerindendir. Dönüp Şeyhi analım. Geldik ve tekrar zâviyeye gittik. İkindi

---

138 < > arası "S"de ilâveten gelmiştir.

139 Ç: "Mevlânâ" lafzı yok.

140 L, Ş: تبریزی

namazı vaktiydi. Şeyh (k.s.), gelip namaz kıldı. Sonra oturdu ve mübârek yüzünü halka doğru yöneltip buyurdu: "Ey halk! Bir grup gelmiş, inkâr ediyorlardı. Buraya başka bir grup vardıktan sonra daha inkârcı oldular. Çünkü onlar için bal ve beyaz ekmek yoktu." Bunu duyunca kalktık ve mübârek ayağına kapandık. Tekrar Şeyh (k.s.): "Sizler bilgili ve güngörmüş kimselersiniz. Çok sel, yıldırım ve yağmur görmeseniz geri dönmezdiniz değil mi?" diye buyurdu. Tekrar mübârek ayağına düştük ve özür dilemeye başladık. İhlâslı îtikâdımızdan dolayı tevbe ettik.

Şiir

O hava zulmünden ve nefsimizden dolayı
Onun ay parçası gibi yüzünü görünce aydınlandık

[709] Hikâye: Ahmed Şâh kendi babası İbrâhîm Allâf'tan rivâyet etti ki Zencân şehrinde bir kişiye rastlamış ve birbirleriyle tanışmışlardı. Muhammed İbrâhîm, ona adını sordu. "Sâlih Mağribî" dedi. O da İbrâhîm'e: "Senin adın ne?" diye sordu. "İbrâhîm" dedi. "Nereye gidiyorsun?" dedi. "Erdebîl'e" dedi. "Şeyh Sâfiyyüddîn'i tanıyor musun?" diye sordu. İbrâhîm: "Evet. Her gün onun elini öpme şerefiyle mutlu oluyoruz."[141] dedi. Sonra Sâlih, İbrâhîm'e bir çift ayakkabı (terlik) verdi ki "Bunu Şeyh'e ver ve de ki Sâlih selâm söyledi ve Mağrib'e gitti."[142]

İbrâhîm Erdebîl'e gelip Şeyh (k.s.)'in huzûruna varınca Sâlih'in selâmını verdi. Şeyh, selamını aldı ve derhâl: "O teberrük için gönderdiği ayakkabıyı getir." dedi.

Şiir

Bu defterden bir şey oku eğer bir şey bilmiyorsan
Biz açıklıkta sırlı ilimlerin gizlilerini biliriz

Hikâye: Pîre Ahmed Pernîkî diyor ki Kerze köyünden Alişâh Zerger'in oğlu Muhammed dedi: "Babam Alişâh, dağ koyunun derisinden bir post yapmış ve Şeyh'e niyet ederek bitirmişti. Şeyh'in huzûruna geldi, pustu dışarıda bıraktı ve halvete gidip Şeyh'in elini öptü. Şeyh (k.s.), giydiği kürkü çıkardı, onun önüne koydu ve: "Bizim için

---

141 Ç: مشرف

142 و بگو که صالح می گوید بعد از عرض بندگی که هــمّتی همراه من بدارید که به مغرب می روم

getirdiğin postu niye dışarıda bıraktın? Ki biz üşüyoruz.” diye buyurdu. Gitti ve Şeyh’in huzûruna getirdi.

Şiir

Her hırçın adam ki bizim fabrikamızda yumuşadı
O yumuşaklığından dolayı her yerde arkasındayız

Hikâye:[143] Pîre Ahmed Pernîkî, Mevlânâ Tâcüddîn Hatîb Pernîkî’den anlatıyor ki o dedi: Şeyh (k.s.)’in huzûrundaydık. Haber getirdiler ki Hacı Erdebîlî Hicâz yolculuğundan geliyor. Şeyh: “Kalkın ve karşılayın, ki âşıklardan haber getirmişler.” diye cemâate işâret etti. Hacılar gelince bir, iki gün oldu, Şeyh: “O hacıları çağırın.” diye buyurdu. Onları **[710]** çağırdılar. Onlara dedi ki “Mısırlılar kavmi demiştiler ki size halat verdiler ve korudunuz, saygı gösterip bize kağıt ve teberrük gönderdiler. Siz onları niye saklayıp gizlediniz? Bana Allah âşikâr etmiştir. Ben ne Mısır ve ne demiş ki görmüşüm. Bâri o kağıdı getirin göreyim, o teberrük sizde kalsın.”

Duyunca, kalktılar ve Şeyh’in mübârek ayağına kapandılar. O kağıt ve teberrüğü Şeyh’in huzûruna getirdiler.

Şiir

Bizim ilim yolcumuz tüm şehirleri dolaştı
Hele yürek şehri ise ki orası onun yurdudur

Bizim Bâtınî geleneklerimizi ve geleceğimizi biliyor
Hem de zâhir ve bâtınî remizlerimizi[144] *biliyor*

Hikâye: Mevlânâ Fahrüddîn Nahcüvânî dedi: Şeyh’in huzûrunda Tebrîz’de, Mevlânâ el-Kâmil İdde (rh.a.)’nin evindeydik. Şeyh, sabah namazını kılıyordu. Hâce İdde’nin oğulları Mevlânâ Mes‘ûd ve Cârâllâh da evin kapısında (ayakkabılık kısmında) oturmuşlardı. Onlar, Şeyh (k.s.)’in anlı yalın olarak seccadeye[145] gelmedi diye şüphelenip bu sözü birbirlerinin kulaklarına söylediler. Şeyh (k.s.), namazı kıldıktan

[143] Ç: Bu hikâye yok.
[144] K: و اندر رموز
[145] H, K, Ç: مسجد

sonra Hâce İdde (rh.a.)'ye buyurdu ki "Senin çocukların galiba kendi anlarını benim anlımla ters düşürmüşler" Hâce İdde için durum belli olmayınca şaşırdı ki durum nedir. Oğulları içlerindekini duyunca kalkıp babaları ile birlikte Şeyh'in ayaklarına kapandılar. "Biz bundan bir şey düşündük." dediler.

Şiir

عَلِيمٌ بِاَسْرَارِ الظُّنُونِ كَأَنَّـــهُ بِمُخْتَلَسَاتِ الْعِلْمِ يَسْمَعُ أَوْ يَرَى

Hikâye: Mevlânâ Bedîüddîn Mahmûd Kadı Erdebîl, Erdebîl'in kadısı <ki Erdebîl'in fuzelâsındandır>[146] dedi: Bir keresinde Şeyh (k.s.) ile birlikteydim. Onunla birlikte köye gidiyorduk. Âniden **[711]** onu övmek için bir parça şiir demiştim onu okumak istiyordum. İçimden bu zaman en iyi vakittir diyordum. Sonra oturup da söylersem o daha iyi olur dedim. Kaç kere bu durum aklımdan gelip geçiyordu. Şeyh (k.s.) âniden: "Ne zamana kadar bu parçayı okuyayım mı yoksa okumayayım mı fikrinde olacaksın? Oku da dinleyelim. Ne kadar bunu düşüneceksin?" dedi.

Şiir

فَكَأَنَّ أَسْرَارَ الْقُلُوبِ تُظِلُّـــهُ بِغُيُوبِهُنَّ جَوَانِبَ الْاَنْبَاءِ

Hikâye:[*147] Bahâüddîn Habbâz dedi: Bir keresinde Şeyh (k.s.), Şeyh Zâhid (k.r.)'i ziyâret için gidiyordu. Biz de onun yanında Şeyh Zâhid'i karşılamak için Alîrûk köyüne gittik ki orası Erdebîl'in yöresidir. Gittik ve gece orada konaklandık. O gece Şeyhe bağlı birisi halka verdiği rahatsızlık nedeniyle benim hoşuma gitmiyordu. Bana da öyle davrandı ve beni çok kırdı. Bu işten dolayı benim nefsim isyân etti, elinden çıktım ve Hristiyan oldum.[148] Yüreğimdeki İslâm inancı ve îtikâdı küfre çevrildi ve içimden: "Dârulküfre yüzümü doğrultup Hristiyanlık kuşağı bağlayayım." dedim.

O gece bu kâfirlikte geçti. Sabah Şeyh (k.s.) ata binerken, ben uzakta durdum ve kiliseye gitmeye niyetlendim. Âniden Şeyh (k.s.) bana baktı ve Hasan Bülbülân'ı beni çağırmaya gönderdi. Ben gitmedim. Şeyh (k.s.), oradan işâret etti, yanına gittim. Bana baktı. Ben, içimden siyah bir şeyin uçtuğunu gördüm.

---

146 Ç: yok.

*147 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (173) no'lu açıklama.

148 Ç: تنفّر

Şiir

قَالُوا ظَلَامٌ قَدْ تَغَشَّى رَكْبَنَـــــا قَالَتْ وَهَلْ يَقِفُ الظَّلَامُ حِذَائِى[149]

Sonra: “Evlât! Mürîdlerin[150] hizmeti nefsin iyiliği için değildir. Nefislerine karşı gelmeleri, adımlarını sâbit tutup îtikâdlarını değiştirmemeleri gerek.” diye buyurdu. Kendi hâlimin gerçeğini duyduğum için, o karanlık yüreğimden çıktı ve müslüman oldum.

[712] Şiir

Onun saçının küfründen dolayı çok karanlıklara yakalanmıştım
Onun yüzünün resminden dolayı yüreğimde îmân nûrları saçıldı

Hikâye: Hacı İbrâhim Edîb Kelhorân babası Mevlânâ Necîb (rh.a.)’den -anlattı ki: Bir keresinde Şeyh (k.s.)’in huzûrunda oturmuştum. İki kişi girdiler ki birbirinin ortağı idiler ve onların birinden biri ortadan <bir şey alıp götürmüş. Bir kimseyi>[151] getirdiler ki “Bu kimse bizden bir miktar para çalmış vermiyor.” Şeyh (k.s.), bir süre onlara gülümseyerek baktı. Ondan sonra ötekine bakıp dedi: “Hey öyle biliyorsun ki senin ortağın bu kimseye iftirâ atarak yakaladığını bilmiyor? Bâri sen bilmiyorsun ki iftirâdır ve günah? Kalk da ortağından çaldığını geri ver”. O adam titremeyle düştü ve Şeyh’in mübârek ayağına kapandı ve tevbe etti.

Şiir

Bu dünyada iken iki dünyanın da sırlarını çözüyor
Bu ufacık hesap kum tanesinden başka bir şey değil[152]

Hikâye: <Edîb Hacı İbrâhîm anlattı ki Pîre Erdebîlî isimli biri anlattı ki>[153] Bir kere cünüp iken hamama gidip gusül yapmak istiyordum. Yolda birkaç şans elde etmiş oldum öyle ki bana: “Şeyh’in yanına gidiyoruz, sen de gel bizimle gidelim.” dediler. Ben de onlarla Şeyh (k.s.)’in yanına gittim ve oturdum. Çok insan toplandı. Şeyh (k.s.):

---

149 Ç: Arapça beyit yok.
150 K, Ç: مردان
151 Ç: < > arası düşmüştür.
152 Ç: نیست
153 Ç: <از پیره نام اردبیلی روایت کرد>

“Sahabeler toplandığı için Kur’ân-ı Kerîm getirin hatim yapalım.” diye işâret buyurdu. Ben düşündüm ki “Ben ne yapacağım ki bu durumda Kur’ân okuyamam ve onu kaldırmak mümkün değil ve dışarı çıkmak dehşet (günah) tekrar kendi kendime: “En iyisi oturmak ve bir şeyler okumaktır” dedim ve öylece oturdum. Halk Kur’ân okumaya başladı. Gördüm ki Şeyh, heybetli bakışları ile bana baktı: “Kur’ân okumuyorsun, duyurabilirsen?” dedi. Korkudan titredim ve titreyerek kalkıp dışarı çıktım ve gusül aldım.

[713] Şiir

Allah’ın kelâmı ile Beytü’l-mukaddes’te ne yapmak olur
Eteğim cünüp ve eteğim sürünür?

Hikâye: Edîb Hacı İbrâhîm, Sârân isimli Kelhorânlı’dan rivayet etti: Yol üzerinde tahıla yakın bir hendek kazıyordum. Bir süvâri oradan yetişti. Yanında birkaç kuruş vardı. Bağı açıldı ve savruldu. Attan inip topluyordu. Ben de toplamaya gittim. Halbuki ayağımı dirhem üzerine koyup toprakta gizliyordum tâ ki o gitsin ve ben onu alayım. O gittikten sonra, bulamadım bir süre böyle geçti. Bir gün Şeyh (k.s.)’in yanına gittim. Bir bina yapıyordu ve halk çiçek ekiyordu. Oraya varınca Şeyh bana bakıp: “Dirhemin (para)nın üzerine ayak basabilirsin ve toprakta gizleyebilirsin, ancak çamura sokamazsın. Çamurda değil belki onun hak ettiği yer tahta (ahşaptır)’dır.” dedi.

Şiir

Her harf ki bu toprak ve çiçekler sayfasındadır
Onun reçetesinden dolayı görüntü bu yürek levhasının üzerindedir

Hikâye: Bele Îsâ isimli Erdebîl vilâyetine bağlı Sümerinli (144) biri dedi: Bir yere gizlenmiş birkaç elbise parçası buldum. Bazısını boş yere götürdüm. İçimden o gerisini de götüreyim diyordum. Bu durumdayken Şeyh (k.s.) hazretlerine gitmek istedi. Halkdan bir grup gelmiş tevbe ediyorlardı. Ben de tevbe etmek istedim. Kalkıp ileri gittim ve Şeyh’in mübârek elini tutum. Bana baktı ve: “Tevbe mi ediyorsun?” dedi. “Evet” dedim. “O getirdiğin şeyleri getirmemen ve getirdiklerini geri götürmen gerek.” diye buyurdu. Bu sözü kapalı tarzda duyunca, baygınlık geçirdim. Öyle ki o hâlde beni Şeyh (k.s.)’in yanından götürüyorlardı, benim haberim yoktu.

Şiir

Boşu boşuna insan bilgin kişilerin karşısında baygın düşmez
Çünkü onlar her şeyi biliyorlar

Her suça ve günaha bulaşmış ellerini nasıl uzatıyorlar
Halbuki ihlâsın temizliğinden dolayı başı ayak altına sermek gerek[154]

[714] Hikâye: Mevlânâ <Hacı Hüseyin Birîsî (145)>[155] -<ki Erdebîl'in darülmerzindendir>[156] Kendi babası Mevlânâ Zeynüddîn Halîl[157]'den anlattı ki o dedi bir gün câmide oturmuştum. Bir halktan çıkıp ve dediler Pîre Osmân Şeyh (k.s.) mürîdi geldi. Ona değer verdiler. Benim aklımdan geçti ki "Şeyh, bu gelen kişiyi ki çok eğitim almış birisidir nereden onun mürîdi olacağını bilecek?" Gece uyudum. Kendi babam Mevlânâ Bedrüddîn (rh.a.)'i rüyâmda gördüm. Bana dedi: "Bu kişiyle alay etme ve kinâyeli konuşma ki senin zâhir de göreceğin gibi değil ve onu başka yerlerde de tanıyorlar ve eğer onun durumundan şüphe edip kuşkulanıyorsun ve inanmıyorsun, kalk ve muazzep kitabının sonuna bak ki bir şey yazmışım."

Uyanınca, kalkıp ve muazzep kitabını kaldırdım, gördüm ki yazmıştı o meşhûr Çin o ressamları gibi ki bir sayfayı çiziyorlar ve Rumlar başka bir sayfayı karşılaştırıp parlatıyorlar. Aralarında öyle bir perde vardı ki birbirinin sanatından habersizdiler. Perdeyi kaldırınca Çinlilerin çizdiği ve Rumların çizdiği üst üste geliyordu. Kendi kendime dedim ki "Bu Mevlânâ Bedrüddîn'in işâreti bu anlama geliyordu ki farklı ilimler ki başkaları almışlar, onun cilalı ve parıldamış yüreğinin aynasında aydın ve yazılıdır".

O saat Şeyh'in mübârek huzûruna teveccüh ettim ve yanına geldim. Kapıdan girince Şeyh (k.s.), gülümsedi ve: "Mevlânâ Zeynüddîn, eğer Mevlânâ Bedrüddîn sana rüyâda demeseydi, sen kendin bizim yanımıza gelmeyecektin öyle mi?" diye buyurdu. Benim yüreğimden haber verdiği için elini öptüm ve tevbe ettim.

---

154 Ç: İkinci beyit yok.

155 H: <حاجی بریسی>; L, Ş: <حاجی حسن بریسی>; K: <حاجی حسن لوسی>; Ç: <حاجی حسن>

156 Ç: < > arası yok.

157 Ş, Ç: + rivâyet etti.

Şiir

Bizim yüreğimizde sırların tercümesi vardır ki
O yüreklerin sırlarını avucumuza koyuyor

Hikâye: Bir keresinde[158] Kadı Hasan ve Fakîh Yûsuf Germrûdî Şeyh (k.s.)'in yanına **[715]** geldiler. Kutsal zâviyeye varınca birinci gece eve gitti. Fakîh Yûsuf rüyâda gördü ki ayağını Hakk Teâlâ'nın ve Resûl (a.s.)'ün üzerine koyuyor. Bu korkudan uyandı. Bu arada fikri ızdırâblı ve karışıktı. Sabahleyin Şeyh (k.s.)'in yanına gittiler. Derhâl Şeyh, nazar edip: "Mevlânâ bu revâ mıdır ki altını çizmene koyarsan[159] ve ayağının altına alasın ve ayağını Allah ü Teâlâ ve Resûl (Sallallâhü aleyhi ve âlihi)'ün adı üzerine koyasın ve çizmeyi gece ayağından çıkarmayasın? Öyle yapmasaydın, öyle rüyâ görmezdin." dedi.

Şiir

Ressam, hiç çizgi çizemez
Ki bizim sırlar aynamızda olmasın

Her ne halkın hayâline gelse
Bu yüreğin çölünde o sır çöle çıkar

Hikâye: Pîre Şerefüddîn Meyâncî, Pîre Muhammed Dârverî (rh.a.)'den rivâyet etti ki Şeyh (k.s.) bana: "Git Davverde halvete otur ve halkı terbiye et." diye işâret etti. Ben geliyordum ancak kuşkulu idim. Başka defa niyetlendim ki Gîlân'a Şeyh Zâhid (k.r.)'in ailesine gideyim. Rüyâmda gördüm çoğu koyun çobansız çölde dolaşıyorlar. Düşündüm ki bu koyunlar çobansız nasıl dolaşıyorlar? Şeyh'in huzûruna varınca mübârek dili ile buyurdu "Pîre Muhammed git, o koyunlara çobanlık et ve onları koru ki kurt yemesin ve hırsız götürmesin. Gîlân'a gitmek gerekmiyor. Benim içimden benimle konuştuğu için o kuşkum giderildi.

Şiir

O yürek ki fikirlerin çölcüsüdür
Onun sırrını böyle çöle getirdim

---

158 H, L, K: آورده اند که نوبتی ;Ç: آورده که نوبتی

159 K: که زیر موزه نهی

Hikâye: Nâsır Selâhî Erdebîlî dedi: Bir keresinde Erdebîl'in Nevşehir kapısından bir cenâze çıkarıyordular ve Pîr Gonce Bekûl (146)'ün mezarının yanında -ki Erdebîl'in mezarlıklarındandır- Şeyh (k.s.), bir ata binmiş, cenâzeyi bekliyordu ki namazını kılsın. Ben Ahî Celâl Selâhî Erdebîlî'ye şaka olarak dedim ki "Şeyh ata binmiştir ve atın teri elbisesine sürtünmüşse **[716]** o elbise ile nasıl namaz kılınır?" Şeyhin huzûruna gittik, buyurdu bizimle olan "At teri, eşeğin ağız suları, diri oldukları zaman temizdir".

Şiir

Yürek ayna gibi temiz ve parlak olursa
Temizlik dışında bir şey demez

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü, Hâce Mansûr'dan rivâyet etti: Bir keresinde[160] Kirmân şehrinin büyükleri, ulemâsı, hâkimleri ve hocaları taassup ve düşmanlık yüzünden bir ordu hazırlayıp onu Erdebîl'e getirip ve oradan da Arrân Karabâğı'na ordu götürdüler. Erdebîl'in yakınına varınca birlikte dediler ki "Şehir Safiyyüddîn'in şehri olduğu için onun ziyâretine gitmek ve onun huzûruna varmak gerekir" Tekrar düşündüler ki "Eğer o velâyet sahibi ise görüş sırasında bizimle sulh sözünü konuşacak ve bizi barıştıracak ve bize bal getirecek".

Şeyh'in mübârek huzûruna varınca ilk olarak sulh kelimesinden giriş yaptı ve: "Efendiler ve hocalar uzak yoldan gelmişsiniz ve tehlikeli yere gidiyorsunuz. Birbirinizi bozmaya çalışıyorsunuz ki dînde ve dünyâda faydası yoktur. Barış için gidin ki Allah ü Teâlâ sizin işlerinizi (maslahatınızı) düzeltir" dedi ve onları barıştırdı. Yürekleri ve içlerinin sözünü duyunca ve gördükleri için Şeyhin ayağına kapandılar. O zaman Şeyh (k.s.), buyurdu ekmek ve bal getirdiler ve: "Barıştığınız için tatlı yiyin." diye buyurdu. Her ikisi yüreklerinin içini gördükleri için tam îmân getirdiler ve barış için orduya gittiler. Onların maslahatları düzeldi ve anlaşarak döndüler.

Şiir

Bu âlimin sözü ve ilmi bir olduğu için
Onun yüreğinin sayfası ilim sırlarının defteri idi

---

[160] Ç: ادام الله برکته فرمود که نوبتی

Fikir levhasına her ne yazılırsa
Onun ilim defterinde bir sayfa olarak yazılıdır

Hikâye: Mevlânâ Tâcüddîn Ivezşâh Hatîb dedi: Kendi amcamdan duydum dedi: Şeyh (k.s.)'in huzûruna gidiyorduk. Şeyh (k.s.), dışarı çıktı. Elinde bir şapkası vardı. İçimden: "Ne olurdu ki bu şapkayı bana verseydi." diye geçti. Âniden **[717]** Şeyh'in mübârek bakışı bana yöneldi ve: "Hatîb gel" diye buyurdu ve o şapkayı benim başıma koydu. Halbuki hiç kimse benim hatîb olduğumu ona anlatmamıştı. Bir kelimede iki kerâmet görünce onun mübârek ayağına kapandım. Şimdiye kadar o şapkayı teberrük olarak saklıyorum.

Şiir

Herkes ki o bu mânâlardan cân buldu
Bu yüce mânâdan dolayı saygınlıkta taçlı oldu

Hikâye: Hâce Hacı Tevekkülî Erdebîlî dedi: Biz birkaç kişi o cümleden Seyyid Şerefüddîn (rh.a.), Sorhe Ivez ve Şems Neccâr oturmuştuk ve Sorhe Ivez her zaman küstahlı sözle diyordu. O gün yine o sözleri dedi. Bizim aramızda bir çok tartışma oldu. Rüyâmızı demek üzere Şeyh (k.s.)'in huzûruna varınca, hemen bize baktı ve: "Evet! Duvarlar arkasından sözler söylüyorlar. Bilmiyorsunuz ki iki yüzücü yüzmek sırasında birbirinin ellerini tutarlarsa her ikisi de boğulur." Bundan çok korktum. Tekrar sahabeler toplaşınca Ivez'e dedim: "Şeyh bizim (ikimizin) halimizden işkenceli olarak konuştu". Ivez: "Ben de rüyâmı derken, sitem ederek buyurdu ki eğer iki şişe (cam) birbirine değerse her ikisi de kırılır." dedi.

Şiir

O eşrâfların[161] *korkutucusu yürek ilmine sahip idi*
İyi bilgi vermek için o tahtları keşfediyordu

Hikâye: Pîre Ya'kûb Achî[162] ki halîfe ve halîfe oğludur, rivâyet etti ki: Babam Emîr Ali (rh.a.)'den duydum ki onun yanında Şeyh (k.s.)'e âit koruduğu bir kovan balı

[161] K: اسرار
[162] H, Ç: اججی; K: احجی

vardı. Germrûd'da bir gün Kovandan bal alıp dışarıda tutmuş ve eli de ballı olmuştu. İstedi ki parmağını yalasın tekrar kendi kendine: "Şeyhin fermânı olmadan revâ değil." dedi. Tekrar kendi kendine: "Şeyh (k.s.) babadır -yani tarîkatın babasıdır- ne olur eğer oğul, babadan bu kadar alsa?" dedi ve ballı parmağını yaladı. Erdebîl'e Şeyh (k.s.)'in yanına geldiğinde Şeyh ona: "Emîr Ali eğer oğul babanın malına el koyarsa revâ mı olur?" dedi. **[718]** Kendi içinden geçenleri duyunca, Şeyh'in mübârek ayağına kapandı.

Şiir

Her kim yüreğinde bir sırrın olduğunu düşünürse
Onun ilmi onun kaderinden haber verir

Hikâye: Ali Çelebî Rûmî Âmasya (147) dedi bir gece Germrûd'un, Hâce Dîn köyünde bir câminin köşesinde oturmuştum ve kötü bir hastalığa[163] yakalanmıştım. Zikir yapan iki genç çıkıp kadir gecesini ihyâ edeceğiz dediler ve zikre başladılar. Benim hastalık yüzünden hiç gücüm kalmamıştı. Onlara, gecenin ihyâsını başka yerde yapmaları husûsunda yalvardım ve kıbleye doğru yöneldim. Rüyâda Şeyh (k.s.)'i gördüm, asâsı elinde ve terliği ayağında. Ben ileri gidip ziyâret ettim. Şeyh bir miktar ekmek ve pırasa veriyor, ben de onu yiyordum. Uykudan uyanınca o hastalık kesinlikle benden gitti.

Şiir

Onun sofra kalıntıları âb-ı hayâttır meğer
Ki yeniden bana cân bağışladı?

Oradan Erdebîl'e geliyordum. Erdebîl'e varınca gördüm namazlığa bir cenaze koyulmuş ve Şeyh (k.s.), durup ki namaz kılsın. İleriye gidip ve onun elini ve ayağını öpme şerefine sahip oldum. Şeyh bana baktı. Benim hastalığım ve içimden haber verip buyurdu: "Dervîş! O hastalıktan sağlığına kavuşup iyileştin mi?"

Şiir

Cân perde arkasında gayb gözü ile gördüklerini
Kulak hâlinin keşfini, onun cân verici hâlinden duydu

---

[163] S: مرض lafzı yok.

Hikâye: Meliku'l-sâdât[164] Seyyid Kutub Mürtezâ Isfehânî dedi: Şehânkâre (148)'de Gece vakti, Mevlânâ A'lem[165] Uzdeddîn Şebânkâre'den duydum ki Mevlânâ Nizâmüddîn Abdülmelik,[166] Mevlânâ İzzeddîn Merâğî (rahimehümullâhü Feâlâ), Kadı Tâcüddîn, Seyyid Hamîdüddîn ve Mevlânâ **[719]** Mahmûd Merğînânî ile birlikte Şeyh (k.s.)'in huzûruna gittik ve sınamak için birkaç mâkul[167] soru düzenledik ki Şeyh'e soralım. Halbuki Mevlânâ İzzeddîn Merâğî (rh.a.)'ye "Şeyh çok ilim tahsîli görmüş mü?" diye sormuştum. Mevlânâ İzzeddîn de "hayır" demişti. Biz şaşırdık ki "Eğer onun çok tahsîli yoksa o zaman o nasıl diyecek?" ve bilmiyorlardı ki o ilmin iyi menfaatli ve yücesine -ki o Allah'ın ilmidir- vâkıftır.

Şiir

مَنْ كَانَ فِي الْعِلْمِ وَاضِعاً قَدَمَهُ يَصِيرُ فِي الْعِزِّ رَافِعًا عَلَمَهُ
الْعِلْمُ مِنْ شَرْطِهِ لِمَنْ خَدَمَــهُ أَنْ يَجْعَلَ النَّاسَ كُلَّهُمْ خَدَمَهُ

Bu sınama yüzünden Şeyh (k.s.)'in huzûruna gittik. Şeyh'in velâyetinden dolayı herkesin ağzı kilitlendi (bağlandı) öyle ki hiç kimse konuşamıyordu. Ben Mevlânâ Nizâmüddîn Abdülmelik'e, o da bana bakıyordu. Konuşamaz olduk. Mevlânâ İzzeddîn Merâğî (rh.a.) başını aşağı sarkıtmış kaldırmıyordu. Bir saat geçince, Şeyh mübârek başını kaldırıp bizim düşündüğümüz soruları bizim yüreğimizden alıp iç nûru ile temizce birer birer yanıtladı ve temiz ve doğru ibâre ile diyorduk: "حقٌّ[168] لَهُ أَنْ يَكْتُبَ بِسَوَادِ الْأَبْصَارِ عَلَى بَيَاضِ الْعَيْنِ"

Kendi içimizin (yüreğimizin) sözlerini kerâmetleri yüzünden keşfedilmiş (deşifre edilmiş) görünce ve öyle bir cevap duyduğumuz için ben hayret ettim bağırıp ve elimi Şeyh (k.s.)'in eteğine uzatıp ve tevbe ettim ve sûfilik inancı getirdim.

Şiir

فَانْ يَكُنْ[169] لَكَ مِثْلُ أَوْجِههِمْ عِنْدَ الْعَيَانِ فَلَيْسَ الصُّفْرُ كَالذَّهَبِ
وَانْ يَكُنْ[170] لَكَ لَفْظٌ مِثْلُ لَفْظِهِمْ فَلَيْسَ مِثْلُ كَلَامِ اللهِ فِي الْكُتُــبِ

---

164 Ç: "Meliku'l-sâdât" lafzı yok.
165 Ş: + و اكمل
166 Ç: + مراغى
167 Ç: منقول
168 Ç: يَحِقُّ
169 S: يك
170 S: يك

Dışarı çıkınca, Mevlânâ İzzeddîn (rh.a.)'e dedim: "Mevlânâ, ben seni düşünüyorum ki Şeyhin bu ihtişamı ile ilimde niye dedim ki o az bir şey okumuştur?" Mevlânâ İzzeddîn yemin etti ki "Şeyh bunları medresede ve tartışarak okumamıştır." Tüm efendiler birlikte büsbütün îtikât getirdiler.

[720] Şiir

لَوْ أَنَّ اِجْمَاعَهُمْ فِي فَضْلِ سُؤْدَدِهِ فِي الدِّينِ لَمْ يَخْتَلِفْ فِي الْأَمْرِ اِثْنَانِ

Hikâye: Pîre Îsâ, Zeyno adıyla ma'rûf Pîre Zeynüddîn'den anlatıyor -Şeyh (k.s.)'in hizmetindeydi- ki bir gece Şeyh'in huzûrunda oturmuştuk. Meclis uzadı. İçimden "Ne zamana kadar oturalım." diye geçirdim. Benim o gönlümden bu geçince, Şeyh (k.s.) işâret etti ki "Gel ve benim ayağımı yanına al" oturdum ve mübârek ayağını yanıma aldım. Bir saat geçine ayağım uyuştu ve hissetmez oldu. Tekrar içimden: "Ne olurdu ki eğer mübârek ayağı başka zaman tutsaydım." diye geçirdim. Derhâl ayağını aldı. Tekrar içimden "Ne olurdu ki başka defa mübârek ayağını benim yanıma koysaydı." diye geçirdim. Tekrar ayağını benim yanıma koydu tâ ki sabah olsun. Abdest aldı ve ben dışarı çıktım. Bir mecliste onun bu kadar kerâmetlerinden gördüm.

Şiir

O temiz yüreğin dünyayı gösteren camında
Yürekte ne görünüyorsa onu apaçık görüyordum

Hikâye: Seyyid Zeynüddîn (zîdet bereketühü) dedi: Bir gece yatsı namazından sonra kendi halvetime gittim. Şeyh (k.s.) eve gitti ve hâdim henüz bizim yanımıza mum getirmemişti. Biz açtık. Kendi kendime: "Keşke Şeyh bir şey gönderseydi" dedim. ânsızın o karanlıkta halvetin kapısını açtılar ve bir tepsi ileri sürdüler. Ben elimi uzatıp tepsiyi aldım. Yuvarlak bir ekmek ve kuru üzüm vardı orada. Elimden bıraktım ve dışarı çıktım ki bu kimdi. Onun arkasına gittim ve baktım ki Şeyh (k.s.)'in kendisiydi.

Şiir

Her ne sır yürek sayfasında dolaşır
O, onu açığa çıkarır

Hikâye:[*171] Yine Seyyid Zeynüddîn dedi ki Seyyid Şerefüddîn (rh.a.)'den **[721]** duydum ki o dedi: Bir gece halvet gecelerinde <zâviyenin sofrasından başka>[172] halvette birkaç arkadaştık. Bir yerden getirilen birkaç ekmek yedik. Şeyh (k.s.)'in huzûruna vardığımızda Şeyh, birer birer herkesin sırını açıkladı ve: "Zâviye sofrasının dışında bir şey yemişsiniz bir daha yemeyin." dedi.

Şiir

Her birinin sır sofrasını açınca
Onların içlerinden haber verelim

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn Akmiyûnî, Hâce Muhammed Akmiyûnî'den anlatıyor ve o da Ahî İzzeddîn Ba'lûsânî'den anlatıyor ki o dedi Şeyh Bâyezîd-i Bistâmî (rh.a.)'nin oğullarından birisi ile Şeyh (k.s.)'in huzûruna gittik. Halbuki o genç biraz inkârcı idi. Zâviyenin hâdimleri sofrayı getirdiler. O genç dedi ki ben kendimle bir niyet ettim, eğer Şeyh ârif olsa niyet ettiğim şeyi yerine getirir. Bir ân sonra gördüm ki hâdim geldi ve bir kâse bal getirdi ve: "Şeyh buyurdu bu balı yiyin ki yoldan gelmişsiniz." dedi. O genç kalkıp hâdimin ayağına kapandı ki "Beni Şeyh'in huzûruna götür ki tevbe edelim." Ona: "Durum nedir?" diye sordum. O da: "Niyet ettim ki eğer Şeyh ârif olsa bu ân benim için bir kâse bal göndersin ve öyle de gönderdi." dedi.

Şiir

Ne mutlu tatlı namaza ki âyetleri mucizeyi gösterir
Her rûh verici güç velâyet sofrasında[173]

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn, Serâv şehrinden olan Hacı Fahrüddîn Bucendî'-den anlattı ki Şeyh (k.s.), beni önemli bir iş için Darver'e gönderdi. Pîre Muhammed Dârverî'nin yanına varınca, bana "Şeyhin benimle iyi mi yoksa kötü mü? Bana ilgi gösteriyor mu yoksa göstermiyor mu?" diye sordu. Ben de söyledim: "Evet ilgi götseriyor." dedim. O işi yapınca, döndüm ve Şeyh'in huzûruna vardım, buyurdu: "Pîre Muhammed

[*171] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (175) no'lu açıklama.
[172] Ç: < > arası yok.
[173] K: بر صفحه

Dârverî, sana ne dedi?" Ben söylememiştim. Şeyh buyurdu: "Yok sana dedi ki şeyhin **[722]** "benimle[174] nasıldır?" Benim aklıma geldi ve ben unutmuştum. Tekrar söyledi: "Niye demedin ki kendine bak eğer kendini sâfî görüyorsan, Şeyh safâlıdır ve eğer kendinde kuşku görüyorsun yakînen bil ki Şeyh'in seninle safâsı yoktur.

Şiir

Her kim sayfasının aynasında baktı
Her iyilik ve kötülük ki onda görünse yakîn kendindendir

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn, Pîre Hacı Akmiyûnî'den ve o da Pîre Ivez Akmiyûnî'den anlatıyor ki: Gîlân'dan geliyordum ve Pîre Ahmed Nerîmân'la birlikte konuşuyorduk. Erdebîl şehrine varınca ona dedim ki "Şehirde Şeyhin ziyâretine gidelim". O cevapta dedi ki "Şeyh pâdişâhtır ve halk çoğunlukta. Dönünce Şeyh'in huzûruna giderim. Ancak Şeyh'in bizim için sofra göndermesi gerek." Biraz geçince gördüler ki bir hâdîm geldi ve bir sofra getirdi ve: "Şeyh duâ ediyor ve diyor affedin ki sofrayı geç gönderdim, çünkü sizin zâviyeye geleceğinizi sanıyorduk." dedi.

Bu sözde, içimizden geçen iki şeyden birisi gitmekten vazgeçmek ve sofra getirmekte işâret gördük. Îtikât getirdik.

Şiir

Senin maksat evinin kâfilesi ile
Gizli câsusluk yapıp ve sizi uğurlayıp

Her sözü ki akılda hayal sayarlarsa
Senin ilim sarrâfın onları ölçü ile tartar

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn, Pîre Dâvûd Herîzî'den anlattı ki o dedi bir keresinde Şeyh (k.s.) Serâv'a gelmişti ve Hâce Efdal (rh.a.)'in zâviyesindeydi. Ben köyden vardım. Şeyh (k.s.) güzel sözler demekle meşgûldü ve halk için bereket diliyordu. Hayır isterken bu beyti okudu:

---

[174] S: Seninle.

Şiir

Ey kul! Eğer sana aşk ve sevgi beslerse bil ki onun
Aşkı ve sevgisi devamlıdır

[723] Ben duyduğum için öğrenmek istedim. Öğrenemedim. İçimden: "Ne olurdu eğer Şeyh tekrar bunu söyleseydi ben öğrenseydim." dedim.

O gece bu fikirde idim. Sabah Şeyh ata binip giderken, halk topyekün toplanmıştı. O sıralarda Şeyh (k.s.), mübârek yüzünü bana yöneltip bu beyti tekrarladı, sonra: "Aman, öğren, ne kadar uğraştıracaksın?" diye buyurdu. Gönlünde olanı gördüm, duydum ve öğrendim.

Şiir

Ne mutlu ki bir muallimin ışıklı gönlüne
Öğrencilerine o gönlünden ilim verir

Ne mutlu o iyi ve düzgün fikirlere ve hak düşüncelere
Ki remiz ve işâret ile gönlümüze işi anlatsa

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn, Pîre Dâvûd'dan anlatıyor ki Hürîz köyünde iki büyük kethüdâ vardı. Bir müddet, Şeyh (k.s.), hakkında şüpheleri olup inkâr ediyorlardı. Bir gün ikisi düşündüler ki "Biz bir kez de olsa Şeyh'in huzûruna gidip onu analım."[175] Birlikte kalktılar ve Şeyh (k.s.), konusunda olumlu ve olumsuz düşüncelerle geldiler. Bir, iki gün orada ikâmet ettiler, tevbe etmek ve etmemek konusunda kuşkulu kaldılar. Tam o sırada gördüler ki efendiler ve şefler ki Şeyh'in huzûruna geliyorlar. Çok büyük ve eşsiz sofralar, pirinç pilavı, kızarmış et ve dervîşler için buğday suyu getiriyorlar. Onların inkârı arttı. Kalkıp şehirden çıktılar. Giderek inkârları artıyordu.

Şeyh (k.s.), velâyeti sayesinde bildi. Birini onların peşinden gönderip onları çağırdı. Sonra: "Evlâtlar, Allah için bizim yanımıza gelenler onların bakışı pirinç, et ve buğday suyuna olmamalı, onların bakışı Allah'a ve yiğitlerin davranışınadır. Biz eğer onlara arpa ekmeği, buğday suyu, pirinç ve et versek onların gözünde hepsi birdir." dedi. Kalkıp Şeyh'in ayağına kapandılar. Kendilerinin içini (gönlünü) duyunca, temiz yürekle tevbe ettiler.

---

[175] Ç: به خدمت شیخ برویم و او را دربیابیم

Şiir

Onun sırlı sofrasından ki dünyaya pay vardır,
Herkesin bu dünya ve o dünyadaki işlerini düzene soktu

Bu mutluluk defînesinden ki yürekten (gönülden) veriyor
Dünyanın tüm yoksulları her biri payını alır

[724] Hikâye: Pîre Ömer Şerefân Kal'aî anlatıyor ki: Bir keresinde Şeyh (k.s.) gidiyordular, Halhâl vilâyetinin Neî köyüne varınca <Mevlânâ Serâc da onlarla yoldaş oldu. Siyah kemer köyünün yakınına varınca>[176] Mevlânâ Şerefüddîn Kenekâhî oradaydı ve nifak teri içinde kaynıyordu. Birkaç koyunu vardı. Onlarla meşgûldü ve onları saklıyordu. Hasat ve nifâkın kaynaşmasından dolayı Türklere[177] buyurdu ki Pîre Ömer'i tutukladılar. Onunla olan sûfîleri ve herkesi incittiler. Şöyle dedi: "Beni niye bıraktınız? Mevlânâ Serâc'ın yanına niye gittiniz?"

Şeyh (k.s.)'in huzûruna gittiler ve el öpme şerefine nâil oldular. Hemen: "O yaban dev (gulyabânî) sizin mantığınızı Türklere havale etti." dedi. Anlattıkları bizim hâlimizin tercümânı olduğu için, îtikâdımız, gittikçe arttı. Tekrar: "Evet, evet muhâcirler, dâima savaşta olmuşlar. Niye ona sen git, koyunlarını koru ki yoğurdunu çalmasınlar demediniz?" dedi.

Şiir

Bizim yüreğimizde sır tercümânı var
Ve o yüreğin sırlarını avucun içine koyar

Hikâye: Pîre Emîr Ali dedi: Bir gün Şeyh (k.s.)'in yanında oturmuştum. İçimden: "Şeyhlik yalnızlık (sadelik)'tir, bu nefis elbiseler ve dünya malları niye?" diye geçirdim. Derhâl Şeyh ferâseti ile anladı ve dedi: "Evet, Evet tâlibler doğru diyorlar, ancak Emîru'l-mü'minîn Hasan ve Hüseyin <r.a.>[178] Muhammed Mustafa (aleyhi's-salavâtu vesselâm)'nın torunlarıydılar. Emîru'l-mü'minîn Hasan,[179] nefis elbise giymiş-

[176] K: < > arası yok.
[177] Ç: به ملازمانش
[178] K: <salavâtullâhi aleyhimâ>; Ç: yok.
[179] L, K, Ç: + aleyhisselâm.

tir ve Emîru'l-mü'minîn Hüseyin,[180] yırtık pırtık ve çürük giyermiş. Bu da münâsiptir, o da münâsiptir.

Şiir

Elbise, takılar ve süsler
Onun yüz güzelliğinin görkemidir

Güzel sîmâsından sırf nûr yağıyor
Elbise içinde aynen takvâ cilvelenir

[725] Hikâye: Edîb İbrâhîm Kelhorânî dedi: Birileri hikâye etti ki yolculuktaydım ve yol çok korkuluydu. İçimden "Eğer sağlam gidip çıkarsam, o falân şeyi Şeyh'e götürürüm." diye adadım. Sapasağlam eve vardığımızda o şeyi götürürüm diye niyet ettim. Sonra pişman olup götürmedim. Tâ ki Şeyh (k.s.)'in huzûruna vardık Şeyh: Falân, güvensizlikte her ne adanırsa pişman olunmaz." dedi.

Şiir

Her fikrin resmi ki insanın nefsinde görünse
Yürek ondan âgâh ve ârif ondan haberdârdır

Yüreğin himmete olmadan gitmek olmaz
Bu yol, zor ve tehlikelidir

Hikâye: Yine Edîb Hacı İbrâhîm Kelhorânî, babası Mevlânâ Necmüddîn Hatîb Kelhorânî'den anlattı: Bir gün, bir dost geldi ve bizim için iyi bir tarak getirdi. Kendi kendime: "Bunun için uygun bir taraklık bulalım." dedim. Bir gün Şeyh (k.s.)'e gittim. <iyi bir taraklık>[181] gördüm. Şeyhin yanında tarağı götürdü ve taraklığı bana verdi ve: "Bu taraklık sana uygundur al." diye buyurdu. Benim içimi okuyarak taraklığı bana verdi.

Şiir

Onun ilmi sırları saklar
Gönülleri tarar (okşar)

---

[180] L, K, Ç: + aleyhisselâm.

[181] Ç: < > arası yok.

Hikâye: Mevlânâ Süleymân Berâhîyeî'den rivâyettir: Bir gün Şeyh (k.s.)'i bir ziyâfete götürmüşlerdi. Bir âlim (bilgin): "Şeyh, Allah ü Teâlâ, Kur'ân-ı Kerîm de buyurur ki [182] اُدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً [*Rabbinize yalvararak gizlice duâ edin.*] ve Şeyh, huzûrunda zikri cehrî okuyor." dedi. Şeyh, hiç cevap vermedi. Kalktı, yalnız dışarı çıktı ve onu yalnız bıraktı.

O âlim dedi benim arkadaşlarımdan biri benim yanımdaydı, dedim eğer Şeyh ârif olsa bizi hatırlar. Sofrayı Şeyh'in önüne getirdiler. "Bu sofrayı bize soru soran o ilim talebesinin yanına götürün." diye işâret etti. Sofrayı bizim yanımıza kurdular. Bu kerâmetlere tanık olduk. Tekrar gece düşürdüm ki "Eğer Şeyh ârif olsa beni yarın ister ve özür diler. Sabah namazı **[726]** kıldığımda Şeyh (k.s.)'in birini benim için gönderdiğini gördüm. Gidip mübârek huzûruna vardım. Lutfedip başka kerâmetler de gördüm. İlim talebeleri haberdâr oldular. Şeyh (k.s.)'in huzûruna geldiler. On âlim hazırdılar. Hep birlikte "Şeyh'e soru soralım." diye anlaştılar. O cümleden ben de içimden Şeyh'e soru sorayım diye niyet ettim. Şeyh kendi velâyeti ile bildi ve: "Mevlânâ yine soru mu soruyorsun?" diye buyurdu. "Evet" dedim. "Soru sor, ancak bil ki çok bilginin okluğunu boşa çıkarmışım. Senin de okluğunu boşaltacağım." diye buyurdu. Bu ân, ben mesabîh ilminin bâbından sordum. Şeyh (k.s.) onun tahkîkini öyle yaptı ki herkesi hayrete düşürdü. Ben o konuları birkaç hocanın yanında okumuştum. Ancak onun gibisini duymamıştım. [183] وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ [*Kendilerine ilim verilenler için ise, dereceler vardır.*]

Ondan sonra halktan çok gelen oldu ve her taraftan nimetler getiriyorlardı. Tekrar ben kendi kendime dedim: "Eğer şeyhin kerâmetleri olsa buyursun bana tam bir piliç çevirme". Derhâl hâdime "piliç çevirme getir." diye işâret etti. Hâdim, yarım piliç getirdi. Şeyh bakınca, utandı ve hâdime sinirlenerek: "Ben tam piliç istedim sen yarım getiriyorsun?" diye buyurdu. Bu kerâmetleri görünce yine içimden: "Eğer Şeyhin kerâmeti olsa der ki bu pilici tam olarak evine götür." diye geçirdim. Derhâl: "Bu pilici tam olarak eve götür." diye buyurdu. Bu kerâmetleri ardı ardına görünce hiç şüphe ve kuşku benim hatırımda kalmadı. Şeyh bana: "İlim, deniz gibidir ve hac bir denizdir ve dîndârlık da bir denizdir. İlim ve haccı elde etmişsin, dindârlık et de bu üç deniz birbiri ile çakışsınlar ve bir iş yapmış olasın." diye buyurdu.

---

182 A'râf 7/55.

183 Mücâdele 58/11.

<ve ondan şaşırtıcı bu ki O on bilgin yemin etmişler ki “Biz bir soruyu aklımıza getiriyorduk ancak aklımıza gelmiyordu”. Bu kadar da denemenin ardından kerâmetlerini görünce korkup tevbe ettik.>[184]

Şiir

يَقِرُّ لَهُ بِالْفَضْلِ مَنْ لاَ يَوَدُّهُ وَيَقْضِي لَهُ بِالسَّعْدِ مَنْ لاَ يُنَجِّمُ[185]

Şiir

Bu temiz mücevherin öğesi rûhtur
Yoksa bu fazîlet ve kerâmet topraktan gelmez

[727] Hikâye: Siyâvuş en-Necârkî dedi: Bir keresinde Şeyh (k.s.)’in huzûrunda yatsı namazı kılıyorduk ve başka fikirlerle namazda meşgûldük. Bir kişi namazda birkaç kere bağırdı. Ben kendi kendime: “Bu adamın namazı bâtıldır.” diye düşündüm. Şeyh (k.s.), namazın selâmını verdi, halka yüzünü yöneltti ve benim içimden geçeni şöyle dedi: “Evet, evet onun namazı doğru değil, peki senin namazın doğrudur ki burada namazdasın ve Bağdât’ta eşek kaçırıyorsun” <içimden geçeni>[186] duyunca hâlim değişti.

Şiir

Kalp kıblesine yüzünü döndür ki budur namaz
Ey dost yüreğinin sırrını sil ki niyâz budur

Hikâye: Pîre Abdülkerîm dedi: Çengî adıyla ma’rûf olan babası Nâmâver’den duydu ki: Bu kimse Ivez Çenge dâima hırsızlık yapıyordu. Melikşâh isimli birinin kızını oğluna almak istedi. Melikşâh onu hırsız görünce kızını ona vermedi ve hırsızlıktan tevbe etmezse ben kızımı onun oğluna vermem dedi. Çaresiz olarak Ivez Çenge Şeyh’in huzûruna gelmeye ve tevbe etmeye niyet etti. Ancak tevbe ve vazgeçmek niyetine değil belki, Melikşâh’ın kızını, kendi oğlu için ister ve tekrar eski hâline dönerdi.

---

184 Ç: < > arası yok.

185 S: لَهُ بِالسَّعْيِ لاَ يَنْجِمُ; L, Ş, K, Ç: Bu Arapça beyit yok.

186 Ç: <این>

Babam onu Şeyh (k.s.)'in huzûruna getirdi. O, tevbe etmek için ileriye gitti. Şeyh onun yüzüne bakınca onun içini okudu ve ona tevbe vermedi ve: Ben nedene (olayın kendisine) tevbe vermem." dedi ve ona tevbe vermedi. Ivez Çenge kırıldı. Seyyid Hârûn (rh.a.), Şeyh'in huzûruna geldi ve düşündü ki bu tevbe sözünü Pîre Çengî'nin oğluna kızı istemesi için demiştir ve dedi: "Şeyh, Ivez Çenge yalandan tevbe etmek istemiş". Şeyh (k.s.): "Pîre Çengi, bu konuda hiç kimse benimle konuşmamıştır. O, Melikşâh'ın kızını oğluna alıp tekrar hırsızlık işine başlayacak. Onun gönlünden geçen işte bu ve ben bunun için tevbe vermem." buyurdu. Ivez Çenge'nin gönlünden geçen bu olduğu için tevbe etmedi, o evlilik olmadı ve bu söz meşhûr oldu.

[728] Şiir

Bizim aydın yolumuzda ihlâslı tevbe gerekir
Onun temiz ve arınmış gönlünün ihlâsı ile olur

Kirli ve pis işlere bulaşmış el ve temiz yürümeyen adımlar asla
Bu evin köşesine yerleşemez

Hikâye: Pîre Ahmed Pernîkî dedi ki: Mevlânâ İsmâîl, Sûle köyünden dedi: Duydum ki Kadı Hasan Germrûdî bir grupla birlikte Şeyh'in huzûrundaydılar. İki kişi gelip rüyâlarını diyeceklerdi. Kadı Hasan, onlara baktı ve içinden: "Bunlar câhil adamlardırlar. Ne biliyorlar ki desinler çünkü bir şey bilmiyorlar, Şeyh onları niye dinliyor!" diye düşündü. Derhâl Şeyh, velâyet ışığı ile: "Kadı! Bunlar sırdan konuşuyorlar ki Peygamber (salavâtullâhi aleyhi)'den ümmete ulaşmıştır. Sen kağıttan okuyorsun bunlar gönül sayfasından okuyorlar. Sen de o işi yap ki onlar yapıyorlar tâ ki bilesin ki onlar sırlardan ne diyorlar." diye buyurdu.

Şiir

Âşıklar üzerinde başka bir toz vardır
Âşıkların gönlü başka dertle kavruluyor

Kendini beğenmişlik başka bir şeydir
Adam olmaksa başka bir şeydir

Hikâye: Yine Pîre Ahmed, Pîre Muhammed Dârverî anlattı ki: Bir gün Şeyh (k.s.)'in huzûrundaydım. Tâliblerden büyük bir topluluk, rüyâlarını anlatıyor, Şeyh de

cevaplar veriyordu. Ben kendi kendime: "Şeyh, bunlara nasıl tahammül ediyor ki Cüneyd (rh.a.)'in on üç mürîdi vardı, ve on iki rüyâyı duyuyordu ve on üçüncüyü geri çevirirdi. Âniden Şeyh (k.s.) velâyet ışığıyla bildi ve benim içimden benimle konuştu: "Mustafa (a.s.), devletinden ve Şeyh Zâhid (k.r.)'in himmetiyle eğer tüm dünya mürîd olsa ve rüyâ deseler, onların üstesinden gelirim."

Şiir

Her ne yürekler defterinde olan ilimler varsa
Onu tümüyle gönül sayfasından biliyorlar

Mânâ levhası üzerinde olan dersler
Tümüyle yürek mektebinde okunur

Hikâye: Pîre Mûsâ Kara Sakkalî dedi ki Pîre Muhammed Dârverî eli ile tevbe ettim. **[729]** Bir süre zikirle meşgûldüm. Nedense Pîre Muhammed iki yıl Şeyh (k.s.)'in huzûruna gelmedi, ben de gelmedim. O vilâyette Arap isimli şeyhin sözlerini ve makâlâtını okuyordu. Orada okuyordu ki Ebû Yezîd-i Bestâmî (rh.a.): "سُبْحَانِي مَا أَعْظَمُ شَأْنِي" diyordu. Ebu'l-Kasem Cüneyd (rh.a.): "لَيْسَ فِي جُبَّتِي سِوَى اللهِ" diyordu. Hüseyin b. Mansûr: "أَنَا الْحَقُّ" diyordu.

Bu sözü duyunca bir şey kafamda oturdu. Çöle çıktığım için yerin kapısı ben istemeden benim vücudumda "أَنَا هُوَ" diye seslenirdi. Bir süre böyleydim ki Pîre Muhammed'in bundan haberi oldu ve beni Şeyh (k.s.)'in yanına götürmeye çalıştı. Ben hava soğuk ve şiddetli kar yağıyor diye tembellik ediyordum. Sonunda çaresiz kalıp Şeyh (k.s.)'in huzûruna geldim ve görüşme şerefine kavuştum. Onun mübârek bakışı bana yönelirken: "Mübâhîlerin[187] sohbetine mi düştün? O tarîkat bizden değil." diye buyurdu.

O sözü söyleyince benim dilimden tümüyle düştü ve uzaklaştı. Ondan kurtuldum. Tekrar benim içimden söyledi ki "Pîre Muhammed'in eliyle tevbe ettin kimden telkîn aldın?" ve ben telkîni rüyâmda birinden almıştım ve onu Cebrâîl (a.s.) sanıyordum, söyleyemiyordum. <Şeyh (k.s.): "söyle" diyordu. Ben, korku ve dehşet yüzünden

[187] K: مصاحبان; Ş: مباهيان

diyemiyordum>[188] Tâ ki sonunda Şeyh (k.s.)'in ısrarı yüzünden dedim buyurdu: "Sana telkîn veren kişi senin üstâdındı ve sen onu biliyorsun. [189]<اَصَبْتَ فَالْزَمْ>

Şiir

O adam ki rûh-i kudsa kibirlenir
Gönlün canlanmasında Hz. Îsâ gibidir

Onun mânâlı yüzü
Bâkire Meryem gibi Îsâ doğurur

Hikâye: Pîre Şâşâh[190] dedi benim babam Eyyûb dedi: Benim gönlüme de dolaştı ki "Ne olurdu ki bileydim nefis nedir?" Derhâl Şeyh (k.s.) benim içimden bana: **[730]** "Eğer bilseydin dayanamazdın." dedi.

Şiir

سُبْحَانَ مَنْ جَمَعَ الْعُلُومَ بِأَسْرِهَا فِي آيَةٍ مِنْ سُورَةٍ فِي مُصْحَفِهِ[191]

Hikâye: Pîre Rüknüddîn Tabbâh Erdebîlî dedi: Ben Şeyh (k.s.), eli ile tevbe ettim, ondan sonra Karabağ'a gittim. Orada kötü yoldaşlar (arkadaşlar) beni o yoldan çevirdiler ve tevbe kırdım ve şarap içmekle meşgûl oldum ve bahara kadar o hâldeydim. Bahar olunca, Erdebîl'e gittim. Mürîdlerden hiç kimse benim hâlimi bilmiyordu. Tekrar tevbe etmiş insanların kılıfına bürünerek Şeyh (k.s.) hazretlerinin zâviyesine gittim. Halk topyekün toplanmış, konuşuyordu. Ben kendimi halktan gizledim. Derhâl Şeyh (k.s.), benim huyumdan söz etmeye başladı ve buyurdu: "Halk başka şehirlere gidip tevbesini bozuyor ve içki içmekle meşgûl oluyor. Buraya gelince tekrar yüzlerini çevirip bize işkence ediyorlar."

Kendi halimi apaçık Şeyh (k.s.)'den duyduğum için, çok üzüldüm. Kendi kendime dedim ki "Şeyh Zâhid yüreğinin sırrı aşkına bu türden daha konuşma!" Şeyh (k.s.), sürekli bir sözleri diyordu. Bu sözü söyleyince Şeyh (k.s.) o sözleri bıraktı ve başka konuyla meşgûl oldu.

---

188 S: < > arası yok.

189 L, K: <احبت فالزم>; Ç: yok.

190 L, K: پیر شاشا

191 K: مضجعه

Şiir

Perde arkasında rüsvâlıklar olduğu zaman
Vây bizim hâlimize ki bu perdeyi düşürsünler

Bizim yaptığımızın üstünden ayıp örtüsünü kaldırırlarsa
Ne utanç vericidir ki o perdede rezâlet olsa

Hikâye: Pîre Rüknüddîn Tabbâh dedi: Bir keresinde Şeyh (k.s.)'in yanına rüyâmı anlatmak üzere gittim. Şeyhin korkusundan dolayı, rüyâmı baştan sona unuttum. Konuşmaya mecâlim olmadı ve hiç bir şey diyemedim. Şeyh (k.s.), benim rüyâmı baştan sona açıp, mânâsını verdi. Ondan sonra buyurdu ki "tâliblere gelen hâl önce hocaya gelir ondan sonra mürîde gider. Eğer mürîd unutursa, hoca unutmaz ve bilir ki **[731]** nasıl girmiştir.

Şiir

Aynalı yürek her şeyi yansıtır
Her ne kadar da sırlar âleminde zor olsa bile

Şimdilik durumun zorluğu ki fâni dünyadadır
Ârifin nefis anahtarından dolayı çözülür

Hikâye:[192] Hâce Abdullâh, Pîre Ya'kûb Debbâğ'ın dilinden anlatıyor: Bir gün Şeyh (k.s.) huzûrundaydım. Şeyh fermân vermiş ve kerpiçler kalıba dökülmüş ve kurumuştular. Şeyh (k.s.) buyurdu "Yarın o kerpiçleri yerden kaldırıp ve imâretin başına getirmeniz gerekir". Bu sözü dedi ve eve gitti. Ben sabrettim ki gece olsun ve halk evlerine gitsin. Geldim ve yalnız kerpiçleri taşıdım. Gecenin başından, sabaha kadar o kerpiçleri tamamı ile taşıdım. Birkaç adamın işi idi ki ben yalnız yaptım ve bu işi gizli yaptım ve hiç bir adamın haberi ve bilgisi yok idi ki bu iş kimin işidir?

Sabahleyin, Şeyh (k.s.) sabah namazını kıldı, zâviyede oturdu ve sözler söylemeye başladı. Bana "Yakup ileri gel" diye işâret etti. İleri gittim. Benim o gizli hâlimden başladı ve buyurdu: "Birisi işi irâdet yüzünden yaparsa böyle yapar ki birkaç kişinin işini yapa yalnız kendi başına yapar ve gece karanlığında kimse bilmesin diye işi

[192] L: Bu hikâye yok.

gizli yapıp ki kimsenin haberi olmasın. Ancak, ben hazır değildim Allah hazır idi, ve onun ödülünü Hakk Teâlâ verir.

Şiir

Gecenin siyah saçını dünyanın üzerine çekince
Âşıklar yüreğin gözünden perdeyi kaldırırlar

Mutluluk atını alanda koştururken
Gaybların sırları onlara aydınlanır

Hikâye: Mevlânâ Yûsuf Endârvedî dedi: Bir kez Şeyh (k.s.)'in huzûruna -ki Sultâniye'den dönüyordu- gidiyordum. Sulehâdan olan bir kadını gördüm, başına bir cüppe almış, ayakkabısını eline:[193] "Bacım nereye gidiyorsun?" dedim. "Şeyhi görmeye gidiyorum." dedi. "Şeyh büyük kişidir ve kadınlarla görüşmez ve kadınları görmeye mecâli ve vakti yok" dedim. **[732]** "Bir tepenin üzerine çıkıp Şeyhin yolunu beklerim. O ihtişâmlı kalabalık içinde onu görürüm, nasıl olsa Şeyh ortadadır." dedi.

Şiir

اِذَا سَرَتِ[194] الْبَرْقُ مِنْ اَكْنَافِ اَرْضِهِمْ اَقُولُ مِنْ فَرْطِ شَوْقِي لَيْتَنِي الْمَطَرُ

"Geri dön, ben senin için Şeyhin mübârek yüreğinden yardım alırım." dedim. "Korkarım ki unutursun." dedi.

Şeyh (k.s.)'e yolda ulaştım. Benimle baş başa kaldı: اَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ[195] [*Kökü yerde sâbit, dalı budağı gökyüzündedir.*] âyetinin tahkîkini yaptı. O kadın benim hatırıma geldi. Âniden Şeyh o sözü bıraktı ve yüzünü bana yöneltti. Bana bakıp, benim içimden: "Arkadaş, eğer doğudan tutup batıya kadar bir kadın, bizi görmek isterse görebilir." dedi.

Şiir

Zerre güneşin ışınlarından zevke gelirse
Güneşin feyzi onun âlemini ışıklarla doldurur

---

193 Ç: جبّه و کفشی به دست

194 H, L, K, Ç: اذا سری

195 İbrâhîm 14/24.

Hikâye: Mevlânâ Yûsuf Endârverdî dedi: Tâlibler topluluğu ile birlikte Halhâl vilâyetinde Hîşî[196] köyüne vardık ki Şeyh (k.s.)'i bekliyorduk. Orada bana garip bir zevk geldi. Bir iki gün kaldık. Orada Nûreddîn adında bir ilim talebesi vardı. O dedi ki: Cüneyd (rh.a.) demiştir ki: "sûfî odur ki neyi varsa onu düşürsün (bıraksın) ve kendi nefsine zorluk çektirsin." Şeyh (k.s.)'in malı çoktu. Bu söz bana ulaştı. Yeterince cevap verildi ondan sonra yola çıktık. Yolda yalvardılar ki "Şeyh (k.s.)'e varıyoruz o yüzden sorman gerek" "Soru sormaya gerek yok." dedim.

Şeyh (k.s.)'e vardığımız zaman, Mevlânâ el-âbid Tâcüddîn Muhammed Şah el-Merâğî (zîdet bereketühü), hazır idi. Şeyh (k.s.) birkaç söz söyledi, sonra mübârek yüzünü Mevlânâ Muhammed Şâh'a doğrulttu ve buyurdu: "Halktan bir grup diyor ki sûfî odur ki neyi varsa bıraksın ve nefsine zorluk çektirsin. Bu sakalları yerin dibine girsin demiyorlar ki **[733]** sûfîye ait olan sûfînindir veya başkasının? Eğer sûfînin ise nasıl bıraksın? Ki şerîat izin vermiyor, onun koruması gerekli tâ ki sahibine varsın." Bizim düşünüp soracağımızı bizim içimizden dedi.

Şiir

Şerîata uygun olarak ona mânâ verdi
Bizim yüreğimizin sırını gayb mahzeninden açtı

Hikâye: Mevlânâ Yûsuf Endarvedî dedi: Bir kere eski hazîrede -ki Hâce Muhyiddîn (revvâhallâhü rûhuhü)'in kubbesi oradadır- durmuştum. Aklımdan: "Şeyh, nasıl binaya iltifât eder. İnanıldığı gibi değil." diye geçti. Bu fikirde idim ki ânsızın Şeyh (k.s.)'in geldiğini gördüm. Kubbeye girmek istiyordu. Ben önüne gittim. Şeyh benim elimi tuttu ve çıktı. Tavana baktı ve mübârek eli ile işâret etti. Benim o fikrimi ve içimi bana: "Arkadaş, vallâhi bunu ben söylememişim. Ancak Muhyiddîn'in annesi (rh.a.) ve dostları çalıştılar. Ben de onları engellemedim ancak benim istek ve hoşnutluğum üzerine değil." dedi.

Şiir

Her kim için göklerin çemberinde yüzükler verdiyseler
Onun yüceliği ve izzet üssü arşdır

[196] S: هيبتي; H: هيشر; K: ميشي

Âzâd gönül nerede böyle bir şeye razı olur
Toprak, binanın toprağı üstünde halıdır

Hikâye: Mevlânâ Kudbüddîn Tebrîzî, Siyahkûhî ismi ile meşhûrdur: Şeyh (k.s.)'in huzûrundaydım ve Şeyh konuşuyordu. Biraz uzak olunca, duymuyordum. Kafamla Mevlânâ Şerefüddîn Târemî (zîdet bereketühü)'ye "Ne olurdu eğer Şeyh biraz yüksek sesle konuşsaydı ki duyardık." dedim. Âniden Şeyh velâyeti üzerine bildi ve benim içimden bana: "Mevlânâ yaşlıyım, yüksek sesle konuşamıyorum yakın otur ki iyi dinleyesin." dedi.

Şiir

لَهُ تَرْجَمَانٌ سَاكِتٌ وَهُوَ نَاطِقٌ يُرِيكَ بِظَهْرِ[197] الْغَيْبِ <عَيْنَ عَيَانٍ>[198]

[734] Hikâye: Mevlânâ Kutbüddîn Tebrîzî dedi ki Şeyh (k.s.)'e doğru gidiyorduk yolda giderken sıcaklık bizi etkiledi (vurdu). İçimizden: "Şeyh bize karpuz verseydi çok iyi olurdu çünkü bizi sıcaklık çok etkiledi" diye geçirdik. Karpuzun çıkmadığı bir zamandı. Derhâl Şeyh (k.s.), bir karpuz ve iki kavun gönderdi ve buyurdu: "Sıcaklık çarpmıştır. Bu karpuzu yeyin."

Şiir

Temmuz ayının zehirli sıcaklığı yüreği etkilerse
Ne mutlu o adama ki onun lütfundan ciğeri su ile serinlesin

Hikâye: Pîre Cebrâîl Nûdîhî Helhâlî anlatıyor ki: Bir kere iki şişman tavuğu Şeyh (k.s.) için getirdim. Şeyh'in huzûruna yetiştim ve o tavuğu ele aldım, buyurdu: "Bereket olsun" ve Hacı Ali hizmetçiye işâret etti ki "Bunu o talebe için götür ki beyni zayıflamıştır". Benim aklımda dolaştı ki "Ben Şeyh için getirmişim". Derhâl Şeyh (k.s.), benim içime cevap olarak: "Evlât! Bunu, benim için getirmişsin ve bana yetişti." diye söyledi.

---

197 K: يرويك بضمير

198 Ç: yok.

Şiir

Halktan birisi canını bağış tabağında sunuyor
Ancak kabûl şerefi kime âittir

Hikâye: Hacı İmâd, Hacı Beyî Pâlândûz Erdebîlî'den anlatıyor: Rüyâmda gördüm ki ölmüştüm. Beni yıkayıp kefenle sardılar ve mezarın kıyısına götürdüler. O korkuyla uyandım. Sabah olunca Şeyh (k.s.)'in yanına tevbe etmek için gittim. Derhâl Şeyh dedi: "Hacı Begî! Seni mezar kıyısına götürmeyene kadar sen tevbe etmezsin? Yakîn bil ki son budur". <Tevbe etti ve tüm ömrünce tevbesine sâdık kaldı.>[199]

Şiir

هَب[200] الدَّهْرَ يَمْلِكُهَا وَاحِدٌ مِنَ النَّاسِ حَتَّى تَقُومَ الْقِيَامَةُ
اَلَيْسَ اِذَا غَابَ فِي رَمْسِـــــهِ يَزُولُ النَّعِيمُ وَيَبْقَى النَّدَامَةُ

[735] Hikâye: Pîre Muhammed Tûlî'den rivâyettir ki Şemsüddîn, Hanîfe Pûte Serâyî ve Ahmed Kûlârâm her üçümüz Şeyh (k.s.)'in huzûruna[201] gidiyorduk. Yolda birbirlerine: "Her birimiz Şeyh'den bir şey isteyelim. Eğer Şeyh, her birimizin isteğini verirse ona îtikât getiririz." dediler. Şemsüddîn: "Ben, kavun vermesini istiyorum." dedi. Hanîfe: "Ben, elma vermesini istiyorum." dedi. Ahmed Kûlârâm da: "Ben piliç çevirme vermesini istiyorum." dedi.

Şeyh (k.s.)'in huzûruna varınca, Şeyh, hâdime "Kavun ve elma getir" diye buyurdu. Ancak, piliç getir demedi. Hizmetçi kavun ve elmayı önümüze getirdi. Şeyh buyurdu: "Bunu yiyin tâ ki piliç çevirme yetişsin" ve elmayı mübârek eli ile Hanîfenin önüne koydu, kavunu Şemsüddîn'in yanına yuvarlattı. Piliç çevirmeyi getirince onu Ahmed Kûlârâm'ın önüne koydu ve: "Yeyin" dedi. Herkes gönlünden geçeni görünce, sâbit îtikât getirdi ve bu yüzden mürîd oldular.

Şiir

Gönül, sır sofrasını öne sürerse
Her biri kendi dileğini bulur

---

199 K: <و تمام عمر بر توبه بود>; Ç: <پس توبه كردم>

200 Ç: هب lafzı düşmüştür.

201 Ç: به بندگي

Hikâye: Hacı Muhammed b. Şehâb Fûmenî Gîlânî, Emîre Rüstem b. Debâc'-dan[202] dedi: Fûmen'in pâdişâhıydı dedi: Hicâz yolcuğu sırasında Dimışk'ta Benîümeyye câmisinde bir hadîs anlattıklarını duydum. "مَنْ اَكَلَ مَعَ مَغْفُورٍ غُفِرَ لَهُ" ve inandım ki bu hadîstir.

Erdebîl'de Şeyh (k.s.)'in huzûruna varınca beni huzûruna kabûl etti. Yan yana oturmuştuk, sofrayı açtılar. Ben yüreğimde düşündüm ki "Şeyh evliyâdandır, ne olurdu ki beni de kâsesine ortak etseydi ya. Ben onunla bir kâseden yemek yeseydim, böylece affedilmiş olsaydım". Derhâl Şeyh bana baktı ve: "Emîre Rüstem gel, dervîşlerle bir şeyler ye." dedi. Elimi uzatınca, tekrar: "Dervîşlerle bir şey yemek duyduğuna göre yanlıştır. Doğrusu, iyi ameller işlemen gerekir ki affedilesin." diye buyurdu.

Şiir

O sofra ki dervîşlerin amel ve sofrasıdır[203]
O rûhun güç kaynağı ve dervîşlerin mayasıdır

[736] Hikâye:[204] Pîre Hacı Salavâtî amcası Perverî'den anlattı ki: O dedi: Şeyh (k.s.), döneminde, bir kere Şeyhin huzûrunda namaz vaktine denk geldim ve Şeyh'le namaz kıldım. Namaz kılındıktan sonra, ben kalkıp, ayakkabımı giymek istedim. Ayak-kabım son derece eskimişti ve yırtılmıştı. Kendi kendime: "Başkasının ayakkabısını giyeyim, bakalım şeyhin kerâmeti ne olacak." dedim.

Bir ayağımı başkasının ayakkabısına atınca, Şeyh (k.s.), çabucak selâm verdi ve mübârek yüzü ile bana bakıp: "Allah affetsin ki başkasının ayakkabısını giymedin." dedi. Ben utandığım için ayağımı ayakkabıdan çıkarmak istedim, ayağım yapıştı. Öteki ayağımı o ayakkabının içine sokmak istedim, çalışıyordum, gitmiyordu. Çâresiz kalarak Şeyh'in huzûruna gittim ve başımı mübârek ayağına koydum: "Eğer öteki ayağın o ayakkabının içine girdiyse şimdi biz o ayakkabının sahibinden utanç duyduk." diye buyurdu.[*205]

---

[202] K: رياح; Ç: رباح
[203] H: عمل شيوهء
[204] Bu hikâye "S"de ilâveten gelmiştir.
[*205] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (176) no'lu açıklama.

[737] 2. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in Geçmiş ve Gelecek ile ilgili durumları haber vermesi ile alâkalı kerâmetleri

Hikâye: Pîre Ahmed Pernîkî Germrûdî dedi: Tûs'lu olan Pehlivân Muhammed ki Pîre Musâfir'in kardeşi olup bizim köyümüzde gece bekçisiydi. Bir süre oradaydı. Mevlânâ Sirâcüddîn (rh.a.) ki Şeyh (k.s.)'in halîfelerindendi. Bizim köye gelmişti ve câmide Pehlivân Muhammed onun ziyâretine gitti. Mevlânâ Serâcüddîn o gece oradaydı ve cuma gecesiydi. Şeyh (k.s.), o gece rüyâsında gördü ve Şeyh: "Pehlivân Muhammed'e de ki tevbe etsin ve bu azmettiği yolculuğa çıkmasın ki onun ömründen on günden fazla kalmamıştır." diye buyurdu.

Sabahleyin Mevlânâ Sirâc (rh.a.), uykudan kalktı ki gitsin ve bu sözden dolayı ve şeyhin mesajından dolayı durdu ve cuma oraya döndü. Pehlivân Muhammed camiye geldi. Mevlânâ Sirâc onu çağırdı ve şeyhin sözünü ve mesajını ki iletti: "Şeyh bu gece bana rüyâmda dedi ki Pehlivân Muhammed'e de ki tevbe etsin ve bu azmettiği yolculuğu çıkmasın ki onun ömründen on günden fazla kalmıyor." Pehlivân Muhammed bunu duyunca: "Bu yolculuğa gideyim dönerken tevbe ederim." dedi. Mevlânâ Sirâc: "Bu söz ve mesaj şeyhe âittir ve Şeyh buyurmuştur geri kalanı sen bilirsin." dedi. Pehlivan Muhammed titredi ve giydiği askeri elbiseyi yırttı. Uzun horasan şapkası başındaydı. Başından kaldırıp yere vurdu ve dürüstlük yüzünden Mevlânâ Sirâc'ın elinden tevbe etti.

[738] Şiir

Onun tevfîk eli tevbe yakasını tuttuğu için
Elbisesini yırtıp eteğini yere düşürdü

Mevlânâ Sirâc'a: "Ben senin sözünü kabûl ettiğim için ve Şeyhin[206] mesajını duyup tevbe ettim, sen de bugün daha burada kal tâ ki halkı dâvet edip helâllik isteyeyim." dedi. Mevlânâ Sirâc da onun için kaldı. O köyün halkını dâvet etti ve zâbıtalık yaptığı için halktan helâllik istedi. Mevlânâ Sirâc hemen oradan yola çıktı. O

[206] L, K: قُدِّسَ سِرُّهُ

gün Pehlivân Muhammed hastalandı ve dokuz gün hastalığı sürdü. Onuncu gün Hakk Teâlâ'nın rahmetine kavuştu.

Şiir

Eski hüküm ezelde yürek defterine yazılmıştı
Onun lütuf eli onu cehennem kapısından alıp cennete sürükledi

Pîre Musâfir bu kerâmetlerden dolayı amellerini bıraktı ve ondan sonra Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) eli ile tevbe etti.

Hikâye: Pîre İsmâîl Tîrâbâdî, çalışkan bir tâlib idi. Rüyâsını anlattıktan bir gün sonra, Şeyh (k.s.) ona: "İsmâîl tahâret temizlik ve guslünü iyice yap ki ölmek (göçmek) vaktidir." dedi.

Şiir

فَاِنْ كُنْتَ لاَ تَدْرِي مَتَى الْمَوْتُ فَاعْلَمَنْ بِاَنَّكَ لاَ تَبْقَى اِلَى آخِرِ الدَّهْرِ

Pîre İsmâîl temizliğini, pâklığını ve tahâretini yaptı, tırnaklarını, saçını kesti, kıllarını alıp guslünü aldı. Elbise giyince Allah'a teslim olup bu dünyadan göçtü. Şeyh, onun cenâzesini mübârek omzunda birkaç adım taşıdı.

Şiir

O adım ki onun yüklenmiş rütbesinden dolayı arşın üstünde yeri vardı
Bu zavallı cenâzenin taşıyıcısı idi yeryüzünde

Hikâye: Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü), buyurdu: O zaman ki Erdebîl'de Bâtîmûr diye isimli biri gece bekçisiydi. Bir hırsızı yakaladılar. Onu cezalandırmak için öldürmek ve kafasını şehrin kapısından **[739]** sallamak istedi. Şeyh (k.s.): "onu bırak ki yarın <Sen zahmet çekmeden>[207] o kendi kafasını senin istediğin şekilde şehrin kapısından sallayacak." diye buyurdu. Bâtîmûr onu bıraktı. O kişi eve gitti ve öldü. Ertesi gün şehrin kapısından cenâzesini çıkardılar.

[207] K: < > arası yok.

Şiir

Senin kılıcının hükmüne hiç gerek yok ki
Bu yolda çâresiz olarak cenâzesini sürecekler

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi ki Şeyh (k.s.) Bağdât'tan döndü ve bir yola baktı ki o yolda Pâdişâh Ebû Saîd ve Emîr Çûpân (149) (tâbe sürâhümâ[208]) savaşıyorlardı. Mevlânâ İzzeddîn Merâğî (rh.a.) diyordu ki "Sapma <bu taraftan başka tarafa>[209] sapmamak gerekir. Yolda savaş korkusu ve yol korkunç". Şeyh (k.s.), buyurdu: "Mevlânâ düşünme" Mısrâ': "Çûpânlılar'ın dönemi sona erdi" ve bundan başka da onun mübârek yazısından anlaşılır.

Şeyh (k.s.), o yöne hareket ettiği için onların devamlı ve hızlı olarak gitmeleri gerekiyordu. Pâdişâh Ebû Saîd'in ordugah (karargah)ından Emîr Çûpân'ın ordusu arasında mesafe üç menzil kalmıştı ki haber yetişti ki Çûpân yenildi ve dağıldı. Yol tehlikesi ve korkusu ortadan kalktı, giderildi.

Şiir

O gönül ki Hakk sırrı onun üzerinde yazılıdır
Tüm âlemin ilimleri mâlûmdur

Söz âleminde vücûd sırlarının dersleri
Bir noktadan özlü bir söz anlaşılır

Hikâye: Halledallâhü bereketehü dedi bir kez Şeyh (k.s.)'in mübârek ayağını bir kenara koyup ovuyordum.

Şiir

Ey zaman, baht ve eline geçen devlet kuşunu sakla
Elinde tuttuğum ebedî bir devlet

[740] *Bizim aramızda olan cân arzûsunu*
Şimdi mutluluktan yanımda tutmuşum

---

208 Ç: Duâ cümlesi yok.

209 S: <صواب>

Şeyh (k.s.) buyurdu ki "Zâviyenin güzelliği ve her köyde yoksullar sofrasına ayrılan hisse için nasıl harcanmalı ve hayır olarak verilmeli." çeşitli bağışlardan öyle yad etti ki onun iki katına çıkarmak neydi ve ona vefâ ermedi. Kendi kendime: "Bu kadar dünya malı buyurduğuna göre nasıl vefâ eder ve herkese nasıl pay verilir?" dedim. Şeyh (k.s.) mübhem[210] bir lütufu ile mübârek ayağını benim karnımın üzerine koydu ve buyurdu: "Ne düşünüyorsun? Sofranın hazırlığı ve yoksulların ekmeği sonunda bulunur ki sofra açıldığı zaman dervîşler sofraya gelsinler".

Ondan sonra durum ve sonuç oraya vardı ki on-on iki yıl Şeyh (k.s.)'in bâki hayâta irtihâlinden sonra, Emîr Şeyh Hasan Çûpânî yalvardı ki "Şeyh (k.s.)'in kapısında nakkare çalacağım" ve davul sancak gönderdi ve bu kabullenmiş kural ve bu gelenek uzun süre devam ederdi.

Şiir

Mutluluk, devlet davulunu bizim kapımıza çalınca
Bu ses ne kubbede ve ne yukarı arşda çalınır

Bizim davetimiz beş nöbette gizli ortamdadır
Ve arşın kubbesinde yükselir

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi o zaman ki vezir Hâce Reşîd'i cezalandırıp öldürdüler. Onun oğlu Gıyâseddîn Muhammed, gençliğinin zirvesindeydi. Kaçmak ve bir yerde saklanmak istiyordu. Gece, mezarlıkta bir yer altı mezarlığında gizlendi. Üzüntüye boğulmuştu ve gam ateşi içindeydi.

Şiir

كَذَكَ اللَّيَالِي وَاَحْدَاثُهَا يُجَدِّدْنَ لِلْمَرْءِ حَالاً فَحَالاً

Çok zor bir gece –ki ömründe öyle bir şeyi yaşamamıştı ki refâhtan kopmuş ve mezarlıkta uyuyordu.- sona erdi ve güneş çıkmaya başladı.

Şiir

فَلاَحَ الصُّبْحِ مُبْتَسِمَ الثَّنَايَا وَعَادَ اللَّيْلُ مَقْصُوصَ الْجَنَاحِ[211]

---

[210] K, Ç: ابهام

[211] L, Ş, K: Bu beyit yok.

[741] Işık karanlığa üstün geldi, baktı, gördü ki bir Pîr mezarın köşesinde oturmuş. Bu durumdan dehşete düştü ve onu çok büyük korku sardı. O sevimli Pîr amber kokulu soluğu ile baş sağlığı verdi ve dedi: "Evlât hiç korkma ve endişelenme ki sana hiç zarar ve darbe olmayacak, اللهُ يُنَجِّيكُمْ مِنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ[212] [*Sizi o tehlikelerden ve bütün sıkıntılardan Allah kurtarır.*]

Şiir

Her bir karanlık gecenin peşinden bir ışıklı sabah vardır
Bu sözü gündüz gibi aydın bil ve onu kurtuluş say

Ancak Allah ü Teâlâ'ya söz vereceksin ki tekrar senin o güzel günlerin ve devlet kuşu başına konduğu zaman ve bu karanlık ve kötü geceler sona erdiği zaman, senin hakkında kötülük edenlerden öc almayasın, tam tersine onların yaptığı kötülüğe karşı iyilik yapasın ve bundan sonra sana kötülük yapanlara cezayla meşgûl olmayasın ve adımını وَجَزَاؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَ اَصْلَحَ فَاَجْرُهُ عَلَى اللهِ[213] [*Kötülüğün cezası da onun gibi kötülüktür. Fakat her kim bağışlar da uzlaşırsa, artık onun mükâfâtı Allah'a kalmıştır.*] makamamına koyasın." Hâce Gıyâseddîn söz verdi ve kabûl etti. Pîr: "Şimdi emîn ol ve hiç düşünme. İşin istediğin gibi olacak." dedi.

Gıyâseddîn bu sözü duyunca, o korku ve ızdırabtan rahatlayabildi. Elini, o Pîrin eteğine sürdü ve: "Kimsin sen?" dedi. Pîr ismini söylemedi ve kalkıp gitmek istediğinde Hâce Gıyâseddîn'in kulağını tutup: "Bu bizim aramızda işâret olsun" dedi ve yola koyuldu. Gıyâseddîn, o korkulu zamanda güvence bulduğu için ve bir dönem gece gündüzlerden sonra vezîrlik koltuğuna oturdu ve onun vezîrlik rütbesi yükseldi.

Şiir

فَعَادَتْ بِهِ الاَيَّامُ زَهْرًا كَاَنَّمَا جَلَى الدَّهْرِ[214] مِنْهَا عَنْ خُدُودِ الْكَوَاعِبِ

O yükseliş döneminde, onun devlet kuşu gittikçe yükseliyordu Şeyh (k.s.), her ne kadar[215] îtikâdı olsa bile ancak onun yüreğinin inanç ve îtikâdını kusurlar tozu boşal-

---

212 En'âm 6/64.
213 Şûrâ 42/40.
214 L, Ç: جلال الدهر
215 Ç: + في الواقع

tıyordu. Ali Pâdişâhtan iftirâlı sözler duymuştu ki bunlar Ali Pâdişâh, Şeyh (k.s.)'in mübârek ağzından aktarıyordu (anlatıyordu) ki o henüz Yahûdî'dir. **[742]** Bundan dolayı kusursuz îtikâd safâsı kedersiz idi ve onunla olan hizmetçiler ve çalışanlar yalandan ricâlı sözler konuşuyordu.

Ancak Hâce Gıyâseddîn bunlara kulak asmıyor ve: "Maslahat değil ki onun gibi bir büyük insanla böyle ufacık işte dargınlık etme, o yüzden ki en azından bu adamın yüz bin mürîdi var. Eğer onun hakkında inkâr sözü geçerse, bu yüz bin kişi münkir sayılırlar ve bana lânet ederler. Eğer ben onun îtikâdına varırsam o yüz bin kişi îtikâdlı, olup bana duâ ederler. Akıllı bir kişi, yüz bin kişiye kendini dost mu eder yoksa düşman mı?" diyordu.

Şiir

تَوَقَّ مُعَادَات[216] الرِّجَالِ فَاِنَّـــهَا مَكُدِّرَةٌ[217] للصَّفْوِ مِنْ كُلِّ مَشْرَب
وَلاَ تَسْتَثِرْ حَرْفًا وَاِنْ كُنْتَ وَاثِقًا بِشِدَّةِ رُكْنٍ اَوْ بِقُوَّةِ مَنْكِـــــبٍ[218]

Şeyh (k.s.), Tebrîz'e gitti ve Meliku'l-ubbâd Hâce Kudbüddîn'in tarlasına gidip konaklandı. Hâce Gıyâseddîn Vezîr yalvararak Şeyh (k.s.)'i oradan imâretine getirdi ve her gece elini öpmeye gidip ondan sözler ve öğütler dinliyordu. Öyle ki üç geceyi öyle sabah ettiler ki onların dışında ayrı bir kişi o kadar geceden sabaha kadar oturamazdı. Şeyh (k.s.), onunla şakalaşıyordu ve başka birinin ondan hiç haberi yoktu tâ ki sırasında, Vezîr Gıyâseddîn, o yer altı mezarının sözünü açtı ve onu büsbütün dedi. Kaçışını, orada gizlenmesini, o pîri görüp ondan korktuğunu, onun konuşmasını, kendisine haber verip bu güzel ve güçlü günlere umut vermesini ve onun verdiği öğütleri tümüyle anlattı. Ancak onun kulağının tutup çekmesini demeye unuttu.

Şeyh (k.s.) gülümseyerek dedi: "O Pîr dışarı çıkarken senin kulağını tutup bu, bizim aramızda bir işâret olsun demedi mi?" Vezîr Gıyâseddîn hatırladı ve hâli değişti ve Şeyh'in mübârek ayağına kapandı ve bayıldı. Bildi ki o Pîr Şeyh imiş. Tevbe etti, telkîn aldı ve canı gönülden tam îtikât getirdi. O düşünce ve tarîkata tam bağlıydı. Şeyh

---

216 H, Ç: توق معاداة; K: ثوق معادات

217 H, Ş, K: سكدرة

218 S: İkinci beyit yok; L: her iki beyit yok.

(k.s.), âlem-i bekâya göçene kadar Şeyhi ziyârete **[743]** geldi. Ziyâret ederken dedi: "Bundan yüreği etkileyen ve rûhu cilâlayan bir mezar dünyada görmemişim" ve Edâmallâhü bereketehü'ye dedi ki "Ben Şeyh (k.s.)'in mübârek eli ile tevbe etmiştim, telkîn almışım ve onun müridi, muhlisi ve mu'tekidiyim" dedi ve yüzünü Mevlânâ A'zam Mecdü'l-mille[219] ve'd-dîn Şîrâzî (rh.a.)'ye yöneltip Zeyne'l-âbidîn sahâbeler ve ileri gelenlere dedi ki "Başlangıçta çok güçlü ve sağlam bir îtikâdım yoktu.

Şiir

O benim gönlümden geçen dîn yolu idi
Gönlün safâ kupası hîle tozları ile dolu iken

Öyle düşünürdüm ki Şeyh (k.s.), sâlih ve bir köşede oturan ve sadece ibâdetle uğraşıp ve halka ekmek veren birisidir. Geceler onun halvetinde oturup, geceyi gündüze bağlarken, her zorluk ve sorun ki dünyanın Şeyhleri onun çözümünden âcizdirler, Şeyh (k.s.), onu çözdü.

Şiir

O adın gönülden dolayı levha korunmuştur
Her ilim nefsi için yeni bir rahmet dersi gelir

Ben tasavvuf ilmini iyi bilmişim ve ilmini de Şeyh İmâdeddîn Merendî (rh.a.)'den Şeyh (k.s.)'in yolunda çok şeyler gördüm. Onu herkesten üstün ve farklı gördüm ancak itiraf etmeliyim ki bu tarîkat yolunda Şeyh (k.s.)'in ilminin açık, geniş yolunu ve dalgalı denizini gördüm."

Şiir

Onun denizinde, binlerce mücevherli deniz gördüm
Onun denizinin derinliğinin çevresinden sadece bir damla alabildim

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Bir kere Özbeklerin padişahı (tâbe surâh), Pâdişâh Ebû Saîd'in ülkesine kastetti ve sayısız hesapsız ordu düzenlemekle meşgûl oldu. Ebû Saîd (mezarı pâk olsun) birini, Şeyh (k.s.)'in yanına, ondan yardım

[219] Ç: اللّٰة lafzı yok.

almak için gönderdi ki "Özbek pâdişâhı benim ülkeme kastetmiş saldıracak. Şeyh'in yardımı gerekli." Şeyh (k.s.), buyurdu ki "Pâdişâh söyle ki ben bu dünyada yaşarken, senin hiçbir korkun olmasın. Onlar yenecek ve senin zararın olacak diye bir şey yok, hiç paniğe kapılma. Ben bu dünyadan göçüp giderken kendin bilirsin. Ancak senin ülkenin tahrîbi ve bozulması yabancıların eli ile olmayacak belki bu ülkenin bozulması ve tahrîbi bu ülke halkının eli ile olacak."

[744] Şeyh (k.s.)'in, önceden haber verdiği gibi oldu. Hiç bir pâdişâh ve ordu bu ülkeyi yenemezdi ve fırsatı olmazdı. Bu kitabı yazarken, ancak bu ülke, bu ülkenin halkı eli ile tahrîb edildi.

Şiir

Böyle bir yörüngede böyle bir insan bu merkezin kutbu ise
Bir âlem kötü işlerden ve hasarlardan rahatmış

Bu fânî dünyanın merkezinden Allah'a kavuştuğu için
Bu devir aynen dediği gibi oldu

Hikâye: Şeyh Sadreddîn edâmallâhü bereketehü buyurdu ki bir keresinde Hacı Necîb Bezzâz (rh.a.), Şeyh (k.s.)'in huzûruna geldi ve dedi Mevlânâ Abdülazîz Merheştî, Peygamberler hakkında, Allah'ın velîlerine karşı ve Şeyh hakkında kötü söz söylüyor. Şeyh (k.s.), sinirlendi ve dedi: "Bu sözü, o demiyor sen diyorsun, çünkü onun dedikodusunu yapmak bir oka benzer ki dışarıdan kapıya vuransın ve onu huzûrumuzda dediğin zaman sanki onu yüreğe vurursun. Benim hakkımda ne söylerse her ne olursa olsun tahammül edilir. Eğer benim hocam hakkında ise ona tahammül etmek olmaz, onun karnını dişimle yırtarım!"

Şiir

وَتَبْرُقُ اَبْصَارُ الْمَنَايَا مَهَابَةً اِذَا لاَ حَظَتْهُ وَهُوَ حُمْرُ الْحَمَالِقِ[220]

Ancak Abdülazîz eti parçalanmış bir tavuk yavrusu (piliç)dur ki kanadı (tüyü) yoktur. Kanadı olursa Hindistan'a uçar.

[220] L: Beyit yok; Ç: حمر الحمالق cümlesi yok.

Hacı Ebubekr Pehlivânân,[221] Şerefşâh Sâyiğ ve Hacı İzzeddîn Ferhân Şeyh (k.s.)'in huzûruna geldiler ve Mevlânâ Abdülazîz Merheştî konusunda şefâat ettiler ki "Şeyh'in mübârek gönlünü ondan çevirmesin ki o ilim talebesidir ve Şeyh'in lütfu ve sabrı tüm halkın dilindedir." Şeyh (k.s.), buyurdu ki "Benim şahsımın zaten onunla bir problemi yok, ve benim hakkımda ne derse tahammül ederim, ancak benim şeyhimin hakkında bir şey söylememesi gerek. Eğer derse onun cezâsını görür. Geri kalan şu ki o Allah'ın peygamberleri ve evliyâsı ile kafa kafaya getirmiş ki onlar ayağını tutup ve Hindistan'a kadar atacaklar" ve bir başka defa da buyurmuştu ki "Onun adımından Hindistan kokusu geliyor."

Sonunda Şeyh'in önceden verdiği habere göre, Şeyh, sonsuz dünyaya **[745]** göç etmiştiler ve Pâdişâh Ebû Saîd (rh.a.) iki seneliğine Emîr Yâğlâğû'yu Hindistan'a gitmeye aday gösterdi. Mevlânâ Abdülazîz de onunla Hindistan'a gitti ve orada dünya malı toplamak ve tüm malı ve yaşantısı ve aklınıza dünya malı ve makamlardan ne gelirse elde edip bunlarla meşgûl oldu. Bugüne kadar hâlâ bu işle uğraşır.[222]

Şiir

O yüreği bilgin ve zeki insan her ne söylediyse
İşin içinde olan sırlardan dedi

Ki o, bu resimleri gönül levhasından okur
Ve o remizleri gayb[223] *âleminin derslerinden verdi*

Hikâye: Hâce Rükneddîn Hâclû Erdebîlî'nin oğlu Hâce Nizâmüddîn dedi ki: Bir kere Şeyh (k.s.) huzûrunda kaplıcalarda idik ki Savâlan dağının eteğindedir. Bahar mevsimiydi. Fesleğenler, fesleğenler içinde boy atıp uzamış ve çiçeklerin ışığı ırmağın yanında her yeri donatmıştı.

Şiir

عَلَى اَوْرَاقِهَا رَشَحَاتُ ظلٍّ كَخُود قَدْ تَعَرَّقَ وَجْنَتَاهَا
وَمِنْ حَبِّ الْغَمَامِ لَهَا عُقُودٌ مُفَصَّلَةٌ تُنَاطُ عَلَى طِلاَهَا[224]

---

221 Ç: Hacı Pehlivânân.
222 K: مستقل ;Ç: مشغول
223 K: سرغیـــی
224 L: Arapça iki beyit yok.

Ansızın şiddetli bir kar yağışı başladı ve bitkilerin (fesleğenler) yüzünü ölü kefeni (beyaz örtü kar) ile sardı. Halk oradan köylere kaçıyordu. Şeyh: "Gitmeyin ki yarın dönmek çok zor olacak, geri dönemezsiniz." diye buyurdu. Ertesi gün döndüler. Çayda (ırmakta) çok büyük bir sel akıyordu ki geçmek fırsatı vermiyordu, gelemediler ve tekrar o gece köye döndüler.

Şiir

Her kim bu diyârdan uzak olursa
Mezara sağlam olarak döndü

Hikâye: Hâce Nizâmüddîn dedi ki: O zamanlar, Şeyh (k.s.)'in Hicâz'a gitmek için yola çıktığı bir zamandı. Büyük halîfeler topluluğu, Mevlânâ İzzeddîn Merâğî, Mevlânâ **[746]** Şemseddîn Pernîkî, Fakîh Muhammed Sitorkî[225] ve Mevlânâ Necmüddîn Akmiyûnî (rahimehümullah) Şeyh'in yanında idiler. Bağdat'a üç menzil kalmıştı. Ben sopanın başına bir bez parçası asmıştım ki Şeyh (k.s.)'i güneşten korusun ve gölge olsun. O sırada bir kamışlığa rastladık. Oradan geçince birisi önümüze gelip Şeyh Hazretlerine ağladı ki "Benim üç yüz kg.lık yüküm bu kamışlığa düşmüştür ve burası haydutların yeri (bölgesi) ve ben halka borçluyum. Allah aşkına yardım et ki benim yüküm sağlam ve güven içinde maksada varsın."

Şeyh (k.s.), bana: "Evlât, senin işindir. Zahmet çek ve onun yükünü emîn bir yere ulaştır." diye işâret etti. "Şeyh, otururlarsa ben dönüşte nereye geleceğimi bilirim." dedim. Şeyh (k.s.), ufak bir tepeciğin üzerine o yakınlıkta oturdu. Ben yola koyuldum ve Türk Ahmed de[226] benimle geldi. Birkaç adım yürüdükten sonra. Şeyh (k.s.) beni çağırıp ve dedi: "Nizamüddîn, bu koruda (küçük orman) ve sazlıkta bir aslan göreceksin. Hiç hareket etmeyeceksin ne dilinle ne elinle. Silâhına da güvenme ve onun yavrusunu da görsen yine hiç hareket etmeyeceksin ve hiç demeyeceksin ki geçsinler.

Şiir

Sazlıkta aslanlar orada oturuyorlar[227]
Oraya ayak basınca edepli olacaksın ki kafanı uçurma tehlikesi ile karşı karşıyasın

---

[225] L: محمّد مشرقی
[226] K: هر
[227] K: که شیرانند آن جا پا نهند

“Duydum ve itâat ediyorum سمعًا وطاعَةً” dedim.

O sazlığın ortasına varınca, sazlığın iki bölümü ortasında bir yol vardı. Bir aslanın, yavrusu ile başka bölümden gittiğini gördüm. Onu görünce, Şeyh (k.s.)’in sözünü hatırladım, atın dizginini tutup durduk. O aslan, sazlığın yanında durdu. <ve yavrusu önümüzde, bize bakıyordu>[228] Biz öyle durmuşken ona bakıyorduk ki ânsızın başka yavru bu bölümden dışarı çıktı ve aslanın yanına gitti. Aslan, her iki yavrusunu önüne koyup sazlığa gitti. Biz de yola koyulduk ve o dervîşin malını korkarak Şeyh hazretlerinin sayesinde güvenli yere ulaştırdık.

Türk Ahmed bana dedi: “Demiyorsun?” o aslanın durumunu açıklamak istedim, Şeyh **[747]** ondan önce: “aslanı nasıl gördün? Açıkla” diye buyurdu. “Şeyh’in buyurduğu gibi aslan ve yavrusunu gördük ve dediği gibi onu yerine getirdik.” dedim. Şeyh (k.s.): “Eğer aslanı incitip döverseniz kendi nefsi için incitmez, ancak onun yavrusuna eziyet verir ve incitirseniz onun gazabı (siniri) yavrusu için gayet şiddetli olacaktır. Öfkesi, yavrusu içindir.” diye buyurdu.

Halîfeler topluluğu bu sözü duyunca, Mevlânâ Necmüddîn (rh.a.), kalktı, şapkasını başından aldı ve insâf olarak durdu. Halîfeler topluluğu da onunla birlikte kalktılar. Şeyh (k.s.) işâret edip onları oturttu. Aynen bunun gibisini halîfeler, Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü)[229] hakkında yapmışlardı.

Şiir

Aslanı, yavrusundan dolayı kızdırırsanız
Onun öfkeli pençesi kana bulaşır

Hikâye: Nizâmüddîn Zerger dedi: Mevlânâ Abdülazîz Merheştî o zamanlar bu kavim konusunda nifak dolu sözler söylüyordu. Bir gün Mevlânâ Şemsüddîn Muhammed Zerger (rh.a.) ile Şeyh (k.s.)’in elini öpmeye gitmek için anlaştı. Mevlânâ Zerger’e: “Senin bundan daha önce Şeyh (k.s.)’in bendeliğine gelmen gerekirdi.” dedi. O, Pîre Abdülmelik (rh.a.) câmisinde oturup tâ ki Mevlânâ Zerger Şeyh’in huzûrundan dönsün. Mevlânâ Zerger Şeyh’in huzûruna geldi ve Mevlânâ Abdülazîz’in geldiğini

[228] K: <وبچه روی دریا نگاه می کرد>
[229] K: + ale’l-âlemeyn.

bildirdi. Şeyh (k.s.) buyurdu "Mevlânâ, onun buraya gelmesi birkaç gün yasaktır. Bugün gelmez." Mevlânâ Zerger dedi ki "O beni bekleyerek Pîre Abdülmelik câmisinde oturmuştur." ve Şeyhin bendeliğinden döndü. Abdülazîz, Abdülmelik câmisinden eve gitmişti. Mevlânâ Zerger de onun evine gitti ve onu o hâlden dönmüş gördü ve Şeyh (k.s.)'in elini öpmekten pişmân gördü.

Şiir

Bu ikbâl kıblesinin yükünü[230] *o adam*
Onun yüreği onun şerefi ve izzetini kabul etmezse ona nasîb olmaz

Mevlânâ Zerger, bu utanç verici durumdan dolayı kendi evine gitti. Şeyh (k.s.), Mevlânâ Zerger'in arkasından adam gönderdi. Mevlânâ, utandığı için birkaç akrabasıyla Şeyh'in huzûruna geldi. Şeyh **[748]** (k.s.) Mevlânâ'yı görünce gülümsedi ve buyurdu: "Mevlânâ, onun iki yüzlü olmasından sen niye utanıyorsun. O birkaç gün sonra size yalvarıp, yardım isteyecek ve siz iltifat etmeyeceksiniz. "بَصيرةُ اربابِ الْقُلُوبِ مِرْآةُ الْغُيُوب"

Birkaç gün sonra Abdülazîz, çevresinde toplanan birkaç serseri ile birlikte rezîl etmek üzere, genel ev ve fâhişelerin barındığı eve saldırıp çok tahrîb ettiler. Muhammed Bey tarafından Erdebîl'in zabıta (emniyet) hükümetine atamış Hüseyin adlı arkadaş oranın emniyetinden sorumluydu. Abdülazîz birlikte olanları yakalatıp dövdü ve işkence etti. Abdülazîz'in gayet panikten dolayı şehrin büyüklerinin aracılığı ile Şeyh (k.s.)'e sığındı ve Şeyh'in elini ve ayağını öptü. Şeyh de birilerini Hüseyin beyin (zabıta) yanına gönderdi. Bu hareket ve olayı kendi üslenip sorumluluğunu kabûl etti ve buyurdu: "Her ne orada o iyiliğe teşvîk ve kötülükleri alıkoymak varsa ki şerîata uygun olmasa, ben yapmışım." diye buyurdu ve tümü salıverildi.

Şiir

Bu devrin gezip dolaşmasını temiz yüreğinin gözü ile
Gördü ki apaçık aynı resimler toprağın aynası üzerindedir

Hikâye:[231] Pîre Ömer Şerefân el-Mehrûsî anlattı ki Mevlânâ Ahmed Leşkeriyân ve Mevlânâ Bedreddîn ile üçümüz Şeyh (k.s.)'in yanına gittik Şeyh Mevlânâ

[230] L, K: باز
[231] L, Ç: Bu hikâye yok.

Bedrüddîn'in başına bir şapka koydu ve derhâl dışarı çıkınca Şeyh, buyurdu: "Hindidir ve Hindilik yapması gerekir" Sonra dedi "Hindi yüzlünün ne olduğunu sormuyor musunuz?">[232] dedi. "Şeyh buyursun." dedik. Buyurdu: "Deniz de bir kuştur. İstediği kuş kılıfına girer, başını sudan çıkarır ve o kuşlardan bir, ikisini öldürür."

Şeyh (k.s.)'in yanından geldik, Mevlânâ Bedrüddîn, Ahmed Dâyevî'nin yanına gidip ondan tevbe istedi. Ahmed Dâyevî Şeyhlik iddia ediyordu ve bu işiyle iki topluluk ve iki havalığı ortaya çıkardı ve "Allah, Allah" diyordu. Buraya gelince bizimle oluyor, Ahmed Dâyevî gelince de onunla oluyordu, onu Şeyh olarak görüyordu. Şeyh'in dediği gibi onun iki yüzlülüğü ve hindi gibi olması ortaya çıktı.

Şiir

النَّاسُ عِنْدَكَ[233] اَقْدَامٌ وَاَنْتَ لَهُمْ رَأْسٌ فَكَيْفَ يُسَوَّى[234] الرَّأْسُ وَالْقَدَمُ

[749] Hikâye:[235] Mevlânâ Tâcüddîn Muhammed Şâh (zîdet bereketühü) dedi: Benim zâviyemin arkasında boş bir yer duruyordu. Şeyh (k.s.), çatıya çıktı. "Zâviyenin arkasında olan bu boş yere bina yapalım." dedim. Şeyh: "Dediğin bina zâviyenin önünde olur, arkasında olmaz." diye buyurdu. Halbuki zâviyenin önünde dükkânlar ve halka âit kervansaraylar ve binalar vardı. Kendi kendime: "halkın imaretine nasıl câmi ve zâviye inşa edilebilir?" dedim. Sonunda Şeyh (k.s.)'in dediği gibi oldu ve o kervan-saray ve tüm dükkanlar câmi ve zâviye ile olmuşlar.

Şiir

Her kim onun ilim gözü ayne'l-yakîn suçu teşhîs edebilse
Geçmişi ve geleceği onun hükmü ile şimdi oldu

Hikâye: Seyyid Zeynüddîn[236] dedi: Evimize ve Serâv'a gitmek için Şeyh (k.s.)'in huzûrunda izin isteyince, Şeyh (k.s.) ata bindi. Biz de onunla birlikte ata binerek harmana gittik. Mübârek adımını harmana atınca, Harmanın tahılı ve kapıları

---

232 K: <بوقلمونت از بوقلمونی چه باشد>

233 K: عندكم

234 H: رأس طيف سوی; K: رأس ظيف سوی

235 L: Bu hikâye yok.

236 K, Ç: + دامت سيادته

açılmış ve dağılmıştı. Şeyh (k.s.), kapıları kapattı ve harmanı toplamalarını buyurdu. Harman üzerinde çalışan işçiler Seyyid Şerefüddîn'in yanına geldiler ve: "Hava sıcak ve güzel. Süvâri Türkler (atlı Türkler) hâlâ oturmuş dinleniyorlar." dediler. Seyyid cevâbında: "İleride ne olup biteceğini biz bilmeyiz ancak Şeyh görür ve bilir." dedi. Harmanı topladılar ve ihtiyatla davrandılar.

Biz bir ferman istedik ve gittik. O gece Serâvcân köyündeydik. Gece yarısı şiddetli kar yağmaya başladı ve yağdı, öyle ki bir iki gün o köyde kaldık ve sonunda halkı dışarı attık ki yolu temizlesinler tâ ki gidebilelim. Harman bahara kadar kaldı.

Şiir

مُسْتَنْبِطٌ فِي عِلْمِهِ مَا فِي غَدٍ فَكَأَنَّمَا سَيَكُونُ فِيهِ دُوِّنَا[237]

[750] Hikâye: Seyyid Zeynüddîn dedi: Bir başka zaman yine Şeyh (k.s.)'den Serâv'daki evimize gitmek için izin istedik. Şeyh Seyyid Şerefüddîn'e söyledi ki "kendi gitmiş bil ve bir köyde sıkıntı içinde" biz ısrâr edip izin istedik <Şeyh fermân verdi ve biz yola çıktık>[238] o gece Erdemsîn[239] köyüne gittik ki Erdebîl'in köylerindendir. O gece tipi oldu ve şiddetli kar yağdı. Öyle ki, o köyde dört gün kaldık. Tipi yüzünden gitmeye mecâlimiz yoktu. Seyyid Şerefüddîn (rh.a.) şapkasını kaldırdı. Biz de ona bakıp şapkamızı kaldırdık ve Şeyhten insâf istedik. Şeyh'in yardımı ile hava açtı ve o gün iyileşti. Biz gittik.

Şiir

Eğer bir güneş göğün yürek kulesinden ışık saçarsa
Bir dünyayı yağmur karlığından aydınlatır

Hikâye: Seyyid Zeynüddîn dedi ki Seyyid Hârûn'dan[240] duydum ki o gün mürîdlerin mezarı için duvar çekiyordular. Şeyh (k.s.), Seyyid Hârûn'a: "O öndeki sıra seyitlerin mezarlığı olsun." diye buyurdu. Sonunda Şeyh'den sonra o sıra, seyyidlerin mezarı oldu.

---

237 Ç: Arapça beyit yok.
238 Ç: < > arası yok.
239 L, Ç: ارومين
240 K, Ç: هرون

Şiir

Başlangıçta, hedef olmadan hedefi görebiliriz biz
Cânın kokusunu onun, bunun topak renginde görebiliriz biz

Hikâye: Mevlânâ Muhyiddîn dedi Halhâl vilâyetinde, Sencbîd köyünde, İbrâhîm Reşîdân adlı bir kişi tâcirdi ki <Gürcistan'la ticaret yapıyordu>[241] saçları ağarmış, yaşlanmıştı. Onun oğlu yoktu ve bir oğlunun olmasını istiyordu. Bir gece Gürcistân'da Şeyh (k.s.)'i rüyâda gördü. "İbrâhîm, oğlun yok mu?" diye sordu. "yok" dedi. "Pazarda bir Hûrşâh diye bir kadını köle getirecekler. Onu al ki ondan senin bir oğlun olur." diye buyurdu.

Uykudan uyanınca sabahleyin pazara gitti. Bir kadın köleyi satışa sunmaya getirdiler. Adını sordu. Hûrşâh dediler. Onu aldı ve ondan murâdına erdi. O köle kadından "Halîl" isimli bir oğlu oldu. **[751]** Hakk Teâlâ bu Halîl'e tevbe etme kerâmetini nasîb etti, işi iyi oldu ve Şeyh (k.s.)'in halîfelerinden biri oldu.

Şiir

Eğer vücudun nakışından[242] *bir örnek gelirse*
O hakîkat aynasında yükselir

Onun yaratılışında gözle açık açık göründü ki
Onun çamurundan bir fidan çıkıyor

Hikâye: Mevlânâ Muhyiddîn dedi: Şeyh (k.s.), Halhâl vilâyetinde Kozec[243] köyünü aldı. Bir süre çok şiddetli karşı çıkıyor, söz dinlemiyordu ve tâbi olmuyorlardı (köyün halkı). Bir gün Şeyh (k.s.), sinirli idi buyurdu: "Kozecliler otursunlar ve başkasının işine burunlarını sokmasınlar, yoksa sizi öyle bir hâle getiririm ki etiniz ve deriniz dökülür, kemiğiniz zayıflar. O zaman sizin yardımınıza Hâce Sadreddîn koşabilir." Bir süre böyle geçince hepsinin durumu kötüleşti ve borçlu düştüler. Bağlarını sattılar ve Halhâllılar'ın kölesi oldular. Sonunda Şeyh (k.s.), hayatından sonra onun verdiği doğru habere göre Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) onların mülkünü (yerlerini) Hâce

---

241 K: <تجارتگری...>; Ç: <به تجارت به گرجستان می رفت>

242 K: نقد

243 L: کرح; K: کرخ

Hüsrev Helhâlî'den satın aldı ve onların borçlarını üstlendi. Onları o esaretten kurtardı ve güvenceye kavuşturdu.

Şiir

O doğru ve doğruluk esâsına göre konuşan adamın vaadini
Ömür boyu gözümüzle apaçık gördük

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn Akmiyûnî dedi: Fakîh Ömer Nâsırâbâdî'nin sahabesi olan Pîr Kürt tâlib Emîr'den duydum ki Gâvrûd vilâyetinde tâlibler birkaç bal kovanını iradet için Şeyh (k.s.)'e vermişlerdi ve her sene onun balını zâviyeye getiriyorlardı. Bir sene kovan iyi değildi. Tâlibler bal çıkarınca gördüler ki bal değil. Birbirlerine olağan üstü güvenden dolayı dediler yoksa Şeyh, bu sene bizim hâlimize bakmıyor mu ki bizim kovanlarımızda bal yoktur. Bu sözü aralarında konuşurken henüz Fakîh Ömer'in yanına gelmemişlerdi ki Fakîh Ömer bana: "Ey Pîr Kürt Emîr, Şeyh'i rüyâmda gördüm ki bana: "tâliblere de ki veren Allah'tır. Eğer bu sene bal azsa, öteki sene fazla verir. Kötü söz söylemeyin." dedi.

[752] Talebeler iki gün sonra, Fakîh Ömer'in huzûruna geldikten sonra onlara: "Durum nasıl?" diye sordum. Onlar: "Kovandan bal çıkarıyorduk, az görünce birbirimize dedik yoksa Şeyh'in bizim halimize nazar etmez mi?" dediler. O da onlara, "Şeyh buyurmuştur ki gelen sene iyi verecek[244] ve bol verecek" müjdesini verdi. Gelecek sene gelince, Hakk Teâlâ öyle bir bal verdi ki hiç onun gibisini görmemişlerdi.

Şiir

Bir vaadinin sevinci ile gönlüm tatlıydı
Onun tadını kendi ağzımla alabilmenin zevki içindeydim

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn dedi: Mevlânâ Ahmed Sitorkî, babası Fakîh Muhammed'den anlatıyor. O zaman ki Îrencîn ve Kurmeşî çok büyük bir ordu ile Zencân'ın yakınlarında Emîr Çûpân'la harp edeceklerdi, biz Şeyh'in huzûruna vardık. Oturunca Şeyh: "Fakîh Muhammed, o zâlimler Serâv bölgesinden geçtiler mi?" diye buyurdu. "Evet" dedim. "Zahmete (sıkıntıya) düştünüz mü?" dedi. "çok" dedim. "Pani-

[244] L, K, Ç: بود

ğe kapılma onlara öyle bir kese bilemişim ki çok insan gerekecek onların naaşlarını (cenazelerini) kaldırsın." diye buyurdu. Henüz bu sözün üstünden bir hafta geçmemişti ki onların hepsini öldürüp dağıttılar.

Şiir

Zorla yürekleri o keserlerle çizip yaralarlarsa
Onları cezalandırmak için öyle keser bilerler

Hikâye:[245] Fakîh Muhammed bu söylentiye göre dedi ki Şeyh (k.s.)'in huzûrunda gemide oturmuştuk. ânsızın Şeyh, mübârek yüzünü Fakîh Muhammed'e çevirdi ve buyurdu ki "Eğer bir hocanın iki kölesi olsa ve onun dünya malından biri öteki kölenin elinde olursa. Eğer bazıları onu kölenin elinden alıp ve başka köleye verseler tâ ki alıp ve yesin, o zaman öteki kölenin incinmesi mi gerekiyor?" Fakîh: "yok, Allah, Allah" dedi ve bu sözü üç kere söyledi. Ondan sonra Fakîh Muhammed'in kulağına: "Senin de incinmemen ve eşini teselli etmen gerekir." dedi.

[753] Fakîh Muhammed dedi ki çok şaşırıp hayret içinde kaldım ki bu ne sözdür[246] ki Şeyh buyurur. Eve dönünce eşim şikâyet etmeye başladı ki "Arazi sahipleri geldiler, benden bir miktar para aldılar ve beni sıkıntıya soktular." Fakîh Muhammed dedi ki "sâkin ol, ki Şeyh bunu bana anlattı ve özür dilemiştir."

Şiir

Canımın kulağı, onun sırrı açan dudağından duydu
Onun yüreği görür olduğu için apaçık bir olayı gözlerden önce görmüş oldu[*247]

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn anlattı ki Hacı Fahrüddîn Bûcendî'den duydum ki Şeyh (k.s.)'in yanına Seyyidu'l-aktâb Hacı Şemsüddîn (rh.a.)'in bakmasına gidiyorduk ki bir rahatsızlığı vardı. Orman yakınına vardığımız zaman sahâbeler geri kaldılar. Çünkü Şeyh (k.s.), çok hızlı gidiyordu, ben de şeyhin ardından gidiyordum. Ormana gittiğim için dereler görünmeye başladı ve orada bir akar su ve hoş ve temiz yer vardı.

---

[245] L, Ç: Bu hikâye yok.
[246] K: اگر
[*247] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (177) no'lu açıklama.

Şiir

وَاَمْوَاتٌ تَصِلُ بِهَا حِصَاهَا صَلِيلُ الْحُلِّي فِي اَيْدِى الْغَوَانِى

Şeyh (k.s.) orada attan indi. Ben elbisemi açtım ve şeyhin seccâdesi orada ve Şeyh, birkaç rekat namaz kıldı ve bir süre murakabede kaldı. Başını kaldırıp: "Hacı! Şimdi bir grup gelecek ve üç tabak (tepsi) bal getirecek. Beyaz işâreti olan küçük tabağı benim önüme koyacaksın ve o iki tabağı o kuzu çevirme ile, ki başka bir grup getirecektir- talebelere vermemen gerek. Çünkü onlara lâyık değil." dedi.

Biraz geçtikten sonra, gördüm ki bir grup geldi ve Şeyh'in buyurduğu gibi üç tepsi bal getirdi. O dediği (gösterdiği) küçük tepsiyi Şeyh'in önüne koydum, o iki tepsiyi sakladım. O vakit başka bir grup, başka köyden geldi, kuzu çevirme (kızarmış) getirdiler- Şeyh'in dediği gibi. O grubu oturtup onların önüne koydum. O gruba sorduğumda anladım ki o kuzu çevirmeyi köyün ortasından dağıtmışlar[248] ve bir şey için başkasına götürüyorlardı duyunca **[754]** ki Şeyh geldi onu öne sürdüler ve o küçük tabak balı "benim önüme koy" dedi. Bir talebe onu irâdetinden dolayı getirmişti. O iki tabağı bir reîs[249] göndermişti ve malı şüpheliydi.

Şiir

Şâhin, avını şâh pençeleri vasıtası ile temiz bulur
Çünkü her yiyecek şâhinin avı sayılmaz

O gece o derede kaldık. Başka gün yola çıkınca biraz yol gittik, Şeyh tekrar bana işâret etti ki "Sen önden git ve bu yokuşun arkasında kadınlar topluluğu oturmuş bizi bekliyorlar. Git, onlara duâ ulaştır ve de ki Şeyh duâ etti ve siz niyetinize yetiştiniz. Merak etmeyin[250] ki biz geçelim çünkü acelemiz var." O yokuşa çıkınca ve o tepenin arkasından bakınca, orada yol üzerinde oturmuş Şeyhi bekleyen yaklaşık elli kadın gördüm. Ben şeyhin mesajını verdim. Onlar bağırmaya başladılar ki "Biz şeyhin gitmesine müsâade etmeyiz (engel oluruz), ki bizim eşlerimiz gelini getirmeye gitmişlerdi. Şimdi dönerler ve duyarlarsa ki Şeyh, buradan geçmiştir bize sitem ederler.

---

248 Ç: توزيع lafzı yok.
249 Ç: پيسى
250 K: مخوريد

Allah aşkına dön ve Şeyh'e söyle, eğer bizim evimizde konaklamazsa biz hepimiz Şeyh, peşinden geliyoruz. Öyle ki Şeyh, nereye giderse biz de gideriz."

Dönünce, onların yalvarmalarını ve ağlayarak söyledikleri sözleri anlattım. Şeyh (k.s.), şöyle cevap verdi: "Git, onlara söyle, kalksınlar, evlerinize gitsinler ki biz de gidelim ve orada konaklayalım." Gidip onlara söyledim. Evlerine gittiler, Şeyh geldi, oraya indi, bir süre oturdu ve murâkabe halinde kaldı. ânsızın başını kaldırıp buyurdu ki "Bu halka deyin ki sizin eşleriniz bizim burada olduğumuzu biliyor, kalkıp geliyorlar. Damat at koşturuyor. Ancak merak etmeyin ki hiç bir şey olmamıştır. Atı yalnız gelir, tutun ve geri götürün" Henüz konuşuyorduk ki damadın atının geldiğini gördük. Gittiler tuttular ve damadı sağlam getirdiler.

Şiir

Sıhhat ve selâme kavuştuğu her yer
Onun hava esintisi tüm safâ ve selâmetle dolu olur

O gece oradaydık. Yolda gittiğimiz başka gece, sabah kahvaltısı hafif olunca Şeyh (k.s.): **[755]** "Şeyh Zâhid[251] (k.r.)'in kokusu geliyor." diye buyurdu.

Şiir

Cânımın müştâk burnu sevgilinin kokusunu alıyor[252]
Arzulu cânım o cândan etkilenir

Onun cân dolusu tel havası yeni hayat veriyor
Yüreğim bir başka cân o sevgilimin kokusundan alıyor

"Atı önde koştur ki Hacı Şemsüddîn (rh.a.) gelmiştir, onu görsün ve çabuk onu sağlık haberi ve selâmetini getir."

Koşturdum, Cûrek ve Mâcûrek köyüne vardım. Gördüm ki Hacı Şemsüddîn'in atını orada tutmuşlar ve Hacı Şemsüddîn'in huzûrunda câmide namaz kılıyorlar. Gidip onu ziyâret ettim ki "Şeyh vardı" kalkıp Şeyhi karşıladı. Görüştükleri için, oradan Erdebîl'e gittiler.[253] Erdebîl'in[254] Siyâhrûd çayının kenarına vardılar. Şeyh attan indi ve

---

251 L, K: زاهد lafzı yok.
252 S: می آید
253 S: شدیم; K: شد
254 S: + شدیم

iki rekat namaz kıldı. Kıldıktan sonra bana işâret etti ki "Muhyiddîn ve Sadreddîn'in oğulları karşılamaya geliyorlar. Yoldan çıktılar ve başka yola gidiyorlar. Atı onların peşinden koştur ve onlara bildir ki biz bu yola gelmişiz, dönsünler." Ata binip yaklaşık iki ferseng (12 km.) yol gittim. Her ikisini gördüm ki bir grupla başka bir yola gittiklerini gördüm. Sesledim, geri döndüler ve Şeyh (k.s.) ile birlikte şehre girdik.

Şiir

O cânın gözünde gördükleri ışığı
Yakîn halinde ve apaçık görüyorlar

Hikâye: Pîre Melikşâh Amûkînî (150) ki Erdebîl vilâyetindendir dedi ki Sehî Erdemsînî isimli birisi kasten eşeğini Pîre Mahmûd'un zirâat yerine sokup bağladı, ki her ikisi de Erdebîllidir'ler. Pîre Mahmûd şikâyet için Şeyh'in yanına geldi. Şeyh (k.s.) buyurdu: "O tamah etmiştir ki senden bir şey koparsın. Senin sülâlenin ekmeğini (nimetini) yediği için, hizmetçi olur" Sehî o tamahı yüzünden Pîre Mahmûd'dan bir şey kopardığı için ve onun ailesinin ekmeğini yediği için, hizmetçi oldu.

[756] Şiir

Halkın zulüm eli, Moğol komşulardan iyidir
Yoksa herkes Moğolları beğense, böyle özürlü kalır

Hikâye:[255] Pîre Emîr Berûdî dedi: Bir gün Şeyh (k.s.) bir zâlimin kapısından geçti. Oradan Çeng (müzik aleti) ve rebâb sesi geliyordu. Şeyh: "Ey evlât! Bu evden vaveyla (yaygara) sesi geliyor." dedi. Gittikten iki hafta sonra o zâlim öldü ve oradan vaveyla sesi geliyordu.

Şiir

O evin devleti (serveti) onları yere çaktı
O sesler muhâlif sazlardan çıktı[256]

Hikâye:[257] Pîre Muhammed zâviye Germrûdî diyor ki yirmi yaşındayken çok kötü ve zor bir hastalığa yakalandım. Öyle ki hayattan umudumu kestim. Benim babam,

[255] L, Ç: Bu hikâye yok.
[256] K: Farsça beyit yok.
[257] Ç: Bu hikâye yok.

amcam ve tüm akrabalarım ölmüşlerdi. Bazı hayatta olan yakınlarım da benim yanımda değildiler. Ağlayıp inledim ve kendi kendime dedim ki ölmek vaktidir. Şeyh (k.s.)'i gördüm ki buyurdu! "Pîre Muhammed korkma, hâlâ ömrün var, ancak çok hastalık çekeceksin, ve akrabaların şimdi vardılar." Baktım, derhâl akrabalarımı gördüm ki kapıdan geldiler ve ben o hastalıkta üç yıl kaldım. Sonra iyileşip sağlığıma kavuştum <Öyle ki Şeyh demişti.>[258]

Şiir

Bana bir şurup verdi ki onun sıfatlarının görüntüsünden derhâl
Aydınlandım ve şimdi ve gelecek haberini aldım

Hikâye: Pîre Yûsuf diyor ki o zaman ki Şeyh (k.s.) Germrûd'a geldi Kih[259] köyünün yakınlığına varınca Pîre Ivez[260]: "Şeyh, Bu köyün halkı tümüyle Gürcüler-dirler" dedi. Gürcüler gelmişlerdi ve Şeyh'in mübârek yüzüne bakıyorlardı. Tekrar Pîre Ivez dedi: "Şeyh, bu **[757]** Gürcülere mübârek bakışını yönetti ki Allah ü Teâlâ onlara îmân bağışlasın". Şeyh (k.s.): "Sen bir Gürcüyü müslüman et, onlar hepsi müslüman olacaklar." diye buyurdu. Şeyh'in bereketinden dolayı onların kadını erkeği tümü müslüman oldular. Edep olunup ve zâkir oldular ve çoğu isimlerini değiştirdiler.

Yüzün tamamından îmân nûru yağıyor
Yürek içinde nûr göründü ve bu apaçık göründü

Hikâye: İbâdüddîn Sâbûnî Erdebîlî kendi babası Pîr İbrâhîm Sâbûnî (rh.a.)'den anlattı: Bir gün Şeyh (k.s.) halvette birkaç kişiyle oturmuştu. Bir kimse çıkıp Mevlânâ İzzeddîn Merâğî[261] tarafından birkaç kutu[262] meyve getirdi. Şeyh (k.s.) o kutuların açılmasını buyurdu ve onların her birine teberrük diye meyve verdi. Bir kutuda üç adet misvâk vardı. Şeyh, Pîre İbrâhîm Sâbûnî'ye işâret etti ki "Gel bir misvâk al ve onu sakla ki o bir gün senin için bir işe yarar, nasıl ki Mûsâ (a.s.)'nın asâsı gibi." İbrâhîm, Şeyh'in elini öptü ve o misvâkı aldı <ve pamuklu bir kumaşı kuşağın kenarına bağladı.>[263]

---

258 H, Ş, K: < > arası yok.
259 H, L, Ş, Ç: كته
260 K, Ş, Ç: پير عوض
261 K: + rh.a.
262 K: قوتى
263 L: yok; Ç: <ونگاه داشت>

Ondan sonra bir süre İbrâhîm bey <Mugân Hümâşehrine>[264] gidecekti. Giderken bir ormanlığın yanında akşam namazı için attan indi, atı otların ortasına bıraktı ve namaz kılmakla meşgûl oldu. Henüz farz namazını kılıyordu ki üç tâliş geldi. İkisi genç ve kardeştiler, ötekisi yaşlı ve yabancıydı. Namazını kılana kadar durdular. Namazını kıldıktan sonra el uzatıp giydiği iyi elbiseleri çıkarttılar, elbise ve neyi var ise hepsini bağladılar. Başka bir şey kalmadığı için ellerini pamuklu kuşağına uzattılar ki onu da alsınlar, İbrâhîm: "Terbiyeli olun ve kulaklarınızı iyi açıp dinleyin. Kuşağımın kenarına bağladığım şey Şeyh'in misvâkıdır. Şeyh, buyurmuştu ki bu misvâk bir işe neden olacak, sakın siz o işin nedeni olmayın." dedi. O yaşlı erkek –ki bu laflardan anlıyordu- ne çaldıysa hepsini geri verdi, titremeye başladı ve inkârdan vazgeçti. O iki kardeş misvâkla alay ve maskara etmek için kuşağın kenarından kesip Pîre İbrâhîm'in yanına attılar ve: "Bakalım senin misvâkın ne yapacakmış" dediler. Tüm elbise ve eşyaları kuşağa bağladılar ve yola çıktılar.

[758] Gece olduğu için gittiler. Bir taşın altında bir delik vardı. O geceyi orada geçirdiler. O misvâk o gece orada ki salmıştılar, kaldı. Gündüz olunca Emîr Erkîne[265] (rh.a.) geçerken oraya vardı. Ânsızın gözü, kuşağın kenarı ile kesilmiş oraya atılmış o misvâka takıldı. Ateş içine düştü. Askerler: "Bu Pîrlerin misvâkıdır ki haydutlar bunu kuşak bezinden kesmişler. Eğer Pîr'in sülâlesinin bereketi olursa o haydudu bana götserecek ki ben onun hesabını sorayım." dedi. Bu hâldeyken âniden dağ koyunlarının sürüsü ortaya çıktı. Emîr Erkînc onu görünce, koyunların peşinden gitti. O koyunlar kaçtılar tâ ki haydutların altında yerleşmiş olduğu taşın üstüne geldiler ve onlar uyuyordular. Dağ keçilerinin sesini duyunca uyandılar ve dışarı çıktılar. Bu taraftan Emîr Erkînc dağ keçisi için oraya vardı ki ansızın, üç ok sahibi (yaylı) kişinin taşın altından dışarı çıktığını gördü. Emîr Erkînc'i görünce ellerini baltaya uzattılar. Emîr Erkînc buyurdu tâ ki askerler hırsızları kuşattılar. Onlar, canları korkusundan çok savaştılar.

Şiir

وَلَمَّا رَأَيْتُ الْحَرْبَ قَدْ جَدَّ جَدُّهَا لَبِسْتُ مِنَ الْبُرْدَيْنِ ثَوْبَ الْمُحَارِبِ[266]

---

[264] K: <اتفاق سفر همان شهره مغان>

[265] K: اميراكرنج

[266] Ç: Arapça beyit yok.

O ihtiyar kişi kaçıp ormana gitti ve canını kurtardı. O iki kardeş sırtlarını birbirine dayayıp öyle savaştılar ki onların okları tükendi. Emîr Erkînc, büyük kardeşin ağzına giren bir ok attı. Biraz titredi, düştü ve öldü. Küçük kardeşi bunu görünce, yayını bıraktı, başını yere koyup: "Emîr, kardeşim misvâk sahibine küfür etti. Zavallı oku ağzından yedi." dedi. Emîr: Misvâğı, kuşaktan kim kesti?" dedi. "Ben kestim" dedi "Sen de öldürülmesin."[267] dedi ve her ikisinin boynunu fermân verip vurdular. Başları Erdebîl'e götürdüler, pazarda astılar. Taşın altına baktılar. O elbiseleri ve giysileri gördüler ki kuşağa bağlanmıştı dışarı çıkardılar ve Pîre İbrâhîm'i o çölde çıplak gördüler. Onun elbiselerini giydirdiler, elini ve ayağını öptüler. Pîre İbrâhîm misvâkın durumunu öyle ki Şeyh (k.s.)'in buyurduğudur dedi, herkes îtikâdından dolayı Şeyhin kerâmetlerini övdü.

Şiir

Bu sûret-i ahvâlin yüzü dâima aydın
Onun yüreği beyzâ elinin kerâmetlerinden dolayı âşikâr

[759] *Her ne bu imkân aynasında hak kazılmış gördü*
Bunları şifre olarak defterinde gizli tuttu

Hikâye:[268] Sadreddîn Yoğrûş,[269] annesi Kabih Türkân'dan anlattı ki o dedi: Şeyh (k.s.)'in Hazret-i Hakk'a kavuştuğu bir zamandı. Yas töreninde Şeyh'in eşi yânî Şeyh Zahid (k.r.)'in kızı, Bîbî Fâtıma (r.a.)'ya başsağlığı dileğinde bulunmak istemiştim. Bîbî Fâtıma (rh.a.) dedi ki evlâtlarım için kaygılı ve meraklıyım ancak Şeyh (k.s.)'in ölüm vaktine yakın, Şeyh'e: "Öteki ay senin yanına geliyorum." dedim. Şeyh: "Yok, bir aydan daha az olacak ki geleceksin." diye buyurdu. Şeyh (k.s.), öteki dünyaya göçtükten sonra, da Şeyh'in ölümünden sonra on sekiz gün içinde Hakk'a kavuştu ve o şeyhin doğru haberi gerçekleşti.

Şiir

فَاَيَّامُهَا ارْتَاحَتْ لِوَعدٍ تَرُومُهُ بِتَحْقِيقِ اَمَالٍ وَاِنْجَازِ مَوْعِدِى

---

267 L, K: كشتني

268 L, Ç: Bu hikâye yok.

269 S, K: بوغروش; H: يوغدوش

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn Akmiyûnî, <Fakîh Ahmed Sitorkî>[270]'den anlatıyor ve o da <kendi babasından>[271] anlatıyor: Bir gün, Şeyh (k.s.)'in huzûrunda Kelhorân'daydık. Onu görme şerefine kavuştuktan sonra, ânsızın Şeyh: "Erdebîl'in kapısını açtı." diye buyurdu. Başka bir şey demedi. Biz ne dediğini anlamadık. Bu ikindi namazından sonra idi. Akşam namazının vakti olunca, gördük ki tâlibler bölük bölük geliyorlar ve ikindi namaz vaktinde on kişi olarak Şeyh'in huzûrundaydık. Akşam namazında yaklaşık iki yüz kişi olarak toplaşmıştık. Sonra düşündük ki Şeyhin dediği yânî "Erdebîl'in kapısı açtı" bunların gelmesine işâret idi. Ondan sonra hiç namaz vakti olmazdı ki Şeyh, yaklaşık yüz veya daha çok insanla birlikte namaz kılmasın.

Şiir

Hoş anahtarlı ki kerâmet ondandır
Mutluluk kapılarının fethi ondan kaynaklanır[272]

[760] 3. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in Ölülerin Ahvâli Hakkında Gösterdiği Kerâmetler ve Keşifler

Hikâye: Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) dedi: Şeyh (k.s.)'in Tebrîz'-de olduğu bir zamandı. Bâbâkereşt isimli biri, Tebrîz'in Rey şehrine giden kapısındaydı. Şeyh (k.s.)'i evine dâvet etti. Şeyh, mübârek adımını onun evinin koridoruna koyunca durdu ve elini duâya kaldırıp duâ etti. Nedenini sordular, buyurdu ki "Burada dört rûh önüme geldiler, selâm verip hoş geldin dediler. Ben de onlar için duâ ettim." Bâbâkereşt'in ve oğlu asla düşünmemişlerdi ki orada mezar ve kabir olabilirler o yüzden şaşırdılar. Abdullah, Bâbâkereşt'in oğlu dedi kazma götürüp ve o yeri kazdım yerin içinde bir mezar gördüm ve orada dört kişi gömülmüşlerdi. Şeyh (k.s.)'in sözünün doğruluğu ispatlandı.

---

[270] S: < > arası yok.
[271] S, Ş: < > arası yok.
[272] L: Farsça beyit yok.

Şiir

İnslerin rûhu,[273] *kutsi rûhla örtülü*[274] *olunca*
Topraktan olanın rûhu bu yola gelir

[761] *Rûh, su ve çiçek geleneklerinden safâyla dolar*[275]
Ve cânın ışıklarından yürek su ve toprağı keşfetmiş görecek

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü buyurdu ki Cuma günü Şeyh (k.s.) Erdebîl'in büyük câmisinden dışarı çıktı. <vâkid kapısına -ki Erdebîl'in kapılarındandır>[276] Dışarı ve oradan yukarı çıktı ve mezarlıkların kapısına kadar geldi. Âniden atının başını çekti, durdu ve duâ etti. Sonra mübârek yüzünü İmâm Mevlânâ Abdüllatîf Hâfız'a çevirip: "Bu topraktan bir yürek kokusu geliyor." dedi.

Şiir

اَسِيمُ نَسِيمَ الرُّوحِ مِنْ رَوْحِ تُرْبَةٍ تَدُلُّ[277] عَلَى مِشْكٍ مَشُوبٍ بِعَنْبَرِ

Mevlânâ Abdüllatîf O mevkiye bir hat çizdi ve işâret koydu. Araştırmaya ve keşfetmeye başladı ki o yerin kime ait olduğunu bilsin. O mezar yüz on yaşına kadar yaşayan bir kadına aitti. O dedi o zaman ki bir garip Şeyh buradaydı ve suyu ırmağın bu tarafına götürürdü. Sel gelince çok tahrîbât yapıyordu ve çoğu mezarı[278] götürürdü ve halk mezarlar ve başka şeyler ki su alıp götürürdü üzülürdü. O garîb Şeyh: "Ben ölünce beni bu suyun kenarına gömün." dedi. Onun suyun kenarına gömende su bu taraftan geçti ve şehrin öteki tarafına düştü. Mezarlar kapısı olan şehrin sol tarafı, sağ tarafta olan Esferîs kapısına düştü. Henüz mezar kapısında su çok değildi ve o itibarlı köprüler[279] boş boş kuru arazi üzerinde durdu ve o ırmağın çevresine şimdi bağlar yapmışlardır.

Mevlânâ Abdüllatîf, bu sözü duyunca o yaşlı kadına: "Ben, senin benimle gelmeni ve o mevkiyi bana göstermeni istiyorum." dedi. O yaşlı kadın geldi ve Şeyh'in

---

273 K: روح قدسی
274 K: در نقاب
275 K: چه
276 K: <به دروازه ای از دروب اردبیل>
277 Ç: یدل
278 K: فرار
279 L, Ç: پلها

gösterdiği yeri gösterdi. Halbuki hiç bir mezar veya işâret yoktu. Mevlânâ Abdüllatîf ve bir grup o yerden **[762]** toprağı kazdılar ve bir mezar buldular.

O mezarın[280] büsbütün çevresini nişanladılar. Şimdi o suyun kenarındadır, meşhûrdur ve bellidir.

Şiir

Her sır ki gizli mahzendedir
Biz onu tepsi üstünde apaçık görürüz

Hikâye: Pîre Hacı Akmiyûnî dedi ki Pîre Aceb Fergûşî (151)'den duydum -ki Fergûş, Serâb'ın köylerindendir.- Şeyh (k.s.), bir yolculuktaydı. Ahî Ali Delûzî'ye işâret etti ki işrâk namazı vaktidir seccadeyi açsınlar ki namaz kılsın. Ahî Ali müteberrike seccâdeyi bir çimenlik üzerine açtı. Şeyh (k.s.), attan indi tâ ki namaz kılsın Ahî Ali'ye: "Ne olmuştu ki seccadeyi mezarın üstüne serdin?" dedi. Ahî Ali: "Ben bilmiyordum." dedi. "Gel de duy." diye buyurdu.

Ahî Ali gidip dinledi. Topraktan ses geldiğini duydu. Salatalık satanlar gibi: "Salatalık salatalık" diyordu. "Ali, bu kimsenin kim olduğunu biliyor musun?" diye sordu, Ahî Ali: "Şeyh bilir." dedi. "Bu kişi, ömrünü salatalık satmayla geçirmiş biriydi. Şimdi de o salatalık satarım sesini çıkarıyor. Ancak biz onu böyle bırakmayız ve onun işine bir çâre buluruz" diye buyurdu. Ona telkîn ve zikir verdi. Tekrar: "Ali gel de duy" dedi. Tekrar Ali gelip dinledi < o yerden>[281] Lâ ilâhe illallâh[282] diyen bir ses duydu. Aynen bunu Şeyh Zâhid (k.r.) öğretmişti.

Şiir

Bu toprak üzerine her adım ki halı serseler
Bir akıcı ayağı lütuf ile okşasınlar

Hikâye:[283] Pîre Ahmed Pernîkî diyor ki Kezreh[284] köyünde Mahmûdleh isimli beğenilmiş ve tevbe etmiş biri **[763]** vardı. O Allah'ın rahmetine kavuştu. Kezreh'in

---

280 Ç: گرد آن تربت

281 L, K, Ç: <گورش>

282 S: "Lâ ilâhe illallâh" lafzı yok.

283 L, Ç: Bu hikâye yok.

284 H: کنده

halkı Şeyh (k.s.)'in huzûruna vardılar ve Pîre Mumûdleh'in ölüm haberini verdiler, Şeyh (k.s.) buyurdu "Dönünce onun mezarına gidin ve deyin ki Şeyh Mumûdleh'e dedi ki Allah senden hoşnûd olsun ve mezarın nûrla dolsun.

Cemâat dönünce Pîre Mahmûdleh'in mezarı başına gittiler ve Şeyh (k.s.)'in mesajını verdiler ki Şeyh buyurdu "Allah ü Teâlâ senden hoşnut ve mezarın nurla dolsun." ânsızın onun mezarından gelen bir bağırtı ve şevinç çığlığı duydular. Bir ışık gördüler ki onun nûrundan sıçrıyor ve göğe doğru yükseliyordu.

Şiir

Dostumun mesajının her bir bölümünü ki mezarı başımda okusunlar
Benim toprağımdan şenlik filizlenir ve tozdan şenlik kalkar

Ve eğer onun güzellik ışınlarını mezarımdayken hayal edersem
Benim zerrelerimden binlerce nûr güneşi doğar

Hikâye:[285] Edâmallâhü bereketehü dedi o zaman ki Şeyh (k.s.) Urmiye tarafına gitmişti ve birkaç gün oradaydı. Dönmek istediği vakit, Ebûbekr Yezdâniyâr (rh.a.)'ı görmek istedi. Kapının dışına çıkınca Şeyh Urfe'nin ziyâretine vardı. Dediler: "Şeyh Urfe'nin ziyaretidir" "Evet" diye buyurdu ve yola konuldu. Durmadı ve oradan geçerken Şeyh Ebû Tâlib-i Mekkî (rh.a.)'nin talebelerinden ve Ebû Muhammed (rh.a.)'in hocalarından olan Şeyh Şervîn (rh.a.)'in mezarına vardı. "Bu, Şeyh Şervîn'in ziyâretidir." dediler. "Evet, onları sultanın huzûrunda görmüşüm" diye buyurdu ve öyle geçti. Şeyh Ebubekr'in ziyâretine vardı, ikrâm etti ve çok bir süre dayandı ve iki kere mübârek yüzünün rengi değişti. Dilinin altında gizlice bir söz diyordu. Dönünce yine ikrâm etti, nasıl ağırlarlarsa öyle.

Bu kalabalık halkın ortasındaki hazırdılar iki talebe mükâfeşe sahibi idiler ki bunlar, Şeyh'in açık olan bu gizli sırlardan bir şeyler biliyorlardı. Birisi Pîre Eyyûb ve diğeri, Şeme Kâseger Erdebîlî idi. Pîre Eyyûb bu sırrı emânet perdesi içinde örtülü tuttu ve dışarı bir şey sezdirmedi, ancak Pîre Şeme birazını dışa vurdu ve sonunda sinirlenme (gayret) sermayesine sahip oldu ve öyle ki yazıldı.

---

[285] Ç: Bu hikâye yok.

[764] Sonra, Şeyh (k.s.) buyurdu ki "Şeyh Ebubekr Yezdâniyâr beni karşılayamaya geldi ve beni kucakladı ve yalvardı ki benim misafirim ol. Üç gün daha kalıp ve sonra dediniz ki Urfe'nin Şeyhi ve Şervîn'in Şeyhidir öyle bildim. Ancak istedim ki onları sultânın huzûrunda göreyim ki Şeyh Ebubekr Sultândır. Onlar Sultân'ın huzûruna gelmişler ve burada gördüm."

Şiir

Yüreğimiz önünden su ve toprak kaldırınca
Sâfî rûhu Allah'a kavuşturup sonsuz bir bağ kurduk

Hikâye: Mevlânâ Muhammed Halhâlî dedi ki Mevlânâ Sirâc yânî babam dedi ki: Şeyh (k.s.)'in mübârek yanındaydık ve Sultâniye'ye gidiyorduk. ânsızın Şeyh (k.s.), atın dizgisini bıraktı ve at yoldan çıktı, çok yol kat etti. Bir derenin içine girdi ki bir iki mezar orada vardı. At orada durdu ve Şeyh (k.s.), bir duâ okudu ve tekrar dizgini ele alıp döndü. Yolun başına geldiği zaman: "Mevlânâ niye nereye gittiğini demiyorsun?" diye buyurdu. "Buyrun efendim" dedim. "Bu ölülerin rûhları gelip dediler, Şeyh, biz senin duâna muhtacız, Allah aşkına bizim için duâ et ve atın dizginini alıp götürürdüler." dedi.

Şiir

Atının dizgini bir hayır işi için bir yolu tutarsa
Onu görmeye istekliler onun üzengisine girerler

Hikâye: Mevlânâ Tâcü'l-mille ve'd-dîn Muhammedşâh Merâğî (rh.a.) dedi o zaman ki Mevlânâ İzzeddîn Merâğî (tâbe Sürâh)'in eşi, ölmüştü. Şeyh (k.s.) onun yasına gitti ve onun mezarı başına gidip duâ etti ve: "Kefenin yüzünü açmamışlar." diye buyurdu. İhtiyât ettiler. "Biz unutmuştuk." dediler.

Şiir

Yürek (gönül) gözünden çamura hicâbını uzaklaştırınca
Cânın gözünden aynen nûr gibi aydınlık aldık

Hikâye: Mevlânâ Muhyiddîn dedi: Bir keresinde Şeyh (k.s.) Sencbîd köyüne gitti. Mezbele köyünün yakınında bir yer vardı ki oraya kül ve pislikler sokmuşlardı. O

nûr bakışlı gözü ile oraya bakınca: "Bu pislikleri ve külleri buradan kaldırın ve bu yeri **[765]** kazın." diye buyurdu. O yeri söküp aradılar. Bir ziyâretgâh gördüler ve onun mezarı başına bir direk inşâ ettiler. Çoğu o direği yondular ve teberrük olarak aldılar, şöyle buyurdu: "Bu mezar bir büyük insanın mezarıdır ve o Şeyh Ebubekr'in mezarıdır. Sonra orası müreberrik bir mezar olup halk orayı ziyâret ediyordu.

Şiir

Burun bir kere tanıdığından hoş bir koku (cân kokusu) alırsa
Her yerde bir cân olursa o rûhtan reyhân kokulu olur

Mahrem göz perdelerin arkasında sırlar görür
Açık açık bu dünyada gizliliği bulmuştur

Hikâye:[286] Yine Mevlânâ Muhyiddîn dedi ki: Bir kere Şeyh (k.s.) Sencbîd köyünün yakınında bir başka mezar gördü ve: "Bu mezar Muhammed isimli arkadaşındır. Yiğit bir insandı." diye buyurdu. Bu o adamdır ki bir kere Perdelîz'de haydutlar kervânlara saldırdılar. Onları öldüreceklerdi ki ânsızın siyah bir ata binmiş birini gördüler. O, haydutları kovalıyordu. Kervânı kurtardı ve kervân, Sencbîd köyüne varınca o kervân içinde olanlardan bir kişi Cuma câmisine bakıp o siyah atın sahibini gördü. Orada onun ayağı titreyip düştü ve: "Bu at, beni haydutlardan kurtaran attır ve bu, o adamın mezarıdır." dedi.

Şiir

Süvârilerdiler ki meydânda arabayı geçerler
Çûgân gibi oyunlarda döner ve çûgân oyununda el sallarlar

Hikâye:[287] Fahrüddîn Burûdî'nin oğlu Pîre İsmâîl diyor ki: Pîre İshâk b. Hacı Muhammed Şîrgîrânî dedi: Babam Hacı Muhammed Erdebîl'den Şîrgîrân'a geliyordu. Beş gün içinde rahmete kavuştu ve birkaç gün sonra Şeyh'in tâliblerini gördüm ki geldiler ve bize başsağlığı dilediler. "Siz nasıl bu durumdan haberdar oldunuz?" dedim, "Şeyh'in huzûrundaydık. Halka, vefât eden Hacı Muhammed Şîrgîrânî için gıyâbi

[286] L, Ç: Bu hikâye yok.
[287] L, Ş, Ç: Bu hikâye yok.

cenâze namazı kılın dedi. O gün bunu araştırdık ki Şeyh (k.s.) babama namaz kılmış. O gün babamın rahmete kavuşmuştuğu gündü." dediler.

[766] Şiir

Yüreğin gizli evinin kapıcığından
Cân sarayına bizim için bir gizli geçit vardır

Bu sır perdesinde bizim hâlimize bak
Hazîneler sırrının her şifresini biliyor

Hikâye:[288] Mevlânâ Necmüddîn Erdebîlî[289] babası Hacı Ömer'den anlattı ki o dedi: Bir gün Şeyh (k.s.) ile birlikte Elğor köyünden sabah çıkıp şehre geliyorduk. Mendîşîn mezarının yanında -ki şehrin mezarlarındandır kıble tarafında- tavâf ediyordu. Bir mezarı ziyâret ederken attan inmiş Kur'ân okuyordu. Başka biri yumuşak sesle Şeyh aynen Kur'ân okuyordu. Ben buna şaşırdım ancak bunu Şeyh'in kerâmeti ve kemâlinden bildim ve Şeyh (k.s.) bu şaşkınlığı bende görünce: "Hacı Ömer, niye şaşırdın ki? Bu çok kolaydır." diye buyurdu.

Şiir

O adam ki onun nefesi âlemin insanlarını yeniden hayâta döndürür
Bu gösterilenlerden sonra Hz. İsa'yı bize canlandırıyor

Onun için ölüleri keşif etmek nedir ki?
Onun eğitilmiş gözü Allah'ın nûr sürmeleriyle doludur

Hikâye:[290] Mevlânâ Abdullâh[291] diyor ki Mevlânâ İsmâîl Depî Âbâdî'den duydum ki: O dedi bir gün Şeyh (k.s.) huzûruna Tebrîz yolunda vardım. ânsızın atını durdurup "Mevlânâ İsmâîl bu mezardan çıkan sesi duyuyor musun?" diye buyurdu. "yok" dedim. Bir kez daha söyledi, duymayınca: "Duymuyorum." dedim. Şeyh (k.s.) benim yüzüme bir tokat attı. Ben kulak verdikten sonra o mezardan ses geliyor "Şeyh Safî, Şeyh Safî." diyordu.

---

288 Ç: Bu hikâye yok.
289 K: + پیره
290 L: Bu hikâye yok.
291 Ç: Ubeydullâh.

Şiir

لَوْ حَبِيبِي مَرَّ يَوْمًا فَوْقَ قَبْرِي زَائِرًا عَادَ رُوحِي ثانِيًا نَادَيْتُهُ بَيْنَ الرُّفَاتِ

[767] Hikâye: Melik Kubad dedi ki Şeyhin halîfelerinden olan Pîre Ahmed, dedi: Bir gün Şeyh (k.s.)'ine huzûrunda Gîlân'da deniz kıyısındaydık. Âniden Şeyh'in mübârek vücûdunu bir titreyiş sardı. Halk korktu. Şeyh (k.s.), o hâlden kendine gelince ki o sırrı gizli tutarak: "Ey cemâat korkmayın bu sene Gîlân'da refah, bolluk ve güven vardır. İnşallâhü Teâlâ." diye buyurdu. O sırrı hiç kimseye demedi tâ ki bunun haberi Şeyh (k.s.)'in kızkardeşine vardı. "Hakîkaten de biz o sütü beraber içtik (ana sütü), söyle, O titremenin nedeni neydi?" diye sordu. Söyledi: Bir şahıs <Bârîm ya da Âdilşâh>[292] isimli biri kâfirdi, dîne geldi ve müslüman oldu. Şimdi dünyadan göçtü. Azap ve rahmet melekleri geldiler. Rahmet melekleri, onu cennete götürmek istediler, azap melekleri ise onu cehenneme götürmek istediler ki kan içen bir zâlimmiş. Cehennemin yakınına getirilince dervîşlerden yardım istedi. Onu azap melekleri elinden, Allah'ın şefâati ve fazlından kurtardım. O hâlim, cehennem ve ateşin azâbından bana gelen korkuydu ve halk bunu gördü. النَّظَرُ فِي النَّارِ شَدِيدٌ فَكَيْفَ الدُّخُولُ فِيهَا وَالدُّخُولُ فِيهَا شَدِيدٌ فَكَيْفَ الْخُلُودُ فِيهَا

Şiir

Yürekte iki bin yanan yaramız var
Cehennem ateşi korkusundan ki bu korkuyu içimizde taşıyoruz

Sakın ki kurtuluşun olsun
Orada umut fazlı ve ihsânımız vardır

Hikâye:[293] Hatîb Pernîk Germrûdî dedi ki Erdebîl şehrinde hiç hoca oğlu kalmamıştı. Şeyh (k.s.) onun cenâzesini uğurlamak için onun mezarına[294] gitti ve dönerken bazı mezarlara vardı. Bu kavmi gördüm ki Şeyh'i ziyâret ediyordular ki bizimle gelmemişlerdi ve bunlara benzemiyordular. Nereden geldiklerini bilmiyordum. Bir başka bölük de uzakta durmuştu ileri gelmiyordu. Şeyh, halvetine girince, sordum ki "Bu hangi kavim di ki ziyâret ediyordu?" buyurdu ki "Orada gömülen evliyâ rûhlarıydı.

---

[292] S: < > arası yok.

[293] L, Ş, Ç: Bu hikâye yok.

[294] K: زيارت

شِبْهُ الشَّيْءِ مِنْحَدِرٌ اِلَيْهِ O uzakta duranlar ve ziyâret etmeyenler ise terkedilmişlerdi. (cehennemlikler) "ضِدُّ الشَّيْءِ مُنْحَدِرٌ عَنْهُ"

[768] Şiir

Cânın ışığı avize ise pervâneye uygundur
Çünkü mumun çevresinde uçmak tehlikelidir

Hikâye:[295] Pîre İshâk Kelverâtî -ki Erdebîl'in köylerindendir- dedi: Bir keresinde Şeyh (k.s.) Heştrûd'dan geçiyordu. Bir mezarlığa vardı, duâ etti, sonra garip bir şekilde gülümsedi. Seyyid Şerefüddîn (rh.a.): "Şeyh, gülümsemenin nedeni neydi?" diye sordu. "Mezarın tüm rûhları ziyârete geldiler ve ziyâret ettiler. Köyün muhtarı halkın arasında kuşatılmıştı o da ziyâret etmek istiyordu, mecâli kalmadı. Onu geri çektiler ve mezara soktular."[*296] dedi.

Şiir

O boyunlar ki suç ve günah tasmalarını boyunlarına bağlamışlar
Boynuna zincir takıp onu rezillik toprağına sürüklerler

Hikâye:[297] Pîre Hüseyn Yelğuz Âğâcî Germrûdî dedi: Mevlânâ İsmâîl Germrûdî'den duydum ki o dedi: Ben Pîre Emîr Ali Halîfe ve Pîre Bâbây Merâğî (rahmetullâhi aleyhima), Şeyh (k.s.)'in huzûrunda oturmuştuk. Çok süre Şeyh (k.s.) murâkıb oturmuş ve mübârek başını dizine koymuştu. O murâkıbeden geri dönüp kafasını kaldırınca, baktım ki ter, mübârek yüzüne oturmuştu. Pîre Bâbây Merâğî: "Şeyh'in hâli iyi değil mi ki terlemiştir" dedi. "Bir kez iki genç birlikte oturmuşlardı ve onların arasında münâzara geçti. Birisi bizim iyiliğimizi diyor ve öteki Seyidî Ahmed'in fazîletlerinden söz ediyordu. Bu saatte ki o genç bizim iyilimizi demişti vefât etti. Aceleyle gidip namazını kıldım ve gömerken çok suçu vardı şefâatini ettim ve Hakk Teâlâ fazlından onu bağışlayıp affetti." diye buyurdu.

---

295 L, Ş, Ç: Bu hikâye yok.

*296 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (178) no'lu açıklama.

297 L, Ç: Bu hikâye yok.

Şiir

Dilini iyiliklere aç ki ondan zarar görmeyesin
Her kim iyi tohum ekerse, iyi sonuç alır

[769] Hikâye:[298] Pîre Ahmed Pernîkî, Mevlânâ İzzeddîn Yûsuf Endervedî (rh.a.)'den duydum ki din büyüklerinden biri Muhammed Toynî adlı birisi imiş ki diyorlar Ahî Zencânî (rh.a.)'nin hocalarındanmış. Onun evi Tûsvârân'da idi. O, Hicâz'a gitmeye azmetti: "Benim toprağım ve mezarım burasıdır." dedi. Kendi için bir türbe yaptı, hicâza gitti ve orada vefât etti. Dostları onu gece guslettikten sonra kefene sardılar ve gömmesini sabaha bıraktılar. Sabahleyin onu bulamadılar. Her ne kadar aradıysalar bulamadılar. Dönünce halk onun hâlini soruyordu. Durumu anlatmak zordu ancak dediler "Orada hastalandı" bir süre sonra belli oldu ki ölmüştür. O yüzden kendi için yaptığı türbeye bakmaya ihtiyât ettiler. Onu orada buldular. Bu durumu bir şey üzerine yazdılar. O, gereğince benim yanımdaydı. Sonunda onun mezarının yeri örtüldü. Kimse bilmiyordu tâ ki Şeyh (k.s.) Sultâniye'ye gidene kadar Pîre Muhammed (rh.a.)'in kendi yaptığı türbeye varınca atının dizginini çekip indi ve orayı ziyâret edip duâ okudu.

Şiir

Misk bürünmüş havada kokulu toprak gördü ki
Onun âşinâ esintisinden dolayı cân kokusu üfürürdü

Halbuki hiç nişân ve alâmet mezar için yoktu. Halk şaşırdı ki mezar yoktur o zaman Şeyh kimi ziyâret ediyor? Şeyh: "Burada Pîre Muhammed Toynî uyuyor ve eğer inanmıyorsunuz istersiniz açalım" diye buyurdu. Kollarını sıvadı ve: "Bel getirin tâ ki toprağı açalım ve onu size göstereyim ki öyle oturuyor" diye buyurdu. Mevlânâ Yûsuf: "Bu sözü duyunca, o zaman ne yazmışlardı ben onu açıp dedim. O yazıyı getirip halka gösterdim. Halka ispatlandı ve şimdi o yer üzerine bir mezar yapılmıştır." dedi.

Şiir

فَفَاحَ نَسِيمُ الرَّوْحِ مِنْ طِيبِ رَمْسِهِ بِفَائِحِ عَرَفٍ مِنْ مَعَارِفِ نَفْسِهِ

[298] L, Ş, Ç: Bu hikâye yok.

Hikâye:[299] Pîre Şîrvânşâh dedi ki: Bir keresinde Şeyh (k.s.)'in huzûruna gittik. Zâviyede oturmuştuk. Benim Affân isimli Mugân'da oturan tevbe eden bir kardeşim vardı. Şeyh (k.s.) kalktı ve: **[770]** "Şirvânşâh'ın kardeşi Pîre Affân için duâ edin ki dünyadan gitti." diye buyurdu. O tarihi hatırlıyorum. Mugân'a gelince, kardeşim o gün dünyadan gitmişti.

Şiir

Hem bu yolda uzak görüşlüdürler
Hem de yüreği gaybın remizlerinden haberdâr ediyorlar

Hikâye:[300] Pîre Nevâmîr en-Necârkî'den anlatıyorlar: Şeyh (k.s.)'in Sultaniye'ye gittiği bir zamandı. Zencân'ın yakınına vardığı zaman Nevâmîr'e işâret etti ki "Bir şey söyle" ve o bir şey dedi. Şeyh zevklendi, at üzerinde ellerini kaldırdı ve çok neşelendi. Zencân kapısına varınca attan indi ve eski mezarın başına gitti ve bir süre durdu, Kur'ân okudu ve duâ etti. Tam bir edeple (yüzü mezarlığa iken geri gelmek) bindi. "Şeyh bu kimdir" diye sordular. "Bu büyük ziyârettir, ki çok düz ve doğru kişi imiş."[*301] diye buyurdu.

Şiir

Onun temiz cânı ışık verir
Onun toprak kokusu âşinalık verir

Hikâye: Pîre İbrâhim Kürd, dedi: Deveçî adıyla ma'rûf Mevlânâ Muhyiddîn dedi: Tebrîz'de saygılı bir beyefendi, Şeyhi evine götürdü. Büyük hazırlık yapıp dâvetiyeler gönderdi. Büyük bir grup toplamıştı. Şeyh için o evde oturması için bir yer hazırlamıştı. Şeyh (k.s.), orada oturmadı, başka yere oturdu. "Şeyh, o yere oturun" dedik. Kabûl etmiyor, oturmuyordu. Israr ettiğimiz için: "Niye ısrar ediyorsunuz ki orası mezar yeridir. Mezar üstüne nasıl oturayım? Uygun değil." diye buyurdu. O yeri açtılar (kazdılar) orada bir mezar vardı, birisi gömülmüştü.

---

[299] L, Ç: Bu hikâye yok.
[300] L, Ş, Ç: Bu hikâye yok.
[*301] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (179) no'lu açıklama.

Şiir

Tozların etkisinden dolayı yeryüzü örtülürse
Sanki gök kuşağı üzerinde dans etmiş olur

O güneşin ışınları nasıl çamurla örtülür
Onun yüreğinden alevler yüksek arşa çıkıyor

[771] Hikâye: Emînüddîn Erdebîlî'nin oğlu Ahî Kemâl[302] diyor: Bir keresinde Şeyh (k.s.), Mevlânâ İzzeddîn Merâğî ve Pîre Bâbây Merâğî (rahimehümallâh) ile Mendîşîn mezarlığında -ki o cümleden Erdebîl'in meşhûr mezarlıklarındandır- ki hem hoca ve Mevlânâ Mecdüddîn Kâkülî Erdebîlî (rh.a.), Ferîdüddîn Attâr (rh.a.)'ın şiirleri konusunda yorumlar ve araştırmalar yapmıştır. Onun mezarını ziyâret ediyordu ve Kur'ân okumakla meşgûldüler, gittiler. Sonra, Şeyh (k.s.) mübârek elini onların göğsüne koyup tekrar buyurdu: "Şimdi deyin bakayım ne duyuyorsunuz?" Mevlânâ İzzeddîn ve Pîre Bâbâ kulak verdiler. Sonra birlikte: "Mevlânâ Mecdüddîn (rh.a.)'den duyuyoruz ki Şeyh ile Kur'ân okuyor." dediler.[*303]

Şiir

O cân, göğüsleri ve yürekleri nasıl etkiledi ki
Rûhların şarkı söylemesini apaçık duydular

Hikâye:[304] Pîre Behaüddîn Habbâz dedi: Bir gün Şeyh (k.s.), Kerîm Tayrân adıyla ma'rûf Pîre Kerîm'in mezarına gitti. Bir süre hoca ile meşgûl oldu. Ondan sonra duâ etti ve buyurdu: "Meşgûliyetin ve durmanın nedenini sormuyor musunuz?" "Şeyh buyursun" dediler. O da: "Kerîm'i azâb meleklerin elinde gördüm. Hakk Teâlâ'dan istedim ki onu, benim hatırım için bağışlasın ve azâbı, dinlenmeye çevrildi. O azâb ve zahmetinin sebebi, yemekte aşırı gitmesi, çok yemesi idi." dedi.[*305]

Şiir

---

302 Ç: "Ahî" lafzı yok.

*303 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (180) no'lu açıklama.

304 L, Ş: Bu hikâye yok.

*305 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (181) no'lu açıklama.

Bir nefis, dünyanın rûhunu mezarımın başında korudu
Benim yanmış yüreğime âb-ı hayât serpti[306]

Hikâye: Pîre Behâüddîn Habbâz dedi: Şeyh (k.s.), Gîlân'dan geliyordu. Belvân[307] köyüne vardı -ki oradan Erdebîl'e bir ferseng (6 km.)dir.- odun satan bir grup ileri gelip: "Şeyh, biz gece bu mezarlıktan geçiyorduk <ki odun satmaya **[772]** şehre gidiyorduk.>[308] Bizim eşeklerimiz yoldan ürküyorlar (geri teptiler) öyle ki biz sürüyorduk ancak onlar gitmiyorlardı ve bu mezarlık bir tepeciğin üzerindedir ki iki yere ayrılmış ve yol tam ortasında" dediler. Ve dediler: "Atlar ve eşekler (Dört ayaklılar) ürküyorlar ve bu fikri doğurdu ki bir hırsız tepededir. Yukarı çıktık. Baktık ki bir mezardan mavi renkte bir ateş çıkıyor ve çok büyük bir inilti. Biz o hâli görünce halimiz değişti ve korkudan ödümüz patlayacaktı.

Şiir

Ne ciğeri yiyen dertlerimiz vardır
Ki bu cân yakıcı evde başımızın çaresine nasıl bakacağız

الْقَبْرُ رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الجَنَّة اَوْ حُفْرَةٌ مِنْ حُفَرِ النِيرَان Şeyh (k.s.) buyurdu: "O mezarı tanıyor musunuz?" "Evet" dediler, ileri geldiler ve o mezarı Şeyh (k.s.)'e gösterdiler. Baktı ki mezar taşı çatlamış ve ateşin etkisinden siyah olmuştu. "Bunun yakınlarından biri var mıdır?" diye sordu. "Evet" dediler ve onu getirdiler. Şeyh (k.s.) onun işini ve huyunu sordu. "Komşularını incitirdi, komşuları da ondan hoşnut değillerdi" dediler. Şeyh, durdu ve onun için duâ etti. Ondan sonra mübârek yüzünü onun yakınlarına çevirip: "Gönlünüz rahat olsun ki Hakk Teâlâ bizim şeyhlerin şefâati ile onu affetti ve o sıkıntıdan kurtarıp rahmete kavuşturdu." dedi.

Şiir

Ne mutlu o şanslı toprağa ki ayağını onun üzerine basarsa
Kıyamet gününe kadar rûh rahat olacaktır

---

306 Ç: Farsça beyit yok.
307 Ç: ملوان
308 Ç: < > arası yok.

Hikâye:[309] Melik Kubad Germrûdî diyor: Bir kez Şeyh (k.s.), Germrûd Kelemî[310] köyünde bir câmide oturmuştu. Diyorlar o câmiyi Abdullâh b. Ömer (r.a.)[311] inşâ etmiştir. Halbuki o câminin önceki duvarında bir mağara yapmışlardı ve o yer de câminin mihrâbıdır. Şeyh (k.s.): "Burası bir sahâbenin mezarıdır." diye buyurdu. Halk bunu bilmiyordu. Bundan dolayı şaşırdılar. Sonunda o yeri kazıp o kapıyı açtılar. Orada **[773]** birkaç mezar gördüler. Tekrar onu eskisi gibi kapatıp üstünü bastırdılar.[*312]

Şiir

O sürmeli göz, gören gözlerin sürmesi
Tüm dünyada olan sırları görür

Onun nûrlu (ışıklı) gözlerinden bu dünyada
Örtülü ve bastırılmış varlıklar bile gizli değil

Hikâye: Yine Melik Kubâd dedi ki: Şeyh (k.s.), Türk Germrûd köyüne geldi. Eski bir câmide -ki Emîre Mes'ûd'un kardeşiydi- namaz kıldı ve mihrâbın solundaki önceki duvara (eski duvara) baktı ve: "Bu duvar şehitlerin mezarıdır" dedi. Yaklaşık otuz yıl bu sözün üstünden geçti ve Melik Mes'ûd o câminin yapısını yeniden inşâ etme fırsatını buldu. O eski duvarları söküp yerine yeni binâ yaptılar. Bir gece o duvar düştü ve birkaç mezarlık ortaya çıktı ki şehitlik işâreti onlar üzerinde görünürdü. Onları tekrar yıkıp bina yaptılar.

Şiir

Bu dünyanın içinde bu gönül sözünün
Bir noktası bize göklerde değildi

Ki zamanımızın kutbu o sırrı kuşatmamış olmasın
Ve onu apaçık ortaya çıkarmasın

Hikâye: Seyyid Zeynüddîn dedi: Bir keresinde Şeyh (k.s.) Serâv'a geldi ve Hâce Efdal (rh.a.) zâviyesinde, oturdu. Halbuki babam Seyyid Emîr Ahmed (rh.a.),

---

309 L, Ç: Bu hikâye yok.

310 H, Ş: كله; K: كلرى

311 H, Ş, K: رضوان الله

*312 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (182) no'lu açıklama.

vefât etmişti. Benim dedem rüyâmda bana dedi: "Şeyh, birisini bizim gönlümüzü sormaya göndermedi." dedi. Sabah olunca, Şeyh (k.s.), sahabeleri başsağlığı dilemek için bizim evimize gönderdi ve mübârek zâtı da babamın mezarı başına geldi ve: "Seyyid Emîr Ahmed bu gece geldi, bana kızdı ve dedi Şeyh sen bu gece buradasın, beni sordun ve ben seni bekledim." diye buyurdu.

Şiir

Onun atı çöle geldiği için
Ölülerin rahatı ve onları diriltmek için gelmiştir

Onun adımlarının yerinde ki baş rahattı
Cânların ve gönüllerin rahmeti açıktı

[774] Hikâye:[*313] Pîre Hacı Akmiyûnî dedi: Pîre Muhammedşâh Akmiyûnî dedi: Bir keresinde Şeyh (k.s.)'in yanındaydık. Ahî Ali Delûzî'ye: "Reis-i Sa'd kapısına git ve o yerlerden birisinde bir mezar vardır ki bir tâcir bir kulu (hizmetçiyi) orada yeni olarak gömmüştür ki ölüler ondan dolayı sıkıntıdadırlar. Onu oradan kaldır ve başka yere göm." diye işâret buyurdu.

Ben de o gün Ahî Ali'nin yardımcısıydım ki onunla gideyim ve durumu öğreneyim. Ahî Ali unuttu ve o gün o işle uğraşmadı. İkinci gün tekrar Şeyh: "Ali sana demedim ki git ve o tâcirin hizmetçisini o mezarlıktan çıkarıp başka yere göm ki mezardakiler ondan dolayı sıkıntıdadırlar?" Ahî Ali: "Unuttum." dedi. Gitti, ben de onunla gittim o yere. O mezarı taze bulduk açtık bakınca gördük ki hizmetçi eğik başı sopa gibi ve ayakları biri sağa öteki sola koyulmuş. Çok büyük korku bizi sardı. Oradan kaldırıp mezarlığın dışındaki bir çölde gömdük.

Şiir

يَا عَجَبًا مِمَّنْ يَرَى مَكَانِي كَيْفَ يَلِذُّ الْعَيْشَ اَوْ يَنْسَانِي

[*313] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (183) no'lu açıklama.

[775] 4. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in kadem-i taallukuyla alâkalı kerâmetleri hakkında

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn Muhammed Şirvânî ki âlim-i âbid idi dedi ki: Beytullâh yolculuğunda Minâ dağının başındaydım. Bir kişiyi Şeyh (k.s.)'in mürîdleri tarzında giyinmiş bir şekilde gördüm. Kendi kendime dedim ki bu kişi bizim vilâyetten olacaktır. Onunla bir konuşalım. Onun Şeyhini sordum: "Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîli (k.s.)'nin mürîdiyim." dedi. Onun doğum yerini sordum. "Mekke'nin öteki tarafından, altı aylık yoldur" dedi. "Nasıl oldu ki acem (İran) ülkesinde Şeyh Safiyyüddîn'in mürîdi oldun?" diye sordum. "Acem (İran) ülkesini asla görmemişim." dedi. Şaşırdım ki İran ülkesini görmemiş ve o tarafa geçmemiştir, o zaman Şeyhi nerede görmüştür? "Bizim şehrimiz ve bölgemizde Şeyh için büyük ve ihtişamlı bir zâviye var ve onun mürîdleri çoktur. Şeyh, her gün bizim yanımıza geliyor ve o nüfusla namaz kılıyor ve halkı eğitip irşâd ediyor. Gelmesi ve gitmesi hiç belli olmuyor." dedi.

Şiir

Cânân yolunda her ayağı dizerler
Çabuk olanlar bu mesâfeyi bir adımla katederler

Tasarrufta hızlı koşan atı eğelerler
Zaman ve mekânın sırtını yere getirirler

[776] *Tasarruf bölgesinde kudret eli dünya bağında*
Terbiyenin kemâlinden dolayı her şeker yeşilini, kamışa dönüştürürler[314]

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi Hacı Ebubekr Pehlivânân ve Hacı Pehlivân Safî Erdebîlî, Hicâz yolculuğundan döndüler ve Şeyh (k.s.)'in huzûruna vardılar. Şeyh'in mübârek ayaklarına kapandılar ve: "Biz senin şehrinde körüz, Çinliler, Çin'de görür gözlü" dediler. "Problem nedir?" diye sorduk. Dediler biz Minâ dağının başında sûfîler gibi giyinmiş, çok düzenli bir topluluk gördük. Sandık ki bizim bölgenin sûfîlerindendirler. Onların yanına gidip konuşalım dedik ve onların şefleri ve menşelerini

[314] K: İkinci ve üçüncü beyit yer değiştirmiştir.

sorduk. “Biz Çin ülkesindeniz” dediler. “Kimin mürîdisiniz” diye sorduk. “Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî’nin[315] mürîdiyiz.” dediler. “Siz Erdebîl’e gelmiş misiniz?” dedik. “Yok, Erdebîl’i görmemişiz, belki deniz yolu ile gemi ile gelmişiz.” dediler. “Erdebîl’i görmediğiniz hâlde, nasıl Şeyh’in mürîdi olursunuz?” dedik. “Şeyh’i Çin’de görmüşüz ve mürîdi olmuşuz” dediler. “Şeyh, asla Âzerbâycân’dan dışarı çıkmamıştır, nasıl olur da Çin’e gitmiş olsun?” dedik. “Biz bunu biliriz, ancak Şeyh’in orada çok büyük bir zâviyesi var ve mürîdleri çoğunlukta. Her gün Şeyh, oraya gelir, halkı eğitir, irşâd eder ve bir iki namazını orada kılar, bazen beş vakit namazını orada kılar.” dediler. Biz bu söze şaşırdık ve: “Şeyh, bizim şehrimizden ve biz de onun şehrindeniz.” dedik. Bunu duyunca bize karşı sevgi ve saygıları arttı. Bizim elimizi ve ayağımızı öpüyordular.

Tâlibler, bu sözü duyunca ki o mecliste bu tarzda söylediler, bağırıp çağırıp, semâ ettiler. Şeyh (k.s.) de onlara katıldı.

Şiir

Yüzün dışarıya adım attığın için
Kâf ve Nûn kuşatmasını kırdın

Eğer uçmaya alışırsa
Bizim ötemizde ev kuracaktır

Hikâye: Hâce Nizâmüddîn[316] Abdülmelik Serâvî (zîdet bereketühü) dedi: Tevbe etmiş Kürt Ahmed isimli biri dedi ki: Benim bir kardeşim vardı ki o on iki – on üç yıl Kürdistân’da riyâzat çekmiş, **[777]** zorluk ve sıkıntı çekmiş, ibâdetini tam yerine getirmişti ve keşfe varmıştı. Öyle ki yerin ve göğün yedi katını ve dönemini gösteriyordu ve cennetin sekiz derecesini ve cehennemin yedi deresini gösterirdi. Ümmî birisiydi. Ulemâya sorduğum zaman, tüm o nişânlar ve alâmetler gerçekten doğruydu. Öyle ki hadîsler ve yorumlarda sâbit olup nakledilmişti.

Şiir

Üstâd aynanın pasını, cilâ ile silerse
O zaman tüm renklerin durumunu çok iyi gösterir

---

315 H, L, K: + kaddesallâhü sırrahü.

316 S: “Nizâmüddîn” lafzı yok.

Kardeşime: “Senin Şeyhin ve öğretmenin olmadığı için, gördüğün bu mânâlar şeytandan olabilir.” diyordum. O da bana: “Ben, Lâ ilâhe illallâh zikriyle meşgûl olduğumda ve şeytan bana kasttettiği zaman, Lâ ilâhe illallâh diyorum. Böylece bir ateş alevleniyor. Şeytan kaçıyor ki eğer kaçmazsa yanar.” dedi.

Şiir

Karanlık, güneşe ve ışığa dayanamaz
Pervâne mumla bir yerde kalabilir mi?

“Bu gördüğün şeyleri zâhir gözü ile mi görüyorsun?” dedim. “Yok. Benim bâtınımda iki göz bulunmuştur. O iki gözle görüyorum” dedi. “Senin uykularını (rüyalarını) kim yorumlar?” dedim. “Ben rüya görünce orta boylu, saçları ağarmış bir kimsenin geldiğini görürüm. Benim rüyalarımı yorumluyor, telkîn ve zikrimi o vermiştir ki zikir diyorum” dedi. “Şimdi biz Erdebîl’e Şeyh (k.s.)’in yanına gidiyoruz. Sen de bizimle gelmeyi kabul et ki Şeyh’in huzûruna gidelim.” dedim.

Şiir

Biz maksudumuzun kâbesinin isteğinde akarız
Bakalım kim bizimle bu çöle çıkabilir

Kalktı ve bizimle yoldaş oldu.

Erdebîl’e varınca Şeyh (k.s.)’in evden dışarı çıkıp zâviye’ye gittiğini gördüm. Derhâl kardeşim, Şeyh (k.s.)’i gördü ve bağırarak: Bana telkîn, zikir veren, benim rüyalarımın yorumuna gelen ve benim rüyamı duyup cevap veren bu kişiydi.” dedi. Derhâl onun hâli değişti ve: “Bâtında olan iki gözüm, şimdi dört oldu. Dört gözle görüyorum.” dedi.

Sonra Şeyh (k.s.) halvete gitti ve onu çağırdı. O, bir süre Şeyh (k.s.) ile birlikte halvette kaldı. Dışarı çıkınca iç nûru ile dışarı çıktı ve: “Şimdiye kadar **[778]** dört gözle görürdüm, şimdi tüm vücudum göz oldu. Önden, arkadan, sağımdan, solumdan, altımdan ve üzerimden her şeyi görüyorum.” dedi.

Şiir

Göz ve ışığın halvetlisi olurken
Tüm vücûdum onun lambasının nûru ile aydınlandı

Yüreğimin sahası gündüz gibi aydınlandı
Geceleyin de lamba gibi parlak oldu

Hikâye: Hâce Abdülmelik Serâvî (zîdet bereketühü) dedi ki Serâv'da Hacı İmad isimli bir şeyh vardı ve onun bir meclis yeri vardı ki halk onun yanında konuşuyordu. Bir gece babam Hacı Tâcüddîn (rh.a.) onun meclisinde oturmuştu. <Gençlerin âdeti olan oyun, eğlence ve kumar ile meşgûldüler.>[317]

Geceden epeyce bir zaman geçtikten sonra babam eve geldi. Babamın evinden Hâce Efdal (rh.a.)'in zâviyesine uzun bir koridor vardı ve o uzun koridorda karanlıkta gidiyordu. Şeyh (k.s.), onu gördü ve kulağını tutup: "oyun ve eğlence ile niye meşgulsün? Başka işle niye uğraşmıyorsun?" dedi. Halbuki Şeyh (k.s.), o zaman Erdebîl'de idi. Babam Şeyh'i o zaman orada gördüğü için bundan başka artık hiç şeyin çevresine dolaşmayacağım dedi. Şeyh'in yanına geldi, tevbe etti ve işle meşgûl oldu.

Şiir

Biz şimdinin rakibiyiz geçti yolunda
Tâ ki adım adımından atarken yanlış yola ayak basmayasın

Hikâye: Pîre Cebrâîl Kefşdûz dedi: O zaman ki Emîr Çûpân (rh.a.), savaşa giderken dövüştü. Ak Sungur'u Şeyh (k.s.)'in huzûruna selâm vermek için göndermişti. Ak Sungur o mecliste Şeyh'in[318] kerâmetlerinden açıp dedi ki Emîr Çûpân ve tüm orduyu ölüm tehlikesinden kurtardı ve onları sağlam yere ulaştırdı. Öyle idi ki tüm orduyla Kînâk'a ulaştık ve bir dar geçide yakalandık ki bir süvâri dışında kimse oradan geçemezdi. Çok dar ve zor bir yerdi. **[779]** Eğer onlardan birinin haberi olsaydı abartmadan (Gerçekten) <bir nefeste>[319] hepimizi püskürtebilirdiler.

---

317 K: < > arası yok.

318 K: + kuddise sırruhü.

319 Ç: < > arası yok.

Şiir

O yer ki oraya ayak basacaklar
O yerin zorluğundan dolayı yüzlerce cân kaybı tehlikesi yaşıyordu

Ansızın Emîr Çûpân bakınca Şeyh (k.s.)'in geldiğini gördü ve "dön" diye buyurdu. Isrâr etti ve Emîr Çûpân'ın atının dizginini tutup geri çevirdi. Emîr Çûpân geri döndü ve o korkulu yerden kurtulduk.

Şiir

Ne mutlu bu toprak ve suda
Bir adım atıp ve o zaman yüz cân senin yanında olsunlar

Hikâye: Nizâm Zerger Erdebîlî[320] dedi ki bir kere bir Türk grubu ile yolcuyduk. Perdelîz'de tipi kalktı ve bizi bürüdü. O Türklerden birinin atı kaldı. Küçük bir yükü vardı ve oturuyordu. Biz âciz kaldık. "Bir şey adayalım ve Şeyh (k.s.)'den yardım isteyelim" dedim. Şeyh'den yardım istedik. O Türk sıcak helva ve yumuşak ekmek istedi ve: "Atımda harekete gelsin." dedi. Yaklaşık yarım tîr yol gittik. Bir demet yumuşak ekmek helva ile dolu gördük. Onu yemekle meşgûl olduk. Atın sahibi Şeyh'den yardım istedi ve: "Ey Allahım, eğer Şeyh Safî'nin senin yanında bir yakınlığı ve saygınlığı varsa benim bu atıma hareket ve güç ver." dedi. ânsızın Şeyh'in geldiğini (k.s.)'i gördük. O atın üzerine bir yük üfürdü. Sahibi bindi. Gerideki at, tüm atların önünden gidiyordu. Erdebîl'e geldikten sonra o kimse Şeyh'in elini öpmeye geldi. Şeyh bu durumu sonuna kadar ona anlattı.[*321]

Şiir

Her kim onun fitrâkına yardım elini uzatırsa
Onun lütuf eli bu yolda çabuk bindirir

Hikâye: Yine Nizâm Zerger dedi: Bir ilim talebesi Errân tarafından Şemsüddîn Muhammed adlı biri -ki **[780]** onun talebesine Şâh Errânî diyordular- Mevlânâ Şemsüddîn Muhammed Zerger (rh.a.)'in yanında tahsîl görüyordu. Sûfîler hakkında

---

320 L, K, Ç: "Erdebîlî" lafzı yok.

*321 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (184) no'lu açıklama.

olumsuz konuşuyor ve büyük nifâk çıkarıyordu. O sırada Hicâz'a doğru gidiyordu. Yaklaşık altı yıldır yolculuk ediyordu, ancak dört yıl tamamlandığında Kabe'nin Beytü'l-haram'ın yanında idi.

Şiir

Kâh kutup yıldızları gibi yol ayırır
Kâh bakıp bakıp kutup gibi duruyor

Sonra, döndü ve dedi ki Ba'lbek şehrine vardım, duydum ki Lübnân dağına yakındır ve evliyânın yeridir. Lübnân dağına çıkmak istedim, olsun ki birini analım.

Şiir

Bir arkadaşın arkasından Lübnân dağının yolunu tuttu
Mücevher peşinde, Ummân denizine gitti

Dedi dağa varınca, yapayalnız birini gördüm.[322] Bir müddet onunla konuştuk. Onun dilediğim insan sandım ve ondan af talebinde bulundum. O dedi: "Bugün affetmek görevi, sultânu'l-meşâyıh Şeyh Safîyyüddîn-i Erdebîlî'ye âittir" onunla içimde olan inkârdan dolayı bağırmak istiyordum, durdum. Güneş göğün ciğerinde ekvator hattına teğet olunca o kişi bana: "Ey Seyyit, Şeyhine bak" dedi. Baktım. Şeyh (k.s.)'i gördüm, karşıda, kıbleye doğru durmuştu. Namaz için imâm oldu. Hemen hazır olan yaklaşık üç yüz kişilik bir grup gördüm. Şeyh (k.s.)'e uydular. Namazlarını kıldıktan sonra, öyle hayret edip şaşırdım ki bayıldım.

Şiir

Bu hayretten dolayı ki aklım yerinden oynadı
Yüreğime, aşkın kapılarını gayb âleminden açtı

Kendime gelince, tekrar o kişiyi yapayalnız gördüm. Tekrar af dilemek istedim. Tekrar o cevabı verdi: "Şeyh Safiyyüddîn'in görevidir ki Şeyh <zemînin yörüngesi>[323] Evliyâullâhın kutup yörüngesidir."

---

[322] Ç: فرد وحيد

[323] K: < > arası yok.

Şiir

شَكَرْتُكَ انَّ الشُّكْرَ لله طَاعَةً وَمَنْ يَشْكُرُ الْمَعْرُوفَ فَاللهُ زَائِدُهُ
لِكُلِّ زَمَانٌ وَاحِدٌ يُقْتَدَى بِــهِ وَهَذَا زَمَانٌ اَنْتَ لاَ شَكَّ وَحِدُهُ **[781]**

Sözün kısası gördüm ki Şeyh Safîyyüddîn (k.s.) her beş vakit namaz için Lübnân dağına çıkıp ve imâmlık yapıyor ve o büyük grup gelip Şeyhe îtikât ediyordu. Hâlîm değişti ve inkâr inadından yüreğimin pasını silip îtikât yolunu yüreğime açtım. "Ey Allahım, Şeyh Safîyyüddîn hürmetine beni Erdebîl'e ulaştır tâ ki o zâtı yakından göreyim ve bu mânâyı üstâdıma duyurayım, tâ ki onun inkârı îtikâda dönüşsün." dedim.

Şiir

اِذَا لَمْ يَكُنْ لِلْمَرْءِ عَيْنٌ سَلِيمَةٌ فَلاَ غَرْوَ اَنْ يَرْتَابَ وَالصُّبْحُ مِسْفِرٌ[324]

Şiir

Yazıktır ki güneş olsun da göz kör
Dost evde ancak dosttan uzak kalma

Bu istek ve ricâ ile uykuya daldım. Şeyh (k.s.)'i rüyamda gördüm ki bana gelmemi işâret etti. Oradan döndüm. Merâğe'ye varınca çok büyük kalabalık ve gürültüyü Merâğe'de gördüm. Nedenini sordum, "Şeyh Safîyyüddîn (k.s.), Allah'ın rahmetine kavuşmuştur." dediler. Bu haberi duyunca baygınlık geçirdim ve tümüyle üzgün olup çöktüm.

Şiir

اَلاَ اَيُّهَا الْمَوْتُ[325] الَّذي لَسْتَ تَارِكِي اَرِحْنِي فَقَدْ اَفْنَيْتَ كُلَّ خَلِيلٍ
اَرَاكَ بَــصِيرًا بِالَّذِي اُحِبُّهُــــــمْ كَأَنَّكَ تَنْحُو نَحْوَهُمْ بِدَلِيــلٍ[326]

Tekrar Merâğe'de Şeyh (k.s.)'i rüyâmda gördüm ki bana: "Gel ki bağlantımız kesildi. Dilediğini Allah sana verir." dedi. Oradan Erdebîl'e geldim ve bu hikâyeyi

---

[324] K: الا ايّها الموت الذي ليس تارك / ارحنى فقد افنيت كل خليل
اراك بصيرا بالّذي احبهم / كانك تنحوا نحوهم بدليل
Ç: Arapça beyit yok.

[325] K: ايها المرت

[326] Şiirde geçen iki beyit, Molla Ali b. Ebi Tâlib (a.s.)'e âittir.

tümüyle Mevlânâ Zerger (rh.a.)'e açıkladım. "Ben bu zaman kendimi müslüman biliyorum." dedi.[327] Mevlânâ Zerger onu Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü)'nin bendeliğine getirdi ve o Şeyh (k.s.)'in kefili ve halîfesiydi.

[782] Şiir

لَوْ لاَ الْخَلِيفَةُ مُوسَى بَعْدَ وَالِدِهِ مَا كَانَ لِلنَّاسِ مِنْ مَهْدِيِّهِمْ خَلَفٌ

Şeyh Sadreddîn o zaman ona çok iltifât etmedi. O dervîş sıkıldı. Tekrar kendi kendine teselli olup dedi: "Şeyh (k.s.)'den ümitliyim ki kendi evlâdına işâret etsin. Tâ ki beni çağırsın. Ben de bir fırsat bulup Şeyhin mübârek ayağına kapanıp istediğimi alayım.

İki gün sonra Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü), Seyyîd Cemâleddîn İsfehânî ve Seyyîd Hârûn Serâvî (rahimehümallah)'yi, Mevlânâ Zerger'in yanına gönderdi ve "O dervîşi getir" dedi. Mevlânâ Zerger, o dervîşi çağırdı ve Şeyh Sadreddîn'in huzûruna götürdü. Şeyh Sadreddîn, o dervîşi okşadı ve izin verdi ki Şeyh'in müteberrik hazîresine gitsin ve kendi başına meşgûl olsun. Oradan çıkınca yemin etti ki "Gaybda rüyâmda gördüklerim şeyler şimdi zâhir oldu. <Zavallı o adam ki Şeyh'in hakkını inkâr etsin.">[328]

Şiir

Cânım, perde arkasında ne gördüyse
Bu perdenin arkasında rûhum ve cismini örtüsüz etti

Hikâye: Seyyid Zeynüddîn dedi ki Mevlânâ Mecdüddîn Târemî, Şeyh (k.s.)'in mürîdi idi. Bir keresinde Şeyh'in huzûruna geldi ve çaresizliğini Şeyh'e anlattı: "Şeyh, bir hisse bağım var. Erkek çocuğum yok, iki, üç kızım var. Çalışanım yok ve o bağı kendi ellerimle mâmûr ediyorum. Yeterince oradan bir şey elde etmiyorum. Ne zaman rüya görsem inanılmaz derece yere takılıyorum. Şeyh'in yanına uzak olduğu ve tek başına olduğum için gelemiyorum ne buyurursunuz?" dedi. Şeyh (k.s.): Mevlânâ Mecdüddîn, huzûrunda (yanında) iken terbiye edebilen bir pîr, yokluğunda da edebilir. Paniğe kapılma." diye buyurdu.

---

[327] Ç: Dedim.

[328] Ç: < > arası yok.

Mevlânâ Mecdüddîn dedi: Şeyh'den fermân[329] isteyip Erdebîl'den yarım ferseng (3 km.) uzakta olan Jezkîn[330] köyüne gittim. O gece rüyâ gördüm. Hemen, gece Şeyh **[783]** (k.s.)'i gördüm. Şeyh, geldi ve o rüyâyı çözdü. Ondan sonra, ne zaman bir hâl olsa Şeyhin geldiğini ve problemimi çözdüğünü görüyordum. Her nerede olursam olayım, o ağır yükümü hafifletiyordu.

Şiir

O kimse ki onun bir adımı dünyanın tümünü kattetmektedir
Onu evin halvet sarayında hoş yere koyarlar

Hikâye:[331] Hâce Emînüddîn anlattı: Bir kimse, Erdebîl'in ünlü pîrlerinden olan Pîre Buzrâ (rh.a.)'ın akrabalarındandı. Hicâz'a gitmişti ve heybesini dervîşlere dağıtmıştı. Dönerken parasızlıktan dolayı arkadaşları ve kervândan geri kaldı. Annesinin yaşı yüze varmıştı ve onu çok merak ediyordu. Parasızlıktan dolayı kervândan geri kaldığı için annesi gece gündüz meraklanıyor ve ağlıyordu. Annesi perîşândı ve ağlıyordu. Sonunda ünlü mürîdlerden biri sordu ki "Neden üzüntülüsün ve nerelisin?" "Âzerbâycânlıyım[332] ve Erdebîl şehrindenim. Annem yüz yaşındadır. Beni merak ediyor ve ben de onu. Parasızlıktan dolayı yolda kalmışım" diye cevap verdi. O da: "Sizin ülkenizden (diyarından) birisi gece buraya gelecek ve o kebenin bucağında ibâdetle meşgûl olacak. Senin işinin iyileşmesi ve çözülmesi onun elindedir. Hazır ol ki gece geldiği zaman ve namaz kıldıktan sonra onun eteğini tutup kendi hâlini diyesin, ve istediğine varasın." dedi.

Şiir

Onun sadık yakasını tutuğunda gündüz gibi aydınlık bulacaksın
Eğer yürek aşkı ile tutarsan onun eteğinin şafağı seni rahatlatır

Sonra, o kimse, birkaç gece onu bekledi. Hazırlıklıydı, tâ ki bir gece o saadetli vakit yetişti. O kimseyle buluşup görüşebildi. Sabretti ki namazını kılsın. Her iki eli ile onun eteğini tuttu ve kendi hâlini anlattı.

---

329 K: ستوری

330 H, L: رزقین; K: ثررقین; Ç: رُرُقین

331 K: Bu hikâye ile sonraki hikâye yer değiştirmiştir.

332 K, Ç: آذربایجان

Şiir

Mücevher göz yaşını toprağa döküyordu
Cânını onun cân eteğinden sarkıttı

el-Harâm câmisinden çıktı ve: "Elimi tut ve gözünü yum." dedi. Öyle yaptı. **[784]** Birkaç adım attı ve dedi "Gözünü aç." dedi. Açtı, kendini yurdunda vatanında buldu. Onun eteğini tuttu, ayağına kapandı ve: "Gerçekten, Allah ü Teâlâ ile arandaki sır hakkı için, bana kim olduğunu söyle?" dedi. Yemin ettirdi ve: "Bir şartla söylerim. O da aramızda olan bu sırrı başkasına açıklamayacaksın." dedi. Kabûl etti ve O: "Ben Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî'yim." dedi.

Şiir

Kâbe'nin kutsal çevresine mahrem olunca
Haremde her ân kendilerine bir yer ve mekân etmişler

Bizlik ve benlikten çıkıp altı tarafa adım atınca
Ben ve bizliğin dört ana çerçevesine bir adımda getirmişler

Hikâye: Mevlânâ Behâüddîn Ahmed Enzâbî Erdebîlî dedi. İmâm-ı âlem Mahmûd Errânî'den duydum ki Hac yolculuğundan dönmüştü ve sâhib-i vakt olmuştu. Kâbe'nin ziyâretinden sonra niyetlendim ki Medîne şehrine de gideyim ve bir süre ikâmet edeyim. Kervânın hepsi gitti. Birkaç gün sonra yurduma gitme isteği içimi sardı. Kervân artık gitmişti ve arkadaşım da yoktu. Çölden dışarı çıktım sıkıntılıydım ve: "Yapayalnız, kervânsız nasıl gideyim?" diye düşünüyordum. ânsızın yamalı elbiseli sûfî bir grubun geldiğini gördüm.

Bakınca onları yakında gördüm. Şeyh (k.s.)'in geldiğini ve o topluluğun onun hizmetinde olduğunu gördüm. Gidip ayağına kapandım ve cânımı ona fedâ ettim. "Paniğe kapılma." dedi ve elimi tutup: "Bizimle yola koyul." dedi. Birkaç saat onlarla yola koyulduktan sonra ânsızın baktım, kendimi Erdebîl'in yakınında ve onları da gözlerimin önünden kaybolmuş gördüm. Çok şaşırdım. Şehre gelip Şeyh (k.s.)'in huzûruna vardım. Beni huzûruna kabul etti. Bağırmak istedim. Mübârek elini omzuma koyup eli ile tuttu ve: "Sus, bir şey konuşma." dedi.

Şiir

Ey saf insan, yeryüzü bu yolda nedir ki
Onun bir adımı bu dünyayı kateder

Bu halvet sarayın doğusu, batısı ve çatısı
Onun çatısının küçücük bir bacasıdır[333]

Hikâye: Pîre Cemâlüddîn Urmevî dedi: Urmiyye'nin cemâatinden bazısı **[785]** gönüllerindeki illetten dolayı, tenkît yolu üzerine Şeyh'den kerâmetler istediler. Meliku'l-ubbâd ve'l-hulefâ'nın evinin halvetinde orada oturmuştu. ânsızın Şeyh (k.s.)'in dili Ferîdüddîn-i Attâr (rh.a.)'dan bu beyti okudu ve tekrarladı.[334]

Şiir

Eğer aşkın bir sırrı varsa
Bu kapalı kapının da bir anahtarı var

Şeyh, oradan dönerken <ansızın o halvet kapandı>[335] sanki onu çivi ile dikmişlerdi.[336] Eğer irâde sahiplerinden biri gelip ağlasaydı, o kapıyı açıp ve unvan ihtiyacını giderirdi ve eğer sakin birisi olmasaydı kapı açılmazdı. Öyle ki bu söz meşhûrlaştı. İnkâr edenler, bir tünel kazmış ve halkı aldatıyorlar diyorlardı.

Bu sözü duyunca izin verdik müsâit zamanda o kapıyı kaldırsınlar. İhtiyât ettiler. Yaklaşık yedi kere o kapıyı söktüler ancak tekrar kapandı. İnkâr edenler rezîl oldular. Sonra öyle oldu ki kapı yüzlerine açılan kişiler Şeyh (k.s.)'i o halvette görüyordular. El öpme şerefine[337] vardılar. "Şeyh gelmiştir" deyince o kayboluyordu. Bu durum defalarca tekrarlandı ve meşhur oldu. Dört[338] yıl boyunca halk gidip ağlıyordu. O kapı açılıyor ve Şeyh (k.s.)'in elini öpüyordular. Gelince Şeyh'e anlattık, ondan sonra öyle olmadı.

---

333 K: İkinci beyit yok.
334 Ç: و انشد
335 K, Ç: <ناگه در آن خلوت دربند درآمد>
336 H, L, K: فرو دوخته اند
337 K: + Şeyh (k.s.).
338 K, Ç: چهار

Şiir

Âşıkların sırrı mekânından, dostların halvetine kadar
Çok gizli ve sırlı yollar var

Ancak her kişi için murâd kapısını açmamışlar
Ne mutlu o adama ki bu kapıyı onun üzerine açtılar

Hikâye: Mevlânâ Zeynüddîn Halîl Hatîb Buster Gîlânî, Mevlânâ **[786]** Ömer Bîlkânî'den anlatıyor: Emîr Çûpân ile bir ırmağın kıyısına gitmiştik. Türkler geldiler. O gece Emîr Çûpân ve ordusunu çok büyük korku sardı. Öyle ki korkudan rengi kaçtı. Gece geçtikten sonra davul sesi duyuldu ki göçtüler, ve birkaç km uzaklığa gittiler. Sabah olup güneş çıkınca, Emîr Çûpân'ın huzûruna gittim. Gördüm ki güler yüzlü ve sûfîlerin şapkası başında ve yamalı sûfî elbisesi üzerinde. "Emîr bu ne iştir?" diye sordum. "Mevlânâ Ömer daha yakına gel" dedi. Bir, iki adım ileri gittim. "Bu gece gördüm ki Şeyh (k.s.), ânsızın benim yanımda hazır oldu. Beni tuttu ve bana korkma dedi. Külâhını benim başıma koydu, bu elbiseyi üzerime giydirdi ve beni güvenceye alıp gitti." dedi.

Şiir

O adım ki cân âleminin fezâsına ayak basıyor
Yürek hevâsına ayak basıp rûhları rahatlatıyor

Hikâye: Mevlânâ Îsâ Esbeî-i Rûmî,[339] Mevlânâ Salâhüddîn-i Rîmû'den anlattı: Dimışk şehrindeydim. Kâbe'yi ziyâret için gittiğimde, sulehâdan bir grup Dimışk'e gezmek için gelmiştiler ve: "Biz Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'i Süleymân (a.s.)'ın tahtında gördük. Orada halka tevbe ve telkîn veriyor, eğitiyordu. Biz de tevbe ettik." dediler. Dimışk halkı bu sözü duydular. Dimışk'ta yüz elli yaşında yaşlı bir Şeyh vardı. Onun yanına gittiler ve bu sözü ona dediler. Bunu duyunca yaşlılığından dolayı dayanamayıp üzülüp hasret çekti.

Şiir

وَكِدْتُ[340] مَنْ شَوْقِي اَطِيرُ اِلَيْكُمْ وَكَيْفَ يَطِيرُ مَقْصُوصُ الْجَنَاحِ

[339] K, Ş: اسفی رومی
[340] K: وکذب

“Ben yaşlıyım. Zayıflığım beni alıkoymaktadır. Siz ulemâ ve sulehâ gidiniz.” dedi.

Bir grup gittiler ve Süleymân (a.s.)’ın tahtının olduğu yere -ki ünlü bir yerdir- vardılar. Şeyh (k.s.)’i orada gördüler. Onun elini öpmek nasîbine ulaştılar. Tevbe edip telkîn aldılar. İsteklerini aldıktan sonra, izin isteyip Dimışk’a döndüler. Onlar da durumlarını anlattılar. Yine başka grup Şeyh’i görmeye heveslendiler ve o tarafa doğru yola çıktılar. Oraya varınca Şeyh (k.s.)’i o vakit orada göremediler ve **[787]** Akan hazîneyi yakalama şansları olmadı.

Şiir

Her kimin bu akan defîneyi yakalama şansı olmazsa
Bu mutluluk işidir, kimin kısmeti ola

Dönüp o nasîpsizlik hâllerini o Şeyhe dediler. O da: “Evet öyledir. Ârif insan, bazen bir yere ayak basar ve o tarafta olan insanlar şanslı olur ve onu görme mutluluğuna varırlar. Bir hayat, hayâ,[341] tevbe ve telkîn verir. Kimi mutlu olur ve bunu yakalar.” dedi.

Şiir

فَمَا كُلُّ طُلاَّبٍ مِنَ النَّاسِ بَالِغٌ وَلاَ كُلُّ سَيَّارٍ اِلَى الْمَجْدِ وَاصِلٌ

Hikâye: Mevlânâ Tâcüddîn Muhammedşâh Merâğî <r.a.>[342] dedi: Merâğe’de Şeyh Ömer Şeyhele denilen bir kimse vardı. Sâlih bir kişiydi ve sonra irâde sahibi oldu. Sonunda öldü, namazını kılıyordular. Sûfîlerden bir grub, Şeyh (k.s.)’i namazlıkta hazır, ayakkabısız ve namaz kılıyor gördüler. Şeyh: “Namaza yetişmek için acele ettim. O yüzden ayakkabı giymedim.” diye buyurdu. Erdebîl’den yaya olarak gitmiş ve namaz kılmıştı.

Şiir

Yüreğin kutsal sahasında ayakkabılarını bıraktığı için
Onun yarı adımı bu dünyayı kattetmiş oldu

---

341 K: حیاتی

342 L, K: <zîdet bereketühü>; Ç: yok.

[788] 5. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'den Zâhir Olan Farklı Kerâmetler Hakkında

Hikâye: Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) dedi: Şeyh Zâhid (k.r.) ölümünden sonra, evlâtları, hulefâ ve sulehâsı, Şeyh Safiyyüddîn'e bey'at etmişlerdi. Onun yanındaydılar. Bu durum üç sene devam etti. Ancak onların içinden olan inatçı takım yine başkaldırdılar. Şeyh'in şöhreti ve ününün gitgide arttığını görünce her birini öfke ateşi sardı.[343] Öyle ki "Şeyhin bağımsızlığı, bizim tüm kapılarımız kapattı" diyordular. Şeyh'in oğlu Cemâleddîn Ali (rh.a.), Şeyh Zâhid'in yanında olan her bir adamına ve halîfelerine tevbe ve telkîn izni veriyordu tâ ki onun grubu üstün geldi.

Şeyh Safiyyüddîn vakit bulunca ve görevi olarak Şeyh Zâhid (k.r.)'in mübârek mezarı başına gidip ziyâret ederdi. O vakit görevini yerine getirmek için ziyârete giderken Şeyh Zâhid'in kardeşi Hâce Fahrüddîn Yûsuf (rh.a.), Şeyh'in huzûruna geldi ve: "Asla ve asla Şeyh, Şeyh Zâhid'in mezarı başına gitmemeli, uygun değil. Çünkü inatçı topluluk pusuya yatmış, seni pusuya düşürmek istiyorlar. **[789]** Sakın gitmeyesin." dedi.

Şiir

فَلاَ تَغْرُرْكَ اَلْسِنَةُ[344] الْمَوَالِي تُقَلِبُهُنَّ اَفْئِدَةُ الْمُعَادِى

Şeyh (k.s.): "Eğer başımın kazası mukadder olur da, bu vakitte onların eli ile ölürsem, demek ki o zaman Allah'ın çizdiği kazadan kaçış yok ve hiç korkum yok." diye buyurdu. Ziyârete niyetlendi ve gitti. Şeyhzâde Cemâlüddîn (rh.a.), o inatçı[345] toplulukla birleşip Şeyh (k.s.)'i öldürmeyi ve onu nasıl öldüreceklerini birlikte kararlaştılar. Şöyle yapacaklardı: Şeyh'in halvetini ateşe verecekler, Şeyh de halvette yanarak ölecekti. Gece geldiler ve başta (ilk) olarak halvetin kapısını dışarıdan çiviledilər ki ateş vurduktan sonra kaçış yolu olmasın. Ateşi yaktılar, ancak Şeyhin velâyetinden dolayı ateş alevlenmiyor, sönüyordu. Buna dikkat ederek ki oranın evleri ve halvetleri tümüyle ahşap ve tenekeden yapılmış ve zamanla kurumuştu ancak alışmadı.

---

343 S: استقبال; K: استعلا

344 K: سته

345 S: غبار

Şiir

Bu yolda sabit adımlı olan insanın ne kederi olabilir ki
Yarı kabûl etmek ve görmekte yabancılardan ne korkusu olacak ki

Düşman gönlünün ateşinden onun nûru ne zaman kararır?
Onun yüreğinin temiz nuru ateşten niye korkacak ki

Bu iş mümkün olmadı. Ateş yanmayınca halvet de yanmıyordu. Onların haset ve öfke ateşleri çoğaldı. Şeyhi, okla vurmak istediler. Şeyhi okla vurmak üzere bir grup gönderdiler. Pusu kurdular, yaya el uzatınca elleri kurudu. Yayı tutamıyordu. <ve iş olmadı.>[346] <ve kimsenin eli başaramadı.>[347]

Şiir

Dönen oku ki dünyanın gidişatı onu kalkana denk getirir
Kuru elin ok korkusu ne zaman yaş (hareketli) eteği etkiliyebilir ki[348]

[790] Onların bu iğrenç niyetleri bu hîlelerle ve yollarla gerçekleşmeyince, tekrar anlaştılar ki Şeyh (k.s.)'i zehirleyip o şekilde öldürsünler. Bir miktar balın içine zehir döktüler ve yemek sofrası ile Şeyh (k.s.)'in yanına getirdiler, ancak Şeyhzâde Cemâlüddîn (rh.a.)'in eşi ki merhûm Şemsüddîn Muhammed (rh.a.)'in annesi oluyordu. Bu sırdan haberdar olup birini Şeyh (k.s.)'in yanına gönderdi ki "sakın elini bala uzatmayasın, onu yemekten kaçın" Şeyh (k.s.), onu bilince baldan uzak durdu ve yemedi. Her yemekte hîle yapıp içine bir şey katıyorsalar da, o kadın gizliden haberini ulaştırıyor, Şeyh de elini ona uzatmıyordu.

Şiir

Bir kadın dert sâhibiydi
Onun baş örtüsünün her bir ipi baş başına bir erkekti

Bu hîle ve tuzakla onların iğrenç niyetleri gerçekleşmeyince, tekrar anlaştılar ki Şeyhi dönerken öldürmekten başka çare kalmadı. O yüzden düşündüler ki Şeyh'i

---

346 Ç: < > arası yok.

347 S: < > arası yok.

348 H, K: بیم تیر خشك او از دامن ترکی بود؟; Ç: Beyit yok.

dönerken onu gemiye oturtsunlar ve bir grup da onunla otursunlar ki yüzmeyi bilsinler. Suyun içine açılınca o gemiyi batırsınlar ve yüzücüler, yüzme bildikleri için dışarı çıkarlar, Şeyh (k.s.) ise yüzmeyi bilmediği için çaresiz boğulup ölecekti. Bu iş için hafif ve ince elbiseler giyip gemiye binmek istediler ve Şeyh'i gemiye oturttular. Şeyh buyurdu ki Şeyh Zâhid (k.r.)'i gördüm ki benim için bir cibbeyr bir at[349] getirdi ve: "Safî, bu at üstüne bin ve kara yolu ile git, gemiye binme." diye buyurdu.

Şiir

تَعَلَّقَ رُوحِي رُوحَهُ قَبْلَ خَلْقِنَا[350] وَمِنْ بَعْدِ[351] مَا كُنَّا نِطَاقًا وَفِي الْمَهْدِ
وَلَكِنَّـــــهُ بَاقٍ عَلَى كُلِّ حَادِثٍ وَزَائِرُنَا فِي ظُلْمَةِ الْقَبْرِ وَاللَّحَـــــدِ[352]

Şeyh (k.s.) böyle görünce ve Şeyh Zâhid (k.r.)'den öyle duyunca: "Ben deniz yolu ile gitmiyorum, gemide oturmuyorum, belki kara yolu ile gideceğim." dedi. Şeyhzâde Cemâlüddîn durumu öyle görünce ki onların fikirleri gerçekleşmeyecek Şeyh (k.s.)'i eve götürüp birkaç saat beraber konuştular. Şeyh (k.s.): "Şeyhzâde! Ben biliyorum ki **[791]** benim canıma kastetmişsin ve benim kinimi yüreğinde tutmuşsun. Buna Hakk Teâlâ müsâade etmiyor ki sizin dileğiniz mümkün olsun. Bu kastetmeler devamlı ve sürekli oldu. Eğer siz beni öldürmeyi düşünüyorsanız, çârem yok. O zaman istersen biraz zehir getir ben onu yiyeyim, sen de murâdına varmış ol. Hiç kimse bu sırdan haberdar olmasın." diye buyurdu.

Şeyhzâde Cemâlüddîn bu sözü duyunca, utangaçlık teri yüzünde göründü. Bu işlediği suçlardan af diledi ve yaptığı hîleleri bıraktı. Onda ihlâs hâli göründü. Şeyh için bir Cibbeyr[353] at getirdi ve Şeyh de binip döndü.

Şiir

ذَهَبَ الْوَفَاءُ ذهَابَ اَمْسِ ذَاهِبِ وَالنَّاسُ بَيْنَ مَخَاتِلٍ[354] وَمُآرِبِ
يُفْشُونَ بَيْنَهُمُ الْمَوَدَّةَ وَالْوَفَـــــا وَقُلُوبُهُمْ مَحْشُوَةٌ بِـــــعَقَارِبِ

---

349 S: "Bir at" lafzı yok; Ç: "Cibbeyr" lafzı yok.

350 K: خلفا

351 L, Ş, K: و من كل

352 K: Arapça iki beytin, ikinci ve üçüncü mısrası yer değiştirmiş.

353 K: چند

354 K: محاند

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Meliku'l-Sulehâ Maksûdu'l-İlyâsân, şehrin sâlihlerinden biriydi. Kendi evinde çoluğu çocuğuyla oturmuştu <o hâlde Şeyh (k.s.)'in onunla bir maslahatı vardı. Kimse onun yanına gitmeye hazır değildi ve müteberrik zâviyede oturmuştu.> oradan Maksûd'a seslendi. Maksûd, Şeyhin sesini duydu ve lebbeyk deyip evden dışarı çıktı. Birilerinin ona, evin kapısında seslendiğini zannetti. Dışarı çıkınca kimseyi görmedi, gelip oturdu. Tekrar bir ses duydu ki "Maksûd..." tekrar dışarı çıktı ve kimseyi görmedi. Geri dönüp oturdu. Üçüncü kez "Maksûd! sana demiyor muyum!" diyen bir ses duydu. Kalktı, anladı ki Şeyh (k.s.), onu görmek istiyor. Aceleyle Şeyh'in yanına geldi. Şeyh'i zâviyede oturmuş gördü. Maksûd'u görünce: "Maksûd, gel ki seni çağırdım. Seninle işim var. Niye birinci çağırmamda gelmedin?" diye buyurdu.

Şiir

Bizim sese kulağımız duyarlıdır
Onun yürek gözü bizim gözetmenimizdir

Bizim Hazretin şerefi birinin hattıdır
Ara sıra bizim için hazır olur

[792] Hikâye: Halledet bereketühü dedi: Bir kere Pâdişâh Ebû Saîd (beredallâhü medceahü) Erdebîl'deydi. Bağdâd Hâtûn, Îrmûk'tan erkeğe benzeyen iki kızı Şeyh (k.s.)'e selâm vermek için gönderdi. Onları öyle süslediler ki sanki emîrzâdelerden oldular. Bu imtihânın mânâsı idi. <Ya Bağdâd Hâtûn tarafından veya bunlar tarafından>[355] Kızlar kapıya gelip izin istediler ki Şeyh (k.s.)'in elini öpsünler. Şeyh, mübârek elini çekti <ve buyurdu: "Abdest, Abdest">[356] ve derhâl o yerden kalktı, başka eve gitti. Onlar tekrar izin istediler. Şeyh fırsat ve izin vermedi: "Sizin gibi nâ-mahrem olmayanlarla görüşülmez" diye buyurdu. "Bağdâd Hâtûn'un selâmını getirmişiz ve istiyoruz ki Şeyh'in huzûruna varalım." dediler. Bu sözü Şeyh'in huzûruna vardırdık, müsâade etmedi ve buyurdu ki "Bağdâd Hâtûn'a selâm söyleyin ve size de duâ etti" Onları geri gönderdi. Onlar da o keşf-i hâli bildirdiler.

---

[355] Ç: < > arası yok.

[356] Ş, Ç: < > arası yok.

Şiir

O gönül gözü ki Hakk nûru onun sürmesidir
Tüm gizli şekiller ona keşfolmuştur.

Hikâye: Meliku'l-hulefâ Pîre Ivez Pîşkînî[357] dedi: Eskiden benim ve Şeyh (k.s.) arasında bir nifâk vardı, halktan duyuyorduk ki bunlar Şeyh (k.s.)'in mürîdiydiler. Diyordular ki bizim Şeyhimizin bir eli cennet, diğer eli cehennemdir. Bu sözler yüzünden benim kıskançlığım (düşmanlığım) artıyordu. Halbuki bu söz doğruydu. Söyleniyordu ki her kim irşâda uyarsa cennete gider, tersini yaparsa cehenneme.

Dedi: Şeyh (k.s.)'in huzûruna varınca bu sözü imtihân olarak açıp dedim. Şeyh (k.s.) bir kelime demeden ve konuşmadan gülümseyip mübârek iki kolunu da gömleğin kollarından dışarı çıkardı. Sağ kolunda bir kavunu vardı. Onu yere koydu ve sol eli ile bir parça ateşi halının üstüne koydu. Halbuki biz sekiz kişiydik ve o kavunun dokuz kamburu var idi ve buyurdu onu kestiler ve bu sekiz kişiye o kavunun bir kamburunu dilimleyip verdi. Halı üzerine koyduğu ateş palası yakmıyordu.

[793] Bu durumu görünce, ateşi nereden getirdi ve niye halı yanmıyor diye şaşırdım. ânsızın Şeyh (k.s.), oradaki hazır bulunan insanlara o ateşi elinizle kaldırın diye işâret etti. Kimsenin eli yanmıyordu. O meclisteki insanların tamamı o ateşi ellerine aldılar, ancak kimsenin eli yanmıyordu. Bana da "götür" diye işâret etti. Götürdüm, elim yandı ve bıraktım. Şeyh (k.s.): "Cehennem ateşi ihlâslı ve suçsuz insanları yakmaz, nasıl ki kıyâmette deniliyor: جُزْ يَا مُؤْمِنُ فَانَّ نُورَكَ اَطْفَأَ لَهَبِي Eğer sen bir suç ve nifâk işlemeseydin senin elini yakmazdı." diye buyurdu. Bana belli oldu ki bu ateş dünyanın ateşi değil yoksa halı ve başkalarının eli niye yanmadı, ancak o ateşten çok korkuyordum.

Şiir

اَسْتَغْفِرُ اللهَ انَّ اللهَ غَفَّـــــــارٌ وَمَا عَلَى وَامِقٍ اثْمٌ[358] وَلاَ عَارٌ
بِالنَّارِ خَوَّفَنِي قَومِي فَقُلْتُ لَهُمْ اَلنَّارُ تَرْحَمُ مَنْ قَبْلـــــهِ نَارٌ[359]

[357] L: بیشنکی
[358] K: اسم
[359] Ç: Arapça iki beyit yok.

Birden Şeyh (k.s.), mübârek ağzının suyunu (tükürüğünü) ateşin üzerine döküp yatıştırdı, ve: "Eğer bu ateşi yatıştırtmasaydım bu topluluğa ve çok şeylere zarar gelirdi ve yakardı." diye buyurdu. Bu kerâmeti böyle açıkça ve belirgin bir şekilde görünce ona karşı yürek dolu bir ihlâs takdîm ettim ve nifâk (düşmanlık) dostluğa çevrildi.

Şiir

Kin dolu yürekte ateş ve düşmanlık vardı
Ancak onun sâyesinde yürek, ayna gibi nûr ve dostlukla doldu

Hikâye: Hâce Emînüddîn dedi: Bir keresinde Şeyh (k.s.)'e danışmak için İsfehân'a gidiyordum. Topal bir atım vardı. Onunla yolculuk yapmak güvenli değildi. Şeyh: "Korkulacak bir şey yok, bin ve git." diye buyurdu. Şeyhin işâreti ile oturdum ve yola koyuldum. Henüz şehrin ortasındaydım[360] ve şehrin kapısına varmamıştım ki topallık attan giderildi. Yola koyuldum ve bir daha o atın topalladığını ve tembellik yaptığını görmedim.[361] Kırk gün için sürekli gelip gittim. Ham pamuklu kumaş getirmiştim.

[794] Mevsim, havanın sıcak olduğu bir zamandı. Halk Karabâğ Errân'dan dönüyordular. Şeyh (k.s.): "Derhâl kalk ve Karabâğ'a git." diye işâret verdi. Karabağ'a gitme mevsimi ve ham pamuklu kumaş götürme zamanı değildi <Söz dinlemeye mecbûrdum. Gittim ve oraya pamuklu kumaşı götürdüm>.[362] Kardeşler ve başkaları da: "Şimdi pamuklu kumaşın sırası mı? ki bu havanın sıcaklığında hiç kimse ona bakmaz" diyordular. Ben de: "Şeyh (k.s.)'in işâret ile gelmişim." dedim. Bir, iki gün geçtikten sonra, ânsızın Keytâğ'dan bir grup pazara geldiler. Ham pamuklu kumaş istiyorlardı. Bizim dükkanımıza geldiler ve tüm pamuklu kumaşları bir günde aldılar. Öyle ki hiç bir şey kalmadı. Kazancı tamamladım.

Şiir

Kazanç her iki dünyada[363] *da onun bakışıdır*
Buna lâyık olmayana ne fayda

---

360 Ç: هنوز در محلهء شهر بودم

361 K, Ç: وهرگز لغزشی از آن اسب ندیدم

362 Ç: <از امتثال ناچار مانده وبا آن همه کرباس حام آن جا بردم>

363 K: همه سود دو جهان

Hikâye: Mü'min Bey dedi ki: Bir keresinde halvette oturmuştum. Cuma günü câmiden geliyordum. Yolda bilgin bir adam benimle yoldaş oldu. Benimle konuşuyordu. Ben halvetlilerin âdâb[364] ve geleneğine uyarak sessizdim, onunla konuşmuyordum. O sıkıldı ertesi gün Şeyh (k.s.)'in yanına gidip rüyâmı anlattım.[365] "Bir bilgini üzmüşsün. Bir daha yapmaman gerek." diye buyurdu. Zikir halkasında, usulsüz bir zikir diyordu. Ona sinirlenerek: "Zikri dosdoğru söyle." diyordum. Şeyh: "Halkla soğuk ve sert konuşmuşsun, bir daha dememen gerek." diye buyurdu.

Şiir

Edepli insanlarla edepli olmak gerek
Sıcak insanlarla soğuk konuşmak gerekmez

Hikâye: Pîre İsmâîl Bezzâz dedi: Şeyh (k.s.) ile birlikte bir mecliste oturmuştuk. Orada bir dervîş otururdu. "Şeyh, rüyâmda köpeklerle aynı kaptan yemek yediğimi gördüm." dedi. **[795]** Şeyh: "Dikkatli[366] bakman gerek." diye buyurdu. Başka biri oturmuştu: "Şeyh ben de rüya görmüşüm" dedi. Şeyh: "Senin rüyan özeldir" diye buyurdu. İkisi baş başa verdi. O kişi bir şey demeden, Şeyh: "Rüyanda gördün mü ki elinde bir mektubun vardı ve yarısını açmış ve duvarın içinden bir karga başını dışarı ve sana kast etti ve tekrar o duvardan bir el çıkıp karganın boğazını tuttu, onu defetti ve astı." diye buyurdu. O kimse Şeyh'in ayağına kapandı. Şeyh: "O karganın ve o elin ne olduğunu biliyor musun? Eğer o el senin yardımına koşmasaydı senin hâlin nasıl olurdu?" diye buyurdu. O kimse tekrar Şeyh'in ayağına kapanıp tevbe etti. Halbuki o kimse itizal (mu'tezile) mezhebindendi. O mezhepten döndü, tevbe edip işle meşgûl oldu.

Şiir

Bu açık Hakk yolunun halvet sarayında
Uzlet gerek,[367] *ancak i'tizâl îtikâdının dışında*

Hikâye: Hâce Nizâmüddîn Hâclû Erdebîlî dedi: Bir kere halvette oturmuştum ve zikir vazifemle meşgûldüm. Celâlüddîn Nu'mân İsfehânî Cezvî'den bir cüz aldım ve

---

364 K, Ç: "âdâb" lafzı yok.
365 L, K, Ç: می کردم
366 Ç: تو چه می دیدی
367 K: یابد

sâkin vakitte zikir okuyordum. Ancak biri Şeyh (k.s.)'e söylemişti ki Nizâmüddîn halvette şehnâme okuyor. Şeyh hiç bir şey demedi. Bir iki gün sonra Şeyh'in huzûruna gittikten sonra: "Nizâmüddîn halvette okuduğun "şâhnâme" idi, "şehnâme"[368] değildi. Hiç aldırma ki yanlış demişler." diye buyurdu.

Şiir

Biz şâhın mektubunu yürek defterinden okuduk[369]
Şehnâme nerede ve bizim defterimiz nerede

Hikâye: Yine Nizâmüddîn diyor ki Şeyh (k.s.)'in huzûrunda Serâv'da idik. Câmiden çıkıyorduk ve halk bir kalabalık oluşturmuştu. O ân benim atım büyük ve derin bir gölcüğe **[796]** düştü. Şeyh baktı ve: "Nizâmüddîn endişelenme ve kederlenme. Eğer senin atın çıkmazsa, ben atımı sana veririm." dedi ve buyurdu ki talebeler ve halkın çoğu benim atımı oradan dışarıya çektiler. O ata hiç zarar gelmemişti. Halbuki bu at giderken çok kayıyordu. Şeyh (k.s.) bu problemi bilince o ayıp ondan giderildi ve bir daha kaymadı.

Şiir

Yüz ayıp onun kemâl gözlü bakışından dolayı giderilir
Bir nazarından cemâli görünür

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi ki Şeyh (k.s.), önceleri eski bir zâviye inşâ etti ki onun boyu ve eni[370] azdı, küçüktü. Ancak Şeyh (k.s.), birinci yerlerinden idi ki tâlibler için hazırlıyordu. Şeyh kerâmetinden dolayı kesinlikle kalabalığa ve çoğunluğa karşı çıkmıyor, herkes de oraya geliyordu. Onu oraya yerleştirdiler. Yer hiç kimseye dar değildi. Buna bakmayarak ki Mevlânâ Abdülmelik Pernîkî, Pernîk yolunda say belirlemişti -ki o Tebrîz'in yollarındandır- üç ayda, talebelerden on üç bin kişi zâviyeye geldi. O çokluğa rağmen, halk için o zâviye genişti.

Büyük zâviyeyi Emîre Pehlivân Gîlân nispet olsun diye inşâ ettiği için, geniş bir bina olmasına rağmen, halkın ufak bir bölümü için bile yer yoktu, dar gelirdi. Bu

---

368 L, Ş, K: شهنامه بود نه شه نامه

369 H, K: گوییم

370 K: + وسمك

Şeyh (k.s.)'in kerâmetlerindendir ki mekânın küçük olmasına rağmen herkese yer vardı, ancak Gîlân'ın yaptığında yoktu. Çoğu sahib-i vakt, oradan vakitlerine ve maksatlarına vardılar.

Şiir

تَـــــخَرُّ الْوُفُودُ لَـــــهَا سُجَّدًا اِذَا مَا تَـــــجَلَّتْ لِاَبْـــــصَارِهَا
لَـــــهَا شَرَفَاتٌ كَـــــاَنَّ الرَّبِيعَ كَسَاهَا الـــــرِّيَاضُ بِاَنْـــــوَارِهَا

Hikâye: Hâce Emînüddîn, Hâce Celâl <Şeyhin erkek kardeşinin oğlu>[371]'den anlattı: O dedi: Dimışk'tan geliyorduk ve orada gece için hazır olan sofra bizim devemizin sırtından düşmüştü. Gece vakti orada bir yere indik ki yiyecek konusunda hiç bir şey bulunmuyordu ve biz **[797]** orada bir grup, ekmeksiz ve örtüsüz kalmıştık. Geceyi aç geçirdik. Ben Şeyh (k.s.)'in rûhundan[372] yardım istedim: "Şeyh, yerin her yeri, senin sofrandır ve biz bu gece aç mı kalalım. Bizim için velâyetinin hatırına bir şey gönder." dedim. ânsızın baktık ki, bir tavuk geldi ve bizim yanımızda oturdu. Bir saat bekledik ki hava karanlık olsun. Kalkıp o kuşu tuttuk. Çok müthiş bir tavuktu tam bir kuzu kadardı. Onu kurbân edip pişirdik. Oradaki olan tüm halka yetti ve herkes doydu.

Şiir

Nimet sofrası bir dünyayı dâvet ettirdi
Tâ ki herkes dar ve zor günde ise bu safâlı sofradan payını alsın

Hikâye: Pîre Fuzeyl ki Şeyhin[373] halîfezâdesidir. Babası Pîre Muhammed Dârverî (rh.a.)'den anlatıyor: Duydum ki o dedi: Şeyh (k.s.)'in huzûrunda Merâğe'ye gidiyorduk. Germrûd tarafında cadde başına büyük bir ordu toplamış geliyordu. Şeyh ile olan halk, paniğe kapıldılar. Bu korku yüzünden endişeliydiler. Şeyh (k.s.): "Korkmayın, atlardan inin ve atları birbirine bağlayın." diye buyurdu. Atları orada birbirine bağlayıp oturdular. O ordu yetişip bakıyor, o atları ve halkın tümünü taş görüyordular ve birbirilerine: "Eğlenin, bu ata benziyor, bu da eğere benziyor" diyordular. Biz görüyor ve duyuyorduk, onlar ise bizi görmüyordular.

---

371 < > arası "S" de ilâveten gelmiştir.

372 Ç: "rûh" lafzı yok.

373 H, Ş, K, Ç: "Şeyh" lafzı yok.

Şiir

Kendi hicâbımızı önümüzden götürünce
Onun tevfîk perdesi sayesinde yerleştik

Hikâye: <Pîre Mûsâ, Hacı Nahcüvânî (rh.a.)'den anlatıyor, duydum ki>[374] Şeyh (k.s.) beni Cûrak ve Mâcûrak'a tahıl elde etmek için gönderdi.[375] Dönünce beş dinar bana verdi ki çizme parası ve yol harçlığı olsun. Şeyh (k.s.)'e geldiğim zaman, **[798]** hesapları yaptım. O beş dinarı demedim. Şeyh: "Eline koyduklarını niye demiyorsun ve elini arkaya götürdün." diye buyurdu. "Şeyh onu bana çizme parası ve yol harçlığı olarak verdiler." dedim. Buyurdu: "Biliyorum, ancak demelisin ki onlar da bir duâ kazansınlar." diye buyurdu.

Şiir

İki dünyanın sırları gözler önüne serili
Onun bakışında her şey keşfolunur

Hikâye: Pîre İshâk ki Şeyh Mahmûd Kelvâreî'nin sülâlesindendir dedi: Mevlânâ Şerefüddîn Osmân Ûmângî'den duydum ki Heştrûd'dan bir dervîş Şeyh (k.s.)'in yanına tevbe için geldi. Şeyh (k.s.), ona tevbe vermedi ve: "Git evini temizle." diye buyurdu. O dervîş gidip ibâdet ve riyâzatla meşgûl oldu, tekrar öteki sene Şeyh'in huzûruna tevbe etmek için geldi, yine tevbe vermedi, "Git, evi temizle." diye buyurdu. Dervîş eve döndü ve bu sıkıntı ve üzüntüyü eşine anlattı ve: "Şeyh orta yaşlılara, zâlimlere ve kötü iş yapanlara ve reîslere tevbe veriyor. Biz, iki senedir gidiyoruz bize tevbe vermiyor. Halbuki ben dervîşim ve ibâdet ediyorum. Git ve evini temizle diyor. Eğer temiz olmayan biri varsa o da sensin." dedi. Kadın: "Ben de hiç pislik yoktur, eğer olsa sende vardır ki Şeyhin sana tevbe vermiyor." dedi. Dervîş: "Ben kendimde bir şey bilmiyorum, belki bir sene bu sözün yüzünden ibâdet ettim ve riyâzat çektim, ancak ben yabancıyım ve sen de yabancısın. Bu yüzden soyumuzu ve sülâlemizi birbirimize açıklayalım." dedi.

---

374 Ç: <Pîre Hacı Nahcüvânî dedi ki>

375 H, K: + <که تعلّق به زاویهء شیخ، قُدِّسَ سِرُّهُ، داشت>

Kadın: “Önce sen açıkla.” dedi. Erkek: “Benim asıl soyum Bağdâd’tandır. Bağdâd’a oradan gelince ben küçük bir çocuk olarak annemin peşinden gidiyordum. Bir süvâri çıkmış, bu at gibi böyle oturmuş, böyle bir elbise giymiş ve böyle yüzü vardı. Beni annemin peşinden kaçırıp esir aldı. Annem peşinden koşuyordu. Süvâri dönüp sopayla birkaç kere annemin başına vurdu ve kafası kırıldı.” dedi. Kadın bunu duyunca bağırdı ve kendinden geçip bayıldı. Kendine gelince: “Senin annen benim ve seni o genç benim arkamdan kaçırdı. Sen benim evladımsın.” dedi. Dervîş bu sözü duyunca, bu sözden hâli değişti. Oradan korku içinde çöle koştu ve Şeyh (k.s.)’in huzûruna geldi. Şeyh onu görünce, mübârek elini uzatıp elini tuttu, tevbe ve telkîn verdi.

[799] Şiir

Biz görünen sırların kapağını
Ayıplarla açmayız

Ancak aydınlık sûrette şifreyi
Görür şekilde açığa çıkarırız

Hikâye: Pîre İshâk dedi: Bir keresinde Yûsuf Bûkâ -ki taş yürekli emîrlerdendir- geldi ve bir grup zâkirin, bir çember oluşturup zikirle meşgûl olduklarını gördü. O da onların başı üstünde durdu ve bir iki kere onlarla birlikte “Lâ ilâhe illallâh.” dedi. Gece rüyâda gördü ki Şeyh (k.s.)’e gidiyor. Âlemin halkı onun peşinden gidiyor ve ellerini onun fitrâkına vuruyorlar. Yûsuf Bûkâ istedi ki Şeyh fitrâkına el uzatsın, Şeyh, fırsat vermedi ve: “Yûsuf git ve Şâh âlemden -nikâhlı hanımı- eşit ve hak olarak al.” dedi.

Ondan sonra Yûsuf Bûkâ Şeyh’in yanına geldi ve rüyâsını anlattı. Şeyh (k.s.): “Evet, git ve eş olarak beraber olduğun Şah âlem ile nikâhını kıy ki nikâhlamamışsın.” diye buyurdu. Hakîkatte de öyleydi. Gitti ve nikâhlandı.

Şiir

Baş, kabûl fitrâkına kendini dosta bağladı
Ancak haram ve suçlardan arınmamış olur mu?

Hikâye: Pîre Hasan Yalgûz Âğâcî,[376], Mevlânâ İsmâîl Germrûdî’den duyduğunu söyledi: Bir keresinde üç bilgin -ki zâhiri ilimlerle yetinmişler ve bâtınî ilimden

[376] Ç: يلغوز آغاجى

hiç bir şey almamışlardı- Bağdâd'tan Şeyh (k.s.)'in huzûruna geldiler ve inkâr amacıyla Şeyh'i imtihân etmek için birtakım sorular sormak istiyordular.

Şiir

Aynanın arkasının dışında hiç bir şey görmemiş
Ancak bilmiyor ki bu paslar inkârla olmuş

Şeyh (k.s.)'in bazı tâlibleri Bağdâd'tan üç bilginin geldiğini duyurdular. Şeyh (k.s.) izin verdi ve onları Şeyh'in halvetine getirdiler. Onlara sordu ve: "Efendiler, sizin sözünüz ve suâliniz olacaktır, ancak istiyorum ki sizden her birinizin bu gece **[800]** kendiniz için çölde boş bir mezarı kendi elinizle kazın ve mezarın başını doldurun. Tekrar yarın gidin, mezarın başını açtıktan sonra gelin ki her ne sorunuz varsa sorularınızı yanıtlayayım." diye buyurdu.

Onların her biri bu sözden endişe duyup bu işin amacı nedir ve onun hikmeti nedir diye şaşırdılar.

Akılsız kafa, bu vâdide bu çölü yok etmekte âcizdir. Sonunda inkâr yüzünden ve imtihân için her üçü gece gittiler. Her biri bir mezar kazıp başını bastırdılar. Ertesi gün sabah gidip mezarların başını açtılar, gördüler ki bu mezarların her birinde bir domuz vardır. Korkup Şeyh'in huzûruna geldiler. Şeyh: "Efendiler, mezarda ne olduğunu gördünüz mü? Müslüman olarak yaşamak ve müslüman olarak ölmek gerek. Mezarı bunlardan ve bunun gibilerden silmek gerek. Tartışma ve konuşmanın yararı yok." diye buyurdu. Şeyh (k.s.)'in mübârek ayağına kapanıp tevbe ettiler.

Şiir

Eğer toprağa girip bunlardan arınmamışsan
O mezarın köşesinde bunları dünya ve dünya içerisinde göreceksin

Eğer vücûd mezarını bu pisliklerden arındırmışsan
Mezarın Firdevs bağı gibi cenneti, cennet içinde göreceksin

Hikâye: Pîre Ahmed Pernîkî dedi: Tevbe etmediğim bir zamandı. Bir kere Pernîk köyünde bir suç işlemek istedim.

Şiir

Solum şeytan âleminde nefes alıp veriyordu
Şeytan nefsâni âleme beni çekiyordu

Şeyh (k.s.)'in asâsını bana vurduğunu ve beni o işten alıkoyduğunu gördüm ve: "Bu günahtan uzak dur. Yoksa seni o kıyıdan dışarı atarım." dedi. O suçu işlemekten vazgeçtim ve tevbe etmek istedim. Henüz tevbe etmediğim için rüyâmda gördüm ki mezarlıktayım ve hiç bir şey görmüyorum. Şeyh (k.s.), geliyor diye bir ses yükseldi. Ben: "Allah aşkına beni Şeyh'in yanına götürün." dedim. Halk: "Görür gözün yoktur, seni oraya nasıl götürelim?" dedi. Ben: "Allah aşkına bir yardımcı elimi tutsun ve Şeyh'in yanına götürsün." dedim. Biri, elimi tuttu ve Şeyh'in yanına götürdü.

Şeyh'in huzûruna varınca, çok büyük bir kalabalık Şeyhin peşinden gidiyordu. **[801]** Şeyh (k.s.) konuşmakla meşgûldü. Onun sesi benim kulağıma gelince, gözüm açılırdı. Bende bir ızdırâb ve panik meydana geldi. Semâ ediyordum ve "Müslümanlar, bakın ki Îsâ vakit yetişti, ki sesi kulağıma varınca gözüm görür oldu" diyordum. Zevkden dolayı uykudan uyandım. Korku içinde Şeyh'e koşup tevbe ettim.

Şiir

Onun Hz. Îsâ gibi nefesi ki bir ölü yürekliye varır
Yaşam verip ondan rûhun kokusu gelir

Hikâye: Pîre Ahmed dedi ki Mevlânâ İsmâîl (rh.a.)'den duydum: Bir keresinde çok büyük bir kalabalıkla Kelhorân köyüne gittik. O gece bizim tüm atlarımızı çaldılar. Sabahleyin konuyu Şeyh (k.s.)'e bildirdik ki "Bizim tüm atlarımızı çaldılar" Şeyh buyurdu: <"Sizin atlarınızı bu gece ben uymayıp korudum ve sakladım. Şimdi geri getirirler." Bir müddet sonra gördük ki hırsızlar geldiler ve atların tamamını geri getirdiler.>[377] Bu durumu sordular, o da: "Bu gece tüm atları bir ferseng (6 km) götürdüm. ânsızın önümde bir kale gördüm. Sis ve karanlıktan hiç bir taraftan yolu görmüyordum ve kayboldum. Meğer bir yol ki onun dışında da başka yol yoktu. Çâresiz olarak o yola sürdüm. Bakınca gördüm ki donmuşum ve atları geri getirmişim." dedi.

[377] Ç: <"صبر کنید" ناگاه شخصی بیامد و اسبها را آورد>

Şiir

Her kim bizim yolumuzun dışına çıkarsa
Bu ufuklar arsası ona dar gelir

Hikâye: Pîre Ahmed Pernîkî[378] dedi ki: Benim amcam Muhammed Zekîyân, bir keresinde atlarını çöle gönderdi. Halkın tarlasına girdiler. Tarlaların sahipleri atları tutup eve soktular. Sabahleyin Muhammed Zekîyân atları görmeyince onları bulmaya gitti. Bir gün yol gitti, yoruldu ve oturdu. Onu, uyku bastı. Rüyâda Şeyh (k.s.)'i gördü "Boşu boşuna dolaşma ki senin atlarını köyde bir eve sokmuşlar." diye buyurdu. Döndü ve atları gördü.

Şiir

Dünyanın yanlışlıklarını görür
Tencere kapağı gibi tencereden almış[379]

[802] Hikâye: Hâce Abdülazîz'in kardeşi Hâce Muhamed Tebrîzî dedi ki: Hâce Sedîd Sarrâf Tebrîzî ile Erdebîl yöresinde gidiyorduk. Hâce Sedîd bir ata oturmuştu ve Şeyh (k.s.) hakkında yanlış bir söz söylüyordu. Derhâl atı onu düşürdü. Eli kırıldı ve burnu yarıldı.

Şiir

Dilden anlayan ata binerler
Böyle akılsız ahmaklar ki sonunda yarasını bulur[380]

Çok yorgun olarak kalktı. Şeyh (k.s.)'in huzûruna varınca, Sedîd çok şiddetli derecede yara almıştı. Şeyh ona bakıp: "Hâce îtikâdını iyileştir ki kötülük görmeyesin ve incinmeyesin." dedi.

Şiir

Îtikâd yüzünden bir fayda buldu
Herkes kendi mizâcına biri bal, diğeri zehir

---

[378] S: "Pernîkî" lafzı yok.

[379] Ç: Şiir yok.

[380] K: هر ابله بی خرد که زخمی نخورد; Ç: Şiir yok.

Hikâye: Seyyidu'l-kurrâ ve'l-ulemâ Hâce Bezzâz-ı Tebrîzî -ki Kur'ân-ı Kerîm'i okumada zamanın hocası sayılır- dedi. Şeyh (k.s.)'in Tebrîz'e geldiği bir zamandı. Bir mecliste Şeyh'in huzûrundaydık ve Şeyh güzel ve mübârek kelimeleri söylemekle meşgûldü. Onun kokusu rûhu kokulandırırdı.

Şiir

اَحَادِيثُ لَوْ صِيغَتْ لَاَغْنَتْ بِحُسْنِهَا عَنِ الدُّرِّ اَوْ شُمَّتْ لَاَغْنَتْ عَنِ الْمِسْكِ

Onun mübârek nefesinden bir ıtır burnumuza dokunurdu ki onun temizliği ve güzelliğinden[381] hiç bir şey anlatamayız. Öyle ki tüm ıtırların dışında idi ki başka bir şeye benzemedi. Onu bir şeye benzetmek olmaz. Olağanüstü bir şeydi ve o koku birkaç yıl benim burnumda kaldı.

Şiir

Cân onun nefesinin temizliği ve güzelliğinden dirildi
Bunda şaşıracak bir şey yok, ki o esinti cânın çiçekli çemenindendi

Gülşen ve bağ nedir ki? Cennetin çimenleri nedir?
Ki onda Rahmân'ın nefesinin lütfu vardı

[803] Hikâye:[382] Ahî Mîrmîr dedi ki Mevlânâ Nâsır Şîrâzî (rh.a.) ki zâhirî ilimler dışında bâtınî safâsı da vardı. Minber başında dedi ki: Bir tâlib rüyâda, kendisini cehenneme götürdüklerini gördü. Onu cehennemin çatısına götürdüler. Cehennem çatısının birçok bacası vardı. O tâlibi bu bacalardan birine salmak üzere götürdüler.

Şiir

عَجَبًا لِنَفْسِي كَيْفَ تَنْسَى مَا رَاَتْ يَا وَيْحَ نَفْسِي مَا لَهَا لاَ تَفْزَعُ
لَوْ كَانَ يَعْنِي بِالَّذِي اَعْنِي بِـــــهِ طَوْدٌ مُنِيفٌ شَامِخٌ مُسْتَمْنَـــعُ
لَتَضَعْضَعَتْ اَرْكَانُهُ وَلَهَـــــــدَهُ وَلَظَلَّ مِنْهَا خَاشِعًا يَتَصَدَّعُ

Onu cehennemin eşiğine götürdüler ki onu oraya atsınlar. Şeyh'in geldiğini gördü. Mübârek ayak tabanını o bacaya koydu ve o baca kapandı. Başka bacaya

---

381 Ç: عبارت از آن طیب

382 K: Bu hikâye, sonraki hikâye ile yer değiştirmiştir.

götürdüler. Tekrar öyle geldi ve mübârek ayağının tabanını oraya koyup onu da kapattı. Onu böyle bacalara götürüyorlar, Şeyh de gelip mübârek ayak tabanını bacalara koyuyordu. Tâ ki tüm bacalar kapandı ve o kişi sağlam kaldı.

Şiir

Ey hoş adımlı insan dost olarak
Bizim gibi işi elinden gitmiş insanlara görünürsen

Kurtuluş fenerini lütfu ile açıp
O kâhir çatının bacalarını kapattı

Hikâye: Kelu Sa'deddîn[*383] dedi ki bir grup yolda gidiyorduk. Dedik ki Şeyh (k.s.)'in huzûruna gidelim ve onu görme şansını yakalayalım. Bizim içimizden biri inkârcı idi ve bizi nifaklı sözlerle bu işten alıkoymak istiyordu. ânsızın bir süvâri geçti ve bu şahıs hâlâ o şekilde konuşuyordu. O süvârinin atı giderken ayağını kaldırınca bir miktar çamur onun ayaklarının altından sıçradı ve o sözleri konuşan adamın ağzına girdi. Öyle ki ağzı o çamurla dolup taştı. "Sakın ha! Bu şeyhin kerâmet ve velâyet eseridir." dedi.

Şiir

O dil ki bu sözlere ağzını açacağına
Ağzının çamurlarla kapanması daha iyidir

[804] Bu kerâmetler hemen görülünce, îtikâdımız artmaya başladı. Tekrar her birimiz yeme-içmeden bir şeyler arzuladık. Şeyh (k.s.)'in huzûruna varınca, Şeyh hizmetçiye sofrayı getirmesini işâret etti. Yine falân şeyi falânın önüne ve falan şeyi öteki adamın önüne koymasını işâret etti. Her biri her ne istemişse, onu önünde buldu.

Şiir

Her kim bu safâ yolunu tutarsa
Tüm dileklerini önüne koyarlar

[*383] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (185) no'lu açıklama.

Hikâye: Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) dedi: Tevekkülî Atîkân-ı Erdebîlî, yakışıklı ve mânevî kemâller sahibi bir gençti. Ölüm[384] yatağına düştü. Şeyh (k.s.), ona bakmaya gitti. Atîk -ki Tevekkülî'nin babasıydı- "Şeyh, Allah aşkına bir duâ et ki Tevekkülî sağlığına kavuşsun." diye yalvardı. Tevekkülî, duydu ve: "Şeyh, Allah aşkına benim sağlığım için duâ etme." dedi. Şeyh buyurdu: "niye?" Tevekkülî: "Şeyh, sen benim ne dediğimi biliyorsun." dedi. Şeyh: "yok, de." diye buyurdu. Tevekkülî: "Benim yatağımın önünden tâ arş-ı âlâya kadar lambalar döşemişler ve oradan buraya kadar dîn adamları ve melekler hediyelik tabakları ellerinde. Benim canımı selâmlıyorlar. Ben de daha erken gitmek istiyorum." dedi.

Şiir

Onun kutsal yüzünü görünce ve ona kavuşma sebebleri hazır iken
Benim bu toprak çöplüğünde ne işim var?

Visâlime kavuşmak için cânân bana merhaba yağdırıyor
Âlemin şükründen dolayı istiyorum ki cânımı vereyim.

Atîk, bunu duyunca -îtikâdında bozukluk vardı. Onun nedeni de onun Mevlânâ Nasîrüddîn-i Erdebîlî'ye îtikâdı yüzündendi ki o Şeyh (k.s.)'i kıskanıyordu- yüreği hafifledi ve bu mânâyı kolay duydu.[*385] Şeyh (k.s.), derhâl Atîk'e baktı ve: "Bak" dedi. Atîk baktı. O hâlet ona keşfoldu ve Tevekkülî ne gördüyse Atîk de aynısını gördü. Şeyh, Allah aşkına şimdi durum bu ise, duâ et ki evlâdım isteği yere ulaşsın." dedi. Yüreğini ciğerinin köşesi olan oğlundan kopardı.

Onun o iyi makâmını görünce, onun ayrılık iğnesi onun mutluluğu ve şevki için tahammül **[805]** etti. Tevekkülî Allah ü Teâlâ'nın rahmetine kavuştu.

Şiir

Onun cân kuşu bu oturacak yerden uçtu
Cânânının yanında[386] *yuva kurdu*

---

384 H, L, Ç: بر فراش مرگ

*385 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (186) no'lu açıklama.

386 L, S: کوس

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Bir keresinde bir hırsız, Şeyh (k.s.)'in halvetine geldi ve irşâd ağacı ve terbiyesi olan seccâdeyi -ki ardı ardına Şeyh Zâhid'in hocalarından (kaddesallâhü ervâhuhüm.) Şeyh Zâhid'e ve ondan da Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'e ulaşmıştı- çaldı. Halk arama ve bulma konusunu abartıyordu ancak bir türlü bulunamıyordu. Üç gece ve gündüz hırsız istiyordu ki çaldığı seccâdeyi yanında götürsün. Gözleri yolu görmekten, adımları yoldan ve yol katetmekten yorulup kenetlendi. Hiçbir kapıya yol bulamıyordu. Her ne tarafa baksa yolu görmüyor, korku içinde dolaşıyordu. Zorlama ve icbâr yüzünden o saatte ki Şeyh (k.s.), sabah namazına halkla birlikte gelmişti. Hırsız halveti boş görüp zamanı değerlendirdi, tekrar seccâdeyi götürüp yerine koydu.

Şeyh (k.s.), namaz kıldıktan sonra, halvete gidip seccâdeyi gördü. Getirmiş ve oraya koymuştu. Sabah namazı[387] ve güneşin çıkması arasındaki zamanda kesinlikle konuşmadı. Zikir ve duâdan sonra bir şeyle meşgûl olmadı. O seccâdeyi götürdü ve mübârek omzuna hırka etti. Halkın görmesi ve onu aramaktan vazgeçmesi için dışarı çıktı.

Şiir

O lidere her kim vefâsızlık ve hâinlik yaparsa yol bulamaz
Her ne tarafa[388] *çevirirse kapılar üzerine kapanır*

Hikâye:[389] Edâmallâhü bereketehü buyurdu: Bir keresinde Şeyh (k.s.), mürîdleri ile birlikte, geziye çıkmak üzere çöle gitmişlerdi. Orada biraz açılsınlar diye onlarla oyun oynamakla meşgûl oldular. Oradan döndükten sonra, Şeyh, topluluk ortasında güzel sözlerle meşgûl **[806]** oldu. Onlar gelip Şeyh'in huzûrunda durdular. Şeyh (k.s.), onlara: "Onlar, sanki kuyu kazan bir kavim gibi, yaklaşınca oradan su alıp bir kazanç elde eden, sabahleyin yine orayı toprakla doldurup batıran adamlar gibi oynuyorlar." diye buyurdu.[*390]

---

387 Ç: بين الصلوتين

388 Ç: به هر طرف

389 Ç: Bu hikâye yok.

*390 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (187) no'lu açıklama.

Şiir

Böyle bir dünyadaki erkekler askere gitmek için ayak basarlar
Böyle bir yüceliği güzellerle oynamaya tercîh ederler mi?

Hikâye:[391] Bu zaîf, Mevlânâ el-imâmu'l-allâme Şemsü'l-mille ve'd-dîn Tevekkülî Vâiz-i Erdebîlî (rh.a.) ile iki namaz arası, pazartesi günü, Şevvâl ayının başında 726 k. (m. 1326)'de birlikte Neğâtû yolculuğundan dönerken Merâğe'de, Mevlânâ el-bâriu'l-vera' İzzeddîn Merâğî (rh.a.)'nin temiz, ıtır kokan topraklı evine gittik, Erdebîl'de Behâüddîn Ömer Hâfız Emke ki Mevlânâ Şemsüddîn Tevekkülî'nin kardeşiydi-ikindi namazını bu gün Şeyh (k.s.)'in huzûruna yetişti ve: "Şeyh, kardeşimin dönüşü uzun sürdü ve yine yokluğu uzun sürdü." dedi. Şeyh (k.s.), gülümsedi ve: "İyi Kur'ân oku ki Mevlânâ Tevekkülî bu ân Merâğe'de bizim evimizdedir." dedi.

Şiir

Bizim tanemizle beslenen o kuş
Şu ân Merâğe'de bizim evimizdedir

Hikâye: Hâce Âğâz ki Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü)'in yanında olurdu. Dedi ki: Âbid Sâlih Pîre Dâvûd (rh.a.) dedi: Bir ilim talebesi vardı ki o Şeyh (k.s.)'in Fâtihâsı'nın doğruluğunda yüreğinde korkusu ve endişesi vardı. Kendi kendine: "Şeyh, Fâtihâ'yı doğru bir şekilde okuyabilir mi yoksa okuyamaz mı." diye düşündü. Namaz vakti olunca, müezzin kamet getirdi. Şeyh, o ilim talebesine işâret etti ki imâmlık etsin. O talebe imâm oldu ve halk da ona uydu. İstiftâh duâsını okuyunca, sıra Fâtihâ'nın okunmasına geldi. Fâtihâ'yı unuttu, hatırlayamadı. Öyle unuttu ki bir türlü aklına gelmedi. Zaman uzayınca, çâresizliği ve halkın beklemesi son haddine ulaşmıştı. Şeyh (k.s.), **[807]** Fâtihâya başladı. İlim talebesi hatırladı ve okudu. Namaz bittikten sonra Şeyh'in mübârek ayağına kapanıp tevbe etti.

Şiir

Dedikoducu eğer bizim sözümüze kinaye ile yaklaşırsa
Onun elini söz ve sohbetten kısaltırız

[391] Ç: Bu hikâye yok.

Hikâye: Pîre Devletşâh dedi ki Pîre İzzeddîn (rh.a.), dedi: Şeyh (k.s.)'in huzûrunda Sultâniye'den geliyorduk. Şeyh: "İzzeddîn [392] عَلَيْكُمْ بِالدُّلجَةِ gerek çalıştırırsın ve gece yol kat edersin. Eğer biri gece önüne çıkarsa ve bizi durdurmak isterse, durmayıp süreceksin." diye buyurdu.

Şiir

Fermân böyle olunca ona boyun eğmek daha iyi gelir
Bu yolda gitmek için bundan da hızlı yol olmaz

Âniden yolda, ordusunda binlerce asker olan bir emîr askerleri ile oturmuştu. Şeyh (k.s.) geçişte oraya varınca Şeyh'in önüne gelip yalvardı ve Şeyh'in o gece orada konaklamasını istedi. Pîre İzzeddîn, Şeyh'in işâretine göre durmayıp sürüyordu. O zavallı Türk emîri şefâat istiyor ancak kabûl olunmuyordu. Sabrı tükenince elbisesini yırtıp şapkasını yere vurdu. Öyle ki şapkasının kubbesi paramparça oldu. Pîre İzzeddîn (rh.a.): "Ey zâlim, benim şeyhimi nereye götürürsün?" dedi. O da: "Eğer Şeyh benim evime gelirse, kaç kul ve kadın hizmetçim var, sizin hatırınız için hepsini âzâd ederim. <Birkaç dişi atım var ki onların sütünden kımız yaparım, ondan vazgeçip tevbe ederim ve eğer gelmezse tüm kadın hizmetçilerini genel eve -yani fâhişelerin- evine götürürüm ve onun sonucu (akıbeti) sizin boynunuzadır.>"[393] dedi.

Şeyh bu sözleri duyunca, orada konaklamayı öncelikli gördü ve attan indi. Sonra o Türk <ne kadar hizmetçi ve çalışanı varsa>[394] hepsini âzâd edip tevbe etti. Sonra ziyâfet verdi.

[808[Şiir

Salıverilip âzâd olan her kölenin
Onun her adımında binlerce yüreği sevinir

O adam ki onun içi nûr ile donatılmıştır
Onun bir bakışından dünya âbâd olur

---

[392] Ç: بالذبحه

[393] Ç: < > arası yok.

[394] Ç: <بندگان خود را>

Hikâye: Mevlânâ Şerefüddîn Târimî (rh.a.) ki Şeyh ona tasavvuf ordugâhının yiğidi demişti -dedi: Mevlânâ el-Mütebahhiru'l-allâme Şemsü'l-mille ve'd-dîn Gîlânî (rh.a.), tüm ilim ve keşiflerin ve muâmelâtın sâhibi olmuştu. Yaklaşık yirmi sene Şeyh (k.s.)'in dâvet sesini duyuyor ve ondan kerâmetler görüyordu. Şeyh (k.s.)'e doğru gelmiyor ve sığınak adımlarını onunla görüşmesi[395] için atmıyordu.

Kerâmetlerden o ki Hâce Abdülmelik Serâvî[396] (zîdet bereketühü), Mevlânâ Şemsüddîn'den anlattı ki o Tebrîz'de çok ciddî bir hastalığa yakalandı. Şeyh (k.s.) gördü ki gelip [397]رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي âyetini[398] [399]بَصِيرًا'a kadar okudu ve mübârek nefesini onun boğazına üfürdü. Derhâl gözünü açtı ve sağlığına kavuştu.

Şiir

Senin Îsâ kokulu nefesin başka bir rûh verir
Ondan hastalanmış câna yeni cân geliyor

O kerâmetlerden birini Mevlânâ Şerefüddîn dedi: Bir gün Mevlânâ Şemsüddîn ve Mevlânâ Nâsırüddîn (rahimehümallâh)'in huzûrunda oturmuştuk. ânsızın gördük ki Mevlânâ Şemsüddîn hâli değişiyor. Ayağa kalktı, ikrâmda bulundu, el sıktı ve bize: "Niye kalkmıyorsunuz?" dedi. "Ne oldu ki?" dediler. "Şeyh, duvarın bu tarafından girip elimi tuttu ve benimle musâfaha etti." dedi.

[809] Şiir

Birinin elini tutuyoruz ki onu elde etmek istiyoruz
Her kimi parmağımıza geçirirsek o bizim avımızdır

Her kim ki bizim içki dağıtanımızın elinden bir yudum tadarsa
Onu istek vâdisine âşık ve sarhoş hâle getiririz

Bu kerâmetlerin şâhidi olarak, Tebrîz'den Erdebîl'e kadar yol boyunca irâdet adımı atmıyordu. Ben devamlı: "Ey Mevlânâ! Bu zâhirdeki kerâmetleri ve açık seçik

---

395 Ş: التفات

396 K: سراب

397 Tâhâ 20/25; K: + وَيَسِّرْ لِي اَمْرِي

398 K, Ç: آيت

399 Tâhâ 20/35.

nedenleri görerek niye Şeyh'in huzûruna gelmiyorsun?" diyordum. Mevlânâ kuşku ve azim arasında kalmış bir yandan gitmeye niyetli öbür taraftan vazgeçiyor. Sonunda bir gün: "Bu gece olağanüstü bir hâl gördüm." dedi. "Ne hâl gördün?" diye sordum. Buyurdu: "Geceden biraz geçince, okumayı bıraktım. Uyku üzerime çöktü. Mumu götürmeleri için işâret ettim ve dinlenmek için başımı yastığa koydum. Uyku ile uyanıklık arasında Mevlânâ el-âbid Tâcü'l-mille ve'd-dîn Dergezînî (rh.a.)'in, elinde bir mumla geldiğini gördüm. Ondan sonra Şeyh (k.s.) çıktı. Onun elinde fener vardı. Ancak bu fenerin ışığı güneşten bin kere daha parlaktı; ancak güneşi o yüzden örnek veriyorum ki dünyada ondan ışığı güçlü olan hissedilmiyor. Ancak binlerce güneş ona karşı güçsüz.

Şiir

رَاَيْتُكَ فِي السَّوَاد فَقُلْتُ بَدْرٌ بَدَا فِـــي ظُلْمَةِ اللَّيْلِ الْبَهِيمِ
وَاَلْقَيْتُ السَّوَادَ فَقُلْتُ شَمْسٌ مَحَتْ بِشُعَاعِهَا ضَوْءَ النُّجُومِ[400]

Ben onun ışığından ve parıltısından korktum ki amân evler ve içindekiler yanmasın. O mum için fırsât ve konuşma yeri kalmadı.

Şiir

Her ne zaman bir güneş yürek burcundan çıksa
Göğün güneşi onun yanında tanecikten küçük gelir

Bir akan lamba tutarsa cân içinde ondan bir ışık gelir[401]
Eğer sevgilinin yüzünün ışığı[402] *saçarsa*

Sonra, Şeyh (k.s.)'i gördüm ki gömleğinin kolunu ve göbekten yukarısını mavi renk ile örülmüş ve Mevlânâ Şemsüddîn ismi yazan bir kazmayı elinde tutup Mevlânâ Tâcüddîn'in başını ve beynini dağıttı. Öyle ki dışarıya sıçradı." Buyurdu ki: Mevlânâ Tâcüddîn'e **[810]** bu rüyâyı anlatacağım. Halbuki o ve Mevlânâ Tâcüddîn arasında çok iyi ilişki vardı ve ona karşı büyük îtikât ve irâdeti vardı. Ben: "Bu sözü onunla ortaya koymak doğru değil." dedim. Kabûl etmedi. Bir gün benim kulağıma gelip: "Mevlânâ Tâcüddîn'e dedim, buyurdu îtikât getirmişsin oraya gitmiyorsun." dedi.

---

400 L: Arapça iki beyit yok.
401 L: گیرد روان چراغی از نور از ضیایی
402 L: کز بر تو

Sonra, Mevlânâ Şemsüddîn üç kere istihâre namazının sünneti olarak ve onun duâsı olarak kalktı. Niyet etmişti ki Mevlânâ Tâcüddîn'in konuşma yetkisini ele alsın ve onunla birlikte olup Şeyh (k.s.)'in huzûruna gelsinler. Üç kere "Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî" diye bir ses duydu.

Şiir

انْ كَانَ فِي الدُّنْيَا كَرِيمٌ[403] وَاحِدٌ لَحَلَفْتُ[404] انَّـــكَ وَالْكَرِيمُ كَرِيمٌ
اَوْ كَانَ فِي الدُّنْيَا عَظِيمٌ وَاحِـــدٌ لَشَهِدْتُ[405] اِنَّكَ وَالْعَظِيمُ عَظِيمٌ[406]

Bu kuşkuda kaldı ki Ramazan ayı geldi. Hava sıcaktı ve zirâat ekinin biçme zamanıydı. Mevlânâ Şemsüddîn (rh.a.), o sıcak havada, Erdebîl'e gitmeye ve Şeyh (k.s.)'in mübârek huzûruna varmaya niyet etti. Halbuki Mevlânâ Şemsüddîn Tarimî hastalanmıştı. "Eğer yolda sıcaktan dolayı sıkıntıya girersem ve zaâf vücûdumu sararsa orucumu açacağım." dedi. Gitmeye karar verdi. Ancak kendi kendine: "Şeyh, bana eşek göndermeyip kapımın önüne bağlamazsa gitmem." dedi.

Gece rüyâsında gördü ki Şeyh (k.s.)'i beyaz bir at getirdi ve onun kapısına bağladı. Eyer, dizgin, üzengi ve beyaz çizmelerle birlikte <ve buyuruyordu ki" Amân! Bu çizmeyi ve çizme başını ayağına tak ve ata bin de gel." Sabahleyin Kadı Fahrüddîn beyaz at eğer ve üzengisi ve beyaz çizmeleri[407] getirdi ki "Mevlânâ, ayağına giy ve bu ata bin ki gidelim." Mevlânâ Şemsüddîn, bu hâli rüyâda görünce: "Artık bahane de kalmadı." dedi.

[811] Şiir

Gece olunca diyorum ki az hâyâl edeyim[408]
Ancak bu gerçek oldu içimdeki bin nakış aydınlandı

Sonra, Erdebîl'e doğru yola çıktı. Birinci menzile, Saîdâbâd'a yetişti. Mevlânâ güç ve sağlık buldu. Her eve güç, sağlık bahşediyordu. Başka söylentiye göre Mevlânâ

403 K: قريب
404 K: طلعت
405 K: لشهد
406 L: Arapça iki beyit yok.
407 K: < > arası yok.
408 S: بود lafzı yok.

Şerefüddîn yolda ki geliyordular. Mevlânâ Şerefüddîn'in hâli değişti. Nedenini sorunca "Şeyh (k.s.)'i görürüm ki bizim önümüzde gidiyor." diyordu. Onun boyunu, yüzünü ve ona âit zâhirî bilgileri veriyordu.

Şiir

أُرِيدُ لِأَنْسَى ذِكْرَهُ فَكَأَنَّمَا تَمَثَّلَ لِي لَيْلَى بِكُلِّ مَكَانٍ[409]

Mevlânâ Şerefüddîn dedi: Serâv'da konaklarken, tekrar Mevlânâ Şerefüddîn'i bir şüphe sardı ve sonuçta Serâv'ın yokuşuna bir gün geç yetiştik. ânsızın atının dizginini çekip yol üzerinde durdu ve: "Ben, bu uzun sakalım ile otuz yıl boyunca ders verip kadılık yapmışım. Beni oraya müslüman olmam için götürürsün. yânî bu âna kadar müslüman değil miydim? Ben gelmeyeceğim ve ben bu yerden döneceğim." demeye başladı.

Şiir

Her kim bu yolda nefs-i hevâsı önünde olursa
Bu evde, her bir adımında binlerce haydut var

İnsan ne zaman kendi hayâllerinin peşinden koşar
Ki bu yolda haydutlar ve askerler kendilerinden geçmişlerdi

Mevlânâ Şerefüddîn dedi: Ona dedim: "Mevlânâ! Ben sana ne zaman dedim gel müslüman ol? Yetki senin, ancak ben maksûdumun Kâ'be hareminden geri dönemem." Kervanın peşinden yola çıktım. Mevlânâ Şerefüddîn öylesine yol üstünde durmuştu. Ben at sürüyor ve gizlice onun hâlini duyup ona bakıyordum. Henüz kervana varmamıştım ki tekrar Mevlânâ arkadan geldi.

Şiir

Aşk tasması bir boyuna bağlanırsa
Ne zaman o bakıp ham aklın elden çıkmasını görecek?

[812] *Akıl nerede aşk ile yarışabilir*
Aşkın gücü herhalde üstündür

409 L: Arapça beyit yok.

Dedi: “Buraya geldiğimiz için dönersek halkın maskarası olacağız, şimdi gelelim, ancak benim yediyüz veya yaklaşık bin şüphem vardır. Bunların her birini anlatmam ve cevabını duymam gerek. Bana baskı yapıp da tevbe et diyemezsiniz. Bu peygamberlerin ve evliyâların kerâmetleri için de geçerli. Sonra başka şüpheler ve kuşkular da var.”

Bu kararla Erdebîl’e geldik. Şeyh (k.s.), halvette oturmuştu ve Merhum Saîd Muhyiddîn (revvahallâhü nefsehü ve tayyabe remsehü)’in nûrlu hazîresine geçip oturduk ki oranın misâfir odasında nûrlu mezar ordadır. Bu misâfir odasının önünde iki halvet vardır: “Birinde Mevlânâ ez-Zemânî İzzü’l-mille ve’d-dîn Merâğî (rh.a.)’nindi. Başkasında Mevlânâ Şemsüddîn (rh.a.) <odayı hazırladılar. Âdet üzere Şeyh’in huzûruna ne zaman varsak cüppemizin önü kapalı olarak Şeyh’in huzûruna gidiyorduk.>[410] Bu defa Mevlânâ Şemsüddîn yüzünden şüphelerini ve bazı hâlleri bana demişti. Ben dayanıp, şüphelenip, dediklerini Şeyh’e anlatmış gibi görünmek için Şeyh (k.s.)’in huzûruna gitmedim.

Bir saat geçince, Şeyh (k.s.), Pîre Memî’yi[411] -ki hizmet edenlerden biriydi- beni çağırmaya gönderdi. Tekrar bu fikirler yüzünden dedim ki Mevlânâ Şemsüddîn ile birlikte Şeyhin elini öpmeye geleceğiz. Şeyh buyurdu: “Evet, gelsinler.” Mevlânâ İzzeddîn (rh.a.)’de onayladı ve Şeyh (k.s.), halvetinin havuzhânesindeydi. Birinci kapıya varınca ki hâlâ halvetin kapısına epeyce bir yol vardı. Mevlânâ Şemsüddîn titremeye başladı. Şeyh (k.s.)’in huzûruna vardık. Mevlânâ Şemsüddîn’e soru sorup ona saygı gösterdi. Şeyhin azametini (büyüklüğünü) görünce çok şaşırdı, konuşamadı ve dilini kapattı.

Şiir

تَمَنَّيْتُ مَنْ اَهْوَى[412] فَلَمَّا لَقَيْتُهُ فَهَبْتُ فَلَمْ اَعْمَلْ لِسَانًا وَلاَ طَرْفًا
فَاَطْرَقْتُ اِجْلاَلاً لَهُ[413] وَمَهَابَةً وَحَاوَلْتُ اَنْ يَخْفَى الَّذِي بِي وَمَا يَخْفَى[414]

---

410 K: < > arası yok.

411 H, Ş, K: پیره محی

412 S, L, H, Ş: من الهوى

413 K: و اطرقت اجلاله

414 L: Arapça iki beyit yok.

[813] Sonra Şeyh (k.s.), rûhu ferahlatan kelimeler demeye başladı. Velâyeti yüzünden birinci sözü Mevlânâ Şemsüddîn'in niyeti ile ilgiliydi. Buyurdu ki "O hâller ki normal yaşantını olmuyor bunlar mûcizelerdir veya bir şeydir ki onun mûcize kanalında akıyor ve o kerâmetlerdir. Mûcizeler, peygamberlere mahsûstur, onu demek gereklidir. Kerâmet ise, mûcizelerin sonucudur ve evliyâullaha mahsûstur, onu da gizlemek gereklidir." Yine: "İlim rüzgâr gibidir ki tüm eşyayı temiz çiçeklerle kokulandırır ki eğer rüzgar olmazsa denizin suyu değişmez. Denizin suyu değişmeli ki hayvanlar diri kalsınlar. Eğer rüzgâr esmezse dünya o ölü hayvanların kokusundan dolayı pisliliğe çekilir. Öyle ki rüzgâr, hayvan yaşantısının bekâ nedenidir. İlim de dîn hayatını bekâ nedenidir ki dîni taze ve güzel kokulu bitkilerle taze ve diri tutuyor." diye buyurdu.

Şiir

وَلَفْظ كَوَجْه الْحُبِّ عِنْدَ مُحِبِّه وَاَعْذَبُ مِنْ مَاءِ التَّوَاصِلِ مَوْرِدًا
مَعَانٍ بَدِيعَاتِ النِّظَامِ يَخَالُهَا ذَوُو الْعَقْلِ دُرًّا فِي الْعُقُودِ مُنَضَّدًا

<Mevlânâ Şemsüddîn (rh.a.), yaklaşık bir-iki saat[415] (astronomik saat) şaşırıp kaldı ve kesinlikle bir şey demiyordu ve hiç konuşmaya mecâli yoktu. Sonra başını kaldırıp elini Şeyh'in mübârek eteğine uzattı ve: "Şeyh, Allah aşkına söyle ne yapmalıyız?">[416] dedi. Şeyh de: "Mevlânâ tevbe etmeli ve günâhlarından dolayı af dilemelisin." dedi. Mevlânâ Şemsüddîn: "Şeyh, Estağfirullâhi'l-azîm, tevbemi ver." dedi.

Şiir

Nefsu hevâ âlemini geride bırakacağım
Elimi evliyânın ipine uzatacağım

Bu keder dalgasından dolayı cânımın suskun kıyısına
Hiç düşünmeden onun dert denizinde, el ayak vuracağım

İnsanın kederlerinden dolayı içim safâ bulsun
Kalbimin her zerresini kimyâ yapacağım

Aşk elektiriğinin güzelliği karşısında mahvoldum
Dudağım kapalı, "sayısız" senâda bulunacağım

---

415 K: İki saate yakın.

416 L: < > arası yok.

Tâ ki göklerin padişahları karşımda kemer bağlasın
Bu hîlesiz ve temiz olan dergâhtan söz edeceğim

[814] <Sonra, Şeyh (k.s.) mübârek elini dışarı çıkartıp Mevlânâ Şemsüddîn'in elini tuttu ve tevbe verdi.>[417] Mevlânâ Şerefüddîn, Şeyh'in mübârek elini tuttu ve: "Şeyh eğer birisi müslümân olmak isterse ve onun kafasında küfür şüpheleri olsa önce onun şüphelerini gidermek gerekiyor. Önce îmân telkîni verdi, ancak burada iş tersinedir. Mevlânâ Şemsüddîn benim hocamdır. Bilgin ve yeteneklidir ancak şüpheleri çoktur. Şeyh, önce onun şüphelerini giderip çözsün." dedi. Şeyh (k.s.) durdu ve: "Evet, şüphelerinizi buyurun deyin. Eğer Şeyh Zâhid (k.r.)'den bir şey duymuş olsam ve bilsem, diyeyim. Yoksa koltuğumun altına bir levha alayım ve öğrenip, diyeyim." dedi.

Mevlânâ Şemsüddîn bunu duyunca her iki dirseğini benim bacağıma vururdu ve beni susturmaya çalışırdı ki bir şey demeyeyim. Ben baskının çokluğundan ki benim Mevlânâ ile konuşma sırasında o çekinmiş ve şüphelerini söylemişti, sözü fazla uzatıp abartırdım. Bunu yaptıktan sonra Mevlânâ, şüphelerini söylemek zorunda kaldı. Öyle ki beyninde olanları düşündü ve tüm şüpheli konuları aklına getirmeye çalıştı, ancak onların hepsi silinmişti.

Şiir

Önce beynimde ve yüreğimde olan çizgiler ve sözlerin tümü
Benim hatıra levhamdan sanki üzerine su dökülmüş gibi silindi

<Sonunda zorunlu olarak>[418] işâret ederek kanunsuz ve temelsiz bir şeyi çağrıştırdı. Öyle ki Mevlânâ Şemsüddîn[419] dedi ki şaşkınlık çölünde öyle dalmıştım ki muzâfun ileyh mansûb okuyordum ve sözü yanlış söylüyordum. Şeyh (k.s.) gördü ki sözü belli bir temel, taban ve kanuna dayanmıyor, "Mevlânâ! Gel müslümanlık sözünü konuşalım." diye buyurdu ve mübârek elini uzatıp Mevlânâ'nın elini tuttu, ona tevbe ve telkîn verdi.

---

417 Ç: <پس خواست که مولینا شمس الدّین گیرد و توبه دهد>

418 Ç: <ایرادات>

419 K: + خود

Şiir

Yüzlerce felsefe bir balık puluna oradaki nefis defîne varsa eşdeğerdir
Cânlar nazar tohumu gibi olur orada saz ve ateş vardır

Cânânın sözlerine söz ve kelime sığmaz
Sözler yol bulmaz, ordaki sırrın açıklaması vardır

Şeyh (k.s.)'in huzûrundan dışarı çıktıktan sonra, Mevlânâ Şerefüddîn ona: "Mevlânâ! Niye şüphelerini dile getirmedin?" dedi. O da: "Öyle Şeyh'in huzûru ve heybeti beni öyle sardı ki **[815]** tüm ilimleri unuttum." dedi.

Sonra Şeyh (k.s.), Mevlânâ Şemsüddîn'in halvette oturması için belirli bir yer ayırdı. Halvete oturunca ânsızın bağırmaya başladı, elbiselerini yırttı ve toprak üzerinde yuvarlandı.

Şiir

Her akıllı, âşıkların sırlarını yakalamaz
Âriflerin nûrları güneş ve ayı tutamaz

Her rüzgar onun görkemine dayanamaz
Onun kutsî ışığına dağ ve yamaçlar dayanamaz

Ah ne hafif olur eğer cândan ağır dert çıkarırsa
Hem dünya dayanamaz hem de arş tutabilmez

Mevlânâ Şerefüddîn (zîdet bereketühü) devamlı onu saklamakla meşgûldü. Izdırâb içindeydi. Tâ ki bir gün Mevlânâ Cemâlüddîn ona: "Mevlânâ, bil ki bu şeyi kendi gücünle kazanmamışsın, bunu bir âriften bulmuşsun. Ârif insan ne açar ne kapatır, ne bahşeder, ne de alıkoyar. <Sakın ha![420] Seni bu ava layık görmese elinden geri alır.>"[421] dedi.

---

[420] H, L, K: بنادا

[421] Ç: < > arası yok.

Şiir

Ne susuzlar ki bu denizin çevresinde dolaşıp durdular
Ansızın onun cânından "hel men mezîd" iniltisi geldi

Onun kokusunun bir yudumundan coşanlar oldu
Bu ateşli şaraptan tattığı için böyle oldu[422]

Mevlânâ Şemsüddîn Kaderî, bu sözden sonra biraz sâkinleşti. Birkaç gün öyle zikir diyordu ve çok yükseldi. Ondan sonra Tebrîz'e döndükten sonra, bir gün füzelâ topluluğunda kadı Ziyâüddîn Tebrîzî, Kadı Seyfüddîn Silmâsi (rahimehümallâh), Mevlânâ Şemsüddîn (rh.a.)'e: "Mevlânâ, hepimiz senin mürîdiniz ve îtikâdına bağlıyız. Çocuklarımız ve kendimiz de senin öğrencileriniz. Şaşırtıcı bir olaydı Erdebîl'e gidip mürîd olmak." dediler. Mevlânâ Şemsüddîn "Kadılar! Bunu doğru ve ciddi olarak mı diyorsunuz yoksa benimle dalga geçip buna mı gülüyorsunuz? Eğer Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in yanına gitmeseydim imânım yoktu." dedi.

Şiir

Cânânın safâsı yüzünden cân aynası buldum
O cân aynasında cânânlar yüzü gördüm

[816] *Bir zamanlar küfür saçından dolayı karanlıktaydım*
Şimdi onun yüzünün güzelliğinden dolayı îmân nûru buldum

Yürek levhasından kelimeler resmi ve mânâları silindi
Dilsiz, sedasız, îmânla burhânı buldum

Ve dedi: "îmân hakkının hakîkati, yıllarca okulda ve tartışmaların ibâretlerde getirdiği şeyler değil. Bir zamanlar îmân nedir diye okumuştuk. Ancak îmânın ne olduğunu bilmiyorduk." Kadı Ziyâüddîn ve Kadı Seyfüddîn bunu duyunca ellerini başlarına alıp şimdiye kadar gaflet ettiklerinden dolayı üzülüyordular ve zamanın yetenekli insanlarından Mevlânâ Şemsüddîn'i böyle gördükleri ve ondan duydukları için, Şeyh (k.s.) konusunda îtikâdlarını güçlendirdiler.

---

[422] L, Ç: Farsça iki beyit yok.

Şiir

الطُّرُقُ شَتَّى وَنَهْجُ الْحَقِّ مُنْفَرِدٌ وَالسَّالِكُونَ سَبِيلَ الْحَقِّ اَفْرَادٌ
لاَ يُعْرَفُونَ وَلاَ يُدْرَى مُنَازِلُهُمْ فَهُمْ عَلَى مَهَلٍ يَمْشُونَ قُصَّادٌ
وَالنَّاسُ فِي غَفْلَةٍ فِيمَا لَهُمْ قَصَدُوا فَكُلُّهُمْ عَنْ طَرِيقِ الْحَقِّ رُقَّادٌ

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü buyurdu ki: O zaman ki Özbeklerin[*423] pâdişâhı (tâbe surâh), sayısız hesapsız orduyu Îrân'a getirmişti ki Îrân'ı alsın. Kor ırmağının yanına gelip öncü (keşif grubu) yapmışlardı. Seyyidu'l-ubbâd Pîre İzzüddîn (rh.a.), Şeyh (k.s.)'i rüyâsında gördü ki mızrak çekip, Özbek Pâdişâhını önüne katmış, götürüyor (esir almış) Pîre İzzeddîn: "Şeyh, bu kavim adaletli midir?"[*424] diye sordu. Şeyh (k.s.): "Evet, Özbek kendi nefsince âdildir, ancak ordusu kâfir. Bunları sürmek gerek." diye buyurdu.

O sırada âniden düşünmeden ve ordunun emîrlerine danışmadan sürüyordu. Sırtını çevirdi ve bozguna uğramış gibi gidiyordu. Emîrler ve ona yakın olanlar: "Hükümdârım, nereye gidiyorsun?" dediler. Özbek Pâdişahı: "Siz görmüyor musunuz?" dedi. "Yok, görmüyoruz?" dediler. "Şimdi yeşil bir süvâri yandan gelip beni sürüyor. Mızrağın ucunu benim sırtıma dayamış, onun korkusundan dayanmaya gücüm yok. Ben istemeden, önüne koyup sürüyor.

[817] Şiir

وَفِي اَنْفِ الزَّمَانِ لَهُ زِمَامٌ وَفِي كَفَّيْهِ مَثْنَاةُ الزِّمَامِ

Diyor ki senin için bu ülkede kalmaya izin yok. Ben bu ülkenin çevresine öyle surlar inşâ etmişim ki sen burayı yenemezsin.

Oradan döndü ve hayatta olana kadar o vilâyeti görmedi.

Şiir

Bu satrancın şahı tahtadandır ne zaman fırsat bulur
Böyle bir kalede şâh güven içinde kalabilir mi?

[*423] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (188) no'lu açıklama.
[*424] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (189) no'lu açıklama.

Hikâye: Hâce Emînüddîn dedi ki: Bir keresinde İsfehân'dan geliyordum ve Mahmûdâbâd'a ulaştım. Birinci gece yükümü alıp çıktım. Benim 1 hervâr (100 kg.) yükümü çaldılar. Ben onu aramaya çalıştım, ancak hiçbir yerden bir eser bulunmadı, çok paniğe kapıldım. Şeyh (k.s.)'den yardım istedim. Bir uyku üzerime çöktü. Gördüm ki bana: "Baba, senin yükün Mahmûdâbâd'da bir samanlık içindedir ki hırsızlar o samanlığın içine atmışlar" diye buyurdu ve o samanlığı bana gösterdi.

Uyanınca Şeyh (k.s.)'in rüyâmda bana göstermiş olduğu o samanlığa gittim. Derin kuyular ve karanlık kanallar gördüm. O küstahlığa karşı araştıramadım. Oranın durumunu oranın hâkimlerine bildirdim ki benden 100 kg. mal çalındı ve Şeyh (k.s.), rüyâda bana öyle dedi ve o samanlığı gösterdi. Hâkimler soruşturma başlattılar <ve o samanlığı> aradılar ve buldular. Malım azalmadan bana vardı.

Şiir

Şeytân hırsız benim eşyâmı nasıl bir isyâna attı
Ancak onu Allah'ın ipi olmadan yukarı çekemezsin

Hikâye: Ünlülerin kerâmetlerindendir ki Şeyh (k.s.), Germrûd'un Dârver köyündeydi. Bir sürü insan toplandı. Öyle ki dağlar ve çöller adamlardan dalgalı görünürdü. Halkın kalabalığından dolayı Şeyhi ziyâret etmek neredeyse imkânsızdı. Emîr Ali Hazânçî,[425] yüz kuvvetli kişi ile durmuş, halkı çizgiyi aşmaması için sopa ile vuruyordular. Dertli tâlibler, Emîr Ali'nin alıkoymasını görünce yüzlerini ona doğru **[818]** yönelttiler. O korkudan kaçtı. Halk onu yaka paça yakaladı. Onu dolaştırıyordular Şeyh olan eve doğru hareket ettiler. Kapısını kopardılar. Şeyh (k.s.), bakınca gördü ki halk boş yere ve akılları başlarından kaçmış durumdadır. Ayağa kalkıp onları gelmekten alıkoydu ve: "Eğer lanetlenmeyle ziyâret istiyorsanız içeri girin, eğer duâ duymak istiyorsanız dışarı çıkın tâ ki ben evin çatısına çıkıp hepinize duâ edeyim." diye buyurdu. Onlar dışarı çıktılar ve Şeyh (k.s.), güneş gibi evin çatısına çıktı ve mübârek ışığını halka yansıttı. Halk çepeçevre dağın eteği ve çölden çöle her biri umut için durmuşlardı.

[425] H: خزانچی; L: خوامجی; Ş, K: خوانجی; Ç: خزانه چی

Şiir

بَدْرٌ كَاَنَّ الشَّمْسَ فَوْقَ[426] جَبِينِه مُتَهَلِّلُ[427] الْامْسَاءِ وَالْاصْبَاحِ[428]
وَاِذَا نَزَلْتَ[429] بِبَابِهِ وَ رَوَاقِـــــــهِ فَانْزَلْ بِسَعْدٍ وَارْتَحِلْ بِنَجَاحٍ[430]

Tevbe etmek istedikleri için bir mendili (kuşağı) çatıya doğru uzattı. Şeyh (k.s.), kuşağın öteki ucunu, mübârek eli ile alıyor, öteki ucunu da halk tutuyordu. Geri kalan kısım ardı-ardına kuşağı tuttular. Bu dağın eteğinde ve çölde olanlara kadar devam etti. Yaklaşık elli adam yanlarda duruyor ve Şeyhin söylediği tevbe ve telkîn kelimelerini yüksek sesle tekrarlıyordu. Devamlı tekrarlanıyor, halk da tevbe edip <telkîn alıyordu>.[431]

Şiir

İrâdetli insanlar kalabalığından dolayı
Feleğin çatısında deprem, bağrışma ve çağırma var

Sonra, kavvâller bir şeyler söylediler ve çatıda semâ kalktı. Pîre Arûs isimli tevbe edenlerden biri çok yüksek olan çatının üzerinde semâ yaptı ve bağırarak kendini istemeden aşağıya attı. O çok güçlü, sert ve iri gövdeli bir erkekti. O çatının etrafındaki halk ve evler" كَالسَّهْمِ فِي الْكَنَانَة birebir bağlanmışlardı. Gök üzerindeyken ki halkın üzerine düşecekti. <Şeyh (k.s.) ona baktı. Halk üzerine düşünce ne ona ne de üzerine düştüğü halka **[819]** hiçbir zarar gelmedi. Halk o kalabalıkla semâ ediyor ve birbirinin çevresinde dolaşıyordular. Pîre Arûs oradan bir at üzerine bindi. Kendinden hiç haberi yoktu. Halkla birlikte at üzerine binmişken semâ ediyordu.

Şiir

O adam ki aşk havası kafasında ise
Dervîş meslek hafif olur ancak ağır kilolu olmaz[432]

---

426 H, K: فرق
427 H: متهلك; K: منهلك
428 Ç: متهلّل الاصباح والامساء
429 Ç: وان انزلت
430 L: Arapça iki beyit yok.
431 K, Ç: < > arası yok.
432 Ç: <واز فرو افتادن او نه به خود و نه به آن جمع آسیب و صدمه ای نرسید>

Hikâye: Pîre Sehî Bağbân dedi ki: Pîre Emîr Tebrîzî'den duydum ki o dedi Germrûd'un Kâvîne köyündeydik. Yazın Bozkeş dağına gittik. Bir kere halk gitmiş, bense köyde tahıl ve harman nedeni ile durmuştum ve hastaydım. Bir gece harmandaydım ve çok şiddetli şekilde üzüm arzu ediyordum. Gece: "Ne olurdu ki biri bana bir salkım üzüm verseydi." dedim. ânsızın Şeyh (k.s.)'in sesini duydum: "Emîr, üzüm al ki dilemiştin." dedi. Gözümü açıp gördüm ki, sarık gibi önüme üzüm dökülmüş. Sabahleyin babam geldi ve: "Bu yoldan kimse gelmemiştir bu üzümü nereden getirdin?" dedi. "Bu gece hastalık yüzünden bir dilekte bulundum, şeyhin sesini duydum ve üzümü yanımda buldum." diye durumu anlattım.

Şiir

Ne mutlu böyle vücûda ki hakkın lütuf kemâlinden dolayı
Her umut ve maksadın kıblegâhıdır

Hikâye: Nizâmüddîn Zerger Erdebîlî dedi ki: Zeki isimli arkadaş Ahî Bâle-i Tebrîzî'nin kaymakamlarındandı, Erdebîl hükümeti onun elindeydi. Şeyh'in hakkında çok inkârcıydı. Öyle ki öğüt vermelerine rağmen fayda vermiyordu. O sırada Kelhorân köyüne gidip vergi tahsîl edecekti. Şeyh'in müteberrik zâviyesine bağlı olanları incitmeye niyet etti. Atının eğerini yeni düzenlemişti ve atın sırtına koyarken bıçakla tasmayı denemek ve onu daha sıklaştırmak istiyordu (eğerin kemerini). Bıçak yerden sıçrayıp onun bir gözünü yaraladı ve kör etti.

Şiir

Böyle safâ nûrunu göremeyen her göz
Yaralanırsa daha iyidir ve böyle kör olması

[820] Zeki'nin bu tuttuğu düşmanlık ve kinle dolu sînesi yüzünden gözü kör oldu. Ancak îtikâd gözünü açıp Şeyh (k.s.)'e doğru yöneldi. Şeyh (k.s.) onu görüp onun kör gözünü görünce şöyle buyurdu: "Zeki, halkın her biri yaptığı cezayı buldu." نِيَّةُ الْمُؤْمِنِ خَيْرٌ مِنْ عَمَلِهِ وَنِيَّةُ الْفَاسِقِ شَرٌّ مِنْ عَمَلِهِ لاَ يَحْصِدُ اِلاَّ مَا يَزْرَعُ

Şiir

Her biri öldürdüğü (yaptığı) işin eserini görür
Dişe diş göze göz

Hikâye: Yine Nizâmüddîn Zerger dedi: Bir kere Mevlânâ isimli biri zabıta ve Erdebîl'in vakıflar başkanı olmak üzere Ordu'dan Erdebîl'e geldi. Hacı Ahmed Sarrâf'ın evine gitti. -ki Erdebîl'in ünlülerindendi. Bâle-i Tebrîzî hükümeti döneminde câminin halkı ki onların burunları, Şeyh'e îtikâtları kokusuna yakındı. Ona Bâle-i Tebrîzî'yi tavsiye ettiler ki "Şeyh'in yanına git ki senin işinin salâhı ondadır." O işten (dîni konulardan) uzak ve inkâra yaklaşmıştı ve kabullenmeye çalışmıyordu.

Şiir

Şeytân onu kendi havasına kapıp götürmüş
O kendi koltuğunun ihtişâmına sıkışıp kalmış ve onda kendini hapsetmiş

Bir gün çok baskı ve zorlamalardan sonra, câminin halkı ile ihrâm bağladılar ki Şeyh'in ellerini öpmeye gitsinler. Müteberrik zâviyeye varınca, Pîre Halîl ve Pîre İshâk Bâklânî: "Bir saattir ki Şeyh dinlenme ile meşgûldür. Eğer mümkünse, başka zaman geliniz." dediler. Mevlânâ dikkatli bir nefes aldı ve burnu havalandı. Yüzünde inkâr göründü. Ağzını açtı ve onu oraya getiren câmi halkına karşı, akılsız akılsız konuşmaya başladı ve küskün olarak zâviyeden çıktı. Kinayeli konuşmaya ve çok sert konuşmaya başladı.

Kuyumcular pazarına vardığı zaman çok şiddetli yağmur yağmıştı. O pazarda su, çamur ve bataklık toplanmıştı. Mahmûd isimli bir kişinin dükkanının kıyısını kapatmıştı. Mevlânâ'nın atı giderken onu kıyının içine vurdu. Öyle ki havada muallak olarak eğerin arkasından yere çakıldı. Su ve çamur içine battı ve yüzü şişti.[433] Onu o çamur arasından alıp Behâüddîn Zerger'in dükkanına götürdüler. Onun odasından (evinden) bir takım elbise getirdiler ve o kirli elbiseleri çamaşırcıya gönderdiler. Mevlânâ bu durumu görünce hâli **[821]** değişti ve ihlâs yüzünden yaya olarak yola çıktı.

Şiir

Bu pazarda her kalp isteğini bulamaz
Her kim bu özeleştiriyi yapamazsa o zaman eyvallah

Bizim darphanemizde bu sikkeyi onun yüzüne basacaklar
O zaman tevbe testinden kurtulmuş olacak

[433] Ç: آماس

Zâviyeye gelince, durakladı ki Şeyh (k.s.), öğle namazından çıksın. Şeyh'in eline ve ayağına düşüp af diliyordu ve söz verirdi ki eğer Şeyh mübârek içini benimle iyileştirirse tevbe ederim ki bundan sonra bu işlerin çevresinde bile dolaşmayayım ve Allah mahlûklarına eziyetim geçmesin. Şeyh: "Mevlânâ senin çevren, senin çevren." diye buyurdu.

Şiir

Hoca hiç kimsenin çevresine gelmez meğer
Kemer bağlamadığına o bağlamıştı

Hikâye: Seyyid Zeynüddîn dedi ki Seyyid Şerefüddîn (rh.a.) anlatı ki o zaman ki Pâdişâh Sultân Muhammed, Sultâniye şehrinde öldü. Emîr Çûpân Karabağ'dan geldi ki Sultaniyye'ye gitti. Erdebîl'e varınca, bir askerini Şeyh (k.s.)'in huzûruna gönderdi ki selâm versin ve "Gece huzûrunuza geleceğiz." desin. Şehrin hâkimleri ve kadıları karşıladılar ki Siyah ırmağın yanına gitsin. Emîr Çûpân, orada attan indi ve ikindi namazını <kılmak istediler.>[434] Havas ona "Bu gece yoldan gelmişsin, yorgunsun. Bu gece burada kal, yarın Şeyh'in huzûruna gidelim." dedi. Emîr Çûpân: "Öyle olsun" dedi. İkindi namazını kıldıktan sonra, ânsızın onun yüreğini bir korku ve ızdırâb sardı ve: "Ben şeyhten korktum. Bu gece muhakkak şeyhin huzûruna gidelim ki siz alıkoyunca beni çok büyük bir korku sardı. Çünkü gitmemi erteledim ya o yüzden." dedi. Bunu dedi ve yola çıktı.

Şiir

Akıllı şâhın ahdine güven sarsmamalıdır
Yüz gibi doğru ol yoksa yüzün sararır

Seyyid Şerefüddîn dedi: Şeyh'in huzûrunda namaz kıldıktan sonra, Şeyh (k.s.), yüzünü asarak: "Eğer gelirsen senin için iyi olur, eğer gelmezsen bizim için iyi olur." dedi: Bildim ki **[822]** Şeyh işâret ediyor ama kime ettiğini bilemedim. Gece Emîr Çûpân Şeyh'in huzûruna geldikten sonra özür diledi ve: "Affedin ki bu gece buraya elinizi öpmeye azmetmiştim. Ancak halk ikindi namazında alıkoydular. Derhâl yüreğim Şeyh'den korktu, anladım ki gitmeyi ertelemek doğru değil." dedi. Mısrâ':

[434] S: <گذاردند>

"Doğru yürekle eğri söz konuşamazsın"

Seyyid Şerefüddîn dedi: Muhakkak olurdu ki o saat Emîr Çûpân gelişini ertelemiş ve Şeyh o sözü ona hitap olarak söylemiş, Şeyh'e: "Buyurdunuz ki eğer gelirsen senin için iyi olur. Eğer gelirse ve böyle bir mutluluğu nasiplenirse onun için iyi olurdu, ancak yine buyurdunuz ki eğer gelmezsen bizim için iyi olur bunu anlamadım." diye sordum. Şeyh: "Eğer gelmezse biz, Allah ü Teâlâ'nın zikri ile meşgûl oluruz, onunla değil. Bizim için bu iyi olurdu." diye buyurdu.

Şiir

Yarın yakınlığında ve ona kavuşmak zevkinin safâsına yazık olur
Eğer o vakit kederli ve isyanlı geçse

Hikâye: Mevlânâ Muhammed, babası Mevlânâ Sirâcüddîn'den anlattı ki o dedi: Bir keresinde Şeyh (k.s.) Helhâl'a gelmişti. Babam Hacı Hasan (rh.a.): "Eve git. Evimizde bir veya iki tane taze balık var. Onları Şeyh için getir." dedi. Eve gittim ve anneme: "Şeyh için balığı ızgara yapın" dedim. Ben câmiye gittim, dönünce pişirmiş-tiler. Aldım ve Şeyh (k.s.)'in bendeliğine getirdim. Şeyh, o balıktan hiç yemediler, halk yedi. Biz üzüldük.

O gün geçti, sabahleyin Şeyh (k.s.): "Mevlânâ senin bağında bu kadar odun vardı da sen balığı gübreyle mi pişirdin?" diye buyurdu. Gerçekten onu gübreyle pişir-mişlerdi, biz bilmemiştik.

Şiir

Biz tevfîk riyâzathânesinde yetiştiğimiz için
Uzak durma, bizim mizacımızın bir parçası olmuştur[435]

[823] Hikâye: Pîre Mahmûd b. Sultanşâh Sûrekî dedi ki birkaç sûfî ile Sûrak'a Şeyh (k.s.)'in huzûruna gitmiştik. Hepimiz Şeyh'in elini öptük. Bize izin verdi, ancak Ahî Ebubekr Sûrekî'nin oğlu Necîb'e aramızda olup öpmek istemesine rağmen ona izin vermedi.

[435] L: Farsça beyit yok.

Şiir

فَامْدُدْ اِلَى يَدِ الْقَودِ بَطْنَهَا[436] بَدَلَ النَّوَالِ وَظَاهِرَهَا تَقْبِيلاً[437]

Necîb bu üzüntünün ateşinden[438] dolayı iki-üç günü ağlayarak ve inilti ile geçirdi. Ağlıyordu. Dönerken el öpme vakti geldi, elini öptük. Necîb tekrar gelip Şeyh'in elini tuttu. Şeyh sinirlenerek ona baktı ve: "Evet, deriyi murdar ediyorsun ve el öpmede ısrarlısın!" dedi. Dışarıya çıkarken Necîb'e meselenin ne olduğunu sorduk. Necîb: "Evet, ölü tilki derisi soymuştum ve şehirde satmıştım, ki Şeyh velâyeti ile bildi ve beni azarladı. Öyle ki keklik için tuzak kurmuştum, ancak tilkiyi gördüm ki tuzağa düşmüş ve murdar olmuştur. Nefsim beni aldattı ve dedim ki bu derinin çok kıymeti var. Onu soydum ve sattım." dedi.[*439]

Şiir

Bu diyanet evini bu yüzden dolayı koruduk
Yüreğin temizliğini nefisten korumuş olalım[440]

Hikâye: Mevlânâ Tâcüddîn Muhammedşâh el-Merâğî <rh.a.>[441] dedi: Bir gün, bir grup Merâğeliler'le birlikte eski zaviyede Şeyh'in mübârek huzûrunda oturmuştum. Genç bir ilim talebesi marangoz olarak ortaya çıktı, dedi: "Şeyh, ben dün gece buraya Gîlân'dan vardım. Birkaç kitap ve halı bu halvete bıraktım, çaldılar." dedi. Şeyh: "niye hizmetçilere bırakmadın?" diye buyurdu. "Sandım ki burada sûfîler var. Anlamadım ki meğer burada hırsızlar var!" dedi.

Gördüm ki Şeyh (k.s.)'in hâli değişti. Biraz düşündükten sonra mübârek başını kaldırdı ve: "O ilim talebesi nerede" dedi. O genç kalktı. Şeyh: "Kalk, Tebrîz yoluna **[824]** çık. Sıcak sulara (kaplıcalara) yakın bir büyük dere var. Orada bir zenci gidiyor, senin kitap ve kilimlerin onun omzunda. Onları al. Eğer vermezse oraya inekçiler grubu geliyor, onlara de ki beni Şeyh, gönderdi, tâ ki onlar alsınlar." diye buyurdu. O genç

---

436 H: بطنهما

437 Ç: Arapça beyit yok.

438 K: نهيب

*439 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (190) no'lu açıklama.

440 L. Farsça beyit yok.

441 H, K: <zîdet bereketühü>

derhâl yola koyuldu. Sabahtı ve gün uzundu. İkindi namazını kıldık. Şeyh (k.s.) oturmuştu ve izin verdi. O genç girdi, bir Gîlan halısı ve birkaç kitap. Aynen Şeyh (k.s.)'in dediği gibi zenciyi görmüştü, vermek istemiyordu. İnekçilerin gelmesini, malın alınmasını ve bunları gördükten sonra Şeyh'in elini tuttu ve tevbe etti.

Şiir

Bulut güneşin yüreğinden örtüyü açınca
Dünya sırlarının zerreleri aydınlandı

Hikâye: Mevlânâ Tâcüddîn Muhammedşâh[442] dedi: Bir gün ikindi namazından sonra büyük bir kalabalıkla yeni zâviyede Şeyh (k.s.)'in huzûrunda oturmuştuk. Şeyh, latîfeler ve öğütler vermekle meşgûldü. Meliku'l-sâdât Seyyid Ali Ehrî (rh.a.), orada hazırdı dedi: "Bâbî, Allah ona rahmet etsin." dedi. Şeyh (k.s.) cevâbında: "Allah ona lânet etsin"[443] diye buyurdu. Seyyid Ali benim kulağıma yavaşça: "Bu revâ mı ki ölmüş bir büyüğün hakkında böyle konuşulsun." dedi.

Bir süre geçti, Şeyh güzel sözler diyordu. Merhûm Saîd[444] Mevlânâ Sâyînüddîn[445] Hatîb Gîlânî Esterâbâdî (rh.a.) içeri girdi. Önü kapalı ki dışardan geldiğini yansıtıyordu. Şeyh (k.s.) için ayağa kalktı ve onun yanında oturdu. Mevlânâ Sâyinüddîn[446] dedi: "Şeyh her defa kendim senin ziyâretine geliyordum. Ancak bu defa şeyhler şeyhi, Şeyh Zâhid (k.r.), beni gönderdi. Dün gece Gîlân'da bir evde uyuyordum. Gördüm ki Kadı hamamının havuzu -<ki hamam suyu oradan beslenir>[447] doludur. Ateş ve azâb melekleri ile, birinin saçını tutup ateşe sokuyorlar, öyle ki ateş başından geçiyor ve **[825]** ateşte boğuluyor, tekrar yukarı çekip ayağının altına kadar kalır, tekrar sokuyorlar. Öyle ki ateşte kalır ve onu böyle cezalandırırlar. Neûzu billâh, Allah'ın gazâbından, azâbından ve öfkesinden. O durumda benim içimi çok büyük bir korku sardı. Ondan dolayı ürktüm, yenildim. Öyle korkmuş ve yenilmiş duruyorum, arkamdan bir süvâri çıktı ve kırbaçla boynuma vurdu. Baktım Şeyh Zâhid (k.r.)'i gördüm, burada

---

442 H, L, K: + zîdet bereketühü; Ç: rahmetullâhi aleyhi.
443 S: rahmetullâhi aleyhi.
444 K: Saîd mağfûr.
445 Ç: مولينا ضياء الدّين
446 Ç: مولينا ضياء الدّين
447 Ç: < > arası yok.

niye durmuşsun? Allah aşkına bu kimdir? dedim. Dedi: Bu Bâbî'dir ki şerîatı küçük düşürdüğü için gözden azâb veriyorlar."

Şiir

وَاَهْلُ الاَرْضِ قَدْ وَقَفُوا حُيَادَى[448] وَرَبُّ الْعَرْشِ يَغْضَبُ لِلْعَذَابِ
فَـــكَمْ شَيْخٌ يَنُوحُ عَلَى مَشِيبٍ وَكَمْ حَدَثٍ يُنَادِي واشَبَابِـــي[449]

Böyle kerâmetler görününce, Seyyid Ali'ye: "Amân! Nasıl görüyorsun?" dedim. "Gerçekten, bu büyük insan ne dese ayne'l-yakînden diyor" dedi.

Şiir

Herkes için ayne'l-yakîn Hakk sırrından dolayı sürmelendi
Her ne derse görür gözlerinden ayn-ı Hakk'dan demiştir

Hikâye: Yine Mevlânâ Tâcüddîn Muhammedşâh dedi: Bir yıl Merâğe'nin ashâbından bir grup ile Şeyh (k.s.)'in kulluğundan dolayı bahar mevsiminde Merâğe'ye gittik. Bir yokuşta bozulmuş (viran) kervansarayın yanında şiddetli yağmur yağdı. Öyle ki geçmeye fırsat vermiyordu. Gece bu kervansarayda konakladık ve hayvanları geceden otlamaya bıraktılar. Gece yağmur kesilince dışarı gittiler ki atlara baksınlar. Bir at bile o ortalıkta yok. Her biri bir tarafa bakıyordu. Ancak görünmüyorlardı. Şeyh (k.s.)'i[450] gördüm ki geldi ve cîr atının üzerine binmiş ki o at Şeyh (k.s.)'in yüklerini taşırdı. "Ben sizin atınızı getirmek için gelmişim." diye buyurdu. Ben de "Gelin ve rahat oturun ki atı getiriyorlar." dedim. Geldiler ve o gece aramayı bırakıp oturdular. Sabah derhâl bir sûfînin gelip atı getirdiğini gördük. Nasıl olduğunu sorduk. O da: "Fâlan köydenim dedi. Şeyh (k.s.)'i gördüm, **[826]** buyurdu ki bir at falan kişinin, falân kimsenin yerindedir, git, onu oraya götür ve ona yetiştir gidip ve getirdim." dedi.

Şiir

At gibi koşanı ve havayı dizgiye çekmiş
Ki dünya, zaman, mekânı ayağımızın altına almışız

---

448 Ç: Bu mısrâ' yok.
449 L: Arapça iki beyit yok.
450 Şeyhzâde'yi.

İki dünyada hiç susmuyor bu avın yardımı ki
Biz onu tuzağa düşürmüşüzdür

Hikâye: Seyyid Zeynüddîn dedi ki: Seyyid Şerefüddîn (rh.a.)'den duydum ki Emîne Rüstem Fûmenî Gîlânî, Kadı Şemsüddîn Fûmenî Gîlânî'yi bir grupla birlikte Şeyh (k.s.)'in yanına gönderdi. Şeyh'i dâvet ediyordu ve Seyyid Şerefüddîn'i aracı edip şefâat etmesini istiyordu. Seyyid Şerefüddîn abartınca, Şeyh yolculuk niyetine oturdu. Oturdular tâ ki Sadîka köyüne vardılar ve Şeyh (k.s.): "Seyyid Cemâleddîn, benim yüreğim Gîlân'a gitmiyor, senin yüreğin için gidiyorum." diye buyurdu.

Şiir

Şahin elinden nereye uçabilir
Cimri adamın toprağına pisliğini eder

Kendi kendime: Lâ ilâhe illlâh, Şeyh gidiyor ve buyurur ki benim yüreğim gitmiyor, ancak gidiyor." dedim.

Gece zâviyeye gelince Şeyh benim için bir iş gördü ve hünerini gösterdi ki eğer Şeyh, gidiyorsa ben de onun eteğinden tutayım ki asla gitmeyeceksin. Sabah olunca Şeyh'in yanına gittim, "Seyyid, Gîlân'a gidelim." diye buyurdu. "Şeyh, Allah aşkına ben Gîlân'a gitmek istemiyorum." dedim. Şeyh: "Git, kadı ve sahâbeleri ikna et." diye buyurdu. "Şeyh, nasıl beni iknâ edip velâyet ettin, kadı ve sahâbeleri de iknâ et." dedim. Kadının yanına gittim. Kadı: "Şeyh'in Gîlân'a gitmemesi gerekir ki Gîlân'lıların sözü, ahdi ve vefâsı olmaz <ve kabul ettikleri konuda Şeyh'e vefâ etmeyecekler.">[451] dedi.

Şiir

O kavim ki cefâ[452] *etmekle meşhûrdur*
Onlar kendi hayâllerinde vefânın teşbîhini bilirler

Cuma günü câmiden geldik. Şeyh (k.s.): "Gidelim ve kadı **[827]** Şemsüddîn'i görelim ki galiba hastalığı ve sıkıntısı vardır." diye buyurdu. Gittik o halvete ki o orada dayanmıştı. Şeyh (k.s.), hasta ziyâretini yaptıktan sonra elini uzattı, ve beyaz cüppeyi

---

[451] Ç: < > arası yok.
[452] H, Ç: وفا

mübârek üzerinden çıkardı ve kadıya giydirdi. Kadı bağırıp: "Şeyh Allah aşkına, Şeyh gelmeden önce Peygamber (salavâtullâhi aleyhi)'i gördüm ki geldi ve beni nasıl ki Şeyh hâlimi sordu, sorup, böyle beyaz bir hırkayı (cüppe) mübârek üzerinden çıkarıp bana giydirdi. Şimdi ettiğim tevbe ki bundan önce taklîdî olarak etmiştim. Şimdi tahkîkî tevbe ediyorum" dedi. Tevbesini yeniledi ve telkîn aldı. Tahkîk yüzünden mürîd ve mu'tekit oldu.

Şiir

Kalbimi taklit testinde verdim
İmtihânda bir heyecân ve sahtekarlık rengi yeniden var

Bir şâhın sikkesinde rayiç gördüm
O yüzden hâlis olarak darphanesinde yüreğime bir nakış vurdum

Hikâye:[453] Seyyid Zeynüddîn dedi Pîre Muhammed'den duydum ki Kûmâv'da Şâfiî isimli bir bilgin vardı. Şeyhle arası iyi değildi ve ona karşı îtikâdı yoktu. Nîr[454] ırmağından geçiyordu ve bir miktar altını kuşağına bağlamıştı. Su bastı, ayağı kaydı ve o altınlar suya düştü. Su fazla, korkulu ve boğucu olunca, kimse cesâret edip suya giremiyordu. Şâfiî paniğe kapılıp ızdırâblı olarak âciz kalarak bağırdı. Yararı ve çâresi yoktu. Pîre Muhammed: "Ey bilgin, eğer ben altını bu sudan Şeyh'in himmeti ile çıkarırsam, sen Şeyh'in mürîdi olur musun? ve ona îtikâd getirir misin?" dedi: "Evet" dedi. Derhâl Pîre Muhammed elbisesini çıkardı ve suya girdi. Halk bağırdı. "Bismillâhirrahmânirrahîm." dedi ve Sultân Şeyh Safiyyüddîn'in yardımı ve himmeti ile Hakk Teâlâ'nın fermânı ile o altını o sudan sanki denizden çıkarırmış gibi çıkardı.

Şiir

Şâfiî bunu görünce candan mürîd oldu
Onun kapalı hatırı anahtar oldu

Parası ve pulunu tekrar buldu
Yoksulluktan zenginliğe çıktı[455]

---

453 L: Bu hikâye yok.

454 Bütün nüshalar: نیسر

455 K, Ç: وز نوای بینوایی در رهید

[828] Hikâye: Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) dedi Pîre Halîl Kîsedûz ki gençlik çağında Şeyh'in eli ile tevbe etmişti. Ancak gizli bir sırrı kafasında tutuyordu. İki-üç, gün sonra kalktı ve onun arzusundan dolayı metresinin sarayına gitti. Eve girince Şeyh'i orada hazır gördü ve kapıyı yüzüne çarptı. Derhâl titremeye başladı ve o evden çıktı.

Şiir

Eyvah, eğer bizim rüsvâlık perdemizi açsalar
Kara bir divanın yüzünü bize göstermiş olacaklar

Şeyh (k.s.)'in huzûruna vardığı zaman, Şeyh: "kulağını iyi aç ve duy ki bir daha bu edepsizliklerden yapmayasın ve senden böyle bir şeyler çıkmasın." diye buyurdu.

Şiir

Kulak as bu edeb sözüne ki tekme yemeyesin
Bu burduğum kulağın acısını iyice kafanda sakla[456]

Hikâye: Hâce Emînüddîn dedi ki Şeyh (k.s.) Elğor köyünü inşâ ettiği için, Hüseyin Serâvî diye bir kimse duvarın tuğlalarını diziyordu. Bu işi para karşılığında yapmış ve ona âit olan hakkını almıştı. Bir gün Şeyh (k.s.)'den istedi ki "Birine borcum var ve ona karşılık vereceğim, ödemek için bir şeyim yok. Şeyh, buyursunlar bana birkaç dinar versinler ki borcumu ödeyeyim. Karşılığında da size tuğla döşerim." Şeyh (k.s.): "Pîre Hüseyin! O yeraltına kasasına koymuş olduğun altınla niye borcunu ödemiyorsun?" diye buyurdu. Bu sözü duyunca çok utandı ve başını Şeyh'in ayağına koydu ve: "Evliyâullâhın kerâmeti haktır." dedi.

Şiir

Gözün örtüsünü, yüreğin gözünden açtıkları için
Açık olarak göz önüne koyulmuş defîneyi görür

[456] Ç: Bu Farsça beyit yok.

Hikâye:[457] Mevlânâ Muhyiddîn dedi: Halhâl vilâyetinde Mevlânâ Alemşâh isimli birisi Tîrezî'den[458] idi ve sûfîleri inkâr ediyordu. Bir gün Tîrezî'nin[459] câmisinde sûfîler anlatıyorlardı ki **[829]** adamın vücûdunda bir Ejderhâ var ki ona yüzünü dönerse onu def etmesi gereklidir. Mevlânâ bu yolu küçümsüyor, alay edip gülüyordu. Gece rüyasında gördü ki bir ejderhâ ona karşı geliyor. Ona kastetmiş ve onu sabaha kadar koşturuyordu. Artık o kaçıştan ve onun korkusundan bıktı. ânsızın Şeyh'i gördü ki ona baktı ve ejderhâ ondan ürktü.

Şiir

وَالسَّارِيَاتُ[460] السَّبْعُ فِي اَفْلاَكِهَا عَادَتْ ثَوَابِتَ لَوْ يَقُولُ تَوَقَّفِي

Mevlânâ bu uyku yüzünden birkaç gün hastalandı.

Bir süre sonra kalkıp Şeyh (k.s.)'in yanına gelmeye azmetti. Burada Şeyh (k.s.), sahâbelerine dedi ki "Bu Tîrezî[461] dağında kızıl saçlı bir erkek vardır eğer o gelirse onun için bir şey yapın" ve gelince Şeyh (k.s.)'in huzûruna gelip tevbe etti ve telkîn aldı. Halvete gitti ve orada oturup dîn işiyle meşgûl oldu.

Bir gece halvette oturmuştu. Halvetin kapısını sıkı şekilde kapatmıştı. ânsızın gördü ki halvetin kapısından bir karaltı girdi ve göklere doğru kalktı. Bileli bir hançer çekmişti. Mevlânâ bunu görünce, yerinden sıçradı, onun gırtlağını tutup hançeri onun elinden aldı ve kafasını kesti. Halvetten çıkıp Şeyh'in kapısına geldi. O gece Şeyh (k.s.)'i gördü, dışarı çıkmış, "Mevlânâ gel" dedi. "Elim kirlidir" dedi. "Gel" dedi. Yakına geldi ve mübârek elini onun omzu üzerine koyup Mevlânâ'yı halvetinin kapısına kadar getirdi. Baktılar halvetin kapısı kapalıydı. Halvetin mutfak kapısına gittiler ve Hacı Ali Hâdim'i çağırdı. Demir bir kepçe getirip halvetin kapısını söktüler ve Şeyh (k.s.) halvetin içine gitti ve Mevlânâ'yı halvete götürdü ve sabaha kadar oturdular ve Şeyh buyurdu: "Mevlânâ bu halvette miydi?" diye buyurdu. "Evet" dedi. "Halvetin kapısı kapalı mıydı?" dedi. "Evet" dedi. "O zaman Mevlânâ[462] nasıl çıkabildin?" diye sor-

457 L, Ç: Bu hikâye yok.
458 H, Ş, K: ترزی
459 H, Ş: تبریزی
460 H: والسیارات
461 H, Ş, K: تبرزی lafzı yok.
462 H, K: "Mevlânâ" lafzı yok.

du. Mevlânâ şaşırdı. Hiç konuşacak hâli yoktu ve Şeyh (k.s.), gülümseyerek: "Mevlânâ nereden çıktın?" diyor ve onu hafife alıyordu, aynen onun sûfîlere yaptığı gibi. Îtikâdını **[830]** düzeltti ve bu yolda ki asıl yol idi -çalışkan halîfelerden oldu.

Şiir

Cân için cânânın evine yol vardır
Ancak bu yol doğrultular ve bildiğimiz yolların dışındadır

O yolu ki kapattım ve gözümü açtım
O dosttan dosta yüz binlerce yol vardır

Hikâye: Mevlânâ Muhyiddîn dedi Halhâl vilâyetinde Cebrâîl isimli bir arkadaş vardı. Halvete oturdu. Rüyâsında gördü ki önüne kızarmış tavuk koydular bu uykuyu Şeyh (k.s.)'ye dedi: Şeyh (k.s.) buyurdu ki "Git ki senin oğlun tandıra düşmüştür" <Eve gidince, onun yedi–sekiz yaşındaki oğlu tandıra düşmüştü>[463] yanmış ve ölmüştü.

Şiir

İnsanın kafasındaki hayâl ettiği sırlar
Keşfedilince onların sırrında sözler vardır

Hikâye:[464] Halhâl vilâyetinde Hacı Hasan isimli bir Şeyh (k.s.)'in yanında halvette oturmuştu. Gece, Şeyh (k.s.) buyurdu: "Hacı Hasan senin Ebu'l-Kasem diye bir kardeşin vardı. O bu gece yaşamaz ve yeri cennet olsun." Eve gidince Şeyh'in dediği gibi oldu.[*465]

Şiir

Dünya hâllerinin gizli şifrelerini
Yüreğin ilim defterinden daha iyi biliyorlar

Hikâye: Ferrûh Kavvâl dedi: Bir keresinde Şeyh (k.s.), bir kaplıcadaydı. Savâlân dağının altındadır. Bir gün mürîdlerden birine işâret etti ki "Şimdi şehre git ve

---

463 K: < > arası yok.

464 L, Ç: Bu hikâye yok.

*465 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (191) no'lu açıklama.

falân aşçı dükkanına gir ve söyle <Dün senin dükkanına birisi mi geldi>[466] ve Muhyiddîn'in (rh.a.)'in oğlu ziyâret elbisesini üç dirhem için senin yanında ipotek olarak koymuş. Bu üç dirhem hakkını al ve o elbiseyi ver."

Bu mürîd böyle gelip deyince aşçı dükkana gidip onu dışarı çıkardı ve geri verdi. O **[831]** tâlib, Şeyh (k.s.)'in huzûruna geldi. Şeyh durumu sordu. Tâlib gördüğünü anlattı, ve: "Şeyh, sizin dediğiniz gibiydi. Hırsızı da buyur ki kimdir ki onu çalmış ve onu ipotek olarak koymuştur?" dedi. Şeyh (k.s.): "Bizim hakkımız bize yetişti, o kişiyi rüsvâ etmenin ne yararı var. Belki bizim görevimiz değil. Ancak iki-üç gece odalarınızda ihyâ edin (kadir gecesi gibi sabaha kadar ibâdet etme) ki o hırsız azmetmiştir ki başka zaman gitsin ve başka şey çalsın." diye buyurdu.

Tâlibler ihyâ ile meşgûl olunca, o hırsız gelip kapaktan baktı ve fırsat bulamayıp geri döndü.

Şiir

Ufuğun üstüne gece perdesini çekince[467]
Biz dünya sırrının ufkundan hicabı (örtüyü) alırız[468]

Gündüz gibi görür ve tüm sırlar gecenin yüreğinde gizli
Onları gözler önünde aydınlatırız

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn Akmiyûnî dedi <Sûfî âbidden>[469] Hacı Aynüddîn Serâvî'den duydum ki o dedi ki: Benim yaşım onyediye vardığı zaman Allah ü Teâlâ tevfîk talebini benimle arkadaş etti. Yaşlılık talebini tamamlıyordum ve Sultâniye şehrine doğru geliyordum. 712 k. (1312 m)'de Şeyh Ali Harzemî'nin konuşmasına vardım. 715 k. (1315 m)'de onun sohbetinde bulundum. Ondan zikir telkîni almıştım ve rüyâları yorumlayabiliyordum.

---

466 L, Ş, Ç: < > arası yok.
467 K: بکشید
468 Ş: تا حجاب
469 Ç: < > arası yok.

Şiir

Firdevsî bağının anısına kanal tarafına gidiyordum
Bir çiçeğin yaprağıyla yetinen[470] *ancak gülistan arıyordum*

Tâ ki bir gün bir rüyâ gördüm, ona anlattım, buyurdu: "Evlât, bizim kuşumuz, bu yuvaya ulaşmamıştır. Git, talep et ki bulasın"

Şiir

Her çobanın eli beyzâ eli değil
Her kuş da ankanın yuvasından değil

[832] Sonra, onun izni ile yine orada kaldım ve beş seneye kadar orada taleb hâlindeydim. Biri beni bu şaşkınlıktan çıkaracak değildi. Sonunda beş yıl sonra yurduma döndüm. Serâv'ın Şîdhîn kapısındaki mezara yerleşmiştim. Beş sene orada uzlette kaldım. Şeyh (k.s.)'in hulefâ ve tâlibleri ki onlar benden geçiyordular onların huzûruna varırdım, beni de Şeyh'in mübârek huzûruna dâvet ediyordular, Şeyh'in huzûruna gitmek gerekirdi. Nefsim kabûl etmiyor, sakınıyor ve mutluluk nasîb olmuyordu.

Şiir

Kader eli üzgünlük kilidini
Benim yetenek kapıma asmıştı

Ondan sonra 730 k. (1329 m.)'da Hz. Hüseyin'in şehâdet yerinde erbaîne oturmuştum, hem de o mezarda Zi'l-ka'de savaşı da on dokuzuncu geceyi Çarşamba gecesi, gece yarısında rüyamda gördüm ki bir Pîr geldi. Orta boylu ve süslenmiş, Şeyh (k.s.)'in nasıl hilyeye sahip olduğunu anlattı ki onu hiçbir ışığa benzetmek olmaz.

Şiir

اَضَاءَتْ لَنَا اَنْوَارُ مِصْبَاحِ وَجْهِهِ دُجَىَ اللَّيْلِ حَتَّى نَظَّمَ الْجِزْعَ ثَاقِبُهُ

Beni işârete değil belki bir ibârete dâvet ediyordu.[471] O gün durdum. Tekrar o kişiyi yirminci gecede rüyâmda gördüm. Aynı kıyâfetle ki işârete dâvet ediyordu. O gün

[470] Ç: به برگ سبزه ای قانع
[471] Ç: ومرا باشارت دعوت کرد

kararlaştırdım tekrar aynı rüyayı yirmi birinci gece gördüm aynı kıyâfetle ve aynı işâretle dâvet ediyordu.

Şiir

مَا ذَاقَتِ الْعَيْنُ غَمْضًا[472] فِي فِرَاقِكُمْ اِلاَّ وَجَدْتُ خِيَالاً مِنْكَ يَغْشَانِي[473]

Uyanınca, istek ateşi alevlendi ve yüreğimin dizgisi Şeyh (k.s.)'ye doğru çekilirdi. O vakit gecenin yarısında büyük câmiye gittim. Onun bir sürü sevenleri namaza hazır oldular. Sabah namazını kıldık. Kıldıktan sonra benim (bu zaîfin) yanımda Hacı Mahmûd isimli arkadaş duruyordu ki helâli haramdan ayırt edebilen biriydi. Yaşlı bir tâbîb idi. Ona: "Kesin kararlaştırdım ki Erdebîl'e gideyim ve **[833]** Şeyh'in huzûruna varayım." dedim. O, bu sözden çok sevindi. Kalktı, semâ edip oturdu ve: "Biz hepimiz istiyorduk ki sen oraya gidesin. Yarın Cumartesi olduğu için gidelim" dedi. "Öteki gün pazardır o zaman gidelim" dedim. Bu kararı alıp yolculuklarının hazırlığını yaptılar. Pazar günü sabahın ilk saatlerinde sahabeler ve sevenler hepsi o mezarın başında hazır oldular ve sabah namazını kıldık.

Şiir

سَعِدَ الزَّمَانُ وَسَاعَدَ الْاِقْبَالُ[474] وَدَنَى الْمُنَى وَاَجَابَتِ الْاَمَالُ[475]
وَالنَّجْمُ مِنْ بُرْجِ السَّعَادَةِ طَالِعٌ وَالْجَدُّ فِي حُلَلِ الْعُلَى يَخْتَالُ

Çizmemi giyerken tekrar nefsim başladı ki "gitme". Sahâbelerin bir bölümü oturmuş, bir bölümü ayakta durmuş tekrar beni bir korku sardı. Rüyâda gördüm ki benim kafam vücûdum üzerinde değil ve kafam vücûdumun çevresinde dolaşarak bir şey diyor. O hâlden uyanınca hemen kalktım ve çizmenin üstünü almadan çıktım. Yolu takip ediyor ve gidiyordum.

Şiir

فَحَرَّكَنِي[476] النَّشَاطُ وَهَامَ وَجْهَهُ وَاَنَّ الْقَلْبَ تَتْبَعُهُ النُّفُوسُ

---

472 K: غمضا lafzı yok.
473 Ç: Arapça beyit yok.
474 Ç: ساعة الاقبال
475 L: Bu beyit yok.
476 K: تحركنى

Şiir

Cân kemerini bağlamış ve gitmeye niyetli yüreği kemere bağlamış
Bu yüzden bu yolda başsız ve ayaksız âşık ve şeydâ gibi gidiyordu

Bir süre gidince kendime geldim. Gördüm ki sahâbelerin hepsi yaya gelirler. "Niye yaya geliyorsunuz ki?" diye sordum. Hacı Mahmûd: "Sen de gidiyorsun ve çizme başı giymemişsin" dedi. Çizme başını giydim ve bindim.

Şiir

بِعَزْمٍ يَصِيرُ الْجِسْمُ فِي السَّرْجِ رَاكِبًا وَحَزْمٍ يَصِيرُ الْقَلْبُ فِي الْجِسْمِ مَاشِيًا

Pazartesi günü tahmînimizden önce Şeyh (k.s.)'in elini öpme şerefine vardık. Zâviyeye baktım, rüyâmda defalarca gördüğüm adam Şeyh (k.s.) idi. **[834]** Rûhu okşayan kelimelere meşgûl oldu. Mübârek lafzı ile dediği ilk söz bu idi "keşfi[477] ayakkabı yap ve kafana vur" Şeyh Zâhid (k.r.)'den birkaç söz aktardı ve tekrar: "Keşfi ayakkabı yap ve kafana vur." dedi. Üç kez tekrarladı. Ondan sonra, İsfendiyâr isimli biri sığınmıştı. Bir süre Serâv'da haydutluk yapmıştı. Şimdi o mecliste hazırdı ve tevbe etmişti. Şeyh ona işâret ederek buyurdu ki "Bu Serâv'ın kurduydu, tevbe etmiştir." Ben içimden: "Bu zâlim birisiydi. Övünmek için, Şeyh'in onun tevbe ettiğini açıklaması gerekmezdi. Sonunda bilgin veya dîn adamı değildi ki açıklamaya gerek kalsın." dedim.[*478] Bunu düşünür düşünmez, Şeyh: "Doğrudur, ancak tevbe kapısını kapatmamışlar. Tâlibler ve âşıklar ayrıdırlar ve başka grup ayrı [479]قَدْ عَلِمَ كُلُّ اُنَاسٍ مَشْرَبَهُمْ [*Her insan içeceği yeri bildi*]." diye buyurdu.

Şiir

Başkalarının yürekleri başka yerdedir
Âşıkların geleneği ve göreneği farklıdır

Tekrar, içimden bu da o zâhirî keşiflerdendir, ki bu zaman Şeyh onu alıkoydu dedim. Tekrar, hemen: "Evet, zâhirî keşfin, Bâtınî keşifte îtibârı olur." dedi. Tekrar

---

477 H: كشفش

*478 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (192) no'lu açıklama.

479 Bakara 2/60.

içimden düşündüm ki bu iki keşif bir başka keşfe bağlı ve bunların arasında ayrım yapmak gerek tekrar Şeyh (k.s.): "Evet, halvete bağlıdır." diye buyurdu.

Şiir

Gönlü bir olan mahremin bu sazın sesini duyması gerek
Mahrem olmayanın kulağı nerede bu sırrı duyabilir

Üçüncü gecesine kadar Şeyh (k.s.)'in zâviyesinde oturmuştum. Sofra kurdular. Halk yemekle meşgûldü. Şeyh mübârek yüzünü bana yöneltip: "Hacı Serâvî, bir ağacın başını kesseler ve aşı yapmak isteseler ve yapsalar onun meyvesi tatlı ve getirdiği meyve iyi olur." dedi. Bunu dedikten sonra anladım ki benim gördüğüm rüyâmın yorumudur ve onun çözümü murâd ve mürîdlik bağlılığıdır. Ondan sonra Şeyh (k.s.), kalkıp halvete gitti. Sabahleyin bizi halvetine çağırdı.

Onun elini öpmeye geldiğimizde sordu ki Şeyh Ali Hârzemî için dediğim hâlleri **[835]** demiştim, tekrar diyordum. "Cevâbı duymuş muydun?" diye buyurdu. "Evet" dedim. Tâ ki Şeyh Ali Harezmi'nin rüyasına vardık ki demişti ki "Bizim kuşumuz bu yuvaya varmamıştır"[480] bunu deyince Şeyh (k.s.) gözleri yaşla doldu ve: "Evlât onun emâneti idi ki seni bize ulaştırdı" dedi ve o rüyâyı çözdü. Sonra tevbemi yenileyip zikir telkîni aldım. <ve sahâbeler de tevbe ettiler>.[481]

Şiir

Nefis kendi hevâsında serserilik yapıyordu
Onun kementli eli boynunu eğdi (nefsin boynunu eğdi)

Yürek deposunda her türlü kilidim vardı
Onun sır mührü o remizlerin anahtarı oldu

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn Akmiyûnî dedi ki Pîre Kürd Emîr'den[482] duydum ki bir gün Fakîh Ömer[*483] Nâsırâbâdî (rh.a.)'yi bir yere davetli olarak götürmüşler.

---

480 Ç: آشیان نه نه پریده

481 S, K: < > arası yok.

482 Ç: "Pîre" lafzı yok.

*483 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (193) no'lu açıklama.

Sofrayı kurarken, Fakîh Ömer elini uzatıp bir tepsi pirinç pilavı ve bir tane piliç çevirmeyi alıp bana verdi ve "Bunu götür ve o falan dervîşe ver ki Şeyh (k.s.) gördüm ki bana, falân köşede birisi oturmuş, onu bulman gerek." dedi.

Götürünce, gördüm ki dervîş misafir oturmuş, ona birşeyler götürdüğüm için: "Sadaka Veliyyullâh" dedi. "Ne oldu ki?" dedim. Dedi ki bu gece kendi kendime düşünürdüm ki bu sûfîler nimetleri bütün olarak yer. Eğer onların Şeyhi hak olursa, bu halîfe benim için teberrük olarak bir şey gönderir. Uyuyunca rüyâmda gördüm ki sûfîlerden bir grup gelir ve bir alçak gönüllü onların ortasında ve Şeyh'in görünümünü (hilyesini) tam söyledi. Onlara: "bu muhterem zât kimdir?" diye sordum. "Şeyhtir" dediler. İleri gidip ziyâret etmek istedim, gülümsedi ve: "Dervîş, eğer benim halîfem senin için teberrük göndermese, sen dervîşlere iradetin (saygın) olmaz mı? Yarın ki teberrüğü yedin, iradetini güçlendirmen gerek." diyordu.

[836] Şiir

Her kim bizim nimetlerden dolayı cânı beslenip eğitilirse
Hem yüreği güçlenir hem îmânı güçlenir

Çin rizesi bizim yürek sırrımızın sofrasında
Cennet sofrasının yiyecekleriyle alay edin

Hikâye: Yine Mevlânâ Şemsüddîn, Pîre Kürd Emîr'den anlatıyor ki tâlibler birkaç tane koyunu Şeyh (k.s.) için vermişlerdi ve depoda ot biriktirmiş ta güçlensinler. Bir gün Fakîh Ömer sabah namazını kıldı ve bana kafası ile işâret etti ki "Şeyh'in koyunlarını çaldılar, ki bu gece Şeyh (k.s.)'i rüyâda gördüm, buyurdu: Tâliblere de ki meraklanmasınlar. O koyunlar, bizim kısmetimiz değillermiş." Sabah olunca koyunların çobanları geldi ki koyunları çaldılar.

Şiir

Ne olursa olsun bu birkaç kuzu bize kısmet olmadı
Kurbanlığın boynunu o kuzu gibi besleyecektim[484]

[484] K: Frasça beyit yok.

Hikâye:[485] Mevlânâ Şemsüddîn dedi ki Mevlânâ Kerîmüddîn A'mâ Hâfız Serâvî dedi ki: Bir keresinde Şeyh (k.s.) Serâv'a geldi ve halkın çoğu karşıladı. Bir dost benim elimi tutup kapıya (şehir kapısı) kadar getirdi, birlikte bekledik. Kalabalık yüzünden ziyâret etmek fırsatı bulamadım. Hâce Efdal (rh.a.)'in zâviyesine gittiğinde, ziyâret etmek için gittim. Zâviyeye girince bir kimse bana: "Şeyhin ziyâretinde ihtiyâtlı ol." dedi. Öndere: "nasıl yani?" diye sordum. "Bir kimse, Şeyh'in mübârek elini tutmuş ve başkaları gelip yavaş ziyâret ediyorlar." dedi. Nefsim bana: "mevcûdâtın en iyisi Hz. Muhammed (salavâtullâhi aleyh)'dir. O böyle bir iş yapmamıştır. O yaşlı bir mütekebbirdir (kendini beğenmiştir). Ben ziyâret etmem." dedi. Oradan döndüm ve ziyâret etmedim. Halbuki kandilleri öğrenirdim ve o gün ders öğrenmemiştim.

Gece olunca annem: "Uyku vaktidir uyuyalım." dedi. Anneme: "Siz uyuyun, ben bir süre tekrar ders çalışacağım." dedim. Onlar kapıları kapattılar ve uydular. Ben bir süre tekrarlamayla meşgûl oldum. Uyku beni bastı. Gördüm ki birisi girip selâm verdi: "Kimsin?" diye sordum. O kişi: "Şeyh Safiyyüddîn" dedi. Ben kalkıyordum benim elimi **[837]** tutuyordu ve diyordu "Mevlânâ! Bugün binlerce adam beni ziyâret etti. Ben zayıfım öyle ki birisi şefkatle bir süre[486] benim elimi, eliyle tutacak ancak sen öyle inkâr ettin ki ziyâret için benim yanıma gelmedin yani?" Bunu dedi ve yüzünü çevirdi.

Onun önüne geçmek için hızlanınca uykudan uyandım. Bu durumu rüyâda mı gördüm, yoksa uyanık halde mi? diye kuşkulandım. Kalkıp kapıların yanına geldim. Kapıların tümünün kapalı olduğunu gördüm. Sabah kalktım ve Şeyh'in elini öpmeye geldim. Ancak Şeyh (k.s.) sabah erkenden ata binmiş ve gitmişti.

Şiir

Ben onların gayb sırlarının, ilim[487] *habercisiyim*
Ötede bunların örtüsünü duyururum

Bizim sırrımızın hayâli bazılarından örtülüdür
Bu yüzden bazıları bir şeyler diyorlar

---

485 Ç: Bu hikâye ile sonraki hikâye yer değiştirmiştir.

486 K, Ç: ساعتکی

487 L, K: منهی غییم

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn dedi: Mevlânâ Şehâbüddîn Arabşâh Hatîb'den duydum ki o dedi: Dîhgâh'ta Hüseyin diye birisi vardı ki siyahpûşların mürîdlerindendi. Şeyh (k.s.)'in mürîdlerinden biri geldi ve Şeyh'in sözlerinden birkaç kelime dedi. O yüzden o çok büyük bir îtikâd getirdi. Şeyh (k.s.)'den ve o nedenden dolayı siyah şapkasını başından alıp yere çaktı.

Bu haber siyahpûşlara varınca onlardan Ivez adında bir halîfe geldi ki onu öldürsün. Oraya varmamış. Ben Şeyh (k.s.)'i rüyâda gördüm ki Decân köyünün kıyısından geçiyordu. Onun mübârek ayaklarına kapandım. Onu ziyâret ettim ve "Nereye gidiyorsunuz?" diye sordum. Şeyh: "Gidiyorum o mazlûmu o kanı helâl edilmişin elinden kurtarayım." diye buyurdu. O kimsenin adını söyledi. Gündüz olunca Ivez Siyahpûş geldi ve onunla tartıştı tâ ki o Pîre Hüseyin ona, hiç cevap vermedi. "Niye onunla uğraşmıyorsun?" dediler. O: "Şeyh (k.s.) bana buyurmuştur ki sen onunla tartışma başkası onun cevabını verir." dedi. Bu sözü söylerken birkaç Türk geldiler ve o Ivez'i tutup çok şiddetle vurdular ve Pîre Hüseyin'i onun elinden kurtardılar.

Ondan sonra Pîre Hüseyin'e "Durum ne idi?" diye sordular. O da: "Şeyh (k.s.)'i **[838]** rüyâda gördüm, buyurdu ki biri sabah seninle tartışmak ve seni incitmek için gelecek. Sen, onunla hiç konuşmayacaksın. Tâ ki ben birilerini gönderim ki onun cevabını versinler." dedi.

Şiir

Her köşede bu tip insanlardan çoktur ki
Ben onlara ihtiyaç duyduğum zaman imdadıma gelsinler

O hata adamları için
Böyle bir yolda böyle cevaplar gerektirir

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn dedi ki Pîre Haydar Erdekânî ki -Serâv'ın vâlisidir- dedi. O zaman ki halkımız Hâce Tâhir Serâvî'yi Erdekân köyüne getirmiştiler. Beni dâvet ederek ikrâhla onun yanına götürdüler. O, bana tevbe verdi. Tevbe edince yüreğim dinmiyor ve onu şeyhliğe kabûl etmiyordu. Kendi kendime düşündüm ve "Eğer Şeyh Tâhir gerçekten Şeyh olsa benim rüyâma girer, tevbe ve telkîn verir. Eğer Şeyh Safiyyüddîn rüyâma gelse o bana tevbe ve telkîn verse o gerçek ve hak şeyhidir." dedim ve bu fikri yüreğimde tuttum.

Bir gece rüyâmda gördüm ki Şeyh (k.s.)'in ziyâretine gittim. Şeyh'i, namaz kılarken gördüm. Bir grup ona uyup namaz kılıyordu. Ben de araya girip namaz kıldım. Namazı kıldıktan sonra, Şeyh (k.s.), beni yanına çağırıp tevbe ve telkîn verdi. O hâlden döndükten sonra çok neşelendim ve yakınlarıma: "Şeyh, beni kabûl etti, tevbe ve telkîn verdi" dedim. Üç gün geçtikten sonra Şeyh geldi, Tebrîz'e gidiyor ve Ahmedâbâd köyünde konaklamıştır dediler. Şeyh'in huzûruna gittim. Aynı elbise ve kıyafet ki görmüştüm Şeyh (k.s.)'i öyle gördüm. Beni görünce: "Gel, sen bizdensin." diye buyurdu. Tevbe ve telkîn verdi.

Şiir

Eğer bir âşık kendi teline ve yüzüne gönlünü kaptırırsa
Bir gece kendini kavuşmuş gibi hâyâl ederse

Başlangıçta perdenin arkasında güzel yüzünü gösterir
Sonunda yüzünün güzelliğini açığa çıkarır

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn diyor ki Pîre Ahmedşâh Dücânî dedi ki: Gençlik döneminde tevbe etmek istiyordum. Şeyh (k.s.)'in halîfeleri eli ile mi yoksa **[839]** Hâce Muhammed Kûcecî (rh.a.)'nin halîfeleri eli ile mi tevbe edeyim diye tereddüd içersin-deydim. Bir gece rüyamda gördüm ki bir el çıktı ve beni başımdan ta göbeğime kadar yıkadı. Ben dedim ki bu ne elidir? Ekâbirden bir kişi bana: "Bu kudret elidir ki Hakk Teâlâ bana vermiştir. Kalk, şüphelerini bırak da gel." dedi.

Bu hâlden döndükten sonra bir kimseye dedim ki "Böyle bir büyük kişiyi rüyâmda gördüm ki bana böyle davrandı ve böyle dedi." Onun tipini söyledim. O kimse bana: "Galiba o Şeyh Safiyyüddîn'dir, kalk, oraya git." dedi. Gittikten sonra o kimseyi aynen rüyâmdaki gibi gördüm aynen, Şeyh idi, tevbe ettim.

Şiir

Her kimin eli böyle duru suya ulaşırsa
De ki niye teyemmüm edersin? Guslet ki temiz olasın

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn, Hacı Necmüddîn Bûcendî'den anlatı ki Tebrîz şehrinin Serâv vilâyetinde tahsîl görüyordum. Bir gece hücrede (odada) uyku bastı.

Şeyh (k.s.)'in geldiğini gördüm. Bana: "Evlât, dişim bana zahmet veriyor. Hekimin yanına git ve porselen (ağaç)[488] parçası ve bir miktar mısır nebâtı ve kırmızı inek sütü diş için iyimidir yoksa değil midir? diye sor" diye buyurdu.

Uykudan uyandım. Hekimin yanına gittim ve bu meseleyi dedim. Hekim: "Evet" dedi. O yüzden üç porselen parçası ve bir miktar nebât alıp Şeyh (k.s.)'in huzûruna geldim. Şeyh'in mübârek yüzünü bağlı gördüm. Beni görünce buyurdu: "Seni Erdebîl'e, Tebrîz'den çekip getirdim. Bâri falân hekimden sorup mısır nebâtı, porselen parçası ve kırmızı inek sütü getirdin mi Hani? Ki dişim ağrıyor".[489] O porselen parçası ve nebâtı öpüp yere bıraktım. O porselen parçasını nebâtı dövüp, inek sütü ile karıştırdı ve üç kere dişine sürdü ve sağlığına kavuştu.

Şiir

Bu dârulşifâda her kimin yüreği hasta olursa
Her şifânın rolü ve tadı bizim mısır ve çînîmizdendir

O yüreğin yüzünü cân rengi ile lütfa bağlar
Bu cânın tadını zevk ve safâ ile yüreğin ağzına verir

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn, Hacı Necmüddîn Bûcendî'den anlatıyor ki: **[840]** Dedi: Tebrîz şehrinde eğitim alıyordum. Bir grup dostlardan dediler ki falân adamın kızını senin için alalım. Bir şeyler tertîb ederek, birkaç arkadaşı bir araya getirdik ki nikâh kıyılsın. Beni bir uyku bastı. Şeyh (k.s.)'i gördüm ki bana bu nikâhın kesilmesi için işâret etti. Kalktım ve halktan özür dileyerek onu iptal ettim.

Şeyh (k.s.)'in huzûruna geldim, buyurdu: "Necmeddîn! sen mi kendi hâlini anlatırsın yoksa ben mi anlatayım?" "Şeyh buyursunlar" dedim. "Nikâh kıymak istediğin o gece[490] [إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا *İman edip yararlı işler yapanlara gelince, onlar için konukluk yeri, Firdevs cennetleridir.*] âyetinden [وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا[491] *Velev ki bir o kadar daha yardımcı getirmiş olalım!*] âyetine kadar

---

488 قیاسًا اضافه شد، چوب چینی ماده ای طبّی است

489 K: دندانم درد عظیم می کند

490 Kehf 18/107.

491 Kehf 18/109.

okudun. O nikâhtan haber olmayınca sana yardım ettik ve seni çağırdık. Seni çağırdım ki onu istemeyesin, ancak falân adamın kızı var, onu iste." diye buyurdu. Gittim ve onu istedim.

Şiir

Sırlar perdesinde çoğu sır gizlidir
Ancak bizim gönlümüz aynen gözümüz gibi apaçıktır

Biri sırlardan bizim için doğru haber verir
Dünyanın dört köşesinde olan durumlardan haber verir[492]

Hikâye:[493] Mevlânâ Şemsüddîn, Mevlânâ Fahrüddîn Hâfız Pernîk'den anlatıyor ki Pernik köyünde düzgün ve sadık bir tâlib vardı. Onun, Gîlân'a pirinç götürdüğü bir ineği vardı. Bir keresinde pirinç yükleyip dağın ortasından geliyordu.

Bir tehlikeli ve zor kuyuya ineği yuvarlandı, öyle bir yerde ki hiç kurtuluş umudu yok. İneğin sahibi bağırdı ki "Şeyh, yardım et" onunla olanlar, onun bu sözü demesine şaşırdılar ki "Şeyh ne yapsın, inek gitti!" ânsızın gördüler ki o derenin ortasında ki inek yuvarlanarak gidiyordu Allah ü Teâlâ'nın fermânı ile o inek kalktı ve kolaylıkla yukarı çıktı. O şahıs o ineği önüne tutup getirdi.

Kervan, Kelhorân köyünde konakladığı için, o tâlib geldi ki Şeyh (k.s.)'i ziyâret etsin. Şeyhin zâviyeye gittiğini gördü. Şeyhi gördüğü için utanıyor ve küstâhlık olmasın diye ileriye gelmiyordu. Şeyh (k.s.) onu çağırdı ve: "Pîr, Ben Gîlân'a gelmeli ve **[841]** ineği saklamalı mıyım?" diye buyurdu.

Şiir

İş vakti (kaza vakti) öylesini arıyoruz ki elimizi tutsun
Ayağın tutmayacak, başın tehlikede olduğu yerde

Hikâye: Yine Mevlânâ Fahrüddîn Hâfız anlatıyor: Bir kervan Şeyh'in zâviye harmanına yakın konuşlandı. Birisi iki derz buğday biçip ineğine verdi: Bir tâlib onlarla

---

492 Ç: Beyitteki ikinci ve üçüncü mısra zikredilmemiştir.

493 L: Bu hikâye yok.

beraberdi. O adama dedi ki "Bu kadar derz buğdayı ineğe verme ki ben Şeyhten duydum ki, benim buğdayım halka helâldir. Ancak insanlar için gıdayı hayvana vermeyin, sen veriyorsun o zaman zarar edeceksin verme." O kimse cevabında: "Ben veriyorum, Şeyh ineğimi öldürmekten daha fazla olmayacak herhalde!" dedi. Bunu dedi ve buğdayı ineğe verdi. Sabah kalkınca ineğini ölmüş gördü.

Şiir

Küstahlık etmemek gerekir ki
Küstahlık insanın hâlini bozar

Hikâye: Pîre Hacı Akmiyûnî, Pîre Ivez Akmiyûnî'den anlattı ki bir kimse Şeyh'in huzûruna geldi. Halbuki yüreği inkârla doluydu. O sırada onun ayakkabısını çaldılar. O şikâyet, etti ve kötü söz söylemeye başladı. Şeyh (k.s.) hâdimlere işâret etti ki ayakkabının parasını versinler. Ayakkabının parasını verdiklerinde kabul etmiyor ve: "Eğer Şeyh ârifse benim ayakkabımı geri getirir." diyordu. Bu konuda çok ısrâr etti.

Ondan sonra Şeyh (k.s.) hâdime işâret etti ki "İki dinar altın götür ve şehrin kapısında oturan adama götür. Böyle bir elbise giymiştir. O iki dinarı ona ver ve ona ayakkabıyı vermesini söyle. Al ve gel ki bu kimseden kurtulalım." Hizmetçi gitti. Öyle birisini o kılık ve kıyafette buldu. Altını verip ayakkabıyı alıp getirdi. O kimse bunu görünce Şeyh'in mübârek ayağına kapandı ve tevbe etti, inkârı, îtikâda çevrildi.

Şiir

Her nerede bizim keşfimizin ayakkabısı düşerse
<Hakîki aşıklar için kulaklarına küpe olur>[494]

[842] Hikâye: Pîre Cemâl Haddâd dedi: Bir keresinde Şeyh (k.s.) ayakta durmuştu ve tâlibler Hacı Sâm'ın evinin çatısına buğday taşıyorlardı. Ben de onlara karışıp bir çuval kaldırdım ve yukarı götürdüm. Halbuki o çuval büyük ve ağırdı. Bense onu taşımaktan âcizdim. Merdiven basamaklarının[495] yarısına vardığım zaman, gücüm tükendi ve ayağım kaydı. Elim merdivenin kolundan koptu. Şeyh (k.s.), "tutun!" diye

[494] H, Ş, K, Ç: <عاشقی را گوشوارش گوش دل گردد بصدق>; L: <عاشقان را گوشوار جان و دل گردد به صدق>

[495] Metinde geçen kelime açıkça مرقات'tir ve merdiven basamağı mânâsındadır.

bağırdı. Çuval omzumdaydı, elim ve ayağım merdivenden ayrılmıştı. ânsızın elimi öteki basamağa vurdum ve çuval omzumda havada ki ne çuval omzumdan düştü ne de elim merdivenin kolundan koptu. Öyle ki gelip beni tuttular.

Şiir

Elim işten kopunca ve ayağım basamaktan düşünce
Senin hünerli elinin yardımı gerek

Hikâye:[496] Pîre Ebûbekr[*497] Beyânî Mûkânî[498] dedi Şeyh (k.s.), kurban bayramı geldiğinde "Eve git ve gece saatlerinde orada otur." diye buyurdu. "Ne kadar yemek yiyeyim." diye sordum. Şeyh (k.s.), gülümseyerek: "Hiç yiyemezsin" diye buyurdu. Gidince secde zamanı halvette oturdum. Bir lokma yemeye bile iştâhım yoktu. Yemek ve içmek iştâhı benden tümüyle kesildi.

Şiir

Bir vücûda sağlığı için bir ilaç verdiğimiz zaman
Perhiz etmesi gerekir çünkü böylesi daha iyi olur

Halvete ilk olarak gittim. Halveti süpürmeyi istedim. Halvet kapısının tavanında oturmuş ve başını yere koymuş bir ejderhâ gördüm. Korktum ve Şeyhten yardım istedim. Derhâl orada Şeyh'in sesini duydum ki "Halvete git, ejderhâyı kucakla ve öldür." Şeyh'in fermânı ile saldırdım, onu kucakladım ve o kayboldu.

Şiir

Mûsâ'nın mûcizesini göster ki ejderhâ ortaya çıksın
Tâ ki firavûnun ipleri, yılan yaptığını uyutsun

[843] Hikâye:[499] Erdebîl vilâyetinden Pîre Emîr Ömer Bervedî, dedi: Bir gün Şeyh (k.s.) ile birlikte büyük câmiye gidiyorduk. Arkasından bakıyordum, mübârek ayağı yolda yürürken yere değmiyordu ve ayağını havaya basıyordu.[*500]

---

496 L, Ç: Bu hikâye yok.

*497 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (194) no'lu açıklama.

498 H: بیان مرقان; K: بیاتی مغان

499 L, Ç: Bu hikâye yok.

*500 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (195) no'lu açıklama.

Şiir

Ayağı rüzgâr yüzünden havaya kalkmadı
Belki ayak kendi hevâsına bastı

Hikâye:[501] Hâce Abdullâh dedi: Tâcüddîn Kârkerde, Ebûbekr isimli arkadaşı Şeyh (k.s.)'in yanına götürdü ki tevbe etsin. Şeyh ona bakınca: "Tâcüddîn, bunun hâlâ tevbe etmeye niyeti (gönlü) yoktur." Tâcüddîn yalvarmakta ısrâr etti. Şeyh tekrâr söyledi ki "zamanı değil, ancak sen böyle isteyince, tevbe veririm, ancak üzgünlük uzak olsun inşallâh" diye buyurdu ve Ebûbekr'in elini tutup tevbe verdi.

Ebûbekr dedi tevbe ettim ve bir ay boyunca tevbeme sâdık kaldım. Tâcüddîn ile birlikte zâviyeye gidip geliyordum. Bir ay geçtikten sonra, bir gece oturmuştum. Orada bir tambûr, alıp çalıyordum ve kendi kendime: "Gam yoktur ki derdimi artırmasın" diyordum. Bir gün Şeyh (k.s.)'in huzûruna gittim. Zâviyede kelimeler söylemekle meşgûldü. Beni görünce: "Geberesice seni! O tambûru çalıyorsun, sonra onu derde bağlıyorsun?" dedi. Kendi hâlimi duyunca utandım ve eve gittim. Birkaç gün sonra birkaç kötü arkadaş beni yoldan çıkarıp "Biz gizlice içki içmekle meşgûl olalım Şeyh ne bilsin?" dediler ve o işle meşgûl olduk.

Şiir

Sahtekârlık yüzünden yoldan çıktı
Şeytanın kuşattığı tuzağa düştü

Birkaç gün sonra tekrar Şeyh (k.s.)'in huzûruna gittim. Yine öyle kelimeler söylüyordu: "Ne âcayib sırdır! Gidip içki içmekle meşgûl olurlar, sonra derler ki gizlice içeriz, Şeyh nereden bilecek! Diyelim ki Şeyh bilmedi, tamam, sonunda Allah'da mı bilmiyor?" diye buyurdu.

Şiir

Diyelim ki işlediğin suçların üstünü halk üzerine çektiğin perde ile gizli tuttun
İç sırların âlemi ile ne yapacaksın?

---

[501] L, Ç: Bu hikâye yok.

[844] Bu sırrı Şeyh (k.s.)'den duyduktan sonra ileri gittim ve: "Şeyh, Allah aşkına tevbe ver bana." dedim. Şeyh: "Evet, şimdi doğru söylüyorsun. Gel tevbe et." diye buyurdu. Tevbe ettim ve Hakk Teâlâ tevfîk verdi ki benden bir daha hiçbir suç ve aksilik görülmedi.

Şiir

Rabbânî tevfîkin çekici zamanı yetiştiği zaman
Kendini sağlam ipin halkasına çekti

Hikâye:[502] Hâce Abdullâh[503] dedi: Pîre Bedrüddîn'den duydum ki: Bir gece dervîşler topluluğu ile bir yere davetliydik. Oraya gittik. Orada çok yemek yedik ve biraz kahkaha atıp güldük. Ertesi gün Şeyh (k.s.)'in huzûruna geldik: "Kuyu[504] kazıyorsunuz ki su çıksın, sonra toprakla dolduruyorsunuz, ne faydası var!" diye buyurdu. Bunu dedi küskün olarak eve gitti.

Dervîşler hepsi birlikte dediler ki "Şeyhin insâfını böyle veremeyiz"[505] birlikte Şeyh Ferec Erdebîlî (rh.a.)'nin müteberrik mezarına gittik ve üç gece orada devamlı zikir okumakla meşgûl olduk. Onu Şeyh'in yanında şefâatçi yaptık. O üç günden sonra Şeyh (k.s.), Hacı Pîre Fekâî'ye: "Git o tâliblere de gelsinler ki büyük koruyucu[506] bulmuşlar" diye buyurdu. Hacı Pîre: "Kimse onların nerede olduğunu bilmiyor mu?" dedi. "Onlar, Şeyh Ferec (rh.a.)'in mezarındaydı ve Şeyh Ferec birkaç kere onlara şefâat etti" diye buyurdu. Sonra, Hacı Pîre onları getirdi. Şeyh (k.s.): "Tâliblerin böyle insâf vermesi gerek." diye buyurdu.

Şiir

Ne mutlu o güzele ki vicdânlı olsun
Ne mutlu o yüze ki onda utanma olsun

Eğer yolda ufak hata işleseler bile
Bir büyüğü kendilerine şefâatçi yaparlar

---

502 L: Bu hikâye yok.
503 Ç: Yine, Pîre Abdullah.
504 K: چاره
505 S: نتواند
506 K: حاجی

Hikâye:[507] Hâce Abdullah anlatıyor ki Mahmûd Seferîçî ondan sonra **[845]** muâmele sahibi oldu. O sırada Gürcistan'a[508] gitti. Dedi ki Hakk Teâlâ benim halime rezillik yağmuru yağdırdı, tevbe şişesini günah taşı ile kırdım ve günahlardan ne varsa hiç birini işlememiş olmadım ve fâsıkların ahbabı oldum. Öyle oldu ki az kala neûzu billâh dînden çıkacaktım.

Şiir

Az kalsın zünnâr kuşağını bağlayıp
Nûrdan ve pervâneden uzaklaşacaktım

Ancak dînden dönmeye niyetlendiğim kaç kere, bir Pîrin bana kılıç çektiğini ve saldırdığını görürdüm. "Dînden dönme ki eğer îmân sermâyesini elden verirsen bu kılıçla boynunu vururum." Ben ondan korkup dînden dönmüyordum. Kaç defa râhip beni küfre kışkırtıyor ve beni dînden dönmeye teşvik ediyordu. O ân Pîr geliyor, elindeki kılıçla bana saldırıyor ve korkutuyordu. Ben onun korkusundan yânî pîrin ve kılıcının korkusundan kendimi tutuyor, İslâm dînini bırakmıyordum.

Şiir

سُيُوفُكَ اَمْضَى فِي النُّفُوسِ مِنَ الرَّدَى وَخَوْفُكَ اَمْضَى مِنْ سُيُوفِكَ فِي الْعِدَى

Bu hâl bir süre sürdü. Ondan sonra Erdebîl'de saraçlardan birisi öldü. Şeyh (k.s.) onun yasına gitti. Pîre İzzeddîn (rh.a.) de oradaydı. Şeyh (k.s.): "İzzeddîn Mahmûd Seferîçî nerededir?" diye buyurdu. Pîre İzzeddîn: "Gürcistan'da" dedi. Şeyh: "Ona yardım et ki işi (dîni) elden gidiyor. Dînden çıkıp İslâm'ı[509] terk etmesine az kaldı. Kalk git, onu benim yanıma getir." diye buyurdu.

Pîre İzzeddîn (rh.a.), Şeyh (k.s.)'in yanından çıktıktan sonra, gündüz sahâbeler ve dostları ile yola koyuldu. Gürcistan'a doğru yola çıktı. Oraya varınca ve onun nişânını sorunca, onun yerini kilise olarak gösterdiler. Ali Kûçek'i gönderdi ki Mahmûd'u çağırsın. Kilisenin içine girince onu rahipler arasında, ve rahiplerin külâhını

---

507 L, Ç: Bu hikâye yok.
508 H, K: گرجستان
509 K: دين اسلام

başına geçirmiş, Cürcân giymiş, bıyıkları[510] uzamış, kâfirlik alâmetini takmış ve o gavurluk nişâneleri üzerinde belli bir şekilde gördüler. "Durumun nasıldır?" diye sordu. **[846]** "Şimdi görüyorsun." dedi.

Şiir

قَدْ كَانَ لِي مَشْرَبٌ يَصْفُو بِرُؤْيَتِكُمْ فَكَدَّرَتْهُ يَدُ الْأَيَّامِ حِينَ صَفَا

Ali Kûçek: "Kalk ki Pîre İzzeddîn seni götürmeye gelmiştir" dedi. Mahmûd bu sözü duyunca ağladı ve: "Onun yanına nasıl gidilir? Benim işim çoktan bitmiştir (iş işten geçmiştir) ki bir daha Pîre İzzeddîn'in yanına gidemem." dedi.

Şiir

Bu hâlde ki ben böyle kasırga içinde boğulurum
Bu terli (kirli) etekle oraya gidemem

Ali Kûçek "gelmen gerek." diye ısrâr etti. Kalktı ve utanç maskesi ile İzzeddîn'in karşısına çıktı. Pîre İzzeddîn, ona bakınca, ağladı. Ona: "bu ne hâldir?" diye sordu. Mahmûd: "Ne sorarsın bana, benim kötü halimden işlemediğim günah kalmadı. Her ne kadar yüz karası ve ziyankâr olsam da îmân mayası elimdedir. Ne zaman Hristiyan olmaya niyetlendiysem bir pîr kılıçla bana saldırıp îmânımın elden gitmesine ve küfre doğru gitmeme müsâade etmiyordu." dedi. Pîre İzzeddîn: "Şeyh beni senin için göndermiştir." dedi.

Şiir

Ondan sevgili mesajını duyduğu için
Onun cânı kanı, yürek ateşinden dolayı kaynadı

"Bu kötü halimle ben nasıl Şeyh'in yanına nasıl giderim ve nasıl edeyim? Eğer Şeyh'in bana iltifâtı olursa, bu gece abdest alıp teveccüh edeyim. Eğer Şeyh'den bir lütuf câzibesi görürsem ve bana bir şey gösterirse umutlu olurum. O zaman gelirim yoksa bırakıp da kendi yolumu giderim." dedi.

---

[510] H, K: بروت

Şiir

وَاَعْجَبُ مـــــنْ ذاوَذا اَنَّني اَرَاكَ بِـــعَيْنِ الرِّضَا فِي الْغَضَبِ
وَ اَنِ جُدْتَ بِالْوَصْلِ اَحْيَيْتَنِي وَاِلاَّ فَـــــــهَذَا طَرِيقُ الْعَطَبِ

Bu konuda anlaştılar. Mahmûd, Hristiyan Mahmûd'un hâlini görünce abdest aldı ve o gece oturdu. Uyku konusunu kapattı ve ihyâ ile meşgûl oldu. Gece yarısı olunca, Mahmûd Şeyh (k.s.)'in geldiğini ve elinde bir mum tuttuğunu gördü. Mahmûd'u çağırdı ve: "Hakk Teâlâ senin tevbeni kabûl eder. Bu mumu al ki benim ve senin oranda **[847]** bir nişân olsun." diye buyurdu. O mumu Şeyh'in mübârek elinden aldı ve o hâlden döndü. Bu aydınlık konuyu Pîre İzzeddîn ile ortaya koydu. Pîre İzzeddîn ve yârenlerle hepsi sevindiler. Oradan Şeyh (k.s.)'e doğru hareket edip ona vardılar. Şeyh mübârek nazarı ile ve iltifat gözü ile ona baktı. Tekrâr kapı açıldı ve Mahmûd'un muâmeleleri ona geri verildi ve yıllarca yüzünden kaybolmuş huylar ona geri döndü.

Mahmûd dedi: Hâlimi böyle görünce bağırıp Şeyh'in mübârek ayağını öptüm. Şeyh: "Mahmûd, sen İslâm'dan yüz çevirince kılıçla sana saldıran ve eğer dinden çıkarsan seni ölümle tehdit eden kimdi? Sen onun korkusuna dayanamıyordun ve bilmiyordun ki dînde kalayım mı yoksa döneyim mi?" diye buyurdu. Anlattı ki benim dînden dönmemem için çalışan Şeyh (k.s.) imiş. Sonra: "Bunlara rağmen, paniğe kapılmamak, bu yolda olmak ve takdîr neyse ona katlanmak gerekir. Ancak senin benim yanımda olan emânetini sana geri verdim." dedi. Kendime bakınca bundan önce neyim vardıysa onları yanımda gördüm ve Şeyh hazretlerinin nûru ile o karanlıktan dışarı çıktım.

Şiir

Hüküm sabıkası yüzünden ezelden yazılmış kader fikri
Bir kusurdu ki yolda şeytândan geldi

Sabah devletinin sâdık nefsi benim işime yaradı
O karanlık gecenin karanlığı sona erdi

Hikâye:[511] Yine Abdullah anlattı[512] ki Pîre İzzeddîn (rh.a.), dedi: Benim bir süre işlerim kötüleşti. Nedenini bilemedim. Bu yüzden Şeyh (k.s.)'in yanına gittim

[511] L, Ç: Bu hikâye yok.
[512] H, K: Hâce Abdullah anlattı.

ve kendi hâlimi açıkladım. Şeyh (k.s.) gülümsedi ve: "İzzeddîn! ne ettin ki bu örtü (aksama) senin işinde ortaya çıktı?" diye buyurdu. "Ey Şeyh! Bilmiyorum." dedim. Şeyh: "Üzülme, ben sana bu aksama (örtünün) ne olduğunu söyleyeyim." diye buyurdu. Sonra: "Falân gün, falân yerden geçtin ve falân sokakta bir oğlan gelip senin elini öptü ve sen ona istemeden baktın. Bu aksama o yüzden senin işinde oldu." dedi. يُؤْخَذُ عَلَى الْخَوَاصِّ بِمِثْقَالٍ وَلاَ يُؤْخَذُ عَلَى الْعَوَامِ بِأَثْقَالٍ

Şeyh bunu söyleyince, benim hatırıma geldi ki doğrudur öyle oldu. <Şeyh'e dedim: "Ey **[848]** Şeyh, canıma kıy.">[513] Şeyh (k.s.): "Paniğe kapılma ki bu uçurumlardan yolda çok var ve halktan çok azı bu uçurumlardan kurtulur. Ancak ben seni bu uçurumdan (kuyudan) çıkartırım." diye buyurdu. Şeyh yine: "Git bu gece ibâdet et ve bu gece istediğin sûfîlik hâli nâsib olur." dedi.

O gece ibâdetle meşgûl olunca o önümde olan örtü kalktı. Sabahleyin Şeyh (k.s.)'in yanına gittim: "Paniğe kapılma ki o örtü kalktı." diye buyurdu.

Şiir

Titiz olan insanlar zerreyi (taneciği) dağ görür
Halkın gözü çöpe nasıl tahammül eder?

Bir gün ki mücevherin sürmesine dayanamaz
Nasıl toprağın taneciklerine dayanır

Hikâye:[514] Aynı Abdullah anlattı ki Pîr İzzeddîn (rh.a.)'in babası Pîre Yûnus başlangıçta sûfîliğin çok büyük inkârcılarındandı. Öyle ki Pîre İzzeddîn'i devamlı bu işten alıkoyuyordu. Bir süre böyle geçince, Hakk Teâlâ ona bir kapı açtı ve tevfîk lütfunu ona gösterdi. Şeyh (k.s.)'in yanına gitti ve tevbe edip telkîn aldı. Pîre İzzeddîn (rh.a.) bunu duyunca bundan dolayı sevindi ve Şeyh'in huzûruna geldi ve: "Şeyh, Allah'a hamdolsun (yemin olsun) ki babam tasavvufun inkârcılarındandı ve sûfîlere iyi davranmazdı. Şimdi geldi, tevbe edip îtikâd getirdi. Ancak eğer bu gece onun işinde bir açılış olmazsa ben onun elinden kurtulamam." dedi. Şeyh (k.s.): "Git ve korkma, Allah ü Teâlâ bir iş yapar, ancak babana söyle bu gece, yedi kez Lâ ilâhe illallâh kelimesini desin. Tâ ki onun için kapı açılsın." diye buyurdu.

---

513 H: < > arası yok.

514 L, Ç: Bu hikâye yok.

Pîre İzzeddîn, bu sözü babasına dedi. O, gece bu kelimeyi yedi kez dedi. Hâller ve öyle şeyler gördü ki az kalsın çırılçıplak dışarı çıkacaktı. Sabah kalkıp Şeyh'in huzûruna gitti tâ ki rüyâsını ve durumunu anlatsın. Şeyh (k.s.): "Pîre Yûnus, bu gece ne rüyâ gördün, o rüyâları sen mi dersin yoksa ben mi diyeyim?" dedi. "Yok, Şeyh desin." dedi. Şeyh (k.s.) tüm rüyâsını, onun hâlini ve tümünün yorumunu söyledi. Sonra ona: "Gördüğün şeyler bir ihsândı. Ancak senin yaptığından değil. Öyle ki eğer şâhine avlamayı öğreteceklerse, önce avının etin ona verirler ki tadını bilip alışsın sonra avlamayı öğrensin. **[849]** Ondan sonra kendi başına avlar. Şimdi bu bağışı gördükten sonra ibâdet ile meşgûl ol ki birşeyler elde edesin." dedi.

Şiir

اِنَّ اَهْلَ الْفُوزِ جَدُّوا فَاَعَدُّوا واسْتَعَدُّوا جُدَّ يَا مَنْ يَطْلِبُ الْفَوْزَ فَاِنَّ الْاَمْرَ جِدٌّ[515]

Hikâye:[516] Hacı Maksûd, Merhûm Hacı Amûle Verzikânî Germrûdî'den anlatıyor: Hicâz yolculuğunda Şeyh (k.s.)'in huzûrunda çölde geldiğimiz bir zamandı. Şeyh, hastaydı ve ata binip geliyordu. "Beni indirin." diye buyurdu. İndirdikten sonra: "Eğer tahtırevân olmazsa, çölde ata binerek gidemem." diye buyurdu. Biz bu fikre daldık ki çölde biz nasıl tahtırevân bulacağız." ânsızın o çölde ve vâdide bir süvâri göründü. Yakına gelince elinde marangozluk aletleri vardı. O adam marangozdu ve tahtırevânı yaptı. Çadırın ipini açtık, ipler yaptık ve Şeyh (k.s.), tahtırevâna oturdu ve yola koyulduk.

Şiir

Arş dağı gayretini taşır
Tahtırevânda izzet ve ihtişâmını döner

Dünya onun kemâl rütbesinin ayağını
Fahra emânet ediyor

Hikâye: Pîre Muhammed Tîrâbâdî'nin oğlu Pîre Hüsâmeddîn diyor ki güzel yüzlü bir kıza âşıktım. Ona gitmeye niyetlendim. Gece olunca uyudum. Rüyâmda Şeyh

---

515 H: Arapça beyit yok.

516 L, Ç: Bu hikâye yok.

(k.s.)'i gördüm ki sahâbesiyle geliyordu ve onlarla bir tabut. Onun mübârek yüzü, zavallı beni görünce buyurdu ki "Senin isteğin buradadır." diye buyurdu. Tabutun başını gördüm ki ben o akılsız hâlimde onun sevdâsını çekiyordum. Tabutun içindeydi ve kurt onun vücûdunun tamamına düşmüştü. Yüzü, ağzı ve şekli hepsi değişmişti. O kadar fâsid sevdâlar benim yüreğimden soğudu.

Şiir

O adam ki onun burnu bu gülistandan koktu
Yazıklar olsun eğer böyle pisliğin kokusu sevdasında olsa

[850] Hikâye: Pîre Cebrâîl dedi: Bir keresinde Şeyh (k.s.)'in yanına gitmiştim. Gece zâviyedeydim. Bana bir zevk ve hâl geldi. O zevkten dolayı yüzüm duvara geldi ve kana bulaştı. Kendi kendime: "Eğer bu semâysa, bu rüsvalık (rezillik) nedir?" dedim. O ân kendime geldim. Şeyh'in bereketinden dolayı ne yüzümde yara vardı ne de kan.

Şiir

Âşıkların yanakları kan olur
Eğer onu yüreklerini hevâsı ile boyasalar

Hikâye: Yine Pîre Cebrâîl dedi ki: Bir gün zâviyede halvetîlerin yanındaydım ki zikirle meşgûl olayım. Fırsat vermediler. Dışarı çıktım, kapıda oturup ağladım ve yüreğimin üzüntüsünü Şeyh (k.s.)'e dedim. O ân beni uyku bastı. Uykudan uyanınca kendimi zikir halkasının ortasında gördüm.

Şiir

Cân boynunda, senin aşkın yüzünden
Bu halka içinde divâneyiz

Hikâye: Pîre Ali Yelğûz Ağâcî'nın[517] oğlu Pîre Mustafa dedi: Tâlibler topluluğu Ciğâtû ve Toğâtû tarafından, geliyordular. Ciğâtû[518] ve Toğâtû ve bir on-oniki yaşında erkek çocuğu onlarla beraberdi. O çocuğun Şeyh (k.s.)'i görünce hâli değişti ve

[517] K: يالغوزآغاجى
[518] K: جاغاتو

bağırmaya başlardı. Sabah namazıydı. Şeyh namazdaydı. O çocuk bağırıp çağırdı. Sûfîler grubu çok üzüldü. Şeyh, namazı kıldıktan sonra: "O çocuğu getirin" diye buyurdu. Getirdiler. Mübârek elini onun göğsüne koydu. O çocuk, o bağırma ve çağırmadan kurtuldu, sûfîler de kurtuldular. Sonra Şeyh (k.s.): "Aşk varınca yürek çırpınır." diye buyurdu.

Şiir

Cân kuşu, kafeste bizim sevdâmızdan dolayı kanat açar
Âşıklar gibi dostun cemâlini gör haykırışımızda

[851] Hikâye:[*519] Pîre Kubâd, Şa'bân Bervânân'dan anlattı: Pîre Ahmed Keşhîrî[520] ile Erdebîl'de birlikteydik ve müteberrik zâviyenin yanında oturmuştuk. Pîre Ahmed kederliydi.[521] Dedi ki Şeyh (k.s.)'in huzûruna gitsinler ve onun için bir şurup getirsinler. O kimse yola koyulunca, Şeyh (k.s.)'in geldiğini gördüler. Bir bardak şurup getirdi ve Pîre Ahmed'e verdi, kavvâlleri getirmelerini işâret etti.

Kavvâllerin bir gazel okumaları gerekirdi. Okudular, semâya kalktılar ve oturunca Pîre Ahmed kafasını aşağıya salladı. Şeyh (k.s.) halka dedi ki "fermân buyurdular (Allah ferman verdi) ki Ahmed dünyadan göçsün". <Cemâat, dışarı çıktı, Pîre Ahmed Hakk Teâlâ'nın rahmetine kavuşmuştu>.[522]

Şiir

Âşıklar o içtiği tatlı şurubun şükrünü
Cânânla buluştukları zaman cânlarını avuçlarına koyup teslîm ederler

Hikâye:[523] Pîre Cemâleddîn Urmevî diyor ki Germrûd'un tâlibleri öğle vaktine yakın dönmek istediler. Şeyh (k.s.), onlara birer birer tevbe ve telkîn veriyordu. O zamana kadar Şeyh (k.s.)'den tebdîl sâhibinin yürek telkînini halkın önünde yapmıştı. Ancak o gün yeni tâlib olan Ali isminde birine halkın önünde telkîn verdiğini gördüm.

[*519] Bkz. İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (196) no'lu açıklama.
[520] K: كشهرى
[521] S, H, L: تكسترى
[522] K: < > arası yok.
[523] L, Ç: Bu hikaye yok.

Bugüne kadar asla böyle bir şey görmemiştim. Şeyh, ona sahâbeler ortasında yüreğinin zikir telkînini verdi ve Şeyh (k.s.) yaklaşık bir saat telkîn sırasında bir gez (108 cm) yerden yükselmişti ve havada durmuştu. Öyle ki tüm talebeler görüp neşelendiler.

Şiir

O adam ki onun işi allak bullak olmasa
Onun en az bir adımı havada olacaktır

Zaman geçince, Şeyh (k.s.) meşgûldü. Edîb Serâvî, namaz kıldı ve halk dağıldı. Şeyh işlerini bitirip zâviyeye geldi, baktı ve: "Namazı kıldınız mı?" dedi. "Evet" dediler. Sizin dîn kardeşlerinizi uğurlarken **[852]** ve onların yükünü sizin boynunuzdan alırken, sizin bana eşlik edeceğiniz yerde, bir ân bile beklememeniz münâsip midir?" diye buyurdu. Oradaki halk çok utandı. Namazı tekrar kıldılar. Üç gün sonra Şeyh: "Şeyh Zâhid'in rûhuna yemin ederim ki o namazı yirmi yedi kere kıldım, ancak ilk cemâat namazının keyfini bulamadım." diye buyurdu. "yok, cemâatle kılmadık mı?" diye sordular. Buyurdu: "O ilk namaz nerede ve ilk rağbet nerede. Sonrakiler yama gibidir."[*524]

Şiir

Biz her zaman sütün kaymağının tadını almışız
Bu içki ölçeğinin tortusunu bu meyhanede az içmişim

Hikâye: Pîre Emîr Ömer[*525] Berdevî diyor: Bir keresinde Vecûcîn (152) köyünde -ki Erdebîl vilâyetinin köylerindendir- yas vardı ve Şeyh (k.s.), tâziyeye gitti. Cuma günüydü ve Mevlânâ Nasîrüddîn Erdebîlî (rh.a.) de oradaydı. Onun kafası inkârla doluydu. Halkla anlaştı ki "Bugün Şeyh'le çok ağır tartışacağım ve Şeyhi çok utandırıp mahcûb edeceğim." Câmiye gidince Mevlânâ Nasîr minbere çıktı. Halk da onun konuşmasını merak ediyordu ki nasıl Şeyh'i utandırıp mahcup edecek. Mevlânâ ağzını Şeyhi övmekle açtı. Öyle övdü ki halk şaşırdı. Minberden inince Şeyh'in yanına gitti, elini öptü ve tevbesini güçlendirdi. Halk, böyle övme görünce ve bu hareketi görünce, şaşırdı. Mevlânâ yüzünü halka doğrultup (yöneltip) dedi: "Minbere çıkınca, biri sağda öteki solda oturan iki aslan gördüm. Biri ağzını açıp bana saldırdı. Yüreğimde olanı bıraktım, ihlâslı bir mu'tekid oldum. Bunu duyan halktan otuz kişi tevbe etti.

[*524] Bkz. İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (197) no'lu açıklama.
[*525] Bkz. İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (198) no'lu açıklama

Şiir

İlim aslanlarının tartışma ve savaş günü
Yürek nûr gibi parlak neden getirir

Hüner aslanlarının dişlerinin saldırı hayâli
Bu kesin burhânın âyetidir

Hikâye: Pîre Mûsâ Sehâyî dedi: Bir keresinde Şeyh (k.s.) Elğor'daydı. Şeyh'in kardeşi **[853]** Hacı İsmâîl, bir câminin temelini atıyordu. Şeyh: "Mihrâbı eğri yapmışlar." diye buyurdu. Hacı İsmâîl ise: "düz yapmışlar" dedi. Şeyh: "Gel" diye buyurdu. O da geldi. Şeyh: "Bak" dedi. Baktı, Kâbe'yi gördü. Şeyh'in ayağına kapandı ve: "Bârekallâh! öyledir." dedi. Orada olan halkın hepsi mürîd olup tevbe ettiler.

Şiir

أَضْحَى جَمَالُكَ كَعْبَةً عِرْفَانَةً بِمِنَى الْمُنَى وَجَمِيعُنَا الْحُجَّاحُ

Hikâye: Pîre Muhammed dedi: Bir keresinde bir kervan Kelhorân köyünde bir harmana girdi. Şeyh (k.s.) köydeydi. Gündüz olunca, Şeyh'in huzûruna "Bu gece bizden bir sürâhi çalmışlar" diye bağırarak geldiler. Şeyh: "O zavallı onu gecenin başlangıcından sabaha kadar dolaştırır ve onu götürür. Gidin tahıllıktadır. Götürün ve o âriften özür dileyin." diye buyurdu.

Şiir

Bu sürâhiye vefâsızlık eli sürüldüğü zaman
Bu[526] *çölün genişliği ona dar gelir*

Hikâye: Pîre Hacı Muhammed diyor: Ordu'dayken henüz tevbe etmemiştim. Birkaç askerle Tebrîz'e doğru gittim. Beni, kötü işle[527] meşgûl olmaya götürdüler. Oraya gitmek isteyince ve içki içmeye başlarken tekrar pişmân oldum ve döndüm. Gece Şeyh (k.s.)'i rüyâda gördüm: "Dün, yaptığın ne işti?" diye buyurdu. Şeyhin yardımı ile o rüyâdan uyandım ve o durumdan döndüm. Tevbe edip mürîd oldum.

---

526 K: بدين

527 Ç: İçki içmekle.

Şiir

Bir ârif ki uyumaktan nefret ediyordu[528]
Gaflet uykusuna dalmış günâhı uyanıkken işleyecekti

Hikâye: Pîre Yahyâ Germrûdî diyor ki: Bir keresinde bir marangoz bizim köyümüzden gitti ve Emîr Tugâyı için evinin tavanını kaplayacaktı. Emîr Tugâyı ona yüzeysel bir elbise verdi. Ben onu satın aldım ve başka bir elbise **[854]** diktirdim. Giyinip Erdebîl'e gittim. Şeyh, beni görünce: "Pîre Yahyâ helâl ye ve helâl giyin."[529] diye buyurdu. Kendime geldim. Bilmiyordum, sonunda araştırdıktan sonra anladım ki o elbiseyi haydutlardan almışlar.

Şiir

O basîret gözü ki onun yüreği görür
Çevresinin durumu gözünün altındadır

Topraklıkta su gibi aydın görür
Tüm sırları bu sahnede

Hikâye: Pîre Nizâmeddîn Türkî dedi: Bir keresinde Ebu'l-Kâsım Serkînî,[530] Terk'e geldi. Benim dedem Pîre Hazma onun yanına gitti. Ben çocuktum, dedemle gittim. Gidince kendi kendime: "Ebu'l-Kâsım Şeyh bir adamdır. Onun eli ile tevbe edeyim." dedim. Bir kimsenin benim kulağımı tutup burduğunu gördüm. "Kulağımı buran kimdir" dedim. "Ben Safî'yim ve sen benimsin." dedi.

Şiir

يُشَقِّقُ[531] اَحْدَاثَ الزَّمَانِ بِسَطْوَةٍ وَيَعْرِكُ اَذَانَ الْخُطُوبِ الْعَوَارِكُ

Hikâye: Pîre Muhammed Germrûdî diyor ki: Mâmâ isimli birisi Kezâvine[532] (Kazvîn'liler) ordusunun emîrlerindendi. Dedi: Pâdişâh Ebû Saîd zamanı orduya

---

528 K: می بخشید به بیزاری

529 K: پیره یجی حلال و حرام بپوش

530 L: سرکین; K, Ç: سرکیتی

531 K, Ç: سقف

532 S: فراوانه; H, K: قرانه; Ş, Ç: قراونه; K: قزانه

gitmiştik. Süre uzayınca bizim yol azığımız[533] tükendi ve tüm ordu aç kaldı. Bazı askerler atların damarını kesiyor ve kan içiyordular. Benim üç kese korutum vardı. O gün onları yedim ve iki gün hiç bir şey bulamadım. Açlık haddini aştığı ve gücüm kalmadığı için, gidip başımı bir miktar taş ve kum üzerine koydum ve: "Eğer Şeyh Safiyyüddîn'in[534] Allah ü Teâlâ yanında kadir hürmeti ve saygınlığı varsa, şimdi bana bir miktar helva ve ekmek verir." dedim. O hâldeyken uyudum. Biri, elini benim üzerime koydu, beni uyandırdı ve: "Baba al istediğini." dedi.

[855] Gözümü açınca orada birini görmedim, üç tane yuvarlak ekmek gördüm araları helva ile doluydu. Onu götürüp yedim. Ordudan dönünce, Serâv vilâyetinde Şeyh (k.s.)'e vardım. Elini öpmek isteyince, Şeyh, beni görünce: "Baba, dervîşlerden ekmek istenir mi? Onlardan başka şey ricâ et." diye buyurdu.

Şiir

Vücûd gıdasını herkes her yerde verebilir
Rûh gıdasını iste ki buradan başka yerde yoktur

Her şeyin senden bir umudu ve ricâsı var
Ne mutlu o yüreğe ki senden başka bir ricâsı yoktur

Hikâye: Pîre Mahmûd Germrûdî diyor ki Mevlânâ İbrâhîm'den duydum ki: Bir keresinde Şeyh (k.s.) Zolbîl[*535] köyünde bir câmiye gitti ve halk onun etrafını çevirdi. Çok kalabalık vardı. Namaz kıldıktan sonra Şeyh'i dâvet ettiler ve Şeyh (k.s.)'in seccâdesini unutarak orada bıraktılar. Bense inkârcıydım. O seccâdeyi çaldım ve ot altında gizledim. Onlar iki-üç kere dâvet ediyor, ben gitmiyordum. Sonunda evin sahibi geldi. Gittim ve içimdeki kinden dolayı kapıda oturdum. ânsızın Şeyh (k.s.) buyurdu: "Orada oturan -İbrahim isimli- ilim talebesine deyin ki biz o seccâdeyi senin için bıraktık ki sen ilim adamısın ve bir şeyin yoktur. O seccâdeyi altına döşe ki yer ve toprak üzerinde oturmayasın." Mevlânâ İbrâhim dedi: Bunu duyunca gidip başımı Şeyh'in ayağına koydum ve tevbe ettim. O inkâr benim yüreğimden çıktı.

---

[533] K, Ç: زواده

[534] K: + kuddise sırruhü.

[*535] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (198) no'lu açıklama.

Şiir

Zâhirde ve bâtında kendi işimde idim
Gizlide ve açıkta zevki safâ yapıp eğlenirdim

Böyle bir yüreği sâf görünce
Yürek câna hoşluk, hoşluk ise safâyı getirdi

Hikâye: Pîre Şirvânşâh diyor ki: Kardeşimle Erdebîl'e gidiyordum. Orada ticârî anlaşma yapıp oradan Berde' ve Cûrtîk'e[536] koyun[537] satın almaya gidiyorduk. Bir miktar paramız vardı, Erdebîl'de kaybettik. Dışarıda Bünyân köyüne varınca bizim aklımıza geldi dönelim **[856]** ve arayalım, ancak nereye gidelim? dedik. Şehirde altın bulan nerede onu bize verecek? Tekrar Şeyh (k.s.)'den yardım istedik. Ansızın, Şeyh (k.s.)'in mürîdlerinden birinin geldiğini gördük. O altınları bir kumaş beze bağlamıştı. Bizim önümüze koydu ve "Şeyh gönderdi." dedi.

Şiir

Bu doğru ve gerçektir ki onun yolunda hiç bir kimse
Bu kazançta zararlı çıkmaz

Hikâye: Yine Pîre Şirvânşâh dedi: Bizim Dâvûd isimli bir bilginimiz vardı. Mugân'a gitti. Birkaç dirhemi vardı, yolda kaybetti. Şeyh (k.s.)'i inkâr ediyordu, dedi: O dirhemleri kaybedince: "Ey Şeyh, senden yardım istedim, sen bilirsin." dedim. Oradan bir su çeşmesinin başına geldim ve indim. Ben abdest alıp ve iki rekat namaz kıldım, yaslandım. Uykuya dalınca, birini gördüm ki kolunu benim koltuğuma soktu ve: "al dirhemlerini" dedi. Uykudan uyandım, baktım ki o dirhemleri kucağıma koymuş. Bu hâli görünce korkudan paniğe kapıldım, oradan döndüm ve Erdebîl'e gittim. Şeyh (k.s.)'in huzûruna vardım ve mübârek ayağına kapandım: "Her ne kaybederseniz bizden mi ister ve talep edersiniz?" buyurdu. Onu görünce ve bunları duyunca candan ve yürekten îtikâd getirdim.

---

[536] Ç: جورتين
[537] K, Ç: گوسفند

Şiir

Biz hepimiz ömrümüzün parasını (değerini) kaybettik
Senin dergâhına (kapına) yüz koyduk

Dînimizi elden vermişiz umudumuz var
Ömrümüzün mayasını ele getirelim

Hikâye:[538] Pîre Îsâ Germrûdî diyor ki kardeşim Pîre Ahmed dedi ki Şeyh (k.s.)'in huzûrunda oturmuştuk. Birileri kalktı ve: "Şeyh, bir zâviyem var ve harçlığım yok." dedi. Şeyh (k.s.), Ahî Ali Delûzî'ye: "Git, otuz dinar altın ortada bağlamış, ortadan aç." diye buyurdu. Ortasını açtı. Otuz dinarı ortasına bağlamıştı. Şeyh: "zâviye sahibi odur ki zâviyesinde bir şey olmasın, dağa işâret eder. Zâviyesine gelip tâ ki o harç etsin." diye buyurdu.

[857] Şiir

Hata yapanlara erkeklik rengi yakışmaz
Kesenin ağzını kapatsın ve gönlünü tamahla doldursun

Hikâye:[539] Pîre Tevekkülî diyor ki: Şeyh (k.s.)'in huzûruna gitmiştik. Halkın çoğu Tebrîz'den gelmişti ve çok insan toplanmıştı. O kalabalıkta sûfîlerin çoğunun ve hocaların ayakkabısını çaldılar. Kimse hırsızın kim olduğunu çözemedi. Haddi aşınca, bunu Şeyh'e bildirdiler. Bir şey demedi tâ ki halk çoğalıp geldi. Şeyh, onlara çok saygı gösterdi ve o gece değerli sözler demeye başladı.

Meclis sonuna yaklaşınca, kalkıp hizmetçiye işâret ettik "O topluluğa iyi hizmet et" bakınca, birkaç kişiyi gördüler ki ayakkabı çalmıştılar. Şeyh (k.s.) darıldı ve yavaş yavaş hizmetçiye: "Git, ayak üstünde dikilmiş falan adam, kese dikmiştir ve her iki bacağının ortasına asmıştır. Talebelerin ayakkabısını çalar ve kesenin içine koyar onu çağır" diye işâret etti. Hizmetçi gitti, iyi elbise ile süslenmiş birini gördü. Onu halvete götürdü ve elbisesini soydu. O şeyhin dediği keseyi buldu. O keseyi çıkardı ve tüm çalınmış ayakkabıları gördü. Onları geri alıp sahiplerine ulaştırdı. O kimse Tebrîz'-den gelmişti.

---

538 L: Bu hikâye yok.

539 L, Ç: Bu hikâye yok.

Şiir

Her biri ayıplarla dolu keselerle örtünmüşler
Vay o saatten ki onların ayıplarından örtü götürülse

Hikâye:[540] Pîre Seyfeddîn[*541] diyor: Bir keresinde Şeyh (k.s.)'in huzûruna gittim. Yaslanmıştı ve: "Elim ağrıyor." diye buyurdu. ânsızın bir grup Halhâl'dan geldiler. Şeyh'i ziyâret şerefine erince, Şeyh, onlarla konuşmaya başladı: "Sizin o dağ kayası altında bir şey kalmamış mı?" diye buyurdu. Bir çift ayakkabı kalmış." dediler. "Bu gece her gece ayakta durmuş ve o kayayı elde tutmuştum." diye buyurdu.

O kişi Şeyh'in eline ve ayağına kapandı. Biz ne olduğunu bilmiyorduk. Ondan sonra **[858]** onlara: "Durum nasıldı?" diye sorduk. "Biz geliyorduk, yağmur şiddetle yağmaya başladı, kayanın altına girdik ki ıslanmayalım. O kayanın altından çıkınca o kaya yıkıldı." dediler. Sonra biz, durumun ne olduğunu ve Şeyh'in onlara ne dediğini anlamış olduk.

Şiir

O dağı sığınak ve mağara olarak güvenli tuttuk[542]
Çünkü dağın kayası benim ve bizim içindir

Hikâye: Pîre Seyfeddîn diyor ki: Amcamın Sadîk isimli bir oğlu vardı ve bir babası vardı. Pîr, îtikâdlı ve iltifatsız idi. Biz Şeyh (k.s.)'i görmek için yola çıktık. Sadîk de bizimle gelmeye karar verdi ve yoldaş oldu. Babası: "Sadîk, benim yanımda bir şey yok. Benim için biraz harçlık koy sonra git." dedi. Babasının sözünü duydu, ancak babasına bir şey vermedi. Şeyh (k.s.)'in huzûruna varınca Sadîk, şeyhin elini öpmek istedi. Şeyh mübârek elini çekti ve: "Git önce yaşlı babanın gönlünü al, sonra bizim elimizi öpmeye gel. Allah'ın rızâsı, ana-babanın rızâsı altındadır." diye buyurdu.

Şiir

Bu yol âzâd yüreklilerin, yürek azarlayanların yolu değil
Her kim ki bir yüreği incitirse her yürek ondan uzaktır

---

[540] L, K, Ç: Bu hikâye yok.
[*541] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (200) no'lu açıklama.
[542] H: داریم

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn İbn Hâcib Kadı diyor[543] ki: Bir keresinde öyle oldu ki Şeyh (k.s.)'in evinden bir şarkı benim kulağıma geldi. İçimden dedim ki bu çok sesle bağıran Şeyh'in ailesinde kim olabilir? Gece uyurken, zâviyenin önünde[544] dikili büyük bir ağaç gördüm. Ağacın başına bir tahta konulmuştu. Sonra kendimi o tahtanın üstünde gördüm. Ondan sonra bu ağaç çok tehlikeli harekete geldi ve yüreğimde öyle geçti ki "Beni öyle atacak ki on günlük[545] buraya kadar yol olacak". Karnımı korkudan tahtanın üzerine koyup ağzımı yalvarmaya açtım ve: "Allah aşkına yardım edin." diye bağırdım. Babamı gördüm: "Yardımıma koş" dedim. "Düşündüğün şeye **[859]** lâyıksın ki sana böyle yapsın." dedi: Bağırırdım <kimse yardımıma gelmiyordu.>[546]

Ansızın şeyhi gördüm ki hazîrede ayak üstünde durmuş ve mübârek elini alnının üzerine koymuştu. Bana baktı ve: "O halkın şarkısı hakkında niye kötü düşünüyorsun?" dedi. "Ey Şeyh, Allah aşkına yardım et, dayanamıyorum. Bu korkudan öleceğim." dedim. ânsızın Şeyh (k.s.), ağacın önüne geldi ve asâsını ağaca dayadı. O ağaç tevâzû ile eğildi aynen insan gibi ve beni yumuşak bir şekilde yere koydu. Devamlı yemin ediyordu ki yaklaşık iki haftaya kadar göğsüm ağrıyordu <ve o ağrı idi.>[547]

Şiir

Kulağını bazı sesleri duymaya kapat
Yoksa kulağını burma zamanı kulağın uzanır

Hikâye: Yine Mevlânâ İbn Hâcib, babası Pîre Ahmed (rh.a.)'den anlatıyor ki: Bir gün, Şeyh (k.s.) huzûrunda namaz kılıyorduk. Şeyh namazdan sonra bana: "Abdestsiz birisi gelmiş de bizimle namaz kılıyor." dedi. Bu durumu Şeyh bildirince, ânsızın bir genç o mecliste kalkarak: "O adam benim" dedi ve tevbe etti.

Şiir

Onda olan her şey, temizliği, kirliliği veya manâlı oluşu veya olmayışı
Tüm yaptığı fillerden bizim yüreğimiz haberdârdır

---

543 Ç: Mevlânâ İbn Hâcib diyor.
544 K: Kapının önünde.
545 Ç: İki günlük.
546 K, Ç: <مددم کسی نمی رسید>
547 S: < > arası yok.

Hikâye: Bir keresinde Şeyh (k.s.), Kornâs köyüne gitmişti -ki Erdebîl'in vilâyetidir- Halk dâvet için hazırlık yapıyordu. Bir köylü teberrük olsun diye Şeyh (k.s.)'in sofrasından bir miktar ekmek ve et götürmüştü ve cebine koymuştu. Yolda rasgele Pehlivân Safî Erdebîlî, talebeleri ile Sultâniye'den geliyordu. O arada Pehlivân Sa'dû,[*548] diye birisi vardı. O çölde ve yolda o köylüyü çağırdı, onun kulağını tuttu, elini onun cebine sokup o ekmek ve eti ondan aldı.

[860] Kornâs köyüne varınca, gördüler ki Şeyh köydedir. Pehlivân Safî, Şeyh (k.s.)'in huzûruna gidip elini öptü. Sofrayı açınca, Şeyh, bir kâse dolu pirinç pilavı, ekmek ve et verdi ve buyurdu: "Bunu talebelerine ver ki halkın kulağını koparmasınlar, ekmek ve et almasınlar." diye buyurdu. Pehlivân Safî, bu sözden çok utandı, ancak durumun ne olduğunu bilmiyordu. Sahâbelerinin yanına gelince, "Şeyh beni bu köyün halkı önünde utandırdı ve şöyle dedi durum ne imiş?" dedi. Pehlivân Halîl ve Pehlivân Metris -ki onlardan idiler- "Şeyhin dediği gibidir ki Sa'dû, köylünün kulağını tutup ekmek ve eti onun cebinden çıkardı." dediler.

Şiir

Onun uyanık gözleri keşif ve aydınlatır
Her yerde halkın gözü ve kulağı ile birliktedir

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn Hâcib babası Pîre Ahmed'den[549] anlattı ki o dedi: Bir gün Pîre Halîl, Şeyh (k.s.)'i <şikâyet ediyordu. Ben kendimi uyumuş gibi gösterip gözlerimi kapattım ki eğer o bir şey derse ben duymayayım. Şeyh (k.s.) huzûruna>[550] varınca derhâl "Pîre Ahmed, benim dostum o kimsedir ki bir münâfık ağzını açıp benim hakkımda konuşmak isterse, o gözlerini kapatır ve kendi uyumuş gibi gösterir." diye buyurdu.

Şiir

Gaflet uykusunda göz bağı ile gözleri kapatmak, dedikodu yapmaktan iyidir
Uyumak, uyanık olmaktan iyidir ki bu sözleri duymuş olmayacaksın

---

[*548] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (201) no'lu açıklama.

[549] K: rahmetullâhi aleyh.

[550] K: < > arası yok.

Hikâye: Mevlânâ Halîl Hatîb Butser anlattı ki babası Hatîb Şirvânî'den duymuştu: Şeyh Zâhid (k.r.)'in, bu fâni dünyadan göçüp cân ve yürek âlemine gittiği bir zamandı. Muhammed isimli dertli bir arkadaş Benîs[551] tarafından geldi ve gördü ki halk keder ve yas içindedir. Bu keder ve gam yüzünden neredeyse dağılacaktı. Sonunda Muhammed Şirvânî'nin halvetinde konakladı. Birlikte idiler. -ki her ikisi gariptiler.-

[861] Bir gün Şeyh Safiyyüddîn (k.s.), Muhammed Şirvânî oğluna ki onun da adı Muhammed idi. Şeyh: "Muhammed, benim halvetime git. Benim seccadem ve ayakkabılarımı alıp deniz kıyısına götür." diye buyurdu. Muhammed Şirvânî'nin oğlu Muhammed, Şeyh'in hizmetiyle meşgûldü. Dedi: Seccâde ve ayakkabıyı aldım, Şeyhin işâret ettiği yere götürdüm ve orada oturdum. Bir kuşun benim sağ elimden uçtuğunu ve deniz kıyısına oturduğunu gördüm. Öyle ki benim ve onun arasında bir örtü (perde) vardı. Bir sopa alıp yavaş yavaş baktım ki o kuşa vururum. Yakınlaşınca ve perdenin arkasından bakınca, Şeyh (k.s.)'i orada oturmuş abdest alırken gördüm. Bana: "Ayakkabı ve seccâdeyi getirdin mi?" diye buyurdu. "Evet" dedim. Yaptığımdan utandığımdan Şeyh'in mübârek ayağına kapandım. Gülümsedi ve: "Evlât, bir ân sopa çekip bizi vuruyor, bir ân da ayağımızı öpüyorsun?" dedi.

Abdest alıp halvete gittik, babamın yanına gittim ve bu durumu anlattım. Babam bunları Muhammed Benîsî'ye anlattı. Muhammed Benîsî[*552] bu sözün âşığı oldu ve tam sadakâtle yanaştı ve o ızdırâbdan kurtuldu.

Şiir

Cân ve yüreğimi taneler gibi toprağa dökmüşüm
Tâ ki bu yoldan böyle bir kuş tuzağıma düşsün

Hikâye: Mevlânâ Yûsuf diyor ki Muhammed isimli Nodih'li bir tâlib vardı. Namaz vakti geldiğinde, namaz kılmıyordu, tâ ki vakit geçiyordu. ânsızın Şeyh (k.s.)'in geldiğini gördü. Asâsını ona vurdu ve: "Geberesice seni! Namaz vakti geçti mi?" dedi. O bu sözün zevkinden kalkıp semâ etti.[*553] Mevlânâ Yûsuf, ona "iyi misin?" diye sordu. "Şeyh (k.s.)'i böyle gördüm." dedi.

---

[551] H, L, K: بنيس lafzı yok.

[*552] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (202) no'lu açıklama.

[*553] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (203) no'lu açıklama.

Şiir

Onun sinirinin ateşinden dolayı cân suyu saklıdır
Kevser havuzu o cân suyundan dolayı susuzdur

Hikâye: Edîb Yûsuf Nadîhî, babasından anlatıyor ki: **[862]** Şeyh (k.s.), şehre gitmişti. Şeyh'in, gelip gittiğini gördüm. Öyle ki sanki biri bekliyordu. Üç kez gelip gitti. Dördüncü kez olunca ânsızın bir dervîş bir köşeden çıktı. Asâ ve ayakkabısını bir eli ile tutmuştu. Şeyh (k.s.) onu görünce hoş geldin dedi ve onu yanına aldı. O da Şeyh'i yanına aldı. Öyle ki o elindeki ayakkabı vardı. Onu Şeyh'i arkasından çıkardı ve Şeyh'in elbisesi biraz çamura bulaştı ve tekrar Şeyhle vedâlaşıp gitti. Şeyh: "Teberrük getirin" diye buyurdu. Tekrar: "Koşarak gelin." dedi.

Dervîşi aradılar, bulamadılar. Bir tepsi getirdiler ki o çamuru yıkasınlar. "Yıkamayın ki temizdir. Bu kişi bu zaman, Kâbe'den geliyor ve bu çamur Kâbe ve Medîne arası ayakkabıya yetişmiştir ve temizdir." diye buyurdu.

Şiir

O yeşillik bahşediyor bak ne hoş salınarak yürüyor
Ondan cân kokusu gelir çünkü cânânın evinden gelir

Hikâye: Edîb Yûsuf dedi ki: Yûsuf isimli bir ilim talebesi vardı. Onunla birlikte Şeyh (k.s.)'in huzûruna gittik. Şeyh müteberrik zâviyesinde oturmuştu ve halk yine çoğunlukla ve güzel sözlerle meşgûldü. Bizim gitmeye mecâlimiz yoktu. Dileğimiz oydu ki Şeyh'in sözlerini duyalım, çünkü iyi duymuyordum. ânsızın Şeyh'i gördüm birden bire yerinden kalktı ve Şeyh'i yanımda görüyordum. Tekrar iyi bakınca Şeyh'i mübârek seccadesine oturmuş bir şekilde yerinde gördüm.

Şiir

O hazrette ki gözün rûhuna tat (zevk) verir
Öyle bir hâl gördüm ki şaşkınlık içinde

Hikâye: Pîre Hasan Bilbânân dedi: Bir keresinde Şeyh (k.s.), Gîlân'a gidiyordu. Gîlân'ın kapısından -ki Erdebîl'in kapılarından meşhûrdur- dışarı çıktı ve biz onun

mübârek huzûrunda gidiyorduk. Mezarların yanından geçiyordu. Yolda iki kuru kemik onun yanında görüyorduk. Birisi Sarı ve öteki Beyaz, ki birbirine düşüyordular, öyle ki onların çarpışma sesi birbirine **[863]** geliyordu. Şeyh (k.s.), onu görünce, atının dizgisini çekip duâ etti. O iki kemik yatıştılar, ondan sonra birbirine vurmadılar. Gömün onları diye işâret etti ve yola koyuldu. O mezarı anlatan kişi, çoğu insana gösteriyordu.

Şiir

Garip şekiller ibret perdesindedir
Tâ ki onun nasîbi ne ola

Hikâye: Nevrûz Burâdî Erdebîl vilâyetinden diyor ki: Bir yıl çok bolluk vardı. Biz seksen beş kişi olarak Şeyh'in huzûruna kuru zirâattan tahıl götürdük. İkindi namazına kadar öyle oldu ki hiç yemedik. Hepimiz açlıktan dolayı işten çekildik. Şeyh (k.s.)'in geldiğini gördük. Onun yanındaki biri, başına küçük bir kazan almıştı birlikte geliyorlardı. İşçilerin biri: "Şeyh'in getirdiği bu kadar yemek sade beni bile doyurmaz." dedi. Şeyh (k.s.), kâseleri getirin diye buyurdu ve mübârek eli ile yemekleri kâseye koydu. Bütün o seksen beş kişi doyasıya yedi, hâlâ yerde yemek kalmıştı.

Şiir

Onun kerâmet feyzinden dünya nâsibini alıyor
O elden ki onun hayır[554] *kadehi (ölçeği) iki dünyanın hayrıdır*

Hikâye:[555] Hâce Ağa dedi: Benim babam Ebûbekr anlattı ki Mevlânâ Nasîrüddîn-i Erdebîlî (rh.a.) bilgin bir kişiydi ve Şeyh (k.s.)'e karşı muhâlefet ediyordu. Benim îtikâdım zayıf ve kusurluydu. Tâ ki bir gece rüyâmda, birkaç vahşi ve yırtıcı köpeğin bana saldırdığını ve beni kuşattığını gördüm. Ben, onların arasında ızdıraplı ve âciz kaldım. ânsızın Şeyh'in geldiğini gördüm. Onlara bağırdı, asâsını çekerek beni onlardan kurtardı ve: "Sakın! bundan sonra evliyâullâhı inkâr etme." diye buyurdu. <Rüyâda, akâyid safâsından, ve güzelliğinden dolayı tevbe edip af diledim.>[556]

---

554 K: زان گریبانه خیز

555 L, K: Bu hikâye yok.

556 Ç: < > arası yok.

[864] Şiir

Yırtıcı hayvanlar ve yırtıcı nefsin elinden
Kurtuluş sadece îtikâd safâsının köşesindedir[557]

Hikâye: Ferruh Kavvâl dedi: Bir gün öğle namazında genç bir asker şapka ve asker kıyafeti ile geldi. Zâviyenin kapısında şapkasını hizmetçiye verdi, başına bir kuşak bağladı ve Şeyh (k.s.) ile namaz kıldı. Kıldıktan sonra dedi ki ben Emîr Derbe, askeriyim ve Sultâniye'den bu hizmetçi ile geliyorum. Perdelîz'in kıyısına varınca yemek hiç kalmamıştı. O yakında yiyecek alacağımız bir köy de yoktu. Cemâat, tâkatsiz kaldı. Birlikte dedik ki kendimizi köprüye ulaştıralım belki orada bir dükkan olsun ki bir şeyler elde edelim. Çaresiz kendimizi acele ile köprüye ulaştırdık.

Orada bir dükkan yoktu, ancak beş kişiyi gördük ki onlarda bizim gibi açlıktan çaresiz kalmışlardı. Çaresizlikten hep beraber her yedi kişi bu tarafa yola çıktık ve tam âciz olarak geliyorduk. Ben içimden: "Erdebîl'e gittiğimiz için şeyhin velâyetinden dolayı onlardan bir şey isteyelim ki bizi açlıktan kurtarsın." dedim. Toplulukları dilenmek için Şeyh'e gönderirdik ve geliyorduk tâ ki ribâtın yakınına vardık ve ribâtın yakınında pamukluk gördük. Düşündük ki ribâtta birisi olsun. Pamuk ekincilerinden güç alalım diye yolumuzu ribâta çevirdik ve onlardan daha fazla gittik.

Ribâtın yakınına varınca yeşil bir arsa gördük ve o yeşil alana yedi tane sıcak yuvarlak ekmek ve onların her birinin üzerinde sıcak helva. Kendi kendime: "Bu gibi yerde sıcak ekmek ve helva ne arıyor?" dedim. Sanki bir bir koymuş ki yiyelim. Sanki bizi uzaktan görmüş ve korktuğu için oraya bırakıp kaçmış". Ribatta araştırdığımıza göre hiç insan görmedik. Hiç kimse yoktu. Muhakkak oldu ki yalvarma sofrasıdır ki içimden Şeyh'e sordum. Arkadaşları çağırdım ve her birimiz bir ekmek ve helvadan nasîbimizi aldık ve yola çıktık.

Bu sözü dedi ve Şeyhin elini tutup tevbe etti.

[865] Şiir

Onun sofrası doğuda ve batıda kurulu
Ancak kime nasîb

[557] K, Ç: Farsça beyit yok.

Hikâye: Pîre Ahmed Pernîkî dedi Alişâh Zerger'in Muhammed isimli oğlu Kezere köyündendi ve Gorânsarây köyünde oturuyordu. Muhammed Nilk (153), köyünün Goransarây'daki câmiinin hatîbiydi. Tâlibler topluluğu zikrediyorlardı. Bu Muhammed Hatîb: "Allah'ın ilmini sizlere aktarmak için okumuşum." diye sûfîleri bırakmıyor ve zikir vaktinde onları alıkoyup incitiyordu. Oradan küskün olarak ayrıldı ve Nîlk köyüne gitti. Gece olunca rüyâda Şeyh (k.s.)'i gördü ki ona asâsını çekmiş "sûfîlerin zikretmesini engelleyen sen misin?" diyordu. O, Şeyhten kaçıyor, Şeyh de onun arkasında asâ ile onu kovalıyordu.

O dedi: O kaçışta bir kuyunun kıyısına geldim. Kuyudan geçmeye hiç mecâlim yoktu, geri de dönemedim. Zavallı ve çâresiz bir durumda kaldım. Bu korku yüzünden elimi kazara alarak eşimin ağzına vurdum, iki dişi kırıldı ve rüyâdan uyandım. Gece halkı çağırıp: "Allah aşkına beni şeyhin yanına götürün." dedim. Halk: "Gündüz olana kadar sabret." dedi. Sabrım kalmadı ve gece arkadaşların yol harçlığını ve yiyeceklerini hazırladım. O gece yola çıktık. Şeyh'in huzûruna varınca, Şeyh derhâl bana baktı: "Eğer sen lider ve öndersen kuyudan niye geçmedin?" dedi. Mübârek ayaklarına kapanıp tevbe ettim.

Şiir

Hak yolunu önderlerle gitmek gerek
Hakk yolu odur ve onun üzerinde yol gitmek gerek

Hikâye: Pîre Ahmed Pernîkî diyor ki Alişâh Zerger'in oğlu Muhammed dedi: Kezre[558] köyünde idik. Şeyh (k.s.)'in huzûrunda zâkirler zikretmekle meşgûldüler. <Kadı Ebubekir isimli Vîrânçe köyünden biri, Kezre köyüne Şeyh (k.s.)'in huzûruna geldi.>[559] Germrûd'un sûfîler halkını gördü ki haykırıp bağırıyorlar. O, onlara karşı geldi ve bundan alıkoydu. Şeyh, halk içinde ona hiç cevap vermedi. O gece, Şeyh Mahmûdleh'in evindeydi ve Kadı, o gece o köydeydi.

[866] O gece Kadı rüyâda bir ejderhâ gördü. Kadı'ya taraf gelip Kadıyı yutmak istiyordu. Kadı, korkusundan Şeyh'e bağırıyordu. Şeyh'in geldiğini gördü. Mübârek

[558] K: کره

[559] Ç: <قاضی نامی بود در دیه کرزه به حضرت شیخ آمد>

elinde bir asâ ile ejderhâya bağırdı ve ejderhâyı ondan uzaklaştırdı. O korkudan dolayı uykudan uyandı. "Beni Şeyh'in yanına götürün." diye bağırdı. Onlar: "Bu gece vakti edebe uymaz, yol da yoktur. Sabret gündüz olsun" diyordular. Sâkinleştirdiler ve biraz kendine geldi. Tekrar o hâli gördü. Aynı ejderhâ yine ona saldırdı. O, Şeyh'i istedi. Şeyh de asâsı ile ejderhâya vurup onu uzaklaştırdı.

Tekrar korku ile uykudan uyandı. Bağırıp ağlayarak: "Beni Şeyh hazretlerine götürün" diyordu. Yine halk onu sâkinleştirirdi. Gündüz olunca biraz sâkinleşti. Ancak o korku yine onu sardı. Üçüncü kez bu hâli gözü ile gördü ki o ejderhâ ona saldırıyor Şeyh (k.s.) de onu kovuyordu. Buna fazla dayanamadı. Korku içinde kalktı bağırarak Şeyh'in halvetine geldi ve feryât etti. Şeyh (k.s.), ona yol vermeleri için izin verdi. O da geldi ve: "Allah aşkına tevbe ver." dedi. Şeyh: "Sen bir ejderhâyı kovamıyorsun, onları nasıl maskara edip alay edersin? Yoksa onlar senden akıllı mı dırlar?" diye buyurdu. Sonra tevbe verdi. Hatta ileride, ona tevbe verme yetkisi verdi.

Şiir

Bu nefsin kan içen korkak ejderhâsı yüzünden
Kurtuluş umudu da onun eli ve çeliğine bağlıdır

Ey ki senin doğru olmayan fikrin Hakk'a sırtını çevirir
Bu doğru yoldan yüz çevirmek hatadır

Hikâye:[560] Pîre İbrâhim Kürd dedi: Şeyh (k.s.)'in huzûrunda Merâğe'de idik. Şeyh (k.s.), mübârek sırtını duvara yaslayarak oturmuştu. ânsızın sırtını duvardan çekti. Sebeb göstermiyor ama uzak duruyordu. Onun nedenini bilmiyordum. İhtiyât ettik. Anladık ki duvarın o tarafında bir kadın oturmuş ve duvara yaslanmıştı. Onu oradan uzaklaştırdık.

[867] Şiir

Zâhir ve bâtında dindârlık başka bir şeydir
Onun eserlerinde bu takvâ âyetleridir

[560] K: Bu hikâye, diğer iki hikâyeden sonra gelmiştir.

Hikâye: Hacı İbrâhîm Edîb Kelhorânî anlatı ki: Bir tâlib diyordu ki dünya malından sadece bir mandam vardı, o da kayboldu. Üç gün aradım ancak bulunamadı. Yorgun ve kederli oldum. Gece yorgunluk ve kederden vird okumaktan vazgeçip uyudum. Şeyh (k.s.)'i rüyâda gördüm: "Kalk ve duânı oku, ki senin ineğin falân yerdedir. Biri bulmuş ve üç başka inekle falân yoluna getiriyor." dedi. Kalktım ve Şeyh'in işâreti ile duâ okudum. Uykumu sınamış olmak için gösterdiği yere gittim. Gördüm ki birisi geliyor ve üç inekle beraber getiriyor, aldım.

Şiir

Gizli sırrı ki açık hâlden diyorlar
Rûhlar âleminden apaçık kıssalar söylerler

Hikâye: Zâviyenin aşçısı Behâüddîn Habbâz şöyle der: Pâdişâh Ebû Saîd (tâ-besürâh), Şeyh (k.s.)'in mübârek huzûruna geldiği zaman ve gizlice onun canına kaste-denleri kovmak için, Şeyh, ona: "Evlât, o adamların düşmanlığı ve senin canına kastet-tiklerinden kim seni haberdar etti?" dedi. O da "Şeyh biliyor ki bana haber verir." dedi. O öyküyü anlattı:

Ben Sultâniye'de uyuyordum, Şeyh'in rüyâmda şöyle buyurduğunu gördüm: "Evlât, niye uyuyorsun! Kalk, Horasan'dan bir elçi (postacı) geliyor. Size sunacağı dört mektubu var. Birini şapkasının kubbesinde kırmızı zarfta gizlemiştir. Seni öldürmesi için gizlice birine verecek." diye buyurdu. Uykudan uyanınca, Şeyh'in zâhirde hazır olduğunu gördüm. Ancak hemen kayboldu.

Şiir

فَرَأْيُهُ[561] بَيْنَ الْــوَرَى حَــارِسٌ وَكُــلَّ بِالْيَقْظَانِ وَالــنَّائِــمِ

Ben derhâl bindim ve Horasan'ın kapısına gittim. Horasan yolundan bir postacının geldiğini gördüm. **[868]** Varınca dört mektup ulaştırdı. Şeyh'in dediği hâllerin birazını onda görünce: "Sorun, öteki mektubu getirsin." dedim. "Başka yok." dedi. "Külâhının kubbesini açın." dedim. Bir zarf ve mektup buldum. Öyle ki Şeyh bildirmişti. Onun içeriği belliydi. O adamları kovdum. Bu durum, benim düşmanlardan kurtuluşumun nedeni oldu.

---

[561] K: فراته

Şiir

وَمَا السَّيْفُ اِلاَّ لِمَنْ سَلَّـــهُ وَلَمْ يَزَلِ الْمُلْكُ فِيمَنْ غَلَبَ

Hikâye:[562] Hacı Muhammed Serâvî dedi: Pîre Îsâ Günbedânî'den duydum ki: Bir keresinde, Şeyh (k.s.)'in huzûrunda Serâv'a gidiyorduk. Erdebîl'in Nîhr[563] ırmağına varınca, ırmağa girdi. Halbuki o zaman halkın yağmura ihtiyacı vardı. Kuraklık hâkimdi ve kuraklığın şikâyetini ediyorduk. Şeyh (k.s.): "Buradan kalkalım ve yukarıya çıkalım ki şimdi yağmur yağacak." diye buyurdu. Derhâl bulut geldi ve yağmur yağdı. Öyle ki sel aktı.

Şiir

Onun cömert bulutunda yağmur bereketi hediyedir
Gizli olarak bu susuzlar için birikmiş ve depolanmıştır

Hikâye:[564] Hâce Abdülmelik Serâvî (zîdet bereketühü)'nin başlangıçta irâdeti güçlü ve istek cezbesi dayanıklı olunca, gece ve gündüz talebin sıcaklığı ile meşgûldü. Ondan önce sâhip olduğu kuyumculuk mesleğini bıraktı. Benim babam Hâce Tâcüddîn (rh.a.) ki onun kardeşiydi ve yaş olarak ondan büyüktü. Ona: "sanatını bırakıp başka şeye yüz koymuşsun. Yoksa dilenmek mi istiyorsun?" diye kızdı.

Hâce Efdal (rh.a.) dedi: Ben onun zulmünün korkusundan, çekici, örse çakardım. O başka atölyedeydi ve benim işle meşgûl olduğumu sansın istiyordum. ânsızın Şeyh (k.s.)'den biri geldi ve: "Beni Şeyh gönderdi ve diyor ki kimyâgerliği bırakıp çiftçilikle mi meşgûl **[869]** oldun?" dedi.

Şiir

Bizim kulübemizden kimya[565] *iste*
Onunla kalbini altın yaparsın

---

562 L: Bu hikâye yok.
563 H, K, Ç: نیهرود
564 L: Bu hikâye yok.
565 Ş, K, Ç: کیمیای

Hikâye:[566] Hâce Abdülmelik dedi: Germrûd'un Hindulân köyünde Şeyh (k.s.)'in huzûrunda boş halvette oturmuştuk. Hiç kimse orada değildi ve kapıyı kapatmışlardı. ânsızın dışardan birinin bağırtı sesi geldi. Bağırıyordu, semâ ve ıstırabı çok güçlüydü. Şeyh (k.s.)'e söylediler ki bir dert sahibi dışarıda çok ıstıraplıdır ve yük istiyor. İltifât etmedi ve: "O zavallı dilencidir, dert sahibi değil, ancak yol verin." dedi. Gelip, ziyâret edince, derhâl dilenciliğe başlayıp bir şey istedi.

Şiir

Oyun nedir? âşık olma[567] *nedir?*
Birincisi hava ötekisi dert

Hikâye:[568] Pîre Ahmed Pernîkî dedi ki: Amcam Ali Zekiyân'dan duydum ki Muhammed Rezînân[569] adlı bir kimse Pernîk köyüne geldi. Şeyhlik iddiâ ediyordu. Gelecekteki olaylardan önceden haber verir ve doğru çıkardı. Bu ondan birkaç kere görüldü öyle ki bir gün başkaldırıp: "Sultan Muhammed öldü ve Sultân Ebû Saîd onun yerine oturdu." dedi. Üçüncü gün haber ulaştı. Bu türlü sözler demiş ve halk ona bağlanmıştı.

Şeyh (k.s.)'e vardığımız zaman, onun durumunu Şeyh'e açıkladım. Bir ân mübârek başını aşağı sarkıttı, sonra kaldırdı ve: "Bu hâl şeytânîdir. Eğer inanmıyorsanız seccâdeye oturduğu zaman, yavaşça seccâdesini kaldırın, ki onun seccâdesinin altında esrar kesesi var. O, uyuşturucu bağımlısıdır." diye buyurdu.

[870] Halk bunu duyunca, bazısı îtikâdı yüzünden kabûl ediyor, bazısı kuşku ile karşılıyor, bazısı da kabûl etmiyordu. Onu kerâmet sahibi bilirdiler. Köye gidince, Şeyh (k.s.)'in sözünü dediler. Halk kabûl ve kuşku arasında kaldı. Halk kölelik yapıyordu. Bir gece o seccâde üstünde murakabe hâlinde oturmuştu, halktan bir grup dedi ki Şeyh'in sözünü deneyelim. Seccâdesini kaldırdılar ve bağlı bir kese, açınca da esrarı gördüler. Şeyh'in sözüne kuşku ile yanaşanlar, gözleri ile görmüş oldular ve îtikâd ettiler. حَصْصَ الْحَقُّ وَعَسْعَسَ الْبَاطِلُ ve o Muhammed Rezînân tam bir rezil oldu. Oradan kaçtı, haberi kesildi ve ondan sonra hiç bir haber alınmadı.

---

566 L: Bu hikâye yok.
567 K: عشوه بازی
568 L, Ç: Bu hikâye yok.
569 H, K: زرینان

Şiir

Meydân erkeği, zâhirde kadın gibi süslenmez
Erkekler yanında (önünde) rezîl olur

Hikâye:[570] Pîre Ahmed dedi: Pîre Abdülkerîm Heştrûdî, bir keresinde Şeyh (k.s.) tarafından birkaç arkadaşla, pirinç almak üzere Gîlân'a gönderildi. Pîrinçleri aldılar ve dönerken bir yokuşa vardılar. Onlar, kar ve sise yakalandılar. O zorlukta kaldılar ve sonunda kurtuldular. Ancak onların yiyeceği tükenmiş, hiç kalmamıştı. Onun dostları Şeyh'in pirincinden alıyordular. Abdülkerîm kesinlikle yemiyor ve açlığa dayanıyordu. Sonunda gücü bitti ve bir kuru pirinç tanesini ağzına koydu. Tekrar dîndârlığı mâni oldu ve: "Şeyh'in izni olmadan nasıl yiyeyim?" diye düşündü. Ağzından çıkarıp yerine koydu.

Şeyh (k.s.)'in huzûruna geldikten sonra derhâl: "Bunlar için sofra açın ki açlık çekmişler" diye buyurdu. "Abdülkerîm siz kara mı yakalandınız?" diye sordu. "Evet" dedi. "O zaman, Hakk Teâlâ mı kurtardı?" diye sordu. "Evet" dedi. "Aç olunca pirinci niye yemedin, ağzından niye dışarı çıkardın ve tekrar yerine soktun?" diye buyurdu. Abdülkerîm, Şeyh'in mübârek ayağına kapanıp: "Şeyh'in izni olmadan götürmüştüm" dedi. "Arkadaşlar yiyince sen de yemeliydin." diye buyurdu.

Şiir

Rakip câsûs gayb[571] *ilmidir*
Her yerde,[572] *herkesin kalbinin çizgilerini dolaşarak okuyor*

[871] Hikâye:[573] Hacı Ali, babası Pîre Necîb'den anlattı ki: O dedi: Gençken tevbe etmiştim, alışkanlık olarak kına ağacının ticâretini yapıp Tebrîz'e götürürdüm ve satardım. Bir yıl yine Tebrîz'e gittim. Beni bir hastalık ve sıkıntı sardı. Bir hekimin yanına tedâvi için gittim. Hekim: "Bir ilaç vereceğim ancak iki gün elini suya vurmayacaksın ve su kullanmayacaksın" dedi. Kabûl ettim. İki gün su kullanmadım ve iki gün

570 L: Bu hikâye yok.
571 K: Gayb lafzı yok.
572 Ç: Tavâf lafzı düşmüştür.
573 L: Bu hikâye yok.

namazın kazasını yaptım. Sonra bir ay daha orada kaldım ve döndüm. Şeyh (k.s.)'in huzûruna varınca mübârek ayağını öpme şerefini elde edebildim. Şeyh, bana iltifât etmedi. Ben fikre daldım ki bana niye iltifat etmedi. Peki nedeni nedir. ânsızın Şeyh (k.s.) konuşmaya başladı ve dedi: "Bir grup halk giderler, Yahûdî'nin fermânını dinlerler ve namazlarını tedâvi ve vücûd sağlığı için kaza ederler. Bilmiyorlar ki kafes tûtî için gereklidir. Tûtî olmayınca kafes ne işe yarar, مَا يَضِرُّ[574] الْأَرْوَاحَ يَنْفَعُ بِالْاَشْبَاحِ Bu sözü duyunca kalktım, Şeyh'in ayağına kapandım ve tevbe ettim. Sonra hoş oldu.

Şiir

اِذَا مَاتَ قَلْبُ الْمَرْءِ مِنْ دُونِ حِسْبَــةٍ فَمَا هُوَ اِلاَّ الْمَيْتُ وَالْجَدَثُ الْقَبْــرُ

Hikâye:[575] Merâğe'nin Âğâcrîk (154) köyünün muhtarı Mevlânâ Kutluğşâh Hatîb dedi: Mevlânâ Zeynüddîn Merâğî (rh.a.) ile Ordu'ya gidiyordum ve Ordu'ya yakın Erdebîl'de idim. Erdebîl'e yakınlaşınca: Bu, Şeyh Safiyyüddîn'in şehridir. Eğer o kerâmet ederse, bu çölde ortaya çıkar da onu görürüz." dedi.

Ansızın baktık, Şeyh'in, atın[576] üzerine binmiş bir halde geldiğini gördük. Onunla yaya olarak birileri de geliyordu. Mevlânâ Zeynüddîn, onu görünce atın başını yoldan çevirdi. Onda bir bayrak vardı. Bayrağı elinde açtı ve çöle taraf gitti. Biz Şeyh'in mübârek yüzünü görünce **[872]** bunun gibi kerâmetleri hemen gördük. Şeyh'in elini öpme şerefine vardık. Mübârek gözleri bizi görünce: "Bu Mevlânâ Zeynüddîn'dir ki bizim yolumuzu çevirdi (rotamızı değiştirdi)? Bizi istedi ve biz gelince yüzünü çevirdi." diye buyurdu. Onun mübârek ayağına kapandım.

Şiir

Bu diyarda iki yüzlülük,[577] *hile, ve kazık sığmaz*
Bu hâl ile imtihân ayağına gidilmez

Ayak nifâk tozuna bulaşmış, o yüzden bu yol gidişi değil
Bir yüreğin ihlâsından dolayı başka şehre gitmek gerekir

---

574 S: ما يفتر

575 L: Bu hikâye yok.

576 S, K, Ş: استر

577 K: رزق

Hikâye: Hâce Hacı Tevekkülî Erdebîlî dedi: O zamanlar Şeyh (k.s.)'in eski zâviyesini Erdebîl'de inşâ ediyordular. Yapı ustası (duvarcı) ve hazır olan halk, eski duvarda her biri sağa ve sola taraf olduğu konumunda bir söz diyordular ve yağmur yağıyordu. Şeyh (k.s.), kıbleye karşı durdu ve ustaya: "Eski duvar böyle yapılmalıdır usta." diye buyurdu. Ustanın yüreğindeki olan kuşkudan dolayı inşâatı durdurmalıydı. Şeyh (k.s.): "Bakın ve Kâbe'yi görün." diye buyurdu. Usta ve birkaç arkadaş baktılar, Kâbe'yi gördüler. Şeyh (k.s.)'in dediği yöne taraftır. Bakınca şaşırdılar ve zâviyenin eski duvarını Kâbe'nin karşısına inşâ ettiler.

Şiir

فَلَوْ أَنَّ الْبِلاَدَ اَطَعْنَ سَعْـــيًا لَسَارَعَ نَحْوَكَ الْـبَلَدُ الْحَرَامُ

Hikâye: Pîre Abdülkerîm anlattı: Babam Pîre Nâmâver, Helhâlî'den duydum ki -Çengi ile meşhûrdu- o dedi: Henüz tevbe etmemiştim ve Şeyh (k.s.) irâdet elini uzatmamıştı. Riyâzat ve ibâdetle ciddi şekilde meşgûldüm. Yerlerde (mekânlarda) garip ve şaşırtıcı şeyler görüyordum. Onun çözümünü bilmiyordum ve âvâre idim.

Şiir

Aynanın görüntülerine hayran kalıp
O hayâlden dolayı çok âvâre oldum

[873] O çevrenin ulemâ ve kadıları bu hâlini Muhammed Venestânkî'ye söyle ve onun eli ile tevbe et diyordular. Muhammed Venestânkî'nin meclisine gittim. Onun meclisinde kusurlar mübâh kılmakla karışmıştı. Oyun oynuyor, cinsel ilişkide bulunuyor ve dînde yenilik (bid'at) yapıyordular. Günlerini nefsin hevâsı ile geçiriyordular. İleriye gidip Muhammed'in elini tuttum ki tevbe edeyim. Ansızın, bana bağıran bir ses duydum: "Hey! Onun elini tutma, o el bizden değil, "اِسْتَسْمَنْتَ الْوَرَمَ وَنَفَخْتَ فِي غَيْرِ ضَرَمٍ Şaşırdım ki bu ses nereden geliyor ve onu kim söylüyor? Tekrar: "Benim, Şeyh Safî'yim, bizim yanımıza gel." dedi. Elimi onun elinden çektim ve tevbe etmedim. Oradan Şeyh (k.s.)'in tarafına yola çıkıp onun yanına gittim.

Şiir

اِذَا اشْتَغَلَ اللاَّهُونَ عَنْكَ بِشُغْلِـــهِمْ جَعَلْتُ التَّشَاغُلَ فِيكَ يَا مُنْيَتِي شُغْلِي

Şeyh (k.s.)'in huzûruna varınca, mübârek nazarıyla bana baktı: "İyi yaptın, onun elini tutmadın, eğer tutsaydın karanlıkta kalırdın." diye buyurdu.

Şiir

اِذَا مَا اَرَادَ اللّٰهُ خَيْرًا بِـــــعَبْدِهِ اَتَاحَ لَهُ التَّوْفِيقَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ

Hikâye: Abdülkerîm yine babasından anlatıyor ki: Çengi lakâbı o yüzden bana verilmişti: Bir keresinde halvette oturmuştum. Yirmi gün oturduğum için, ânsızın bir gece halvette baktım ki bir ejderhâ ağzını açtı. Öyle hissettim ki bir dudak yerin altında ve bir dudağı göktedir. Halvetin kapısında beni çağırdı. Onun korkusundan yerimden kalktım ve kaçmak istedim. Paniğe kapılarak kâh bu duvar ve kâh o duvara yıkılıyordum.

Bu perîşan hâldeyken Şeyh (k.s.)'in sesini duydum, bana: "korkma ve onu yakala." diyordu. Ben korkumdan elimi, elbisenin koluna sardım ve ağzına soktum ve dilini tuttum. Tekrar Şeyh'in sözünü duydum ki "Dilini dışarı çek ve öldür." Çektim ve öldürdüm. Derhâl birisi benim halvetimin kapısına geldi ki "Gel, seni Şeyh çağırıyor."[578] yola koyuldum ve Şeyh (k.s.)'in yanına gittim. Mübârek elini, benim sırtıma vurup: "Savaşçı erkek, savaşta gerek erkekçesine savaşsın ve **[874]** yiğit olsun." dedi. O yüzden Çengî (savaşçı) lakâbı verildi.

Şiir

O güçlü el ile savaşabiliyorsan
O yüzden güçsüz görünmemelisin

El dediğin atak ve çabuk olmalı
Her kim böyle[579] *olursa kazanmış olur*

Hikâye: Mevlânâ <yaban domuzuyla[580] meşhur (aslahallâhu Şe'nuhü)>[581] dedi: Bir keresinde Sultâniye'den bir grupla Erdebîl'e doğru geliyorduk ve gece Sur

[578] K: من آمد گوئیا تو را شیخ می خواند
[579] Ç: وان
[580] Açıkça گراز olması gerekir.
[581] Ç: < > arası yok.

köyünde konakladık. O gece âsif rüzgarı esiyordu. O köy, bozuktu (vîrandı) ve hiç kimse yoktu. Temiz bir ev ve içinde bir lamba bulduk, ancak ateş yoktu ki lambayı yakalım. Araştırdık uzaktan bir dumanın çıktığını gördük. Oraya gittik, ateş bulduk. Kapıyı çaldık, lambayı yaktık, ancak rüzgarın şiddetli esintisinden dolayı ki halkı yerden bile kaldırıyordu lambayı eve götürmek mümkün değildi. Öyle ki yakıyorduk ancak sönüyordu.

Dedim: "Erdebîl'e gideceğimiz için ki Şeyh Safîyyüddîn'in[582] evi ve yurdudur. Deneyelim, şâyed Şeyhin kerâmeti varsa bu zor rüzgarda biz bu lambayı evimize kadar götürürüz ve rüzgârda onu söndüremez." Tekrar lambayı yaktık ve o eve şiddetli rüzgarda ki adım atmak bile mecâli yoktu. Rüzgar halkı kaçırırdı -gittik lamba sönmedi eve girince lamba söndü. Halk: "Maksat oydu ki lambanın ışığına oturalım yanmayınca ne fayda." dedi.

Şiir

Biz ev için ışık istiyoruz
Ki o karanlık korkusu ortadan kalksın

"Biz demiştik ki eve kadar yanar kalsın ve sonra da yanar olsun." dedim. Tekrar birlikte: "tekrar yakalım, ancak bu niyete ki buraya varsın ve onun ışığında geceyi oturalım." dedik. Bunu niyet edip yola çıktık ve: "Eğer şeyhin kerâmeti varsa bu lamba kalır ve rüzgâr onu oraya varıncaya kadar söndüremez ve geceyi ışığında otururuz." dedik. **[875]** Tekrar yaktık ve şiddetli rüzgarda gelip getirdik, sönmedi. Geceyi onun ışığında oturduk ve halk safâ yüzünden îtikâd getirdi.

Şiir

Her kimin cânı o hidâyet ışığını almışsa
Onun yüreğinin safâsından lambası yanar oldu

Hangi adam için îtikâd lambasını yakmışsa
Onun temiz cânı safâ ile tanışmıştır

[582] K: + Kuddise sırruhü.

Hikâye: Bir keresinde Şeyh (k.s.), Geştâsfî tarafına gidiyordu. Erşak (155) köyüne varınca Pâdişâh Ebû Saîd'in Pars, besleyenleri Erşak köyündeydiler. Şeyh'in geceyi orada konaklamasını istediler ve o gece Şeyh, orada konakladı. Pars besleyenler, Şeyh (k.s.) ata binerken onlar da Şeyh (k.s.) ile birlikte ata bindiler. ânsızın Elîvân'da bir sürü dağ keçisi (koyunu) buldular. Subaylar, onlardan avlamayı istediler. "Şeyh, müsâade ediniz." dediler. Şeyh (k.s.): "Himmet ederim ki hiç yakalayamayasın." diye buyurdu. O koyun bölüğü yakındaydılar. Üç parsı bıraktılar ve saldırdılar. Hiç tutamadılar ve koyun çoğunluğu sağlam kaldılar. Pars besleyenler bunu görünce şaşırdılar. Şeyh (k.s.): "Bizim himmetimiz, cânsızın cân bulmasıdır, canavarın onu cansız etmesi değil." diye buyurdu. Bunu dedi ve yola koyuldu.

Şiir

O adam ki onun nefis kokusu dünyaya cân verir
Nasıl olur ki onun himmeti dünyada bir canavarı azarlamaya râzı olsun

Hikâye:[583] Seyyid Zeynüddîn dedi: Seyyid Eşrefüddîn (rh.a.)'den duydum: Şeyh (k.s.)'in yanında gidiyorduk gece konaklamayı Şeyhin dostları olan Türklerle etti. O Türklerden bir grup, biz irâdet edip birkaç koyun önlerine sürerek diyordular ki Şeyh'in huzûruna gidelim.

Nevrîn[*584] bir Türkün ismiydi. Onu çağırdık ki Şeyh'in yanına gidelim. Kabûl etmedi. Isrâr ettim ve onu zorla kerhen getirdim. O da koyun sürüsüne bir koyun verdi ve yola koyulduk. O gece yolda kaldık. Bakınca gördük ki yiyeceklerden bize bir şey kalmamış. **[876]** Çünkü bizim düşüncemiz oydu ki gece herhalde zâviyeye varırız. Ben: "Biz bu gece Şeyh'imizin sofrasındayız, bir koyun kesip gece yiyelim." dedim. Bir koyun getirdik, onu kurban ettik pişirdik ve yedik.

Sabahleyin Şeyh'e vardık. Âniden Şeyh, ishâl olmuştu ve Şeyh'in elini öpmeye fırsat yoktu. Beni yalnız çağırdı. Zat-ı âlilerine vardığım zaman "misâfirlerden özür dile tâ ki yarın dışarı çıkıp onları göreyim." diye buyurdu. Dışarı çıkınca Nevrîn: "Benim tabii ki bir fermânım var ve ben meraklıyım." diye konuşmaya başladı. Çâre yoktu.

583 L, Ç: Bu hikâye yok.
*584 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (204) no'lu açıklama.

Fermân verdim, gitti. Sabah olunca Şeyh (k.s.), dışarı çıktı, halk tevbe etti ve telkîn aldı ve: “Seyyid, eğer birisi buraya iradesiyle gelmezse ısrâr etme, ancak de ki zikretsinler, ki zikrin sıcaklığı ve zevki etkili olunca irâdet ve tevfîk onu koşturur ve ısrar etmeye gerek kalmaz.” diye buyurdu.

Şiir

فَلَوْ اَنَّ لِي فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ ثَمَانِينَ بَحْرًا مِنْ دُمُوعِي اَغْرِقُ
لَاَفْنَيْتُهَا ثُمَّ ابْتَدَاتُ بِمِثْلِـــهَا وَهَذَا قَلِيلٌ لِلْفَتَى حِينَ يَعْشَـــقُ

Araştırınca gördük ki o gece kestiğimiz koyun ve onu yediğimiz koyun Nerdîn’inmiş ve îtikâdı yüzünden gelmediği için onun koyunu Şeyh (k.s.)’in mutfağına varmadı ve kendisi Şeyh (k.s.)’in yüzünü ve sohbetini anlayamadı.

Şiir

اِذَا لَمْ يُعِنْكَ الْجَدُّ فَالْجِدُّ بَاطِلٌ وَسَعْيُكَ فِيمَا لَمْ يُقَدَّرْ مُضَيَّعُ

Hikâye:[585] <Pîre Gıyâseddîn>[586] Ûşîzî dedi[587] ki Gîlân’da bir kimse vardı ki denizin başına atılırdı. Şeyh (k.s.) buyurdu gittiler ve o kimseyi Gîlân’dan getirdiler. Şeyh (k.s.), ona tevbe ve telkîn verdi ve bir süre oturdu. Halvetten çıkınca bir fermân istedi ve tekrar Gîlân’a gitti. Deniz kıyısına gitti ve istiyordu ki alışkanlık yüzünden **[877]** denizin başına atılsın ancak bir adım bile atılamadı. Haykırıp bağırdı ve toprağı başına savurdu. Tekrar oradan Şeyh’in yanına geldi ve elbisesini param parça etti ve hâlden gitti.

Şeyh, o kimseye: “On gün daha halvete git ve dışarı çık. Eğer senin dediğin gibi olmazsa, senin bağırıp çağırman ve elbise yırtman haktır.” diye buyurdu. O adam halvete gidip oturdu. Dışarı çıkınca başını Şeyh’in mübârek ayağına koydu ve: “Bu gece arşa kadar zıpladım.”[588] dedi. Şeyh (k.s.) buyurdu: “Aman! Ne diyorsun? Bu zıplamak mı iyidir, yoksa kuşlar gibi atılmak mı?” diye buyurdu.

---

585 L: Bu hikâye yok.

586 Ç: < > arası yok.

587 H, Ş, K: اوشترى

588 Ç: امشب با پر جان پريدم

Şiir

Cânânların evinin fezâsında cân kuşu kanat açtı
Ne mutlu iyi uçuşu, ne mutlu böyle durumu

Hikâye:[589] Pîre Nevâmî[590] ve Pîre Hüsrev en-Neccârkıyân[591] dedi: Bir keresinde bir bilgin Semerkand'dan geldi ve sınamak için Şeyh (k.s.)'e çok soru sordu. Şeyh, onu halvette oturttu. Her gün geliyor, Şeyh'e birkaç soru soruyor ve tekrar halvete gidiyordu. Bir gün Şeyh: "O bilginin bir başka sorusu var. Bugün sorar ve kuşkusu tamamıyla ortadan kalkar." dedi. Henüz Şeyh, bunu diyordu ki o bilgin içeri girdi ve Şeyh'in mübârek huzûrunda oturdu ve: "Şeyh, bir başka sorum daha var." dedi. Şeyh: "Ben de biliyorum ki senin bir sorudan daha fazla sorun kalmamış." diye buyurdu. "Her devirde kaç ârif olur?" diye sordu. Şeyh (k.s.) yüzünü Seyyid Şerefüddîn'e döndü ve: "İyi soru sordun" dedi. Sonra, cevâbında: "her devirde çok ârif olur. Ancak hepsi birinden geçer ve o hüküm sâhibi olur. Eğer isterse hepsi işte olur ve eğer isterse hepsinin üzerine suyu kapatır. Öyle ki kanalları kurur." dedi.

O bilgin Şeyh'in eline ayağına kapanıp tevbe etti ve telkîn aldı. Şeyh (k.s.) ona hırka verdi ve Semerkand'a gitti.

[878] Şiir

Bu dâirenin merkezi bu devrânın merkezidir
Bu yörüngenin hattı ve yardımcısıdır

Hikâye:[592] Hace Abdülazîz'in kardeşi Hâce Muhammed Tebrîzî dedi ki Hacı isimli Tebrîzli biri vardı ki onun îtikâdı temiz değildi. Dedi: Şeyh'i bir gece rüyâmda gördüm ki çok buğday önüne dökmüştü ve halka dağıtıyordu. O zamanlar buğday azdı. Ben ileri gidip selâm verdim. Şeyh (k.s.), yüzünü çevirdi. Şeyh: "Hacı îtikâdını iyileştir" diye buyurdu. Onun mübârek ayağına kapanıp tevbe ettim.

---

589 L: Bu hikâye yok.
590 K: توامير
591 Ç: النجارقي
592 L, Ç: Bu hikâye yok.

Bu rüyâyı görünce, sabah derhâl kalkıp benim evimin önüne geldi ve rüyâsını dedi. Tebrîz'den Erdebîl'e doğru yola çıktı ve Şeyh'in huzûruna gitti, tevbe etti ve durumu iyileşti.

Şiir

Şanslılar cânânın yüzünü rüyâda görmüşler
Cânı, onun eteğinin hayâl adımlarından toplamışlar

O hayâli âşıkların adımlarının toprağından
Yaşamlar verip cânlar bağışlamışlar[593]

Hikâye:[594] Emîr Yûlkutluğ dedi: Pâdişâh Ebû Saîd zamanında (toprağı temiz olsun) haber yetişti ki İsfehân'da çârdange ve dodengeliler arasında savaş çıkmış ve yaklaşık yüz elli kişi öldürülmüştü. Pâdişâh Ebû Saîd hüküm verdi ki babam Nûr Ali ve Hâce Lü'lü' Verzikânî'nin her ikisi gitsinler ve onlar arasında barışı sağlasınlar ve o barış sağlandı. ânsızın haber ulaştı ki Özbek'in padişahı (toprağı temiz olsun) orduyu bize taraf yürütmüş ve Pâdişâh Ebû Saîd'in ülkesine gelmiştir. Babam ve Lü'lü' bu sözden çok üzülüp fikre daldılar.

Dönerken bir gece babam rüyâda gördü ki Pâdişâh Ebû Saîd ve Emîr Çûpân kendi emîrleri ile bir gemide oturmuşlar. Gemi deniz kıyısına düşmüş neredeyse **[879]** boğulacaktılar. Âniden Şeyh (k.s.)'in çıktığını görmüşler. O gemiyi, o deniz kıyısından çıkardı ve dışarı çekti. Gündüz olunca bu uykunun müjdesini Lü'lü' verdi ve: "Şeyh, Özbek ordusunun cevabını verdi ve Pâdişâh Ebû Saîd'i ve Emîr Çûpân'ı bu uçurumdan kurtardı." dedi. Rüyânın yorumunu yaptı. Geldiler ve o geceyi Miyâne şehrinde konak-ladılar. Ansızın, Özbek ordusunun dağıldığı haberi geldi ve zafer fermânını tüm ülkeye gönderdi.

Şiir

Senin hayâlin dünyanın her tarafına uçarsa
Bir işârete dünyanın tüm işlerini düzene sokar

---

593 Ş: İkinci beyit yok.

594 L, Ç: Bu hikâye yok.

Hikâye:[595] Mevlânâ Yûsuf Endârvedî dedi: Bir keresinde Şeyh (k.s.)'in huzûruna gittim ve durumumu söyledim. Şeyh (k.s.), o sorunu çözdü ve hak olanı söyledi. "Şeyh, bu durumu Şeyh Bâyezîd-i Bestâmî'nin mürîdlerinden biri söylemişti ve başka türlü anlatmıştı." dedim. Şeyh (k.s.): "Sen bunu duymuş muydun?" diye sordu. "Evet, Allah'a yemin ederim ki onu kitabın kenarına yazmışım." dedim. "Git, onu kes."[596] diye buyurdu. Ancak benim fikrim onun sözünün mânâsını düşünmekten âcizdi. Geldim ve hatırladım ki Şeyh'in sözünü dinleyeyim mi yoksa dinlemeyeyim mi? Her neyse kitabı götürdüm, gördüm yazdığım yer kesilmiş ve yeri boş kalmıştı.

Şiir

Kendi kalbimin yorum tozunu denemekle görünce
Tahkîk defterini okudum ve tahmîn sözü yontuldu

Hikâye: Yine Mevlânâ Yûsuf dedi: Bir keresinde Şeyh (k.s.)'in evinden çok kalabalık bir cemâatle çıkıp geliyorduk. Zeynüddîn adında kardeşimin oğlu vardı. Yetenekli bir talebeydi. Şeyh (k.s.)'in eli ile tevbe etmişti. Şeyh (k.s.), ona terbiye lokması vermişti ve uygun olmayan şeylerde ısrarlı olmamasını söylemişti.

Gelince, bir grup, önüme bir sofra getirdiler ki tevbe edenlerin malı değildi (uygun değildi). Halk uzak durdu. Mevlânâ Zeynüddîn el uzattı ve o yemekten biraz yedi. **[880]** İşi olan bir cemâat, Şeyh (k.s.)'in geldiğini gördü ve tokatla Mevlânâ Zeynüddîn'in kafasına vurdu. Derhâl o yemek onun gırtlağında kaldı ve o ölüm haline düştü. Öyle ki umudumuzu ondan kestik. Uzun bir süre kendine gelemedi ve kendine gelince o durumdan[597] kurtuldu -ki ömründen az kalıyordu- O da dedi ki "Şeyh (k.s.)'in geldiğini ve tokatla benim kafama vurduğunu gördüm."[598] حَبَّذَا مَكْرُوهٌ اَدَّى اِلَى مَحْبُوبٍ وَمَرْحَبًا بِاَذىً اَسْفَرَ عَنْ مَطْلُوبٍ

Şiir

Her kim onun düzenini onaylıyor ise
Onun irşâd eli ona edeb ve terbiye verir[599]

---

595 L: Bu hikâye yok.
596 K: حلّ
597 L, Ş: رمق; Ç: صعب; K: yok.
598 Ç: Arapça cümle yok.
599 K: تأيـــيد او ; Ç: ارشاد او

Hikâye: Pîre Muhammed Tûlî anlatıyor ki Pîre Ebu'l-Kâsım'ın oğlundan duydum ki tevbe ettikten ve biraz dînde ilerledikten sonra, bir gün Şeyh (k.s.)'in huzûrunda oturmuştuk. Şeyh kendi vaktindeydi ve ben de onunlaydım. Ancak kafamda bir şey canlandırdım. Derhâl rüyâmda Şeyh (k.s.)'i gördüm ki bana: "Muhammed! Unuttun mu, Gîlân'ın Merkîl pazarında at koştururdun. Kafadaki saçı uzatarak kendini kadınlara gösteriyor ve yüreğinde onlarla zînâ ediyordun? Şimdi kendini mi beğeniyorsun?" diyerek kızdı.

Bu hâlde iken ânsızın başımı kaldırdım. Şeyh'i gördüm ki açıkça bana: "Düşünmek yetmiyor, çalışmak gerek ki kendilerinde ne istiyorlarsa onu bulsunlar." dedi.

Şiir

Düşünce pası yürek aynasına gelirse
Aynanın parıltısı silinip kaybolur

[881] SEKİZİNCİ BÂB

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in başka bablarda, fasıllarda ve hikâyelerde söylenenlerden ziyâde onun mücâhedesi, ziyâreti, ferâseti, dualarının kabûlü, nesebi, doğumu, tevfîki, tevbesi ve lütfu gibi şeylerden bahsedilir. Toplam 27 fasıl olup hepsi onun halîfesi Şeyh Sadrü'l-mille ve'd-dîn (edâmallâhü bereketehü alâ kâffeti'l-mü'minîn) tarafından anlatılır.

[882] 1. FASIL

Peygamber (salavâtüllâhi aleyhi)'e tâbi olması hakkında

Edâmallâhü bereketehü şöyle dedi: Şeyh Zâhid, Şeyh Safiyyüddîn'e (kaddesallâhü rûhahümâ) buyurdu: "Safî, sen köşede bucakta oturan halîfelere bakma. Onların velâyeti var ki âlimlerden kimse oraya gelmiyorlar. Eğer onlardan bir hata çıkarsa kimse onlara çok itiraz etmez. Ancak senin irşâd alanın şehirlerde geniş olmalı ve tüm yollarda özellikle ulemânın buluştuğu yerde yer tutman gerekir. Aman! O dîn ve Peygamber (a.s.)'in yoluna cânı gönülden bağlı olman ve onlara sıkı şekilde sarılman gerek tâ ki birinin îtirâz etmeye mecâli olmasın."

Şiir

Her ne kadar bu alanda atı çok hızlı koşturursan da
Atın dizginini yine sert tutacaksın

Buyurdu: "Allah ü Teâlâ sana irşâdı verdiği için şerîat ve hakîkatin toplamını yapmış olman gerek. Hakîkat lokmasını şerîat kalıbında mürîdin önüne koyasın.

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.) toplam ömründe öyle şerîata uygun adım atmış ki ondan bile biri hata kılı şerîat yoğurdundan çekemezsin, ne sözde ne eylemde.

Şiir

[883] حَمَى بَيْضَةَ الإِسْلاَمِ عَنْ كُلِّ خَالِعٍ[1] وَحَاطَ حَرِيمَ الدِّينِ عَنْ كُلِّ شاغِبٍ[2]

---

1 K: جالع

2 L: شاعةٍ; Ç: شاعب

<öyle ki tüm iddiâ sâhipleri yanında olup hizmet verdiler ve bir sene boyunca hiç muhâlefet etmediler>.[3]

Hikâye:[4] Bir keresinde Mevlânâ Nasîreddîn (rh.a.) kendi mekânında bir grup ulemâ, imâm gibi büyüklerle oturmuştu. Şeyh (k.s.)'in ve onun mürîdlerinin sözü gündeme geldi. Her biri kinâyeli sözler söylüyordu. Sonunda Mevlâna Nasîreddîn'e dediler ki: "Senin yandaşların çok olduğu için onlara karşı sayı üstünlüğümüz var. Fermân ver, onların binâlarını yıkalım.

Mevlânâ Nasîreddîn: "Bizim onların binâlarını basmak ve tahrîb etmek için bir gerekçemiz olmalı. Onlardan şerîata karşı bir şey görelim ondan sonra belki o gerekçe ile onlara saldırırız." dedi.

Bilim konusunda üstünlüğü olan ve şerîat hakkında yeterli[5] ve kendi çapında bir üne sahip yabancı birini görevlendirdiler ki Şeyh (k.s.)'in yaptıklarını ve dediklerini araştırsın veya onun mürîdlerinin şerîata ve sünnete karşı işledikleri bir suç veya hata varsa onu gerekçe göstersinler ve bu konularda araştırma yapsın. O kişi, kimsenin kendisini tanımadığı bir kılıkta geldi ve zâviyede oturdu. Gözetliyor yapıp câsusluk ediyordu.

Şiir

Rasadhânenin teleskopundan bakmak istediğinde
Ay, son üç günlük hâlini gösterdi

Şeyh (k.s.) alışkanlığı (huyu) ve görevi ayrıldı ki çoğu zaman zâviyede mürîdlerinin ortasında oturup iyi ve güzel vaaz veriyordu. Geceleri geç saatlere kadar oturup temiz ve mübârek kelimeler söylüyordu. O kişi de Şeyh (k.s.)'in sözlerini ve eylemlerini dikkate almıştı. Şeyhin mürîdlerinin yanında altı ay oturdu. Onların huylarını ve davranışlarını sünnete, sözlerini şerîata uygun buldu. Hiçbir zaman kinâyeli bir söz bile duymadı. Kendi kendine: "altı ay süresince sürekli olarak hiçbir şekilde sünnet ve şerîata karşı söz ve eylem **[884]** görmediğim için yakındır ki bir sene de sürse bir şey çıkmayacaktır. Belki tüm ömürleri boyunca çok çalışıp, riyâzat çekip, devamlı zikredip,

---

3 L: < > arası yok; Ç: "وینحوی دقت داشت آن مدعیان نتوانستند که ایرادی وارد آرند"

4 Ç: Bu hikâye yok.

5 K, Ş: شریعت در نظر وقتی

geceleri ihyâ edecekler." diye düşündü. O kişi ihlâsı nedeniyle, tüm îtikâdıyla tevbe etti ve bu zümrenin halkasına katıldı.[6]

Şiir

Âşıkların havası onlara esince
Onun beyninde sevda karmaşası (isyanı) çıkardı

İnciyi taşır gibi bir ağrı gördü[7]
Âşık ve sevdâlı oldu

Mevlânâ[8] Nasîrüddîn, devamlı bu kişiden haber alıyordu. Bu altı ay bitince o kişi, bu tâifenin halkasına <dâhil oldu. Sonra Mevlânâ Nasîrüddîn'e ve arkadaşlarına onların hâlleri, işleri, eylemleri ve bu kavmin>[9] (grubun) sözleri hakkında gördüklerini açıkladı. Onlara karşı hiç hareket eylem ve söz ki kinayeli olsun zafere ulaşmadı.[10] Mevlânâ Nasîrüddîn, insâf etti ki "Bu kavim haklıdır ve bizim okuduklarımızı ve söylediklerimizi, onlar eylemde (işlerinde) gerçekleştirirler ve bizim sözde dediklerimizi, onlar işe dönüştürürler" Ondan sonra, bunların işini inkâr etmedi ve ihlâs getirdi.

Şiir

O tâbilik çizgisinden çıkmadı
Sünnetin doğru yolunda idi

Tebrîz'de Reşîdiyye (156) binasında büyük toplantıdaki dönemin büyük bilginleri -ki kendi bilim dallarında deneyimli idiler ve her biri parmakla gösterilirdiler- Şeyh (k.s.), sözlerin rûhu konusundan çok bahsediyor ve sözler diyordu ki hiç birinin itirâz etmeye mecâli yoktu. Her biri teslîm oluyordular.

---

6 H: ودر زمرهء این حلقه آمد

7 S: İkinci ve üçüncü mısranın yer aldığı iki beyit önce ve sonrasında zikredilmiştir.

8 Bu yerden, birinci konuya kadar olan yere yânî bir şahsın Erdihân köyüne gitmesine kadar olan kısım hazfedilmiştir.

9 K: < > arası yok.

10 S: یافتند

Şiir

سُبْحَانَ مَنْ جَمَعَ الْوَرَى فِيهِ كَمَا جَمَعَ الْعُلُومَ بِاَسْرِهَا فِى الْمُصْحَفِ

Kelimeler ve şathiyât öyle ki bu halktan nakledilir ve söylenir kesinlikle ve asla Şeyh (k.s.), **[885]** söylenir ve onun mürîdleri de böyle şeyler demiyorlar ve eğer nâdiren o mürîdlerin birinden bir kelime çıksaydı, öyle hüküm sahibi ve üstünlüğü vardı ki onu bitirirdi ki bir daha böyle şeyleri aklına getirmezdi.[*11]

Onların hikâyeleri ki eğer nefislerine uymuşlarsa tokat yemişler bu lütuf ve ünf bâbında yazılmıştır ve o cümleden bir hikâye[*12]: Serâv'ın Erdegân köyünden bir kişi Şeyh (k.s.)'in önüne geldi, bir şeyler dedi. Şeyh (k.s.), onu te'dîb ederek "Dilsiz ol!"[13] dedi. O kişi dilsiz oldu ve ömrünün sonuna kadar böyle kaldı. Ancak zikir okurken, rüya görürken ve namaz kılarken konuşur olur, başka vakitler dilsiz olurdu. Ömrünün sonuna kadar böyle idi.

Şiir

Onun hüküm eli kabz ve bast etmek için işe yararsa
Her çamur yerinde diken ve her diken yerinde çiçek çıkardı

Buyurduğu sözler[14] öyle derin mânâlı idiydi ki herkes düşünemezdi, öyle ki Mevlânâ el-Muhakkıkîn[15] Şemseddîn Gîlânî (rh.a.) diyordu ki "Şeyh'in sözlerini iki kısım anlarlar: <Biri çok bilgilendirici olur>[16] ve biri de çok sâdık olur.

Şiir

O mârifet remizlerini ilmi ve sıdkı olmayan
Gâfil adam ne anlar?

[*11] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (205) no'lu açıklama.
[*12] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (206) no'lu açıklama.
[13] H, K: لال شد
[14] K: وسخنهای شیخ، قُدِّسَ سِرُّهُ، كه اهل آن سخن مي فرمودى
[15] H, L, K: مولانا المحقّق
[16] K: < > arası yok.

[886] 2. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in Mezhebi Hakkında

Şeyh (k.s.)'e "Şeyh'in mezhebi nedir?" diye sordular. Buyurdu ki "Bizim mezhebimiz sahâbe mezhebidir. Her dördünü severiz ve her dördüne de duâ ederiz."[*17] Mezheplerde en şiddetli,[18] en iyiyi seçerdi ve onu uygulardı. Ruhsat ve kolaylık yolunu kendine ve mürîdlerine kapatırdı ki nefis meydanının iznini geniş tutardı. Ruhsat yoluna yönelmez yüzde yüz doğru olan sözler ve işlerle mezheplerde çalışırdı. Öyle ki bir gün mübârek eli kendi kız çocuğuna değdi, abdest aldı. Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü), buyurdu sordum ki bu abdest almanın nedeni nedir, buyurdu: "Vallâhi ben asla senin annene[19] abdestsiz el sürmemişim, çünkü Allah ü Teâlâ buyurmuştur: أَوْ لاَمَسْتُمُ النِّسَاءَ[20] [*veya kadınlara dokunmuş iseniz*] Dolayısıyla bunlar da kadındırlar ve daha bu ki göbek ve dizlerinin arasına dokunmayı, abdestin iptali bilirdi <Ve mahrem olmayana bakma ve **[887]** kendi karısına bakmayı abdestin bozulması biliyordu.>[21] Ve bunun gibi şeylerde öyle olurdu en şiddetli ve en iyisini (en ihtiyatlısını) seçerdi ve her ne mezhepte haram olsaydı mesela at etini haram bilirdi ve ondan uzak durup sakınırdı. Fermân ve emirlerde çok ısrar ederdi ve: "Bir adam tüm gücüyle şerîatı koruyamazsa, kabuksuz meyve gibi himâyesiz ve korunmasız olur." buyururdu.

Şiir

تَفَكُّرُهُ عِلْـــمٌ وَمَنْطِقُهُ حُكْـــمٌ وَبَاطِنُهُ دِينٌ وَظَاهِرُهُ اَدَبٌ

Ve öyle buyurdu ki "Her kimin şerîatı olsa tarîkatı vardı; her kimin tarîkatı olmazsa ne tarîkatı olur ne de hakîkatı" Ve buyurdu ki Şeyhlerin hiç biri şerîata karşı muhâlif bir şey dememişler. Her kim ondan haberi olursa şerîata karşı gelmez ve söylemez. Mahmûd Fazl adında birine: "yediğin ekmek Muhammed'in sofrasındandır. <aleyhi efdalu't-tahiyyâti ve's-selâm>[22] ye, "Muhammedun mîzânullâhi fî ardıhi." dediler. O ise: "Benim Muhammed'in sofrasına ihtiyacım yoktur." dedi. Onu yetmiş yıl

---

[*17] Şeyhin, kendi mezhebi hakkındaki görüşleri çeşitli şekillerde gelmiştir. Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (207) no'lu açıklama.

[18] L, K: اسند

[19] K, Ş, Ç: والدهء خود

[20] Mâide 5/6.

[21] S: < > arası yok.

[22] H: <عَلَيْهِ اَفْضَلُ الصَّلَوَاتِ>; L, K: <عَلَيْهِ اَفْضَلُ الصَّلَوَاتِ وَاَكْمَلُ التَّحِيَّاتِ>; Ş: <عَلَيْهِ اَفْضَلُ الصَّلَوَاتِ وَالتَّحِيَّاتِ>

sonra mezardan çıkarıp yaktılar. <Ve toprağını savurdular bu olan iş onun küstahlığının sonucundan başka bir şey değildi.>[23]

Şiir

Her kim şerîatın âb-ı hayâtından yüzünü geri çevirse
Toprağından ateş yağar ve tozu rüzgarla savrulur

Hikâye:[24] Bir gün Mevlânâ Şemseddîn Muhammed Zerger (rh.a.), Şeyh (k.s.)'in huzûrunda bir grup bilginler grubu ile oturmuştu. O sırada birbirleriyle bir konu üzerinde tartıştılar ve "Şeyh'in yandaşları sanki bu konularla meşgûl değildiler ve duymuyorlardı." Şeyh (k.s.), anladı, ve: Ahî[25] Ali Delûzî'ye "Git dışardan on kişiyi çağır." diye işâret etti. Ahî Ali de gitti, on kişiyi çağırdı ve getirdi. Şeyh (k.s.), o on kişiye: "Efendiler, misvâklarınızı getiriniz." diye buyurdu. Her on **[888]** kişi de misvâklarını gözler önüne serdiler. Sonra: "Efendiler,[26] dişleri misvâklamak sünnet midir?" diye sordu. "Evet" dediler. "Şimdi, bizim misvâklarımız burada, sizin arkadaşlarınızın hani?" dedi. Hiç kimsenin misvâkı yoktu. Bunun üzerine "Efendiler, biz mi sünneti uygularız yoksa siz mi?" dedi. Hepsi utandı ve dışarı çıktılar.

Şiir

يَا اَيُّهَا الْبَاحِثُ عَنْ مَذْهَبِي لِيَقْتَدِى فِـــيهِ بِمِنْهَاجِـــى
مِنْهَاجِيَ الزُّهْدُ وَقَمْعُ الْهَوَى فَهَلْ لِمِنْهَاجِيَ مِنْ هَاجِـــى

[889] 3. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in Mücâhedesi Hakkında

Şeyh Safiyyüddîn, amellerinin yeniliği ve nefsinin son derece sıkıştırdığı ve onu savaş fırınında iyice kızartmıştı. Öyle ki yaşamını dillere destân etmişti. Onun nefsiyle savaşı o kadar şiddetliydi ki yiyecek, içecek, uyku ve elbise azlığı ve nefsinin rahatlaması konusunda en azını yapan bir kişiydi. Bu kitabın sayfalarında yazılıdır.

---

23 L: < > arası yok.
24 Ç: Bu hikâye yok.
25 H, L, K: "Ahî" lafzı yok.
26 K: "Mevâlî" lafzı yok.

Şiir

ذَابَ مِـــمَّا فِی فُؤَادِی بَدَنِی وَفُؤَادِی ذَابَ مِمَّا فِی بَدَنِی

Hikâye: Meliku'l-ubbâd Pîre Murâd, Haddâd'da meşhûrdu. Şöyle dedi: Şeyh (k.s.) buyurdu: "Mürîdin nefsi ile savaşında tüm vücûdunun derisi üç kere soyulmalı (kabuk değiştirmeli) tâ ki ona mücâhîd ve halvetî desinler."

Şiir

Erkek gerek insanı geleneklerden ayırsın
İnsan elbiseleri onun vücudundan yırtılsın

Hikâye: İvez'in oğlu İzzeddîn dedi: Adâlet sahibi kişiler de oradaydılar. Bir keresinde Şeyh (k.s.) Karabağ'a gidiyordu, Mugân'ın Îmenâbâd köyünün yakınında bir kanal vardı. Oraya indi, abdest aldı ve oradan yola koyuldu. Yaklaşık kırk gün geçti hiç kimse **[890]** Şeyh'i abdest alırken görmedi tâ ki dönüşte bu yerde gördüler. Tekrâr indi ve abdest aldı. Halk Şeyh (k.s.)'e sordu ki "Bizim aklımıza bir müşkil takılıp kaldı ki bu süre boyunca Şeyh'in abdest aldığını görmedik" buyurdu: "Abdest odur ki bu yerde aldım ve bu kırk gün boyunca gidiş dönüşte o bir kere yaptığım abdestle yetindim."

Şiir

Bu temizliği başlangıçtan getirirler
Yâni canlarını fedâ edenler doğuştan böyledirler

Vücûdları, canları gibidir
Canları gibi temiz ve pâktır

[891] 4. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in Riyâzeti Hakkında

Bu yola başlarken ve bitirirken, Allah ü Teâlâ'nın tevfîki onun serseri nefsinin üzerine bir baskı yaptığı için bu yolda riyâzat çekmiştir. Öyle ki kitapta yazılıdır.[*27]

[*27] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (208) no'lu açıklama.

Şiir

Tahkîk riyâzethânesinde tevfîki tamamdır

Günâhtan sakınsın ve kaçınsın diye nefsini bastırmıştır

Hikâye: Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) dedi: Şeyh için halvette bir yorgan[28] ve bir yastık bırakırdık. Ancak kesinlikle oraya oturmazdı, belki halvetin ortasında otururdu. Öyle ki duvara da yaslanmazdı, belki ara sıra bağdaş kurardı veya dizleri üzerine çökerdi. Asla ve asla yanlarını yere koymazdı. Nefsine zorluk çektirmede ve işkence etmekte gâyet ısrarlıydı.

Şiir

ذَرِينِى اِنَّكَ مَالاَ تَنَالُ مِنَ الْعُلَى فَصَعْبُ الْعُلَى فِى الصَعْبِ وَالسَّهْلُ فِى السَّهْلِ[29]

[892] Kendi nefsine öyle zorluk verirdi ki meselâ iftâr vakti bir şurup içerdi ve buğdaydan yapılmış hellimden üç kepçe alır, bir kepçe turşu ve bir kepçe pirinç kepçe[*30] ki gâyet küçüktürler ve terâvih namazından sonra kesinlikle başka yemek önüne koymazdılar. Asla yemezdi, "Bir defasında yemek için niyet ettim. Şeyh Zâhid (k.r.)'i gördüm ki buyurdu ben teravih namazından sonra bir şey yedim mi? ki sen de yiyesin? O yüzden sakınırdım." diye buyururdu. Ondan sonra bu alışkanlığı bıraktı ve terâvihten sonra asla yemek yemezdi. Sahurda su şurubunu içerdi ve yiyecek, içecek, uyku ve rahatlık konusunda bu kadar kendine sıkıntı verdiği için rûhânî âlemden, ilâhî muâmelâttan, onun temizliği ve bereketlerinden güçlenirdi ki halvetten dışarı çıkarken وَزَادَهُ بَسْطَةً فِى الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ[31] [*(Allah, onu sizin üzerinize ve kendisine) bilgi ve vücûd kuvveti üstünlüğü vermiştir.*] âyeti mûcibince tüm güçlülüğünü yansıtırdı. Öyle ki yüzünden bunu okumayan halk, onun halvette çeşitli yemekler yediğini sanırdı. Halbuki halvetin şiddeti ve ağırlığı yazıya gelmez.

---

28 S, K, Ş: نحالى

29 L: Arapça beyit yok.

*30 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (209) no'lu açıklama.

31 Bakara 2/247.

Şiir

يَقُولُونَ اَبْدَانُ الْمُحبّينَ نَضْوَةٌ[32] وَاَنْتَ سَمِينٌ لَسْتَ غَيْرُ مُرَائى[33]
فَقُلْتُ لِاَنَّ الْحُبَّ خَالَفَ طَبْعَهُمْ[34] وَوافَقَنِى طَبْعِى فَصَارَ غَذَائى[35]

Hikâye:[*36] Edâmallâhü bereketehü dedi: Bir keresinde muâmele sâhibi bir tâlib-i sâlik rüyâsını Şeyh (k.s.)'ye anlatınca dedi ki İzzet Teâla ve Tekaddes hazretlerini rüyâmda gördüm ki buyurdu: "git, şeyhine de ki bizim yolumuzda sıkıntı çektin, elinden gelen sıkıntı zorluk ve işkenceyi kendine verdin. Ben senden râzı ve hoşnudum. Seni irşâd **[893]** ve halkın terbiyesi için seçmişim ve her ne kadar ki evliyâ[37] yalnız zahmet çekmişler sen tek başına bunlara katlanmışsın ve onlarla yaptığım kerâmeti seninle etmişim. Şimdi bundan sonra zevk alacağın kadar yemek yemeyle meşgûl ol."

Bu rüyanın yorumunu yaptıktan sonra biraz beynimizi güçlendirecek kadar verdiğim yemeği pişirdiler. Terâvîhden sonra Şeyh (k.s.)'in huzûruna götürdüm ve: Hazret-i İzzet'ten fermân geldiği için, Şeyh bundan bir şey alıp yesinler" dedim. Şeyh, o yemeye bakınca ağladı.

Şiir

وَبَيْنَ الرِّضَى وَالسُّخْطِ وَالْقُرْبِ وَالنَّوَى مَجَالٌ لِدَمْعِ الْمُقْلَةِ الْمُتَرَقْرِقِ

Ve buyurdu ki "Şeyh Zâhid bana terâvihten sonra yemek yemekten sakın diyor ve Hazret-i İzzet de ye diyor bu arada benim yaptığım ne olacak?" mübârek ağzını açtı ve dişlerini bana gösterdi. Hepsi yaralanmış ve siyah olmuştu. Bu da çektiği zorlukların sıcak ateşindendi ki nefsine çektiriyordu sanki o ateşin sıcaklığı bize geliyordu.

Şiir

بِالنَّارِ خَوَّفَنِى قَوْمِى فَقُلْتُ لَهُمْ النَّارُ تَرْحَمُ مَنْ فِى قَلْبِهِ نَارٌ

Çok ısrar ettim ta ki küçük kepçe ile iki kepçelik o çorbadan yediler.

---

32 L, K: نضرة
33 Ç: سمين فلست صافياً
34 H: طبعم
35 Ç: غدائياً
*36 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (210) no'lu açıklama.
37 Ç: + الله

Şiir

Onlar yürek kanının tortusunu beynin kâsesinde içmişler
Tâ ki sanmayasın ki bu devlet kolay ele geçebilir

[894] 5. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in Ferâseti Hakkında

Allah'ın nûru, kutsal ve mübârek nazarlarından dolayı rabbânî havâtırlar vâsıtasıyla tüm insanların içini biliyordu, öyle ki Şeyh (k.s.) için anlatılanlar, farklı zamanlarda ve mekanlarda çeşitli sayfalarda görülür.

Şiir

O adam ki onun gözü Allah'ın nurunun sürmesi ile dolmuştur
Hakîkat ehlinin arasında aydındır

Onun ferâsethânesinden defîneye
Halkın yüreğinin sırrından her bir yere bir delik (baca) vardır

[895] 6. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in Duâlarının Kabûlü Hakkında

Duâları Allâhü Teâlâ tarafından kabul edilmiştir ve hedef gibi kabul edilmiştir ve bazılarının ihtiyacından dolayı düzene gelmiş öyle ki onların bazısı yazıya gelmiştir.

Şiir

Lütuflar defînesinin kilidini açtığı zaman
Allah ü Teâlâ onun istediğini o defîneden ona verdi

Hikâye:[*38] Pîre Cebrâîl dedi ki: Bir keresinde tahıl ekecektik ki tohumları filizlenmişti ve hâlâ sütlüydü. Kötü sıcak bir rüzgar kalktı ki tahılı esintisi ile yok

[*38] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (211) no'lu açıklama.

edecekti. Uzun sürdü ve ileri gelenlerden bir grup Şeyh (k.s.)'den yardım istedi. Şeyh halvette oturmuştu, onlar ağlama ve yalvarmaya başladılar. Şeyh duydu ve buyurdu: "Durum nedir?" olayı dediler Şeyh dudağı altında bir duâ etti ve halvetten çıktı. Halvetin kapısına varınca başıboş esintiyi gördüm ki sabâ rüzgarına çevrilmişti ve o kötü (başıboş) rüzgar sâkinleşmişti.

Şiir

Onun mûcize gerçekleştiren dudağının lütuf esintisinden dolayı
Tüm âlem rûhu ve cânı besleyen hava buldu

[896] 7. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in Halvette Oturma Edebi

اَنَا جَلِيسُ مَنْ ذَكَرَنِى ve لِى مَعَ اللهِ diyerek edeple diz üstünde oturmaya dikkat ederdi. Asla mübârek sırtını duvara yaslamaz ve bir yanı üzerinde uyuyarak dinlenmezdi, mübarek vücûdunu ve gözünü dinlendirmezdi. Öyle ki kitabın düzeni çerçevesinde, belli bâblarda gelmiş ve bildirilmiştir.[*39]

Şiir

Yürek halvetinde, sırların mahremi olmuş
Can âleminde ise iniş nûru olmuştur

[897] 8. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in Zühd, Vera' ve Takvası

Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) şöyle dedi: Şeyh buyurdu: Haramı terk etmek ve helâli talep etmek vâcibtir. Şüpheli şeylerden sakınmak ve kaçınmak sünnettir. İşte bu takvâdır. Zühd ise azıcık bir helâle kanâat etmektir. Vera', her şeyi temizlemek ve ihtiyacı kadar kullanmaktır. Bu sûrete ve zâhire âittir. Zühd-i mânevî, dünya sevgisini bırakmak ve yüreğinden dünyâ sevgisini arındırmaktır. Böylece yürek,

[*39] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (212) no'lu açıklama.

âhiret ile meşgûl olmuş olur. Vera', yüreğini Allah dışında her şeyden çevirmektir. Takva, Allah'tan korkmak ve Allah'ın rızasının olmadığı her şeyden kaçınmaktır.

Şiir

Nefse kapat yolu, ki meydan budur
Kapı o kafaya açıktır ki bu alanın adamı olsun

Yüreğini iki dünya ve her şeyden arındır
Çünkü sûfilik, dîn ve takvâ bunlar adamlarındır

Şeyh[40] (k.s.), zâhirde ve bâtında, zühd, vera' ve takvâ sıfatları ile donatılmıştı. Öyle ki zâhirde kiraya verdiği köylerinin kirasını şerîata uygun kiraya vermişti. Yemezdi, evlâtlarına vermediği gibi mürîdlerine de vermezdi. Dışarı için harcardı.

Şerîata göre helâl olmasına rağmen Şeyh niye yemiyor? sorusuna **[898]** "her ne kadar şerîata uygun ve helâl de olsa, köylüler o parayı istekli vermiyorlar. Bu yüzden sûfilere lâyık olmaz." cevabını verirdi.

Daha başka şeyleri de kesinlikle yemedi. Meselâ, vakıflardan sağlanan parayı yemezdi ve mümkün olduğu kadar vakıf parasından uzak dururdu. Öyle ki Elîvân bölgesinin Erşak köyü vakfedilmiştir ve oradan çıkan para yemek, harcına[*41] tahsîs edilmiş ancak gasp edilmişti. Daha sonra Şeyh (k.s.), onu kurtardı ve doğru yola soktu. O zaman ki Erşak köyünün halkı Şeyh (k.s.), huzûruna geliyordular. Onlara: "Bizim yanımıza geldiğinizde o yerde Siyahrûd ırmağı var, elbiselerinizi oraya bırakasınız ki eğer sizin yanınızda bir ekmek parçası bile olsa orada dökülsün. Sakın bizim zâviye ve köşemize getirmeyin ki vakfın uğuru ve bereketi olmaz." diye buyuruyordu.

Hikâye:[42] Edâmallâhü bereketehü dedi: Bir keresinde Şeyh (k.s.), Kelhorân köyünde bir zâviye yapmıştı. Onun duvarını çamurla sıvadıklarında Şeyh (k.s.) orda bulunmuyordu. Kelhorân'a gidince ve bakınca: "Bu çamurları bu duvarın üzerinden sıyırın dökülsün ki bakınca görürüm ki siyah su, paça suyu gibi bu duvarlardan akıyor" diye buyurdu. Aman vermedi, tüm çamuru bütünüyle duvarlardan sıyırdılar ve ilginç ki

---

40 L: Bu yerden, konunun sonuna kadarki kısım yok.

*41 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (213) no'lu açıklama.

42 L: Bu hikâye yok.

o çamurun toprağını vakıf yerinden almışlardı. Tekrar o toprağı oraya <götürüp döktüler>[43] ve duvarı[44] tekrar başka toprakla kapladılar.

Şiir

Dünyanın tozu bile o ismet etekli insanın üzerine konmadı
Kirli toprak onun evine nasıl lâyık olur?

Şeyh (k.s.) sultânların ve büyüklerin ihsânını asla kabûl etmezdi. Öyle ki Şeyh'in arsaları vardı, ki sultanlar onların malını bağışlasalar bile divan o mülklere (arsalara) el uzatmaz ve köylülerden almazdı. Birinin devlet bağışını, Şeyh hazretlerinin yanında ağzına getirmesi bile imkânsızdı.

[899] Hikâye: Kutluğ Meliki Keyhâtu (157) Sultânı'nın kızı bir şehzâde idi. İrâdet sahibi ve Şeyh (k.s.)'in mürîdi idi. Şeyhi tanımış ve Şeyhin makâmını anlamış, büyük makâm sahibi olmuştu. Şehzâdelik malından sadece petrol kuyusuyla yetinmişti ki kendisi çalışıyor ve oradan helâl kazanç elde ediyordu. İşte bu helâl kazançtan Şeyh (k.s.) için <bir miktar helâl para gönderiyor veya>[45] elbise gönderiyordu. Şeyh (k.s.), ondan bir şey yemez, evlatları ve mürîdlerine vermez ve o elbiseyi de giymezdi."

Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü), şöyle dedi: Kutluğ Melik'in bu madenden helâl kazancını gönderdiğini, Şeyh de biliyordu. Niçin yemiyor ve giymiyordu? Şöyle dedi: "Baba, doğru söylüyorsun, helâldir. Ancak gönlüm razı olmuyor."[46]

Şiir

Erkek dediğin böyle beyaz kılı yoğurttan çeker gibi olmalı
Tâ ki birisi onun yoğurdundan kılı çekmesin

Hikâye:[47] Hâce Abdülmelik Serâvî (zîdet bereketühü) dedi: Bir keresinde Şeyh (k.s.) bana işâret etti ki "halvette yabancı bir şeyin kokusu geliyor, gör nereden bu koku

---

43 Ç: <داد فروریختند>
44 Ç: Bu yerden hikâyenin sonuna kadar yok.
45 S: < > arası yok.
46 S: اولی تر
47 L: Bu hikâye yok.

geliyor ve onu temizle" dikkatlice baktım ancak bir şey bulamadım. Meğer bir abdest alınan kuyu halvetin yanında varmış. O kuyuyu toprakla doldurdum. Şeyh (k.s.)'in huzûruna gidince: "O kötü koku yine geliyor" diye buyurdu. Dikkatlice baktım orada bir şey görmedim. Meğer Kutluğ Melik,[48] bir kese altın göndermiş, halvete yastığın altına koymuştu. Götürdüm, dışarı çıkardım. Dönünce Şeyh (k.s.): "Şimdi halvet temizlendi. O kötü koku gelmiyor. O kötü koku neden geliyordu ki def etmiş oldun?" diye buyurdu. "Halvette kötü koku gelecek hiçbir şey yoktu, ancak bir altın kesesi vardı, dışarı koydum" dedim. Şeyh (k.s.): "Evet, o kötü koku ondan geliyordu. O koku o yüzden beni incitirdi." buyurdu.

[900] Şiir

O burun ki ondan cennet ve kutsal ruhların kokusu gelir
Nerede bu pislik kokusuna dayanabilir?

Hikâye:[49] Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü), dedi ki o zaman ki Şeyh (k.s.) müslümanların iyiliği için Karabâğ'a gitmişti, Emîr Timurtaş Çûpânî (rh.a.), Şeyh (k.s.) için beş bin altın dinar, Yahyâ Ferhân Erdebîlî aracılığı ile gönderdi. Şeyh kabûl etmedi. Emîr Timurtaş dedi: "Altın kabul etmiyorsa, niye orduya geldi ve ârif olduğu için niye kendi işini düzeltmiyor ve tamamlamıyor ki orduya gelmemeliydi?" Şeyh (k.s.) dedi: "O Türk'e de ki benim gibi ve benim şeyhlerim gibi yüz binler Muhammed Mustafa (aleysisselâm)'ın[50] kapısının ipine bağlanmışız. Peygamber (a.s.) orada oturup da Mekke ve başka yerleri fethedemedi. Belki mübârek vücûdu ile bizzat ordu başına geçerek Mekke'yi fethetmedi mi? ve kalelerin kapılarını açmadı mı? İşte biz de sizleri İslâmî terbiye ve eğitim vermek için buraya gelmişiz. O zaman niye şaşırıp, hayret ediyorsunuz."

Bu haber Tîmurtaş'a varınca candan ve yürekten îtikât getirip ihlâslı oldu.

Şiir

Bir hadîs ki o yürekten gelir, cânın dışında hiç bir yerde yer alamaz
Söz temiz cândan gelirse, çaresizlikten yürekte oturur

---

48 K: + رحمهما الله

49 L: Bu hikâye yok.

50 H, L, Ş, K: aleyhissalâtu vesselâm; Ç: aleyhi ve âlihissalâtu vesselâm.

Hikâye:[51] Hullidet bereketühü[52] dedi Şeyh (k.s.) bu yolculukta Emîr Dimışk Hâce'nin hângâhında konakladı. O sofra açıyordu. Şeyh (k.s.) ve arkadaşları yemiyordular. Şeyh'in yandaşlarından Seyyid Cemâleddîn bir günde iki şey ondan yemedi. Üçüncü gün biraz yedi. Gece rüyasında beyaz elbise giydiğini ve siyah bir lekenin onun üzerine düştüğünü gördü. Bunu Şeyh'e anlattı. Şeyh: "Yoksa Dimışk Hâce'nin lokmasından mı yedin?" diye sordu. "Bir kere bir lokma yedim" dedi. Şeyh: "Eğer tamamının siyah olmasını istiyorsan bir lokma daha ye." diye buyurdu.

[901] Şiir

O tütsü ki hâlini kararttı
İsyân ateşinin şerrinden başka bir şey değildir

Hikâye:[53] Edâmallâhü bereketehü dedi: Eğer bir kişi, Şeyh (k.s.) için yiyecek bir şey getirirse Şeyh ona hiç bakmazdı. Allah ü Teâlâ koruma güzelliği için bir şey istiyordu ki o ondan yoksundu. Öyle ki Şeyh (k.s.) Marâğa'ya giderken Serâv'a vardı, Şemseddîn Muhammed'in babası Kerîm Akmiyûnî, Şeyh'i evine götürdü. Evde iki çeşit şeker vardı: Biri helâl altından alınmış, ötekisi harâmdandı ki Sâred isimli Türk getirmişti. Kerîm evden dışarıya çıkamıyordu. Evde şurup yapmalarını söyledi ve evde o haram şekerden şurup yaptılar, kâselere döküp getirdiler.

Şeyh (k.s.) sofa üzerinde oturmuştu. Şeyh'in gözleri önüne serdiler. Kerîm anladı ki harâm şekerden yapmışlar. Çok üzülüp, utandı. Bir şey diyemiyordu. Bu şaşkınlıkta kaldı. Şeyh (k.s.) şuruba elini uzatmıyordu ve bekliyordu. ânsızın bir kedi pencereden zıpladı ve o tabağın içine daldı. O şurup kâseleri hepsi döküldü, öyle ki bir damla bile ondan kalmadı. Şeyh (k.s.)'in velâyetinden dolayı o harâm, ona nasip olmadı.

Şiir

Onun isteğinin eli onun yakasına varmaz
Eğer o adam ki onun ayağı be etekte fermânı var

---

51 L, Ç: Bu hikâye yok.
52 Ş: Edâmallâhü bereketehü.
53 L, Ç: Bu hikâye yok.

O olaylar[54] *yüzünden ismet perdesinde kaldı*
Herkes ki lütuftan dolayı koruyucusu var

Hikâye:[55] Edâmallâhü bereketehü dedi ki bir köyün muhtarı Şeyh (k.s.) için harâm piliç çevirme getirdi. Birkaç talebe de o köyden helâl piliç çevirme getirdiler. Talebeler muhtardan korktukları için ona engel olamamışlardı. Ancak haram pilici Şeyh hazretlerine götürmeleri husûsunda kederliydiler. Bir ân durmuş, bu fikre dalmışlardı ki bir ânda köpek çıktı ve muhtarın harâm pilicini kaptı kaçtı, helâl piliç kaldı.

[902] Şiir

Onun koruyucu gözetmeni onu göz altına almıştır
Her arşından arasıra bakıyor

Hikâye:[56] Pîre Ahmed Pernîkî dedi: Mevlânâ Serâcüddîn dedi ki: Sultaniye'-den Şeyh (k.s.) hazretlerine doğru dönüyorduk, Perdelîz'e vardık. Hûre Şîr adında birisi Sûrak[57] köyünden geldi ve birkaç ızgara edilmiş balık getirdi, ancak gübre ateşi ile ızgara yapmıştı. Şeyh'in önüne koydu ve: "Şeyh, buyurun yiyin ki temiz pişirmişim" dedi. Şeyh (k.s.) mübârek parmağıyla balığı çevirip: "Sen diyorsun ki ye, temiz pişirmi-şim. Bu balık diyor ki beni gübre ile pişirmişler nasıl yiyebilirim?" diye buyurdu.

Şiir

Gönül levhasında dile âit sırlar vardır
Vücûd esrârından bir bilenler anlar

Hikâye:[58] Edâmallâhü bereketehü dedi: İhtiyarlar topluluğundan duymuştum ki Elğor köyünün mezarlığı yanında bir mezar vardı. Ancak o mezar değil, belki onun altında bir kuyu vardı. O kuyuda hepsi köy halkına âit gümüş, altın ve elbiseler vardı. Onu açmaya kastetdim. O mezar değildi, ancak halkın ilgisini çekmesin diye öyle yapmışlardı. O kuyunun başında bir taş vardı ki ona asâ vurunca ses geliyordu. O taşı o

---

54 K: آن همه حادثه
55 L: Bu hikâye yok.
56 L: Bu hikâye yok.
57 K: شورق
58 L, Ç: Bu hikâye yok.

kuyunun başından götürmek istediğim zaman kardeşim Şeyh (k.s.) harmanlıkta durmuştu. Ânsızın mübârek nazarıyla bana baktığında orada durmuştum. Halk çalışıyordu. Mübârek elini kaldırdı ve beni çağırdı. Koşarak yanına gittim "Orada ne yapıyordun?" diye buyurdu. "Hiç" dedim. "Sonunda söyle" dedi: "Orada bir kuyunun olduğunu duymuştum. Orada bir şey vardı, açmıştım ve kuyunun başını kaldırmıştım ki Şeyh huzûruna beni çağırdı." dedim. Şeyh (k.s.): "Evlât! Öyle bir şey inşallah benim dostumun evine gitmesin belki düşman evine gitsin ki o evi yıkar. Ancak ey evlât, bir insan böyle bir defîneye sâhip olur da elde edebilirse, iltifat nazarı ile böyle **[903]** bir şeye bakabilir misin?" diye buyurdu. Onu bıraktım. Başka gün belli oldu ki hepsini alıp götürmüşler.

Şiir

Dünya defînesi hepsi onun himmet gözünde
Saman o şiddetli soğukta muhtaç olmamak için bir yapraktır

Hikâye:[59] Bir gün Mevlânâ Cemâleddîn Kadı ve Mevlânâ Şemseddîn Tevekkülî Vâiz Erdebîlî (rahmetullâhi aleyhima), Şeyh (k.s.)'in huzûruna vardılar. Şeyhi deponun çatısına oturmuş ve depodan çatıya buğday çekerken gördüler. Efendiler: "Şeyh yaptığın nedir?" diye sordular. Şeyh: "Buğdayı böcek (bit) sardı. Bu yüzden hizmetçiler zekâtı vermekte hata etmişler." dedi.

Öyle ki tahıl gelmediği için mutfakta ekmek yoktu. Hizmetçiler köyün zekâtından 10 keyl (ölçek) borç almışlar ve zâviyede ekmek pişirmişlerdi. Ancak onun karşılığını vermemişlerdi. Bu yüzden yağmur suyu o deponun tavanına geçmiş ve damar damar buğdaylar üzerine geçmişti. Efendiler dediler: "Şeyh, bu buğdayın tümünü yoksulların ekmeği için getirip ekmek olarak dışarıya çıkar ve fırlat"[60] buyurdu ki "O Allah'ın hakkıdır ve onu vermekte çare yok ve bu verdiğimiz sadaka" buyurdu ki tekrar tartsınlar ve zekâtını versinler. On kilo zekâta dikkat etmedikleri için -ki onu vermemişlerdi- yüz kilo buğday bozuldu.

Şiir

Bir tanecik bile eğer bizim vera'mıza zarar verirse
Yüzlerce sadaka verir de karşılığını öderiz

---

59 L, Ç: Bu hikâye yok.

60 K: جمنده

Hikâye: Pîre Cebrâîl Kefşdûz şöyle dedi: Şeyh (k.s.), Bağdat'tan dönerken gece Kerenduhûşân'da[61] konakladı. Mevlânâ İzzeddîn Merâğî (rh.a.)'nin oğlu Merhûm Abdurrahmân, Şeyh (k.s.) için yemek pişirir ve her gece buğday hellimi yapardı. O gece de âdeti olduğu üzere yapmış ve kazanın başında hamur tutmuştu. Ben çadırda Şeyh'in mübârek ayağının yanında yer almıştım. Baktığımda, bir köpeğin geldiğini ve kazan başında olan o hamurdan yediğini gördüm. Kimseyi çağıramıyordum. Şeyh'i o ân o haldeyken uyandırmaktan korkuyordum. **[904]** Hiç kimse de olmadığı için kimseye söyleyemedim ve hiç kimse de orada hazır değildi <Hacı Amûleh Verzigânî geldiğinde, olayı üstü örtülü bir şekilde baş işareti ile dedim, o da Abdurrahmân'a dedi. Abdurrahmân da Cebrâîl'in işidir" dedi.>[62] Onu kimse dikkate almadı.

Sabahleyin Şeyh'in yemek vaktiydi. Âdet olduğu üzere o buğday helliminden getirdiler. Ben ızdırâb içindeydim. ânsızın Şeyh, Mevlânâ İzzeddîn Merâğî'ye: "Beni bugün bu yemeği yemekten affedin, ama ekmek getirirseniz yerim." dedi. Getirdiler. O ekmekten yediler. Abdurrahmân o hellim kâsesini kendi babası Mevlânâ İzzeddîn'in yanına koydu. O sırada Şeyh (k.s.)'in mübârek ayağı benim yanımda idi. Şeyh'in o kerâmetini gördüm ki o yemekten kaçınıyor, bende bir sevinç vardı. Şeyh (k.s.), velâyet nûru ile durumu anladı. "Ne diyorsun?" diye sordu "yok" dedim: Mübârek parmağının ucunu benim göğsüme koyup: "Ne diyorsun?" diye sordu. Tekrar: "bir şey yok" dedim. O zaman Şeyh de: "Hakk Teâlâ mü'mini temiz olmayan yemekten korur." buyurdu.

Şiir

İçini vera' ile yıkayan yüreğe
Allah tüm koruma kapılarını açar

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Bir kere Bedel Bârûkî, Şeyh (k.s.)'i dâvet etti. Şeyh de icâbet etti. O, çok güzel bir ziyâfet düzenlemişti. Sofrayı açınca: "Şeyh, Bismillâh" dedi. Şeyh buyurdu: "Herkesin irâdeti var yesin" dedi: "Şeyh huzûrunuzda yemek istiyorum" dedi ve ısrar etti. Şeyh: "Geberesice! Zifti yeni bir testinin içine dolduruyor ve bana ye diyorsun. Senin gözlerin testi görür bizim ki zifti görür" dedi ve yemedi sordular ki "Şeyh, bunu Hâce Bedel kazanıyor" "Evet, şerîata uygun alışveriş

---

61 H, L, Ş, K: İsfendiyâr.

62 H, L, K: <تا به عبد الرحمن مراغی گفت: ساختهء تو باش>

yapar ama içine hîle[63] katar." buyurdu. Tekrar gördüklerinde, Şeyh, onun fâiz yediğini söyledi.

Şiir

Her kimin gören gözü ve yüreği varsa
Böyle kirli bir yemeye ellerini bulaştıramaz

[905] Hikâye:[64] Şeyh (k.s.) alın teri ile kazanıyor, mürîdlerine de kazanın yiyin diyordu ve onları dilencilikten alıkoyuyordu: "Helâl ekmek kazanmak cömertliğinizi artırır ve Allah'ın dediklerini yapmanızı çoğaltır, ancak dilenmek pintilik (cimrilik) getirir ve yüreği dağıtır ve mahveder" diyordu ve Şeyh (k.s.) adak da yemezdi. "Bu nasıl iştir ki başkaları bir işi açığa vuruyor ancak Şeyh bunu yapmıyor?" diye sordular. "O hayasızlık bayrağıdır. Bizim şeyhimizin velâyet bayrağı kıyamet gününde bulunur." dedi.

Şiir

Bu dünyaya bayrağımızı asarsak
Bu aşağılık ve alçak insanların nimetini niye çekiyoruz

Tahtırevan nerede bu dünyanın cenazesini taşıyabilir?
Sınırsız uzayda sürahi gibi çiçeklerle donatılalım[65]

[906] 9. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in Konuşma Âdâbı Hakkında

Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) diyor ki Şeyh, içerde ve dışarıda halka öğüt ve terbiye vermekle meşgûldü. Devamlı konuşabilir ve vaaz verebilirdi. Evde olduğuna bakmayarak eşine ve çocuklarına devamlı öğüt verirdi ve konuşma süresince boş bir şey söylemezdi. Konuşmanın tatlılığı, sözlerin yeniliği, uzak ve yanık yüreklerin ilacı idi.

---

63 K: حلیّت

64 S, Ç: Bu hikâye, önceki hikâyenin ardından gelmektedir.

65 K: İkinci ve dördüncü mısra yer değiştirmiştir.

Şiir

اِنْ طَالَ لَمْ يُمْلِلْ وَ اِنْ هِيَ اَوْجَزَتْ وَدَّ الْمُحَدَّثُ اَنَّهَا لَمْ تُوجَزُ

<Yumuşak sesle okuduğu kelimeler tüm hazır olan insanların dinlediği konulardı ki uzaktan ve yakından geliyordular>[66] ve bu sözleri duyan adam tüm vücûdu ile bu sözleri dinliyor, bir ân ondan kopmak istemiyordu. Her kişi ile onun kapasitesi ve ona uygun bir biçimde konuşuyordu. Öyle ki onun bu nefis sözleri şifâ gibi binlerce yüreği ölmüş ve canı büzülmüş insanın hayatına neşe ve canlılık veriyordu.

Şiir

فَكَاَنَّهُ[67] عِيسَى بْنُ مَرْيَمَ نَاطِقاً يَهَبُ الْحَيَاةَ بِاَيْسَرَ الاَوْصَافِ

[907] Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi ki Sultân Ebû Saîd (tâbe sürâh), Şeyh (k.s.)'in huzûruna geldi. Şeyh (k.s.), adâlet ve ihsândan söz açtı. Sultân Ebû Saîd: "Şeyh, hakîkatten bahsetsin." dedi. Şeyh ise adâlet ve ihsandaki güzellikten başka bir şey demiyordu. Edâmallâhü bereketehü: "Şeyh, niye Germrûdlular ve Heşterûdlular için hakîkatten bahsediyorsun ve bunları bunun gibi Pâdişâha demiyorsun?" diye sordu Şeyh ise:

Şiir

"Birilerinin efsanede sırları var
Bir oda mücevheri delinin yanına getirir mi?

Diyelim ki ben tahkîkten bahsediyorum. O kişi, onun müşterisi miydi? Söz müşterisini bulur ve çeker. نُكَلِّمُ النَّاسَ عَلَى قَدْرِ عُقُولِهِمْ O adam ki onda katır boncuğu olup da alsa ona mücevher satamazsın, ve o adam ki baharatçıdan acı ilaç içmişse ona tatlı satabilirsin. O adâlet ve ihsâna lâyıktır onu demelisin."[*68] diye buyurdu.

Şiir

Bu dârülşifâda dünya hastaları için
Her hasta için bir ilaç ve her vücûd için bir şurup vardır

---

66 S: < > arası yok.

67 K: وكان

*68 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (214) no'lu açıklama.

Hakk kelimesi olunca onu korkusuzca diyeceksiniz. Öyle ki geçmiş bâblarda yazılmıştır. Onun Hakk kelimesini sultânlara, emîrlere, kadılara, ulemâ ve halka dediği açıktır.

Şiir

Hak kılığında sözü cilâdır
Ölü kalbi altınla kaplıdır

[908] 10. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in Tevâzu' ve Vakârı Hakkında

Tevâzu' ve alçak gönüllülükte kendinden daha tevâzulu biri yoktu. Bütün fakirlere, zayıflara, sâlihlere karşı mütevâziydi. Tüm dînî ve dünyevî büyüklüğü ve ihtişâmı ile kendini herkesten küçük bilirdi.

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi Şeyh (k.s.) son yıllarında, tüm dostları ve onu sevenlerin hepsi Şeyh (k.s.)'in etrafında toplandılar ve ellerini Şeyh'e uzatarak: "Şeyh Allah aşkına bize âhirette yardım et." dediler. Şeyh (k.s.)'in gözleri yaşla doldu ve: "Allah ü Teâlâ'nın iki evi vardır: Biri cennet, öteki cehennem. Ben hangi eve lâyık olduğumu, amellerimin de cennete lâyık olup olmadığını bilmiyorum." diye buyurdu.

Şiir

Cümle âlemin sıddîklerin bu sözden yürekleri kan ağlıyor
Her biri o âlemden hangi âleme verilecek?

Tevâzudan ve alçak gönüllülükten dolayı yoksulların cenaze törenine,[69] ve hasta ziyâretine tüm zevk ve içtenlikle katılırdı. **[909]** Bu tevâzu ve alçak gönüllülükten dolayı hiç bir zaman "ben" demezdi. Şâyed söz icâbı kullanması gerekse "men" (ben) yerine "mun" derdi. -Zammeli mim ile fetha ile değil- Çünkü "men" kelimesinden enâ-niyyet vardır.

---

[69] S, K: تشيّع

Şiir

O âlemde ben ve bizden dışarı adım atarlarsa
Kendi vücûdlarından başka biz ve benden nerde söz edebilirler

Güzel sözler ve hikâyelerle meşgûl olunca, çok ilginç sözler sarfediyordu. "Şeyh, öyle garip ve şaşırtıcı sözler söylüyorsun ki hiçbir yerde ve bir makâlatta duymadık" dediler. Cevâbında tevâzuyla: "Bir şey bilmiyorum, bu köydenim, ancak o büyüğün sözlerini dinledim ve iki üç kelime ondan öğrendim, onu size söylüyorum." buyurdu.

İtâat etmekte tevâzu ile salavât getirerek Kur'ân'ı sandıktan çıkarıyor, başına koyup öpüyordu. Ondan sonra tevâzu ve huşû ile Kur'ân okurdu ve duâ ederdi. Tekrar salavât getirerek başına koyar, öper, sandığa koyar ve sırtını çevirmeden geri dönerdi.

Şiir

Hakkın fermân mektubuna böyle izzet ve saygı gösterdiği için
O şüphe yok ki onun sözü izzet mektubunun başlığı oldu

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Bir keresinde Şeyh (k.s.)'in hâdimlerinden biri kapıdan içeri girdi, eline Kur'ân aldı ve oturdu. Şeyh (k.s.), ona: "Elinde olan nedir? diye sordu. "Kur'ân" dedi. Şeyh sinirlenerek ayağa kalktı ve onu çok azarladı ve buyurdu: "Kapıdan içeri girerken niye salavât getirmedin ki biz de kalkalım ve saygı gösterelim. Hakk Teâlâ bu kitabı büyüklük ve "gerçekten azîz kitap" diyerek izzet vermiştir ve büyüklük vermiştir. Kur'ân'ın buyurduğuna göre ki bu dünya insan için iki günlük bir oyuncaktır. Ayağa kalkarak saygı gösterecektik. لاَ يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلاَ مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيد[70] [*ona ne önünden, ne arkasından bâtıl yaklaşamaz. O, herkesçe övülen, hikmet sahibi Allah tarafından indirilmedir.*] Çok yüksek seviyede Kur'ân'a saygı gösterilmelidir. Hata hazînesinde depolanmış ve sığdırılmış, daha fazla saygı gösterilmesi gerekir."

[70] Fussilet 41/42.

[910] Şiir

Tevazû öyle bir şekilde kullandı ki
Yücelikte binlerce izzet artırdı[*71]

Hikâye:[72] Dâmet bereketühü dedi ki: Şeyh (k.s.), ulemâ ve seyyidlere çok büyük saygı, hürmet ve sonsuz tevâzu gösterirdi. Ulemâyı, ilimleri; seyyidleri, Hz. Peygamber'e bağlı oldukları için tahammül eder ve her yalvardıklarını verirdi. O cümleden bir seyyid vardı ki çok huysuz, çabuk sinirlenen biriydi ve hemen kılıcına sarılırdı. Bir keresinde zâviyede hizmetçilerle tartıştı, bağırmaya başladı ve kılıcına sarıldı. Şeyh (k.s.) onu yatıştırmak[73] için o seyyide gâyet tevâzu ile boynunu eğerek yaklaştı ve: "Ne hüküm verirsen kabûlümdür." dedi. Ta ki o Seyyidin gazâbı ve siniri söndü ve oturdu.

Şiir

Ne mutlu o adamlara ki kemâlin doruk noktasındayken kiralık ettiler
O yükseklikte tevazu boyun eğdirir

Selâm verirdi, selâm verirken eğilmezdi. Devâmlı güler yüzlüydü. Tevâzu ile konuşur, güzel sözler söylerdi. Ele-ayağa düşüp öpmeyi sevmez, ondan çekinir ve fırsat vermezdi. Mübâlağayı men' ederdi. Halkın yüzüne yağmacılık ve övgü yağdırmazdı ve herkesi evlât, baba, kardeş diye çağırırdı. Bu tevâzuyu dervîşlere ve sulehâya yapardı, ancak sultânlar, pâdişâhlar ve emîrler gibi kişilere gâyet vakarlı ve temkînli davranırdı.[*74]

Hikâye: Pâdişâh Ebû Saîd (toprağı pâk olsun) Şeyh (k.s.)'in huzûruna geldiği zaman <zâviyeye geldi>[75] Şeyh evdeydi. Öylece zâviyede ayakta duruyor, Şeyh gelene kadar oturmuyordu. Şeyh (k.s.)'e haber verilince, abdest alıp iki rekat namaz kıldı, mübârek sakalını taradı ve dışarı çıktı. Kumaş bir bez <başına sarmıştı.>[76] **[911]** Mürîd-

[*71] Ç: Konu fazladan gelmiştir. Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (215) no'lu açıklama.
[72] L, Ç: Bu hikâye yok.
[73] K: + آن عربده آغاز کردی
[*74] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (216) no'lu açıklama.
[75] < > arası yok.
[76] K: < > arası yok.

lerinden biri dedi ki: “Şayed Şeyh iyi bir elbise giyseydi ve bez başına sarsaydı daha iyi olurdu” Şeyh ise: “Evet” yânî beni kumaşla süslüyorsun? Vay! Eğer böyle olmasa bize iltifat etmezler mi? Herkes içini Hakk için süslemeli.” dedi.

Şiir

وَلَئِنْ كَبُرْتَ عَنِ الْمَلاَبِسِ وَالْحُلَى فَبِكَ[77] الْمَلاَبِسُ وَالْحُلَى تَتَشَرَّفُ
فَالْبَيْتُ يُكْسَى وَ هُوَ اَشْرَفُ بُقْعَةٍ فِي كُلِّ عَامٍ مَرَّةً وَ يُسَجَّـــــــفُ

İçeri girince Pâdişâh, Şeyh’in elini öpme şerefini elde etmiş oldu. Oturdular. Padişahla öyle konuşuyordu ki sanki bir çocukla konuşuyor.

Hikâye:[78] Mevlânâ en-Nahrîr Emînüddîn Tebrîzî (rh.a.)’den anlatıyorlar ki Vezîr Gıyâseddîn Muhammed Reşîdî (rh.a.) anlattı: duydum ki Pâdişâh Ebû Saîd: “Pâdişâhlığın benim yanımda hiç değeri kalmamıştır” dedi. “Niye?” dedim. Şunun için, bir gün Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)’in ziyâretine gittim. Büyük bir zâviye tuğladan yapmış, içimden: “Zühd, buraya daha az sığar.” dedim. Zâviyeye girince kendimi bir âlemde gördüm ki yüz binlerce adam orada sanki kaynıyor. Orada bana bir saman tanesi kadar değer vermediler. O sırada: “Yok ben Pâdişâh Ebû Saîd’im?” dedim. Onlar: “Evet, ancak senin pâdişâhlığın oraya sığmaz. Bu yüzden, bu yolda değer verilecek başka bir şey gerekir.” dediler.

Şiir

Aşk yolundan bir şifre senin aklına ve canına sığmaz
Hayret âleminde söz ve beyan sığmaz

Taç nedir, o yerde ki
Orada şâhlık ve pâdişâhlık ortada değil bile

Bir süre geçtikten sonra, Şeyh’in beni kucakladığını gördüm. Bana: “Evlat! Zühd bizim yanımızda ne arar? Zâhid, sizsiniz ki azıcık bir şeye başınızı eğmişsiniz قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ[79] [*Sen de de ki: “Dünyanın zevki pek azdır.”*] bu toplumun himmeti odur

---

77 K, Ç: وبك

78 Bu hikâye, önceki hikâyenin ardından gelmektedir.

79 Nisâ 4/77.

ki dünyaya ve âhirete baş eğmesin ta ki istediklerine varsınlar. O zaman zâhid, sizsiniz, biz değiliz." dedi.

[912] Şiir

Yoksulluk âleminde müflisler
İki dünyanın şahlığı ve mülküne baş eğmezler

Şeyh'in elini öptüm. Şeyh bana: "Ne gördüysen senin devletinden ve mutluluğundandı." dedi. Benim orada gördüğüm, bu âlemde kalmaz, o yüzden bu pâdişâhlık yüreğimde soğumuştur.

Şiir

Dilencinin senin mezarının başında gördükleri
Şahların gözleri, uykularında bile hayâl edemez

<Ve o mecliste>[80] oturmuştular. ânsızın Bağdat Hatun -ki Pâdişâh Ebû Saîd'in eşiydi.- çıkageldi. Şeyh (k.s.), mübârek yüzünü ve sırtını ondan çevirdi, yüzünü de vezîre tuttu. Sofrayı getirdikleri için Şeyh (k.s.), bir lokma Sultân Ebû Saîd'e ve bir lokma Vezîr Gıyâseddîn'e verdi. Bağdâd Hâtûn da yalvarıyor, Şeyh iltifat etmiyordu. Şeyh (k.s.), bir lokma da Bağdâd Hâtûn'a versin diye Pâdişâh, Vezir ile işâret ile yalvardılar. Sonra mübârek yüzünü Sultân Ebû Saîd'e yöneltip: "Evlât, eğer hapishânede senin bir suçlun olursa, o başkasına şefâat edebilir mi?" diye sordu. "Yok" dedi. "Allah ü Teâlâ buyurmuştur ki mahrem olmayanın yüzüne bakmak haramdır. Sultân bizim huzûrumuza gelmiştir ki sizin için duâ edelim. Eğer bakarsam günâhkâr olurum. Günâhkârın duâsı nasıl kabul edilir?" diye buyurdu.

Şiir

Cennet gören gözü bakmayan ayıp olur
Solgun yeşil çimin benim yeşil eteğimi kirletmiş

Şeyh (k.s.)'in yanına gelen sultanlar ve emîrler sanki köleler, hocanın yanındaymış gibi otururdular. Edâmallâhü bereketehü dedi: Şeyh (k.s.): "Dünya adamları

[80] Ç: < > arası yok.

önünde kendini tevâzulu göstermemelisin ki onlar sen onlardan bir şey istiyorsun sanırlar, o zaman sen zararlı çıkarsın.” buyurdu.

Şiir

Şahin, örümcek ağının gölgesinden kendi için yuva aramaz
Anka kuşu, sarı çizgili arıyı aklına bile getirmez

[913] 11. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)’in Hilmi ve Hayâsı Hakkında

Edâmallâhü bereketehü buyurdu ki Şeyh (k.s.)’in hilmi o kadardı ki eğer evlâtlar, yabancılar, çocuklar ve kullar onun mübârek yüzüne çok ağır söz söyleselerdi, gülümser, güler, değişmez ve sinirlenmezdi. Eğer zâlim biri ya da başka biri Şeyh (k.s.) hakkında edepsizlik etse veya kötü ve uygun olmayan bir söz etseydi (şifâhî veya dedikodu) şeklinde bile, yandaşları karşılığını vermek istedikleri zaman وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا[81] [*Kötülüğün cezası da onun gibi kötülüktür.*] âyeti gereği Şeyh izin vermezdi ve: “O bizim hakkımızda iyi söylemedi, siz hiç demeyin ki eğer siz bir şey söyleseniz karşılık vermişsiniz demektir. Sabredin tâ ki Hakk Teâlâ karşılığını versin ve istesin.” diye buyururdu.

Şiir

اِنْ كَانَ عَدَا عَلَيْكَ يَوْماً جَافِى فَاللّٰهُ لِمَنْ عَدَا مُكَافِى كَافِى

Hikâye: Bir keresinde Hacı Necîb Bezzâz Erdebîlî (rh.a.) geldi ve Şeyh’e dedi ki Mevlânâ Abdülazîz Merheştî, sizin hakkınızda şöyle dedi: Şeyh buyurdu: “Hacı Necîb! o sözü o demiyor, sen diyorsun. O duvarın arkasından bir şey söylemişti, biz duymamıştık. **[914]** Geldi ve burada diyor. Bunu sen demişsin, o dememiştir. Başkaları bizim hakkımızda kötü söz söyleseler de önemli değil, bâri siz hiç söylemeyin. Ancak eğer benim Şeyhim (Şeyh Zâhid) hakkında bir şey derse karnını yırtarım.

---

81 Şûrâ 42/40.

Şiir

وَلاَ خَيْرَ فِى حِلْمٍ اِذَا لَمْ يَكُنْ لَهُ بَوَادِرُ تَحْمِى صَفْوَهُ اَنْ يُكَدَّرَا

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Bir keresinde bir kişi, Şeyh (k.s.) ile bir kavga başlattı ve bu kavga büyüdü. Onu sıkıştırıp bu işten alıkoymayı istedim. Şeyh (k.s.) buyurdu: "Baba savaşma, ki biz bu dünyayı sabır ve oturmak (yerleşmek) için almışız.[82] Azarlamaktan, yürek incinir. <ve yürek incitmek, halkı kendinden uzaklaştırmak demektir. Bu öğüdü sana veririm ki böyle edesin.>[83]

Şiir

رَاَيْتُكَ مَحْضَ الْحِلْمِ فِى مَحْضِ قُدْرَةٍ وَلَوْ شِئْتَ كَانَ الْحِلْمُ مِنْكَ الْمُنَهَّلاَ

Şeyh (k.s.)'in yüzünde devamlı hayâ vardı. Öyle ki mübârek gözünü aşağı sarkıtırdı ve asla halkın yüzüne söz söylemezdi ki halk utanmasın. Edâmallâhü bereketehü[84] dedi: Şeyh (k.s.)'e hayâ konusunda sordular, buyurdu: "Hayâ, Allah ü Teâlâ'dan utanmandır. Öyle ki o utançtan halka bir kötülük yapmayasın ve bir şey demeyesin ki onlardan sitem duymayasın. Allah ve Resûlünün dediklerine ters olacak bir şey yapmamalısın, yoksa kıyâmet gününde utanırsın."

Şiir

فَلاَ وَ اَبِيكَ صَافِى الْعَيْشِ خَيْرٌ وَلاَ الدُّنْيَا اِذَا ذَهَبَ الْحَيَاءُ[85]

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü, dedi ki Şeyh (k.s.) kendi evinde bile kendi nefsi için bir şey istemezdi. Bir kere onun huyuna ters bir şey pişirmişlerdi. Mübârek canı istemiyordu. "Ev senin olduğu hâlde, niye bir şey **[915]** istemiyorsun ve demiyorsun?" diye sordum. Kendim için bir şey istemeye utanıyorum.[86] Evde inek ve koyunun olduğu zaman bile, annemden de kendi nefsim için bir şey istemeye utanırdım." dedi.

---

82 Ç: ما این عالم را به ذلّ و شکستگی گرفته ایم

83 Ç: <دیگر چنین نطق>

84 Ç: Bu yerden hikâyenin sonuna kadar yok.

85 K: Arapça beyit yok.

86 K: می آید

Yine bir keresinde Şeyh (k.s.) halvete oturmuştu. Yemek pişirmişlerdi, onun için ayırdılar ve ye diye ısrar ettiler. Yemedi ve: "Baba, Şeyh Zâhid (k.s.)'in yemediği şeyi, benim yemem beni utandırıyor." diye buyurdu.

Şiir

Onun iyi yüzü hayâ güzelliğine sahipti
Hakk'ın huzûrunda ne büyük bir hayâ[87] *vardır*

[916] 12. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in Tevekkülü Hakkında

Edâmallâhü bereketehü dedi ki Şeyh'ler yanında tevekkül etmek, sebepleri bırakmaktır, Şeyh (k.s.) buyurdu ki "sebepleri Hakk Teâlâ'dan görmek tevekküldendir ve benim çalıştığım ne varsa hem itâatte ve istekle helâl ekmek bulmaktır. Allah ü Teâlâ'ya tevekkül etmek ve sebeplerin nedenini tevekkülde suçlayıcı değil, bu yüzden ki kitapta rivâyettir ki arabın biri câmide Peygamber (salavâtullâhi aleyh)'in yanına geldi ve: "Deveyi bağlayayım mı? Yoksa onu Allah'a tevekkül ederek camiye mi bırakayım?" dedi. Peygamber (a.s.) buyurdu: "Yok, önce bağla sonra Allah'a tevekkül et."[88]

Hikâye: Şeyh (k.s.), geçmişte buğday zirâatını sulu yerde yapıyordu ve o su üzerinde savaş vardı. Şeyh (k.s.), ineğini kuru çiftliğe bağladı ki onun su vereni tevekkül olarak yağmur suyu olsun halk: "Şeyh, bu yere niye tohum serpiyorsun?" diye sordu. O da: "Allah'ın tevekkülü ile atıyorum." diye buyurdu. Bıraktı ve sulu buğdayından daha bir verim hâsıl oldu ve hele bu kitabı yazarken[89] bu ziraat alışkanlığı o yerlerde görülmektedir ki tevekkül ederek tohum atıyordu ve buyurdu ki "O da tevekküldendi ki yere ne bırakıyorsan onu alamazsın **[917]** Allah ü Teâlâ'nın göndereceği yağmura güveneceksin."[*90] O yüzden Hakk Teâlâ oraya öyle bir bereket verirdi ki halkın çoğu oradan tahıl alırdı.

---

87 L, Ş: آن حس حیات

88 Ç: + گفت پیغمبر به آواز بلند / با توکّل زانوی اشتر ببند

89 Ç: هنوز الی یومنا هذا

*90 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (217) no'lu açıklama.

Şiir

Benim yüreğimin kuşu senin tevfik tohumunu toplarsa
Sebepler ve tevekkülü senden bilir <senden görür>[91]

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi bir kere müddeîler (iddia sahipleri) Şeyh (k.s.)'in mürîdlerine karşı muhâlefet ve düşmanlıklarını arttırdılar. Şeyh (k.s.), şehirden dışarı çıktı. Mürîdler topluluğu ve onu sevenler dâvetler düzenleyip Şeyh (k.s.)'i dâvet ederek bu köyden başka köye götürürdüler. Öyle ki Tebrîz'in yakınına vardılar. Vezîr Gıyâseddîn Muhammed Reşîdî'nin Şeyhin geldiğinden haberi oldu. Oraya geldi ve Şeyh (k.s.)'i Tebrîz'e götürdüler. Vezîrin hângâhında konakladı. Kalabalık çok yoğundu. Bir süre Ordu şehrinde kaldı. Hiç şikâyet etmedi. Şâyed birileri mürîdleri şikâyet etmek istese, Şeyh buna müsâade etmezdi.

Bir süre orada kaldı ve dışarı çıktı. Edâmallâhü bereketehü, Şeyh (k.s.)'in arkadaşları ile dediler ki "Bir süre geçti, biz geldik. Ordu'daydık, Şeyh bir türlü ondan söz etmedi ve kimseye konuşmaya fırsat vermedi." Şeyh (k.s.) buyurdu: "Bizim başka ordumuz var. Siz koymadınız ki biz kendi ordumuza gidelim. Başka orduya rota değiştirince Allah ü Teâlâ sinirlendi ve gitmeye müsâade etmedi" "Şeyh, şimdi ne yapmalıyız?" dediler. Buyurdu: "Şimdi kendi ordumuza dönelim" Döndüler. Kısa sürede isyancılar yenildi ve bizim isteğimiz de gerçekleşmiş oldu.

Şiir

O istekler kıblesi doğru
Yüzümüzü, yüreğimizin istediği yere getirdi

Başlangıçtan böyle yapınca, tüm öğütleri böyle gördü
Sonunda böyle yapınca, öyle fethetti

Eğer[92] bir kimse Şeyh veya arkadaşları hakkında kötü bir şey deseydi, Şeyh (k.s.) **[918]** ondan şikâyetçi olmaz, hemen: "Allah'a tevekkül et" derdi. O iş tabii ki düzelirdi. Eğer elini mübârek sakalına koysaydı tabii ki o siniri büyük felâket

[91] Ç: < > arası yok.
[92] L, Ç: Bu yerden hikâyenin sonuna kadar yok.

doğuracaktı. Eğer Şeyh (k.s.), yolculuğa çıksaydı bazıları derdi ki "Bugün ya da yarın iyi gündür" buyurdu ki "Bizim Şeyhimiz burçlarla oynamamıştır, biz de oynamayız" ve düşündüğü işi yapmak isteseydi: "Allah'a tevekkül, et." derdi. O iş rast gelirdi.

Hikâye: Erdebîl şehrinde Hâce Yahyâ adında biri vardı. Tahıl deposu çok olmasına rağmen ondan bir şey harcamazdı. Şeyh (k.s.), ona: "Eğer dünyanın ambarını gömsen ve ağzını da mühürlesen, Allahü Teâlâ'yı rızık vermekten alıkoyabilir misin?" diye sordu. "Yok" dedi. Şeyh de: "Şimdi Allah ü Teâlâ, kullarının rızkını ulaştırır, ancak sen cimrilik ediyorsun. Sen kendini hamal yap da belki bir ihsân alasın <ta ki sana faydası olsun>.[93] dedi.

Şiir

Hiç kimse evinin ambarından mezara tane götürmemiştir
Eğer o yolun gıdası sende yoksa, ev düzenini ne yapıyorsun?

[919] 13. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in Kanâati Hakkında

Şeyh, tüm nimetlerin onda olmasına ve geniş bir rızka sahip olmasına bakmayarak onları halka îsâr eder, harcardı. Hiç bir zaman kendi nefsi için bir şey verip pişirtmezdi. Eğer "Ne pişirelim?" diye sorsalar "Siz ne arzu ediyorsanız, biz de onu yeriz." buyururdu. Kendi nefsi için hiç bir zaman bir elbise diktirmedi. Allah ne verdiyse o da onu giyerdi. Bazen çok sert ve haşin dervîş elbisesi giyerdi, bazen de çok pahalı elbise giyerdi, ancak onun için ikisi de eşitti.

Şiir

Her kim kâinat hazînesi gördüyse, dervişlik görmedi
Her kim dinlenme köşesi bulduysa, sultanlık buldu

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi ki Şeyh (k.s.), buyurdu ki "Kanâat Hakk Teâlâ'nın verdiğine râzı olmaktır. Kendi nefsinin istediği doğrultuda olmak değildir.

[93] Ç: < > arası yok.

Biz defalarca dirhem verip pazara gönderirdik ki bir şey getirsinler. Şeyh (k.s.), buyurdu ki "Pazara dirhem gönderme. Çünkü eğer pazardan bir şey alsanız ve yeseniz nefsiniz açgözlü olur, dağınık lokmaya alışır ve cimri olur. Bundan uzak durmanız gerekir. Tâ ki Allah ü Teâlâ'nın verdiğine râzı olasınız."

Nefsin aç gözünün cimriliğinden rezillik sızdı
Ne mutlu o akıllı insana ki ondan kaçındı

<Bu fasla lâyık sözler çok olmakla birlikte yazılmış şeyleri tekrarlamak istemiyorum.>[94]

[920] 14. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in Yakîni Hakkında

Ayne'l-yakîn konusunda muâyene sahibi olduğu için, her ne söz dese kesin olarak derdi. Öyle ki onda tereddüd ve şâyibe olmazdı. Sözleri sağlamdı. Öyle ki şüphe zan ve kuşkudan arınmış olurdu. Çünkü yakîn, şüpheyi giderir.

Şeyh (k.s.)'e sordular: "İmâm Hüccetü'l-İslâm niye "Ben müctehid değilim" demiştir. Çünkü onun açıkladığını <çok az kişi yapmıştır ve ictihâdın koşulları onda vardı ve ictihâd ilminin kriterlerine sahipti.>[95] Buna rağmen niye böyle dedi? Şeyh (k.s.), cevâbında buyurdu ki "O bu yolun ilim ve fazlına sahipti. İlmiyle amel etmiş, muâmele sahibi olmuş, yakîne varmış, şek, şüphe ve kuşkusu kalmamış, giderilmişti. وَالاِجْتِهَادُ مِنْ بَابِ الظُّنُونِ Evet, "Ben müctehid değilim" dedi. Ancak bununla, zann ve ictihâd ile bilmek istediklerini, ben yakîn olarak bilirim." demek istedi.

Şiir

Bu parlayan güneşle yakîn temiz günde
Gecenin ışığından dolayı mum ışığına ihtiyacımız yok[96]

---

94 H, L, K: < > arası yok.
95 S: < > arası yok.
96 Ş: Farsça beyit yok.

[921] Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi Şeyh (k.s.), buyurdu ki "İlme'l-yakîn, eşyanın isimlerini bilmektir. Ayne'l-yakîn eşyayı görmektir. Hakka'l-yakîn ise eşyanın hakîkatini bilmektir. Yürek yakîni Allah'ı tanımak, nerden geldiğini ve nereye gideceğini bilmek, hâlini ve vaktini tanımaktır. O zaman bir kişi bilmiş olsa ve ömrüne, rızkına ve ölümüne âgâh olsa, şeytan onda üstünlük sağlayamaz ve yakîn elde edilmiş olmaz.

Şiir

Tevekkülün güçlü temeli yakîndedir
Onun işlediği yerin hepsi sevdâlı köşeler olur

Bu bölümün hikayeleri diğer fasıllarda geçmiştir.

[922] 15. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in İstikâmeti Hakkında

O kemâlinin başlangıcından, ömrünün sonuna kadar çeşitli ahvâlde tarîkat caddesinde ve hakîkat seccâdesinde sâbît kadem idi. İbâdette ne yapılması gerekiyorsa[97] onları hiç bir zaman aksatmadı. Sağlıkta, hastalıkta, gençlikte ve yaşlılıkta haddi aşmadı ve ibâdetten vazgeçmedi. Öyle ki ömrünün sonunda yaşlılık ve zayıflık onun mübârek vücûduna oturmuştu. Buna rağmen görevlerini ve ibâdetlerini hiç azaltmamış zikretmeyi sürdürmüştür.[98] Ömrünün son anlarında bile zikrediyordu. وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ[99] [*Sana ölüm gelinceye kadar da Rabbine ibâdet et.*]

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü şöyle dedi: Şeyh (k.s.)'in ömrünün sonunda, zayıflık onu sarmıştı. Hekimler, zor halveti bırakmalı, ve çok zor ibâdetleri yapmamalı diyorlardı. O ise bunu kabûl etmiyor ve "Şeyhlerimden öğrendiğime göre onlar da vazîfelerini yerine getirmişlerdi. Bunları bırakamam. Eğer bırakırsam bundan daha zor ve çetin ibâdetleri yerine getirmem gerekir" diyordu.

---

97 K: در عبادت و عادت داشتی

98 K, Ç: ذکر رفته است

99 Hicr 15/99

[923] Şiir

Bir şurup ki hekim onu yüreğimin ağrısı için vermiştir
Ancak onu içersem cânıma bin dert gelir

"Namaz kılmaya yöneldiğimde şâyed vücudumda bir zayıflık (ağırlık) hisse-dersem, o zaman ya tâliblerin rüyâlarını dinlerim ya da semâ ile meşgûl olurum. O zaman bende bir sağlık ve esenlik meydana gelir."

Şiir

Cân şurubu[100] *damağıma cânânım geliyor*
Benim hasta vücûduma sağlık ve ilâç oluyor

Hikâye: Şeyhlerin riâyet ettiği husûslarda iskikâmet sâhibiydi. Meliku'l-ubbâd Cemâleddîn Urmevî şöyle dedi: Bir gün bir çok kişi tevbe etmeye gelmişlerdi. Şeyh (k.s.) her birine birer külâh verdi. Sonra kendi külâhını da verdi. Başında sadece sarık kalmıştı. Zâviyeden dışarı çıkarken, Şeyh (k.s.)'e vermek üzere bir takke dikmiştim. Halvetten dışarı çıkıp, Şeyh'in huzûruna getirdim. Aldı, sarığını kaldırdı ve onu başına koydu. Tekrar başından aldı ve başına baktı. Şapkanın başına ceviz düğümünü koymamıştım buyurdu: "Niye ceviz düğümünü koymamışsın? Al da düğümü koy. Şeyh Zâhid (k.r.) şöyle buyurmuştur: Hazret-i İzzet'e öyle umudum var ki Şeyh bana ne buyurduysa ne bir adım ileriye attım ne de bir adım geriye attım. Bana her iki âlemde bu övgü yeter ki adımlarımı onun adımları üzerine koyup yürüyorum." diye buyurdu.

Ceviz düğümünü takkeye takınca başına koydu ve bana duâ etti.

Şiir

Dostun evine gitmek için istikâmet üzere adım atarsan
Tüm yollar canın maksadı olduğu için visâli seviyorsun

[100] Ç: شربت جانم

[924] 16. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in Sabrı Hakkında

Şeyh kendisine ulaşan her felâketi sabr-ı cemîl ile karşılar ve "Allah daha beterinden korusun." derdi. Hak Teâlâ'ya münâcâtında: "Mülk, senin mülkündür; hüküm senin hükmündür ve tasarruf senin tasarrufundur" derdi. Ağlayıp inlemez, âh u vâh etmezdi. Sünnet[101] olarak gözün yaşını هٰذِهِ رَحْمَةٌ جَعَلَهَا اللهُ فِى قُلُوبِ عِبَادِهِ içine akıtır ve bir aşamaya kadar garibanların cenazesini وَاِنَّمَا يَرْحَمُ اللهُ مِنْ عِبَادِهِ الرُّحَمَاءَ hükmünce bilir bilmediğine de gözyaşı akıtırdı. "Bir ârifin evlâdı ölse niye onun peşinden üzülür? Ona bakınca neden ondan ayrılmak istemez?" diye sordular. O da: "O evlât bu vücûdun tohumudur. Ayrılık ve üzüntü zorluğu bu vücûdundur ve bu ağlama, rahmet ağlamasıdır. Ancak mânâsında şehvetten eser yoktur, ancak sevgilinin görmesi ile olur" şeklinde cevap verdiler.

Şiir

لَوْ لاَ مَدَامِعُ عُشّاقٍ وَ لَوْعَتُهُمْ لَبَانَ فِى النَّاسِ عِزُّ الْمَاءِ وَالنَّارِ
وَكُلُّ نَارٍ فَمِنْ اَنْفَاسِهِمْ قَدَحَتْ وَكُلُّ مَاءٍ فَمِنْ دَمْعٍ لَهُمْ جَـــارِى

[925] Hikâye: Bir vakit merhûm saîd mağfûr Hâce Muhyiddîn (rh.a.), -ki Şeyh (k.s.)'in büyük oğluydu.- Hakk'ın rahmetine kavuşmuştu. Yanma ve ayrılık halkın çeşitli kısımlarında görülmüştü. Mevlânâ el-merhûm Şemsu'l-mille ve'ddîn-i Tevekkülî Erdebîlî (rh.a.), hasta olarak onun huzûruna yasa gitti. Ağlamaktan, herkes kendini kaybetmişti.

Şeyh (k.s.)'in huzûruna varınca, mübârek gözüyle bize nazar etti. Başsağlığı dilemek ve bizim yüreğimizi yatıştırmak için buyurdu: "Mevâlî mâte[102] Resûlullah buyurdu ki Allahü Teâlâ her ne hükmetmişse onun hükmü doğrudur ve fermân onundur. Efendiler, şükürler olsun ki bu benim evlâdım armağandır, ne mutlu o adama ki tüm müslümanlar onun övülmüş huylarını hasret gözyaşları ile hatırlıyorlar ve hasretle yâd ediyorlar. Yazık o adama ki kötü huyu[103] yüzünden etrafı zarar görüyor. Şükrediyorum ki Hakk Teâlâ'ya itâat ederek öldü, günah işleyerek değil."

---

101 L: به سبب

102 Ç: مولينا

103 L, K: سنّيه

Şiir

لِكُلٍّ مِنَ الاَيَّامِ عِنْدِىَ عَادَةٌ فَاِنْ سَائَنِى شُكْرٌ وَاِنْ سَرَّنِى شُكْرٌ

[926] 17. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in Şükrü Hakkında

Edâmallâhü bereketehü dedi ki: Şeyh buyurdu, şâyed birine musîbet ulaşmışsa şükretmesi, ve çok sabırlı olması gerekir. Çünkü sabretmezse başka ne yapabilir ki? Birine felâket ulaşırsa sabretmesi gerekir tâ ki sevaptan mahrûm kalmasın. Şâyed sabretmez de ağlayıp inlerse iki musîbet vardır. Sabretmek gerekir ve sabırla şükretmek gerekir ki o nişân, îmânın kemâlidir. Îmânın yarısı sabır, diğer yarısı da şükürdür. Sadece dilleri ile şükretmesinler, onu amellerinde de göstersinler öyle ki tüm âzâları ve amelleri ile cümle sâbikân ve sıddîkân gibi olsun.

Şiir

Her kimin ağzına şükrün lezzeti ulaşmışsa
Her murâd adımıyla ağzı şekerle tatlılaştı

[927] 18. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in Gece Kıyâmı ve Gündüzü Vakitlere Ayırması Hakkında

Edâmallâhü bereketehü buyurdu ki: Şeyh (k.s.) dedi ki: Geceyi öyle taksîm edeceksiniz ki bir bölümünü gecenin ilk saatleri olarak oturacak, ibâdetle ve tâatla meşgûl olacaksınız. Bir bölümünde dinleneceksiniz. Öteki bölümde yine teheccüde kalkıp ibâdet edeceksiniz. Öteki bölümünde yine dinleneceksiniz ve son bölümde yine tâatla meşgûl olacaksınız.

Şeyh (k.s.) kesinlikle bu taksîme dikkat eder ve buyururdu: "Nefse zorluk ve meşakkat bu şekilde tattırılır, yânî uyusun ve sonra kalksın şeklinde olmaz " كَذِبَ مَنِ ادَّعَى مُحَبَّتِى فَاِذَا جَنَّهُ[104] اللَّيْلُ نَام عَنِّى" Bu hâl Şeyhin son hâllerindendi ve evlenmiş olmasının bir

[104] S: اجبه

gereği idi. Ancak gençliğin doruğunda, evli değil iken kesinlikle mübârek yanlarını yere koymazdı. Onun ibâdette çektiği çile zikredilmiştir.

Şiir

فَكَيْفَ تَنَالُ الْمَجْدَ وَالْجِسْمُ وَادِعٌ وَكَيْفَ تَجَازُ الْحَمْدَ وَالْوَقْتُ ضَايِعٌ

<Şeyh (k.s.) buyurdu ki: "Şeyh Zâhid (k.r.) zamanında vitir namazını kıldıktan sonra zikretmekle meşgul olurdum. Öyle zikir yapardım ki sabah namazının ezânıyla sabah namazı vaktinin geldiğinden haberdâr oluyordum.>[105]

[928] Şiir

عَهْدِى بِهِ وَرِدَاءُ الْوَصْلِ يَجْمَعُنَا وَاللَّيْلُ اَطْوَلُهُ كَالْمِلْحِ بِالْبَصَرِ[106]

Gündüz vaktinin taksîmini şöyle yapardı: Sabah namazını kıldıktan sonra güneş çıkana kadar evrâdu ezkâr ile meşgûl olurdu. Hiçbir şey onun zikretmesine engel olmazdı. Güneş çıktıktan sonra işrâk namazını kılar, evde halvete girer ve Kur'ân tilâvetiyle meşgûl olurdu. Daha önce açıklandığı gibi yine kuşluk namazını kılardı. Ondan sonra eğer yiyecek bir şey getirselerdi onu yerdi. Daha sonra dışarı çıkar, halkla ilgilenir, onlara eğitim ve terbiye verir ve onlara güzel vaazlar verirdi. Böylece öğle namazının vakti girmiş olurdu. Eğer bir maslahat ve bir müslümana yardım söz konusu ise yemek yemeği bırakır, bu tür işlerle meşgûl olurdu. Öğle namazını kıldıktan sonra ikindi namazına kadar oturur, halkın eğitim ve terbiseyi ile meşgûl olurdu. Sözlerinin çoğunda iyi işleri teşvîk edip, kötü işleri yasaklardı. (emr-i bi'l-ma'rûf nehyi ani'l-münker yapardı.) Müslümanların dedikodu oturumuna ancak öğüt vermek için giderdi. Hayâ ve haysiyeti unutarak suç işleyenleri ve kötü işleri yapmakta ısrâr edenleri Allah'ın yardımıyla, doğru yola getirirdi.

Şiir

Yüce dinin yolunda, şahlığı ve padişahlığı vardı
Dünyada rehberi ve lideri vardı

---

[105] Ç: < > arası yok.

[106] S: والليل كالملح اطوله بالبصر

Sabah nefesi Rahmânî irşâdını çağrıştırırdı
Güneşi Allah nûrunun gölgesi idi

<Ve o kadar ki irşâd konusunda gayretliydi.[107] Ne tarafa gitse, bir âlimi yola getirirdi. Hep öyle oldu.>[108] Onun uğurlu tâlihinden dolayı dünyanın en uzak köşelerini bile onun mürîdleri kapladılar ve onun nefesi ve adımından dolayı Peygamber (salavâtullâhi aleyhi)'in sünnetini ihyâ ettiler.

Şiir

فَنَوَّرَ[109] آثَارُهُ كُلَّ اَرْضٍ وَعَطَّرَ اَخْبَارُهُ كُلَّ نَادِى

[929] 19. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in Sehâvet ve Cömertliği Hakkında

Allah ü Teâlâ onu hem vefâlı ve hem tam mutluluk cömertliğiyle donatmıştı. Öyle ki kendi bulunduğu zaman ve topluluk içinde hiç kimse onun sehâ ve cömertliği husûsunda onun gibi olmazdı.

Edâmallâhü bereketehü dedi ki: Şeyh (k.s.) buyurdu ki için açılışı ve alâmetleri (İşaretleri) ki ortaya çıksa iki şeydir: "Hem iyi cömertlik ve hem iyi huy ve her ikisi Allah ü Teâlâ'nın kuluna verdiği şeylerdir ve Allah ü Teâlâ'nın ona verdiği cömertliğin bir köşesi (bölümü) o idi ki yarın için hiç endişesi yoktu ve her neyi varsa onu bağışladı.

Şiir

اِذَا الْمَكَارِمُ فِى آفَاقِنَا ذُكِرَتْ فَاِنَّمَا بِكَ فِيهَا يُضْرِبُ الْمَثَلُ

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi ki: Şeyh Zâhid (kaddesellâhü rûhahü), Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'e dedi ki "Safî, sizin şehrinizde yapı ustası (duvarcı) çalışsa eline tuğla (kerpiç) verseler onu eli ile tutar, başka işle meşgûl etmezler ve eline tuğla verirler değil mi?" diye sordu. "Yok" dedi. Bunun üzerine Şeyh Zâhid: "Onu ayağının

---

[107] Ç: "و از حدّی که در جدّ ارشاد داشت" cümlesi yok.

[108] S: < > arası yok.

[109] lafzı düşmüştür.

altına koyar ve onu kullanırsa başka tuğla eline verirler ve böylelikle işi iyileşir ve yükselir. İşte cömertlik de öyledir. Allah ü Teâlâ bir şey verirse ve senin onu halktan sakınmaman gerekir. Tâ ki dîn işin yüksele ve yücele." dedi. Bu vasiyet üzerine Şeyh, dünya malından ne **[930]** elde ettiyse, yer (arâzi) ve başka şeyler yoksullara dağıtıp, onlara harcadı. Öyle ki her sene malından ziyâde borcu vardı ve geliri borcunu kapatmıyordu.

Şiir

اذَا جَادَت[110] الدُّنْيَا عَلَيْك فَجُدْ بهَـــا عَلَى النَّاسِ طُرّاً انَّـــــــهَا تَتَقَلَّبُ
فَلاَ الْجُودُ يُفْنِيهَا اذَا هِيَ اَقْبَلَتْ[111] وَلاَ الْبُخْلُ يُبْقِيهَا اذَا هِيَ تَذْهَبُ[112]

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: ünlülerdendir ki Şeyh (k.s.) tüm ömründe, asla nakit paranın zekâtı Şeyh'e vâcib olmamıştır. Ancak bir kere, o da unutkanlıktan, istem dışı gerçekleşmiştir. Bir keresinde üç yüz dinarı Pîre Cebrâîl İskâf'a emânet olarak vermişti. Ancak unutmuştu ve bir süre böyle geçti. Seyyidlerden ve misâfirlerden bir topluluk Şeyhin huzûruna vardılar. Onları ağırlamak için bir şey yoktu ve borca gereksinim duyuldu. Borç alsınlar diye buyurdu. Pîre Cebrâîl: "Şeyh, yok, bana bir şey emânet etmemiş miydiniz?" diye sordu. Şeyh (k.s.), hatırladı. Parmağını ısırdı ve buyurdu, getirdiler. Önce onun zekâtını almalarını buyurdu. O oturumda onun tamamını böldü ve harcadı. Bir grup: "Şeyh, üstünü seyyidlerin ihtiyâcına harcayalım ve gerisini başka harcamalara bırakalım." dediler. O da: "Hepsini dağıtın; bunun mutluluğuyla niye bu para bizde olsun. Onun zekâtını vermek gerek ki zenginler takımının içinde olalım." şeklinde buyurdu.

Şiir

وَلاَئِمَةٌ لامَتْكَ[113] يَـــا فَضْلُ[114] فِى النَّدَى فَقُلْتُ لَهَا هَلْ يَقْدَحُ الـــــلُّؤْمُ فِى الْبَحْرِ
اَرَادَتْ لِتَنْهَى الْفَضْلَ عَنْ عَادَةِ النَّدَى وَمَنْ ذَا الَّذِى يَنْهَى السَّحَابَ عَنِ الْقَطْرِ[115]

---

110 K: اذا جاءت
111 K: اقتلت
112 Ç: Arapça ikinci beyit yok.
113 H, K: لا متك; Ç: لا شك
114 L, K: با فضل
115 Ç: عن المطر

Hikâye:[116] Bir miktar Bakliyât ve tahıl zekâtı üzerine: Şeyh, tümünü **[931]** dervîşlere ve başkaları için harcıyor zekât vermeye ne gerek var? diye sordular. Şeyh (k.s.) buyurdu ki: "Zekât, Allah ü Teâlâ'nın buyurduğuna göre sınıflara ayrılır. Eğer tahılın arasında kalsa ve biz öyle ona sahip olsak çıkarmadan başkalarının malını sahiplenmişiz ve kendi malımıza sahip değiliz, gaspçıyız demektir. Cömertlik kendi malınızda olmalı başkasının malında değil."

Şiir

هُوَ الْبَحْرُ مِنْ اَیِّ النَّوَاحِی اَتَیْتَهُ فَلُجَّتُهُ الْمَعْرُوفُ وَالْجُودُ سَاحِلُهُ[117]

Hikâye:[118] Edâmallâhü bereketehü dedi Şeyh (k.s.), çoğu vakit, yaptığı cömertliği evlâtlarının veya mürîdlerinin eli ile yapardı ve: "Ta ki sizin[119] de eliniz cömertliğe alışsın ve siz de ödül hamalı olun." derdi. Öyle huyu vardı ki zekât vereceği zaman tartı ve tartının taşlarını getirir, zekâtın miktarını onunla ölçerdi. Ondan sonra tartı ve ağırlıkları da kaldırdı, olduğu gibi Allah yoluna harcadı ve: "Bir depodan ağırlık ve tartı giderse, oraya bereket gelir. Allah ü Teâlâ bize hesapsız verdiğine göre, biz de hesapsız vereceğiz." diye buyururdu.

Şiir

Ağzın aşırı isteklerini tartmak zorunlu olsa
Keşke herkes terazi kadar hassas olup, taneyi ölçebilse

Hikâye:[120] Edâmallâhü bereketehü dedi: Seyyid Erşakî adında, Erşak köyünde oturan meşhûr biri vardı. Şeyh (k.s.), onu zâviyenin hizmetçisi yaptı. O da gitti ve bu işle meşgûl oldu. Günde birkaç kere Şeyh'in huzûruna geliyor ve: "Her günün harçlığını harcadım, çok fazla gelmişti. Bundan sonra daha hesaplı ve düzenli harcarım." diyordu. Şeyh (k.s.), ona bakıp: "Seyyid git, anahtarı Salâh'ın eline ver. O büyük bir kişidir, bu iş senin için değil." dedi. Seyyid: "Emrinize hazırım, hizmetinizdeyim." dedi. Şeyh ise: "Yok, bu senin işin değil. Çünkü senin hizmet etmen hesap kitap ortaya çıkarır. Allah ü

---

116 L, Ç: Bu hikâye yok.
117 Ş: Arapça beyit yok.
118 L, Ç: Bu hikâye yok.
119 K: ما را
120 L: Bu hikâye yok.

Teâlâ bize hesapsız vermiştir, biz de **[932]** hesap etmeyiz." diye buyurdu. Anahtarı, hizmetçi Salâh'a bıraktı.

Şiir

اذَا عُدَّ الْمَكَارِمُ كُنْتَ منْهَا بمَنْزِلَة الْجبَال منَ الْوَهَاد[121]
فَانْ ذُكرَ الْاَكَارِمُ[122] كُنْتَ نَارًا مُضَرَّمَةً[123] وَكَانُوا كَالرَّمَاد

Hikâye:[124] Edâmallâhü bereketehü dedi: Bir keresinde tahıl pahalılaştı. Halk ekmek sıkıntısı çekiyordu. Şeyh (k.s.) buğday ambarını halka bağışlamıştı. Şeyhin kardeşi Hacı İsmâîl (rh.a.) geldi ve: "Şeyh izin verin buğdaydan bir miktar satalım; kîlîni (kilosunu) beş dinara alıyorlar. Zâviye için bir arsa alırız." dedi. Şeyh (k.s.), ona bakıp: "Vermiyorum." dedi. Hacı İsmâîl: "Başka birisi almamıştır." dedi. Şeyh de: "Allah ü Teâlâ benden bire on alır, belki daha fazla مَنْ ذَا الَّذِى يُقْرِضُ اللهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ اَضْعَافًا كَثِيرَةً[125] [*Kimdir o Allah'a gönül hoşluğu ile bir ödünç verecek? Allah ona (bu ödüncün) birçok katlarını veriversin!*] âyeti gereğince hesaba kitaba gelmez, nasıl beş dinara satarım!" dedi ve hepsini Allah yolunda harcadı.

Şiir

فَمِنْ فَيْضِ جَدْوَاهُ السَّحَابُ كَقَطْرِةٍ وَمِنْ ضَوْءِ عَلْيَاهُ الشَّهَابُ كَجَذْرَةٍ

Ve Şeyh (k.s.)'in huyu gereği asla buğday satmazdı ve: "Halkın ekmeği ve gıdası olan buğdayı sakın satmayın. Buğday satanın bereketi olmaz." diyordu. Şeyhin huyu gereği önüne bir yoksul çıksa, her neyi olsa verirdi ve yanındakilere de "verin" diye emrederdi.

Şiir

Yoksulun avucuna bulut gibi yağdığın için
Kanal gibi onun vücuduna akmaya başladı

---

121 Ç: من الرهاد

122 H, K, Ç: ذكر الاكارم

123 H: مضومة

124 L, Ç: Bu hikâye yok.

125 Bakara 2/245.

Hikâye:[126] Seyyid Zeynüddîn dedi: Seyyid Şerefüddîn'den duydum ki Şeyh (k.s.)'in **[933]** Kelhorân köyünde arpa anbarı vardı. Ahî Ali'den istedi. Kendinden yeterince göstersin ve bu da arpanın bir miktar pahalılığınından kaynaklanıyordu. "Arpa satalım ki ekmeği fazla çıkıyor ve Gîlân'a altın gönderelim ta mutfak için pirinç alsınlar." dedi. Şeyh (k.s.) velâyeti ile bildi ve dedi: "Ali, Bizim harcamış ekmek satmamıştır, biz de satmayız. Bu zaman deve kiralayıp ve o arpayı getirirsinler. Öyle ki pişirebilesiniz, pişirin ve verin ve öylece dervîşlere verin."

Şiir

O meclislerde mührün yeri yoktu
Onun bağış tahtının yanında secde etmekten başka iş yoktu

Hikâye:[127] Dâmet bereketühü dedi: Bir kere yerin tahılını biçmişlerdi ve öylece yere bırakmışlardı. Yüz top kadar olurdu ki başka gün harmana getirdiler. Gece hırsızlar tümünü çalıp götürdüler. Sabahleyin Şeyh (k.s.)'e haber verdiler ki tahılları hırsızlar götürdüler. Güldü ve mübârek elini birbirine vurup: "Ufalama, un hâline getirme ve pişirme işi bize kalmıştı, bütün bu zahmeti bizden götürdüler ve bizi hafifletiler. Bize bunlar Allah'ın denizindendir." dedi.

Şiir

مَنْ قَاسَ جَدْوَاكَ بِالْغَمَامِ[128] فَمَا اَنْصَفَ فِی الْحُكْمِ بَيْنَ شَكْلَيْنِ
اَنْتَ اِذَا جُدْتَ ضَاحِكٌ اَبَدًا وَ هُوَ اِذَا جَادَ دَامِعُ الْعَيْـــــنِ[129]

Ve Şeyh (k.s.), cömertliği severdi ve halkı cömertliğe teşvîk ederdi. Eğer bir kişi azıcık cömertlik gösterseydi onu överdi. Eğer sultanlar ve büyükler onun sofrasında hazır olsalardı ve sofrada azıcık bir şey olsaydı özür dilerdi. Ancak onun güler yüzü, sıcak karşılaması, güzel konuşması ve konuşma lütfu ile onlara öyle yemek yedirirdi ki onu en büyük nimet bilerlerdi.

---

126 L, Ç: Bu hikâye yok.
127 L, Ç: Bu hikâye yok.
128 K: بالغام
129 H: دامع المعين; Ş: دامع العين

Şiir

O acı kadehi o tatlı yüze içirirler
Hasta yüreğin Panzehri ve ilacıdır diye

[934] Hikâye:[130] Halledallâhü bereketehü dedi: Hizmetçi Salâh çok sinirli kişiydi. Halka ekmek verirken onlara kızıyordu. Şeyh (k.s.) buyurdu: "Salâh; benim ekmeğimle kendin için cenneti alabilirsin, niye almıyorsun? Ekmeği gönül rahatlığı ve güler yüzle halka vermen ve duâ etmen gerekir. Öyle ki ekmek benim yüzüme oturur o huy ve duâ senin yüzünde otursun ve cenneti onun aracılığı ile elde edesin ve ekmeği, ekmek yiyene vermelisin. Ancak zâhirde ekmek yiyen olmazsa, ekmek yiyeni iyi huylu sûfîler olacaklar ki cömertlik ederler. Senin de ekmeği halka böyle vermen gerekir."

Şiir

Suratını asmış, balı sofraya getirir
Sofrada tatlı bal olursa herkes güzel yüz gösterir

Şeyh (k.s.)'in Îsâr etmesi o kadardı ki hiçbir şey onun evinde birikip depolanmazdı. Bilakis, Allah ü Teâlâ ne verdiyse halka harcardı ve: "Eğer elinizde vermek için bir şey varsa bundan korku duymayın. Benim yokluktan da hiç korkum yoktur, gösteriş peşinde de değilim" derdi. Çocuklarına ve mürîdlerine gösterişi bırakmaları ve öyle davranışlarda bulunmamaları yolunda öğüt verirdi "gösteriş peşinde olmayın, gösteriş sizi cömertlikten alıkoyar." derdi.

Hikâye:[131] Edâmallâhü bereketehü dedi: Bir gün, yoksulluktan çaresiz ve muhtaç kalan biri, Şeyh (k.s.)'e: "Evde eşimin karnını doyurmaya yemeğim yoktur." dedi. Şeyh (k.s.) eve gitti, on dinar altın çıkardı ve ona verdi. Bir miktar tahıl vermelerini istedi. Yine ona bir heybe buğday, bir miktar ekmek vermelerini söyledi. Buğdayı tartıp, öğütüp, unu, hamur edip pişirince bu ekmekleri yesinler diye. İşte, Şeyh (k.s.)'in cömertliği böyleydi.

---

130 L, Ç: Bu hikâye yok.
131 L, Ç: Bu hikâye yok.

Şiir

وَ حَالَتْ عَطَايَا كَفِّهِ دُونَ وَعْدِهِ فَلَيْسَ لَهُ اِنْجَازُ وَعْدٍ وَلاَ مَطَلّ[132]

[935] Hikâye:[133] Hallede bereketühü dedi ki dönemin zenginlerinden sayılan Kâkî Erdebîlî'nin çocuklarından biri, dervîş olup, terzilikle meşgûl oldu. Ancak yoksulluğunu gideremiyordu. Çaresizlikten dolayı üç gün kendisi, eşi ve çocukları yemeksiz kaldılar. Gıdasızlıktan takatsiz oldular ve evde düşüp kaldılar. Şeyh (k.s.), velâyet nûruyla bunu bildi. Hiç kimse onların hâlinden haberdar değildi. Hacı Nehcüvânî'ye iki kîl buğday, iki kîl un, bir miktar altın dinar ve bir somun ekmeği onların evine götürmesi için işâret etti. Elini kapıya koyunca güçsüzlükten kapıyı açmaya mecâlleri yoktu. Bunun üzerine: Ben, Hacı Nehcüvânî'yim. Beni Şeyh gönderdi, buğday ve un getirmiştim." dedi. Onlar, bu sözden güç alıp kapıyı açtılar. Dört hamal gördüler ve dört yük tahıl, altın ve ekmek. Sevindiler ve: "Üç gündür oruç açmamıştık. Halsizdik, durumumuzu Şeyhe anlatacaktık ama utanıyorduk. Ancak O, kendi velâyeti ile bilip, bizi anladı." dediler.

Şiir

Her nerde çaresizlik köşesine düşmüş birisi varsa
Kendi himmetiyle lütûf casusunu onların peşinden gönderir

Onun vücudu zenginliğe ferman verir
Bağış sofrası Hatem-i Tayy'ın sofrasından daha zengindir

Hikâye:[134] Şabân'ın oğlu Bedel, benimle sıkı dosttu. şöyle anlattı: Babam yolculuğa çıkmıştı. Biz çocukların elinde harcamaya paramız yoktu. Et yeme arzusundaydık. Bir gece uyurken anneme: "Benim canım et istiyor." diyor ve çocukların bildiğiniz ısrarlı huyu ile ısrâr ediyordum. Annem: "Şimdi gece oldu. Gecenin bu saatinde, et nerden bulunur? Onun parası bile bende yok. Sabret, yarın et parasını bulduktan sonra size et alırım." dedi. Bu niyetle o gece uyudum. Sabah güneşin çıktığı vakit birisinin elinin bizim kapıyı çaldığını gördüm. "Kapıyı açın, Beni Şeyh gönderdi." dedi. Bu kimsenin yalan söylemesinden korktuk. Şeyh yanımızdaki olan eve yânî Pîre İbrâhîm

---

132 Ş: Arapça beyit yok.

133 L, Ç: Bu hikâye yok.

134 Bu hikâye yok.

el-Ğarî'nin evine gönderebilirdi. "Pîre İbrâhîm'in evi burası değil, öteki kapıdır." dedik. O kimse dedi ki: "Ben Pîre İbrâhîm'in[*135] evini aramıyorum, ayakkabı diken[136] Şabân'ın evini **[936]** arıyorum. Kendisi yolculukta, çocukları ve eşi ise evdedir. Şeyh, beni bir miktar et vermek üzere onların yanına göndermişti." Kapıyı açtık, gördük ki iki men (6 kg)'lik et getirmişti ve şöyle dedi: "Şeyh özür diliyor ve diyor ki çocukların et arzusu vardı bunu onlar için pişirsinler."

Şiir

Öyle azamet ve ihtişâmın bakış lütfuna aferin olsun
Zayıflara ve perîşân olanlara arzû verir

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi ki: Çoğu geceler Şeyh (k.s.), kimsenin kendisini tanımadığı fakirlerin hâlini soruyordu. Eğer aç birini görse uyuyamıyor onun yanına ekmek ve yiyecek götürüyordu. O kişi, onun Şeyh olduğunu bilmezdi. Eğer birinin bir şeye ihtiyacı olsa gizlice ona bir şey verirdi ve çoğu zaman kendisi tahıl alıp da dervîşlerin evlerine götürürdü, onlar ise, onun Şeyh olduğunu bilmezdi.

Şiir

Ne mutlu o parlayan güneşe ki ay gibi gecenin bekçisi olsun
Karanlık gecede zavallı yoksulların imdadına varsın

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Şeyh (k.s.), tüm malını, mülkünü ve onlara bağlı her şeyi müteberrik zâviyeye vakfetti ve bu fâni hayatta bazı hayır işler için borç aldı ve öteki dünyaya göçtü. Bin dinarlık borcu kaldı ve o borçlarını karşılasın ve annem ki Şeyh Zâhid'in kızı idi. Yakında öldü ve Allah'ın rahmetine kavuştu ve ondan kalan miras o kadardı ki bu borçları ödemek için satıp verdiler ve ilginç bu ki borç miktarı ve mirastan kalan para eşitti ve evlatlar için mirastan hiçbir şey kalmadı.

Şiir

Onun eteğine dünyanın tozu oturmadı
Eteğini dünya tozundan sildi

[*135] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (218) no'lu açıklama.

[136] K: كفش دوز

Her zaman Şeyh (k.s.), vasiyyet ederdi ki "Benim evim bu zâviyedir. Tüm yardım ve çalışmaları bu binaya ve onun refahı için yapmanız gerekir. Eğer oradan bir şey fazla gelirse her kime isterseniz **[937]** verin." Buyurdu ki "Ekmek vermekte ayrıcalık yapmayın ister dost, ister düşman, ister mü'min, ister kâfir hiç ayrıcalık yapmayın. خَالِصٌ لِوَجْهِ اللهِ تَعَالَى'dır."[137]

Şiir

كَــانَّ اللهَ لَمْ يَخْلُقْــــــــهُ اِلاَّ لِنَشْرِ الدِّينِ[138] اَوْبَثَّ الصَّلاَتِ

Hikâye:[139] Ve Şeyh (k.s.) ömrünün son günlerinde "فِى كُلِّ ذَاتِ كَبِدِ حَرَّى رَطْبَةٍ اَجْرٌ" her gün mahallenin köpekleri için bir kazan yemek pişirip onlara verirdi ki yesinler. Her zaman ekmek ve su demişler. اَيُّمَا مُسْلِمٍ سَقَى مُسْلِمًا عَلَى ظَمَأٍ سَقَاهُ اللهُ مِنَ الرَّحِيقِ الْمَخْتُومِ Su kuyusu kazsınlar dedi ki oradan soğuk su çok zor elde edilir ve buz küpünü devamlı havanın sıcağında düzenledi ve susuz halka ulaştırdı.

Şiir

Eğer feleği görürsen onun yardım atı olursun
Damlaları vücûdu dirilten sanki hayat suyu

Onun vücudunun hayal suyunda serap buldum
Sanki mücevher mâdeni umman denizine geldi

[938] 20. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in Heybeti Hakkında

Öyle korkulu ve ihtişâmlı idi ki onun meclisinde sultanlardan, ileri gelenlerden ve ulemâdan hiç biri konuşamazdı. Eğer ulemâ onu imtihân etmek istese ve Şeyh (k.s.)'e sormak için sorular düşünseler onun mübârek huzûrunun korku ve görkeminden dolayı dilleri tutulur soru soramazlardı. Öyle ki Şeyh'in görkemi onların üstüne çöküyor

---

137 می گویند بر درِ خانقاه شیخ ابو الحسن خَرَقانی نوشته شده بود «هر که بر این خانه آید نانش دهید و نامش مپرسید. آن کس که پیش خدایش به جانی ارزد، پیش بو الحسن به نانی ارزد.»

138 L: بنشر الدين

139 H, L, Ş, K: Bu hikâye önceki hikâyenin ardından gelir.

ve sorularını tümüyle unutup dışarı çıkıyordular. Şaşkın ve hayretler içinde: “Yok, biz bunu düşünmemiştik.” diyordular.

Bunun gibi hikâyeler aynen Mevlânâ Şemseddîn Gîlânî (rh.a.) için başka bâblarda yazılmıştır. Çoğu zaman ki tâlibler rüyâlarını anlatmak için geliyor ama onun görkeminden dolayı unutuyordular. Şeyh onların rüyâsını onlara söylüyor ve cevabını da veriyordu. Onun meclisinde hiç kimse öksürmezdi, hiç konuşamaz veya gülemezdi, belki dışarı çıkmaya bile mecâli olmazdı.

Şiir

ذُو هَيْبَـــــــــة لَوْ اُلْقِيَتْ سَطَوَاتُـــــهُ يَوْمًا عَلَى الطَّود الاَشَمِ تَرَضْرَضَا
اِنْ يَرْضَ عَنْ زَهْرِ النُّجُومِ[140] تَلُح وَاِنْ يَغْضَبْ عَلَى الْفَلَكِ الْمَدَارِ تَـــقَوَّضَا[141]

[939] Şiir

Allah’ın yüce nûru onun alnının üzerindeydi
Çünkü Hakk’ın heybetli ışığı onun yüzündeydi

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn Akmiyûnî Sultân Yenğaşî’den[142] rivâyet etti. O da Murâd’dan anlatıyor ki bir gün müteberrik zâviyede oturmuştum Mevlânâ Abdülazîz Merheştî geldi ve Şeyh (k.s.)’in yerine oturdu. Bir grup yanında oturanlar: “Kalk, burası Şeyh’in yeridir.” dediler. O ise: “Burası benim yerimdir.” diye cevap verdi. Biraz sonra Şeyh (k.s.), bir grupla içeri girdi ve Mevlânâ Abdülazîz’i kimse îkâz etmeden ayakkabılık bölümüne düşmüş olduğunu gördük.

Şiir

اَبْصِرْ لِرِجْلِكَ قَبْلَ الْخَطْوِ مَوْقِعَةً[143] فَمَنْ عَلاَ زَلَقًا عَنْ عَثْرَةٍ زَلَقا[144]

Şeyh namaz kıldıktan sonra: “Abdulazîz nasılsın?” diye sordu. Saflıkla: “Ey Şeyh, hiç de keyfimiz yoktur.” dedi. Şeyh de: “Evet, hindu (zenci) aynada kendini gördü ve üzüldü.” dedi.

---

140 K: زواهر النجوم

141 L: Arapça iki beyit yok.

142 L: ينغش

143 K. الخطو معه

144 K: عدت; H, Ş: عثره

Şiir

Yüzün aynasında tüm resimlerini gösterir
Gönlün sayfalarında ahvâli gösterir

[940] 21. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in Himmetinin Yüceliği Hakkında

Edâmallâhü bereketehü buyurdu ki Şeyh (k.s.), tüm arzu ve istekleri Allah yolunaydı. Elinden gelen yardımı Allah'ın yarattıklarına yapıyor, onları Hakk'a dâvet ediyor ve Hakk'ı onlara tanıtıyordu. Onun istekleri dünya malı ve mülkü için değildi, belki tüm dünya ve dünyaya âit olan şeylere ihtiyacı yoktu. Evlâtlarına himmeti yüce tutmalarını teşvîk ediyordu, mürîdlerine de nasıl himmeti yüce tutmaları gerektiğini öğretirdi ve: "İhlâslı bir şekilde, Allah ü Teâlâ'yı dileyin ki her kim Allah'ı talep ederse dünya ve âhiretini istemeden elde eder. Öyle ki eğer birinin yüzü güneşi görüyor ise gölge onun peşinden geliyor ve eğer sırtını güneşe çevirirse gölge ondan kaçar ve o gölgeye varmaz." diye buyururdu.

Şiir

Yer küresinin karanlık toprağın gölgesine
Benim himmet güneşinin gölgesi nerde düşebilir[145]

Buyurdu ki: "Tâlib eğer yolda olsa ve Hakk Teâlâ dışında bir şeye başını eğerse o yerde kalır ve maksada varmaz. <Kuşlar gibi ki kışlığa ve yazlığa gelip giden gibi>[146] her kuş ki suya ve taneye başını eğerse maksada varamaz, varırsa da geç varır."

[941] Şiir

Himmet güneşi yürek kuşu onun evinde açarsa
Başını suya, taneye zamana ve mekâna eğemez

Hikâye:[*147] Edâmallâhü bereketehü buyurdu bir keresinde İsfehbud İmâdeddîn Muhammed Gîlânî, Şeyh (k.s.)'den ricâ etti ki onun için şefâat etmeye orduya gitsin.

---

[145] K: برین

[146] K, Ç: < > arası yok.

[*147] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (219) no'lu açıklama.

Şeyh (k.s.), buyurdu ki "Onun ataları babaları köyler, ve arsalar bana veriyordular kabûl etmedim ve ona baş eğmedim, ki eğer kabul etseydim ki şefaat etmek için oraya gitmem gerekirdi. Şimdi gönlüm rahat. Eğer istersem şefâat ederim, istemezsem etmem. Eğer onlardan arsa kabul etseydim, onların bana diyeceği söz olurdu ki niye bize şefâat etmiyorsun. Eğer siz de huzûr, asayiş ve rahatlık istiyorsanız, bunlardan ve bunun gibilerden bir şey kabûl etmeyin ve istek gözünüzü onların vereceklerinden temizleyin ki onlardan minnet çekilmez.

Şiir

İri beyaz doğan ki onun yuvası yükseklerdedir,[148]
Bir avuç toprak için insanın minnetini çeker

Hikâye:[*149] Şeyh (k.s.) Tebrîz'de, Tebrîz'in Reşâdiye hângâhına gitti. Dönerken Vezîr Gıyâseddîn Muhammed Reşîdî, Şeyh ve onun yanındakiler için yetmiş tane hil'at hazırlattı. Şeyh (k.s.)'e mâlum olunca, ânsızın oturdu[150] ve dışarı çıktı. Hiç kimsenin bir şey demeye cesareti yoktu. İsfenc (158) köyüne yetiştikleri zaman, halk: "Vezîr, böyle bir dâvet düzenlemiş ve hil'at hazırlatmıştı." dediler. Şeyh (k.s.) de: "Benim himmetim böyle şeylere iltifât etmemiştir ve halkın nezdinde onlardan bir şey beklemediğim için azîzim." diye buyurmuştur.

Şiir

لَهُ هِمَّةٌ لاَ مُنْتَهَى لِـــــكِبَارِهَا[151] وَهِمَّتُهُ الصُّغْرَى اَجَلُّ مِنَ الدَّهْرِ

[942] 22. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in Vefâtı Hakkında

Edâmallâhü bereketehü dedi ki: Şeyh (k.s.), وَاَوْفُوا بِعَهْدِ اللهِ [*Allah'ın ahdini tutun.*] konusunda sağlam, dayanıklı ve sâdıktı. Her ne söz ve vâadde bulunmuşsa, zaman geçse bile, ondan vazgeçmez, el çekmezdi ve onun tersini yapmazdı. Şeyh (k.s.)

---

148 K: گر

*149 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (220) no'lu açıklama.

150 Ş: بر خاست

151 Nahl 16/91.

buyurmuştu ki "Ârif her ne bağışlarsa onu geri almaz, ne kadar süt içerse onu reddetmez, Sultân her ne bağışlarsa onu geri almaz." Eğer yaşça küçük birileriyle konuşması ve sohbeti varsa veya birisi onun hakkında iyilik yapmışsa onu unutmazdı. Her zaman ona duâyla yardım ederdi ve onu hatırında tutardı.

Şeyh Zâhid (k.r.)'den tevbe, telkîn ve terbiye aldığı için onunla akrabalığı olan herkese öyle saygı ve hürmet gösterirdi ki onun izâhı yapılamaz. Şeyh Zâhid (k.r.) zamanında her sene iki takım elbise Şeyh Zâhid için götürürdü, kendisi yün elbise giyerdi. Her ne kazandıysa Şeyh'in gözünde kaybederdi evi, kendisi ve ona âit ne varsa hepsini fedâ etmişti ve hâlâ korkuyordu. <Niye? Şeyh (k.s.), buyurdu ki: "Eğer kabûl etmeseydin ne yapardım? zorla ona verebilirdim?" Baba, Şeyhlik işi ve mürîdlik bunlardan çok farklıdır ve bundan büyüktür. Eğer tüm ömrümü onun yolunun tozunu toprağını sakalımla silmekle harcasam bile onun şükür ve telkîninin karşılığını **[943]** ödeyemem.">[152]

Şiir

Kıyâmet gününe kadar hangi yüzle onun şükrünün hakkını ödemiş olacağım
Adımlarının[153] *kaldırdığı tozu her ne kadar silinmişse de silerim*[154]

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Şeyh (k.s.)'in, Karabağ'a gittiği zaman Emîr Dimışk Hâce, onu Hângâhına getirmişti ve her zaman Şeyhin hizmetindeydi. Tam o sırada Şeyh Zâhid'in torunu olan Şeyhzâde Şemseddîn Cemâlân, bir süredir orduda hizmet ediyor ve yaklaşık dört bin dinar harcıyordu. Dimışk Hâce'yi görmek mümkün olmuyordu, ta ki bir gün ki Dimışk Hâce Şeyh (k.s.)'in mübârek huzûrunda oturmuştu, o çıktı. Şeyh onu görünce kalktı ve onu yanına aldı ve Dimışk Hâce'nin yanına saygıyla oturttu. Emîr Dimışk Hâce onun bu yukarıda oturma hareketinden yüzünün rengi değişti. Şeyh (k.s.) buyurdu ki "Emîr Dimışk Hâce, sen niçin bizim yanımıza gelmişsin? onun için gelmişsin ki arsan yok sana arsa mı verelim? ve ordun yoktur sana ordu mu verelim? Eğer onun için gelmişsin ki benim gibi bir Pîre hizmet olsun, bizim bir duâmız var ki o duâ için gelmişsin ve ben dervîş olarak dervîşlik hizmeti etmişim, ancak bunu bil ki Şehzâde Şemseddîn Cemâlân, Şeyh Zâhid'in torunudur ve onun be-

[152] Ç: <و می فرمود که هنوز از عهدهء شکر توبه و تلقین بیرون نیامده باشم>
[153] S, Ç: خاك راه و قدمش
[154] K, Ş, Ç: به رویم رویم

nim boynumda hakkı ve vefâ borcu var, çünkü ne bulduysam, onun âilesinden bulmuşum مَنْ لَمْ يَشْكُرِ النَّاسَ لَمْ يَشْكُرِ اللهَ [*İnsanlara teşekkür etmeyen, Allah'a şükretmemiş olur.*]"

Şiir

Gördüğün dallar ve yapraklar O ulu ağaçtandır ki bir kere üfle de
Benim gibi yapraksız dalsız ağaç yapraklandım

Benim aşk yüzüm hepsi taze ve kırmızıdır
Safâ gözlü insanlarda vefâ suyu bulmuşum

Sonra Şeyh (k.s.) bir örnek verdi: Bir pâdişâhın akıllı bir bahçıvanı varmış. Bağda iyi meyvesi olan bir ağaç vardı. Bahçıvan o meyveyi korudu, taze ve iyi tuttu ve bunu o meyvenin olmadığı mevsimde korudu. Bu yüzden, onu pâdişâha armağan olarak götürdü ve izin istedi. Onu, pâdişâhın huzuruna götürmesi için izin verdiler. Pâdişâh yılın o mevsiminde, o meyveyi, görünce çok hoşuna gitti ve bakışıyla kabûl etti. **[944]** Bahçıvana lütuf ve ilgi gösterdi ve haznedâra işaret etti ki bu şahsı hazîneye götür ki her ne hoşuna giderse onu alsın.

Haznedâr onun elini tutup hazîneye götürdü, çeşitli mücevherler, kumaşlar ve paralar gösterdi. O, hiçbir şey kabûl etmedi. ânsızın bir şişe gülsuyu gördü. Onu götürdü ve koltuğunun altına yerleştirdi ve dışarı çıktı. Haznedâr geldi ve bahçıvanın durumunu pâdişâha söyledi. Pâdişâh bu davranışa şaşırdı ve: "Bu kişi ya çok akıllıdır ve ya çok delidir. Onun arkasından gidin ve onu izleyin. Bakın görün ki onu nereye götürür ve ne yapar" dedi. Onun arkasından gidince, gördüler ki bağa gitti ve gülsuyunun şişesinin ağzını açtı ve o şişenin suyunu ağacın dibine akıttı ve sonra üstünü toprakla bastırdı.

Câsuslar geldiler ve durumu pâdişâha aktardılar. Pâdişâh buyurdu: "Gidin onu getirin ki sorun iki oldu." diye buyurdu. Gidip bahçıvanı getirdiler. Pâdişâh: "Biz seni hazîneye gönderdik. Hazîneyi sana açtık ve sana izin verdik ki istediğin mücevher, kumaş, para her ne varsa hazîneden alasın. Hiç bir şey almadın, sadece bir şişe gülsuyu aldın, onu da toprağa akıttın, bundaki hikmet nedir?" diye buyurdu.

Bahçıvan: Dışarıda benim gibi binlerce âvâre var ve pâdişâhın huzûruna gelemiyorlar. Ben lâyık olmuş ve pâdişâhın huzûruna gelebilmişsem o ağacın meyvesinden dolayıdır. Pâdişâh bana lütfetti. Ben de istedim ki hem pâdişâhın hazînesinden hakkı

yerine getirmiş olalım ve hem o ağaca vefâkârlığımı ispatlayım ki onun meyvesi benim yüceliğime ve yüksekliğime neden oldu. Mücevher, para ve kumaş ona verilmezdi, o gülsuyunu götürdüm ve o ağacın dibine akıttım. Hem de pâdişâhın hazînesinden hakkını ve vefâkârlığımı yerine getirdim." dedi.

Pâdişâh bunu duyunca beğendi ve: "Bu adam, hem akıllı hem de vefâlıdır. Vezîrliğe lâyıktır." diye buyurdu. Ona vezîrlik verdi ve onu vezîr olarak atadı.

"Şimdi evlât, Ben ne bulduysam onların hânedânından buldum. Bana gereklidir ki onların ailesinin hakkını vereyim ve onların ailesine vefâlı kalayım ve eğer bu sakallarla onların yerini süpürsem bile onların hakkını ödeyememişimdir." Emîr Dimışk Hâce bu sözü duyunca çok hoşuna gitti, alkışladı, saygınlığı arttı ve işinde yardımcı oldu. <onun dediği **[945]** gibi>[155]

Şiir

Sâdıklar safâlılar evine koşarlarsa
Vefâ pazarı günü cân ve dünyalarını kaybederler

Hikâye:[156] Halledallâhü bereketehü diyor ki: Şeyh (k.s.), ile bir keresinde Geştâsfî'ye gidiyorduk. Sabahleyin Seyyidu'l-aktâb Hacı Şemsüddîn (rh.a.), bizi karşılamaya geldi ve Hacı Şemsüddîn'in oğlu Seyyidu'l-asfiyâ Nûreddîn onunla küçük yaştaydılar. Şeyh (k.s.), Hacı Şemsüddîn (rh.a.) ile kucaklaştı. Nûreddîn'in ise elini ve ayağını öpüyor, mübârek gözüne sürüyordu. "Şeyh bunun mânâsı nedir? Onlar kimdirler ki sen onların elini ve ayağını öpüyorsun?" dedim. Şeyh (k.s.) sinirlenip: "Evet, ayak öpüyorum. Ben vefâkarlıkta öyle sanıyorum ki Şeyh Zâhid'in ayağını öpüyorum." dedi.

Şiir

اَمُرُّ[157] عَلَى الدِّيَارِ دِيَارِ لَيْلَى اُقَبِّلُ ذَا الْجِدَارِ وَ ذَا الْجِدَارَا
وَمَا حُبُّ الدِّيَارِ شَعَفْنَ[158] قَلْبِى وَلَكِنْ حُبُّ مَنْ سَكَنَ الدِّيَارَا

---

155 S: < > arası yoktur.
156 L: Bu hikâye yok.
157 H, Ş, K: امت
158 Ç: شغفن

Yıldan yıla niyâz ve bağış vermekte daha ısrarlı olurdu ve her borç ki Hacı Şemsüddîn (rh.a.) ipotek olarak ödemişti ve biraz büyütürdü ki annem diyordu: "Düşünce mirastır, dört bölümünü onun için gönder ve iki bölümünü bize bırak". Şeyh (k.s.): "Sizin için Allah yeter, ve ben sizin içinim ancak her ne elde edilirse onun için göndereceğim." buyururdu. Eğer bir kişi Şeyh (k.s.)'den bir şey istediyse yok demezdi, kabûl etseydi haddini aşmazdı ve yanlış yapmazdı eğer zararına bile olsaydı.

Şiir

Herkes onun dergâhına gelip bir isteği olsaydı
Bağış elini lütuf ile toprak üzerinden götürdü

[946] Şeyh (k.s.) buyurdu: "Her kim bizi tanırsa onun için çok iyi olur ve eğer birisi bizi tanımazsa bizim için iyi olur". "Niye?" diye sordular. "Şunun için ki her kim bizi tanırsa biz onun zâhiri ve bâtını için üzülmemiz gerekir ve her kim bizi tanımazsa bizi hafifletmiştir." dedi.

Hikâye: Meliku'l-Ubbâd Cemâleddîn Urmevî dedi [1322/922] tarihi esnâsında Şeyh (k.s.)'in huzûrunda hizmet ediyordum. Şeyh'in ayakkabısını çıkarıp saklardım. Bir gün namaz kılarken Şeyh'in ayakkabısını çaldılar. Ben, namazdan sonra Şeyh'in ayakkabısını nasıl getireceğim diye kaldım. Şeyh, beni paniğe kapılmış görünce: "Ayakkabıyı mı çaldılar" diye buyurdu. "Evet" dedim. O da: "İyi yaptılar, çok dardı ve beni sıkardı" dedi. Öylece eve gitti, çizme giydi ve dışarı çıktı. Harem sarayın çevresine dolaşıyor ve bu beyti okuyordu:[159]

Şiir

Yalın ayak dostun evine gidiyorum
Yeşil küre ayaklarımın altındadır

Ansızın Gîlânlı bir tâlib çıktı. Bir çocuk omzunda ve bir çocuk elindeydi. Şeyh (k.s.) ona bakınca merak etti ve onu lütuf ile soruyordu. Onu mutfağa gönderdi. Altı günden sonra o kimse hasta oldu, karnı ağrıdı ve devamlı ishâl oldu. Şeyh (k.s.) her gün

[159] Ç: + وَ اَنْشَدَ

gidiyor ve ona şurup veriyordu. Onuncu gün olunca çok hasta oldu. Şeyh bana: "Sen de garîbansın o da gariptir burada, onu koru." diye işâret etti. Şeyh dediği için ona hizmet ettim. Beş günden sonra durumu kontrolden çıkmıştı, gecenin yarısında cân çekişiyordu. Bir ses duydum kapıyı açtım. Şeyh (k.s.)'in elinde bir mumla kapıya geldiğini gördüm. "Tam zamanında geldiniz" dedi. Onun yatağının yanına oturup mübârek elini onun üzerine koydu ve onu kaldırdı. O halden döndü, buyurdu: "Tâceddîn, çocukların için üzülme, şimdi sen kendin için üzül" ve zikir telkîni verdi ve benim zikretmem için işâret etti. Bir zaman zikrettiğim için o da zikretmeye başladı ve zikir diye coştu. O ân zikri döndü ve çevirme telkîni verdi. O zavallı can çekişen nâşa bir figân geldi ve o ân canını teslîm etti.

Şiir

Onun yoksul cânı ki tanışmanın kokusunu aldı
Uğurlu ve güzel kuş olup yuvalara doğru uçtu

[947] Sonra işâret etti yerini döşettim ve su getirdim. Şeyh mübârek eli ile su döküyor, ben de dervîşin elini ve ayağını yıkıyordum. Ondan sonra kalkıp gitti ve işaret buyurdu ki "Gecenin kalanını onun yastığı üzere bekle" öyle yaptım. Sabahleyin onu gömmeye hazırladık. Kendisi mezara kadar geldi. Üç gün sonra onun çocuklarını topladı ve Hâdim Sâlâh'a emânet etti.

Tâlibler Şeyh (k.s.)'i böyle görünce şaşırdılar, ikindi namazından sonra Şeyh (k.s.) Ahî Ali Dûlûzî'ye dedi "Bu şahsın kim olduğunu biliyor musunuz?" "Yok" dedik. Buyurdu: "Şeyh Zâhid (k.r.) zamanında, Şeyh Zâhid'in huzûruna gidiyordum. Benim babam pirinç tarlalarının içinde su veriyordu. Dışarı koşup ziyârete geldi ve yalvardı ki "Allah aşkına o kadar burada dur ki seni doyunca görebileyim. Allah biliyor ki sen dönünce yaşayacağım ya da yaşamayacağım." Durdum, şaşkın şaşkın bakıyordum. Şeyh Zâhid (k.r.)'in huzûruna varınca üç ay orada kaldım. Geri gelince Allah'ın rahmetine kavuşmuştu. Bu Tâcüddîn Kûdek, ufaktı ve babası bana saygı gösterdiği için benim boynumda hakkı var. Ben çocuğunu korudum ve çocuğunun çocuğunu koruyacağım, eğer Allah ü Teâlâ izin verirse onun çocuğunun çocuğunu da korurum."

Şiir

Temiz îtikâd ağacı vefâkârlık bağında olsa
Aslından[160] *yüreğin isteği filizlenir ve dalından dilekler*

Cân ve yürek bağına fidan dik ki devlet mevsiminin zamanında
Her mevsimde ondan bir asıl ve dal kazanırsın

[948] 23. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in Sâfiyeti Hakkında

Hakk Teâlâ onu çok temiz ve saf yaratmıştır ve onu kırgınlık, kusur meselâ kıskançlık, kinli, hîlekâr ve gazaplı olmaktan uzak tutmuştu. Asla onun elinden ve dilinden halka bir zarar ve eziyet gelmedi ve asla gazap etmedi. Yalnız, Allah'a muhâlif bir şey çocuklarından ya da mürîdlerden bir şey görseydi, onu yapanı sıkıştırıp gazap ederdi. Bazen öyle olurdu ki güç kullanmak zorunda kalırdı ki o adamı terbiye etsin. Eğer tarîkata karşı beğenmediği bir şey görseydi, önce azarlayıp kınardı ondan sonra yumuşak davranarak dostça yaklaşıp ona öğüt verir ve onu yola getirirdi. Asla incinmezdi, bir tek Allah için incinirdi. İncitmezdi, bir tek Allah için incitirdi. Eğer bir münâfık onun hakkında bir söz söyleseydi ister bu sözü arkasından ister yüzüne söylesin asla incinmezdi. Eğer bir hırsız ondan bir şey çalsaydı onundu. <ve ya duvarın arkasında bir şey deseydi, o söylediği sözü onun yüzüne vurmazdı ve: "Bizim yükümüzü alıp gönderdiler, biz onu niye incitelim.">[161] diye buyururdu.

Şiir

Saf bir içki ki hiç kimsenin yüreği ondan neşter görmedi
Bir ilâhî ışıkdır ki tüm kederli paslardan arınmıştır

Şeyh (k.s.) buyurdu ki "Dindâr adam kinli olmaz. Yürekte dîni saklamak olur ya kini?"

---

[160] S: و صلش

[161] Ç: <و یا از پس دیوار خود را اعجمی کرده ندیده انگاشتی>

[949] Şiir

Kin ve dînin birbirine karşı oldukları bellidir
Bu ikisi[162] *bir yürekte bir yere gelmez*

Ve[163] Şeyh (k.s.) itâat etmekte ihlâslı idi ve mürîdlere de ihlâsı emrederdi. "Riyâdan sakının ve bütün ibâdetlerinizde ihlâslı olun." diye öğüt verirdi. Mürîdlerine "Eğer nefsiniz sizi halkın önünden kaldırıp itâat etmeye çağrıştırıyorsa ki sizi itâatçi olarak nitelendirsinler, yanlış yapmışsınız, ki onun içine bile gelirse, itâati hata yapmışsınız. Eğer nefsiniz tembellik etmeye çalışırsa, itâat etmeye kalkın ve itâat edin ta ki nefsinize karşı gelmiş olasınız.[164] Nefse karşı gelmek, Hakk Teâlâ'nın hoşnutluğu demektir." derdi. Yine Mürîdlere, "Hileyi kendinizden uzak tutmanız gerekir. Ne kadar yapabilseniz bize son huy ki mürîd ondan kurtulur riyâdır. Riyâ silinmediği için, kişi ihlâslı ve temiz olmaz." diye öğüt verirdi.

Şeyh (k.s.)'in rûhu öyleydi ki tüm çocuklarla ve halkla kolay bağlantı kurar hepsi ile oturur ve şerîata uygun şakalaşırdı. Vakti olsaydı yüreği açan ve ferahlandıran sözlerden diyordu ki yürekleri safâlandırıp onlara neşe verirdi.[165] Yolculukta o kadar neşeli ve şakacı idi ki yoldaşlarını sevinçten dolayı ferahlandırırdı. Eğer birisinin sıkıntısı olsaydı, "Baba, üzülme." diye buyururdu. Kendisi kalkıp çalışır ve onlar varana kadar bir şeyler pişirirdi. Eğer arkadaşlarından biri yorulsaydı, ona eşeğiyle birlikte yiyecek bir şeyler de gönderirdi. التَّوَاضُعُ زَكَوةُ الرَّفْعَةِ[166]

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi ki Şeyh (k.s.), bir keresinde Tebrîz'de Vezîr[167] Gıyâseddîn'in Celâl hângâhındaydı. -ki Bu kişi, Şeyh Rabbânî Şehâbeddîn Sühreverdî (revvahallâhü rûhahü)'nin torunun çocuğu idi- Şeyh'i dâvet edip oraya götürmüştü. Kavvâller bir şeyler demeye başladılar ve cemâat Şeyh (k.s.)'in görkemi ve ihtişâmından dolayı semâ edemiyordular. Onlar, önce Şeyh hareket etsin, **[950]** sonra kendileri de semâ ederler diye düşündüler. ânsızın Şeyh (k.s.), Vezîr Gıyâseddîn'e:

---

[162] Ç: كه اين و آن
[163] Ç: Bu yerden konunun sonuna kadar olan yer yok.
[164] Ş: + مصراع
[165] K: صفا به دلهای رسیدی و فرح بخشیدی
[166] K: الرفقه
[167] Ç: خانقاه منكوحهء وزير

“Muhammed’in evladı! biz o halvete gidelim ve kulaklarımızla semâ edelim ve mürîdler ise vücûdları ile semâ etsinler.” dedi. Vezîr, elini öptü ve: “Vallâhi biz de bunu istiyorduk, ancak diyemiyorduk, Şeyh velâyet ile anladı.” dedi.

Sonra, Şeyh içeriye girdi. O gece semâ onların hoşuna gitti ve Şeyh (k.s.), halvette iken: “onların korkusu olduğu için aşırı gitmemeli. Herkes riyâzatla yüreği tüm alâkalardan arınmışsa ve vücûdunun ağırlığı rûhânî düşkünlüğe çevrilmişse, tasavvuf ehlinin yanında onlara çevik rûhlu derler.” dedi.

Şiir

Safâlı rûhun çevik havası erkeğin yüreğine eserse
Çevik rûh cân olsa o zaman toprak ve çamur (vücûd) ölür

[951] 24. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)’in Ahlâkı Hakkında

Ondan sonra ki تَخَلَّقُوا بِاَخْلَاقِ اللهِ ile ma’rûf ve وَاِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ[168] [*Gerçekten sen, büyük bir ahlâk üzerindesin.*] ile mevsûftu. (sıfatlanmıştı.) Yaradılmışa karşı gâyet yumuşak huyla davranırdı ve buyururdu ki “Bir huy var Hakk’a, bir huy var halka. O şey ki hakladır o dur ki çirkin ve kötü sıfatlar ve huylar övülmüş ve iyi sıfatlara çevrilsin ve içeri silinsin ta ki Allah’ın dediği yer olsun. Bu huydur ki Hakk Teâlâ Hazretleri bunu beğeniyor.

Şiir

Bu ilâhî sırlardan bir sırdır
Allah’ın sonsuz lütuflarından bir hazînedir

Halka gereken huy, geçim huyudur. Öyle ki eğer aramızda bir anlaşma olacaksa veya bir söz ve sohbetimiz olacaksa doğru olmalı ve önemlisi halkın maslahatına uygun olanı yapma ve onların şerrine ve hayrına katılmak ve halka karşı açık gönüllü olmak.”

---

[168] Kalem 68/4.

Şeyh (k.s.), bu davranışı büsbütün yerine getirirdi ki dâima halkın zahmetini boynuna alırdı ve halkı rahatlatırdı. Eğer onlar onun nefsine karşı bile bir iş yapsalardı ve onlardan eziyet bile görseydi onların hâlini ve hatırını sorardı.

[952] Şiir

مَا اَحْسَنَ الْخُلْقَ فِی مَواطِنِـــــهِ وَالْخُلْقُ فِی کُلِّ مَوْطِنٍ حَسَنٌ

Hikâye:[169] Edâmallâhü bereketehü dedi ki o zaman ki Mevlânâ Nâsırüddîn Erdebîlî' (rh.a.)'nin gazabı, kin ve kıskançlık ateşi yanıyordu ve minberde oturarak kadı koltuğuna yaslanarak kargaşa çıkartıp öğüt veriyor ve Şeyh (k.s.)'e ve mürîdlerine karşı dil uzatıyordu. Bir gün Hâce Fahreddîn Yûsuf (rh.a.), Şeyhin kardeşi ve Mevlânâ Nâsîrüddîn bir toplantıda görüştüler ve Hâce Fahrüddîn'in hakkında yaptığı ağır sözlerden dolayı onunla tartışıp bağırmaya başladılar. Öyle ki kavgaya dönüştü.

Bu haberi Şeyh (k.s.)'e ulaştırdılar. Şeyh (k.s.)'in hizmet edenlerinden her biri varıp dediler ki: "Mevlânâ Nasîr'e öyle bir işkence verilmeli ki öyle haşîn[170] lafları bıraksın. Şeyh (k.s.) buyurdu: "Ben halkı ahlâkımla yakalamışım ve özgür insanları ahlâkımla köle etmişim. O bilgin bir kişidir ben onu halkın eli ile edeplendiririm.

Şiir

İhlâslı yapıp halkın eli ile onu ele geçiririm
İhlâs huyunu bu çemberin içine alırım

Kalkın onun yanına gidelim.

Kalktı ve ceketinin önünü kapattı. Ahî Ali Delûzî, engel oldu, ancak faydası yoktu. Yalnız yola koyuldu ve ardından halk gitti. Mevlânâ Nâsîr'e, Şeyh'in geldiğini haber verdiler. Evden paniğe kapılarak dışarıya koştu. Şeyhin huzûruna vardı, dediği sözden özür diledi, düşündüğünden af diledi ve: "Bu son bir daha yapmam." dedi. Böylece o düşmanlık sadâkate çevrildi.

Şeyh (k.s.) döndü Ahî Alî Delûzî'ye ve orada kışkırtmaya çalışan topluluğa: "Ha, böyle olmak mı daha iyidir yoksa sizin dediğiniz mi? Tutkun yürek tutkundur ve

169 Ç: Zikredilen hikâyeden sadece sonuna kadar olan kısım.
170 K: خوش

özgür insan, ahlâk ile kul yapılabilir. بِحُسْنِ الْخُلْقِ يُسْتَعْبَدُ الْخَلْقُ, muhâlif olarak kılıç tutmuş ki karşımızda yağmacılık ve dalkavukluk yapın ve dedikoduya dedikodu eder." dedi.

[953] Şiir

وَلَوْ اُقْسِمَتْ اَخْلاَقُهُ الغُرُّ لَمْ تَجِدْ مَعِيبًا وَلاَ خَلقًا مِنَ النَّاسِ عَائِبًا
اِذَا شِئْتَ اَنْ تُحْصِى شَمائِلَ خُلْقِهِ فَكُنْ كَاتِبًا اَوْ فَاتَّخِذْ لَكَ كَاتِبــاً

Şeyhin iyi ahlâkının yönlerinden biri de eğer karşısına dervîş çıksaydı o hâlden dönene kadar mübârek ayakları üzerine dururdu, yoksa gece yarısına kadar öyle kalırdı.

Şiir

Ne mutlu Allah'ın lütuf devletine
Ki böyle devleti kalıcı kalır

Hikâye:[171] Edâmallâhü bereketehü dedi ki: Bir keresinde Hacı Muhammed Admân ve Pîre Ali (rahimehümallâh) -ki mu'teber halîfelerdendir- büyük bir toplulukla gelmiş ve yaklaşık bin dinar bir şey getirmişlerdi. Şeyh (k.s.)'in huzûruna koydular. Şeyh, gözünün köşesiyle bile iltifât etmedi. Bu yüzden ki onlar kendileri ile bir düşünce getirmişlerdi ve Şeyh (k.s.) onların fikirlerini biliyordu. Onlarla bir dervîş gelmiş, beraberinde yarım dirhem altın getirmişti. Şeyh (k.s.)'in ona iltifat etmediğini görünce kendi kendine bu benim yarım dirhem nedir diye düşündü. Âniden Şeyh dervîşe işâret etti ve mübârek elini onun üzerine koydu ve: "Getir" diye buyurdu. Dervîş o yarım dirhemi Şeyh'in mübârek eline koydu. Şeyh o parayı avucunda atıp tutuyor ve: "Allah sana bereket versin." diyordu. Bunu üç kez dedi. O dervîş Şeyh (k.s.)'in iyi ahlâkından dolayı çok şen ve mutlu oldu.

Şiir

Onun neşelenmiş[172] *huyundan sabâ rüzgarı koku aldı*
Yüz binlerce tomurcuklanmış çiçek gülmeye dudaklarını açtı

---

171 L, Ç: Bu hikâye yok.
172 K: آن

Hikâye:[173] Pîre Zeynüddîn, Pîre Mecdüddîn Bezzâz'dan anlattı: Bir keresinde tâlibler topluluğunun büyük kısmı gelmişlerdi ve her biri çeşitli eşya ve Gezengebîn getirmişlerdi. Şeyh (k.s.) Halvetsarayda durmuştu. Onlar gösterdiler ve hizmetçiler eve götürürdüler. O sırada bir dervîş bir iki avuç buğdayı küçük heybeye sokmuştu. Şeyh için getirmiş ve o küçük heybeyi omzuna **[954]** almıştı. Bu büyük talebeler bölümüne bakarken -ki getirdiklerini gösterirdiler ve eve götürürdüler- o dervîş yoksulluğundan dolayı utandı ki "Bir miktar buğdayı Şeyh'e nasıl götürülür?" Bu korkunun yüzünden zâviyenin giriş kapısında durdu ve sırtını duvara yasladı ve bu korku içinde şaşkın oldu. Şeyh (k.s.): "O dervîşi çağırın." diye işâret etti. Gelince, Şeyh (k.s.) mübârek eteğine düştü ve: "Benim için getirdiğin o buğdayı buraya dök." diye buyurdu. O dervîş bu iyi huydan dolayı sevindi ki anlatmaya gelmez ve mübâreğin eteğinde iken eve götürdü.

Şiir

Eğer yoksul huyu besliyorsan o devirlerin efendisine bak
Dervîşin hatırını ararsan eğer o Sultân gibi ol

Şeyh gâyet iyi huylu olduğundan, her yüreği kırık dervîşle oturur, sevinsin diye ona lutfederdi. Herkesle öyle konuşup, huy, öğüt ve güzel vaaz verirdi ki onları dîne getirir ve her biri âbidlerden olurdu.

Onun ahlâkının tamamı ilm-i hikmet idi. Onun mübârek içi ilim ve hikmet ile doluydu. Sıla-i rahim, onun ahlâkındandı. Onda ısrâr eder, her üzüntüde gamları dindirirdi ve hâllerini sorardı. Parasal her türlü yardımı esirgemezdi. Tüm akrabalarını giyecek ve yiyecek konusunda ihtiyaçlarını giderirdi ve tüm akrabaları ile akrabalık bağlarını güçlendirirdi.

Hayatın sonunda diyordu ki "Çocuklarımdan bir kaygım yok ve akrabalarım için meraklı ve ızdırap içinde değilim. <ki benim nedenim onları iyi tutar, ancak bu garîbanların ve yoksulların gamını çekiyorum>[174] ki bana yığılmıştır. Benden sonra kim bunlara bakacak? İyi huy ve rahmetten dolayı mübârek eli ile tozu, yetim çocukların yüzünden ve başından silerdi. Onları baba gibi, dul kadınlar gibi korurdu ve eş gibi onların ihtiyâçlarını giderirdi.

---

173 L, K: Bu hikâye yok.

174 S: < > arası yok.

Şiir

وَ اَبْيَضُ يَسْتَسْقَى الْغَمامُ بِوَجْهِهِ ثِمَالُ الْيَتَامَى عِصْمَةٌ لِلاَرَامِلِ
يَلُوذُ بِهِ الْهُلّاكُ مَنْ اَهْلِ عالَمٍ فَهُمْ عِنْدَهُ فِى نِعْمَةٍ[175] وَ فَواضِلُ

[955] Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Şeyh (k.s.), bâki hayata erdiği için, dul bir kadın vardı ki câmi yolu üzerinde oturuyor, çok ağlıyordu ve: "Her cuma bu yol üzerinde bana bir şey verirdi. Ben, bu cumadan öteki cumaya o parayla pamuk alıp dokurdum ve satardım. Bu şekilde iki yetim kızı evlendirmiş ve onları eğitmiştim. Şimdi bize kim bakacak?" diyordu. Bu şekilde ağıt söylemeye başladı.

Şiir

مَضَى صَاحِبُ الْجَدْوَى فَلَمْ يَبْقَ بَعْدَهُ يُرَوِّىَ الاَرْضَ فَيْضُ غَمامِهِ[176]

Şeyh (k.s.) mürîdlerine ve dostlarına karşı bir baba ve kardeş gibi müşfikti. Onların geçimini düzenler ve buyururdu ki "eski[177] şeyhler <Fütûh kapısında otururdular>[178] ta ki mürîdler bir şey getirsinler." O kendi ve mürîdleri için harcardı. "Ancak bizim vazîfemiz, onları dinî konuda eğitmek ve onların gereksinimlerini düzenlemektir." dedi. Bu gâyet iyilik yüzündendi ki insan kendi vücûdunu Allah'ın halkı için sarfetsin. Ömrünün sonunda: "Allah'ım! Benim ölümümü hava koşullarının iyi olduğu bir zaman gerçekleştir ki halk zahmete düşmesin." diye duâ ederdi. Bu cümle Allah'ın halkına iyi ve şefkât göstermesine işârettir.

<Ve dünya geçiminde eğer birisi zor durumda kalsaydı ve Şeyh (k.s.), her neye işâret etseydi hayır ve salâh onda olurdu. O iş çilesiz ve kazançlı olurdu. Bunun gibi hikâyeler çok yazılmıştır>.[179]

Şiir

Bu dünyâda hem de o dünyâda halkın sığınacağı bir yerdi
Dünyânın sığınağı idi hem zâhirde hem bâtında[180]

---

175 K: نفحة

176 K: عامه; L: Arapça beyit yok.

177 L: ماضى lafzı yok.

178 K: <در روز فتوح می نشیند>

179 Ç: <و در ضمن ابواب و فصول امثال این حکایات بسی مسطور است>

180 L: Farsça beyit yok.

[956] 25. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in Gösterişi Kendinden Uzak Tutması Hakkında[181]

Edâmallâhü bereketehü dedi ki: Şeyh (k.s.), dünya gösterişinden ve dünyanın saçma işlerinden uzak dururdu. Evde ve ev eşyasında ve elbiselerinde hiç gösteriş yapmazdı. Süslenmeyi tasavvufî yaşamında ve yoksullarda biliyordu. Tüm zâhirî ve bâtınî hacetlerini, bâtınında ıslâh etmeye çalışırdı.

Hikâye: Şeyh, ham tuğladan zâviye yapmıştı ve o ufak fezasında (yerinde) çok insan toplanırdı ve herkesi içine alırdı. Bir çok tâlib orada bulunuyordu ve çok insanların terbiye ve irşâdı orada geçmişti. <اَفَمَنْ اَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَى تقوى[183] مِنَ اللهِ وَ رِضْوَانٍ خَيْرٌ[182] [*Öyle ya, binasını Allah korkusu ve rızası üzerine kurmuş olan mı hayırlıdır*...].

Şiir

هِيَ الدَّارُ اَمْسَتْ مَطْرَحَ الْعِلْمِ وَاعْتَدَى لَهَا نَاهِلُ الْاَمَالِ رَيَّانَ نَاهِلًا>[184]

[957] Ancak dünyaya gönül kaptıranların gözünde çok küçük ve hakâretle bakılıyordu. O sırada Merhûm Hacı Sâm -ki Gîlân'ın meliklerindendi ve Şeyh (k.s.)'in mürîdlerindendi- Şeyh halvetsarayında tuğladan bir büyük zâviye yapmakta ısrar ediyor, ama Şeyh izin vermiyordu. Çok ısrar ve yalvarmakdan sonra: "Bize öyle bir zâviye gerekmiyor ve eğer olsa bile bizim işinize yaramaz." diye buyurdu. Şeyh yine: "Sûfîler, önlerini bu binânın yapısına kaptırmasınlar, sûfîlerin binası, yürek binasıdır, onda çalışsınlar. Sûfîlerin ibâdet evinde olmaları gerek. Ev ve binâ yapısından uzak dursunlar.

Şiir

Akıllı insanlar öyle saçma sapan şeylere gönüllerini kaptırmazlar
Çiçek ararlar, ancak yüreklerinin içini âbâd ederler[185]

Bu ham tuğladan yapılmış dört duvar için ayrılan binlerce dinâr yoksullara dağıtılabilir." diye buyurdu. Mübârek eli ile Ahî Ali Delûzî'ye zâviyeyi gösterdi.

---

181 K: + Hikâye.
182 Tevbe 9/109.
183 K: على التقوى
184 L, Ç: < > arası yok.
185 K: Birinci beytin mısrası....

Sonunda Hacı Sâm (rh.a.) îtikâdının güçlülüğünden böyle bir binâyı yaptı ve yontulmuş tuğla ile binayı yapıyor, Şeyh (k.s.)'i ikrâh ettiriyordu. Duvar, tavana varınca tavanı boyamak ve resimlerle donatmak istiyordu. Şeyh: "Bizim soframız renkli olmalı evimiz değil." diye buyurdu. Onun resimlendirmesine kerâhetle bakıyordu o cümleden Şeyh (k.s.)'in inadına değil ama süs olsun diye ağaçlar ve tavanın aletlerini boyayıp resimlendirdiler. Onları dışarı çıkartıp tavanı bastırınca, o gece şiddetli yağmur yağdı ve yağmur 2-3 gün devam etti. Onları bastırmaya fırsat yoktu ve o nakış ve resimler ahşapların üzerinden yağmur suyu ile silindi, renkler yıkanıp gitti.

Tekrar o resimleri yapmak istiyordular. Dediler Şeyh'in bunda irâdeti olduğu için onun kerâmetinden resimler yıprandı. Eğer tekrar yapsalar Şeyh'in kerâmetinden وَاِنْ عُدْتُمْ عُدْنَا sesi geliyor, faydası olmaz. Ancak كَيْفَ مَا كَانْ o aletlerle resim olmadan bastırdılar ve bir süre öyle kaldı. Barınmaya hazırdı ancak içinde kimse oturacak değildi. Orada kimse oturmuyordu. Onun temelini atacakları zaman: "Bunu yapmakta ne fayda var, burada başka şey olacaktır." diye buyurdu.

Şiir

Amaç budur ki yolcuyu su versinler
Ya da bu binanın temelini rüzgârla savursunlar[186]

[958] Sonunda Şeyh (k.s.)'in ölümünden sonra orayı o durumdan çıkarıp, şimdi şu an orayı hâfızların kalacağı müteberrik hazîre onun yerine kurulmuştur ki orası uzaktan ve yakından gelenlerin güvenilir kâbesidir.

Şiir

هِيَ الدَّارُ اَبْنَاءُ النَّدَى مِنْ حَجيجِهَا[187] نَوَازِلُ فِى سَاحَاتِهَا وَ رَوَاقِهَا[188]

Hikâye:[189] Dâmet bereketühü buyurdu: Bir keresinde Şeyh (k.s.), Mevlânâ İzzeddîn'e darılmıştı. Mevlânâ, beni şefaatçi yaptı ki Şeyh onun suçlarını affetsin. Şeyh (k.s.)'in mübârek kulağına da bu sözü ulaştırmıştılar ki Mevlânâ gösterişli ve süslü

---

186 H: یا بناییست که بنیادش برباد نهند

187 K: حجتها

188 Nüshaların tamamı: نوازل فی ساحلا و توافلا; L, Ç: Arapça beyit yok.

189 L, Ç: Bu hikâye yok.

püslü bir ev yapıyor. Şeyh, Mevlânâ ile görüştüğü ân ve onunla konuşurken buyurdu ki "Şeyh Zâhid (k.r.) evlâtlarının hakkını vermek, başka türlü olmalı. Çünkü tevbe ve telkîn hakkı senin boynunda var, buyurdu ki bu ihtiyarlık yaşında böyle süslü püslü ve boyalı gösterişli ev yapıyorsun ki senin sakalın ağarmış, kanını niye boyamıyorsun? Evin dışını niye boyuyorsun, içini (yüreğini) ne zaman boyayacaksın?"[*190]

Şiir

Bu aynacılık ve bu cilâlıktansa eğer
Sade ve aydınlık gerekir, ev süslemeleri gerekmez

Bizim gözümüzün içi ayna gibi temiz ve mânâlı resimlerle süslenmiş
Yürekten başka bir şey kabûl etmez

Hikâye:[191] Halledallâhü bereketühü dedi: Kûrehdûl[192] köyünü almaya niyetlendim ki orası Erdebîl'in köylerinden biridir. Şeyh (k.s.): "Köy alma ve köy almakla uğraşma. Köy almakla meşgûl olursan bu tâliblerle kim uğraşacak? Köy ve mülk (arsa) bu tâliblerdir ki onlar Allah'ın tarlalarıdırlar. Onları dîn, terbiye ve irşâd ile ma'mûr et. Onlara tevbe ve telkîn ver. Böylece hem âhiretin hem dünyan rahat olur." diye buyurdu.

[959] Şiir

Halkın yüreğine tohum ek ki orası vücûd arsasıdır
O bir yerdir ki hem suyu hem havası var

Hikâye: Şeyh (k.s.)'in gösteriş ve riyâdan uzak durması hakkında:

Pîre Cebrâîl dedi: Bir keresinde Şeyh halvetteydi. Tevekkülî Asîlân geldi ve Şeyh (k.s.) için halvete yastık ve döşek[193] sermişti. Ben istedim ki onları alıp ki dünya ehli ve avâmın gözüne görünmesin. İçimden düşündüğüm için, Şeyh (k.s.), fırsat vermedi: "Allah ü Teâlâ'nın gözünün önünde olduğu için, Tevekkülî'nin gözünün önünde de olabilir." diye buyurdu. Tevekkülî çıkınca, Şeyh buyurdu ki "Cebrâîl kaldırı-

[*190] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (221) no'lu açıklama.
[191] L, Ç: Bu hikâye yok.
[192] H: كون دول
[193] S: نحالمى; H, L, Ş, K, Ç: نمالمى

yordu bırakmadım.” Tevekkülî dedi: “Şeyh her ne yaparsa aynen doğrudur ve itaatdır.” Şeyh buyurdu: “yok, Allah ü Teâlâ’dan utanıyorum.” ve bu kadar gösteriş ve bolluk içinde yaşadığı için Hakk Teâlâ’dan utanıyordu.

Şiir

Ayaklarını şeref, azîzlik ve büyüklük yastıklarına basmış
O dünya süslerinden artık nefret ediyor

Çünkü onlar gösteriş ve riyâya
Bulaşıp kirlenmişler

Şeyh (k.s.), yiyecek ve giyecek konusuna takılmaz[194] ve ilgi göstermezdi. Konuşurken gösteriş yapmazdı, belki hangisi halkın dînine daha yararlı ve faydalı ise onu söylerdi. Edâmallâhü bereketehü[195] buyurdu ki *Kuşeyrî Risâlesi*’nin[196] kelimeleri -ki önceki şeyhler (rahmetullâhi aleyhim)-[197] az söz çok mânâ ile söylemişler Şeyh (k.s.)’e[198] söylüyordum, Şeyh’de onun tahkîkini yapıyordu ve “Âriflerin sözüdür ve iyidir.” diyordu. Ben de kısa ve özlü sözdür ve onun açıklamasını yapmadım dediğimde Şeyh: “Böyledir, söz yürekten kısa ve gösterişsiz ve mânâlı gelir.” diye buyurdu.

[960] Şiir

Bu yüreğin kısa, özlü ve şifreli sözleri
Gösterişsiz açıklamalardır

Buyurdu: “Akıllı olan bir kimsenin sözlerinde ve konuştuklarında gösteriş olmaz. Aşkın üstünlüğü olan ve akıl dünyasından kurtulmuş bir kimsede ise, onda aşkın üstünlüğü olduğu için, gösteriş yapmaya mecâli olmaz, onun için ki ibâre gâyet net ve açıktır, konuşulan şey akılla olur.”[199]

---

194 K: ناصح ترين

195 Bu yerden hikâyenin sonuna kadar müstakil bir hikâye olarak gelmiştir.

196 K: رسالت

197 K: رضى الله عنهم

198 S: مشايخ

199 Ç: + و انشد

Şiir

Konuşmaya, onun yüzünü
Ödünç almak istiyordu

Onun yüzünün mumu alevlendi
Hem aklı yandı hem sözü

Ve akıllı[200] insanlar gösterişli olma çabasında değiller. Ancak Allah ü Teâlâ onları kendi nûru ile süslemiş, onların yüzünü Hak gözünde cilvelendirmiş ve kabûl gözünde kabul etmişti. O yüzden yaratıkların gönlüne[201] kabûl olunmuşlar. <Yoksul olsalar bile>.[202] Eğer zengin olsalar ve eğer yoksulluk yalnız olursa yoksulluk velâyetledir. Eğer yoksulluk zenginlikle beraber olsa, saltanat yoksullukladır. Aynen Şeyh (k.s.) ile bizim gibi.

Şiir

Onlar ki Allah ü Teâlâ'nın seçilmişleridirler
Yoksulluk elbisesinde bile padişahtırlar

Yüreğin doğusundan mânâ nuru ile
Güneş ve ay gibi parlıyorlar

[961] 26. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in Yüzünün Güzel Olması Hakkında

Hakk Teâlâ onu gençlik döneminde güzel yüzle süsledi ki döneminin ikinci Yûsuf'u idi. Erginlik çağına varmamışken ismetini ve iffetini tam korumuştu. Kadınlar onun için ellerini kesiyor ve mübârek yüreği onları çıldırtıyordu.

Şiir

نَظَرَتُ اِلَيْهِ نَظْرَةً فَتَحَيَّرَتْ دَقَائِقُ فِكْرِى فِى جَمِيلِ صِفَاتِه
فَاَوْحَى اِلَيْهِ الْوَهْمُ اِنِّى اُحِبُّهُ فَاَثَّرَ ذَاكَ الْوَهْمُ فِى وَ جَنَاتِـــــهِ

200 Ç: دل
201 K, Ç: قلوب lafzı yok.
202 L, Ç: < > arası yok.

Şeyh'i zeki ve hîle tuzaklarına[203] düşüremiyordular. Çünkü o, şerîata bürünmüştü. Onun Hz. Yûsuf gibi güzel yüzünü şehvetlerinin mahpusu yapamıyordular. O yüzden ki mânâ Yûsuf'unu zindân kuyusundan çıkarmış ve Mısır'ın mânâsını ve cânânın havasını talep etmişti ve yürek mülkünün (arsasının) saltânatını kurmuştu.

Şiir

Zulmet kuyularından kendi nefsini kurtarmış
O yürek Mısır'ın mülkünü[204] *(ülkesini) o Ken'ân ayı ile yakalamış*

Ve o yaşta "evliyâullâh"ın gözünde güzellik ve o kemâl ile süslenmişti ve donatılmıştı. Öyle ki ona **[962]** Türklerin Pîri diyordular. <ve Şeyh Zâhid (k.r.)'in gözünde>[205] Erkekler sakalı ile donatıldı. <Şeyh, onun güzel ve iyi huyuna baktıktan sonra onun yüzünün güzelliğine de baktı.>[206]

Şiir

Can aynasının yüzü ondandır
O aynada candan iz (nişan) gördü

<ve tâlibler topluluğu ona altın sakallı[207] diyordular.>[208]

Şeyh Zâhid (k.r.)'in gözü kör olmuştu. Bu yüzden çoğu zaman Şeyh'i yanında oturtuyor ve elini onun sakalına değdirip: "Safî, senin tüm görünümünü kapsayan özelliklerden sakalının dışında hiçbir şey hatırıma gelmiyor" diyordu. Yaşlılık ve şeyhliğin zirvesindeyken Allah'ın nûru ile ışıklanıp süslenmişti. Halk onun yüzüne bakmaya dayanamıyordu ve hiç kimse gözünü ondan ayıramıyordu. Gözünü tutamıyordu ve gözünün kenarı ile tâliblerin birine göz kırpsaydı, onların yüreğini avlayıp canını eline geçirirdi.

---

203 Ç: حبل lafzı yok.
204 L, Ç: تخت
205 Ç: <و چون قُدِّسَ سِرُّهُ>
206 Ç: <از بس که خوش منظر بود او از زرّین محاسن می گفتندی>
207 K. ردین محاسن
208 Ç: < > arası yok.

Şiir

تُحَيِّرُنِی اِشْرَاقُ[209] وَجْهِكَ كُلَّمَا تَجَلَّى لِطَرْفِی نُورُ وَجْهِكَ بَارِزًا[210]
وَاَدْهَشُ مَبْهُوتًا وَ يَحْسِرُ نَاظِرِی وَيَرْتَدُّ عَنْ اِدْرَاكِكَ الطَّرْفُ عَاجِزًا

Hikâye:[211] Hâce Emînüddîn anlattı: Şeyh (k.s.)'in Tebrîz'e gittiği bir zamandı. Çok büyük bir kalabalık Şeyhin[212] ayağına düşüyordular. Bir Pîr yüksek bir yerin başında durmuştu ve: "Bu kavme ne oluyor ki hırsla Şeyhin eline ayağına düşerler?" dedi. ânsızın Şeyh gözünün kenarı ile o Pîre baktı, ânsızın bağırdı ve Şeyh'in atının ayağına **[963]** düştü. Halk: "Sen değilmiydin halk, Şeyh'in eline ve ayağına niye düşüyor diyen? O zaman sen niye kendin Şeyh'in atının ayağına düştün?" dedi. O da: "Bir kere bana baktı, bir ânda kendimi kaybettim." dedi.

Şiir

نَظَرْتُ اِلَيْهِ نَظْرَةَ مُسْتَهَامٍ فَاَثَّرَ نَاظِرِی فِی وَجْنَتَيْهِ
وَلاَحَظَنِی وَقَدْ اُوتِيتُ وَجْدًا فَاَثَّرَ فِی الْفُؤَادِ بِمُقْلَتَيْهِ

Bunun gibi hikâyeler çok yazılmıştır ki Şeyh (k.s.) onun yüreğini çalmak için birine bakmış ve onun kontrolünü ondan almıştı.

Edâmallâhü bereketehü[213] dedi ki Şeyh (k.s.) buyurdu ki belâyım, ben belâyım. O zaman ki yürek beni benden çalıyor eğer böyle bakarsam bir âlim düzelir ve eğer öyle yapsam bir âlim bozulur, yânî lütuf ve kahır bakışı.

Şiir

فَفِی اِحْدَی يَدَيْهِ مَمَاتُ قَوْمٍ وَفِی الاُخْرَی الْحَيَوةُ لِمَنْ يُحِبُّهُ[214]

Evliyâullâh, Allah'ın sıfatlarını yansıttıkları için, içleri mârifet simgesi ve ilâhî sevgiyle doludur. Onların zâhirî lütuf ve Allah'ın güzellik simgesidir, o yüzden her kim

---

209 L, K, Ç: اشراق
210 K: بارزًا
211 L: Bu hikâye yok.
212 K: + Kuddise rûhuhü.
213 Ç: Bu yerden hikâyenin sonuna kadar yok.
214 K: لمن تحبه

temiz düşüncelerle ve basîretlerle onlara bakarsa aynı nûr ve ilâhî lütfu görmüş olacaktır ki Allah'ın nûr etkileri onların alnında görünür ve açıktır.[215] <ve Dâmet bereketühü, şu şiiri okudu>:[216]

Şiir

Eğer sevgili izzet perdesini düşürürse
Ki Onun perdesi yoktur, git onu gör

O yüzü gör ki onun yüzünde nûr eserleri vardır
Buna bak[217] *ki güneş anlındadır*

Onun alın saçlarında "iyyâke na'büdü" yazılıdır
Gözlerinde ise "iyyâke nestaîn"

Edâmallâhü bereketehü[218] dedi ki "ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ" yüzünden Şeyh (k.s.)'in mübârek vücudu **[964]** gâyet [219]"لَيْنٌ مُلَمَّسٌ" idi ve " مَا مَسَسْتُ دِيبَاجَةً وَ لاَ حَرِيرَةً اَلْيَنَ مِنْ كَفِّ رَسُولِ اللهِ، صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّم" dolayı Şeyh'in mübârek avucu ipekten daha yumuşaktı ve mübârek avucuyla zirâatta zor ve yoğun işler yapmasına rağmen avucu sertleşmiyordu. Asla insânî irin onun vücûdunda görünmezdi. Öyle ki hamamda onun mübârek vücûduna hamam kesesi sürüldükten sonra hiç kir (irin) çıkmazdı ve ayağının altı ayak kabının kapatmasından[220] dolayı ve toz içinde gelip gitse bile hiç kirlenmiyordu. Elinde pürüzlenme de görülmüyordu. Sünnet gereği hoş koku kullanıyordu, ancak vücûdunun güzel kokusu o sürdüğü kokuya üstün geliyordu. Öyle ki onun mübârek elbisesinden onun vücûdunun kokusu geliyordu ki kokuyu geriye itiyordu.

Şiir

Her kimin cânı böyle hayat veren kokuyu duydu
Sonsuza dek diri oldu ve cân kokusu ondan gelmeye başladı[221]

---

215 Ş, K: زاهر

216 H, Ş, K: < > arası yok.

217 K: آن رونگر

218 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (222) no'lu açıklama.

219 Ş: لين و ملمس; K: لين ملمن

220 K: لب

221 K: شنيد

Hikâye: Dâmet bereketühü dedi ki Şeyh Zâhid (k.r.)'in Kelhorân köyünde olduğu bir zamandı. Bir mecliste Şeyh (k.s.)'i görmek için onu çağırdı. Şeyh hazır olunca: "Safî, neredeydin?" diye sordu. "Falan kavmin yanında bir saat oturdum." dedi. Şeyh Zâhid (k.r.): "Benim sohbetimden başka sohbete gitmemen gerek. O sohbetten bir şey elde edemezsin. Ne bulacaksan benim sohbetimin kokusundan bulacaksın." diye buyurdu. O yumuşak koku evliyâullâhın gerekli kokularındandır ki ondan Hz. Muhammed (salavâtullâhi ve selâmuhu aleyhi)'in kokusu gelir. Onun halvetinden[222] لِی مَعَ اللهِ almışlardır. <Dâmet bereketühü şu şiiri okudu>:[223]

Şiir

Sevgili onu hep yanında tutarken
Sevgilinin kokusunu kaptı ve çamur kokusunu bıraktı

O sevgilinin yüzünde ve saçında öyle bir şey var ki
Cânın sarhoşluğu hep o saçtan, bozgun olması hep ondandır

[965] 27. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in Semâ' Esnâsında İlâhî Hatîflere Nâil Olması Hakkında

Hikâye: Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) dedi: Şeyh (k.s.) buyurdu ki: Bir keresinde halkın çokluğu ve kalabalığından dolayı kulağım sesten incindi. Bir zaman şehirden ayağımı dışarı attım ve Sıddîk köyüne halvet için gittim ki yaklaşık Erdebîl'in bölgesine 1-2 mil mesâfe var. Bir saat orada kendi başıma oturmak istedim <ki artık kalabalık[224] ve gürültü duymayım>.[225]

Şiir

Ayrılık köşesinde bir saat oturalım
Bir halvet köşesinde huzûr bulayım

---

222 K: خلق

223 K: < > arası yok.

224 K: میل

225 L: < > arası yok.

Ansızın bir grup Türk'ün geldiğini gördüm. Müslümanlardan yaklaşık otuz kişi yakalamışlar, onların kafalarını ve vücutlarını kırıp, bazısının kulağını ve burunlarını kesmişler. O hâli görünce o hâlden başka hâle kaldım ve az kala yüreğim fenâlaşacaktı.

Şiir

النَّارُ فِی کَبَدِی وَالنَّارُ عِنْدَکُمُ فَاِنْ هَرَبْتُ فَمِنْ نَارٍ اِلَی نَارٍ

Gâibten gelen ilâhî bir sesin: "Amân! bizim dertli kullarımızın elinden şikâyet mi ediyorsun ve boşu boşuna gelip gönlünü mü eğlendiriyorsun? Şimdi bizim sıkıntıları gideren merkezimiz seni onun için halka gönderip **[966]** senin kapını onlara açmışız ki halkının[226] terbiyesi ve irşadı için çalışasın: Biz orayı sana kendi isteğini yaşatmak için vermedik." dediğini duydum. Bu azarlama yüzünden, "Asla, bir daha böyle bir şey yapmam" diyerek özür diledim. O Halkı kabûl etti ve dertli adamlarla sırdaş ve ahbap[227] oldu ki onların hastalığını giderirdi -yazıldığı gibi-.

Şiir

فَلاَ عَیْشَ کَوَصْلٍ بَعْدَ هَجْرِهِ وَلاَ شَیْءَ اَلَذَّ مِنَ الْعِتَـــــابِ
فَلاَ هَذَا یُمِلُّ عِتَـــــابَ هَذَا وَلَا هَذَا یُمِلُّ[228] مِنَ الْجَوَابِ

Hikâye: Hacı Amûle Verzikânî (rh.a.) dedi: Şeyh (k.s.)'in Bağdat'a vardığı bir zamandı. Halkın çoğu onu karşıladı. Onun ayağına öyle düşüyorlardı ki az kalsın atların ayakları altında kalacaklardı.

Şiir

Âşık, sevgilisinin uğruna başını verirdi
Pervâne ise mum yanında cânını verirdi[229]

Oradan geçtiğimiz için Bağdat'tan dışarı çıktık. Tam o sırada gece vaktinde bir yer arıyorduk, hiç kimse bize yer vermiyordu. Sonunda bir geceliği dört dinar olan bir yeri kiraladık. Şeyh, orada konakladı.

---

226 Ç: مردم
227 S: درد مسلسانش
228 L: یحل
229 K. Farsça beyit yok.

Gece olunca ânsızın Şeyh (k.s.)'i çok neşeli ve mutlu bir hâlde gördüm. Kimsenin soru sormaya cesâreti yoktu. Neşeli olduğu için buyurdu: "Hazret-i İzzet yardımıyla hâtiften bir ses geldi. şöyle diyordu: Ben o Allah'ım ki halkı senin ziyâretine gönderdim ki halk senin ayağının altında öleceklerdi. Sen ise bu vakitte oturmuşsun, dört dinara bir yer kirâlamışsın."

[967] Şiir

وَاِنِّی لَمَمْلُوكٌ[230] لَهُ غَيْرُ جاحِد اِذَا مَا دَعَـــــانـــــی لَبَّيْتُـــــهُ اَلْفًا
وَاَطْرَقْتُ اِجْلَالاً لَـــهُ وَمَهَابَـــةً وَحَاوَلْتُ اَنْ يَخْفَى الَّذِی وَمَا يَخْفَى[231]

Hikâye: Pîre Ahmed Pernîkî dedi ki Pîre Emîr Şâh'tan duydum ki Melik Hasan Şîrzâdân Germrûdî öldü. Çalışan tâlibler ve keşif sâhibi olanlar onun durumunu iyi görmemişlerdi. Onu azapta gördüler tâ ki Şeyh (k.s.), Türk köyünden geçti. Onun mezarına gitti ve onun için duâ etti. Ondan sonra keşif sâhipleri onun durumunu iyi gördüler ve kurtuluşa ermiş ki "O ilk hâl neydi ve bu durumun nedir?" diye sordular. O da: "Şeyh (k.s.), benim için duâ etti ve Allah ü Teâlâ onu şefâatçi olarak kabûl etti" dedi. Her iki hâli de gören tâlibler. Şeyh (k.s.)'e anlattılar ve eski durumdan ve şimdikinden soru ve cevap sormaya başladılar. Şeyh (k.s.) de: "Evet, irâde sâhibi idi.[232] Onun irâdesi benim eteğimi tuttu, onu Hakk Teâlâ'dan istedim. Hâtiften bir ses duydum, onu sana bağışladım dedi." buyurdu.

Şiir

Binlerce kapıyı dost[233] *üzerime açıyor*
Yüreğim halkaya vurup duâ ediyor

Cân kulağıma cânânın iyi bir sesi geliyor
Her saçımın kökünden selâm sesi yükseliyor

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü buyurdu: Şeyh Zâhid (k.r.)'in bâkî hayâta kavuştuğu bir zamandı. Şeyh Safiyyüddîn (k.s.), ayrılıktan dolayı hastalanıp üzüldü.

---

230 Ç: للملوك

231 L: Birinci ve dördüncü mısra yok.

232 Ç: بلی او صاحب ارادت بود

233 Ç: دست

Artık irşâd işiyle uğraşmıyordu. Bir gün harmanda çalışıyorken Hazret-i zü'l-Celâl'in sesi hâtiften geldi.

[968] Boş sayfa

[969] DOKUZUNCU BÂB

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in hastalanıp fâni âlemden, bâki âleme geçişi.

İki fasıldan oluşmaktadır:

[970] 1. FASIL

Şeyh (k.s.)'in hastalığı hakkında

Hikâye: Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) dedi: Şeyh (k.s.) buyurdu ki Şeyh Zâhid (k.r.) benim şiddetli riyâzatımı ve nefisle mücâhedemdeki meşakkati görünce işâret buyurdu ki "Evlât, bu kadar kendine zahmet verme ve kendini tamamen zorluğa bırakma ki bu yaptıkların yaşlanınca etkisini gösterir."

Bu riyâzat ve şiddetin sadece bir bölümü, ondört günde bir abdest almaktır. Öyle ki yazılmıştır Şeyh Zâhid (k.r.) onu, Melik Ahmed Isfehbud'a şefâat etmek için Pâdişâh Gâzân'a gönderdi. Şeyh (k.s.), ondört gün, su dışında hiçbir yiyecek yemedi ve sonunda Şeyh Zâhid (k.r.)'in dediği gibi gençlikte çektiği riyâzat onu yaşlılıkta zahmete soktu.[*1]

Şiir

Yaşlı pîrlerin dedikleri her şey
Tecrübe sâhibi olmalarından kaynaklanıyor.[2]

Hikâye: Dâmet bereketühü dedi: Şeyh (k.s.) Tebrîz'de Rüştiye hângâhına ki orada **[971]** bina var Vezîr Gıyâseddîn (rh.a.)'in yalvarması ile konakladı. Oradan, sadece namazını cemâatle kılmak için dışarı çıkıyordu. Yirmi beş günde bir aldığı abdestle iktifâ[3] ediyor ve ihtiyât ederek abdest üstüne abdest alıyordu. Bu yüzden yiyecek ve meyve yemiyordu. Yediği yemek ise iftâr vaktinde küçücük kazanda getirilen çorba idi. Şeyh (k.s.), sadece çorbanın suyundan iki kepçe içiyordu ve sofrayı

[*1] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (223) no'lu açıklama.

[2] S: Birinci ve ikinci mısra yer değiştirmiştir.

[3] S: İltifât.

Şeyh Sadreddîn (dâmet bereketühü)'e gönderiyor. O da Nizâmüddîn Abdülmelik Serâvî ve Cemâlüddîn Hızır Târemî ile yiyordu.

Şeyh (k.s.) bu şekilde yaşlılıkta öyle bir zahmeti kendine yüklediği için hastalandı. Yeme-içmeden uzak durduğu ve tuvaletini yapamadığı için onun mesane köşesinde taş oluştu ve bu da küçük tuvaletini yaptığı zaman onu büyük sıkıntıya sokuyordu. Çünkü taş aletin (erkeklik organın) önünü kapatıp, sidiğin dışarı çıkmasına engel oluşturuyordu. Bunlardan dolayı Erdebîl'e geldi. Birkaç gün sonra Vezîr Gıyâseddîn Muhammed Reşîdî, şiddetli bir hastalığa yakalandı sonra iyileşti. Şeyh (k.s.), edâmallâhü bereketehü'yü vezîrin ziyâreti için Tebrîz'e gönderdi ve Hâce Alâüddîn Mansûr[4] da onunla birlikte Tebrîz'e gitti. Bir süre Edâmallâhü bereketehü, Tebrîz'de ikâmet etti. Hâce Alâüddîn Mansûr[5] hastalandı. Onun tedâvisiyle meşgûl oldular. Sıhhat ve şifâ bulduktan sonra Erdebîl'e doğru hareket etti. Büyük bir kalabalık onu karşılamaya gitti. Büyük bir ihtişâmla şehre girdiler.

O gün cuma günü idi ve Edâmallâhü bereketehü dedi: Şeyh, çok uzak olduğu için yolumu rûm câmisine çevirmek istiyordu ki Şeyh (k.s.)'i câmide görüm.

Şiir

وَدَدْتُ مِنَ الشَّوْقِ الْمُبَرِّحِ أَنَّنِي[6] أُعَارُ جَنَاحَـــيْ طَايِرٍ فَـــــاَطِيرُ[7]

فَمَا فِي لَذِيذِ الْعَيْشِ بَعْدَكَ رَاحَةٌ وَلاَ فِي سُرُورٍ لَسْتَ فِيهِ سَرُورُ[8]

[972] <Câmiye yakınlaşınca, bir cenâzenin>[9] getirildiğini gördük. Çok büyük bir kalabalık onun çevresinde ağlıyor ve haykırıyordu. Bu durum bana çok ağır geldi ve bundan çok korktum. Câmiye varınca, halk namazı kılmıştı. Câminin halvetinde Şeyh'in huzûruna vardık ve mübârek elini öptük. Şeyh (k.s.), herkese uzun uzun baktı. O zaman aynasında öyle şeyler görüyordu ki biz görmüyorduk. Herkese dikkatle baktıktan sonra: "Allah Teâlâ hayırlı etsin inşâllâh" diye buyurdu. O ân ki o şüpheden dolayı aynı şeyi muâyene ediyordu.

---

4 Ç: + Şeyh'in oğlu.

5 K: + Şeyh'in oğlu.

6 Ç: Bu mısra düşmüştür.

7 L: اغاز جناحى طاير فاطر

8 H: Arapça iki beyit yok; Ç: Birinci ve ikinci mısra düşmüştür.

9 Ç: < > arası düşmüştür.

Şiir

اَيَا قَادِمًا مِنْ سَفَرِ الْهِجْرِ مَرْحَبًا اُنَادِيكَ لاَ اَنْسَاكَ مَا هَبَّتِ الصَّبَا
قَدِمْتَ عَلَى قَلْبِي كَمَا قَدْ تَرَكْتَهُ حَزِينًا كَئِيبًا بِالصَّبَابَةِ مُتْعَبًا[10]

Bu durum receb ayında idi.

Halvetin vakti Ramazan olunca لِي مَعَ اللهِ وَقْتٌ onun halvetine oturdu ve bayram günü şehvet ateşinden (yemek şehveti) biraz ekmek ve yoğurt yedi. Allah'ın takdîri gereği, o mesâne tutulması şiddetlendi. Çok büyük bir sıkıntıya maruz kaldı. Bu hastalıktan dolayı halk umudunu kaybetti. Bu durumu gören halkın ciğeri parçalanırdı. Bu ağrı üzün sürdü ve halk umut ve umutsuzluk arasında kaldı. ânsızın مِنْ حَيْثُ لاَ يَحْتَسِبْ Allah'ın lütuf şerbethânesinden, Şeyh (k.s.)'in mübârek vücûduna şifâ verildi. Tüm halkın yüreği rahatladı ve o sıkıntıyı kafalardan giderdi. Bu sevinçten[11] dolayı tüm şehri süslediler. Süsler ve renkli şeyler astılar. Herkes neşeliydi.

Şiir

Safâ bağından sevinç çiçeği kopardılar
Sanki dünyayı yeni ömür gibi gördüler

Yine mübârek vücûdu hastalığa yakalandı. Tebrîz'den tabîbler getirdiler ve tedâviye başladılar. Biraz işe yaradı ancak giderilmedi ve bir süre bu hastalık vücûdunda kaldı.

Şiir

Sabrederek şükre, şeker ısmarladı[12]
Ki bu ağız tadı[13] *onun şirin cânıdır*

[973] Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi ki Şeyh (k.s.) bu hastalıktayken Hacı İsmâîl (rh.a.)'in oğlu yânî Şeyhin kardeşi oğlu Mevlânâ Kudbüddîn Ebûbekr'in yaptığı bağın duvarını yıkmamı işâret etti. Ben fermânını yerine getirmekte biraz duraksadım. Çünkü biliyordum bu işte kalpler biraz kırgın olacak. Şeyh (k.s.), buyurdu:

---

10 H: Arapça iki beyit yok.
11 S: بشات
12 S: ايثار
13 K: جان او

“Eğer benim evlâdım ve oğlumsan nedenini sormadan sözümü kabul edesin.” <o sözü duyunca koyun[14] misali olup o fermânı hemen yerine getirdim.>[15] İkindi namazı vakti idi. Bir grup topladım ve o duvarı yıktım. Bu yüzden tüm yakın ve uzak akrabalar bana dargın oldular. Öyle ki akrabaların yanında benim hiç hatırım kalmadı. <Belki tümüyle>[16] ve sadece Şeyh (k.s.)’in mübârek zatı benim işimi onaylıyordu.

Çok büyük bir hastalık Şeyh (k.s.)’i sardı. Çok ızdırâbı vardı ve ben onun huzûrunda durmuştum. Bu <şiddetli karmaşada>[17] kendi kendime: “Şeyh Hz. Hâriç tüm akrabalarım ve yakınlarımın hepsi bana dargındı. Şeyh için de umut verici bir durum yoktu. Şâyed Hakk Teâlâ’ya kavuşursa ben o zaman ne yapacağım?” diye düşündüm.

Şiir

جَارَ الزَّمَانُ[18] عَلَيْنَا فِي تَصَرُّفِــهِ وَاَيُّ دَهْرٍ عَلَى الاَحْرَارِ لَمْ يَجُرِ[19]
عِنْدِي مِنَ الدَّهْرِ مَا لَوْ أَنَّ اَيْسَرَهُ يُلْقَى عَلَى الْفَلَكِ الدَّوَّارِ لَمْ يَدُرِ

İçimden burada ikâmet imkânsız olduğu için, buradan çekip gitmek gerek diye düşündüm. Yine eğer Şeyh’in ölüm haberini verirlerse hangi yürek buna dayanabilir? diye düşündüm.

Şiir

Böyle bir vâkıayı dinleyebilir mi
Ki tüm o cân ve yürekte onu anlasın?

[974] Bu acıya dayanmak mümkün değildi. Kendi kendimi düşündüm ki Allah affetsin ağzıma biraz zehir koyayım ve kendimi azâb ve çileden kurtarayım.

Şiir

يَوْمُ الْفِرَاقِ مِنَ الْقِيَامَةِ اَطْوَلُ وَالْمَوْتُ مِنْ اَلَمِ التَّفَرُّقِ اَجْمَلُ[20]

---

14 K: غنيم
15 H, Ç: <چون عتابی شنیدم و امتثال آن حکم جازم دانستم>
16 Ç: < > arası yok.
17 Ç: <این اضطراب و زحمت>
18 Ç: جاز الزمان; L: جاء الزمان
19 Ç: İkinci mısra düşmüştür.
20 Ç: Arapça beyit yok.

Ansızın Şeyh (k.s.) bana bakıp: “Evlât kaç kere beni yakacaksın? Bu ne fikirdir ki benim yüreğimde dolaştırsın?” dedi.

Şiir

İçimi niye yakıyorsun ki içerisi paramparçadır
Paramparça olan yere niye tuz serpiyorsun

Tekrar söyledi: “Evlât, kederlenme bu yolda güçlü olduğum için seccâde yolunda düz olacaksın. Sana yakınlarımızdan ve yabancılardan hiç zarar gelmeyecektir. اِنْ تَنْصُرُوا اللّٰهَ يَنْصُرْكُمْ[21] اِحْفَظِ اللّٰهَ يَحْفَظْكَ . [*Eğer siz Allah(ın dînine)’a yardım ederseniz, o da size nusret verir*.] Allah yolunda yardım edenler, koruyucu Allah tarafından korunacaklardır. Sanma ki senin baban ve deden bu olaylar başlarına gelmemiştir. Onlar arasında yapayalnızmışlar ve kardeşim İsmâîl, beni her bir zaman bu şeyhlik işlerinden uzak durmamı söylerdi ve diyordu ki bizim görevimiz zirâat ve tarlayı sürmektir, şeyhlik nedir? Sen nesin? Şeyh Zâhid’in akrabaları, onun atını ok ile vurdular. Onun bu işten uzak durmasını istiyordular. Ancak varlıkların (a.s.)[22] iyiliğini ve kötülüğü ve kötülük yapıp yapmadıklarını bildiği için ve وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ olduğunu için Allah Teâlâ onu onların şerrinden korurdu. Şimdi sen de bu seccâdede sâbit ve dayanıklı ol ve çevreden emin ol.”

Şiir

Sakın bu alanda tozdan korkmayasın
İlaç evinde ağrıdan korkmayasın

Erkekler meydanında atın dâima zirvede
Hiç adamın ricâsını düşünme

Sen bu ziyâfetin mahremi olduğunu için, bu büyük kadehi iç
Sen bu savaşın rüstemi olduğu için, âriften korkmayasın

Sonra hekimler tedâviye başladılar. Ellerinden geleni yapıyorlardı ama bir türlü **[975]** yararı olmuyordu. Dert ve hastalık artıyordu ve iyileşmesine yönelik ümîdlerini kaybediyordular.[23]

---

21 Muhammed 47/7.

22 Ç: Sallallâhü aleyhi ve âlihi.

23 K, Ç: خواطر بكلّى از برؤبروى گردانيدند

Şiir

لَيْسَ فِي الْقَلْبِ وَالْفُؤَادِ جَمِيعًا مَوْضِعٌ فَارِغٌ لِغَيْرِ حَـــبِيبِـــي[24]
وَاِذَا مَا الـــسِّقَامُ حَلَّ بِـــقَلْبِي لَمْ اَجِدْ غَيْرَهُ لِسُقْمِي[25] طَبِيبِي[26]

Hikâye:[27] Halledallâhü bereketehü dedi ki Şeyh (k.s.) buyurdu ki gün geçtikçe hastalık biraz geriliyordu ve biraz rahatlayıp dinlenebiliyordum. Hz. İzzet (azze şânühü ve celle sultânühü)'i rüyâmda görüyordum ki beni çağırıyordu "Aman, hastalığının gerilmesi ile biraz iyileştin mi?" O hastalıktan daha ziyâde bir hastalık, daha güçlü ortaya çıkıyordu.

Şiir

وَلَوْ قِيلَ لِي مُتْ مُتُّ سَمْعًا وَطَاعَةً وَقُلْتُ لِدَاعِي الْمَوْتِ اَهْلاً وَمَرْحَبًا[28]

Bir kere Şeyh (k.s.) buyurdu ki "Allah ü Teâlâ hep bana seslendi ki hekimlerin kitaplarında ne kadar hastalık varsa ben senin vücûdunda yerleştirdim ve tüm hastalıkların pozitif yönünü sana verdim."

Şiir

قَدْ ذُقْتُ مُرّاً وَذُقْتُ حُلْوًا كِلاَهُمَا فِي الْهَوَى يَطِيبُ
مَنْ كَانَ فِي حُبِّـــهِ مُرِيبًا فَـــاِنَّـــنِي فِيـــهِ لاَ اُرِيبُ[29]

Bu hastalıklar ve tüm belâlar için her namaz için bir abdest alıyordu, ve kalkamadığına bakmayarak, namazı asla oturarak **[976]** kılmıyordu. Namazda imâm olarak durmuyordu, ama iki şahsa benim kalkmama yardım edin diye işaret ediyordu. Kalkıyor, namazı kıldıktan sonra, başka namazın kazasını kılıyordu ve eğer onlar boş ver deselerdi kabûl etmiyor, buna bakmayarak ki o hiç bir namazını kaza etmiyordu (ancak tedbirli davranıyordu).

---

24 Ç: بغير حليتي
25 S, Ş, Ç: يسقى
26 Ç: طبيعتي
27 Ç: Bu hikâye önceki hikâyenin ardından gelmiştir.
28 Ç: Arapça beyit yok.
29 Ç: Arapça iki beyit yok.

Ondan sonra öyle oldu ki yemek yemedi ve bıraktı. Kesinlikle hiç yemek yemiyordu. <özellikle nefret ettiği hayvan ki ondan çok nefret ederdi eğer rasgele ya başka bir şey yemekten>[30] yeseydi, derhal kusuyordu. O yüzden sadece bir tatlı şurubla yetiniyordu. Uzun bir süre şeker şurubu dışında hiçbir şey almadı, ve kilo fazlalığından ki insan ondan kaçamaz tümüyle arınmış olup kurtuldu. Uykuda bile ondan uzak durdu ve devamlı onun uyanık yüreği uyanık kaldı.

Şiir

Bu fânî dünyanın yemeği ve uykusundan vazgeçti
Uykuyu ve yemeği rûhânî âlemden aramaya başladı

Hikâye: Şeyh (k.s.) eğer vakitten dönseydi dünya işleriyle meşgûl olurdu, sipariş ediyor ve diyordu ki "aman, yoksulların zayıfların ve garîplerin yardımına koşun ki kafamda onların kaygısından başka bir kaygım yoktur. Benim etrafıma toplananlardan ve bundan sonra onların hâli ne olacağından ve nereye gideceklerinden meraklı ve kaygılı değilim."

Şiir

Bu geçişli yolda garîb olduğumuz için
Garîblere yardımı, Allah için yapmak gerekir

Yakınları: "Şeyh, yabancılar için kaygılıdır, yakınları konusunda hiçbir şey söylemiyor" diyordu. O da: "Evlâtlar! Ben izzetten hiç yoksun olmadım ve halkın[31] izzeti var. Ancak bu garîblere ve zayıflara kimse iltifât etmez." diye buyururdu.

[977] Şiir

İzzetli halka, hakîrlik gözü ile bakılmaz
İzzet olursa yoksulun işi düz olur

Tümüyle gayesi çalıştığı dileği, sipariş doğru yolda olup ve dayanıklı olup ibâdet ve sünneti yaşamakta ısrârlıydı. Mübârek vücûdu dinlemek istediği zaman, mezarı

---

30 S: < > arası yok.

31 S: + را

olacak yerin başına gelip burada dinleniyordu. Sağlığında da öyle idi ki vakit bulduğu zaman oraya gelirdi. Şeyh Zâhid'ın kızı yani, Şeyh (rh.a.)'in eşi onu eve getirince ki ona hizmet edebilsin. Şeyh (k.s.) orada halkın olduğu için özür diliyordu. Tekrar Şeyh (k.s.) kendi hâline bırakılınca, kendine gelip eşine "Kalk kendi evimize gidelim" diyordu. O: "yok burası senin evindir." deyince mübârek gözünü açıp diyordu ki: "Yok bu bizim evimiz değil. Bizim evimiz odur. Kalk evimize gidelim."

Şiir

Bu kiralık dünyada ne zamana kadar kalacağız
Kalk da gerçek evimize gidelim

Bu sözü hiç kimseye demiyordu, velâyet nûrundan biliyordu ki ona yakında varacaktı ve onun onayı onunla yoldaş olmakta [32]<اِلَى الرَّفِيقِ ٱلاَعْلَى> bir kaç gün içinde yapacaktır.

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Şeyh (k.s.)'in hastalığı bir yıl, iki ay sürdü. Onun hastalığı sona erdiği zaman ondan ayrı kalıyorduk. Bir gün kendi kendime düşündüm ki bir ârif bu dünyadan, kalıcı dünyaya ayak basarken, tüm eşyada bir değişiklik olur. Bu bir gelenektir ve şimdi ki hesaptan öyle görünür ki Şeyh (k.s.) kalıcı dünyaya göçecek, ancak zamanın hâlinde hiçbir şey belli değil. Şeyh (k.s.)'e: "Bizi cân ateşinde yakıyorsun. Halbuki Şeyh buyurmuştur ki bir ârifin bu dünyadan göçmesiyle **[978]** su ve toprağın merkezinden zamanın durumu tümüyle değişir ve ondan zâhirî (yüzeysel) bir eser yoktur. Şeyh (k.s.) buyurdu ki "Evlât, benden sonra öyle şeyler göreceksiniz ki gözler bile görmemiş ve öyle şeyler duyacaksınız ki kulaklar duymamış."

Zaman dilimlerinde garip şeyler görürdü ki bir, iki sene sonra ki Şeyh, öteki dünyaya göçtü, zamanın durumunda öyle değişiklik oldu ki dünyada kıtlık oldu ki adam, adam eti yiyordu ve kedi, köpek ülkelerde kalmadı ki halk açlıktan[33] yedi. Ölülerden bile ne bulduysalar yediler ve yıllarca bu durum sürdü.

---

[32] Ç: < > arası yok.
[33] Ç: جوع

Şiir

Halk ekmek peşinden (yiyecek için) kıtlığa düştü
Öyle oldu ki bıçak hem kemiklerine hem cânlarına dayandı

Sonra, zulüm ve sitem öyle müslümanları sardı ki Âzerbâycân'lıların çoğu ülkelerini bırakıp gittiler ve dünyaya yayıldılar. Köyler dağıldı ve ülkeler bozuldu ve halkın tümü o durumda ölmeyi[34] arzu ediyordu. <ve ölüm için ağlayıp inlediler>.[35]

Şiir

Bak, gör ne ağırlık ve yaralar vardır
O adam için ki ölüm rahat olsa

Tekrar vebâ (kolera), tâun dünyanın dört bir yanına yayıldı <ve dünya kıtalarını sardı>[36] ve halkın beterini dağıttı ve birkaç yıl yaygındı. Ölü yıkama havuzları kuruldu. Öyle ki binlerce ev o ülkede ve yerde kapılarını kapattılar ki onlardan kimse kalmadı ve neler neler ki dünyada râyiç oldu ve onları zikir etmek iyi olmaz. لاَ رَدَّ اللهُ عَلَى ٱلاَنَامِ مِثْلَ هَذِهِ ٱلاَيَّامِ وَلاَ عَلَى اَهْلِ ٱلاِسْلاَمِ مِثْلَ هَذِهِ ٱلاَعْوَامِ.

Şiir

Onlar ki efendiler ve beylerdir
Kutupturlar ve bu dünyanın yörüngesi

Dünyanın inşâ nedeni
Zamanı hidâyet etmek için lider

[979] *Şerîat ve dînin pazuları ve kollarıdırlar*
Cân ve dostun pazusıdırlar

Hem doğruluk kıblesi ve hem emîndirler
Hem Kâbe ve hem güvendirler

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Bir gece odamdaydım. Gece yarısı birisi kapıyı çaldı. Ben korku içinde yerimden fırladım ve aceleyle dışarı çıktım. Mevlânâ

---

34 K: متيت

35 Ç: < > arası yok.

36 Ç: <واقاليم جهان را گرد بر گرد برآمد>

Cemâlüddîn Hızır Târemî'yi gördüm ki dedi: "Şeyh[37] seni çağırıyor." Şeyh hazretlerine gittim, Şeyh buradaydı yani şimdi mezarı olan yerdeydi.

Oturunca yanında olan hizmetçiler bana dediler ki "Bu gece birisi geldi ve çok güçlü kapıyı çaldı. Biz, gecenin bu saatinde kim olabilir diye cevap vermedik. Şeyh'i görmek istiyordu! Biz cevap vermedik, tekrar daha şiddetli çaldı öyle ki dört duvar titredi. Öyle ki deprem oluyor sandık. Tekrar kapının Şeyh buyurdu ki "Kapıyı açın" açınca birini görmedik. Ancak Şeyhten duyduk ki buyurdu: وَعَلَيْكَ السَّلاَمُ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ اَيُّهَا الْمَلَكُ الْمَأْمُورُ بِأَمْرِ اللهِ تَعَالَى "Ve alaykes-selâm ve rahmetullahi ve berâkâtühü. Ey Azrâîl! Allah'ın emrini mi getirmişsin." Bunu duyunca, bildik ki ziyâretçi başkasıdır ve başka yerdendir.

Şiir

رَسُولُ حَبِيبِ قُلْتُ اَهْلاً وَمَرْحَبًا بِخَيْرِ رَسُولٍ جَاءَ مِنْ خَيْرِ مُرْسِلٍ

Sonra: "Hacı Ali" diye buyurdu. "Hacı Ali burada değil." dedim. Dedi: "Evet, bu kimse, Hacı Ali'nin sûretinde gelmiştir." dedi. Ve tekrar: "Sadreddîn'i çağırın" diye buyurdu. Seni Şeyh (k.s.) vefatı için çağırdık.

Hikâye: Pîre Cebrâîl dedi ki bugünlerde Şeyh buyurdu ki "Azrâîl'i gördüm ki, Hacı Ali şeklinde geldi, ancak rûh olmak niyeti ile değil, belki sâkinleştirmek ve gönül elde etme." Sonra Şeyh (k.s.) bundan sonra eve geldi. Evde idi ki tekrar bir başka gece biri kapının halkasını çaldı. Açınca bizlerden biri bile görmedi. Tekrar Şeyh (k.s.) bu-buyurdu: "وَعَلَيْكَ السَّلاَمُ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ اَيُّهَا الْمَلَكُ [B 213] الْمَأْمُورُ **[980]** بِاَمْرِ اللهِ تَعَالَى" Bu kere başka bir şekilde daha iyi gelmişti.

Şiir

Cânının üfürmesinden, rûh yeni hayat bulur
Cânânın mesajı geldiği için cân hediyesi yapalım

Bu mânâ, Nass-ı[38] tenzîl (Kur'ân) ile uyumludur. تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلاَئِكَةُ اَلاَّ تَخَافُوا وَلاَ تَحْزَنُوا وَاَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ[39] [*Onların üzerine (ölüm ânında) melekler inecek,*

37 H, K: + Kuddise sırrühü.

38 Ç: "Nass" lafzı yok.

39 Fussilet 41/30.

Korkmayın! Va'd olunduğunuz cennetle sevinin] Kutlamaya ve müjdelemeye gelsinler ve yazıldığı gibi çok güzel gözler rûhları bekliyor.

Şiir

<اِذَا قَدمَتْ مِنْ> سَفْرَةِ الْهِجْرِ عَيْثُهُمْ تَلَقَّيْتُـــهَا بِالْوَصْلِ مِنْ كُلِّ جَانِبِ
<وَصَبَّرْتُ>[40] اَجْفَانِي وِطَاءً لِـــوَطْئِهَا حِذَارًا عَلَيْهَا مِنْ صُرُوفِ النَّوَائِبِ

Ve mübârek vücûdu susuzluktan yanıyordu. Sordukları için buyurdu ki "Evliyâullâhın çoğu ölüm halinde iken zâhirî susuzlukları bâtınî susuzluklarından fazla imiş." Ve doktor su içmemesini tavsiye ediyordu.

Gece yarısı ki Cebrâîl İskâf hizmetçisi idi. <onun kapısında hizmet verirdi>[41] yalnız oradaydı. Şeyh (k.s.) su istedi. Pîre Cebrâîl itaat etmekten başka çaresi yoktu, su verdi. Şeyh buyurdu ki "Şeyh Zâhid (k.r.)'e de hekimler su vermiyordular. Ben gizlice veriyordum. Benden de saklamayın, sakın ki pişman olmayasınız." Pîre Cebrâîl dedi yüreğimde düşündüm ki eğer bilseler beni cezâlandırırlar. Şeyh buyurdu: "Cebrâîl, düşünme, demem ki bana su verdi." Ondan sonra "اِنِّي اَبِيتُ عِنْدَ رَبِّي يُطْعِمُنِي وَيُسْقِينِي" ona istinâden bir daha su istemedi.

Şiir

İçki dağıtan ben: "Allahım'ın su veren elinden" dudağına tuttu
Himmet elini bu eski testi suyundan çekti

Bu vakit Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü), âcil bir yolculuğu çıktı o da Sultâniye.

[981] Şiir

اَلاَ لَيْتَ شِعْرِي هَلْ اُلاَقِيكَ مَرَّةً وَصَوْتَكَ قَبْلَ الْمَوْتِ هَلْ اَنَا سَامِعٌ
فَيَا دَهْرَنَا لِلشَّتِّ هَلْ اَنْتَ جَامِعٌ وَيَا يَوْمَنَا بِالْوَصْلِ هَلْ اَنْتَ رَاجِعٌ

Ve bundan sonra hastalığın şiddetli zamanında, Sadreddîn'in adını diyordu ve unutmadı, ve on iki gün daha fazla su ve çamur merkezinde (dünyada) daha çok yaşamadı.

---

[40] Ç: < > arası düşmüştür.

[41] Ç: احیفانی

Şiir

وَقَدْ كُنْتُ اَبْكِي مِنْ فِرَاقِكِ لَيْلَةً فَكَيْفَ وَقَدْ صَارَ الْفِرَاقُ اِلَى الْحَشْرِ

[982] 2. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in bâki hayâta irtihâli

Ölüm, kâsesinden yudumlamak, herkesin başına gelecektir. Ancak مَوْتُ الْعَالِمِ مَوْتُ الْعَالَمِ ve böyle birinin su ve çamurdan can ve yürek evine gitmesi, yer küresinin zâhirî kusûru ve mü'minlerin açık kusûrudur. اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّا نَاْتِي الْاَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ اَطْرَافِهَا[42] [*Onlar görmediler mi ki biz arza (ilâhî kudretimizle) geliyor, onu etrâfından eksiltip duruyoruz.*]

Şiir

مَضَى صَاحِبُ الْاِرْشَادِ لَمْ يَبْقَ بَعْدَهُ كَرِيمٌ يُرَوِّي الْاَرْضَ فِيضُ غَمَامِه
فَقَدْنَاهُ لَمَّا تَمَّ وَاغْتَمَّ[43] بِـــــــالْعُلَى كَذَاكَ خُسُوفُ الْبَدْرِ عِنْدَ تَمَامِهِ[44]

Şeyh (k.s.)'in zâhirî hayatından birkaç gün kaldığı için vasiyet etti ki "Seccâdeyi bağışlamak ki tüm İslâm âleminde önemli bir yere sahiptir. Şeyh Sadrü'l-mille ve'd-dîn'e verilsin ve yoksulların sofrasını koruma ve zayıflara hizmet verme gereği eskisi gibi devam etsin. Tüm sûfîler ve gerek Peygamber'in sünneti ve yaşam tarzından uzaklaşmayalar. Beni Seyyid Cemâleddîn yıkasın. Gusül usûlü neyi gerektirirse onu bana yapsınlar ve gömsünler."

[983] Yine buyurdu ki: "Biz de Şeyh Zâhid (k.r.)'in terbiyesi üzere meşgûl idik. Eğer Şeyh'in oturmasına gereksinim olsaydı diyorduk ki Şeyh, bir an yaslanın lütfen." Hedefi bizi eğitmek ve bize anlatmaktı.

Ve şöyle söyledi ki "Gömülmek için otuz gez (30 × 108 cm) pamuk kumaş yaslanacak yerin altına koymuşum ki falan adam Germrûd'da onun pamuğunu ekmişti ve onun eşi kendi eli ile onu ipe çevirmiş ve Pîre Bedreddîn İstâreî de onu dokumuştu ki

---

42 Ra'd 13/41.

43 S: واعتل

44 L: Arapça iki beyit yok; Ç: Her iki beyit düşmüştür.

çok aydın ve temiz talebelerdendi. Gömlek, cüppe, ceket ve Şeyh Zâhid (k.r.)'in takkesi evdedir. Gerek ki onları benden almayasınız ve eğer izin verseler ve yapabilirse beni Gariba mezarlığında gömsünler ve bu bir mezardır Erdebîl'in batı tarafında ki garibanların gömüleceği yerdir. Eğer yapamazsanız nerede olsa gömebilirsiniz."

Şiir

اَرَادُوا لَـــيُخْفُوا قَبْرَهُ فِي مَقَابِرَ فَدَلَّ تُرَابُ الْاَرْضِ <حَافِيهِ بِالطِّيبِ>[45]

İki gün onun zâhirî yaşantısından kaldığı için devamlı Kur'ân-ı Kerîm okuyordu ve eğer dilini konuşur şekildi açabilseydi "صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا" diyor, ondan sonra hiç bir kelime demiyordu. Son sözü bu idi ve pazartesi günü muharrem ayının 12 sinde (735 h./1334 m.) sabah namazından sonra kavuşma esintisi (ezandan sesini) duyduğu için zâhirî örtü onun üstünü örttü ve can gözü <ve cennetler manzarası>[46] cânânının görmesine uçtu.

Şiir

اَرُوحُ وَقَدْ خَتَمْتُ عَــلَى فُؤَادِي بِــحُبِّكَ[47] اَنْ يَحِلَّ بِــهِ سِوَاكَا
فَلَوْ اَنِّي اسْتَطَعْتُ غَضَضْتُ طَرْفِي فَــلَمْ اَنْظُرْ بِــــهِ حَــتَّى اَرَاكَا

Ve gün orta (öğle) namazı olduğu için Ey يَا اَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي اِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً[48] [*Ey huzurlu nefis! Sen Rabbinden, Rabbin de senden râzı olarak Rabbine dön.*] Onun mukaddes rûhunun simurgu yuvaya فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ[49] [*Hak meclisinde... Muktedir bir Melik'in (Allah Teâlâ'nın) huzûrunda olacaklardır.*]'e uçtu. **[984]** Korkarak "Allah" dedi ve ayaklarını çekti.[*50]

Şiir

<O şahbaz kuşu ki şahin elinden pusu yemeye geldi
Uçtu ve o şahin yardımcısı oldu

---

45 Ç: < > arası yok.

46 K: <ونظر جنان>; Ç: yok.

47 L: يحبّك

48 Fecr 89/27 ve 28.

49 Kamer 54/55.

*50 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (224) no'lu açıklama.

Bu dar dünya onun uçmasına müsâade etmiyordu
Kanat açıp onun Kaf dağının yakını oldu

Asıl otlağının hevâsına[51] *uydu*
"İnde'l-lâh" cemâlinin vuslatını temâşâ etti

Dünyanın fezası, o adamların gözlerinden ki iki dünyayı onun üzerine görürdüler sanki karşılarına katran çektiler ve o an gök ayıklı idi ve güneş parlak âniden karardı ve sisli oldu ve öyle bir nem geldi ve tüm halka bağırıp ayırmaya başladı ve ondan ziyâde havanın bağırtı sesi geliyordu:>[52]

Şiir

Gökyüzü binlerce göz ve lamba ışığıyla
Âlemin lamba ve gözü kararıp, yaşardı[53]

اِنَّا لله وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ،[54] وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِنْ قَبْلِكَ اْلخُلْدَ اَفَاِنْ مِتَّ فَهُمُ اْلخَالِدُونَ،[55] كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ اْلمَوْتِ[56] [*Biz Allah'ınız ve biz yine ona döneceğiz*]; [*Biz senden önce de hiç bir insana ebedîlik vermedik. Şimdi sen vefât edersen, onlar ebedî mi kalacaklar?*]; [*Her nefis ölümü tadacaktır.*]

Ve ikindi namaz vakti olunca, Şeyh'in hanımının ki Şeyh Zâhid'in evlâdı idi gücü tükendi ve yalvardı ki "Bir [57]لقيه ve son bakış istiyorum ki Şeyh'in dîdârına (görmesine) kavuşayım."

Şiir

Bir ân Allah aşkına onun perdesini (kefenini) açın
Son defa olarak o güzel yüzünü bana gösterin

[985] *Ben cânımda olan bu yaradan dolayı öleceğim*
Ben yüreği yaralının toprağını kan ile boyayın

---

51 K: حمای

52 S, Ç: < > arası yok.

53 L: اشك ريز

54 Bakara 2/156.

55 Enbiya 21/34.

56 Âl-i İmrân 3/185; K, Ç: Bu âyet yok.

57 Ç: لحظه

Benim yanmış ciğerimden dert kokusunu duyarsınız
Şâyed yüz yıl sonra bile mezarımın başına gelseniz

Ve Şeyh (k.s.) buyurmuştu ki kadınlara benim naşıma (cenazeme) yaklaşma fırsat vermeyin. Onlara (kadınlara) ileriye gitmelerine müsâade etmiyorlardı. Sonunda çare yoktu. Kapıyı açtılar ve hazır sahabeler hepsi bahçeye gittiler ve o çıktı ve son bakışını etti.

Şiir

Uyumuş cândan bir hareket (coşku) yaptı
O ateşli acıdan, bir hareket çıkardı

Ondan sonra dedi: "Bir duâ ediyorum, ey cemâat tümünüz âmîn deyin." Ve başladı ki "Ey Allah, Şeyh Zâhid yüreğinin sırrının hürmetine ve bu kişinin yüreğinin sırrının hürmetine beni bir yıl değil bir ay bile daha fazla yaşatma." Sonunda, on sekiz gün Şeyh'in vefâtından sonra eşi de Allah'ın rahmetine kavuştu.

Şiir

وَلَيْسَ الَّذِي[58] يَجْرِي مِنَ الْعَيْنِ مَاؤُهَا وَلَكِنَّهَا رُوحٌ تَذُوبُ وَتَقْطِرُ

Gece ilerleyince, Seyyid Cemâleddîn İsfehânî (rh.a.) Şeyh (k.s.)'in dediğine göre onu yıkamaya ve gusül verip kefene sarmakla meşgûl oldu ve Şeyh (k.s.)'in dediği gibi ki siparişi üzerine ki buyurmuştu, ihtiyaç olduğu için söylüyordular.[59] "Şeyh, bir ân bile yaslanmayasın."[60] Onları dinleyip dediklerini dikkate alırdı ve gerektiğinde diyordular: "Şeyh, bir ân oturmayasın." Ve onlar zorlamadan, o oturmakta ve yaslanmakta söz dinliyordu ve o defalarca otururdu ve hazır olan sahâbeler onu kefene sarma işi ile meşgûl oldular.

Şeyh (k.s.) başladı ve bir şey dedi, korku ve vahşet sahabeyi sardı. Dinledik, diyordu açık ki "Allah" ikinci kez "Hüve" üçüncü kez bir şey dedi ancak kimse bir şey anlamadı ve bu korkudan Seyyid Cemâleddîn titredi. Bir saat geçince dedi başkalarına

---

58 L: ليس الدنيا

59 S: Söylüyordu.

60 S, Ç: "تكيه" lafzı yok.

haber edelim ve Şeyh'in yaşayıp yaşamadığına kuşkulandı ve ellerine elleri üstüne koyup edep tarzında durdular. Uzun süre böyle geçince, dediler ki "Bu hâl rûhun yalnızlığıdır. Biz **[986]** kendi işimize meşgûl olmalıyız". O zaman onlar kendi işlerine meşgûl oldular ve Şeyh (k.s.) o hâldeydi.

Şiir

Kavuşma vakti olunca, yabancılar meclisten kalktılar
Eğlenmek zamanıdır ki son mâşûk (sevgili) bizimledir

Her yabancı dostun yüzünü görmesin diye
Gözümün önünden başka hicâplar kalktı

Yudumlayanlar (yudumla içenler) nerdedirler ki kavuşma zamanı
Dost benim için sebuhi ziyâfete verdi

Ve gusül sırasında temizlemek için istediler ki kilotunu çıkarıp ve cinsel organını temizlesinler, parmakları ile aletinin başını tutup ve kilotunu çıkartıp önünü ve arkasını kapattı.

Şiir

Mahrem olmayan gözün önünde hicâp gâyrettir
Kendimizi gayret perdesine sarılarak (bürünerek) yabancılardan koruruz

Kefeni sarmak zamanı, Şeyhin eşi ki Şeyh Zâhid (k.r.)'in kızı idi <Şeyh Zâhid'in ceketini ki çoğu zaman halvetlerde Şeyh Zâhid (k.r.) onları giymişti> gönderdi ve kendi elleri ile ördüğü iki tane kilot gönderdi ve dedi ki "Allah aşkına bu kilotları Şeyhin elbiselerine ilâve edin ki kendi elimle ördüğümün Şeyh ile olmasını istiyorum" ve onu pamuklu kumaşa eklediler ve Şeyh Zâhid (k.r.)'in ceketini ki istediler. Şeyh'in mübârek omzuna koyup giydirsinler, kendisi mübârek elini elbisenin kollarından çıkardı ve birbiri üstüne koyup mübârek yüreği üzerine koydu.

Şiir

Biz başlangıçtan da (ezeldendi) cânânın murakkasını giyerdik
Biz sonuna kadar bu rengi ve kokuyu koruyacağız

Zâhir ve bâtınımızı onun kaşesi ve sevgisi ile süslemişiz
Mezara bu ilişkisini cân ve vücûdla götüreceğiz

Ve gömülecek yerin belirlenmesinde çok konuşulup ve danışıldıktan sonra bir kenara alındı ki onun nûrlu mezarı Şeyh (k.s.)'in halvetine yakında ki evde olsun. Orda bahçe, havuz ve halvet sarayın ortasında mürîdlerin mezarı idi ve tam olarak bu yer, mezarın yeridir ki önce anlatmıştık ki Şeyh (k.s.), orada coşuyordu ve buyurdu ki "O feyizden ki gönderildi bu yer nasîp oldu." Öyle ki semâ bâbında **[987]** söylenmiştir.

Şiir

يَا خَيْرَ مَنْ دَفَنْتُ فِي التُّرَابِ اَعْظُمَهُ وَطَابَ مِنْ طِيبِهَا <الْقِيعَانُ وَالْاُكُمُ>[61]
نَفْسِي الْفَدَاءُ[62] لِــقَبْرٍ اَنْتَ سَاكِنُهُ فِيهِ الْعَفَافُ وَفِيهِ <الْجُودُ وَالْكَرَمُ>[63]

Bu evden, bahçenin havuzuna ve Şeyh'in müteberrik halvetine bir pencere açılırdı ve mehâzi Şeyh'in halvetinin sağ tarafına yakındı. Orada bir söğüt ağacı vardı. Şeyh (k.s.)'in halvetten dışarı çıktığı her defasında gözünün yan köşesinden o ağaca bakardı. Seyyidu's-sâlikîn İbrâhîm Kürd ki mükâşefenin kemâlinde, muâmelâtın kâşifi idi dedi ki her zaman o ağacın yaprakları ve dallarından aynen [64]اِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَى [*O dem ki, Sidre'yi bürüyen bürüyordu! (Üzerine melekler ve kuşlar konuyordu.)*] binlerce rûhânîlerden bekleyerek oturmuşlardı tâ ki Şeyh (k.s.)'in izni olacakmış, rûhânîler bu yerin yanında yerleşmişler ve hizmetçidirler. Salı günü bu yerde ve الْقَبْرُ رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجِنَانِ temiz cenâzesini gömdüler.

Şiir

اَيَا قَبْرَ شَيْــخٍ قَدْ تَضَمَّنْتَ سَيِّدًا بِهِ اخْتَالَتْ[65] الْاَيَّامُ وَافْتَخَرَ الدَّهْرُ
اَيَا قَبْرَ شَيْخٍ فَاخِرِ الْاَرْضَ كُلَّهَا فَــانِّي ضَمِينٌ بِــاَنَّ لَكَ الْــفَخْرُ
فَيَا ثُلْمَةً مَا فِي الْوَرَى مَنْ يَسُدُّهَا[66] وَيَا كَسْرَ دِينٍ لَيْسَ يُصْلِحُهُ الْجَبْرُ[67]

---

61 Ç: < > arası düşmüştür.
62 K: نفسی الغذا
63 Ç: < > arası düşmüştür.
64 Necm 53/16.
65 L: احتالت
66 S: يسيدها; H, L, Ç: سيدها; Ş: يسديها
67 S: İkinci ve üçüncü beyit yer değiştirmiştir.

Hikâye: O grup ki Şeyh'in müteberrik cenâzesini taşırdılar. Dediler halkın kalabalığından dolayı halvette cenaze namazını kılmak imkânsızdı. Halka seslendiler ki namazı kapının (şehir kapısının) dışında kılacağız. Halk başka hâldeydi. Müteberrik cenazesini dışarı çıkarttılar ki halkın **[988]** tüm dışarı çıksın tekrar cenâze kendi kendine kıbleye doğru gidip döndü. Öyle ki cenâzeyi taşıyanların hiç bir rolü olmadı. Büyük kitle dediler ki kutsal cenâzeyi taşırken onların omuzları üzerinde, havadaydı ve halkın omuzu cenâzeye varmıyordu.

Şiir

Eğer onun kavuşma haremliğine adım atarsak
Ayak ve binek oraya sığmaz, vücûd ve cân hicâb olur

Hikâye: Ahî Emîr Ali dedi ki Şeyh (k.s.)'in temiz cenâzesine nûrlu mezarına koymak istediğimiz ân, Şeyhin cenâzesini taşıyan o cümle insanlardan biri de bendim. Cenâzeyi alınca, bu tarafta duran tüm halk onu bıraktılar ve beni yalnız bıraktılar. Çok korktum ki yalnız tutamam ve âciz oldum. Allah affetsin sakın, yorgun elimden yere düşmesin, ki ânsızın beni elimden aktı ve nûrlu mezarın içine girdi. Öyle ki hiç bir el ve kuvvet ortada yoktu. Tabutun ayağına[68] çaktıkları o çivi, elbisemin koluna takılıp yırttı. Ağırlık benim elimde değildi. Ben bu hâli görünce bayıldım. Bir grup benim başımı dizlerinin üstüne aldılar.

Şiir

O vücûd ki cân gibi saftı
Dostun halvetine çok hafif adımlar attı

Hikâye:[69] Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü), Firdevs bahçesi gibi kutsal bir hazîre (mezar) inşâ etti ve onun altında Tâhire-i Fartü'l-evliyâ[70] ve's-sıddîkîn Hâce Muhyiddîn (revvâhallâhü rûhahü)'nin mezarları oradadır. Şeyhin yakınları ve akrabaları oradadırlar ve yine bu mezarın altında bu alan vardır ki orada Şeyh'in mürîd-

---

68 L, K, Ş: برحلی

69 Bu hikâye, sonraki hikâyenin ardından gelmiştir.

70 K: فرد الاولیاء

lerinin mezarıdır. Sevenleri ve her taraftan ve her köşeden ona karşı irâdetleri olan ve sevenleri Kur'ân'lar, İslâm'ı yazı şekilleri, mumlar ve avizeler ve sancaklar oraya getirdiler ve bu nûrânî kubbe uzakta ve yakında duâ kıblesi oldu ki herkes bu kapıda duâ halkasını ihlâsla tutup harekete getirseydi, Allah ü Teâlâ onun duâsını kabûl **[989]** ederdi.

Şiir

اذَا اسْتَمْطَرَتْ بِالْمُزْن يَوْمًا سَحَابَةٌ سُقينَا بِشَيْخٍ مَا نَشَاءُ مِنَ الْقَطْرِ
عَلَى قَبْرِهِ بَيْنَ الْــقُبُورِ مَــهَابَةٌ كَمَا قَبْلَهُ كَانَتْ عَلَى صَاحِبِ الْقَبْرِ

Şimdi uzaklaştırılmış bir âdettir ve devamlı bir görev ki her sabah, zâkirlerden bir grup öğle vaktine kadar, nûrlu mezarda zikir diyorlar. Halktan bir grup Kur'ân'ı hatim yaparlar. Hâfız olan kişinin yanında Kur'ân okurlar. Tekrar ikiciden sonra hâfızlar Kur'ân-ı Kerîm okurlar, böylelikle Kur'ân okuma vazîfesini korurlar ve bu iyi gelenek sonsuza dek devamlı olacak ve hâfızların okuduğu her zaman yapılır. Orası hiç zaman zikir ve duâsız kalmadı. Ziyâret ve Kur'ân okumaktan her zaman gece gündüz boş olmaz ve devamlı cemaat namazı, hazîrenin koridorunda, Kur'ân okuması ve duâ sünnet üzere devamlı yapılmaktadır.[*71]

Şiir

مَوَاقِفُ فَاقَ الْعَالَمِينَ بِــرَفْعِهَا[72] وَمَا هُوَ فِي تِلْكَ الْمَوَاقِفِ وَاقِفُ
لَطَائِفُ هَذِي زَاهِرَاتٌ كَأَنَّــهَا نَدَاهُ عَلَى تِلْكَ اللَّطَايِفِ طَائِفُ

Her cuma gecesi Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) akşam namazından sonra hazîreye gelip Hâ-mim Duhân sûresini, Cuma sûresini ve başka âyetler okuyup duâ ederler. Zâkirler gece uyanık, edepli olarak dizleri üstünde oturup ve zikir halkası oluşturup bu alışkanlık daima pabercadır (yapılır) ve Hâ-mim Duhân ve Cuma sûrelerini okumasının tahsîs edildiği neden odur ki edâmallâhü bereketehü, buyurdu ki birinci defa ki kaziyeye gittim Kur'ân'ın hangi sûrelerini okumakta düşünüp durduk. O gece birlikte karar verdik, birşey okuduk ve duâ ettik. Şeyh (k.s.) gece işâret buyurdu ki "Hâ-mim Duhân" sûresini okuyun ve hikmet bundadır ki ârif için eğer sebepler hicâbı

[*71] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (225) no'lu açıklama.

[72] L, K, Ç: مواقف فاق العالمين برفعها

kalksa, rûhların nûru ile mürîdlerini doğruya irşâd eder. O yüzden Şeyh (k.s.)'in işâretiyle bu sûreye o hadîs doğrultusundaydı ki Tirmizî ve Dârimî'nin *Sünen*'inde gelmiştir:

عن اَبِي هُرَيْرَةَ، رَضِـــيَ الله عَنــْهُ،[73] قَالَ، قَالَ رَسُولُ الله، صَــلَّى الله عَلَيْــهِ وَسَــلَّــمَ: "مَنْ قَرَاءَ حم الدُّخَانَ لَيْلَةَ اْلجُمُعَةِ غُفِرَ لَهُ." صَدَقَ رَسُولُ الله. **[990]**

Şiir

Yüreğin korunmuş levhası silinirse[74]
Onun rakamlarından dolayı gaybın remizlerini bilirler

Ömrün hâsılının başlangıcı ve sonunu
Hepsini yürek levhasından okurlar

Hikâye:[75] Pîre Îsâ[76] ki zâkirler topluluğunun başıdır dedi: Bir keresinde müteberrik hazîrede, zâkirler zikrediyordular. Hazîre kubbesinin mükarnısında bir üstün ve güçlü[77] şarkı sesi duydum (dinledim) ve halk bunu duymuyordular. Sonunda bir süre sonra Mevlânâ Emînüddîn Hâfız'a zâviyenin imâmına bildirdim. O da dinledi ve şaşırdı ve uzun süreden sonra sâkinleşti.

Şiir

عُلُوٌّ فِـــي اْلحَيَاةِ وَفِـــي اْلمَمَاتِ بِحَقٍّ اَنْتَ اِحْدَى اْلمُعْجِزَاتِ

Hikâye:[78] Meliku's-sâdât Seyyid Eşrefüddîn (rh.a.) dedi: Şeyh (k.s.), ömrünün son gecesinde, Peygamber (salavâtullâhi aleyhi ve selâmühü)'i rüyamda gördüm. Dedim: "Ya Resûllallâh, benim Şeyhim hastalık sıkıntısı çekiyor, himmet ve bir duâ et ki rahat etsin." Peygamber (a.s.) buyurdu ki "Şeyh, sen zahmetten kurtuldun ve çile çeken sonsuz rahata kavuştu." Sabahleyin kalktı ve bunu halka müjde verdi ve bu müjde yüzünden Erdebîl'e doğru yola çıktı. Erdebîl'e vardığı zaman Şeyh (k.s.) sonsuz rahatlığa kavuşmuştu.

---

73 K, Ç: "radiyallâhü anhü" duâ cümlesi yoktur.
74 K, Ç: كنند
75 L, Ç: Bu hikâye yok.
76 H, K: Seyyidu'z-zâkirîn Pîr Îsâ.
77 Ş: زَحَلی lafzı yok.
78 L, Ç: Bu hikâye yok.

Şiir

Sevinç dinlemesini kavuşma ziyâfetine dâvet ederler
Her kim onu bulursa, rûhu rahat olur

[991] Hikâye:[79] Edâmallâhü bereketehü dedi Hanefi mezhebine bağlı Mevlânâ Hızır isimli Ciğâtû'da idi. Devamlı inkâr ediyor ve Şeyh (k.s.)'e îtikâd getirmiyordu. On iki[80] muharrem ayı ki Şeyh, hakka kavuştu. Ciğâtû'da idi ki bir bezi sakalının çevresine bağlamıştı, ki tüm sakalını koparmış ve üzgün olarak pişmanlık duyuyordu. Nedenini sordular dedi: "Bu gece Peygamber (salavâtullâhi ve selâmühü) rüyâda ümmetin isyancı sığınağı olan mübârek sırtını eğilmiş bir şekilde gördüm. Dedim: "Ya Resûllallâh sırtının eğilme nedeni nedir? Peygamber (a.s.) buyurdu nasıl sırtım eğilmesin ki benim ordumun bugün yiğidi dünyadan gitti."

Şiir

Hakk meydânının saf kıranı toprağa yolcu edildi
Şaşırtıcı değil eğer görseniz ki dînin beli büküldü

Mevlânâ Hızır bu hasretten dolayı tüm sakalını yoldu ki niye böyle bir insan ki Peygamber ordusunun yiğittir, uzun süre Hakk'a dâvet etsin ve Hakk Teâlâ'ya kavuşsun ve biz ondan mahrûm ve nasîpsiz kalalım? Ondan sonra Edâmallâhü bereketehü yanına geldi ve bu pişmânlıktan dolayı tüm sakalını yolmuştu. Tevbe etti ve ibâdet ile meşgûl oldu.

Şiir

Vây! Pişmanlık! ki bir ömür boyu habersiz yaşadık
Ayağımız günâh çamurunda ve ellerimiz umuttan kesilmiş[81]

Hikâye: Dâmet bereketühü dedi: <Hâce Devletşâh dedi: Şeyh'in ölümünden sonra ve kalıcı dünyaya göçüşünden sonra, Şeyh'i rüyâda gördüm>[82] Taç başında, sor-

---

79 L: Bu hikâye yok.
80 K, Ş, Ç: İkinci.
81 Ç: Farsça beyit yok.
82 K: < > arası düşmüştür.

dum ki “Şeyh, o hastalık nasıldı?” Buyurdu ki “O hastalık tümüyle rahatlığa dönüştü” dedi hatırıma geldi ki Şeyh, Hz. Allah ü Teâlâ sana ne etti?” Şeyh (k.s.)

[992] Şiir

“Benim için etmediği lütuf kalmadı”

✵

Her ne lütuflar defînesinde idi
Lütuf defînesinin hepsini bana açtı

Allah ü Teâlâ bana verdiğini hiç bir evliyâya vermedi.” diye buyurdu. “Şeyh, onu neyle elde edebildin?” dedim. “التَّعْظِيمُ لِأَمْرِ اللهِ وَالشَّفَقَةُ عَلَى خَلْقِ اللهِ” sesi ile” diye buyurdu.

Hikâye: Kelhorân’ın edîbi, Hacı İbrâhîm Edîb, Melekşâh adıyla ma‘rûf Mevlânâ Bedreddîn Sereskânî Heştrûdî’den anlatıyor ki o dedi: Emîr Şeyh Hasan Celâyîrî’ye hattatlık öğretirdim. Elimi her türlü kirli işe kirletirdim. Çok gururlanmıştım. Bu kavmi çok inkâr ederdim. Öyle ki isimlerini bile duymaya tahammülüm yoktu. Nerde onlardan birisini görsem incitirdim, ancak Üveys Karanî (r.a.)’nin sevgisini yüreğimde taşırdım.

Bir gün bir sûfîyi incitmişim.” Bunun üzerinden bir kaç gün geçti. Yüreğim suç işlemekten pişmân oldu. Yüreğim uyandı ve ömrümün geri kalanını fırsat olarak değerlendirdi.

Şiir

قُلْتُ لِـــلنَّفْسِ اِنْ اَرَدْتَ رُجُوعًا فَارْجِعِي قَبْلَ اَنْ يُسَّدَ الطَّرِيقُ

İtâat ve tevbe etmek istedim ve şimdi bana yolu göstermesi ve yaralarımı sarması için birileri gerekiyor dedim. Kendi kendine düşündüm ki böyle birisini Şam’ın dışında ki Peygamberlerin ve evliyânın toprağıdır bulunmaz. Yola çıkıp gittim. Üç[83] gün yol gittim ve gece bir yerde konakladım. O gece hayrü’t-tâbiîn Üveys Karanî (159)’yi rüyâda gördüm. “Falanı gördüm nereye gidiyorsun?” dedi. “Bir mürşit arıyorum ki bana liderlik etsin.” dedim. “Ey şaşkın âvâre, sana uykuda barış zamanı diyenden daha mı iyi? Git

[83] L: Otuz gün.

onu çabucak bul ki üç senedir cenneti süslüyor ki onun temiz canını oraya getirecekler ve canlar tümü onun canını karşılamaya gelmişler **[993]** onun temiz ruhunu bekliyorlar.”[84] dedi.

Şiir

وَلَمَّا حَلَلْنَا رَوْضَةً زَانَهَا النَّدَى اَنِيقًا وَبُسْتَانًا مِنَ النُّورِ جَالِيَا
وَذَكَّرَنَا طِيبُ الزَّمَانِ وَحُسْــنُهُ مُنَى فَتَمَنَّيْنَا فَــكُنْتَ الْاَمَانِيَا[85]

Uykudan uyanınca gönülden gaflet gitti. Döndüm ve gece gündüz yol gittim ta Şeyh (k.s.)’in huzûruna vardım. Şeyh, bana bakınca: “Evet, sana neden göstermeyince gelmedin ve dönmedin?” dedi. Onun mübârek ayağına kapandım ve ihlâs yüzünden mürîd oldum. Birkaç gün geçince ânsızın benim borçlularımdan biri geldi. Ona kırk dinar borçluydum ve bir şeyim de yoktu. Çok sıkıştırdı. Sıkıldım ve üzülerek Şeyh (k.s.)’in yanına gittim. Derhâl Şeyh hizmetçiye işâret etti ve kulağına bir şey dedi. Biraz sonra hizmetçi benim yanıma gelip ve kırk dinar getirip benim koluma (avcuma) koydu. Buna da görünce îtikâdımın üstüne îtikâd geldi.

Şiir

Şâhitler cilvegâhda yüzlerini
İyilik maskesi ile kapatsalar

Çeşitli mumlar yakarlar tâ ki
Güzelliklerine nûr ile nûr gelsin

Çok sürmedi ki Şeyh (k.s.)’in temiz rûhu kalıcı dünyaya gidip doğru yerini buldu.

Şiir

ثَوَى فِي الثَّرَى مَنْ كَانَ يُحْيَى بِهِ الْوَرَى وَيَعْمَرُ صَرْفَ الدَّهْرِ نَائِلَةُ الْعُمْرِ[86]

[994] Boş Sayfa.

---

84 K: انتظار جان او می کشند

85 L, Ç: Arapça iki beyit yok.

86 L: Arapça beyit yok.

[995] ONUNCU BÂB

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in vefâtından sonra görülen kerâmetleri.

Üç Fasıldır.

[996] 1. FASIL

Rüya yoluyla görülen kerâmetleri

Hikâye: Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) dedi: Şeyh (k.s.), Allah ü Teâlâ'ya kavuştuktan sonra ve ondan sonra benim annem (rh.a.) de yaklaşık sonsuz hayata kavuştu. Onların (babamın ve annemin) yokluk acısına dayanamıyordum ve yanıyordum. Çalıştım ki ben de onlar gibi ucum ve başımı dünyaya koyup ve tüm niyetimi bu karara (aldığım karara) harcayayım. Şeyh (k.s.)'i rüyâda gördüm ki söylüyor ki "Nereye gidiyorsun?" Yânî senin iznin senin elinde midir? Seni burada bir nokta olarak çivinin merkezine dikmişim." yânî sabit yapmıştı. O yüzden ölmeye bıraktım.

Şiir

اِنَّ الرِّيَاحَ اِذَا اشْتَدَّتْ عَوَاصِفُهَا فَلَيْسَ يَبْقَى سِوَى الْعَالِي مِنَ الشَّجَرِ

Hikâye: Ünlülerden nakil ediyor ki Şeyh (k.s.)'in ölümünden sonra, Şeyhzâde Hâce Alâüddîn Mansûr ve Celâleddîn Meşrıkî Erdebîlî arasında bunların Hâr köyü üzerinde -ki Erdebîl'in Dârmerz tarafı sayılır- kavgaları vardı. Bu kavga uzun sürüp husûmete (savaşa) çekti. Celâleddîn Meşrıkî, Satılmış Kıpçak'tan yardım istedi. Satılmış, ona yardım etmek için başkaldırdı ve savaş açtı. Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü), amcasının oğlu Mevlânâ Şemsüddîn'i, ilim adamlarından Mevlânâ Alâüddîn Sorh'u ve **[997]** İsmâîl Bezzâz'ı, yânî bu üç kişiyi arabulucu olarak gönderdi. Ancak Satılmış ile konuşmanın faydası yoktu, üstelik her üçünü tutukladı. Orduyu Hâr köyüne götürdü ve orayı talan ettiler.

Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) barışı sağlamak üzere bir grupla yola çıktı. Niyâr (160) köyüne vardıkları zaman Erdebîl'den bir mil kadar yol vardı birkaç türk süvâriyi yânî Satılmış'ın askerlerinden gördüler ki talan ettikleri köy halkının elbiselerini getirdiler o malları onlardan alıp ve Niyâr köyüne bıraktılar tâ ki sahiplerine

ulaştırsınlar. O iki askerden biri Satılmış'a haber ulaştırdı ki "Bizi yolda soydular." <Satılmış bu sözden incindi ve sinirlendi. Elini uzatıp, Mevlânâ Şemsüddîn, Mevlânâ Alâüddîn ve İsmâîl Bezzâz'ı attan indirdi ve bazılarının elbiselerini çıkartıp orduya savaş[1] için hareket ettirdi> Geldi ve Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü)'in yolu üzerinde durdu. Halbuki Şeyh Âlâruk köyüne gitmişti.

Âlârkıyân durumlarını incelerken savaş aletlerini hazırlayıp savaş elbiselerini giydiler ve Edâmallâhü bereketehü ile şehre döndüler yolda Niyâr'ın kapısına varınca, Türk[2] ve Kıpçak ordusunu gördüler ki mevzilip savaşa hazırdılar. Âlârkıyân halkı <ki gaza gelmişti ve elleri savaş kanı ile yoğrulmuştu>[3] coştular ve dediler[4] savaşalım.

Şiir

لَنَا التُّرْسُ[5] حِجْلٌ وَالْجِيَادُ[6] سَرِيرٌ لَنَا السَّيْفُ شَنْفٌ وَالْحَدِيدُ[7] حَرِيرٌ[8]

Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü),[9] alıkoydu, fırsat vermedi ve Şeyh (k.s.)'in rûhundan yardım istedi. Buyurdu ki zâkirler zikri başlatsınlar ve savaş karşısında <Türkler ve Kıpçaklar>[10] **[998]** ve çölde zikir deprem gibi etkili oldu.

Şiir

سَتَعْلَمُ حِينَ تَخْتَلِفُ الطِّعَانُ وَتَلْتَئِمُ الْأَزِمَّةُ وَالْعِنَانُ
فَإِنِّي فِي تَحَمُّلِهَا شُجَاعٌ وَإِنَّكَ فِي تَجَرُّعِهَا جَبَانٌ

Satılmış duyunca: "Bu ne sestir?" dedi. "Zikir ederler." dediler. "Ah, ciğerim ağrıdı, bu ses beni öldürecek." dedi. Ve karnını atın üzengisinin üzerine koydu. Oradan Niyâr köyünün yakınında ki bir tepeciğe gitti ve böyle atları koştura koştura tepeye doğru savaşı başlatmak için sürdüler. Edâmallâhü bereketehü ile olan halk salavât

---

1 Ç: <از این برنجید ودست برآورد ولشکر را جهت حرب حرکت داد>
2 Ç: "Türk" lafzı yok.
3 Ç: < > arası yok.
4 Ç: خواستند
5 K, Ş, Ç: لنا القوس
6 Ç: الحيار
7 S: الجديد
8 L: Bu beyit yok.
9 Ç: Duâ cümlesi yok.
10 K, Ç: <ایشان>

getirmeye başladı. ânsızın Satılmış'ın Tecen adındaki oğlu renkli atı ile koştururken, atı yere girdi (battı). Çok çalışıp onu dışarı çektiler. O atın üzerine bindi ve tekrar at yerin içine girdi ve öldü.

Şiir

Devlet atından derhâl indi
Ki bir süvâri yere battı

Bu durumdan çok korktular ve Mevlânâ Şemsüddîn ve Mevlânâ Alâüddîn'i salıverdiler. Şimdiye kadar ki Dâmet bereketühü'ye yalvarıyordu. Bu kez Kıpçak yalvarmaya başladı ve birini şefâatçi yaptılar. Sonunda yenik düştüler ve dağılarak döndüler. Edâmallâhü bereketehü eve geldi ve Celâleddîn Meşrıkî, o gece Satılmış'ı evine getirdi. O gece Satılmış rüyâda gördü ki Şeyh, Satılmış'a diyordu ki "Yetmez mi Şeyh Zâhid (k.r.)'in sülâlesi ile düşmanlığın? Şimdi de benim âilemle düşmanlık ediyorsun?" ve gazaptan Satılmış'ın yüreğine bir cirit (mızrak) attı. Öyle ki arkasından çıktı. Gündüz olunca Satılmış anladı ki ölecek "Şeyh beni öldürdü, ancak şehirde ölmek istemiyorum, en iyisi şehirden çıkalım." dedi.

Şiir

مَاذَا تَرَوْنَ رَمِـــيًّا عَاشَ مِنْ اَمَدٍ مَتَى اَعِيشُ اَنَا وَالسَّهْمُ فِي كَبَدٍ[11]

<ve derhal kalktı>[12] ve şehirden dışarı çıktı ve Mûgân'a doğru yola çıktı. Üçüncü konaklamada yolda kar yüzünden öldü.

[999] Şiir

Hiç ok ve yaya gerek yoktur, onun bir göz kırpmasıyla
Bir cirit (mızrakla) bir çok orduyu yıkar

Hikâye:[13] Ünlüler anlatıyor ki Ahî Şahmelik ki Emîr Çûpân'ın[14] torununun yânî Emîr Yâğî Bâstî'nin itibarlı adamlarındandı ve kendini onun mutlak halîfesi

[11] L, Ç: Arapça beyit yok.
[12] Ç: < > arası yok.
[13] L, Ç: Bu hikâye yok.
[14] Ş, K: + rahmetullâhi aleyhi.

görüyordu. Yâğî Bâstî'nin sülâlesinin ortadan kalkma zamanı geldi, Ahî Şahmelik Erdebîl'e geldi ve Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü)'den sığınma talebinde bulundu ve zâviyenin yanında Pîre Zekeriyyâ'nın evinde bir odada kaldı.

O sırada Emîrzâde Ali[15] Emîr Ekerînc Erdebîl'e geldi ve ordudan yüz çevirmek istedi. Emîr Melik Eşref, Nevrûz Îlkânî'yi onun peşinden gönderdi ki onu orduya geri getirsin. Nevrûz, Erdebîl'e varınca, Emîrzâde Ali[16] Ekrînc gitmişti. Nevrûz Erdebîl'de kaldı ve ona haber verdiler ki Ahî Şahmelik Erdebîl'de ve Şeyh (k.s.)'in mahallesindedir ve çok malı vardır; yaklaşık iki yüz – üç yüz bin dinar. Nevrûz onu yakalamayı istedi. Edâmallâhü bereketehü onu Ahî Şahmelik'i o evden Hâce Mansûr'un evine getirip gizletti. Nevrûz câsûsluk etmek için üzere birini gönderdi ki onu bulsunlar. Câsûs soru sormak için geldi ve Ramazan gecesi iftar vakti Ahî Şahmelik kendi nefsi ile geldi. Dilenci kılığına giren câsûsa bir şey verdi. Dilenci, Nevrûz'a haber verdi. Nevrûz onu yakalamaya çalıştı. Oradan kaçtı. Şerefşâhı hângâhında ki Erdebîl'in dışındadır. Sonunda tutukladılar ve o hângâhta tutup götürüp hapsettiler.

Bir-iki gece geçtikten sonra, Ahî Şahmelik oradan kaçtı. Başka gün Nevrûz zâviyeye geldi ve dedi üç yüz bin dinarı ki buraya bırakmıştı onu almaya geldim. Edâmallâhü bereketehü'nün mürîdleri dediler ki onun mallarından hiçbir şey burada değil. Nevrûz onun kaçış haberini demiyordu ve öyle söyledi ki sanki beraber orduya gidecekler. Yaklaşık 6 km yol gittiler. Halbuki Nevrûz bir askeri acele ile orduya göndermişti ki durumu îlân etsin. Sahâbeler ve efendiler uygun gördüler ki dönsünler. Döndüler ve Şeyh Hâce Şerefüddîn (medellâhü ifzâlehü)'in oğlunun evinde **[1000]** konakladılar. Şeyh'in bir çok mürîdini tutukladılar ve sert davranırdı ki "Ahî Şahmelik'i gösterin ve üç yüz bin dinar onun malını getirin." Küfür ederdi ve mürîdleri incitirdi.

Hâce Şehâbüddîn Mahmûd, Şeyh Sadreddîn (meddellâhü eyyâme hayâtihimâ) oğlu Şeyh (k.s.)'in müteberrik hazîresine gitti ve ağlayarak yardım istiyordu. Nevrûz bu dediklerinde ısrâr ediyordu. Biri acele ile geldi ve haber getirdi ki Ahî Şahmelik Kerkân köyündendir ki Erdebîl velâyetinde Behrak yolundadır. Nevrûz bunu duyunca ata binip acele ile ayakladı ve şehrin hükümdarları ve birkaç köylü ve muhtarlar onunla ata binip

---

15 Ş, K: + پسر

16 Ş, K: "Ali" lafzı yok.

Kerkân köyüne varınca Ahî Şahmelik ata binip silaha sarıldı ve savaş başladı. Kadınları güvenli bir yere gönderdi ve savaştı.

Şiir

وَكُلٌّ فَتِىً لِــلْحَرْبِ فَوْقَ جَبِينِــهِ مِنَ الــضَّرْبِ سَطْرٌ بِالْاَسِنَّةِ مُعْلَمُ
عَلَى كُلِّ طَاوٍ تَحْتَ طَاوٍ كَاَنَّــهُ مِنَ الدَّمِ يُسْقَى اَوْ مِنَ اللَّحْمِ يُطْعَمُ

O geri oturdu ve Ya'kûb Tûlî'nin yanına gitti. Ya'kûb Tûlî'nin, vilâyete üstünlüğü vardı.[17] Oraya gitti ve Nevrûz onun peşinden Nûriye köyüne gidip ki onlara yakındı geceyi orada geçirdi.

Ya'kûb Ahî Şahmelik'i görünce ve Nevrûz'un gelme haberini duyunca, derhâl Nevrûz'a saldırdı. Nevrûz'u rezîl bir durumda yakaladı ve baştan aşağıya çırılçıplak karların ortasında sürükleyerek götürdü. Onunla olan halkı tümüyle soydu. Başka gün şehrin halkı ve Nevrûz'un askerleri geri döndüler ve haber getirdiler ki Nevrûz'un askerleri geri döndüler. Haber getirdiler ki Nevrûz Şeyh (k.s.)'in velâyetinden dolayı çok rezîl duruma düşmüştür.

Şiir

Bir mutlak güçlü el bir hüküm ile
Onun parmağını felç etti

Ancak Hasbeten lillâhi Teâlâ (edâmallâhü bereketehü), zahmet çekti ve onu kurtardı. Edâmallâhü bereketehü yalvardı ve buyurdu ki onun serbest bırakılması için Ya'kûb'un yanına gittim ve Nevrûz'u şefâat ettim. Nevrûz'un hâlâ kuru yeli burnundaydı ve beyninde düşmanlık. **[1001]** Sonunda Ya'kub ile anlaştı ve: "Dönmeyim ve burada olalım." diye yemin etti.

Ya'kub elini öptüğü için, şefâati kabul etti, ancak Nevrûz yüreğinde ona karşı düşmanlık besliyordu ve artık kurtulduğu için Dâmet bereketühü şefâatinden çekindi ve gelmedi. Edâmallâhü bereketehü döndü ve Nevrûz orada kaldı. Nevrûz birilerini orduya gönderdiği için ve açık açık yalan söyleyerek demişti. "Ahî Şahmelik üç yüz bin dinarla buradaydı ve Edâmallâhü bereketehü onu kaçırtıp malını onun yanında emânet

[17] Ş: مستولی را به ولایت بود و خلع قلاده انقیاد وشوکت کرده

bırakmış.” O yüzden Emîr Melik Eşref birini elçi olarak gönderdi, elçinin adı Hâcegî idi ve görevi Dâmet bereketühü üç yüz bin dinarı almak ve buraya getirmekti. Hâcegî Erdebîl’e gitti ve onun önünde bir güçlü iri gövdeli[18] çok çirkin yüzlü bir zenci geldi ve edepsizce Edâmallâhü bereketehü’nün yanına geldi, Hâcegî geldi. Müteberrik hazîrenin kapısına geldi onu bir korku ve vahşet sardı. Şeyh (k.s.)’in velâyet korkusundan dolayı titredi ve nerdeyse ayaktan düşecekti.

Şiir

Aslanın mezarına o asil el uzatır
Zayıf bir karınca nasıl ayakta durabilir

Edâmallâhü bereketehü huzûruna varınca, o hüküm ve içeriği unutuldu. Bu kadar dedi ki “Emîr Melik Eşref sizin elinizi öpmeye isteklidir. Teşrîf edecekler.” Oradan çıktı ve zâviyenin müteberrik yanında hiç konaklamadı ve Reîs-i Sa’d kapısında konakladı. Ertesi gün Dâmet bereketühü ata binip <orduya, Karabağ’ın Errân’ına gitti ve efendiler ve şehrin bazı halkı onun yanında yola koyuldular>[19] Vezîrler ve ordunun büyükleri karşıladılar ve Vezîr Hâce Ziyâüddîn Abdülhayy yalvardı ki onun evinde konaklasınlar. Melik Eşref üç güne kadar Dâmet bereketühü ile görüşmeye gelmedi. Üçüncü gün Şeyh (k.s.)’i rüyâda gördü ki asâsını ona uzatıp: “Benim halefime niye iltifatsızlık ediyorsun?” dedi. Ancak asâ ile vurmadı.

Şiir

Uykuda, lütuf ile onu edeblendirdi
Anla böyle bir mutluluğu bu uyanık bahtından

Sabahleyin[20] erkenden Edâmallâhü bereketehü ibâdet ederdi, sabah duâlarını okurken geldi ve özür diledi ve çok lütuf ve tevâzuda bulundu. Dâmet bereketühü sancak ve teşrîfatla gönderdi. **[1002]** Şeyh (k.s.)’in etkisi ortaya çıktı ve o çirkin yüzlü zenci ki Şeyh Sadreddîn’in huzûruna edepsiz gelmemişti, bir ay bile geçmeden öldü.

---

18 K: قبيح الهيكل

19 K: < > arası yok.

20 K: Bundan sonraki konu tek hikâye şeklinde gelmiştir.

Şiir

Herkesin ki ateşli burnunda karar yeli var
Erkeklerin ayağının tozu olmadığı için, kendi kanını akıtmış olur

Vezîr Ziyâüddîn Abdülhayy edâmullâhü bereketehü'yü uğurlarken yalvardı ki Nevrûz'u, Ya'kub'un elinden kurtarsın. Dâmet bereketühü döndükten sonra Nevrûz'a şefâat etmek için Ya'kub'un yanına gitti ve o Nevrûz ki şimdiye kadar Dâmet bereketühü şefâatini Kurtulmuş için geri çevirmişti. Onun vardığı haberini duyunca müjde olarak elbise bağışladı, onun için ki edâmullâhü bereketehü birinci kez onu kurtarmanın atını geri çevirmişti. Ya'kub, Nevrûz'u daha çok sıkıştırıp, küçük düşürerek ve ona odun taşıtarak onun gücü dışında bile ondan iş çekmişti. Demircinin fırınının yanında durarak fırını üfleme ve çeşitli zorlukları ona vermişti ve edâmullâhü bereketehü ona Şeyh (k.s.)'in velâyetini terk etmenin cezâsını çektirerek onu kurtardı.

Şiir

Ayağını yorganına daha fazla uzattı
O yüzden hakkettiği cezâyı buldu

Hikâye: Pîre Ahmed Germrûdî dedi Taceddîn isimli genç, Fahreddîn Şîrzâdân'ın oğlu idi ki o Dîznîlek[21] köyü nedeniyle Şeyh Sadreddîn (dâmet bereketühü) ile meşrû olmayan bir kavgayı sürdürürdü ve o kavgaya katılmış ve orada boş yere savaşırdı. Kenduvân köyünde Pîre Emirşâh isimli tevbe etmiş biri vardı. Şeyh (k.s.)'i rüyaya gördü <ve Şeyh ölmüştü>[22] ki buyurdu: "Pîre Emîrşâh git, Tâcüddîn'e de ki Sadreddîn ile boş yere kavga etmesin. Yoksa öyle ederim ki Tâcüddîn camış[23] gibi olur ve gözleri dışarı çıkar. Öyle ki tüm âilesini ve karısı ondan kaçarlar. Yapmazsam adam değilim." Ve elini mübârek sakalına soktu. Pîre Emîrşâh bu sözü Tâcüddîn'e ulaştırdı ve Şeyh (k.s.)'in sözüyle onu korkuttu. Tâcüddîn bu sözden korkmadı ve o kavganın peşini bırakmadı ve: "Bırak, Şeyhinden her ne gelirse **[1003]** söyle gelsin." dedi.

---

21 Ç: زیرنیلق

22 Ç: < > arası yok.

23 S, H, K: جاموس

Şiir

Sabâ rüzgarı onun öyküsünü sayarken
Soğuk ve şiddetli fırtınalar onu yıktı

Kısa bir süreden sonra Tâcüddîn'in vücûd parçaları büyüyüp şişiyordu. Sonunda camış parçaları gibi şişti. Öyle ki ağrı yüzünden tahammülü kalmayıp kendi üzerine kılıç ve bıçakla saldırdı. Bağırtısından dolayı eşi ve çocukları ondan kaçtı. Her iki gözü dışarı çıktı ve öldü.

Şiir

Onun öfkesi felek omzunun zirvesini kıramaz
Onun siniri, sert kayanın ciğerini söker

Hikâye:[24] Pîre Ahmed dedi[25] o zaman ki Şeyh (k.s.), kalıcı dünyaya göçmüştür. Mevlânâ Tâcüddîn, Pernîk köyünün hatîbi dedi. Bir gece rüyâmda Melik Muhammed Hasenâ ve Muhammed b. Devletşâh'ın[26] vefât ettiklerini gördüm. Bunların ikisi sığınmak için Şeyh'in huzûruna gelmişti. Azaptan sığınmayı ve şefâatini istiyorlardı. Halbuki bu Muhammed b. Devletşâh şeyhlik iddiâ ediyordu ve kendini Ebu'l-Kâsım Sûrkînî'nin mürîdi biliyordu. Şeyh (k.s.), onların sığınma talebinde bulunduğunu görünce, Melik Muhammed[27] Hasenân'ı yanına çağırdı ve onu kolladı ancak Muhammed b. Devletşâh'a hiç iltifât etmedi. Bu Muhammed b. Devletşâh domuz huylu birisiydi. Bağırıyor ve sığınma istiyordu. Şeyh iltifât etmedi ve ben diyordum: "Şeyh, bu Muhammed Hasenân Melik idi. Şeyh onu kolluyor ve kendi şemsiyesi (hidâyet şemsiyesi) altına alıyor ancak Muhammed b. Devletşâh Şeyh olmasına rağmen şimdi domuz gibi bağırıyor ve Şeyh ona iltifat etmiyor."

Şeyh, buyurdu: "Evet, bu Muhammed b. Devletşâh haksız yere şeyhlik ve mürşitlik iddiâ ediyordu. Halbuki, o böyle bir makâm ve mevkîye sâhip değildi. O yüzden Hazret-i İzzed'den utanacak, [28] تُبْلَى السَّرَائِرُ فَمَا لَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَلاَ نَاصِرٍ **[1004]** يَوْمَ [*O gün bütün*

---

[24] L: Bu hikâye yok.
[25] Ç: Dâmet bereketühü dedi.
[26] K: + دعوی تشیّخ کردندی و خود را نسبت با مریدی ابو القاسم سورکنی اتّفاقًا
[27] Ş: "Muhammed" lafzı yok.
[28] Târık 86/9-10.

sırlar meydana çıkar. Artık insan için ne bir kuvvet vardır, ne de bir yardımcı] Amâ Melik Muhammed Hasenân irâdet sâbiydi ve sâdıktı. [29] هَذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ [*Bugün doğrulara, doğruluklarının fayda vereceği gündür*] Ben orduda olurken ve kalabalık olduğuna göre çok sıkışmıştım. O, benim önüme geçip yol açtı. Öyle ki bir gecede beni oradan Sunkarâbâd'ın yokuşuna getirtti ve ben halkın o sıkıntısından kurtuldum. Onun beni öyle karşılaması nedeniyle Tanrıdan istedim ki Allah ü Teâlâ onu benim hatırıma affetsin."

Şiir

Rûhun doğruluğu ve rûhun bolluğundan
Öteki adam mutluluktan hak yolunu buldu

Hikâye: Pîre Ahmed dedi Pernîk köyünde Pîre Ahmed isimli birisi vardı. Sattığı ineğin parasından elli dinar altını para kesesine bağlamış ve evinin tavanında gizlemişti. Mûsâ isimli biri onun komşusuydu. O bu durumdan haberdâr oldu ki Pîre Ahmed bir inek satmış ve elli dinarı evin tavanın altına gizlemiştir. Gece gidip o yere kazdı ve elli dinarı götürdü. Ancak o altın kesesini dışarı çıkarırken eli bir ahşap parçası ile çizilmiş oldu ve yaralandı.

Sabahleyin Pîre Ahmed kalktı ve evin tavanını delinmiş ve altınları çalınmış gördü. Üzüldü, ancak kimin götürdüğünü bilmedi. Geceleyin Şeyh (k.s.)'i rüyâda gördü ki buyurdu: "Ahmet düşünme ve Miyâne'ye git. Senin altınlarını çalan kişi bir kasap dükkanında oturuyor ve o altından harcıyor. Birşeyler alıp yiyor. Eli altın kesesini çıkarırken çizilmiş ve yaralanmıştır. Altın kesesini ortasına bağlamış. Kemerini aç ve hakkını al."

Pîre Ahmed uykudan kalkınca kuşku ve kabûl düşüncesi ile ortada kaldı. Sonunda dedi "Şeyh'in haberi olduğu için <gitmek gerek ve Bedlîl isimli genci de>[30] kendisi ile götürdü ve Miyâne'ye gitti. O Mûsâ'yı, kasap dükkanında oturmuş gördü "Mûsâ, burada niye oturuyorsun?" diye sordu. "Bir keçiyi **[1005]** kasaba satmıştım, onun parası için buraya gelmiştim." dedi. <Mûsâ sordu: "Siz niye gelmişsiniz?">[31]

---

[29] Mâide 5/119.

[30] Ç: < > arası düşmüştür.

[31] Ç: < > arası düşmüştür.

“Pîre Ahmed’den çaldığın elli dinarı almağa gelmiştik.” dediler. Mûsâ, bu sözü inkâr ediyordu “Elin niye yaralanmış?” dediler. Önemsemiyordu. Kolunu sıvadılar. Yaralı elini gördüler. Ellerini elbiselerinin altına soktular gördüler altını ortaya bağlamış, açtılar. Mûsâ, bu rezîllik durumunu görünce onların eline, ayağına kapandı. Ağlayarak yalvarıyor ve özür diliyordu ki bu olayı ört baş etsinler. Elli dinarda kendinden verdi ki bu sırrı ifşâ etmesinler ancak sonunda meşhûr oldu ve sözü ağızlara düştü.

Şiir

Her kim bu dünyanın (fânî dünyanın) aynasındaysa
Onu açık ve net şekilde mânâ gözü ile görürler

Hikâye:[32] Pîre Ahmed dedi o zamanlar Muhammedî, Emîr Melik Eşref’den nefret etmişti. Emîr Melik Eşref, Başaçûk ve Lâçîn’i onun peşinden göndermişti. Onlar Germrûd’a vardılar. Pernîk köyünün halkı onların korkusundan ve onları talan etmek korkusundan yurtlarını bırakıp Türk köyüne gittiler ve ne kadar tahılları varsa hepsini Türk köyüne naklettiler. Benim kardeşim Pîre Ivezşâh’ın bir kuyu dolusu pirinç ve buğday çeltiği naklettir.” “Yapamam çünkü başını iyi bastırmışım.” dedi. O kuyunun başına gitti ve: “Şeyh sana emânet ettim.” dedi. Oradan yola koyuldu ve Türk köyüne gitti. Bâşaçûk ve Lâçîn’in büyük ordusu vardılar ve Pernîk köyüne geldiler. Halkın eşyası yiyeceği, ev aletleri ne gördüyseler alıp götürürdüler. Evleri ve yerleri açıyordular ve bu şekilde beş-altı gün geçti. ânsızın bir gece kardeşim Pîre Ivezşâh uykudan uyandı ve dedi ki Şeyh (k.s.)’i rüyâmda gördüm. “Ivezşâh! Beş gün senin kuyunu korurum, şimdi kuyunun başını açmışlar götürecekler. Kalk, git ve getir.” diye buyurdu. Hasan isimli arkadaş onun evinde kalıyordu ve ona: “Yardım edin o tahılı getirelim.” dedi.

Hasan’ın Nûreddîn isimli kardeşi vardı ki Ebu’l-Kâsımyân’ın mürîdliğinden söz ediyordu ve bu grubu inkâr ediyordu. O, Pîre Ivezşâh ve başka arkadaşla birlikte kalkıp **[1006]** çuvalları getirmeye gittik. O gece kuyunun başına vardık gördük ki kuyunun başını açmışlar. Tüm taş ve toprağı ağzından almış ve tahılın başına yetişmişler, ancak öyle bırakmışlar. Nûreddîn bu alâmeti doğru görünce îtikâd getirip tevbe etti. Biz o tahılı götürüp yola çıktık. Pernîk ırmağına gittiğimizde ordulardan çok büyük bir

[32] L: Bu hikâye yok.

bölük gördük. Onlardan çok korktuk. Bize varınca bizi görmüyordular. Biz ise onları görüyorduk. O tahılın hepsini Türk köyüne çektik ve bu öykü çok meşhûr oldu.

Şiir

Haydut çok ve kan içen, yağma ve tuzak, yol üzerinde
Güvenli bir yere varmak için böyle kervanbâşı gerekir[33]

Hikâye: Pîre Ahmed dedi ki o zaman ki Şeyh (k.s.), kalıcı hayata varmıştı, Rükn isimli kişi Türk köyüne geldi. Şeyhlik kavgasını başlattı ve halkın yüreğinin içinden konuşuyordu. Bir grup çevresine toplandılar ve Ebu'l-Kâsımyân kavmi (grubu) ki sağlam îtikâdı kırmakta öncü idiler. Ona ilgi gösterip onun mürîdi oldular. <كَاسْتِينَاسِ الْخَنَافِسِ بِالْعَقَارِبِ>[34] sûfîlerden de bazıları fâsid düşünceler yüzünden ona îtikâd getirdiler.

Şiir

Şeytân herkesi kendi evine çekebildi
Kötü îtikâd düşüncesini telkîn etti

Tâ ki bir gün Devle isimli arkadaşın evinde düğün töreni vardı. Bu arkadaş Ebu'l-Kâsımyân kavmindendi. Tekrar Rükn'ün mürîdi oldu ve Rükn o mecliste saçma sapan, sözler konuşmakla meşgûl oldu. Benim kardeşim Pîre Ivezşâh o mecliste oturmuş ve murâkıb olmuştu. Şeyh (k.s.)'i rüyâda gördü ve: "Halka de ki: Bu adam müfsit devdir ve siz onun sözleri ile dînden çıkmışsınız." diye buyurdu. Pîre Ivezşâh bu rüyayı anlatmakta gecikip durdu. Tekrar gördü ki Şeyh (k.s.)'i o hâlde o sözleri tekrar edip diyor ki "Halka de ki bu adam devdir ve siz onun sözleri ile dînden çıkmışsınız." Pîre Ivezşâh başını kaldırdı ve: "ey cemâat, siz kimin mürîdisiniz?" dedi. "Biz, Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in mürîdiyiz." dediler. O da: "Ben, şimdi iki defa Şeyh'i gördüm ki buyurdu, halka de ki bu kimse **[1007]** devdir ve siz onun sözleri ile dînden çıkmışsınız." dedi. Bazıları kabûl etti, bazılarının hoşuna gitmedi. Devle bağırmaya başladı ve Pîre Ivezşâh ile kavga etmeye başladı.

---

[33] Ç: Farsça beyit düşmüştür.

[34] Ç: < > arası yok.

Kavga o kadar kızıştı ki Pîre Ivezşâh'a: "Bu ev, benim evim mi yoksa senin mi?" dedi. Pîre Ivezşâh: "Yok, senindir." dedi. "Kalk ve benim evimden dışarı çık" dedi. Pîre Ivezşâh kalktı ve o meclisten dışarı çıktı. Devle ona: "Eve varmayacaksın." dedi. yânî Rükn'ün kerâmeti yüzünden yolda öleceksin." Pîre Ivezşâh: "Ben kendim eve varırım ancak seni Şeyh'in yüreğine havâle ettim" dedi. Oradan kendi köyümüz Pernîk'e geldik. Şeyh (k.s.), velâyetinden o gece Rüknü bir korku sardı ki bir yerde oturamıyordu. O gece kaçtı, âvâre oldu ve onun tılsımı kırıldı.

Şiir

Bellidir ki yüzeysel süslemeler ve hîleler nereye kadar varabilir
Temeli doğru atılmayan ve hava üstünde duran bina rüzgârla devrilir

Ondan sonra Rükn'den hiç bir haber ve eser görülmedi. İki gün sonra Devle felç oldu ve üç sene boyunca felç kaldı. Bir türlü sağlığına kavuşmuyordu ve tüm vücûd parçalarının hareketi kesilmişti.

Şiir

Onun hüküm[35] *eli ile hükmederler*
Binlerce âdi, soysuz ve sülâlesiz adamın işini kapatırlar

O sırada Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) Türk köyüne geldi ve Melik Mes'ûd'un evinde konakladı. Devle, Pîre Ivezşâh'ı çağırdı, ağlayıp inleyerek: "Allah aşkına bana bir çâre bulun." dedi. Pîre Ivezşâh onun çâresini yapmakta kaldı ve dedi hiçbir şey yapılamaz ve nasıl çâre yapılır? Tekrar Şeyh (k.s.)'i rüyâda gördü ki: "Devle'yi benim oğlum Sadreddîn'in yanına götürün tevbe etsin ve iyileşsin." diye buyurdu.

Pîre Ivezşâh, bu sözü Devle'ye ulaştırdı. Devle bu sözden çok umutlandı. Devle'ye kaldırdılar ve öyle felçli hâlde edâmallâhü bereketehü'nün yanına getirdiler. O tevbe edip ve telkîn aldı. Derhâl eli ve ayağı iyileşti. Güçlendi, sağlığına kavuştu ve zikir aldı. Hâli değişti ve bir süre dîn ile uğraşıp iyileşti.

[1008] Ömrünün sonlarına geldiğinde, halka dedi ki: "Şeyh (k.s.) geldi ve bu son anlarda bana yardım etti. Halbuki Ebu'l-Kâsıyân kavmi yoktular. <belki sûfîler grubu işi kazanır." Ve bu sevinç hâlinde Allah'a kavuştu.>[*36]

---

[35] K: حکمتش

[*36] Ç: <و چیزی در ایشان نه>; Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (226) no'lu açıklama.

Şiir

Onun ziyâfetinde (konukluğunda) hem derdim var hem ilacım[37]
Onun kupasının her damlasından hem zehir gördüm hem şifâ

Hikâye: Pîre Ahmed dedi Pîre Abdülkerîm Heştrûdî dedi: Şeyh (k.s.) ebedî hayata ulaştıktan sonra Pîre Bâbây Merâğî, Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) ile kavgacı oldu ve ona karşı başkaldırdı (isyan etti). Şeyh (k.s.)'i rüyâda gördüm ki: "Git Bâbâ'ya de ki Sadreddîn dünyanın efendisidir ve bu irşâd ve terbiye seccâdesi ona yakışır ve onundur. Ona karşı isyân etmesin. Eğer söz dinlemezse, neyim varsa ondan alırım. <ve kökünü kurutup onu rezîl ederim ve zâviyesini danalar ahırı yaparım." diye buyurdu.

Pîre Abdülkerîm bu rüyâ sözünü Bâbâ'ya dedi: Bâbâ, bu sözden korku duymadı. Onun o ısrârı ve isyânı sonunda onu öyle bir duruma bıraktı ki halk ondan yüz çevirdi ve ona iltifat etmedi. Zâviyesi samanlık ve danalar ahırı oldu ve evlâtları dilenciliğe düştüler>.[38]

Şiir

Efendilerin efendisine isyân ve ona karşı başkaldırmak[39]
Sonunda rezillik ve hüsrâna yol açar

Hikâye: Hâce Muhammed Efdalî[40] dedi İsfehân yolunda Sâbât köyünde konakladık. Haydutlar gruplara ayrıldılar (çoğaldılar) ve gelip köyü kuşattılar. On iki gün savaş çıktı ve köyü kuşatmaya aldılar. Biz de onlara karşı savaştık ve haydutlardan yedi kişi öldürdük. On ikinci gün çok büyük bir saldırıya geçtiler. Ben bu fikrimin dağınık ve panikli halinde Şeyh **[1009]** (k.s.)'den yardım istedim. Kahvaltı vakti idi. Şeyh (k.s.)'i rüyâda gördüm ki bana: "Paniğe kapılma, gel ve benim arkamda namaz kıl." dedi. Ben Şeyhin arkasında ona iktidâ ettim ve namaz kıldım. O hâlden dönünce bu rüyanın içeriğini onlara anlattım. Hepsi sevindiler, onların içinde olan Devletşâh isimli biri hariç. Bu sözü duyunca inkâr ediyordu. ânsızın gördük ki nedensiz olarak haydutlar

---

37 Ç: جرعه ای زد بزم او هم درد دارم هم دوا

38 S: < > arası yok.

39 K: سروری

40 H, L, K, Ş: "Efdalî" lafzı yok.

hepsi dağıldılar ve biz sağlam kaldık. Köy kuşatmadan kurtuldu ve o Devletşâh bu kerâmetleri görüyor, yine inkâr ediyordu. O inkârı yüzünden, cezâyı buldu.

Şiir

O iç ayıbı yüzüne vurdu
O içerinin ayıbı dışarıya vurdu

Hikâye: Pîre Aynüddîn Ehrî dedi: O zaman ki Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü), Eher'de Şeyhü'l-mürşidîn Şehâbü'l-mille ve'd-dîn Mahmûd Tebrîzî (rh.a.)'nin ziyâretine gelmişti. Ivez isimli ki Dedeh Mes'ûd'un görevlileri tarafından tutulmuştu. Ayaklarıma zincirler takmışlardı ve onların yüzünden azap ve ızdırâb çekiyordum. Bir gece Şeyh (k.s.)'i rüyâda gördüm. Şeyh Allah'a kavuşmuştu ki geldi ve benim ayağımdan zinciri açtı. Uyanınca gördüm ki zincir ayağımdan götürülmüş ve başka tarafa düşmüş. Kalktım ve yola koyuldum. Görevlilerin hiç birinin haberi yoktu ve kurtuldum.

Şiir

Cân ve yürek sorunlarının çözücüsü sensin
Bu fâni dünya (su, toprak dünyası)nın merkezinin rehberi sensin

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi ki Kâbe-i muazzama (zâdehâ'l-lâhü ta'zîmen)'ya dönerken bizim arkadaşlardan Hacı Hazma isimli biri Serâv'ın Cehrak köyündendi. Araplar deve ile onu Vâdi'l-Urs'dan almıştı. Birkaç ay Arapların elinde esir kaldı ve kaldığı süreçte hiç kurtuluş ümîdi yoktu. Tâ ki bir gece Şeyh (k.s.)'i rüyâda gördü ki ona: "Gel ve yola koyul" dedi. "Esîrim, nasıl gideyim." dedi. Şeyh (k.s.): "Gel ve bu aslanın üzerine otur" dedi. O korkuyordu ki aslan üzerine nasıl otursun. Şeyh ciddi olarak: "Gel ve otur." dedi. O da oturdu **[1010]** ve yola koyuldu.

Ertesi gün Aclânî'nin[41] oğlu, Emîrzâde-i Mekke Bağdat'a gidiyordu ve geçit yolu bu taraftan olacaktı. Hacı Hazma yüreğinde düşündü ki o aslan ki bu gece Şeyh (k.s.), beni onun üzerine bindirdi ve beni bu esaretten kurtardı bu genç olmalı ki hem seyyid dir ve hem seyyid oğlu ve Emîru'l-mü'minîn Ali[42] <radiyallâhü anhü>[43] <Al-

41 بجلان

42 L, Ç: Emîru'l-mü'minîn ve imâmü'l-müttekîn esedullâhi'l-gâlib.

43 L, K, Ç: <aleyhisselâm>; Ş: <ala's-salâtü ve's-selâm>.

lah'ın aslanıdır>.[44] Onun yanına gitti, başına geleni ve esir düşmesini hepsini anlattı. Gördüğü rüyayı da ona yas tutmuşlardı ve kendi yas töreninden sonra evine geri geldi.

Şiir

Onun lütfu mutlak kurtuluştur
Halk için hem hayatta hem de ölümde[45]

Hikâye: Pîre Yûsuf Serâvî dedi ki babam Hacı İsmâîl (rh.a.)'den duydum ki dedi o zaman ki Gîlân (Hazar) denizinde gemi ile Ulres'e gidiyorduk. Geminin geçeceği tehlikeli bir yer vardır ki arasıdır. Pîrullâhî diye meşhûrdur ve geminin oradan geçmesi gerekir. Çok tehlikeli ve yanlış yapma ihtimâli yüksektir. Gemi o yere kuru olarak vardı ve yan tarafı üzerine düşüp o yerde kaldı. Gemiye dala vururdu ve halk tümüyle ümîdsizdi.

Şiir

Ölüm elinde kendi canlarını görürdüler
Yaşam ümîdini kendi yüreklerinden kesip attılar

Ben murâkıp oturmuştum. Rüyâmda birisinin geldiğini gördüm. Bana: "Şeyh (k.s.) buyurur ki paniğe kapılmayın ki Hâce Sadreddîn'i[46] sizi kurtarmaya gönderdim." dedi. Baktım, Şeyh Sadreddîn'i gördüm ki deniz üzerinde yeşil elbise giymiş ve gemi üstünde geliyor, gemiyi tuttu ve düzeltti. O durumdan kendime gelince baktım ki gemi öyle düşmüş duruyor, ancak bu sevinç kurtuluşunu yaşıyordum ki ânsızın güçlü bir dalga geldi ve gemiyi **[1011]** yanından öteki yanına yuvarlattı. Harekete getirip düzeltti. Yola koyulup sağlam olarak gittik.

Şiir

Zâhirde, bâtında, bu dünyada, öteki dünyada
Umutsuzluk halinde hep umudumuz onadır

---

44 Ç: < > arası yok.

45 S: نجات

46 H, Ş, K: Edâmallâhü bereketehü.

Cânımızı kurtarmak için her zaman yardım istesek
Yardımımıza koşan onun gibi kayıranımız var[47]

Hikâye: Pîre Pernîkî diyor ki o zaman ki Şeyh (k.s.), ebedî hayata göçtü. Evliyâ ve muhakkiklerin göz nuru, Hâce Şehâbüddîn (meddellâhü Teâlâ eyyâme hayâtihi) Erdebîl'den Dîzmîlek[48] köyüne ki Germrûd'un köylerindendir oraya gitti ve geçişte mûnek köyüne ulaştı. Köyün halkı önüne çıkıp onu karşılamadılar. Pîre Siyâvuş isimli talebe onun geçişinden habersizdi ve câmide uyuyordu. ânsızın câmiden dışarı çıktı ve dedi: "Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü)'in oğlu ve Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü)'in sülâlesi köyden geçti, niye halk karşılamaya çıkmadı ve ona değer vermedi." Bâyezîd isimli kişi: "Ne olmuş ki?" dedi. Pîre Siyâvuş dedi: "Bu zaman Şeyh (k.s.)'i rüyâmda gördüm ki buyurdu benim oğlum köyden geçti ve halk onu selâmlayıp ağırlamadılar ve önüne çıkıp saygı göstermediler. Bu köye bir felâket gelecek ve bu köy tahrîb olacak."

Şiir

Her ev ki devlet ondan (şansı) yüzünü çevirdi
Kazaen[49] *onun tepesine yumularak indirdiler*

Bâyezîd: "Ne felâket gelecek? Söyle olsun" dedi. Hâce Şehâbüddîn (meddallâhü Teâlâ Umrehu) bir mil kadar yol katettikten sonra güneş parlak ve gün iyi olmasına rağmen ânsızın yıldırım ve şimşek çaktı. Mûnek'in buğdaylarını ve tarlalarına dolu yağdı ve dolu hâsılâtı vurdu ve hâsıl hebâ oldu. Bâyezîd'in manaları, inekleri ve adamları çölde çalışırdılar. Şimşek çaktı ve hepsi yanıp kül oldu. Ondan sonra köy bozuldu <ve kitabın yazılmasına kadar vîrândır.>[50]

[1012] Şiir

قُدْرَةُ الــرَّحْمنِ لَــمَّــا نَزَلَتْ جَعَلَتْ عَالِيَــهَا سَافِلَــهَا[51]

---

47 L: İkinci beyit yok.
48 K: بزنيلق
49 S: قفا
50 K: <و الى يومنا هذا خرابست>
51 Hûd sûresinin 82. âyetine işârettir.

Hikâye:[52] Hâce Emînüddîn dedi: Bir kere İsfahân'a gidiyordum. Gece Sepîd-rûd ırmağın yanında konakladım. Orada Türklerin bir ordusu vardı ki onların büyüğü Çerkîn isimli idi. Kervanla onların arasında düşmanlık oluştu öyle ki o sırada Behâüddîn Kulâhdûz'un oğlu, Nizâm'ın kolu kılıçla yaralandı <ve Bilâdğû[53] isimli biri -Behrâm'ın kardeşidir.- adamını omzunu kılıçla vurup yaraladılar.>[54] ve o taraftan Çerkîn'in oğlu öldürdü ve savaş daha beterleşip sürekli oldu. Türkler kervanın yolunu kestiler ve hepsine kastettiler. Kervan dönüp mallarını bırakıp kaçtılar.

Şiir

Kîn üzere her biri yayına bir ok koydu
Yayı uzattı ve tuzak kurdu

Tam bu sırada[55] ben rüya gördüm. Şeyh (k.s.)'in geldiğini gördüm. Omzuna beyaz bir şinel koymuş. O şineli bana verdi ve buyurdu: "Baba al. Yola koyulun ve hiç düşünmeyin." O gece, Şeyh'in yüzünü gördüğümü kervandakilere duyurdum ve yola çıktık. Şeyh'in velâyetinden o Türklerden başkalarından bize hiç zarar gelmedi ve topyekün yolculuk ettik.

Şiir

Her kimin böyle koruyucusu olsa
Düşmandan kim korkar ve kînden üzüntü gelir

Hikâye:[56] Pîre İzzeddîn (rh.a.)'in oğlu Abdullah[57] dedi: Bir keresinde Errânın[58] Karabağı'na **[1013]** gidiyorduk. Geceyi Ribât Hâce Reşîd'in evinde konakladık. Çebesteryân[59] (Şebesteriyan) halkı da bizimle birlikteydiler. Geceden biraz sonra kar yağışı başladı. Kervan haydutların saldırı korkusu içinde idi ki onlar Sepîde deresinde tuzak kurmuştular. Ben kalktım, ağaçlar ve dört ayaklı hayvanların çevresinde dolaşı-

---

52 L, Ç: Bu hikâye yok.
53 Ş: بلا رعو
54 K: < > arası yok.
55 K: Sonraki konu tek hikâye şeklinde gelmiştir.
56 Bu hikâye yok.
57 Ş, K: Hâce Abdullah; Ç: Pîre Abdullah.
58 K: Ârân.
59 Ş: جستریان; K: چستریان

yordum. O yüklerin birisinin üzerine oturdum. Hâlim değişti. Rüyâda Şeyh (k.s.)'in gördüm. Bana: "Abdullah! hayduttan korkuyor musunuz?" dedi. "Evet" dedim ve Şeyh (k.s.)'in mübârek ayağına kapandım. Buyurdu ki "Hemen yola koyulup hayvanları yükleyin."

Derhâl kalktım. Devecimizin adı Bâbâ Hacı idi, onu çağırdım ki "Kalk ve yükle" "Gündüz yükleyelim dememiş miydiniz?" dedi. "Şeyh (k.s.)'i bu saat gördüm, şimdi yükleyin ve yola çıkın diye buyurdu." dedim. Kalkıp yola çıktık. Ancak Sebisterliler bize uymadılar ve yoldaş olup gelmediler. Biz sağlıkla yola çıktık. Ertesi gün Şebisterlileri gördük, onlar talan edilmiş elbiseleri almıştı. Ancak bize hiçbir şey olmamıştı.

Şiir

Güvendedir her kim onun yolunda ise
Eğer o lider olursa o yol güvendedir

Hikâye:[60] Abdullah dedi ki bir yıl Âbâkâ'nın sarayındaydım ve orada hastalandım. Beşinci gece rüyâda gördüm ki Şeyh (k.s.) Erdebîl'in namazlığında namaz kılıyor. O yer, Erdebîl'in pazarında meşhûrdur. Bana işâret etti ki "Bu büfeye gel" ve ben o büfeye gittim. Oraya bir kâse şurup koymuş olduğunu gördüm. Zannettim ki bu benim şifâmdır ki Şeyh, bana veriyor. Orada alaca derili bir yılan gördüm. Ben ondan korkuyordum ve Şeyh (k.s.), Kur'ân okumakla meşgûl. Hayvan, Kur'ân'ın korkusundan ölüyordu. Şeyh (k.s.), namazını kıldıktan sonra o şurubu bana verdi. İçtim, o ân uykudan uyandım. Terden sırılsıklam olmuştum ve iyileştim.

[1014] Şiir

وَاِذَا مَا الـــسِّقَـــامُ حَلَّ بِـــقَلْبِـــي لَمْ اَجِدْ غَيْرَهُ لِـــسُقْمِـــي طَبِيبِي

✻ ✻ ✻

Eğer şifâ kupasını o dostun elinden içersek
Bir daha bu minnetli hayata[61] *cân vermeliyiz*

---

60 L: Bu hikâye yok.

61 S: + جان

Hikâye:[62] Hâce Emînüddîn dedi bir kere Mâzenderân'dan gemi ile Gîlân'a geliyorduk. Çok büyük bir dalga kalktı ve gemi deniz kuyusuna düştü. Denizin dalgalarının şiddetinden dolayı geminin bağlaçları açıldı. Su içeri dökülüyordu ve tekrar bağlaçlar birbirine geliyordu. Halkın o ân yaşadığı umutsuzluk ve gam ve stresten başka bir şey değildi ve denizden sâhil görünmüyordu. Ali Kelâcî isimli biri vardı. Bu kargaşalı ortamda zorluk ona düştü ve gözü uyanıklığa açıldığı için, sahâbeleri ve gemide ki halka müjde verdi ki kurtuluş ve dedi: "Şeyh'in geldiğini gördüm. Elinde pamuk bir ip vardı. İpten bir halka oluşturup gemiye bağladı ve başka halkayı da geminin sonuna <ve ip biraz fazla geldi. Onu yular gibi tutup deniz üzerine açıldı ve gemiyi çekti>[63] ve bu deniz kuyusunda dışarı çıktı."

Bu sözü söyleyince halka müjde verdi ki o dalga sâkinleşti, deniz sâkinleşti ve gemi sağlam çıktı.

Şiir

Kötü günde kahrın belâlarından hoş koku gelir
Eğer onun lütuf eli kahır belâlarının burnuna girerse

Hikâye:[64] Pîre Zekeriyyâ dedi Pâdişâh Ebû Saîd (tâbe surâh)'in devri bitti. Benim Mahmûdâbâd köyünde birkaç kişi ile beraber ayakkabıcı atölyemiz vardı. Bin dinâr borç olarak sermâyem vardı. Benim ortaklarım beş yüz dinar bana verdiler ve beni Mahmûdâbâd'dan Erdebîle gönderdiler tâ ki ayakkabıcı aletleri alayım ve on gün içerisinde onlara ulaştırayım. Erdebîl'e varınca Özbek ordusu saldırdı ve yollar kapandı. Yollarda haydutluk boş gösterdi ve mallar talan edildi. Kırk gün Erdebîl'de kalmak zorunda kaldım ve gitmek imkânı yoktu. **[1015]** Çok üzgündüm. Bir gün Şeyh 'k.s.)'in mukaddes mezarına gidip duâ ettim ve: "Şeyh, âvâreyim ve ne yapacağımı bilmiyorum, ne diyorsun?" dedim. Gece rüyâda Şeyh (k.s.)'i gördüm. "Evlât kalk git ve hiç düşünme." diye buyurdu ve mübârek eliyle Özbek ordusunu geri püskürttü.

Sabahleyin aletleri aldım, araba kiraladım ve yola çıktım. Erdebîl'in Siyâhrûd bölgesine varınca, bir kervanın geldiğini gördüm. Beni görünce şaşırdılar ki böyle bir

---

62 L, Ç: Bu hikâye yok.

63 K: < > arası yok.

64 L, Ç: Bu hikâye yok.

dönemde böyle bir hareket oradan yola çıkmışım. Mûkân'ın Îmenâbâd köyüne geldim ve Pîre Bedel Mü'minân'ın geldiğini gördüm. O da şaşırdı. Halkı benim önümde soydular. Şeyh'in velâyeti ve kelâetinden[65] dolayı bana hiç zarar gelmedi. Sonunda güven içinde Mahmûdâbâd'a gittim <ve fâiz ticareti ortaya çıktı>[66] ve Şeyh, vilâyet elinden ki öne getirmişti Özbek ordusu dağıldı ve mahvoldu. Halk [67]مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ اَمْنًا [*korkularının arkasından behemehal huzûra kavuşturacak*] sâkinleşdi ve güvence buldu.

Şiir

Parmak yüzünden samanlığa saldırdı
Fitne baş tutup gidiyor

Güvencededir senin himâyende olan herkes
Ancak ötekiler kılıçtan geçirilir

Hikâye:[68] Pîre Ahmed Pernîkî[69] dedi: Benim amca oğlum Pîre Osmân zikir halkasında cuma gecesi oturmuştu, başını kaldırdı dedi: "Şeyh (k.s.)'i rüyâda gördüm -Şeyh âlem-i bekâya göçmüştü- şöyle buyurdu: Fahreddîn! Şîrzâdân, benim oğlum Hâce Sadreddîn'e[70] harâket gözü ile bakmışlar ömrünün sonunda kör olup kör olacak."

Bu rüyâdan üç gün sonra haber vardı ki Fahreddîn Şîrzâdân'ın kör olduğu haberi ulaştı ve kitabı yazarken <öyle kördü>[71]

[1016] Şiir

O göz ki onun nûruna hareket gözü ile baksa
Siyah gözden, karanlık mezar daha iyidir

Hikâye:[72] Hâce Emînüddîn dedi: Bir kez Şirâz'dan Gîlân'a geliyordum. İsfehân velâyetinde Zevâre[73] köyünde konakladım. Ben ve Mevlânâ Abdülmâcid

---

65 H: Kerâmât.
66 H: < > arası yok.
67 Nûr 24/55.
68 L, Ç: Bu hikâye yok.
69 H, Ş, K: Pîr Ahmed Germrûdî.
70 H, K: + dâmet bereketühü.
71 S, H: < > arası yok.
72 L, Ç: Bu hikâye yok.
73 K: زاويه

Erdebîlî'nin oğlu Sadreddîn ile aramızda kavga çıktı. Halk, Sadreddîn'e dediler ki <Emînüddîn Şeyhin yakınlarındandır. Çok kötü söz daha dedi>[74] Hâce Emînüddîn dedi: Bu sözü duyunca sinirlendim ve kalktım, ve bir suyun kenarına gittim ve abdest aldım. İki rekat namaz kıldım ve Şeyh (k.s.)'e yalvarıp yardım istedim. -Şeyh rûhânî hayata göçmüştü- ve: "Şeyh, sen buyurmamış mıydın tedâvi zamanı beni çağırın diye? Şimdi âvâreyim, kalmışım." dedim. Cuma gecesi idi kalkıp ihyâ ettim.

O sırada bana bir hâl geldi. Rüyamda, Şeyh (k.s.)'in zâviyede, müteberrik seccâdesinin üzerinde oturduğunu gördüm. Gittim ve başımı Şeyh'in ayağına koydum. Şeyh: "Korku yok." diye buyurdu. Üç kere dedi. Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) durmuştu. Kalkınca edâmallâhü bereketehü'ye işâret edip diyordu ki "Otur ve sözünü Şeyh'e söyle." Ben tekrar otururdum ve şikâyetimi dile getirirdim. Şeyh: "Kalk, öyle olacak ki sen istiyorsan." diye buyurdu.

Uykudan uyanınca benden bir bağırma sesi çıktı. Hâce İbrâhîm Hemedânî <Tâcir>[75] adında sevilen bir kişi bizimle beraberdi. O, kendi yüküne yaslanmıştı. Uykudan uyandı ve: "Garip bir rüyâ gördüm." dedi. "Ne gördün?" dedim. Şöyle dedi: "Şeyh (k.s.)'i çölde gördüm ve sen de onun yanındaydın ve başını onun ayağına koymuşdun. Abdülmâcid'in oğlu Sadreddîn'i şikâyet ediyordun. Şeyh: "Elini ve başını kessinler." diye buyurdu. Sen de: "Yok Şeyh, o gençtir, baş yok, baş yok." diyordun. Ben de kendi rüyamı dedim.

[1017] Gündüz olunca Zevâre'nin tarafından bir çok süvâri geldi. Sadreddîn, samanlık kervânında uyumuştu. Onu çağırdılar, o da uykudan uyandı. Bir süvâri ona saldıracaktı. O çadırın direk sopasını, onun atının başına vurmak için kaldırdı. Süvâri attan inip kılıcını çekti ve onun kafasına vurmayı istedi. Elini uzatıp onun elini tuttu ve onun bileğini sıktı. Şeyh nasıl rüyâda dediyse, öyle oldu ve kolu işten düştü. Çoklu tedâviden sonra ve çok çile çektikten sonra yarasının ağrısı düzeldi, ancak eli öyle kaldı.

Şiir

O bağ ki onun kahır rüzgarının zehrini alırsa
Onun ömrünün fidan dalı solgun olur

---

74 K: < > arası yok.

75 L, K: <محترمی>

Hikâye:[76] Mevlânâ Muhyiddîn dedi ki ben felç hastalığına yakalandım. Her iki ayağım felç olmuştu. Bir yerde kaldım ve kaç yıl böyle geçti. Öyle ki tedâvi görüyordu, ancak yararlı olmuyordu. Tebrîz'e gittim ve çok para harcadım. O dönemin ünlü hekimleri tedâviden âciz kaldılar ve iyileşme eseri görülmüyordu. Sonunda "اَلْيَأْسُ اِحْدَى الرَّاحَتَيْنِ" kendimi tesellî ediyordum.

Tam o sırada, Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü)'in yanında (huzûrunda) Savalan dağının yanındaki bir kaplıcaya gittik ve Serdhâb (161) diye meşhûrdur. Birkaç gün oradaydım ancak yararı olmadı. O kaplıcanın yanında küçük bir su var ki sıcaklığı daha az, soğuğa daha yakındır. Orada oturdum. Vücûdum ve sinirlerim soğuk aldı ve kabız oldum. Dedim ki o sudan, o sıcak suya götürsünler ve orada bir taş var ki Şeyh Zâhid ve Safiyyüddîn (kaddesallâhü sırrahümâ) mübârek sırtlarını oraya yaslamışlar. Sırtımı oraya dayadım ve uykuya daldım. Şeyh (k.s.)'i rüyâda gördüm ki gülüyordu ve neşeliydi.

Şiir

Göz uykuya daldı ve devlet uyanık kaldı
O sıkıntıyı kendinden uzak gördü

Yakına gelip bana baktı <ben ağladım>[77] mübârek elini benim omzuma koyup: "Korkma, bu suların çevresinde ne arıyorsun? Hâce Sadreddîn'in yüreğini gez ki onun yüreği seninkinden daha çilelidir." diye buyurdu. Mübârek elini kaldırdı ve bir rakama işâret etti ve: "Bu defa daha **[1018]** iyileşeceksin." dedi. Uykudan uyanınca Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü)'in kulluğuna gittim ve ağladım, o da beni affetti. Ondan sonra iyileştim. O felç iplerini benim vücûdumdan açtı ve tamamen sağlığıma kavuştum.

Şiir

Onun rûh havasından yüce bir rûh buldum
Onun kemâlinde tüm eksiklerim giderildi

Yürek hastalıktan dolayı cânın bendinde olmadığı için
O sorunları çözen dudaktan cân buldum[78]

---

[76] Bu hikâye yok.

[77] S: < > arası yok.

[78] S, H: İkinci beyit yok.

Hikâye:[79] Hâce Emînüddîn dedi ki İsfehân şehrinde Hâce Münîr'in kervansarayındaydım. O zaman ki Çihâr-Dange ve Do-Dange arasında savaş ve düşmanlık vardı. Emîr Mahmûdşâh'ın oğlu, orduyu Do-Dange'lilerin himâyesine (destek vermek) için getirmişti. Çihâr-Dange gece kaçtılar ve bu kervansaray Çihâr-Dange'ye hesap olurdu. Bizi çok büyük korku ve ızdırâb sardı. O gece Şeyh (k.s.)'i rüyâda gördüm ki benim odamda durmuş asâsına yaslanmış. Geceden birkaç saat geçince ordu şehre geldi. Bu Münir kervansarayını ateşle yaktılar ve tüm odaları benim odam hariç hepsini yağmaladılar ve benim odam selâmet içinde kaldı.

Gündüz olunca Kutluğşâh isimli biri geldi. Benim odama saldıracak ve odanın kapısını kıracaktı. Şeyh'in rûhundan yardım istedim. Kapı kırılmıyordu. ânsızın Şeyh'in himmetinden Fahreddîn isimli biri hazır oldu. Elini kılıca uzattı ve Kutluğşâh'ı o işten men etti (alıkoydu). Kapıyı bırakmadı ki kırılsın. Kutluğşâh ondan âciz olup gitti ki başkalarına haber verip birlikte gelsinler. Ben odayı boşalttım ve her ne varsa hepsini dışarı çıkardım. Tekrar gelince bir grup getirdi ve odayı boş gördü. O benim malımı ve benim nerde olduğumu araştırmaya kalkıştı. Ben Şeyh'in velâyetine güveniyordum çünkü rüyâda görmüştüm. O gece birkaç kişi ile içki içmekle oturdu. O oturduğu arkadaşların biri sarhoşken kalktı ve onun karnını paramparça etti.

[1019] Şiir

Lütuftan, yüreğimizin durumunu[80] *sorarsan, biz zavallılar ne diyelim*
Yüz türlü onun hâline yardım edip çâre kılalım

O kindir ki bizim sığınağımıza tekme atar
Ansızın onu on yere paramparça ederiz[81]

Hikâye:[82] Hâce Emînüddîn dedi: Şeyh (k.s.)'in ölümünden yirmi yıl sonra bir gece ricâ ederek dedim ki bir kere de olsa, rüyâmda Şeyh'in mübârek yüzünü görmek istiyorum. O gece Şeyh (k.s.)'i, mübârek seccâdesi üzerinde oturur gördüm. Gittim ve mübârek ayağını öptüm. Şeyh, "Yakına gel ve beni gör" diye işâret etti. Mübârek yüzünü kaldırdı, mübârek yüzünden nûr yağıyordu.

---

79 Ç: Bu hikâye yok.

80 H: چو دل حزين

81 K: İkinci ve üçüncü mısra yok.

82 L, Ç: Bu hikâye yok.

Şiir

Bir devlet gecesi istiyorum ki onda dostun yüzünü göreyim
Onun yüzünü görme sevincinden dolayı cân gözü ile ona su vereyim

Hikâye:[83] Mevlânâ Şemsüddîn Akmiyûnî, Mevlânâ Şerefüddîn Fergûşî Serâvî'nin oğlu Mevlânâ Muhammed'den anlatıyor: Şeyh Sadreddîn Tebrîz'den Erdebîl'e gidiyordu. Emîrzâdeler Abdullah ve İbrâhîm bir ziyâfet düzenlediler. Gece Abdullah bana: "Semâ etmek, İmâm Ebû Hanîfe mezhebinde yasaklanmıştır. Eğer Şeyh Sadreddîn'in velâyeti varsa yarın bizim hângâhımızda semâ etmez." dedi. Sabahleyin Şâdî Bey'in askerleri ki Ordu şehrindendi geldiler, ben de gizlendim. Edâmallâhü bereketehü, onların hângâhına dâvetli olarak gitti ve kavvâller bir şeyler okudular. Edâmallâhü bereketehü kalktı ve kendi zevki ile semâ etti. Belli oldu ki o niyet ki biz ettik ki eğer semâ etmese âriftir o yanlışmış." Emîrzâde Abdullah bana bağırdı ve dedi: "Sakın inkâr etmesin ki ben semâ vaktinde inkâr etmedim. Oturunca buyurdu semâ üç kısma ayrılır. Âmm'ın, Hass'ın ve ahassa hâs'ın semâsı. **[1020]** Yüzünü bana çevirip dedi Abdullah, İmâm Ebû Hanîfe'nin yasakladığı âmm semâsıdır. Dervîşlerin inkârcısı olmamak gerek. Dervîşler kendi istekleriyle semâ etmezler.

Şiir

هَلِ الْوَجْدُ اْلآنَ اُغِيبُ عَنِ الْوَجْدِ وَتُوَقِّفُنِي فَرْدًا اُحِنَّ اِلَى فَرْدِ[84]

Mevlânâ Muhammed dedi: Bunu da Emîrzâde Abdullah'dan duydum ancak hâlâ îtikâd beslemedim ve olduğu gibi inkârda oldum. Tâ ki bir gün değirmenimin yanına gittim. Şâdî Bey'in askerleri geldiler, beni tutukladılar ve İsencân köyüne götürdüler. Bana üç gün işkence ettiler. Otlar için bir miktar para alıp dokuz yüz dinar da almak istiyordular ve halk hiç biri hazır değildiler ki bir iş yapsınlar. Çok âciz oldum ve sıkıntıdan ağladım ve: "Eğer Şeyh'in Allah ü Teâlâ'nın yanında bir değeri varsa, beni bu belâdan kurtarır." dedim. Gece olunca hapishane görevlileri bazısı benim yanımda uyudular, bazısı kapının dışında. Beni o şekilde saklıyordular.

---

83 L, Ç: Bu hikâye yok.

84 H: فردا احسن الی فرد ;K: فردا احزن فرد

Şiir

O tehlikeli hapishânede o sıkı güvenlik önlemlerinden dolayı
Ümîd gözüm kurtuluşu imkânsız gördü[85]

Uykuya dalınca, rüyâda, bir kişinin bana şöyle dediğini gördüm: "Bu kadar sıkıntıları Şeyh Sadreddîn'i inkâr ettiğin için çekiyorsun." Ondan sonra bir kişiyi gördüm ki işaretli sözler ve Allah nûru ile süslenmişti. Güzel kıyâfetle ortaya çıktı ve elini bana vurup: "Sıkıntı çektin, kalk, git ki seni bıraktık." dedi.

Uyanınca kimseyi görmedim. O hapishâne görevlilerini gördüm ki uyuyordular. Biraz sabrettim. Tekrar kendime "Bu sözleri diyen büyük kişiymiş, kalkayım." dedim. Kalktım, görevlilerin haberi olmadı. Kapının önüne gelince kapıyı koruyan iki kişiyi uyumuş gördüm. Kapıyı arkalarına kapatarak sopayı almaya çalıştım. Hani o sopa ki yüz kişiyi birden öldürür ve kapıyı onunla kenetlerler ya onu alınca o görevlilerin birinin üstüne düştü. O kalkıp bağırdı, bana baktı, hiç bir şey demedi ve başını koyup uyudu. Ondan sonra el attım ve kapıyı açtım. Acele ile açarken kapı onların yine birisinin üstüne düştü. Öyle ki yaralandı. O da o tarafa başını çevirip ve hiç bir şey demeden uyudu.

[1021] Şiir

Her kime uyanık devlet verseler
Uykuyu da bedduâlı göze verirler[86]

Oradan dışarı çıktım. Çok kar yağmıştı, çok soğuktu ve yalın ayaktım. Soğuk ayağımı donduracak diye korkuyordum. Tekrar kendi kendime. "Hiç şüphe yoktur ki o kimse ki beni bıraktı, benim kurtuluşumda kerâmetler gösterdi ve koruyuculardan kurtardı. O zaman beni soğuktan ve kardan kurtaracaktır." diye düşündüm. Ayağımı kaldırıp kaçtım. Bir anda Esbestân'a vardım. Hângâha gittim ve durumumu hângâhın hizmetçisine anlattım. Gördüğüm kişinin boyunu ve kıyafetini anlattım. Hizmetçi: "Dediğin nişanlar Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'e âittir." dedi. Kendi kendime bundan sonra inkâr

---

85 K: دیدی

86 H, K: Birinci ve ikinci mısra yer değiştirmiştir.

etmeyeceğime ve îtikâdımı doğru edeceğime dâir yemin ettim. Şimdi, mürîdim ve îtikâdlıyım.[*87]

Şiir

Gâh açmak, gâh kapatmak, gâh yanmak, gâz buzlanma
Onun hüküm eli, duruma göre değişir

Öteki nefsin esiri ve bu adam aşkın esiri
Öteki ayrılıkta ve bu adam kavuşmakta

Hikâye:[88] Şeyh <rahmetullâhi aleyh>'in[89] kardeşinin oğlu Celâleddîn dedi: Bir kere İsfehân'da bir hastalığa yakalanmıştım. Çok zayıflamış sıskaya dönmüştüm. Sağlığımdan umud kesilmişti. Bir gece Şeyh (k.s.)'i rüyâmda gördüm ki mübârek eli ile benim elimi tuttu ve beni kaldırdı. Kalkınca beni silkeledi ve benden toz döküldü. Sabah kendime bakınca, benim vücûdumda hiç hastalık kalmamıştı. Tümüyle sağlıklı olmuştum ve sağlıkla kalktım.

[1022] Şiir

هَلِ ٱلْمَسِيحُ اَفَادَهُ اَنْفَاسُهُ حَتَّى بَدَا يُحْيِي الْوَرَى[90] نَفَثَاتُهُ

Hikâye:[91] Hacı Hüseyin Savcî dedi: Gîlân'da idim ve oradan bir yolculuğa çıkım. Denizde haydutların olduğu, gemilere saldırdıkları ve halkı soydukları dedikodusu yapıldı. Bu sözden çok korktum tâ ki bir gün Mevlânâ Nasîr Devlânî geldi ve bana dedi ki "Rüyâda gördüm, diyordular ki Şeyh (k.s.), denizden geliyor. Hangi Şeyh diye sordum. Şeyh Safiyyüddîn (k.s.) dediler. Denizin kıyısına kadar gittim. Daha fazla gidemedim. Denize baktım deniz de bir dağ gördüm ki ortaya çıkmıştı. Şeyh, bir yeşil seccâde üzerine oturmuştu ve Pîre İzzeddîn (rh.a.) ve Ahî Ali Delûzî yanında durmuşlardı. Dediler: Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketühü) Şeyh'i görmeye gelir. Edâmallâhü bereketehü'yü karşılamaya gittim.

[*87] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (227) no'lu açıklama.

[88] Ç: Bu hikâye yok.

[89] K: <kuddise sırrühü>; L: yok.

[90] H, L: حق هذا يحيى الورى; K: حتى يدا يجي الورى; Ş: يدا يجي الودى

[91] L, Ç: Bu hikâye yok.

Gördüm ki Mevlânâ Muhyiddîn ve Hacı Hüseyin onun yanında geldiler. Parmağını Hacı Hüseyin'in yakasına salmış. ânsızın Edâmallâhü bereketehü'yü gördüm ki onu kırbaçladı ve "Onun yakasını bırak." dedi. O bıraktı ve edâmâllâhü bereketehü mübârek parmağını onun yakasına iliştirdi ve onu o halde Şeyh (k.s.)'in yanına götürdü. Onu ziyâret edince, Şeyh: "Hacı Hüseyin benim yanımda otur." diye buyurdu. Edâmallâhü bereketehü: "Baba izin ver benim yanıma gelsin ki benim malımdır." dedi. Şeyh: "Yok bırak da benim yanımda otursun." diye buyurdu. Birkaç kere böyle söylediler. ânsızın Şeyh: "Kalk ve onun yanına git." diye buyurdu. Yine: "Onun yanına götürdüğün için bu denizde bir geziye gidiyor o yerde tehlike var ki onu oradan sağlam geçirmek gerek." diye buyurdu.

Hacı Hüseyin dedi bu rüyânın yorumunu duyduğum için o korku yüreğimden çıktı ve Şeyh'in temiz rûhuna sığındım ve yola koyuldum. Deniz de iki gün gittiğimde ânsızın gördüm ki haydutların denizde (korsanlar) denizde ortaya çıktılar. Gemiye varınca dedik "Biz onlar için kendimiz bir şey götürürüz (veririz)" Gemiye gelmek istediler ki gelsinler, ânsızın gördük ki uzaktan altı gemi daha ortaya çıktı. Onu görünce ümîdimizi **[1023]** kaybettik, ki onlar da bunlardandır. Bir ânda vardılar ve bu korsanları tuttular. Bağlayıp gemilere attılar ve götürdüler. Biz de güvende olduk.

Şiir

Biz onun hatırı ile denize açıldık
Yoksa malımızı cânımızı nasıl hebâ ederiz

Onun lütfu ümîdsiz dönemde ümîd verdi
İmdat vakti onun lütfu yardım etti bize kötü günümüzde

Ondan sonra bir gün daha gittik. Tekrar başka bir gemi ortaya çıktı ve birkaç korsan yine ordaydı. Geldiler ve bizim gemiyi işgâl ettiler. Bizim gemimizi bağladılar ve bizi o gece sakladılar ki başka gün onların şefi gelip bizi soysun. Tekrar Şeyh (k.s.)'in rûhundan yardım istedik. Ertesi gün haber getirdiler ki onların şefini yakalayıp evlerini soymuşlar. Onlar bu durumdan çok korkup paniğe kapıldılar ve bize bir zarar veremediler.

Şiir

وَاِذَا اعْتَدَى اَحَدٌ عَلَيْكَ فَــخَلِّهِ وَالدَّهْرَ فَهُوَ لَهُ مُكَافٍ كَافِ[92]

[92] H: بكافٍ كاف; K: بمكاف كاف.

Üç gün boyunca bizi sakladılar bu umut ile ki onlara bir kurtuluş olsun. Üç gün olduktan sonra onların şefinden fermân verdiler ki kurtulmasına dair bir haber gelmedi bize gidelim. Gemiyi hazırlayıp içine oturunca, ânsızın onlardan birkaç kişi vardılar ki bizi soysunlar. Tekrar bize kastettiler. Biz de Şeyh'den yardım istedik. ânsızın bir rüzgar kalktı ve bizim o ağır gemimizi öyle kapıp kaçtı ki bir saatte dört gün içinde gittiğimiz yolu tekrar Gîlân'a getirdi, kurtulduk birkaç günden sonra yine yola koyulduk ve üç gün denizde gittik. ânsızın şiddetli bir rüzgar[93] kalktı ve denizi dalgalandırdı. Büyük bir dalga kalktı ve esintinin etkisinden yelken paramparça oldu ve gemiyi üç kere suya daldırırdı ve halk ve denizciler umutsuz oldular ve ölüme teslim oldular. Ben, onları Şeyh (k.s.)'in vaat ettiğinden bize bir zarar olmayacak diye teselli ediyordum. Şeyh'in temiz rûhuna sığınıyorduk. Bir günden sonra o boğulacak yerdeydik. Deniz sâkinleşti ve biz sağ sâlim Mahmûdâbâda gittik.

[1024] Şiir

Bu denizde ki baştan aşağı sıkıntıya boğulmuştuk
Böyle bir yiğitten başka kimseden kurtuluş umulmaz

Hikâye:[94] Pîre Sirâc Pernîkî dedi o zaman ki Şeyh (k.s.)'in mübârek mezarı başına koyulacak taşı gerdirirdiler. Ben kafa bezimi teberrük olsun diye onun üzerine koydum. Eve gidince, bir ordu sesini duydum ki Pernîk köyüne geliyorlar. Halk, Türk köyüne kaçtı. Gece, Şeyh (k.s.)'i rüyâmda gördüm ki bana dedi ki "Korkma, sana zahmet olmayacak. Senin tahıl ve âletlerinden bir şey götürmediler. Güvendesin çünkü bezini bizim taşımızın üzerine koymuşsun." diye buyurdu. Ordu girdi ve tüm köyü soydular ve benim eşyamdan hiçbir şey bozulmadı.

Şiir

Bir şeye îtikâd et ve bu îtikâdın seni bir hisâr gibi seni korusun
Bu hisârdan dolayı malına ve canına hiç bir zarar olmasın

Hikâye:[95] Pîre Sirâc dedi: Bir keresinde birkaç dinar borcum vardı ve ona eş-değer bir miktar pamuğum vardı. Babama danıştığım için bana: "Pîre Ali Merâğe'ye git

---

93 S: قاصف

94 L, Ç: Bu hikâye yok.

95 L, Ç: Bu hikâye yok.

ki orada pamuk pahalıdır." dedi. Ben: "Şeyh (k.s.)'in rûhundan izin isteyim bari, bakalım o ne diyor." dedim. Şeyh'i rüyâmda gördüm "Paniğe kapılma ve Pamuğu Serâv'a götür ki senin orada pamuğunu 53.5 dinara alacaklar." diye buyurdu. Gece yarısı olunca yoldaşlar geldiler ki yola koyulalım. "Ben Merâğe'ye gitmeyeceğim" dedim. Onlar Merâğe'ye gittiler, ben de Serâv'a gittim ve pamuğu sattım. Pamuğun parasını sorunca 53.5 dinar olduğunu söyledi ki Şeyh (k.s.) rüyâda söylemişti. Dönünce Pernîk köyüne gittim, o halk ki Merâğe'ye gitmişlerdi döndüler hepsini soymuştular.

Şiir

Dünyada ve dîn işleri ile kimin böyle yardımcısı var?
Böyle bir dost insanlarda ve cinlerde bulunabilir mi?

[1025] Hikâye:[96] Pîre Sirâc dedi: Bir keresinde bostana kavun ekmiştim. Bostanın hepsine kurt düştü öyle ki bostandan ve hâsılatından umudumu kestim. Bir gece Şeyh (k.s.)'i rüyâda gördüm. "Şeyh, bu sene hiç bir tahılım yoktur ve bu bostana da kavun ekmiştim, ona da kurt düştü." dedim. ânsızın Şeyh'i gördüm ki asâsı mübârek elinde ve bir beli asânın termeni etmiş ve durdurmuş bir şekilde benim bostanımı suluyor. Bana "Bostana su ver." diye işâret etti ve o asâyı bana verdi. Ben de duruyor ve bostana su veriyordum. Sabahleyin kalktım, bostana gittim. Bakınca gördüm ki hepsi kurttan silinmiş. (Arınmış) Öyle ki bir tane bile kurt yoktu. O yıl o bostanın kavunundan üç yüz dinar gelir elde ettim.

Şiir

Onun şebneminin lütfu nereye ulaşırsa
Havadan rûh yağar ve topraktan hayât doğar

Başka gece Şeyh (k.s.)'i rüyâmda gördüm buyurdu: "Sirâc! taşlara ihtiyatlı yanaş." Sabahleyin kalktım ve taşlara dikkat ettim, o taştan ben 1,5 kilo[97] 9 kilodan kırmışlar, yaptım.

Şiir

Hiç bir taş (ağırlık) bizim tartımızı etkileyemez
Doğru olmak gerek ki bizim pazarda doğruluk geçerlidir

---

96 L, Ç: Bu hikâye yok.

97 K: پنبه

Hikâye:[98] Pîre Sirâc dedi vebâ (kolera) döneminde لاَ رَدَّ اللهُ مِثْلَ هَذِهِ الْاَيَّامِ عَلَى الْاَنَامِ ben tâun hastalığına yakalandım ve ölüm haline düştüm. Yaşamaktan umudumu kestim ve boş boş kendi haline bırakmıştım. Gördüm ki bir çeşmeye gidip abdest alıyorum, namaz kılıyorum ve sakalımı tarıyorum. ânsızın birini gördüm ki benim gibi kırmızı bir elbise giymişti. Çeşmeye gitti, abdest alıp namaz kıldı ve elini bana vurup: "Allah'ın kulu olduğunu söylüyorsun peki dünyada ne arıyorsun? Gel âhirete gidelim." dedi. "Ben gelmiyorum." diye cevap verdim. Yakamı tutup çekiyordu. Benim artık gücüm kalmadı. Şeyh (k.s.)'in rûhundan yardım istedim. ânsızın Şeyh (k.s.)'in geldiğini gördüm. Mübârek elinin arkasıyla o adamın göğsüne vurdu ve benim yakamı **[1026]** onun elinden kurtardı ve: "Onu, benim hatırım için affet." dedi. O kimse gitti. Şeyh (k.s.) benim yanıma geldi ve diyordu ki "Sen hiç korkma, ancak senin bir evladın dünyadan gidecek. Üç gün sonra bir çocuğu dünyadan göçtü.

Şiir

Onun dünyayı gösteren temiz aynasından
Aydınlık yüzü hayâlde göründü

Hikâye: Pîre Sirâc dedi bir kere su kıyısına gitmiştim. Bir kadın (Mahrem olmayan) suyun yanına çamaşır yıkıyordu. Onu görünce kendi nefsimden dolayı birkaç adım yürüdüm. Tekrar pişmân olup döndüm. Gece Şeyh (k.s.)'i rüyâmda gördüm ki ateşli zinciri benim ayağıma bağlıyordu. Korkudan dolayı uykundan uyandım. Gördüm ki ayağım uçuklamış ağlama ve inlemeye başladım ve dedim ki "Şeyh Allah aşkına tevbe ver yemin ederim ki hayatta olduğum sürece tevbemi kırmam." Bu iniltiyle uykuya daldım. Derhal Şeyh (k.s.)'i rüyâmda gördüm ki geldi, bana tevbe ve telkîn verdi.

Şiir

فَانْ تَصْــبِرْ عَلَى النِّيرَانِ فَاعْصِ وَالاَّ كُنْ مِنَ الْعصْيَــانِ قَــاصِ
وَفِيمَا قَــدْ كَسَبْتَ مِنَ الْخَطَايَا رَهَنْتَ النَّفْسَ فَاجْهَدْ فِي الْخِلاَصِ

Hikâye: Pîre Sirâc dedi: Bir keresinde bir bina yapmak için çamur yapıyordum. O sırada çamuru ayağımla ezerken ayağıma bir kemik girip yaraladı. Öğle, ikindi,

[98] L, Ç: Bu hikâye yok.

akşam ve yatsı namazını kılmadım. Gece Şeyh (k.s.)'i rüyâmda gördüm ki diyordu "Siz niye saygıyı (irâdeyi) azaltınız. Benim yüreğim Allah'ın görüm yeridir, Allah ü Teâlâ benim yüreğime dedi ki Sirâc namazı niye terk etmiştir."

Şiir

Bizim yüreğimiz âlem sırlarının yansıması (tercümanı) dır
Bu tarzda dünya halkının sırlarını biliyor

Hikâye: Sirâc dedi ki köyün imamı ile -ki benim hesûremdir.- Aramızda bir kavga vardı ve ben barışmıyordum. Bir gece rüyâmda gördüm ki Şeyh (k.s.)'i dâvet ettim. Şeyh benim evime geldi: "Bana su ver." diye buyurdu. Su verdiğim zaman, tekrar istiyordu. Bundan sonra dedi "Eğer daha su içmemi istemiyorsan git ve hatîbin (imamın) gönlünü **[1027]** al.

Şiir

Senin için temizlensin diye su istiyorum, dön
Kendi içine bakıp kendi değerini bil

Hikâye: Pîre Sirâc dedi bir gece câmide köyün halkı helva getirmişlerdi. Bazıları yiyor, bazıları yemiyordu. Ben ondan bir miktar aldım ve eve götürdüm. Ev halkı onu yememi engelledi. Ben yemedim, ancak biraz kendi kızıma verdim ve birazın da bizim evimizde olan bir kadına verdim. Gece uykuda Şeyh (k.s.)'i gördüm ki helvayı götürdüğü yerde durmuş ve benim sırtıma koskoca kumdan çuvallar koymuş ve bana buyurdu: "Bunu kaldır." Onu götürünce her iki ayağım dizime kadar yere girdi. Ben bu rüyâdan çok korktum. Bana diyordu ki "O yetimlerin helvası idi ki sen götürüp müslümanlara verdin. Onun cezâsı budur. اِنَّ الَّذِينَ يَاْكُلُونَ اَمْوَالَ الْيَتَامَى ظُلْمًا اِنَّمَا يَاْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا[99] [*Yetimlerin mallarını zulüm yolu ile yiyenler, karınlarında ancak ateş yerler.*] tevbe et, ki bir daha böyle işlere burnunu sokmayasın."

Şiir

Eğri yüklenmiş yük
Hiç bir zaman maksada ulaşmaz

[99] Nisâ 4/10.

Hikâye:[100] Pîre Ahmed Pernîkî dedi: Kezre köyünden olan Emîr Hâc b. Emînüddîn dedi: İsmi Halîme olan Annem, büyük bir irâdeye sâhipti. Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü), Germrûd'un Vencân (162) köyüne geldi. Annem duyunca teberrük olarak bir şey götürdü ve Vencân köyüne gitti ve teberrüğü edâmallâhü bereketehü'nün huzûruna götürdü. Eşi duydu, ona azarladı ve onu sopayla vurup iki dişini kırdı. Annem o dişleri sakladı. Bu olay üzerinde bir-iki gün geçti. Bir gece annem Halîme, Şeyh (k.s.)'i rüyasında gördü ki buyurdu: "Seni benim çocuğuma aldığım îtikâddan dolayı incittiler. Gel hakkı sana gösterim (ispatlıyım.) ve o dişleri getir." Halîme, o dişleri Şeyh (k.s.)'in mübârek eline veriyordu ve Şeyh, o dişleri kendi yerine koyuyor ve duâ okuyordu.

[1028] Halîme uykudan uyanınca gördü ki dişleri sert ve güçlü olmuş. Sabahleyin kalktı ve bu rüyayı anlattı. Halk topyekün geldiler ve dikkat ettiler. Dişleri sapasağlam buldular ve bu durum meşhûr oldu.

Şiir

كَاَنَّــهُ مِــنْ لُطْفِ اَنْــفَاسِــهِ اَلَّفَ بَيْنَ الدَّمِ وَالــلَّحْمِ
اِنْ غَضَبَتْ رُوحٌ عَلَــى نَفْسِهَا اَصْلَحَ بَيْنَ الرُّوحِ وَالْجِسْمِ

Şiir

Onun nefesinde cân verecek mucizeler var
O ölü vücûdu rûhuyla birleştirir

Hikâye: Pîre Ahmed, Emîr Hâc'dan anlatıyor: Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü), annem Halîme için bir gömlek gönderdi. Ahî Şahmelik geldi ve bizim köyümüz Kezre'de konakladı. Köyün halkı kaçtılar. Onun askerleri evleri, talan etmeye başladı. Biri bizim evimize geldi ve gömleği götürüp gitti. Annem eve varınca aradı gömleği görmedi. Çok üzüldü ve darıldı. Geceleyin Şeyh (k.s.)'i rüyâda gördü "Kadın, paniğe kapılma ki gömlek Emîr Hâc'ın yanında Mûnek köyündedir." dedi. O hâlden dönünce babama dedi: "Şeyh benim gömleğimi buldu ve buyurdu ki Ahî Şah Melik'in askerleri götürmüşlerdi. Emîr Hâc onların haberlerinden almış ve şimdi bizim yarımızdadır." Mûnek köyüne gidince, Şeyhin dediği gibiydi ve gömlek sâhibine ulaştı.

[100] L, Ç: Bu hikâye yok.

Şiir

Her kim bu takvâ hilâfına lâyık olmazsa
Demek ki onun takvâsında hîle var

Hikâye: Hacı İbrâhîm Edîb Kelhorân dedi Ebû Saîd Pîre İlyânî'den[101] duydum ki bir gün Türkler, bizim köyümüze saldırdılar. Evleri, konakladıkları için alıyordular ve ellerine geçtiklerini talan ettiler. Bir kimse: "Eğer Şeyh'in Allah katında bir rütbesi olsa hiç kimse benim evime gelmez." Bir süre sonra dört kişi geldi, o adam dedi ki benim itikadım zayıfladı. Onların gelmesi için tekrar onları o an komutanları geri çağırdı ki atlarınıza binip falan **[1029]** iş için gidin çok sevindim. Gece olunca Şeyh (k.s.)'i rüyâmda gördüm buyurdu: "Evet, dervîşlerin o kadar hürmeti saygınlığı var ki eğer onlar gelseler, onları evden dışarı edebilir."

Şiir

Evi, onların tozundan sileriz
Çünkü bizi hatırlayınca biz yüreğin evine geliriz

Hikâye:[102] Hızır Mansurâbâdî'den -ki Erdebîl vilâyetindendir.- anlattılar ki dedi: Bir yıl evimi köye götürdüm ve iki yıl orda oturdum. Zulüm tamıyla bizi kuşattı. Halk parçalara bölündü. Ben de kalktım, başka köye gittim. O köyün sahibi bizimle "Sen benim halkımdan mısın?" diye kavga etti. Beni nerde görse eşyama elini uzatıyor ve malımı çalıyordu. Bu yaptığından dolayı bıktım usandım, "Şervân tarafına gideyim ve bu adamın şerrinden kurtulayım." dedim. Geçit belgesi düzenledim ki başka gün gideyim. Gece Şeyh (k.s.)'i rüyâda gördüm "Hızır, Şervân'a gitme, dokuz gün say ki (Bekle) murâdına varırsın." dedi.

Uykundan uyanınca, rüyâmı kardeşime anlattım. Kardeş: "Gitmeyelim çünkü Şeyhin dediği (vaadi) doğrudur." dedi. Dokuz gün olduktan sonra o adamın hizmetçileri gelip bizi tutukladılar ve bize: "Şu kadar verin." dediler. Şaşırdım ki bizim çâremiz nedir? Derhâl haber çıktı, elçi geldi, onu yakaladı ve ondan bir sürü mal istedi. Onun adamlarını yakaladılar, biz kurtulduk. O adamı işkence ve sopa altında öldürdüler. Biz de güvende olduk.

---

101 K: غلیانی

102 L, Ç: Bu hikâye yok.

Şiir

Hiç kimsenin zulüm sözü levhaya yazılmadı
O zulümden dolayı hayat ona yaramadı

Hikâye:[103] Ahmed isimli biri anlattı: Bir gece misafirdim. Beni boş bir eve getirdiler ve yalnız o gece evde kaldım. Geceden bir süre geçince Şeyh (k.s.)'i rüyâmda gördüm ki buyurur ki "Falan kalk, dışarıya çık ki seninle işim vardı." Uykudan uyandım, dedim dışarı çıkalım ve Şeyhin sözünü deneyelim. Ayağımı evden dışarı atınca evin tavanı döküldü ve ben sağlam kaldım.

[1030] Şiir

Onun gizli sırrı halkın kurtuluşu için
Onun göstergeleri mûcize ediyor

Hikâye: Tâliblerden biri anlattı: Babam Şeyh (k.s.)'in mürîdi idi. Yolculukta öldü ve birkaç dinar borcu vardı. Onun ne miktar olup olmadığını sadece ben biliyordum ve benim de hiç param yoktu. Çok üzüldüm ve kendi kendine düşündüm ki benim çârem ne olmalı çünkü borç parasının sâhibi yumuşak biri değildi. Borç parasını nasıl ödeyeceğim? Bu kederden dolayı Allah'ın ibâdetinden geri kaldım, ibâdet etmiyordum. Şeyh (k.s.)'i rüyâmda gördüm ki buyurdu: "Üzülme, kalk ve ibâdet et ki baban borç parasının nasıl ödeyeceğini düşünmüştür ve falan yerde gizlemiştir." Kalktım, ve Şeyhin işâret ettiği yere gittim. O dediği borç parasından daha fazlasını buldum ve güvendim.

Şiir

Dünyanın gizli ve karanlıklarından hiç bir sır yoktur
Ki onun şifreleri[104] *bir ârifin gönlünde olmasın*

Hikâye: Hâce Mustafâ Tâcir Kelhorânî, Pîre Ahmed Fûmenî Gîle Şehrî'den anlatıyor ki bir kere geminin güvertesinde oturmuş Katîf şehrine gidiyorduk. Allah'ın takdirî olarak güçlü bir rüzgar kalktı ve deniz dalgalandı. Gemi batacaktı, denizcilerin

---

103 L, Ç: Bu hikâye yok.

104 Ç: خبری

ümîdî kesildi ve doğru[105] yolu şaşırdılar. [106]تَجْرِي الرِّيَاحُ بِمَا لاَ تَشْتَهِي Ben o ızdırâb ve panik içinde Şeyh (k.s.)'e sığınıp ve yardım istedim. Derhâl benim üzerime ğafve[107] çöktü. O rüyâda Şeyh (k.s.)'i gördüm "Bu sağ tarafa gel." diye buyurdu ve öne geçip yolu gösterdi.

Şiir

Bu dünyada ve o dünyada yolu gösteren sensin
Bu dünya ve âhiretin lideri sensin

O hâlden ayrılınca denizciye dedim: "Bu sağ tarafa hareket et." dedim. Denizci: "Yol, sol tarafadır." dedi. Ben ısrâr ediyordum ve o dinlemiyordu. Sonunda **[1031]** Şeyh (k.s.) yüzünü bana yöneltip ve bu doğrultuda dedi ve ileriye gitti." dedim. Denizci de o sözle iknâ oldu ve Şeyh'in dediği yola koyuldu. Biraz gidince kendimizi sağ tarafta sâhilde ve kayalığın dibinde bulduk.

Şiir

Bu denizde ki ben bataklığa düştüm
Âh eğer Allah'ın lütfu imdâdına varmazsa

Böyle bir denizci benim yardımcım olunca
Yüreğimi gerçekten yakın güzelliği sardı

Hikâye: Hâce Mustafâ dedi: Yazı vaktinde ki Reşt'in Gîle şehrinde idim. Süleymân isimli kimse ki Gençliğinde haydutlukta şehirde ünlü olan Süleymân isimli biri <Ve ictihâd sâhibi imamların yasakladığı şeylerin tersini yapmakta ısrarlı ve kuralları çiğnemekte ve dînî olaylara alıyordu.>[108] Bu Süleymân dedi[*109] bir grup Moğolu rüyâda gördüm ki onlardan korktum. ânsızın bir kimseyi gördüm ki nûrlu ve elbisesi kokulu. Benim elimde asâ ve ona karşı kaçıyordum ve onun yanında güvendeydim. "Kimsin?" diye sordum. "Ben Şeyh Safiyyüddîn'im" dedi ve "Tevbe et ve hacca git." diye söyledi.

---

[105] Ş: صورت

[106] K: تشهى

[107] K: عفوه

[108] <و به کفر سایر بلاد واقالیم قایل باشند واین عقیده در دماغ ایشان مرتسم باشد وپیوسته سبّ اهل سنّت کنند>; Ç: < > arası yok.

[*109] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (228) no'lu açıklama.

Uykudan uyanınca dedi: “Rüyadır, karmakarışık rüyalardan dolayı olabilir.” yine tekrar Şeyh (k.s.)’i gördü ki yeşil elbise giymiş ve elinde asâyla tehdîd ediyor ki “Tevbe et ve hacca git.” yine “اِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَى اُمَّةٍ” onun kafasında canlanıyordu ve bu uykuya da iltifât etmiyor ve tevbe etmiyordu.

Şiir

Bu yürekle binlerce kuşkusu vardı
Âlemde bir ışık ki ona doğruldu

Üç kez tekrar Şeyh (k.s.)’i rüyâda gördü ki ona asâ çekiyor ve onu tam olarak tehdit etti: “Eğer tevbe etmiyor ve hacca gitmiyorsan bu asâyı başka yerinden çıkarırım.” **[1032]** Ve asâyı onun üzerine fırlattı.

Şiir

وَاِنْ تَعْصِــهِ زَهْرُ النُّجُومِ اَزَالَهَا عَنِ الْفَلَــكِ الْاَعْلَى بِرَمْيِ الْبَنَادِقِ

Süleyman dedi: “Bir aydır, halk hacca gitmiştir. Benim ne arkadaşım var ne de parasal durumum iyidir ki yolculuğun araç gereçlerimi hazırlayayım ve âilemin ihtiyaçlarını gidereyim.” Uykudan uyanınca derhâl kalktı ve beline kılıç bağlayıp ailesine danışmadan yola çıktı ki Sultaniye’ye gitsin. Oradan bir kervanla Bağdat’a gitti ve hac kafilesi ile Kâbe’ye doğru yola çıktı. Öyle ki hiç parasal sıkıntısı yoktu. Kâbe’ye gitti ve hac fârizasını yerine getirdi ve onun o fesâtlı düşüncesi sâlih düşünceye dönüştü. Tekrar bu nimetin şükür ve mutluluğu için tekrar hac etti ve şimdi Siyah Hacı diye meşhûrdur ve durumu iyileşmiştir.

Şiir

Onun Hümâ kuşunun gölgesi başına düştüğü için
Dîn devleti tekrar ona yüzünü gösterdi

Ve Reşt’de Sakkâyî diye birisi vardı ki Şehrinin halkına su verir, başkasına vermezdi. Çünkü kendi düşüncesinde başkaları kâfirdi. Bu Hacı Siyah, Sakkâyî’nin dışında şehrin halkına su vermiyordu, ancak garîbanlara su veriyordu ve sadece karşılığında salâvat istiyordu. Hâli iyi ve beğenilmiştir.

Şiir

Uyanık devletini rüyâda gördü
O mutluluktan dolayı kendi işini su vermekte gördü

Hikâye: Hâce Mustafâ dedi: Bir keresinde Gîlân'ın Kûcesfehân (163) şehrinden gemiye oturmuştuk ve Gîlân'ın Esterâbâd'ına yolculuğu çıktık. Elli gün süresince denizde su üzerinde âvâre olduk. Ondan sonra soğuk şiddetli bir rüzgar esmeye başladı ve dalgalar dalgalar üstüne geldi ve geminin yelkeni paramparça oldu. Geminin demir atmasına fırsat yoktu. Yıldırım ve şimşek çakmaya başladı ve tümüyle ümîdsiz olduk. Üç gün üç gece rüzgar bizim gemimizi alıp kaçırdı. Öyle ki nerede olduğunuzu ve nereye gideceğimizi bilmiyorduk ve batmak tehlikesi vardı.

[1033] Şiir

Ardı ardına gelen dalgaların korkusundan
Gâh geminin altında gâh üstündeydik

İç duâlarına başladılar
Ve yürekte inleyip sızlanmaya başladılar

Bu kargaşalı ortamda, herkes ağlayıp sızlanırken (inlerken) ânsızın benden bir gülme sesi yükseldi. Denizcilerden biri beni eleştirmeye başladı ki "Bu kargaşa ve şiddet ortamında gülmenin sırası mı? Şimdi devamlı Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'den konuşuyorsun, eğer bir iş yapıyorsan ondan yardım al." Ben: "Hiç paniğe kapılma" dedim ve Şeyh (k.s.)'den yardım istedim. O sırada beni uyku[110] bastırdı ve dedi: "Bu defa sana zahmet veriyor ve kinâyeli konuşuyor." Ve o adama asâsını çekti ve bana: "Yarın sabah saatinde kurtulur." dedi ve atın sırtına bindi ve Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü berekatehü), Pîre İzzeddîn (rh.a.) ve başkası onlarla beraber gemiyi çektiler. Sabaha kadar gidiyordu.

Şiir

وَلَقَدْ ذَكَرْتُكَ فِي السَّفِينَةِ وَالرَّدَى مُتَيَقِّــنٌ لِــتَلاَطُمِ الْاَمْــوَاجِ
الْغيمُ مُنْهَطِلٌ وَالرِّيَاحُ عَــوَاصِفُ وَاللَّيْلُ مُنْسَدِلُ الْاَمْــوَاجِ دَاجِ
وَعَلَتْ لِاَصْحَابِ السَّفِيــنَةِ عَوْلَةٌ وَاَنَا وَذُكْرُكَ [؟] فِي الدُّجَاجِ[111]

[110] K: رقده

[111] L, Ç: Arapça üç beyit yok.

O hâlden dönünce, sevindim ki kurtuldum ve kendi durumumu anlattım ve gemiyi gördüm ki güzel gidiyor ve gündüz olunca o bulut ve sis ortadan kalktı. Bakınca sâhili gördük. Halbuki yol çok zor ve normal durumda geminin oradan geçmesi zor olduğu için korkmalıydık. Küçük gemi olduğu zaman daha dikkatli davranırlar. Ancak oradan geçemiyorlar. Gördük ki bizim gemimizi o zor yerden geçirdiler. Sağ selamet dışarıya çıktık ve kurtulduk. Bu da Şeyh (k.s.)'in velâyetinde oldu.

Şiir

O zaman ki dalgaları denizde onların cânını çekmek için kullanır
Bizim gemimizin durumunu kötü hâle getirir

İşler demirsiz ve yelkensiz cânlara gelince
Denizcinin gemiyi bataklıktan kurtarması gerekir

[1034] Hikâye:[112] Hâce Mansûr, Şeyh (k.s.)'in kardeşinin oğlu Merhûm Hâce Celâl'den anlatıyor ki Bağdat'a gidiyordu. Nâlûs'un yokuşunda karın ortasında kaldılar. Öyle ki karın çokluğundan dolayı, hayvanlar, karın ortasına takılıp kaldılar ve ölüm tehlikesiyle karşı karşıya geldiler. Rehber[113] de bıkmıştı. Çünkü o kadar korktular ki ölüm tehlikesi vardı. Benim hızlı koşan atımın üzerine oturdu. Şeyh (k.s.)'in geldiğini gördüm. Bana: "Celâl sağ tarafa git." diye işâret etti. Rehber de sol tarafa gidiyordu. Ben sağ tarafa yönelttim, yol gösteren ise sol tarafa çevirdi, kabûl etmedim ve Şeyh (k.s.)'in işareti ile gittim. Birkaç adım yürüyünce kendimi yolda buldum ve kurtuldum.

Şiir

Benim ve bizim yol gösterenimiz erbâb-ı kulûb efendidir
Melekleri sığınma ve onların kötü gününde ellerinden tutan odur

Hikâye: Mevlânâ Cemâleddîn Hızır Târemî dedi: Şeyh (k.s.)'i rüyâda gördüm. Bir ceket giymiş, kemerini bağlamış, panik ve aceleli durmuştur. Dedim: "Ey Şeyh ne durumdasın?" dedim. "Bîbî Fâtıma (revvehallâhü rûhahümâ)'yı yânî Şeyh Zâhid (k.s.)'in kızı ki Şeyh'in nikâhında idi. Bu bir avuç kadın arasından kirli[114] pis bırakı-

---

112 Ç: Bu hikâye yok.

113 L: رايد

114 L; سوختگان; Ş: ناخوانا; Ç: شوخ كنان

rım.” diye buyurdu. Uykudan uyandım ve halvetten dışarı çıktım seslendiler ki Bîbî Fâtıma Allah’ın rahmetine kavuştu.

Şiir

اِذَا فُقِدَ الْمَوْلُودُ مِـــنْ آلِ زَاهِدٍ تَقَطَّعَ قَلْبِي رَحْمَةً لِلْمَكَارِمِ

Hikâye: Hâce Muhammed Efdalî Serâvî dedi: Bir gece İsfehân yolunda bir evde konakladık. Ki o bölgenin ünlü haydutlarından Cemâl Lûk’dan çok korkuyorduk. Halkın malı ve canı güvencede değildi. O gece korkudan elbise ile oturdum. ânsızın üzerime uyku göçtü. Şeyh (k.s.)’i beyaz bir ata binmiş şekilde geldiğini gördüm. Ben ileri gidip ayağını öptüm. **[1035]** Buyurdu: “Korkuyor musun? Korkma ki korkacak bir şey yok, güvendesiniz.” Bu sözü yoldaşlarımla dedim. Güvende ve selâmet ile gittik. Şeyh (k.s.)’in haberlerinden dolayı benim korkum giderildi.

Şiir

Bu zorlu yolda ki cânlardan geçerler
Böyle şekilde maksada varmak olur mu?

Hikâye: Hâce Abdülmelik Serâvî (zîdet bereketühü) dedi: Şeyh (k.s.)’i rüyâda gördüm ki bana bir tarak veriyordu ve buyurdu ki “Bu bostan ve sakalları tara.” Ve hâl bu ki tarağım yoktu ve sakalları tarayacağım zaman halktan taraklarını ödünç alırdım. Sabah olunca Hacı Emîre-i Ahmet Âbâdî geldi ve bana bir tarak verdi ki aynen rüyâmda gördüğüm gibiydi ki Şeyh (k.s.) onu bana vermişti.

Şiir

Onun hayâli ile yoksul cân tanışıyor
Onun hayâli ile yürek yakan cilveler ediyor

Hikâye: Pîre Bedrüddîn Sultâniye dedi Rey şehrinde Seyyid Abdülmuttalib isminde biri, oranın büyüklerindendi. Ordu’lardan biri Hacı Belâ isimli Emîr Ordviyân ve Uygûriyân (164) halkı Seyyid Abdülmuttalib’i öldürdüler. Oradan Tebrîz’e gitti ve Şeyh Hasan Çûpânî döneminde Sultâniye’ye geldi. Ben gece Şeyh (k.s.)’i rüyâda gördüm ki ata binmiş ve bir grup yaya ile geliyor. Seyyid Abdülmuttalib’i gördüm ki geli-

yor ve Şeyh'in ayağını tuttu ve: "Şeyh, benim dedem Hz. Muhammed (salavâtullâhi aleyhi) yerindesin. Beni haksız yere öldürdüler. Benim kanımın öcünü al." dedi. Şeyh: "Senin katilinin başını it başı gibi taşla vereceğim ezsinler." diye buyurdu.

Pazartesi geceydi. Sabah onu çağırdım, benim yanıma gelmedi ve dedi Bedreddîn, Hacı Yûsuf Şâh'ın dostudur. Hacı Yûsuf Şâh'dan hoşlanmazdı. O yüzden, Hacı Yûsuf Şâh, Seyyid Abdülmuttalib'in eğittiği adamdı. <Ve Hacı Yûsuf Şâh Rey'de idi. Hacı Belâ Rey'e gitti ki onu da öldürsün>[115] ve Hacı Yûsuf Şâh Şeyh (k.s.)'e olan temiz îtikâdından dolayı alışkanlık olarak ona rastlayan her olayda Şeyh'i rüyâda görüyordu ve **[1036]** Şeyh onun rastlayacakları iyi ve kötü durumları haber verirdi. Hacı Belâ gitti ki Hacı Yûsuf Şâh'a gece baskısını yapsın. O Şeyh'i rüyâda gördü. <Başka pazartesi>[116] ve Şeyh ona Hacı Belâ tarafından yapılacak gece baskısını haber verdi ve durmadı ve oradan kaçtı.

Şiir

Her kim senin hayâlini görse yeni cân bulur
Her kim senin yüzünü görse yeni hayât bulur

Hacı Belâ gece baskısını düzenleyince, onu bulamadı, onun peşinden gitti ve ona varamadı, döndü. Dönüşte Celâviyân halkına rastladı ki o bölgede çoğunluktalar. Onları öldürmek istedi onlar dağa çıktılar. Hacı Belâ attan inip dağa taşa tırmanarak onların peşinden gitti. Onlar Hacı Belâ'yı gördüler, "Kimsin sen?" dediler. "Hacı Belâ'yım." dedi. Biri çok büyük bir taşla ona vurdu. Taş başına düştü ve onun başı iki taş arasında ezildi, Şeyh (k.s.)'in rüyâda dediği gibi.

Şiir

Onun mancınığının büyük taşları var
O taşlar ömür kaleleri yıkar bile

Her kim büyükle kafa kafaya gelirse
Kahır taşını kendi kafasına düşürür

[115] K: < > arası yok.
[116] K: < > arası yok.

Hikâye: Şâh Ali ki Gîlân'ın İsfehbud'una gidecekti, dedi iki ay boyunca, beni ve kardeşim Dâvudbiğlû'yu Heştrûd velâyetinde kuyuda hapsetti. Ayağımıza kütük ve zincirler vurarak ve koyunun ağzını kapatarak ve bir baca açmıştı. Bir gece bir kadın kuyunun başına gelip ve: "Eğer kuyudan çıkamazsanız, yarın sizi öldürecekler." dedi. Hiç çâremiz olamayınca çâresizlikten o gece her gecede ki gibi Allah'ın dergâhına ağlayıp inledik ve Şeyh (k.s.)'den yardım istedik. Sabah vakti her ikisini uykuda gördüm. ânsızın kardeşim beni uyandırdı. Baktım kuyuyu ışıklı gördüm, "Bu ne iştir?" dedim. Dedi: "Rüyâda Şeyh (k.s.)'i gördüm ki Peygamber (salavâtullâhi aleyh)'in mutahhar mezarı başında durmuş ve asâsı elinde ya Resûllallah! Bak gör bu zavallılar ne azaptadırlar" dedi. Peygamber (a.s.) mübârek başını mezarından kaldırdı ve ışık göklere kadar uzandı.

[1037] Şiir

بَدَا فِي سَمَـــاءِ الدِّيـــنِ كَالشَّمْسِ مُشْرِقاً بِنُورٍ لَهُ فِـــي جَبْهَةِ الْحَقِّ مُودَعٌ[117]

Şeyh, nerdedirler? diye sordu. Şeyh, bize taraf işâret etti. Peygamber (a.s.): "Kalk ve git." diye buyurdu. Baktım, gördüm zincir ve kütükler ayağımızdan düşmüş. Ancak sabah vaktiydi ve halk kuyunun başında uyumuştular. Dışarıya çıkma mecâlimiz yoktu. Sabrettik ki kahvaltı vakti olsun ve halk dağılsın. Ayağını benim omzuma koyup kuyudan yukarı çıktı ve kurtuldu. Yirmi gün sonra da ben kurtuldum.

Şiir

Nefs hapishânesinde zincire çekilmiştim
Ve tehlikeli olaylar yüzünden panikteydim

Halkın verdiği acıdan dolayı diren
Ve Allah'tan yardım eli dile

[117] Ç: Arapça beyit yok.

[1038] 2. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in ölümünden sonra görülen kerâmetler ve açık şekilde onun[118] yüzünü görenler

Hikâye: Pîre Ahmed Pernîkî[119] Germrûdî dedi ki Mevlânâ Âbid İsmâîl'den duydum ki o dedi: Şeyh (k.s.)'in vefâtından sonra Icecî tevbe edenler grubu ile Şeyh'in müteberrik mezarını ziyaret edecektik ki Erdebîl'e gelelim. O zaman Sepîdrûd ırmağına sel geldi. (coşup taştı.) Bahar mevsimiydi ve büyük bir sel ve geçmeye imkan yoktu. Reze köprüsü veya Perdelîz köprüsünden geçip Erdebîl'e gitmeyi kararlaştırdık. Halk gidip gelmekteydi ve uzak yoldan geçeceğimiz köprü çok çileli bir yoldu. Ben o gece Şeyh (k.s.)'i rüyâda gördüm buyurdu ki "Yolunu uzatma ve bu kararlaştırdığınız yolu gelin ve seli düşünmeyin." diye Sabahleyin kalktım ve bu rüyayı yoldaşlarıma dedim. Azmettik ve kararlaştırdığımız yola koyulduk.

Şiir

سَارْكَبُ فِي اُمُورِي[120] كُلَّ صَعْبٍ لاَبْلَغَ مَا اُدِيلَ مِنْ حَيَوتِي[121]

[1039] Sepîdrûd ırmağına varınca suyu çok tehlikeli ve boğacak gördük. Şeyh (k.s.)'in sözüne güvendik, suya daldık ve bir küçük yol ile sudan geçtik. Başka yol çok tehlikeli geldi ve gitme ve dönmek fırsatı yoktu ve her iki yolun arasında ızdırâb içinde hayretler içinde kaldık. Şeyh (k.s.)'den yardım istedik ki "Şeyh, senin izninle ve güvenerek geldik." ânsızın Şeyh (k.s.)'in yüzünü gördük ki geldi ve mübârek elini suya işaret etti. Su ikiye ayrıldı, bir bölüm yukarıya doğru akıştan durdu ve bir bölümü aşağıda ve yolun ortasında akışından durdu. Biz de sağ-sağlim oradan geçtik.

Şiir

Onun parmak işâreti ben ve bizim kurtuluşumuzda
Yüz binlerce boğacak kan içeni dışarı çıkardı

Bir âlim arıyor ki onun hâlinden anlasın
Sel zamanı ne zaman kan akar[122]

---

118 K: آورده

119 H: "Pernîkî" lafzı yok.

120 L: فی اموری

121 H: Arapça beyit yok.

122 H, L, Ş: İkinci beyit yok.

Hikâye:[123] Pîre Ahmed dedi ki: Kitabı yazdığım[124] zamanın sonbaharında oğlum Ömer on yaşındayken pamuk tarlasına gitti ki pamuk toplasın. Ancak o dönemde kurt öyle kurt saldırıyordu ki her gün bir-iki kişiyi öldürürdü. O pamuklukta üç kurt onu öldürmek istediler. Halk onu uzaktan görüp yardım istediler. Halkın tümü Ömer'i kurtarmaya çalıştılar. Ömer: "Korkmayın ki bu kurtların bana hiç zararı olmayacaktır ki bu vakit Şeyh (k.s.)'in geldiğini gördüm. Bana dedi korkma ki ben Şeyh Safî'yim ve kurtları uzaklaştıracağım. Asâsını o kurtlara çekti." dedi. O çocuk bu sözü söyleyince o kurtların kaçtığını gördüm ve o çocuk kurtuldu.

Şiir

Mûsâ'nın asâsı beyza elinden çıkarsa
Yürek sürüsünü nefsin kurdundan korur

Çölün havasında onun lütfunun esintileri
Âlemi yırtıcı hayvanların nefsinden ve şeytandan korur

[1040] Hikâye: Pîre Ahmed Pernîkî dedi ki Emîr Ali Hazânçî, Emîr Şeyh Hasan Celâyir'in[125] Germrûd'da halefi ve güce sahipti. Kezre köyünden birkaç kişiyi yakalamıştı ki bazıları Şeyh (k.s.)'in tevbe edenleriydiler. Şeyh (k.s.), Dârver'e gidiyordu. Emîr Ali Şeyh'i karşılamaya gitti. Şeyh'e duyurdular ki birkaç kişiyi yakalamış. Şeyh, şefâat etti. Emîr Ali onları affetti ve bıraktı. Şeyh (k.s.), âlem-i bekâ'ya göçtükten sonra Şeyh Hasan'ın işi öyle oldu ki Bağdat'a gidiyordu ve Emîr Ali onunlaydı. Emîr Ali Bağdat'ta ölüm yatağına düştü.

Şiir

İstiyordum ki ölüm[126] *kupasında*
Acı bir şuruptu zevkle içeyim[127]

Gözünü açtı ve çoluğunu ve çocuklarına ve yanında olanlara dedi: "Bilim ki her o gün Şeyh (k.s.)'in şefâatini kabûl ettim ve Kezre'den yakaladığım adamları onun hatırı için

---

123 L, Ç: Bu hikâye yok.
124 H, K: كتابت
125 H: Emîr Şeyh Çûpânî; L: Emîr Şeyh Hasan Celâyir.
126 L: حمام
127 L: شربتی از هر کار

affettim. Şimdiki benim durumum ağırlaştı, Şeyh geldi ve bana şefâat etti. Şimdi benim yanımdadır ve son nefesimde bana yardım eder." Bunu dedi ve bu umut ve zevk ile öldü.

Şiir

Böyle bir efendinin elini tutarsan iyidir
Böyle bir liderden direnmek zevk verir

Hikâye:[128] Pîre Ahmed dedi bizim köyümüz Pernîk'de bir köy muhtarı vardı. Devletşâh isimli ki bizimle bir akrabalık bağı da vardı. O zaman, vebâ hastalığı her yeri sarmıştı. لاَ رَدَّ الله عَلَى اَهْلِ الْاِسْلاَمِ Bu Devletşâh, Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü)'in eli ile tevbe etti. Vebâ hastalığı bitince tevbesini kırdı (bozdu) ve küfretmeye başladı. Kardeşi Muhammed ona öğüt verdi ki "Ey kardeş! Edâmallâhü bereketehü'nün eli ile tevbe ettiğin için elini onlardan çekme ve tevbeni kırma. Tevbenin üzerinde ol ve tevbene sadık kal." Devletşâh: "Vebâ için tevbe ettim, veba kalmayınca niye tevbe edeyim ki." dedi. O işin üstünde ısrâr ediyordu, tâ ki bir gece Şeyh (k.s.)'i rüyâda gördü ki **[1041]** sinirlenerek: "Devletşâh, benim oğlum Sadreddîn'in eli ile tevbe etmiştin ve onu kırdın! Senin başına bir felâket ve belâ gelecek ki el âlemin ibreti olsun." dedi. Üç gün sonra onu bir hastalık yakaladı. Öyle titriyordu ki tüm eklemleri sanki ayrılacaktı. Birkaç güçlü erkek onu tutuyordular, hiç faydası yoktu ve onları da titretiyordu.

Şiir

Onun şiddetli korkusu, dağı ayaktan salar
Bir saman yaprağı nasıl onun saldırısına dayanır

Bir[129] sene boyunca bu işkenceye katlandı ve canından bile bezdi ve bu hastalık onun üzerine çöktü o zaman Edâmallâhü bereketehü Tebrîz'e gitmişti ve ben de bir grupla Edâmallâhü bereketehü'nün yanında Tebrîz'e gitmiştim. Devletşâh çâresizlik ve ızdırâb yüzünden elini benim eteğime sürdü ki "Allah aşkına, gücüm kalmadı. Şeyh Sadreddîn (dâmet bereketühü)'den yardım iste." Şeyh Sadreddîn (dâmet bereketühü)'in mübârek huzûruna Tebrîz'e geldik. O sene geldiğimizde Mevlânâ Şemsüddîn Tûtî (rh.a.), vefât etmişti.

---

[128] Ç: Bu hikâye yok.

[129] L: Bu yerden, hikâyenin sonuna kadar olan yer yok.

Edâmallâhü bereketehü'den, Şeyh Devletşâh için yardım istedim. Edâmallâhü bereketehü: "Allah yardım etsin." diye buyurdu ve onun için bir narı teberrük olarak verdi. Durumu iyileşti ve meşgûl oldu. Bir nefesten sonra gözünü açtı, çok neşelendi ve dedi: "Şeyh (k.s.)'in rüyâda geldiğini gördüm. Dedi ki seni evlâdım Sadreddîn hatırına affettim ve o adam benim yanındadır." Bunu dedi ve o ân öldü.

Şiir

Onun ölüm tehlikesinden dolayı ağızım acı idi
Ancak onun tatlı lütuf şurubunu buldum[130]

Hikâye:[131] Pîre Ahmed dedi: Bir keresinde Erdebîl'den Germrûd'a gidiyorduk. Elğerre köyünden geçtik. Siyâhdûlân'a vardığımızda ânsızın şiddetli kar ve duman ortaya çıktı. Hepimiz tuzağa düştük ve o sıkıntı yüzünden canımızı kurtarmaktan soğuduk. Şeyh (k.s.)'in rûhundan yardım **[1042]** istedik ve Şeyh, bâki hayâta göçmüştü. ânsızın Şeyh'i gördüm ki bizim önümüzde sanki lider olarak gidiyordu ve biz onun arkasınca gidiyorduk.

Şiir

Yol başlangıçtan itibaren göründü
Rehber sonsuza dek var

Bizim aramızda genç bir İsfehân'lı vardı. Misafir isimli o zor ana vardığımız zaman ölümüne düştü ve îmân getirdi ve düştü. Âniden yerinden kalktı ve: "kalkın gidelim ki Şeyh (k.s.), önümüzde gidiyor ve bize yolu gösterir" dedi. Yola koyulduk ve o tehlikeli ve korkunç durumda Şeyh'in yüzünü görüyorduk ki önde gidiyordu. Biz de sağ olarak kurtulduk.

Şiir

Ey herkesin rahatlık ve güvencesi
Hayât kanalında, herkesin akar suyu

---

130 Ş: Farsça beyit yok.

131 L: Bu hikâye yok; Ç: Önceki hikâye bu faslın sonundadır.

Herkes senden cânı için ümîdli
Ey yardım zamanı, herkesin umut kaynağı

Hikâye:[132] Pîre Ahmed dedi ki Mevlânâ Tâcüddîn, Pernîk köyünün hatîbi idi ve bir maslahat için Kezre köyüne gitmişti. Kezre köyünün reîsi Muhammed Bâyezîdân,[133] Mevlânâ Tâcüddîn Hatîb ile kavga etti ve Mevlânâ Tâcüddîn'e küfür ve alçaklık etti. Mevlânâ Tâcüddîn, Reîs Muhammed'e: "Seni, şeyhin yüreğine havâle ettim" dedi. Şeyh, o dönemde çoktan vefât etmişti ve oradan döndü.

Başka gün Reîs Muhammed ava gitmek için ata binip gitti. Allah kazası olarak önünden bir tavşan sıçradı. Reîs Muhammed atını o tavşanın peşinden koşturdu. اِذَا جَاءَ الْقَضَاءُ ضَاقَ الْفَضَا ânsızın attan düştü ve bir ayağı kırıldı. Öyle ki iki yere ayrıldı. Haber köye ulaştı. Halk dışarı çıktı. Atı gördüler ki dolaşır ve reis yıkılmış ve ayağı kırılmış bir şekilde toprak üzerinde yuvarlanıyor. Onu kaldırdılar ki köye götürsünler. Bağırırdı. "Allah aşkına Mevlânâ Tâcüddîn'i bulun ki onu dün incittiğim için, beni şeyhin yüreğine havâle etmişti. Şimdi, azmettim atı, tavşanın peşinden koşturayım Şeyh (k.s.)'i gördüm ki beni attan düşürdü".

Oradan kaldırdılar ki köye getirsinler ve köye varmadan yolda öldü.

[1043] Şiir

Kudret eli kırbaçlarsa
En boynu yoğunu (güçlü adamı) yere çakar

Her atlının burnu havalı olursa
Onun kahır eli onu yere çakar

Hikâye:[134] Hâce Ziyâ dedi: Bir keresinde Curnîk'den Erdebîl'e gidiyordum. Bir gece Mûkân'ın Bendbilâl şehrinde konakladık. Geceden bir süre geçince عَلَيْكُمْ بِالدُّلْجَةِ gece oradan çıktık. Dereye varınca ânsızın kar ve duman başladı. Öyle ki yol kapandı ve ölüm tehlikesi, ümîdini kesti.

---

132 L, Ç: Bu hikâye yok.
133 S: Muhammed Bândîdân.
134 Ç: Bu hikâye yok.

Şiir

Dünyaya korkulu bir rüzgâr esti
Sanki mahşer (kıyamet) günü koptu

Şeyh (k.s.)'den yardım istedik ve ondan yardım diledik. ânsızın Şeyh (k.s.)'in yüzünü gördük ki bizim önümüzden gidiyordu. Onun ardından gittik ve o gidiyordu ve bizde onun peşinden. Öyle ki bizi yola getirdi. Bakınca Şeyh'i görmedik. Kervanı o yol üzerine getirirdik ve oradan sağ sağlim yola koyulduk.

Şiir

اِذَا نَحْنُ اَدْلَجْنَا وَاَنْتَ اَمَامَـــنَا كَفَى لِمَطَايَانَا بِذِكْرِكَ حَادِيَا[135]

Şiir

Karanlık gecesinde hiç kimse hayretten yol bulamaz
Bana yol göstermek için senin âlemi süsleyen yüzün yeter

Hikâye:[136] Hâce Emînüddîn dedi: Bir kere İsfehân'dan çıkıp Şeyh (k.s.)'in kız kardeşinin oğlu (yeğeni) Abdullah Dâştemî[137] ile Erdebîl'e geliyorduk. Gece Gül Bârîkân'da[138] konakladık. O eve hırsızların saldırı tehlikesi vardı. Gecenin başından itibaren ayıktım **[1044]** ve yükleri koruyordum. Pîre Abdullah'ı uyandırdım ki gecenin bir bölümü de o bekçi olarak dursun ve o korumakla meşgûl oldu.

Tam o sırada uyku üzerine çöktü ve hırsızlar çalıştılar ki birşey çalsınlar. ânsızın Pîre Abdullah bağırdı ki "Şeyh şimdi buraya geldi ve gitti" "ne oldu?" diye sordum. "Rüyâda gördüm ki, birileri geldi ve benim omzumu tuttu. Beni çekti ve beni uyandırdı. ânsızın Şeyh'i gördüm ki beni uyandırdı, kendisi de gidiyordu" dedi. "Hırsız bana pusu (tuzak) kurmuştu Şeyh, beni koruyup onu dövdü" dedim. Halbuki pusuyu kurmuştular ve ordaydılar. Bu gruptan üzülünce başka gruba saldırdılar ve bir şeyler çaldılar. Bunlar sağlam kaldılar.

---

135 L: Arapça beyit yok.
136 L, Ç: Bu hikâye yok.
137 H: Abdullah Dâşmî; Ş: "Dâştemî" lafzı yok.
138 S: گل ما یکان

Şiir

Bu gurur uykusu gaflettir
Hırsız şeytan ve nefis tuzak kurmuşlar

Vay eğer cennette bizim elbiselerimizi böyle kuruyan olmasa
Hiç bir koruyucu bizi böyle kuruyamaz

Hikâye:[139] Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) dedi o zamanlar Halhâl'in Kezec köyündeydik. Bir gün Sepîdrûd ırmağının yanına geziye[140] gitmiş oturmuşlardı. Ali Kîl,[*141] iyi bir tâlibti. Edâmallâhü bereketehü'nün hizmetindeydi. Meğer sahabeler dediler "Birisi var mı ki yüzerek bu suyu geçsin?" Ali Kîl kalktı ve yüzerek mesafeyi katetti ve o tarafa gitti. Ancak su güçlü aktığı için neredeyse boğulacaktı, gücü tükenmişti. Tekrar edâmallâhü bereketehü'ye: "Yardım et, tekrar geleyim" dedi ve kendini suya atıp ve yüzerek geldi. Su, onu burgucun içine çekiyordu, çok tehlikeli ve korkunçtu, kurtulmak zordu.

Hâce Ziyâ, Ali Kîl'in boğulmak üzere olduğunu görünce, kendini suya attı ve Ali'yi tuttu ki dışarı çıkarsın. Su bastı, Ziyâ'yı da alıyordu. Ziyâ'nın kölesi olan Timûr Bûkâ kendini suya attı ve Ziyâ'yı aldı. Su her üçünü de aldı ve her üçünü de burgucun içine çekiyordu. Sonunda Edâmallâhü bereketehü ayağa kalktı ve Şeyh (k.s.)'den yardım alarak -ki Şeyh ölmüşlerdi- Derhâl Muhammed isimli kimse İbrâhîm katibin oğlu suyun kıyısında **[1045]** kamışlıkların ortasından yüzerek çıktı. Derhal soyundu ve kedini suya attı. Timûr Bûkâ'yı tuttu ve dışarı çekti. Timûr Bûkâ, Ziyâ'yı; Ziyâ, Ali Kîl'i dışarı çekti ve böyle birbirine kenetlenerek kurtuldular.

Ancak Hâce Ziyâ dedi ki Edâmallâhü bereketehü, Şeyh (k.s.)'den istediği yardımdan sonra biz üçümüz o burgaçta öyle düşünüyorduk ki yer üzerinde duruyorduk. O suyun çekimi hiçbir şey değildi ve bâtıl oldu. Ali Kîl dedi ortaya düştüğüm için ve suyun çekimi bana kuvvetli etkilerken Şeyh (k.s.)'den yardım istedim. Şeyh'in geldiğini gördüm. Yeşil yünden parlak bir elbise giymiş ve beni oradan çıkardı ve daha başka haberim yoktur ve sonra kendimi çölde gördüm.

---

139 L: Bu hikâye yok.

140 H: به تبریز

*141 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (229) no'lu açıklama.

Şiir

Bu derin suda korkudan bağırayım
Tâ ki bir devlet benim elimi tutarsa[142]

Hikâye:[143] Pîre Memî Hâdim'in[144] oğlu Pîre Alişâh dedi Hindistan yolunda Send ırmağına girdim. Boğuluyordum ve canımı kurtarma umudum yoktu. Ölümümü göz önüne aldım. Canım gırtlağımın dibine kadar gelince ve ân tam boğulmak üzere iken Şeyh'in rûhundan yardım istedim -ki Şeyh, o zaman vefât etmişti- ânsızın Şeyh'in yüzünü gördüm ki elini benim yanıma vurup: "kalk ki seni tutsunlar" dedi. O hâlden gözümü açınca bir geminin orda hazır olduğunu gördüm ve birisi benim elimi tutup gemiye çekti.

Şiir

Yorgunlar ve hastalar için her denizde birçok gemi var
Onları boğulma zamanı derin sudan çıkarsın diye

Hikâye:[145] Erdebîl'in yakınlarında Tûl diye bir yer vardır ki oranın halkı çok hırsız, serseri ve haydutturlar. Onlar Erdebîl'in Âlârek köyü ile devamlı kavga ve savaş halindeydiler. Tûliler Ya'kûb isimli güçlü birini **[1046]** lider seçerek Âlârek köyüne çok büyük bir ordu getirdiler ve Âlârek'i kuşattılar. Pîre Zekeriyyâ dedi ki gece rüyâda gördüm ki Şeyh (k.s.), evden dışarı çıktı ve mahallede yeşil elbiseliler çoğunlukta durmuşlar. Onlar Şeyh (k.s.)'e çok tevâzu, saygı ve hürmet gösterdiler ve dudakları altında Şeyh (k.s.)'e bir şeyler diyordular. Öyle ki ben anlamadım ve Şeyh döndü, bana: "Zekeriyyâ <benim evladım>[146] Sadreddîn'e[147] söyle iki ağ sakallı adamı Tûliler'in yanına göndersin tâ ki savaşı Âlâreklilerle bitirsinler. Eğer kabûl etmeseler ben ne yapacağımı bilirim." dedi.

Gündüz olunca geldim ki Şeyh (k.s.)'in mesajını sunayım. Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü)'i gördüm ki Şeyh (k.s.)'in mezarına gidiyordu. Ben bir şey

---

142 Ç: به دست آن قباد
143 L, Ç: Bu hikâye yok.
144 H: برهمی خادم
145 L, Ç: Bu hikâye yok.
146 H, Ş, K: yok.
147 S: Zekeriyyâ.

demeden: “Pîre İshâk Bâklânî ve Hacı Necîb Bezzâz -ki her ikisi ak sakallı ve Şeyh[148] (k.s.)’in dostlarındanmışlar- şefâate gidip şefâat etsinler. Eğer kabûl etmeseler Şeyh bilir.” dedi.

Şiir

Birlik yolunda iki yürek tek renk sanki ayna oldular
Birbirinin sırrını birbirinden okurlar

Her iki ak sakallı ihtiyar gittiler ve şefâat ettiler. Tûliler kabûl etmediler ve Âlârekliler oradan umutsuz olarak döndüler. ânsızın كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِاذْنِ اللهِ[149] [*Nice az cemaat vardır ki, Allah’ın izni ile çokluk cemaate galebe çalmışlardır.*] buna uygun Âlârekliler muzaffer oldular ve Tûliler yenilgiye uğradılar ve onlardan çoğu öldürüldü ve gerisi dağıldı. Onlar: “Bizi Âlârekliler yenmedi, bizi yeşil elbiseli, elinde mızrak (cirit) ve ata binmiş biri yendi. O, bizim ordumuzun yakınına geldiğinde ordumuz yerinden koptu, dağıldı ve yenildik.” dediler.

Şiir

Binlerce ordu bile o güce nerede sahip olabilir
Ki bu güç sadece Allah adamı olan insanın parmağındadır

[1047] Hikâye:[150] <Meliku’l-hulefâ Pîre Bedrüddîn Sultâniyeî’den rivâyettir>[151] ki Kazvîn velâyetinde Pîre Hasan Çûpânî’nin geçişi ile korku ve soygun başladı ve halkın kaçıştan başka işi yoktu. Köyde genç birisi, kölesi ile kaçtılar. Gece bir câmiye gittiler, o gece oradan başka yere kaçacaklar ümîdindeydiler. Câmiye girince gördü ki bir kadın kızı ile orada minberin altında gizlenmişler. Halbuki bu kız sözde olarak bu gencin nişanlısı olmuştu. Ancak nikâh kıyılmamıştı. Beşinci şahıs onlarla yoktu ve bu genç ve köle (hizmetçi) câmideydiler ve birlikte anlaştılar ki gecenin karanlığında oradan dışarı çıksınlar ve Rey ve Mâzenderân tarafına gitsinler ve kızın nikâhını kıysınlar. Kız şimdiye kadar razı olmuyordu, ancak şimdi kabûl etti. O genç dedi ki ben içimden geceleyin bu kıza tecâvüz etmeyi geçirdim.

---

148 S: + Sadreddîn.

149 Bakara 2/249.

150 L: Bu hikâye yok.

151 Ç: <Pîre Bedrüddîn Sultâniyeî rivâyet etti>.

Gece o epeyce ilerleyince ben kıza tecâvüz etmekte kararlıydım. Onun yanına gitmek için kalktım. Gördüm ki câminin mihrabı yarıldı ve Şeyh (k.s.)'in yüzü ortaya çıktı ve benim gırtlağımı tuttu. Öyle ki nefesim tutuldu ve ölecek hâle geldim ve hayattan umudumu kestim. Bir soluk kalmışken bıraktı. Kendime gelince mübârek ayağına kapandım ve o yapacağımdan dolayı özür diledim, pişmanlık duydum. Şeyh, gitti. Baktım gördüm ki hizmetçi câminin sütunlarının birinde şaşkınlıktan bayılmış, hâlini sordum. "Bilmiyordum ne hâlde idin, ancak şimşeği şimşekte gördüm ki câmide parlıyordular. Korkudan bayıldım" dedi. Derhâl câmiden dışarı çıktım ve Erdebîl tarafına geldik, o kimse Rey tarafına gitti.

Şiir

Her kim ki yüreğinde dalgalı denize hâkimdi
Derin denizdedir her ne kadar sâhil ortamında olsa bile

Ârif insanın bakışları arada sırada
Bu uyumuş gâfil yoksulun bakışıdır

Bu çölde edeple adım atmak gerekir ki
Bu oturmuş geçici ejderhâ korkuludur[152]

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn Akmiyûnî dedi: Pîre Ali Âzâdî dedi: Sûfîliğin ilk başlarında **[1048]** Seyyidî Ahmed'in âşıklarındandım ondan sonra gittim ve Pîre Emîr Kîkâbâdî[153] eli ile tevbe ettim. Ancak her zaman hoş vakit olurdu ister istemez diyordum: "Seyyidî Ahmedî, Seyyidî Ahmedî." Bir gün Pîre Emîre bana: "O hâl <o hâle>[154] ortaya çıkarsa, Şeyh (k.s.)'i yardıma çağırman gerek." dedi.

O hâl tekrar ortaya çıkınca, Şeyh (k.s.)'e sesledim gördüm ki beyaz bir şahin benim omzuma oturdu, enseme tokat attı ve açık sesle: "Ne kadar Seyyidî Ahmed diyeceksin? Hâce[155] Sadreddîn'in yanına git ki seni işinle meşgûl etsin." dedi. Ondan sonra asla Seyyidî Ahmed'in adı dilime gelmedi. Kalktım ve yola koyuldum ki Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü)'in yanına gideyim. Gördüm ki yolda "Yere bakan

---

152 Ç: İkinci, dördüncü ve altıncı mısralar düşmüştür.
153 Ç: کیکاری
154 Ç: < > arası yok.
155 L: Şeyh.

yürek çatlatan" kızlar geliyor ve beni yoldan alıkoyup diyordular ki <"Biz cennet hûrîleriyiz">[156] ve beni bırakmıyordular. Tekrar Şeyh (k.s.)'in mübârek ismini söyledim. Şeyh'in ismini duyunca hepsi kaçtılar ve bana yol verdiler ki Şeyh Sadreddîn (dâmet bereketühü)'in yanına gittim. Tevbemi yeniledim, telkîn aldım ve işle (dîn işleriyle) meşgûl oldum.

Şiir

Bu yolda ki sayısız hesapsız güzel kadınlar yolumuzu keserler[157]
Erkek isterim ki bu güzellerin tuzağına düşmesin

Gece karanlığı bir örtü gibi yeryüzünü sarmış
Sabah şafağından söz aç ki bu bizim tarîkatımızdır[158]

Hikâye: Pîre Sirâc Pernîkî dedi: Vebâ ve tâûnun her yere yayıldığı bir zaman, çok sayıda halk bu hastalıklar yüzünden ölmüştü. Kendi kendime dedim ki belki halk bana bakıp derler ki bu kadar halk öldü, ancak Sirâc bu hastalıklara yakalandı ve iyileşti. Benim uyku elbisemi hazırlayın. Ben yatma elbiselerini giydim ki halk hâlâ **[1049]** yatalak olduğumu düşünüp söylesin. ânsızın Şeyh'in yüzünü gördüm ki buyurdu: "Seni ayağa kaldırırım sen beğenmiyor musun?" O (k.s.)'nun korkusundan kalktım.

Şiir

O insanın ki elini tutarsa, ayaktan niye düşsün ki
Onun lütfunu kapmış nerede toprağa düşer

Hikâye: Pîre Sirâc dedi: Bir keresinde Germrûd'un Sepîdrûd'unda ırmaktan geçiyordum. Su çok fazlaydı ve babam Pîre Ali de benimleydi. Su bizi kapıp götürdü ve ölüm tehlikesi söz konusuydu. Şeyh (k.s.)'den yardım istedik. ânsızın Şeyh'in geldiğini gördük. Beni tuttu ve kıyıya vardırdı. Bir kere bu ırmağın üzerinde deve üzerinde geçiyorduk, su o kadar derindi ki devenin palanından bile aşıyordu. Bağırdım ve Şeyh (k.s.)'den yardım istedim. Tekrar Şeyh (k.s.)'in yüzünü gördüm ki geldi, devenin dizginini aldı ve beni suyun kıyısına vardırdı.

---

156 Ç: < > arası yok.

157 H: رهزن و عیاریست

158 S: İkinci ve üçüncü mısra yer değiştirmiştir.

Şiir

Sığınak olan eli ile benim ömrümün dizginini eline aldı
Ömürlerin dizgini cânların denetiminde idi

[1050] 3. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'den Sonra Görülen Çeşitli Kerâmetler

Hikâye: Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) dedi: Şeyh (k.s.)'in müteberrik hazîresinin yapılma zamanı irâdet sahibi halk altın savururdular <ve o cümleden Nisâr>[159] Birkaç dirhem bir Tağın köşesine düşmüştü ki o zaman tuğla ve kireci borç[160] olarak alınıp yapılmıştı. Nûrlu mezarın yukarısında binanın yapımında kireç ve tuğlanın narinleri kullanmıştı ki mezarın üstüne dökülmesin Memî Hâdim'in[161] oğlu Alişâh, ayağını oraya bastı ve o kapakçıkları götürdü. Derhal oradan inince bir kuyunun içine düştü ki onu temel için kazmışlardı ve onun ardınca birkaç taş düştü ve başı kırıldı. Öyle ki ölüm tehlikesi ile karşı karşıyaydı ve çok yaralı idi.

Şiir

O yerdeki büyük insanlar ona baş eğerler
Serseri, mağaraya adam ayak basarsa, kafasını verir[162]

[1051] Edâmallâhü bereketehü[*163] buyurdu ki Şeyh (k.s.)'den yardım istedim, çünkü görünen o ki büyük ihtimâl ölebilirdi ve ben bunu istemiyordum. Şeyh'in velâyeti yine işe yaradı ve o ölüm eşiğinden döndü ve ölüm pençesinden kurtuldu.

Şiir

Zehir ve ilacı o bir (aynı) bardaktan içti
Ağrı ve ilacı aynı şuruptan buldu

---

159 Ç: < > arası yok.
160 Ç: "borç" lafzı yok.
161 H: خادم; L: خادم قمی; خادم ممی
162 Ç: Farsça beyit yok.
*163 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (230) no'lu açıklama.

Hikâye: Ahî <Muhammed olarak tanınır>[164] Mîrmîr -ki Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü)'in hizmetçisi şerefine ulaşabilmişti- diyor ki devlet kuşu başıma konduğu için ve saâdet lütfu kapıyı açtığı için, Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) beni mübârek hazîrenin hizmetçisi olayım diye işâret etti ve: "Eğer bir şeye ihtiyâç olursa veya işte bir şey gerekiyorsa onu durmadan Şeyh'e götürmen gerek ki ihtiyâcını gideresin ve Şeyh'in velâyetini göresin" dedi. Ondan sonra ihtiyâç zamanı hemen hazır olurdum. Beş-altı sene ki hizmetçi idim hiç işten geri kalmadım ancak birkaç kere ayak altı tahtası[165] hata ediyordu. Usta ve bir grup işçi tahtanın başında düşünüyordular ancak hiç hasar ve yaralanma bir kimseye gelmiyordu. Meğer onlar ki sözde veya bir eylemde küstahlık yapıyordular ve bir tokat[166] yüzünden ölüyordular. Bu tür olaylardan kaç kere yazıldı. O kimse ki o işte edepli idi bir dünya halkı ona dönüyordu.

Şiir

Her kim edep ayağını terk edip şâhın haremine girerse
Serseri akılsızlar gibi kafasını kaybeder

O baş ki onun kapısının toprağından dudağını ıslatırsa
İki dünyanın haysiyetini satın aldı demektir

Hikâye:[167] Pîre Zekeriyyâ <ki Şeyh (k.s.)'in arkadaşı idi>[168] dedi ki garip bir genç dedi ki hazîrenin binasını yaparken kaza olarak çatıdan düştüm. Ölüm yolunu **[1052]** görürdüm. ânsızın bir pîri gördüm ki beni havada tuttu ve beni kolaylıkla yere koydu. Öyle ki başımdan bir tel bile eksilmedi ve kendime gelince o pîri görmedim.

Şiir

Bizim suyumuz her yangının havasıdır
Bizim havamızdan kimse yere çakılmaz[169]

---

[164] S: < > arası yok.
[165] Ç: چارچوبه
[166] H, K: ضربت
[167] L: Bu hikâye yok.
[168] Ç: < > arası yok.
[169] Ş: Farsça beyit yok.

Hikâye: Dâmet bereketühü dedi: O gün, müteberrik hazîrenin binasını inşâ ediyorduk. Öyle durumda ki şehirde yerli ve yabancı bu projenin inşasına gelmeyen kalmamıştı. Halkın tümü bu işte çalışırdı öyle ki kadınlar bile îtikâdları yüzünden evlerinden çıkmış ve her biri bir işle meşgûldüler. Eteklerinde toprak bile taşıyordular, veya başka işlerle meşgûldüler. Şehirde olan herkes mürîd olsun olmasın çalışmaya gelmişti. Ancak Sadreddîn Herkânî mürîd olduğuna bakmayarak gelmemişti. Ancak nifâk düşünceleri beynindeydi, o gelmemişti.

Dâmet bereketühü bu ihtişâmlı kalabalığı görünce ki îtikâdın gerçekliğinden dolayı gelmişlerdi. Sadreddîn Herkânî ise gelmemişti. Onu Şeyh (k.s.)'in rûhuna havâle etti, buyurdu ki "O bu işe karışmadığı için?" Meliku'l-hulefâ Pîre Hasan Saksînî[170] (rh.a.) bunu duyunca, dedi: "Vay, Sadreddîn Herkânî'nin işini <bitirdin>[171] ve bu olay çarşamba günü oluyordu. O gün Sadreddîn hastalandı, perşembe günü hastalık haberi yayıldı ve cuma günü öldü.

Şiir

Dârü'l-şifâdan her kim yüzünü çevirirse
Sonunda kendini[172] hasta edecektir

Hikâye:[*173] Hazîre binasını inşâ ederken Merağ'lı bir genç vardı. Çok güçlü idi ki orada çalışıyordu. Bir gün gusül yapması gerekiyordu ve cenâbetli mezarın önünde çalışıyordu. ânsızın kulunç oldu ve düştü. Oradan eve götürdüler ve **[1053]** üç gün kaldı ve öldü.

Şiir

Kutsal yere temiz olarak ayak basmak gerek
<ve temiz olmayan ve korkmayan, başını elden verir>[174]

Hikâye:[175] Hullidet bereketühü dedi Şeyh (k.s.)'in nûrlu mezarı çok dervîş-çesine yapmıştık ve mezar bir tavanın altında idi ki mezara gölge düşürüp karartırdı.

---

170 K: سقسنی

171 S, Ş: <کردی>; K: <شد>; Ç: <کو>

172 L, Ç: قضا

*173 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (231) no'lu açıklama.

174 Ş: yok; S, H, K: <وآنکه ناپاکست وناپاکست سر باد داد>; Ç: "korkmayan" lafzı yok.

175 L, Ç: Bu hikâye yok.

Bedreddîn Sâbûnî isimli muhtarı rüyâda gördüm ki Şeyh (k.s.)'in mübârek ellerini mezardan dışarı çıkartıyor ve: "Ben iki dünyaya sığmıyorum, beni bu karanlık yere bırakmışlar" diyordu. Başka gün bu sözü Hacı Nahcüvânî'ye ulaştırdı.

Edâmallâhü bereketehü, zâviyeden çıktı. Hacı Nahcüvânî, rüyâsını anlattı. Bedreddîn Sâbûnî de ordaydı. Ona sordu. Tekrar sordu. Dâmet bereketühü buyurdu ki o orta tavanı mezarın ortasından dört arklı tavandan kaldırsınlar. Yukarının kapakçığını geniş tuttular ve aydınlandı ve alan açılan kapıyı açmıştılar ki hâfızlar ve ziyâretçiler otururdular. Geniş ve büyük tuttular ve çevresine lakaplar ve tarih yazmıştılar. Mevlânâ İzzeddîn Hatîb Nakkâşî orada çalışırdı ve onun yeğeni Muhammed isimli bir gençti ki onunla boyacılık işiyle meşgûldüler. Ayak altı tahta üzerinde durmuştu, ancak söz ve gülmek konusunda çok küstahça davranırdı. Onu alıkoydukları zaman dinlemiyordu tâ ki bir kere kahkaha ile güldü. Orada olan tahta döndü, düştü ve incitti. Üçüncü gün öldü.

Şiir

Edebi terk edip dudağını gülmeye açtığı için
Ağzını ağlamakla kapattı

[1054] Hikâye: Kethüdâ İsfendiyâr Bere Serây Celâl Gîlânî[176] dedi bir gece Erdebîl'de Muhammed Asîlân'ın[177] evinin çatısında uyuyordum ve Pîre Selmân Müezzin Serâvî ve Safî Bere Serâvî ve birkaç kadın oradaydılar. Geceden birkaç saat geçince beni uyandırdılar. Gözümü açınca gördüm ki Şeyh (k.s.), mezarından nûr kalkıyor ve o çevreyi aydınlatıyordu. İkinci defa daha ışıklı oldu. Üç kere öyle oldu ki ışık göklere yükseldi. Öyle ki tüm mahalleler ve evler ortaya çıktı öyle ki tuğla ve kerpiçleri sayabilmek mümkündü. ânsızın o ışığın başı kıbleye doğru eğildi. Biz o hâlde şaşkın ve hayrân kaldık ve sabaha kadar o hayretler içinde kaldık.

Şiir

اَنْوَارُهَا بَهَرَتْ اَعْرَاقُـــهَا ظَهَرَتْ اَقْمَارُهَا زَهَرَتْ فِي ظُلْمَةِ اللَّيْلِ[178]

---

176 L: Kethüdâ İsfendiyâr Serâvî Pîre Celâl Gîlânî.

177 K: صيلان

178 L: Arapça beyit yok.

Hikâye: Meşhûr[179] olaylardandır ki Şeyh (k.s.)'in vefâtından sonra Tûlîler halkı <ki Erdebîl'in[180] bölgelerindendir> Âlârekiyân halkı ile <ki Erdebîl'in köylerindendir>[181] eski kavgaları vardı ve Şeyh (k.s.)'in zâhirî kerâmetinden dolayı hepsi ölüp gittiler -eskide anlatılmıştır- ve dediler ki "O kuş uçtu, gitti ve altın bir yumurta bıraktı". Alârekiyân, Şeyh'den yardım istiyordular ve o zaman Şeyh ölmüştü, büyük bir ordu düzenlediler ve Âlârek köyüne geldiler. Âlârek Bilbecâ[182] köyünden bir kimse çok hızlı at koştururdu. Zâviyeye yetişti, halkı gördü ki hazîrede Kur'ân hatmi ile meşgûldürler -Her gün hatim görevi olduğu gibi- ve bu Tûlîlerin ordu sürme sözleri ve onların kötü sözlerini açıkladı. Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) derhal bu sözden sinirlendi ve îlân etti ki "Herkesin atı var binsin" ve o hâlde ki Âlârek'in yakınlarına vardılar. Hakk Teâlâ **[1055]** [183]وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ [*Allah kalblerine korku düşürdü.*] göre Tûlîleri tümüyle yok etti ve Âlârek'liler kazandılar. Onlardan (Tûlîler'den) çoğunu öldürdüler ki Erdebîllilerin elleri ve silahları kana bulaştı.

Şiir

Erkeklerin himâye korumasında
Yakın bil zafer ve yenmeyi

Her kim sinirlenerek ensesinden vurursa
Umutsuzluğa doğru uğradı

Hikâye: Emîre Külâhdûz Erdebîlî, Emîr Şeyh Hasan Celâyîr tarafından Erdebîl'in hâkimi olarak atanmıştı. Şeyh (k.s.)'in mürîdleri ve tâliblerinin vazîfesi kötüleri terk etmek ve bunda ısrarlı olmak ve iyilikleri teşvik etmede çok işler görürdüler. Halkı içki içmekten ve genel evlere girmekten alıkoyuyordular. Bundan dolayı rahatsız oldu ve bu kavim hakkında dil uzatmaya başladı. Erdebîl'de genel ev açtı ve dedi ki "Ordu'ya gidiyorum, dönünce zâviyenin yanında fâhişeleri oturtup içki yeri (Meyhane) kuracağım (açacağım) ve sûfîlerin eline tambura vereceğim çalıp oynasınlar". Bu sözleri halka demekten çekinmiyor ve üzülmüyordu. Bu söz yüzünden Ordu şehrine gitti ve "نِيَّةُ الْفَاسِقِ أَشَرُّ مِنْ عَمَلِهِ" bunları beyninde canlandırdı.

---

179 L: "Meşhûr" lafzı yok.

180 S, Ç: < > arası yok.

181 S: < > arası yok.

182 H: مليخا; L: مليحا; K: بليجا; Ç: ملجا

183 Ahzâb 33/26.

Tam o sırada Emîr Şeyh Hasan Çûpânî (tâbe remsühü), Rûm'dan çıktı ve Emîr Şeyh Hasan Celâyîr dağılıp oradan gitti. Şeyh (k.s.)'in sinirlenmesi etkili oldu ve Emîr Külâhdûz o yüksek mevkideyken rezillik toprağına düştü. Ondan sonra hiç bir zaman Erdebîl yöresini görmedi ve Bağdat'ta öldü.

Şiir

O kinli ve kirli yüreğini toprakla götürdü
Arzu havalarındayken ateşli su içti

Hikâye:[184] Ünlü ve tanıklardandır ki Îne Gâzî bir Türkün ismi idi ki o Âlârekiyân halkı ile kavgalıydı. Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü), Âlârek köyünden olduğu için Ayne Gâzi ağzını açıp ve Şeyh (k.s.) hakkında kötü sözler söyledi ve küfretti. **[1056]** Erdebîl şehrine geldi ve dîvâna gitti ve melikin ve muhâfızın huzûruna gitti. Dîvânda bazıları ona: "Böyle küfür etmek doğru değil" dediler. Tekrar başladı ki "Şeyh nedir ki? ben zâviyenin kerpiçlerini söküp çöle bırakacağım". Şeyh Sadreddîn (dâmet bereketühü) onu çağırıp öğüt verdi. Her ne kadar bir şey demiyordu ancak faydası da yoktu. Çünkü bir şey demiyordu ve suskun oturmuştu. Sofrayı getirince elini yıkayacak kaseyi de getirdiler. ânsızın Ayne Gâzî'nin askerlerinden biri geldi ki "Düşman geldi" ve halbuki o dönemde Emîr Nevrûz[185] Erkût <Bâzû Şevke>[186] isyân etmişti. Derhâl Ayne Gâzî gitmek için kalktı. Halk: "Önce zâviyenin teberrüğünü ye sonra git" dediler. İltifat etmedi. Melik Sadreddîn Yoğrûş[187] şefâat etti, fayda etmedi ve yola çıktı. Şeyh Sadreddîn (dâmet bereketühü)'e bu haberi ulaştırınca ki dönüyor, buyurdu: "Gelmiyorsa ve zâviyenin ekmeğini yemiyorsa söyleyin gitsin ok (mızrak) yesin".

Şiir

Küskünlük kîninden dolayı ekmeği bıraktı
Kara bahtından dolayı sinir yüzünden mızrak başı yedi

Ayne Gâzî o gazap yüzünden ata binip acele ile sürdü. Eski Etrâb köyüne vardığı zaman -ki Erdebîl'in bölgesinde meşhûrdur ve şehrin hükmedenleri onunla

---

184 L, Ç: Bu hikâye yok.
185 H, K: "Nevrûz" lafzı yok.
186 H: بادهء شوكت
187 H: بوعروس

birlikteydiler- Emîr Nevrûz Enkût haberdâr oldu savaş için ileriye geldi ve okla Ayne'-nin ağzına vurdu. Öyle ki ensesinden dışarı çıktı ve derhâl attan düşüp öldü.

Şiir

Her ağız ki açılıp da öyle konuşursa
Onu böyle kaza okuyla dikerler

Halk tüm şehrin hâkimleri dağıldılar ve o gece onun cesedi çölde düşmüştü ertesi gün halk toplanarak edâmallâhü bereketehü'ye yalvardılar ki onun cesedini buyurun oradan kaldırsınlar ve gömülmesine izin verin.

Onu oradan kaldırınca gördüler ki bir köpek dilini ağzından çıkmış ve yemiş, başka bir uzvunu yememişti. Oradan kaldırıp arabaya koydular ve köyüne götürdüler ki Erdebîl'in köylerindendir. O gece orada düşmüştü ve köpek sesi geliyordu. **[1057]** Ertesi gün kaldırıp gömdüler.

Şiir

Her kim Allah'ın aslan gibi kişilerine edepsizce davranırsa
Her iki âlemde de it olur

Hikâye:[188] Latîf Bezzâz Erdebîlî, acâyip gururlu biriydi. O gün ki Şeyh (k.s.) bu dünyadan göçüp de öteki dünyaya gitmişti. O evinden çalıp okudu ve semâ etti, Şeyh (k.s.)'in ölümüne üzülmedi. Şeyh (k.s.), velâyetinden dolayı sinirlenip onu zenginlikten yoksulluğu düşürdü. Öyle oldu ki dileniyordu. Rezilce kötü günler yaşamını sürdürüyordu ve kitabı yazarken o kötü durumdaydı.

Şiir

Her kim evliyaullâhın[189] *ölüm günü elini neşelenmek için açarsa*
Kötü güne düşer ve rüzgâr gibi savrulur

Hikâye:[190] Çok ünlü hikâyelerdendir ki o zaman ki Fahhâr diye meşhûr Hâce Hatîb ve Erdebîl'in ünlülerindendi ölmüştü ve onun oğlu Hâce Mecdüddîn Hatîbân ki

---

188 L, Ç: Bu hikâye yok.
189 Ş: سالکان دین
190 L, Ç: Bu hikâye yok.

Şeyh (k.s.)'in düşüncesi üzere sabit fikirli adamlarındandı. Merhûm Tevekkülî Necîbân'ın yas töreninde oturmuştu <Bir gün câminin kışlığında sofanın üzerine oturmuştu>[191] ve sofra önlerinde yemek yemekle meşgûldüler. O cümleden Muhammed Narsân isimli biri devamlı nifâk savururdu ve fikirleri karışıktı. O mecliste Şeyh (k.s.) hakkında küfür ediyordu -ve Şeyh âlem-i bekâya kavuşmuştu- ve Cemâl isimli birisi Latîf Bezzâz'ın kardeşi -ki hikâyelerde onun adı zikredildi- o da oradaydı ve nifâk konusunda Muhammed Narsân ile aynı fikirdeydi.

Bu Cemâl, Merhûm Emîr Mahmûd Hâfız'ın oğlu Şemseddîn ile -ki Şeyh (k.s.) ile akraba idi.- **[1058]** ve Alişâh Kündezâd'ın oğlu Kemâl câmiden çıktı. Câminin yanında ve bu câminin kışlık gölgeliğinde (eyvan) durdular. Bu Cemâl dışardan Şeyh (k.s.) hakkında küfür etmekle meşgûldü. Şemseddîn ve Kemâl onu alıkoyuyordular ancak faydası yoktu ve iknâ olmuyordu belki Şemseddîn'e diyordu ki "sen onların yanında ol <Ben gerek seni>[192] okla vurayım eğer seni çaktırmasa, kalk bakayım!"[193] ve câminin içinde Muhammed Narsân'a küfür ediyordu ve Hâce Mecdüddîn Hatîbân onu alıkoyuyordu geri çekilip terk etmiyordu ki ânsızın câminin minaresi düştü ve çok büyük bir korku saçtı.

Şiir

Bu münâfıkları yere çakacaksın
Sinirli taşı olaylar mancınığından fırlatarak

Cemâl bir sokağa kaçtı ki yolu eyvanın geçidiydi. Bir bölüm, o minâreden Cemâl'in arkasınca çıktı. Duvarın üzerine düştü ve duvar yarıldı. Oradan tavanın üzerine çöktü ki sokağın üstündeydi, o tavanı kırdı. Cemâl'in başına düştü ve ona "مُكِبًّا عَلَى وَجْهِهِ" düşürdü ve ağzını ve alttaki lahyesini yırttı. Öyle ki göğsüne yetişti ve derhal öldü.

Şiir

Hangi dudak küfretmek için açılırsa
Ağzının cezâsı budur

Şemseddîn ve Kemâl yerlerinde durdular ve onlara hiç bir zarar gelmedi.

---

191 K: < > arası yok.

192 S: < > arası yok.

193 S: اگر کارگر نیاید; K: اگر کارگر نیاید خیر

Şiir

Eğer bâtında sağlam yüreğin olsa
Kendi zâhirînde cümleten sağlam göreceksin

Câminin içinde kırılan parça câminin çatısı üzerine geldiği için söktü ve cezû'u yıktı ve onun başka parçası Muhammed Nasrân'ın kafasına geldi ve onu da " خَـــرًّا عَلَى وُجُوهِهِمْ وَجَبِينِهِمْ[194]" yüzü üste yıktı, başı yemek tabağına düştü. Öyle kırıldı ki beyni, kemikleri ve eti hepsi ezildi.

[1059] Şiir

Büyüklerle kafa kafaya gelmek insanın kafasını ezdirir
Her kim böyle kafa kafaya gelirse, başı döner

Hâce Mecdüddîn'e hiç zarar gelmedi ve oradan kalktı ve mihrâba kaçtı ve dedi mihrâbın yakınına vardığım zaman eteğim toprağa ilişti ve ayaktan düştüm. Yukarıya bakınca, çok büyük bir parçanın minareden kopup havadan geldiğini gördüm. O vakit darlığında Şeyh (k.s.)'den yardım istedim. Havada o parçanın iki yere ayrıldığını gördüm. Biri sağa, öteki sol tarafıma, ben ise tabii ki Şeyh (k.s.) yardımından dolayı sağlam kaldım.

Şiir

Yürek iyi îtikâddan dolayı yaşadı ve diri kaldı
Böyle tehlikeli bir zamanda îtikâdın sığınağı gerekir

Hikâye:[195] Ünlülerin kerâmetlerindendir ki Mevlânâ Ebûbekir ki çoğu Âzerbâycân'ın işlerini o yapmıştı ve Melik Eşref'in dîvânında îtibârlı bir rütbesi vardı. Bir sene Erdebîl hükümetinin vâlisi oldu ve haksız yere Erdebîl halkından mal topluyordu. İstiyordu ki onlardan haksız yere birçok mal toplasın ve onları yoksulluğa eriştirsin ve Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) ona izin vermiyordu ve o tüm avâm ve havâs için tamah etmişti. Hîleler ve yalanlar düzenleyip Şeyh (k.s.)'in mürîdleri ve âilesine zarar vermek istiyordu. Emîr Melik Eşref huzûrunda Edâmallâhü bereketehü tartıştı. O dönemde, dâmet bereketühü, hac yolculuğundan ve beytullâhı ziyâretinden dönüyordu.

---

194 H, L, Ç: خرًا على خروجهم وجبينه

195 L, Ç: Bu hikâye yok.

Zâviyenin davulcuları âdetleri üzere olarak davulları çalardılar ve şehrin mutasarrıfı, dâmet bereketühü'nün haberi olmadan onlara yirmi dinar vermişti.

Bu durumu dâmet bereketühü utangaçlık ve susturmak gerekçesi olarak gösterip halkı bozuyordu. Şeyh Sadreddîn (dâmet bereketühü) buyurdu ki "Bu mürîdler ve Şeyh (k.s.)'in âilesi ile düşmanlık ve inat etmek iyi olmaz." Mevlânâ Ebubekir: "Şimdi ben sizinle kavgalı oldum ya sizin kerâmetinizin bana üstünlüğü var veya benim devletimin size" dedi ve bilmiyordu ki:

[1060] Şiir

Şeytân silâhı ile zırh ve dîn ne yapsın
Allah'ın hükmü ile sultanın polisi ne yapabilir

Bunu dediği için gündüz Şeyh (k.s.)'in kerâmeti etkili oldu. Öyle ki o meclisten dışarı çıkarken Melik Eşref'in davulcuları ileri gelip Mevlânâ Ebubekir'e kötü sözler söyledi. Emîr Melik Eşref, Mevlânâ Ebubekir'in kafasına birkaç kırbaç vurdu. Bu Erdebîl'in yakınlarındaydı. Tebrîz'e varınca Mevlânâ Ebubekir parayı öğrenciler ve müvekkillerin avucuna koydu. Onlar işkence ettiler. İşkencenin şiddetinden ve şiddetli darbelerden dolayı pisliği ve iç organları gırtlağından dışarı döküldü. Ağzını öyle kirliliğe açtığı için, öyle bir kirliliğe de bulaştı ve o şekilde öldü.

Şiir

Fesâddan dolayı içi tüm pislikle dolu
Dıştan yara aldı

Her varlık doğada kendi anlayışınca
Sabır ve şükrânı tadar

Hikâye:[196] Sultânşâh Serâvî, ki ülkenin divanında mutlak yönetim gücü vardı, bir kere Melik Eşref onu ceza için kaleye gönderdi ve hapse soktu. O hapis sırasında yemin etti ki eğer kurtulursa zayıflar hakkında doğruluk yolun tutacak ve halkı azarlamayıp bozmayacak. Rasgele o mahpushaneden kurtuldu tekrar " كَالْعَقْرَبِ تَدِبُّ عَلَى الْاَبْعَدِ وَالْاَقْرَبِ" o eski huyu gibi halkı bozmaya çalıştı. Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü)

[196] L, Ç: Bu hikâye yok.

vazîfesi olarak iyi öğütleri verdi ki Sultanşâh'a deyin ki Allah'la bağladığın yemine وَاَوْفُوا بِعَهْدِ[197] اللهِ اِذَا عَاهَدْتُمْ[198] [*Karşılıklı sözleşme yaptığınız zaman Allah'ın ahdini (verdiğiniz sözü) tutun*] göre onu kırman doğru olmaz ve onun tersini yapmak, ki Allah ü Teâlâ aynı Allah'tır ve emîr Melik Eşref'de aynı emîr Melek Eşref'dir.

Sultânşâh, bu söze çok incindi ve sinirlendi. Devamlı hîle düzenledi ki Şeyh (k.s.)'in mürîdlerine zarar versin.

[1061] Şiir

اِنْ عَادَتِ الْـعَقْرَبُ عُدْنَا لَـهَا وَكَانَتِ الـنَّعْلُ لَهَا حَاضِـرَةً

Tâ ki Gîlân'da karışıklık çıktı ki Gîlân'ın kethüdâsını ve kardeşini öldürdüler ve orada devrim oldu ve şerli ve şerefsiz olanlar Edâmallâhü bereketehü iftirâ (suçlama) ettiler ki Gîlân'dan üç yüz[199] harvâr (300 × 300) kg ipek getirip zâviye'ye götürmüş Sultânşâh düşmanlığı daha da tahrîk etti ve elçi gönderdi ki bu miktar ipeği müteberrik zâviyeden getirsinler ve ortada bir şey olmayınca ve aslında açık iftirâdan başka bir şey olmadığı için elçi döndü ve Şeyh Sadreddîn (dâmet bereketühü) hizmetçilerinden Ömer[*200] isimliyi orduya gönderdi ve bu sözü Emîr Melik Eşref'e anlattı. Bu iftirâ sözden vazgeçti.

Sultânşâh dediğinin tersi olmasın ve yalancı çıkmasın diye cimrilik nefsi yüzünden dil açtı ve Ömer'e dedi ki "Divan hükümlerinin iptali ve uygulamayı benim elimde olduğum için benim tersimi Emîr ile konuşuyorlar. Bu üç yüz harvâr ipeğin hazîneye gelmesi gerek yoksa o ipeklerin cezasını keser ve her harvâr için bin dinar ceza ve üç yüz harvâr için üç yüz bin dinar ceza alınır" ve Ömer'e ısrar etti "Bu otuz bin dinarı ben veremem ve eğer benden şefâat dileseler otuz bin dinara keserim" ve bu durum Melik Eşref'e anlattı ki otuz bin dinara hüküm verip alsınlar.

Bu sözler öğle vaktindeydi ve Melik Eşref'in dâvetinde idi. Oradan çıkıp binerken, Sultânşâh, Emîr Melik Eşref ile yola koyuldu tâ ki Reşîdiye binasına vardılar. Der-

---

197 K: بعَهْدِي

198 Nahl 16/91.

199 S: صد

*200 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (232) no'lu açıklama.

hal Şeyh (k.s.)'in velâyeti ve kerâmeti göründü ve ikindi namazında Melik Eşref hükmetti ve Sultânşâh'ı tutuklattı. Onun evini talan ettiler ve kökünü kazdılar. Onu kaleye götürdüler, oradan kurtulamadı ve öldü.

Şiir

Kînden dolayı ateş yakan her yürek
Kendi cânı ve ciğerini yakar

Yüreğin oklarından sakınmak gerekir
Ki bu yüreği düzen oklar âniden düşer

[1062] Hikâye:[201] Hâce Ziyâüddîn dedi: Emîr[202] Seyverğân Çûpânî,[203] Gerdçîn Hâtîn[204] ve Sâkî Bey Hâtîn Sultâniye'ye gidiyordular. Erdebîl'in yakınlarında konakladılar. Şeyhzâde Hâce Alâüddin Mansûr onları selâmlamaya gitti. Abdullah Tevekkülî Necîbân eskiden düşman olduğu için Tevekkülî Asîlân'ı tutuklamak için elçi getirmişti ve eskiden Tevekkülî, Şeyh (k.s.)'in evine sığınmıştı ve elçi küstahlık yapıp Tevekkülî'yi oradan çıkarmak istemişti. Şeyhin sarayına gidip Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü), elçiyi kılıçla vurup yaralamıştı. Bu sırada Hâce Alâûddîn Mansûr ile kavga başlattı ve Abdullah kadın çarşafına bürünerek çıktı ve Hâce Alâüddîn Mansûr'u kadın kılıfında onun çadırında mahpus tutular ve Şeyh Sadreddîn (dâmet bereketühü), zâkirlere ve halvettekilere izin verdi ki Hâce Alâüddîn Mansûr'un peşinden gitsinler.

Gece zikir zamanıydı. Zâkirler zikir yapmaya başladılar. Ordunun atları o ortada otlardı. Zikrin şiddeti artınca bir deve ipini kırdı, zikir halkasına geldi ve zikir halkasının arkasında oturdu. Boynunu zikir edenler ve zikir halkasının ortasına uzattı. Zikri duyuyor ve gözlerinden su akıyordu.

Şiir

O hayvan dört ayaklı kaldığı için yüreğinde bir zevki kalmadı
Yoksa hem hayvan ve hem dört ayaklıların şevki vardır

---

201 L, Ç: Bu hikâye yok.
202 H, K: Merhûm Emîr.
203 H, Ş: "Çûpânî" lafzı yok.
204 H, K: Gerdûçîn Hâtûn.

Ordu'nun adamları bunu görünce şaşırdılar ve neşelendiler. Bazı zikir sâhiplerine vakit hoş oldu ve gürültü çıkararak çöllere düştüler. Gerdûçîn Hâtûn bu gürültü ve patırtıyı duyunca sordu. Devenin hâlini sordu ve zâkirler ve Hâce Mansûr'a tekrar dediler. Dedi: "Maâzallah, Hâce Mansûr'un bu hâlinden haberim yok" ve derhâl Hâce Mansûr'u çağırıp oturttu ve izzet ve saygı tamam şeklinde döndürdü. Şeyh (k.s.)'in kerâmeti hayvanda onları uyandırdı ve gerekli olarak onun ayağına durdular.

[1063] Şiir

Ona bağlı onların izzeti onun izzetinden asılıdır
Onun kıyâmet gününe kadar şerefi var

Hikâye: Bu kitabı te'lîf[205] yılında, Abdali,[206] vezîrlikte yüksek mevkiiye sahipti. Sulehâ ve Şeyhler ve onlara bağlı olanlarla düşmanlık ederdi ve bu kavmi yok etmeye çalışırdı ve Hâce İbrâhîm Kucecî Tebrîzî'nin evlâdının işi dedikodu ile <pek çılgına çevirmişti>[207] ve tekrar Şeyh Safiyyüddîn (k.s.) evlâdına ve ona bağlı olanlara düşmanlık eder ve bozgunluk ve tahrîb için durmuş ve Hâce Alâüddîn Mansûr benim konumda Emîr Melik Eşref'e yalan konuşmuş" ve bunu o fesat amacına gerekçe edip ve Melik Eşref'in huzurunda ortalığı karıştıracak fesatlı sözler deyip özür dilemek istemiyordu ve bu eğrilik yüzünden doğru yola gelmiyordu.

Şiir

İçten aşağılık (alçak) idi
Aynı eski karanlık yolundaki gibi

Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü), Tebrîz'e geldi, Abdali düşmanlığı artırdı ve Melik Eşref'in îtikâdlarının değşitiği konuda ısrâr etti. Fırsat vermiyordu ki Melik Eşref vazîfe olarak dâmet bereketühü'nün huzûruna gelsin ve dedikodu yapmakta gâyet çalışıyordu ve diyordu ki Şeyh (k.s.)'in evlâdını kaleye göndermek gerek (zindan kalesine).

Melik Eşref onu azarlıyor ve: "Böyle bir şahsın çevresinde dolaşmamak gerek ki dîn olarak, dünya olarak zararlıdır ve <îtikâdları bozar>[208] ve devletin kurallarını alt

---

205 L: "tahrîr halindeyken"; "tahrîr yılında"

206 H, L, Ş, Ç: Abdülali.

207 H: <پسر مخبط گردانیده بود>; <بس مهبط گردانیده بود>

208 "S"de ilâveten gelmiştir.

üst eder" diyordu. Abdali, Melik Eşref'in düşüncelerini değiştirmeye çalışıyordu. Helâkû'nun sözünü Halîfe Müsta'sım konusunda örnek veriyordu ki Nasîr Tûsî, Helâkû'yu Müs'ta'sım'ın ölümüne teşvîk ediyordu ve Helâkû ondan uzak dururdu ki "O Benî Abbâs'dandır, onu öldürmek olmaz ki gün siyah olur, güneş ve ay **[1064]** tutulur." Nasîr Tûsî dedi "Önce beni hapse sok sonra Müs'ta'sım'ı öldür, eğer gün değişti ve ayla güneş tutulursa[209] beni de öldür" ve bu gibi örnekler ki kâfir bile beğenmiyordu. Ancak o dînsiz beğeniyordu ve Melik Eşref'e dinlettirirdi. O îtikâd yolundan çıkmıyordu, ancak Abdali ülkenin salâhını söylediği, ve onun tacını, tahtını ve malını koruduğu için onun sözünden çıkmayıp ve Edâmallâhü bereketehü'nün huzûruna gelmiyordu.

O günler Abdali, vezîrliği vezîre bakanlıkları bakanlara vermek için büyük şölen düzenleyip ve yaklaşık iki yüz bin dinar harcadı ve saygıya lâyık olan hizmeti etti ve makamı yükseldi. Bir gece Edâmallâhü bereketehü haber ulaştırdılar ki Abd Ali dedi ki "Eğer o Melik Eşref'in iltifatını istiyorsa, yarın sabah, vakti buraya orduya gelip Melik Eşref'i görmesi gerek." Edâmallâhü bereketehü: "Ben onu görmeyeceğim ve Melik Eşref'i o yolda görmeyeceğim" dedi ve sabah mezarları ziyaret etti.

Yirmi birinci gün, Abdali'nin vezîrliği idi. Öğle namazı olunca seslendiler ki Abdali'nin devleti yıkıldı ve o mahpushanelik oldu ve tüm malı, mülkü ve ihtişâmı ezildi ve dağıldı <ve çoluk çocuğu ve eşi subayların eline düştüler>[210] ve herkes ona bağımlı idi ise <evi yağmalandı ve çok ev yıkıldı> mahaller soyuldu, rütbesi elinden gitti ve devlet düzeni dağıldı.

Şiir

قُــدْرَةُ الرَّحْمَنِ لَــمَّا[211] نَزَلَتْ جَعَلَتْ عَالِيَــهَا سَافِلَــهَا

Üstâd[212] Alişâh Kavvâl dedi: O zaman Abdali'nin yanında birşey demekle meşgûldüm. O, Şeyh (k.s.) ve edâmallâhü bereketehü hakkında küfür ediyordu, <ben de bağırdım>[213] ve onu onların velâyetine havâle ettim. Oradan çıkınca, biraz yol gittik. Atların seslerini duydum ve **[1065]** süvârilerin geldiğini gördüm. "ne oluyor?" diye

---

209 H, L, K, Ç: منكسف

210 Ç: < > arası yok.

211 K: "لّا"

212 K: Sonraki konu ayrı bir hikâye olarak gelmiştir.

213 K: < > arası yok.

sordum. “Abdali’yi yakaladılar ve onun ve arkadaşlarının (bağlı olanların) evini yağmaladılar.” dediler.

Velâyet ve kerâmet etkisini bir saatte görünce şapkamı sevinçten kaldırdım ve göğe fırlattım. Tebrîz şehrinin küçük ve büyüklerinin çoğu ki Abdali’den kötü îtikâdı görmüşlerdi. Dedikodu haberini ve yanlışlığını duydukları için bu zâhirî kerâmetlerden dolayı onların îtikâdı arttı ve Melik Eşref utancını ve üzüntüsünü gidermek için çareyi edâmallâhü bereketehü’nün mübârek huzûruna gelmekte buldu. O yüzden onun huzûruna bir yetkiliyi gönderdi ve özel bir oturumda Abdali’nin yalnış tavırlarını eleştirdi. Onun hakkında konuştu ve özür diledi. Üç kere tevâzudan dolayı başını edâmallâhü bereketehü’nün mübârek ayağına koydu ki Abdali’yi senin velâyetin ve kerâmetin tutuklattı ve onun devletini darmadağın etti. Yoksa onu tutuklamak benim isteğim değildi.

Bu garip felek isteği onu yok etti. Tebrîz’in önemli adamlarından biri orada oturmuştu, “Emîrîn devleti onu yıktı” dedi. Tekrar Melik Eşref: “yok, vallâhi yok belki Şeyh’in kerâmeti onun işini bitirdi” dedi. Melik Eşref’in dediğine göre Abdali’nin yazdığı mektuplarda birlik beraberliği korumak bahanesi ile dâmet bereketühü’den bahsediyor, “Abdali ülkenin tümünü elinde tutup kontrol ettiği için onunla işim yoktu. Bu mektupların içeriği benimle nifâk ve düşmanla dostluktu. Ancak bunlara rağmen ona kasttetmiyordum. Şimdi ki kerâmetlerinden ve kötü işlerinden dolayı görevden alınmıştır” dedi.

Şiir

Bâtınındaki kîn onun isteği üzerine
Onun işini bitirdi ve onun mülkünü elinden aldı

Zamana el uzatamaz
Devletinin bayrağı ayaktan düştü

Hikâye: Emîn[*214] ve Pîre Hasan Kelhorânî dediler ki Reşt Şehrinin Gîle’sinde bir genç vardı. Kitabın yazıldığı yılda Şeyh (k.s.)’in arkasından kötü sözler söylüyor ve îtikâdının bozukluğa rağmen bu kavim müslümandı çok göze çarpıyordu ve inancı halk istiyordular ki onu o yüzden incitsinler. Sonunda onu Şeyh’in gayretine havâle ettiler ve

[*214] Bkz. “İhtilâflı nüshalar” bölümündeki (233) no’lu açıklama.

ondan el çektiler, tâ ki bir gün mezarlıktan geçiyordu birkaç köpek onu alıp yediler ve bu durum **[1066]** meşhûrlaştı. İnanan ve inanmayan da Şeyh hakkında îtikâdları daha arttı.

Şiir

Her kim aslanların arkasından köpek gibi havlarsa
Ağzına it yemeyi (kemik) daha yakışır

Hikâye: Emîn[*215] ve Pîre Hasan Kelhorânî ve bir grup dediler ki Reşt'de Ahmed isimli kasap ki Nevceleb Reştî'nin oğluydu. Gîlânlıların îtikâdına ters[216] konuşurdu ve İslâm'a ve Şeyh (k.s.)'e küfür ediyordu. Her defasında bıçağı etin üzerine koyuyor ve kötü sözler söylüyordu, tâ ki ânsızın bu kitabın yazılan yılında onların (sûfîlerin) toplantısında[217] oturmuş ve halkın ortasında "Şeyh, benim boynuma ip (halat) takıp ve sürüyor" diye bağırdı. "İpi kesin ve beni kurtarın" diye sığınma taleb ediyordu. Halk birisini görmüyordu <ancak görürlerdi ki onu zorla sürüyorlar>[218] ve o bağırırdı ve o şekilde birkaç adım yürüdü ve halkın gözü önünde boğulup öldü ve bu öykü çok meşhûr oldu.

Şiir

Kötü söz konuşan nâmertlerin gırtlağını
Bu ipi takıp ve onları öyle sürüklemek daha iyidir

Hikâye:[219] Hâce Muhammed Efdalî[220] Serâvî dedi bir kere Erdebîl'den Serâv'a gidiyordum. Gece Pîre Şemsüddîn b. Şâdî Bezzâz'ın evinden dışarı çıktım ve kötü huylu bir atım vardı ki sürekli kaçıyordu. Ben de bir çuval altın istedim ki çuvalı atın üzerine yükleyim. At elimden kaydı ve kaçtı. Nûle kapısına gitti ki -Erdebîl'in kapılarındandır- dışarı çıktı. Ben, o gece onun peşinden Nîhrûd ırmağına kadar gittim ki yaklaşık bir fersenglik (6 km.) yoldur. Ondan hiç bir iz görmedim. O gece çölde dolaş-

---

[*215] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (233) no'lu açıklama.

[216] Ç: "داب" lafzı yok.

[217] K: در آن چمن گاه

[218] ç: <امّا ظاهر می شد که او را کشان کشان می برند>

[219] L, K, Ç: Bu hikâye yok.

[220] "Efdalî" lafzı yok.

tım ancak bulamadım. Şeyh (k.s.)'in rûhundan yardım istedim ve ondan yardım diledim -Şeyh, o zaman ölmüştü.- Derhal bakınca o karanlıkta gördüm ki at benim arkamda durmuştu, tutup ona bindim.

[1067] Şiir

Her kim, onun îtikâd atına binerse
Onu yol üzerinde yaya bırakmaz

Hikâye:[221] Pîre İzzeddîn (rh.a.)'in oğlu Abdullah[222] dedi: Bir sene boyunca hasta ve ateşten yanıyordum[223] ve o kadar zayıflamıştım ki kuru bir vücûd ve ismim kalmıştı. Bir gün Şeyh (k.s.)'in müteberrik mezarını ziyaret etmek istedim, o zayıf hâlim ile çıktım ve Haşr sûresinin sonunu لَوْ اَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ[224] [*Biz bu Kur'ân'ı bir dağın üzerine indirseydik.*] başladım okumaya. Henüz sûre bitmemişti ki hastalığım sona erdi ve hastalık sağlığa çevrildi ve bir daha ateşim yükselmedi.

Şiir

Biz şifâmızı bu kapıdan arıyoruz
Biz ilacı sevgilinin dudaklarından buluruz

Temizliği cennetin bağlarından dileriz
Kadehimizi Kevser çeşmesinden doldururuz

Bu yürek susuzluğunda toz (toprak) olacağız
Ân be ân başka yudumlar arayacağız

Hikâye: Nasrullah Mustevfî Kazvînî'nin oğlu Hâce Şehâbüddîn Mahmûd dedi: O zaman ki Melik Eşref İsfehân'a gitmişti onunlaydım. Ondan izin istedim ve Kazvîn'e taraf yol aldım, yolda giderken hüküm gönderdi ki Cîlânât tarafına git. Cîlân[225] Kesger'-den Esterâbâd'a gidince ve Kudremiyân Leysâr (165) -ki Gîlân vilâyetindendir- bunların arasında düşmanlık ve savaş vardı. Emîr Muhammed'i katletmişlerdi ve ordular düzenlemişlerdi ki birbirine saldırıp gece baskını düzenlesinler, ve ben birkaç askerle ora-

---

221 L, Ç: Bu hikâye yok.
222 H, K: Hâce Abdullah.
223 S, Ş: + وافكار
224 Haşr 59/21; Ş, K: عَلَى جَبَلٍ kısmı yok.
225 S: جيلانات

da kaldım. O yerde sıkışıp kaldık ve onlar gece baskını düzenlerken öyle bir huyları var ki saldırı sırasında her ne görseler, insan, hayvan, hareket eden bir varlık[226] tümüyle her şeyi öldürürler. Beni soymadılar ancak beni öldüreceklerdi ve ben o zor hâlden kendi kaderimi düşünüp

[1068] Şiir

Kazanın zor yırtıcı pençesine yakalanmış
Ve o şiddetten dolayı ölümü kabullenmişim

O belâlar ve musîbetlerin ortasında, Şeyh (k.s.)'in temiz rûhuna sığındım ve ondan yardım istedim. Derhâl dervîşlerden iki süvâriyi gördüm. Sûfîlerin elbiselerini giymişlerdi ve bizim önümüzde ortaya çıktılar. Ben onları tanımadım ancak beni onların şerrinden kurtardılar. Celâl Bere Serây[227] hanegahına kadar getirdiler ve o musîbetler ve tehlikelerden kurtarıp beni güvenli bir yere ulaştırdılar ve bana mâlûm oldu ki eğer Şeyh (k.s.)'in rûhuna sığınmayıp yardım almasaydım hiç bir türlü malımı ve canımı kurtaramazdım ve kurtuldum.

Şiir

Gözlerini aç ki bizim gözlerimiz kulaklarımızdadır
Bir çığlık için yüzbinlerce gözetmen var

Halkın elini tutacak çok işlerimiz var
Zorluğa düştükleri zaman ellerini tutarız

Hikâye:[228] Mevlânâ Abdülhamîd Sereskânî diyor ki bu kitabı toplarken istiyordum ki bir sözü aktarıp yazara göndereyim. Bir aktarmada yazmıştı ki Şeyh Safiyyüddîn (rh.a.) kendi kendime düşündüm ki eğer rahmetullâhi aleyh yerine radiyallâhü anhü yazsalar <ne olur? ve bu fikirle yazmakla meşgûl oldum. Derhal ki Şeyh (k.s.)'in ismine yetiştim>[229] rahmetullâhi aleyh yerine radiyallâhü anhü yazıldığını gördüm. وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِاِحْسَانٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ[230] [*Onlara güzellikle tâbi olanlar (hak yolunda gidenler var ya!) Allah onlardan râzı olmuş, onlar da Allah'dan râzı olmuşlardır.*]

---

226 H, L, K, Ç: جمنده

227 K: Pîre Serây.

228 L, Ç: Bu hikâye yok.

229 K: < > arası yok.

230 Tevbe 9/100.

Şiir

Onun kutsallık sırrı sırf safâdır
Onun rûhuna bu ibâretler bir armağandır

Hikâye:[231] Hacı Hüseyin Sâvcî diyor: Bir gece Gîlân'da evlere ateş düştü. **[1069]** Tüm pazarları ve evleri ateş sardı ve yanıyordular, öyle ki pazarın tümü, bir çok ev, hayvanlar ve adamlar yandılar. O kargaşalı ortamda Şeyh (k.s.)'in rûhundan yardım istedim. Halbuki o ateş benim evime ulaşmıştı ve evin parmaklıkları ateş tutacaktı ki ânsızın alev evin kapısından döndü. Öyle ki benim evim hiç bir hasar ve zarar görmedi.

Bir keresinde daha Karabağ Errân'da[232] idim. ânsızın benim komşumun evine ateş düştü. Benim evimin çevresinde olan tüm evler yandı ve ateş benim evime sıçradı. Oranın evlerini kamıştan yapmışlardı. Başka yapacağım iş kalmadığı için, Şeyh (k.s.)'in temiz rûhundan yardım istedim. Derhâl bir rüzgar esti ve o ateşin alevini benim evimden uzaklaştırdı. Öyle ki evimin bir tek kamışı bile yanmadı ve benim evim onun sayesinde sağlam kaldı.

Şiir

Onun havası ile cânımızda ve yüreğimizde umudumuz var
Tâ ki cânımız ve malımız ateşten emîn olsun

Hikâye:[233] Pîre Sirâc Pernîkî dedi: Bir gece tahıla su veriyordum. Şimşek çaktı ve bana doğru düştü. Derhâl "Şeyh yardım" dedim. Bakınca gördüm ki belin sapı elimdeydi. Ateş tutuşmüş yanıyordu. Benim elime ve bana hiç zarar gelmedi. Onu yere çaktım ve yere battı.

Şiir

Hangi sıkıntıdan dolayı şimşek çaktı
Ki onun lütuf sızıntısından söndü

---

231 L, Ç: Bu hikâye yok.
232 K: آران
233 L, Ç: Bu hikâye yok.

Hikâye: Pîre Murâd Germrûdî dedi: Bir keresinde Tûl'a yolculuk ettim dağın zirvesine (yokuşuna) ulaşınca kar ve duman kalktı ve çok paniğe kapıldım -ve Şeyh, âlem-i bekâya göçmüştü- Şeyh (k.s.)'in rûhundan yardım istedim. ânsızın beyaz bir güvercini gördüm ki benim yanıma geldi. Yavaş yavaş yol gidiyordu ve sanki yol gösteriyordu. Biz onun peşinden gidiyorduk, yatsı namazı oldu. O gece yokuşta konakladık. Ancak <ancak yokuşta kar ve duman çok şiddetliydi. **[1070]** ki ağacın dallarını kırıyordu ve bizim kaldığımız yerde değildi ve o güvercin>[234] tüm o gece bizim yanımızda oturdu. Öyle ki bizim elimiz ona varabiliyordu. Sabahleyin kalktık köyü gördük ki yaklaşık iki atacak ok kadar mesâfemiz var ve güvercini görmedik. Sağ sağlim yola koyulduk.

Şiir

Gücü tükenen insana vaktinde yardım etmeyi
Onun kutsal rûhunun lütuf yardımından gördüm

Hikâye: Hâce Muhammed Efdalî[235] dedi: Bir keresinde İsfehân'da -öyle ki iki grub alışkanlığıdır- savaş güçlü ve şiddetliydi. Üç günde yedi yüz kişi öldürüldü. Şehir Magandaları ve serseriler kervansarayları ve tüccârların dükkanlarını yağmaladılar. Ben bu talandan çok korktum. Şeyh (k.s.)'in müteberrik şapkası benimleydi. Kervansarayın çatısına gittim ve bir kase su doldurdum, şapkayı o su ile getirdim ve o suyu o rahmetliğin kervansarayının çevresine akıttım. Hakk Teâlâ bereketinden dolayı o kervansarayı onların zararından korudu <ve bizim çevremize zarar gelmedi>[236]

Şiir

O kargaşanın ateşine
Senin lütfunun bir damlası yeter

Cânına tak etmiş bir âlimin
Senin lütuf bakışların yardımcıdır

---

234 S: < > arası yok.

235 H, L, K, Ç: "Efdalî" lafzı yok.

236 Ç: < > arası yok.

Hikâye: Ünlü kerâmetlerden[237] ve aydın nedenlerden -ki uzakta, yakında görünen ve duyulan değil- Melik Eşref Çûpânî devletinin inkılap konusudur ki îtikâdların ihlâsından sonra fesâtlı olaylara ve işlere bulaştı ve devleti alt üst oldu. Öyle ki toplantılarda demiş ve büyükler duymuşlar ki "Benim devletimin hüküm sürmesi bir bakıştan Şeyh (k.s.)'in lütfu imiş." Ve bu kitapta lütuf bâbında yazılıdır ve Şeyh[238] **[1071]** Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) ve Şeyh (k.s.) ailesine îtikâd ve ihtişâm ve saygı yüzünden neler gerekiyorsa yapıyordu. Devlet erkânı ve Tebrîz şehrinin büyükleri huzûrunda defalarca Şeyh Sadreddîn (dâmet bereketühü)'in ayağını, bacağını öpüyor ve başını yere koyup ve defalarca: "İrade yüzünden arzu ediyorum ki Şeyh'in zâviyesinde bir hizmetçi olsaydım ki Şeyh Sadreddîn'in[239] ayakkabısını elde tutsaydım." diyordu. Ve رفعت علوّ الله رَفَعَه مَنْ تَوَاضَعَ لله بواسطهء yüzünden, devletinin yüksekliği ve yüce makamı göklere tırmanıyordu ve onun zorlu ve zengin eli yükseliyordu.

Şiir

وَاَشْرَقَتْ جَنَبَاتُ الْمُلْكِ وَابْتَسَمَتْ ثُغُورُهَا عَنْ فُتُوحٍ كُلِّهَا غُرَرٌ
وَكَيْفَ لاَ يُفْتَحُ الدُّنْيَا عَلَى مَلِكٍ مُؤَيَّدٍ خَادِمَاهُ السَّيْفَ وَالْقَدَرُ[240]

Yıllarca bu ağacı överken لَئِنْ شَكَرْتُمْ لاَزِيدَنَّكُمْ[241] [*And olsun, eğer siz şükrederseniz elbette size (nimetimi) artırırım.*] meyve toplayıp sonunda nankörlük ve وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ[242] [*Fakat nankörlük ederseniz*] netîcesi اِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ[243] [*Muhakkak ki, benim azabım çok şiddetlidir.*]'dir. Öyle oldu ki onu kıskandılar onun îtikâdının fesâtlı olma konusunda çalışıyordular. <Ve onun yanlış ve kötü düşüncesini körüklüyordular.[244]>[245]

Şiir

كُلُّ الْعَدَاوَةِ قَدْ يُرْجَى تَدَارُكُهَا اِلاَّ عَدَاوَةَ مَنْ عَادَاكَ مِنْ حَسَدِ
وَبَعْضُ الدَّاءِ مُلْتَمَسٌ شِفَاهُ وَدَاءُ الْحِقْدِ لَيْسَ لَهُ دَوَاءُ

237 Ç: از جمله کرامات
238 Ç: سیّد
239 K: Şeyh Safiyyüddîn ve Şeyh Sadreddîn.
240 L, Ç: Arapça iki beyit yok.
241 İbrâhîm 14/7.
242 İbrâhîm 14/7.
243 İbrâhîm 14/7.
244 S: می دیدند
245 Ç: < > arası yok.

Bazı nifâk zâhirde birlik insanları ve bâtında cehâlette.

Şiir

فَــلَمْ اَرَ وُدَّهُمْ اِلاَّ خِــدَاعَــا وَلَمْ اَرَ دِينَــهُمْ اِلاَّ نِفَــاقًا[246]

Zıt ve düşman oldular ve Eşref'in arkasında sözler konuştular ki "Pâdişâhların îtikâdları edâmallâhü bereketehü'ye itâat ve ona boyun eğmekten geçer. Öyle ki eğer ufacık bir işâret veya kinâye ile onu görevinden uzaklaştırmak konusunda **[1072]** izin verirse, her bir yanda olan pâdişâhlar onun aleyhine seferber olur.

Şiir

فَــكُلٌّ عَظِيمٍ لَمْ يَزَلْ تَحْتَ اَمْرِهِ عَــلَى سَاقِــهِ قَيْدٌ وَفِي جَيْدِهِ قَدٌّ
تَظَلُّ مُلُوكُ الْاَرْضِ خَاضِعَةً[247] لَهُ تُفَارِقُهُ هَلْكَــى وَتَلْقَــاهُ سُــجَّدًا
وَصُولٌ اِلَى الْمُسْتَصْعَبَاتِ بِسَعْيِهِ وَلَوْ كَانَ قَرْنُ <الشَّمْسِ مَاءً لَاَوْرَدَا>[248]

Ve bu fikirler onun beyninde canlandı. Bu sevdâ ve hayâller birkaç sene sürdü. Melik ve Eşref, aristokratlarını ve ülkenin büyüklerini Reşâdiye binasına hapsetti ve halk o sıkıntıdan geldiler ve duâ ettiler ki

Şiir

اَزَالَ اللّٰهُ دَوْلَتَــهُ سَــرِيــعــًا فَقَدْ ثَقُلَتْ عَــلَــى كَتِفِ الزَّمَانِ

ancak kabûl yerine ulaşmıyordu. Halk havâs ve avâm elinden artık bıkmış usanmıştı. Isrârla ve nefretle bu şiddet ve belâya sabrederek çâresiz kalıyordular. Çâresizlikten bu olay içerisinde çeşitli durumları yaşıyordular.

Şiir

اِنَّ الْحَــوَادِثَ لاَ تَزَالُ[249] كَــثِيرَةً وَاَرَاكَ بَعْضَ حَــوَادِثِ الْاَيَّــامِ[250]

---

246 L: Arapça beyit yok.
247 S: خاشعة
248 Ç: < > arası yok.
249 K: لا نزال
250 L: Arapça beyit yok.

Tam o sırada edâmallâhü bereketehü Tebrîz'e gitti ve Melik Eşref o fesâtlı sevdâsı ki kafasına yerleşmişti ve o içindeki heyecanından dolayı edâmallâhü bereketehü'nün huzûrunu talep etti ve kapıları açıp dilini yağmacılık ve dalkavukluk etmeye açtı. Zâhirde iltifât ediyordu ki "Maksat sohbet ve misâfirlik ve ağırlamaktır (ziyafettir)." Elinden gelen her hile ve yağmacılığı yapıyordu. <Ve eli ve beyni ile gerekeni yapıyordu.>[251] Ancak düşmanlığını açığa[252] çıkarıp net duyurmuyordu.

Şiir

<طَلَبْتُ اَخًا صَحِيحَ الْوُدِّ مَحْضًا سَلِيمَ الْقَلْبِ مَأْمُونَ اللِّسَانِ
فَلَمْ اَعْرِفْ مِنَ الْاِخْوَانِ اِلاَّ نِفَاقًا فِي التَّبَاعُدِ وَالتَّدَانِي[253] **[1073]**

Ve onunla görüşemiyordu, çünkü âhiret korkusundan ve yaptığı zulümden dolayı كَمَنْ مَثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا[254] [*Karanlıklar içinde kalıp bir türlü çıkamayan gibi olur mu hiç?*] dışarı çıkmıyordu>[255] Edâmallâhü bereketehü'nün kendi vazîfeleri ve işlerinin üslûbu ile "مَنْ شَغَلَهُ [الْقُرْآنُ] وَذِكْرِي عَنْ مَسْأَلَتِي اَعْطَيْتُهُ اَفْضَلَ مَا اُعْطِي السَّائِلِينَ" (166) meşgûl idi ve dikkatli oluyordu.

Şiir

الدَّهْرُ لاَ يُبْقِي عَلَى هَزْلٍ وَجِدٍّ وَاللَّيْلُ حُبْلَى لَيْسَ يُدْرَى مَا مَا تَلِدُ

Ancak halkın tümü sınıf farkı gözetmeden عَلَى اخْتِلاَفِ طَبَقَاتِهِمْ وَاتِّفَاقِ نِيَّاتِهِمْ ve niyetleri bir olmadan yeni umut ve kurtuluşun umudu ile <onun tecâvüzünden dolayı>[256] kararlaştırdılar ki "رُبَّ اُمْنِيَّةٍ أَحْلَى مِنَ الظَّفَرِ" ki bu aile ile ters düştüğü için ve îtikâdtan vazgeçtiği için, kafasını elden verecek, "كَنَاطِحِ الصَّخْرَةِ بِقِحَافِ الرَّأْسِ"

Şiir

تَوَقَّ مُعَادَاتِ الرِّجَالِ فَاِنَّهَا مُقَدِّرَةٌ لِلصَّفْوِ مِنْ كُلِّ مَشْرَبِ

---

251 Ç: <می کرد>
252 Ç: صحیح
253 L, Ş: Arapça iki beyit yok.
254 En'âm 6/122.
255 Ç: < > arası yok.
256 Ç: < > arası yok.

Kaç ay böyle geçti ve yüreğinin kîni [257] فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ اَوْ اَشَدُّ قَسْوَةً <daha şiddetleniyordu>[258] ve halk bunları görüp kuşku duyuyor ve yüreklerinde yardım diliyordular.

Şiir

فَكَـــانَ الصَّدِيقُ يَزُورُ الصَّدِيقَ لَـــطِيفُ الْحَدِيثِ وَقُرْبُ التَّدَانِي
فَصَـــارَ الصَّدِيقُ يَزُورُ الصَّدِيقَ لِـــبَتَّ الْهُمُومِ وَشَكْوِيَ الزَّمَانِ[259]

Tâ ki bu iş yere vardı ki <Elinin altındaki bir adama söyledi ki bir miktar zehir edâmallâhü bereketehü yemeğine eklesin ve Hakk Teâlâ koruma lütfü ile "وَاللّٰهُ حَفِيظٌ عَلِيمٌ" Onu korudu. **[1074]** O durum ortaya çıkınca o hîleden umutsuz oldular ve o hîleden zarar ettiler.>[260]

Şiir

فَهُمْ يُطْفِـــئُونَ الْمَجْدَ وَاللّٰهُ مُوقِدٌ وَهُمْ يُنْقِدُونَ الْفَضْلَ وَاللّٰهُ وَاهِبٌ
وَيَرْجُونَ اِدْرَاكَ الْعُلَى بِنُفُوسِهِمْ وَلَمْ يَعْلَمُوا اَنَّ الْمَعَانِي مُـــوَاهَبُ

Bu zaman Yahyâ Evdâcî'nin nikâhlı karısı ki Melik Eşref'in yakınlarındaydı. Rüyâda Şeyh (k.s.)'i gördü ki mübârek elinde asâ ve gazap yüzünden Eşref'e diyor ki "Hey! Benim evlâdımı niye tutuklamışsın? Ben tüm ülkeyi sende görebilirim (Sana bırakabilirim). Sen benim biricik evlâdımı bana çok mu görüyorsun?" Melik Eşref "Yok, tutuklamamışım, ancak ziyâfet ve semâ düzenleyeceğim." diyordu.

Şiir

اَمَّا اللِّســـَانُ فَمَطْلِيٌّ بِـــهِ عَسَلاً وَفِي الضَّمِيرِ زَنَابِيرُ وَحَيَّاتُ[261]

"Bırak" dedi ve bunu üç kere yüksek sesle söyledi. O asâyı duvara vurdu. Duvar tavandan alta kadar yarıldı. Melik Eşref'in vücûdu sallandı ve Şeyh: "Doğru mu diyorsun?" diyordu. O ise "Evet" diyordu ve tekrarlıyordu. Şeyh asâyı tutup işâret etti,

---

257 Bakara 2/74; K: + وَاِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ

258 S: yok; K: <می گشت>

259 S: Birinci ve üçüncü mısra yok ve dördüncü mısra, ikinci mısradan önce gelmiştir.

260 Ç: <که ملك اشرف را در دفاع مرتسم شد اَدَامَ اللّٰهُ بَرَكَتَهُ را به قلعهء ديگر شهر فرستد و حق تعالى لطف حراست واللّٰه حفيظٌ عليمٌ كاركرد>

261 L: Arapça beyit yok.

duvar düzeldi ve Şeyh (k.s.) yola koyulurken: “Eğer hiç bırakmazsan ben sana ne yapacağımı bilirim.” diyerek tehdît etti.

Şiir

ذُو هَيْـــبَةٍ لَوْ اُلْقِيَتْ سَطَـــوَاتُـــهُ يَوْمًا عَلَى الطَّوْدِ الْاَشَمِّ تَرَضْـــرَضَا
اِنْ يَرْضَ عَنْ زَهْرِ النُّجُومِ تَلْحَ وَاِنْ يَغْضَبْ[262] عَلَى الْفَلَكِ الْمَدَارِ تَقَوَّضَا

Bu rüyâyı Eşref’e söyleyince Şeyh (k.s.)’in korkusu yüreğime geldi ve Edâmallâhü bereketehü’yü talep etti ve ikili bir meclis düzenledi. Halvete özür diledi ve pişmanlık duydu ve izin verdi.

[1075] Şiir

بِلاَدٌ بِهَا قَلْبِي مُقِيـــمًا وَضَاعِنًا وَاَرْضٌ لَهَا وُدِّي مَغِيبًا وَمَحْضَرًا

Birkaç ay sonra böyle geçince tekrar o kötü fikirleri aklına geldi, Erğûnşâh isimli elçisini Edâmallâhü bereketehü talep etmeye gönderdi. Şeyh (k.s.)’in velâyetinden dolayı Erğûnşâh varmadan “اَلْفِرَارُ مِمَّا لاَ يُطَاقُ مِنْ سُنَنِ اَلْمُرْسَلِينَ” sünneti üzere edâmallâhü bereketehü kaçtı.

Şiir

وَلاَ غَرْوَ[263] ان يُبْلَى[264] شَرِيـــفٌ بِخَامِلٍ فَمِنْ ذَنَبِ التِّنِّينِ تَنْكَسِفُ الشَّمْسُ[265]

Gîlân’a gitti ve bir köşede dinlenip uzlette kaldı. مَنِ اخْتَارَ الْعُزْلَةَ فَالْعُزْلَةُ Kendi vazîfelerine devam ediyordu. Tekrar Melik Eşref eski haline döndü ve o kötü fikirleri aklına taktı. Hîle yaparak yine eski karanlık işlerine başladı. Mektuplar ve yazılar gönderip seyyitleri defalarca gönderip ve kalbinin sıcaklığını ileterek <Edâmallâhü bereketehü talep etti ki “Asil yerinde irşâd seccâdesini kurşun ve orda yerleşin.”>

Şiir

اَلْزِمْ[266*] مَكَـــانًا وُلِدْتَ فِيـــهِ مَا بَيْنَ اَهْـــلِهِ فَـــهُوَ اَصْـــوَبُ

---

262 H, L, Ş: يقضب

263 K: وَلا عرفان

264 S: يبلى lafzı yok.

265 Ç: Arapça beyit yok.

*266 Bkz. “İhtilâflı nüshalar” bölümündeki (234) no’lu açıklama.

فَــالْبَدْرُ بَيْنَ النُّجُــومِ اَبْــهَى وَالْوَرْدُ فَوْقَ الْغُصُونِ اَطْيَبُ[267]><[268]

Ve Edâmallâhü bereketehü "مَنْ خَدَعَنَا بِاللهِ انْخَدَعْنَا" göre <O bâtıl ve yalan söylentilere لَعَلَّ اللهُ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا[269] diye döndü ve "حُبُّ الْوَطَنِ مِنَ الْايمَانِ" ve "انَّ الْكَذُوبَ قَدْ يَصْدِقُ" etti [*Belki Allah, onun arkasından bir iş peydâ eder*.]

[1076] Şiir

اِذَا ضَاقَ اَمْرٌ فَادْعُ رَبَّكَ انَّــــهُ قَدِيرٌ عَلَى تَيْسِيــرِ كَلِّ عَسِيــرِ
وَبَيْنَ تَرَقِي حَــوْرَةٍ وَانْــحِدَارِهَا فَكَاكُ اَسِيرٍ وَانْجِبَارُ كَسِيرٍ[270]><[271]

Ve birkaç ay daha zorunlu olarak bu garip şekilde ve tarzda sabrederek yaşadı ve çaresiz olarak onun görevlendirdikleri ile geçindi.

Şiir

بَلاَءٌ كَــوْنُــنَا بَيْــنَ مَــعْشَــرٍ فَلاَ فِيهِمُ خَيْرٌ وَلاَ مِنْهُمْ بُدٌّ
وَمِنْ نَكَدِ الدُّنْيَا عَلَى الْحُرِّ اَنْ يَرَى عَدُوًّا لَهُ مَا مِنْ صَدَاقَتِهِ بُدٌّ[272]

Melik Eşref'in tekrar yüreği coştu ve fesâtlı sevdâsının maddeleri heyecana geldi ve "Edâmallâhü bereketehü'yü görmek istiyorum." diye başladı. Çeşitli yollar, mektuplar ve hîlelerle şevkini bildirirdi. Asıl amacını gizliyordu ve Edâmallâhü bereketehü, gidim gitmeyin diye yola koyuldu ve yine düşünüyordu ki İslâm'a inanlar ve imâmlar ve halvete oturanlar bunun hîle ve şerrinden evlerinde bile güvencede olmadığından dolayı bazısı zararlı, bazısı hapishânede; bazısı kaçmış ve umutsuzdur. Büyük ihtimâlle onların başına getireni, benim de başıma getirsin "اِذَا لَمْ تَسْتَحِي" ve haysiyetsiz olduğu için alçak işlere "فَاصْنَعْ مَا شِئْتَ" başvursun.

Şiir

اِذَا لَمْ تَخْشَ عَــاقِبَةَ اللَّيــَالِي وَلَمْ تَسْتَحِــي فَاصْنَعْ مَا تَشــَاءُ

---

267 L: Arapça iki beyit yok.
268 Ç: < > arası yok.
269 Talâk 65/1.
270 L: Arapça iki beyit yok.
271 Ç: < > arası yok.
272 L, Ç: Arapça iki beyit yok.

Yine tekrar yüreği dağ gibi dimdik ayaktaydı ve bir türlü zaaf göstermiyordu. اِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا[273] [*Şüphesiz ki şeytanın hîlesi zayıftır.*] اِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ[274] [*Benim kahrım pek çetindir.*] ve on küçük sayıyordu. Aslında sağlam ve güçlüydü ve musîbetleri hiç düşünmüyordu.

[1077] Şiir

اِنَّ الرِّيَاحَ اِذَا اشْتَدَّتْ عَوَاصِفُهَا فَلَيْسَ يَبْقَى سِوَى الْعَالِي مِنَ الشَّجَرِ

Ve kendi vaadlarına güvenip لَنْ يُصِيبَنَا اِلاَّ مَا كَتَبَ اللهُ لَنَا[275] [*Bizim başımıza hiçbir zaman Allah'ın yazdığından başka bir şey gelmez.*] yolculuğa azmetti ve cumartesini çıkmaya kararlaştırdı.[276] O <Ansızın cuma günü namazından dönerken Yahyâ Evdâcî, Muhammed Arab ilerde gidenler varıp nifâk yüzünü yere sürürdüler.

Şiir

Çok yağlı ve tatlı dilli hilekarlıkta
Kînli yüreği savaşa hazır[277]

Durumdan anlaşıldı ki tekrar Melik Eşref nefsinin kirliliğinden söz ediyor ve boş yere kapıyı çalıyor ki doğru olmayan bir iş için edâmallâhü bereketehü'yü Tebrîz'e götürsün.

Şiir

وَاِذَا اَرَادَ اللهُ رَحْلَةَ دَوْلَةٍ عَنْ دَارِ قَوْمٍ اَخْطَأَ التَّدْبِيرُ

Onların gelmesini düşündü ve gitmeye şüphelendi. O hareket "مَنْ اَطَاعَ غَضَبَهُ اَضَاعَ اَدَبَهُ" ve Yahyâ ve Muhammed Arab'ın varması ile kaçacak yer aramaya başladı ve defalarca diyordu ki:

Şiir

هَذَا زَمَانٌ قَدْ تَوَلَّى خَيْرُهُ وَانْحَلَّ عِقْدُ الْمَجْدِ فِيهِ وَوَهَى[278]

---

273 Nisa 4/76.

274 A'râf 7/183.

275 Tevbe 9/51.

276 L: < > arası yok.

277 Ç: Birinci ve ikinci mısra yer değiştirmiştir. İkinci mısra şu şekilde gelmiştir: دلی پرچرب اندرکینه داری

278 L: Arapça beyit yok; Ç: فیه دولتی

“الضَّرُورَاتُ تُبِيحُ الْمَحْظُورَاتِ” hükmü ile sağlam aklın sözünü dinledi ve düşünmekte من جرب المجرّب üşenmiyordu.

Şiir

اَلَمْ تَرَ اَنَّ الْعَقْــلَ زَيْنٌ لاَهْــلِهِ وَلَكِنْ تَمَامُ الْعَقْــلِ طُولُ التَّجَــارِبِ[279]

Ve onu kuşatan adamlarının yanından ki hiç kimsenin gözü **[1078]** göremezdi. “وَتَرَاهُمْ يَنْظُرُونَ اِلَيْكَ وَهُمْ لاَ يُبْصِرُونَ”[280] [*Sana bakıp durduklarını görürsün. Ama görmezler*.] Gîlân’ın sonunda gizledi.

Şiir

اِذَا غِبْتَ عَنْ اَرْضٍ وَيَمَّمْتَ غَيْرَهَا فَقَدْ غَابَ عَنْهَا بَدْرُهَا وَهِلاَلُهَا[281]

<وذُرَّةُ الْعُيُون>[282] Evlâtlarını ki gözünün nûru idiler. Çâresizlikten o olaylı ve şiddetli sorunlardan dolayı Allah’a emânet ederek bıraktı.[283]

Şiir

وَكُلُّ نَعِيــمٍ بِالْفِــرَاقِ مُكَدَّرٌ وَاَيَّ نَعِيــمٍ دَامَ غَيْرَ مُكَدَّرِ

Melik Eşref bu haberi duyunca ona ters geldiği için, beyni gazap ateşinden kaynıyordu ve çare bulamıyordu ve bu dileğini çâresini bulamıyordu. Başka hîleye başvurdu ve başladı zikir demeye. Kavvâlleri getirip semâ ve toplantılar düzenledi ve zikirde devamlılık gösterip <semâda dikkat ediyordu ki eğlenceye>[284] çevrilmesin.

Şiir

اِذَا كَانَ رَبُّ الْبَيْتِ بِالدُّفِ مُولِعًا فَشَيْمَةُ اَهْلِ الدَّارِ كُلُّهُمُ الرَّقْصُ[285]

Belki Edâmallâhü bereketehü bu değişikliğe aldanıp dervîşlerle sohbet etmek için <Onları görmek için onun tuzağına düşsün.>[286] Edâmallâhü bereketehü bu bahâneyi ve hîle-

---

279 L: Arapça beyit yok; Ç: فيه دولتى

280 A’râf 7/198.

281 Ç: Arapça beyit yok.

282 Ç: < > arası düşmüştür.

283 Ç: < > arası düşmüştür.

284 Ç: < > arası düşmüştür.

285 L: Arapça beyit yok.

286 Ç: <فريفته گردد>

yi şeytanın işi olarak değerlendirdi. <Ve bir dönem tüm dayandı. <287>مَكَانٍ يُنْبِتُ الْعِزَّ طَيِّبٌ O uygun olmayan yerde dayandı. Bir çok esnafa zikir ve itâat etmeği öğretti ve edâmallâhü bereketehü geceler ve gündüzler kendi görevleri için kalkıyor "الصَّبْرُ مِفْتَاحُ الْفَرَجِ" diye bu kapıyı açıyordu.

[1079] Şiir

اِنَّ الْاُمُورَ اِذَا انْسَدَّتْ مَسَالِكُهَا فَالصَّبْرُ يَفْتَقُ مِنْهَا كُلَّ مَا ارْتَجَجَا
لَا يَيْأَسَنَّ وَاِنْ طَالَتْ مَطَالِبُـــــهُ اِذَا اسْتَعَنْتَ بِصَبْرٍ اَنْ تَرَى فَرَجَا

Bir süre geçince <Ve vakit bitince>[288] Şeyh (k.s.)'in gayret (sinir) eli uzandı ki buyurmuştu ki "ikiyüz seneye kadar benim mezarımdan gayret (sinir) kalkar.

Şiir

İş elden gidiyorsa, elini uzat
O gölgeni başımıza getir

Bak gör bizim hâlimize işimize
Ki cânlar yaralı ve yürekler kan içindedir

Yürekten gayret et, yüreği besle
Ciğeri paramparça olana yardım et

Şeyh (k.s.)'in gayret ve velâyet eseri ortaya çıktı ve kerameti günden güne, ondan ona, sabah şafağı gibi aydınlandı.

Şiir

اِذَا الْحَادِثَـــاتُ بَلَغْنَ[289] الْمَـــدَى وَكَادَتْ تَذُوبُ لَـــهُنَّ الْمُهَجُ
وَدَامَ الْبَـــلَاءُ وَقَـــلَّ الْـــعَـــزَا فَعِنْدَ التَّنَاهِي يَكُـــونُ الْفَرَجُ

O rüyâlardan biri, Edâmallâhü bereketehü buyurdu: Rüyâmda, çok büyük bir ağacın, halvetsarâyda olduğunu gördüm. Gövdesi büyüktü ve yaprakları inceydi. Ancak kurumuş ve mutluluk gitmişti. Şeyh'i gördüm ki mübârek ellerini sinirden ona vurmuş

287 Ç: < > arası yok.
288 Ç: < > arası yok.
289 K, Ç: بلغن

ve bir ayağını da üzerine koymuştu ki onu devirsin ve işâret buyurdu ki “Sen de gel ve yardım et.”

Şiir

رُوحِي وَرُوحُكَ مَمْــزُوجٌ وَمُتَّصِلٌ وَكُلُّ عَارِضَةٍ تُــؤْذِيكَ تُؤْذِينِي

Ben de elimi uzatıp yardım ettim, ancak korktum ki sakın müteberrik hazîreye değip bozmasın. ânsızın ağaç düştü. Öyle ki halvetsarayın arkının arkasına düştü ve hiç zarar olmadı. Ancak öyle paramparça oldu sanki yaparak dökülür gibi pul pul oldu ve tarih bu gerçek rüyâyı kaydetti. O zamandan tâ Pâdişâh Saîd Cânî Bey’in çıkartma yapmasına üç ay kalıyordu.

[1080] Şiir

كَاَنَّ صُرُوفَ الدَّهْرِ فِي مَشِيَّتِي فَيُحْيَيَ الَّذِي اُحْيِي وَيُرْدَى الَّذِي اُرْدِي[290]

Diğer[291] Mevlânâ Hacı Genbedânî Serâvî dedi: Şeyh (k.s.)’i rüyâda gördüm. Kemerini bağlamış ve bir şey yapacakmış gibi duruyor. “Şeyh ne yapacaksın?” diye sordum. “Bu halk sürüsü çobansızdır.” diye buyurdu.

Şiir

وَرَاعِي الشَّاةِ يَحْمِي الذِّئْبَ عَنْهَا فَكَيْفَ اِذَا الرُّعَاةُ لَهَا ذِئَابٌ[292]

İstiyorum ki onlar için bir çoban getireyim tâ ki onları saklasın.” Bu tarihi kaydettim. Kolaylıkla ve çok yakında Cânî Bey geldi ve Çûpânî kurdunu kovdu.[293]

Şiir

اِنَّ اْلاُمُورَ اِذَا دَنَتْ لِــزَوَالِــهَا فَشَــوَاهِدُ الْاِدْبَارِ فِيــهَا تَظْهَرُ

<Diğer[294] Pîre Ahmed Ebherî, Melik Eşref’in hângâhını koruyan dedi geçişte ki Tebrîz’e geliyordum, Miyânek (167)’e yetiştim ve muharrem ayı idi. Miyânek’in

---

290 L, Ç: Arapça beyit yok.

291 K: sonraki konu müstakil bir hikâye olarak gelmiştir.

292 Ç: Arapça beyit.

293 Ç: دفع گرگ و چوپانی کرد

294 K: sonraki konu müstakil bir hikâye olarak gelmiştir.

reîsi beni evine götürdü. Onun sâlih bir kız kardeşi vardı ve perdenin arkasında duruyordu. Dedi rüyamda Şeyh (k.s.)'i gördüm ki dervîşlere buyurdu ki: "On dervîş bu kimseyi öldürün." Ve Eşref'e işâret ediyordu. اِتَّقُوا مَجَانِيقَ الضُّعَفَا

Şiir

مُتَوَّجٌ بِالْمَعَالِي فَوْقَ مَفْرِقِهِ وَفِي الْوَغَا ضَيْغَمٌ فِي صُورَةِ الْقَمَرِ<[295]

Diğer[296] Mevlânâ Yûsuf Pernîkî dedi Şeyh (k.s.)'i rüyamda gördüm. Çok büyük ordu getirmiş ve o orduların tümü meş'ale yakmışlar. Bir grup İran'dan kaçıyorlar. "Bunlar kimdiler?" diye sordum. Şeyh: "Bunlar o adamlardırlar ki bana muhâlefet ettiler, ben de hepsini âvâre ettim." diye buyurdu.

[1081] Şiir

فَاخْلَيْتُ مُلْكِي عَنْ جَمِيعِ مُخَالِفٍ فَشَرَّدْتُهُمْ شَرْقًا وَبَدَدْتُهُمْ غَرْبًا

Bu süreçte ki Şeyh (k.s.) bu müjdeyi halka veriyordu. Mağfûr Pâdişâh Saîd Cânî Bey (mezarı pâk olsun) ordu için asker alıyordu ve edâmallâhü bereketehü'nün vatanı terk etme haberi gün ışığına çıktı ve Pâdişâh Saîd Cânî Bey yardım edilmiş ordusu ile seferberlik ilan edildi. Hakk Teâlâ zafer kapılarını açtı ve Bâbü'l-ebvâb (168)'dan geçti ve elçiler sevinçle mektuplar ve müjdelerle edâmallâhü bereketehü'ye vardılar.

Şiir

جَاءَ الْبَشِيرُ مُبَشِّرًا بِقُدُومِهِ فَمُلِئْتُ[297] مِنْ قَوْلِ الْبَشِيرِ سُرُورًا[298]

Meliku'l-huffâz Şemseddîn Selmâsî dedi: Bu yollar ve geçitlerde ki toprağı pâk pâdişâhın hizmetinde geliyorduk. Defalarca konaklandığımız yerde Şeyh (k.s.)'i rüyâmda görüyordum ki kemerini bağlamış bu ordunun önünde geliyor ve orduyu getiriyor. Dağların zirvesine ayak basıp her adımında bir dağı katediyordu.

---

[295] L, Ç: < > arasındaki Pîre Ahmed Ebherî sözü yok.

[296] K: sonraki konu müstakil bir hikâye olarak gelmiştir.

[297] H: فمن ليت

[298] L: Arapça beyit yok.

Şiir

Cân ve cihân varıyor cihânın cânı üzengide
Eli dumanın fitrâkında ve güneşin örtüsü

Hakk Teâlâ'nın te'yidi ve göklerin yardımı ile zafer Pâdîşâh Cânî Bey ile idi. اجرى من السيل تحت الليل birkaç bin askerle Kür ve Eres ırmaklarından geçip Erdebîl'e geldi. Birkaç gün askerleri ile şehrin dışında edâmallâhü bereketehü'nün gelmesini bekledi ve adam gönderdi. Birkaç gün edâmallâhü bereketehü için durdular ve sonra pâdişâh saldırıya hazırlandı ki "صيود الفرصة شرود" ve savaş seferberliğini oluyordu.

Şiir

اِذَا جَـــاءَ نَصْرُ اللهِ وَالْفَتْحُ[299] مُبِينٌ عَلَى الْمَرْءِ مَيْسُورُ الْاُمُورِ وَصَعْبُهَا[300]

[1082] Ve Melik Eşref "كَاَنَّمَا عَرَتْهُ بُهْتَةٌ[301] اَوْ اَخَذَتْهُ سَكْتَةٌ" çareyi ata binip ve savaşmakta gördü. "اِذَا اَرَادَ اللهُ هَلاَكَ نَمْلَةٍ اَنْبَتَ لَهَا جَنَاحَيْنِ وَبِسُوءِ تَدْبِير قبل الوقوع في البِئْر [؟] شِرْذِمَةٌ قَلِيلٌ" orduyu önceden gönderdi. Kendisi durmuştu ve bu mânâdan gâfildi ve bilmiyordu ki:

Şiir

Mürîdler, murâdlarını ararlarsa
Kendi ayakları ile işlerini yaparlar

Başkalarını kaşımaya elleri olmasına rağmen
Ancak beyinlerini sadece kendi işleri için çalıştırdılar

Ve çâreli çâresiz cumartesi 7 Cumâde'l-âhir [758/1356] Tebrîz'den dışarı çıktı ve Kendrû (169) köyüne gitti ve orada konakladı.

Şiir

Tebrîz'den acele ile çıktı
Tembellikte Kendrû'da konaklandı[302]

---

299 Nasr 110/1 [*Allah'ın zaferi ve Fetih geldiğinde*].
300 L, Ç: Bu hikâye yok.
301 L, K, Ş, Ç: كَاَنَّهَا عَرْبَةٌ بَهَتَةٌ
302 Ç: Farsça beyit yok.

Seyyidu'l-fukarâ Emîr Ahmed Ebherî, Melik Eşref'in hângâhdârı idi dedi: Pazar 8 Cumâde'l-âhir, Melik Eşref, Kendrû köyünde, Mevlânâ Necmeddîn Bâkûyî ve Kadı Emîr Ali Hanefî ve büyük topluluğa hitap etti ki bu yıl işimi kötü ve zor bilirim." "Niye?" dediler. "Bu gece rüyâmda dervîşlerden büyük bir topluluk gördüm ki asâlarıyla bana vurmaya hazırlamışlardı. Başlangıçta onlardan birini gördüm ki eline ve koluna yazmıştı. <Bakınca Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'i gördüm ki sinirlenerek durmuştu." dedi.

Şiir

وَتَبْرَقُ اَبْصَارُ الْمَنَـــايَـــا مَهَـــابَةً اِذَا لاَحَظَتْهُ[303] وَهُوَ حُمُرُ الْحَمَـــالِقِ

Sonra, Eşref dedi: "Benim işim kötü olacak." Üçüncü gün salı 10 Cumâde'l-âhir onun devletinin sonu idi ve yenik tozu askerlerinin yüzüne geldi, "ليس باول قاروة كسرت"[304]

Şiir

Yardım mutluluktan bağlanırsa
Aslanların eli ve yüreği yorulur

Onun tüm askerleri yenik düştü. Ordu zarar görmüştü ve askerler dağılmıştı. Ordu düzeni bozulmuştu ve dostlar **[1083]** yok edilmiştir. Birlik dağıldı ve bütünlük parçalara ayrıldı.

Şiir

فَبَدَّدَهُمْ اَيْدِي الْقَضَـــا فَتَبَدَّدُوا وَفَرَّقَهُمْ اَيْدِي الْمَنَـــا فَتَفَرَّقُوا[305]

Orduyu yara gibi yorgun ve kendi dileği gibi üzgün gördü <Durmak imkansız[306] o yüzden kaçtı>[307] Korkudan kaçıyordu ve can korkusundan iyi bir yol mu yoksa kötü mü kaçıyordu. اِذَا قَلَّتِ الْاَنْصَارُ كَلَّتِ الْاَبْصَارُ> كَالْغَرِيقِ يَتَعَلَّقُ بِكُلِّ زَبَدٍ[308] ve ülkesi ve devleti alt üst oldu.>[309]

---

303 H: لاخطته

304 Ç: <لا جرم دهم جمادی الآخر که عساکر اشرف با لشکر جان بیگ بنای حرب و رزم گذاشتند>

305 L, Ç: Arapça beyit yok.

306 K: Kur'ân.

307 Ç: <مجال قرار ندید فرار اختیار کرد>

308 H, K, Ç: "كالغريق يتعلق بالزبد"

309 L, Ç: < > arası yok.

Şiir

قُدْرَةُ الــرَّحْمنِ لَــمَّــا نَزَلَتْ جَعَلَتْ عَالِيَــهَا سَافِلَــهَا

Cansız olarak iki gençle Nahcivân'a yakın yol katetti ve orada اِذَا جَاءَ الْقَضَا ضَاقَ الْفَضَا sıkıştı.

Şiir

لَوِ اتَّخَذُوا فَوْقَ السَّمَــاءِ مَعَاقِلاً لَحَلَّ بِهِمْ فَوْقَ السَّمَــاءِ قَضَاؤُهَا

Orada tutukladılar ve yüzlerce rezâlet ve sefâletle Tebrîz'e getirdiler ve oradan Segon-bedân ırmağına padişahın huzûruna çıkardılar. Şeyh (k.s.)'in velâyeti işe yaramıştı ve onu tutuklamıştı. Mürîdler sevinçli, mürtedler[310] ise perîşan ve huzûrsuz oldular.

Şiir

فَفِي جَيْدِ مَنْ وَالاَهُ اَطْــوَاقُ مِنَّةٍ وَفِي رِجْلِ مَنْ عَادَاهُ[311] غُلاًّ سَلاَسِلاً
تَبَلَّجَتِ الْاَيَّامُ مِنْ غُرَّةِ الدَّهْــــرِ وَحَلَّتْ بِاَهْلِ الْبَغْيِ قَــاصِمَةُ الظَّهْرِ[312]

Ârif insanın âhına yakalandığı için, o sultânlık ve ihtişâmdan, yoksulluk kuyusuna ve o emîrlikten **[1084]** esârete düştü.

Şiir

وَلَوْ اَمَّ النُّجُومِ عَصَبَتْــكَ يَوْمــًا لَجَاءَتْكَ السَّمَــاءُ بِهَا اُسَارَى[313]

Edâmallâhü bereketehü îlahî taleblerle ve pâdişâhın yandaşları ile Gîlân'dan mutlu olarak müteberrik hazîreye geldiler.

Şiir

سَــلاَمُ اللهِ وَالسُّقْيَــا جَمِيعــًا عَــلَى تِلْكَ الْمَنــَازِلِ وَالدِّيــَارِ
فَــقَلْبِي عِنْدَ سَــاكِنــِهَا رَهِينٌ قَــرِينُ الْوَجْدِ مَسْلُوبُ الْقَــرَارِ
فَــيَا لَيْتَ الزَّمَــانُ يَعُودُ يَوْمــًا بِــمَا اَرْجُوهُ مِــنْ قُرْبِ الْمَــزَارِ[314]

---

310 S, H, Ç: Mürîdân.

311 H: عادی; K: عاداتی

312 L, Ç: Arapça iki beyit yok.

313 Ç: Arapça beyit yok.

314 L, Ç: Arapça üç beyit yok.

Oradan pâdişâha bakıp söyledi ve kavuşma günü orduda ikinci günüydü ki Eşref'i orduya ulaştırmıştılar ve bir çadırın içinde hapsetmişler ki Edâmallâhü bereketehü geçit yeri idi ve bölük bölük ata binmiş zâkirler ve dalga dalga[315] insanlar ve şarkıcı gruplarının sesini halk ve Eşref'in kulağı da duyuyordu. "Bu gürültü, bu ihtişâm nedir?" diye sordu. "Şeyh Sadreddîn[316] (edâmallâhü bereketehü)'dir." dediler. <Askerin izni ile çadırın köşesinden baktı ve>[317] hasret âhı çekti ki "Yüce mevkîden dolayı kendisi için ne istiyor ise onu gördü ve kim onu hapiste görmek istiyorsa kendini hapiste gördü. <Her kim kuyu kazarsa, önce kendi kuyunun içine düşer." ve Şeyh (k.s.), âilesine ne istiyorsa (mahpus) onu kendisi ve ailesini için gördüm>[318] وَلاَ يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ اِلاَّ بِاَهْلِهِ[319] [*Halbuki kötü hîle, ancak sâhibinin başına dolanır.*]

Şiir

قَضَا اللهُ اِنَّ الْبَغْيَ يُصرِعُ اَهْـــلَهُ وَاَنَّ عَلَى الْبَاغِي تَدُورُ الدَّوَائــرُ[320]

Çâresizlikten dolayı Edâmallâhü bereketehü'nün hizmetlilerine ve adamlarına yalvarıyor, şefâat istiyor ve yalvararak özür **[1085]** diliyordu. Yalvararak başını umutsuzluk toprağına koyuyordu.

Bu zaîfin yolu onun çadırına düştü. Kendi nefsimle onu çağırdım. Onu gördüm <عَلَيْهَا الثَّعْلَبُ> بَالَتْ[321] كَخرْقَة بَالِيَة[322] rezîllik toprağına oturmuş ve rezâlet içinde حَيْثُ لاَ مُذَاكِرَ[323] وَلاَ اَنِيسَ <وَلاَ جَلِيسَ فَالْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ كعِذَارِ الْعِنِّينَ بَعْدَ الْمُهْلَة، مشغول >[325] ve <çâresizlikten özürü kabûl edilmiyor وَبِمَا كُنْتُمْ تَفْسُقُونَ[324] شد> meşgûl oldu ve kendi suçluyor <حينَ لاَ تُغْنِي النَّدَامَةُ>[326] ve edâmallâhü bereketehü'den

---

315 H, L: رحل موج; K: رحيل موج; C: موج lafzı yok.

316 Ç: كوكبة شيخ صدر الدين است

317 Ç: < > arası yok.

318 Ç: < > arası yok.

319 Fâtır 35, 43.

320 Ç: Arapça beyit yok.

321 L: يالته

322 Ç: < > arası yok.

323 H: يذاكر; K: مذكر

324 Ahkâf 46/20. [*Artık bugün aşağılık azâbı ile cezalanacaksınız. Çünkü yeryüzünde haksız kibirleniyordunuz ve dinden çıkıp fâsıklık ediyordunuz denilir.]*

325 Ç: < > arası yok.

326 Ç: < > arası yok.

şefâat diliyor, ağlıyor, kendini küçümsüyor, gözyaşını kirpiklerinden siliyor ve adını yere sürüyordu. [327] أَلْئَنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ [*Ya! Şimdi mi? ... Halbuki daha önce isyân etmiştin ve müfsitlerden olmuştun.*]

Şiir

لاَ يَخْدَعَــنَّــكَ مِنْ عَدُوٍّ دَمْعُهُ وَارْحَمْ شَبَابَكَ مِنْ عَــدُوٍّ يِرْحَمُ[328]

Ben bu durumu edâmallâhü bereketehü'nün bilgisi olsun diye arz ettim. Edâmallâhü bereketehü'nün temiz yüreği yumuşadı ve ona şefâat etti.

Şiir

اِنَّ الَّذِي صَوَّرَ الْاَشْيــَاءَ صَوَّرَهُ نَارًا مِنَ الْبَــأْسِ فِي بَحْرٍ مِنَ الْجُودِ

Ülkenin ünlüleri ve büyükleri bu şefâate razı değildiler ancak sonunda şefâat geçerli oldu. [329] وَمَنْ يُهِنِ اللهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُكْرِمٍ اِنَّ اللهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ [*Allah kimi hor bırakırsa, artık ona ikrâm edecek yoktur. Şüphesiz Allah dilediğini yapar.*]

[1086] Şiir

إِذَا اللهُ لَمْ يُحْرِزْهُ مِمَّا يَخافُــــهُ فَلاَ الدِّرْعَ مَانِعٌ وَلاَ السَّيْفَ قاضِيَا[330]

Üç dört gün sonra edâmallâhü bereketehü döndü. Receb'in beşi, cuma günü onu katlettiler.

Şiir

اُنْظُرْ إِلَى مَنْ حَوَى الدُّنْيَا بِاَجْمَعِهَا هَلْ راحَ مِنْها بِغَيْرِ الْقُطْنِ وَالْكَفَنِ

O isim kaldı.

Şiir

لَئِنْ غَيَّبُوا جُثْمانَهُ لَمْ يُغَيِّبُوا مَساوِيَهُ اللاَّتِي إِلَى الْحَشْرِ يُذْكَرُ

---

327 Yûnus 10/91.

328 L, Ç: Arapça beyit yok.

329 Hac 22/18.

330 Ç: قاضباً

Bu kerâmetler açıklığa kavuştu.

Şiir

لَعَمْري لَقَدْ أَيْقَظْتَ مَنْ كانَ نائِماً وَأَسْمَعْتَ مَنْ كانَتْ لَهُ أُذُنانِ

[1087] ON BİRİNCİ BÂB

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in azameti, şöhreti ve yeryüzünün çeşitli yerlerindeki halîfeleri.

Üç Fasıldan İbârettir.

[1088] 1. FASIL

Bâtın sâhiblerinin, mükâşefe veya rüyada gördükleri bazı manevî azametler

Hikâye: Mevlânâ Muhammed Şîrvânî -ki Deştâvendî diye bilinir- anlatıyor ki: Bir keresinde Şeyhzâde Cemâleddîn Ali (rh.a.), Şeyh Safiyyüddîn (k.s.) hakkında yüreğinde bir söz düşündü ki onun itikâdının zayıflığına neden oldu. Öylesine düşünürdü tâ ki o düşündüğünü eylemlerinde de gösterdi.

Şiir

إنَّ الْعُيونَ لَتُبْدي في تَقَلُّبِها ما في الضَّميرِ مِنْ وُدٍّ وَمِنْ حَنَقٍ[1]

Bu söz Şeyh Zâhid'in (kuddise rûhuhü)'in[2] kulağına ulaştırıldı. <Cemâleddîn Ali (rh.a)'yi çağırdı. Şeyh Zâhid'in (k.r.) huzûruna geldiğinde>[3] korkarak durdu. "Halvete gel" diye buyurdu. Halvete gitti ve öylece korkarak durdu. Şeyh Zâhid (k.r.), mübârek eteğini kaldırdı ve Cemâleddîn Ali'yi eteğinin altına çekti. Öyle ki kafasını boynun yakınına kadar getirdi ve mübârek dilini Cemâleddîn'in gözüne sürdü ve "Bak" diye buyurdu. Baktı. Tüm semâvâtı hicâbsız (örtüsüz) gördü ve Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in yüzünü gördü. **[1089]** Allah'ın arşında durmuş Hakk Teâlâ'ya münâcât ediyordu.

Şiir

يا رُبَّ مَنْزَلَةٍ لَوْ أنَّ الْمُشْتَـــــرى يَرْقَى إلَيْها ذِلَّ عَنْ دَرَجاتِها[4]

Şiir

Bu onun küçük dünyasının bir kıvılcımıdır
Bunun ötesinde perdeler arkasında sırları vardır

---

1 L, Ç: Arapça beyit yok.

2 K: Kuddise sırruhü.

3 S: < > arası yok.

4 درجاتها lafzı düşmüştür.

onu görünce titriyordu ve وَالَّذينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجاتٍ[5] [*Kendilerine ilim verilenler için ise dereceler vardır.]* Şeyh Zâhid buyurdu: "Ne gördün?" Cemâleddîn Ali hayretler içinde "كَأَنَّما عَرَتْهُ بُهْتَةٌ أَوْ أَخَذَتْهُ سَكْتَةٌ" onun ayağına kapandı: "Allah aşkına elimi tut." dedi. Şeyh Zâhid onun elini tuttu ve: "Evlât, bir daha bu yolun tâliblerine hased etme. Geri kısmı ve sen benim halefimsin, ancak tâliblere hizmet etmelisin, tâ ki maksada varasın." dedi.

Şiir

Gördüğün harf âlem almededir ve akıl
Nerde onun tüm âlemini görecek

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn Akmiyûnî'den anlattı: Hâlin başlangıcında ki tevbe ettim, her sene üç, dört kere Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in yanına gelip giderdim. Bir dayım vardı birgün Tebrîz'de bana dedi (Münazire yolu ile) ki "Sen ilim adamısın ve hacca gitmişsin[6] ve bir adamın eli ile tevbe etmişsin ki onun öyle bir zâhirî ilmi yoktur ve zâhirî ilimlerde haberci ve yakîni yoktur. Tebrîzde ilim adamları ve şeyhlerden adam kalmamıştı ki bunun eli ile tevbe etmesin. Erdebîl'e kadar gitmesi mi gerekiyordu?"

Şiir

Âşıkın kıblesi mâşûktan başka bir şey değildir
Nasıl olur da kıbleden yüz çevrilir?

Onunla Şeyh (k.s.)'in kemâlâtından diyorduk çünkü onun hâlis sevdâsı bu sevdâdan boştu ve etkili olmuyordu.

[1090] Şiir

أَحِلاَئي بـــي شَجْوٌ وَلَيْسَ بِكُمْ شَجْـــوٌ وَكُلُّ امْرِءٍ عَنْ شَجْوِ صاحِبِهِ خِلْوٌ

Sonunda: "Dayı, sen ârif ve akıllı bir erkeksin. Bir çok insan tanıyorsun ve ulemâya ve şeyhlere hizmet etmişindir. Bârî bir zahmet çek ve benimle anlaş ki Erdebîl'e gidelim. Şeyh'in huzûruna çık ve bir iki kere onun sözlerine misâfir ol. Eğer sen onu

---

5 Mücâdele 58/11.

6 K: حاجي رفته ای

kemâl sâhibi olarak görürsen onun eli ile tevbe edersin, yoksa, ben de seninle gelirim ve bir daha oraya gitmem.” dedim.

Bu sözlere razı oldu (yetindi) bu kararı bağladık ve Şeyh (k.s.)’in huzûruna Erdebîl’e geldik. İkindi namazı idi. Şeyh (k.s.), mübârek zâviyeye geldi. Onu ziyâret edip elini öptük ve namaz kıldık. Şeyh, halvete gitti ve dayının birkaç arkadaşı vardı ve dayıyı evlerine götürdüler. Oraya gidince dayıya: “Şeyhi nasıl buldun?” diye sordum. “في أبْهَى مَلْبَسٍ وَأشْهَى مَنْظَرٍ[7] siması iyi ve iyi kuşamlı ve iyi ve temiz elbiseler giymiş ve çok kuvvetli, ancak o dervîşler ve bâtınî hallerden bir şey bulamadım.” dedi.

Şiir

وَلَقَدْ ظَهَرْتَ فَلاَ تَخْفَى عَلَىَ أحَد إلاَّ عَلَىَ أكْمَه لاَ يَعْرِفُ النَّظَرا
لَكِنْ بَطَنْتَ بِما أُخْفيتَ مُحْتَجِبـــاً وكَيْفَ يُعْرَفُ مَنْ بِالْعُرْفِ اسْتَتَرا

Akşam namaz vakti olunca, “Gel de zâviyeye gidelim” dedim. Zâviyeye geldik. Şeyh (k.s.) çıktı ve akşam namazını kılmakla meşgûl olduk. Dayım bağırdı ve yere çakıldı (düştü) ve kendini kaybetti. Ben bir hizmetçi ile onu tuttuk ve halvete götürdük. Onun durumu değişti. Öyle ki hiç hâli kalmamıştı.

Şiir

<وَما أبْقَى الْهَوَى وَالشَّوْقُ مِنِّي سوَى رُوحٍ تَرَدَّدَ في خلاَل
خَفيتَ عَنِ النَّوائِبِ أنْ تَرانـــي كَأَنَّ الرُّوحَ مِنِّي في مَحـــالٍ

Şeyh (k.s.), namazı kıldı ve halvete gitti. Ben şeyhin ardından halvetine girdim ve ağlayıp: “Allah aşkına benim dayım elden gidiyor, garîban birisidir” dedim. Şeyh **[1091]** buyurdu: “Evlât, o benim kuvvetli vücûdumdan sana bahs ediyordu, ben de kuvvetli oluşumdan, ona birazcık olsun gösterdim, Gücü ve dayanması yoktu.

Şiir

وبَدا لَهُ مِنْ بَعْد ما انْدَمَلَ الْهَوَى بَرْقٌ تَأَلَّقَ موهِنًا لَمَعاتُهُ
فَبَدا لِيَنْظُرَ كَيْفَ لاحَ فَلَمْ يُطِقْ نَظَرًا إلَيْهِ وَصَدَّهُ أشْجانُهُ

Sonra, “Git, paniğe kapılma ki kendine gelmiştir”[8] diye buyurdu.

---

7 L: Arapça cümle yok.

8 L, Ç: < > arası yok.

Gelince onu gördüm ki kendine gelmiş, ancak hâli değişmişti. “Bu durum neydi ve hâlin nasıldır?” diye sordum. Ne soruyorsun namaz kılınca Şeyh’i gördüm ki kafası göklerden geçmişti ve omuzları biri sağa, öteki sola ulaşmıştı. Onu görünce kendimden geçtim (kaybettim)”

نَظَرْتُ إِلَى مَنْ أَحْسَنَ اللهُ وَجْهَهُ فَيا نَظْرَةً كادَتْ عَلَى كَبَدي تَقْضي

Sonra, onu Şeyh (k.s.)’e götürdüm ve o durumunu anlattı. Şeyh (k.s.) buyurdu: “Ne gördüysen kendi havsalan kadar gördün.” Kalkıp insâf verdi ve tevbe etti.

Şiir

Her kimin görüşü gözünün görebileceği kadardır
Yoksa onun güzelliğini görmek bunun dışandadır

Bakış gücü bellidir
Onun kadri görüş alanın dışındadır

Hikâye: Meliku’s-sâdât Seyyid Zeynüddîn dedi ki Seyyid Şerefüddîn (rh.a.)’den duydum ki o dedi: Şeyh (k.s.) bana buyurdu ki “Her zaman ki senin bir sözün olsa istediğin zaman gelip söyleyebilirsin”. ânsızın gece yarısı bana bir şeyler oldu. Şeyh (k.s.) halvet kapısına gittim. Elimi halvetin kapısına koydum. Şeyh: “Seyyid” diye buyurarak beni çağırdı. Halvete gittim ve Şeyh (k.s.) ile sözle meşgûl oldum, baktım, halveti görmedim, büyük bir âlem gördüm çok geniş ve Şeyh’i görürdüm ki büyüyordu tâ ki âleme sığmıyordu. O durumu görünce kendimden geçtim. Şeyh (k.s.) mübârek elini, benim çıplak göğsüme sürdü, o hâlden kendime geldim.

[1092] Şiir

O yerde ki yürek çadırının ipi (halatı) kırılırsa
Bu “kâf” ve “nûn” sahası dar gelir

Hikâye: Hâce Muhammed Serâvî dedi Pîre Mahmûd Hâdim Efdâl Serâvî (rh.a.)’den duydum ki bir kere Hâce Efdal Erdebîl’den Şeyh (k.s.)’in yanımdan Serâv’a gitmek istemişti. Şeyh (k.s.), dönüş sırasında, değirmenin su kanalında durmuş ve Hâce Efdal’a buyurdu: “Benim önümde[9] bin ve yola koyul” Hâce Efdal binip ve yola koyul-

[9] H, K: + نظر

du. Mendîşîn köyünden -ki Erdebîl ile yarım ferseng (3 km.) mesafesi var- geçtik, bakıp Şeyh (k.s.)'i gördüm ki ilerde gidiyordu ve hep büyüyordu öyle ki tüm Erdebîl vilâyetini kapsadı ve doldurdu, dayanamadım, bağırdım ve kabedercesine attan düştüm, ... benim bu hareketimden hoşlanmadı. Keskin olarak bana baktı. Ben hayranlık yüzünden ne gördüysem onu dedim. "Ey gözü kör, yânî Şeyh öyledir ki Erdebîl vilayetine sığmıyor? Ne gördüysen görebildiğin kadar görebilmişsin" dedi.

Şiir

İki dünya ona dar gelir
Eğer himmet atını koşturursa[10]

Hikâye:[11] Erdebîl vilâyetinden Pîre İshâk Kelvârekî -ki Ebû Zer'a Erdebîlî (rh.a.)'nin sülâlesindendir- dedi: Babam İbrâhîmden duydum ki bir keresinde şeyhin halvetinde gidiyordum. Bakınca Şeyh (k.s.)'i gördüm ki öyle büyümüştü ki tüm halveti sarmıştı ve arası dolmuştu. Korktum ve kafamı halvetin kapısına koydum. Birkaç saat sonra Şeyh buyurdu: "Ölesice seni! Ne yapayım ki sensin, yoksa seni babanın mezarına çarpardım".

Şiir

Simurg kuşu ki kaf dağında onun yuvası vardır
Ağacın dalına yuva nedir ki?[12]

[1093] *Şimdi bu ufuklar ona dar gelir*
Dergâhı nasıl ona ev ve duvar olur?[13]

Hikâye:[14].Abdülkerîm b. Ahmed dedi: Tehrîkân köyünde Şeyh (k.s.)'in yanındaydım. Şeyh evdeydi.[15] O eve girdim. Bakınca şeyhi gördüm ki o ev ondan doldu. Ben şaşırdım ve şaşkınlıkta kaldım. Tekrar baktım, başını yükseklerde gördüm. Bu hebetten (vücuttan) şaşırdım. Kendime gelince Şeyh (k.s.), kelimeler söylüyordu. Kelimeler

---

10 Ç: İkinci mısra düşmüştür.
11 L, Ç: Bu hikâye yok.
12 Ş: Birinci beyit yok.
13 H: İkinci beyit yok.
14 L, Ç: Bu hikâye yok.
15 K: وشيخ درون خانه بود

konuşurken halka baktı ve buyurdu: “Sizin şüpheniz olsun ki bu şahıs geliyor ve ziyârete meşgul olmasın. Bu şahıs şeyhin yüzünden bir şey gördü ve hayretinden onu ziyâret edemedi.”

Şiir

تَمَنَّيْت مَنْ أهْوى فَلَمّا لَقَيْتُـــــهُ فَهِبْتُ فَلَمْ أعْلَمْ وَلاَ طَرْفاً
وأطْرَقْتَ[16] إجْلاَلاً لَهُ ومَهابَـــــةً وحاوَلْتُ أنْ يَخْفَى الَّذي بِي وما يَخْفَى

Hikâye: [17].Hacı İsmâîl dedi: Bir keresinde Muhammed Bedlân ile halvette oturmuştum. Muhammed Bedlân dedi: Bir keresinde Şeyh (k.s.)’i rüyada gördüm. Öyle büyüktü ki yedi gökte ve yere sığmıyordu. Ben kuşku ve tereddüd yüzünden söyledim “Yanlış görürem, böyle değil”. Derhal gördüm ki Şeyh geldi ve buyurdu, “İsrâîl niye kuşku duyuyorsun?” o an öyle gördüm ki yedi gök ve yeri buruyor ve önüne salıyordu. Kaşlarından bir tüy koparıp ve yedi gök ve yere vururdu, O taraf ve bu taraftan yarım parça fazla geliyordu. Bu uykudan uyanınca Şeyh (k.s.)’e gittim. Kapıdan çıkınca mübârek gözü bana düştü, buyurdu: “Sakın, senin başına geleni ben diyeyim yoksa sen mi dersin?” Tekrar söylediler: “Yok ben diyeyim” ve gözle görür gibi söyledi. Sonra **[1094]** “yürek sahibinin bir tek teli bile göklere ve yere sığmaz, هَذا فَيْضٌ مِنْ قَيْضٍ” diye buyurdu.

Şiir

Yüceler makamında bir yürek bulduğu için
Bu toprak ve fânî dünyayı ne yapacak[18]

Hikâye:[19].Pîre Mü’min Dellâk dedi: Çalışmış erkeklerden birisi Şeyh (k.s.)’e dedi: Rüyâmda gördüm ki Şeyh (k.s.)’in elbisesinin kolu arştan idi ta süreyyâya kadar. Şeyh (k.s.): “Evlât, bunu senin havsalanın alabileceği kadar sana göstermişler.” diye buyurdu.

---

16 K: اطرفت

17 L, Ç: Bu hikâye yok.

18 Beyit “S”de fazladan gelmiştir.

19 L: Bu hikâye yok.

Şiir

Kolumuzu zaman ve zamanı aşan yerlere saçmıştık
Bunun ötesini kollarımızda barındırırık

Serçenin[20] *makamı (rütbesi) şahın kadar olmaz*
Ancak o kendi kadar alanında şehper ve o şahin görür

Hikâye: Pîre Yahyâ Germrûdî dedi: Babam Süleymân dedi ki: Şeyh (k.s.)'in huzûrunda oturmuş bakıyorduk. Bir merdiven gördüm ki kırmızı altından göklere kadar dokunmuş ve Şeyh oradan göğe gidiyor.

Şiir

Nasıl olur bu köşkün talebinde havaya ayak basmak
Bu safâ çatısına safâyla mirac etmek gerek

Hikâye: Pîre Tevrân Tebrîzî[21] anlattı: O dedi ki Pîre Yûsuf îlvânkî (rh.a.) ile Şeyh (k.s.)'in huzûruna gittik. Zâviyeye gidince baktım ki şeyhi göreyim ki nasıl birisidir ki daha görmemiştim. Bir dünya gördüm doğudan batıya ve tüm o dünya şeyhten dolmuş ve başka hiç kimseyi görmedim. <Bu şaşkınlık içine gark oldum. Öyle ki epeyce zaman geçti. Ben kendimden geçtim. Tekrar bir uzun zamandan sonra şeyhi gördüm. Oturmuştu. Onu ziyâret edebilme şerefine nâil oldum.

[1095] Şiir

Bu evin ne hudûdu ve sınırı vardır ki
Doğru kişiler his âleminin dışında olur>[22]

Hikâye:[23] Pîre Mahmûd Ümrân Hâce Dîhî dedi: Bir keresinde dizlerimi bükmüş ve kafamı dizim üstüne murâkabe için koymuştum. Baktım şeyhi gördüm, Arşın ucunda oturmuş ve: "Yol budur, gelin ve pâdişâhı görün." diye sesleniyor.

---

[20] H: گنجشکی
[21] K: نیرزی; Ç: تیرزی
[22] Ç: < > arası yok.
[23] L, Ç: Bu hikâye yok.

Şiir

Arşın başında Hakk'ın doğru daveti vardır
Hangisidir ki ona cevap versin

Yol gidenlerin; uzak maksada gidecek
Ancak bu da doğru adım atmaya bağlıdır[24]

Hikâye:[25] Hâce Hacı Tevekkülî Erdebîlî, Mevlânâ Şemsüddîn Pernîkî'den anlattı: O dedi ki: Bir keresinde Şeyh'e bir rüya anlatmayı istiyordum. Tâliblerin çokluğundan ve kalabalığından fırsat bulup anlatamıyordum. Kendi kendime düşündüm ki "Şeyh, bu kalabalık ve çoğunluğu ile ki var şeyh hangisinin burada olup ve hangisinin burada olmamasını nereden biliyor ve onların durumunu nasıl bilir?" Bana bir hâl el verdi ve o ân rüyâda gördüm ki bir evdeyim ve o evde binlerce ufacık canlılar ki karıncadan bile küçüktürler var ve o ev onlar ile doluydu. Şeyhin geldiğini gördüm. Onlardan birisini tutuyor ve avcuna koyuyordu. Ona iyi bakınca, o hayvan (böcek) bir ayağı topal idi. Şeyh (k.s.): "O adam ki bu binlerce böceğin içinde bunu tanırsa, mürîdlerini nasıl tanımaz?" diye buyurdu.

Şiir

Gayb defterinin sırları
Yürek sahiblerine keşfolunca

[1096] *Dünyanın sözü o sözden doludur*
Bir noktadır su ve çiçek ilimleri

Hikâye: Ahî Cebrâîl Korbîn Düştî Gîlân İsfehbûdî[26] anlattı ki kardeşi Pîre Muhammed -ki kürd olarak meşhûrdur.- o diyor ki ilk defa Şeyh (k.s.)'e vardığım zaman -ki daha ulaşmadım- şeyhe bakınca, benim halim değişti. Şeyhin ayaklarını Süreyyâ tahtında gördüm ve başını yüceliklerde ve sağ omuzunu Kaf dağının yanında ve sol omuzunu Kaf dağının yanında gördüm. Farkında olmadan ben bir bağırdım ve

---

[24] H, Ş, … تا کدامین ز سر صدق ;K: تا گدایان ز سر صدق بدان ره پویند

[25] L, Ç: Bu hikâye yok.

[26] H: ...اخی جبرئیل کزین ;K: ...اخی جبرئیل کرنین ;L: اخی جبرئیل رشتی گیلان ;Ş: ...اخی جبرئیل کونین رشتی گیلانی ;Ç: اخی جبرئیل گیلانی اصفهبدی

kendimi kaybettim. Bir saat sonra Şeyh (k.s.) bana: "niye bağırdın?" diye sordu. Gördüğümü söyledim.

Şiir

Beşer (insanın) dayanabileceği bellidir
Benim gibi başı dönmüş o hâlin dışını görürüz

Akıl sarhoş ve beyin âciz ve ben baygın
Nasıl buna açıklık getireyim[27]

Hikâye: Mevlânâ İzzeddîn Yûsuf Endârvedî diyor: Bir keresinde bir grupla Şeyh (k.s.)'in huzûruna ulaştık. Şeyh (k.s.), beni halvete çağırdı ve güzel sözler söyledi. Benim aklıma bir şey geldi ve diledim ki Şeyh, o hâlden bir remiz söylesin. Şeyh mübârek kafasını öne salladı ve bir süre kendinde idi. Sonra mübârek kafasını kaldırdı. Mübârek gözü kızarmıştı ve bu beyti okudu:[28]

Şiir

Atâr bu mânâyı yüreğinde saklı tutuyor
Mahrem görmeyince konuşmaz

Sonra, sevinçten kalkıp birkaç adım yürüdü <ve mübârek elini üç kere kaldırdı ve bıraktı ve tekrar aynı beyti söyledi. Tekrar kalktı, birkaç adım yürüdü>[29] ve mübârek kolunu **[1097]** üç kere kaldırdı ve tekrar bıraktı. Üç kere baktım. Kapı, çatı ve evin duvarı hareket hâlindeydi. Ben şaşırdım. Şeyh (k.s.)'e bakınca Şeyh'in mübârek vücûdunu gördüm ki o tüm dünya ve âlem ondan doldu. Onun azametinden, şaşkınlığım arttı.

Şiir

Bu "Kâf" ve "Nûn" bölgesi ve bu toprağın merkezi
Bu devrânın dönmesi ve yıldızların yörüngesi

Benim kafa gözüm[30] *benim sırrımın gözündendir*
Dolu gördü göz ve vücut onun yüzünü pak (temiz) gördü

---

27 K: İkinci beyit yok.
28 Ç: وَأَنْشَدَ
29 K, Ç: < > arası yok.
30 K: چشم سر و من

O fikirden vazgeçtim ve Şeyh (k.s.), o mecliste dönene kadar bir şey demedi. Dönüş vakti gelince beni bir köşeye çekti ve yüreğimde olanı bana dedi.

Şiir

Söz âleminde gönül ne yazdıysa
Gönül levhası ile ondan haberdâr idi

2. FASIL

Safiyyüddîn (k.s.)'in halkın da müşâhede ettiği bazı zâhirî azametleri hakkında.

Bu konuda hikâyeler çokdur ki çeşitli bablarda onun kerâmetleri ve zâhirî alâmetleri -ki güneş gibi aydındır ve herkese aydındır- yazılmıştır.

Şiir

ما تَشْتَهِيَ الْآذانُ وتَسْمَعُهُ ومـــا تَهْوِيَ الْعُيونُ مِنَ الْمَناظِرِ تَطْرَفُ

Öyle ki Şeyh Zâhid (k.s.): "Safî, seni Allah halka verdi, kendini gizleyemezsin" dedi.

Şiir

تَلوحُ[31] في غُرَّةِ الْأَيَّامِ دُوْلَتُكُـــــمْ كَأَنَّها مِلَّةُ الْإِسْلاَمِ في الْمِلَلِ

Şöyle dedi: "Safî, tüm münâfıkların sopasını kırdım ve topu senin alanına attım."

Şiir

لَقَدْ كَنَسَ الْبَحْتُ الْبِلادَ عَنِ الْعِدَى وطَهَّرَها مِنْ بَغْيِها وَعِداءِها[32]
وَقَدْ خَرَبَتْ مِنْهُمْ دِيارٌ خَرابُهـــــا عِمارَةُ وَهْداتِ الْهُدَى ونَجادُها

[1099] Şeyh Zâhid (k.r.), onu Merâge'ye gönderdi. Şeyh Safiyyüddîn (k.s.) af diliyordu ki "Ben nerdeyim ve bu tehlikeli görev nerde? Ve senden nasıl ayrılım." Şeyh Zâhid de: "Safî, ben de senden ayrılmak istemiyorum, ancak Hakk Teâlâ seni halka verdi ve halkı sana havâle etmiştir." dedi.

---

31 L: يلوح
32 K: عنادها

Şiir

لَكُلِّ زَمانٍ واحِدٌ يُقْتَدَى بِهِ وَهذا زَمانٌ أَنْتَ لا شَكَّ واحِدُهُ

Öyle ki çocukluk yaşlarında uykuda başı üzerinde güneş gördü ki dünya ondan aydınlandı.

Şiir

الشَّمْسُ مِنْ بُرْجِ السَّعادَةِ طالِعٌ والْجَدُّ في حُلَلِ الْعُلَى يَخْتالُ[33]

Rüyâda gördüğü gibi kuru sopa ekiyordu ve derhal yeşerirdiler ve yükselirdiler, sopalar elinden düştüğü an canlanır ve hayat bulurdu ve yeşerip ve canlanırdı.

Şiir

اَرَتْكَ يَدُ الْجَدِّ آثارَها وأخْرَجَت الْأَرْضُ أسْرارَها
هي الْخُلْدُ تَجْمَعُ ما تَشْتَهي فَزُرْها فَطُوبَى لِمَنْ زارَها[34]

Ve bunun gibi şeyler ki onun yücelik ve azametini gösterirdi. Apaçık nedenlerdir çoğu yazılmış ve okurken onları bilebilirsiniz. Bu ilâhî kapıların mânâları ve tükenmez azametler öyle onun yüzünde görünürdü ki her nereye baksa ve nereye gitse zafer eserleri, fetih ve rahmânî lütuf terbiyet ve irşâd konularında zâhir olurdu ve ona dönüyordu. "وَقَدِ اشْتَهَرَ مِنْ مَناقِبِهِ ما راقَ وطَبَّقَ ذِكْرُهُ الْآفاقَ حَتَّى عُرِفَ بِهِ "وهُما كَأَمْواجِ الدِّماءِ الْعَدُوُّ الْمُبايِنَ <وَاشْتَرَكَ في مَعْرِفَةِ الْمُخْبَرِ الْمُعايِنُ>"[35]

Şiir

ضَمانٌ عَلَى الْإِقْبالِ مَا أَنْتَ طالِبٌ وَحَتْمٌ عَلى الأَيَّامِ أَنَّكَ غالِبٌ

[1100] Şiir[36]

Onun zafer rikâbında rabbânî zafer vardı
Onun vücûdu suphanallahın ayeti idi

---

33 K: بخيال

34 L: İkinci beyit yok.

35 Ç: < > arası yok.

36 L, Ç: Bu yerden "هر كس كه پى نامهء اين گنج بگردد..." beytine kadar yok.

Eğer bakışını birilerine çevirseydi ilâhî cezbeler etkileri o taraf ya o adamda görünürdü ve eğer bir makama ya şahısa gayret etseydi, Allah'ın kahrı onda zâhir olurdu -öyle ki lütuf ve ünf bâbında yazılmıştır.

Şiir

الشَّيْخُ أَكْبَرُ مِنْ قَوْلى وَإِكْباري[37] لكِنْ أُحَلّي بِذِكْرِ الشَّيْخِ أشْعارى
يُجْزي الْمَكارِمَ في لاَءٍ وَفي نَعَمٍ والنّاسُ في جَنَّةٍ مِنْهُ وَفي النّـــاري

Eğer bir makam veya bir yerlere şeyhin bakışı düşmeseydi ancak onun dâvet sesi ve irşâdı bir yere varsaydı ve ya onun mürîdi veya mürîdlerinden veya onun halîfelerindir biri oraya varsalardı veya şeyh adımı ile oraya yürüseydi, Allahın tevfiki ve fethi o ülkede görünürdü.

Şiir

فَنَوَّرَ آثارُهُ كُلَّ أرْضٍ وعَطَّرَ أخْبارُهُ كُلَّ نادٍ

<ve hikâyeler ki bu mânâların şâhidi olsun diye kitapların içinde>[38] çok bâblarda yazılmış ki onlar tekrar edilmiyor.

Şiir

Her kim bu mektubun peşinden hazîne bulursa
Bu hazîneyi her neredeyse bulmalıdır

Şeyh (k.s.) şerefine nâil olmak gücü, mürîdlerin hâllerine onun azamet göstergelerindendir. Öyle ki kitabın bazı bölümlerinde zikredilmiştir. Meselâ halkı kurtarmak ve kerâmetler ve başkası, Şeyhzade Cemâleddîn <radiyallâhü anhü>[39]'in Şeyh (k.s.) ile tartışması ki kelimât bâbının beşinci faslında zikredilmiştir. Bu durumun şâhididir. Şeyh (k.s.) buyurdu: "İrşâdın öyle güçlü bir insanda olması gerekir ki mürîdleri hata ve suç işlemek isteseler, ister doğuda ister batıda, hepsinden haberdâr **[1101]** olsun. Eğer Kaf dağının etrafında dört mürîdi olsa ve her dördü aynı zamanda

---

37 H, K: اكبارى

38 K: < > arası yok.

39 H, L, Ş, K: <rahmetullâhi aleyh>; Ç: yok.

ölümleri yetişse (zamanı gelirse) ve şeytan onların îmânına göz dikmişse her dördünü bir anda yardım edebilir ki îmânlarını sağ salim kurtarsınlar. Eğer bu bölüm ve rütbede olmasalar, seccâde ona haram olsun ve kıyâmet günü siyah yüzlü olarak kalkar ve Cenâb-ı Hakk'dan utanır.

Şiir

ما كُلُّ مَنْ نَشَرَ أجْنِحَتَهُ بَلَغَ الْإحاطَةَ ولا كُلُّ مَنْ نَثَرَ كِنانَتَهُ قَرْطَسَ الْحِماطَةَ[40]

Olabilsin ki bu ham sevdâ her serserinin kafasında olsun. Bu sevdâ kıyâmet günü yüzü karalıklar (siyahılar verir cezâ günü). Şeyh buyurdu ki eğer şeyh mürîdin durumunun fikrinde olmasa ve onu bir ân bırakmasa şeytân onun yolunu keser.

Şiir

حَسْبِي بِأَنَّكَ عالِمٌ بِمَصالِحـــي إذْ كُنْتَ مَأْمُونًا عَلَيَّ شَفِيقًا

Ancak çoğu zaman olur ki mürîd iş sâhibi olur ve hocanın sıfatını anlar ve çok çalışır ki mürîdliğe o mevki (derece) onun yeri değil, ancak şeyh onu bırakmaz. Meselâ süt içen bebek gibi ki anasını tanımıyor ancak anası ona süt veriyor ve onu koruyor. Eğer büyük olursa ve annesini tanırsa, annesi ona süt verse ve onun halini gözetlerse ve o da annesini tanır."

Şiir

كَأنَّ رَقيبًا مِنْكَ يَرْعَى خَواطِري وآخَرُ يَرْعَى ناظِري ولِساني
فَما رَمَقَتْ عَيْنايَ بَعْدَكَ مَنْظَرًا يَسُوئُكَ إلاَّ قُلْتُ قَدْ رَمَقاني
ولاَ بَدَرَتْ مِنْ فِيَّ دُونَكَ لَفْظَةٌ لَغَيْرُكَ إلاَّ قُلْتُ قَدْ سَمَعاني
وَلاَ خَطَرَتْ في السِّرِّ بَعْدَكَ خَطْرَةٌ لِغَيْرِكَ إلاَّ عَرَّجا بِعَناني[41]

Hikâye: Şeyh (k.s.)'in âzamet grafiği, tâliblerinin çok ve kalabalık olması ve onların dikkati Allah'a göre idi. Özellikle halvet ve başka vakitlerde idi. Öyle ki Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü), Merhûm Saîd Hâce Muhyiddîn (revvahallâhü rûhuhü)'den anlattı: Bir keresinde halvet vakti -ki **[1102]** halk etraftan gelmişlerdi ve o da

[40] K, Ç: Arapça beyit, nesir olarak gelmiştir.
[41] Ç: Arapça dördüncü beyit yok.

halvette oturmuştu- zâviyede, halvetlerde, zâviyenin değirmeninde, mahallenin câmilerinde ve mahallede inanılmaz sığmayan bir kalabalık vardı. Hiç fırsat yoktu ve o câmiler ki tevbe edenlerin mahallesinde oturmuştular. Şeyh (k.s.) Hâce Muhyiddîn (tayyeballâhü nefsehu)'i ekmeğe dâvet etmişlerdi ki zâviyeden halvettekilere ekmek dağıtırdı. Ancak başka bir yemek onlar için tevbe edenlerin evlerine tedârik (hazırlık) görürdüler ki onların câmilerinde ve mahallelerinde idiler. Tüm ihtiyaçlarını zâviyeden götürürdüler, orada pişirirdiler ve onlara ulaştırırdılar. Hâce Muhyiddîn dedi ki halvetlilerin her birine bir ekmek verirdiler o yemeğin dışında her gün beş bin dinar verirdiler ki onlara vefâlı olsunlar.

Şiir

Bu anlattıkların onun denizinin bir damlası idi
Bu onun güneşinin bir ışını idi

Hem de her halvetin vaktinde en azı bin veya iki bin halvette otururdular. Onun huzûrunda ve ona hangi dereceden yakın olursa olsun hep yanında otururdular ve başka yerler ve makamlara mürîdler çok ve halvette otururdular. <tüm rüyâlarının çözümüne ihtiyaç olduğu için hazır bulunan halvetilerin rüyalarının çözümünü söylüyordu. Öyle ki çok geceler ve gündüzler onun vakti bunların probleminin çözülmesi ile geçiyordu ve gelmemiş halvetilerinde sorunlarını çözerdi>[42]) Vâkıaların (rüyâlarının) çözümüne ihtiyaç duyulduğu için yüzü ile veya adımı ile oraya gidiyordu ve onların rüyâlarını yorumluyordu. Ve çok zaman olurdu ki insanların müşkilini[43] ve rüyâlarını çözüyordu.

Şiir

أَقُولُ وَقَدْ عَزَّ التَّلاقي وبَيْنَنـــــا مَفاوُزُ يَسْتَغْرِقْنَ جَهْدَ الرّكائبِ
لَئِنْ كُنْتَ عَنِّي بِالْعَيانِ مُغَيَّبــاً فَما أَنْتَ عَنْ عَيْنِي وقَلْبِي بغائبِ
إِذَا اشْتاقَتِ الْعَيْنانِ منكَ بِنَظْرَةٍ تَجَلَّيْتَ لِي في الْقَلْبِ مِنْ كُلِّ جانبِ

Hikâye: Şehzâde Kutluğ Melik (rahimehümallâh),[44] mesafe bakımından uzak olunca **[1103]** bir hâl ve vâkıa (rüya) ileri geldi. Şeyh (k.s.), ihtiyâç duyuldu ve huyu

---

42 S: < > arası yok.

43 H: مشاكل

44 Ç: Rahmetullâhi aleyhi.

öyle idi ki onu mektupta yazsın. Ağzı kapalı ve mühürlü bir îtimâd ettiği adamla göndersin.

Şiir

أَنْتَ الرَّسُولُ عَنِّي ولَكِنَّنِي[45] أَقُولُ يا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ سَبِيلاً مَعَ الرَّسُولِ

Şeyh (k.s.), o mektubu okuyordu. Kutluğ Melik'in durumu iyileşirdi ve rüyanın çözümü olurdu.

Şiir

Ay parlayana kadar dostun yüzü yürekle beraber oldu
Yüzlerce ilâhî ışık cân ve yüreği açtı

Hikâye:[46] Şeyh, güzel kelimeler, nefes ve sözü öyle sıcak tutuyordu ve yüreğinde tutuyordu ki, ki her kim onun meclisinde otursaydı ve duysaydı sonuna kadar otururdu.

Şiir

فَكَأَنَّهُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ ناطِقــاً يَهَبُ الْحَيوةَ بِأَيْسَرِ الْأَوْصافِ

İrşâd ve terbiye fabrikası (okulu) öyle sıcak ve mutluydu ki mânevî ve bâtınî muamelelerin açılışı, mânâda ihtilâflı ve makalelerde ve müşâhedelerde ve mükâşefelerde, tâlibler, mürşîdlere olurdu ve kemâl sahibi olurdu.

Şiir

Her kim ayağı böyle bir hazîneye girerse
Bu hazînelerden bu dünyada bir avuçluk buldu

Ara sıra onun kelimeler meclisinde bazı durumlarının mânâları açıklanırdı. Öyle ki Seyyidu'l-murtazîn Pîre Yûsuf Kâvzenî Râşid (rh.a.) ki kelimeler meclisinde onun durumu keşfedildi. Derhal başını onun ayağına koydu ve eteğini tuttu. Şeyh (k.s.), lütuf bâbında yazılmıştır.

---

45 K: ولكنى

46 H, L, K: Bu hikâye, önceki hikâyenin ardından gelmiştir.

Şiir

Belki birisi maksad ve maksûd güneşini
Nûr aynasında onun huzûrunda görmüşler

<ve arasıra öyle oluyordu ki bakınca adamın durumu değişir, zikrederdi. **[1104]** Öyle ki Bahâüddîn Gâzer Halhâlî ki lütuf bâbında yazılmıştır ve gâh oluyordu ki şeyhin ufak işareti ile onun hali değişirdi. Öyle ki (k.s.)'nun ağzına ki şeker koydu. Lütuf bâbında yazılmıştır.

Şiir

Cân suyu onun cânından safâ buldu
Kutsî rûh, rûh bulur onun sofrasının kalıntılarından[47]

Hikâye:[48] Edâmallâhü bereketehü dedi ki şeyhin sıcaklık ve ciddi çalışırlığından ve şeyhin irşâdı ve mürîdlerin işlerinin çözümü bazıları öyle idi ki Mevlânâ Abdüllatîf (rh.a.) -ki Şeyh (k.s.)'in imâmıydı.- dedi: Bir gece zâviyenin fırınındaydım. Biri bana haber verdi ki bu gece Şeyh (k.s.) mübârek evinden dışarı çıkmış ve yola koyulmuştur. Ben de dışarı çıktım, gece mehtablıydı. Şeyhin eseri ve ardınca yola çıktım. Gördüm ki şeyh yalnız Merhûm Dâşem (rh.a.)'in evine gidiyor ki şeyhin yakınlarındandı. Merhum Rükneddîn Muhammed Hâce'nin okulunun yanından gidiyordu, el sallıyordu ve harmana gidiyordu.

Şiir

Halı, ayağının altında sanki arş gibi
Arş onun adımlarını ağırlamak için yüreği paramparça

Benim arkadan gelişimi hessedince, "Bu kimdir?" diye buyurdu. "Abdüllatîf" dedim. "Abdüllatîf, nasıl bir keyifte (hâlde) olduğumu biliyor musun?" diye sordu. "Şeyh biliyor" dedim. Buyurdu: "O sevinçteyim ki şu ân, iki bin kemâl sâhibi mürîdim var. Benim onlara güvenim tamdır ve sırtımı duvara dayamış ki onlar korku ve tehlikeyi

47 Ç: Farsça beyit yok.
48 L, Ç: Bu hikâye yok.

atlatmışlar ve emin makamına[49] أَلاَ إِنَّ أَوْلِياءَ اللهِ لا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاهُمْ يَحْزَنُونَ [*Beri bakın! Şüphesiz Allah'ın velilerine hiçbir korku yoktur. Onlar mahzun da olmayacaklardır.*] varmışlar.

Şiir

Bir dünya rica elini bu Mirhâc'ın eteğine vurmuş
O yüzden ki tehlike ve korkudan uzak dursunlar

[1105] *Tâ ki bu vâdideki yol kan içen ve ev cânı aldatandır*
Bu liderin gölgesinde güvensinler

Hikâye:[50] Edâmallâhü bereketehü dedi ki Şeyh (k.s.)'den duydum ki iki bin mürîdim var ki ben onlardan emîn oldum. Kemal sâhibi ve vâsıl olmuşlar.

Şiir

Korku âleminde yolunu kesmiş
Güvenli bir evde dinlenmiş

Eğer bir mürîd, Hüseyin b. Mansûr Hallâc (rh.a.)'ın makamında kalsa ve öyle küstahçasına söz söylese zayıflık ve çâresizlikten durmuş ki onları o makâmdan çıkarmak mümkün değil. Benim onlardan o kadar mürîdim var ki onları bu işin tehlikesinden çıkarmışım Allah bilir" ve başka bir rivâyete göre böyle buyurdu: "Birkaç mürîdim var ki onları o makâmdan bir tabanca ile dışarı çıkarmıştım ve susturmuştum."

Şiir

Onun güçlü tasarruf eli ile
Rûh nazarıyla sonsuz konuşur olur

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Şeyh (k.s.) buyurdu ki Tîrâb[*51] köyündeydim. Orada dört öğrencim var ki onları ışık kemeri ile bağlıyorum. Demiştir: Eğer onlardan birisinin problemini çözerse sonsuza dek şâhit konuşur oldum.

---

49 Yûnus 10/62.

50 Bu hikâye yok.

*51 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (235) no'lu açıklama.

Şiir

فَفِي يُمْناهُ تاجٌ مِنْ نَظادٍ وَفِي يُسْراهُ قَيْدٌ مِنْ حَديدٍ

Şiir

Bu karmaşık ortamda deli yürek hoştur
Akıllılar bu vâkıadan çok az lezzet alır

Hikâye:[52] Edâmallâhü bereketehü buyurdu ki Kurban bayramı günü ki Şeyh (k.s.)'in dünyada son bayramı imiş. **[1106]** Hastalık ve zayıflık üzerine çöktü ve çeşitli yerlerden gelen tâliblerle vedâlaşacaktı. Zayıflık nedeninden, kalabalık ve tâliblerin çoğunluğundan dolayı hiç kimse el öpme şerefine varamıyor ve ziyâret edemiyordu. Şu ânki mezarda o dönem bir yer vardı ki Şeyh (k.s.) orada oturdu tâ herkesten vedâlaşsın. Halk ve bütün cemâat toplandı.

Şiir

وَدَّعْتُ مُهْجَةَ نَفْسِي في ساعَةِ التَّوْديـــــعِ فَلَمْ أَطَعْ عُذُولَ الصَّبْرِ غَيْرَ مُطيعِ [؟]

Kavvâller birşeyler diyordular. Şeyh (k.s.) topluluğa bir göz attı. Sonra, sevinçten elini kaldırdı. Tâlibler çok neşelendiler ve gürültü yaptılar.

Şiir

Sabâ rüzgarı oluştururum eğer saçı savurursa
Her teline binlerce cân ve yürek coşar

Sonra: "Ne hâlde olduğumu biliyor musunuz?" diye sordu. "Şeyh buyursun" dediler. Şeyh de: "O sevinçteyim ki tüm mürîdler Rabbânî zikirden, yürek zikrine dönmüşler, dilleri susmuş ancak yürekleri konuşur olmuştur." diye buyurdu.

Şiir

Şâhlar şâhının yüreği fermân ile meşgûl olunca
Kadın ağzı, dedikoducu görevden alındı

---

[52] L, Ç: Bu hikâye yok.

Halk da bu söze çok sevindi ve öyle düşündüler ki topyekün susmuşlar ve yürekleri zâhir ve konuşur olmuştur. Edâmallâhü bereketehü: "Benim düşünceme göre yarısı bu sıfata ermiştir." dedi.

Şiir

الدِّينُ وَالزُّهْدُ داما في ضِيافَتِـــــه مَوائدَ مِنْ نَعيمٍ غَيْرُ مُنْبَتِكِ
فالدِّينُ إلاَّ بِهِ لَحْمٌ عَلَى وَضَـــــمٍ والزُّهْدُ إلاَّ بِهِ عَظْمٌ بِلاْوَدَكِ[53]

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Şeyh (k.s.)'in yaklaşık iki bin halîfesi vardı. Bu halîfeler küçük ve büyük halîfelerdi ki şeyh tarafından mezun olmuşlar ki halka tevbe versinler. **[1107]** Büyük halîfeler öyle ki Mevlânâ İzzeddîn Merâğî, Hacı Muhammed Âdmân, Şeref Kürd, Pîre Hasan Saksînî, Bâbây Merâğî, Pîre Yûsuf Kâvzenî[54] ve bunun gibiler Allah onlara rahmet etsin, ki her birinin küçük halîfeleri vardı veya başkalarına halîfelikte vermişlerdi. Bunların bir çok mürîdi vardı ve büyük hülefânın şubeleri ve onların mürîdleri ve hülefânın hulefâsı ve onların mürîdleri o kadar çok oldu ki Şeyh (k.s.)'in sayısız hesapsız mürîdi vardı. "لاَ يَعْلَمُ عَدَدَهُمْ إلاَّ اللهُ"

Şiir

Onu coşması Keyvân gezegenimi de geçti
Onun anlayışı (kavraması) insan gücünün ötesine geçti

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü, Mevlânâ Necmüddîn Abdüsselâm'dan anlattı: O zamanlar Şeyh (k.s.) zâhirî hayatından çok kalıyordu o anlattı ki Seyyidu'l-hulefâ Şeyh (k.s.)'e Mevlânâ İzzeddîn Merâğî (rh.a.) otuz iki milyon mürîdim var, tekrar dedi Mevlânâ İzzeddîn'e sordum ki "onun ayarı nerden belli?" dedi: "o zâtın yanından[55] bildiririm ki herkese gönderir."

Şiir

Korumuş levhayı yürek sahibinin yüreği biliyor
O bilginin limiti ki yüreğin sayfasını okuyor[56]

---

53 Ş: İkinci beyit yok.
54 H, Ş, K: كاك زندى
55 K: پيش lafzı yok.
56 L: Farsça beyit yok.

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi ki Şeyh (k.s.) zamanenin topluluğu ve güveni rahatı idi ve her yerde ki Şeyh (k.s.)'in mürîdleri vardılar. Zâkirlerin zikirinden dolayı câmiler, çöller ve köyler hepsi dolardı. Tâliblerin ve mürîdlerin kalabalığından dolayı Şeyh hazretleri kuşkulanırdı hiç kıyasa gelmez. Ancak sayının ve kıyasın bir bölümü şudur: Mevlânâ Şemseddîn Pernîkî'nin -ki Erdebîl eyaletinden idi- oğlu Mevlânâ Abdülmelik dedi:

[1108] Er kişiler[57] ve tâlibler ki bu Pernîk'in özel yolu üzerinde kuşkulanırdılar -başka vilâyetlerle daha fazladır- halkı saydım. Bir ayda üç bin mürîd bu tek yoldan Şeyh (k.s.)'e gelmişlerdi ve Mübâreğin huzurûnda şeref bulup gittiler.

Şiir

إِلَيْكَ وَإِلاَّ لاَ تُشَدُّ الرَّكائِبُ وَمِنْكَ وَإِلاَّ لاَ يُرَجَّى الْمَواهِبُ
وفيكِ وَإِلاَّ فَالرَّجاءُ مُجَنَّبُ وعَنْكَ وإِلاَّ فالْمُحَدِّثُ كاذِبُ

Hikâye:[58] Edâmallâhü bereketehü dedi ki Merhûm Saîd Hâce Muhyiddîn (tayyaballâhü remsehü)'den o da Seyyid Şerefüddîn, Seyyid Cemâlüddîn İsfehânî ve Pîre İshâk Baklânî'den duydum ki dediler: O zamanlar Şeyh (k.s.) Ermen'e[59] gitmişti. Torğay[60] vilâyetine varınca ki yaklaşık dört yüz parça köy var. Cigâtu, Tiğatu, Lecder-yaz ve Sulduz, Torğay vilâyetindeki şeyhin huzûruna geldiler ki o halkın suçları günahları öyle buharlaşıp[61] göğe çıktı ki tüm güneşin yüzünü bastırdı.

Şiir

عَلَيْهِ سَماءٌ مِنْ قِيامِ خُيُولِهِ كَواكِبُها فِيهَا الْجَماعَتُ تَلْمَعُ [؟][62]

Halkın kalabalığından dolayı bakmak fırsatı olmadı.

Şiir

O yıldızlar topluluğu Kutbun merkezini toplanmış
Gezegenler gibi onun çevresinde dolaşıyorlar

---

57 Ş, K: مردان
58 Ş: Bu hikâye yok.
59 H: اوحی; L: ارمی; Ç: ارومی
60 H: توغاي
61 L: عنان به عنان
62 Ç: Arapça beyit yok.

Şeyh (k.s.)'in mübârek vücûdu halkın fazlalığından zahmete düşüyordu. Üç tane büyük emîrlerden ki o bölgedendirler. Birisi Sultânşâh isimli ve diğer ikisi hizmetçileri ile birlikte sopalarla halkı düzene sokuyor ve şeyhe zarar gelmesin diye koruyordular. **[1109]** halkı alıkoyurdular ancak fayda etmiyordu.

Şiir

Gazi kelebek nerde düşünür
Mumun yüzünü görünce kendini yakar

Halkın kalabalığı tevbe etmek işini alıkoyduğu için o üç emîr hizmetçileri ile durdular ve Şeyh (k.s.)'i yüksek bir mevkiye götürdüler tâ orada dursun ve emîrlerden biri askerleri ile halkı oraya getirdiler, yaklaşık beşyüz-altıyüz kişi birden tevbe ediyordu. Şeyh (k.s.) tevbe metnini okurken birkaç kişi onları yüksek sesle okurdular <Diyordular ki oradaki halk duysun ve diyorlar o emîrlerden biri>[63] Şeyh (k.s.)'in yanındaydı ve halkı götürüp başka emîre teslîm ediyordu ve ona başka tepeden idirip ve bakıyordu ta karışmasın. Şeyh (k.s.) bölük bölük halka tevbe ve telkîn veriyordu. Adı geçen anlatanlar diyorlar ki o gün yaklaşık olarak altıyüzbin veya yediyüzbin adam o gün tevbe ettiler.

Şiir

فَأَصْبَحَ أُفُقُ الدِّينِ أَبْيَضَ زاهِـــراً كَما لاحَ رَوْضُ الزُّهْدِ أَخْضَرَ ناضِراً
وَأَقْبَلَ وَجْهُ الدَّهْرِ وَهُوَ بِما بِـــهِ عَنِ الرُّشْدِ مُفْتِراً عَنِ الْيُمْنِ سافِـــراً[64]

Şeyh (k.s.), o gezide o kavmin boyları arasından geçiyordu halkı satralar ve inek, koyunlar ileri getirip ve şeyh onlara bakıp ve tekrar teberrük olarak halka dağıtırdı. Seyyid Şerefüddîn Serâvî ve Seyyid Cemâlüddîn İsfehânî (rahimehümallâh) sofraların başına koyup ki onları paylaşsınlar ve Şeyh (k.s.), varmadan önce yarım mil mesafeden sofra açılmış ve çeşitli nimetleri başlarına ve enselerine kaldırıp ve getirirdiler. Şeyh, mübârek nazarıyla onlara bakınca onları teberrük olarak halka dağıtırdı.

İşte bu anlatanlar dediler ki o gün hesap kitap ettiler bin koyun çevrildi ve pişmişleri getirmiş ve hamların dışında inek ve tavuk dışında ve başka yemekler çeşitli **[1110]** yiyecek, içecek ve tatlılar.[65]

---

63 S: < > arası yok.

64 L: Arapça beyit yok.

65 L, Ş: حلاوات

Şiir

أَضْحَتْ يَمِينُكَ مِـــــــنْ جُودٍ مُصَوَّرَةٍ لاَ بَلْ يَمِينُكَ مِنْهَا صُورَةُ الْجُودِ
مِنْ نُورِ وَجْهِكَ تَضْحَى الْأَرْضُ مُشْرِقَــةً وَمِنْ بَنانِكَ[66] تَجْري الْماءُ فِي الْعُودِ

O ortada Emîr Merhûm Emîr Çûpân (rh.a.)'ın askerlerinden biri, bu durumu görünce şaşırdı ve dedi ki "Pâdişâh Saîd birkaç tahsildar ve vergi toplayarak geceli gündüzlü on gün dolaşsa bile bu kadar nimet toplayamaz ki bu sevda gönüllüleri kilometrelerle yollardan buraya geliyorlar. Bunları başlarına tutmuş, pâdişâhlık ve sultânlığı aslında şeyh yapıyor."

Şiir

Şükrân gecesi hidâyet ışıklarını düşeyenler
Şâhlık mumunu onun yoksul (fakir) evinde yakmışlar

Kadir hülle dilenler atölyede "Kâf" ve "Nûn"
Bu saltanat hırkasını onun için dikmişler

Hikâye:[67] Edâmallâhü bereketehü dedi: Bir keresinde Şeyh (k.s.)'i Dârver Germrûd köyüne -ki şeyhin mürîdlerinin olduğu yerdir.- davete götürürdüler. Mendîşîn köyüne varınca ki Erdebîl'e yaklaşık yarım fersengdir (3 km.). Mevlânâ İzzeddîn Merâğî, Merâğe'den çıkmış ve Erdebîl'in bilginlerinden Mevlânâ Şemsüddîn Muhammed Zerger şeyhin hizmetindeydi. Ancak yüreği kuşkuluydu. O gece Hûriye Şirvân köyünde konakladılar. Başka bir gün Germrûd'un Songorâbâd köyünde konakladılar. Mevlânâ Zerger'in kafasında inkâr oluştu. İçinden: "Böyle yolu uzaklaştırmakta ne fayda var, ki biz açlık çekeceğiz" diye düşündü. ânsızın bir grup geldi ve çeşitli nimetler getirdiler. Şeyh (k.s.) mübârek yüzünü Mevlânâ Zerger'e çevirip dedi: "Mevlânâ, paniğe niye kapılıyorsun? Ki her kim pîrlerle olursa, onun açlık çekme kuşkusuna gerek yoktur."

[1110] Şiir

Herkesin safâ sofrası onun yüreğine misafirdir
Zâhirî ve bâtınî nimetleri sofrasının üzerindedir

---

66 K, Ç: نباتك

67 Ş: Bu hikâye yok.

Germrûd'a varınca piyâde ve süvâri yaklaşık beş-altı bin kişi Şeyh'in mübârek yanında yola çıktılar.

Şiir

إِذَا نَحْنُ سِرْنا بَيْنَ شَرْقٍ وَغَرْبِ تَحَرَّكَ يَقْظانُ التُّرابِ ونائِمَهُ

Şeyh (k.s.), Şâhrûd'dan geçerken İlyâsyân kavmi ve Sûndukyân kavmi ve Sûcyân[68] kavmi -ki o bölgenin çölde oturanlarıydılar ve Şeyh'in mürîdleriydiler- Sarhoş deve gibi Koşa koşa ve kendi halkının farkında olmadan ziyârete geliyordular ve kalabalık yüzünden Şeyh'in mübârek yanına yaklaşamıyordular. Halk deniz gibi dalgalanıyor ve halkın çoğu ayağını kalkan olarak kullanıyordu.

Şiir

إِذَا أَقْبَلوا سارَتْ جِبالٌ شَواهِقُ وَمَاجَتْ بِحارٌ طامّاتُ الْغَوارِبِ

O Türk grubu sopalarla halkı uzaklaştırıyordu. Bazılarının kaalarını kırmıştı. Mevlânâ Zerger bu durumu görünce şaşırdı ve kendi kendine: "Eğer tesadüfen bunların biri bilirse ki benim içimde şüphe var, onlar beni def etmeye ne düşünürler?" diye düşündü. O kuşku yüreğinden dışarı çıktı ve uzaklaştı. Öyle insanlar vardı ki kendilerini atların ayağı ve karnı ortasına atıyordular ki Şeyh (k.s.)'in atına yaklaşıp onun ayağını öpsünler.

Şiir

Ayaklarını başları üzerine koyup öpüyordular
Bir fırsat bulup o süvârinin ayağına dokunsunlar diye

O cümleden bir genç vardı çok iri gövdeliydi. Ne kadar el öpmek istese fırsat bulamıyordu. Sonunda canı sıkıldı yerden kalktı ve Şeyh (k.s.)'in atına atladı. Şeyh'in yakasını tuttu ve şeyhi ziyâret etti. Halk onu dövmeye kalkıştı. Şeyh "ondan el çekin ve ona dokunmayın" diye işâret etti.

---

[68] H, L, K: ساوچیان; Ç: سراوجیان

[1112] Şiir

Bazen olur ki susuz bir cânsız
Cânını bir şerbet (şurup) için verir

İçmek fırsat olmayınca
Cânını tehlikeye sallar

Emîr Ali Hazânçî -ki Emîr Şeyh Hasan Celâyîrî'nin torunlarındandır- bu durumu görünce ki halk baygın şekilde kendilerini şeyhe ulaştırırlar, askerleri ile kılıç çekip halkı uzaklaştırdılar. Ancak faydası yoktu. Cânlarını veren âşıklar kılıçtan kormuyordular. Onların yüzleri ve kafaları kılıçlara çarpıyor ve yaralanıyordular. Şeyh (k.s.)'in mübârek ayağını öpmeden heyecandan düşmüyordular.

Şiir

عَلَى حَدِّ السُّيوفِ أَمُرُّ شَوْقــاً لاَبْلُغَ ما أُؤَمِّلُ أَوْ أَمُوتُ

Şeyh (k.s.), Dârver köyüne ulaştı ve Pîr Muhammed Dârverî (rh.a.)'nin zâviyesinde konakladı. Kalabalık halkı ziyaret etmek istedi ve sevinç yüzünden zâviyeye girmeye çalışırdılar. Emîr Ali Hazânçî kapıda oturuyor ve görevli olarak alıkoyuyordu. Talebeler ve âşıklar toplulukları bıktılar artık ona yüzlerini çevirip ve dediler "sonunda ne olursa olsun bu Şeyh Hasan'ın kapısı değil, Şeyh Safî'nin kapısıdır" ve Emîr Ali'yi yakınları ile ayaklar altına aldılar ve zâviyenin kapısına hücûm ettiler. Zâviyenin kapısını kopardılar ve zâviyeye girmek istediler.

Şeyh (k.s.), o kalabalık ve gürültüyü görünce, çâresiz kalarak kendisi, kalktı ve buyurdu ki "Ey halk! ziyâret edip de bedduâ mı yoksa ziyâret edip de duâ mı duymak istiyorsunuz?" "Allah aşkına ziyâret ve duâ" dediler. Şeyh: "O zaman dışarı çıkın tâ ki ben çatıya çıkayım. Herkes beni görsün. Ben de duâ edeyim." diye buyurdu. O halk, işâret ile dışarı çıktılar. Şeyh yaklaşık elli kişiyle "كَالْبَدْرِ بَيْنَ النُّجومِ" çatıya çıktı ve görünebildiği kadar halk ayak üstünde durmuştu. Zâviyenin duvarları ve çevresi ve arkası ki köydür hepsi halkla dolmuştur ve dalgalanırdılar. Halk, Şeyh (k.s.)'in ayı aydınlatan güneş gibi yüzüne bakınca, kalktı ve bağırdı. Sevinç haykırışı herkesten çıktı.

Şiir

فَأبْصَرْتُ بَدْراً بَيْنَ أَزْرَارِهِ الْوَرَى ولاَحَظْتُ بَحْراً تَحْتَ غُمَّتِه الْبَدْرُ
وحَيَّرَنِي لَمْعُ الْهِلالِ ولاَ دُجَى وشَكَّكَنِي جَمْعُ الْأَنامِ ولاْحَشْرُ[69] **[1113]**

Halk tevbe etmek istedi kalabalık ve nüfûs yoğunluğundan başka çare yoktur onlar kuşaklarını birbirine bağladılar ve çatıdan salladılar. Halkın bir bölümü kuşağın bir köşesini tutup ve ard ardına tutular ve şeyh tevbe kelimelerini diyince o elli kişiyi çatıda idiler ve yüksek sesle tekrar ettirdiler tâ ki herkes duysun. O gün yaklaşık yirmi bin kişi tevbe etti ve telkîn aldı.

Şiir

تُحَلِّي الدِّينَ[70] أوْ تَحْمي حَمـــاهُ فَأنْتَ عَلَيْهِ سُورٌ أوْ سِوارٌ[71]

Şeyh (k.s.), çatıdan herkese baktı. Tâlibler semâ ederek bağırdılar.

Şiir

Yâr, o ayın yüzünden örtüyü düşürürse
Fedâkar âşık cânını verir

Şeyh buyurdu ki kavvâller başlasınlar. Çok ilginç bir çoşku yaşandı ki onların hareketinden toz havaya kalktı.

[1114] 3. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in yeryüzüne dağılan bazı cihângîr halîfeleri ve mürîdleri kakkında.

Hak Sübhânallâh ve Teâlâ bu sahnede Şeyh (k.s.)'in dâvetini, أَجِيبُوا داعِيَ اللهِ[72] [*Allah'ın dâvetçisine icâbet edin.*] nidâsını ve terbiyetini yükseltti. Onu yükseklere kaldırdı ve doğuyu ve batıyı onun irşâd ışığı ile aydınlattı.

---

69 Ç: Arapça iki beyit yok.
70 K: تجلّى الدين
71 L, Ç: Arapça beyit yok.
72 Ahkâf 46/31.

Şiir

أَضاءَ لِشَمْسِ[73] الْحَقِّ أُفُقُ الْمَمالِكِ وأَشْرَقَتِ الْأَيَّامُ غُرَّ الْمَصاحِكِ
وَأَشْرَقَ وَجْهُ الْأَرْضِ مِنْ نُورِ رُشْدِهِ وقَدْ كانَ فِي داجٍ مِنَ الْغَيِّ حالِكِ[74]

Halk her yerden buraya mutlu bir şekilde ve seveseve gelirdiler.

Şiir

وَدانَتْ لَهُ الدُّنْيا[75] فَأَصْبَحَ جالِسا وَآيّامُها فيما يَرومُ قِيامُ

[1115] Eğer birilerinin başka yerlerde bu işin selâhiyetlisi olsaydı ve uzaklık nedeni ile Şeyh (k.s.), yanına gelemeseydi Şeyh, gökleri katteden adımları ile gidip onun elini tutardı.

Şiir

وَما نَهَضْتَ لِاَمْرٍ عَزَّ مَطْلَبُهُ إلاَّ انْثَنَيْتَ وَفِي أَظْفارِكَ الظَّفَرُ

Onun işinin terbiyesi için öyle bir altın yapardıki ve onun adına halîfelik verirdi. O bölgede hidâyet ışığını yakardı ve Hakkın dâvetini o hakkın içinde ederdi. Bazı yerlere kendi gider, bazılarına adımı ile, bazı yerlere bakışı ile ve bazı işleri de halîfelerine bırakırdı.

Şiir

وَالأَرْضُ تُرْمَى بِها أَطْرافُها فَمَتى[76] مالَتْ إِلَى الشَّامِ يَحْسُدْها بَــنُوا الْيَمَنِ[77]

Çeşitli bâblarda öyle ki kerâmetler ve halkın kurtuluşu konusunda ve başka misâller mesela Kâbe'yi tavaf eden halk ki Şeyh (k.s.)'in mürîdlerini gördüler ve hristiyan çocuğu İbrâhîm'in öyküsünü ve başkaları yazılmıştır.[*78]

---

73 Ç: اضاءَ بشمس

74 Ç: من الليل حالك

75 H, K: كه الدنيا

76 K: "فمتى" lafzı yok.

77 Ç: Bu beyit yok.

*78 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (236) no'lu açıklama.

Şiir

Onun evrâkı üzerinde eğer bir kanal bulsan
Sanki dilberleri diliyorsun gibidir

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Seyyidu'l-hulefâ Pîre Hasan Saksînî[79] (rh.a.), ki Şeyh (k.s.)'in büyük halîfelerindendir ki Âdil Özbek padişahın vatandaşı idi (Toprağı pak olsun).

Şiir

فَتىً[80] ساسَ بِالْعَدْلِ كُلَّ الْبِلادِ تَبارَكْتَ مِنْ عادِلٍ سايسٍ[81]

[1116] Onun hâlinin başlangıcı şöyle idi: Rüyâda Şeyh (k.s.) gördü ki onu cezp ediyor, tevbe ve telkîn veriyordu. Ancak bu kimsenin kim olduğunu bilmiyordu. Başka gün bu sözü İbrâhîm Habbâz Erdebîlî'ye ki orada oturuyordu dedi ki "Bu gece böyle birisini rüyâda görmüşüm ki beni tümüyle cezp etti, tevbe ve telkîn verdi."

Şiir

Hayâlde bir güzel ile sevişmişim
Aydınlık kavuşmasını hayâlinde getirmişim

O kimsenin târifini tümüyle anlattı.

İbrâhim Habbâz, duyunca: "Senin dediğin adam Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî'dir. Eğer onun dâvetine icâbet edersen Erdebîl'e Şeyh'in yanına gitmen gerek." dedi. Pîre Hasan'a can bağlantısı olduğu için Erdebîl'e doğru yola koyuldu.

Şiir

جسْمي مَعي غَيْرُ أنَّ الرُّوحَ عِنْدَكُمْ فَالرُّوحُ في غُرْبَةٍ والْجسْمُ في وَطَنٍ
فَلْيَعْجِبِ النّاسُ مِنِّي أنَّ لِي بَدَنـــــا لاَ رُوحَ فِيهِ وَلِي رُوحاً بِلاَ بَدَنٍ[82]

---

79 K: سقسنی

80 L: حتی

81 Ç: Bu beyit yok.

82 L: Arapça iki beyit yok.

Şeyh (k.s.)'e varıp bakınca o rüyâda anlattığı sîmâyı aynen gözüyle gördü. Tevbe ve telkîn aldı bu işle meşgûl oldu ve sülûk yoluna adımını attı.

Şiir

O top[83] *himmetle meydana girdi*
Devlet kuşunu çogan sopasını vurmaya teşvîk etti

Birgün Pîre Hasan (rh.a.), rüyâsını Şeyh (k.s.)'e anlattı. Şeyh buyurdu "Pîre Hasan, yoksa senin peygamber sülâlesi ile bağlantın mı var?" Pîre Hasan: "Evet" dedi. Şeyh buyurdu, "Niye şimdiye kadar demedin." "Şunun için ki Şeyh, seyyidlerin saygısı konusunda çok abartıyorlar, korktum ki bana da o gözle bakılsın (yani gereğinden fazla saygı duyulsun) ve benim işim açılmasın. İstiyordum ki yoksun görüneyim tâ ki Şeyh'in nazarında yerleşip tad alayım." dedi.

[1117] Şiir

O adamın saltanat yuvasına yaslandı
Onun köşkünü şâhlık köşkü yaptı

Ansızın Pîre Hasan bir keresinde baktı bazı halkı gördü ki Şeyh (k.s.) onları bazı zâhir (dünya) işleriyle meşgûl etmiş ve onlar riyâzât (sıkıntı ve zorluk) çekmiyordular. Konuşurken, küstâhca konuşurdular. Onlara Şeyh, kendisi ve zâviyenin hizmetçisi gördüğü için bu fiiller onun altına geliyordu.

Şeyh (k.s.), bu durumu onda düşündü, buyurdu: "<Pîre Hasan, Pîre İzzeddîn'in sohbetine git." Şeyh, birçok mürîdi de onun huzûruna gönderdi.>[84] varınca Pîre İzzeddîn onda bir zafer gördü, dedi: "Pîre Hasan, gelenek öyledir ki hazîne her zaman bir tılsım (büyü) arkasında gizlidir. Eğer birileri hazîne bulmak isterse büyünün olduğu için onu terk edemez. O topluluk ki şeyh onları dünya işleri ile meşgûl etmiştir. O hazînenin tılsımları idiler ki o köşededirler ki kafalarını dizleri üstüne koymuş ve gözlerini îlâhî nûr ile açmış ve bunlar onların ayırma nedenidir. Onlar sadece onunla yetinebilirler"

---

[83] K: ميدان

[84] < > arası yok.

Pîre Hasan (rh.a.) bu sözü duyunca, içerisi o dağınıklıktan sâkinleşti ve daha fazla çalışır oldu. Onun işi düzeldi ve sonunda yükseklik rütbesinden dolayı hilâfet ve Özbek pâdişâhının milleti ona kaldı. O diyarlarda binlerce mürîd ve ona tâbii ona iktidâ ettiler ve o diyârlarda ona irâdet getirdiler.

Şiir

Onun tahtının yanında duranlar hidâyet ışıkları
Ve onun sultanlığını koruyanlar yüreğin tahtıdırlar

Güneşin ışınlarından dolayı resmi sanki ay
Onların ışığı sanki bu dünyada bir yörüngedir

Hikâye:[85] Edâmallâhü bereketehü dedi: Emîr Merhûm Çûpân o zaman ki Îrân'ın emîru'l-umerâsıydı. Îrân'ın tüm askerleri, onun fermânı altındaydılar. Şeyh (k.s.)'e sordu ki "Şeyh, Bizim ordumuz mu çoktur yoksa Şeyh'in Mürîdleri mi?" Şeyh buyurdu, "Benim mürîdim fazladır. Karşılaştırırsak her bir adamına karşı benim yüz mürîdim var." Emîr Çûpân **[1118]** dedi: "Doğru diyorsun. Çünkü Âmuderyâ gölünden tutup Mısır sınırlarına kadar ve Hürmüz boğazından (sâhilinden) tutup Derbende (Kafkas'a) kadar ki bu ülkenin uzak yerleridir hepsini gördüm. Her yerde ve bölgelerde ki Şeyh'in mürîdlerini görmüşüm. Onlar da Şeyh gibi elbise giymiş zikreder ve seslenirler."

Şiir

Dünyada senin şen eserlerin hidâyet ışıklarıdır
Onu dünyayı aydınlatan güneş gibi parlak görürüm

Senin Güneşli bakışın Allahın lütuf gölgeleri
Sanki Hakk nûrudur ki dünya halkına saçıyor

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Ahmed Meddâh dedi: Genç yaşlarında Selmâs'tan -ki benim doğduğum şehirdi- Şeyh (k.s.)'e ilâhî fıtratından dolayı îtikâd getirmiş ve Şeyh (k.s.)'in önünde duruyor ve Şeyh'e bakıyordum. Şeyh (k.s.), bana bakıp söyledi. "Bir şey bilmiyordum ve bir şey de okumamıştım." Ondan sonra Şeyh'in

[85] L, Ç: Bu hikâye yok.

velâyetinden anlayıp okudum ve aklım bir yerlere vardı ki dört yüz kaside Şeyh (k.s.) için söyledim.

Şiir

إذَا نَحْنُ أَثْنَيْنا عَلَيْكَ بِصالِحٍ فَأَنْتَ كَما أُثْنِي[86] وفَوْقَ الَّذي نُثْنِي[87]
وَإنْ جَرَتِ الأَلْفاظُ يَوْماً بِمِدْحَةٍ لَغَيْرُكَ أَنْشَأْنا فَأَنْتَ الَّذِي نَعْنِي

Şeyh, bu dünyada yaşarken onun hâlinden ve ışığından dolayı ben de sevinçliydim ve Şeyh vefât ettikten sonra ayrılıktan dolayı çöllere düşüp âvâre oldum.

Şiir

سَقيتُ هَواهُ في مَسيلٍ مِنَا الــصَّفا وأُسْقيتُ ماءَ الْوُدِّ دامَ[88] عَلَى الْعَهْدِ
فَلَمّا تَعالَى النَّبْتُ واخْضَرَّ يانعــــاً جَرَى بَرَقانُ الْبَيْنِ في سُنْبُلِ الْوَرْدِ

Ve "تقاسيم تقادير ازلى" hükmü ile Hürmüz'e gittim. Orada perîşân bir şekilde dolaşıyordum. **[1119]** Dünya malından elim bomboştu, çok kötü ve pis bir durumdaydım. Tâ ki birgün haber duydum ki gemi denizin sâhiline varmış ve halk gezi için denizin kıyısına gidiyor. Ben de o sırada denizin kıyısına gittim. Gam ve Keder dalgalarını o grubun gezisi ile atlatırdım ki o sırada denizin ortasından kıyıya gelmişlerdi. Tam o sırada iyi elbiseler ve kıyafetler giymiş bir grup tüccâr gördüm. Çok çekiciydiler. Sûfîler ve Şeyh (k.s.)'in mürîdleri gibi elbise giymişlerdi. Onları kendim gibi hissedince yanlarına gidip selâm verdim.

Şiir

O Rûhânî aynada hayâllerimi diledim
Yüreğim canlandı ki yeniden cânım renk ve koku duydu

Onlar benim dilimden, ben de onların dilinden anlamıyordum. Onların yanında bir tercüman vardı ki lugâtlar ve yazma hattını biliyordu. Ona işâret ettiler ki birkaç satır yazsın. Her biri başka hat ve muhtelif lügatlar o cümleden bir satırı Fârisi hattı ile yazdı

---

86 K, Ç: نثنى

87 L: نشننـــى

88 Bütün nüshalarda ماء الدوام olarak tashîh olmuştur.

ki “Bu lugât ve hatlardan hangisini biliyorsun?” Ben, farsçayı seçtim. O tercümân: “Şimdi ne diyorsun?” dedi. “Bu grup nerden geliyor?” diye sordum. “Serândîb (170) tarafından” dedi. “Ne kadar yol olur?” diye sordum. “Bir zaman iki yıla geliyorduk şimdi üç yıla geliyoruz” dedi. “Bunlar hangi milletendirler?” dedim. “Bunlar sûfîlerdirler” dedi. “Kimin mürîdidir?” dedim. “Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî’nin mürîdidir.” dedi.

Şiir

إنَّ ذِكْرَ الْحَبيبِ هَيَّجَ شَوْقي ثُمَّ حُبُّ الْحَبيبِ أَذْهَلَ عَقْلي

“Onlar Erdebîl’e gitmişler mi?” dedim. Mütercim onlara sordu: “Yok, ancak bizim ülkemizden biri Erdebîl’in Kelhorân Köyü’ne gitmiştir ve Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)’in mürîdi olmuştur. Bir süre onun huzûrunda halvete oturmuştur ve Şeyh (k.s.) ona tevbe izni verdi ve şimdi o vilâyette irşâd ve terbiyeye başlamıştır. Yaklaşık elli bin mürîdi vardır ve makâmı pâdişâh gibi yükselmiştir. Öyle ki pâdişâhı atayabilir ve görevden alabilir. Biz o adamın mürîdleriyiz.” dediler.

Ahmed Meddâh dedi: Kendi arzumun yuvasından bir nişân görünce: “Ben Erdebîl’den gelmişim. Şeyh Safiyyüddîn’in meddâhıyım ve yüz on dört kasîde onun medhinde söylemişim.” dedim. Şeyhin ismini ve benim durumumu Şeyh (k.s.) duydum. İtikâddan dolayı benim gözlerimi öpüyordular ve şaşkınlık **[1120]** içinde idiler ki “Bu kıyâfetle şeyhi görmüş ve onun huzûruna varmış” Ben Şeyhin ahvâli ve onun büyüklüğü konusunda sözler sarf ediyordum ve destânlar okuyordum ve onlar da kulak veriyordular.

Şiir

أَعِدْ ذِكْرَ نُعْمانٍ لَنا إنَّ ذِكْرَهُ[89] هُوَ الْمِسْكُ ما كَرَّرْتَهُ يَتَضَوَّعُ[90]

Sonra “Şeyh için yaptığın o medihlerden birini oku” diye yalvardılar. Okudum. Mütercim işâret ettiler yazsın ve mânâsını onlar için açıklıyordu. Onlar yetmiş kişiydiler. Her biri, bana pamuklu kumaşı verdiler. Yetmiş kumaş toplandı ve tekrar her biri

[89] H: لنا ان ذكره

[90] L: Arapça beyit yok.

bir kırmızı üç miskallık teneke bana verdiler. Yetmiş kırmızı tenekede toplandı. Kendi diyarımdan âvâre ve yoksun ayrılmıştım. Şimdi şeyhin velâyetinden dolayı o tenekeler benim elimi açtı ve sıkıntım giderildi. Kendi kendime: "فَهذا طُلٌّ من وَبْلِه وفَضالَةٌ من فَضْلِه" dedim. Onlar sonra: "Şeyh'in meddâhı olmana rağmen, o uzak yoldan buraya niye gelmişsin?" dediler. Bu sözü duyunca, Başımı aşağı salladım ve hasret âhı çektim.

Şiir

Onun ayrılık derdinden dolayı anlattığı öyküler yürek kanı ile idi
Su yüzünde gördüğüm halkın gözleri yaş dolar

"Şimdi nasıldır?" diye sordular. "O yüzden âvâre ve çâresiz oldum ki Şeyh (k.s.), Allah katına ulaştı." dedim.

Şiir

جـــارَ الـــزَّمـــانُ عَلَيْنـــا في تَصَرُّفِـــهِ وأَيُّ دَهْرٍ عَلَى الْأَحْرارِ <لَمْ يَجُرِ>[91]
<عِنْدِي>[92] مِنَ الدَّهْرِ ما لَوْ أَمَّ أَيْسَرَهُ يُلْقَى عَلَى الْفَلَكِ الدَّوَّارِ لَمْ يَدُرِ

Bunu duyunca inleyip bağırdılar ve toprağı başlarına elediler ve: "Bizlerden birisinin onu görebilsin. Ancak arzularımız boşuna gitti" dediler. Ağlamaları kontrollerinde değildi.[*93]

[1121] Şiir

قَالَ كُنْ صابِراً تَكُنْ مُسْتَرِيـــــحاً قُلْتُ ذاما يَكونُ كَيْفَ يَكُونُ

Sonra,[94] Ahmed Meddâh, bu hâlini ve durumunu nazımla söyledi ki ayrılıktan dolayı uzak düşmüş, ümîd elini yanlardan kısatmış ve çekmiştir.[95] Çâresiz kalmış ki "Beni kim gözetleyecek" tâ ki şeyhin velâyeti beni o yoksulluktan zenginliğe çıkardı ve onun terbiyet şivesini (üslûbunu) tüm dünyaya yaydı.

---

91 Ç: < > arası düşmüştür.

92 L: Arapça iki beyit yok.

*93 Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (237) no'lu açıklama.

94 Ç: Bu yerden hikâyenin sonuna kadar yok.

95 K: کوتاه گشته بودم

Şiir

كَالشَّمْسِ فِي كَبَدِ السَّماءِ مَحَلُّها وشُعاعُها في سايِرِ الْآفاقِ

Hikâye:[96] Pîre Ferruh[97] Kavvâl dedi: Pîre Muhammed Nakkâşî o zaman ki müteberrik zâviyenin saracı onun elindeydi. Birgün bana dedi: Seyyâh bir genç benim hücremde oturmuş, Gel onu dinle ve bir sözler diyor duy. Zâviyenin doğusunda[98] olan hücresine gittim. Bir genci gördüm ki çok yakışıklıydı. "Nerelisin?, nerden geliyorsun?" diye sordum. Dedi: "Maçin'den geliyorum ve bir yıl sekiz aydır yoldayım. Yolculuğa azmettiğim için kendi dilimden başka bir dil bilmiyordum. Şimdi yolculuğa çıkarken başka dillerde öğrenmişim ve bu yolculukta Çiğatâ'ya vardım ve bir yerde konakladım. Lâ ilâhe illallâh sesini duydum ki yüksek sesle geliyordu. Hoşuma gitti ve onların yanına gittim. Büyük bir sofa gördüm. Çok genişti ve bir sürü insan orda ayakta durmuştu. Geceyi ihyâ ederek gündüz olana dek zikrettiler. Onların hâlini sordum (ne yapıyorsunuz). Onlar benim dilimi bilmiyordu ve ben de onların dilini bilmiyordum. Bir mütercim ortaya geldi. Bu zikri ve gece ihyâsını kimden öğrendiniz?" diye sordum. "Biz bu küfür diyârında bir gün âniden bir kimseyi gördük. İlâhî nûrla dolu ki bu sofadaydı. Biz onu tanımıyorduk. O bu Lâ ilâhe illallâh kelimelerini bize telkîn etti. Biz de bunla meşgûl olduk ve devamlı geceleri zikrediyoruz" dediler. O kimseye **[1122]** "Kimsin?" diye sordum. "Ben Safiyyiddîn-i Erdebîlî'yim" dedi.

Şiir

وَأَنْتَ الشَّمْسُ لِلأُمِمِ الْمُصَفَّى وأَنْتَ الزَّيْنُ لِلْمَلِ[99] الْمُثارِ
يَصيرُ الْفَقْر خباتٌ إذامـــــــا تَهِّبُ رِياحُ حُبِّكَ بِالْقِفارِ
إذَا يَغْشَى بِأَرْضٍ لَيْلُ كُفْرٍ جَلَتْهُ[100] شَمْسُ وَجْهِكَ كَالنَّهارِ

Pîre Ferruh dedi: Bu sözü aynen başka bir dervîşten duymuştum ki o da bu gençten anlatıyordu.

---

96 L, Ç: Bu hikâye yok.
97 K: پیره فرح
98 Ş: مرقی
99 H, K: للملك
100 H: حبله; L: حلته

Hikâye: Pîre Ahmed Pernîkî Germrûdî, Mevlânâ İsmâîl (rh.a.)'den anlattı ki o dedi: Mevlânâ İzzeddîn Merâğî (rh.a.) ile Şeyh (k.s.)'in huzûrundaydım. Güzel sözlerle meşgûldü. O sırada buyurdu ki "Ey halîfeler topluluğu Hâce Sadreddîn'e duâ edin ki Şeyh Zahîd'in tahtı ve ben Türkoğlu türkün tahtını o kendi gücü ile kendisi için aldı ve herkese gâlib geldi."

Şiir

تَظَلُّ أنامُ الأَرْضِ خاشِعَةً لَهُ　　تُفارِقُهُ هَلْكَى وتَلْقاهُ سُجَّدا
وُصُولُ عَلى الْمُسْتَصْعِباتِ بِبَطْشِهِ　　فَلَوْ كانَ قَرْنُ الشَّمْسِ[101] ماءً لَأَوْرَدا

"Şeyh, o Türkoğlu kimdir ve nerdedir?" diye sordum. "Buradan oraya ki o yaşıyor eğer siz güçlü atlarla oraya koşturursunuz, gece gündüz onbir aya oraya gidip varırsınız." diye buyurdu.

Şiir

دانَ لَهُ شَرْقُها ومَغْرِبُها　　ونَفْسُهُ تَسْتَقِلُّ دُنْياها[102]

Hikâye: Pîre Bahâüddîn Habbâz, Seyyidu'n-nükebâ Seyyid Hasan'dan Erdebîl'e Şeyh (k.s.)'in ziyâretine gelmişti. Dedi: Sultâniye'de bir ziyâfetteydim. **[1123]** Hacılar topluluğu orada hazırdılar. Dediler biz Kâbeyi tavâf ederken yedi kişiyi hatalı bir şekilde tavâf ederken gördük. Onların yüzünde Sûfîlik nûru vardı. Haccın işlerini yaptıktan sonra, sûfîlere âit hırka ve elbiselerini giymiş olduklarını gördük. Onlara: "Bu yaşam tarzını ve kıyafeti nerden elde ettiniz, hırkayı kimin eli ile giymişsiniz ve kimin eli ile tevbe etmişsiniz?" diye sorduk. "Biz Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin mürîdleriyiz" dediler. "Siz Şeyhi nerede gördünüz?" diye sorduk. Onlar da: "Biz Şeyh'in yanına Erdebîl'e gitmemişiz ve biz Hatây tarafındanız. Biz yetmiş kişi Şeyh (k.s.)'i rüyâda gördük ki onun eli ile tevbe ve telkîn zikrini aldık.

Şiir

Biz rüyâda iken bu devletli (şanslı) bahtımızı görmüşüz
Bir cân ile bu cân ve yürek dileğini almışız

---

101 L: فراق الشمس

102 L: Arapça beyit yok.

Biz bir rüyâ görünce veya bir problemimiz olunca Şeyh'i görürüz ki gelir ve bizim sorunlarımızı çözer." dediler.

Şiir

تَجَلَّى لَنا ما فيه شَكٌّ لِغَيْرِنا ودارَتْ بِكاساتِ الْمَعارِفِ أَنْوارِ

Ve Pâdişâh Ebû Saîd (tâbe surâh) zamanında, Elçi Hatâ (171)'den Pâdişâh Ebû Saîd'in yanına geldi ve Şeyh (k.s.)'e yazdıkları halkın mektubuna verdi.

Şiir

أيا حامِلاً مِمَنْ أُحِبُّ رِسالَةً عَلَيْكَ سلامُ اللهِ ما هَبَّتِ[103] الصَّبا

Yardım ve himmet istemişlerdi ki "O küfür ülkesinde kâfirlerle savaşır ve dîn için savaşırız". Sonra Şeyh (k.s.) tâliblere işâret ediyor ki "Onlar için duâ edin ki çok zor durumdadırlar" ve mübârek gözleri yaşardı ve hislendi.

Şiir

Onun iltifâtından dolayı nergis çiçeği sulanır
Aşığın cânı suya bağlıdır

Onun gamzesi naz yaparken
Yanlış yoldan doğru yola getirir

Hikâye:[104] Edîb İbrâhîm Kelhorânî, Muhammed b. Osman Türk'den anlattı ki o **[1224]** dedi: Benim Bağdât'ta bir kız kardeşim vardı. Onu görmeye heveslendim (niyetlendim) ve Bağdad'a gittim. Bir süre orada kaldım. Dönerken Basra'lı genç bir adam benim yoldaşım oldu. Birgün o genç bana: "Senin yerleştiğin yer neresi?" diye sordu. "Erdebîl bölgesi" dedim. Erdebîl'in adını duyunca kendini kaybetti. "Nasılsınız ne oldu?" dedim. "Erdebîl'e varıp Şeyh (k.s.)'in huzûruna çıkmaktan başka bu dünyada bir isteğim yoktur." dedi.

---

[103] H, L, Ş, K: ما هب

[104] L, Ç: Bu hikâye yok.

Şiir

فَيا لَيْتَني قَبْلَ الْمَماتِ أَراكُمُ وَمِنْ بَعْدِها غِبتُ إذا ضَمَّني الْقَبْرُ

"Şeyhi görmüş müsün?" diye sordum. Dedi ki: "Yok, ancak ben gördüklerim için dileğim olmamalı mı? Ben bir gemideydim. Olay oldu ve gemi paramparça oldu. Ben su üzerinde bir parça tahta üstüne düşmüştüm. Birkaç gün o denizin dalgalanmasından dolayı beni götürdü ve bir adaya attı. Kalkıp adaya gittim ve dolaşırdım. Birilerini gördüm ki bir taştan bir mihrâb yontmuş ve o mihrâba oturmuş. Bana bakınca, şaşırdı ve "Sen kimsin ve burada ne yapıyorsun?" dedi. Ben de: "bir gemideydim." dedim.

Şiir

Denizi dalgalandırdı
Kan için dalgalar yarattı

Kader zaman ile birlikte oldu
Tüm geminin tahtaları çıktı

Ben geceli gündüzlü dört gün o tahtanın üzerinde kaldım. Denizin dalgaları beni buraya attı. Bana öne gelmemi söyledi ve sofra düzenledi. Ben onun durumunu sordum o da: "Burada hiç bir şey yok. Bu adada bir ben vardım bir de kardeşim. O da Allahın rahmetine kavuştu. Şimdi güçlü olup da benim yanımda kalabilecekmisin?" dedi. "Evet" dedim ve birkaç gün onunlaydık. İtâat ediyordum, tâ ki bir gün kalkıp sıcak ekmek getirene kadar. Şaşırdım ki böyle bir yerde sıcak ekmek nasıl olabilir? "nereden getirdin? Çünkü burada uygarlıktan eser yok" dedim. "Bizim şeyhin zâviyesinden" dedi. "Senin şeyhin kimdir?" diye sordum. "Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî (k.s.)" dedi. Benim şaşkınlığım daha da arttı ki bu ekmek sıcaktır ve şeyhin zâviyesi âlemin o başında sıcak ekmeği buraya nasıl getirirler? "Yedi günde bir kere cinler getirirler" dedi. Bu sözü duyunca Şeyh (k.s.)'i görmek sevinci yüreğimde alevlendi ve

[1125] Şiir

Tanrı'nın bağış lütfundan dolayı
Karalar ve denizler onun irşâdına tâbi olmuşlar

Kendi kendime: “Ne olurdu eğer biz buradan kurtulsaydık? Belki Şeyh (k.s.) hazretleri bize yardım eder de âilemi çoluğumu çocuğumu -ki Basra’daydılar.- ve görseydim” diyordum. Bunun için hergün ağlıyordum, tâ ki birgün: “Nerelisin?” diye sordu. “Basralıyım” dedim. Oraya gitmek mi istiyorsun?” dedi. “Evet” dedim. “Sabret” dedi. Birkaç gün geçtikten sonra Bir gün denizde bir geminin yelkeni görüldü. Kalktı ve denizin kıyısına geldi. Onları birer birer adları ile seslendi ve: “Bu benim yârimi yanınızda götürün.” dedi. Onlar kabûl ettiler, beni gemiye aldılar ve Basra’ya ulaştırdılar. Şimdi çoluk çocuğumu gördüm ve Şeyh hazretlerine kavuşma dileğindeydim ve mutlu olmayı istiyordum.

Şiir

فَالْجِسْمُ يَتَّبِعُ الْأَرْواحَ أَزْمِنَةً والْقَلْبُ يَخْضَعُ لِلْأَهْواءِ أَحْياناً

Üç gün o kimseyle birlikteydim. Dördüncü gün hastalandı ve yataklık oldu. Yoldaşlar çabuk davranmışdılar. O yüzden onu bıraktım ve geldim. Bilemedim ki durumu ne oldu.

Şiir

Bana belli olmadı ki o aşk hastasına ne oldu
Adımlarken niye hastalandı

Gâh taleb ederken gâh yürürken mi
Yoksa olay neticesinde mi oldu

Hikâye: Edîb İbrâhîm Kelhorânî, Pîre İbrâhîm b. Nerîmân’dan anlattı ki o dedi: Orada Necmüddîn Serâvî’den duydu: Bir keresinde Seyyid Şerefüddîn Serâvî (rh.a.) ile birlikte Şeyh (k.s.)’in huzûrundaydık. Şeyh, çadırda idi. ânsızın kıble tarafından yedi güvercin ortaya çıktılar. Gelip bağın duvarına oturdular. Şeyh (k.s.), mübârek nazarıyla onlara bakınca işâret etti ki çadırı boşaltsınlar. Halkın tümü dışarı çıktı ve uzakta durdular. O güvercinler birer birer çadıra girip bir süre Şeyh (k.s.)’in yanında kaldılar. Dışarı çıkardılar ve duvar üstüne oturdular. Tâ ki her yedi güvercin büyük çadıra girip çıktılar ve duvara oturdular. Sonra kalktılar ve geldikleri yoldan döndüler.

[1126] Halk bu duruma şaşırdı. Seyyid Şerefüddîn (rh.a.), Şeyh (k.s.)'e sordu ki "halk bu duruma şaşırmış. Bunun sırrı nedir?" Şeyh (k.s.): "Bunlar bizim halvetlerimizdirler ve Hindistan'dan gelmişlerdir. Geldiler, rüyâlarını söylediler ve tekrar telkîn alıp gittiler" diye buyurdu.

Şiir

Onun kulesi başı ki evliyânın yuvasıdır
Kutsâl kuşların kanadları kanadlanmış

Her biri meydan verir ve her biri kendini gösterir
Her birinin sırrı ve her birinin durumu var

Sonra, "Seyyit niye şaşırıyorsun? Binlerce mürîd karada, denizde var ki sayılarını Allah bilir" diye buyurdu.

Şiir

Eğer dünyada tüm kuru ve yaşları
Senin sevdânın ateşi yakalamışsa

Senin aşkının ateşinin suyu ve ateşi
Karalardaki ve denizlerdeki varlıkları sâkinleştirmiştir

Hikâye: Meliku'l-hulefâ Bedrüddîn,[105] Muhammed Sûzenger Serâvî'den anlattı. O dedi: Şeyh (k.s.)'e tevbe etmemiştim. Ancak onun sîmâsını görebilmiştim. Türkistân'a gittim ve Bâriç Kent[*106] şehrine gittim. Bir suyun yanında abdest aldım. Birinin geldiğini gördüm. Selâm verdi. Ona "Kimsin?" diye sordum. Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî (k.s.)'nin mürîdlerindenim" dedi. "Şeyhi görmüş müydün?" diye sordum. "yok ancak benim şeyhim onu görmüştür ve o seni çağırır." dedi. "Kalkıp ileri gittim. Güzel sîmâlı birini gördüm ki Şeyh Necmüddîn Kübrâ (172) (rh.a.)'nın mürîdlerindendi. Muhammed'i görünce bağırdı ve Muhammed'in ayağına kapanıp ayağını öptü. O ân Muhammed'in gözünü öptü ve: "Bu kimse benim şeyhimin mübârek yüzünü görmüştür." dedi.

---

[105] Ç: پیره بدر الدّین حلیفه سلطانیه، رَحِمَهُ اللهُ

[*106] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (238) no'lu açıklama; H: بارح; L: بارخ کنت

Şiir

Bu cân ve gönlün göz nûrunu artırır
Çünkü göz mânâlı nûr görmüştür

Sonra dedi ki ben Şeyh Necmüddîn'in mürîdlerindenim. Şeyh Necmüddîn başlangıçtı. **[1127]** Rüyâmda gördüm. Ona yalvardım ki dünyada birilerini istiyorum ki beni eğitsin ve sırât-i müstakîme soksun.

Şiir

Ben iktidâ etmek için güneş arıyorum
Hidâyetim için ay gerek

Şeyh Necmüddîn (rh.a.), rüyâda, Şeyh (k.s.)'i bana gösterdi ve beni ona havâle etti. Ben onun eli ile tevbe ettim ve telkîn aldım. Tevbe vermek için de bana verdi. Sabahleyin bu durum arkadaşlara anlattım ki benim şeyhim Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî (k.s.)'dir. Rüyâmda onun eli ile tevbe ettim. Ancak durumu öyle olmuştu ki, ne istese oluyordu. Şeyh (k.s.)'i rüyâda gördü ona irşâd veriyor. Sonra dedi ki: Şeyh bana şöyle söylüyor: "فَاسْتَعْجَلَتْ نِهْرَةٌ اِلَى هَذِهِ النَّزْهَةِ Bizi gören ve suyun yanında abdest alan o adama bak!

Onun yüz mürîdi vardı. Oradan Hatâ'ya doğru yola çıktım. Dönünce beş yüz mürîdi vardı. Muhammed de onun eli ile tevbe etti ve oradan Sultâniye'ye geldi. Tekrar iki ay sonra, her neyi varsa, yakınlarına harcadı. Çoluk çocuğu ile vedâlaştı, gitti ve kitabın yazılış tarihine kadar dönmedi.

Şiir

Dört rükn ve altı yön onun hidâyet ışığıdır
Bu nûrlar, hidâyet ışığından kaynaklanır

[1128] Boş Sayfa.

[1129] ON İKİNCİ BÂB

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in Mürîdlerinin Kerâmeti Hakkında

İki Fasıldan oluşur.

[1130] 1. FASIL

Onun bazı büyük halîfelerinin konusundaki onun irşâd ve terbiye güneşinden ve dünyayı ışıklandıran ay ışığından yararlanıp onun kerâmetlerini açıklama konusunda beyza elidirler. <rahmetullâhi aleyhim ecmaîn>.[1]

Şiir

بَيَّنْتَ آيَاتَ الْمَعَالِي بَعْدَمَا طَمَسَتْ يَدُ اللَّوْمَاءِ مِنْ آيَاتِهَا[2]

Şiir

O rahman güneşinden dolayı bir ay dünyası ayın içindedir
Onun rûhânî ay ışığından dolayı devrimin nûru içinde nûr var

Ne mutlu onun hak çevre denizine ki onun bağışı denizlerdir
Ki onun her biri bir denizdir yaşayanlar için

وَمِنهُمْ الشيخ الكامل والقطب المكمّل صاحب الآيات الباهرة وجامع الكرامات الظاهرة، فريدة البحر الارشاد ومرشد العباد من خواص العباد، قرم الاقطاب وزبدة الالباب، قُدوة المحقّقين ومقتداء اولياء الله الصالحين، الحاج شمس الحقّ والملّة والدّين الزاهدى، عَلَيْهِ مِنْ رَحْمَةِ اللهِ اَبْهَاهَا وَاَصْفَاهَا وَمِنْ رِضْوَانِهِ وَمَغْفِرَتِهِ اَعْلاَهَا وَاَوْفَاهَا.

Şiir

وَكُلَّ مَدِيحٍ يَخْلُدُ ذِكْرُهُ فَمَجْدُكَ وَالْمَدْحُ الْقَلاَدَةُ وَالْبَحْرُ

Hikâye: Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) dedi: Bir keresinde Germkûh'dan -ki ev, yurt, zâviye ve Şemseddîn (rh.a.)'in münevver mezarı oradadır- dönerken, bizi uğurlamak için suyun kıyısına kadar gelmiş vedâlaşıyorduk. Biz gemide

---

1 Ş, K, Ç: yok.

2 Ç: آياتها lafzı yok.

oturmuştuk, O (rh.a.) da denizin kıyısında durmuştu. ânsızın büyük bir ateş evlere düştü -oranın evlerini kamıştan yapmışlardı- ve onların alevleri göğe yükseldi. Evler yanıyordu ve kamışlar havada ateşle gidiyordu.

Şiir

Hakk Teâlâ cehennemi bir kuluna gösterdi
Bir yerdeki sanki şeref yüzünden cennettir

Az kalsın ateş Şemseddîn (rh.a.)'in evlerine ve zâviyesine sıçrayacaktı. Germkûh'un tümünün yanması korkusu vardı. Halk bağırarak ve yardım isteyerek <Hacı Şemsüddîn (rh.a.)'in huzûruna gelip ağlıyordular ve yardım istiyordular.>[3] Hacı Şemsüddîn mübârek yüzünü göğe doğru tutup mübârek dudağını kabûl nefsi için hareket veriyor ve ihlâslı temiz yüreğinden dolayı Hazret-i İzzet (azze se'nühü)'e kimsenin anlamadığı tarzda o sırrı ona diyordu.

Şiir

اذَا مَا الْتَقَيْنَا وَالْوُشَاةُ بِمَجْلِسٍ فَلَيْسَ لَنَا رُسُلُ سِوَى الطَّرْف بالطَّرْف
فَاِنْ غَفَلُوا عَنَّا لَقِينَا بِنَظْرَةٍ[4] وَاِنْ نَظَرُوا نَحْوِى نَظَرْتُ اِلَى السَّيْفِ[5]

Derhal, dağ gibi yükselip her şeyi yakan o ateş sönüp yatıştı ve halk o yanmadan kurtuldu.

Şiir

Ateşin şûlesi o nûrun yanında olursa
O nûrlardan dolayı ışıklar cilveleşmeye başlar

Ne zaman zehirli eller sonbaharın dallarına varır
Ki onun şerefinden dolayı tûbâ ağacının gölgesine gelir

[1132] Hikâye:[6] Emîr Şeyh Ali dedi: Babam Mes'ûd, Pâdişâh Ebû Saîd (tâbe serâh)'in özel adamlarındandı. Gestâsfî'nin ekâbiri ve hâkimlerinden olan Esed isimli

---

3 K: < > arası yok.
4 S: Bu mısra yok.
5 Ç: Arapça iki beyit yok.
6 Ç: Bu hikâye yok.

arkadaş ve Babam çok güçlü taassuba mâlikti. Esed, babamın eline düştü. Hacı Şemsüddîn (rh.a.), babamın yanına geldi ve Esed'in kurtuluşu konusunda şefâat edip hâmisi oldu. Babam onu tanımıyordu. Oturunca, babam "Kim?" diye sordu. "Şeyh Zâhid (kuddise rûhuhü)[7] evlâdı" dedi. Babam saygı gösterip: "Ne iş için gelmişsiniz?" dedi. "Esed'e şefâat etmek için gelmiştim" dedi. Babam şefâati kabûl etmedi ve sinirlenerek cevap verdi.

Şiir

كُلُّ اَمْرِى يَــشْبَهُهُ فِعْلُهُ مَا يَفْعَــلُ الْمَرْءُ فَهُــوَ اَهْلُهُ
وَكُلُّ اِنْسَانٍ لَهُ جَوْهَرٌ يُخْبِرُ عَــنْ جَوْهَــرِهِ فِعْلُهُ

Hacı Şemsüddîn (rh.a.): "Allah kurtarsın" dedi ve kalkıp gitti. Esed, babamın görevlilerinin elinde hapisteydi. Gece, onu çok ihtiyatla saklıyordular. Öyle ki onu zincirle bağlamıştılar ve yine onun bir ayağını dışarıdaki atın üzengisine bağlamış çekiyordular. Gece onu bir grubun ortasında oturtuyorlar ve onlar onun çevresinde oturup sabaha kadar lamba yakarak yatmıyordular ve onu saklıyordular ta ki bir gün onu hapiste bulamadılar. Onun zinciri ve onu bağlayan aletlerin hepsi orada düşmüştü.

Onun kurtuluş tarzından şaşkın ve hayrete düştüler ki o kadar korumalarına rağmen, nasıl kurtulmuştu? Bunu bir türlü anlayamadılar ve bu hâlde " خَزَانَهُ سِرّ اَعْجَزَتْ كَلَ فَاتِحٍ" hepsi âvâre oldu ta ki bir gece, vakitsiz bir zamanda (uygun olmayan saatte) bizim evin kapısına geldi ve kapıyı çaldı. Babam: "Gecenin bu saatinde kimdir?" dedi ve çok büyük korku onu sardı ki çok geç ve yersizdi. Korktu ki bir olay olmuştur " رُبَّ آخِرِ اللَّيْلِ اَجَّجَ النَّارَ" Gizlice bakınca gördük ki Esed'dir ki yalnız gelmiş ve birkaç bin dinar omzunda alıp geliyor. Çâresiz olduğunu söyleyip yumuşak davranmasını istedi. O taassubu ortadan kalktı ve o düşmanlık, sevgiye ve o mutluluk, dostluğa çevrildi.

[1133] Şiir

وَلَاِنَّكُ فــي حُبِّ الْاَخِلاَّءِ مُفْرِطاً وَاِنْ اَنْتَ اَبْغَضْتَ الْجَمِيلَ فَاَجْمِلِ
فَاِنَّكَ لاَ تَــدْرِي مَتَى اَنْتَ مُبْغِضٌ صَدِيقَكَ اَوْ تَهْوِي بَغِيضَكَ فَاعْقِلِ

Sonra babam: "Senin kurtuluş konusunda ben çok şaşkınlık ve hayret içindeyim, bunu bana açıkla" dedi. Esed dedi ki Hacı Şemsüddîn (rh.a.)'in şefâat etmesi etkili olamayınca, ben o işkencede düşünüyordum.

---

7 K: Kuddise sırruhü.

Şiir

اِذَا بَلَغَ الْمَكْرُوهُ اَقْــصَى حُــدُودِهِ اَتَاكَ غِيــَاثُ اللهِ مِنْ حَيْثُ لاَ تَدْرِي

Bir gece bakıp Hacı Şemsüddîn'in geldiğini gördük. Uzaktan durdu ve gel diye işâret etti. "Ayağım zincire takılı iken nasıl geleyim" dedim. "Korkma, gel" diye buyurdu. Kalkınca, zincir ve üzenginin ayağımdan ayrılmış olduğunu gördüm. "Bunlar beni saklıyorlar nasıl gelebilirim?" dedim. Tekrar: "Gel ve gam etme" diye buyurdu. Yola koyuldum ve o görevlilerden hiç birinin haberi yoktu. Hacı Şemsüddîn (rh.a.)'in yanına gittim, "nereye gitmek istiyorsun?" diye buyurdu: "Kendi evime" dedim. Halbuki epeyce mesâfe vardı. Benim elimi tutdu ve bir iki adım attı. Ben de onun eserine baktım ve kendimi evimin kapısı önünde gördüm. وَقَدْ اَحْسَنَ بِي اِذْ اَخْرَجَنِى مِنَ السِّجْنِ[8] [*Ve hakîkaten bana ihsân buyurdu. Çünkü beni hapisten çıkardı.*] Beni eve gönderdi, kendisi de yola koyuldu ve gitti.

Şiir

Her kim böyle insanın eteğine elini uzatırsa
İki dünyanın azâbından da kurtulur

Böylesine âşık olan kimsenin
Yüreği her şeyden kopar ve cânı kurtuluşa erer

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Bir keresinde Hâşim ki Gestâsfî'nin emîrlerindendi ve Çûpâniyân'ın köyünde oturuyordu. Sultân Amcamla ki Gestâsfî'nin emîriydi, birlikte harb etmişti ve güçlü bir taassubu vardı. Çûpâniyân'dan çok güçlüydü. Orada gece saldırısı için Germkûh'a götürdü ki sultân oradaydı ta ki onu yakalasın. Sultân başka taraftan çıkmıştı.

[1134] Şiir

O kapkara gecede akan yıldız gibi
Rahşânın ateş kılıcı gibi idi

Hâşim korktu ki sultan, Hacı Şemsüddîn'in evine gitmiş ve orada oturmuştu. Hacı Şemsüddîn'in evine geldi ve onun küçük oğlu Şeyhzâde Muînüddîn'i tuttular,

[8] Yûsuf 12/100.

elbiselerini çıkarıp götürdüler ve onun lalasına eziyet ettiler. Muînüddîn babasının yanına geldi ve: "Bana ve lalama vurdular, elbiselerimi götürdüler" diye şikâyet etti. Hacı Şemsüddîn (rh.a.): "Baba, kederlenme (üzülme) eğer onlar sana vurduysalar Allah da onlara vurur." diye buyurdu.

Şiir

اَزَالَ اللهُ[9] دَوْلَتَهُمْ سَرِيعًا فَقَدْ ثَقُلَتْ عَلَى كَتِفِ الزَّمَانِ

Hâşim, sultanın orada olmadığını bilince, oradan döndü ve firkateyne binip döndü. İki ferseng (12 km.) yol gidince ânsızın Sultân başka taraftan bir güçlü ordu ile geldi ve savaş başladı.

Şiir

Elektrik gibi çakan ateşli oklar kanlı olarak
Su yüzünde denizin masmavi rengini kıpkırmızıya dönüştürdü

Hâşim'i yakalayıp öldürdüler ve kafasını firkateynin yanından salladılar. Onun Muînüddîn ve lalasını inciten askerleri hepsini öldürdüler. Kafasını firkateynin yanına bağlayıp döndüler ve Hacı Şemsüddîn (rh.a.)'in evinin yakınında durdular. Onların kafaları firkateynde asılıydı.

Şiir

فَلَوْ اَنَّ اَفْلاَكَ السَّمَوَاتِ اَضْمَرَتْ خِلاَفَكَ لاَنْهَارَتْ مِنَ ٱلْجَوِّ فِي التُّرْبِ

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Bir gece Hacı Şemsüddîn (rh.a.)'in huzûrunda Germkûh'da oturmuştuk. Oturmamız uzadı ve gecenin çok geç saati oldu. Öyle ki ben çok oturmaktan yoruldum. Kendi içimden "Dayı kalk git ki ben yoruldum" dedim. Derhal: "Evet, çok oturduk[10] ve yoruldun" diye buyurdu. Kalkıp eve gitti.

[1135] Şiir

Temiz yürekler aynasının ışık yansımaları
Dünyaya düzdür ve âlemin nûru ve cânı aydındır

---

9 S: ازل الله

10 S: نشستی

Hikâye: Hacı Muhammedşâh el-Menkûy dedi: Hacı Şemsüddîn (rh.a.)'in huzûrunda bir grupla oturmuştuk. Gülistân isimli bir kimse orada oturmuştu. O, birden güldü. Hacı Şemsüddîn: "O kimdir?" diye sordu. "ona Gülistân derler" dediler. "Yok, O Gülistân değil, Guristân (mezarlık)'tır, gülmenin sırası mı şimdi (burada) Allah'ın ve Resûlü'nün sözü gidiyor burada, o ne gördü ki gülüyor." dedi.

Tam o sırada o yakınlıkta İbrâhîm isimli ona kölelik davası başlattı ve onun vâsıtası ile orduya geri götürüldü. Orada öldü ve çoluğu çocuğu hepsi öldüler. Evi ve eserleri kalmadı. مَنْ جَالَس الْمُلُوكَ بِغَيْرِ اَدَبٍ فَقَدْ وَقَعَ فِي الْعَطَبِ

Şiir

Yürek, edep yüzünden "Eddebenî rabbî diye söyleyince
Onun yanında edebi terk etmek cânı tehlikeye düşürür

Yürek okları câna kastederse
Zavallı cân ne yapabilir ki kalkanını düşürmeli

وَمِنْهُمْ[11] الغطريف المنوّر[12]، والعفيف المطهّر، درّى السّماء الولاية ودرّة داماء الهداية، مقتبس انوار بها ينشق الظلام ومظهر انواء بها يستقى الغمام، نور الدّوحة الصفويّه ونور الملّة المطفويّه، سلالة السلطان المشايخ والعارفين خواجه محيى الملّة والدّين روح الله روحه العزيز

Şiir

شَرَفٌ تَتَابَعَ كابرًا عَنْ كابرٍ كَالرُّمْحِ اُنْبُوبًا عَلَى اُنْبُوبِ
وَتَلاَ النُّجُومَ الزُّهْرَ مِنْ اَسْلاَفِهِ كَالْغَيْثِ شُؤْبُوبًا عَلَى شُؤْبُوبِ

Hikâye: Mevlânâ Ali Fakîh Germrûdî dedi: Babam Mevlânâ Tâcüddîn Hasan ve kardeşim Mevlânâ Mûsâ (rahimehümallah), o zamanlar Hâce Muhyiddîn (nevvâralllâhü remsehü ve atara nefsehü) **[1136]** Hakk'ın rahmetine kavuşmuştu.

Şiir

فَقَدْنَاهُ لَمَّا تَمَّ وَاغْتَمَّ بَالْعُلَى كَذَاكَ كُسُوفُ الْبَدْرِ عِنْدَ تَمَامِهِ[13]

---

11 Ş: Bu fasıl yok.

12 Ç: غطريف النور

13 H, K, Ç: Nesir şeklinde gelmiştir.

Şeyh (k.s.)'in huzûruna başsağlığı dilemek için yas törenine gittik. Şeyh (k.s.) işâret buyurdu ki biz üçümüz Hâce Muhyiddîn (rh.a.)'in ışıklı mezarının yanında oturalım.

Şiir

اَتَيْنَاكَ غَرْقَى فِي الذُّنُوبِ وَكُلُّـــــنَا ضُيُوفُكَ وَالْاَضْيَافُ تَسْتَوْجِبُ الْقِرَى

İlk gece Şeyh (k.s.) buyurdu: Muhyiddîn'i bilginler gibi bir elbise giydiğini gördüm. Başını göğe kaldırmış ve Hakk Teâlâ'dan bir şey istiyordu. "Evlât ne yapıyorsun? Hakk Teâlâ'dan ne istiyorsun?" diye sordum. "Baba, Hakk Teâlâ'dan misâfirimi istiyorum." dedi.

Şiir

فَاَنْتَ النَّدَى وَابْنُ النَّدَى وَاَخُو النَّدَى حَلِيفُ النَّدَى مَا لِلنَّدَى عَنْكَ مَذْهَبُ

وَمِنْهُمْ[14] اخو الشّيخ من ابويه وصنُوهُ[15] مِنْ طَرَفَيْهِ فَائِقُ الْاُمَمِ وَصَاحِبُ الْكَشْفِ وَالْقَدَمِ، الْمُجَرَّدُ فَرِيدُ الْمُوَحِّدُ الْوَحِيدُ صلاح الدّين رشيد، رَوّحَ اللهُ نَفْسَهُ و طَيّبَ رَمْسَهُ.

Şiir

نِعْمُ الْاِلَهِ عَلَى الْعِبَادِ كَثِيرَةٌ وَاَجَلُهُنَّ نَجَابَةُ الْاِخْوَانِ

Çoluk çocuğunu bırakmış, yapayalnız, tek olarak Yemen'e doğru gitmişti. Birçok yeri irşâd ve terbiye et, güçlü bir gelenek başlatmıştı. Şam'da çok büyük kalabalıkla yaya olarak Şam'a gidip geliyor ve talebelerle meşgûl oluyordu. Şeyh (k.s.) dışında, yakınlarından, hizmetçilerden, karısı ve çocuklarından hiç kimse onu görmedi. Ancak beş vakit namazlarda kendi adımı ile geliyor, Şeyh (k.s.) ile namaz kılıp gidiyordu. Şeyh (k.s.), dışında kimse onun hâlini bilmiyordu.

[1137] Şiir

Onun hayâli gibi adımı da gizli idi
Onun yürüyüşünü cânân gözlerden başka kimse görmedi

---

14 Ş: Bu fasıl yok.

15 Ç: صفوة

Hikâye: Mevlânâ Cemâleddîn Nu'mân İsfehânî (rh.a.) dedi <Şeyh (k.s.)'in huzûrunda namaz kılınca öyle durmuştum ki>[16] ikinci sırada ki yüzüm Şeyh'in mübârek sırtına karşıydı. Namazda her defasında beyaz sakallı, uzun boylu birini görürdüm. Şeyh (k.s.)'in yanında namaz kılıyordu. Selâmı sol elimle ona verdiğim için bir daha onu görmedim. Bir süre bu düşüncedeydim ki onu eteğinden tutayım. Ancak, namaz kıldıktan sonra onu görmüyordum. Sonunda bu durumu Şeyh (k.s.)'e anlattım. O da: "Evet, kardeşim Salâhüddîn Reşîd'dir ki her namaza geliyor, benimle namaz kılıyor ve tekrar gidiyor" diye buyurdu.

Şiir

اِخْوَانُ صِدْقٍ لَوْ يُفَرَّقُ بَيْنَهُمْ فِي الْمَشْرِقَيْنِ فَاِنَّهُمْ يَتَأَلَّفُ[17]

Ve onun ahvâli baştan sona tüm detayı birinci bâbın yedinci faslında açıklanmıştır.

وَمِنْهُمْ[18] صاحب المقامات العالية والكرامات العليّه، ضوء الشيخ واخوه من ابويه وقبول القلوب لديه خواجه فخر الدّين يوسف <بَرَدَ الله مضجعه ونَوَّرَ مهيعه>.[19]

Şiir

فَلاَ خُتِمَتْ اِلاَّ لَدَيْكُمْ مَدَائِحِي وَلاَ سَاقُهَا اِلاَّ اِلَيْكُمْ حُدَاتُهَا

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Benim amcam Hâce Fahrüddîn Yûsuf (rh.a.), kardeşi bir süre Şebânkâre'de hükümet ettikten sonra oradan Erdebîl'e gelmişti. Şeyh (k.s.)'ın hâlini, sıcak yüzlü talebelerini ve onların çektiği riyazeti görerek, şaşırıyor, ancak **[1138]** ihlâsla îtikâd getirmiyordu. Bazen sahâbenin bağırmasına, şevk ve zevkle <gülüyordu>[20] ve îtikâdı yoktu.

Şiir

Yürek, sabah gibi aşktan aydınlık olmalı
Herkim bundan yoksunsa demek ki hiçbir şeyi yoktur

---

16 K: < > arası yok.
17 H: Arapça beyit yok.
18 Ş, L: Bu fasıl yok.
19 Ç: <rahmetullâhi aleyhi>
20 S: < > arası yok.

Bu fiiller ondan sürekli tekrarlanınca, Şeyh (k.s.)'in mübârek huzûrunda söylediler. Sinirlenip: "O kördür, ve görmüyor, kör olsun". Sonunda gözünün üstüne bir perde geldi ve ömrünün sonuna kadar o perde kalkmadı ancak terfikin cezbesi onu tutup (etkiledi) ve onu talebelere taraf çekti ve onlardan oldu. Tevbe etti, işe başladı ve metrebesi yükseldi.[21]

Şiir

Dernek içinde en saygılı kişi oldu (efendi)
Bu da yüce kerâmetler ve makâmlar sayesinde oldu

His sahasını geride bıraktı
Kutsi âlemi ne keşifle girdi

Ve o yüksek makam ve mevkiinden dolayı değerli şiirler söyleyip keşif sâhibi oldu. Öyle ki bir bilgin[22] <rahmetullâhi aleyhi>[23] bir dönem Şeyh (k.s.) namaza dururken imâm oluyordu. Bir gün Hâce Fahrüddîn Yûsuf (rh.a.) ona: "namazda neyle meşgûl idin? Ki Şeytanı gördüm, namazda seninle oynuyordu." dedi. O bu sözü duyunca: "Mürîd böyle görünce o zaman Şeyh nasıl görür!" dedi. İmâm olmayı bıraktı.

Şiir

Bu mihrâbda ayaklarının her tezden temiz olması gerek
İllâ ki eteğin temiz olacak bunun koşulu değil

Ve Hâce Fahrüddîn (rh.a.), güçlü riyâzata ve halvetlere ramazanın 26. günü yânî kadir gecesi gününe kadar halvette oturmuştu. Öğle namazını cemâatle kıldı ve zâviyenin solunda olan pencereden zâviyeye bakıyordu. Durdu ve **[1139]** yüzünü halka tutup dedi:

Şiir

Bizim ölümümüz aşk çölünde olacaktır
Nerededir yâr ki bizimle yolculuk sırrı var[24]

---

21 Ç: قوی و بلند شد

22 S: دانشمندی

23 S: yok.

24 H: Farsça beyit yok.

Seyyid Zeynüddîn'in oğlu, Meliku's[25]-sâdât Seyyid Ahmed[26] (rh.a.) zâviyenin dışında bir köşede durmuştu ve cevap da: "Ben, Hâce Fahrüddîn Yûsuf'un oğluyum"[27] dedi. Oradan halvete geçti ve kapıyı kapattı.

Şiir

Aşkın kapısından kavuşmak haremine adım atar
Cân yolunu cânânın evine kadar götürür

Ve İkindi ve akşam namazı için dışarı çıkmadı. Şeyh (k.s.)'e haber ulaştırdılar ki "Hâce Fahrüddîn Yûsuf, halvettedir ve ikindi ve akşam namazı dışarı çıkmadı ve onun durumu belli değil ve el ile kapıya çalınca cevap vermiyor ve kapıyı açmıyor". Şeyh (k.s.): "Halvetin kapısını söküp alın ve durumunu öğrenin" diye buyurdu. Gördüler ki ayağını eteğine dolaştırmış ve murakıp oturmuş ve temiz canını teslîm etmiştir.

Şiir

Âşıklar cân ve dünyayı senin kavuşmana vermiyorlar
Ki senin heves kokuna her iki dünyayı alırlar

Sana kavuşma gecesi halvette cân verirse
Senin hayâl adım yerinde yürek ve cân koparırlar

Onu kaldırıp eve götürdüler. Korku sebebiyle bazı halk hekimleri topladılar.

Hekimler onun nabzını tutmak için parmağını basınca onun yüreğinin heyecanından dolayı onun damarının hareketini hissetti ve <ki nabız yerinde belli idi>[28] Yaşıyor dediler, Şeyh (k.s.) halvetten dışarı çıktı ve onun yanı başına gitti. Hekimlerden yaşıyor sözünü duyunca ve onun kalp krizi geçirdiğini söyleyince, onlara bağırdı ki "susun, ki âriflerin ölümü böyle olur <ve bu hareket diri yüreğin heyecanındandır ki hayata varmıştır".

---

25 H: Sonraki konu ayrı hikâye olarak gelmiştir.
26 Ç: Seyyid Emîr Ahmed.
27 H: "Oğlu" lafzı yok.
28 Ç: < > arası yok.

[1140] Şiir

Hangi yürek bu yaşamda âb-ı hayat içtiyse
Onun cânı her ân tazedir

Sonra buyurdu ki onu gömmeyle meşgûl olsunlar. Onu gusül yerine koyarken onun kalbinin arttığını (çırptığını) görüyordular ki o çırpıntı onun vücûdunu harekete getirmek istiyordu. Gassâl onu yıkamaktan vazgeçti. Şeyh (k.s.): "İşinize devam edin, ki âşıkların ölümü böyle olur">[29] diye buyurdu. Onu kefene sardıktan sonra nûrlu mezarına koydular.

Şiir

Âşıklar öldüklerinde yeni hayatlar buldular
Âşıklara ölüm yoktur belki başka hayat vardır

Cân vermek, ölmek, yaşam, vücûd ve canın dışında
Onların başka özellikleri vardır

وَمِنْهُم[30] السَّرِيُّ الْكَامِلُ السَّنِيُ العاملُ رَضِيعُ كَرَمَ اللهِ وَضْجيعِ حَرَم الله صاحبُ الكراماتِ في الآخِرِ والاَوَّل خواجه افضل السروری، رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ رَحْمَةً كامِلَةً.

Şiir

O adam ki izzetli ise onun ismi (adı) sonsuza dek kalacaktır
Her kim işin cevherini[31] *çekebilmiştir. O zaman dînde payidardır (kalıcıdır)*

Hikâye: Hâce Nizâmüddîn Abdülmelik Serâvî (Zîdet bereketühü) dedi: Bir kere Şeyh Zâhid (k.r.), <Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)>[32] ve Hâce Efdal (rh.a.), her üçü Gîlân'ın ormanında idiler. Şeyh Zâhid (k.r.) ata binmişti ve her ikisi yaya olarak onun yanındaydılar. Hâce Efdal küçük yaşta ve yeni gençlik dönemine girmişti. Henüz, yüzünün tüyü (sakal) çıkmamıştı. Namaz vakti oldu. Şeyh Zâhid (k.r.) attan indi ve: "Safî, benim atımı tut ki ben namaz kılayım" diye buyurdu. Şeyh Safî, atı tuttu. Şeyh

---

29 S: < > arası yok.

30 L, Ş: Bu fasıl yok.

31 Ç: مراقی

32 S: < > arası yok.

Zâhid (k.r.) farz **[1141]** namazını kılıyordu, Şeyh Safiyyüddîn atı Hâce Efdal'e verdi ve Şeyh Zâhid'e iktidâ etti. Hâce Efdal, kendi kendine: "Ben de abdest alıp iktidâ edip namaz kılayım" dedi ve atı bir ağaca bağlayıp iktidâ etti. Bir hırsız geldi ve atı çaldı.

Namaz kıldıktan sonra Şeyh Zâhid (k.r.): "Safî, at nerede?" dedi. Şeyh Safiyyüddîn: "Efdal, at nerede?" dedi. O da: "Ağaca bağlamıştım çaldılar" dedi. Şeyh Zâhid (k.r.): "Atı çaldılar da sen namazını kesmedin mi?" diye buyurdu. Hâce Efdal: "Evet Şeyh, namazı kesmedim" dedi. Şeyh Zâhid: "Âferin Hâce Efdal, Âferin Hâce Efdal" dedi. İşte bu "hocalık" lakâbı o zamandan Hâce Efdal (rh.a.)'in üzerinde kaldı.

Şiir

فَنَحْنُ ٱلْمَوَالِي فِي الْقَبَايِلِ كُلِّـــــهَا وَفِي رَبْعِ لَيْلَى نَحْنُ بَعْضُ عَبِيدِهَا

Aniden hırsızın geldiğini gördüler ki kefeni boynuna salmış ve atı getiriyor. Varınca Hâce Efdal'in ayağına kapandı. "Şeyh odur" dediler; kendini geri çekiyordu. Hırsız dedi: "Evet, biliyorum ki Şeyh odur (yani Şeyh Zâhid) ancak bu küçük çocuk benim yolumu kapatıp gitmeme izin vermedi. Bir ân denizi, benim önüme getiriyordu, bir ân ateş ve bir ân kılıç bana müsâade etmiyordu. Yollar bana kapandı ve zorunlu olarak geri döndüm ve at geri getirdim.

Şiir

Temiz ayna güneşten gelirse
Aynanın yüreğinden bir ışık, ışık gibi yanar

Hikâye: Hâce Abdülmelik dedi İsmâîl Ûcânî'den duydum ki bir keresinde Hâce Efdal (rh.a.)'in evinde, yer darlığı ve harçlık sorunu vardı. "Hâce, sizin duânız kabûl edilir, o zaman niye Allah ü Teâlâ'dan iyi yaşamağı dilemiyorsun" dedim. Hâce Efdal bunu duyunca: "çolak gel" dedi. yânî İsmail'in elinde ayağında felç olduğu için, beni evin kuyusuna götürdü ve kovayı kuyuya daldırdı. Kovayı çekince tümü kırmızı altın, beyaz altın ve mücevherlerle doluydu. Tekrar: "Çolak gel de gör." dedi. O kovada iki avuç götürdü, bana gösterdi ve gerisini kuyuya döktü ve: "Bizim bunda gözümüz yok. Biz Hakk Teâlâ'dan, başka şey istiyoruz." dedi.

[1142] Şiir

Her kimin yüzü mânâ âlemi ile safâlı olursa
O zaman o dünya malına iltifatı olur mu?

Bekârken her iki dünyaya sırt çevirirler
Tâ ki yüzleri Mevlâyâ dönene kadar

Hikâye: Hâce Şerefüddîn Serâvî dedi: Bir keresinde Hâce Efdal (rh.a.), Serâv vilâyetinin Ahmedâbâd köyünün yakınlarında bir toplulukla gidiyordu. Halk gelip ziyâret ediyordu. Bir kimse yan yatmıştı ve ileri gelip ziyâret etmedi. Hâce Efdal ona baktı ve o hâlde dedi: "Onun ateşi vardı" Derhâl onu ateş bastı, ateşi yükseldi ve o ândan sonra yaklaşık otuz yıl yaşıyordu. Her gün ateşi yükselirdi ve ateşten kurtulurdu, tâ ki âhirete vardı.

Şiir

Akılsızlıkla bu iş yürütülmez, cehâletle insan âvâre olur
Çünkü bu dîn ve dünya hocaları ile baş edemez

Kahrın, ateş rüzgârının zehirlerinden
Böyle toprağa düşmek gerekir

وَمِنْهُمْ[33] الكامل الْمُتَيَقِّنُ الْوَاصِلُ الْمُتَعيِّنُ صَاحِبُ الْقِرَانِ فِي مقَاماته وقَدْرِه وفَايِقُ الاقْرَانِ بِهَيَجَانِ قَلبِه وغَلَيَانِ صَدْرِه، جَالِسُ مَسْنَدِ التَّمْكِينِ پیره عزّ الدّین، اَحَلَّهُ اللهُ مَحَلَّ رِضوانِه واَسْكَنَهُ بِحْبُوحَةَ جِنَانِه.

Şiir

لَهُ الْقَدَحُ الْمُعَلَّى فِي الْمَعَالِى اِذَا ازْدَحَمَ الْكِرَامُ عَلَى الْقِدَاحِ

Onun hekim göğsünün temiz[34] ve arın coşkusundan apaçık kerâmetlerini halk ardarda duydu ve onun tertemiz sînesinden Hakk, Hakk diye bunu apaçık duydular.

Şiir

O sinenin yüreği ki sırları geliştirmek için alıyordu
Hakk Teâlâ'nın göstergeleri idi ki Hakk'tan alıyordu

---

33 Ş: Bu fasıl yok.

34 H, K: "tayyib" lafzı yok.

[1143] Hikâye:[35] Hâce Abdullah[36] dedi: Benim babam İzzeddîn (rh.a.) Mukân'ın Hümâ Şehrinden idi. Kırılmış ahşap bir taht üzerine oturmuştu ki onların dilince onlara Lem derler. Bir grup halk o tahtın önünde oturmuştu. Su testisi istedi. Su içtikten sonra su testisini bıraktı, ama o su testisi taht üzerinden düştü. Muhammed Bahtiyârân Mahmûd Âbâdî oturmuştu ve Pîre İzzeddîn'e: "Ben, Şeyh Safiyyüddîn (k.s.) üzerinde bir imtihân deniyorum. Eğer[37] testi kırılmamışsa, Şeyh Safiyyüddîn gerçek Şeyh'tir." dedi. Pîre İzzeddîn (rh.a.): "Gidin testiyi yukarı getirin, ki Şeyh Safiyyüddîn Hakk Şeyhi'dir ve testi kırılmamıştır" dedi. Testiyi yukarı çıkarınca hiç kırılmamıştı ve sağlamdı. Muhammed Bahtiyârân: "Saddaknâ, belli oldu ki Şeyh Safiyyüddîn gerçek Şeyh'dir" dedi.

Şiir

Biz insanın yaratılışının ilk gününden ahdimize vefâlıyız
Bizim cânımız bu anlaşmayı, vücûdumuz olmadığı zaman bile bağlamış

Bu fâni âlemde o ahdimize yürekten bağlıyız
O testiden bile kıl kadar çatlamadı

Pîre İzzeddîn (rh.a.) dedi: "Testi bütündür, ancak vay testi sâhibinin hâline. Bu testi kırılmadı ve sağlam çıktı, ancak Şeyh buyurdu ki İzzeddîn bu taht senin kafana düşecek". Bunu dedi ve halka: "Kalkın ve alta girin ki Şeyh böyle işâret verdi siz buradan inin, bende burada oturayım" dedi. Muhammed Bahtiyârân: "Ne gerek var kendimizi tehlikenin önüne koymakta? Eğer Şeyh doğru demişse kalk ve onu aşağı çık, ki eğer düşerse sonda bir şey olmasın" dedi. Pîre İzzeddîn dedi: "Üstâdın fermanı -ki Allah ü Teâlâ'nın isteği doğrultusundadır- sözünden vazgeçmek yalancılık olarak nitelendirilir. Siz alta girin, ben oturayım bakalım Allah ü Teâlâ'nın hükmü nedir?" Öyle ki ısrâr ettiler faydası yoktu: "Şeyh buyurdu bir kaza yoldadır ve Allah'ın kazasından kaçmak olmaz" diye cevap veriyordu.

Şiir

تَمَنَّيْتُ اَن تُحْيَى حَيَوةَ شَهِيَّـــــةً وَاَنْ لاَ تَرَى طُولَ الزَّمان بَلاُبُلاً
فَهَيْهَاتَ هذَا الدَّهْرُ سِجْنٌ وقَلَّمـــَا يَمُرَّ علَى الْمَسْجُونِ يَوْمٌ بِلاَبَـــلاَ

---

35 Ç: Bu konular önceki konuların ardından gelmiştir.

36 Ç: Pîre Abdullah.

37 K: اکنون

[1144] O halkın hepsi çaresizlikten alta girdi ve Pîre İzzeddîn (rh.a.) yapayalnız orada kaldı. Bir saat geçtikten sonra tarak-turuk diye sesler tahttan gelmeye başladı ve tavanın tamamı ve çevresi خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا[38] [*Altı üstüne gelmiş, ıpıssız yatıyordu.*] yıkıldı ve Pîre İzzeddîn altına bastı. Halk koştu ve onu o enkazın[39] altından dışarı çektiler. Yaralanmıştı, ağrı çekiyordu ve vücudu darmadağın olmuştu. Üç gün göğüs ağrısından bağırıyor, dinlemiyor, bayılıp tekrar kendine geliyordu. Öyle ki halk ondan umudunu kesiyordu. اَحَسِبَ النَّاسُ اَنْ يُتْرَكُوا اَنْ يَقُولُوا اَمَنَّا وَهُمْ لا يُفْتَنُون[40] [*İnsanlar sandı mı ki, "iman ettik" demeleriyle bırakılacaklar da, imtihâna çekilmeyecekler.*] Ondan sonra Şeyh (k.s.)'i rüyasında gördü ve: "Pîre İzzeddîn sıkıntıda mısın?" diye sordu. "Evet" dedi.

Şiir

صَدٌّ وهَجْرٌ وجفا ورَسْمُ دارٍ قَدْ عَفَا لَمْ يَبْقَ اِلاَّ نَفَسٌ لَوْ لاَ التَّمَنِّي لاَنْطَفَى

"Paniğe kapılma Allah yardım eder ve esenlik verir. Ancak sağlığının ilacı odur ki ağrıyan yere sıcak kül bağlayacaksın" dedi. Üç gün öyle sıcak külü bağladı ve iyileşti. Öyle ki hiç ağrısı kalmadı.

Şiir

وَلَوْ بِيَدِ اْلحَبِيبِ سُقِيتُ سَـــــمًّا لكَانَ السَّمُّ مِن يَدِهِ يَطِيبُ

Ondan sonra Erdebîl'e gelince Şeyh'in huzûruna gitti ve buyurdu: "İzzeddîn, yolda sınavlar ve deneyler var, erkek dedin mi dayanıklı olur. لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلاً[41] [*Amelce hanginiz güzeldir diye, sizi imtihân etmek için*].İyi yaptın ki kazadan kaçmadın, ki hiç kimse kazandan kaçamaz ve o kül iyi idi ve sıkıntı giderildi".

Şiir

فَلاَ تَتَظَلَّمْ مِنْ حَبِيبك انْ جَفـــــَا اَلا انَّـــمَا ظُلْمُ اْلحَبِيـــب مِنَ الْعَدْلِ
فَلَمْ تَجْنِ وَرْدًا لَمْ يَمَسَّكَ شَوْكُـــهُ ولَمْ تَجْنِ شَهْدًا لَمْ يُصِبْكَ اِذَا النَّحْلِ[42]

---

38 Bakara 2/259.

39 K: ضاضه

40 Ankebût 29/2.

41 Mülk 67/2.

42 S: İkinci beyit yok.

[1145] Hikâye: Abdullah dedi: Bir keresinde Garîb Külâhdûz Erdebîlî bir dâvette bulunmuştu. Babam Pîre İzzeddîn (rh.a.)'i eve götürdü. Sofrayı getirince Pîre İzzeddîn sofraya el uzatmadı. Sonunda ısrâr edince ve gayet ısrâr ettikten sonra Garîb'in elini tuttu ve o yemeğin üzerine koydu ve onun avucunu yumdu öyle ki avucunun içi tamâmen yemekle doldu. "Kalk, dışarı git, bak ki orda ne var" dedi. Dışarı gitti ve avucunu açtı. Baktı gördü ki avlu kanla doludur. Geri döndü ve Pîre İzzeddîn'in eline ve ayağına düştü ve özür diledi, dedi: "Bu yemeğin parasını gençlik döneminde harcadığım (sattığım) şapkanın parasından karşılamışım (yani geçmişte sûfî imiş sonra bırakmış).

Şiir

O yürek (gönül) ki evinde perhiz (sakınmaz kaçınma) edip ve riyazet çekerse
Onu, hekimi[43] *her şeyden korur*

Eğer[44] *onun nefsi ona zehir vermek isterse*
Onun ilhâm lütfu ona afyon getirir

Hikâye: Hacı İmâd,[45] Pîre Behâüddîn Sâbûnfurûş'dan anlatıyor ki o dedi bir keresinde Pîre İzzeddîn (rh.a.) birini görmek için, başkasını gönderdi ta onunla konuşmaya gelsin. O adam kabûl etmedi ve dedi: "Mahsûrum var gelemem" <وَقَدْ تُوَافِقُ بَعْضُ الاَمَانِى الْقَدَرَا>[46] Bu sözü Pîre İzzeddîn'e ulaştırınca ki o kimse "mahsûrum (özrüm) vardı diye: "Evet, onun mahsuru var" dedi. Onun hâlinde kadınların mahsuru bulûndu. Öyle ki Pîre Bahâüddîn dedi: "Ben onun elbisesini kan mahsuru ile yıkadım."

Şiir

Aslanlar önünde tavşanlıktan bahsetmek
Böyle onu kadın haline getirir

Erkeklerle, erkek olman gerek
Yoksa onu kadınlar gibi gösterirler

---

43 K: طبيـــبـــي

44 Ç: چون

45 H, K: Celîsu'l-meşâyıh Hacı İmâdüddîn.

46 S: < > arası yok.

[1146] Hikâye: Pîre Fazlullâh dedi: Ben Erdebîl'de idim ve Pîre İzzeddîn (rh.a.) Hümâşehre'de idi. Bir gece sabahtan önce hamama gitmem gerekirdi. Hamamın mezbahasına girince, Hamam sahibinin karısı karşıma çıktı. Çok güzeldi ve benim bakışım ona kenetlendi. Geceydi ve hamam da boştu. Ona: "Sen de hamama geliyor musun?" dedim. "Belki" dedi. Ben hamama gittim, o da benim arkamdan geldi ve havuzun yanında oturdu. Ben elimi onun vücûduna dokunmak için uzattım. Bir tokat benim yüzüme değdi. Ben düştüm ve o baygın halde iken ağzımdan, kulağımdan ve burnumdan kan akmaya başladı ve baygın düştüm.

Gördüm ki kasaplar gibi kuşak takmış, bıçak bilemesi için özel gön (deri) belinde asılı bir bıçak elinde, beni tutup ve tüm vücûd parçalarımı birbirinden ayırdı. Öyle ki öldüğümü düşündüm.

Sabah olunca, halk hamama geldiler ve beni kanlar içinde gördüler, korktular, "Birini hamamda öldürmüşler" dediler. Ben, onların sesine ve hamamın kapısını açtıklarında kendime geldim. O ân hamamdan dışarı çıktım ve Hümâşehre'ye doğru yola çıktım. Oraya varınca Pîre İzzeddîn'e haber verdiler ki "Fazlullâh Erdebîl'den geldi" Pîre İzzeddîn: "Ona içeri girmek izni yoktur, onu içeri sokmayın" dedi. Üç gün izin vermedi. Ben yan kapıda oturup her geceyi ihyâ ediyordum. Üçüncü gece kendi kendime: "Eğer Şeyh Zâhid ve Safiyyüddîn (kaddesallâhü sırrahüma)'in Allah katında saygısı ve hürmeti varsa Pîre İzzeddîn beni çağırır ve bağışlar" dedim. O ân biri geldi ve beni Pîre İzzeddîn'in yanına götürdü. Sonra: "Yetmedi mi" dedi. Şeyh Zâhid ve Şeyh Safiyyüddîn bana şefâatçi getirdiğin ve benim kapımda onları tutmam! Eğer Şeyh Safiyyüddîn'in tarîkat eli hamama ulaşmasaydı fesâda düşerdin ve kendi yaşamını ve ahvâlini berbat ederdin.

Şiir

لَهَوْنَا عَنِ الْاَعْمَالِ حَتَّى تَتَـابَعَتْ لنا مِنْ ذُنُوبٍ بَعْدَهُنَّ ذُنُوبُ
فيا لَيْتَ أَنَّ اللهَ يَغْفِرُ مَا مَـضَـى ويَاْذَنَ فِي تَوْبَاتِـنَا فَنَتُـوبُ

Hikâye:[47] Pîre Fazlullâh dedi Hümâşehre'de Pîre İzzeddîn (rh.a.)'in huzûruna vardım. Oradan da Karabağ'a gitmek istedim. Pîre İzzeddîn: "Karabağ'a gitme" dedi.

[47] L: Bu hikâye yok.

Dinlemedim, gittim. Yolda **[1147]** ateşim yükseldi, ancak Karabağa gittim ve önemli olan işimi bitirdim ve iki kutu kukpeki[48] çivi alıp kuşağıma bağladım ve Hümâşehre doğru yola çıktım. Geldim ve bir arabacı gördüm. Sâhibine: "Hümâşehre'ye gidiyor musun?" diye sordum. "Evet" dedi. "Beni kendin götür" dedim. "Otur" dedi. Oturunca arabacı elini benim sırtıma uzattı ki beni oturtsun. Elleri o kutulara ilişti. Sandı ki altın kesesidir ki kuşağımdadır. Beni arabaya oturttu ve yola çıktık. Beni yoldan uzaklaştırıp altın kesesinin tamamını alıp beni öldürecekti ve ben ateş içinde yanıyordum ve gayet zorluktan bayılmıştım.

Âniden Pîre İzzeddîn (rh.a.)'i gördüm bana: "Efdâl hazır ol ki arabacı seni öldürecek. O çivi kutularını, altın kesesi sanıyor. Çabuk ona göster ki bıraksın" dedi. "Sen bu sözü o yüzden diyorsun ki ben senin sözünü dinlemeyip ve Karabağ'a geldim" dedim. Üç kere bunu deyip ve ben cevap veriyordum. Üç defadan sonra dedi: "Zavallı! Arabacı seni öldürecek". Gözümü açtım, gördüm ki arabacı elinde bıçak ve beni öldürmeye niyetli ve dedim: "Bunu sakla" çivi kutusu olduğunu ve altın kesesi olmadığını öğrenince, beni arabadan aşağı attı ve sopayı çekip ve beni çok dövdü ve beni o çölde bıraktı ve gitti.

Ben çok zahmet ve sıkıntıdan sonra Hümâşehre'ye geldim. Pîre İzzeddîn (rh.a.) beni görünce güldü ve: "Ben sana Karabağ'a gitme demedin mi? dinlemedin, ve sonucunu gördün. Eğer bir ân Şeyh'in yardımı senin feryâdına varmasaydı, arabacı seni öldürürdü" dedi.

Şiir

Aferin kerâmette saçan burhan (neden) gibi
Hakkın nedeni bu burhândan daha keskin olamaz

Ki baş (kafa) gideceği an da (kopacağı anda)
Bir hastanın yardımına koşsun

Hikâye: Pîre Fazlullâh dedi: Hümâşehre'de birisi Pîre İzzeddîn (rh.a.) için bir koç getirdi ve: "Götürün ve bağda bağlayın" diye buyurdu. Götürdüm ve bağladım. Geceyi ihyâ etmiştik ve Pîre İzzeddîn (rh.a.) kendi hâline düşmüştü dediğini duydum.

[48] H, L, K, Ç: کپکی

“Koç, vur” Bir kez daha **[1148]** dedi. Üçüncü kez dedi: “Ey koç, öyle vur ki hiç kalkamazsın”. Gündüz olunca dedi: “Koçu bağladığın yere git. Biri koçu çalmak için gelmişti. Koça işâret ettim ki vursun. Koç yavaş vurdu. İkinci kez, yine hırsız gitmiyordu, Üçüncü kez dedim öyle vur ki hiç kalkamazsın. Şimdi öyle vurmuş ki hiç kalkamıyor. Git, uyandır ki kendine gelsin. O koçu da ona ver. Bana kızdılar ki bir koç için bir adamı öldürüyorsun?”

Gittim gördüm ki birisi orada düşmüş ve bayılmış. Elimi üzerine koydum, kendine geldi. Beni görünce kalkıp ve kaçtı <ve ben İzzeddîn’in yanına geldim. “Ne yaptın?” dedi. “Kendine gelip ve kaçtı”>[49] dedim. “Git, onu ara ve koçu ona teslim et” dedi. “Nerede olabilir?” dedim. “Falan meyhâneye bakarsan onu görürsün” dedi. Oraya gittim, onu buldum. Onu götürdüm ve işâret yüzünden o koçu ona teslîm ettim.

Şiir

Her kim mezhepte nefsini kurban ederse
Nefsine mâlik olup böyle fidyeler (hîbeler) bulur[50]

Hikâye:[51] Pîre Fazlullâh dedi ki: Ben ve Pîre Muhammed ki Pîre İzzeddîn (rh.a.)’e hizmet ederdik. Pîre İzzeddîn’in huzûrunda Hümâşehre’de oturmuştuk. ânsızın Pîre İzzeddîn bağırdı ve yerinden kalktı. Yalın ayak koşmaya başlayarak “Benim ayakkabımı getirin” dedi. Biz ayakkabıyı götürüp ardınca koşuyorduk. Hümâşehre’nin arkasından geçtik ve yaklaşık dokuz km yol kat ettik. Bir dere karşımıza çıktı. O derede birkaç Türkü gördük ki Hümâşehre’den bir fâhişeyi kaçırmışlar ve oraya götürüp onunla kötü iş göreceklerdi. İşe başlamak isteyince biz oraya vardık.

Pîre İzzeddîn bana: “Git, onu Türklerin[52] elinden al” dedi. Gidip onu Türklerin elinden tuttum ve başına bir kuşak örtüp getirdim. Sonra Pîre İzzeddîn o kadına: “Sakın! Allah hazırdır ve pîrler de hazırdır. Yoksa değil mi?” dedi ve kadını evine gönderdi. Pîre İzzeddîn evine geldi.

---

49 K: < > arası yok.

50 L: هم فیدها را زینسان دهد

51 Ş: Bu hikâyeden sonuna kadar olan kısım zikredilen fasılda yoktur.

52 Ç: حرامیان

[1149] Şiir

Yürek gözünden örtü götürülürse
Yüreğin gezi yerinde ünlü olur

Perdeler kalkar ve o perdeleri
Çeker (kapatır) her yaptıkların üzerine

Hikâye: Pîre Bedreddîn Nessâc dedi: Bir gün, güzel ve iyi görkemli insanlar Pîre İzzeddîn (rh.a.)'in huzûruna vardılar. Pîre İzzeddîn'nin elini halının altına uzatıp oradan bir avuç toprak aldı. Bana verdi ve: "Git, misafirler için hazırlık gör" dedi. Dışarı çıkınca "Toprağı nereye götüreyim?" diye söyledim. Tekrar dedim ki "Hikmetsiz olamaz". Kuşağı bağladım ve kendi kendime: "Benim altınım var harcarım, sonra Pîre İzzeddîn'den alırım." dedim.

Pazara gidince dedim: "Bir kere bakalım durum nedir? Altın kesesini açınca o toprak altın olmuş ve yeni sikke. Orada gerekli olan şeyleri aldım. Hâlâ altın kalmıştı. Niyet ettim ki yine harcayım. Pîre İzzeddîn'in sesini duydum: "İsrâf etme, yeter" dedi. Pazardan geri dönüp misafirlere sofra açtım. Misafirler gittiler. Pîre İzzeddîn: "O altından yeterince harcamalısın. İsrâf etmeye gelmez ve ben onun için sana bağırdım ve alıkoydum. Şimdi geri kalan ne kadardır?" dedi. Geri kalanı ona gösterdim. "Git, senin olsun" dedi.

Pîre Bedreddîn onu ölümüne kadar saklamıştı. Pîre Bedreddîn'in yıkanması ve gömülmesi için o paradan harcadılar.[53]

Şiir

Her kim böyle toprakla uğraşırsa
Toprağın taneciklerini böyle kimya yapıp altına çevirir

Her kim ki başını bu toprağa koyarsa izzet kapısına koymuştur
Ayak tozlarını iki dünyaya hâkim kılmıştır[54]

---

[53] Ç: به تجهیز و تکفین از آن کردند

[54] K: İkinci ve üçüncü beyit yer değiştirmiştir.

Hikâye: Bir keresinde Pîre Bahâüddîn Sâbûnfurûş, Pîre İzzeddîn (rha.)'i evine dâvet etti, semâ başladı. Eşi, aş ve yemek pişirmekle meşgûl oldu. Hatırından "Pîre İzzeddîn gelmiş, semâ ediyor ve bizi zahmete sokuyor ki onun için hazırlık yapmamız gerekir. Bu nasıl dervîştir?" diye geçti. Kazanı, kazanlığa tutuyor ve tandıra koyuyordu. **[1150]** Eli tandıra düştü ve ateşe döktü ve ateşten korkunç bir buhar çıktı ve onun elleri parmaktan dirseğe kadar yandı ve ellerinin derisi soyuldu ve kıpkırmızı eti kaldı. Öyle ki Pîre Bahâüddîn o deriyi verip yıkattı ve mezarlıkta gömdü.

Şiir

Her kim bu yaşam suyuna iyi davranmazsa
Böyle ümitsizlik ateşinde yanar

Pîre Bahâüddîn bu hâli görünce çok perîşan oldu. Her ne olursa bir şeyle düzenledi. Sofra çıkınca (açılınca) Pîre İzzeddîn onu ileriye çağırdı ve: "Pîre Bahâüddîn niye üzgünsün?" dedi. Pîre Bahâüddîn: "Üzgünlük değil" dedi. Pîre İzzeddîn de: "Senin hanımın kazanı tandıra koyduğu saatte, dervîşler hakkında kötü düşünceler etti. O yüzden her iki eli yandı" dedi.

Dâvet bitip ev boşalınca, Bahâüddîn eşinin ellerini öyle gördü ki hiç derisi yoktu. İlaç ve merhem sürme imkânı da yoktu. Çâresizlikten bir ahşap parçasını yastığının altına ve bir ahşap parçayı da yere çaktı ve başına bir Çadır çekip on gün öyle işkence çekerek kaldı ki kelimelere sığmaz. Tâ ki bir gece Pîre İzzeddîn'in sahâbeleri huzûrunda ihyâ ediyordular. Ancak onu zevk alınacak tarzda söylemiyordular. Pîre İzzeddîn, arkadaşlarına:[55] "Niye zikri iyi ve hoş söylemiyorsunuz" dedi. Pîre Ya'kûb -ki sahâbelerdendi- kalktı ve: "Pîre Bahâüddîn burada değil, ki eşinin rahatsızlığı (musibeti-felaketi) ile meşgûldür. Birisi yoktur ki iyi zikir söylesin" dedi. Pîre İzzeddîn: "Evet eşinin belâsıyla meşgûldür." dedi.

Pîre Ya'kûb, o ân kalktı ve başının bezini açıp yere koydu ve şikâyet ederek "Pîre Bahâüddîn iyi bir erdir. Onu bağışla (affet) ve duâ et ki eşinin eli iyileşsin." dedi. Pîre İzzeddîn (rh.a.): "Şeyh Safiyyüddîn'in velâyetinin büyüklüğünden dilekler yerine gelir" dedi. Ya'kûb: "Şimdi öyle yapar ki hiç yara izi bile kalmasın?" dedi. O da: "Şeyh Safiyyüddîn'in velâyetinden yara izi bile kalmaz." dedi.

---

[55] Ç: پیره عزّ الدّین به یاران گفت

Sabah olunca, Bahâüddîn eşinin yanına gitti ki onun durumunu bilsin. Gördü ki uykudadır. Uyandırdı, elini hareket ettirdi ve: "Beni niye uyandırmadın ki Pîre İzzeddîn'i **[1151]** gördüm. Benim koluma rüzgarı estiriyordu. O ân iyileşti ve şimdi iyidir" dedi. Kadının eline baktı, ne yara vardı ne iz, üst üste iyileşmişti. Pîre Bahâüddîn bu sevinçle Pîre İzzeddîn'in yanına geldi. Pîre İzzeddîn onu görünce, hemen: "hanımın iyileşti mi? De ki dervîşler hakkında kötü düşünmesin" dedi. Kadınlar ve yakınları[56] ve yabancı kadınlar gelip elini görüyordular. Hiç iz bile kalmamış olduğunu görürdüler.

Şiir

Eğer âşıklar yüreğinin havası cehennemden geçerse
Onun göz yaşının şerrinden yaşam çeşmesi gelir

Eğer sabâ rüzgarı âşıkların nefesinden üfürürse
Ölü vücûdda onun nefesinin kokusundan cân gelir

Hikâye:[57] Pîre İzzeddîn (rh.a.) Berde' tarafındaydı. O yıl çok kuraklıktı. Bir süre böyle geçti ve bir damla yağmur bile yere yağmadı. Tahıllar nerdeyse yok olacaktı. Bir gün halvette yaslanmıştı. Pîre Ferruh[58] ve Muhammed isimli Alicûk köyünden biri her ikisi de ayakta durmuştular. Muhammed dedi ki "Az kaldı. Tüm tahılın bu sıcaklık ve kuraklıktan dolayı yok olmasına az kaldı. Eğer Şeyh'in mübârek başını seviyorsa duâ et ki Hakk Teâlâ yağmur versin". Pîre İzzeddîn: "Eğer ben duâ edersem yağacak mı?" dedi. Muhammed: "Bunda hiç şüphe yoktur" dedi. Pîre İzzeddîn öylece yaslanmıştı. Başını kaldırdı ve: "Allah'ım iyi yağmur ver" dedi. Halbuki o vakit gökte bir tek bulut bile yoktu. Derhâl bu duâyı edince Allah ü Teâlâ'nın emri ile bulut çıktı ve şiddetli yağmur yağmaya başladı.

Yağmur başlayınca, Pîre İzzeddîn yaslandı. Ona öyle bir hâl geldi ki o hâlin etkisinden Pîre Ferruh ve Muhammed ayakta durmuştular. O hâlin korkusundan, ne oturmaya fırsat vardı ve ne gitmeye. Öylece kaldılar. Yağmur yağınca eve damlıyordu. O damlalardan birkaç tanesi Pîre İzzeddîn'in mübârek göğsüne düştü. O hâlden çıktı ve başını kaldırıp göğe baktı ve: "İlâhî, ben dedim ki tahıllar için gönder ki halk muhtaçtır,

---

56 K: عوارت اقارب

57 L, Ç: Bu hikâye yok.

58 K: پیره فرح

ama demedim ki benim başıma yağsın" dedi. O saat ki yağmur yağıyordu durdu. Öyle ki bir damla yağmur yere yağmadı.

[1152] Şiir

Ne mutlu o yüze ki lütuf ile susuzluğu giderilir
Âlemin kuraklığı onun haysiyetinin damlasından gider dirilir

Ne mutlu o yüzün ışınlarına ki nûrun etkilerindendir
Onun yüzünün nûrundan dolayı yağmur yağıyor

Öyle görünce Muhammed: "Allah aşkına bana izin ver ki gidelim" dedi. Pîre İzzeddîn: "Niye ?" dedi. "Senden korkuyorum, sakın bir olay çıkarma ve o zaman yanlış olur" dedi. Pîre İzzeddîn: "Korkma ki dervîşlerden, Allah'ın izni olmadan bir iş görülmez." dedi.

Şiir

O adam ki rızâ ve teslîmden söz ederse
Allah'ın emri ve rızâsı olmadan nerede konuşabilir?

Hikâye: Hâce Abdullah dedi: Bir keresinde, Pîre İzzeddîn (rh.a.), Ahî Hanîfe'-nin evinde idi -ki onun dostlarındandır.- Ahî Hanîfe: "Bu halıyı bu evde olduğu için satma ki sıkıntıdayım ki eni azdır ve tüm evi kaplamıyor" dedi. Pîre İzzeddîn (rh.a.) vakit başında idi. O vakit yüzünden, bir kavvâli bir şeyler demek üzere getirdi. Ahî Hanîfe bir kavvâl hazırladı ve bir şey diyordu ve Pîre İzzeddîn o vakit hoşuna gitti ve semâya gitti. Ayağı halının kıyısına geldi, ki birbirinden uzak olup yetişmiyordu ve yaklaşık yarım gez (54 cm.) mesâfe vardı. O halılara baktı, birbirine yetiştiler, o boş yer kaplandı ve kıyıları birbirin yanından geçti.

Şiir

Gönül rahatlığı ile atılan adım
Onun kademgâhında ilerler ve büyür

Hikâye: Pîre Zekeriyyâ dedi: Kemâl Mûzedûz Erdebîlî, Mûkân'ın Hümâşeh-re'sinde atını kaybetmişti. üzerinden iki ay geçmişti ve bir türlü bulunamıyordu. Bir gün

Pîre İzzeddîn (rh.a.)'in[59] yanına geldi <ve dedi: "Allah aşkına çok geç kaldım ve atım kaybolmuştur". Pîre İzzeddîn dedi: "Ben senin ahır görevlin (174) miyim?[60] nereden bileyim nerededir?">[61] dedi: "Yok. **[1153]** Allah aşkına, sen onun bulma işini kolaylaştırabilirsin" ve sürekli ısrâr edip durdu. Pîre İzzeddîn başını dizleri üstüne koyup düşünceye daldı. Sonra başını kaldırdı ve: "Git falan dereye, senin atın orada duruyor ve orada otluyor, git, getir" dedi. Derhâl yola koyuldu ve o derede otlayan atını gördü, tutup ve getirdi.

Şiir

Her göz ki onun apaçık gözünden sürmeli oldu
Dünyanın gizli sırları ona açıklanır

Temiz aynada belli olur
Dünyanın tüm korkulu şekilleri

Hikâye: Pîre Zekeriyya, Ahî Sultânşâh Haddâd Erdebîlî'den anlatıyor ki o dedi: Mûkân'ın Hümâşehre'sinde Allah'ın rahmetine kavuştu. Onu oradan Erdebîl'e getiriyorduk. Gece Mûkân'ın Gerîve'sine geldik. Gece karanlıktı ve halk çok sıkıntıdaydı. Az kalsın yoldan çıkıyordular, ki ânsızın ışıklar sanki mum ve ud[62] ve kubbe kubbe onun tabutundan ortaya çıkıyor ve sıçrıyordu. Öyle ki yamacın çevresi ışıklandı. Halk, o ışığın altında semâ ettiler ve yokuşun başına o ışıkta geldiler.

Şiir

مُحَيَّاهُ يَهْدِى الرَّكْبَ في غَسَقِ الدُّجَى <اِذَا ضَلَّ هَادِيه وحَارَ دَلِيلُهُ>[63]

Ve eşekçi (eşeğin sahibi) Erdebîl'in Bünyân köyündendi. Eşeğin sırtına o kadar yükün yüklendiğini görünce korkup paniğe kapıldı ve o panikte kaldı, sonra öldü.

---

59 L: radiyallâhü anhü.

60 K: ایلخچی

61 H: < > arası yok.

62 H, K: عمود

63 H: <من نحو آثاركم مخايل بارق>

Şiir

O âşık dîn küfesinden aylar (tüm ay) gördü[64]
Sarhoş ve âşık kaldı dâima o hilâlin[65] *hayali ile*

Pîre Ferruh Kavvâl dedi ki Pîre İzzeddîn'in babası Pîre Yûnus dedi: Gecenin karanlığında onun mezarına gelince, fener gibi ışık görürdük ki onun tabutu üstünde durmuştu ve biz o aydınlıkta geliyorduk.

[1154] Şiir

وَيَرْجِعُ اللَّيلُ مُبَيَّضًا اِذَا لَمَـــــعَتْ <مِنْ نَحْوِ آثَارِكُم مَخَايِل بَارِقٍ>[66]

Başka anlatıma göre, arada sırada atçı, atın yükünün ağırlığından şikayet ediyordu. Görürdüler ki onun cenazesi (naşı) birkaç gez ve yarım gez (54 cm.)'lik atın sırtının üzerinde havaya kalkıyordu.

Şiir

Havanın, havasızlık etkisi idi ki oluyordu
Yoksa başkalarının havası ile havaya gidemezsin

Başka rivâyete göre Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) onu Şeyh (k.s.)'in müteberrik hazîresine getiriyordu -ki mezarı oradadır- Bir grup görürdü ki onun cenâzesi halkın omzundan kalkmış geliyor. Rahmetullâhi aleyhi.

Şiir

Aşk uçanlarının görünüşü başkadır
Bu uçuş için kavuşmaya başka şâh melek gerekir

وَمِنْهُمْ السَّالِكُ الْوَاصِلُ، النَّاسِكُ الكامِلُ، الفَايِضُ آثارُه من نفسه لَفَيَّضَةُ الرَّايِضُ نفسَه بِاَشَدِّ الرِّياضَةِ المخْصُوصُ مِنَ الشَّيْخِ بِمَزِيدِ التَّلَطُّفِ پیره یوسف گاوزنی،[67] رحمةُ اللهِ عَلَيْهِ رَحْمَةً واسِعَةً.

---

64 K: آشفته

65 K: از هلال

66 H: <اذا صل هاديه و حار دليله>

67 H, L, Ş, K: گاوری

Şiir

قَدِمْتَ قُدُومَ البَدْرِ بَينَ سُعـــــُودِه وَاَمْرُكَ عالِي صاعِدٌ كَصُعُودِه

Onun Şeyh (k.s.) ile talep iddiâsı lütuf bâbında zikir edilmiştir.

Hikâye:[68] Meliku'z-zâkirîn Pîre Îsâ anlattı ki Pîre Yûsuf (rh.a.)'un hâlinin başlangıcında kıtlık ve kuraklık vardı. Bu durum tüm halkı etkilemişti. Bir dervîş için bir ziyâfet düzenledi ve evde ne yiyeceği varsa öne sürdü. Sofrayı toparlayınca dervîşin bir lokmasını ona verdi. Ağzına koyunca baktı öksüz (yetim) bir çocuk onun peşinde durmuştu. Kendi ağzından dışarı çıkarttı ve onun ağzına koydu. Gece onun hâli değişti. Öyle hâle kaldı ki **[1155]** çocuk üç gün boyunca semâ ediyordu. Öyle ki hiç haberi yoktu.

Üç günden sonra, içinden Kâbe'nin ziyâretini niyet etti. O hâlde yola çıktı ve on yedi gün kendini bilir bilmez gidiyordu. Kendine gelince: "Yiyeceksiz yemeksiz nasıl gidilir" dedi. Tekrar oradan döndü ve on yedi geceliğine evine vardı. Bu geceli gündüzlü otuz dört gün boyunca yiyecek ve içecekten hiç bir şey, onun midesine gitmemişti.

Şiir

Deli kuş ki o sevdâ tanesi topluyor
Nerede görülmüş ki topraktan pislik[69] *toplasın*

Köye gelip eve gidince, kendisinde delilik (âşıklık) emâreleri görülen bir kimse onu gördü. "Ne yazık ki bu genç deli olmuştur ve bu yüzden âşık ve sevdalıdır" dedi.

Şiir

فَقالُوا جُنُــونٌ اعْتَـــــرَاه لِجَهْلِهِمْ بِمَا بِيَ مِنْ قَصْــدِي ومَالِي جُنُونِيَا

Bakışını çevirip ve o adama: "İnşallah ki Allah ü Teâlâ sana da bu delilikten nasip etsin" dedi. O gece Hakk Teâlâ o kimseye tevfîk verdi, onun hâli değişti ve âşık oldu. Öyle ki çocuk semâ ediyordu.

---

[68] K: ومنهم

[69] L: جينهء جينه; K: جيفهء جيفه

Şiir

Eğer bu kupadan bir yudumluk toprağa düşerse
Yoktan aşk havasını coşturur

Hikâye: Pîre Îsâ anlattı ki bir gün Pîre Yûsuf (rh.a.) yüreğinde düşündü ve kendi kendine: "Bana ne desinler ki ben üç ay kışın Sehend dağında ibâdet edemem" dedi. Karârını verdi ve yola koyuldu. Sehend dağına yola çıktı. Kar çoktu ve inanılmazdı. Bir kayanın ortasında bir mağara köşesi buldu ve o yakınlıkta bir sürü atılmış ok yanında bir pınar (su çeşmesi) vardı. Orayı abdest almak için kararlaştırdı. Ancak karın çokluğundan dolayı çeşmeye gelip gitmeyi zor bulurdu. Yolda işâretler ve alâmetler taktı. O nişanlarla gelip gidiyordu ve şiddetli soğukta öyle bir dağda yaşıyordu. Dedi ki bir gün yolda çeşmeye gidiyordum hatırımdan "Bu vakitte ve bu yerde benim gibisi olur mu?" diye geçirdim. ânsızın yola yanlış girdim ve yolda âvâre kaldım. Ne **[1156]** çeşmeye yol buldum ne de mağaraya. O karda şaşkın bir şekilde kaldım.

Şiir

O göz ki görür kendini kaybetmez
Bu yolu başlarsa bu yolu sona kadar götüremez

Âvârelik canıma takettiği zaman ve hiçbir çâre ve yol bulamadığım için başımın şapkasını götürdüm ve insâf ve af dilemek için ayakta durdum, tekrar yolu buldum.

Şiir

لَقَدْ وَضَحَ الطَّرِيقُ اِلَيْكَ قَصْـــــدًا فَمَا خَلْقٌ وراءَكَ يُسْتَـــــدَلُّ
فَاِنْ وَرَدَ الشِّتَــا فَفِيكَ صَــيْــفٌ وانْ وَرَدَ الْمَصِيفُ فَاَنْتَ ظِــلُّ

Gece olunca her türlü yırtıcı hayvan onun halvetinin çevresinde oturuyor, gündüz olunca da gidiyordular, مَنِ اسْتَأْنَسَ[70] بِاللهِ لَمْ يَسْتَوْحِشْ مِنْهُ شَيْءٌ ve bu üç ay her on yedi[71] günde bir defa yemek yedim. O da bir miktar pirinçti ki onu da avucuma tutmuştu. Bahar olunca benimle olan da tükendi ve kendi nefsi yemek isteyince bir miktar çölün otunu yedi.

---

[70] L: من استامن

[71] K: هفتده

Şiir

صَبَرْتُ عَنِ اللَّـــذَّاتِ حَتَّى تَوَلَّـــتِ وَاَلْزَمْـــتُ نَفْســـِي هَجْرَهَا فَاسْتَمَرَّتِ

Bir süre böyle geçince, bir gün kendine baktı, tüm vücûdunu ot yemek yüzünden yeşil gördü. Bu nedenden dolayı eve doğru yola çıktı. Öyle vücûd açısından güçsüzleşmişti ki her birkaç adımda otururdu. Birkaç gün sonra bu çâresizlikten dolayı eve geldi.

Şiir

Erkekler nefislerinin kafasını böyle düşürürler
Dost halveti ile böyle yaparlar

Sonra cânânın kavuşma güzelliğini bulurlar
Ki vücûda, cisme ve câna böyle bakarlar

Bu huyu alışkanlık haline getirmiş ki otuz yıl süresince arada sırada dağın bazı köşelerine gidiyor, hiç kimsenin bilmediği bir yerde halvete giriyor, ibâdet ve riyâzat ile meşgûl oluyordu.

[1157] Şiir

تَرَى اَلْمُحِبِّينَ سَكْرَى فِي بِتُوتَتِـــــهِمْ كَفِتْيَةِ الكَهْفِ لاَ يَدْرُونَ كَمْ لَبِثُوا

Bazen öyle okuyordu ki ondan hiçbir iz ve haber olmuyordu. Onun eşi ve çocukları onun yasını tutuyordular. Sonra ortaya çıkıp eve geliyordu. Hiç kimse onun hâlini bilmiyordu ve bu mânâ tekrarlanmıştı.

Şiir

Böyle hâl ve yâre uğramak ve mağara çok hoştur[72]
Böyle halvet bulmak yabancıların bulduğundan daha iyidir

Hikâye: Pîre Îsâ dedi Bâledezî[73] köyünden Dâvûd isimli genç -ki Sehend dağının eteğindedir- Pîre Yûsuf (rh.a.)'un tevbe edenlerindendi. Pîre Yûsuf'un yanına

[72] L: حسن

[73] L: بال دزی

ne zaman gelse onun için ayağa kalkardı. Öyle ki halk "sen büyük bir pîrsin, böyle bir genç için niye kalkıyorsun?" diyordu. Pîre Yûsuf (rh.a.) da: "Ben bu kalkmayı onun işi ve muâmelesi için yapıyorum" diyordu.

Bu Pîre Dâvûd bir kere halvete oturmuştu. İçinden: "Pîre Yûsuf, pîrdir, âhiret âlemine giderse ben onun koltuğuna oturacağım" diye düşündü. Bu fikri edinince şekli (vücûdu) eğri oldu ve döndü. Eli, ayağı işten düştü. Yüz felcine yakalandı. O hareketsiz düşmüştü. Bağırıyor ve iltica (sığınmak) etmek istiyordu. Pîre Yûsuf: "Durumunu ve hâlini anlat" dedi. Pîre Dâvûd söyleyemiyor, sonunda "söyle" dedi. Pîre Dâvûd durumunu anlattı. Pîre Yûsuf: "Ben ne yapayım? dedi. O senin yaptığındı" dedi. Tekrar onu kaldırıp eve götürdüler. Cüzâm hastalığına da yakalandı. Allah affetsin, onun için uzakta bir yer yaptılar ve orada öldü.

Şiir

Her kim zâhirini ve bâtınını edeple süslemişse
Onun yanında hem zâhirî hem de bâtınî edebi koruman gerekir

[1158] Hikâye: Pîre Îsâ dedi: Bir keresinde Gâzven köyünün halkı[74] askerlerin köylerinden geçtikleri için kaçtılar. Biz birkaç arkadaş olarak orada kaldık. ânsızın bir gün bir ordu topyekün köye girdi. Biz de topyekün dağa kaçtık. Pîre Yûsuf (rh.a.) çağırmaya fırsat yoktu. O, kendi zâviyesinde murâkebe içinde oturmuştu. Türkler girdiler ve tüm köyü aldılar. Evden eve dolaşır, ellerine ne geldiyse talan ediyordular. Pîre Yûsuf'un kaldığı evin çatısına çıktılar. Onun zâviyesine bakıyordular ama onu görmüyordular.

Şiir

Her kim ki izzet perdesine bürünürse
Yabancıların mahrem olmayan gözünü görmedi

Zâviyenin yanında bir bahçecik vardı ve Pîre Yûsuf'un orada yaklaşık on adet arı kovanı vardı. Onun balını dışarı çıkartmayı istediler ve bir, iki kovanı açtılar. Arılar onlara öyle saldırdılar ki tüm arılar, elbise ve vücutların her yerine giriyor ve onları

[74] H, L, K: "halk" lafzı yok.

sokuyordular. O ordunun tümü, köyden dışarı kaçtılar, onlardan biri bile kalamadı ve köyü boşalttılar. Biz döndük ve panik içerisinde düşünüyordu ki Pîre Yûsuf'a, bize Türkler tarafından bir zarar gelmiş midir? Pîre Yûsuf'u gördük ki öyle murâkabe hâlinde oturuyor ve onların köye girip çıkmasından haberi yok.

Şiir

Senin (Allah'ın) halvetinde dir ki başkası oraya sığamaz
Seninle uğraşırken başkası ile nasıl uğraşabilir?

Hikâye: Pîre Îsâ dedi: Tekrar Gâzven köyüne büyük bir ordu girdi ve köyü talan etmek istiyordular. Köyün halkı nefsi müdâfaa olarak onların girmesine müsâade etmedi. Ordu, silaha sarılıp savaş açtılar ve okları yağdırmaya başladılar. Bu durumda Pîre Yûsuf (rh.a.), yalnız dışarı çıkıp ordunun önüne gitmeye kalkıştı. Onun çoluk çocuğu ve eşi ileri gelip: "Bu okların önüne ve ölümün önüne (karşısına) geçme" diyerek eteğini tuttular. O ise duymuyordu. Sonunda çâre yoktu, yapayalnız çıktı ve orduya taraf gitti.

Ordunun askerleri onu görünce, hepsi attan kendilerini yere atıyordular. **[1159]** Onun ayağına yıkılarak (düşerek) şaşkınlıktan parmaklarını ağızlarına alıp af diliyordular ve tümü dönüyordular. Pîre Yûsuf onlara: "Ne istiyorsunuz?" dedi. "Şimdilik hiç, ama yiyecek istiyoruz." dediler. Sonra işâret etti ki köyün halkı sâhip olduğu yiyeceklerden sofraları hazırlayıp getirsinler. O ordu da yedi ve geri döndü.

Şiir

فَمَنْ يَأتِــهِ مِنْ غَائِظٍ[75] يَئِسَ غَيْظُــهُ وَمَنْ يَأتِــهِ مِنْ جَائِعِ الْبَطْنِ يَشْبَعُ

Hikâye: Pîre Yûsuf'un oğlu Ziyâüddîn Ferecullâh anlattı ki bir keresinde babam Pîre Yûsuf (rh.a.), bir davetten dönüyordu. Yoldan geliyordu ancak eve varmamıştı ve yalnızdı. Bir grup haydutlar ona yetişti. Onu yalnız görünce atını ve elbiselerini almak istediler. Onların büyüğü ve öncüleri Şems Harâmî diye birisiydi. İleri gelip ona "attan in" diyecekti. O an dili kapandı (tutuldu) ve attan düştü. رُبَّ رَمْيٍ عَادَ اِلَى النَّزَعَةِ Onu indirmek istediği için o hâl ona geri döndü.

---

[75] H, K, Ç: غاضب

Şiir

Bu alanın süvârîlerinden
Her kim baş kaldırıp isyân etmek istediyse ağzını kapattım

Kendini çâresiz olarak böyle görünce
Zelîl, hâlsiz ve düşman oldum

Öteki haydutlar bu hâli görünce çok korktular ve îtikâd yüzünden Pîre Yûsuf (rh.a.)'a kastettikleri için pişman oldular. اِحْسَانُ الْمُسِيئِ أنْ يَكُفَّ عَنْكَ اَذَاهُ Şems Harâmî o rezillik toprağına düştü ve o kötülük hâlinde dili kapandı ve vücûdları yorgun olarak gittiler. وَمَنْ نَجَا بِرَأسِهِ فَقَدْ رَبِحَ

Şiir

Her kim bu tehlike alanında kendini kurtarırsa
Zaman ona yeni bir yaşama fırsatı vermiştir

Eve gidince, durumlarını açıkladılar. Şems Harâmî'nin annesi ve babası yaşlıydılar. Kalkıp ağlayarak Pîre Yûsuf'un yanına geldiler. Pîre Yûsuf, Şeyh Safiyyüddîn (k.s.) hatırına Hazret-i İzzet'i şefâatçi etti ve onu istedi. Hâtiften bir ses **[1160]** duydu ki "Ömrünün ipi gevşemiş, çâresi yoktur.

Şiir

وِاذَا الْمَنِيَّةُ اَنْــشَبَتْ اَظْفَــارَهــَا اَلْفَيْتَ كُلَّ تَمِيــمَةٍ لاَ تَنْفَعُ

Ancak imanını affettim" derhâl dili açıldı, şehâdet getirdi ve canını teslim etti.

Şiir

Her kim böyle bir hocaya küstâhlık ederse
Cânını tehlikeye sokar ve sonunda kafa kafaya gelir

Hikâye: Ziyâüddîn Ferecullâh dedi: Babamı Pîre Yûsuf (rh.a.)'un zamanında Mes'ûd diye birisi vardı ki çok kötü, zampara ve her pisliği yapan birisiydi. O bölgenin halkı bunun elinden dilinden usanmıştılar. Artık bir gün sahabesine alay ederek kinâye ile dedi ki "Gidip Pîre Yûsuf'u görmek istiyorum ki acaba bu sahabelerine ve oradaki

halka ne diyor?" Kalkıp Pîre Yûsuf (rh.a.)'un zâviyesine geldi. Pîre Yûsuf, sahâbeleri ile topyekün oturmuştular. Mes'ûd ilk adımını zâviyeye atarken gözü Pîre Yûsuf'u gördü. [76]<كَاَنَّمَـا عَرِيَتْهُ بَهْتَةٌ اَوْ اَخَذَتْهُ سَكْتَتٌ> bağırıp baygın düştü.

Şiir

Her kim ateşe otururwhile sinirden inler (coşmaktan inler)
Her kim sarhoşlarla oturup dururse, baygınlıktan söz eder

Baygınlıktan kendine gelince, Pîre Yûsuf'un ayağına kapanıp tevbe etti. Pîre Yûsuf içten Şeyh (k.s.)'e yüreğinden Mes'ûd'un işine baktı. Mes'ûd sabah namazından ikindi namazına kadar yedi kişiyle oturdu, zikir hepsini dolaştı ve hepsi tebdîl oldu.

Şiir

Kan oldu herkesin içi (yüreği) bu murâd evinde
Tâ ki kara yazı (alın yazısı) herkesin önüne ne koyarsa

Ya şekâvet (kötülük) kilidi ile yüreğini kapatır
Veya mutluluk yolunu[77] üzerine açar

Hikâye: Ziyâüddîn Ferecullâh anlattı ki: Bir keresinde Pîre Yûsuf (rh.a.)'u Heştrûd vilâyetinde Venistâlek köyüne dâvete götürmüşlerdi ve Venistâlek'te Mevlânâ Cebrâîl diye **[1161]** bir ilim talebesi vardı. İlim sahasında çok uğraşmış ve birçok ilim talebesi onun yanında eğitimle meşgûldüler ve Mevlânâ Cebrâîl sûfîleri inkâr ediyor ve bu grub ile çok düşmanlık yapıyordu.

Şiir

Nefsin fethettiği yerde başta
Şeytanın fikri onun imâmı olmuştu

Mevlânâ Cebrâîl, sahâbeleri ve talebeleri ile dedi: "Birlikte Pîre Yûsuf'un yanına gidelim ve üç soruyu ona soralım eğer cevabı doğru verirse benden kurtulur,

---

[76] S: < > arası yok.

[77] K: تا راه

cevap veremezse o mecliste onunla karşı karşıya[78] gelip onu inkâr edelim ta ki bundan sonra halkı başına toplamasın". مَنْ عُرِفَ بِالْكِذْبِ لَمْ يَجْرِ صِدْقُهُ Ancak bilmiyordu ki onlar başka[79] ilim saldırısında başarılı olmayacaklar ve onunla dünyada bir şey elde edemezler öyle ki,

Şiir

كَالْعِيرِ فِي الْبَيْدَاءِ يَقْتُلُهَا الظَّمَــاءُ[80] والْمَــاءُ فَوْقَ ظُهُورِهَا مَحْــمُولٌ

Mevlânâ geldi ve o bir grup talebe ile kapıda durup içeri girmek istedi. Bir hizmetçi gitti ve Pîre Yûsuf (rh.a.)'a: "Mevlânâ Cebrâîl gelmiş, içeri girmek[81] için izin istiyor" diyerek haber verdi. Pîre Yûsuf: "Girsin" dedi. Mevlânâ Cebrâîl girince, selâm verdi, ayağa kalktı ve hoş geldin diyerek karşılamaya çalıştı.[82] Mevlânâ Cebrâîl iltifatsız Pîre Yûsuf ile el sıkıştı. Pîre Yûsuf'un elini tutarken Mevlânâ Cebrâîl'in rengi sarardı ve yere düşüp bayıldı.

Şiir

Erkeğin, sadâkatle adım atması gerek
Zayıf ve dayanıksız adımın bu alanda yeri nedir?

Bir astronomik saatten sonra kendine gelince kalkıp tevbe etti.

[1162] Şiir

Her kim bu safâ kupasından sâf içerse
Mutluluk yüzünden yüzünü insâfa yöneltti

Meclisten dışarı çıktılar, ilim talebeleri ona: "Mevlânâ, sana ne oldu ki hâlâ bir soru sormadın ve cevâbını duymadan tevbe ettin. O kadar da onun arkasında kötü konuşurdun" dediler. Mevlânâ dedi: "Pîre Yûsuf'un elini sıkmaya elimi uzattım ve onun elinin içine koyarken, Pîre Yûsuf'un başının üstündeki duvara baktım, düşündüğün her

---

78 K: جلافت

79 Ç: مایه

80 K: ظمـــنا

81 K: استجارهء در خواه

82 Ç: استقبال و ترحیب کرد

üç sorunu ve cevaplarını yazılı olarak duvarın üstünde gördüm. Tevfîk habercim dedi: "حَفِظْتَ شَيْئًا وغَابَتْ عَنْكَ اَشْيَاءُ" Belli oldu ki Hakk onların yanındadır ve amelsiz ilim faydasızdır.

Şiir

فَيا مُوقِدًا نَارًا لِغَيْرِكَ[83] ضَــوْءُهَا ويَا حَاطِبًا فِي غيْرِ حَبْلِكَ حَاطِبُ[84]

Yüksek rütbeye ulaştı ve: "Her kim bu doğru yola adım atmadıysa, îmânında şüphe ve bozukluk vardır." dedi.

Şiir

O adamın ki dîn derdi vardı
Ki doğru yol îmânla böyle olur

Hikâye:[85] Pîre Îsâ dedi: Bir keresinde Pîre Yûsuf (rh.a.) beni kendisiyle götürdü ve beni bir boş dağın yamacında çağırdı. O yüksek dağda halvette bir süreliğine orada kalıyordu. Aniden bir ordu geldi ve o köyün ve bölgenin çevresini aldı. Bir grup onu halvette yalnız otururken gördüler. Onun elbiselerini elinden almak için halvete girip soymak istediler. Ona ellerini uzatınca elleri öyle kuru kaldı ve hareketsiz oldu. Onlar bağırdılar ve çok büyük korku ile oradan dönüp kaçtılar. Oradan yüz çevirip biraz gittiler, tekrar elleri eskisi gibi sağlam oldu.

Şiir

لَهُــمْ فِي تَضَاعِيفِ الرَّجَاءِ مَخَــاوِفُ لَهُ فِي تَصَارِيفِ الزَّمَانِ مَوَاعِدُ

[1163] وَمِنْهُمْ <الْبَارِعُ التَّقِيُّ الْوَرَعُ التَّقِيّ>[86] صاحِبُ الْكَرَامَاتِ بِأَظْهَرِ الْعَلامَةِ مُحَــارِبُ الشَّيْطَانِ الْباغِي پيره بابا المراغي، رَحْمَــةُ اللهِ عَلَيْه.

---

[83] H: لغرك

[84] Ç: Arapça beyit yok. Görünürde "تَخَــطِبُ"gelmesi gerekir. Bu şekilde doğru olur.

[85] Ç: Bu hikâye yok.

[86] Ç: < > arası yok.

Şiir

اِذَا أَبْـــصَـــرْتَهُ فِي الدَّسْتِ يَوْمـــاً فَقَدْ أَبْصَرْتَ تِمـــْثَالَ الْكَمَالِ

Hikâye: Hacı İmâdüddîn dedi: Bir hâkim Merâğe'de birini tutuklamıştı ve onu haksız yere sıkıştırıp incitiyordu. Pîre Bâbây Merâğî (rh.a.) şefâat etmek için hâkimin yanına gidip şefâat etti. Kabûl etmedi ve: "Sen git şeyhliğini yap" dedi. Pîre Bâbâ: "Tamam, ben gidip şeyhliğimi yaparım, ancak sen de bulacaksın" dedi ve oradan çıkıp yola koyuldu. Hâlâ eve varmamıştı ki hâkimin karnı ağrımaya başladı ve bağırmaya başladı. Izdırâba ve paniğe kapıldı. Bir grup, Pîre Bâbâ'nın yanına gelip bağırdı. Pîre Bâbâ: "Ben ne yapayım? Şeyhin kafası şişti ve kendini kaybetti" dedi. Derhâl o hâkim öldü.

Şiir

Her kim aslan yürekli insanlara kabadayılık ederse
Şüphesiz ömrü sona erer

Hikâye: Mevlânâ Abdülcebbâr Dûlâhî dedi: Merâğe'de Pîre Bâbâ (rh.a.) bazılarına Kur'ân öğretiyordu. İki ilim talabesi önüne geldi ve ondan bir şey istedi. O ân elinde hazır olarak onlara bir şey veremediği için cevabında: "Benim ne uyumum var ve ne anlayışım" dedi. yânî ne kabızım ne de tuvaletim var. O terimi söylerken kusurlu olduğu için ilim talebelerinden biri alay ederek: "Aman, bu halîfeyi gördün mü ve dediğini duydun mu? Kabız ve tuvalete uyum ve anlayış diyor" dedi. Üzüntüsünden ağzından hava çıkardı ve başka bir şey demedi. Kalkıp gittiler.

Bir an geçince Pîre Bâbâ: "Mevlânâ Abdülcebbâr yüreğim titriyor. O alay eden ilim talebesine yanlışlık gitmesin (başına bir iş gelmesin) kalk gidelim ve ona duâ edelim" dedi. Ben bu söze şaşırdım. Sonunda kalktım ve onların peşinden onların okuluna gittim. Gördüm ki o **[1164]** ilim talebesi ölmüştür ve onu gömmeye hazırlanırlar. Onun namazını kılıp gömdük. كَمْ إنْسَانٍ أَهْلَكَهُ لِسَانٌ وكَمْ حَرْفٍ أدَّى إلَى حَتْفٍ

Şiir

Kafasında, serseriliği yüzünden ahmaklık vardı
O hava (karar) yüzünden başını kaybetti

Hikâye:[87] Pîre Cebrâîl Tîrâbâdî dedi: Pîre Bâbây Merâğî (rh.a.) ile birlikte Erdebîl'e gidiyorduk. Şeytan beni tuzağına düşürmüştü ve gönlümü birilerinin üzerine dikmiştim. Erdebîl'in yakınına gelince kendi kendime: "Bu Pîre Bâbâ bir katildir. Bu yaptığım kötü işten sonra bu büyük kişinin huzûrunda, Şeyh (k.s.)'in huzûruna nasıl gidelim" dedim. Gece Pîre Bâbâ'yın geldiğini gördüm. O adamın elini tuttu ve onu çok güzel şekilde süsleyip yanıma getirdi ve: "Aman! Al bakalım bu işten nereye varacaksın?" dedi.

Şiir

Yürek uyanık olunca uyurken, uyanıklık verir
İtâatkar olunca, günahlardan uzak durmayı öğüt erir

Hikâye: Pîre Zekeriyyâ dedi: Bir keresinde Pîre Bâbây Merâğî (rh.a.) Erdebîl'de geceleyin bir mahalleden geçiyordu. Bir köpek havladı ve ona saldırdı. Sıkılıp köpeğe: "Sen ölmüşsün, sahibinde ölmüş" dedi. Derhâl köpek düşüp öldü ve derhal sâhibi de evinde öldü.

Şiir

Bu yerde ki sazlıkta (kamışlıkta) olan aslanın saldırı korkusu var
Aslan yüreği kan eder, avvâ nerede dayanabilir.

ومنهم الصَّافِي الْمُتَحَلَّى الْوَافِي الْمُتَجَلَّى ذَخِيرَةُ السَّرِيرَةِ والسَّفِينَة السَّكِينَة السَّنِيّ السَّرِيّ پیره محمّد الداروري، رحمة اللهِ عليه.

Şiir

فَتًى مُلِئَتْ بُرْدَ تَاهُ صَفاءً ونَبْلاً[88] وفَضْلاً وخَيْرًا كَثِيرًا

[1165] Hikâye: Pîre Fazîl ve bir grup anlattılar ki: Bir kere büyük bir sel Miyânek ırmağına geldi. Öyle ki trafik akışı kesildi ve halk paniğe kapıldı. Su köprünün yanından kendine yol açmıştı. Köprü o hâldeyken halkın geçmeye de mecâli yoktu. Bir grup, Pîre Muhammed Dârverî (rh.a.)'ye dediler ki "Su yönünü değiştirmeliyiz. Öyle ki

87 Ç: Bu hikâye yok.

88 H: نيلاً

su köprünün altından aksın ve ırmağın kıyısını temizlemeli ki halk köprünün üzerinden geçebilsin." Pîre Muhammed: "Evet, Şeyh (k.s.)'in himmeti ve yardımı ile bu düzenle bağlamamız gerekir" dedi ve suyun kıyısına gitti, çizmesini ayağından çıkardı ve suya girdi. Bir baraj yeri yapması için oradan buraya bağlamak gerekti.

Bahar mevsimiydi ve sel şiddetli akıyordu. Baraj inşâsı yazın olabilirdi çünkü suyun akımı da az olur ve mümkün olurdu. Barajın yerini belirlenip onun yapımının incelenmesiyle "böyle olması gerekir" dendi. Su oradan dönmeliydi. O gece, su şiddetlendi, zaman[89] geçti ve köprünün altındaki kanallar ve onların altında toplaşan eşyaları temizleme -ki bin-iki bin kişi bir süre onları temizlemeleri gerekirdi- sel onları ortadan kaldırdı ve su köprünün altından akar oldu ve halkın geçiş yolu kolaylaştı. Halkın zahmete düşüp çalışmasına gerek kalmadı.

Şiir

Her kimin onun kuralından bir musluğu varsa
Haysit suyundan utanıyor

Âlemde, yeni yüzlü olan yoktur meğer
O adam ki onun evinde suyu var

Hikâye: Pîre Fadîl[90] dedi: Babam[91] Pîre Muhammed (rh.a.) Şeyh (k.s.)'in zâhirî (dünyevi) yaşamından sonra Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü)'in huzûruna gelip halvette oturdu. Eve dönerken bir grup talebe ile Germrûd'un Kîh köyüne vardı. Oranın yerlileri (halkı) Gürcüler idi. Oraya varınca, Gürcüler alkol içmekle meşgûldüler. O halk, onları görünce çağırdılar. O sırada Çerkîn diye bir arkadaş vardı, at koştururdu. Talebeler onu görünce zannettiler ki o sarhoştur olabilsin ki uygunsuz bir hareket ve davranışta bulunsun. Hepsi kaçtılar ve Pîre Muhammed, yalnız kaldı. Attan indi ve yolda yalnız durdu. Çerkîn varınca gözleri Pîre Muhammed (rh.a.)'i gördü ve tam tevazû ile **[1166]** uzak durdu, Pîre Muhammed: "O şiddetle (hızla) niye geldin ve niye durdun" dedi. Çerkîn: "Allah için ziyâret etmek istiyorum ancak ağzım temiz değildir." dedi. Pîre Muhammed: "Gel, problem değil" dedi. Çerkîn gelip ziyâret etti.

---

89 K: "zaman" lafzı yok.

90 L: Pîre Efdal.

91 Ç: Kardeşim.

Talebeler tekrar geldiler. Onların arasında Pîre Emîrbâr[92] diye çalışmış birisi vardı. Pîre Muhammed: “Çerkîn, bizim halkımızdan (müslüman) olmadığı için niye ziyâretine izin verdin?” dedi. Pîre Muhammed: “Bir gün gelecek Hakk Teâlâ onlara müslüman olmanın tevfîkini verecek ve sen bundan kederlenme.” dedi.

Sonunda o Emîrbâr’ın eteği rezâlete büründü ve düzenden çıkıp haram işlerle uğraşmaya başladı. O köyün Gürcüleri tümüyle müslüman oldular ve durumları iyileşti. Şimdi onların evlatlarından çoğu zahir ve makâm sâhibidirler <ve İslâm dininde çok çalışkandırlar>.[93]

Şiir

إِذَا كَانَ لِلْمَرْءِ جَدٌّ مِنَ الهُـــــدَى[94] تَأَتَّى لَهُ التَّوْفِيقُ مِنْ كُلِّ جانِبِ
وَمَنْ كان مَحْــكُومًا عليه شَقَـــــاوَةً فَيَحْوِيهِ حُكْمًا انْسِدادُ الْمَــطَالِبِ

وَمِنْهُمْ الْمُــتَيَقِّظُ الزاهِدُ الْمُــتَيَقِّنُ العابِدُ جَلِيِّ الصّفْحَةِ نُقِيُّ الصَّحِيفَةِ مُوَشِّحُ الزِّيَّ الْفَقِيرِي پيره احمد الكشهيري، رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ.

Şiir

فَــتًى كان فيهِ ما يُسِرُّ صَدِيقَـــــهُ علِي فيهِ ما يَسُوءُ الاَعَادِيَا

Onun zâhirî kerâmeti, ikinci bâbın lütuf ve unuf (cemâl ve celâl) faslında bir hikâye olarak yapılmıştır. Hikâyesi yazılıdır.

Hikâye: Pîre Ahmed Keşhîrî (rh.a.) bir keresinde Verzikân köyünde bir grupla bir yolda geliyordular ve yolda çamur vardı. Bir süvâri su ve çamurlukta at koştururdu. Dediler: “Yavaş git ki çamur damlaları Pîrin elbisesine bulaşmasın”. O süvâri iltifât etmedi ve atı koşturdu. Birkaç damla çamur Pîre Ahmed’in elbisesine sıçradı. O süvâriye kızdı ve döndü. O süvâri bir iki adım gitti, derhâl attan düştü ve başı çamura bulaşarak öldü.

---

92 Ç: Pîre Emîrbâz.

93 Ç: <ودر انسداد المطالب>

94 K: من الهوى

[1167] Şiir

O hızlı ata gururla oturdu
Bir ahmak edepsiz gibi kendinden geçmiş

O burnunun havalı olması onu toprağa vurdu
Kahrı vurup da ömür boynunu kırdı

Dünyanın işi kolaydır eğer Allah'ın işi ise
Eğer senin işin hak olsa her iki dünya senindir[95]

وَمِنْهُم[96] صَاحِبُ الْحَــالِ[97] والتَّمْكِينِ والْمُــتَيَقِّظُ، الزَّاهِدُ الْمُــتَيَقِّنُ، سَيِّدُ الْخُــلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ پیره یوسف ایلاونقي، رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ رَحْمَةً وَاسِعَةً.

Hikâye: Mevlânâ Necmüddîn Ğarbîlî[98] Erdebîlî dedi ki bir kere ben ve Pîre Şâir, Pîre Yûsuf'un yanına gidiyorduk ve çok açtık: "Eğer Pîre Yûsuf, Şeyh (k.s.)'in eğittiği insansa bizim önümüze ince yuvarlak bir ekmek koyar" dedik. Onun yanına vardığım zaman gülümsedi ve derhâl sofrayı getirdi. Birkaç tane yağlanmış ince yuvarlak ekmek öyle istediğimiz gibi önümüze getirdi. Biz çok şaşırdık ve şaşkınlığımızdan sofraya el uzatmıyorduk. Pîre Yûsuf ekmekten kopardı ve bizim önümüze koydu ve: "Aç insanlar böyle bir şey yerler mi?" dedi.

Şiir

Her ne aynada genç görseler
Pîr onu tuğlada pişmiş görür

Hikâye: Mevlânâ Necmüddîn diyor ki bir gün Pîre Yûsuf'un yanındayım ve onun zâviyesinde namaza durmuştum. Pîre Yûsuf, tekrar selâm verince, birini ileriye çağırıp: "Git, benim kardeşim oğluna de ki bizim o koyunlar sürüsünü o dağdan bu tarafa getirsin" dedi. Onlar geciktiler ve vurdumduymaz bir şekilde geldiler. O gece haydutlar gelip o koyunları götürdüler. Pîre Yûsuf: "Yok, bu gece size koyunları bu tarafa getirin demedim mi? size bundan daha fazlasını mı diyecektim?" dedi.

---

95 Üçüncü beyit, "S"de ilâveten gelmiştir.

96 S: Pîre Yûsuf Îlvânkî'ye âit bahis yok.

97 L: صاحب الحمال

98 L, Ç: "Ğarbîlî" lafzı yok.

Şiir

Ben sana gereken sözü söyledim
İster benim sözümden öğüt al ister sözümden darıl[99]

[1168] 2. FASIL

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in Bazı Hulefâ ve Mürîdlerinin Kerâmetleri Konusunda <rahmetullâhi aleyhim>[100]

Şiir

Her birisi onun mâdeninden mücevher gibiydiler
Her biri mücevherler kutusu gibiydiler

وَمِنْهُمْ صَاحِبُ اليَقِينِ والتَّمْكِينِ مولانا نجم الدّين اقميوني، رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ.

Hikâye: Mevlânâ Şemsüddîn, Seyyidu'l-hulefâ Pîre Muhammed Âdmân (rh.a.)'dan anlatıyor ki o dedi: Şeyh (k.s.)'in Bağdat'tan çıktığı bir zamandı. Mevlânâ Necmüddîn'in bir hastalığı vardı. Çıkarken Şeyh (k.s.) beni çağırdı ve: "Biz bugün Bağdat'tan dışarı çıkıyoruz. Kime emânet ediyorsun?" dedi. "Takdîr Şeyhimize aittir" dedim. "Sen burada kal. Yarın onu Allah'a emânet et de bizim arkamızda gel" diye buyurdu. Mevlânâ Necmüddîn'i o hasta hâlinde bıraktı ve vedalaşıp yola çıktı.

[1169] Şiir

لَمْ أنْسَ يَوْمَ الرّحيـــلِ مَوْقَفَنـــــَا وخَدُّهُ في دُمُوعِه غَـــرِقٌ
وقَولُهُ والرِّكـــابُ واقِفـــَـــــــةٌ تَتْرُكْنِي هكَذَا وتَنْطَلِـــقُ[101]

Ben Mevlânâ Necmüddîn'in yanına geldim. O, ölümcül bir hastalığa yakalanmıştı ve hiç bir sağlık belirtisi yüzünde görülmüyordu. Tereddüd ettim ki Şeyh (k.s.) buyurdu: "Yarın Allah'a emânet et, bunun mânâsı nedir? ve adam yânî iyidir". O gece hizmetçilerimin birini onun bakıcısı olarak koydum. Ben de halvete gittim. Sabahleyin

---

99 L: Farsça beyit yok.

100 H, K, Ç: yok.

101 L, Ç: Arapça iki beyit yok.

onun yanına gittim ve bir narı yanımda götürdüm. Onu iyi gördüm. Biraz o nardan yedi. Kalkıp dışarı çıktım. Benim ardımdan bağırdı, döndüm. Derhal "Allah"[102] dedi ve temiz canını teslîm etti.

Şiir

أَنَا إِنْ مُتُّ فَالْهَوَى حَشْوُ قَلْـــبِي وبِداءِ الْهَوَى يَمُــوتُ الْـــكِرامُ

Belli oldu ki Şeyh, ne dedi ise "Yarın Allah emânet et" bu sözden kastı onu Allah ü Teâlâ'nın rahmetine nakletmekti. Onu yıkadık, gömülmesiyle meşgûl olduk. Onu mezara koyduk, açık bir ses duyduk üç kez ki: "Merhaben Yâ Veliyyullâh, Merhaben Yâ Veliyyullâh, Merhaben Yâ Veliyyullâh."[103]

Şiir

Ne mutlu ki cânân böyle seslense ki
Eğer cânın hicâbı olmasaydı halvette safâ olurdu

Bu cânın onun visâli kapısında ne kadar değeri var
Onun toprağına vakti gelince selâm söyleyin

وَمِنْهُمْ صَاحِبُ الصَّدْرِ السَّلِيمِ وَالْفَضْلِ الجَسِيمِ كُرده ابراهيم، رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ ki onun göğsünün (yüreğinin) coşması -ki rabbânî sırlarının araç şifresi idi ve herkese duyurdu- onun apaçık kerâmetlerindendi. Yüreğinin coşmasının hissedildiği adamlardan biri de o idi. (rahmetullâhi aleyhi)

Şiir

Onun yüreğine aşkla dokunduğun için
Onun âşık yüreğini şevk ateşi ile coşturdu

[1170] Hikâye: Onun apaçık kerâmetlerindendir ki ona yalvarınca ve yemin ettirdikleri zaman ki "yüreğinin kuşunu seslendir"[104] o gözünü kapatıp, ağzını açar ve dilini kapatırdı. Onun içinden, gırtlağından şarkılar ve müzik aletlerinin sesi gelirdi ki meclisteki binlerce kişiyi coşturup semâya kaldırırdı.

---

102 K: "Allah" lafzı yok.

103 K: "Merhaben Yâ Veliyyallâh" bir defa gelmiştir.

104 S, H, K: مرغ ترا در آواز آور; L: ...مرغ دل را

Şiir

Gönlün ünlü tavusu süslenmiştir
Aşk bülbülünün sazı çok gönül aldatıcıdır

Öyle güzel bir yüz bir yerde duramaz ki
Yine böyle[105] *bir aşk nağmesi nerede durabilir*

Hikâye:[106] Pîre İbrâhîm Kürd'ün, Germrûd'un Verzikân köyünde birileri ile beraber bir sabun atölyeleri vardı. O altından onun yanına getirdikleri için o suyun kıyısında oturup bir ayağını suya daldırdı ve iyi altını kötü altından ayırırdı. Kötü olanı suya düşürürdü. Sordular ki: "Niye böyle yapıyorsunuz?" diye sordular. O da: "Bir şey benim için uygun olmazsa onu başkasına da revâ görmem" dedi. Mısra:

"Kendine beğenmediğin şeyi, başkalarına da beğenme"

وَمِنْهُمْ مُحَارِبُ الشَّيْطَانِ الْخَنَّاسِ پیره احمد الرّواس الاردبیلي، رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ ki devamlı geceleri إحْيَاى لَيالي على التّوالي kalkıyordu ve her gece bazen zâkirlerin bazen Kürd mahallelerin bazen de mezarlıkların çevresini dolaşırdı. Devâmlı zikir yapardı ve devamlı helâl şeyler yerdi. Kendisinin her zaman kabuksuz bademi, başka yiyecekleri ve noklu vardı. Zâkirlerin beyinlerinin güçlülüğü için, onlara bunları verirdi. Eğer gece bir yoksul, zavallı ve zayıf adam câmilerde, harabelerde ve yol üzerinde yatmış olsaydı tanımamasına rağmen onun kısmetini de verirdi. Gece yarısı olunca, her kapıda ezân okuyor ve: "Bir haberde duymuşum ki eğer müezzin ezân okursa, azap melekleri, ölüleri sıkıştırmaktan ve eziyet etmekten vazgeçerler" diyordu.

[1171] Şiir

Ne mutlu o el ve dile ki
Hem diriyi, hemde ölüyü rahatlatıyor

Hikâye: Ünlüler anlatıyorlar ki Pîre Ahmed, Allah'ın rahmetine kavuşunca, Şeyh (k.s.) birkaç adım onun cenâzesini kaldırdı ve Mendîşîn mezarlarına -ki Erdebîl'in yarım ferseng (3 km.) yakınlarındadır.- onun cenâze törenine yalın ayak gitti. Onu gö-

---

105 K: ما از انسان

106 S, Ç: Bu hikâye yok.

münce ve toprağı henüz tamamı ile bastırmamışlardı ki Şeyh (k.s.) vakit buldu ve o vakitte o Şeyh'in tâliblerinden biri keşf sâhibi oldu. Bağırdı ve haykırdı ki "Ahmed'i götürdüler" Şeyh, ona bağırıp: "Sus" dedi.

Şiir

Kanat açan şahini kafeste tutamazsın
O cân ki diri olursa nasıl mezara sığar?

Ve minhum Sâhibu'l-hâl Pîre Kemâl (rh.a.) ki Deli Kemâl olarak meşhûrdu. Bazen çöllere düşüp panik içinde ve deli bir şekilde geziyordu.

Hikâye: Pîre Zekeriyyâ dedi: Bir keresinde dağda -ki Şendân'ın yanındaki Gîlân'ın yokuşunda- öylece düştü. Gece dağda kaldı. Soğuktu ve onun elbisesi Erdebîl'de kapalı bir evdeydi. Sabahleyin annesi o evi açtı, onun elbisesini bulamadı. İhtiyâtlı oldu. Hiç yol ve baca yoktu. Kapılar kapalıydı, elbiselere ne olduğuna şaşırmıştı. Hayretler içinde kaldı. Bir, iki günden sonra Pîre Kemâl döndükten sonra, gördü ki o elbiseyi giymiştir. Annesi şaşırdı dedi: "Bu elbise buradaydı ve burada bulunmadı, senin nasıl yanındadır?" Pîre Kemâl: "Ey anne, kapalı kapıya başka bir yol vardır ki onu örtemez (önleyemez)." dedi.

Şiir

Ey az akıllı meydanı sadece aşkta bil
Onun delilerini aşkın dışında bil.

Bu kapalı yolu açda gel
Aşkın tepesinde (evinde) altı yönün dışında fırsat var

Ve minhum el-âbidü'l-müeyyid Pîre Ahmed Espâvî (rh.a.) ki çölün hayvanları onunla **[1172]** dosttular. Onun alışkanlığı, onlara tuz vermekti.

Hikâye: Melik Kubâd Germrûdî dedi: Bir keresinde Pîre Ahmed'in huzûruna gitmeye karar verdik ve bir grup ile gittik. Gece geldi ve biz dar duvarların arasına vardık. Kıştı ve yer donmuştu. O dar yolda atlar çok zahmetle gidiyordular. Pîre Ahmed, sabah namazını kıldı, halka dedi ki "O kanalda su var mı?" "Evet" dediler. "O halk sıkıntıya düşecektir." dedi.

Şiir

Göz sürmenin ışığı ile nûrlanırsa
Hâller onun için nerede gizli kalır?

Onun huzûruna[107] vardığımız zaman, Alişâh diye birisi bizimle beraberdi. Pîre Ahmed, ona baktı ve: "Bu adamdan gavur (ilhâd) kokusu geliyor ve gavur ülkesinde ölecek" dedi. Sonunda Alişâh gitti ve gavur ülkesinde (mülhidistân) öldü.

Şiir

Onun aynası safâ ışıklarının yansımasından parlıyor
Câmi cemâatına vücûd sırları ile doldu

Zulmet ışığında bir haber aydınlandı
Onun ümîdli günü rezillik gecesine dönüşmedi

<**ve minhum** Hâssu'l-ma'bûd, Pîre Mahmûd en-Nahcüvânî (rh.a.)>

Hikâye: Hacı Hâfız Akmiyûnî dedi: Bir grup tâliblerle Mevlânâ Nasîrüddîn Şîrâzî (rh.a.)'nin huzûrunda oturmuştuk. Birileri, Mevlânâ Şemsüddîn Gîlânî (Tayyabal-lâhü remsehü)'yi "Şeyh (k.s.)'i inkâr ediyor ve sûfîler hakkında dedikodu yapıp, dil uzatıyor" diye şikâyet etti. Her biri bu söze farklı yorumlar getirdi. Pîre Mahmûd, bu sözü duyunca ânsızın ortadan kalktı ve oradaki halkla selâmlaştıktan sonra dedi: "Şeyh Safiyyüddîn'in yürek sırrına yemin ederim ki Mevlânâ Şemseddîn, Şeyh'in avıdır ve onun tuzağındadır.

[1173] Şiir

فـــــكلّ عظيمٍ لم يزلْ تحت أمره على ساقه قيدٌ وفي جيده قد

On gün daha kalıyor ki o çırılçıplak (şapkasız ve yalın ayak) kalkıp Şeyh'in huzûruna gitsin". Halk, bu sözü duyunca, o günün tarihini yazdılar. On gün Mevlânâ Şemseddîn (rh.a.), Mevlânâ Nâsırüddîn'e birilerini gönderdi ki "Ben buna daha fazla dayanamıyorum. Şeyh'in huzûruna gideyim, sizin de benim ardımdan gelmeniz gerek."

[107] S: به حضور شيخ

Şiir

Onun hatırının nûr yansımasından
Çoğu yürek safâ resimlerinin aynasıdır

Ki şekiller defterinin harfi yer olarak
Onun evrâkını aydın ve açık göstersin

Ve minhum Zeynü'l-akrân Pîre Süleymân Mûkânâ (rh.a.)

Hikâye: Ahî Mîr Ali dedi, Pîre Süleymân ile Sultâniye'ye gittim. İkinci gece Sultâniye'de idim. Her ikimiz aynı bavula başımızı koyup uyduk. Rüyamda gördüm ki dört süvari yüzlerini maskeyle kapatarak geldiler ve Pîre Süleymân'ı kaçırırdılar. Ben Pîre Süleymân'ı kaçırdılar diye haykırdım ve elimi ona uzattım. O ân bağırarak uykudan uyandım. Pîre Sultân: "Senin neyin var? Niye bağırıyorsun?" dedi. "Böyle bir rüya gördüm" dedim. "korkma ki beni götürecekler" dedi. O gün rahatsızlandı. Üç gün boyunca hastaydı ve bu üç günde şehrin büyükleri, emîrleri ona bakmaya geldiler. O, hiç konuşmuyordu. Çevresi boşalınca dedim: "Pîre Süleymân, Allah'ı beyninde tut ve bir şeyler de" dedim. Bir süre sonra gözünü açtı: "Su getir" dedi. Getirdim. Abdest aldı ve iki rekat namaz kıldı. Sonra: "Ey Emîr Ali, Şeyh ayak üstünde durmuştur ve ben gözümü şeyhten alamıyorum." dedi.

Şiir

إنّي لَاَحْسَدُ ناظِريَّ عَلَيْكَا حتّى أَغَضُّ إذَا نَظَرْتُ إلَيْكَا
وَأَرَاكَ تَخْطِرُ في شَمَائِلِـــكَ الّتي فَتَّنْني فأغارُ مِنْكَ عَلَيْكَا[108]

[1174] "Farz edelim ki bu halk bilmiyor, sen de bilmiyorsun ve böyle mi diyorsun? Zannediyorsun ki ben bilmiyorum? Gâfil değilim" dedi. Bunu dedi, îmân getirip teslîm oldu.

Şiir

Şâhitler yüzlerinin perdesini açsalar
Âşıklar gözünde cân ve dünyayı kaybederler

[108] Bu mısra anlaşılır değildir.

Ona gusül verirken, Pîre Bedrüddîn dedi: Gassâl onun sakalını tararken, o gözünü açtı. Gassâl çok korktu ve bu korku onu sardı. Ona cesâret verdim, o Pîre Süleymân'nın ayağını öptü. Tarak aktı ve iş bitti. Sultaniye'nin büyükleri, sâlihleri, emîrleri ve şehrin halkı toplandılar ve onu büyük bir azametle tuttular.

Meliku'l-hulefâ Pîre Bedrüddîn (zîdet bereketühü) dedi: O ân, iyi bir gündü. Parlayan güneş vardı, hiç sis yoktu ve yol tozluydu. Bakıp, gördük ki cenâze ve yolda, onun cenaze törenine katılanların üstüne, hafiften yağmur yağıyor ve başka yere yağmıyordu. Halkın tümü de görüyordu. Kavvaller bu gazele başladılar.

Şiir

Suya yol verin ki Nigar (sevgili) geliyor
Bağa müjde verin ki bahar kokusu geliyor

Cennet yolundan ve kıvırcık saçlı hûrîlerden
Sülâle nurundan lütuf ve su almak havası geldi

Topraktan süreyyâ yıldızına kadar kalkın
Temizlik camını, ilgi bulutuyla doldurun

Ve şimdi onun mezarı bina yapmayı kabûl etmiyor. Ne binayı yapmak isteseler baksalar görürler ki her tarafta bir ahşap ve karolar düşmüştür.

Şiir

Onun yapısında nûr kullanıldığı için
Bu toprak hicâbını dışarı attı

Ve minhum Zü'l-hâl Pîre Kemâl Cebrâîlân Germrûdî Hâce Dîhî (rh.a.)

Hikâye: Pîre Yahyâ Germrûdî dedi: O zamanlar hâlâ irâdet ve temiz tevbeye sâdıktım. Rüyamda, Şeyh (k.s.)'in bana tevbe ve telkîn verdiğini ve başımın merkezinden makasla saç aldığını gördüm. Ondan sonra Şeyh'in huzûruna tevbe etmek için gittim. **[1175]** Meliku's-Sâdât Seyyid Şerefüddîn Serâvî (bereddallâhü madceahü) elimi tutup tevbe etmek üzere Şeyh'e götürdü ve: "Şeyh! Yahyâ'ya tevbe ver ve saçını kes" dedi. Şeyh (k.s.): "Biz gece ona tevbe verip saçını almışız." diye buyurdu.

Şiir

O gece, gündüzün kabûl pazarı idi
Onu cânı dostun resmini gördü

Ancak o gece rüyâmda gördüm. Bir gün sabah, sabah namazı için câmiye gittim. Pîre Kemâl, beni görünce derhâl: "Yahyâ tevben mübârek olsun" dedi. "Hangi tevbe" dedim. "O tevbe ki bu gece Şeyh geldi, sana tevbe verdi ve saçını kesti" dedi. "Sen nasıl biliyorsun?" dedim. "Birincisi benim yanımdaydı, sonra senin yanına geldi." dedi.

Şiir

Herkesin ki gözü bu rûh aynasına vardı
Cânın sırrını gözünde rûh aynası gördü

Ve minhum el-âbidu'l-mücerredu Pîre Muhammed Zâviyeî (rh.a.)

Hikâye: Bir keresinde bir grupla[109] Erdebîl'e gidiyordular. Gece Germrûd'un Amûkîn'inde İbrâhîm diye arkadaşın evinde konakladılar. Onun çok zayıf bir çocuğu vardı ve annesinin yanındaydı. Annesinin sütü kurumuştu ve o çocuk güçsüzlükten zayıf ve güçsüz olmuştu. İbrâhîm: "Ey sûfîler, duâ edin ki bu kadının bu çocuğu için sütü olsun ki bizim altı çocuğumuzu doğurmuş ve sütsüzlükten hepsi ölüp gitmişler." dedi. Pîre Muhammed: "eğer tevbe ederse sütü bulunur." dedi. O kadın bu sözü duydu ve tevbe etti. Gece yarısı uykudan uyandı ve eşine: "Kalk ki bu evliyânın bereketinden -ki bizim evimizdedirler- öyle benim göğüslerime süt geldi ki çocuk doyasıya emdi, göğüslerimden akmaya başladı ve gidiyor." dedi.

Şiir

Her kim[110] *Îsâ Hz. hâvârîleri gibi olursa*
Onun nefesinden hepsi âb-ı hayat akıtıyor

[1176] Ve minhum el-evrau'l-a'bedu Pîre Ahmed el-Erdebîlî (rh.a.) ki yazarın amcası idi. Riyâzatın şiddetini öyle bir yere ulaştırmıştı ki on günde bir damla su

---

[109] Ç: Pîre Muhammed, bir grubla.

[110] Ç: "Her kim" lafzı yok.

içmemiş ve iki lokmayla iftar etmişti. Gençliğinin başlangıcında Allah ü Teâlâ'nın rahmetine kavuştu ve son nefesini Lâ ilâhe illallâh'ın "h"sinde verdi.

Şiir

O yürek ki Allah'ın (Bağış) göğsünden süt içiyor
Bu zavallı dünyanın şarabı ve ekmeğinden sütten kesilmeyi bekler ve

O adam ki kadir gecesinin kabûlü için secde eder
Tâ ki dosta kavuşma gecesinde oruç olsun

Hikâye: Ünlüler anlatıyorlar ki Pîre Ahmed, Allah ü Teâlâ'nın rahmetine kavuşunca, onu tahta yatırmışlardı. Bir bez onun göğsü üzerinde hareket ediyordu. Onu Mendîşîn[111] mezarına[112] götürdükleri için mezardan çalgıcıların seslerini yüreği aldatan şarkılarla geldiğini duyuyordular ve hiç kimseyi görmüyordular. Bu durumu Meliku'l-ubbâd Pîre İzzeddîn (rh.a.)'e anlattılar. O da: "Evet rûhlandılar ki Pîre Ahmed'in şerefine eğleniyorlar." dedi.

Şiir

Dost, âşığı için baş örtüsünü yüzünden açarsa
Yürekler dans eder, rûhlar çalgıcı olur[113]

Hikâye:[114] Âdiller söylediler ki Pîre Ahmed (rh.a.)'in mezarı başına gitmişler. Allah'ın rahmetine kavuşmasının üzerinden yedi sene geçmesine rağmen mezarından zikir sesinin geldiğini apaçık duydular.

Şiir

قَدْ وافَقَ الْحَــقُّ لَا نَبْغِــي بِه بَدْلاً فَصَارَ بالذِّكْرِ وَالْإِيمَانِ مَقْرُونًا
سَأَصْفِيكَ وُدِّي مَا حَيَيْتُ فإِنْ أَمُتْ يَوَدُّكَ عَظْمِي فِي التُّرَابِ دَفِيناً

[1177] Ve minhum[115] ez-Zâkiru'l-müeyyid Erdebîl vilâyetinden ve Mâlû Ahmed el-Enzâbî diyorlar ki uyumasına rağmen onun göğsünden "Yâ hû" sesi geliyordu.

---

111 Ç: "Mendîşîn" lafzı yok.

112 S: مقام

113 Ç: Beyitin ikinci mısrası yok.

114 Ç: Bu hikâye yok.

115 Ç: "Hâlû Ahmed Enzâbî'ye bağlı kısım yok.

Hikâye: Ünlüler anlatıyor ki Hâlû Ahmed ölünce, onu Sadîka köyüne -Erdebîl'e yaklaşık 6 km'dir- gömdüler. Sabahleyin halk, onun mezarı önünden geçerken zikir sesini duyuyordular ve halkın çoğu ki iki kişilik (karı koca) ki çöle gidiyordular. Onun tarafından zikir sesi duydukları için korktular ve o yoldan dönemeyip koştular.

Şiir

Senin aşkın öyle benim yüreğim ve cânımda kendine yer etti
Mezarım altında senin ismin dilime gelecek

Ve minhum Zübdetü'l-âli't-tâhirîn Seyyid Cemâlüddîn İsfehânî (rh.a.)

Hikâye: Edâmallâhü bereketehü dedi: Bir keresinde Seyyid Cemâlüddîn ile birlikte zâviyenin ekmek fırını (tandırı)nın yanındaydık. Tandırı ekmek yapmak için ısıtmıştılardı. Tandırın alevleri hâlâ yükseliyordu. Onunla konuşurduk elimi vurdum, Şeyh (k.s.)'in şapkasını ve şapka kumaşını tandıra saldım. O yanar ateşe düştü. Öyle ki şapkanın başı kıvılcıma geldi ve tandır derin olunca ve insan boyundan yüksek olunca hiç kimse elini uzatıp o şapka bezini dışarı çekmeye cesâret edemedi ve metal pense gelene kadar kimse bir şey yapamazdı. Kepçeyi (Penseyi) getirdikten sonra o bez ve şapkayı dışarı çektiler. Kumaştan ve şapkadan bir tel bile bile yanmamış, rengi de değişmemişti.

Şiir

Her yerde onun vücûdunun nûru olursa
Nerede ateş etkisini gösterebilir

Mü'minle Hakk'ın nûr şiârı olursa
Ne mutlu o adama ki onun şiârı bu olsun

Ve minhum el-âbidu'l[116]-vahîdu Mevlânâ Abdülhamîd es-Sereskânî ki Şeyh (k.s.), **[1178]** onun mübârek lafzını Fakîh Sûfî'ye <okumuştu>.[117]

Hikâye: Ünlülerden anlatılıyor ki Mevlânâ Abdülhamîd, Sereskân köyündeydi. Orada büyük bir çoğunluk Hâce Muhammed b. Hâce Kûcecî (rh.a.)'nin mürîdleri

[116] K, Ç: el-âlim.

[117] H, L, K: <medhetmişti>; Ç: <buyurmuştu>

toplanmış ve Şeyh (k.s.) bir grup tevbe edenle birlikteydi. Bazı Kucecîler kavimlerinde eksiklik, vurdumduymazlık vardı. Sîret, tarîkat ve sünneti korumakta ve şerîatta ve mahremler konusunda çok dikkatli olmuyordular. Mevlânâ Abdülhamîd, onlara emr-i bi'l-ma'rûf nehy-i ani'l-münker yapıyordu. Bu vasıta ile onların arasında taassup çok güçlüydü. Bir kere bu, Hâce Muhammed'i Sereskân köyüne dâvet ettiler. Onun mürîdleri dâvetleri kabul edip halkı çağırdılar ve Mevlânâ Abdülhamîd'den çektiklerini Hâce Muhammed (rh.a.)'e şikayet ettiler.

Şiir

أَلَا فَاصْفَحْ وَدَعْ هَذَا الْحِكَايَةَ فَقَدْ يَشْكوا الْمَرِيضُ بِلاَ شِكَايَة

Hâce Muhammed: "Bari Mevlânâ Abdülhamîd'i bana gösterin de ben göreyim" dedi. İleri gitmiyordu. O kalktı ve Mevlânâ Abdülhamîd'in yanına gitti. Onunla "Benim halkımı niye incitiyorsun?" diye konuştu. Mevlânâ Abdülhamîd: "Hâce Muhammed Bozorg, büyük bir zâttır ve Allah'ın velîlerindenmiş, ancak bazılarını ki görüyorum ki sünnet ve şerîata karşı hareket ediyorlar. Cuma ve cemâat namazlarını terk etmiş, namazı bile terk etmişler. O yüzden çâresiz olarak onlara emr-i bi'l-ma'rûf nehy-i ani'l-münker gerekli oldu" dedi. Hâce Muhammed bu sözün gerçek ve doğru ve hak olduğunu görünce insâf verdi, قَبُولُ الْحَقِّ مِنْ صَفَاءِ الْقُلُوبِ ve onların kusurlarını îtirâf etmiş oldu. الْحَقُّ أَحَقُّ أَنْ يُسْتَمَعَ وَيُتَّبَعَ

Şiir

أولوا الفضل يرعون الحقوق لأهلها وذواق النقص يخفى الحقّ والحق أبلج[118]

Kavvâller bir şey demeye başladılar ve semâya kalkıldı. Mevlânâ Abdülhamîd semâya başladı, bezi başından kaldırdı ve yukarıya attı. Bez tavanın üstünde kaldı. Öyle ki <şapkanın ucu tavana yetişti ve havada kaldı. Kucecî halkı kabul ettiler **[1179]** ki kusurlarını gidersinler>[119] yazıklar olsun dediler ki "şapka bezi tavanda, ve o şapkasız kaldı". Bezi almak için bir cirit veya merdiven gerekir ve bu da bir nevi önemsemedir. Semâ bitince, Mevlânâ başı açık oturmuştu. ânsızın bez tavandan indi, Mevlânâ'nın başına geldi ve eskisi gibi başına oturdu.

---

[118] Ç: Arapça beyit yok.

[119] Ç: < > arası yok.

Halk bu hâli görünce îtikâd getirdi ve gürültüyle salavât getirme sûfîler içine düştü ve karmaşa çıktı. Hâce Muhammed bu durumu görünce îtikâd getirip özür diledi. O muhâlefet, anlaşmaya çevrildi ve halk îtikâd getirdi.

Şiir

Dervîşler himmet yüzünden baş eğmezler
İki dünyanın ve sultânın dergâhına

Çünkü onların başı Allah'ın kapısındadır
Onun kement esirleri

Arş-ı âlâdan dayanak arıyor
Onun evinin takkecileri, takkeleri göklerdedir.

Ve minhum Adîmu'ş-şebîh ve'l-adîl Pîre İsmâîl el-Erdebîlî <ki Şeyh (k.s.)'in âşıklarındandı>[120] ve Şeyh onun hakkında buyurmuştu ki "O (rh.a.) Allah'ın evliyâsındandır."

Hikâye: Şeyh Sadreddîn[121] zamanında, İsfehân'ın halkı yalvararak oraya halîfenin gönderilmesini istediler ki orada ve o yörede halkı irşâd etmeye çalışsın. Şeyh Sadreddîn (dâmet bereketühü)'e tevbe verme izni verdi ve onu o taraflara gönderdi. Onu uğurlamak için jejkîn[122] tarlasına kadar -ki Erdebîl'e yarım ferseng (3 km.)'dir.- Mübârek adımları ile gitti ve Pîre İsmâîl ile vedâlaştı ki o geri dönmeyecekti ve yola çıkıyordu.

Şiir

تَذَكَّرْتُ أَيّامـــــًا مَضَتْ وَلَيـــَاليـــَا جَرَتْ فجَرَتْ مِنْ ذِكْرِهِنَّ دُمُوعُ
أَلَا هَـــلْ لَهَا يَوْمًا مـــنَ الدَّهْرِ أَوْبـــَةٌ وَهَلْ لِي إِلَى أَرْضِ الْحَـــبِيبِ رُجُوعُ
وَهَلْ بَعْدَ تَفْرِيـــقِ الْحَـــبِيبِ تَوَاصُلٌ وَهَلْ لِنُجُومٍ قَدْ أَفَلْـــــــنَ طُلُوعُ

[1180] Oraya varınca halk çok iyi karşıladı ve onu Renân köyüne götürdüler. Orada kaldı, bir hastalığa yakalandı ve Allah'a kavuştu. Oranın halkı hâlâ onun sohbe-

---

120 Ç: < > arası yok.

121 H, Ş, K: در زمان صدر نشینی سریر ارشاد شیخ صدر الدّین

122 H, K: ورزقین ; Ş: وزقین

tine ve düzenleyeceği meclislerin zevkini almamıştı. Onu bilmiyor ve iyi görmemişlerdi. Onu bir bağda gömdüler ki bir su kanalına yakındı. Hacı Gâzer, orayı ona vermişti.

Şiir

إِذَا مَا امْرِءٌ حانَتْ عــلَيْــهِ منِيَّــةٌ بِأَرْضٍ أَتَاهَا مُكْرَهــاً أَوْ مُطَوَّعــاً

Oranın halkı onun mezarından nûr görüyordular ki nûr çıkardı. Halk derin bir îtikâd getirdi ve o ışığı görmekle halkın kuşkulu yürekleri sâf ve aydınlık düşünceye dönüştür.

Şiir

Onun toprağından Allah ü Teâlâ halk için bir işâret yaptı
Yürekleri aydınlık insanlar için ağaç içinden Mûsâ nûrû gibi

<ve iki-üç yıl geçince>[123] ki o yerde gömülmüştü ve onun mezarı selin yoluna düştü her an selin şiddeti onun mezarını bastırma tehlikesi vardı. Dînî izin alınarak nakil iznini alarak onun mezarı taşınacaktı. O sırada sel onun mezarının yakınına geldi. Halîl Kâveştî, onun dostlarından ve Renân köyünün bazı halkı onu rüyalarında gördüler ki "Beni başka yere taşıyın" dedi. Halk anlaşılıp ki onu başka yere götürsünler. Halkın çoğu toplanıp onun mezarını naklettiler. Onu kuyudan çıkartınca kuyu su ile doldu. <Onun tabutunu kuyunun ağzına koydular ve ağzını açtılar>.[124] Onu gördüler ki ölümünün üzerinden iki-üç sene geçmiş olmasına rağmen hâlâ yüzünün üstünde ter vardı. Teberrük için bölük bölük geliyor ve tabutu ziyâret ediyordular.

Şiir

Her kimin önünde su varsa
Onun haysiyeti toprağın altındadır

Halkın başka bölümü gelince ve onun yüzünün görünümü hikâyesini duyunca ki halkın diline ve ağzına düşmüştü, şaşırdılar ve tekrar tabutun ağzını açtılar. Pîre İsmâîl'i tabutta bulmadılar, tabut boştu.

---

123 <چون دو سال بلکه سه سال برآمد>

124 <چون تابوت او را سرگشودند>

Şiir

Âşıklar o halvetsarayının gösteri yerinde idiler
Ancak yabancı (mahrem olmayan) gözler için perde arkasındaydı

[1181] Garip bir hâl halkı sardı ve bu meşhûr oldu. Halk şaşırdı ve hayrette kaldılar ki boş tabutu başka yere taşımışız ne yararı var, ve günün sonuna kadar bu şaşkınlık ve hayret içinde kaldılar. Sonunda başka defa tabutun ağzını açtılar, Pîre İsmâîl'i gördüler ki tabuttadır. Öyle sandılar ki başka yerden oraya gelmiştir. İçlerinden bağırmaya başladılar ve onu tüm saygıyla oraya taşıyıp mezar yaptılar.

Şiir

Âşıkların saldırısı cânân evine başladı
Bunu düşünmek akıl dışı ve bu dünyaya âit kavram değil

İdrâk, akıl etmek ve bakmak ne zaman bilir?
Ki bu gizli yol cânânın ayağı altındadır

Ve minhum Adîmu'l-hemâl Hacı Bilâl (rh.a.), Habeşî idi ve Şeyh (k.s.) için ezân okurdu. Dâimu'l-halvet idi ve hiç kimseyle konuşmazdı. Belki yalnız halvette otururdu ve biraz halvetin kapısını açık bırakırdı ki eğer birileri onun yanına gelmek isterse onu kaldırsın. Bunu hissedince ki birisi geliyor ve gafletten girmek isteseydi, öyle bir kelime söylerdi ki o adam fırsat bulup içeri giremezdi.

Şiir

Her kimin hayâlî sevgilisi olsa
O tüm dünya halkından nefret eder

Hikâye: Hacı Bilâl ölünce dudağını gülmeye açmış ve tesbîhi çeviren parmağını kaldırmıştı ve[*125] öyle ki başka parmak ile katma mümkün değildi. Onu gusül için gusül tahtına uzattıkları zaman, onu yandan yana çevirmek için çeşitli İzticâ'lar diyordular "Hacı Bilâl böyle yap" öyle yapıyordu. Hangi tarafa çevirmek istiyorlarsa kendi

[*125] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (239) no'lu açıklama.

kendine dönüyordu ve hangi tarafa "Elini koy" diyorsalar, koyuyordu. O zaman ki guslü bitti, kendi kendine yıkayıcının istediği gibi hareket ediyordu.

Şiir

O adam ki bu yaşamda cân buldu
Onun işi cânda cân oldu

[1182] *Onun vücûd ve cânı yeni hayat buldu*
Onun hayatı pazar mayası oldu

Ve minhum Sâhibu'l-eykân Pîre Muhammed Bedlân Tîrâbî[126] (rh.a.) ki hâli beğenilmiş bir kişi idi.

Hikâye: Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü), bir gün Pîre Muhammed'e: "Sen âhirete gidersen, ben seni başka yere bırakmam, belki seni Şeyh (k.s.)'in mübârek mezarı yanına getiririm" dedi. Bu habere Pîre Muhammed çok sevindi, yüzü güldü ve bir süre böyle kaldı. Tam o sırada Edâmallâhü bereketehü, Şeyh Zâhid (k.r.)'i ziyâret için Siyâvrûd'a gitmişti, Pîre Muhammed, edâmallâhü bereketehü'nün ziyâretine gitti.

Şiir

O kutsî görkemin gözü ve onun yüzünün nûru
Yüreği ve gözünde iki nûr, bakışta bir nûr ancak iki nûrdur

Edâmallâhü bereketehü ki kabûl etmişti ki onu müteberrik mezarın yanında gömsün. Onu hatırladı ve onu diledi ve: "Erdebîl'e gideceğim, ancak Erdebîl'e varmayacağım. Gerek ki Allah ü Teâlâ için yolun ortasından geçeyim ve Erdebîl'e varayım ve belli yere" dedi. Onu bir hastalık yakaladı ve oradan Erdebîl'e doğru yola çıktı. Gîlân'ın yokuşunun ortasında, Eştâver'de[127] öldü ve Allah'a kavuştu.

Şiir

إِذا ما حَمـــامُ الْمَـــرْءِ كَانَتْ بِبَلْدَةٍ دَعَتْهُ إِلَيْـــهَا حـــاجَةٌ وَتَطَلُّبٌ

[126] H, Ş, K: بترابي; L, Ç: تيرآبي lafzı yok.

[127] K: Estâver; Ç: Eştâvend.

Edâmallâhü bereketehü, Pîre Muhammed'in oğlu ve İlyâs Sehâyî'yi gönderdi ki onu Erdebîl'e ulaştırsınlar. Onu Hacı Nahcüvânî'nin mezarının yanında ve Pîre İzzeddîn (rh.a.)'in mezarının altında mezarını yapıp gömdüler.

Şiir

O dilek ki ora için yapıyordun
Cân verdi ve maksûd yolunda göründü

[1183] Ve minhum el-âbidu'l-kuddûsî Pîre Muhammed Sûsî (rh.a.) şâhecli idi ve Gîlân'ın Câmkûh'unda[128] otururdu.

Hikâye: Pîre Bâbâ Şâbe Kerânî, Gîlânî dedi: İbrâhîm isimli adam istedi ki Pîre Muhammed'i sınasın komşunun tavuğuna ki ona yumurta koymuştular (suni yumurta). Onu hırsızlara çaldırttı ve Pîre Muhammed'i dâvet ettirdi. O tavuğu çevirme yaptılar ve onu bir kâseye koyup üstüne pirinç koydular. Öyle ki tavuk pirincin ortasında gizliydi. Onu Pîre Muhammed'in önüne sınamak için getirdiler ki bu sofrayla başka sofraların farkını bilecek mi? Evin kapısına getirince Pîre Muhammed baktı ve eve sokmasına fırsat vermeyerek: "Orada dışarıya koyun, benim yanıma getirmeyin." dedi. O halk onu dışarıda yediler, midelerinde durmadı ve kustular.

O halk, bu durumu görünce hâlleri değişti ve Pîre Muhammed'in eline ve ayağına kapandılar. Pîre Muhammed: "Bu halk irâdetle geldikleri için, haramın içlerinde kalması revâ değildi." dedi. Ancak elini sakalına sürüp: "Şeyh'in eğittiği kişi olmayayım eğer bunun cezasını bulmayasınız!" dedi. Allah'tansa o halk ki bunu yapmışlardı. Sülâleri ile birlikte soyları tükendi ve onlardan biri bile kalmadı. الْبَغْيُ آخِرُ مُدَّةِ الْقَوْمِ

Şiir

Her kim ki o rezâlete düşerse
Çâresiz olarak hâli böyle ağlamaya çeker

Hikâye: Pîre Bâbâ dedi: Uzun ve ensiz bir köprü Gîlân'da vardı. Bir ırmağın üzerinde, onun üzerinden yaya bile zor geçerdi. Pîre Muhammed Sûsî, oraya süvâri

[128] Ç: Câykûh.

olarak varınca, çevreye baktı eğer birilerini görmezse öylesine ata binerek o köprüden geçsin. ânsızın o gün bir kimse ordaydı ve Pîre Muhammed ondan habersizdir. O şekilde köprüden geçti. O kimse o hâli görünce öne gelip îtikâd ve şaşkınlık içinde ziyâret etti. Pîre Muhammed anladı ki o hazırmış ve görmüş. Ona: "Bu durumun sırrını açıklama." diye yemin ettirdi.

[1184] Şiir

Her kim bu doğru yola adım atarsa
Her ne isterse doğru adımları hatırına bulur

Ve minhum es-Sâliku's-Semâvî Pîre Ali Dâlu'l-Kûmâvî[129] (rh.a.)

Hikâye: Ahlâtî (175) diye meşhûr Pîre İshâk ve Pîre Yûsuf Îlvânegî (rh.a.)'nin kardeşi İdrîs, dediler ki Ali Dâl Kûmâvî Tebrîz'de ipek kervansarayının üçüncü katında zikirle meşgûldü. Orada olanlar: "Pîre, bize zahmet verme" dediler. O aldırmıyor ve iltifât etmiyordu ve zikrediyordu, مَنْ أَحَبَّ شَيْئاً أَكْثَرَ ذِكْرَهُ o zikri bırakmadığı için ve onlar dayanamadıkları için kinâye yolu ile: "Eğer Şeyhi seviyorsan o yukarıdan bu kervansarayın sahasına atla." dediler. Pîre Ali o yukarıdan seslenerek zikir diye diye kendini aşağı attı ve kervansarayın sahasında durdu. O halk şaşırdı ve tekrar: "Bu kolaydır. Eğer Şeyhi seviyorsun tekrar bu sahadan yukarı zıpla" dediler. Tekrar zikre başlayıp kervansarayın sahasından uçtu ve havalanıp yukarı çıktı.

Şiir

Onun havasının kuşları uçarsa
Dünyanın çatıları üzerinde uçarlar

Dostun havasının doruk noktasında ve maksûdu avlamak için
Kanat açarlarsa şahin[130] *gibi olurlar*

Ve minhum Sâhibu'l-câh Pîre Ivezşâh Pernîkî (rh.a.)

Hikâye: <Pîre Ahmed Pernîkî dedi>[131] kardeşim Pîre Ivezşâh ömrünün son ânı ki vefât edecekti. Gözünü açtı ve Peygamber efendimiz (salavâtullâhi aleyhi)'e salavât

---

129 Ç: دال الگرمارودی

130 K: پرواز

131 K: < > arası yok.

getirdi. Hâlini sordum, dedi: "Şimdi, Peygamber efendimizin geldiğini gördüm. Şeyh (k.s.) de benim yanıma geldi ve dedi senin bir emânetin bizim yanımızdadır bu da ibâdetler, rıyâzatlar ve hâllerdi. **[1185]** Bu son hâli sana bırakıyorum tâ âhirete götüresin". Bu sözü dedi ve şehâdet kelimesini söyleyerek rahmetine kavuştu.

Şiir

Binler cân o adıma fedâ olsun
Ki cân verirken hatırlatır

Ne mutlu o cân verenlere
Cândırlar, ki cânı adımlarına koyarlar[132]

Ve minhum Sâhibu'l-vecd Pîre Muhammed, Kürd Kerbîn Deştî Gîlânî İsfehbudî diye meşhûrdu.

Hikâye: Onun kardeşi Ahî Cebrâîl dedi: Kavvâller bizim köyümüzde kardeşim için bir şey diyordular. Ona bir zevk ve vecd geldi ve çok semâ etti. Sonra çok ızdırâb ve titreme onu yakaladı. Elini tuttum. Öyle yapıyordum ki o hâl ondan sâkinleşsin. Biraz hafifledi. Bu kadar fırsat buldu ki bana: "Beni tut ki benim son ânımdır ve Şeyh (k.s.), bana ölümümün semâda olacağını söyledi." dedi ve tekrar o vecd ve zevk ona galebe etti. Onu başka eve götürdüm ve kardeşim o ızdırâb ve zevki düşünmek sırasında canını teslîm etti.

Şiir

Safâ evinde sahte aşk olmaz
Cânı vermekten başka bir şey değil

Sakın sarhoşlar gibi oynamak yok
Âşıkların cân vermesi oyun değil

Ve minhum[133] Zü'n-nazari'l-Eblec İrec (rh.a.) ki Gîlân'ın Pâdişâhzâdesi İsfehbud Muhammed'in oğluydu. Onun tevfîk eli sûfîler bölüğüne uzandı ve onlar gibi münharit oldu.

---

132 S: Farsça iki beyit yok.

133 Ç: Şehzâde İrec'in kerâmetlerine dâir konu yok.

Hikâye: Ahî Cebrâîl Kerbîn Deştî dedi Gîlân'da bir gün İrec ile geçerken yol üzerinde bir eski bir mezar bulundu. İrec bir ân durdu ve o mezarın yanında durdu, düşündü.

[1186] Ona: "Bu hangi mezardır?" diye sordular. "Bu mezarda olan adam ağıt okuyanmış ki ağlayıp okşama onun alışkanlığı imiş" dedi. Eski olan adamlardan ki o tarafta dururlar sordular. Çoğu bilmiyordu. Sonunda bazı yaşlılar ki biliyordular: "Bu kimse Sâliha isimli devamlı ağıt okuyan bir kadındır." dediler.

Şiir

Rûhların gizli ve örtülü sırları
Keşif çadırı giymişler

Bu bastırılmışın sırrını gizli görmüşler
Akıllı sırrı ki mahremmişler nefis sahibi

Ve minhum[134] Sâhibu'n-nefs Muhammed Çerkes[135] (rh.a.)

Hikâye: Seyyidu'l-Hulefâ Pîre Bedrüddîn dedi Sultâniye'de Hâce Hasan Şetirbân Şeyh'in mürîdlerindendi ve Çerkez (176)'ceden başka bir dil bilmiyordu. Ona bir Çerkez asıllı kadın verdiler ki Çerkezce biliyordu. Onunla konuşurdu ve onun tercümanıydı. Devamlı Allah ü Teâlâ'ya ibâdet ediyordu. Durumu öyle oldu ki çifte öküz sürüyordu. Namaz vakti girince o namazla meşgûl olurdu. Onun öküzü gelip gidiyor ve yeri kimse tutmadan sürüyordu.

Şiir

Her kimin vahşi (yırtıcı) nefsi ona tâbi olursa (boyun eğerse)
Onun işi devamlı iyi olur

Hikâye: Pîre Bedrüddîn dedi ki onun meslektaşları ki çift sürürdüler. Bir gün ona: "Biz acıkdık. Köy uzaktır ve bize bir şey gerekiyor" dediler. "Ne istiyorsunuz?" dedi. "Av istiyoruz" dediler. Muhammed Çerkez bir kargaya işâret etti. O karga derhâl uçup bir tavşanı tuttu. O adamlar gittiler, o tavşanı tuttular ve öldürüp yediler.

---

134 Ç: Muhammed Çerkes'in kerâmetlerine dâir konu yok.

135 K: Muhammed Harkes.

Şiir

Yırtıcı nefis tuzağa döşerse
Av meydanında ava karşı dostluk getirir

[1187] Hikâye: Pîre Bedrüddîn dedi Muhammed Çerkez bir keresinde yolda gidiyordu. Dört süvâri onu tutup onun elbiselerini üstünden aldılar ve yağmaladılar. O ayağını yere vurdu ve kendi dile ile: "Atlar, gitmeyin" dedi. Onların her dört atının veli ayağı kurudu. O yerde kaldı ve yürümeye mecâlleri yoktu. Sonunda yağmaladıkları elbise ve eşyaların üstüne kendilerinden bir şeyler koyup özür dilediler. O: "Yok, bana âit olanları ayrı koyun, size âit olanı götürün" dedi. Onun mallarını koyup kendi mallarını aldılar. Onların atlarının elleri ve ayakları harekete gelip gittiler.

Şiir

Her kim o yürek atına binerse
Kendini onun kırbacından koru

Ve minhum Sâhibu'l-makâmât ve'l-muâmelât Râzî Ahî Şehâb Şîrâzî (rh.a.)

Hikâye: Ünlüler anlatıyor ki bir keresinde Pîre İzzeddîn, Melikşâh Karsâb ve Hacı Alişâh Kûtlân Erdebîlî ile birlikte Hümâşehre'den Mahmûdâbâd'a gidiyordular. Pîre İzzeddîn (rh.a.), konuşma sırasında onlara: "Ahî Şehâb, Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in beğenilmiş mürîdlerindendir, ve dîn konusunda çalışmış ve muâmele sahibidir" dedi. Onlarda birlikte: "Biz iki-üç imtihân yapalım, eğer bizim dediğimizi yerine getirirse o çalışmıştır" diye cevap verdik. Pîre İzzeddîn: "Biz gittiğimiz için Ahî Şehâb bizi karşılasın" dedi. Melikşâh Kassâb: Eğer Ahî Şehâb gittiğimizden haberi olursa bize Hindi-pilâv verir" dedi. Hindepilâv, Erdebîlliler'in içinde meşhûr bir yemekti. Hacı Alişâh dedi: "Eğer Ahî Şehâb çalışmış olsa balı, pirinç pilavı ile getirir ve benim önüme koyar ve diyor ki bunu istemiştir al ye."

Mahmûdâbâd'ın yakınına vardılar, Ahî Şehâb'ın süvâri halinde geldiğini gördüler. Birbirine selâm verip nasılsınız? dediler. Yüzünü Pire İzzeddîn'e tutup dedi "Bana niye bu kadar zahmet ettin? Sabahtan diyorum ki sabah karşılayacak beni soğukta sıcakta âvâre ettin ve geç geldin. Eve gidince Hindepilâv getirdiler ve yüzünü Melikşâh'a tutup dedi: "Evin yıkılasıca, sen Erdebîl'li **[1188] [1194] Boş Sayfa.**

HÂTİMETÜ'l-KİTÂB[*1]

يَقُولُ الْفَقِيرُ الْحَقِيرُ الْمُؤَلِّفُ بِلسانِ الافْتِقَارِ، لاَ بِلسانِ الافْتِخَارِ، هذَا كِتابٌ فُصِّلَتْ كَرَاماتُهُ تَفْصِيلاً وَفُضِّلَتْ حِكَايَاتُهُ تَفْضِيلاً مَنْ تَحَمَّلَ بِجَمِيلِ مُطَالِعَاتِهِ وَنَوَّرَ قَلْبَهُ بِنُورِ كَلِمَاتِهِ وَجَدَهُ إِلَى الْمَعارِفِ مَنْهَجاً وَسَبِيلاً وَإِلَى غُرَفِ الْجَنَّةِ قَائِداً وَدَلِيلاً وَيَسْقَوْنَ فِيها كَأْسًا كَانَ مِزاجُها زَنْجَبِيلاً[2]

Şiir

هِيَ الْخُلْدُ تَجْمَعُ ما تَشْتَهِـــي فَزُرْها فَـــــطُوبَى لِمَنْ زارَها

وَهُوَ الْجَنَّةُ الْبَاقِيَةُ وَالْجَنَّةُ الْواقِيَةُ وَالْمَوْعِظَةُ الْوافِيَةُ وَالْعَظَمَةُ الشَّافِيَةُ راحَةُ الْمُحَقِّقِينَ وَرَأْفَةُ الْعاشِقِينَ مَنْ رَتَعَ فِي مَرْتَعِها فازَ بِالْمَطْلُوبِ وَمَنْ كَرَعَ فِي مَشارِعِها أَشْرَفَ عَلَى الْمَحْبُوبِ.

مَا تَشْتَهِي الْآذَانُ تَسْتَمِعُهُ وَمَا يَنْوِي الْعُيونُ مِنَ الْمَنَاظِرِ بِطَرَفِ

مُقَدِّمَاتُهُ[3] قُرَّةُ الْعُيونِ وَمُتَمِّماتُهُ حُورٌ عِينٌ، كَأَمْثالِ اللُّؤْلُؤِ الْمَكْنُونِ[4] وَنَتِيجَةُ وِلْدَانٌ مُخَلَّدُونَ[5] إِذَا وَفِيتَهُمْ تَلَقَّيْتَ نَضْرَةً وَسُرُورًا إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤاً مَنْثُورًا[6]

Şiir

إِذَا بَرَزَتْ لَيْلَـــى رَأَيْتَ لِـــوَجْهِهـــا تَباشِيرَ صُبْحٍ تَحْتَ جُنْحِ الْغَياهِـــبِ
وَإِنْ ضَحِكَتْ تَنْجابُ مِنْ ثَغْرِها الدُّجَـــى كَما يَـــنْـــبَغِي بِالْبَرْقِ سُودُ السَّحائِبِ
تُزِيـــلُ ظَـــلامَ اللَّيْلِ ضَوْءً بِـــوَجْهِهـــا وَتَحْفَظُـــهُ لَيْلاً بِـــنَشْرِ الذَّوائِـــبِ

سَوَادُهُ كُحْلُ طُلاَّبِ الْمَعارِفِ وَبَياضُهُ نُورُ بابِ[7] الْمَعارِفِ، سُطُورُهُ كَالْعَذَارِي يَسْرَحْنَ[8] الصَّفائِرِ، وحَواشِيهِ كَالْحُورِ يَنْشَرْنَ الْغَدائِرِ

[*1] Bkz. "İhtilâflı nüshalar" bölümündeki (240) no'lu açıklama.

[2] İnsân 76/17.

[3] Ç: Bu yerden İbn Bezzâz'ın kaleme aldığı "Hâtimu'l-kitâb"ın sonuna kadar yoktur.

[4] Vâkıa 56/22-23.

[5] İnsân 76/19.

[6] İnsân 76/19.

[7] H, K: نور ارباب

[8] K: بسرحن

Şiir

غـــانـــياتٌ سالِبَاتٌ لِلنُّهَـــــى ناعِماتٌ في تَضاعيفِ الْوَتَرِ
مُـــبْرِزاتُ الْكَأْسِ مِنْ مَطْلَعِهـــا سافِياتُ الرِّيحِ مِنْ قافِ الْبَشَرِ

فُصُولُهُ كَفُصُولِ الرَّبيعِ وَرَيَعانِ الشَّباب، وَأَبْوابُهُ "كجَنَّات عَدْن مُفَتَّحَةً لَهُمُ الْاَبْوابُ"[9] مَرْآهُ مِرْآةُ اشْتِدادِ الْايقانِ وَمَعْناهُ مَعْنَى ازْدِيادِ الْايمَانِ كَلِماتُهُ مِلَّةٌ لاَ تُهْمَلُ، وَكَراماتُهُ قِبْلَةٌ لاَ تُعَطَّلُ، في تَعَقُّلِ مُقَلِّ الزَّانِيَةِ "كَجَنَّةٍ عالِيَةٍ، قُطُوفُها دانِيَةٌ"[10]

Şiir

لَهُ خُلُقٌ كَالــرَّوْضِ عــازَلَهُ الــصِّبَــا تَضَوَّعَ في أكْنافِـــــهِ أرَجُ[11] الزَّهْرِ
يَزيدُ مَــلاحَتُــهُ عَلَى مَــرِّ الــزَّمانِ[12] كَما زَادَ طُولُ الدَّهْرِ في عَبَقِ الْخَمْرِ

تَحِفُّ فَحاويهِ مَفاتيحَ الْعُيُونِ وَلَمَعانُ مَعانيهِ مَصابيحَ الْقُلُوبِ يُقْتَبَسُ مِنْ قَبْسَتِهِ شَعاشِعُ وَيُخْتَلَسُ مِنْ نَفْسِهِ "شِفاءٌ لِما في الصُّدُورِ"[13] سَحائِبُ صَحائِفِهِ تَــقْطِرُ الْمَعالِي وَجَوانِبُ لَطائِفِهِ تَمْطِرُ الدُّرَ وَاللّآلِي.

Şiir

تَوَدُّ الْغَواصِي حينَ تُوصَفُ أنَّهـــــا قَلائِدُ في أعْناقِها وَعُقُودُ

عُيُونُ أساليبِهِ ماءٌ مَعينٌ وَعُذُوبَةِ مَشْرَبِهِ لَذَّةٌ لِلشَّارِبينَ، صُبَّ في أباريقِ التَّحْقيقِ وَأُديرَ بِالْكَأْسِ "شَرابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوانُهُ فِيهِ شِفاءٌ لِلنَّاسِ"[14] مُخَدَّراتُ إشاراتِهِ نَخْلٌ ذاتُ الْاَكْمامِ وَغانِياتُ عِباراتِهِ بَدْرٌ في الْغَمامِ، وَمَسْتُورِاتِ رُموزِهِ "حُورٌ مَقْصُوراتٌ في الْخِيامِ"[15]

كَأنَّ نِقابَها غيـــــمٌ رَقيقٌ يُضِيءُ بِمَنِّهِ الْبَدْرَ الطُّلوعَا

بُسْتانُ أنْهارِهِ مَعَّرَفَةٌ بِالتَّنْسيمِ وَالسَّلْسَبيلِ، وَأشْجارُهُ مُعَرَّقَةٌ عَنْ مِزاجِ الزَّنْجَبيلِ حَصْبائُهُ عَقيقٌ وَمائُهُ رَحيقٌ، نَسيمُهُ عِطْرٌ وَتُرابُهُ مِسْكٌ إذْفِرٌ.

---

9 Sad 38/50.

10 Hakkâ 69/22, 23.

11 S: ارج; K: ازوج

12 H, K: يريد على مر الزمان ملاحةً

13 Yûnus 10/57.

14 Nahl 16/69.

15 Rahmân 55/72.

Şiir

وَرَوْضٌ حِصاها لُؤْلُوءٌ وَتُرابُـــــها تَضَوَّعَ مِشْكاً وَالْمِياهُ شُمُولُ

سُطُورُهُ كَالْكَواكِبِ في حُلَّتِها وَزَخارِفِها وَحُرُوفُهُ كَالْقِيّانِ في حُلِيِّها وَمَطارِفِها، نَظْمُهُ كَالْعُقُودِ الْمُنَظَّمَةِ عَلَى الْبُرُودِ الْمُنَمْنَمَةِ كَأَنَّهُ الْبَدْرُ قَدْ قُرِطَ بِالثُّرَيَّا وَنِيطَ بِنِظَامِهِ عَقْدُ الْجَوْزاءِ، وَنَثْرُهُ عَرائِسُ تَفاوَحَتْ بِنَوافِحِ الْمِسْكِ أَلْفاظُها وَتَكَمَّلَتْ بِكُحْلِ الْحُسْنِ لِحاظُها، تِرْدادُهُما يَزْدادُ شَوْقاً وَأُنْشاءُهُما يُنْشِي ذَوْقاً، لِباسُهُما حَرِيرٌ، وَأَنْفاسُهُما عَبِيرٌ، زائِرُهُما مِنَ الْقُلُوبِ قَرِيبٌ، وَكِلاهُما حَسَنٌ وَطَيِّب.

Şiir

كَحُلِيِّ الْخُودِ مُؤْتَلَفُ النَّواحِـــي وَوَشْيُ الرَّوْضِ مُخْتَلَفُ الرُّقُومِ

فَمَنْ عاصَ في بِحارِهِ وَخاضَ في غَوامِضِ أَسْرارِهِ وَاقْتَبَسَ مِنْ عُلُومِهِ وَاغْتَرَفَ مِنْ يَنابِيعِ مَنْثُورِهِ وَمَنْظُومِهِ وَطافَ حَوْلَ قُبابِهِ وَالْتَقَطَ لِقاطَةً مِنْ أَبْوابِهِ لَمْ يَبْعُدْ أَنْ يَشْرَحَ صَدْرُهُ وَارْتَفَعَ قَدْرُهُ وَتَقْبَلَ بِقَلْبٍ مُرْتاحٍ وَيَصْدُرَ بِصَدْرٍ مِلْئانٍ مِنْ انْشِراحٍ وَيُنَوَّرَ بِمَحاسِنِ تَكْرارِهِ أَفْئِدَتُهُ وَيُعَطَّرَ بِمَيامِنِ تِذْكارِهِ أَنْدِيَتُهُ وَيُصْبِحُ مَشْرِقاً لَدَهْماءُ الْاَحْبابِ وَيُمْسِيَ مُشَرَّفاً عَلَى مُعامَلَةِ أَرْبابِ الْاَلْبابِ "طُوبَى لَهُمْ وَحُسْنُ مَآب."[16]

Şiir

كِتابِي يا نَقِيَّ الْقَلْبِ نُورٌ وَهادِي لِلْأَنامِ إِلَى الرَّشـــــادِ
زُلالُ الْعِلْمِ مِنْ عَيْنِ الْحَيوةِ شِفاءُ الْخَلْقِ مِنْ سِقَمِ الْفُــؤادِ
مَعالِمُهُ يُهَدِّي كُلَّ غــاوٍ مَشارِبُهُ يُرَوِّي كُلَّ صـــــادِ
لَهُ فِي كُلِّ لَفْظٍ أَيَّ لَفْــظٍ دَلِيلٌ مُرْشِدٌ سُبُلَ السَّـــــدادِ
سَوادُ سُطُورِهِ فَلَكُ الْمَعالِي تَلَأْلَأَ مِنْهُ شَمْسُ الْاِعْتِقـــــادِ

اللَّيْلُ ما بَلَغَنِي إِلاَّ ما غَلَبَنِي يَقِيناً وَالْباقِي رَقَمْتُ عَلَيْهِ تَرْقِيناً.

Şiir

حَمَلْتُ إِلَيْكُمْ مِنْ كِتابِي حَدِيقَةً سَقاهَا الْحِجَى سَقْيَ الرِّياضِ السَّحائِبُ

وَما وَصَلَ وَحَصَلَ مَعْرَضَ التَّأْلِيفِ وَالتَّرْصِيفِ قَطَيْرَةٌ مِنْ بُحَيْرَةِ عِمَّانِ الْمَعانِي مِمَّا تَواوَلَ وَاسْتُعْمِلَ كَالسَّبْعِ الْمَثانِي فِي السُّنَّةِ الْأَقاصِي وَالْأَدانِي لِأَنَّهُ ما اسْتَقْصَيْنا وَمَا اسْتَوْفَيْنا الْبَلاَ غَ **[260** الف**]** طَلَباً إِلَى مَنْ هُوَ فِي أَرْجاءِ الْاَكْنافِ وَزَوايَا الْاَطْرافِ مِنَ الْخُلَفاءِ الْأَشْرافِ بَلِ اقْتَصَرْنا عَلَى مَنْ حَوالِينا بَعْضَهُ لاَ كُلَّهُ وَقَلْبِهِ لاَ جُلَّه.

[16] Ra’d 13/29.

Şiir

خَفاءُ سَمَرِي مُدٌّ كَجَهْرِكَ مُفْرِطٌ وَفِي قِصَّتِي طُولٌ كَصُدْغِكَ فاحِشٌ

ثُمَّ إِنَّهُ مِنْ سُبوغِ نِعْمَةِ اللهِ عَلَيَّ وَشُيوعِ مَنِّهِ لَدَيَّ بِإِتْمامِهِ وَاخْتِتامِهِ عَلَى يَدِي وَإِنْشاءِ كُلِّ الْأَبْياتِ الْفارِسِيَّةِ وَبَعْضِ الْعَرَبِيَّةِ ارْتِجالاً وَصَرْفِ بُرْهَةٍ مِنَ الْأَيَّامِ بِاهْتِمامِ الْجَمْعِ اشْتِغالاً صارَ بِالِي كَمَنْ حَصَلَ ما يَتَمَنَّاهُ وَحالِي كَمَنْ حَكَمَ بِمُناهُ وَأُعْطِيَ كِتابَهُ بِيُمْناهُ فَمُلِئَ حُبوراً وَسُرُوراً وَيَنْقَلِبُ إِلَى أَهْلِهِ مَسْرُوراً"[17] وَقَدْ مَنَّ اللهُ عَلَيْنا مِنَّةً وَفَضْلاً "وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ صِدْقاً وَعَدْلاً"[18].

لَقَدْ أَتْمَمْتُهُ حَمْداً لِرَبِّـــي عَلَى ما قَدْ أَعانَ عَلَى الْكِتابِ
لِيَدْعُوَ اللهَ رَبِّي مَـــنْ رَآهُ بِغُفْرانٍ وَإِجْزالِ الثَّـــــــوابِ
لَقَدْ أَيْقَنْتُ أَنَّ كِتابِي يَبْقَى وَتُبْلَى صُورَتِي تَحْتَ التُّـــرابِ

وأَنا أَسْأَلُ اللهَ الْكَرِيمَ الرَّؤُوفَ الرَّحِيمَ أَنْ يُجازِيَنِي فِيما عانَيْتُ وَكَدِّي فِي تَجْهِيزِهِ وَتَكْحِيلِهِ وَتَسْوِيدِهِ وَتَحْجِيلِهِ بِالْخَطِّ الْأَوْفَى وَلاَسَّهْمِ الْمُسْتَوْفَى وَجَزاءُ الْحُسْنَى وَاقْتَصَرْتُ عَلَيْهِ هِمَّتِي وَانْحَصَرْتُ فِيهِ نُهْمَتِي وَبُغْيَتِي وَأَنْ يَجْعَلَهُ لِي مِنَ "الْبَاقِياتُ الصَّالِحاتُ"[19] وَوَصِيلَةً لِنَيْلِ الدَّرَجاتِ فِي الْجَنَّاتِ وَذَرِيعَةً إِلَى جَنّاتِ النَّجاةِ فَإِنَّمَا الْأَعْمالُ بِالنِّيَّاتِ

Şiir

أَلاَ يا رَجائِي أَنْتَ كاشِفُ كُرْبَتِي فَهَبْ لِي ذُنُوبِي كُلَّها وَاقْضِ حاجَتِي

وَالْمَرْجُوُّ مِمَّنْ يُطالِعُ هذِهِ الرَّوْضَةَ الْبَهِيَّةَ وَالْغِيضَةَ الشَّهِيَّةَ أَنْ يَتَجاوَزَ عَمَّا عَلَيْهِ عَثَرَ وَبِهِ ظَفَرَ مِنَ الْخَطايا وَالْخَلَلِ وَلاَ يُنادِرَ إِلَى الْعَذْلِ فَإِنَّ سُرْعَةَ الْعَذْلِ بِمَعْزِلٍ مِنَ الْعَدْلِ.

Şiir

يا نـــــاظِراً فيما عَمِدْتُ لِجَمْعِهِ عُـــــذْراً فَإِنَّ أَخــا الْفَضِيلَةِ يَعْذِرُ
عِلْـــــماً بِأَنَّ الْمَرْءَ لَوْ بَلَغَ الْمُدَى فِي الْعِلْمِ لاَقَى الْمَوْتَ وَهُوَ مُقَصِّرُ[20]

---

17 İnşikâk 84/9.

18 En’âm 6/115.

19 Kehf 18/46.

20 K: مقصور

فَـــــــإذَا ظَفَرْتَ بزَلَّة فَافْتَحْ لَها بَـــــابَ التَّجاوُزِ وَالتَّجاوُزُ أَجْدَرُ
وَمِـــــنَ الْمَحالِ بِأَنْ تَرَى أَحَداً[21] حَوَى كُنْهَ الْكَمالِ وَذا هُوَ الْمُتَعَذِّرُ
وَالــنَّقْصُ في نَفْسِ الطَّبيعَةِ كامِنٌ فَـــبَنُوا الطَّبيعَةَ نَقْصُهُمْ لا يُنْكَرُ

وَالْمَدْعُوُّ مِنْهُ أنْ يَدْعُوَ لِساعيهِ وَناقِلِهِ وَراويهِ وَمُؤَلِّفِهِ وَقاريهِ

Şiir

لَيَدْعُوا اللهَ بَعْدي مَـــنْ رَآهُ بِمَغْفِرَتي وَ تَجْزيلِ ثَوابي

[22]*خَتَمَ اللهُ الرَّحيمُ الْكَريمُ أعْمالَهُ وَأعْمارَهُ بِأَحْسَنِ عَواقِبَةَ بِحَقِّ الْحاشِرِ وَالْعاقِبِ مُحَمَّدٍ إمامِ الْأَنْبِياءِ وَالْمُرْسَلِينَ، صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ أجْمَعينَ. غَفَرَ اللهُ لَهُ وَلِجَميعِ الْمُسْلِمينَ آمينَ يا رَبَّ الْعالَمين.

تَمَّتْ بِحَمْدِ اللهِ تَعالَـــى وَحُسْنِ تَوْفيقِـــهِ في ثَـــامِنِ عَشَرِ جُمـــادي الْأُولَـــى سَنَـــةَ ستٍّ وَتِسْعينَ وَثَمـــانِمائَةً [= **896** ق / **1490** م] في الْهِجْرَةِ النَّبَوِيَّةِ الْمُصْطَفَوِيَّةِ عَلَى يَدِ أضْعَفِ عِبادِ اللهِ، مَتَّعَ اللهُ لَهُ وَعُفِيَ عَنْهُ.

---

21 H: Bu mısra yok.

*22 Başka nüshalara bak.

[1195] İLÂVELER

İhtilâflı Nüshalar

Açıklamalar

[1196] İHTİLÂFLI NÜSHALAR

1) Ş: “Övmek ve tapmak o Allah mahsustur ki tüm âlemin varlıklarına bir emirle ol (كُنْ فَيَكُون) demiş ve onları gizli karanlıklardan can verip insanoğlunu tüm varlıkların şereflisi olarak seçmiş ve ona eşref-i mahlûkât (varlıkların en şereflisi) demiş, ve sonsuz selâmımız o peygamberler ve resûller kâfilesinin efendisi Muhammed Resûlullâh üzerine olsun. Sallallâhü aleyhi ve âlihi’t-tayyibîn et-tâhirîn. Emmâ ba‘d: Bundan sonra kısa şekilde evliyâullahın ve hidâyet ehlinin özgeçmişleri ve eserleri tahkîk edilecek.”

2) H: "عن ابي موسى الاشعري، رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، انّ النّبي صلّى الله عليه وسلم الرجل يحب القوم وما يلحق بهم قال المرء مع من احب وعن ابن مسعود، رضي الله عنه، وقال جاء رجل الى رسول الله، صلّى الله عليه وسلّم، المرء مع من احبّ رواه ومسلم وعن ابي موسى، رضي الله عنه، ان رجلا نار خالة في قرية اخرى فارصد الله تعالى بدرجة ملكا فلما الى عليه قال اين تريد قال اريرا خالي في هذه القرية قال هل لك عليه من نعمة تريهما قال لاغيراني احبته في الله قال فاتى رمول الله اليك بانّ الله قد احبّك كما احبته فيه رواه مسلم وعن معاذ بن جبل، رضي الله عنه، قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلّم، يقول قالَ الله عزّ وجلّ اين المتحابون في جلالي لهم منابر من نور يغيطهم النبيّون والشهداء رواه الترمذي وفي روائه اخرى، قال سمعت رسول الله، صلى الله عليه وسلّم، يقول قال الله تعالى وجبت جنتي للمتحابين والمتزاورين في حديث صحيح في المعطا باسناده الصحيح صدق رسول الله"

[1197] 3) Ç: "الحمد لله الولى الحميد والصلوة والسلام على خير خلقه خاتم الانبياء محمّد مصطفى وآله الطاهرين، سِيَّما بن عمّه ووصيّه وخليفته امير المؤمنين ويعسوب الدّين عليّ بن ابي طالب واولاده ائمّة المعصومين، صلوات الله وسلامه عليهم اجمعين"

4) Ş: Kin ilhamı, davranıştan habersizlik, o renkteki Allah’a yakındır ve güçlü derizlerin bekçisi ve menşurlar [?] ki yayınlarda düzenli olarak geçmiş ve zikrin düzeni اطبال كثير الصبح في الاطراف وكضياء الشمس في الاكناف yazılı ve meşhûrdur. Uzak ve yakın مراكز اقاصى ذاكر كالسبع المثانى مذكور yerlerde

5) B, P, N: Bismillâhirrahmânirrahîm en şerefli zikir ki melekût âleminin teşbih edenleri ona tesbîh ve takdîs diyorlar ve en yumuşak giriş ki büyük manastırların

ibâdet edenleri ve dindarlık etseler, hepsi Allah ü Teâlâ'yı övmektir ki din bayrağını ve hak dini göklerin tapınaklarında ve yerde yücelmiştir: كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ[1] [*Hoş bir ağaca benzetti ki, kökü yerde sâbit dalı budağı gökyüzündedir.*] ve peygamberlerin ve temiz insanlar ki sırların göstergesi ve gizlilerin kâşifidirler -Âlemde yaşayanların kulağına ulaştırdılar ki وَجَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا[2] [*Hepsini de emrimizle yol gösteren imamlar yaptık.*] ve o topluluk ki onlardan tâbi olmaya çalıştılar ve takvâlı olmakta yarıştılar. Yüce rütbe ve ünvân verdi ki اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللهِ اَتْقَاكُمْ[3] [*Bilin ki, Allah katında en iyiniz, takvâcâ en ileride olanınızdır.*]

Çok salât ve selâm onun övülmüş makamına ve va'd edilmiş sırların şefatçısı ve vücûdun yörüngesi, gökler binasının mebnâsı, yânî iki âlemin Safiyy-i rabbi'l-âlemîni ve irşâd ve telkîn koltuğunun lideri, hamîd, hâmid, Mahmûd ve Ahmed'e lâyık Ebu'l-Kâsım Muhammed (sallallâhu aleyhi ve âlihi ve sellem), ehl-i beyt-i tayyibîn ve ıtret-i tâhirîn'dir. Onlar şerîatın yol göstereni ve milletin yol göstereni ve hakikatların sâlikleridirler, özellikle Emîru'l-mü'minîn, İmâmü'l-Müttekî veya'sûbüddîn ve kâidu'l-izzi'l-müheccibîn, mârifetu'l-velâyet اِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللهُ[4] [*Sizin velîniz ancak Allah (ve O'nun Resûlüdür.)*] yânî o endâm onun direnişine lâyık değildi ve kerâmet tâcını "اَللّٰهُمَّ وَالِ مَنْ وَالاَهُ وَعَادِ مَنْ عَادَاهُ" sadece onun başı bu ihtişâma lâyıktı. Sallallâhü **[1198]** aleyhi ve alâ âlihi ecmaîn, mâdâmetü'l-ardûn tahte'l-eflâk ve'l-eflâk fevka'l-ardîn.

Emmâ ba'd: Dervîşlerin temiz îtikâddan ve sûfîlerin hatırı için gibi ve örtülü kalmadı ki bir insanın yaratılışında hedef bir nevi (çeşit) insan yaratmaktır ki başlangıç ve meâd Hakk Teâlâ'nın ibâdetini etsin, öyle ki sözünde duran وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلاَّ لِيَعْبُدُونِ[5] [*Ben insanları ve cinleri, ancak bana ibâdet etsinler diye yarattım.*] ona nedendir ve hürmetli haber كُنْتُ كَنْزًا مَخْفِيًّا فَاَحْبَبْتُ اَنْ اُعْرَفَ فَخَلَقْتُ الْخَلْقَ لِاُعْرَفَ onun hâbercisidir ve îtibârlı mârifet ve kabullenmiş ibâdet zâhirde, kanunsuzluk ki onun kalitesini göstersin ve onun hakîkatini açıklasın olabilirler ancak görüntülemez. Nebîler ve resûller buyurdu ve şerîatları getirdi ve kitap indirdi. Onlara şerîat hükümlerini bildirmekle görevlendirdi

---

1 İbrâhîm 14/24.
2 Enbiyâ 21/73.
3 Hucurât 49/13.
4 Mâide 5/55.
5 Zâriyât 51/56.

ve onları desteklemek için, onlara değerli mucizeler verdi ve şerîatı korumak için imâmet ve hilâfeti kaldırdı (Şiilikte 12 imam). Onların hidâyet bayrağını da mucizelerle yükseltti. Onlardan sonra din âlimleri ve sâlih mü'minleri saygıdeğer kıldı ve onlara değer verilsin diye mucizeli kelimeleri هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لاَ يَعْلَمُونَ[6] [*Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?*] dünya insanlarının kulağına duyurdu. Mucizeleri göstermek peygamberler ve sâlîh insanların elindendir. Evliyânın kerâmetinin görünmesi peygamber ve hidâyete erdiren imâmlardan tabiiyet eder. Bu durum yazılmıştır ve gerçektir. Öyle ki Âsaf b. Berhiyâ'nın bir gözü kırpmadan çağırma öyküsü (Belkıs tahtını) Kur'ân'da yazılmış nedendir. Ona imâmiye mezhebininin muhakkikleri (aleyhimurrahme en-nâmiye) onu tasrîh etmişlerdir.

Yüce mevkiye sahip olan evliyâ ve insanlardan ki onun haberleri ve kerâmetleri âlemi sarmıştır. Onların riyâzât ve çalıştığı eserler ve izler, "كالشمس في وسط النهار" [*gün ortasındaki güneş gibi aydınlıktır.*] Şöhretlerinin alâmeti olarak kabûl edilmiştir.

خدّام عرش احترام، سلطان الاصفيا وبرهان الاتقيا، شيخ المشايخ في العالمين، كهف العباد والسّالكين، قطب الاقطاب في الاقطار، وخلاصهء اوتاد في الادوار، سيّد الاولياء في الخافقين، سيّد الاتقيا بين المشرقين والمغربين، جالس سرير التكميل والتمكين، كاشف اسرار الارشاد والثقلين، صفيّ الاصفيا في الآفاق، سلطان شيخ صفي الحقّ والحقيقه والملّة والدّين اسحق، ادام الله تعالى بركات ولايته وهدايته بين المسلمين الى يوم الدّين، است واولاد واوتاد واحفاد وامجاد آن حضرت، به تخصيص سلطان المشايخ والعارفين **[1199]** برهان الاقطاب والواصلين، مالك مزرعة القلوب وصاحب الاشراف على مفاتيح الغيوب، اشرقت ارض السّعادة بوجوده ومالت سماء السيادة الى سجوده صدر الورى وبدر الدّجا، سلطان شيخ صدرالملّة والدّين موسى، اسكنه الله صدر جنانه وتغمدّه بغفرانه، كه اجداد امجاد نوّاب كامياب همیون اعلى اَند، اعنى حضرت عالم وعالميان وشهنشاه كافّهء انس وجان، ظلّ الله على خلق الله خليفة خليفة الله في ارض الله المنظور بانظار الله، المؤيَد من عند الله المقوى لنصّ إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللهُ[7] [*Sizin velîniz ancak Allah'tır.*] المحيى لسنة وآل من والده، مظهر آيات قُلْ لاَ اَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا اِلاَّ الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى،[8] [*Ben, bu tebliğimden dolayı, sizden akrabalıkta sevgiden başka bir ücret istemem.*] مظهر رايت اِنَّمَا يُرِيدُ اللهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ اَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا،[9]

---

6 Zümer 39/9.

7 Mâide 5/55.

8 Şûrâ 42/23.

9 Ahzâb 33/33.

[*Ey ehl-i beyt, Allah sizden sadece kiri gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor*.]
کـیوان مـنـزلـت، بهرام صولت، برجیس سعـادت، خورشید صورت، نـاهـید عشرت، عطـارد فطنت، قمر طلعت، یوسفِ مـصـرِ عزت وکرامت، سلیمـانِ تختِ سلطنت وخـلافت

Şiir

İnsanların ihtişâmlı şâhı, koyun yıldızı
Dünyayı çeviren rüzgar, sevgi bayrağı

Kemal göğünün parlayan ayı
İkbâl gülşeninin özgür selvisi

Tahtının ayağı onun yüzünden kalktı
Saygı değer devlet bahtı

Gök onun evinin kapısı
Şâhların başı onun dergâhında

Onun kapısında seyyitler ve imâmların sedef incisi, cesâret ve ihsân göğünün sarayı, yaratılış burcunun yıldızı, ilim ve bakışın mücevheri, bilginliğin doruk noktası, adaleti yayma alanın padişahı, Peygamber efendimizin övdüğü evladı, mâsûm imâmların yardım eden torunu, Meliku'l-ganiyyu'l-kavî olan Ebu'l-muzaffer Şâh Tahmâsb Bahâdır el-Hüseynî el-Musevî es-Safevî (halledullâhü Teâlâ zilâlü ikbâlihi ale'l-alemîn ve ebedde celâli efdâlihi ilâ yevmiddîn be-Hakk-ı Nebiyyi ve ıtratihi et-tayyibîn et-tâhirîn.)

Şiir

İlâhî! sen bu dervîş sever şahı
Ki halkın âsâyişi ve rahatı onun gölgesindedir

Uzunca bir süre bu halkın başından eksik etme
İtâat tevfîkinden dolayı yüreğini diri tut

O, İbn-i Sultânu's-selâtîn zemânihi ve burhân-i havâkîn ahdihi, seyyîdu'l-evlâdi'l-habîb ve'l-halîl **[1200]** Sultân Şâh İsmâîl b. Sultân âl-i emîri'l-mü'minîn Haydar, Sultân Şeyh Haydar b. Sultân Şeyh Cüneyd b. Sultân Şeyh İbrâhîm b. Sultân Şeyh Hâce Ali b. Sultân Şeyh Sadreddîn Mûsâ b. Sultân Şeyh Safiyyüddîn İshâk (enârullâh envâru'llâh berâhînihim ve edâmallâhü âsâr-î irşâdîhim ve telkînihim).

Safevîlerin büyük Şeyhleri (kaddesallâhü ervâhehüm bi'l-envâr-i'l-celîhi), muhâlifler döneminde, irşâd tâliblerine karşı inat ediyorlar ve kararlaştırmışlar ki muhâliflerin döneminde dîni inançlarını gizlesinler (takiyye yapsınlar). Gereken koşullarda tüm muhakkikler, âlimler, müctehidler (?). Öyle ki Şeyhü'l-müctehîdîn ve sadûku'l-muhaddisîn Şeyh Ebû Ca'fer Bâbeveyh el-Kûmî (aleyhirrahme ve'r-rıdvân) "Îtikâdlar" adlı kitabında buyurmuş ki: <اَلتَّقِيَّةُ وَاجِبَةٌ لاَ يَجُوزُ تَرْكُهَا اِلَى اَنْ يَخْرُجَ الْقَائِمُ عَلَيْهِ السَّلاَمُ فَمَنْ تَرَكَهَا قَبْلَ خُرُوجِهِ، فَقَدْ خَرَجَ عَنْ دِينِ اللهِ وَدِينِ الْاَئِمَّةِ وَخَالَفَ اللهَ وَرَسُولَهُ اَتْقَيكُمْ[10]، وَالْاَئِمَّةَ (ع) وسئل عن الصادق (ع) عن قوله اللهَ عزّ وَجلّ إِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللهِ قَالَ : "اَعْلَمُكُمْ بِالتَّقِيَّةِ." [*Bilin ki Allah katında en iyiniz, takvâcâ en ileride olanınızdır.*] yânî Nâciye tarîkatının inancı odur ki takiyye gereklidir ve onu terk etmek câiz değil ta ki 12. İmam Hz. Mehdi ortaya çıksın yoksa Allah'ın ve mâsûm imâmların dîninden dışarı çıkmış olur, Allah ve Resûlüne karşı gelmiş olur.

Sordular ki إِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللهِ اَتْقَيكُمْ âyetinin tefsîri nedir? buyurdu ki "Maksat odur ki Allah yanında sizin en değerliniz, sizin takiyeye en güzel şekilde uygulayandır ve onu uygularken çok dikkat edenlerdir. İhtiyaç, gereksinim ve sorunlarını çözü-yordular.

O sırada, münâfıklardan ve muhâliflerden biri kötü ve muhâlif işlerin hiç birisinden geri kalmamıştı bu aileye irâdet ve îtikâd iddiâ ediyordu. Onların makâlâtı, makâmları, keşifleri ve kerâmetleri konusunda bir kitap düzenlemiş ve onların durumunu ve sözlerini kendi îtikâdına uygun ve yeteneğine göre **[1201]** öğrenmiş ve yazmıştır. Mezhep ve îtikâtta sünnîlere tabi olduğu için ve hidâyetin kokusu ve hakîkatin kokusu burnuna değmemişti, yazmış ve bazı hikayeler ki kötü şeylerden arınmış değildi ve onun bakışında kabahati yoktu. Büyük Şeyhlere bağlamış ve kitabın sonuna kadar havas ve avam ve sûfîlerin arasında kalmış ve hiç Fars Cevad Kalem'den söz etmemiş ve tashîh ve düzeltme konusunda ondan bahsetmiyor.

Bu münâsebetle mukaddimât, Hazret-i nevvâb kâmyâb Hümâyun-u a'lâ (halledallâhü mülkehü), bende-i dâî ve duâgu-yu hakîkî Ebu'l-Feht-i Hüseynî'yi görevlendirdi ki adı geçen kitabı tashîh etsin. Hak ve bâtılı birbirinden ayırsın. O kabûlü vâcip fermânın doğrultusunda, adı geçen kitabın tashîhine başladı ve mümkün olduğu

[10] Hucurât 49/13.

kadar bu hizmete kalkıştı. Yanlışı gerçekten ayırsın diye çok çalıştı. Gerçekten inanıyorum ki bu işten amaç gerçeği yansıtmak, yanlışları ayırmak, parlak güneşin ışınlarını ona sıçratmak ve bu işin sâyesinde yalnız nüshalar tashîh edilsin ve bu işin sevâbı o hazrete âit olsun."

6) B, P, N: "Hâtime, Şeyh hazretlerinin bazı çocuklarının durumları ve rastlanan olaylar."

7)Yazılmış konular 1. faslın önsözünde her yüz yılın sonunda Evliyâullah'ın ortaya çıkışı "B", "P", "N" de gelmemiş. Bu nüshalarda, Pîre Yûsuf'un rüyâ görme hikâyesini anlatmadan bu konu yazılmıştır: "Birinci bölüm, evliyâ, Şeyh Safiyyu'l-mille ve'd-dîn hazretlerinin zuhûrundan önce o hazreti rüyâda görmüşler.

8) "Seyyid" lafzı "Ç" de Emînüddîn Cebrâîl yânî Şeyh Safiyyüddîn'in babasından, "B" ve "P" de Emînüddîn Cebrâîl'in babası Sâlih'ten başlamış. Hatırlatmalıyız ki zikredilen üç nüsha -ki Ebu'l-Feth-i Hüseynî tarafından tashîh edilmiştir.- Şeyh Safiyyüddîn'in nesebini zikrettikten sonra, "Fayda" başlığı altında şöyle gelmiştir: "Gizli kalmamalıdır ki Şeyh hazretlerinin (k.s.) neseb-i âlîleri, mu'teber ensâb kitablarında zikredilmiş, detaylı bir şekilde yazılmıştır ve açıklanmıştır. Hâlleri, makâlatı ve dedelerinin kerâmetleri, hazret-i velâyet **[1202]** penâh Seyyid Şerefeddîn Fîrûzşâh'a kadar ün salmıştır."

9) B, P, N: Bu ve sonraki iki hikaye silinmiştir. (Kaldırılmıştır) yalnız Sencâr ordusunun Azerbaycân'a saldırısı gelmiştir.

10) B, P, N: Emînüddîn Cebrâîl'in Cemâl Bârûkî ailesi ile yaptığı evlilik konusunda gelmiştir ki "... iffetli ve namuslu kızlarından birini Şeyh Cemâl'in oğluna getirdi ki bârûk halkındandı ve o sülaleden ki güzellikte أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ [مِنْكُنَّ] أَجْرًا عَظِيمًا[11] [*İçinizden iyilik edenlere pek büyük bir ecir hazırlanmıştır.*] hilyesi ile süslüydü. Kendi nikâhına kıydı ve Şeyh hazretleri o iffet perdesinden doğdu." Hikâyenin geri kalan bölümü kaldırılmıştır.

11) **Hikâye:** Pîre Îsâ, Şeyh (k.s.)'in müteberrik hazîresinin yanında Hacı Amûle Verzigânî'den anlattı ki annesi ve kız kardeşi anlatıyorlar: Bir gün Şeyh (k.s.)'in özel haremindeydik. Şeyh çıktı, ve biz evin tahtının altında gizlendik.

[11] Ahzâb 33/29.

Şeyh eşi ile oturdu. Birlikte çocukluklarından söz ediyordular. Şeyh (k.s.) küçük yaşlardan bir söz anlattı ki: "Doğduğumda yer küresine ayak basarken ve ebe (dadı) beni kucağına alırken, çıplak olduğum için onun önünde utanıyordum."

Şiir

Onlar ki ezeli lütuf ile ünlüdürler
İsmet ve hayâ perdesinde gizlidirler

Her ne kadar ki toprağın karanlığına ayak basmıştırlar
Ancak hepsi akıl, zekâ ve tüm nûrdurlar

12) L, K: "Ve üç kere ona sopa vurdu ve onun mübârek ayağını ineğin boynuna astıkları sopaya (falakaya) bağladı. Şeyh, elini yemeğe uzatınca hemen **[1203]** kendisini alıkoyan o kimseyi görüyordu. Sonunda işkence ve güçsüzlükten bir lokma ağzına koydu. O ân mübârek gırtlağından bir avuç kan geldi ve arınmış midesi o kirlilikten temizlendi."

13) H, L, Ş, K: "Şeyh'e mâlûm oldu. Annesini alıkoyuyor, annesinin onu yapmasına izin vermiyor ve uygun görmüyordu. Annesi (rh.a.), bir hizmetçi işe aldı ki Şeyh'in abdest suyundan gizli olarak ona getirsin ve o onunla iftâr etsin.

14) B, N: Bu hikâyenin konuları, bundan önceki hikâyenin konularıdır.

15) B, P, N: Bu hikâye ve sonraki hikâye, yânî Şeyh Safiyyüddîn'in değirmen görmesi gelmemiştir.

16) B, P, N: Birinci bâbın, sekizinci faslının sonunda yer alan üç hikâye yoktur.

17) Ç: Şeyh Safiyyüddîn'in şecere, hırka ve isnâdı, Ahmed Esved Dînverî ve Ebu'l-Kâsım Cüneyd b. Muhammed el-Bağdâdî arasında, beş Şeyh'in daha adı geçiyor bu düzenle: "... ve o [Şeyh Ahmed Gazzâlî ki Ahmed Eseb Dînverî'nin başka nüshasında gelmiştir.] Evliyânın koruyucusu Şeyh Ebubekr en-Nessâc (efâzullâhü Teâlâ aleyhi sehâyib-i mevâhib) ve o da yüksek rütbe sahibi Ebu Ali Farmedî (kesâhü Teâlâ min hileli'r-rıdvân) o da sırlar sahibi Ebu'l-Kâsım Kerkânî (k.s.) ve o da mükemmel-i tamam Saîd b. Selem Ebû Osman Mağribî (revvâhallâhü rûhahu), o da zümre-i nâci'nin önderi Ebu Umeru Zicâcî (tayyeballâhü remsehü)..."

18) B, P, N: Şeyh Safiyyüddîn'in şecere ve hırkasının beyânından sonra Şeyh Zâhid-i Gîlânî'den tâ Ebu'l-mahfûz Ma'rûf Kerhî'ye kadar dokuzuncu faslın son konuları böyle gelmiştir: "O da hazret-i Sultânu'l-evliyâ ve burhânü'l-etkıyâ, İmâmü'l-cin ve'l-ins Sultân Ebu'l-Hasan Ali b. Mûsa er-Rızâ (aleyhi efdalü's-salât), o hazret büyük babası İmâm Hümâm Mûsa (aleyhissalâtu vesselâm), O hazret de büyük babası İmâm Hümâm Ca'fer-i Sâdık (aleyhisselâm), **[1204]** O hazret de büyük babası İmâm Hümâm Muhammed Bâkır (a.s.), O hazret büyük babası İmâm Hümâm Ali b. Âbidîn (a.s.), O hazret büyük babası İmâmü'l-müttekîn ve seyyidu'l-âlemîn, şehîdu'l-mazlûm İmâm Hüseyn (a.s.), O hazret büyük babası emîru'l-mü'minîn ve İmâmü'l-müttekîn ve ya'sûbüddîn esedullâhü'l-gâlib Ali b. Ebî Tâlib (aleyhissalâtu ve's-selâm), O hazret, risâlet penâh, mahrem-i harîm lî meallâh, şehsuvâr-ı meydân, Sübhânellezî esrâ, Muhammed Mustafa (sallallâhü aleyhi âlihi ve sellem), o hazret, Cebrâl-i emîn vasıtasıyla Rabbü'l-âlemîn azze şe'nühü ve celle sultânühü.

19) Ç: Şeyh Safiyyüddîn'in şecere ve isnâdının devamında, Ebu'l-mahfûz Ma'rûf Kerhî'nin adının zikrinden sonra, dokuzunca bölümün kalan konuları Emîru'l-mü'minîn Ali b. Ebî Tâlib (a.s.)'in isminin yazıldığı yere kadar şu şekilde yazılmıştır: "ve O Sultânu'l-ins ve'l-cin el-İmâmü's-sâminu'd-dâmin Ali b. Mûsa er-Rızâ (aleyhi ve âbâihi salavâtullâhi'l-meliku'l-allâm) ve o Âbâ-î kirâm ve izâm-ihad da mütemmim urve-i şerîat ve mahzar-ı a'lâm-ı tarîkat nâsib-i a'lâm-ı hakîkat, sâhib-i temkîn, Serîr-i nusret-i Hüdâyî ve mâlik-i tâc-i saltanat pîşvâyî ve rehnünâyi ..."

20) Ç: İki beyit Farsça şiirin zikrinden sonra, dokuzuncu faslın konularının yerine, iki Farsça şiir ki başka nüshalarda bu bölümün konularının sonunda gelmiş biraz farklılık aşağıdaki gibi gelmiştir.

Şiir

Bu açık ve geniş yolun yürüyeni
Hidâyet yolunda lider ve âyet sahibidir

Zamanın sultânı, Şah Safiyyu'l-hak ve dîn
Taht, taç ve velâyet sahibi idi

21) B, P, N: Hikâyenin açıklamasından sonra "Şeyh Zâhid kendi mürîdlerinden birini suya girmeye dâvet etti ve: O mürîd su üzerinde yürüdü." Şeyh Zâhid'in oğlu

Hacı Şemsüddîn'den aktarılmış, sonraki on altı hikâye gelmemiştir. Söylenen hikayeler şunlardır:

1- Moğol Gâzân Hân'ın, Şeyh Zâhid'in huzûruna gelme hikayesi ve Şeyh Zâhid'den çeşitli kerâmetler görmesi. O cümleden Gâzân Hân'ın Şeyh Zâhid'le **[1205]** Hüseyn b. Mansûr Hallâc'ın asılması konusunda sohbeti ve Şeyh Zâhid tarafından Gâzân Hân'a verilen hırka ve Moğol sultânının bu elbise ile gömülmesi.

2- Gâzân Hân'ın tekrar Şeyh Zâhid huzûruna bir gezide gelmesi ki Şeyh Zâhid Şeyh Safî ile birlikte Gîlânlıların "lem" dedikleri yüzen bir tahta üzerindeydiler.

3- Şeyh Zâhid'in üç kez Gâzân Hân'la görüşmesi, Muğan'da Şeyh Zâhid'in Gîlân'ın valisi olan Melik Ahmed Gîlânî'nin şefâatini Moğol padişahından istemesi.

4- Şeyh Zâhid'in semâ hikâyesi ve Bâbây Merâğî'nin ve başka iki kişinin de Şeyh Zâhid'in semâ alanına girmesi.

5- Şeyh Zâhid'in sinirlenme hikâyesi ve Ahî Mûsâ'nın çocuklarının ölmesi Şeyh Zâhid'in kahrı (laneti) üzerine.

6- Şeyh Zâhid ve Yûsuf Kûhî isimli adamın hikâyesi ki Şeyhin sesinin şiddetli olmasından dolayı ölüyor.

7- Hacı Hasan Helhâlî ve Pîre Muhammed Dûsî'nin Şeyh Zâhid'in huzûruna varmaları. Bunu Mevlânâ Muhyiddîn anlatıyor.

8- Şeyh Zâhid'in Meşkîn ve Serâv'a gitmesi ve Pehlivan Ahmed hakkındaki duâsı.

9- Şeyh Zâhid'in Muhammed Sıddîkân'a itirâz etme hikâyesi. Nedeni, Şeyh Ebû Saîd'in işlerini kötülemekti.

10- Bir dinar altının küçüklüğünde Pîre Ömer Halvetî tarafından Şeyh Zâhid'e hediye edilme hikâyesi.

11- Şeyh Zâhid'in Pîre Dâşem'in Erdebîl'de iki evine yaptığı kerâmet.

12- Şeyh Zâhid'in Âlâruk köyündeki bir evdeki iki kerâmeti.

13- Gîlân'daki kuraklık ve Şeyh Zâhid'in bu konudaki kerâmetinin anlatıldığı hikâye.

14- Sultân Ahmed'in, Şeyh Zâhid'in mürîdleri ve yanındakileri öldürme tehdîdi ve Sultân Ahmed'in Hasan Menklî ile birlikte Serâb yakınlarında Arğûn Şâh tarafından tutuklanması.

15- Şeyh Zâhid'in, bazı adamların küstahlığından dolayı Şeyh Safî'ye kızması ve sitem etmesi.

[1206] 16- Şeyh Safî'nin pirinç tarlasının hikâyesi ki melekler ve cinler aracılığı ile oranın işleri görülürdü.

22) M, K: <Hz. Ali, Hasan ve Hüseyin (aleyhimu's-selâm)>; Ş: <İmâm-ı a'zâm-ı ekrem Hazret-i Ali, İmâm Hasan ve İmâm Hüseyin (salavâtullâhi aleyhi ecmaîn)>; L: yok; Ç: <ki Emîru'l-mü'minîn, Hasan ve Hüseyin (aleyhimu's-salâtu ve's-selâm) B, P, N: <Ali, Hasan ve Hüseyin (aleyhim ecmaîn.>

23) H, K: <Sonra, Hazret-i Emîru'l-mü'minîn Ali b. Ebî Tâlib>; L: <Sonra, Resûlullâh'ın dostlarından biri>; Ş: <Sonra, ashâbından biri>; Ç: <Sonra>; B, P, N: <Sonra, Emîru'l-mü'minîn Hüseyn (r.a.).>

24) B, P, N: Pîre Hasan'ın serâb yokuşunda takılıp kalması ve Şeyh Safî'nin eli ile kurtuluşu, ve sonraki hikâye yânî Sultâniyyeli kumaşçının oğlu Bedrüddîn'in kurtuluşu Şeyh Safî'nin eli ile evin çatısından düşerken -Pîre Emîr Şah'ın anlattığına göre- yoktur. (B 63)

25) B, P, N: Mevlânâ Tâcüddîn Merâğî'nin Râşidî yokuşunda kurtuluşu ki burada Şeyh Safiyyüddîn'den yardım istemişti ve sonraki hikaye yâni Pîre Bedel Nîlkî'nin Şârekûh'da kurtuluşu ki Şeyh Safiyyüddîn'in kerâmetlerindendir yoktur.

26) B, P, N: Hikayenin ikinci ve üçüncü bölümü Şeyh Safî'nin kerâmetlerini, Pîre Hasan Melâtıyânî konusunda ve sonraki hikâye yânî şehrin kerâmeti Pîre Yahyâ Germrûdî hakkında ki Melik Muhammed ile savaşı yoktur. (A 69)

27) B, P, N: Haydar'ın dilinin açılması hikâyesi, Serâb Erdikân ahâlisinden, Şeyh Safiyyüddîn'in işâreti yoktur. (B 69)

[1207] 28) B, P, N: Muhammed Revâdî Şeyh Safiyyüddîn'in ağzının suyundan şifa bulma hikâyesi yoktur.

29) B, P, N: Üçüncü bâb için açıklama konusu yetersiz ve bu şekildedir: "Kerametlerde onun (k.s.) nazar-ı lütfu.

30) B, P, N: Hızır'ın şöhret ve velâyeti Şam şehrinin yöresinde ve onun Şeyh Sadreddîn'in huzûruna gelmesi -Kitabın te'lîf zamanı- yoktur.

31) B, P, N: Bu hikâyenin son bölümü şu şekilde gelmiştir: "O bakış etkili olunca, Hakk Teâlâ tevfîkin cezbeli ateşini velâyet ehlinin içine koyup ki sâdık âşıklar dostluk kokusu onların cân burnunu kokulandırır ve kutsal kokulardan emânet burunlar ve onların dilekleri rûhlanır ve yoksulluk ve fenâlık vâdisine ayaklarını bastılar." (A 72)

32) B, P, N: Şeyh Safiyyüddîn söylevi Üstâd Şems Neccâr için söyle gelmiştir: "Ben senin gençliğine bakıp sana kötü duâ etmem. Sen ne yaparsın?" Ve sonraki konular, yânî Şeyh Sadreddîn'in, Şems Neccâr'ı hastayken ziyâret etmesi, ayrı hikâye şeklinde gelmiştir.

33) B, P, N: Bu hikâyenin gerisi Şeyh Safiyyüddîn, İbrâhîm Çekûte ve kardeşi Mahmûd Âlâruk köyünde onlara sinirlenmesi ve sert davranması yoktur.

34) B, P, N: Kabçğây yöresinin, Ebubekr köyünden olan Fakîh Hüseyin'in hikâyesi ve Şeyh Safiyyüddîn'in ona kızması ve sinirlenmesi yoktur. (B 75)

35) B, P, N: Şeyh Safiyyüddîn sinirlenmesi ve sert davranması Abdül Kavvâl, Ahmed Gazelhân ve iki Kur'ân okuyan genç Hâfız Ahmed Şâh ve Tevekkülî yoktur. (A 76)

[1208] 36) B, P, N: Şeyh Safiyyüddîn'in Emîr Dervîş'e öğüdü şu şekilde gelmiştir: "İyileşeceksin, ancak edep çizgisini aşmayacaksın ve Ehlullâh'ın sözlerini can kulağı ile duyacaksın." (A 77)

37) B, P, N: Şeyh Safiyyüddîn'in sinirli ve sert davranışının sonucu Pîre Ahmed Keşhîrî hakkında ki kendinden kerâmet göstermişti ve dilsiz bir erkek çocuğunu konuşur hâle getirmişti. Şu şekilde kaydedilmiş: "Pîre Ahmed bâtını arındırmak ve olağanüstü işler alındı. İşinde günden güne gerileme ve geriye dönüş görüldü. Ondan

hiçbir kerâmet görülmedi ve o mânâ ondan gitti. Buna bakmayacak ki bazı kerâmetler ortaya çıkmıştı." (A 78).

38) B, P, N: Halkın Şeyh Safiyyüddîn'in halvetinde ona yalvarışı şu şekilde gelmiştir: "Ey taht ve velâyet sultânı, dışarı çık ki senin bir bakışınla senin için çok çalışır ki başkalarının içi ve dışı uzun süre böyle çalışamaz." (A 79).

39) B, P, N: Pîre Ali Sûre Burvî'nin hikâyesi ki semâ ederken Şeyh Safiyyüddîn'e edepsizlik etti (Hakâret etti). Şeyh Safî onu lanetledi ve büyük câmiden onun dışarıya atılma fermânını verdi ve İbn-i Bezzâz'a göre "Durumu öyle oldu ki hırsızlık ediyor ve namaz kılmıyordu. Sonunda rezil-i rüsva bir şekilde öldü." kısmı kaldırılmıştır. (B 79)

40) B, P, N: Karadağ (Ersbârân)'dan olan Pîre İsmâîl'e Şeyh Safiyyüddîn'in sert davranması ki "Şeyh'i inkâr ediyordu ve kendisi tevbe ve telkîn veriyordu." kısmı yoktur. (B 80)

41) B, P, N: Şeyh Safiyyüddîn, Tebrîz'in Reşâdiye hângâhında Mevlânâ Şemsüddîn Yezdî'ye sinirlenip sert davranması, Mevlânâ Şemsüddîn Muhammed ve Mevlânâ Kemâleddîn'in aktarmaları yoktur. (A 81).

42) B, P, N: Pîre Abdullah'ın anlattığı Ahî Hanefiye'nin Şeyh **[1209]** Safiyyüddîn'in sinirinden ve sertliğinden dolayı ayak ağrısı olayı yoktur. (B 81)

43) B, P, N: Dervîşin hikâyesi ki Şeyh Safiyyüddîn'in semâ hâlinde, Ziyâüddîn'in evinde Serâb'da Şeyh'i "Semâ halinden çıkardı." Ve sonuçta Şeyh'in sinir ve sertliğinden dolayı ömrünün sonuna kadar bir ayağı kurudu ve arkasına yapıştı. Bu kısım kaldırılmıştır. (B 81)

44) B, P, N: Mîrk hakkında Şeyh Safiyyüddîn'in sinirli ve sert davranması, -Turğây-ı Ahtecî'nin torunu- Çûrâk ve Nâçûrâk vadisinde ki Mugan bölgesine bağlıydı, ortak arsa üzerine iddiası vardı. Şeyh'in laneti üzere "attan düştü ve öldü" kısmı yoktur. (B 83).

45) B, P, N: Şeyh Safiyyüddîn'in sinirli ve sert davranması, o şahsın konusunda ki "Şeyh'in yürek yakan sesini duyduğu zaman kontrolünü kaybedip ve çok bağırırdı." Ve Şeyh buyurdu: "Yere gir." kısmı yoktur. (B 83)

46) B, P, N: Üçüncü babın üçüncü faslın konuları şöyle başlıyor: “Şeyh Safiyyüddîn’den görülen lütuf ve kahır üzerine kerâmetler.” (B 84)

47) B, P, N: Germrûd’un Şeref Âbâd köyünden olan Halîl konusunda gelmiş: “Tam o sırada Şeref Âbâd’da Halîl isimli biri vardı ki îtikadı zayıf ve düşüncesi bâtıldı. Devamlı yoksulları ve takvâ sahiplerini inkâr ediyordu ve bunu slogan hâline getirmişti ve o köyün halkı da onunla aynı fikirdeydiler.” (B 84)

48) B, P, N: “Ordu halkının” huyları konusunda gelmiş ki: “Nasıl ki korumalar sultânların evini halk kalabalık yapmasın diye uzaklaştırır ve bu sırada koruma, tâliblerden birine sopa ile vurdu...” (B 85)

49) B, P, N: O cümleden “... ve bu şaraptan, seraptan başka bir şey görmemişlerdi ...” ondan sonra böyle gelmiştir. “Durumu öyle oldu ki bir türlü doğru yolu bulamıyor. **[1210]** hayrına ve salâha uyan ve olan bir şey diline gelmiyordu ... sonunda...” (A 86)

50) B, P, N: Şeme’nin kendi ile konuşması Şeyh Safiyyüddîn’in affından sonra bu şekilde gelmiştir: “... ancak anladı ki sonunda onu bedbahtlığın karanlığına bırakmış ve rezillik dikenleri onu sarmıştı. Kendi işinde düşünüyordu.” (B 86)

51) B, P, N: Muhammed Sadîkan’ın kargaşa hikâyesi -ister istemez- Şeyh Safiyyüddîn’in semâsına girmek ve kavvâllerin sesinin kesilmesi ki Şeyh’in sinirinden oldu ve tekrar Şeyh’in semâya kalkması yoktur. (A 87)

52) Pîre Abdullah’ın hâlinin değişmesi ve Şeyh Safiyyüddîn’in tekrar lütfu onun hakkında -öyle ki esaslı nüshalarda kaydedilmiştir.- “O başka muâmele buldu ve başka işle görür oldu.” Ancak “B” ve “P” de gelmiştir ki “Tekrar onu sahib-i kadem ve hâl sahibi yaptı.” (A 88)

53) Şeyh Safiyyüddîn mübârek başına tahfîfe’yi koyduktan sonra hâlinin değişmesi “B” ve “P” de böyle gelmiştir: “Ansızın gayb âleminden bir cezbe ulaştı.” Ancak “N” de aynı konu esas nüsha kaydolmuştur. (A 88)

54) B, P, N: Pîre İshâk Baklânî’ye Şeyh Safiyyüddîn’in sinirli ve sert davranışı semâ halinde ki Pîre Muhammed Âdmân-i Urmevî’nin zâviyesindeydi ve onun lütfu oturumda olan halifelerin şefâatinden yoktur. (B 88)

55) B, P, N: Hz. Muhammed'den sonra hak dâvetinin ulaşma düzeni bu şekilde zikredilmiştir. Hazret-i İzzet (c.c.)'den yânî Allah (c.c.)'dan, Resûl (sallallâhü aleyhi ve âlihi ve selem)'e verilen emânet ondan sonra Hz. Ali ve ondan sonra mâsûm imâmlara ve onlardan bize ulaşmıştır." (A 89)

[1211] 56) B, P, N: "... Nevâmîr başladı ve na't okudu." Ancak tüm hikâyeler gibi şiirin bir beyti de kaldırılmıştır. (B 89)

57) B, P, N: Şeyh Safiyyüddîn o zaman ki asâsını Hasan Bülbânân'ın göğsüne koyuyor, gazap ve sinirle diyor ki: "Bunu yan tarafından çıkarırım!" (A 90)

58) B, P, N: Şeyh Safiyyüddîn'in öğütünün son bölümü Tevekkülî'ye şu şekilde söylenmiştir. "Eğer kötü iş yaparsanız yada kötü söz söylerseniz o iş size kötü döner." ve şiirin bir beyti kaldırılmıştır. (B 90)

59) B, P, N: Şeyh Safiyyüddîn Mevlânâ Şemseddîn'e fehlevî okuması şöyle söylemiştir: "Ve Şeyh Erdebîl şîvesi (ağzı) ile şiir okudu." ve fehlevîce iki beyit de kaldırılmıştır. (B 90)

60) B, P, N: Erdebîl vilâyetinin Nuşenîk köyünde kuş avcısının hikâyesi ki Şeyh'in sinirli ve sert davranmasından dolayı, karnında bir yılan bulundu. Tevbe ettikten sonra sağlığına kavuştu, bölümü kaldırılmıştır. (A 91)

61) B, P, N: Hikâyenin gerisi, Hasan Sirâc'ın cenâzesinin taşınması ve halkın zikir okuması onun hakkında ve cenâzenin iki gez (2 × 108 cm) havaya kalkması yoktur. (A 91)

62) B, P, N: Hadîsleri rivâyet edenlerin isimleri kaldırılmış ve sadece bununla yetinmiştir ki "Bazı sahabelerden anlatılır ki dedi ..." (A 92)

63) B, P, N: Bakara sûresinin 284. âyetinin yerine, Feth sûresinin 2. âyeti, yâni لِيَغْفِرَ لَكَ اللهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ gelmiş ve hadîsin son bölümü Hz. Resûl (s.a.v.)'den şöyle gelmiştir: "...صُدُورُهَا مَالَمْ تَعْلَمْ اَوْ بِهِ تَتَكَلَّمُ"

[1212] 64) B, P, N: Hz. Muhammed (s.a.v.)'den nakledilen hadîs şöyle gelmiştir: "إِنِّي لَيُغَانُ عَلَى قَلْبِي حَتَّى اَسْتَغْفِرِ اللهَ فِي كُلِّ يَوْمٍ سَبْعِينَ مَرَّةً"

65) B, P: Kur’ân âyetinin içeriğini anlattıktan sonra, yalnız gelecek konular, soru olarak açıklanmıştır: “Ki namaz İslâm’ın en büyük işlerindendir ki cemaatle kılınması gerekli ve onun nedenleri zimnen ve sarîhen (açık olarak) var. Namaz, İslâm erkânının en büyüyü ise, Allâhü Ekber zikri nasıl olmalı?”

N: Esas nüshanın konuları şiirler olmadan aynen gelmiştir.

66) B, P, N: Bazı hadîslerden sohbet ederken özellikle kıyâmet günü, halkın, “yirmi fırka” şeklinde yeniden dirilişi, konuyla ilgili bu hadîslerin kaynaklarını, yânî İhyây-ı ulûm kitabı kaldırılmıştır. (B 93)

67) B, P, N: Cevabın son bölümü, yânî “... sonra satışa sundu tâ onun köleliği, bendeliğin ip halkasında bağlasın.” Kısmı yoktur. (B 93)

68) B, P, N: İlgili soru İnşirâh sûresinin 1. âyetini yâni اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ kısmı yoktur. (B 94)

69) B, P, N: Sadece yorumcuların fikri değil belki Kadı Cemâleddîn Erdebîlî, Mâide sûresinin 67. âyetini yânî “Ey Resulullah ... يَا اَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا اُنْزِلَ اِلَيْكَ kısmı yoktur. Belki Şeyh Safiyyüddîn bu âyet konusunda şöyle söylemiştir: “Allah’ın gönderdiğini sana, yâni velî ve senin halîfen Emîru’l-mü’minin Ali (salavâtullahi aleyhi) ve sen de ona uygula. Uygulamazsan ve o Hazreti kendinden sonra halîfe ilan etmezsen Allah’ın risâletini duyurmuş olmayacaksın ve onun haberlerini vermiş olmayacaksın.” ve Şeyh sahâbelerinin alkış ve karşılama cevabı yoktur. (A 94)

70) B, P, N: Konu dördüncü bâbın, birinci faslının, ikinci kısmında şöyle gelmiştir: **[1213]** “Kur’ân âyetleri üzerine Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)’in anlattıklarını Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) aktarıyor.” (B 94).

71) B, P, N: “Fayda”nın son bölümü, yânî Fâtır sûresinin 10. âyetinin وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ Şeyh Safiyyüddîn tarafından yapılan tefsîri yoktur. (A 95)

72) B, P, N: “Nefs Hicâbı”nın insanın âfâkı seyretmesinin karşısını aldığı için, Füssilet sûresinin 53. âyeti yânî حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُ الْحَقُّ ... gelmiş ve sonra konunun gerisi. (A 95)

73) B, P, N: Nûr sûresinin 35. âyetine yâni ... اللّٰهُ نُورُ السَّموَاتِ وَالْاَرْضِ ait Şeyh Safiyyüddîn'e âit tefsîri yoktur. (A 95).

74) Zümer sûresinin 18. âyetine yâni اَلَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ اَحْسَنَهُ dâir Şeyhin tefsîri yoktur. (B 95)

75) B, P: Metinde aynı kalan hikâyeler ve "Faydalar" da Arapça ve Farsça şiirler tümüyle kaldırılmıştır. "عبدي جنّتي بستانك وقلبك بُستاني" Bu hadîsin yerine Ra'd sûresinin 28. âyeti yâni اَلَّذِينَ اَمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللّٰهِ اَلاَ بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ gelmiştir.

N: Sonuncu konu aynen esas nüsha gibi gelmiştir, ancak Şeyh Safiyyüddîn'in tefsîrini yaptığı âyet kaldırılmıştır. (B 96)

76) B, P: Şeyhin tefsîrini yaptığı Rum sûresinin 50. âyeti yâni فَانْظُرْ اِلَى آثَارِ رَحْمَتِ اللّٰهِ... yoktur.

N: "Fayda" adlı metnin tamamı âyet zikredilmeden gelmiştir. (B 96)

[1214] 77) B, P: Şeyh Safiyyüddîn'in tefsîrini yaptığı En'âm sûresinin 76. âyeti yâni ... فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ yoktur.

N: Tefsîrin tam metni, âyete işâret etmeden ve şiirler olmadan var. (B 96)

78) B, P: Şeyh Safiyyüddîn'in tefsîrini yaptığı Ra'd sûresinin 28. âyeti yâni ... اَلَّذِينَ اَمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللّٰهِ yoktur.

N: Âyet ve şiirler kaldırıldıktan sonra hepsi aynen var.

79) B, P: Şeyh'in tefsîrini yaptığı Tevbe sûresinin 12. âyeti وَآخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا... yoktur.

N: Âyetin metni ve şiirler yoktur (A 97)

80) B, P: "Sonra sâlik ..." diye başlayan yerden konunun sonuna kadar olan kısım hazfedilmiştir.

81) B, P, N: Necm sûresinin 42. âyeti وَاَنَّ اِلَى رَبِّكَ الْمُنْتَهَى yoktur.

82) B, P: Şeyhin tefsîrini yaptığı Âl-i İmrân sûresinin 7. âyeti فَاَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ… yoktur.

N: Âyetin metni kaldırılmıştır (B 97)

83) B, P, N: Şeyh tarafından yapılan ... فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ âyetinin tefsîrinin geri kalan kısmı yoktur. (B 97)

84) B, P, N: Şeyh Safiyyüddîn'in Muhammed sûresinin 19. âyetine فَاعْلَمْ اَنَّهُ اللهُ لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللهُ yaptığı tefsîr yoktur. (B 97)

85) B, P, N: Şeyh'in tefsîrini yaptığı Nisa sûresinin 78. âyeti اِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ… **[1215]** yoktur. (A 98)

86) N: Yâsîn sûresinin 55. âyeti ...اِنَّ اَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ ve şiirler yoktur. (A 98)

87) B, P, N: Hicr sûresinin 99. âyetinin yâni وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَاْتِيَكَ الْيَقِينُ "Zâhirî mânâsı" Şeyh Safiyyüddîn'in tefsîrinin başladığı yerden sonuna kadar kaldırılmıştır. Bu iki nüshanın son konuları, esas nüshayla değiştirilerek aşağıdaki gibi gelmiştir: "... ve o hâlis kuldan ki Hakk Teâlâ kendine onu artırmıştır ve nefis ve şeytan eli ona uzanmaz ki "اِنَّ عِبَادِى لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ"

88) B, P: "... ve o zikirden sonra ..."dan tefsîrin sonuna kadar yoktur.

N: "B" ve "P"nin hazfettiği konular aynen mevcuttur (A 99)

89) H, L, Ş, K: Farsça bir beyit yerine, aşağıdaki iki beyit gelmiştir:

Yürek bağından nefis ve dilek dikenini koparırsa
Diken yerine yürek bostanında çiçekler çıkar

Saflık şurubu tevbe etse safâdan nûş olsun
Rûh hayâtının ilacı içine gelecektir

90) H, L, K: İki beytin yerine, yalnız bir beyit gelmiştir.

Korku baharında yürek zikir suyundan yumuşadığı için
Ne çiçekler ki mârifet bağı yetiştiriyor

91) B, P: İkinci faslın önsözü şu şekilde kaydedilmiştir. “Şeyh Safiyyüddîn hazretlerinin tahkîk ettiği nebevî (aleyhissalâtu vesselâm) hadîslerin bazısı ve tüm bu rivâyetlerin yanlış olmasını Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü) buyurdu ki.”

N: Önsöz asla yoktur. (B 99)

92) B, P: Şeyh Safiyüddîn’in Nebevî hadise “ فَاِنَّ **[1216]** لاَ تَحَيَّرُونِي مِنْ بَيْنِ الاَنْبِيَاءِ النَّاسَ يَصْعَتُونَ…” yaptığı tefsîri yoktur. (B 89)

93) B, P: Soru şu şekilde sorulmuştur ki “Peygamber (s.a.v.)’in mirâcı sûret olarak idi ve başkalarının ise sıfatla, bunun hikmeti nedir?” (A 100)

94) B, P: لاَ تَقُومُ السَّاعَةُ عَلَى اَحَدٍ يَقُولُ اللهُ اللهُ Nebevî hadîsin Şeyh Safiyyüddîn tarafından yapılan tefsîri yoktur. (B 100)

95) B, P, N: “الْعِبَادَةُ عَشْرَةُ أَجْزَاءٍ تِسْعَةٌ مِنْهَا فِي طَلَبِ الْحَلاَلِ” Nebevî hadîsin Şeyh Safiyyüddîn’in cevabına dâir konular Mü’minûn sûresinin 51. âyeti يَا اَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا ’den sonrası yoktur. (B 100)

96) B, P, N: “مَنْ اِسْتَوَى يَوْمَاهُ فَهُوَ مَغْبُونٌ” Nebevî hadîsin Şeyh Safiyyüddîn tarafından yapılan tefsîrinde İmâm Hasan-ı Basrî’nin rivâyeti yoktur (B 100)

97) B, P, N: Mü’min mezarının genişliği hususunda soru ve cevap ki “مدّ بَصَر” miktarı 70 × 70 gez olması ve münâfıkların kâfirlerin ve fesât edenlerin mezarı dar edecekler öyle ki “Yan tarafı yanından geçsin.” kısmı kaldırılmıştır. (A 101)

98) L: <Sultân-ı velâyet ve burhân-ı hidâyet Emîru’l-mü’minîn ve İmâmü’l-müttekîn, esedullâhi’l-gâlib, emîru’l-mü’minîn Haydar Ali b. Ebî Tâlib (aleyhissalâtu vesselâmu vettahiyyatu ve’l-ikrâm.)>

Ş, K: <Emîru’l-mü’minîn Ali b. Ebî Tâlib (aleyhissalâtu vesselâm)’in sözü>

Ç: <İmâmü’l-müttekîn, Emîru’l-mü’minîn Ali b. Ebî Tâlib (aleyhi ve evlâdihi’s-salâtu vesselâm)’in vasiyyeti.>

B, P, N: <Emîru’l-mü’minîn Ali b. Ebî Tâlib (aleyhissalâtu vesselâm)’in sözü>

[1217] 99) B, P, N: Şeyh Safiyyüddîn'in Ali b. Ebî Tâlib (a.s.)'in sözlerine dâir cevâbı olarak gelmiş ve eksik kaydedilmiştir: "Buyurdu: مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ'nun mânâsı odur ki kendi nefsine ârif ve görür olsun ve nefislerinin ayıplarını (kusularını) bildikten sonra nefislerinin ayıbının ıslâhıyla meşgûl olsun. Onun ıslâhı onun tezkiyesidir (ayıplardan arındırılmasıdır) ve onun çoğu cehâlettir. Cehâleti sonuçta kendinden uzaklaştırsın ve Allah ü Teâlâ'nın mârifetinden sonra elde edilsin, çünkü yaratılmışın nedeni Yaradân'a âittir." (B 101)

100) B, P, N: Şeyh Safiyyüddîn'in Abdullah Mes'ûd (r.a.)'un rivâyeti yâni "السعيد من سعد في بطن امّه…" konusundaki cevâbı yoktur. (A 102)

101) B, P: Bu konunun sonraki soru ve cevapları yânî Şeyh Safiyyüddîn kendi amacını açıklamakta bu hususta ki "ilim, hicap (örtü) değil, belki nefs hicâbtır." kısmı yoktur. (B 102)

102) B, P, N: <ve Vezîr-i eimme-i tâhirîn (salavâtullâhi aleyhim ecmaîn).> (B 103)

103) B, P: Riyâzat ve mücâhede konusunda soru ve cevaplar hakkında. Hadîd sûresinin 27. âyeti "…وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا"nden sonraki konu yoktur. (A104)

104) B: Şeyh Sadreddîn'in Şeyh Safiyyüddîn'e "evliyânın aldığı lezzetin farklı derecelerde olması" husûsundaki sorusu ve Şeyh Safî'nin cevabı yoktur. (B 104)

105) B, P: Faiz almak (yemek) konusunda soru ve cevap yoktur. (A 105)

106) B, P, N: "Muhlis adamın" "ârif âlimden" söz dinlemesi gerek. Bu hususta gelmiş ki "iki kelimeyi ondan işitti. Biri kelime-i tayibe olan "Lâ ilâhe illallâh **[1218]** Muhammedûn Resûlullâh, Aliyyun Velîyullâh", diğeri ise onların gereğine bakma ve ârif âlimden onların konusunda tahkîk yapması böylelikle şevki eğitim ve mârifet konusu artar, daha fazla çalışır ve iki cennet ona gerekli olur." (A 105)

107) B, P, N: Soru şu şekilde söylenmiştir: "Bilginler Şeyh (k.s.)'e sordular ki âlimin uykusunun âbidin ibâdetinden daha üstün olduğu söylenen hadîsinin sırrı nedir." (B 105)

108) B, P, N: Şeyh Safiyyüddîn'in cevabı bu hususta ki Hızır (a.s.)'ın Bâtınî ilmi vardı ki "Gemiyi deldi ve bir çocuğu öldürdü". Bu şekilde gelmiştir. "Şeyh (k.s.) buyurmuştur o tâlibe niye demiyorsun ki Pîre ve Peygamber (salavâtullâhi aleyhi ve âlihi)'e tâbiim ki hiç kimseyi öldürmedi, belki ümmetin ölü yüreklerini, ilmin hayat suyu ve hidâyeti ile canlandırdı." (B 105)

109) B, P: Şeyh Safiyyüddîn'in Mevlânâ Seyf Germrûdî'nin sorusuna cevap vermişti. Sorusu şöyleydi: Tâlibler ve tevbe edenler ümmîdirler ve Kur'ân okuyamazlar. Şu şekilde cevap vermişti: "Onların dilleri Türkçe'dir veya Farsça'dır. Onlar ümmîdirler, ancak onların yürekleri tüm dillere varıyor. Bu da Allah'ın bereketindendir ki yüreği yetiştiriyor." (B 105)

110) B, P: Urmiye'de cemâat imâmının yanlışı üzerine soru ve cevap ve bu konuda bir hadîsin açıklaması *Sahîh-i Buhârî*'de yoktur. (A 107)

111) B, P, N: Soru ve cevap bu hususta ki eğer Allah zîna suçuna (eylemine) ki kul bunu işliyor razı değil niye "güç, hareket ve imkan" ona vermemiştir, kaldırılmıştır. (A 107)

112) B: Soru ve cevap Şeyh Safî'nin iki bilgin adamla -biri şîî, öteki sünnî- Kelhorân'da evliyaullâhın her yüzyılın başında gönderilmesi ve rüyâsında **[1219]** sünnî bilginin Kelhorân'da, evliyâullâhın her yüz yılda gönderilme konusunda rüyada görmesi ve sünnî bilginin rüyâda Âişe ve Fâtıma-i Zehrâ'yı görmesi, kaldırılmıştır. (B 107)

113) B, P, N: "Ve bu üç çeşit ..."den konunun sonuna kadar kaldırılmıştır (B 109)

114) B, P, N: Hazret-i Resûl (s.a.v.)'ün buyurduğu hadîs, vahyin gelme zamanı, Âişe'ye hitap olarak "[يَا حميرا] كَلِّمِينِي" yoktur. (B 109)

115) B, P, N: Fenâ ve bekâ konusundaki tahkîk konunun gerisi fenâ ve bekânın kısımları konusunda ki sıfatın fenâsı açıklanır böyle gelmiştir ki "... ve öteki rûhun fenâsıdır, Hakk'ın fenâsına ta ki kendinden tümüyle boşalsın ve Hakk'la bâki olmasın ve tüm yaşamından fânileşmekle Hakk'ın varlığına varamaz." (A 110)

116) B, P, N: Tüm konular "Mahv ve ispât'ın tahkîkine dâir" tahkîk hususunda şöyle gelmiştir: "Şeyh (k.s.), buyurdu ki mahv, iki türlüdür. Birisi odur ki Hakk Teâlâ

mahv ve ispat etsin. Bu kısım, kulun kesb ve cehd etmesiyle olur. Kul, mâsivâyı mahv eder ve Allah ü Teâlâ'yı ispat eder. Beğenilmeyen sıfatları mahv ve tebdîl etmesi şöyledir." (B 110)

117) B, P, N: "Lütfî ve Cemâlî tecellî" konusunda "... ve doğru hadîsleri o söylüyor"dan sonraki onun önemli kısmı Nebevî hadisine bağlı "حجابه النور لو كشف..." kısmı yoktur. (A 111)

118) B, P, N: "Muhâdara, mükâşefe ve ..." konularına ilişkin çok kısa ve eksik olarak kaydedilmiştir. Şu şekilde: "Şeyh (k.s.), buyurdu ki muhâdara, yüreğin hazır olmasıdır, yâni onun perakendeliğinden ki o gaybet Hakk'tadır kesilir ve Hakk'a **[1220]** hazır olsun ve bu başlangıç mükâşefenin sonucudur. Mükâşefe odur ki ona eşyayı keşfettirir ve sırlarını açıklar, yâni görür olur. Bundan daha yüksek makâm, nûrların keşfinin keşfidir ki Allah'ın sıfatlarının tecelliyatı ve keşfidir. Müşâhededen daha üstündür ve daha yakındır. O Hakk-ı hakîkattir. Onun için ki bazen sevgili olur ve halk başka elbiselerde gösterirler ve halk [قلق : ظ] ve ıstırap âşık halkta çoktur. Çünkü her ân başka elbisede görür ve güven sağlanmaz. Muhâdara sâhibi, eşya üzerinde düşünmeyi aklı ile elde eder, mükâşefe sâhibi mânâları ilim ile kavrar. Müşâhede sâhibi mârifeti idrâk eder, muâyene sâhibi ise mârifeti Hakk ile idrâk eder. (B 111)

119) B, P, N: Kurb ve bu'd'un tahkîkine dâir adlı konuda Resûl-i Ekrem (a.s.)'den menkûl hadîsler ki Enes ve Ebû Hüreyre rivâyet etmişlerdir. *Sahîh-i Buhârî*'de gelmemiştir. (B 112)

120) B, P: "ve ilmel yakîn, şerîat ehlinin ilmidir..."den başlayarak faslın sonuna kadar yoktur. (B 113)

121) B, P: "ve bâzen olur ki o vâridatları karşılar bazen de karşılamaz." bunu ve bir de Farsça şiirin bir beytin izâfesi yoktur. (A 114)

122) B, P: Şeyh Safiyyüddîn'in Şeyh Attâr'ın aşağıdaki beytine âit yorumu yoktur.

Bir Hristiyan çocuğu gibi sarhoşum aynen ruhanî bir taş gibi
Manastırdan akılsız sarhoşçasına çıktı

123) N: “Bir Hristiyan çocuğu gibi sarhoşum...” şiirinin Şeyh’in tarafından yorumu ki Şeyh, Attâr’dan söylemiştir ve “Sûfîyi bu aşktan...” cümlesi konunun sonuna kadar kaldırılmıştır. (A 116)

124) B, P, N: Şeyh Safiyyüddîn’in Attâr’a âit beyti kaldırılmıştır: O anneden ki ben doğdum yeniden cenin oldum. Bana Hristiyan dediklerini bilince anladım ki annemle zîna etmişim.

125) B, P, N: Şeyh Safiyyüddîn’in Attâr’ın aşağıdaki beytinde yer alan “kalender” sözüne ait bakış açısı:

[1221] *Dervîşlerin (kalender) pazarına uğrarım*
Bir saatte ne varsa kumarda kaybederim

Şöyle gelmiştir: “Şeyh (k.s.) buyurdu ki Sâlik bekârlık döneminde mâsivâdan uzak durursa, ona kalender (dervîş) derler” (A 117)

126) B, P, N: Attâr’ın şu beytini, Şeyh Safiyyüddîn yorumlamıştır.

Aşkının ateşi sinirden yüreğime
Saldırdı sanki sarhoş aslandır

Şöyledir: “Yâni oradaki onun aşkı olsa başkasının aşkı oraya sığmaz ve fırsat bulamaz. Sert ateşin düşmesiyle nefis ve akıl aşkı direnemez ve dayanamaz. Öyle ki sarhoş aslanın karşısında hiç hayvan dayanamaz ve ateşin özelliği odur ki her ne ileri gelirse çöpün dikenin hepsini yakar ve toz eder.” (A 117)

127) B, P, N: Şeyh Attâr’ın aşağıdaki beytinin Şeyh Safiyyüddîn tarafından yorumu:

Ey Ken’ân ayı çıkar karanlık kuyudan
Mısır’da cân âlemi ol, orada sultân olarak otur

Sonda yer alan Farsça şiirin iki beytinin kaldırılması ile, mânâ âleminin husûsunda ki o rûh âlemidir. Yazıyor: “... ve bu mülkün (memleketin) genişliği ki mânâ âlemi kadardır, sûrette (zâhirdeki) olan memleketten çok geniştir.” Geri kalan konularda Şeyh Safiyyüddîn’in, Attâr’ın şiirine yorumu yoktur. (B 118)

128) B, P, N: Şeyh Safiyyüddîn'in aşağıdaki beyte dâir yorumu yoktur.

Bazen başın tacı olduğu için yüce âlemin iftihârı
Bazen de bu zavallı dünyanın acizlik toprağında

129) B, P, N: Şeyh Safiyyüddîn'in aşağıdaki beyte âit yorumu yoktur.

Sadece yüzeysel düşünen ve yüzeyi gören halkın gözünde hoca gitti
Ancak hoca başka renkte cüppe giydi (yani kalıp değiştirdi)

130) B, P, N: Şeyh Safî'nin, Şeyh Attâr'ın aşağıdaki iki beyitine dâir yorumu kaldırılmıştır:

O olduğu zaman biz yok idik
Senin var oluşun bizden ayrı değilmiş

Senin varlığın olunca, bizim varlığımızda olmuştur
Ne zaman bizim varlığımız yok olmuş ki?

[1222] 131) B, P, N: Şeyh Safî'nin, Mevlânâ Rûmî'ye âit aşağıdaki iki beytinin yorumu kaldırılmıştır:

Her iyilik ve hoşluk ki senin elinden giderse, üzülme
Başka kılıfta senin yanına gelecek, yakında

Bu hoşluk bir şeydir ki boşu boşuna gelmez
Su ve toprak arasında oyun oynayıp yer değiştirir

132) B, P, N: Mevlânâ'nın bu beytine dâir Şeyh Safiyyüddîn'in yorumu yoktur:

Rûh, bakışta fenâ olunca bunu dedi
"Allah'ın güzelliğini Allah'tan başka kimse görmedi"

133) B, P, N: Mevlânâ Rûmî'nin aşağıdaki beytine âit yorumda Kur'ân âyetleri ve sonraki konuların âyetleri kaldırılmıştır. Şu beytidir:

Ey hacca giden kavim neredesiniz? Neredesiniz?
Mâşûk (sevgili) buradadır, gelin, gelin

134) B, P, N: Mevlânâ'nın aşağıdaki beytine dâir Şeyh Safiyyüddîn'in tarafından yorumu:

Sevgili duvar duvara (yan duvardaki) komşumuzdur
Çölde hayrân niye dolaşırsınız, siz ne haldesiniz?

Kaldırılmıştır.

135) B, P, N: Şeyh Safiyyüddîn'in, Irâkî'nin aşağıdaki beytine âit yorumu yoktur:

Siniri, yabancı diye dünyada koymadı
Şüphe yok ki cümle eşya aynı oldu

136) B, P, N: Senâî'nin aşağıdaki beytine âit yorum:

Vücûdda ve cânda ev yapma ki birincisi aşağılık ve öteki yücedir
İkisinden de adımını dışarı at, ne burda ol ne de orda

Geri kalan konular "... ulvî âleme yükseldi"den sonra böyle gelmiştir:

"... ve tâlibleri hırslandırdı ki eğer hapis âleminde mahpûs olursanız, hapis âleminde mezar toprağı kalır ve eğer cân âleminde diri kalırsanız ki o yakın âlem ile örtülüdür mahcûb olursunuz. O yüzden adımınızı ikisinden de dışarı atın." (B 121)

137) B, P: Şeyh Safiyyüddîn'in sorusu karşısında, Mevlânâ Nasîrüddîn'in cevâbı şu **[1223]** şekilde kaydedilmiştir: "... Nasîrüddîn dedi: Belki değirmenci bizim kafamızı kendisi için ücret olarak götürür." (B 123)

138) B, P: Bu hikâye bir kimseye âittir ki Kur'ân'ı yedi şive ile okuyordu. Seyyidu'l-hulefâ Hacı Muhammed Âdmân onun güzel okumasını övdü ve Şeyh Safiyyüddîn onun kelâmını ıslah etti. Kaldırılmıştır. (B 124)

139) B, N: Bu hikâye o adamların konusundadır ki kendilerini sûfî olarak gösterirler. Arapça ve Farsça şiirlerine rağmen, "ve halk ona güveniyor, o ise halka fesâd ve kötülük ediyor. Kaldırılmıştır.

140) B, P: Herkes bu dünyadan göçerken iyi işlerle dünyayı terk etmeli ki mezar onun için rahat olsun. Kaldırılmıştır.

141) B, P, N: Bu hikâye, Hanefî mezhebine bağlı Terâğâniyân halkının, Şeyh Safiyyüddîn'i Terâğây'a çağırmaları ve Cuma namazında Şeyh'in arkasında namaza durmamaları. Çünkü onların dediğine göre: "İmam-ı Ebû Hanîfe Mısırlı'nın mezhebinde olmak gerek ki Cuma okunabilsin" ve Şeyh'in Terâğâniyânlılara itirazı, kaldırılmıştır. (A 126)

142) B, P, N: "Lâ ilâhe illallâh" zikri kötü adlandırılmış sıfatları o cümleden cimrilik, kıskançlık ve hîleyi insanın yüreğinden siler. Emmâre nefsini kontrolüne alır ve âdil padişahın "Lâ ilâhe illallâh"a, nefs-i emârenin kâfire ve insanın yüreğinin alevî bir kıza benzemesi, kaldırılmıştır. (A 126)

143) B, P, N: Bir mürîdin Şeyhinden hırka alma hikâyesi gelmemiştir. (B 126)

[1224] 144) B, N: Şeyh Safiyyüddîn, Kadı İmâdüddîn Kâşî için vaazı ve Ali b. Ebî Tâlib (a.s.) ile irtibatlı Kur'ân âyeti ve şiir kaldırılmıştır. (A 127)

145) B, N: Pîre Abdülkerîm'in, Şeyh Safiyyüddîn'in huzûruna çıkarken iki beyit okuması, mervî hadîs tümüyle *Sahîh-i Müslim*'den kaldırılmıştır. (B 127)

146) B: Şeyh Safiyyüddîn'in bakışından çeşitli velâyeti ile alâkalı hikâye, Kur'ân âyeti ve Farsça şiirin iki beyti kaldırılmıştır. (B 128)

147) B: Şeyh Safiyyüddîn tüm yazılmış çarpıcı cümleleri, şiirlerin ikinci beyitleri kaldırmasına rağmen, "kelime" yerine "ve o cümleden buyurmuşlar ki" cümlesi gelmiştir.

148) B, P: Şeyh Safiyyüddîn bu sözü ki "sakla ki inci istediyse de çürümez, eğer çürüse vay inciye, vay inciye" kaldırılmıştır.

149) B, P, N: Şeyh Safiyyüddîn'in kule isimli atı lanetlemesi ve onun kaybolması, kaldırılmıştır. (B 132)

150) B, P, N: Şeyh Safiyyüddîn'in iki kurtla konuşması ve o ikisinin kötülük ve zulüm etmekten sakınmaları yoktur. (B 132)

151) B, N: Muhammed Benîsî'nin anlattığına göre binlerce deniz hayvanının Şeyh Safiyyüddîn'e tesbîh okuması kaldırılmıştır. (B 134)

152) B, P, N: Tûl halkının sorduğu sorulara karşı Şeyh Safiyyüddîn'in cevabı, soru şu idi: "Niye Şeyh'in atı buğday tarlasında atlamıyor, bu şekilde gelmiştir: "Buyurdu, **[1225]** evet bizim atımız haram yemez." (A 135)

153) B: Pîre Muhammed Haffâf'ın devesinin kurtuluşu -siyah göz diye meşhûrdu- Lengebez deresinde Şeyh Safiyyüddîn'e yardım ve istimdâd isteği kaldırılmıştır.

P, N: "B"de kaldırılmış konular mevcuttur.

154) B, P: Ayı nasıl, Verzeng'i -Mîrân çobanın kayın pederi- Şeyh Safiyyüddîn'e saygısızlık ettiği için cezalandırdı. Birinci hikayeden ta "... ve dil uzatmıştı"ya kadar şu şekilde gelmiştir: "Mîrân çoban Şeyh (k.s.)'e devamlı hakaret ve küfür ediyor, Şeyh hazretlerinin sülâlesi ve sûfîlerden nefret ediyordu ..." (A 135)

155) B, N: Şeyh Safiyyüddîn'in Emîr Devletşâh'a -Devleş ile meşhûrdu- seccâde vermesi ve Şeyh'in evindeki yünlü seccâdenin Şeyh boynunda hakkı vardı, gelmemiştir. (B 135)

156) N: Dökülmüş buğday taneciklerinin konuşması husûsu "Hâin eli bizi taşırmış" kaldırılmıştır. (B 135)

157) B, P, N: Pîre Mûsâ Karasahkalî'nin tarlasının hikâyesi, bundan sonra su Şeyh Safiyyüddîn'in tarlasına akıtıldı, "Hoşlandığım için, beli bıraktım ve semâ yaptım." Kaldırılmıştır. (A 136)

158) B, N: Şeyh Safiyyüddîn'in kerâmetinin sâyesinde Tîrâbâd köyünün kuraklığının sona ermesi yoktur.

[1226] 159) B, P, N: Pîre Zâhid Hüreyzî'nin zekât vermemesi ve buğdayı depolamasına ilâveten beyitlerin kalkmış, "Bahar olunca" cümlesinin geri kalanı şu şekilde gelmiştir: "Bahar olunca o buğdayı tekrar tarttılar, hiç azalmamıştı." (B 137)

160) B, N: Mezarlıkta insan kafasının Şeyh Safiyyüddîn ile konuşması kaldırılmıştır. (A 137)

161) P, N: Şeyh'in dar halveti Pîre Mahmûd İmrân'ın girdiği zaman, Şeyh'in kerâmetinden dolayı ve her ikisinin de yerlerini değişmesi mümkün oldu, kaldırılmıştır. (B 137)

162) P, N: Şeyh Safiyyüddîn'in semâ etmesi ve şu gazeli okuması:

Getir badeyi (kadehi) ki senin mahmûrunum
Dervîş giysisi giymişsem giysindeyim senin mağaranın dostu değilim

163) P, N: Şeyh Safiyyüddîn'in semâ ederken ayaklarının yarım gez (54 cm) yerden kalkma hikâyesi gelmemiştir. (B 139)

164) B: Şeyh Safiyyüddîn'in ölümünden sonra Hâce Muhyiddîn semâyı bir yıl terk etmesi ve Hâce'nin evlâdını ayakta gördükten ve onun Şeyh Zâhid'den yardım almasından sonra yeniden semâya başladı, kaldırılmıştır. (B 140)

165) B, P, N: Şeyh Safiyyüddîn'in semâ etmesi halbuki "mübârek teninde" "ferecinden" sonra hiç bir şey -gömlek pantolon- cüppe yoktu ve semâ ederken vücûdunun hiçbir yeri görünmedi, kaldırılmıştır. (A 141)

166) B, P, N: Şeyh, semâ ederken, komşu evinin duvarları harekete geldi, kaldırılmıştır. (A 141)

[1227] 167) B, P, N: Şeyh Safiyyüddîn ve ailesinin içinden haberdar olması, sonunda Şeyh Kalender'in durumu ve onun Pernîk'den Dâvend'e gelmesi ve onun orada ölmesi kaldırılmıştır. (A 141)

168) B, P: Şeyh Safiyyüddîn'in farz namazından sonra mesnûne [= şer'î] tesbîhlerini bırakması yoktur. (A 146)

169) B, P, N: Şeyh Safî'nin Tâcüddîn'in içinden geçenleri haber vermesi ve onun kavvâllere birkaç dirhem vermesi kaldırılmıştır. (A 146)

170) B, P: Bânû isimli kadının Şeyh'e söylediği fehlevî iki beyit ve Şeyh'in onun yüreğini okuması kaldırılmıştır.

171) B, P, N: Şeyh'in Pîre İzzeddîn'in içinden geçenleri haber vermesi ki yüz rekat olan Berât namazını kılmamıştır ve o yüzden işlerinde birtakım aksamalar ortaya çıkmıştır, kaldırılmıştır. (A 150)

172) B, P: Allah ü Teâlâ (a.s.)'in Peygamber (aleyhisselâm)'in sevdiğinden dolayı, Âişe'nin kötü eylem işlediği söylenen olayda, Peygamber (a.s.)'in yüreğine bir örtü sermesi ve Âişe'nin sevgisinin Peygamberin yüreğinde yer açması, kaldırılmıştır. (A 153)

173) P: "Bismillâhirrahmânirrahîm"in Şeyh'in seccâdesine yazılması, kaldırılmıştır. (A 153)

174) B, P, N: Şeyh Safiyyüddîn'in Behâüddîn Habbâz'ın içinden geçenleri haber vermesi, şöyle ki o müslümanlıktan vazgeçmek istiyordu ve Hristiyan kuşağı takıyordu, **[1228]** kaldırılmıştır. (B 154)

175) B, P, N: Seyyid Şerefüddîn ve arkadaşlarının "zâviye sofrasının dışında" yemek yemesi ve Şeyh Safiyyüddîn'in bundan haberdar olması. (B 175)

176) B, P, N: Şeyh Safiyyüddîn'in Pîre Hacı Salvâtî'nin işinden haberdar olması, Şeyh anladı ki o başkasının yeni ayakkabısını giyiyor ve o kimse namaz kılıyordu, kaldırılmıştır. (B 160)

177) B, P, N: Şeyh Safiyyüddîn'in, Fakîh Muhammed'e olaylar konusunda üzülmeme tavsiyesi ve ona ilâveten bu durumlarda eşini de tesellî etmesinin gerekliliği, kaldırılmıştır. (B 164)

178) B, P, N: Heştrûd mezarlığının Şeyh Safiyyüddîn tarafından ziyâreti yoktur. (A 168)

179) B, P: Şeyh Safî'nin Zencân kapısındaki bir mezarın başında Kur'ân okuması yoktur. (B 168)

180) B, N: Şeyh Safiyyüddîn'in Attâr'ın arkadaşı Mendîşîn'in mezarı başında oturup Kur'ân okuması yoktur. (A 169)

181) B, P, N: Şeyh Safiyyüddîn'in Kerîm Tayrân ki gerçek ismi Pîre Kerîm'dir onu azap meleklerinin elinden kurtarması, yoktur. (A 169)

182) B, P, N: Germrûd'un Kelemî köyünün câmisinde bir sahâbenin mezarının bulunması -ki Abdullah b. Ömer b. Hattâb'ın yaptığı binalardandır.- yoktur. (A 169)

[1229] 183) B, P: Tâcirin kölesinin yanındaki mezarların şikâyeti ve Şeyh Safiyyüddîn'in ondan haberdâr olması ve Ahî Ali Delvezî'nin haber vermesi ve o mezarı açmaları yoktur. (B 169)

184) B, P, N: Bir Türkün atı hareket etmeye gücü yoktu ve Şeyh'den yardım istedi. Şeyh, ata üfürerek Türkün isteğini yerine getirdi. Türk, Şeyh'in elini öperken, Şeyh'in konuyu baştan anlatması, kaldırılmıştır. (B 170)

185) B, N: Bu hikâyenin anlatımı Kelu Şemseddîn Saffâr Şîrâzî adıyla meşhûrdur. (B 176)

186) B, N: Oğlu Tevekkülî'nîn sözlerini duyunca, Şeyh Safiyyüddîn huzûrunda "yüreğine îtikâd geldi." şeklinde anlatılmıştır. (A 177)

187) B, N: "Zevk alsınlar" cümlesinden sonra, Şeyh Safiyyüddîn'in son sözü şöyle gelmiştir "... Rüzgarı toprak bastıracaktır." (A 177)

188) B, N: Özbek Pâdişâh, "Örnek Pâdişâh" şeklinde yazılmıştır. (B 179)

189) B, N: Pîre İzzeddîn'in Şeyh Safî'ye sorusu Özbek Pâdişâhı konusunda şöyle gelmiştir: "Şeyh, bu kavim adaletle davranıyor, niye onları itiyorsun?"

190) B, N: "Şeyh, velâyetle anladı ve beni azarladı." cümlesi "kopardım ve sattım" cümlesinden sonra gelmiştir.

191) B: Bu hikâyenin içeriği, Şeyh Safiyyüddîn'in, Helhâl ahâlîsinden Cebrâil isimli oğlunun ölüm haberini babasına vermesi, gelmiştir. (A 183)

[1230] 192) B, N: Serâb halkından olan İsfendiyâr isimli arkadaşın tevbe etmesi şöyle gelmiştir: "O bir zâlimdi ki iftihâr için tevbe etti. Şeyhin ona tevbekâr demesi uygun değil." (A 184)

193) B, N: Adı geçen fakîhin ismi, Hazma Nâsırâbâdî olarak gelmiştir. (B 184)

194) B, N: Bu hikâyeyi anlatanın ismi, "Pîre Bâbây Beyâtî Mugânî" olarak gelmiştir. (A 186)

195) B, N: Pîre Ömer Burûdî, Erdebîl'in halkındandır ki Şeyh Safiyyüddîn câmiye giderken ayağının yer üzerinde değil belki "hava üzerinde" olduğunu anlatıyor. (A 186)

196) B, P: Pîre Ahmed Keşhîrî'nin Şeyh Safiyyüddîn'in huzûrunda kavvâllerin semâ sesini duyduğunda ölmesi yoktur. (A 188)

197) B, P, N: Şeyh Safî'nin Ali isimli talebeye halkın önünde telkîn vermesi yoktur. (B 188)

198) B, P, N: Bu hikâyeyi anlatanın ismi Pîre Emîr Hazma olarak zikredilmiştir. (B 188)

199) B, N: Adı geçen köyün ismi Zenl (زنل) olarak gelmiştir. (A 189)

200) B, N: Bu hikâyenin râvisi Pîre Yûsufüddîn olarak zikredilmiştir. (B 189)

201) B, N: Köylünün cebinden et ve ekmeği zorla dışarı çekenin ismi Pehlivân Sa'd olarak kaydedilmiştir. (A 190)

[1231] 202) B, P, N: Benîsî'nin adı Muhammed'in arkasından gelmemiştir. (B 190)

203) P, N: Muhammed Nûdîhî'nin durumu Şeyh Safî'nin sesini duyunca "Namaz vakti geçti kalk ve namaz kıl" cümlesi "O bu rüyâyı gördü ve böyle oldu" şeklinde gelmiştir. (B 190)

204) B, P, N: Şeyh Safiyyüddîn yanına istemeyerek gelen Türk'ün adı Nûreddîn olarak zikredilmiştir. (A 194)

205) B, P, N: "Nakledilmiş ve rivâyet edilmiştir." cümlesinden geri kalan kısım şöyle gelmiştir: "Asla Şeyh (k.s.)'den sâdır olmuyordu ve eğer ara sıra mürîdlerden biri böyle bir şey yapsaydı onu öyle cezalandırdı ki böyle bir şeyler gönlüne gelmesin." (A 196)

206 B, N: Hikâyenin başlangıcında Serâb'ın köyünden bir kimse "Eğer birileri nefsini dinlemişse onun tokadını da yemiştir" cümlesi gelmemiş ve onun yerine, "Serâb vilâyetinde" diye başlamıştır.

207) H: Buyurdu ki “Biz imâmların mezhebindeyiz ve onları severiz.”

L: Buyurdu ki “Sahâbenin mezhebindeyiz ve her dördünü de severiz.”

K: Buyurdu ki “Bizim mezhebimiz, Peygamber (salavâtullâhi ve selâmühü aleyh)’in : “اَنْتَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَرُونَ مِنْ مُوسَى” [*Sen bana Hârûn’un Mûsâ’ya yakınlığı mesâbesindesin.*] diye buyurduğu kimsenin ve onun (a.s.) mâsûm evlâtlarının mezhebindeyiz. Onlara karşı tevella “عَلَى مِنْ نَصْرِهم في الشدايد والنوايب” ve teberrâmız “اعداو على من ظلمهم” var.

Ç: Şeyh’in mezhebi konusunda kesin bir söz söylenmemiştir. Ancak son sözler Şeyh Safiyyüddîn’in mezhebi konusunda söylenmiştir: “Mezhep ve Meşrebi Caferî (aleyhissalâtu vesselâm) idi”.

[1232] O Hazretin dediği gibi davranıp adım atıyordu. Ancak neden olarak “اُسْتُرْ ذَهَبَكَ وَذَهَابَكَ وَمَذْهَبَكَ” dînî inancını gizli tutmakta aynen “التَّقِيَّةُ دِينِي وَدِينُ آبَايِي” kendi mezhebini gizlemekte çok ısrâr ederdi. Öyle ki saf, temiz ve dürüst mürîdlerinin dışında hiç kimse onun durumundan haberdâr değildi. Zâhirde takiyye yaparak dörtlük esâsına göre gizliyordu. Câferî mezhebine yakın olanı kabul eder ve râyiç kılardı.

Şiir

يَا أَيُّـــهَا الْـــبَاحِـــثُ عَنْ مَـــذْهَبِـــي لِـــــيَقْتَـــدِي بِـــهِ بِـــــمِنْهَاجِي
مِـــــنْهَاجِيَ الـــــزُّهْدُ وَقَمْعُ الْهَوَى فَـــهَلْ بِـــمِنْهَاجٍ مِـــــنْ هَايِجي

Zikredilen nüshada -yani “Ç”- işâret ettiğimiz konulardan sonra, kitabın kenarında (alt yazıda) gelmiştir. “Gizli kalmasın, öyle ki kitabın önsözünde denildi ki çeşitli nüshalar elde edildi ve onların üzerinden -ki tamamlanmıştır.- bu kitap düzenlendi. Onun iki nüshasında Şeyhin mezhebi yazılmıştır. kuvvetle muhtemel dört mezhebin yükümlülüklerini biliyordu ve hangisi daha zahmetliyse onu seçiyordu. Asla Câferî mezhebinden olduğunu söylememiştir. Ancak nüshaların birinde -ki hepsinden eskidir- onun önsözünde vurgulanmıştı ki bu nüshayı isteyenler Şeyh Hüseyin Kâtib-i Erdebîlî’nin elle yazılmış nüshasını elde etsinler, yoksa başka nüshalarda düşmanlar el uzatıp değiştirmişler. O nüshada şeyhin mezhebi açıkça yazılmıştı. Öyle ki yazıda geçmiştir... Kendini imâmeye şiâsının yaygınlaştıranı bildirir o büyük kişinin evlâtlarından keskin deliller (nedenler) var ki hak mezhep Caferî mezhebidir.”

B, P, N: Buyurdu ki: Biz, Peygamber'in ehl-i beytinin mezhebindeyiz ki onlar son derece takvâ ve temiz dînde idiler ve ihtiyâta ve riyâzata tam olarak boyun eğiyordular." Başka konular Şeyh'in mezhep davranışında bu cümlelerle özetlenir: "Bu yüzden Şeyh (k.s.), en ihtiyâtlı ve riyâzatı çok olan mezhebi uygulardı. Şerîat hükümlerinde toleransdan, kolay saymadan ve önemsememekten kaçınırdı. Öyle ki vâcibler konusunda çok dikkatliydi ve mekrûh şeyler hakkında sanki harammış gibi davranırdı."

208) B, P, N: Dördüncü faslın başlangıç konuları üzere aşağıdaki cümle ile **[1233]** yetinilmiştir: "Şeyh'in ahvâlinin başlangıcında çektiği riyâzatla ilgili bazı konular kitabın anahtarında yazılmıştır. (B 196)

209) B, P: "مَلَعَقَه" kelimesinin yerine "ملقمه" ve "تراويچ" kelimesinin yerine "نافله" zikredilmiştir. (A 197)

210) B, P, N: Bir Salik'in Allah ü Teâlâ'yı rüyâsında görmesi ve Allah ü Teâlâ'nın Şeyh Safiyyüddîn'e emri hikâye edilir. Allah'ın emri Şeyh Safiyyüddîn'e yemek yememeyi bırakmak ve yemek yemeye başlamasıdır ancak "Vücûdunun yemekten tad (lezzet) alabileceği kadar" cümlesi hazfedilmiştir. (A 197)

211) B, P, N: Hikâye, Şeyh Safiyyüddîn'in duâlarının kabulüdür ki Şeyh dubûr rüzgarına çevrilmesini istemişti ki tarım için iyidir. Bu yoktur. (B 297)

212) B, N: Yedinci faslın son cümlesi bu şekilde bitmiştir: "... dinlenme ve uyku onun mübârek vücûdu ve gözüne girmiştir, öyle ki kitabın başlarında yazılmıştır. (B 197)

213) B, T: "مستاكله ve yol üzerinde vakfedilmiştir." cümlesi "Fâtâ (فاتا) yolu üzerine vakfedilmiştir." şeklinde zikredilmiştir. (B 197)

214) B, N: Şeyh Safiyyüddîn, Şeyh Sadreddîn'e cevap verdi. Sultân Ebû Saîd konusunda şöyle gelmiştir: "O bakımından ki o alıcı (söz alıcısı) öğüt dinlemezdi ve alıcı sözü öldürürdü. O adam ki onun gözünde katır boncuğu -katarakt- gözü kör eden beyaz leke olsa onu mücevher satamazsın ve her kim ki atârdan baharatçıdan acı ilaç içmişse ona tatlı satamaz. Her kimin adâleti ve ihsânı olursa, onu demek gerek." (B 199)

[1234] 215) Ç: Şeyh Sadreddîn'in naklettiği hikâyenin ardından ki Şeyh Safî'nin Kur'ân-ı Kerîm hakkında gösterdiği saygı ve değeri göstermiştir. Şöyle gelmiştir: "Selâm verir ancak eğilmezdi. Devamlı gülümserdi, neşeliydi. Halkın yüzüne övgü ve yağmacılık yapmazdı ve herkese baba ve evlât diye hitap ederdi. Bu tevâzu ve hûşûyu sadece dervîşlere ve sulehâya gösterirdi, ancak sultânlara, pâdişâha ve ehl-i dünyaya çok ağır davranırdı ve temkînli olurdu." (A 200)

216) B, P: Şeyh Safiyyüddîn'in tevâzu ve alçak gönüllülük konusunda hikâyesindeki Seyyid, Şeyh'in zâviyesinde, bağırdıktan sonra elini kılıcına götürmüş ve Şeyh Safiyyüddîn kendi boynunu onun kılıcı üzerine koydu ve: "Her ne hüküm verirsen ona razıyım (baş eğerim) bu yoktur. (A 200)

217) B, P, N: Şeyh Safiyyüddîn Allah'a tevekkül etme konusundaki sözü şöyle yazılmıştır. "Ve buyurmuştur ki bu da tevekküldendir." (A 201)

218) B, P: Hikâye anlatanın komşusun ismi "İbrâhîm el-Ğarabî" olarak yazılmıştır. (B 204)

219) B, P: Hikâye, İspehbud İmâdüddîn Muhammed Gîlânî'nin ricâ etmesi ve Şeyh Safiyyüddîn'den şefâat dilemesi ve Şeyhin onun şefâati için ordu makamlarını haberdâr etmesi, yoktur. (B 205)

220) B, N: Gıyâseddîn Muhammed Reşîdî'nin yetmiş takım hil'ati Şeyh Safiyyüddîn'e armağan etmesi konusundadır. O zaman Şeyh, Tebrîz'in Rüştiye hângâhında misafirdi, silinmiştir. (B 205)

221) B, P, N: Şeyh Safiyyüddîn'in, Mevlânâ İzzeddîn'i azarlanması şöyle yazılmıştır: "Şeyh Zâhid (k.s.) evlâtlarının hakkı, ki sana tevbe ve telkîn hakları var, başka türlü gerekir. Bu yaşta sakalını ağartmışsın, niye ve hangi yaşta [?] evin dışını boyatırsın, evin içini ne zaman boyayacaksın?" (A 209)

[1235] 222) B, P, N: Bu hikâyenin başka konuları Şeyh'in mübârek vücûdunun yumuşak olması ve vücûdunda pisliğin ve temiz olmayan bir şeyin olmaması, hazfedilmiştir.

223) B, N: Şeyh Safiyyüddîn'in gençlik çağında şiddetli riyâzat çekmesinin sonucu yaşlılık dönemini şöyle etkilemiştir: "... ve gençliğinde çektiği şiddetli riyâzat, yaşlılıkta hastalığa ve zayıflığa neden olmuştur."

224) B, P, N: "Ve değerli cânını cânâna teslîm etti. "Bu cümlenin öncesinde daha fazla bilgiler var. (A 214)

225) B, P: Bu hikâyenin bilgileri -ki Şeyh Safiyyüddîn'in türbesinin inşâsıdır ve iki nüshada önce ki hikâye bilgilerinin ardından yazılmıştır. Böyle gelmiştir: "Ondan sonra Şeyh Sadreddîn (edâmallâhü bereketehü), bir Kubbe yaptı ki Tebrîz'in "Gök camisi" onun yanında pes etti ve orayı hazîrenin kubbesine yapıştırdı ki yüce cennet ve başkaları bu adam bağlarının kıskançlığını eder (Şeyh mezar cennettir) ve sabah akşam o cennet hazîreden namaz sesi [12] وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّــهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَاَسِيرًا [*Yemeği, kendi ihtiyaçları varken yoksula, yetîme ve esîre yedirirler.*] yiyecek ihsan veya bağış alan bekleyenlerin kulağına ulaştırırlar ve bu zaman da her yıl yoksullara, garîbanlara bir köşede oturanlara ve sulehâya elbise, cüppe, gömlek, pantolon, ceket, şapka ve ayakkabı veriyorlar ve şerbethâne düzenler ve dârü'l-şifâ açarlar ki hasta ve rahatsızlığı olanlara tedâvi imkânı sağlarlar. Yiyecek, çeşitli içecekler gereken miktarda hastalara veriyorlar. Öyle ki her yıl bir çok para şuruplar, ilaçlar, hekimlerin maaşı ve çalışanlar için harcanır ve bir bölüm ünlü ilim adamları, ilmi öğretmeye ve dîni konuları anlatmakla meş-gûldürler. Talebelerin büyük çoğunluğu, halk, farklı sınıflardan, ilimden yararlanmak için mantık, meâni, kelâm, fıkıh, tefsir, hadîs ve öğreniyordular. Her yıl nakit ve malzeme (ürün) olarak çok büyük paralar alırlar ve sabah, akşam hâfızlar Allah'ın kelâmını okuyorlar, dervîşler ve sûfîler sabah akşam ezkâru evrâdla meşgûldürler ve herkes ki etraf ve yakından **[1236]** bu dergâha irâdet getirirse şüphesiz onun her iki dünyada da istekleri elde edilmiştir." (B 215)

226) B, P: Devle'nin sözü kendi halkına özetlenerek şöyle gelmiştir: "Şeyh (k.s.), geldi ve bu son anda bana yardım etti." (A 219)

227) B.P.N: Hikâye Abdullah ve İbrâhîm beylerin konuşmasına bağlıdır. Öyle ki "Semâ İmâm Ebû Hanîfe'nin mezhebinde yasaklanmıştır. Eğer Şeyh Sadreddîn'in

---

[12] İnsân, 76/8.

velâyeti olsa yarın bizim hângâhımızda semâ etmez.” -Mevlânâ Şerefüddîn Fergûşî Serâvî’nin oğlu Mevlânâ Muhammed anlatır- ve Şeyh Sadreddîn’in o ikisinin niyetine cevap vermesi ve Mevlânâ Muhammed’in Şeyh Sadreddîn’e olan îtikâdı ihlâsı silinmiştir. (B 222)

228) P, N: Süleymân’ın şahsiyeti -Reşt şehrinin Gîle adlı yerin sâkinlerinden- şöyle beyân edilmiştir:

“... Sülaymân isimli biri vardı ki düşüncede şehrin ünlüsüydü ve fâsit inançları gömmekte dîn müctehitlerinden daha söz sâhibiydi. (A 225)

229) B, P, N: Adı geçen talebenin adı Ali Kelbî olarak zikredilmiştir.

230) N: Şeyh Sadreddîn’in, Şeyh Safiyyüddîn’in rûhundan yardım alması yoktur. (A 229)

231) B, P: Bu hikâyenin konuları önceki hikâyenin ardından gelmiştir. (B 229)

232) B, N: Şeyh Sadreddîn’in kölesinin ismi, Hamza olarak zikredilmiştir, Ömer değil. (B 231)

233) B, N: “Emîn”, “Emîr” şeklinde kaydedilmiştir. (B 232)

[1237] 234) B, P, N: Buradan, Melik Eşref’in Şeyh Sadreddîn’e karşı nefret ve kîni ve ona olan kıskançlığı ki “bir kez daha, karmaşık yüreği coşmaya geldi.” cümlesi silinmiştir. (A 235)

235) B, N: Adı geçen köyün adı Tîzâb olarak kaydedilmiştir.

236) B, P: On birinci bâbın, üçüncü faslına âit konular aşağıdaki gibi gelmiştir:

Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)’in bazı cihângir hulefâsının zikri konusunda güneşi dünyayı irşâd eden, temiz sultânü’l-asfiyâ ve zayıfların dostu[13] [14]وَاَشْرَقَتِ[15] اْلاَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا

[13] Metindeki gibi.

[14] Zümer 39/69.

[15] Metin: اذا اشرقت

[*Yer, Rabbinin nûru ile aydınlanmış.*] yaptı. Günden güne bu güneş yükseliyordu. Bu tarîkatın mürîdleri takvâ, dîn ve sûfîlikten dillerini güçlendiriyor ve doğuları, batıları irşâd mahalli ile donatıyorlardı. Her taraftan ve her yerden halk, bu istekler kıblesine ve murâdlar kâbesine koşuyordu. Onların maksadı daha yakınlaşırdı ve sultânü'l-asfiyâ onu kabiliyet ve irâdet merkezinde gördü ve ona kimyâ ederek zirveye ulaştırdı. Eğer bu mânânın kabiliyetini onun hâlinin sayfalarından görmeseydin red eli onun göğsüne vururdu. Bazı iklimler (ülkeler) onun zâhirî huzûrundan hidâyete kavuşurdular, bazısı irâdet erbâbı ve tâlibler buna bakmayarak ki ülkenin irşâdı ve hilâfeti onun komutanlığının altına geldi ve bundan önce bazı olaylar ve durumlar ona bağlı olan kişiler tarafından yazıldı. Özellikle o bölümde ki adım babında ve halkın kurtuluşu konusunda zikredilmiştir.

N: Arapça ve Farsça beyitler ve mübârek Ahkâf sûresinin 31. âyeti dışında tüm konular asıl nüshada vardır.

237) B, P, N: Hikâyenin kalan konuları -dibâcenin sunuşundan sonra ve Eşrefi sûfiler tarafından **[1238]** Ahmet Meddâh'a şöyle denilmiştir: "... ve ondan sonra dediler sen buraya vardığın zaman ve bu bilinen mesâfeyi nasıl kattettin ve hangi yolu aştın ve hangi hayvana bindin? Ben başımı aşağı sarkıttım, hasret gözyaşlarını gözlerimden akıttım ve Şeyh (k.s.)'in ölümünden haber verdim. Onlar ağlamaya başladılar ve sabırsız oldular ve: "Yıllarca umutluyduk ki bizden biri onu anlasın ve onun huzûruna varıp yükselsin, şimdi tümüyle ümîdsizleştik." dediler.

238) B, N: Türkistan'da adı geçen şehir Bâroh olarak kaydedilmiştir.

239) B, P: Hacı Bilâl'i götürme konusundaki hikâye, Şeyh Safiyyüddîn'in müezzini, Gusülhâneye onun guslü için gitmesi gelmemiştir.

240) B, P, N: "Hâtimetü'l-Kitâb" ibâresinin yerine -ki kitabın müellifi yânî İbn-i Bezzâz'ın kalemidir- bir sıra konular gelmiştir. Şu başlıkla: "Şeyh (k.s.) hazretlerinin şânı yüce olan evlatlarının bazı hâlleri ve rüyaları hakkında" şöyle anlatılmıştır:

Bil ki, Sultân Şeyh Safiyyüddîn İshak (k.s.) ihtişâmlı eşi, tâcü'l-afâyif ve'l-muhaddarât Fatımâ Hâtûn bint-i Sultân Şeyh Zâhid (revvahallâhü rûhahü)'den üç oğlu

vardı: Biri Sultân Hâce Sadreddîn Mûsâ (dâmet bereketühü) ki halîfe ve onun halefi idi. Halkın seccâde, irşâd ve terbiyesini ünlü dedesi ve değerli babasından aldı. Kerâmetleri, makâmları ve ondan sâdır olan olağanüstü işler çoktur. "اَكْثَرُ مِنْ اَنْ تُحْصَى وَاَظْهَرُ مِنْ اَنْ تُخْفَى" Onlardan bazısı geçmiş sayfalarda yazılmıştır. Diğeri, Şerefeddîn Îsâ ki zâhirî ilimlerde zamanının lideri idi. Bir diğeri, Hâce Ebû Saîd ki meczûbdu. Öyle meşhûrdur ki cinlerle oturup kalkıyordu ve onlarla dostluğu vardı. Onlardan birini (dışı cini) kendi nikâhına kıymıştı ve ondan evlâd sâhibi olmuştur. Öyle ki bir kere kendini kardeşi oğlu Hâce Cemâleddîn Cüneyd'e gösterdi, Hâce Cemâleddîn Cüneyd'in aklından "Bu çocukların annesi onlar gibi güzel midir?" diye geçti. Derhâl Hâce Ebû Saîd Erdebîl dili ile: "Ey evlât onların annesi onlardan daha güzeldir." dedi.

Sultan Hâce Sadreddîn Mûsâ (dâmet bereketühü)'nın dört oğlu ve bir kızı vardı. **[1239]** Onların fâzılı ve kâmili, babalarının halefi ve halkı terbiye ve irşâd eden Sultân Hâce Ali (aleyhirrahme) idi. O hazretin kerâmetleri ve makâmları çoktur. O cümleden Mekke'den ziyâretten dönerken, beytü'l-kudüs'e yerleşti ve orayı vatan kıldı. Buyurdu ki "Muhakkak olan olaylarda ki cennet ve cehennemde bu şerîf makâmda olacak ve bu büyük âyette ona işâret edilmiştir. فَضُرِبَ بَيْنَهُمْ بِسُورٍ لَهُ بابٌ باطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهُ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ[16] [*Hemen aralarına bir duvar çekilecek ki kapısı vardır. Duvarın iç tarafında rahmet, dış tarafında azab vardır.*] Bu şehrin sûrundan ibârettir. <Ancak bu şehrin duvarlarından>[17] bâbü'r-rahmet adıyla adlandırılmış ve benim ömrüm sona ermiş ve istiyorum ki burada gömüleyim ki kıyâmet gününde cennet kapısı ve cehennem kapısının sâkini olayım ve sülâlemden olanlara ve dostlarıma şefâat edeyim ve onları cennete sokayım ve cehenneme gitmelerini engelleyeyim." Ve bu satırları yazan Ebu'l-Fethü'l-Hüseynî hac yolculuğunda o nûr bağışlayan mezarı o şerefli yerde ziyâret ettim. Bi-handillâh ve'l-minne.

Diğer oğlu Hâce Şehâbeddîn Mahmûd idi. Bir diğeri Hâce Cemâleddîn Cüneyd, diğeri ise Hâce Ebu'l-Muhsin'dir. Sultân Hâce Ali (aleyhi'r-rahme)'nin iki oğlu ve bir kızı vardı. Onların büyüğü, babasını halefi ve halkı terbiye ve irşâd eden Hâce Şeyh İbrâhîm idi ki zâhiri ilimlerde zamanının allâmesi ve devrânın yegânesi idi. Diğeri Seyyid Câfer, öbürü Seyyid Abdurrahmân'dır.

---

16 Hadîd 57/13.

17 F: < > arası yoktur.

Sultân Hâce Şeyhşâh'ın altı oğlu ve birkaç kızı vardı. Onların en fazîletlisi, âlimi ve babasının halefi ve halkı irşâda dâvet edeni Sultân Cüneyd (aleyhi'r-rahme) idi ki tam anlamıyla zâhiri ve bâtınî ilimleri biliyordu ve öteki oğlu Hâce Şeyh Ebû Saîd idi ve öteki Hâce Seyyid Ahmed ve öteki Hâce Şeyh Bâyezîd ve ötekiler Seyyid Cemâleddîn, Seyyîd Kemâleddîn.

Sultan Cüneyd (aleyhi'r-rahme)'in[18] üç oğlu ve üç kızı vardı. Onların fazîletlisi ve kâmili ve babasının halefi ve halka terbiye ve irşat vereni Sultân Haydar (aleyhi'r-rahme ve'r-rıdvân) idi. Öteki oğlu Hâce Muhammed, diğeri Seyyid Cemşîd idi. Sultân Haydar'dan görülen kerâmetler ve olağanüstü şeyler çoktur. O cümleden meşhûrdur ki bir keresinde Sultân Cüneyd (aleyhi'r-rahme) ata binmiş gidiyordu. Ansızın, bir kimsenin silahlı ve teçhizâtla onun atının peşinden geldiğini gördü. **[1240]** O hazret: "Kimsin?" diye sordu. "Benim, senin oğlun Haydar." dedi. Buyurdu ki "Hangi hanımdan?" diye buyurdu. Bayındır tayfasından Sâre Hâtûn'un kızı Hatice Begüm'den." dedi. Buyurdu: "Başını önü getir ki seni görebileyim." diye buyurdu. "Sen beni göremezsin" dedi. Ve ondan sonra kayboldu.

Bir süre sonra Hasan Bey saltanat döneminde önce o hazret hizmetçisi olmak istemişti ve aklından: "Eğer Sultân Cüneyd Şeyhlik davasında sâdık olsa ve Allah ü Teâlâ'nın yanında bir yeri ve mevkiye sahip olsa, benimle üç[19] iş yapacaktır: Birincisi ki benim için ashâb-ı kehf kıssasını anlatacak. Diğeri bana küçük bir halı armağan edecek, son olarak da bana bir kılıç takacak." diye geçirir.

O Hazretin sohbet konuğu olduğu zaman, o hazret hakîkatler ve maârif konularından başladı. Ashâb-ı kehf öyküsünü en güzel şekilde açıkladı. Ondan sonra şefkât yüzünden ona küçük bir halı verdi ve meclisin sonunda kendi kılıcını onun beline taktı ve: "Hasan, kendi kılıcımı senin beline bağladım, ancak öyle yapıyorsun ki kılıç sana karşı çıka." diye buyurdu.

Hasan Bey başını Hazretin ayağına koydu, kabûl etti ve dışarı çıktı. O Hazretin kılıcının kuvvetinden dolayı, Hasan Keyf vilâyeti ve Diyarbakır'ın bazı bölgelerini ele geçirdi, saltanat ve sultânlığa erdi. Sonra o Hazretin hizmetçiliğine gidip başını onun

---

18 F: Sultân Haytar.

19 F: "üç lafzı yok.

ayağına koyup dedi ki "Yalvarırım ki benim ablamı câriyeliğe kabûl edesiniz ve haremin hizmetçilerinden olsun." O Hazret buyurdu ki "Senin kız kardeşini[20] kabûl etmiyorum ancak Hatîce, Sâre hâtûnun kızı hariç." Hasan Bey: "Hatice, Sare hatunun kızı benim öz ve öz bacımdır (annemiz babamız birdir) ve küçüktür." dedi. O Hazret buyurdu ki ben onu istiyorum."

Sonra Hasan Bey adaklık tarzı olarak Hatîce'yi sultân Cüneyd'in yanına gönderdi ve o Hazret onu kendi nikâhına kıydı, ta ki Sultân Haydar'a hâmile kaldı ve Sultân Haydar'ın doğuşundan önce Sultân Cüneyd[21] çok önemli bir yolculukta şahâdet şerbetini (şurubunu) içti. Ancak vedâlaşırken mübârek dudağını, Hatice Begümün dudağına koydu ve buyurdu ki "Ben yolculukta şehît olacağım ve kendi evlâdım Haydarı görmeyeceğim. Sana vasiyyet ediyorum ki benim Haydar'ım doğduğunda irşâd rütbesi **[1241]** şeyhlik ona verilsin.

O Hazretin şehît olmasının ardından, Sultân Haydar doğdu ve âlemi irşâd ve terbiye ışığıyla nûrlandırdı. Öyle ki o da değerli ve şerefli babası gibi Riyâd'a giderken şahâdet kanadı ile cennete doğru uçtu ve o yolculukta değerli babasının kanın öcünü almaya gidiyordu. Buna bakmayarak ki Mevlânâ Şeyhî Sultân Cüneyd'in mürîdlerinden, itikatlılarından, ve ona güvenenlerinden biriydi. Sultân Haydar ona baba diyordu ısrar ediyordu ki "Bu yolculuğa gitmek uygun değil." Sultân Haydar buyurdu: "Baba, ne yapayım ki üç aydır başsız dolaşıyorum."

Ve o Hazretin on beş tane kız ve erkek çocuğu vardı. Onların büyüğü ve babasının halefi Şâh Sultân Ali (aleyhi'r-rahme) idi ve Hasan Bey Bâyındır'ın evlâdının muhalefeti ve düşmanlığı yüzünden halkın terbiyesi ve irşâdını kardeşlerinin büyüğü ve fâzılı yânî şâhların şâhı ve orduların büyük komutanı, dergâhların azîzi, Sultân Şâh İsmâîl (teğammedallâhü bî-ğufrânihi ve eskenehü ferâdîsi cinânihi) ona bıraktı ve kendi halkın eli ile şehît oldu ve Sultân Cüneyd'in mûcizevî sözü ki Hasan Bey Bâyındır'a: "Hasan! Öyle yapmayasın ki benim kılıcım sana dönsün." demişti. Öyle ki önce söylendi. Burada ortaya çıktı.

Sultan Şâh İsmâîl (aleyhi'r-rahme ve'r-ridvân) onun kerâmetleri ve olağanüstü işlerinden çok şeyler naklettiler ve bundan apaçık kerâmet ne olabilir ki küçük yaşta

---

[20] F: شمشیرهای

[21] F: Sultân Haydar Cüneyd.

iken bir küçük bölüm ile Gîlân vilâyetinden çıkıp, o zaman ona karşı muhâlefet gösterenlere rağmen Allah'a tevekkül edip ve mâsûm imâmlara (salavâtullâhi aleyhim ecmaîn) sığınak onlardan yardım alıp ve o dönemde zâlimlerin karşısına çıkıp onları darmadağın etti. Az bir fırsatta Âzerbâycân vilâyeti, Şirvân, Diyarbakır, Irak-ı arab, Irak-ı acem, Fars ve Horâsân eyâletlerini zulüm ve fesâttan kurtarıp onları temizledi ve minberlerin başında mâsûm imâmlar ve temiz ehl-i beyt için övgüler dolu hutbeler okuttu. Yedi yüz – sekiz yüz sene sonra ki hak mezhebi imâmiye gizli idi, onu îlân ederek duyurdu ve onu yaymaya başladı. Onun kurallarını uyguladı ve ehl-i beytin düşmanlarına küfür ve lanet etmeyi halk arasında yaygınlaştırdı.

Zâhirde o hazret Peygamber efendimizin bu hadîsinin göstergesidir ki bazı rivâyetlerde gelmiştir ki **[1242]** انَّ لَنَا كَنْزًا فِي طَالقَانَ لاَ مِنْ ذَهَبٍ وَلاَ فِضَّة، بَلْ اثْنَى عَشَرَ اَلْفَ رَجُلٍ يَقُودُهُمْ شَابٌّ مِنْ بَنِي هَاشِمٍ عَلَى بَغْلَةٍ شَهْبَاءِ،[22] عَلَى رَأسِهِ عِصَابَةٌ، اَنْظُرُ اِلَيْهِ يَعْبِرُ الْفُرَاتَ شعَارُهُمُ اللّٰهُ. فَاذَا ظَهَرَ فَسَارِعُوا اِلَيْهِ وَلَوْ حَبَوًا اِلَى الثَّلْجِ

Yani: "Tâlikân vilâyetinde bizim elimizde bir hazîne vardır. Bu ne altındır ne de gümüş. Belki on iki bin kişilik bir grup ki onların komutanı bir gençtir. Benî Hâşim Seyyitlerindendir ki siyah bir ata[23] biner ve onun başında kırmızı bir taç vardır. Sanki ona taraf bakıyorum ki Fırat suyundan geliyor ve onların zikri, savaş zamanında ve onun dışında Allah, Allah'tır. Ne zaman bu genç ortaya çıksa, ona taraf koşun. Bu koşuş ufak bebeklerin kar üzerinde yürüyüşü gibi olsa bile." Sadaka Resûlullâh.

O hazretin büyüklüğü ve kerâmetine bu deyim yeter.

O Hazret Allah ü Teâlâ'nın yanına gittiği zaman, dört erkek çocuğu geride kaldı. Onların en bilgilisi, fazîletlisi, kâmili, babasının halefi ve halkı terbiye ve irşâd edecek zamanın pâdişâhı ve devrânın hâkânı, dîn sığınağında yetişen, samanyolunun şâhlar şâhı, iki dünyaya Allah gölgesi olan, yeryüzünde halîfenin halîfesi Allah onu güçlü kılsın, Sultân Şâh Tahmâsb el-Hüseynî el-Mûsevî (خَلَّدَ الله ايّام سلطانه ومعتدلته الى آخر الدوران واوصل الزمان دولته الى زمان ظهور صاحب الزمان عليه وعلى آبائه الكِرَامِ وَالصَّلَوةُ والسَّلاَمُ مِنَ الْمَلِكِ الْمَنَّانِ)

O Hazretin iyilikleri ve menâkıbı hiç kimseden gizli değildir. O cümleden, genç yaşlarında saltanat rütbesi aldığında, türlü eğlence ve şehvetvâri şeylerin müsâit ve

---

[22] N: بعلة شى و وعل

[23] F: اشتَر

elverişli olmasına rağmen, tüm büyük günâhlardan tevbe etti ve dedeleri gibi takvâ ve temizliği seçti.

O hazretin yücelik konusunda ve onun kerâmetleri hakkında bu kelimenin söylemesi yeter ki o hazret doğru yol ve dürüst dînin koruyucusu ve yardım edenidir. Mü'minlerin yardımcısı ve sığınağıdır ve emîrü'l-mü'minîn (salavâtullâhi ve selâmuhû aleyhi ve alâ evlâdihi ve ıtrati't-tayyibîne ve't-tâhirîn)'in şiasıdır.

[1243] Şiir

İlâhî, sen bu dervîş seven Şâh
Ki halkın âsâyişi huzûru ve rahatlığı onun gölgesindedir

Uzun bir süre bu halkın üzerinde pâyidâr kıl
İtâat tevfiki ile yüreğini diri tut

<ve güzel rastlantılardan bu ki bu kitabın fâtihâ ve hâtimesinde düzeltme yapıldıktan, iftitâhı (açılışı) ve ihtitâmı (kapanışı) seçtikten sonra, onun ünlü ismi Hazret-i şehzâde, kutsal mutluluk ve yüceler yücesi olarak seçildi. فَجاء بحمد الله كمختوم ختامه حسنك وفي ذلك فلينا فين [؟] المنافقون وكذلك فليعمل العاملون. تمّت الكتاب بعون الملك الوهّاب حَرَّرَهُ الْعَبْدُ الْمُذْنِبُ شاه محمّد كاتب.>[24]

241) Kitabın hâtimesi başka nüshalarda şöyle zikredilmiştir:

H: "فرغ من تأليفه و تصنيفه واتمامه واختتامه وتنميقه وتعليقه مختتم شهر شعبان المعظّم لسنة تسع وخمسين وسبعمائة [759 ق / 1357 م] العبد المذنب الراجى توكّلى بن اسمعيل بن حاجى الاردبيلى خيراه بالله الحسنى وزياده وختم اعماله بالسعادة."

L: قد اتفق الفراغ من كتبه كتابت الشريف زاد الله شرفًا وتمّ بالخير والسعادة ولاقبال.

Ş: تَمَّتِ الكتاب بعون الله تعالى الفقير الحقير بى بضاعت مير خليل الجامى به اتمام رسيدن كتاب در بلدهء مروشاهجهان در سر مزار شيخ نورالدّين محمّد خانى در خانقاه در سنهء 1035

[24] N: <فرغ من تحرير هذه الكتاب بعون الله الملك الوهّاب، في رابع ذيقعدة الحرام سنة احدى وعشر الف [1021 ق : 1621 م]>
P: <واز اتّفاقات حسنه ... المنافقون، تم ذلك في شهر صفر>.

K: فرغ من تأليفه وتصنيفه واتمامه واختتامه وتمنيقه وتعليقه مختتم شعبان المعظّم لسنة تسع وخمسين وسبعمائه [759 ق / 1357 م] العبد المذنب الراجى توكّلى بن اسمعيل بن حاجى الاردبيلى جزاه الله بالحسنى وزيادة وختم اعماله بالسعادة وغفّر ذنوبه وستّر عيوبه بعون الله الملك المبين وتوفيق ربّ العالمين تحرير اين كتات "صفوة الصفا" اعجاز وتسطير اين نسخهء گرامى عقايد طراز فى يَوْم السبت تاسع شهر **[1244]** شعبان المعظم سنة اثنى واربعين والف [1042 ق / 1632 م] من هجرة النبوية المصطفوية عليه افضل الصلوات واكمل التّحية وسلّم تسليمًا كثيرًا كثيرًا

Ç: الحمد لله رب العالمين والصّلوة والسّلام على محمّد وآلِه الطّيبين الطاهرين بحول الله العليّ وعناياته تمام شد كتاب مستطاب "صفوة الصفا" با حواشى اقلّ العباد واحقرهم احمد بن المرحوم الحاج كريم التبريزى في شهر محرّم الحرام سنة تسع وعشرون وثلثمائة بعد الالف [1329 ق / 1911 م] من الهجرة على هاجرها وآله الف الف الثناء والتحية والصّلوة والسّلام والاكرام

[1245] AÇIKLAMALAR

(Tavzîhât = İzahlar)

1) **Ebû Mûsâ Eş'arî:**[1] İbn-i Kays Peygamberin sahâbesi ve İslâm ordusunun komutanı. Yaklaşık milâdî 614'de doğdu. Köken olarak Yemenlidir. Arabistan'ın güneyinden bir grup kardeşleri ve kabîlesinin adamları ile (Kabile ismi Eş'ariyyân) deniz yolu ile hareket edip ve Hayber savaşında ki müslümanlar Yahûdilere saldıracaktı. Bu bölgede (628/7)'de Peygamber efendimizin yanına geldi ki bey'at merâsimini yerine getirmiş olsun. Ebû Mûsâ, İran savaşlarına katılmıştı. Öyle ki onun Nihâvend savaşında olması besbellidir ve çeşitli şehirlerin fethi o cümleden Dînver, Kum ve Kâşân'ı onun aldığı kanaatindedirler.

Sıffın'da (657/37) Ali (a.s.) ile Muâviye arasında iki hakemden biri de Ebû Mûsâ Eş'arî idi. Ebû Mûsâ, Ezruh toplantısından sonra ve hakemliğin bitmesinden sonra Mekke'ye gitti ve orada öldü. Ebû Mûsâ, kırâat şivesi ve dua okumak konusunda ilgi odağıydı çünkü sesi çok güzeldi. Onun ismi Kur'ân mütâlaası ile özellikle ünlüdür. Çünkü o öyle bir Kur'ân düzenlemişti ki Osman'ın düzenlediği Kur'ân'dan sonra yine kaldı. (*Dânişnâme-i Îrân ve İslâm,* c. 8'den kısaltılarak aktarılmıştır.)

2- **İbn Mes'ûd Abdullah b. Ğâfil b. Habîb ... Huzeyl:**[2] Hz. Peygamberin ünlü sahâbesi ve Kur'ân kârîsiydi. Aslen bedevîydi ve ünlü bir aileden değildi. Babası Benûzühre mevâlisinden Kureyş'in bir dalıydı. Bu yüzden, ara sıra **[1246]** Zühre'nin ünlü adamlarının özellikle Zübeyr b. Avâm ve Sa'd İbn Ebî Vakkâs'ın himâyesini kazanıyordu. O Müslüman olan ilk insanlardandı. Bazı kaynaklara göre üçüncü kişiydi. Hatice ve Ali (a.s.)'den sonra müslüman oldu. İbn Mes'ûd Peygamber efendimizin ayakkabısını ve onun diş kürdanını hazırlayan kişi idi.

Demişler ki İbn Mes'ûd, Mekke'de halkın önünde Kur'ân okuyan ilk kişiydi. Bu cesaretten dolayı müşrikler ona küfür ettiler ve onu azarladılar. O Kur'ân'ı direkt

---

1 Eş'ar, Mekke ile Medîne veya Şâm ile Medîne arasındaki bir dağdır. Arapça'dan "şâirter" mânâsına gelmektedir ve bir kişiye de vücûdun kılı veya saçın başkalarından daha fazladır deniyor... (Muhammed Ali Müderris, *Reyhânetü'l-edeb,* c. I, s. 130).

2 İbn Mes'ûd, meşhûr ricâl kitaplarında "İbn-i Ümm-i Abd" diye geçer. Abdullah b. Mes'ûd bu lakaptaki şöhretinin sebebi annesi tarafından geliyor. Annesi de Ümm-i abd'dan geliyor. Bu da (ümm-i abd) sahabe kadınlarından geliyor (*Pîşîn,* c. V, s. 391).

Peygamber efendimizin ağzından duyuyordu. İbn Mes‘ûd Medine’ye hicret ederken Hazret-i Resûl ile birlikte idi. Bedir savaşına katılmıştı. Ancak belli değil ki onun ölümü Medine’de zorunluluk olarak kalmasından ölmüş yoksa Kûfe’de ölmüş. Taberî, birinci söylentiyi İbn Kesîr Hanbelî ve Münâvî Sûfî ikinci söylentiyi tercih ediyor. (önceki kaynak, c. VI.)

3- **Ebû Hüreyre:** Hazret-i Muhammed (a.s.)’in sahâbesindendir. Asıl adı Abdüşşems idi. Ancak müslüman olduktan sonra Abdullah veya Abdurrahmân olarak değiştirildi. Kendisine başka adlar da söylenmiştir, o yüzden onun künyesi Ebû Hüreyre oldu ki her zaman kaviminin keçilerine çobanlık ederdi. Bir kedi yavrusu yanındaydı ve onunla oynardı. Ebû Hüreyre Medîne’ye geldikten sonra Hz. Muhammed (a.s.)’e ordu sürmüştü. (629/7). İslâm’ı kabul ettikten sonra kendini Hz. Muhammed (a.s.)’e yakınlaştırdı. Onun verdiği sadakalarla geçiniyordu. O, ehl-i suffa denilen yoksullardan idi.

Ebû Hüreyre, Peygamber efendimizin vefâtından dört yıl önce İslâma girmesine rağmen ondan çok hadîs aktarmıştır; öyle ki bu hadîslerin sayısı 3500’e varıyor. Ancak Ebû Hüreyre’ye istinâd edilen konular doğru olmaz. Ancak Eşprenger’in sözü -ki onu beyhûde Zâhid diye adlandırır- tam olarak doğru olmaz. Çünkü ona istinâd edilen hadîslerin çoğu ondan değildir. (önceki kaynak, c. VIII.).

4) **Muâz b. Cebel:** İbn Cebel b. Amr b. Evs Ensârî Hazercî Moknî b. Abdurrahmân (v. 8 k.) değerli sahâbelerden, helâl, harâmı bilen birisiydi. Gençliğinde müslüman oldu ve Bedir, Uhud ve Hendek savaşlarına katılmıştı. Peygamber Efendimiz onu Tebük gazvesinden sonra **[1247]** Yemen halkı için kadı ve bir yol gösteren olarak gönderdi. Onlara bir mektup gönderdi ve şöyle yazdı: “انّي بعثت لكم خير اهلي” yânî “Ben en iyi adamlarımdan birini sizin yanınıza gönderdim.” Muâz, Peygamber Efendimizin ölümüne kadar Yemen’de idi. Ebûbekir, hilâfete varınca Medîne’ye döndü ve ondan sonra Ebû Ubeyde-i Cerrâh ile Şam savaşına katıldı. Ebû Ubeyde, Amevâs’da tâûn hastalığına yakalandığı için Muâz’ı kendi yerine seçti. Ondan *Sahîh*’de de 157 hadis nakledilmiştir (*A‘lâm Zerklî, Dihhodâ* sözlüğünün aktardığına göre).

5- Arapça üç beyit Ebu’l-Âtâhiye’den olup, şâir de Ebu’l-Nüvâs’ın çağdaşıdır.

6- **Şeyh Sadreddîn:** Ç[3] "Sadreddîn, Şeyh Safiyyüddîn İshâk'ın en büyük oğludur (kuddise sırrühümâ) ki onun halîfesi ve halefi idi. Onun kabr-i şerîfi Erdebîl'de, babasının türbesindedir ve ism-i şerîfi Mûsâ'dır." Şeyh Sadreddîn, 704 yılının Ramazan bayramında, Şeyh Zâhid'in kızı, Fâtıma Hâtûn'dan doğmuştur. 90 yıl yaşadı ki onun 59 yılı irşâd koltuğunda geçti. Erdebîl'in cuma câmisinin kapılarını Gürcülerden alan ve Tiflis'ten Erdebîl'e getiren o'dur. Kitabın bir çok konusu onun dedikleridir ki İbn-i Bezzâz tarafından yazılmıştır.

7- **Ebu'l-Feyz Zünnûn Mısrî:** Ebu'l-Feyz Sevbân (veya Feyz) İbn İbrâhîm, zâhid ve ârif biriydi. O, Mısır'ın Ahîm'inde doğmuştu. Zünnûn Kur'ân'ın bir yaratık olduğunu kabûl etmiyordu. Bu yüzden, Mu'tezile ile düşmanlıkları vardı. Ömürünün sonlarında Mâlikî mezhebine bağlı bir fakîhe Abdullah b. Abdülhakem'e, düşüncelerini öğrettiği için dinsizlikle suçlandı ve Bağdat'ta mahpus kaldı. Ancak halîfe Mütevekkil onu yanına çağırdı ve sözlerini dinledi, sonra onu salıverdi. Zünnûn ondan sonra Mısır'a döndü ve Cîze'de vefât etti.

Diyorlar ki Zünnûn kimyâ şifrelerini ve hem de eski mısır yazılarını (hiyeroglif) biliyordu. Onun düşünceleri ve öğrettiklerini sûfiler ondan sonra özellikle Hâris Muhâsebî düzenleyip açıkladılar. O mârifeti "Hâdiselerin vasıflarını tanımaktan ibâret bilir. Onun vefat târihi için **[1248]** 240, 244, 246, 248 yıllarını kaydetmişlerdir. Vefât tarihlerini mütâlaa etmek için bkz.: *Reyhânetü'l-edeb,* c. II, s. 274.

8- **Ebu'l-Kâsım Cüneyd b. Muhammed:** Ebu'l-Kâsım Cüneyd b. Muhammed b. Cüneyd Bağdâdî, aslen Nihâvent'lidir, sûfiyenin ünlü şeyhlerindendir. 297 yada 298 yılında Bağdat'ta ölmüştür. (Hilyetü'l-Evliyâ, 10, 255; Târih-i Bağdat, 7, 241; Kuşeyrî, 18) Tüm adı geçmiş kaynaklarda, ricâl ve tarih kitaplarında Cüneyt'in adı ve nesebi detaylı şekilde açıklanmıştır, ancak sâhib-i Kâmûs tüm kaynakların aksine demiş ki onun adı Saîd b. Ubeyd'dir. Cüneyd onun lakabı olup Seyyidü't-tâife ile lakaplandırılmıştır. Seriyy Sekatî'nin kız kardeşinin çocuğuymuş. Cüneyd 297 veya 298 yılı 90 yaşındayken Bağdat'ta öldü ve Şûnîzye mezarında dayısı Seriyy Sekatî'nin yanına gömüldü. Ancak, sâhib-i *âsâr-ı acem* onun vefâtını 257 hk. olarak kaydetmiştir.

---

[3] Ç'nin taşbaskı nüshasının hâşiyesinde, Ç alâmeti ile "..." gelmiştir.

9- **Şeyh Ebû Ali ed-Dekkâk:**[4] Ebû Ali Hasan b. Ali b. Muhammed b. İshâk b. Abdurrahmân b. Ahmed Nîşâbûrî, Ebû Ali Dekkâk olarak bilinir. Dördüncü yüzyılın ârif Şeyhlerindendi. Adı geçen Şeyh Zilkâde veya Zilhicce ayında 405 yılında Nîşâbûr'da vefât etti ve orada gömüldü. (Ebû Ali Dekkâk husûsunda bkz.: *Târih-i Bağdat,* 2, 248; *Keşfu'l-mahcûb,* 204; *Tezkiretü'l-evliyâ,* 2, 187'den sonra; *Nefehâtü'l-üns,* 328'den sonra; *Sefînetü'l-Evliyâ,* 159; *Reyhânetü'l-edeb,* 2, 222) Onun yazdıklarıdır: Kur'ân âyetlerinin bazısının te'vîli, hilâfet, zühd ve vaazlar ki toplam 360 tanedir.

10- **Nasr b. İbrâhîm ez-Zâhid el-Mukaddesî:** İbn İbrâhîm b. Nasr b. İbrâhîm b. Dâvûd en-Nablusî el-Mukaddesî Meknî, Ebu'l-Feth ve İbn Ebi'l-Hâfız olarak bilinir. Şam'ın Şâfii şeyhlerindendir. Onun kökeni Nablus'dandır. O 377 h.k'de doğdu ve yirmi yaşında iken fıkıh öğrenmek için yola çıktı. Sur, Saydâ, Gazze, Diyarbakır, **[1249]** Dimışk, Beytü'l-mukaddes, Mekke ve Bağdat'ta ilim öğrendi. Dimışk'ta İmâm Muhammed Gazzâlî ile görüştü. Onun tasnîf ettikleri: el-Hüccetü Ali Târikü'l-mahce hadîste, fıkıhta, amâlî, tehzîb, kâfi, takrîb ve fusûl. Onun ölümü 490 h.k'da oldu. (Bu husûsta bkz. *Hediyyetü'l-ârifîn,* 2, 490; *Tebyînu kezbi'l-müfterî,* 286; *Tabakâtu'l-musannaf,* 64; *el-Ünsü'l-Celîl,* 1, 264; *el-A'lâm-ı Zerklî,* 8, 336)

11- **Esferis:** Ç "Bu zamanda ondan bir isim yoktur. Şeyh (k.s.)'in mezarı Erdebîl mahallelerinden birinde, Şehîdgâh diye adlanan bir yerdedir ve şehrin ortasındadır. Ünlü olmasının nedeni Şeyh'in orada olan mezarından dolayıdır.

12- **Serâv = Serâb:** Ç "Tebrîz ve Erdebîl ortasında yer alan bir kasabadır. Oradan Tebrîz ve Erdebîl'e 15 km.'lik bir yoldur. Akmiyûn, Serâb'ın köylerindendir ki şimdi bu isimle meşhûrdur.

13- **Binîs:** Ç "Binîs, Tebrîz'in kasabalarından olup, Tebrîz'in testi ve çömleğini oradan getiriyorlar." Köy, Hâmine nâhiyesine (bucak) bağlı, o da Şebüster'e ve Şebüster de Tebrîz'e bağlıdır. Şebüster'in 4 km kuzey doğusunda yer almaktadır ve Sûfiyân-ı salmâs karayolunun 6 km.'sindedir. (*Ferheng-i Coğrâfiyâyî Îrân,* 4, 97.) Binîs köyünün içinde bir mezar var. "Şeyh mezarı" isimli harabe olmuş mezarın yanı ziyaret-

[4] Dekkâk, Arapça olarak "Dakîk" (آرد = un) satıcısı diye söylenir.

gâhtır. Kırık bir levha köy binasının duvarına asılmış ki onun üzerine mezar yapmışlar ters takılmış ve diyor ki: Bu levha Şeyhin mezarı başındaymış sonra binanın duvarına nakledilmiştir. Levhanın içeriği belli olmadı. (Açıklama için, Allah rahmet etsin Mirzâ Ca'fer Sultân el-Karâyî, *Ravzâtü'l-Cinân* ..., 2, 545.)

14- **Hamza:** Ç "Hazret-i Seyyid Hamza'nın mübârek mezarı Şîrâz'da İsfehân kapısındadır ki başlı başına yüce bir türbedir."

[1250] 15- **Errân:** Veya Elrân, Kafkas'ta eski bir bölgenin adıdır. Hemen hemen eski Albânâ gibi altıncı yüzyılda, Mihrgân hânedanının başlangıcından sonra, Îrân'ın neciplerinden, Îrânşâh isimli, oraya hükmettiler. O dönemde Araplar'ın eline geçti, dördüncü yüzyılda merkezi Berz'a [= Berd'a = Bedre'] idi, 332 h.k'den biraz önce İranşâhı Muhammed b. Yezîd Şirvân ve Derbend'i [= Bâbu'l-ebvâb] de Errân'a ekledi. Ancak öteki (sonra ki) yüzyılda Şirvân, Errân'dan ayrıldı ve Errân'ın başkenti Gence'ye taşındı. Moğolların zamanından bu yana Errân'ın güney kısmı Karabağ diye adlandırılır. (*Dâyiretü'l-maârif-i Fârisî,* Musâhib, 1, 84)

Velestrenç de yazıyor "... Errân eyâleti büyük bir üçgende ve iki ırmak (Sîrûs ve Erâksus)'ın batısında yer alır ki Arapla onlara "Kür" ve "Eres" demişler. Bu yüzden Hamdullah Müstevfî bu iki ırmağın arasında olan araziye, beynu'l-nehreyn demiştir. Bu eyâletin başkenti 4. yüzyılda Berz'a idi ki harâbeleri şimdiye kadar kalmıştır." (s. 190)

16- **Kelhorân:** Ç "Kâf fethala; lâm, sükun; ha zamme; Erdebîl köylerinden birinin ismidir ki şehrin doğusunda ve çeyrek fersah (2 km) mesafeyle yer alır. Seyyid Fîruz Şâh, Seyyid Ivezu'l-havâs, Seyyid Kutbeddîn ve Emînüddîn Cebrâîl (rahmetullâhi aleyhim ecmaîn)'in mezarları, Safavî sultanlarının ünlü binalarından olan bir türbede yer almaktadır ve bu köy safavîlerin vakıflarındandır. Ancak bu zaman Sadru'l-memâlik merhûm Erdebîlî'nin tasarrufundadır."

Bu köy Erdebîl'in 3 km kuzey batısında yer alır. Kuzeyden Nemîn, güneyden Korâîm, doğudan Hîr ve Nemin ilçesine ve batısından Meşkîn köyüne kadar sınır-landırılmıştır (*Ferheng-i Coğrâfiyâyî*, c. 4)

17- **Kutubâbâd:** Ç "Kelhorân'ın güneyinde yer alan bir köyün ismidir. Şehirden bir alanlık kadar yoldur ve Erdebîl şehrinin ileri gelenlerinden birine âittir."[5]

[1251] 18- **Hilyekirân:** Bu yer, bölge tarihi kaynaklarda özellikle son kaynaklarda, o cümleden *Ravzatü'l-safeviyye*'de Mirzâbey Cünâbedî'nin yazdığına göre, Hebekirân olarak yazılmıştır. Baba Saferî, *Erdebîl der-güzergâh-ı târîh* adlı eserinde Şeyh Zâhid-i Gîlânî'nin yaşadığı yerden bahsederken, Hîlekirânın mevkiden ki -Lenkerân bölgesine aitti. Sonraları Türkmânçay antlaşması gereği (1828 Şubat / 1343 Şaban) İran'dan ayrılıp ve Rusya'ya verildi.- aynı Hilyekirân olduğunu hatırlatıyor.

19- **Purg:** Ç "Kirmân hudûdunda, güçlü şehirdir. Üretimi buğday ve harmandır. Abdullah Müstevfî bu yeri "Berk olarak yazmıştır ki Berk ve Târam iki şehirdiler. Berk daha büyüktür. Güçlü kalesi vardır ve Kirmân'ın sınırıdır." (*Nüzhetü'l-kulûb*, Leyden, 138.) "*Târih-i Moğol*"da Merhûm Abbâs İkbâl (s. 380), Fork şeklinde yazmıştır.

20- **Târam:** Ç "Ra, fetha ile. Çok büyük bir vilâyettir ki Kazvîn ve Gîlân dağları arasında birçok köyleri vardır. Burada iki blok vardır: Birisi yukarı Târâm, ötekisi aşağı Târam. Aşağı Târam hamse mahallinin, bölgesinin bloklarındandır ve Kâçârlar saltanatı döneminin başından itibaren komşu vilâyetlerden ayrılmış ve müstakil bir vilâyet olmuştur. Merhûm Muhammedşâh'ın devletinin sonuna kadar oranın derebeyliği, Mirzâ Muhammedhân Beyler beyi Devellu ve oğlu Allahyârhân Âsıfüddevle Muazzez'indi. Şâh'ın zamanı yânî Nasırüddîn Şâh'ın döneminde Merhûme Mehd Aliyâ'nın derebeyliği oldu ve İ'tidâdu's-saltana Alîklî Mîrzâ Vezîr, ilim ve madenler vezîrliğine getirildi. Onun ünlü köyleri Şirvân, Erken, Bonârek, Kelc, Siyahpûş, Hisâr Altûnkeş.

Kızılüzen ırmağı bu köylerin önünden geçiyor. Diyorlar ki bu ırmağın dibinde altın bulunuyor ve koyun ve ırmağın Türkçe ismi burada altının olduğuna delîldir.

Erken köyünde dört tane çam ağacı vardır ki çok büyük ve azametlidirler. Onların biri çok büyüktür. Gövdesinin çevresi 9 zer' ve yüksekliği tam olarak bilinmemiştir. Diğer üçü ondan farklıdırlar. Mîrzâ Tâhir önsöz yazan 1267 h.k'de ilim

---

[5] Kutbuddîn sözlerinden, Şeyh Safiyyüddîn'in ceddinin olduğu anlaşılıyor ki Gürciler tarafından öldürülmeye çalışıldı. Ancak damar ve sinir sistemi -veya tarihcilerin söylediğine göre bütün boynu- kesmemişler. Sonunda iyileşti.

ve madenler vezîrliği Nevvâb-i Vâla'nın huzûrunda idi ve o ağaçla ilgili bir iki beyitlik şiir demiştir. Bu iki şiir onun dediği şiirdendir.

Keşmîr selvi gibiydi
Erken'de gördüğüm o dört çam ağacı

Dicle ve Fırat'ın yapıştığı gibi
Şâhrûd ve Kızılüzeni de öyle eklenmiş gördüm

[1252] Târam küçük bir şehirdir ki Fars eyâletinin sonunda ve Kirmân semtinde yer alır. Orada eski çağlardan beri kıymetli ve değerli kumaşlar üretiliyordu. O Târam'da ki Şeyhin kardeşi ölmüştür. İşte bu Târam'dır. Târam'ı iki türlü yazıyorlar hem طارم, hem de تارم *Coğrafiyây-i Siyâsî*'de gelmiştir ki "Târamın boyu 72000 ve eni 18000 gezdir. Kuzeyden Haşinâbâd'a ve güneyden ve doğudan Fârğân'a. Oranın suyu ve havası hiç iyi değil. Oranın merkezi Târam'dır. (500 hâne) ve 14 köyü var. (s. 239)

21- **Şeyh Necîbüddîn Bozguş:**[6] Yedinci yüzyılın âriflerinden sayılıyor. Babası Şâm'dan Şîrâz'a geldi ve Necîbüddîn Şîrâz'da doğdu. O, Şeyh Şehâbüddîn Sühreverdî'nin öğrencisi ve mürîdidir. Onun elinden hırka giydi, Şîrâz'da hângâh yaptı ve halkı irşâd etti. Tüm parası ve zenginliğine rağmen devamlı yoksullar ve zayıflarla yaşar ve onlarla yemek yerdi. Tüm sermâyesini bu yöntemle bitirdi ve tevhîd ile alâkalı soruya Türk ârifler gibi bir kitap yazdı ve bu, o soruya cevap oldu. Kitabın ismi "İki ayna ortasında bir elma" (*Reyhânetü'l-edeb,* c. VI, s. 147.) O 678 h.k.'in Şa'bân ayında vefât etti. Kadı Seyyid Müctebâ Osmânî onun ölümünden sonra bir ağıt söyledi ki şöyledir: مقضي شيخنا شيخ الشيوخ باسرهم وقد كانَ في الاسلام قطبًا معظمًا Şeyhin durumu hakkında daha fazla bilgi edinmek için bkz.: *Mücmel-i fasîh-i hâfî der havâdis-i sene-i 678,* Câmî'nin *Nefâhâtü'l-Üns,* 546; *Sefînetü'l-evliyâ,* 114; *Hazînetü'l-asfiyâ,* 2, 27; *Şîrâznâme,* 131; *Târih-i Vassâf,* 193; *Şeddü'l-izâr,* 334 ve sonrası.

22- **Ebû Ubeydullah Hafîf:** Sûfî şeyhlerinin büyüklerinden ki 4. yüzyılda yaşamıştır. Onun tam ismi: eş-Şeyhü'l-kebîr Ebû Abdullâh Muhammed b. Hafîf b. Eskefşâzû'l-dıbâ (*Şeddu'l-izâr,* 38)'dır. *Şîrâznâme*'nin açıklamasına göre (s. 95) büyük

6 "Bozguş" kelimesinin ikinci harfi, tercüme kitaplarında noktasız veya noktalı ra'dır. İkincisi kullanılır. (*Reyhânetü'l-edeb,* c. VI, s. 147)

Şeyhin asıl soyu deylemlilerdenmiş. Şîrâz'da doğduğuna göre orada yaşamış ve büyümüştü. Büyük Şeyh tasavvuf hırkasını Ebû Muhammed Ca'fer Hazzâ'nın elinden almıştır ve 341 k.'de giymiştir. Büyük Şeyhin ömrü konusunda târihçilerin söyledikleri şeyler **[1253]** ihtilâflıdır. *Şeddü'l-izâr* sahibinin anlattığı (s. 45) yânî yüz on yıl, *Şîrâznâme*'nin anlatmasına denk geliyor. Başka kaynakta Şeyhin ömrünü 95, 114, 110, 124, 126 yıl olarak yazmışlar. Ancak vefât yılı konusunda tarihçiler arasında 371 h. olmasında hiç ihtilâf yoktur. Tarihçilerin büyük çoğunluğu bu tarihi Şeyh-i Kebîr'in yılı yazmışlardır. "*Târih-i Güzîde*" ve "*Habîbu's-siyer*" Şeyh'in vefâtını 391 k. olarak yazmışlar ve *Farsnâme-i Nâsırî* 370 yılını kaydetmiştir. Büyük Şeyh konusunda daha fazla bilgi edinmek istiyorsanız, bkz.: *Hilyetü'l-evliyâ, Isfehânî,* 10, 385; *Târih-i Bağdât,* 8, 112, 125, ve 129; *Risâle-i Kuşeyrî,* 29; *Keşfu'l-Mahcûb,* 99, 317, 417; *Kâmil İbnü'l-Esîr der havâdis,* 371; *Âsâru'l-bilâd,* 112, 141; *Târih-i Güzîde,* 782; *Nüzhetü'l-kulûb,* 116; Şîrâznâme, 95; *Nefâhâtü'l-üns,* 262; *Fârisnâme-i Nâsırî,* 2, 142 ve 158; *Tarâyıku'l-hakâyık,* 2, 212 ve 224; *Reyhânetü'l-edeb,* 3, 330.

23- **Şeyh Ebû Zür'a-i Erdebîlî:** Ç "Hazret-i Rıza (aleyhi ve âbâihi's-salâtu ve's-selâm) Nîşâbûr'a geldiği zaman hazretin önünü açmış ve onu halkın kalabalığından korumuştu." Şeyh Ebû Zür'a Abdü'l-vehhâb b. Muhammed b. Eyyûb Erdebîlî, sûfî tâcirlerdendir ve bu tâifenin önde gelen âlimlerindendir. Şeyh-i Kebîr Ebû Abdullah Muhammed b. Hafîf'in dönemindenmiş. Pazar günü Recep ayının 5'inde 415 yılında ölmüş ve Şîrâz'da gömülmüştür. (Hâşiye-i Merhûm Ca'fer Sultânu'l-Karâyi'nin yanına (*Ravzâtü'l-cinân ...,* 1, 234) O ve Şeyh-i Kebîr arasında ortaya çıkan garip olaylar hakkında bkz.: *Şeddü'l-İzâr ...,* 223'den sonra. Tercüme eden kişinin durumu öteki kaynakta yazılıdır: *Şîrâznâme,* 103; *Nefâhâtü'l-üns,* 361; *Âsârü'l-acem,* 463; *Fârisnâme-i Nâsırî,* 2, 157, taş baskı; *Tarâyıku'l-hakâyık,* 2, 222; *Dânişmendân-ı Âzerbaycân,* 23.

24- **Beyzâ':** Beyzâ ilçesi, Şîrâz'ın kuzey batısında, merkezi Erdekân. Deştek dağları, onun güney doğusundan geçiyor. Bu ilçeyi merkezi adına Erdekân ilçesi demişler. Sekiz köyden oluşur ki köylerden Kâmfîrûz, Ramcerd ve Beyzâ olarak adlandırılmıştır. Beyzâ köyü, güney doğuda yerleşmiş ve köylerinden Telle Beyzâ ve Mîlyân'dır. Eski Beyzâ şehri [Arapça olarak Beyzâ = Sefîd], Esteher'in en büyük şehridir ve Şîrâz'ın kuzeyinde ve **[1254]** Esteher'in batısındadır. Onun ismi için Farslılar ona der-i esfîd diyorlar, Araplar ona Beyzâ adını koymuşlar.

25- Şeyh Safiyyüddîn'in Şeyh Sa'dî ile görüşmesi husûsunda bkz.: *Târih-i Erdebîl ve Dânişmendân,* s. 267'den sonrası; *Peyâm-i nev,* s. 4, 6-7, 97-100; Şeyh Safiyyüddîn ve Şeyh Sâ'dî'nin makalesi Merhûm Saîd Nefîsî tarafından yazılmıştır.

26- Şeyh Safiyyüddîn, Şeyh Zâhid'in yaşadığı yeri bilmesine rağmen dört yıl beklemek garip ve mantık dışı geliyor. Şehîd Sikatü'l-İslâm Mîrzâ Ali Ağa'nın dediği gerçeğe yakın olsun ki "Şaşırtıcıdır ki Emîr Abdullah'ın bilgi vermesi ve Şeyh Zâhid'in evinin Gîlân'da olduğunu açıklamasına rağmen, Şeyh Safî dört yıl neyi araştırıyordu. Erdebîl'den Gîlân'a gitmek ve o bölgeleri gezmek çok kolay bir işmiş." (Merhûm Mîrzâ Ca'fer Sultânü'l-karâyî'nin *Ravzâtü'l-cinân*'a ait hâşiyede ... *Kerbalâ-i Hüseyin,* 1, 238) Ancak Şeyh Zâhid, Şeyh Safiyyüddîn'e kendini niye bu kadar geç gösterdiğine dâir sözünün karşısında diyor ki "... seni taleb peşinden koştururduk, sonunda belli oldu ki bu yer, başka yerlere benzemez ve nefes alıp vermen bile kesildi." Çok mantıklı görünmüyor olabilsin ki gelecekteki insanlar dört yıl Şeyh Safiyyüddîn Erdebîl'de duraksama yaptığı ve Şeyh Zâhid'in yaşadığı yerin hakkında bilgi alması Şeyh Zâhid'in yaşadığı yeri -ki hakkında net bilgileri olmasına rağmen, Şîrâz'ın fâzılları ve ürafâsından almıştı- bulsunlar.

27- **Erdebîl:** Ç "Âzerbâycân'ın ünlü şehirlerindendir. İslâm ordusunun fethinden önce Âzerbâycân'ın başkenti idi. Boylamı 80°, enlemi 36°, 33 dk'lık derecesi olup 4. iklime sahipdir. Çay tarlalarının sağında ve Tebrîz'in doğundadır. Mesâfesi 140 bin zerdir. Şeyh Safiyyüddîn (k.s.)'in ve çocuklarından bazılarının mezarı şehirdedir. "Nârîn Kale"[7] isimli bir kalesi var ki Mağfûr Fethalî Şâh dönemindeki kaçar şahlarındandı. Onun halefi **[1255]** veliahdı idi. Abbas Mirzâ onun tâlimatını vererek Fransa'dan Napolyon tarafından gönderilen bir Fransalı diplomatla Kardan Fransa büyükelçisi ile Îrân'a gelmişlerdi. Onu inşâ ediyorlardı.

Erdebîl'in kütüphanesi dünyada çok ünlüdür. Çoğu kitapları Arapça birazı Farsça ve Türkçe'dir. Ciltleri, altın ve gümüştür, ancak ondan şimdi bir şey kalmamıştır.

---

[7] Bu kale Îrân ve Rus savaşında, İran ordusunun merkezi olmuştur. Ancak sonra güç ve dayanıklık sebebiyle sürgün yeri ve bir zindandır ki zemdîyânların hükümeti muhâlifleri orada tutuyorlardı. Muhammed Şah'ın fermanıyla Fethn'i Şâh'ın ölümünden sonra dokuz Kaçar Şehzâdesi bu kalede sürgün olmuşlardır.

1159 h.'da Nâdir Şâh Avşar için taç giydirilmiştir. Erdebîl, Tahrân, Tiflîs, Tebrîz, Bakü, Gîlân ve Derbend yolunda olduğu için önemli bir ticârethânedir.

Bu şehrin ahâlisinin dindarlığı o kadardır ki bu şehirde asla alkollü içki içilmez. Öyle ki bu şehirde yaşayan Ermeniler de hiç bir şekilde içki içemezler. Îrân halkı çok uzak beldelerden Şeyh Safiyyüddîn'in müteberrik türbesini ziyârete geliyorlar. Bu türbenin yakınlarında birkaç câmi ve okul varmış ki altın ve gümüş kapıları varmış... Şeyhin temiz mezarı ... ve onun dört köşesine altınlar asmışlar. Kubbenin tavanından altın ve gümüş avizeler asılıdır.

Erdebîl'in eski ismi Erbelâ imiş. Türbenin kütüphanesinin tavanı, Kubbe gibi yapılmıştır. Çin yapımı çok büyük porselen kadehleri uzun tepsilere koymuşlardır. Müteberrik türbenin mutfağı eskiden oranın çalışanları hariç, günde üç öğün olmak üzere toplam bin kişiye yemek verirlermiş. Dîvânın bu mutfağa gönderdiği harçlık günde elli tümen imiş ve bunun iki katı da halkın getirdiği adaklardan elde edilirmiş. Yemek vakti bir davul varmış ki haber vermek için onu çalarlarmış.

Erdebîl'de bulunan tanınmış mezarlar: Şeyh Safiyyüddîn'in halefi ve halîfesi Şeyh Sadreddîn Mûsa (kuddise sırruhüma)'nın kabri, Seyyid Sadreddîn'in oğlu Şeyh Zeynüddîn'in mezarı. Seyyid Zeynüddîn'in oğlu Şehîd Sultân Haydar'ın kabri. Sultân Haydâr'ın oğlu Seyyid Haydar'ın mezarı. Seyyid Haydar'ın oğlu Şâh İsmâîl'in mezarı. Şâh İsmâîl'in oğlu Şâh Tahmâsb'ın mezarı. Şah Tahmâsb'ın oğlu ikinci Şâh İsmâîl'in mezarı. Şâh İsmâîl'in oğlu Şâh Muhammed Hüdâbende'nin mezarı. Şah Hüdâbende'nin kardeşleri ve oğulları olan İsmâîl Mîrzâ, Hamza Mîrzâ ve birinci Şâh Abbas'ın mezarları.

Erdebîl'in eski ismi Âzer Behmen idi. Bu şehrin özelliklerinden biri **[1256]** güney tarafında olan bir dağın yamacındadır ve bu dağ Hazar denizinin o sıcak ve zehirli rüzgarlarına bir baraj gibidir. Onların Erdebîl içinde esmelerine fırsat vermemektedir.

Safevî sultanlarının döneminde bu şehir Îrân'ın tüm suçluları ve kusuru olanlarının sığınağıymış. Her kim bir yerde büyük bir suç işlese ve can güvenliği tehlikede ise bu şehre kaçarmış ve Şeyh Safî (k.s.)'nin mübârek türbesinde otururmuş.

Böylece güvende olurmuş. Hazret-i Nebî (sallallâhü aleyhi ve âlihi)'nin nalınlarından biri bu türbenin süsüdür.

Âlimlerin bazısı bu şehirdendir. O cümleden, Merhûm Molla Ahmed Mukaddesî Erdebîlî sayılabilir.

28- **Şervân:** Kafkas'ın güney doğusunda bir vilâyettir. Aras ve Kûra ırmaklarının kuzey bölgesindedir. Eskiden Bâbü'l-ebvâb (= Derbend) bölgesine âitmiş. Bu kelimenin doğru telaffuzu şöyledir, öyle ki bir hakan diyor:

Hâkânî Şervân'ın ayıbını söyleme
Çünkü o şehir baştan başa şerrîdir

Ancak son yüz yıllarında hata olarak oraya "Şirvan" diyorlar. (*A'lâm-ı muîn*)

29- **Şervânşâhân:** Bu ünvân, Şervân ve onun yanında ki yörelere ve bölgelere saltanat eden padişahlar sülâlesine denir. Onların sonu, birinci Şâh Tahmâsb'n döneminde idi ki Şervân Îrân Toprağına eklendi (945 h.k.) Şervânşâhlar yıkıldılar. Görünen o ki Şervânşâh ünvânı İslâm'dan önce de denilirmiş, ancak İslâmî fetihler döneminde Şervân'a hükmedenlere Şervân Şâh'ı veya Şervân sâhibi ad konulmuştur. (*Musâhib,* 2) Şervânşâhlar sülâlesi husûsunda kuruluşundan (183 h.) onların yıkılmasına kadar (945 h.) Bkz.: *A'lâm-ı muîn*, s. 5, 901.

30- **Sebelân:** Ç "Sâvâlân'dır. Erdebîl'in yakınlarında yüksek bir dağdır. Ateşe tapanlar orayı bir adla adlandırırdılar ki onun mânâsı şerefli yer demektir. Bazı eski târihçiler demişler ki o zaman ki İran'ın saltanat tacını Ferîdûn'a vermişler. Bu dağın bir yamacında ibâdet ile meşgûlmüş. Ateşe tapanlar genellikle Sâvâlân dağının yamacında ibâdet ederlerdi."

[1257] 31- **Ocân:** Tebrîz'e bağlı olan Bostânâbâd ilçesinin köylerinden birinin ismidir. Bu köy Bostânâbâd'ın doğusunda olup havası soğuk ve sağlıklıdır. Tebrîz-Tahrân karayolu bu köyün içinden geçiyor. Oranın suyu kuyulardan ve Ocân Çay'ından elde edilir. Bu köy büyük ve küçük 43 ekili yerden oluşmuştur. Onun önemli köyleri şunlardan ibarettir: Yukarı ve Aşağı Bostânâbâd, Eski Kend ki birbirine yapışmış

kaplıcaları var. Diğerleri Enbârdân ve Karababa'dır (*Ferheng-i Coğrâfiyâyî Îrân*, 4). Ancak Bostânâbâd, bugün ülke planlaması esasına göre ildir.

32) **Şeyh Şehâbüddîn Mahmûd Tebrîzî:** Âzerbâycân'ın büyük şeyhlerindendir ve Rükneddîn Sücâsî'ye irâdet edenlerdendir. Tebrîz'in Sorhâb okulunda 3 kez çile-riyâzat çekmiş ve ondan sonra Sucâs'ta[8] Şeyh Rükneddîn'in yanına gidip onun gözüne girebilmiştir. Onun kızı Hatîce'yi kendi nikâhına aldıktan sonra -yani Şeyh Rükneddîn Sücâsî- Eher köyüne gitmiş ve ömrünün sonuna kadar halkın irşâd ve hidâyetiyle meşgûl olmuş, kutup derecesine ulaşmıştı ve o köyde (kasabada) ölüyor. Onun mezarı ziyâretgâhtır (*Dânişmendân-i Âzerbâycân*, 209).

33- **Ebu'l-ğanâyim:** Rükneddîn Sücâsî, yedinci yüzyılın ârif şeyhlerindendir ki o dönemin büyük şeyhleri mesela, Şeyh Evhadüddîn Kirmânî, Şems-i Tebrîzî diye ma'rûf Şemseddîn Muhammed b. Ali b. Melikdâd-ı Tebrîzî, Şeyh Şehâbüddîn Mahmûd Ehrevî ve başkaları onun mürîdleri ve onun eğitilmişleri idiler. Ancak onun kendi -çoğu sûfîler gibi adsızlık ve tanınmama gayreti içinde şöhretten ve ünlü olmaktan kaçmaya çalışıyormuş- çok fazla bilgi elde yoktur. Onun ölüm tarihi belli değildir, fakat tezkîrelerde tercüme sırasında bazı mürîdler arada sırada bazı kısa bilgiler ona bağlı olarak görüyor, o cümleden Merhûm Hâc Zeyne'l-âbidîn Şîrvânî **[1258]** "Bustânü's-seyyâhâ" adlı kitabında (307, 2) başlığı altında yazıyor: Sücâs şenlikli ve neşeli bir köydür. Eskiden küçük bir şehirmiş ve Moğolların saldırısında tahrîb edilmiştir. Âzerbâycân'a bağlıdır. Başka bir kaynağa göre de Irak'a bağlı yerlerden biridir. Şeyh Rükneddîn, Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin silsilesinde yer alan bir şeyh olup oradandır.

Başka kitapta "Riyâzü's-seyyâhâ" diye adlanır ve "Tarâyiku'l-hakâyık"ın sahibi (2, 138, 144) Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin meşâyıh silsilesini şöyle kaydetmiştir:

"Şeyh Safiyyüddîn İshâk Erdebîlî, Şeyh Zâhid adıyla ma'rûf Şeyh Tâcüddîn İbrâhîm Gîlânî, Seyyid Cemâleddîn-i Tebrîzî, Şeyh Şehâbeddîn Mahmûd Ehrevî Tebrîzî, Şeyh Ebu'l-Ğanâyim Rükneddîn Sücâsî, Şeyh Kudbüddîn Ebherî, Ebu'n-Necîb Abdü'l-kâhir Sühreverdî ..." (Allâme Muhammed Kazvînî'nin *Şeddu'l-İzâr*'ından kısaltılarak nakledilmiştir, s. 312).

---

[8] Zencân'a bağlı bir kasabadır. Sınırları altı fersah Zencân'ın doğu tarafındadır ve Ergûn Hân b. Ebâgâ b. Hülâgu'nun mezarı olması sebebiyle tarihte bir şöhreti vardır.

34- **Ebu'n-Necîb es-Sühreverdî:** Ebu'n-Necîb Ziyâüddîn Abdü'l-Kâhir b. Abdullah b. Muhammed b. Ameviyye-i Sühreverdî[9] altıncı yüzyılın ünlü şeyhlerindendir. 563 yılının 17 Cumâde'l-âhir'inde Bağdat'ta ölüyor. O, "Avârifu'l-maârif" sahibi Şeyh Şehâbeddîn Ebu Hafs Ömer b. Muhammed b. Abdullah b. Ameviyye Sühreverdî'nin amcasıdır. Bu ikisin bağlığı Ebubekir birinci halîfedir ve onların Şecerenâmesi bu yakınlarda Ahîr Yâkût, *Mu'cemu'l-buldân,* Sühreverd'de ve İbn Hallikân Ebunnecîb'in ahvâlinin açıklamasını orda zikretmişlerdir (Ebu'n-Necîb'in hâl tercümesi için bkz.: Muntazım İbnü'l-Cevzî, 10, 225; İbnü'l-Esîr ... her üç olay 563 h.; *Târih-i Güzîde,* 787; *Nefehâtü'l-üns,* 478; Merhûm Allâme Kazvînî, *Şeddü'l-İzâr,* s. 75).

35- **Ebû Mahfûz el-Kerhî:** İbn Fîrûz Bağdâdî Kerhî meşhûr âriflerdendir. Babası ve Annesi Hristiyan'dır. Yedi yaşındayken yedinci İmam **[1259] yânî** Hazret-i Rıza (a.s.)'nın irşâdı ile müslüman oldu. Sonra Tâvid Tâî'nin yanına gitti ve riyâzat çekti. Bazı sûfî ârifler sûfîlik eğitimini onun vasıtası ile Hz. Rıza'dan almışlar. Buna bakmayarak ki bazıları bu belgelere kuşkuyla bakmışlar. O şahıslar ki onların tarîkat senedleri Ferekî'ye varıyor. Ma'rûf fih diye adlanırlar. O cümleden: Nimetullâhî, Nûrbahşî, Nakşîbendî, Saktiyân ve Cüneydiyân. O, 200, 202 veya 206'da Bağdat'ta Muharrem ayının ikisinde veya sekizinde öldü (*Reyhânetü'l-edeb,* 3, 356. Onun sözler konusunda tercüme edilmiş kitapları bir yana: *Tezkiretü'l-evliyâ,* Avrupa baskısı, s. 272).

36- **Hasan-ı Basrî:** Ebû Saîd Hasan b. Yesâr Basrî (ö. 110 h.) Haccâc b. Yûsuf ve Ömer b. Abdülazîz dönemlerinin meşhûr fakîh, zâhid ve fusehâsındandı. O Basra camiinde ders veriyordu. Vâsıl b. Atâ' ve Ömer b. Abîd, Mu'tezilenin reîslerinden, önce onun öğrencilerindenmişler. Hasan-ı Basrî, sahabeden 70 kişiyi ki Bedr savaşındaymışlar onları görmüş. Ondan çok hadîsler aktarılıyor. O sadece Mu'tezile tarîkatının kuruluşu değil belki Zühd fikrinin yayılmasında çok büyük bir payı vardır. Sûfiler onu eski şeyhlerinden bilmektedirler.

37- **Ebûbekr Nessâc:** Şeyh Ebûbekr b. Abdullah en-Nessâc et-Tûsî, Şeyh Ebu'l-Kâsım Gürgânî'nin sahâbelerinden ve Ebûbekr Dînverî'nin çağdaşı ve arkadaşı idi. Aynu'l-Kudât Hemedânî kendi yazdıklarında getirmiştir ki Şeyh Ahmed Gazzâlî,

---

[9] Sühreverd, Zencân'a bağlı bir bloktur. Sultâniye'nin güney doğusu, Süccâs'a yakın, Kîdâr'a iki fersah uzaklıktadır. Bu bloğun merkezinde büyük bir köy var. İsmi Karakuştur (= kartal). Bu Karakuş, Emîr Afşâr'ın mülküdür (*Mu'cemu'l-Büldân,* Sühreverdî kelimesinin zeylidir).

dedi ki: Onun şeyhi yânî Ebûbekr Nessâc duâ ederken dedi: Allah'ım benim yaratılışımda ne hikmet var? Cevap geldi ki: Hikmet odur ki kendi güzelliğimi senin rûhunun aynasında görüm ve kendi sevgimi senin yüreğine koydum. Onun sözlerindendir ki buyurdu: "Sen varken belirsiz yanmaz ve yüreğin gözü gayret iğnesi ile ve onun dışında olanla asla dikilmez, canın halvethânesi, canın tecellîlerini mumu ile yanmaz; çünkü ekilmiş yere tohum ekmezler ve kağıt üzerine nakış vurmazlar (*Ravzâtü'l-cinân ...*, 2, 343). *Hazînetü'l-asfiyâ*'nın müellifi ölüm yılını 487 olarak kaydetmiştir.

38- **Ebu'l-Kâsım Keregânî:** Hâfız Hüseyn Kerbelâyî, onun hakkında yazıyor "kendi vaktinde eşi ve benzeri yoktu. Şeyh Ebû Osman Mağribî'nin ve Pîr Şeyh Ebû Ali **[1260]** Fârmedî'nin sohbetinde bulunmuştur. Fennî ilimleri iyi bilirdi.

Onun mürîdlerinden her biri âlemi süslemişlerdir. Şeyh Ebu Saîd Ebu'l-Hayr ile çağdaştır. Şeyh Ali b. Osmân b. Ebî Ali el-Cellâbî el-Ğaznevî -ki *Keşfu'l-mahcûb* sâhibidir.- onu görmüş ve ondan sözler nakletmiştir (*Ravzâtü'l-cinân*, 2, 344).

39- **Ahî Ferec Zengârî:** O, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. el-Fazl en-Nihâvendî'nin şâkirtlerinden idi. Dördüncü yüzyılda sûfî şeyhlerindendi (*Şeddü'l-İzâr*). Şeyh Şakîk Ferec, Ahî Zengânî olarak tanınmaktadır. Çok iyi huyluydu ve tarîkatı övülmüş birisiydi (*Keşfu'l-mahcûb*). 457 senesinin Receb ayının Çarşamba günü dünyadan göçmüştür (*Nefehâtü'l-üns; Silsiletü'l-evliyâ,* 1, 442). Mürşîd evliyânın büyüklerinden zâhid ârîflerinden olup, makâm, kerâmet, mükâşefe ve muâyene sâhibidir (*Silsiletü'l-evliyâ,* Merhûm Mîrzâ Ca'fer Sultân el-Karâyî'nin *Ravzâtü'l-cinân,* c. 2, s. 603'den nakletmiştir).

40- **Ebu'l-Abbâs Nihâvendî:** Dördüncü yüzyılın sûfî şeyhlerindendir. O, Ahmed b. Muhammed b. el-Fadl'ın öğrencilerindendir ki 348, yılında ölmüş ve Cüneyd'in sahâbelerinin ünlülerindendir (*Nefehâtü'l-Üns,* 25). Kendi Pîr-i Ahî Ferec Zencânî 457'de ölüyor. Şeyh Ammû 441'de ölüyor (166 ve 391 aynı) ve Şeyh Ebû Abdullah Bâküye ki 420 veya 422'de ölüyor sohbet edermiş (*Şeddü'l-izâr,* 382; *Şîrâznâme,* 103). *Sefînetü'l-evliyâ*'nın sâhibi ve ona bakarak *Hazînetü'l-asfiyâ* onun ölümünü 370 h.k. yazmışlar. Onun terceme-i hâli hakkında bkz.: *Tezkîretü'l-evliyâ,* c. 2, s. 319'dan sonra; *Nefehâtü'l-üns,* 164'den sonra; *Sefînetü'l-evliyâ,* 111; *Hazînetü'l-asfiyâ,* c. 2, s. 5.

41- **Ebû Muhammed Ruveym:** Ebû Muhammed Ruveym b. Muhammed (veya Ahmed) 3. yüzyılın ünlülerindendir ve Cüneyd'in yaşıtıdır. 303 yılında Bağdat'ta öldü. Bkz.: *Târih-i Bağdat,* 8, 430; *Risâle-i Kuşeyrî,* 10; *Keşfu'l-mahcûb,* 170; *Tezkiretü'l-evliyâ,* 2, 52; *Nefehâtü'l-üns,* 108 ve 195.

[1261] 42- **Mâvâlân:** Âbâd Gîlân bölgesinin köylerindendir ki bugün Mâluvân ve Milmân deniyor (*Vilâyet-i dârü'l-meragîlân,* 192).

43- **Bâle Hasan Benîsî:** *Ravzâtü'l-cinân*'ın sahibi yazıyor "... o çok büyük biriydi. Şeyh Muîniddîn'in mürîdidir ki o Şeyh Şehâbüddîn Mahmûd Ehrevî'nin mürîdidir. Kudve-i ahyâr ve Zübde-i ahrâr idi. Babası da hâl ve kerâmet sâhibiydi ve adı Hâce Yûsuf'du. Bâle Hasan'ın ölüm tarihi belli değil. Ancak Hâce Muhammed Kuçeci ve hazerât çağdaştırlar.

Benîsî'nin terceme-i hâl ve kerâmetlerini okumak için bkz. *Ravzâtü'l-cinân ...,* 2, 82'den sonra.

44- **Bâdkûbe:** Abdullah Müstevfî, *Nüzhetü'l-kulûb*'da; Yâkût, *Mu'cemu'l-Buldân*'da ve başka İslâm coğrafyacıları bu şehri Bâkûye yazmışlar ve onun başka şekli -yani Bâdkûbe- safevîler döneminde ortaya çıkmıştır. İ'timâdu's-saltana "*Mir'âtü'l-buldan*"da da bu şehrin hakkında yazıyor ki bu şehirde şiddetli rüzgarlar esiyor ve o yüzden ona Bâdkûbe demişler yânî rüzgar orayı çırpıyor. Ancak görünen şu ki bu söylenti doğru değil ve doğrusu Bâkû veya Bâkûye olmalı (*Mecelle-i armağân,* s. 13, sayı 2, Bâkû adlı makale, Merhûm Ahmed Kesrevî'nin yazısı).

45- **Bîle Süvâr:** Erdebîl ilinin Germî ilçesinin Bîlesüvâr köylerinden biridir. Germî'nin 42 km kuzeyinde, Erdebîl-Bîlesüvâr caddesinin yânî (*Ferheng-i Coğrâfiyâyî,* 4).

46- **Geştâsfî:** Veya Geştâsbî, Bakü'nün güneyinde bir vilâyetin ismi. Kafkas, Hazar denizinin kıyısı, Kür ırmağına yakın bu vilâyet Kür'den ayrılan bir ırmakla sulanır. Çok köyü vardır ki onlarda buğday, pamuk çok yetiştirilir (*Doğu ülkelerinin tarihi coğrafyası,* 194).

47- **Argûn:** Dördüncü pâdişâh (683-690 h.) İlhânîyan sülalesi, Abakâhân'ın oğlu. Ergûnhân 683 yılının Cumâdü's-sâniye'sinin 27'sinde tahta oturdu. Mâzânderân ve Horasan hükümetlerini **[1262]** oğlu Gâzân'a verdi. Kendi babasının siyâsetini yânî Hristiyanların ilgisini çekmek ve onların padişahları ile bağlantı kurup ve Mısır'ın aleyhine kullanmayı sürdürdü.

48- **Gâzân Mahmûd:** Yedinci pâdişâh (694-703 h.) ilhâniyân sülâlesi, Ergûn-hân'ın oğlu Baydûhân'dan sonra 694 yılının, Zilhiccenin 10'unda, Tebrîz'de saltanat tahtına oturdu ve Emîr Nevrûz'un etkisi ve terbiyesi ile İslâm'a ilgi göstermişti. 694 h.'de müslüman oldu ve kendi ismini Mahmûd koydu. Gâzân, İslâm'ı yaygınlaştırmakta ve puta tapanların mâbetlerini, Hristiyanların kilisesi ve Yahûdîlerin sinagogunu tahrîb etmeye çok çalıştı, ancak onun müslüman olması bir grup Moğol emîrler ve şehzâde-lerin hoşuna gitmedi. Bu yüzden 5'den fazla şehzâde ve yaklaşık 37 Moğol emîri öldürüldü.

Gâzân, çok akıllı, cesur ve erdemli bir padişahtı. Güçlü ve ihtişâmlı olmasına rağmen zayıflara ve halkına sevgi ve ilgisi vardı. Diyorlar ki Moğol diline ilâve olarak Farsça, Arapça, Hintçe, Keşmirce, Çince, Tibetî ve Frengî (Fransızca veya Latince) biliyordu. Onun doğru ölüm tarihi pazar 11 Şevval 703 yılı Kazvîn'de imiş[10] Tebrîz'in Şenb-i Ğâzân'ında gömülmüştür. "*Târih-i Binâketî*'nin sahibi (s. 470) onun ölümü üzere diyor:

Pazar günü yaklaşık "zel" ve "cim" yılı
Şevvâlden on bir gün gece dünyanın sultânı

Adâletli şâh Ğâzânhân Kazvîn diyârından gitti
Öteki dünyaya ve bu fânî dünyayı bıraktı

Tebrîz'in Şenb-i Ğâzân'ı[11]
Onun binalarındandır[12]

---

[10] Gâzân Hân'ın sevgili hanımı Kermûn Hâtûn'un Salı günü, 12 Cemâ'de'l-âhar 703 hk. yılındaki apansız ölümü sebebiyle, Gâzân Hân da onun ardından ölmüştür (Cevâmiu't-tevârih, 2, 960).

[11] Gâzân Hân'ın emriyle, şenb-i Gâzân'dan (Gâzân mülkünden) imâretlerin (binaların) listesi için bkz. Tavzîh, 155, aynı bölüm.

[12] Gâzân Hân, şenb-i Gâzân'ın dışında yeralan Ocan şehrinin tamamını 698 hk tarihinde tekrar yeniden inşâ etmiştir. Şîrâz ve Tebrîz'in bütün etrafını sur ile çevirmiştir (İkbâl, *Târih-i Moğol*, s. 307).

49- **Hayâv Bîşkîn:** Şimdiki Mişkîn şehri ve eski ismi Hayâv Doğu Âzerbâycân eyâletinin illerinden, kuzeyden Erdebîl ilinin Germî ilçesine bağlıdır. Güneyden Sebelân dağının Mukassemu'l-miyâh, Doğudan Erdebîl iline (mahâl velîkec), Batıdan Eher iliyle sınırdır (*Ferheng-i Coğrâfiyây-i Îrân,* 4).

[1263] 50- **Şeyh Ebû Saîd:** Fazlullah b. Ebî'l-hayr Mîhnî, dördüncü ve beşinci yüzyılın ünlü sûfî ve şâirlerindendir (440 h., Mîhne'de ölmüştür).[13] O dîn ve edeb eğitimini Mîhne, Merv, Serhes ve Nîşâbûr ve Âmil'de riyâzât ve sülûk ile meşgûldü. Tâ ki kâmil bir ârif oldu ve kendi hângâh Mîhne'de ve bir dönem Nîşâbûr'da sâlihleri irşâd, vaaz ve hidâyet etti. 83 yaşında öldü. O, Horasan'da tasavvuf usûlünü yayan en eskilerdendir. Söz ve semâyı hângâhlılar arasında yaygınlaştırdı.

Şeyh Ebû Saîd'in hakkında daha fazla bilgi edinmek için iki önemli kitap dışında onun talebelerinden onun ahvâlini açıklamak için yazılmıştır:

Biri "Hâlât ve Sühenân-i Şeyh Ebû Saîd Fazlullah b. Ebî'l-hayr el-Mîhaî" ki bunu Kemâleddîn b. Cemâleddîn Ebûrevh Lütfullah b. Ebî Saîd b. Ebî Tâhir b. Ebû Saîd b. Ebi'l-hayr, diğeri "Esrârü't-tevhîd fî makâmât-i eş-Şeyh Ebî Saîd." Yazarı Muhammed b. el-Münevverîn b. Ebî Saîd b. ... Ebi'l-hayr (570-580). Yine bkz.: *Milel ve Nahlil,* 188, 4; *Ensâb-ı Sim'ânî der ünvânü'l-Mîhnî,* 62; *Tezkiretü'l-evliyâ*, 2, 322; *Âsârü'l-bilâd,* 241; *Tarâyıku'l-hakâyık,* 2, 250; *Nüzhetü'l-kulûb,* 158; *Nefehâtü'l-üns,* 339.

51- **Şeyh Necmüddîn Kübrâ:** 6. yüzyılın sonları ve 7. yüzyılın başlarının en büyük ve meşhûr ârif şeyhlerindendir. Ölümü meşhûr söylentiye göre 618, yılında imiş. Hârezm şehrini o sırada Moğollar fethederken o sırada şehit edilmiştir. 733 yılında Hârezm'e varan İbn Batûta, Şeyh'in mezarını şöyle anlatıyor: " "
Merhûm Rızâ Kalîhân diyor ki "1267 h. yılında kendim onun mezarını Gorgânc, ki Orgenc diye adlandırılır orada ziyâret etmişim (Bunun hakkında bkz.: *Târih-i Güzîde,* 789; *Mücmel Fasîhî,* 617-618 senesinin olayları; *Nefehâtü'l-üns,* 480 sonrası, *Riyâzü'l-ârifîn,* 143; *Mücmeü'l-fusehâ,* 1, 633; *Tarâyıku'l-hakâyık,* 2, 48, 149).

---

[13] Hâvrân veya Eski Hâbrân'ın nahiyesinin ünlü bir köylerinden biridir. Serhes ve Ebîverd'in ortasında, şu anda Türkmenistan topraklarındadır. İran sınırına yakın, Serhes'e 13 fersah, Meşhed'in kuzey doğusuna 15 fersah uzaklıktadır.

[1264] 52- **Şeyh Mecdüddîn Bağdâdî:** Onun Künyesi Ebû Saîd, lakabı Mecdüddîn, İsmi Şeref'dir. O, İbnü'l-Müeyyid b. Ebî'l-Fethi'l-Bağdâdî'dir. Mevlânâ Câmî, kitabında yazmıştır ki onun aslı Bağdat'tandır, Harzemşâh Bağdat'ın halîfesinden bir hekim yalvardı, onun babasını Bağdat'tan gönderin ve bazıları diyorlar ki Bağdat'tandır ki orası Harzem'in köylerindendir. Allah u a'lem (*Ravzatü'l-cinân*, 313, 2).

53- Fehlevî dili Irâk-ı acem ve Âzerbâycân halkının konuştuğu dildir. Farsça deri (Deri Fârisî) karşılığındadır ki Âzerî de onun bir dalı imiş, öyle ki tüm şiirler ve iki beyitli şiirler "Fehlû" ve "Fehleviyât" kitabında gelmiştir. Merhûm Musâhib, Fehleviyât konusunda yazıyor ki "Îrân Edebiyatı İslâm'dan sonra nağmeler (şarkılar) ve şiirler ki yerel ağız (şive) deri Farsçasının dışında imiş -ki İslâm'dan sonra gündemde olan rayiç siyâsî dil ve İran şiir ve yazı dili olmuştur- söylenmişse eğer denilmiştir. Bu şiirlerin ve şarkıların vezinleri hecedir, ancak Arûz vezinlerine Fehleviyât (bir nevi şiir) demişler. Şems Kays Râzî'nin el-Mu'cem fî Muâyîr-i Eşâi'l-acem'de söylediğine göre Fehleviyâtın en iyi vezinlerindendir". Her ne ise Fehleviyâtın çoğu, ya yarı dilli şiirler, Hezec tarzında gizli söylenirmiş, ancak iki beyit bu Fehleviyâtta ikinci ve üçüncü mısralar, Meşâkil bahrinde hazfedilmiştir.

54- Fehlevî bu iki beyti Şeyh Safiyyüddîn söylemiştir. Bu on bir (dü-beytin) dışında ki "Silsiletü'n-neseb-i Safeviyye" kitabından veya bir cângden ele geçirmiştir ve her dü-beyti şerh yazmıştır ve Ağay-i Edîb Tûsî, bu On bir (dü-beyti) Tebrîz'in edebiyat fakültesinde (sy. 4, yıl 7) iki beytin anlamına göre ilgili açıklamaları kısaltmış ve onları çevirmiştir.[14]

Bazı terimlerin mânâsı bu iki beyitlerde açıktır.[15] Mesela: "Niye" نائي (= نيائي = gelmeyesin); كله (= سر = baş); خستم (= خسته ام = yorgunum); نكيري (= نگيري = tutmayasın); اوا (= شايد او = müfred gâib[16] zamir = Belki O) **[1265]** درد مندايم (= در مانده ام = çâresizim).

Birinci beytin anlamı ki asıl adam Şeyh Zâhid imiş şöyledir:

Niye yüzünü göstermiyorsun ve dertli başımı eteğinin üzerine almıyorsun
Ben ki Allah yolunun çâresizi ve yolda kalmışıyım, benim elimi tutmuyorsun

---

[14] On bir dü-beytinin husûsunda iki dü-beytin dışında söylediler (Bkz. Sühenverân-i Âzerbâycân, c. I, s. 48 ve sonrası).

[15] Yahya Zekâî Bey'in makalesinden nakledilmiştir. *Mecell-i Dâniş*, Yıl 3, sy. 5, s. 385.

[16] Âzerbâycân'ın tât dilinde (اوه = ovo) o mânâsındadır ki bu sözcüğe yakındır.

İkinci beyit de 3, 4 terimin (وندري، دو ببسي، او امروز) bilinmiyor. کو (= که = ki); من (= من = ben); بری (= بودی = vardı); لاو (= محبوب، پسر = erkek çocuk).[17]

55- **Kadı Muhyiddîn Tebrîzî:** Muhyiddîn Ebi'l-Hasan Kadı'l-Kudât Âzerbâycân, İzzeddîn'in oğlu Ebi'l-Fazâyil'in -Kazvîn'in Kiyâân kavmine bağlı ki Harzemşâhların çıkarttığı Kargaşada Tebrîz'de çok güzel çalışması oldu ve o Âzerbâycân'da olana kadar o kadar öldürmek ve zorlama Âzerbâycân'da olmadı. Muhyiddîn devrinde çok büyük âlim ve eşsizdi (*Ravzatü'l-cinân* ..., s. 672).

56- **Bîtekçiyân:** Bîtekçî, bir Moğol unvanı, Moğolcada sekreter ve kâtip anlamında. Bu kelime bîtîkçî ve bîtekçî olarak tarih kitaplarında yazılmıştır. Bîtekçîlerin ismi tarihde emîrler gibi yazılmıştır ve Kâân "Büyük damga" anahtarcısı, bîtekçîlerden seçilermiş ve bazı bîtekçîler vezîrlik makâmına da ermişler (*Dâyiretü'l-maârif-i Fârisî*).

57- **Bilâsevân:** Bîlesüvâr'dır ki (45.) açıklamada geçti.

58- **Sis:** Tebrîz ilinin, şebister ilçesine bağlı beşlik köylerinin ismidir ki Şebister'in doğusunda ve kuzeyden Mernd'e ve güneyden Uskû ilçesine ve doğudan Sûfiyân köyüne ve batıdan Hâmene aralarındadır. **[1266]** (*Ferheng-i Coğrâfiyâyî*, c. 4).

59- *Ravzâtü'l-cinân* sahibi Mevlânâ Necmüddîn Fakâî Tebrîzî'nin rüyâsında Hz. Muhammed (s.a.v.)'i gördüğünü ve "الشيخ فی قومه کالنّبي فی امّته" sırrının açıklanması husûsunda 8 beyitlik şiir demiştir.

Şeyh Peygamber gibidir ümmetine
Ümmet ortasında o kendisi rahmettir

Her kim onu bulduysa, o rahmete kavuştu
Vây o adamın hâline ki ondan yüzünü çevirdi

Zamanının sultanından (şeyhinden) yüzüne çevirme ki
Kin azabına ve çileye düşmeyesin

Şeyh sultanı vücûddan haberdârdır
Hakkın vücûdundan dolayı vücûdu diri idi

[17] Lâv, Lâve, Lâvek kürt dilinde mahbûb ve genç çocuk mânâsındadır. Her ikisi de kullanılır (el-Mürşid, s. 3 ve 124). Güyâ Âzerî dilinde de mahbûb ve ma'şûk (sevgili) mânâsında kullanılır.

Yoksa kendinden mutlak olarak fânî olmuştur
Mutlak fânî Allah'ın emri ile olur

Bu yolun erkeği hakkın emrine tâbidir
Ondan dolayı dünyaya Allah'ın gölgesi olmuştur

Allah'ın gölgesi şüphesiz mürşidtir
Onun eteğini tut ve kendini kurtar

Budur dermân, bu yüzden yüz çevirme
Düşün, Allah u a'lem bi's-savâb

60- **Bîlânkûh:** Sokak konuşmasında Velyânkûh'dur. Onun bu isme tâbi tutulmasının nedeni ikidir. Birincisi ki o mevkide bir dağ vardır ki o dağda çok "Evliyâ (velî)" gömülmüştür. Meşhûrdur ki 480 evliyâ orada gömülmüştür ve o yüzden Velyânkûh diyorlar ve o büyük [= Kemal Hancedî] buyurmuştur ki:

Ey Zâhid, sen cenneti ara ki kemâl
Veliyân dağında ve Tebrîz'de olacaktır

(*Ravzâtü'l-ithâr,* Azîz Devlet-i Âbâdî baskısı, s. 63)

Merhûm Mîrzâ Ca'fer Sultân el-Karâî, *Ravzâtü'l-Cinân*'da "Velîyânkûh)'un hâşiyesinde (c. 2, s. 498) yazıyor: Birincisi fethalı, ikincisi kesreli ve nûn sükunlu. Beliyânkûy, Beliyânkûh ve veliyânkûh diye okumuşlar.

Merhûm Abdülali Kârney, Târih-i Tebrîzî Minorsky kitabının mütercimi (s. 21) bu konunun hâşiyesinde yazıyor: "Şimdi Beyilânkûh diyorlar, Veliyânkûh güney batının doğrultusunda ve Aynlî dağı Sorhâb'dadır ve Veliyânkûh'un küçücük tepeleri arasında bir kaç küçük dere var".

[1267] 61- **Emîr Çûpân:** Çûpân Noyân (v. 728 h.) İlhanlılar saltanatının döneminde büyük Moğol emîrlerindendi. O, Gîlân'ın fethinde Sultân Muhammed Olcaytu döneminde bir çok işler başarmıştır. Onun terceme-i hâli hakkında bkz.: *Dâyiretü'l-maârif-i Fârisî*, Musâhib, 2.

62- ...مَنْ حَفَرَ بِئْرًا: Hz. Ali'ye isnâd edilen bir hadîstir. "من حفر لاخيه جبا وقع فيه منكبا" bu şekilde de yazmışlar. Mevlevî (Mevlânâ) diyor:

Men hafera bi'ren haberini okumamışsın
Okuduğun kadar baba hatırı için uygula

Fâtır sûresi 43. âyet وَلاَ يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ اِلاَّ بِاَهْلِه bu konuyu içerir.

63- **Berzend:** Erdebîl iline bağlı Germî ilçesinin beşlik köylerinden birinin ismidir. Bu köy dağın batı tarafında yerleşmiş ve küçük-büyük 34 âbâd'dan oluşmuştur. Onun merkezi Berzend kalesidir. Önemli köyleri: Şâhmâr, Bîglû, Merâlûy, Ca'fer Kalîhân, İsmeklî Kendî, Şerife, Kâsım Kendî, Dâmdâbâcâ (*Ferheng-i Coğrâfiyâyî*, c. 4).

64- **Amûkîn:** Veya Ağmiyân, Erdebîl'e bağlı Deycoycîn köylerinden biridir. Erdebîl-Tebrîz oto yolunun 8 km. sindedir (eski kaynak).

65- **Nîr Yokuşu:** Nîr, Erdebîl ilinin köylerinden biridir ki kuzeyden köylerine, güneyden Îrdemûsî köylerine, doğuda Kûrâîm köylerine ve batıdan Ağmeyûn köylerinin arasındadır. Onun meşhûr köyleri Sakzçî, Yâmçî, Bâlâ, Nîlât, Necîk Vîrse, Bîce Mîr, Karatepe, Îrencî, Vele Zâkird, Sarıkaya (eski kaynak).

66- **Târem:** Bkz.: Bu bölümün (20.) açıklaması

67- **Tâştimûr:** Veya Taşteymûr Sultân Ebu Saîd Îlhânî döneminin emîrlerinden Sultâniyede 729 h.'de terceme-i hâli hakkında bkz. *Târih-i Moğol*, İkbâl, s. 442'den sonra.

[1268] 68- **Sencebed:** Veya Sengâbâd. Koncgâh'a bağlı köylerden ve Sencbed ilçesine bağlı ve o da Herûâbâd şehrine bağlıdır. Hâverî Geyvî'nin 10 km. kuzeyinde, Erdebîl oto yoluna 1 km.'dir (*Ferheng-i Coğrâfiyâyî*, c. 4).

69- **Pernîk:** Veya Pîrnek. Nîr dağına bağlı ve Erdebîl'in merkezine bağlı bir köydür. Erdebîl'in 32 km. batısında ve Tebrîz-Erdebîl oto yoluna 7 km.'dir.

70- **Pîre Hasan Saksînî:** Saksîn şehrindendi. Bu şehir Hazar (Türkistân) denizinin doğu sâhilindedir ki Yâkût (Hamevî)'un dediğine göre "Menkışlâk", Harzem ve bu şehir arasında idi.

71- **Çerkes:** Kafkaslardan bir kavim ki Kafkas dağlarının kuzey kesiminin batısındadır. Türk ve Kûbân ırmaklarına varan ve Karadenizin sahilinde o kuru arâzide

yaşıyorlar. Çerkesler kendilerini Âdîğe (Rusça = Âdîge) olarak adlandırırlar. Mîlâdî 10 yy.'da Ruslar Tâmân yarımadasında kalıcı oldular onlarla bağlantı kurdular, eski tarihleri ve daha fazla bilgi elimizde yok.

72- **Özbeyk:** Veya Özbek. "öz" ve "Bek" kelimelerinden oluşmuştur. Öz: Beyin, asıl, cevher, kalb... ve Türk kabile (kavim)lerinin ismi (*Lügat-ı Çağatay ve Türk-i Osmânî, Resimli Kâmûs-i Osmânî*). Bek: büyük, emîr. Özbek: Doğuştan mutlak emîr.

73- **Teğâtû:** Veya Teğetû. Merâğe yakınlarında bır ırmaktır ki Şû turûc denizine (Urmiye gölüne) dökülür.

74- Ahmed Kesrevî, Âzerbâycân'ın çeşitli şehirlerinin karşılaştırmasında, Şeyh Safiyyüddîn'in zamanında, Tebrîz ve Erdebîl'de yaygın olan Âzerî dili üzere yazıyor: ... önemli olan bu cümlede bu ki ikinci şahsın "te" yerine "ra" getirilir açık söyleyeyim "harîfet" yerine "harîfer" diyorlar ve biz bunun dü-beytini Şeyh Sâfî'de göreceğiz. **[1269]** "dâl", "re"ye çevirmişler, bazı yerlerde söylentilere göre "te"ye çevirmişler bu da "dâl" ve "te" dilde yakınlığından kaynaklanır. "Jâte" geldi anlamına gelir. Buna benzer başka dilde yoktur. Ancak kürtçede gelmek yerine "Hâten" deniliyor (*Âzerî yâ zebân-i bâstân-i Âzerbaygân,* s. 46).

75- **Hîrbehrek:** Hîr bugün Erdebîl ilinin köylerindenmiş ki kuzey taraftan Nemîn ilçesine, güneyden Gîvî köyüne doğudan Tâliş iline ve batıdan Kûrâîm köyleri arasında yer alıyor. Onun meşhûr köylerinden: Kesâlâr, Îvrîk, Benkırâbâd (Belkââbâb) Kerîk, Halîlâbâd zikredilebilir (*Ferheng-i Coğrâfiyâyî*, c. 4)

76- **Ebû Yezîd-i Bestâmî:** Tayfûr İbn Îsâ (İbn-i Âdem) İbn Serevşân'ın soyadı imiş. Sûfîlerin büyük şeyhlerinden ve Îrân'ın ünlü âriflerindendir. Bâyezîd vahdete inanıyordu ve görünen o ki İslâm'da fenâ lafzını kullanan ilk kişidir. Onun peşinden gidenlere "Tayfûriyye" ve "Bestâmiyye" derler. O şahsen kendinden bir eser koymamış, ancak onun sözlerini mürîdleri ve ona tâbi olanlar toplamışlardır. Onun yaklaşık 500 sözü ve şathiyâtı bize ulaşmıştır. *Ravzâtü'l-cinân'*ın sahibi yazıyor: "... ancak Ebû Yezîd-i Bestâmî'nin mezhebi odur ki sâlik'in hiçbir şeyinin olmaması ve hiç kazanmaması, eğer bir şeye ihtiyacı varsa ihtiyacı kadar dilenmesi gerek." (128, 2) onun sözlerinin önemli kaynakları şunlardır: Ebû Abdurrahmân Sülemî'nin *Tabakâtu's-sufiyye'*si,

Ebû Nuaym İsfehânî'nin *Hilyetü'l-Evliya*'sı, Şeyh Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sı, Ebu'l-Fazl Muhammed Sehlegî'nin *Kitâbu'n-nûr fî kelimâti Ebî Tayfûr*'u ki "*Şatahâtu's-Sûfiyye*" adıyla meşhûrdur. Terceme-i hâli hakkında da bkz.: *Mecâlisu'l-uşşâk*, Gâzargâhî, *Meclis-i çarom.*

77- **Mûnek:** Meyâne ilinin merkezine bağlı köy, Meyâne'nin 16 km. kuzeyinde Tebrîz- Meyâne oto yolu üzerinde (*Ferheng-i Coğrâfiyâyî*, c. 4).

78- **Kenduvân:** Meyâne ilinin, Türk ilçesinin, merkez köyü. İlçeye 6 km. ve Meyânehalhâl oto yoluna 13 km.'dir.

[1270] 79- **Viyend:** Viyend Kelhorân, Erdîmûsî'nin köylerinden biridir. Erdebîl'in merkezine bağlı ve Erdebîl'in 17 km. güney batısında ve Tebrîz-Erdebîl oto yoluna 3 km.'dir (*Ferheng-i Coğrâfiyâyî*, c. 4).

80- **Enderâb:** Serâb iline bağlı, Herîs merkez ilçesine bağlı bir köydür. Serâb'ın 5 km. güneyinde Tebrîz-Serâb otoyoluna 5 km. uzaklığında yer alır (aynı kaynak).

81- **Zerencîn:** Herevâbâd ilinin Kâgızkunân ilçesine bağlı köylerden biridir. Akkened'in 24 km. kuzeyinde, Herevâbâd-Meyâne otoyoluna 5 km.'dir (aynı kaynak).

82- **Şerefâbâd:** Herûâbâd ile Sencbîd ilçesine bağlı Gencgâh'ın köylerinden biridir. Gîvî ilçesinin güney merkezine 20 km. Meyâne-Herûâbâd oto yoluna 7 km.'dir (aynı kaynak).

83- **Reşîdiyye:** Çok güzel ve büyük bir binâdır ki Hâce Reşîdüddîn Fazlullah Tebrîz'in Veliyânkûh mahallesinde, Bağmışiye'ye yakın ki şehrin kuzey doğusunda yer alır. Havası latîf, duru ve serinliği şehrin başka yerleri özellikle Şenb-i Ğâzân'dan farklıdır. Reşidiyye veya Şehrek Rub-i Reşidiyye meşhûrdur. Şehrek rub-i Reşidiyye'de medrese ve hângâh sitesinde, bir okul ve hanegah vardır ki sûfîler ve dervîşler içindir. Orada semâ da ederdiler. Bu sitenin önemi için, oranın darphanesinde gümüş bir sikke basmışlar. Şimdi o sikkeden bir örnek kalmıştır ve aşağıdaki bilgileri içermektedir:

Sikkenin ağırlığı 2.85 gr., 2 cm. daire (çember) çapında tarihi: 733 h./1313 m. ki onun üzerinde yazılmıştır: "es-Sultânu'l-âdil Bahâdırhân hullide meleke (Sultân Ebû

Saîd Bahâdır) ve sikkenin arkasında ortada: لاَ الله الاّالله ص الله عليه ve onun üzerinde hulefây-i râşidîn'in isimleri: Ebubekir, Ömer, Osmân, Ali yazılmıştır.

Rub'-i Reşîdî sitesinden bilmeyi ve İranlı sanatçılarının büyük eserleri oradaymış, bugün birkaç tahrîb edilmiş hisârdan başka şey kalmamıştır. Bâğmîşe tarlalarının arasında başka birşey kalmamıştır. Merhûm Abbas İkbal **[1271]** Rub'-i Reşîdî'nin sonucu ve onun yapımcısı hakkında yazıyor: Hâce Reşîdüddîn'in öldürülmesinden sonra o, Tâcüddîn Alişâh'ın emri ile Rub'-i Reşîdî mahallesini talan ettiler. Vakıf arazilerini (arsaları) bile aldılar ve o zavallıyı ki Ebu'l-Hayr b. Ali'nin oğluydu. Gençliğinde Hamadan şehrinin Yahûdîleri ile oturup kalktığı için ve onların gelenek ve göreneklerini bildiği için Yahûdî olmakla suçladılar ve bu suçlamadan sonra Mîrânşâh, Emîr Teymûr'un deli oğlu fermân verdi ki Hâce Reşîdüddîn'in kemiklerini Tebrîz'in, Rub'-i Reşîdî'sinden dışarı çıkarsınlar ve Yahûdîlerin mezarına gömsünler (*Târih-i Moğal*'dan özetlenerek aktarma, s. 328).

84- **Gorgân:** Erdebîl ilinin merkezine bağlı Kelhorân köylerinden biridir. Erdebîl'in 9 km. kuzey batısında olup Erdebîl-Hiyâv oto yoluna 4 km.'dir.

85- **Nodîh:** Herûâbâd iline, Sencebed ilçesine bağlı, Gîvî'nin köylerinden biridir. Sencebed'in 11 km. batısında olup Erdebîl-Herûâbâd oto yoluna 6 km.'dir.

86- **Hoşkrûd:** Erdebîl iline bağlı Deycoycîn'in köylerinden biridir. Erdebîl'in batısına 8 km. Erdebîl-Meşkîn oto yoluna 10 km.'dir.

87- **Ciğâtû:** Zerrînerûd eski ismidir ki yaklaşık 240 km. boyu vardır ve Kürdistân'ın Çehil çeşmesinden (40 pınarından) kaynaklanır ve Miyândoâb ovasından geçtikten sonra Urmiyye gölünün güneyinde ona dökülür. Ciğâtû suyu Urmiyye gölüne dökülen ırmakların aksine suyu tatlıdır.

88- **Ordû:** Ordu, ordunun ve ordu çadırlarının ve Türk veya Moğol kavimlerinin özel barınağı olan yermiş. Moğol döneminde özellikle pâdişâh ve orduları ve sarayının ikâmet ettiği yerdir. Hakîkatte, başkent ünvânı olarak kullanılırmış.

89- **Ocân:** Bkz.: Bu bölümdeki (31) nolu açıklama.

[1272] 90- **Kalân:** Şirvân'da alınan bir çeşit haraç (ânendirâc).

91- **İsmâîl Bârikî:** Bârıg veya Bârûk şehrindenmiş ki Erdebîl ilinin merkezine bağlı Deycoycin'in köylerindendir. Erdebîl'in batısına 10 km. Erdebîl-Mişkîn oto yoluna 6 km.'dir.

92- **Noşenîk:** Veya Noşenek. Erdebîl iline bağlı Nemîn ilçesinin köylerindendir. Erdebîl'e 18 km. ve Erdebîl-Âstârâ yoluna 6 km.'dir.

93- "...ولا تدركه الابصار" âyeti, cismin nefyedilmesidir ki gözlerin onu görme imkânı yoktur. İkinci âyetten maksat kâfirleri zemmetmektir ki Allah'ın tüm nimetlerini inkâr ediyorlar. وَمَا قَدَرُوا اللهَ حَقَّ قَدْرِهِ اِذْ قَالُوا مَا اَنْزَلَ اللهُ عَلَى بَشَرٍ مِنْ شَيْءٍ Allah'ı şânına lâyık şekilde değer vermediler ve dediler ki insana hiç bir şey göndermemiştir.

94- **İhyâ-ı ulûm:** Veya İhyâ-i ulûmiddîn. Dînî ve ahlâkî kitapların büyüklerinden ve önemlilerindendir. İçi irfân dolu ve vaazlar ki Muhammed Gazzâlî yazmıştır. Bu kitap, dört bölümden oluşur. İbâdetler bölümü, gelenekler bölümü, tehlikeler bölümü, münciyât bölümü. Her bölüm on kitaptan oluşur. İhyâ-i ulûmiddîn kitabının yazıldığı zamandan itibâren İslâm âleminde çok önemliymiş ve sünnî ve şîî ulemânın ilgi odağıymış. "Kimyây-ı saâdet" bu kitabın özetidir ve bu kitab, farsçaya çevrilmiştir. Seyyîd Murtazâ olarak bilinen Muhammed Zebîdî tarafından 1201 h.'de İhyâ-i ulûm için bir şerh yazılmıştır.

95- **Sahıheyn:** Sünnîlerin, Buhârî ve Müslim'ın iki sahîh kitabına verdikleri bir ünvândır. Bu iki kitabı Kur'ân'dan sonra, en doğru kitaplar olarak sayıyorlar.

96- **Ebû Saîd Hudrî:** Onun bağlılığı Hudrehayy'ya ensâr vasıtası iledir. O Mukasserîn hâfızlarındandı. Uhud savaşında on üç yaşındaydı. Onu Resûlullah'a tanıttılar ve Peygamber küçük yaşı nedeni ile onun orduyla gelmesini yasakladı. **[1273]** Onun babası dedi ki Ya Resûlallah o iri kemiklidir. Peygamber ona baktı ve onu geri çevirdi. Ancak on beş yaşındayken Beni'l-Mustalak savaşına katıldı ve Peygamber'in yanında savaştı ve başka savaşlarda da oldu. 74 h. yılında vefât etti.

97- Haberlerde gelmiştir ki Allah Resûlü (s.a.v.), fakirlikten Allah'a sığınmıştır. Başka zaman da demiş ki: اَلْفَقْرُ فَخْرِي Birinci fakirlikten maksat halka muhtaç olmaktır. İkinci fakirlikten maksat ise Allah'a muhtaç olmaktır ki Kur'ân

buyurur: [18] اَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ اِلَى اللهِ [*Siz, Allah'a muhtaç kimselersiniz.*] Üçüncü fakirlik konusunda buyurmuştur: "كَادَ الْفَقْرُ اَنْ يَكُونَ كُفْرًا" yâni az kalsın fakirlik küfre neden olacaktı. O, nefs ve rûh fakirliğidir.

Tahkîk ehlinden bazıları "الْفَقْرُ اِلَى اللهِ فَخْرِي" [*Allah yolunda fakir olmak övünmektir.*] demişlerdir. Öyle ki ya "كَفَى لِي فَخْرًا اَنْ تَكُونَ لِي رَبًّا" dersin veya " كَفَى لِي فَخْرًا اَنْ اَكُونَ لَكَ عَبْدًا" dersin.

Nefâyis-i fünûn sâhibi hakkında yazıyor ki: Bir gün büyük câmide ulemânın biri vaaz veriyordu. Şeyh Cemâleddîn b. Mutahhir, Kadıyu'l-kudât Nîzâmüddîn Abdülmelik ve başkaları orada hazırdılar. Vâiz sözlerinin arasında dedi ki " كَادَ الْفَقْرُ اَنْ يَكُونَ كُفْرًا" Eğer böyle olmasaydı Peygamber buyurmazdı ki "اَللّٰهُمَّ اِنِّي اَعُوذُ بِكَ مِنَ الْفَقْرِ"

Sultan bunu duyunca buyurdu: "Eğer böyledir niye buyurdu ki " اَللّٰهُمَّ احيني مسكينًا وأقيني مسكينًا واحشرني في زمرة المساكين" ve bu iki hadîsin tevfik nasıl olabilir? Vâiz bu sözün cevâbını veremeyince, sultân buyurdu: Fakirlik, yokluk ve ihtiyâç duymaktır. Yoksulluk tevâzu ve huşûdur. Hedef, devamlı mütevâzı olmak, kendini beğenmekten, kibirlenmekten ve böbürlenmekden kaçınmaktır (c. 2, s. 259 ve 260).

98- Sıfatî ve rûhî miraç, bir çok insan için mümkündür ki ufak bir mukayyet olmakla insanın rûhu yukarı âleme uçuyor ancak toprak vücudunun arınması o kadar ki melekût-i a'la'ya gidebilsin mümkün değil, belki insâniyet dünyasının yegânesidir.

[1274] 99- **Sünen-i Nesâî:** Peygamber efendimizin hadîsler topluluğudur. Müellifi, Ebû Abdurrahmân Ahmed İbn Şuayb Nesâî'dir. Nesâî, önce sünen kitabını yazdı, sonra onun sahîh hadîslerini çıkardı ve ona "el-Müctebâ" diye isimlendirdi. O yüzden birincisi "Sünen-i Kebîr", ikincisi "Sünen-i Sağîr" olarak adlandırıldı. Bu el-Müctebâ, Sünen-i Sağîr'dir. Sühâh-i Sitte olarak sayılır ve hadîs halkının deyimi olarak, Sünen-i Nesâî'den maksat budur (Musâhib, 1).

100- Bu cevap yanlış ve hatadır ki Peygamber karnına taş bağlayarak havaya uçmak istemiyordu, belki gıda yolunu sıkmakla daraltarak daha az açlık hissetmekmiş. *Mücmeu'l-bahreyn*'in zeylinde "Hacr" maddesinde gelmiştir: وفي الخبر انّه "ع" شدّ حجر المجاعة

[18] Fâtır 35/15.

على بطنه. قيل فائدة ذلك المساعدة على الاعتدال والانتصاب على القيام. اوالمنع من كثرة الخلل من الغذاء الذي في البطن. او ربّما يشد طرف الامعاء فيكون الضعف قيلاً. او لتقليل حرارة الجوع ببرودة الحجر. او الاشارة الى كسر النفس والقامها الحجر. ولايملاء جوف ابن آدم الاّ التراب

101- Eğer bu hadîs sahîhse, helâl lokma yemeye işâret ediyor. Çünkü farklı söylentiler var ki eğer bir şahıs helâl lokma yerse yetmiş melek onun hakkında Allah'tan af diler.

102- Kabir ferahlığı (genişliği)'nden maksat hacim ve mesâfe değil ki başka mezarlar çarpışması veya düşmanlığı olsun. Maksat mânevî genişlik ve rûhî huzûr ve âsâyiştir. Öyle ki bu hadîslerin sonunda vardır ki melekler diyorlar "Gelinin hiclede uyuduğu gibi mezarda uyu" ki maksat rûhî âsâyiş ve mutluluktur.

103- **Avârif:** Veya "Avârifu'l-maârif" Arapça bir kitaptır, ki onun 63 bâbı tasavvuf, âriflerin gelenek ve görenekleri, sûfî ıstılahlar ve onların hikâyeleri ve anlattıklarıdır ki Şeyhu'l-islâm Şehâbüddün Ömer Sühreverdî yazmıştır. Ünlü bir ârif onu Türkçe'ye ve Zahîrüddîn Abdürrahmân İbn Ali Şîrâzî Farsça'ya tercüme etmiştir, Mehabbeddîn Taberî onu kısalttı (özetledi). **[1275]** Seyyid Şerîf Cürcânî ona ta'lîka (dipnot) yazdı. Kasım İbn Kuttûbğây Hanefî de onun hadîslerini istihrâc etti. İzzeddîn Mahmûd Kâtibî Farsça "Misbâhu'l-hidâye"yi ve "Miftâhü'l-kifâye"yi ona ekledi.

104- **Mirsâd:** *Mirsâdu'l-ubbâd*'ın müellifi, Necmüddîn Ebubekir Muhammed b. Şâhâver b. Enûşirvân Razî'dir. Onun lakabı "Necm-i Râzî"dir ve "Dâye" diye meşhurdur. Altıncı ve yedinci yüzyılın sûfî şeyhlerindendir (d. 537 h.k.). Câmî'nin dediğine göre (Nefehât, s. 435). O, Şeyh Necmüddîn Kübrâ'nın sahâbelerindendir ki onun terbiyesini Şeyh Mecdüddîn'e bırakmıştı. Adı geçen kitap büyük fâzıl Doktor Muhammed Emîn Riyâhî tarafından çok güzel ve şânına yakışır bir tarzda tashîh edilip basılmıştır.

105- **Erbaîn-i Gazzâlî:** "Erbaîn" çok kitabın ünvânıdır ki 40 hadîs veya 40 bab, hadîsi ve başka şeyleri kapsamaktadır bu tip kitaplar eskiden (zâhiren 4. hk. yüzyıl-da) yazılmıştır, ve arap kitaplarında "Kütübü'l-erbaînât" olarak meşhûrdur ve onun ya-zılı hadîsleri belki "من حفظ على امّتي اربعين حديثًا في امر دينها بعثه الله يوم القيامة في زمرة الفقهاء والعلماء"

zayıf hadîsine dayanmaktadır. Mâlesef “Erbaîn-i Gazzâlî”nin kitabından hiç bir kaynakta bir eser bulunmadı.

106- “حبّ الوطن من الايمان” “*Vatan sevgisi îmândandır*” hadîsi Hz. Muhammed (s.a.v.)’in hadîsidir ki “*Sefîretü’l-bihâr ve emelü’l-âmâl*” kitabından nakledilmiştir (getirilmiştir). Bu hadîsten amaç odur ki mümin şahıs vatanını seviyor ve onun kalkınmasında çalışıyor. Onun olaylarına duyarsız değildir ve bu öteki dünya ve âhirete bağlı değil. Hz. Ali (a.s.) buyurur: “عُمِرَتَ الْبُلْدَانُ يُحِبِّ الاَوْطَان” (*Tuhfu’l-ukûl*, 207). yânî şehirler vatan sevisiyle kalkınırlar. Merhûm Şeyh Bahai “Nân ve helvâ” kitabında diyor:

İlim hazînesi mâ zahira mea mâ batn
Dedi vatan sevgisi îmândadır

Bu vatan, Mısır, Irak ve Şam değildir
Bu vatan öyle bir vatandır ki ismi yoktur

O adam ki dünyadan (?) tamam olsa
Ne zaman dünyayı övgü ile adlandıracak?

[1276] Merhûm İkbâl Lâhûri de diyor:

Mağrib lordu (Batı lordu) o baştan başa hîle ve yalan ile
Halka vatanperverlik eğitimi vermiş

O merkez peşinde ve sen nifâk peşindesin
Bırak Mısır, Filistin ve Irak’ı

107- “... مَنْ عَرَفَ نَفْسَه” “Kim kendini tanırsa, Allah’ı tanımıştır” halk arasında meşhûr bir hadîstir. Ancak bazı araştırmacılar demişler ki böyle bir hadîs yoktur, her ne kadar ki konunun içeriyi başka sözlerle değilse bile böyle bir şey gelmemiştir ve hedef ondan insan nefsinin azameti ve onun tanınmasıdır ki nefis ve onun tanınması o kadar önemlidir ki her kim onu tanırsa Allah’ı tanımıştır.

Şârih, “Ğürerü’l-hikem ve dürerü’l-kelem” bu mübârek husûsta diyor:

Bundan murâd her kim kendi nefsini tanımışsa Allah’ı tanımıştır. Çünkü kendini tanımakla Allah’ın ilim ve gücünü bilmiş olur. Öyle ki *Kütüb-i Kelâmiyye*’de

istidlal (nedenleri) açıklanmıştır veya Allah'ın vücûdu öyle yüksekliktedir ki insan kendini tanıyınca ve kendini bildi bileli, Allah her şeyi biliyor (c. 5, s. 194; Tahran Üniversitesi baskısı).

108- "الشقی من شقی في بطن امّه" hadîsinden amaç budur ki bedbaht ve gerçek kötü ve zâlim odur ki onun şekâvet nedenleri annesinin karnında hazırlanmıştır. Yâni nutfesi (tohumu) zînâ yolundan annesinin karnına düşmüş, nutfesi haram lokmasından yapılmış, annesi ve babası cinsel ilişki sırasında kötü pozisyon ve kötü fikirleri varmış, babaya anneye her ikisi nedenler ve hastalıklara müptelaymışlar ve ... Bir çocuk ki böyle bir durumla dünyaya gelirse bedbaht ve şekildir. Bu şekâvet anne karnında onun için hazırlanmıştır. Tersi de sâdıktır yânî sâlim ve dürüst nutfe (tohum) ve sağlam fikirlerden mutlu ve bahtiyâr çocuk dünyaya gelir.

Tevhid kitabında; Saddûk, Hz. Mûsa b. Ca'fer (a.s.)'den anlatıyor ki Hazret, bu hadîs-i şerîfin manâsında buyurdu: "الشقی من علمه الله و هو في بطن امّه انّه سیعمل اعمال الاشقیاء. والسعید من علمه الله و هو في بطن امّه انّه سیعمل عمل السعد أ" Ebî Hüreyre Resûlullah (s.a.v.)'tan rivâyet ediyor: "کلّ مولود یولد علی الــفطرة فابواه یهودانه وینصرانه ویمجسانه کما تنتج البهیمة. هل تجدون فیها من جدعا" **[1277]** (Buhârî, c. 2, s. 89; c. 6, s. 19; c. 7, s. 197) yânî "Her doğan çocuk İslâm fıtratı üzerine doğar, baba, anne onu Yahudi, Hristiyan ve Zerdüşti yapar. Öyle ki sağlam bir çocuk doğarsa kulağı kesilmiş olmaz" ve bu söz o adamların fikrini reddeder ki şöyle düşünürler "Allah bazılarını temiz tînetli ve bazılarını kirli tînetli yaratır.

109- **Ebu'l-Kâsım Kuşeyrî:** Ebu'l-Kâsım Abdulkerîm b. Hevâzın Kuşeyrî 465 h. yılında Nîşâbûr'da vefât etmiştir. Benî Kaşeyr'e mensûbtur. Kuşeyrî sûfîlerinin büyüklerinden olup meşhûr "*Risâle-i Kuşeyrî*"nin yazarıdır. Horasan şeyhi idi ve Nîşâbûr'da kalıyordu. Alparslan ona saygı gösterirdi. Bu dediğimiz risâleye ilave olarak *Tefsîru'l-Kur'ân* adlı bir de tefsîr kitabı vardır.

110- **Sahîh-i Müslim:** Veya *el-Câmiu's-sahîh.* Sünnîlerin hadîsleri toplanmış, İmâm Ebu'l-Hasan Nîşâbûrî tarafından yazılmıştır. Sahîh-i Sitte'nin ikinci kitabıdır. O şahıslar ki Müslim, *Sahîh*'de onlara işâret etmiş ve isimleri *Sahîh-i Buhârî*'de gelmemiştir 625 kişidirler. Müslim'in *sahîh*'indeki hadîslerin toplam 12000'dir. Bazıları 7275 hadîs demişler. O cümleden o açıklama ki Müslim'in *sahîh*'ine yazılmıştır. "el-Minhâc fî şerh-i Müslim b. el-Haccâc" şerhidir ki Ebû Zekeriyyâ Yahyâ İbn Şeref Nûyî

tarafından yazılmış, öteki Celâleddîn Suyûtî'nin şerhidir. *ed-Dibâc alâ Sahîh-i Müslim İbni'l-Haccâc* isimli ve öteki Şehâbüddîn Kastalânî'nin şerhidir. *Minhâcü'l-ibtihâc bi-şerh-i Müslim İbnü'l-Haccâc* ismindedir (Musâhib).

111- **Hanzala b. er-Rebî' el-Esved:** İbn Rebî' Mekkenî. Ebû Rebî', sahâbelerden biridir. Hanzala el-esved diye meşhûrdur. O hazretin kitaplarından idi, sonra Kerkîsâ sükûnet'e yerleşti ve orada öldü. O cemel vâkıâsında Hz. Ali (a.s.)'ye muhâlefet etti (*Dihhodâ*).

112- **Kellîmînî:** Resûl-i Ekrem (s.a.v.)'den Âişe'ye hitâben söylenmiştir. Tamamı şöyledir: "كَلِّمِينِي يَا حُمَيْرَا" söylenen bir sözdür.

[1278] 113- **Sahîh-i Buhârî:** Veya *Câmiu's-sahîh,* ehl-i sünnetin itibâr ettiği Peygamber Efendimiz'in hadîsleridir. Müellifi, İmâm Ebû Abdullah Muhammed Buhârî'dir. Suhhâ-i Site kitaplarının ilkidir. Bu kitabın tam adı *el-Câmiu'l-mesnedü's-sahîhu'l-muhtasar min umûr-i Resûlillâhi ve sünneti ve eyyâmihi'*dir. Hadîslerin ilk mecmuasıdır ve tüm sünnî ulemâsı bu konuda birdirler. Kur'ân-ı Kerîm'den sonra *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim* gibi sahîh kitap yoktur ve bu iki kitap sahîheyn olarak meşhûrdurlar.

Bu kitap için çeşitli şerhler yazılmıştır. O cümleden "*İ'lâmü's-sünen*" yazarı Ebu Süleymân Hamd b. Muhammed el-Hitâbî'dir. *el-Kevâkibü'd-derârî,* yazarı Şemsüddîn Muhammed İbn Yûsuf Kirmânî'dir; *Fethu'l-Bârî,* yazarı İbn Hacer İskelânî'dir. "*Umdetu'l-kâri*" yazarı Bedrüddîn Aynî'dir ve *İrşâdü's-Sârî* sayılabilir (Musâbih, c. 2).

114- **Enes b. Mâlik:** Enes b. Mâlik b. Nasr b. Dammim Neccârî Ensârî. Lakabı Ebû Semâme'dir. Peygamberin ashâbından olup hizmetçisiymiş. Hicretten 10 sene önce Medîne'de doğmuştur. Çocukken müslüman oldu ve peygamberin hizmetine girdi ve ölümüne kadar onun hizmetkârı oldu. Uzun yaşadı ve 93 k.'de öldü. Müslim ve Buhârî, 2286 hadîsi ondan aktarmışlar.

115- Bu cümleden maksat, Allah'la irtibât özgürlüğüdür ki halk mecbûr değil bir anlamda (bir tarzda) Allah ile bağlantı kursun. Belki herkes kendi selîkası ve üslubu ile Allah'la irtibât kurabilir ve kendi isteklerini dileyip irâdetini bildirebilir.

116- **Evhadüddîn-i Kirmânî:** Şeyh Evhadüddîn Hâmid b. Ebî'l-Fahr-i Kirmânî 6. yüzyılın sonu ve 7. yüzyılının başlangıcında olan şeyh ve âriflerin meşhûrlarındandır. 653 h.k. yılında vefât etmiştir. Şeyh Rükneddîn Sücâsî'nin mürîdlerindendi ve Şeyh Muhyiddîn b. el-Arabî'nin sohbetinde de bulunmuştur. İbnü'l-Arabî, onun ismini defalarca kendi kitaplarında getirmiştir ve ondan hikâyeler anlatmıştır. O cümleden "*Fütühâtu'l-mekkiyye*"nin 8. bâbında Şeyh Evhadüddîn'den şifâhî olarak duyduğu hikâyeyi anlatmış ve o hikâyenin bütün *Tarâyıku'l-hakâyık*'da (281, 2) ve Farsça tercümesi **[1279]** *Nefehâtü'l-üns*'te (s. 428'den sonra) gelmiştir. Muhyiddîn İbnu'l-Arabî'nin yazdığı bir hikâyeyi anlatıyor ki Muhyiddîn, o hikâyeyi 602 h.k. yılında kendi evinde, Konya şehrinde Evhadüddîn'den duymuştur.

Evhadüddîn-i Kirmânî'nin terceme-i hâli hakkında daha fazla bilgi için bkz.: *Âsârü'l-bilâd,* s. 164 sonrası; *Târih-i güzîde,* 788; *635 senesinin olaylarına topluca bakış; Nefehâtü'l-üns,* 428 ve 686; *Habîbu's-siyer,* III. cildin I. cüz'ü, s. 67; *Mücmeu'l-füsehâ,* 1, 89; *Tarâyıku'l-hakâyık,* s. 281.

117- **لَوْ كُشِفَ الْغِطَاءُ…:** Emîrü'l-mü'minin Ali b. Ebî Tâlib (a.s.)'in mücevher gibi sözü ki Câhiz, bu sözü 99 başka sözle toplamış ve "100 kelime" olarak adlandırmış ve Reşîd ve Tavât, her bir o kelâma Arapça yorum, iki beyit Arapça ve iki beyit de Farsça ilâve etmişler. Bu satırların yazarı denilen "yüz kelâm" üç el yazması nüshayla hazırlamış ki "İran güzel hat derneği" aracılığı ile yakında yayınlanacak. Şiirin iki beyti ve Reşîd ve Tavâd'dan bu kelâm husûsundadır:

Şimdi cennet ve cehennemi bildim
Yakîn olarak öyledir

Eğer örtüyü ortadan kaldırsalar
O yakîni zerre kadar artmazlar

Başka taş baskı nüshasında aşağıdaki beyit bu kelâmın şerhinde gelmiştir:

Eğer ecel önümüzden kinâyeli örtüsünü kaldırırsa
Benim yakînimde Allah ü Teâlâ'nın varlığı konusunda hiç bir katkısı olmaz.

118- **Fahrüddîn Irâkî:** Yedinci yüzyılın meşhûr ârif ve şâirlerindendir. Hemedân'da doğdu sonra 18 yaşında Hindistan'ın Multân şehrine gitti ve Şeyh Bahâüddîn Zekeriyyâ gibi dönemin büyük şeyhleri yanında sülûku öğrenmeye başladı.

Bir kaç yıl sonra Anadolu'ya gitti. Konya'da Şeyh Sadrüddîn-i Konevî'ye gitti ki Konevî, Muhyiddîn b. el-Arabî'nin mürîdlerindendi ki onun meclisine girebildi ve "*Lemeât*" kitabını o şehirde İbnü'l-Arabî'nin "*Fusûsu'l-hikem*"inin etkisi altında yazmıştır. Onun mezarı Dimışk'da ve Muhyiddîn İbnu'l-Arabî'nin mezarı yanındadır. Onun "*Lemeât*" kitabına Câmi, "*Eş'atü'l-lemeât*" demiş (Onun terceme-i hâli hakkında daha fazla bilgi için bkz.: Merhûm Saîd Nefîsî'nin külliyâtının mukaddimesi).

[1280] 119- **Şeyh Ahmed Câm:** Şehâbüddîn Ebû Nasr Ahmed b. Ebî el-Hasan b. Ahmed b. Muhammed Nâmekî Câmî. Lakabı Jende Pîl'dir (ö. 536 hk./1441 m). Mevcûd rivâyetlere göre, gençlikte aşağı yukarı çapkınlık etti, ancak 1070/463 22 yaşında bir gün şarap yükünü ki eşeğin sırtına yüklemiş eve götürürdü. Gökten gelen ses onu doğru yola irşâd etti. O ân doğduğu köyün tepelerinde [Nâmik kasabası Terşîz (Kuhistân)'in nâhiyelerindendi] oturdu. 12 yıl sonra ki zühd ve riyâzatla tüm Horasân'ın şehirlerini dolaştı. İçinden bir ses onu Bîzed dağlarına ikâmet için Kuhistân'a sürdü. Şeyh 536 hk./1141 m. Muharrem ayında bir çok mürîdi olan kendi hângâhında öldü ve kendi isteğiyle Mead'ın dışında, kendi dostlarının rüyada gördüğü bir yerde gömüldü (*Dânîşnâme-i Îrân ve İslâm,* c. 10, s. 1262).

120- **Şeyh Rûzbehân:** Ebû Muhammed b. Ebû Nasr Baklî Şîrâzî Dîlmî ki Şeyh Şettâh olarak meşhûrdu. Altıncı yüzyılın büyük ârifi idi. O, Erşâdüddîn Ebu'l-Hasan Ali Nîrîzî, Fahrüddîn Meryem, Sadrüddîn Ebû Tâhir, Ahmed b. Muhammed Selefî'nin yanında ilim öğrendi. Onu irşâd eden şeyhler: Cemâlüddîn b. Halîl Fesâyî, Câgîr Kürdî, Serâcüddîn Mahmûd b. Halîfe, Ebubekr b. Ömer b. Muhammed Berter diye meşhûrdu. Onun ömrünün çoğu Şîrâz'da mücâhede, vaaz ve zikirle geçti. Onun mezarı Şîrâz'ın "Bâlâkoft" mahallesindedir.

Onun tefsîre dâir eserleri: *Letâifu'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân, Arayisu'l-beyân;* Hadîse dâir: *Meknûn-i hadîs, Hakâyıku'l-ahbâr;* Fıkha dâir: *el-Muşeh fi'l-mezâhibi'l-erbaa;* Usûle dâir: *el-Akâyıd, el-İrşâd, el-Menâhic;* Tasavvufa dâir: *Meşrebu'l-ervâh, Mantıku'l-esrâr be beyânu'l-envâr, Şerh-i şathiyât, Levâmiu'l-tevhîd, Mesaliku't-tevhîd, Keşfu'l-esrâr ve mükâşefâti'l-envâr ve ... (A'lâm-i Muîn)*

121- **Kırm:** Veya Kırım. Eski Sovyetler Birliği'nin güneyinde bir yarımadadır ki Karadeniz'in kıyısındaki Kirç boğaz aracılığı ile Azf denizine yolu vardır. Bu bölge

Kırım savaşlarından dolayı şöhret kazanmıştır. Bugünlerde Sovyetler birliğinin eski cumhûriyetlerinden sayılır.

[1281] 122- **Kırâat-i Seb'a-i Kur'ân:** Kur'ân-ı Kerîm'in okunmasıdır. Yedi çeşit ki İslâm dîninin yeni geldiği dönemde yedi hoca tarafından yapıldı. O yedi kişi şu kimselerden ibarettir: Ebû İmâre Hazma b. Habîb Kûfî (v. 154 veya 158 k.), Âsım b. Ebî en-Nücûd ki Ebî İbn en-Nücûd Kûfî olarak bilinir (v. 129 h.k.), Ebu'l-Hasan Ali b. Hazma-i Kesâyî Kûfî (v. 189 k.), Nâfi' b. Abdurrahmân b. Ebî Nuaym Medenî (v. 169 h.k.), Abdullah b. Kesîr Mekkî (v. 120 h.k.), Ebû Ömer ve İbn Alâ' Mâzenî Basrî (v. 154 h.k.), Abdullah b. Âmir b. Zeyd b. Temîm Şâmî (v. 118 h.k.). Bu Kur'ân okuyanlardan her birinin iki râvisi varmış, bu yüzden on dört râvi ve on dört rivâyet vardır.

123- **Şâtbî Hânde:** "el-Mukna'" kitabıdır ki müellifi, Ahmed b. Muhammed Mâlikî Moknî be Ebu'l-Abbâs'dır. Kur'ân kârilerinin büyüklerindendir. O bu kitabı kırâat-i seb'a üzerine yazmıştır.

124- **Risâle-i Kuşeyrî:** Veya *Risâle-i Kuşeyriyye.* Müellifi, Ebu'l-Kâsım Abdülkerîm b. Hevâzin Kuşeyrî, 465 h. yılında Nîşâbûr'da öldü. Bu Arapça bir risâle olup tasavvufla ilgilidir. Bu risâleden Farsça'ya iki tercüme yapılmıştır. Biri, Hâce İmâm Ebû Ali İbn Ahmed Osmânî'dir ki Kuşeyrî'nin talebelerindendi. Ağır ve karışık bir tercümedir. Diğeri, Ebu'l-Feth Abdurrahmân b. Muhammed Nîşâbûrî'dir. Ahmed b. İbrâhîm Pârsâ'nın işâreti ile bu tercümeyi Kirmân'da 550'den sonra tashîh ve ıslah etti. Bu tashîhten bir nüsha Türkiye'nin Lala İsmâîl Kütüphanesinde mevcûttur (*A'lâm-ı Mûîn*).

125- **Verzikân:** Eher ilinin Beşlik ilçelerinden biridir. Bu ilçe çok önemli ve verimli ilçelerdendir ve Tebrîz-Eher yolunun eski yolunda yer alıyor.

126- **Nusaybîn:** Beyne'n-nehreyn'de Mûsul-Şâm yolu üzerinde bir şehirdir. Bu şehir ile mesafe 54 km. ve oradan Mûsul'a 6 günlük yoldur. Lestrenc'e göre Nusaybîn eski Rûmların (Bizanslar) şehri Nesîbîs'tir (*Coğrâfiyây-i târîhî serzemînhây...*, 102).

[1282] Yunan coğrafyacıları onu Sûkrevis veya Mekdûnîs demişlerdir.

127- Allah rahmet etsin Abbâs İkbâl, Ebû Saîd'in Bağdâd Hâtûn'a karşı aşk ve sevgisi üzeri yazıyor: "Emîr Çûpân'ın durumunun perişân olması ve oğlu Sultân Ebû Saîd'in Bağdâd Hâtûn'a olan aşkını unutmadı. Belki Kadıyyu'l-kudât Emîr Şeyh Hasan Celâyir'in yanına gönderdi ve onu Bağdâd Hâtûn'u boşamasına mecbûr etti. Şer'î müddetin bitmesinden sonra o Bağdâd Hâtûn'u kendi nikâhına aldı ve eski arzusuna vardı ve Bağdâd Hâtûn, Hüdâvendigâr lakabını aldı (*Târih-i Moğol,* s. 338).

128- **Kezec:** Herûâbâd iline bağlı Hûreş Rüstem ilçesine bağlı bir köydür. Heşcîn'in kuzey batısında ve 11.5 km. mesâfesi vardır. Herûâbâd-Meyâne oto yolu üzerinde 10 km. mesâfededir (*Fehreng-i Coğrâfiyâyî,* c. 4).

129- **Tîrâbâd:** Meyâne iline bağlı Türkmân ilçesinin Bervânân köylerinden biridir. İlçenin 15 km. batısında olup Tebrîz-Meyâne oto yoluna 2 km. mesâfededir.

130- **Suveyn:** Meyâne iline bağlı ve Türk ilçesinin Genduvân'ın köylerinden biridir. İlçenin kuzey doğusuna 25 km., ve Helhâl-Meyâne oto yoluna 36 km.'dir (Önceki kaynak).

131 **Olcâytû Hodâbende:** Muhammed Olcâytu, Hodâbende olarak meşhûrdu. Gâzânhân'ın halefi ve kardeşi, Îrân'ın İlhânîler sülâlesinden (Tahta oturuş zamanı 70 h.k. ö. 716 h.k.) Îrân'ın ilk Moğol Padişahtır ki Şîî oldu ve imâmların ismini sikkeleri üstüne yazdırdı. Sultâniye şehri onun binâlarındandır ve başkenti oradan Tebrîz'e naklettirdi.

132- **Seyyid Burhanâneddîn Aberî:** Ubeydullah b. Muhammed el-Hâşimî el-Hüseynî el-Ferğânî eş-Şerîf'dir. Aberî olarak bilinir.

[1283] 133- **Mevlânâ Fahrüddîn Çârperdî:** Mevlânâ Fahrüddîn Ahmed b. el-Hasan b. Yûsuf el-Çârperdî. "Şâfiye"nin meşhûr Şârihi İbnu'l-Hâcib Sarf ilminde ki Razî'nin şerhinden sonra o metne o risâlenin en iyi şerhlerindendir (Hâşiye Merhûm Allâme Kazvînî, ber Şeddü'l-İzâr, s. 363). Tercümenin sâhibi kadı Nasrüddîn Beyzâvî'nin öğrencilerindendi ki tefsîr sahibi olarak bilinir. *Ravzâtü'l-cinân* ... sahibi onun hakkında şöyle yazmış: "O ulemânın büyüklerindendir. Çok büyüktür. Değerli yazıları vardır özellikle arabiyyete dâir. Şeyh Safiyyüddîn İshâk Erdebîlî (k.s.) ile aynı dönemde yaşamıştır ve o değerli âlimin kabul ettiği insandır. (c. I, s. 336). O Tebrîz'de yaşamış ve o şehirde 746 h.'de ölmüştür (Tercüme sahibi hakkında daha fazla bilgi

edinmek için bkz.: *Şezerâtü'z-zeheb*, 6, 148; *Ravzâtü'l-cinân*, 92; *Miftâhü's-saâde*, 1, 118; *Habîbu's-siyer*, III. cildin 1. cüz'ü, s. 131; Hâşiye-i Allâme Kazvînî, *Berşeddü'l-izâr*, s. 548).

134- **Kutbüddîn Ahvîn:** Allah rahmet etsin Ca'fer Sultân el-Karâyî "Şezerât sâhibi, tercüme yapan hakkında şöyle yazmıştır: " توفي قطب الدّين الاخوين واسمه محمّد بن عمر التبريزى الشافعى، قاضى بغداد، سمع شرح السنة من قاضى تبريز محيي الدّين وكان ذا فنون ومروءة وذكاء وكان يرتشي، وعاش ثمانيًا وستين سنة، قاله في العبر" (*Ravzâtü'l-cinân* ..., Pâberg, s. 336).

135- **Uzdeddîn [Îcî] Şebânkâre:** Uzdeddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Abdülğaffâr Îcî Şebânkâre. *Muvâkıf* ve başka kitabların sahibidir. "Şezerât"da ölüm tarihi 753 olarak gelmiştir (Önceki kaynak).

136- **Berzend:** Erdebîl'in, Germî köylerinden biridir, ki 34 küçük, büyük âbâdı var. Onun önemli köyleri: Beylû, Merâlûy, Ca'fer Kalîhân, İsmâîlî Kendî, Şerefe, Kâsım Kendî, Dâmdâbâcâ (*Ferheng-i Coğrâgîyâî Îrân*, 487).

[1284] 137- **Herîs:** Herûâbâd'ın Sencbed ilçesinin Beşlik köylerinden ki Gîvî ilçesinin merkezinin 9 km. güney batısındadır (Önceki kaynak, s. 547).

138- **Kezec:** Helhâl'in Herûâbâd iline bağlı Hûreş Rüstem ilçesinin köylerinden biri de Rezec'dir. Heştcîn'in 11.5 km. kuzey batısında, Herûâbâd oto yoluna 10 km.'dir (Önceki kaynak, s. 417).

139- **Sencbid:** Hâlhâl'in Herûâbâd ilçelerinden biridir. Kuzeyden Herûâbâd merkezine ve güneyden Kâğızkonân'a ve doğudan da Hûreş Rüstem köyüne ve batıdan da Meyâne illerinin arasındadır. Bu ilçenin köyleri: Şîrecâbâd, Rezcâbâd, Veşgûl Akbâş, Herîs, Fîrûzâbâd, Buristân, Sitâvâz (Önceki kaynak, s. 277). 1355 ş. yılının nüfûs sayımına göre Sencbîd köyü 8277 aile, 48716 nüfusa sahipmiş (*Ferheng-i âbâdîhây-i keşver*, 9:75).

140- **Hâce Dîh:** Veya Hâce Deh, Meyâne'nin, Türkmân ilçesine bağlı Tîrçâî'nin köylerinden biridir. Türkmân'ın 23 km. doğusunda, Tebrîz-Meyâne oto yoluna 4 km.'dir (*Ferheng-i Coğrâfiyâî Îrân*, 4:197).

141- **Urdiye:** Erdî köyü, Erdebîl iline bağlı Kelhorân köylerinden biridir. Erdebîl'in 6 km. kuzey batısında ve Erdebîl Mişkin oto yoluna 3 km.'dir (Önceki kaynak, s. 13). 1355 ş. nüfûs sayımına göre bu köy 69 aile ve 429 kişi nüfûsu var.

142- Kenduvân'a bağlı, Erdebîl'in merkez ilçesine bağlı köylerdendir. Erdebîl'in 36 km. batısında ve Erdebîl-Tebrîz yoluna 9 km.'dir. Bu yüzden bu Kenduvân'ı, Meyâne ilinin Türk ilçesine bağlı Kenduvân ve Üskû'ya bağlı olan Kenduvân'la karıştırmayın. Bizim dediğimiz Kenduvân'ın 1355 yılının nüfus sayımında 76 aile, 498 kişi nüfusu varmış.

[1285] 143- Buradaki Suçlama; Münâfıklardan olan Abdullah b. Ebbî'nin Resûlullâh (s.a.v.)'ın hanımı Âişe'yi suçlamasıdır. Cebrâîl, o suçlamanın yalan olduğunu Resûlullâh'a haber verdi ve bu âyet nâzil oldu: انَّ الَّذينَ جَاءُ بِالافْكِ عُصْبَةٌ منْكُمْ لاَ تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَكُمْ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ مَّا اكْتَسَبَ مِنَ الاِثْمِ وَالَّذي تَوَلَّى كِبْرَهُ منْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظيمٌ. لَوْ لاَ اذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِاَنْفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هَذَا افْكٌ مُبِينٌ. (Nûr, 11, 12, 13).

144- **Sümerînî:** Sümerîn [Tümerîn]'e bağlı Erdebîl merkez ilçesine bağlı Deycoycîn'in köylerinden biridir. Hayâv'ın 5 km. oto yolu [Mişkîn-i Şehir]. Bu köyün suyu Sebelân dağından gelir. (*Ferheng-i Coğrafiyâyî*, 4, 142). 1355 ş. nüfûs sayımına göre, Sümerînîn 658 hâne ve 4160 kişi nüfûsu var (*Ferheng-i âbâdîhâ*, s. 10).

145- **Berîsî:** Erdebîl iline bağlı Nemîn ilçesinin Bîrîs köyü Erdebîl'in doğusuna 22 km., Erdebîl-Âstârâ oto yoluna 15 km.'dir (Ferheng-i Coğrâfiyâyî, c. 4:89).

146- Pîr Gonca Bekûl'ün mezarı ve o dönemin başka Şeyhleri ve kutupları, o cümleden Pîr Mindîşîn, Pîr Ebû Saîd, Pîr Ahmed, Şeyh Mecdüdîn Kâkül -ki Şeyh Attar ile ders okumuşlardır.- ders okumuşlar onlarca büyük arifler ve Hakk kişileri ki mezarları irfân peşinde olan insanlar tarafından tavâf edilmiştir. O cümleden Şeyh Safiyyüddîn tarafından, mâlesef tanınmamıştır ve bu kitapta ve *Ravzâtü'l-cinân-i* Hâfız Hüseyin Kerbelâyî ve bir iki kaynak bu gibi kitaplarda onların yaşantısından doğru bir bilgi elde değil, öyle ki onların yaşam ve ölüm tarihlerini bile doğru demek olmaz.

147- **Amasya:** Anadolu'da bir şehir ki Ester İbn-i Müverrîh'in doğum yeriymiş. Onun Yunanca telaffuzu "Âmâzî"dir (Dihhodâ).

148- **Şebânkâre:** Lestrenc, bu yer hakkında yazıyor: "Dârü'l-cerd" vilâyeti **[1286]** Farsların beş eyâletinden en doğuda olanıdır. Yaklaşık Şebânkâre eyâletidir ki Moğollar döneminde Fars'tan ayrılmıştır ve ayrı bir hükümeti vardır. Şebânkâre, Farsnâmeye İbn-i Belhî'nin dediğine göre Fazlûye-i Dîlmân hânedânının kavimlerindendirler ve Şîî İsmâîlî mezhepleri vardı" (*Târih-i serzemînhây-i hilâfet-i şarkî*, s. 309).

149- **Çûpâniyân:** Ebû Saîd Bahâdırhân'dan sonra Îrân'ın bazı kısımlarına hükümet eden emîrler (738-758 hk.) kurucusu Emîr Tîmûrtâş b. Emîr Çûpân Seldûz'un oğlu, Emîr Şeyh Hasan Kucak'dır. Ondan sonra oğlu Melik Eşref yönetti. Çûpânî âilesi bu iki kişidir (*A'lâm-ı Muîn*).

150- **Amûkîn:** Veya Âğmiyân; Erdebîl iline bağlı Deycocîn'in köylerinden biridir. Erdebîl'in 10 km. batısında olup Tebrîz-Erdebîl oto yoluna 8 km.'dir (*Ferheng-i Coğrâfiyâyî*, 4:338). 1355 ş. yılının nüfûs sayımına göre bu köy 160 hânesi ve 901 kişilik nüfûsu vardır (*Ferheng-i âbâdîhâ*, s. 6).

151- **Fergûş:** Serâb iline bağlı Ağmeyûn'un köylerinden biridir. Serâb'ın 5 km. doğusunda, Erdebîl-Serâb oto yoluna 1 km.'dir (*Ferheng-i Coğrâfiyâyî*, 4:342).

152- **Vecûcîn:** Deycocîn, Erdebîl merkez iline bağlı Deycocîn köyleri, Erdebîl'in 10 km. kuzey batısında Erdebîl-Hayâv oto yoluna 8 km.'dir (Önceki kaynak, s. 227). 1355 ş. yılının nüfûs sayımına göre, 225 hâne, 1282 kişilik nüfûsu varmış (*Ferheng-i âbâdîhâ*, s. 11).

153- **Nîlk:** Herûâbâd iline bağlı Sencbid (Gîvî) ilçesinin köylerindendir. Sencbid'in 10 km. batısında, Erdebîl-Herûâbâd oto yoluna 2 km.'dir (*Ferheng-i Coğrâfiyâyî*, 4:536).

[1287] 154- **Âğâcrîk:** Veya Âğâcerî. Tebrîz iline bağlı Acebşîr ilçesinin Dîzurûd'un köylerinden biridir. Acebşîr'in 10.5 km. doğusunda, Merâğe-Dihhûrâgân [= Azerşehr] oto yolunun kuzey doğusunda yer alır (*Ferheng-i Coğrâfiyâyî*, 4:26) 1355 ş. yılının nüfûs sayımına göre 57 hâne ve 319 kişilik nüfusu varmış (*Ferheng-i âbâdîhâ*, s. 98).

155- **Erşek:** Meşkîn şehir merkez ilçesine bağlı Üçlük köylerinin biridir. Önemli köyleri: Seyyidler, Rahîmbeyli, Yâclû, Zerger, Katırkalesi, Pezenâbâd, Karaçî-bâlâ, Keremşuhlû, Kelîbâlî (*Ferheng-i Coğrâfiyâyî*, 4:15).

156- **İmâret-i Reşîdiye:** Rib'-i Reşîdî demektir. 7. yüzyıl ve 8. yüzyılın başlarında toplu binalardır ki Hâce Reşîdüddîn Fazlullâh'ın emri ile Tebrîz'in Şeşgilân mahallesinin sonundaki Serhâb dağının yamacı yanı Bâğmîşe mahallesinde son bulur.

Yapılmış ve inşâ edilmiştir. Rib'-i Reşîdî'nin binaları o kadar yüksektir ki kendi kendine bir mahalle oluştururdu. Çeşitli binalardan oluşan binalara örnekler: Okul, hastane, dârü's-siyâde, cami, kütüphane, darphane, hângâh, sanayi sitesi (iş hanı), tekstil ve kağıt fabrikaları ve Reşîdüddîn'in mezarı için bir kubbe.

Vassâf'ın anlatmasına göre her yıl yüz bin tümenden daha fazla altın Şenb-i gâzân'ın vakıflarından gelir elde edilirdi. Oranın sorumluluğu Reşîdüddîn Fazlullah'ın idi (*Târih-i Vassâf,* c. III, s. 382 sonrası). Vakfın "vakıfnâme"sinin asıl nüshası Allah ona rahmet etsin Hâc Zekâüddevle Serâcmîr'in elindeydi. O, Tebrîz'in saygıdeğer adamlarındandı. 1348 yılında bu vakıfname o rahmetlikten alındı ve Merhûm Müctebâ Mînevî ve Îrec Afşâr yönetimine geçti ve belgeden bir resim yayınlandı. Nüshanın aslı Tebrîz'in Milli Kütüphanesinde saklanıyor. İçeriğini okumak için bkz.: *Târih-i Tebrîz, Meşkûr,* s. 523 sonrası; *Câmiu't-tevârih,* c. II, s. 998-1004; Merhûm Hâc Hüseyin Nahcivânî, s. 40-41.

157- **Gîhâtu:** Îrân'ın Moğol ilhanlılarındandır ki 690-694 h.k.'de başa geçti. *Tabakâtü's-selâtîn*'in sâhibi diyor ki Finans ve Parasal sorunlarla karşı karşıya kaldığı için Vezîr İzzeddîn Muzaffer'in fermânı ile Çinlileri örnek alarak, çâv isimli kağıt parayı (banknot gibi) **[1288]** bastı. Ancak halkın, Moğol hükümetine güveni olmadığı için çâv'ı kabûl etmediler ve onun katı kurallarının karşısında direndiler. Sonunda Gîhâtu, Cengiz'in torunlarından olan Bâydû tarafından öldürüldü.

158- **Esfenc:** Büyük bir olasılıkla Bâsminc köyü ki Tebrîz-Erdebîl yolu üzerinde yer alır. Bugünlerde Bâsminc il olmuştur ve yakın gelecekte Tebrîz şehrinin içinde büyüdüğü için Tebrîz'in bir parçası olacaktır.

159- **Üveys Karanî:** İbn Âmir b. Cüz' b. Mâlik. Benî Murâd kabîlesinden zâhitlerinden ve tâbîlerdendir. Onun kökü Yemendendir. O, Hz. Muhammed (s.a.v.)'i görmedi, Ömer b. Hattâb'ı gördü ve Sıffîn savaşında Hz. Ali b. Ebû Tâlib ile birlikte idi. Çok büyük bir ihtimâlle o, bu savaşta şehîd olmuştur.

160- **Niyâr:** Erdebîl şehrinin merkez ilçesine bağlı Kelhorân köylerinden biridir. Erdebîl'in doğusuna 4 km., Tebrîz-Erdebîl oto yoluna 4 km.'dir (*Ferheng-i Coğrâfiyâyî,* c. 5, s. 534). 1355 ş.'de 385 hâne, 2195 kişilik nüfûsu varmış.

161- **Serdâb:** Bugün "Serdâbe" diye telaffuz edilir.

162- **Vencân:** Meyâne ilinin Türkmân ilçesine bağlı Tîrçây köylerinden biridir. Türkmân'ın 25 km. doğusunda olup Tebrîz-Meyâne oto yoluna 10 km.'dir (*Ferheng-i Coğrâfiyâyî*, 4:542).

163- **Kuçesfehâh:** Reşt ilinin Beşlik ilçelerinden biri ki kuzeyden Leşteneşâ, güneyden Songer köylerine ulaşır. Doğudan Sefîdrûd'a ve batıdan Reştin merkezinde yer alır. Önemli köyleri: Feştem, Târser, Gîlovâ, Mojde, Kenârser Sede, Berkâve, Rûdbârs (Önceki kaynak, 2:241).

164- **Îguriyân:** Îgur, Uygur veya Îğer. Asya kavimlerinden Türk soylu ki ilk yedinci yüzyılda Ceyhûn ırmağının yanında yerleştiler. Onların önemli yerleşik şehirlerinden biri Karakûrm idi. Îğurlar, sekizinci yüzyılda tüm Moğolistan'ı Tâng sülâlesinin elinden aldılar ve bir ülke kurdular ki 745-756 h.k.'ya kadar devam etti. Sonra doğu Türkistan'a ve şimdiki Sînkiyâng eyâletine göç ettiler. Orada başka bir ülke kurdular ki 13. yüzyılda Moğollara yenik düştüler (Musâhib, *Dâyiretu'l-Maârif-i Fârisî*).

165- **Leysâr:** Tâliş iline bağlı Heredeşt Leysâr ilçesinin köylerindendir. Heştper'in 18 km. kuzeyinde, Enzelî-Âstârâ oto yolu üzerinde olup deniz kıyısındadır (*Ferheng-i Coğrâfiyâyî,* 2:278).

166- … **مَنْ شَغَلَهُ :** Hadîs-i kudsî'dir. Bkz.: Tîrmîzî.

167- **Meyâneg:** Meyâne'nin râyiç olmayan telaffuzudur.

168- **Bâbü'l-ebvâb:** Arap coğrafyacıları bu ünvânı Derbend şehrine vermişlerdir. Kafkas dağlarının yamacında ve Hazar denizinin batı sahilinde yer alır ve ona "el-Bâb" demektedirler (Şemseddîn Sâmî, *Kâmûsü'l-a'lâm,* c. 2).

169- **Kendrû:** Tebrîz iline bağlı Bostânâbâd ilçesine bağlı Mihrânrûd'un köylerinden biridir. Tebrîz'in 19 km. güney doğusunda olup Tebrîz-Tahrân oto yoluna 3 km.'dir (*Ferheng-i Coğrâfiyâyî,* s. 4, 428).

170- **Serândîb:** Bugünkü Seylân'dır. yânî Hindistan'ın komşusu. Hz. Adem (a.s.)'in iniş yerinin burası olduğu söyleniyor. Daha fazla bilgi için bkz.: Musâhib, *Dâyiretu'l-maârif-i Fârisî,* c. 1, Vâje-i Seylân (Seylan sözcüğü).

[1290] 171- **Hatâ:** İslâmî kaynaklarda Çinin kuzey kısmı (Mençûrî, Moğolistan, Doğu Türkistan)'na verilen bir addır. Bu kelime Hatây kavminden alınmış ki h. 3. yüzyılın sonlarında ülkelerini genişletmek için Çin'in kuzeyine saldırdılar (önceki kaynak).

172- **Şeyh Necmüddîn-i Kübrâ:** Ahmed b. Ömer b. Muhammed Hûfî Harzemî. Ebu'l-Cenâb künyesi, Necmüddîn ve Tâmetü'l-Kübrâ lakabı olup Necmüddîn Kübrâ adıyla tanınır.

Kübrevîyye tarîkatının kurucusudur. 6 ve 7. yüzyılın ünlü âriflerinden ve sûfî büyüklerindendir. *Mirsâdu'l-Ubbâd*'ın müellifi Necmüddîn Râzî, Seyfüddîn Bahrezî, Sa'düddîn Hamevî, Mecdüddîn Bağdâdî onun talebelerindendir. O, 618 h.k. yılında Harezmin fethinde Moğollar eliyle öldürüldü. Onun yazdığı kitaplar 1. *Risâletü'l-hâifi'l-hâim an levmeti'l-eim;* 2. *Fevâtihu'l-cemâl* (*Lugatnâme-i Dihhodâ*).

173- **Berde':** Veya Berd'a veya Berz'a. Âzerbâycân Cumhuriyetinde bir şehirdir. Kûrâ ırmağına 22 km. mesâfesi vardır. Eski Errân bölgesinin başkentidir. Belâzerî'nin dediğine göre, Birinci Kubad, Sâsânî onu inşâ etti. İslâmî kaynaklarda Saraur şeklinde geçmiştir.

174- **Ahtecî:** Ahtâcî, Ahtâçî. Moğol dilinde Ahırcı, Ahır sorumlusu, atları besleyen adam (*Lüğatnâme-i Dihhodâ*).

175- **Ahlât:** Veya Halât. Türkiye'nin doğusunda bir şehirdir. Van gölünün kuzeybatısındaki bu şehir görünen o ki birinci Sultân Selim döneminde Osmanlı devletinin eline geçti. 955 h.k. yılında I. Şah Tahmâsb orayı yerle bir etti.

176- **Çerkes:** Hanefî mezhebinden olan Müslüman bir kavimdir. Kafkasın kuzeyinde dağların arasında Kûbân ırmağı ve Karadeniz de yaşamaktadırlar. Çerkesler kendilerine Âdîğe diyorlar.

SONUÇ

Safiyyüddîn-i Erdebîlî, İlhanlı döneminin mümtâz şahsiyetlerinden biridir. döneminin devlet erkânı tarafından saygıyla karşılanan, zühd ve takvasıyla meşhûr bu sûfî Şeyhi İbrâhîm Zâhid-i Gîlânî'nin tasavvufî terbiyesinden geçerek, sünnî bir tarîkat olan Safeviyye tarîkatının bânisi olmuştur.

Nesebi, seyyidliği ve mezhebi husûsunda bir çok yorumlar yapılan Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin Fîruz Şah Zerrîn Külâh'ın soyundan gelmesi husûsunda herhangi bir ihtilâf yoktur. Safevîlerle alâkalı en eski kaynak olan *Safvetü's-safâ*'dan Safiyyüddîn-i Erdebîlî'den Türk Pîri" olarak bahsedilmektedir. Çeşitli kaynaklarda soyu yedinci İmam Mûsâ el-Kâzım'a dayandırılsa da bunun kendisinden sonra gelenlerce siyâsî maksatlarla ortaya atılmış olduğu artık bilinmektedir. Onun Şiîliğini iddia etmek ilmî ölçülerde mümkün değildir. Sünnî-Şafiî mezhebinden olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Sünnî bir tarîkat olarak kurulan Zâbüdiye tarîkatından Bayramiyye gibi tarîkatı neş'et etmiştir. Bu tarîkat, karakterini Safiyyüddîn-i Erdebîlî'den sonra bir asrı aşkın bir süre daha muhâfaza etmiştir. Başlangıçta sadece bir tarîkat iken sonradan kuvvetli bir birlik kurarak Safevî hanedânı olan ve ünü her tarafa yayılan bu tarîkat, Osmanlı sultanlarınca da iltifat görmüştür.

Tarîkattaki şeyhlikten şahlığa doğru kayan değişim süreci iddia edildiği gibi Hâce Ali zamanında değil, Cüneyd zamanında başlamış, Haydar ile devam etmiş ve Şah İsmâîl'de zirveye ulaşmıştır.

Şah İsmâîl, Safevî devletini kurup, resmî mezhep olarak Şiîliği ilan ettiğinde İran halkının çoğunluğunu Sünnîler oluşturmaktaydı. Zaten Safevîlere kadar İran, asla Şiîler'in hâkim olduğu bir toplum olmamıştır. Bu dönemde Safevîler, sünnî müslümanları devamlı tâkip etmiş, baskı uygulamış ve ezmiştir. Öte yandan çoğunluğunu Anadolulu olan sûfîler (Kızılbaşlar) sürekli yaptıkları propagandalarla Şiîliği Anadolu'ya yaymaya çalışmışlardır. Üstelik onların Osmanlı Devleti yerine Safevî devletine tabi olmaları büyük çarpışmaların olmasına sebeb olmuştur. Ancak, 1514'te Çaldıran yenilgisi, Safevî taraftarlarının güvenini sarsmış, Yenilmez ilâhî bir güce sahip olduğu düşü-

nülen Şah İsmâîl'in büyüsü bozulmuştur. Osmanlı-Safevî mücâdelesinin çeşitli fâsılalarla yaklaşık 250 yıl sürmesi her iki tarafı maddî-manevî zarara uğratmıştır.

İran'da Safevî devletini kuran Anadolulu Kızılbaşlarla Anadolu'daki Kızılbaşlar ilk başta aynı inanca sahipken zamanla İran'daki Kızılbaşlar daha çok kitâbî eğitimle Câ'ferî mezhebine bağlı kalmışlardır. Anadolu'da bulunan Kızılbaşların böyle bir imkâna sâhip olmaması iki grup arasında ciddî inanç farklılıklarının doğmasına sebep olmuştur.

Tarihsel ve sosyal koşulların doğal bir sonucu olarak daha çok sözlü geleneğe dayalı çoğu göçebe Türkmenlerin inançlarını ifâde eden eserlerin olmaması onları anlamayı zorlaştırsa da XVI. asırdan itibâren inanç ve ritüellerini "Buyruk" adını verdikleri eserlerle intikâl ettirebilmişlerdir. Câ'fer-i Sâdık Buyruğu veya Şeyh Safî denen eserler, içeriği bakımından bazı anlayışlar hesaba katılmazsa İslâm tasavvufu ile uyumlu ve yüzeysel olarak Şiî unsurları barındıran eserler konumundadır.

BİBLİYOGRAFYA

Yazma Eserler

Buyruk, Belediye Ktp., Yazmalar Bl., nr. 27 (orta boy), vr. 631[b]-717[a].

Eşrefoğlu, Rûmî, *Şerh-i kasîde-i Seyyîd Sâfî,* Süleymaniye Ktp., Kara Çelebizâde, 359, 30 vr.

_____ , Şerh-i Eşrefoğlu Kâmî, Belediye Ktp. (Atatürk Kitaplığı), M.C.K. Kitaplığı, 180/5, 573/3.

Harîrizâde, *Tibyânu vesâili'l-hakāik fî beyâni selâsili't-terâik,* Süleymaniye Ktp., İbrahim Ef. Bl., nr. 430.

el-Hulvî, Mahmûd Cemâleddîn, *Lemazât-ı hulviyye ez-lemeât-ı ulviyye,* Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmûd Ef. Bl., nr. 4536, vr. 110[a].

Neşâtî, Muhammed Kâtib, *Tezkire-i Şeyh Sâfî,* Tebrîz Millî Ktp., nr. 710.

_____ , Terceme-i Makālât-ı Şeyh Safî, British Museum, O.P.B. bl., Katalog: ADD 18548, SCH: 5697.

İbn-i Bezzâz, Dervîş Tevekkülî b. İsmâîl el-Erdebîlî, *Safvetü's-safâ,* Süleymaniye Ktp., Ayasofya Bl., nr. 2123, 620 varak.

_____ , İstanbul Belediye Ktp. (Atatürk Kitaplığı), K. Muallim Kitapları, *Terceme-i Menâkıb-ı Şeyh Safî,* nr. 1.

_____ , *Safvetü's-safâ,* Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu Bl., nr. 775.

_____ , *Safvetü's-safâ,* Süleymaniye Ktp., Ayasofya Bl., nr. 3099.

_____ , *Safvetü's-safâ,* Manisa İl Halk Ktp., nr. 1182/4, 244 varak.

Mehmet Rif'at Efendi, *Nefhatü'r-riyâzi'l-âliye fî beyân-i tarîkati'l-Kâdiriyye,* Millet Ktp., Ali Emîrî Şer'iyye, nr. 1127.

_____ , *Sâfi-i Sâdık'ın Risâlesinin Tercemesi,* Sermet Çifter Ktp., nr. 4, vr. 15[a]-20[b].

Tabibzâde, Derviş Mehmed Şükrü, *Silsilenâme-âliyye-i meşâyıh-ı Sûfiyye,* Hacı Selim Ağa Ktp., Hüdâyî Ef. Bl., nr. 1098.

Terceme-i menâkıb-ı Şeyh Safî, Hacı Selim Ağa Ktp., Kemânkeş Bl., nr. 247.

_____ , Hacı Selim Ağa Ktp., Kemânkeş bl., nr. 412.

_____ , İzmir Millî Ktp. Nr. 1483/3, vr. 43^{b}-133^{a}.

_____ , Manisa İl Halk Ktp., nr. 1383/1.

_____ , Sadberk Hanım Müzesi, Yazmalar Bl., nr. 171.

_____ , Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmûd Efendi Bl., nr. 2642, vr. 154.

_____ , Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmûd Efendi Bl., nr. 2716, vr. 34^{b}-68^{b}.

_____ , Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmûd Efendi Bl., nr. 465, vr. 108.

_____ , Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmûd Efendi Bl., nr. 6491, vr. 121.

Vassaf, Hüseyin, *Sefîne-i Evliyâ,* Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar Bl., nr. 2306.

Matbu Eserler

Abbâs, Saîd, "Erdebîl", *DMBİ,* Tahran 1375/1996, VII, 471-483.

Abbaslı, Mirza, "Safevîlerin Kökenine Dair", *Belleten*, Nisan 1976, XL, sy. 158, 287-329.

Abdülbâki, Muhammed Fuâd, *el-Mu'cemu'l-müferres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm,* Kahire 1988.

Abdülhamîd, İrfan, *İslâm'da İ'tikâdî Mezhepler ve Akâid Esasları,* trc. M. Saim Yeprem, İstanbul 1981.

el-Acem, Refîk, *Mevsûatü Mustalahati't-Tasavvufi'l-İslâmî*, Beyrut 1999.

Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ,* Beyrut 1351, II.

Agâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zerîa' ilâ tasânifi'ş-Şî'a,* Beyrut 1983, XV.

Ahmed b. Muhammed, İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâu ebnâi'z-zaman,* thk. İhsân Abbâs, Dâru Sadr, Beyrut 1398/1978, II.

Ahmed Rıfat Efendi, "Erdebîl", Lügât-i Târihiye ve Coğrâfiye, İstanbul 1299/Ankara 2004 (tıpkıbasım), I-II, 118-119.

Aka, İsmail, "Göçebelikten Rönesansa Bir Türk Devleti: Timurlular", *Türk Kültürü,* Aralık 2000, yıl: 38, sy. 452, 716-723.

_____ , "X. Yüzyıldan XX. Yüzyıla Kadar Şiîlik", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu,* İlmî Neşriyat, İstanbul 1993, 69-103.

_____ , "XV. Yüzyılın İlk Yarısında Timurlular'da Zirâî ve Ticârî Faaliyetler", *Tarih Enstitüsü Dergisi,* 1979-1980, sy. 10-11.

_____ , "Timurlularda Hakimiyet Anlayışı", *Türk Kültürü,* Şubat 1999, yıl: 37, sy. 430, 84-88.

_____ , "Timur'un Ankara Savaşı (1402) Fetihnâmesi", *Belgeler*, 1981-1986, sy. 15, 1-22.

_____ , "Timur'un Ölümünden Sonra Doğu Anadolu, Azerbaycan ve Irak-ı Acem'de Hâkimiyet Mücâdeleleri", *Türk Kültürü araştırmaları*, Ankara 1984, XXII/1-2, 49-66.

_____ , "Timur Sadece Bir Asker mi idi?", *Belleten*, Ağustos 2000, LXIV, sy. 240, 453-466.

Akgündüz, Ahmed, *Arşiv Belgeleri Işığında Somuncu Baba Şeyh Hamid-i Veli ve Neseb-i Âlisi*, İstanbul 1992.

_____ , "Somuncu Baba ve Neseb-i Âlisi (Somuncu Baba kitabı ile alâkalı bazı itirazlara cevaplar" *Somuncu Baba*, Mart-Nisan 2000, yıl: 6, sy. 25, 4-5.

_____ , "Somuncu Baba ve Neseb-i Âlisi (Somuncu Baba kitabı ile alâkalı bazı itirazlara cevaplar)", *Somuncu Baba*, Mayıs-Haziran 2000, yıl: 7, sy. 26, 4-5.

_____ , "Somuncu Baba ve Neseb-i Âlisi (Somuncu Baba ve Neseb-i Âlisi ile Alakalı Yeni Arşiv Belgeleri", *Somuncu Baba*, Temmuz-Ağustos 2000, yıl: 7, sy. 27, 4-5.

Akkuş, Mehmet, "Gaybet", *DİA*, XIII, 409-410.

Aktaş, Serap, *Ahmed Sâfî Efendi'nin Sefînetü's-safî Adlı Eserinde Bektaşîlik*, MÜSBE, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Tasavvuf Bilimdalı 1999 (Yayınlanmamış Y. Lisans Tesi).

Algar, Hamid, "Bahâeddin Nakşibend", *DİA*, IV, 458-460.

Allouche, Adel, *Osmanlı-Safevî İlişkileri (Kökenleri ve Gelişimi)*, çev. Ahmed Emin Dağ, Anka Yay., 2001.

Altınok, Baki Yaşa, *Hacı Bayram-ı Velî-Melâmîler ve Melâmîlik*, Oba Kitabevi, t.y.

Altundağ, Şinasi, "Şelim I", *İA*, X, 423-434.

Ana Britannica "Erdebîl", Ana Yayıncılık 2004, VIII, 243.

Ankaravî, İsmâil, *Minhâcu'l-Fukara,* Haz. Saadettin Ekici, İnsan yay. 1996.

Aras, Ahmet Rasim, "Azerbaycanlı Türk Büyüklerinden: Şeyh Safiyeddin'in Halefleri", *Tanrıdağ,* Haziran 1942, sy. 15, 6-7.

_____ , "Azerbaycanlı Türk Büyüklerinden: Şeyh Safiyeddin'in Halefleri-II", *Tanrıdağ,* Ağustos 1942, sy. 17, 8-9.

Arat, R. Rahmeti, "Kıpçak", *İA,* c.VI, 713-716.

Arberry, A. J., "Kabz", *İA,* VI, 32-33.

el-Askalânî, İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb,* Haydarâbâd 1325-1327, II.

Âşıkpaşazâde, *Tevârih-i âl-i Osman,* Matbaa-i Âmire, İstanbul 1332/1914.

Aşkar, Mustafa, "Halvetiyye'nin Tarihi Gelişimi", *AÜİFD,* 1999, XXXIX.

Atalay, Besim, *Bektaşîlik ve Edebiyat,* Ant yay., İstanbul 1991.

Atasağun, Galip, "Sembol ve Sembolizm", *SÜİFD,* 1997, sy. 7, 369-387 vd.

Atay, Hüseyin, *Ehl-i Sünnet ve Şîa,* Ankara 1983.

Atâyî, Atâullah b. Yahyâ, *Zeyl-i Şakâyık (Hadâiku'l-hakâik fî tekmileti'ş-şakâik),* İstanbul 1268, I-II.

Ateş, Ahmed, "Seyfeddîn Bâherzî", *İA,* X, 534-536.

_____ , "Menâkıp", *İA,* VII, 701-702.

Ateş, Süleyman, "Cüneyd-i Bağdâdî, *DİA,* VIII, 119-121.

_____ , "Kurb", *DİA,* XXVI, 432-33.

Atiyetullah, Ahmed, "Safiyyüddîn", *el-Kâmûsu'l-İslâmî,* Mektebetü'n-nahdetü'l-Mısrıyye 1396/1976, IV.

Attar, Ferideddin, *Tezkiretü'l-evliyâ,* Haz. Süleyman Uludağ, Erdem yay., İstanbul 1991.

Aydın, M. Akif, "İmâmet", *DİA,* XXII, 203-207.

Âyetullah, Kâşifu'l-Gıtâ, *Ca'ferî Mezhebi ve Esasları,* trc. Abdülbâkıy Gölpınarlı, Ensâriyan yay., Kum 1992.

Aykut, Saîd, "İbrâhîm Zâhîd-i Gîlânî", *Sahabeden Günümüze Allah Dostları,* Şule yay. 1995, VII, 198-200.

Aytekin, Sefer, *Buyruk,* Emek Basım-Yayınevi, Ankara 1958.

Ayverdi, Samiha, "Onüçüncü Asır Anadolu'sunda Tasavvuf ve Hazret-i Mevlânâ", *Türk Edebiyatı,* Aralık 1972, I, sy. 12, 19-23.

Azamat, Nihat, "Erdebîlî, Alâeddin", *DİA,* XI, 279.

_____ , "Hacı Bayram-ı Velî", *DİA,* XIV, 442-447.

Azîz Devletâbâdî, "Sühenverân-ı Erdebîl" *Neşriyye-i Dânişkede-i Edebiyât u ulûm-i insânî,* II/86, 1347/1968, 199-214.

Baba, Safer, *Istılâhât-ı Sofiyye fî vatan-ı asliyye (Tasavvuf terimleri),* Heten-Keten yay. 1998.

Babinger, F. – R. M., Savory, "Safî al-Dîn Ardabîlî (1252/1334)", *Biographical Encyclopaedia of Sufis,* New Delhi 2002, 417-419.

_____ , "Safî al-Dîn Ardabîlî", *EI*^{2}, Leiden 1995, VIII, 801.

Babinger, Franz, "Anadolu'da İslâmiyet İslâm Tedkîklerinin Yeni Yolları", *DEFM,* Evkâf-ı İslâmiye Matbaası 1338/1922, II, sy. 3, 202.

_____ , "Safiyeddîn", *DİA,* X, 64-65.

el-Bağdâdî, Ebû Mansûr Abdülkâhir, *el-Fark Beyne'l-Fırak,* trc. Ethem Ruhi Fığlalı, İstanbul 1979.

Bahadıroğlu, Mustafa, "İbrâhim Zâhid-i Geylânî", *DİA*, XXI.

Bala, Mirza, "Erdebîl", *İA*, IV, 288-293.

Balcıoğlu, Tahir Harimi, *Türk Tarihinde Mezhep Cereyanları*, Kanat Kitabevi, t.y.

Baliret, Michel, *Şeyh Bedreddîn (Tasavvuf ve İsyan)*, Tarih Vakfı Yurt yay. 2000.

Baltacı, Cahit, *Tasavvuf Lügatı*, Elif Neşriyat, İstanbul 1981.

Barthold W. – M. Fuad Köprülü, "Cengiz Han", *İA*, III, 91-100.

_____ , "Ebû Sa'd", *İA*, IV, 44-46.

_____ , "Hulagu", *İA*, V/I, 581-582.

Barthold, W., "Çoban", *İA*, III, 439.

Başar, Fahamettin, "Osmanlı: Bir Devletin kuruluşu", *Yeni Türkiye*, Ocak-Şubat 2000, yıl: 6, sy. 31, 85-96.

Bausani, Alessandro, *The Persians, Tarih Araştırmaları Dergisi*, trc. Mustafa Uyar, Ağustos 2002, sy. 32, 223-231.

_____ , "İlhanlı Hakimiyeti Zamanında İran'da Din (Religion Under The Mongols)", çev. Mustafa Uyar, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ağustos 2002, sy. 32, 223-231.

_____ , *The Persians (From the earliest days to the twentieth century)*, England 1971.

Baykal, Bekir Sıtkı, "Uzun Hasan'ın Osmanlılara Karşı Kat'î Mücâdeleye Hazırlıkları ve Osmanlı-Akkoyunlu Harbinin Başlaması", *Belleten*, Ankara 1957, XXI, sy. 81-84, 261-273.

Bayramoğlu, Fuat – Nihat Azamat, "Bayramiyye", *DİA*, V, 269-273.

Bayramoğlu, Fuat, "Hacı Bayram-ı Velî Hakkında Yeni Bilgiler, Bulunan İki El Yazması Eser", *I. Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildirileri,* 8-9 Mart 1990, 37-54.

_____ , *Hacı Bayram-ı Velî (Yaşamı-Soyu, Vakfı),* TTK, Ankara 1983, I-II.

Baytar, Şerîf, "Osmanlılarla Safevîlerin Mücâdelesi Esnasında Alevîlerin Rolü", *Türk Kültürü Araştırmaları,* Ankara 1989, yıl: XXVII/1-2, 21-27.

Behârzîn, Dâryûş, "Erdebîl", *Berresihay-ı Târihi,* Tahran 2535/1976, XI, sy. 4, 169-204.

Bergh, C. Van Den, "Sühreverdî", *İA,* XI, 88-90.

Berthels, E., "Necmeddîn Kübrâ", *İA,* IX, 163-165.

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük İslam İlmihali,* sad. Ali Fikri Yavuz, Merve Yayın-dağıtım, İstanbul 1990.

Bolak, Ahmet Aydın, "Hacı Bayram-ı Velî Hazretleriyle Alâkalı Konuşma Notu", *I. Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildirileri,* 8-9 Mart 1990, 55-60.

Bolat, Ali, *(Bir Tasavvuf Okulu Olarak) Melâmetîlik,* İnsan yay., İstanbul 2003.

Bosnavî, Sarı Abdullah, *Semerâtü'l-fuâd,* çev. Yakup Kenan Necefzâde, Neşriyat Yurdu 1967.

Bosworth, C. E., "Ardebîl", *Encyclopaedia of Iranica,* London t.y., II, 358.

Bozkurt, Fuat, *Buyruk (İmam Cafer-i Sadık Buyruğu),* Kapı yay. 2005.

Bozkuş, Metin, "Türklerin İslâmiyeti Kabulü ve Alevîliğin Türkler Arasında Yayılması", *CÜİFD,* Sivas 1998, sy. 2, 409-418.

Browne, Edward G., *A literary history of Persia,* Cambridge 1930, IV.

_____ , *A literary history of Persia,* Cambridge 1956, II.

Bulut, Mehmet, "İsmet", *DİA*, XXIII, 134-136.

Bursalı, Mehmet Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1332, I.

Bursevî, İsmail Hakkı, *Allah Dostları (Silsilenâme-i Celvetiyye)*, trc. Rahmi Serin, Pamuk yay., t.y.

Büyük Larousse, "Erdebîl", Gelişim Yay. 1986, VI, 3755.

Cahen, Claude, "Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi", *Belleten*, çev. Yaşar Yücel – Bahaeddin Yediyıldız, Aralık 1987, LI, sy. 201, 1375-1431.

_____ , *İslâmiyet (Doğuşundan Osmanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar)*, trc. Esat Nermin Erender, Bilgi Yayınevi, 1990.

_____ , "Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler", çev. Yıldız Moran, İstanbul 1979.

_____ , "Osmanlılar'dan Önce Anadolu'da Şiîlik Problemi", *İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, çev. Sabri Hizmetli, 1982, sy. 5, 305-319.

Calmard, J., "Sadr al-Din Musa", EI^2, 755-756.

Calverly, E. E., "Nefis", *İA*, IX, 178-183.

Câmî, Abdurrahman, *Nefahâtü'l-üns (Evliya Menkıbeleri)*, trc. ve şerh: Lâmiî Çelebi, haz. Süleyman Uludağ – Mustafa Kara, Marifet Yay., İstanbul.

Candan, Abdülcelîl, *Müslüman ve Mezhep*, Elest, İstanbul 2004.

Cebecioğlu, Ethem, "Ebu Hamîdüddîn-i Aksarâyî (Somuncu Baba)", *Sahabeden Günümüze Allah Dostları*, Şule yay. 1995, VII, 306-319.

_____ , "Hacı Bayram Veli", *Sahabeden Günümüze Allah Dostları*, Şule yay. 1995, VII, 332-345.

_____ , "İbn Bezzâz" *DİA*, İstanbul 1991, XIX, 378-379.

_____ , Abdülkâhir Ebu'n-Necib Sühreverdî, *Sahabeden Günümüze Allah dostları*, Şule yay. 1995, VII, 66-68.

_____ , *Hacı Bayram Veli*, Kültür Bakanlığı 1991.

_____ , *Hacı Bayram Veli*, Türkiye Diyanet Vakfı yay., Ankara 1994.

_____ , *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber yay., 1997.

Cevâdî, Ahmed Hac Seyyid, Kâmurân Fânî ve Bahâeddin Hürremşâhî, "Erdebîl", *DMT*, Tahran 1368/1989, II, 59-61.

Cilâcı, Osman, "Duâ", *DİA*, IX, 529-530.

Cl., Huart, "Gîlân", *İA*, IV, 782-783.

Cumhur, Müjgan, "Mevlânâ'nın Şiirlerine Göre XIII. Yüzyıldan Türkmenlerin Yaşayışları" Milli Kültür, Aralık 1979, I, sy. 12, 11-19.

el-Cürcânî, eş-Şerif Ali b. Muhammed, *Kitâb-i ta'rîfât, Dârü'l-kitâbü'l-ilmiyye*, Beyrut 1983.

Çağatay, Neşet, "Tahtacılar", *İA*, XI, 669-672.

Çağatay, Neşet – İbrahim Agâh Çubukçu, *İslâm Mezhepleri Tarihi*, Ankara 1976.

Çağrıcı, Mustafa, "Duâ", *DİA*, IX, 536-539.

_____ , "Hakîkat", *DİA*, XV, 177-178.

_____ , "Hayâ", *DİA*, XVI, 554-555.

_____ , "Hilim" *DİA*, XVIII, 33-36.

_____ , "Kanaat", *DİA*, XXIV, 289-290.

Çağrıcı, Mustafa – Uludağ, Süleyman, "İstikâmet", *DİA*, XXIII, 348-349.

Çakır, Adalet, *Mehmet Rif'at Efendi'nin Nefhatü'r-riyâzi'l-âliye adlı eseri ışığında Anadolu'da Kadirîlik,* İstanbul 2007 (Basılmamış doktora tezi).

Çalışkan, İbrahim, "Ca'ferî Mezhebinde İbâdetler (Şiîliğe Göre Fürû'uddin=İbâdetler)", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu,* İstanbul 1993, 481-497.

Çelebî, Evliyâ, *Seyâhatnâme,* İstanbul 1314, I.

Çiçek, Yakup, *Harîrizâde Mehmed Kemâleddîn Hayatı-Eserleri ve Tibyânu vesâili'l-hakâik fî beyân-ı selâsili't-tarâik muhtevâsı-kaynakları,* İstanbul 1982, I-II, (Basılmamış öğretim üyeliği tezi).

Çoruhlu (Ertan), N. A. Tülin, "Askeri Müzedeki Memluk ve Safevî Alemlerinden Örnekler", *Türk Dünyası Tarih Dergisi,* Şubat 1991, sy. 50, 59-62.

Çubukçu, İbrahim A., "Hacı Bayram-ı Velî'nin İslâm Felsefesinde Yeri", *I. Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildirileri,* 8-9 Mart 1990, 67-71.

Dalkesen, Nilgün, *15 ve 16. yüzyıllarda Safevî Fropagandası ve Etkileri,* HÜSBE, Tarih Anabilim dalı, 1999 (Y. Lisans).

Dalkıran, Sayın, "İran Safevî Devleti'nin Kuruluşuna Şiî İnançlarının Etkisi ve Osmanlı'nın İran'a Bakışı", *ATÜİFD,* Erzurum 2002, sy. 18, 55-102.

Demirci, Mehmet, "Hâl", *DİA,* XV, 216-218.

_____ , "Hakîkat", *DİA,* XV, 178-179.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgât,* Ankara 1995.

Devletşâh-ı Semerkandî, *Tezkiretü'ş-şuarâ,* thk. ve tsh. Muhammed Abbâsî, Tahran, t.y.

Dihhüdâ, Ali Ekber, *Lugatnâme,* Tahran 1328, III, 1290.

Dindar, Bilal, "Bedreddin Simâvî", *DİA,* V, 331-334.

Doğan, İsa, "Zeydiyye Mezhebi", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu,* İstanbul 1993, 557-595.

Ebu Hafs Şihâbâddîn es-Sühreverdî Ömer, *Tasavvufun Esasları (Avârifü'l-meârif Tercemesi),* haz. H. Kâmil Yılmaz – İrfan Gündüz, Vefa yay., t.y.

Ebu Nasr Serrâc Tûsî, *el-Lüma,* trc. H. Kâmil Yılmaz, İstanbul 1996.

Erzi, Adnan Sadık, "Akkoyunlu ve Karakoyunlu Tarihi Hakkında Araştırmalar", *Belleten,* Nisan 1954, XVIII, sy. 70, 179-221.

Eflâkî, Ahmed, *Âriflerin Menkıbeleri,* çev. Tahsin Yazıcı, MEB Yay. İstanbul 1995, I-II.

Ekinci, Mustafa, *Erdebîl Tekkesinin Kuruluşu ve Gelişmesi ve Anadolu'daki Siyasî Faaliyetleri,* Şanlıurfa 1997 (Basılmamış Doktora Tezi).

Eraydın, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarîkatlar,* İfav Yay., İstanbul 1994.

Erdem, İlhan, "Ak-Koyunlu Devletinin Kurucusu Kara Yülük Osman bey'in Hayatı ve Faaliyetleri", *AÜDTCF Dergisi,* Ankara, 1990, XXXIV, sy. 1-2, 99 vd.

_____ , "Akkoyunlu Devletini Meydana getiren Aşiretler", *Türk İncelemeleri Dergisi,* EÜEF yay., İzmir 1991, VI, 243-245.

_____ , "Akkoyunlu Ordusunu Oluşturan İnsan Unsuru", *Tarih Araştırmaları Dergisi,* Ankara 1990-91, XV, sy. 26, 85-92.

_____ , "Osman Bey'in Ölümünden Uzun Hasan Padişah'a Akkoyunlular (1435-1456)" *Tarih Araştırmaları Dergisi,* Ağustos 2002, XX, sy. 32, 103-131.

Erginli, Zafer, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü,* Kalem yay., İstanbul 2006.

Ergun, Sadettin Nüzhet, *Bektaşî Şairleri ve Nefesleri,* İstanbul Maarif Kitaphanesi 1955.

_____ , *Hatayî dîvanı (Şah İsmail-i Safevî Hayatı ve Nefesleri),* Maarif Kitaphanesi, İstanbul 1956.

Eröz, Mehmet, *Türkiye'de Alevîlik-Bektaşîlik,* İstanbul 1977.

_____ , *Türkiye'de Alevîlik-Bektâşîlik,* İstanbul 1979.

Eruz, A. Fulya, "Memlükler", *DİA,* XXIX, 97-100.

Eş'arî, Ebu'l-Hasan İbn Ebu Bişr Ali b. İsmail b. İshak, *Makālatü'l-İslâmiyyin ve İhtilâfü'l-musallîn,* tsh. Helmut Ritter, Wiesbaden 1980.

Eşrefoğlu, Rûmî, *Müzekki'n-nüfûs,* haz. Abdullah Uçman, İnsan yay., İstanbul 1996.

_____ , *Tarîkatnâme,* haz. Esra Keskinkılıç, Gelenek yay., İstanbul 2002.

Fığlalı, Ethem Ruhi, *Çağımızda İ'tikâdî İslâm Mezhepleri,* Selçuk yay. 1990.

_____ , *Geçmişten Günümüze Halk İnanışları İtibarıyle Alevîlik-Bektâşilik,* Ankara 1994.

_____ , "İlk Şiî Olaylar", *AÜİFD,* Ankara 1983, XXVI, 335-352.

_____ , *İmamiyye Şiası,* Selçuk Yay., 1984.

_____ , "İmâmiyye", *Mezhepler ve Tarîkatlar Ansiklopedisi*, İstanbul 1987.

_____ , "İsnâaşeriyye", *DİA,* XXIII, 142-147.

_____ , "Mezheplerin Doğuşuna Tesir Eden Sebepler", *AÜİF İslâm İlimleri Ens. Dergisi,* sy. 4.

_____ , "Şiîliğin Doğuşu ve Gelişmesi", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu*, İstanbul 1993, 33-46.

_____ , *Türkiye'de Alevîlik ve Bektâşîlik,* Selçuk yay. 1994.

Fîrûzâbâbî, *Kāmûsü'l-muhît,* trc. Mütercim Asım Efendi, y.y., 1272, II.

Gazzâlî, Muhammed, *İhyâ-i Ulûmiddîn,* trc. Ali Arslan, Merve yayın-dağıtım, İstanbul 1993, III.

Genceli, Ali, "Azerbaycan'da Meşhûr Türk Simalarından: Büyük Türk Mutasavvıfı Erdebîlli Şeyh Safiyeddin", *Tanrıdağ,* 1942, sy. 6, 11-13.

Göde, Kemal, "Osmanlı-Türk Beylikleri Münâsebetleri", *Yeni Türkiye,*Ocak-Şubat 2000, sy. 31, 73-80.

Gökmen, Ertan, "Yavuz Sultan Selim'in İran'dan ve Mısır'dan Getirdiği Sanatkârlar", *Türk Kültürü,* Mart 1997, sy. 407, 143-151.

Gölcük, Şerâfeddin, "Akşemseddîn", *SÜİFD,* 1997, sy. 7, 11-16.

Gölpınarlı, Abdülbaki, *Alevî Bektaşî Nefesleri,* İnkılâp kitabevi, İstanbul 1992.

_____ , "Celvetiyye", *İA,* III, 67-69.

_____ , "Kızıl-Baş", *İA,* VI, 789-795.

_____ , *Melâmîlik ve Melâmîler,* Gri Yay. 1992 (Tıpkıbasım).

_____ , *Nehcü'l-Belâga,* Kum 1989.

_____ , *On iki İmam,* Der yay., İstanbul 1979.

_____ , *On iki İmam (a.s.),* Der yay., İstanbul 1979.

_____ , *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddîn,* Eti Yayınevi 1966.

_____ , *Tarih Boyunca İslâm Mezhepleri ve Şiîlik,* Der yay., İstanbul 1979.

_____ , *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri,* İnkılap ve Aka yay., İstanbul 1977.

_____ , *Türkiye'de Mezhepler ve Tarîkatlar,* İnkılap Kitabevi, t.y.

_____ , *100 Soruda Tasavvuf,* Gerçek yayınevi 1969.

Görer, Dilâver, Abdülkâdir Geylânî (Hayatı, Eserleri, Görüşleri), İnsan Yay., İstanbul 1999.

Gronke, Monika, "Auf dem Weg der geistlichen zur weltlichen Macht: Schlaglichter zur frühen Safawiya", *Saeculum,* 42 (1991), 164-183 (R. M., *Abstracta Iranica: Supplement a la Revue Studia Iranica*, 15-16, 1992-1993).

Gülensoy, Tuncer, "Moğolistan'da Yaşayan Türk Kültürü", *Yeni Türkiye*, Temmuz-Ağustos 1997, sy. 16, 1720-1722.

_____ , "Şah İsmail Hikâyesi Üzerine Türkiye'de Yapılan Çalışmalar", *ERÜSBED,* Kayseri 1999, sy. 8.

Gümüşhanevî, Ahmed Ziyâüddîn, *Veliler ve tarîkatlarda usûl (Câmiu'l-usûl),* trc. Rahmi Serin, Pamuk yay., İstanbul 1997.

Güngör, Erol, "Anadolu'da Türk Birliği ve Tarîkatlar", *Türk Edebiyatı*, Ocak 1974, III, sy. 25, 30-32.

Güzel, Abdurrahman, "Melamî ve Bayramî Tarîkatlarında "Babalar", *Türk Kültürü araştırmaları,* Ankara 1989, yıl: XXVII, sy. 1-2, 102.

H., T., "Olcaytu", *İA*, IX, 387-389.

el-Hâirî, Muhammed Hüseyin el-A'lemî, "Erdebîl", *Dâiretü'l-Mâarif-i eş-Şiatiyye-tü'l-âmme,* Beyrut 1413/1993, III.

el-Hamevî, Yakut b. Abdullah, *Kitâbu'l-buldân*, Tahran 1956, III.

Hammer, Joseph Von, *Osmanlı Tarihi,* çev. Mehmet ata, haz. Abdülkadir Karahan, İstanbul 1997, I-II.

el-Hanefî, Ebû Muhammed Osman b. Abdullah b. el-Hasan el-Irakî, *el-Firaku'l-müfterika beyne ehli'z-Zeyğ ve'z-zandaka,* haz. Yaşar Kutluay, Ankara 1961.

Hızlı, Mefail, "Somuncu Baba (ö.815/1412) (Şeyh Ebu Hâmid Hamîdüddîn Aksarâyî", *UÜİFD,* 1987, yıl: 2, sy. 2, 263-271.

Hidâyet, *Ravzatü's-Sefây-ı Nâsırît,* VIII

Hinz, Walter, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd (XV. yy'da İran'ın Millî bir Devlet Haline Yükselişi),* çev. Tevfik Bıyıklıoğlu, TTK, Ankara 1948.

Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't-tevârih,* Haz. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı yay., Ankara 1992, V.

Hocazâde, Ahmed Hilmi, *Hadîkatü'l-evliyâ (Silsile-i saadât-ı turuk-ı âliye),* Osmanlı Yayınevi 1979.

Hoyî, Muhammed Takî İmâmî-yi, "Moğol İlhanlıları Zamanında Anadolu'da İran Kültür ve Medeniyetinin Nüfûzu", *Tarihten Günümüze Türk-İran İlişkileri Sempozyumu*, 16-17 Aralık Konya 2002, TTK, 2003, sy. 11, 65-70.

Hökelekli, Hayati, "Din Psikolojisi Açısından şeyh-Mürit İlişkileri ve Yunus Emre – Tapduk Emre", *Fikir ve Sanatta Hareket*, Mart 1981, sy. 23, 36-49.

_____ , "İbâdet" *DİA*, XIX, 248-252.

_____ , "İnanç ve Mezhep Farklılıklarının Psikolojik ve Kültürel Temelleri", *Diyanet Dergisi*, Temmuz-Ağustos-Eylül 1984, XX, sy. 3, 24-34.

Huart, Cl., "Haydar", *İA*, V/1, 387.

_____ , "İsnâ Aşeriye", *İA*, V/2, 1124-1125.

Hucvîrî, Ali b. Osman Cüllâbî, *Keşfu'l-mahcûb (Hakîkat Bilgisi),* haz. Süleyman Uludağ, Dergâh yay. 1996.

Hûî, Abbâs Zeryâb, Hans Robert Roemer, "Şeyh Safî Erdebîlî (Şecere-i Mânvâdegî yekî ez meşâyıh-ı Sûfiyye ki der fâsıla-i beyn Sa'dî ve Hâfız mî zîste est)" *Yekî katre-i bârân*, trc. Keykâvûs Cihândârî, Tahran 1370/1991, 325-344.

Hulvî, Mahmut Cemâleddin, *Lemezât-ı Hulviyye ez-Lemeât-ı Ulviyye-Büyük Velilerin Tatlı Halleri,* haz. Mehmet Serhan Tayşi, İfav yay. 1993.

Hurufîlik (Yazar adı belirtilmemiş), *İA*, V/1, 598-600.

Isfehânî, Fazlullah b. Ruzbihan Huncî, *Tarih-i Alam-i Araayı Amini,* İngilizceye özetleyerek çev. Viladimir Minorsky, haz. John E. Woods, Royal Asiatic Society 1992.

Işın, Ekrem, "Osmanlı Döneminde Tasavvufî Hayat", *Yeni Türkiye,* Mart-Nisan 2000, yıl: 6, sy. 32, 496-503.

İbn Haldûn, Abdurrahman b. Muhammed, *Mukaddimetu İbn Haldûn,* Beyrut 1995.

_____ , *Mukaddime,* haz. Süleyman Uludağ, Dergâh yay. 1988.

İbn Hanbel, *Müsned,* Dârü'l-Fikr, Beyrut 1991, IV, 281.

İbn Havkal, *Kitabu sûreti'l-arz,* Beril Matbaası 1927.

İbn Mâce, *Sünen,* Mukaddime 11., trc. Haydar Hatipoğlu, t.y.

İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab,* Beyrut t.y., VIII.

İbn-i Bezzâz, *Safvetü's-safâ,* Mukaddime ve tsh. Gulâm-Rızâ Tabâtabâî Mecd, Dâniş-gâh-i Âzâd İslâmî 1994.

İlhan, Avni, "Bâtıniye", *DİA,* V, 190-194.

_____ , "Şîa'da Usûlü'd-dîn", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu,* İstanbul 1993, 409-433.

_____ , *Mehdîlik,* Beyan yay. 1993.

İmâdüddîn, Şeyh el-Hükemâyî, "Kâtibân ve Kâdiyân isnâd-i Buk'a-i Şeyh Safiyyüd-dîn-i Erdebîlî", *Nâme-i Baharistân,* Pâyiz-Zemistân 1380/2001, yıl: 2, sy. 2, 132.

İmam, Gazâli, *Faysalü't-tefrika beyne'l-İslâm ve'z-zendekâ,* trc. Ali Güzeldülger, Ahmet Said Matbaası, İstanbul 1973.

_____ , *Fedâihu'l-Bâtıniyye,* haz. Abdurrahman Bedevî, Kahire 1964.

İnan, Abdülkadir, "Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları", *AÜİFD*, 1952, sy. 4, TTK 1998, I, 462-479.

İpşirli, Mehmet, "Osmanlı Vekâyînâmelerinde İran (XVI-XVII. Asırlar)", *Tarihten Günümüze Türk-İran İlişkileri Sempozyumu*, 16-17 Aralık Konya 2002, TTK 2003, sy. 11, 49 vd.

el-İsbahânî, el-Mirzâ Abdullah Efendi, *Riyâzu'l-ulemâ ve riyâzü'l-fudalâ*, Taha es-Seyyid Ahmed Hüseynî, Matbaatü'l-Hayâm, Kum 1401 h., I.

İsbehânî, Ragıb, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*, nşr. Muhammed Ahmed Halefullah, Mektebetü'l-encelü'l-Mısriyye, 1970.

İskender Bey Münşî, *Târih-i 'âlem ârâ-yi 'Abbâsî*, Tahran 1377.

İvgin, Hayreddin, "Yunus Emre'nin Hacı Bayram-ı Veli'ye Etkileri", *Milli Kültür*, Ocak 1991, sy. 80, 66-68.

İzgi, Özkan, "Moğol İstilâsından Sonra Orta Asya'da Yerleşik Hayat", *Türk Kütürü Araştırmaları*, Ankara 1989, yıl: XXVII/1-2, 125-139.

Kafalı, Mustafa, "Cengiz Han", *DİA*, VII, 367-369.

Kafesoğlu, İbrahim, "Selçuklular", *İA*, X, 353-416.

el-Kalkaşendî, Ali b. Ali, *Subhu'l-a'şâ fî sanâatü'l-inşâ*, şerh ve thk. Muhammed Hüseyin Şemseddin, Târü'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1987.

Kandevî, Ebu'l-Hasan, *Fevâidu's-Safeviyye*, tsh. ve mukaddime ve hâşiyeler, Meryem Mîr Ahmedî, t.y., yer yok.

Kara, İsmail, "XV. Asrın Eşiğinde İslâm dünyasında Fikrî Hareketler", *Fikir ve Sanatta Hareket*, Kasım-Aralık 1979, sy., 9-10, 6-14.

Kara, Mustafa, "Dâvûd et-Tâî", *DİA*, IX, 48-49.

_____ , "Eşrefiyye", *DİA*, XI, 477-479.

_____ , "Fenâ", *DİA*, XII, 333-35.

_____ , "Havf", *DİA*, XVI, 528-531.

_____ , "Osmanlı Dönemi Sûfileri ve Tasavvufî Düşüncenin Renkleri", *İslâmî Araştırmalar*, 1999, XII, sy. 3-4, 269-272.

_____ , "Osmanlı'da Dinî-Tasavvufî Hayat", *İlim ve Sanat*, 1997, sy. 44-45, 48.

Karâgözlü, Alirıza Zekâvetî, "ve Safâ ez-Safvetü's-Safâ", *Âyine-i Pejuhiş*, Âzer 1374/ 1995, sy. 5, 53-56.

Karaman, Hayreddin, "Şîa'da Fıkıh Usûlü ve Şer'î Deliller", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu*, İstanbul 1993, 319-355.

Karatepe, Şükrü, "Osmanlı'da Din-Devlet İlişkisi", *Yeni Türkiye*, Ocak-Şubat 2000, sy. 31, 418-429.

_____ , "Osmanlı'da Din-Devlet İlişkisi", *İlim ve Sanat*, 1997, sy. 44-45, 68.

Karlığa, Bekir, "Vücûd", *İA*, XIII, 323-27.

Kaygusuz, Bezmi Nusret, *Şeyh Bedreddîn Simavenî*, İzmir, 1957.

Kazvînî, Hamdullah Mustavfî, *Nüzhetü'l-kulûb* (Islamic Geography, Vol. 102), yayınlayan: G.L. Stronge, London 1915, Frankfurt 1993.

Kesenceli, Resul, "Somuncu Baba (Şeyh Hamid-i Veli), *Somuncu Baba*, Mayıs-Haziran 2004, sy. 50, 7-10.

_____ , "Somuncu Baba'nın (Şeyh Hamid-i Veli) Anadolu'ya Mürşid olarak Dönmesi", *Somuncu Baba*, Temmuz-Ağustos 2004, sy. 51, 11-14.

Kesrevî, Ahmed, *Şeyh Safî ve tebâreş*, Tahran 2535/1976.

Kevserânî, Vecih, *Osmanlı ve Safevîlerde Din-Devlet İlişkisi*, çev. Muhlis Canyürek, Denge yay. 1992.

Khwandamîr, *Habîbu's-Siyar,* trc. W.M. Thackstan, Harvard Üniversity 1994, II.

Kılıç, Cevdet, "Hacı Bayram Velî'de İnsanın ontolojik Varlığı ve Olgunlaşan Süreci", *Tasavvuf,* Ocak-Haziran 2006, yıl: VII, sy. 16, 41-63.

Kılıç, Mahmut Erol, *Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'de Varlık ve Mertebeleri,* MÜSBE, Tasavvuf Bilim Dalı, İstanbul 1995 (Basılmamış Doktora Tezi).

_____ , "Ekberiyye" *DİA,* X, 544.

Kılıç, Rüya, "Seyyid ve Şerîflerin Osmanlı Yönetimiyle İlişkileri: XIV-XVI. Yüzyıllar" *Uluslar arası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi,* 07-09 Nisan 1999, Konya 2000, 425-436.

Koca, Ferhat, "İbâdet" *DİA,* XIX, 240-247.

Kodaman, Bayram, "XVIII. Yüzyıla kadar Türkler ve Batı", *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi,* Mart-Ekim 1975, VII, sy. 1-2, 84-97.

Konukçu, Enver, "Bağdat Hatun", *DİA,* IV, 444.

_____ , "Berke Han", *DİA,* V, 506-507.

Korkmaz, Esat, *Yorumlu İmam Cafer Buyruğu,* Anahtar Kitaplar yay. 2007.

Köprülü, M. Fuad, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu,* TTK, Ankara 1988.

_____ , "Hâce", *İA,* V/1, 20-24.

_____ , "Âzerî", *İA,* II, 118-151.

_____ , "Cengiz Han", *İA,* III, 98-100.

_____ , "Hârizmşâhlar", *İA,* V/I, 265-296.

_____ , *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar,* sad. ve ikmâl eden: Orhan F. Köprülü, Ankara 1981.

Köprülü, Orhan F., "Osmanlı Devleti'nin Kuruluş ve Gelişmesindeki İtici Güçler", *Yeni Türkiye*, Ocak-Şubat 2000, yıl: 6, sy. 32, 35-42.

Kufralı, Kasım, "Dua", *İA*, III, 650-652.

_____ , "Eşrefîye", *İA*, IV, 396-397.

el-Kummî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Ali İbn Bâbeveyh, *Şeyh Sadûk (Risâletü'l-i'tikâdâti'l-İmâmiyye)*, çev. Ethem Ruhi Fığlalı, Ankara 1978.

el-Kummî, Nevbahtî, *Kitâbu'l-Makālât ve'l-Fırak (Şiî Fırkalar)*, trc. Hasan Onat ve diğerleri, Ankara Okulu yay., Ankara 2004.

Kurdakul, Necdet, *Bütün Yönleriyle Bedreddin*,, Döler Reklam Yay. 1977.

Kuşeyrî, Abdülkerîm, *er-Risâle (Kuşeyrî Risâlesi)*, haz. Süleyman Uludağ, Dergâh yay. 1991.

Kutlu, Sönmez, *Alevîlik-Bektaşîlik Yazıları (Alevîliğin Yazılı Kaynakları Buyruk, Tezkire-i Şeyh Safî)*, Ankara Okulu yay., Ankara 2006.

Kutluer, İlhan, "İlim", *DİA*, XXII, 109-114.

el-Küleynî, Ebû Ca'fer Muhammed b. İshâk er-Râzî, *el-Usûl mine'l-Kâfî*, haz. Ali Ekber Gîfârî, Daru Sab-Dârü't-taârif, Beyrut 1401, I.

Lalizade Abdülbaki, *Aşka ve Aşıklara Dair (Sergüzeşt)*, Haz. Tahir Hafızalioğlu, Kaknüs yay., İstanbul 2001.

Levend, Agâh Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi (Giriş)*, TTK, Ankara 1973, I.

Lewis, Bernard, "İsmâilîler", *İA*, V/2, 1120-1124.

M. Ali, Cengiz, Yüksel Adıgüzel ve Mehmet Gülseren, *Somuncu Baba (Şeyh Hamid-i Velî)*, Ankara 1965.

M., Sobernheim, "Memlûkler", *İA*, VII, 689-692.

Macdonald, D. B., "Hâl", *İA*, V/I, 106-107.

_____ , "Gaybe", *İA*, IV, 727.

Maider, Mansura, "Timurlular Devletinde Hakimiyet Anlayışı", *Türk Kültürü*, çev. Ekrem Meimiş, yıl: XXII, sy. 258, 611-612.

Manj, Beatrice Forbes, "Timur ve Hakimiyetin Sembolü", *EÜİF Tarih İncelemeleri Dergisi, Çev. Musa Şamil Yüksel, İzmir 2000, XV, 257-272.*

Margoliouth, D. S., "Zeynüddin", *İA*, XIII, 556.

Margoliouth, D. S. – A. S. Furat (ikmâl eden), *"Zeynüddîn", İA*, XIII, 556.

Massignon, Louis – Tahsin Yazıcı (tâdil ve ikmâl), "Tarîkat", *İA*, XII/I, 1-17.

Mazzaoui, M., *The Origins of the Safawids: Siism, Sufism and the Gulat*, Wiesbaden, Germany 1972.

Mekkî, Ebû Talib, *Kûtu'l-kulûb (Kalplerin Azığı)*, tahric, trc. ve haz. Muharrem Tan, İz yay., İstanbul 1999.

_____ , *Kûtu'l-kulûb*, thk. Saîd Nesîb Mekârim, Beyrut 1995, I.

Memiş, Abdurrahman, *Hâlidî Bağdâdî ve Anadolu'da Hâlidîlik*, Kitabevi, İstanbul 2000.

Memmedov, Süleyman, "Avrupalı Seyyahlar Osmanlı İmparatorluğu ve Azerbaycan Hakkında <XIII-XVI Yüzyıllar>", *Yeni Türkiye*, Mayıs Haziran 2000, yıl: 6, sy. 33, 417-425.

Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, *Fîhi mâ fîh*, trc. Ahmed Avni Konuk, haz. Selçuk Eraydın, İz yay., İstanbul 1994.

Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu, haz. Abdülbaki Gölpınarlı, TTK, Ankara 1972, III.

Meydan Larousse, "Erdebîl", Meydan Yayınevi, 1978, IV, 303-304.

Minorsky, V., "Uzun Hasan", *İA*,, XIII, 91-96.

Mîrjafarî, Hüseyin, *Sufism and Gradual Transformation in the Meaning of Sufi in Safavid Period*, İÜEFTD, Mart 1979, İstanbul 1979, sy. 32, 157-166.

Muhammedoğlu, Aliyev Salih, "Erdebîl", *DİA*, XI, 276-277.

Muîn, Muhammed, Ferheng-i Fârisî, Tahran 1364/1985, V.

Murtazavî, Menuçehr, "Ârzûy-i Pîrân", *Âyende*, 1368/1989, sy. 3-5, XV, 213-216.

Mûsevî, Mahmûd, "Buk'a-i Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî", *Dânişnâme-i Cihân-i İslâm*, III, 627-633.

Muslu, Ramazan, *XVIII. Asırda Anadolu'da Tasavvuf*, MÜSBE Tasavvuf Bilimdalı, 2002 (Basılmamış doktora tezi).

Mutlu, İsmail, *Tarihte ve Günümüzde Câferîlik*, Mutlu yay., 1995.

Muvahhid, Samed, "İbn-i Bezzâz", *DMBİ*, Tahran 1329/1950, III, 106.

el-Muzaffer, Muhammed Rıza, *Şîa İnançları (Akâidü'l-İmâmiyye)*, trc. Abdülbâkiy Gölpınarlı, İstanbul 1978.

Müellifi Belli olmayan, *'Âlem ârâ-yi Safevî (veya 'Âlem ârâ-yi Şâh İsmâîl)*, gözden geçiren: Yedullah Şükrü, İntişârât-i Ittılâât 1363/1984.

Müneccimbaşı, *Sahâyifü'l-ahbâr*, trc. Ahmed Nedim, Matbaa-i Âmire 1285, III.

Nabiyev, Zülfikar, *Azerbaycan'da Tasavvufî Hareketler*, Ankara 2004, (Basılmamış Y. Lisans Tezi).

Nadernejad, Nader, "Akkoyunlu Tarihi Hakkında Bir Eser: Sultan Yakup Tarihi (Tārih-i 'âlam ârâ-yı Amini)", *ATÜEFAD*, Erzurum 1985, Fasikül, 1, sy. 13, 300.

Namlı, Ali, *İsmâil Hakkı Bursevî (Hayatı, Eserleri, Tarîkat Anlayışı)*, İnsan yay., İstanbul 2001.

Nasr Ebu Zeyd, "Sûfî Düşüncesinde Hakikat – Dil İlişkisi Üzerine İbn Arabî'de Dil, Varlık ve Kur'ân", *İslâmiyat*, Temmuz-Eylül 1999, II, sy. 3, 21.

Neşâtî, Muhammed b. Hüseyin Kâtib, *Şeyx Safi tezkiresi*, haz. Möhsün Nağısoylu, Savar Cabbarlı ve Rauf Şeyxamanlı, Bakı, Nurlan 2006.

Nicholson, R. A. – H. Ritter, "Bayezid", *İA*, II, 398-400.

Nîkîtîn, "Tecziye ve Tahlîlî ez Safvetü's-Safâ", *Neşriyye-i Dânişkede-i Edebiyât-ı Tebrîz*, çev. Bâkır Emîrhânî, Güz Dönemi 1339/1960, 273-287.

Noyan, Bedri, *Bektaşîlik Alevîlik Nedir?*, t.y. y.y.

Ocak, Ahmet Yaşar, "Alevîlik-Bektaşîlik Hakkındaki Son Yayınlar Üzerinde (1990) Genel Bir Bakış ve Bazı Gerçekler-II", *Tarih ve Toplum*, Ağustos 1991, sy. 92, 116.

_____ , *Bektaşi Menâkıbnâmelerinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1983.

_____ , "Klasik Dönem Osmanlı Düşünce Hayatı", *Genel Türk Tarihi*, Yeni Türkiye yay. 2002, VI.

_____ , "Emirci Sultan ve Zâviyesi", *TED*, (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi), 1978, sy. 9, 129-208.

_____ , *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik: Kalenderîler (XIV-XVII. Yüzyıllar)*, TTK, Ankara 1992.

_____ , "Osmanlı İmparatorluğundan Bugüne Kalan Miras: İslam (Problematik Bir Yaklaşım Denemesi)", *Yeni Türkiye*, Mayıs-Haziran 2000, sy. 33, 346-357.

_____ , "Selçuk ve Osmanlı Dönemi Tekkelerinde Dînî-Tasavvufî Eğitime Genel Bakış", *Türkiye 7. Din Eğitimi Semineri 23-25 Nisan 1981*, İFAV yay. t.y., 780.

_____ , "Selçuklular Döneminde Şiî-Sünnî İlişkisi", *Erdem*, Ankara 1996, VIII, sy. 23, 401-418.

_____ , *Türk Heterodoksi Tarihinde "Zındık", "Hâricî", "Rafızî", "Mülhid" ve "Ehl-i Bid'at" Terimlerine Dair Bazı Düşünceler*, TED, İstanbul 1981, sy. 12, 507-520.

Okhan, Mehmet Ali, *Hacı Bayram-ı Velî,* y.y. 1949.

Okutan, Mahmut, "Bayram'ım İmdi" *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Ocak 1983, sy. 1, 47-50.

Onat, Hasan, "Şiîliğin Doğuşu Meselesi (Hicri Birinci Asır)", *AÜİFD*, Ankara 1997, XXXVI, 79-117.

_____ , *Emevîler Devri Şiî Hareketleri ve Günümüz Şiîliği*, Türkiye Diyanet Vakfı yay., Ankara 1993.

_____ , "Yirminci Asırda Şîilik ve İran İslâm Devrimi", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu*, İstanbul 1993, 123-157.

Otter, Anker – Bedugean M. A., "Tahtacıların Kutsal Kitabı-Buyruk Hakkında Birkaç Not", *I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Tahtacılar Sempozyumu Bildirileri),* Antalya 26-27 Nisan 1993, Ankara 1995, 1-8.

Ögel, Bahaeddin, "Tatar", *İA,* XII/1, 56.

Öktem, Niyazi, "İsmâiliyye ve Dâilik", *Cem,* Ağustos 1994, yıl: 4, sy. 39, 7-9.

Öngören, Reşat, "Sünnî Bir Tarîkattan Şiî Bir Devlete: Safeviyye Tarîkatı ve İran Safevî Devleti", *Bilgi ve Hikmet,* 1995, sy. 11, 83.

_____ , "Osmanlı Padişahları ve Tasavvuf", *Yeni Türkiye*, Mart-Nisan 2000, sy. 32, 504 vd.

_____ , "Ma'rûf-i Kerhî", *DİA*, XXVIII, 67-68.

_____ , *Osmanlılarda Tasavvuf (Anadolu'da Sûfîler Devlet ve Ulemâ – XVI. Yüzyıl),* İz yay., İstanbul 2000.

Öz, Mustafa, "Gāliye", *DİA,* XIII, 333-337.

_____ , "İmâmiyye", *DİA,* XII, 207-209.

_____ , "İsmâiliyye Mezhebi", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu,* İstanbul 1993, 605-645.

_____ , *Nizârî İsmâîlî Mezhebinde Ağa Hanlar Dönemi,* İstanbul 1986 (Basılmamış Doktora Tezi).

_____ , "Osmanlılarda Sünnî Mezhepler Arası İlişkiler", *Yeni Türkiye,* sy. 33, 580-583.

Öz, Mustafa, Avni İlhan, İmâmet", *DİA,* XXII, 201-203.

Öz, Mustafa, Mustafa Muhammed eş-Şek'a, "İsmâiliyye", *DİA,* XXIII, 128-133.

Özaydın, Abdülkerim, "Hamdullah el-Müstevfî", *DİA,* XV, 454-455.

Özcan, Hüseyin, "Bektâşî Şiirinde İslâm'ın Temel Şartları", *Akademik Araştırmalar Dergisi,* Mayıs-Temmuz 2002, sy. 13, 49-50.

Özek, Ali, *İmâmiye-İsnaaşeriye Şîası ve Tefsir Anlayışı, Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu,* İstanbul 1993, 215-237.

Özgüdenli, Osman Gazi, "Moğollar", *DİA,* XXX, 225-229.

_____ , Şeyh Safîu'd-dîn Erdebîlî'nin Türbesinde Bulunan Kitaplar, *Türklük Araştırmaları Dergisi,* Eylül 2001, sy. 10, 43-56.

Öztürk, Ali, "Halvetiyye Tarîkatına Mensup XVI. Yüzyıl Dîvan Şâirleri Üzerine Bir İnceleme", *Tasavvuf,* Temmuz-Aralık 2005, yıl: VI, sy. 15, 225-252.

Öztürk, Mürsel, "Bektaşi Şiiri", *Erdem,* Mayıs 1988, Ankara 1989, 4, sy. 11, 595.

Öztürk, Yaşar Nuri, "Zühd", *İA,* XIII, 638-639.

Pakalın, M. Zeki, *OTDT,* İstanbul 1993, I-III.

Pala, Ayhan, "Yesevîlikten Bektaşîliğe Türk Müslümanlığı" *Erdem,* Ankara 1995, VII, sy. 21, 859-860.

Parladır, Selahattin, "Duâ"; *DİA*, IX, 530-535.

Pekolcay, A. Neclâ, Abdullah Uçman, "Eşrefoğlu Rûmî", *DİA*, XI, 480-482.

Perşembe, Erkan, "Dinde Sembolün Fonksiyonu ve İslâm'da Sembolik Değerlerin Bugünü", *ODMÜİFD*, 1998, sy. 10, 89-101.

R. N., Frye, "Ardabil" *EI*^{2}, Leiden 1967, I, 625-626.

Rahimov, Efbulfez, "Safevîlerin Türkiye'ye Hediye Gönderdiği Kitaplar", *Türk Kültürü*, Haziran 1995, yıl: 33, sy. 386, 344-352.

Rieu, Charles, *Catalogue of The Persian Manuscripts in British Museum*, London 1966, I.

Ritter, H., "Fenâ", *İA*, IV, 546-547.

Rizvi, Kishwar, "It's mortar mixed with the sweetnees of life: Architecture and ceremonial at the shrine of Safi al-din İshâq Ardabili during the reign of Shâh Tahmasb I", *The Muslim World*, Sonbahar 2000, vol. 90, nr. 3-4, 323-351.

Ruhani, Kazım, *XVI-XVII. Yüzyıllarda osmanlı ve Safevî Esnaf Teşkilatı*, İstanbul 1976-77 (Basılmamış Doktora Tezi).

Rumlu, Hasan-ı, *Ahsenü't-tevârih*, çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara 2006.

Ruska, J., "Sabır", *İA*, X, S. 3-6.

Sadık, Vicdânî, *Tomar-ı Turuk-u Âliye (Halvetiyye)*, Evkâf-ı İslamiye Matbaası 1338-1341.

_____ , *Tomar-ı Turuk-u Âliye (Melâmîlik)*, Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, 1338-1340.

Saferî, Baba, *Erdebîl der güzergâh-i târih*, Tahran 1350-53, I-II.

Safevî, Sam Mîrzâ, *Tuhfe-i Sâmî*, nşr. Vahîd Destgirdî, Tahran 1314/1935.

Saîd Nefîsî, *Târih-i Nâzm u Neşr der Îrân der zebân-ı Fârisî*, Tahran 1984, I.

Sanvory, R. M., "Safevî İranı", *İslam Tarihi Kültür ve Medeniyeti,* çev. Mehmed Maksudoğlu, Hikmet yay., İstanbul 1988, I, 401.

Saray, Mehmet, "Altın Orda Hanlığı", *DİA,* II, 538-540.

_____ , *Türk-İran Münasebetlerinde Şiîliğin Rolü,* Ankara 1990.

Sarıyaka, Saffet, *Şah İsmail Sempozyumu,* 9-11 Ekim 2003, Ankara, haz. Gülağ Öz, Ankara 2004, 272.

Satoğlu, Abdullah, "Şeyh Hâmid-i Velî – Somuncu Baba (1325-1413)", *Türk Edebiyatı,* Ocak 1974, III, sy. 25, 28-29.

Savaş, Saim, *XVI. Asırda Anadolu'da Alevîlik,* Vadi Yay. 2002.

_____ , "XVI. Asırda Safevîlerin Anadolu'daki Faaliyetleri ve Osmanlı Devleti'nin Buna Karşı Aldığı Tedbirler", *Uluslararası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi,* 7-9 Nisan 1999, Konya 2000, 183-197.

Savory, Roger, "Ebn Bazzâz" *EIr.,* California 1998, VIII, 8.

Schacht, Joseph, "Şerîat", *İA,* XI, 429-435.

Schimmel, Annemarie, "Dinde Sembolün Fonksiyonu Nedir?" *AÜİFD,* 1954, sy. 3-4, 71.

es-Sem'ânî, Sa'd Abdülkerîm b. Muhammed b. Mansûr et-Temîmî, *el-Ensâb,* nşr. Muhammed emîn Demec, Beyrut 1300/1980, I.

Seyyid Fahrüddîn Mûsevî Erdebîlî Necefi (Mûsevî Nenekerânî), *Târih-i Erdebîl ve Dânişmendân,* Necef 1347/1968, I.

Sezgin, Abdülkadir, *Hacı Bektaş Velî ve Bektaşîlik,* İstanbul 1991.

Sinanoğlu, Mustafa, "İbâdet" *DİA,* XIX, 233-235.

Sofuoğlu, M. Cemal, *Şîa-i İmâmiyye'nin Hadîs Anlayışı, Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu,* İstanbul 1993, 258-287.

Spuler, Bertold, "Bozkır Halkının Gelişi", *İslam Tarihi Kültür ve Medeniyeti*, çev. Hamdi Aktaş, Hikmet Yay., İstanbul 1988, I, 171.

_____ , "İlhanlılar", *İA*, V/2, 967-971.

_____ , *İran Moğolları*, çev. Cemal Köprülü, TTK, 1957.

Strothmann, R., "Şîa", *İA,* XI, 502-513.

_____ , "Zeydîye", *İA,* XIII, 549-551.

Suad el-Hakîm, *İbnü'l-Arabî Sözlüğü*, çev. Ekrem Demirli, Kabalcı yay. 2004.

es-Sühreverdî, Ömer Ebu Hafs Şihâbüddîn, *Avârifu'l-maârif,* Dârü'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1983.

Sümer, Faruk, "Ak Koyunlular", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Şubat 1986, sy. 40, 1-38.

_____ , "Akkoyunlular", *DİA*, II, 270-74.

_____ , "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, 1969/1, TTK, Ankara 1970, 82-94.

_____ , "Az Tanınmış Bir Türk Hükümdarı Uzun Hasan Bey", *Türk Dünyası Tarih Dergisi,* Temmuz 1988, sy. 19, 14-20.

_____ , "Karakoyunlular", *DİA,* XXIV, 436-438.

_____ , *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü,* Ankara 1976.

Şa'rânî, İmam, *Tabakâtü'l-kübrâ,* çev. Abdülkadir Akçiçek, Toker yay. 1968, I.

Şahin, Fidan, *Şeyh Sâfî Vasiyetnâmesi*, Afyon Kocatepe Ünv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı 2000 (Basılmamış Y. Lisans Tezi).

Şahin, Haşim, "Menâkıbnâme", *DİA*, XXIX, 112-114.

Şakir, Ziya, *Hazret-i Ali ve Öğütleri*, İstanbul 1950.

Şâmî, Nizamüddîn, *Zafernâme*, çev. Necati Lugal, TTK, Ankara 1949.

Şapolyo, Benhan, *Mezhepler ve Tarîkatlar Tarihi*, Türkiye yay., 1964.

Şehristânî, *el-Milel ve'n-nihal (Terceme-i milel ve'n-nihal)*, trc. Nuh B. Mustafa, Tabhâne-i Âmire 1279.

Şemseddîn, Sâmî, "Guluvv", *Kāmûs-i Türkî*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1989.

Şener, Abdülkadir, "Şiîliğe Göre Fürûu'd-dîn (Ahvâl-i Şahsiye)", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu"*, İstanbul 1993, 451-463.

Şerkavî, Hasan, *Mu'cemu elfâzı's-sûfiyye*, Kahire 1987.

Şeraîti, Ali, *Ali Şiası-Safevî Şiası*, çev. Feyzullah Artinli, Yöneliş yay., İstanbul 1990.

eş-Şeybî, Kâmil Mustafa, *es-Sılatü beyne't-tasavvuf ve't-Teşeyyü'*, Dârü'l-Endülüs, ts.

Şoray, Mehmet, *Türkmen Tarihi*, İstanbul 1993.

Tan, Nail, "15. Yüzyıldan Günümüze Ankara'nın Sosyal ve Kültürel Hayatında Hacı Bayram-ı Veli'nin Yeri", *Milli Kültür*, Nisan 1990, sy. 71, 56-58.

Taneri, Aydın, "Hârizmşahlar", *DİA*, XVI, 228-231.

Tanman, M. Baha, "Hacı Bayrâm-ı Velî Külliyesi", *DİA*, XIV, 448-454.

Taş, Kenan Ziya, "Şah İsmail ve Erzincan: Safevî Devleti'nin Kuruluş ve Nitelikleri Üzerine Bir Değerlendirme", *I. Şah İsmail Sempozyumu*, 9-11 Ekim 2003, haz. Gülağ Öz, Ankara 2004, 329-340.

Taşgın Ahmed, "Hatai'den Günümüze anadolu Alevîlerinde Farklılaşma", *Şah İsmail Sempozyumu*, 9-11 Ekim 2003, Ankara, 2004.

Taşköprülüzâde, *Osmanlı Bilginleri*, çev. Muharrem Tan, İz yay., İstanbul 2007.

Tekindağ, M. C. Şehâbeddîn, *Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı (XIV. Yüzyıl Mısır Türihine Dair Araştırmalar),* İstanbul 1961.

_____ , "Berkuk", *DİA*, V, 511-512.

Terbiyet, Muhammed Ali, *Dânişmendân-ı Âzerbaycân,* Matbaa-i Meclis, Tahran 1314/1935.

Tirmîzî, *Sünen,* Matbaatü'l-müctema 1897.

Togan, Zeki Velidi, "Cengiz'in Soyu ve Kendisine Yakın Kabileler", *ATÜEFAD,* Erzurum 1985, sy. 13, 95-103

_____ , "Azerbaycan", *İA*, II, 91-118.

Topaloğlu, Bekir, "İsmâiliyye'de İnanç Esasları ve İbâdet Şekilleri", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu,* İstanbul 1993, 655-660.

Topaloğlu, Bekir, Yusuf Şevki Yavuz, İlyas Çelebi, *İslâm'da İnanç Esasları*, İFAV, İstanbul 1998.

Toshihiko, İzutsu, *İbn Arabî'nin Fusûs'undaki Anahtar-Kavramlar*, trc. Ahmed Yüksel Özemre, Kaknüs yay. 1998.

Tosun, Necdet, *Tasavvufta Hâcegân Ekolü (XII-XVII. Asırlar),* MÜSBE Tasavvuf Bilimdalı, İstanbul 2003.

Tökin, Fürüzan Hüsrev, "Bayramîlik", *Türk Düşüncesi*, Nisan 1957, VII, sy. 5-38, 48-50.

Tuncer, Ömer, "13. Yüzyıl Anadolu Ahîlerinin dünya Siyâsî Tarihindeki Yeri", *Tarih ve Toplum*, Aralık 1993, XX, sy. 120, 34-36.

Turan, F. Ahsen, *Hacı Bayram-ı Velî*, Bilig Yay. 2000.

Türer, Osman, "Osmanlı'nın Temelindeki Manevî Harç: Kuruluş Döneminde Anadolu'da Tasavvuf", *Yeni Türkiye*, Mart-Nisan 2000, sy. 32, 477-486.

_____ , "XIII. Asırdan Anadulu'da Tasavvuf ve Yunus Emre", *Diyânet dergisi*, Ocak-Şubat-Mart 1991, XXVII, sy. 1, 87-100.

el-Uleymî, Ebü'l-Yümn, *el-Ünsü'l-Celil bi târihi'l-Kuds ve'l-Halîl*, Ammân 1973, II.

Uluçağ, Çağatay, "Timur", *Tedrisat Mecmuası*, Ekim-Kasım 1956, VI, sy. 45-46, 35-41.

Uluçay, Ömer, "Şiîlik ve Olaylar", *Cem*, Haziran 1994, yıl: 4, sy. 37, 25-27.

Uludağ, Süleyman, "Bâharzî" *DİA*, IV, 474-475.

_____ , "Bâyezîd-i Bistâmî", *DİA*, V, 238-241.

_____ , "Celvet", *DİA*, VII, 273.

_____ , "Duâ", *DİA*, IX, 535-536.

_____ , "Fark", *DİA*, XII, 171-72.

_____ , "Halvet" *DİA*, XV, 386-387.

_____ , "Halvetiyye", *DİA*, XV, 393-95.

_____ , "Havâtır", *DİA*, XVI, 526.

_____ , "İbâdet" *DİA*, XIX, 247-248.

_____ , "Kabz", *DİA*, XXIV, 44-45.

_____ , "Levâmi'", *DİA*, XXVII, 144.

_____ , "Mahv ve İsbat", *DİA*, XXVII, 395-96.

_____ , "Makam", *DİA*, XXVII, 409-410.

_____ , "Şiîlikte Tasavvuf", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu,* İstanbul 1993, 515-542.

_____ , *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü,* Marifet yay. 1995.

Ulusoy, Celâlettin, *Hünkâr Hacı Bektaş Veli ve Alevî-Bektaşî Yolu,* Hacıbektaş 1980.

Uyar, Gülgûn, *Ehl-i Beyt, İslâm Tarihinde Ali-Fâtıma Evlâdı,* Gelenek Yay., İstanbul 2004.

Uyar, Mazlum, "Gaybet Sonrası Şiî Kelâmının Teşekkülü ve Mu'tezile", *İslâmiyât,* Temmuz-Eylül 1999, II, sy. 3, 153-170.

_____ , *İmâmiyye Şîasında Ahbârîlik,* İzmir 1996 (Basılmamış Doktora Tezi).

_____ , "Safevîler Öncesi İran'da Tasavvuf ve Safevî Devleti'nin Ortaya Çıkışı", *Akademik Araştırmalar Dergisi,* Kasım-Aralık-Ocak 1999-2000, sy. 3, 121-137.

_____ , "Safevîler Öncesi İran'da Tasavvuf ve Safevî Devletinin Ortaya Çıkışı", *Akademik Araştırmalar Dergisi,* Kasım 2000 – Nisan 2001, sy. 7-8, 85-98.

_____ , *Şiî Ulemânın Otoritesinin Temelleri,* Kaknüs Yayınları, İstanbul 2004.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, TTK, 1988, I-II.

Ülken, Hilmi Ziya, *İslâm Düşüncesi,* İstanbul 1946.

Ünd, Oğuz, *Horasan'dan Anadolu'ya* Töre Yayınevi, Ankara 1980.

Ürekli, Muzaffer, "Celâyirliler", *DİA,* VII, 264-265.

Üstün, İsmail Safa, "İmâmiye Şîasında Otorite Problemi Âyetullah Humeynî'nin Velâyet-i Fakîh Kavramı", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu,* İstanbul 1993, 375 vd.

Üzüm, İlyas, "Buyruk'ta «Üç Sünnet-Yedi Farz» Kavramı ve Alevî Yazarların Tutumu", *İslâm Araştırmaları Dergisi,* 2001, sy. 5, 157-174.

_____ , *İnanç Esasları Açısından Türkiye'de Ca'ferîlik,* İstanbul 1993 (Basılmamış Doktora Tezi).

_____ , "İsnâaşeriyye", *DİA,* XXIII, 147-153.

Vassaf, Hüseyin, *Sefîne-i evliyâ,* haz. Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş, Seha Neşriyat, II.

Vehbi, Hamîd, *Meşâhiru'l-İslâm,* Mihran Matbaası, İstanbul 1301.

Vercâvend, Pervîz, "Buk'a-i Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî", *DMT,* III, 367.

Watt, W. Montgomery, *Emevîler Devrinde Şiîlik,* trc. İsa Doğan, ODMÜİFD, Samsun 1998, sy. 10, 35-48.

_____ , "Gulüv", *DİA,* XIV, 192-195.

_____ , *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri,* çev. Ethem Ruhi Fığlalı, Umran yay., Ankara 1981.

_____ , "İsmetü'l-Enbiyâ", *DİA,* XXII, 141-142.

_____ , *İmâmiyye'nin Usûlü'd-dîne İlişkin Görüşleri, Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu,* İstanbul 1993.

Xemgin, Etem, *Osmanlı Safevî Döneminde Kürdistan Tarihi,* Doz yay., 1974, III.

Yaman, Ali, *Alevîlik Nedir?,* Şahkulu Sultan Külliyesi M. A. Hilmi Dedebaba Araştırma Eğitim ve Kültür Vakfı, y.y. t.y.

Yaman, Mehmet, *Erdebîlli Şeyh Safî ve Buyruğu,* İstanbul 1994.

Yatkaya, M. Şerefeddin, "Bedreddîn Simâvî", *İA,* II, 444-446.

Yavuz, Yusuf Şevki, "Gulüv", *DİA,* xıv, 192-195.

_____ , "İsmetü'l-Enbiyâ", *DİA,* XIII, 141-142.

_____ , "İmâmiyye'nın Usûlü'd-dîne İlişkin Görüşleri", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu,* İstanbul 1993.

Yazıcı, Tahsin, "Cüneyd-i Safevî", *DİA*, VIII, 123.

_____ , "Esrârü't-tevhîd", *DİA*, XI, 435-436.

_____ , "Gîlân", *DİA*, XIV, 68-69.

_____ , "Menâkıbü'l-ârifîn", *DİA*, XXIX, 114-115.

_____ , "Nakşbend", *İA*, IX, 52-54.

_____ , "Safevîler", *İA*, X, 53.

_____ , "Semâ'", *İA*, X, 464-466.

_____ , Serî-üs-Sakatî", *İA*, X, 520-521.

Yeni Türk Ansiklopedisi, "Safevîler", IX, Ötüken Neşriyat 1985, 3334.

Yetik, Erhan, "Habîb el-Acemî", *DİA*, XIV, 370.

Yetkin, Şirare, "Abbâsîler", *DİA*, I, 49-56.

Yıldız, Hakkı Dursun, "Abbasîler", *DİA;* I, 31-48.

Yılmaz, A., *Tahtacılarda Gelenekler*, Ankara 1948.

Yılmaz, Hasan Kâmil, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1998.

_____ , *Azîz Mahmûd Hüdâyî ve Celvetiyye Tarîkatı*, İfav Yay., ty.

_____ , "Celvetiyye", *DİA*, VII, 273-275.

_____ , "Cem'", *DİA*, VII, 278-79.

Yınanç, Mükrimin Halil, "Akkoyunlular", *İA*, I, 251-270.

_____ , "Celâyir", *İA*, III, 64-65.

_____ , "Cihan-Şah", *İA*, III, 173-189.

_____ , "Cüneyd", *İA*, III. 244.

Yiğit, İsmail, "Memlükler", *DİA,* XXIX, 90-97.

Yörükan, Yusuf Ziya, *Ebu'l-Feth Şehristânî-Milel ve Nihal Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme ve Mezheplerin Tedkîkinde Usûl,* Notlarla yayına haz. Murat Memiş, Kültür Bakanlığı 2002.

Yund, Kerim, "XIII ve XIV. Yüzyıllarda Türklerde Sanat Adları", *Türk Dili,* Haziran 1968, sy. 201, 318-321.

Yurd, Ali İhsan, *Fatih Sultan Mehmet Han'ın Hocası Şeyh Akşemseddîn (Hayatı ve Eserleri),* Fatih yayınevi matbaası t.y..

Yusuf-ı, Hakîki, *Tasavvuf Risâlesi ve Metâliu'l-İman,* İnceleme ve Metin: Ali Çavuşoğlu, Akçağ Yay. 2004.

Yuvalı, Abdülkadir, "Ebû Saîd Bahadır Han", *DİA,* X, 218-219.

_____ , "Hülâgû", *DİA,* XVIII, 473-475.

_____ , "İlhanlılar", *DİA,* XXII, 102-105.

_____ , *İlhanlılar Tarihi I,* Erciyes Ünv. Yay, Kayseri 1994.

_____ , "XIII. Yüzyılda Önasya'daki Siyâsî Bloklaşma", *Türk Kültürü,* Şubat 1985, sy. 262, 111-120.

Yücel, Muallâ Uydu, "Kıpçaklar", *DİA,* XXV, 420-421.

Yücel, Yaşar, "Timur Tarihi Hakkında Araştırmalar", *Belleten,* Nisan 1976, XL, sy. 158, 249-285.

_____ , "Çobanoğulları", *DİA,* VIII, 354-355.

_____ , "Timur Tarihine Dair araştırmalar", *Belleten,* Nisan 1978, XLII, 166, 239 vd.

Zâhir, İhsan İlâhî, *Şîa'nın Kur'ân, İmâmet ve Takıyye Anlayışı,* trc. Sabri Hizmetli, Hasan Onat, Ankara 1984.

ez-Zebîdî, *Tâcü'l-arûs,* Matbaatü'l-Hayriyye 1306, V.

Zerrînkûb, Abdül Hüseyn, *Dünbâle-i Cüstücû der Tasavvuff-i İrân,* Tahran 1369/ 1990.

Zettersteen, K.V., "Abbasîler" *İA,* I, 18-22.

SAFEVÎLERİN SOY AĞACI

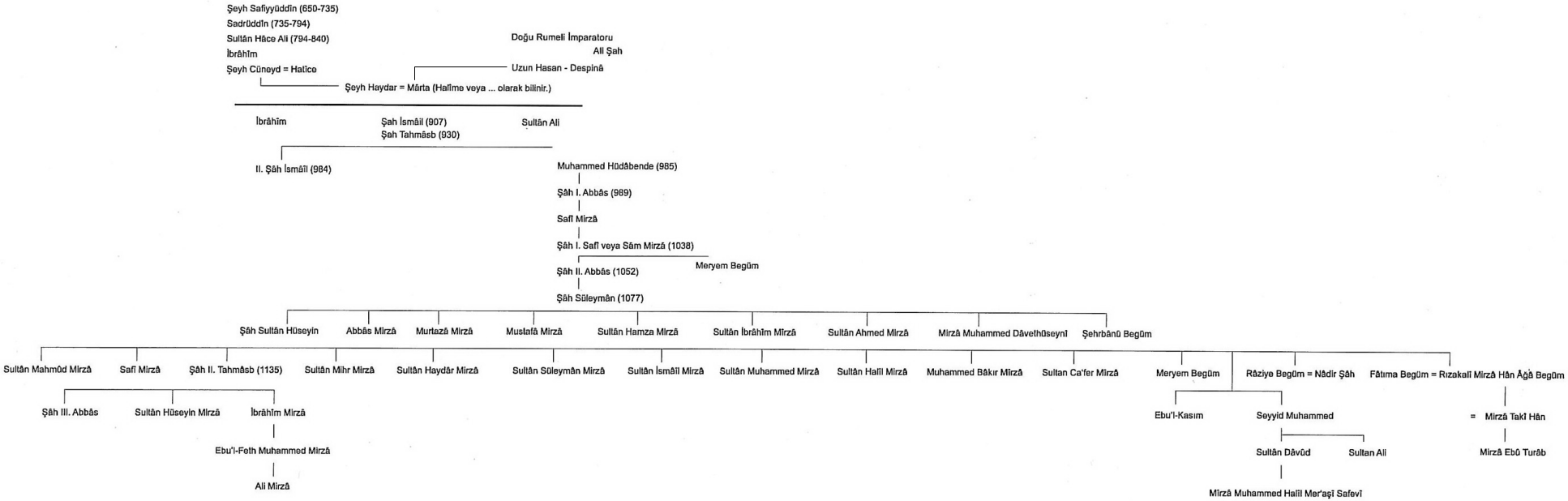

Fevâidu's-Safeviyye'den

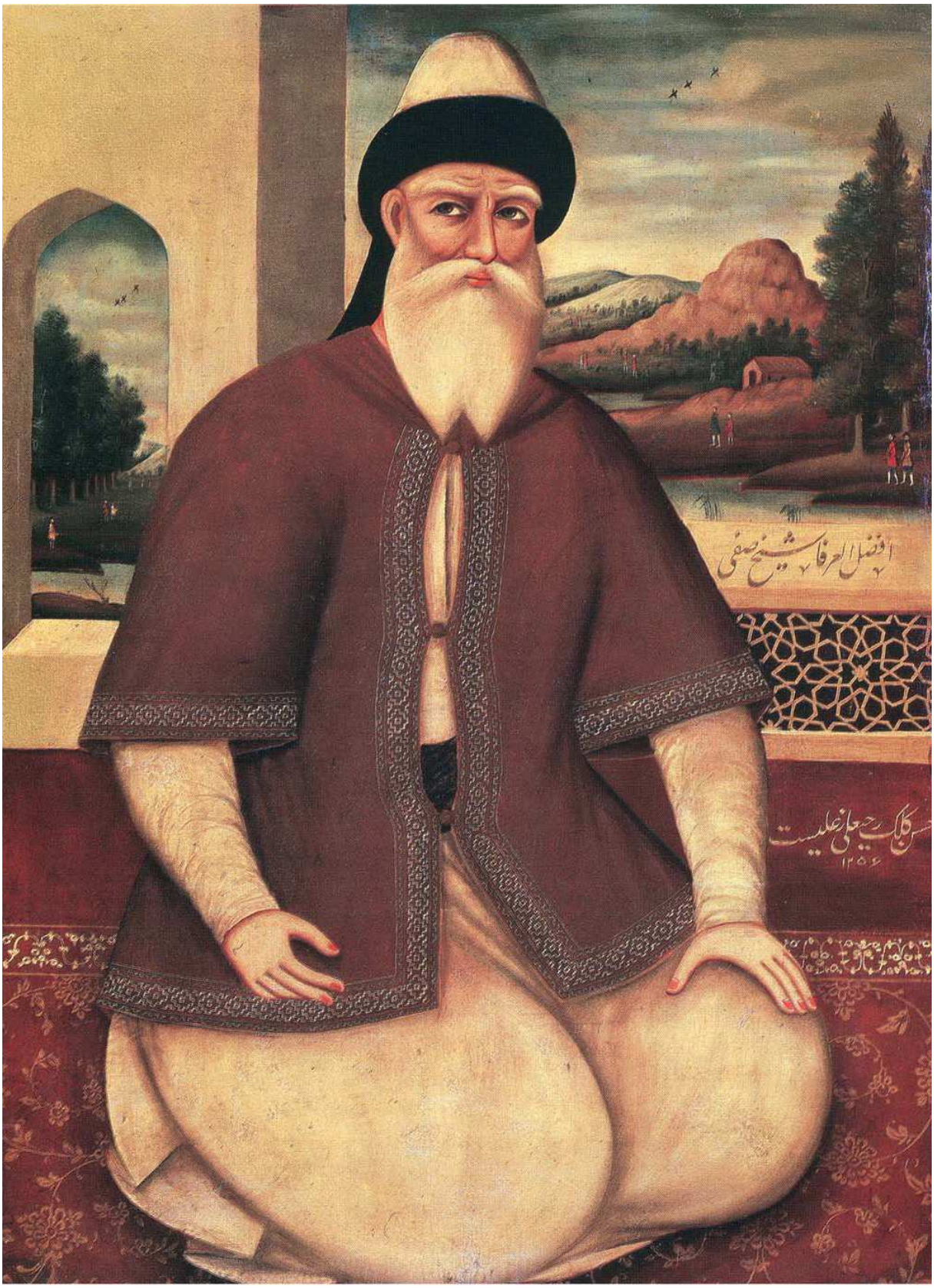

Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin temsîlî resmi, 1256 (Efdalu'l-urefâ Şeyh Safî)
Prof. Dr. Mahmud Erol KILIÇ'ın şahsî Kütüphanesi'nden

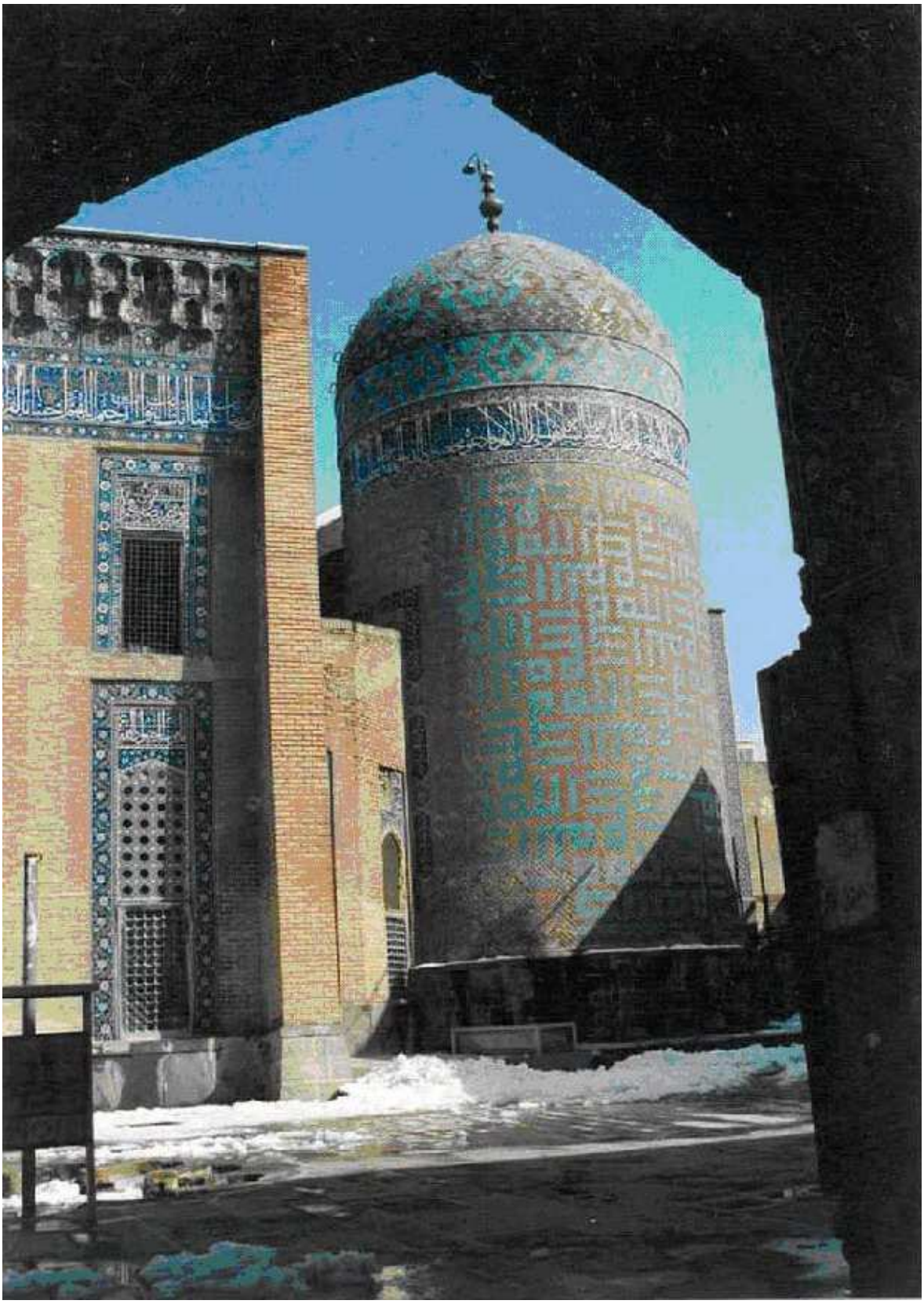

Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin Türbesi (Kümbet-i Allah-Allah), Erdebîl

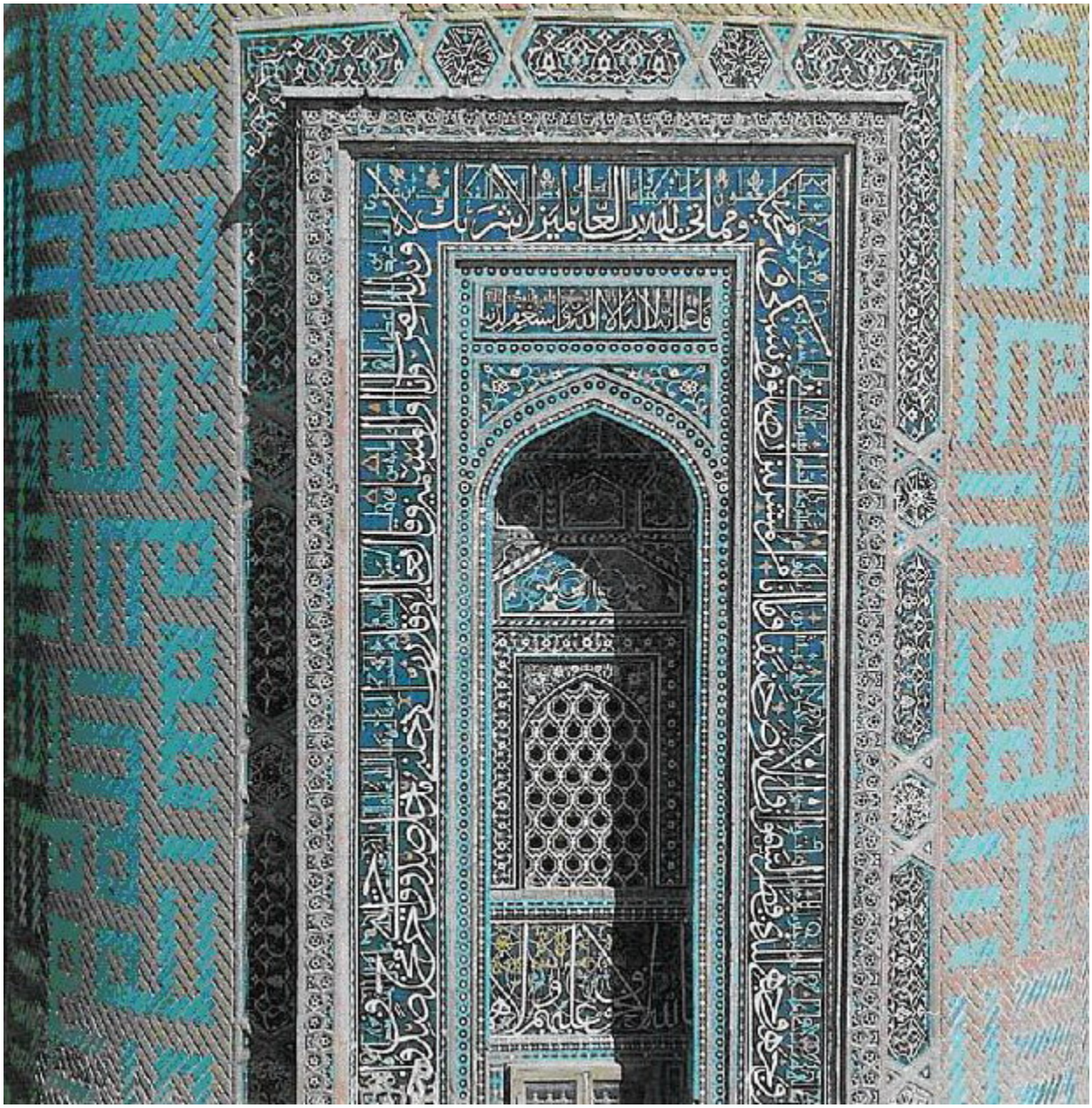

Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin Türbesinden bir bölüm, Erdebîl

*Safvetü’s-safâ’*nın 4. bâbının Farsça metni, Manisa Ktp., nr. 1182/4

Terceme-i menâkıb-ı Şeyh Safî, Tebrîz Millî Ktp., nr. 720.

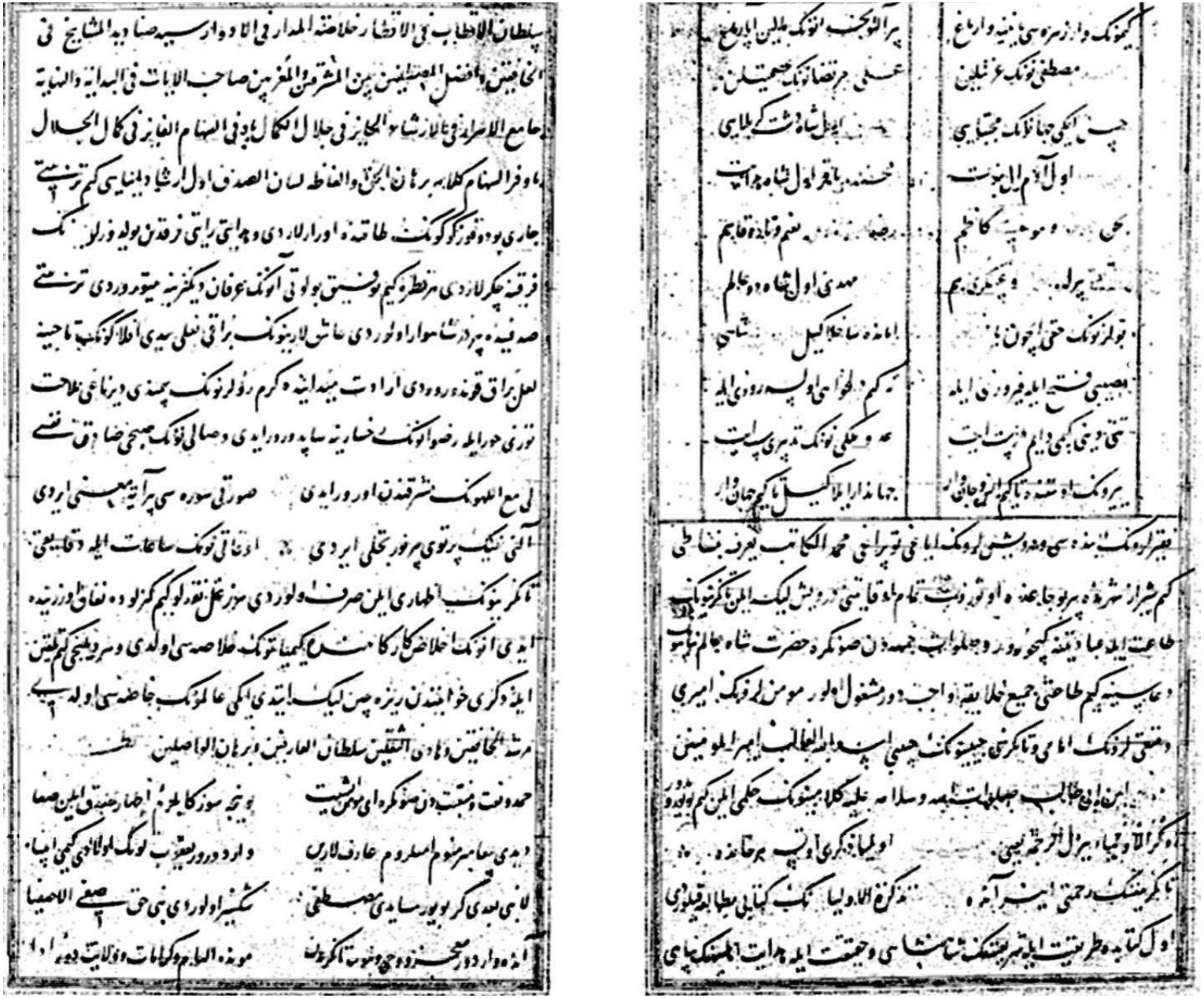

Safvetü's-safâ'nın tercemesi, British Museum, Add 18548, sch. 5697.

Terceme-i menâkıb-ı Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 412.

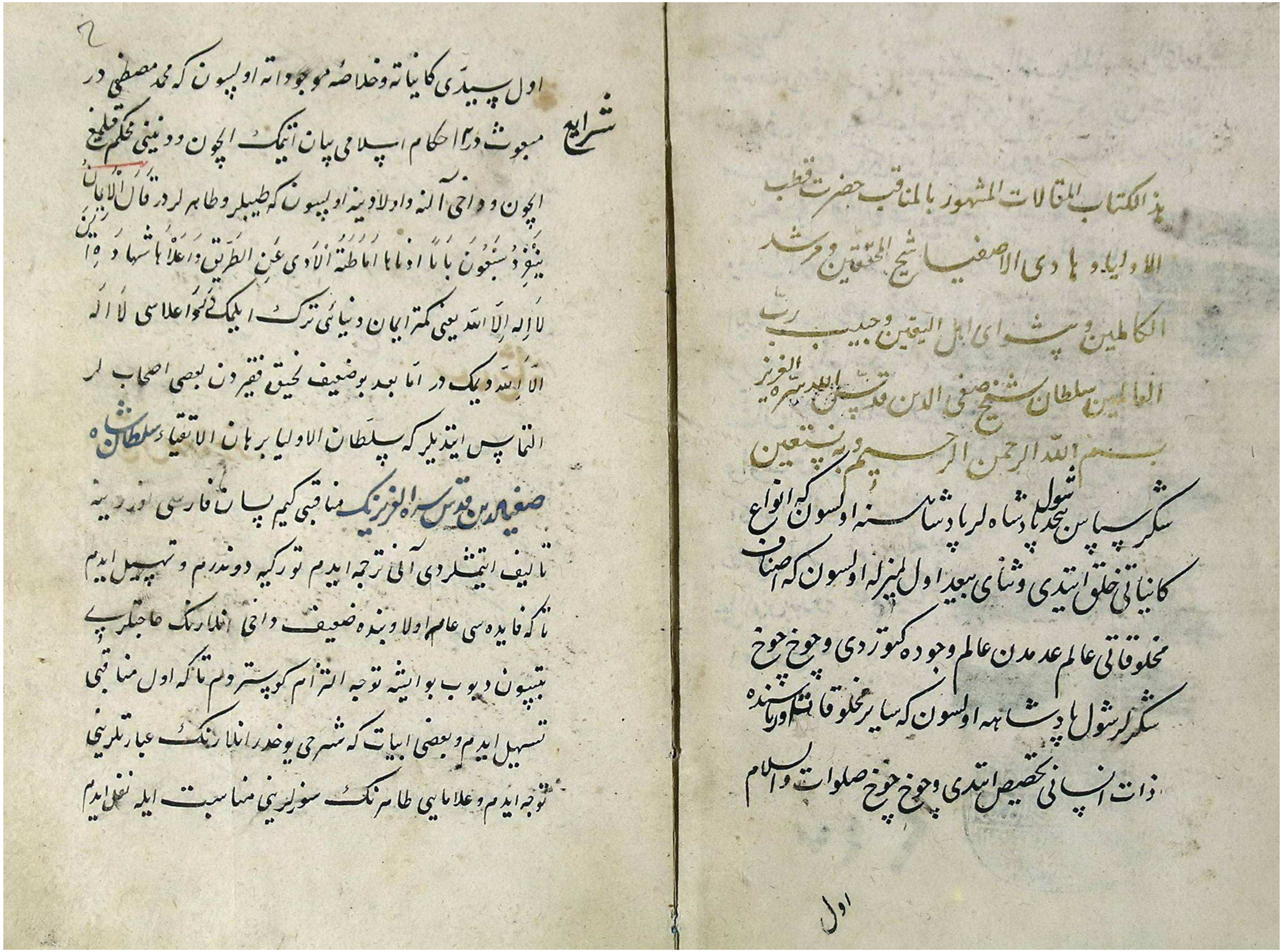

هذا الکتاب المقالات المشهور بالمناقب حضرت قطب
الاولیاء وهادی الاصفیا شیخ المحققین ومرشد
الکاملین وپیشوای اهل الیقین وحبیب رب
العالمین سلطان شیخ صفی الدین قدس الله سره العزیز
بسم الله الرحمن الرحیم وبه نستعین
شکر وسپاس بیحد شول پادشاه لر پادشاهسنه اولسون که انواع
کایناتی خلق ایتدی وثنای بیحد اول لم یزله اولسون که اصناف
مخلوقاتی عالم عدمدن عالم وجوده کتوردی وچوخ چوخ
شکر رسول پادشاهه اولسون که سایر مخلوقاتدن اوزا بسنده
ذات انسانی تخصیص ایتدی وچوخ چوخ صلوات والسلام

اول

2

اول پیغمبری کاینات وخلاصهٔ موجوداته اولسون که محمد مصطفی در
مبعوث در احکام اسلامی بیان ایتمک اچون ودینی محکم قلمغ شرایع
اچون واچی آلنه واولادینه اولسون که طیبلر وطاهرلر در قال النبی
یتفرد سبعون بابا ادناها اماطة الاذی عن الطریق واعلاها شهادة ان
لا اله الا الله یعنی کمتر ایمان دنیایی ترک ایلمکدر واعلاسی لا اله
الا الله دیمکدر اما بعد بو ضعیف نحیف حقیر فقیردن بعضی اصحاب لر
التماس ایتدیلر که سلطان الاولیا برهان الاتقیا سلطان شاه
صفی الدین قدس سره العزیزک مناقبی که بیان فارسی اوزرینه
تالیف ایتمشلردی آنی ترجمه ایدم ترکیه دوندردم وتسهیل ایدم
تاکه فایده سی عام اوله وبنده ضعیف داخی انلارک حاجتلرین
تبسون دیو بو ایشه توجه التزام کوستردم تاکه اول مناقبی
تسهیل ایدم وبعضی ابیات که شرحی یوغیدی انلارک عبارتلرینی
توجه ایدم وعلمایی ظاهرک سوزلرینی مناسبت ایله نقل ایدم

Terceme-i makâlât-ı Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 247.

طالب اولان جان قرداشلره شیخ صافی حضرتلرینك
نصیحت نامه سیدر

بسم الله الرحمن الرحیم

شیخ صافی قدس الله سره العزیز ایله شیخ صدر الدین قدس سره
اوتوردی و شیخ صافی حضرتلرینه سؤال ایلدیکه شریعت قومی
ایشلر طوتارلر بربری ایچنده هدو کناهلرینه کوره یارین بزدن
اول کناه طلب اولنمسون دیو خلیفه لری ایچلرنده اکسوکنی و کناهنی
کوررلر و اکا کوره کناهلرینه استغفار ایدرلر انلر ظاهر شریعتی
حکمنی سوررلر شریعتی محکم طوتوب شرط محمدی یرینه کتوریرلر
وانلرکه اولیاء الله ایمان کتوروب طالب اولوب اولیایه اویالر
واداب ارکاننه کیروب خدمتنده اولوب اکا ارکان سوروب کناهدن
بری واری ایدوب صکره او طالب کناهلو اولسه بقوب کوره لر
و کناهنه کوره ترجمان و قربان و نیاز الوب کناهلرندن خلاص
اوله لر و ستم سوروب قورتاره لر مقبول درکاه شاه اولیا اوله
پیر عزیزم افندم سن کاشف کنز طریقت سین کرمندن بیان ایله بوندن
صکره اولیا طالب اول بیورقه اوزره اوله لر دیدی شیخ صافی
حضرتلری ایتدی ایمدی ارکان صوفیلری و اولیا طالبلری و ارکان
اهللری ارنلرك اوچ سنتلری و یدی فرضلری واردر کرکدر کم

اولیا

اولیا طالبلری اوچ سنت و یدی فرضی مرشید کامل و پیر واقف
شریعت و طریقت و حقیقت ارنلرینی دن بو اوچ سنت
و یدی فرضی احکامنه کوره ستم سوره لر و بعده طریقه چلالر
و بو اوچ سنتله یدی فرضی بلمین و بیلورم دیو تقلید ایدنلر ه
صاف مومن اولمز هله پیر مرشیدلر محمد علی کبی بو اوچ سنتی
و یدی فرضی بلوب و حکمنجه عمل ایدنلردر ایمدی اوچ سنت
و یدی فرضدن ه شکون اولان طالبلره بو احکام اوزره ه
طریقدن کچوروب مرشید و رهبر و خلیفه حقی الوب قبول ایدرلرکه
یارین محمد و علی دیوانندن اول طالبك یوزی آق و آلنلری آچق
اوله و مومن اهل جنتدر و اهل جنتك حسابی بونده اولوب
جان خلقومه کلوب جان قوشی بدن قفسندن اوچوب
آخرته کوچدکده اول جانك تنی حکمنجه قرق سکز هفته دن
بر هفته سؤالی قیلمیه دیدی و شیخ صدر الدین قدس سره
ایتدی یا شیخ صافی کرمندن فرض ندر سنت ندر بیان ایله دیو
نیاز ایلدی شیخ صافی ایتدی اول یدی فرض و اوچ سنتك
اول سنتی بودرکه اول مؤمن دائما کلمهٔ توحیددن خالی اولمیه
یعنی ارنلر جمالنده مقام ذکرده و توحیدده اولدیغی جمیع
زمانده و مجموع افعال اقوالده حقك توحیدی اوزره اولوب
حق جل و علینك قورقوسیه چکه لر زیرا حقی اونودن حقك

Terceme-i menâkıb-ı Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî, Manisa, nr. 1383/1.

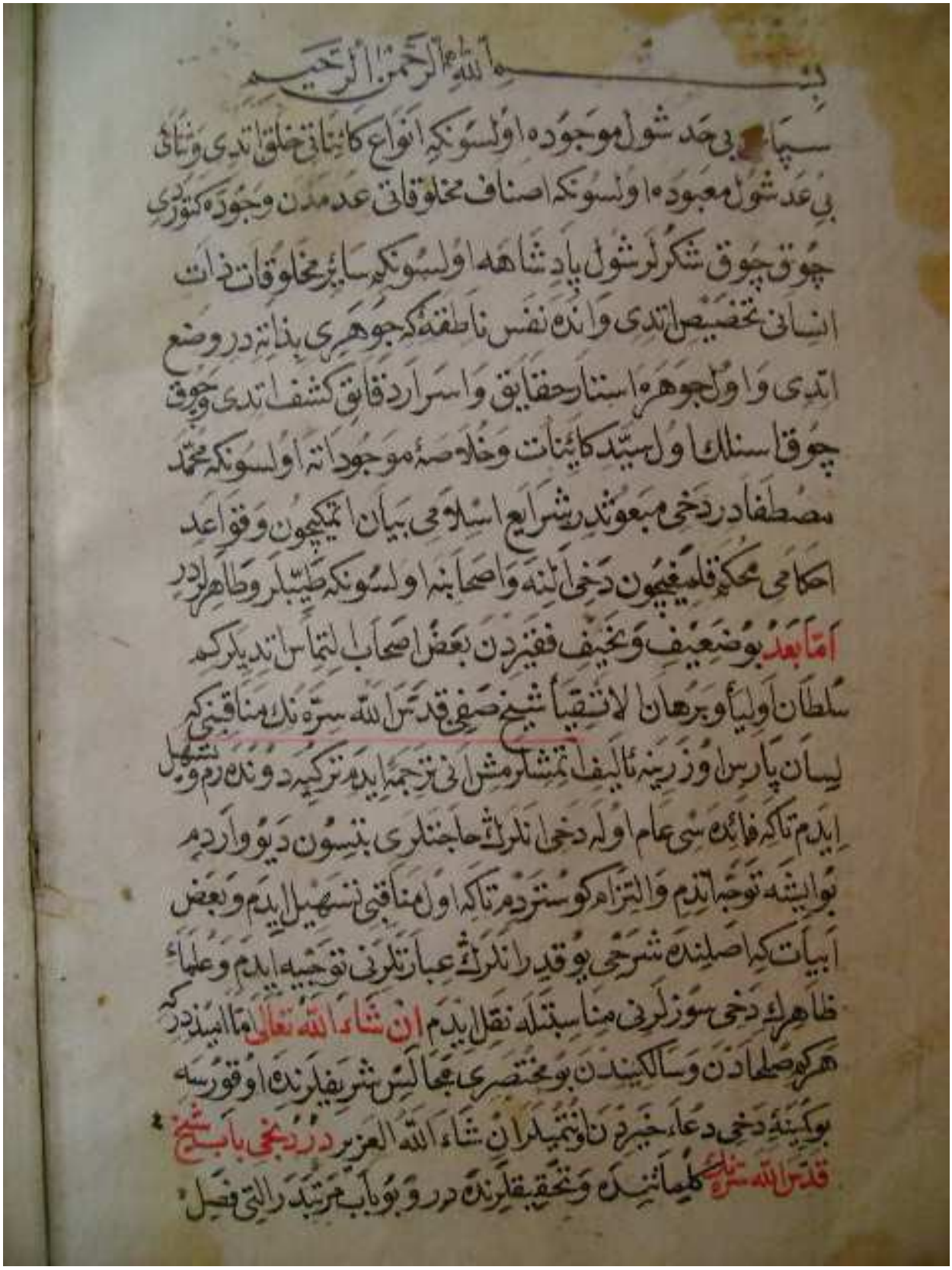

Terceme-i menâkıb-ı Şeyh Safî, İzmir Millî Ktp., nr. 1483/3, 43[b].

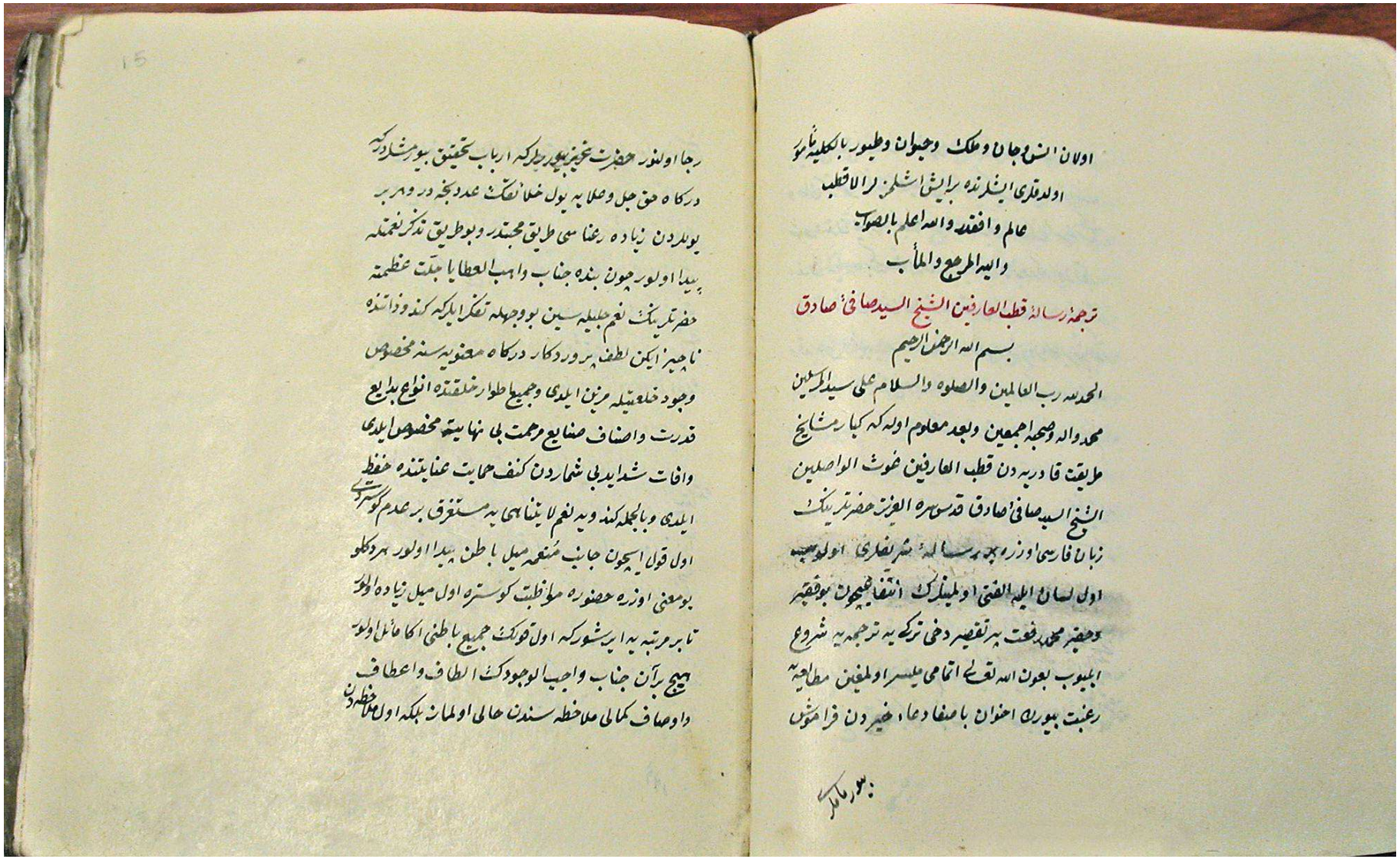

اولان انس وجان وملك وحيوان وطيور بالكليه مأمور
اولدقلری ایشلرنده برایش اشلمزلر الا قطب
عالم وافقدر والله اعلم بالصواب
واليه المرجع والمآب

ترجمهٔ رسالهٔ قطب العارفين الشيخ السيد صافی صادق

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلوه والسلام على سيد المرسلين
محمد واله وصحبه اجمعين وبعد معلوم اوله كه كبار مشايخ
طريقت قادريه دن قطب العارفين غوث الواصلين
الشيخ السيد صافی صادق قدس سره العزيز حضرتلرينك
زبان فارسی اوزره بر رسالهٔ شريفلری اولوب
اول لسان ايله الفتی اولميلرك انتفاعيچون بو فقير
وحقير محمد رفعت پر تقصير دخی تركی يه ترجمه يه شروع
ايليوب بعون الله تعالى اتمامی ميسر اولمغين مطالعه يه
رغبت بيورن اخوان باصفا دعاء خيردن فراموش

بيورمامكز

رجا اولنور حضرت عزيز بيورلركه ارباب تحقيق بيورمشلردركه
دركاه حق جل وعلا يه يول خلائقك عددنجه در وهر بر
يوللردن زياده رعناسی طريق محبتدر وبو طريق تذكر نعمتله
پيدا اولور چون بنده جناب واهب العطايا جلت عظمته
حضرتلرينك نعم جليله سين بو وجهله تفكر ايلركه كندو ذاتنده
ناچيز ايكن لطف پروردكار دركاه معنويه سنه مخصوص
وجود خلعتيله مزين ايلدی وجميع اطوار خلقتده انواع بدايع
قدرت واصناف صنايع مرحمت بی نهايته مخصوص ايلدی
وافات شدايد بی شماردن كنف حمايت عنايتنده حفظ
ايلدی وبالجمله كندويه نعم لا يتناهی يه مستغرق بر عدم كوستردی
اول قول ايچون جانب منعمه ميل باطن پيدا اولور هر دكلو
بو معنی اوزره حضوره مواظبت كوستره اول ميل زياده اولور
تا بر مرتبه يه ايرشوركه اول قولك جميع باطنی اكا مائل اولور
هيچ بر آن جناب واجب الوجودك الطاف واعطاف
واوصاف كمالی ملاحظه سندن خالی اولماز بلكه اول ملاحظه دن

Sâfi-i Sâdık'ın risâlesinin tercemesi, Sermet Çifter Ktp., nr. 4.

Şerh-i kasîde-i Seyyid Safî, Belediye Ktp., nr. 180.

طالب اولان جان قرداشه شیخ صافی حضرتلرنك

نصیحت نامه سیدر

بسم الله الرحمن الرحیم

شیخ صافی قدس الله سره العزیز ایله شیخ صدر الدین قدس سره

اوتوردی و شیخ صافی حضرتلرینه سؤال ایلدیکه شریعت قومی

ایشلر طوتارلر بری ایکین هر دو کناهلرینه کوره یارینه بزدن

اول کناه طلب اوتمسون دیو خلیفه لری ایچلرنك اکسوکنی وکناهنی

کورلر واکا کوره کناهلرینه استغفار ایدرلر انلر ظاهر شریعتی

حکمنی سورلر شریعتی محکم طوتوب شرط محمدی یرینه کتورلر

وانلرکه اولیاء اللهه ایمان کتوروب طالب اولوب اولیایه اوبالر

واداب ارکاننه کیروب خدمتنه اولوب اکا ارکان سوروب کناهنه

بری واری ایدوب حکره اوطالب کناهلو اوله بقوب کوره لر

وکناهنه کوره ترجمان وقربان ونیاز الوب کناهلرینه خلاص

اوللر دستم سوروب قورتاره لر مقبول درکاه شاه اولیا اوله

بیر عزیزم افندم سن کاشف کنز طریقت سین کرمدن بیان ایله بونی

حکره اولیا طالب اول بیورده اوزره اوللر دیدی شیخ صافی

حضرتلری ایتدی ایمدی ارکان صوفیلری واولیا طالبلری وارکان

اهللری ارنلرك اوچ سنتلری ودیدی فرضلری واردر کرکدرکم

اولیا

اولیا طالبلری اوچ سنت ویدی فرضی مرشید کامل و پیر واقف

شریعت وطریقت وحقیقت ارنلرینی دن بو اوچ سنت

ویدی فرضی احکامنه کوره ستم سوره لر وبعده طریقه جلادلر

وبو اوچ سنتك یدی فرضی بلمین وبیلورم دیو تقلید ایدنلر

صاف مومن اولمز هله پیر مرشیدلر محمد علی کبی بو اوچ سنتی

ویدی فرضی بلوب وحکمنجه عمل ایدنلردر ایمدی اوچ سنت

ویدی فرضدن شکون اولان طالبلره بو احکام اوزره

طریقته کچوروب مرشید ورهبر وخلیفه حقی الوب قبول ایدنلرکه

یارین محمد وعلی دیوانده اول طالبك یوزی آق والنلری آچق

اوله ومومن اهل جنتدر واهل جنتك صاحبی بونده اولوب

جان خلقومه کلوب جان قوشی بدن قفسدن اوچوب

آخرته کوچدکده اول جانك تنی حکمنجه قرق سکز هفته دن

بر هفته سؤالی قلمیه دیدی و شیخ صدر الدین قدس سره

ایتدی یا شیخ صافی کرمدن فرضلر سنتلر بیان ایله دیو

نیاز ایلدی شیخ صافی ایتدی اول یدی فرض واوچ سنتك

اول سنتی بودرکه اول مومن دائما کلمه توحیددن خالی اولمیه

یعنی ارنلر حالنده مقام ذکرده وتوحیدده اولدیغی جمیع

زمانده ومجموع افعال واقوالده حقك توحیدی اوزره اولوب

صوجی وعلیك قورقوسیله چکه لر زیرا حقی اونودن حقك

Şeyh Sâfî'nin nasîhatnâmesi (Buyruk), Belediye Ktp., nr. 27.